Collegij Rom. Societ. Iesu. Catal. inſcr. Ex Bibl. Manh.

TOMVS TERTIVS OPERVM DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI,

complectens τὰ διδακτικὰ, hoc eſt, quæ propriè ad docendum pertinent.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS,

Apud Carolam Guillard viduam Claudij Cheuallonij, & Gulielmum Desboys, ſub Sole aureo, in via diui Iacobi.

1 5 5 5.

AD LECTOREM.

IN HVNC tertium & quartum ſequentem Tomos digeſsimus τὰ διδακτικά, hoc eſt, quæ nec ſunt epiſtolæ, nec ad populum dicta, nec aduerſus hæreticos pugnantia, ſed lectori erudiendo ſcripta. Notha cenſuris additis indicauimus, ne quis erret inſciens.

CATALOGVS.

De doctrina Chriſtiana. Lib. IIII.	folio. 2.	columna. 1.
Locutionum. Lib. VII.	22.	col. 1.
De fide & Symbolo. Lib. 1.	32.	col. 1.
Enchiridion ad Laurentium. Lib. I.	34.	col. 4.
De eccleſiaſticis dogmatibus. Lib. I.	44.	col. 4.
De fide ad Petrum diaconum. Lib. I.	48.	col. 1.
De Trinitate. Lib. XV.	54.	col. 3.
De Geneſi ad literam imperfectus. Lib. I.	108.	col. 4.
De Geneſi ad literam. Lib. XII.	113.	col. 4.
De mirabilibus ſacræ ſcripturæ. Lib. III.	159.	col. 3.
De agone Chriſtiano. Lib. I.	172.	col. 1.
De opere monachorum. Lib. I.	175.	col. 3.
De ſpiritu & litera ad Marcellinum. Lib. I.	181.	col. 4.
De diuinatione dæmonum. Lib. I.	190.	col. 1.
De ſpiritu & anima. Lib. I.	191.	col. 4.
Speculum. Lib. I.	204.	col. 3.
Quæſtiunculæ de Trinitate.	233.	col. 2.
De benedictionibus Iacob Patriarchæ.	234.	col. 1.
Sententiæ.	235.	col. 2.

A

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE Doctrina Chriſtiana, Liber Primus.

PROLOGVS.

SVNT præcepta quædā tractandarum ſcripturarum, quę ſtudioſis earum video non incommode poſſe tradi, vt non ſolum legendo alios qui diuinarum literarum operta aperuerunt, ſed & aliis ipſi aperiendo proficiant. Hæc tradere inſtitui volentibus & valentibus diſcere, ſi deus ac dominus noſter ea quæ de hac re cogitanti ſoler ſuggerere, etiam ſcribēti mihi non deneget. Quod antequam exordiar, videtur mihi reſpondendum eſſe his qui hæc reprehēſuri ſunt, aut re-
B prehenſuri eſſent, ſi eos non antè placaremus. Quod ſi nonnulli etiā poſt ita reprehenderint, ſaltem alios non mouebunt, nec ab vtili ſtudio ad imperitiæ pigriciā reuocabunt, quos mouere poſſent, niſi præmunitos præparatóſque inuenirent. Quidem enim reprehenſuri ſunt hoc opus noſtrum, cum ea quæ præcepturi ſumus non intellexerint. Quidam vero cum intellectis vti voluerint, conatique fuerint ſcripturas diuinas ſecūdum hæc præcepta tractare, neque valuerint aperire atque explicare quæ cupiunt, inaniter me laboraſſe arbitrabuntur. Et quia ipſi non adiuuabuntur hoc opere, nullum adiuuari poſſe cenſebunt. Tertium genus eſt reprehēſorum, qui diuinas ſcripturas vel reuera bene tractant, vel bene tractare ſibi videntur. Qui quoniam nullis huiuſcemodi obſeruationibus lectis quales nunc tradere inſtitui, facultatem exponendorum ſanctorum librorum ſe aſſecutos vel vident vel putant, nemini eſſe iſta præcepta neceſſaria, ſed potius totum quod de illarum literarum obſcuritate laudabiliter aperitur, diuino munere fieri poſſe clamitabūt. Quibus omnibus breuiter reſpondēs, Illis qui hæc quæ ſcribimus non intelligunt, hoc dico, me ita non eſſe reprehendendum, quia hæc non intel-
C ligunt, tanquam ſi lunam veterem vel nouam ſydúsve aliquod minime clarum vellent videre, quod ego intēto digito demonſtrarem, Illis autem nec ad ipſum digitum meum videndum ſufficiens eſſet acies oculorū, non propterea mihi ſuccenſere deberent? Illi verò qui etiam iſtis præceptis cognitis atque perceptis, ea quæ in diuinis libris obſcura ſunt intueri nequiuerint, arbitrentur ſe digitum quidem meum intueri poſſe, ſydera verò quibus demonſtrandis intenditur, videre non poſſe. Et illi ergo & iſti me reprehendere deſinant, & lumen oculorum diuinitus ſibi præberi deprecentur. Nō enim ſi poſſum membrum meum ad aliquid demōſtrandum mouere, poſſum etiam oculos accendere, quibus vel ipſa demonſtratio mea, vel etiā illud quod volo demonſtrare cernatur. Iam vero eorum qui diuino munere exultant, & ſine talibus præceptis qualia nunc tradere inſtitui, ſe ſanctos libros intelligere atque tractare gloriantur, & propterea ſuperflua voluiſſe me ſcribere exi-
Antonius eremita, θεοδίδακτος. ſtimant, ſic eſt lenienda commotio, vt quanuis magno dei munere iure lætentur, recordentur ſe tamen per homines didiciſſe vel literas. Nec propterea ſibi ab Antonio ſancto & perfecto viro Aegyptio monacho inſultari debere, qui ſine vlla ſcientia literarum ſcripturas di- D
uinas, & memoriter audiendo tenuiſſe, & prudenter cogitando intellexiſſe prędicatur. Aut ab illo ſeruo Barbaro Chriſtiano, de quo à grauiſsimis fidèque digniſsimis viris nuper accepimus: qui literas quoq; ipſas nullo docente homine, in plenam noticiam orando vt ſibi reuelarentur accepit, triduanis precibus impetrans, vt etiam codicem oblatū ſtupentibus qui aderāt legendo percurreret. At ſi hæc quiſq; falſa arbitretur, non ago pugnaciter. Certe enim quoniam cum Chriſtianis nobis res eſt, qui ſe ſcripturas ſanctas ſine duce homine gaudēt noſſe, & ſi ita eſt, vero & nō mediocri gaudent bono, concedāt neceſſe eſt vnumquenq; noſtrū & ab ineunte puericia conſuetudine audiendi linguam ſuam didiciſſe, & aliam aliquā vel Græcam vel Hebræam vel quamlibet cæterarum, aut ſimiliter audiendo, aut per hominē præceptorem accepiſſe. Iam ergo ſi placet, moneamus omnes fratres, ne paruulos ſuos iſta doceant, quia momento vno temporis adueniente ſpiritu ſancto, repleti Apoſtoli omnium gentium linguis locuti ſunt: aut cui talia non prouenerint, nō ſe arbitretur eſſe Chriſtianum, aut ſpritum ſanctū accepiſſe ſe dubitet: Immo vero & quod E
per hominem diſcendum eſt, ſine ſuperbia diſcat, & per quē docetur alius, ſine inuidia tradat quod accepit. Neq; tentemus eum cui credidimus, ne talibus inimici verſutiis & peruerſitate decepti, ad ipſum quoq; Euangelium audiendum atq; diſcendum nolimus ire in ecclesias, aut codicem legere, aut legētem prædicantemq; hominem audire, & expectemus rapi vſq; in tertium cœlum, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, ſicut dixit Apoſtolus, & ibi au *2.Cor.12.*
dire ineffabilia verba, quæ nō licet homini loqui: aut ibi videre dominū Ieſum Chriſtum, & ab illo potius quàm ab hominibus audire Euangeliū. Caueamus tales tentationes ſuperbiſsimas & periculoſiſsimas, magiſq; cogitemus & ipſum Apoſtolū Paulum, licet diuina & cœleſti *Actor.9.*
voce proſtratū & inſtructum, ad hominem tamen miſſum eſſe vt ſacramēta perciperet atq; copularetur eccleſiæ: & Centurionē Cornelium quāuis exauditas oratio- *Acto.10.*
nes eius eleemoſynasq; reſpectas ei angelus nunciauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem nō ſolum ſacramenta perciperet, ſed etiam quid credendum, quid ſperandum, quid diligēdum eſſet audiret. Et poterant vtiq; omnia per angelū fieri: ſed abiecta eſſet humana cōditio, ſi per homines hominibus verbū ſuum deus miniſtrare nolle videretur. Quo modo enim verū eſſet F
quod dictum eſt, Templum enim dei ſanctum eſt quod *1.Cor.3.*
eſtis vos, ſi deus de humano templo reſponſa non redderet, & totum quod diſcēdum hominibus tradi vellet de cœlo atque per angelos perſonaret? Deinde ipſa charitas quæ ſibi inuicem homines nodo vnitatis aſtringit, non haberet aditum refundendorū & quaſi miſcendorum ſibimet animorum, ſi homines per homines nihil diſcerent. Et certe ſpadonem illum qui Eſaiam Prophetam legens nō intelligebat, neq; Apoſtolus ad angelum *Acto.8.*
miſit, nec per angelum ei quod non intelligebat expoſitum, aut diuinitus in mente ſine hominis miniſterio reuelatum eſt: ſed potius ſuggeſtione diuina miſſus eſt ad eum, ſeditq; cum eo Philippus, qui nouerat Eſaiam Prophetā, eiq; humanis verbis & lingua quod in ſcriptura *Exod.18.*
illa tectū erat, aperuit. Nónne cum Moyſe deus loquebatur, & tamē conſilium regendi atque adminiſtrandi tam magni populi à ſocero ſuo alienigena ſcilicet homine, & maxime prouidus & minime ſuperbus accepit? Nouerat enim ille vir ex quacunque anima verum cōſilium proceſsiſſe, nō ei, ſed illi qui eſt veritas incommu-

G tabili deo tribuendum eſſe. Poſtremo quiſquis ſe nullis
præceptis inſtructum diuino munere quæcunq; in ſcri-
pturis ſanctis obſcura ſunt iotelligere gloriatur, beoe
quidem credit, & verum eſt non eſſe illam ſuam facul-
tatem quaſi ex ſeipſo exiſtentem, ſed diuino munere tra
ditam. Ita enim dei gloriam quærit, non ſuam. Sed cum
legit, & nullo ſibi hominum exponente intelligit, cur
ipſe aliis affectat exponere, ac noo potius eos remittit
deo, vt ipſi quoque oon per hominem, ſed illo intus do-
cente intelligant? Sed videlicet timet ne audiat à domi-
Matth.25. no. Serue nequam, dares pecuniam meã oummularis.
Sicut ergo hi ea quæ intelligunt produnt cæteris vel lo
queudo vel ſcribendo, ita ego quoque ſi ooo ſolum ea
quæ intelligant, ſed etiam iotelligeodo ea quæ obſeruēt
prodidero, culpari ab eis profecto non debeo: quanquã
nemo debeat aliquid ſic habere quaſi ſuum proprium,
Ioan.14. niſi fortè mẽdacium. Nam omne verum ab illo eſt qui
1.Cor.4. ait, Ego ſum veritas. Quid enim habemus quod nõ ac-
cepimus? Quod ſi accepimus, quid gloriamur quaſi oon
acceperimus? Qui legit audieotibus literas, vtique quas
H agnoſcit eouociat, Qui autem ipſas literas tradit, hoc
agit vt alij quoque legere nouerint, vterque tamen hoc
inſiouat quod accepit. Sicut etiam qui ea quæ in ſcriptu
ris intelligit exponit audientibus, tanquam literas quas
agnoſcit proouuciat lectoris officio. Qui autem præci-
pit quo modo intelligendum ſit, ſimilis eſt tradenti lite-
ras, hoc eſt præcipienti quo modo ſit legendum: vt quo
modo ille qui legere nouit alio lectore noo indiget, cũ
codicem inuenerit à quo audiat quid ibi ſcriptum ſit: ſic
iſte qui præcepta quæ cooamur tradere acceperit, cum
in libris aliquid obſcuritatis inuenerit, quaſdam regu-
las veluti literas tenens iotellectorem alium, nõ requi-
rat, per quẽ ſibi quod opertum eſt retegatur, ſed quibuſ-
dam veſtigiis iodagatis ad occultum ſenſum ſine vllo
errore ipſe perueniat, aut certe in abſurditatẽ prauæ ſen
tentiæ noo incidat. Quapropter quãquam & io ipſo o-
pere ſatis apparere poſsit, huic officioſo labori noſtro
non recte aliquem contradicere, tamen ſi huiuſcemodi
proœmio quibuſlibet obſiſteotibus conuenieoter vide-
tur eſſe reſpõſum, huius viæ quam in hoc libro ingredi
volumus, tale nobis occurrit exordium.

Inuentio & pronunciatio. Cap. I. DVAE SVNT res quibus oititur omnis tra-
ctatio ſcripturarum. Modus inuenieodi quæ
iotelligenda ſuot, & modus proferendi quæ
intellecta ſunt. De inueoieodo prius, de pro-
I ferendo poſtea diſſeremus. Magnum onus † & arduum,
† opus. & ſi ad ſuſtinendum difficile, vereor ne ad ſuſcipien-
dum temerariũ. Ita ſanè ſi de nobiſipſis præſumeremus.
Nunc vero cum in illo ſit ſpes peragendi huius operis,
à quo oobis io cogitatione multa de hac re iam tradita
tenemus, non eſt metuendum ne dare deſinat cætera,
cum ea quæ data ſunt cœperimus impeodere. Omnis e-
nim res quæ dando non deficit, dum habetur & oõ da-
tur, nondum habetur quo modo habenda eſt. Ille enim
Matth.13. ait, Qui habet dabitur ei: Dabit ergo habentibus, id eſt,
cum benignitate vteotibus eo quod acceperunt, adim-
Matth.14. & 15. plebit atque cumulabit quod dedit. Illi quinq; & illi ſe-
ptem erant paoes, antequã inciperent dari eſurientibus.
Quod vbi fieri cœpit, cophinos & ſportas ſatiatis tot
homioum milibus impleuerunt. Sicut ergo ille paois
dum frangeretur accreuit, ſic ea quæ ad hoc opus ag-
gredieodum iam domious præbuit cum diſpenſari cœ-
perint, eoipſo ſuggereote multiplicabuntur, vt in ipſo
hoc noſtro miniſterio, oõ ſolum nullam patiamur io-
opiam, ſed de mirabili etiam abundantia gaudeamus.

Ooinis doctrina vel rerum eſt vel ſignorum, ſed K
res per ſigna diſcuntur. Proprie autem nunc res appel- *Res & ſigna. Ca.II.*
laui, quę non ad ſignificandũ aliquid adhibentur, ſicuti *1 ſen. diſt.1.*
eſt lignum, lapis, pecus, atque huiuſmodi cætera. Sed nõ *cap.1.*
illud ligoũ quod in aquas amaras Moyſem † legiſſe le- *† proieciſſe.*
gimus, vt amaritudine carerent: neque ille lapis quem *Exod.15.*
Iacob ſibi ad caput poſuerat: neq; illud pecus quod pro *Gene. 28.*
filio immolauit Abraham. Hæ nanque ita ſunt vt alia- *& 29.*
rum etiam ſigna ſint rerum. Sunt autem alia ſigna quo-
rum omnis vſus in ſignificando eſt, ſicuti ſunt verba.
Nemo enim vtitur verbis niſi aliquid ſignificandi gra-
tia. Ex quo intelligitur quid appellem ſigna, res eas vi-
delicet quę ad ſignificandũ aliquid adhibentur. Quam-
obrem omne ſigoum etiam res aliqua eſt. Quod enim
nulla res eſt, omnino nihil eſt. Non autem omnis res
etiam ſignum eſt. Et ideo in hac diuiſione rerum atque
ſignorum, cum de rebus loquemur ita loquemur, vt etiã
ſi earum aliquæ adhiberi ad ſignificandum poſſint, nõ
impediant partitionem qua prius de rebus, poſtea de ſi-
gnis diſſeremus, memoriterq; teoeamus id nunc in re- L
bus cõſiderandum eſſe quod ſunt, non quod aliud etiã *Rerũ diuiſio. Cap.III.*
præter ſeipſas ſignificant. Res ergo aliæ ſunt qui- *1. ſent. di.1. ca. Id ergo.*
bus fruẽdum eſt, aliæ quibus vteodum, aliæ quæ fruun-
tur & vtuntur. Illæ quibus fruendum eſt, beatos oos fa-
ciunt, Iſtis quibus vtendum eſt, tendentes ad beatitudi-
nẽ adiuuamur, & quaſi adminiculamur, vt ad illas quæ
nos beatos faciunt peruenire, atque his inhærere poſsi-
mus. Nos vero qui fruimur & vtimur, inter vtraſq; con-
ſtituti, ſi eis quibus vtendum eſt frui voluerimus, impe-
ditur curſus noſter, & aliquãdo etiam deflectitur, vt ab
his rebus quibus frueodum eſt obtinendis, vel retarde-
mur, vel etiam reuocemur, ioferiorum amore præpedi-
ti. Frui eoim eſt amore alicui rei inhærere propter *Frui & vti. Cap.IIII.*
ſeipſam. Vti autem quod in vſum venerit ad id quod a-
mas obtioendum referre, ſi tameo amandum eſt. Nam
vſus illicitus, abuſus potius vel abuſio oominandus eſt.
Quo modo ergo ſi eſſemus peregrini, qui beatè viuere
niſi in patria non poſſemus, eàque peregrinatione vti-
que miſeri, & miſeriam finire cupientes, in patriam re-
dire vellemus, opus eſſet vel terreſtribus vel marinis ve-
hiculis quibus vtendum eſſet vt ad patriam qua fruen-
dum erat peruenire valeremus: quòd ſi amœnitates iti-
neris & ipſa geſtatio vehiculorum nos delectaret, con- M
uerſi ad fruendum his quibus vti debuimus, oollemus ci *1.Cor.5.*
to viam finire, & peruerſa ſuauitate implicati alienare-
mur à patria cuius ſuauitas faceret beatos, Sic in huius
mortalitatis vita peregrinantes à domino ſi redire in
patriam volumus, vbi beati eſſe poſſumus, vteodum eſt
hoc mundo, nõ fruendum vt inuiſibilia dei per ea quæ *Roma.1.*
facta ſunt intellecta conſpiciantur: hoc eſt, vt de corpo
ralibus temporalibuſq; rebus æterna & ſpiritalia capia-
mus. Res igitur quibus fruendum eſt, pater & filius *Trinitas. Cap.V.*
& ſpiritus ſanctus eſt, eadémque trioitas, voa quædam
ſumma res communiſque omnibus fruentibus ea, ſi ta-
men res & non rerum omniũ cauſa ſit, ſi tamen & cau-
ſa. Non eoim facile nomẽ quod tantæ excellentiæ con-
ueniat poteſt iooeniri, niſi quòd melius ita dicitur, Tri-
nitas hæc, vous deus ex quo omnia, per quem omoia in
quo omnia. Ita pater & filius & ſpiritus ſanctus, & ſingu
lus quiſq; horum deus, & ſimul omnes vous deus, & ſin
gulus quiſq; horum plena ſubſtãtia, & ſimul omnes voa
ſubſtantia. Pater nec filius eſt oec ſpiritus ſanctus: filius
nec pater eſt nec ſpiritus ſanctus: ſpiritus ſanctus nec pa
ter eſt oec filius: ſed pater taotũ pater, & filius tantũ filius,
& ſpiritus ſanctus tãtum ſpiritus ſanctus. Eadem tribus

ætet oitas,

A æternitas, eadem incõmutabilitas, eadem maieſtas, eadem poteſtas. In patre vnitas, in filio æqualitas, in ſpiritu ſancto vnitatis æqualitatiſq; concordia. Et tria hæc vnũ omnia propter patrem, æqualia omnia propter filium, connexa omnia propter ſpiritum ſanctum. Diximus ne aliquid & ſonuimus aliquid dignũ deo? Immo vero me nihil aliud quàm dicere voluiſſe ſentio. Si autem dixi, nõ eſt hoc quod dicere volui. Hoc vnde ſcio, niſi quia deus ineffabilis eſt: quod autem à me dictũ eſt, ſi ineffabile eſſet dictum non eſſet. Ac per hoc ne ineffabilis quidem dicẽdus eſt deus, quia & hoc cum dicitur, aliquid dicitur. Et fit neſcio quæ pugna verborum, quoniam ſi illud eſt ineffabile quod dici non poteſt, non eſt ineffabile quod vel ineffabile dici poteſt. Quæ pugna verborum ſilentio cauenda potius quàm voce pacanda eſt. Et tamẽ deus, cùm de illo nihil digne dici poſſit, admiſit humanę vocis obſequium, & verbis noſtris in laude ſua gaudere nos voluit. Nam inde eſt quod & dicitur deus. Non enim reuera in ſtrepitu iſtarum duarum ſyllabarum ipſe cognoſcitur, ſed tamen omnes Latinæ linguæ ſocios, cum aures eorum ſonus iſte tetigerit, mouet ad cogitandam excellentiſsimam quãdam immortalẽmque naturam.

Deus ineffabilis. Cap. VI.

B Nam cum ille vnus cogitatur deorum deus, ab his etiam qui alios & ſuſpicãtur & vocant & colunt deos, ſiue in cœlo ſiue in terra, ita cogitatur, vt aliquid quo nihil melius ſit atque ſublimius, illa cogitatio conetur attingere. Sanè quoniã diuerſis mouẽtur bonis, partim eis quæ ad corporis ſenſum, partim eis quæ ad animi intelligentiam pertinent, Illi qui dediti ſunt corporis ſenſibus, aut ipſum cœlum, aut quod in cœlo fulgentiſsimum vident, aut ipſum mũdum, deum deorum eſſe arbitrantur. Aut ſi extra mundum ire contendunt, aliquid lucidum imaginantur, idq; vel infinitum vel ea forma quæ optima videtur inani ſuſpicione conſtituunt, aut humani corporis figuram cogitant, ſic eam cæteris anteponunt. Quòd ſi vnum deum deorum eſſe non putant, & potius multos aut innumerabiles æqualis ordinis deos, etiã eos tamen prout cuique aliquid corporis videtur excellere, ita figuratos animo tenent. Illi autem qui per intelligentiam pergunt videre quod deus eſt, omnibus eum naturis viſibilibus & corporalibus, intelligibilibus etiam & ſpiritalibus omnibus mutabilibus præferunt. Omnes tamẽ pro excellentia dei certatim dimicant.

Deũ oẽs intelligũt id, quo nihil melius. Cap. VII.

C Nec quiſquam inueniri poteſt, qui hoc deum credat eſſe quo melius aliquid eſt. Itaque hoc omnes deum cõſentiunt eſſe, quod cæteris rebus omnibus anteponunt. Et quoniam omnes qui de deo cogitant, viuum aliquid cogitant, illi ſoli poſſunt nõ abſurda & indigna de deo exiſtimare, qui vitam ipſam cogitant, & quæcunque illis forma occurrerit corporis, eam vita viuere vel non viuere ſtatuunt, & viuentem non viuenti anteponunt, eamq; ipſam viuentem corporis formã quantalibet luce præfulgeat, quantalibet magnitudine præmineat, quantalibet pulchritudine ornetur, aliud eſſe ipſam, aliud vitam qua vegetatur intelligunt: eamq; illi moli quæ ab illa vegetatur & animatur dignitate incõparabili præferunt. Deinde ipſam vitã pergunt inſpicere: & ſi eam ſine ſenſu vegetantẽ inuenerint, qualis eſt arborũ, præponunt ei ſentientem, qualis eſt pecorum: & huic rurſus intelligentem, qualis eſt hominum. Quam cũ adhuc mutabilem viderint, etiam huic aliquã incõmutabilem coguntur præponere: illam ſcilicet vitã quæ non aliquando deſipit, aliquando ſapit, ſed eſt potius ipſa ſapientia. Sapiens enim mens, id eſt, adepta ſapientiam, antequã adipiſceretur nõ erat ſapiens. At vero

Deo nihil ſapientius. Cap. VIII.

ipſa ſapientia, nec fuit vnquã inſipiens, nec eſſe vnquã poteſt. D Quam ſi non viderent, nullo modo plena fiducia vitam incõmutabiliter ſapientẽ, commutabili vitæ anteponerent. Ipſam quoq; regulam veritatis qua illam clamant eſſe meliorem, incõmutabilem vident. Nec vſpiam niſi ſupra ſuã naturam vident, quandoquidem ſe vident mutabiles. Nemo eſt enim tam imprudenter inſulſus qui dicat, vnde ſcis incommutabiliter ſapientem vitam cõmutabili eſſe præferẽdam? Idipſum enim quod interrogat, vnde ſciã, omnibus ad contemplandum cõmuniter atq; incõmutabiliter præſto eſt. Et hoc qui non videt, ita eſt quaſi cæcus in ſole, cui nihil prodeſt ipſis locis oculorũ eius tam claręac præſentis lucis fulgor infuſus. Qui autem videt ac refugit, cõſuetudine vmbrarum carnalium inualidam aciem mentis gerit. Prauorũ igitur morum quaſi contrariis flatibus ab ipſa patria repercutiuntur homines, poſteriora atq; inferiora ſectantes, quàm illud quod eſſe melius atq; pręſtantius cõfitentur.

Peruerſum iudicium. Cap. IX.

Quapropter cum illa veritate perfruendum ſit, quæ incommutabiliter viuit, & in ea trinitas deus author & conditor vniuerſitatis rebus quas condidit conſulat, purgandus eſt animus vt perſpicere illam lucem valeat & inhærere perfecte. Quam purgationem quaſi ambu- E lationem quandam, & quaſi nauigationem ad patriam eſſe arbitremur. Non enim ad eum qui vbique præſens eſt, locis mouemur, ſed bono ſtudio boniſq; moribus.

Purgat' animus deũ videt. Cap. X.

Quod non poſſemus niſi ipſa ſapientia tãtæ etiam noſtræ infirmitati cõgruere dignaretur, & viuendi nobis præberet exemplũ, non aliter quàm in homine, quoniam & nos homines ſumus. Sed quia nos cũ ad illam venimus, ſapienter facimus: ipſa cũ ad nos venit, ab hominibus ſuperbis quaſi ſtulte feciſſe putata eſt. Et quoniam nos cum ad illam venimus, conualeſcimus: ipſa cũ ad nos venit: quaſi infirma exiſtimata eſt. Sed quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus: & quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus. Cum ergo ipſa ſit patria, viam ſe quoque nobis fecit ad patriam. Et cum ſano & puro interiori oculo vbiq; ſit pręſens, eorum qui oculum illum infirmũ immundumq; habent, oculis etiã carneis apparere dignata eſt. Quia enim in ſapiẽtia dei non poterat mũdus per ſapientiam cognoſcere deum, placuit deo per ſtultitiã prædicationis ſaluos facere credentes. Non igitur per locorum ſpacia veniẽdo, ſed in carne mortali mortalibus apparendo veniſſe ad nos dicitur. Illuc enim venit vbi erat, quia in hoc mũdo erat, F & mundus per eum factus eſt. Sed quoniam cupiditate fruendi pro ipſo creatore creatura, homines configurati huic mundo, & mundi nomine congruentiſſime vocati, non eum cognouerunt, propterea dixit Euangeliſta, Et mundus eum non cognouit. Itaq; in ſapientia dei non poterat mundus per ſapientiam cognoſcere deum. Cur ergo venit cum hic eſſet, niſi quia placuit deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes?

Cur deus factus homo. Cap. XI.

1.Cor.1.

Deus viſibilis induta carne. Cap. XII.

1.Corin.1.

Ioan.1.

Ibidem.

Quo modo venit, niſi quia verbum caro factum eſt & habitauit in nobis? Sicuti cum loquimur, vt id quod in anima gerimus, in audientis animum per aures carneas illabatur, fit ſonus, verbum quod corde geſtamus, & locutio vocatur: nec tamen in eundem ſonum cogitatio noſtra cõuertitur, ſed apud ſe manens integra, formam vocis qua ſe inſinuet auribus ſine aliqua labe ſine mutatione ſui aſſumit: ita verbum dei non commutatũ, caro tamen factum eſt vt habitaret in nobis. Sicut autem curatio via eſt ad ſanitatẽ, ſic iſta curatio peccatores ſanandos reficiendoſq; ſuſcepit. Et quemadmodum medici cum alligant vulnera, nõ incompoſite, ſed apte id fa-

Verbũ quo modo caro factum. Cap. XIII.

Deus hominẽ quo modo ſanarit. Cap. XIIII.

G id faciunt, vt vinculi vtilitatem quædam pulchritudo etiam conſequatur: ſic medicina ſapientiæ per hominis ſuſceptionem noſtris eſt accommodata vulneribus, de quibuſdam contrariis curās, & de quibuſdam ſimilibus. Sicut etiam ille qui medetur vulneri corporis, adhibet quædam cōtraria, ſicut frigidum calido, vel humidum ſicco, vel quid aliud huiuſmodi. Adhibet etiam quædā ſimilia, ſicut linteolum vel rotundo vulneri rotundum, vel oblongū oblongo, ligaturamq; ipſam non eandem

Sapien.11.

membris omnibus, ſed ſimilem ſimilibus coaptat: ſic ſapientia dei hominē curans, ſeipſam exhibuit ad ſanandum, ipſa medicus, ipſa medicina. Quia ergo per ſuperbiam homo lapſus eſt, humilitatem adhibuit ad ſanandum. Serpentis ſapientia decepti ſumus, dei ſtulticia liberamur. Quemadmodum autem illa ſapientia vocabatur, erat autem ſtulticia contemnentibus deum: ſic iſta quæ vocatur ſtulticia, ſapientia eſt vincentibus diabolum. Nos immortalitate male vſi ſumus vt moreremur, Chriſtus mortalitate bene vſus eſt vt viueremus. Corrupto animo fœminæ ingreſſus eſt morbus: integro corpore fœminæ proceſsit ſalus. Ad eadem contraria per-

H tinet quòd etiam exemplo virtutū eius vicia noſtra curantur. Iam vero ſimilia quaſi ligamenta membris & vulneribus noſtris adhibita illa ſunt, quòd per fœminam deceptos, per fœminā natus, homo homines, mortalis mortales, morte mortuos liberauit. Multa quoque alia diligentius conſiderantibus quos inſtituti operis peragendi neceſsitas non rapit, vel à contrariis, vel à ſimilibus medicinæ Chriſtianæ apparet inſtructio.

Fulcitur fides reſurrectione et aſcenſione. Cap.XV. Marci.16. Ioan.10. Acto.10.

Iam vero credita domini à mortuis reſurrectio, & in cœlum aſcenſio, magna ſpe fulcit fidem noſtrā. Multum enim oſtendit quàm volūtarie pro nobis animam poſuerit, qui ſic eam habuit in poteſtate reſumere. Quanta ergo ſe fiducia ſpes credentium conſolatur, conſiderans quātus quanta pro nondum credentibus paſſus ſit. Cum enim iudex viuorum atque mortuorum expectatur è cœlo, magnum timorem incutit negligentibus, vt ſe ad indulgentiam†* conuertant, eúmque magis bene agendo deſiderent, quàm male agendo formident. Quibus autem verbis dici, aut qua cogitatione capi poteſt præmium quod ille in fine daturus eſt: quando ad conſolationem huius itineris tantum dedit de ſpiritu

† al. diligentiam.*

Ephe.1.

ſuo, quo in aduerſis vitæ huius fiduciam charitatémque tantam eius quem nondum videmus habeamus: & do-

I na vnicuique propria ad inſtructionem Eccleſię ſuæ, vt id quod oſtendit eſſe faciendum, non ſolum ſine murmure, ſed etiam cum delectatione † faciamus. Eſt enim Eccleſia corpus eius, ſicut Apoſtolica doctrina commendat, quæ etiam coniunx eius dicitur. Corpus ergo ſuum multis membris diuerſa officia gerentibus, nodo vnitatis & charitatis tanquam ſanitatis aſtringit. Exercet autem hoc tempore & purgat medicinalibus quibuſdam moleſtiis, vt erutam de hoc ſeculo, in æternum ſibi copulet coniugem eccleſiam, non habentem maculam neque rugam, aut aliquid huiuſmodi.

† dilectione

Eccleſia Chriſti ſpōſa. Ca.XVI. Ephe.5.

Via ad Chriſtum. Ca.XVII.

Porrò quoniam in via ſumus, nec via iſta locorum eſt, ſed affectuum, quam intercludebant quaſi ſepta quædam ſpinoſa præteritorum maliciæ peccatorum, quid liberalius & miſericordius facere potuit qui ſeipſum nobis quo rediremus ſubſternere voluit, niſi vt omnia donaret peccata conuerſis, & grauiter fixa interdicta reditus noſtri pro nobis crucifixus euelleret?

Claues Eccleſiæ. Ca.XVIII. Matth.16.

Has igitur claues dedit Eccleſiæ ſuæ, vt quæ ſolueret in terra, ſoluta eſſent in cœlo: quæ ligaret in terra, ligata eſſent & in cœlo: ſcilicet vt quiſquis in Eccleſia eius dimitti ſibi peccata non crederet, non ei dimit- K
terentur: quiſquis autem crederet, ſeq; ab his correctus auerteret in eiuſdem Eccleſiæ gremio cōſtitutus, eadem fide atq; correctione ſanaretur. Quiſquis enim nō credit dimitti ſibi poſſe peccata, fit deterior deſperando, quaſi nihil illi melius quàm malum eſſe remaneat, vbi de fructu ſuæ conuerſionis infidus eſt.

De renaſcētia corporis & animi. Cap.XIX.

Iam vero ſicut animi quædam mors eſt, vitę prioris morúmque reiectio, † quæ fit pœnitendo: ſic etiā corporis mors eſt animationis priſtinæ reſolutio. Et quo modo animus poſt pœnitentiam qua priores mores perditos interemit, reformatur in melius, ſic etiam corpus poſt iſtam mortem quam vinculo peccati omnes debemus, credendum & ſperādum eſt reſurrectionis tempore in melius commutari: vt non caro & ſanguis regnum dei poſſideant, quod fieri non poteſt, ſed corruptibile hoc induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem, nullámque faciens moleſtiam, quia nullam patitur indigentiam à beata perfectáque anima cum ſumma quiete vegetetur.

† reiectio.

1.Cor.15.

Qui nō renaſcantur. Cap.XX.

Cuius autem animus non moritur huic ſeculo, neque incipit configurari veritati, in grauiorem mortem morte corporis trahitur. Ne- L
que ad communionē cœleſtis beatitudinis, ſed ad luenda ſupplicia reuiuiſcet.

Inæqualis reſurrectio bonorū & malorum.

Hoc itaque fides habet, atque ita rem ſe habere credendum eſt, neq; animum, neque corpus humanum omnimodum interitum pati: ſed impios reſurgere ad pœnas ineſtimabiles, pios autem ad vitam æternam.

Cap.XXI. Ioan.5. Solo deo fruendum.

In his igitur omnibus rebus illæ tantum ſunt quibus fruendum eſt, quas æternas atq; incommutabiles commemorauimus. Cæteris autem vtendum eſt, vt ad illarum perfruitionem peruenire poſsimus. Nos itaq; qui fruimur & vtimur aliis rebus, res aliquæ ſumus. Magna enim quædā res eſt homo factus ad imaginem & ſimilitudinem dei, non inquantum mortali corpore includitur, ſed inquātum beſtias rationalis animæ honore præcellit. Itaq; magna quęſtio eſt, vtrum frui ſe debeant homines, an vti, an vtrunq;. Præceptum eſt enim nobis vt diligamus inuicem. Sed quęritur vtrū propter ſe homo ab homine diligēdus ſit, an propter aliud. Si enim propter ſe, fruimur eo: ſi propter aliud, vtimur eo. Videtur autem mihi propter aliud diligendus. Quod enim propter ſe diligendū eſt, in eo conſtituitur vita beata. Cuius etiā ſi nondum res, tamen ſpes eius nos hoc tēpore conſolatur. Maledictus autem qui ſpem ſuā ponit in homine. Sed nec ſeipſo quiſquā frui debet, ſi liquido aduertas, quia nec ſeipſum debet propter ſeipſum diligere, ſed propter illud quo fruēdum eſt. Tunc quippe eſt optimus homo, cū tota vita ſua peragitur*† in incōmutabilem vitam, & toto affectu inhæret illi. Si autē ſe propter ſe diligit, non ſe refert ad deū, ſed ad ſeipſum conuerſus, non ad incōmutabile aliquid conuertitur. Et propterea iā cū defectu aliquo ſe fruitur, quia melior eſt cum totus hæret atq; conſtringitur incōmutabili bono, quàm cū inde vel ad ſeipſum relaxatur. Si ergo teipſum, nō propter teipſum debes diligere, ſed propter illud vbi dilectionis tuæ rectiſsimus finis eſt, nō ſuccenſeat alius homo, ſi etiam ipſum propter deum diligis. Hæc enim regula dilectionis diuinitus conſtituta eſt, Diliges, inquit, proximum tuum ſicut teipſum: deum verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mēte, vt omnes cogitationes tuas & omnē vitam & omnē intellectum in illum cōferas, à quo habes ea ipſa quæ cōfers. Cum autem ait, Toto corde, tota anima, tota mente, nullam vitæ noſtræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quaſi locum dare vt alia re velit frui, ſed quicquid aliud diligendum venerie

Cap.XXII. 1.ſen. diſ.1. ca. Id ergo. Gene.1. 1.ſen diſt.1. ca. cū autē.

Hiere.17.

M

**† al. pergit*

3.ſen. diſt. 27. cap. conſequenter. Matth.22. Leuiti.19. Deute.6. 3.ſen.d.27. c. dilectionis.

A dum venerit in animum, illuc rapiatur, quò totius dilectionis impetus currit. Quiſquis ergo rectè proximum diligit, hoc cum eo debet agere, vt etiam ipſe toto corde, tota anima, tota mente diligat deum. Sic enim eum diligens tanquā ſeipſum, totam dilectionem ſui & illius refert in illam dilectionem dei, quæ nullum à ſe riuulum duci extra patitur cuius deriuatione minuatur.

Quid ſit diligendum. Ca. XXIII. 3. ſen. d. 27. ca. Sed quæ hæc. 3. ſen. d. 28. ca. Hic ptē. Et diſt. 29.

Non autem omnia quibus vtendum eſt diligenda ſunt, ſed ea ſola quæ aut nobiſcū ſocietate quadam referūtur in deum, ſicuti eſt homo vel angelus, aut ad nos relata beneficio dei per nos indigens, ſicuti eſt corpus. Nam vtique martyres nō dilexerunt ſcelus perſequentium ſe, quo tamen vſi ſunt ad promerendum deum. Cum ergo quatuor ſint diligenda. Vnū quod ſupra nos eſt, alterū quod nos ſumus, tertium quod iuxta nos eſt, quartum quod infra nos eſt, De ſecūdo & quarto nulla præcepta danda erant. Quantumlibet enim homo excidat à veritate, manet illi dilectio ſui & dilectio corporis ſui. Fugax enim animus ab incōmutabili lumine omniū regnatore id agit, vt ipſe ſibi regnet & corpori ſuo. Et ideo non poteſt niſi & ſe & corpus ſuū diligere. Magnum autē aliquid adeptum ſe putat, ſi etiam ſociis, id

B eſt, aliis hominibus dominari potuerit. Ineſt enim vicioſo animo id magis appetere, & ſibi tanquam debitū vendicare, quod vni proprie debetur deo. Talis autē ſui dilectio melius odium vocatur. Iniquum eſt enim quia vult ſibi ſeruire, & quod infra ſe eſt, cum ipſe ſeruire ſuperiori nolit. Rectiſsimèque dictum eſt, Qui diligit iniquitatem odit animam ſuā: & ideo fit, infirmus animus, & de mortali corpore cruciatur. Neceſſe eſt enim vt illud diligat, & eius corruptiōe prægrauetur. Immortalitas enim & incorruptio corporis de ſanitate animi exiſtit: ſanitas autē animi eſt firmiſsime inhærere potiori, hoc eſt, incommutabili deo, Cum vero etiam eis qui ſibi naturaliter pares ſunt, hoc eſt, hominibus dominari affectat, intolerabilis omnino ſuperbia eſt.

Pſal. 10.

Carnē odiſſe quomodo conueniat. Ca. XXIIII. Ephe. 5. 3. ſent. diſt. 22. cap. 1.

Nemo ergo ſe odit. Et hinc quidem cum aliqua ſecta nonnulla quæſtio fuit. Sed neq; corpus ſuum quiſquā odit. Verum eſt enim quod ait Apoſtolus, Nemo vnquam carnem ſuam odio habuit. Et quod nonnulli dicunt malle ſe omnino eſſe ſine corpore, omnino falluntur. Non enim corpus ſuū, ſed corruptiones eius & pondus oderunt. Non itaq; nullum corpus, ſed incorruptum & integerrimū †corpus volunt habere, Sed putant nullū cor-

†celerrimū.

C pus eſſe ſi tale fuerit, quia tale aliquid animā eſſe putant. Quod autē continentia quadam & laboribus quaſi perſequi videntur corpora ſua, qui hoc rectè faciunt, nō id agunt vt non habeant corpus, ſed vt habeant ſubiugatū & paratū ad opera neceſſaria. Libidines enim male vtentes corpore, id eſt, conſuetudines & inclinationes animæ ad fruendum inferioribus, per ipſius corporis laborioſam quandam militiam extinguere affectant. Nam non ſe interimunt, ſed curā ſuæ valitudinis gerūt. Qui autem peruerſe id agunt, quaſi naturaliter inimico ſuo corpori bellum ingerunt. In quo fallit eos quod legūt, Caro cōcupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem. Hæc enim ſibiinuicem aduerſantur. Dictū eſt enim hoc propter indomitam carnalem conſuetudinē, aduerſus quam ſpiritus concupiſcit, non vt interimat corpus, ſed vt concupiſcentiam eius, id eſt, conſuetudinem malè domitā faciat ſpiritui ſubiugatam, quod naturalis ordo deſiderat. Quia enim hoc erit poſt reſurrectionem, vt corpus omnimodo cum quietē ſumma ſpiritui ſubditū immortaliter vigeat, hoc etiam in hac vita meditandum eſt, vt cōſuetudo carnalis mutetur in melius, nec inordinatis motibus reſiſtat ſpiritui, Quod donec fiat, caro concupiſcit aduerſus ſpiritū, & ſpiritus aduerſus carnē: non per odium reſiſtente ſpiritu, ſed per principatum, quia magis quod diligit vult ſubditū eſſe meliori: nec per odium reſiſtente carne, ſed per cōſuetudinis vinculum, quod à parentum etiam propagine inueteratum naturæ lege inoleuit. Id ergo agit ſpiritus in domanda carne, vt ſoluat malæ conſuetudinis quaſi pacta peruerſa, & fiat pax conſuetudinis bonæ, Tamē nec iſti qui falſa opinione deprauati corpora ſua deteſtātur, parati eſſent vnū oculū vel ſine ſenſu doloris amittere, etiā ſi in altero tantus cernendi ſenſus remaneret, quantus erat in duobus, niſi aliqua res quę præponenda eſſet vrgeret. Iſtis atque huiuſmodi documentis ſatis oſtenditur eis qui ſine pertinacia verum requirunt, quàm certa ſit ſententia Apoſtoli vbi ait, Nemo enim vnquam carnem ſuam odio habuit. Addidit etiam, Sed nutrit & fouet eam, ſicut Chriſtus Eccleſiam.

Gala. 5.

Meditandi verbo pal-

D

chre hic vtitur, nō tantū pro cogitare, ſed pro cogitando exercere: ſicuti veteres dixerūt, oēs artes in meditatiōe cōſiſtere.

Ephe. 5.

Amor ſui vbi laudādus. Cap. Cap. XXV.

Modus ergo diligēdi præcipiendus eſt homini, id eſt, quo modo ſe diligat vt proſit ſibi. Quin autem ſe diligat & prodeſſe ſibi velit, dubitare dementis eſt. Præcipiendum etiā quo modo corpus ſuum diligat, vt ei ordinate prudenterq; cōſulat. Nam quòd diligat etiam corpus ſuum, idq; ſal- E uum habere atque integrum velit, æque manifeſtum eſt. Aliquid itaque amplius diligere aliquis poteſt, quàm ſalutem atque integritatem corporis ſui. Nam multi & dolores & amiſsiones nonnullorum membrorum voluntarias ſuſcepiſſe inueniuntur: ſed vt alia quæ amplius diligebant ſaltem conſequerētur. Non ergo propterea quiſquā dicendus eſt, non diligere ſalutem atq; incolumitatem corporis ſui, quia amplius aliquid diligit. Nam & auarus quanuis pecuniam diligat, tamen emit ſibi panē. Quod cum facit, dat pecuniā quam multum amat & augere deſiderat. Sed quia pluris æſtimat ſalutē corporis ſui, quæ illo pane fulcitur, ſuperuacaneum eſt diutius de re manifeſtiſsima diſputare, quod tamē plerunq; nos facere cogit error impiorum.

De diligendo deo, proximo & ſeipſo. Cap. XXVI.

Ergo quoniā præcepto nō eſt opus, vt ſe quiſq; & corpus ſuū diligat, id eſt, quoniā id quod ſumus, & id quod infra nos eſt, ad nos tamen pertinet, incōcuſſa naturæ lege diligimus, quæ in beſtias etiā promulgata eſt: nam & beſtiæ ſe atq; corpora ſua diligunt: reſtabat vt & de illo quod ſupra nos eſt, & de illo quod iuxta nos eſt, præcepta ſumeremus. Diliges, inquit, dominum deum tuū ex toto corde tuo, & ex tota anima tua: & ex tota mente tua, & diliges proximū F tuum tāquam teipſum. In his duobus præceptis vniuerſa lex pendet & Prophetæ. Finis itaque præcepti eſt dilectio, & ea gemina, id eſt, dei & proximi. Quòd ſi te totum intelligis, id eſt, animam & corpus tuum, & proximum totum, id eſt, animam & corpus eius: homo enim ex anima conſtat & corpore, nullum rerum diligendarū genus in his duobus præceptis prætermiſſum eſt. Cū enim præcurrat dilectio dei, eiuſque dilectionis modus præſcriptus appareat, ita vt cætera in illum cōfluant, de dilectione tua nihil dictum videtur. Sed cum dictū eſt. Diliges proximum tuum tanquam teipſum: ſimul & tui abs te dilectio non prætermiſſa eſt.

Matth. 22. 1. Timo. 1.

Ordo dilectionis. Ca. XXVII.

Ille autem iuſte & ſanctè viuit, qui rerum integer æſtimator eſt. Ipſe eſt autem qui ordinatam dilectionem habet, ne aut diligat quod non eſt diligendum, aut non diligat quod eſt diligendum, aut amplius diligat quod minus eſt diligendum, aut æque diligat quod vel minus vel amplius diligēdum eſt, aut minus vel amplius quod æque diligendū eſt. Omnis peccator inquantum peccator eſt, non eſt diligēdus. Et omnis homo inquantum homo eſt, diligen-

G dus eſt propter deum, deus vero propter ſeipſum. Et ſi deus omni homine amplius diligēdus eſt, amplius quiſque debet eũ diligere quàm ſeipſum. Item amplius alius homo diligendus eſt quàm corpus noſtrũ: quia propter deum omoia iſta diligenda ſunt, & poteſt nobiſcum alius homo deo perfrui, quod nõ poteſt corpus, qua corpus per animã viuit qua fruimur deo.

Quibus potiſsimum ſit ſuccurrēdũ. C. XXVIII. 3. ſentẽ. diſt. 29. cap. vnde etiam.

Omnes autem homines æque diligendi ſunt. Sed cũ omnibus prodeſſe non poſsis, his potiſsimum conſulendum eſt, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus conſtrictius tibi quaſi quadã ſorte iunguntur. Sicut enim ſi tibi abundaret aliquid quod dari oporteret ei qui non haberet, nec duobus dari poſſet, ſi tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigẽtia, vel erga te aliqua neceſsitudine ſuperaret, nihil iuſtius faceres quàm vt ſorte eligeres, cui dandum eſſet quod dari vtriq; non poſſet. Sic in hominibus, quibus omnibus cõſulere nequeas, pro ſorte habendum eſt prout quiſq; tibi colligatius tẽporaliter adhærere potuerit.

Optãdũ, vt omnes diligant deum. Cap. XXIX.

Omnium autem qui nobiſcum frui poſſunt deo, partim eos diligamus quos ipſi adiuuamus, partim eos à quibus adiuuamur: partim eos quorum & indigemus adiutorio, & in-

H digentiæ ſubuenimus: partim quibus nec ipſi cõferimus aliquid commodi, nec ab eis vt nobis conferatur attendimus. Velle tameo debemus, vt omnes diligant nobiſcum deum, & totum quod vel eos adiuuamus vel adiuuamur ab eis, ad vnum illum finem referendum eſt. Si enim in theatris nequiciæ qui aliquem diligit hiſtrionem, & tanquam magno vel etiã ſummo bono eius arte perfruitur, omnes diligit qui eum diligunt ſecum, nõ propter illos, ſed propter eum quem pariter diligunt: & quanto eſt in eius amore feruẽtior, tanto agit quibus poteſt modis, vt à pluribus diligatur, & tãto pluribus cupit eum oſteodere, & quem frigidiorem videt, excitat cum quantum poteſt laudibus illius. Si autem contrauenientem inueoerit, odit in illo vehementer odium dilecti ſui, & quibus modis valet inſtat vt auferat: quid nos in ſocietate dilectionis dei agere conuenit, quo perfrui beate viuere eſt, & à quo habent omnes qui eum diligunt, & quod ſunt, & quod eum diligunt: de quo nihil metuimus, ne cuiquam poſsit cognitus diſplicere, & qui ſe vult diligi, non vt ſibi aliquid, ſed vt eis qui diligunt æternum præmium conferatur, hoc eſt ipſe quem dili-

I gunt: Hinc etiam efficitur vt inimicos etiam noſtros diligamus: Non enim eos timemus, quia nobis quod diligimus auferre non poſſunt, ſed miſeramur potius, quia tanto magis nos oderunt, quanto ab illo quem diligimus ſeparati ſunt. Ad quem ſi conuerſi fuerint, & illum tanquam beatificum bonum, & nos tanquã ſocios tanti boni neceſſe eſt vt diligant.

Matth. 5.

Omnis homo vt proximus diligẽdus. Cap. XXX. 1. ſent. di. 1. c. Hæc ergo. Matth. 22. 3. ſen. d. 28. cap. Oritur.

Oritur autem hoc loco de angelis nonnulla quæſtio. Illo enim fruentes, etiã ipſi beati ſunt, quo & nos frui deſideramus, Et quãto in hac vita fruimur vel per ſpeculum vel in ænigmate, tanto noſtram peregrinationẽ & tolerabilius ſuſtinemus, & ardentius finire cupimus. Sed vtrum ad illa duo præcepta etiam dilectio pertineat angelorum, non irrationabiliter quæri poteſt. Nam quòd nullum hominũ exceperit qui præcepit vt proximum diligamus, & ipſe in Euãgelio dominus oſtendit, & Paulus Apoſtolus. Nanque illi cui duo præcepta protulerat, atque in eis pendere totam legem Prophetáſque dixerat, cum interrogaret eum dicens, Et quis eſt meus proximus? hominem quendam propoſuit deſcendentẽ ab Hieruſalem in Hiericho incidiſſe in latrones, & ab eis grauiter vulneratum ſaucium & ſemiuiuum eſſe derelictum. Cui proximum eſſe non docuit, niſi qui erga illum recreandum

Luca, 10.

K atque curandum miſericors extitit, ita vt hoc qui interrogauerat interrogatus ipſe fateretur. Cui dominus ait, Vade & tu fac ſimiliter: vt videlicet eum eſſe proximum intelligamus, cui vel exhibendum eſt officium miſericordiæ ſi indiget, vel exhibendum eſſet ſi indigeret. Ex quo eſt iam conſequens, vt etiam ille à quo nobis hoc viciſsim exhibendum eſt proximus ſit noſter. Proximi enim nomen ad aliquid eſt, nec quiſquam, eſſe proximus niſi proximo poteſt. Nullum autem exceptum eſſe cui miſericordiæ denegetur officium, quis non videat? quando vſque ad inimicos etiam porrectum eſt eodem domino dicente, Diligite inimicos veſtros, benefacite iis qui oderunt vos. Ita quoquè Apoſtolus Paulus docet cum dicit, Nam non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non cõcupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc ſermone recapitulatur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum. Dilectio proximi malum nõ operatur. Quiſquis ergo arbitratur non de omni homine Apoſtolum præcepiſſe, cogetur fateri quòd abſurdiſsimum & ſceleratiſsimum eſt, viſum fuiſſe Apoſtolo non eſſe peccatum, ſi quis aut non Chriſtiani aut inimici adulterauerit vxorem, aut eum occiderit,

Matth. 5. Roma. 13.

L aut eius rem cupierit. Quod ſi dementis eſt dicere, manifeſtum eſt omnem hominem proximum eſſe deputãdum, quia erga neminem operandum eſt malum. Iam vero ſi vel cui præbendum eſt, vel à quo nobis præbendum eſt officium miſericordiæ, recte proximus dicitur: manifeſtum eſt hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam ſanctos angelos contineri, à quibus nobis tãta miſericordiæ officia impenduntur, quanta multis diuinarum ſcripturarum locis adnimaduertere facile eſt. Ex quo & ipſe deus & dominus noſter proximum ſe noſtrum dici voluit. Nam & ſeipſum ſignificat dominus Ieſus Chriſtus opitulatũ eſſe ſemiuiuo iacenti in via afflicto & relicto à latronibus. Et Propheta in oratione ait, Sicut proximum ſicut fratrem noſtrum ita complacebam. Sed quoniam excellentior ac ſupra naturam noſtram eſt diuina ſubſtantia, præceptum quo diligamus deum à proximi dilectione diſtioctum eſt. Ille eoim nobis præbet miſericordiam propter ſuã bonitatem, nos autem nobis inuicem propter illius: id eſt, ille noſtri miſeretur vt ſe perfruamur, nos vero inuicem

3. ſen. d. 28. cap. oritur. Angeli quoque proximi nobis. Pſal. 34. 1 ſen. diſt. 1. c a. ſed cum.

M noſtri miſeremur, vt illo perfruamur.

De⁹ nõ fruitur nobis, ſed vtitur. Ca. XXXI.

Quapropter adhuc ambiguũ eſſe videtur cũ dicimus ea re nos perfrui quã diligimus propter ſeipſam, & ea re nobis fruendum eſſe tantũ qua efficimur beati, cæteris vero vtendũ. Diligit enim nos deus, & multum nobis dilectionẽ eius erga nos diuina ſcriptura commendat: quo modo ergo diligit, vt nobis vtatur, an vt fruatur? Sed ſi fruitur eget bono noſtro, quod nemo ſaous dixerit. Omne enim bonum noſtrũ vel ipſe, vel ab ipſo eſt. Cui autem obſcurũ vel dubium eſt, non egere lucẽ rerum harũ nitore quas ipſa illuſtrauerit? Dicit etiã apertiſsime Propheta, Dixi domino, deus meus es tu, quoniã bonorum meorũ non eges. Nũ ergo fruitur nobis, ſed vtitur. Nam ſi neq; fruitur neq; vtitur, nõ inuenio quẽadmodũ diligat.

Pſal. 15.

Deus homine quo modo vtatur. Ca. XXXII. 1. ſen. diſt. 1. ca. Sed cũ. 2. ſen. diſ. 1. ca. ideoque. 2. ſẽ. d. 35. c. quod autẽ.

Sed neq; ſic vtitur vt nos, Nam nos rés quibus vtimur ad id referimus, vt dei bonitate perfruamur. Deus vero ad ſuã bonitatẽ vſum noſtrum refert. Quia enim bonus eſt, ſumus: & inquantum ſumus boni ſumus. Porrò autẽ quia iuſtus eſt, nõ impune ſumus mali. Inquantum enim mali ſumus, intantum minus etiam ſumus. Ille enim ſumme ac primitus eſt, qui omnino incommutabilis eſt, & qui pleniſsime dicere potuit, Ego ſum qui ſum: & dices

eis,

A eis, Qui eſt miſit me ad vos. At cætera quæ ſunt, & niſi
1.ſent. di.1. ca.ſed cũ. ab illo eſſe non poſſunt, & intantum bona ſunt, inquã-
tum acceperunt vt ſint. Ille igitur vſus qui dicitur dei
quo nobis vtitur, nõ ad eius ſed ad noſtram vtilitatem
refertur, ad eius autem tantummodo bonitatem. Cuius
autem nos miſeremur & cui conſulimus, ad eius quidẽ
vtilitatem id facimus, eamq; intuemur: ſed neſcio quo
modo etiam noſtra ſit conſequens, cum eam miſericor
diam quam impendimus egenti ſine mercede non re-
liquit deus. Hæc autem merces ſumma eſt vt eo perfrua
mur, & omnes qui eo fruimur, nobis etiam inuicem in
Quomodo homĩe frui conueniat. C.XXXIII. ipſo perfruamur. Nam ſi in nobis id facimus, rema-
nemus in via, & ſpem beatitudinis noſtræ in homine
vel in angelo collocamus. Quod & homo ſuperbus &
angelus ſuperbus arrogant ſibi, atq; in ſe aliorum ſpem
gaudent conſtitui. Sanctus autem homo & ſanctus an-
gelus etiam feſſos nos atque in ſe acquieſcere & rema-
nere cupiẽtes reficiunt potius, aut eo ſumptu quẽ prop-
ter nos, aut illo etiam quem propter ſe acceperũt, acce-
perunt tamen, atque ita refectos in illum ire compel-
lunt, quo fruentes pariter beati ſimus. Nam & Apoſto-
1.Cor.1. lus clamat, Nũquid Paulus pro vobis crucifixus eſt? aut
B in nomine Pauli baptizati eſtis? Et neque qui plantat eſt
1.Cor.3. aliquid, neque qui rigat, ſed qui incremẽtum dat deus.
Apoc.19. Et angelus hominem ſe adorantem monet, vt potius il
lum adoret ſub quo ei domino etiam ipſe cõſeruus eſt.
1.ſent.di.1. ca.cũ autẽ. Cum autem homine in deo frueris, deo potius quàm
homine frueris. Illo enim frueris quo efficieris beatus,
& ad deum te perueniſſe lætaberis, in quo ſpem ponis
Græce Paulus dixit ὀναίμην alludens ad nomẽ Oneſimi. vt venias. Inde ad Philemonem Paulus, Ita frater, in-
quit, ego te fruar in domino. Quòd ſi nõ addidiſſet in
domino, & te fruar tantum, dixiſſet, in eo conſtituiſſet
ſpem beatitudinis ſuæ, quanquam & viciniſsime dici-
tur frui cum delectatione vti. Cum enim adeſt quod di
ligitur, etiam delectationem ſecum neceſſe eſt gerat.
Id verbum tã ad vtilitatẽ referri, quàm ad voluptatẽ. Per quam ſi tranſieris, eamq; ad illud vbi permanẽdum
eſt retuleris, vteris ea, & abuſiue non proprie diceris
frui. Si vero inhæſeris atque permanſeris, finem in ea
ponens lætitiæ tuæ, tunc vere & proprie frui dicendus
es. Quod non faciendum eſt niſi in illa trinitate, id eſt,
Prima via ad deum. C.XXXIIII. ſummo & incommutabili bono. Vide quẽadmo-
dum cum ipſa veritas & verbum, per quod facta ſunt
omnia, caro factum eſſet vt habitaret in nobis, tamen
Ioan.1. 2.Cor.5. ait Apoſtolus, Et ſi noueramus Chriſtum ſecũdum car-
nem, ſed iam non nouimus. Ille quippe qui non ſolum
C peruenientibus poſſeſsionem, ſed etiam viam præbere
ſe voluit venientibus ad ſe, principium viarum voluit
Prouer.8. carnem aſſumere. Vnde eſt etiã illud, Dominus crea-
uit me in principio viarum ſuarum: vt inde inciperent
qui vellent venire. Apoſtolus igitur quanuis adhuc am
bularet in via, & ad palmam ſupernę vocationis ſeque-
Philip.3. retur vocantem dominum, tamen quæ retro ſunt obli-
uiſcens, & in ea que ante ſunt extentus, iam principium
viarum tranſierat, hóc eſt eo non indigebat: à quo ta-
men aggrediendum & exordiendum iter eſt omni-
bus, qui ad veritatem peruenire & in vita æterna per-
Ioan.14. manere deſiderant. Sic enim ait, Ego ſum via & veritas
& vita: hoc eſt per me venitur, ad me peruenitur, in me
permanetur. Cum enim ad ipſum peruenitur, etiam ad
ipſum patrem peruenitur: quia per æqualem ille qui eſt
æqualis agnoſcitur, vinciente & tanquam agglutinan-
te nos ſpiritu ſancto, quo in ſummo atque incommu-
tabili bonu permanere poſsimus, Ex quo intelligitur
quòd nulla res in via tenere nos debeat, quando nec
ipſe dominus inquantum via noſtra eſſe dignatus eſt,
tenere nos voluerit, ſed tranſire: ne rebus temporalibus D
quanuis ab illo pro ſalute noſtra ſuſceptis & geſtis hæ-
reamus infirmiter, ſed per eas potius curramus alacri-
ter: vt ad eumipſum qui noſtram naturam à tempora-
libus liberauit & collocauit ad dexteram patris, proue-
hi atque peruenire mereamur. Omnium igitur quę *Scripturæ ſumma, amor dei. Ca. XXXV*
prædicta ſunt, ex quo de rebus tractamus, hæc ſumma
eſt, vt intelligatur legis & omnium diuinarum ſcriptu-
rarum plenitudo & finis eſſe dilectio rei qua fruendum
eſt, & rei quę nobiſcum ea re frui poteſt, quia vt ſe quiſ- *Rom.13.*
que diligat præcepto non eſt opus. Hoc ergo vt noſce-
remus atque poſſemus, facta eſt tota pro ſalute noſtrą
per diuinam prouidentiam diſpenſatio temporalis, qua
debemus vti, non quaſi manſoria quadam dilectione
atque delectatione, ſed tranſitoria potius tanquam vię,
tanquam vehiculorum vel aliorum quorũlibet inſtru-
mentorum, aut ſi quid congruentius dici poteſt, vt ea
quibus ferimur propter illud ad quod ferimur diliga-
mus. Quiſquis igitur ſcripturas diuinas vel quam- *Scopus totius ſcripturæ. C.XXXVI.*
libet earum partem intellexiſſe ſibi videtur, ita vt eo in-
tellectu non ædificet iſtam geminam charitatem, dei
& proximi, nondum intellexit. Quiſquis vero talem
inde ſententiam duxerit, vt huic ædificandæ charitati E
ſit vtilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit eo
loco ſenſiſſe probatur, non pernicioſe fallitur, nec om-
nino mentitur. Ineſt quippe in mentiente voluntas fal-
ſa dicendi, & ideo multos inuenimus qui mentiri ve-
lint, qui autem falli, neminem. Cum igitur hoc ſciens
homo faciat, illud neſciẽs patiatur, ſatis in vna eadẽm-
que re apparet illum qui fallitur, eo qui mẽtitur eſſe me-
liorem: quandoquidem pati melius eſt iniquitatem,
quàm facere. Omnis autem qui mentitur iniquitatem
facit, & ſi cuiquam videtur vtile aliquando eſſe men-
dacium, poteſt videri vtilem aliquando eſſe iniquitatẽ.
Nemo enim mentiens in eo quòd mentitur ſeruat fi-
dem. Nam hoc vtique vult, vt cui mẽtitur fidem ſibi ha
beat, quam tamen ei mentiendo non ſeruat. Omnis au-
tem fidei violator, iniquus eſt. Aut igitur iniquitas vti-
lis eſt aliquando, quod fieri non poteſt, aut mẽdacium
ſemper inutile eſt. Sed quiſquis in ſcripturis aliud ſen-
tit quàm ille qui ſcripſit, illis non mentientibus fallitur.
Sed tamen vt dicere cœperam, ſi ea ſententia fallitur,
qua ædificat charitatem, quæ finis præcepti eſt, ita falli- *1.Tim.1.*
tur, ac ſi quiſquam errore deſerens viam, eò tamen per
agrum pergat, quò etiam via illa perducit. Corrigẽdus F
eſt tamen, & quàm ſit vtilius viã non deſerere, demon-
ſtrandum eſt, ne conſuetudine deuiãdi etiam in tranſ-
uerſum aut peruerſum ire cogatur. Aſſerendo enim *Scriptura qualẽ lectorẽ poſtulat. C.XXXVII*
temere quod ille non ſenſit quem legit, plerunque in-
currit in alia quæ illi ſentẽtiæ contexere nequeat. Quæ
ſi vera & certa eſſe cõſentit, illud non poſsit verum eſſe
quod ſenſerat: Fitq; in eo neſcio quo modo vt amando
ſententiam ſuam, ſcripturæ incipiat offenſior eſſe quàm
ſibi. Quod malum ſi ſerpere ſinerit, euertetur ex eo. Per *2.Cor.5.*
fidem enim ambulamus, non per ſpeciem. Titubauit au
tem fides ſi diuinarum ſcripturarum vacillat authori-
tas. Porrò fide titubante, charitas etiam ipſa langueſcit.
Nam ſi à fide quiſque ceciderit, à charitate etiam neceſ-
ſe eſt cadat: Non enim poteſt diligere quod eſſe non
credit. Porrò ſi & credit & diligit, bene agendo & prę-
ceptis bonorum morum obtemperãdo efficit vt etiam *1.Cor.3.*
ſperet ſe ad id quod diligit eſſe venturum. Itaque tria *Charitas ꝑpetuo manet. Caput XXXVIII.*
hæc ſunt quibus & ſcientia omnis & prophetia mili-
tat, fides, ſpes, charitas. Sed fidei ſuccedit ſpes quam
videbimus. Et ſpei ſuccedit beatitudo ipſa, ad quã per-
uenturi

G uenturi ſumus. Charitas autem etiam iſtis decedentibus augebitur potius. Si enim credēdo diligimus quod nondū videmus, quāto magis cum videre cœperimus? Et ſi ſperando diligimus, quo nondū peruenimus, quāto magis cum peruenerimus? Inter temporalia quippe atque æterna hoc intereſt, quòd temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vileſcit autem cum aduenerit. Non enim ſatiat animam, cui vera & certa ſedes eſt æternitas. Aeternum autem ardentius diligitur adeptum quàm deſideratum. Nulli enim deſideranti conceditur plus de illo exiſtimare quàm in ſe habet, vt ei vileſcat cum minus inuenerit: ſed quantum quiſque veniens exiſtimare potuerit, plus perueniens inuenturus eſt.

Fides, ſpes, charitas illuminant. C. XXXIX. Homo itaque fide, ſpe & charitate ſubnixus, eaq; inconcuſſe retinēs, non indiget ſcripturis niſi ad alios inſtruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in ſolitudine ſine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam completum eſſe quod dictum eſt, *1.Cor.13.* Siue Prophetiæ euacuabuntur, ſiue linguæ ceſſabunt, ſiue ſcienria deſtruetur. Quibus tamen quaſi machinis tanta fidei & ſpei & charitatis ineſt inſtructio, vt perfectum aliquid tenentes, ea quæ ſunt ex parte non quærant, Perfectum ſanè H quantum in hac vita poteſt, Nam in comparatione futuræ vitæ nullius iuſti & ſancti eſt vita iſta perfecta, Ideo manent, inquit, fides, ſpes, charitas, tria hæc, maior autem horum eſt charitas: quia & cum quiſque ad æterna peruenerit, duobus iſtis decedentibus charitas auctior & certior permanebit.

Qualē lectorē ſcriptura poſtulet. Ca. XL. 1.Timo.1. Quapropter cum quiſque cognouerit finem præcepti eſſe charitatem, de corpore puro & conſcientia bona & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum ſcripturarum ad iſta tria relaturus, ad tractationem illorum librorū ſecurus accedat. Cum enim diceret, charitas: addidit de corde puro: vt nihil aliud quàm id quod diligendum eſt diligatur. Conſciētiam vero bonam ſubiunxit propter ſpem, Ille enim ſe ad id quod credit & diligit, peruenturum eſſe deſperat, cui malæ conſcientię ſcrupulus ineſt. Tertio, & fide, inquit, non ficta: Si enim fides noſtra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus quod non eſt diligendum, & rectè viuendo id ſperamus, vt nullo modo ſpes noſtra fallatur. Propterea & de rebus continētibus fidem, quantum pro tempore ſatis eſſe arbitratus ſum, dicere volui, quia in aliis voluminibus, ſiue per alios ſiue per nos multa iam dicta ſunt. Modus itaque ſit I iſte libri huius, Cætera de ſignis quantum dederit dominus diſſeremus.

Libri primi, Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOpi, De doctrina Chriſtiana liber ſecundus.

De ſignis. Caput I. QVONIAM de rebus cum ſcriberem, præmiſi commonens ne quis in eis attenderet niſi quod ſunt, nō etiam ſi quid aliud præter ſe ſignificant, viciſsim de ſignis diſſerens hoc dico, ne quis in eis attendat quod ſunt, ſed potius quod ſigna *Decōſe. di. 2. ca. ſignū. 4. ſen. di. 1. ca ſacramentum.* ſunt, id eſt, quod ſignificant. Signum eſt enim res præter ſpeciem quam ingerit ſenſibus: aliud aliquid ex ſe faciens in cogitationem venire: ſicut veſtigio viſo tranſiſſe animal, cuius veſtigium eſt cogitamus: & fumo viſo ignem ſubeſſe cognoſcimus: & voce animantis au- K dita, affectionem animi eius animaduertimus: & tuba ſonāte, milites vel progredi vel regredi, & ſi quid aliud pugna poſtulat oporrere nouerunt. Signorum igitur alia ſunt naturalia, alia data. Naturalia ſunt, quę ſine voluntate atque vllo appetitu ſignificandi, præter ſe aliquid aliud ex ſe cognoſci faciunt: ſicuti eſt fumus ſignificans ignem. Non enim volens ſignificare id facit, ſed rerum expertarum animaduerſione & notatione cognoſcitur ignem ſubeſſe, etiā ſi fumus ſolus appareat. Sed & veſtigium tranſeuntis animalis, ad hoc genus pertinet. Et vultus irati ſeu triſtis affectionem animi ſignificat, etiā nulla eius voluntate qui aut iratus aut triſtis eſt: aut ſi quis alius motus animi vultu indice proditur, etiā id nobis non agentibus vt prodatur. Sed de hoc toto genere nunc diſſerere non eſt propoſitum. Quoniam tamen incidit in partitionem noſtram, pręteriri omnino non potui, atq; id hactenus notatum eſſe ſuffecerit.

Data vero ſigna ſunt, quæ ſibi quæque viuentia inuicem dant ad demonſtrandos, quantum poſſunt, motus animi ſui vel ſenſā aut intellecta quælibet. Nec vlla cauſa eſt nobis ſignificandi, id eſt ſigni dandi, niſi ad *Quo ſignorum genere ſit vſurus hic. Cap. II.* depromendum & traiiciēdum in alterius animum id L quod in animo gerit is qui ſignū dat. Horum igitur ſignorum genus quantū ad homines attinet conſiderare atq; tractare ſtatuimus: quia & ſigna diuinitus data quæ in ſcripturis ſanctis continētur, per homines nobis indicata ſunt, qui ea conſcripſerunt. Habent etiam beſtiæ quædam inter ſe ſigna quibus produnt appetitum animi ſui. Nam & gallus gallinaceus reperto cibo, dat ſignum vocis gallinæ vt accurrat: & colūbus gemitu colūbam vocat, & ab ea viciſsim vocatur: & multa huiuſmodi animaduerti ſolent. Quæ vtrum ſicut vultus aut dolētis clamor ſine ſignificandi voluntate ſequantur motum animi, an vere ad ſignificādum dentur, alia quæſtio eſt, & ad rem quæ nunc agitur nō pertinet. Quam partem ab hoc opere tanquam non neceſſariam remouemus.

Inter ſigna principatū obtinēt verba. Ca. III. Signorum igitur quibus inter ſe homines ſua ſenſa cōmunicant, quædam pertinent ad oculorū ſenſum, pleraq; ad auriū, paucisſima ad cæteros ſenſus. Nā cum annuimus nō damus ſignum niſi oculis eius quē volumus per hoc ſignum volūtatis noſtræ participē facere. Et quidā motus manuum pleraq; ſignificāt, Et hiſtriones *Hiſtrio.* omnium mēbrorum motibus dant ſigna quædam ſcientibus, & cum oculis eorum quaſi fabulātur. Et ve- M xilla draconeſq; militares per oculos inſinuant voluntatem ducū. Et ſunt hæc omnia quaſi quædā verba viſibilia. Ad aures autē quæ pertinent, vt dixi, plura ſunt, in verbis maxime. Nā & tuba & tibia & cithara dant plerūque, *1.Cor.14.* non ſolū ſuauem, ſed etiā ſignificantem ſonum. Sed omnia ſigna verbis cōparata paucisſima ſunt, Verba enim prorſus inter homines obtinuerūt principatū ſignificandi quæcūque animo concipiūtur, ſi ea prodere quiſque velit. Nam & odore vnguenti dominus quo *Ioan. 12.* perfuſi ſunt pedes eius, ſignum aliquod dedit, Et ſacramento *Matt.26.* corporis & ſanguinis ſui pręguſtato, ſignificauit quod voluit, Et cum mulier tangendo fimbriam veſtimenti *Matt.9.* eius, ſalua facta eſt, nonnihil ſignificat. Sed innumerabilis multitudo ſignorū, quibus ſuas cogitationes homines exerunt, in verbis conſtituta eſt, Nā & illa ſigna omnia quorum genera breuiter attigi, potui verbis enunciare, verba vero illis ſignis nullo modo poſſum.

Signa verborū literæ. Cap. IIII. Sed quia verberato aēre ſtatim tranſeunt, nec diutius manent quàm ſonant, inſtituta ſunt per literas ſigna verborum, Ita voces oculis oſtendūtur, non per ſe- ipſas,

A ipſas,ſed per ſigna quædam ſua.Iſta igitur ſigna non po
tuerunt communia eſſe omnibus gẽtibus peccato quo-
dam diſſenſionis humanæ , cum ad ſe quiſq; principatũ
Gene.11. rapit. Cuius ſuperbiæ ſignũ eſt erecta illa turris in cœlũ,
vbi homines impij non ſolum animos,ſed etiam voces
Diuerſitas diſſonas habere meruerunt. Ex quo factum eſt , vt
linguarũ. etiam ſcriptura diuina qua tantis morbis humanarũ vo
Cap.V. luntatum ſubuenitur,ab vna lingua profecta quę oppor
tune potuit per orbem terrarum diſſeminari, per varias
interpretum linguas longe latèque diffuſa innoteſceret
gentibus ad ſalutem: quam legẽtes nihil aliud appetunt
quàm cogitationes voluntatemq; illorum à quibus cõ-
ſcripta eſt inuenire , & per illas voluntatem dei ſecun-
dum quam tales homines locutos eſſe credimus.
Obſcuritas Sed multis & multiplicibus obſcuritatibus, & am-
ſcripturæ biguitatibus decipiuntur , qui temere legũt aliud pro a-
nõ inutilis. lio ſentientes,quibuſdam autem locis quid vel falſo ſu-
Cap.VI. ſpicentur nõ inueniunt:ita obſcure quædam dicta den-
ſiſsimam caliginẽ obducunt. Quod totum prouiſum di
uinitus eſſe non dubito, ad edomandam labore ſuper-
biã,& intellectum à faſtidio reuocandũ:cui facile inue-
ſtigata plerunque viloſcunt.Quid enim eſt quęſo,quòd
B quiſquã dicat ſanctos eſſe homines atq; perfectos, quo-
rum vita & moribus Chriſti Eccleſia de quibuſlibet ſu-
perſtitionibus præcidit eos qui ad ſe veniũt,& imitatio-
ne bonorum ſibimet quodã modo incorporat·qui bo-
ni fideles & veri dei ſerui deponẽtes onera ſeculi ad ſan
ctum baptiſmi lauacrum venerunt,atq; inde abſceden-
tes conceptione ſancti ſpiritus fructũ dant geminæ cha
ritatis, id eſt dei & proximi : quid eſt ergo quòd ſi hæc
quiſq; dicat,minus delectat audientem,quàm ſi ad eun-
dem ſenſum locum illum exponat de canticis cantico-
rum vbi dictũ eſt eccleſiæ , cum tanquam pulchra quæ-
dam fœmina laudaretur. Dentes tui ſicut grex detonſa-
rũ aſcendentes de lauacro,quæ omnes geminos creant,
Oratio figu & non eſt ſterilis in eis? Num aliud homo diſcit,quàm
rata quid cum illud planiſsimis verbis , ſine ſimilitudinis huiuſ-
efficiat. modi adminiculo audiret? Et tamen neſcio quo modo
ſuauius intueor ſanctos , cum eos quaſi dentes Eccleſiæ
video præcidere ab erroribus homines,atq; in eius cor-
pus emollita duricia quaſi demerſos manſoſque tranſ-
ferre Oues etiam iucundiſsime agnoſco detonſas,one-
ribus ſecularibus tanquam velleribus depoſitis,& aſcen
dentes de lauacro , id eſt de baptiſmate creare omnes
C geminos,id eſt duo præcepta dilectionis,& nullam eſſe
ab iſto ſancto fructu ſterilem video . Sed quare ſuauius
videam,quàm ſi nulla de diuinis libris talis ſimilitudo
promeretur,cum res eadem ſit eademque cognitio,dif-
ficile eſt dicere, & alia quæſtio eſt . Nunc tamen nemo
ambigit , & per ſimilitudines libentius quæque cogno-
ſci, & cũ aliqua difficultate quæſita multo gratius inue-
niri. Qui enim prorſus nõ inueniunt quod quærunt,fa-
me laborant.Qui autem non quærunt,quia in promptu
habent,faſtidio ſæpe marceſcunt.In vtroque autem lan
guor cauendus eſt. Magnifice igitur & ſalubriter ſpiri-
tus ſanctus ita ſcripturas ſanctas modificauit,vt locis a-
Septẽ gradi pertioribus fami occurreret, obſcurioribus autem faſti-
bus ad ſapiẽ dia detergeret . Nihil enim ferè de illis obſcuritatibus
tiam itur. eruitur,quod non planiſsimè dictum alibi reperiatur.
Cap.VII. Ante omnia igitur opus eſt dei timore conuerti ad
Eſa.11. cognoſcendam eius voluntatẽ,ſi quid nobis appetendũ
Gradus pri fugiendumq; præcipiat. Timor autem iſte cogitationẽ
mus. de noſtra immortalitate , & de futura morte neceſſe eſt
†calcibus. incutiat,& quaſi clauatis carnibus† omnes ſuperbiæ mo
Secundus. tus ligno crucis affigat . Deinde opus eſt miteſcere pie-
tate,neq; contradicere diuinæ ſcripturæ,ſiue intellectę, D
ſi aliqua vicia noſtra percutit, ſiue non intellectæ, quaſi
nos melius ſapere meliuſq; percipere poſsimus : ſed co-
gitare potius & credere id eſſe melius & verius quod
ibi ſcriptum eſt , etiam ſi lateat , quàm id quod nos per
noſmetipſos ſapere poſsimus. Poſt iſtos duos gradus ti *Tertius.*
moris atq; pietatis, ad tertium venitur ſciẽtiæ gradum,
de quo nunc agere ſtatui . Nam in eo ſe exercet omnis
diuinarum ſcripturarũ ſtudioſus , nihil aliud in eo in-
ueniens quàm diligendum eſſe deum propter deum, &
proximum propter deum: & illum quidem ex toto cor- *Matt.22*
de,ex tota anima,ex tota mente diligere,proximum ve
ro tanquam ſeipſum, id eſt,vt tota dilectio proximi, ſi-
cut etiam noſtri referatur in deum . De quibus duobus
præceptis cũ de rebus ageremus, in libro ſuperiore tra- *Supra li.1.*
ctauimus.Neceſſe eſt ergo vt primo ſe quiſq; in ſcriptu- *cap.26.*
ris inueniat amore huius ſeculi , hoc eſt tẽporalium re-
rum implicatum, longe ſeiũctum eſſe à tãto amore dei,
& tanto amore proximi,quantũ ſcriptura ipſa præſcri-
bit. Tum vero ille timor quo cogitat de iudicio dei,& *Eſa.11.*
illa pietas qua non poteſt niſi credere & cedere autho-
ritati ſanctorum librorum , cogit eum ſeipſum lugere.
Nam iſta ſcientia bonæ ſpei hominem ſe non iactan- E
tem,ſed lamentãtem facit . Quo affectu impetrat ſedu-
lis precibus cõſolationem diuini adiutorij, ne deſpera-
tione frangatur,& eſſe incipit in quarto gradu, hoc eſt *Quartus.*
fortitudinis,quo eſuritur & ſititur iuſticia . Hoc enĩ af-
fectu ab omni mortifera iucũditate rerum tranſeuntiũ
ſeſe extrahit , & inde ſe auertens conuertit ad dilectio-
nem æternorum , incommutabilem ſcilicet vnitatem
eandemq; trinitatem. Quam vbi aſpexerit quãtum po-
teſt,in longinqua radiantem, ſuiq; aſpectus infirmitate
ſuſtinere ſe illam lucem nõ poſſe perſenſerit,in quinto
gradu,hoc eſt in conſilio miſericordię purgat animam *Quintus.*
tumultuantem quodam modo atque obſtrepentem ſibi
de appetitu inferiorum conceptis ſordibus. Hinc vero
ſe in dilectione proximi gnauiter exercet,in eaq; perfi-
citur, & ſpe iam plenus atq; integer viribus cum perue-
nerit vſque ad inimici dilectionem , aſcẽdit in ſextum *Sextus.*
gradum , vbi iam ipſum oculum purgat quo videri de*
poteſt , quantum poteſt ab iis qui huic ſeculo moriũtur
quantum poſſunt . Nam intantum vident, inquantum
moriuntur huic ſeculo.Inquantum autem huic viuunt,
non vident. Et ideo quamuis iam certior & non ſolum
tolerabilior, ſed etiam iucundior ſpecies lucis illius in- F
cipiat apparere , in ænigmate tamẽ adhuc & per ſpecu-
lum videri dicitur,quia magis per fidem quàm per ſpe- *1.Cor.13.*
ciem ambulatur , cum in hac vita peregrinamur,quan- *2.Cor.5.*
uis conuerſationem habeamus in cœlis . In hoc autem *Philip.3.*
gradu ita purgat oculum cordis , vt veritati ne ipſum
quidem præferat aut conferat proximum : ergo nec ſe-
ipſum,quia nec illum quem diligit ſicut ſeipſum.Erit er
go iſte ſanctus tam ſimplici corde atque mundato , vt
neque hominibus placẽdi ſtudio detorqueatur à vero,
nec reſpectu deuitãdorum quorũlibet incõmodorum
ſuorum quę aduerſantur huic vitæ. Talis filius aſcendit
ad ſapientiam quæ vltima & ſeptima eſt , qua pacatus *Septimus.*
tranquilluſq; perfruitur . Initium enim ſapientiæ timor *Pſal.110.*
domini . Ab illo enim vſque ad ipſam per hos gradus
tenditur & peruenitur. Sed nos ad tertium gradum *Libri Cano*
illum conſiderationẽ referamus,de quo diſſerere quod *nici.*
dominus ſuggeſſerit atq; tractare inſtituimus . Erit igi- *Cap.VIII.*
tur diuinarum ſcripturarum ſolertiſsimus indagator,
qui primo totas legerit,notaſq; habuerit, & ſi nondum
intellectu,iam tamen lectione,duntaxat eas quę appel-
lantur

G lantur canonicæ. Nam cæteras ſecurius leget fide veri-
tatis inſtructus, ne præoccupet imbecillem animum, &
periculoſis mendaciis atque phantaſmatibus eludentes
diſt.19.ca. præiudicent aliquid contra ſanam intelligētiam. In ca-
In canoni- nonicis autē ſcripturis Eccleſiarum catholicarum quā-
cu. plurium authoritatē ſequatur, inter quas ſanè illæ ſunt
quæ Apoſtolicas ſedes habere & epiſtolas accipere me-
ruerunt. Tenebit igitur hunc modum in ſcripturis ca-
nonicis, vt eas quæ ab omnibus accipiūtur Eccleſiis ca-
tholicis, præponat eis quas quædam non accipiunt. In
eis vero quæ non accipiūtur ab omnibus, præponat eas
quas plures grauioresq; accipiūt, eis quas pauciores mi-
norisq; authoritatis Eccleſiæ tenēt. Si autem alias inue-
nerit à pluribus, alias à grauioribus haberi, quanquam
hoc inuenire non poſsit, æqualis tamē authoritatis eas
habendas puto. Totus autē canon ſcripturarum in quo
iſtam conſiderationem verſandam dicimus, his libris
cōtinetur, Quinque Moyſeos, id eſt Geneſi, Exodo, Le-
uitico, Numeri, Deuteronomio, & vno libro Ieſu Na-
ue, vno Iudicū, vno libello qui appellatur Ruth, qui ma
gis ad Regnorum principia videtur pertinere. Deinde
quatuor Regnorū & duobus Paralipomenon, non cō-
H ſequentibus, ſed quaſi à latere adiūctis ſimulq; pergen-
tibus. Hæc eſt hiſtoria quæ ſibimet annexa tempora cō-
tinet, atque ordinem rerum. Sunt aliæ tanquā ex diuer-
ſo ordine, quæ neque huic ordini, neque inter ſe cōne-
ctuntur, ſicut eſt Iob & Tobias & Heſter & Iudith &
Maccabæorū libri duo, & Eſdræ duo, qui magis ſubſe-
qui vidētur ordinatā illam hiſtoriam, vſq; ad Regno-
rum vel Paralipomenon terminatam. Deinde Prophe-
tę, in quibus Dauid vnus liber Pſalmorum: & Salomo-
nis tres, Prouerbiorum, Cantica canticorum, & Eccle-
2. Retract. ſiaſtes. Nam illi duo libri, vnus qui Sapientia, & alius
ca.4. qui Eccleſiaſticus inſcribitur, de quadam ſimilitudine
Salomonis eſſe dicuntur. Nam Ieſus filius Sirach eos
ſcripſiſſe conſtātiſsime perhibetur. Qui tamē quoniam
in authoritatē recipi meruerunt, inter Propheticos nu-
merandi ſunt. Reliqui ſunt eorū libri, qui proprie Pro-
phetæ appellati ſunt, duodecim Prophetarum libri ſin-
guli: qui cōnexi ſibimet, quoniam nunquā ſeiuncti ſunt
pro vno habētur. Quorum Prophetarum nomina ſunt
hæc, Oſee, Ioël, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naüm,
Abacuk, Sophonias, Aggęus, Zacharias, Malachias. De-
I inde quatuor Prophetæ ſunt maiorum voluminum, E-
Ibidem. ſaias, Hieremias, Daniel, Ezechiel. His quadragintaqua
tuor libris veteris teſtamēti terminatur authoritas. No-
ui autem quatuor libris Euangelij ſecundū Matthęum,
ſecundum Marcum, ſecundum Lucam, ſecundum Io-
annem: quatuordecim Epiſtolis Pauli Apoſtoli, ad Ro
manos, ad Corinthios duabus, ad Galatas, ad Epheſios,
ad Philippenſes, ad Theſſalonicēſes duabus, ad Coloſ-
ſenſes, ad Timotheum duabus, ad Titum, ad Philemo-
nem, ad Hebræos, Petri duabus, tribus Ioannis, vna Iu-
dæ, & vna Iacobi, Actibus Apoſtolorum libro vno, &
Quid pri- Apocalypſis Ioannis libro vno. In his omnibus li-
mo, quid de bris timentes deum & pietate manſueti quærunt vo-
inde quærē luntatem dei. Cuius operis & laboris prima obſeruatio
dū in literis eſt, vt diximus, noſſe iſtos libros, & ſi nondum ad in-
ſacris. tellectum, legendo tamen vel mandare memoriæ, vel
Cap.IX. omnino incognitos non habere. Deinde illa quę in eis
aperte poſita ſunt vel præcepta viuendi, vel regulæ cre-
dendi, ſolertius diligentiúſque inueſtiganda ſunt. Quę
quanto quiſque plura inuenit, tanto eſt intelligentia ca
pacior. In iis enim quæ aperte in ſcriptura poſita ſunt,
inueniuntur illa omnia quæ continent fidem moresq;

viuendi, ſpem ſcilicet atque charitatem, de quibus libro K
ſuperiore tractauimus. Tum vero facta quadam fami-
liaritate cum ipſa lingua diuinarum ſcripturarum, in
ea quæ obſcura ſunt aperiēda & diſcutienda pergendū
eſt, vt ad obſcuriores locutiones illuſtrandas de mani-
feſtioribus ſumantur exempla, & quædā certarum ſen-
tentiarum teſtimonia dubitationem de incertis aufe-
rāt. In qua re memoria valet plurimum, Quæ ſi defue-
rit, non poteſt his præceptis dari. Duabus autē cau- *Verba nūc*
ſis non intelliguntur quæ ſcripta ſunt, ſi aut ignotis, aut *ꝓprie nunc*
ambiguis ſignis obteguntur. Sunt autem ſigna vel pro- *metaphori-*
pria vel tranſlata. Propria dicuntur, cū his rebus ſigni- *ce accipiun*
ficandis adhibentur, propter quas ſunt inſtituta, ſicut *tur. Cap.X.*
cum dicimus bouem, intelligimus pecus, quod omnes
nobiſcum Latinæ linguæ homines hoc nomine vocāt.
Tranſlata ſunt, cum & ipſæ res quas propriis verbis ſi-
gnificamus ad aliud aliquid ſignificandum vſurpātur,
ſicut cum dicimus bouem, & per has duas ſyllabas in-
telligimus quod iſto nomine appellari ſolet: ſed per il-
lud pecus rurſus intelligimus Euāgeliſtam quem ſigni-
ficauit ſcriptura, interpretāte Apoſtolo, dicens: Bouem *1.Cor.9.*
triturantem non infrænabis. Contra ignota ſigna L
propria, magnum remedium eſt linguarum cognitio. *2.Timo.15.*
Et Latinæ quidem linguæ homines quos nūc inſtruen- *Græcā lin-*
dos ſuſcepimus, & duabus aliis ad ſcripturarum diui- *guā & He*
narum cognitionem habent opus, Hebræa ſcilicet & *bræā neceſ-*
Græca, vt ad exemplaria præcedentia recurratur, ſi quā *ſariam eſſe*
dubitationem attulerit Latinorum interpretum infi- *ad cognitio*
nita varietas, quanquam & Hebræa verba non inter- *nē literarū*
pretata ſæpe inueniamus in libris, ſicut amen, hallelu *ſacrarum.*
ia, & racha & oſanna, & ſi qua ſunt alia. Quorum par- *Cap.XI.*
tim propter ſanctiorem authoritatem, quanuis inter-
pretari potuiſſent, ſeruata eſt antiquitas, ſicut eſt amen
& hallelu ia, partim vero in aliam linguam transferri
non potuiſſe dicūtur, ſicut alia duo quæ poſuimus. Sunt
enim quædam verba certarum linguarum, quę in vſum
alterius linguæ per interpretationem tranſire non poſ-
ſunt. Et hoc maxime interiectionibus accidit, quæ ver-
ba potius motum animi ſignificant, quàm ſententiæ cō
ceptæ † vllam particulā: Nam & hæc duo talia eſſe per- *†contextæ.*
hibentur. Dicunt enim racha indignantis eſſe vocem,
oſanna lætantis. Sed non propter hæc pauca quę nota-
re atque interrogare facillimum eſt, ſed propter diuer-
ſitates, vt dictum eſt, interpretum, illarum linguarum M
eſt cognitio neceſſaria. Qui enim ſcripturas ex Hebræa
lingua in Græcam verterunt linguam, numerari poſ-
ſunt, Latini autem interpretes nullo modo. Vt enim
cuique primis fidei temporibus in manus venit codex
Græcus, & aliquantulum facultatis ſibimet vtriuſq; lin-
guæ habere videbatur, auſus eſt interpretari. Quæ *Diuerſitas*
quidem res plus adiuuit intelligentiam quàm impedi- *interꝑtatio-*
uit, ſi modo legentes non ſint negligentes. Nam non- *nū quid fa*
nullas obſcuriores ſententias plurīū codicum ſæpe ma- *ciat. C.XII*
nifeſtauit inſpectio. Sicut illud Eſaiæ Prophetæ vnus
interpres ait: Et carnem tuā ne deſpexeris: alius, Et do- *Eſa.58.*
meſticos ſeminis tui ne deſpexeris: vterque ſibimet in-
uicem atteſtantur. Nanque alter ex altero exponitur:
quia & caro poſſet accipi proprie vt corpus ſuum quiſ-
que ne deſpiceret, ſe putaret admonitum: & domeſtici
ſeminis trāſlatæ, Chriſtiani poſſent intelligi, ex eodem
verbi ſemine nobiſcum ſpiritaliter nati. Nunc autem
collato interpretum ſenſu probabilior occurrit ſenten-
tia proprie de conſanguineis non deſpiciēdis eſſe præ-
ceptum, quoniam domeſticos ſeminis cum ad carnem
retuleris, conſanguinei potiſsimum occurrunt. Vnde
eſſe

A eſſe arbitror illud Apoſtoli quod ait, Si quo modo ad
Rom.11. æmulationẽ adducere potuero carnem meã vt ſaluos
faciam aliquos ex illis, id eſt, vt æmulando eos qui cre-
diderant & ipſi crederent. Carnem autem ſuam dixit
Iudæos, propter conſanguinitatem. Item aliud eiuſdem
Eſa.7. Eſaiæ Prophetæ, Niſi credideritis, nõ intelligetis. Alius
interpretatus eſt, Niſi credideritis non permanebitis.
Quis horum vera ſecutus ſit, niſi exẽplaria linguæ præ-
cedentis legantur incertum eſt, Sed tamen ex vtroque
magnum aliquid inſinuatur ſcienter legentibus. Diffi-
cile eſt enim ita diuerſos à ſe interpretes fieri, vt non ſe
aliqua vicinitate contingant. Ergo quoniam iotelle-
ctus in ſpecie ſempiterna eſt, fides vero in rerum tem-
poralium quibuſdam cunabulis quaſi lacte alit paruu-
2.Cor.5. los. Nunc autẽ per fidem ambulamus non per ſpeciem,
Niſi autem per fidem ambulauerimus, ad ſpeciem per-
uenire non poterimus, quæ non tranſit, ſed permanet
per intellectum purgatum nobis cohærentibus verita-
ti. Propterea ille ait, Niſi credideritis non permanebi-
Amphibologia. tis. Ille vero, Niſi credideritis nõ intelligetis. Et ex am-
biguo linguæ præcedentis plerunque interpres fallitur
cui non bene nota ſentẽtia eſt, & eam ſignificationem
B transfert quæ à ſenſu ſcriptoris penitus aliena eſt. Sicut
Pſal.13. quidam codices habent, Acuti pedes eorum ad effun-
dendum ſanguinem, ὀξὺς enim apud Græcos & acutũ
& velocem ſignificat. Ille ergo vidit ſentẽtiam qui trã-
tulit, Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinẽ.
Ille autem alius ancipiti ſigno in aliam partem raptus
errauit. Et talia quidem nõ obſcura ſed falſa ſunt, quo-
rum alia conditio eſt, Nõ enim intelligendos ſed emẽ-
dandos tales codices potius præcipiendum eſt. Hinc
eſt enim etiam illud: quoniam μόσχος moſchos Græce
vitulus dicitur, μοσχεύματα moſcheumata quidam non
intellexerunt eſſe plantationes, & vitulamioa interpre-
tati ſunt. Qui error tam multos codices præoccupauit,
vt vix inueniatur aliter ſcriptum, & tamen ſententia
manifeſtiſsima eſt, quia clareſcit conſequentibus ver-
Sap.4. bis. Nanque adulterinæ plaotationes non dabunt ra-
dices altas: conueniennus dicitur quàm vitulamina,
quæ velut pedibus per terram gradiũtur, & non hærent
radicibus. Hanc tranſlationem in eo loco etiam cæte-
Soloeciſmus ra contexta cuſtodiunt. Sed quoniam & quæ ſit ipſa
& Barba- ſententia, quam plures interpretes pro ſua quiſq; facul-
riſmus. tate atque iudicio conantur eloqui, non apparet niſi in
Cap.XIII. ea lingua inſpiciatur quam interpretantur, & plerun-
C que à ſenſu authoris deuius aberrat interpres ſi oon ſit
doctiſsimus. Igitur aut illarum linguarum ex quibus in
Latinam ſcripturam peruenit petenda cognitio eſt, aut
habendæ interpretationes eorum qui ſe verbis nimis
obſtrinxerunt, non quia ſufficiunt, ſed vt ex eis libertas
**al.tam.* vel error dirigatur aliorũ, qui non magis* verba quàm
ſententias interpretãdo ſequi maluerunt. Nam non ſo
lum verba ſingula, ſed etiam locutiones ſæpe transfe-
runtur, quæ omnino in Latinæ linguæ vſum, ſi quis cõ-
ſuetudinem veterum, qui Latine locuti ſunt tenere vo-
luerit, tranſire non poſſunt. Quæ aliquando intellectui
nihil adimunt, ſed offendunt tamen eos qui plus dele-
ctantur in rebus, cum etiã in earum ſignis ſua quædam
ſeruatur integritas. Nam ſolœciſmus qui dicitur, nihil
aliud eſt quàm cum verba oon ea lege ſibi coaptantur
qua coaptauerũt qui priores oobis noo ſine authorita-
te aliqua locuti ſunt. Vtrũ enim inter homioes, an in-
ter hominibus dicatur, ad rerum non pertinet cogni-
torem. Item Barbariſmus quid aliud eſt, niſi verbũ non
eis literis vel ſono enunciatum, quo ab eis qui Latine
ante nos locuti ſunt, enũciari ſolet? Vtrum enim igno- D
ſcere producta tertia ſyllaba vel correpta dicatur, non
multum curat qui peccatis ſuis deum vt ignoſcat petit,
quolibet modo illud verbum ſonare potuerit. Quid eſt
ergo integritas locutionis, niſi Latinæ conſuetudinis
conſeruatio loquentium veterum authoritate firmata?
Sed tamen eo magis inde offendũtur bomines quo in-
firmiores ſunt, & eo ſunt infirmiores, quo doctiores vi- *1.Cor.8.*
deri volunt: non rerum ſcientia qua ædificamur, ſed ſi-
gnorum, qua non inflari omnino difficile eſt, cum &
ipſa rerum ſcientia ſæpe ceruicem erigat, niſi domini-
co reprimatur iugo. Quid eni obeſt iotellectori, quòd
ita ſcriptum eſt, quæ eſt terra in qua iſti inſident ſuper
eam, ſi bona eſt aut nequã, & quæ ſunt ciuitates in qui-
bus ipſi inhabitant in ipſis? Quam locutionem magis
alieoæ linguæ eſſe arbitror, quàm ſenſum aliquẽ altio-
rem. Illud etiam quod iam auferre nõ poſſumus de ore
cantantium populorum, Super ipſum aotem floriet ſan *Pſal.131.*
ctificatio mea: nihil profecto ſententiæ detrahit: audi-
tor tamen peritior mallet hoc corrigi, vt non floriet,
ſed florebit diceretur. Nec quicquã impedit correctio-
nem niſi conſuetudo cantantium. Iſta ergo facile etiam
contẽni poſſunt, ſi quis ea cauere noluerit, quæ ſano in- E
tellectui oihil detrahunt. At vero illud quod ait Apo-
ſtolus: Quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus, *1.Cor.1.*
& quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus: ſi quis
in eo Græcam locutionem ſeruaſſe voluiſſet, vt dicere-
tur, Quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominum: &
quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominum: iret qui-
dem vigilãtis lectoris intentio in ſententiæ veritatem:
ſed tamẽ aliquis tardior, aut non intelligeret aut etiam
peruerſe intelligeret. Non enim tantum vicioſa locu-
tio eſt in Latioa lingua talis, verumetiam in ambigui-
tatem cadit, vt quaſi hominum ſtultum vel hominũ in-
firmum ſapientius vel fortius videatur eſſe, quàm dei:
quanquam & illud, ſapientius eſt hominibus, non caret
ambiguo etiam ſi ſolœciſmo careat. Vtrũ enim his ho-
minib⁹ ab eõ quod eſt huic homini, ao ab his homini-
bus ab eo quod eſt ab hoc homine dictum ſit, nõ appa-
ret niſi illuminatione ſentẽtiæ. Melius itaq; dicitur ita,
Sapientius eſt quàm homines, & fortius eſt quàm ho-
mines. De ambiguis autem ſignis pòſt loquemur, *De percipienda verborũ & locutionũ proprietate, & emendandis codicibus.*
nunc de incogoitis agimus, Quorum duæ formæ ſunt
quãtum ad verba pertinet. Naoq; aut ignotum verbum
facit hærere lectorẽ, aut ignota locutio. Quæ ſi ex alie-
nis linguis veniunt, aut quærẽda ſunt ab earum lingua-
rum hominibus, aut linguæ eædem, ſi & ociũ eſt & in-
genium ediſcendæ, aut plurium interpretum conſulẽ-
da collatio eſt. Si autem ipſius linguæ noſtræ aliqua ver *Cap.XIIII.*
ba locutionẽſque igooramus, legẽdi conſuetudine au- F
diendiq; innoteſcunt. Nulla ſanè ſunt magis mandãda
memoriæ, quàm illa verborum locutionúmque genera
quæ ignoramus, vt cum vel peritior occurrerit, de quo
quæri poſsint, vel talis lectio quæ vel præcedentibus vel
conſequẽtibus vel vtriſque oſtendat quam vim habeat,
quídve ſigoificet quod ignoramus, facile adiuuãte me-
moria poſsimus aoimaduertere & diſcere: quanquam
tãta eſt vis conſuetudinis etiam ad diſcẽdum, vt qui in
ſcripturis ſanctis quodã modo nutriti educatiq; ſunt,
magis alias locutiones mirẽtur, eáſque minus Latinas
putent quàm illas quas in ſcripturis didicerunt, neq; in
Latinæ linguæ authoribus reperiũtur. Plurimũ hic quo-
que iuuat interpretũ numeroſitas collatis codicibus in-
ſpecta atq; diſcuſſa, tãtum abſit falſitas, Nam codicibus
emendandis primitus debet inuigilare ſolertia eorum
qui

G qui ſcripturas diuinas noſſe deſiderant, vt emendatis non emendati cedant, ex vno duntaxat interpretationis genere venientes.

Interpretatio Septuagīta. Cap. XV.

In ipſis autem interpretationibus Itala cęteris præferantur. Nam eſt verborum tenacior cum perſpicuitate ſententiæ, Et Latinis quibuſlibet emendandis, Græci adhibeātur, in quibus Septuaginta interpretum quod ad vetus teſtamentū attinet, excellit authoritas: qui iam per omnes peritiores Eccleſias tanta pręſentia ſpiritus ſancti interpretati eſſe dicuntur, vt

De ciui. dei li. 18. c. 43. Illud alij veluti fabulam ridēt.

os vnum tot hominum fuerit. Qui ſi, vt fertur, multiq; non indigni fide prædicant, ſinguli cellis etiam ſingulis ſeparati cū interpretati eſſent, nihil in alicuius eorū codice inuentum eſt quod non iiſdem verbis eodemq; verborum ordine inueniretur in cæteris: quis huic authoritati conferre aliquid nedum præferre audeat? Si autem cōtulerunt vt vna omnium cōmuni tractatu iudicioq; vox fieret, nec ſic quidem quēquam vnū hominem qualibet peritia ad emendandū tot ſeniorum doctorumq; cūſenſum aſpirare oportet aut decet. Quamobrem etiam ſi aliquid aliter in Hebræis exemplaribus inuenitur quàm iſti poſuerint, cedendum eſſe arbitror diuinæ diſpenſationi, quæ per eos facta eſt: vt libri quos

H gēs Iudęa cęteris populis vel religione vel inuidia prodere nolebat, credituris per dominū gentibus miniſtra regis Ptolemæi poteſtate tanto ante proderētur. Itaque fieri poteſt, vt ſic illi interpretati ſint, quēadmodum cōgruere gentibus ille qui eos regebat †, & qui os vnum omnibus fecerat ſpiritus ſanctus iudicauit. Sed tamē vt ſuperius dixi, horum quoq; interpretum qui verbis tenacius inhęſerunt, collatio non eſt inutilis ad explanādam ſæpe ſententiam. Latini ergo vt dicere cœperam codices veteris teſtamenti, ſi neceſſe fuerit, Græcorum authoritate emendandi ſunt, & eorum potiſsimum qui cum ſeptuaginta eſſent ore vno interpretati eſſe perhibentur. Libros autem noui teſtamenti, ſi quid in Latinis varietatibus titubat, Græcis cedere oportere non dubiū eſt, & maxime qui apud Eccleſias doctiores & diligentiores reperiuntur.

† tagebat.

Cognitio animalium, herbarū, lapidū, ſimiliūq; neceſſaria. Cap. XVI. Ioan. 9. Hebraica nomina.

In tranſlatis vero ſignis ſi qua forte ignota cogūt hęrere lectorem, partim linguarum noticia, partim rerum inueſtiganda ſunt. Aliquid enim ad ſimilitudinem valet, & proculdubio ſecretum quiddam inſinuat ſiloa [probatica] piſcina, vbi lauare faciem iuſſus eſt, cui oculos dominus luto de ſputo facto inunxerat. Quod tamē nomen linguæ incognitæ, niſi Euāgeliſta interpretatus eſſet, tam magnus intellectus lateret. Sic etiam multa quæ ab authoribus eorundem librorum interpretata non ſunt nomina Hebræa, nō eſt

I dubitādum habere non paruam vim atque adiutorium ad ſoluēda ænigmata ſcripturarum, ſi quis poſsit ea interpretari: quod nōnulli eiuſdem linguę viri periti non ſanè paruum beneficium poſteris contulerunt, qui ſeparata de ſcripturis eadem verba omnia interpretati ſunt, & quid ſit Adam, quid Heua, quid Abraham, quid Moyſes, ſiue etiam locorum nomina, quid ſit Hieruſalem, vel Siō, vel Hiericho, vel Sina, vel Libanus, vel Iordanis, vel quæcunque alia in illa lingua ſunt incognita nobis nomina. Quibus apertis & interpretatis multæ in ſcripturis figuratæ locutiones manifeſtantur. Rerum autem ignorātia facit obſcuras figuratas locutiones, cum ignoramus vel animantium, vel lapidum, vel herbarum naturas aliarúmve rerum, quæ plerunque in ſcripturis ſimilitudinis alicuius gratia ponuntur. Nam & de ſerpente, quod notum eſt totum corpus eum pro capite obiicere feriētibus, quantum illuſtrat ſenſum illum quo dominus iubet aſtutos nos eſſe ſicut ſerpētes,

Matt. 10.

vt ſcilicet pro capite noſtro, quod eſt Chriſtus, corpus K potius perſequētibus offeramus, ne fides Chriſtiana tāquam caput necetur in nobis, ſi parcētes corpori negemus deum: vel illud quòd per cauernæ anguſtias coarctatus, depoſita veteri tunica vires nouas accipere dicitur, quantum concinit ad imitandam ipſius ſerpentis aſtutiam, exuēdúmque ipſum veterem hominem, ſicut Apoſtolus dicit, vt induamur nouo, & exuendū per anguſtias, dicēte domino, Intrate per anguſtam portam. Vt ergo noticia naturæ ſerpentis illuſtrat multas ſimilitudines, quas de hoc animante ſcriptura dare cōſueuit, ſic ignorātia nonnullorum animalium quæ nō minus per ſimilitudines commemorat, impedit plurimū lectorem. Sic lapidum, ſic herbarum, vel quęcunque tenētur radicibus. Nā & carbunculi noticia, quòd lucet in tenebris, multa illuminat etiam obſcura librorum vbicunque propter ſimilitudinem ponitur, & ignorantia berilli vel adamātis claudit plerūque intelligentiæ fores. Nec aliam ob cauſam facile eſt intelligere pacem perpetuam ſignificari oleæ ramuſculo, quem rediens ad arcam columba pertulit, niſi quia nouimus & olei lenē contactum non facile alieno humore corrumpi, & arborem ipſam frondere perenniter. Multi autem propter ignorantiam hyſſopi dum neſciunt quam vim habeat, vel ad purgādum pulmonem, vel vt dicitur ad ſaxa radicibus penetranda, cum ſit herba breuis atque humilis, omnino inuenire non poſſunt, quare dictum ſit, Aſperges me hyſſopo & mūdabor. Numerorum etiam imperitia multa facit non intelligi, tranſlate ac myſtice poſita in ſcripturis. Ingenium quippe, vt ita dixerim, ingenium non poteſt non moueri quid ſibi velit, quòd & Moyſes & Helias & ipſe dominus quadraginta diebus ieiunauerunt? Cuius actionis figuratus quidam nodus: niſi huius numeri cognitione & conſideratione non ſoluitur. Habet enim denariū quater, tanquā cognitionem omniū rerum intextam temporibus. Quaternario quippe numero & diurna & ānua curricula peraguntur. Diurna matutinis, meridianis, veſpertinis, nocturniſq; horarum ſpaciis, Annua, vernis, æſtiuis, autūnalibus hyemalibuſq; menſibus. A temporum autē delectatione dū in temporibus viuimus, propter æternitatem in qua viuere volumus abſtinendū & ieiunandū eſt, quamuis tēporum curſibus ipſa nobis inſinuetur doctrina contemnendorum temporum & appetēdorum æternorum. Porrò autem denarius numerus creatoris M atque creaturæ ſignificat ſciētiam. Nā trinitas creatoris eſt, ſeptenarius autem numerus creaturā indicat, propter vitam & corpus, Nā in illa tria ſunt: vnde etiam toto corde, tota anima, tota mente diligēdus eſt deus. In corpore autem quatuor manifeſtiſsima apparent, quibus conſtat, elemēta. In hoc ergo denario dum temporaliter nobis inſinuatur, id eſt quater ducitur, caſtè & continenter à temporum delectatione viuere, hoc eſt quadraginta diebus ieiunare monemur. Hoc lex, cuius perſona eſt in Moyſe, hoc prophetia, cuius perſonā gerit Helias, hoc ipſe dominus monet, qui tanquam teſtimonium habens ex lege & Prophetis, medius inter illos in monte tribus diſcipulis videntibus atque ſtupētibus claruit. Deinde ita quæritur, quo modo quinquagenarius de quadragenario numero exiſtat, qui nō mediocriter in noſtra religione ſacratus eſt propter Pentecoſtē, & quo modo ter ductus propter tria tempora; ante legem, ſub lege, ſub gratia, vel propter nomen patris & filij & ſpiritus ſancti, adiuncta eminētius ipſa trinitate ad purgatiſsimæ Eccleſiæ myſterium referatur,

Ephe. 4. & Coloſſ. 3. Matt. 7. Exod. 28. Ezech. 3. Gene. 8. L Pſal. 50. Exod. 24. 3. Reg. 19. Matth. 4. Matth. 22. Matt. 17. Acto. 2.

perueniatq;

A perueniatq; ad cētum quinquaginta tres piſces, quos retia poſt reſurrectionem domini in dexterā partem miſſa ceperunt. *Ioan.21.* Ita multis aliis atque aliis numerorum formis quædā ſimilitudinum in libris ſanctis ſecreta promuntur, quæ propter numerorum imperitiam legentibus clauſa ſunt. Non pauca etiam claudit atque obtegit nonnullarum rerum muſicarum ignorātia. Nam & de Pſalterij & citharæ differētia, *Pſal.32. & 91.* quidam non inconcinne aliquas rerum figuras aperuit: & decem chordarū Pſalterium non importune inter doctos quæritur, vtrū habeat aliquam muſicæ legem quæ ad tantum neruorum numerum cogat, an vero ſi non habet, eoipſo magis ſacrate ſic accipiendus ipſe numerus: vel propter decalogum legis: de quo item numero ſi quæratur, non niſi ad creatorem creaturamq; referendus eſt: vel propter ſuperius expoſitum ipſum denarium. Et ille numerus ædificationis templi commemoratus in Euangelio *Ioan.2.* quadraginta ſcilicet & ſex annorum, neſcio quid muſicum ſonat, & relatus ad fabricam dominici corporis, propter quam templi mentio facta eſt, cogit nonnullos hæreticos confiteri filium dei non falſo ſed vero & humano corpore indutum, Et numerum quippe & muſicam pleB riſq; locis in ſanctis ſcripturis poſita honorabiliter inuenimus.

Poetarū fabulas non interptādas allegorice. Cap. XVII.

Non enim audiendi ſunt errores gentilium ſuperſtitionum, qui nouem muſas Iouis & memoriæ filias eſſe finxerunt. Refellit eos Varro, quo neſcio vtrum apud eos quiſquam talium rerum doctior vel curioſior eſſe poſsit. Dicit enim ciuitatem neſcio quam, nō enim nomen recolo, locaſſe apud tres artifices terna ſimulachra Muſarum, *Simulachra Muſarum.* quæ in templo Apollinis dono poneret, vt quiſquis artificum pulchriora formaſſet, ab illo potiſsimū electa emeret. Itaq; contigiſſe vt opera ſua quoque illi artifices æquè pulchra explicarent, & placuiſſe ciuitati omnes nouem, atque omnes emptas eſſe, vt in Apollinis templo dedicarentur, Quibus poſtea dicit Heſiodum poëtam impoſuiſſe vocabula. Non ergo Iupiter nouem Muſas genuit, ſed tres fabri ternas creauerunt. Tres autem non propterea illa ciuitas locauerat, quia in ſomnis eas viderat, aut tot ſe cuiuſquā illorum oculis demonſtrauerant: ſed quia facile erat animaduertere omnem ſonum, qui materies cantilenarum eſt, triformem eſſe natura. Aut enim editur voce, ſicuti eorum eſt qui faucibus ſine organo canunt: aut flatu, ſicut tubarum & tibiarum: aut pulſu, ſicut in citharis C & tympanis, & quibuſlibet aliis quæ percutiēdo canora ſunt.

Profani ſi quid bene dixerūt, nō aſpernādū. Ca. XVIII.

Sed ſiue ita ſe habeat quod Varro retulit, ſiue non ita, nos tamē non propter ſuperſtitionem profanorum debemus muſicā fugere, ſi quid inde vtile ad intelligendas ſanctas ſcripturas rapere potuerimus: nec ad illorum theatricas nugas conuerti, ſi aliquid de citharis & de organis quod ad ſpiritalia capienda valeat diſputemus. Neque enim & literas diſcere non debuimus, quia earum repertorem dicūt eſſe Mercúrium: aut quia iuſticiæ virtutique templa dedicarunt, & quæ corde geſtanda ſunt in lapidibus adorare maluerūt, propterea nobis iuſticia virtúſque fugienda eſt: immo vero quiſquis bonus verúſque Chriſtianus eſt, domini ſui eſſe intelligat vbicunque inuenerit veritatem, quā confitens & agnoſcens, etiam in literis ſacris ſuperſtitioſa figmēta repudiet: doleátque homines atque caueat, qui *Rom.1.* cognoſcentes deum, non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt cor inſipiens eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & immutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinē imaginis corruptibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſerD pentium.

Doctrinarū genera duo. Cap. XIX.

Sed vt totum iſtum locum, nam eſt maxime neceſſarius, diligentius expliceinus, Duo ſunt genera doctrinarum quę in gentilibus etiam moribus exercentur. Vnum earum rerum quas inſtituerunt homines, alterum earum quas animaduerterūt iam peractas aut diuinitus inſtitutas. Illud quod eſt ſecundum inſtitutiones hominum, partim ſuperſtitioſum eſt, partim ſuperſtitioſum non eſt. *26.q.2.cap. Illud.*

Superſtitio. Cap.XX.

Superſtitioſum eſt, quicquid inſtitutum eſt ab hominibus ad facienda & colēda idola, pertinens vel ad colendam ſicut deum creaturam partémve vllam creaturæ, vel ad conſultationes & pacta quædam ſignificationum cum dęmonibus placita atque fœderata, qualia ſunt molimina* magicarum artium, **al. volumina.* quæ quidem commemorare potius quàm docere aſſolent Poëtæ. Ex quo genere ſunt, ſed quaſi licentiore vanitate haruſpicum & augurum libri. Ad hoc genus pertinent omnes etiam ligaturæ, atque remedia quæ medicorum quoque diſciplina cōdemnat, ſiue in præcantationibus, ſiue in quibuſdam notis quas characteres vocant: ſiue in quibuſdam rebus ſuſpendēdis atque ligandis, vel etiam ſaltandis quodam modo, non ad temperationem corporum, ſed ad quaſdam ſiE gnificationes, aut occultas, aut etiam manifeſtas: quæ mitiore nomine Phyſicam vocant, vt non quaſi ſuperſtitioſe implicare, ſed natura prodeſſe videantur: ſicut ſunt inaures in ſummo aurium ſingularum, aut de ſtruthionum oſsibus anſulæ in digitis, aut cum tibi dicitur ſingultienti, vt dextra manu ſiniſtrum pollicem teneas. His adiunguntur milia inaniſsimarum obſeruationum, ſi membrum aliquod ſalierit, ſi iunctim ambulantibus amicis, lapis, aut canis, aut puer medius interuenerit: atque illud quòd lapidem calcant, tanquam diremptorem amiciciæ minus moleſtum eſt, quàm quòd innocentem puerum colapho percutiunt, ſi pariter ambulantibus intercurrerit. Sed bellum eſt quòd aliquando pueri vindicantur à canibus, Nam plerunque tam ſuperſtitioſi ſunt quidam, vt etiam canem qui medius interuenerit ferire audeant, non impune. Nanque à vano remedio cito interdum ille percuſſorem ſuum ad verum medicum mittit. Hinc ſunt etiam illa: limen calcare cum ante domum ſuam tranſit: redire ad lectum, ſi quis dum ſe calciat ſternutauerit: redire domum, ſi procedens offenderit: cum veſtis à ſoricibus roditur, plus timere ſuſpicionem futuri mali, quàm F præſens damnum dolerè. Vnde illud eleganter dictum eſt Catonis, *Catonis lepidū dictū.* qui cum eſſet conſultus à quodam qui ſibi à ſoricibus eroſas caligas diceret: reſpondit non eſſe illud monſtrum, ſed vere monſtrum habendum fuiſſe, ſi ſorices à caligis roderentur.

Superſtitio mathematica. C.XXI.

Neque illi ab hoc genere pernicioſæ ſuperſtitionis ſegregandi ſunt, qui genethliaci propter natalium dierū conſiderationes, nūc autem vulgo Mathematici vocantur. Nam & ipſi quāuis veram ſtellarum poſitionem, cum quiſque naſcitur conſectētur, & aliquando etiam perueſtigent, tamen quod inde conantur vel actiones noſtras vel actionum euēta prædicere, nimis errant, & vendunt imperitis hominibus miſerabilem ſeruitutem. Nam quiſque liber cum ad huiuſmodi Mathematicum ingreſſus fuerit, dat pecuniam vt ſeruus inde exeat, aut Martis, aut Veneris, vel potius omnium ſyderum, quibus illi qui primi errauerunt, errorémque poſteris propinauerūt, vel beſtiarum propter ſimilitudinem, vel hominum ad ipſos homines honorandos impoſuerunt vocabula. Nō enim mirandum eſt, cum etiam propioribus recentioribúſque

temporibus,

G temporibus, ſydus quod appellamus luciferum honori & nomini Cæſaris Romani dicare conati ſunt. Et fortaſſe factum eſſet atque iſſet in vetuſtatem, niſi auia eius Venus præoccupaſſet hoc nominis prædium, neque iure vllo ad hæredes traiiceret, quod nunquam viua poſſederat aut poſsidēdum petiuerat. *Sic Virg. Et ce Dionei p ceſsit Cæſa ris aſtrum.* Nam vbi vacabat locus, neq; alicuius priorum mortuorum honore tenebatur, factū eſt quod in rebus talibus fieri ſolet. Pro quintili enim & ſextili mēſibus, Iulium atque Auguſtum vocamus de honorib⁹ hominum Iulij Cæſaris & Auguſti Cęſaris nuncupatos, vt facile qui voluerit intelligat etiā illa ſydera prius ſine his nominibus cœlo vagata eſſe. Mortuis autem illis quorum honore memoriā vel coacti ſunt homines regia poteſtate, vel placuit humana vanitate nomina eorū imponētes ſyderibus, eos ipſos ſibi mortuos in cœlū leuare videbātur. Sed quomodolibet vocentur ab hominibus, ſunt tamē ſydera quę deus instituit & ordinauit vt voluit, & eſt certus motus illorum quo tempora diſtinguuntur atq; variantur. Quem motū notare cum quiſq; naſcitur quo modo ſe habeat facile eſt, per eorū inuentas conſcriptasq; regulas quod ſancta ſcriptura condemnat dicens, Si enim tātum po

H tuerunt ſcire vt poſſent æſtimare ſeculū, quo modo eius dominum non facilius inuenerunt? Sed ex ea notatione velle naſcentium mores, actus, euenta prædicere, magnus error & magna dementia eſt. *Obſeruatio ſyderum. Cap. XXII.* Et apud eos quidem qui talia dediſcenda didicerunt, ſine vlla dubitatione refellitur hæc ſuperſtitio. Conſtellationes enim quas vocant, notatio eſt ſyderū, quo modo ſe habebant cū ille naſceretur de quo iſti miſeri à miſerioribus conſuluntur. *Supra 21. c.* Fieri autem poteſt, vt aliqui gemini tam ſequaciter fundātur ex vtero, vt interuallum temporis inter eos nullum poſsit apprehendi, & conſtellationum numeris annotari. Vnde neceſſe eſt nonnullos geminos eaſdem habere conſtellationes, cum paria rerū vel quas agunt, vel quas patiūtur euenta non habeāt, ſed plerūque ita diſparia, vt alius fœlicisſim⁹, alius infœlicisſim⁹ viuat: ſicut Eſaū & Iacob geminos accipimus natos, ita vt Iacob qui poſterior naſcebatur manu plātam præcedentis fratris tenēs inueniretur. *Gene. 25.* Horum certè dies atq; hora naſcentium aliter notari non poſſet, niſi vt amborum conſtellatio eſſet vna. Quantū autem interſit inter amborum mores, facta, labores atq; ſucceſſus, ſcriptura teſtis eſt, iā ore omnium gentiū peruagata*. **al. perunlgata.* Neq; enim ad rē pertinet quòd dicūt ipſum momētum minimum

I atq; anguſtiſsimum tēporis quod geminorū partū diſterminat, multum valere in rerū natura atq; cœleſtium corporū rapidiſsima velocitate. Etſi enim concedā vt plurimum valeat, tamen in conſtellationibus à Mathematico inueniri non poteſt, quibus inſpectis ſe fata dicere profitetur. Quod ergo in cōſtellationibus nō inuenit, quas neceſſe eſt vnas inſpiciat, ſiue de Iacob, ſiue de eius fratre conſulatur, quid ei prodeſt ſi diſcat † in cœlo quod temere ſecurus infamat, & non diſcat † in tabula quam fruſtra ſolicitus intuetur? *†† diſtat.* Quare iſtę quoque opiniones quibuſdam rerum ſignis humana præſumptione inſtitutis, ad eadē illa quaſi quædam cum dæmonibus pacta & conuenta referendæ ſunt. Hinc enim fit, vt occulto quodam iudicio diuino cupidi malarum rerum homines tradantur illudendi & decipiendi pro meritis voluptatum ſuarum, illudentibus eos atque decipientibus præuaricatoribus angelis: quibus iſta pars mundi infima ſecundum pulcherrimum ordinem rerum diuinæ prouidentiæ lege ſubiecta eſt. *Nō habenda fides Mathematicis. Caput XXIII.* Quibus illuſionibus & deceptionibus euenit, vt iſtis ſuperſtitioſis & pernicioſis diuinationum generibus multa præterita K & futura dicantur, nec aliter accidāt, quàm dicunt: multaq; obſeruantibus ſecundū obſeruationes ſuas eueniāt, quibus implicati curioſiores fiāt, & ſeſe magis magiſq; inſerant multiplicibus laqueis pernicioſiſsimi erroris. Hoc gen⁹ fornicationis animæ ſalubriter diuina ſcriptura non tacuit, neque ab ea ſic deterruit animam, vt *26. q. 2. cap. illud.* propterea talia negaret eſſe ſectanda, quia falſa dicūtur à profeſſoribus eorum, ſed etiam ſi dixerint vobis, inquit, & ita euenerit, ne credatis eis. *Deut. 13.* Non enim quia imago Samuēlis mortui Saūli regi vera prænunciauit, *1. Reg 28.* propterea talia ſacrilegia quibus imago illa præſentata *Lib. 2. ad Simpli. q. 3.* eſt minus execrāda ſunt: aut quia in Actibus Apoſtolorum ventriloqua fœmina verum teſtimonium perhi- *Acto. 16.* buit Apoſtolis domini, ideo Paulus Apoſtolus pepercit illi ſpiritui, ac non potius fœminā illius dæmonij correptione atque excluſione mundauit. *Vētriloqua quaſi vētre loquēs, Græce ἐγγασ[τρί]μυθος.* Omnes igitur artes huiuſmodi vel nugatoriæ vel noxiæ ſuperſtitionis, ex quadam peſtifera ſocietate hominum & dęmonum, quaſi pacta infidelis & doloſæ amicitiæ conſtituta, penitus ſunt repudiāda & fugienda Chriſtiano: nō quod idolū ſit aliquid, vt ait Apoſtolus, ſed quia quæ immolant, dæmoniis immolant & non deo: nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum. *Eſt diuinatorū gen⁹ & hodie apud Italos, qui ſic dicti ſūt quòd ore nō editis ſonū, p ventrē loqui viſi ſūt.* Quod autem de idolis & de immolationibus quæ honori eorum exhibentur, dixit Apoſtolus, hoc de omnibus imaginariis ſignis ſentiendum eſt, quæ vel ad cultum idolorū, vel ad creaturam eiuſq; partes tanquā deum colendas trahunt, vel ad remediorum aliarumq; obſeruationum curam pertinēt: *1. Cor. 10.* quæ nō ſunt diuinitus ad dilectionem dei & proximi, L tanquam publice conſtituta, ſed per priuatas appetitiones rerum temporalium, corda diſsipant miſerorum. In omnibus ergo iſtis doctrinis ſocietas dæmonū formidanda atque vitanda eſt, qui nihil cum principe ſuo diabolo niſi reditum noſtrum claudere atque obſerare conantur. Sicut autem de ſtellis quas condidit & ordinauit deus humanæ & deceptorię cōiecturæ ab hominibus inſtitutæ ſunt: ſic etiam de quibuſdam naſcentibus vel quo modo diuinæ prouidētiæ adminiſtratione exiſtentibus rebus, multi multa humanis ſuſpicionibus, quaſi regulariter coniecta literis mandauerunt, ſi forte inſolite acciderint, velut ſi mula pariat, aut fulmine aliquid percutiatur. Quæ omnia tantum valent, quātum præſumptione animorum quaſi communi quadā lingua cum dæmonibus fœderata ſunt. *Societas inter dæmones & Mathematicos. Ca. XXIIII* Quę tamē omnia plena ſunt peſtiferæ curioſitatis, cruciantis ſolicitudinis, mortiferæ ſeruitutis. Non enim quia valebāt ani- M maduerſa ſunt, ſed animaduertendo atque ſignādo factum eſt vt valerent. Et ideo diuerſis diuerſa proueniūt ſecūdum cogitationes & præſumptiones ſuas. Illi enim ſpiritus qui decipere volunt, talia procurant cuiq;, qualibus eum irretitum per ſuſpiciones & cōſenſiones eius viderint. Sicut enim, verbi gratia, vna figura literæ quæ decuſſatim notatur, aliud apud Græcos, aliud apud Latinos valet, non natura, ſed placito, & cōſenſione ſignificandi: & ideo qui vtramque linguam nouit, ſi homini Græco velit aliquid ſignificare ſcribendo, non in ea ſignificatione ponit hāc literam, in qua eam ponit cum homini ſcribit Latino. Et beta vno eodèmque ſono, apud Græcos literæ, apud Latinos oleris nomen eſt. Et cum dico, Lege, in his duabus ſyllabis, aliud Græcus, aliud Latinus intelligit. Sicut ergo hæ omnes ſignificationes pro ſuę cuiuſque ſocietatis conſenſione animos mouēt: & quia diuerſa cōſenſio eſt, diuerſe mouēt. Nec ideo conſenſerunt in eas homines, quia iā valebant ad ſignifica-

A ſignificationem: ſed ideo valent, quia conſenſerunt in eas. Sic etiam illa ſigna, quibus pernicioſa dæmonum ſocietas comparatur, pro cuiuſque obſeruationibus valent. Quod manifeſtiſsime oſtendit ritus augurum, qui & antequam obſeruent, & poſteaquam obſeruata ſigna tenuerint, id agunt, ne videant volatus, aut audiant voces auium: quia nulla iſta ſigna ſunt, niſi conſenſus obſeruantis accedat.

Inſtituta humana. Cap. XXV.

Quibus amputatis atque eradicatis ab animo Chriſtiano, deinceps videndæ ſunt inſtitutiones hominum nõ ſuperſtitioſæ, id eſt, non cum dæmonibus ſed cum ipſis hominibus inſtitutæ. Nanq; omnia quæ ideo valent inter homines, quia placuit inter eos vt valeant, inſtituta hominũ ſunt: quorum partim ſuperflua, luxurioſaq; inſtituta ſunt, partim commoda & neceſſaria. Illa enim ſigna quæ ſaltãdo faciunt hiſtriones, ſi natura non inſtituto & conſenſione hominum valerent, non primis tẽporibus ſaltante Pantomimo præco pronunciaret populis Carthaginis quid ſaltator vellet intelligi. Quod adhuc multi meminerunt ſenes, quorum relatu hæc ſolemus audire. Quod ideo credendum eſt, quia nũc quoq; ſi quis theatrum talium nugarum imperitus intrauerit, niſi ei dicatur ab altero quid illi motus ſignificent, fruſtra totus intentus eſt.

Pãtomimus ab excellentia imitationis dict° eſt mimus, qui quoſlibet geſtus & mores expreſſerit & quanuis geſſerie perſonam.

Appetunt tamen omnes quandam ſimilitudinem in ſi- B gnificando, vt ipſa ſigna inquantum poſſunt, rebus quę ſignificantur ſimilia ſint. Sed quia multis modis ſimile aliquid alicui poteſt eſſe, non conſtant talia ſigna inter homines, niſi conſenſus accedat. In picturis vero & ſtatuis, cæteriſque huiuſmodi ſimulatis operibus, maxime peritorum artificum, nemo errat cum ſimilia viderit, vt agnoſcat quibus ſint rebus ſimilia. Et hoc totum genus inter ſuperflua hominum inſtituta numerãdum eſt, niſi cum intereſt quid eorum, qua de cauſa, & vbi, & quando, & cuius authoritate fiat. Milia deniq; fictarum fabularum & falſitatum, quarum mendaciis homines delectantur, humana inſtituta ſunt. Et nulla magis hominum propria, quæ à ſeipſis habent, exiſtimanda, quàm quæque falſa atque mendacia. Commoda vero & neceſſaria hominũ cum hominibus inſtituta ſunt, quæcunque in habitu & cultu corporis ad ſexus vel honores diſcernendos differentia placuit: & innumerabilia genera ſignificationum, ſine quibus humana ſo- C cietas, aut non omnino, aut minus commode geritur: quæq; in ponderibus atque menſuris, & numerorum impreſſionibus, vel æſtimationibus ſua cuique ciuitati & populo ſunt propria, & cætera huiuſmodi. Quæ niſi hominum inſtituta eſſent, non per diuerſos populos varia eſſent, nec in ipſis populis ſingulis pro arbitrio ſuorũ principum mutarentur. Sed hæc tota pars humanorum inſtitutorũ, quæ ad vſum vitæ neceſſarium proficiunt, nequaquam eſt fugienda Chriſtiano, immo etiã quantum ſatis eſt, intuenda, memoriàque retinenda.

Quæ hominũ inſtituta fugiẽda, & quæ amplectẽda ſint. Ca. XXVI.

Adumbrata enim quædam & naturalibus vtcunq; ſimilia hominum inſtituta ſunt, quorum ea quæ ad ſocietatem, vt dictum eſt, dæmonum pertinent, penitus repudianda ſunt & deteſtanda. Ea vero, quæ homines cum hominibus habent, aſſumenda, inquantũ non ſunt luxurioſa atque ſuperflua: & maxime literarum figuræ, ſine quibus legere non poſſumus, linguarumq; varietas quantum ſatis eſt, de qua ſuperius diſputauimus. Ex eo genere ſunt etiam notæ, quas qui didicerunt, proprie iam notarij appellantur. Vtilia ſunt iſta, nec diſcuntur illicite, nec ſuperſtitione implicant, nec luxu eneruant, ſi tantum occupent, vt maioribus rebus, ad quas adipiſcendas ſeruire debent, non ſint impedimento.

Quæ dicantur hominũ inſtituta, et quæ non. Ca. XXVII.

Iam vero illa quæ non inſtituendo, ſed aut tranſ- D acta temporibus, aut diuinitus inſtituta, inueſtigando homines prodiderunt, vbicunque diſcantur, non ſunt hominum inſtituta exiſtimanda. Quorum alia ſunt ad ſenſus corporis, alia vero ad rationem animi pertinentia. Sed illa quæ ſenſu corporis attinguntur, vel narrata credimus, vel demonſtrata ſentimus, vel experta coniicimus.

Hiſtoria. C. XXVIII.

Quicquid igitur de ordine temporum tranſactorum indicat ea quæ appellatur hiſtoria, plurimum nos adiuuat ad ſanctos libros intelligendos, etiam ſi præter Eccleſiam puerili eruditione diſcatur. Nam & per olympiadas, & per conſulum nomina multa ſæpe quæruntur à nobis: & ignorantia cõſulatus, quo natus eſt dominus, & quo paſſus eſt, nonnullos coëgit errare, vt putarent quadraginta ſex annorum ætate paſſum eſſe dominum, quia per tot annos ædificatum eſſe templum, dictum eſt à Iudæis, quod imaginem dominici corporis habebat. Et annorum quidem ferè triginta baptizatum eſſe retinemus authoritate Euangelica. Sed poſtea quot annos in hac vita egerit, quanquam textu ipſo actiönum eius animaduerti poſſit: tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de hiſtoria gentium collata cum Euangelio, liquidius certiuſque colligitur. Tunc enim videbitur nõ fruſtra dictum eſſe, quod quadraginta ſex annis templum ædificatum E ſit: vt cum referri iſte numerus ad ætatem domini non potuerit, ad ſecretiorem inſtructionem humani corporis referatur quo indui propter nos non dedignatus eſt vnicus dei filius, per quem facta ſunt omnia.

Chriſtũ paſſũ eſſe anno ferè tricesimo docet Tertullian° in opere aduerſus Iudæos, imperij Tiberij, anno XV. Coſſ. Rubellio Gemino, & Ruſio Gemino. Irenæus putat illũ fuiſſe maiorem annis 40.

De vtilitate autem hiſtoriæ, vt omittam Græcos, quantam noſter Ambroſius quæſtionem ſoluit calumniantibus Platonis lectoribus & dilectoribus: qui dicere auſi ſunt, omnes domini noſtri Ieſu Chriſti ſententias, quas mirari & prædicare coguntur, de Platonis libris eum didiciſſe, quoniam longe ante humanum aduentum domini Platonem fuiſſe negari non poteſt. Nõnne memoratus Epiſcopus conſyderata hiſtoria gentium, cum Platonem reperiſſet Hieremiæ Prophetæ temporibus profectum fuiſſe in Aegyptum, vbi tunc ille Propheta erat, probabilius eſſe oſtendit, quod Plato potius noſtris literis per Hieremiam fuerit imbutus, vt illa poſſet docere vel ſcribere quæ iure laudantur? Ante literas enim gentis Hebræorum, in qua vnius dei cul- F tus emicuit *, ex qua ſecundum carnem venit dominus noſter, nec ipſe quidem Pythagoras fuit, à cuius poſteris Platonem theologiam didiciſſe iſti aſſerunt. Ita conſideratis temporibus fit multo credibilius iſtos potius de literis noſtris habuiſſe, quæcunque bona & vera dixerunt, quàm de Platonis dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, quod dementiſſimum eſt credere.

2. Retract. cap. 4.

** al. extitit. leminnis.*

Narratione autem hiſtorica, cum præterita etiam hominum inſtituta narrantur, non inter humana inſtituta ipſa hiſtoria numeranda eſt: quia iam quæ tranſierunt, nec infecta fieri poſſunt, in ordine temporum habenda ſunt, quorum eſt conditor & adminiſtrator deus. Aliud eſt enim facta narrare, aliud docere facienda. Hiſtoria facta narrat fideliter atque vtiliter: libri autem haruſpicum, & quæque ſimiles literæ facienda vel obſeruanda intendunt docere, monitoris audacia, non iudicis fide.

Cognitio herbarum, & ſimiliũ rerũ non eſt ſuperſtitioſa. Cap. XXIX.

Eſt etiam narratio demonſtrationi ſimilis, qua non præterita, ſed præſentia indicantur ignaris. In quo genere ſunt quæcunque de locorum ſitu, naturiſque animalium, lignorum, lapidum, herbarum, aliorúmve corporum ſcripta ſunt. De quo genere ſuperius egimus, eàmque cognitionem

G valere ad ænigmata ſcripturarum ſoluenda docuimus:
non vt pro quibuſdam ſignis adhibeantur, tanquam
ad remedia vel machinamenta ſuperſtitionis alicuius:
nam & illud genus iam diſtinctum ab hoc licito & li-
bero ſeparauimus. Aliud eſt enim dicere, tritam iſtam
herbam ſi biberis, venter non dolebit: & aliud eſt di-
cere, iſtam herbam collo ſi ſuſpenderis, venter non do-
lebit. Ibi enim probatur contemperatio ſalubris: hic
ſignificatio ſuperſtitioſa damnatur. Quanquam vbi
præcantationes, & inuocationes, & characteres non
ſunt, plerunque dubium eſt vtrum res quæ alligatur,
aut quoquo modo adiungitur ſanando corpori, vi na-
turæ valeat, quod libere adhibendum eſt: an ſignifica-
tiua quadam obligatione proueniat, quod tanto pru-
dentius oportet cauere Chriſtianum, quanto efficaci-
us prodeſſe videbitur. Sed vbi latet qua cauſa quid va-
leat, quo animo quiſque vtatur intereſt, duntaxat in ſa-
nandis vel temperandis corporibus, ſiue in medicina,
ſiue in agricultura: ſyderum autem cognoſcendorum
H non narratio, ſed demonſtratio eſt, quorum perpauca
ſcriptura commemorat. Sicut autem plurimis notus
eſt lunæ curſus, qui etiam ad paſſionem domini anni-
uerſarie celebranda ſolenniter adhibetur: ſic paucisſi-
mis cæterorum quoque ſyderum vel ortus, vel occaſus,
vel alia quælibet momenta ſine vllo ſunt errore notiſ-
ſima. Quæ per ſeipſam cognitio, quanquam ſuperſti-
tione quoſdam non alliget, non multum tamē ac pro-
pè nihil adiuuat tractationem diuinarum ſcriptura-
rum, & infructuoſa intentione plus impedit. Et quia fa-
miliaris eſt pernicioſiſſimo errori fatua fata cantan-
tium, commodius honeſtiusq; contemnitur. Habet au-
tem præter demonſtrationem præſentium, etiam præ-
teritorum narrationi ſimile aliquid, quod à præſenti
poſitione motuq; ſyderum, & in præterita eorum ve-
ſtigia regulariter licet recurrere. Habet etiam futuro-
rum regulares coniecturas, non ſuſpicioſas & omino-
ſas, ſed ratas & certas: non vt ex eis aliquid trahere in
noſtra fata & euenta tentemus, qualia Genethliaco-
I rum deliramenta ſunt, ſed quantum ad ipſa pertinet
ſydera. Nam ſicut is qui computat lunam, cum hodie
inſpexerit quota ſit, & ante quotlibet annos quota fue-
rit, & poſt quotlibet annos quota futura ſit, poteſt di-
cere: ſic de vnoquoq; ſyderum, qui ea peritè computat
reſpondere conſueuerūt. De qua tota cogitatione, quan
tum ad vſum eius attinet, quid mihi videtur, aperui.

Artes Mechanicæ in ſcripturis vſus. Cap. XXX.

Artium etiam cæterarum, quibus aliquid fabrica-
tur, vel quod remaneat poſt operationem artificis ab il
lo effectum, ſicut domus, & ſcamnum, & vas aliquod,
atq; alia huiuſcemodi: vel quæ miniſterium quoddam
exhibent operanti deo, ſicut medicina & agricultura
& gubernatio: vel quarum omnis effectus eſt actio, ſi-
cut ſaltationum & curſuum & luctaminum, Harum er
go cunctarum artium de præteritis experimenta faci-
unt etiam futura coniici: nam nullus earum artifex
membra mouet in operando, niſi præteritorum me-
moriam cum futurorum expectatione contexat. Ha-
rum autem cognitio tenuiter in ipſa humana vita cur-
ſimq; vſurpanda eſt, non ad operandum, niſi forte of-
ficium aliquod cogat, de quo nunc non agimus, ſed ad
iudicandum, ne omnino neſciamus quid ſcriptura ve-
lit inſinuare, cum de his artibus aliquas figuratas lo-
cutiones inſerit.

Dialectica. Ca. XXXI.

Reſtant ea quæ non ad corporis
ſenſus, ſed ad rationem animi pertinent, vbi diſcipli-
na regnat diſputationis & numeri. Sed diſputationis
diſciplina ad omnia genera quæſtionum, quæ in lite-
ris ſanctis ſunt penetranda & diſſoluenda, plurimum K
valet: tantum ibi cauenda eſt libido rixandi, & pue-
rilis quædam oſtentatio decipiendi aduerſarium. Sunt
enim multa quæ appellantur ſophiſmata, falſæ conclu-
ſiones rationum, & plerunque ita veras imitantes, vt
non ſolum tardos, ſed ingenioſos etiam minus diligen
ter attentos decipiant. Propoſuit enim quidam dicens
ei cum quo loquebatur, Quod ego ſum, tu non es. At il-
le conſenſit. Verum enim erat ex parte, vel eoipſo quod
iſte inſidioſus, ille ſimplex erat. Tunc iſte addidit, Ego
autem homo ſum. Hoc quoque cum ab illo accepiſſet,
concludit dicens, Tu igitur non es homo. Quod ge-
nus captioſarum cōclutionum, ſcriptura quantum exi-
ſtimo deteſtatur illo loco, vbi dictū eſt, Qui ſophiſtice
loquitur, odibilis eſt. Quanquam etiam ſermo nō cap-
tioſus, ſed tamen abundantius quàm grauitatem de-
cet, verborum ornamenta conſectans, ſophiſticus di-
catur. Sunt etiam veræ cōnexiones ratiocinationis fal-
ſas habentes ſententias, quæ conſequuntur errorem il-
lius cum quo agitur. Quæ tamen ad hoc inferuntur à
bono & docto homine: vt in iis erubeſcens ille, cuius L
errorē conſequuntur, eundem relinquat errorem: quia
ſi in eodem manere voluerit, neceſſe eſt vt etiam illa
quæ damnat tenere cogatur. Non enim vera inferebat
Apoſtolus, cum diceret, Neque Chriſtus reſurrexit, &
illa alia, Inanis eſt prædicatio noſtra, inanis eſt & fides
noſtra, & deinceps alia quæ omnino falſa ſunt, quia &
Chriſtus reſurrexit, & non erat inanis prædicatio eo-
rum qui hoc annunciabant, nec fides eorum qui hoc
crediderant: ſed iſta falſa veriſſime connectebantur il-
li ſententiæ, qua dicebatur, non eſſe reſurrectionem
mortuorum. Iſtis autem falſis repudiatis, quoniam ve-
ra erant ſi mortui non reſurgunt, conſequens erit reſur
rectio mortuorum. Cum ergo ſint veræ connexiones,
non ſolum verarum, ſed etiam falſarum ſententiarum,
facile eſt veritatem connexionum etiam in ſcholis il-
lis diſcere, quæ præter Eccleſiam ſunt. Sententiarum
autem veritas in ſanctis libris eccleſiaſticis inueſtigan-
da eſt. Ipſa tamen veritas connexionum non in- M
ſtituta, ſed animaduerſa eſt ab hominibus & notata,
vt eam poſſint vel diſcere vel docere. Nam eſt in re-
rum ratione perpetua & diuinitus inſtituta. Sicut enim
qui narrat ordinem temporum, non eum ipſe compo-
nit: & locorum ſitus aut naturas animalium vel ſerpen-
tium* vel lapidum qui oſtendit, non res oſtendit ab ho
minibus inſtitutas: & ille qui demonſtrat ſydera, eo-
rumque motus, non à ſe vel ab homine aliquo rem in-
ſtitutam demonſtrat: ſic etiam qui dicit, cum falſum eſt
quod conſequitur, neceſſe eſt vt falſum ſit quod præce-
dit, veriſſime dicit, neque ipſe facit vt ita ſit, ſed tan-
tum ita eſſe demonſtrat. Ex hac regula illud eſt quod
de Apoſtolo Paulo commemorauimus: præcedit enim
non eſſe reſurrectionem mortuorum, quod dicebant
illi, quorum errorem deſtruere volebat Apoſtolus. Por
rò illam ſententiam præcedentem, qua dicebant non
eſſe reſurrectionem mortuorum, neceſſario ſequitur,
Neque Chriſtus reſurrexit. Hoc autem quod ſequi-
tur, falſum eſt, Chriſtus enim reſurrexit. Falſum eſt er-
go & quod præcedit. Præcedit autem, non eſſe reſur-
rectionem mortuorum, Eſt igitur reſurrectio mortuo-
rum. Quod totum breuiter ita dicitur, Si non eſt re-
ſurrectio mortuorum, neque Chriſtus reſurrexit: Chri-
ſtus autem reſurrexit, eſt igitur reſurrectio mortuo-
rum. Hoc ergo vt conſequenti ablato, auferetur
etiam neceſſario quod præcedit, non inſtituerunt ho-
mines,

Hoc ſyllogiſmo quidam adortus Diogenē, ipſe facta à Diogene cōuerſione captus, deridebatur.

Eccli. 37.

1. Corin. 15.

Hōīes ordinē rerū non inſtituerūt, ſed animaduerterunt.

Ca. XXXII.

**al ſtirpiū.*

A mines, ſed oſtenderunt. Et hæc regula pertinet ad veritatem connexionum, nō ad veritatem ſententiarum.

Cōcluſio ſyllogiſmi falſa. Caput XXXIII.

Sed in hoc loco de reſurrectione cum ageretur, & regula connexionis vera eſt, & ipſa in concluſione ſententia. In falſis autem ſententiis connexionis veritas eſt iſto modo. Faciamus aliquem conceſſiſſe, ſi animal eſt cocblea, vocem habet. Hoc conceſſo, cum probatum fuerit vocem cochleam non habere, quoniam conſequenti ablato, illud quod præcedit aufertur, concluditur nō eſſe animal cochleam. Quæ ſententia falſa eſt, ſed ex cōceſſo falſo vera eſt concluſionis connexio. Veritas itaq; ſententiæ per ſeipſam valet, veritas autem connexionis ex eius cum quo agitur opinione vel conceſſione conſiſtit. Ideo autem, vt ſupra diximus, infertur vera cōnexione quod falſum eſt, vt cum, cuius errorem corrigere volumus, pœniteat conceſſiſſe præcedentia, quorum cōſequentia videt eſſe reſpuenda. Iam hinc intelligere facile eſt, ſicut in falſis ſententiis veras, ſic in veris ſententiis falſas concluſiones eſſe poſſe. Fac enim aliquem propoſuiſſe. Si iuſtus eſt ille, bonus eſt, & eſſe conceſſum. Deinde aſſumpſiſſe, non eſt autē iuſtus. Quo item conceſſo, intuliſſe cōcluſionem: Non eſt igitur bo-
B nus. Quæ tametſi vera ſint omnia, non eſt tamen vera regula concluſionis. Non enim ſicut ablato conſequenti aufertur neceſſario quod præcedit, ita etiā ablato pręcedenti aufertur neceſſario quod conſequitur: quia verum eſt cum dicimus: Si orator eſt, homo eſt. Ex qua propoſitione ſi aſſumamus. Non eſt autem Orator, non erit conſequens cum intuleris: Non eſt igitur homo.

Aliud eſt noſſe leges cōcluſionū, quàm res intelligere. Caput XXXIIII.

Quapropter aliud eſt noſſe regulas connexionum, aliud ſententiarum veritatem. In illis diſcitur quid ſit conſequens, quid nō conſequens, quid repugnās. Conſequens eſt: Si orator eſt, homo eſt. Inconſequens: Si homo eſt, orator eſt. Repugnans: Si homo eſt, quadrupes eſt. Hic ergo de ipſa connexione iudicatur. In veritate autem ſententiarum ipſæ per ſe ſententiæ non earum connexio conſideranda eſt: ſed veris certiſq; ſentētiis, cum incertæ vera connexione iunguntur, etiā ipſæ certæ fiant neceſſe eſt. Quidam autē ſic ſe iactant, cum veritatem connexionum didicerint, quaſi ſententiarum ipſa ſit veritas. Et rurſus, quidam plerunque retinentes veram ſententiam, male ſe cōtemnunt, quia leges con-
C cluſionis ignorant: cum melior ſit qui nouit eſſe reſurrectionem mortuorum, quàm ille qui nouit conſequēs eſſe, vt ſi reſurrectio mortuorum non eſt, neq; Chriſtus reſurrexerit.

1. Cor. 15.

Definitio, Diuiſio, Partitio. Cap. XXXV.

Item ſcientia definiendi, diuidendi, atque partiendi, quanquam etiam rebus falſis plerunq; adhibeatur, ipſa tamen falſa non eſt, neque ab hominibus inſtituta, ſed in rerū ratione comperta. Non enim quia & fabulis ſuis eam Poëtæ, & opinionibus erroris ſui vel falſi Philoſophi, vel etiam hæretici, hoc eſt falſi Chriſtiani adhibere conſueuerūt, propterea falſum eſt, neque in definiendo, neque in diuidendo aut partiendo aliquid cōplectendum eſſe quod ad rem ipſam non pertinet, aut aliquid quod pertinet pretereundum. Hoc verum eſt, etiam ſi ea quæ definiuntur aut diſtribuuntur vera non ſint: nam & ipſum falſum definitur, cum dicimus, falſum eſſe ſignificationem rei non ita ſe habentis vt ſignificatur, ſiue aliquo alio modo. Quæ definitio vera eſt, quanuis falſum verum eſſe non poſſit. Poſſumus etiam diuidere, dicentes duo eſſe genera falſi. Vnum eorum quæ omnino eſſe nō poſſunt, alterum eorum quæ non ſunt, quanuis eſſe poſſint. Nam qui dicit ſeptem & tria vndecim eſſe, id dicit quod omnino eſſe non poteſt: qui vero dicit calendis, verbi gratia,

Ianuariis pluiſſe, tametſi factum non ſit, id tamen dicit D quod fieri potuerit. Definitio igitur & diuiſio falſorum poteſt eſſe veriſſima, quanuis falſa ipſa vtique vera non ſint.

Eloquentia non ſemper vera perſuadet. Cap. XXXVI.

Sunt etiam quædam præcepta vberioris diſputationis, quæ iam eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera ſunt, quanuis eis poſſint etiam falſa perſuaderi. Sed quia & vera eſſe poſſunt, non eſt facultas ipſa culpabilis, ſed ea male vtentium peruerſitas. Nam neque hoc ab hominibus inſtitutum eſt, vt veritatis expreſſio conciliet auditorē, aut vt facile quod intendit, inſinuet breuis & aperta narratio, & varietas eius ſine faſtidio teneat intentos, & cæteræ huiuſmodi obſeruationes: quę ſiue in falſis ſiue in veris cauſis veræ ſunt, tamen, inquantum vel ſciri vel credi aliquid faciunt, aut ad expetendum fugiendúmve animos mouent, & inuentæ potius quod ita ſe habeant, quàm vt ita ſe haberent inſtitutæ.

Rhetorica ad ſermonē, Dialectica ad iudicandū vtilis. Cap. XXXVII.

Sed hæc pars cum diſcitur, magis vt proferamus ea quæ intellecta ſunt, quàm vt intelligamus adhibenda eſt. Illa vero concluſionum & definitionum & diſtributionum plurimum intellectorem adiuuat: tantum abſit error, quo videntur homines ſibi ipſam beatæ vitæ veritatem didiciſſe, cum iſta didicerint: quanquam plerunque accidat, vt facilius homines res eas aſſequantur, propter quas aſſequen- E das iſta diſcuntur, quàm talium præceptorum nodoſiſſimas & ſpinoſiſſimas diſciplinas. Tanquam ſi quiſpiam dare volens præcepta ambulandi, moneat non eſſe leuandum pedem poſteriorem, niſi cum poſuerit priorem, deinde minutatim quemadmodum articulorum & poplitum cardines oporteat mouere deſcribat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari poteſt: ſed facilius homines hoc faciendo ambulant, quàm animaduertunt cum faciunt, aut intelligunt cum audiunt. Qui autem ambulare non poſſunt, multo minus ea curant, quæ nec experiendo poſſunt attendere. Ita plerunque citius ingenioſus videt non eſſe ratam concluſionem, quàm præcepta eius capit: tardus autem non eam videt, ſed multo minus quod de illa præcipitur. Magiſque in his omnibus ipſa ſpectacula veritatis ſæpe delectant, quàm ex eis in diſputando aut iudicando adiuuamur, niſi forte quòd exercitatiora reddunt ingenia, ſi etiam maligniora aut inflatiora non reddant: hoc eſt, vt aut decipere veriſimili ſermone atque in- F terrogationibus ament, aut aliquid magnum, quo ſe bonis atque innocentibus anteponant, ſe aſſecutos putent, qui iſta didicerunt.

Iam vero numeri diſciplina cuilibet tardiſſimo clarum eſt, quòd non ſit, ab hominibus inſtituta, ſed potius indagata atque inuenta. Non enim ſicut primam ſyllabam Italiæ, quam breuem pronunciauerunt veteres, voluit Virgilius, & longa facta eſt: ita quiſquam poteſt efficere cum voluerit, vt ter terna aut non ſint nouem, aut non poſſint efficere quadratam figuram, aut non ad ternarium numerum tripla ſint, ad ſenarium ſeſcupla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri ſemiſſem non habent. Siue ergo in ſeipſis conſiderentur, ſiue ad figurarum aut ſonorum aliarúmve motionum leges numeri adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neque vllo modo ab hominibus inſtitutas, ſed ingenioſorum ſagacitate compertas.

Numeri. Caput XXXVIII.

Quæ tamen omnia quiſquis ita dilexerit, vt iactare ſe inter imperitos velit, & non potius quærere vnde ſint vera, quæ tantummodo vera eſſe perſenſerit: & inde quædam non ſolum vera, ſed etiam incommutabilia quæ incommutabilia eſſe non comprehenderit: ac ſic à ſpe-

G cie corporum vſque ad humanã mentem perueniens,
cum & ipſam mutabilem inuenerit, quòd nunc docta,
nunc indocta ſit, conſtituta tamen inter incommuta-
bilem ſupra ſe veritatem, & mutabilia infra ſe cætera,
ad vnius dei laudem atque dilectionem cuncta con-
uertere, à quo cuncta eſſe cognoſcit, doctus videri po-
teſt, ſapiens autem eſſe nullo modo.

Quæ artes hũanæ amplectendæ. Caput XXXIX.

Quamob-
rem videtur mihi ſtudioſis & ingenioſis adoleſcenti-
bus, & timentibus deum, beatámque vitam quærenti-
bus ſalubriter præcipi, vt nullas doctrinas, quæ præter
Eccleſiam Chriſti exercentur, tanquam ad beatam vi-
tam capeſſendam ſecure ſequi audeant, ſed eas ſobrie
diligentérque diiudicent. Et ſi quas inuenerint ab ho-
minibus inſtitutas varias propter diuerſas voluntates
inſtituentium, & ignotas propter ſuſpiciones erranti-
um, maxime ſi habeant etiam cum dæmonibus initam
ſocietatem per quarundam ſignificationum quaſi quæ-
dam pacta atque conuenta, repudient penitus & dete-
ſteotur, alienent etiam ſtudia à ſuperfluis & luxurioſis

Leges humanæ.

hominum inſtitutis. Illa vero inſtituta hominum, quæ
ad ſocietatem coouenieotium valent, pro ipſa huius
H vitæ neceſſitate non negligant. In cæteris autem do-
ctrinis, quæ apud gentes inueniuntur, præter hiſtoriam
rerum, vel præteriti temporis, vel præſentis ad ſenſus
corporis pertinentium, quibus etiam vtilium artium
corporalium experimenta & coniecturæ annumeran-
tur, & præter rationem diſputationis & numeri nihil
vtile eſſe arbitror. In quibus omnibus tenendum eſt,
Ne quid nimis, & maxime in iis quæ ad corporis ſen-
ſus pertinentia, voluuntur temporibus, & continentur
locis. Sicut autem quidam de verbis omnibus & nomi
nibus Hebræis & Syris & Aegyptiis, vel ſiqua alia lin-
gua in ſcripturis ſanctis inueniri poteſt, quæ in eis ſi-
ne interpretatione ſunt poſita, fecerunt vt ea ſeparatim
interpretareotur: quod & Euſebius fecit de teoporum
hiſtoria propter diuinorum librorum quæſtiones quæ
vſum eius flagitant, Quod ergo hi fecerunt de his re-
bus, vt nõ ſit neceſſe Chriſtiano in multis propter pau-
ca laborare: ſic video poſſe fieri, ſi quem eorum qui poſ-
ſunt, benignam ſanè operam fraternæ vtilitati delectet
impendere, vt quoſcunque terrarum locos, quæve ani-
malia vel herbas atque arbores, ſiue lapides vel metal-
I la incognita, ſpeciesq; quaſlibet ſcriptura commemo-
rat, ea generatim digerens, ſola expoſita literis man-
det. Poteſt etiam de numeris fieri, vt eorum tantum-
modo numerorum expoſita ratio conſcribatur, quos di
uina ſcriptura meminit. Quorum aliqua aut omnia for
te iam facta ſunt, ſicut multa quæ à bonis doctisq; Chri
ſtianis elaborata atque conſcripta arbitramur, non in-
uenimus: ſed ſiue propter turbas negligentiũ, ſiue prop-
ter inuidorum occultationes latent: quod vtrum de ra
tione diſputandi fieri poſſit, ignoro. Et videtur mihi
fieri non poſſe, quia per totum textum ſcripturarum
colligata eſt neruorum vice: & ideo magis ad ambi-
gua ſoluenda & explicanda, de quibus poſt loquemur,
legentes adiuuat, quàm ad incognita ſigna, de quibus
nunc agimus, agnoſcenda.

Ab ethnicis ſi quid bene dictũ, in noſtrũ vſũ eſt cõuertẽdũ. Cap. XL. Exo. 3. et 12. Diſt. 37. ca. legimus.

Philoſophi autem qui
vocantur, ſi qua forte vera & fidei noſtræ accommo-
da dixerunt, maxime Platonici, non ſolum formidan-
da non ſunt, ſed ab eis etiam tanquam iniuſtis poſſeſ-
ſoribus in vſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Ae-
gyptij non ſolum idola habebant & onera grauia, quæ
populus Iſraël deteſtaretur & fugeret, ſed etiam vaſa
atque ornamenta de auro & argento & veſtem, quæ
ille populus exiens de Aegypto, ſibi potius tanquam ad
vſum meliorem clanculo vendicauit, non authoritate K
propria, ſed præcepto dei ipſis Aegyptiis neſcienter
commodantibus ea quibus non bene vtebantur, Sic do
ctrinæ omnes gentilium non ſolum ſimulata & ſuper-
ſtitioſa figmenta, grauéſque ſarcinas ſuperuacanei la-
boris habent, quæ vnuſquiſque noſtrum duce Chriſto
de ſocietate gentilium exiens, debet abominari atque
deuitare: ſed etiam liberales diſciplinas vſui veritatis
aptiores, & quæram morum præcepta vtiliſſima con-
tinent, déque ipſo vno deo colendo nonnulla vera in-
ueniuntur apud eos: quod eorum tanquam aurum &
argentum, quod nõ ipſi inſtituerunt, ſed de quibuſdam
quaſi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infuſa
eſt, eruerunt, & quo peruerſe atque iniurioſe ad obſe-
quia dæmonum abutuntur, cum ab eorum miſera ſo-
cietate ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chri-
ſtianus ad vſum iuſtum prædicandi Euangelij. Veſtem
quoq; illorum, id eſt hominum quidem inſtituta, ſed ta
men accommodata humanæ ſocietati, qua in hac vita
carere non poſſumus, accipere atque habere licuerit
in vſum conuertenda Chriſtianum: nam quid aliud fe
cerũt multi boni fideles noſtri? Nõnne aſpicimus quan L
to auro & argento & veſte ſuffarcinatus exierit de Ae-
gypto Cyprianus doctor ſuauiſſimus, & martyr beatiſ-
ſimus? Quanto Lactantius? Quanto Victorinus, Opta-
tus, Hilarius? Vt de viuis taceam: quanto innumerabi-
les Græci? Quod prior ipſe fideliſſimus dei famulus
Moyſes fecerat, de quo ſcriptum eſt, quòd eruditus fue- *Acto. 7.*
rit omni ſapientia Aegyptiorum? Quibus omnibus vi-
ris ſuperſtirioſa gentium conſuetudo, & maxime illis
temporibus, cum Chriſti iugum decutiens, Chriſtianos
perſequebatur, diſciplinas quas vtiles habebat, nũquam
commodaret, ſi eas in vſum vnius dei coleodi, quo va-
nus idolorum cultus extingueretur, conuerſum iri ſu-
ſpicaretur: ſed dederunt aurum & argentum & veſtem
ſuam exeunti populo dei de Aegypto, neſcientes quem-
admodum illa quæ dabant in Chriſti obſequium red-
dereotur. Illud enim in Exodo factum, ſine dubio fi- *Exod. 3. & 12.*
guratum eſt vt hoc præſignaret: quod ſine præiudicio
alterius, aut paris, aut melioris intelligentiæ dixerim.

Studiũ theologię quãlẽ animum requirat. C. XLI.

Sed hoc modo inſtructus diuinarum ſcriptura-
rum ſtudioſus, cum ad eas perſcrutandas accedere cœ-
perit, illud Apoſtolicum cogitare non ceſſet, Scientia M
inflat, charitas ædificat. Ita eoim ſentiet, quamuis de
Aegypto diues exeat, tamen niſi Paſcha egerit, ſaluum
ſe eſſe non poſſe. Paſcha autem noſtrum immolatus eſt *1. Cor. 5.*
Chriſtus. Nihilq; magis immolatio Chriſti nos docet, *Exo. 3. et 12.*
quàm illud quod ipſe clamat tanquam ad eos quos in *1. Cor. 5.*
Aegypto ſub Pharaone videt laborare: Venite ad me *Matth. 11.*
qui laboratis & onerati eſtis, & ego reficiam vos, Tol-
lite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis
ſum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus
veſtris, Iugum enim meum ſuaue † eſt, & ſarcina mea *† lene.*
leuis. Quibus niſi mitibus & humilibus corde, quos nõ
inflat ſcientia, ſed charitas ædificat? Meminerint ergo *Exod. 12.*
eorum qui Paſcha illo tempore per vmbrarum imagi-
naria celebrabant, cum ſignari poſtes ſanguine agni
iuberentur, hyſſopo fuiſſe ſignatos. Hæc herba mitis & *Hyſſopi vis.*
humilis eſt, nihil fortius & penetrabilius eius radici- *Ephe. 3.*
bus: vt in charitate radicati & fundati poſſimus com-
prehendere cum omnibus ſanctis quæ ſit latitudo &
longitudo & altitudo & profundũ, id eſt crucem do-
mini: cuius latitudo dicitur in tranſuerſo ligno quo ex-
tenduntur manus. Longitudo à terra vſque ad ipſam
latitudinem, quo à manibus & infra totum corpus af-
figitur

A ſigitur, Altitudo à latitudine ſurſum vſq; ad ſummum,
quo adhæret caput, Profundum vero quod terræ in-
fixum abſconditur. Quo ſigno crucis omnis actio Chri
ſtiana deſcribitur: bene operari in Chriſto, & ei perſe-
ueranter inhærere: ſperare cœleſtia ſacramenta non
profanare. Per hanc actionem purgati valebimus co-
gnoſcere etiam ſupereminentem ſcientiam charitatis
Ioan.1. Chriſti, qua æqualis eſt patri, per quem facta ſunt om-
nia vt impleantur in omnem plenitudinem dei. Eſt e-
tiam in hyſſopo vis purgatoria, nec inflante ſcientia de
diuitiis ab Aegypto ablatis, ſuperbe aliquid pulmo tu-
Pſal.50. midus anhelet, Aſperges me, inquit, hyſſopo & mun-
dabor: lauabis me, & ſuper niuem dealbabor, Audi-
tui meo dabis exultationem & lætitiam. Deinde an-
nectit conſequenter, vt oſtendat purgationem à ſu-
perbia ſignificari hyſſopo, Et exultabunt oſſa humi-
Sacra ſcrip liata. Quantum autem minor eſt auri argenti
tura cũ pro- veſtisque copia, quam de Aegypto ſecum ille populus
fana cõpa- abſtulit, in comparatione diuitiarum quas poſtea Hie-
ratio. Cap. roſolymæ conſecutus eſt, quæ maxime in Salomone
XLII. rege oſtenduntur: tanta ſit cuncta ſcientia quæ qui-
3.Reg.10. dem eſt vtilis collecta de libris gentium, ſi diuinarum
B ſcripturarum ſcientiæ comparetur. Nam quicquid ho-
mo extra didicerit, ſi noxium eſt, ibi damnatur, ſi vti-
le eſt, ibi inuenitur. Et cum ibi quiſque inuenerit om-
nia quæ vtiliter alibi didicit, multo abundantius ibi
inueniet ea quæ nuſquam omnino alibi, ſed in il-
larum tantummodo ſcripturarum mirabili altitudi-
ne & mirabili humilitate diſcuntur. Hac igitur in-
ſtructione præditum cum ſigna incognita lectorem
Matth.11. non impedierint, mitem & humilem corde ſubiuga-
Ephe.3. tum leniter Chriſto, & oneratum ſarcina leui, funda-
1.Corin.8. tum & radicatum & ædificatum in charitate, quam
ſcientia inflare non poſſit: accedat ad ambigua ſigna
in ſcripturis conſyderanda & diſcutienda, de quibus
iam tertio volumine dicere aggrediar, quod domi-
nus donare dignabitur.

DIVI AVRELII AVGVSTI-
ni de Doctrina Chriſtiana,
Liber Tertius.

C HOMO timiens deum, voluntatem
Summa ſu- eius in ſcripturis ſanctis diligen-
periorum li- ter inquirit. Et ne amet certami-
brorũ. Ca.1. na pietate manſuetus, præmunitus
etiam ſcientia linguarum, ne in
verbis locutionibuſque ignotis hæ
reat, præmunitus etiam cognitio-
ne quarundam rerum neceſſariarum, ne vim natu-
rámve earum quæ propter ſimilitudinem adhibentur,
ignoret, adiuuante etiam codicum veritate quam ſo-
lers emendationis diligentia procurauit, veniat ita di-
ſtrictus ad ambigua ſcripturarum diſcutienda atque
ſoluenda. Vt autem ſignis ambiguis non decipiatur,
quantum per nos inſtrui poteſt, fieri autem poteſt, vt
iſtas vias quas oſtendere volumus, tanquam pueriles
vel magnitudine ingenij, vel maioris illuminationis
claritate derideat: ſed tamen vt dicere cœperam, quan-
tum per nos inſtrui poteſt, qui eo loco animi eſt, vt
per nos inſtrui valeat, ſciat ambiguitatem ſcripturæ
aut in verbis propriis eſſe, aut in tranſlatis: quæ gene-
Diſtinctio ra in ſecundo libro demonſtrauimus. Sed cum
quantũ fa- verba propria faciunt ambiguam ſcripturam, primo
ciat. Ca.II. prouidendum eſt, ne male diſtinxerimus, aut pronun-
ciauerimus. Cum ergo adhibita intentio incertum eſ- D
ſe prouiderit, quo modo diſtinguendum aut quo mo-
do pronunciandum ſit, conſulat regulam fidei, quam
de ſcripturarum planioribus locis & Eccleſiæ autho-
ritate percepit, de qua ſatis egimus, cum de rebus in
primo libro loqueremur. Quod ſi ambæ vel etiam om
nes, ſi plures fuerint, partes ambiguitatis, ſecundum
fidem ſonuerint, textus ipſe ſermonis à præcedenti-
bus & conſequentibus partibus, quæ ambiguitatem il-
lam in medio poſuerunt, reſtat conſulendus: vt videa-
mus cui nam ſententiæ de pluribus quæ ſe oſtendunt
ferat ſuffragium, eámque ſibi contexi patiatur. Iam nũc
exempla conſidera. Illa hæretica diſtinctio, In princi-
pio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus
erat: vt alius ſenſus ſit, Verbum hoc erat in principio *Ioan.1.*
apud deum, non vult verbum deum confiteri. Sed hoc
regula fidei refellendum eſt, qua nobis de Trinitatis
æqualitate præſcribitur, vt dicamus, Et deus erat ver-
bum, deinde ſubiungamus, Hoc erat in principio apud
deum. Illa vero diſtinctionis ambiguitas neutra parte
reſiſtit fidei, & ideo textu ipſo ſermonis diiudicanda E
eſt, vbi ait Apoſtolus, Et quid eligam ignoro, compel- *Philip.1.*
lor autem ex duobus, concupiſcentiam habens diſſol-
ui, & eſſe cum Chriſto: multo enim magis optimum,
manere in carne neceſſarium propter vos. Incertum
enim eſt vtrum ex duobus concupiſcentiam habens,
an compellor autem ex duobus, vt illud adiungatur,
concupiſcentiam habens diſſolui, & eſſe cum Chriſto.
Sed quoniam ita ſequitur, Multo enim magis opti-
mum, apparet eum eius optimi dicere ſe habere con-
cupiſcentiam, vt cum ex duobus compellatur, alte-
rius tamen habeat concupiſcentiam, alterius neceſſita-
tem: concupiſcentiam ſcilicet eſſe cum Chriſto, neceſ-
ſitatem manere in carne. Quæ ambiguitas vno conſe-
quẽti verbo diiudicatur, quod poſitum eſt, enim: quam
particulam qui abſtulerunt interpretes, illa potius ſen-
tentia ducti ſunt, vt non ſolum compelli ex duobus,
ſed etiam duorum habere concupiſcentiam videretur.
Sic ergo diſtinguendum eſt, Et quid eligam ignoro,
compellor autem ex duobus: quam diſtinctio ſequi-
tur, concupiſcentiam habens diſſolui, & eſſe cum Chri
ſto. Et tanquam quæreretur, quare huius rei potius ha-
beat concupiſcentiam? Multo enim magis optimum, F
inquit. Cur ergo è duobus compellitur? Quia eſt ma-
nendi neceſſitas quam ita ſubiecit, Manere in carne
neceſſarium propter vos. Vbi autem neque præſcripto
fidei, neque ipſius ſermonis textu ambiguitas explica-
ri poteſt, nihil obeſt ſecundum quamlibet earum quæ
oſtenduntur ſententiam diſtinguere. Veluti eſt illa ad
Corinthios. Has ergo promiſſiones habentes chariſ- *2 Cor.7.*
ſimi, mundemus nos ab omni coinquinatione carnis
& ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore do-
mini, capite nos, nemini nocuimus. Dubium eſt quip-
pe vtrum mũdemus nos ab omni coinquinatione car-
nis & ſpiritus, ſecundum illam ſententiam, vt ſit ſan-
cta & corpore & ſpiritu: an mundemus nos ab omni
coinquinatione carnis, vt alius ſit ſenſus, Et ſpiritum
perficientes ſanctificationem in timore domini, capi-
te nos. Tales igitur diſtinctionum ambiguitates in po-
teſtate legentis ſunt. Quæcunque autem de am-
biguis diſtinctionibus diximus, eadem obſeruãda ſunt *Diſtinctio.*
& in ambiguis pronunciationibus. Nam & ipſæ niſi *in pronun-*
nimia lectoris vicientur incuria: aut regulis fidei corri- *ciando.*
guntur, aut præcedentis vel conſequentis contextio- *Cap.III.*
ne ſermonis: aut ſi neutrum horum adhibetur ad cor-

 rectio-

G rectionem, nihilominus dubiæ remanebunt, vt quoli-
bet modo lector pronunciauerit, non ſit in culpa. Niſi
enim fides reuocet, qua credimus deum non accuſatu-
rum aduerſus electos ſuos, & Chriſtum non condem-
Roma.8. naturum electos ſuos, poteſt illud ſic pronunciari, Quis
accuſabit aduerſus electos dei? Vt hanc interrogatio-
nem quaſi reſponſio ſubſequatur, Deus qui iuſtificat.
Et iterum interrogetur, Quis eſt qui condemnat? Et
reſpondeatur, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt. Quod
credere quia dementiſſimum eſt, ita pronunciabitur,
Percontatio & interrogatio. vt præcedat percontatio, ſequatur interrogatio. Inter
percontationem autem & interrogationem hoc vete-
res intereſſe dixerunt, quòd ad percontationem multa
reſponderi poſſunt: ad interrogationem vero, aut nó,
aut etiam. Pronunciabitur ergo ita, vt poſt perconta-
tionem qua dicimus, Quis accuſabit aduerſus electos
dei? illud quod ſequitur ſono interrogantis enuncie-
tur, Deus qui iuſtificat? vt tacite reſpondeatur, non. Et
item percontemur, Quis eſt qui condemnat? ruſuſque
interrogemus, Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt: magis au
tem qui reſurrexit, qui eſt in dextera dei, qui & inter-
H pellat pro nobis? vt vbique tacite reſpondeatur, non.
Roma.9. At vero illo loco vbi ait, Quid ergo dicemus? quia gen-
tes quæ non ſectabantur iuſticiam, apprehenderunt iu
ſticiam, niſi poſt percontationem qua dictum eſt, Quid
ergo dicemus? reſponſio ſubiciatur, quia gentes quæ
non ſectabantur iuſticiam apprehenderunt iuſticiam,
textus conſequens non cohærebit. Qualibet autem vo-
Ioan.1. ce pronuncietur illud quod Nathanael dixit, A Naza-
reth poteſt aliquid boni eſſe. ſiue affirmantis, vt illud ſo
lum ad interrogationem pertineat quod ait, A Naza-
reth: ſiue totum cum dubitatione interrogantis, non
video quo modo diſcernatur: vterque autem ſenſus fi-
dem non impedit. Eſt etiam ambiguitas in ſono dubio
ſyllabarum, & hæc vtique ad pronunciationem perti-
Pſal.138. nens, Nam quod ſcriptum eſt, Non eſt abſconditum
à te os meum quod feciſti in abſcondito, non elucet le-
genti vtrum correpta litera os pronuncier an produ-
cta. Si enim corripiat, ab eo quod ſunt oſſa: ſi autẽ pro-
ducat, ab eo quod ſunt ora, intelligitur numerus ſingu-
laris. Sed talia linguæ præcedentis inſpectione diiudi-
cantur. Nam in Græco non, στόμα. ſed ὀστοῦν poſitum eſt.
I Vnde plerunque loquendi conſuetudo vulgaris vti-
lior eſt ſignificandis rebus, quàm integritas literata.
Mallem quippe cum barbariſmo dici, Non eſt abſcon-
ditum à te oſſum meum, quàm vt ideo eſſet minus a-
pertum, quia magis Latinum eſt. Sed aliquando dubi-
us ſyllabæ ſonus etiam vicino verbo ad eandem ſen-
tentiam pertinente diiudicatur. Sicut eſt illud Apoſto-
Gala.5. li, Quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui ta-
lia agunt regnum dei non poſſidebunt. Si tantummo-
do dixiſſet, quæ prædico vobis, neque ſubiunxiſſet, ſi-
cut prædixi, non niſi ad codicem præcedentis linguæ
recurrendum eſſet, vt cognoſceremus vtrum in eo
quòd dixit, prædico, producenda an corripienda eſſet
media ſyllaba, Nunc autem manifeſtum eſt produ-
cendam eſſe. Non enim ait, ſicut prædicaui, ſed ſicut
Ambiguitas ſermonis qua ratione expediatur. prædixi. Non ſolum autem iſtæ, ſed etiam illæ am-
biguitates quæ non ad diſtinctionem vel ad pronun-
ciationem pertinent, ſimiliter conſiderandæ ſunt, qua-
lis illa eſt ad Theſſalonicenſes: Propterea conſolati ſu-
Cap. IIII. mus fratres in vobis. Dubium eſt enim, vtrum ô fra-
1.Theſſ.3. tres, an hos fratres. Neutrum autem horum eſt con-
tra fidem: ſed Græca lingua hos caſus pares non ha-
bet, & ideo illa inſpecta renunciatur vocatiuus, id eſt,
ô fratres. Quòd ſi noluiſſet interpres dicere, propter- K
ea conſolationem habuimus fratres in vobis: minus
ſeruitum eſſet verbis, ſed minus de ſententia dubita-
retur: aut certe ſi adderetur, noſtri, nemo fere ambi-
geret vocatiuum eſſe caſum, cum audiret, Propterea cõ-
ſolati ſumus fratres noſtri in vobis: Sed iam hoc pe-
riculoſius permittitur: ita factum eſt in illa ad Corin-
thios, cum ait Apoſtolus, Quotidie morior, per ve- *1.Corin.15.*
ſtram gloriam fratres quam habeo in Chriſto Ieſu. Ait
enim quidam interpres, Quotidie morior, per ve-
ſtram iuro gloriam: quia in Græco vox iurantis ma- *νή.*
nifeſta eſt ſine ambiguo ſono. Rariſſime igitur & dif-
ficillime inueniri poteſt ambiguitas in propriis verbis,
quantum ad libros diuinarum ſcripturarum ſpectat,
quam non aut circunſtantia ipſa ſermonis qua cogno-
ſcitur ſcriptorum intentio, aut interpretum collatio,
aut præcedentis linguæ ſoluat inſpectio. Sed ver- *Figuratus ſermo ſi intelligatur illuſtrat ſcripturã. Cap. V.*
borum tranſlatorum ambiguitates, de quibus deinceps
loquendum eſt, non mediocrem curam induſtriamq;
deſiderant. Nam in principio cauendum eſt, ne figu-
ratam locutionem ad literam accipias. Et ad hoc e-
nim pertinet, quod ait Apoſtolus, Litera occidit, ſpi- *2.Cor.3.*
ritus autem viuificat. Cum enim figurate dictum ſic L
accipitur, tanquam proprie dictum ſit, carnaliter ſa-
pitur. Neque vlla mors animæ congruentius appella-
tur, quàm cum id etiam quod in ea beſtiis antecellit,
hoc eſt intelligentia carni ſubiicitur ſequendo literam.
Qui enim ſequitur literam, tranſlata verba ſicut pro-
pria tenet: neque illud quod proprio verbo ſignifica-
tur, refert ad aliam ſignificationem. Sed ſi ſabbatum
audierit, verbi gratia, non intelligit niſi vnum diem
de ſeptem, qui continuo volumine repetuntur. Et cum
audierit ſacrificium, non excedit cogitatione illud
quod fieri de victimis pecorum terreniſque fructibus
ſolet. Ea demum eſt miſerabilis animæ ſeruitus, ſigna
pro rebus accipere, & ſupra creaturam corpoream o-
culum mentis ad hauriendum æternum lumen leua-
re non poſſe. Quæ tamen ſeruitus in Iudæo po- *Seruitus legu. Ca.VI.*
pulo longe à cæterarum gentium more diſtabat, quã-
doquidem rebus temporalibus ita ſubiugati erant, vt
vnus eis in omnibus commendaretur deus. Et quan-
quam ſigna rerum ſpiritalium pro ipſis rebus obſerua-
rent, neſcientes quò referrentur, id tamen inſitum ha- M
bebant, quod tali ſeruitute vni omnium, quem non vi-
debant, placerent deo. Quam cuſtodiam tanquam ſub *Gala.3.*
pędagogo paruulorum fuiſſe ſcribit Apoſtolus. Et ideo
qui talibus ſignis pertinaciter inhæſerunt, contemnen-
tem iſta dominum, cum iam tempus reuelationis eo-
rum veniſſet, ferre non potuerunt: atque inde calum-
nias, quòd ſabbato curaret, moliti ſunt principes eo- *Matth.12.*
rum, populúſque ſignis illis tanquam rebus aſtrictus,
non credebat deum eſſe, vel à deo veniſſe, qui ea ſicut
à Iudæis obſeruabantur, nollet attendere. Sed qui cre-
diderunt, ex quibus facta eſt prima Eccleſia Hieroſo-
lymitana, ſatis oſtenderunt quanta vtilitas fuerit eo
modo ſub pædagogo cuſtodiri, vt ſigna quæ tempora-
liter impoſita erant ſeruientibus, ad vnius dei cultum,
qui fecit cœlum & terram, opinionem obſeruantium* **al. ſeruientium.*
religarent. Nanque illi quia proximi ſpiritalibus fue-
runt, in ipſis enim temporalibus & carnalibus voci-
bus atque ſignis, quamuis quo modo ſpiritaliter eſſent
intelligenda neſcirent, quia vnum tamen didicerant
venerari æternum deum, tam capaces extiterunt ſpi-
ritus ſancti, vt omnia ſua venderent, eorúmque pre- *Act.4.*
cium indigentibus diſtribuendum, ante Apoſtolorum

pedes

A pedes ponerent, ſeque totos dedicarent deo tanquam
templum nouum, cuius terrenæ imagini, hoc eſt tem-
plo veteri ſeruiebant. Non enim hoc vllas Eccleſias
gentium feciſſe ſcriptum eſt, quia non tam prope in-
uenti erant qui ſimulacra manufacta deos habebant.

De cultori- Et ſi quando aliqui eorum illa tanquam ſigna in-
bus ſimula- terpretari conabantur, ad creaturam colendam, vene-
chrorum & randámque referebant. Quid enim mihi prodeſt ſi-
creaturarũ. mulachrum, verbi gratia, Neptuni, non ipſum haben-
Cap. VII. dum deum, ſed eo ſignificari vniuerſum mare, vel e-
tiam omnes aquas cæteras, quæ fontibus proruunt: ſi-
cut à quodam Poëta illorum deſcribitur: ſi bene reco-
Claudiani lo, ita dicente, Tu Neptune pater cui tempora cana cre
verſus. panti Cincta ſalo reſonant, magnus cui perpete men-
to Profluit Oceanus, & flumina crinibus errant. Hæc
ſiliqua intra dulce tectorium ſonantes lapillos quatit.
Non eſt autem hominum, ſed porcorum cibus. Nouit
quid dicam, qui Euangelium nouit. Quid ergo mihi
prodeſt quod Neptuni ſimulachrum ad illam ſignifica
tionem refertur, niſi forte vt neutrum colam. Tam e-
nim mihi ſtatua quælibet, quàm mare vniuerſum, non
B eſt deus. Fateor tamen altius demerſos eſſe, qui opera
Deuter. 6. hominum deos putant, quàm qui opera dei. Sed nobis
vnus diligendus & colendus deus præcipitur, qui fecit
hæc omnia, quorum illi ſimulachra venerantur, vel
tanquam deos, vel tanquam ſigna & imagines deo-
rum. Si ergo ſignum vtiliter inſtitutum pro ipſa re ſe-
qui, cui ſignificandæ inſtitutum eſt, carnalis eſt ſerui-
tus, quanto magis inutilium rerum ſigna inſtituta pro
rebus accipere? Quæ ſi retuleris ad eaipſa quæ his ſi-
gnificantur, eiſque colendis animum obligaueris, ni-
hilominus ſeruili carnalique onere atque velamine nõ
Chriſtiani carebis. Quamobrem Chriſtiana libertas eos, quos
ſigna inter- inuenit ſub ſignis vtilibus tanquam prope inuentos, in-
pretantur. terpretatis ſignis quibus ſubditi erant, eleuatos ad eas
Cap. VIII. res, quarum illa ſigna ſunt, liberauit. Ex his factæ ſunt
Eccleſiæ ſanctorum Iſraëlitarum. Quos autem inue-
nit ſub ſignis inutilibus, non ſolum ſeruilem opera-
tionem ſub talibus ſignis, ſed etiam ipſa ſigna fruſtra-
uit remouitque omnia: vt à corruptione multitudinis
ſimulatorum deorum, quam ſæpe ac proprie ſcriptura
fornicationem vocat, ad vnius dei cultum gentes con-
C uerterentur, nec ſub ipſis iam ſignis vtilibus ſeruitu-
ræ, ſed exercitaturæ potius animum in eorum intelli-
De ſignis Iſ- gentia ſpiritali. Sub ſigno enim ſeruit qui ope-
raelitarũ & ratur aut veneratur aliquam rem ſignificantem, neſci-
Chriſtiano- ens quid ſignificet, Qui vero aut operatur, aut venera-
rũ. Cap. IX. tur vtile ſignum diuinitus inſtitutum, cuius vim ſignifi-
cationémque intelligit, non hoc veneratur quod vide-
tur & tranſit, ſed illud potius quò talia cuncta referen-
da ſunt. Talis autem homo ſpiritalis & liber eſt, etiam
tempore ſeruitutis, quo carnalibus animis nondum o-
Tal ſ[illegible] Iſraelita- portet ſigna illa reuelari, quorum iugo edomãdi ſunt.
ri. Tales autẽ ſpiritales erant Patriarchæ ac Prophetæ, om
nésque in populo Iſraël per quos nobis ſpiritus ſanctus
ipſa ſcripturarum & auxilia & ſolatia miniſtrauit. Hoc
vero tempore, poſteaquam reſurrectione domini no-
ſtri Ieſu Chriſti manifeſtiſſimũ indicium noſtræ liber-
tatis illuxit, nec eorum quidem ſignorum quæ iam in-
telligimus operatione graui onerati ſumus: ſed quædã
pauca pro multis eademq; factu facillima, & intellectu
anguſtiſſima, & obſeruatione caſtiſſima, ipſe dominus
& Apoſtolica tradidit diſciplina: ſicuti eſt baptiſmi ſa-
Baptiſmus cramentum, & celebratio corporis & ſanguinis domi-
Eucharistia ni. Quæ vnuſquiſque cum percipit quò referantur im-

butus agnoſcit, vt ea non carnali ſeruitute, ſed ſpiritali D
potius libertate veneretur. Vt autem literam ſequi &
ſigna pro rebus quæ iis ſignificantur accipere ſeruilis
infirmitatis eſt, ita inutiliter ſigna interpretari male
vagantis erroris eſt. Qui autem non intelligit quid ſi-
gnificet ſignum, & tamen ſignum eſſe intelligit, nec ip-
ſe premitur ſeruitute. Melius eſt autem, vel premi inco-
gnitis, ſed vtilibus ſignis, quàm inutiliter ea interpre-
tando, à iugo ſeruitutis eductam ceruicem laqueis er-
roris inſerere. Huic autem obſeruationi qua caue- *Quæ vt figu-*
mus figuratam locutionem, id eſt tranſlatam quaſi pro- *rate dicta*
priam ſequi, adiungenda etiam illa eſt, ne propriam *ſint accipiẽ-*
quaſi figuratam velimus accipere. Demonſtrandus eſt *da. Cap. X.*
igitur priuś modus inueniendæ locutionis, propriàne
an figurata ſit. Et iſte omnino modus eſt, vt quicquid
in ſermone diuino neque ad morum honeſtatem ne-
que ad fidei veritatem proprie referri poteſt, figura-
tum eſſe cognoſcas. Morum honeſtas ad diligendum
deum & proximum, fidei veritas ad cognoſcendum
deum & proximum pertinet. Spes autem ſua cuique eſt
in conſcientia propria, quemadmodum ſe ſentit ad di-
lectionem dei & proximi cognitionemq; proficere. De E
quibus omnibus primo libro dictum eſt. Sed quoniam
procliue eſt humanum genus, non ex momentis ipſius
libidinis, ſed potius ſuæ conſuetudinis æſtimare pec-
cata, fit plerunque vt quiſque hominum ea tantum cul-
panda arbitretur quæ ſuæ regionis & temporis homi-
nes vituperare atq; damnare conſueuerũt, & ea tantum
probanda atque laudanda quæ cõſuetudo eorum cum
quibus viuit admittit: eoq; contingit, vt ſi quid ſcriptu-
ra vel præceperit quod abhorret à conſuetudine audi-
entium, vel quod non abhorret culpauerit, ſi animum
eorum iam verbi vinxit authoritas, figuratam locutio-
nem putent. Non autem præcipit ſcriptura niſi chari- *Charitas*
tatem, nec culpat niſi cupiditatem, & eo modo infor- *Cupiditas.*
mat mores hominum. Item ſi animum præoccupauit
alicuius erroris opinio, quicquid aliter aſſeruerit ſcrip-
tura, figuratum homines arbitrantur. Non autem aſſe-
rit niſi catholicam fidem, rebus præteritis & futuris &
præſentibus. Præteritorũ narratio eſt, futurorũ prænun
ciatio, præſentiũ demonſtratio. Sed omnia hęc ad ean-
dem charitatem nutriendam atque corroborandam, &
cupiditatem vincendam atque extinguendam valent. F
Charitatem voco motũ animi ad fruendum deo prop- *1. ſent. diſt.*
ter ipſum, & ſe atque proximo propter deum. Cupidi- *17. ca. quod*
tatem autem motum animi ad fruendum ſe & proxi- *autem.*
mo & quolibet corpore non propter deum. Quod au-
tem agit indomita cupiditas ad corrumpendum ani-
mum & corpus ſuum, flagitium vocatur. Quod autem *Flagitium*
agit vt alteri noceat, facinus dicitur. Et hæc ſunt duo ge *Facinus.*
nera omnium peccatorũ, ſed flagitia priora ſunt. Quæ
cum exanimauerint animũ, & ad quandam egeſtatem
perduxerint, in facinora proſilitur, quibus remouean-
tur impedimenta flagitiorum aut adiumenta quæran-
tur. Item quod agit charitas quo ſibi proſit, vtilitas eſt,
Quod autem agit vt proſit proximo, beneficentia no-
minatur. Et hinc præcedit vtilitas, quia nemo poteſt
ex eo quod non habet prodeſſe alteri. Quanto autem *Quæ ad e-*
magis regnum cupiditatis deſtruitur, tanto charitatis *uellendã cu-*
augetur. Quicquid ergo aſperum & quaſi ſæuum *piditatem,*
factu dictúque in ſanctis ſcripturis legitur ex perſona *quæq; ad in*
dei vel ſanctorum eius, ad cupiditatis regnum deſtru- *ferendã cha*
endum valet. Quod ſi perſpicuè ſonat, non eſt ad aliud *ritatem fa-*
referendum quaſi figurate dictum ſit. Sicuti eſt illud *ciũt. Ca. XI.*
Apoſtoli, Theſaurizas tibi iram in die iræ & reuela- *Roma. 2.*

G tionis iuſti iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera ſua, iis quidem qui ſecundum ſuſtinentiam boni operis gloriam & honorem & incorruptionem quærentibus vitam æternam: iis autem qui ex contentione ſunt, & diffidunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Sed hoc ad eos, cum quibus euertitur ipſa cupiditas, qui eam vincere noluerunt. Cum autem in homine cui dominabantur, regna cupiditatis ſubuertuntur, illa eſt aperta locutio. *Gala.5.* Qui autem Ieſu Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum viciis † & concupiſcentiis. *† paßionib.* Niſi quia & hic quædam verba tranſlata tractantur, ſicuti eſt, ira dei, &, crucifixerunt. Sed non tam multa ſunt vel ita poſita, vt obtegant ſenſum & allegoriam, vel ænigma faciant, quam proprie figuratam locutionem voco. *Hiere.1.* Quod autem Hieremiæ dicitur: Ecce conſtitui te hodie ſuper gentes & regna, vt euellas & deſtruas & diſperdas & diſſipes: non dubium quin figurata locutio tota ſit ad eum finem referenda quem H diximus.

Facta iudicãtur ex circunſtantiis. Cap. XII.

Quæ autem quaſi flagitioſa imperitis videntur, ſiue tantum dicta ſiue etiam facta ſunt, vel ex dei perſona, vel ex hominum, quorum nobis ſanctitas commendatur, tota figurata ſunt, quorum ad charitatis paſtum enucleanda ſecreta ſunt. Quiſquis autem rebus prætereuntibus reſtrictius vtitur quàm ſeſe habent mores eorum cum quibus viuit, aut temperans aut ſuperſtitioſus eſt: quiſquis vero ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum, inter quos verſatur, excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. In omnibus enim talibus non vſus rerum, ſed libido vtentis in culpa eſt. *Ioan.12.* Neque enim vllo modo quiſquam ſobrius crediderit domini pedes ita vnguento precioſo à muliere perfuſos, vt luxurioſorum & nequam hominum ſolẽt, quorum talia conuiuia deteſtamur. Odor enim bonus, fama bona eſt, quam quiſquis bonæ vitæ operibus habuerit, dum veſtigia Chriſti ſequitur, quaſi pedes eius precioſiſſimo odore perfundit. Ita quod in aliis perſonis plerunq; flagitium eſt, in diuina vel prophetica perſona magnæ cuiuſdam rei ſignum eſt. Alia quippe eſt in perditis moribus, alia in Oſee Prophetæ vaticinatione coniunctio meretricis. *Oſee.1.* I Nec ſi flagitioſe in conuiuiis temulentorum & laſciuorum nudantur corpora, propterea in balneis nudum eſſe, flagitium eſt. Quid igitur locis & temporibus perſoniſque conueniat, diligenter attendendũ eſt, ne temere flagitia reprehendamus. Fieri enim poteſt, vt ſine aliquo vicio cupidinis vel voracitatis precioſiſſimo cibo ſapiens vtatur, inſipiẽs autem fœdiſſima gulæ flamma in viliſſimum ardeſcat. *Piſce tãquã cibo delicato.* Et ſanius quiſque maluerit more domini piſce veſci, quàm lenticula more Eſaü nepotis Abraham, aut hordeo more iumentorum. *Luca.24. Gene.25.* Non enim propterea continentiores nobis ſunt pleræque beſtiæ, quia vilioribus aluntur eſcis. Nam in omnibus huiuſcemodi rebus, nõ ex earum rerum natura quibus vtimur, ſed ex cauſa vtendi & modo appetendi vel probandum eſt vel improbandum quod facimus. Regno terreno veteres iuſti cœleſte regnum imaginabantur & prænunciabant. Sufficiendæ prolis cauſa erat vxorum plurium ſimul vni viro habendarum inculpabilis conſuetudo, & ideo vnam fœminã maritos habere plurimos honeſtum non erat: nõ enim mulier eo eſt fœcundior, ſed meretricia potius turpitudo eſt vel quæſtum vel liberos vulgo quærere. In huiuſcemodi moribus quicquid illorum temporum ſancti non libidinoſe faciebant, quamuis ea facerent quæ hoc tempore niſi per libidinem fieri non poſſunt, non culpat ſcriptura. *K* Et quicquid ibi tale narratur, non ſolum hiſtorice ac proprie, ſed etiam figurate ac prophetice acceptum, interpretandum eſt vſque in finem illũ charitatis, ſiue dei, ſiue proximi, ſiue vtriuſq;. Sicut enim talares & manicatas tunicas habere apud Romanos veteres flagitium erat, nunc autem honeſto loco natis, cum tunicati ſunt, non eas habere flagitium eſt: ſic animaduertendum eſt in cætero quoq; vſu rerum abeſſe oportere libidinem: quæ non ſolum ipſa eorũ inter quos viuit cõſuetudine nequiter abutitur, ſed etiam ſæpe fines eius egreſſa, fœditatem ſuam, quę inter clauſtra morum ſolenniũ latitabat, flagitioſiſſima eruptione manifeſtat.

Oĩa ad proximi vtilitatẽ referẽda. Cap. XIII.

Quicquid autem congruit conſuetudini eorum, cum quibus vita iſta degẽda vel neceſſitate imponitur, vel officio ſuſcipitur, à bonis & magnis hominibus ad vtilitatẽ & beneficentiam referendum eſt, vel proprie, ſicut & nos debemus, vel etiam figurate, ſicut Prophetis licet.

Cõſuetudinem nõ eſſe L. iuſticiã. Cap. XIIII.

In quæ facta legenda cum incurrunt indocti alterius conſuetudinis, niſi authoritate reprimantur flagitia putant, nec poſſunt animaduertere totam conuerſationem ſuam, vel in coniugus, vel in conuiuiis, vel in veſtitu, cæteroq; humano victu atque cultu, aliis gentibus & aliis temporibus flagitioſam videri. Qua varietate innumerabilium conſuetudinũ commoti quidam dormitantes, vt ita dicam, qui neque alto ſomno ſtulticiæ ſopiebantur, nec in ſapientiæ lucem poterant euigilare, putauerunt nullam eſſe iuſticiam per ſeipſam, ſed vnicuique genti conſuetudinẽ ſuam iuſtam videri: quæ cum ſit diuerſa omnibus gentibus, debeat autẽ incommutabilis manere iuſticia, fieri manifeſtum, nullam vſquam eſſe iuſticiam: non intellexerunt, ne multa commemorem, quod tibi fieri non vis, alij ne feceris, nullo modo poſſe vlla eorum gentili diuerſitate variari. *Tobia.4. Matth.7.* Quæ ſententia cum refertur ad dilectionem dei, omnia flagitia moriuntur: cum ad proximi, omnia facinora. Nemo enim vult corrumpi habitaculum ſuum: non ergo debet corrumpere habitaculum dei, ſeipſum ſcilicet. Et nemo vult ſibi à quoquam noceri: nec ipſe igitur cuiquam nocuerit.

Charitas finis ſcripturæ. Ca. XV.

Sic euerſa tyrannide cupiditatis, charitas regnat iuſtiſſimis legibus dilectionis dei propter deum, ſui & proximi propter deum. Seruabitur ergo in locutionibus figuratis regula huiuſmodi, *M* vt tam diu verſetur diligenti conſideratione quod legitur, donec ad regnum charitatis interpretatio perducatur. Si autem hoc iam proprie ſonat, nulla putetur figurata locutio.

Vbi figura ſubſit, vbi nõ. C. XVI.

Si præceptiua locutio eſt, aut flagitium aut facinus vetans, aut vtilitatem aut beneficentiam iubens, non eſt figurata. Si autem flagitium aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem aut beneficentiam vetare, figurata eſt. *Ioan.6.* Niſi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis & ſanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis: facinus vel flagitium videtur iubere. Figura eſt ergo, præcipiens paſſioni domini eſſe communicandum, & ſuauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quòd pro nobis caro eius crucifixa & vulnerata ſit. *Eucharistia.* Ait ſcriptura: Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi. *Prouer.25.* Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit. Sed quod ſequitur, Hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius: maleuolẽtiæ facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figurate dictum: & cum poſſit dupliciter interpretari, vno modo ad nocendum, altero ad præſtandum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet, vt intelligas carbones ignis eſſe vrentes pœnitentiæ gemitus, quibus ſuperbia

A perbia ſanatur eius qui dolet ſe inimicum fuiſſe homi-
nis à quo eius miſeriæ ſubuenitur. Item cum ait domi-
Ioan.12. nus, Qui amat animam ſuam perdet eam: non vtilita-
tem vetare putandus eſt, qua debet quiſque conſeruare
animam ſuam: ſed figurate dictum, perdet animam, id
eſt, perimat atque amittat vſum eius quem nunc habet,
peruerſum ſcilicet atque præpoſterum, quo inclinatur
Eccli.12. temporalibus, vt æterna non quærat. Scriptum eſt, Da
miſericordiam, & ne ſuſcipias peccatorem. Poſterior
pars huius ſententiæ videtur vetare beneficentiam. Ait
enim, ne ſuſcipias peccatorem: Intelligas enim figurate
poſitum pro peccato peccatorem, vt peccatum eius nō
Non oīa ſu- ſuſcipias. Sæpe autem accidit, vt quiſquis in me-
cipi oībus. liori gradu ſpiritalis vitæ vel eſt vel eſſe ſe putat, figu-
Cap. XVII. rate dicta eſſe arbitretur, quæ inferioribus gradibus
Matt.19. præcipiuntur, Vt verbi gratia, ſi cœlibem amplexus eſt
vitam, & ſe caſtrauit propter regnum cœlorum, quic-
quid de vxore diligenda & regenda ſancti libri præci-
piunt, non proprie, ſed tranſlate accipi oportere con-
1.Cor.7. tendat. Et quiſquis ſtatuit ſeruare innuptam virginem
B ſuam, tanquam figuratam locutionem conetur inter-
Eccli.7. pretari qua dictum eſt, Trade filiam, & grande opus
perfeceris. Erit igitur etiam hoc in obſeruationibus in-
telligendarum ſcripturarum, vt ſciamus alia omnibus
communiter præcipi, alia ſingulis quibuſque generibus
perſonarum, vt non ſolum ad vniuerſum ſtatum vale-
tudinis, ſed etiam ad ſuam cuiuſque membri propriam
infirmitatem medicina pertineat. In ſuo quippe gene-
re curandum eſt, quod ad melius genus non poteſt
Quo tēpore erigi. Item cauendum eſt; ne forte quod in ſcrip-
quid ſcep- turis veteribus pro illorum temporum conditione etiā
tum ſit cōſi- ſi non figurate ſed proprie intelligatur, non eſt flagi-
derādum. tium neque facinus, ad iſta etiam tempora quis putet in
Ca. XVIII. vſum vitæ poſſe transferri: quod niſi dominante cupi-
ditate, & ipſarum quoque ſcripturarum quibus euerten
da eſt ſatellitium quærente non faciet: nec intelligit mi
ſer ad hanc vtilitatem illa ſic eſſe poſita, vt ſpei bonæ
homines ſalubriter videant, & conſuetudinem quam
aſpernantur poſſe habere vſum bonum, & eam quam
amplexantur eſſe poſſe damnabilem, ſi & ibi charitas
vtentium, & hic cupiditas attendatur. Nam ſi multis
vxoribus caſte vti quiſquam pro tempore potuit, poteſt
C alius vna libidinoſe. Magis enim probo multarum fœ-
cunditate vtentem propter aliud, quàm vnius carne
fruentem propter ipſam. Ibi enim quæritur vtilitas tem
porum opportunitatibus congrua, hic ſanatur cupidi-
tas temporalibus voluptatibus implicata. Inferioriſque
gradus ad deum ſunt quibus ſecundum veniam con-
1.Cor.7. cedit Apoſtolus carnalem cum ſingulis coniugibus cō
ſuetudinem propter intemperantiam eorum: quàm il-
li qui plures ſinguli cum haberent, ſicut ſapiens in ci-
bo & potu, non niſi ſalutem corporis, ſic in concubitu
non niſi procreationem filiorum intuebantur. Itaque
Eccleſ.3. ſi eos in hac vita inueniſſet domini aduentus, cum iam
non mittendi ſed colligendi lapides tempus eſſet, ſta-
Matt.19. tim ſeipſos caſtrarent propter regnum cœlorum. Non
enim eſt in carendo difficultas, niſi cum eſt in haben-
do cupiditas. Nouerant quippe illi homines etiam in
ipſis coniugibus luxuriam eſſe abutendi intemperan-
tiam, quod Tobiæ teſtatur oratio, quando eſt copula-
Tobiæ.8. tus vxori. Ait enim, Benedictus es domine deus pa-
trum noſtrorum, & benedictum nomen tuum in om-
nia ſecula ſeculorum. Benedicant te cœli & omnis
creatura tua. Tu feciſti Adam, & dediſti illi adiutori-
um Euam. Et nunc domine tu ſcis quoniam non luxu-
riæ cauſa accipio ſororem meam, ſed ipſa veritate vt D
miſerearis noſtri domine. Sed qui effrænata li- *Infra.21.*
bidine, vel per multa ſtupra diffluentes euagantur, vel *Mali alios*
in ipſa vna coniuge, non ſolum excedunt ad libero- *de ſuo æſti-*
rum procreationem pertinentem modum, ſed etiam *mãt īgenio.*
inhumanioris intemperantię ſordes inuerecunda om- *Cap.XIX.*
nino licentia ſeruilis cuiuſdam libertatis accumulant,
non credunt fieri potuiſſe, vt temperanter multis fœ-
minis antiqui vterentur viri, nihil ſeruantes in vſu il-
lo niſi congruum tempori propagandæ prolis offi-
cium: & quod ipſi laqueis libidinis obſtricti, vel in vna
non faciunt, nullo modo in multis fieri poſſe arbitran-
tur. Sed iſti poſſunt dicere, ne honorari quidem at-
que laudari oportere viros bonos & ſanctos, quia ipſi
cum honorantur atque laudantur intumeſcunt ſuper-
bia, tanto auidiores inaniſsimæ gloriæ, quanto eos fre-
quentius atque latius lingua blandior ventilauerit: qua
ita leues fiunt, vt eos rumoris aura, ſiue quæ proſpera, ſi-
ue quæ aduerſa exiſtimatur, in quaſlibet inuehat vora-
gines flagitiorum, aut in facinorum etiam ſaxa colli-
dat. Videant ergo quàm ſibi arduum ſit atque diffici-
le, nec laudis eſca illici, nec contumeliarum aculeis pe- E
netrari, & non ex ſe alios metiantur. Credant po- *In quanis*
tius Apoſtolos noſtros nec cum ſuſpicerentur ab ho- *vincendi ra*
minibus inflatos fuiſſe, nec cum deſpicerentur eliſos. *tione boni*
Neutra quippe tentatio defuit illis viris. Nam & cre- *ſui ſunt ſi-*
dentium celebrabantur præconio, & perſequentium *miles.*
maledictis infamabantur. Sicut ergo iſti pro tempore *Cap.XX.*
vtebantur his omnibus & non corrumpebantur: ſic il-
li veteres vſum fœminarum ad ſui temporis conueni-
entiam referentes, non patiebantur eam dominatio-
nem libidinis, cui ſeruiunt qui iſta non credunt. Et
ideo iſti ſeſe nullo modo cohiberent ab inexpiabili fi-
liorum odio à quibus vel vxores vel concubinas ſuas
attentatas, aut attrectatas eſſe cognoſcerent, ſi eis for-
te tale aliquid accidiſſet. Rex autem Dauid cum *Adulteriū*
hoc ab impio atque immani filio paſſus eſſet, non ſo- *Dauid.*
lum ferocientem tolerauit, ſed etiam planxit extin- *Cap.XXI.*
ctum. Non enim carnali zelo irretitus tenebatur, quem *2.Reg.18.*
nullo modo iniuriæ ſuæ, ſed peccata filij commoue-
bant. Nam ideo ſi vinceretur eum occidi prohibuerat,
vt edomito ſeruaretur pœnitendi locus. Et quia non
potuit, non orbitatem doluit in eius interitu, ſed quia F
nouerat in quas pœnas tam impie adultera & parrici-
dalis anima raperetur. Nanque alio prius filio, qui in-
nocens erat, pro quo ægrotante affligebatur, morien-
te lætatus eſt. Ex hoc maxime apparet qua moderatio-
ne ac temperantia illi viri fœminis vtebantur, quòd *2.Reg.12.*
cum in vnam illicite irruiſſet rex idem æſtu quodam
ætatis & temporalium rerum proſperitatibus abrep-
tus, cuius etiam maritum occidendum præceperat, ac-
cuſatus eſt per Prophetam. Qui cum ad eum veniſ-
ſet conuincendum de peccato, propoſuit ei ſimilitudi- *Ibidem.*
nem de paupere qui habebat ouem vnam, cuius vici-
nus cum haberet multas, ad aduentum hoſpitis ſui vni-
cam potius vicini pauperis ouiculam exhibuit epulan-
dam. In quem commotus Dauid occidi eum iuſsit, &
quadruplicari ouem pauperi, vt ſe neſciens condemna-
ret, qui peccauerat ſciens. Quod cum ei manifeſtatum
eſſet, & diuinitus denunciata vindicta, diluit pœniten-
do peccatum. Sed tamen in hac ſimilitudine ſtuprum
tantummodo deſignatum eſt de oue vicini pauperis.
De marito autem mulieris interempto, hoc eſt de ip-
ſo paupere, qui vnam habebat ouem occiſo, non eſt per
ſimilitudinem interrogatus Dauid, vt in ſolo adulte-
rio

G rio diſceret ſententiam damnationis ſuæ. Ex quo intel
ligitur quanta temperantia multas mulieres habuerit,
quando de vna in qua exceſsit modum à ſeipſo puniri
coactus eſt. Sed in iſto viro immoderatæ huius libidi-
nis, non permanſio, ſed tranſitus fuit. Propterea etiam
ab arguente Propheta ille illicitus appetitus hoſpes vo-
3.Reg.12. catus eſt. Non enim dixit eum regi ſuo, ſed hoſpiti ſuo,
vicini pauperis ouem ad epulandum exhibuiſſe. At ve-
ro in eius filio Salomone, non quaſi hoſpes tranſitum
habuit, ſed regnum iſta libido poſſedit. De quo ſcriptu-
ra non tacuit, culpans eum fuiſſe amatorem mulierum.
Cuius tamen initia deſyderio ſapientiæ flagrauerant,
quam cum amore ſpiritali adeptus eſſet, amore carnali
Nõ cadẽ ra- amiſit. Ergo quanquam omnia vel penè omnia
tio veteris et quæ in veteris teſtamenti libris geſta continentur, non
nouæ legis. ſolum proprie, ſed etiam figurate accipienda ſint: ta-
Cap. XXII. men etiam illa quæ proprie lector acceperit, ſi laudati
ſunt illi qui ea fecerunt, ſed ea tamen abhorrent à con-
ſuetudine bonorum, qui poſt aduentum domini diui-
na præcepta cuſtodiunt, figuram ad intelligentiam re-
ferat, factum vero ipſum ad mores non transferat.

H Multa enim ſunt quæ illo tempore officioſe facta ſunt,
Sãcti, qua- quæ modo niſi libidinoſe fieri non poſſunt. Si qua
re ſint lapſi. vero peccata magnorum virorum legerit, tametſi ali-
Ca. XXIII. quam in eis figuram rerum futurarum animaduerte-
re atque indagare potuerit: rei tamen geſtæ proprieta-
tem ad hunc vſum aſſumat, vt ſe nequaquam rectè
ſuis factis iactare audeat, & præ ſua iuſticia cęteros tan-
quam peccatores contemnat, cum videat tantorum vi-
rorum & cauendas tempeſtates, & flenda naufragia.
Ad hoc enim etiam peccata illorum hominum ſcrip-
ta ſunt, vt Apoſtolica illa ſententia vbique tremen-
1.Cor.10. da ſit, qua ait, Quapropter qui videtur ſtare, videat ne
Iaco.4. cadat. Nulla enim ferè pagina eſt ſanctorum libro-
1.Pet.5. rum, in qua non ſonet, quòd deus ſuperbis reſiſtit, hu-
Ante oĩa milibus autem dat gratiam. Maxime itaque inue-
cõſiderãdũ ſtigandum eſt, vtrum propria ſit, an figurata locutio
genus locu- quam intelligere conamur. Nam comperto quòd fi-
tionis. gurata ſit, adhibitis regulis rerum quas in primo libro
Ca. XXIIII digeſsimus, facile eſt eam verſare omnibus modis, do-
nec perueniamus ad ſententiam veritatis, præſertim
cum vſus acceſſerit pietatis exercitatione roboratus.

I Inuenimus autem vtrum propria ſit, an figurata locu-
Idẽ verbũ tio, illa intuentes quæ ſupra dicta ſunt. Quod
nõ idẽ ſigni cum apparuerit, verba quibus continetur, aut à ſimili-
ficat vbiq. bus rebus ducta inuenientur, aut ab aliqua vicinitate
Ca. XXV. attingentibus. Sed quoniam multis modis res ſimiles
rebus apparent, non putemus eſſe pręſcriptum, vt quod
in aliquo loco res aliqua per ſimilitudinem ſignifica-
uerit, hoc eam ſemper ſignificare credamus. Nam &
in vituperatione fermentum poſuit dominus cum di-
Matt.16. ceret, Cauete à fermento Phariſęorum: & in laude cum
Luca.13. diceret, Simile eſt regnum cœlorum mulieri quæ abſ-
condit fermentum in tribus menſuris farinæ donec
2.Retra.4. fermentaretur totum. Huius igitur varietatis obſerua-
tio duas habet formas. Sic enim aliud atque aliud res
quæque ſignificant, vt aut contraria aut tantummodo
diuerſa ſignificent. Contraria ſcilicet, cum aliàs in bo-
no, aliàs in malo res eadem per ſimilitudinem ponitur,
ſicut hoc eſt quod de fermento ſupra diximus. Tale eſt
Apoc.5. etiam quòd leo ſignificat Chriſtum, vbi dicitur, Vicit
1.Pet.5. leo de tribu Iuda, Significat & diabolum, vbi ſcriptum
Matth.10. eſt, Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo rugiens
2.Cor.11. circuinit, quærens quem deuoret. Ita ſerpens in bono
eſt, Aſtuti vt ſerpentes, In malo autem, Serpens Euam
ſeduxit aſtutia ſua. In bono, panis, Ego ſum panis viuus K
qui de cœlo deſcendi. In malo autem panis, Panes oc- Ioan.6.
cultos libenter edite. Sic & alia plurima. Et hęc quidem
quæ commemoraui minime dubiam ſignificationem Prouer.9.
gerunt, quia exempli gratia commemorari nõ niſi ma-
nifeſtiſsima debuerunt. Sunt autem quæ incertum ſit
in quam partem accipi debeant, ſicut, Calix in manu Pſal.74.
domini vini meri plenus eſt mixto. Incertum eſt enim
vtrum iram dei ſignificet non vſque ad nouiſsimã pœ
nam, id eſt, vſque ad fecem: an potius gratiam ſcriptu-
rarum à Iudæis ad Gentes tranſeuntem, quia inclina-
uit ex hoc in hoc remanentibus apud Iudæos obſerua-
tionibus quas carnaliter ſapiunt, quia fex eius non eſt
exinanita. Cum vero res eadem non in contraria, ſed
tantum in diuerſa ſignificatione ponitur, illud eſt in
exemplo, quòd aqua & populũ ſignificat, ſicut in Apo- Apoc.17.
calypſi legimus, & ſpiritũ ſanctum, vnde eſt illud, Flu- Ioan.7.
mina aquæ viuæ fluent de ventre eius, & ſi quid aliud
atque aliud, pro locis in quibus ponitur, aqua ſignifica-
re intelligitur. Sic & aliæ res non ſingulæ, ſed vnaquæ-
que earũ, non ſolum duo aliqua diuerſa, ſed etiam nõ-
nunquam multa ſignificat, pro loco ſententiæ, ſicut po L
ſita reperitur. Vbi autem apertius ponuntur, ibi di- Obſcura lo
ſcendum eſt quo modo in locis intelligantur obſcuris. cis apertio-
Neque enim melius poteſt intelligi quod dictũ eſt deo, ribus explĩ
Apprehende arma & ſcutum, & exurge in adiutorium canda.
mihi: quàm ex illo loco vbi legitur, Domine vt ſcuto Ca. XXVI.
bonæ voluntatis tuæ coronaſti nos. Nec tamen ita vt iã Pſal.34.
vbicunque ſcutum pro aliquo munimento legerimus Pſal 5.
poſitum, non accipiamus niſi bonam voluntatem dei. Ephe.6.
Dictum eſt enim: Et ſcutũ fidei in quo poſsitis, inquit,
omnes ſagittas maligni ignitas extinguere. Nec rurſum
ideo debemus in armis huiuſcemodi ſpiritalibus ſcuto
tantummodo fidem tribuere, cum alio loco etiam lo-
rica dicta ſit fidei. Induti, inquit, loricam fidei & chari- 1.Theſſ.5.
tatis. Quando autem ex eiſdem ſcripturæ verbis, Eundẽ locũ
non vnum aliquid, ſed duo vel plura ſentiuntur, etiam varie intel
ſi latet quid ſenſerit ille qui ſcripſerit, nihil periculi eſt ligi nihil
ſi quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis ſan prohibet.
ctarum ſcripturarum doceri poteſt: id tamen eo conã- Ca. XXVII
te qui diuina ſerutatur eloquia, vt ad voluntatem per-
ueniatur authoris, per quem ſcripturam illam ſanctus
operatus eſt ſpiritus: ſiue hoc aſſequatur, ſiue aliam ſen- M
tentiam de illis verbis quæ fidei rectæ non refragatur
exſculpat, teſtimonium habens à quocunque alio loco
diuinorum eloquiorum. Ille quippe author in eiſdem
verbis quæ intelligere volumus & ipſam ſententiã for-
ſitan vidit, & certè dei ſpiritus qui per eum hæc opera-
tus eſt, etiam ipſam occurſuram lectori vel auditori, ſi-
ne dubitatione præuidit, immo vt occurreret, quia &
ipſa eſt veritate ſubnixa, prouidit. Nam quid in diuinis
eloquiis largius & vberius potuit diuinitus prouideri,
quàm vt eadem verba pluribus intelligantur modis,
quos alia non minus diuina cõteſtantia faciant appro-
bari? Vbi autem talis ſenſus eruitur, cuius incertum Humanis
certis ſanctarum ſcripturarum teſtimoniis non poſsit rationibus
aperiri, reſtat vt ratione reddita manifeſtus appareat, nõ fidẽdũ.
etiam ſi ille cuius verba intelligere quærimus eum, C. XXVIII.
forte non ſenſit. Sed hæc conſuetudo periculoſa eſt.
Per ſcripturas enim diuinas multo tutius ambulatur:
quas verbis tranſlatis occupatas † cum ſcrutari volu- † operatas.
mus, aut hoc inde exeat quod non habeat controuer- Cognitio
ſiam: aut ſi habet, ex eadem ſcriptura vbicunque in- troporũ ne-
uentis atque adhibitis eius teſtibus terminetur. ceſſaria.
Sciant autem literati, modis omnibus locutionis, Ca. XXIX.
quos

A quos Grammatici Græco nomine tropos vocant, au- *De trinita. li.15. ca.9.* thores noſtros vſos fuiſſe, & multiplicius atque copioſius quàm poſſunt exiſtimare vel credere qui neſciunt eos & in aliis iſta didicerunt. Quos tamen tropos qui nouerunt, agnoſcunt in literis ſanctis, eorumq; ſcientia ad eas intelligendas aliquantum adiuuãtur. Sed hic eos ignaris tradere non decet, ne artem Grammaticam docere videamur. Extra ſanè vt diſcantur admoneo, quanuis iam ſuperius id admonuerim, id eſt, in ſecundo libro, vbi de linguarum neceſſaria cognitione diſſerui. Nam literæ à quibus ipſa Grammatica nomen accepit, γράμματα enim Græci literas vocant, ſigna vtique ſonorum ſunt ad articulatam vocem qua loquimur pertinentium. Iſtorum autem troporum, non ſolum exempla omnium, ſed quorundam etiam nomina in diuinis libris leguntur, ſicut allegoria, ænigma, parabola. Quanuis penè omnes ij tropi qui liberali dicuntur arte cognoſci, etiam in eorum reperiantur loquelis, qui nullos Grammaticos audierunt, & eo quo vulgus vtitur ſermone contenti ſunt. Quis enim non dicit, ſic floreas? Qui tropus metaphora vocatur. Quis non di- *Piſcina.* cit, piſcinam etiam quæ non habet piſces, nec facta eſt B propter piſces, & tamen à piſcibus nomen accepit? Qui tropus catachreſis dicitur. Longum eſt iſto modo cæteros perſequi, Nam vſque ad illos peruenit vulgi locutio, qui propterea mirabiliores ſunt, quia contra quàm dicitur ſignificant, ſicuti eſt quæ appellatur ironia vel antiphraſis. Sed ironia pronunciatione indicat quid velit intelligi, vti cum dicimus homini mala facienti, res bonas facis. Antiphraſis vero, vt contraria ſignificet, non voce pronunciantis efficitur: ſed aut verba habet ſua quorum origo contraria eſt, ſicut appellatur lu- *Lucus.* cus, quod minime luceat: aut conſueuit aliquid ita dici, quanuis dicatur etiam non econtrario: veluti cum quęrimus accipere quod ibi non eſt, & reſpondetur nobis, abundat: aut adiunctis verbis facimus vt à contrario intelligatur quod loquimur, veluti ſi dicamus, caue illum, quia bonus homo eſt. Et quis talia non dicit indoctus, nec omnino ſciens qui ſint, vel quid vocentur hi tropi? Quorum cognitio propterea ſcripturarum ambiguitatibus diſſoluendis eſt neceſſaria, quia cum ſenſus ad proprietatem verborum ſi accipiatur, abſurdus C eſt, quærendum eſt vtique ne forte illo vel illo tropo dictum ſit, quod non intelligimus: & ſic pleraque inuēta ſunt quæ latebant.

Regulæ Ticonij cuiuſdam. Cap. XXX. Ticonius quidam qui contra Donatiſtas inuectiſsime ſcripſit, cum fuerit Donatiſta, & illic inuenitur abſurdiſsimi cordis, vbi eos non omni ex parte relinquere voluit, fecit librum quem Regularum vocauit, quia in eo quaſdam ſeptem regulas executus eſt, quibus quaſi clauibus diuinarũ ſcripturarum aperirentur occulta. Quarum primam ponit de domino & eius corpore: ſecundam de domini corpore bipartito: tertiam de promiſsis & lege: quartam de ſpecie & genere: quintam de temporibus: ſextam de recapitulatione: ſeptimam de diabolo & eius corpore. Quæ quidem conſyderata, ſicut ab illo aperiuntur, non parum adiuuant ad penetranda quæ tecta ſunt diuinorum eloquiorum. Nec tamen omnia, quæ ita ſcripta ſunt vt non facile intelligantur, poſſunt his regulis inueniri, ſed aliis modis pluribus quos hoc numero ſeptenario vſqueadeo non eſt iſte complexus, vt idem ipſe multa exponat obſcura, in quibus harum regularum adhibet nullam, quoniam nec opus eſt. Neque enim aliquid illic talę verſatur aut quæritur. Sicut in Apoca- *Apoc.2.* lypſi Ioannis quærit, quemadmodum intelligendi ſint angeli Eccleſiarum ſeptem quibus ſcribere iubetur, & D ratiocinatur multipliciter, & ad hoc peruenit vt ipſos angelos intelligamus Eccleſias. In qua copioſiſsima diſputatione, nihil iſtarum eſt regularum, & vnique res illic obſcuriſsima quæritur, quod exempli gratia ſatis dictum ſit. Nam colligere omnia nimis longum & nimis operoſum eſt, quæ ita obſcura ſunt in ſcripturis canonicis, vt nihil iſtorum ſeptem ibi requirendum ſit. Iſte autem cum has velut regulas commendaret, tantum eis tribuit, quaſi omnia quæ in lege, id eſt, in diuinis libris obſcure poſita inuenerimus, his bene cognitis atque adhibitis intelligere valeamus. Ita quippe exorſus eſt eundem librum vt diceret, Neceſſarium duxi ante omnia quæ mihi videntur libellum regularum ſcribere, & ſecretorum legis veluti claues & luminaria fabricare. Sunt enim quædam regulæ myſticæ quę vniuerſæ legis receſſus obtinent, & veritatis theſauros aliquibus inuiſibiles faciunt. Quarum ſi ratio regularum ſine inuidia vt communicamus accepta fuerit, clauſa quæque patefient, & obſcura dilucidabuntur, vt quiſque Prophetiæ immenſam ſyluam perambulans, his regulis quodam modo quaſi lucis tramitibus deductus E ab errore defendatur. Hic ſi dixiſſet, Sunt enim quædam regulæ myſticæ, quæ nonnullos legis receſſus obtinent, aut certè quæ legis magnos receſſus obtinent, non autem quod ait, vniuerſæ legis receſſus, neque dixiſſet, clauſa quæque patefient, ſed clauſa multa patefient, verum dixiſſet: nec tam elaborato atque vtili operi ſuo pluſquam res ipſa poſtulat dando in ſpem falſam lectorem eius cognitoremque miſiſſet. Quod ideo dicendum putaui, vt liber ipſe & legatur à ſtudioſis, quia plurimum adiuuat ad ſcripturas intelligendas, & non de illo ſperetur tantum quantum non habet, Caute ſanè legendus eſt, non ſolum propter quædam, in quibus vt homo errauit: ſed maxime propter illa quæ ſicut Donatiſta hæreticus loquitur. Quid autem doceāt vel admoneant iſtæ ſeptem regulæ breuiter oſtendam. *Hæretici ſi quid bene dixerunt legendi: ſed cautè.*

Prima de domino & eius corpore eſt, in qua ſciē- *Ticonij regula prima Ca. XXXI.* tes aliquando capitis & corporis, id eſt, Chriſti & Eccleſiæ vnam perſonam nobis intimari: neq; enim fruſtra dictum eſt fidelibus: Ergo Abrahę ſemen eſtis, cum *Galat.3.* ſit vnum ſemen Abrahæ quod eſt Chriſtus: non hæſitemus quando à capite ad corpus, vel à corpore tranſ- F itur ad caput, & tamen non receditur ab vna eademque perſona. Vna enim perſona loquitur dicens: Sicut ſponſo impoſuit mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornamento: & tamen quid horum duorum capiti, quid corpori, id eſt, quid Chriſto, quid Eccleſiæ conueniat, vtique intelligendum eſt.

Regula ſecunda. Ca.XXXII. Secunda eſt de domini corpore bipartito, quod quidem non ita debuit appellari. Non enim reuera domini corpus eſt, quod cum illo non erit in æternum. Sed dicendum fuit de domini corpore vero atque permixto: aut vero atque ſimulato, vel quid aliud: quia non ſolum in æternum, verumetiam nunc hypocritæ non cum illo eſſe dicendi ſunt, quanuis in eius eſſe videantur Eccleſia. Vnde poterat iſta regula & ſic appellari, vt diceretur de permixta Eccleſia. Quæ regula lectorem vigilãtem requirit, quando ſcriptura cum ad alios iam loquatur, tanquam ad eoſipſos ad quos loquebatur videtur loqui: vel de ipſis cum de aliis iam loquatur, tanquam vnum ſit vtrorunque corpus, propter temporalem commixtionem & communionem ſacramentorum. Ad hoc pertinet in Canticis canticorum: Fuſca ſum & ſpe- *Canti.1.* cioſa, vt tabernacula Cedar, ſpecioſa ſum vt pelles Salomonis.

G monis. Non enim ait: Fuſca fui, vt tabernacula Cedar,
& ſpecioſa fui vt pelles Salomonis: ſed vtrũque ſe eſſe
Matt.13. dixit propter temporalem vnitatem intra vna retia pi-
Gene.21.& 25. ſcium bonorum & malorum. Tabernacula enim Ce-
dar ad Hiſmaëlem pertinent, qui non erit hæres cum
Galat 4. filio liberæ. Itaque cum de bona parte deus dicat: Du-
Eſa.42. cam cæcos in viam quam non nouerunt, & ſemitas
quas non nouerunt calcabunt, & faciam illis tenebras
in lucem, & praua in directum: hæc verba faciam, &
non derelinquam eos. Mox de alia parte quæ male
permixta eſt, dicit: Ipſi autem conuerſi ſunt retrorſum,
quanuis alij iam ſignificentur his verbis. Sed quoniam
nunc in vno ſunt, tanquam de ipſis loquitur de quibus
loquebatur: non tamen ſemper in vno erunt. Ipſe eſt
quippe ille ſeruus commemoratus in Euangelio, cuius
Matt.24. dominus cum venerit diuidet eum, & partem eius cum
Regula tertia. Caput XXXIII. hypocritis ponet. Tertia regula eſt de promiſ-
ſis & lege, quæ alio modo dici poteſt de ſpiritu & lite-
ra, ſicut nos eam appellauimus, cum de hac re librum
ſcriberemus. Poteſt etiam ſic dici, de gratia & manda-
to. Hæc autem magis mihi videtur magna quæſtio,
H quàm regula, quæ ſoluendis quæſtionibus adhibenda
eſt. Hæc eſt autem quam non intelligentes Pelagiani,
vel condiderunt ſuam hæreſim, vel auxerunt. Labora-
uit in ea diſſoluenda Ticonius benè, ſed non plene. Di
ſputans enim de fide & operibus, opera nobis dixit à
Fides. deo dari merito fidei: ipſam vero fidem ſic eſſe à no-
Opera. bis, vt nobis nõn ſit à deo. Nec attendit Apoſtolum di-
Ephe.6. centem: Pax fratribus & charitas cum fide à deo pa-
tre, & domino noſtro Ieſu Chriſto. Sed non erat ex-
pertus hanc hæreſim: quæ noſtro tempore exorta mul-
tum nos, vt gratiam dei quæ per dominum noſtrum
Ieſum Chriſtum eſt aduerſus eam defenderemus, ex-
1.Cor.11. ercuit: & ſecundum id quod ait Apoſtolus: Oportet
hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant in vobis: multo
vigilantiores diligentioréſque reddidit: vt aduertere-
mus in ſcripturis ſanctis, quod iſtum Ticonium mi-
nus attẽtum, minúſque ſine hoſte ſolicitum fugit, etiam
ipſam ſcilicet fidem donum illius eſſe qui eius menſu-
ram vnicuique partitur. Ex qua ſententia quibuſdam
Philip.1. dictum eſt: Vobis donatum eſt pro Chriſto, nõ ſolum
vt in eum credatis, verumetiam vt pro eo patiamini.
I Vnde quis dubitet vtrunque eſſe dei donum, qui fide-
liter atque intelligenter audit vtrunque donatum? Plu-
ra ſunt & alia teſtimonia quibus id oſtenditur: ſed hoc
nunc non agimus, alibi autem atque alibi ſępiſsime iſta
Regula quarta. Ca. XXXIIII. egimus. Quarta vero Ticonij regula eſt de ſpecie
& genere. Sic enim eam vocat, volẽs intelligi ſpeciem
partem, genus autem totum, cuius ea pars eſt quam
nuncupat ſpeciem: ſicut vnaquæque ciuitas pars eſt vti-
que vniuerſitatis gentium: hanc ille vocat ſpeciem, ge-
nus autem omnes gentes. Neque hic ea diſcernendi
ſubtilitas adhibenda eſt quæ à Dialecticis traditur, qui
inter partem & ſpeciem quid interſit acutiſsime diſpu-
tant. Eadem vero ratio eſt, ſi non de vnaquaque ciui-
tate, ſed de vnaquaque prouincia, vel gente, vel regno
tale aliquid in diuinis reperiatur eloquiis. Non ſolum
enim, verbi gratia, de Hieruſalem, vel de aliqua gen-
tium ciuitate, ſiue Tyro, ſiue Babylonia, ſiue alia quali-
bet dicitur aliquid in ſcripturis ſanctis quod modum
eius excedat, & conueniat potius omnibus gentibus: ve
rumetiam de Iudęa, de Aegypto, de Aſſyria, & quacun-
que alia gente in qua ſunt plurimæ ciuitates, non tamẽ
totus orbis ſed pars eius eſt, dicitur quod tranſeat eius
modum, & cõgruat potius vniuerſo cuius hæc pars eſt:

vel ſicut iſte appellat generi cuius hæc ſpecies eſt. Vn- K
de & in noticiam vulgi verba iſta venerunt, vt etiam
idiotæ intelligant, quid ſpecialiter, quid generaliter in
quocunque præcepto imperiali ſit conſtitutum. Fit hoc
etiam de hominibus, ſicut ea quæ de Salomone dicun- *Pſal.72.*
tur excedunt eius modum, & potius ad Chriſtum vel
Eccleſiam, cuius ille pars eſt relata clareſcunt. Nec
ſpecies ſemper exceditur: ſæpe enim talia dicuntur, quæ
vel ei quoque, vel ei fortaſſe tantummodo apertiſsime
congruant. Sed cum à ſpecie tranſitur ad genus, quaſi
adhuc de ſpecie loquente ſcriptura, ibi vigilare debet
lectoris intentio, ne quærat in ſpecie quod in genere
poteſt melius & certius inuenire. Facile quippe eſt il-
lud quod ait Propheta Ezechiel: Domus Iſraël habita- *Ezech.36.*
uit in terra, & polluerunt illam in via ſua & in idolis
ſuis, & peccatis ſuis: ſecundum immundiciam men-
ſtruatæ facta eſt via eorum ante faciem meam: & ef-
fudi iram meam ſuper eos, & diſperſi illos inter na-
tiones, & ventilaui eos in regiones, ſecundum vias eo-
rum, & ſecundum peccata eorum iudicaui eos. Facile
eſt, inquam, hoc intelligere de illa domo Iſraël, de qua
dicit Apoſtolus: Videte Iſraël ſecundum carnem, quia *1.Cor.10.*
hæc omnia carnalis populus Iſraël & fecit & paſſus eſt. L
Alia etiam quæ ſequuntur, eidem intelliguntur populo
conuenire. Sed cum cœperit dicere: Et ſanctificabo no- *Ezech.36.*
men meum ſanctum, illud magnum quod pollutum
eſt inter nationes quod polluiſtis in medio earum, &
ſcient gentes quia ego ſum dominus: iam intentus de-
bet eſſe qui legit, quemadmodum ſpecies excedatur &
adiungatur genus. Sequitur enim & dicit: Et dum ſan-
ctificabor in vobis ante oculos eorum: & accipiam vos
de gentibus, & congregabo vos ex omnibus terris, &
inducam vos in terram veſtram: & aſpergam vos a-
qua munda, & mundabimini ab omnibus ſimulacris
veſtris, & mundabo vos: & dabo vobis cor nouum, &
ſpiritum nouum dabo in vos: & auferam cor lapide-
um de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpi-
ritum meum dabo in vos: & faciam vt in iuſticiis meis
ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & faciatis: & ha-
bitabitis in terra quam dedi patribus veſtris, & eritis
mihi in populum, & ego ero vobis in deum, & munda-
bo vos ex omnibus immundiciis veſtris. Hoc de nouo
teſtamento eſt prophetatum, ad quod pertinet non ſo- M
lum vna gens illa in reliquiis ſuis, de quibus alibi ſcrip-
tum eſt: Si fuerit numerus filiorum Iſraël, ſicut arena *Eſa.10.*
maris, reliquiæ ſaluæ fient, verumetiam cæteræ gentes
quæ promiſſæ ſunt patribus eorum, qui etiam noſtri
ſunt, non ambigit quiſquis intuetur, & lauacrum rege-
nerationis hinc eſſe promiſſum, quod nunc videmus
omnibus gentibus redditum. Et illud quod ait Apoſto *2.Cor.3.*
lus, cum noui teſtamenti gratiam commendaret, vt in
comparatione veteris emineret: Epiſtola noſtra vos
eſtis ſcripta, non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non
in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalib⁹: hinc
eſſe reſpicit & perſpicit dictum vbi iſte Propheta dicit:
Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in *Ezech.11. & 36.*
vos, & auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo
vobis cor carneum. Cor quippe carneum. Vnde ait
Apoſtolus, tabulis cordis carnalibus, à corde lapideo
voluit vitam ſentientem diſcerni, & per vitam ſentien-
tem ſignificauit intelligentem. Sic fit Iſraël ſpirita-
lis, non vnius gentis, ſed omnium quæ promiſſæ ſunt
patribus in eorum ſemine quod eſt Chriſtus. Hic er-
go Iſraël ſpiritalis ab illo Iſraël carnali, qui eſt vnius
gentis, nouitate gratiæ, non nobilitate patriæ, &

A mente,non gente diſtinguitur. Sed altitudo propheti-
ca dum de illo vel ad illum loquitur, latẽter tranſit ad
hunc: & cum iam de iſto vel ad iſtum loquatur,adhuc
de illo vel ad illum loqui videtur:non intellectũ ſcrip-
turarum nobis quaſi hoſtiliter inuidẽs,ſed exercẽs me-
Ezech.36. dicinaliter cor noſtrum. Vnde & illud quod ait: Et in-
ducam vos in terram veſtram:& paulo poſt,tanquã id-
ipſum repetens:Et habitabitis,inquit,in terra quam de-
di patribus veſtris, non carnaliter ſicut carnalis Iſraël,
ſed ſpiritaliter ſicut ſpiritalis Iſraël, debemus accipere.
Eccleſia quippe ſine macula & ruga ex omnibus genti-
bus cõgregata, atque in æternum regnatura cum Chri-
Terra viuentium. ſto,ipſa eſt terra beatorum,terra viuentium: ipſa eſt in-
telligenda patribus data, quãdo eis certa & immutabi-
li dei voluntate promiſſa eſt: quoniam ipſa promiſsio-
nis vel prædeſtinationis firmitate iam data eſt,quæ dã-
da ſuo tempore à patribus credita eſt, ſicut de ipſa gra-
tia quæ ſanctis datur,ſcribens ad Timotheum Apoſto-
2.Timo.3. lus ait:Non ſecundum opera noſtra,ſed ſecundũ ſuum
propoſitum & gratiam quæ data eſt nobis in Chriſto
Ieſu ante ſecula æterna, manifeſtata autem nũc per ad-
B uentum Saluatoris noſtri. Datam dixit gratiam,quan-
do nec erant adhuc quibus daretur:quoniam in diſpo-
ſitione ac prædeſtinatione dei iam factum erat, quod
ſuo tempore futurum erat,quo eſſe dicit manifeſtatam.
Quamuis hæc poſsint intelligi, & de terra futuri ſeculi,
quando erit cœlum nouum & terra noua, in qua iniu-
ſti habitare non poterunt. Et ideo rectè dicitur piis,
quòd ipſa ſit terra eorum, quæ vlla ex parte non erit
impiorum: quia & ipſa ſimiliter data eſt quando dan-
Regula quīta. Cap. XXXV. da firmata eſt. Quintam Ticonius regulam po-
nit, quam de temporibus appellat: qua regula plerun-
que inueniri vel coniici poſsit latens in ſcripturis ſan-
ctis quantitas temporum. Duobus autem modis vige-
re dicit hanc regulam, aut tropo ſynecdoche,aut legi-
timis numeris. Tropus ſynecdoche, aut à parte totum,
aut à toto partem facit intelligi: ſicut vnus Euangeliſta
Luca.9. poſt dies octo factum dicit, quod alius poſt dies ſex,
Matth.17. quando in monte diſcipulis tãtum tribus præſentibus,
facies domini vt ſol reſplenduit, & veſtimenta eius ſi-
cut nix. Vtrunque enim verum eſſe non poſſet, quod
de numero dierum dictum eſt, niſi ille qui dixit, poſt
dies octo, intelligatur partem nouiſsimam diei ex quo
C id Chriſtus prædixit futurum, & partem primam diei
quo id oſtendit impletum, pro totis diebus duobus at-
que integris poſuiſſe: is vero qui dixit, poſt dies ſex,
integros omnes & totos,ſed ſolos medios computaſſe.
Hoc modo locutionis quo ſignificatur à parte totum,
etiam illa de reſurrectione Chriſti ſoluitur quæſtio.
Pars enim nouiſsima diei, quo paſſus eſt,niſi pro toto
die accipiatur, id eſt, adiuncta etiam nocte præterita,
& nox in cuius parte vltima reſurrexit, niſi totus dies
accipiatur,adiuncto ſcilicet die illuceſcente dominico
Matt.12. non poſſunt eſſe tres dies & tres noctes, quibus ſe in
Numeri finiti pro infinito & oī tempore. corde terræ prædixit futurum. Legitimos autem nume-
ros dicit, quos eminentius diuina ſcriptura commen-
dat,ſicut ſeptenarium vel denarium,vel duodenarium,
& quicunque alij ſint quos legendo ſtudioſi libenter
agnoſcunt. Plerunque enim huiuſmodi numeri pro
Pſal.118. vniuerſo tempore ponuntur, ſicut, Septies in die lau-
Pſal.33. dem dixi tibi:nihil eſt aliud,quàm: Semper laus eius in
ore meo. Tantundem valent, & cum multiplicantur
ſiue per denarium,ſicut ſeptuaginta & ſeptingenti, vn-
Hiere.25. de poſſunt & ſeptuaginta anni Hieremiæ pro vniuer-
ſo tempore ſpiritaliter accipi, quo eſt apud alienos Ec-
cleſia: ſiue per ſeipſos, ſicut decem per decem centum D
ſunt: & duodecim per duodecim centum quadragin-
ta quatuor, quo numero ſignificatur vniuerſitas ſan-
ctorum in Apocalypſi. Vnde apparet non ſolas tempo *Apoc.7.*
rum quæſtiones iſtis numeris eſſe ſoluendas: ſed latius
patere ſignificationes eorum, & in multa proſerpere.
Neque enim numerus iſte in Apocalypſi ad tempora
pertinet,ſed ad homines. Sextam regulam Tico- *Ordo narrationis inuerſus, qua ratione explicetur. C.XXXVI.*
nius recapitulationem vocat, in obſcuritate ſcriptura-
rum ſatis vigilanter inuentam. Sic enim dicuntur quę-
dam quaſi ſequantur in ordine temporis, vel rerum
continuatione narrentur, cum ad priora quæ præter-
miſſa fuerant, latenter narratio reuocetur. Quod niſi
ex hac regula intelligatur, erratur. Sicut in Geneſi: Et *Gene.2.*
plantauit,inquit, dominus deus paradiſum in Eden ad
Orientem, & poſuit ibi hominem quem formauit, &
produxit deus adhuc de terra omne lignum ſpecio-
ſum & bonum in eſcam. Ita videtur dictum tanquam
id factum ſit poſteaquam factum poſuit deus homi-
nem in paradiſum: cum breuiter vtroque commemo-
rato,id eſt, quòd plantauit deus paradiſum, & poſuit
ibi hominem quem formauit, recapitulando redeat & E
dicat quod prætermiſerat, quo modo ſcilicet paradi-
ſus fuerit plantatus, quia produxit deus adhuc de terra
omne lignum ſpecioſum & bonum in eſcam. Deni-
que ſecutus adiunxit: Et lignum vitæ in medio paradi-
ſi,& lignum ſcientiæ boni & mali. Deinde flumen quo
paradiſus irrigaretur,diuiſum in quatuor principia flu-
uiorum quatuor explicatur, quod totum pertinet ad
inſtitutionem paradiſi. Quod vbi terminauit, repeti-
uit illud quod iam dixerat, & reuera hoc ſequebatur
atque ait:Et ſumpſit dominus deus hominem quem fe-
cit,& poſuit eum in paradiſo, & cætera. Poſt iſta enim
facta ibi eſt poſitus homo,ſicut nunc ordo ipſe demon
ſtrat:non poſt hominem ibi poſitum facta ſunt iſta, ſi-
cut prius dictum putari poteſt, niſi recapitulatio illic
vigilanter intelligatur, qua reditum eſt ad ea quæ fue-
rant prætermiſſa. Itẽmque in eodem libro, cum com-
memorarentur generationes filiorum Noë, dictũ eſt,
Hi filij Cham in tribubus ſuis, ſecundum linguas ſuas *Gene.10.*
in regionibus ſuis & in gentibus ſuis. Enumeratis quo-
que filiis Sem,ſequitur, Hi filij Sem in tribubus ſuis,ſe-
cundum linguas ſuas in regionibus ſuis & in gentibus
ſuis. Et annectitur de omnibus. Hæ tribus filiorũ Noë, F
ſecundum generationes eorum, & ſecundum gentes
eorum. Ab his diſperſæ ſunt inſulæ gentium ſuper ter-
ram poſt diluuium. Et erat omnis terra labium vnum
& vox vna omnibus. Hoc itaque quod adiunctum eſt, *Gene.11.*
Et erat omnis terra labium vnum & vox vna omnibus,
id eſt,vna lingua omnium: ita dictum videtur tãquam
eo iam tempore quo diſperſi fuerãt ſuper terram, etiam
ſecundum inſulas gentium vna fuerit omnibus lingua
communis: Quod proculdubio repugnat ſuperiori-
bus verbis vbi dictum eſt: In tribubus ſuis ſecundum
linguas ſuas. Neque enim dicerentur habuiſſe iam lin-
guas ſuas ſingulæ tribus quæ gentes ſingulas fecerant,
quando erat omnibus vna communis: ac per hoc re-
capitulando adiunctum eſt, Et erat omnis terra la-
bium vnum & vox vna omnibus: latenter narratione
redeunte, vt diceretur quo modo factum ſit vt ex vna
omnium lingua fuerint diuiſi per multas. Et continuo
de illa turris ædificatione narratur, vbi hæc eis iudicio
diuino ingeſta eſt pœna ſuperbiæ, poſt quod factum
diſperſi ſunt ſuper terram ſecundum linguas ſuas. Fit
iſta recapitulatio etiam obſcurius, ſicut in Euangelio
dicit

Lucæ.17. dicit dominus, Die quo exiit Loth à Sodomis, pluit G ignem de cœlo, & perdidit omnes: ſecundum hæc erit dies filij hominis quo reuelabitur. Illa hora, qui erit in tecto & vaſa eius in domo, non deſcendat tollere illa: Et qui in agro, ſimiliter non reuertatur retro: memi- *Gene.19.* nerit vxoris Loth. Nunquid cum dominus fuerit reuelatus, tunc ſunt iſta ſeruanda, ne quiſque retro reſpiciat, id eſt, vitam præteritam cui renunciauit inquirat: & nõ potius iſto tempore, vt cum dominus fuerit reuelatus, retributionem pro eis quæ quiſque ſeruauit vel contempſit inueniat? Et tamen quia dictum eſt, In illa hora, tunc putantur iſta ſeruanda, cum fuerit dominus reuelatus: niſi ad intelligendam recapitulationem ſenſus legentis inuigilet, adiuuante alia ſcriptura, quæ ipſo- *1.Ioan.2.* rum Apoſtolorum adhuc tempore clamauit, Filij nouiſsima hora eſt. Tempus ergo ipſum quo Euangelium prædicatur, quouſque dominus reueletur, hora eſt in qua oportet iſta ſeruari, quia & ipſa reuelatio domini H ad eandem horam pertinet, quæ die iudicij termina- *Regula ſeptima. Cap. XXXVII.* bitur. Septima Ticonij regula eſt, eadémque poſtrema de diabolo & eius corpore. Eſt enim & ipſe caput impiorum, qui ſunt eius quodam modo corpus, ituri *Matt.25.* cum illo in ſupplicium æterni ignis: ſicut Chriſtus ca- *Ephe.1.* put eſt Eccleſiæ, quæ eſt corpus eius futurum cum illo in regno & gloria ſempiterna. Sicut ergo in prima regula, quam vocat de domino & eius corpore, vigilandum eſt vt intelligatur, cum de vna eadémque perſona ſcriptura loquitur, quid conueniat capiti, quid corpori: ſic & in iſta nouiſsima aliquando in diabolum dicitur, quod non in ipſo, ſed potius in eius corpore poſſit agnoſci, quod habet nõ ſolum in eis qui manifeſtiſſime foris ſunt, ſed in eis etiam qui cum ad ipſum pertineant, tamen ad tẽpus miſcentur Eccleſiæ, donec vnuſquiſque de hac vita exeat, vel à frumento palea ventilabro vltimo ſeparetur. Quod enim ſcriptum eſt apud *Eſa.14.* Eſaiam, Quo modo cecidit de cœlo Lucifer mane orieos & cætera, quæ ſub figura regis Babyloniæ de eadem perſona vel ad eandem perſonam dicta ſunt in ipſa cõtextione ſermonis, de diabolo vtique intelliguntur: & tamen quod ibi dictum eſt, Contritus eſt in terra qui mittit ad omnes gentes: nõ totum ipſi capiti congruit. I Nam etſi mittit ad omnes gentes diabolus angelos ſuos, tamen in terra corpus eius non ipſe conteritur: niſi quia ipſe eſt in corpore ſuo quod contritum fit vt pul- *Pſal.1.* uis, quem proiicit ventus à facie terræ. Hæ autem omnes regulæ excepta vna quæ vocatur de promiſsis & lege, aliud ex alio faciunt intelligi, quod eſt proprium tropicæ locutionis, quæ latius patet quàm vt poſsit, vt mihi videtur, ab aliquo vniuerſa comprehendi. Nam vbicunque velut aliud dicitur vt aliud intelligatur, etſi nomen ipſius tropi in loquendi arte non inuenitur, tropica locutio eſt. Quæ cum fit vbi fieri ſolet, ſine labore ſequitur intellectus: cum vero vbi non ſolet, laboratur vt intelligatur, ab aliis magis ab aliis minus, ſicut magis minúſve dona dei ſunt in ingeniis hominum, vel adiutoria tribuuntur. Proinde ſicut in verbis propriis, de quibus ſuperius diſputauimus, vbi res vt dicuntur intelligendæ ſunt: ſic in tranſlatis quæ faciunt tropicas locutiones, vbi aliud ex alio intelligendum eſt, de quibus hucuſque quantum viſum eſt ſatis egimus: non ſolum admonendi ſunt ſtudioſi venerabilium literarum, vt in ſcripturis ſanctis genera locutionum ſciant, & quo modo apud eas aliquid dici ſoleat, vigilanter aduertant memoritérque retineant: verumetiam, quod eſt præcipuum & maxime neceſſarium, orent vt intelligant. In eis quippe literis quarum ſtudioſi ſunt legũt, K quoniam dominus dat ſapientiam, & à facie eius ſcientia & intellectus, à quo & ipſum ſtudium, ſi pietate præditum eſt acceperunt. Sed hæc ſatis etiam de ſignis, quantum ad verba pertinent, dicta ſunt. Reſtat vt de proferendis eis quæ ſentimus, ſequenti volumine quæ dominus donauerit, diſſeramus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Doctrina Chriſtiana, Liber Quartus.

PROLOGVS.

HOC opus noſtrum quod inſcribitur de Doctrnoa Chriſtiana, in duo quædam fueram prima diſtributione partitus. Nam poſt proœmium quo reſpõdi eis qui hoc fuerãt reprehẽſuri, duæ ſunt res inquam, quibus nititur omnis tractatio ſcripturarum: modus inueniendi quæ intelligenda ſunt, & modus pro- L ferendi quæ intellecta ſunt. De inueniendo prius, de proferendo poſtea diſſeremus. Quia ergo de inueniẽdo multa iam diximus, & tria de hac vna parte volumina abſoluimus, domino adiuuante, de proferendo pauca dicemus, vt ſi fieri potuerit, vno libro cũcta claudamus, totumq; hoc opus quatuor voluminibus terminetur. Primo itaque expectationem legentium, qui *Quid lectores expectandum hoc libro. Cap.I.* forte me putant Rhetorica daturum eſſe præcepta, quæ in ſcholis ſecularibus & didici & docui, iſta prælocutione prohibeo, atque vt à me non expectentur admoneo: non quòd nihil habeant vtilitatis, ſed ſi quid habeat, ſeorſum diſcendum eſt, ſi cui fortaſsis bono viro etiam hæc vacat diſcere, non autẽ à me vel in hoc opere, vel in aliquo alio requirendum. Nam cum per *Rhetorica tam falſa quàm vera perſuadet. Cap.II.* artem Rhetoricam & vera ſuadeantur & falſa, quis audeat dicere aduerſus mendacium in defenſoribus ſuis inermem debere conſiſtere veritatem: vt videlicet illi qui res falſas perſuadere conantur, nouerint auditorem vel beneuolum vel intentum vel docilem proœmio facere, iſti autem non nouerint? Illi falſa breuiter, M aperte, veriſimiliter, & iſti vera ſic narrent, vt audire tædeat, intelligere non pateat, credere poſtremo non libeat? Illi fallacibus argumentis veritatem oppugnent, aſſerant falſitatem: iſti nec vera defendere, nec falſa valeant refutare. Illi animos audientium in errorem mouentes impellentéſque dicendo terreant, contriſtent, exhilarent, exhortentur ardenter, iſti pro veritate lenti frigidique dormitent. Quis ita deſipiat, vt hoc ſapiat? Cum ergo ſit in medio poſita facultas eloquij, quæ ad perſuadenda ſeu praua ſeu recta valeat plurimum, cur non bonorum ſtudio comparatur, vt militet veritati, ſi eam mali ad obtinendas peruerſas vanáſque cauſas in vſus iniquitatis & erroris vſurpant?

Sed quæcunque ſunt de hac re obſeruationes atq; *Rhetoricã niſi quis cito, nũquam diſcit. Cap.III.* præcepta, quibus cum accedit in verbis plurimis ornamẽtiſque verborum exercitatioris linguæ ſolertiſsima conſuetudo, fit illa quæ facundia vel eloquentia nominatur, extra iſtas literas noſtras, ſepoſito ad hoc cõgruo temporis ſpacio, apta & conuenienti ætate diſcenda ſunt eis qui hoc celeriter poſſunt. Nam & ipſos Romanæ eloquentię principes, non piguit dicere, quòd hanc *Ex Cic. de Orat.* artem niſi quis cito poſsit, nũquam omnino poſsit perdiſcere.

A diſcere. Quod vtrum verum ſit, quid opus eſt quære-
re? Non enim etiam ſi poſsint hæc à tardioribus tan-
dem aliquando perdiſci, nos ea tanti pendimus, vt eis
diſcẽdis iam maturas vel etiam graues hominum æta-
tes velimus impendi. Satis eſt vt adoleſcentulorum iſta
ſit cura, nec ipſorum omnium quos vtilitati Eccleſia-
ſticæ cupimus erudiri, ſed eorum quos nondum magis
vrgens, & huic rei ſine dubio præponenda neceſsitas
occupauit. Quoniam ſi acutum & feruens aſsit inge-
nium, facilius adhæret eloquentia legentibus & audiẽ-
tibus eloquentes, quàm eloquentiæ præcepta ſectanti-
bus. Nec deſunt Eccleſiaſticæ literæ etiam præter cano-
nem in authoritatis arce ſalubriter collocatum, quas le
gendo homo capax, etſi id non agat, ſed tantummodo
rebus quæ ibi dicuntur intentus ſit, etiam eloquio quo
dicuntur, dum in his verſatur, imbuitur, accedente vel
maxime exercitatione ſiue ſcribendi ſiue dictandi, po-
ſtremo etiam dicendi, quæ ſecundum pietatis ac fidei
regulam ſentit. Si autem tale deſit ingenium, nec illa
Rhetorica præcepta capiũtur, nec ſi magno labore in-
culcata quantulacunque ex parte capiantur, aliquid
B proſunt: quandoquidem etiam ipſi qui ea didicerunt,
& copioſe ornatèque dicunt, non omnes vt ſecundum
ipſa dicant, poſſunt ea cogitare cum dicunt, ſi non de
his diſputant: immo vero vix vllos eorum eſſe exiſti-
mo, qui vtrunque poſsint, & dicere bene, & ad hoc fa-
ciendum præcepta illa dicendi cogitare cum dicũt. Ca
uendum eſt enim ne fugiant ex animo quæ dicenda
ſunt, dum attenditur vt arte dicantur. Et tamen in ſer-
monibus atque dictionibus eloquentium, impleta repe
riuntur præcepta eloquentię, de quibus illi vt eloquerẽ-
tur vel cum loquerentur non cogitauerunt, ſiue illa di-
dicisſent, ſiue ne attigiſſent quidem. Implent quippe il-
la quia eloquentes ſunt, non adhibent vt ſint eloquen-
tes. Quapropter cum ex infantibus loquentes non fiant
niſi locutiones diſcendo loquẽtium: cur eloquentes fie-
ri nõ poſsint nulla eloquẽdi arte tradita, ſed elocutio-
nes eloquentium legendo & audiendo, & quantum aſ-
ſequi conceditur imitando? Quid quod ita fieri ipſis
quoque experimur exemplis? Nam ſine præceptis Rhe-
toricis nouimus plurimos eloquentiores plurimis qui
illa didicerunt: ſine lectis vero & auditis eloquentium
C diſputationibus vel dictionibus neminem. Nam neq;
ipſa arte Grammatica qua diſcitur locutionis integri-
tas, indigerent pueri, ſi eis inter homines quĩ integre lo
querentur, creſcere daretur & viuere. Neſcientes quip-
pe vlla nomina viciorum, quicquid viciorum cuiuſquã
ore loquentis audirent, ſana ſua conſuetudine reprehẽ
derent & cauerent, ſicut ruſticos vrbani reprehendunt,
etiam qui literas neſciunt. Debet igitur diuinarum
ſcripturarum tractator & doctor, defenſor rectæ fidei,
ac debellator erroris, & bona docere, & mala dedoce-
re: atq; in hoc opere ſermonis cõciliare auerſos, remiſ-
ſos erigere, neſciẽtibus quid agatur, quid expectare de-
beant intimare. Vbi autem beneuolos, intẽtos, dociles,
aut inuenerit, aut ipſe fecerit, cætera peragenda ſunt, ſi-
cut cauſa poſtulat. Si docendi ſunt qui audiũt, narratio-
ne faciendum eſt, ſi tamen indigeat vt res de qua agitur
innoteſcat. Vt autem quæ dubia ſunt certa fiant, docu-
mentis adhibitis ratiocinandũ eſt. Si vero qui audiunt,
monendi ſunt potius quàm docẽdi, vt in eo quod iam
ſciunt, agendo nõ torpeant, & rebus aſſenſum quas ve-
ras eſſe fatentur accommodent, maioribus dicendi vi-
ribus opus eſt. Ibi obſecrationes & increpationes, con-
citationes & coërcitiones, & quæcunque alia valent ad

Officiũ do-ctoris Chri-ſtiani. Cap. IIII.

commouendos animos, ſunt neceſſaria. Et hęc quidem D
cuncta quæ dixi, omnes ferè homines in iis quæ loquẽ-
do agunt facere non quieſcunt. Sed cum alij fa-
ciant obtuſe, deformiter, frigide, alij acute, ornate, ve-
hementer, illum ad hoc opus vnde agimus, iam opor-
tet accedere, qui poteſt diſputare vel dicere ſapienter,
etiam ſi non poteſt eloquenter vt proſit audientibus,
etiam ſi minus prodeſſet, quàm ſi & eloquẽter poſſet di
cere. Qui vero affluit inſipienti eloquẽtia, tanto magis
cauendus eſt, quanto magis ab eo in iis quæ audire in-
utile eſt, delectatur auditor, & eum quoniam diſerte di
cere audit, etiam vere dicere exiſtimat. Hæc autem ſen
tentia nec illos fugit, qui artem Rhetoricam docẽdam
putarunt: Faſsi ſunt enim ſapientiam ſine eloquentia
parum prodeſſe ciuibus, eloquentiam vero ſine ſapien-
tia nimium obeſſe plerunque, prodeſſe nunquam. Si er
go hæc illi qui præcepta eloquentiæ tradiderunt, in eiſ-
dem libris in quibus id egerunt veritate inſtigante co-
acti ſunt confiteri, veram, hoc eſt ſupernam quæ à pa-
tre luminum deſcendit, ſapientiam neſcientes, quanto
magis nos non aliud ſentire debemus, qui huius ſapien
tiæ filij & miniſtri ſumus? Sapienter autem dicit homo E
tanto magis vel minus, quanto in ſcripturis ſanctis ma
gis minúſve profecit. Non dico in eis multum legẽdis
memoriæq; mandandis, ſed bene intelligendis, & dili-
genter earũ ſenſibus indagandis. Sunt enim qui eas le-
gunt, & negligunt, legunt vt teneant, negligunt ne in-
telligant. Quibus longe ſine dubio pręferendi ſunt, qui
verba earum minus tenẽt, & cor earum ſui cordis ocu-
lis vidẽt. Sed vtriſq; ille melior, qui & cum volet eas di
cit, & ſicut oportet intelligit. Huic ergo qui ſapienter
debet dicere, etiam quod non poteſt eloquenter, verba
ſcripturarum tenere maxime neceſſarium eſt. Quanto
enim ſe pauperiorem cernit in ſuis, tanto eum oportet
in iſtis eſſe ditiorem: vt quod dixerit ſuis verbis, pro-
bet ex illis, & qui propriis verbis minor erat, magnorũ
teſtimonio quodam modo creſcat. Probãdo enim de-
lectat, qui minus poteſt delectare dicẽdo. Porrò qui nõ
ſolum ſapienter, verũetiam eloquẽter vult dicere, quo-
niam profecto plus proderit, ſi vtrunque potuerit, ad le
gendos vel audiendos & exercitatione imitandos elo-
quentes eum mitto libẽtius, quàm magiſtris artis Rhe-
toricæ vacare præcipio: ſi tamen ij qui leguntur & au- F
diuntur, non ſolum eloquenter, ſed etiam ſapienter di-
xiſſe vel dicere, veraci prædicatione laudantur. Qui e-
nim eloquenter dicunt, ſuauiter: qui ſapienter, ſalubri-
ter audiuntur. Propter quod non ait ſcriptura: Multi-
tudo eloquentium, ſed multitudo ſapientium ſanitas
eſt orbis terrarum. Sicut autem ſæpe ſumenda ſunt &
amara ſalubria, ita ſemper vitanda eſt pernicioſa dul-
cedo. Sed ſalubri ſuauitate vel ſuaui ſalubritate quid
melius? Quanto enim magis illic appetitur ſuauitas,
tanto facilius ſalubritas prodeſt. Sunt ergo Eccleſiaſti-
ci viri qui diuina eloquia non ſolum ſapienter, ſed e-
loquenter etiam tractauerunt. Quibus legendis ma-
gis non ſufficit tempus quàm deeſſe ipſis ſtudẽtibus &
vacantibus poſſunt. Hic aliquis forſitan quærit,
vtrum authores noſtri, quorum ſcripta diuinitus in-
ſpirata canonem nobis ſaluberrima authoritate fece-
runt, ſapientes tantummodo, an eloquentes etiam nũ-
cupandi ſunt. Quæ quidem quæſtio apud meipſum &
apud eos qui mecum quod dico ſentiunt, facillime ſol-
uitur. Nam vbi eos intelligo, non ſolum nihil eis ſapiẽ-
tius, verumetiam nihil eloquẽtius mihi videri poteſt. Et
audeo dicere, omnes qui rectè intelligunt quod illi lo-
quuntur

De variis dicendi generibus. Cap. V.

Verba Cic. ex primo libro de Inuentione.

Iaco. 3.

Sap. 6.

In ſacris eſſe ſanã eloquentiam. Cap. VI.

G quuntur, ſimul intelligere non eos aliter loqui debuiſſe. Sicut eſt enim quædam eloquentia quæ magis ætatem iuuenilem decet, eſt quæ ſenilem, nec iam dicenda eſt eloquentia, ſi perſonæ non congruat eloquentis: ita eſt quædam quę viros ſumma authoritate digniſsimos planeq; diuinos decet. Hac illi locuti ſunt, nec ipſos decet alia, nec alios ipſa: ipſis enim congruit, alios autem quanto videtur humilior, tanto altius non ventoſitate ſed ſoliditate tranſcendit. Vbi vero non eos intelligo, minus quidem mihi apparet eorum eloquẽtia, ſed eam tamen non dubito eſſe talem qualis eſt vbi intelligo. Ipſa quoque obſcuritas diuinorum ſalubriumq; dictorum tali eloquentiæ miſcenda fuerat, in qua proficere noſter intellectus, non ſolum inuentione, verumetiam exercitatione deberet. Poſſem quidem ſi vacaret, omnes virtutes & ornamenta eloquentiæ, de quibus inflantur iſti qui linguam ſuam noſtrorum authorum linguæ nón magnitudine ſed tumore præponunt, oſtendere in iſtorum literis ſacris, quos nobis erudiendis, & ab hoc ſeculo prauo in beatum ſeculum transferendis, prouidentia diuina prouidit. Sed nõ ipſa me plus quàm
H dici poteſt in illa eloquentia delectant, quæ ſunt his viris cum Oratoribus gentilium Poëtiſve communia. Illud magis admiror & ſtupeo, quòd iſta noſtra eloquẽtia ita vſi ſunt per alteram quandam eloquẽtiam ſuam, vt nec eis deeſſet, nec emineret in eis: quia eam nec improbari ab illis, nec oſtentari oportebat: quorum alterum fieret ſi vitaretur, alterum putari poſſet ſi facile agnoſceretur. Et in quibus forte locis agnoſcitur à doctis, tales res dicuntur, vt verba quibus dicuntur non à dicente adhibita, ſed ipſis rebus velut ſponte ſubiuncta videantur: quaſi ſapientiam de domo ſua, id eſt pectore ſapientis procedere intelligas, & tanquam inſeparabilem famulam etiam non vocatam ſequi eloquẽtiam.

Pulchre docet additis exẽplis in ſacris literis ineſſe germanam eloquẽtiã, q̃ ſapiẽtiæ adhæret velut inſeparabilis comes.

Quis enim non videat quid voluerit dicere, & quàm ſapienter dixerit Apoſtolus: Gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio patiẽtiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis? Hic ſi quis, vt ita dixerim, imperite peritus artis eloquentiæ præcepta Apoſtolum ſecutum fuiſſe contendat, nónne à Chriſtianis doctis indoctiſque ridebitur? Et tamen agnoſcitur hic figura, quæ κλίμαξ climax Græce, Latine vero à quibuſdam eſt appellata gradatio, quoniam ſcalam dicere noluerunt, cum

Cap. VII.

I verba vel ſenſa connectuntur alterum ex altero: ſicut hic, ex tribulatione patientiam, ex patientia probationem, ex probatione ſpem connexam videmus. Agnoſcitur & aliud decus, quoniam poſt aliqua pronunciationis voce ſingula finita, quæ noſtri membra & cæſa, Græci autem κῶλα καὶ κόμματα vocant, ſequitur ambitus ſiue circumitus, quam περίοδον, periodon illi appellant, cuius membra ſuſpendũtur voce dicentis, donec vltima finiantur. Nam eorum quæ præcedunt circumitum, membrum illud eſt primum, quoniam tribulatio patientiam operatur, ſecundum, patientia autem probationem, tertium, probatio vero ſpem. Deinde ſubiungitur ipſe circumitus, qui tribus peragitur mẽbris: quorum primum eſt, ſpes autem non confundit, ſecundum, quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, tertium, per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. At hæc atque huiuſcemodi in elocutionis arte traduntur. Sicut ergo Apoſtolum præcepta eloquentiæ ſecutum fuiſſe non dicimus, ita quòd eius ſapientiam ſecuta ſit eloquentia, non negamus. Scribens ad Corin- K
thios in ſecunda Epiſtola, redarguit quoſdam qui erant ex Iudæis pſeudoapoſtoli, eique detrahebant. Et quoniam ſeipſum prædicare compellitur, hanc ſibi velut inſipientiam tribuens, quàm ſapienter dicit, quàmque eloquenter? Sed comes ſapientiæ, dux eloquentiæ, illam ſequens, iſtam præcedens & ſequentem non reſpuens, Iterum dico, inquit, ne quis me exiſtimet inſipientem eſſe, alioquin velut inſipientem ſuſcipite me, vt & ego modicum quid glorier. Quod loquor, non loquor ſecundum deum, ſed quaſi in ſtulticia in hac ſubſtantia gloriæ, Quoniamquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Toleratis enim ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit: ſecundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmati ſimus. In quo quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego. Hebræi ſunt? & ego. Iſraëlitæ ſunt? & ego. Semen Abrahæ ſunt? & ego. Miniſtri Chriſti ſunt? & ego. Vt inſipiens dico, ſuper ego. In laboribus plurimũ, L
in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadraginta vna minus accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci: nocte & die in profundo maris fui. In itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus. In labore & ærumna, in vigiliis ſæpius, in fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate, præter illa quæ extrinſecus ſunt incurſus in me quotidianus, ſolicitudo omnium Eccleſiarum, Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego non vror? Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.

2. Cor. 11.

Super ego Græce ὑπὲρ ἐγώ, id eſt amplius ſiue magis ego, Verba magis reddidit, quàm ſententiam.

Quanta ſapiẽtia iſta ſint dicta vigilantes vident. Quãta vero eloquentiæ cucurrerint flumine, & qui ſtertit, aduertit. Porrò autem qui nouit agnoſcit, quod ea cæſa quæ commata Græci vocant, & membra & circumitus, de quibus pauloante diſſerui, cum decentiſsima varietate interponerentur, totam iſtam ſpeciem dictionis, & quaſi eius vultum quo etiam indocti delectantur mouentúrque, fecerunt, Nam vnde cœpimus hunc M
locum inſerere, circumitus ſunt, primus minimus hoc eſt bimembris, minus enim quàm duo membra circũitus habere nõ poſſunt, plura vero poſſunt: ergo ille primus eſt, Iterum dico, ne quis me exiſtimet inſipientem eſſe. Sequitur alius trimembris. Alioquin, velut inſipientem ſuſcipite me, vt & ego modicum quid glorier. Tertius qui ſequitur membra habet quatuor. Quod loquor, non loquor ſecundum deum, ſed quaſi in ſtulticia, in hac ſubſtantia gloriæ. Quartus duo habet, Quãdoquidem multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Et quintus habet duo. Libenter enim ſuſtinetis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Etiam ſextus bimembris eſt, Toleratis enim, ſi quis vos in ſeruitutem redigit. Sequuntur tria cæſa. Si quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur. Deinde tria membra, Si quis in faciem vos cædit, ſecundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmati ſimus. Additur trimembris circumitus. In quo autem quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego. Hinc iam ſingulis quibuſque cæſis interrogando poſitis, ſingula itidem cæſa reſponſione redduntur, tria tribus. Hebræi ſunt? & ego. Iſraëlitæ ſunt? & ego. Semen Abrahæ ſunt? & ego. Quarto autem

Artificium Rhetorices.

tem

A tem cæſo ſimili interrogatione poſito, non alterius cæſi, ſed membri oppoſitione reſpondet, Miniſtri Chriſti ſunt? & ego. Vt inſipiẽs dico, ſuper ego. Iã cæſa quatuor ſequentia, remota decẽtiſsime interrogatione funduntur: In laboribus plurimũ, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modũ, in mortibus frequenter. Deinde interponitur breuis circũitus, quoniã ſuſpenſa pronũciatione diſtinguendum eſt: A Iudæis quinquies, vt hoc ſit vnum membrũ, cui cõnectitur alterũ, quadraginta vna minus accepi. Inde reditur ad cæſa, & ponũtur tria. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci. Sequitur membrũ: Nocte ac die in profundo maris fui. Deinde quatuordecim cæſa decẽtiſsimo impetu profluunt: In itineribus ſæpe, periculis fluminũ, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, in labore & ærũna, in vigilus ſæpius, in fame & ſiti, in ieiuniis multis, in frigore & nuditate. Poſt hæc interponit trimembrem circũitum: Præter illa quæ extrinſecus ſunt, incurſus in me quotidianus, ſolicitudo omniũ Eccleſiarũ. Et hinc duo B mẽbra percõtatione ſubiungit. Quis infirmatur & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego nõ vror? Poſtremo totus iſte quaſi anhelans locus, bimembri circuitu terminatur: Si gloriari oportet, in iis quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor. Quod vero poſt hunc impetũ interpoſita narratiũcula quodã modo requieſcit, & requieſcere facit auditorem, quid decoris, quid delectationis habeat, ſatis dici nõ poteſt. Sequitur enim dicens: Deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti ſcit, qui eſt benedictus in ſecula, quòd non mentior. Ac deinde quo modo periclitat⁹ fuerit, & quo modo euaſerit, breuiſsime narrat. Longum eſt cætera perſequi, vel in aliis ſanctarum ſcripturarũ locis iſta mõſtrare. Quid ſi etiã figuras locutionis quæ illa arte traduntur, in iis ſaltem quæ de Apoſtoli eloquio commemoraui, oſtẽdere voluiſſem? Nónne facilius graues homines me nimium, quàm quiſquã ſtudioſorum ſibi ſufficientem putarent? Hæc omnia quãdo à magiſtris docẽtur, pro magno habentur, magno precio emũtur, magna iactatione venduntur. Quã iactationem etiã ego redulere vereor, dũ iſta ſic diſſero. Sed male doctis hominibus reſpondendum fuit, qui noſtros authores contẽnendos putãt, nõ quia nõ habent, ſed quia non oſtentãt quàm nimis iſti C diligunt eloquentiã. Sed forte quis putat, tanquam eloquẽtem, noſtrum elegiſſe me Apoſtolũ Paulum, Videtur enim vbi ait, Et ſi imperitus ſermone, ſed nõ ſcientia: quaſi concedẽdo obtrectatoribus ſic locutus, nõ tãquam id verum agnoſceret cõfitendũ. Si autẽ dixiſſet, Imperitus quidem ſermone, [& nõ addidiſſet] ſed non ſcientia, nullo modo aliud poſſet intelligi. Scientiã plane non cunctatus eſt profiteri, ſine qua eſſe doctor gentiũ non valeret. Certe ſi quid eius proferimus ad exemplum eloquẽtiæ, ex illis epiſtolis vtiq; proferimus, quas etiã ipſi obtrectatores eius qui ſermonem præſentis cõtemptibilẽ putari volebant, graues & fortes eſſe cõfeſsi ſunt. Dicendũ ergo mihi aliquid eſſe video & de eloquentia Prophetarũ, vbi per tropologiã multa obtegũtur. Quæ quãto magis tranſlatis verbis videntur operiri, tanto magis cum fuerint aperta dulceſcunt. Sed hoc loco tale aliquid commemorare debeo, vbi quæ dicta ſunt, nõ cogar exponere, ſed commendem tantũ quo modo dicta ſint. Et ex illius Prophetæ libro potiſsimũ hoc faciã, qui ſe paſtorem vel armentarium fuiſſe dicit, atq; inde diuinitus ablatũ atque miſſum, vt dei populo

2.Corin.11.

Amos 7.

Tomus tertius.

prophetaret. Nõ autẽ ſecundum ſeptuaginta interpretes, qui etiã ipſi diuino ſpiritu interpretati, ob hoc aliter videntur nõnulla dixiſſe, vt ad ſpiritalẽ ſenſum ſcrutandũ magis admoneretur lectoris intentio, vnde etiã obſcuriora nonnulla, quia magis tropica ſunt eorũ: ſed ſicut ex Hebræo in Latinũ eloquium presbytero Hieronymo vtriuſque linguæ perito interpretante tranſlata ſunt. Cũ igitur argueret impios, ſuperbos, luxurioſos, & fraternæ ideo negligentiſsimos charitatis, ruſticus vel ex ruſtico iſte Propheta exclamauit dicẽs, Vę vobis qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in monte Samariæ, optimates capita populorũ, ingredientes põpatice domum Iſraël, Tranſite in Calãne & videte, & ite inde in Emath magnã, & deſcendite in Geth Palęſtinorum, & ad optima quæque regna horũ, ſi latior terminus eorũ termino veſtro eſt. Qui ſeparati eſtis in diem malũ, & appropinquatis ſolio iniquitatis. Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris. Qui comeditis agnũ de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocẽ Pſalterij. Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa Cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebãtur ſuper cõtritione Ioſeph. Nunquid nam iſti qui Prophetas noſtros tanquã ineruditos & elocutionis ignaros, veluti docti diſertiq; contemnũt, ſi aliquid eis tale vel in tales dicendũ fuiſſet, aliter ſe voluiſſent dicere, qui tamẽ eorum inſanire noluiſſent? Quid enim eſt quod iſto eloquio aures ſobriæ plus deſiderent? prima ipſa inuectio, quaſi ſupitis ſenſibus vt euigilarent, quo fremitu illiſa eſt? Væ vobis qui opulenti eſtis in Sion, & confiditis in mõte Samariæ, optimates capita populorũ, ingredientes pompatice domum Iſraël. Deinde vt beneficiis dei, qui eis ampla ſpacia regni dedit, oſtendat ingratos, quoniã confidebant in monte Samariæ, vbi vtique idola colebãtur, Tranſite, inquit, in Calamne & videte, & ite inde in Emath magnã, & deſcẽdite in Geth Palęſtinorum, & ad optima quæque regna horum, ſi latior terminus eorum termino veſtro eſt. Simul etiã cum iſta dicuntur, locorum nominibus tanquã luminibus ornatur eloquium, quæ ſunt Siõ, Samaria, Calãne, Emath magna, & Geth Palæſtinorum. Deinde verba quæ his adiunguntur locis decentiſsime variantur. Opulenti eſtis, confiditis, tranſite, ite, deſcendite. Conſequenter denunciatur futura ſub iniquo rege propinquare captiuitas, cũ adiungitur, Qui ſeparati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio iniquitatis. Tunc ſubiiciũtur merita luxurię, Qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Iſta ſex membra tres bimembres circuitus reddiderunt. † * Non enim ait, Qui ſeparati eſtis in diem malum, qui appropinquatis ſolio iniquitatis, qui dormitis in lectis eburneis, qui laſciuitis in ſtratis veſtris, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, Quod ſi ita diceretur, eſſet quidem & hoc pulchrum, vt ab vno pronomine repetito omnia ſex membra decurrerent, & pronunciantis voce ſingula finirentur. Sed pulchrius factum eſt, vt eidem pronomini eſſent bina ſubnexa, quæ tres ſententias explicarent: Vnam ad captiuitatis prænunciationem, qui ſeparati eſtis in diem malum, & appropinquatis ſolio iniquitatis: Alteram ad libidinem, qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: Ad voracitatem vero tertiam pertinentem, qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti: vt in poteſtate ſit pronunciantis, vtrum ſingula finiat

D E F

Amos 6.

†*al. ediderunt.

G & membra ſint ſex: aut primum & tertium & quintum
voce ſuſpendat,& ſecundum primo,quartũ tertio, ſex-
tum quinto connectendo, tres bimembres circumitus
decentiſsime faciat: vnum quo calamitas imminẽs, al-
terum quo lectus impurus, tertium quo prodiga men-
ſa monſtretur. Deinde luxurioſam remordet aurium vo-
luptatem, Vbi cum dixiſſet, Qui canitis ad vocẽ Pſal-
terij, quoniam poteſt exerceri ſapienter à ſapientibus
Muſica,mirabili decore dicẽdi, inuectionis impetu re-
laxato,& non ad illos,ſed de illis iã loquẽs,vt nos Mu-
ſicam ſapientis à Muſica luxuriantis diſtinguere cũmo
neret: non ait: Qui canitis ad vocem pſalterij, & ſicut
Dauid putatis vos habere vaſa Cantici: ſed cum illud
ad illos dixiſſet,quod luxurioſi audire deberẽt:Qui ca-
nitis ad vocem pſalterij, imperitiam quoq; eorum aliis
quodam modo indicauit,adiungẽs: Sicut Dauid puta-
uerunt ſe habere vaſa Cantici,bibentes in phialis vinũ,
& optimo vnguento delibuti. Tria hęc melius pronun
ciantur,ſi ſuſpẽſis duobus prioribus membris circum-
itus tertio finiatur. Iam vero quod his omnibus adiici-
tur. Et nihil patiebantur ſuper contritione Ioſeph, ſiue
continuatim dicatur,vt vnũ ſit membrum: ſiue decen-
tius ſuſpendatur,& nihil patiebantur, & poſt hanc di-
H ſtinctionem inferatur,ſuper contritione Ioſeph,atq; ſit
bimembris circumitus:miro decore nõ dictum eſt, ni-
hil patiebantur ſuper contritione fratris,ſed poſitus eſt
pro fratre Ioſeph, vt quicunq; frater proprio* ſignifica-
retur eius nomine, cuius ex fratribus fama præclara eſt,
vel in malis quæ pendit,vel in bonis quæ rependit. Iſte
certe tropus vbi Ioſeph quemcunque fratrem facit in-
telligi,neſcio vtrum illa quam didicimus & docuimus
arte tradatur. Quàm ſit tamen pulcher,& quemadmo-
dum afficiat legentes atque intelligentes, non opus eſt
cuiquam dici ſi ipſe non ſentit. Et plura quidẽ quę per-
tinent ad præcepta eloquentiæ, in hoc ipſo loco quem
pro exemplo poſuimus poſſunt reperiri. Sed bonum au
ditorem nõ tam ſi diligẽter diſcutiatur inſtruit, quàm
ſi ardenter pronuncietur accẽdit. Neque enim hæc hu-
mana induſtria compoſita, ſed diuina mente ſunt fuſa
& ſapienter & eloquenter,non intenta in eloquentiam
[ſapientia,]ſed à ſapientia non recedẽte eloquentia. Si
enim,ſicut quidam diſertiſsimi atque acutiſsimi viri vi
dere ac dicere potuerunt,ea quę velut Oratoria arte di
cuntur,non obſeruarentur & notarentur, & in hãc do
I ctrinam redigerentur, niſi prius in Oratorum inueni-
rentur ingeniis: quid mirum ſi & in iſtis inueniuntur,
quos ille miſit qui facit ingenia? Quapropter & eloquẽ
tes quidem non ſolum ſapientes canonicos noſtros au
thores doctoresq; fateamur tali eloquentia vſos, qualis
perſonis eiuſmodi congruebat. Sed nos etſi de li-
teris eorum, quæ ſine difficultate intelliguntur nõnulla
ſumimus elocutionis exempla,nequaquam tamen pu-
tare debemus imitãdos eos nobis eſſe, in iis quæ ad ex-
ercendas & elimandas quodam modo mẽtes legentiũ,
& ad rumpenda faſtidia atque acuenda ſtudia diſcere
volentium, zelandos quoque ſiue vt ad pietatẽ conuer
tantur, ſiue vt à myſteriis ſecludantur animos impio-
rum,vtili ac ſalubri obſcuritate dixerunt. Sic quippe il-
li locuti ſunt, vt poſteriores qui eos recte intelligerent
& exponerent, alteram gratiam, diſparem quidem ve-
runtamen ſubſequentem in dei Eccleſia reperirent. Nõ
ergo expoſitores eorum ita loqui debent,tanquã ſe ipſi
exponendos ſimili authoritate proponãt: ſed in omni-
bus ſermonibus ſuis primitus ac maxime vt intelligan-
tur elaborẽt ea quantum poſſunt perſpicuitate dicẽdi,
vt aut multum tardus ſit qui non intelligat: aut in rerũ K
quas explicare atque oſtendere volumus difficultate ac
ſubtilitate,nõ in noſtra locutione ſit cauſa, quo minus
tardiúſve quod dicimus poſsit intelligi. Sunt enim
quædam quæ ſua vi non intelliguntur,aut vix intelligũ
tur,quantolibet & quantumlibet,quãuis planiſsime di-
cẽtis verſentur eloquio,quæ in populi audientiam,vel
raro ſi aliquid vrget, vel nunquam omnino mittenda
ſunt. In libris autem qui ita ſcribuntur, vt ipſi ſibi quo-
dam modo lectorem teneant,cum intelliguntur, mole-
ſti non ſint volentibus legere: cum autem non intelli-
guntur,moleſti non ſint nolẽtibus legere. Et in aliquo-
rum collocutionibus non eſt hoc officium deſerẽdum,
vt vera quamuis difficillima ad intelligendum quæ ipſi
iam percepimus, cum quantocũque labore diſputatio-
nis,ad aliorum intelligentiam perducamus:ſi tenet au-
ditorem vel collocutorem diſcendi cupiditas, nec mẽ-
tis capacitas deſit, quæ quoquo modo intimata poſsit
accipere,non curante illo qui docet quanta eloquentia
doceat,ſed quanta euidentia. Cuius euidentiæ dili-
gens appetitus aliquando negligit verba cultiora, nec
curat quid bene ſonet,ſed quid bene indicet atque inti
met quod oſtendere intendit. Vnde ait quidã,cum de
tali genere locutionis ageret, eſſe in ea quandam dili- L
gentẽ negligentiam. Hæc tamen ſic detrahit ornatum,
vt ſordes non contrahat. Quamuis in bonis doctoribus
tanta docẽdi cura ſit vel eſſe debeat, vt verbũ quod niſi
obſcurum ſit vel ambiguũ,Latinum eſſe nũ poteſt, vul-
gi autẽ more ſic dicitur vt ambiguitas obſcuritasq; vi-
tetur,non ſic dicatur vt à doctis,ſed potius vt ab indo-
ctis dici ſolet. Si enim nõ piguit dicere interpretes no-
ſtros:Non congregabo conuẽticula eorũ de ſanguini-
bus:quoniã ſenſerunt ad rem pertinere,vt eo loco plu-
raliter enunciaretur hoc nomẽ, quod in Latina lingua
tantũmodo ſingulariter dicitur: cur pietatis doctorem
pigeat imperitis loquentẽ oſſum potius quàm os dice-
re, ne iſta ſyllaba non ab eo quod ſunt oſſa, ſed ab eo
quod ſunt ora intelligatur, vbi Afræ aures de corrup-
tione vocalium vel productione nõ iudicant. Quid e-
nim prodeſt locutionis integritas, quã nõ ſequitur in-
tellectus audientis, cũ loquẽdi omnino nulla ſit cauſa,
ſi quod loquimur nõ intelligunt, propter quos vt intel
ligant loquimur? Qui ergo docet, vitabit omnia verba
quæ nõ docent. Et ſi pro eis alia integra quę intelligan-
tur poteſt dicere,id magis eliget. Si autẽ nõ poteſt,ſiue M
quia nõ ſunt,ſiue quia in præſentia nõ occurrũt, vtetur
etiam verbis minus integris, dũ tamen res ipſa docea-
tur atque diſcatur integre. Et hoc quidem nõ ſolum in
collocutionibus,ſiue fiant cũ aliquo vno,ſiue cum plu-
ribus,verumetiam multo magis in populis, quando ſer
mo promitur, vt intelligatur inſtandum eſt: quia & in
collocutionibus eſt cuiq; interrogãdi poteſtas. Vbi au-
tem omnes tacent vt audiatur vnus, & in eum intenta
ora conuertũt,vbi vt requirat quiſque quod nõ intelle-
xerit, nec moris eſt nec decoris,ac per hoc debet maxi-
me tacẽti ſubuenire cura dicentis. Solet autẽ motu ſuo
ſignificare auida multitudo cognoſcendi vtrũ intelle-
xerit. Quod donec ſignificet, verſandũ eſt quod agitur
multimoda varietate dicendi,quod in poteſtate nõ ha
bent qui præparata & ad verbũ memoriter retẽta pro-
nunciant. Mox autẽ vt intellectũ eſſe conſtiterit,aut ſer
mo finiẽdus,aut in alia tranſeundũ eſt. Sicut enim gra-
tus eſt qui cognoſcẽda enubilat, ſic oneroſus eſt qui co
gnita inculcat,eis dũtaxat quorũ tota expectatio in diſ
ſoluenda eorum quæ panduntur difficultate pendebat.
Nam

Margin notes (left column): * *al. propinquo.* — *Qualis debeat eſſe ſermo doctoris Euangelici. Cap. VIII.*

Margin notes (right column): *Perſpicuitas orationis Cap. IX.* — *Qua ratiõe perſpicua fiat oratio. Cap. X.* — *Pſal. 15.*

A Nam delectandi gratia etiam nota dicuntur, vbi non
ipſa ſed modus quo dicuntur attēditur. Quod ſi & ipſe
iam notus eſt atq; auditoribus placet, penè nihil inter-
eſt, vtrum is qui dicit, dictor vel lector ſit. Solent enim
& ea quæ commode ſcripta ſunt, non ſolum ab iis qui-
bus primitus innoteſcunt iucūde legi, verum ab iis etiā
quibus iam nota ſunt neq; adhuc illa de memoria de-
leuit obliuio, non ſine iucunditate relegi, vel ab vtriſq;
libenter audiri. Quæ autem quiſq; iam oblitus eſt, cum
commonetur, docetur. Sed de modo delectandi nunc
non ago, de modo autem quo docēdi ſunt qui diſcere
deſiderant loquor. Is autem eſt optimus, quo fit vt qui
audit verum audiat, & quod audit intelligat. Ad quē fi-
nem cum ventum fuerit, nihil tunc amplius de ipſa re
tanquam diutius docenda laborādum eſt, ſed forte de
commendanda vt in corde figatur. Quod ſi faciēdum
videbitur, ita modeſte faciēdum eſt, ne perueniatur ad
tædium. Prorſus hæc eſt in docēdo eloquentia, qua
fit dicēdo nō vt libeat quod horrebat, aut vt fiat quod
pigebat, ſed vt appareat quod latebat. Quod tamen ſi
fiat inſuauiter, ad paucos quidē ſtudioſiſsimos ſuus per-
uenit fructus, qui ea quæ diſcenda ſunt, quamuis abiecte

Quare conādi docere dicendum perſpicue. Cap. XI.

B inculteq; dicantur, ſcire deſiderant. Quod cum adepti
fuerint, ipſa delectabiliter veritate paſcūtur, Bonorūq;
ingeniorum inſignis eſt indoles, in verbis verum ama-
re, non verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi ape-
rire quod volumus non poteſt? Aut quid obeſt lignea,
ſi hoc poteſt, quando nihil quærimus niſi patere quod
clauſum eſt? Sed quoniam inter ſe habent nonnullā ſi-
militudinem veſcentes atque diſcētes, propter faſtidia
plurimorum etiam ipſa ſine quibus viui nō poteſt ali-
menta condienda ſunt. Dixit ergo quidā eloquēs,
& verum dixit, ita dicere debere eloquētem, vt doceat,
vt delectet, vt flectat. Deinde addidit, docere neceſsita
tis eſt, delectare ſuauitatis, flectere victoriæ. Horū triū
quod primo loco poſitum eſt, hoc eſt docendi neceſsi-
tas, in rebus eſt conſtituta quas dicimus, reliqua duo in
modo quo dicimus docendo. Qui ergo dicit cum do-
cere vult, quandiu non intelligitur nōdum ſe exiſtimet
dixiſſe quod vult ei quem vult docere. Quia etſi dixit
quod ipſe intelligit, nondum illi dixiſſe putandus eſt à
quo intellectus non eſt. Si vero intellectus eſt, quocun-
que modo dixerit, dixit. Quod ſi etiam delectare vult
eum cui dicit, aut flectere: non quocunque modo dixe-

Oratoris eſt docere, delectare, flectere. Ca. XII.

C rit faciet, ſed intereſt quo modo dicat vt faciat. Sicut
eſt autē vt teneatur ad audiendum delectādus auditor:
ita flectendus, vt moueatur ad agendum. Et ſicut dele-
ctatur ſi ſuauiter loquaris: ita flectitur ſi amet quod pol
liceris, timeat quod minaris, oderit quod arguis, quod
commendas amplectatur, quod dolendum exaggeras
doleat, cum quid lætandum prędicas gaudeat, miſerea-
tur eorum quos miſerandos ante oculos dicendo con-
ſtituis, fugiat eos quos cauendos terrēdo proponis: &
quicquid aliud grandi eloquentia fieri poteſt ad cōmo
uendos animos auditorum, non quid agendum ſit vt
ſciant, ſed vt agant quod agendum eſſe iam ſciūt. Si au
tē adhuc neſciunt, prius vtique docēdi ſunt quàm mo-
nendi. Et fortaſſe rebus ipſis cognitis ita mouebuntur,
vt eos non opus ſit maioribus eloquentiæ viribus iam
moneri. Quod tamen cum opus eſt, faciendū eſt. Tunc
autem opus eſt, quando cum ſcierint quid agendum ſit
non agūt, ac per hoc docere neceſsitatis eſt. Poſſunt e-
nim homines & agere & non agere quod ſciunt. Quis
autem dixerit eos agere debere quod neſciunt? Et ideo
flectere neceſsitatis non eſt, quia non ſemper opus eſt,

ſi tantum docenti vel etiam delectanti conſentit audi- D
tor. Ideo autem victoriæ eſt flectere, quia fieri poteſt vt
doceatur & delectetur, & non aſſentiatur. Quid autem
illa duo proderunt, ſi deſit hoc tertium? Sed neque de-
lectare neceſsitatis eſt: quandoquidem cum dicēdo ve-
ra monſtrantur, quod ad officiū docendi pertinet, nō
eloquio agitur, neque hoc attenditur, vt vel ipſa vel ip-
ſum delectet eloquium, ſed per ſeipſa quoniam vera
ſunt manifeſtata delectant. Vnde plerunque delectant
etiam falſa patefacta atque conuicta. Neque enim dele-
ctant, quia falſa ſunt, ſed quia falſa eſſe verum eſt, De-
lectat & dictio qua hoc verum eſſe monſtratum eſt.

Propter eos autem quibus faſtidientibus non pla-
cet veritas, ſi alio quocūque modo, niſi eo modo dica-
tur vt placeat & ſermo dicentis, datus eſt in eloquentia
non paruus etiam delectationi locus. Quæ tamē addi-
ta non ſufficit duris, quos nec intellexiſſe nec docentis
elocutione delectatos eſſe profuerit. Quid enim hæc
duo conferunt homini, qui & confitetur verum, & col
laudat eloquium, nec inclinat aſſenſum, propter quem
ſolum cum aliquid ſuadetur rebus quæ dicuntur inui-
gilat dicentis intentio? Si enim talia dicantur quæ cre-

Dicendo flectēdi animi. Cap. XIII.

dere vel noſſe ſufficiat, nihil eſt aliud eis cōſentire, niſi
confiteri vera eſſe. Cum vero id docetur quod agendū E
eſt, & ideo docetur vt agatur, fruſtra perſuadetur verū
eſſe quod dicitur, fruſtra placet modus ipſe quo diſcitur,
ſi non ita diſcitur vt agatur. Oportet igitur eloquētem
Eccleſiaſticum quādo ſuadet aliquid quod agendū eſt,
nō ſolum docere vt inſtruat, & delectare vt teneat, ve-
rūetiam flectere vt vincat. Ipſe quippe iam remanet ad
conſenſionem flectendus eloquētiæ granditate, in quo
id non egit vſque ad eius confeſsionē demonſtrata ve
ritas, adiuncta etiam ſuauitate dictionis. Cui ſua-
uitati tantū operæ impenſum eſt ab hominibus, vt non
ſolum non facienda, verumetiam fugienda ac deteſtā-
da tot & tāta mala atque turpia, quæ malis & turpibus
diſertiſsime perſuaſa ſunt, non vt eis conſentiatur, ſed
ſola delectationis gratia lectitentur. Auertat autē deus
ab Eccleſia ſua quod de ſynagoga Iudæorū Hieremias
Propheta commemorat dicens, Pauor & horrenda fa-
cta ſunt ſuper terram, Prophetæ prophetabant iniqua,
& ſacerdotes plauſum dederunt manibus ſuis, & plebs
mea dilexit ſic, Et quid facietis in futurum? O eloquen-
tia tanto terribilior, quanto purior, & quanto ſolidior,
tanto vehementior. O vere ſecuris concidens petras.

Dicendi genus graue. Cap. XIIII.

Hiere. 5.

F Huic enim rei ſimile eſſe verbum ſuū quod per ſanctos
Prophetas fecit, & per hunc ipſum Prophetā deus ipſe
dixit, Abſit itaque abſit à nobis, vt ſacerdotes plaudant
manibus iniqua dicentibus, & plebs dei diligat ſic. Ab-
ſit à nobis, inquam, tāta dementia, Nam quid faciemus
in futurū? Et certe minus intelligantur, minus placeāt,
minus moueant quæ dicuntur, vera tamen dicantur &
iuſta, non iniqua libenter audiantur. Quod vtique nō
fieret niſi ſuauiter dicerētur. In populo autem graui de
quo dictum eſt deo, In populo graui laudabo te: nec il-
la ſuauitas delectabilis eſt, qua non quidem iniqua di-
cūtur, ſed exigua & fragilia bona ſpumeo verborū am-
bitu ornantur, quali nec magna atque ſtabilia decenter
& grauiter ornarentur. Eſt tale aliquid in epiſtola beati
Cypriani, Quod ideo puto vel accidiſſe vel cōſulto fa-
ctum eſſe, vt ſciretur à poſteris quam linguam doctri-
næ Chriſtianæ ſanitas ab iſta redundantia reuocauerit,
& ad eloquentiā grauiorē modeſtioremq; reſtrinxerit,
qualis in eius conſequētibus literis ſecure amatur, reli-
gioſe appetitur, ſed difficillime impletur. Ait ergo quo-

Pſal. 34.

Cyprianus.

G dam loco, Petamus hanc ſedem : dant ſeceſsum vicina
ſecreta: vbi dum erratici palmitum lapſus pendulis ne-
xibus per arundines baiulas repunt, viteam porticum
frondea tecta fecerunt. Non dicuntur iſta niſi mirabi-
liter affluentiſsima fœcunditate facũdiæ, ſed profuſio-
ne nimia grauitate diſplicent. Qui vero hæc amant,
profecto eos qui non ita dicunt, ſed caſtigatius eloquũ
tur, non poſſe ita eloqui exiſtimant, nõ iudicio iſta de-
uitare. Quapropter iſte vir ſanctus & poſſe ſe oſtendit
ſic dicere, quia dixit alicubi, & nolle quoniam poſtmo

Orãd° de° doctori Eccleſiaſtico ante conciõ. Ca. XV.

dum nuſquã. Agat itaque noſter iſte eloquens cũ
& iuſta & ſancta & bona dicit: neq; enim alia debet di
cere: agat ergò quantum poteſt cum iſta dicit, vt intel-
ligenter, vt libenter, vt obedienter audiatur : & hæc ſe
poſſe ſi potuerit, & inquantum potuerit, pietate magis
orationum quàm oratorum facultate non dubitet, vt
orando pro ſe ac pro illis quos eſt allocuturus, ſit ora-
tor antequam dictor. Ipſa hora iam vt dicat accedens,
priuſquam exerat proferẽtem linguam, ad deum leuet
animam ſitiẽtem, vt eructet quod biberit vel quod im-
pleuerit fundat. Cum enim de vnaquaque re quæ ſecũ-
dum fidem delectationemq; tractanda ſunt, multa ſint
H quę dicantur, & multi modi quibus dicantur ab eis qui
hoc ſciunt, quis nouit quid ad præſens tempus, vel no-
bis dicere, vel per nos expediat audiri, niſi qui corda
Sapien. 7. omnium videt? Et quis facit vt quod oportet, & quem-
admodum oportet dicatur à nobis, niſi in cuius manu
ſunt & nos & ſermones noſtri? Ac per hoc diſcat qui-
dem omnia quæ docenda ſunt qui & noſſe vult & do-
cere, facultatemq; docendi vt decet virum Eccleſiaſti-
cum comparet. Ad horam vero ipſius dictionis illud
potius bonæ menti cogitet conuenire quod dominus
Matth. 10. ait, Nolite cogitare quo modo aut quid loquamini: da-
bitur enim vobis in illa hora quid loquamini: nõ enim
vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui lo-
quitur in vobis. Si ergo loquitur in eis ſpiritus ſanctus
qui perſequentibus traduntur pro Chriſto, cur non &
in eis qui tradunt dicentibus Chriſtum? Quiſquis

Non tantũ preces ſed & ſtudiũ neceſſariũ. Cap. XVI.

autem dicit non eſſe hominibus præcipiendum quid
vel quemadmodum doceant, ſi doctores ſanctus effi-
cit ſpiritus, poteſt dicere, nec orandum nobis eſſe, quia
dominus ait, Scit pater veſter quid vobis neceſſarium
Matth. 6. ſit priuſquam petatis ab eo. Aut Apoſtolum Paulum Ti
motheo & Tito non debuiſſe præcipere, quid vel quẽ-
I admodum præciperẽt aliis. Quas tres Apoſtolicas epi-
ſtolas ante oculos habere debet, cui eſt in Eccleſia do-
ctoris perſona impoſita. Nónne in prima ad Timothe-
1. Timo. 4. um legitur, Annuncia hæc & doce? Quę autẽ ſint, ſupra
1. Timo. 5. dictum eſt. Nónne ibi eſt, Seniorẽ ne increpaueris, ſed
obſecra vt patrem? Nónne in ſecũda ei dicitur : Formã
2. Timo. 1. habe verborum ſanorum quæ à me audiſti? Nónne ibi
ei dicitur, Satis age teipſum probabilem operarium ex-
2. Timo. 2. hibens deo, non erubeſcentem verbum veritatis recte
tractantẽ? Ibi eſt & illud. Prædica verbum, inſta oppor-
2. Timo. 4. tune, importune, argue, obſecra, increpa in omni lõga-
Titum. 1. nimitate & doctrina. Itemq; ad Titum, nónne dicit E-
piſcopum iuxta doctrinam fidelis verbi perſeuerãtem
eſſe debere, vt potens ſit in doctrina ſana & contradi-
cẽtes redarguere? Ibi etiam dicit, Tu vero loquere quæ
Ad Titum 2. & 3. decet ſanam doctrinã, ſenes ſobrios eſſe, & quæ ſequun
tur: Ibi & illud, Hæc loquere & exhortare, & increpa cũ
omni imperio. Nemo te contẽnat, Admone illos prin-
cipibus & poteſtatibus ſubditos eſſe: & cætera. Quid er-
go putamus? Nũquid contra ſeipſum ſentit Apoſtolus,
qui cum dicat doctores operatione fieri ſpiritus ſancti,
ipſe illis præcipit quid & quemadmodum doceant? An K
intelligendum eſt, & hominum officia ipſo ſancto ſpi-
ritu largiente in docendis etiam ipſis doctoribus non
debere ceſſare: & tamen neque qui plantat eſſe aliquid,
neque qui rigat, ſed deum qui incrementum dat? Vnde *1. Corin. 3.*
ipſis quoq; miniſtris ſanctis hominibus vel etiam ſan-
ctis angelis operãtibus nemo recte diſcit quæ pertinẽt
ad viuendum cum deo, niſi fiat à deo docilis cui dici-
tur in Pſalmo. Doce me facere voluntatem tuam, quia *Pſal. 142.*
tu es deus meus. Vnde & ipſi Timotheo idem dicit A-
poſtolus, loquens vtique ad diſcipulum doctor, Tu au- *2. Timo. 3.*
tem perſeuera in iis quæ didiciſti, & credita ſunt tibi,
ſciẽs à quo didiceris. Sicut enim corporis medicamen
ta quæ hominibus ab hominibus adhibentur, non niſi
eis proſunt, quibus deus operatur ſalutem, qui & ſine il-
lis mederi poteſt, cũ ſine ipſo illa non poſsint, & tamen
adhibẽtur, & ſi hoc officioſe fiat, inter opera miſericor
diæ vel beneficentiæ deputatur: ita & adiumẽta doctri
næ tũc proſunt animæ adhibita per hominem, cũ deus
operatur vt proſint, qui potuit Euangelium dare homi
ni, etiam non ab hominibus neque per hominem.

Qui ergo dicẽdo nititur perſuadere quod bonum L

Triplex dicẽdi genus Cap. XVII.

eſt, nihil horum trium ſpernens, vt ſcilicet doceat, vt
delectet, vt flectat, oret atque agat : vt quemadmodum
ſupra diximus, intelligenter, libenter, obedienterq; au-
diatur. Quod cum apte & conuenienter facit, non im-
merito eloquens dici poteſt, etſi non eum ſequatur au-
ditoris aſſenſus. Ad hæc enim tria, id eſt, vt doceat, vt
delectet, vt flectat, etiam tria illa videtur pertinere vo-
luiſſe idem ipſe Romani author eloquij cum itidem di
xit. Is igitur erit eloquẽs qui poterit parua ſubmiſſe, mo *In li. cui titul° Orator.*
dica temperate, magna granditer dicere : tanquã ſi ad-
deret illa etiam tria, & ſic explicaret vnam eãdémque
ſententiam dicens, Is erit igitur eloquens, qui vt doceat
poterit parua ſubmiſſe, vt delectet modica temperate,
vt flectat magna granditer dicere. Hæc autem tria

Eadẽ Eccleſiaſtæ neceſſaria quæ Oratori. Ca. XVIII.

ille ſicut ab eo dicta ſunt, in cauſis forenſibus poſſet o-
ſtendere. Non autem hoc eſt in Eccleſiaſticis quæſtio-
nibus, in quibus huiuſmodi quem volumus informare
ſermo verſatur. In illis enim ea parua dicuntur, vbi de
rebus pecuniariis iudicandum eſt: Ea magna, vbi de ſa-
lute ac de capite hominum. Ea vero vbi nihil horum
iudicandum eſt, nihilque agitur vt agat ſiue decernat,
ſed tantummodo vt delectetur auditor, inter vtrũque
quaſi media, & ob hoc modica, hoc eſt moderata dixe- M
runt. Modicis enim modus nomẽ impoſuit. Nam mo-
dica pro paruis abuſiue, nõ proprie dicimus. In iſtis au-
tem noſtris quandoquidem omnia, maxime quæ de lo
co ſuperiore populis dicimus, ad hominum ſalutem,
nec temporariam ſed æternam referre debemus, vbi
etiã cauendus eſt æternus interitus, omnia magna ſunt
quæ dicimus: vſqueadeo vt nec de ipſis pecuniariis re-
bus, vel acquirendis vel amittendis parua videri de-
beãt, quæ doctor Eccleſiaſticus dicit, ſiue ſit illa magna,
ſiue parua pecunia. Neque enim parua eſt iuſticia, quã
profecto & in parua pecunia cuſtodire debemus, dicẽ-
te domino, Qui in minimo fidelis eſt, & in magno fi- *Lucæ 16.*
delis eſt. Quod ergo minimum eſt, minimum eſt: ſed
in minimo fidelem eſſe, magnum eſt. Nam ſicut
ratio rotunditatis eſt, vt à puncto medio omnes lineæ
pares in extrema ducantur, eadem eſt & in magno diſ-
co quæ in nummulo exiguo: ita vbi parua iuſte gerun-
tur, non minuitur iuſticiæ magnitudo. De iudiciis de-
nique ſecularibus, quibus vtique niſi pecuniariis cũ lo-
queretur Apoſtolus, Audet quiſquam veſtrum, inquit,

A aduerſus alterum habẽs negocium iudicari ab iniquis, & non apud ſanctos? An neſcitis quia ſancti mundum iudicabũt? Et ſi in vobis iudicatur mũdus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis quia angelos iudicabimus, nedũ ſecularia? Secularia igitur iudicia ſi habueritis, eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos cõſtituite ad iudicandum. Ad reuerẽtiam vobis dico. Sic non eſt inter vos quiſquam ſapiens, qui poſsit inter fratrem ſuum iudicare: ſed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum eſt, quia iudicia habetis vobiſcum. Quare non magis iniquitatem patimini? Quare non potius fraudamini? Sed vos iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratres. An neſcitis quia iniuſti regnum dei non hæreditabunt? Quid eſt quòd ſic indignatur Apoſtolus, ſic corripit, ſic exprobrat, ſic increpat, ſic minatur? Quid eſt quòd ſui animi affectum tam crebra & tam aſpera vocis mutatione teſtatur? Quid eſt poſtremo, quòd de rebus minimis tam granditer dicit? Tantúmne de illo negocia ſecularia meruerunt? Abſit. Sed hoc facit propter iuſticiam, charitatem, pietatem, quæ nulla ſobria mente dubitante, etiam in rebus quamlibet paruulis magna ſunt.

B Sanè ſi moneremus homines quemadmodum ipſa negocia ſecularia vel pro ſe vel pro ſuis apud Eccleſiaſticos iudices agere deberent, rectè admoneremus vt agerent tanquam parua ſubmiſſe. Cum vero de illius viri diſſeramus eloquio, quem volumus earum rerum eſſe doctorem, quibus liberamur ab æternis malis, atque ad æterna peruenimus bona, vbicunque agantur hæc, ſiue ad populum, ſiue priuatim, ſiue ad vnum, ſiue ad plures, ſiue ad amicos, ſiue ad inimicos, ſiue in perpetua dictione, ſiue in collocutione, ſiue in tractatibus, ſiue in libris, ſiue in epiſtolis vel longiſsimis vel breuiſsimis, magna ſunt: niſi forte quoniam calix aquæ frigidæ, res minima atque viliſsima eſt, ideo minimum aliquid atque viliſsimum dominus ait, quòd eum qui dederit diſcipulo eius, nõ perdet mercedem ſuam. Aut vero quando iſte doctor in Eccleſia facit inde ſermonem, paruũ aliquid debet exiſtimare ſe dicere, & ideo non temperate, non granditer, ſed ſubmiſſe ſibi eſſe dicendum. Nónne quando accidit vt de hac re loqueremur ad populum, & deus affuit vt non incongrue diceremus, tanquam de illa aqua frigida quædam flamma ſurrexit, quæ etiam frigida hominum pectora, ad

Matth. 10.

C miſericordiæ opera facienda, ſpe cœleſtis mercedis accenderet? Et tamen cum doctor iſte debeat rerum dictor eſſe magnarum, non ſemper eas debet granditer dicere, ſed ſubmiſſe cum aliquid docetur, temperate cum aliquid vituperatur ſiue laudatur. Cum vero aliquid agẽdum eſt, & ad eos loquimur qui hoc agere debent, nec tamen volunt, tunc ea quæ magna ſunt, dicẽda ſunt granditer, & ad flectendos animos congruenter. Et aliquando de vna eadẽmque re magna, & ſubmiſſe dicitur ſi docetur, & temperate ſi prædicatur, & granditer ſi auerſus inde animus vt conuertatur impellitur. Quid enim deo ipſo maius eſt? Nunquid ideo nõ diſcitur? Aut qui docet vnitatem trinitatis, debet niſi ſubmiſſa diſputatione agere, vt res ad dignoſcẽdũ difficilis, quantum datur poſsit intelligi? Nunquid hic ornamenta & non documenta quæruntur? Nunquid vt aliquid agat, eſt flectendus auditor, & nõ potius vt diſcat inſtruendus? Porrò cum laudatur deus, ſiue de ſeipſo, ſiue de operibus ſuis, quãta facies pulchræ ac ſplẽdidæ dictionis oboritur ei, qui poteſt quantum poteſt laudare, quem nemo conuenienter laudat, nemo quo-

Aliàs alio vtẽdũ dicẽdi genere. Cap. XIX.

modocunque non laudat. At ſi nõ colatur, aut cum illo vel etiam præ illo colantur idola, ſiue dæmonia, ſiue quæcunque creatura, quantum hoc malum ſit, atque vt ab hoc malo auertantur homines, debet vtique grãditer dici. D

Submiſſæ dictionis exemplum eſt apud Apoſtolum Paulum, vt planius aliquid commemorem, vbi ait, Dicite mihi ſub lege volentes eſſe, legem nõ legiſtis? Scriptum eſt enim, quòd Abrahã duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnũ de libera. Sed ille qui de ancilla, ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera, per repromiſsionẽ: quæ ſunt in allegoria. Hæc enim ſunt duo teſtamenta. Vnum quidem in monte Sina in ſeruitutem generans, quæ eſt Agar. Sina enim mons eſt in Arabia, quæ coniuncta eſt huic quæ nunc eſt Hieruſalem, & ſeruit cũ filiis ſuis. Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem libera eſt, quæ eſt mater noſtra &c. Itemq; ibi ratiocinatur & dicit, Fratres, ſecundum hominem dico, tamen hominis confirmatum teſtamentum nemo irritum facit, aut ſuperordinat, Abrahæ dictæ ſunt promiſsiones & ſemini eius. Non dicit in ſeminibus tanquam in multis, ſed tanquã in vno, & ſemini tuo quod eſt Chriſtus. Hoc autem dico teſtamentum confirmatum à deo, quæ poſt quadringẽtos & triginta annos facta eſt lex, non infirmat ad euacuandas promiſsiones. E Si enim ex lege hæreditas, iam non ex promiſsione. Abrahæ autem per repromiſsionẽ donauit deus. Et quia occurrere poterat audientis cogitationi, vt quid ergo lex data eſt, ſi ex illa non eſt hæreditas? ipſe ſibi hoc obiecit, atq; ait velut interrogans, Quid ergo lex? Deinde reſpondit, Trangreſsionis gratia propoſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſſum eſt diſpoſita per angelos in manu mediatoris. Mediator autẽ vnius non eſt: deus autem vnus eſt. Et hic occurrebat quod ſibiipſe propoſuit. Lex ergo aduerſus promiſſa dei? Et reſpondit, Abſit. Redditq; rationem dicens, Si enim data eſſet lex quæ poſſet viuificare, vere† ex lege eſſet iuſticia. Sed cõcluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus &c. vel ſi quid eiuſmodi eſt. Pertinet ergo ad docendi curam nõ ſolum aperire clauſa, & nodos ſoluere quæſtionum: ſed etiam dũ hoc agitur aliis quæſtionibus quæ fortaſsis inciderint, ne id quod dicimus improbetur per illas aut refellatur, occurrere: ſi tamen & ipſa earum ſolutio pariter occurrerit, ne moueamus quod auferre non poſſumus. Fit autem vt cũ incidentes quæſtioni aliæ quæſtiones, & aliæ F rurſus incidentibus incidentes pertractantur atq; ſoluuntur, in eam longitudinem ratiocinationis extẽdatur intentio, vt niſi memoria plurimum valeat atq; vigeat, ad caput vnde agebatur diſputator redire nõ poſſit. Valde autem bonum eſt, vt quicquid contradici poteſt, ſi occurrerit refutetur, ne ibi occurat vbi non erit qui reſpondeat: aut præſenti quidem ſed tacenti occurrat, & minus ſanatus * abſcedat. In illis autem Apoſtolicis verbis dictio temperata eſt, Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem, iuniores vt fratres, anus vt matres, adoleſcẽtulas vt ſorores. Et in illis, Obſecro autem vos fratres per miſerationẽ dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuam, ſanctam, deo placẽtem. Et totus ferè ipſius exhortationis locus temperatum habet elocutionis genus: vbi illa pulchriora ſunt in quib⁹ propria propriis tanquam debita reddita decenter excurrunt, Sicuti eſt, Habentes dona diuerſa ſecundum gratiam quę data eſt vobis: ſiue prophetiam, ſecundum regulam fidei: ſiue miniſterium, in miniſtrando: ſiue qui docet, in doctrina: ſiue qui exhortatur, in exhorta-

Exẽpla ex ſacris literis. Ca. XX. *Gala. 4.* *Galat. 3.* *† omnino.* ** al. ſatiat⁹* *Temperatæ dictionis exemplum.* *Roma. 12.* *Diſtributio*

G tione: Qui tribuit, in ſimplicitate: qui præeſt, in ſolicitu
dine: qui miſeretur, in hilaritate, Dilectio ſine ſimula-
tione, Odio habentes malum, adhærentes bono, Chari
tate fraternitatis inuicē diligentes, honore mutuo præ-
uenientes, ſtudio non pigri, ſpiritu feruentes, domino
ſeruientes, ſpe gaudentes, in tribulatione patiētes, ora-
tioni inſtantes, neceſsitatibus ſanctorum cōmunican-
tes, hoſpitalitatem ſectantes. Benedicite perſequētibus
vos, benedicite & nolite maledicere. Gaudere cum gau
dentibus, flere cum flentibus. Idipſum inuicem ſentien
tes. Et quàm pulchré iſta omnia ſic effuſa, bimēbri cir-
cuitu terminantur? Non alta ſapientes, ſed humilibus
conſentientes. Et aliquāto poſt, In hoc ipſo, inquit, per-
al. ſeruiē-tes. ſeuerantes, Reddite omnibus debita: cui tributum, tri
butum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorē: cui
Roma. 13. honorem, honorem. Quę membratim fuſa clauduntur
† al. connexunt, etiam ipſo circuitu, quem duo membra connectūt. †
Nemini quicquam debeatis niſi vt inuicem diligatis.
Et poſt paululum, Nox præceſsit, inquit, dies autem ap-
propinquauit, Abiiciamus itaque opera tenebrarum, &
induamur arma lucis, ſic vt in die honeſte ambulem*,
Non in comeſſationibus & ebrietatibus, nō in cubili-
H bus & impudiciciis, non in contētione & æmulatione:
ſed induimini dominum Ieſum Chriſtū, & carnis pro-
uidentiam ne feceritis in concupiſcētiis. Quod ſi quiſ-
quam ita diceret, Et carnis prouidentiam ne in concu
Numeroſū, inquit Cicero putat nō quod totū cōſtat ex numeris, ſed qd ad numeros proxime accedit. piſcentiis feceritis: ſine dubio aures clauſula numero-
ſiore mulceret, Sed grauior interpres etiam ordinem
maluit tenere verborum. Quo modo autē hoc in Gręco eloquio ſonet, quo eſt locutus Apoſtolus, viderint
eius eloquij vſque ad iſta doctiores. Mihi tamen quod
nobis eodem verborum ordine interpretatum eſt, nec
ibi videtur currere numeroſe. Sanè hūc elocutionis or-
natum, qui numeroſis fit clauſulis, deeſſe fatendum eſt
authoribus noſtris, Quod vtrum per interpretes factū
ſit, an, quod magis arbitror, conſulto illi hęc plauſibilia
deuitauerint, affirmare non audeo: quoniam me fateor
ignorare. Illud tamen ſcio, quod ſi quiſquam huius nu-
meroſitatis peritus, illorum clauſulas eorūdem nume-
rorum lege componat: quod facillime fit mutatis qui-
buſdam verbis, quæ tantundem ſignificatione valent,
vel mutato eorum quæ inuenerit ordine: nihil illorum
quæ velut magna in ſcholis Grammaticorum aut Rhe
torum didicit, illis diuinis viris defuiſſe cognoſcet. Et
I multa reperiet locutionis genera tāti decoris, quæ qui-
dē & in noſtra, ſed maxime in ſua lingua decora ſunt,
quorum nullum in eis, quibus iſti inflantur literis in-
uenitur. Sed cauendum eſt ne diuinis grauibúſque ſen-
tentiis, dum additur numerus, pōdus detrahatur. Nam
illa muſica diſciplina, vbi numerus iſte pleniſsime diſ-
citur, vſqueadeo nō defuit Prophetis noſtris, vt vir do-
In prologo ſuper Iob. ctiſsimus Hieronymus quorundam etiam metra com-
memoret, in Hebræa duntaxat lingua: Cuius vt veri-
tatem ſeruaret in verbis, hæc inde non tranſtulit. Ego
autem vt de ſenſu meo loquar, qui mihi quàm aliis &
quàm aliorum eſt vtique notior, ſicut in meo eloquio,
quantum modeſte fieri arbitror, non prætermitto iſtos
numeros clauſularum: ita in authoribus noſtris hoc mi
hi plus placet quòd ibi eos rariſsime inuenio. Grande
autem dicendi genus hoc maxime diſtat ab iſto tem-
perato genere, quòd non tam verborum ornatibus ac-
ceptum eſt, quàm violentis animi affectibus. Nam ca-
pit etiam illa ornamenta penè omnia, ſed ea ſi non ha-
buerit, non requirit. Fertur quippe impetu ſuo, & elocu
tionis pulchritudinem ſi occurrerit, vi rerum rapit, nō

cura decoris aſſumit. Satis enim eſt ei propter quod a- K
gitur, vt verba congruentia non oris eligantur indu-
ſtria, ſed pectoris ſequantur ardorem. Nam ſi aurato
gemmatóque ferro vir fortis armetur, intentiſsimus
pugnæ, agit quidem illis armis quod agit, nō quia ſpe-
cioſa,† ſed quia arma ſunt: idem ipſe eſt tamē, & valet *†precioſa.*
plurimum, etiam cum rimanti † telum ira facit. Agit *† vibranti.*
Apoſtolus vt pro Euangelico miniſterio patienter ma-
la huius temporis, cum ſolatio donorum dei omnia to
lerentur. Magna res eſt & granditer agitur, nec deſunt
ornamenta dicendi, Ecce, inquit, nūc tempus accepta- *2. Corin. 6.*
bile, ecce nunc dies ſalutis: nullam in quoquam dantes
offenſionem, vt non reprehendatur miniſterium no-
ſtrum: ſed in omnibus commendantes noſmetipſos vt *Grandiloquæ dictionis exēplū.*
dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in
neceſsitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in
ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in ca-
ſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in benignitate, in
ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis,
in virtute dei: per arma iuſticiæ à dextris & à ſiniſtris,
per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam
famam: vt ſeductores & veraces, vt qui ignoramur &
cognoſcimur, quaſi morientes, & ecce viuimus: vt co- L
ërciti, & non mortificati: vt triſtes, ſemper autem gau-
dentes: ſicut egentes, multos autem ditantes: tanquam
nihil habentes, & omnia poſsidentes. Vide adhuc ar-
dentem, Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor no-
ſtrum dilatatum eſt: & cętera quæ perſequi longum eſt.
Itèmque ad Romanos agit, vt perſecutiones huius mū-
di, charitate vincantur, ſpe certa in adiutorio dei. Agit
autem & granditer & ornate, Scimus, inquit, quoniam *Roma. 8.*
diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, iis
qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti: quoniam
quos ante præſciuit & prædeſtinauit conformes fieri
imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primogenitus in multis fra-
tribus. Quos autem prædeſtinauit, illos & vocauit: &
quos vocauit, ipſos & iuſtificauit: quos autem iuſtifica-
uit, illos & glorificauit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si
deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio filio non
pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illū, quo mo-
do non etiam cum illo nobis omnia donauit? Quis ac-
cuſabit aduerſus electos dei? Deus qui iuſtificat? Quis
eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus qui mortuus eſt, ma-
gis autē qui reſurrexit, qui eſt in dextera dei, qui & iter-
pellat pro nobis? Quis nos ſeparabit à charitate Chri- M
ſti? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an
nuditas, an periculum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt,
Quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati *Pſal. 43.*
ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus ſuperuin
cimus per eum qui dilexit nos. Certus ſum enim, quia
neque mors, neque vita, neque angeli, neque principa-
tus, neque præſentia, neque futura, neque virtus, neque
altitudo, neque profundum, neque creatura alia pote-
rit nos ſeparare à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu
domino noſtro. Ad Galatas autem quamuis tota ipſa e-
piſtola ſubmiſſo dicendi genere ſcripta ſit, niſi in extre
mis partibus vbi eſt eloquium temperatum, tamen in-
terponit quendam locum eo motu animi, vt ſine vllis
quidem talibus ornamētis qualia ſunt in iis quæ modo
poſuimus, nō poſſet tamen niſi granditer dici, Dies, in- *Gala. 4.*
quit, obſeruatis & menſes & annos & tempora, Timeo
vos ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis. Eſtote
ſicut & ego, quoniam & ego ſicut vos. Fratres precor
vos, nihil me læſiſtis. Scitis quia per infirmitatē carnis
iampridem euangelizaui vobis; & tentationes veſtras
in carne

A in carne mea nõ ſpreuiſtis neq; reſpuiſtis: ſed ſicut an-
gelum dei excepiſtis me, ſicut Chriſtum Ieſum. Quæ er-
go fuit beatitudo veſtra? Teſtimoniũ vobis perhibeo,
quoniam ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis & de-
diſſetis mihi. Ergo inimicus factus ſum, vobis verũ prę-
dicans? Aemulantur vos non bene, ſed excludere vos
volunt vt eos æmulemini. Bonum eſt autem in bono
æmulari ſemper, & non ſolum cum præſens ſum apud
vos. Filioli mei quos iterum parturio donec formetur
Chriſtus in vobis. Vellem autem nũc adeſſe apud vos,
& mutare vocem meam, quia cõfundor in vobis. Nũ-
quid hic aut contraria cõtrariis verba ſunt reddita, aut
aliqua gradatione ſibi ſubnexa ſunt, aut cæſa & mẽbra
circuituſve ſonuerunt? Et tamen non ideo tepuit gran-
Exẽpla ex dis affectus quo eloquium feruere ſentimus. Sed
doctoribus Apoſtolica iſta ſic clara ſunt, vt & profunda ſint: atque
Ca. XXXI. ita conſcripta memoriæq; mandata, vt non ſolum le-
ctore vel auditore, verũetiam expoſitore opus habeant,
ſi quis in eis non ſuperficie contẽtus altitudinem quæ-
rat. Quapropter videamus iſta genera dicẽdi in eis qui
iſtorum lectione ad rerum diuinarum atque ſalubrium
B ſcientiam profecerunt, eadẽmque Eccleſiæ miniſtra-
Cyprian⁹ in runt. Beatus Cyprianus ſubmiſſo dicendi genere vtitur
epiſ. de ſa- in eo libro, vbi de ſacramento calicis diſputat. Soluitur
cramẽto ca quippe ibi quæſtio in qua quæritur, vtrum calix domi-
licis Sub- nicus aquam ſolam, an eam vino mixtam debeat habe-
miſſæ di- re. Sed exempli gratia aliquid inde ponendum eſt. Poſt
ctionis exẽ principium ergo epiſtolæ, iam ſoluere incipiens pro-
plum. poſitam quæſtionem, Admonitos autem vos ſciatis,
Cõcor. de cõ inquit, vt in calice offerendo dominica traditio ſerue-
ſe. di. 2. c. 1. tur, neque aliud fiat à nobis quàm pro nobis dominus
& 2. & 4. prior fecit, vt calix qui in commemorationem eius of-
ſeu. diſt. 11. fertur, vino mixtus offeratur. Nam cum dicat Chriſtus,
ca. aqua. Ego ſum vitis vera, ſanguis Chriſti non aqua eſt vtiq;,
Ioan. 15. ſed vinum: nec poteſt videri ſanguis eius quo redem-
pti & viuificati ſumus eſſe in calice, quãdo vinum de-
ſit calici quo Chriſti ſanguis oſtenditur, qui ſcriptura-
rum omniũ ſacramento ac teſtimonio prædicatur. In-
Gene. 9. uenimus enim in Geneſi circa ſacramentum Noë hoc
idem præcurriſſe, & figuram dominicæ paſsionis illic
extitiſſe, quòd vinũ bibit, quòd inebriatus eſt, quòd in
domo ſua nudatus eſt, quòd fuit recubans nudus & pa-
C tentibus femoribus, quòd nuditas illa patris à medio
filio denudata † eſt, à maiore vero & minore contecta:
† denotata. & cætera quæ neceſſe non eſt exequi, cũ ſatis ſit hoc ſo-
lum complecti, quod Noë typum futuræ veritatis oſtẽ-
dens, non aquam ſed vinum biberit: & ſic imaginẽ do-
minicæ paſsionis expreſſerit. Item in ſacerdote Melchi-
ſedech dominici ſacramenti præfiguratũ videmus my-
ſterium, ſecundum quod ſcriptura diuina teſtatur & di
cit, Et Melchiſedech rex Salem, protulit panẽ & vinũ.
Gene. 14. Fuit autem ſacerdos dei ſummi, & benedixit, Abraam.
Quod autem Melchiſedech typũ Chriſti portaret, de-
clarat in Pſalmis ſpiritus ſanctus, ex perſona patris ad
filium dicẽs, Ante Luciferum genui te, Tu es ſacerdos
Pſal. 150. in ęternum ſecundum ordinem Melchiſedech, Hæc &
alia quę ſequũtur huius epiſtolæ, ſubmiſſę dictionis mo
dum ſeruant quod facile eſt explorare legentibus, San-
ctus quoque Ambroſius cum agat rem magnam de ſpi
ritu ſancto, vt eum patri & filio demonſtret æqualem
ſubmiſſo tamen dicẽdi genere vtitur, quoniam res ſuſ-
cepta non ornamenta verborum, aut ad flectẽdos ani-
Amb. li. 1. mos commotionis affectum, ſed rerum documẽta de-
de ſpũ ſan- ſiderat. Ergo inter cætera in principio huius operis ait,
cto ĩ plogo Commotus oraculo Gedeon, cum audiſſet quòd defi-

cientibus licet populorum milibus, in vno viro domi- D
nus plebem ſuam ab hoſtibus liberaret, obtulit hædum
caprarum, Cuius carnes ſecundum præcepta angeli, & *Iudic. 6.*
azyma ſupra petram poſuit, & ea iure perfudit. Quæ ſi-
mul vt virgæ cacumine quam gerebat angelus dei con
tigit, de petra ignis erupit, atque ita ſacrificiũ quod of-
ferebatur aſſumptum eſt. Quo indicio declaratum vi-
detur, quòd petra illa typum habuerit corporis Chriſti,
quia ſcriptum eſt, Bibebant de conſequenti petra, petra *1. Corin. 10.*
autem erat Chriſtus. Quod vtique non ad diuinitatem
eius, ſed ad carnem relatum eſt, quæ ſitientium corda
populorum perenni riuo ſui ſanguinis inundauit. Iam
tunc igitur in myſterio declaratum eſt, quia dominus
Ieſus in carne ſua, totius mundi peccata crucifixus ab-
oleret, nec ſolum delicta factorum, ſed etiam cupidita-
tes animorũ. Caro enim hædi ad culpam facti refer-
tur, ius ad illecebras cupiditatum, ſicut ſcriptũ eſt, Quia *Nume. 11.*
concupiuit populus cupiditatem peſsimam, & dixerũt,
Quis nos cibabit carne? Quòd igitur extendit angelus
virgam, & tetigit petram, de qua ignis exiit, oſtendit
quòd caro domini ſpiritu repleta diuino, peccata om-
nia humanæ conditionis exureret. Vnde & dominus E
ait, Ignem veni mittere in terram. Et cætera, in quibus *Luca 2.*
rei docendæ ac probandæ maxime incumbit. De *Cyprian⁹ in*
genere temperato eſt apud Cyprianum virginitatis il- *epiſt. de ha*
la laudatio, Nunc nobis ad virgines ſermo eſt, quarum *bitu virgi-*
quo ſublimior gloria eſt, maior & cura. Flos eſt ille Ec *nũ: quæ in-*
cleſiaſtici germinis, decus atq; ornamentum gratiæ ſpi *cipit, Diſci-*
ritalis, læta indoles laudis & honoris, opus integrum *plina cuſtos*
atque incorruptum, dei imago reſpõdẽs ad ſanctimo- *&c.*
niam domini, illuſtrior portio gregis Chriſti. Gaudet
per ipſas, atque in illis largiter floret ſanctæ matris Ec-
cleſiæ glorioſa † fœcunditas: quantoq; plus glorioſa vir- *† generoſa.*
ginitas numero ſuo addit, tanto plus gaudium matris
augeſcit. Et alio loco in fine epiſtolę, Quo modo, ĩquit,
portauimus imaginem eius qui de limo eſt, ſic porte- *In eadẽ e-*
mus & imaginem eius qui de cœlo eſt. Hãc imaginem *piſt. in fine.*
virginitas portat, portat integritas, ſanctitas portat & *1. Corin. 15.*
veritas: portant diſciplinę dei memores, iuſticiam cum
religione retinentes, ſtabiles in fide, humiles in timo-
re, ad omnem tolerantiam fortes, ad ſuſtinendas iniu-
rias mites, ad faciendam miſericordiam faciles, frater-
na pace vnanimes atque concordes. Quę vos ſingula ô F
bonæ virgines obſeruare, diligere, implere debetis, quę
deo & Chriſto vacantes ad dominum cui vos dicaſtis,
maiore & meliore parte pręceditis: prouectæ annis, iu-
nioribus facite magiſterium: minores natu, præbete pa-
ribus incitamentum, hortamentis vos mutuis excita-
te, æmulis de virtute documentis ad gloriam prouo-
cate, durate fortiter, ſpiritaliter pergite, peruenite fœli-
citer, tantum mementote tunc noſtri, cum incipiet in
vobis virginitas honorari. Ambroſius etiam genere di
cendi temperato & ornato profeſsis virginibus propo- *De virgini*
nit tanquam ſub exempli forma quod moribus imitẽ- *b⁹ in lib. 2.*
tur, & dicit, Virgo erat, non ſolum corpore, ſed etiam *in princ.*
mẽte, quæ nullo doli ambitu ſyncerum adulteraret af-
fectum, corde humilis, verbis grauis, animi prudens, lo-
quendi parcior, legendi ſtudioſior: non in incerto di-
uitiarum, ſed in prece pauperis ſpem reponens, intenta
operi, verecunda ſermoni, arbitrũ mentis ſolita nõ ho-
minem ſed deum quærere: nullum lædere, bene velle
omnibus, aſſurgere maioribus natu, æqualibus non in-
uidere, fugere iactantiam, rationem ſequi, amare virtu-
tem. Quãdo iſta vel vultu læſit parẽtes? quãdo diſſenſit
à propinquis? quando faſtidiuit humilẽ? quando irriſit

G debilem? quando vitauit inopem? Eos ſolos ſolita cœtus virorum inuiſere, quos miſericordia non erubeſceret, neque præteriret verecundia. Nihil toruum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inuerecundum: non geſtus fractior, non inceſſus ſolutior, non vox petulantior, vt ipſa corporis ſpecies ſimulachrum fuerit mẽtis, & figura probitatis. Bona quippe domus in ipſo veſtibulo debet agnoſci, ac primo prætendat ingreſſu, nihil intus latere tenebrarũ, tanquam lucernæ lux intus poſita, foris luceat. Quid ego exequar ciborũ parſimoniam, officiorum redundantiam: alterum vltra naturã ſuperfuiſſe, alterum ipſi naturæ penè defuiſſe? Illic nulla intermiſſa tempora, hic congeminati ieiunio dies: & ſi quando reficiendi ſucceſsiſſet voluntas, cibus plerũque obuius qui mortem arceret, non delicias miniſtraret &c. Hæc autem propterea in exemplo huius temperati generis poſui, quia non hic agit vt virginitatem voueant quæ nondũ vouerũt, ſed quales eſſe debeant quæ iam votæ ſunt. Nam vt aggrediatur animus tantum ac tale propoſitũ, grandi vtique dicendi genere debet excitari & accendi. Sed martyr Cyprianus de habitu virginum, nõ de ſuſcipiendo virginitatis propoſito ſcrip-
H ſit. Iſte vero Epiſcopus etiam ad hoc eas magno accendit eloquio. Verum ex eo quod ambo egerũt, dictionis grãdis exempla memorabo. Ambo quippe inuecti ſunt in eas, quæ formam pigmentis colorant, vel potius decolorant: quorum prior ille cũ hoc ageret, ait inter cætera, Si quis pingendi artifex vultum alicuius, & ſpeciẽ & corporis qualitatẽ æmulo colore ſignaſſet, & ſignato iam conſummatoq; ſimulachro, manus alius inferret, vt iam formata, iam picta quaſi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria & iuſta indignatio videretur. Tu te exiſtimas impune laturam tã improbæ temeritatis audaciã, dei artificis offenſam? Vt enim impudica circa homines, & inceſta fucis lenocinantibus nõ ſis, corruptis violatisq; quæ dei ſunt, peior adultera detineris. Quòd ornari te putas, quòd putas comi, impugnatio eſt iſta diuini operis, præuaricatio eſt veritatis. Monentis Apoſtoli vox eſt, Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque feſta celebremus, non in fermento veteri, neque in fermento maliciæ & nequiciæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Num ſynceritas perſeuerat & veritas, quã-
I do quæ ſyncera ſunt polluũtur, & colorum adulterinis medicaminum fucis in mendaciũ vera mutantur? Dominus tuus dicit, Non potes facere capillum vnum album aut nigrum: & tu ad vincendam domini tui vocẽ vis te eſſe potiorem audaci conatu, & ſacrilego contẽptu? Crines tuos inficis, malo præſagio futurorum capillos iam tibi flammeos auſpicaris. Longum eſt inſerere omnia quæ ſequuntur. Ille vero poſterior vt in tales diceret, Hinc illa, inquit, naſcuntur incentiua viciorum, vt quæſitis coloribus ora depingãt, dum viris diſplicere formidant, & de adulterio vultus, meditantur adulterium caſtitatis. Quanta hæc amentia effigiẽ mutare naturæ, picturam quærere? Et dum verentur maritale iudicium, perdiderũt ſuum. Prior enim de ſe pronũciat, quæ cupit mutare quod nata eſt: ita dum alij ſtudet placere, prius ipſa ſibi diſplicet. Quem iudicẽ mulier veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm teipſam quæ videri times? Si pulchra es, cur abſconderis? Si deformis, cur te formoſam eſſe mentiris, nec tuę cõſcientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura? Ille enim alteram diligit, tu alteri vis placere: & iraſceris ſi amet

Grãdis generis exemplum.

In epiſtola de habitu virginum.

1. Corin. 5.

Math. 5.

Amb. li. 1. de virginibus.

alteram, qui adulterare in te docetur. Mala magiſtra es K
iniuriæ tuæ. Lenocinari enim refugit, etiam quæ paſſa eſt lenonem. Ac licet vilis mulier, non alteri tamen, ſed ſibi peccat. Tolerabiliora propemodũ in adulterio crimina ſunt: ibi enim pudicicia, hic natura adulteratur. Satis, vt exiſtimo, apparet fœminas ne ſuam fucis adulterent formam, & ad pudorem & ad timorẽ hac facundia vehementer impelli. Proinde neq; ſubmiſſum, neque temperatum, ſed grãde omnino genus hoc elocutionis agnoſcimus. Et in his autem, quos duos ex omnibus proponere volui, & in aliis Eccleſiaſticis viris & bona & bene, id eſt, ſicut res poſtulat, acute, ornate, ardentèrque dicentibus, per multa eorum ſcripta vel dicta poſſunt hæc tria genera reperiri, & aſsidua lectione vel auditione admixta etiam exercitatione ſtudentibus inoleſcere. Nec quiſquam præter diſciplinam eſſe exiſtimet iſta miſcere, imò quantum congrue fieri poteſt, omnibus generibus dictio varianda eſt. Nam quãdo prolixa eſt in vno genere, minus detinet auditorẽ. Cum vero fit in aliud ab alio tranſitus, etiam ſi longius eat, decentius procedit oratio: quamuis habeant & ſingula genera varietates ſuas in ſermone eloquentium, quibus non ſinuntur in eorũ qui audiunt frigeſcere vel L
tepeſcere ſenſibus. Veruntamen facilius ſubmiſſum ſolum quàm ſolum grãde diutius tolerari poteſt. Cõmotio quippe animi quanto magis excitanda eſt, vt nobis aſſentiat auditor, tanto minus in ea diu teneri poteſt, cum fuerit quantum ſatis eſt excitata. Et ideo cauendũ eſt, ne dum volumus altius erigere quod erectum eſt, etiam inde decidat, quò fuerat excitatione perductum. Interpoſitis vero quę ſunt dicenda ſubmiſsius, bene reditur ad ea quę opus eſt granditer dici, vt dictionis impetus ſicut maris æſtus alternet. Ex quo fit vt grãde dicendi genus, ſi diutius eſt dicendum, nõ debeat eſſe ſolum, ſed aliorum generum interpoſitione varietur: ei tamen generi dictio tota tribuatur, cuius copia præualuerit. Intereſt enim quod genus cui generi interponatur vel adhibeatur certis & neceſſariis locis: nam & in grandi genere ſemper aut penè ſemper temperata debent eſſe principia. Et in poteſtate eſt eloquentis, vt dicantur nonnulla ſubmiſſe etiam quæ poſſent grãditer dici, vt ea quæ dicuntur granditer, ex illorũ fiant comparatione grãdiora, & eorum tanquam vmbris luminoſiora reddantur. In quocunque autem genere aliqua quæſtionum vincula ſoluenda ſunt, acumine opus M
eſt, quod ſibi ſubmiſſum genus proprie vẽdicat. Ac per hoc eo genere vtendum eſt & in aliis duobus generibus, quãdo eis iſta incidunt, ſicut laudandũ aliquid vel vituperandum: vbi nec damnatio, nec cuiuſquam liberatio, nec ad actionem quamlibet aſſenſio requiritur: in quocũque alio genere occurrerit, genus adhibendũ & interponendum eſt temperatum. In grandi ergo genere inueniunt locos ſuos duo cætera, & in ſubmiſſo ſimiliter. Temperatum autem genus non quidem ſemper, ſed tamen aliquando ſubmiſſo indiget, ſi, vt dixi, quæſtio, cuius nodus eſt ſoluendus, incurrat: vel quando nonnulla, quæ ornari poſſent, ideo nõ ornãtur, ſed ſubmiſſo ſermone dicuntur, vt quibuſdam quaſi toris ornamentorum præbeant eminentiorem locũ. Grande autem genus temperata dictio non requirit, Ad delectandos quippe animos, non ad mouendos ipſa ſuſcipitur. Non ſanè ſi dicenti crebrius & vehementius acclametur, ideo granditer putandus eſt dicere: hoc enim & acumina ſubmiſsi generis, & ornamenta faciũt temperati. Grande autem genus plerunque pondere

Dictio varianda eſt. Cap. XXII.

De miſcendo dictionis genere. Ca. XXIII.

Sublime dicẽdi genus quid efficiat. Caput XXIIII.

ſuo

A ſuo voces premit, ſed lachrymas exprimit. Deniq; cum apud Cæſareã Mauritaniæ populo diſſuaderẽ pugnam ciuilẽ, vel potius plus quàm ciuilẽ, quam cateruã vocabãt: oeq; enim ciues tantũmodo, verum etiã propinqui, fratres, poſtremo parentes ac filij lapidibus inter ſe in duas partes diuiſi, per aliquot dies cõtinuos, & certo tẽpore anni ſolenniter dimicabant, & quiſq; vt quemque poterat occidebat. Egi quidẽ granditer quãtũ valui, vt tam crudele atq; inueteratũ malum de cordibus & moribus eorum auellerem, pelleremq; dicẽdo: non tamen egiſſe aliquid me putaui, cũ eos audirẽ acclamantes, ſed cum flẽtes viderẽ. Acclamationibus quippe ſe doceri & delectari, flecti autem lachrymis indicabant. Quas vbi aſpexi, immanẽ illam cõſuetudinem à patribus & auis, longeq; à maioribus traditã, quæ pectora eorum hoſtiliter obſidebat, vel potius poſsidebat, deuictã antequam reipſa id oſtẽderent, credidi. Moxq; ſermone finito, ad agendas deo gratias corda atq; ora cõuerti. Et ecce iam fermè octo vel amplius anni ſunt propicio Chriſto, ex quo illic nihil tale tentatũ eſt. Sunt & alia multa experimẽta, quibus didicimus homines quid in eis fecerit ſa-
B pientis grãditas dictionis, nõ clamore potius quàm gemitu, aliquãdo etiã lachrymis, poſtremo vitæ mutãtione mõſtraſſe. Submiſſo etiam dicẽdi genere ſunt plerique mutati, ſed vt quod nõ ſciebant, ſcirẽt: aut quod eis videbatur incredibile, crederent: non autem vt agerent quod agendum iam nouerant, & agere nolebãt. Ad huiuſmodi nanq; duriciã flectendam, debet granditer dici. Nam & laudes & vituperationes quãdo eloquenter dicuntur, cum ſint in genere tẽperato, ſic afficiunt quoſdam, vt nõ ſolum in laudibus & vituperationibus eloquentia delectentur, verum & ipſi laudabiliter appetãt, fugiantq; vituperabiliter viuere. Sed nunquid omnes qui delectantur, mutantur: *ſicut in grãdi genere omnes qui flectuntur, agunt, & in ſubmiſſo genere omnes qui docentur ſciunt, aut credunt verum eſſe quod neſciunt? *(* ſimitãtur)* Vnde colligitur illa duo genera quod efficere intẽdunt, hoc eis eſſe maxime neceſſariũ, qui ſapienter & eloquenter volunt dicere. *Dicẽdũ vt perſuadeamus. Cap. XXV.* Illud vero quod agitur genere temperato, id eſt vt eloquẽtia ipſa delectet, non eſt propter ſeipſum vſurpandum: ſed vt rebus quæ vtiliter honeſteq; dicuntur, ſi nec docente indigent eloquio nec monente, quia & ſcientes & fauentes auditores ha-
C bent, aliquãto promptius ex ipſa delectatione elocutionis accedat vel tenacius adhęreat aſſenſus. Nam cum eloquentiæ ſit vniuerſale officium in quocũque iſtorum trium generũ, dicere apte ad perſuaſionem, finis autem id quod intenderis perſuadere dicendo: in quocunque iſtorum trium generum dicit quidem eloquens apte ad perſuaſionem, ſed niſi perſuadeat ad finem nõ peruenit eloquentiæ. Perſuadet autẽ in ſubmiſſo genere vera eſſe quæ dicit. Perſuadet in grandi, vt agantur quæ agenda iam eſſe ſciuntur, nec tamen aguntur. Perſuadet in genere tẽperato, pulchre ornateq; ſe dicere: Quo fine nobis quid opus eſt? Appetant eum qui lingua gloriantur, & ſe in panegyricis talibuſq; dictionibus iactãt, vbi nec docendus, nec ad aliquid agendum mouẽdus, ſed tantummodo eſt delectandus auditor. Nos vero iſtum finem referamus ad alterum finem, vt ſcilicet quod efficere volumus cum grãditer dicimus, hoc etiã iſto velimus: id eſt vt bona morũ diligantur, vel deuitẽtur mala: ſi ab hac actione nõ ſic alieni ſunt homines, vt ad eã grandi genere dictionis vrgendi videãtur: aut ſi iam id agunt, vt agant ſtudioſius, atque in eo firmiter perſeuerent. Ita fit vt etiam tẽperati generis ornatu non iactan-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

D ter, ſed prudenter vtamur, non eius fine contenti, quo tantũmodo delectatur auditor, ſed hoc potius agentes, vt etiam ipſo ad bonũ, quod perſuadere volumus, adiuuetur. *Vt cũ aua dictũ voluptate dicamus. Cap. XXVI* Illa itaq; tria, quæ ſupra poſuimus, eum qui ſapienter dicit, ſi etiam eloquẽter vult dicere, id agere debere, vt intelligenter, vt libenter, vt obediẽter audiatur, non ſic accipienda ſunt tãquam ſingula illis tribus dicendi generibus ita tribuantur, vt ad ſubmiſſum intelligenter, ad temperatũ libenter, ad grande pertineat obedienter audiri: ſed ſic potius vt hęc tria ſemper intẽdat, & quantum poteſt agat, etiam cum in illorum ſingulo quoque verſatur. Nolumus enim faſtidiri, etiam quod ſubmiſſe dicimus, ac per hoc volumus nõ ſolum intelligenter, verumetiam libenter audiri. Quid autem agimus diuinis teſtimoniis docendo quod dicimus, niſi vt obedienter audiamur, id eſt, vt credatur eis, opitulante illo cui dictum eſt, Teſtimonia tua credibilia facta ſunt valde? *Pſal. 92.* Quid etiã cupit niſi credi, qui aliquid licet ſubmiſſo eloquio diſcentibus narrat? Et quis eũ velit audire, niſi auditorẽ nonnulla etiã ſuauitate detineat? Nam ſi non intelligatur, quis neſciat? nec libenter eum poſſe, nec obedienter audiri? Plerunq; autem dictio ipſa ſub-
E miſſa, diſſoluit difficillimas quæſtiones, & inopinata manifeſtatione demonſtrat: dum ſentẽtias acutiſsimas de neſcio quibus quaſi cauernis, vnde non ſperabatur, eruit & oſtendit: dũ aduerſarij conuincit errorẽ, & docet falſum eſſe quod ab illo dici videbatur inuictũ: maxime quando adeſt ei quoddam decus nõ appetitũ, ſed quodam modo naturale: & quãdo nõnulla nõ iactanticula, ſed quaſi neceſſaria, atque, vt ita dicã, ipſis rebus extorta numeroſitas clauſularũ, tãtas acclamationes excitat, vt vix intelligatur eſſe ſubmiſſa. *Metaphora venuſta.* Nõ enim quia neque incedit ornata neq; armata, ſed tãquã nuda cõgreditur, ideo non aduerſariũ neruis lacertiſq; collidit, & obſiſtentem ſubruit ac deſtruit mẽbris fortiſsimis falſitatẽ. Vnde autẽ crebro & multũ acclamatur ita dicẽtibus, niſi quia veritas ſic demõſtrata, ſic defenſa, ſic inuicta delectat? Et in hoc igitur genere ſubmiſſo iſte noſter doctor & dictor id agere debet, vt nõ ſolũ intelligẽter, verumetiam libenter & obedienter audiatur. Illa quoq; eloquentia generis temperati apud eloquentẽ Eccleſiaſticũ, nec inornata relinquitur, nec indecenter ornatur: nec ſolũ hoc appetit vt delectet, quod ſolũ apud alios
F profitetur: verumetiam in iis quæ laudat ſiue vituperat, iſtis appetendis vel firmius tenendis, illis autẽ vitandis vel reſpuendis, vult vtiq; obediẽter audiri. Si autem nõ auditur intelligenter, nec libenter poteſt. Proinde illa tria, vt intelligãt qui audiunt, vt delectẽtur, vt obediãt, etiam in hoc genere agendum eſt, vbi tenet delectatio principatum. Iam vero vbi mouere & flectere grãdi genere opus eſt auditorem, quod tunc eſt opus, quando & veraciter dici & ſuauiter cõfitetur, & tamen nõ vult facere quod dicitur, dicendum eſt proculdubio grãditer. Sed quis mouetur, ſi neſcit quod dicitur? Aut quis tenetur vt audiat, ſi non delectatur? Vnde & in iſto genere, vbi ad obedientiã cor durum dictionis granditate flectendũ eſt, niſi & intelligenter & libenter qui dicit audiatur, non poteſt obedienter audiri. *Obediẽtius audiri cuius vita orationi reſpondet.* Habet autẽ vt obedienter audiatur quantacunq; granditate dictionis maius pondus vita dicentis. Nam qui ſapienter & eloquẽter dicit, viuit autem nequiter, erudit quidẽ multos diſcendi ſtudioſos, quamuis animæ ſuæ ſit inutilis, ſicut ſcriptũ eſt, *Ca. XXVII* Scribæ & Phariſæi in cathedra Moyſi ſederunt: quæ dicunt facite, quæ autẽ faciunt, facere nolite. *Matth. 23.* Dicunt enim, & nõ faciunt. Vnde ait & Apoſtolus, Siue *Philip 1.*

occaſione

G occaſione ſiue veritate Chiſtus annũcietur: Chriſtus autem veritas eſt, & tamen etiam nõ veritate annunciari veritas poteſt, id eſt, vt prauo & fallaci corde quæ recta & vera ſunt prædicentur. Sic quippe annunciatur Ieſus *Philip. 2.* Chriſtus ab eis qui ſua quęrunt, nõ quę Ieſu Chriſti. Sed quoniã boni fideles non quemlibet hominũ, ſed ipſum *Matth. 23.* deum obediẽter audiunt, qui ait: Quæ dicũt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Dicũt enim, & nõ faciunt, Ideo audiuntur vtiliter, qui etiã vtiliter non agunt. Sua enim quærere ſtudent, ſed ſua docere nõ audent, de loco ſcilicet ſuperiore ſedis Eccleſiaſticæ, quem ſana doctrina cõſtituit. Propter quod ipſe dominus, priuſquam de talibus quod cõmemoraui diceret, præmiſit, Cathedram Moyſi ſederunt. Illa ergo cathedra, nõ eorum ſed Moyſi, cogebat eos bona dicere, etiam nõ bona facientes. Agebant ergo ſua in vita ſua: docere autem ſua, cathedra illos non permittebat aliena. Multis itaque proſunt dicendo quæ non faciunt: ſed longe pluribus prodeſſent faciendo quæ dicunt. Abundant enim qui malę vitæ ſuę defenſionem ex ipſis ſuis prępoſitis & doctoribus quærũt, reſpondentes corde ſuo, aut etiam ſi ad hoc erumpunt ore ſuo, atque dicentes, Quod mihi pręcipis,
H cur ipſe non facis? Ita fit vt eũ non obedienter audiant, qui ſe ipſe nõ audit, & dei verbum quod eis prędicatur, ſimul cum ipſo prędicatore contemnãt. Denique Apo-*1. Timo. 4.* ſtolus ſcribẽs ad Timotheum, cum dixiſſet, Nemo adoleſcentiam tuam contemnat: ſubiecit vnde non contemneretur, atque ait, Sed forma eſto fideliũ in ſermone, in conuerſatione, in dilectione, in fide, in caſtitate.

Sapiẽter dicere. Cap. XXVIII. Talis doctor vt obedienter audiatur non impudenter, non ſolum ſubmiſſè ac temperate, verũetiam granditer dicit: quia non contemptibiliter viuit. Sic nanque elegit bonam vitam, vt etiam bonam non negligat famam, ſed prouideat bona corã deo & hominibus, quã-*2. Cor. 8.* tum poteſt illum timendo, his cõſulendo. In ipſo etiam ſermone malit rebus placere quàm verbis: nec exiſtimet dici melius, niſi quod dicitur verius: nec doctor verbis ſeruiat, ſed verba doctori. Hoc eſt enim quod Apoſto-*1. Cor. 1.* lus ait, Nõ in ſapiẽtia verbi, ne euacuetur crux Chriſti. *2. Cor. 2.* Ad hoc enim valet etiam, quod ait ad Timotheũ, Noli verbis cõtendere: ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Neque enim hoc ideo dictũ eſt, vt aduerſariis oppugnantibus veritatem, nihil nos pro ve-*Titum. 1.* ritate dicamus. Et vbi erit quod cum oſtenderet qualis
I eſſe Epiſcopus debeat, ait inter cætera, Vt potens ſit in *Verbis contendere.* doctrina ſana, & cõtradicentes poſſit redarguere. Verbis enim cõtendere eſt nõ curare quo modo error veritate vincatur, ſed quo modo tua dictio dictioni præferatur alterius. Porrò qui nõ verbis cõtẽdit, ſiue ſubmiſſe, ſiue tẽperate, ſiue granditer dicat, id agit verbis vt ve-*1. Tim. 1.* ritas pateat, veritas placeat, veritas moneat: quoniã nec *Roma. 13.* ipſa quæ præcepti finis, & plenitudo legis eſt charitas, vllo modo recta eſſe poteſt, ſi ea quæ dicuntur nõ vera ſed falſa ſunt. Sicut autem cuius pulchrũ corpus & deformis eſt animus, magis dolẽdus eſt, quàm ſi deforme haberet & corpus: ita qui eloquẽter ea quæ falſa ſunt dicunt, magis miſerãdi ſunt, quàm ſi talia deformiter dicerent. Quid eſt ergo nõ ſolum eloquẽter verumetiam ſapiẽter dicere, niſi verba in ſubmiſſo genere ſufficientia, in temperato ſplendentia, in grandi vehemẽtia, veris tamen rebus quas audire oporteat adhibere? Sed qui vtrunque non poteſt, dicat ſapientèr quod non dicit eloquenter, potius quàm dicat eloquenter, quod non di-*Diuerſos eſſe verbi* cit ſapienter. Si autem ne hoc quidem poteſt, ita cõuerſetur vt non ſolum præmium ſibi cõparet, ſed etiam

K præmiũ habeat aliis exemplum, & ſit ei quaſi copia di-*præconeſſecundũ linguã, ingenij vita diuerſitatem. Ca. XXIX.* cendi forma viuendi. Sunt ſanè quidam qui bene pronunciare poſſunt, quid autem pronuncient, excogitare non poſſunt. Quod ſi ab aliis ſumant eloquẽter ſapienterq́; conſcriptum, memoriæq́; commendent, atque ad populum proferant, ſi eam perſonã gerunt, non improbe faciunt. Sic enim, quod profecto vtile eſt, multi prædicatores veritatis fiunt, nec multi magiſtri, ſi vnius ve-*Matth. 23.* ri magiſtri idipſum dicãt omnes, & nõ ſint in eis ſchiſ-*1. Cor. 1.* mata. Nec deterrendi ſunt iſti voce Hieremiæ prophe-*Hiere. 23.* tæ, per quem deus arguit eos qui furantur verba eius, vnuſquiſque à proximo ſuo. Qui enim furãtur, alienum auferunt: verbum autem dei non eſt ab eis alienum, qui obtemperant ei: potiuſq́; ille dicit aliena, qui cum dicat bene, viuit male. Quæcunque enim bona dicit, eius excogitari videntur ingenio, ſed ab eius moribus aliena ſunt. Eos itaque dixit deus furari verba ſua, qui boni volunt videri, loquendo quæ dei ſunt, cũ mali ſint faciendo quę ſua ſunt. Nec ſanè ipſi dicũt bona, quæ dicũt, † ſi *† quæ dei ſunt.* diligẽter attendas. Quo modo enim dicũt verbis quod negant factis? Non enim fruſtra de talibus ait Apoſto-*Ad Titũ. 1.* lus, Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negãt. Mo-
L do ergo quodã ipſi dicũt, & rurſus alio modo ipſi non dicũt, quoniam vtrunque verũ eſt quod ait veritas. De talibus enim loquens, Quæ dicunt, inquit, facite: quę au-*Matth. 23.* tem faciunt, facere nolite. hoc eſt quod ex ore illorũ auditis, facite: quod in opere videtis, facere nolite. Dicunt *Supra. 27. c* enim, inquit, & non faciunt. Ergo quamuis non faciant, *Supra. 28. c* dicunt tamen. Sed alio loco tales arguens, Hypocritæ, *Matth. 12.* inquit, quo modo poteſtis bona loqui, cũ ſitis mali? Ac per hoc & ea quæ dicunt, quando bona dicunt, nõ ipſi dicunt, voluntate ſcilicet atque opere negãdo quod dicunt. Vnde cõtingit, vt homo diſertus & malus ſermonem quo veritas prędicetur, dicendum ab alio non diſerto, ſed bono ipſe componat. Quod cum fit, ipſe à ſeipſo tradit alienum, ille ab alieno accipit ſuum. Cũ vero boni fideles bonis fidelibus hanc operam cõmodãt, vtrique ſua dicunt: quia & deus ipſorum eſt, cuius ſunt illa quæ dicunt: & ea ſua faciunt, quæ non ipſi componere potuerunt, qui ſecundum illa compoſite viuunt.

Orãdus deus vt adſit nobis dicentibus. Cap. XXX. Siue autem apud populum vel apud quoſlibet iamiamq́; dicturus aliquis, ſiue quod apud populum dicendum, vel ab eis qui voluerint aut potuerint legendũ eſt dictaturus, oret vt deus ſermonẽ bonum det in os eius.
M Si enim regina orauit Heſter, pro ſuæ gentis tẽporaria *Heſter 14.* ſalute locutura apud regẽ, vt in os eius deus congruum ſermonem daret: quanto magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui pro æterna hominum ſalute in verbo & doctrina laborat? Illi vero qui ea dicturi ſunt quæ ab aliis acceperint, & antequam accipiant orent pro eis à quibus accipiunt, vt eis detur quod per eos accipere volunt: & cum acceperint, orent vt bene & ipſi proferant, & illi ad quos proferunt ſumant: & de proſpero exitu dictionis eidem gratias agant, à quo id ſe accepiſſe non *2. Corin. 10.* dubitant, vt qui gloriatur in illo glorietur, in cuius ma-*Sapien. 7.* nu ſunt & nos & ſermones noſtri. *Excuſat prolixitatẽ libri. Cap. XXXI.* Longior euaſit liber hic quàm volebam, quamq́; putaueram. Sed legenti vel audienti, cui gratus eſt, longus non eſt: cui autẽ longus eſt, per partes eum legat, qui habere vult cognitum. Quem vero eius cognitionis piget, de lõgitudine non queratur. Ego tamẽ deo noſtro gratias ago, quòd in his quatuor libris non qualis ego eſſem, cui multa deſunt, ſed qualis eſſe debeat, qui in doctrina ſana, id eſt Chriſtiana, non ſolum ſibi, ſed aliis etiã laborare ſtudet, quãtulacunque potui facultate diſſerui.

A
DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS Epiſcopi, Locutionis de Geneſi Liber primus.

LOCVTIONES ſcripturarum,
quæ videntur ſecũdum proprie-
tates, quæ idiomata Græce vocã-
tur, linguæ Hebraicę vel Grææ.
1 Et diuident inter mediũ diei,
Gene.1. & inter medium noctis. Vola-
2 tilia volantia ſuper terram ſecũ-
dum firmamentum cœli. Quęri-
tur quo modo accipiendum ſit ſecũdum firmamentum
cœli. Sic etiam faciamus hominem ſecundũ imaginem
& ſecundum ſimilitudinem. Quod multi Latini codi-
3 ces habent, ad imaginem & ſimilitudinem. Implete
Gene.2. terrã, & dominamini eius. Latina enim locutio eſt, do-
4 minamini ei. Et homo nõ erat operari terrã. Quod
5 Latini codices habent, qui operaretur terram. Plan-
B tauit deus paradiſum ſecundum Orientem. Quod Lati-
6 ni habent, ad Orientem. Quod habent multi Latini
codices, Et lignum ſciendi bonũ & malũ. Vel, Lignum
ſcientiæ boni & mali: vel, lignum ſciendi boni & mali.
& ſi quæ ſunt aliæ varietates de hac re interpretũ, Græ-
cus habet, Et lignum ad ſciẽdum cognoſcibile boni &
mali. Quod neſcio vtrum locutionis ſit, & non magis
7 certum ſenſum aliquem inſinuet. Quod habent lati-
ni codices, Ex omni ligno quod eſt in paradiſo, eſcæ e-
des. Non in paradiſo eſcæ, diſtinguendum eſt, ſed eſcæ
edes: nã eſca edes dici admittit Latina locutio, quæ pro
datiuo caſu Græco, ablatiuum vel quem appellãt ſepti-
mũ, in huiuſmodi locutionibus ſolet ponere: aut certe
8 ordo verborum eſt, Ex omni ligno eſcæ. Serpens erat
Gene.3. prudentiſsimus omnium beſtiarum. quod multi Latini
9 habẽt, in Græco ſcriptũ eſt φρονιμώτατος. Quod ſcrip-
tum eſt de Adam & Eua, Aperti ſunt oculi eorum, cum
abſurde credatur eos in paradiſo cęcos, vel oculis clau-
Gene.21. ſis prius oberraſſe, locutionis eſt, qua etiã de Agar ſcrip-
tum eſt, Aperuit oculos ſuos, & vidit puteũ. Neq; enim
Lucæ.24. clauſis prius oculis ſedebat. Et quòd in fractione panis
aperti ſunt oculi eorum qui cognouerunt dominũ poſt
C reſurrectionem. Neque enim per viam cum illo clauſis
10 oculis ambulabant. Et, Quod habẽt multi codices,
Inimiciciam ponam inter te & mulierem. Græci habẽt,
in medio tui & in medio mulieris: quod locutionis ge-
nus eſt, Nam tantundem valet quantũ cum dicitur, in-
ter te & mulierẽ: hoc & in eo quod ſequitur, in medio
11 ſeminis tui, & in medio ſeminis eius. Quod habent
multi codices, quia audiſti vocem mulieris tuę, & ediſti
de ligno de quo pręceperam tibi de eo ſolo non edere.
Græci habent, Ediſti de ligno de quo præceperam tibi,
eo ſolo non edere ex eo. Alij autẽ interpretes Græci ha-
bent, manducaſti vel ediſti: vt ita ſit ſenſus ſecũdum ip-
ſos, quia audiſti vocẽ mulieris tuæ, & ediſti de ligno de
quo præceperam tibi eo ſolo non edere, ex eo ediſti.
12 Et appoſuit parere fratrem eius Abel. locutio eſt fre-
13 quens in ſcripturis, appoſuit dicere. Et factũ eſt dum
Gene.4. eſſent in campo, inſurrexit Cain ſuper Abel & occidit
eum. locutio eſt frequens: nã etſi non haberet, & factum
eſt, poſſet integer ſenſus eſſe, Et cum eſſent in campo.
Quod ſcriptum eſt in quibuſdam Latinis codicibus,
14 Et pœnituit, & dixit deus. Deleam hominem quem fe-
Gene.5. ci à facie terræ. in Græco inuenitur ἐνεθυμήθη, quod ma-
gis recogitauit quàm pœnituit ſignificare perhibetur, D
quod verbum etiam nonnulli Latini codices habent.
Quod habent Latini codices plurimi, Nidos facies 15
in arcam. cum Latina locutio ſit non in arcã, ſed in ar-
ca. Græci nec in arcam, nec in arca habent, ſed nidos fa
cies arcam: quod intelligitur, vt ipſa arca nidi eſſent.
Quod habent plerique codices, Facies oſtium arcæ à 16
latere. nonnulli habent, ex tranſuerſo, Sic enim volue-
runt interpretari quod Græce dicitur, ἐκ πλαγίων.
Quod ſcriptum eſt, Adhuc enim ſeptem dies & ego 17
inducam diluuium aquæ ſuper terram. quod nonnulli
Latini codices habent: in Græco inuenitur, ego indu-
cam pluuiã ſuper terram. Græca locutio genitiuum ha-
bet, non accuſatiuum, vt ſi hoc in Latinũ exprimamus,
ita dicatur, Adhuc enim ſeptem diebus inducam plu-
uiam ſuper terram. Quod ſcriptum eſt, Et fecit Noë 18
omnia quæcunque præcepit illi dominus, ſic fecit. Lo- 2. Retract.
cutio eſt ſimilis ei quod in cõditione creaturæ poſtea- cap.4.
quam dicitur, Et ſic eſt factum: additur, & fecit deus.
Quod ſcriptum eſt, Delebo omnem ſuſcitationem. 19
non creationem dictam notandum eſt: ἀνάστασιν enim Gene.1.
Græce ſcriptum eſt, quod nomẽ reſurrectionis aſsidue E
ponitur in ſcripturis Græcis, cum poſſet ἐξανάστασις di-
ci: vt ſuſcitatio ſit ἀνάστασις, reſurrectio ἐξανάστασις.
Quo verbo & Apoſtolus vſus eſt, Si quo modo occur- Philip.3.
ramus in reſurrectionem mortuorum. Ibi enim Græce
non ἀνάστασιν, ſed ἐξανάστασιν habet. Quod ſcriptum 20
eſt, Et omnes beſtiæ ſecundum genus, & omnia pecora Gene.7.
ſecundum genus, & omne repens quod mouetur ſuper
terram ſecundum genus, & omne volatile ſecundũ ge-
nus intrarunt ad Noë in arcam, bina ab omni carne in
quo eſt ſpiritus vitæ. nõ refertur in quo, niſi genus ſub-
audias, id eſt, in quo, genere. Nam ſi in carne ſubaudi-
remus, in qua, fuerat dicẽdũ: quod ſolus interpres Sym-
machus dixit. Quod iterum ſcriptũ eſt, Et deleta eſt 21
omnis ſuſcitatio. notandum locutionis eſſe, pro eo ac ſi
diceret, conditionem vel creaturam carnis. Cum dixiſ-
ſet & deleta eſt omnis ſuſcitatio quæ erat ſuper faciem
omnis terræ ab homine vſque ad pecudũ & repentium
& volatiliũ cœli: deinde addidit, & deleta ſunt de ter-
ra: locutionem illã eſſe repetitionis qua familiariter vti-
tur ſcriptura, notandum eſt. Quod ſcriptum eſt, Di- 22
miſit coruum videre ſi ceſſauit aqua: & exiẽs reuerſus Gene.8.
non eſt donec ſiccauit aqua à terra. locutio eſt vſitata F
in ſcripturis, quæ iam nunc incipiat aduerti, Non enim
poſtea reuerſus eſt, quia dictum eſt nõ reuerſum donec
ſiccaret aqua. Quod ſcriptum eſt, Et extẽdit manum 23
ſuam & accepit eam, & induxit eam ad ſemetipſum in
arcam. Locutio eſt, quã propterea Hebræam puto, quia
& Punicæ linguę familiariſsima eſt, in qua multa inue-
nimus Hebræis verbis conſonantia. Nam vtique ſuffi-
ceret, Et extendit manum: etſi non adderet, ſuam. Tale
eſt etiam quod paulopoſt dicit, Habebat oliuę folia, ſur-
culum in ore ſuo. Et non appoſuit reuerti ad eũ am- 24
plius. locutio eſt familiariſsima ſcripturis. Quod 25
ſcriptum eſt, Et non aduciam adhuc maledicere ſuper
terram. ſimile eſt ſuperiori, Et non appoſuit reuerti ad
eum. Et non adiiciam percutere omnẽ terram. †ipſa 26
locutio eſt. Etenim ſanguinem veſtrum animarũ ve- Gene.9.
ſtrarum. cum ſufficeret, aut ſanguinẽ veſtrum, aut ſan- † carnem
guinẽ animarum veſtrarum. Hoc ſignum teſtamen- viuam.
ti quod ego ponam inter medium meum & veſtrum, 27
quod eſt inter me & vos. Hic erat gigas venator cõ- 28
tra dominum deum. Incertum eſt vtrum poſsit accipi Gene.10.
coram domino deo: quia & ſic ſolet intelligi quod 29
Græce

G Græce dicitur ἐκεῖθεν. Vnde exiit inde Philiſtiim.
30 cum ſufficeret, vnde exiit Philiſtiim. Et erat omnis
31 terra labium vnum. quod vſitate nos dicimus, lingua
Gene.11. vna. Et erat omnis terra labium vnum. Notandum
32 omnem terram, appellatam omnes homines qui tunc
33 erant, quanuis nõdum in omni terra. Et facti ſunt il-
lis lateres pro lapide. Græcus habet, Et facti ſunt illis la-
teres in lapidem. Quod ſi Latine diceretur, locutio mi-
34 nus intelligeretur. Venite ædificemus nobis ciuitatẽ
& turrim, cuius caput erit vſque ad cœlum. Secundum
hyperbolen dictum eſt, ſi locutionis genus hic accipiẽ-
dum eſt: ſi autem vſque ad cœlum proprie dictum acci-
35 pitur, inter quæſtiones conſideretur. Quod quidam
Latini codices habent, Sem filius Noë erat annorũ cen-
tum cum genuit Arphaxat. Græci habẽt, Sem filius cen-
tum annorũ cum genuit Arphaxat: vbi eclipſis eſt, quia
deeſt, erat. Sed quod non habent, Filius Noë, ſed filius
36 tantum, noua locutio eſt. Et erat Sara ſterilis, & non
generabat. Cum poſſet ſufficere, Et erat Sara ſterilis.
37 Erit ergo cũ te viderint Aegyptij, dicent, Quia vxor
Gene.12. illius hæc. Genere locutionis adiunctum eſt, quia: nam
H ſufficere potuit, Vxor illius hæc. Quod ait ſcriptura,
38 Factum eſt autem ſtatim vt intrauit Abraam in Aegyp-
tum. Sufficeret, Statim autem vt intrauit Abraham in
39 Aegyptum. Quid hoc feciſti mihi, quia non annun-
ciaſti mihi, quia vxor tua eſt: Cum ſufficeret, nõ annun-
ciaſti. Et ipſum annũciaſti, more ſcripturarum dictum
Gene.13. eſt: nam Latini habent plerique, non dixiſti. Aſcen-
40 dit autem Abraham de Aegypto, ipſe & vxor eius, &
omnia eius: & Loth cum eo in deſertum. Subauditur,
aſcenderunt. Nec tamen proprie dicitur aſcẽdiſſe cum
eo quod habebat exanime, ſicut aurum & argentum, &
omnis ſupellex: ac per hoc intelligitur hic locutio quę
41 vocatur Græce zeugmatica eclipſis. Et facta eſt rixa
inter medium paſtorum pecorum Abrahã, & pecorum
Loth. Vnde Latini codices penè omnes non tranſtule-
runt iſtam locutionem: ſed ita loquuntur vt cõſuetudo
noſtra habet, & nobis deinceps eam notare nõ placuit:
ipſa eſt enim per omnia in Græca ſcriptura, vbi tale ali-
42 quid dicitur. Quoniam homines fratres nos ſumus,
Gene.14. Abraham dixit ad Loth. Vnde intelligitur morem eſſe
ſcripturæ ita loqui, vt fratres appellentur vnius cogna-
tionis, etiam ſi gradu ſanguinis differant, vt alter ſi in
I ſuperiore, alter in inferiore, ſicut hoc loco: nã patruus
43 erat Abraham. Factum eſt autem in regno Amraphel
regis Sennar. Secundum noſtræ locutionis cõſuetudi-
nem ſic incipere ſufficeret, In regno autem Amraphel,
Ergo quod ait ſcriptura, Factũ eſt autem, more ſuo lo-
44 cuta eſt. Quartodecimo autem anno Chodollogo-
mor & reges qui cum eo. Subauditur, erãt. Vnde à qui-
45 buſdã Latinis etiam additum eſt. Et Choreos qui in
46 montibus Seir. Subauditur, erant. Adueniens autem
eorum qui euaſerunt quidam nunciauit Abrahã tranſ-
fluuiali, ipſe autem habitabat ad quercum Mambre, E-
mor fratris Eſchol, & fratris Aunam, qui erant cõiurati
Abraham. Obſcurũ hyperbaton: ordo eſt enim, Adue-
niens quidam eorum qui euaſerũt Emor fratris Eſchol
& fratris Aunam, qui erant coniurati, nunciauit Abra-
ham transfluuiali: ipſe autẽ habitabat ad quercum. Hoc
hyperbaton obſcurius fit etiam per eclipſin. Cum enim
dictũ eſſet, Quidã Emor fratris Aunam: non dictum eſt
quid fratris, ſed intelligitur, filius. Sicut cũ dicitur, Iaco-
bus Alphæi: quamuis nõ dicatur filius, nihil aliud intel-
ligitur. Et multę ſunt tales locutiones ſcripturarum, vbi
47 filius tacetur & intelligitur. Quod habẽt quidã Latini
codices, Et dixit Abraham ad regẽ Sodomorum, Extẽ- K
dam manum meã ad deum altiſsimum, qui creauit cœ-
lum & terram, ſi aſporto vſq; ad corrigiã calciamenti.
fefellit interpretem, quod Græcus habet σπαρτίου, quod
Latine filum intelligitur, vt iſta ſcripturarũ locutio ſit.
Extendam manum meam ad deum altiſsimum, qui 48
creauit cœlum & terrã, ſi accipiam de omnibus tuis. Si
enim pro eo dixit, Extẽdam manum meã ad deum al-
tiſsimũ: ac ſi diceret, Iuro: nõ eſt in Latino vſitata locu-
tio: niſi ita dicatur, Extẽdo manum meam ad deum al-
tiſsimum me nõ accipere de omnibus tuis. Sciendo 49
ſcies, quia peregrinum erit ſemen tuum in terra. Locu- Gene.15.
tio quidem ſcripturarum eſt vſitatiſsima. Sed Græci ha-
bent, Sciens ſcies, quod penè tantundem eſt. Et de- 50
dit eam Abraham viro ſuo ipſi vxorem. Plus habet, ipſi. Gene.16.
Cum autẽ vidit ſe conceptum habere, ſpreta ſum co 51
ram illa. Græci habent hoc loco participium, quod La-
tina lingua nõ habet, hoc eſt ἰδοῦσα. Sed tanquã ſi dice-
retur, Videns autem ſe cõceptum habere, ſpreta ſum co-
ram illa: quaſi ſolœciſmus ſonat, Sic etiã per illud par-
ticipium quod dictum eſt ἰδοῦσα ἑωρακυῖα, pro quo nos
dicimus, videns. Quod Latini, Augeam te nimis val- L
de. Græci habent, valde valde. Et dabo tibi & ſemini 52
tuo poſt te terram in qua habitas, omnem terram Cha- 53
naam in poſſeſsionem æternam. Vidẽdum vtrum locu Gene.17.
tio ſit quod dicit æternam, Gręci habẽt αἰώνιον, Et quod
ait, Et ſemini tuo poſt te. Ibi enim voluit intelligi quod
dixerat, tibi. Tu autem teſtamentum meum conſer- 54
uabis & ſemen tuum poſt te in progenies ſuas. Conſer-
uabis pro cõſerua, promiſsiuum pro imperatiuo modo
poſuit. Et puer octo dierum circuncidetur omne ma 55
ſculinũ. pro omnis maſculus, quaſi poſſet circũcidi niſi
maſculus. Et procedit Abraã in faciẽ & dixit in ani- 56
mo ſuo dicẽs, Si mihi centum annos habenti naſcetur,
& ſi Sara annorum nonaginta pariet? Admirantis eſſe
iſtam locutionẽ, non dubitantis dubitandum non eſt.
Abraam autẽ erat annorum nonagintanouẽ cũ cir- 57
cunciſus eſt carnem præputij ſui. Nõ dixit carne, aut in
carne. Et in boues accurrit Abrahã. non dixit ad bo- 58
ues. Abraham autẽ & Sara ſeniores progreſsi in die- 59
bus. quod Græci habent, progreſsi dierum. Dixit au- 60
tem dominus, Clamor Sodomorum & Gomorræ im- Gene.18.
pletus eſt, & delicta eorũ magna valde. Clamorẽ ſcrip-
tura ſolet ponere pro tanta impudentia & libertate ini- M
quitatis, vt nec verecundia, nec timore abſcondatur.
Et dixit, quia nõ perdã ſi inuenero ibi quadraginta- 61
quinque. Superfluum videtur, quia & ideo in codicibus Gene.19.
nõnullis Latinis nõ legitur. Nunquid domine ſi lo- 62
quar. ſubauditur, iraſceris: aut aliquid huiuſmodi. Cũ 63
euerteret dominus ciuitates in quibus habitant in eis.
In omni loco vbi intrauerimus ibi. Et aperuit deus 64
oculos eius, & vidit puteum aquæ viuæ. Locutio eſt, nõ 65
enim clauſis oculis erat: vnde iam in principio libri lo- Gene.21.
cuti ſumus, vbi ſcriptum eſt, Et aperti ſunt oculi eorum. Gene.22.
Et terra in qua inhabitaſti in ea. Et diſpoſuerunt 66
ambo teſtamẽtum. vel teſtati ſunt ambo. Amat ſcriptu- 67
ra teſtamenti nomine pactum appellare. Accipe fi- 68
lium tuum dilectum. Illa locutione dictum eſt, accipe, Gene.22.
qua etiam ad Agar de filio eius. Et reſpiciens Abra- Gene.3.
ham oculis, cum ſufficeret, reſpiciens. Per memetip- 69
ſum iuraui, niſi benedicens benedicam te. Ac ſi diceret, 70
Per memetipſum iuraui, quòd benedicens benedicã te,
aut nullo verbo audito ſimpliciter per memetipſum iu-
raui, benedicens benedicã te, & multiplicans multipli-
cabo ſemen tuum. cũ ſufficere poſſet, multiplicabo. Et 71

A nunciatum eſt Abrahæ dicētes. cum cõſuetudo loquen-
di habeat, nunciauerunt Abrahæ dicētes: aut nunciatum
72 eſt à dicētibus. Et ſurrexit Abraam à mortuo ſuo. Nõ
Gene.23. dixit à mortua ſua. Et iterum de eadem, Et ſepeliam, in-
quit, mortuum meũ. quod nõ neutro quaſi corpus mor-
tuum, ſed in maſculino genere dictum Græca ſcriptura
73 demonſtrat. Et adiurabo te per dominum deum cœ
Gene.24. li & terræ. Græci non habent, per, ſed iuro te dominum
74 deum cœli. Cũ quibus ego habito in eis. Nequãdo
75 noluerit mulier ire mecum. Mulierem fœminã appella-
76 re, proprium eſt illius linguæ. In terram de qua exiſti
77 inde. Attende tibi ne reuoces filium meum illuc. His
78 verbis ſolet cõminatio declarari. Et poſuit puer ma-
num ſub femore Abrahæ, & iurauit ei de verbo hoc. Er-
go locutio eſt qua dixerat Abraam adiuro te, ac ſi dixiſ-
ſet, iura mihi. non autem ſolemus ſic loqui, ſed obſeruã-
dum eſt, verum ſint in ſcripturis aliæ ſimiles locutiones,
Nam quod dixit Abraam, ſi noluerit mulier venire te-
cum, purus eris à iuramento hoc: manifeſtauit ita ſe di-
79 xiſſe, adiuro te, tanquã diceret, iura mihi. Quod ſcrip
tum eſt de Rebecca: Virgo autem erat ſpecioſa valde,
B virgo erat, vir non cognouerat eam. iſta repetitio com-
mendationem virginitatis inſinuat. Sed cur additũ ſit,
vir non cognouerat eam, niſi locutionis ſit: mirũ ſi poſ-
ſit accipi ita vt virgo nomen ſit ætatis, non integritatis.
Græci autẽ nõ habent, cognouerat, ſed cognouit, quod
80 videtur incõſequens. Adorauit domino. quod nobis
81 vſitatum eſt dicere, adorauit dominum. Quoniã nõ
dereliquit iuſticiam & veritatem à domino meo, id eſt,
iuſticiam & veritatẽ quæ eſt à domino meo: ac ſi dice-
82 ret, quã fecit dominus meus. Et currens puella nun-
ciauit in domum matris ſuæ. quaſi non eſſet ipſa & pa-
83 tris domus. Et aquã lauare pedibus ipſius & pedibus
84 virorum qui cum eo erant. Dominus cui placui ante
ipſum, ipſe mittet angelum ſuum tecum. quaſi non ſuf-
ficeret, cui placui: an poterat ei placere niſi ante ipſum?
85 Si tu proſperas viam meam, qua ego nunc ingredior
86 in eam. Cũ verba ſua narraret ſeruus Abrahæ, quæ di-
xit acceſſurus ad fontem, ita narrauit, Et erit virgo cui
ego dixero, Da mihi bibere puſillũ aquæ de hydria tua:
& dicet mihi, Et tu bibe & camelis tuis hauriã: Hæc mu-
lier eſt quã parauit dominus famulo ſuo Iſaac. Quibus
verbis ſatis euidenter expreſſum eſt etiam mulieres ap-
87 pellatas locutione Hebraica quæ virgines eſſent. Et
C benedixi dominum deum domini mei Abraam. Hono
rificentiæ locutio eſt, & familiariſſima ſcripturis, ſicut
88 deus Heliæ. Renunciate mihi vt redeam dexterã aut
ſiniſtram. Per dexteram ſcilicet proſperitatem, per ſini-
ſtram aduerſitatẽ ſignificauit, id eſt, dexteram ſi cõceſ-
ſerint, ſiniſtram ſi non conceſſerint. Nam vtique ea via
rediturus fuerat qua venerat, Quam locutionem ſcrip-
turarum etiã cætera earum loca indicabũt: quia dexte-
ra nominatur in omnibus bonis, ſiniſtra in malis: ſiue
fœlicitas & infœlicitas, ſiue iuſticia & iniuſticia: & ali-
quando dextera in æternis, ſiniſtra in temporalibus.
89 Hæc ſunt nomina filiorum Iſraël ſecũdum nomina
Gene.25. generationes eorũ. Tanquam dixiſſet, Secundũ quæ no-
90 mina generationes eorũ appellatæ ſunt. Accepit Re-
beccã filiam Bathuel Syri de Meſopotamia ſororẽ La-
ban Syri ſibi in vxorem. Cum poſſet dici tãtummodo,
91 Vxorem, aut ſibi vxorem. Et ei erant gemini in vtero
92 eius, Cum poſſet nõ addi quod dictum eſt, eius. Cre-
uerunt autem iuuenes. Eſt talis locutio & apud autores
ſeculares, ſicuti eſt, Et ſcuta latẽtia cõdunt: id eſt cõden-
do latentia faciunt. Sic & hic, Creuerunt iuuenes, cum

infantes eſſent, intelligitur creſcẽdo facti ſunt iuuenes. D
Iacob de Eſaü, Vẽde mihi hodie primogenita tua mi Gene.26.
hi, Sic enim habent codices Græci. Videntes vidimus 93
quia eſt dominus tecũ, & diſponemus tecum teſtamen- 94
tum. Amant ſcripturæ pro pacto ponere teſtamẽtum, id
eſt, διαθήκην, quod Latini habẽt, Et diſponemus tecum
teſtamentum ne facias nobiſcum malum: tanquã dice-
retur, Vt paciſcaris non facere nobiſcum malum. Et 95
vocauit filium ſuum ſeniorem Eſaü, & dixit. Hoc loco
ſenioris nomen nõ ſignificat ætatẽ grauem, ſed ex cõ-
paratione maiorem. Nunc ergo ſume vas tuum, pha 96
retramq; & arcum. Nõ dixit, vaſa ſed vas. Quod autem
intelligi voluit, nõ apparet, niſi forte locutio eſt, vt per
vas pharetrã voluerit intelligi, & exponẽdo quid dixe-
rit vas, adiunxit pharetramq; & arcum, Tanquã dixerit,
Sume vas tuum & pharetrã: veluti ſi diceret, Sume vas
tuum, id eſt pharetram. Deinde aliud, & arcum, quod
non ad aliud vas pertineret quod eſt pharetra. Aut cer-
te pharetrã & arcum vas voluit appellare, ſingularem
ponens numerum pro plurali, tanquam ſi diceret, Ac-
cipe veſtẽ tuam: quo nomine intelligeremus plures ve- E
ſtes, ſicuti intelligimus militem pro militibus, & multa
ſunt talia. Exi in campum, & venare mihi venatio- 97
nem. Et vade ad oues, & ſume mihi duos hædos te- 98
neros & bonos. Nomine ouium vtriuſque pecoris ge-
nus ſignificauit, quod in eiſdẽ paſcuis ſimul erant. Et 99
det tibi benedictionẽ patris tui Abraam. Iſaac dicit fi- 100
lio ſuo de auo eius: patre ſuo. Exiit in Meſopotamiã Gene.28.
Syriæ. Quaſi Meſopotamia dicatur niſi Syriæ: quamuis
hoc ſeptuaginta habere nõ perhibentur Syriæ, ſed cum
aſteriſco ſcriptum eſt. Deus ad Iacob, Non derelin- 101
quam te donec faciam omnia quæ tecum locutus ſum.
Quaſi dimiſſurus eum cum fecerit, nõ vtique, ſed locu-
tio eſt. Surrexit Iacob de ſomno ſuo, & dixit: Quia eſt 102
dominus in loco hoc, ego autẽ ignorabam. Plenus ſen-
ſus eſt. etſi nõ habeat, Quia. Eſt dominus in loco hoc, 103
Ac ſi diceret, Eſt hic demõſtratio domini, nõ enim do-
minus in loco eſt. Iacob interrogãs quod ait, Noſtis 104
Laban filium Nachor? Cum eſſet filius Bathuel. Intelli- Gene.29.
gẽdum eſt nobiliorem fuiſſe Nachor, & merito digni-
tatis eius factum eſſe, vt de ipſo interrogaret: filium au-
tem dici & aui & proaui vltra maioris alicuius eum qui
ex illo propagatur, vſitatiſſimæ locutionis eſt. Hinc eſt
quod & Iſaac patrem filij ſui appellauit Abraã, ſicut pau F
lo ante cõmemoraui. Adhuc eſt dies multa, nondum 105
eſt hora congregandi pecora. Et dedit illi Laban an- 106
cillam ſuam ipſi vxorem. Plenum eſſet, etſi, ipſi non ad-
deretur. Si inueni gratiã ante te, auguratus eſſem: be- 107
nedixit enim me deus in introitu tuo. Nõ videtur con- Gene.30.
ſequens, quia hic dicendum fuit, Si inueniſſem gratiam
ante te, auguratus eſſem: Nũc autem ſi inueni, Ordo eſt,
Si inueni gratiã ante te, permitte me augurari. Ita enim
dixit, Auguratus eſſem, tanquam diceret, O ſi auguratus
eſſem, id eſt, ad bonum augurium te in domo mea ha-
berem. Exaudiet me iuſticia mea in die craſtino. id 108
eſt exaudiri me faciet. Et vidit Iacob faciem Laban, & 109
ecce non erat ad eum ſicut heſterna & nudiuſtertiana Gene.31.
die. Familiariſſima in ſcripturis locutio: Heſterna & nu
diuſtertiana die, pro tempore præterito poſuit. Et vi- 110
di oculis meis in ſomno. Cũ clauſi ſint in ſomno oculi
corporis. Ego ſum deus, qui apparui tibi in loco dei. 111
Locutio eſt. An deus in loco dei ſic accipiendũ eſt, quo
modo pluit dominus à domino filius à patre? Reſpõ- 112
dens autẽ Iacob dixit ad Laban: Dixi enim ne forte au-
feras filias tuas à me & omnia mea. Intrauit autem 113
Laban

G Laban & ſcrutatus eſt in domo Liæ. Aduertendum eſt
quo modo dicatur domus vxoris cũ in itinere cõpre-
henſi ſint à Laban. Niſi forte conſuetudo ſcripturarum
dicit domũ pro cubiculo vel tẽtorio, quo modo etiam
114 ancillarum domos dicit. Iacob dicit ad Laban, quia
ſcrutatus es omnia vaſa domus meæ. Nunc vnam do-
mum dicit, cuius membra erant domus vxorum eius &
concubinarum: vt intelligatur domus appellatas cum
eſſent cubicula aut tentoria, quos etiam papiliones vo-
115 cant. Niſi deus patris mei Abraam & timor Iſaac af-
fuiſſet mihi. Patrem ſuum appellat auum ſuum, ſicut ei
116 dixerat Iſaac pater eius. Miſit autem Iacob nuncios
Gene.32. ante ſe ad Eſaü fratrem ſuum in terra Seir, in regionem
Edom & mãdauit illis dicens, Sic dicetis domino meo
Eſaü: ſic dicit puer tuus Iacob, cũ Laban habitaui & de-
moratus ſum vſque modo, & facti ſunt mihi boues &
aſini & oues & pueri & puellæ, & miſi nunciare domi-
117 no meo Eſaü. Non dixit, miſi nunciare tibi. Si inter-
rogauerit te Eſaü dicens, cuius es? & quò vadis? & cuius
hæc quæ antecedũt te? & dices, pueri tui Iacob. Plenum
118 eſſet & integrum etiam ſi, &, non haberet. Munera
miſit domino meo Eſaü, & ecce ipſe poſt nos. Dicen-
H dum autem fuerat vſitata locutione, munera miſit do-
119 mino meo tibi, aut domino ſuo tibi. Surrexit autem
eadẽ nocte, & accepit vxores duas & duas ancillas. Hic
diſtinguitur ab vxoribus, quas prius vxores ſcriptura
dixerat, Et accepit duas vxores & duas ancillas. Notan-
dum eſt quemadmodum dicatur cõſuetudine ſcriptu-
rarum, accepit: non enim nunc eas duxit, aut tunc à ſo-
120 cero accepit. Quod habent Latini codices, & oues &
Gene.33. boues fœtantur, Græci habent fœtãtur ſuper me: Quod
ea ſignificatione dictum eſt, vt intelligatur, ſuper ſoli-
citudinem vel curam meam: quo modo ſolemus loqui
Gene.34. cum dicimus, ſuper caput noſtrũ eſſe aliquid cuius ma-
121 ximã curam gerimus. Et filij Iacob venerunt de cam-
po, Et cum audiſſent compuncti ſunt viri, & triſte erat
illis valde quod turpe fecerat in Iſraël, quod dormiſſet
cum filia Iacob, & non ſic erit. Difficile talis locutio re-
peritur in ſcripturis, non inducta perſona loquentium,
ſcriptorem verba eorum interpoſuiſſe, Non enim ait,
& dixerunt: ſed hoc tacito verba dixit eorum. Nam qui
alij dicere potuerunt, & nõ ſic erit: niſi qui grauiter in-
122 dignati vindictam moliebantur. Notandum quòd
I Emor loquẽs de Dina ad Iacob & filios eius, filiam di-
123 cit veſtram, non dicit filiam tuam ſororẽ iſtorum. In
hac ſimiles erimus vobis & habitabimus in vobis. id eſt,
124 inter vos. Appoſitus enim erat filiæ Iacob. id eſt, ama-
125 bat eam. Et filium eius Sichem interfecerunt in ore
126 gladij. ac ſi diceret, gladio. Quæ abſtulerunt filij Ia-
cob de ciuitate Sichimorũ Salem cum eam expugnaſ-
ſent, ſic enumerantur, Oues eorum, & boues eorum, &
aſinos eorum quæcunque erant in ciuitate, & quæcun-
que erant in campo tulerunt, & omnia corpora eorum
captiuauerunt, & diripuerunt quęcunque erant in ciui-
tate, & quæcunque erant in domibus. Inter hæc omnia
non ſatis intelligitur quid dixit, & corpora eorum: ne-
que enim ſuſpicãdum eſt, quod corpora abſtulerũt per-
emptorum, ſed rerum intelligenda ſunt, quæ corporali-
ter poſsidentur: vt eorum ſit executio quod ſequitur, &
ſupellectilẽ & cætera, ſicut in iure dicitur, traditio cor-
porum, Quanquam Græci σωμάτια ſeruos appellant v-
ſitatiſsima locutione, ſed quia nõ σωμάτια, ſed σώματα
hic dictum eſt, nõ eſt temere confirmandum, ſeruos ſi-
127 gnificatos: fieri tamen poteſt vt hoc magis ſit. Cum
Gene.36. gentem Edom, id eſt, Idumæorum cõmemoraret ſcrip-
tura, & qui in ea regnaſſent: poſtea dicit, Hæc nomina K
principum Eſaü ſecundum loca eorum in regionibus
eorũ & in gentibus eorum. gentes appellans vnius gen-
tis, propter familiarũ multiplicatas generationes, cum
etiam ipſe Edom vocaretur: vnde & gens quam propa-
gauit cognominata eſt, cuius vtique pater fuit. Cum 128
audiſſet autẽ Ruben, liberauit eum de manibus eorum Gene.37.
& dixit, non feriamus eum in anima. Non ergo libera-
uit eum, & inde hoc dixit: ſed hoc dicendo eum libera-
uit. Prius ergo dixit, liberauit eum, & deinde breui reca-
pitulatione quo modo eum liberauerit, inſinuat. Nõ 129
feriamus eum in anima. hoc loco nomine animæ vi- Iob.2.
tam corporis animati ſignificat, per efficiẽtem id quod
efficitur. Secundum hoc videri poteſt etiam ad diabo-
lum dictum eſſe de Iob, Animam eius ne tangas: id eſt,
ne occidas eum. Nam ſecundum illam ſignificationem
qua natura animæ commemoratur, illud à domino di-
citur, Nolite timere eos qui corpus occidũt, animam au
tem non poſſunt occidere. Quod Iudas dicit, Manus 130
autem noſtræ nõ ſint ſuper eum. hoc eſt quod dici à no Matth.10.
bis ſolet, manus ei non inferamus. Quoniam frater 131
noſter & caro noſtra eſt. nõ aliud, ſed bis hoc idem di-
ctum eſt, tanquam exponendo quid ſit frater noſter, id L
eſt caro noſtra, quòd ex eadem carne fuerãt procreati.

Occiderunt hædum caprarum. Sic ſolet loqui ſcrip- 132
tura, Quemadmodum in Pſalmo, ſicut agni ouium: Pſal.113.
quaſi poſsit eſſe aut hædus niſi caprarum, aut agnus niſi
ouium. Et nunciatum eſt nurui eius Thamar, dicen- 133
tes. Dicendum autem fuit, Nunciauerunt dicentes. Gene.38.

Et depoſitis veſtimentis viduitatis ſuæ à ſe. Quid mi 134
nus eſſet, ſi non adderetur à ſe? Et non appoſuit am- 135
plius ſcire eam. pro eo quod eſt miſceri ei. Et inuenit 136
Ioſeph gratiam in conſpectu domini ſui. Hæc locutio Gene.39.
nulli eſt ignota in ſcripturis. Et neſciebat quæ circa 137
eum erant. Apud Gręcos vſitata eſt vulgo locutio, apud
nos recta nõ eſt, ſed Neſciebat aliquid dicimus. Præ- 138
ter panem quem ipſe edebat. Per panem vtique omnia
intelligi voluit ad victum eius pertinentia. Vnde pro
quotidiano victu, panis ſolus poſitus intelligitur in ora- Matth.6.
tione dominica. Et miſit vxor domini eiꝰ oculos ſuos 139
in Ioſeph. Solet & apud nos vulgo eſſe vſitata locutio,
pro eo quod eſt amauit eum. Et ait, dormi mecum, Et 140
iſta vſitata eſt locutio, pro eo quod eſt concumbe me- M
cum. Et dedit carceris cuſtos, carcerem per manum 141
Ioſeph, pro eo quod in manus Ioſeph, per quod ſignifi- Gene.40.
cat in poteſtate. Et dixerunt ſomniũ vidimus, & non 142
eſt qui interpretetur illud. Cum ſomnium ſuum vnuſ-
quiſque vidiſſet, nõ dixerunt ſomnia vidimus, ſed ſom-
nium vidimus. Tres fundi, tres dies ſunt. non dixit 143
tres dies ſignificant. Et multũ hæc locutio notanda eſt,
vbi aliqua ſignificantia earum rerum quas ſignificant
nomine appellantur. Inde eſt quod ait Apoſtolus, Petra
autem erat Chriſtus, non ait, Petra ſignificabat Chri- 1.Corin.10.
ſtum. Et dabis calicem Pharaoni in manu eius. cum 144
plenum eſſet, etiam ſi non adderetur, in manu eius.

Et auferet Pharao caput tuum abs te. Plenum eſſet e- 145
tiam ſi non haberet, abs te. Et manducabunt aues 146
cœli carnes tuas abs te. Similis ſuperiori locutioni.

Et factum eſt poſt biennium dierum. Quid minus eſ- 147
ſet ſi non haberet, dierum? Surrexit autem Pharao, & 148
non erat ſomnium. Amant ſcripturæ ſic loqui de ſom-
niis, cum fuerit euigilatum, tanquam reddita homini
veritate vigilantiũ, tunc illud appareat ſomnium, quod
cum videretur, quaſi veritas fuit. Peccatum meum 149
recordor hodie. Pharao iratus fuit pueris ſuis, & poſuit

nos

A nos in carcere.Ille loquebatur tanquam de altero. Et
150 vidimus ſomniũ ambo nocte vna,ego & ille.quaſi non
ſufficeret quod ambo dixerat. Deinde & hic vidimus
ſomnium dicit, non vidimus ſomnia tanquam vnum
151 ambo vidiſſent. Factum eſt autem ſicut comparuit
nobis,ita & contigit.Factum eſt autem,ſic ſolet ſcriptu-
ra ponere: nam plenum eſſet,Sicut enim comparuit no
152 bis,ita & cõtigit. Quales nũquã vidi tales in tota ter-
ra Aegypti turpiores,Dici autẽ poſſet more noſtro,qui-
bus nunquam vidi turpiores,aut quales nunquam vidi,
153 aut nunquam vidi tales. Exurgens autẽ dormiui. ex-
154 urgens ait,pro expergiſcens. Quanta deus facit oſtẽ-
dit Pharaoni.Cum illi loqueretur,tanquã de altero di-
155 cit. Et conſumet fames terram.Pro,homines qui ſunt
156 in terra. Nunc ergo vide hominem prudẽtem & in-
telligentem, & conſtitue eum ſuper terram Aegypti, &
faciat Pharao & cõſtituat locorum principes ſuper ter-
ram. Quaſi alius ſit cui dixit, Prouide hominẽ pruden-
157 tem: & alius de quo dixit,Conſtituat Pharao. Con-
gregetur triticum ſub manu Pharaonis.id eſt,ſub pote-
158 ſtate. Tamen thronum præcedam tui ego. Sic ſe ha-
bent verba in Græco, quæ dixit Pharao ad Ioſeph, Sed
B præcedam tui: vſitata eſt apud Græcos locutio,apud nos
autem dicitur præcedam te.Illud vero, Præcedã te thro
num, nec apud Græcos vſitata perhibetur, ſed præcedã
te throno,id eſt,honore ſedis:quod intelligitur, præce-
159 dam te regno:hoc enim illi & poſtea dicit. Ego Pha-
Gene.42. rao, ſine te nemo extollet manũ ſuam ſuper omnẽ ter-
ram Aegypti.tãquã diceret, Ego ſum rex, tu autẽ prin-
ceps vel præpoſitus Aegypti. Pharao quippe nõ homi-
160 nis nomẽ eſt,ſed regiæ poteſtatis. Videns autẽ Iacob
quia eſt venditio in Aegypto, dixit filiis ſuis, Quare ſe-
gnes eſtis? Ecce audiui quod eſt venditio in Aegypto.
Notandũ quia id quod audiſſe ſe dicit, vidiſſe eũ ſcrip-
161 tura dixerat. Emitte nobis puſillas eſcas vt viuamus,
& non moriamur. Vnum horum ſufficeret,aut vt viua-
162 mus,aut vt nõ moriamur. Pacati ſumus,nõ ſunt pue-
ri tui exploratores.[quaſi de aliis dixerint, Nõ ſunt pue-
ri tui exploratores:] Cum poſſent dicere. Non ſumus:
honorificentiæ autem more maxime ita loquebantur.
163 Duodecim ſum⁹ pueri tui fratres in terra Chanaan.
Gene.35. cum poſterius dicant, quòd vnus eorum non ſit, ipſum
ſcilicet Ioſeph non eſſe exiſtimantes,id eſt, periſſe. Hac
locutione dictum eſt etiam illud,Hi filij Iacob qui facti
C ſunt ei in Meſopotamia, cum ibi non fuerit natus Ben-
Ibidem. iamin.Quod autem dixerunt,ſumus in terra Chanaan,
cum eo tẽpore quo loquebantur in Aegypto eſſent, ſu-
mus dictum eſt,pro habitamus,inde enim venerant ili-
164 co redituri,ibi commorantes. Hoc eſt quod dixi vo-
bis dicens, quòd exploratores eſtis. Quid deeſſet,etiam
165 ſi nõ adderet,dicens? Ipſi vero ite ducite emptionem
tritici veſtri. Ducite pro eo quod eſt ferte. Quia enim
ducuntur iumenta in quibus fertur, etiam hoc duci di-
166 ctum eſt. Nònne locutus ſum vobis dicens, Ne no-
ceatis puero & non exaudiſtis me? Notandũ exauditio-
167 nem nõ eam ſolam dici qua exaudit deus. Ipſi autem
ignorabãt,quia audit Ioſeph. audit pro intelligit. Nam
voces audit vtique aure etiã qui nõ intelligit linguam.
Repetitur illa locutio quãdo narrant patri ſuo quid eis
acciderit in Aegypto, & quid dixerint ad Ioſeph,Duo-
decim ſumus fratres filij patris noſtri, vnus non eſt,pu-
ſillus autem cum patre noſtro hodie in terra Chanaan.
Multa in his paucis verbis genera locutionum ſunt, &
illud quod pauloãte memoraui,duodecim ſumus, cum
ipſi dicant,vnus nõ eſt: Et filij ſumus patris noſtri, quaſi
poſſent eſſe filij non patris ſui. Puſillus autem cum patre D
noſtro hodie in terra Chanaan: nec dixerunt,eſt,aut a-
liquid huiuſmodi. Deinde notãdum eſt,quod maxime
neceſſarium videtur propter Euangeliſtarum narratio-
nes,quo modo cum ea quæ dicta ſunt dicta eſſe narran-
tur,non omnino eodem modo repetuntur,cum tamen
in diuerſitate verborum nihil ſententiæ depereat veri-
tatis.Nam quòd dixerũt dictum ſibi eſſe à Ioſeph, & in
terram mercamini. non inuenitur ab illo dictum.Sine
mendacio autem dixerunt, quod ex verbis quæ dixerat
in eius voluntate cognouerant.Neque enim verba ſunt
neceſſaria niſi ad exprimendam, & in audientium no-
ticiam perferendam quantum poſſumus voluntatem.
Et erat vniuſcuiuſque alligatura argenti in ſacco eo- 168
rum.Nõ dixit in ſacco eius, aut in ſaccis eorũ, ſed quaſi
vnus ſaccus omnium eſſet. Super me facta ſunt om- 169
nia hæc.id eſt,me miſeria onerant. Ait autem illi Iu- 170
das,dicens.Potuit plenum eſſe etſi non haberet, dicens. *Gene.43.*
Interrogans interrogauit nos homo. Aſsidua eſt ta- 171
lis locutio in ſcripturis,interrogãs interrogauit nos ho
mo,aut interrogando interrogauit: & ſi qua ſimilia.
[Mecum enim manducabunt homines meridie pa- 172
nem.nunquid panes tantum? Sed ab eo quod excellit & E
cætera eſt complexa locutio.] Mecum enim mandu- 173
cabunt homines meridie.Quod dicit meridie,prandiũ
ſignificat quod fit medio die: hoc eſt enim meridies.
Vt accipias nos in ſeruos & aſinos noſtros.Non vti- 174
que ſubauditur ſeruos, Nã quod Latini codices ſeruos
habent,in Græcis παῖδας legitur,quod nullo modo aſi-
ni poſſunt eſſe. ergo aſinos noſtros tantummodo acci-
pias ſubauditur. Aperuimus ſaccos noſtros,& hoc ar 175
gentum vniuſcuiuſque in ſacco ſuo,Nõ addidit inuen-
tum eſt: aut apparuit, aut erat, aut aliquid huiuſmodi.
Propicius vobis, nolite timere. In his verbis quibus 176
dictum eſt,propicius vobis, duo verba ſunt quæ ſubau-
diũtur, & ſit & deus.Plenum eſt enim, propicius ſit vo-
bis deus, quod omnino in Græco vſitatiſsimum eſt.
Saluus eſt puer tuus,pater noſter,adhuc viuit.Hic ex- 177
preſsius oſtẽditur pueri nomine ſeruũ ſolere ſignificari.
Non enim in illo ſene poſſet hoc eſſe nomen ætatis.
Non poterant Aegyptij manducare cum Hebræis 178
panes. abominatio eſt enim Aegyptiis. Illa locutio fre-
quentatur, vt in panibus omnes eſcæ intelligantur.
Magnificata facta eſt autem pars Beniamin præ par- 179
tibus omniũ quintupliciter ad illorũ. Iam quia dictum F
erat præ partibus omnium,potuit non dici ad illorum.
Inueniens autem eos dixit,ſecundũ verba hæc.potuit 180
dicere,dixit eis verba hæc. An forte non locutionis ge- *Gene.44.*
nus eſt,ſed intereſt etiam ſententiæ. Aliud enim eſt ipſa
verba dicere,aliud ſecundũ ipſa: vt quæcunque alia di-
cta fuerint eadẽ ſentẽtia teneatur, quæ in illis verbis cõ-
prehenſa eſt,hoc eſt ſecundũ ipſa,etiam ſi non ipſa. Sed
quia ſequitur illis reſpondentibus, Vt quid loquitur do-
minus ſecundũ verba hæc,qui vtique dicere debuerunt
vſitato more,vt quid loquitur dominus verba hæc, cõ-
ſtat eſſe locutionis genus. Abſit à pueris tuis facere ſe- 181
cundum verbũ hoc.potuerunt dicere,abſit à nobis, ſed
illa honorificẽtia eſt vſitata ſcripturis ſic dicere tanquã
de aliis: Pueris autẽ pro ſeruis dictum eſt. Et nos autẽ 182
erimus ſerui domino noſtro. Etiã hic, παῖδες Græci ha-
bẽt,hoc eſt pueri,quod tam aſsidue ſcriptura pro ſeruis
ponit,vt difficile inueniatur non iſto nomine appellare
ſeruos. Quo modo autem aſcendã ad patrem, cum 183
puer non ſit nobiſcũ, vt nõ videam mala quæ inueniẽt
patrem meum? [Magis conſuetudo loquendi exigebat
dici,

G dici,vt videam mala quæ inuenient patrẽ meum?] hoc
eſt,quo modo aſcendã vt videam? Nouo itaq; loquẽdi
more id quod dixit,ac ſi dixiſſet,non. Sic enim vſitatus
ordo iſte verborũ eſt:Nõ aſcendã ad patrem, cum puer
non ſit nobiſcum, vt non videã mala quæ inueniẽt pa-
184 trem meum. Quando fleuit Ioſeph cum recognoſce-
Gene.45. retur à fratribus ſuis,ait ſcriptura,Audierũt autẽ omnes
Aegyptij,& auditum eſt in domo Pharaonis:deinde ſe-
quitur quod narrabat,Dixit autẽ Ioſeph ad fratres ſuos,
Prius itaq; ſcriptura dixit,quod poſtea factũ eſt. Hoc e-
nim famę celebritate accidit,vt omnibus Aegyptiis no
tum fieret, & poſtea reuerſa eſt narratio ad id quod di-
185 cebatur breui recapitulatione. Et diuulgata eſt vox in
domo Pharaonis dicentes,Venerunt fratres Ioſeph. di-
centes poſuit pro dicẽtium. Vox enim dicẽtium diuul-
186 gata eſt,venerũt fratres Ioſeph. At ille reſpõdit,quid
Gene.46. eſt, dicens: Ordo eſt,At ille reſpondit dicens, quid eſt.
187 Deus dixit ad Iacob, Ego deſcẽdã tecũ in Aegyptũ,
& ego aſcendere te faciam in finem. Sic habent Græci,
188 quod Latini habẽt,& ego deducam te in finem. Iudã
autem miſit ante ſe ad Ioſeph, vt venirent ſibi obuiam
H iuxta heroum ciuitatẽ. Neſcio vtrũ heroum nomen fa-
189 cile in ſcripturis reperiatur. In verbis Ioſeph quibus
ait ad fratres ſuos, Aſcendens nũciabo Pharaoni & di-
cam ei,Fratres mei & domus patris mei qui erãt in ter-
ra Chanaan,venerũt ad me:,viri autẽ ſunt paſtores. Vi-
ri enim pecorũ nutritores erant, & iumenta & oues &
omnia ſua adduxerunt.Quod interpoſitũ eſt, viri enim
pecorum nutritores erãt, ex perſona ſua ſcriptor inter-
poſuit,& redit ad verba Ioſeph,adiungendo & iumẽta
& omnia ſua adduxerunt, vt ordo ſit in verbis Ioſeph:
Viri autem ſunt paſtores, & iumenta & oues & omnia
190 ſua adduxerunt. Dixit autem Pharao ad Iacob,Quot
Gene.47. anni dierum vitæ tuæ?ſubauditur ſunt. Puſilli & ma-
191 ligni fuerunt dies annorum vitæ meæ.Puſillos pro pau-
cis poſitũ eſt.Neq; enim vitæ alicuius quàm cæterorum
dies poſſunt eſſe horarum ſpacio breuiores.Hoc autem
Iacob ex cõparatione dixit vitæ maiorum ſuorũ. Nam
vtiq; cẽtum triginta annos quos ille iam agebat, nemo
192 nunc viuit. Triticum ſecundum corpus,id eſt,ſecun-
dum numerũ corporum.Per corpus etenim, numerum
corporũ: per numerũ corporum, numerum hominum
193 ſignificat. Inualuerat autẽ fames valde,& defecit ter-
I ra Aegypti. Terra,poſuit pro hominibus qui erãt in ter-
194 ra. Venerunt autẽ omnes Aegyptij ad Ioſeph dicẽtes,
Da nobis panes. Panes per triticũ ſignificat, locutione
195 per id quod efficitur,id quod efficit. Et facta eſt terra
Pſal.118. Pharaoni,Non ait Pharaonis, Amat ſic loqui ſcriptura
ſicut in Pſalmo dictum eſt,Et cuſtodiuit legẽ tuam,hęc
facta eſt mihi,quia iuſtificationes tuas exquiſiui. De lege
dei dixit,Hæc facta eſt mihi,id eſt, in meam vtilitatem.
196 Præter terrã ſacerdotum tantum nõ poſſedit Ioſeph.
quaſi dixiſſet,præter terrã ſacerdotum tantum, omnem
197 terram poſſedit Ioſeph. Et poſuit illis Ioſeph in præ-
ceptum vſq; in hodiernum diẽ in terra Aegypti,vt prę-
ſtent quintas Pharaoni.Hinc intelligitur Pharaonis no
men poteſtatis fuiſſe regalis, quod dixit, vſq; in hodier-
num diem.Nõ enim illi qui tunc fuit,prędſtare poterant
Aegyptij vſq; ad illum diẽ quo iſta ſcribebãtur, quãdo
198 ille non iam viuebat. Et fuerunt dies Iacob annorum
vitæ eius.Dies annorum ſępe dicit ſcriptura,cum ſemel
199 poſſet annos dicere. Quod ſcriptum eſt,Nunciatum
Gene.48. eſt Ioſeph, quia pater tuus turbatur, Aliqui codices ha-
bẽt vexatur,aliqui æſtuatur, & aliud alij, ſicut interpre-
tari Latini potuerũt,quod Græce ſcriptũ eſt,ἐνοχλεῖται.

Ideo autẽ turbatur accõmodatius dici videtur,quia hoc K
dici ſolet de iis qui afflictatione corporis morte ꝓpin-
quante iactantur. Et ex hoc etiam turba ὄχλος dicitur.
Eſt enim turba multitudo inordinata,nõ ſicut populus
quod δῆμος dicitur, nec ſicut plebs quod λαός dicitur,
ſed ſicut ὄχλος quod turba dicitur. Iacob benedicens 200
nepotes ſuos filios Ioſeph,ait inter cætera,Et inuocabi-
tur in his nomẽ meum & nomẽ patrum meorum. Vn-
de notãdum eſt nõ ſolum exauditionẽ,ſed etiam inuo-
cationẽ dici aliquãdo quæ non dei, ſed hominum ſint.
Hic enim primitiuus.minus habet eſt,ſecundum co- 201
dices Græcos. In benedictione Ioſeph ait inter cæte- 202
ra Iacob, Inde qui cõfortauit Iſraël.mirum ſi nõ ſubau- Gene.49.
ditur, eſt: vt planum ſit. Inde eſt qui confortauit Iſraël.
Quod ſcriptum eſt,Dixit Ioſeph ſeruis ſuis ſepultori- 203
bus,vt ſepelirẽt patrem eius. non inuenit lingua Latina Gene.50.
quẽadmodum appellaret ἐνταφιαστάς. Non enim ipſi ſe-
peliunt,id eſt,terrę mãdãt corpora mortuorũ, quod nõ
eſt Græce ἐνταφιάζειν, ſed θάπτειν. Illi ergo ἐνταφιασταὶ
id agunt quod exhibetur corporibus humãdis, vel cõ-
diendo vel ſiccãdo,vel inuoluendo & alligãdo,in quo
opere maxime Aegyptiorum cura pręcellit.Quod ergo L
dicit etiã ſepelierunt, curauerunt intelligere debemus.
Et quod dicit quadraginta dies ſepulturæ, ipſius cura-
tionis accipiendę ſunt.Sepultus enim ille nõ eſt niſi vbi
ſe mãdauerat ſepeliri. Loquimini in aures Pharaonis. 204
locutio eſt vſitata ſcripturis. Et dixit Pharao ad Io- 205
ſeph, Deſcẽde & ſepeli patrẽ tuum. Etiam ſi per poten-
tes illos per quos Ioſeph mãdauerat Pharao,dixit,quòd
perferrẽt ad Ioſeph, nõ vtiq; dixit niſi ipſi Ioſeph. Vnde
illud eſt in Euãgelio, quòd vnus Euangeliſtarum dicit
Cẽturionẽ veniſſe ad dominũ & dixiſſe illi, Puer meus
iacet in domo paralyticus.Alius autẽ totum diligentius Matth.8.
narrans, amicos eum ad dominum miſiſſe commemo-
rat qui hoc ei dicerent,In quibus amicis vtique ipſe ve- Luca.7.
nit,cuius in eis voluntas præſens fuit.Vnde eſt,Qui vos
recipit,me recipit,& qui me recipit, recipit eum qui me
miſit. Planxerunt eum planctũ magnum & validum. 206
Planxerunt plãctum nõ plãxerunt plãctu,locutio eſt in Matth.10.
Latina lingua nõ ignota,ſicut dicitur,ſeruitutẽ ſeruiuit,
militiã militauit,& ſimilia. Et redditione reddet no- 207
bis omnia mala quæ oſtẽdimus ei. Ex hac locutione ait
& Apoſtolus,Alexãder ærarius multa mala mihi oſten-
dit. Oſtendimus enim dictum eſt, vel oſtendit, pro eo M
quod eſt fecimus, vel fecit. Accipe iniquitatẽ ſeruo- 2.Timo.4.
rum dei patris tui.Noua locutio eſt,accipe iniquitatem 208
pro ignoſce,aut remitte, aut obliuiſcere. Sed puto inde
eſſe dictum,accipe,ac ſi diceretur, æquo animo accipe,
hoc eſt,noli indigne ferre. Et venientes ad eum dixe- 209
runt.Non iterum venerunt,ſed quod dictũ fuit iterum
dictum eſt,Solet hoc facere ſcriptura.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Locutionis de Exodo, Liber ſecundus.

ET inualeſcebant valde valde. 1
Quid eſt quod dictũ eſt de ob-
ſtetricibꝰ, Et fecerũt ſibi domos,
quoniam timuerunt deum? Prę- Exod.1.
dictũ eſt enim Benefaciebat deꝰ
cum obſtetricibus.Et ad hoc vi-
detur pertinere quòd fecerãt ſibi
domos timendo deum, tãquam
beneficia dei ad hoc eis profuerint vt facerent ſibi do-
mos.

A mos. Nunquid antea non eas habuiſſe domos intelli-
gendum eſt? An ad diuitias hoc verbũ pertinet, vel po-
tius ad aliquas rei familiaris idoneas facultates? Huic e-
nim ſimile videtur, quod ait etiã Iacob poſt quatuorde-
cim annos ſeruitutis ſuæ ſocero ſuo volẽti eum adhuc
Gene.30. apud ſe tenere. Nunc ergo quando faciam & ego mihi
domum, dixerat enim quod creuerint pecora Laban
ſub illo: Sicut & ipſe Laban confeſſus fuerat dicens, Be-
nedixit me deus in introitu tuo. Cum ergo dicit, quan
do faciam & ego mihi domum? ſubintelligitur, ſicut &
tu. Hoc videtur enim valere quod ait, & ego vt ad ip-
ſam domum faciendam videatur pertinere quod con
ſequenter ad Laban merces ipſa ſtatuenda proponitur.
2 Et omne fœmininũ viuificate illud. Sic enim habẽt
3 Græci, Latini non habent, illud. Erat autem quidam
de tribu Leui, & ſumpſit ſibi de filiabus Leui. intelligi-
Exod.2. tur vxorem: quod quidam Latini interpretes etiam ad-
dendum putauerunt. Sequitur autem, Et habuit eam &
Grate 4 concepit. Quid ſit tibin, ideo difficile eſt noſſe, quia
ſic ſcribitur nec Græcus interprẽs ex Hebræo, nec Latinus ex Græ-
Θίβιν 5 co vertit hoc nomen, ſed trãſtulit vt inuenit. Timuit
παντύρου. autem Moyſes & dixit, Si ſic diuulgatum eſt verbum
B hoc. Duo ſunt in hac locutione attẽdenda. Primo, quia
peodet ſentẽtia, & ſic dimiſſa eſt: Deinde, quia verbum
6 pro facto poſuit. Et reſpexit filios Iſraël & innotuit
illis. Pro eo poſitum eſt innotuit, quod egit in eis, qui-
7 bus dei curam erga ſe intelligerent. Videns vidi af-
† vexationẽ flictionem † populi mei qui eſt in Aegypto. Et dixit
8 Moyſes ad deum, Quis ſum, quia ibo ad Pharaonẽ re-
Exod.3. gem Aegypti, & qui educã filios Iſraël de terra Aegyp-
ti? Dixit autem, quoniam ero tecum. Sic habet Græcus:
Latinus autem, Et quis ego dixit: & non dixit quia ibo,
& quia educam, ſed vt eam & ducam. Et quod in Græ-
co habet, dixit autem quia ero tecum, intelligitur vtiq;
quod dixerit ad Moyſem. Totum autẽ hoc Latinus ad-
didit & ait, Dixit autem deus ad Moyſem, deus dicit
quòd dicat Moyſes filiis Iſraël, Viſitans viſitaui vos &
quæcunque contigerunt vobis in Aegypto. Græcus ha-
9 bet, viſitatione viſitaui vos. Deus dicit ad Moyſem
de filiis Iſraël, & audient vocem tuam. Græcus habet, &
exaudiẽt vocem tuam, quia exauditio dicitur hominis,
10 quod habet Græcus. Poſcet mulier à vicina & abin-
Exod.4. quilina ſua vaſa argẽtea & aurea & veſtem. Græcus ha-
C bet à cohabitatrice ſua: hoc eſt *συνοίκου*, quod Latini ali-
11 qui interpretati ſunt, à concellaria ſua. Moyſes dicit,
Quid ſi nõ crediderint mihi oeque exaudierint vocem
12 meã, quod Latini, audierint, interpretati ſunt. Exten-
de manum & apprehende caudam. Græcus habet: Lati-
nus autem, manum tuam & caudam eius, interpretatus
13 eſt. Et extendens manum apprehendit caudam, & fa
cta eſt virga in manu eius. Et dixit illi, vt credant tibi
quoniam apparuit dominus deus patrum ipſorum. Græ
cus non habet, & dixit illi: ſed continuo adiunxit, vt cre
dant tibi, id eſt, verba dei, poſt illud factum miraculum:
tanquam adhuc loqueretur & modo ſentẽtiam verbo-
rum impleuerit. Nam ordo eſt verborum. Extende ma-
num & apprehende caudam, vt credant tibi: ſed inter-
poſita eſt facti narratio, & poſtea redditum, vt credant
14 tibi. Quod Latinus habet, Et facta eſt manus eius le-
proſa tanquam nix. Græcus non habet, leproſa: ſed tan-
15 tum, facta eſt tanquã nix. Quod ſi non audierint vo-
cem ſigni primi, Græcus ſic habet: Latinus autẽ, vocem
tuam ſigni primi: ſequitur, & ſic credant tibi voce ſigni
16 ſequẽtis. Et erit aqua quam ſumes de flumine ſanguis
ſuper aridã: vel potius ſuper aridũ, id eſt, ſuper id quod

aridum eſt: quod Latinus dixit, ſanguis ſuper terram. D
Moyſes dixit, Precor domine, nõ ſum eloquens ante 17
heſteroam, & nudiuſtertianam diem. Et virgam hãc 18
ſumes in manum tuam, in qua facies in ea ſigna. cum di
ci poſſet, in qua facies ſigna: aut certe virgam hãc ſumes
in manum tuam & facies in ea ſigna. Nunc vero vtrun-
que dictũ eſt ſolita locutione ſcripturarum. Poſt dies 19
autem illos multos, mortuus eſt rex Aegypti. Dixit autẽ
dominus ad Moyſem in Madiã, Vade perge in Aegyp-
tum: mortui ſunt enim omnes qui quærebant animam
tuã. Multa in his verbis genera locutionũ notãda ſunt.
Primo vade, perge in Aegyptum: tanquã non ſufficeret
tantum vade, vel tantũ perge. Deinde, mortui ſunt om-
nes qui quærebãt animã tuam: cum ſolũ regem Aegypti
ſcriptura dixerit mortuũ, & de ſolo antea dictũ fuerit ꝙ
Moyſem quęrebat occidere. An ipſe poſt alios inimicos
vltimus mortuus eſt? Quod ſi ita eſt, nõ locutio, ſed ſen-
ſus eſt. Item qui quęrebant animã tuam, nõ in malo tan-
tum, ſed etiã in bono dici ſolet in ſcripturis: Nam ſicut
hic in malo dictũ eſt, ſic etiam in Pſalmis, Cõfundantur *Pſal.39.*
& reuereantur, qui quærunt animã meã. In bono, Periit *Pſal.141.*
fuga à me, & non eſt qui requirat animã meam. Niſi for
te aliquid diſtare dicitur inter quærentes & requirentes, E
vt illud in malo, hoc in bono intelligendũ ſit. Et dice- 20
baot ad populum dicentes, Hęc dicit Pharao. Quam lo *Exod.5.*
cutionem piguit Latinum ioterpretari. Videat deus 21
vos & iudicet, quoniam execrabilem feciſtis odorẽ no-
ſtrum palam Pharaone, & palã ſeruis eius, dare gladiũ
in manus eius vt occidat nos: ſic enim habet Gręcus. La
tinus autem ait quem pro optioro legebamus, vt daretis
gladium in manibus eius, qui ſolœciſmus nulla interpre
tationis neceſsitate factus eſt, qui in Græco nõ eſt. Sta 22
tui teſtamentum meum ad illos, ita vt darem illis terrã *Exod.6.*
Chahanæorum. Et terram quam incoluerunt, in qua 23
& incoluerunt in ea: ſic enim habet Græcus. Quod vti-
que & in Græca lingua abſurde videtur ſonare, & tamẽ
ſeptuaginta interpretum authoritas tanta eſt, quos ita lo
qui non piguit: quid enim & ſi ſenſus hic latet? Quod ſi
nullus eſt, ipſa locutio notanda eſt, ne alibi inuenta ſen
ſum impediat, vel aliquid quærere vbi quærendũ nõ eſt
compellat. Quod habet Latinus, Exaudiuit gemitum 24
filiorum Iſraël quemadmodum Aegyptij affligent eos:
Græcus habet, *κατεδυνάστευον*, quod interpretari poſſet,
in ſeruitutem redigunt eos, nam vno verbo non po- F
teſt. Et locutus eſt Moyſes ſic ad filios Iſraël, & non 25
exaudierunt Moyſem à defectione animi & ab operi-
bus duris. Exaudierunt ait, non audierunt. Ecce enim 26
eloquens ſum ego. quod ait Moyſes ad dominum *ἄλο-*
γος dixit Græcus, non imperitus, quaſi *ἄφωνος* vel *ἄπει-*
ρος. Hi ſunt Aaron & Moyſes quibus dixit deus vt 27
educant filios Iſraël de terra Aegypti. Sic enim habet
Græcus. Ecce ego gracili voce ſum, & quo modo exau-
diet me Pharao? Notandum quòd exaudiet dixit, non
audiet. Fecit autem Moyſes & Aaron ſicut præcepit 28
illis dominus, ita fecerunt. Quid deeſſet, ſi nõ diceretur, *Exod.7.*
ita fecerunt? Si loquetur vobis Pharao dicens, Date 29
nobis ſignum aut portentum, & dices Aaron fratri tuo,
ſume virgam: nónne locutionis noſtræ conſuetudo po
ſcebat & quædam eius integritas vt ita diceretur: ſi lo-
quetur vobis Pharao dicens, Date nobis ſignum aut
portentum, dices Aaron fratri tuo, ſume virgam. Quid
ergo ibi additum eſt, &, niſi aliqua proprietate locutio-
nis Hebraicæ, nam neque Græca eſſe prohibetur. Non
mihi vidẽtur ſatis commode interpretati Latini, *σοφι-*
στὰς Pharaonis, vt dicerent ſapiẽtes? Sophiſtæ enim ſa-

d pientes

G pientes dicuntur. Potuit enim Latinus interpres Sophi-
ſtæ dicere, quoniam non eſt quemadmodum id Latine
dicatur, & ideo iſto verbo iam vtimur pro Latino, Sicut
Philoſophiam dicimus non ſolum Græce, verumetiam
Latine: ſophiſtæ autem appellãtur latinarum literarum
30 eloquẽtiſsimi authores. Et abſorbuit virga Aarõ vir-
31 gas illorum. ac ſi diceret, draco Aaron. Quod dictum
eſt de Pharaone, Ecce ipſe exiit ad aquã. Græcus habet,
32 ſuper aquam. Dimitte populum meum vt ſeruiat mi-
hi in deſerto, & ecce non exaudiſti vſque adhuc. Quo-
33 tiens dicitur exaudiſti, cum homini dicatur. Fecerũt
*al. χα- autem & ſimiliter incantatores * Aegyptiorum venefi-
κοιεγοι. ciis ſuis, & induratum eſt cor Pharaonis, & non exaudi-
Exod. 8. uit eos, ſicut dixit domin'. Quia in vſu ſcripturæ eſt, ex-
audiuit, cum etiam de homine loquitur. Dimitte po-
34 pulum meum vt ſeruiant mihi. nõ vt ſeruiat, qui loquen
di modus non ferè inuenitur, niſi vbi res ipſa ſingularis
pluribus conſtat. Populus enim ſingulari nomine dici-
tur, ſed cõſtat ex multis. Sic eſt etiam, Omnis terra ado-
rent te, quia omnis terra dictum eſt pro hominibus qui
35 ſunt in terra. Ecce ego ferio omnes fines tuos ranis.
H Sic enim habet Gręcus elegantiſsima locutione: vt ranę
36 ipſæ, plaga intelligatur qua feritur terra Aegypti. Et
eructabit flumen ranas: & aſcendentes intrabunt in do-
mos tuas & in promptuaria cubiculorum tuorum ſuper
lectos tuos, & in domos ſeruorũ tuorum, & populi tui,
& in conſperſis tuis, & in clibanis tuis: & ſuper te & ſu-
per populum tuum & ſuper ſeruos tuos aſcendẽt ranæ,
Notandum quòd in domos & cætera cum dixiſſet, accu
ſatiuũ caſum tenuit, & ſuper lectos &c. vbi dixit, ſuper,
accuſatiuum ſimiliter ſeruauit. In conſperſis autem & in
clibanis ad ablatiuum ſe tranſtulit: Nam & Græcus mu-
tauit præpoſitionem, quam nõ mutat Latinus. Ille enim
habet εἰς τὺς οἴκους in domos: in conſperſis autem ἐν τοῖς
φυράμασιν. Vbi mirum ſi non etiam ſenſus eſt, non lo-
cutio, vt in conſperſionibus & in clibanis exortas ranas
forſitan velit intelligi, non extrinſecus aſcendiſſe vel ir-
ruiſſe, & quia eas fluuium eructaturum prędicit, inde im
37 pleri omnia. Et extendit Aaron manum ſuper aquam
Aegypti & eduxit ranas. & educta eſt rana, & operuit
terram. Repetitio à plurali ad ſingularẽ numerum traie-
cta eſt, Nam vtique rana pro multitudine ranarum po-
ſitum eſt, Neſcio quo autẽ modo per loquendi conſue-
I tudinem imbutis ſenſibus hominum, ſæpe plus videtur
quod ſingulariter quàm quòd pluraliter dicitur, Nam
plus accipitur cum dicitur, verbi cauſa, eſt illic miles, q̃,
ſunt illic milites: eſt illic piſcis, quàm ſunt illic piſces.
38 Et colligebant aceruos aceruos. Hæc repetitio multi-
tudinem aceruorũ ſignificat, & eſt ſcripturis familiaris.
39 Quod habent Latini, Extẽde manu virgam tuam &
percute terra, non percute terram: Græcus habet aggerẽ
terræ, ſi tamẽ hoc verbo recte interpretatur quod dictũ
40 eſt τὸ χῶμα τῆς γῆς. Fecerunt autem ſimiliter & incã-
tatores veneficiis ſuis, vt educerẽt ſcyniphes, & non po-
terant. Notandum eſt, fecerũt dictum, pro eo quod eſt,
conati ſunt facere. Nam vtique ſi fecerunt ſimiliter, pro-
culdubio eduxerunt ſcyniphes: ſed quia ſequitur, vt edu
cerent & non poterant: non ergo ſimiliter fecerunt, ſed
ſimiliter facere conati ſunt. Aut ſi forte & ipſi quãuis ve
neficiis agerent, eadem tamẽ agendi ſpecie virgam ex-
41 tendebant, quod ſcriptura nõ expreſsit. Et in terram
42 ſuper quam ſunt ſuper eam. Et glorioſam faciam in
die illa terram Geſſen, in qua populus meus ineſt ſuper
43 eam. Et dixit Moyſes, Ego exeam à te & orabo deum
& exibit cynomyia à Pharaone & à ſeruis eius: quaſi al-
teri diceret, & exeam à te, & de altero Pharaone ſubſe- K
queretur à quo eſſet exitura cynomyia. Dimitte po- 44
pulum meum vt mihi ſeruiat. Ecce ego pluam hac hora
craſtina grandinẽ multam. Grando autẽ multa val- Exod. 9.
de valde. Et deſinent voces & grando. Notãdum eſt 45
ſcripturam voces ſolere appellare tonitrua, quas voces
dei etiam Pharao ſuperius appellauit dicens, Orate pro
me ad dominũ, vt deſinant fieri voces dei. Vbi & illa lo
cutio eſt quod dixit, deſinant fieri voces. Vt narretis 46
in auribus filiis veſtris & filiis filiorum veſtrorum quæ-
cunq; illuſit Aegyptiis. Notandum quemadmodũ dica-
tur, illuſio, ne forte ita ſit dictũ, Draco hic quẽ finxiſti ad Pſal. 103.
illudendũ ei. Et illud in Iob. Hoc eſt initiũ figmenti do Iob. 40.
mini quod fecit ad illudendum ab angelis eius. Ecce 47
ego induco hac hora craſtino die locuſtam multam. Ec Exod. 10.
ce quemadmodũ ſuperius dixit ranam, vbi diximus ple-
runq; plus intelligi cũ aliquod huiuſmodi ſingulariter
dicitur, quàm ſi pluraliter diceretur. Manifeſtũ eſt enim
plus ſonare, locuſtã multã, quàm ſi diceret, locuſtas mul
tas. Qui autẽ & qui ſunt qui ibunt, quotidie dicimus 48
cõſuetudine familiariore, quàm qui & qui ibunt. Nõ 49
eſt relictũ viride nihil in lignis. Dicendum fuit more lo
cutionis noſtræ, non eſt relictũ viride aliquid in lignis.
Pharao ad Moyſem, Peccaui ante dominũ deum ve 50
ſtrum & in vobis, ſuſcipite ergo delictũ meũ. Hac locu- L
tione & ad Ioſeph vſi ſunt fratres eius vbi dixerunt, Ac- Gene. 50.
cipe iniquitatem ſeruorum dei patris tui. Quod Lati- 51
ni habent, Et nemo vidit fratrẽ ſuum tribus diebus. Græ Exod. 10.
cus habet, Et non vidit nemo fratrem ſuum. Notãdum
etiam fratrem hominis quemlibet hominẽ dici. Pha- 52
rao dixit ad Moyſem & Aaron, Ite & ſeruite domino
deo veſtro, præter oues & boues relinquite: ſic enim ha-
bet Græcus: valde inuſitata locutio eſt, niſi poſt diſtin-
ctionem ſubinferatur, relinquite, & ſubaudiatur, iſta, vt
ſit ſenſus, Ite præter oues & boues & relinquite iſta. So-
let enim talis eclipſis fieri crebro in locutionibus ſcrip-
turarum. Et nõ relinquimus vngulam. quaſi abductis 53
pecorib' poſſet vngula remanere. Quid eſt enim aliud,
non relinquimus vngulam, niſi nec vngulam relinque-
mus? Pharao ad Moyſem, attẽde tibi vltra apponere 54
videre faciẽ meam. pro eo quod eſt, attẽde tibi ne vltra
videas faciem meam. Et petat vnuſquiſq; à proximo 55
ſuo, & mulier à proxima ſua vaſa argẽtea & aurea & ve Exod. 11.
ſtem. Notandũ & Aegyptios Hebræis proximos dictos.
Et erit clamor magnus per totam terrã Aegypti qua- 56
lis non fuit, & talis non adhuc apponetur: in filiis autem M
Iſraël non mutiet canis lingua ſua ab homine vſque ad
pecus. Elegantiſsima locutio eſt, per canem quippe extre
mum ſignificauit vel hominum vel pecorum: ita com-
mendans, quãta in Hebræis quies futura eſſet, Aegyptiis
acerba orbitate clamantibus. Accipiant ſinguli ouem 57
per domos patriarum. Quas dicat patrias, non facile eſt Exod. 12.
intelligere, vtrum ciuitates in quibus commanebant, an
potius numeroſas familias à cuiuſque velut paternitate
propagatas. Hoc enim magis in Gręco ſignificari perhi-
betur. Si autẽ pauci ſint qui in domo, ita vt non ſint ido
nei ad ouem, id eſt, vt ipſa paucitas, non ſit idonea ad
ouem conſumẽdam: aſſumet ſecum vicinum proximũ
ſuũ, hoc eſt ipſa domus aſſumet vicinum: hominẽ pro-
ximum pro homine poſuit, ſingularẽ autem pro plurali.
Non enim vnũ, ſed quot ſufficiunt. Cum de oue con 58
ſumenda ſcriptura loqueretur, ſecundũ numerũ, inquit,
animarũ vnuſquiſq; quot ſufficiat. animas pro homini-
bus à parte totũ. Sument de ſanguine & ponẽt ſuper
duos poſtes, & ſuper limẽ in domib' in quib' mãduca- 59
bunt

A bunt illas in eis. Cum dixerit in quibus, dixit etiam, in
eis more vſitatiſsimo. Sed manducabunt illas, quæritur
quas, & intelligitur carnes. Hoc enim ſequitur, Et man
ducabũt carnes hac nocte aſſatas igni. Quod habẽt La
tini codices, Qui manducabunt carnem, Græci autem
habent κρέα, id eſt, carnem, ſed genere neutro. Ideoq; in
Græco eſt, in domibus in quibus manducabunt illa in
eis. Eſt vero illa locutio, vt prius diceret illas, quàm pre-
diceret quid in cõſequentibus intelligeretur quas dixe-
Lib. 2. quæ- rit: ſimilis ei locutioni quã de filio Moyſi expoſuimus,
ſtionum de cum eum vellet angelus occidere, & exemplũ adhibui-
Exodo. q. 11 mus de Pſalmo Fundamenta eius in montibus ſanctis,
Pſal. 86. diligit dominus portas Sion: Cuius enim fundamenta
non intelligimus niſi ex conſequentibus. Sic & hic, in
quibus manducabũt illas, in eis: id eſt, in quibus domi-
bus manducabũt illas, intelligitur carnes, de quibus cõ-
60 ſequenter loquitur. Sumetis autem vobis faſciculum
hyſſopi, & tingetis ex ſanguine qui eſt iuxta oſtium, &
linietis ſuper limẽ & ſuper ambos poſtes de ſanguine.
Et hic faſciculus hyſſopi plures faſciculos ſignificat, ſi-
cut rana plures ranas, & locuſta plures locuſtas, Tropus
B autem iſte quando fit in rebus quę à nobis non ita dici
61 ſolent obſcuritatem facit. Et erit cum dicent ad vos
filij veſtri, quæ eſt ſeruitus iſta? Et dicetis eis, immolatio
Paſcha hoc domino: etiam ſi nõ haberet, & planum eſ-
62 ſet, dicetis eis. Et aduenientes filij Iſraël fecerunt ſi-
cut dominus pręcepit Moyſi & Aaron, ita fecerunt. Nõ
63 adderet, ita fecerunt, niſi mos eſſet ſcripturarum. Et
factũ eſt in die illa, eduxit dominus filios Iſraël de ter-
ra Aegypti. Ait enim dominus ad Moyſem dicẽs, Om-
ne adaperiens vuluam maſculina: pluralem numerum
Exod. 13. intulit ſingulari, quia ipſum quod dictũ eſt, Omne ad-
aperiens vuluam, non vtique in vno, ſed in multis ac-
cipitur. Similis eſt locutio, Attendite popule meus. Ta-
Pſal. 77. le eſt & quod paulopoſt ſequitur, Omne quod adaperit
vuluam de armentis & pecoribus quæcunque tibi nata
erunt. Omne quæcũque tibi nata erunt, ipſe modus eſt
64 locutionis. Omne adaperiens vuluam aſinæ. Græcus
Supra li. lo habet aſini, modo illo locutionis quem iam in Geneſi
cutionum de notauimus, vbi maſculinũ pro fœminino poſitum eſt,
Gen. 1. c. 23. de morte Saræ dicente ſcriptura, Surgens Abraham à
Gene. 23. mortuo: &, ſepeliam mortuum meum: & talia ſæpe ibi
65 dicũtur de mortua. Propter hoc ego immolo domi-
C no omne quod aperit vuluã maſculina. Similis eſt lo-
66 cutio ſuperiori. Et erit in ſigno ſuper manum tuam,
Exod. 4. id eſt, ſuper omnia opera: vbi magis ſenſus eſt forſitan
67 quàm locutio. Et excuſsit domin⁹ Aegyptios in me-
Exod. 14. dio maris. Gręcus habet, & excuſsit domin⁹ Aegyptios
68 medium maris. Vidit autem Iſraël manum magnã
Exod. 15. quę fecit dominus Aegyptiis. Tunc cãtauit Moyſes
69 & filij Iſraël canticum hoc domino & dixerunt dicere,
70 Sic enim habet Græcus ἄπερ τοῦ λέγειν. Et non in-
Exod. 16. ueniebant aquam vt biberẽt. poterat non habere, vt bi-
71 berẽt. Et murmurauit populus aduerſus Moyſem di-
centes. Non dicens, ſed dicentes. Ex pluribus enim po-
72 pulus conſtat. Et venerunt omnis ſynagoga filiorum
Iſraël in eremo. Non dixit, venit, quia ſynagoga ex plu-
73 ribus conſtat. Murmurabant omnis ſynagoga filio-
rum Iſraël aduerſus Moyſem & Aaron. Eadẽ eſt & iſta
74 locutio. Dixit autem dominus ad Moyſem, Ecce ego
pluam vobis panem de cœlo. Manna pluiturus, panes
promiſit: Locutio eſt qua panis pro alimento ponitur.
Amat autem ſcriptura pluraliter magis panes quàm ſin-
75 gulariter dicere. Mane videbitis, inquit, gloriã, dum
exaudiet murmurationem veſtram ſuper deum, id eſt,

quia murmuratis ſuper deum. Quod tantum valet ac ſi D
diceret, aduerſus deum. Deinde notandum nouo mo-
do hic exauditionem dictam non precantium, ſed mur
murantium: cum reprehendat vtique ſcriptura murmu-
rationem: Tãquam hoc dixerit, quòd cognouerit deus
murmurationem eorum, & ipſam dei cognitionem, di-
xit exauditionem. Accedite ante deum exaudiuit e- 76
nim murmur veſtrum. Iterum exauditionem, non pre-
cum ſignificat & petitionum, ſed etiam murmuris ma-
lorum: hoc & poſtea dicit, deus exaudiuit murmur filio-
rum Iſraël. Et ecce in facie eremi minutum tanquam 77
coriandrum. Cum toties deus dicat faciem terræ, ſicut
hic faciem eremi, mirum eſt vnde homines ita errent
cum faciem audierint, vt tale aliquid opinentur, qualis
hominis facies eſt, vel alicuius animantis. Secundum 78
numerum animarum veſtrarum vnuſquiſq; cum com-
manentibus vobis colligite. Quàm ſæpe ſcripturas ani-
mas homines appellat, à parte totum: Non facile autem *Pſal. 55.*
carnes pro hominibus, ſed carnem, ſicut eſt, Non time-
bo quid faciat mihi caro. Quod apertius in eodem Pſal
mo ait, Quid mihi faciet homo. Non autem diceret ſe-
cundum numerum carnium veſtrarum: ſicut dixit, ſe- E
cundum numerum animarum veſtrarum. Et colle- 79
gerunt illud mane mane: quo modo puteos puteos, acer
uos aceruos, ſic dictum eſt mane mane. Nullus ve- 80
ſtrum egrediatur vnuſquiſque de loco ſuo die ſeptimo.
Quod interpoſitum eſt, vnuſquiſque, potuit & nõ dici.
Non erat autem populo aqua bibere: id eſt, ad biben 81
dum. Et maledicebant populus ad Moyſem, id eſt, 82
maledictis agebant Moyſem, hoc eſt, maledicebant illi,
nam hoc in conſequentibus ipſe dixit, Quid maledici- *Exod. 17.*
tis mihi? Et murmurabat populus ad Moyſem dicen- 83
tes. Et virgã in qua percuſsiſti flumẽ accipe in manu 84
tua. In qua percuſsiſti dixit pro eo quod dicimus, de qua
percuſsiſti, Et eſt iſta locutio creberrima in ſcripturis.
Et ſumpſit Iethor vel Iethro ſocer Moyſi holocauſto- 85
mata & ſacrificia deo. Sumpſit pro eo quod eſt obtulit. *Leuit. 18.*
An forte ſenſus eſt, nõ locutio? vt ea ſumpſiſſe intelliga-
tur, quæ Moyſes obtuliſſet, quãquam Moyſes non lega- *Exod. 17.*
tur ſuperius ſacrificaſſe, nec Aaron nec quiſquam He-
bræorum qui educti ſunt de terra Aegypti: ſed tantum
ſuperius ſcriptum eſt, quòd altare conſtituerit Moyſes,
& appellauerit illud, dominus meũ refugium. Iſtum au-
tem Iethor legimus ſacerdotem fuiſſe Madiam, id eſt, F
gentis Madian. Mirum eſt autem, ſi ad eius aduentum
cœpit ſacrificare Moyſes, & non potius ipſe Iethor qui
iam ſacerdos erat. Graue tibi verbum hoc: ſubaudi- 86
tur, eſt. Et demonſtrabis illis vias in quibus ambula- 87
bunt in eis. Verbum autem graue referebant ſuper 88
Moyſem. Sic enim habet Græcus, quod Latini interpre-
tati ſunt, ad Moyſem. Illa ſanè locutione ipſa etiã cura
ſignificatur, quia dictum eſt ſuper Moyſem, velut onus
ei ſignificetur interpoſitum. Verbum autẽ graue, dictũ
eſt pro quæſtione graui. Vnde ſequitur, Omne autem 89
leue verbum iudicabunt ipſi. Quod Græcus habet ἐπο-
νομάσω ſupernominauero, aut annominauero expreſ-
ſius dicitur, quod vſitatius cognominauero nõnulli in-
terpretati ſunt. Sed non habet neceſſariam ſignificatio-
nem cognominauero: propinquius autem dicitur co-
gnominauero quàm nominauero: Nã & hoc aliqui in-
terpretes dixerunt. Et veniam ad te & benedicã te. 90
Cum ſuperius pluraliter loqueretur, facietis & immo- *Exod. 20.*
labitis: dicit, veniam ad te, tanquam ipſi Iſraël, id eſt, po-
pulo. Et hæ iuſtificationes quas pones coram illis, 91
Si emeris ſeruum Hebræum, & cætera. Notanda locu- *Exod. 21.*

G tio, quemadmodum cum illud dictum ſit ad Moyſem,
hoc eſt, Hæ ſunt iuſtificationes quas appones coram il-
lis: iam ad populũ ipſum cętera dicuntur quaſi ad Moy-
ſem, Si emeris ſeruum Hebręum. Non enim hoc Moyſi
dictum eſt, ſed quod populo, tãtum ipſi populo dicebat,
Pertũdet ei dominus auriculam de ſubula, & ſeruiet in
ſempiternum, vel in æternum. quod Gręcus habet εἰς τὸν
αἰῶνα Ecce quemadmodum ſcriptura multis locis dicit
ſecundum hoc verbum græcum ſempiternum vel æter-
num. Vbi non intelligitur æternitas illa ſecũdum quam
nobis æterna promittuntur, vel ſecundum quam à con-
trario igne æterno mali cremabuntur: neque enim ſer-
uus iſte qui viuere in æternum non poſſet, poſſet ſeruire
in æternum: ſed intelligitur æternum dictum cuius tem
poris finis non eſt: aut certe aliquid hoc ſacramento ſi-
92 gnificatur æternum. Dabo tibi locum in quem fugiat
93 ibi qui occiderit. Si quis percuſſerit ſeruum ſuum aut
94 ancillam ſuam in virga. quod eſt de virga. Lapidibus
lapidabitur taurus. quaſi poſſet lapidari niſi lapidib⁹. Dif
fert aliquid iſta locutio ab illa qua diceret more ſcrip-
turarum, lapidatione labidabitur, ſed tamen ſimilis eſt.
95 Si autem taurus cornupeta erat ante heſternã & nu-
H diuſtertianam. pro tempore prȩterito poſuit partem pro
toto, quantumcunque illud fuiſſet, more ſcripturarum.
96 Si quis autem aperuerit lacum aut exciderit lacum,
& non aperuerit eum, & ceciderit illuc vitulus aut aſi-
nus, dominus laci reddet. Et hæc locutio à parte totum
Exod. 22. intelligenda eſt. Non enim ſi equus ceciderit in lacũ aut
97 ouis, ideo nõ reddet, quia hoc ſcriptũ non eſt. Quod
98 autem mortuum fuerit, ipſi erit. pro ipſius erit. Si au-
tem depauerit quis agrum vel vineam, & admiſerit pe-
99 cus ſuum depaſcere agrum alium. id eſt, alienum. Si
autem pignus acceperis veſtem proximi tui, ante ſolis
occaſum reddes ei. Genus pro ſpecie poſuit. Sic enim di
ctum eſt, ac ſi de omni veſte pignus dederit, cum de il-
lo ſpecialiter ſe dicere ex conſequẽtibus ſcriptura teſte-
tur, qui nõ habet niſi eam veſtem vnde ſe nocte coope-
100 riat. Ecce ego mitto angelum meum ante faciẽ tuam
Exod. 23. vt ſeruet te in via, & inducat te in terram quam paraui
tibi: ante te ibit & exaudi eum. Angelum ſuũ iubet deus
exaudiri à populo, non vtique petentem, ſed iubentem.
101 Et mittam veſpas ante te & eiiciet Amorræos. A plu-
rali ad ſingularem numerum ſe cõuertit. Intelligitur au-
tem, eiiciet Amorræos veſpa, ſicut rana, ſicut locuſta, nõ
I quod vna ſit, ſed quod per ſingularem numerum plura-
102 lis numerus intelligatur. Per partes eiiciam illos à te.
Non diſpones illis & diis eorum pactum & non conſi-
dent in terra tua, nec peccare te faciant ad me. Non di-
103 xit in me, idem tamen ſignificat. Reſpondit autem
104 omnis populus voce vna dicentes. Et viderũt locum
Exod. 24. vbi ſteterat ibi dominus deus Iſraël. Vbi ſteterat poſſet
105 ſufficere, ſed Hebraice dicuntur iſtę locutiones. Et in-
Exod. 25. aurabis illa auro. ſimilis eſt locutio lapidibus lapidabi-
106 107 tur. Cyathos in quibus immolabũt in eis. Duas ba-
ſes columnæ vni in ambas partes eius, & duas baſes co-
lumnæ vni in ambas partes eius. Ne de omnibus dice-
ret, de duab⁹ dicit more ſuo geminãdo: ſicut puteos pu-
teos, aceruos aceruos, generationes & generationes: &
108 ſimilia. Et columnas inaurabis auro, & inaurabis ſer-
109 ras auro. Et inærabis ea æramento. Talis locutio eſt,
110 inaurabis auro. Extra velum, quod eſt ſuper teſtamen
Exod. 26. tum. De lucerna accendẽda cum diceret, hoc ait, id eſt,
Exod. 27. quòd foris accenderetur vbi eſt ſanctum, non intra ve-
lamen quod eſt ſuper teſtamẽtum, hoc eſt, ſanctum ſan-
ctorum. Ergo ſuper, non ſic ait tanquam eſt tectum, vel
camera, vel firmamentum cœli, vel arcæ cooperculum: K
ſed etiã quod vice parietis oppoſitum eſſet, ſuper dixit:
ſicut dicimus ſuperiorem diſcumbere aut ſtare, non vti-
que alterum portari ab altero. Legitimum ſempiter- 111
num in progenies veſtras. Eo modo ſempiternum, quo
multa ſuperius diximus. Et ſumet Aarõ nomina filio- 112
rum Iſrael ſuper rationale iudicij ſuper pectus introeun Exod. 28.
ti ſanctuariũ. hoc eſt, ſumet Aaron introiẽs, quod aliqui
Latini ſolœciſmum vitantes interpretati ſunt. Sed quia
& Græcus introeũnti habet, & Latini aliqui conſonãt,
locutionẽ potius notandam credidi quàm corrigendã.
Et pones ſuper ratione iudicij fimbrias catenatas. Et
hic Latini nonnulli ſolœciſmum cauentes, fimbrias ca- 113
tenatas, interpretati ſunt. Græcus autem habet σὺν κρο-
σσοῖς τὰ ἁλυσιδωτά. Hanc ſolemus dicere abſolutam lo-
cutionem, cum generi maſculino vel fœminino neu-
trum infertur, quemadmodum ſi dicamus, iuſti æternæ
non ſunt ſtabilia. Et Aaron cum cœperit fungi ſacer- 114
dotio, audietur vox eius intranti in ſanctũ in conſpectu
domini & exeunti. Vocem eius ex tintinnabulis dixit, L
qui magis ſonus eſt eius. Intranti & exeunti, pro intrãtis Exod. 29.
& exeuntis poſuit, datiuũ pro genitiuo. Et duos renes 115
& adipem quæ ſuper eos. ſubauditur, eſt, quod nonnulli Exod. 30.
interpretes addiderũt. Et ſeparabit illud ſeparatione. 116
Et cum accendet Aaron lucernas, ſero incendet ſu- 117
per illud. Sero dixit pro veſpere, & ideo notãda locutio
eſt. ὀψὲ quippe Græcus habet. Sero autem proprie nõ ſo-
let dici, niſi cum tempus tranſierit quo fieri debuit quod
ſero dicitur factum. Si acceperis cõputationem filio- 118
rum Iſrael in viſitatione eorũ, & dabũt ſinguli redemp-
tionem animæ ſuæ domino: & non erit in eis ruina in
viſitatione eorũ, & hoc eſt quod dabunt tibi. Pendet iſta
locutio, quia interpoſita eſt cõiunctio copulatiua, quæ ſi
non interponeretur, non penderet. Tribus autẽ locis eſt
poſita, quorum vndelibet detracta, plenam facit ſenten
tiam. Rurſus vbi dictũ eſt: Si acceperis computationẽ fi-
liorũ Iſraël in viſitatione ipſorum, & dabũt ſinguli re-
demptionem animæ ſuæ domino: ſi enim nõ dixiſſet, &
dabunt, ſed tantummodo dixiſſet dabunt, finiretur ſen-
tentia nec penderet. Ita enim diceretur, ſi acceperis cõ-
putationẽ filiorũ Iſraël in viſitatione eorũ dabunt ſin-
guli redemptionẽ animæ ſuę domino. Si autẽ hic poni-
tur hæc coniunctio, deorſum tollẽda eſt, vt ita dicatur,
ſi acceperis cõputationem filiorum Iſraël in viſitatio- M
ne ipſorum, & dabũt ſinguli redemptionem animæ ſuæ
domino, & non erit in eis ruina in viſitatione eorum,
hoc eſt quod dabunt. Aut certe in medio vbi dictum
eſt, & non erit in eis ruina: ſi detrahas coniunctionem,
non pendebit ſentẽtia. Erit enim ſenſus: ſi acceperis cõ-
putationem filiorum Iſraël in viſitatione ipſorũ, & da-
bunt ſinguli redemptionẽ animæ ſuę domino, non erit
in eis ruina. Cum vero vtiq; poſita eſt eadẽ coniunctio,
pendere fecit locutionem: ideo eam notandam putaui-
mus. Conſurrexit populus in Aaron, & dixerũt ei. Vſi 119
tata locutio eſt, quia ex multis populus conſtat. Deinde Exod. 32.
notãdum, totũ pro parte poſitum. Apoſtolus enim ſicut
re vera erat, quoſdam eorum dixit hoc feciſſe, non totũ
poulum, vbi ait: Neq; idolis ſeruiamus, ſicut quidã illo- 1. Cor. 10.
rum. Surge & fac nobis deos qui nos prȩcedãt. Sedẽti 120
loquebãtur, an potius locutio eſt notãda, ꝓpter quod ſæ
pe dicitur: Exurge domine, aut: Surge deus iudica terrã.
Et nũc ſine me, & irat⁹ ira: quo modo morte morieȩ, 121
Amat ita loqui ſcriptura. Cui ſunt aurea demite. Non 122
dixit quid aurea, vnde Latini interpretes dixerunt, qui
habet aurum demat. Quis ad dominũ veniat ad me. 123
Fecerunt

A 124 Fecerunt ſibi deos aureos de vno vitulo. pluralem er-
go numerũ pro ſingulari poſuit. Inde eſt illud: Ij dij tui
Iſraël qui eduxerunt te de terra Aegypti. Non ſanè locu
tiones iſtę reperiũtur vbi pluralis pro ſingulari ponitur:
niſi in eo rerum genere in quo etiã de pluribus fieri vel
intelligi poteſt. Nõ enim quia vnus ille vitulus erat, ideo
non & plures fieri poterant, aut ideo non multis idolis
Matth. 27. ſimilis fuerat. Hac locutione dictum eſt, latrones inſul-
taſſe domino, cum hoc vnum feciſſe ſcriptura teſtetur,
ſed non ſolus fuerat latro. Quinetiam cum iſta locutio
fit per nomina propria, qualiter eam in ſcripturis factã
nondum cõperimus, plures ſic intelliguntur, ſicut Phæ-
dras & Medeas quidam dixerunt cum fuerit vna Phæ-
Exod. 33. dra & vna Medea, ſed Phędras & Medeas appellauerũt
omnes ſimiles Phędrę & Medeæ. Ita non ſine cauſa nec
vtcunque ac paſsim ſicut ab imperitis vicioſe fit, ſed cer
to modo certiſque regulis iſtæ locutiones interponun-
125 tur. Vade aſcende hinc tu & populus tuus quos edu-
xiſti de terra Aegypti, non, quem eduxiſti, quod ita vſi-
126 tatum eſt vt rarius aliter dicatur. Et dixit dominus:
Deponite ſtolas gloriarum veſtrarum & cultũ, & oſten
dam quæ facturus ſum tibi. A plurali ad ſingularem nu-
B merum locutionem terminauit, quia multi erant & po-
pulus erat: ſicut dixerat, Vos populus duræ ceruicis, non
dixit, tu populus, ſed vos populus, cũ vos, numeri ſit plu-
127 ralis, populus autem numeri ſingularis. Si inueni gra-
Exod. 34. tiam in cõſpectu tuo, ſimul ambulet dominus meus no-
biſcum. tãquam de alio dicat. Aſsiduæ ſunt hæ locutio-
nes, ſed cum dicitur ad deum, putatur patri dici de filio.
Cum autem talia dicerẽtur ad Pharaonem & ad Ioſeph
& ad alios, multis locis genus locutionis intelligebatur.
128 Nequando ponat teſtamentum ijs qui ſedent ſuper
terram. Ac ſi diceret, ſedes habent, quod eſt habitant.
129 Et deos fuſiles ne feceris tibi. Locutio eſt à parte to-
tum ſignificans: Non enim quia fuſiles tantũmodo no-
minauit, fieri ſculptiles, ductiles, fictilèſque permiſit, vel
vllum genus ſimulacrorum, aut qualemcũque factitio-
130 rum deorum. Omne adaperiens vuluam maſculina:
id eſt, omne adaperiẽs vuluam mihi erit ex iis quæ ſunt
131 maſculina. Primitiuũ ſubiugalis redimes oue. Et hoc
à parte totum eſt, Neque enim ſubiugale non ſit iumen-
tum quodlibet, cuius caro tanquam immũda reſpuitur,
C ideo non eſt redimendum, aut alio quàm oue redimen-
132 dum. Non occides ſuper fermentum ſanguinem im
molatorũ meorum. Locutio eſt vtique, occides ſangui-
133 nem, pro eo quod eſt, occidẽdo effundes. Et non dor
miet vſq; in mane immolatio ſolennitatis Paſchæ. Dor
miet, dixit, manebit, Nam caro pecudis occiſæ & coctæ
Pſal. 43. quo modo dormiet? Quod ergo dicitur, Quare obdor-
mis domine, hoc genere locutionis dicitur, & intelligi-
134 tur, quare ceſſas: id eſt, non vindicas. De quadragin-
ta dierum ieiunio Moyſi ſcriptura ſic loquitur, Panè nõ
manducauit & aquam non bibit. à parte totũ, pane om-
135 nem cibum, & aqua omnem potum ſignificans. Exci-
de tibi duas tabulas ſicut & primæ. ſubauditur, fuerunt:
vnde hoc verbum noſtri interpretes etiam addendum
putauerunt, quoniam inuſitata eſt in lingua Latina talis
136 eclipſis. Et erat Moyſes ad omnem ſynagogam filio-
Exod. 35. rum Iſraël, dicens. Plenum eſſet ètſi non haberet, dicẽs.
137 Et attulerunt vnuſquiſq; quod afferret cor eorũ. Po-
terat vſitatius dicere, & attulit vnuſquiſque quod affere-
138 bat cor eius. Et quibus viſum eſt animæ eorum, attule
runt redemptionem domino. Non dixit, & ſicut viſum
139 eſt animæ eorum. Et omnis cui inuentum eſt apud
eum coria arietũ rubricata. quod diceretur vſitate, om-
nes apud quos inuẽta ſunt coria arietũ rubricata. Om 140 D
nis afferens redemptionem argentum & æs attulerunt
redemptiones domino. Vſitatius diceretur, omnis attu-
lit: quàm omnes attulerunt. Et apud quos inuẽta ſunt 141
apud eos ligna imputribilia. Apud eos, more ſcriptura-
rum additũ eſt, nam ſine hoc eſſet plena ſententia. Et 142
omnis mulier ſapiẽs mente manibus nere. quaſi nere poſ
ſet non manibus: & ſapiens nere, elegans atque muta-
ta locutio eſt. Deinde omnis mulier attulerũt. More ſu-
periorum plurali cõcluditur ſingularis, quia omnis mu-
lier attulit, vſitati⁹ diceretur. Et omnes mulieres qui- 143
bus viſum eſt ſenſu ſuo, in ſapientia nerunt pilos capri-
nos. Notandum ſapientiam in his artibus ſæpe appella-
re ſcripturam, id eſt, ſophiam. Et compoſitiones & 144
oleum vnctionis & compoſitionem incẽſi. Non cõpo-
ſitiones aliquas extra debemus intelligere: ſed cum di-
ctum eſſet, & compoſitiones, per coniunctionem copu-
latiuam nũ aliud adiunxit, ſed quod dixerat expoſuit, vt
ſciremus quas compoſitiones, & oleum, inquit, vnctio-
nis & compoſitionem incenſi. Compoſitionem autẽ vo
cat, quia ex multis ita confecta ſunt. Et omnis vir & 145
mulier quorum afferebat ſenſus eorũ vt intrarent & fa-
cerent omne opus quodcunque præcepit dominus fieri E
illud per Moyſem, attulerunt filij Iſraël redemptionem
domino. Ergo omnis vir & mulier, intelliguntur filij Iſ
raël. Cæteræ locutiones ſimiles ſuperioribus. Facere 146
aurum & argentum & æs. pro eo quod eſt facere ex au-
ro & argento & ære. Non enim aurum faciebant, ſed ex
auro. Tale eſt etiam quod paulo poſt dicit, & operari li-
gna: hoc eſt, ex lignis. Facere omnia opera ſancti texti-
lia, & varia texere cocco & byſſo, facere omne opus ar-
chitectonicum varietatis. Ecce in rebus textilibus archi-
tectonicum opus appellat: mirum niſi propterea, quia
tabernaculo fiebant quod ædificio ſimile fuit, & tan-
quam domus erigebatur. Quid autem dicat opera ſan-
cti, non euidẽter apparet: vtrum ſancti ſacerdotis, quo- F
niam & de ſtola vel de ſtolis eius hæc dicuntur, an ſan-
cti dei in cuius cultu hæc fiebant: an opera ſancti, ſicut
dicebatur ſanctum & ſanctumſanctorum. Humera- 147
lia continentia ex vtriſque partibus eius. Non dixit ex Exod. 38.
vtriſque partibus eorum, quamuis illa humeralia, nõ hu-
merale dixiſſet: ſicut ſolet humerale dicere, Ipſum enim
appellauit pluraliter humeralia, ſicut ſtolam & eaſdem
ſtolas. Et Eliab fili⁹ Achiſamech de tribu Dan qui ar- 148
chitectonatus eſt textilia & conſutilia, & diuerſicoloria
texere de cocco & byſſo. Nouo modo dicuntur archi-
tectonari textilia. Etiam illud à parte totum intelligen-
dum eſt quod ait, texere cocco & byſſo: ex his enim & cę
tera intelligimus, id eſt, purpura & hyacinthum. Et fe 149
cerunt filij Iſraël ſicut præcepit dominus Moyſi, ita fece Exod. 39.
runt. Plenum eſſet etiam ſi non adderetur, ita fecerunt.
Et fecit Moyſes omnia quæ præcepit ei dominus, ita 105
fecit. Similiter vt dictum eſt, & filij Iſraël. Exod. 40.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
LOCVTIONIS DE LEVI-
tico, Liber tertius.

DE LEPROSO cũ loqueretur do- 1
minus ait, Et immundus immun- Leuit. 13.
dus vocabitur. quaſi non ſatis eſſet
ſemel dicere, immũdus vocabitur.
Quanquam nõnulli codices ita ha-
beant. In alio Græco ita inuenimus
ſemel dictum, immundus vocabi-
tur.

G tur.Item paulo poſt dicit, Cum ſit immundus, immun-
dus erit.quod in Latinum de Græco non ſicut poſitum
eſt exprimi potuit, ait enim Græcus ἀκάθαρτος ὤν, ἀκά-
θαρτος ἔσται. quaſi diceret, immundus exiſtens immũdus
erit: ſed non hoc eſt exiſtens quod Græcus dixit ὤν, ſed
ſi dici poſſet, eſſens ab eo quod eſt eſſe, non ab eo quod
2 eſt,exiſtere. Et veſtimento ſi fuerit in eo tactus lepræ.
Potuit vſitate ita dicere,& in veſtimento ſi fuerit tactus
3 lepræ. Aut in omni vaſe pelliceo in quocunque fuerit
in eo tactus. Poterat ſatis eſſe, in quocunque fuerit ta-
ctus. Et ecce non cõmutauit tactus aſpectum ſuum,
4 id eſt colorem in quem aſpicitur: non enim aſpectum
quo ipſe aſpicit. Tactum quippe ipſam maculam dicit.
5 Et accipiens ſacerdos de hemina olei, ſuperfundet
Leuit. 14. in manum ſacerdotis ſiniſtram. Non dixit, in manum
6 ſuam ſiniſtram, cum vtique in ſuam faciet. Viro vi-
Leuit. 15. ro cuicunque fuerit fluor, & homo cuicunque exierit ex
eo concubitus ſeminis, & omne ſuper quocunque dor-
mit ſuper illud, & omne ſuper quod ſederit ſuper illud
7 immundum erit. Et emittet in manu hominis parati
Leuit. 16. in eremum. Id eſt, emittet in eremum in manu homi-
nis ad hoc parati. De hirco emiſſario loquebatur cum
H hoc diceret,Notandum eſt autẽ quo modo dicat ſcrip-
8 tura, in manu. Homo homo filiorum Iſraël, id eſt,ex
Leuit. 17. filiis Iſraël.Iſta autem repetitio quemlibet hominem vi-
9 detur ſignificare,id eſt,ille aut ille. Turpitudinem pa-
Leuit. 18. tris tui, & turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Hac
10 locutione concubitum vetuit cum his perſonis. Tur-
pitudinem fratris patris tui non reuelabis,& ad vxorem
eius non introibis: propinqua enim tua eſt. Et, poſuit
pro, id eſt. Hanc enim dicit turpitudinem fratris patris
eius,id eſt,turpitudinem patrui, pudenda vxoris patrui.
11 Et exhorruit terra eos qui incident ſuper eam. id eſt,
Leuit. 19. ſedes habẽt, quod eſt habitant. Et permetentibus vo-
12 bis meſſem terræ veſtræ,non perficietis meſſem veſtram
agri tui permetere. Hoc quod à plurali cœpit,& ad ſin-
gularem numerum terminauit, plerique Latini inter-
pretari noluerunt, ſed dixerunt agri veſtri, vbi dictum
eſt agri tui, quaſi Græcus hoc non poſſet dicere. Magis
13 ergo locutio notanda fuit quàm emendanda. Qui-
Leuit. 20. cunque acceperit ſororem ſuam ex patre ſuo aut matre
ſua,& viderit turpitudinẽ eius, & ipſe viderit turpitudi-
nem eius, turpitudinem ſororis ſuæ reuelauit, peccatum
I ſuum accipient. Peccatum poſuit pro pœna peccati.
14 Et ſegregabitis voſmetipſos inter medium pecorum
mundorum,& inter medium pecorum immundorum,
& inter medium volucrum mundarum & immunda-
rum.Segregabitis voſmetipſos dixit,inter medium mũ-
dorum & immundorum: quoniam ſegregantur mun-
da ab immundis,vel à mundis immunda:noua eſt om-
nino locutio.Aliud eſt enim,ſegregabis inter mediũ pe
corum mundorum,& inter medium pecorum immun-
dorum:ſicut ſępiſsime loqui ſolet.Aliud eſt quod modo
ait:Segregabitis voſmetipſos, tãquam ab alterutrum ſe-
gregantes ſeipſos ſegregent ab vtriſque, tanquam iudi-
15 cãdo inter vtraque. Dic ſacerdotibus filiis Aaron &
Leuit. 21. dices ad eos:In animabus non inquinabuntur in gente
eorum niſi propinquo qui proximus eſt eis. In luctu di-
cit qui debetur animabus defunctorum, Ideo enim lu-
16 gentur,quia exceſſerunt. Et caluiciũ non rademini ſu
per mortuum,& ſuper carnes ſuas non ſecabunt ſectio-
nes.Vſitata eſſet locutio,carnes ſuas nõ ſecabunt ſectio-
17 nibus. Mulierem fornicariam & profanam non ac-
cipient,& mulierem eiectam viro ſuo.quoniam ſanctus
eſt domino deo ſuo.Nõ dixit quoniam ſancti ſunt, ſed
tanquã de vno loqueretur cũ cœperit à plurali. Deinde K
ſequitur ſingulariter: Sãctificaui eum,dona domini dei
veſtri iſte offeret,ſanctus eſt:quoniã ſanctus ego domi-
nus qui ſanctifico eos: rurſus ad pluralem cõcluſit. Si 18
autem ſacerdos poſſederit animã emptam pecunia, hic
edet de panibus eius. Non dixit,hæc edet,cum animam
dixerit,quæ generis eſt fœminini: ſed potius ad illud re-
ſpexit quod per animam ſignificare voluit,id eſt,ad ho-
minem. Et filia hominis ſacerdotis ſi fuerit viro alie- 19
nigenæ.id eſt,ſi nupſerit viro alienigenę. Et locut⁹ eſt Leuit. 22.
dominus ad Moyſem dicens: vitulũ aut ouem aut caprã 20
cum natum fuerit,& erit ſeptem dies ſub matre ſua.Plus
videtur habere, &, ſecundum vſitatiſsimas locutiones
in ſcripturis, quas Latini plerique transferre noluerunt.
Et ſanctificabor in medio filiorũ Iſraël.quod eſt ſan- 21
ctus habebor. Neque enim dominus etiã præter filios Iſ
raël nõ eſt ſanctus.Eo ſenſu dictũ eſt & in oratione do-
minica:Sanctificetur nomen tuum.id eſt,ſanctũ habea- Matth. 6.
tur ab hominibus. Loquere ad filios Iſraël & dices ad 22
eos: Solennia domini quæ vocabitis vocata ſancta, iſta Leuit. 23.
ſunt ſolennia mea,ſex diebus facies opera. Cum ad plu-
res loquendum dixerit,tãquam ad vnũ poſtea loquitur. L
Et numerabitis vobis à die craſtino ſabbati quia ob- 23
tulerit gremiũ ſuperpoſitionis, ſeptem ſeptimanas inte-
gras numerabis.Non dixit numerabitis,cũ ad plures ſu-
perius loqueretur. Et cum nominaſſet filius mulieris 24
Iſraëlitidis,nomẽ maledixit:Cum hic nõ addiderit dei, Leuiti. 24.
manifeſtum eſt tamen nomen dei eſſe intelligendũ cui
maledixit. Homo homo ſi maledixerit deum,ſuũ pec 25
catum accipiet. Ecce vbi ſatis apparet locutionis eſſe,cũ
dicitur homo homo,tanq̃ dicat,homo ille aut ille, hoc
eſt quicũque homo.Non ſicut quidã putauerunt,homo
ita dici,tanquam laudabiliter nũcupetur: ac ſi diceretur
homo,ſed homo,id eſt,non qualiſcunq; velut ſimilis pe
cori,ſed qui vere ſit homo:quem ſenſum nõ eſſe verum,
ſed locutionis hoc eſſe ſcripturarũ aperte hic oſtẽditur,
cum in eo dicitur qui culpatur,nõ qui laudatur. Cum 26
de ſeruis ageret quos liceret habere Iſraëlitis.Et erũt vo- Leuit. 25.
bis,inquit,in poſſeſsione in æternũ.cum vtiq; æternũ mo
riendo eſſe nõ poſſent vel domini vel ſerui.Aeternũ er-
go dixit,vbi non eſt tẽporis pręſtitutus modus quo vſq;
ſeruiãt, ſicut cõſtitutus eſt eis quos in remiſsione dimit-
ti iubet libertati ſuę. Si in pręceptis meis ambulaueri- 27
tis,& mãdata mea obſeruaueritis & feceritis ea, & dabo Leuit. 26.
pluuiam vobis in tempore ſuo.Superfluum eſt,&,cõſue- M
tudini locutionis noſtræ, ſed more ſcripturarum addi-
tum.Sequebatur enim, dabo vobis. Et ſi vſque adhuc 28
non obedieritis mihi, & apponam caſtigare vos ſepties
in peccatis veſtris.Etiam hic ſuperfluum eſt,&, ſequeba-
tur enim,apponam caſtigare vos. Quod autem ſepties
ait,ſepties pro omni numero accipiendum eſt.

DIVI AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE NVmeri, Liber quartus.

ET vobiſcũ erũt vnuſquiſq; ſecundũ 1
caput vniuſcuiuſcunq; principũ. Fi- Nume. 1.
lij Simeon ſecundũ propinquitates & 2.
eorũ,ſecundũ populos eorũ, ſecun-
dum domos familiarũ eorum,ſecũ-
dum numerũ nominũ eorũ, ſecun-
dum caput eorũ, omnia maſculina
à viginti annis & ſupra, omnis qui pcedit in virtute re-
cognitio eorũ. Hæc locutio quod nõ dicit filij Simeon,
vel

A vel ex filiis Simeon,ſed filiis Simeon datiuo caſu,& hoc
ſeruat deinceps in cæteris tribubus. non eſt tranſlata ab
2 interpretibus Latinis quos inſpicere potuimus. In ſo-
la autem tribu Ruben quæ prima numerata eſt,non eſt
iſta locutio. Non enim ait:Filus Rubē ſecundū propin-
quitates eorū,& cętera,ſed ait:Et fuerūt filiis Ruben pri-
mogeniti Iſraëlis ſecundū propinquitates eorum,& de-
3 inde ſimiliter vt in cæteris. Et fecerunt filij Iſraël ſe-
Nume.1. cundū omnia quæ mādauit dominus Moyſi & Aaron,
4 ita fecerunt. Sacerdotes qui vncti ſunt,quorū cōſum-
Nume.3. mauerunt manus eorum ſacerdotio fungi. Et impo-
5 nent ſuper illud omnia vaſa eius quibus miniſtrant in
Nume.4. ipſis. Et reddet cui deliquit ei. Quidam locutionem
6 iſtam transferre volentes,emendato ordine verba trāſ.
7 nilerūt,dicentes: & reddet ei cui deliquit. Vir aut mu
Nume.5. lier quicunq; fecerit ab omnibus peccatis humanis. Nō
ait,quæcunque fecerit:Sed locutio eſt, vbi ſexus maſcu-
linus pronomen vindicauit, quanuis poſterius fœmini-
8 nus ſit poſitus, quæ locutio vſitata non eſt. Viri viri ſi
præuaricata fuerit vxor eius. Non ſolum quia gemina-
uit nomen,vt diceret: Viri viri, ſed etiam quia addidit,
9 eius, notāda locutio eſt. Si ſuperueniet illi ſpiritus ze-
B landi,illa autem non fuerit inquinata,& adducet homo
vxorem ſuam ad ſacerdotem.Superfluū eſt,&, ſed ſcrip
10 turis vſitata locutio. Erit aqua argutionis quæ male-
dicitur hæc. Hanc locutionem inuſitatā fecit ordo ver-
borum. Poſſet etiam vſitate ita dici: Erit aqua argutio-
nis hæc quæ maledicitur, vel ſi quid aliud vſitata verba
11 ordinando dici poteſt. Innocens eſto ab aqua argu-
tionis quæ maledicitur hæc.In hac locutione non ſolus
verborum ordo inuſitate ſonat,ſed etiam caſus mutatus
eſt. Eſſet enim integrum & vſitatū: Innocēs eſto ab hac
aqua argutionis quæ maledicitur, aut ab aqua argutio-
12 nis hac quæ maledicitur. Et inflabitur ventrem. pro,
inflabitur ventre. Hæc locutio & apud Latinos autho-
res frequentatur, ſed interpretes noſtri qui eam transfer
13 re noluerunt, dixerunt: Et inflabitur venter eius. Vir
Nume.6. vel mulier quicunque magne vouerit votum. Non di-
14 xit quæcunque. Et radetur caput ſuum. Talis locutio
15 eſt qualis ſuperius, inflabitur vētrem. Sex vehicula te-
Nume.7. cta & duodecim boues: vehiculum à duobus principi-
bus,& vitulum à ſingulis. In hac locutione notandum
putaui eoſdē dictos vitulos quos boues dixerat, ſed hoc
16 etiam Græcum idioma eſſe perhibetur. Princeps vnus
C quotidie,princeps quotidie offerent dona ſua. pro eo vt
17 diceret: Singulis diebus ſinguli principes. Vitulum
18 vnum pro bobus, & hircum ex capris vnum. Et non
Nume.8. erit in filiis Iſraël accedens filiorū Iſraël ad ſancta. † Vi-
† eſcam. detur potuiſſe ſufficere:& nō erit in filiis Iſraël accedens
ad ſancta,† aut certe: Non erit filiorum Iſraël accedens
19 ad ſancta.† Et fecit Moyſes & Aaron & omnis ſyna-
goga filiorum Iſraël Leuitis ſecundum quæ præcepit do
20 minus Moyſi de Leuitis, ita fecerunt eis filij Iſraël. Et
Nume.9. homo homo quicunque mundus fuerit,& in viam lon-
ginquam non eſt,& defuerit facere Paſcha, extermina-
bitur anima illa de populo ſuo.Ergo homo homo,locu
21 tio eſt, ac ſi diceret: Quicunque homo ille vel ille. Et
cum aſcendiſſet nubes à tabernaculo, & poſtea promo-
uebāt filij Iſraël.Poterat plenum eſſe,Et cum aſcendiſſet
22 nubes à tabernaculo,promouebant filij Iſraël. Et pro-
Nume.10. mouebunt ordo caſtrorum filiorum Iuda primi. Et
23 promouebunt filij Gerſon & filij Merari.Futuri tempo-
ris verbum poſuit cum rem geſtam præteritā narret, ſi-
cut in ſuperioribus cū de nube loqueretur,ad cuius mo-
tum vel ſtationem caſtra promouebant vel conſiſtebāt,

atque ita deinceps in plurimis promotionibus hoc ver- 24 D
bo vtitur. Et dixit Moyſes Obeth filio Raguel Madia-
nitæ genero Moyſi. nō ait genero ſuo. Et dixit ad eū: 25
Non ibo,ſed ad terrā meam & ad progeniē meam,ſub-
auditur,ibo. Et promiſcuus qui erat in eis concupiue- 26
runt cōcupiſcentiā.Singularē poſuit pro plurali,vt pro- Nume.11.
miſcuus diceret,nō promiſcui, & tamen pluralē reddi-
dit.cum ait,concupiuerunt. Nunc autē anima noſtra 27
arida,nihil pręter in manna oculi noſtri.Deſunt verba,
eſt,& ſunt:plenum quippe eſſet,Anima noſtra arida eſt,
nihil præter in manna ſunt oculi noſtri.Nam quidā in-
interpretes ita tranſtulerunt,& addiderūt verba quę nō
ſunt in Gręco. Et molebant illud in mola. Sexcēta 28 29
milia peditū,in quibus ſum in eis. Et abſtulit de ſpiri-
tu qui ſuper ipſum. ſubauditur,aut erat,aut erit. Sed hāc
locutionem quę dicitur eclipſis,Gręco eloquio familia-
riſsimam,& quantum puto etiam Hebræo, Latinos in-
terpretes transferre piguit, cum & in Latina lingua fre-
quentetur, quāuis minus quàm in Græca. Et percuſsit 30
dominus plagam magnā valde. Notanda fuit locutio,
percuſsit plagam,nō percuſsit plaga, quod eſt vſitatum. E

Et homo Moyſes lenis valde.ſubauditur,erat. Et ira 31 32
animationis domini ſuper eos,ſubauditur,facta eſt. Ec- Nume.12.
ce Maria leproſa ſicut nix. Et hic ſubauditur, facta. Et 33
quæ terra in qua iſti incident ſuper eam. Et quæ ciuitas Nume.13.
in quibus iſti habitant in ipſis. Locum ipſum quē no- 34
minauerunt vallem botri. cum ſuperius dixiſſet: Vene-
runt in vallem botri. Dictum eſt ergo per anticipatio-
nem,non quia iam hoc vocabatur quando venerūt,ſed
cum ſcriberetur hic liber, iam vocabatur. Quoniam 35
fortior eſt nobis magis.vſitata eſſet locutio ſi non habe-
ret magis. Et protulerunt pauorem terrę quam expo- 36
liauerunt eam. Terram quam trāſiuimus eam explo- 37
rare,terra comedens qui habitant ſuper eam eſt.Dicen- Nume.14.
dum autem fuit vſitate,terra quam tranſiuimus explora-
re. Terram quam explorauimus eam bona eſt valde 38
valde. Et ait omnis ſynagoga lapidare eos in lapidi- 39
bus,non dictum eſt lapidibus, cum ipſum lapidare poſ-
ſet vſitata locutione ſufficere. Et quouſq; non credūt 40
mihi in omnibus ſignis quibus feci in ipſis?Nō ait,quę fe
ci in ipſis. Puer autē meus Caleph, quoniam ſpiritus 41
alius in eo,& aſſecutus eſt me,& inducam eum in terrā.
Vſitatum eſſet ſi nō haberet,&. Et inducā eum in ter- 42
ram,in quā intrauit illuc.Sufficeret vſitata locutione,in F
quā intrauit. Et ait dominus ad Moyſem & Aarō di- 43
cēs.Hoc illatū eſt,cū dominus & ſuperius loqueretur.Fa
cit hoc ſæpe ſcriptura cū aliquid aliud vult dicere, iterū
inducit loquentē qui iā loquebatur. Quotquot mur- 44
murauerūt ſuper me.nō ait,de me,aut aduerſus me. Et 45
hæreditate poſsidebunt terram & quam vos abſceſsiſtis
ab ea.Vſitatum eſſet à qua vos abſceſsiſtis: nunc vero,&
quā abſceſsiſtis dictum eſt, & nouo more,&, additū eſt
ab ea,ſicut ſcripturę loqui ſolēt.Sicut eſt:Penituſq; ſonā- Aeneis.1.
tes,Acceſtis ſcopulos:id eſt,acceſsiſtis ſcopulos:non ait,
ad ſcopulos.Et,Deuenere locos:non ait,ad locos.Ita &
quā abſceſsiſtis:nō ait,à qua abſceſsiſtis. Ego domin9 46
locutus ſum,niſi ita fecero ſynagogæ iſti malignę.Quæ-
rendū eſt ſanè quid ſit quod Græce poſitum ſit ἐκεῖ.No-
ſtri enī interpretes hoc penè vbiq; interpretati ſunt, niſi
in terrā in quā ego induco vos illuc.* Si autem anima 47
vna peccauerit non ſponte,offeret caprā vnam annicu- Numer.15.
lam pro peccato,& exorabit ſacerdos pro anima inuita, * Si anima
& quæ peccauerat nolēter ante dominū,exorare pro eo, vna pecca-
& remittetur ei.In hac ſententia & illa locutio notanda uerit: ſīcl[?]
erat,quòd ait,exorabit ſacerdos: & poſtea dixit exorare. ſit dicens,

exorare pro eo. vbi intelligitur, pro eo homine. Nam quod adiũxit, et dimittetur ei: in Latino quidem non apparet, quia hoc pronomẽ generis omnis poſitũ eſt ei.

G Vtrunque enim ſimul, ita dici poſſet, exorabit exorare.
Et illa, quod à fœminino genere incipiẽs ad maſculinũ
clauſit. Cum enim dixiſſet, ſi anima vna peccauerit, con-
cluſit dicens, exorare pro eo: vbi intelligitur, pro eo ho-
mine. Nam quod adiunxit, & dimittetur ei: in Latino
quidem non apparet, quia hoc pronomen generis om-
nis [eſt: Sed in Græco maſculinũ elucet, vbi habet αὐτῷ,
quod hic] poſitum eſt, ei. Quod vero hic dictũ eſt, pro
anima inuita: intelligitur: quæ inuita peccauerit, non ꝙ
nolit pro ſe offerri. Hoc enim etiam conſequenter expo
ſuit, vbi ait: & quę peccauerit nolẽter. Et ideo [inuita] po
ſitum eſt, quia Latine nõ potuit exprimi quod Græce di-
ctum eſt ἀκουσιασθείσης. Non potuit enim dici nolenta-
ta vel quid aliud ab eo quòd nolens fecerit. Et anima
quæcunq; fecerit in manu ſuperbiæ. ſubauditur peccatũ.
48 Notandum etiam quod ait, manu ſuperbiæ, manum po
49 nẽs pro opere ſiue poteſtate. Morte moriatur homo,
lapidate eum lapidibus omnis ſynagoga, & morte mo-
Nume. 16. riatur. Et lapidate lapidibus, & lapidate omnis ſynago-
50 ga, locutiones ſunt inuſitatę nobis. Et accipite ſinguli
thuribulũ ſuum. Et deſcenderunt ipſi & omnia quę ſunt
H eis. Pręſens poſuit pro pręterito, ſunt pro erãt vel fuerũt.
51 Et omnis Iſraël qui in circuitu eorum fugerũt à voce
eorũ. ſubauditur erat, id eſt, omnis Iſraël qui erat in cir-
52 cuitu eorum. Quoniã ſanctificauerunt thuribula pec
†animab⁹. catorum horum in manibus† ſuis. Nõ dixit, quia ſancti-
ficauerunt thuribula peccatores hi in manibus† ſuis, ſed
quaſi quæreretur quorũ thuribula, pro eo vt diceret ſua,
dixit peccatorũ horum. Qui autẽ ſanctificauerint, intel-
53 ligendum reliquit, id eſt, quia ipſi. Et ecce germinauit
Nume. 17. virga Aaron in domum Leui. Latina cõſuetudo, in do-
54 mo Leui exigeret dici. Et ego accepi fratres veſtros
Nume. 18. Leuitas de medio filiorum Iſraël dationem datã domi-
no. Hęc locutio in Latinum neceſſitate ita tranſlata eſt.
Nam Græcus habet δόμα δεδομένον, quod ſi quiſquã La-
tine velit exprimere, dicturus eſt, datum datum, quia &
Philip. 4. δόμα datum eſt, ſecundum quod dicit Apoſtolus: Non
quia quæro datum, ſed requiro fructũ. Quod in Græco
Gene. 25. δόμα ſcriptum eſt. Et in Geneſi: Dedit Abrahã data filiis
Matth. 7. ſuis. Græcus habet δόματα Et in Euangelio: Noſtis bo-
na data dare filiis veſtris. δόματα eſt in Græco. Et δεδο-
μένον, datum eſt, non nomen, ſed participiũ. Ac per hoc
datum datum dici poſſet tanquã datum quod datur, ni
I ſi ambiguitas vitãda eſſet. Hanc ambiguitatem quidam
noſtri vitare conantes interpretes, donũ datũ dixerunt.
Sed donum Gręce δῶρον dicitur, non doma. Vnde hoc
loco non recte diceretur, quia non ſibi hoc donatũ à fi-
liis Iſraël dicit deus, ſed ꝓ primogenitis ſibi debitis red-
ditum. Vnde & quæ redduntur & quæ donãtur, data di
ci poſſunt. Et ideo omne donũ etiam datũ eſt, non om-
ne datum etiam donum eſt: quia nõ omne quod datur
55 continuo etiam donatur. Omnis primitia olei, & om
nis primitia vini & tritici, primitia eorum quæcunque
dederint domino, tibi dedi ea. Non dixit omnem pri-
mitiuum tibi dedi eum. Sed cum dixiſſet, omnis primi-
tia, & enumeraret de quib⁹ eſſet, intulit tibi dedi ea: nec
ſaltẽ tibi dedi eam, aut tibi dedi eas, id eſt primitias, ſed
neutrum genus intulit, quod quidem fieri abſoluta locu
tione etiam in Latina lingua ſolet. Neque hoc quod di-
ctum eſt primitia, Latinum videtur, primitiæ quippe nu
meri tantum pluralis dici ſolent. Sed ſi potuerunt inter-
pretes noſtri trãſferre quod in Græco inuenerunt: Non
Pſal. 15. congregabo cõuenticula eorum de ſanguinibus. Et alio
Pſal. 5. loco: Virũ ſanguinũ & doloſum abominabitur domi-
nus: cũ ſanguis in Latina lingua numeri ſit tantũ ſingu-
laris, cur etiam hic piget & ſingularẽ numerum primi- K
tia ſicut habet Græcus exprimere? Aliqui tamẽ interpre-
tes primitias tranſtulerũt, & per accuſatiuũ caſum. vt di
cerent: Omnes primitias tibi dabo. Ita vtrãque locutio-
nem nobis inuſitatam quo modo in Gręco inuenta eſt.
transferre noluerũt. Loquere filiis Iſraël & accipiẽt à 56
te iuuencã rufam. Pro eo ac ſi diceret: Adducant ad te, Nume. 19.
aut certè vtrunq; vſitate diceretur: Accipiant & adducãt
ad te iuuencã rufam. Et lauabit corpus ſuũ aqua. Hoc 57
intelligeretur etiã ſi non haberet aquam. Et ponet ex- 58
tra caſtra in locum mundum. Non in loco mũdo dixit,
quod Latinę locutionis eſt. Omne vas apertũ quęcũ- 59
que non habent alligaturam alligatã ſuper ea. Et acce 60
pit Moyſes virgam quæ ante dominũ. ſubauditur, erat. Nume. 20.
Quia non credidiſtis ſanctificare me in conſpectu fi 61
liorum Iſraël. id eſt ſanctitatẽ meã declarare. Secũdum
iſtam locutionẽ dictum eſt: Et pro eis ſanctifico meip-
ſum. Et in oratione dominica: Sãctificetur nomẽ tuum.
Et incolæ fuimus in Aegypto dies plures. pro, annis 62
multis. Et dixit ad eum Edom, Hic eſt gens ipſa. Non 63
enim adhuc viuebat Edõ qui erat Eſaü: ſicut ipſi qui nun Matth. 6.
cios miſerũt Iſraël vocabantur, quod prius nomẽ vnius L
hominis erat. Et dicunt ei filij Iſraël: Iuxta montem 64
tranſibimus. Si autẽ de aqua tua biberimus ego & peco-
ra mea, dabo preciũ tibi. Satis eleganter à plurali tranſit
ad ſingularẽ numerum, tanquã Iſraël diceret, cũ dixiſſet
filij Iſraël, & à verbis cœpiſſet numeri pluralis, quod eſt
tranſibimus & biberimus. Et vidit omnis ſynagoga 65
quia dimiſſus eſt Aaron. Non facile hoc verbum reperi-
tur in ſcripturis, dimiſſus, pro eo quod eſt mortuus. Hoc
& in Euãgelio eſt, vbi ait Simeon: Nũc dimittis ſeruum Luca. 2.
tuũ in pace. Veruntamen ἀπολύεις habet in Gręco, quod
magis à reſolutione quàm à dimiſſiõe dictũ ſonat. Nõ
enim dixit ἀφεῖς quod ſine dubio eſt, dimittis. Et fle- 66
uerunt Aaron triginta dies omnis domus Iſraël. Nõ di-
xit fleuit, nec dixit tota vel vniuerſa, ſed omnis quaſi plu
res eſſent. Sicuti eſt, omnis homo, quod de omnibus di-
citur, longe vtiq; aliud quàm totus homo quod de vno
dicitur: ſed aſſidue ponit ſcriptura omne pro toto. Et 67
detrahebat populus ad deum & aduerſus Moyſem. Nõ Nume. 21.
dixit de deo ſed ad deum, quamuis hanc locutionẽ qui-
dam transferre nolentes, detrahebant de deo, tranſtule
runt. Ora ergo ad dominũ vt auferat à nobis ſerpen- 68
tem. Sicut in Exodo dictũ eſt, ranam, ſingulare pro plu- M
rali. Et factum eſt quando momordit ſerpens homi- Supr. lib. 2.
nem, & aſpexit in æneũ ſerpentem & viuebat. Non ſolũ 69
hoc habet iſta locutio ꝙ vertit modũ verbi, & à ſpecie
perfecta præteriti tẽporis ad imperfectã clauſit, ſed etiã
quod plus habet, &c. Et eleuantes ex Oboth caſtra col 70
locauerũt in Colgai trans in eremo: hoc eſt in vlteriore Nume. 22.
eremo. Et percuſſit aſinã in virga. nõ dixit virga, ſed 71
in virga. In maledictione inimicorum meorũ voca- 72
ui te, & ecce benedixiſti benedictionẽ. Nõ dixit benedi- Numer. 23.
ctione, ſed tanq̃ diceret, ecce benedixiſti benedictionẽ.
Quæcunq; miſerit deus in os meum, hoc obſeruabo 73
loqui. Nõ dixit, hæc obſeruabo. Veni mecum adhuc 74
in locũ alium de quo nõ videbis eum inde. Et ait do- 75
min⁹ ad Moyſem: Accipe duces populi & oſtẽta eos do Nume. 25.
mino cõtra ſolem, & auertetur ira animationis domini
ab Iſraël. Cũ dominus loqueretur, nõ dixit: Et oſtẽta eos
mihi, & auertetur ira mea ab Iſraël. Domus familiæ 76
eſt Madian. De muliere hoc dixit quæ cum adultero Iſ- Nume. 26.
raelita percuſſa eſt, Quibus verbis quantũ puto intelligi
voluit nobilẽ fuiſſe vt diceret eam, domus familiæ, ſicut
iam vulgo ad inſigne diuitiarũ & paterfamiliâs & ma-
terfamiliâs

A terfamiliâs dicitur. Et locutus eſt dominus ad Moy-
77 ſem & ad Eleazar ſacerdotem,dicens:Accipe principiũ
totius ſynagogæ filiorũ Iſraël à viginti annis & ſupra.
Notandum quid appellauerit principium,robur ſcilicet
78 ætatis in populo. Vt exaudiant eũ filij Iſraël & in ore
Nume.27. eius exibunt,& in ore eius introibũt, id eſt cum iuſſerit.
79 Et fecit Moyſes ſecundum quæ præcepit illi domi-
nus, & aſſumens Ieſum ſtatuit eum ante Eleazarum ſa-
cerdotem &c. Vbi hoc notandũ fuit, quia cum iam di-
xiſſet:Et fecit Moyſes ſecũdum quæ præcepit illi domi-
80 nus,eadem ipſe repetit. Et commendauit eum ſecun-
dum quæ præcepit dominus Moyſi.Non ait,ſecundum
81 quæ pręcepit illi dominus. Decimam decimam ſimi-
Nume.28. laginis cõſperſam in oleo agno vni , id eſt ſingulas de-
cimas ſingulis agnis. Quod,enim ait,decimã decimam,
ſignificauit quòd repetendæ ſint decimæ per ſingulos
82 agnos. Et in menſe primo quartadecima menſis hu-
ius dies feſtus,ſeptem dies azyma edetis. Notandum diẽ
feſtum per plures dies celebrari : & tamen diem feſtum
dici, non dies feſtos : ipſius feſtiuitatis celebrationem,
83 quotquot dies tenuerit. Et menſe ſeptimo vna men-
Nume.29. ſis. Secundum hanc locutionem dictum eſt in Geneſi.
Gene.1. Et facta eſt veſpera,& factum eſt mane dies vnus. Nam
B & ibi ſicut hic Græcus habet ἡμέρα μία. Vnde quidã hic
interpretantes , prima die menſis , neceſſariam locutio-
nem prætermiſerunt, quãuis à ſententia verborum non
84 receſſerint. Vitulum vnum ex bobus,arietem vnum.
Non ait:ex ouibus ſicut illud ex bobus,cũ & illud ſi de-
85 eſſet,plenum eſſet. Agnos anniculos ſine vicio ſeptẽ.
Hoc quod in agnis poſuit ſine vicio, per omnia ſubau-
86 ditur, & in vitulo ſcilicet & in ariete. Decima deci-
87 ma agno vni ſeptem agnis.id eſt,ſingula ſingulis. Ex-
ceptis votis veſtris & voluntaria veſtra, & holocauſto-
mata veſtra,ſacrificia veſtra, & libamina veſtra, & ſalu-
taria veſtra. Hanc & locutionem ſi vel Græca eſſet non
notarem. Non enim ait, exceptis votis veſtris & volun-
tariis veſtris & cætera vt cœperat: ſed neque excepta vo
ta veſtra,vt ab ipſo velut Solœciſmo inciperet. Sed cum
prius recte vſitata locutione dixiſſet : exceptis votis ve-
ſtris, ea deinde adiunxit per alium caſum vbi ſubaudiri
non poſsit,exceptis,ſed excepta,quod non admittit nec
88 Græca nec Latina locutio. Homo homo quicunque
Nume.30. vouerit votum domino. pro eo quod eſt, omnis homo.
Cum autem mulier vouerit votum domino,aut defini-
C erit definitione in domo patris ſui in iuuentute ſua. Hic
mulierem fœminam dicit etiam ſi virgo ſit,more ſcrip-
Galat.4. turarum. Vnde etiam de Chriſto eſt , quod ait Apoſto-
89 lus: Factũ ex muliere. Et audierit pater eius vota eius
& definitiones eius quas definiuit . Definitiones defini-
90 uit,locutio eſt. Definiunt aduerſus animam ſuam. id
91 eſt,aduerſus delectationes animæ ſuæ. Et tacuerit pa-
ter eius, & ſtabunt omnia vota eius . Hic plus habet, &.
Nam integer ſenſus eſt: Si audierit & tacuerit pater
92 eius , ſtabunt omnia vota eius. Si autem facta fuerit
63 viro. intelligitur , nupſerit . Scriptura ſic loquitur. Et
vota eius ſuper eam. ſubauditur ſunt,quod nonnulli in-
94 terpretes etiã addiderunt. Omnia quæcunq; exierunt
ex labiis eius ſecundũ vota eius,& ſecundum definitio-
nes quæ aduerſus animam eius,nõ manet ei. Cum expe-
ctaretur numerus pluralis,vt diceret,non manent ei,nã
ita nonnulli interpretati ſunt , vitantes iſtum quaſi So-
95 lœciſmum. Mille ex tribu , & mille ex tribu ex omni-
Nume.31. bus tribubus Iſraël . Nunquid duodecies dixit mille ? Et
96 tamen repetitio iſta millenos ſignificat. Interfecerũt
in gladio. quod vſitate diceretur , interfecerunt gladio.

Et omnes ciuitates eorum quæ in habitationibus eo- 97 D
rum. ſubauditur,erant. Et villas eorum ſuccenderunt 98
in igni. quod vſitate diceretur,ſuccenderunt igni. Et 99
omnem multitudinem mulierum,quæ non nouit con-
cubitum maſculi , viuificate . Nuſquam certius apparet
Hebræa locutione mulieres etiam dici virgines ſolere.
Et à dimidia parte eorum accipietis & dabis ea Elea- 100
zar ſacerdoti primitias domini. Nõ dixit, dabitis. Et 101
animæ hominum à mulieribus, quæ non cognouerunt
concubitum viri , omnis anima duo & triginta millia.
Et hic ſuperior locutio confirmata eſt , mulieres dici e-
tiam quę non cognouerunt concubitum viri,id eſt vir-
gines. Et accepit Moyſes & Eleazar ſacerdos aurum 102
à Chiliarchis & à Centurionibus , & intulit ea in taber-
naculum teſtimonij. Videtur dicere debuiſſe : & intulit
illud in tabernaculum teſtimonij , quoniam aurum ac-
ceptum eſſe prædixerat,& plerique Latini codices ſic ha
bent . Sed ideo pluraliter videtur illatum vt diceret, in-
tulit ea, quia multa vaſa fuerant ſuperius commemora-
ta in quibus erat hoc aurũ. Et pecora multitudo erat 103
filiis Ruben & filiis Gad,multitudo copioſa valde. Non
dixit,& pecorum multitudo erat. Et viderunt regio- 104
nem Iazer & regionem Galaad , & erat locus, locus pe- Nume.32.
coribus . Non iungendum eſt in pronunciatione quod E
bis dixit locus , ſed ſubdiſtinguendum , & erat locus, &
deinde inferendum,locus pecoribus. Quaſi enim expe-
ctaretur qualis locus , ita repetitio eleganter illata eſt.
Et accedentes filij Ruben & filij Gad dixerunt ad 105
Moyſem & Eleazar ſacerdotem , & ad principes ſyna-
gogæ,dicentes. Non eſt iſta vel Græca vel Latina locu-
tio,dixerunt dicentes,ſed Hebræa videtur. Detur ter- 106
ra iſta famulis tuis in poſſeſsionem . Quaſi de aliis di-
cerent cum ſibi peterent. Non enim ſecuti ſunt poſt 107
me , præter Caleph filius Iephone . Videtur dicere de-
buiſſe, præter Caleph filium Iephone . Sed nominatiue
intulit quia præceſsit , ſecuti ſunt. Eſt autem iſta locutio
etiã Latina, ſed rara. Donec conſummaretur omnis 108
generatio facientis maligna in conſpectu domini. Non
dixit,faciens maligna,neque facientium maligna. Et 109
acceſſerunt ei,& dixerunt: Non vtique. Vſitatum eſt ac-
ceſſerunt ad eum. Et ædificabitis vobiſipſis ciuitates 110
impedimentis veſtris . Ac ſi diceret : Aedificabitis vo-
biſipſis ciuitates propter impedimenta veſtra. Impe- 111
dimenta noſtra & vxores noſtræ & omnia pecora no-
ſtra erunt in ciuitatibus Galaad , Pueri autem tui tranſi- F
bunt omnes armati. Non dixerunt: nos autem tranſibi-
mus omnes armati, ſed tanquam de aliis dicerent. Et 112
commendauit eis Moyſes Eleazar ſacerdotem & Ie-
ſum filium Naue , & principes familiarum tribuum Iſ-
raël. Non ait commendauit eos Moyſes Eleazar ſacer-
doti,quod vtique ordo locutionis vſitate exigebat . Per
hos enim introducti ſunt in terram quam petebãt. Vn-
de magis illi iſtis à quibus introducebantur in terram
poſtulatam , quàm iſti qui introducebant illis quos in-
troducebant commendati videntur. Si autem non 113
tranſierint armati vobiſcum in bellum in cõſpectu do-
mini & transferre impedimenta eorum. Plus habet, &.
Et dedit eis Moyſes filiis Gad & filiis Ruben. Plus ha 114
bet,eis. Et non ibi erat aqua populo bibere , pro eo qđ 115
eſt ad bibendum. Loquere filiis Iſraël & dices ad eos. Numer.33.
Sufficere videtur,Loquere filiis Iſraël. Et omnia ido- 116
la fuſilia eorum perdetis ea . plus habet , ea. Hoc erit 117
vobis fines maris . Non dixit , hi erunt vobis. Et hoc 118
erit vobis fines ad Aquilonem. Eadem repetita locutio Nume.34.
eſt. Et erũt ciuitates eis habitare. pro eo quod dici ſo- 119
let,ad

G 121 let, ad habitandum. Refugia erunt vobis fugere illò
Nume. 35. homicidam. Quod vſitate dici poſſet, vt fugiat illò ho-
122 micida. Et incolæ qui in vobis, iſtæ ciuitates in refu-
gium. Singulari numero poſitum eſt incolæ: id eſt, huic
incolæ qui in vobis: quoniã minus habet, eſt. Non enim
ait, qui in vobis eſt, notiſsima locutione, ſed rariore in
lingua Latina quàm Græca.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI

Locutionis de Deuteronomio Liber quintus.

Deuter. 1. VSQVE ad flumen magnum, flumẽ
1 Euphraten. Non dixit vſque ad flu-
2 men magnum Euphraten. Et iu-
dicium quod durum fuerit à vobis
afferetis illud ad me. Nõ dixit quod
durũ fuerit vobis, ſed à vobis: id eſt
ita durum, vt à vobis iudicari non
3 poſsit. Si videbit aliquis virorũ iſtorum terram opti-
H mam hanc quã iuraui patribus eorũ, præter Caleph fili⁹
Iephone hic videbit eam. Et in libro numerorum iſtam
locutionem notauimus, quia non dixit præter Caleph
4 filium Iephone, ſed filius. Dominus enim deus veſter
Deuter. 2. benedixit te in omni opere manuum tuarum. Non ait,
benedixit vos in omni opere manuum veſtrarum, cum
5 prædixiſſet veſter, nõ tuus. Nunc ergo ſurgite & pro-
mouete, & pertranſite vos vallem Arnon. Ecce tradidi
in manus tuas Seon regem Eſebon. Non dixit in manus
6 veſtras, ſed à plurali ad ſingularem trãſiit. Quoniam
Deute. 4. quæ eſt gens magna cui eſt ei deus appropians illis. Duo
ſunt hic notanda, vel quod ait, cui eſt ei, vel quod non
7 ait, appropians illi, ſed appropians illis. Et ſimilitudi-
nem non vidiſtis ſed vocem. cum vox non poſsit vide-
ri, ſed generaliter hoc verbum poſuit tanquam ad om-
8 nem corporis ſenſum videre pertineat. In quam vos
ingredimini illò, hæreditare eam: plenum eſſet etiam ſi
9 non additum eſſet, illò. Et eduxit vos de fornace fer-
rea ex Aegypto. Fornacem ferream duram tribulationẽ
Pſal. 104. intelligi voluit. Secundum hoc & de Ioſeph dictum eſt
10 in Pſalmis: Ferrum pertranſiit animam eius. Et non
I tranſiit Iordanem hũc. quaſi & alius ſit Iordanis. Ex hac
locutione arbitror ſæpe dici etiam hunc mundum, qua-
11 ſi alius ſit. Si autem genueris filios & filios filiorum
tuorum. Notanda locutio eſt, vbi & auos nepotes dicit
12 gignere. Et quæritis ibi dominum deum veſtrum &
inuenietis eum, quando exquiretis eum ex toto corde
tuo, & ex tota anima tua in tribulatione tua. Non dixit,
in toto corde veſtro & in tota anima veſtra & in tota
13 tribulatione veſtra. Interrogate dies priores qui fue-
runt priores te. Non dies ſed homines intelligendũ eſt.
Similiter & hoc notandũ quod etiam ſuperius cum di-
xerit, interrogate, pluraliter priores, te intulit ſingulari-
14 ter, non priores vobis. Si & tẽtauit deus ingreſſus ac-
cipere ſibi gentẽ de media gente. Tentauit pro eo quod
eſt voluit poſitum eſt, aut quid aliud. Quod autem ait
de media gente, de mediis gentibus intelligendum eſt,
ſingulari poſito pro plurali: ſicut ſerpentem, ranam &
locuſtam, pro ſerpentibus, ranis & locuſtis ſcriptum le-
15 gimus. Sed omnia quæ fecit dominus deus veſter in
Aegypto coram te vidente. Nihil minus eſt etſi non ad-
16 datur, vidente. Et ego ſtabam inter dominum & vos
Deute. 5. in tempore illo annunciare vobis verba domini, quo-
niam timuiſtis à facie ignis & non aſcendiſtis in mon-
tem, dicens: Ego ſum dominus deus tuus &c. dicens po K
ſuit pro, cum diceret. Et aduena qui incolit in te. Po- 17
pulo dictum accipiendum eſt non quaſi vni homini,
quia in populo incolit aduena. Propter hoc conſti- 18
tuit tibi dominus deus tuus vt obſerues diem ſabbati &
ſanctificare eum. Si, &, non haberet, non videretur in-
uſitata locutio. Vt obſerues diem ſabbati ſanctificare
eum: [aut certe ſi ita eſſet, Vt obſerues diem ſabbati &
ſanctifices eum:] aut ita, Propter hoc conſtituit tibi do-
minus deus tuus obſeruare diem ſabbati & ſanctificare
eum. Nunc vero, Vt obſerues diem ſabbati & ſanctifi-
care eum, inuſitata & notanda locutio eſt. Attende 19
tibi ne dilatetur cor tuum & obliuiſcaris domini dei Deutero. 6.
tui. Notandum etiam in malo dici poſſe dilatationem
cordis: Exultatio quippe in dilatatione intelligitur, cui
contrariæ ſunt anguſtiæ, id eſt triſticia, vtrunque au-
tem poteſt & in bono & in malo accipi. Et erit cum 20
interrogauerit te filius tuus cras dicens. Cras poſuit, pro
futuro quocunque tempore. Septem gentes magnas 21
& multas. Quo modo ergo multas, ſi ſeptem? Sed mul- Deuter. 7.
tas dixit, multitudinem habentes. Non diſpones ad 22
eos teſtamentum. cum de gentibus diceret: Teſtamen- L
tum ergo pro facto poſuit. Et filiam eius non ſumes 23
filio tuo: Diſcedere enim faciet filium tuum à me, & ſer
uiet diis aliis, & iraſcetur indignatione dominus in vos.
non ait iraſcar, ſed tanquam de alio diceret. Ciuita- 24
tes magnas & muratas vſque in cœlum. hyperbolice di- Deuter. 9.
ctum. Nec dicas in corde tuo cum conſumpſerit do 25
minus deus tuus gentes iſtas ante faciem tuam, dicens:
propter iuſticias meas induxit me dominus hæredita-
re terram bonam iſtam. Ordo eſt: Ne dicas in corde
tuo, dicens. Nequando dicant inhabitantes terram, 26
vnde inde nos eduxiſti: More ſcripturę additũ eſt, inde.

Quæ fecit virtutem in Aegyptiorum. Hoc interpre- 27
tes noſtri quidam Latini minus intelligentes noluerunt Deutero. 11.
dicere virtutem, ſed virtuti vel exercitui: Quoniam id
quod ait Græcus, δύναμιν, nonnulli exercitum intelle-
xerunt. Sed elegans locutio eſt, quæ fecit virtutem eorũ:
intelligendum eſt quid eam fecit, quoniã ad nihil eam
redegit: ſed quia pluraliter dictum eſt, ideo ſubobſcurũ
eſt. Quos aperiens terra os ſuum deglutiuit eos, & do 28
mus eorum & tabernacula eorum. Duæ locutiones hic
notandæ ſunt: quòd & additũ eſt, eos, cũ ſufficere potuiſ
ſet quod & ait ſuperius, quos: & domus eorũ cum dixiſ- M
ſet, addidit, & tabernacula eorum: quaſi alias in eremo
haberent domus niſi tabernacula. Sed nimirum domus
intelligi voluit homines ad eos pertinentes, ſicut ipſi po
pulo dicitur: Et nunc tu domus Iacob. Nec iſta locutio
aliena eſt à Latina lingua: Nam & Romani dicti ſunt
domus Aſſaraci, quòd ex Aſſaraco Troiano originem
ducerent. Quoniam oculi veſtri viderunt omnia o- 29
pera domini magna quæ fecit in vobis hodie. Cum de
his operibus diceret quæ per eremum facta ſunt eo tem-
pore quo ibi circunducebantur per quadraginta annos,
tamen hodie dixit, quod intelligi voluit hoc tempore
quotquot ibi annos idẽ tẽpus habere potuiſſet. Ter- 30
ram quam iurauit dominus patribus noſtris dare eis ſe-
miniq; eorum poſt eos. Tanquam diceret, id eſt ſemini
eorum poſt eos. Non enim & ipſis dedit, ſed ita ipſis de-
dit cum ſemini eorum dedit. Si autem auditu audie- 31
ritis omnia mandata eius quæ ego mando tibi hodie.
Auditu videtur ſuperfluum, ſed locutio eſt ſcripturę ſan
ctæ familiariſsima. Et dabit pluuiam terrę tuæ in tem 32
pore ſuo matutinum & ſerotinum. Cum matutinũ tem-
pus dies dicatur, nunquid hic intelligi voluit tempus
anni

A anni primum: Serotinum vero minus Latinum eſt, ſed
non potuit magis proprie de Græco exprimi, quod illi
dicunt ὄψιμος: tamen etiam in Latina lingua vulgo vſi-
tatum eſt, vt dicatur ſerotinum, ſed quod tardius quàm
oporteat factum eſt. Hic vero tempus anni potius intel-
33 ligi voluit. Et cum comederis & ſatiatus fueris, atten-
de tibi ipſi ne dilatetur cor tuum, & præuaricemini & ſer
uiatis diis aliis. Iam ſuperius tales locutiones notauimus,
ſiue quòd à ſingulari ad pluralem tranſit, ſiue quòd in
malo voluit intelligi dilatetur, vbi noxiam proſperita-
34 tem ſignificauit. Et flumen magnum Euphratem. Re-
petitiones iſtæ vſitatæ ſunt in ſcripturis & rem decenter
35 commendant. Timorem veſtrum & tremorem ve-
ſtrum imponet dominus deus veſter ſuper faciem vni-
uerſæ terræ. Non timorem & tremorem quo ipſi timent
& tremunt, ſed quo timentur & alius tremere faciunt.
36 Non poteris manducare in ciuitatibus tuis decima-
Deutero. 12. tionem frumenti tui. pro eo quod eſt nõ debebis. Et
37 incẽdes ciuitatem in igni. nos vſitatius diceremus igni.
38 Si autem longe fuerit via à te. ac ſi diceret, longa via
39 erit, aduerbium poſuit pro nomine. Et fœnerabis gen-
Deuter. 15. tes multas. Fœnerationem ſcriptura dicit mutuo datam
B pecuniam, etiam ſi vſuræ non accipiantur. Vnde eſt &
Pſal. 111. illud in Pſalmo: Beatus vir qui miſeretur & commodat.
Hoc enim maluerunt interpretari noſtri, qui ſentẽtiam
potius quàm verba ſequenda putauerunt. Nam in Græ-
40 co habet δανείζει, quod eſt fœneratur. Et principabe-
ris gentium multarum, tui autem non principabuntur.
Tanquã diceret, Tibi non dominabuntur, hoc eſt gen-
tes. Genitiuus enim caſus eſt ſingularis huius pronomi-
nis quod ait tui, cuius datiuus eſt tibi, non pluralis nomi
41 natiuus, cuius genitiuus eſt tuorum. Si autem fuerit
in te egenus in fratribus tuis in vna ciuitatum. Non vni
42 homini, ſed populo dicitur, ideo, in te. Si autem fuerit
in te egenus in fratribus tuis in vna ciuitatum tuarum
in terra quam dominus deus tuus dat tibi, non auertes
cor tuum, neque conſtringes manum tuam à fratre tuo
egente: Aperiens aperies manus tuas ei, fœnus fœnera-
bis ei quantũcunque poſtulat & quantum eget. Hic cer-
te cum opera miſericordię præcipiat, non vtique vſura-
rum crudelitas ſuſcipienda eſt. Vnde apparet quòd ait
fœnus fœneraberis ei: mutuo dandum quod poſtularet
intelligi voluiſſe. Quod autem ait, aperiens aperies ma-
C nus tuas, tale eſt & quod ſequitur: fœnus fœneraberis: vſi-
43 tata locutio eſt in ſcripturis ſanctis. Cum de aure per-
tundenda ſerui præcepiſſet: Et ancillam, inquit, tuam fa-
cies ſimiliter. accuſatiuum pro datiuo ponens: Non ait
ancillæ tuæ facies, quod locutionis noſtræ conſuetudo
44 poſcebat. Si autem fuerit in eo vicium claudum aut
cæcum, vel omne vicium malum. Non ait, claudicatio
aut cæcitas, ipſa enim ſunt vicia, ſed claudum & cæcum
quod ſunt non vicia ſed animalia quæ habẽt vicia. Hoc
quoque notandum eſt quòd ait, vicium malũ, quaſi poſ
45 ſet eſſe vicium bonum. Et non dormiet de carnibus
Deute. 16. de quibus immolaueritis veſpere die primo vſque in ma
ne. Pro eo quod eſt, non remanebit ea nocte, non dor-
46 miet dictum eſt. Non offeres domino deo tuo vitu-
lum vel ouem in quo eſt in ipſo vicium. vſitata locutio
eſſet, in quo eſt vicium: ſed iſta ſcripturis eſt vſitatior.
47 Et lapidabis eos in lapidibus, & morientur. quod ex
Deuter. 17. noſtra conſuetudine diceretur, lapidibus, non in lapidi-
48 bus. Non multiplicabit ſibi equum. pro equis vel pro
equitatu equum poſuit, vnde nonnulli equitatum inter-
49 pretati ſunt. Non poteris conſtituere ſuper te homi-
nem alienum, qui non eſt frater tuus. Non poteris dictũ

eſt, pro, non debebis. Secundum omnia quæ petiſti à 50
domino deo tuo in Oreb in die conuocationis dicen- D
tes. cum dixerit ſuperius petiſti, dicentes: ſubiecit, non
dicens. Quoniam dominus deus veſter qui præcedit 51
vobiſcum. nõ dixit vos. Si occurreris nidum auis an- 52
te faciem tuam in via. Notandum quòd occurreris di- Deuter. 22.
xit etiam non ambulanti. Si autem ædificaueris do- 53
mum nouam, facies coronam ſolario tuo, & non facies
homicidium in domo tua, ſed cadat qui cecidit ab eo.
id eſt, à ſolario cadat qui cecidit: nimis inuſitata locutio
eſt. Et abiens fuerit viro alteri, & oderit eam vir no- 54
uiſſimus. Notandum ex duobus poſteriorem nouiſſimũ
dici, Talis locutio eſt in Euangelio, quando quęritur ex
duobus fratribus quis eorum fecerit voluntatem patris, Matth. 21.
& reſpondetur nouiſſimus, cum duo fuerint. Nõ pi- 55
gnorabis molam neq; ſuperiorem lapidem molæ, quia Deuter. 24.
animam iſte pignorat. Pro eo quod eſt, quia animam pi
gnoras ſi feceris. Deinde notãdum animam dixiſſe pro
ea vita quam habet anima in corpore. Ex qua locutione
& illud eſt in Euangelio: Nónne anima plus eſt quàm Matth. 6.
eſca? Si autem deprehendatur homo furans animam 56
ex fratribus ſuis filiis Iſraël. animam pro homine poſuit.
Deniq; ſequitur, & opprimens eum vendiderit. Quæ nõ E
minus notãda eſt locutio. Noluit enim dicere eã, quod
eſſet magis conſequens, quoniã animã dixerat, ſed eum,
id eſt hominem in cuius ſignificatione dixerat animã.
Si debitum fuerit in proximo tuo debitum quodcun 57
que. Repetitio verbi locutionem notandam facit. Si 58
autẽ noluerit homo accipere vxorẽ fratris ſui, & aſcen- Deuter. 25.
det mulier in porta ad Senatum & dicet: Non vult fra-
ter viri mei ſuſcitare nomen fratris ſui in Iſraël, noluit
frater viri mei. Quanuis verborum repetitiones amet
ſcriptura, inuſitatior eſt tamen repetitio hæc, ſed elegan
tius querelę oſtentat affectum. Maledictus omnis qui 59
dormierit cum omni pecore. pro eo quod eſt, cõcubue- Deuter. 27.
rit. Deinde cũ omni pecore. pro eo quod eſt, cum quo-
libet pecore. Et ſeruies inimicis tuis quos immittet do 60
minus deus tuus ſuper te. Græcus habet λατρεύσεις, vbi Deuter. 28.
Latinus interpretatus eſt, Seruies. Solet autem hoc ver-
bum in ea ſeruitute ſcriptura ponere quæ debetur deo.
Vnde idololatræ appellantur, qui ea ſeruitute idolis ſer-
uiunt. Ergo hic inuſitate poſitum eſt hoc verbum: quan-
quam poſsit etiam hunc ſenſum habere, quòd tam gra-
uiter multa dixerit, vt inimicis ſuis nimium ſuperbien- F
tibus tanquam diis ſeruiſſe cogantur. Gentem cuius 61
non audies vocem eius. Et hoc notandum eſt quòd &
cuius dixit, & eius, ſicut loqui ſcripturæ ſolẽt, & id quod
ait: Cuius non audies vocem. pro eo quod eſt, cuius lin-
guam non intelliges. Mollis & tenera in te valde fa- 62
ſcinauit oculo ſuo fratrem ſuum & vxorem quæ eſt in
ſinu eius, & qui reliqui ſunt filij quicũque relicti fuerint
illi, ita vt det vni ex eis à carnibus filiorũ ſuorum de qui-
buſcunque edet, eo quòd nũ derelictum ſit ei quicquam
in anguſtia & tribulatione qua tribulabũt te inimici tui
in omnibus ciuitatibus tuis. Notandũ eſt quemadmodũ
id dictum ſit faſcinauit pro inuidit, & tanquam ad hoc
derelicto, vt neceſſe ſit ei dare de carnibus filiorũ quas
cogit neceſsitas in cibum ſumi à parentibus. Nam & in
Prouerbiis quod Latini codices habent: Nõ cœnabis cũ Prouer. 23.
viro inuido. Græcus habet ἀνδρὶ βασκάνῳ. βάσκανος
autem faſcinus dicitur. Et erit ſicut lætatus eſt domi- 63
nus in nobis benefacere vobis. Græcus habet, Benefa-
cere vos. Nec videtur eſſe ſaltem Græca locutio: accu-
ſatiuus tamen pro datiuo poſitus intelligitur, vnde ma-
luerunt Latini interpretes dicere vobis quàm vos.

Vos vi-

G 64 Vos vidiſtis omnia quæ fecit dominus deus veſter in
Deute.29. terra Aegypti coram vobis Pharaoni & ſeruis eius om-
nibus,& omni terræ illius tentationes magnas quas vi-
derunt oculi tui. Notandum illas plagas etiam tentatio-
65 nes vocari. Si fuerit diſperſio tua à ſummo cœli vſq;
ad ſummum cœli, (inde congregabit te dominus deus
tuus. Mirum ſi non hoc dicit, A ſummo cœli vſque ad
ſummum cœli,) quod ſolet dicere, à ſummo terræ vſq;
ad ſummum terrę:fortaſſe propterea,quia ſecundum id
66 quod & iſte aër cœlum dicitur,cõiungitur terræ. Nõ
eſt in cœlo, dicens: Quis aſcender in cœlum & accipiet
Deute.30. nobis illud,& audientes illud faciemus. Neq; trans ma-
re eſt,dicens:Quis transfretabit nobis trans mare & ac-
cipiet nobis illud,& audientes illud & faciemus.dicens,
67 pro eo poſuit,quod eſt,vt dicas. Noua locutio. Et do-
Deute.31. minus qui comitabitur tibi tecum. Et dixit dominus
68 ad Moyſem:Ecce tu dormies cum patribus tuis.hoc ver
69 bo eius mortem ſignificauit. Amaricantes eratis quæ
ad deum.id eſt,amaricabatis ea quæ dei ſunt.Scio enim
quia poſt obitum meum iniquitate iniquitatem facietis.
vno verbo autem Græce dicitur, iniquitatem facietis,
70 quod eſt ἀν:μίωντι. Et occurrent vobis mala nouiſſi-
H mum dierum.Sic enim habet Gręcus,pro,in nouiſſimis
71 diebus,aut in nouiſſimo dierum. Nam hic ipſe pater
Deuter.32. tuus poſſedit te & fecit te, & creauit te. Ordo notandus
eſt,prius enim videtur dicere debuiſſe: Creauit te,& fe-
cit te,& deinde poſſedit te. Quo modo enim intelligi-
tur poſſe poſſideri qui non eſt? Hæc metaphora minus
vſitata eſt, vt renes tritici intelligantur velut interiora
tritici, vnde farina eijcitur. Hoc enim & adipem dixit.
Nam hoc nomen etiam farinam ſolent Græci appella-
re.Hoc enim habet Græcus in Exodo, vbi ſcriptum eſt:
Eleuantes farinam ſuper humeros ſuos: Græcus quippe
72 interpres ςέατα poſuit,quod ſunt adipes. Filij in qui-
73 bus nõ eſt fides in eis.vſitata ſcripturis locutio. Quo-
niam iudicabit dominus populum ſuum,& in ſeruis ſuis
conſolabitur.Pro,ſeruos ſuos cõſolabitur. Niſi forte ip-
ſum conſolari dicit tranſlato verbo, velut ab indigna-
tione vel offenſionę,qua eum offendũt mali. Sic autem
eius conſolatio accipienda eſt,non ex more hominum,
ſicut nec ira & zelus & cætera talia. Vbi ſunt dij eorũ
74 in quibus confidebant in ipſis: Plenũ eſſet & ſine, ipſis.
75 Et iurabo dexteram meam. id eſt,per dexterã meam.
76 Lætamini cœli ſimul cum eo,& adorent eum omnes
1 angeli dei.Alij codices habẽt:& adorabunt eum omnes
filij dei.Filios autem dei dictos qui angeli ſunt in cœlis,
non facile in ſcripturis ſanctis inuenitur.

DIVI AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE IESV Naue Liber ſextus.

1 VOS AVTEM tranſibitis expedi-
Ioſue.1. tiores fratribus veſtris,omnis fortis.
id eſt,omnis quicũque in vobis for-
tis eſt. Vt ſciatis viam quam ibitis
2 eam. plenum eſſet etiam ſi nõ habe-
Ioſue.3. ret,eam. Et factum eſt cum eſſetis
3 in Hiericho. Notanda locutio eſt.
Nondum quippe erant in eadẽ ciuitate cuius portæ con
Ioſue.6. tra illos clauſæ fuerãt. Vnde factum eſt vt in eam intra-
re non poſſent niſi muri eius cecidiſſent circumacta ar-
ca domini. Ergo in Hiericho dictum eſt, in terra quæ
4 pertineret ad Hiericho. De Hiericho dictum eſt cum
clauſa eſſet, Nec quiſquam ex illa prodibat, neq; introi-
bat. vtique in illam ſubauditur,non ex illa. Hoc appella- K
tur Græce ζῶγμα κτ᾽ ἐκλειψιν. Dominus dicit ad Ie- 5
ſum: Ecce ego trado tibi ſubiugatam Hiericho & regẽ
eius qui eſt in ea,potentes fortitudine. Mirandum quod
non hic poſuit coniunctionem copulatiuam,vt diceret,
& potẽtes fortitudine,quam ſolet ſcriptura tam aſſidue
ponere,vt etiam ibi inueniatur vbi ſenſum ſolitæ locu-
tionis impediat. An & Hiericho & rex eius dicti ſunt,
potẽtes fortitudine? Et Raab meretricem & domum 6
paternam eius viuificauit Ieſus, & commemorata eſt in
Iſraël vſque in hodiernum diem. Notandum eſt quem-
admodum dicat ſcriptura, vſque in hodiernum diem:
quod aſſidue dicit. Nam & de lapidibus illis duodecim Ioſue.4.
qui poſiti ſunt vbi Iordanis ex ima parte defluxerat, &
ex parte ſuperiore cõſtiterat, arca trãſeunte vel populo,
ita dictum eſt,quòd eſſent ibi vſq; in hodiernum diem.
quod videtur ita ſonare,tanquam poſt plurimũ tempo-
ris per hanc ſcripturã iſta narrentur, nec eo tempore ij
libri conſcripti fuerint quo erant hęc recẽtiſſima. Quiſ-
quis autẽ putat hoc, quid de iſta meretrice dicturus eſt,
quæ vtique quantũ eſt ætas vnius hominis vixit,& tamẽ
dicitur vſque in hodiernum diem. De iis itaq; rebus di-
citur hoc quæ nõ ita conſtitutę ſunt vt poſtea mutaren- L
tur ab eis qui conſtituerunt. Quo modo dicitur aliquis
in exilium perpetuum miſſus,quia non ad tempus pręfi-
nitum hoc ſupplicio plectitur, non quia quiſquã poteſt
eſſe perpetuus in exilio, cũ homo ipſe nõ poſsit eſſe per-
petuus. Sic ergo & iſta meretrix nõ eſt præcepta ad tem-
pus habitare in Iſraël, ideo dictum eſt vſque in hodier-
num diẽ. Dominus dicit ad Ieſum: Peccauit populus 7
& tranſgreſſus eſt teſtamentum meum, quod diſpoſui Ioſue.7.
ad eos. Notandum quemadmodum teſtamentũ appel-
let hoc quod præceperat vt anathema eſſet Hiericho,&
nemo ſibi inde aliquid vſurparet. Deus loquẽs ad Ie- 8
ſum ait inter cætera: Ecce dedi in manus tuas regẽ Gai Ioſue.8.
& terrã ipſius, & facies Gai ſicut feciſti Hiericho & regi
eius,& prædam pecorũ prædaberis tibi. Præcipue notan
da locutio eſt,non ſolum quia prædaberis tibi dixit,tan
quam vnius futura eſſet illa præda, cum omniũ eſſet fu-
tura. Nam tales locutiones vſitatiſſimę ſunt,cũ deus tan
quam ad vnũ loquitur,quæ ad populũ loquitur. Sed hoc
nouũ eſt hic, quia prædixit ſcriptura: Et dixit dominus
ad Ieſum,quẽ conſtat vnum hominẽ fuiſſe:quod tamen
dixit prædaberis tibi,non vtique ita dictum eſt vt pręda
illa huius vnius hominis eſſe præcepta ſit, ſed vniuerſi M
populi. Et inſidiæ erant ciuitati à mari. Qui neſcit pu- 9
tat iſtam ciuitatẽ maritimam. Conſuetudinis eſt autem
ſcripturarum vt Occidentalẽ partẽ à mari appellet, vel
ad mare:quia ex ipſa parte terra vbi hæc agebantur pro-
pius habet mare quàm à cæteris partibus. Extẽde ma- 10
num tuam in Geſo quod eſt in manu tua cõtra ciuitatẽ.
Iſta locutio notanda non eſſet, niſi propter nomẽ quod
obſcurum eſt eis in quorum cõſuetudine non eſt. Quid
enim dicat Geſon non facile intelligitur: hoc interpres
Symmachus ſcutum appellaſſe perhibetur. Septuaginta
autem interpretes,ſecũdum quos iſta tractamus,qui po-
ſuerunt Geſon, miror ſi & in Græca lingua haſtam vel
lanceam Gallicanã intelligi voluerunt. Ea quippe dicũ-
tur Geſa quorum & Virgilius meminit, vbi ait de Gal-
lis in ſcuto Aeneæ pictis: Duo quiſque Alpina coruſcãt, Aenei.8.
Geſa manu. Et facti ſunt inter medium caſtrorum hi 11
hinc,& hi hinc. Duo notãda ſunt in hac locutiõe: Vnũ
quòd cum hoſtes qui vincebantur,in medio eſſent,tan-
quam de his dictum eſt, quòd hi eſſent hinc & hi hinc,
cum potius ita Iſraëlitæ fuerint qui eos in medio poſue-
rant

A rant percutiẽdos. Alterum quòd inter medium caſtro-
rum eos factos eſſe dicit ſcriptura, caſtra appellãs etiam
productas acies in prælio conſtitutas, cum caſtra nõ ſo-
leant appellari, niſi vbi exercitus ad manendum conſi-
ſtit. Niſi forte ideo caſtra appellata ſunt. quia cũ omni-
12 bus ſuis ibant. Exceptis pecoribus & ſpoliis quæ erant
in ciuitate prædati ſunt filij Iſraël ſecundum præceptum
domini quemadmodum cõſtituit dominus Ieſu. Ita di-
ctum eſt exceptis pecoribus & ſpoliis prędati ſunt, quaſi
ipſa non fuerint prædati, cum potius ipſa prædati ſint,
& excepta ideo dicta ſint, quia hæc illo pręlio ſola con-
13 ſumpta non ſunt. Iſraëlitæ reſpondentes Gabaonitis
Ioſue.9. dixerũt: Vide ne in me habites, ſed quo modo diſponã
tibi teſtamẽtum. Iam & ſuperius tales locutiones nota-
uimus: hoc eſt eni, vide ne in me habites, quod eſt, apud
me, id eſt, in terra quam eis promiſerat deus. Et hic tan-
quam ad vnum hominẽ vidẽtur locuti, cum legatus ad
eos non vnus venerit, ſed more ſuo genti & populo re-
ſponſa reddentes, ſingulari numero loquuntur, ſicut ple
runque & ad ipſos deus vel ductor ipſorum. Notãdum
etiam quòd pactum pacis teſtamentum vocat ſcriptura,
more quidem ſuo, nam ſæpe ita loquitur. Et nuncia-
14 tum eſt Ieſu dicẽtes: Inuenti ſunt quinque reges abſcon
Ioſue.10. B diti in ſpelunca, pro eo quod eſt, nunciauerunt dicen-
tes. Ita faciet dominus omnibus inimicis veſtris quos
15 vos debellabitis eos. Nihil minus eſſet huic ſententię et-
16 ſi non haberet, eos. Et omnes cepit in bello: quia per
dominum factum eſt confortari cor eorum vt obuiam
irent ad bellum ad Iſraël vt exterminarentur. Notandũ
Ioſue.14. eſt confortari cor, non ſemper in bono accipiendum.
17 Tu ſcis verbum quod locutus eſt dominus ad Moy-
Ioſue.17. ſem hominem dei de me & te. Nõ dixit hominẽ ſuum.
18 Et dixerunt filij Ioſeph: Non ſufficit nobis mons &
equus electus & ferrũ Chananæo qui habitat in Baſan.
Equum electum dixit pro equis electis, quod vſitatũ in
noſtro ſermone non eſt: Vnde nõnulli Latini interpre-
tes noluerunt equum interpretari, ſed equitatum. Sic au
tem dictũ eſt, equus electus pro equis, ſicut in noſtra cõ-
19 ſuetudine dicitur miles pro militibꝰ. Et facti ſunt exi-
Ioſue.18. tus illorum Iordanis, & reuertentur fines ad mare: non
dixit reuerſi ſunt, aut ſaltem reuertũtur, ſicut ſolet de fi-
nibus dici, ſed reuertentur, tanquam adhuc futurum ſit,
cum præteritorum ſit iſta narratio. Et in omnibus ferè
ipſis terrarum diuiſionibus per ſingulas quaſque tribus,
C ita loquitur ſcriptura, vt futuri temporis verbis vtatur.
20 Refugere illuc qui percuſſerit animã nolens. Hic ani
Ioſue.20. mam, vel hominem intelligere debemus, vel vitam car
nis quæ fit per animam. Qua locutione & illud dictum
eſt, à fratribus Ioſeph: Non percutiamus eius animam. id
Gene.37. eſt non eum occidamus: Nam ſi anima poſſet ab interfe
Matth.10. ctore percuti, non diceret dominus: Nolite timere eos
qui corpus occidunt, animam autem occidere non poſ-
21 ſunt. Mandauit dominus in manu Moyſi. Locutio fa
miliariſsima ſcripturis. Ita enim dicitur verbum quod
Ioſue.21. factum eſt in manu illius, vel illius Prophetæ: hoc eſt in
22 poteſtate dicendi datum. Et accepit Ieſus cultros pe-
trinos in quibus circũciderat filios Iſraël. Non dixit qui-
23 bus circunciderat, ſed in quibus. Et vbi dimiſit eos Ie
Ioſue.22. ſus in domos ſuas, & benedixit eos dicens. Plus videtur
hic copulatiua coniunctio, id eſt, &: Nam ita dici poſſet,
Et vbi dimiſit eos in domos ſuas, benedixit eos dicens.
24 Item alia locutio notanda eſt, quòd cũ dixiſſet ſcrip-
tura, Et benedixit eos Ieſus, dicens. atq; his verbis inten-
tos feciſſet audire quid benedicendo dixit Ieſus, hoc ſo-
lum ſubiecit, In diuitiis multis abierunt in domos ſuas
& pecora multa valde & argentum & aurum & veſtem D
multam valde, diuiſerũt prædam inimicorũ ſuorũ cum
fratribus ſuis. Quod magis eſſe narrantis quàm benedi-
centis apparet. Aedificauerunt ibi aram ſuper Iorda- 25
nem, aram magnã videre. Iſta locutio etiam in ſermo-
ne Latino nota eſt. Et audierunt filij Iſraël dicẽtium. 26
Non ait, dicentem vel dicentes. Seruire ſeruitutẽ do 27
mini. In qua locutione duo notãda ſunt, & ſeruire ſer-
uitutem, quę etiam Latina locutio reperitur, & ſeruitutẽ
domini, id eſt, quæ debetur vel exhibetur domino. Et 28
audientes Phinees ſacerdos & omnes principes ſynago
gæ qui erant cum illo, verba quæ locuti ſunt filij Ruben
& filij Gad & dimidium, tribus Manaſſes & placuerunt
illis. Audiẽtes pro audierunt poſitum eſt, aut plus eſt hic,
&: Nam plenus eſt ſenſus, audientes verba hæc, placue-
runt illis. Nec tamen ſine inconſequentia: quia cum au-
diſſent, dicendum fuit. Et Ieſus ſenior prouectus die- 29
bus. hoc de Abraham dictum notauimus, ſeniorem in *Ioſue.23.*
ſcripturis nõ ſolum illum appellari qui eſt infra ætatem
ſenis, ſed etiam valde ſenem. Vnde non omnis ſenior
ſenex, omnis autem ſenex ſenior dici poteſt. Et indu- 30
xit ſuper illos mare & operuit ſuper illos. Non ait ope- *Ioſue.24.*
ruit illos, quamuis nonnulli interpretes hoc maluerunt E
dicere. In omnibus gentibus quas tranſiuimus per ip- 31
ſas. Vſitatę in ſcripturis ſunt iſtę locutiones, nec tam cre
bro notandæ, quàm crebro intercurrunt.

DIVI AVRELII AVGVSTINI LOCVTIONIS DE IVdicum Liber ſeptimus.

ET FACTVM eſt poſtquã defun- 1
ctus eſt Ieſus, interrogabant filij Iſ- *Iudic.1.*
raël in domino. non ait, dominum,
quod ſermonis noſtri conſuetudo
poſcebat. Et bellemus in Chana- 2
næo. Nõ dixit aduerſus Chananæũ,
aut contra Chananæum, aut ſaltem
in Chananæum. Et mortuus eſt Ieſus filius Naue ſer- 3
uus domini, filius centũ decem annorum. Iſta repetitio *Iudic.2.*
quod cum dixiſſet filius Naue, repetiuit filius, & deinde
addidit, centum decem annorum: inuſitata eſt, vt potius
filius centum decem annorũ diceret quàm homo cen-
tum decem annorum: ſed tamen & alibi reperitur. Et 4
omnis generatio appoſiti ſunt ad patres ſuos. Notanda F
locutio eſt, quòd non ait appoſita eſt: quia plures erant.
Tradidit eos in manu prędantium. Non dixit in ma 5
num, quod videtur Latina locutio poſtulare. Et cum 6
ſuſcitauit dominus eis iudices, & erat dominus cũ iudi-
ce. Solita locutione plus eſt hic, &: Nam plenum eſſet, Et
cũ ſuſcitauit dominus eis iudices, erat dominus cum iu-
dice. Notandũ eſt etiam hoc quòd à plurali ad ſingula-
rem tranſiens, nõ ait, cum iudicibus, ſed cũ iudice, id eſt,
cum vnoquoq; iudice. Et factum eſt cum moreretur 7
iudex & reuertebantur iterũ & corrumpebant ſuper pa-
tres ſuos. Recta locutio iſta eſſe poterat ſecundũ conſue
tudinẽ ſermonis noſtri: Et fiebat cum moreretur iudex,
& reuertebantur, & iterum corrumpebant ſuper patres
ſuos. Si, &, nõ haberet, plenum eſſet, Cum moreretur iu-
dex reuertebantur, & iterum corrumpebãt ſuper patres
ſuos: id eſt, pluſquã patres eorum. Propter quod tanta 8
deliquit gens hæc teſtamentum meum. Tanta dixit pro
tantũ, id eſt tam multũ, nomen pro aduerbio, quod etiã
in Latinis locutionibus maxime in Poëticis inuenitur. *Iudic.3.*
Et nõ obaudierũt vocis meę. Grǽca magis locutio eſt. 9

G 10 Factus eſt ſuper eum ſpiritus domini. cũ ſpiritus do-
Iudic.3. mini vtique factus non ſit: ſed ſuper eum factus eſt, ita
dictum eſt, ac ſi diceretur, Factum eſt vt eſſet ſuper eum.
Ioan.1. Ex qua locutione & in Euangelio legitur: Ante me fa-
ctus eſt, id eſt factũ eſt, vt eſſet ante me. Quod alio mo-
11 do diceretur, Prælatus eſt mihi. Et ſumpſit Aioth gla-
diũ deſuper femore ſuo dextro. Sic interpretari potuit
quod Græcus habet ἀπὸ ἄνωθεν. Nam locutio minus La
12 tina eſt. Erat autẽ Eglon vir exilis valde. hoc ad an-
tiphraſin [dictum,] id eſt locutione contraria ſequentia
indicant: quando enim percuſſus eſt, dictũ eſt quòd cõ-
cluſerunt adipes vulnus, quia nõ eductus eſt gladius de
13 ventre eius. Et percuſsit alienigenas in ſexcentos vi-
ros. Non ait alienigenarũ ſexcentos viros, aut certe alie-
14 nigenas in ſexcentis viris. Nónne præcepit dominus
Iudic. 4. deus Iſraël tibi & perges in mõtem Thabor? Non ait vt
pergas, quod videtur eſſe conſequens, ſed inuſitata locu
tione, nõne præcepit tibi & perges: vt ſubaudiamus ver-
bum quod ſupra poſitum eſt, & ſit, Nónne perges: aut ſo
lita locutione plus habet, &, Nam iſta cõiunctione de-
tracta ſenſus currit: Nónne mandauit dominus deus Iſ-
H raël tibi, perges in montem Thabor, & accipies tecum
15 decem milia virorum &c. Qnoniam neſcio diem in
quo dominus proſperat angelũ mecum. vtrum proſpe-
rat actus angeli eius qui mecum eſt, an proſpera mihi fa-
16 cit per angelum. Omnes currus ſuos, nongentos cur-
rus ferreos. Vbilibet diſtinguatur, elegans repetitio: vtrũ
omnes currus ſuos, & deinde ſequatur, nongentos cur-
rus ferreos: [An omnes currus ſuos nongentos, & dein-
17 de inferatur, currus ferreos.] Et pauefecit dominus Si-
ſaram & omnes currus eius & omnia caſtra eius in ore
gladij in cõſpectu Barach: Quo modo pauefecit currus,
18 niſi eos intelligas qui erant in curribus? Et pauefecit
dominus Siſaram & omnes currus eius, & omnia caſtra
eius in ore gladij in conſpectu Barach. Pauefecit in ore
gladij, ac ſi diceret, interfecit in ore gladij: pauefecit er-
19 go, cum cæderetur gladio. Et deſcendit Siſara deſu-
per curru ſuo. Ita dici Latine potuit, quod eſt Græce ἀπὸ
20 ἄνωθεν. Et cooperuit eum in pelle ſua. Non dixit pel-
le, aut de pelle: Sic enim habet Græcus ἐν τῇ δέῤῥει αὐτῆς.
21 Et erit ſi quis venerit ad te & dixerit, eſt hic vir? &
dices, non eſt. Detracta coniunctione conſequentẽ ha-
I bet ſenſum: Si quis venerit ad te, & dixerit, eſt hic vir?
22 dices, non eſt. Et pergebat manu filiorum Iſraël per-
23 gens: Solita & frequẽtata locutio eſt. Et indurabatur
in Iabin regem Chanaan. Nouo modo poſitum eſt hoc
verbum indurabatur, pro eo quod eſt fortis efficiebatur
24 & præualidus. Perforauit caput eius & percuſsit. id
Iudic. 5. eſt, percuſsit caput eius & perforauit. Sic pereant om
25 nes inimici tui domine & diligentes eum ſicut ortus ſo
lis in potentia eius. non dixit diligentes te, cum vtique
26 de domino intelligi vellet. Et factum eſt quando ſe-
minauit vir Iſraël. non vnum hominem ſignificat, ſed
27 ipſam gẽtem. Aſcendebat Madiam & Amelech & fi-
Iudic. 6. lij Orientis, & aſcendebat ſuper eum. Iſta repetitio ver-
bi non videtur habere ſolitam elegãtiam vel affectum.
28 Et liberauit vos de manu Aegypti. Per manum pote-
29 ſtatem ſignificat, per Aegyptum Aegyptios. Et dixit
ad eum Gedeon. In me domine mi. ſubintelligitur in-
tende, hoc eſt, in me intende. Et eſt iſta locutio ſcriptu-
30 ris familiariſſima. Et ſi eſt dominus nobiſcum, & vt
quid inuenerunt nos omnia mala iſta. plus habet con-
iunctionem, &, ſicut ſolet loqui ſcriptura: quæ ſi detra-
31 hatur, plena ſentẽtia eſt. Et ſi eſt dominus nobiſcum
vt quid inuenerunt nos omnia mala iſta. quanuis & ſu-
perior coniunctio poſsit ſalua ſententia detrahi: vt cum K
dixiſſet, In me domine mi: deinde ſequatur, Si eſt domi-
nus nobiſcum, vt quid inuenerũt nos omnia mala iſta:
magis enim hoc exigit noſtræ locutionis conſuetudo.
Et vitulum annorum ſeptẽ: Hic manifeſtum eſt quo 32
modo vitulos appellet ſcriptura: Bos enim annorũ ſep-
tem ſecundum conſuetudinem locutionis noſtræ, non
eſt vtique vitulus. Secundum hanc ergo locutionem di-
ctum eſt de Sangar, quòd occiderit ſexcẽtos viros præ- Iudic 3.
ter vitulos boum, hoc eſt præter boues. Et cecinit in 33
cornea. ſubauditur tuba: Græcus enim non habet tuba, Iudic. 7.
ſed tantum cornea. Camelis eorum non erat nume- 34
rus, & erant ſicut arena quæ eſt ad labium maris. In mul
titudine conſtat ὑπερβολικῶς dictum. Hæc autẽ tranſ-
latio vbi labium maris poſuit pro littore, aſsidua eſt in
ſcripturis, ſed rara eſt in Latinis codicibus, quia pleriq;
littus interpretati ſunt, magis quid ſignificet labium vo-
lentes ponere, quàm ipſum labium. Nam littus ſi vellent
ſeptuaginta interpretes dicere, non deeſſet linguæ Græ-
cæ quod dicerent. Et diuiſit trecentos viros per tria 35
principia. pro partibus principia poſuit. Et dixerunt 36
ad Gedeon viri Effrem. id eſt viri de tribu Effrem. L
Quid verbum hoc feciſti nobis vt non vocares nos 37
cum exires pugnare in Madian? verbum pro facto po- Iudic. 8.
ſuit. Et dederunt ſeptuaginta argenti. ſubauditur pon 38
do, vel tale aliquid. Interpretatio ex Hebræo ſeptuagin-
ta, pondo habet. Et conduxit in ipſis Abimelech vi- 39
ros. In ipſis dixit, pro ex ipſis, id eſt ex argẽti pondo ſep- Iudic. 9.
tuaginta conduxit viros. Viros inanes & perturba- 40
tos. inanes poſuit pro leuibus, quibus ſunt contrarij gra Pſal. 34.
ues: vnde dicitur, In populo graui laudabo te. Et in- 41
trauit in domum patris ſui in Effrata & interfecit fra-
tres ſuos filios Hieroboaal ſeptuaginta viros ſuper lapi-
dem vnum. Quia iam ſuperius ſeptuaginta dixerat fi-
lios Hieroboaal, id eſt Gedeon, & nunc eos ſeptuaginta
dicit occiſos: quàuis minus occiſi fuerint duo, id eſt ipſe
qui occidit & Ionathan iunior qui latuit: de quo adiun-
gens dicit, Et remãſit Ionathã filius Hieroboaal iunior,
quoniam abſcondit ſe: ac per hoc vniuerſum numerum
poſuit pro penè vniuerſo. Et ſpreuerũt viri Sichimo- 42
rum in domo Abimelch. Non dixit, ſpreuerunt do-
mum Abimelech. Et inſidiati ſunt ſuper Sichimam 43
quatuor principia. id eſt quatuor partes. Iam iſtam locu- M
tionem etiam ſuperius notauimus. Et accepit popu- 44
lum & diuiſit eum in tria principia. Accepit dixit de il-
lo populo qui cum illo erat: & hic tria principia, pro tri-
bus partibus poſuit. Et abierunt viri in locum ſuum. 45
id eſt vnuſquiſque. Et eris nobis in caput omnibus ha 46
bitantibus Galaad. Non dixit eris nobis caput. Sic enim Iudic. 11.
ſolet loqui ſcriptura. Vnde eſt: Eſto mihi in deum pro- Pſal. 30.
tectorem & in domum refugij: & multa huiuſmodi.
Et hæc vnica ei, & non eſt præter ipſam filius aut fi- 47
lia. hoc eſt quod dictum eſt, vnica ei, ſed propter affectũ
repetita ſententia eſt. Et non eſt ei prçter ipſam filius 48
aut filia. Non eſt ei pro non erat ei, dictum eſt: prçterita
quippe narrantur. Et vxor eius ſterilis, & non parie- 49
bat. cum potuiſſet ſufficere quod dictũ eſt, ſterilis. Et Iudic. 13.
precatus eſt Manue dominũ, & dixit: In me domine, ho 50
mo dei quẽ miſiſti veniat nunc iterum ad nos. In me ita
dictum eſt, vt ſubaudiatur, intende. Et percuſsit eos ti 51
biã ſuper femur. Hæc locutio inuſitata eſt. tamẽ locutio
eſt, non aliquis in corpore vulneris locus, ſicut in quæ-
ſtionibus expoſui, hoc eſt percuſsit eos ad admirationẽ,
ad ſtuporẽ. Et dixerunt vir Iuda, quare aſcendiſtis ſu 52
per nos. Singularẽ poſuit pro plurali: dixerunt enim viri Iudic. 15.
Iuda,

53 Iuda,nõ vnus vir. Ne forte occurratis in me vos.pro
A eo quod eſt occidatis me. Et hæc locutio in quæſtioni-
54 bus expoſita eſt. Et reduxerunt eum de petra & vſque
venit vſque ad maxillam. Locus eſt ſic appellatus poſt-
ea ex eo facto quod ibi geſsit ipſe Sampſon,quando ma
xilla aſini pugnans mille proſtrauit : hoc ergo per Pro-
lepſim dictũ eſt, quia poſt illa omnia geſta, hæc hiſtoria
55 conſcripta eſt. Sicut ſtuppa cum olfecerit ignem.Me-
Iudic.16. taphora ab animali ad inanimale.Non enim ſtuppa ſen
ſum habet olfactus, ſed ita dictũ eſt, ac ſi diceretur,cum
ignem ſenſerit. Quanuis & hoc quod dixi, ſenſerit, ad
eandem metaphoram pertineat: ſed ad celeritatẽ intel-
56 ligendam pertinet,quod dictum eſt, olfecerit. Et ex-
tendit manum ſuam & accepit eam. Et ſi nõ diceret,ex-
tendit manum ſuam, vtique extẽta manu acceptam in-
57 telligeremus. Et nunciatum eſt Gazęis dicentes.Non
ait,nunciauerunt dicentes, aut nunciatum eſt à dicen-
58 tibus. Si alligauerint me in ſeptem neruis humidis
nondum ſiccatis. non ait, ſeptem neruis, ſed in ſeptem
59 neruis. Si alligauerint me in ſeptem neruis humi-
dis nondum ſiccatis, & infirmabor,plenum eſſet ſi non
60 haberet,&. Et inſidiæ ei ſedebant in cubiculo. Quod
B nonnulli interpretati ſunt,obſidebant: ſed Græcus ἐκά-
θητο,hoc eſt ſedebat,quia inſidię ſingulari numero Grę
ce dicuntur,nec poteſt Latine dici inſidia.Locutio autẽ
notanda erat, quia dictum eſt inſidiæ ſedebant, pro iis
61 qui inſidiabantur.Ipſi enim ſedebant. Nunc ergo in-
dica mihi in quo alligaberis. Nõ ait:quo alligaberis,aut,
62 vnde alligaberis. Si alligauerint me in funibus nouis.
63 Non dixit funibus. Item ſi alligauerint me in funicu-
lis nouis in quibus non eſt factum opus, & infirmabor.
64 Plenum eſſet etſi non præponeretur,&. Et hoc tertiũ
fefelliſti me. Tertium poſuit pro tertio, ſiue ter, nomen
ſcilicet pro aduerbio,quod & in Latinis locutionibus e-
65 leganter fieri ſolet. Dimitte me & palpabo columnas
ſuper quas domus confirmata eſt ſuper eas.

Locutionis Iudicum Finis.

DIVI AVRE LII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE FIDE & Symbolo liber.

C

Quæ cauſa & ſcop⁹ operis præſentis.Cap.I. *Abacuc.2.* QVONIAM ſcriptum eſt,& Apoſtolicæ diſciplinæ robuſtiſsima authoritate firmatum, quoniam iuſtus ex fide viuit,eaq; fides officium à nobis exigit & cordis & linguæ,Ait enim Apoſtol⁹: Corde creditur ad iuſticiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutẽ:oportet nos eſſe,& iuſticiæ memores, *Roma. 10.* & ſalutis: quandoquidem in ſempiterna iuſticia regnaturi,à pręſenti ſeculo maligno ſalui fieri non poſſumus, niſi & nos ad ſalutem proximorum nitentes, etiam ore profiteamur fidem quam corde geſtamus : quæ fides ne fraudulẽtis calliditatis hæreticorum poſsit in nobis aliqua ex parte violari, pia cautaq; vigilantia prouidẽdum eſt.Eſt autem fides catholica in ſymbolo nota fidelib⁹, memoriæq; mandata quãtum res paſſa eſt breuitate ſermonis:vt incipientibus atq; lactẽtibus eis qui in Chriſto renati ſunt, nondum ſcripturarum diuinarum diligentiſsima & ſpiritali tractatione atque cognitione roboratis,paucis verbis credendum conſtitueretur,proficien D tibus,& ad diuinam doctrinam certa humilitatis atque charitatis firmitate ſurgentibus, quod multis verbis exponendo eſſet perficiendũ. Sub ipſis ergo paucis in ſymbolo conſtitutis, plerique hæretici venena ſua occultare conati ſunt : quibus [reſtitit] & reſiſtit diuina miſericordia per ſpiritales viros,qui catholicam fidẽ,non tantum in illis verbis accipere & credere, ſed etiam domino reuelante intelligere atque cognoſcere meruerunt. Scriptum eſt enim:Niſi credideritis,nõ intelligetis. Sed *Eſaia.7.* tractatio fidei ad inueniendum *† ſymbolum valet:nõ **† al. muniendum.* vt ipſa pro ſymbolo gratiam dei conſequẽtibus,memoriæ mandanda & reddenda tradatur, ſed vt illa quæ in ſymbolo retinentur contra hereticorum inſidias authoritate catholica & munitiore defenſione cuſtodiat.

Conati ſunt enim quidam perſuadere deum patrem *Patrem omnipotentem. Cap.II.* non eſſe omnipotentem:non quia hoc dicere auſi ſunt, ſed in ſuis traditionibus hoc ſentire & credere conuincuntur. Cum enim dicunt eſſe naturam quam deus omnipotens non creauerit, de qua tamen iſtum mundum fabricauerit,quem pulchre ornatum eſſe concedunt,Ita patrem omnipotentem deum negant, vt non eum credant mundum potuiſſe facere,niſi ad eum fabricandum alia natura,ſcilicet quæ iam fuerat & quam ipſe non fe- E cerat,vteretur:Carnali ſcilicet cõſuetudine videntes fabros & domorũ ſtructores,& quoſlibet opifices,qui niſi adiuuantur parata materia,ad effectũ ſuę artis peruenire non poſſunt, Ita etiam intelligunt fabricatorem mundi non eſſe omnipotentem, ſi mundum fabricare non poſſet,niſi cum aliqua ab illo fabricata natura, tanquam materies adiuuaret, At ſi omnipotentem deum fabricatorem mundi eſſe concedunt,fateantur neceſſe eſt ex nihilo eum feciſſe quæ fecit. Non enim aliquid eſſe poteſt cuius creator nõ eſſet,cum eſſet omnipotẽs:quia etſi aliquid fecit ex aliquo,ſicut hominẽ de limo,non vtique fecit ex eo quod ipſe non fecerat,quia terram vnde limus eſt ex nihilo fecerat.Et ſi ipſum cœlum & terrã,id eſt ipſum mundum,& omnia quæ in eo ſunt, ex aliqua materia fecerat,ſicut ſcriptũ eſt, Qui fecit mũdum ex materia *Sapien.11.* inuiſa,vel informi,ſicut nõnulla exẽplaria tenent:nullo modo credẽdum eſt illam ipſam materiã de qua factus eſt mundus,quanuis informẽ,quanuis inuiſam quocunque modo eſſet,per ſeipſam eſſe potuiſſe,tanquam coæternam & coæuam deo:ſed quẽlibet modum ſuum quẽ habebat vt quo modo eſſet, & diſtinctarum rerum for- F mas poſſet accipere,nõ habebat niſi ab omnipotẽte deo, cuius beneficio eſt res non ſolum quęcunq; formata,ſed etiam quæcunq; formabilis. Inter formatũ autem & for *Differũt formatũ & formabile.* mabile hoc intereſt, quòd formatũ iam accepit formã, formabile autem poteſt accipere. Sed qui præſtat rebus formam,ipſe præſtat & rebus etiam poſſe formari:quoniam de illo & in illo eſt omnium ſpecioſiſsima ſpecies incõmutabilis: & ideo ipſe vnus eſt,qui cuilibet rei non ſolum vt pulchra ſit, ſed etiam vt pulchra eſſe poſsit attribuit. Quapropter rectiſsime credimus omnia deum feciſſe de nihilo: quia etiamſi de aliqua materia factus eſt mundus, eadem ipſa materia de nihilo facta eſt, vt ordinatiſsimo dei munere prima capacitas formarum fieret,ac deinde formarentur quæcunque formata ſunt, Hoc autẽ diximus, ne quis exiſtimet contrarias ſibi eſſe diuinarum ſcripturarum ſentẽtias: Quoniam & omnia deum feciſſe de nihilo ſcriptum eſt, & mundum eſſe factum de informi materia.Credẽtes itaque in deum patrem omnipotentem,nullam creaturam eſſe quæ ab omnipotente non creata ſit, exiſtimare debemus. Et quia

omnia

G omnia per verbum creauit, quod verbum & veritas dicitur & virtus & ſapiētia dei, multiſque aliis inſinuatur vocabulis, qui noſtræ fidei Chriſtus Ieſus dominus cōmendatur, liberator ſcilicet noſter & rector filius dei: Non enim verbum illud per quod ſunt omnia cōdita, generare potuit, niſi ille qui per ipſum condidit omnia.

Ioan.14. *1.Corint.1.*

Ieſum Chriſtum filiū. *Cap.III.*

Credimus etiam & in Ieſum Chriſtum filium dei patris vnigenitum vnicum dominum noſtrum. Quod tamen verbum non ſicut verba noſtra debemus accipere, quæ voce atque ore prolata verberato aëre tranſeūt, nec diutius manet quàm ſonant. Manet enim illud verbum incommutabiliter, nam de ipſo dictum eſt cum de ſapientia diceretur, In ſeipſa manēs innouat omnia. Verbum autem patris ideo dictum eſt, quia per ipſum innoteſcit pater. Sicut ergo verbis noſtris id agimus, cum verum loquimur, vt noſter animus innoteſcat audiēti, & quicquid ſecretum in corde gerimus, per ſigna huiuſmodi ad vlterius cognitionem proferatur: ſic illa ſapiētia quam deus pater genuit, quoniam per ipſum innoteſcit ſignis ſecretiſsimis † pater, verbum eius conuenientiſsime nominatur. Inter animum autem noſtrū & verba noſtra quibus eundem animum oſtendere conamur, plurimum diſtat. Nos quippe non gignimus ſonantia

Sapien.7. *Verbū quare dictum.* *† al. innoteſcit dignis animus ſecretiſsimus.*

H verba, ſed facimus: quibus faciēdis materia ſubiacet corpus. Plurimum autem intereſt inter animum & corpus. Deus vero cum verbum genuit, id quod eſt ipſe genuit, neque de nihilo, neq; de aliqua iam facta conditaq; materia, ſed ſeipſo id quod eſt ipſe. Hoc enim & nos conamur cum loquimur, ſi diligenter conſideremus noſtræ voluntatis appetitum, non cum mentimur, ſed cum verum loquimur. Quid enim aliud molimur, niſi animum ipſum noſtrum, ſi fieri poteſt, cognoſcendum & perſpiciendum animo auditoris inferre: vt in nobis quidem ipſi maneamus, nec recedamus à nobis & tamen tale iudicium quo fiat in altero noſtra noticia proferamus, vt quantum facultas conceditur, quaſi alter animus ab animo per quem ſe iudicet proferatur? Id facimus conantes & verbis & ipſo ſono vocis, & vultu & geſtu corporis, tot ſcilicet machinamentis id quod intus eſt demonſtrare cupientes, quia tale aliquid proferre non poſſumus: & ideo non poteſt loquentis animus penitus innoteſcere, vnde etiam mendacis locus patet. Deus autem pater qui veriſsime ſe indicare animis cogituris & voluit & potuit, hoc ad ſe ipſum indicandū genuit, quod

I eſt ipſe qui genuit, qui virtus etiam eius & ſapientia eſſe dicitur, quia per ipſum operatus eſt & diſpoſuit omnia, De quo propterea dicitur, Attingit à fine vſque ad finē fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Quamobrem vnigenitus filius dei, neque factus eſt à patre, quia ſicut dicit Euangeliſta, omnia per ipſum factá ſunt: Neque ex tempore genitus, quoniā ſempiternus deus ſapiens ſempiternam ſecum habet ſapientiam ſuam. Neque impar eſt patri, id eſt in aliquo minor, quia & Apoſtolus dicit, Qui cum in forma dei eſſet conſtitutus, non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo. Hac igitur fide catholica, & illi excluduntur qui eundem dicunt filiū eſſe qui pater eſt: quia & hoc verbum apud deum eſſe non poſſet niſi apud deum patrem, & nulli eſt æqualis qui ſolus eſt. Excluduntur etiam qui creaturam dicunt eſſe filium, quamuis non talem quales ſunt cæteræ creaturæ. Quantamcunque enim creaturam dicant, ſi creatura eſt, condita & facta eſt, Nam idem eſt condere quod creare, quanquam in Latinæ linguę conſuetudine dicatur aliquando creare pro eo quod eſt gignere, ſed Græca diſcernit, Hoc enim dicimus creaturam quod illi

Sapien.8. *Natiuitas Chriſti.* *Cap.IIII.* *Ioan.1.* *Philip.2.* *Creare, condere.*

κτίσμα vel κτίσιν vocant. Et cum ſine ambiguitate loqui volumus, non dicimus creare, ſed condere. Ergo ſi creatura eſt filius, quamlibet magna ſit, facta eſt. Nos autem in eum credimus per quem facta ſunt omnia nō in eum per quem facta ſunt cætera, Neque enim hic aliter accipere poſſumus omnia, niſi quæcunque ſunt facta. Sed quoniam verbum caro factum eſt & habitauit in nobis, eadem ſapientia quæ de deo genita eſt, dignata eſt etiam in hominibus creari. Quò pertinet illud; Dominus creauit me in principio viarum ſuarum, Viarum' enim eius principium & caput Eccleſiæ eſt Chriſtus homine indutus, per quem viuendi exemplum nobis daretur. Hæc eſt via certa qua perueneriмus ad deū. Non enim redire poſſumus, niſi humilitate, qui ſuperbia lapſi ſumus, ſicut dictum eſt primæ noſtræ creaturæ, Guſtate & eritis tanquam dij. Huius igitur humilitatis exemplum id eſt viæ qua redeundum fuit, ipſe reparator noſter in ſeipſo demonſtrare dignatus eſt, qui non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum euacuauit formam ſerui accipiens, vt crearetur homo in principio viarum eius, verbum per quod facta ſunt omnia. Quapropter ſecundum id quod vnigenitus eſt, non habet fratres: ſecundum id autem quod

K

Ioan.1. *Qui conceptus eſt de ſpiritu ſancto.* *Prouerb.8.* *Gene.3.*

L primogenitus eſt, fratres vocare dignatus eſt, omnes qui poſt eius primitias† in dei gratia naſcimur per adoptionem filiorum, ſicut Apoſtolica doctrina commendat. Naturalis ergo filius de ipſa patris ſubſtantia vnicus natus eſt, idem exiſtens quod pater, deus de deo, lumen de lumine: nos autem non lumē naturaliter ſumus, ſed ab illo lumine illuminamur, vt ſapientia lucere poſsimus. Erat, inquit, lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Addimus itaque fidei rerum æternarum etiam temporalem diſpenſationem domini noſtri, quam gerere & miniſtrare nobis pro noſtra ſalute dignatus eſt. Nam ſecundum id ꝙ vnigenitus eſt filius dei: non poteſt dici, fuit & erit: ſed tantum, eſt: quia & quod fuit, iam non eſt, & quod erit, nondum eſt. Ille ergo eſt incommutabilis ſine cōditione temporum & varietate. Nec aliunde arbitror manare quod famulo ſuo Moyſi tale nomē ſuum inſinuauit. Nam cum ab eo quæreret, ſi ſe populus ad quem mittebatur contemneret, à quo ſe diceret eſſe miſſum, reſponſum dicentis accepit, Ego ſum qui ſum. Deinde ſubiungit, Hæc dices filiis Iſraël, Qui eſt, miſit me ad vos. Ex

† al. poſt eius & per eius primatum. *Ioan.1.* *12. de ciuitate dei. Cap.2.* *Exod.3.*

M quo iam ſpiritalibus animis patere confido, nullam naturam deo eſſe poſſe contrariam. Si enim ille eſt, & de ſolo deo proprie dici poteſt hoc verbum, Quod enim vere eſt, incommutabiliter manet, quoniam quod mutatur fuit aliquid quod iam non eſt, & erit quod nondum eſt: nihil habet deus contrarium. Si enim quæreretur, [à nobis] quid ſit albo contrarium, reſponderemus nigrum: ſi quæreretur quid ſit calido contrarium, reſponderemus frigidum: ſi quæreretur quid ſit contrarium veloci, reſponderemus tardum: & quæcunque ſimilia. Cum autem quæritur quid ſit cōtrarium ei quod eſt, recte reſpondetur quod non eſt. Sed quoniam per temporalem, vt dixi, diſpenſationem, ad noſtram ſalutē & reparationem operante dei benignitate, ab illa incōmutabili dei ſapientia natura noſtra mutabilis ſuſcepta eſt, temporalium rerum ſalubriter pro nobis geſtarum adiungimus fidem, credentes in eum dei filium qui natus eſt per ſpiritumſanctum ex virgine Maria. Dono enim dei, hoc eſt ſpiritu ſancto conceſſa nobis eſt tanta humilitas tanti dei, vt totum hominem ſuſcipere dignaretur in vtero virginis, maternū corpus integrum

A tegrum inhabitans, integrum deſerens. Cui temporali
Corpus, ani diſpenſationi multis modis inſidiaotur hæretici. Sed ſi
ma, ſpiritus quis tenuerit catholicam fidem, vt totum hominem
credat eſſe ſuſceptum verbo dei, id eſt corpus, aoimam,
ſpiritum, ſatis contra illos munitus eſt: quippe cum
iſta ſuſceptio pro ſalute noſtra geſta ſit, cauendum eſt
ne cum crediderit aliquid noſtrum non pertinere ad
iſtam ſuſceptionem, noo pertineat ad ſalutem. Et cum
homo excepta forma membrorum, quæ diuerſis ge-
neribus aniunaotium diuerſa tributa eſt, non diſter à
pecore niſi rationali ſpiritu, qui mens etiam oomina-
Mens vñs. tur, quo modo ſana eſt fides qua creditur, quòd id no-
ſtrum ſuſceperit dei ſapieotia quod habemus commu-
ne cum pecore, illud autem oon ſuſceperit quod illu-
ſtratur luce ſapientiæ & quod hominis proprium eſt?
Natus ex Deteſtandi etiam illi ſunt, qui dooiioum noſtrũ Ieſum
Maria vir- Chriſtum matrem Mariam io terris habuiſſe oegant:
gine. cum illa diſpenſatio vtrunque ſexum & maſculioum
& fœmininum hoorauerit, & ad curam dei pertinere
monſtrauerit, non ſolum quem ſuſcepit, ſed etiam il-
lum per quem ſuſcepit, virum gerendo, naſcendo de
fœmina. Nec nos ad negandum Chriſti matrem cogit
B quod ab eo dictum eſt: Quid mihi & tibi eſt mulier,
Ioan.2. nondum venit hora mea: ſed potius admonet vt intel-
ligamus ſecundum deum non eum habuiſſe matrem,
cuius maieſtatis perſonam parabat oſtendere, aquam
Ioan.19. in vioum vertendo. Quod autem crucifixus eſt, ſecun-
dum hominem crucifixus eſt, & illa erat hora quę non-
dum veoerat, quando dictum eſt, Quid mihi & tibi,
noodum veoit hora mea, id eſt qua te eognoſcã, Tunc
enim vt homo crucifixus cognouit hominem matrem,
& dilectiſſimo diſcipulo humaoiſſime commeodauit.
Nec iſtud nos moueat, quòd cum ei nunciaretur ma-
ter eius & fratres, reſpondit, Quæ mihi mater, aut qui
fratres? &c. ſed potius doceat miniſterium noſtrũ quo
verbum dei fratribus miniſtramus, cum parentes im-
pediunt noo eos debere eognoſci. Nam ſi propterea
quiſque putauerit ooo eum habuiſſe matrem in terris,
Matth.12. quia dixit: Quæ mihi mater? cogatur & neceſſe eſt &
Apoſtolos negare habuiſſe patres in terris, quoniã præ-
Matth.23. cepit eis dicens, Nolite vobis patrem dicere in terris,
vnus enim eſt pater veſter qui in cœlis eſt. Nec nobis
C fidem iſtam minuat cogitatio muliebrium viſcerum,
vt propterea recuſanda videatur talis domini ooſtri
genetatio, quòd eam ſordidi ſordidam putant: quia &
1.Corin.1. ſtultum dei ſapientius eſt hominibus: & omnia munda
Ad Titũ 1. mũdis, veriſſime Apoſtolus dicit: Debeot enim intueri
qui hoc putant, ſolis huius radios, quem certe non tan-
quam dei creaturam laudant, ſed tanquam deum ado-
raot, per cloacarum fœtores & quæque horribilia vſ-
quequaque diffuodi, & in his operari ſecundum oatu-
ram ſuam, oec tameo inde aliqua contaminatione ſor-
deſcere, cum viſibilis lux viſibilibus ſordibus ſit natu-
ra cooiunctior. Quanto minus igitur poterat pollui
verbum dei, noo corporeum neque viſibile, de fœmi-
neo corpore vbi humanam carnem ſuſcepit cum ani-
ma & ſpiritu, quibus interuenientibus habitat maie-
ſtas verbi ab humani corporis fragilitate ſecretius? Vn-
de manifeſtum eſt nullo modo potuiſſe verbum dei
maculari humano corpore, quo oec ipſa anima huma-
na maculata eſt. Non enim cum regit corpus atque vi-
uificat, ſed cum eius mortalia coocupiſcit, de corpore
anima maculatur. Quod ſi animæ maculas illi vitare
Mors Chri- vellent, hæc meodacia potius & ſacrilegia formida-
ſti. Cap. V. rent. Sed parua erat pro nobis domini noſtri hu-

milititas in oaſcendo, acceſſit etiam vt mori pro mor- D
talibus dignaretur, Humiliauit enim ſe, factus ſubditus *Philip.2.*
vſque ad mortem, mortem autem crucis: ne quiſquam *Paſſus ſub*
noſtrum etiam ſi oiortem poſſet non timere, aliquod *Pontio Pi-*
geous mortis quod homioes ignominioſum arbitran- *lato.*
tur horreret. Credimus itaque io eum qui ſub Pootio *Crucifixus,*
Pilato crucifixus eſt & ſepultus. Addendum enim erat *mortuus &*
iudicis nomen propter temporum cognitiooem. Se- *ſepultus.*
pultura vero illa cum creditur, fit recordatio noui te-
ſtamenti, quòd reſurrecturo ad vitæ oouitatẽ præberet
teſtimonium, ſicut naſcituro vterus virginalis. Nam ſi- *Ioan.19.*
cut in illo monumento nullus alius mortuus ſepultus
eſt, nec aote nec poſtea, ſic io illo vtero nec ante nec
poſtea quicquam mortale cooceptum eſt. Crediotus e-
tiam illum tertio die reſurrexiſſe à mortuis primogeoi- *Tertia die*
tum, conſecuturis fratribus quos in adoptionẽ filiorum *reſurrexit à*
dei vocauit, quos comparticipes & cohæredes ſuos eſſe *mortuis.*
dignatus eſt. Credimus in cœlum aſcẽdiſſe, qui vi- *Cap. VI.*
tæ beatitudinem*† etiam nobis promiſit dicens, Erunt *Matth.20.*
ſicut angeli in cœlis, in illa ciuitate quæ eſt mater om- **†al. quem.*
nium noſtrum Hieruſalem æterna in cœlis. Solet autẽ *beatitudi-*
quoſdam offendere vel impios gentiles vel hæreticos, *nis locum.*
quòd credamus aſſumptum terrenũ corpus in cœlum. E
At gentiles plerunque Philoſophorum argumentis no
biſcum agere ſolent, vt dicaot, terrenum aliquid io cœ
lo eſſe non poſſe: noſtras eoim ſcripturas nõ nouerunt,
nec ſciunt quo modo dictum ſit, Seminatur corpus a- *1.Cor.15.*
nimale, ſurget corpus ſpiritale. Non enim ita dictũ eſt,
quaſi corpus vertatur in ſpiritum & ſpiritus fiat: quia &
ounc corpus noſtrum quod animale dicitur, non in a-
nimam verſum eſt & anima factum, Sed ſpiritale cor-
pus intelligitur, quia ita coaptandum eſt*, vt cœleſti ha *• al. quod*
bitationi conueniat, omni fragilitate ac labe terrena in *ita ſpiritui*
cœleſtem puritatem & ſtabilitatem mutata atque coo- *ſubditũ eſt.*
uerſa. Hæc eſt immutatio, de qua iterum dicit Apoſto- *1. Corin.15.*
lus, Omnes reſurgemus, ſed noo omnes immutabimur:
quam immutationem ooo in deterius, ſed in melius fie
ri docet idem cum dicit, & nos immutabimur. Sed vbi
& quo modo ſit io cœlo corpus dominicum: curioſiſ-
ſimum & ſuperuacaneum eſt quærere, tantummodo in
cœlo eſſe credendum eſt. Non enim eſt fragilitatis no-
ſtræ cœlorũ ſecreta diſcutere, ſed eſt noſtræ fidei de do
minici corporis dignitate ſublimia & hooeſta ſapere.
Credimus etiam, quòd ſedet ad dexteram dei pa- F
tris: Nec ideo tamen quaſi humana forma circunſcrip- *Ad dexte-*
tum eſſe deum patrem arbitraodum eſt, vt de illo cogi- *ram patris.*
tantibus, dextrum aut ſiniſtrum latus animo occurrat: *Cap. VII.*
aut idipſum quòd ſedere pater dicitur, flexis poplitibus
fieri putaodum eſt, ne illud incidamus ſacrilegium quo
execratur Apoſtolus eos qui commutauerunt gloriam *Roma.1.*
incorruptibilis dei in ſimilitudinẽ corruptibilis homi-
nis. Tale enim ſimulachrum deo nefas eſt Chriſtiano
io templo collocare, multo magis io corde nefarium
eſt, vbi vere eſt templum dei, ſi à terrena cupiditate atq;
errore mundetur. Ad dexteram ergo iotelligendum eſt
dictum eſſe in ſumma beatitudioe, vbi iuſticia & pax
& gaudium eſt: Sicut ad ſiniſtrã hædi conſtituuntur, id *Matth.25.*
eſt, in miſeria, propter ioiquitates & labores atque cru-
ciatus. Sedere ergo quòd dicitur deus, non membrorũ
poſitionem, ſed iudiciariam ſignificat poteſtatem, qua
illa maieſtas nuoquam caret, ſemper digna dignis tri-
buendo: quamuis in extremo iudicio multo manife-
ſtius inter homines vnigeniti filij dei iudicis viuo-
rum atque mortuorum claritas iodubitata fulſura ſit. *Iudicium.*
Credimus etiam inde veoturum conueoieotiſſimo *Cap. VIII.*

G tempore,& iudicaturũ viuos & mortuos. Siue iſtis no-
minibus iuſti & peccatores ſignificentur: ſiue quos tũc
ante mortem noſtram in terris inuẽturus eſt appellati
ſunt viui, mortui vero qui in eius aduentu reſurrecturi
ſunt:hæc diſpẽſatio tẽporalis,non tantũ eſt,ſicut illa ge
neratio ſecundũ deum,ſed etiã fuit & erit. Nam fuit do
minus noſter in terris,& nũc eſt in cœlis,& erit in clari
tate iudex viuorum atq; mortuorũ.ita enim veniet ſicut
aſcẽdit,ſecundũ authoritatẽ quę in actibus Apoſtolorũ
Acto.1. cõtinetur.Ex hac itaq; tẽporali diſpẽſatione loquitur in
Apoca.1. Apocalypſi vbi ſcriptũ eſt, Hæc dicit qui eſt & qui fuit
Trinitas. & qui futurus eſt. Digeſta itaq; fidei commendata,&
Cap.IX. diuina generatione domini & humana diſpẽſatione,iũ
Credo in ſpi- gitur cõfeſſioni noſtræ ad perficiendã fidem quę nobis
ritũ ſanctũ. de deo eſt,ſpiritus ſanctus, nõ minore natura quàm pa
ter & filius,ſed vt ita dicã conſubſtãtialis & coæternus:
quia iſta Trinitas vnus eſt deus:nõ vt idem ſit pater qui
eſt filius & ſpiritus ſanctus,ſed vt pater ſit pater,& filius
ſit filius,& ſpiritus ſanctus ſit ſpiritus ſanct⁹:ſed hæc Tri
nitas vnus deus ſicut ſcriptũ eſt,Audi Iſraël, Dominus
Deuter.6. deus tuus,deus vnus eſt. Tamẽ ſi interrogemur de ſin-
gulis & dicatur nobis,Deus eſt pater:Reſpondebimus,
H deus.Si quæratur,vtrũ deus ſit filius,hoc reſpõdebimus.
Nec ſi fuerit de ſpiritu ſancto talis interrogatio,aliud eſ
ſe eũ debemus reſpõdere q̃ deũ,vehementer cauẽtes ſic
accipere quo modo de hominib⁹ dictũ eſt,Dij eſtis.Nõ
Pſal.81. enim ſunt naturaliter dij quicunq; ſunt facti atq; cõditi
ex patre per filiũ dono ſpiritus ſancti.Ipſa enim ſignifi-
Roma.11. catur Trinitas cũ Apoſtolus dicit,Quoniã ex ipſo & in
ipſo & per ipſum ſunt oĩa.Quodcunq; ergo de ſingulis
interrogati,reſpõdeamus deũ eſſe de quo quæritur,ſiue
patrẽ,ſiue filiũ,ſiue ſpiritum ſanctũ,vt tamẽ non tres do
ceri à nobis coli quiſquã exiſtimauerit.Nec mirũ ꝙ hęc
Cõparatio. de ineffabili natura dicũtur,cũ in iis etiã rebus quas cor
poreis oculis cernimus & corporeo ſenſu diiudicamus,
tale aliquid accidat.Nã cũ de fonte interrogati,nõ poſ-
ſumus dicere ꝙ ipſe ſit fluuius,nec de fluuio interroga-
ti,poſſumus dicere ꝙ ſit fons,& rurſum potionẽ quę de
fonte vel fluuio eſt,nec fluuiũ nec fontẽ poſſumus appel
lare,tamen in hac Trinitate aquã nominamus:& cũ de
ſingulis quæritur,ſingillatim aquã reſpõdemus. Nam ſi
I quæro vtrũ in fonte aqua ſit,reſpõdetur aqua,& ſi quæ-
ramus vtrum aqua ſit in fluuio, nihil aliud reſpõdetur,
& in illa potione non poterit eſſe alia reſponſio:nec ta-
men eas tres aquas,ſed vnã dicimus. Sanè cauendũ eſt,
ne quiſquã ineffabilẽ illius maieſtatis ſubſtãtiam ſicut
fontẽ iſtum viſibilẽ atq; corporeũ,vel fluuiũ vel potio-
nẽ cogitet. In his enim aqua illa quæ nunc in fonte eſt,
exit in fluuiũ,nec in ſe manet,& cum de fluuio vel fon
te in potionẽ trãſit,nõ ibi permanet vnde ſumitur.Itaq;
fieri poteſt vt eadem aqua nũc ad fontis appellationem
pertineat,nunc ad fluuij,nunc ad potionis,Cum in illa
Trinitate dixerimus, nõ poſſe fieri vt pater aliquãdo ſit
filius, aliquando ſpiritus ſanctus, Sicut in arbore radix
Cõparatio. nõ eſt niſi radix,nec robur,niſi robur,nec ramos niſi ra
mos poſſumus dicere,Non enim id quod dicitur radix
poteſt dici robur & rami,nec lignũ quod pertinet ad ra
dicẽ,poteſt alio etiã tranſitu nũc in radice eſſe,nunc in
robore,nunc in ramis,ſed tantũmodo in radice:cũ illa
regula nominis maneat,vt radix lignum ſit,& robur li-
gnũ, & rami lignum, nec tamẽ tria ligna dicantur,ſed
vnũ.Aut ſi hęc habent aliquã diſſimilitudinẽ,vt poſſint
nõ abſurde tria ligna dici propter firmitatis diuerſitatẽ:
illud certe omnes cõcedunt, ſi ex fonte tria pocula im-
pleantur,poſſe dici tria pocula,tres autẽ aquas nõ poſſe
dici,ſed omnino vnã aquam: quanquã de ſingulis po- K
culis interrogatus in quolibet horũ aquam eſſe reſpon-
deas,quãuis nullus hic trãſitus fiat,ſicut de fonte in flu-
mina dicebamus.Hæc autẽ nõ propter illius diuinæ na
turæ ſimilitudinẽ,ſed etiã propter viſibiliũ vnitatẽ cor-
poralia exẽpla data ſunt, vt intelligeretur fieri poſſe vt
aliqua tria,nõ tãtũ ſingillatim,ſed etiã ſimul vnũ ſingu-
lare nomẽ obtineant. Nec quiſquã miretur & abſurdũ
putet,ꝙ deũ dicimus patrẽ,deum filiũ,deum ſpiritũ ſan
ctũ,nec tamen tres deos in iſta Trinitate, ſed vnũ deũ,
vnamq; ſubſtantiã: & de patre quidẽ & filio multis li-
bris diſſeruerũt docti & religioſi viri,quibus quantũ ho
mines hominibus poterãt,quẽadmodum nõ vnus eſſet
pater & filius,ſed vnũ eſſent,& quid proprie pater eſſet,
& quid filius inſinuare conati ſunt ꝙ ille genitor,hic ge
nitus: ille nõ de filio,hic de patre:huius ille principium
vnde & caput Chriſti dicitur,quãuis & Chriſtus princi *Ioan.8.*
pium,ſed non patris:hic vero illius imago,quãuis nulla
ex parte diſſimilis & omnino indifferẽter æqualis. Tra-
ctantur hęc latius ab eis qui nõ tam breuiter quàm nos,
totius Chriſtianæ fidei profeſſionem volunt explicare.
Itaq; inquantũ filius eſt,de patre accepit vt ſit,cũ ille de
filio id nõ acceperit:& inquantũ hominẽ,mutabilẽ,ſci- L
licet creaturã in melius commutandã ineffabili miſeri-
cordia,tẽporali diſpenſatione ſuſcepit,multa de illo in
ſcripturis inueniũtur ita dicta,vt impias hæreticorũ mẽ
tes prius volẽtes docere quàm noſſe in errorẽ miſerint,
vt putarent eũ non æqualẽ patri,nec eiuſdẽ ſubſtantiæ.
Qualia ſunt illa, Quoniã pater maior me eſt. Et,Caput *Ioan.14.*
mulieris vir,caput viri Chriſtus,caput autẽ Chriſti de⁹. *1.Cor.11.*
Et, Tũc ipſe ſubiectus erit ei,qui illi ſubiecit omnia. Et; *1.Cor.15.*
Vado ad patrẽ meum & patrẽ veſtrum, deũ meum & *Ioan.20.*
deum veſtrũ:& nõnulla huiuſmodi: quæ omnia poſita
ſunt,non vt naturæ atq; ſubſtantiæ inæqualitatẽ ſignifi
cẽt,ne falſa ſint illa. Ego & pater vnum ſumus:Et, Qui *Ioan.10.*
me videt,videt & patrẽ meum.Et,Deus erat verbũ:non *Ioan.14.*
enim factus eſt,cũ omnia per ipſum facta ſunt.Et,Non *Ioan.1.*
rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo, & cætera taliæ. *Philip.2.*
Sed illa poſita ſunt,partim propter adminiſtrationẽ ſu
ſcepti hominis,qua dicitur,Semetipſum exinaniuit: nõ
quia mutata eſt illa ſapientia,cũ ſit omnino incommu-
tabilis, ſed quia humiliter hominibus innoteſcere vo- M
luit:partim propter hãc adminiſtrationẽ illa ita ſcripta
ſunt,de quibus hæretici calumniantur: partim propter-
ea,quia filius patri debet quod eſt,hoc etiã vtiq; debens
patri quòd eidem patri æqualis aut par eſt, pater autem
nulli debet quicquid eſt.De ſpiritu ſancto autem non-
dum tã copioſe ac diligẽter diſputatum eſt à doctis &
magnis diuinarũ ſcripturarum tractatoribus, vt intel-
ligi facile poſſit & eius propriũ,quo proprio fit vt eum
neq; filium neq; patrẽ dicere poſſimus, ſed tantum ſpi-
ritum ſanctũ, niſi quòd eum donũ dei eſſe prædicãt,vt
deum credamus nõ ſeipſo inferius donũ dare: ſeruant
tamen vt non genitũ ſpiritũ ſanctum tanquã filium de
patre prædicent, vnicus enim eſt Chriſtus,neq; de filio
tanquã nepotem ſummi patris: nec tamen id quod eſt,
nulli debere,ſed patri ex quo omnia: ne duo cõſtitua-
mus principia ſine principio, quod falſiſſimũ eſt & ab-
ſurdiſſimũ,& non catholicæ fidei,ſed quorundã hære-
ticorũ errori propriũ. Auſi ſunt tamen quidã ipſam cõ-
munionẽ patris & filij, atq; vt ita dicã,deitatem, quam
Græci θεότητα appellant,ſpiritum ſanctum credere:vt
quoniã pater deus, & filius deus, vt ipſa deitas ſibi qua
copulantur, & ille gignendo filium, & ille patri cohæ-
rẽdo & ei à quo eſt genitus,æquetur. Hanc ergo deita-
tem quam

A tem quam etiam dilectionem in ſeinuicem amborum
charitatémque volunt intelligi, ſpiritum ſanctum ap-
pellatum dicunt, multiſque ſcripturarum documentis
adſunt huic opinioni ſuæ, Siue illo quod dictum eſt.
Roma.5. Quoniã charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per
ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, ſiue aliis multis ta
libus teſtimoniis: & eoipſo quòd per ſpiritum ſanctum
reconciliamur deo, vnde etiam donum dei dicunt, ſa-
tis ſignificari volunt charitatem dei eſſe ſpiritum ſan-
1.Ioan.3. ctum. Non enim reconciliamur illi niſi per dilectionẽ,
1.Ioan.4. qua etiam filij dei appellamur: non iam ſub timore tan-
Roma.8. quã ſerui, quia conſummata dilectio foras mittit timo-
rem: & ſpiritum libertatis accipimus in quo clamamus,
abba pater. Et quia reconciliari & in amiciciam reuo-
cati per charitatẽ poterimus omnia ſecreta dei cogno-
ſcere, propterea de ſpiritu ſancto dicitur, Ipſe vos indu-
Ioan.16. cet in omnem veritatem. Propterea & fidentia prædi-
candæ veritatis quia impleti ſunt aduentu eius Apoſto-
li, recte charitati tribuitur: quia & diffidentia timori da
tur, quam conſummatio charitatis foras mittit. Et ideo
etiam donum dei dicitur, quia eo quod quiſque nouit
B non fruitur niſi & id diligat, Frui autem ſapientia dei
nihil aliud eſt, quàm ei dilectione cohærere: Neq; quiſ-
quam in eo quod percipit permanet niſi dilectione, &
ideo ſpiritus ſanctus dicitur, quoniam ad permanen-
dum ſanciuntur quæcunque ſanctificantur, Nec dubi-
um eſt à ſanciendo ſanctitatem vocari. Maxime autem
illo teſtimonio vtuntur aſſertores huius ſentẽtiæ quod
Ioan.3. ſcriptum eſt, Quod natũ eſt de carne, caro eſt: & quod
Ioan.4. natum eſt de ſpiritu, ſpiritus eſt: quoniam deus ſpiritus
eſt. Hoc enim regenerationem noſtrã dicunt, quæ non
ſecundum Adam de carne eſt, ſed ſecundum ſpiritum
de ſpiritu ſancto. Quapropter ſi ſpiritus ſancti hoc lo-
co facta eſt commemoratio, vbi dictum eſt, Quoniam
deus ſpiritus eſt: animaduertendum dicunt, non di-
ctum eſſe quoniam ſpiritus dei eſt, ſed quoniam deus
ſpiritus eſt, vt ipſa deitas patris & filij hoc loco dicta
ſit deus quod eſt ſpiritus ſanct⁹. Huc accedit aliud teſti
monium quod dicit Ioannes Apoſtolus, Quoniam de-
1.Ioan.4. us dilectio eſt. Hic enim non ait, dilectio dei, ſed deus
dilectio eſt: vt ipſa deitas dilectio intelligatur. Et quòd
in illa enumeratione connexarum ſibi rerum vbi dici-
C tur, Omnia veſtra, vos autem Chriſti, Chriſtus autem
1.Cor.3. dei. Et, Caput mulieris vir, caput viri Chriſtus, caput
1.Cor.11. autem Chriſti deus: nulla ſit commemoratio ſpiritus
ſancti: ad hoc pertinere dicunt, quia non ferè in iis quæ
ſibi connexa ſunt numerari ſolet ipſa connexio. Vn-
de etiam in illo loco Trinitatem ipſam videntur a-
gnoſcere qui legunt attentius, cum dicitur: Quoniam
ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Ex ipſo, tan-
quam ex eo qui nulli debet quod eſt: per ipſum, tan-
quam per mediatorem: in ipſo, tanquam in eo qui con
tinet: id eſt, copulatione coniungit. Huic ſententiæ con
tradicunt, qui arbitrantur iſtam communionem, quam
deitatem vel dilectionem, ſiue charitatem appellamus,
non eſſe ſubſtantiam: quærunt autem ſecundum ſub-
ſtantiam ſibi exponi ſpiritum ſanctum: Nec intelligunt
1.Ioan.4. non aliter potuiſſe dici, Deus dilectio eſt: niſi eſſet di-
lectio ſubſtantia. Dicunt quippe, conſuetudine rerum
corporalium, Quoniam ſi duo ſibi corpora copulẽtur,
ita vt iuxta inuicem collocẽtur, ipſa copulatio non eſt
corpus, quandoquidem ſeparatis illis corporibus quæ
copulata fuerant, nulla inuenitur: nec tamen quaſi de-
ceſſiſſe & migraſſe intelligitur ſicut illa corpora, Sed
hi tales cor mundum faciant quantum poſſunt, vt vi-

dere valeant in dei ſubſtantia non eſſe aliquid tale, qua- D
ſi aliud ibi ſit ſubſtantia, aliud quod accidat ſubſtantiæ
& non ſit ſubſtantia: ſed quicquid ibi intelligi poteſt;
ſubſtantia eſt. Verum hæc dici poſſunt facile & credi:
videri autem niſi puro corde quo modo ſe habeant
omnino non poſſunt. Quapropter ſiue iſta vera ſit ſen-
tentia, ſiue aliud aliquid ſit, fides inconcuſſa tenenda
eſt, vt deum dicamus patrem, deum filium, deum ſpiri-
tum ſanctum: neq; tres deos, ſed iſtam trinitatem vnum
deum, neque diuerſos natura, ſed eiuſdem ſubſtantiæ:
neque vt pater aliquando ſit filius, aliquando ſit ſpiri-
tus ſanctus, ſed pater ſemper pater, & filius ſemper fi-
lius, & ſpiritus ſanctus ſemper ſpiritus ſanctus. Nec te-
mere aliquid de inuiſibilibus affirmemus tanquam ſci-
entes, ſed tanquam credentes, quoniam videri niſi
mundo corde non poſſunt. Et qui ea videt in hac vi- 1.Cor.13.
ta ex parte, vt dictum eſt, atque in ænigmate, non po-
teſt efficere vt & ille videat cui loquitur ſi cordis ſordi-
bus impeditur. Beati autem mũdo corde, quoniam ipſi Matth.5.
deum videbunt. Hæc eſt fides de deo conditore & re-
nouatore noſtro. Sed quoniam dilectio non tantum
in deum nobis imperata eſt, cum dictũ eſt, Diliges do- E
minum deum tuũ ex toto corde, & ex tota anima tua, Deut.6.
& ex tota mente tua, ſed etiam in proximum, nam dili-
ges, inquit, proximum tuum tãquam teipſum: Si autem Leuiti.19.
iſta fides congregationem ſocietatemq; hominum nõ
teneat, in qua fraterna charitas operetur, minus fructuo
ſa eſt. Credimus & ſanctam Eccleſiam, vtiq; catho- Credere ecclеſiam catholicam.
licam, nam & hæretici & ſchiſmatici congregationes
ſuas Eccleſias vocant. Sed hæretici de deo falſa ſentien
do ipſam fidem violant, ſchiſmatici autem diſcitſioni- Cap.X.
bus iniquis à fraterna charitate diſſiliunt, quãuis ea cre-
dant quæ credimus. Quapropter nec hæreticus pertinet
ad Eccleſiam catholicam, quoniam diligit deum, nec
ſchiſmaticus, quoniam diligit proximũ: Et ideo pecca-
tis proximi facile ignoſcit, qui ſibi nouit ignoſci ab illo
qui nos reconciliauit ſibi delens omnia præterita, & ad
vitam nouã nos vocans, quam vitam donec perfectam
capiamus ſine peccatis eſſe nõ poſſumus: Intereſt tamẽ
qualia ſint. Nec de peccatorum differentia modo tra-
ctandũ eſt, ſed credẽdum omnino, nullo modo nobis Remiſſionẽ peccatorũ.
ignoſci ea quæ peccamus ſi nos inexorabiles ad igno-
ſcenda peccata fuerimus. Itaq; credimus remiſſionẽ pec F
catorum. Et quoniã tria ſunt quibus homo cõſtat, ſpi-
ritus, anima & corpus: quæ rurſus duo dicũtur, quia ſæ-
pe anima ſimul cum ſpiritu nominatur, Pars enim quæ-
dam eiuſdem rationalis qua carent beſtiæ, ſpiritus dici-
tur, Principale noſtrũ ſpiritus eſt, Deinde vita qua con- τὸ ἡγεμονικόν.
iungimur corpori anima dicitur, Poſtremo iſtud quod
viſibile eſt vltimum noſtrum eſt corpus. Hoc autem Roma.8.
omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque nunc, de-
dit tamen primitias ſpiritus, quia credidit deo, & bo-
næ iam voluntatis eſt. Hic ſpiritus etiam vocatur mens,
de quo dicit Apoſtolus, Mente ſeruio legi dei. Qui item Roma.7.
alio loco dicit, Teſtis eſt enim mihi deus, cui ſeruio in Roma 1.
ſpiritu meo. Anima vero cum carnalia bona adhuc ap-
petit, caro nominatur. Pars enim eius quædam reſiſtit
ſpiritui non natura, ſed conſuetudine peccatorum.
Vnde dicitur, Mente ſeruio legi dei, carne autem legi
peccati. Quæ conſuetudo in naturam verſa eſt ſecun-
dum generationem mortalem peccato primi hominis.
Ideoque ſcriptum eſt, Et nos aliquando fuimus natu- Ephe.2.
raliter filij iræ, id eſt vindictæ, per quam factum eſt vt
ſeruiamus legi peccati. Eſt autem animæ natura perfe-
cta, cum ſpiritui ſuo ſubditur, & cum ſequitur ſequen-

G tem deum: ideo animalis homo non percipit quæ ſunt
1.Cor.2. ſpiritus dei. Sed non tam cito anima ſubiugatur ſpiri-
tui ad bonam operationem, quàm cito ſpiritus deo ad
veram fidem & bonam voluntatem: ſed aliquãdo tar-
dius eius impetus, quo in carnalia & temporalia defluit
refrænatur. Sed quoniam & ipſa mundatur, recipiens
ſtabilitatẽ naturæ ſuæ dominante ſpiritu qui ſibi caput
eſt, cui eius capiti, caput eſt Chriſtus, non eſt deſperan-
dum etiam corpus reſtitui naturæ propriæ: ſed vtique
non tam cito quàm anima: ſicut nec anima tam cito
1.Corin.15. quàm ſpiritus, ſed tẽpore opportuno in nouiſſima tu-
Carnis reſur ba cum mortui reſurgent incorrupti & nos immuta-
rectionem. bimur. Et ideo credimus & carnis reſurrectionem, non
tantum quia reparatur anima, quæ nunc propter car-
nales affectiones caro nominatur: ſed hæc etiam viſi-
bilis caro quæ naturaliter eſt caro, cuius nomen ani-
ma non propter naturam, ſed propter affectiones car-
nales accepit. Hæc ergo viſibilis, quæ caro proprie di-
citur, ſine dubitatione credenda eſt reſurgere. Vide-
tur enim Paulus Apoſtolus eam tanquam digito ſuo o-
1.Cor.15. ſtendere, cum dicit: Oportet corruptibile hoc induere
H incorruptionem. Cum enim dicit, hoc, in eam quaſi
digitum intendit. Quod autem viſibile eſt, id poteſt
digito oſtendi: quoniam poſſet & anima corruptibilis
dici, nam viciis morum ipſa corrumpitur. Et morta-
le hoc induere immortalitatem cum legitur, eadem ſi-
gnificatur viſibilis caro, quia in eam identidem velut
digitus intenditur. Poteſt enim & anima ſicut corrup-
tibilis propter morum vicia, ita etiam mortalis dici.
Mors quippe animæ eſt apoſtatare à deo, quod primũ
eius peccatum in paradiſo ſacris literis continetur. Re-
ſurget igitur corpus ſecũdum Chriſtianam fidem, quæ
1.Retr.c.19 fallere non poteſt. Quod cui videtur incredibile, qua-
lis nunc ſit caro attendit, qualis autem futura ſit non
conſiderat: quia illo tempore immutationis angelicæ
non iam caro erit & ſanguis, ſed tantum corpus. Cum
1.Corin.15. enim de carne Apoſtolus loqueretur: Alia, inquit, ca-
ro pecorum, alia volucrum, alia piſcium, alia ſerpen-
tum: & corpora cœleſtia & corpora terreſtria. Non e-
nim dixit caro cœleſtis, dixit autem cœleſtia & terre-
ſtria corpora. Omnis enim caro etiam corpus eſt, non
autem omne corpus caro eſt. Primo in iſtis terreſtri-
I bus, quoniam lignum corpus eſt, ſed nõ caro: hominis
autem vel pecoris, & corpus & caro: in cœleſtibus verò
nulla caro, ſed corpora ſimplicia & lucida, quæ appel-
lat Apoſtolus ſpiritalia, nonnulla autem vocant æthe-
rea. Et ideo non carnis reſurrectioni contradicit illud
Ibidem. quod ait: Caro & ſanguis regnum dei nõ poſſidebunt.
Sed quale futurum ſit quod nunc caro & ſanguis eſt,
prædicat. In qualem naturã quisquis non cõuerti poſſe
hanc carnem credit, gradibus ducendus eſt ad fidem.
Si enim ab eo quæras, vtrum terra in aquam poſſit con-
uerti, propter vicinitatem non ei videtur incredibile.
Rurſum ſi quæras, vtrum aqua poſſit in aërem, neque
hoc abſurdum eſſe reſpondet, vicina enim ſunt ſibi. Et
de aëre ſi quæratur vtrum in æthereum corpus, id eſt,
cœleſte poſſit mutari, iam ipſa vicinitas perſuadet.
Quod ergo per hos gradus fieri poſſe concedit vt ter-
ra in corpus æthereum conuertatur, cur non acceden-
te dei voluntate qua corpus humanum ſupra aquas po
tuit ambulare, celerrime id fieri poſſe, quemadmo-
dum dictum eſt, in ictu oculi, ſine vllis talibus gradi-
bus credit, ſicut plerunque fumus in flammam mira ce-
leritate conuertitur? Caro enim noſtra vtique ex ter-
ra eſt. Philoſophi enim quorum argumentis ſæpius re-
ſurrectioni carnis reſiſtitur, quibus aſſerũt nullum poſ- K
ſe eſſe terrenum corpus in cœlo, quodlibet corpus in
omne corpus conuerti & mutari poſſe concedunt. Qua
corporis reſurrectione facta, à temporis conditione li-
berati, æterna vita ineffabili charitate atque ſtabilita-
te ſine corruptione perfruemur. Tunc enim fiet illud
quod ſcriptum eſt, Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi 1.Cor.15.
eſt mors aculeus tuus, vbi eſt mors contentio tua? Hæc
eſt fides quæ paucis verbis tenenda in ſymbolo nouel-
lis Chriſtianis datur. Quæ pauca verba fidelibus no-
ta ſunt, vt credendo ſubiugentur deo, ſubiugati re-
cte viuant, recte viuendo cor mundent, corde mun-
do quod credunt intelligant.

F I N I S.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
Enchiridion ad Laurentium.

L

DICI non poteſt dilectiſſime fi- Sapiẽtia ex
li Laurenti quãtum tua erudi- ſcripturis.
tione delecter, quãtumq; te cu- Caput I.
piam eſſe ſapientẽ, non ex eorũ
numero de quibus dicitur, Vbi
ſapiẽs, vbi ſcriba, vbi conquiſi- Eſa.33.
tor huius ſeculi? Nonne ſtultã
fecit deus ſapientiã huius mun 1.Cor.1.
di? ſed ex eorũ numero de qui-
bus dictum eſt, Multitudo ſapientũ ſanitas eſt orbis ter- Sapien.6.
rarum. Et quales vult Apoſtolus fieri, quibus dicit, Volo Roma.16.
autem vos ſapientes quidem eſſe in bono, ſimplices au-
tem in malo. Sicut autem nemo à ſeipſo eſſe poteſt, ita
etiam nemo à ſeipſo ſapiens eſſe poteſt, ſed ab illo illu-
ſtrante de quo ſcriptum eſt, Omnis ſapientia à deo eſt. Eccle.1.
Hominis autem ſapientia pietas eſt. Habes hoc in Pietas eſt ſa
libro ſancti Iob, Nam ibi legitur, quòd ipſa ſapientia di pientia.
xerit homini, Ecce pietas eſt ſapientia. Si autem quæ- Caput II.
ras quam dixerit eo loco pietatem, diſtinctius in Græ- Iob.28.
co reperies θεοσέβειαν qui eſt dei cultus. Dicitur enim M
Græce pietas, & aliter idem εὐσέβεια, quo nomine ſi-
gnificatur bonus cultus, quanuis & hoc præcipue refe-
ratur ad colendum deum. Sed nihil eſt commodius
illo nomine quo euidenter dei cultus expreſſus eſt, cum
quid eſſet hominis ſapientia diceretur. Quæriſne ali-
quid dici breuius, qui petis à me vt breuiter magna
dicantur? An hocipſum tibi fortaſſe deſideras breui-
ter aperiri, atq; in ſermonem colligi breuem, quò nam
modo ſit colendus deus? Hic ſi reſpondero, fide, Cultus di-
ſpe, charitate colendum deum, profecto dicturus es, uinus qui-
breuius hoc dictum eſſe quàm velis, ac deinde petitu- bus conſtet.
rus ea tibi breuiter explicari quæ ad ſingula tria iſta Cap.III.
pertineant, quid credendum ſcilicet, quid ſperandum,
quid amandum ſit. Quod cum fecero, ibi erunt omnia
illa, quæ in epiſtola tua quærenda poſuiſti. Cuius exem-
plum ſi eſt penes te facile eſt vt ea reuoluas & relegas.
Si autem non eſt, commemorante me recolas. Vis Ratio et fi-
enim tibi vt ſcribis librum à me fieri, quem Enchiri- des.C.IIII.
dion, vt dicunt, habeas, & de tuis manibus non rece-
dat: continens poſtulata, id eſt quid ſequendum maxi-
me, quid propter diuerſas principaliter hæreſes ſit fu-
giendum: in quantum ratio pro religione contendat,
vel quid

A vel quid in ratione cum fides ſit ſola non conueniat: quid primum, quid vltimum teneatur: quæ totius definitionis ſumma ſit, quod certũ propriumq́; fidei catholicæ fundamentum. Hæc antè omnia quæ requiris procul dubio ſcies, diligenter ſciendo quid credi, quid ſperari debeat, quid amari: Hæc enim maxime immo vero ſola religione ſequenda ſunt. His qui cõtradicit, aut omnino à Chriſti nomine alienus eſt, aut hæreticus. Hæc ſunt defendenda ratione, quæ vel à ſenſibus corporis inchoata, vel ab intelligentia mentis inuenta. Quæ autem nec corporeo ſenſu experti ſumus, nec mente aſſequi valuimus aut valemus, eis ſine vlla dubitatione credenda ſunt teſtibus, à quibus ea quæ diuina vocari iam meruit ſcriptura confecta eſt: qui ea ſiue per corpus ſiue per animum diuinitus adiuti, vel videre, vel etiam præuidere potuerunt. Cum autem initio fidei quæ per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene viuendo etiam ad ſpeciem peruenire vbi eſt ſanctis & perfectis cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena viſio eſt ſumma fœlicitas. Hoc eſt nimirum quod requiris, quid primũ, quid vltimum teneatur: inchoari fide, perfici ſpecie. B Hæc etiam totius deffinitionis eſt ſumma. Certũ vero propriumq́; fidei catholicæ fundamentum, Chriſtus eſt. Fundamentum enim aliud, ait Apoſtolus, nemo poteſt ponere preter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Neq; hoc ideo negãdum eſt proprium fundamẽtum eſſe fidei catholicæ, quia putari poteſt aliquibus hæreticis hoc nobiſcum eſſe cõmune. Si enim diligenter quæ ad Chriſtum pertinenr cogitẽtur, nomine tenus inuenitur Chriſtus apud quoſlibet hæreticos, qui ſe Chriſtianos vocari volunt, re verò ipſa non eſt apud eos. Quod oſtendere nimis longum eſt, quoniam commemorãdæ ſunt omnes hæreſes, ſiue quæ fuerunt, ſiue quę ſunt, ſiue quæ potuerunt ſub vocabulo Chriſtiano, & etiã quàm ſit hoc verum per ſingulas quaſq; monſtrandum. Quæ diſputatio tam multorũ eſt voluminum, vt etiã infinita videatur. Tu autem Enchiridion à nobis poſtulas, id eſt, quod manibus poſ- C ſit aſtringi, non quod armaria poſſit onerare. Vt igitur ad illa tria redeamus per quæ diximus colendum deũ, fidem, ſpem, charitatẽ, facile eſt vt dicatur quid credendum, quid ſperandum, quid amandum ſit. Sed quemadmodum aduerſus eorum qui diuerſa ſentiunt calumnias defendatur, operoſioris vberiorisque doctrinæ eſt. Quæ vt habeatur non breui Enchiridio manus debet impleri, ſed grandi ſtudio pectus accendi.

Fundamentum fidei. Cap. V. Gala. 5. — 1. Cor. 3. — ἐγχειρίδιον. Cap. VI.

Nam ecce tibi eſt Symbolum & dominica oratio: quid breuius auditur aut legitur, aut quid facilius memoriæ commendatur? Quia enim de peccato graui & miſeria premebatur genus humanum, & diuina indigebat miſericordia, gratiæ dei tempus Propheta præuidens † ait, Et omnis qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit: propter hoc dominica oratio. Sed Apoſtolus cum ad ipſam gratiam commendandam hoc Propheticum cõmemoraſſet teſtimonium, continuo ſubtecit: Quo modo autem inuocabunt in quem non crediderunt? propter hoc Symbolum. In his duobus tria illa intuere. Fides credit, ſpes & charitas orant. Sed ſine fide eſſe non poſſunt, ac per hoc & fides orat. Propterea quippe dictum eſt. Quo modo inuocabunt in quem non crediderunt? Quid autem ſperari poteſt quod non creditur? Porrò etiam aliquid quod non ſperatur, credi poteſt. Qui nanque fidelium pœnas non credit impiorum, nec ſperat tamen? Et quiſquis eas imminere ſibi credit ac fugaci motu animi exhorret, rectius timere dicitur quàm ſperare. Quæ duo Lucanus D diſtinguens ita complexus ait, Liceat ſperare timenti. Non autem ab alio Poëta quanuis meliore proprie dictum eſt, Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem. Denique nonnulli in arte grammatica verbi huius vtuntur exemplo ad oſtendendam impropriam dictionem, & aiunt, Sperare dixit, pro timere. Eſt itaq; fides & malarum rerum & bonarũ: quia & bona creduntur & mala, & hoc fide bona, nõ mala. Eſt etiam fides & præteritarum rerum, & præſentium & futurarũ. Credimus enim mortuum Chriſtum, quod iam præteriit. Credimus ſedere ad dexterã patris, quod nunc eſt. Credimus vẽturum ad iudicandum, quod futurum eſt. Item fides & ſuarum rerũ eſt & alienarum. Nam & ſe quiſq; credit aliquãdo eſſe cœpiſſe, nec fuiſſe vtiq; ſempiternum, & alia atq; alia: nec ſolũ de aliis hominibus multa quæ ad religionem pertinent, verumetiam de angelis credimus. Spes autem nõ niſi bonarum rerum eſt, nec niſi futurarum, & ad eum pertinentium qui earum ſpẽ gerere perhibetur. Quæ cum ita ſint, propter has cauſas diſtinguenda erit fides à ſpe: ſicut vocabulo ita & rationabili differentia. Non quod attinet ad non videre, ſiue quæ E creduntur, ſiue quæ ſperantur, fidei ſpeiq; cõmune eſt. In epiſtola quippe ad Hebræos, qua teſte vſi ſunt illuſtres catholicæ regulæ defenſores, fides eſſe dicta eſt cognitio † rerum quæ non videntur. Quanuis quando ſe quiſq; non verbis, non teſtibus, non denique vllis argumentis, ſed preſentium rerum euidentiæ dicit credidiſſe, hoc eſt, fidem accommodaſſe, non ita videtur abſurdum, vt recte reprehendatur in verbo, eique dicatur, Vidiſti, ergo non credidiſti. Vnde putari poteſt nõ eſſe conſequens, vt non videatur res quæcunque creditur: Sed melius hanc appellamus fidem quam diuina eloquia docuerunt, earum ſcilicet rerum quæ non videntur. De ſpe quoque ait Apoſtolus, Spes quæ videtur non eſt ſpes. Quod enim videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Cum ergo bona bonis *† futura eſſe creduntur, nihil aliud quàm ſperantur. Iam de amore quid dicam, ſine quo fides nihil prodeſt? Spes vero ſine amore eſſe F non poteſt. Denique vt ait Apoſtolus Iacobus, Et dæmones credunt & contremiſcunt, nec tamen ſperant vel amant, ſed potius quod ſperamus & amamus credendo venturum eſſe formidant. Propter quod Apoſtolus Paulus fidem quæ per dilectionem operatur, approbat atque commendat, quæ vtique ſine ſpe eſſe non poteſt. Proinde nec amor ſine ſpe eſt, nec ſine amore ſpes, neque vtrunque ſine fide.

*Symbolum & oratio dominica. Cap VII. — † al. prædicens. — Iohel. 2. — Roma. 10. — Fides, ſpes, charitas. Cap. VIII. — Lucanus. — 3. ſent. diſt. 28. c. & ſi- cut. — Hebræ. 11. — † conuictio. — 3. ſent. diſt. 26. cap. & ſicut. — Roma. 8. — *† al. nobis — Iacobi. 2. — Gala. 5. — 3. ſent. diſt. 23. c. ſi vero.*

Cum ergo quæritur, quid credendum ſit quod ad religionem pertineat, non rerum natura ita rimanda eſt, quemadmodum ab eis quos Phyſicos Græci vocant: nec metuendum eſt, quemadmodum ab eiſdem, ne aliquid de vi & numero elementorum, de motu atque ordine & de effectibus† ſyderũ, de figura cœli, de generibus & naturis animalium, fruticũ, lapidum, fontium, fluminũ, montium, de ſpaciis locorum & temporum, de ſignis imminentium tempeſtatum, & alia ſexcenta de iis rebus quas illi vel inuenerunt vel inueniſſe ſe exiſtimant: Chriſtianus ignorat: quia nec ipſi omnia reppererunt tanto excellentes ingenio, flagrantes ſtudio, abundantes ocio, & quædam humana coniectura inueſtigantes, quædam vero hiſtorica experientia perſcrutantes, & in eis quæ ſe inueniſſe gloriantur, plura opinantes potius quàm ſcientes. Satis eſt Chriſtiano rerum creatarum cauſam ſiue cœleſtium, ſiue terreſtrium, ſiue viſibilium, ſiue inuiſibilium,

Quid credẽdũ Chriſtiano. Ca. IX. — 3. ſẽ. di. 23. ca. fides eſt. Infra. c. 16. — † al. & defectibus.

G uiſibilium,non niſi bonitatem credere creatoris,qui v-
nus & verus eſt deus: nullamq; eſſe naturam quæ non
aut ipſe ſit,aut ab ipſo: eúmque eſſe Trinitatem,patrem
ſcilicet, & filium à patre genitum, & ſpiritum ſanctum
ab eodem patre procedentem, ſed vnum eundémque
Vniuerſitas ſpiritum & patris & filij. Ab hac ſumme & æquali-
rerũ. Ca.X. ter & immutabiliter bona Trinitate creata ſunt om-
1.ſẽ.di.46. nia, & nec ſumme nec æqualiter nec immutabiliter
c. eſt enim. bona, ſed tamen bona etiam ſingula. Simul vero vni-
uerſa valde bona, quia ex omnibus conſiſtit vniuerſi-
Mala quare tatis admirabilis pulchritudo. In qua etiam illud
ſint. Ca.XI. quo malum dicitur, bene ordinatum & loco ſuo po-
Vbi ſuprà. ſitum,eminentius commendat bona, vt magis placeãt
& laudabiliora ſint dum comparantur malis. Neque e-
1.ſent. diſt. nim deus omnipotens, quod etiam infideles fatentur,
46.c. quod rerum cui ſumma poteſtas, cum ſumme bonus ſit, vllo
vero. modo ſineret mali eſſe aliquid in operibus ſuis, niſi vſ-
queadeo eſſet omnipotens & bonus,vt benefaceret etiã
de malo. De bono naturæ viciatum ipſe deus bene facit
reformando aut puniendo viciatum: ac per hoc ergo
H malum nec vicium erit, quia nihil eſt cum euacuatur.
1.ſent. diſt. Quid eſt autem aliud quod malum dicitur, niſi priua-
43. ca. oſten tio boni? Nam ſicut corporibus animalium nihil eſt a-
ſa. & diſt. liud morbis & vulneribus affici, quàm ſanitate priuari.
35. cap. quo Neque enim id agitur cum adhibetur curatio, vt ma-
circa. la illa quæ inerant, id eſt, morbi ac vulnera recedant
hinc & alibi ſint, ſed vtique vt non ſint. Non enim vl-
la ſubſtantia, ſed carnalis ſubſtantiæ vicium eſt vulnus
aut morbus: Cum caro ſit ipſa ſubſtantia, profecto ali-
quod bonum eſt, cui accidunt iſta mala, id eſt, priua-
tiones eius boni,quod dicitur ſanitas: Ita etiam & ani-
morum quæcunque ſunt vicia, naturalium ſunt priua-
tiones bonorum. Quę cum ſanantur,non aliquò tranſ-
ferũtur, ſed etiam quæ ibi erant, nuſquam erunt,quan-
Naturę cor do in illa ſanitate nõ erunt. Naturæ igitur omnes,
ruptio. quoniam naturarum prorſus omnium ſumme condi-
Cap.XII. tor bonus eſt, bonæ ſunt. Sed quia nõ ſicut earum con-
ditor ſumme atque incommutabiliter bonæ ſunt, ideo
in eis & minui bonum & augeri poteſt. Sed bonum mi
nui malum eſt, quamuis quantumcunque minuatur,re-
maneat aliquid neceſſe eſt,ſi adhuc natura eſt vnde na-
I tura ſit: neque enim ſi qualiſcunq; aut quantulacunque
natura eſt, conſumi bonum quod natura eſt, niſi & ip-
ſa conſumatur, poteſt. Merito quippe natura incor-
rupta laudatur. Porrò ſi & incorruptibilis ſit, quæ cor-
rumpi omnino non poſſit, multo eſt proculdubio lau-
dabilior. Cum vero corrumpitur, ideo malum eſt eius
corruptio, quia eam qualicunque priuat bono: nam ſi
nullo bono priuat,non nocet,nocet autem adimendo
bonum. Quandiu itaque natura corrumpitur, ineſt ei
bonum quo priuetur: ac per hoc ſi naturæ aliquid re-
manebit quod iam corrumpi nequeat: profecto natu-
ra incorruptibilis erit, & ad hoc tam magnum bonum
corruptio non perueniet. At ſi corrumpi non deſinet,
nec bonum vtique habere deſinet, quo eam poſſit pri-
uare corruptio. Quam ſi penitus totamq; conſumpſe-
rit, ideo nullum bonum inerit, quia natura nulla erit.
Quocirca bonum conſumere non poteſt corruptio,
niſi conſumendo naturam. Omnis ergo natura bo-
num eſt, magnum ſi corrumpi non poteſt, paruum ſi
poteſt: negari tamen bonum eſſe niſi ſtulte atque im-
Quo modo perite prorſus non poteſt. Quæ ſi corruptione conſu-
idẽ malũ ſit mitur, nec ipſa corruptio remanebit, vbi nulla eſ-
& bonum. ſe poſſit ſubſiſtente natura. Ac per hoc nullum
Cap.XIII. eſt quod dicitur malum, ſi nullum ſit bonum: ſed bo-
num omni malo carens, integrum bonum eſt. Cui ve- K
ro ineſt malum, viciatum vel vicioſum bonum eſt: nec *1.ſent. diſt.*
malum vnquam poteſt eſſe vllum, vbi bonum eſt nul- *34.c. oſtẽſa.*
lum. Vnde res mira conficitur, vt quia omnis natu-
ra, inquantum natura eſt, bonum eſt, nihil aliud di-
ci videatur, cum vicioſa natura mala eſſe natura di-
citur, niſi malum eſſe quod bonum eſt: nec malum
eſſe niſi quod bonum eſt, quia omnis natura bonum
eſt: nec res aliqua mala eſſet, ſi res ipſa quæ mala eſt,
natura non eſſet. Non igitur poteſt eſſe malum niſi a-
liquod bonum. Quod cum dici videatur abſurde,con- *1.ſent. diſt.*
nexio tamen ratiocinationis huius velut ineuitabili- *35. ca. item*
ter nos compellit hoc dicere. Et cauendum eſt ne in- *& aliter.*
cidamus in illam ſententiam propheticam, vbi legitur,
Væ iis qui dicunt quod bonum eſt malum,& quod ma *Eſaiæ.5.*
lum eſt bonum: qui dicunt dulce amarum, & amarum *1.ſent. diſt.*
dulce: qui dicunt tenebras lucem,& lucem tenebras. Et *34. cap. ad*
tamẽ dominus ait, Malus homo de malo theſauro cor- *hoc.*
dis ſui profert mala. Quid eſt autem malus homo, ni- *Matth.xii.*
ſi mala natura,quia homo natura eſt? Porrò ſi homo a- *1.ſẽ.di.34.*
liquod bonum eſt, quia natura eſt, quid eſt malus ho- *ca. ex quo.*
mo, niſi malum bonum? Tamen cum duo iſta diſcer- L
nimus, inuenimus nec ideo malum,quia homo eſt: nec
ideo bonum,quia iniquus eſt: ſed bonum quia homo,
malum quia iniquus. Quiſquis igitur dicit malum ho-
minem eſſe, aut quod bonum eſt iniquum eſſe, ipſe in-
cidit in propheticam illam ſententiam, Væ iis qui di- *Eſaiæ.5.*
cunt quod bonum eſt malum: & quod malum eſt bo-
num. Opus enim dei culpat quod eſt homo, & vicium
hominis laudat quod eſt iniquitas. Omnis namque na-
tura, etiam ſi vicioſa eſt, inquantum natura eſt, bona
eſt: inquantum vicioſa eſt, mala eſt. Quapropter *Contraria.*
in iis contrariis, quæ mala & bona vocantur, illa Dia- *Cap.XIIII.*
lecticorum regula deficit, qua dicunt nulli rei duo ſi- *1.ſẽ.di.34.*
mul ineſſe contraria. Nullus enim aër ſimul eſt & te- *c. Idcoque.*
nebroſus & lucidus: nullus cibus aut potus ſimul dulcis
eſt & amarus: nullum corpus ſimul vbi album, ibi &
nigrum: nullum ſimul vbi deforme, ibi & formoſum.
Et hoc in multis ac penè in omnibus contrariis reperi-
tur,vt in vna re ſimul eſſe non poſſint. Cum autem bo-
na & mala nullus ambigat eſſe contraria, non ſolum
ſimul eſſe poſſunt, ſed etiam mala omnino ſine bonis, M
& niſi in bonis eſſe non poſſunt,quamuis bona ſine ma
lis eſſe poſſunt. Poteſt enim homo vel angelus non eſ-
ſe iniuſtus: iniuſtus autem non poteſt eſſe niſi homo
vel angelus & bonum,quod homo: bonum,quod ange
lus: malum, quod iniuſtus. Et hæc duo contraria ita ſi-
mul ſunt,vt ſi bonũ non eſſet,in quo malum eſſet,pror
ſus nec malum eſſe potuiſſet: quia non modo vbi con-
ſiſteret, ſed vnde oriretur corruptio non haberet, niſi
eſſet quod corrumperetur: quod niſi bonum eſſet, nec
corrumperetur: quoniã nihil eſt aliud corruptio,quàm
boni exterminatio. Ex bonis igitur mala orta ſunt, & *Corruptio*
niſi in aliquibus bonis non ſunt: nec erat aliâs vnde o- *quid ſit.*
riretur vlla mali natura: nam ſi eſſet,inquantum natura
eſſet, profecto bona eſſet: & aut incorruptibilis natura
magnum eſſet bonum, aut etiam natura corruptibilis
nullo modo eſſet,niſi aliquod bonũ,quod bonum cor-
rumpendo poſſet ei nocere corruptio. Sed cum *Quo modo*
mala ex bonis orta eſſe dicimus, non putetur hoc do- *mala ex bo*
minicæ ſententiæ refragari, qua dicit, Non poteſt ar- *nis. Ca.XV.*
bor bona fructus malos facere. Non poteſt enim, ſicut *Matth.7.*
veritas dicit, colligi vua de ſpinis: quia non poteſt vua
naſci de ſpinis. Sed ex bona terra & vites naſci poſſe vi-
demus & ſpinas. Et eodem modo tanquam arbor ma-
la fructus

A la fructus bonos,id eſt,opera bona,nõ poteſt facere voluntas mala. *2.ſẽ.di.34. ca.Ideoq̃.* Sed ex bona hominis natura oriri voluntas & bona poteſt & mala. Nec fuit prorſus vnde primitus oriretur voluntas mala,niſi ex angeli & hominis natura bona. Quod & ipſe dominus eodem loco, vbi de arbore & fructibus loquebatur,apertiſſime oſtendit, *Math.12.* Ait enim, Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum:aut facite arborem malam & fructum eius malum: Satis admonens ex arbore quidem bona malos, aut ex mala bonos naſci fructus nõ poſſe:ex ipſa tamen terra, cui loquebatur, vtranque arborem oriri poſſe.

Fœlicitas vera. Cap. XVI. Quæ cum ita ſint,quando nobis Maronis ille verſus placet, Fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas: *Georg.2.* non nobis videatur ad fœlicitatem conſequẽdam pertinere, ſi ſciamus cauſas magnarum in mũdo corporalium motionum,quæ abditiſſimis naturæ ſinibus occuluntur, Vnde tremor terris,qua vi maria alta tumeſcãt,
" Obicibus ruptis,rurſusq; in ſeipſa reſidant: & cætera hu
" iuſmodi,ſed bonarum & malarum rerum cauſas noſſe
" debemus. Et id hactenus quatenus eas homini in hac vita erroribus ęrumnisq; plenitiſſima,ad eoſdem errores B & ęrumnas euadendas noſſe cõceditur. Ad illam quippe fœlicitatẽ tendendũ eſt, vbi nulla quatiamur ærumna,nullo errore fallamur:nã ſi cauſæ corporalium motionum noſcẽdę nobis eſſent,nullas magis noſſe quàm noſtrę valetudinis deberemus. Cum vero eis ignoratis, medicos quærimus,quis nõ videat quod de ſecretis cœli & terræ nos latet, quanta ſit patientia neſcieodum.

Error quid ſit. C. XVII. Diſt.38. ca. quanuis. 3. ſen.diſt.38. ca.Illud. Quanuis enim error quanta poſſumus cura cauendus ſit,non ſolum in maioribus,verumetiam in minoribus rebus, nec niſi rerum ignorantia poſſit errari:non eſt tamen conſequẽs,vt continuo erret quiſquis aliquid neſcit,ſed quiſquis ſe exiſtimat ſcire quod neſcit:pro vero quippe approbat falſum, quod eſt erroris propriũ. Veruntamen in qua re quiſq; erret, intereſt plurimum: nam in vna eadémque re & neſcienti ſciens, & erranti non errans recta ratione præponitur. In diuerſis autem rebus,id eſt, cũ iſte ſciat alia,ille alia: & iſte vtiliora, ille minus vtilia,vel etiã noxia:quis non in eis quæ ille ſcit, ei præferat neſcientem, Sunt enim quędam quæ neſcire quàm ſcire ſit melius. Itemq; nonnullis errare profuit aliquando,ſed in via pedum,non in via morũ. C Nam nobis ipſis accidit, vt in quodam biuio falleremur, & non *Poßidoniꝰ in vita Augustini.c.13* iremus per eum locum,vbi operiẽs tranſitum noſtrum Donatiſtarũ manus armata ſubſederat: atq; ita factum eſt,vt eò quò tendebamus,per deuium circuitum veniremus, cognitiſque ioſidiis illorum, oos gratularemur erraſſe,atque inde gratias ageremus deo. Quis ergo viatorem ſic erraotem ſic non erranti latroni præponere dubitauerit? Et fortaſſe ideo apud illum ſummum Poëtam loquens quidam miſer amator. *Æglog.8.* Vt vidi, inquit,vt perij, vt me malus abſtulit error: quoniam & eſt error bonus, qui non ſolum nihil obſit,verumetiam proſit aliquid. Sed diligentius conſiderata veritate, cum nihil ſit aliud errare quàm verum putare quod falſum eſt,falſumq; quod verum eſt: vel certum habere pro incerto, incertúmve pro certo:ſiue falſum,ſiue ſit verum: idq; tã ſit in animo deforme atque indecens, quàm pulchrum ac decorum eſſe ſentimus,vel in loquendo,vel in aſſentiendo eſt eſt,non nõ:profecto & ob hoc ipſum eſt vita iſta miſera qua viuimus,quod ei nonnunquam vt non amittatur, error eſt neceſſarius, *Math.5.* Abſit vt talis ſit illa vita, vbi eſt animæ ooſtræ ipſa veritas vita,vbi neoio fallit,fallitur nemo. Hic autem homines fallunt atque falluntur, miſerioresq; ſunt,cum mẽtiendo fallunt,quàm cum mentientibus credendo fallnntur. D Vſqueadeo tamen rationalis natura refugit falſitatem, & quantũ poteſt deuitat errorem,vt falli oolint etiam quiconque amant fallere. Non enim ſibi qui mentitur videtur errare, ſed alium in errorem mittere credentem ſibi: & in ea quidem re noo erat quam mendacio contegit, ſi nouit ipſe quid verum ſit:ſed in hoc fallitur,quòd putat ſibi ſuum non obeſſe mendacium, cum magis facienti quàm patienti obſit omne peccatum.

Mendaciũ. Ca. XVIII. Verum difficillima & latebroſiſſima hinc gignitur quæſtio, de qua iã grandem librũ cum reſpondẽdi oeceſſitas nos vrgeret,abſoluimus. Vtrum ad officium homiois iuſti pertineat aliquando mentiri. Nonnulli enim eovſq; progrediuntur,vt & peierare,& de rebus ad dei cultũ pertinentibus, ac de ipſa dei natura falſum aliquid dicere,nonnunquã bonum piumq; opus eſſe cõtendant. *22.q.2.ca. mihi.3.ſen. diſt.8. cap. mentiri.* Mihi autẽ videtur peccatũ eſſe quidem omoe mendaciũ, ſed multum intereſſe quo animo,& quibus de rebus quiſq; mẽtiatur. Non enim ſic peccat ille qui cõſulendi,quo modo ille qui nocendi voluntate mẽtitur. Haud vero tantum nocet,qui viatorem in mẽtiendo in diuerſum iter mittit,quannim is qui viam vitæ,mendacio fallente deprauat. E Nemo ſanè mentiens iudicandus eſt, qui dicit *22.q.2.cap. is autem.* falſum quod putat verum:quoniam quãtum in ipſo eſt, non fallit ipſe,ſed fallitur. Non itaque mendacij, ſed aliquando temeritatis arguendus eſt,qui falſa iocautius credita pro veris habet. Potiusq; econtrario, quantum io ipſo eſt,mentitur ille qui dicit verum,quod putat falſum. Quantum enim ad animum eius attinet,quia non quod ſentit hoc dicit,non verum dicit,quanuis verum inueniatur eſſe quod dicit: nec vllo modo liber eſt à mendacio, qui ore neſciens verum loquitur,ſciens autem voluntate mentitur. Non conſideratis itaq; rebus ipſis de quibus aliquid dicitur,ſed ſola intentione dicẽtis,melior eſt qui neſciens falſum dicit,quoniam id verũ putat, quàm qui mẽtiendi animum ſciens gerit, neſciens verum eſſe quod dicit. Ille nanque aliud non habet in animo,aliud in verbo: huic vero qualecunq; per ſeipſum ſit quod ab eo dicitur, aliud tamen clauſum in pectore, aliud in lingua promptum eſt: quod malum eſt proprium mentientis. *22.q.2.cap. in ipſarum.* In ipſarum autem quæ dicuntur conſideratione rerũ tantum intereſt,qua in re quiſque fallatur ſiue mentiatur, F vt cum falli quàm mentiri minus ſit malum, quantum pertinet ad hominis voluntatem,tamen longe tolerabilius ſit in ïis, quæ à religione ſunt ſeiuncta, mentiri,quàm in iis,ſine quorum fide vel ooticia deus coli non poteſt, falli: vt in pluribus à perquirente lucidius inueſtigabitur. Quod vt illuſtretur exemplis, intueamur quale ſit,ſi quiſpiam dum mentitur viuere nunciat aliquem mortuum: & alius dum fallitur, credat iterum Chriſtum poſt quælibet longa tempora moriturum: nónne illo modo mentiri, quàm iſto modo falli incomparabiliter præſtat: multóque minoris mali eſt in illum errorẽ aliquem inducere,quàm in iſtum ab aliquo induci?

Fallẽdi modi varij. Cap.XIX. 3.ſent. diſt. 38.c.Illud. In quibuſdam ergo rebus magno,in quibuſdam paruo, in quibuſdam nullo malo, in quibuſdam etiam nonnullo bono fallimur. Nam magoo malo fallitur homo,cum hoc non credit quod ad vitam ducit æternam: vel hoc credit quod ad mortem ducit æternam. Paruo autem malo fallitur,qui falſum pro vero approbando,incidit in aliquas moleſtias temporales, quibus tamen adhibita fideli patientia conuertit eas in vſum bonum. Veluti ſi quiſquã bonum hominem putando qui malus eſt,aliquid ab eo patiatur mali. Qui vero malum hominem ita bonum credit,

G dit, vt nihil ab eo patiatur mali, nullo modo fallitur:
nec in eũ cadit illa Prophetica deteſtatio. Væ iis qui di
Eſaia.5. cũt quod malum eſt bonũ. De ipſis enim rebus,quibus
2.ſent. diſt. homines mali ſunt, nõ de hominibus dictũ intelligen-
34. cap. ad dum eſt. Vnde qui adulterium dicit bonom , recte ar-
hoc. & .37. guitur illa voce Prophetica.Qui vero ipſum hominem
ca.ex quo. dicit bonum, quem putat caſtum, & neſcit adulterum,
non in doctrina rerum bonarum & malarum , ſed in
occultis humanorũ fallitur morum:vocans hominem
bonum, in quo putat eſſe quod eſſe non dubitat bonũ,
& dicens malum adulterum & bonũ caſtum: ſed hunc
bonum dicẽs, neſciendo adulterum eſſe: illum malum,
Supra, eodẽ neſciendo caſtum.Porrò ſi per errorem euadit quiſque
cap.17. perniciem, ſicut ſuperius dixi nobis in itinere cõtigiſſe,
etiam aliquid boni homini errore confertur. Sed cum
dico in quibuſdam rebus nullo malo aliquem,vel non-
nullo etiam bono falli, non ipſum errorẽ dico nullum
malum vel nonnullum bonum:ſed malum quò nõ ve-
nitur,vel bonum quò venitur errãdo, id eſt,ex ipſo er-
rore quid nõ eueniat,vel quid proueniat. Nam ipſe per
ſeipſum error aut magnum in re magna,aut paruum in
H re parua, tamen ſemper eſt malum. Quis enim niſi er-
rans malum neget approbare falſa pro veris,aut impro
bare vera pro falſis,aut habere incerta pro certis,vel cer
ta pro incertis? Sed aliud eſt, bonum hominem putare
qui malus eſt, quod eſt erroris : & aliud eſt ex hoc ma-
lo aliud malum non pati , ſi nihil noceat homo malus
qui eſt putatus bonus.Itemq; aliud eſt ipſam viam puta-
re quæ non eſt ipſa , & aliud eſt ex hoc erroris malo a-
liquid boni conſequi,velut eſt ab inſidiis malorum ho-
Quis error minum liberari. Neſcio ſanè vtrum etiam eiuſmo-
vituperan- di error ſit , cum homo de malo homine bene ſentit,
dus.Ca.XX. qualis ſit neſciens : aut pro eis quæ per ſenſus corporis
capimus, occurrũt ſimilia,quæ ſpiritu tanquam corpo-
re,aut corpore tanquam ſpiritu ſentiuntur.Quale puta-
Acto.2. bat eſſe Apoſtolus Petrus,quando exiſtimabat ſe viſum
videre, repente de clauſtris & vinculis per angelũ libe-
ratus.Aut in ipſis rebus corporeis leue putatur eſſe quod
aſperum eſt,aut dulce quod amarum eſt,aut bene olere
quod putridum eſt , aut tonare cum rheda tranſit , aut
illum eſſe hominem, cum alius ſit: quando duo ſimilli-
mi ſunt,quod in geminis ſæpe contingit.Vnde ait ille,
I Gratusq; parentibus error:& cætera talia etiam peccata
Aenei.10. dicenda ſint . Hæc quæſtio nodoſiſſima, quæ homines
acutiſſimos Academicos torſit,nũc mihi enodanda ſu-
ſcepta eſt, vtrum aliquid debeat ſapiens approbare, ne
incidat in errorem, ſi pro veris approbauerit falſa,cum
omnia,ſicut affirmant,vel occulta ſint,vel incerta. Vn-
de tria confeci volumina in initio cõuerſionis meæ ne
impedimento nobis eſſent,quę tanquã in oſtio contra-
dicebant.Et vtique fuerat remouenda inueniendæ de-
ſperatio veritatis , quæ illorũ videtur argumentationi-
bus roborari. Apud illos ergo error omnis putatur eſſe
peccatum, quod viciari nõ poſſe contendunt,ſi omnis
ſuſpendatur aſſenſio.Errare quippe dicũt eum quiſquis
aſſentitur incertis, nihilq; certum eſſe in hominũ viſu,
propter indiſcretam ſimilitudinem falſi , etiam ſi quod
videtur,forte ſit verum, acutiſſimis quidem, ſed impu-
dentiſſimis conflictationibus diſputant. Apud nos au-
Abac.2. tem iuſtus ex fide viuit . Ac ſi tollatur aſſenſio, & fides
tollitur:quia ſine aſſenſione nihil creditur.Et ſunt vera,
quamuis non videantur,quę niſi credantur,ad vitã bea-
tam,quæ non niſi æterna eſt,nõ poteſt perueniri. Cum
iſtis vero vtrum loqui debeamus ignoro, qui nõ ſolum
victuros in æternũ,ſed in præſentia ſe viuere neſciunt:

imò neſcire ſe dicunt quod neſcire non poſſunt. Neq; K
enim quiſquã ſinitur neſcire ſe viuere,quãdoquidem ſi
non viuit, nõ poteſt aliquid vel neſcire: quoniam non
ſolum ſcire,verumetiã neſcire non niſi viuentis eſt.Sed
videlicet non aſſentiendo quòd viuant, cauere ſibi vi-
dentur errorẽ,cum etiam errando conuincantur viue-
re: quoniam non poteſt qui nõ viuit errare. Sicut ergo
nos viuere non ſolum verum, ſed etiam certum eſt : ita
vera & certa ſunt multa,quibus nõ aſſentiri,abſit vt ſa-
pientia potius quàm dementia nominanda ſit. In *Error inno-*
quibuſdam autem rebus nihil intereſt ad capeſſendum *xi°.C.XXI.*
dei regnum, vtrum credantur,an non: vel vtrum vera *22.q.2.c. in*
ſiue ſint ſiue putentur, an falſa: in his errare,id eſt,aliud *quibuſdã.*
pro alio putare,non arbitrandum eſt eſſe peccatum:aut
ſi eſt,minimum eſſe atque leuiſſimum.Poſtremo quale-
cunq; illud & quantumcunq; ſit, ad illam viam nõ per-
tinet, qua imus ad deum: quæ via fides eſt Chriſti, quæ
per dilectionem operatur . Neque enim ab hac via de- *Gala.5.*
uiabat in geminis filiis gratus ille parentibus error: aut
ab hac via deuiabat Apoſtolus Petrus,quando ſe exiſti- *Acto.12.*
mans viſum videre, aliud pro alio ſic putabat, vt à cor-
porum imaginibus , in quibus ſe eſſe arbitrabatur , ve- L
ra in quibus erat corpora non dignoſceret,niſi cum ab
illo angelus,per quem fuerat liberatus,abſceſſit: Aut ab
hac via deuiabat Iacob Patriarcha , quando viuentem *Gene.37.*
filium à beſtia credebat occiſum.In his atque huiuſmo-
di falſitatibus, ſalua fide,quæ in deo nobis eſt, fallimur:
& via nõ relicta,quæ ad illum nos ducit,erramus. Qui
errores etiam ſi peccata non ſunt, tamẽ in malis huius
vitæ deputandi ſunt:quæ ita ſubiecta eſt vanitati,vt ap-
probentur hic falſa pro veris, reſpuantur vera pro fal-
ſis,teneantur incerta pro certis. Quãuis enim hæc ab ea
fide abſint, per quam ad veram certamq; atq; æternam
beatitudinem tendimus: ab ea tamen miſeria non ab-
ſunt, in qua adhuc ſumus. Nullo modo quippe fallere-
mur in aliquo vel animi vel corporis ſenſu, ſi iam ve-
ra illa atque perfecta fœlicitate frueremur. Porrò *Omne men-*
autem omne mendacium ideo dicendum eſt eſſe pec- *daciũ pec-*
catum,quia homo non ſolum quãdo ſcit ipſe quid ve- *catum. Ca.*
rum ſit,ſed etiam ſi quãdo errat & fallitur ſicut homo, *XXII.*
hoc debet loqui quod animo gerit:ſiue illud verum ſit, *3.ſent.diſt.*
ſiue putetur & non ſit.Omnis autẽ qui mentitur,ea con *38.c.mẽtiri*
tra id quod animo ſentit loquitur,volũtate fallendi.Et M
vtiq; verba propterea ſunt inſtituta, non per quæ ſe in-
uicem homines fallant , ſed per quæ in alterius quiſque
noticiam cogitationes ſuas proferat . Verbis igitur vti
ad fallaciam,non ad quod inſtituta ſunt,peccatum eſt.
Nec ideo vllum mendaciũ putandum eſt non eſſe pec-
catum, quia poſſumus aliquando alicui prodeſſe men-
tiendo.Poſſumus enim & furãdo aliquãdo alicui pro- *3.ſent. diſt.*
deſſe, ſi pauper cui palàm datur,ſentit commodum, & *38.ca.ſtem*
diues cui clàm tollitur, non ſentit incommodum: nec *dũ.& cap.*
ideo tale furtum quiſquam dixerit non eſſe peccatum. *mentiri.*
Poſſumus & adulterando prodeſſe,ſi aliqua,niſi ad hoc
ei conſentiatur, appareat amando moritura, & ſi vixe-
rit pœnitendo purganda : nec ideo peccatum tale ne-
gabitur adulterium . Si autem merito nobis placet ca-
ſtitas , quid quæſo offendit veritas, vt propter alienam
vtilitatem illa nõ violetur adulterando, & violetur iſta
mentiendo?Non ideo mendacium poterit aliquando
laudari,quia nonnunquã pro ſalute quorundam men-
timur . Peccatum ergo eſt , ſed veniale, quod beneuo-
lentia excuſat,& ideo fallacia damnat.Plurimum quip-
pe ad bonum profeciſſe homines, qui non niſi pro ſa-
lute hominis mentiuntur , non eſt negandum : ſed in
eorum

A eorum tali profectu merito laudatur, vel etiam temporaliter remuneratur beneuolentia, non fallacia: quæ vt agnoſcatur ſatis eſt, non vt etiam prædicetur, maxime
Matt.5. in hæredibus teſtamenti noui, quibus dicitur, Sit in ore veſtro eſt eſt, non non: quod enim amplius eſt, à malo eſt. Propter quod malum, quia ſubrepere in hac mortalitate non deſinit, etiam ipſi cohæredes Chriſti
Matt.6. dicunt, Dimitte nobis debita noſtra. His itaque
Cauſa bonorum & malorum. pro huius breuitatis neceſsitate tractatis, quoniam cauſæ cognoſcendæ ſunt rerum bonarum & malarum, quantum viæ ſatis eſt quę nos perducat ad regnum, vbi
Ca. XXIII. erit vita ſine morte, ſine errore veritas, ſine perturba-
2.ſen.di.34 ca.mala. tione fœlicitas: nequaquam dubitare debemus rerum quæ ad nos pertinent bonarum cauſam non eſſe niſi bonitatem dei: malarum vero ab immutabili bono deficientem boni mutabilis voluntatem, prius angeli, ho-
Malorum origo. minis poſtea. Hoc primum eſt creaturæ rationalis malum, id eſt, prima priuatio boni: deinde etiam
Ca. XXIIII iam nolentibus ſubintrauit ignorantia rerum agenda-
Ibidem. rum, & concupiſcentia noxiarum, quibus comites ſubinferuntur error & dolor: quæ duo mala quando im-
B minentia ſentiuntur, ea fugitantis animi motus vocatur metus. Porrò animus cum adipiſcitur concupita, quamuis pernicioſa vel inania, quoniam id errore non ſentit, vel delectatione morbida vincitur, vana etiam lætitia ventilatur. Ex his morborum non vbertatis ſed indigentiæ tanquam fontibus omnis miſeria naturæ
Beatitudinis appetit° rationalis emanat. Quæ tamen natura in malis ſuis non potuit amittere beatitudinis appetitum. Ve-
Cap. XXV. rum hæc communia mala ſunt & hominum & angelorum, pro ſua malicia dei iuſticia damnatorum. Sed homo habet & pœnam propriam, qua etiam corporis
Gene.2. & 3. morte punitus eſt. Mortis quippe ſupplicium dominus ei comminatus fuerat ſi peccaret: ſic eum munerans libero arbitrio, vt tamen regeret imperio, terreret exitio, atque in paradiſi fœlicitate tanquam in vmbra vitæ, vnde iuſticia cuſtodita in meliora conſcenderet,
Peccatum Adam. collocauit. Hinc poſt peccatum exul effectus, ſtirpem quoque ſuam, quam peccando in ſe tanquam in
Cap. XXVI radice viciauerat, pœna mortis & damnationis obſtrinxit: vt quicquid prolis ex illo & ſimul damnata per quam peccauerat coniuge, per carnalem concupi-
C ſcentiam, in qua inobedientiæ pœna ſimilis retributa eſt, naſceretur, traheret originale peccatum, quo traheretur per errores doloréſque diuerſos ad illud extremum cum deſertoribus angelis viciatoribus & poſſeſſoribus & conſortibus ſuis ſine fine ſupplicium. Sic
Roma.5. per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines pertranſiit, in quo omnes peccauerũt. Multum quippe appellauit eo loco Apoſtolus vniuerſum genus humanũ.
Pœna primi peccati. Ita ergo res ſe habebant, Iacebat in malis, vel etiam voluebatur, & de malis in mala præcipitabatur totius
Ca. XXVII humani generis maſſa damnata: & adiuncta parti eorum qui peccauerant angelorum, luebat impiæ deſertionis digniſsimas pœnas. Ad iram quippe dei pertinet iuſtam, quicquid cæca & indomita concupiſcentia faciunt libenter mali, & quicquid manifeſtis opertíſque pœnis patiuntur inuiti: non ſanè creatoris deſiſtente bonitate, & malis angelis ſubminiſtrare vitam, viuacémque potentiam, quæ ſubminiſtratio ſi auferatur, interibunt: & hominum quamuis de propagine viciata damnatáque naſcentium formare ſemina & animare, & ordinare membra per temporum ætates, per locorum ſpacia vegetare ſenſus, alimenta donare.

Melius enim iudicauit de malis benefacere, quàm mala nulla eſſe permittere. Et ſi quidem in melius homi- D
num reformationem nullam prorſus eſſe voluiſſet, ſi- *1.ſen.di.46 ca.qđ vero.*
cut impiorum nulla eſt angelurum, nónne merito fieret, vt natura quæ deum deſeruit, quæ præceptum ſui creatoris, quod cuſtodire facillime poſſet, ſua male vtens poteſtate calcauit atque tranſgreſſa eſt, quæ ſui in ſe creatoris imaginem ab eius lumine contumaciter auerſa violauit, quæ ſalubrem ſeruitutem ab eius legibus male libero abrupit arbitrio, vniuerſa in æternum deſereretur ab eo, & pro ſuo merito pœnam penderet ſempiternam? Planè ita faceret, ſi tantum iuſtus non etiam miſericors eſſet, ſuámque indebitam miſericordiam multo euidentius in indignorum potius libera-
tione monſtraret. Angelis igitur aliquibus impia *Caſus deſertorum angelorum.*
ſuperbia deſerentibus deum, & in huius aëris imam caliginem de ſuperna cœleſti habitatione deiectis, reſi-
duus numerus angelorum in æterna cum deo beatitu- *C.XXVIII.*
dine & ſanctitate permanſit. Neque enim ex vno an- *2.Pet.2.*
gelo lapſo atque damnato cæteri propagati ſunt, vt *Iudæ.*
eos ſicut homines originale malũ obnoxiæ ſucceſsionis vinculis obligaret, atque vniuerſos traheret ad de- E
bitas pœnas: ſed eo qui diabolus factus eſt, cum ſociis impietatis elato, & ipſa cum eis elatione proſtrato, cæteri pia obedientia domino cohæſerunt, accipientes etiam, quod illi non habuerunt, certam ſcientiam, qua eſſent de ſua ſempiterna, & nunquam caſura ſtabili-
tate ſecuri. Placuit itaque vniuerſitatis creatori *Hoĩes pij ſuccedũt in locum angelorum eiectorum.*
atque moderatori deo, vt quoniam non tota multitudo angelorum deum deſerendo perierat, ea quæ perierat, in perpetua perditione remaneret: quæ autem cum deo illa deſerente perſtiterat, de ſua certiſsime cogni-
ta ſemper futura fœlicitate ſecura gauderet: alia vero *Ca. XXIX.*
creatura rationalis, quæ in hominibus erat, quoniam *2.ſen.di.1 ca.præterea*
peccatis atque ſuppliciis, & originalibus & propriis tota perierat, ex eius parte reparata, quod angelicæ ſocietati ruina illa diabolica minuerat, ſuppleret. Hoc enim
promiſſum eſt reſurgentibus ſanctis, quòd erunt æqua- *Matt.22.*
les angelis dei. Itaque ſuperna illa Hieruſalem mater *2.ſen.di.9.*
noſtra ciuitas dei, nulla ciuium ſuorum numeroſitate *c. à quibuſdam.*
fraudabitur, ſed vberiore etiam copia fortaſſe regnabit. Neque enim numerum aut ſanctorum hominum, *22.de ciuit.*
aut immundorum dæmonum nouimus, in quorum lo *dei, ca.1.*
cum ſuccedentes filij ſanctæ matris Eccleſiæ, quæ ſte- F
rilis apparebat in terris, in ea pace de qua illi ceciderunt, ſine vllo temporis termino permanebunt. Sed illorum ciuium numerus, ſiue qui eſt, ſiue qui futurus eſt,
in contemplatione eſt eius artificis, qui vocat ea quæ *Roma.4.*
non ſunt, tanquam ea quæ ſunt, atque in menſura & *Sap.11.*
numero & pondere cuncta diſponit. Verum hæc *Merita, gratia, liberum arbitrium.*
pars generis humani, cui liberationem deus regnúmque promiſit æternum, nunquid meritis operum ſuo-
rum reparari poteſt? Abſit. Quid enim boni operari po- *Cap. XXX.*
teſt perditus, niſi quantum fuerit à perditione libera- *2.ſen.di.25 cap. vnde manifeſtũ.*
tus†? Nunquid libero voluntatis arbitrio? Et hoc abſit, nam libero arbitrio male vtens homo, & ſe perdidit & ipſum. Sicut enim qui ſe occidit, vtique viuendo *† reparatus.*
ſe occidit, ſed ſe occidendo non viuit, nec ſeipſum po- *2.Pet.2.*
teſt reſuſcitare cum occiderit: ita cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amiſſum eſt & liberum arbitrium: à quo enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Petri certè Apoſtoli eſt iſta ſententia. Quæ cum vera ſit, qualis quæſo poteſt ſerui addicti eſſe libertas, niſi quando eum peccare delectat? Liberaliter enim ſeruit, qui ſui domini voluntatem libenter facit. Ac

per hoc

G per hoc ad peccandum liber eſt, qui peccati ſeruus eſt.
2.ſent. diſt. Vnde ad iuſte faciendum liber non erit, niſi à peccato
25.cap. iſtā liberatus, eſſe iuſticiæ cœperit ſeruus. Ipſa eſt vera liber-
libertatem. tas propter recti facti lætitiam †, ſimul & pia ſeruitus
† al. rectè fa propter præcepti obedientiam. Sed iſta libertas ad be-
ciendi licē- nefaciendum vnde erit homini addicto & vēdito, ni-
tiam. ſi redimat ille cuius illa vox eſt, Si vos filius liberauerit,
Ioan.8. tunc vere liberi eritis? Quod antequam fieri in homine
incipiat, quo modo quiſquam de libero arbitrio in bo-
no glorıatur opere, qui nondum liber eſt ad operandū
bene: niſi ſe vana ſuperbia inflatus extollat, quam cohi-
Ephe.2. bet Apoſtolus dicens, Gratia ſalui facti eſtis per fidem?
Fides. Et ne ipſam ſaltem fidem ſic ſibi homines arroga-
Ca. XXXI. rent, vt non intelligerent diuinitus eſſe donatam ſicut
1.Cor.7. idem Apoſtolus alio loco dicit, ſe vt fidelis eſſet, miſe-
ricordiam conſecutum: hic quoq; adiūxit atque ait, Et
Ephe.2. hoc non ex nobis, ſed dei donum eſt, non ex operibus,
ne forte quis extollatur. Et ne putarētur fidelibus bona
Ibidem. opera defutura, rurſus adiecit, Ipſius enim ſumus figmē
tum creati in Chriſto Ieſu in operibus bonis, quę præpa
H rauit deus vt in illis ambulemus. Tunc ergo efficimur
vere liberi, cum deus nos fingit, id eſt, format & creat,
non vt homines quod iam fecit, ſed vt boni homines
ſimus, quod nunc gratia ſua facit: vt ſimus in Chriſto Ie
Pſal.50. ſu noua creatura, ſecundum quod dictū eſt, Cor mun-
dum crea me deus. Neq; enim cor eius quantum perti-
net ad naturam cordis humani, non iā creauerat deus,
[ſed renouationem animæ demorantis in corde, Pro-
Bona volū- pheta poſtulat.] Iterum ne quiſquam etſi nō de ope-
tas à deo. ribus, de ipſo glorietur libero arbitrio voluntatis, tan-
Ca. XXXII quam ab ipſo incipiat meritum, cui tanquam debitum
reddatur præmium bene operandi, ipſa libertas, audiat
Philip.2. eundem gratiæ præconem dicētem, Deus eſt enim qui
Roma.9. operatur in vobis & velle & operari pro bona volūta-
te. Et alio loco, Igitur non volentis neque currentis, ſed
miſerentis eſt dei. Cum proculdubio ſi homo eius æta-
tis eſt vt ratione iam vtatur, non poſsit credere, ſperare,
diligere niſi velit, nec peruenire ad palmam ſupernæ
vocationis dei, niſi voluntate cucurrerit. Quo modo
2.ſen.di.26 ergo non volentis neque currentis, ſed miſerentis eſt
c. volūtatē. dei, niſi quia & ipſa voluntas, ſicut ſcriptum eſt, à deo
I præparatur? Alioquin ſi propterea dictum eſt, non vo-
lentis neque currentis, ſed miſerentis eſt dei: quia ex
vtroque fit, id eſt, ex voluntate hominis, & miſericor-
dia dei: vt ſic dictum accipiamus, non volentis neque
currentis, ſed miſerentis eſt dei: tanquam diceretur, nō
ſufficit ſola voluntas hominis, ſi non ſit etiam miſeri-
cordia dei. Non ergo ſufficit ſola miſericordia dei, ſi
non ſit etiam voluntas hominis: ac per hoc ſi rectè di-
ctum eſt, non volentis hominis, ſed miſerentis eſt dei,
quia id voluntas hominis ſola non implet, cur non &
econtrario rectè dicitur, non miſerentis eſt dei, ſed vo
lentis eſt hominis, quia id miſericordia dei ſola non
implet? Porrò ſi nullus Chriſtianus dicere audebit, non
miſerentis eſt dei, ſed volentis eſt hominis, ne Apoſto-
lo apertiſsime contradicat: reſtat vt propterea rectè di-
ctum intelligatur, non volentis neque currentis, ſed
miſerentis eſt dei, vt totum deo detur, qui hominis vo-
2.ſen.di.26 luntatem bonam & præparat adiuuandam, & adiuuat
c. ipſa tamē præparatam. Præcedit enim bona voluntas hominis
Pſal.58. multa dei dona, ſed non omnia: quæ autem non præ-
Pſal.22. cedit ipſa, in eis eſt & ipſa. Nam vtrunque legitur in
Matth.6. ſanctis eloquiis: Et miſericordia eius præueniet me, &
miſericordia eius ſubſequetur me. Nolentem præue-
nit vt velit, volentem ſubſequitur ne fruſtra velit. Cur

enim admonemur orare pro inimicis noſtris vtiq; no- K
lentibus pie viuere, niſi vt deus in illis operetur vt ve- *Philip.2.*
lint? Item cur admonemur petere vt accipiamus, niſi *Mat.7.*
vt ab illo fiat quod volumus à quo factum eſt vt veli-
mus? Oramus ergo pro inimicis noſtris vt miſericor-
dia dei præueniat eos, ſicut præuenit & nos: oramus au
tem pro nobis, vt miſericordia eius ſubſequatur nos.
Tenebatur itaque iuſta damnatione genus huma- *Oēs naſci-*
num, & omnes erant iræ filij, de qua ira ſcriptum eſt, *mur obno-*
Quoniam omnes dies noſtri defecerunt, & in ira tua *xij iræ dei.*
defecimus. Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur. De *C. XXXIII.*
qua ira dicit etiam Iob, Homo enim natus ex muliere *Pſal.89.*
breuis vitæ & plenus iræ. De qua ira dicit etiam domi- *Iob.14.*
nus Ieſus, Qui credit in filium, habet vitam æternam: *Ioan.3.*
qui autem non credit in filium, non habet vitam æter-
nam, ſed ira dei manet ſuper eum, Non ait, veniet, ſed
manet ſuper eum. Cum hac quippe omnis homo naſci-
tur. Propter quod dicit Apoſtolus, Fuimus enim & nos *Ephe.2.*
natura filij iræ ſicut & cæteri. In hac ira cum eſſent ho-
mines per originale peccatum, & tanto grauius & per-
nicioſius, quāto maiora vel plura inſuper addiderunt, L
neceſſarius erat mediator, hoc eſt reconciliator, qui
hanc iram ſacrificij ſingularis, cuius erant vmbræ om-
nia ſacrificia legis & Prophetarum, oblatione placaret.
Vnde dicit Apoſtolus, Si enim cum inimici eſſemus *Roma.5.*
reconciliati ſumus deo per mortem filij eius, multo ma
gis reconciliati nunc in ſanguine eius ſalui erimus ab
ira per ipſum. Cum autem deus iraſci dicitur, non e-
ius ſignificatur perturbatio qualis eſt in animo iraſcen *Quo modo*
tis hominis: ſed ex humanis motibus tranſlato voca- *dicat deus*
bulo, vindicta eius, quæ non niſi iuſta eſt, iræ nomen *iraſci.*
accepit. Quod ergo per mediatorem reconciliamur
deo, & accipimus ſpiritum ſanctum, vt ex inimicis ef-
ficiamur filij: quotquot enim ſpiritu dei aguntur, hi fi-
lij ſunt dei: hæc eſt gratia dei per Ieſum Chriſtum do- *Roma.8.*
minum noſtrum. De quo mediatore longum eſt, *Chriſt⁹ me-*
vt quanta dignum eſt, tanta dicantur, quamuis ab ho- *diator.*
mine dici digne non poſsint. Quis enim hoc ſolum *C.XXXIIII*
congruentibus explicet verbis, quòd verbum caro fa- *Ioan.1.*
ctum eſt, & habitauit in nobis, vt crederemus in dei pa
tris omnipotentis vnicum filium natum de ſpiritu ſan- *Mat.1.*
cto & Maria virgine? Ita quippe verbum caro factū eſt, M
à diuinitate carne ſuſcepta, non in carnem diuinitate *Ioan.1.*
mutata. Carnem porrò hic hominem debemus accipe-
re, à parte totum ſignificāte locutione, ſicut dictum eſt,
Quoniam ex operibus legis nō iuſtificabitur omnis ca *Roma.3.*
ro, id eſt, omnis homo. Nā nihil naturæ humanæ in il-
la ſuſceptione fas eſt dicere defuiſſe, ſed naturę ab om-
ni peccati nexu omnimodo liberæ: non qualis de vtro-
que ſexu naſcitur per concupiſcentiam carnis cum ob-
ligatione delicti, cuius reatus per regenerationem di-
luitur: ſed qualem de virgine naſci oportebat, quem fi-
des matris, non libido conceperat. Quod ſi vel per na-
ſcentem corrumperetur eius integritas, non iam ille de
virgine naſceretur: eumq; falſo, quod abſit, de virgine
Maria natū tota confiteretur Eccleſia, quæ imitans eius
matrem, quotidie parit membra ei⁹, & virgo eſt. Lege,
ſi placet, de virginitate ſanctæ Mariæ meas literas miſ-
ſas ad illuſtrem virum, quem cum honore ac dilectio-
ne nomino, Voluſianum. Proinde Chriſtus Ieſus *Chriſtus &*
dei filius eſt, & deus & homo eſt. Deus ante omnia ſe- *deus & hō*
cula, homo in noſtro ſeculo. Deus quia dei verbū, deus *Ca. XXXV.*
enim erat verbum: homo autem, quia in vnitatem per- *Ioan.1.*
ſonæ acceſsit verbo anima rationalis & caro. Quocir-
ca inquantum deus eſt, ipſe & pater vnum ſunt: inquā-
tum

Ioan.10. Ioan.14. Philip.2.

A tum autem homo, pater maior eſt illo. Cum enim eſſet vnicus dei filius, non gratia ſed natura, vt eſſet, etiã plenus gratia, factus eſt & hominis filius: idemq; ipſe vtrũque ex vtroq; vnus Chriſtus, quia cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, quod natura erat, id eſt, eſſe æqualis deo. Exinaniuit autem ſe formam ſerui accipiens, non amittens vel minuens formam dei. Ac per hoc & minor eſt factus, & manſit æqualis, vtrunq; vnus ſicut dictũ eſt: ſed eſt aliud propter verbũ, aliud propter hominem. Propter enim verbũ æqualis patri, propter hominem minor. Vnus dei filius, idẽq; hominis filius: vnus hominis filius, idemq; dei filius: non duo filij dei, deus & homo, ſed vnus dei filius: deus ſine initio, homo à certo initio, dominus noſter Ieſus Chriſtus.

Gratia indiciũ Chriſti humanitas. Caput XXXVI. 3. ſen. di. 6. ca. Et ne. Ioan.1.

Hic omnino granditer & euidenter dei gratia cõmẽdatur. Quid enim natura humana in homine Chriſto meruit, vt in vnitatem perſonæ vnici filij dei ſingulariter eſſet aſſumpta? Quæ bona voluntas, cuius boni propoſiti ſtudiũ, quę bona opera pręceſſere, quibus mereretur iſte homo, vt vna fieret perſona cum deo? Nũquid antea fuit homo, & hoc ei ſingulare beneficium B præſtitum eſt, vt ſingulariter promereretur deum? Nẽpe ex quo homo eſſe cœpit, non aliud cœpit eſſe quàm dei filius: & hoc vnicus, & propter deum verbum, quod illo ſuſcepto caro factum eſt, vtique deus: vt quemadmodum eſt vna perſona quilibet homo, anima ſcilicet rationalis & caro, ita ſit Chriſtus vna perſona, verbum & homo. Vnde naturæ humanæ tãta gloria nullis præcedentibus meritis ſine dubitatione gratuita: niſi quia magna hic & ſola dei gratia fideliter & ſobrie conſyderantibus euidenter oſtenditur: vt intelligãt homines per eandem gratiam ſe iuſtificari à peccatis, per quã factum eſt, vt homo Chriſtus nullum habere poſſet peccatum. Sic & eius matrem angelus ſalutauit, quando ei futurum annunciauit hunc partum. Aue, inquit, gratia plena. Et paulo poſt: Inueniſti, ait, gratiam apud deum. Et hæc quidem gratia plena, & inueniſſe gratiam apud deum dicitur, vt domini ſui, immo domini omnium mater eſſet. De ipſo autem Ioannes Euangeliſta cum dixiſſet, Et verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis, & vidimus, inquit, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. Quod ait, Verbum caro factũ C eſt: hoc eſt plenum gratię. Quod ait, Gloriam vnigeniti à patre: hoc eſt plenum veritatis. Veritas quippe ipſa vnigenitus dei filius, non gratia, ſed natura. Gratia ſuſcepit hominem tanta vnitate perſonæ, vt idem ipſe etiam eſſet hominis filius.

Luca.1. Ioan.1.

Natiuitas Chriſti. Ca. XXXVII. Matt.1.

Idem nanque Ieſus Chriſtus filius dei vnigenitus, id eſt, vnicus dominus noſter natus eſt de ſpiritu ſancto & Maria virgine. Et vtique ſpiritus ſanctus dei donum eſt, quod quidem & ipſum eſt æquale donanti. Et ideo deus eſt etiam ſpiritus ſanctus, patre filiòque non minor. Ex hoc ergo quòd de ſpiritu ſancto eſt ſecundum hominem natiuitas Chriſti, quid aliud quàm ipſa gratia demonſtratur? Cum enim virgo quæſiuiſſet ab angelo, quo modo id fieret quod ei nunciabat, quandoquidem illa virum non cognoſceret; reſpondit angelus, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur filius dei. Et Ioſeph cũ vellet eam dimittere ſuſpicatus adulteram quam ſciebat non de ſe grauidam, tale reſponſum ab angelo accepit, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam: quod enim in ea natum eſt, de ſpiritu ſancto eſt, id eſt, quod tu eſſe de alio viro ſuſpicaris, de ſpiritu ſancto eſt.

Luca.1. Matt.1. Chriſtꝰ quomodo cõceptus de ſpũ ſancto. Ca. XXXVIII.

Nunquid tamen ideo dicturi ſumus patrem hominis Chriſti eſſe ſpiritum ſanctũ, D vt deus pater verbum genuerit, ſpiritus ſanctus hominem, ex qua vtraque ſubſtantia Chriſtus vnus eſſet, & dei patris filius ſecundum verbum, & ſpiritus ſancti filius ſecundum hominem: quòd quaſi eum ſpiritus ſanctus tanquam pater eius de matre virgine genuiſſet? Quis hoc dicere audebit? Nec opus eſt oſtendere diſputando quanta alia ſequantur abſurda, cum hoc ipſum iam ita ſit abſurdum, vt nullæ fideles aures id valeant ſuſtinere. Proinde ſicut confitemur, dominus noſter Ieſus Chriſtus qui de deo, deus homo autem natus eſt de ſpiritu ſancto & Maria virgine, vtraque ſubſtantia diuina ſcilicet atque humana, filius eſt vnicus dei patris omnipotentis, de quo procedit ſpiritus ſanctus. Quo modo ergo dicimus Chriſtum natum de ſpiritu ſancto, ſi non eum genuit ſpiritus ſanctus? An quia fecit eum? quoniam dominus noſter Ieſus Chriſtus inquantum deus eſt, omnia per ipſum facta ſunt: inquantum autem homo eſt, & ipſe factus eſt, ſicut Apoſtolus dicit, Factus eſt enim ex ſemine Dauid ſecundum carnem. Sed cum illam creaturam quam virgo concepit & peperit, quamuis ad ſolam perſonam filij pertinentem, tota Trinitas fecerit, neque enim ſeparabilia ſunt opera Trinitatis, cur in ea facienda ſolus ſpiritus ſanctus nominatus eſt? An & quando vnus trium in aliquo opere nominatur, vniuerſa operari Trinitas intelligitur? Ita vero eſt, & exemplis doceri poteſt. Sed non eſt in hoc diutius immorãdum. Illud enim mouet, quo modo dictum ſit, Natus de ſpiritu ſancto, cum filius nullo modo ſit ſpiritus ſancti. Neque enim quia mundum iſtum fecit deus, dici eum fas eſt dei filium, aut eum natum de deo, ſed factum, vel creatum, vel conditum, vel inſtitutum ab illo, vel ſi quid huiuſmodi rectè poſſumus dicere. Hunc ergo cum confiteamur natũ de ſpiritu ſancto & Maria virgine, quo modo non ſit filius ſpiritus ſancti, & ſit filius virginis Mariæ, cum & de illo & illa ſit natus, explicare difficile eſt. Proculdubio quippe non ſic de illo vt de patre: ſic autem de illa vt de matre natus eſt.

3. ſen. di. 4. ca. Sed nõ. 3. ſen. di. 6. ca. & ne. Ioan.1. Roma.1. 3. ſen. di. 4. cap.1. E *Ibidem, ca. ſequen. Matt.1.*

Vox naſci, variè accipitur. Cap. XXXIX. 3. ſen. di. 4. c. ſed nõ eſt.

Non igitur concedendum eſt, quicquid de aliqua re naſcitur, continuo eiuſdem rei filium nuncupandum. Vt enim omittam alia: aliter de homine naſci filium, aliter capillum, pediculum, vel lumbricum, quorum nihil eſt filius. Vt ergo hæc omittam, quoniam tantæ rei deformiter comparantur, certè qui naſcuntur ex aqua & ſpiritu ſancto non aquæ filios F eos rite dixerit quiſpiã, ſed planè dicũtur filij dei patris & matris Eccleſiæ. Sic ergo de ſpiritu ſancto natus eſt filius dei patris non ſpiritus ſancti. Nam & illud quod de capillo & de cæteris diximus, ad hoc tãtum valet, vt admoneamur, nõ omne quod de aliquo naſcitur, etiã filiũ eiꝰ de quo naſcitur poſſe dici. Sicut nõ omnes qui dicũtur alicuius filij, conſequens eſt vt de illo etiã nati eſſe dicantur, ſicut ſunt qui adoptantur. Dicũtur etiam filij gehennæ, non ex illa nati, ſed in illam præparati, ſicut filij regni qui præparantur in regnum.

Vbi ſupra. Chriſtũ natum eſſe de ſpũ ſancto, quid ſignificet. Cap. XL.

Cum itaq; de aliquo naſcatur aliquid etiam nõ eo modo vt ſit filius, nec rurſus omnis qui dicitur filius, de illo ſit natus cuius dicitur filius, profectò modus iſte quo natus eſt Chriſtus de ſpiritu ſancto non ſicut filius, & de Maria virgine ſicut filius, inſinuat nobis gratiã dei: qua homo nullis præcedentibus meritis, in ipſo exordio naturæ ſuę quo eſſet cœpit, verbo dei copularetur in tantã perſonæ vnitatem, vt idem ipſe eſſet filius dei qui filius hominis, & filius hominis qui filius dei: ac ſic in naturæ humanæ ſuſceptione fieret quodam modo ipſa gratia illi

G tia illi homini naturalis, quæ nullum peccatum poſsit
admittere. Quæ gratia propterea per ſpiritum ſanctum
fuerat ſignificanda, quia ipſe proprie ſic eſt deus, vt di-
catur etiam dei donum. Vnde ſufficienter loqui perlõ-
gum eſſet: ſi tamen id fieri poteſt, valde prolixæ diſpu-
Chriſt⁹ peccatū fact⁹. tationis eſt. Nulla igitur voluptate carnalis concu-
piſcentiæ ſeminatus ſiue conceptus eſt, & ideo nullum
Cap. XLI. peccatum originaliter trahens, dei quoque gratia ver-
bo patris vnigenito, non gratia filio ſed natura, in vni-
tate perſonæ modo mirabili & ineffabili adiunctus at-
que concretus, & ideo nullum peccatum & ipſe cõmit-
tens, tamẽ propter ſimilitudinem carnis peccati, in qua
venerat, dictus eſt & ipſe peccatũ ſacrificãdus ad diluẽ-
Oſee. 4. da peccata. In veteri quippe lege peccata vocabantur
ſacrificia pro peccatis. Quod vere iſte factus eſt cuius
2. Cor. 5. erant vmbræ illa. Hinc Apoſtolus cum dixiſſet, Obſe-
cramus pro Chriſto reconciliari deo: continuo ſub-
iunxit atque ait, Eum qui non nouerat peccatum, pro
nobis peccatum fecit, vt nos ſimus iuſticia dei in ipſo.
Non ait, vt in quibuſdam mendoſis codicibus legitur,
Is qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fe-
H cit, tanquam pro nobis Chriſtus ipſe peccauerit: ſed ait,
Eum qui non nouerat peccatum, id eſt Chriſtum, pro
nobis peccatum fecit deus, cui reconciliandi ſumus:
hoc eſt ſacrificium pro peccatis, per quod reconciliari
valeremus. Ipſe ergo peccatum vt nos iuſticia: nec no-
ſtra, ſed dei ſimus: nec in nobis, ſed in ipſo: ſicut ipſe pec
catum non ſuum, ſed noſtrum: nec in ſe, ſed in nobis
conſtitutum, ſimilitudine carnis peccati, in qua crucifi-
xus eſt, demonſtrauit: vt quoniam peccatum ei non in-
erat, ita quodam modo peccato moreretur dum mo-
ritur carne, in qua erat ſimilitudo peccati: & cum ſe-
cundum vetuſtatem peccati nunquam ipſe vixiſſet, no-
ſtram ex morte veteri, qua in peccato mortui fuera-
mus, reuiuiſcẽtem vitam noua ſua reſurrectione ſigna-
Baptiſma. ret. Ipſum eſt quod in nobis celebratur, magnum
Cap. XLII. baptiſmatis ſacramentum, vt quicunque ad iſtam perti-
nent gratiam, moriãtur peccato, ſicut ipſe peccato mor
tuus dicitur: quia mortuus eſt carni, hoc eſt peccati ſi-
militudini: & viuant de lauacro renaſcendo, ſicut ipſe
I de ſepulchro reſurgendo, quamlibet corporis ætatem
Baptiſmus infantum & ſenum. gerant. A paruulo enim recens nato vſque ad de-
crepitum ſenem, ſicut nullus prohibendus eſt à baptiſ-
mo, ita nullus eſt qui non peccato moriatur in baptiſ-
Cap. XLIII. mo: ſed paruuli tantum originali, maiores autem etiam
De cõ. di. 4 c. paruulo. iis omnibus moriuntur peccatis, quæcunque male vi-
uendo addiderunt ad illud, quod naſcẽdo traxerunt.
4. ſent. diſt. 4. ca. 1. Sed ideo etiam ipſi peccato mori plerunque dicũ-
tur, cum proculdubio non vni, ſed multis peccatis om-
Figura ἐτέρωσις qua numerus accipitũ p numero. nibúſque moriantur, quæcunq; iam propria commiſe-
runt, vel cogitatione, vel locutione, vel opere: quia etiã
per ſingularem numerum pluralis numerus ſignificari
ſolet, ſicut ait ille: Vterumq; armato milite complent:
quanuis hoc multis militibus fecerint. Et in noſtris lite-
Ca. XLIIII. ris legitur, Ora ergo ad dominũ, vt auferat à nobis ſer-
Aeneid. 2. pentem. Non ait ſerpentes: quos patiebatur populus vt
Nume. 21. hoc diceret, & innumerabilia talia. Cum vero & illud
2. ſen di. 33 c. Et quod. & ca. aliquin. originale vnum plurali numero ſignificatur, quãdo di-
cimus in peccatorum remiſsionem baptizari paruulos,
nec dicimus in remiſsionem peccati: illa eſt cõtraria lo
cutio, qua per pluralem locutionem ſignificatur nume
rus ſingularis. Sicut de Herode mortuo in Euãgelio di
Matth. 2. ctum eſt: Mortui ſunt enim qui quærebant animã pue-
Exod. 32. ri. Non dictum eſt, mortuus eſt. Et in Exodo, Fecerunt,
inquit, ſibi deos aureos: cum vnum vitulum fecerint tã-

tum, de quo dixerunt: Hi ſunt dij tui Iſraël, qui eduxe- K
runt te de terra Aegypti. Et hic ponentes pluralem pro
ſingulari. Quanuis & in illo peccato vno, quod per *Vno peccato cõprehẽdi plura.*
vnum hominem intrauit in mundum, & in omnes ho
mines pertranſiit, propter quod etiam paruuli baptizã-
tur, poſsint intelligi plura peccata, ſi vnũ ipſum in ſua *Cap. XLV.*
quaſi membra diuidatur ſingula, nam & ſuperbia eſt il- *Roma. 5.*
lic, qua homo in ſua potius eſſe, quàm in dei poteſtate
dilexit. Et ſacrilegium, quia deo non credidit: & homi- *2. ſen. di. 33*
cidium, quia ſemetipſum præcipitauit in mortẽ: & for- *ca. qđ vero.*
nicatio ſpiritalis, quia integritas mentis humanæ ſerpẽ *Gene. 3.*
tina ſuaſione corrupta eſt: & furtum, quia cibus prohi-
bitus vſurpatus eſt: & auaricia, quia pluſquã illi ſuffice-
re debuit appetiuit: & ſi quid aliud in hoc vno admiſſo
diligenti conſyderatione inueniri poteſt. Parentum *Peccatis parentũ obligari filios.*
quoq; peccatis paruulos obligari, nõ ſolum primorum
hominum, ſed etiam ſuorum, de quibus ipſi nati ſunt,
nõ improbabiliter dicitur. Illa quippe diuina ſententia, *Ca. XLVI.*
Reddam peccata patrum in filios: tenet eos vtiq; anteq̃ *Exo. 20.*
per regenerationem ad teſtamentum nouum incipiant
pertinere. Quod teſtamentum prophetabatur cũ dice- L
retur per Ezechielem, non accepturos filios peccata pa *Ezech. 18.*
trum ſuorum, nec alterius futuram in Iſraël parabolam
illam, Patres manducauerunt vuam acerbam, & dentes *Hiere 31.*
filiorum obſtupuerunt. Ideo enim quiſq; renaſcitur, vt
ſoluatur in eo quicquid peccati eſt cũ quo naſcitur. Nã
peccata quæ male agendo poſtea committuntur, poſ-
ſunt & pœnitendo ſanari, ſicut etiam poſt baptiſmum
fieri videmus. Ac per hoc non ob aliud eſt inſtituta re-
generatio, niſi quia vicioſa eſt generatio, vſqueadeo, vt
etiam de legitimo matrimonio procreat⁹ dicat, In ini- *Pſal. 50.*
quitatibus conceptus ſum, & in peccatis mater mea me
in vtero alluit. Neque hic dixit, In iniquitate vel pecca-
to, cum & hoc recte dici poſſet: ſed iniquitates & pec-
cata dicere maluit. Quia & in illo vno quod in omnes *Roma. 5.*
homines pertranſiit, atq; tam magnum eſt, vt in eo mu
taretur & conuerteretur in neceſsitatem mortis huma-
na natura, ſicut ſupra diſſerui, reperiuntur plura pecca-
ta, & alia parentum, qui etſi non ita poſſunt mutare na-
turam, reatu tamẽ obligant filios, niſi gratuita gratia & M
miſericordia diuina ſubueniat. Sed de peccatis a- *Quouſque maiorũ peccata ꝓpagẽtur nõ temere definiendum.*
liorum parentum, quibus ab ipſo Adam vſque ad pa-
trem ſuum, progeneratoribus ſuis quiſque ſuccedit, nõ
immerito diſceptari poteſt: vtrum omnium malis acti-
bus & multiplicatis delictis originalibus, qui naſcitur
implicetur, vt tanto peius quanto poſterius quiſque na-
ſcatur, An propterea deus in tertiam & quartam gene- *Ca. XLVII.*
rationem de peccatis parentum eorum poſteris com- *Exo. 20.*
minetur, quia iram ſuam quantum ad progenerato- *2. ſen. di. 33*
rum ſuorum culpas non extendit vlterius moderatio- *ca. de hoc.*
ne miſerationis ſuæ: ne illi quibus regenerationis gra-
tia non confertur, nimia ſarcina in ipſa ſua æterna
damnatione premerentur, ſi cogerentur ab initio ge-
neris humani omnium præcedentium parentum ſuo-
rum originaliter peccata contrahere, & pœnas pro
eis debitas pendere. An aliud aliquid de re tanta in
ſcripturis ſanctis diligentius perſcrutatis atque tracta-
tis, valeat vel non valeat reperiri, temere non audeo *Abolitio originalis peccati.*
affirmare. Illud tamen vnum peccatum, quod
tam magnum in loco & habitu tantæ infœlicitatis ad-
miſſum eſt, vt in vno homine originaliter atque, vt *Ca. XLVIII*
ita dixerim, radicaliter totum genus humanum dam- *2. ſen. diſt. 33. ca. hic quæri ſolet.*
naretur, non ſoluitur ac diluitur niſi per vnum media-
torem dei & hominum hominem Chriſtum Ieſum,
qui ſolus potuit ita naſci, vt ei opus non eſſet renaſci. *1. Timo. 2.*

Non enim

A

Chriſtus baptizatus à Ioanne. Cap. XLIX. D: cō. di. 4 ca. non rege nerabātur.

Non enim renaſcebantur, qui baptiſmate Ioannis baptizabantur, à quo & ipſe baptizatus eſt, ſed quodam præcurſorio illius miniſterio qui dicebat, Parate viam domino: huic vni in quo ſolo renaſci poterant, parabantur. Huius enim baptiſmus eſt non in aqua tātum, ſicut fuit Ioannis, verumetiam in ſpiritu ſancto, vt de illo ſpiritu regeneretur quiſquis in Chriſtum credit, de quo Chriſtus regeneratus regeneratione non eguit.

Matt. 3. Ibidem.

Vnde vox illa patris quæ ſuper baptizatum facta eſt. Ego hodie genui te: nō vnum illum temporis idem quo baptizatus eſt, ſed immutabilis æternitatis oſtendit, vt illum hominem ad vnigeniti perſonam pertinere monſtraret. Vbi enim dies nec heſterni fine inchoatur, nec initio craſtini terminatur, ſemper hodiernus eſt. In aqua ergo voluit baptizari à Ioanne, non vt eius iniquitas vlla dilueretur, ſed vt magna commendaretur humilitas. Ita quippe nihil in eo baptiſmus quod ablueret, ſicut mors nihil quod puniret, inuenit: vt diabolus veritate iuſticiæ, non violentia poteſtatis oppreſſus & victus, quoniam ipſum ſine vllo peccati merito iniquiſsime occiderat, per ipſum iuſtiſsime a-

B

mitteret quos peccati merito detinebat. Vtrunque igitur ab illo, id eſt, & baptiſmus & mors certè diſpenſationis cauſa, non miſeranda neceſsitate, ſed miſerante potius voluntate ſuſceptum eſt: vt vnus peccatum tolleret mundi, ſicut vnus peccatum miſit in mundum, hoc eſt, in vniuerſum genus humanum.

Gratia abo lens oīa pec cata. Ca. L. Roma. 5.

Niſi quòd ille vnus vnum peccatum miſit in mundum, iſte vero vnus nō ſolum vnum illud, ſed cuncta ſimul abſtulit quæ addita inuenit. Vnde dicit Apoſtolus, Non ſicut per vnum peccantem, ita eſt & donum. Nam iudicium quidem ex vno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Quia vtique illud vnum quod originaliter trahitur, etiam ſi ſolum ſit, obnoxios damnationi facit, gratia vero ex multis delictis iuſtificat hominem, qui præter illud vnum quod communiter cum omnibus originaliter traxit, ſua quoque propria multa commiſit.

Renati in Chriſto liberamur. Cap. LI. Roma. 5.

Veruntamen quod paulo poſt dicit, Sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iuſticiam in omnes homines ad iuſtificationem vitæ: ſatis indicat ex Adam neminem natum, ni-

C

ſi damnatione detineri, & neminem niſi in Chriſto renatum à damnatione liberari.

Baptiſmi myſterium. Cap. LII.

De qua per vnum hominem pœna, & per vnum hominem gratia cum locutus fuiſſet, quantum illi epiſtolæ ſuæ loco ſufficere iudicauit, deinde ſacri baptiſmatis in cruce Chriſti grande myſterium commendauit: eo modo, vt intelligamus nihil aliud eſſe in Chriſto baptiſmum, niſi mortis Chriſti ſimilitudinem: nihil autem aliud mortem Chriſti crucifixi, niſi remiſsionis peccati ſimilitudinem: vt quemadmodum in illo vera mors facta eſt, ſic in nobis vera remiſsio peccatorum: & quemadmodum in illo vera reſurrectio, ita in nobis vera iuſtificatio.

Roma. 6. Roma. 5.

Ait enim, Quid ergo dicemus? Permanebimus in peccato, vt gratia abundet? Dixerat enim ſuperius, Vbi enim abundauit peccatum, ibi ſuperabundauit gratia. Et ideo quæſtionem ſibiipſi propoſuit, vtrum propter abundātiam gratiæ conſequendam in peccato ſit permanendum. Sed reſpondit, Abſit. Atque ſubiecit.

Roma. 6. De conſ. di. 4. cap. vt oſtenderet.

Si mortui ſumus peccato, quo modo viuemus in illo? Deinde vt oſtenderet nos mortuos eſſe peccato, An ignoratis, inquit, quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Si ergo hinc oſtēdimur mortui eſſe peccato, quia in morte Chriſti baptizati ſumus, profecto & paruuli qui baptizantur in

D

Chriſto, peccato moriuntur, quia in morte ipſius baptizātur.

Roma. 6.

Nullo enim excepto dictum eſt, Quicunq; enim baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus, Et ideo dictum eſt, vt probaretur mortuos nos eſſe peccato. Cui autem peccato paruuli renaſcendo moriuntur, niſi quod naſcendo traxerunt? Ac per hoc etiam ad ipſos pertinet quod ſequitur, dicens: Cōſepulti enim ſumus illi per baptiſmum in mortem, vt quemadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per gloriā patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini morti eius, ſimul & reſurrectionis erimus, hoc ſcientes, quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt euacuetur corpus peccati, vt vltrà nō ſeruiamus peccato: Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam viuemus cum illo, ſcientes quia Chriſtus reſurgens à mortuis, iam nō moritur, & mors illi vltra non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidē eſſe peccato, viuere autem deo in Chriſto Ieſu.

E

Hinc enim probare cœperat non eſſe nobis permanendum in peccato, vt gratia abundaret, & dixerat, Si mortui ſumus peccato, quo modo viuemus in eo? Atq; vt oſtenderet mortuos nos eſſe peccato, ſubiecit, An ignoratis quoniam quicunque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte illius baptizati ſumus? Sic itaq; totum locum iſtum cōcluſit, vt cœpit. Mortem quippe Chriſti ſic inſinuauit, vt etiam ipſum mortuum diceret eſſe peccato. Cui peccato, niſi carnis, in qua erat, non peccatum, ſed ſimilitudo peccati, & ideo nomine appellat peccati?

De cō. diſt. 4. ca. vt oſtenderet. Roma. 6.

Baptizatis itaque in morte Chriſti, in qua non ſolū maiores, verumetiam paruuli baptizantur, ait: Sic & vos, id eſt, quemadmodum Chriſtus, ſic & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato, viuere autem deo in Chriſto Ieſu.

Crux, ſepultura, reſurrectio, aſcēſio, quo modo ad nos pertineant. Cap. LIII. Galat. 5. Roma. 6.

Quicquid igitur geſtum eſt in cruce Chriſti, in ſepultura, in reſurrectione tertio die, in aſcenſione in cœlum, & in ſede ad dexteram patris: ita geſtum eſt, vt his rebus non myſtice tantum dictis, ſed etiam geſtis configuraretur vita Chriſtiana quæ hic geritur. Nā propter eius crucem dictum eſt, Qui autem Ieſu Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum viciis & concupiſcentiis. Propter ſepulturam, Conſepulti enim ſumus cum Chriſto per baptiſmum in mortem. Propter reſurrectionem, Vt quemadmodum Chriſtus reſurrexit à mortuis per gloriam † patris, ita & nos in nouitate vitę ambulemus.

F

† al. gratiā. Coloſſ. 3.

Propter aſcenſionem vero in cœlum, ſedémque ad dexteram patris. Si autem reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite: vbi Chriſtus eſt ad dexteram dei ſedens. Quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo.

Iudicium. Cap. LIIII. 2. Timot. 4.

Iam vero quod de Chriſto confitemur futurum, quoniam de cœlo vēturus eſt, viuos iudicaturus & mortuos, nō pertinet ad vitam noſtram quæ hic geritur, quia nec in rebus geſtis eius eſt, ſed in fine ſeculi gerendis. Ad hoc pertinet quod Apoſtolus ſecutus adiunxit, Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum illo in gloria.

Coloſſ. 3. Iudicare viuos & mortuos. Cap. LV. 4. ſe. di. 43. ca. his aūt.

Duobus autem modis accipi poteſt, quod viuos & mortuos iudicabit: ſiue vt viuos intelligamus, quos hic nondum mortuos, ſed adhuc in iſta carne viuentes inuenturus eſt eius aduentus. Mortuos autem, qui de corpore priuſquam veniat exiere vel exituri ſunt, Siue viuos iuſtos, mor-

tuos

G tuos autem iniuſtos, quoniam iuſti quoque iudicabun-
tur. Aliquando enim iudiciū dei ponitur in malo. Vn-
Ioan.5. de illud eſt, Qui autem male egerūt, in reſurrectionem
iudicij. Aliquando & in bono, ſecūdum quod dictum
Pſal.53. eſt: Deus in nomine tuo ſaluum me fac, & in virtute
tua iudica me. Per iudicium quippe dei fit ipſa bono-
Matt.25. rum malorúmque diſcretio, vt liberandi à malo, non
perdendi cum malis, boni ad dexteram ſegregentur.
Pſal.42. Propter quod ille clamabat, Iudica me deus. Et quid di
xerat velut exponens, & diſcerne, inquit, cauſam meam
Spiritꝰ ſanctus. de gente non ſancta. Cum autem de Ieſu Chriſto
filio dei vnico domino noſtro, quod ad breuitatem cō
Cap.LVI. feſsionis pertinet dixerimus, adiungimus ſic credere
nos & in ſpiritum ſanctum, vt illa Trinitas complea-
tur quæ deus eſt, Deinde ſancta commemoratur Ec-
cleſia. Vnde datur intelligi rationalem creaturam ad
Galat.4. Hieruſalem liberam pertinentem, poſt commemora-
tionem creatoris, id eſt, ſummæ illius Trinitatis fuiſſe
ſubdēdam. Quoniam quicquid de homine Chriſto di
ctum eſt, ad vnitatem perſonæ vnigeniti pertinet. Re-
H ctus itaque cōfeſsionis ordo poſcebat, vt Trinitati ſub-
Eccleſia. iungeretur Eccleſia, tanquam habitatori domus ſua, &
deo templum ſuum, & conditori ciuitas ſua. Quæ to-
ta hic accipienda eſt, non ſolum ex parte qua peregri-
Pſal.95. natur in terris à ſolis ortu vſque ad occaſum laudans
nomen domini, & poſt vetuſtatis captiuitatem cantans
cāticum nouum: verumetiam ex illa quæ in cœlis ſem-
per ex quo condita eſt cohæſit deo, nec vllum ſui ca-
ſus malū experta eſt. Hæc in ſanctis angelis beata per-
ſiſtit, & ſuæ parti peregrinanti ſicut oportet opitula-
tur: quia vtraque vna erit conſortio æternitatis, & nūc
vna eſt vinculo charitatis, quæ tota inſtituta eſt ad co-
lendum vnum deum. Vnde nec tota, nec vlla pars eius
vult ſe coli pro deo, nec cuiquam eſſe deus pertinenti
ad templum dei, quod ædificatur ex dijs quos facit non
factus deus. Ac per hoc ſpiritus ſanctus ſi creatura non
creator eſſet, profecto creatura rationalis eſſet. Ipſe e-
nim eſſet ſumma creatura, & ideo in regula fidei non
poneretur ante Eccleſiam, quia & ipſe ad Eccleſiam
pertineret in illa eius parte quæ in cœlis eſt. Nec habe-
ret templum, ſed etiam ipſe templum eſſet. Templum
1.Cor.6. autem habet de quo dicit Apoſtolus, Neſcitis quia cor-
I pora veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti, qui in vobis
1.Cor.6. eſt, quem habetis à deo? De quibus alio loco dicit, Ne-
ſcitis quia corpora veſtra membra Chriſti ſunt? Quo
modo ergo deus non eſt qui templum habet? Aut mi-
nor Chriſto eſt cuius membra templum habet? Neque
enim aliud templum eius, & aliud templum dei eſt,
1.Cor.3. cum idem dicat Apoſtolus, Neſcitis, quia templum dei
eſtis. Quod vt probaret, adiecit, Et ſpiritus dei habitat
in vobis. Deus ergo habitat in templo ſuo, non ſolum
ſpiritus ſanctus, ſed etiam pater & filius, qui etiam de
Coloſſ.1. corpore ſuo, per quod factus eſt caput Eccleſiæ, quæ
in hominibus eſt, vt ſit ipſe in omnibus primatum te-
nens, ait, Soluite templum hoc, & in triduo ſuſcitabo
illud. Templum ergo dei, hoc eſt totius ſummæ illius
trinitatis, ſancta eſt Eccleſia, ſcilicet vniuerſa in cœlo
Stabilitas angelorū. & in terra. Sed de illa quæ in cœlis eſt, affirma-
re quid poſſumus, niſi quod nullus in ea malus eſt, nec
Cap.LVII. quiſquam deinceps de illa cecidit aut caſurus eſt, ex
2.Pet.2. quo deus angelis peccantibus non pepercit, ſicut ſcri-
Vocabula angelorū. bit Apoſtolus Petrus, ſed carceribus caliginis inferni
retrudens tradidit in iudicio puniendos reſeruari.
Cap.LVIII. Quo modo autem ſe habeat beatiſsima illa & ſu-
Hebr.1. perna ſocietas, quæ ibi ſint differentiæ perſonarum, vt
cum omnes tanquam generali nomine angeli nun- K
cupentur, ſicut in epiſtola ad Hebræos legimus: Cui e-
nim angelorum deus dixit aliquando, Sede à dextris *Pſal.109.*
meis? hoc quippe modo ſignificauit omnes vniuerſa-
liter angelos dici: ſint tamen & illic archangeli: &
vtrum iidem archangeli nominentur virtutes, atque
ita dictum ſit, Laudate eum omnes angeli eius, lau- *Pſal.148.*
date eum omnes virtutes eius: ac ſi diceretur, lauda-
te eum omnes angeli eius, laudate eum omnes archan-
geli: & quid inter ſe diſtent quatuor illa vocabula, qui-
bus vniuerſam ipſam cœleſtem ſocietatem videtur A-
poſtolus eſſe complexus dicendo, Siue ſedes, ſiue do- *Coloſſ.1.*
minationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, dicant qui
poſſunt, ſi tamen poſſunt probare quod dicunt, ego me
iſta ignorare confiteor. Sed nec illud quidem certum [illegible]
habeo, vtrum ad eandem ſocietatem pertineant, ſol & [illegible]
luna & cuncta ſydera, quanuis nonnullis lucida cor-
pora eſſe, non cum ſenſu vel intelligentia videantur. *Corpora angelorum.*
Itémque angeli, quis explicet cum qualibus cor-
poribus apparuerint hominibus, vt non ſolum cerne- *Cap.LIX.*
rentur, verumetiam tangerentur, & rurſus non ſolida L
corpulentia, ſed ſpiritali potentia quaſdam viſiones,
non oculis corporeis, ſed ſpiritalibus vel mentibus in-
gerant, vel dicant aliquid non ad aurem forinſecus,
ſed intus in animo hominis, etiam ibidem ipſi conſti-
tuti: ſicut ſcriptum eſt in Prophetarum libro, Et dixit
mihi angelus qui loquebatur in me: non enim ait, *Zacha.1.*
qui loquebatur ad me, ſed in me. Vel appareant & in
ſomnis, & colloquantur more ſomniorum. Habe-
mus quippe in Euangelio, Ecce angelus domini ap- *Matt.1.*
paruit illi in ſomnis dicens. His enim modis velut in-
dicant ſe angeli contrectabilia corpora non habere.
Faciúntque difficillimam quæſtionem, quo modo pa-
tres eis pedes lauerint, quo modo Iacob cum angelo *Gene.18.*
tam ſolida contrectatione luctatus ſit. Cum iſta quæ- *19.& 32.*
runtur, & ea ſicut poteſt quiſque coniectat, non inuti-
liter exercentur ingenia, ſi adhibeatur diſceptatio mo-
derata, & abſit error opinantium ſe ſcire quod ne-
ſciunt. Quid enim opus eſt vt hæc atque huiuſmodi
affirmentur vel negentur, vel definiantur cum diſcri-
mine, quando ſine crimine neſciuntur? Magis *Artes ſatanæ vitādæ.*
opus eſt diiudicare atque dignoſcere, cum ſe ſatanas
transfigurat velut angelum lucis, ne fallendo ad ali- *Cap.LX.*
qua pernicioſa ſeducat. Nam quando ſenſus corporis M
fallit, mentem vero non mouet à vera rectáque ſen- *2.Cor.11.*
tentia, qua quiſque vitam fidelem gerit, nullum eſt in
religione periculum. Vel cum ſe bonum fingens, ea fa-
cit ſiue dicit, quæ bonis angelis congruunt, etiam ſi
credatur bonus, non eſt error Chriſtianæ fidei pericu-
loſus, aut morbidus. Cum vero per hæc aliena ad ſua
incipit ducere, tunc eum dignoſcere, nec ire poſt eum,
magna & neceſſaria vigilantia eſt. Sed quo modo v-
nuſquiſque hominum idoneus eſt omnes mortiferos
eius dolos euadere, niſi regat atque tueatur deus? Et ip-
ſa huius rei difficultas ad hoc eſt vtilis, ne ſit ſpes ſibi
quiſque aut homo alter alteri, ſed deus ſuis omnibus.
Id enim nobis potius expedire prorſus piorum ambi-
git nemo. Hæc ergo quæ in ſanctis angelis & vir- *Eccleſia angelorum & noſtra.*
tutibus dei eſt Eccleſia, tunc nobis ſicuti eſt innoteſcet,
cum ei coniuncti fuerimus in finem, ad ſimul haben-
dam beatitudinem ſempiternam. Iſta vero quæ ab illa *Cap.LXI.*
peregrinatur in terris, eo nobis notior eſt quod in il-
la ſumus, & quia hominum eſt, quod & nos ſumus. Hęc
ſanguine mediatoris nullum habentis peccatū, ab om-
ni redempta eſt peccato, eiúſque vox eſt, Si deus pro *Roma.8.*
nobis

A nobis quis contra nos? Qui filio proprio ſuo non pe-
percit,ſed pro nobis omnibus tradidit illum. Nō enim
pro angelis mortuus eſt Chriſtus. Sed ideo etiam pro
angelis fit quicquid hominum per eius mortem redi-
mitur & liberatur à malo, quoniam cum eis quodam
modo redit in gratiam poſt inimicicias quas inter ho-
mines & ſanctos angelos peccata fecerunt, & ex ipſa
hominum redemptione ruinæ illius angelicæ detri-
Christ° inſtaurat oīa. menta reparantur. Et vtique nouerunt ſancti
angeli docti à deo, cuius veritatis æterna contempla-
Cap.LXII. tione beati ſunt,quanti ſunt, quanti numeri ſupplemē-
tum de genere humano integritas illius ciuitatis expe-
ctet. Propter quod ait Apoſtolus, inſtaurari omnia in
Chriſto quæ in cœlis ſunt & quę in terris.In ipſo quip-
pe inſtaurantur quæ in cœlis ſunt,cum id quod inde in
angelis lapſum eſt ex hominibus redditur. Inſtauran-
tur autem quæ in terris ſunt,cum ipſi homines qui præ-
deſtinati ſunt ad æternam vitam à corruptionis vetu-
ſtate renouantur. Ac ſic per illud ſingulare ſacrificium,
in quo mediator eſt immolatus, quod vnum multæ in
lege victimæ figurabant,pacificantur cœleſtia cum ter-
B reſtribus, & terreſtria cum cœleſtibus. Quoniam ſicut
Coloſſ.1. idem Apoſtolus dicit,In ipſo complacuit omnem ple-
nitudinem diuinitatis inhabitare, & per eum reconci-
liari omnia in ipſum, pacificans per ſanguinem crucis
Philip.4. eius, ſiue quæ in cœlis ſunt, ſiue quæ in terris. Pax
Pax regni cœlorum. iſta præcellit, ſicut ſcriptum eſt, omnem intellectum,
neque ſciri à nobis niſi cum ad eam venerimus poteſt.
Ca.LXIII. Quo modo enim pacificātur cœleſtia niſi in nobis, id
eſt,concordando nobiſcum? Nam ibi ſemper eſt pax,
& inter ſe vniuerſis intellectualibus creaturis,& cū ſuo
22. de ciui. dei,ca.29. creatore. Quæ pax præcellit,vt dictum eſt,omnē intel-
lectum,ſed vtique noſtrum,non eorum qui ſemper vi-
dent faciem patris. Nos autem quantuſcūque ſit in no-
1.Cor.13. bis intellectus humanus, ex parte ſcimus, & videmus
nunc per ſpeculum in ænigmate. Cū vero æquales an-
gelis dei fuerimus,tunc quemadmodum & ipſi videbi-
mus facie ad faciem, tantámque pacem habebimus er-
ga eos,quantam & ipſi erga nos, quia tantum eos dile-
cturi ſumus,quantum ab eis diligimur.Itaque pax eorū
nota nobis erit,quia & noſtra talis ac tāta erit,nec præ-
cellet tunc intellectum noſtrum. Dei vero pax quæ il-
C lic eſt erga eos, & noſtrum & illorum intellectum ſine
dubitatione præcellet. De ipſo quippe beata eſt ratio-
nalis creatura quæcunque beata eſt, non ipſe de illa.
Vnde ſecundum hoc melius accipitur quod ſcriptum
Pax dei. eſt,Pax dei quæ præcellit omnem intellectum: vt in eo
Philip 4. quod dicit,omnem,nec ipſe intellectus ſanctorum an-
gelorum eſſe poſsit exemptus, ſed dei ſolius. Neque
Remißio peccatorū. enim & ipſius intellectum pax eius excellit. Con-
cordant autem angeli nobiſcum etiam nunc cum rè-
Ca.LXIIII mittuntur noſtra peccata. Ideo poſt commemoratio-
nem ſanctæ Eccleſiæ in ordine confeſsionis ponitur,
remiſsio peccatorum. Per hanc enim ſtat Eccleſia quæ
in terris eſt,per hanc nòn perit quod perierat & inuen-
tum eſt. Excepto quippe baptiſmatis munere,quod cō-
Luc.15. tra originale peccatum donatum eſt, vt quod genera-
tione attractum eſt, regeneratione detrahatur, & ta-
men actiua quoque peccata quæcunque corde, ore, o-
pere commiſſa inuenerit,tollit, Hac ergo excepta ma-
gna indulgentia, vnde incipit hominis renouatio, in
qua ſoluitur omnis reatus & ingeneratus & additus,
ipſa etiam vita cætera iam ratione vtentis ætatis,quan-
talibet præpolleat fœcunditate iuſticiæ, ſine remiſsio-
ne peccatorum non agitur, Quoniam filij dei quan-
diu mortaliter viuunt,cum morte confligunt.Et quan- D
uis de illis ſit veraciter dictum, Quotquot ſpiritu dei *Roma.8.*
aguntur, hi filij ſunt dei: ſic tamen ſpiritu dei exci-
tantur, & tanquam filij dei proficiunt ad deum, vt
etiam ſpiritu ſuo,maxime aggrauante corruptibili cor- *Sap.9.*
pore tanquam filij hominum quibuſdam motibus hu-
manis deficiant ad ſeipſos, & ideo peccent. Intereſt
quidem quantum ſatis dicitur, Neque enim quia pec-
catum eſt omne crimen, ideo crimen eſt etiam omne *Crimen.*
peccatum. Itaque ſanctorum hominum vitam, quan- *Peccatum.*
diu in hac morte viuitur, inueniri poſſe dicimus ſine
crimine: peccatum autem ſi dixerimus quia non ha- *1.Ioan.1.*
bemus, vt ait ſanctus Apoſtolus, noſmetipſos ſeduci-
mus, & veritas in nobis non eſt. Sed neque de ip- *Pœnitētia.*
ſis criminibus quamlibet magnis remittendis in ſan- *Cap.LXV.*
cta Eccleſia, dei deſperanda eſt miſericordia agenti- *De pœ. di.1*
bus pœnitentiam ſecundum modum ſui cuiuſque pec- *ca.in actiōe.*
cati.In actione autem pœnitentiæ,vbi tale crimē com- *4.ſē.di.20.*
miſſum eſt, vt is qui commiſit, à Chriſti etiam corpo- *ca. Si vero.*
re ſeparetur, non tam conſyderanda eſt menſura tem-
poris,quàm doloris, Cor enim contritum & humilia- *Pſal.50.*
tum deus non ſpernit. Verum quia plerunque dolor E
alterius cordis occultus eſt alteri, neque in aliorum no
ticiam per verba vel quæcunque alia ſigna procedit,
cum ſit coram illo cui dicitur, Gemitus meus à te non *Pſal.37.*
eſt abſconditus: recte conſtituuntur ab ijs qui Eccle-
ſiæ præſunt tempora pœnitentiæ, vt fiat etiam ſatis Ec-
cleſiæ,in qua remittuntur ipſa peccata: Extra eam quip-
pe non remittuntur.Ipſa nanque proprie ſpiritum ſan-
ctum pignus accepit, ſine quo non remittuntur vlla
peccata,ita vt quibus dimittuntur,conſequantur vitam
æternam. Magis enim propter futurum iudicium *Iudiciū futurū peccatis pœnam præſcribet.*
fit remiſsio peccatorum. In hac autem vita vſqueadeo
valet quod ſcriptum eſt, Graue iugum ſuper filios A-
dam à die exitus de ventre matris eorum, vſque in
diem ſepulturæ in matrem omnium,vt etiam paruulos *Ca.LXVI.*
videamus poſt lauacrum regenerationis diuerſorum *Eccli.40.*
malorum afflictione cruciari: vt intelligamus totum
quod ſalutaribus agitur ſacramentis, magis ad ſpem
futurorum bonorum, quàm ad retentionem vel ad-
eptionem præſentium pertinere. Multa etiam mala hic
videntur ignoſci,& nullis ſupplicijs vindicari, ſed eo-
rum pœnæ reſeruantur in poſterum. Neque enim fru- F
ſtra ille proprie dicitur dies iudicij, quando venturus
eſt iudex viuorum atque mortuorum. Sicut econtra-
rio vindicantur hic aliqua,& tamen ſi remittūtur, pro-
fecto in futuro ſeculo non nocebūt. Propterea de qui-
buſdam temporalibus pœnis quæ in hac vita peccan-
tibus irrogantur, eis quorum peccata delentur ne reſer
uentur in finem,ait Apoſtolus, Si enim noſmetipſos iu *1.Cor.11.*
dicaremus,à domino non iudicaremur. Cum iudica-
mur autem à domino, corripimur, ne cum hoc mun-
do damnemur. Creduntur autem à quibuſdam *Titulus fidei an ſit profuturus.*
etiam ij qui nomen Chriſti non relinquunt, & eius la-
uacro in Eccleſia baptizantur, nec ab ea vllo ſchiſmate
vel hæreſi præciduntur,in quantiſlibet ſceleribus viuāt, *Ca.LXVII.*
quę nec diluant,pœnitendo,nec eleemoſynis redimāt, *21.de ciui.*
ſed in eis vſque ad huius vitæ vltimum diem pertina- *dei,ca.21.*
ciſsime perſeuerent,ſalui futuri per ignem:licet pro ma *1.Cor.3.*
gnitudine facinorum flagitiorumq; diuturno, non ta- *Purgatoriū*
men æterno igne puniri.Sed qui hoc credūt, & tamen
catholici ſunt, humana quadam beneuolentia mihi
falli videntur. Nam ſcriptura diuina aliud conſulta re-
ſpondet. Librum autem de hac quæſtione ſcripſi, cuius *Cap.14.15.*
titulus eſt,de fide & operibus. Vbi ſecundum ſcripturas *& 16.*

G ſanctas, quantum deo adiuuante potui, demonſtraui
eam fidem ſaluos facere, quam ſatis euidenter expreſsit
Galat.5. Paulus Apoſtolus dicens, In Chriſto enim Ieſu neque
circuncisiō quicquam valet, neque prepucium, ſed fides
quæ bene per dilectionem operatur. Si autem male &
non bene operatur, proculdubio ſecūdum Apoſtolum
Iaco.2. Iacobum, mortua eſt in ſemetipſa. Qui rurſus ait, Si fi-
dem dicat ſe quiſquam habere, opera autem nō habeat,
nunquid poterit fides ſaluare eum? Porrò autem ſi ho-
mo ſceleratus propter fidem ſolam per ignem ſaluabi-
tur, & ſic eſt accipiendū quod ait beatus Paulus Apoſto
1.Cor.3. lus, Ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem: po
terit ergo ſaluare ſine operib⁹ fides, & falſum erit quod
dixit eius coapoſtolus Iacobus. Falſum erit & illud
1.Cor.6. quod idem ipſe Paulus dixit, Nolite, inquit, errare, ne-
que fornicatores, neque idolis ſeruientes, neque adul-
teri, neque molles, neque maſculorum concubitores,
neque fures, neque auari, neque maledici, neque ebrio-
ſi, neque rapaces regnum dei poſsidebūt. Si enim etiam
in iſtis perſeuerantes criminibus, tamen propter fidem
Chriſti ſalui erunt, quo modo in regno dei non erunt?

H Sed quia hæc Apoſtolica manifeſtiſsima & aper-
Per ignem tiſsima teſtimonia falſa eſſe non poſſunt, illud quod
ſaluari. obſcure dictum eſt de iis qui ſuperædificant ſupra fun-
Ca.LXVIII damentum quod eſt Chriſtus, non aurum, non argen-
1.Cor.3. tum, non lapides precioſos, ſed ligna, fœnum, ſtipulam:
de his enim dictum eſt quòd per ignem ſalui erūt, quo-
niam fundamenti merito non peribunt: ſic intelligen-
dum eſt, vt iis manifeſtis non inueniatur eſſe contra-
4.ſē.di.21. rium. Ligna quippe & fœnum & ſtipula non abſurde
c.hic obiici. accipi poſſunt rerum ſecularium, quanuis licite conceſ
Li.21. de ci ſarum, tales cupiditates, vt amitti ſine animi dolore nō
ui.dei, cap. poſsint. Cum autem iſte dolor vrit, ſi Chriſtus in corde
21.& 26. fundamenti locum habet, id eſt, vt ei nihil antepona-
tur, & malit homo qui tali dolore vritur, rebus quas ita
diligit magis carere quàm Chriſto: per ignem fit ſal-
uus, Si autem res huiuſmodi temporales ac ſeculares
tempore tentationis maluerit tenere quàm Chriſtum,
eum in fundamento non habuit: quia hæc priore loco
habuit, cum in ædificio prius non ſit aliquid fundamē-
to. Ignis enim de quo locutus eſt eo loco Apoſtolus
I Paulus, talis debet intelligi, vt ambo per eum tranſeant,
1.Cor.3. id eſt, & qui ædificat ſupra hoc fundamentum aurum,
argentum, lapides precioſos: & qui ædificat ligna, fœ-
num, ſtipulam. Cum enim hoc dixiſſet, adiunxit: Vni-
uſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus
permanſerit, quod ſuperædificauit, mercedem accipiet.
Si cuius opus autem exuſtum fuerit, damnum patietur:
ipſe autem ſaluus erit, ſic tamen quaſi per ignem. Non
ergo vnius eorum, ſed vtriuſque opus ignis probabit.
Eſt quidem ignis tentatio tribulationis, de quo aperte
Eccli.27. alio loco ſcriptum eſt, Vaſa figuli probat fornax, & ho-
1.Cor.7. mines iuſtos tentatio tribulationis. Iſte ignis in hac in-
terim vita facit quod Apoſtolus dixit, ſi accidat duo-
bus fidelibus: vni ſcilicet cogitanti quæ dei ſunt, quo
modo placeat deo, hoc eſt ædificanti ſuper Chriſtum
fundamentum, aurum, argentum, lapides precioſos: al-
teri autem cogitanti ea quæ mūdi ſunt, quo modo pla-
ceat vxori, id eſt, ædificanti ſuper idem fundamentum,
ligna, fœnum, ſtipulam. Illius enim opus non exuritur,
quia non ea dilexit quorum amiſsione crucietur. Exu-
ritur autem opus huius, quoniam ſine dolore nō per-
eunt, quæ cum amore poſſeſſa ſunt. Sed quoniam al-
ter vtra conditione propoſita, eis potius carerere malit
quàm Chriſto, nec timore amittendi talia, deſerit Chri

ſtum, quanuis doleat dum amittit, ſaluus eſt quidem, K
ſic tamen quaſi per ignem. Quia vrit eum rerum do- *1.Cor.3.*
lor quas dilexerat amiſſarum, ſed non ſubuertit neque
conſumit fundamenti ſtabilitate atque incorruptione
munitum. Tale aliquid etiam poſt hanc vitam *Purgatori⁹*
fieri incredibile non eſt, & vtrum ita ſit quæri poteſt. *ignis.*
Et aut inueniri aut latere nonnullos fideles per ignem *Cap.LXIX.*
quendam purgatorium, quanto magis minúſve bona *4.ſen.di.21*
pereuntia dilexerunt, tanto tardius citiúſque ſaluari: *ca.In illo.*
non tamen tales de quibus dictum eſt, quòd regnum *1.Cor.6.*
dei non poſsidebunt, niſi conuenienter pœnitentibus
eadem crimina remittantur. Conuenienter autem di-
xi, vt ſteriles in eleemoſynis non ſint, quibus tantum
tribuit ſcriptura diuina, vt earum tantummodo fru-
ctum ſe imputaturum prænunciet dominus dextris, &
earum tantummodo ſterilitatem ſiniſtris, quando his
dicturus eſt, Venite benedicti patris mei, percipite re- *Matt.25.*
gnum dei. Illis autem, Ite [maledicti] in ignem æternū.

Sanè cauendum eſt ne quiſquam exiſtimet infan- *Infāda cri-*
da illa crimina, qualia qui agunt, regnum dei non poſ- *mina peni-*
ſidebunt, quotidie perpetranda, & eleemoſynis quoti- *t⁹ reſcīdēda*
die redimenda. In melius quippe eſt vita mutanda, & *Cap.LXX.*
per eleemoſynas de peccatis præteritis eſt propician- L *De pœ*
dus deus, non ad hoc emendus quodam modo, vt ea *ni.di.3.ca.*
ſemper liceat impune committere. Nemini enim de- *Sanè.*
dit laxamentum peccandi, quanuis miſerando deleat *4.ſē. di.14*
iam facta peccata, ſi non ſatisfactio congrua negliga- *c. In medio*
tur. De quotidianis autem breuibus leuibuſque *Eccli.15.*
peccatis, ſine quibus hæc vita non ducitur, quotidia- *Oratione*
na oratio fidelium ſatisfacit. Eorum eſt enim dicere, *dñica ex-*
Pater noſter qui es in cælis. Qui iam patri tali regene- *piari leuio-*
rati ſunt ex aqua & ſpiritu ſancto. Delet omnino hæc *ra peccata.*
oratio minima & quotidiana peccata. Delet & illa à *Ca.LXXI.*
quibus vita fidelium ſcelerate etiam geſta, ſed pœni- *De pœ.diſt.*
tendo in melius mutata diſcedit: ſi quemadmodum *3.c. De quo*
veraciter dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, quoni- *tidianis.*
am non deſunt quæ dimittantur, ita veraciter dicatur, *4.ſē.di. 14*
ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris, id eſt, ſi *c.Qua aūt.*
fiat quod dicitur: quia & ipſa eleemoſyna eſt veniam *Matt.6.*
petenti homini ignoſcere. Ac per hoc ad omnia *Eleemoſy-*
quæ vtili miſericordia fiunt, valet quod dominus ait, *narū gña.*
Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. *Ca.LXXII.*
Non ſolum autem qui dat eſurienti cibum, ſitienti po- *Luca.11.*
tum, nudo veſtimentum, peregrinanti hoſpitium, fugi- *4 ſē.di.15.*
enti latibulum, ægro vel incluſo viſitationem, captiuo M *c.His*
redemptionem, debili ſubuectionem, cæco deductio- *reſponderi.*
nem, triſti conſolationem, non ſano medicinam*, er- ** al. mede-*
ranti viam, deliberanti conſilium, & quod cuique ne- *lam.*
ceſſarium eſt indigenti: verumetiam & qui dat veni-
am peccanti, eleemoſynam dat: & qui emendat ver- *Di.45.c.&*
bere in quem poteſtas datur, vel coërcet aliqua diſci- *qui emēdat*
plina, & tamen peccatum eius quo ab illo læſus eſt aut
offenſus, dimittit ex corde, vel orat vt ei dimittatur,
non ſolum in eo quòd dimittit atque orat, verum-
etiam in eo quòd corripit, & aliqua emendatoria pœna
plectit, eleemoſynam dat: quia miſericordiam præſtat.
Multa enim bona præſtantur inuitis, quando eorum *4.ſent.diſt.*
conſulitur vtilitati non voluntati: quia ipſi ſibi inue- *15.ca. his*
niuntur eſſe inimici, amici vero eorum potius illi quos *reſponderi.*
inimicos putant, & reddunt errando mala pro bonis,
cum reddere mala Chriſtianus non debeat pro malis.
Multa itaque ſunt genera eleemoſynarum, quæ cum *Matt.16.*
facimus, adiuuamur vt dimittantur nobis noſtra pec- *Diligere ini*
cata. Sed ea nihil eſt maius, qua ex corde dimit- *micam.*
timus, quod in nos quiſque peccauit. Minus enim ma- *Ca.LXXIII*
gnum

A gnum eſt erga eum eſſe beneuolum, ſiue etiam benefi-
3.ſen.di.30 cum qui tibi mali nihil fecerit. Illud multo grandius &
ca.hic ſolet magnificentiſsimæ bonitatis eſt, vt tuum quoq; inimi-
cum diligas, & ei qui tibi malum vult, etſi poteſt facit,
† al.cũ poſ- tu bonum ſemper velis, faciasq; cũ poſsis, † [illius me-
ſis audiens mor exempli qui in cruce pendens pro ſuis exorat per-
dicentẽ Ie- ſecutoribus, ſuosq; admonuit dicẽs,] Diligite inimicos
ſum, Dili- veſtros, benefacite eis qui vos oderunt, & orate pro eis
gite &c. qui vos perſequũtur. Sed quoniam perfectorũ ſunt iſta
Matth.5. filiorum dei, quò quidem ſe debet omnis fidelis exten-
dere, & humanum animum ad hunc affectum orando
deũ ſecumq; agẽdo luctandoq; perducere: tamen quia
hoc tam magnum bonum tantæ multitudinis non eſt,
quantam credimus exaudiri cũ in oratione dominica
Matth.6. dicitur, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimit
timus debitoribus noſtris, proculdubio verba ſponſio-
nis huius implentur, ſi homo qui nondum ita profecit
vt iam diligat inimicum, tamen quãdo rogatur ab ho-
mine qui peccauit in eũ, vt ei dimittat, dimittit ex cor-
de: quia etiam ſibi rogãti vult vtique dimitti, cum orat
& dicit, Sicut & nos dimittimus debitoribus noſtris: id
eſt, ſic dimitte nobis debita noſtra rogãtibus nobis, ſi-
B cut & nos dimittimus rogantibus debitoribus noſtris.
Peccata nõ Iam vero qui eum in quem peccauit hominem ro
dimittẽtes. gat, ſi peccato ſuo mouetur vt roget, non eſt adhuc de-
C.LXXIIII putandus inimicus, vt eũ diligere ſit difficile, ſicut dif-
3.ſentẽ. di. ficile erat quando inimicicias exercebat. Quiſquis autẽ
30. ca. His roganti & peccati ſui pœnitẽti non ex corde dimittit,
ſolet. nullo modo exiſtimet à domino ſua peccata dimitti,
quoniam mentiri veritas nõ poteſt. Quem vero lateat
Euangelij auditorem ſiue lectorẽ, quis dixerit, Ego ſum
Ioan.14. veritas? Qui cum docuiſſet orationem, hanc in ea poſi-
tam ſententiam vehementer commendauit dicens, Si
enim dimiſeritis hominibus peccata eorum, dimittet
Matth.6. & vobis pater veſter cœleſtis delicta veſtra. Si autẽ nõ
dimiſeritis hominibus, nec pater veſter dimittet vobis
peccata veſtra. Ad tam magnum tonitruũ qui non ex-
pergiſcitur, non dormit ſed mortuus eſt: & tamen po-
Eleemoſy- tens eſt ille etiam mortuos ſuſcitare. Sanè qui ſce-
nę ſceleratè leratiſsime viuunt, nec curant talem vitam moreſque
viuentium. corrigere, & inter ipſa facinora & flagitia ſua eleemo-
Ca.LXXV. ſynas frequentare non ceſſant, fruſtra ſibi ideo * blan-
4.ſentẽ.di. diuntur, quoniam dominus ait, Date eleemoſynã, & ec
15.cap.His ce omnia munda ſunt vobis. Hoc enim quàm late pa-
reſpondeo. teat, non intelligunt. Sed vt intelligant, attendant qui-
** al. in eo.* bus dixerit. Nempe in Euangelio ſic ſcriptum eſt, Cum
C loqueretur, rogauit illum quidam Phariſæus vt prãde-
Lucæ 11. ret apud ſe, & ingreſſus recubuit. Phariſæus autẽ cœpit
Baptizatus intra ſe reputans dicere, Quare nõ baptizatus eſſet an-
eſſet, pro la te prandium? Et ait dominus ad illum. Nunc vos Pha-
uiſſet. riſæi quod de foris eſt calicis & catini mundatis, quod
autem intus eſt veſtrum, plenum eſt rapina & iniquita
te. Stulti, nónne qui fecit id quod foris eſt, etiã id quod
intus eſt fecit? [Videte vt etiam id quod intus eſt mun-
4.ſentẽ.di. dum fiat.] Veruntamen quod ſupereſt, date eleemoſy-
15.ca. his nam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Itáne hoc intel-
reſponderi. lecturi ſumus, vt Phariſæis non habentibus fidem Chri
Ioan.3. ſti, etiam ſi non in eum crediderint, nec renati fuerint
ex aqua & ſpiritu ſancto, mũda ſint omnia tantum ſi e-
leemoſynas dederint, ſicut iſti eas dandas putant: cum
ſint immundi omnes quos non mundat fides Chriſti,
Acto.15. de qua ſcriptum eſt, Mundans fide corda eorum: & di-
Titum.1. cat Apoſtolus, Immundis autem & infidelibus nihil eſt
mundum, ſed polluta ſunt eorum & mens & conſcien
tia. Quo modo ergo Phariſæis omnia munda eſſent ſi

eleemoſynas darent, & fideles non eſſent? Aut quo mo- D
do fideles eſſent ſi in Chriſtum credere atq; in eius re-
naſci gratia noluiſſent? Et tamẽ verum eſt quod audie-
rant, Date eleemoſynam, & ecce omnia mũda ſunt vo- *Lucæ 11.*
bis. Qui autem vult eleemoſynam ordinate dare, *Ordo chari*
à ſeipſo debet incipere, & eam ſibi primum dare. Eſt e- *tatis & mi*
nim eleemoſyna opus miſericordiæ, veriſsimeq; dictũ *ſericordiæ.*
eſt, Miſerere animę tuæ placens deo. Propter hoc rena- *C.LXXVI.*
ſcimur, vt deo placeamus, cui merito diſplicet quod na *De pœni.di.*
ſcendo contraximus. Hęc eſt prima eleemoſyna quam *3. cap. qui*
nobis dedimus, quoniam noſipſos miſeros per miſeran *vult.*
tis dei miſericordiam requiſiuimus, iuſtũ iudiciũ eius *4.ſẽ.di.15.*
confitentes, quo miſeri effecti ſumus, de quo dicit Apo *ca. His re-*
ſtolus, Iudicium quidem ex vno in condemnationem. *ſponderi.*
Et magnę charitati eius gratias agentes, de qua idẽ ipſe *Eccli.32.*
dicit gratiæ prædicator, Commendat autẽ ſuam dile- *Roma.5.*
ctionem deus in nobis, quoniam cũ adhuc peccatores
eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuꝰ eſt: vt & nos vera-
citer de noſtra miſeria iudicãtes, & dei charitatem quã
donauit ipſe diligentes, pie recteq; viuamus. Quod iudi
cium & charitatem dei cum Phariſæi præterirent, deci *Matth.23.*
mabant tamen præter † eleemoſynas quas faciebãt etiã *† propter.*
quæque minutiſsima fructuũ ſuorum: & ideo non da- *Lucæ 11.*
bant eleemoſynas à ſeipſis incipiẽtes, ſecumq; prius mi E
ſericordiã faciẽtes, [ſicut iſti eas dandas putant.] Prop-
ter quem dilectionis ordinem dictum eſt, Diliges pro- *Matth.22.*
ximum tuum ſicut teipſum. Cum ergo increpaſſet eos
quòd forinſecus ſe lauabant, intus autem rapina & ini- *Matth. 23.*
quitate pleni eſſent, admonens quandam eleemoſynã,
quam ſibi homo primitus debet dare, & interiora mũ-
dare, Verũtamen, inquit, quod ſupereſt, date eleemoſy- *Lucæ 11.*
nã, & ecce omnia munda ſunt vobis. Deinde vt oſten-
deret quid admonuiſſet, & quid ipſi facere nõ curarẽt,
ne illum putarent eleemoſynas eorum ignorare, ſed vę
vobis, inquit, Phariſæis: tanquã diceret, Ego quidẽ cõ-
monui vos ad eleemoſynam dandã per quã vobis om
nia munda ſint, ſed væ vobis qui decimatis mentham
& rutam & omne olus: has enim noui eleemoſynas ve-
ſtras, ne de illis me vos nunc admonuiſſe arbitremini:
& præteritis iudicium & charitatem dei, qua eleemo-
ſyna poſſetis ab omni inquinamento interiori mũda-
ri, vt vobis mũda eſſent & corpora quæ lauatis: hoc eſt
enim omnia, & interiora ſcilicet & exteriora. Sicut ali-
bi legitur, Mũdate quæ intus ſunt, & quæ foris ſunt mũ *Lucæ 11.*
da erunt. Sed ne iſtas eleemoſynas quæ fiunt de fructi- *4.ſẽ.di.15.*
bus terræ, reſpuiſſe videretur. Hęc, inquit, oportuit face *ca. His reſ*
re, id eſt, iudicium & charitatem dei: & illa non omit- *ponderi.*
tere, id eſt, eleemoſynas fructuum terrenorum. Non F
ergo ſe fallant, qui per eleemoſynas quaſlibet largiſsi- *Non indul*
mas fructuum ſuorum vel cuiuſque pecunię, impunita- *gẽdũ viciis*
tem ſe emere exiſtimant in facinorum ſuorum imma- *freto eleemo*
nitate ac flagitiorum nequicia permanẽdo: Nõ ſolum *ſynis. Cap.*
enim hæc faciunt, ſed ita diligũt, vt in eis ſemper optẽt *LXXVII.*
tantũ ſi poſsint impune verſari. Qui autem diligit ini- *Pſal.10.*
quitatem, odit animam ſuam: & qui odit animã ſuam,
non eſt miſericors, ſed crudelis. Diligendo eã quippe
ſecundũ ſeculũ, odit eam ſecũdum deum. Si ergo vellet
ei dare eleemoſynã, per quam mũda illi eſſent omnia,
odiſſet eam ſecundum ſeculũ & diligeret eam ſecundũ
deum. Nemo autem dat eleemoſynam quamlibet, niſi
vnde det ab illo accipiat qui non eget: & ideo dictum *Pſal.58.*
eſt, Miſericordia eius præueniet me. Quæ ſint au- *Peccata le-*
tem leuia & quę grauia peccata, non humano, ſed diui- *uia. Caput*
no ſunt penſanda iudicio. Videmus enim quædam ab *LXXVIII.*
ipſis quoq; Apoſtolis ignoſcendo fuiſſe conceſſa: quale

G illud eſt quod venerabilis Paulus coniugibus ait, Noli-
1. Corin. 7. te fraudare inuicem, niſi ex conſenſu ad tempus vt va-
cetis orationi: & iterũ ad idipſum reuertimini, ne vos
tentet ſatanas propter incontinẽtiam veſtrã: quod pu-
tari poſſet non eſſe peccatum, miſceri ſcilicet coniugi
non filiorum procreandorum cauſa, quod bonum eſt
nuptiale, ſed carnalis etiam voluptatis: vt fornicatio-
nis, ſiue adulterij, ſiue cuiuſquam alterius immundiciæ
mortiferum malum, quod turpe eſt etiam dicere, quò
poteſt tentante ſatana libido pertrahere, incontinentiũ
deuitet infirmitas. Poſſet ergo, vt dixi, hoc putari nõ eſ-
ſe peccatum, niſi addidiſſet. Hoc autem dico ſecundum
veniam, non ſecundum imperium. Quis autẽ iam eſſe
peccatum neget, cum dari veniam facientibus Apoſto-
lica authoritas fateatur? Tale quiddã eſt vbi dicit, Au-
1. Corin. 6. det quiſquam veſtrum aduerſus alterum negocium ha
bens iudicari apud iniquos, & nõ apud ſanctos? Et pau-
lo poſt, Secularia igitur iudicia ſi habueritis, inquit, eos
qui contẽptibiles ſunt in Eccleſia, hos collocate ad iu-
dicandum. Ad reuerentiam vobis dico, Sic non eſt in-
ter vos quiſquam ſapiẽs qui poſsit inter fratrem & fra-
† iudicatur trem iudicare. ſed frater cum fratre iudicio *contẽdit, †
H & hoc apud infideles. Nam & hic poſſet putari iudiciũ
habere aduerſus alterum, non eſſe peccatum, ſed tan-
tummodo id extra Eccleſiam velle iudicari, niſi ſecu-
1. Corin. 6. tus adiungeret, Iam quidem omnino delictum eſt in-
De correp- ter vos, quia iudicia habetis vobiſcum. Et ne quiſquam
tione & hoc ita excuſaret, vt diceret iuſtum ſe habere negociũ,
gratia. c. 3. ſed iniquitatem ſe pati, quam velit à ſe iudicum ſenten-
tia remoueri: continuo talibus cogitationibus vel excu
ſationibus occurrit atq; ait, Quare non magis iniquita-
tem patimini? Quare non potius fraudamini? Vt ad il-
Matth. 5. lud redeatur quod dominus ait, Si quis voluerit tunicã
tuam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte il-
Lucæ 6. li & pallium. Et alio loco, Qui abſtulerit, inquit, tua, no
li repetere. Prohibuit itaque ſuos de ſecularibus rebus
cum aliis hominibus habere iudicium. Ex qua doctrina
1. Corin. 6. dicit Apoſtolus eſſe delictum, Tamen cum ſinit in Ec-
cleſia talia iudicia finiri inter fratres, fratribus iudican-
tibus, extra Eccleſiam vero terribiliter vetat: manife-
ſtum eſt etiam hic quid ſecundum veniam concedatur
infirmis. Propter hæc atque huiuſmodi peccata & alia
licet iis minora, quæ fiunt verborum & cogitationum
I offenſionibus, Apoſtolo Iacobo confitente ac dicente,
Iacobi. 3. In multis enim offendimus omnes: oportet vt quotidie
Matth. 6. crebróque oremus dominum atque dicamus, Dimitte
nobis debita noſtra: nec in eo quod ſequitur mentia-
Quæ leuia, mur, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Sũt
videntur eſ- autem quædam quæ leuiſsima putarentur, niſi in ſcrip-
ſe interdũ turis demonſtrarentur opinione grauiora. Quis enim
grauiſſima dicentem fratri ſuo, fatue, reum gehennæ putaret, niſi
C. LXXIX. veritas diceret? Cui tamen vulneri ſubiecit continuo
Matth. 5. medicinam, præceptum fraternæ reconciliationis ad-
iungens. Mox quippe ait, Si ergo offers munus tuum ad
altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet a-
26. q. 7. ca. liquid aduerſum te, & cætera. Aut quis æſtimaret quàm
quis exiſti- magnum peccatum ſit, dies obſeruare & menſes & an-
maret. nos & tẽpora: ſicut obſeruant qui certis diebus ſiue mẽ
Galat. 4. ſibus ſiue annis volunt vel nolunt aliquid inchoare, eo
Gala. 4. quòd ſecundum vanas doctrinas hominum fauſta vel
Vſu pctã le- infauſta exiſtiment tempora: niſi huius mali magnitu-
uia viden- dinem ex timore Apoſtoli penſaremus, qui talibus ait,
tur etiã hor Timeo ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis.
renda. Ca. Hinc accidit, quòd peccata quamuis magna & hor
LXXX. renda cum in conſuetudinem venerint, aut parua aut
nulla eſſe creduntur: vſq; adeo vt nõ ſolum non occul- K
tanda, verũetiam iam prædicanda ac diffamanda vi-
deantur: quando ſicut ſcriptum eſt, Laudatur peccator *Pſal. 9.*
in deſiderijs animę ſuę, & qui iniqua gerit benedicitur.
Talis in diuinis libris iniquitas & clamor vocatur. Si-
cut habes apud Eſaiam Prophetam de vinea mala, Ex- *Eſaiæ. 5.*
pectaui, inquit, vt faceret iudicium, fecit autem iniqui-
tatem, & nõ iuſticiam, ſed clamorem. Vnde eſt illud in
Geneſi, Clamor Sodomorum & Gomorreorum mul- *Gene. 18.*
tiplicatus eſt. Quia non ſolum iam apud eos nõ punie-
bantur illa flagitia, verumetiam publice velut lege fre-
quentabantur. Sic noſtris temporibus ita multa mala,
etſi non talia, in apertam conſuetudinem iam venerũt,
vt pro his non ſolum excommunicare aliquem laicum
nõ audeamus, ſed nec clericum degradare. Vnde cum
exponerem ante aliquot annos Epiſtolam ad Galatas,
in eo ipſo loco vbi ait Apoſtolus, Timeo ne forte ſine *Gala. 4.*
cauſa laborauerim in vobis: exclamare cõpulſus ſum,
Væ peccatis hominũ quę ſola inuſitata exhorreſcimus,
vſitata vero pro quibus abluendis filij dei ſanguis effu-
ſus eſt, quamuis tam magna ſint, vt omnino claudi con
tra ſeſe faciant regnum dei, ſæpe videndo omnia tole-
rare, ſæpe tolerando nonnulla etiam facere cogimur. L
Atque vtinam ô domine non omnia quæ non poteri-
mus prohibere, faciamus. Sed videro vtrum me im-
moderatus dolor incaute aliquid compulerit dicere.

Hoc nunc dicam quod quidem & in aliis opuſcu- *Peccati cau-*
lorum meorum locis ſæpe iam dixi. Duabus ex cauſis *ſa dua. Ca.*
peccamus, Aut nondũ videndo quid facere debeamus, *LXXXI.*
aut non faciẽdo quod debere fieri iam videmus. Quo-
rum duorum illud ignorantię malum eſt, hoc infirmi-
tatis. Contra quę quidẽ pugnare nos conuenit, ſed pro-
fecto vincimur, niſi diuinitus adiuuemur, vt nõ ſolum
videamus quid faciendum ſit, ſed etiam accedente ſa-
nitate delectatio iuſticiæ vincat in nobis earum rerum
delectationes, quas vel habere cupiendo, vel amittere
metuendo ſcientes videnteſq; peccamus: iam non ſo-
lum peccatores, quod eramus etiam cum per ignoran-
tiam peccabamus, verumetiam legis præuaricatores,
cum id non facimus quod faciendum iam eſſe noui-
mus, vel facimus quod nõ faciendum eſſe iam ſcimus.
Quapropter non ſolũ ſi peccauimus vt ignoſcat, prop-
ter quod dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & *Matth. 6.*
nos dimittimus debitoribus noſtris: verumetiã ne pec- M
cemus vt regat, propter quod dicimus, Ne nos inferas
in tentationem: ille rogãdus eſt, cui dicitur in Pſalmo,
Dominus illuminatio mea & ſalus mea: vt illuminatio *Pſal. 26.*
detrahat ignorantiam, ſalus infirmitatem. Nam & *Miſericor-*
ipſa pœnitentia quando digna cauſa eſt ſecundum mo *dia dei ne-*
rem Eccleſiæ vt agatur, plerunque infirmitate non agi- *ceſſaria v-*
tur: quia & pudor timor eſt diſplicendi, dum plus dele- *bique. Cap.*
ctat hominum æſtimatio, quàm iuſticia qua ſe quiſque *LXXXII.*
humiliat pœnitendo. Vnde non ſolum cum agitur pœ
nitentia, verũetiam vt agatur, dei miſericordia neceſſa *2. Timo. 2.*
ria eſt. Alioquin non diceret Apoſtolus de quibuſdam, *Lucæ 22.*
Ne forte det illis deus pœnitentiam. Et vt Petrus ama- *Peccatũ in*
rè fleret, præmiſit Euangelium & ait, Reſpexit eum do- *ſpiritũ ſan-*
minus. Qui vero in Eccleſia remitti peccata non *ctum. Cap.*
credens, contemnit tantã diuini muneris largitatem, *LXXXIII.*
& in hac obſtinatione mentis diem claudit extremum, *De verbis*
reus eſt illo irremiſsibili peccato in ſpiritum ſanctum, *domini ſer*
in quo Chriſtus peccata dimittit. De qua quæſtione *mone 11.*
difficili in quodam propter hoc ſolum conſcripto li- *Carnis re-*
bello enucleatiſsime quantum potui diſputaui. *ſurrectio. C.*

Iam vero de reſurrectione carnis non ſicut quidã re- *LXXXIIII.*
uixere

A uixere iterumq; ſunt mortui, ſed in æternam vitam, ſi-
cut Chriſti ipſius caro reſurrexit, quemadmodum poſ-
ſim breuiter diſputare, & omnibus quæſtionibus quę de
hac re moueri aſſolent ſatisfacere, non inuenio. Reſur-
recturam tamen carnem omnium quicũque nati ſunt
Fœtus abortiui. Cap. hominum atque naſcentur, & mortui ſunt atq; moriẽ-
tur, nullo modo dubitare debet Chriſtianus. Vnde
LXXXV. primo occurrit de abortiuis fœtibus quęſtio, qui iã qui-
Li. 22. de ciui. dei cap. dem nati ſunt in vteris matrum, ſed nõdum ita vt iam
poſsint renaſci. Si enim reſurrecturos eos dixerim⁹, de
11. & 13. iis qui iam formati ſunt, tolerari poteſt vtcũque quod
dicitur. Informes vero abortus quis non procliuius pe-
rire arbitretur, ſicut ſemina quæ concepta non fuerint?
Sed quis negare audeat, etſi affirmare non audeat, id a-
cturam reſurrectionem, vt quicquid formæ defuit im-
pleatur? Atque ita nõ deſit perfectio quæ acceſſura erat
tempore, quemadmodum non erunt vicia quę acceſſe-
runt tempore: vt neque in eo quod aptum & congruũ
dies allaturi fuerant, natura fraudetur: neq; in eo quod
aduerſum atque contrarium dies attulerant, natura tur
B petur: ſed integretur quod nõdum erat integrum, ſicut
Fœt⁹ in vtero quãdo viuere incipiat inſtaurabitur quod fuerat viciatũ. Ac per hoc ſcru-
pulosiſsime quidem inter doctiſsimos quæri ac diſpu-
tari poteſt, quod vtrũ ab homine inueniri poſsit igno-
Ca. LXXXVI. ro, quando incipiat homo in vtero viuere. Vtrũ ſit quę-
dam vita occulta quæ nondum motibus viuentis appa
4. ſen. diſt. reat. Nam negare vixiſſe puerperia, quæ propterea mẽ-
44. c. illud bratim exſecantur & eiiciuntur ex vteris prægnãtium,
ne matres quoque ſi mortua ibi relinquantur occidãt,
Li. 22. de ciui. dei. cap. impudentia nimia videtur. Ex quo autem incipit ho-
mo viuere, ex illo vtique iam mori poteſt. Mortuus ve-
13. ro, vbicũque illi mors potuit euenire, quo modo ad re-
ſurrectionem non pertineat mortuorum, reperire non
Mõſtroſi fœtus. Caput poſſum. Neque enim & monſtra quæ naſcuntur &
viuunt, quamlibet cito moriantur, aut reſurrectura ne-
LXXXVII. gabuntur, aut ita viciata reſurrectura credenda ſunt, ac
4. ſen. diſt. non potius correcta emendatáque natura. Abſit enim
44. c. illud vt illum bimembrem, qui nuper natus eſt in Oriente,
de quo & fratres fideliſsimi qui eum viderunt retule-
Li. 16. de ciui. dei. c. 8. runt, & ſanctæ memoriæ Hieronymus presbyter ſcrip-
tum reliquit: Abſit, inquam, vt vnum hominem dupli-
cem ac non potius duos, quod futurum fuerat, ſi gemi-
ni naſcerentur, reſurrecturos exiſtimemus. Ita cætera
C quæ ſinguli quiq; partus vel amplius vel minus aliquid
habendo, vel quadam nimia deformitate monſtra di-
cuntur, ad humanæ naturę figuram reſurrectione reuo
cabuntur: ita vt ſingulæ animæ ſingula ſua corpora ob-
tineãt, nullis cohærentibus etiam quæcunque cohærẽ-
tia nata fuerant: ſed ſeorſum ſibi ſingulis ſua membra
geſtantibus, quibus humani corporis completur inte-
Inſtauratio carnis quocũq; modo perierit. Ca. LXXXVIII. gritas. Non autem perit deo terrena materies de
qua mortalium creatur caro: ſed in quemlibet puluerẽ
cinerèmve ſoluatur, in quoſlibet halitus auráſque diffu-
giat, in quãcunque aliorum corporum ſubſtantiam vel
in ipſa elementa vertatur, in quorũcunque animalium
etiam hominum cibum cedat carnémque mutetur, illi
4. ſen. diſt. animæ humanæ puncto temporis redit, quæ illam pri-
44. ca. Nõ enim. mit⁹ vt homo fieret, creſceret, viueret, animauit. Ipſa
itaque terrena materies, quæ diſcedente anima fit ca-
Superflua inſtauratis corporibus non accedent. Cap. LXXXIX. dauer, non ita reſurrectione reparabitur, vt ea quæ dila
buntur & in alias atque alias aliarum rerũ ſpecies for-
máſque vertuntur, quamuis ad corpus redeant vnde di
lapſa ſunt, ad eaſdẽ quoque corporis partes vbi fuerunt
redire neceſſe ſit. Alioquin ſi capillis capitis redit quod
tam crebra tonſura detraxit, ſi vnguibus quod totiens

dempſit exectio, immoderata & indecens, cogitanti- D
bus & ideo reſurrectionem carnis non credentibus, oc
currit informitas. Sed quemadmodum ſi ſtatua cuiuſli *22. de ciui.*
bet ſolubilis metalli aut igne liqueſceret, aut contererę- *dei, ca. 19.*
tur in puluerem, aut confunderetur in maſſam, & eam
vellet artifex rurſus ex illius materiæ quantitate repa-
rare, nihil intereſſet ad eius integritatem, quæ particu-
la materiæ cui membro ſtatuæ redderetur, dum tamen
totum ex quo conſtituta fuerat, reſtituta reſumeret: Ita
deus mirabiliter atq; ineffabiliter artifex, de toto quo
caro noſtra conſtiterat, eam mirabili & ineffabili cele-
ritate reſtituet. Nec aliquid attinebit ad eius redinte-
grationem, vtrum capilli ad capillos redeãt, & vngues
ad vngues: an quicquid eorum perierat mutetur in car
nem, & in partes alias corporis reuocetur, curãte arti-
ficis prouidentia ne quid indecens fiat. Nec illud *Corporibus*
eſt conſequens, vt ideo diuerſa ſit ſtatura reuiuiſcentiũ *ſuus decor*
ſingulorũ, quia fuerat diuerſa viuẽtium, aut macri cum *addetur.*
eadem macie, aut pingues cũ eadem pinguedine reui- *Cap. XC.*
uiſcant. Sed ſi hoc eſt in conſilio creatoris, vt in effigie
ſua cuiuſq; proprietas & diſcernibilis ſimilitudo ſerue- E
tur, in cæteris autem corporis bonis æqualia cũcta red-
dantur: ita modificabitur illa in vnoquoq; materies, vt
nec aliquid ex ea pereat, & quod alicui defuit ille ſup-
pleat, qui etiã de nihilo potuit quod voluit operari. Si
autem in corporibus reſurgentiũ rationabilis inæqua-
litas erit, ſicut eſt vocum quibus cantus impletur: hoc
fiet cuiq; de materia corporis ſui, quod & hominẽ red-
dat æqualem angelicis cœtibus, & nihil inconueniens
eorũ ingerat ſenſibus. Indecorum quippe aliquid ibi nõ *4. ſen. diſt.*
erit, ſed quicquid futurũ eſt, hoc decebit, quia nec futu- *44. ca. Nõ*
rum eſt ſi non decebit. Reſurgent igitur ſanctorũ *enĩ, in fine.*
corpora ſine vllo vicio, ſine vlla deformitate, ſicut ſine *Reſurgent*
vlla corruptione, onere, difficultate. In quibus tanta fa- *corpora omni vicio li-*
cilitas reſurgẽdi, quanta fœlicitas erit. Propter quod
& ſpiritalia dicta ſunt, cũ proculdubio corpora ſint fu- *bera. Cap.*
tura, non ſpiritus. Sed ſicut nunc corpus animale dici- *XCI.*
tur, quod tamen corpus non anima eſt: ita tunc ſpirita- *1. Corin. 15.*
le corpus erit, corpus tamen non ſpiritus erit. Proinde *4. ſen. diſt.*
quantũ attinet ad corruptionem, quæ nũc aggrauat ani *44. ca. Hoc*
mam, & ad vicia, quibus caro aduerſus ſpiritum concu *autem.*
piſcit, tũc nõ erit caro ſed corpus, quia & cœleſtia cor- *Sapien. 9.*
pora perhibẽtur. Propter quod dictum eſt, Caro & ſan *Gala. 5.*
guis regnũ dei nõ poſsidebunt. Et tanquam exponens *1. Corin. 15.*
quid dixerit, Neq; corruptio, inquit, incorruptionẽ poſ F
ſidebit. Quod prius dixit, caro & ſanguis: hoc poſterius
dixit corruptio: & quod prius regnũ dei, hoc poſterius
incorruptionem. Quantũ autem attinet ad ſubſtãtiam,
etiam tunc caro erit. Propter quod & poſt reſurrectio- *Luca. 24.*
nem corpus Chriſti caro appellatum eſt. Sed ideo ait *1. Corin. 15.*
Apoſtolus. Seminatur corpus animale, reſurget corpus
ſpiritale: quoniam tanta erit tunc concordia carnis &
ſpiritus, viuificante ſpiritu ſine ſuſtentaculi alicuius in-
digentia ſubditam carnem, vt nihil nobis repugnet ex
nobis, ſed ſicut foris neminẽ, ita nec intus noſipſos pa-
tiamur inimicos. Quicunque vero ab illa perditio- *Corpora dãnatorum.*
nis maſſa quæ facta eſt per hominem primum, non li-
berantur per vnum mediatorem dei & hominum, re- *Cap. XCII.*
ſurgent quidem etiam ipſi vnuſquiſque cum ſua carne, *4. ſen. diſt.*
ſed vt cum diabolo & angelis eius puniantur. Vtrũ ſa- *44. cap. de*
nè ipſi cum viciis & deformitatibus ſuorum corporũ *reprobis.*
reſurgant, quicunque in eis vicioſa & deformia mẽbra *1. Timo. 2.*
geſtarũt, inquirendo laborare quid opus eſt? Neq; enim
fatigare nos debet incerta eorũ habitudo vel pulchri-
tudo, quorum erit certa & ſempiterna damnatio. Nec

G moueat quo modo in eis erit corpus incorruptibile ſi
Li.21. de ci dolere poterit, aut quo modo corruptibile ſi mori non
ui.dei.c. 5. poterit. Non eſt enim vera vita, niſi vbi fœliciter viui-
tur: nec vera incorruptio, niſi vbi ſalus nullo dolore
corrũpitur. Vbi autem infœlix mori nõ finitur, vt ita di
cam, mors ipſa nõ moritur: & vbi dolor perpetuus nõ
Apoc.2.& 10. interimit ſed affligit, ipſa corruptio non finitur. Hęc in
ſanctis ſcripturis ſecunda mors dicitur. Nec prima
Infantiũ cõditio. tamen mors, qua ſuum corpus anima relinquere cogi-
tur, nec ſecunda quia pœnale corpus animam relinque-
Ca. XCIII. re non permittitur, homini accidiſſet, ſi nemo peccaſ-
1. ſen. diſt. 33. ca. aliaquin. ſet. Mitiſsima ſanè omnium pœna erit eorum, qui præ-
ter peccatum, quod originale traxerũt, nullum inſuper
addiderunt: & in cæteris qui addiderunt, tãto quiſque
tolerabiliorem ibi habebit damnationem, quanto hic
Sancti plenius cognoſcent bonitatem dei. minorem habuit iniquitatem. Remanentibus ita-
que angelis & hominibus reprobis in æterna pœna, tũc
ſancti ſcient plenius quid boni eis cõtulerit gratia. Tũc
rebus ipſis euidẽtibus apparebit quod in Pſalmo ſcrip-
Ca. XCIIII tum eſt, Miſericordiam & iudicium cantabo tibi do-
Pſal.100. mine. Quia niſi per indebitam miſericordiam nemo
H liberatur, & niſi per debitum iudicium nemo dãnatur.
Quę nũc occulta olim reuelabunt Tunc non latebit quod nunc latet, cum de duobus
paruulis vnus eſſet aſſumendus per dei miſericordiam,
alius per iudicium relinquendus, in quo is qui aſſume-
Cap. XCV. retur agnoſceret, quid ſibi per iudicium deberetur niſi
miſericordia ſubueniret: cur ille potius quàm iſte fue-
rit aſſumptus, cum cauſa vna eſſet ambobus: cur apud
quoſdam non factæ ſint virtutes, quæ ſi factæ fuiſſent,
egiſſent illi homines pœnitentiam, & factæ ſint apud
Matth.11. eos qui non fuerant credituri. Aperuiſsime nanque do-
minus dicit, Væ tibi Corozaim, & væ tibi Bethſaida,
quia ſi in Tyro & Sidone factæ fuiſſent virtutes quæ fa
1. ſentẽ. diſ. 43. cap. his autem illi. ctæ ſunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitẽtiam
egiſſent. Nec vtiq; deus iniuſte noluit ſaluos fieri cum
poſſent ſalui eſſe ſi vellent. Tunc in clariſsima luce ſa-
pientiæ videbitur quod nunc piorum fides habet, ante-
quã manifeſta cognitione videatur, quàm certa & im-
mutabilis & efficaciſsima ſit voluntas dei, quàm multa
poſsit & non velit, nihil autem velit quod non poſsit:
Pſal.113. quamq; ſit verum quod in Pſalmo canitur: Deus autem
1. ſen. diſt. 46. ca. nũc videre. noſter in cœlo ſurſum, in cœlo & in terra omnia quæ-
cunque voluit fecit. Quod vtique non eſt verum, ſi ali-
qua voluit & non fecit. Et quod eſt indignius, ideo nõ
1. ſẽ. di. 45. ca. pmiſſio. fecit quoniam ne fieret quod volebat omnipotens, vo-
luntas hominis impediuit. Nõ ergo fit aliquid niſi om-
I nipotens fieri velit, vel ſinendo vt fiat, vel ipſe faciẽdo.
Opera dei Nec dubitandum eſt deum facere bene etiam ſi-
Ca. XCVI. nendo fieri quæcunque fiunt male. Non enim hoc niſi
1. ſẽ. di. 46. ca. qui enĩ. iuſto iudicio ſinit. Et profecto bonum eſt omne quod
iuſtum eſt. Quamuis ergo ea quę mala ſunt in quantum
mala ſunt non ſint bona: tamen vt nõ ſolum bona ſed
etiam ſint & mala, bonum eſt. Nam niſi eſſet hoc bonũ
vt eſſent & mala, nullo modo eſſe ſinerentur ab omni-
potente bono. Cui proculdubio quàm facile eſt quod
vult facere, tam facile eſt quod non vult eſſe, non ſine-
1. ſẽ. di. 42. ca. ex quibuſdam. re. Hoc niſi credamus, periclitatur ipſum noſtræ fidei
confeſsionis initium qua nos in deum patrẽ omnipo-
tentem credere confitemur. Neque enim veraciter ob
De ſaluandis & perdẽdis voluntate dei. aliud vocatur omnipotens, niſi quia quicquid vult po-
teſt, nec voluntate cuiuſpiã creaturæ voluntatis omni-
potentis impeditur effectus. Quamobrem viden-
dum eſt quemadmodũ ſit de deo dictum, quia & hoc
C. XCVII. Apoſtol⁹ veriſsime dixit, quia omnes homines vult ſal
1. Timo. 2. uos fieri. Cum enim non omnes, ſed multo plures non

fiunt ſalui, videtur vtique non fieri quod deus vult fie- K
ri, humana ſcilicet voluntate impediente voluntatem
dei. Quando enim quęritur cauſa, cur non omnes ſalui
fiant, reſponderi ſolet, quia hoc ipſi nolunt. Quod qui-
dem de paruulis dici non poteſt, quorum nondum eſt
velle, ſeu nolle. Nam quod infantili motu faciũt, ſi eo-
rum voluntati iudicaretur eſſe tribuendũ, quando bap-
tizantur, cum reſiſtunt quantum poſſunt, etiam nolen- *1. ſẽ. di. 46.*
tes ſaluos eos fieri diceremus. Sed apertius dominus in *ca. 1. & 2.*
Euangelio compellans impiã ciuitatem. Quotiens, in- *Matth. 23.*
quit, volui colligere filios tuos ſicut gallina pullos ſuos,
& noluiſti: tanquam dei volũtas ſuperata ſit hominum
voluntate, & infirmiſsimis nolendo impedientibus, nõ
potuerit facere potẽtiſsimus quod volebat. Et vbi eſt il-
la omnipotentia qua in cœlo & in terra omnia quęcũ- *Pſal.113.*
que voluit fecit, ſi colligere filios Hieruſalem voluit &
non fecit? An potius & illa quidem filios ſuos ab ipſo
colligi noluit, ſed ea quoque nolẽte filios eius collegit
ipſe quos voluit: quia in cœlo & in terra non quædam
voluit & fecit, quædam vero voluit & nõ fecit, ſed om
nia quęcunque voluit fecit. Quis porrò tam impie L
deſipiat vt dicat deum malas hominũ voluntates quas *Gratia &*
voluerit, quando voluerit, vbi voluerit, in bonum non *prædeſtinatio.*
poſſe conuertere? Sed cum facit, per miſericordiam fa- *Caput*
cit: cum autem non facit, per iudicium non facit. Quo- *XCVIII.*
niam cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. Quod *1. ſẽ. di. 46.*
cum diceret Apoſtolus, gratiam commendabat, ad cu- *cap. Nunc.*
ius commẽdationẽ de illis in Rebeccæ vtero geminis *Roma. 5.*
fuerat iam locutus: quibus nondum natis, nec aliquid
agentibus boni ſeu mali, vt ſecundũ electionem propo
ſitum dei maneret, non ex operibus ſed ex vocante di-
ctũ eſt ei, quia maior ſeruiet minori. Propter quod ad-
hibuit alterum propheticum teſtimoniũ vbi ſcriptũ eſt,
Iacob dilexi, Eſaü autem odio habui. Sentiens autẽ quẽ- *Malach. 1.*
admodum poſſet hoc quod dictum eſt permouere eos
qui penetrare intelligendo nõ poſſunt hanc altitudinẽ
gratiæ. Quid ergo dicemus ait? Nunquid iniquitas eſt *Roma. 9.*
apud deũ? Abſit. Iniquum enim videtur vt ſine vllis bo-
norum malorúmve operũ meritis, vnum deus diligat,
odiatq; alterum. Qua in re ſi futura opera vel bona hu-
ius vel mala illius, quæ deus vtiq; præſciebat, vellet in-
telligi, nequaquam diceret, nõ ex operibus, ſed diceret,
ex futuris operibus, eoq; modo iſtam ſolueret quæſtio-
nem: immo nullã quã ſolui opus eſſet faceret quæſtio-
nem. Nunc vero cum reſpondiſſet, abſit, id eſt, abſit vt
ſit iniquitas apud deũ, mox vt probaret nulla hoc ini- M
quitate dei fieri, inquit, Moyſi enĩ dicit, Miſerebor cui *Exod. 33.*
miſertus ero, & miſericordiã præſtabo cui miſericors
fuero: Quis enim niſi inſipiẽs deum iniquum putet, ſiue
iudicium pœnale ingerat digno, ſiue miſericordiã prę-
ſtet indigno? Denique infert & dicit. Igitur non volen- *Roma. 9.*
tis, neque currentis, ſed miſerentis eſt dei. Ambo itaque *Ephe. 2.*
gemini natura filij iræ naſcebantur, nullis quidem ope-
ribus propriis, ſed originaliter ex Adam vinculo dam-
nationis obſtricti. Sed qui dixit, miſerebor cui miſertus
ero, & miſericordiã præſtabo cui miſericors fuero, Ia-
cob dilexit per miſericordiam gratuitam, Eſaü autem
odio habuit per iudicium debitum. Quod cũ debere-
tur ambobus, in altero alter agnouit non de ſuis diſtã-
tibus meritis ſibi eſſe gloriandum, quòd in eadem cau-
ſa idem ſupplicium non incurrit, ſed de diuinæ gratiæ
largitate, quia nõ volentis neque currentis, ſed miſeren
tis eſt dei. Altiſsimo quippe ac ſaluberrimo ſacramẽto
vniuerſa facies, atque vt ita dixerim, vultus ſanctarum
ſcripturarum bene intuẽtes id admonere inuenitur, vt
qui glo-

A qui gloriatur in domino glorietur. Cum autem
1.Corin.1. Apoſtolus miſericordiam dei cõmendaſſet in eo quod
Miſericor- ait, Igitur non volentis neque currentis, ſed miſerentis
dia & iu- eſt dei: deinde vt etiam iudicium commendaret, quo-
diciũ dei. niam in quo non fit miſericordia, non iniquitas fit, ſed
Ca. XCIX. iudicium, non eſt quippe iniquitas apud deũ: continuo
Roma.9. ſubiecit atque ait, Dicit enim ſcriptura Pharaoni, Quia
Exod.9. ad hoc te excitaui, vt oſtendam in te potentiam meam,
& vt annuncietur nomen meũ in vniuerſa terra. Qui-
bus dictis ad vtrunque concludens, id eſt, ad miſericor
diam & ad iudicium, inquit, Ergo cuius vult miſeretur
deus, & quẽ vult obdurat. Miſeretur, ſcilicet magna bo
nitate, obdurat nulla iniquitate, vt nec liberatus de ſuis
meritis glorietur, nec damnatus niſi de ſuis meritis cõ-
queratur. Sola enim gratia redemptos diſcernit à per-
ditis, quos in vnam perditionis concreuerat maſſam
ab origine ducta cauſa cõmunis. Hoc autẽ qui eo mo-
do audit vt dicat, quid adhuc conqueritur? Nam volũ-
tati eius quis reſiſtit? tanquam propterea malus non vi-
deatur eſſe culpandus, quia deus cuius vult miſeretur,
B & quem vult obdurat: abſit vt pudeat nos hoc reſpon
Roma.9. dere, quod reſpondiſſe videmus Apoſtolum, O homo
Li.15.de tri tu quis es qui reſpondeas deo? Nunquid dicit figmentũ
ni.dei.c.1. ei qui ſe finxit, quid me feciſti ſic? An non habet pote-
ſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere, aliud quidẽ
vas in honorem, aliud vero in contumeliã? Hoc enim
loco quidam ſtulti putant Apoſtolũ in reſpõſione de-
feciſſe, & inopia reddendæ rationis repreſsiſſe contra-
dictoris audaciam. Sed magnum habet pondus quod
Vbi ſupra. dictum eſt, O homo tu quis es? Et in talibus quæſtioni-
bus ad ſuæ capacitatis conſiderationem reuocat homi-
nem verbo quidem breui, ſed re ipſa magna eſt reddi-
tio rationis. Si enim non capit hæc, quis eſt qui reſpon-
deat deo? Si autem capit, magis non inueniet quid reſ-
pondeat. Videt enim ſi capit, vniuerſum genus huma-
num tam iuſto iudicio diuino in apoſtatica radice dã-
natum, vt etiam ſi nullus inde liberaretur, nemo recte
poſſet dei vituperare iuſticiam: & qui liberantur, ſic o-
portuiſſe liberari: vt ex pluribus non liberatis, atque in
dãnatione iuſtiſsima derelictis, oſtenderetur quid me-
ruiſſet vniuerſa conſperſio, & quò etiam iſtos debitum
iudiciũ dei duceret, niſi eius indebita miſericordia ſub-
C ueniret: vt volentium de ſuis meritis gloriari, omne os
1.Corin.1. obſtruatur, & qui gloriatur in domino glorieť. Hæc
Nihil fit cõ ſunt magna opera domini, exquiſita in omnes volũta-
tra volũta- tes eius: & tam ſapienter exquiſita, vt cum angelica &
tem dei. humana creatura peccaſſet, id eſt, non quod ille, ſed
Cap.C. quod voluit ipſa feciſſet, etiã per eandẽ creaturę volun
1.ſentẽ.diſ. tatem, qua factũ eſt quod creator noluit, impleret ipſe
47.cap.1. quod voluit: bene vtens & malis, tanquam ſumme bo-
Lib.14.de nus, ad eorum damnationem quos iuſte prædeſtinauit
ciuita. dei ad pœnam, & ad eorum ſalutẽ quos benigne prædeſti-
cap.27. nauit ad gratiam. Quãtum enim ad ipſos attinet, quod
deus noluit fecerunt: quantum vero ad omnipotẽtiam
dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipſo
quod contra voluntatem dei fecerunt, de ipſis facta eſt
Pſal.110. voluntas eius. Propterea nanque magna opera domini
exquiſita in omnes voluntates eius, vt miro & ineffabi-
Bona volũ li modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiã cõ
tas, alia tra eius fit voluntatem: quia non fieret ſi nõ ſineret: nec
dei, alia ho vtique nolens ſinit, ſed volens. Nec ſineret bonus fieri
minis. Cap. male, niſi omnipotens etiam de malo facere poſſet be-
CI. ne. Aliquando autem bona voluntate homo vult
1.ſent. diſt. aliquid quod deus non vult, etiam ipſe bona multo am
48.ca.1. plius multòque certius voluntate, Nam illius mala vo-

luntas eſſe nunquam poteſt. Tanquã ſi bonus filius pa- D
trem velit viuere, quem deus bona voluntate vult mo-
ri. Et rurſus fieri poteſt, vt hoc velit homo volũtate ma-
la quod deus vult bona: velut ſi malus filius velit mori
patrem, velit hoc etiam deus. Nempe ille vult quod nõ
vult deus, iſte vero id vult, quod vult & deus: & tamen
bonæ voluntati dei pietas illius potius conſonat, quan-
uis aliud volentis, quàm huius idem volentis impietas.
Tantum intereſt quid velle homini, quid deo cõgruat,
& ad quem finem ſuam quiſque referat voluntatem, vt
aut approbetur aut improbetur. Nam deus quaſdã vo- *1.ſentẽ.diſ.*
luntates ſuas vtique bonas implet per malorum homi- *48.cap. ad*
num voluntates malas. Sicut per Iudæos maleuolos bo *quod.*
na volũtate patris Chriſtus pro nobis occiſus eſt. Quod
tantum bonum factum eſt, vt Apoſtolus Petrus quan- *Matth. 16.*
do fieri id nolebat, Satanas ab ipſo qui occidi venerat
diceretur. Quàm bonæ apparebant voluntates piorum
fidelium, qui nolebãt Apoſtolum Paulum Hieruſalem *1.ſentẽ.diſ.*
pergere, ne ibi pateretur mala quæ Propheta Agabus *48.cap.ſi*
prædixerat: & tamen deus hæc illum pati volebat pro *vero.*
annuncianda fide Chriſti, exercens martyrem Chriſti. *Acto.21.*
Neque iſte bonam voluntatẽ ſuam impleuit per Chri- E
ſtianorum voluntates bonas, ſed per Iudæorum malas:
& ad eum potius pertinebant qui nolebant quod vole-
bat, quàm illi per quos volentes factum eſt quod vole-
bat, quia idipſum quidem, ſed ipſe per eos bona, illi au-
tem mala voluntate fecerunt. Sed quantęlibet ſint *Volũtas dei*
voluntates vel angelorum vel hominum, vel bonorum *Cap.CII.*
vel malorum, vel illud quod deus vel aliud volentes *1.ſent. diſt.*
quàm deus, omnipotentis voluntas dei ſemper inuicta *47.cap. ve*
eſt: quæ mala eſſe nunquam poteſt, quia etiam cum ma *rum vt.*
la irrogat, iuſta eſt, & profecto quæ iuſta eſt mala non
eſt. Deus igitur omnipotens ſiue per miſericordiam cu
ius vult miſereatur, ſiue per iudicium quem vult obdu
ret, nec inique aliquid facit, nec niſi volens quicquam
facit, & omnia quæcunque vult facit. Ac per hoc *Excutiť di*
cũ audimus & in ſacris literis legimus, quòd velit om- *ctũ Apoſto*
nes homines ſaluos fieri: quamuis certum ſit nobis non *li Qui vult*
omnes homines ſaluos fieri, non tamen ideo debemus *omnes ho-*
omnipotentiſsimæ dei voluntati aliquid derogare, ſed *mines ſal-*
ita intelligere quod ſcriptum eſt: Qui vult omnes ho- *uos fieri.*
mines ſaluos fieri: tanquã diceretur, nullum hominem *Cap.CIII.*
fieri ſalum, niſi quẽ ſaluum fieri ipſe voluerit: non quòd *1.ſen.diſt.*
nullus ſit hominum niſi quẽ ſaluũ fieri velit, ſed quod *46.ca. nũc*
nullus fiat niſi quem velit, & ideo ſit rogandus vt velit, *videri.*
quia neceſſe eſt fieri ſi voluerit. De orando quippe deo F
agebat Apoſtolus, vt hoc diceret: Sic enim intelligimus *1.Timo.2.*
id qood in Euangelio ſcriptũ eſt: Qui illuminat omnẽ *Ioan.1.*
hominem: non quia nullus eſt hominũ qui non illumi-
netur, ſed quia niſi ab ipſo nullus illuminatur. Aut cer-
te ſic dictum eſt: Qui omnes homines vult ſaluos fieri,
nõ quòd nullus hominum eſſet quem ſaluum fieri nol-
let, qui virtutes miraculorum facere noluit apud eos
quos dicit acturos fuiſſe pœnitentiam ſi feciſſet: ſed vt
omnes homines omne genus humanum intelligamus
per quaſcũque differentias diſtributum, reges, priuatos,
nobiles, ignobiles, ſublimes, humiles, doctos, indoctos,
integri corporis, debiles, ingenioſos, tardicordes, fa-
tuos, diuites, pauperes, mediocres, mares, fœminas, in-
fantes, pueros, adoleſcentes, iuuenes, ſeniores, ſenes: in
linguis omnibus, in moribus omnibus, in artibus om-
nibus, in profeſsionibus omnibus, in voluntatum &
conſcientiarum varietate innumerabili conſtitutos, &
ſi quid aliud differentiarum eſt in hominibus. Quid
eſt enim eorum vnde nos deus per vnigenitum ſuum

G dominum noſtrum per omnes gẽtes ſaluos fieri bomines velit,& ideo faciat, quia omnipotẽs velle inaniter non poteſt quodcũque voluerit?Pręceperat enim Apoſtolus vt oraretur pro ſingulis hominibus,& ſpecialiter addiderat pro regibus & iis qui in ſublimitate ſunt,qui putari poterant faſtu & ſuperbia ſeculari à fidei Chriſtianæ humilitate abhorrere.Proinde dicẽs: Hoc enim bonum eſt coram ſaluatore noſtro deo,id eſt,vt etiam pro talibus oretur, Statim vt deſperationẽ tolleret, addidit:Qui omnes homines vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.Hoc quippe deus bonum iudicauit,vt orationibus humilium, dignaretur ſalutẽ præſtare ſublimium. Quod vtique iam videmus impletũ. Iſto locutionis modo & dominus eſt vſus in Euangelio,vbi ait Phariſæis: Decimatis mentam & rutam & omne olus.Neque enim Phariſæi & quæcunque aliena & omnium per omnes terras alienigenarũ omnia olera decimabãt.Sicut ergo hic omne olus, omne olerum genus,ita & illic omnes homines,omne hominum genus intelligere poſſumus:Et quocunque alio modo intelligi poteſt,dum tamen credere nõ cogamur aliquid omnipotentem deum voluiſſe fieri, factumq́; non eſſe,

1.Timo.2.
li.19.de ciui.dei.cap.16.
1.Timo.2.
Matth.23.
Luca.11.

H qui ſine vllis ambiguitatibus ſi in cœlo & in terra, ſicut & veritas cantat,omnia quæcunque voluit fecit,profecto facere noluit quodcunque non fecit. Quapropter etiam primum hominẽ deus in ea ſalute in qua conditus erat cuſtodire voluiſſet,eumq́; opportuno tẽpore poſt genitos filios ſine interpoſitione mortis ad meliora perducere, vbi iam non ſolum peccatum non committere, ſed nec voluntatem poſſet habere peccandi, ſi ad permanendum ſine peccato ſicut factus erat perpetuam voluntatem habiturum eſſe præſciſſet.Quia vero eum male vſurum libero arbitrio, hoc eſt peccaturum eſſe præſciebat, ad hoc potius præparauit voluntatem ſuam,vt bene ipſe faceret etiam de male faciente, ac ſic hominis voluntate mala nõ euacuaretur,ſed nihilominus impleretur omnipotentis bona. Sic enim oportebat prius hominẽ fieri, vt & bene velle poſſet & male, [nec gratis ſi bene,nec impune ſi male:] poſtea vero ſic erit,vt male velle nõ poſsit, nec ideo libero carebit arbitrio. Multo quippe liberius erit arbitriũ,quòd omnino non poterit ſeruire peccato. Neque enim culpanda eſt voluntas,aut voluntas non eſt, aut libera dicẽda nõ eſt,qua beati eſſe ſic volumus, vt eſſe miſeri non ſolum nolimus,ſed nequaquam prorſus velle poſsimus. Sicut ergo nunc etiam anima noſtra nolle infœlicitatem, ita tũc nolle,iniquitatẽ ſemper habitura eſt.Sed ordo prętermittẽdus nõ fuit,in quo deus voluit oſtẽdere, quàm bonum ſit animal rationale quod etiã peccare poſsit, quanuis ſit melius quod peccare nõ poſsit: ſicut minor fuit immortalitas,ſed tamen fuit in qua poſſet etiã mori, quanuis maior futura ſit in qua non poſsit mori.

Pſal.113.
Præſcientia dei. Caput CIIII.
Volũtas noſtra qualis futura ſit. Cap CV.
2.ſen.di.7.c.boni vero & diſt.25.
r.ãgeli. & li.22.de ciuit.dei. ca.30.2.ſentẽ. diſ.25. ca. Angeli. I

Illam natura humana perdidit per liberũ arbitrium, & hanc eſt acceptura per gratiam, quam fuerat, ſi non peccaſſet,acceptura per meritũ: quanuis ſine gratia nec tunc vllum meritum eſſe potuiſſet.Quia etſi peccatũ in ſolo libero arbitrio erat conſtitutum, non tamen iuſticiæ retinendæ ſufficiebat liberum arbitrium, niſi participatione immutabilis boni diuinum adiutorium pręberetur.Sicut enim mori eſt in hominis poteſtate cum velit,nemo eſt enim qui non ſeipſum, vt nihil aliud dicam,vel non veſcendo poſsit occidere, ad vitam vero tenendam voluntas non ſatis eſt, ſi adiutoria ſiue alimentorum ſiue quorũque tutaminum deſint.Sic homo in Paradiſo ad ſe occidẽdum relinquẽdo iuſticiã idoneus erat per voluntatem,vt autem ab eo teneretur vita K iuſticiæ,parum erat velle niſi ille qui eum fecerat adiuuaret.Sed poſt illam ruinã maior eſt miſericordia dei, quando & ipſum liberum arbitrium liberandũ eſt à ſeruitute,cui dominatur cum morte peccatũ. Nec omnino per ſeipſum, ſed per ſolam dei gratiam, quæ in fide Chriſti poſita eſt liberatur: vt volũtas ipſa, ſicut ſcriptũ eſt à domino præparetur,quia cætera dei munera capiantur per quæ veniatur ad munus æternum. Vnde & ipſam vitam æternam, quæ certa merces eſt operum bonorum,gratiam dei appellat Apoſtolus:Stipendium enim,inquit,peccati mors,gratia dei vita æterna in Chriſto Ieſu domino noſtro.Stipendium pro opere militiæ debitum redditur, non donatur,ideo dixit, Stipẽdium peccati mors: vt mortem peccato non immerito illatam,ſed debitam demonſtraret. Gratia vero niſi gratis ſit,gratia non eſt.Intelligendum eſt igitur etiã ipſa hominis bona merita eſſe dei munera, quibus cũ vita æterna redditur,quid niſi gratia pro gratia redditur?Sic ergo factus eſt homo rectus,vt & manere in ea rectitudine poſſet non ſine adiutorio diuino,& ſuo fieri peruerſus arbitrio:vtrũlibet horum elegiſſet, dei voluntas fieret,aut etiam ab illo,aut certe de illo. Proinde quia ſuã L maluit facere quàm dei, de illo facta eſt voluntas dei, qui ex eadẽ maſſa perditionis quæ de illius ſtirpe profluxit,facit aliud vas in honorem,aliud in contumeliã: in honorem,per miſericordiam: in contumeliam, per iudiciũ, vt nemo glorietur in homine, ac per hoc nec in ſe. Nam neque per ipſum liberaremur vnũ mediatorem dei & hominum hominẽ Chriſtum Ieſum, niſi eſſet & deus. Sed cum factus eſt Adam homo ſcilicet rectus,mediatore non opus erat:Cũ vero genus humanum peccata longe ſeparauerunt à deo, per mediatorem qui ſolus ſine peccato natus eſt, vixit & occiſus eſt, reconciliari nos oportebat deo vſque ad carnis reſurrectionem in vitam æternã: vt & humana ſuperbia per humilitatem dei argueretur ac ſanaretur, & demõſtraretur homini quàm longe à deo receſſerat,cum per incarnatum deum reuocaretur,& per hominem deum exemplum obedientiæ contumaci homini præberetur, & vnigenito ſuſcipiente formam ſerui, quæ nihil ante meruerat,fons gratiæ pãderetur, & carnis etiam reſurrectio redẽptis promiſſa in ipſo redemptore præmonſtraretur, & per eandem naturam quam ſe decepiſſe lætabatur diabolus vinceretur: nec tamẽ homo gloriaretur,ne iterũ ſuperbia naſceretur:& ſi quid aliud de tanto mediatoris ſacramento à proficientibus videri & dici poteſt,aut tantum videri, etiam ſi non dici poteſt. M

Liberũ arbitrium & gratia.Ca. CVI.
2.ſentẽ. di. 29.cap.1.
Gratia & ſtipendium peccati.Ca. CVII.
Roma.6.
Roma.11.
2.ſentẽ.diſ. 24.cap.1.
Roma.6.
Mediator Chriſtus. Ca.CVIII.
1.Timo.2.

Tempus autem quod inter hominis mortẽ & vltimam reſurrectionem interpoſitum eſt animas abditis receptaculis continet,ſicut vnaquęque digna eſt vel requie vel ærumna,pro eo quod ſortita eſt in carne cũ viueret. Neque negandum eſt defunctorum animas pietate ſuorum viuẽtium releuari,cum pro illis ſacrificium mediatoris offertur, vel eleemoſynæ in Eccleſia fiunt.Sed eis hæc proſunt,qui cũ viuerent, vt hæc ſibi poſtea prodeſſe poſſent,meruerunt.Eſt enim quidã viuendi modus,nec tam bonus vt nõ requirat iſta poſt mortem,nec tã malus vt ei non proſint iſta poſt mortem. Eſt vero talis in bono,vt iſta non requirat, & eſt rurſus talis in malo, vt nec his valeat cũ hæc vita trãſierit adiuuari. Quocirca hic omne meritum comparatur, quo poſsit poſt hanc vitam releuari quiſpiam vel grauari. Nemo autem ſe ſperet quod hic neglexerit cũ obierit apud deum promereri. Non igitur iſta quæ pro

defunctis

Locus animarũ vſque ad iudiciũ futurũ. Ca. CIX.
13.q.2.cap. Tempus.
4.ſentẽ.di. 45.cap.1.
Bona opera p defũctis. Cap.CX.
Vbi ſupra. ca. Neque.

A defunctis commendandis frequẽtat Eccleſia, illi Apo-
2.Corin.5. ſtolicæ ſunt aduerſa ſententiæ, qua dictum eſt: Omnes
enim aſtabimus ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſ-
quiſq; ſecundũ ea quæ per corpus geſsit, ſiue bonũ, ſiue
malum: quia etiam hoc meritum ſibi quiſq; cũ in cor-
pore viueret cõparauit vt ei poſſent iſta prodeſſe. Non
enim omnibus proſunt. Et quare nõ omnibus proſunt,
niſi propter differẽtiam vitæ quã quiſque geſsit in cor-
13.q.2.c.tẽ- pore? Cum ergo ſacrificia ſiue altaris ſiue quarũcunque
pus. eleemoſynarum pro baptizatis defunctis omnibus of-
ferũtur, pro valde bonis gratiarũ actiones ſunt: pro nõ
valde malis, propiciationes ſunt: pro valde malis etſi
nulla ſunt adiumenta mortuorum, qualeſcunq; viuorũ
conſolationes ſunt. Quibus autem proſunt, aut ad hoc
proſunt, vt ſit plena remiſsio, aut certe tolerabilior fiat
Duæ ciuita- ipſa damnatio. Poſt reſurrectionẽ vero facto vni-
tes poſt iu- uerſo completoq; iudicio, ſuos fines habebunt ciuitates
dicium. Ca. duæ, vna Chriſti, altera diaboli, vna bonorũ, altera ma-
CXI. lorum, vtraque tamen angelorum & hominũ. Iſtis vo-
4.ſen.diſt. luntas, illis facultas non poterit vlla eſſe peccandi: vel
50.cap.1. vlla conditio moriendi, iſtis in æterna vita vere fœlici-
terq; viuentibus, illis infœliciter in æterna morte ſine
B moriendi poteſtate durantibus, quoniam vtrique ſine
fine. Sed in beatitudine iſti alius alio præſtabilius, in mi
ſeria vero illi, alius alio tolerabilius permanebunt.

Pœna impio- Fruſtra itaq; nonnulli, imò quãplurimi æternã dã-
rũ an æter- natorum pœnã, & cruciatus ſine intermiſsione perpe-
na. C.CXII tuos, humano miſerantur affectu, atq; ita futurũ eſſe nõ
4.ſent.diſt. credunt: nõ quidem ſcripturis aduerſando diuinis, ſed
46.ca.1. pro ſuo motu dura quęque molliendo, & in leniorẽ fle
Et. 21. lib. ctendo ſententiã, quæ putant in eis terribilius eſſe dicta
de ciui.dei quàm verius. Non enim obliuiſcetur, inquiunt, miſere-
c.18. &.24 ri deus, aut continebit in ira ſua miſerationes ſuas. Hoc
Pſal.76. quidem in pſalmo legitur ſancto. Sed de his ſine vllo
ſcrupulo intelligitur, qui vaſa miſericordię nuncupan-
tur, quia & ipſi non pro meritis ſuis, ſed deo miſerante
Roma.9. de miſeria liberantur. Aut ſi hoc ad omnes exiſtimant
pertinere, non ideo neceſſe eſt vt damnationẽ opinen-
Matth. 25. tur poſſe finiri eorũ, de quibus dictum eſt, Et ibũt hi in
ſupplicium æternum: ne iſto modo putetur habitura fi-
nem quandoq; fœlicitas etiã illorum, de quibus ecõtra-
rio dictum eſt: Iuſti autẽ in vitam æternam. Sed pœnas
damnatorũ certis temporum interuallis exiſtiment, ſi
hoc eis placet, aliquatenus mitigari: etiã ſic quippe in-
C telligi poteſt manere in illis ira dei, hoc eſt ipſa damna-
tio. Hæc enim vocatur ira dei, nõ diuini animi pertur-
batio: vt in ira ſua, hoc eſt manente ira ſua, non tamen
Pſal.76. contineat miſerationes ſuas, non æterno ſupplicio finẽ
li.13.de tri- dando, ſed leuamen adhibendo vel interponendo cru
nitate.c.12. ciatibus. Quia nec Pſalmus ait, ad finiendam irã ſuam,
vel poſt iram ſuam, ſed in ira ſua. Quæ ſi ſola eſſet quã-
ta ibi minima cogitari poteſt, perire à regno dei, exula-
Pſal.30. re à ciuitate dei, alienari à vita dei, carere tam magna
Mors impio- multitudine dulcedinis dei quã abſcondit timentibus
rũ vt vita ſe, perfecit autẽ ſperantibus in ſe, tam grandis eſt pœna
piorũ perpe vt ei nulla poſsint tormẽta quæ nouimus comparari, ſi
tua. Ca. illa ſit æterna, iſta autẽ ſint quãlibet multis ſeculis lõga
CXIII. [finienda.] Manebit ergo ſine fine mors illa perpe-
4.ſen. diſt. tua damnatorũ, id eſt alienatio à vita dei, & omnibus
46.c.1.iux erit ipſa communis, quãlibet homines de varietate pœ-
ta finem. narũ, de dolorũ releuatione vel intermiſsione pro ſuis
humanis motibus ſuſpicẽtur, ſicut manebit cõmuniter
Cõfeſsio fi- omniũ vita æterna ſanctorum, quãlibet bonorũ diſtan
dei. Caput tia concorditer fulgeant. Ex iſta fidei confeſsione
CXIIII. quæ breuiter ſymbolo cõtinetur, & carnaliter cogitata

lac eſt paruulorũ, ſpiritaliter autẽ conſiderata atque trã D
ctata cibus eſt fortium, naſcitur ſpes bona fidelium, cui
charitas ſancta comitatur, [de qua ſcriptum eſt Maior
omnibus iis eſt,] Sed de iis omnibus quæ fideliter ſunt Fiducia
credẽda, ea tantum ad ſpem pertinent quæ in oratione ſui.
dominica continẽtur. Maledictus eſt enim omnis, ſicut Hiere.17.
diuina teſtantur eloquia, qui ſpem ponit in homine, ac
per hoc in ſemetipſo qui ſpẽ ponit, hui^9 maledicti vin-
culo innectitur. Ideo nõ niſi à domino deo petere de-
bemus quicquid ſperamus nos, vel bene operaturos, vel
pro bonis operibus adepturos. Proinde apud Euan- Oratio do-
geliſtam Matthæũ ſeptem petitiones continere domi- minica. Ca.
nica videtur oratio: quarũ in tribus æterna poſcũtur, in CXV.
reliquis quatuor temporalia, quę tamen propter ęterna Matth.6.
conſequẽda ſunt neceſſaria. Nã quod dicimus: Sancti-
ficetur nomẽ tuum, adueniat regnum tuũ, fiat voluntas
tua ſicut in cœlo & in terra: quod nõ abſurde quidam
intellexerunt in ſpiritu & corpore: omnino retinenda
ſunt ſine fine: & hic inchoata quantũcũque proficimus
augentur in nobis: perfecta vero, quod in alia vita ſpe-
randum eſt, ſemper poſsidebũtur. Quod vero dicimus:
Panẽ noſtrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte
nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitorib^9 E
noſtris, & ne nos inducas † in tentationẽ, ſed libera nos † inferas.
à malo: quis non videat ad præſentis vitæ indigentiam
pertinere? In illa itaque vita æterna vbi nos ſemper ſpe-
ramus futuros, & nominis dei ſanctificatio, & regnum
eius & voluntas eius in noſtro ſpiritu & corpore perfe-
cte atque immortaliter permanebunt. Panis vero quo-
tidianus ideo dictus eſt, quia hic eſt neceſſarius, quãtus
animæ carniq; tribuẽdus eſt, ſiue ſpiritaliter, ſiue carna-
liter, ſiue vtroque intelligatur modo. Hic eſt etiã quam
poſcimus remiſsio, vbi eſt omnis remiſsio peccatorum:
Hic tẽtationes quę nos ad peccandũ, vel illiciũt, vel im
pellunt: hic denique malũ vnde cupimus liberari, illic
autẽ nihil eſt iſtorũ. Euangeliſta vero Lucas in ora- Eadem ora
tione dominica petitiones non ſeptẽ, ſed quinque com tio ſecundũ
plex^9 eſt, Nec ab iſto vtique diſcrepauit, ſed quo modo Lucam. Ca.
iſta ſeptẽ ſint intelligẽda, ipſa ſua breuitate cõmonuit. CXVI.
Nomen quippe dei ſanctificatur in ſpiritu, dei autẽ re- Luca.11.
gnum in carnis reſurrectione venturũ eſt. Oſtẽdẽs er-
go Lucas tertiã petitionẽ duarum ſuperiorũ eſſe quo-
dã modo repetitionẽ, magis eã prætermittẽdo fecit in-
telligi. Deinde tres alias adiungit, de pane quotidiano,
de remiſsione peccatorũ, de tentatione vitãda. At vero F
quod ille ĩ vltimo poſuit: Sed libera nos à malo, iſte nõ Matth.6.
poſuit, vt intelligeremus ad illud superi^9 quod de tẽta-
tione dictũ eſt, pertinere. Ideo quippe ait, ſed libera, nõ
ait, & libera, tanq̃ vnã petitionem eſſe demõſtrãs. Non
hoc, ſed hoc, vt ſciat vnuſquiſque in eo ſe liberari à ma
lo quòd non infertur in tentationẽ. Iã porrò chari- Charitas.
tas quã duabus iſtis, id eſt, fide ac ſpe maiorẽ dixit Apo- Ca.CXVII.
ſtol^9, quanto ĩ quocũque maior eſt, tanto melior eſt in 1.Corin. 13.
quo eſt. Cũ enim quęritur, vtrũ quiſque ſit homo bon^9,
nõ quęritur quid credat aut ſperet, ſed quid amet. Nam
qui recte amat, proculdubio recte credit & ſperat: qui ve
ro nõ amat, inaniter credit, etiã ſi ſunt vera quę credit:
inaniter ſperat, etiã ſi ad verã fœlicitatẽ doceãtur perti
nere quę ſperat, niſi & hoc credat ac ſperet, quod ſibi pe
tẽti donari poſsit vt amet: Quãuis enim ſperare ſine a-
more nõ poſsit, fieri tamẽ poteſt vt id nõ amet ſine quo
ad id quod ſperat nõ poteſt peruenire: Tãq̃ ſi ſperet vi
tã ęternã, q̃uis nõ habeat, & nõ amet iuſticiam ſine qua
nemo ad illã peruẽit. Ipſa eſt aũt fides Chriſti quã cõmẽ
dat Apoſtol^9, quę per dilectionẽ operatur, & quod ĩ di- Gala.5.

G lectione nondũ habet, petit vt accipiat, quærit vt inue-
Matth.7. niat, pulſat vt aperiatur ei. Fides nanque impetrat quod
2.ſentẽ.diſ. lex imperat: Nã ſine dei dono, id eſt ſine ſpiritu ſancto,
26.c.&ſi. per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, iu-
Roma.5. bere lex poterit, non iuuare, & præuaricationem inſu-
per facere, qui de ignorantia ſe excuſare nõ poſsit. Re-
gnat enim carnalis cupiditas vbi non eſt dei charitas.
Quatuor Sed cum in altiſsimis ignorãtiæ tenebris nulla re-
gradus ad ſiſtente ratione viuitur ſecundum carnẽ, hæc ſunt pri-
fœlicitatẽ ſe ma hominis. Deinde cum per legem cognitio fuerit fa-
cundũ qua cta peccati, ſi nõdum diuinus adiuuat ſpiritus, ſecundũ
tuor ætates. legẽ volens viuere vincitur, & ſciens peccat, peccatoq;
C.CXVIII. ſubditus ſeruit: A quo enim quis deuict⁹ eſt, huic & ſer
Roma.3. uus addictus eſt: id agente ſcientia mandati, vt peccatũ
2.Petri.2. operetur in homine omnem concupiſcentiam, cumu-
Roma.5. lo præuaricationis adiecto, atque ita quod ſcriptum eſt
impleatur: Lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Hæc
ſunt ſecunda hominis. Si autẽ reſpexerit deus vt ad im
plẽda quæ mãdat ipſe adiuuare credatur, & agi homo
Gala.5. cœperit dei ſpiritu, concupiſcitur aduerſus carnem for
tiore robore charitatis: vt quãuis ſit adhuc quod homi
ni repugnet ex homine, nõdum tota infirmitate ſana-
H ta, ex fide tamen iuſtus viuat, iuſteq; viuat in quantũ nõ
Abac.2. cedit malæ concupiſcentiæ, vincente dilectione iuſti-
ciæ. Hæc ſunt tertia bona ſpei hominis: In quibus ſi pia
perſeuerãtia quiſque proficiat, poſtrema pars reſtat, quę
poſt hanc vitã in requie ſpiritus, deinde in reſurrectio-
ne etiam carnis implebitur. Harum quatuor differẽtia-
rum, prima eſt ante legẽ, ſecũda ſub lege, tertia ſub gra-
tia, quarta in pace plena atq; perfecta. Sic eſt & dei po-
pulus ordinatus per temporum interualla ſicut deo pla
Sapien.11. cuit, qui in menſura, numero & pondere cuncta diſpo-
nit. Nam fuit primitus ante legem: ſecũdo ſub lege, quæ
per Moyſem data eſt: deinde ſub gratia, quę reuelata eſt
per primum mediatoris aduentum. Quæ quidem gra-
tia nec antea defuit quibus impartiri eã oportuit, quã-
uis pro temporis diſpenſatione velata & occulta: Neq;
enim antiquorum quicunque iuſtorum præter Chriſti
fidem ſalutem potuit inuenire. At vero niſi & illis co-
gnitus fuiſſet, non potuiſſet nobis per eorum miniſte-
Renaſcẽtia rium aliàs apertius, aliàs occultius prophetari. In
ſpirit⁹. Ca. quacunque autem quatuor iſtarum velut ætatum ſingu
CXIX. lum quemq; hominẽ gratia regenerationis inuenerit,
I ibi ei remittuntur præterita vniuerſa peccata: & reatus
ille naſcendo contractus, renaſcẽdo diſſoluitur. Tamq;
Ioan.3. multum valet quod ſpiritus vbi vult ſpirat, vt quidã ſe-
cundum illam ſeruitutẽ ſub lege eſſe non nouerint, ſed
cum mandato incipiant adiutorium habere diuinum.
Sacramẽtũ Antequam poſsit autem homo capax eſſe manda-
regeneratio ti, ſecundum carnem viuat neceſſe eſt: ſed ſi iam ſacra-
nis.CCXX. mẽto regenerationis imbutus eſt, nihil ei mors oberit
Roma.4. ſi tunc ex hac vita migrauerit. Quia ideo Chriſtus mor
Pſal.87. tuus eſt & reſurrexit, vt & viuorum & mortuorum do-
minetur, nec tenebit regnum mortis eũ, pro quo mor-
Charitas. tuus eſt ille liber in mortuis. Omnia igitur pręcep-
Ca.CXXI. ta diuina referuntur ad charitatem, de qua dicit Apo-
2.ſentẽ.diſ. ſtolus: Finis autem præcepti eſt charitas, de corde pu-
38.cap.1. ro, & conſcientia bona & fide non ficta. Omnis itaque
1.Timo.2. pręcepti finis eſt charitas, id eſt ad charitatem refertur
3.ſẽ.di.36. omne præceptum. Quod vero ita fit vel timore pœnæ,
ca.Cũ duo. vel aliqua intentione carnali, vt non referatur ad illam
charitatem, quã diffundit ſpiritus ſanctus in cordibus
noſtris, nondum fit quemadmodũ fieri oportet, quãuis
fieri videatur. Charitas quippe iſta dei eſt & proximi:
& vtriq; in his duobus præceptis tota lex pẽdet & Pro-
phetæ. Adde Euangelium, adde & Apoſtolos: nõ enim K
aliunde vox iſta, Finis præcepti eſt charitas, & deus cha *Matth.22.*
ritas eſt. Quæcunq; ergo mãdat deus, ex quibus vnũ eſt: *1.Timo.1.*
Nõ mœchaberis: & quæcũq; nõ iubẽtur, ſed ſpeciali cõ- *1.Ioan.4.*
ſilio monẽtur, ex quibus vnũ eſt: Bonũ eſt homini mu- *Exod.20.*
lierẽ non tãgere: tunc recte fiunt quũ referũtur ad dili- *1.Corin.7.*
gendũ deũ, & proximũ propter deũ, & in hoc ſeculo, &
in futuro: nũc deũ per fidẽ, tũc per ſpeciẽ, & ipſum pro-
ximum nũc per fidẽ. Non enim ſcimus mortales corda *1.Corin.4.*
mortaliũ, tunc autẽ illuminabit dominus abſcõdita te-
nebrarum & manifeſtabit cogitationes cordiũ. Et tunc
laus erit vnicuique à deo: quia id laudabitur & dilige-
tur à proximo in proximo, quod ne lateat ab ipſo illu-
minabitur deo. Minuetur autẽ cupiditas charitate cre-
ſcẽte, donec veniat hic ad tantam magnitudinem qua
maior eſſe nõ poſsit. Maiorem enim charitatem nemo *Ioan.15.*
habet, quàm vt animã ſuam quis ponat pro amicis ſuis.
Ibi autem quis explicet quãta charitas erit, vbi cupidi-
tas quam vel coërcendo ſuperet nulla erit: quàm ſum-
ma ſanitas erit, quando contentio mortis nulla erit.
Sed ſit aliquando huius voluminis finis, quod ipſe *Quare op⁹*
videris, vtrum Enchiridiõ vel appellare debeas vel ha- *cõſcripſerit.*
bere. Ego tamen cum ſpernenda tua in Chriſto Ieſu ſtu *CCXXII.*
dia non putarem, bona de te credens, in adiutorio no- L
ſtri redemptoris confidens ac ſperans, teq; in eius mem
bris plurimũ diligens, librũ ad te ſicut valui, vtinã tam
commodũ q̃ prolixũ, de fide, ſpe, & charitate cõſcripſi.

FINIS.

DIVI AVRELII M
AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE DEFInitionibus orthodoxæ fidei, ſiue Eccleſiaſticis dogmatibus.

CREDIMVS vnum eſſe deum *De fide tri-*
patrem & filium & ſpiritũ ſan- *nitatis.C.I.*
ctum. Patrem, eo quòd filiũ ha-
beat. Filium, eo quòd patrẽ ha-
beat. Spiritũ ſanctũ, eo quod ſit *1.ſentẽ.diſ.*
ex patre & filio procedens, pa- *29.cap.1.*
tri & filio coæternus. Pater er- *De fide &*
go principiũ deitatis: qui ſicut *ſymbolo.*
nunquã fuit nõ deus, ita nunq̃ fuit nõ pater, à quo filius *CIX.*
natus, à quo ſpiritus ſanctus nõ natus, quia nõ eſt filius,
neque ingenitus quia nõ eſt pater, neque factus, quia nõ
eſt ex nihilo, ſed ex deo patre & deo filio de⁹ procedẽs.
Pater æternus, eò ꝙ æternũ habeat filiũ cui⁹ æternus ſit
pater. Fili⁹ ætern⁹, eò ꝙ ſit patri coætern⁹. Spirit⁹ ſanct⁹
ætern⁹, eò ꝙ ſit patri & filio coętern⁹. Nõ cõfuſa in vna
perſona

A perſona trinitas, vt Sabellius dicit, neq; ſeparata aut diuiſa in natura diuinitas, vt Arrius blaſphemat, ſed alter in perſona pater, alter in perſona filius, alter in perſona ſpiritus ſanctus. Vnus natura in ſancta trinitate deus pater & filius & ſpiritus ſanctus.

De incarnatione Chriſti. Cap. II. 3. ſen. diſt. 1 ca. diligenter.

Non pater carnem aſſumpſit, neque ſpiritus ſanctus, ſed filius tantum: vt qui erat in diuinitate dei patris filius, ipſe fieret in homine hominis matris filius: ne filij nomen ad alterum tranſiret, qui non eſſet æterna natiuitate filius. Dei ergo filius factus eſt hominis filius, natus ſecundum veritatem naturæ ex deo dei filius, & ſecũdum veritatem naturæ ex homine hominis filius: vt veritas geniti nõ adoptione, nõ appellatione, ſed in vtraq; natiuitate filij nomen naſcendo haberet, & eſſet verus deus & verus homo vnus filius. Non ergo duos Chriſtos, neque duos filios fatemur, ſed deum & hominem vnum filium. Quem propterea & vnigenitum dicimus, manentẽ in duabus ſubſtantiis, ſicut ei naturæ veritas contulit, nõ confuſis naturis, neque immixtis ſicut Thimotiani volunt, ſed ſocietate vnitis.

3. ſen. diſt. 7. cap. Satis diligenter.

Deus ergo hominem aſſumpſit, homo in deum tranſiuit, non naturę verſibilitate, ſicut Apollinariſtæ dicunt, ſed dei dignatione: vt nec deus mutaretur B in humanã ſubſtantiam aſſumendo hominem, nec homo in diuinam glorificatus in deum: quia mutatio vel verſibilitas naturæ & diminutionem & abolitionẽ ſubſtantiæ facit. Creditur à nobis ſine confuſione coniuncta ſancta trinitas, ſine ſeparatione diſtincta. Natus eſt ergo dei filius ex homine & non per hominem, id eſt, non ex viri coitu, ſicut Ebion dicit: ſed carnem ex virginis corpore trahens, & nõ de cœlo ſecum afferens, ſicut Marcion, Origenes, & Eutyches affirmant, Neq; in phantaſia, id eſt abſque carne, ſicut Valẽtinus aſſerit, id eſt, neque putatiuè imaginatum, ſed corpus verum. Nõ tantũ carnem ex carne, ſicut Marcianus, ſed verus deus ex diuinitate, & verus homo ex carne vnus filius: in diuinitate verbũ patris & deus, in homine anima & caro. Anima non abſque ſenſu & ratione, vt Apollinaris, neque caro abſque anima, vt Eunomius: ſed anima cũ ratione ſua, & caro †cum ſenſibus ſuis, per quos ſenſus veros in paſſione, & ante paſſionẽ ſuæ carnis dolores ſuſtinuit.

† corpus.

Quòd æternus de⁹ ex virgine natus ſit.

Neque ſic eſt natus ex virgine, vt & diuinitatis initium homo naſcendo acceperit, quaſi antequam naſceretur ex virgine deus non fuerit, ſicut Artemon & Berillus & Marcellus docuerũt, ſed æternus deus & homo ex virgine natus eſt.

Cap. III. C

De trinitate perfecta. Cap. IIII.

Nihil creatum aut ſeruiens in trinitate credamus, vt vult Dionyſius fons Arrij: nihil inæquale, vt vult Eunomius, vt Arrius: nihil inæquale gratiæ, vt vult Aetius: nihil anterius poſteriúſve aut minus, vt Arrius: nihil extraneum aut officiale alteri, vt Macedonius: nihil perſuaſione aut ſurreptione inſertũ, vt Manichæus: nihil corporeũ, vt Melito & Tertullianus: nihil corporaliter effigiatũ, vt Anthropomorphus & Vadianus: nihil ſibi inuiſibile à creaturis, vt Origenes: nihil creaturis viſibile, vt Fortunatus: nihil moribus vel voluntate diuerſum, vt Marcion: nihil ex trinitatis eſſentia ad creatarum naturam deductum, vt Plato & Tertullianus: nihil officio ſingulare nec alteri cõmunicabile, vt Origenes: nihil cõfuſum, vt Sabellius: ſed totum perfectum, quia totum ex vno & vnum ex toto: nõ tamen ſolitarium, vt præſumunt Praxeas & Syluanus, Pentapolitana damnabilis illa doctrina.

De homouſion. Ca. V. 1. Petri. 1.

Homouſion ergo, id eſt coëſſentialis in diuinitate patri filius, Homouſion patri & filio ſpiritus ſanctus, homouſion deo & homini vnus filius, manens deus in homine ſuo in in gloria patris, deſiderabilis videri ab angelis: ſicut pater & ſpiritus ſanctus adoratur ab angelis & ab omni D creatura, nõ homo factus præter deũ vel Chriſtus cum deo, ſicut blaſphemat Neſtorius, ſed homo in deo & deus in homine.

De reſurrectione. Ca. VI.

Erit reſurrectio mortuorum omniũ hominũ, ſed vna inſimul & ſemel. Nõ prima iuſtorum, & ſecunda peccatorum, vt fabula eſt ſomniatorum, ſed vna omniũ. Et ſi id reſurgere dicitur quod cadit, caro ergo noſtra in veritate reſurgit, ſicut in veritate cadit. Et nõ ſecundum Origenẽ immutatio corporum erit, id eſt aliud nouum corpus pro carne: ſed eadem caro corruptibilis quę cadit tam iuſtorum quàm iniuſtorum incorruptibilis reſurget, quæ vel pœnã ſufferre poſſit pro peccatis, vel in gloriã æterna manere ꝑ meritis.

Reſurrectio omniũ communis. Cap. VII. Pſal. 15. Acto. 2.

Omnium enim hominum erit reſurrectio. Si omnium erit, ergo omnes moriuntur, vt mors ab Adã ducta omnibus filiis eius dominetur. Et maneat illud priuilegiũ in domino quod de eo ſpecialiter dicitur: Nõ dabis ſãctũ tuũ videre corruptionẽ. Eius enim caro non vidit corruptionẽ. Hanc rationẽ maxima patrum turba tradente ſuſcepimus. Verum quia ſunt & alij æquè catholici & eruditi viri, qui credunt, anima in corpore manẽte immutãdos ad incorruptionem & immortalitatẽ eos qui in aduentu domini viui inueniendi ſunt, & hoc eis E reputari pro reſurrectione ex mortuis, quòd mortalitatem immutatione deponant, non morte: quolibet quis acquieſcat modo, non eſt hęreticus, niſi ex contentione hęreticus fiat. Sufficit enim in Eccleſiæ lege carnis reſurrectionem credere futuram de morte.

De iudicio viuorũ & mortuorum Cap. VIII.

Quod autem dicimus in ſymbolo, in aduẽtu domini viuos ac mortuos iudicandos, nõ ſolum iuſtos & peccatores ſignificari, ſicut Diodorus putat, ſed & viuos eos qui in carne inueniendi ſunt credimus, qui adhuc morituri creduntur, vel immutandi ſunt, vt alij volunt, vt ſuſcitati continuo vel reformati cũ ante mortuis iudicentur.

Peracto iudicio nõ expectãda reſtitutio. Cap. IX.

Poſt reſurrectionem & iudicium non credamus reſtitutionem futuram, quam Origenes delirat: vt dæmones vel impij homines poſt tormẽta quaſi ſuppliciis expurgati, vel illi in angelicã qua creati ſunt redeant dignitatem, vel iſti iuſtorum ſocietati donentur: eò quòd hoc diuinę cõueniat pietati, ne quid ex rationalibus pereat creaturis, ſed quolibet modo ſaluetur. Sed nos credamus ipſi iudici omnium & retributori iuſto, qui dixit: Ibunt impij in ſupplicium æternum, iuſti autẽ in vitam æternam, vt percipiant fructum operum ſuorum.

Matth. 25. F

Gene. 1. Creatio mũdi. Cap. X.

In principio creauit deus cœlum & terrã & aquam ex nihilo. Et cum adhuc tenebræ ipſam aquam occultarent, & aqua terram abſconderet, facti ſunt angeli & omnes cœleſtes virtutes, vt non eſſet ocioſa dei bonitas, ſed haberet in quibus per multa ante ſpacia bonitatẽ ſuam oſtẽderet: & ita hic viſibilis mũdus ex materia quæ à deo facta fuerat, factus eſt & ornatus.

Solus deus incorporeus Cap. XI.

Nihil incorporeum & inuiſibile natura credẽdum, niſi ſolum deum, id eſt, patrẽ & filium & ſpiritum ſanctum. Qui ideo recte incorporeus creditur, quia vbiq; eſt, & omnia implet atq; conſtringit: ideo & inuiſibilis omnibus creaturis, quia incorporeus eſt.

Omnis creatura corporea. Ca. XII

Creatura omnis corporea eſt, angeli & omnes cœleſtes virtutes corporeæ, licet non carne ſubſiſtant. Ex eo autem corporeas eſſe credimus intellectuales creaturas, quòd localiter circunſcribuntur, ſicut & anima humana quæ carne clauditur, & dęmones qui per ſubſtantiã angelicæ naturæ ſunt.

Intellectuales naturæ immortales Cap. XIII.

Immortales eſſe credimus intellectuales naturas, quia carne carent, nec habent quò cadant vt reſurrectione egeãt poſt ruinam neceſſaria.

Animæ hominis quo modo creentur. Cap. XIIII.

Animas hominum non eſſe ab initio inter cęteras intellectuales naturas, nec ſimul creatas, ſicut

Origenes

G Origenes fingit: neque cum corporibus per coitum ſeminantur, ſicut Luciferiani, Cyrillus & aliqui Latinorũ præſumptores affirmant, quaſi naturæ cõſequentiã ſeruantes. Sed dicimus creationẽ animæ ſolum creatorem omnium noſſe, & corpus tantum per cõiugij copulam ſeminari, dei vero iudicio coagulari in vulua & compingi atque formari, ac formato iam corpore animam creari & infundi, vt viuat in vtero homo ex anima cõſtãs & corpore, & egrediatur viuus ex vtero, plenus humana ſubſtantia.

Quòd duæ animæ non ſint in homine. Cap. XV.

Neque duas animas eſſe dicimus, in vno homine, ſicut Iacobus & alij Syrorũ ſcribunt, vnã animalem qua animetur corpus, & immixta ſit ſanguini, & alteram ſpiritalẽ quę rationem miniſtret: ſed dicimus vnam eſſe eandemq; animã in homine, quę & corpus ſua ſocietate viuificet, & ſemetipſam ſua ratione diſponat, habens in ſeſe libertatẽ arbitrij, vt in ſuæ ſubſtantię eligat cogitatione quod vult.

Anima hominis immortalis. Cap. XVI.

Solum hominẽ credimus habere animam ſubſtantiuam quæ exuta corpore viuit, & ſenſus ſuos atque ingenia viuaciter tenet. Non cum corpore moritur, ſicut Aratus aſſerit: neque H poſt modicũ interuallum, ſicut Zenum dicit, quia ſubſtantialiter viuit.

Animæ brutorum. Cap. XVII.

Animalium vero animæ non ſunt ſubſtantiuæ, ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur, & cum carnis morte finiuntur & moriuntur, & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexãder putãt, ſed ad omnia naturæ incitamẽta ducuntur.

Infunditur anima. Ca. XVIII.

Anima humana, non cum carne moritur, quia nõ cum carne, vt ſuperius diximus, ſeminatur, ſed formato in ventre matris corpore, dei iudicio creatur & infunditur, vt viuat homo intus in vtero, & ſic procedat natiuitate in mundum.

Duæ ſubſtãtiæ hominis. Cap. XIX.

Duabus ſubſtantiis tantum cõſtat homo, anima & corpore. Anima cum ratione ſua, & corpore cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſque animæ ſocietate non mouet corpus. Anima vero & ſine corpore rationale ſuum tenet.

Anima & ſpirit⁹ idẽ. Cap. XX.

Non eſt tertius in ſubſtãtia hominis ſpiritus, ſicut Didymus contendit, ſed ſpiritus ipſa eſt anima pro ſpiritali natura, vel pro eo quòd ſpiret in corpore ſpiritus appellatur. Anima vero ex eo vocatur, quòd ad viuẽdum vel ad viuificandũ animet corpus.

1. Theſ. 5.

Tertium vero qui ab Apoſtolo cum anima & corpore inducitur ſpiritum, gratiã ſancti ſpiritus eſſe intelligamus, quam orat Apoſtolus vt integra perſeueret in I nobis, ne noſtro vicio aut minuatur aut fugetur à nobis, quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum.

Sapien. 1.

De libero arbitrio. Cap. XXI.

Libertati arbitrij ſui cõmiſſus eſt homo ſtatim in prima cõditione, vt ſola vigilantia mentis amittente, †etiam in præcepti cuſtodia perſeueraret, ſi vellet in eo quod creatus fuerat permanere. Poſtquã vero ſeductione ſerpentis per Euã cecidit, naturæ bonum perdidit, pariter & vigorem arbitrij: non tamen electionẽ, ne nõ eſſet ſuum quòd euitaret peccatum, nec merito indulgeretur quòd nun arbitrio diluiſſet. Manet itaque ad quærẽdam ſalutem arbitrij libertas, id eſt rationalis voluntas, ſed admonente prius deo & inuitãte ad ſalutem, vt vel eligat vel ſequatur vel agat occaſione ſalutis, hoc eſt inſpiratione dei. Vt autem cõſequatur quod eligit vel quod ſequitur vel quod occaſione agit, dei eſſe libere confitemur. Initium ergo ſalutis noſtrę deo miſerãte habemus: vt acquieſcamus ſalutiferæ inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur, quod acquieſcẽdo admonitioni cupimus, diuini eſt muneris: vt non labamur in adepto ſalutis munere, ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Non tamen ad obtinendam ſine illo, qui quærentes facit inuenire, qui pulſantibus aperit, qui petentibus donat. Sicut ergo initium ſalutis noſtræ deo miſerante & inſpirante K habere nos credimus: ita arbitriũ naturæ noſtræ ſequax eſſe diuinę inſpirationis, libere cõfitemur. Igitur vt non labamur à bono vel naturę vel meriti, ſolicitudinis noſtræ eſt & cœleſtis pariter adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ & ignauiæ.

Gemē. 3.

† perſiciẽt.

Matth. 7.

Gratia. Cap. XXII.

Firmiſsime credendum eſt, in præuaricatione Adæ omnes homines naturalem poſsibilitatem & innocentiam perdidiſſe: & neminem de profundo illius ruinę per liberum arbitrium poſſe conſurgere, niſi eum gratia dei miſerantis erexerit: liberum enim arbitrium ille perpeſſus, dum ſuis incõſultius vtitur bonis, cadens in præuaricationis profunda demerſus eſt. Et nihil quẽadmodum exinde ſurgere poſſet inuenit, ſuaq; in æternum libertate deceptus, huius ruinæ latuiſſet oppreſſu, niſi eũ poſt Chriſti pro ſua gratia reuelaſſet aduentus, qui per nouæ regenerationis purificationem omne præteritum vicium ſui baptiſmatis lauacro purgauit.

Nemo bonus per ſe.

Neminem eſſe per ſemetipſum bonum niſi participationem ſui ille donauerit qui ſolus eſt bonus.

Ca. XXIII.

Neminem etiam baptiſmatis gratia renouatum idoneum eſſe ad ſuperandas diaboli inſidias & ad vin- L cendas carnis cõcupiſcentias, niſi per quotidianum adiutorium dei, perſeuerantiam bonæ conuerſationis acceperit.

Perſeuerãtia in bonis à deo.

Ca. XXIIII.

Quod nemo niſi per Chriſtum libero bene vtatur arbitrio, idem magiſter in epiſtola ad Mileuentanum conciliũ data prædicat, dicens: Aduerte tandem ô prauiſsimarum mentium doctrina, quòd primum hominẽ ita libertas ipſa decepit, vt dum indulgentius frętis eius vtitur, in præuaricationem præſumptione incideret. Nec ex hac potuit erui, niſi ei prouidẽtia regenerationis ſtatum priſtinę libertatis Chriſti domini reformaſſet aduentus.

Liberũ arbitrium. Cap. XXV.

Merita. Ca. XXVI.

Quod omnia ſtudia & omnia opera ac merita ſanctorum ad dei gloriam laudemq; referẽda ſint, quia nemo aliunde ei placeat, niſi ex eo quod ipſe donauerit: in quam nos ſententiam dirigit beatæ recordationis papæ Zozimi regularis authoritas, cum ſcribẽs ad totius orbis Epiſcopos ait: Nos autem inſtinctu dei, omnia enim bona ad authorem ſuum referenda ſunt vnde naſcuntur, ad fratrum & coëpiſcoporum noſtrorum conſcientiam vniuerſa retulimus. Hunc autem ſermonẽ ſynceriſsimæ veritatis luce radiantẽ tanto Afri Epiſcopi honore venerati ſunt, vt ita ad eũdem virum ſcriberẽt, Illud vero quod in literis quas ad vni- M uerſas prouincias curaſti eſſe mittẽdas poſuiſti, dicens: Non tamen inſtinctu dei, & cætera, ſic accipimus dictum, vt illos qui contra dei adiutorium extollunt humani arbitrij libertatem, diſtricto gladio veritatis velut curſim tranſiens amputares. Quid enim tam libero feciſti arbitrio, quàm quòd vniuerſa in noſtræ humilitatis cõſcientiam retuliſti? & tamen inſtinctu dei factum eſſe fideliter ſapienterque vidiſti, veraciter fidenterque dixiſti. Ideo vtique, quia præparatur voluntas à domino, Et vt boni aliquid agant, paternis inſpirationibus ſuorum ipſe tangat corda filiorum. Quotquot enim ſpiritu dei aguntur, hi filij dei ſunt, vt nec noſtrum deeſſe ſentiamus arbitriũ, & in bonis quibuſque volũtatis humanæ ſingulis motibus, magis illius valere non dubitemus auxilium.

Roma. 8.

Quicquid boni ex deo Ca. XXVII.

Ita deus ex cordibus hominum, atque in ipſo libero operatur arbitrio, vt ſancta cogitatio, piũ conſilium, omniſque motus bonæ voluntatis ex deo ſit: quia per alium aliquid boni poſſumus, ſine quo nihil poſſumus.

Gratia vis. C. XXVIII.

de cõſe. di. 4. ca. placuit vt quicunque dixerit.

Quicunque dixerit gratiam dei qua iuſtificamur per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ad ſolam remiſsionem peccatorum valere quę iam commiſſa ſunt, non etiam ad adiutorium gratiæ vt non committantur,

Intelligētia ex gratia. Ca. XXIX. de cōſe. diſ. 4. c. quiſquis dixerit.

A mittãtur, anathema ſit. Quiſquis dixerit gratiam dei per Ieſum Chriſtum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipſum nobis reuelatur & aperitur intelligentia mãdatorum, vt ſciamus quid appetere & quid vitare debeamus, non autē per illam nobis præſtari vt quod faciendum cognouimus etiã facere diligamus atque valeamus, anathema ſit.

Preces ſacerdotum. Ca. XXX.

Obſecrationum quoque ſacerdotalium ſacramēta reſpiciamus, quæ ab Apoſtolis tradita in toto mũdo, atque in omni catholica eccleſia vniformiter celebrantur, vt legē credendi, lex ſtatuat ſupplicandi. Cum enim ſanctarũ plebium præſules mandata ſibimet legatione fungantur apud diuinam clementiã, humani generis agũt cauſam, & tota ſecum Eccleſia cõgemiſcente poſtulant & precãtur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatræ ab impietatis ſuæ liberētur erroribus, vt Iudæis ablato cordis velamine, lux veritatis appareat, vt hæretici catholicæ fidei perceptione reſipiſcant, vt ſchiſmatici ſpiritum rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapſis pœnitentiæ remedia conferantur, vt denique catechumenis ad regenerationis ſacramēta perductis, cœleſtis miſericordiæ au- B la reſeretur. Hæc autem non perfunctoriè neque inaniter à domino peti, rerũ ipſarum mõſtrat effectus, quandoquidem ex omni errorum genere plurimos deus dignatur attrahere, quos erutos de poteſtate tenebrarum transferat in regnum filij charitatis ſuæ, & ex vaſis iræ faciat vaſa miſericordię. Quod adeo totum diuini operis eſſe ſentitur, vt hæc efficienti deo gratiarum ſemper actio laudiſq; confeſſio pro illuminatione talium vel correctione referantur.

Exorciſm° & ſufflatio Ca. XXXI. de conſe. diſt. 4. cap. ſiue paruuli.

Illud etiam quod circa baptizandos in vniuerſo mũdo ſancta Eccleſia vniformiter agit, nõ otioſo contēplamur intuitu. Cum ſiue paruuli, ſiue iuuenes ad regenerationis veniunt ſacramentum, non prius fontem vitę adeant quàm exorciſmis & exufflationibus clericorũ ſpiritus ab eis immundus abigatur: vt tunc vere appareat quando princeps mundi huius mittatur foras, & quo modo prius alligetur fortis & deinceps vaſa eius diripiãtur, in poſſeſſionem tranſlata victoris, qui captiuam ducit captiuitatē, & dat dona hominibus.

Ioan. 12. Matth. 12. Pſal. 67. Gratia & liberũ arbitrium. Cap. XXXII.

Omnium bonorum affectuum atque operum, & omnium ſtudiorum, omniumq; virtutum quibus ab initio fidei ad deum tenditur, deum profitemur authorem. Et non dubitamus ab ipſius gratia om- C nia hominis merita præueniri, per quem fit vt aliquid boni & velle incipiamus & facere. Quo vtique auxilio & munere dei nõ aufertur liberum arbitrium, ſed liberatur, vt de tenebroſo lucidũ, de prauo rectum, de languido ſanum, de imprudēte ſit prouidum. Tanta enim eſt erga omnes homines bonitas dei, vt noſtra velit eſſe merita, quæ ſunt ipſius dona, & pro iis quæ largitus eſt æterna præmia ſit donaturus. Agit quippe in nobis vt quod vult & velimus & agamus: nec otioſa eſſe in nobis patitur quæ exercenda non negligenda donauit: vt & nos cooperatores ſimus gratiæ dei, ac ſi quid in nobis ex noſtra viderimus remiſſione langueſcere, ad illum ſolicite recurramus, qui ſanat omnes lãguores noſtros, & redimit de interitu vitam noſtram, & cui quotidie dicimus: Ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos à malo.

Pſal 102. Matth. 6. Adã primo immortalis. Cap. XXXIII.

Quicunque dicit Adam primum hominem mortalem factum, ita vt ſiue peccaret, ſiue non peccaret, moreretur in corpore hoc, id eſt de corpore exiret, non peccati merito, ſed neceſſitate naturæ, anathema ſit.

De baptizãdis infantulis. Cap. XXXIIII

Quicunque paruulos recētes ab vteris matrum baptizandos negat, aut dicit in remiſſionem quidem peccatorum eos baptizari, ſed nihil ex Adã trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis ex- D pietur, vnde ſit cõſequens vt in eis forma baptiſmatis in remiſſionē peccatorum non vera, ſed falſa intelligatur, anathema ſit: Quoniam nõ aliter intelligendũ eſt quod ait Apoſtolus: Per vnum hominē peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit: in quo omnes peccauerunt: niſi quemadmodum Eccleſia catholica vbique diffuſa ſemper intellexit. Propter hanc enim fidei regulã etiam paruuli qui nihil peccatorum in ſeipſis adhuc cõmittere potuerunt, ideo in peccatorum remiſſionē veraciter baptizantur, vt in eis regeneratione mũdetur, quod generatione traxerunt.

De conſe. diſt. 4. cap. placuit vt quicunque. Rom. 5.

1. Ioan. 1. Omnes veri ſumus peccatores. Ca. XXXV.

Quod ait ſanctus Ioannes Apoſtolus: Si dixerimus quia peccatum nõ habemus, noſipſos ſeducimus, & veritas in nobis nõ eſt: quiſquis ſic accipiēdũ putauerit vt dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatũ, non quia veritas eſt, anathema ſit. Sequitur enim Apoſtolus & adiungit: Si autem cõfeſſi fuerimus peccata noſtra, fidelis eſt & iuſtus, qui remittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniquitate. Vbi ſatis apparet, hoc non tantum humiliter, ſed etiam veraciter dici. Poterat enim Apoſtolus dicere: Si dixe- E rimus, non habemus peccatum, noſipſos extollimus, & humilitas in nobis non eſt. Sed cum ait: Noſipſos decipimus, & veritas in nobis non eſt: ſatis oſtēdit, eum qui dixerit ſe non habere peccatum, non verum loqui, ſed falſum.

Matth. 6. Omnib° orãdum pro dimittēdis peccatis. C. XXXVI.

Quicunq; dixerit in oratione dominica ideo dicere ſanctos: Dimitte nobis debita noſtra, vt non pro ſeipſis hoc dicant, quia nõ eſt eis iam neceſſaria iſta petitio, ſed pro aliis qui ſunt in ſuo populo peccatores: & ideo non dicere vnumquēque ſanctorum, Dimitte mihi debita mea, ſed dimitte nobis debita noſtra, vt hoc pro aliis potius quàm pro ſe iuſtus petere intelligatur: anathema ſit. Sanctus enim & iuſtus erat Apoſtolus Iacobus, cum dicebat: In multis enim offendimus omnes. Nam quare additũ eſt, omnes, niſi vt iſta ſententia conueniret Pſalmo vbi legitur: Ne intres in iudiciũ cũ ſeruo tuo, quoniã non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens? Et in oratione ſapiētiſſimi Salomonis: Non eſt homo qui nõ peccet. Et in libro ſancti Iob: In manu omnis hominis ſignat, vt ſciat omnis homo infirmitatem ſuam. Vnde etiam Daniel ſanctus & iuſtus, cum in oratione pluraliter diceret. Peccauimus, iniquitatem fecimus, & cætera quæ ibi veraciter & humiliter confite- F tur, ne putaretur quemadmodum quidam ſentiũt, hoc non de ſuis, ſed de populi ſui dixiſſe peccatis: poſtea dixit, Cum orarem & confiterer peccata mea, & peccata populi mei domino deo meo: noluit dicere, peccata noſtra, ſed, populi ſui dixit, & ſua: quoniam futuros iſtos qui tam male intelligerent tãquam Propheta præuidit.

Iacobi. 3. Pſal. 142. Ecclēs. 7. Iob. 37. Daniel. 9. Ibidem.

Matth. 6. Dimittũtur debita etiã ſanctis. Ca. XXXVII.

Quicunque ipſa verba dominicæ orationis, vbi dicimus, Dimitte nobis debita noſtra: ita volunt à ſanctis dici, vt humiliter non veraciter hoc dicatur: anathema ſit. Quis enim ferat orantem, nõ hominibus ſed ipſi domino mentientem, qui labiis ſibi dicit dimitti velle, & corde dicit quæ ſibi dimittantur debita non habere?

Lapſus Adæ. Cap. XXXVIII. Ezech. 18. Roma. 6. 2. Pet. 2.

Si quis per offenſam præuaricationis Adæ non totum, id eſt ſecundum corpus & animam in deterius dicit hominem commutatum, ſed animæ libertate illæſa durante corpus tantummodo corruptioni credit obnoxium, Pelagij errore deceptus aduerſatur ſcripturæ dicenti: Anima quę peccauerit, ipſa morietur. Et, Neſcitis, quoniam cui obeditis, & à quo quis ſuperatur eius ſeruus addicitur?

Peccatũ Adæ in poſteros. Cap. XXXIX.

Si quis ſoli Adæ præuaricationem ſuam, non etiã eius propagini aſſerit nocuiſſe, aut certe

mortem

G mortem tantum corporis quæ pœna peccati eſt, nõ autem & peccatum quod mors eſt animæ per vnũ hominem in omne genus humanum trãſiſſe teſtatur, iniuſti-
Roma.5. ciam deo dabit, cõtradicens Apoſtolo dicenti: Per vnũ hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſiit, in quo
Gratia. omnes homines peccauerunt. Si quis inuocatione
Cap.XL. humana gratiam dei dicit poſſe conferri, nõ autem ipſam gratiam facere vt inuocetur à nobis, contradicit
Eſa.65. Eſaiæ prophetę, vel Apoſtolo idẽ dicenti: Inuentus ſum à non quærentibus me, palam apparui iis qui me nõ in-
Roma.10. terrogabant. Si quis vt à peccato purgemur volunta-
Volũtas bo tem noſtram deum expectare contendit, non autem vt
na à deo. etiam purgari velimus, per ſancti ſpiritus infuſionem &
Cap.XLI. operationem in nobis fieri cõfitetur, reſiſtit ipſi ſpiritui ſancto per Salomonem dicenti: Præparatur voluntas à
Philip.2. domino. Et Apoſtolo ſalubriter prædicãti: Deus eſt qui operatur in nobis & velle & perficere pro bona volũta-
Gratia ope- te. Si quis ſicut augmẽtũ, ita etiã initiũ fidei, ipſumq́;
ratur om- credulitatis affectum quo in eum credimus qui iuſtifi-
nia. Cap. cat impium & ad regenerationẽ ſacri baptiſmatis per-
XLII. H uenimus, non gratiæ donum, id eſt per inſpirationem
Roma.4. ſpiritus ſancti corrigentem voluntatem noſtram ab infidelitate ad fidem, ab impietate ad pietatem, ſed natu-
Philip.1. raliter nobis ineſſe dicit, Apoſtolicis dogmatibus aduerſarius approbatur, beato Apoſtolo Paulo dicente: Confidimus, quia qui cœpit in vobis bonum opus per-
Ibidem. ficiet vſque in diem Chriſti Ieſu. Et illud: Vobis datum eſt pro Chriſto, non ſolum vt in eum credatis, verum-
Ephe.2. etiã vt pro illo patiamini. Et, Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, dei enim donum eſt. Qui enim fidem qua in deum credimus dicunt eſſe naturalem, omnes eos qui ab eccleſia Chriſti alieni ſunt, quo-
Gratia om dam modo fideles eſſe definiunt. Si quis ſine gratia
nia deberi. dei credentibus, volentibus, deſiderantibus, conãtibus,
Cap.XLIII. ſtudentibus, petentibus, quærentibus, pulſantibus nobis miſericordiam dicit conferri diuinitus, non autem vt credamus, velimus, vel hæc omnia ſicut oportet agere valeamus per infuſionem & inſpirationem ſancti ſpiritus in nobis fieri confitetur: & aut humilitati, aut obedientiæ humanæ ſubiungit gratiæ adiutorium, nec vt obedientes & humiles ſimus ipſius gratiæ donum eſſe
1.Corin.4. conſentit: reſiſtit Apoſtolo dicenti, Quid enim habes,
1.Corin.15. quod non accepiſti? Et, Gratia dei ſum id quod ſum.

I Si quis per naturę vigorem bonum aliquid quod ad
Hominẽ ni ſalutem pertinet vitæ æternæ cogitare vt expedit aut e-
hil poſſe ſi- ligere, ſiue ſalutari, id eſt Euangelicæ prædicationi con-
ne deo. Ca. ſentire poſſe confirmat, abſque illuminatione & inſpi-
XLIIII. ratione ſpiritus ſancti, qui dat omnibus ſuauitatem in conſentiendo & in credendo veritatem, hęretico fallitur ſpiritu, non intelligens vocem dei in Euangelio, di-
Ioan 15. centis: Sine me nihil poteſtis facere. Et illud Apoſtoli:
2.Cor.3. Non quòd idonei ſimus cogitare aliquid à nobis quaſi
Solus deus ex nobis, ſed ſufficiẽtia noſtra ex deo eſt. Si quis alios
trahit ho- per miſericordiam, alios vero per liberum arbitrium,
minem.Ca. quod in omnibus qui de præuaricatione primi homi-
XLV. nis nati ſunt conſtat eſſe viciatum, ad gratiam baptiſmi poſſe venire contendit, à recta fide probatur alienus. Ille enim non omnium liberum arbitrium per peccatum primi hominis aſſerit infirmatum: aut certe ita læſum putat, vt tamen quidam valeãt ſine reuelatione dei miniſterium ſalutis æternę per ſemetipſos poſſe conquire-
Ioan.6. re. Quod quàm ſit contrarium ipſe dominus probat,
Mat. 16. qui non aliquos ſed neminem ad ſe poſſe venire teſtatur, niſi quem pater attraxerit. Sicut & Petro dicit: Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuela- K
uit tibi, ſed pater meus qui in cœlis eſt. Et Apoſtolus:
Nemo poteſt dicere dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſan- *1.Cor 12.*
cto. Arbitrium voluntatis in primo homine infirma- *Liberũ ar-*
tum, niſi per gratiã baptiſmi non poteſt reparari. Quod *bitriũ. Ca.*
amiſſum niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde *XLVI.*
veritas dicit: Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi e- *Ioan.8.*
ritis. Natura humana etiã ſi in illa integritate in qua *Gratia.*
eſt condita permaneret, nullo modo ſeipſam creatore *Ca.XLVII.*
ſuo non adiuuante ſeruaret. Vnde cum ſine dei gratia ſalutem non poſſet cuſtodire quam accepit, quo modo
ſine dei gratia poterit reparare quod perdidit. Sicut *An gratia*
eis qui volentes in lege iuſtificari à gratia exciderunt, *ſit natura.*
veriſsime dicit Apoſtolus: Si in lege iuſticia eſt, ergo *C.XLVIII.*
Chriſtus gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiam quam *Galat.2.*
commendat & percipit fides Chriſti putant eſſe naturam, veriſsime dicitur: Si per naturam iuſticia eſt, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt: Iam hic enim erat lex, & nõ iuſtificabat. Iam hic erat & natura, & non iuſtificabat: ideo Chriſtus nõ gratis mortuus eſt, vt & lex per illum
impleretur qui dixit, Nõ veni ſoluere legem, ſed imple- *Matth.5.*
re: & natura per Adam perdita per illum repararetur, L
qui dixit, veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat. *Luca.19.*
Secundum ſupraſcriptas ſanctarum ſcripturarum *Repetitio ſu*
ſententias, vel antiquorum patrum definitiones, hoc *periorum.*
deo propiciãte & prædicare debemus & credere, quòd *Cap.XLIX.*
per peccatum primi hominis ita genus humanũ ſit inclinatum, vt nullus poſtea aut diligere deũ ſicut oportuit, aut credere in deum, aut operari propter deũ quod bonum eſt poſsit, niſi eum gratia miſericordiæ diuinæ præuenerit. Vnde & Abel iuſto & Noë & Abrahæ & Iſaac & Iacob: omniq́; antiquorum ſanctorum multitudini illam præclaram fidẽ quam in ipſorum laude præ-
dicat Apoſtolus Paulus, non per bonum naturæ, quod *Hebra.11.*
prius in Adam datum fuerat, ſed per gratiam dei credimus fuiſſe collatam. Quam gratiam etiam poſt aduentum domini omnibus qui baptizari deſiderant, non in libero arbitrio haberi, ſed Chriſti nouimus ſimul & credimus largitate conferri, ſecundum illud quod iam ſæ-
pe dictum eſt & prædicat Paulus Apoſtolus: Vobis do- *Philip.2.*
natum eſt pro Chriſto non ſolũ vt in eum credatis, ſed
etiam vt pro eo patiamini. Et illud: Deus qui cœpit in *Ibidem.*
vobis bonum opus, perficiet vſque in diem domini no-
ſtri. Et illud: Gratia ſalui facti eſtis per fidem, & hoc nõ M
ex vobis, dei enim donũ eſt. Et quod de ſeipſo ait Apo- *Ephe.2.*
ſtolus: Miſericordiam conſecutus ſum, vt fidelis eſſem. *1.Cor.7.*
Non dixit quia eram, ſed vt eſſem. Et illud: Quid habes *1.Cor.4.*
quod non accepiſti? Et illud: Omne datũ bonum, & om- *Iaco.1.*
ne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendens à patre
luminum. Et illud: Nemo habet quicquam niſi illi da- *Ioan.3.*
tum fuerit deſuper. Hoc etiam ſecundum fidem ca- *Volũtas ho*
tholicam credimus, quòd poſt acceptam baptiſmi gra- *minis poſt*
tiam, omnes baptizati Chriſto auxiliante & cooperan- *baptiſmũ.*
te quæ ad ſalutem animæ pertinent poſſunt & debeant *Cap.L.*
ſi fideliter laborare voluerint adimplere. Aliquos vero ad malũ diuina poteſtate prædeſtinatos eſſe, non ſolum non credimus, ſed etiam ſi ſunt qui tantum mali credere velint: cum omni deteſtatione illis anathema dici-
mus. In omni opere bono nõ nos incipimus & poſt- *Initiũ me-*
ea per dei miſericordiam adiuuamur, ſed ipſe nullis *ritorũ vn-*
præcedentibus bonis meritis & fidem & amorem ſui *de.Ca.LI.*
prius inſpirat: vt & baptiſmi ſacramenta fideliter requiramus, & poſt baptiſmũ cum ipſius adiutorio ea quæ ſi-
bi ſunt placita implere poſsimus. Vnde manifeſtiſsime *Luca.23.*
credendum eſt, quod & illius latronis quem dominus

ad

A ad paradiſi patriam reuocauit, & Cornelij Centurionis
Acto.10. ad quem angelus domini miſſus eſt: Zachæique qui ip-
Luca.19. ſum dominum ſuſcipere meruit illa tam admirabilis fi-
des non fuerit de natura, ſed diuinæ gratię largitate do
Qui ſint ba nata. Baptiſma vnum eſt, ſed in eccleſia, vbi vna fides
ptizandi & bap eſt, vbi in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti datur.
tizatis. Et ideo ſi qui apud illos hæreticos baptizati ſunt qui in
Cap.LII. ſanctæ Trinitatis confeſsione baptizant, & veniunt ad
Ephe.4. nos, recipiātur quidem vt baptizati, ne ſanctæ Trinita-
Matth.28. tis inuocatio vel cōfeſsio annulletur: ſed doceantur in-
De conſe. tegre & inſtruantur, quo ſenſu ſanctę Trinitatis myſte-
diſt.4.cap. rium in eccleſia teneatur: & ſi conſentiunt credere vel
ij qui apud acquieſcunt confiteri, purgati iam fidei integritate cō-
firmentur manus impoſitione. Si vero paruuli ſunt vel
hebetes qui doctrinam non capiant, reſpōdeant pro il-
†morem. lis qui eos offerunt iuxta nomen †baptizandi: & ſic ma-
nus impoſitione & chriſmate communiti, Euchariſtiæ
myſterus admittantur. Illos autem qui non ſanctæ Tri-
nitatis inuocatione apud hæreticos baptizati ſunt, &
veniunt ad nos, baptizari debere pronunciamus, nō re-
baptizari. Neque enim credendum eſt eos fuiſſe bapti-
zatos, qui nō in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti
B iuxta regulā à domino poſitam tincti ſunt: vt ſunt Pau-
liani, Prociliani, Borboritæ, Siphori qui nūc vocātur Bo-
noſiani, Photiniani, Montani & Manichæi, variaq; im-
pietatis germina: vel cæteræ iſtorum originis ſine ordi-
nis peſtes, quæ duo principia ſibi ignota introducūt, vt
Cerdon & Marcion: vel contraria, vt Manichæus: vel
tria & Barbara, vt Setianus & Theodoſius: vel multa, vt
Valentinus: vel Chriſtum hominem fuiſſe abſque deo,
vt Cerinthus, Hebion, Artemon & Photin⁹. Ex iſtis, in-
quam, ſi qui ad nos venerint, non requirendum ab eis
vtrum baptizati ſint an non, ſed hoc tantum, ſi credant
eccleſiæ fidem, & baptizentur eccleſiaſtico baptiſmate.
De Eucha- Quotidie Euchariſtiæ cōmunionem percipere nec
riſtia. Cap. laudo nec reprehēdo. Omnibus tamen dominicis die-
LIII. bus cōmunicandum ſuadeo & hortor, ſi tamen mens
de cōſ. diſt. ſine affectu peccandi ſit. Nam habentem adhuc volun-
2.ca.quoti- tatem peccādi, grauari magis dico Euchariſtiæ percep-
die. tione quàm purificari. Et ideo quāuis quis peccato mor
4.ſen. diſt. deatur, peccandi non habeat de cætero voluntatem, &
12.cap. in- communicaturus ſatisfaciat lachrymis & orationibus:
ſtitutū eſt. & cōfidens de domini miſeratione, qui peccata piæ cō-
C feſsioni donare conſueuit, accedat ad Euchariſtiam in-
trepidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quem capitalia
& mortalia peccata nō grauāt. Nā quem mortalia cri-
mina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius
publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iudicio
reconciliatum cōmunioni ſociari, ſi vult non ad iudi-
cium & cōdemnationem ſui Euchariſtiā percipere. Sed
& ſecreta ſatisfactione ſolui mortalia crimina non ne-
gamus, ſed mutato prius ſeculari habitu, & confeſſo re-
ligionis ſtudio per vitæ correctionē, & iugi immo per-
petuo luctu miſerante deo, ita duntaxat, vt cōtraria pro
De pœnitē- iis quæ pœnitet agat, & Euchariſtiam omnibus domi-
tia. Cap. nicis diebus ſupplex & ſubmiſſus vſq; ad mortem per-
LIIII. cipiat. Pœnitentia vera, eſt pœnitenda non admitte-
4.ſen. diſt. re, & admiſſa deflere. Satisfactio pœnitentiæ, eſt cauſas
14.cap.1. peccatorū excidere, nec earum ſuggeſtionibus aditum
Et di.15.c. indulgere. In diuinis promiſsionibus nihil terrenum
His reſpon- vel tranſitorium expectemus, ſicut Militani ſperant. Nō
deri. nuptiarum copulam ſicut Cerinthus & Marcion deli-
De diuinis rant. Non quod ad cibum vel ad potum pertinet, ſicut
promiſsioni Papiæ, authore Hirenæo, & Tertullianus & Lactantius
bus. C.LV. acquieſcunt. Neque poſt mille annos poſt reſurrectio-

nem regnum Chriſti in terra futurum, & ſanctos cum D
illo in delicijs regnaturos ſperemus, ſicut Nepos do-
cuit, qui primam iuſtorum reſurrectionem, & ſecūdam
impiorum confinxit. Et inter has duas mortuorum re-
ſurrectiones, gentes ignorantes deum in angulis terra-
rum in carne ſeruandas. Quę poſt mille annos regni in
terra iuſtorum, inſtigante diabolo mouendæ ſunt ad
pugnam contra iuſtos regnantes: & domino pro iuſtis
pugnante imbre igneo compeſcendas: atque ita mor-
tuas, cum cæteris in impietate antè mortuis ad æterna
ſupplicia in incorruptibili carne reſuſcitandas. Nul- *Quod nul-*
lum credimus ad ſalutē niſi deo inuitante venire. Nul- *lus ſaluetur*
lum inuitatum ſalutem ſuam niſi deo auxiliante opera- *niſi deo au*
ri. Nullum niſi orantem auxilium promereri. Nullum *thore. Cap.*
dei volūtate perire, ſed per ſeipſum pro electione arbi- *LVI.*
trij, ne ingenuitatis libertas atque poteſtas ſemel homi-
ni attributa ad ſeruilem cogatur neceſsitatem. Ma- *Quod ma-*
lum vel malicia non eſt à deo creata, ſed à diabolo in- *lū non ſit à*
uēta, quia & ipſe bonus à deo creatus eſt. Sed quia libe- *deo. Cap.*
ro arbitrio vtpote rationalis creatura à deo commiſſus *LVII.*
eſt, & cogitandi acceperat facultatem, ſcientiam boni *2.ſen. diſt.*
vertit ad malum: & multa cogitando factus eſt inuen- *35.cap. quo*
tor mali: & quod in ſe perdiderat, inuidit in aliis: nec *circa.*
contentus ſolus perire, ſuaſit aliis, vt qui eſſet ſuæ mali- E
ciæ inuentor, fieret & aliorum author: & ex eo malum
vel malicia percurrit in cæteras rationales creaturas.

Vnde cognoſcimus nihil eſſe natura immutabile, *Nihil non*
niſi ſolum deum patrem & filium & ſpiritum ſanctum, *mutabile*
qui mutari non poteſt à bono, quia natura poſsidet bo- *præter deū.*
num, nec poteſt aliud quid eſſe quàm bonum. Ange- *Ca. LVIII.*
li vero qui in illa qua creati ſunt beatitudine perſeue- *Stabilitas*
rant, non natura poſsident bonum vt non mutarentur *in angelis.*
cum cæteris, ſed arbitrij ſeruantes bonam voluntatem, *Cap. LIX.*
& bonum conditionis, & fidem ſuo domino. Propter
quod & merito ab ipſo domino ſancti angeli vocātur,
quòd tenuerunt arbitrij ſanctitatē, nec ſociorum exem-
plo deuiauerunt à bono. Fides vera quę eſt catholica *Natura ni*
omnium creaturarum ſiue ſpiritaliū ſiue corporalium *bil eſt malū*
bonam confitetur ſubſtantiam, & mali nullam eſſe na- *Cap.LX.*
turam: quia deus qui vniuerſitatis eſt cōditor, nihil non
bonū fecit. Vnde & diabolus bonus eſſet, ſi in eo quod
factus eſt permaneret. Sed quia naturali excellentia ma- *Ioan.8.*
le vſus eſt, & in veritate non ſtetit, non in contrariam
ſubſtantiam tranſijt, ſed à ſummo bono cui debuit ad- F
hærere, diſceſsit. Virtutes angelicæ quæ in diuino a- *Fœlicitas*
more fixæ perſtiterunt lapſis ſuperbiētibus angelis, hoc *angelorum.*
munere retributionis acceperūt, vt nulla iam rubigine *Cap.LXI.*
ſurripientis culpæ mordeantur: vt & in contemplatio-
ne cōditoris ſine fœlicitatis fine permaneant, & in hoc
ſic conditæ æterna ſtabilitate ſubſiſtant. Tales creati *Libera vo-*
ſunt angeli, vt ſi vellent in beatitudinis luce perſiſtērēt. *luntas an-*
Si autem vellent, etiam labi potuiſſent. Vnde & Satan *gelorum.*
cū ſequentibus legionibus cecidit. Sed poſt eius lapſum *Cap. LXII.*
ita confirmati ſunt angeli qui perſtiterunt, vt cadere
omnino nō poſſent, quia ne omnino iam caderent, vir-
tutem incōmutabilitatis acceperunt. Bonę ſunt nup- *Nuptiæ.*
tiæ, ſed cauſa filiorum & compeſcendæ fornicationis *Cap.LXIII.*
obtentu. Melior eſt continentia, ſed non ſibi ſufficit *Continētia.*
ad beatitudinem ſi pro ſolo amore pudicicię retinetur, *Ca. LXIIII*
ſed ſi & cum affectu cauſa vacādi domino eligatur, a-
lioquin diuortium magis coniugi videbitur eſſe, quàm *Virginitas.*
appetitio caſtitatis. Virginitas vtroque bono præcel- *Cap.LXV.*
ſior eſt, quia & naturā vincit & pugnam. Naturam, cor- *Ciborū de-*
poris integritate: pugnam, pace caſtimoniæ, quę pro ſo- *lectus.*
lo amore pudiciciæ in pace eſt. Bonum eſt cibum *Ca.LXVI.*
cum

G cum gratiarum actione ſumere, & quicquid deus præcepit edendum eſt. Abſtinere autem ab aliquibus non quaſi à malis, ſed quaſi non neceſſariis, non eſt malum. Moderari vero vſum pro neceſsitate & tempore, proprie Chriſtianorum eſt.

Nuptiæ & cibus. Cap. LXVII.

Malas vero dicere nuptias vel fornicationi comparādas aut ſtupro: cibos quoque credere malos, vel malicias cauſare percipientibus, non eſt Chriſtianorum, ſed proprie Hierachitarum & Manichæorum.

Merita ex abſtinētia. C.LXVIII.

Sacratæ vero virginitati nuptias coæquare, aut pro amore caſtigandi corporis, abſtinentibus à vino vel carnibus nil credere meriti accreſcere, non hoc Chriſtiani, ſed Iouiniani eſt.

Beatā virginē ſemper fuiſſe virginem. Cap. LXIX.

Integra fide credēdum eſt, beatam Mariam dei Chriſti matrem, & virginem concepiſſe, & virginē genuiſſe, & poſt partum virginem permanſiſſe. Nec eſt blaſphemiæ Heluidij acquieſcendum qui dixit, Fuit virgo ante partum, non virgo poſt partum.

De elemētis mundi. Ca. LXX. Matth. 19.

Elementa, id eſt cœlum & terram non credamus abolenda per ignem, ſed in melius commutanda, figurā quoque mundi, id eſt imaginem, non ſubſtantiam tranſituram.

De facultatibus erogādis. Ca. LXXI.

Bonum eſt facultates cum diſpenſatione pauperibus erogare. Melius eſt pro intētione ſequendi dominum in ſimul donare, & abſolutū ſo- H licitudine cum Chriſto egere.

Impedimēta clericat° Ca. LXXII.

Maritum duarum poſt baptiſmum matronarum clericum non ordinandum. Neque eum qui vnā quidem, ſed cōcubinam non matronam habuit: Nec illum qui viduam, aut repudiatam, vel meretricē in matrimonio ſumpſit. Neque eum qui ſemetipſum quolibet corporis ſui mēbro indignatione aliqua vel iuſto iniuſtòve timore ſuperatus truncauerit. Neque illū qui vſuras accepiſſe conuincitur, aut in ſcena luſiſſe dinoſcitur.

Diſ. 50. ca. ex pœnitētibus.

Neque eum qui publica pœnitētia mortalia crimina deflet. Neque illum qui aliquando in furiam verſus inſaniuit, vel afflictione diaboli vexatus eſt. Nec eum qui per ambitionē ad imitationem Simonis magi pecuniā offert.

Acto. 8.

De reliquiis ſanctorum. C.LXXIII.

Sanctorum corpora & præcipue beatorum martyrum reliquias, ac ſi Chriſti membra ſynceriſsime honoranda, & baſilicas eorum nominibus appellatas velut loca ſancta diuino cultui mancipata, affectu piiſsimo & deuotione fideliſsima adeūdas credimus. Si quis contra hanc ſententiam venerit, non I Chriſtianus, ſed Eunomianus & Vigilātianus creditur.

De catechumenis defunctis & martyribus non baptizatis. Cap. LXXIIII.

Baptizatis tantum iter eſſe ſalutis credimus, Nullum catechumenum, quanuis in bonis operibus defunctum vitam æternam habere credimus, excepto martyrio vbi tota baptiſmi ſacramenta cōplentur. Baptizandus confitetur fidem ſuam coram ſacerdote, & interrogatus reſpondet: hoc & martyr coram perſecutore facit, qui & confitetur fidem ſuam, & interrogatus reſpondet. Ille poſt cōfeſsionem vel aſpergitur aqua vel intingitur: & hic vel aſpergitur ſanguine, vel cōtingitur igne. Ille manus impoſitione pōtificis accipit ſpiritum ſanctum: hic habitaculum efficitur ſpiritus ſancti, dum non eſt ipſe qui loquitur, ſed ſpiritus patris qui loquitur in illo. Ille communicat Euchariſtiæ in commemoratione mortis domini: hic ipſi Chriſto commoritur. Ille confitetur ſe mundi actibus renunciaturum: hic ipſi renunciat vitæ. Illi peccata omnia dimittuntur: in iſto extinguuntur.

de cōſe. di. 4. ca. Catechumenū. Et. 4. ſē. di. 4. cap. His autem. Matth. 10.

Qualiter Euchariſtia offeratur. Cap. LXXV.

In Euchariſtia non debet pura aqua offerri, vt quidam ſobrietatis falluntur imagine, ſed vinū cum aqua mixtum: quia & vinū fuit in redemptionis noſtræ myſterio, cum dixit, Non bibam amodo de hoc genimine vitis: & aqua mixtum, non quod poſt cœnam dabatur, ſed quod de latere eius lancea perfoſſo aqua cum ſanguine egreſſa, vinum de vera eius carnis vite cum aqua expreſſum oſtenditur.

Matth. 26. Ioan. 16.

De humana carne. C. LXXVI.

Bona eſt caro noſtra & valde bona, vtpote à bono ſolo deo condita, & non eſt mala, K vt volunt Sethianus & Ophianus & Patricianus: nec mali cauſa, vt docuit Florianus: nec ex malo & bono compacta, vt Manichæus blaſphemat. Sed cum ſit creatione bona, arbitrio animæ efficitur nobis vel bona vel mala, non immutatione ſubſtātiæ, ſed executionis mercede. Ipſa enim eſt quæ ſtabit ante tribunal Chriſti, in quo perferat anima propria corporis prout geſsit ſiue bonū ſiue malum.

2. Corin. 5.

Reſurrectio. C. LXXVII.

In reſurrectione ex mortuis ſexus forma non mutabitur, ſed vir mortuus reſurget in forma viri, & fœmina in forma fœminæ, Carens tamen ſexuum in hac vita conditione, non ſpecie naturali, ne non ſit vera reſurrectio ſi non id reſurget quod cadit.

Animæ ſāctorū ante paſsionem. Caput LXXVIII.

Ante paſsionem domini omnes animæ ſanctorum in inferno ſub debito præuaricationis Adę tenebantur, donec authoritate domini per indebitam eius mortem à ſeruili conditione liberarentur.

Animæ ſāctorum poſt aſcenſionē. C. LXXIX.

Poſt aſcenſionem domini ad cœlos, omnium ſanctorū animæ cum Chriſto ſunt, & exeuntes de corpore ad Chriſtum vadunt, expectātes reſurrectionem corporis ſui, vt ad integram & perpetuam beatitudinem cum ipſo pariter immutentur: ſicut & peccatorum animæ in inferno ſub timore poſitæ, expectant reſurrectionem ſui corpōris, vt cum L ipſo ad pœnam detrudantur æternam.

De peccatorū venia. Ca. LXXX.

Pœnitentia aboleri peccata indubitanter credimus etiam ſi in vltimo vitæ ſpiritu admiſſorum pœniteat, & publica* lamentatione peccata prodantur, quia propoſitum dei, quo decreuit ſaluare quod perierat, ſtat immobile: & ideo quia voluntas eius nō mutatur, ſiue emendatione vitæ ſi tempus conceditur, ſiue ſupplici* confeſsione ſi continuo vita exceditur, venia peccatorū fideliter præſumatur ab illo, qui non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur à perditione pœnitēdo, & ſaluatus miſeratione domini viuat. Si quis aliter de iuſtiſsima dei pietate ſentit, non Chriſtianus, ſed Nouatianus eſt.

**aliâs ſupplici. Lucæ. 19. *al. publica. Ezech. 18. & 33.*

Quod diabolū lateāt cogitationes. Cap. LXXXI.

Internas animæ cogitationes diabolum non videre certi ſumus, ſed motibus eas corporis ab illo & affectionum indiciis colligi experimento didicimus. Secreta autem M cordis ſolus ille nouit ad quem dicitur, Tu ſolus noſti corda filiorum hominum.

Cogitationes. Cap. LXXXII. 2. Paral. 6.

Non omnes malæ cogitationes noſtrę ſemper diaboli inſtinctu excitantur, ſed aliquotiens ex noſtri arbitrij motu emergunt. Bonæ autem cogitationes ſemper à deo ſunt.

Dæmones quo modo occupāt homines. Ca. LXXXIII.

Dæmones per energicam operationem non credimus ſubſtantialiter illabi animæ, ſed applicatiōe & oppreſsione vniri. Illabi autem menti illi ſoli poſsibile eſt qui creauit, qui natura ſubſiſtens incorporeus, capabilis eſt ſuæ facturæ.

2. ſen. di. 8. cap. Illud.

De ſignis & virtutibus. Cap. LXXXIIII.

Signa & prodigia & ſanitates etiā peccatores in nomine domini facere ab ipſo deo didicimus, & cū alios hac præſumptione iuuent, ſibi per ambitionem humanæ gloriæ nocent: quia gloriātur in dato falſo, nō meritis debito. Signis & prodigiis clarū poſſe fieri Chriſtianum, non tamen ſanctum, ſi intemperatis & aſperis moribus agat: temperatis autem & placidis moribus etiam abſque ſignorum efficacia, & ſanctū & perfectum & dei hominem fieri recte credimus.

Matth. 7.

Quod nullus ſignis ſanctus ſit. C. LXXXV

Sācti quoque peccatores. Cap. LXXXVI.

Nullus ſanctus & iuſtus caret peccato, nec tamen ex hoc deſinit eſſe iuſtus vel ſanctus cum affectu teneat ſanctitatem. Non enim naturæ humanæ viribus, ſed propoſiti adiumento per dei gratiam acquirimus ſanctitatem. Et ideo veraciter ſe omnes ſancti pronunciant peccatores, quia in veritate habent quod plangant, & ſi non reprehenſione conſcientiæ, certe mobilitate & mutabilitate præuaricatricis naturæ.

Paſcha. Caput LXXXVII.

Paſcha, id eſt dominicæ reſurrectionis ſolennitas, ante tranſgreſſum vernalis æquino-

A ctij & quartædecimæ lunæ perfectionem, nó poteſt celebrari, in eodem menſe natæ. Propter nouellos legiſlatores, qui ideo animam tantum ad imaginem dei creatam dicunt, vt quia deus incorporeus recte creditur, etiam incorporea anima eſſe credatur, libere confitemur, imaginem in æternitate, ſimilitudinem in moribus inueniri.

Imago dei anima. Ca.LXXX-VIII.

DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER VNVS de fide ad Petrum diaconum.

PROLOGVS.

EPISTOLAM fili Petre tuę charitatis accepi. In qua te ſignificaſti velle Hieroſolymam pergere, & poſtulaſti te literis noſtris inſtrui, quam debeas in illis partibus veræ fidei regulam tenere, vt nullus tibi poſsit ſenſus hære-
C ticæ ſubrepere falſitatis. Gaudeo quidem quòd pro fide vera ſine vllo perfidiæ vicio cuſtodiẽda ſolicitudinem geris, ſine qua nulla poteſt prodeſſe, immo nec eſſe conuerſio. Apoſtolica quippe dicit authoritas, quia ſine fide impoſsibile eſt placere deo. Fides nanque eſt bonorum omnium fundamentum. Fides eſt humanę ſalutis initiũ. Sine hac fide nemo ad filiorum dei numerũ poteſt peruenire: quia ſine ipſa nec in hoc ſeculo quiſquam iuſtificationis gratiam conſequitur, nec in futuro vitam poſsidebit æternã. Et ſi quis hic non ambulauerit per fidem, non perueniet ad ſpeciem. Sine fide omnis labor hominis vacuus eſt. Tale quippe eſt, vt ſine vera fide quiſque velit deo per contemptum ſeculi placere: quale ſi quiſquam tendens ad patriam, in qua ſe ſcit beatè eſſe victurum, relinquat itineris rectitudinẽ, & improuidus ſectetur errorem: quo non ad beatam ciuitatem perueniat, ſed in præcipitium cadat, vbi non gaudium peruenienti detur, ſed cadenti interitus inferatur. Veruntamen vt de fide ſufficiẽs ſermo promatur, nec temporis ſuffragatur ſpacium, quia celeriter noſtrum cupis habere reſponſum, & tam magnum eſt huius diſputationis opus, vt à magnis vix poſſit impleri. Neque enim popoſciſti ſic te debere de fide D inſtrui, vt vnam quamlibet hæreſim deſignares, contra quam ſpecialiter noſtræ diſputationis vigilaret intentio: ſed cum indefinite definitionũ fidei petis, eámque cupis etiam ſub breuitate concludi, vides proculdubio quàm ſit nobis impoſsibile, vt rem tantam in breui plene comprehendamus. Cui ſufficientes eſſe non poſſumus, etiam ſi tantum ſpacium temporis, & tale nobis eſſet ingenium, vt multa voluminum de hoc quod à nobis expetis, facere valeremus. Sed quia deus prope eſt omnibus inuocãtibus eum in veritate, qui verbũ conſummans & breuiãs fecit ſuper terram, ſpero, quia ſicut tibi dedit huius fidei ſanctam ſolicitudinem, ſic etiam mihi, vt tuo tam bono iámque laudabili ſeruiam deſiderio, ſufficientem tribuet facultatem: vt etſi nõ potuero cuncta dicere, ex quibus omnis error hæreticus poſſit agnoſci: & agnitus vel conuinci valeat vel vitari: tamen in nomine atque adiutorio ſanctæ Trinitatis, quę vnus ſolus verus & bonus eſt deus, ea dicam in quibus ſaltem magna ex parte rationem fidei catholicæ cõſtet ſine aliqua erroris caligine contineri: quibus retẽtis poteris & illa deprehendere atque fugere: quæ etſi in hoc opere non videntur ſpeciali diſputatione conuinci, ta- E men ex iis quæ hic generaliter atque abſolute ponẽtur, appareant illa quæ infideles homines auribus ſolent ſuſurrare fidelium, nõ regula diuinæ veritatis tradita, ſed nequicia humani erroris inuenta.

Hebræ. 11. Fides. Pſal. 144. Eſa. 10. Rom. 9.

QVocunque igitur loco fueris conſtitutus, quia ſecundum regulam noſtri Saluatoris imperio promulgatam, noſti te in vno patris & filij & ſpiritus ſancti nomine baptizatum, principaliter atque indubitanter toto corde retine, patrẽ deum, filium deum, & ſpiritum ſanctum deum, id eſt ſanctam atque ineffabilem Trinitatem vnum eſſe naturaliter deum, de quo in Deuteronomio dicitur: Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt. Et, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſerues. Veruntamen quia iſtum vnum deum, qui ſolus eſt verus naturaliter deus, non patrem ſolum, neque filium ſolum, neque ſolum ſpiritum ſanctum, ſed ſimul patrẽ & filium & ſpiritum ſanctum diximus eſſe, cauendum eſt ne ſicut patrem & filium & ſpiritum ſanctum vnum deum eſſe, quantum ad naturalem attinet vnitatem, veraciter dicimus: ſic F eum qui pater eſt, eundem vel filium vel ſpiritum ſanctum, aut eum qui filius eſt, ſiue patrem ſiue ſpiritũ ſanctum, aut eum qui ſpiritus ſanctus proprie in confeſsione huius Trinitatis dicitur, vel patrem vel filium perſonaliter dicere ſiue credere, quod omnino nefas eſt, audeamus. Fides enim quam ſancti Patriarchę atque Prophetæ ante incarnationem filij dei diuinitus acceperũt, quam etiam ſancti Apoſtoli ab ipſo domino in carne poſito audierunt, & ſpiritus ſancti magiſterio inſtructi, non ſolum ſermone prædicauerunt, verumetiam ad inſtructionem ſaluberrimam poſterorum ſcriptis ſuis inditam reliquerunt, vnum deum prædicat Trinitatem, id eſt patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Sed Trinitas vera non eſſet, ſi vna eademq; perſona diceretur pater & filius & ſpiritus ſanctus. Si enim ſicut eſt patris & filij & ſpiritus ſancti vna ſubſtantia, ſic eſſet vna perſona, nihil omnino eſſet in quo veraciter Trinitas diceretur. Rurſus quidem Trinitas eſſet vera, ſed vnus deus Trinitas ipſa non eſſet, ſi quemadmodum pater & filius & ſpiritus ſanctus perſonarũ ſunt abinuicem proprietate diſtincti, ſic fuiſſent naturarum quoque diuerſitate diſcreti.

Trinitas. Cap. I. Matth. 28. Deute. 6. Matth. 4.

G diſcreti. Sed quia in illo vno vero deo Trinitate, non
ſolum quòd vnus deus eſt, ſed etiam quòd Trinitas eſt,
naturaliter verum eſt, propterea ipſe verus deus in per-
ſonis Trinitas eſt,& in vna natura vnus eſt. Per hanc v-
nitatem naturalem totus pater in filio & ſpiritu ſancto
eſt, totus filius in patre & ſpiritu ſancto eſt, totus quoq;
ſpiritus ſanctus in patre & filio. Nullus horũ extra quẽ-
libet ipſorum eſt, quia nemo alium aut præcedit ęterni-
tate, aut excedit magnitudine, aut ſuperat poteſtate: quia
nec filio nec ſpiritu ſancto quantum ad naturæ diuinæ
vnitatem pertinet, aut anterior, aut maior pater eſt: nec
filij æternitas atque immenſitas, velut anterior aut ma-
ior ſpiritus ſancti immenſitatem ęternitatemq; aut prę-
cedere aut excedere naturaliter poteſt. Sicut ergo nec
filius poſterior aut minor eſt patre, ita nec ſpiritus ſan-
ctus poſterior aut minor eſt filio. Aeternũ quippe & ſi-
ne initio eſt, de patris natura natus exiſtit: & æternũ ac
ſine initio eſt, quòd ſpiritus ſanctus de natura patris fi-
liique procedit. Ob hoc ergo tres, vnum recte credimus
& dicimus deum, quia vna prorſus æternitas, vna im-
menſitas, & vna naturaliter eſt trium perſonarum diui-
H nitas. Teneamus igitur patrẽ & filium & ſpiritum ſan-
ctum vnum eſſe naturaliter deum, neque tamen ipſum
patrem eſſe qui filius eſt, neque filium ipſum eſſe qui pa-
ter eſt, nec ſpiritum ſanctum ipſum eſſe qui pater aut fi-
lius eſt. Vna enim eſt patris & filij & ſpiritus ſancti eſ-
ſentia quàm Græci οὐσίαν vocant, in qua non eſt aliud
pater, aliud filius, aliud ſpiritus ſanctus, quãuis perſona-
Gene.1. liter ſit alius pater, alius filius, alius ſpiritꝰ ſanctus. Quod
nobis maxime in ipſo ſanctarum ſcripturarũ initio de-
mõſtratur, vbi deus dicit, Faciamus hominem ad ima-
ginem & ſimilitudinem noſtrã. Cum enim in ſingulari
numero dicit, imaginem, oſtendit vnam naturam eſſe,
ad cuius imaginem homo fieret, Cum vero dicit plura-
liter, noſtram, oſtendit eundem deum ad cuius imagi-
nem homo fiebat, non vnam eſſe perſonam. Si enim in
illa vna natura patris & filij & ſpiritus ſancti vna eſſet
perſona, non diceretur ad imaginem noſtram, ſed ad
imaginẽ meam, nec dixiſſet faciamus, ſed faciam. Si ve-
ro in illis tribus perſonis tres eſſent intelligẽdæ vel cre-
dendæ ſubſtantiæ, non diceretur, ad imaginẽ noſtram,
ſed ad imagines noſtras. Vna enim imago trium natu-
rarum inæqualium eſſe non poſſet, Sed dum ad vnam
I imaginem vnius dei homo factus dicitur, vna ſanctæ
Trinitatis eſſentialiter diuinitas intimatur. Denique &
paulopoſt pro eo quod ſuperius dixerat, Faciamus ho-
minem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, ſic ho
minem factũ ſcriptura narrauit vt diceret, Et fecit deus
hominem, ad imaginem dei fecit eum. Hanc Trinita-
tem perſonarum atque vnitatem naturæ Propheta E-
ſaias reuelatã eſſe ſibi non tacuit, cum ſe dicit ſeraphin
Eſa.6. vidiſſe clamãtia, Sanctus ſanctus ſanctus dominus deus
ſabaoth, Vbi prorſus in eo quòd dicitur tertio ſanctus,
perſonarum Trinitatẽ, in eo vero quòd dicitur ſemel,
dominus deus ſabaoth, diuinæ naturæ cognoſcimus v-
nitatem. In illa igitur ſancta Trinitate, quæ ideo à no-
bis repetitur toties, vt noſtro cordi tenacius infigatur,
vnus eſt deus pater, qui ſolus eſſentialiter de ſeipſo vnũ
filium genuit, & vnus filius qui de vno patre ſolus eſt eſ-
ſentialiter genitus, & vnus ſpiritus ſanctus qui ſolus eſ-
ſentialiter de patre filioque procedit. Hoc autem totum
vna perſona nõ poſſet, ſcilicet gignere ſe, & naſci de ſe,
& procedere de ſe. Quia igitur aliud eſt genuiſſe quàm
natum eſſe, aliudq; eſt procedere quàm genuiſſe vel na-
tum eſſe, manifeſtum eſt, quoniã alius eſt pater, alius fi-
lius, alius ſpiritus ſanctus. Trinitas itaq; ad perſonas pa- K
tris & filij & ſpiritus ſancti refertur, vnitas ad naturam.

Sicut ergo ſecundum illam diuinitatem, qua vnum *Humani-*
ſunt pater & filius & ſpiritus ſanctus, neque patrem na- *tas Chriſti.*
tum credimus, neque ſpiritum ſanctum, ſed ſolũ filium: *Cap.II.*
ſic etiam ſecũdum carnem ſolum filium natum catho-
lica fides & credit & prædicat. Neque enim in illa Tri-
nitate proprium eſſet ſolius patris, quia nõ eſt natus ip-
ſe, ſed vnum filium genuit: neque proprium ſolius filij,
quia non genuit ipſe, ſed ſolus de patris eſſentia natus
eſt: neque proprium ſpiritus ſancti, quia nec natus eſt
ipſe, nec genuit, ſed ſolus de patre filióque procedit: ſi
ſecundum diuinam quidem naturã deus pater de nul-
lo naſceretur deo, ſecundum carnem tamen ipſe naſce-
retur ex virgine. Si enim pater naſceretur de virgine, v-
na perſona eſſet pater & filius: ipſa autem vna perſona,
pro eo quia non de deo, ſed tãtum de virgine naſcere-
tur, non dei filius, ſed tantũ hominis filius veraciter di-
ceretur. Ipſe autem dei filius dicit, quia ſic dilexit deus
mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Et iterum,
Non enim miſit deus filium ſuum in mundum vt iudi- *Ioan.3.*
cet mundum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum, Nec L
beatus dixiſſet Ioannes. Qui diligit genitorem, diligit *1.Ioan.5.*
& eum qui natus eſt ex eo. Nec ipſe filius dixiſſet, Pater *Ioan.5.*
meus vſq; modo operatur & ego operor. Ipſe enim qui
filius dicitur, ſi idem eſſet & pater, non veraciter dei fi-
lius diceretur, quia non de deo, ſed de ſola virgine na-
ſceretur. Ad extremũ nec ipſe pater de cœlo teſtaretur,
& ſuum corporali voce filium demõſtraret dicens, Hic *Matth.3.*
eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.
Apoſtolus quoque non dixiſſet de deo patre, Qui pro- *Roma.8.*
prio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tra-
didit illum. Sed quoniam omnia iſta diuinitus ad no-
ſtram doctrinam dicta ſunt, & quia diuina dicta ſunt,
vtique vera ſunt: verum eſt quod fides catholica prædi-
cat, & ſecũdum diuinitatem de patre natum eſſe ſolum
filium æternum cum patre, immortalem, impaſsibilem
atque incommutabilem deum, & ſecundum carnem
non patrem, ſed vnigenitum eius filium, ſalua æternita-
te ſua temporaliter natum, ſalua impaſsibilitate ſua paſ-
ſum, ſalua immortalitate ſua mortuum, ſalua incõmu-
tabilitate ſua, quia deus verus & vita æterna eſt, veraci-
ter ſuſcitatum. Qui totum habet commune cum patre
quod æternus naturaliter ſine initio habuit: & nihil ha- M
bet cõmune cum patre eorum quæ in ſuam perſonam
temporaliter atque humiliter ille æternus atq; excelſus
accepit de virgine. Vna enim perſona eſſet pater & fi-
lius: ipſa autem vna perſona, pro eo quia nõ de deo, ſed
tantum de virgine naſceretur, non dei filius. Rurſus ſi
nõ ille qui proprius atq; vnigenitus dei patris filius eſt,
ſed ſpiritus ſanctus naſceretur ex virgine, nõ ipſum qui
factus eſt ex muliere, factus ſub lege, natũ de ſpiritu ſan-
cto ex Maria virgine, in ſymbolo acceptũ, & corde ad
iuſticiam crederet, & ore ad ſalutẽ ſancta eccleſia con-
fiteretur, Sed & ipſe ſpiritus ſanctus, qui patris & filij ſpi
ritus eſt, formã ſerui acciperet, non ipſe ſpiritus ſanctus
ſuper ſeipſum hominem factum in columbę ſpecie cœ-
litus adueniret. Pater ergo deus de nullo genitꝰ deo, ſe- *Marci.3.*
mel de ſua natura ſine initio genuit filium deum ſibi æ-
qualem, & eadem qua ipſe naturaliter æternus eſt diui-
nitate coæternum. Sed idem deus filius cum ſit æternus
& verus, & cum patre ſecundum diuinitatem naturali-
ter vnus deus eſt, ſecundum hoc quod dicit, Ego & pa- *Ioan.10.*
ter vnum ſumus, idem pro nobis eſt homo factus verus
& plenus: In eo verus, quia veram habet deus ille huma-
nam

A nam naturam,in eo vero plenus,quia & carnem huma
nam ſuſcepit,& animã rationalem. Idem tamẽ vnige-
nitus deus natus eſt ſemel ex patre,ſemel ex matre. Na-
tus eſt enim de patre de⁹ verbũ, natus eſt ex matre ver-
bum caro factũ. Vnus ergo eſt atq; idem deus dei filius
natus ante ſecula,& natus in ſeculo,& vtraque natiuitas
vnius eſt filij dei. Diuina,ſecundũ quam creator in for-
ma dei coæternus patri deus eſt: humana, ſecundũ quã
Philip.2. ſemetipſum exinaniens, & formam ſerui accipiens, nõ
ſolum in cõceptu materni vteri ſemetipſum dũ homo
fieret,eadem ſeruilis formę ſuſceptione formauit: verũ-
etiam de eodẽ matris vtero idẽ deus homo factus exi-
uit, & in cruce idem deus homo factus pependit,& in
ſepulchro idem deus homo factus iacuit,& ab infernis
idem deus homo factus tertio die reſurrexit, ſed in ſe-
pulchro ſecundum ſolam carnem idem deus iacuit, &
in infernum ſecundum ſolam animam deſcendit. Qua
de inferis ad carnem die tertia reuertente, idẽ deus ſe-
Acto.1. cundum carnem quæ in ſepulchro iacuit,de ſepulchro
reſurrexit:& quadrageſimo poſt reſurrectionẽ die, idẽ
deus homo factus, ad cœlum aſcendens in dextera dei
ſedit, inde in fine ſeculi ad iudicandos viuos mortuóſ-
Ioan.1. que venturus. Verbum ergo caro factum, vnus eſt filius
B dei dominus Ieſus Chriſtus, mediator dei & hominũ.
1.Timo.2. Idcirco autem mediator,quia idem deus atq; homo ve-
rus,habens cum patre vnam diuinitatis naturam,& hu
manitatis vnam cum matre ſubſtantiam: habens ex no-
bis vſque ad mortem iniquitatis noſtræ pœnam, habẽs
incommutabilẽ de deo patre iuſticiam: propter iniqui-
tatem noſtram temporaliter mortuus, propter iuſticiã
ſuam & ipſe viuus ſemper,& immortalitatem mortali-
bus largiturus. Qui perfectam quidem humanitatem
ſuam in ipſa diuinitatis ſuæ perfectione ſeruauit: verita-
tem vero mortalitatis noſtræ per ſuſceptionem mortis,
veritate atque incõmutabilitate ſuæ immortalitatis ab-
1.Petri.3. ſorbuit. Hoc eſt quod teſtatur beatus Petrus,quia Chri-
ſtus deglutiuit mortem vt vitæ æternæ hæredes efficere
2.Timot.1. mur. Beatus quoque Paulus docet,quia Chriſtus mortẽ
deglutierit,illuminauerit autem vitã & incorruptionẽ.
Chriſtus ergo mortẽ guſtauit,quia ver⁹ homo eſt: idem
que mortem deglutiuit,quia verus deus eſt, Ipſe quippe
ſicut dicit Apoſtolus,mortuus eſt ex infirmitate,ſed vi-
uit ex virtute dei, vnus atque idem,qui ſecundum Pro-
Pſal.86. phetiam beati Dauid,& homo factus eſt in Siõ, & ipſe
C fundauit eam altiſsimus. Itaque nec diuinitas Chriſti a-
liena eſt à natura patris, ſecũdum id quod in principio
Ioan.1. erat verbum,& verbum erat apud deũ,& deus erat ver-
bum: hoc erat in principio apud deũ, Omnia per ipſum
facta ſunt,& ſine ipſo factum eſt nihil. Nec humanitas
eius aliena eſt à natura matris, ſecundum id quod ver-
bum caro factum eſt,& habitauit in nobis. Illa enim na
tura quæ ſemper genita manet ex patre, noſtram natu-
ram ſine peccato ſuſcepit,vt naſceretur ex virgine. Ne-
que enim natura æterna atque diuina temporaliter cõ-
cipi & temporaliter naſci ex natura humana vllatenus
poſſet, niſi ſecundum ſuſceptionem veritatis humanæ,
veram temporaliter conceptionem atque natiuitatẽ in-
effabilis in ſe diuinitas accepiſſet. Sic eſt deus ęternus ac
verus, veraciter ſecundum tempus & conceptus & na-
Galat.4. tus ex virgine. Dum enim venit plenitudo temporis,
miſit deus filium ſuum natum ex muliere,factum ſub le
ge,vt eos qui ſub lege erant redimeret, vt adoptionem
filiorũ dei reciperemus: illo ſcilicet deo naturaliter fa-
cto filio hominis, qui vnus eſt naturaliter filius dei pa-
tris vnigenitus. Hoc vtique Ioannes Euangeliſta cõfir-
mans poſtquam dixit,Et verbum caro factum eſt,& ha D
bitauit in nobis: ſubſequẽter ait, Et vidimus gloriã eius, Ioan.1.
gloriam quaſi vnigeniti à patre,plenum gratiæ & veri-
tatis. Sic ille omnium ſpirituum,omniúmque corporũ,
id eſt omnium naturarum creator & dominus, creauit
virginẽ,creandus ex virgine,& cuius ipſe factor eſt,ma
trem ſibi fecit,quando de eius carne concipiẽdus atque
pariẽdus,verã materiam *carnis deus immenſus ac ſem- *al.naturã
piternus accepit: vt & ſecundum veritatem formæ ſer-
uilis,deus homo miſericorditer fieret,& ſecundum for
mam dei naturali veritate idem deus homo permanẽs
non careret. Sic igitur Chriſtum dei filium, id eſt, vnã
ex Trinitate perſonam deum verum crede, vt diuini-
tatem eius de natura patris natam eſſe non dubites. Et
ſic eum verum hominem crede,vt eius carnem nõ cœ-
leſtis,non aëreæ,non alterius cuiuſquam putes eſſe na-
turæ,ſed eius cuius eſt omnium hominum caro: id eſt,
quam ipſe deus homini primo de terra plaſmauit,& cę
teris hominibus plaſmat,quos per propagationẽ ex ho-
minibus creat. Sed licet caro Chriſti & omnium homi
num vnius eiuſdémque naturæ ſit: hęc tamen quã deus
verbũ ex Maria virgine ſibi vnire dignatus eſt,ſine pec
cato ſuſcepta †,ſine peccato nata eſt: vtpote ſecundum †concepta.
quam deus æternus & iuſtus miſericorditer, & cõcep- E
tus, & natus eſt, & dominus gloriæ crucifixus eſt. Qui-
bus autem verbis explicabitur carnis illius excellentia
ſingularis, cuius diuina eſt ex ipſa ſui conceptione per-
ſona, cuius origo natiuitatis inſolita: qua ſic verbũ ca-
ro factum eſt, vt vna perſona eſſet cum carne ſua vni-
genitus ac ſempiternus deus, ipſa ſuæ carnis cõceptio-
ne cõceptus: Iſtam vero cæterorum hominum carnem,
per humanum certum eſt naſci cõcubitum, viro ſemi-
nante,fœmina vero concipiente atque pariẽte. Et quia
dum ſibiinuicem vir mulierque miſcentur vt filios ge-
nerent,ſine libidine nõ eſt parentũ concubitus, ob hoc Libido cõ-
filiorum ex eorum carne naſcentiũ non poteſt ſine pec- cubitus.
cato eſſe conceptus,vbi peccatũ in paruulos non tranſ-
mittit propagatio,ſed libido. Nec fœcunditas humanę
naturæ facit homines cũ peccato naſci,ſed fœditas libi
dinis quã homines habent ex illius primi iuſtiſsima cõ-
demnatione peccati. Ideo beatus Dauid quamuis de le-
gitimo naſceretur iuſtóq; coniugio, in quo ſcilicet nec
infidelitatis culpa,nec fornicationis macula poterat in-
ueniri: propter originale tamen peccatum,quo natura- F
liter obſtricti ſunt filij iræ,non ſolum impiorũ filij, ſed
omnes etiam qui de iuſtorũ ſanctificata carne naſcun-
tur, exclamat & dicit,Ecce enim in iniquitatibus con- Pſal.50.
ceptus ſum,& in delictis concepit me†mater mea. Sã- †peperit.
ctus etiam Iob dicit, mundũ à ſorde nõ eſſe hominem: Iob.25.
nec ſi vnius diei ſit vita eius ſuper terrã. Dei ergo filius
vnigenitus qui eſt in ſinu patris, vt carnẽ hominis ani-
mámq; mundaret,ſuſceptione carnis atq; animæ ratio-
nalis incarnat⁹ eſt:& qui eſt deus verus,homo verus fa-
ctus eſt,non vt alter deus eſſet,alter homo,ſed idẽ deus,
idẽ homo. Qui vt illud peccatũ quod in cõcubitu mor
talis carnis generatio humana cõtraxit,auferret,cõcep-
tus eſt nouo more,deus incarnatus in matre virgine,ſi-
ne coitu viri,ſine libidine cõcipiẽtis virginis: vt p deũ
hominẽ quem abſq; libidine cõceptũ immolatus edidit
virginis vterus,ablueretur peccatum,quod naſcẽtes tra
hũt omnes homines: quib⁹ in corpore mortis huius ta-
lis eſt naſcẽdi cõditio,vt matres eorũ fœcũditatis opus
implere nõ poſsint, niſi prius virginitatẽ carnis amiſe-
rint. Solus igitur abſtulit peccatũ conceptionis atq; na-
tiuitatis humanę deus vnigenitus, qui dum concipere-

G tur,veritatem carnis accepit ex virgine,& cum naſceretur,integritatem virginitatis ſeruauit in matre.Iſta cauſa eſt,qua deus factus eſt filius virginis Mariæ,& Maria virgo facta eſt mater vnigeniti dei:vt quē pater genuit ex æternitate,ipſum virgo conceptū proferret in tēpore.Illa vtiq; eſt virgo,quā deus qui de ea fuerat naſciturus,ita ſingulari gratia præuenit atq; repleuit, vt ipſum haberet ventris ſui fructum,quem ex initio habuit vniuerſitas dominū:& ipſum ſibi videret naſcēdi ſolennitate ſubditū,quem in vnitate paternæ ſubſtantiæ,nō ſolum humana,ſed etiam angelica creatura cognoſcit & adorat altiſsimum.Sic ergo peccatum & pœna peccati, quæ per ſcelus corruptæ mulieris intrauit in mūdū, per inuiolatę virginis partum aufertur à mundo.Et quia in conditione generis humani per mulierē quæ de ſolo viro facta eſt,cōtigit vt mortis vinculo teneremur obſtricti:hoc in redēptione humani generis diuina bonitas egit,vt per virum qui de ſola muliere natus eſt,vita hominibus redderetur. Illic humanam naturam nequiſsima deceptione ſibi diabolus in peccati ſimilitudine ſociauit:hic deus humanam naturam in vnitate perſonæ ſuſcepit.Ibi fœmina decepta eſt vt fieret filia diaboli:hic

H virgo gratia repleta eſt,vt fieret mater ſummi atqua incommutabilis vnigeniti dei.Ibi angelus deiectus per ſuperbiam,ſeductæ mulieris animū obtinuit:hic deus humiliās ſe per miſericordiam,incorruptæ virginis vterū ex ea naſciturus impleuit.Dei enim filius Ieſus Chriſtus qui in forma dei erat,quia niſi ex natura patris natus eſ-

Philip.2. ſet,eſſe non poſſet,ipſe ſecundum Apoſtolicam doctrinam ſemetipſum exinaniuit,formā ſerui accipiens.Formam igitur ſerui, id eſt naturam ſerui in ſuā accepit ille deus perſonam: atque ita hominum factor in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuētus vt homo, ipſe humiliauit ſemetipſum , factus obediēs patri vſque ad mortem,mortem autem crucis. Intente igitur hanc Apoſtoli ſentētiam cogita,& in ea cognoſces quo modo dominum Ieſum Chriſtum eundem deū atque hominem credas.Nec tamen in eo veritatē vtriuſque naturæ in vna perſona,aut cōfundas,aut diuidas . Cū ergo primo audis de domino Ieſu Chriſto,quia in forma dei erat,oportet te agnoſcere , firmiſsimèque tenere in illo formæ nomine naturalem plenitudinē debere intelligi.In forma igitur dei dominus Ieſus Chriſtus erat,

I quia in natura dei patris ſemper erat de quo natus eſt. Vnius ergo naturæ cum patre eſt,æqualitèrque cum eo ſempiternus atque immenſus, æqualiter immortalis & incommutabilis , æqualiter inuiſibilis & inenarrabilis, æqualiter bonus & iuſtus,æqualiter miſerator & miſericors,patiens & multū miſericors & verax,ęqualiter fortis & ſuauis,æqualiter ſapiens atq; omnipotēs. Proinde hæc omnia quæ diximus de filio dei,firmiſsima fide retine,qui hæc vtiq; omnia in vnitate naturæ habēns cū

Ibidem. patre,ſine dubio æqualis eſt patri.Propter quod & Apoſtolus continuo adiungens ait : Non rapinā arbitratus eſt eſſe ſe æqualē deo . Non enim rapina fuit illa filij cū patre diuinitatis æqualitas,ſed naturæ.Etiā illa quæ cōſequenter ſubiungit Apoſtolus dicēs, quia ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, in ſimilitudinē hominum factus, & habitu inuentus vt homo:& quia humiliauit ſemetipſum,factus obediens patri vſq; ad mortem,mortem autem crucis.Omnia hęc de illo deo vnigenito dei filio,de illo verbo deo, de quo dicit Euāgeliſta:

Ioan.1. In principio erat verbum, & verbū erat apud deū, & deus erat verbum:de illa dei virtute , deique ſapientia,

Pſal.103. de qua de eo dicitur:Omnia in ſapiētia feciſti:de illo principio cū quo vnum eſt pater ipſe principium,& in

K quo ſibi coæterno fecit cœlum & terram,id eſt omnem ſpiritalem corporalèmque naturam:de deo vnigenito, qui eſt in ſinu patris,vt dixi,omnia hęc perſonaliter accipe,ſalua tamen æternitate,immenſitate,immortalitate,incommutabilitate, inuiſibilitate deitatis eius. Quæ ita naturaliter atque æqualiter communia cum deo patre habet dei filius,vt licet pro nobis fuerit homo veraciter factus,permanſerit tamen æqualis vero deo patri, de quo natus eſt verus, & veritas deus.Semetipſum igitur exinaniuit, ſed de plenitudine eius nos omnes acce- *Ioan.1.* pimus : quā plenitudinem ſi exinanitus amitteret,quod de ea nobis daret,vtique nō haberet. Eodem autem nō habente , nos proculdubio nihil poſſemus accipere:de plenitudine autem eius nos omnes accepimus.Ex eo autem quòd nobis de plenitudine ſua dedit,oſtēdit etiam cum ſe exinaniuit plenitudinem nō amiſiſſe quam habuit, quia ſi plenitudinem ſuam amitteret , dare de illa nullatenus poſſet. Formam ergo ſerui accepit,neque enim aliud fuit illa ſummi dei exinanitio,niſi formę ſeruilis,id eſt humanę naturę ſuſceptio.Vtraq; igitur eſt in

L Chriſto forma,quia vtraq; & vera & plena eſt in Chriſto ſubſtātia:ideo ſanctus Euangeliſta,plenum eū gratię *Ibidem.* & veritatis prædicat:quia in diuina natura in qua deus veritas eſt,plen⁹ eſt,& in humana natura in qua homo verus gratia fact⁹ eſt,plenus eſt.In illa plenitudine deus eſt , in forma dei æqualis deo . In iſta plenitudine ſeruus,in forma ſerui, quia in ſimilitudinem hominum factus,habitu eſt inuentus vt homo . Exinaniens ergo ſemetipſum,formam ſerui accepit vt fieret ſeruus:ſed formæ dei plenitudinem non amiſit, in qua ſemper eſt æternus atque incommutabilis dominus:factus ſecūdum formā ſerui homo verus, eiuſdem naturæ cuius eſt ancilla mater, & manēs in forma dei deus verus,eiuſdem naturæ cuius eſt etiam dominus pater . In forma dei cū patre & ſpiritu ſancto vnus eſt ſolus formator omniū deus,ſecūdum formam ſerui, ſolus ipſe ſua & patris & ſpiritus ſancti operatione formatus:quia creator eſt,cōmune habens naturaliter cū patre & ſpiritu ſancto:quia autem creatus eſt,formam ſerui ſecundum quam creatus eſt ſolus habens perſonaliter in ſeipſo. Cuius & natiuitatem futuram ſecundum carnem & mortem & reſurrectionem,atque in cœlo aſcenſionē lex & prophetæ prænunciare nunquam deſtiterunt,prout ipſe præci- M piebat,(obediētes)& verbis & factis. Nam & in ſacrificiis carnali[illegible] victimarum,quæ ipſa ſibi ſancta Trinitas,quę vnus eſt deus noui & veteris teſtamenti,à patribus noſtris præcipiebat offerri, illius ſacrificij ſignificabatur gratiſsimū munus , quod pro nobis ſeipſum ſolus dei filius ſecundū carnem eſſet miſericorditer oblaturus. Ipſe enim ſecundū Apoſtolicā doctrinam obtulit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiā deo in *Ephes.5.* odorē ſuauitatis.Ipſe verus deus & pōtifex,qui pro nobis non in ſanguine taurorum & hircorum,ſed in ſan- *Hebr.9.* guine ſuo ſemel introiuit in ſancta.Quod tunc pōtifex ille ſignificabat,qui cum ſanguine in ſancta ſanctorum per annos ſingulos introibat.Iſte igitur eſt qui in ſe vno totum exhibuit , quod eſſe neceſſarium ad redēptionis noſtræ ſciebat effectum,idem ſcilicet & ſacerdos & ſacrificium,idem deus & templum.Sacerdos,per quē ſumus reconciliati:ſacrificium,quo recōciliati. Templū, in quo reconciliati:deus, cui reconciliati, Solus tamen ſacerdos, ſacrificium & templum , & hæc omnia deus ſecundum formam ſerui. Nō autem ſolus deus (filius,) quia hoc eſt cū patre & ſpiritu ſancto ſecūdum formam

dei.

A dei. Reconciliati igitur ſumus per ſolum filium ſecundum carnem,ſed non ſoli filio ſecundum diuinitatem. Trinitas enim nos ſibi reconciliauit, per hoc quòd ſolum verbum carnem ipſa Trinitas fecit. In quo ſic veritas incommutabilis manet humanę diuinęq; naturę: vt ſicut vera ſemper eſt eius diuinitas quam de patre incommutabilem habet: ita vera ſemper atque incommutabilis ſit eius humanitas quam ſibi vnitam ſummã diuinitas gerit. Hęc pauca de fide ſanctę Trinitatis, quę ſolus & verus eſt naturaliter deus, quantum breuitas temporis & ſermonis permiſit, inſerui, Nunc de creatura quid abſque dubitatione credere debeas intimabo.

Creaturæ. Cap. III. Principaliter itaque tene, omnem naturam quæ nõ eſt Trinitas deus, ab ipſa ſancta Trinitate quæ ſolus deus æternus & verus eſt, creatã ex nihilo, Ac ſi vniuerſa in cœlis & in terra, viſibilia & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, opus atque creaturam eſſe ſanctæ Trinitatis: quæ eſt vnus deus rerum omnium creator & dominus æternus, omnipotẽs, [iuſtus,] & bonus, habẽs naturaliter vt ſemper ſit &

B mutari aliquando nõ poſsit. Et hic deus qui ſine initio ſemper eſt, quia ſumme eſt, dedit rębus à ſe creatis, vt ſint: non tamen ſine initio, quia nulla creatura eiuſdem naturæ eſt cuius eſt Trinitas vnus verus & bonus de⁹, à quo creata ſunt omnia. Et quia ſumme bonus eſt, dedit omnibus naturis quas fecit vt bonæ ſint: non tamẽ tantum bonæ quantũ creator omnium bonorum, Qui nõ ſolum ſumme bonus, ſed etiam ſummum atq; incõmutabile bonum eſt, quia æternum bonum eſt: nullũ habẽs defectum, quia non eſt ex nihilo factum: nullum habẽs profectum, quia nullum habens initiũ. Ideo quippe naturæ à deo factæ proficere poſſunt, quia eſſe cœperunt: ideo deficere, quia ex nihilo factæ ſunt. Ad defectũ eas conditio ducit originis, ad profectum vero prouehit operatio creatoris. In eo igitur primum Trinitatis, quæ deus ver⁹ eſt, æternitas ſine initio naturalis agnoſcitur, quia quędam ita fecit, vt cum eſſe quidem cœperint, tamen nõ eſſe aliquando nõ poſsint. In eo vero eius omnipotentia intelligitur, quia omnem creaturam viſibilem atque inuiſibilem, id eſt corporalem atque ſpiritalẽ de nihilo fecit, in quibus ipſa rerũ diuerſitas multo magis cõmendat bonitatem atque omnipotẽtiam creatoris. Niſi enim omnipotens eſſet, non vna eadẽmque facilitate ſumma atque ima feciſſet. Et niſi ſumme bo-

Naturæ profectus & defectus.

C nus eſſet, non ſe gubernandis rebus quoque infimis pręſtitiſſet. Igitur tam in magnis quàm in paruis quibuſq; rebus conditis magna eſt bonitas atque omnipotentia conditoris. Omnia enim ſapienter fecit ſumma veràque ſapientia: cui naturaliter hoc eſt eſſe, quod ſapientẽ eſſe: hoc facere, quod ſapienter facere, ſimplicitas itaque multiplicis ſapientiæ dei, magnitudinem celſitudinis ſuæ, non ſolum in magnitudine ſublimium creaturarum, verũetiam in infirmarum paruitate commẽdat: dum bona omnia quæ creauit, non ſolum multo inferius diſsimiliúſque ſuo creatore ſunt, vtpote nõ prolata de ſeipſo, ſed facta prorſus ex nihilo: verũetiam inter ſe non æqualiter ſunt, ſed vnaquæque res ita permanet ſicut à deo cum non eſſet accepit: alia quidem ſic, alia autem ſic. Neque enim ſic datum eſt corporibus vt ſint, ſicut ſpiritus acceperunt: cum ipſa quoque corpora non æqualiter ſint, & in ipſis cœleſtibus atque terreſtribus inueniatur, nonnulla diuerſitas: cum tam cœleſtia quàm terreſtria, non ſolum impari diſtent quantitate molis, verumetiam diſsimili ſplendeant claritate. Alia nãque eſt, ſicut dicit Apoſtolus, claritas cœleſtium corporum, alia terreſtrium. In ipſis quoque cœleſtibus alia D claritas ſolis, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarum. Stella enim differt à ſtella in claritate. Corporalium igitur naturarum diuerſitas oſtẽdit vnamquamque earum nõ hoc eſſe quod ex ſe ſemper habere potuerit, ſed quod ex diſpoſitione atque opere omnipotẽtiſsimi atque incommutabilis & ſapientiſsimi creatoris accepit. Quod ſi vnius eiuſdẽmque naturæ eſſet quælibet creatura corporalis cuius eſt ſancta Trinitas, quæ vnus eſt deus, nec localiter in loco eſſet, nec temporis mutationem aliquando ſentiret, nec de loco ad locum tranſiret, nec circumſcriberetur quantitate molis ſuæ. Quæ omnia oſtendunt huiuſmodi naturarum illum eſſe opificem, cui nullus latus aut anguſtus locus, quia non minus in anguſtiis quàm in latis totus eſt. Nec mutatur tempore qui ſolus poteſt volumina temporum, nõ temporali volubilitate, ſed æterna ſtabilitate mirabiliter ordinare: neque enim in tempore cogitaꝝ, quemadmodum temporum ſeries rerum deceſsione aut ſucceſsione tranſcurrat. Nec aliqua molis quantitate terminatur, quia nullo fine concluditur, Neque per mundi partes partibus ſuis eſt ipſe diffuſus, vt maiores mundi partes ſuis maioribus impleat, & minores minoribus implendo, nuſquam tamen totus ſe infundat. Ipſe

Corpora cœleſtia & terreſtria. 1. Cor. 15.

Deus vbiq. Hiere. 23.

E enim eſt deus qui ait, Cœlum & terram ego impleo. Omnia igitur quæ fecit, id eſt ſpiritus & corpora, ſumma & ima, cœleſtia atque terreſtria, viuentia & quibus viuendi facultatem non dedit, ineffabiliter vbique totus dominus & implet & cõtinet, Nec in iis quæ diuiduntur, ipſe diuiditur: nec in iis quæ mutãtur, vlla mutatione variatur. Niſi enim naturaliter incõmutabilis ipſe eſſet, nunquam in rebus mutabilibus ordo quidam conſilij ac diſpoſitionis eius incommutabilis permaneret. Deus igitur rerum corporearum atque incorporearum creator immenſus, eo primum ſe nullum eſſe corpus oſtendit, quia quibuſdam corporibus vitam nõ dedit, cum corpora omnia ipſe creauerit. Ipſe autem naturaliter vita eſt, quia ſi vita non eſſet non viuentia corpora ipſe non feciſſet. Neque enim facit rem non viuentẽ, niſi res viuens. Non igitur vnius naturæ ſunt cum deo corpora, quæ viuere omnino non poſſunt, Ac ſic neq; illa corpora vnius naturæ cũ deo ſunt, quibus ſingulis ſingulos brutos atque irrationabiles ſpiritus, quibus eadem corpora viuificarentur ac ſenſificarentur, inſeruit.

Deus omnium vita.

F Sed nec ipſi bruti ſpiritus vnius naturæ cum deo ſunt, quos licet viuificandis, ſenſificandiſq; cognoſcatur inſeruiſſe corporibus, ipſis tamen ſpiritibus nullum intelligendi largitus eſt lumen, quo ſuũ poſſent aut cognoſcere, aut diligere creatorẽ. Ipſos quoque ſpiritus quos rationales atque intellectuales eſſe nõ dubium eſt, quis audet blaſphemo ſpiritu & cæco corde eiuſdem naturę cuius eſt deus, vel putare vel dicere, cum deus vtique naturaliter incommutabilis omnino ſit & immẽſus? Qui cũ in ſe diuerſitatem vllam habere non poſsit, in eiſdẽ tamen ſpiritibus quos rationales atque intellectuales fecit, diuerſitatem ſuæ operationis oſtendit. In quibuſdã enim, id eſt qui terrenis ac mortalibus ſunt inſerti corporibus, etſi nullus eſt eis localis motus, quia per locorum corporalium partes, cũ ipſi in corporibus ſint, non particulatim ſunt, ſed ſicut in totis corporibus toti, ſic in eorũdem corporum partibus toti ſunt, tamẽ cogitationum varietas diuerſitatem in eis cuiuſdã temporalis motionis ac mutationis oſtendit: dũ modo aliquid neſciũt, modo ſciunt: modo volunt, modo nolũt: modo ſapiunt, modo deſipiunt: modo iniqui ex iuſtis, mo-

G do iuſti ſunt ex iniquis:modo pietatis illuſtrantur lumi
ne, modo deprauantur tenebroſo impietatis errore.Il-
los quoque quos terrenorũ corporum grauat nulla lu
Angeli. tulenta materies, id eſt angelicos ſpiritus, quis non vi-
deat non vnius naturæ eſſe cum deo, ſed factos ex ni-
hilo, quorum naturalis mutabilitas in eo cognoſcitur,
quia eiuſdem naturæ pars eſt in deterius permutata?
Deinde quòd ij qui deprauati non ſunt, licet illius do-
no,à quo cum nõ eſſent,facti ſunt, indefeſſa, & inquã-
tum creaturæ angelicæ gratis datum eſt, perfecta dile-
ctione,contemplatione atque exultatione multitudinẽ
dulcedinis domini inceſſabiliter ſentiãt: nec ab eo na-
turali conditione deficiant:ſi & inhærẽtibus deo ineſt
de varietate tẽporis:quia collato ſibi æternæ incorrup-
tionis atque incõmutabilitatis munere nihil in ſe ſen-
tiant immutationis:ineſt tamen ſingulis naturalis ter-
minus, quo à ſe inuicem diſcernũtur, quia nullus eorũ
in alio eſt. Et cum vni eorum opus quodlibet iniũgitur,
alius quoque alteri operi implẽdo diuinę poteſtatis de-
putatur arbitrio. Hæc omnia oſtendunt etiam ſanctos
†creaturas. angelos opera†eſſe ſanctæ Trinitatis:cuius per ſingulas
res,quas vtique ſicut voluit fecit,apparet mirabilis & ſa
H piẽtia in diſpoſitione & virtus in opere. Quoſdam igi-
tur ſpiritus ſic deus creauit, vt ſemper eſſent: quoſdam
vero vt eſſe ſpiritus quandoque deſinerent. Illos itaque
deſituros quoſdam ex aqua, quoſdam vero quia ſic vo-
luit omnipotẽs,produxit ex terra, Superiores vero ſpiri
tus nullum cum corporeis elementis habere fecit natu-
rale conſortium,quos & æternos creauit,& eis faculta-
tem atque intelligentiam cogitandæ,cognoſcendę,di-
ligendæq; diuinitatis inſeruit. Quos tamen ita creauit,
vt etiam præ ſeipſis illum diligerent,cuius ſe tales crea-
tos opere cognouiſſent,cum eorum vt tales fierent,nul
la merita præceſsiſſent. Vt autem hæc dilectio haberet
iuſtam & congruam laudem, voluntatis quoque eis tri
buit libertatem:vt eſſet eis poſsibile,ſiue ad eum qui ſu-
pra eos eſt,intentionem ſanctæ dilectionis erigere, ſiue
†praua. ad ſe,vel ad ea quæ infra eos ſunt,graui† cupiditatis ſe-
metipſos pondere declinare. Non eſt igitur natura quę
in æternum poſsit,ſiue miſere, ſiue bene viuendo ſubſi-
ſtere,niſi quæ poteſt de deo ipſius dei munere cogitare.
Hæc autem natura intellectualis in animab⁹ eſt homi-
num & ſpiritibus angelorum. Deus quippe diligẽdi ac
I cognoſcendi ſe,non niſi angelis & hominibus indidit
facultatem. Quibus propter arbitrij libertatem,quæ ma
xime debuit intellectuali creaturæ creatoris benignita-
te conferri, ita cognoſcendi ac diligendi ſe facultatẽ
volũtatẽmque donauit, vt eam vnuſquiſque & habere
poſſet & perdere. Si quis tamen ſpõte eam perderet,ſuo
eam deinceps arbitrio reſumere nõ valeret: vt illius eſ-
ſet ſanctæ cogitationis initia gratuitæ dono bonitatis
denuo reuocãdis quibus vellet infundere, cuius fuit in
ipſo creationis exordio nullis præcedẽtibus meritis ſpi
ritus & corpora locis atque affectionibus,prout ipſe ſa-
piẽs voluit,congrue & mirabiliter ordinare. Angeli er-
go atq; homines pro eo quia rationales ſunt facti,ęter-
nitatis ac beatitudinis donum in ſe à naturæ ſpiritalis
†al. donũ in ipſa natura ſpiritalis creatione. creatore† diuinitus acceperunt,ita ſcilicet vt ſi dilectio-
ni creatoris ſui iugiter inhæſiſſent, ſimul æterni beatiq;
manſiſſent. Si vero propriæ voluntatis arbitrio contra
ſummum creatoris imperium ſuam niterentur facere
voluntatem,protinus à contumacibus beatitudo diſce-
deret, & ad ſupplicium eis relinqueretur æternitas mi-
ſera,erroribus deinceps doloribúſque crucianda. Et de
angelis quidẽ hoc diſpoſuit & impleuit, vt ſi quis eorũ
bonitatem volũtatis perderet, nunquã eam diuino mu K
nere repararet. Pars itaque angelorum quę à ſuo creato
re deo,quo ſolo bono beata fuit,volũtaria prorſus auer
ſione diſceſsit æquitatis ſupernæ iudicio, initiũ ſuæ dã
nationis in ipſa auerſione voluntatis inuenit:vt non a-
liud ei eſſet incipere iã puniri, quàm illius beatifici bo-
ni dilectione deſtitui:quam deus in æterno ſic totã prę
cepit remanere ſupplicio,vt etiam ignem ei ęternũ prę-
pararet:in quo omnes illi pręuaricatores angeli nec ma
la poſsint vnquam voluntate carere nec pœna,ſed per-
manente in eis iniuſtæ auerſionis malo, permaneret e-
tiam iuſtæ retributionis æterna damnatiò. Horum ma-
lorum princeps diabolus primos homines quos ad pec
cati principium† inuidus duxit, non eis tantum, ſed & *†præcipitiũ.*
vniuerſę propagini eorum cum vicio peccati meritum
mortis inſeruit. Deus autẽ miſericors & iuſtus,ſicut dia
bolo & angelis eius propria voluntate cadẽtibus, cęte-
ros angelos in ſuæ dilectionis æternitate firmauit:ſic e-
tiam humani generis maſſam non totam in ſempiter-
nũ perire permiſit: ſed quos voluit eius gratuita boni-
tas,repulſis tenebris in quibus omnis humana natiuitas
peccati originalis condemnatione verſatur,reducẽdos
prædeſtinauit ad lucem:in eo pręcipue demonſtrans,q L
iſtos originalis peccati vinculis indebita gratia libera-
toris abſolueret.cũ alios & quàmmaxime paruulos,qui
bus nulla poſſunt vel bona vel mala ineſſe propria me-
rita volũtatis, inſolubili nexu æterna damnatio retine-
ret. Bonę quoque voluntatis & cogitationis initiũ,non
homini ex ſeipſo naſci,ſed diuinitus & præparari & tri
bui,in eo deus euidenter oſtendit:quia neque diabolus,
neque aliquis angelorum eius,ex quo ruinę illius meri-
to in hãc inferiorem ſunt detruſi caliginem, bonã po-
tuit aut poterit reſumere volũtatem. Quod ſi poſsibile
eſſet,vt humana natura, poſtquã à deo auerſa bonitatẽ
perdidit voluntatis,ex ſeipſa rurſus eã habere potuiſſet,
multo poſsibili⁹ hoc natura haberet angelica:quę quã-
to minus grauatur terreni corporis pondere,tanto ma-
gis hac eſſet prædita facultate. Sed oſtendit deus vnde
bona voluntas hominibus detur,quam ſic amiſerũt an-
geli cũ haberent,vt amiſſam deinceps habere non poſ-
ſint. Quoniã igitur digna eſt eadem voluntas bona per
dei gratiã æternæ beatitudinis præmio,& iniquitas an-
gelica atque humana non debet eſſe impunita:propter-
ea ſecũdum catholicæ fidei regulam venturum eſſe filiũ
dei ad puniendos omnes peccatores angelos,& ad iudi M
cãdos homines viuos & mortuos fideliter expectamus.
Teſtatur enim beatus Petrus, quia deus angelis peccãti *2. Petri. 2.*
bus nõ pepercit,ſed carcerib⁹ caliginis inferi detrudẽs,
tradidit in iudicio puniendos reſeruari. De hominibus
quoq; viuis ac mortuis iudicãdis hoc ait beatus Paulus:
Teſtificor corã deo & Chriſto Ieſu,qui iudicaturus eſt *2. Timo. 4.*
viuos & mortuos,& aduentũ ipſius & regnũ eius. In cu
ius aduẽtu ab illo primi hominis corpore,quod de⁹ de
terra plaſmauit,vſque ad omnium hominum corpora,
quæ animata quandoque videre cœperunt, ab illo reſu
ſcitabũtur,à quo operãte creata ſunt. Singula vero cor-
pora illis ſingulis ſuis animabus in reſurrectione red-
dentur,quas in maternis, vt viuere inciperent vẽtribus
habere cœperunt:vt ſcilicet animæ in illo examine iuſti
iudicis in eiſdem ſingulis corporibus ſuis accipiant re-
tributionẽ,ſiue regni,ſiue ſupplicij, in quibus ſiue bonã
ſiue malam qualitatem vitæ præſentis habuerunt. Qua- *Origo vitæ malæ.*
litas autem malæ vitæ ab infidelitate incipit,quę ab ori
ginalis peccati reatu initium ſumit. In quo quiſquis vi-
uere ita incipit,vt ante finiat vitam, quàm ab eius obli-
gatione

A gatione ſoluatur, ſi vnius diei vel vni⁹ horę ſpacio ani-
ma illa vixit in corpore, neceſſe eſt eam cũ eodem cor-
pore interminabilia gehẽnę ſuſtinere ſupplicia: vbi dia
bolus cum angelis ſuis in æternũ arſurus eſt, qui & pri-
mus peccauit, & peccatum primis hominibus perſuaſit.
Vbi cum eo etiam fornicarij, idolis ſeruientes, adulte-
ri, molles, maſculorum concubitores, fures, auari, ebrio-
ſi, maledici, rapaces, & omnes qui opera carnis agũt, de
Galat. 5. quibus dicit Apoſtolus, quia regnum dei non cõſequẽ-
tur, ſi ante huius vitæ terminum à viis ſuis malis con-
uerſi non fuerint, æternis ignibus exurentur. Omnis e-
nim homo, qui in hoc ſeculo vſque ad finem in iniqui-
tatum delectatione, & cordis obduratione permãſerit,
ſicut hic eum noxia criminum delectatio tenuit, ſic eũ
ſine fine ſempiterna cruciatio retinebit. Erit enim etiã
iniquorum reſurrectio, ſed ſine immutatione, quam ſo-
lis fidelibus, & ex fide iuſte viuentibus daturus eſt deus.
1. Cor. 15. Hoc eſt enim quod ait Apoſtolus Paulus: Omnes quidẽ
reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. Oſtendens
autem iuſtos diuino munere commutandos, ait: Et nos
Corpora im- immutabimur. Habebunt ergo iniqui cum iuſtis reſur-
piorum. rectionem carnis communem, immutationis tamẽ gra
B tiam non habebũt, quæ dabitur iuſtis: Quoniam à cor-
poribus impiorum non auferetur corruptio, & ignobi-
litas, & infirmitas in quib⁹ ſeminantur: quę ob hoc mor
te non extinguẽtur, vt illud iuge tormentũ corpori at-
que animæ ſit mortis æternæ ſuppliciũ. Iuſtæ vero ani-
mæ, quas hic redemptor deus gratis ex fide iuſtificauit,
& iuſtificatis bene viuendi vſque in finem perſeueran-
tiam tribuit, in ipſis corporibus, in quibus hic iuſtifica-
tionis gratiam diuinitus acceperunt, & in quibus iuſti-
ficatæ per fidem, in charitate dei proximique vixerunt,
regni cœleſtis æterna beatitudine potientur: glorifica-
tis etiam corporibus ſuis, quæ ſine dubio carnis natu-
ra, quam deus creauit, veraciter permanente, non ſicut
hic animalia, ſed ſpiritalia tunc habebunt. Sanctorum
enim ſeminatur corpus animale, ſurget ſpiritale. In his
per illam immutationem, quæ ſolis dabitur iuſtis, im-
plebitur, quod oportere dicit Apoſtol⁹, vt corruptibile
hoc induat incorruptionẽ, & mortale hoc induat im-
mortalitatẽ. In quibus ſexus maſculinus & fœmininus,
ſicut eadem corpora creata ſunt, permanebit: quorum
C gloria erit pro factorum bonorum diuerſitate diuerſa.
Omnia tamen corpora, ſiue maſculorum, ſiue fœmina-
rum, quæcunque in regno illo erunt, glorioſa erunt. Ille
autem iudex nouit quantam vnicuique ſit daturus glo-
riam, qui in hac vita per miſericordiam gratis iuſtificã-
do pręuenit, quos illic per iuſticiã glorificare diſpoſuit.
Tempus vero acquirendi vitam æternam in iſta tan-
tum vita deus hominibus dedit, vbi voluit eſſe etiã pœ-
nitentiam fructuoſam. Ideo autem hic pœnitentia fru-
ctuoſa eſt, quia poteſt hic homo depoſita malicia bene
viuere: & mutata voluntate iniuſta, merita ſimul operá-
que mutare, & in timore dei ea gerere quę placeãt deo.
Quod qui in hac vita non fecerit, habebit quidem pœ-
nitentiam in futuro ſeculo de malis ſuis, ſed indulgen-
tiam in conſpectu dei non inueniet: quia etſi erit ibi ſti-
mulus pœnitudinis, nulla tamen ibi erit correctio vo-
luntatis. A talibus enim iniquitas ſua ita culpabitur, vt
nullaten⁹ poſsit ab eis vel diligi, vel deſiderari iuſticia.
voluntas enim eorum talis erit, vt habeãt in ſe ſemper
malignitatis ſuæ ſupplicium, nũquam tamen percipere
poſsint bonitatis affectum. Quia ſicut illi qui cum Chri
ſto regnabunt, nullas in ſe malæ volũtatis reliquias ha-
bebunt: ita illi qui erunt in ſupplicio ignis æterni cum

diabolo & eius angelis deputati, ſicut nullã vlterius ha- D
bebunt requiem, ſic nullatenus bonam habere poterũt
volũtatem. Et ſicut cohæredibus Chriſti dabitur perfe-
ctio gratię ad ęternam gloriam, ſic conſortibus diabo-
li cumulabit ipſa malignitas pœnam, quando exteriori-
bus deputati tenebris, nullo illuſtrabuntur interiore lu-
mine veritatis. Proinde omni homini in hac vita po-
teſt eſſe vtilis pœnitẽtia, quam quocunque tempore ho-
mo egerit, quamlibet iniquus, quãlibet annoſus, ſi toto
corde renunciauerit peccatis præteritis, & pro eis in cõ
ſpectu dei, non ſolũ corporis, ſed etiam cordis lachry-
mas fuderit, & malorum operam maculas bonis operi-
bus diluere curauerit, omnium peccatorũ indulgentiã
mox habebit. Hoc enim nobis dominus prophetico ꝓ-
mittit eloquio, dicens: Si conuerſus fueris & ingemue- *Eſaia. 30.*
ris, ſaluus eris. Et alio loco dicitur: Fili peccaſti, ne adii- *Eccle. 21.*
cias iterum, ſed & de pręteritis deprecare, vt tibi dimit-
tantur. Nunquã peccanti eſſet indicta pro peccatis de-
precatio, ſi deprecanti non eſſet remiſsio concedenda.
Sed etiam pœnitentia peccatori tunc prodeſt, ſi eam in
eccleſia catholica gerat. Cui deus in perſona beati Petri *Claues Pe-*
ligandi ſoluendíque tribuit poteſtatem, dicens: Quę al- *tri.*
ligaueris ſuper terram, erũt ligata & in cœlis: & quę ſol- *Matth. 16.*
ueris ſuper terram, erunt ſoluta & in cœlis. In quacũque E
igitur homo ætate veram peccatorum ſuorum pœnitẽ-
tiam egerit, & vitam ſuam deo illuminante correxerit,
non priuabitur indulgentiæ munere: quia deus, ſicut per
Prophetam dicit, non vult mortẽ [peccatoris ſiue] mo- *Ezech. 33.*
rientis, ſed magis vt reuertatur à via ſua mala, & viuat
anima eius. Verũtamen nullus hominum debet ſub ſpe
miſericordiæ dei in ſuis diutius remanere peccatis, cũ
etiam in ipſo corpore nemo velit ſub ſpe futuræ ſalutis
diutius ægrotare. Tales enim qui ab iniquitatibus ſuis
recedere negligũt, & ſibi de deo indulgentiã repromit
tunt, nõnunquam ita præueniũtur repentino dei furo-
re, vt nec conuerſionis tempus, nec beneficium remiſ-
ſionis inueniant. Ideo vnũquemque noſtrum ſacra ſcri-
ptura benigne præmonet, dicẽs: Ne tardaueris conuerti *Eccle. 5.*
ad deum, & ne differas de die in diem: ſubito veniet ira
eius, & in tempore vindictę diſperdet te. Dicit etiã bea-
tus Dauid: Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdu- *Pſal. 94.*
rare corda veſtra. Cui beatus quoque Paulus concordat
his verbis: Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum *Hebræ. 3.*
cor malum incredulitatis diſcedendi à deo viuo: ſed F
adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec ho-
die cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fal
lacia peccati. Obduratus igitur viuit, ſiue qui nõ cõuer-
titur, deſperans de indulgentia peccatorũ ſuorum: ſiue
qui ſic miſericordiam dei ſperat, vt vſque in finem vitę
præſentis in ſuorum criminũ peruerſitate permaneat.
Proinde diligẽtes miſericordiam dei, metuẽtéſque iu-
ſticiam, nec de remiſsione peccatorum deſperemus, nec
remaneamus in peccatis: ſcientes quia illa omnium ho-
minum debita ſit exactura æquitas iuſtiſsimi iudicis,
quæ non dimiſerit miſericordia clementiſsimi redem-
ptoris. Sicut enim miſericordia ſuſcipit abſoluitque cõ *Peccatũ in*
uerſos, ita iuſticia repellet puniétque obduratos. Ij ſunt *ſpiritũ ſan-*
qui peccãtes in ſpiritum ſanctum, neque in hoc ſeculo, *ctum.*
neque in futuro remiſsionem accipiẽt peccatorũ. Ideo
autẽ omnis anima intellectualis ſpiritus eſt, vt quærat,
agnoſcat, atque diſcernat: & tempus operũ ſuorum, pro
quibus receptura eſt in iudicio quę ordinauit diuina iu
ſticia: & eiuſdem retributionis tẽpus, quo nunq̃ licebit,
aut opera mutare, aut remiſsionem peccatorum ſuorũ
de diuina miſericordia vtiliter poſtulare. Cæteri ve-

G ro ſpiritus omnium animalium, quibus non eſt intelle-
ctus, quia quidam eorum de terra, quidam de aquis ori-
ginem ducunt: de aquis enim ſunt reptilia & volatilia,
de terra vero quædã quæ reptãt, quædã vero quæ gra-
diuntur, exorta ſunt: tandiu ſpiritus ſunt, quãdiu in cor
poribus viuunt. Anima quippe, quæ rationis capax di-
uinitus facta nõ eſt, cum carne ſua & incipit & deſinit
viuere: quia quando corpori vitam non tribuit, & ipſa
non viuit: atque ita miro modo cum omni carni ani-
ma ſit cauſa viuendi, ſpiritus tamen irrationalis tan-
diu viuit, quandiu in carne manere potuerit: & dum à
carne ſua ſeparatur, extinguitur. Ita ſic, vt cum ipſe vi-
ta carnis ſuæ ſit, viuere ipſe nequeat, quãdo vitam car-
ni ſubminiſtrare deſtiterit. Et ſi non ſit caro cui vitam
dare valeat, ipſe quoque eam protinus non habebit.
Ideo nec ęternitas irrationalibus ſpiritibus data eſt, nec
aliquid eis iudicium præparatur, in quo eis vel beatitu-
do pro bonis, vel damnatio pro malis reddatur operi-
bus. Ideo autem in eis nulla operum diſcretio requiri-
tur, quia nullam intelligendi facultatem diuinitus ac-
ceperunt. Propterea ergo eorum corpora reſurrectura
H non ſunt, quia nec ipſis animabus eorum aut æquitas,
aut iniquitas fuit, pro qua eis æterna vel beatitudo ſit
tribuenda vel pœna. Illa igitur animalia pręſentis ſecu-
li curſum atque ornatum ſecundum creatoris incom-
prehenſibilẽ peragũt voluntatem, quę de ſuis factis nul-
lam rationẽ reddditura ſunt, quia rationalia nñ ſunt. Nũ
1. Cor. 9. quid enim de bobus cura eſt deo? Homines vero quia
rationales facti ſunt, & de ſe & de omnibus rebus, quas
in vſum vitæ præſentis acceperunt, rationem reddituri
ſunt deo, & pro ſuorum actuum qualitate recipient aut
2. Cor. 5. pœnam aut gloriam. Omnes enim nos manifeſtari o-
portet ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſq; p-
pria corporis prout geſsit, ſiue bonum, ſiue malum. Tũc
Ioan. 5. ſcilicet, cum ſecũdum ipſius noſtri creatoris ac redem-
ptoris eloquium, omnes qui in monumentis ſunt au-
dient vocem eius, & procedẽt qui bona fecerunt in re-
ſurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in reſurre-
ctionem iudicij: vt ſcilicet qui mala egerunt, eant in
combuſtionem ęternam cum diabolo principe omniũ
malorum ſemper arſuri: qui vero bona fecerunt, eant
in vitam æternam regnaturi ſine fine cum Chriſto re-
ge omnium ſeculorum. Illi autem cum Chriſto regna-
I bunt, quos deus gratuita bonitate ſua prædeſtinauit ad
regnum: quia enim tales prædeſtinando præparauit, vt
regno digni eſſent, præparauit vtique ſecũdum propo-
ſitum vocandos, vt obediant: præparauit iuſtificandos,
vt accepta gratia recte credãt, & bene viuant: prępara-
uit etiam glorificãdos, vt Chriſti cohæredes effecti, re-
gnum cœlorum ſine fine poſsideant. Ad quod regnum
diuerſis temporibus per ſacramenta, quæ ad fidem in-
carnationis ſuę Chriſtus inſtituit, illi peruenerunt quos
deus gratis nullo bonæ voluntatis, vel boni operis me-
rito præcedente ſaluauit. Quemadmodum ex illo tem-
Ioan. 2. pore, quo ſaluator noſter dixit, Si quis renatus non fue-
rit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in re-
gnum dei: abſque ſacramento baptiſmatis, præter eos
qui in eccleſia catholica ſine baptiſmate pro Chriſto
ſanguinem fundũt, nec regnum cœlorum poteſt quiſ-
quam accipere, nec vitam æternam: quia ſiue in catho-
lica fide, ſiue in hæreſi quacũque vel ſchiſmate quiſquã
in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptiſmi ſacra
mentum acceperit, integrum ſacramentum accipit: ſed
ſalutem, quæ virtus eſt ſacramenti, non habebit ſi extra
catholicam eccleſiam ipſum ſacramẽtum habuerit. Er-
go ideo debet ad eccleſiam redire, non vt ſacramen- K
tum baptiſmatis iterum accipiat, quod nemo debet in *Non repe-*
quolibet homine baptizato repetere: ſed vt in catholica *tendus bap*
ſocietate vitam æternam accipiat, ad quam obtinendã, *tiſmus.*
nunq̃ poteſt eſſe idoneus: qui cum ſacramento baptiſ-
matis ab eccleſia catholica remanſerit alienus. Qui ſi e-
leemoſynas largas faciat, & pro nomine Chriſti etiam
ſanguinem fundat, pro eo quod in hac vita non tenuit
eccleſiæ catholicæ vnitatem, non habebit æternam ſa-
lutem. Vbi enim cuique prodeſſe poteſt baptiſmus, ibi
prodeſſe & eleemoſyna poteſt. Baptiſmus autẽ extra ec-
cleſiam quidem eſſe poteſt, ſed niſi in eccleſia prodeſſe
nequit. In eccleſia igitur tantummodo catholica poteſt
vnicuique prodeſſe, & perceptio baptiſmatis, & opera
miſericordiæ, & nominis Chriſti glorioſa confeſsio, ſi
tamen in eccleſia catholica bene viuat. Sicut enim ſine *Eccleſia ca-*
eccleſiæ catholicę ſocietate nec baptiſmus alicui poteſt *tholica.*
prodeſſe, nec opera miſericordiæ, niſi forte vt mitius
torqueatur, non tamen vt inter filios dei reputetur: ſic
intra eccleſiam catholicam per ſolum baptiſmum vita
æterna nõ acquiritur, ſi poſt baptiſmum male viuatur:
nam & illi qui bene viuunt, debẽt operibus miſericor-
diæ indeſinẽter inſiſtere: ſcientes ſe licet leuia, nonnulla L
tamen quotidie contrahere peccata, pro quibus etiam
ſancti & iuſti in hac vita ſemper deo dicere debẽt, Di- *Matth. 6.*
mitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus de-
bitoribus noſtris. Quæ peccata quanto in rebus licitis,
& à deo conceſsis frequenter hominibus ſurrepunt: &
quanto magis fortioribus cibis corpus impletur, & car
nalibus cor hominis actibus affectibúſque implicatur,
tanto frequentior culpa in hac mortalitate cõtrahitur.
Propterea humiles ſerui Chriſti, qui cupiũt domino ſuo *Abſtinẽtia*
ſine impedimento, & abſque animi noxia occupatione
ſeruire, coniugia omnino non appetunt, & à carnibus
& vino abſtinẽt, in quãtum corporis valetudo permit-
tit: non quia peccatum eſt aut coniugem habere, aut vi-
num carnéſve percipere: nã & beatus Apoſtolus dicit,
Quia omnis creatura dei bona eſt, & nihil reiiciendum *1. Timo. 4.*
quod cũ gratiarum actione percipitur: ſanctificatur e-
nim per verbum dei & orationem. Coniugium quoq;
in primis hominibꝰ deus inſtituit, & benedixit. Propter *Gene. 1.*
quod Apoſtolus ait, Honorabile connubium in omni- *Hebræ. 13.*
bus, & torus immaculatus. Ideoque ſerui dei in eo quòd
à carnibus & à vino abſtinent, non tãquam res immũ-
das refugiunt, ſed mundioris vitæ inſtituta ſectantur. M
Et in eo quòd coniugia non habent, non nuptiarũ bo-
num, crimen eſſe exiſtimant, ſed continentiam iugem
bonis nuptiis meliorẽ eſſe non dubitãt, Iſto quàm ma-
xime tempore, quando dicitur de continentia, Qui po- *Matth. 19.*
teſt capere, capiat. De nuptiis vero dicitur, Qui ſe non *1. Cor. 7.*
continet, nubat. In vna enim ratione virtus exoritur, in
altera infirmitas remedio ſubleuatur. Vnde quia ęgritu
dini ſemper eſt conſulendũ, propterea ſi cui primo cõ-
tigerit priuari cõiugio, ſi voluerit ſecũdas vel tertias in-
ire nuptias, nullũ de illis peccatũ habebit, ſi eas caſtè ſer
uauerit: id eſt ſi vnus & vna legitime dũtaxat cõiuncti,
fidem ſeruent, vt nec ille mulieri pręter vxorem, nec il-
la viro præter maritum vllatenus miſceatur. In talibus
etſi fuerit aliquis coniugalis exceſſus, qui tamen legiti-
mum non violet torum, habebit nõnullum, ſed venia-
le peccatum. Sed hęc illorum ſunt, qui nullam vouerũt
continentiam deo. Cæterum quiſquis ſeipſum caſtraue- *Continen-*
rit propter regnum cœlorum, & in corde ſuo continẽ- *tiã vouere.*
tiam deo vouerit, nõ ſolum ſi mortifero fornicationis
crimine maculetur, verũetiam ſi aut vir vxorẽ accipe-

re

A re, aut mulier nubere voluerit, ſecundum Apoſtoli ſen-
1.Timo.5. tentiam, damnationem habebit: quia primam fidem ir-
1.Cor.7. ritam fecit. Sicut ergo ſecundum Apoſtoli ſententiam,
dignũ eſt vt vxori vir debitum reddat, ſimiliter & vxor
viro, quia ſi quis acceperit vxorem, nõ peccat: & ſi nup-
ſerit virgo, non peccat: ita ſecundum eiuſdem Apoſto-
Ibidem. li dictũ, qui ſtatuit in corde ſuo firmus non habens ne-
ceſsitatem, poteſtatem autẽ habens ſuæ volũtatis, & vo-
uerit continentiam deo, debet eam vſque in finem tota
mẽtis ſolicitudine cuſtodire, ne damnationem habeat,
ſi primam fidem irritam fecerit. Similiter & coniugati
viri, & coniugatæ mulieres, ſi ex conſenſu perẽnem deo
vouerint cõtinentiã, nouerint ſe ſui voti obnoxios de-
tineri: nec iam ſibi debere commixtionem carnis, quã
primitus licitã habuerunt, ſed deo ſe debere continen-
Philip.3. tiam quam vouerunt. Tunc enim vnuſquiſque regnum
cœlorum, quod ſanctis promittitur, poſsidebit, ſi obliui
ſcens quæ retro ſunt, & in anteriora extendẽs ſeipſum,
Pſal.75. ſecundũ quod in Pſalmis dicitur, Vouete, & reddite do
Vota. mino deo veſtro: quod ſcit eſſe licitum, & ad profectũ
melioris vitę pertinere cognoſcit, & libenter voueat, &
celeriter reddat, & in hoc quòd votum reddit, meliore
B ſemper conatu proficiat. Omne enim vouẽti deo & red
denti quod vouit: ipſe quoque deus reddet cœleſtis re-
Natura di gni præmia quæ promiſit. Firmiſsime tene, & nulla-
uina. tenus dubites, patrem & filium & ſpiritũ ſanctum vnũ
Cap.IIII. eſſe naturaliter deũ, in cuius nomine baptizati ſumus.
Cum enim aliud nomen ſit pater, aliud filius, aliud ſpi-
ritus ſanctus: hoc eſt vtique vnum naturæ nomẽ horũ
Deut.32. trium quod dicitur, deus. Qui dicit in Deuteronomio,
Videte quoniã ego ſum deus, & nõ eſt alius præter me.
Deut.6. Et de quo dicitur, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus
Math.4. vnus eſt. Et, Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli
Vnus deus. ſeruies. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, pa-
Cap.V. trem & filium & ſpiritum ſanctum, id eſt, ſanctam Tri-
nitatem eſſe ſolum naturaliter verum deum. Quia cum
tres deos nobis colere non liceat, niſi vnum ſolum verũ
deũ, tamen ſicut pater verus deus dicitur, teſtante Apo-
1.Theſſ.1. ſtolo qui ait, Conuerſi eſtis ad deum à ſimulachris, ſer-
uire deo viuo & vero, & expectare filium eius de cœlis,
1.Ioan.1. quem ſuſcitauit à mortuis Ieſum: ita quoq; filium verũ
deum Ioannes commendat Apoſtolus, dicens, Scimus
quia filius dei venit, & dedit nobis intellectũ vt cogno
C ſcamus verum deũ, & ſimus in vero filio eius Ieſu Chri
ſto. Hic eſt verus deus, & vita æterna: qui vtique quoniã
verus deus eſt, etiam veritas eſt, ſicut ipſe nos edocet di
cẽs, Ego ſum via & veritas & vita. De ſpiritu quoq; ſan
Ioan.14. cto Ioannes Apoſtolus ait, Quia ſpiritus eſt veritas. Et
vtique nõ poteſt naturaliter deus verus nõ eſſe, qui ve-
1.Cor.6. ritas eſt. Quem etiam deum Paulus Apoſtolus confite-
tur, dicẽs, Membra veſtra templum ſunt ſpiritus ſancti
qui in vobis eſt, quem habetis à deo, & non eſtis veſtri,
empti enim eſtis precio magno, glorificate & portate
Deus æter- deũ in corpore veſtro. Firmiſsime tene, & nullatenus
nus. dubites, patrem & filiũ & ſpiritum ſanctũ, id eſt, ſanctã
Cap.VI. Trinitatem vnum verum deum ſine initio ſempiternũ
Ioan.1. eſſe. Propter quod ſcriptũ eſt, In principio erat verbũ,
& verbum erat apud deum, & deus erat verbũ, Hoc erat
in principio apud deum. Hæc denuo ſempiternitas in-
Pſal.73. timatur, vbi dicitur in Pſalmo, Deus autẽ rex noſter an-
Roma.1. te ſecula, Et alio loco, Sempiterna quoque eius virtus &
Deus incõ- diuinitas. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites,
mutabilis. ſanctam Trinitatem ſolum verum deũ, ſicut æternum,
Cap.VII. ita ſolum naturaliter incommutabilem eſſe. Hoc enim
Exod.3. ſignificat, cum dicit ſeruo ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum.

Hinc & Pſalmus dicit, In principio domine tu terram D
fundaſti, & opera manuum tuarum ſunt cœli: Ipſi peri- Pſal.102.
bunt, tu autem permanes, & omnes ſicut veſtimentum
veteraſcent. Et ſicut opertorium mutabis eos, & muta-
buntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient.
Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ſanctã Tri- Deus om-
nitatem ſolum eſſe verum deum, rerum omnium viſi- niũ creator.
bilium atque inuiſibilium creatorem. De quo in Pſal- Cap.VIII.
mo dicitur, Beatus cuius deus Iacob adiutor eius, ſpes Pſal.145.
eius in domino deo ipſius qui fecit cœlũ & terrã, mare
& omnia quæ in eis ſunt. De quo etiã Apoſtolus dicit,
Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, Roma.11.
ipſi gloria in ſecula. Firmiſsime tene, & nullatenus Trinitas in
dubites, patris & filij & ſpiritus ſancti vnam quidem eſ- vnitate.
ſe naturam, tres vero eſſe perſonas: patrẽmque ſolum eſ Cap.IX.
ſe qui dixit, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi be- Math.3.
ne complacui: & filium ſolum eſſe ſuper quem vox illa
ſolius patris inſonuit, quando in Iordane ſecundũ car-
nem baptizatus eſt vnigenitus deus, qui carnẽ ſolus ac-
cepit: atque ſpiritum ſanctum patris & filij ſolum eſſe,
qui in ſpecie columbæ ſuper Chriſtum baptizatũ & aſ-
cendentem ab aqua deſcendit, & quinquageſimo die
poſt reſurrectionem Chriſti fideles in vno loco poſi- E
tos, in linguarum ignearum viſione adueniens reple-
uit. Illam vocem, qua ſolus locutus eſt deus pater: & il-
lam carnẽ, qua ſolus homo factus eſt vnigenitus deus:
& illã columbam, in cuius ſpecie ſpiritus ſanctus ſuper
Chriſtum deſcendit: illáſque linguas igneas, in quarum Acto.2.
viſione fideles Apoſtolos in vno loco cõſtitutos reple-
uit, opera eſſe totius ſanctæ Trinitatis, id eſt, vnius dei,
qui fecit omnia in cœlo & in terra, viſibilia & inuiſibi-
lia. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ſolum Diſtinctio
deum filium, id eſt, vnam ex Trinitate perſonam ſolius perſonarũ.
patris eſſe filium: ſpiritum vero ſanctum ipſum quoque Cap.X.
vnam ex Trinitate perſonam, non ſolius patris, ſed ſi-
mul patris & filij eſſe ſpiritum. Oſtendens enim dei fi-
lius ſe ſolum eſſe de patre genitũ, ait, Sic enim deus di-
lexit mũdum, vt filium ſuum vnigenitum daret. Et pau- Ioan.3.
lo poſt, Qui autem nõ credit, iam iudicatus eſt, quia nõ
credit in nomine vnigeniti filij dei. Spiritũ autem ſan-
ctum & patris, & filij eſſe ſpiritum Apoſtolus docet, qui
ait, Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu, ſi tamẽ Roma.8.
ſpiritus dei habitat in vobis. Et ſequitur, Si quis autem
ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. F
Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, eundem Spiritus
ſpiritum ſanctum, qui patris & filij vnus eſt ſpiritus, de ſanctus.
patre & filio procedere. Dicit enim filius, Cum ve- Cap.XI.
nerit ſpiritus veritatis, qui à patre procedit. Vbi ſuum Ioan.15.
ſpiritum eſſe docuit, quia ipſe eſt veritas. De filio quo- Ioan.14.
que procedere ſpiritum ſanctũ, prophetica atque Apo-
ſtolica doctrina nobis commendat, Eſaias enim dicit
de filio, Percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labio- Eſaia 11.
rum ſuorum interficiet impium. De quo & Apoſtolus
ait, Quem interficiet dominus Ieſus ſpiritu oris ſui. 2.Theſſ.2.
Quem etiam ipſe vnicus dei filius ſpiritum oris ſui eſ-
ſe ſignificans, poſt reſurrectionem inſufflans in diſci- Ioan.20.
pulos, ait, Accipite ſpiritum ſanctum. De ore vero ip- Apoca.1.
ſius domini Ieſu, ait Ioannes in Apocalypſi, quia gla-
dius vtraque parte acutus procedebat. Ipſe ergo ſpirit9
oris eius, Ipſe eſt gladius qui de ore eius procedit. Trinitas
Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem nullis termi
deum immenſum eſſe virtute non mole: & omnem nis circum-
creaturam ſpiritalem atque corporalem virtute eius & ſcripta.
præſentia contineri. Dicit enim deus pater, Cœlum & Cap.XII.
terram ego impleo. Dicitur etiam de ſapientia dei, quæ Hiere.23.

G filius eſt eius, Quia attingit à fine vſque ad finem forti-
Sapien.8. ter, & diſponit omnia ſuauiter. De ſpiritu quoque ſan-
Sapien.1. cto legimus, Quia ſpiritus domini repleuit orbem ter-
rarum. Et Dauid Propheta dicit, Quò ibo à ſpiritu tuo,
& quò à facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu il-
Pſal.138. lic es: ſi deſcendero ad infernum, ades. Firmiſsime
Perſona filij tene, & nullatenus dubites, vnam ex Trinitate perſonã,
Cap.XIII. id eſt, deũ filiũ, qui de natura dei patris ſolus natus eſt,
& vnius eiuſdémque naturæ cũ patre eſt, ipſum in ple-
nititudine temporis ſecundũ ſuſceptionem formæ ſer-
uilis volũtarie in virgine conceptũ, & de virgine natũ,
verbum carnem factum: ipſum quoque eſſe qui eſſen-
tialiter natus eſt de patre, & eſſentialiter conceptus eſt,
natúſque de virgine: ipſúmque vnũ eſſe, & vnius natu-
Prouer.8. ræ cum virgine, qui ait de deo patre, Ante ſecula funda
uit me, & ante omnes colles generauit me. De quo etiã
Galat.4. dixit Apoſtolus, Quia cum venit plenitudo temporis,
miſit deus filium ſuum, factum ex muliere, factum ſub
Humanitas lege. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Chri-
Chriſti. ſtum filium dei ſicut de deo patre plenum perfectumq;
Cap.XIIII. deum, ita de virgine matre plenũ perfectúmque homi-
H nem genitum, id eſt, verbum deum, habẽtem ſcilicet ſi-
**al. virgi-* ne peccato veram noſtri generis *carnem & animam
nis. rationalem. Quod ipſe dei filius euidenter oſtendit, di-
cens de carne ſua, Palpate & videte, quia ſpiritus carnẽ
Lucæ.24. & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Animã quo-
Ioan.10. que ſe habere his verbis oſtendit, dicens, Propterea me
pater diligit, quia ego pono animam meam, & iterum
ſumo eam. Intellectum quoque animæ ſe habere oſten-
Matth.11. dit in eo, quod ait, Diſcite à me quia mitis ſum & hu-
milis corde. Et de ſe ipſo deus per Prophetam dicit, Ec-
Eſaiæ.25. ce intelliget puer meus, & exaltabitur, & ſublimis erit
valde. Nam & beatus Petrus ſecundũ ſancti Dauid pro
phetiam in Chriſto carnem & animam confitetur. De
Act.2. ipſo enim beato Dauid loquens, ait, Propheta igitur cũ
eſſet, & ſciret quia iureiurando iuraſſet illi deus de fru-
ctu lumbi eius ſedere ſuper ſedem eius, prouidens locu-
Pſal.131. tus eſt de reſurrectione Chriſti, quia neque derelicta eſt
anima eius in inferno, neque caro eius vidit corruptio-
Pſal.15. nem. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, vnum
Diuinitas filium atque ipſum eſſe deũ verum, qui cum patre deo,
Chriſti. & ſpiritu ſancto deo fecit omnia tempora, & in monte
Cap.XV. Sinai legem Moyſi dedit ordinatam per angelos, & ip-
Exod.20.21. ſum deum verbum carnem factum: qui veniente pleni-
Gala.4. tudine temporis, miſſus à patre & ſpiritu ſancto, factus
I eſt ex muliere quam fecit, ſolus factus eſt ſub lege quam
De duabus dedit. Firmiſsime tene & nullatenus dubites, dei ver-
in Chriſto bum quod caro factum eſt, in duas naturas incõfuſibi-
naturis. liter permanere. Vnam veram diuinam, quam habet cũ
Cap.XVI. patre communem, ſecundum quam dicit, Ego & pater
Ioan.10. vnum ſumus, & qui me videt, videt & patrem, & ego in
& 14. patre & pater in me eſt: ſecundum quam etiam dicit A-
Hebr.1. poſtolus, ſplendorem gloriæ & figuram ſubſtantię dei.
Ioan.14. Alteram veram humanam, ſecundum quam ipſe deus
Vnitas per- incarnatus dicit, Pater maior me eſt. Firmiſsime
ſonæ in tene, & nullatenus dubites, deum verbum carnem fa-
Chriſto. ctum, vnam habere diuinitatis ſuæ carniſque perſonã,
Cap.XVII. Deus enim verbum plenam naturam humanam ita ſi-
bi veraciter vnire dignatus eſt, & permanẽte diuinita-
te ſua ita verbum caro factum eſt: vt quamuis naturali-
ter non hoc ſit verbum quod caro, quia duarum natu-
rarum veritas manet in Chriſto, ſecundum vnam ta-
men perſonam idem verbũ caro ab ipſo fieret mater-
næ conceptionis initio. Deus enim verbum nõ accepit
perſonam hominis, ſed naturam: & in æternam perſo-

nam diuinitatis accepit temporalem ſubſtantiam car- K
nis. Vnus eſt ergo Chriſtus verbum caro factum, qui e-
tiam ex patribus ſecũdum carnem, & ſuper omnia deus
benedictus in ſecula. Vnus Ieſus, cui & pater dicit, Ex *Pſal.109.*
vtero ante luciferũ genui te. Vbi ſignificatur ante om-
ne tempus ſine initio æterna natiuitas. Vnus Ieſus, de
quo & Euangeliſta dicit, Quia vocatum eſt nomẽ eius *Lucæ.2.*
Ieſus, quod vocatum eſt ab angelo priuſquam in vtero
conciperetur. Firmiſsime tene, & nullatenus dubi- *Verbi &*
tes, non carnem Chriſti ſine diuinitate conceptam in *carnis vnio*
vtero virginis priuſquam ſuſciperetur à verbo, ſed ip- *Cap.XVIII*
ſum verbum deum ſuæ carnis acceptione conceptum, *3.ſen.diſt.2.*
ipſamque carnem verbi incarnatione conceptam. *ca.ſi autem*
Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ipſum vni- *Sacrificia.*
genitum deum verbum carnem factum, ſe pro nobis *Cap.XIX.*
obtuliſſe ſacrificium & hoſtiam deo in odorem ſuaui-
tatis: cui cum patre & ſpiritu ſancto à Patriarchis, Pro-
phetis, & ſacerdotibus tẽpore veteris teſtamẽti anima-
lia ſacrificabantur: & cui nunc, id eſt tempore noui te-
ſtamenti, cum patre & ſpiritu ſancto, cũ quibus illi eſt *Sacrificiũ*
vna diuinitas, ſacrificium panis & vini in fide & chari- *panis.*
tate, ſancta eccleſia catholica per vniuerſum orbem ter L
ræ offerre non ceſſat. In illis enim carnalibus victimis
figuratio fuit carnis Chriſti, quam pro peccatis noſtris
ipſe ſine peccato fuerat oblaturus, & ſanguinis quem e-
rat effuſurus in remiſsionem peccatorum noſtrorum.
In iſto autem ſacrificio gratiarum actio atque comme-
moratio eſt carnis Chriſti quã pro nobis obtulit, & ſan
guinis quem pro nobis idẽ deus effudit. De quo beatus
Paulus dicit in Actibus Apoſtolorũ, Attendite vobis & *Act.20.*
vniuerſo gregi in quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſ-
copos regere eccleſiã dei, quã acquiſiuit ſanguine ſuo.
In illis ergo ſacrificiis quid nobis eſſet donãdũ figuratè
ſignificabatur. In hoc autẽ ſacrificio quid nobis iã do-
natum ſit, euidenter oſtenditur. In illis ſacrificiis præ-
nunciabatur filius dei pro impiis occidẽdus: in hoc au-
tem pro impiis annunciatur occiſus, teſtãte Apoſtolo:
quia Chriſtus cum adhuc infirmi eſſemus ſecundum *Roma.5.*
tempus, pro impiis mortuus eſt: & quia cum inimici eſ-
ſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius.
Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, verbum car *Humanitas*
nem factum, eãdem humanam carnem ſemper veram *Chriſti.*
habere, qua de virgine verbum deus natus eſt, qua cru- *Cap XX.*
cifixus & mortuus eſt, qua reſurrexit & in cœlum aſcẽ- M
dit, & in dextera dei ſedet, qua etiam venturus eſt iudi-
care viuos & mortuos: propter quod Apoſtoli ab ange-
lis audierunt, Sic veniet quemadmodum eum vidiſtis *Act.1.*
euntem in cœlum. Et beatus Ioannes ait, Ecce veniet cũ *Apoca.1.*
nubibus, & videbit eum omnis oculus & qui eũ cruci-
fixerunt, & videbunt eum omnes termini terræ talem.
Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, trinitatem *Natura ni-*
deum, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctum eſſe *hil nõ bonũ*
naturaliter ſummum atque incommutabile bonum: & *Cap.XXI.*
ab ipſo creatas eſſe omnes naturas, bonas quidem, quia
à ſummo bono factæ ſunt, ſed mutabiles, quæ de nihi-
lo factæ ſunt: nullámque eſſe malam naturam, quia om-
nis natura inquãtum natura eſt, bona eſt. Sed quia in ea
bonum & augeri & minui poteſt, intãtũ mala dicitur,
inquantum bonum eius minuitur. Malum enim nihil *Malum.*
aliud eſt, niſi boni priuatio. Vnde geminum cõſtat eſſe
creaturæ rationalis malum, vnum quo voluntarie ipſa
deficit à ſummo bono creatore ſuo: alterũ quo inuita
punietur ignis æterni ſupplicio: illud paſſura iuſte, quia
hoc admiſit iniuſte: & quia ordinẽ in ſe nõ ſeruauit di-
uinæ inſtitutionis: ordinẽ diuinę non effugiet vltionis.
Firmiſsime

A

Nulla creatura eſt eadem cum deo. Cap.XXII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, neq; angelos, neque aliam quãlibet creaturam eiuſdẽ naturę eſſe, cuius eſt ſecundum naturalem diuinitatem ſumma trinitas, quæ eſt vnus naturaliter deus pater & filius & ſpiritus ſanctus: neq; enim vnius naturę eſſe potuerunt ille qui fecit, & ea quæ fecit.

Angeli facti ſtabiles. Ca.XXIII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam naturaliter mutabilẽ, à deo incommutabili factam, nec tamẽ poſſe quemlibet ſanctorum angelorum in deterius mutari: quia ſic acceperunt æternam beatitudinem, qua deo ſtabiliter perfruuntur, vt ea carere non poſsint. Sed hoc ipſum, quod ab illo ſtatu beatitudinis, in quo ſunt, mutari in deterius nullatenus poſſunt, non eſt eis naturaliter inſitum, ſed poſtquam creati ſunt gratiæ diuinæ largitate collatum. Si enim angeli naturaliter incommutabiles fierent, nunquam de eorum conſortio diabolus & eius angeli cecidiſſent.

Creaturæ rationales. C.XXIIII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, in omni creatura, quam ſpiritalem atq; corporeã ſumma trinitas fecit, ſolos ſpiritus angelicos & humanos intelligendi facultatem diuinitus accepiſſe. Cæteros vero ſpiritus brutorum animalium rationalẽ intelligentiam nõ accepiſſe, & etiam hoc omnino habere non poſſe. B Propter quod dicitur hominibus, Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. *Pſal.31.* Et ideo animas hominum, & animas pecorum vnius naturæ non eſſe: nec animas pecorum in animas hominũ, nec animas hominum in animas pecorũ poſſe aliquãdo tranſire.

Libera voluntas Adã. Cap.XXV.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites primos homines, id eſt, Adam & mulierem eius, bonos & rectos, & ſine peccato creatos eſſe cũ libero arbitrio, quo poſſent, ſi vellent, humili & bona volũtate ſeruire atque obedire: quo arbitrio etiam poſſent, ſi vellẽt, propria voluntate peccare: eóſq; non neceſsitate, ſed propria volũtate peccaſſe: illoq; peccato ſic in deterius mutatam humanam naturam, vt nõ ſolum in ipſis primis hominibus per peccatum mors obtineret regnum, ſed etiam in omnes homines trãſiret peccati mortiſq; dominium. *Roma.5.*

Peccatum originale. Ca.XXVI. De cõſe diſt 4.ca.Firmiſsime.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem, qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali naſci, impietati ſubditum, mortiq; ſubiectum, & ob hoc natura iræ filium naſci. De qua dicit Apoſtolus, Eramus enim & nos natura filij iræ, ſicut & cæteri. *Ephe.2.* A qua ira nullus liberatur, niſi per fidem mediatoris dei & hominum, hominis Ieſu Chriſti, *1.Timo.2.* qui ſine peccato conceptus, ſine peccato natus, C ſine peccato mortuus, peccatum pro nobis factus eſt, id eſt, ſacrificium factus eſt pro peccatis noſtris. In veteri quippe teſtamento peccata dicebãtur ſacrificia, quę pro peccatis offerebantur, in quibus omnibus fuit ſignificatio Chriſti: quia ipſe eſt agnus dei qui tollit peccata mũdi. *Ioan.1.*

Non baptizati. Ca.XXVII. De conſecr. diſt.4.ca. Firmiſsime

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, non ſolum homines iam ratione vtẽtes, verũetiam paruulos, qui ſiue in vteris matrum viuere incipiunt, & ibi moriuntur, ſiue cum de matribus nati ſine ſacramẽto ſancti baptiſmatis, quod datur in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, de hoc ſeculo tranſeũt, ignis æterni ſempiterno ſupplicio puniendos: quia etſi propriæ actionis peccatum nullum habuerunt, originalis tamen peccati dãnationem carnali cõceptione & natiuitate traxerũt.

Iudicium. C.XXVIII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ideo Chriſtum filium dei ad iudicandos viuos & mortuos vẽturum, vt homines, quos hic dono ſuę gratiæ gratis per fidem iuſtificat, eiſdẽmq; iuſtificatis in fide & charitate ſanctæ matris Eccleſiæ vſq; in finem perſeuerantiã donat, in ſuo aduentu reſuſcitet & glorificet, & ſecũdum promiſsionem ſuam æquales ſanctis angelis faciat, & D ad eum ſtatum perducat, in quo perfecte, quãtum vnicuique donat deus, boni ſint, & ab ipſa perfectione deinceps mutari non poſsint: *Matth.22.* vbi diuerſa erit ſanctorum gloria, ſed vna erit omnium vita æterna. Diabolum vero & angelos eius in ignem æternũ à Chriſto eſſe mittendos, vbi nunquam carebunt pœna, quam eis præparauit diuina iuſticia. Cũ ipſo etiam Diabolo impios & iniquos homines, de quibus ſcriptura dicit, Imitãtur autem eum qui ſunt ex parte illius, *Sapien.2.* pro eo, quia eũ in malis operibus imitati ſunt, & ante finẽ præſentis vitæ cõgruam pœnitentiam non egerũt, reſumptis corporibus ſupplicio æternæ cõbuſtionis arſuros.

Reſurrectio. Ca.XXIX.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnibus hominibus & bonis & malis reſurrectionem carnis in aduentu domini futuram eſſe cõmunem: retributionem vero iuſticię dei eſſe bonis maliſq; diſsimilem, ſecundum quod Apoſtolus ait, Quia omnes reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. *1.Cor.15.* Immutabuntur autem iuſti qui ibunt in vitam æternam. Quod Apoſtolus oſtendit dicens, Et mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Et oſtendens quæ erit ipſa immutatio, adiecit, E Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatẽ. In iuſtorum corporibus fiet quod ipſe Apoſtolus ait, Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria. Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. *Ibidem.* Quod propterea ſpiritale dixit, non quia ipſum corpus ſpiritus erit, ſed quia viuificante ſpiritu immortale atq; incorruptibile permanebit. Sic autem tunc dicitur ſpiritale corpus cum non ſpiritus ſit, ſed permaneat corpus: ſicut nunc animale dicitur, cum tamẽ inueniatur non anima eſſe, ſed corpus.

Fides & baptiſmus. Cap.XXX. 15.q.1.ca. Firmiſsime.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, exceptis illis qui pro nomine Chriſti ſuo ſanguine baptizantur, nullum hominem accepturũ vitam æternã, qui non hic à malis ſuis fuerit per pœnitentiã fidemq; conuerſus, & per ſacramentũ fidei & pœnitentiæ, id eſt, per baptiſmũ liberatus: & maioribus quidem neceſſarium eſſe & pœnitẽtiam de malis ſuis agere, & fidem catholicam ſecũdũ regulam veritatis tenere, & ſacramentũ baptiſmatis accipere: paruulis vero qui nec propria voluntate credere, nec pœnitentiam pro peccato quod originaliter trahunt agere F poſſunt, ſacramẽtũ fidei quod eſt ſanctum baptiſma quandiu rationis ætas eorum capax eſſe nõ poteſt, ſufficere ad ſalutẽ.

Gratia. Ca.XXXI.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, neminem hic poſſe hominum pœnitentiam agere, niſi quem deus illuminauerit, & gratuita ſua miſeratione conuertit. Apoſtolus enim dicit, Ne forte det illis deus pœnitentiam ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcat à Diaboli laqueis. *2.Timo.2.*

Nihil agi ſine gratia. C.XXXII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, poſſe quidem hominem quẽ nec ignorantia literarum, nec aliqua prohibet imbecillitas vel aduerſitas, verba ſanctæ legis & Euangelij, ſiue legere, ſiue ex ore cuiuſquam prædicatoris audire: ſed diuinis mandatis obedire neminem poſſe, niſi quem deus gratia ſua præuenerit: vt quod audit corpore, corde etiam percipiat, & accepta diuinitus bona voluntate atq; virtute, mandata dei facere & velit & poſsit. Neque enim qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incremẽtũ dat deus, *1.Cor.3.* qui etiam operatur in nobis & velle & perficere pro bona voluntate. *Philip.2.*

Deũ nihil latere. Cap. XXXIII.

Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, deo incommutabili non ſolum præterita & præſentia, ſed etiam futura omnia incõmutabiliter

Danie.13. liter eſſe notiſsima, cui dicitur, De⁹ qui occultorum es G cognitor, qui ſcis omnia antequam fiant.

Prædeſtinatio. Caput XXXIIII. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, Trinitatem deum incõmutabilem rerum omnium atq; operum, tam ſuorum quàm humanorũ certiſsimũ cognitorem, ante omnia ſecula ſcire quibus eſſet per fidem gratiam largiturus: ſine qua nemo poteſt ex initio mundi vſque in finem à reatu peccati tã originalis quàm actualis abſolui. *Roma.8.* Quos enim deus præſciuit, & prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui.

Beati ex prædeſtinatione. Cap. XXXV. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnes quos vaſa miſericordiæ gratuita bonitate deus fecit, ante conſtitutionem mundi in adoptionem filiorum dei prædeſtinatos à deo: neq; perire poſſe aliquem eorum quos deus prædeſtinauit ad regnũ cœlorum: nec quenquam eorum quos non prædeſtinauit ad vitam vlla poſſe ratione ſaluari. Prædeſtinatio enim illa gratuitæ donationis eſt preparatio, qua nos Apoſtolus ait prædeſtinatos in adoptionem filiorũ dei per Ieſum Chriſtum in ipſum. *Ephe.1.*

Baptiſmus. C.XXXVI. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, ſacramentum baptiſmatis, nõ ſolum intra Eccleſiam catholicam, ſed etiã apud Hæreticos, qui in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptizant, eſſe H poſſe, ſed extra Eccleſiam catholicam prodeſſe nõ poſſe. Imò ſicut intra Eccleſiã recte credentibus per ſacramentum baptiſmi cõferri ſalutem: ſic extra Eccleſiam baptizatis, ſi ad Eccleſiam non redierint, eodẽ baptiſmo accumulari perniciem. Tantum enim valet Eccleſiaſticæ ſocietatis vnitas ad ſalutem, vt baptiſmo nõ ſaluetur, cui non ibi datur, vbi oportet vt detur. Ineſſe tamen domini baptiſmum etiam extra Eccleſiam baptizato, ſed ad iudiciũ ineſſe ab Eccleſia ſeparato. Et quia manifeſtum eſt, vbicunque datum fuerit, hoc baptiſma ſemel eſſe dãdum, ideo etſi ab Hæreticus in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti fuerit datum, venerabiliter agnoſcendum, & ob hoc nullatenus iterandum. Saluator enim dicit, Qui ſemel lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet. *Ioan.13.*

Eccleſia C. XXXVII. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem extra Eccleſiam catholicam baptizatum, participem fieri non poſſe vitæ æternæ, ſi ante finem vitæ huius catholicæ nõ fuerit redditus atque incorporatus Eccleſiæ. Quia ſi habeam, inquit Apoſtolus, omnem fidem, & nouerim omnia ſacramenta, charitatem autem nõ habeam, nihil ſum. *1.Cor.13.* Nam & in diebus diluuij neminem legimus extra arcam potuiſſe ſaluari.

Dãnati. C. XXXVIII. I Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, non ſolum omnes Paganos, ſed etiam omnes Iudæos Hereticos atque ſchiſmaticos, qui extra Eccleſiam catholicam præſentem finiunt vitam, in ignem æternum ituros, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius. *Matth.25.*

Hæretici. C.XXXIX. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, quemlibet hæreticum ſiue ſchiſmaticum in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti baptizatum, ſi Eccleſiæ catholicæ non fuerit aggregatus, quãtaſcunq; eleemoſynas fecerit, etſi pro Chriſti nomine etiam ſanguinẽ fuderit, nullatenus poſſe ſaluari. Omni enim homini, qui Eccleſiæ catholicæ non tenet vnitatem, neq; baptiſmus, neque eleemoſyna quamlibet copioſa, neq; mors pro nomine Chriſti ſuſcepta proficere poterit ad ſalutem, quandiu in eo hæretica vel ſchiſmatica prauitas perſeuerat, quæ ducit ad mortẽ.

Chriſtiani male viuẽtes. Cap XL. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, non omnes qui intra Eccleſiã catholicam baptizantur, accepturos eſſe vitam æternã, ſed eos qui percepto baptiſmate recte viuunt, id eſt, qui abſtinuerunt ſe à viciis & concupiſcẽtiis carnis. Regnũ enim cœlorum ſicut infideles Hæretici atque ſchiſmatici non habebunt, ſic Catholici criminoſi poſsidere nõ poterunt.

Sine peccato nemine vivere. Cap.XLI. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, K etiam iuſtos atque ſanctos homines, exceptis iis qui baptizati paruuli ſunt, ſine peccato hic neminem viuere poſſe: ſemperq; omni homini eſſe neceſſarium, & peccata ſua vſque in finem vitæ præſentis eleemoſynis diluere, & remiſsionem à deo humiliter ac veraciter poſtulare.

Cibus, pot⁹ Matrimoniũ. Caput XLII. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, omnem creaturam dei bonam eſſe, & nihil reiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: & dei ſeruos, qui à carnibus aut vino abſtinent, non tanquã immunda quæ à deo facta ſunt reſpuere, ſed à fortiori cibo & potu pro ſola caſtigatione corporis abſtinere. *1.Timo.4.* Nuptias quoque diuinitus inſtitutas & benedictas: & meli⁹ quidem ſi quiſquam ſine coniugio ſit, vt liberius atque plenius cogitet quæ ſunt dei, quo modo placeat deo: tamẽ illis qui continentiam non vouerunt, nullum eſſe peccatum, ſi vel mulier nubat, vel vir vxorẽ ducat. *1.Cor.7.* Nec ſolas primas nuptias à deo inſtitutas, ſed etiam ſecundas & tertias, pro eorum qui ſe continere non poſſunt infirmitate conceſſas. Eis vero qui ſiue cõiugati, ſiue à cõiugio liberi continentiam deo vouerũt, admodum eſſe damnabile, ſi vel illi coniugale opus voluerint appetere, quò ſe non acceſſuros, vel illi repetere, à quo ſe receſ L ſuros, illi libera, illi communi profeſsi ſunt voluntate.

Malos miſceri bonis. Ca.XLIII. Firmiſsime tene, & nullatenus dubites, aream dei eſſe eccleſiam catholicam, & intra eam vſque in finem ſeculi frumento mixtas paleas contineri: hoc eſt bonis malos ſacramẽtorum communione miſceri: & in omni profeſsione, ſiue clericorum, ſiue monachorum, ſiue laicorum, bonos eſſe ſimul & malos: nec pro malis bonos deſerendos, ſed pro bonis malos, inquantum exigit fidei & charitatis ratio tolerãdos, id eſt, ſi vel in Eccleſia nullius perfidiæ ſemina ſpargunt, vel fratres ad aliquod malum opus mortifera imitatione non ducunt: nec poſſe aliquem intra Eccleſiam catholicã recte credentem beneq; viuentẽ, alieno vnquam maculari peccato, ſi cuiquam peccanti nec conſenſionẽ præbeat nec fauorem, Vtiliterq; malos à bonis intra Eccleſiam tolerari, ſi hoc cũ eis bene viuendo & bene monendo agatur, vt & videntes & audientes quæ bona ſunt, mala ſua reſpuant, & iudicandos ſe à deo pro ſuis malis operibus contremiſcant, atque ita præueniẽte dono gratiæ de ſuis iniquitatibus confundãtur, & ad bonam vitam per dei miſericordiam cõuertantur. Bonos vero à malis intra Eccleſiam duntaxat catholicã conſtitutis non M debere niſi operum diſsimilitudine ſeparari, vt cũ quibus diuina cõmunicant ſacramenta, non habeant mala opera, quibus illi ſunt criminoſi, cõmunia. In fine vero ſeculi bonos à malis etiã corpore ſeparandos: quando veniet Chriſtus habens vẽtilabrum in manu ſua, & permundabit areã ſuam, & congregabit triticũ in horreum ſuum, paleas autẽ comburet igni inextinguibili: *Matth.3.* quando per iudicium iuſtum ſegregabit iuſtos ab iniuſtis, bonos à malis, rectos à peruerſis: bonos conſtituet à dextris, malos à ſiniſtris, & ex eius ore iuſti æternique iudicij ſempiterna atque incommutabili prolata ſentẽtia, iniqui omnes ibunt in combuſtionẽ æternam, iuſti autem in vitam æternam: iniqui ſemper arſuri cũ diabolo, iuſti autem regnaturi [ſine fine] cum Chriſto. *Matth 25.*

Perſiſtendũ in fide. Ca. XLIIII. Hæc interim quadraginta capitula ad regulam veræ fidei firmiſsime pertinentia fideliter crede, fortiter tene, veraciter patienterque defende. Et ſi quem cõtraria his dogmatizare cognoueris, tãquam peſtem fuge, & tanquam hæreticum abiice. Ita enim iſta quæ poſuimus fidei catholicæ congruunt, vt ſi quis non ſolum omnibus,

A omnibus,ſed etiam ſingulis voluerit contraire,in eo ꝙ
ſingulis horum contumaciter repugnat,& his cõtraria
docere non dubitat, hæreticus & Chriſtianæ fidei ini-
micus,atque ex hoc omnibus catholicis anathematizã-
dus appareat.Quanuis igitur & anguſtia temporis & fe
ſtinatio portitoris cõpulerit nos aliqua,quæ pro diuer-
ſis hæreſibus agnoſcendis atq; vitandis fuerant inſerẽ-
da,præterire ſilentio:tamen ſi omnia quæ in hoc opuſ-
culo continentur recenſere & notiſsima prorſus habe-
re non negligas, ex his poteris cauta diſcretione etiam
de cæteris ſpiritaliter iudicare . Apoſtolus enim dicit,
1.Cor.2. quia ſpiritalis iudicat omnia:quo donec vnuſquiſq; no
ſtrũ perueniat,in eo quò peruenit,ambulet,id eſt, in eo
Philip.3. quod certum accepit fideliter perſeueret, Quod ſi quid
Repetit ſu- aliter ſapit,hoc quoque illi deus reuelabit. Vere fir-
periora. mum fidei eſt fundamentum,principaliter credere pa-
Cap.XLV. trem & filium & ſpiritum ſanctum , vnum eſſe natura-
liter deum:ita vt de natura patris vere natum vnigeni-
tum filium,& ſimul de patre & filio vere atque natura-
liter procedẽtem credamus ſpiritum ſanctum:ipſamq;
ſanctam Trinitatem eſſe vnum ſolum verum æternum
atque incommutabilem deum. Credere etiam cõgruit
B ad ſalutem,vnã ex Trinitate perſonam,id eſt, vnigeni-
tum deum pro noſtra ſalute ſolum hominem factum:
eundemq; vnum eſſe deum verum , & hominem verũ,
ſecundum diuinitatem vnam naturam habentem cum
patre & ſpiritu ſancto:ſecundum humanitatem vero a-
nimam Chriſti rationalem eiuſdem naturæ eſſe cuius
ſunt animæ omnium hominum,& carnẽ Chriſti illius
eſſe naturæ cuius eſt vniuerſorum qui de primo homi-
ne originem ducunt.Ergo nec animã Chriſti,nec car-
nem vnius cum diuinitate eiuſdèmq; eſſe naturæ : quia
ſecundum humanitatem vere ipſe creatus eſt. Sed ſicut
diuinitati eius cum patre & ſpiritu ſancto eſt diuina na
tura communis.ſic animæ eius & corpori naturalis eſt
communio cum animabus & corporibus noſtris. Qui
diuinitate ſua carnem atq; animam credentium in ſe,
& à peccati dominio,& ab ęternę mortis ſupplicio gra
tis eripuit auferendo peccatum . Hac enim credulitate
munitus, non obliuiſceris diuinam miſericordiam die
noctúq; ſupplicare: obſecrãs beatam ſpem omniũ cre-
dentium in ſe qui eſt Chriſtus dominus , vt huius fidei
veritatẽ firmiter teneas, inuiolatãq; cuſtodias:quia ſpi-
C ritus ſanctus fidelibus ſe deprecãtibus copioſum ſubmi
niſtrat adiutoriũ,ſicut Propheta dicit, Propè eſt domi-
Pſal.144. nus omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatẽ
timentium ſe faciet, & preces eorum exaudiet, & ſaluos
faciet eos.Cuſtodit dominus omnes diligẽtes ſe,& om-
nes peccatores diſperdet.Et iterum ipſi deo dicit , Ecce
Pſal.72. omnes qui ſe elongant à te, peribunt:perdidiſti omnes
qui fornicantur abs te.De ſe autẽ ait:Mihi autem adhæ-
rere deo bonum eſt,ponere in domino ſpem meã. Ad-
hære igitur deo fili chariſsime,& in ipſo ſpem tuam to-
to corde fide & charitate cõſtitue. In militia ſeculi ex-
hibe regi terreno fidele ſeruitiũ , quia hoc diligit deus,
hoc mãdat Apoſtolus,In cauſa vero fidei,qua Chriſtus
nos redemit in ſanguine ſuo,omnis de corde noſtro ti
mor abſcedat.Illi animas noſtras debemus , cuius ſan-
guine redempti ſumus.Illum debemus prę omnibus di-
ligere , quem nouimus noſtrarum animarum clemen-
tiſsimum redemptorẽ . Illius debemus timere præ om-
nibus æternam & veram poteſtatem,quem venturum
ſperamus æquiſsimum iudicem.Illius debemus promiſ
ſa toto affectu cordis appetere,qui poteſt animæ & cor
pori donare vitam æternam.Illius debemus timere ira-
cundiam,qui poteſt animã & corpus mittere in gehen- D
nam:in cuius iudicio ſine acceptione perſonarum, ſine
ambitu poteſtatum æqualiter iudicabuntur domini &
ſerui, reges & milites , diuites & pauperes , humiles &
ſublimes , Vbi ſeruus quiſquis hic fidem dei in veritate
tenuerit,regno potietur æterno:dominus autem infide
lis ſempiterno exuretur incẽdio. Vbi ſeruorum domi-
norúmq; fidelium nec vita terminabitur, nec lætitia fi-
nietur:infidelium vero ſiue ſeruorum ſiue dominorum
ſecundum ſermonis prophetici veritatem,ignis eorum
non extinguetur,& vermis eorum non morietur . Ibũt Eſaia 66.
enim iniqui in ignem æternum,qui paratus eſt diabolo
& angelis eius . Attendamus autem quos illuc ſaluator
ituros eſſe prædixerit , nempe illos,quibus dicturus eſt,
Eſuriui,& non dediſtis mihi manducare:Sitiui,& non Matth.25.
dediſtis mihi bibere:Nudus fui,& non veſtiſtis me:Ho-
ſpes,& non ſuſcepiſtis me:Infirmus, & in carcere,& nõ
veniſtis ad me. Quòd ſi in ignem æternum digne mit-
tetur,qui Chriſto in ſuis minimis eſurienti panem non
dederit:quid paſſurus eſt qui ipſum panem, qui de cœ- E
lo deſcẽdit,ſibi per infidelitatis vicium adimit? Et ſi in
flammis perennibus exuretur,qui Chriſto in ſuis mini-
mis ſitienti calicem aquæ frigidæ non tribuit : quid il-
le patietur,qui renat⁹ ex aqua & ſpiritu ſancto,ſanctum
baptiſma in ſe iterare permittit , quod ad ſalutẽ ſemel,
& ad ſacramentum ſanctę regenerationis accepit?Et ſi
illum credimus perennibus ſubdẽdum eſſe tormentis,
qui Chriſtum in ſuis minimis peregrinũ hoſpitio ne-
gligit charitate ſuſcipere:quid paſſurũ ſe putauerit , qui
dominum Chriſtum de domo ſui cordis excludens,&
diabolum in ſe cæca prorſus infidelitate recipiens , de
ſancta Eccleſia , quæ eſt columna & firmamentum ve-
ritatis,hæretica circũuentus falſitate diſceſſerit ? Et ſi il-
le qui infirmos atque in carcere poſitos famulos Chri-
ſti non viſitat , igni deputatur ſempiterno:quid illis re-
tribuendum dicimus,qui dei famulos,in quibus ſolam
perſequũtur fidei veritatem,aut ſqualore carcerum,aut
exiliorum deportatione violenter affligunt? Sed in his
omnibus licet infideles ſæuiant,deus tamen ſuis auxiliũ
ſubminiſtrat . Et dum inimici fidei aut callida quemq;
ſeductione,aut violenta compulſione cupiũt deprauа-
re,Chriſtus qui eſt virtus & ſapientia dei, vt mortiferæ
ſuaſionis promiſſa deſpiciẽt,& virtutem tribuit,vt ter-
roribus humanis robore diuini timoris obſiſtant:tantũ F
eſt vt voluntas non auertatur à deo,& fidei præmio po
tiatur . Ipſa eſt enim , cui aut pro infidelitate infligitur
æterna pœna , aut ſeruatæ fidei merces erit ſempiterna
lætitia.

Libri de regula fidei Finis.

Epiſtola Diui Auguſtini ad Aurelium Carthaginenſis Eccleſiæ Epiſcopum.

DOmino beatiſsimo & ſynceriſsima charitate
venerando , ſancto fratri & conſacerdoti pa-
pæ Aurelio,Auguſtinus in domino ſalutem.
De trinitate quæ deus ſummus & verus eſt,libros iuue-
nis inchoaui, ſenex edidi : Omiſeram quippe hoc opus
poſteaquã comperi præreptos mihi eſſe ſiue ſubreptos
antequam eos abſoluerem,& retractatos,vt mea diſpo
ſitio fuerat,expolirem.Nõ enim ſingillatim ſed omnes
ſimul edere ea ratione decreueram,quoniam præcedẽ- †inquiſitio
tibus conſequentes inquiſitione proficiẽte† nectuntur. nis proprie-
Cum ergo per eos homines qui priuſquam vellem ad tate.
quoſdam illorum peruenire potuerunt,diſpoſitio mea
nequiuiſſet impleri, interruptam dictationem reliquе-
ram,

G ram,cogitans hoc ipſum in aliquibus meis ſcriptis con
queri:vt ſcirent qui poſſent, non à me fuiſſe eoſdem li-
bros editos , ſed ablatos priuſquam mihi editione mea
digni viderentur. Verum multorum fratrum vehemē-
tiſsima poſtulatione, & maxime tua iuſsione cōpulſus,
opus tam laborioſum,adiuuāte domino terminare cu-
raui:eóſq; emendatos non vt volui,ſed vt potui, ne ab
illis qui ſubrepti iam in manus hominum exierant,plu-
rimum diſcreparent, venerationi tuę per filium noſtrū
condiaconum chariſsimum miſi,Et cuicunque audien
dos,deſcribendos,legendóſque permiſi:in quibus ſi ſer
uari mea diſpoſitio potuiſſet , eſſent profectò etſi eaſdē
ſententias habentes,multo tamen enodatiores atq; pla-
niores, quantum rerum tantarum explicandarum diffi
cultas & facultas noſtra pateretur . Sunt autem qui pri-
mos quatuor vel potius quinque etiā ſine prooemiis ha
bent,& duodecimum ſine extrema parte nō parua. Sed
ſi eis hæc editio potuerit innoteſcere , omnia ſi volue-
rint & valuerint emendabunt.Peto ſanè vt hāc Epiſto
lam ſeorſum quidem, ſed tamen ad caput eorundem li
H brorum iubeas anteponi.Ora pro me.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, DE TRINITATE Liber primus.

Error de deo triplex. Caput.1.

LECTVRVS hæc quæ de Tri-
nitate diſſerimus , prius oportet
vt nouerit , ſtylum noſtrum ad-
uerſus eorum vigilare calūnias,
qui fidei contemnentes initium,
immaturo & peruerſo rationis
amore falluntur. Quorum non-
nulli ea quæ de corporalibus re-
bus,ſiue per ſenſus corporeos experta nouerūt†,ſiue quę *†notauerūt.*
natura humani ingenij & diligentiæ viuacitate vel ar-
tis adiutorio perceperūt, ad res incorporeas & ſpirita-
les transferre conantur , vt ex his illa metiri atque opi-
nari velint.Sunt quidam alij qui ſecundum humani a-
I nimi naturam vel affectum de deo ſentiunt ſi quid ſen
tiunt, & ex hoc errore cum de deo diſputant , ſermoni
ſuo diſtortas & fallaces regulas fingunt . Eſt item aliud
hominum genus,eorum qui vniuerſam quidem creatu
ram quę profectò mutabilis eſt, nituntur tranſcendere,
vt ad incommutabilem ſubſtantiam quæ deus eſt eri-
gant intentionem:ſed mortalitatis onere prægrauati,
cum & videri volunt ſcire quod neſciunt,& quod vo-
lunt ſcire non poſſunt,pręſumptiones opinionum ſua-
rum audacius affirmando,intercludunt ſibimet intelli-
gentiæ vias,magis eligentes ſententiam ſuam non cor-
rigere peruerſam,quàm mutare defenſam. Et hic quidē
omnium morbus eſt trium generum quæ propoſui : &
eorum ſcilicet qui ſecundum corpus de deo ſapiunt:&
eorum qui ſecundum ſpiritalem creaturam,ſicuti eſt a-
nima:& eorum qui neque ſecundum corpus neque ſe-
cundum ſpiritalem creaturam , & tamen de deo falſa
exiſtimant:eo remotiores à vero , quo id quod ſapiunt
nec in corpore reperitur,nec in facto & condito ſpiri-
tu,nec in ipſo creatore.Qui enim opinatur deum, ver-
bi gratia,candidum vel rutilum,fallitur:ſed tamen hęc
inueniuntur in corpore.Rurſus qui opinatur deum nūc
obliuiſcentem,nunc recordantem,vel ſi quid huiuſmo
di eſt , nihilominus in errore eſt , ſed tamen hæc inue- K
niuntur in animo . Qui autem putat eius eſſe potentiæ
deum vt ſeipſum ipſe genuerit,eo plus errat, quod non
ſolum deus ita non eſt , ſed nec ſpiritalis nec corpora-
lis creatura. Nulla enim omnino res eſt quæ ſeipſam gi
gnat vt ſit. Vt ergo ab huiuſmodi falſitatibus humanus
animus purgaretur,ſancta ſcriptura paruulis congruēs,
nullius generis rerum verba vitauit,ex quibus quaſi gra
datim ad diuina[atque ſublimia] noſter intellectus ve-
lut nutritus aſſurgeret . Nam & verbis & rebus corpo-
ralibus ſumptis vſa eſt cum de deo loqueretur,velut cū
ait,In tegmine alarum tuarum protege me:Et de ſpiri- *Pſal.16.*
tali creatura multa tranſtulit quibus ſignificaret illud
quod ita non eſſet,ſed ita dici opus eſſet , ſicuti eſt:Ego *Exod.20.*
ſum deus zelotes:Et,Pœnitet me hominem feciſſe. De *Gene.6.*
rebus autem quæ omnino non ſunt,nō traxit aliqua vo
cabula , quibus vel figuraret locutiones , vel ſpiraret† *†ſpiſſaret.*
ænigmata. Vnde pernicioſius & inanius euaneſcūt,qui
tertio illo genere erroris à veritate ſecluduntur,hoc ſu-
ſpicādo de deo,quod neque in ipſo, neque in vlla cre-
atura inueniri poteſt. Rebus enim quæ in creatura inue L
niuntur,ſolet ſcriptura diuina velut infantilia oblecta-
menta formare,quibus infirmorum ad quærendum ſu-
periora & inferiora deſerēda, pro ſuo modulo tanquā
paſsibus moueretur affectus. Quæ vero proprie de deo
dicuntur,quæq; in nulla creatura inueniuntur,raro po-
nit ſcriptura diuina,ſicut illud quod dictū eſt ad Moy-
ſem:Ego ſum qui ſum:&,qui eſt,miſit me ad vos. Cum *Exod.3.*
enim eſſe aliquo modo dicatur & corpus & anim9,ni-
ſi proprio quodam modo vellet intelligi , non id vtiq;
diceret.Et illud quod ait Apoſtol9.Qui ſolus habet im- *1.Timo.6.*
mortalitatē, cum & anima modo quodam immortalis
eſſe dicatur & ſit:non autem diceret, Solus habet , niſi
quia vera immortalitas incommutabilitas eſt,quā nul-
la poteſt habere creatura,quoniam ſolius eſt creatoris.
Hoc & Iacobus dicit:Omne datum optimum, & omne *Iacob.1.*
donum perfectum deſurſum eſt deſcendens à patre lu-
minum,apud quem non eſt commutatio,nec momen-
ti obūbratio.Hoc & Dauid : Mutabis eos & mutabun- *Pſal.101.*
tur,tu vero idem ipſe es.Proinde ſubſtantiā dei ſine vl-
la ſui commutatione mutabilia facientem , & ſine vllo
ſui temporali motu temporalia creantē, intueri & ple-
ne noſſe difficile eſt:& ideo eſt neceſſaria purgatio mē M
tis noſtræ,qua illud ineffabile , ineffabiliter videri poſ-
ſit:qua nondum præditi,fide nutrimur,& per quædam
tolerabiliora , vt ad illud capiendum apti & habiles ef-
ficiamur,itinera ducimur. Vnde Apoſtolus, in Chriſto *Coloſſ.2.*
quidem dicit eſſe omnes theſauros ſapientiæ & ſcien-
tiæ abſconditos:eum tamen quāuis iam gratia eius re-
natis,ſed adhuc carnalibus & animalibus,tāquam par-
uulis in Chriſto, nō ex diuina virtute in qua ęqualis eſt
patri, ſed ex humana infirmitate ex qua crucifixus eſt,
commendauit.Ait nanque:Neq; enim iudicaui me ſci- *1.Cor.2.*
re aliquid in vobis niſi Ieſum Chriſtum,& hunc cruci-
fixum. Deinde ſecutus ait:Et ego in infirmitate & timo
re & tremore multo fui apud vos. Et paulo poſt eis di-
cit:Et ego fratres non potui vobis loqui quaſi ſpiritali- *1.Cor.3.*
bus,ſed quaſi carnalibus.Quaſi paruulis in Chriſto, lac
potum dedi vobis,non eſcam:nondum enim potera-
tis,ſed nec adhuc quidem poteſtis.Hoc cū dicitur qui-
buſdam,iraſcuntur,& ſibi contumelioſe dici putant:&
plerunque malunt credere eos potius à quibus hoc au-
diunt non habere quod dicant,quàm ſe capere nō poſ
ſe quod dixerint. Et aliquando afferimus eis rationem,
non quam petunt cum de deo quærunt:quia nec ipſi eā
valent

A valent ſumere, nec nos fortaſſe vel apprehendere vel
proferre:ſed qua demonſtretur eis quàm ſint inhabiles
minimeq́ idonei percipiendo quod exigunt. Sed quia
non audiunt quod volunt, aut callide nos agere putãt,
vt noſtram occultem⁹ imperitiam, aut malicioſe quod
eis inuideamus peritiam, atque ita indignantes pertur-
De deo quo modo diſſerendum. Cap. II. batique diſcedunt. Quapropter adiuuante domi-
no deo noſtro ſuſcipiemus & eamipſam quam flagitãt
quantum poſſumus reddere rationem, Quòd trinitas
ſit vnus deus & ſolus & verus, & quàm rectè pater & fi-
lius & ſpiritus ſanctus, vnius eiuſdèmque ſubſtantię vel
eſſentiæ dicatur, credatur, intelligatur: vt non quaſi no-
ſtris excuſationibus illudantur, ſed re ipſa experiantur,
& eſſe illud ſummum bonum quod purgatiſsimis mẽ-
tibus cernitur, & à ſe propterea cerni conprehendíque
non poſſe, quia humanæ mentis acies inualida in tã ex-
cellenti luce non figitur, niſi per iuſticiam fidei nutri-
ta vegetetur. Sed primum ſecundũ authoritatem ſcrip-
turarum ſanctarum vtrum ſe ita fides habeat demon-
ſtrandum eſt. Deinde ſi voluerit & adiuuerit deus, iſtis
garrulis ratiocinatoribus, elatioribus quàm capaciori-
bus, atque ideo morbo periculoſiore laborãtibus, ſic for
B taſſe ſeruiemus, vt inueniant aliquid vnde dubitare nõ
poſsint, & ob hoc in eo quod inuenire nequiuerint, de
ſuis mentibus potius quàm de ipſa veritate, vel de no-
ſtris diſputationibus conquerantur: atque ita ſi quid eis
erga deum vel amoris eſt vel timoris, ad initium fidei
& ordinem redeant; iam ſentientes quàm ſalubriter in
ſancta Eccleſia medicina fidelium cunſtituta ſit: vt ad
perceptionem incommutabilis veritatis, imbecillẽ mẽ
tem obſeruata pietas ſanet, ne in opinionem noxiæ fal-
ſitatis temeritas inordinata præcipitet. Nec pigebit au-
tem me ſicubi hæſito quærere, nec pudebit ſicubi erro
Iudicia lectorum varia. Cap. III. Pſal. 104. diſcere. Proinde quiſquis hæc legit, vbi pariter cer-
tus eſt, pergat mecum: vbi pariter hæſitat, quærat mecũ:
vbi errorem ſuum cognoſcit, redeat ad me: vbi meum,
reuocet me. Ita ingrediamur ſimul charitatis viam, ten-
dentes ad eum, de quo dictum eſt: Quærite faciem eius
ſemper. Et hoc placitum, pium atque tutum coram do-
mino deo noſtro, cũ omnibus inierim qui ea quæ ſcri-
bo legunt & in omnibus ſcriptis meis: maximèque in
iis vbi quæritur vnitas trinitatis, pater & filius & ſpiri-
tus ſanctus, quia nec periculoſius alicubi erratur, nec la-
borioſius aliquid quæritur, nec fructuoſius aliquid in-
C uenitur. Quiſquis ergo cum legit dicit, hoc non bene
dictum eſt, quoniam non intelligo, locutionem meam
reprehendat, non fidem: & forte vere potuit dici pla-
nius, veruntamen nullus hominum ita locutus eſt, vt
in omnibus ab omnibus intelligeretur. Videat ergo cui
hoc in ſermone meo diſplicet, vtrum alios in talibus
rebus quęſtionibúſque verſatos intelligat, cum me non
intelligit. Et ſi ita eſt, ponat librum meum, vel etiam ſi
hoc videatur, abiiciat, & eis potius quos intelligit, ope-
ram & tempus impendat. Non tamen propterea putet
me tacere debuiſſe, quia non tam expedite ac dilucide
quàm illi quos intelligit eloqui potui. Neque enim om
nia quæ ab omnibus conſcribũtur, in omnium manus
veniunt. Et fieri poteſt, vt nonnulli qui etiam hæc no-
ſtra intelligere valent, illos planiores non inueniant li-
bros, & in iſtos ſaltem incidant. Ideoque vtile eſt, plu-
res à pluribus fieri diuerſo ſtylo, nõ diuerſa fide, etiam
de quæſtionibus eiſdem, vt ad plurimos res ipſa perue-
niat, ad alios ſic, ad alios autem ſic. At ſi ille qui ſe iſta
non intellexiſſe conqueritur, nulla vnquam de talibus
rebus diligenter & acute diſputata intelligere potuit,
ſecum agat votis & ſtudiis vt proficiat, non mecum D
querelis & conuiciis, vt taceam. Qui vero hæc legens
dicit, intelligo quidem quid dictum ſit, ſed non vere di
ctum eſt: aſſerat ſi placet ſentẽtiam ſuam, & redarguat
meam ſi poteſt. Quod ſi cum charitate & veritate fe-
cerit, mihique etiam, ſi in hac vita maneo, cognoſcen-
dum facere curauerit, vberrimum fructum huius labo-
ris mei cepero. Quod ſi mihi non potuerit, quibus id
potuerit me volente ac libente præſtiterit: ego tamen *Pſal. 1.*
in lege domini meditor ſi nõ die ac nocte, ſaltem qui-
bus temporum particulis poſſum, & meditationes me-
as ne obliuione fugiant ſtylo alligo: ſperans de miſeri-
cordia dei, quòd in omnibus veris quę certa mihi ſunt,
perſeuerantem me faciet. Si quid autem aliter ſapio, id
quoq; mihi ipſe reuelabit, ſiue per occultas inſpiratio- *Philip. 3.*
nes atq; admonitiones, ſiue per manifeſta eloquia ſua,
ſiue per fraternas ſermocinationes. Hoc oro, & hoc de-
poſitum deſideriúmque meum penes ipſum habeo, qui
mihi ſatis idoneus eſt, & cuſtodire quę dedit, & redde-
re quæ promiſit. Arbitror ſanè nonnullos tardiores, in
quibuſdam locis librorum meòrũ opinaturos me ſen-
ſiſſe quod non ſenſi, aut non ſenſiſſe quod ſenſi. Quorũ
errorem mihi tribui nõ debere quis neſciat, ſi velut me E
ſequentes neque apprehendentes, deuiauerint in aliquã
falſitatem, dum cogor per quędam dẽſa & opaca viam
carpere: quandoquidem nec ipſis ſanctis diuinorum li-
brorum authoritatibus vllo modo quiſquam rectè tri-
buerit tam multos & varios errores hæreticorum, cum
omnes ex eiſdem ſcripturis, falſas atque fallaces opi-
niones ſuas conentur defendere. Admonet me planè,
ac mihi iubet ſuauiſsimo imperio lex Chriſti, hoc eſt
charitas, vt cum aliquid falſi in libris meis me ſenſiſſe
homines putant quod ego non ſenſi, atq; idipſum fal-
ſum alteri diſplicet, alteri placet, malim me reprehen-
di à reprehenſore falſitatis, quàm ab eius laudatore lau
dari. Ab illo enim quamuis ego non rectè qui hoc non
ſenſerim, error tamen ipſe rectè vituperatur. Ab hoc au
tem nec ego rectè laudor, à quo exiſtimor id ſenſiſſe
quod vituperat veritas, nec ipſa ſententia quam vitupe
rat veritas. Ergo in nomine domini ſuſceptum opus
aggredimur. Omnes quos legere potui qui ante me *Quæ perſonis communia, quæ nõ. Cap. IIII. De conſe. diſt. 3. c. omnes quos.*
ſcripſerunt de Trinitate quæ eſt deus, diuinorum libro
rum veterum & nouorum catholici tractatores, hoc
intenderunt ſecũdum ſcripturas docere, quòd pater &
filius & ſpiritus ſanctus, vnius eiuſdèmque ſubſtãtię, in-
ſeparabili æqualitate diuinam inſinuent vnitatẽ. Ideo-
que non ſint tres dij ſed vnus deus: quamuis pater filiũ
genuerit, & ideo filius non ſit qui pater eſt: filiúſque à F
patre ſit genitus, & ideo non ſit pater qui filius eſt: ſpi-
ritúſque ſanctus, nec pater ſit, nec filius, ſed tantum pa-
tris & filij ſpiritus, patri & filio etiam ipſe coæqualis, &
ad trinitatis pertinens vnitatem: non tamen eandem
trinitatem natam de virgine Maria, & ſub Pontio Pi-
lato crucifixam & ſepultam, tertio die reſurrexiſſe &
in cœlum aſcendiſſe, ſed tantummodo filium. Nec ean *Matth. 3.*
dem trinitatem deſcendiſſe in ſpecie columbæ ſuper
baptiſmum†: Aut die Pentecoſtes poſt aſcẽſionem do- *† al. ſuper Ieſum baptizatum.*
mini, ſonitu facto de cœlo quaſi ferretur flatus vehe-
mens, & linguis diuiſis velut ignis, ſediſſe ſuper vnum
quemq; eorum, ſed tãtummodo ſpiritum ſanctum. Nec *Actor. 2.*
eandem trinitatem dixiſſe de cœlo: Tu es filius meus, *Marci. 1.*
Siue cum baptizatus eſt à Ioanne, Siue in monte quan- *Matth. 3.*
do cum illo erant tres diſcipuli, Aut quãdo ſonuit vox, *Matth. 17.*
dicẽs, Et clarificaui & iterum clarificabo: ſed tantum- *Ioan. 12.*
modo patris vocem fuiſſe ad filium factam, quamuis

pater

G pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſicut inſeparabiles ſunt
ita inſeparabiliter operentur. Hæc etiam mea fides eſt,
Actiones quoniam hæc eſt catholica fides. Sed in ea nõnul-
perſonarũ li perturbantur, cum audiunt deum patrem, & deum fi-
propria. lium, & deum ſpiritum ſanctum, & tamen hanc trinita
Cap.V. tem nõ tres deos, ſed vnum deum, & quemadmodum
id intelligant quærunt: præſertim cum dicitur inſepa-
rabiliter operari trinitatem in omni re quã deus ope-
ratur, & tamẽ quãdam vocem patris ſonuiſſe, quæ vox
filij non ſit: in carne autem natum & paſſum, & reſur-
rexiſſe, & in cœlum aſcendiſſe, non niſi filium: in co-
Math.3. lumbæ autem ſpecie veniſſe, nõ niſi ſpiritum ſanctum,
intelligere volunt: quo modo & illam vocem quæ non
niſi patris fuit trinitas fecerit: & illam carnem in qua
non niſi filius de virgine natus eſt, eadem trinitas cre-
auerit: & illam columbæ ſpeciem in qua non niſi ſpiri-
tus ſanct⁹ apparuit, illa ipſa trinitas operata ſit: alioquin
non inſeparabiliter trinitas operatur, ſed alia pater fa-
cit, alia filius, alia ſpiritus ſanctus. Aut ſi quædam ſimul
faciunt, quædam ſine inuicem, iam non inſeparabilis
trinitas. Mouet etiam quò modo ſpiritus ſanctus in tri-
nitate ſit, quem nec pater, nec filius, nec ambo genue-
H rint, cum ſit & patris & filij ſpiritus. Quia ergo quærũt
iſta homines, & tædio nobis ſunt, vt ſi quid hinc exdo-
no dei ſapit infirmitas noſtra ediſſeramus eis vt poſſi-
Sapien.6. mus, neque cum inuidia tabeſcente iter habeamus. Si di
cimus nihil nos de talibus rebus cogitare ſolere, men-
timur. Si autem fatemur habitare iſta in cogitationib⁹
noſtris, quoniam rapimur amore indagandæ veritatis,
flagitant iure charitatis, vt eis indicemus quid hinc ex-
cogitare potuerimus: non quia iam acceperim, aut per-
fectus ſim, Nam ſi Paulus Apoſtolus, quanto magis ego
Philip.3. longe infra illius pedes iacens, non me arbitror appre-
hẽdiſſe: ſed pro modulo meo, ſi ipſa quæ retro ſunt ob-
liuiſcor, & in anteriora me extendo, & ſecũdum inten-
tionem ſequor ad palmam ſupernę vocationis, quantũ
eiuſdem viæ peregerim, & quò peruenerim vnde mihi
in finem reliquus curſus eſt, vt aperiam deſideratur à
me, illis deſiderantibus, quibus me ſeruire cogit libera
charitas. Oportet autem, & donabit deus, vt eis mini-
ſtrando quæ legant, ipſe quoque proficiã, & eis cupiens
reſpondere quęrẽtibus, ipſe quoq; inueniam quod quę-
rebam. Ergo ſuſcepi hæc iubẽte atque adiuuante domi
no deo noſtro, nõ tam cognita cum authoritate diſſe-
I rere, quàm ea cum pietate diſſerendo cognoſcere.
Eadem per Qui dixerunt dominum noſtrum Ieſum Chriſtum
ſonarum non eſſe deum, aut non eſſe verum deum, aut non cum
diuinitas. patre vnum & ſolum deum, aut non eſſe immortalem,
Cap.VI. quia mutabilem, manifeſtiſsima diuinorum teſtimo-
niorum & conſona voce conuicti ſunt, velut ſunt illa:
Ioan.1. In principio erat verbum, & verbum erat apud deum,
& deus erat verbum. Manifeſtum eſt enim quod ver-
bum dei, filium dei vnicum accepimus, de quo pòſt di-
cit, Et verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis, pro-
pter natiuitatem incarnationis eius quæ facta eſt in tẽ-
pore ex virgine. In eo autem declaratur, non tantũ deũ
eſſe, ſed etiam eiuſdem cum patre ſubſtantiæ, quia cum
dixiſſet, Et deus erat verbum, hoc erat, inquit, in prin-
cipio apud deũ: omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo
factum eſt nihil. Neque enim dicit, omnia, niſi quæ fa-
cta ſunt, id eſt omnem creaturam. Vnde liquido appa-
ret ipſum factum non eſſe per quem facta ſunt omnia.
Et ſi factus non eſt, creatura non eſt. Si autem creatura
non eſt, eiuſdem cum patre ſubſtantię eſt. Omnis enim
ſubſtantia quæ deus non eſt, creatura eſt: & quæ creatu-
ra non eſt, deus eſt. Et ſi non eſt filius eiuſdem ſubſtan- K
tiæ cuius eſt pater, ergo facta ſubſtantia eſt. Si facta ſub-
ſtantia eſt, non omnia per ipſum facta ſunt. At omnia
per ipſum facta ſunt: Vnius igitur eiuſdẽmq; cum pa-
tre ſubſtantiæ eſt: & ideo non tantum deus ſed & verus
deus. Quod idem Ioannes apertiſsime in epiſtola ſua,
dicit: Scimus quod fili⁹ dei venerit & dederit nobis in- *1.Ioan.5.*
tellectum vt cognoſcamus verum deum, & ſimus in ve
ro filio eius Ieſu Chriſto. Hic eſt verus deus, & vita æ-
terna. Hinc etiam conſequẽter intelligitur, non tantũ-
modo de patre dixiſſe Apoſtolum Paulum: Qui ſolus *1.Timo.6.*
habet immortalitatem, ſed de vno & ſolo deo quod eſt
ipſa trinitas. Neque enim ipſa vita æterna mortalis eſt
ſecũdum aliquam mutabilitatem, ac per hoc filius dei,
quia vita æterna eſt, cum patre etiam ipſe intelligitur
vbi dictum eſt: Qui ſolus habet immortalitatem. Eius *1.Ioan.5.*
enim vitæ æternæ, & nos participes facti pro modo no *1.Timo.6.*
ſtro immortales efficimur. Sed aliud eſt ipſa cuius par-
ticipes efficimur vita æterna, aliud nos qui eius parti-
cipatione viuemus in æternũ. Si enim dixiſſet, Quem
temporibus propriis oſtendet pater beatus & ſolus po- *1.Timo.6.*
tens, rex regum & dominus dominantiũ, qui ſolus ha-
bet immortalitatem, nec ſic inde ſeparatum filium o- L
porteret intelligi. Neque enim quia ipſe filius alibi lo-
quens voce ſapientiæ, ipſe eſt enim dei ſapientia, ait:
Gyrum cœli circuiui ſola, ſeparauit à ſe patrem: quã- *Eccle.24.*
to magis ergo non eſt neceſſe vt tãtummodo de patre
præter filium intelligatur quod dictum eſt, Qui ſolus *1.Timo.6.*
habet immortalitatem, cum ita dictum ſit: vt ſerues, in-
quit, mandatum ſine macula, irreprehenſibile vſque in
aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti: quem tempori-
bus propriis oſtenderet beatus & ſolus potens, rex re-
gum & dominus dominantiũ, qui ſolus habet immor-
talitatem, & lucem habitat inacceſsibilem, quem nemo
hominum vidit, nec videre poteſt, cui eſt honor & glo
ria in ſecula ſeculorum, Amen. In quibus verbis, nec pa *1.ſen.diſt.4*
ter proprie nominatus eſt, nec filius, nec ſpiritus ſanct⁹, *ca.quidã.*
ſed beatus & ſolus potens, rex regum & dominus do-
minantium: quod eſt vnus ſolus & verus deus ipſa tri-
nitas. Niſi forte quæ ſequuntur, perturbabũt hunc intel-
lectum: quia dixit, Quem nemo hominum vidit, nec vi
dere poteſt: cum hoc etiam ad Chriſtum pertinere ſe-
cundum diuinitatem eius accipiatur, quam non vide-
runt Iudæi, qui tamen carnem viderunt & crucifixerũt.
Videri autẽ trinitas humano viſu nullo modo poteſt, M
ſed eo viſu videtur, quo iam qui vident, non homines,
ſed vltra homines ſunt. Recte ergo ipſe de⁹ trinitas in- *1.ſen.diſt.4*
telligitur beatus & ſolus potens, oſtendens aduentum *ca.quidã.*
domini noſtri Ieſu Chriſti temporibus propriis. Sic e-
nim dictum eſt: Solus habet immortalitatem: quo mo-
do dictum eſt, Qui facit mirabilia ſolus. Quod velim *Pſal.71.*
ſcire de quo dictum accipiant: ſi de patre tantum, quo
modo ergo verum eſt, quod ipſe filius dicit: Quæcunq; *Ioan.5.*
enim pater facit, hæc eadem & filius facit ſimiliter. An
quicquam eſt inter mirabilia mirabilius quàm reſuſci-
tare & viuificare mortuos? Dicit autem idem filius: Si-
cut pater ſuſcitat mortuos & viuificat, ſic & filius quos
vult viuificat. Quo modo ergo ſolus pater facit mirabi
lia, cum hæc verba nec patrem tantum, nec filium tan-
tum permittant intelligi, ſed vtique deum vnum verũ
ſolum, id eſt, patrem & filium & ſpiritum ſanctũ. Item
cum dicit idem Apoſtolus: Nobis vnus deus pater, ex *1.Cor.8.*
quo omnia & nos in ipſo, & vnus dominus Ieſus Chri
ſtus, per quem omnia & nos per ipſum: quis dubitet eũ
omnia quæ creata ſunt dicere: ſicut beatus Ioãnes, om-
nia

A nia per ipſum facta ſunt? Quæro itaq; de quo dicat alio
Rom. 11. loco, Quoniā ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt om-
1. ſent. diſ. nia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum amen? Si enim de
36. cap. Præ patre & filio & ſpiritu ſancto, vt ſingulis perſonis ſingu
terea ſcien- la tribuātur: Ex ipſo, id eſt, ex patre, per ipſum, id eſt, per
dum. filium: in ipſo, id eſt, in ſpiritu ſancto: manifeſtum quòd
pater & filius & ſpiritus ſanctus vnus deus eſt, quando
ſingulariter intulit: Ipſi gloria in ſecula ſeculorum. Vn-
de enim cepit hunc ſenſum? Non ait: O altitudo diui-
tiarum ſapientiæ & ſcientiæ patris, aut filij, aut ſpiritus
ſancti: ſed ſapientiæ & ſcientiæ dei, quàm inſcrutabilia
ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Quis enim
cognouit mentem domini? Aut quis conſiliarius eius
fuit? Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniā
ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: Ipſi gloria
in ſecula ſeculorum, amen. Si autem hoc de patre tan-
tummodo intelligi volunt, quo modo ergo omnia per
patrem ſunt, ſicut hic dicitur: Et omnia per filium: ſicut
1. Cor. 8. ad Corinthios vbi ait: Et vnus dominus Ieſus Chriſtus,
Ioan. 1. per quem omnia: Et ſicut in Euangelio Ioannis: Omnia
per ipſum facta ſunt? Si enim alia per patrem, alia per
filium, iam non omnia per patrem, nec omnia per fi-
B lium. Si autem omnia per patrem, & omnia per filium,
eadem per patrem quæ per filium. Aequalis eſt ergo pa-
tri filius, & inſeparabilis operatio eſt patris & filij: quia
ſi vel filium fecit pater quem non fecit ipſe filius, non
omnia per filium facta ſunt: at omnia per filium facta
ſunt. Ipſe igitur factus non eſt, vt cum patre faceret om-
nia quæ facta ſunt: quanquam nec ab ipſo verbo tacue-
Philip. 2. rit Apoſtolus, & apertiſsime omnino dixerit: Qui cum
in dei forma eſſet, non rapinā arbitratus eſt eſſe æqua-
lis deo: Hic deum proprie patrem appellans, ſicut alibi:
1. Cor. 11. Caput autem Chriſti deus. Similiter & de ſpiritu ſancto
collecta ſunt teſtimonia, quibus ante nos qui hæc diſ-
putauerunt abundantius vſi ſunt, quia & ipſe deus &
non creatura. Quòd ſi non creatura, non tantum deus,
Pſal. 81. Nam & homines dicti ſunt dij, ſed etiā verus deus. Er-
go patri & filio prorſus æqualis, & in trinitatis vnitate
conſubſtātialis & coæternus. Maxime vero illo loco ſa
Roma. 1. tis claret, quòd ſpiritus ſanctus nō ſit creatura, vbi iube-
Galat. 5. mur non ſeruire creaturæ, ſed creatori. Non eo modo
quo iubemur per charitatem ſeruire inuicem, quod eſt
Græce δουλεύειν, ſed eo modo quo tantum deo ſeruitur,
Deut. 6. quod eſt Græce λατρεύειν. Vnde idololatræ dicūtur qui
C ſimulacris eam ſeruitutem exhibent quæ debetur deo.
Math. 4. Secundum hanc enim ſeruitutem dictum eſt: Dominū
deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Nam & hoc di
ſtinctius in Gręca ſcriptura inuenitur, λατρεύσεις enim
habet. Porrò ſi tali ſeruitute, creaturæ ſeruire prohibe-
mur, quandoquidem dictum eſt: Dominum deum tuū
adorabis, & illi ſoli ſeruies: vnde & Apoſtolus deteſta-
Roma. 1. tur eos qui coluerūt & ſeruierūt creaturæ potius quàm
creatori, non eſt vtique creatura ſpiritus ſanctus, cui ab
omnibus ſanctis talis ſeruitus exhibetur, dicente Apo-
Philip. 3. ſtolo: Nos enim ſumus circunciſio ſpiritui dei ſeruien-
tes, quod eſt in Gręco, λατρεύοντες. Plures enim codices
etiam Latini ſic habent, qui ſpiritui dei ſeruimus, Græci
autem omnes, aut penè omnes. In nonnullis autem ex-
emplaribus Latinis inuenimus, non ſpiritui dei ſerui-
mus, ſed ſpiritu deo ſeruimus. Sed qui in hoc errant, &
authoritati grauiori cedere detrectant, nūquid & illud
1. Cor. 6. varium in codicibus reperiunt: Neſcitis quia corpora
veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſancti, quem habe-
tis à deo? Quid autem inſanius magiſque ſacrilegum
eſt, quàm vt quiſquam dicere audeat membra Chriſti

templum eſſe creaturæ minoris ſecundum ipſos quàm D
Chriſtus eſt? Alio enim loco dicit: Corpora veſtra mē- 1. Cor. 6.
bra ſunt Chriſti. Si autem quæ membra ſunt Chriſti, tē-
plum eſt ſpiritus ſancti, nō eſt creatura ſpiritus ſanctus:
quia cui corpus noſtrum templum exhibemus, neceſſe
eſt vt huic eam ſeruitutem debeamus, qua nō niſi deo
ſeruiendum eſt, quæ Græce appellatur, λατρεία. Vnde cō
ſequenter dicit: Glorificate ergo & portate deū in cor- 1. Cor. 6.
pore veſtro. His & talibus diuinarum ſcripturarum Filius quo
teſtimoniis, quibus vt dixi, priores noſtri copioſius vſi, modo mi-
expugnauerunt hæreticorum tales calumnias vel erro- nor patre ac
res, inſinuatur fidei noſtræ, vnitas & æqualitas trinita- ſeipſo.
tis. Sed quia multa in ſanctis libris propter incarnatio- Cap. VII.
nem verbi dei, quæ pro ſalute noſtra reparanda facta 1. Timo. 2.
eſt, vt mediator dei & hominum eſſet homo Chriſtus
Ieſus, ita dicuntur, vt maiorem filio patrem ſignificent,
vel etiam apertiſsime oſtendant, errauerunt homines
minus diligenter ſcrutantes vel intuentes vniuerſam
ſeriem ſcripturarum, & ea quæ de Chriſto Ieſu ſecun-
dum hominem dicta ſunt, ad eius ſubſtātiam quæ an-
te incarnationem ſempiterna erat & ſempiterna eſt,
transferre conati ſunt. Et illi quidem dicunt minorem
filium eſſe quàm pater eſt, quia ſcriptum eſt, ipſo domi- E
no dicente: Pater maior me eſt. Veritas autem oſtendit Ioan. 14.
ſecūdum iſtum modum etiam ſeipſo minorem filium.
Quo modo enim non etiam ſeipſo minor factus eſt,
qui ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens? Philip. 2.
Neque enim ſic accepit formam ſerui, vt amitteret for-
mam dei, in qua erat æqualis patri. Si ergo ita accepta
eſt forma ſerui, vt non amitteretur forma dei, cum &
in forma ſerui, & in forma dei idem ipſe ſit filius vni-
genitus dei patris, in forma dei æqualis patri, in forma
ſerui, mediator dei & hominum homo Chriſtus Ieſus: 1. Timo. 2.
quis non intelligat quòd in forma dei etiam ipſe ſeip-
ſo maior eſt, In forma autem ſerui etiam ſeipſo minor Philip. 2.
eſt. Non itaque immerito ſcriptura vtrunque dicit, &
æqualem patri filium, & patrem maiorem filio. Illud
enim propter formam dei, hoc autem propter formā
ſerui, ſine vlla confuſione intelligitur. Et hæc nobis re-
gula per omnes ſacras ſcripturas diſſoluēdæ huius quę-
ſtionis, ex vno capite epiſtolæ Pauli Apoſtoli promi-
tur, vbi manifeſtius iſta diſtinctio commendatur. Ait
enim: Qui cum in forma dei eſſet, non rapinam arbi- Ibidem.
tratus eſt eſſe æqualis deo, ſed ſemetipſum exinaniuit
formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum F
factus & habitu inuentus vt homo. Eſt ergo dei filius
deo patri natura æqualis, habitu minor: in forma enim
ſerui quam accepit minor eſt patre: in forma autem dei
in qua erat etiam antequam hanc accepiſſet, æqualis eſt
patri. In forma dei verbum per quod facta ſunt omnia: Ioan. 1.
in forma autem ſerui, factus ex muliere, factus ſub le- Galat. 4.
ge, vt eos qui ſub lege erant, redimeret. Proinde in for-
ma dei fecit hominem, in forma ſerui factus eſt ho-
mo. Nam ſi pater tantum ſine filio feciſſet hominem, Gene. 1.
non ſcriptum eſſet: Faciamus hominem ad imaginem
& ſimilitudinem noſtram. Ergo quia forma dei acce- Philip. 2.
pit formam ſerui, vtrunque deus, & vtrūque homo. Sed
vtrunque deus propter accipientem deum, vtrunq; au-
tem homo propter acceptum hominem. Neque enim
illa ſuſceptione alterum eorum in alterum conuerſum Scripturas
atque mutatū eſt: nec diuinitas quippe in creaturā mu- perperam
tata eſt vt deſiſteret eſſe diuinitas, nec creatura in di- intellectas
uinitatem vt deſiſteret eſſe creatura. Illud autem explicat.
quod dicit Apoſtolus. Cum autem ei omnia ſubiecta C. VIII.
fuerint, tunc & ipſe filius ſubiectus erit ei qui illi ſubie- 1. Cor. 15.
cit omnia:

G cit omnia:Aut ideo dictum eſt,ne quiſquam putaret ha
bitū Chriſti qui ex humana creatura ſuſceptus eſt, cō-
uerſum iri poſtea in ipſam diuinitatem, vel vt certius
expreſſerim deitatem,quæ non eſt creatura,ſed eſt vni-
θεότης. tas Trinitatis incorporea & incommutabilis, & ſibi-
met conſubſtantialis, & coæterna natura. Aut ſi quiſ-
quam contendit,vt aliqui ſenſerunt,ita dictum,Et ipſe
filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia: vt ipſam
ſubiectionem commutationem & conuerſionem cre-
dat futuram creaturæ in ipſam ſubſtantiam vel eſſen-
tam creatoris,id eſt,vt quæ fuerat ſubſtantia creaturæ,
fiat ſubſtantia creatoris:certe vel hoc cōcedit,quod nō
babet vllam dubitationem, nondum hoc fuiſſe factū,
Ioan.14. cum dominus diceret:Pater maior me eſt. Dixit enim
hoc non ſolum antequam aſcendiſſet in cœlum, verū-
etiam antequam paſſus reſurrexiſſet à mortuis. Illi autē
qui putant humanam in eo naturam in deitatis ſubſtā-
1.Cor.15. tiam mutari atq; conuerti, & ita dictum. Tunc & ipſe
filius ſubiectus erit ei qui illi ſubiecit omnia:ac ſi dice-
retur,tunc & ipſe filius hominis & à verbo dei ſuſcepta
bumana natura commutabitur in eius naturam, qui ei
ſubiecit omnia,tūc futurum putant, cum poſt diem iu-
H dicij tradiderit regnum deo & patri. Ac per hoc etiam
ſecūdū iſtam opinionem adhuc pater maior eſt, quàm
quæ de virgine ſerui forma accepta eſt. Quòd ſi aliqui
& hoc affirmant,quòd iam fuerit in dei ſubſtantiā mu-
tatus homo Chriſtus Ieſus, illud certe negare non poſ-
ſunt,quòd adhuc natura hominis manebat, quādo an-
Ioan.14. te paſsionem dicebat,Quoniā pater maior me eſt: vn-
de nulla contatio eſt ſecundū hoc dictū eſſe, quòd for-
ma ſerui maior eſt pater,cui in forma dei æqualis eſt fi-
Philip.2. lius. Nec quiſquam cū audierit quod ait Apoſtolus:Cū
1.Cor.15. autem omnia ei ſubiecta fuerint,manifeſtum quia præ-
ter eū qui illi ſubiecit omnia: ita exiſtimet de patre in-
telligendum,quòd ſubiecerit omnia filio,vt ipſum filiū
ſibi omnia ſubieciſſe non putet. [Quod Apoſtolus ad
Philip.3. Pbilippenſes oſtendit dicens, Noſtra autem conuerſa-
tio in cœlis eſt, vnde & ſaluatorem expectamus domi-
num Ieſum Chriſtū, qui transfigurabit corpus humili-
tatis noſtræ conforme vt fiat corpori gloriæ ſuæ, ſecū-
dum operationem ſuam qua poſsit etiam ſibi ſubiicere
omnia.]Inſeparabilis enim operatio eſt patris & filij:
alioquin nec ipſe pater ſibi ſubiecit omnia, ſed filius ei
ſubiecit,qui ei regnum tradit,& euacuat omnem prin-
I cipatū & omnem poteſtatem & virtutem.De filio quip
pe iſta dicta ſunt: Cum tradiderit,inquit,regnū deo &
patri, cum euacuauerit omnem principatū & omnem
poteſtatem & virtutem.Ipſe enim ſubiicit,qui euacuat:
Nec ſic arbitremur Chriſtū traditurū regnum deo &
patri,vt adimat ſibi.Nam & hoc quidam vaniloqui cre
diderūt.Cum enim dicitur, Tradiderit regnum deo &
patri:nō ſeparatur ipſe,quia ſimul cum patre vnus deus
eſt.Sed diuinarū ſcripturarū curioſos contentionumq;
ſtudioſos fallit verbū quod poſitum eſt,donec Ita nāq;
ſequitur:Oportet enim illū regnare, donec ponat om-
nes inimicos ſuos ſub pedibus ſuis: tanquam cū poſue-
rit,non ſit regnaturus.Nec intelligūt ita dictū ſicuti eſt
Pſal.111. illud,Confirmatū eſt cor eius,non commouebitur do-
nec videat ſuper inimicos ſuos. Nō enim cum viderit
1.Cor.15. iam cōmouebitur.Quid ergo eſt, Cū tradiderit regnū
deo & patri:quaſi modo non habeat regnū deus & pa-
Abac.2. ter?Sed quia omnes iuſtos in quibus nunc regnat ex fi-
1.Timo.2. de viuentibus mediator dei & hominum homo Chri-
ſtus Ieſus perductur᷒ eſt ad ſpeciem,quam viſionem di-
1.Cor.13. cit idem Apoſtolus, facie ad faciem:ita dictum eſt, Cū
tradiderit regnum deo & patri.ac ſi diceretur, cū per- 1.Cor.15.
duxerit credentes ad cōtemplationem dei & patris.Si- K
cut enim dicit:Omnia mihi tradita ſunt à patre meo,& Matth.11.
nemo nouit filiū niſi pater, & nemo nouit patrem, niſi
filius,& cui voluerit filius reuelare. Tunc reuelabitur à 1.Cor.15.
filio pater, cū euacuauerit omnē principatū & omnem
poteſtatem & virtutem, id eſt,vt neceſſaria non ſit diſ-
penſatio ſimilitudinū per angelicos principatus & po-
teſtates & virtutes.Ex quarum perſona non incōueniē-
ter intelligitur dici in Cantico cāticorum ad ſpōſam:
Similitudines auri faciemus tibi cū diſtinctionibus ar- Cantic.1.
gēti,quoadusq; rex in recubitu ſuo eſt,id eſt,quoadusq;
Chriſtus in ſecreto ſuo eſt:quia vita veſtra abſcōdita eſt
cū Chriſto in deo:Cum Chriſtus,inquit, apparuerit vi- Coloſſ.3.
ta veſtra, tūc & vos apparebitis cū ipſo in gloria.Quod
antequam fiat,videmus nunc per ſpeculū in ænigmate, 1.Cor.13.
hoc eſt in ſimilitudinibus,tunc autem facie ad faciem.
Hæc enim nobis contemplatio promittitur actionum
omniū finis atq; æterna perfectio gaudiorū. Filij enim 1.Ioan.3.
dei ſumus,& nōdū apparuit quid erimus.Scimus enim
quia cum apparuerit ſimiles ei erim᷒,quoniam videbi-
mus eum ſicuti eſt. Quòd enim dixit famulo ſuo Moy-
ſi,Ego ſum qui ſum:hæc dices filiis Iſraël, qui eſt miſit Exod.3.
me ad vos: hoc contemplabimur cū viuemus in æter- L
nū.Ita quippe ait:Hæc autem eſt vita æterna,vt cogno- Ioan.17.
ſcant te vnum verum deū,& quem miſiſti Ieſum Chri-
ſtum.Hoc fiet cū venerit dominus & illuminauerit oc 1.Cor.4.
culta tenebrarū,cū tenebræ mortalitatis huius corrup-
tioniſque tranſierint. Tunc erit mane noſtrū,de quo in
Pſalmo dicitur:Mane aſtabo iſti & contemplabor. De Pſal.5.
bac contemplatione intelligo dictum, Cum tradiderit 1.Cor.15.
regnum deo & patri:id eſt,cū perduxerit iuſtos,in qui-
bus nunc ex fide viuentibus regnat mediator dei & ho 1.Timo.2.
minum, homo Chriſtus Ieſus ad contemplationem
dei & patris. Si deſipio hic, corrigat me qui melius ſa-
pit,mihi aliud non videtur. Neq; enim quæremus aliud
cum ad illius contemplationē peruenerimus, quæ nūc
non eſt quandiu gaudium noſtrū in ſpe eſt.Spes autem Roma.8.
quæ videtur nō eſt ſpes:quod enim videt quis,quid ſpe
rat?Si autem quod non videmus ſperamus, per patien-
tiā expectamus quoadusq; rex in recubitu ſuo eſt. Tūc
erit quod ſcriptum eſt: Adimplebis me lætitia cum vul Pſal.15.
tu tuo. Illa lætitia nihil amplius requiretur,quia nec erit
quod amplius requiratur.Oſtēdetur enim nobis pater, M
& ſufficiet nobis.Quod bene intellexerat Philippus,vt
diceret domino:Oſtende nobis patrē,& ſufficit nobis: Ioan.14.
ſed nondū intellexerat, eo quoq; modo ipſum ſe po-
tuiſſe dicere:domine oſtende nobis te,& ſufficit nobis.
Vt enim hoc intelligeret,reſpōſum ei à domino eſt: Tā
to tempore vobiſcū ſum,& non cognouiſtis me:Philip
pe qui videt me,videt & patrem.Sed quia volebat eum
ex fide viuere antequam illud poſſet videre,ſecutus eſt,
& ait,Non credis, quia ego in patre & pater in me eſt?
Quandiu enim ſumus in corpore,peregrinamur à do- 2.Cor.5.
mino:Per fidem enim ambulamus & nō per ſpeciem.
Contemplatio quippe merces eſt fidei,cui mercedi per
fidem corda mūdantur:ſicut ſcriptū eſt:Fide mundans Acto.15.
corda eorum.Probatur autem quòd illi contemplatio-
ni corda mundentur, illa maxime ſententia:Beati mū- Matth.5.
dicordes,quoniam ipſi deum videbunt.Et quia hæc eſt
vita æterna,dicit deus in Pſalmo:Longitudine dierum Pſal.10.
replebo eū,& oſtendam illi ſalutare meū.Siue ergo au-
diamus,oſtende nobis filiū:ſiue audiamus,oſtende no-
bis patrē:tantūdem valet,quia neuter ſine altero poteſt Ioan.10.
oſtēdi,Vnum quippe ſunt,ſicut & ipſe ait, Ego & pater
vnum

A vnum ſumus. Deniq; propter ipſam inſeparabilitatem,
ſufficienter aliquãdo nominatur, vel pater vel filius ſo-
lus, adimpleturus nos lætitia cum vultu ſuo. Nec inde
ſeparatur vtriuſque ſpiritus, id eſt patris & filij ſpiritus.
Qui ſpiritus proprie dicitur ſpiritus veritatis, qoem hic
Ioan.14. mundus accipere non poteſt. Hoc eſt enim plenũ gau-
dium noſtrum, quo amplius non eſt, frui ſcilicet Trini-
tate deo, ad cuius imaginem facti ſumus. Propter hoc
aliquando ita loquitur de ſpiritu ſancto tanquam ſolus
ipſe ſufficiat ad beatitudinẽ noſtram: & ideo ſolus ſuf-
ficit, quia ſeparari à patre & filio non poteſt: ſicut pater
ſolus ſufficit, quia ſeparari à filio & ſpiritu ſancto non
poteſt: & filius ideo ſufficit ſolus, quia ſeparari à patre
& ſpiritu ſancto non poteſt. Quid enim ſibi vult quòd
Ibidem. ait: Si diligitis me, mandata mea ſeruate, & ego roga-
bo patrem, & alium aduocatum dabit vobis, vt vobiſ-
cum ſit in æternum, ſpiritum veritatis quem hic mun-
1.Cor.2. dus accipere non poteſt, id eſt, dilectores mundi. Ani-
Ioan.14. malis enim homo nõ percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei.
Sed adhuc poteſt videri ideo dictum. Et ego rogabo
patrem & alium aduocatum dabit vobis, vt vobiſcum
ſit in æternum, quaſi nõ ſolus filius ſufficiat. Illo autem
B loco ita de illo dictum eſt, tãquam ſolus omnino ſuffi-
ciat, Cum venerit ille ſpiritus veritatis docebit vos om
Ioan.16. nem veritatem. Nunquid ergo ſeparatur hinc filius,
tanquam ipſe non doceat omnem veritatem, aut qua-
ſi hoc impleat ſpiritus ſanctus quod minus potuit do-
cere filius? Dicant ergo ſi placet, maiorem eſſe filio ſpi-
ritum ſanctum, quem minorem illo ſolent dicere. An
quia non dictum eſt, Ipſe ſolus aut nemo niſi ipſe vos
docebit omnem veritatem, ideo permittunt vt cum il-
lo docere credatur & filius? Apoſtolus ergo filium ſe-
1.Cor.2. parauit à ſciendis iis quæ dei ſunt, vbi ait: Sic & quæ
dei ſunt nemo ſcit niſi ſpiritus dei: vt iam iſti peruerſi
poſſint ex hoc dicere, quod & filium non doceat quæ
dei ſunt, niſi ſpiritus ſanctus, tãquam maior minorem:
cui filius ipſe tantum tribuit, vt diceret, Quia hæc lo-
cutus ſum vobis, triſticia impleuit cor veſtrum, ſed ego
Ioan.16. veritatem dico: Expedit vobis vt ego eam. Nam ſi non
In vna per- abiero, aduocatus non veniet ad vos. Hoc autem
ſona, inter- dixit, non propter inæqualitatem verbi dei & ſpiritus
dum intelli- ſancti, ſed tanquam impedimento eſſet præſentia filij
guntur oēs. hominis apud eos, quo minus veniret ille qui minor
Cap.IX. non eſſet, quia ſemetipſum non exinaniuit formam ſer
Phil.2. C ui accipiens ſicut filius. Oportebat ergo vt auferretur
ab oculis eorum forma ſerui, quam intuẽtes hoc ſolum
eſſe Chriſtum putabant quod videbant. Inde eſt & il-
Ioan.14. lud, quod ait: Si diligeretis me, gauderetis vtique, quo-
niam eo ad patrem, quia pater maior me eſt: id eſt, prop
terea me oportet ire ad patrem, quia dum me ita vide-
tis, ex hoc quòd videtis, exiſtimatis quia minor ſum pa-
tre, atque ita circa creaturam ſuſceptúmque habitum
occupati, æqualitatem quam cum patre habeo non in-
Ioan.20. telligitis. Inde eſt & illud: Noli me tangere, nondum e-
nim aſcendi ad patrem meum. Tactus enim tanquam
finem facit notionis. Ideoque nolebat in eo eſſe finem
**aliàs, ne.* intenti cordis in ſe, vt * hoc quod videbatur tantum-
modo putaretur. Aſcenſio autem ad patrem erat ita vi-
deri ſicut æqualis eſt patri, vt ibi eſſet finis viſionis, quæ
ſufficit nobis. Aliquando item de filio ſolo dicitur,
quòd ipſe ſufficiat, & in eius viſione merces tota pro-
mittitur delectationis & deſiderij noſtri. Sic enim ait:
Ioan.14. Qui habet mandata mea & cuſtodit ea, ille eſt qui di-
ligit me. Qui autem me diligit, diligetur à patre meo,
& ego diligam eum, & oſtendam meipſum illi. Nun-

quid hic, quia non dixit, oſtendam illi & patrem, ideo D
ſeparauit patrem à ſe? ſed quia verum eſt, Ego & pater *Ioan.10.*
vnum ſumus: cum pater oſtenditur, & filius oſtendi-
tur qui in illo eſt: & cum filius oſtenditur, etiam pater
oſtenditur, qui in illo eſt. Sicut ergo cum ait, Et oſten- *Ioan 14.*
dam illi meipſum: intelligitur quia oſtendit & patrem,
ita & in eo quod dicitur, Cum tradiderit regnum deo *1.Cor.15.*
& patri: intelligitur quia non adimit ſibi. Quoniam
cum perducet credentes ad cõtemplationem dei & pa-
tris, profecto perducet ad contemplationem ſuam, qui
dixit: Et oſtendam illi meipſum. Et ideo conſequen-
ter cum dixiſſet illi Iudas: Domine quid factũ eſt quia *Ioan.14.*
oſtenſurus es te nobis, & non huic mundo? Reſpon-
dit Ieſus & dixit illi, Si quis diligit me, ſermonem me-
um ſeruabit, & pater meus diliget illum, & ad eum ve-
niemus, & manſionem apud eum faciemus. Ecce quia
non ſolum ſeipſum oſtendit ei à quo diligitur, quia ſi-
mul cum patre venit ad eum, & manſionem facit apud
eum. An forte putabitur manſionem in dilectore ſuo
facientibus patre & filio, excluſus eſſe ab hac manſione
ſpiritus ſanctus? Quid eſt ergo quod ſuperius ait de ſpi-
ritu ſancto, Quem hic mundus accipere non poteſt,
quoniam non videt illum, noſtis illum vos quia vo- E
biſcum manet, & in vobis eſt, Non itaque ab hac man-
ſione ſeparatus eſt, de quo dictum eſt. Vobiſcum ma-
net, & in vobis eſt. Niſi forte quiſquam ſic abſurdus eſt,
vt arbitretur cum pater & filius venerint, vt mãſionem
apud eum faciant, id eſt, dilectorem ſuum, diſceſſurum
inde ſpiritum ſanctum & tanquã locum daturum ma-
ioribus. Sed huic carnali cogitationi occurrit ſcriptu-
ra: Paulò quippe ſuperius ait: Et ego rogabo patrem, & *Ibidem.*
alium aduocatum dabit vobis, vt vobiſcum ſit in æter-
num. Non ergo diſcedet patre & filio venientibus, ſed
in eadem manſione cum ipſis erit in æternum, quia nec
ille ſine ipſis venit, nec illi ſine ipſo. Sed propter inſinua
tionem Trinitatis, perſonis etiam ſingulis nominatis
dicuntur quædam ſeparatim: non tamen aliis ſepara-
tis intelliguntur propter eiuſdem Trinitatis vnitatem
vnámque ſubſtantiam atque diuinitatem patris & filij
& ſpiritus ſancti. Tradet itaque regnum deo & pa *Idem fuſius*
tri dominus noſter Ieſus Chriſtus, non ſe inde ſepa- *explicat.*
rato, nec ſpiritu ſancto, quando perducet credentes *Cap.X.*
ad contemplationem dei, vbi eſt finis omnium bona- *1.Cor.15.*
rum actionũ, & requies ſempiterna, & gaudium quod F
nunquam auferetur à nobis. Hoc enim ſignat in eo
quod ait: Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, *Ioan.16.*
& gaudium veſtrum nemo tollet à vobis. Cuius gaudij *Lucæ.10.*
ſimilitudinem præſignabat Maria ſedens ad pedes do-
mini, & intenta in verbum eius, quieta ſcilicet ab om-
ni actione, & intẽta in veritatem ſecundum quendam
modum, cuius capax eſt iſta vita, quo tamen præfigu-
raret illud, quod futurum eſt in æternum: Martha quip-
pe ſorore ſua in neceſſitatis actione conuerſante, quan-
uis bona & vtili, tamen cum requies ſucceſſerit, tranſi-
tura, ipſa requieſcebat in verbo domini. Et ideo domi-
nus conquerenti Marthę quòd eam ſoror non adiuua-
ret, reſpondit: Maria optimam partem elegit, quæ non
auferetur ab ea. Non malam partem dixit quod agebat
Martha, ſed iſtam optimam quæ non auferetur. Illa e-
nim quæ in miniſterio indigentiæ eſt, cum indigentia
ipſa tranſierit, aufertur. Boni quippe operis tranſituri,
merces eſt requies permanſura. In illa igitur contem- *1.Corin.15.*
platione deus erit omnia in omnibus, quia nihil ab illo
aliud requiretur, ſed ſolo ipſo illuſtrari, perfruique ſuf-
ficiet. Ideoque ille in quo ſpiritus interpellat gemitibus *Roma.8.*

G inenarrabilibus: Vnam, inquit, petij à domino, hanc re-
Pſal.26. quirã, vt inhabitem in domo domini, per omnes dies
vitæ meæ, vt contempler delectationem domini. Con-
1.Timo.2. tẽplabimur enim deum patrẽ & filium & ſpiritum ſan-
1.Corin.15. ctum, cum mediator dei & hominum, homo Chriſtus
Ieſus, tradiderit regnum deo & patri: vt iam non inter-
pellet pro nobis mediator & ſacerdos noſter filius dei
& filius hominis, ſed & ipſe inquantum ſacerdos eſt, aſ-
ſumpta propter nos ſerui forma, ſubiectus ſit ei qui illi
**†al. addi* ſubiecit omnia* †vt inquantũ deus eſt, cũ illo nos ſubie-
tur, & cui ctos habeat: inquantum ſacerdos, nobiſcum illi ſubie-
ſubiecit om ctus ſit. Quapropter cum filius ſit & deus & homo, alia
nia. ſubſtantia deus, alia homo, homo potius in filio quàm
filius in patre: Sicut caro animæ meæ, alia ſubſtantia eſt
ad animam meam, quamuis in vno homine, quàm ani-
ma alterius hominis ad animam meam. Cum ergo tra
diderit regnum deo & patri, id eſt cum credentes & vi
uentes ex fide, pro quibus nunc mediator interpellat,
perduxerit ad contemplationem, cui percipiendæ ſu-
ſpiramus & gemimus, & trãſierit labor & gemitus, iam
H non interpellabit pro nobis tradito regno deo & pa-
tri: hoc ſignificans ait, Hæc vobiſcum locutus ſum in
Ioan.16. ſimilitudinibus, veniet hora quando iam non in ſimi-
litudinibus loquar vobis, ſed manifeſte de patre nun-
ciabo vobis, id eſt, iam nõ erunt ſimilitudines, cum vi-
ſio fuerit facie ad faciem. Hoc eſt enim quod ait, ſed ma
nifeſte de patre nunciabo vobis: ac ſi diceret, manifeſte
patrẽ oſtendam vobis. Nunciabo quippe ait, quia ver-
bum eius eſt. Sequitur enim & dicit: Illa die in nomi-
ne meo petetis, & non dico vobis, quia ego rogabo pa-
trem. Ipſe enim pater amat vos, quia vos me amaſtis, &
credidiſtis quia à deo exiui. Exiui à patre, & veni in hũc
mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad pa-
trem. Quid eſt: A patre exiui: niſi non in ea forma qua
æqualis ſum patri, ſed aliter, id eſt in aſſumpta creatura
minor apparui? Et quid eſt, Veni in hunc mũdum: niſi
formam ſerui quam me exinaniens accepi, etiam pec-
catorum qui mundum iſtum diligunt oculis demon-
ſtraui? Et quid eſt, Iterum relinquo mundum: niſi ab a-
ſpectu dilectorũ mundi aufero quod viderunt: Et quid
eſt, Vado ad patrem: niſi doceo me ſic intelligendum à
fidelibus meis quo modo æqualis ſum patri? Hoc qui
I credunt, digni habebuntur perduci à fide ad ſpeciem,
id eſt ad ipſam viſionem, quò perducens dictus eſt tra-
dere regnum deo & patri. Fideles quippe eius quos re-
demit ſanguine ſuo, dicti ſunt regnum eius, pro quibus
nunc interpellat: tunc autẽ illic eos ſibi faciens inhære-
re, vbi æqualis eſt patri, nõ iam rogabit patrem pro eis.
Ipſe enim, inquit, pater amat vos. Ex hoc enim rogat,
quo minor eſt patre: quo vero æqualis eſt, exaudit cum
patre. Vnde ſe ab eo quòd dixit, Ipſe enim pater amat
vos: vtique ipſe non ſeparat: ſed ſecundum ea facit in-
telligi quæ ſupra commemoraui, ſatiſque inſinuaui, ple-
runque ita nominari in trinitate vnamquanque perſo-
nam, vt & aliæ illic intelligantur. Sic itaque dictum eſt,
Ipſe enim pater amat vos: vt conſequenter intelligatur
& filius & ſpiritus ſanctus: nõ quia modo nos nõ amat,
Roma.8. qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus
tradidit eũ: ſed tales nos amat deus, quales futuri ſumus,
1.Cor.15. non quales ſumus. Quales enim amat, tales in æternum
conſeruat: quod tunc erit cum tradiderit regnum deo
& patri, qui nunc interpellat pro nobis vt iam non ro-
get patrem, quia ipſe pater amat nos. Quo autem me-
rito, niſi fidei, qua credimus antequam illud quod pro-
mittitur videamus? Per hanc enim peruenimus ad ſpe-
ciem, vt tales nos amet, quales amat vt ſimus, non qua- K
les odit qui mali ſumus, & hortatur ac præſtat, ne tales
eſſe ſemper velimus. Quapropter cognita iſta regu *Filius quo*
la intelligendarum ſcripturarum de filio dei, vt diſtin- *modo minor*
guamus quid in eis ſonet ſecũdum formam dei, in qua *vtroque.*
æqualis eſt patri, & quid ſecundum formam ſerui quam *Cap.XI.*
accepit, in qua minor eſt patre, nõ conturbabimur tan-
quam contrariis ac repugnantibus inter ſe ſanctorum
[librorum] ſententiis. Nam ſecundum formam dei æ-
qualis eſt patri, & filius, & ſpiritus ſanctus, quia neuter
eorũ creatura eſt, ſicut iam oſtendimus. Secundum au-
tem formam ſerui, minor eſt patre, quia ipſe dixit: Pater
maior me eſt. Minor eſt ſeipſo, quia de illo dictum eſt: *Ioan.14.*
Semetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens. Minor *Philip.2.*
eſt ſpiritu ſancto, quia ipſe ait: Qui dixerit blaſphemiã
in filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit in ſpi *Matth.12.*
ritum ſanctum, non remittetur ei. Et in ipſo virtutes o-
peratus eſt, dicens: Si ergo in ſpiritu dei eiicio dæmo-
nia, certe ſuperuenit ſuper vos regnum dei. Et apud E- *Luca.4.*
ſaiam dicit, quam lectionẽ ipſe in ſynagoga recitauit, *Eſaia.61.*
& de ſe completam ſine ſcrupulo dubitationis oſtẽdit:
Spiritus, inquit, domini ſuper me, propter quod vnxit L
me, euangelizare pauperibus miſit me, prædicare capti-
uis remiſſionem &c. Ad quæ facienda ideo dicit ſe miſ-
ſum, quia ſpiritus domini eſt ſuper eum. Secundum for
mam dei, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ
eſt nihil. Secundum formam ſerui, ipſe factus eſt ex mu *Ioan.1.*
liere, factus ſub lege. Secundum formam dei, ipſe & pa- *Gala.4.*
ter vnum ſunt. Secundum formam ſerui, non venit fa- *Ioan.10.*
cere voluntatẽ ſuam, ſed voluntatem eius qui eum mi- *Ioan.6.*
ſit. Secundum formam dei, Sicut habet pater vitam in *Ioan.5.*
ſemetipſo, ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo.
Secundum formam ſerui, Triſtis eſt anima mea vſque *Matth.26.*
ad mortem: & Pater, inquit, ſi fieri poteſt tranſeat à me
calix iſte. Secundum formam dei, Ipſe eſt verus deus &
vita æterna. Secundum formã ſerui, Factus eſt obediens *1.Ioan.5.*
vſq; ad mortem, mortem autem crucis. Secundum for *Philip.2.*
mam dei, Omnia quæ habet pater, ipſius ſunt: & omnia *Io.16.&17.*
tua mea ſunt, inquit, & mea tua. Secundum formam
ſerui, Non eſt doctrina ipſius, ſed illius qui eum miſit. *Ioan.7.*

Et de die & hora nemo ſcit, neque angeli in cœlo, *Matth.24.*
neque filius, niſi pater. Hoc enim neſcit, quod neſcien- *Qua ratiõe*
tes facit, id eſt, quod non ita ſciebat vt tũc diſcipulis in- M *filius di*
dicaret: ſicut dictum eſt ad Abraham, Nunc cognoui *catur neſci-*
quòd timeas deum: id eſt nũc feci vt cognoſceres, quia *re diẽ et ho*
& ipſe ſibi in illa tentatione probatus innotuit. Nam *rã quã ſcit*
& illud vtique dicturus erat diſcipulis tempore oppor- *pater.C.XII*
tuno, de quo futuro tanquam præterito loquẽs, ait, Iam *Gene.22.*
non dicam vos ſeruos, ſed amicos, ſeruus enim neſcit
voluntatem domini ſui: Vos autem dixi amicos, quia
omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vo-
bis: quod nondum fecerat, ſed quia certò facturus e-
rat, quaſi iam feciſſet locutus eſt. Ipſis enim ait: Multa vo *Ioan.16.*
bis habeo dicere, ſed non poteſtis illa portare modo.
Inter quæ intelligitur, & de die & hora. Nam & Apo-
ſtolus: Neque enim iudicaui me, inquit, ſcire aliquid in-
ter vos, niſi Chriſtum Ieſum, & hunc crucifixum. Eis e- *1.Cor.2.*
nim loquebatur, qui capere altiora de Chriſti deitate
non poterãt. Quibus etiam paulo poſt dicit, Non potui *1.Cor.3.*
vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Hoc
ergo inter illos neſciebat, quod per illum ſcire non po-
terant. Et hoc ſolum ſe ſcire dicebat, quod eos per illum
ſcire oportebat. Deniq; ſciebat inter perfectos, quod in-
ter paruulos neſciebat. Ibi quippe, ait, Sapientiam loqui- *1.Cor.2.*
mur inter perfectos. Eo nãq; genere locutionis neſcire
quiſq;

A quiſque dicitur quod occultat, quod dicitur foſſa cæca
quæ occulta eſt. Neque enim aliquo genere loquuntur
ſcripturæ, quod in conſuetudine humana non inuenia-
tur, quia vtique hominibus loquuntur. Secundum for-
Prouer.8. mam dei dictum eſt, Ante omnes colles genuit me: id
Pſal.109. eſt, ante omnes altitudines creaturarum. Et ante lucife-
rum genui te: id eſt, ante omnia tempora & tempora-
lia. Secundum formam autem ſerui dictum eſt: Domi-
nus creauit me in principio viarum ſuarum: quia ſecun
Ioan.14. dum formam dei dixit, Ego ſum veritas, & ſecundum
formam ſerui, Ego ſum via. Quia enim ipſe eſt primo-
genitus à mortuis, iter fecit Eccleſiæ ſuæ ad regnum dei
ad vitam æternam, cui caput eſt ad immortalitatem e-
tiam corporis: & ideo creatus eſt in principio viarum
Ioan.8. dei in opera eius, Secundum formam enim dei, princi-
Gene.1. pium eſt quod & loquitur nobis: in quo principio fecit
Pſal.18. deus cœlum & terram. Secundum autem formam ſer-
Coloſ.1. ui, Sponſus procedens de thalamo ſuo. Secundum for-
mã dei, Primogenitus omnis creaturæ, & ipſe ante om-
nes eſt, & omnia in illo conſtant. Secundum formã ſer
Ibidem. ui, Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ. Secundum formam
B dei, Dominus eſt gloriæ. Vnde manifeſtum eſt, quòd ip
Roma.8. ſe glorificet ſanctos ſuos. Quos enim prædeſtinauit ip-
ſos & vocauit, & quos vocauit ipſos & iuſtificauit, quos
Roma.4. autem iuſtificauit, ipſos & glorificauit. De illo quippe di
Roma.3. ctum eſt, quòd iuſtificet impium: de illo dictũ eſt, quòd
ſit iuſtus & iuſtificans. Si ergo quos iuſtificauit, ipſos &
glorificauit, qui iuſtificat ipſe & glorificat, qui eſt, vt di-
xi, Dominus gloriæ. ſecundum formam tamen ſerui ſa
Matth.20. tagẽtibus diſcipulis de glorificatione ſua, reſpondit: Se-
dere ad dexteram vel ad ſiniſtram meam non eſt meũ
dare vobis, ſed quibus paratum eſt à patre meo. Quod
autem paratum eſt à patre eius, & ab ipſo filio paratum
Ioan.10. eſt, Quia ipſe & pater vnum ſunt. Iam enim oſtendimus
in hac Trinitate per multos diuinarum locutionum
modos etiam de ſingulis dici quod omnium eſt, prop-
ter inſeparabilem operationem vnius eiuſdèmque ſub-
Ioan.16. ſtantiæ: Sicut & de ſpiritu ſancto dicit, Cum ego iero,
mittam illum ad vos. Non dixit, mittemus, ſed ita qua-
Ioan.14. ſi tantum filius eum miſſurus eſſet, & non pater: cum
Matth.20. alio loco dicat: Hæc locutus ſum vobis apud vos ma-
nens: Aduocatus autem ille, ſpiritus ſcilicet, quem mit-
C tet pater in nomine meo, ille vobis declarabit omnia.
Hic rurſus ita dictum eſt, quaſi non eum miſſurus eſſet
& filius, ſed tantum pater. Sicut ergo iſta, ita & illud
quod ait, Sed quibus paratum eſt à patre meo: cum pa-
tre ſe intelligi voluit, parare ſedes gloriæ quibus vellet.
Sed dicit aliquis. Illic cum de ſpiritu ſancto loquere-
tur, ita ſe miſſurum ait, vt non negaret patrem miſſu-
rum, & alio loco ita patrem, vt non negaret ſe miſſu-
rum: hic vero aperte ait, Non eſt meum dare vobis: at-
que ita ſecutus, à patre dixit iſta præparata. Sed hoc eſt
† al. præ-* quod præſtrinximus † * ſecundum formam ſerui dictũ:
ſtruximus. vt ita intelligeremus. Non eſt meum dare vobis: ac ſi di
ceretur, Non eſt humanæ poteſtatis hoc dare: vt per il-
lud intelligatur hoc dare, per quod deus & æqualis eſt
patri. Non eſt, inquit, meum dare, id eſt, non humana
Ioan.16. poteſtate iſta do, ſed quibus paratũ eſt à patre meo. Sed
iã tu intellige, quia ſi omnia quæ habet pater mea ſunt,
& hoc vtique meum eſt, & cum patre iſta paraui. Nam
Ioan.12. & illud quæro, quo modo dictum ſit, Si quis non audit
Matth.20. verba mea, ego non iudicabo illum. Fortaſſis enim ita
Ioan.12. hic dixit, Ego non iudicabo illum: quemadmodum ibi,
Non eſt meum dare. Sed quod hic ſequitur, Non enim
veni, inquit, vt iudicem mundum, ſed vt ſaluum faciam
mundum. Deinde adiungit, & dicit: Qui me ſpernit & D
non accipit verba mea, habet qui ſe iudicet. Hic iam
intelligeremus patrem, niſi adiungeret & diceret, Ver-
bum quod locutus ſum, ipſum iudicabit illum in nouiſ-
ſimo die. Quid igitur, iam nec filius iudicabit, quia di-
xit, Ego non iudicabo illum, nec pater, ſed verbum
quod locutus eſt filius? imò potius audi adhuc quod ſe-
quitur, Quia ego, inquit, non ex me locutus ſum, ſed *Ioan.12.*
ille qui me miſit pater, ille mandatum mihi dedit, quid
dicam, & quid loquar, & ſcio quia mandatum eius vi-
ta æterna eſt. Quæ ego loquar, ita vt dixit mihi pater,
ſic loquor. Si ergo non iudicat filius, ſed verbum quod
locutus eſt filius: ideo autem iudicat verbum quod lo-
cutus eſt filius, quia non ex ſe locutus eſt filius, ſed
qui miſit eum pater mandatum dedit ei quid dicat, &
quid loquatur: pater vtique iudicat cuius verbum eſt
quod locutus eſt filius, atque ipſum verbum patris idem
eſt filius ipſe. Non enim aliud eſt mandatum patris, a-
liud verbum patris. Nam & verbum hoc appellauit, &
mandatum. Videamus ergo ne forte quod ait, Ego nõ
ex me locutus ſum: hoc intelligi voluerit, Ego non ex
me natus ſum. Si enim verbum patris loquitur, ſeip- E
ſum loquitur, quia ipſe eſt verbum patris. Plerunque e-
nim dicit, Dedit mihi pater: in quo vult intelligi quòd
eum genuerit pater: non vt tanquam iam exiſtenti &
non habenti dederit aliquid: ſed ipſum dediſſe vt ha-
beret, genuiſſe eſt vt eſſet. Non enim ſicut creatura, ita
dei filius ante incarnationem & ante aſſumptam crea-
turam vnigenitus, per quem facta ſunt omnia, aliud
eſt, & aliud habet, ſed hoc ipſum eſt, quod eſt id quod
habet. Quod illo loco manifeſtius dicitur, ſi quis ad
capiendum ſit idoneus, vbi ait: Sicut habet pater vi- *Ioan.5.*
tam in ſemetipſo, ita dedit filio vitam habere in ſemet-
ipſo. Neque enim iam exiſtenti & vitam non habenti
dedit vt haberet vitam in ſemetipſo, cum eoipſo quod
eſt, vita ſit: hoc eſt ergo, dedit filio vitam habere in ſe-
metipſo, genuit filium incommutabilem vitam, quod *1.Ioan.5.*
eſt vita æterna. Cum ergo verbum dei ſit filius dei, &
filius dei ſit verus deus, & vita æterna, ſicut in epiſtola
ſua dicit Ioannes, etiam hic quid aliud agnoſcimus,
cum dicit dominus, Verbum quod locutus ſum, ipſum *Ioan.12.*
iudicabit eum in nouiſſimo die: & ipſum verbum pa-
tris verbum eſſe dicit & mandatum patris, ipſumque F
mandatum vitam æternam? Et ſcio, inquit, quia man-
datum eius vita æterna eſt. Quæro itaque quo modo
intelligamus, Ego non iudicabo? ſed verbum quod lo-
cutus ſum iudicabit: quod ex conſequentibus apparet
ita dictum, ac ſi diceret ſic. Ego non iudicabo, ſed ver-
bum patris iudicabit, verbum autem patris eſt ipſe fi-
lius dei. Sic ne intelligendum eſt, Ego non iudicabo,
ſed ego iudicabo? quo modo iſtud poteſt eſſe verum,
niſi ita: ego ſcilicet non iudicabo ex poteſtate humana,
quia filius hominis ſum: ſed ego iudicabo ex poteſtate
verbi, quia filius dei ſum. Aut ſi contraria & repugnan-
tia videntur, ego non iudicabo, ſed ego iudicabo: quid
illic dicemus, vbi ait, Mea doctrina non eſt mea: quo *Ioan.7.*
modo mea, quo modo non mea? Non enim dixit, Iſta
doctrina non eſt mea, ſed mea doctrina non eſt mea:
quam dixit ſuam, eandem dixit non ſuam. Quo modo
iſtud verum eſt, niſi ſecundum aliud ſuam dixerit, ſe-
cundum aliud nõ ſuam. Secundum formam dei ſuam, *Philip.2.*
ſecundum formam ſerui non ſuam. Cum enim dicit, *Ioan.7.*
Non eſt mea ſed eius qui me miſit: ad ipſum verbum
nos fecit recurrere, doctrina enim patris eſt verbum
patris qui eſt vnicus filius. Quid ſibi & illud vult. Qui

G in me credit, non in me credit? Quo modo in ipſum,
Ioan.12. quo modo non in ipſum, quo modo tam contrarium
ſibique aduerſum poteſt intelligi? Qui in me credit, in-
quit, non in me credit, ſed in eum qui me miſit: niſi ita
intelligas, qui in me credit, non in hoc quod videt cre-
dit, ne ſit ſpes noſtra in creatura: ſed in eo qui ſuſcepit
creaturam in qua humanis oculis appareret, ac ſic ad ſe
æqualem patri cõtemplandum per fidem corda mun-
daret. Ideoque ad patrem referens intentionem cre-
Ibidem. dentium & dicens, Non in me credit, ſed in eum qui
me miſit: non vtique ſe à patre, id eſt, ab illo qui eum
miſit voluit ſeparari: ſed vt ſic in eum crederetur, quo
Ioan.14. modo in patrem cui eſt æqualis. Quod aperte alio lo-
Ioan.10. co dicit, Creditis in deum & in me credite: id eſt, ſicut
creditis in deum, ſic & in me: quia ego & pater vnus
deus. Sicuti ergo hic, tanquam abſtulerit à ſe fidem ho
Ioan.12. minum, & in patrem tranſtulerit, dicendo, non in me
Matth.20. credit, ſed in eum qui me miſit: à quo tamẽ ſe vtiq; non
ſeparauit, Sic etiam quod ait, Non eſt meum dare, ſed
quibus paratum eſt à patre meo, puto clarere ſecũdum
quid vtrunque accipiendum ſit. Tale eſt enim & illud,
Ioan.12. Ego non iudicabo: cum ipſe iudicaturus ſit viuos &
2.Timo.4. mortuos: ſed quia non ex poteſtate humana, propter-
H ea recurrens ad deitatem, ſurſum erigit corda homi-
Philip.2. num, propter quæ ſubleuanda deſcendit. Niſi ta-
De eodem men ipſe idem eſſet filius hominis propter formam ſer-
Chriſto di- ui quam accepit, qui eſt filius dei propter dei formam
uerſa prædi- in qua eſt, non diceret Apoſtolus Paulus de principi-
cãtur, ob di- bus huius ſeculi, Si enim cognouiſſent, nunquam do-
uerſas na- minum gloriæ crucifixiſſent. Ex forma enim ſerui cru-
turas hypo- cifixus eſt, & tamen dominus gloriæ crucifixus eſt. Ta-
ſtaſeos. Cap. lis enim erat illa ſuſceptio quæ deum hominẽ faceret,
XIII. & hominem deum: quid tamen propter quid, & quid
1.Cor.2. ſecundum quid dicatur, adiuuãte domino, prudens &
diligẽs & pius lector intelligit. Nam ecce diximus quia
ſecundum id quod deus eſt, glorificat ſuos, ſecundum
hoc vtiq; quod dominus gloriæ eſt: & tamen dominus
gloriæ crucifixus eſt, quia recte dicitur & deus crucifi-
xus, non ex virtute diuinitatis, ſed ex infirmitate carnis:
ſicut dicimus, quia ſecundum id quod deus eſt iudicat,
hoc eſt ex poteſtate diuina, non humana, & tamen ip-
ſe homo iudicaturus eſt, ſicut dominus gloriæ crucifi-
Matth.25. xus eſt: ita enim aperte ait, Cum venerit filius hominis
I in gloria ſua, & omnes angeli eius cum eo: tunc con-
gregabuntur ante eum omnes gentes: & cætera quæ de
futuro iudicio vſque ad vltimam ſententiam in eo lo-
co prædicantur. Et Iudæi, quippe qui in malicia ſua per-
ſeuerãtes, in illo iudicio puniendi ſunt, ſicuti alibi ſcrip
Zacha.12. tum eſt, Videbunt in quem pupugerunt. Cum enim &
boni & mali viſuri ſunt iudicem viuorum & mortuo-
rum, proculdubio eum videre non poterunt mali, niſi
Philip.2. ſecundum formam qua filius hominis eſt, ſed tamen in
Cõcor.4.ſe- claritate in qua iudicabit, non in humilitate in qua iu-
di.48.cap. dicatus eſt. Cæterum illam dei formam in qua æqua-
Sed cũ in. lis eſt patri, proculdubio impij non videbunt. Non e-
Matth.5. nim ſunt mundicordes. Beati enim mũdicordes, quo-
1.Cor.13. niam ipſi deum videbunt. Et ipſa viſio eſt facie ad fa-
1.Corin.15. ciem, quæ ſummum præmium promittitur iuſtis, & ip-
ſa fiet, cum tradet regnum deo & patri: in quo ſuæ for-
mæ viſionem vult intelligi, ſubiecta deo vniuerſa crea-
tura, & ipſa in qua filius dei filius hominis factus eſt.
Quia ſecundum hanc & ipſe filius tunc ſubiectus illi e-
rit, qui ei ſubiecit omnia, vt ſit deus omnia in omnibus.
Alioquin ſi filius dei iudex in forma qua æqualis eſt pa-
tri etiam impiis cum iudicaturus eſt apparebit, quid eſt
quod pro magno dilectori ſuo pollicetur dicẽs, Et ego K
diligam eum, & oſtendam meipſum illi? Quapropter *Ioan.14.*
filius hominis iudicaturus eſt, nec tamen ex humana
poteſtate, ſed ex ea qua filius dei eſt. Et rurſus filius dei
iudicaturus eſt, nec tamen in ea forma apparens, in
qua deus eſt æqualis patri, ſed in ea qua filius homi-
nis eſt. Ita vtrunque dici poteſt, & filius hominis iu-
dicabit, & non filius hominis iudicabit. Quia filius
hominis iudicabit, vt verum ſit quod ait, Cum vene- *Matth.25.*
rit filius hominis, tunc congregabuntur ante eum om- *Ioan.8.*
nes gentes. Et non filius hominis iudicabit, vt verum
ſit quod ait, Ego non iudicabo, Et ego non quæro glo-
riam meam, eſt qui quærat & iudicet. Nam ſecundum
id quod in iudicio non forma dei, ſed forma filij ho-
minis apparebit: nec ipſe pater iudicabit. Secundum *Ioan.5.*
hoc enim dictum eſt, Pater non iudicat quenquam,
ſed omne iudicium dedit filio. Quod vtrum ex illa lo-
cutione dictum ſit, quam ſupra commemorauimus,
vbi ait, Sic dedit filio habere vitam in ſemetipſo, vt ſi-
gnificaret quia ſic genuit filium. An ex illa de qua lo-
quitur Apoſtolus dicens, Propter quod eum ſuſcita- *Philip.2.*
uit, & donauit illi nomen quod eſt ſuper omne no-
men. Hoc enim de filio hominis dictum eſt: ſecun- L
dum quem dei filius excitatus eſt à mortuis. Ille quip-
pe in forma dei æqualis eſt patri, ex qua ſe exinaniuit,
formam ſerui accipiens: in ipſa forma ſerui & agit &
patitur & accipit, quæ conſequenter contexit Apoſto-
lus, Humiliauit ſe factus obediens vſque ad mortem,
mortem autem crucis: propter quod & deus illum ex-
altauit, & donauit ei nomen quod eſt ſuper omne no-
men, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœle-
ſtium, terreſtrium & infernorum, & omnis lingua con
fiteatur, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei
patris. Vtrum ergo ſecundum illam, an ſecũdum iſtam
locutionem dictum ſit, Omne iudicium dedit filio: ſa- *Ioan.5.*
tis hinc apparet, quia ſi ſecundum illud diceretur ſecun
dum quod dictum eſt, Dedit filio habere vitam in ſe-
metipſo, non vtique diceretur, pater non iudicat quen-
quam. Secundum hoc enim quòd æqualem pater ge-
nuit filium, iudicat cum illo. Secundum hoc ergo di-
ctum eſt quòd in iudicio, non in forma dei, ſed forma
filij hominis apparebit. Non quia nõ iudicabit qui de- M
dit omne iudicium filio, cum de illo dicat filius, Eſt qui *Ioan.8.*
quærat & iudicet: ſed ita eſt dictum, Pater non iudicat *Ioan.5.*
quenquã, ſed omne iudicium dedit filio: ac ſi diceretur,
Patrem nemo videbit in iudicio viuorum & mortuo-
rum, ſed omnes filium: quia & filius & hominis eſt, vt
poſſit & ab impiis videri, cum & illi videbunt in quem *Zacha.12.*
pupugerunt. Quod ne coniicere potius quàm aperte
demonſtrare videamur, proferamus eiuſdem domini
certam manifeſtámque ſententiam, qua oſtendamus
ipſam fuiſſe cauſam vt diceret, Pater non iudicat quen- *Ioan.5.*
quam, ſed omne iudicium dedit filio, quia iudex in
forma filij hominis apparebit, quæ forma non eſt pa-
tris ſed filij, Nec ea filij in qua æqualis eſt patri, ſed
in qua minor eſt patre, vt ſit in iudicio conſpicuus &
bonis & malis. Paulo enim poſt dicit, Amen dico vo- *Ibidem.*
bis, quia qui verbum meum audit & credit ei qui mi-
ſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non ve-
niet, ſed tranſit à morte in vitam. Hæc vita æterna eſt,
illa viſio quæ non pertinet ad malos. Deinde ſequitur,
Amen amen dico vobis, quia veniet hora & nunc eſt, *Ibidem.*
quando mortui audient vocem filij dei, & qui audie-
rint viuent. Et hoc proprium eſt piorum qui ſic audi-
unt de incarnatione eius, vt credant, quia filius dei eſt,
id eſt,

A id eſt, ſic eum propter ſe factum accipiunt minorem
Ioan.5. patre in forma ſerui, vt credant quia æqualis eſt patri
in forma dei. Et ideo ſequitur, & hoc ipſum commen-
dans dicit, Sicut enim pater habet vitam in ſemetip-
ſo, ita dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. Dein-
de venit ad dimiſionem ſuæ claritatis in qua venturus
eſt ad iudicium, quæ viſio communis erit impiis & iu-
Ibidem. ſtis. Sequitur enim & dicit, Et poteſtatem dedit ei iu-
dicium facere, quoniam filius hominis eſt. Puto nihil
eſſe manifeſtius, Nam quia filius dei eſt æqualis patri,
non accepit hanc poteſtatem iudicij faciendi, ſed ha-
bet illam cum patre in occulto. Accepit autem illam,
vt boni & mali eum videant iudicantem, quia filius
hominis eſt. Viſio quippe filij hominis exhibebitur &
Matth.5. malis. Nam viſio formæ dei non niſi mundis corde,
quia ipſi deum videbunt, id eſt, ſolis piis exhibebitur:
quorum dilectioni hoc ipſum promittit, quia ſeipſum
Ioan.5. oſtendet illis. Et ideo vide quid ſequatur. Nolite mi-
rari hoc, inquit. Quid nos prohibet mirari, niſi illud
quod reuera miratur omnis qui non intelligit, vt ideo
diceret patrem dediſſe ei poteſtatem iudicium facere,
B quia filius hominis eſt, cum magis quaſi hoc expecta-
retur, vt diceret, quoniam filius dei eſt. Sed quia filium
dei ſecundum id quod in forma dei æqualis eſt patri
videre iniqui non poſſunt, Oportet autem vt iudicem
viuorum & mortuorum, coram quo iudicabuntur, &
Ibidem. iuſti videant & iniqui. Nolite, inquit, hoc mirari, quo-
niam veniet hora in qua omnes qui in monumentis
ſunt audient vocem eius, & prodient qui bona geſſe-
runt, in reſurrectionem vitæ, qui autem mala geſſerũt,
in reſurrectionem iudicij. Ad hoc ergo oportebat vt
ideo acciperet hanc poteſtatem, quia filius hominis eſt,
vt reſurgentes omnes viderent eum in forma in qua
videri ab omnibus poteſt: ſed alij ad damnationem,
alij ad vitam æternam. Quæ eſt autem vita æterna, ni-
ſi illa viſio quæ non conceditur impiis? vt cognoſcant
Ioan.17. te, inquit, vnum verum deum, & quem miſit Ieſum
Chriſtum. Quo modo & ipſum Ieſum Chriſtum, niſi
quemadmudum vnum verum deum qui oſtendet ſe-
ipſum illis. Non quo modo oſtendet ſe etiam punien-
dis in forma filij hominis: ſecundum illam viſionem
C bonus eſt, ſecundum quam viſionem deus apparet
Pſal.72. mundis corde, quoniam qoàm bonus deus Iſraël re-
ctis corde. Quando autem iudicem videbunt mali,
non eis videbitur bonus, quia non ad eum gaudebunt
Apoca.1. corde, ſed tunc ſe plangent omnes tribus terræ, in nu-
mero vtique omnium malorum & infidelium. Prop-
ter hoc etiam illi qui eum dixerat magiſtrum bonum,
quærens ab eo conſilium conſequendæ vitæ æternæ, re-
Matth.19. ſpondit. Quid me interrogas de bono, nemo bonus ni-
ſi vnus deus: cum & hominem alio loco dicat bonum
Matth.12. ipſe dominus. Bonus homo, inquit, de bono theſauro
cordis ſui profert bona: & malus homo de malo the-
ſauro cordis ſui profert mala. Sed quia ille vitam æ-
ternam quærebat: vita autem æterna eſt in illa con-
templatione, qua non ad pœnam videtur deus, ſed ad
Matth.19. gaudium ſempiternum. Et non intelligebat cum quo
loquebatur, qui tantummodo eum filium hominis ar-
bitrabatur, Quid me interrogas, inquit, de bono? id eſt,
iſtam formam quam vides, quid interrogas de bono,
& vocas me ſecũdum quod vides magiſtrum bonum?
Hæc forma filij hominis eſt, hæc forma accepta eſt,
hæc forma apparebit in iudicio, non tantum iuſtis, ſed
& impiis, & huius formæ viſio non erit in bonum eis
Philip.2. qui male agunt. Eſt autem viſio formæ meæ in qua cum

eſſem, nõ rapinam arbitratus ſum eſſe æqualis deo: ſed D
vt hanc acciperem meipſum exinaniui. Ille ergo vnus
deus pater & filius & ſpiritus ſanctus, qui non appare-
bit niſi ad gaudium quod non auferetur à iuſtis. Cui
gaudio futuro ſuſpirat qui dicit, Vnam petij à domi- Pſal.26.
no hanc requiram, vt inhabitem in domo domini per
omnes dies vitæ meæ, vt contempler delectationem
domini. Vnus ergo deus ipſe eſt ſulus bonus, ob hoc,
quia nemo eum videt ad luctum & planctum, ſed tan-
tum ad ſalutem & læticiam veram ſecundum illam for
mam ſi me intelligis, bonus ſum. Si autem ſecundum
hanc ſolam, quid me interrogas de bono, ſi inter illos Matth.19.
es qui videbunt in quem pupugerunt, & ipſa viſio ma- Zacha.12.
lum eis erit, qua pœnalis erit. Ex iſta ſententia dixiſ-
ſe dominum, quid me interrogas de bono, nemo bo-
nus niſi vnus deus. His documentis quæ commemo-
raui probabile eſt, quia illa viſio dei qua contemplabi-
mur incommutabilem atque humanis oculis inuiſibi-
lem dei ſubſtãtiam quæ ſolis ſanctis promittitur, quam
dicit Apoſtolus Paulus. Facie ad faciem: & de qua di- 1.Corin.13.
cit Apoſtolus Ioannes, Similes ei erimus quoniam vi- 1.Ioan.3.
debimus eum ſicuti eſt: & de qua dicitur, Vnam petij E
à domino hanc requiram vt contempler delectatio- Pſal.26.
nem domini: & de qua dicit ipſe dominus. Et ego di-
ligam eum, & oſtendam meipſum illi, & propter quam Ioan.14.
ſolam fide corda mundamus, vt ſimus beati mundi-
cordes, quoniam ipſi deum videbunt, & ſi qua alia de Matth.5.
iſta viſione dicta ſunt, quæ copioſiſſime ſparſa per om-
nes ſcripturas inuenit quiſquis ad eam quærendam
oculum amoris intendit: ſola eſt ſummum bonum
noſtrum, cuius adipiſcendi cauſa præcipimur agere
quicquid recte agimus. Viſio verò illa filij hominis
quæ prænunciata eſt, cum congregabuntur omnes gen
tes ante eum, & dicent ei, Domine quando te vidi- Matth.25.
mus eſurientem & ſitientem & cætera. nec bonum e-
rit impiis qui mittentur in ignem æternum, nec ſum-
mum bonum erit iuſtis. Adhuc enim vocat eos ad re-
gnum quod eis paratum eſt ab initio mundi. Sicut e-
nim illis dicet, Ite in ignem æternum: ita iſtis, Veni- Ibidem.
te benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis re-
gnum. Et ſicut ibunt illi in combuſtionem æternam,
ſic iuſti in vitam æternam. Quid eſt autem vita æter- Ioan.17.
na, niſi vt cognoſcant te, inquit, vnum verum deum, F
& quem miſiſti Ieſum Chriſtum? Sed iam in ea clari-
tate de qua dicit patri, quam habui apud te priuſquam
mundus fieret. Tunc enim tradet regnum deo & pa- 1.Cor.15.
tri, vt intret ſeruus bonus in gaudium domini ſui, &
abſcondat eos quos poſſidet deus in abſcondito vul- Pſal.30.
tus ſui à conturbatione hominum: eorum ſcilicet qui
tunc conturbabuntur audientes illam ſententiam: à Pſal.111.
quo auditu malo iuſtus non timebit, ſi modo prote-
gatur in tabernaculo, id eſt, in fide recta catholicæ
Eccleſiæ, à contradictione linguarum, id eſt, à calum-
niis hæreticorum. Si vero eſt alius intellectus verbo-
rum domini quibus ait, Quid me interrogas de bo- Matth.19.
no, nemo bonus niſi vnus deus: dum tamen non ideo
credatur maioris bonitatis eſſe patris quàm filij ſub-
ſtantia, ſecundum quam verbum eſt, per quod facta Ioan.1.
ſunt omnia, nihilque abhorreat à ſana doctrina: ſecu-
ri vtamur, non vno tantum, ſed quotquot reperiri po-
tuerint. Tanto enim fortius conuincuntur hæretici,
quanto plures exitus patent ad eorum laqueos euitan-
dos. Sed ea quæ adhuc conſideranda ſunt, ab alio pe-
tamus exordio,

G

DIVI AVRELII AVGVſtini de Trinitate Liber Secundus.

PROOEMIVM.

CVM homines deum quærũt, & ad
intelligentiam Trinitatis pro captu infirmitatis humanæ animũ intendunt, experti difficultates laborioſas, ſiue in ipſa acie mentis conantes intueri inacceſſibilem lucẽ, ſiue in ipſa multiplici & multimoda locutione literarum ſacrarum, vbi mihi non videtur niſi atteri anima, vt Chriſti gratia glorificata dul-
*al. dilucceſcat. ceſcat *, cum ad aliquid certũ diſcuſſa omni ambiguitate peruenerunt, facillimè debent ignoſcere errantibus in tanti perueſtigatione ſecreti. Sed duo ſunt quæ in errore hominum difficillime tolerãtur, præſumpno priuſquã veritas pateat: & cum iam patuerit præſump-
Pſal. 5. tæ defenſio falſitatis. A quibus duobus vicijs nimis inimicis inuentioni veritatis, & tractationi diuinorũ ſan-
H ctorumq; librorum, ſi me, vt precor & ſpero, deus defenderit atque munierit ſcuto bonæ voluntatis ſuæ, & gratia miſericordiæ ſuæ, non ero ſegnis ad inquirendam ſubſtantiam dei, ſiue per ſcripturam eius, ſiue per creaturam. Quæ vtraque nobis ad hoc proponitur intuenda, vt ipſe quæratur, ipſe diligatur, qui & illam inſpirauit, & iſtam creauit. Nec trepidus ero ad proferendam ſententiam meam, in qua magis amabo inſpici à rectis, quàm timebo morderi à peruerſis. Gratanter enim ſuſcipit oſculum columbinum pulcherrima & modeſtiſſima charitas: dentem autem caninum vel euitat cautiſſima humilitas, vel retundit ſolidiſſima veritas. Magiſq; optabo à quolibet reprehendi, quàm ſiue ab errante, ſiue ab ambulante laudari. Nullus enim reprehenſor formidandus eſt amatori veritatis. Etenim aut inimicus reprehenſurus eſt, aut amicus. Si ergo inimicus inſultat, ferendus eſt. Amicus autem ſi errat docendus, ſi docet audiendus. Laudator vero & errans cõfirmat errorem,
Pſal. 140. & adulans illicit in errorem. Emendabit ergo me iu-
I ſtus in miſericordia & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum.

Triſariam de Chriſto loqui vidẽtur ſcripturæ. Cap. I. Quamobrem quanquam firmiſſime teneamus de domino noſtro Ieſu Chriſto, & per ſcripturas diſſeminatam, & à doctis catholicis earundem ſcripturarum tractatoribus demonſtratam tanquam canonicam regulam, quo
Philip. 2. modo intelligatur dei filius & æqualis patri ſecundum dei formam in qua eſt, & minor patre ſecundum ſerui formam quam accepit, in qua forma non ſolum patre, ſed & ſpiritu ſancto, neque hoc tantum, ſed etiam ſeipſo minor inuẽtus eſt, non ſeipſo qui fuit, ſed ſeipſo qui eſt, quia forma ſerui accepta, formam dei non amiſit, ſicut ſcripturarum quæ in ſuperiore libro commemorauimus teſtimonia docuerunt. Sunt tamen quædam in diuinis eloquijs ita poſita vt ambiguum ſit ad quam potius regulam referantur: vtrum ad eam qua intelligimus minorẽ filium in aſſumpta creatura: an ad eam qua intelligimus, non quidem minorem eſſe filium, ſed æqualem patri, tamen ab illo hunc eſſe deum de deo, lumen de lumine. Filium quippe dicimus deum de deo, patrem autem deum tantum, non de deo. Vnde manifeſtum eſt quòd filius habeat alium de quo ſit & cui filius ſit, pater autem nõ filium de quo ſit habeat, ſed tantum cui pater ſit. Omnis enim filius de patre eſt quod eſt, & patri filius eſt. Nullus autẽ pater de filio eſt quod eſt, ſed filio pater eſt. Quædam enim ita ponuntur in K
ſcripturis de patre & filio vt indicent vnitatẽ æqualitatemq; ſubſtãtiæ, ſicuti eſt, Ego & pater vnum ſumus. Et, Ioan. 10.
Cum in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe Philip. 2.
æqualis deo: & quæcũq; talia ſunt. Quædam vero ita vt minorem oſtendant filium propter formã ſerui, id eſt, propter aſſumptam creaturã mutabilis humanæq; ſubſtantiæ, ſicuti eſt quod ait, Quoniã pater maior me eſt. Ioan. 14.
Et, Pater non iudicat quenquã, ſed omne iudicium de- Ioan. 5.
dit filio. Nam paulopoſt conſequẽter ait, Et poteſtatem dedit ei iudiciũ facere, quoniã filius hominis eſt. Quædam porrò ita, vt nec minor nec æqualis oſtẽdatur, ſed tantum quod de patre ſit intimetur: vt eſt illud, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio vitam habere in ſemetipſo. Et illud, Neq; enim poteſt filius à ſe facere quicquã, niſi quod viderit patrem faciẽtem. Quod ſi propterea dictum acceperimus, quia in forma accepta ex creatura minor eſt filius: conſequens erit vt prior pater ſuper aquas ambulauerit, aut alicuius alterius cæci
Matth. 14. nati de ſputo & luto oculos aperuerit, & cætera. quæ fi-
Ioan. 9. lius in carne apparẽs inter homines fecit: vt poſſet ea facere qui dixit, nõ poſſe filium à ſe facere quicquam, niſi
L quod viderit patrem facientem. Quis autem vel delirus ita ſentiat? Reſtat ergo vt hæc ideo dicta ſint, quia incommutabilis eſt vita filij ſicut & patris, & tamen de patre eſt: & inſeparabilis eſt operatio patris & filij, ſed tamen ita operari, filio de illo eſt, de quo ipſe eſt, id eſt, de patre. Et ita videt filius patrem, vt quo eum videt, hoc ipſo ſit filius. Non enim aliud illi eſt eſſe de patre, id eſt, naſci de patre, quàm videre patrẽ, aut alius videre operantẽ quàm pariter operari: ſed ideo non à ſe quia non eſt à ſe. Et ideo quæ viderit patrẽ facientem hæc eadem Ioan. 5.
facit & filius ſimiliter, quia de patre eſt. Neq; enim alia ſimiliter, ſicut pictor alias tabulas pingit, quemadmodum alias ab alio pictas videt: nec eadem diſſimiliter, ſicut corpus eaſdem literas exprimit, quas animus cogitauit: ſed quæcunque, inquit, pater facit, hæc eadem filius facit ſimiliter. Et hæc eadem dixit & ſimiliter, ac per hoc inſeparabilis & par eſt operatio patri & filio, ſed à patre eſt filio. Ideo non poteſt filius à ſe facere quicquã, niſi quod viderit patrem facientem. Ex hac ergo regula M
qua ita loquuntur ſcripturæ, vt non alium alio minorẽ, ſed tantum velint oſtẽdere quis de quo ſit, nonnulli eũ ſenſum conceperunt, tanquam minor filius diceretur. Quidam autem noſtri indoctiores, & in his minime eruditi, dum hæc ſecundum formam ſerui conantur accipere, & eos rectus intellectus non ſequitur, perturbantur. Quod ne accidat, tenenda eſt hæc regula, qua non minor eſt filius, ſed quòd de patre ſit innmatur: quibus verbis, non inæqualitas, ſed natiuitas eius oſtenditur.

Sunt ergo quædam in ſanctis libris, vt dicere cœperam, ita poſita vt ambiguum ſit quònam referenda ſint: *De primo modo. Cap. II.* vtrum ad illud quod propter aſſumptam creaturam minor eſt filius: an ad illud, quòd quamuis æqualis, tamen quia de patre ſit indicatur. Et mihi quidem videtur, ſi eo modo ambiguum eſt, vt explicari diſcernique nõ poſſit, ex vtraque regula ſine periculo poſſe intelligi, ſicut eſt quod ait, Mea doctrina nõ eſt mea, ſed eius qui me miſit. Ioan. 7.
Nam & ex forma ſerui poteſt accipi, ſicut iam in libro ſuperiore tractauimus, & ex forma dei in qua ſic æ- *Supra li. 1. cap. 12.*
qualis eſt patri, vt tamen de patre ſit. In dei quippe forma, ſicut non eſt aliud filius, aliud vita eius, ſed ipſa vita filius eſt: ita non eſt aliud filius, aliud doctrina eius, ſed ipſa doctrina filius eſt. Ac per hoc ſicut id quod di- Ioan. 5.
ctum eſt, dedit filio vitam: non aliud intelligitur quàm

genuit

A genuit filium qui eſt vita: ſic etiam cum dicitur, Dedit
filio doctrinam, bene intelligitur, genuit filium qui eſt
Ioan.7. doctrina: vt quod dictũ eſt, Mea doctrina non eſt mea,
ſed eius qui me miſit, ſic intelligatur, ac ſi dictum ſit, ego
Idem de ſpiritu ſancto. non ſum à meipſo, ſed ab illo qui me miſit. Nam &
de ſpiritu ſancto, de quo non eſt dictũ, Semetipſum exi-
Cap. III. naniuit formã ſerui accipiens, ait tamen ipſe dominus,
Philip.2. Cum autẽ venerit ipſe ſpiritus veritatis, docebit vos om
Ioan.16. nem veritatẽ. Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quę-
cunq; audiet loquetur, & quæ ventura ſunt annunciabit
vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & an-
nunciabit vobis, Poſt hæc verba, niſi continuo ſecutus
dixiſſet, Omnia quæcunq; habet pater mea ſunt, prop-
terea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis:
crederetur fortaſſe ita natus de Chriſto ſpiritus ſanctus,
Ioan.7. quemadmodũ ille de patre. De ſe quippe dixerat, Mea
doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. De ſpiritu
Ioan.16. autẽ ſancto, Non enim loquetur à ſemetipſo, ſed quæ-
cũq; audiet, loquetur: quia de meo accipiet & annũcia-
bit vobis. Sed quia reddidit cauſam cur dixerit, de meo
B accipiet, ait enim, Omnia quæcunque habet pater mea
ſunt, propterea dixi, quia de meo accipiet: reſtat ergo vt
intelligatur etiam ſpiritus ſanctus de patre habere ſicut
& filius. Quo modo? niſi ſecundum id quod ſupra dixi-
Ioan.15. mus, Cum autem venerit paracletus quem ego mittam
vobis à patre, ſpiritum veritatis qui à patre procedit, ille
teſtimonium perhibebit de me. Procedẽdo itaq; à patre
dicitur non loqui à ſemetipſo: & ſicut nõ ex eo fit vt mi
Ioan.5. nor ſit filius quia dixit, Nõ poteſt filius à ſe facere quic-
quã, niſi quod viderit patrem facientem: non enim hoc
ex forma ſerui dixit, ſed ex forma dei, ſicut iam oſtendi-
mus: hæc autem verba non indicãt quòd minor ſit, ſed
quod de patre ſit: Ita nõ hinc efficitur vt minor ſit ſpiri-
Ioan.16. tus ſanctus, quia dictum eſt de illo, Non enim loquetur
à ſemetipſo, ſed quæcunq; audiet, loquetur: Secundum
hoc enim dictum eſt, quòd de patre procedit. Cum ve-
Infra li.15. cap.25. ro & filius de patre ſit, & ſpiritus ſanctus à patre proce-
dat, cur nõ ambo filij dicantur, nec ambo geniti, ſed il-
le vnus filius vnigenitus, hic autem ſpiritus ſanctus, nec
filius, nec genitus, quia ſi genitus vtiq; filius, alio loco ſi
deus donauerit, & quantum donauerit diſſeremus.

Perſonæ inuicẽ quo modo ſe glorificent. Veruntamen hic euigilent, ſi poſſunt, qui hoc etiã
ſibi ſuffragari putauerunt, quaſi ad demonſtrandum pa
trem filio eſſe maiorem, quia dixit filius, Pater clarifica
C me, & ecce ſpiritus ſanctus clarificat eum. Nunquid nã
Cap. IIII. & ipſe maior eſt filio? Porrò autem ſi propterea ſpiritus
Ioan.17. ſanctus clarificat filium, quia de filij accipiet, & ideo de
Ioan.16. eius accipiet, quia omnia quę habet pater ipſius ſunt, ma
niſeſtum eſt, quia cum ſpiritus ſanctus glorificat filium,
pater glorificat filium. Vnde cognoſcitur quòd omnia
quæ habet pater, non tantum filij, ſed etiã ſpiritus ſancti
ſunt, quia potens eſt ſpiritus ſanctus glorificare filium,
quem glorificat pater. Quòd ſi ille qui glorificat, eo quẽ
glorificat maior eſt, ſinant vt æquales ſint qui ſeinuicẽ
Ioan.17. glorificãt, Scriptum eſt autẽ quòd & filius glorificet pa-
trem. Ego te, inquit, glorificaui ſuper terrã. Sanè caueãt
ne putetur ſpiritus ſanctus maior ambobus, quia glorifi
cat filium quẽ glorificat pater, ipſum autem nec à patre
Mitti filius et ſpiritus ſanctus quo modo dicitur. nec à filio ſcriptum eſt glorificari. Sed in his con-
uicti, ad illud ſe cõuertunt vt dicant, maior eſt qui mit-
tit, quàm qui mittitur. Proinde maior eſt pater filio: quia
filius à patre ſe miſſum aſſidue commemorat. Maior eſt
Cap. V. & ſpiritu ſancto, quia de illo dixit Ieſus, Quẽ mittet pa-
Ioan.14. ter in nomine meo. Et ſpiritus ſanctus vtroque minor
eſt, quia & pater eum mittit ſicut cõmemorauimus, Et

filius cum dixit, Si autem abiero mittam eum ad vos. D
Qua in quæſtione primum quæro, vnde & quo modo *1. ſen. di. 15.*
miſſus ſit filius. Ego, inquit, à patre exiui, & veni in hunc *c. ne autem*
mundum: ergo à patre exire & venire in hunc mun- *mireris.*
dum, hoc eſt mitti. Quid igitur eſt quod de illo idem *Ioan.16.*
ipſe Euangeliſta dixit, In hoc mundo erat, & mundus *Ioan.1.*
per eum factus eſt, & mundus eum non cognouit? De-
inde coniungit, In ſua propria venit. Illuc vtiq; miſſus
eſt, quò venit. Ac ſi in hunc mundum miſſus eſt, quia
exiit à patre & venit in hunc mundum, & in hoc mun-
do erat, Illuc ergo miſſus eſt vbi erat, Nã & illud quod *Hiere.23.*
ſcriptum eſt in Propheta deum dicere, Cœlum & ter-
ram ego impleo: ſi de filio dictum eſt, ipſum enim non-
nulli volunt intelligi, vel prophetis vel in prophetis lo-
cutum: quò miſſus eſt niſi illuc vbi erat: Vbique enim e-
rat qui ait, Cœlum & terram ego impleo. Si autem de
patre dictum eſt, vbi eſſe potuit ſine verbo ſuo, & ſine
ſapientia ſua, quæ protẽdit à fine vſque ad finem forti-
ter, & diſponit omnia ſuauiter. Sed neque ſine ſpiritu *Sapien.8.*
ſancto vſquam eſſe potuit. Itaque ſi vbique eſt deus, vbi-
que etiam eſt ſpiritus eius. Illuc ergo & ſpiritus ſanctus E
miſſus eſt vbi erat. Nam & ille qui non inuenit locum *1. ſen. di. 15.*
quò iret à facie dei & dicit, Si aſcendero in cœlum tu *c. ne autem*
ibi es, ſi deſcendero in infernum ades, vbique volens *mireris.*
intelligi præſentem deum, prius nominauit ſpiritum e- *Pſal.138.*
ius. Nam ſic ait, Quo abibo à ſpiritu tuo, & quò à facie *1. ſen. di. 15.*
tua fugiam? Quocirca ſi & filius & ſpiritus ſanctus il- *c. quocirca.*
luc mittitur vbi erat, quærendum eſt quo modo intel-
ligatur iſta miſſio, ſiue filij, ſiue ſpiritus ſancti, Pater e-
nim ſolus, nuſquam legitur miſſus, Et de filio quidem
ita ſcribit Apoſtolus, Cum autem venit plenitudo tem *Gala.4.*
poris miſit deus filium ſuum, factum ex muliere, factum
ſub lege, vt eos qui ſub lege erant redimeret. Miſit, in- *De gratia*
quit, filium ſuum factum ex muliere. Quo nomine quis *noui teſt. ad*
catholicus neſciat, non eum priuationem virginitatis, *Honora. c.2.*
ſed differentiam ſexus Hebræo loquendi more ſignifi- *1. ſen. di. 15.*
care voluiſſe? Cum itaque ait, Miſit deus filium ſuum fa *c. quocirca.*
ctum ex muliere, ſatis oſtendit eo ipſo miſſum filium
quo factus eſt ex muliere. Quòd ergo de deo natus eſt,
in hoc mundo erat. Quòd autem de Maria natus eſt,
in hunc mundum miſſus aduenit. Proinde mitti à pa-
tre ſine ſpiritu ſancto non potuit: non ſolum quia intel
ligitur pater cum eum miſit, id eſt, fecit ex fœmina,
non vtique ſine ſpiritu ſuo feciſſe: verumetiam quòd
manifeſtiſſime atque apertiſſime in Euangelio dicitur F
virgini Mariæ quærẽti ab angelo, quo modo fiet iſtud? *Luca.1.*
ſpiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus altiſſimi ob-
umbrabit tibi, Et matthæus dicit, Inuenta eſt in vtero *Matth.1.*
habens de ſpiritu ſancto, Quanquam & apud Eſaiam *Eſaia.48.*
Prophetam ipſe Chriſtus intelligitur de aduentu ſuo fu *1. ſen. di. 15.*
turo dicere, Et nunc dominus miſit me & ſpiritus eius. *ca. & quòd*
Fortaſſe aliquis cogat, vt dicamus etiam à ſeipſo miſ- *à ſpũ ſãcto.*
ſum eſſe filium, quia ille Mariæ conceptus & partus o- *1. ſen. di. 15.*
peratio trinitatis eſt, qua creante omnia creantur. Et *c. quod aũt.*
quo modo iam, inquit, pater eum miſit ſi ipſe ſe miſit?
Cui primum reſpondeo quærens, vt dicat ſi poteſt, quo
modo pater eum ſanctificauit ſi ſe ipſe ſanctificauit?
Vtrunque enim idem dominus ait, Quem pater, inquit, *Ioan.10.*
ſanctificauit & miſit in hunc mundum, vos dicitis, quia
blaſphemat, quoniam dixi filius dei ſum. Alio autem
loco ait, Et pro eis ſanctifico meipſum. Item quæro quo *Ioan.17.*
modo eum pater tradidit, ſi ipſe ſe tradidit? Vtrunque
enim dicit Apoſtolus Paulus, Qui filio, inquit, proprio *Roma.8.*
non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum. *3. ſen. di. 20*
Alibi autem de ipſo ſaluatore ait, Qui me dilexit, & *c. Chriſtus.*

 tradidit *Gala.2.*

G tradidit ſeipſum pro me. Credo reſpődebit, ſi hæc pro-
be ſapit, quia vna voluntas eſt patris & filij, & inſepa-
rabilis operatio. Sic ergo intelligat illam incarnatio-
nem, & ex virgine natiuitatem, in qua filius intelligi-
tur miſſus vna eadèmque operatiooe patris & filij inſe-
parabiliter eſſe factam, non vtique inde ſeparato ſpiri-
Matth.1. tu ſancto, de quo aperte dicitur, Inuenta eſt in vtero ha
bens de ſpiritu ſancto. Nam etiam ſi ita quæramus, eno-
datius fortaſſis quod dicimus apparebit, quo modo mi-
Gala.4. ſit deus filium ſuum: Iuſſit vt veniret, atque ille iuben-
ti obtemperans venit, an rogauit, an tantummodo ad-
monuit? Sed quodlibet horum ſit, verbo vtique factum
1.ſenten.di. eſt. Dei autem verbum, ipſe eſt dei filius. Quapropter
15.ca. quod cum eum pater verbo miſit, à patre & verbo eius factum
autem. eſt vt mitteretur. Ergo à patre & filio miſſus eſt idem
filius, quia verbũ patris eſt ipſe filius. Quis enim ſe tam
ſacrilega induat opinione, vt putet temporale verbum
à patre factũ eſſe, vt æternus filius mitteretur, & in car-
Ioan.1. ne appareret ex tempore? Sed vtique in ipſo dei verbo
quod erat in principio apud deum, & deus erat, in ipſa
ſcilicet ſapientia dei ſine tempore erat, quo tempore il-
H lum in carne apparere oporteret. Itaque cum ſine vllo
initio temporis in principio eſſet verbum, & verbum eſ
ſet apud deum, & deus eſſet verbum: quæ ſioe vllo tem-
pore in ipſo verbo erat, quo tempore verbum caro fie-
ret & habitaret in nobis. Quæ plenitudo temporis cum
Gala.4. veniſſet, miſit deus filium ſuum, factum ex muliere: id
eſt, factum in tempore, vt incarnatum verbum homi-
nibus appareret, quod in ipſo verbo ſine tempore erat,
in quo tempore fieret. Ordo quippe temporum in æter
1.ſen.di.15. na dei ſapientia ſine tempore eſt. Cum itaque hoc à pa-
c. hic quæ- tre & filio factum eſſet, vt in carne filius appareret, con-
ritur cur. gruenter dictus eſt miſſus ille qui in ea caroe apparuit,
miſiſſe autem ille qui in ea non apparuit. Quoniam illa
quæ coram corporeis oculis foris geruntur, ab interio-
re apparatu naturæ ſpiritalis exiſtunt: propterea conue-
nienter miſſa dicuntur. Forma porrò illa ſuſcepti ho-
1.ſen.di.15. minis, filij perſona eſt, non etiam patris. Quapropter
c.quod aũt. pater inuiſibilis vnà cum filio ſecum inuiſibili, eundem
filium viſibilem faciendo, miſiſſe eum dictus eſt: qui
ſi eo modo viſibilis fieret, vt cum patre inuiſibilis eſſe
deſiſteret, id eſt, ſi ſubſtantia inuiſibilis verbi in crea-
I turam viſibilem mutata & tranſiens verteretur, ita miſ-
ſus à patre intelligeretur filius, vt tantum miſſus non
etiam cum patre mittens inueniretur, Cum vero ſic ac-
cepta eſt forma ſerui, vt maneret incommutabilis for-
ma dei, manifeſtum eſt, quòd à patre & filio non appa-
rentibus factum ſit quod appareret in filio, id eſt, vt ab
inuiſibili patre cum inuiſibili filio, idem ipſe filius vi-
Ioan.8. ſibilis mitteretur. Cur ergo ait: Et à meipſo non veni?
1.ſen.di.15. Iam hoc ſecundum formam ſerui dictum eſt, ſecun-
c.ſed adhoc dum quam dictum eſt, Ego non iudico quenquam. Si
Ioan.8. ergo miſſus dicitur inquantum apparuit foris in crea-
1.ſen.di.16. tura corporali, qui intus in natura ſpiritali oculis mor-
c.& primo. talium ſemper occultus eſt, iam in promptu eſt intel-
ligere etiam de ſpiritu ſancto cur miſſus & ipſe dica-
tur. Facta eſt enim quædam creaturæ ſpecies ex tempo-
Matth.3. re in qua viſibiliter oſtenderetur ſpiritus ſanctus: ſiue
Acto.2. cum in ipſum dominum corporali ſpecie velut colum-
ba deſcendit: ſiue cum decem diebus peractis poſt eius
aſcenſionem, die pentecoſtes factus eſt ſubito de cœlo
ſonus quaſi ferretur flatus vehemens, & viſæ ſunt illis
linguæ diuiſæ tanquã ignis, qui & inſedit ſuper vnum-
quenq; eorum. Hæc operatio viſibiliter expreſſa, & ocu-
lis oblata mortalibus, miſſio ſpiritus ſancti dicta eſt: nõ
ſta vt appareret eius ipſa ſubſtantia, qua & ipſe inuiſibi- K
lis & incommutabilis eſt, ſicut pater & filius: ſed vt ex-
terioribus viſis hominũ corda commota, à tẽporali ma
nifeſtatiooe venientis, ad occultam æternitatẽ ſemper
præſentis cõuerterentur. Ideo autem nuſquã ſcrip- *Deus variè*
tum eſt quòd deus pater maior ſit ſpiritu ſancto, vel ſpi *aſſumit cre-*
ritus ſanctus minor deo patre, quia nõ ſic eſt aſſumpta *aturã.C.VI*
creatura, io qua appareret ſpiritus ſanctus, ſicut aſſump- *1 ſen.di.16.*
tus eſt filius hominis, in qua forma ipſius verbi dei per- *c.ſed prius.*
ſona præſentaretur: non vt haberet verbum dei, ſicut a-
lij ſapientes ſancti, ſed præ participibus ſuis. Non vtiq;
quòd amplius habebat verbum dei, vt eſſet quàm cęteri
excellentiore ſapientia, ſed quòd ipſum verbum erat.
Aliud eſt enim verbum in carne, aliud verbum caro, id
eſt, aliud eſt verbum in hooine, aliud verbũ homo. Ca-
ro enim pro homine poſita eſt in eo quòd ait, Verbum *Ioan.1.*
caro factum eſt: ſicut & illud, Et videbit omnis caro pa- *Luca.3.*
riter ſalutare dei. Non enim ſine anima vel ſine mente,
ſed ita omnis caro, ac ſi diceretur, omnis homo. Non er *1.ſen.di.16.*
go ſic eſt aſſumpta creatura, in qua apparuit ſpiritus ſan *c.ſed prius.*
ctus, ſicut aſſumpta eſt caro illa & humana illa forma
ex virgine Maria. Neque enim columbam beatificauit L
ſpiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, ſibiq; & per-
ſonæ ſuæ in vnitatem habitumq; coniunxit in æternũ.
Haud vero mutabilis & conuertibilis eſt natura ſpiri-
tus ſancti, vt non hæc ex creatura fierent, ſed ipſe in il-
lud atque illud mutabiliter verteretur, ſicut aqua in gla-
ciem. Sed apparuerũt iſta ſicut opportune apparere de-
buerunt, creatura ſeruiente creatori, & ad nutum eius
incommutabiliter in ſeipſo permanentis, ad eum ſigni-
ficandum & demonſtrandum, ſicut & ſignificari & de-
monſtrari mortalibus oportebat, mutata atque conuer
ſa. Proinde quanquam illa columba ſpiritus dicta ſit, *Matth.3.*
& de illo igne cum diceretur, Viſæ ſunt illis, inquit, lin- *Acto.2.*
guę diuiſæ velut ignis, qui & inſedit ſuper vnumquenq;
eorum, & cœperũt loqui linguis, quemadmodum ſpiri-
tus dabat eis pronunciare, vt oſtenderet per illum ignẽ
ſpiritum demonſtratum, ſicut per columbam, non ta-
men ita poſſumus dicere ſpiritum ſanctum, & deum &
columbam, aut & deum & ignem, ſicut dicimus filium
& deum & hominem: nec ſicut dicimus filium agnum
dei, nõ ſolum Ioanne baptiſta dicente, Ecce agnus dei: *Ioan.1.*
ſed etiam Ioanne Euangeliſta vidente agnum occiſum M
in Apocalypſi. Illa quippe viſio Prophetica oon eſt ex- *Apoca.5.*
hibita oculis corporeis per formas corporeas, ſed in ſpi
ritu per ſpiritales imagines corporum, Columbam ve-
ro illam & ignem oculis viderunt, quicunque viderũt:
quanquam de igne diſceptari poteſt, vtrum oculis, an
ſpiritu viſus ſit, propter verba ſic poſita: Non enim ait, *Acto.2.*
Viderunt linguas diuiſas velut ignem, ſed viſæ ſunt eis.
Non autem ſub eadem ſignificatione ſolemus dicere,
viſum eſt mihi, qua dicimus, vidi. Et in illis quidem ſpi
ritalibus viſis imaginum corporalium ſolet dici, & vi-
ſum eſt mibi, & vidi. In iſtis vero quæ per expreſſam
corporalem ſpeciem oculis demonſtrantur, non ſolet
dici, viſum eſt mihi, ſed vidi. De illo ergo igne poteſt
eſſe quæſtio, quo modo viſus ſit, vtrum intus in ſpiritu
tanquam foris, an vere foris coram oculis carnis. De
illa vero columba quę dicta eſt corporali ſpecie deſcen
diſſe, nullus vnquã dubitauit, quòd oculis viſa ſit. Nec
ſicut dicimus filium petram, ſcriptum eſt enim, Petra
erat Chriſtus, ita poſſumus dicere, ſpiritum columbam *1.Cor.10.*
vel ignem. Illa enim petra iam erat in creatura, & per
actionis modum nuncupata eſt nomine Chriſti quem
ſignificabat: ſicut lapis ille, quem Iacob poſuit ad caput, *Gene.28.*
etiam

A etiam vnctionem ad ſignificãdum dominum aſſump-
Gene.18. ſit, Sicut Iſaac Chriſtus erat, cum ad ſe immolandum
ligna portabat. Acceſsit iſtis actio quædam ſignificati-
ua iam exiſtentibus: non autem ſicut illa columba &
ignis ad hæc tantummodo ſignificanda repente exti-
Exo.3. terunt. Magis iſta ſimilia mihi videntur flammæ illi
quæ in rubo apparuit Moyſi,& illi columnæ quam po-
Exo.13. pulus in eremo ſequebatur, & fulguribus & tonitruis
Exo.19. quæ fiebant cum lex daretur in monte. Ad hoc enim
corporalis rerum illarum extitit ſpecies, vt aliquid ſi-
Dubitatio de apparitionibus diuinis. gnificaret atque præteriret. Propter has ergo cor-
porales formas,quæ ad eum ſignificandum,& ſicut hu-
manis ſenſibus oportebat demonſtrandum tempora-
liter extiterunt, miſſus dicitur etiam ſpiritus ſanctus:
Cap.VII. non tamen minor patre dictus eſt, ſicut filius propter
formam ſerui: quia illa forma ſerui inhæſit ad vnita-
tem perſonæ: illæ vero corporales ſpecies ad demon-
ſtrandum quòd opus fuit ad tempus apparuerũt, & eſ-
ſe poſtea deſtiterũt, Cur ergo non & pater dicitur miſ-
Exo.3. ſus per illas ſpecies corporales, ignem rubi, & colum-
Exo.19. nam nubis vel ignis, & fulgura in monte, & ſi qua ta-
B lia tunc apparuerunt, cum eum coram patribus locu-
tum,teſte ſcriptura didicimus,ſi per illos creaturæ mo-
dos & formas corporaliter expreſſas, & humanis aſpe-
ctibus præſentatas ipſe demonſtrabatur? Si autem fi-
lius per ea demonſtrabatur, cur tanto poſt dicitur miſ-
ſus, cum ex fœmina factus eſt? ſicut Apoſtolus dicit,
Galat 4. Cum autem venit plenitudo temporis, miſit deus filiũ
ſuum factum ex muliere: quandoquidem & antea mit-
tebatur, cum per illas creaturæ mutabiles formas pa-
tribus apparebat. Aut ſi non rectè poſſet dici miſſus, ni-
Ioan.1. ſi cum verbum caro factum eſt, cur miſſus dicitur ſpi-
ritus ſanctus,cuius nulla talis incorporatio facta eſt? Si
vero per illa viſibilia quæ in lege & Prophetis com-
mendantur, nec pater, nec filius, nec ſpiritus ſanctus
oſtendebatur, cur etiam ipſe nunc dicitur miſſus, cum
illis modis & antea mitteretur? In huius perplexitate
Infra ca.18 quæſtionis, adiuuante domino, primum quærendum
eſt, vtrum pater, an filius, an ſpiritus ſanctus: an aliquã-
do pater, aliquando filius, aliquãdo ſpiritus ſanctus, an
C ſine vlla diſtinctione perſonarum, ſicut dicitur deus
vnus & ſolus, id eſt, ipſa trinitas per illas creaturæ for-
2.ſen.di. 8. ca.ſed vbi. mas patribus apparuerit. Deinde quodlibet horum in-
uentum viſumve fuerit, vtrum ad hoc opus tãtummo-
do creatura formata ſit, in qua deus ſicut tũc oportuiſ-
Infra lib.3. cap.1. ſe ipſe iudicauit, humanis oſtenderetur aſpectibus: an
angeli qui iam antea erant ita mittebantur, vt ex per-
ſona dei loquerentur, aſſumentes corporalem ſpeciem
de creatura corporea, in vſum miniſterij ſui, ſicut cuiq;
opus eſſet: aut ipſum corpus ſuum cui non ſubduntur,
ſed ſubditum regunt, in ſpecies quas vellẽt accommo-
datas atque aptas actionibus ſuis mutantes atque vertẽ-
tes ſecundum attributam ſibi à creatore potentiam. Po
3.de trinit. cap.1. ſtremo videbimus id quod quærere inſtitueramus, vtrũ
filius, & ſpiritus ſanctus, & antea mittebantur. Et ſi mit-
tebantur, quid inter illam miſsionem, & eam quam
in Euangelio legimus diſtet: an non ſit miſſus aliquis
Matth.3. eorum, niſi cum vel filius factus eſſet ex Maria virgi-
Acto.2. ne, vel cum ſpiritus ſanctus viſibili ſpecie, ſiue in colũ-
Tota trinitas inuiſibilis.Ca.VIII ba, ſiue in igneis linguis apparuit. Omittamus igi-
tur eos qui nimis carnaliter naturam verbi dei atque
ſapientiam quæ in ſeipſa manẽs innouat omnia, quam
Sap.7. vnicum dei filium dicimus, non ſolum mutabilem, ve-
rumetiam viſibilem eſſe putauerunt. Hi enim multum
craſſum cor diuinis rebus inquirendis audacius, quàm
religioſius attulerunt. Anima quippe cum ſit ſubſtantia D
ſpiritalis, cùmque etiam ipſa facta ſit, nec per alium po-
tuerit fieri, niſi per quem facta ſunt omnia, & ſine quo *Ioan.1.*
factum eſt nihil, quamuis ſit mutabilis, non eſt tamẽ vi-
ſibilis: quod illi de verbo ipſo atque ipſa ſapientia dei,
per quam facta eſt anima, crediderunt, cum ſit illa non
inuiſibilis tantum quod & anima eſt, ſed etiam incom-
mutabilis quod anima non eſt. Eadem quippe incom-
mutabilitas eius commemorata eſt, vt diceretur, in ſe-
ipſa manens innouat omnia. Et iſti quidem ruinam er- *Sap 7.*
roris ſui diuinarum ſcripturarum teſtimoniis quaſi ful-
cire conantes, adhibent Pauli Apoſtoli ſententiam, &
quod dictum eſt de vno ſolo deo, in quo ipſa trinitas
intelligitur, tantum de patre, non & de filio, & de ſpiri-
tu ſancto dictum accipiũt: Regi autem ſeculorum im- *1.Timo.1.*
mortali, inuiſibili, ſoli deo honor & gloria in ſecula ſe-
culorum. Et illud alterum: Beatus & ſolus potẽs rex re- *1.Timo.6.*
gum, & dominus dominãtium, qui ſolus habet immor
talitatem & lucem habitat inacceſsibilem, quam nemo
hominum vidit, nec videre poteſt. Hæc quemadmo-
dum intelligẽda ſint, iam ſatis nos diſſeruiſſe arbitror. E
Verum illi qui iſta non de filio nec de ſpiritu ſan- *Contra eos qui credebãt ſolũ patrẽ immortalẽ & inuiſibilem.*
cto, ſed tantum de patre accipi volunt, dicunt viſibilem
filium, non per carnem de virgine aſſumptam, ſed enĩ
antea per ſeipſum. Nam ipſe, inquiunt, apparuit oculis
patrum. Quibus ſi dixeris: Quo modo ergo viſibilis
per ſeipſum filius, ita & mortalis per ſeipſum filius, vt
conſtet vobis quod tantummodo de patre vultis intel *Cap.IX.*
ligi, quod dictum eſt: Qui ſolus habet immortalitatem. *1.Timo.6.*
Nam ſi propter carnem ſuſceptam mortalis eſt filius,
propter hanc ſinite vt ſit & viſibilis. Reſpondent, nec
propter hanc mortalem ſe filium dicere: ſed ſicut & an-
te viſibilem, ita & ante mortalem. Nam ſi propter car-
nem filium dicunt eſſe mortalem, iam non pater ſine
filio ſolus habet immortalitatem, quia & verbum eius,
per quod facta ſunt omnia, habet immortalitatem.
Neque enim quia carnem aſſumpſit mortalem, ideo
amiſit immortalitatem ſuam. Quandoquidem nec a-
nimæ humanæ hoc accidere potuit vt cum corpore
moreretur, dicente ipſo domino: Nolite timere eos *Matth.10.*
qui corpus occidunt, animam autem nõ poſſunt occi-
dere. Aut vero etiam ſpiritus ſanctus carnem aſſumpſit: F
de quo vtiq; ſine dubio turbabũtur, ſi propter carnem
mortalis eſt filius, quo modo accipiant patrem tãtum-
modo ſine filio & ſine ſpiritu ſancto habere immorta-
litatem, quandoquidem ſpiritus ſanctus non aſſumpſit
carnem. Qui ſi non habet immortalitatem, non ergo
propter carnem mortalis eſt filius. Si autem habet ſpi-
ritus ſanctus immortalitatem, non de patre tantum-
modo dictum eſt, Qui ſolus habet immortalitatem. *1.Timo 6.*
Quocirca ita ſe arbitrantur & ante incarnationem per
ſeipſum mortalem filium poſſe conuincere, quia ipſa
mutabilitas non inconuenienter mortalitas dicitur, ſe-
cundum quam & anima dicitur mori: nõ quia in cor-
pus, vel in aliquam alterã ſubſtantiam mutatur & ver-
titur, ſed in ipſa ſua ſubſtantia quicquid alio modo nũc
eſt aut fuit, ſecundum id quod deſtitit eſſe quod erat,
mortale deprehenditur. Quia itaque, inquiunt, ante-
quam natus eſſet filius dei de virgine Maria, ipſe appa-
ruit patribus noſtris, nõ in vna eademq; ſpecie, ſed mul
tiformiter, aliter atque aliter: & viſibilis eſt per ſeip-
ſum, quia nondum carne aſſumpta, ſubſtantia eius cõ-
ſpicua mortalibus oculis fuit, & mortalis inquantum
mutabilis. Ita & ſpiritus ſanctus, qui aliàs columba,
aliàs ignis apparuit. Vnde non Trinitati, aiunt, ſed
ſingula-

G ſingulariter & proprie patri tantũmodo cõuenit quod
1.Timo.6. dictum eſt: Immortali inuiſibili ſuli deo, & qui ſolus
habet immortalitatem, & lucem inhabitat inacceſsi-
bilem, quem nemo hominum vidit, nec videre poteſt.
Omiſsis ergo iſtis, qui nec animæ ſubſtantiam inuiſibi-
lem noſſe potuerunt, vnde longe remotum ab eis erat
vt noſſent vnius & ſolius dei, id eſt, patris & filij & ſpi-
ritus ſancti, non ſolum inuiſibilem, verum & incom-
mutabilem permanere ſubſtantiam, ac per hoc in ve-
ra & ſyncera immortalitate conſiſtere: nos qui nun-
quam apparuiſſe corporeis oculis deum nec patrem,
nec filium, nec ſpiritum ſanctum dicimus, niſi per ſub-
iectam ſuæ poteſtati corpoream creaturam, in pace ca-
tholica pacifico ſtudio requiramus, parati corrigi, ſi
fraterne ac rectè reprehendimur: parati etiam ſi ab
inimico, vera tamen dicente, mordemur: vtrum indi-
ſcrete deus apparuerit patribus noſtris antequam Chri
ſtus veniret in carne, an aliqua ex trinitate perſona, an
Viſio Abra ſingillatim quaſi per vices. Ac primum in eo quod
hæ ſub Mã ſcriptum eſt in Geneſi, locutum deum cum homine
bra. Ca.X. quem de limo finxerat, ſi excepta figurata ſignificatio-
H ne, vt rei geſtæ fides etiam ad literam teneatur, iſta
tractamus, in ſpecie hominis videtur deus cum homi-
ne tunc locutus. Non quidem expreſſe hoc in libro po-
†lectionis. ſitum eſt, ſed circunſtantia locutionis † id reſonat, ma-
Gene.3. xime in illo quod ſcriptum eſt, vocem dei audiuiſſe
Adam deambulantis in paradiſo ad veſperam, & abſ-
condiſſe ſe in medio ligni quod erat in paradiſo, deó-
que dicenti: Adam vbi es, reſpondiſſe: Audiui vocem
tuam, & abſcondi me à facie tua, quoniam nudus ſum.
Quo modo enim poſsit ad literam intelligi talis dei
ambulatio & collocutio, niſi in ſpecie humana, non vi-
deo. Neque enim dici poteſt vocem ſolam factam vbi
deambulaſſe dictus eſt deus, aut eum qui deambulabat
in loco non fuiſſe viſibilem, cum & Adam dicat quòd
abſconderit ſe à facie dei. Quis ergo erat ille, vtrum
pater, an filius, an ſpiritus ſanctus? An omnino deus in-
diſcrete ipſa Trinitas, in forma hominis homini lo-
quebatur? Contextio quidem ipſa ſcripturæ nuſquam
tranſire ſentitur à perſona ad perſonam, ſed ille vide-
Gene.1. tur loqui ad primum hominem qui dixit: Fiat lux, &
fiat firmamentum, & cætera per illos ſingulos dies,
I quem deum patrem ſolemus accipere, dicentem vt fi-
at quicquid facere voluit. Omnia enim per verbum
ſuum fecit, quod verbum eius vnicum filium eius ſecũ-
dum rectam fidei regulam nouimus. Si ergo deus pa-
ter locutus eſt ad primum hominem, & ipſe deambu-
labat in paradiſo ad veſperã, & ab eius facie ſe in me-
dio ligni paradiſi peccator abſconderat: cur non iam
ipſe intelligatur apparuiſſe Abrahæ & Moyſi, & qui-
bus voluit, & quemadmodum voluit per ſubiectam ſi-
bi commutabilem atque viſibilem creaturam, cum ip-
ſe in ſeipſo atque in ſubſtantia ſua qua eſt, incommu-
tabilis atque inuiſibilis maneat? Sed fieri potuit vt à
perſona ad perſonam occulte ſcriptura tranſiret, &
cum patrem dixiſſe narraſſet: Fiat lux, & cætera quæ
per verbum feciſſe commemoratur, iam per filium
indicaret loqui ad primum hominem, non aperte ex-
plicans hoc, ſed eis qui poſſent intelligendum inti-
mans. Qui ergo habet vires, quibus hoc ſecretum poſ-
ſit mentis acie penetrare, vt ei liquido appareat, vel poſ
ſe etiam patrem, vel non poſſe niſi filium, vel etiam
ſpiritum ſanctum, per creaturam viſibilem humanis
oculis apparere, pergat in hæc ſcrutanda, ſi poteſt,
etiam verbis enuncianda atque tractanda, Res tamen
quantum ad ſcripturæ teſtimonium attinet, vbi deus K
cum homine locutus eſt, quantum exiſtimo occulta
eſt, Quia etiam vtrum ſoleret Adam corporeis oculis
deum videre, non euidenter apparet, cum præſertim
magna ſit quæſtio, cuiuſmodi oculi eis aperti fuerint,
quando vetitum cibum guſtauerunt: Hi enim ante-
quam guſtaſſent, clauſi erant. Illud tamen non temere
dixerim, ſi paradiſum corporalem quendam locum il-
la ſcriptura inſinuat, deambulare ibi deum niſi in ali-
qua corporea forma, nullo modo potuiſſe. Nam & ſo-
las voces factas quas audiret homo, nec aliquam fur-
mam videret, dici poteſt: nec quia ſcriptum eſt, Abſ-
condit ſe Adam à facie dei: continuo ſequitur vt ſole- *Gene.3.*
ret faciem eius videre. Quid ſi eum non quidem vi-
dere ipſe poterat, ſed videri ipſe metuebat ab eo cuius
vocem audierat, & deambulantis præſentiam ſenſe-
rat? Nam & Cain dixit deo, A facie tua abſcondam *Gene.4.*
me: ne ideo fateri cogimur, eum ſolere cernere fa-
ciem dei corporeis oculis, in qualibet forma viſibili,
quamuis de facinore ſuo vocem interrogantis ſecũm-
que loquentis audiſſet. Cuiuſmodi autem loquela tunc *Gene.3.*
deus exterioribus hominum auribus inſonaret, maxi- L
me ad primum hominem loquens, & inuenire diffi-
cile eſt, & non hoc iſto ſermone ſuſcepimus. Verun-
tamen ſi ſolæ voces & ſonitus fiebant, quibus quædam
ſenſibilis præſentia dei, primis illis hominibus præ-
beretur, cur ibi perſonam dei patris non intelligam,
neſcio: quandoquidem eius perſona oſtenditur, & in
ea voce, cum Ieſus in monte coram tribus diſcipulis *Mat.17.*
præfulgens apparuit: & in illa, vbi ſuper baptizatum
columba deſcendit, & in illa vbi ad patrem de ſua cla- *Matt.3.*
rificatione, clamauit, eique reſponſum eſt, Et clarifi- *Ioan.12.*
caui, & iterum clarificabo. Non quia fieri potuit vox
ſine opere filij & ſpiritus ſancti (Trinitas quippe inſe-
parabiliter operatur) ſed quia ea vox facta eſt, quæ ſo-
lius perſonam patris oſtenderet: ſicut humanam il-
lam formam ex virgine Maria Trinitas operata eſt,
ſed ſolius filij perſona eſt. Viſibilem nanque ſolius fi-
lij perſonam, inuiſibilis trinitas operata eſt. Nec nos
aliquid prohibet, illas voces factas ad Adam, non ſo- *Gene.3.*
lum à Trinitate factas intelligere, ſed etiam perſonam
demonſtrantes eiuſdem Trinitatis accipere. Ibi enim M
cogimur, non niſi patris accipere, vbi dictum eſt, Hic *Matt 3.*
eſt filius meus dilectus. Neque enim Ieſus etiam ſpiri-
tus ſancti filius, aut etiam ſuus filius credi aut intelligi
poteſt: & vbi ſonuit, Et clarificaui & iterum clarifica- *Ioan.12.*
bo: non niſi patris perſonam fatemur. Reſponſio quip- *Ioan.17.*
pe eſt ad illam domini vocem qua dixerat, Pater clari-
fica filium tuum, quod non potuit dicere niſi deo patri
tantum, non & ſpiritui ſancto, cuius non eſt filius. Hic
autem vbi ſcriptum eſt, Et dixit dominus deus ad Adã: *Gene.3.*
cur nõ ipſa trinitas intelligatur, nihil dici poteſt. Simi-
liter etiã quod ſcriptum eſt, Et dixit dominus ad Abra-
ham, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de do- *Gene.12.*
mo patris tui: non eſt apertum, vtrum ſola vox facta ſit
ad aures Abrahæ, an & aliquid oculis eius apparuerit.
Paulo poſt autem aliquãto apertius dictum eſt, Et viſus
eſt dominus Abrahæ & dixit illi, Semini tuo dabo ter-
ram hanc. Sed nec ibi expreſſum eſt, in qua ſpecie viſus
ſit ei dominus, aut vtrum pater, an filius, an ſpiritus ſan-
ctus ei viſus ſit. Niſi forte putant ideo filium viſum eſſe
Abrahæ, quia non ſcriptum eſt, viſus eſt ei deus, ſed vi-
ſus eſt ei dominus. Tanquã enim proprie videtur filius
dominus vocari, dicente Apoſtolo, Nã & ſi ſunt qui di *1.Cor.8.*
cantur dij, ſiue in cœlo ſiue in terra, ſicuti ſunt dij mul-
ti &

A ti & domini multi nobis,tamē vnus deus pater,ex quo
omnia,& nos in ipſo, & vnus dominus Ieſus Chriſtus,
per quem omnia,& nos per ipſum. Sed & cum deus pa
ter multis locis inueniatur dictus dominus,ſicuti eſt il-
Pſal.2. lud, Dominus dixit ad me, filius meus es tu,ego hodie
Pſal.109. genui te: & illud, Dixit dominus domino meo,ſede à
dextris meis: Cum etiam ſpiritus ſanctus dominus di-
2.Cor.3. ctus inueniatur,vbi Apoſtolus ait,Dominus autem ſpi-
ritus eſt.Et ne quiſquam arbitraretur filium ſignificatū,
& ideo dictum ſpiritum propter incorpoream ſubſtā-
tiam, ſecutus attexuit, Vbi autem ſpiritus domini, ibi
libertas. Spiritum autem domini nemo eſſe dubitaue-
rit ſpiritum ſanctum. Neque hic ergo euidenter appa-
ret, vtrum aliqua ex trinitate perſona, an deus ipſa tri-
Deut.6. nitas,de quo vno deo dictum eſt,Dominum deū tuum
Gene.18. adorabis, & illi ſoli ſeruies: viſus fuerit Abrahæ. Sub
ilice autem Mambre, tres viros vidit, quibus & inuita-
tis hoſpitiòque ſuſceptis & epulantibus miniſtrauit.Sic
tamen ſcriptura illam rem geſtam narrare cœpit, vt
non dicat,viſi ſunt ei tres viri,ſed viſus eſt ei dominus.
B Atque inde conſequenter exponēs, quo modo ei ſit vi-
ſus dominus,cōtexit narrationem de tribus viris, quos
Abraham per pluralem numerum inuitat, vt hoſpitio
ſuſcipiat, & poſtea ſingulariter ſicut vnum alloquitur.
Et ſicut vnus ei de Sara filium pollicetur, quem domi-
num dicit ſcriptura, ſicut in eiuſdem narrationis ex-
ordio, Viſus eſt,inquit,dominus Abrahæ,Inuitat ergo
& pedes lauat, & deducit abeuntes tanquam homines:
loquitur autem tanquam cum domino deo, ſiue cum
ei promittitur filius, ſiue cum ei Sodomæ imminens
De eadē vi interitus indicatur. Non paruam neque tranſito-
ſio. Ca.XI. riam conſyderationem poſtulat iſte ſcripturæ locus.Si
enim vir vnus illi viſus fuiſſet, iam illi qui dicunt &
priuſquam de virgine naſceretur per ſuam ſubſtan-
tiam viſibilem filium, quid aliud quàm ipſum eſſe cla-
1.Timot.1. marent,quoniam de patre,inquiunt,dictum eſt, Inuiſi-
bili ſoli deo?Et tamen poſſem adhuc quærere,quo mo-
Philip.2. do ante ſuſceptam carnem, habitu eſt inuentus vt ho-
mo,quandoquidem ei pedes loti ſunt,& humanis epu-
lis epulatus eſt? Quo modo iſtud fieri poterat,cum ad-
huc in forma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſſe æ-
qualis deo? Nunquid enim iam ſemetipſum exinanie-
C rat,formam ſerui accipiens, in ſimilitudine hominum
factus, & habitu inuentus vt homo? cum hoc quando
fecerit per partum virginis nouerimus? Quo modo
Gene.18. igitur antequam hoc feciſſet, vt vir vnus apparuit A-
brahæ?an illa forma vera non erat? Poſſem iſta quære-
re,ſi vir vnus apparuiſſet Abrahæ, idèmque dei filius
crederetur. Cum vero tres viri viſi ſunt, nec quiſquam
in eis vel forma vel ætate vel poteſtate maior cæteris
dictus eſt, cur non hic accipiamus viſibiliter inſinua-
tam per creaturam viſibilem trinitatis æqualitatem, at-
que in tribus perſonis vnam eandèmque ſubſtantiam?
Nam ne quiſquam putaret ſic intimatum vnum in tri-
bus fuiſſe maiorem, & eum dominum dei filium intel-
ligendum,duos autem alios angelos eius,quia cum tres
viſi ſint, vni domino illic loquitur Abraham, ſancta
ſcriptura futuris talibus cogitationibus atque opinio-
nibus contradicendo non prætermiſit occurrere, quā-
Gene.19. do paulo poſt duos angelos dicit veniſſe ad Loth, in
quibus & ille vir iuſtus qui de Sodomorum incendio
Gene.18. meruit liberari,ad vnum dominum loquitur.Sic enim
Viſio Loth ſcriptura ſequitur dicens, Abiit autem dominus poſt-
excutitur. quam ceſſauit loqui ad Abraham, & Abraham reuer-
Cap.XII. ſus eſt ad locum ſuum. Venerunt autem duo an-
geli in Sodomis veſpere. Hic attentius conſyderādum D
eſt,quod oſtendere inſtitui. Cum tribus certè loqueba- *Gene.19.*
tur Abraham, & eum dominum ſingulariter appella- *Gene.18.*
uit.Forte, inquiet aliquis, vnum ex tribus agnoſcebat
dominum,alios autem duos angelos eius. Quid ſibi er
go vult,quod cōſequenter dicit ſcriptura. Abiit autem
dominus poſtquam ceſſauit loquens ad Abraham, & *Ibidem.*
Abraham reuerſus eſt ad locum ſuum. Venerūt autem *Gene.19.*
duo angeli in Sodomis veſpere.An forte ille vnus abſ-
ceſſerat, qui dominus agnoſcebatur in tribus & duos
angelos qui cum illo venerant ad conſumendam So-
domam miſerat?Ergo ſequentia videamus. Venerunt,
inquit,duo angeli in Sodomis veſpere. Loth autem ſe-
debat ad portam Sodomorum. Et cum vidiſſet eos
Loth,ſurrexit in obuiam illis, & adorauit in faciem ſu-
per terram & dixit, Ecce domini, diuertite in domum
pueri veſtri. Hic manifeſtum eſt, & duos angelos fuiſ-
ſe, & in hoſpitium pluraliter inuitatos, & honorifice
appellatos dominos, cum fortaſſe homines putaren-
tur. Sed rurſum mouet, quia niſi angeli dei cognoſce-
rentur,non adoraret Loth in faciem ſuper terram.Cur E
ergo tanquam tali humanitate indigentibus, & hoſpi-
tium præbetur & victus? Sed quodlibet hic lateat, il-
lud nunc quod ſuſcepimus exequamur.Duo apparent,
angeli ambo dicuntur,pluraliter inuitantur. Tanquam
cum duobus pluraliter loquitur, donec exeatur à Sodo
mis. Deinde ſequitur ſcriptura & dicit, Et factum eſt
poſtquam eduxit eos foras,dixerunt,Saluans ſalua ani-
mam tuam, ne reſpexeris retro, neque ſtes in hac vni-
uerſa regione. In montem vade, & ibi ſaluaberis, ne
forte comprehendaris. Dixit autem Loth ad eos, Ro-
go domine, quoniam inuenit puer tuus ante te miſe-
ricordiam &c. Quid eſt hoc quod dixit ad eos, Rogo
domine,ſi iam ille diſceſſerat qui dominus erat, & an-
gelos miſerat,Cur dicitur,Rogo domine,& non rogo
domini? Aut ſi vnum ex eis voluit appellare, cur ait
ſcriptura, Dixit autē Loth ad eos, Rogo domine,quo-
niam inuenit puer tuus ante te miſericordiam? An &
hic intelligimus in plurali† numero duas perſonas?Cū *† ſingulari.*
autem iidem duo tanquam vnus compellantur, vnius
ſubſtantiæ vnum dominum deum. Sed quas duas per-
ſonas hic intelligimus?an patris & filij, an patris & ſpi-
ritus ſancti, an filij & ſpiritus ſancti? Hoc forte con- F
gruentius quod vltimum dixi, Miſſos enim ſe dixerūt,
quod de filio & de ſpiritu ſancto dicimus. Nam patrē
miſſum nuſquam ſcripturarum nobis noticia occur-
rit. Moyſes autem quando ad populum Iſraël ex *Viſio in ru-*
Aegypto educendum miſſus eſt, ſic ei dominum ap- *bo.Ca.XIII*
paruiſſe ſcriptum eſt, Paſcebat,inquit, oues Iethro ſoceri *Exod.3.*
ſui ſacerdotis Madian, & egit oues in deſertum,& ve-
nit in montem dei Oreb, Apparuit autem illi angelus
domini in flamma ignis de rubo. Et vidit quia in ru-
bo ignis arderet,rubus vero non comburebatur, & ait
Moyſes,Ibo & videbo viſum iſtud,quod tam magnum
vidi,quoniam non comburitur rubus.Cum ergo vidit
dominus quia venit videre,clamauit ad eum dominus
de rubo dicēs,Ego ſum deus patris tui, deus Abraham,
& deus Iſaac, & deus Iacob. Et hic primo angelus do-
mini dictus eſt,deinde deus. Nunquid ergo angelus eſt
deus Abraham & deus Iſaac & deus Iacob?Poteſt ergo
rectè intelligi ipſe Saluator, de quo dicit Apoſtolus,
Quorum patres, & ex quibus Chriſtus ſecūdum carnē, *Roma.9.*
qui eſt ſuper omnia deus benedictus in ſecula. Qui er-
go ſuper omnia eſt deus benedictus in ſecula, non ab-
ſurde etiam hic ipſe intelligitur deus Abraham,& deus

Iſaac,

G Iſaac,& deus Iacob . Sed cur prius angelus domini di-
ctus eſt, cum de rubo in flamma ignis apparuit: vtrum
quia vnus ex multis angelis erat, ſed per diſpenſatio-
nem perſonam domini ſui gerebat:an aſſumptum erat
aliquid creaturæ , quod ad præſens negocium viſibili-
ter appareret , & inde voces ſenſibiliter ederentur,qui-
bus præſentia domini per ſubiectam creaturam corpo-
reis etiam ſenſib⁹ hominis ſicut oportebat exhiberetur?
Si enim vn⁹ ex angelis erat, quis facile affirmare poſsit,
vtrum ei filij perſona nūcianda impoſita fuerit, an ſpi-
ritus ſancti , an dei patris , an ipſius omnino trinitatis,
Exo.3. quæ eſt vnus & ſolus deus,vt diceret,Ego ſum deus A-
braham,deus Iſaac, & deus Iacob ? Neque enim poſſu-
mus dicere deum Abraham,& deum Iſaac,& deum Ia-
cob,filium dei eſſe,& patrem non eſſe: aut ſpiritum ſan
ctum,aut ipſam trinitatem quam credimus & intelligi-
mus vnum deum , audebit aliquis negare deum Abra-
ham,& deum Iſaac,& deum Iacob . Ille enim nō eſt il-
lorum patrum deus qui non eſt deus.Porrò ſi non ſolū
pater deus eſt ,ſicut etiam omnes hæretici concedunt,
H ſed etiam filius,quod velint nolint coguntur fateri, di-
Roma.9. cente Apoſtolo , Qui eſt ſuper omnia deus benedictus
1.Cor.6. in ſecula: & ſpiritus ſanctus dicente Apoſtolo, Clarifi-
cate ergo deum in corpore veſtro , cū ſupra diceretur,
Neſcitis quoniam corpora veſtra tēplum in vobis eſt
ſpiritus ſancti,quem habetis à deo:& hi tres vnus deus,
ſicut catholica ſanitas credit : non ſatis elucet quam in
trinitate perſonam,& vtrum aliquam,an ipſius trinita-
tis gerebat ille angelus , ſi vnus ex cæteris angelis erat.
Si autem in vſum rei præſentis aſſumpta creatura eſt,
quæ & humanis oculis appareret , & auribus inſonaret,
& appellaretur angelus domini , & dominus & deus,
non poteſt hic deus pater intelligi,ſed aut filius,aut ſpi-
ritus ſanctus : quanquam ſpiritum ſanctum alicubi an-
gelum dictum non recolam , ſed ex opere poſsit intel-
Ioan.16. ligi.Dictum enim de illo eſt,Quæ ventura ſunt annun
ciabit vobis . Et vtique angelus Græce, Latine nuncius
interpretatur. De domino autem Ieſu Chriſto euiden-
Eſa.9. tiſsime legimus apud Prophetam, quòd magni conſilij
angelus dictus ſit,cum & ſpiritus ſanctus & dei filius ſit
Viſio in co- deus & dominus angelorum. Item in exitu filio-
lūna ignis. rum Iſraël de Aegypto ſcriptum eſt , Deus autem præ-
Cap.XIIII. ibat illos,die quidem in columna nubis, & oſtendebat
Exo.13. illis viam , nocte autem in columna ignis & non defi-
I ciebat columna nubis die & columna ignis nocte ante
populum.Quis & hic dubitet per ſubiectam creaturam
eandemq; corpoream, non per ſuam ſubſtātiam deum
oculis apparuiſſe mortaliū : ſed vtrum patrem, an filiū,
an ſpiritum ſanctum,an ipſam trinitatem vnum deum
ſimiliter non apparet.Nec ibi hoc diſtinguitur quātum
exiſtimo,vbi ſcriptum eſt,Et maieſtas domini apparuit
Exo.16. in nube, & locutus eſt dominus ad Moyſem dicēs, Ex-
Viſio in audiui murmur,filiorum Iſraël &c. Iam vero de nu-
Sina. bibus & vocibus & fulguribus & tuba & fumo in mon-
Cap.XV. te Sina cum diceretur, Sina autem mōs fumabat totus,
Exo.19. propterea quòd deſcendiſſet deus in igne in eū, & aſcē
debat fumus tanquam fumus fornacis, & mente confu
ſus eſt omnis populus vehementer , fiebāt autem voces
Exo.20. tubæ prodeuntes fortiter valde: Moyſes loquebatur,&
deus reſpōdebat ei voce, Et paulo poſt data lege in de-
cem præceptis,conſequenter dicitur.Et omnis populus
videbat voces & lampades & voces tubæ & montem
fumantem.Et paulo poſt,Et ſtabat,inquit,omnis popu-
lus à longe,Moyſes autem intrauit in nebulam vbi erat
deus,& dixit dominus ad Moyſem &c. Quid hinc di-
cam , niſi quòd nemo tam vecors eſt,qui credat fumū, K
ignem,nubes & nebulā,& ſi qua ſunt huiuſmodi,verbi
vel ſapientiæ dei quod eſt Chriſtus , vel ſpiritus ſancti
eſſe ſubſtantiam ? Nam de patre deo : nec Arriani hoc
vnquam auſi ſunt dicere.Ergo creatura ſeruiente crea-
tori facta ſunt illa omnia , & humanis ſenſibus pro di-
ſpenſatione congrua præſentata:niſi forte,quia dictum
eſt , Moyſes autem intrauit in nebulam vbi erat deus, *Exo.19.*
hoc arbitrabitur carnalis cogitatio, à populo quidē ne-
bulam viſam,intra nebulam vero Moyſem oculis car-
neis vidiſſe filium dei , quem delirantes hæretici in ſua
ſubſtantia viſum volūt.Sanè viderit eum Moyſes ocu-
lis carneis,ſi oculis carneis poteſt videri,non modo ſa-
pientia dei quod eſt Chriſtus,ſed vel ipſa cuiuſlibet ho
minis & qualiſcunque ſapientis . Aut quia ſcriptum eſt
de ſenioribus Iſraël , quia viderunt locum vbi ſteterat *Exo.24.*
deus Iſraël,& quia ſub pedibus eius tanquā opus lapidis
ſaphiri,& tāquam aſpectus firmamenti cœli , propterea
credendum eſt verbum & ſapientiam dei per ſuā ſub-
ſtantiam in ſpacio loci terreni ſtetiſſe , quæ pertendit à *Sap.8.*
fine vſque ad finē fortiter , & diſponit omnia ſuauiter: L
& ita eſſe mutabile verbū dei , per quod facta ſunt om- *Ioan.1.*
nia,vt modo ſe cōtrahat,modo diſtendat . Mūdet do-
minus à talibus cogitationibus corda fidelium ſuorū:
ſed per ſubiectam,vt ſępe diximus,creaturam exhiben-
tur hæc omnia viſibilia & ſenſibilia , ad ſignificandum
inuiſibilem atq; intelligibilem deum, non ſolum patrē,
ſed & filium,& ſpiritum ſanctū, ex quo omnia, per quē *Roma.11.*
omnia,in quo omnia:quanuis inuiſibilia dei à creatura *Roma.1.*
mundi , per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciantur,
ſempiterna quoque virtus eius ac diuinitas . Sed quod
attinet ad id quod nunc ſuſcepimus , nec in mōte Sina *Exo.19.*
video quemadmodū appareat per illa omnia quæ mor
talium ſenſibus terribiliter oſtendebantur, vtrum deus
trinitas,an pater,an filius, an ſpiritus ſanctus proprie lo
quebatur. Veruntamen ſi quid hinc ſine affirmandi te-
meritate modeſte atque cunctanter coniectare conce-
ditur,ſi vna ex trinitate perſona poteſt intelligi, cur nō
ſpiritum ſanctum potius intelligimus, quando & tabu- *Exo.31.*
lis lapideis lex ipſa quę ibi data eſt,digito dei ſcripta eſ- *Luca.11.*
ſe dicitur,quo nomine ſpiritum ſanctum in Euangelio
ſignificari nouimus.Et quinquaginta dies numerantur
ab occiſione agni & celebratione Paſchæ vſque ad diē
quo hæc fieri cœpta ſunt in monte Sina: Sicut poſt do- M
mini paſsionē,ab eius reſurrectione quinquaginta dies
numerantur, & venit promiſſus à filio dei ſpiritus ſan-
ctus. Et in ipſo eius aduentu quem in Apoſtolorū acti-
bus legimus,per diuiſionem linguarum ignis apparuit, *Act.2.*
qui & inſedit ſuper vnumquenque eorum. Quod Exo-
do congruit,vbi ſcriptum eſt, Sina autem mons fuma- *Exo.19.*
bat totus,propterea quòd deſcēdit in eum deus in igne.
Et aliquanto poſt, Aſpectus,inquit, maieſtatis domini,
tāquam ignis ardens ſuper verticem montis coram fi-
lijs Iſraël.Aut ſi hæc ideo facta ſunt, quia nec pater,nec
filius illic eo modo præſentari poterant ſine ſpiritu ſan
cto , quo ipſam legem ſcribi oportebat , deum quidem
non per ſubſtantiam ſuam quę inuiſibilis & incōmuta-
bilis manet,ſed per illam ſpeciē creaturæ illic apparuiſ-
ſe cognoſcimus,Sed aliquàm ex trinitate perſonam ſi-
gno quodam proprio,quātum ad mei capacitatem ſen
ſus pertinet,non videmus. Eſt etiam quo moueri ple *Moyſes quo*
rique ſolent,quia ita ſcriptum eſt , Et locutus eſt domi- *modo vide*
nus ad Moyſem facie ad faciem , ſicut quis loquitur ad *rit deum.*
amicum ſuum , cum paulo poſt dicat idem Moyſes , Si *Cap.XVI.*
ergo inueni gratiam ante te, oſtende mihi temetipſum
manifeſte,

A manifeſte, vt videam te, vt ſim inueniens gratiam ante
te, & vt ſciam quia populus tuus eſt gens hæc. Et paulo
Exo.33. poſt iterum. Dixitq; Moyſes ad dominum, Oſtẽde mihi
maieſtatem tuã. Quid eſt hoc quòd in omnibus quæ ſu
pra fiebant, deus videri per ſuam ſubſtantiã putabatur?
Vnde à miſeris creditus eſt, non per creaturam, ſed per
ſemetipſum viſibilis filius dei: & quòd intrauerat in ne-
bulam Moyſes, ad hoc intraſſe videbatur vt oculis qui-
Exo.19. dem populi oſtenderetur caligo nebuloſa, ille autẽ in-
tus verba dei tãquam eius faciem cõtemplatus audiret.
Et quo modo dictũ eſt, Locutus eſt dominus ad Moy-
Exo.33. ſem facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicũ ſuum?
† al. in con- Ecce idem dicit, Si inueni gratiam ante te †, oſtende
ſpectu tuo. mihi temetipſum manifeſte. Nouerat vtiq; quod cor-
poraliter videbat, & veram viſionem dei ſpiritaliter re-
quirebat. Locutio quippe illa quæ fiebat in vocibus, ſic
modificabatur, tãquam eſſet amici loquentis ad amicũ.
Sed deum patrem quis corporeis oculis videt? Et quod
Ioan.1. in principio erat verbũ, & verbum erat apud deum, &
deus erat verbum, per quod facta ſunt omnia, quis cor-
poreis oculis videt? Et ſpiritum ſapiẽtiæ quis corporeis
Exo.33. oculis videt? Quid eſt autem, Oſtẽde mihi temetipſum
B manifeſte vt videam te: niſi oſtende mihi ſubſtantiam
tuam? Hoc autem ſi non dixiſſet Moyſes, vtcunque ferẽ
di eſſent ſtulti, qui putant per ea quæ ſupra dicta vel ge
ſta ſunt, ſubſtantiam dei oculis eius fuiſſe conſpicuam.
Cũ vero hic apertiſsime demonſtretur, nec deſideran-
ti hoc fuiſſe conceſſum, quis audeat dicere per ſimiles
formas quę huic quoq; viſibiliter apparuerunt, nõ crea-
turam deo ſeruientem, ſed hoc ipſum quod deus eſt cu
iuſquã oculis apparuiſſe mortalium? Et hoc quidẽ quod
poſtea dominus dicit ad Moyſem, Non poteris videre
faciem meam & viuere. Non enim videbit homo faciẽ
meam & viuet. Et ait domin⁹, Ecce locus penes me eſt,
& ſtabis ſuper petram, ſtatim vt tranſibit mea maieſtas,
† al. ſpelũca & ponam te in ſpecula † petræ, & tegam manum meam
ſuper te, donec tranſeam, & auferam manum meam, &
Poſteriora tunc videbis poſteriora mea, nam facies mea non appa
dei quo mo rebit tibi. Non incongruenter ex perſona domini
do videan- noſtri Ieſu Chriſti præfiguratum ſolet intelligi: vt po-
tur, allego- ſteriora eius accipiatur caro eius, in qua de virgine na-
ria. tus eſt, & mortuus & reſurrexit: ſiue propter poſteriori-
Cap. XVII. tatem mortalitatis poſteriora dicta ſint, ſiue quòd eam
Exo.33. prope finem ſeculi, hoc eſt poſterius ſuſcipere dignatus
Luca.2. eſt. Facies autem eius illa dei forma, in qua non arbitra-
C tur rapinam eſſe æqualis deo patri, quam nemo vtique
Philip.2. poteſt videre & viuere: ſiue quia poſt hãc vitam in qua
2.Cor.5. peregrinamur à domino, & vbi corpus quod corrum-
Sap.9. pitur aggrauat animam, videbimus facie ad faciem, ſi-
1.Cor.13. cut dicit Apoſtolus. De hac enim vita in Pſalmis dici-
Pſal.38. tur, Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo vi-
Pſal.142. uens. Et iterum, Quoniam non iuſtificabitur coram
† al. in con- te † omnis viuens. In qua vita etiam, ſecundum Ioannẽ,
ſpectu tuo. nondum apparuit quod erimus. Scimus autem, inquit,
1.Ioan.3. quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam vide-
bimus eum ſicuti eſt. Quod vtique poſt hanc vitam in-
telligi voluit, cum mortis debitum ſoluerimus, & reſur-
rectionis promiſſum receperimus. Siue quod etiam
Pſal.103. nunc inquantum dei ſapientiam, per quam facta ſunt
omnia, ſpiritaliter intelligimus, in tantum carnalibus
affectibus morimur: vt mortuum nobis hunc mũdum
deputantes, nos quoque ipſi huic mundo moriamur, &
Galat.6. dicamus quod ait Apoſtolus, Mundus mihi crucifixus
Coloſſ.2. eſt & ego mundo. De hac enim morte iterum dixit, Si
autem mortui eſtis cum Chriſto, quid adhuc velut vi-

uentes de hoc mundo decernitis? Non ergo immerito D
nemo poteſt faciem, id eſt ipſam manifeſtationem ſa- *Exo.33.*
piẽtiæ dei videre & viuere. Ipſa enim eſt ſpecies, cui cõ-
templandæ ſuſpirat omnis qui affectat deũ diligere ex
toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte, Ad quam
contemplandam etiam proximum quantũ poteſt ædi-
ficat, qui diligit & proximum ſicut ſeipſum. In quibus
duobus præceptis, tota lex pendet & Prophetæ. Quod
ſignificatur etiã in ipſo Moyſe, Nã cum dixiſſet prop-
ter dilectionẽ dei qua præcipue flagrabat, Si inueni gra
tiam in conſpectu tuo, oſtẽde mihi temetipſum mani-
feſte, vt ſim inueniens gratiam ante te: cõtinuo propter
dilectionem etiã proximi ſubiecit atque ait, Et vt ſciam
quia populus tuus eſt gens hæc. Illa eſt ergo ſpecies quæ
rapit omnem animam rationalem deſiderio ſui, tãto ar
dentiorem, quanto mundiorem, & tanto mundiorem,
quanto ad ſpiritalia reſurgentem. Tanto autem ad ſpi-
ritalia reſurgentẽ, quanto à carnalibus morientem. Sed
dum peregrinamur à domino, & per fidẽ ambulamus *2.Cor.5.*
non per ſpeciem, poſteriora Chriſti, hoc eſt carnem per
ipſam fidem videre debemus: id eſt in ſolido fidei fun-
damento ſtantes, quod ſignificat petra, & eã de tali tu-
tiſsima ſpecula intuentes, in catholica ſcilicet Eccleſia, E
de qua dictum eſt, Et ſuper hanc petrã ædificabo Eccle *Matth.16.*
ſiam meam. Tanto enim certius diligimus, quã videre
deſideramus faciem Chriſti, quanto in poſterioribus e-
ius agnoſcimus quantum nos prior dilexerit Chriſtus.
Sed in ipſa carne, fides reſurrectionis eius nos ſaluos fa
cit atque iuſtificat. Si enim credideris, inquit, in corde *Roma.10.*
tuo, quia illum deus ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. Et
iterum, Qui traditus eſt, inquit, propter delicta noſtra, *Roma.4.*
& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Ideoque
reſurrectio corporis domini eſt meritum fidei noſtræ.
Nam mortuam eſſe illam carnem in cruce paſsionis,
etiã inimici eius credunt, ſed reſurrexiſſe non credunt.
Quod firmiſsime nos credẽtes, tanquam de petræ ſoli- *Roma.8.*
ditate cõtuemur: vnde certa ſpe adoptionem expecta-
mus, redemptionem corporis noſtri: quia hoc in mem
bris Chriſti ſperamus, quæ noſipſi ſumus, quod perfe-
ctum eſſe in ipſo tãquam in capite noſtro, fidei ſanita-
te cognoſcimus. Inde nõ vult niſi cum tranſierit videri
poſteriora ſua, vt in eius reſurrectionẽ credatur. Paſcha *Exo.33.*
enim Hebræum verbũ dicitur, quod tranſitus interpre- F
tatur. Vnde & Ioannes Euangeliſta dicit, Ante diem fe *Ioan.13.*
ſtum Paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſ-
eat ex hoc mundo ad patrem. Hoc autem qui credunt,
nec tamẽ in catholica fide, ſed in ſchiſmate aliquo, aut
in hæreſi credunt, non de loco qui eſt penes eum vidẽt
poſteriora domini. Quid enim ſibi vult quod ait domi *Exo.33.*
nus, Ecce locus eſt penes me, & ſtabis ſuper petram?
Quis locus terrenus eſt penes dominum, niſi hoc eſt pe
nes eum quod eum ſpiritaliter attingit? Nam quis lo-
cus non eſt penes dominum, qui attingit à fine vſq; ad *Sap.8.*
finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Et cuius di-
ctum eſt, Cœlum mihi ſedes eſt, & terra ſcabellum pe- *Eſa.66.*
dum meorum. Et qui dixit, Quam domum ædificabi-
tis mihi, aut quis locus quietis meæ, nónne manus mea
fecit hæc omnia? Sed videlicet intelligitur locus penes
eum in quo ſtatur ſuper petram, ipſa Eccleſia catholica:
vbi ſalubriter videt Paſcha domini, id eſt trãſitum do-
mini, & poſteriora eius, id eſt corpus eius, qui credit in
reſurrectionem eius. Et ſtabis, inquit, ſuper petrã, ſtatim *Exo.33.*
vt tranſiet mea maieſtas. Reuera enim ſtatim vt tranſiit
maieſtas domini in clarificatione domini, qua reſurgẽs
aſcẽdit ad patrem, ſolidati ſumus ſuper petram. Et ipſe

Petrus

G Petrus tunc ſolidatus eſt, vt cum fiducia prędicaret, quē
Mat.26. priuſquam eſſet ſolidatus ter timore negauerat, iā qui-
†al. ſpelūca dē prædeſtinatione poſitus in ſpecula† petrę, ſed adhuc
manu domini ſibi ſuperpoſita ne videret. Poſteriora
eoim eius viſurus erat, & nondum ille tranſierat vtique
à morte ad vitam, nondum reſurrectione clarificatus
Exo.33. erat. Nam & quod ſequitur in Exodo, & dicit, Tergam
manum meam ſuper te, donec trāſeam, & auferam ma
num meam, & tūc videbis poſteriora mea: Multi Iſraë-
litæ quorum tunc figura erat Moyſes, poſt reſurrectio-
nem dominī, crediderunt in eum, tanquam iam viden
tes poſteriora eius, remota manu ei⁹ ab oculis ſuis. Vn-
Eſa.6. de & Eſaiæ talem prophetiam Euangeliſta commemo-
Matt.13. rat, Incraſſa cor populi huius & aures eorum oppila, &
oculos eorum graua. Denique in Pſalmo non abſurde
Pſal.31. intelligitur ex eorum perſona dici, Quoniā die ac no-
cte grauata eſt ſuper me manus tua. Die fortaſſe cū ma-
nifeſta miracula faceret, nec ab eis agnoſceretur. Nocte
autem cum in paſsione moreretur, quando certius pu-
tauerunt ſicut quemlibet hominem peremptum & ex-
H tinctum. Sed quoniam cum tranſiſſet vt eius poſteriora
viderentur, prædicanti ſibi Apoſtolo Petro, quia opor-
Acto.2. tebat Chriſtum pati & reſurgere, compūcti ſunt dolo-
Luca.24. re pœnitentiæ, vt fieret in baptizatis quod in capite eius
Pſal.31. Pſalmi dicitur, Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,
& quorum tecta ſunt peccata. Propterea cum dictum
eſſet, Grauata eſt ſuper me manus tua, tanquam domi-
no tranſeunte, vt iam remoueret manum & viderētur
poſteriora eius, ſequitur vox dolentis & confitentis, &
ex fide reſurrectionis domini peccatorum remiſsionē
Ibidem. accipientis, Cōuerſus ſum, inquit, in ærumna mea dum
infigeretur ſpina: Peccatum meum cognoui, & iniu-
ſticiam meam non operui: Dixi pronunciabo aduer-
ſum me iniuſticiam meam domino, & tu remiſiſti im-
† cordis. pietatem peccati† mei. Neque enim tanto carnis nubi-
lo debemus inuolui, vt putemus faciem quidem domi-
ni eſſe inuiſibilem, dorſum vero viſibile, quandoquidē
Philip.2. in forma ſerui vtrunque viſibiliter apparuit, In forma
autem dei abſit vt tale aliquid cogitetur. Abſit vt ver-
bum dei & ſapientia dei ex vna parte habeat faciem, &
I ex alia dorſum ſicut corpus humanum, aut omnino vl-
la ſpecie vel motione, ſiue loco, ſiue tempore commu-
tetur. Quapropter ſi in illis vocibus quę fiebant in Exo-
do, & illis omnibus corporalibus demonſtrationibus
dominus Ieſus Chriſtus oſtēdebatur: aut aliàs Chriſtus
ſicut loci huius cōſideratio perſuadet, aliàs ſpiritus ſan-
ctus, ſicut ea quæ ſupra diximus admonent: nō hoc ef-
ficitur vt deus pater nunquam tali aliqua ſpecie patri-
bus viſus ſit, Multa enim talia viſa facta ſunt illis tem-
poribus, non euidenter nominato & deſignato in eis,
vel patre, vel filio, vel ſpiritu ſancto, ſed tamē per quaſ-
dam valde probabiles ſignificationes nonnullis indi-
ciis exiſtentibus, vt nimis temerarium ſit dicere, deum
patrem nūquam patribus aut Prophetis per aliquas vi-
ſibiles formas apparuiſſe. Hanc enim opinionem illi pe
pererunt, qui non potuerunt in vnitate trinitatis intel-
1.Timo.1. ligere quod dictum eſt, Regi autem ſeculorum immor
tali, inuiſibili ſoli deo: &, quem nemo hominum vidit,
1.Timo.6. nec videre poteſt: Quod de ipſa ſubſtātia ſumma ſum-
mèque diuina & incommutabili, vbi & pater & filius
& ſpiritus ſanctus vnus eſt ſolus de⁹, per ſanam fidem
intelligitur. Viſiones autem illæ per creaturam cōmu-
Viſio Da- tabilem deo incommutabili ſubditam factæ ſunt, non
nielis.Cap. proprie ſicuti eſt, ſed ſignificatiue ſicut pro rerum cau-
XVIII. ſis & temporibus oportuit oſtendentes deum. Quā-
quam neſcio quemadmodum iſti intelligant quod Da K
nieli apparuit antiquus dierum, à quo filius hominis
quod propter nos eſſe dignatus eſt accepiſſe intelligi-
tur regnum, ab illo ſcilicet qui ei dicit in Pſalmo, Filius Pſal.2.
meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me & dabo ti-
bi gentes hæreditatem tuam. Et qui omnia ſubiecit ſub Pſal.8.
pedibus eius. Si ergo Danieli, & pater dans regnum, &
filius accipiens apparuerūt in ſpecie corporali, quo mo
do iſti dicunt, patrem nunquam viſum eſſe Prophetis,
& ideo ſolum debere intelligi inuiſibilem quem nemo
hominum vidit nec videre poteſt? Ita enim narrauit 1.Timo.6.
Daniel, Aſpiciebam, inquit, donec throni poſiti ſunt, & Danie.7.
vetuſtus dierum ſedebat, & indumētum eius quaſi nix
album, & capillus capitis eius quaſi lana mūda: Thro-
nus eius flāma ignis, rotæ eius ignis flagrans, & flumen
ignis tranſibat in conſpectu eius. Et mille milia deſer-
uiebant ei, & dena milia denum milium aſsiſtebant ei.
Et iudicium collocauit, & libri aperti ſunt &c. Et pau-
lo poſt, Aſpiciebam, inquit, in viſu noctis, & ecce cum
cœli nubibus quaſi filius homiois [veniens] erat, & vſq;
ad veterem dierū peruenit, & oblatus eſt ei, Et ipſi da-
tus eſt principatus & honor & regnum, & omoes po-
puli tribus & linguæ ipſi ſeruient. Poteſtas eius, pote- L
ſtas æterna, quæ non præteribit, & regnum eius quod
non corrumpętur. Ecce pater dans, & filius accipiens
regnum ſempiternum, & ſunt ambo in conſpectu pro-
phetantis viſibili ſpecie. Non ergo inconuenienter cre
ditur etiam pater deus eo modo ſolere apparere mor-
talibus: Niſi forte aliquis dicat, ideo non eſſe viſibilem
patrem, quia in conſpectu ſomniantis apparuit, Ideo
autem viſibilem filium & ſpiritum ſanctum, quia Moy-
ſes illa omnia vigilans vidit. Quaſi vero verbum & ſa-
pientiam dei viderit Moyſes carnalibus oculis, aut vi-
deri ſpiritus vel humanus poteſt qui carnem iſtam vi-
uificat, vel ipſe corporeus qui ventus dicitur, quāto mi-
nus ille ſpiritus dei, qui omnium hominum & ange-
lorum mentes ineffabili excellentia diuinæ ſubſtantiæ
ſupergreditur? Aut quiſquam tali præcipitetur errore,
vt audeat dicere filium & ſpiritum ſanctum etiam vi-
gilantibus hominibus eſſe viſibiles, patrem autem non
niſi ſomniantibus. Quo modo ergo de patre ſolo ac-
cipiunt. Quem nemo hominum vidit, oec videre po- 1.Timo.6.
teſt? An cum dormiunt homines, tunc noo ſunt homi- M
nes? Aut qui formare ſimilitudinem corporis poteſt
ad ſe ſignificandum per viſa ſomniantium, non po-
teſt formare ipſam corpoream creaturam ad ſe ſigni-
ficandum oculis vigilantium: cum eius ipſa ſubſtan-
tia qua eſt ipſe quod eſt, nulla corporis ſimilitudine
dormienti, nulla corporea ſpecie vigilanti poſsit oſtē-
di, ſed non ſolum patris, verumetiam filij & ſpiritus
ſancti. Et certè qui vigilantium mouentur viſis, vt non
patrem, ſed tantum filium vel ſpiritum ſanctum cre-
dant, corporalibus hominum apparuiſſe conſpectibus,
vt omittam tantam latitudinem ſanctarum pagina-
rum, & tam multiplicem earum intelligentiam, vnde
nemo ſani capitis affirmare debet, nuſquam perſonam
patris per aliquam ſpeciem corporalem vigilantiū ocu
lis demonſtratam. Sed vt hoc, vt dixi, omittam, quid
dicunt de patre noſtro Abraham, cui certè vigilanti &
miniſtranti, cum ſcriptura præmiſiſſet dicens: Viſus
eſt dominus Abrahæ, non vnus aut duo, ſed tres appa- Gene.18.
ruerunt viri, quorum nullus excelſius aliis eminuiſſe
dictus eſt, nullus honoratius effulſiſſe, nullus imperio-
ſius egiſſe? Quapropter quoniam in illa tripartita no- Supra ca. 7
ſtra diſtributione, primum quærere inſtituimus, vtrum
pater

A pater, an filius, an ſpiritus ſanctus, an, aliquando pater, aliquando filius, aliquando ſpiritus ſanctus, an ſine vlla diſtinctione perſonarum, ſicut dicitur, deus vnus & ſolus, id eſt, trinitas ipſa, per illas creaturæ formas patribus apparuerit, interrogatis quæ potuimus quantum ſufficere viſum eſt, ſanctarum ſcripturarum locis nihil aliud quantum exiſtimo diuinorum ſacramentorum modeſta & cauta conſideratio perſuadet, niſi vt temere non dicamus quæ nam ex trinitate perſona cuilibet patrum & Prophetarum in aliquo corpore vel ſimilitudine corporis apparuerit, niſi cum continentia lectionis aliqua probabilia circũponit indicia. Ipſa enim natura vel ſubſtantia vel eſſentia vel quolibet alio nomine appellãdum eſt idipſum quod deus eſt, quicquid illud eſt corporaliter videri non poteſt. Per ſubiectam vero creaturam, non ſolum filium vel ſpiritum ſanctũ, ſed etiam patrẽ corporali ſpecie ſiue ſimilitudine mortalibus ſenſibus ſignificationem ſui dare potuiſſe credendum eſt. Quæ cum ita ſint, ne immoderatius progrediatur ſecundi huius voluminis longitudo, ea quæ B reſtant, in conſequentibus videamus.

In 2. ſent. di. 8. ca. ca terũ venit.

DIVI AVRELII AVGVſtini de Trinitate Liber Tertius.

PROOEMIVM.

Tranſitione demonſtrat quid dictũ ſit, & quid reſtet dicẽdum.

CREDANT qui volunt, malle me legendo quàm legenda dictando laborare. Qui autem hoc nolunt credere, experiri autem & poſſunt & volunt, deniq; legẽdo vel meis inquiſitionibus reſpondeant, vel interrogationibus aliorum, quas pro mea perſona quam in ſeruitio Chriſti gero, & pro ſtudio quo fidem noſtram aduerſum errorem carnalium & animalium hominum munire inardeſco, neceſſe eſt me pati, & videant quàm facile ab iſto labore me temperem, & quanto etiam gaudio ſtylum poſsim habere feriatum. Quod ſi ea quæ legimus de his rebus ſufficienter edita in Latino ſermone, aut non ſunt, aut C non inueniuntur, aut certè difficile à nobis inueniri queunt, Græcæ autem linguæ non ſit nobis tantus habitus, vt talium rerum libris legendis & intelligendis vllo modo reperiamur idonei, quo genere literarũ ex iis quę nobis pauca interpretata ſunt, non dubito cũcta quæ vtiliter quærere poſſumus contineri. Fratribus autem nõ valeam reſiſtere iure, quo eis ſeruus factus ſum, flagitantibus vt eorum in Chriſto laudabilibus ſtudiis, lingua ac ſtylo meo, quas bigas in me charitas agitat, maxime ſeruiam, egoq; ipſe multa quæ neſciebam, ſcribendo me didiciſſe confitear, nõ debet hic labor meus cuiquam pigro, aut multum docto videri ſuperfluus, cũ multis impigris multisq; indoctis inter quos etiã mihi non parua ex parte ſit neceſſarius. Ex his igitur quæ ab aliis de hac re ſcripta iam legimus, plurimum adminiculati & adiuti, ea quæ de Trinitate, vno ſummo ſummeq; bono deo pie quæri & diſſeri poſſe arbitror, ipſo exhortante quærenda atq; adiuuante diſſerenda ſuſcepi: vt ſi alia nõ ſunt huiuſmodi ſcripta, ſit quod habeãt, & legant qui voluerint & valuerint: ſi autem iam ſunt, tanto facilius aliqua inueniantur, quanto talia plura eſſe potuerint. Sanè cum in omnibus literis meis, nõ ſolum pium lectorem, ſed etiam liberum correctorem deſyderem, multo maxime in his vbi ipſa magnitudo quæſtionis, vtinam tam multos inuentores habere poſſet, D quàm multos contradictores habet. Veruntamen ſicut lectorem meum nolo mihi eſſe deditum, ita correctorem nolo ſibi: Ille me non amet amplius quàm catholicam fidem, iſte ſe non amet amplius quàm catholicam veritatem. Sicut illi dico, Noli meis literis quaſi ſcripturis canonicis inſeruire, ſed in illis & quod nõ credebas cum inueneris incunctanter crede, in iſtis autem quod certum non habebas, niſi certũ intellexeris, noli firmiter retinere: Ita illi dico, Noli meas literas ex tua opinione vel cõtentione, ſed ex diuina lectione vel incõcuſſa ratione corrigere. Si quid in eis veri comprehenderis, exiſtendo non eſt meũ, at intelligendo & amando & tuum ſit & meum: Si quid autem falſi conuiceris, errando fuerit meum, ſed iam cauẽdo nec tuum ſit nec meum. Hinc itaq; tertius hic liber ſumat exordiũ, quouſque ſecundus peruenerat. Cum enim ad id ventũ eſſet, vt vellemus oſtendere, non ideo minorem patre filium, quia ille miſit, hic miſſus eſt, nec ideo minorem vtroq; ſpiritum ſanctũ, quia & ab illo & ab illo miſſus in Euãgelio legitur, ſuſcepimus hoc quærere, cum illuc E miſſus ſit filius vbi erat, quia in hunc mũdum venit, & in hoc mundo erat cum illuc etiam ſpiritus ſanctus vbi & ipſe erat, quoniam ſpiritus domini repleuit orbẽ terrarum, & hoc quod continet omnia ſciẽtiam habet vocis, Vtrum propterea miſſus ſit dominus, quia ex occulto in carne natus eſt, & de ſinu patris ad oculos hominum in forma ſerui tãquam egreſſus apparuit: ideo etiã ſpiritus ſanctus, quia & ipſe corporali ſpecie quaſi colũba viſus eſt: & linguis diuiſis velut ignis: vt hoc eis fuerit mitti, ad aſpectum mortalium, in aliqua forma corporea de ſpiritali ſecreto procedere, quod pater quoniam non fecit, tantummodo miſiſſe, nõ etiam miſſus eſſe dictus ſit. Deinde quæſitum eſt, cur & pater nõ aliquando dictus ſit miſſus, ſi per illas ſpecies corporales: quæ oculis antiquorum apparuerunt ipſe demõſtrabatur? Si autem filius tunc demonſtrabatur, cur tanto poſt miſſus diceretur, cum plenitudo temporis venit, vt ex fœmina naſceretur, quandoquidẽ & antea mittebatur, cum in illis formis corporaliter apparebat? Aut ſi non rectè miſſus diceretur, niſi cum verbũ caro factum eſt, cur ſpiritus ſanctus miſſus legatur, cuius incarnatio ta- F lis non facta eſt? Si vero per illas antiquas demõſtrationes, nec pater nec filius ſed ſpiritus ſanctus oſtendebatur, cur etiam ipſe nunc diceretur miſſus, cum illis modis & antea mitteretur? Deinde ſubdiuiſimus vt hæc diligentiſsime tractarentur, & tripartitã fecimus quęſtionem, cuius vna pars in ſecundo libro explicata eſt, duæ ſunt reliquæ, de quibus deinceps diſſerere aggrediar. Iã enim quæſitum atq; tractatũ eſt, in illis antiquis corporalibus formis & viſis, non tantũmodo patrem, nec tãtummodo filiũ, nec tãtummodo ſpiritũ ſanctum apparuiſſe, ſed aut indifferenter dominum deũ qui trinitas ipſa intelligitur, aut quãlibet ex trinitate perſonã, quam lectionis textus iudiciis circunſtantibus ſignificaret.

Diſt. 9. c. noli meii.

Ioan. 1.

Sap. 1.

Matt. 3.

Acto. 2.

Galat. 4.

Ioan. 1.

1. Confeſſ. ca. 13. & 2. cõtra Petilianũ. c. 38.

Nũc ergo primum quæramus, quod ſequitur. Nam ſecundo loco in illa diſtributione poſitum eſt, vtrũ ad hoc opus tantũmodo creatura formata ſit, in qua deus ſicut tũc oportuiſſe iudicauit, humanis oſtẽderet̃ aſpectibus: an angeli qui iã erant ita mittebãtur vt ex perſona dei loquerentur, aſſumẽtes corporalem ſpeciem de creatura corporea in vſum miniſterij ſui: aut ipſum corpus ſuum, cui nõ ſubduntur, ſed ſubditũ gerunt, mutãtes atq; vertentes in ſpecies quas vellent, accõmodatas atque aptas actionibus ſuis, ſecundum attributam ſibi

An filii & ſpiritus ſanctus antea miſſi ſint. Cap. 1.

Supra li. 2. cap. 7.

2. ſen. di. 8. ca. Sed vbi

à creatore

G à creatore potentiam. Qua quæſtionis parte quantum
dominus dederit pertractata, poſtremo videndum erit
Supra li. 2. cap. 7. id quod inſtitueramus inquirere, vtrum filius & ſpiri-
tus ſanctus & antea mittebantur: & ſi ita eſt, quid inter
illam miſsionem & eam quam in Euangelio legimus
Galat. 4. diſtet: an miſſus non ſit aliquis eorum, niſi cum vel fi-
Matth. 3. lius factus eſt ex Maria virgine, vel cũ ſpiritus ſanctus
Act. 2. viſibili ſpecie, ſiue in columba ſiue in igneis linguis ap-
2. ſen. di. 8. paruit. Sed fateor excedere vires intentionis meæ, v-
ca. Sed vbi trum angeli manente ſpiritali ſui corporis qualitate,
deum. per hanc occultius operantes, aſſumant ex inferioribus
elementis corpulentioribus, quod ſibi coaptatum, qua-
ſi aliquam veſtem mutent & vertant in quaſlibet ſpe-
Ioan. 2. cies corporales, etiam ipſas veras: ſicut aqua vera in ve-
rum vinum conuerſa eſt à domino: an ipſa propria
corpora ſua transforment in quod voluerint, accom-
modata ad id quod agunt. Sed quodlibet horum ſit, ad
præſentem quæſtionem non pertinet. Et quamuis hæc
quoniam homo ſum, nullo experimento poſsim com-
prehendere, ſicut angeli qui hæc agunt, & magis ea no-
runt quàm ego noui quatenus mutetur corpus meum
H in affectu voluntatis meæ, ſiue quod in me, ſiue quod
ex aliis expertus ſum: quid horum tamen ex diuinarum
ſcripturarum authoritatibus credam, nunc non opus
eſt dicere, ne cogar probare, & fiat ſermo longior de re
qua non indiget præſens quæſtio. Nunc illud videndũ
eſt, vtrum angeli tunc agebant, & illas corporum ſpe-
cies apparentes oculis hominum, & illas voces inſo-
nantes auribus, cum ipſa ſenſibilis creatura ad nutum
ſeruiens conditoris, in id quod opus erat pro tempore
vertebatur, ſicut in libro ſapientiæ ſcriptum eſt: Crea-
Sap 16. tura enim tibi factori deſeruiens extenditur in tormen
tum aduerſum iniuſtos, & leuior fit ad benefaciendum
iis qui in te confidunt. Propter hoc & tunc in omnia ſe
transfigurans, omnium nutrici gratiæ tuæ deſeruiebat
ad voluntatem horum qui te deſiderabant. Peruenit e-
† potentia. nim ſapientia† voluntans dei per creaturam ſpiritalem
vſque ad effectus viſibiles atque ſenſibiles creaturę cor-
poralis. Vbi enim non operatur quod vult dei omni-
Sap. 8. potentis ſapientia, quæ pertendit à fine vſque ad finem
Miracula fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Sed aliud eſt or
vnde vide- do naturalis in cõuerſione & mutabilitate corporum,
antur. qui quamuis etiam ipſe ad nutum dei ſeruiat, perſeue-
Ca. II. I rantia tamen conſuetudinis amiſit admirationem: ſi-
1. ſen. di. 45 cuti ſunt quæ vel breuiſsimis vel certè non longis in-
cap. volun- teruallis temporum cœlo, terra, marique mutantur, ſi-
tas ergo. ue naſcentibus, ſiue occidentibus rebus, ſiue aliàs aliter
atque aliter apparentibus. Alia vero quamuis ex ipſo or-
dine venientia, tamen propter lõgiora interualla tem-
porum minus vſitata. Quæ licet multi ſtupeant, ab in-
quiſitoribus huius ſeculi comprehenſa ſunt, & pro-
greſſu generationum quo ſæpius repetita ſunt & à plu-
ribus cognita, eo minus mira ſunt, Sicuti ſunt defectus
luminarium, & raro exiſtentes quædam ſpecies ſyde-
rum & terræmotus, & monſtruoſi partus animantium:
& quæcunque ſimilia, quorum nihil fit niſi voluntate
dei, ſed pleriſque non apparet. Itaque licuit vanitati
Philoſophorum, etiam cauſis aliis ea tribuere vel ve-
ris, ſed proximis: cum omnino videre non poſſent ſu-
periorem cæteris omnibus cauſam, id eſt voluntatem
dei: vel falſis, & ne ab ipſa quidem perueſtigatione cor-
poralium rerum atque motionum, ſed à ſua ſuſpicione
& errore prolatis. Dicam ſi potero quiddam, exempli
gratia, quo hæc apertiora ſint. Eſt certè in corpore hu-
mano quædam moles carnis, & formæ ſpecies, & or-
do diſtinctióque membrorum, & temperatio valetu- K
dinis: hoc corpus inſpirata anima regit, eadèmque ra-
tionalis: & ideo quamuis mutabilis, tamen quæ poſsit il-
lius incommutabilis ſapientiæ particeps eſſe: vt ſit par-
ticipatio eius, in idipſum, ſicut in Pſalmo ſcriptum eſt,
de omnibus ſanctis, ex quibus tanquã lapidibus [viuis]
ædificatur illa Hieruſalem mater noſtra æterna in cœ-
lis. Ita enim canitur, Hieruſalem quæ ædificatur vt ci- *Pſal. 121.*
uitas, cuius participatio eius in idipſum. Idipſum quip-
pe hoc loco illud ſummum & incommutabile bonum
intelligitur, quod deus eſt, atque ſapientia voluntáſque
ipſius. Cui cantatur alio loco, Mutabis ea & mutabun- *Pſal. 101.*
tur, tu vero idem ipſe es. Conſtituamus ergo ani- *A deo pri-*
mo talem ſapiẽtem, cuius anima rationalis iam ſit par- *maria cau-*
ticeps incõmutabilis æternæq; veritatis, quam de om- *ſa proficiſcũ*
nibus ſuis actionibus conſulat, nec aliquid omnino fa- *tur omnia.*
ciat, quod non in ea cognouerit eſſe faciendum, vt ei *Cap. III.*
ſubditus eiq; obtemperans rectè faciat. Iſte ſi conſulta
ſumma ratione diuinæ iuſticiæ quam in ſecreto audi-
ret aure cordis ſui, eàque ſibi iubente, in aliquo officio
miſericordiæ corpus labore fatigaret, ægritudinémque
contraheret, conſultiſq; medicis, ab alio diceretur cau- L
ſam morbi eſſe corporis ſiccitatem, ab alio autem hu-
moris immoderationem: vnus eorum veram cauſam
diceret, alter erraret, vterque tamen de proximis cauſis,
id eſt, corporalibus pronunciaret. At ſi illius ſiccitatis
cauſa quæreretur, & inueniretur voluntarius labor, iam
vẽtum eſſet ad ſuperiorem cauſam, quæ ab anima pro-
ficiſceretur ad afficiendum corpus quod regit, ſed nec
ipſa prima eſſet. Illa enim proculdubio ſuperior erat, in
ipſa incommutabili ſapientia, cui hominis ſapientis a-
nima in charitate ſeruiens, & ineffabiliter iubenti obe-
diens, voluntarium laborem ſuſceperat: ita non niſi
dei voluntas cauſa prima illius ægritudinis veraciſsi-
me reperiretur. Iam vero ſi in labore officioſo & pio
adhibuiſſet ille ſapiens miniſtros collaborantes ſecum
in opere bono, nec tamen eadem voluntate deo ſer-
uientes, ſed ad carnalium cupiditatum † ſuarum mer- *† voluptatũ*
cedem peruenire cupientes, vel incommoda carnalia
deuitantes: adhibuiſſet etiam iumenta ſi hoc exigeret
illius operis implendi procuratio, quæ vtique iumen-
ta irrationalia eſſent animantia, nec ideo mouerent
membra ſub ſarcinis, quòd aliquid de illo bono opere M
cogitarent, ſed naturali appetitu ſuæ voluptatis & de-
uitatione moleſtiæ, poſtremo adhibuiſſet etiam ipſa
corporea omni ſenſu carentia, quæ illi operi eſſent ne-
ceſſaria, frumẽtum ſcilicet & vinum, & oleum, veſtem,
nummum, codicem, & ſiqua huiuſmodi, In his certè
omnibus in illo opere verſantibus corporibus, ſiue ani-
matis ſiue inanimatis, quæcunque mouerentur, attere-
rentur, repararentur, exterminarentur, reformarentur,
alio atque alio modo locis & temporibus affecta mu-
tarentur, non alia eſſet iſtorum omnium viſibilium &
mutabilium factorum cauſa, niſi illa inuiſibilis & incõ-
mutabilis voluntas dei per animam iuſtam, ſicut ſedem
ſapientiæ, cunctis vtens, & malis rationalibus, & irra-
tionalibus animis, & poſtremo corporibus, ſiue quæ il-
lis inſpirarentur & animarentur, ſiue omni ſenſu ca-
rentibus: cum primitus vteretur ipſa bona anima &
ſancta, quam ſibi ad piũ & religioſum obſequium ſub-
didiſſet? Quod ergo de vno ſapiente, quamuis adhuc
mortale corpus geſtante, quamuis ex parte vidente, po-
ſuimus exempli gratia, hoc de aliqua domo vbi aliquo-
rum talium ſocietas eſt, hoc de ciuitate vel etiam de or-
be terrarum licet cogitare, ſi penes ſapientes ſanctéque

A ac perfecte deo ſubditos ſit principatus & regimen rerum humanarũ. *Deus oĩbus creaturis vtitur vt vult. Cap.IIII.* Sed hoc quia nondum eſt. Oportet enim nos in hac peregrinatione prius mortaliter exerceri, & per vires manſuetudinis & patientiæ in flagellis erudiri, vt illam ipſam ſupernam atque cœleſtem, *Pſal.103.* vnde peregrinamur, patriam cogitemus. Illic enim dei voluntas, qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem flagrantem in ſpiritibus ſumma pace atque amicicia copulatis, & in vnam voluntatem quodã ſpiritali charitatis igne conflatis, tanquam in excelſa [& ſancta] & ſecreta ſede præſidens, velut in domo ſua, & in templo ſuo. Inde ſe quibuſdam ordinatiſsimis creaturæ motibus, primo ſpiritalibus, deinde corporalibus per cuncta diffundit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium ſententiæ ſuæ, ſiue incorporeis, ſiue corporeis rebus, ſiue rationalibus, ſiue irrationalibus ſpiritibus, ſiue per eius gratiam, ſiue malis per propriam voluntatem. Sed quemadmodum corpora craſſiora & inferiora per ſubtiliora & potentiora quodam ordine reguntur: ita omnia corpora per ſpiritum vitæ, *Coloſſ.1. 1.ſen.diſt. 45.ca.volũtas ergo.* & ſpiritus vitæ irrationalis per ſpiritum vitæ rationalem, & ſpiritus vitæ rationalis deſertor atque peccator per ſpiritum vitæ rationalem pium & iuſtum, & ille per ipſum deum, ac ſi vniuerſa creatura per creatorem

B ſuum, ex quo, & per quem, & in quo etiam cõdita atq; inſtituta eſt, ac per hoc voluntas dei eſt, prima & ſumma cauſa omniũ corporalium ſpecierũ atque motionũ. Nihil enim fit viſibiliter & ſenſibiliter, quod non de interiore inuiſibili atq; intelligibili aula ſummi Imperatoris, aut iubeatur, aut permittatur, ſecundum ineffabilem iuſticiã præmiorum atque pœnarum, gratiarũ & retributionũ in iſta toti⁹ creaturę ampliſsima quadã *Sapien.9.* immenſaq; republica. Si ergo Apoſtolus Paulus quãuis *1.Corin.13.* adhuc portaret ſarcinam corporis, quod corrumpitur & aggrauat animam, quamuis adhuc ex parte atque in *Philip.1.* ænigmate videret, optans diſſolui & eſſe cum Chriſto, *Roma.8.* & in ſemetipſo ingemiſcens adoptionem expectãs redemptionem corporis ſui, potuit tamen ſignificando prædicare dominũ Ieſum Chriſtum, aliter per linguam *De cõſe.di. 2.ca.corpus & ſanguis* ſuam, aliter per epiſtolam, aliter per ſacramentũ corporis & ſanguinis eius: Nec linguã quippe eius, nec membranas, nec atramentũ, nec ſignificantes ſonos linguã *Lucæ 22.* editos, nec ſigna literarum cõſcripta pelliculis, corpus *4.ſen.di.11 cap. ſi vero quæris.* Chriſti & ſanguinem dicimus, ſed illud tantum quod ex fructibus terræ acceptum, & prece myſtica cõſecratum rite ſumimus ad ſalutem ſpiritalem in memoriam

C pro nobis dominicæ paſsionis: Quod cum per manus hominum ad illam viſibilem ſpeciem perducitur, non ſanctificatur vt ſit tam magnum ſacramentum, niſi operante inuiſibiliter ſpiritu dei: cum hæc omnia quæ per corporales motus in illo opere fiunt, deus operetur, mouens primitus inuiſibilia miniſtrorum, ſiue animas hominum, ſiue occultorũ ſpirituũ ſibi ſubditas ſeruitutes: quid mirum ſi etiam in creatura cœli & terræ, maris & aëris, facit deus quæ vult ſenſibilia atque viſibilia, ad ſeipſum in eis ſicut oportere ipſe nouit ſignificandum & demonſtrandũ, non ipſa ſua qua eſt apparente ſubſtantia, quæ omnino incõmutabilis eſt, omnibusq; ſpiritib⁹ *Miracula ſunt etiã cõſueta. C.V.* quos creauit interius ſecretiusq; ſublimior? Vi enim *3.Reg.18.* diuina totam ſpiritalem corporalemq; adminiſtrante creaturã, omnium annorum certis diebus aduocantur aquæ maris, & effunduntur ſuper faciem terrę. Sed cum hoc orante ſancto Helia factũ eſt, quia præceſſerat tam continua, & tam longa ſerenitas, vt deficerẽt fame homines, nec ea hora qua ille dei ſeruus orauit, aër ipſe

D aliqua humida facie mox futuræ pluuiæ ſigna prætulerat, conſecutis tantis & tam velociter hymbribus, apparuit vis diuina, quibus illud dabatur diſpẽſabaturq; miraculum. Itaque deus operatur ſolennia fulgura atque tonitrua. Sed quia in mõte Sina inuſitato modo fiebãt, *Exod.19.* vocesq; illæ non ſtrepitu confuſo edebantur, ſed ex eis quædã ſigna dari certiſsimis indiciis apparebat, miracula erant. Quis attrahit humorẽ per radicem vitis ad botrum & vinũ facit niſi deus, qui & homine plantãte & rigante incrementũ dat? Sed cum ad nutum domi- *1.Corin.3.* ni aqua in vinum inuſitata celeritate cõuerſa eſt, etiam *Ioan.2.* ſtultis fatentibus vis diuina declarata eſt. Quis arbuſta *Gene.1.* fronde ac flore veſtit ſolenniter, niſi deus? Verùm cum *Nume.17.* floruit virga ſacerdotis Aaron, collocuta eſt quodam modo cum dubitante humanitate diuinitas. Et lignis certe omnibus & omniũ animalium carnibus gignendis atque formandis cõmunis eſt terrena materies. Et quis ea facit, niſi qui dixit vt hæc terra produceret, & *Gene.1.* in eodem verbo ſuo quæ creauit regit atq; agit? Sed cũ eandem materiam ex virga Moyſi in carnem ſerpentis *Exod.4.* proxime ac velociter vertit, miraculum fuit, rei quidẽ mutabilis, ſed tamen inuſitata mutatio. Quis autẽ animat quæque viua naſcentia, niſi qui & illum ſerpentem ad horã ſicut opus fuerat animauit? Et quis reddidit

E cadaueribus animas ſuas, cum reſurgerent mortui, niſi *Sola varietas facit miraculum.* qui animat carnes in vteris matrũ, vt oriãtur morituri? Similiter & de cõmuni materia, quæ in cauſis mũdialibus cõſiſtit, ſubito ad tempus prodire arietẽ & colum- *Cap.VI.* bam conſtituit, quibus vnus vigor carneus & in tẽpore *Ezech.37.* & ex tempore acceſsionis & receſsionis, nõ diſpar ſed inuſitatus apparuit. Sed cum fiunt illa cõtinuato quaſi quodã fluuio labentiũ manantiumq; rerũ, & ex occulto in promptũ, atq; ex prompto in occultũ, vſitato itinere tranſeuntiũ, naturalia dicuntur. Cum verò admonẽdis hominibus inuſitata mutabilitate ingerũtur, magnalia nominantur. Hic video quid infirmæ cogitationi *Miracula magica.* poſsit occurrere, cur ſcilicet iſta miracula etiã magicis *Cap.VII.* artibus fiant. Nam & magi Pharaonis ſimiliter ſerpentes fecerunt, & alia ſimilia. Sed illud amplius eſt admi- *2.ſen.di.7.* randum, quo modo magorũ illa potentia quæ ſerpẽtes *ca.quorum* facere potuit, vbi ad muſcas minutiſsimas ventum eſt, *ſcientia.* omnino defecit: cyniphes enim muſculæ ſunt breuiſsi- *Exod.7.* mæ, qua tertia plaga ſuperbus populus Aegyptiorũ cæ- *Exod.8.* debatur. Ibi certe deficiẽtes magis dixerũt, Digitus dei eſt hic. Vnde intelligi datur, ne ipſos quidem trãſgreſ-

F ſores angelos & aëreas poteſtates, in imam iſtam cali- *2.ſen.di.7.* ginem, tanquam in ſui generis carcerem, ab illius ſubli- *ca.quorum* mis ætheræ puritatis habitatione detruſas, per quas *ſcientia.* magicæ artes poſſunt quicquid poſſunt, valere aliquid *Exod.7.* niſi data deſuper poteſtate. Datur autem vel ad fallen- *Iuda.1.* dos fallaces, ſicut in Aegyptios, & in ipſos etiam ma- *Exod.8.* gos data eſt, vt in eorum ſpirituum ſeductione viderentur admirandi, à quibus fiebant à dei veritate damnandi, vel ad admonendos fideles, ne tale aliquid fa- *Iob.2.* cere pro magno deſyderent, propter quod etiam no- *Solus deus creat etiã illa quę magicis artib⁹ trãsformãtur. C.VIII* bis ſcripturæ authoritate ſunt prodita: vel ad exercendam, probandã manifeſtandamque iuſtorum patientiam. Neque enim parua viſibilium miraculorum potentia. Iob cuncta quæ habebat amiſit, & filios & ipſam corporis ſanitatem. Nec ideo putandum eſt iſtis tranſgreſſoribus angelis ad nutum ſeruire hanc viſibi- *2.ſen.di.7. cap.nec putandum.* lium rerum materiam, ſed deo potius à quo hæc poteſtas datur, quantum in ſublimi & ſpiritali ſede incommutabilis iudicat. Nã & dãnatis iniquis etiã in metallo *Exod.7. & 8.* ſeruiunt aqua & ignis & terra, vt faciant inde quod

G volunt,ſed quantum ſinitur:nec ſanè creatores illi mali angeli dicendi ſunt,quia per illos magi reſiſtẽtes famulo dei,ranas & ſerpẽtes fecerunt. Non enim ipſi eas creauerunt,Omnium quippe rerũ quæ corporaliter viſibiliterq; naſcũtur, occulta quædã ſemina in iſtis corporeis mundi huius elementis latẽt.Alia ſunt enim hæc iã conſpicua oculis noſtris ex fructibus & animãtibus, alia vero illa occulta iſtorũ ſeminũ ſemina.Vnde iubẽte creatore produxit aqua prima natatilia & volatilia, Terra autem prima ſui generis germina, & prima ſui generis animalia. Neq; enim tunc huiuſcemodi fœtus ita producti ſunt,vt in eis quę producta ſunt,vis illa cõſumpta ſit: ſed plerunq; deſunt congrue temperamentorum occaſiones,quibus erumpãt, & ſpecies ſuas peragant. Ecce enim breuiſsimus ſurculus ſemen eſt, nam conuenienter mandatus terræ arborem facit. Huius autem ſurculi ſubtilius ſemen aliquod eiuſdẽ generis granum eſt,& hucuſq; nobis viſibile.Iam vero huius etiam grani ſemen,quanuis oculis videre nequeamus,ratione tamen coniicere poſſumus: quia niſi talis aliqua vis eſſet in iſtis elementis, non plerũque naſcerentur ex terra quæ ibi ſeminata non eſſent: nec animalia tam multa nulla marium fœminarumq; cõmixtione præcedente,ſiue in terra,ſiue in aqua: quæ tamen creſcunt & coëundo alia pariunt, cũ illa nullis coëuntibus parẽtibus orta ſint.Et certe apes ſemina filiorũ non coëundo cõcipiunt,ſed tanquam ſparſa per terras ore colligũt. Inuiſibilium enim ſeminũ creator,ipſe creator eſt omniũ rerum quoniam quæcunq; naſcẽdo ad oculos noſtros exeunt, ex occultis ſeminibus accipiunt progrediendi primordia,& incrementa debitæ magnitudinis diſtinctioneſq; formarum,ab originalibus tanquã regulis ſumunt.Sicut ergo nec parẽtes dicimus creatores hominum,nec agricolas creatores frugum, quanuis eorũ extrinſecus adhibitis motibus iſta creanda dei virtus interius operetur:Ita nõ ſolum malos, ſed nec bonos angelos fas eſt putare creatores, ſi pro ſubtilitate ſui ſenſus & corporis,ſemina rerum iſtarum nobis occultiora nouerunt,& ea per congruas temperationes elementorum latenter ſpargunt,atque ita gignendarũ rerum, & accelerandorum incrementorum præbent occaſiones. Sed nec boni hæc niſi quãtum deus iubet,nec mali hęc

I iniuſte faciunt,niſi quantum iuſte ipſe permittit. Nam iniqui malicia voluntatem habẽt iniuſtam, poteſtatem autem non niſi iuſte accipiunt,ſiue ad pœnam ſuã, ſiue ad aliorum,vel pœnam malorum, vel laudem bonorũ. Itaq; Apoſtolus Paulus diſcernẽs interius deum creantem atq; formantem,ab operibus creaturæ quæ admouentur extrinſecus, & de agricultura ſimilitudinẽ aſſumens ait:Ego plantaui, Apollo rigauit, ſed deus incrementum dedit. Sicut ergo in ipſa vita noſtram mẽtem iuſtificãdo formare nõ poteſt niſi deus, prædicare autẽ Euangelium extrinſecus & homines poſſunt, non ſolũ boni per veritatem,ſed etiã mali per occaſionẽ:ita creationem rerum viſibilium deus interius operatur, exteriores autem operationes ſiue bonorum ſiue malorum, vel angelorum vel hominũ, ſiue etiã quorumcunq; animalium,ſecundum imperiũ ſuum, & à ſe impertitas diſtributiones poteſtatum & appetitiones cõmoditatum, ita rerum naturę adhibet in qua creat omnia, quemadmodum terræ agriculturã: Quapropter,ita nõ poſſum dicere angelos malos magicis artibus euocatos, creatores fuiſſe ranarũ atq; ſerpentiũ,ſicut non poſſum dicere homines malos creatores eſſe ſegetis, quam per eorum operã video exortam. Sicut nec Iacob creator colorũ in pecoribus fuit, quia bibentibus in cõceptu matribus K variatas virgas quas intuerentur appoſuit. Sed nec ipſę pecudes creatrices fuerũt varietatis prolis ſuæ, quia inhæſerat animæ illarum diſcolor phantaſia ex contuitu variarum virgarum per oculos impreſſa: quæ non potuit niſi corpus quod ſic affecto ſpiritu animabatur ex compaſsione commixtionis afficere, vnde teneris fœtuum primordiis colore ten^9 aſpergeretur. Vt enim ſic ex ſemetipſis afficiantur,vel anima ex corpore vel corpus ex anima,congruentiæ rationis id faciunt, quæ incommutabiliter viuunt in ipſa ſumma dei ſapiẽtia:quã nulla ſpacia locorum capiunt: & cum ipſa ſit incommutabilis,nihil eorum quæ cõmutabiliter ſunt deſerit, quia nihil eorũ niſi per ipſam creatum eſt. Vt enim de pecoribus non virgæ ſed pecora naſcerentur,fecit hoc incommutabilis & inuiſibilis ratio ſapientiæ dei, per quem creata ſunt omnia. Vt autem de varietate virgarum,pecorum conceptorũ color aliquid duceret, fecit hoc anima grauidæ pecudis per oculos affecta forinſecus, & interius ſecum pro ſuo modulo formandi regulam trahens,quã de intima potentia ſui creatoris accepit. Sed quanta ſit vis animæ ad afficiendam atq; mu- L tandam materiã corporalem,cum tamen creatrix corporis dici non poſsit:quia omnis cauſa mutabilis ſenſibiliſq; ſubſtantiæ, omniſq; modus & numerus & pondus eius vnde efficitur vt ſit, & natura ita vel ita ſit, ab intelligibili & incõmutabili vita, quæ ſuper omnia eſt, exiſtit,& peruenit vſq; ad extrema atq; terrena: multus ſermo eſt,neq; nunc neceſſarius. Verum propterea factum Iacob de pecoribus commemorandũ arbitratus ſum,vt itelligeretur ſi homo qui virgas illas ſic poſuit, dici non poteſt creator colorum in agnis & hædis: nec ipſę matrũ animæ,quę conceptam per oculos corporis phantaſiam varietatis,ſeminibus carne cõceptis, quantum natura paſſa eſt,aſperſerũt:multo minus dici poſſe ranarum ſerpentiúmque creatores angelos malos, per quos magi Pharaonis tunc illa fecerunt.

Aliud eſt enim ex intimo ac ſummo cauſarum cardine condere atque adminiſtrare creaturã,quod qui facit,ſolus creator eſt deus.Aliud autem pro diſtributis ab illo viribus & facultatibus aliquam operationem forinſecus admouere,vt tunc vel tunc,ſic vel ſic exeat quod creatur. Iſta quippe originaliter ac primordialiter in quadam textura elementorũ cuncta iam creata ſunt, ſed accep- M tis opportunitatibus prodeunt. Nam ſicut matres grauidæ ſunt fœtibus, ſic ipſe mundus grauidus eſt cauſis naſcentiũ:quæ in illo non creantur, niſi ab illa ſumma eſſentia,vbi nec oritur,nec moritur aliquid,nec incipit eſſe,nec deſinit. Adhibere autem forinſecus accidentes cauſas,quæ tametſi nõ ſunt naturales,tamen ſecundum naturam adhibentur, vt ea quæ ſecreto naturæ ſinu abdita continentur, erumpant & foris creentur quodam modo explicãdo menſuras & numeros, & põdera ſua quæ in occulto acceperũt ab illo, qui omnia in mẽſura & numero & põdere diſpoſuit, nõ ſolum mali angeli, ſed etiã mali homines poſſunt, ſicut exemplo agriculturæ,ſupra docui. Sed ne de animalibus quaſi diuerſa ratio moueat,q̧ habent ſpiritum vitæ cum ſenſu appetendi quæ ſecundum naturã ſunt,vitandiq; contraria: etiã hoc eſt videre,q̃ multi homines nouerunt, ex quibus herbis,aut carnibus,aut quarũcunq; rerum quibuſlibet ſuccis aut humoribus, vel ita poſitis, vel ita obrutis, vel ita cõtritis,vel ita cõmixtis, quæ animalia naſci ſoleant,quorũ ſe quis tã demens audeat dicere creatorẽ Quid ergo mirũ ſi quemadmodum poteſt noſſe quili-

bet

Marginal notes: Exod.7. & 8. — 2.ſen.di.7.ca.nec ſane — Gene.1. — 2.ſen.di.7.ca.nec ſane — 2 ſen.di.7.c.ſicut ergo — 1.Corin.3. — 2.ſen.di.7.c.ſicut ergo — Exod.7. & 8. — Gene.30. — De hoc vide ſupra.li.11.ca.2. & li.12.de ciuitate dei.c.25. & li.18.ca.5. — Cauſa originalis omniũ à deo. Cap.IX. 2.ſen.di.7.c.ſicut ergo mouet. — Sapien.11.

A bet nequiſsimus homo, vnde illi vel illi vermes muſcę- que naſcantur: ita mali angeli pro ſubtilitate ſui ſenſus in occultioribus elemētorum ſeminibus norunt, vnde *Exod. 8.* ranæ ſerpenteſq; naſcātur, & hæc per certas & notas tē perationum opportunitates occultis motibus adhiben da faciunt creari, non creant: ſed illa homines quæ ſo- lent ab hominibus fieri, non mirātur. Quod ſi quiſquā celeritates incrementorū forte miratur, quòd illa ani- mantia tam cito facta ſunt: attēdat, quemadmodum & iſta pro modulo facultatis humanę ab hominibus pro- curentur. Vnde enim fit vt eadem corpora citius ver- meſcāt ęſtate quàm hyeme, citius in calidioribus quàm *2. ſen. di. 7. c. ſicut ergo* in frigidioribus locis? Sed hæc ab hominibus tāto dif- ficilius adhibentur, quāto deſunt ſenſuum ſubtilitates, & corporū mobilitates in membris terrenis & pigris. Vnde qualibuſcunq; angelis vicinas cauſas ab elemen- tis contrahere, quanto facilius eſt, tāto mirabiliores in huiuſmodi operibus eorum exiſtunt celeritates: ſed nō *Sapien. 11.* eſt creator, niſi qui principaliter iſta format. Nec quiſ- *2. ſen. di. 7. cap. illud.* quā hoc poteſt niſi ille penes quē primitus ſunt omniū quæ ſunt menſuræ, numeri, & pondera: & ipſe eſt vnus creator deus, ex cuius ineffabili potentatu fit etiam vt B quod poſſent hi angeli ſi permitterentur, ideo non poſ ſint, quia non permittuntur. Neq; enim occurrit alia ra *Exod. 8.* tio, cur non potuerint facere minutiſsimas muſcas qui *Exod. 7.* ranas ſerpenteſq; fecerunt, niſi quia maior aderat do- minatio prohibēdi per ſpiritū ſanctum, quod etiam ip- *Exod. 8.* ſi magi confeſsi ſunt dicētes, Digitus dei eſt hic. Quid autem poſsint per naturam, nec poſsint per prohibitio- nem, & quid per ipſius naturæ ſuæ conditionem facere non ſinantur, homini explorare difficile eſt, imò vero impoſsibile, niſi per illud donum dei, quod Apoſtolus *1. Corin. 12.* commemorat dicēs, Alij diiudicatio ſpirituum. Noui- mus enim hominem poſſe ambulare, & nequaquā hoc poſſe ſi non permittatur: volare autem non poſſe etiam ſi permittatur. Sic & illi angeli quædam poſſunt facere ſi permittantur ab angelis potētioribus ex imperio dei: quædam vero non poſſunt, etiam ſi ab eis permittātur: quia ille nō permittit, à quo illis eſt talis naturæ modus, qui etiam per angelos ſuos & illa plerunq; non permit- tit, quæ cōceſsit vt poſsint. Exceptis igitur illis, quæ vſi- tatiſsimo tranſcurſu temporum in rerum naturæ ordi- ne corporaliter fiūt, ſicuti ſunt ortus occaſuſq; ſyderū, generationes & mortes animalium, ſeminū & germi- C num innumerabiles diuerſitates, nebulæ & nubes, niues & pluuiæ, fulgura & tonitrua, fulmina & grandines, vē ti & ignes, frigus & æſtus, & omnia talia, Exceptis etiā illis quæ in eodem ordine rara ſunt, ſicut defectus lumi num, & ſpecies inuſitatæ ſyderum, & monſtra, & terrę- motus, & ſimilia. Exceptis ergo iſtis omnibus, quorum quidē prima & ſumma cauſa non eſt niſi voluntas dei, *Pſal. 148.* Vnde & in Pſalmo, cum quædam huius generis eſſent cōmemorata: Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempe- ſtatis, ne quis ea vel fortuitu, vel cauſis tantūmodo cor- poralibus, vel etiā ſpiritalibus, tamen pręter volūtatem dei exiſtentibus agi crederet, continuo ſubiecit, quæ fa- ciunt verbum eius.

Quot modis creatura aſſumitur ad ſignificandum. Cap. X.

Sed his, vt dicere cœperam, ex- ceptis, alia ſunt illa, quę quamuis ex eadem materia cor- porali, ad aliquid tamen diuinitus annunciandum no- ſtris ſenſibus admouentur, quæ propriè miracula & ſi- gna dicūtur, nec in omnibus quæ nobis à domino deo annunciātur, ipſius dei perſona ſuſcipitur. Cum autem ſuſcipitur, aliquando in angelo demonſtratur, aliquan do in ea ſpecie, quę nō eſt quod angelus, quāuis per an- gelum diſpoſita miniſtretur. Rurſus cū in ea ſpecie ſu-

ſcipitur, quæ non eſt quod angelus, aliquando iam erat D ipſum corpus, & ad hoc demonſtrādum in aliquā mu- tationē aſſumitur: aliquando ad hoc exoritur, & re per- acta rurſus abſumitur: ſicut etiam cum homines annun ciant, aliquādo ex ſua perſona verba dei loquūtur, ſicu- *Hiere. 31.* ti cum præmittitur, Dixit dominus: aut, hęc dicit domi nus, aut tale aliquid: aliquando autem nihil tale pręmit tentes, ipſam dei perſonam in ſe ſuſcipiūt, ſicuti eſt, In- *Pſal. 31.* tellectum tibi dabo, & conſtituam te in via hac qua in- grediens, Sic non ſolū in dictis, verūetiam in factis, dei perſona ſignificāda imponitur Prophetæ, vt eam gerat in miniſterio † prophetiæ: ſicut eius perſonā gerebat qui *† myſterio.* veſtimentū ſuū diuiſit in duodecim partes, & ex eis de- cē ſeruo regis Salomonis dedit, regi futuro Iſraël: Ali- *3. Reg. 11.* quando etiam res quæ non erat quod Propheta, & erat iā in terrenis rebus in huiuſmodi ſignificationē aſſump ta eſt: ſicut ſomnio viſo Iacob euigilans fecit de lapide, *Gene. 28.* quē dormiens habebat ad caput: Aliquando ad hoc fit eadē ſpecies, vel aliquantulum māſura, ſicut potuit ſer- *Nume. 21.* pens ille æneus exaltatus in eremo, ſicut poſſunt & lite- ræ: vel peracto miniſterio tranſitura, ſicut panis ad hoc factus in accipiendo ſacramento conſumitur. Sed quia *Euchariſtia.* hæc hominibus nota ſunt, quia per homines fiunt, ho- norem tanquā religioſa poſſunt habere, ſtuporē tāquā E mira nō poſſunt. Itaque illa quæ per angelos fiunt, quo difficiliora & ignotiora, eo mirabiliora ſunt nobis: illis autem tanquā ſuæ actiones notæ atq; faciles. Loquitur ex perſona dei angelus domini, dicens, Ego ſum deus *Exod. 3.* Abraham, & deus Iſaac, & deus Iacob: cū ſcriptura præ- dixiſſet, Viſus eſt ei angelus domini, Loquitur & homo ex perſona domini, dicēs, Audi populus meꝰ, & loquar *Pſal. 80.* Iſraël, & teſtificabor tibi: deus deꝰ tuus ego ſum, Aſſump *Exod. 7.* ta eſt virga ad ſignificationē, & in ſerpentem angelica facultate mutata eſt, Quæ facultas cū deſit homini, aſ- *Gene. 28.* ſumptus eſt tamen & ab homine lapis ad talē aliquam ſignificationē. Inter factum angeli & factum hominis plurimum diſtat: illud & mirandū & intelligēdum eſt, hoc autē tantūmodo intelligendum, Quod ex vtroque intelligitur, fortaſsis vnū eſt: at illa ex quibus intelligi- tur, diuerſa ſunt, tāq̃ ſi nomē domini & auro & atramē to ſcribatur. Illud eſt precioſius, illud vilius: quod tamē in vtroque ſignificatur idipſum eſt. Et quāuis idem ſi- *Exod. 4.* gnificauerit, ex virga Moyſi ſerpens, quod lapis Iacob, *Gene. 28.* melius tamen aliquid lapis Iacob quàm ſerpentes ma- *Exod. 7.* gorū. Nā ſicut vnctio lapidis Chriſtum in carne, in qua F vnctus eſt oleo exultationis pręparticipibꝰ ſuis: ita vir- *Pſal. 44.* ga Moyſi conuerſa in ſerpētem, ipſum Chriſtum factū *Philip. 2.* obedientem vſque ad mortē crucis. Vnde ait, Sicut ex- *Ioan. 3.* altauit Moyſes ſerpētem in deſerto, ſic oportet exaltari filium hominis, vt omnis qui credit in ipſo, nō pereat, ſed habeat vitam æternam. Sicut intuentes illum ſer- *Nume. 21.* pentem exaltatum in eremo, ſerpentum morſibus non peribant. Vetus enim homo noſter confixus eſt cruci *Roma. 6.* cum illo, vt euacuaretur corpus peccati. Per ſerpentem *Gene. 3.* enim intelligitur mors, quæ facta eſt à ſerpente in pa- radiſo, modo locutionis per efficientem id quod effi- *Synecdoche* citur demonſtrante. Ergo virga in ſerpentem, Chriſtus *Infra. c. 11.* in mortem: & ſerpens rurſus in virgam, Chriſtus in re- ſurrectionem totus cū corpore ſuo quod eſt Eccleſia, quod in fine temporis erit, quem ſerpētis cauda ſignifi- cat quam Moyſes tenuit vt rediret in virgam. Serpen- *Exod. 4.* tes autem magorum tanquam mortui ſeculi, niſi credē tes in Chriſtum tanquā deuorati in corpus eius intra- uerint, reſurgere in illo nō potuerūt. Lapis ergo Iacob, *Gene. 28.* vt dixi, melius aliquid ſignificauit quàm ſerpentes ma-

G gorum: at enim factum magorũ multo mirabilius. Verum hæc non ita præiudicant rebus intelligendis, tanquam ſi hominis nomen ſcribatur auro, & dei atramẽto. Illas etiam nubes & ignes quo modo fecerint vel aſſumpſerint angeli ad ſignificandũ quod annunciabãt, etiam ſi dominus vel ſpiritus ſanctus illis corporalibus formis oſtendebatur, quis nouit hominum? ſicut infan- *Eucharistia.* tes nõ nouerunt quod in altari ponitur, & peracta pietatis celebratione conſumitur, vnde vel quo modo cõficiatur, vnde in vſum religionis aſſumatur. Et ſi nũquã diſcant experimento vel ſuo vel aliorum, & nunquam illam ſpeciem rerum videant, niſi inter celebrationes ſacramẽtorum cum offertur & datur, dicaturq; illis au- *Matth. 26.* thoritate grauiſsima, cuius corpus & ſanguis ſit, nihil aliud credent, niſi omnino in illa ſpecie dominũ oculis *Ioan. 19.* apparuiſſe mortalium, & de latere tali percuſſo, liquorem illum omnino fluxiſſe. Mihi autem omnino vtile eſt, vt meminerim virium mearum fratresq; meos admoneam, vt & ipſi meminerint ſuarum, ne vltra quàm tutum eſt humana progrediatur infirmitas. Quẽadmodum enim hæc faciãt angeli, vel potius deus quemadmodum hæc faciat per angelos ſuos, & quantũ fieri velit etiam per angelos malos, ſiue ſinendo, ſiue cogẽdo,

H ex occulta ſede altiſsimi imperij ſui, nec oculorum acie *† prouectu.* penetrare, nec fiducia rationis enucleare, nec prouẽtu † mentis comprehendere valeo, vt tã certus hinc loquar ad omnia quæ requiri de his rebus poſſunt, quàm ſi eſ- *Sapien. 9.* ſem angelus, aut Propheta, aut Apoſtolus. Cogitationes enim mortaliũ timidæ & incertæ prouidentiæ noſtræ, Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Et difficile æſtimamus quæ in terra ſunt, & quæ in proſpectu ſunt, inuenimus cũ labore: quæ in cœlis ſunt autẽ, quis inueſtigabit? Sed quia ſequitur & dicit: Sẽſum autem tuũ quis ſciet, niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris ſpiritum ſanctũ tuum de altiſsimis: quę in cœlis ſunt quidem, nõ inueſtigamus, quo rerum genere & corpora angelica ſecundũ propriam dignitatẽ, & eorũ quædam corporalis actio continetur: ſecundum ſpiritũ tamen dei miſſum nobis de altiſsimis, & impartitã eius *2. ſen. di. 8. ca. cæterum* gratiam mẽtibus noſtris audeo fiducialiter dicere, nec deum patrem, nec verbum eius, nec ſpiritum eius, quod deus vnus eſt, per id quod eſt, atq; idipſum eſt, vllo modo eſſe mutabilem, ac per hoc multo minus eſſe viſibilem: quoniam ſunt quędam quamuis mutabilia, non tamen viſibilia, ſicut noſtræ cogitationes, & memoriæ, & voluntates, & omnis incorporea creatura. Viſibile autẽ *Eſſẽtia dei nũquã p ſe apparuit.* quicquam non eſt, quod non ſit mutabile. Quapropter ſubſtantia, vel ſi melius dicitur eſſentia dei, vbi pro modulo noſtro ex quantulacunq; particula intelligim° *Cap. XI.* patrem & filiũ & ſpiritũ ſanctum, quandoquidem nul- *2. ſen. di. 8. ca. Cæterũ.* lo modo mutabilis eſt, nullo modo poteſt ipſa per ſemetipſam eſſe viſibilis. Proinde illa omnia quæ patrib° viſa ſunt, cum deus illis ſecundũ ſuam diſpenſationem tẽporibus cõgruam præſentaretur, per creaturam facta eſſe manifeſtum eſt. Et ſi nos latet quo modo ea miniſtris angelis fecerit, per angelos tamen eſſe facta, nõ ex *Roma. 12.* noſtro ſenſu dicimus, ne cuiquã videamur plus ſapere, *2. Corin. 4.* quàm oportet ſapere, ſed ſapiamus ad temperãtiam, ſicut deus nobis partitus eſt menſurã fidei, ſed credimus, propter quod & loquimur. Extat enim authoritas diuinarum ſcripturarũ, vnde mens noſtra deuiare non debet, nec relicto ſolidamẽto diuini eloquij, per ſuſpicionum ſuarũ abrupta præcipitari, vbi nec ſenſus corporis regit, nec perſpicua ratio veritatis elucet. Apertiſsime quippe ſcriptum eſt in epiſtola ad Hebræos, cũ diſpẽſa- K tio noui teſtamenti à diſpenſatione veteris teſtamenti *Heb. 1.* ſecundum cõgruentiã ſeculorũ ac temporũ diſtingueretur, non tantũ illa viſibilia, ſed ipſum etiam ſermonẽ per angelos factũ. Sic enim dicit: Ad quem autem angelorum dixit aliquando, Sede ad dexterã meã, quouſq; *Pſal. 109.* ponã inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? Nonne omnes ſunt miniſtri ſpiritus ad miniſtrationem miſsi, propter eos qui futuri ſunt hæreditatem poſsidere ſalutis? Hinc oſtendit illa omnia non ſolũ per angelos facta, ſed etiam propter nos facta: id eſt propter populum dei, cui promittitur hæreditas vitę æternæ. Sicut ad Corinthios etiam ſcriptũ eſt, Omnia hęc in figura contin- *1. Corin. 10.* gebãt illis, ſcripta ſunt autẽ ad correptionem noſtram, in quos finis ſeculorum obuenit. Deinde quia tunc per angelos, nunc autẽ per filiũ ſermo factus eſt, conſequenter aperteq; demõſtrans. Propterea, inquit, abundãtius *Heb. 2.* oportet attẽdere nos ea quæ audiuimus, ne forte defluamus: ſi enim qui per angelos dictus eſt, ſermo factus eſt firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia iuſtã accepit mercedis retributionẽ, quo modo nos effugiemus tantã negligentes ſalutem? Et quaſi quæreres quã ſalutẽ, vt oſtenderet ſe de nouo teſtamento iã dicere, id eſt

L ſermone qui non per angelos, ſed per dominum factus eſt. Quæ cũ initiũ accepiſſet, inquit, vt enarraretur per dominum, ab iis qui audierunt in nos confirmata eſt, conteſtante deo ſignis & portẽtis, & variis virtutibus, & ſpiritus ſancti diuiſionibus ſecundũ ſuam voluntatẽ. Sed ait aliquis, cur ergo ſcriptũ eſt, Dixit dominus ad Moyſem: & nõ potius, Dixit angelus ad Moyſem? Quia cũ verba iudicis præco pronunciat, nõ ſcribitur in geſtis, Ille præco dixit, ſed ille iudex: ſic etiã loquẽte Propheta ſancto, etſi dicamus, Propheta dixit, nihil aliud quàm dominũ dixiſſe intelligi volumus. Et ſi dicamus, dominus dixit, Prophetã nõ ſubtrahimus. ſed quis per eum dixerit admonemus. Et illa quidem ſcriptura ſępe aperit angelum eſſe dominũ, quo loquente identidẽ dicitur, dominus dixit, ſicut iã demõſtrauimus. Sed propter eos, qui cum ſcriptura illic angelũ nominat, ipſum per ſeipſum filiũ dei volunt intelligi, quia propter annunciationẽ paternæ ac ſuæ voluntatis à Propheta di- *Mala. 3.* ctus eſt angelus: propterea volui ex hac epiſtola manifeſtius teſtimoniũ dare, vbi non dictum eſt, per angelũ, ſed per angelos. Nã & Stephanus in actib° Apoſtolorũ eo more narrat hæc, quo etiã in libris veteribus cõſcrip M ta ſunt. Viri fratres & patres audite, inquit, deus gloriæ *Acto. 7.* apparuit Abrahæ patri noſtro, cum eſſet in Meſopota- *Gene. 12.* mia. Ne quis autẽ arbitraretur tunc deum glorię per id quod in ſeipſo eſt, cuiuſquam oculis apparuiſſe mortaliũ, in conſequentibus dicit, quòd Moyſi angelus apparuerit. Fugit, inquit, Moyſes in verbo iſto, & fact° eſt in- *Acto. 7.* quilinus in terra Madiã, vbi genuit filios duos. Et completis illic annis xl. apparuit illi in deſerto montis Sina *Exod. 2.* angelus domini in flãma ignis in rubo, Moyſes autem vidẽs mirabatur viſum. Qui cum accederet conſidera- *Exod. 3.* re, facta eſt vox domini dicẽs: Ego ſum deus patrũ tuorum, deus Abrahã, & deus Iſaac, & deus Iacob. Tremefactus autẽ Moyſes, non audebat cõſiderare. Dixitq; illi dominus, Solue calciamentũ pedum tuorum &c. Hic certe & angelum & dominum dicit, eundẽmque deũ Abraham, & deum Iſaac, & deũ Iacob, ſicut in Geneſi ſcriptum eſt. An forte quiſquã dicturus eſt, quòd Moyſi per angelum apparuit dominus, Abrahæ vero per ſe- *Acto. 7.* ipſum? At hoc à Stephano non quæramus, ipſum librũ vnde Stephanus iſta narrauit, interrogemus. Nun-

quid

A quid enim quia ſcriptum eſt, Et dixit dominus deus ad
Gene.12. Abrahã. Et paulo poſt, Et viſus eſt dominus deus Abra-
Gene.17. hæ, propterea iſta non per angelos facta ſunt, cum alio
Gene.18. loco ſimiliter dicat, Viſus eſt autem ei deus ad ilicem
Mambræ, ſedenti ad oſtium tabernaculi ſui meridie. Et
tamen conſequẽter adiungit, Reſpiciens autem oculis
ſuis vidit, & ecce tres viri ſtabant propter eum, de qui-
bus iam diximus. Quo modo enim poterũt iſti, qui vel
à verbis ad intellectum nolũt aſſurgere, vel facile ſe ab
intellectu in verba præcipitant, quo modo poterũt ex-
plicare viſum eſſe deũ in viris trib°, niſi eos, ſicut etiam
conſequentia docent, angelos fuiſſe fateantur? An quia
nõ dictum eſt, Angelus ei locutus eſt vel apparuit, prop
terea dicere audebunt, Moyſi quidem illam viſionem
ac vocem per angelum factã, quia ita ſcriptũ eſt, Abra-
hæ autem quia cõmemoratio angeli non eſt facta, per
ſubſtantiam ſuam deum apparuiſſe atq; ſonuiſſe. Quid
quod nec apud Abraham de angelo tacitum eſt? Nam
ita legitur, cum immolãdus filius eius præciperetur, Et
Gene.22. factum eſt poſt hæc verba, tẽtauit deus Abraham, & di-
xit ad eum, Abraham Abraham. Et ille dixit, Ecce ego.
Et dixit ei, Accipe filium tuum dilectum, quem diligis
B Iſaac, & vade in terram excelſam, & offer eum ibi ho-
locauſtum ſuper vnũ montium quem tibi dixero. Certe
hic deus, non angelus cõmemoratus eſt. Paulo poſt ve-
ro ita ſe habet ſcriptura, Extendens autem Abrahã ma-
num ſuam, ſumpſit gladium, volẽs occidere filiũ ſuum.
Et vocauit eum angelus domini de cœlo, & dixit ei, A-
braham Abrahã. Et dixit, Ecce ego. Et dixit, Ne inijcias
manum tuam ſuper puerũ, neq; facias ei quicquã. Quid
ad hoc reſpõdetur? an dicturi ſunt deum iuſsiſſe vt oc-
cideretur Iſaac, & angelũ prohibuiſſe? Porrò ipſum pa-
trem aduerſum dei præceptũ, qui iuſſerat vt occideret,
obtemperaſſe angelo vt parceret? Ridendus & abijciẽ-
dus hic ſenſus eſt. Sed neq; huic tã craſſo & abiecto vl-
lum locũ ſcriptura eſſe permittit, continuo ſubiungẽs,
Nunc enim cognoui quia times deum tu, & non peper
ciſti filio tuo dilecto propter me. Quid eſt propter me,
niſi propter eũ qui occidi iuſſerat? Idẽ igitur deus Abra
hæ qui angelus, an potius per angelum deus? Accipe ſe-
quentia. Certe iã hic angelus manifeſtiſsime expreſſus
eſt, attende tamen quid contexatur: Reſpiciens Abrahã
oculis ſuis vidit, & ecce aries vnus tenebatur in arbore
ſabech cornibus, & abijt Abraham, & accepit arietẽ, &
C obtulit eum holocauſtum pro Iſaac filio ſuo. Et cogno
minauit Abraham nomẽ loci illius: Dominus vidit, vt
dicãt hodie, quòd in mõte dominus viſus eſt: ſicut pau
lo ante quod dixit deus per angelũ, Nunc enim cogno
ui quia times deum: non quia tunc deus cognouiſſe in-
Simile ha- telligendus eſt, ſed egiſſe, vt per deum ipſe Abrahã co-
betur ſup. gnoſceret quantas haberet vires cordis ad obediẽdum
ca.10. deo vſq; ad immolationem vnici filij: illo modo locu-
tionis quo ſignificatur per efficiẽtem id quod efficitur,
ſicut dicitur frigus pigrũ, quod pigros facit: vt ideo co-
gnouiſſe diceretur, quia ipſum Abrahã cognoſcere fe-
cerat, quẽ poterat latere fidei ſuæ firmitas, niſi tali ex-
perimento probaretur. Ita & hic cognominauit Abra-
ham nomen loci illius, Dominus vidit: id eſt quod vi-
deri ſe fecit. Nam cõtinuo ſecutus ait: Vt dicant hodie
quòd in monte dominus viſus eſt. Ecce idem angelus,
dominus dicitur: quare niſi quia per angelum domin°?
Iã vero in eo quod ſequitur, prophetice omnino loqui
tur angelus, & prorſus aperit quod per angelũ deus lo-
Gene.22. quatur. Et vocauit, inquit, angel' domini Abrahã iterũ
de cœlo, dicens: Per me iuraui dicit dominus, pro eo ꝙ
fecisti hoc verbum, & non peperciſti filio tuo dilecto D
propter me &c. Hæc certe verba vt dicat ille per quem
loquitur dominus, Hæc dicit dominus, etiã Prophetæ
ſolẽt habere. An filius dei de patre ait, Dicit dominus,
& ipſe eſt ille angelus patris? Quid ergo de illis tribus Gene.18.
viris, nõne reſpiciunt quo modo vrgeãtur, qui viſi ſunt
Abrahæ, cum prædictum eſſet, viſus eſt ei dominus: An
quia viri dicti ſunt, non erant angeli? Daniëlem legant
dicentem: Ecce vir Gabriel. Sed quid vltra differimus Danie.8.
ora eorum euidentiſsimo atque grauiſsimo alio docu- & 9.
mento oppilare, vbi non angelus ſingulariter, nec viri
pluraliter, ſed omnino angeli dicuntur: per quos ſer-
mo non quilibet factus, ſed lex ipſa data manifeſtiſsime
oſtenditur, quam certe nullus fidelium dubitat deũ de-
diſſe Moyſi ad ſubiugandum populum Iſraël, ſed tamẽ
per angelos datam. Ita Stephanus loquitur: Dura ceruí- Acto.7.
ce, inquit, & non circũciſi corde & auribus, vos ſemper
ſpiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut & patres veſtri. Quẽ Pro-
phetarum nõ perſecuti ſunt patres veſtri? Et occiderũt
eos, qui prænunciabant de aduẽtu iuſti, cuius nunc vos
proditores & interfectores fuiſtis, qui accepiſtis legem
in edictis angelorum, nec cuſtodiſtis. Quid hoc euidẽ-
tius, quid tanta authoritate robuſtius? In edictis quidem E
angelorũ lex illi populo data eſt, ſed domini Ieſu Chri-
ſti per eam diſponebatur & prænũciabatur aduẽtus. Et
ipſe tanquam verbum dei miro & ineffabili modo erat
in angelis, in quorum edictis lex ipſa dabatur. Vnde di
cit in Euangelio: Si crederetis Moyſi, crederetis & mi- Ioan.5.
hi, de me enim ille ſcripſit. Per angelos ergo tũc domi-
nus loquebatur, per angelos filius dei, mediator dei & 1.Timo.2.
hominũ futurus ex ſemine Abrahæ ſuũ diſponebat ad-
uentũ, vt inueniret à quibus reciperetur confitẽtes reos,
quos lex non impleta fecerat tranſgreſſores. Vnde &
Apoſtolus ad Galatas dicit: Quid ergo lex? Trangreſ- Gala.3.
ſionis gratia poſita eſt, donec veniret ſemen cui pro-
miſſum eſt, diſpoſita per angelos in manu mediatoris:
hoc eſt diſpoſita per angelos in manu ſua. Nõ enim na
tus eſt per conditionẽ, ſed per poteſtatem. Quod autẽ
non aliquem ex angelis dicit mediatorẽ, ſed ipſum do-
minũ Ieſum Chriſtum, inquantum homo fieri dignat°
eſt, habes alio loco. Vnus, inquit deus, & vn° mediator 1.Timo.2.
dei & hominũ, homo Chriſt° Ieſus. Hinc illud Paſcha Exod.12.
in interfectione agni: hinc illa omnia quæ de Chriſto
vẽturo in carne atq; paſſuro, ſed & reſurrecturo in lege Acto.7.
figurantur, quæ data eſt in edictis angelorũ, donec ve- F
niret ſemẽ, diſpoſita per angelos in manu mediatoris, Gala.3.
In quibus angelis erat vtiq; & pater & filius & ſpiritus
ſanctus: & aliquando pater, aliquando filius, aliquando
ſpiritus ſanct°, aliquãdo ſine vlla diſtinctione perſonæ
deus per illos figurabatur, etſi viſibilibus & ſenſibilibus
formis apparẽs, per creaturam tamen ſuã, non per ſub-
ſtantiam ſuam, cui videndę corda mundantur per hęc
omnia quæ oculis videntur, & auribus audiũtur. Sed iã
ſatis, quantũ exiſtimo, pro captu noſtro diſputatum &
demonſtratũ eſt, quod in hoc libro ſuſceperamus oſten
dere: conſtititque & probabilitate rationis quantũ ho-
mo vel potius quantum ego potui, & firmitate authori
tatis quantum de ſcripturis ſanctis diuina eloquia pa-
tuerũt, quòd antiquis patribus noſtris ante incarnatio-
nem Saluatoris, cum deus apparere dicebatur, voces il-
læ ac ſpecies corporales per angelos factæ ſunt: ſiue ip-
ſis loquentibus vel agentibus aliquid ex perſona dei, ſi-
cut etiam Prophetas ſolere oſtendimus: ſiue aſſumen-
tibus ex creatura quod ipſi non eſſent, vbi deus figura-
te demonſtraretur hominibus. Quod genus ſignifica-

G tionum nec Prophetas omiſiſſe multis exemplis docet ſcriptura. Supereſt igitur iam vt videamus cũ & nato *Matth.3.* per virginem domino, & corporali ſpecie ſicut colũba *Acto.1.* deſcendente ſpiritu ſancto, viſiſq; igneis linguis, ſonitu facto de cœlo die Pentecoſtes poſt aſcenſionem domini, non ipſum dei verbum per ſubſtantiam ſuã, qua patri æquale atque coæternum eſt, nec ſpiritus patris & filij per ſuam ſubſtantiã, qua & ipſe vtriſque æqualis atq; coætern⁹ eſt, ſed vtique per creaturam, quæ illis modis formari & exiſtere potuit corporeis atque mortalibus ſenſibus apparuerit, quid inter illas demonſtrationes & has proprietates filij dei & ſpiritus ſancti, quanuis per creaturam viſibilem factas interſit, quod alio volumine commodius ordiemur.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Trinitate Liber Quartus.

Scire deum felicitas eſt

SCIENTIAM terreſtrium cœleſtiumq; rerum magni æſtimare ſolet genus humanum, in quo profecto meliores ſunt qui huic ſcientiæ præponunt noſſe ſemetipſos: H laudabiliorq; eſt animus, cui nota eſt vel infirmitas ſua, quàm qui ea non reſpecta, vias ſyderum ſcrutatur etiam cogniturus, aut qui iam cognitas tenet, ignorans ipſe qua via ingrediatur ad ſalutem ac firmitatem ſuam. Qui vero iam euigilauit in deum, ſpiritus ſancti calore excitatus, atq; in eius amore coram ſe viluit, ad eumq; intrare volẽs nec valens, eoq; ſibi lucente attendit in ſe, inuenitq; ſe, ſuamq; ægritudinem illius mundiciæ contemperari non poſſe cognouit, flere dulce habet, eúmque deprecari, vt etiam atque etiam miſereatur, donec exuat totam miſeriam, & precari cum fiducia, iam accepto gratuito pi- *1.Corin.8.* gnore ſalutis, per eius vnicum Saluatorem hominis & illuminatorem: hunc ita agentem & dolentem, ſciẽtia non inflat, quia charitas ædificat: præpoſuit enim ſcientiam ſcientiæ, præpoſuit ſcire infirmitatem ſuam magis quàm ſcire mundi mœnia, fundamenta terrarum, & faſtigia cœlorum: & hanc apponendo ſcientiam, ap- *Eccleſ.1.* poſuit dolorem. Dolorem peregrinationis ſuæ ex deſiderio patriæ ſuæ, & conditoris eius beati dei ſui. In hoc genere hominum, in familia Chriſti tui domine deus I meus, ſi inter pauperes tuos gemo, da mihi de pane tuo *Matth.5.* reſpondere hominibus, qui non eſuriunt & ſitiũt iuſticiam, ſed ſatiati ſunt & abundant. Satiauit autem illos phantaſma eorum, non veritas tua, quam repellendo reſiliunt, & in ſuam vanitatem cadũt. Ego certe ſentio quàm multa figmẽta pariat cor humanum. Et quid eſt cor meum, niſi cor humanum? Sed hoc oro deum cordis mei, vt nihil ex eis figmẽtis pro ſolido vero eructẽ in has literas, ſed ĩde veniat in eas quicquid per me venire potuerit, vnde mihi, quanuis projecto à facie ocu- *Pſal.30.* lorum ſuorum, & de longinquo redire conanti, per viã *Luca 15.* quã ſtrauit humanitati diuinitas vnigeniti ſui, aura veritatis eius aſpergitur. Quam intantum licet mutabilis haurio, inquantum in ea nihil mutabile video, nec locis & temporibus ſicut corpora, nec ſolis temporib⁹ & quaſi locis, ſicut ſpirituum noſtrorum cogitationes: nec ſolis tẽporibus, & nulla vel imagine locorũ, ſicut quædam noſtrarum mentium ratiocinationes. Omnino enim dei eſſentia, qua eſt, nihil mutabile habet, nec in æternitate, nec in veritate, nec in voluntate: quia æterna ibi eſt veritas, & æterna charitas: & vera ibi eſt charitas, vera æternitas: & chara ibi eſt æternitas, & chara ve- K ritas.

Per agnitionẽ infirmitatis noſtræ proficimur. Cap. 2.

Sed quoniam exulauimus ab incommutabili gaudio, nec tamen inde præciſi atque abrupti ſumus, vt non etiam in iſtis mutabilibus & temporalibus æternitatem, veritatẽ, beatitudinem quæreremus: nec mori enim, nec falli, nec perturbari volumus: miſſa ſunt nobis diuinitus viſa congrua peregrinationi noſtræ, quibus admoneremur, non hic eſſe quod quærimus, ſed illuc ad ipſa † eſſe redeundum, vnde niſi penderemus, hic ea non quæreremus. *† al. ab iſta* Ac primum nobis perſuadendum fuit, quantum nos diligeret deus, ne deſperatione non auderemus erigi in eum. Quales autem dilexerit, oſtendi oportebat, ne tanquam de meritis noſtris ſuperbientes, magis ab eo reſilirem⁹, & in noſtra fortitudine magis deficeremus: ac per hoc egit nobiſcum, vt per eius fortitudinem potius proficeremus, atque ita in infirmitate humilitatis, perficeretur virtus charitatis. Hoc ſignificat in Pſalmo, vbi ait: Pluuiam voluntariam ſe- *Pſal.67.* gregãs deus hęreditati tuę, & infirmata eſt, tu vero perfeciſti eam. Pluuiam quippe voluntariam non niſi gratiam vult intelligi, non meritis redditam, ſed gratis datam, vnde & gratia nominatur. Dedit enim eam, non quia digni eramus, ſed quia voluit. Hoc cognoſcentes, L non fidentes in nobis erimus, & hoc eſt infirmari. Ipſe *1.Corin.16.* vero perficit nos, qui etiam Paulo Apoſtolo dixit: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. *2.Corin.12.* Perſuadendum ergo erat homini quantum nos dilexerit deus, & quales dilexerit. Quãtum, ne deſperaremus: quales, ne ſuperbiremus. Hũc locum Apoſtolus pernecesſarium ſic explicat, Commẽdat autem, inquit, ſuam *Roma.5.* charitatem deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſt⁹ pro nobis mortuus eſt. multo magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus deo per mortem filij eius: multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Itẽ alio loco, Quid er- *Roma. 8.* go, inquit, dicemus ad hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos, qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum? Quo modo non & cũ illo nobis omnia donauit? Quod autem factum nobis annunciatur, hoc futurum oſtendebatur & antiquis iuſtis, vt per eandem fidem etiam ipſi humilitati infirmarentur, & infirmati perficerentur. Quia igitur vnum verbum dei eſt, per quod facta ſunt omnia, quod eſt incommu- *Ioan.1.* tabilis veritas, vbi principaliter atque incommutabili- M ter ſunt omnia ſimul, non ſolum quæ nunc ſunt in hac vniuerſa creatura, verumetiam quæ fuerunt, & quæ futura ſunt. Vbi autem nec fuerũt, nec futura ſunt, ſed tãtummodo ſunt, & omnia vita ſunt, & omnia vnũ ſunt, & magis vnum eſt, & vna vita eſt. Sic enim omnia per ipſum facta ſunt, vt quicquid factũ eſt in his, in illo vita ſit, & facta non ſit: quia in principio non factum eſt verbum, ſed erat verbum apud deum, & deus erat verbũ, & omnia per ipſum facta ſũt: nec per ipſum omnia facta eſſent, niſi ipſum eſſet ante omnia, factumq; nõ eſſet. In iis autem quæ per ipſum facta ſunt, etiam corpus quod vita non eſt, per ipſum nõ fieret, niſi in illo antequam fieret vita eſſet. Quod enim factũ eſt, iam in illo vita erat, & non qualiſcunq; vita: nam & anima vita eſt corporis, ſed & hæc facta eſt, quia mutabilis eſt: & per quid facta eſt, niſi per dei verbũ incõmutabile? Omnia enĩ per ipſũ facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil: quod ergo factũ eſt, iã in illo vita erat, & nõ qualiſcunq; vita, ſed vita erat lux hominũ, lux vtiq; rationalium mentiũ, per quas homines à pecorib⁹ differũt, & ideo ſũt homines.

A nes.Nó ergo lux corporea,quæ lux eſt carnium, ſiue de
cœlo fulgeat,ſiue terrenis igoibus accendatur : nec hu-
manarum tantum carnium,ſed etiã beluarum,& vſque
ad minutiſsimos quoſq; vermiculos,Omnia enim hæc
vident iſtam lucẽ:at illa vita lux hominum erat,nec lõ-
ge poſita ab vnoquoque noſtrum.In illa enim viuimus
Acto.17. & mouemur & ſumus . Sed lux in tenebris lucet, & te-
Ioan.1. nebræ eam non comprehenderunt. Tenebrę autem
Quo modo ſunt ſtultæ mẽtes hominum,praua cupiditate atque in-
reddimur fidelitate cæcatę.Has vt curaret atque ſanaret verbum,
habiles per per quod facta ſunt omnia , caro factũ eſt, & habitauit
cipiẽdæ ve in nobis . Illuminatio quippe noſtra participatio verbi
ritati.C.II. dei eſt,illius ſcilicet vitæ quę lux eſt hominum.Huic au
Ioan.1. tẽ participationi prorſus inhabiles & min⁹ idonei era-
mus,propter immundiciã peccatorum. Mundandi er-
go eramus.Porrò iniquorum & ſuperborum vna mun
datio eſt ſanguis iuſti,& humilitas dei:vt ad contẽplan
dum deum quod natura nõ ſumus , per eum mundare-
mur,factũ quod natura ſumus, & quod peccato nõ ſu-
mus.Deus enim natura nõ ſumus, homines natura ſu-
mus,iuſti peccato nõ ſumus . Deus itaque factus homo
iuſtus,interceſsit deo pro homine peccatore. Nõ enim
B cõgruit peccator iuſto,ſed cõgruit homini homo.Ad-
iungens ergo nobis ſimilitudinẽ humanitatis ſuę,abſtu
lit ſimilitudinem iniquitatis noſtræ.Et factus particeps
mortalitatis noſtræ,fecit nos participes diuinitatis ſuę.
Merito quippe mors peccatoris veniens ex dãnationis
neceſsitate, ſoluta eſt per mortem iuſti venientẽ ex mi-
ſericordię voluntate,dum ſimplum eius cõgruit duplo
noſtro.Hæc enim congruẽtia,ſiue conuenientia, vel cõ-
cinentia,vel conſonãtia,vel ſi quid cõmodius dicitur,
quod eſt vnũ ad duo , in omni compaginatione,vel ſi
melius dicitur coaptatione creaturæ , valet plurimum.
Hãc enim coaptationẽ, ſicut mihi nunc occurrit dice-
re volui,quã Græci ἁρμονίαν vocãt. Neque nunc locus
eſt vt oſtendam quantum valeat conſonãtia ſimpli ad
duplũ,quæ maxima in nobis reperitur,vt ſit nobis inſi-
ta naturaliter à quo vtiq; niſi ab eo qui nos creauit, vt
nec imperiti poſsint eã non ſentire, ſiue ipſi cantantes,
ſiue alios audiẽtes:per hãc quippe voces acutiores gra-
uioresq; cõcordãt, ita vt quiſquis ab ea diſſonuerit, nõ
ſcientiã,cuius expertes ſunt plurimi, ſed ipſum ſenſum
auditus noſtri vehemeoter offendat.Sed hoc vt demõ-
ſtretur,longo ſermone opus eſt: ipſis autem auribus ex-
C hibere poteſt ab eo qui nouit in regulari monochor-
Dupli ad do. Verum quod inſtat impræſentia quantũ donat
ſimplũ cõcẽ deus,ediſſerendũ eſt, quemadmodum ſimplum domi-
tus allegori ni & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti,duplo noſtro cõgru-
ce. Cap.III. at & quodã modo cõcinat ad ſalutem.Nos certe,quod
nemo Chriſtianus ambigit, & anima & corpore mor-
tui ſumus,anima propter peccatũ, corpore propter pœ
nam peccati, ac per hoc & corpore propter peccatum.
Vtriq; autẽ rei noſtræ, id eſt, & animæ & corpori, me-
dicina & reſurrectione opus erat, vt in melius renoua-
retur,quod erat in deterius commutatũ.Mors autẽ ani
mæ impietas eſt, & mors corporis corruptibilitas, per
quam fit & animæ à corpore abſceſſus.Sicut enim ani-
ma deo deſerẽte, ſic corpus anima deſerente, moritur:
vnde illa fit inſipiens,hoc exanime. Reſuſcitatur enim
anima per pœnitentiã,& in corpore adhuc mortali re-
Roma.4. nouatio vitæ inchoatur à fide, qua creditur in eum qui
iuſtificat impium,boniſq; moribus augetur & robora-
tur de die in diẽ, cũ magis magiſq; renouatur interior
2.Corin. 4. homo.Corpus vero tanquam homo exterior,quãto eſt
hæc vita diuturnior, tãto magis magiſq; corrumpitur,

vel ætate,vel morbo,vel variis afflictionibus, donec ve D
niat ad vltimam afflictionem quæ ab hominibus mors
vocatur.Eius autem reſurrectio differtur in finem:cum
& ipſa iuſtificatio noſtra perficietur ineffabiliter. Tunc
enim ſimiles ei erimus, quoniã videbimus eũ ſicuti eſt. *1.Ioan.3.*
Nũc vero quãdiu corpus quod corrumpitur aggrauat *Sapien.9.*
animam,& vita humana ſuper terram tota tẽtatio eſt, *Iob.7.*
non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuẽs,in cõ- *Pſal.142.*
paratione iuſticię qua æquabimur angelis,& glorię quę
reuelabitur in nobis.De morte autẽ animę à morte cor
poris diſtinguẽda, quid plura documenta commemo-
rem,cũ dominus in vna ſententia Euangelica vtrãque
mortem cuiuis facile diſcernẽdam poſuerit,vbi ait: Si- *Matth 8.*
ne mortuos ſepelire mortuos ſuos. Sepeliendum quip-
pe corpus mortuum erat, ſepultores autem eius per infi
delitatis impietatẽ in anima mortuos intelligi voluit,
quales excitaotur cum dicitur:Surge qui dormis,& ex- *Ephe.5.*
urge à mortuis,& illuminabit te Chriſt⁹.Deteſtatur au-
tem quandã mortem Apoſtolus, dicens de vidua:Quæ *1.Timo. 5.*
autem in deliciis agit,viuens mortua eſt. Anima igitur
iam pia quæ fuit impia, propter iuſticiã fidei dicitur ex
morte reuixiſſe atque viuere . Corpus autem non tantũ
moriturũ propter animæ abſceſſum qui futurus eſt, ſed E
propter infirmitatẽ tantum carnis & ſanguinis, quodã
loco in ſcripturis etiã mortuum dicitur,loquente Apo
ſtolo,Corpus quidem,inquit, mortuũ eſt propter pec- *Roma.8.*
catũ,ſpiritus autem vita eſt propter iuſticiam: hæc vita
ex fide facta eſt,quoniã iuſtus ex fide viuit.Sed quid ſe- *Abac.2.*
quitur?Si autẽ ſpiritus eius, qui ſuſcitauit Ieſum à mor- *Roma.8.*
tuis,habitat io vobis,qui ſuſcitauit Chriſtũ Ieſũ à mor-
tuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabi-
tantem ſpiritum eius in vobis. Huic ergo duplæ morti
noſtræ ſaluator impendit ſimplam ſuam : & ad facien-
dam vtrãque reſuſcitationem noſtram, in ſacramento
& exemplo præpoſuit & propoſuit vnam ſuam,Neque
enim fuit peccator aut impius,vt ei tanquã ſpiritu mor
tuo in interiore homine renouari opus eſſet, & tanquã
reſipiſcẽdo ad vitam iuſticiæ reuocari:ſed indutus car-
ne mortali,ea ſola moriens, ſola reſurgens, ea ſola no-
bis ad vtrunque concinuit,cũ in ea fieret interioris ho-
minis ſacramentũ,exterioris exemplũ . Interioris enim
hominis noſtri ſacramento data eſt illa vox, pertinens
ad mortẽ animæ noſtræ ſignificandã, non ſolũ in Pſal- *Pſal.21.*
mo,verũetiam in cruce,Deus meus deus meus, vt quid *Matth.27.*
me dereliquiſti?Cui voci cõgruit Apoſtolus dicẽs:Sciẽ *Roma.6.*
tes quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt cum il- F
lo,vt euacuetur corpus peccati,vt vltra non ſeruiamus
peccato.Crucifixio quippe interioris hominis pœnitẽ-
tiæ dolores iotelliguntur, & coorinẽtiæ quidã ſalubris
cruciatus, per quã mortem mors impietatis perimitur,
in qua nos nõ dereliquit deus.Et ideo per talem crucẽ *Roma.6.*
euacuatur corpus peccati, vt iã nõ exhibeamus mẽbra
noſtra arma iniquitatis peccato:quia & interior homo
ſi vtique renouatur de die in diẽ,profecto vetus eſt an-
tequã renouetur.Intus nanque agitur,quod idem Apo-
ſtolus dicit:Exuite vos veterem hominẽ,& induite no- *Ephe.4.*
uum.Quod ita conſequenter exponit.Quapropter de-
ponentes mẽdacium,loquimini veritatem . Vbi autem
deponitur mendacium,niſi iotus,vt inhabitet in mon-
te ſancto dei,qui loquitur veritatem in corde ſuo? Re-
ſurrectio vero corporis domini ad ſacramẽtũ interio-
ris reſurrectionis noſtræ pertinere oſtẽditur, vbi poſt-
quam reſurrexit,ait mulieri, Noli me tãgere, nondum *Ioan.20.*
eoim aſcẽdi ad patrẽ meũ.Cui myſterio cõgruit Apo-
ſtolus,dicẽs,Si autem conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ

G ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt ad dexterā dei ſe-
Coloſſ. 3. dens, quæ ſurſum ſunt ſapite. Hoc eſt enim Chriſtū nō
tangere, niſi cum aſcenderit ad patrem, nō de Chriſto
ſapere carnaliter. Iam vero ad exemplum mortis exte-
rioris hominis noſtri dominicę carnis mors pertinet,
quia per talem paſsionem maxime hortatus eſt ſeruos
Matth. 10. ſuos, vt non timeant eos qui corpus occidunt, animam
autem non poſſunt occidere. Propter quod dicit Apo-
Coloſſ. 1. ſtolus, Vt ſuppleam quæ deſunt preſſurarum Chriſti in
carne mea. Et ad exemplum reſurrectionis exterioris
hominis noſtri pertinere inuenitur reſurrectio corpo-
Lucæ, 24. ris domini, qui ad diſcipulos ait, Palpate & videte, quia
ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis ha-
bere. Et vnus ex diſcipulis etiam cicatrices eius contre-
Ioan. 20. ctans, exclamauit dicens, Dominus meus & deus me⁹.
Et cum illius carnis tota integritas appareret, demon-
Matth. 10. ſtratum eſt in ea quod ſuos exhortans dixerat, Capillus
capitis veſtri non peribit. Vnde enim primo, Noli me
Ioan. 20. tangere, nondum enim aſcendi ad patrem meū: & vn-
de antequam aſcendat ad patrem, à diſcipulis tangitur,
niſi quia illic inſinuabatur interioris hominis ſacramē-
tum, hic præbebatur exterioris exemplū? An forte quiſ-
H quam ita eſt abſurdus atq; auerſus à vero, vt audeat di-
cere à viris eum tactum antequam aſcenderet, à mulie-
ribus autem cum aſcendiſſet? Propter hoc exemplū fu-
turę noſtrę reſurrectionis in corpore, quod pręceſsit in
1. Corin. 15. domino, dicit Apoſtolus: Initium Chriſtus, deinde qui
ſunt Chriſti. De corporis enim reſurrectione illo loco
Philip. 3. agebatur, propter quam etiam dicit: Trāſfigurauit cor-
pus humilitatis noſtræ, conforme corpori gloriæ ſuæ.
Vna ergo mors noſtri ſaluatoris, duabus mortibus no-
ſtris ſaluti fuit. Et vna eius reſurrectio, duas nobis reſur
rectiones præſtitit, cum corpus eius in vtraq; re, id eſt,
& in morte & in reſurrectione, & ſacramento interio-
ris hominis noſtri, & exemplo exterioris medicinali
Ratio dupli ad ſimplū per alias numeros Cap. IIII. quadam conuenientia miniſtratum eſt. Hæc autē
ratio ſimpli ad duplū oritur quidē à ternario numero.
Vnum quippe ad duo, tria ſunt. Sed hoc totū quod di-
xi, ad ſenarium peruenit. Vnum enim & duo & tria, ſex
fiūt. Qui numerus propterea perfect⁹ dicitur, quia par-
Gene. 1. tibus ſuis completur. Habet enim illa tres ſextā, tertiā,
dimidiam. Nec vlla pars alia quæ dici poſsit quota ſit,
inuenitur in eo, Sexta ergo eius vnum eſt, tertia duo, di
I midia tria. Vnum autem & duo & tria cōſummant eū-
dem ſenarium. Cuius perfectionem nobis ſancta ſcrip-
tura commendat, in eo maxime quòd deus ſex diebus
perfecit opera ſua, & ſexto die factus eſt homo ad ima-
ginem dei. Et ſexta ætate generis humani, filius dei ve-
nit & factus eſt fili⁹ hominis, vt nos reformaret ad ima
ginem dei. Ea quippe nunc ætas agitur, ſiue milleni an-
ni ſingulis diſtribuantur ætatibus, ſiue in diuinis literis
memorabiles atq; inſignes quaſi articulos temporū ve-
ſtigem⁹, vt prima ętas inueniatur ab Adā vſq; ad Noë,
inde ſecunda vſque ad Abrahā. Et deinceps ſicut Mat-
Matth. 1. thæus Euangeliſta diſtinxit ab Abraham, vſque ad Da-
uid, à Dauid vſque ad tranſmigrationē in Babyloniā,
atque inde vſque ad virginis partum. Quæ tres ætates
coniunctæ illis duabus, quinque faciūt. Proinde ſextam
inchoauit natiuitas domini, quæ nūc agitur vſq; ad oc-
cultum temporis finem. Hunc ſenariū numerum quā-
dam temporis gerere figuram, etiam in illa ratione tri-
pertitæ diſtributionis agnoſcimus, qua vnū tempus cō-
putamus ante legem, alterum ſub lege, tertiū ſub gratia.
In quo tempore ſacramentū renouationis accepimus:
vt in fine tēporis etiam reſurrectione carnis, omni ex
parte renouati, ab vniuerſa, non ſolum animę, verūetiā K
corporis infirmitate ſanemur. Vnde ītelligitur illa mu- *Lucæ 13.*
lier in typo Eccleſiæ à domino ſanata & erecta, quam
curuauerat infirmitas alligāte Satana. De talibus enim
occultis hoſtibus plangit illa vox Pſalmi: Curuauerunt *Pſal. 56.*
animam meam. Hæc autem mulier decem & octo an-
nos habebat in infirmitate, quod eſt ter ſeni. Mēſes au-
tem annorum decē & octo inueniuntur in numero ſo-
lidi quadrati ſenarij, quod eſt ſexies ſeni, & hoc ſexies.
Iuxtà quippe eſt in eodem Euāgelij loco, arbor quoque *Lucæ 13.*
illa ficulnea, cuius miſeram ſterilitatem etiā tertius an-
nus arguebat. Sed ita pro illa interceſſum eſt, vt dimit-
teretur illo anno, vt ſi fructū ferret, bene: ſin aliter, ex-
cideretur. Nam & tres anni ad eandē tripartitā diſtri-
butionem pertinent, & mēſes trium annorum quadra-
tum ſenarium faciūt, quod eſt ſexies ſeni. Annus etiam
vnus ſi duodecim menſes integri conſiderentur, quos
triceni dies cōplent, talem quippe menſem veteres ob-
ſeruauerunt, quē circuitus lunaris oſtendit, ſenario nu-
mero pollet. Quod enim valēt ſex in primo ordine nu
merorum, qui conſtat ex vnis, vt perueniatur ad decē:
hoc valent ſexaginta in ſecundo ordine, qui conſtat ex
denis vt perueniatur ad centum. Sexagenarius ergo nu L
merus dierum, ſexta pars anni eſt, Proinde per ſenariū
primi verſus multiplicantur, tanquam ſenarius ſecūdi
verſus, & fiunt ſexies ſexageni trecēti & ſexaginta dies,
qui ſunt integri duodecim mēſes. Sed quoniā ſicut mē
ſem circuitus lunę oſtēdit hominibus, ſic annus circui-
tu ſolis animaduerſus eſt, reſtāt autem quinque dies &
quadrans diei, vt ſol impleat curſum ſuū annumq; con
cludat: quatuor enim quadrantes faciunt vnum diem,
quē neceſſe eſt intercalari excurſo quadriēnio quod bi
ſextum vocant, ne temporū ordo turbetur: etiam ipſos
dies quinque & quadrantē ſi cōſideremus, ſenarius nu-
merus in eis plurimū valet. Primum, quia ſicut fieri ſo-
let vt à parte totū computetur, non ſunt iam dies quin-
que, ſed potius ſex, vt quadrans ille accipiatur pro die.
Deinde quia in ipſis quinque diebus ſexta pars menſis
eſt: ipſe autē quadrās ſex horas habet. Totus enim dies,
id eſt, cum ſua nocte viginti quatuor horę ſunt, quarum
pars quarta, quæ eſt quadrans diei, ſex horę inueniūtur:
ita in anni curſu ſenarius numerus plurimum valet. M
Nec immerito in ædificatione corporis dominici, *Anni 46.*
in cuius figura templū à Iudæis deſtructū, triduo ſe re- *tēpli extructi allegoriæ. Cap. V.*
ſuſcitaturum eſſe dicebat, numerus ipſe ſenari⁹ pro an-
no poſitus intelligitur. Dixerunt enim, quadraginta &
ſex annis ædificatum eſt templum, & quadragies ſexies *Ioan. 2.*
ſeni, fiunt ducenti ſeptuaginta ſex. Qui numerus dierū
complet nouē menſes & ſex dies, qui tanquā decē men
ſes parientibus fœminis imputantur: non quia omnes
ad ſextū diem poſt nonum menſem perueniūt, ſed quia
ipſa perfectio corporis domini tot dieb⁹ ad partū per-
ducta comperitur, ſicut à maioribus traditum ſuſcipiēs
Eccleſiæ cuſtodit authoritas. Octauo enim kal. Aprilis
cōceptus creditur, quo & paſſus: ita monumēto nouo, *Lucæ 23.*
quo ſepultus eſt, vbi nullus erat mortuorū poſitus, neç
ante nec poſtea, congruit vterus virginis quo cōceptus
eſt, vbi nullus ſeminatus eſt mortaliū. Natus autem tra-
ditur octauo kal. Ianuarias. Ab illo ergo die vſq; ad iſtū
cōputati, ducēti, ſeptuaginta & ſex reperiūtur dies, qui
ſenariū numerū quadragies ſexies habent. Quo nume-
ro annorum templum ædificatum eſt, quia eo numero
ſenariorum corpus domini perfectum eſt, quod mor-
tis paſsione deſtructū, triduo reſuſcitauit. Dicebat enī *Ioan. 2.*
hoc de templo corporis ſui, ſicut euidentiſsimo & ro-
buſtiſsimo

A buſtiſsimo Euangelij teſtimonio declaratur, quo ait: Si-
Matth. 12. cut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus no-
ctibus, ſic erit filius hominis in corde terrę trib⁹ diebus
Triduũ reſurrectionis. & tribus noctibus. Ipſum autem triduum non totum
& plenũ fuiſſe ſcriptura teſtis eſt, ſed primus dies à par-
Ca. VI. te extrema totus annumerat⁹ eſt: dies vero tertius à par-
Matth. 12. te prima, & ipſe totus: medius autem inter eos, id eſt ſe-
cũdus dies abſolute tot⁹ vigintiquatuor horis ſuis, duo-
decim nocturnis, & duodecim diurnis. Crucifixus eſt
enim primo Iudæorũ vocibus hora tertia, cũ eſſet dies
Matth. 27. ſexta ſabbati. Deinde in ipſa cruce ſuſpẽſus eſt hora ſex-
Marci. 15. ta, & ſpiritũ tradidit hora nona. Sepultus eſt autẽ cum
iam ſero factum eſſet, ſic ſeſe habent verba Euangelij,
quod intelligitur in fine diei. Vndelibet ergo incipias,
etiã ſi alia ratio reddi poteſt, quo modo non ſit contra
Ioan. 19. Euangelium Ioannis, vt hora tertia ligno ſuſpenſus in-
telligatur, totũ diem primum non cõprehendis. Ergo à
parte extrema totus cõputabitur, ſicut tertius à parte pri
2. Cor. 4. ma. Nox enim vſque ad diluculũ, quo domini reſurre-
ctio declarata eſt, ad tertiũ diem pertinet: quia deus qui
dixit de tenebris lucẽ clareſcere, vt per gratiã noui te-
B ſtamenti & participationẽ reſurrectionis Chriſti audi-
Ephe. 5. remus: Fuiſtis enim aliquãdo tenebræ, nunc autẽ lux in
domino: inſinuat nobis quodam modo quòd à nocte
Gene. 1. dies ſumat initium. Sicut enim primi dies propter futu-
rũ hominis lapſum, à luce in noctem, ita iſti propter ho
minis reparationẽ à tenebris ad lucem cõputantur. Ab
hora ergo mortis vſque ad diluculũ reſurrectionis ho-
ræ ſunt quadraginta, vt etiam ipſa hora nona cõnume-
retur. Cui numero congruit etiã vita eius ſuper terram,
poſt reſurrectionẽ in quadraginta diebus. Et eſt iſte nu-
merus frequentiſsimus in ſcripturis ad inſinuandũ my-
ſterium perfectionis in quadripertito modo. Habent e-
nim quãdam perfectionẽ decem, & ea quater multipli-
cata faciũt quadraginta. A veſpere autem ſepulturæ vſ-
que ad diluculum reſurrectionis triginta ſex horę ſunt,
qui eſt quadratus ſenarius. Refertur autem ad illam ra-
tionem ſimpli ad duplum, vbi eſt coaptationis maxima
cõſonantia. Duodecim enim ad vigintiquatuor ſimplo
ad duplum cõueniũt, & fiunt triginta ſex: nox tota cum
die toto & nocte tota, neque hoc ſine illo ſacramento
quod ſupra memoraui. Non abſurde quippe ſpiritũ dei
C comparamus, corpus autẽ nocti. Dominicũ enim cor-
pus in morte ac reſurrectione & ſpiritus noſtri figurã,
& corporis gerebat exemplum. Etiã ſic ergo apparet il-
la ratio ſimpli ad duplum in horis trigintaſex, cũ duo-
decim conferuntur ad vigintiquatuor. Et horum qui-
dem numerorum cauſas cur in ſcripturis ſanctis poſitæ
ſint, poteſt alius aliâs indagare: vel quibus iſtæ quas ego
reddidi, præponendæ ſint, vel æque probabiles, vel iſtis
etiam probabiliores: fruſtra tamen eos eſſe in ſcripturis
poſitos, & nullas cauſas eſſe myſticas, cur illic iſti nu-
meri cõmemorentur, nemo tam ſtultus ineptúſque cõ-
tẽderit. Ego autem quas reddidi, vel ex eccleſiæ autho-
ritate à maioribus traditas, vel ex diuinarũ teſtimonio
ſcripturarũ, vel ex ratione numerorũ ſimilitudinumq;
collegi. Contra rationem nemo ſobrius, contra ſcriptu-
ras nemo Chriſtianus, cõtra eccleſiam nemo pacificus
Quo modo ex multis colligamur in vnum. Cap. VII. ſenſerit. Hoc ſacramentum, hoc ſacrificium, hic ſa-
cerdos, hic deus, antequam miſſus veniret, factus ex fœ-
mina, omnia quæ ſacrate atque myſtice patribus no-
ſtris per angelica miracula apparuerũt, ſiue quæ per ip-
ſos facta ſunt, ſimilitudines huius fuerũt, vt omnis crea-
tura factis quodam modo loqueretur vnũ futurum in
quo eſſet ſalus vniuerſorũ à morte reparãdorum. Quia
enim ab vno vero deo & ſummo per impietatis iniqui- D
tatem reſilientes & diſſonãtes deflexeramus, & euanue-
ramus in multa, diſciſsi per multa & inhærẽtes in mul-
tis: oportebat nutu & imperio dei miſerantis, vt ipſa
multa venturum conclamarent vnum, & à multis con-
clamatus veniret vnus, & multa conteſtarentur veniſſe
vnum, & à multis exonerati veniremus ad vnũ: & mul-
tis peccatis in anima mortui, & propter peccatũ in car-
ne morituri, amaremus ſine peccato mortuum in carne
pro nobis vnum: & in reſuſcitatum credẽtes, & cum il-
lo per fidem ſpiritu reſurgentes, iuſtificaremur in vno
iuſto facti vnũ: nec in ipſa carne nos reſurrecturos de-
ſperaremus, cùm multa membra intueremur præceſsiſ-
ſe nos caput vnum: in quo nunc per fidem mundati, &
tunc per ſpeciem redintegrati, per mediatorem deo re-
conciliati hæreamus vni, fruamur vno, permaneamus
vnum. Sic ipſe filius dei, verbum dei, & idẽ ipſe me- *In Chriſto*
diator dei & hominum filius hominis, æqualis patri per *omnes vnũ*
diuinitatis vnitatem, & particeps noſtri per humanita- *ſumus.*
tis ſuſceptionem, patrem interpellans pro nobis, per id *Ca. VIII.*
quod homo erat, nec tamen tacens quod deus cum pa- E
tre vnum erat, inter cætera ita loquitur. Nõ pro his au- *1. Tim. 2.*
tem rogo, inquit, tãtum, ſed & pro eis qui credituri ſunt *Roma. 8.*
per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint, ſicut tu *Ioan 17.*
pater in me, & ego in te, vt & ipſi in nobis vnum ſint, vt
mundus credat, quia tu me miſiſti. Et ego claritatem,
quam dediſti mihi, dedi eis, vt ſint vnum, ſicut & nos
vnum ſumus. Non dixit, ego & ipſi vnum, quanuis *Vnũ per naturã & cha*
per id quod eccleſiæ caput eſt & corpus eius eccleſia, *ritatem.*
poſſet dicere, ego & ipſi nõ vnum ſed vnus, quia caput
& corpus vnus eſt Chriſtus: ſed diuinitatem ſuam con- *Cap. IX.*
ſubſtantialem patri oſtendens, hoc ait: propter quod &
alio loco dicit, Ego & pater vnũ ſumus: in ſuo genere, *Ioan. 10.*
hoc eſt, in eiuſdẽ naturæ conſubſtantiali parilitate, vult
eſſe ſuos vnum, ſed in ipſo: quia in ſeipſis non poſſent
diſſociari abinuicem per diuerſas voluptates & cupidi-
tates, & immundicias peccatorum: vnde mũdantur per
mediatorem, vt ſint in illo vnum: non tantum per ean-
dem naturam qua homines ex hominibus mortalibus
ęquales angelis fiunt: ſed etiam per eandem charitatem
in eandem beatitudinem conſpirantes concordiſsima
voluntate in vnum ſpiritum quodam modo igne cha-
ritatis conflatum. Ad hoc enim valet quod ait, Vt ſint *Ioan. 17.*
vnum, ſicut & nos vnum ſumus: vt quemadmodum pa- F
ter & filius, non tantum æqualitate ſubſtãtiæ, ſed etiam
volũtate vnum ſunt: ita & ij inter quos & deum media-
tor eſt filius, non tantum per id quod eiuſdem naturæ *1. Tim. 2.*
ſunt, ſed etiã per eandem dilectionis ſocietatem vnum
ſint. Deinde idipſum quòd mediator eſt, per quẽ recon-
ciliamur deo, ſic indicat, Ego, inquit, in eis, & tu in me, *Ioan. 17.*
vt ſint conſummati in vnum. Hæc eſt vera pax, & cũ *Per Chriſtũ*
creatore noſtro nobis firma cõnexio, purgatis & recon- *vera purga*
ciliatis per mediatorem vitæ, ſicut maculati & alienati *tio. Cap. X.*
ab eo receſſeramus per mediatorem mortis. Sicut enim *Gene. 3.*
diabolus ſuperbus hominem ſuperbientem perduxit ad
mortem, ita Chriſtus humilis hominem obedientem
reduxit ad vitam. Quia ſicut ille elatus cecidit & deie-
cit conſentientem, ſic iſte humiliatus ſurrexit, & erexit
credentem. Quia enim non peruenerat diabolus quò
ipſe perduxerat (mortẽ quippe ſpiritus in impietate ge-
ſtabat, ſed mortem carnis non ſubierat, quia nec indu-
mẽtum ſuſceperat) magnus homini videbatur princeps
in legionibus dæmonum, per quas fallaciarũ regnum
exercet: ſic hominem per elationis typhum, potentiæ
quàm iuſticiæ cupidiorẽ, aut per falſam Philoſophiam
magis

G magis inſtans:aut per ſacra ſacrilega irretiẽs, in quibus
etiã magicæ fallaciæ curioſiores ſuperbioreſq; animas
deceptas illuſaſq; præcipitat, ſubditum tenens, pollicẽs
etiam purgationem animæ,per eas quas τελετὰς appel-
lant, transfigurando ſe in angelum lucis per multifor-
2.Cor.2. mem machinationem,in ſignis & prodigijs mendacij.
Miracula Facile eſt enim ſpiritib⁹ nequiſsimis per aërea corpo-
dæmonum. ra facere multa, quæ mirentur animæ terrenis corpori-
Cap.XI. bus aggrauatę,etiam melioris affectus.Si enim corpora
ipſa terrena nonnullis artibus & exercitationibus mo-
dificata,in ſpectaculis theatricis tãta miracula homini-
bus exhibent, vt ij qui nunquam viderunt talia narrata
vix credant: quid magnum eſt diabolo & angelis eius,
de corporeis elemẽtis, per aërea corpora facere quæ ca-
ro miretur:aut etiã occultis inſpirationibus ad illuden-
dos humanos ſenſus, phãtaſmata imaginũ machinari,
quibus vigilantes dormientéſve decipiat, vel furentes
exagitet?Sed ſicut fieri poteſt,vt homo vita ac moribus
melior, ſpectet nequiſsimos homines, vel in fune am-
bulantes,vel multimodis motibus corporum multa in-
credibilia facientes, nec vllo modo facere talia concu-
H piſcat,nec eos propterea ſibi præponẽdos exiſtimet: ſic
anima fidelis & pia,non ſolum ſi videat,verumetiam ſi
propter fragilitatem carnis exhorreat miracula dæmo-
num,non ideo tamen aut non ſe poſſe talia dolebit,aut
ob hoc illos meliores eſſe iudicabit: cum ſint præſertim
in ſocietate ſanctorum,qui per virtutem dei cui cuncta
ſubiecta ſunt,& minime fallacia,& multo maiora fece-
Diabolus runt,ſiue homines,ſiue angeli boni. Nequaquã igitur
mortis,Chri per ſacrilegas ſimilitudines, & impias curioſitates, &
ſtus vitæ magicas cõſecrationes animę purgantur & recõciliãn-
mediator. tur deo: quia falſus mediator non traiicit ad ſuperiora,
Cap.XII. ſed potius obſidens intercludit viam per affectus, quos
tanto maligniores, quãto ſuperbiores ſuæ ſocietatis in-
ſpirat:qui non poſſunt ad euolandũ pennas nutrire vir-
tutum,ſed potius ad demergendum pondera exaggera-
re vitiorum,tanto grauius anima ruitura, quãto ſibi vi-
Matth.2. detur euecta ſublimius.Proinde ſicut magi fecerunt di-
**al.huma-* uinitus moniti, quos ad humilitatem* domini adoran-
nitatem. dam ſtella perduxit:ita & nos,nõ quà venimus, ſed per
aliam viã in patriam redire debemus;quam rex humilis
docuit, & quã rex ſuperbus humili regi aduerſarius ob-
I ſidere non poſsit. Et nobis enim vt adoremus humilem
Pſal.19. Chriſtum, cœli enarrauerunt gloriam dei, cum in om-
nem terrã exiit ſonus eorum,& in fines orbis terræ ver-
ba eorum. Via nobis fuit ad mortem per peccatum in
Roma.5. Adam.Per vnum quippe hominẽ peccatum intrauit in
mũdum,& per peccatũ mors: & ita in omnes homines
pertranſiit,in quo omnes peccauerũt.Huius viæ media-
tor diabolus fuit, perſuaſor peccati & præcipitator in
mortem. Nam & ipſe ad operandam duplam mortem
noſtram,ſimplam attulit ſuam.Per impietatem nanque
mortuus eſt in ſpiritu, carne vtique mortuus nõ eſt:no-
bis autem & impietatẽ perſuaſit, & per hanc vt in mor-
tem carnis venire mereremur,effecit.Vnum ergo appe-
tiuimus iniqua ſuaſione, alterũ nos ſecutũ eſt iuſta dam
Sapien.1. natione:propterea quippe ſcriptum eſt, Deus mortẽ nõ
fecit,quia cauſa mortis ipſe non fuit: ſed tamen per eius
retributionẽ iuſtiſsima mors irrogata eſt peccatori. Si-
cut ſupplicium iudex irrogat reo,cauſa tamẽ ſupplicij nõ
eſt iuſticia iudicis,ſed meritum criminis.Quò ergo nos
mediator mortis tranſmiſit, & ipſe non venit, id eſt ad
mortẽ carnis: ibi nobis dominus deus noſter medicinã
emendationis inſeruit, quam ille nõ meruit,occulta,&
nimis arcana ordinatione diuinæ altæq; iuſticiæ. Vt er-
go, ſicut per vnũ hominẽ mors, ita & per vnũ hominẽ K
fieret reſurrectio mortuorũ,quia magis vitabant homi- *Roma.5.*
nes quod euitare nõ poterant mortẽ carnis,quàm mor-
tem ſpiritus, id eſt, magis pœnã quàm meritum pœnæ:
nam nõ peccare aut nõ curatur,aut parum curatur:non
mori autẽ quamuis nõ obtineatur, vehemẽter ſatagitur:
vitæ mediator oſtendens,quàm non ſit mors timenda,
quæ per humanam conditionem iam euadi non poteſt,
ſed potius impietas,quæ per fidem caueri poteſt, occur-
rit nobis ad finem quò venimus, ſed non quà venimus.
Nos enim ad mortẽ per peccatum venimus, ille per iu-
ſticiam: & ideo cũ ſit mors noſtra pœna peccati, mors
illius facta eſt hoſtia pro peccato. Quapropter cũ ſpi *Mors Chri-*
ritus corpori præponatur,morſq; ſit ſpiritus à deo dele- *ſti ſpõtanea*
ri,mors autem corporis à ſpiritu deſeri: eaq; ſit pœna in *Cap.XIII.*
morte corporis, vt ſpiritus quia volens deſeruit deum,
deſerat corpus inuitus: vt cum ſpiritus deũ deſeruerit,
quia voluit,deſerat corpus etiam ſi noluerit:nec deſerat
cum voluerit, niſi aliquam ſibi vim, qua ipſum corpus
perimatur, intulerit: demonſtrauit ſpiritus mediatoris,
quàm nulla pœna peccati vſque ad mortẽ carnis acceſ-
ſerit,quia nõ eam deſeruit inuitus, ſed quia voluit, quã- L
do voluit,quo modo voluit. Quippe dei verbo ad vni- *Cõmixtus.*
tatem cõmixtus eſt homo: Hinc ait, Poteſtatem habeo *Ioan.10.*
ponendi animam meã, & poteſtatem habeo iterum ſu-
mendi eam,Nemo tollit eam à me,ſed ego pono eam à
me & iterum ſumo eam. Et hoc maxime mirati ſunt,ſi-
cut Euangelium loquitur,qui pręſentes erant,cum poſt
illam vocem,in qua figuram peccati noſtri edidit,con-
tinuo tradidit ſpiritum.Longa enim morte cruciaban- *Ioan.19.*
tur ligno ſuſpenſi.Vnde latronibus vt iam morerentur,
& de ligno ante ſabbatum deponerentur,crura confra-
cta ſunt.Ille autem quia mortuus inuentus eſt,miraculo
fuit. Hoc etiã Pilatum legimus fuiſſe miratum, cum ab *Marci.15.*
ipſo ſepeliendũ corpus domini peteretur.Ille itaque de-
ceptor qui fuit homini mediator ad mortem, falſoq; ſe
opponit ad vitã nomine purgationis per ſacra & ſacri-
ficia ſacrilega quibus ſuperbi ſeducũtur, quia nec parti-
cipationẽ mortis noſtræ habere potuit,nec reſurrectio-
nem ſuæ, ſimplam quidẽ ſuam mortem ad duplam no-
ſtram potuit afferre: ſimplã vero reſurrectionem in qua
& ſacramentũ eſſet renouationis noſtræ, & eius quæ in
fine futura eſt euigilationis exemplũ,non vtique potuit, M
Ille proinde qui ſpiritu viuus carnem ſuam mortuã re-
ſuſcitauit, verus vitæ mediator illũ ſpiritu mortuum &
mortis mediatorem à ſpiritibus in ſe credentium foras
miſit,vt non regnaret intrinſecus,ſed forinſecus oppu-
gnaret,nec tamen expugnaret.Cui ſe ipſe quoq; tentan- *Matth.4.*
dum præbuit, vt ad ſuperãdas etiã tentationes eius me-
diator eſſet,nõ ſolũ per adiutoriũ, verumetiã per exem-
plũ. At ille primitus vbi per omnes aditus ad interiora *Ibidem.*
moliẽs irrepere,expulſus eſt,poſt baptiſma in eremo cõ-
pleta omni tẽtatione illecebroſa,quia viuũ ſpiritu,ſpiri-
tu mortuus nõ inuaſit,quoquo modo auidus mortis hu
manæ cõuertit ſe ad faciendã mortem,quam potuit: &
permiſſus eſt in illud quod ex nobis mortale viuus me-
diator acceperat.Et vbi potuit aliquid facere,vbi ex om
ni parte deuictus eſt, & vnde accepit exterius poteſtatẽ
dominicæ carnis occidẽdæ, inde interior eius poteſtas
qua nos tenebat occiſa eſt,Factũ eſt enim vt vincula pec
catorũ multorũ, in multis mortibus per vnius vnã mor
tem quam peccatũ nullum præceſſerat, ſoluerẽtur. Quã
propterea dominus pro nobis indebitã reddidit,vt no-
bis debita nõ noceret. Neque enim iure cuiuſquã pote-
ſtatis exutus eſt carne,ſed ipſe ſe exuit. Nã qui poſſet nõ *Ioan.10.*
mori

A mori ſi nollet, proculdubio quia voluit mortuus eſt: &
Coloſſ. 2. ideo principat⁹ & poteſtates exẽplauit, fiducialiter triũ-
phãs eas in ſemetipſo. Morte ſua quippe vno veriſsimo
ſacrificio pro nobis oblato, quicquid culparũ erat vnde
nos principatus & poteſtates ad luenda ſupplicia iure
detinebãt, purgauit, aboleuit, extinxit, & ſua reſurrectio-
ne in nouã vitam nos prædeſtinatos vocauit, vocatos
Roma. 8. iuſtificauit, iuſtificatos glorificauit. Ita diabolus homi-
nem quem per cõſenſionẽ ſeductum, tanquam iure in-
tegro poſsidebat, & ipſe nulla corruptiõe carnis & ſan-
guinis ſeptus, per iſtã corporis mortalis fragilitatem, ni-
mis egeno & infirmo, tanto ſuperbior, quãto velut di-
tior & fortior, quaſi pannoſo & ęrumnoſo dominaba-
tur, in ipſa morte carnis amiſit. Quò enim cadentẽ non
ſecutus impulit peccatorẽ, illuc deſcẽdentẽ perſecutus
compulit redemptorem. Sic in mortis conſortio filius
dei nobis fieri dignatus eſt amicus, quò nõ perueniẽdo
Ioan. 15. meliorem ſe nobis atque maiorẽ putabat inimicus. Di-
cit enim redemptor noſter: Maiorẽ dilectionem nemo
habet, quàm vt animã ſuã ponat pro amicis ſuis. Quo-
circa etiam ipſo domino ſe credebat diabolus ſuperio-
B rem, inquantum illi dominus in paſsionibus ceſsit, quia
Pſal. 8. & de ipſo intellectum eſt quod in Pſalmo legitur: Mi-
nuiſti eum paulominus ab angelis: vt ab iniquo velut
æquo iure aduerſum nos agente, ipſe occiſus innocens
eum iure æquiſsimo ſuperaret, atq; ita captiuitatẽ prop-
Ephe. 4. ter peccatum factam captiuaret: nóſque liberaret à cap-
tiuitate propter peccatũ iuſta, ſuo proprio ſanguine in-
iuſte fuſo mortis chirographum delens, & iuſtificãdos
Coloſſ. 2. redimens peccatores. Hinc etiam diabolus adhuc ſuos
illudit, quibus ſe per ſua ſacra velut purgãdis, & potius
implicandis atque mergẽdis, falſus mediator opponit,
quòd ſuperbis facillime perſuadet irridere atque con-
temnere mortem Chriſti, à qua ipſe quãto eſt alienior,
tanto ab eis creditur ſanctior atq; diuinior. Qui tamen
apud eum paucifsimi remanſerunt, agnoſcentibus gen-
tibus, & pia humilitate bibentibus precium ſuum, eiuſq;
fiducia deſerentibus hoſtem ſuum, & cõcurrentibus ad
redemptorem ſuum. Neſcit enim diabolus quo modo
illo & inſidiante & furente vtatur ad ſalutem fidelium
ſuorum excellentiſsima ſapientia dei, à fine ſuperiore
quod eſt initium ſpiritalis creaturæ, vſque ad finem in-
C feriorem, quod eſt mors corporis, pertẽdens fortiter &
diſponens omnia ſuauiter. Attingit enim vbiq; propter
Sapien. 7. ſuam mundiciam, & nihil inquinatum in eam incurrit,
Sapien. 8. A morte autẽ carnis alieno diabolo vnde nimiũ ſuper-
bus incedit, mors alterius generis præparatur in æterno
igne tartari, quo non ſolum cum terrenis, ſed etiã cum
aëreis corporibus excruciari ſpiritus poſsint. Superbi au-
tem homines quibus Chriſtus, quia mortuus eſt, viluit,
vbi nos tam magno precio emit, & iſtam mortẽ reddũt
cum hominibus conditioni ærumnoſæ naturę, quę tra-
hitur à primo peccato, & in illã cum illo pręcipitabun-
tur. Quem propterea Chriſto præpoſuerunt, quia eos in
iſtam deiecit, quò per diſtantem naturam ipſe nõ ceci-
dit, & quò propter eos per ingentem miſericordiam il-
le deſcendit: & tamen ſe dæmonibus eſſe meliores non
dubitant credere, eoſque maledictis omnibus inſectari
deteſtariq; nõ ceſſant, quos certe alienos ab huius mor-
tis paſsione nouerunt, propter quam Chriſtum cõtem-
nunt. Nec ſe volunt conſiderare, quàm fieri potuerit, vt
in ſe manens, nec per ſeipſum ex vlla parte mutabile dei
verbum, per inferioris tamen naturæ ſuſceptionem ali-
quid inferius pati poſſet, quod immundus dęmon, quia
terrenum corpus nõ habet, pati nõ poſsit. Sed cum ſint
ipſi dæmonibus meliores, tamen quia carnem portant, D
mori ſic poſſunt, quẽadmodum mori dæmones, qui eã
non portant: nõ vtique poſſunt. Et cum de ritibus ſacri-
ficiorum ſuorum multum præſumant, quæ ſe fallacibus
ſuperbiſque ſpiritibus immolare nõ ſentiunt, aut ſi iam
ſentiũt aliquid ſibi prodeſſe arbitrantur perfidorum &
inuidorum amiciciã, quorum intentionis nullum ne-
gocium eſt, niſi impeditio reditus noſtri: nõ intelligunt
ne ipſos quidẽ ſuperbiſsimos ſpiritus honoribus ſacrifi-
ciorũ gaudere potuiſſe, niſi vni vero deo pro quo coli
volunt, verum ſacrificium deberetur. Neque id poſſe *Chriſt⁹ per-*
rite offerri, niſi per ſacerdotẽ ſanctum & iuſtũ, nec niſi *fectiſsima*
ab eis accipiatur quod offertur, pro quibus offertur, atq; *victima.*
id ſine vicio ſit, vt pro vicioſis mundãdis poſsit offerri. *Cap. XIIII.*
Hoc certe omnes cupiunt, qui pro ſe offerri ſacrificium
deo volunt. Quis ergo tam iuſtus & ſanctus ſacerdos,
quàm vnicus filius dei, qui nõ opus haberet per ſacrifi-
cium ſua purgare peccata, nec originalia, nec ex huma-
na vita quæ addũtur? Et quid tam cõgruenter ab homi-
nibus ſumeretur quod pro eis offerretur, quàm humana
caro? Et quid tam aptum huic immolationi, quàm caro
mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis viciis B
mortalium, quàm ſine vlla contagione carnalis concu-
piſcentiæ, caro nata in vtero & ex vtero virginali? Et
quid tã grate offerri & ſuſcipi poſſet, quàm caro ſacrifi-
cij noſtri, corpus effectum ſacerdoris noſtri? Vt quoniã
quatuor conſiderantur in omni ſacrificio, cui offeratur,
à quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur, idẽ ip-
ſe vnus veruſq; mediator, per ſacrificium pacis recõci-
liãs nos deo, vnũ cum illo maneret cui offerebat, vnum
in ſe faceret pro quibus offerebat, vnus ipſe eſſet qui of-
ferebat, & quod offerebat. Sunt autem quidam qui ſe *Purificatio-*
putant ad contemplandum deum, & inhærendum deo *nes huma-*
virtute propria poſſe purgari, quos ipſa ſuperbia maxi- *næ pernicio*
me maculat. Nullum enim vicium eſt cui magis diuina *ſæ. Ca. XV.*
lege reſiſtitur, & in quod magis accipiat dominandi ius
ille ſuperbiſsimus ſpiritus: ad ima mediator, ad ſumma
intercluſor: niſi occulte inſidians alia via deuitetur, aut
per populum deficientẽ, quod interpretatur, Amalech,
aperte ſæuiens, & ad terrã repromiſsionis repugnando
tranſitum negãs, per crucem domini quæ Moyſi mani- *Exod. 17.*
bus extenſis eſt pręfigurata ſuperetur. Hinc enim purga-
tionẽ ſibi iſti virtute propria pollicentur, quia nõnulli F
eorum potuerunt aciem mentis vltra omnem creaturã
tranſmittere, & lucem incõmutabilis veritatis quantu-
lacunque ex parte cõtingere, quod Chriſtianos multos
ex fide interim ſola viuentes, nõdum potuiſſe derident.
Sed quid prodeſt ſuperbienti, & ob hoc erubeſcenti li-
gnum conſcendere, de longinquo proſpicere patriam
trãſmarinam? Aut quid obeſt humili de tãto interuallo
nõ eam videre, in illo ligno ad eam venienti, quo dedi-
gnatur ille portari? Hi etiã reſurrectionẽ carnis nos *Vaticinia*
credere reprehendunt, ſibique potius etiam de his rebus *mundi.*
credi volunt. Quaſi vero quia præcelſam incõmutabi- *Cap. XVI.*
lemq; ſubſtãtiam, per illa quæ facta ſunt intelligere po- *Roma. 1.*
tuerunt, propterea de conuerſione rerum mutabilium,
aut de cõtexto ſeculorum ordine conſulendi ſint. Nun-
quid enim quia veriſsime diſputant, & documẽtis cer-
tiſsimis perſuadent, æternis rationibus omnia tẽporalia
fieri, propterea potuerunt in ipſis rationibus perſpicere,
vel ex ipſis colligere quæ ſint animaliũ genera, quæ ſe-
mina ſingulorũ in exordiis, qui modus in incrementis,
qui numeri per conceptus, per ortus, per ætates, per oc-
caſus, qui motus in appetendis quæ ſecundum naturam
ſunt, fugiendiſq; contrariis? Nonne iſta omnia, non per
illam

G illam incommutabilem ſapiētiam, ſed per locorum ac temporum hiſtoriam quæſierunt, & ab aliis experta atq; conſcripta crediderunt? Quo minus mirādum eſt, nullo modo eos potuiſſe prolixiorum ſeculorum ſeriē veſtigare, & quandam metam eius excurſus, quo tanquam fluuio genus decurrit humanū, atq; inde conuerſionem ad ſuum cuique debitum terminum. Iſta enim nec Hiſtorici ſcribere potuerūt longe futura & à nullo experta atque narrata. Nec iſti Philoſophi cęteris meliores in illis ſummis æterniſq; rationibus intellectu talia contēplati ſunt. Alioquin non eiuſdem generis præterita quę potuerunt hiſtorice inquirerēt, ſed potius & futura prænoſcerent. Quod qui potuerunt, ab eis vates, à noſtris Prophetæ appellati ſunt.

Futura quot modis præſciātur. Cap. XVII.

Quanquā & Prophetarum nomen nō omnino alienum eſt à literis eorum, ſed plurimum intereſt vtrum experimento pręteritorum futura coniiciantur. Sicut medici multa præuidendo, etiam literis mandauerunt, quæ ipſi experta notauerunt: Sicut denique agricolæ vel etiam nautæ multa prænunciant.

H Talia enim ſi ex lōgis interuallis temporum fiant, diuinationes putantur. An vero iam ventura præſenſerint, & longe viſa veniētia nuncient, pro acuto ſenſu videntium, quod cū faciunt aëreę poteſtates diuinare creduntur: tanquam ſi quiſquā de mōtis vertice aliquem longe videat venientem, & proxime in campo habitāntibus ante nunciet: an ab angelis ſanctis quibus ea deus per verbum ſapientiamq; ſuam indicat, vbi & futura & pręterita ſtant, vel quibuſdā prænunciētur hominibus, vel ab eis audita, rurſus ad alios homines trāſmittantur: an ipſorum hominum quorundam mentes intantum euehantur ſpiritu ſancto, vt nō per angelos, ſed per ſeipſas futurorum inſtantes cauſas, in ipſa ſumma rerū arce cōſpiciant.

Hanc orationē videtur nō abſoluiſſe. Deeſt enim incertum eſt aut ſimile quidpiam, niſi mutes verbi modū præſentiunt &c.

Audiunt enim iſta & aëreæ poteſtates, ſiue angelis ea nunciantibus, ſiue hominibus, & tātum audiunt quantum opus eſſe ille iudicat, cui ſubiecta ſunt omnia. Multa etiam prædicuntur inſtinctu quodā, impulſo ſpiritu neſcientium, ſicut Caiphas neſciuit quid dixit, ſed cum eſſet Pontifex prophetauit. Ergo de ſucceſsionibus ſeculorum, & de reſurrectione mortuorū, Philoſophos nec illos conſulere debemus qui creatoris ęternitatem, in quo viuimus, mouemur & ſumus, quātum potuerunt intellexerunt. Quia per ea quæ facta ſunt cognoſcentes deum, nō ſicut deū glorificauerunt, aut gratias egerunt,

Ioan. 11.

Acto. 17.

Rom. 1.

I ſed dicentes ſe eſſe ſapiētes ſtulti facti ſunt. Et cum idonei non eſſent, in æternitatem ſpiritalis incommutabiliſque naturæ aciem mentis tam conſtanter infigere, vt in ipſa ſapientia conditoris atque rectoris vniuerſitatis viderēt volumina ſeculorum, quę ibi iam eſſent & ſemper eſſent, hic autem futura eſſent, vt nō eſſent: atque vt ibi viderent cōuerſiones in melius, non ſolum animorum, ſed etiam corporum humanorum vſq; ad ſui modi perfectionem: cum ergo ad hæc vidēda nullo modo eſſent idonei, ne ad illud quidē digni habiti ſunt, vt eis iſta per ſanctos angelos nunciarētur: ſiue forinſecus per ſenſus corporis, ſiue interioribus reuelationibus in ſpiritu expreſsis: ſicut patribus noſtris vera pietate prēditis hæc demonſtrata ſunt: qui ea prædicētes vel de pręſentibus ſignis vel de proximis rebus, ita vt prædixerant, factis fidem faciētes, authoritatē cui de longe futuris vſq; in ſeculi finem crederetur, habere meruerūt. Poteſtates autem aëreæ ſuperbę atque fallaces, etiam ſi quædam de ſocietate & ciuitate ſanctorum, & de vero mediatore à ſanctis Prophetis vel angelis audita per ſuos vates dixiſſe reperiuntur, id egerunt vt per hęc aliena vera, etiā fideles dei ſi poſſent ad ſua falſa traducerent. Deus autem per neſcientes id egit, vt veritas vndique reſonaret K fidelibus in adiutorium, impiis in teſtimonium.

Per fidē emendamur ad incōmutabilem veritatem. Ca. XVIII.

Quia igitur ad æterna capeſſenda idonei nō eramus, ſordeſq; peccatorum noſtrorum nos prægrauabant tēporalium rerum amore contractæ, & de propagine mortalitatis tanquam naturaliter inolitæ, purgandi eramus. Purgari autem vt cōtemperaremur æternis, non niſi per temporalia poſſemus, qualibet iam cōtēperati tenebamur. Sanitas enim à morbo plurimum diſtat, ſed medici curatio niſi morbo congruat, nō perducit ad ſanitatem. Inutilia temporalia decipiunt ægrotos, vtilia temporalia ſuſcipiunt ſanādos, & traiiciunt ad ęterna ſanatos. Mēs autem rationalis ſicut purgata cōtemplationem debet rebus æternis, ſic purganda temporalibus fidem. Dixit quidam & illorum qui quondam apud Græcos ſapientes habiti ſunt, Quantum ad id quod ortum eſt æternitas valet, tantum ad fidem veritas. Et profecto eſt vera ſententia. Quod enim nos temporale dicimus, hoc ille quod ortum eſt appellauit. Ex quo genere etiam nos ſumus, non tantum ſecundū corpus, ſed etiam ſecundum L animi mutabilitatem. Non enim proprie vocatur æternum, quod aliqua ex parte mutatur. Inquantum igitur mutabiles ſumus, intantum ab ęternitate diſtamus. Promittitur autem nobis vita æterna per veritatem, à cuius perſpicuitate rurſus tantum diſtat fides noſtra, quātum ab æternitate mortalitas. Nunc ergo adhibemus fidem rebus tēporaliter geſtis propter nos, & per ipſam mundamur, vt cum ad ſpeciem venerimus, quemadmodum ſuccedit fidei veritas, ita mortalitati ſuccedat æternitas. Quapropter quoniam fides noſtra fiet veritas, cum ad id quod nobis credentibus promittitur, peruenerimus: promittitur autē nobis vita æterna: & dixit veritas, non quæ fiet ſicut futura eſt fides noſtra, ſed quæ ſemper eſt veritas, quia ibi eſt æternitas: dixit ergo veritas, Hæc eſt *Ioan. 17.* autem vita æterna, vt cognoſcant te vnum verū deum, & quē miſiſti Ieſum Chriſtum: cum fides noſtra videndo fiet veritas, tunc mortalitatem noſtram commutatam tenebit æternitas. Quod donec fiat & vt fiat, quia rebus ortis accōmodamus quidem fidem credulitatis, ſicut in æternis ſperamus veritatem cōtemplationis, ne fides mortalis vitæ diſſonaret à veritate æternę vitæ, ip- *Pſal. 84.* ſa veritas patri coæterna de terra orta eſt, cum filius dei ſic venit vt fieret filius hominis, & ipſe quidem in ſe exciperet fidē noſtram, qua nos perduceret ad veritatem M ſuam, qui ſic ſuſcepit mortalitatem noſtram vt non amitteret æternitatem ſuam. Quantum enim ad id quod ortum eſt æternitas valet, tantum ad fidē veritas. Ita ergo nos purgari oportebat, vt ille nobis fieret ortus qui maneret ęternus, nec alter nobis eſſet in fide alter in veritate. Nec ab eo quòd orti ſumus, ad æterna trāſire poſſemus, niſi ęterno per ortum noſtrum nobis ſociato, ad æternitatē ipſius traiceremur. Nunc itaque illuc quodam modo ſecuta eſt fides noſtra, quò aſcēdit in quem credimus, ortus, mortuus, reſuſcitatus, aſſumptus. Horū quatuor, duo priora noueramus in nobis. Scimus enim homines & oriri & mori: Duo autem reliqua, id eſt reſuſcitari & aſſumi, iuſte in nobis futura ſperamus, quia in illo facta credidimus. Itaque in illo quia & id quod ortum erat tranſiit ad æternitatem, tranſiturū eſt & noſtrum, cum fides peruenerit ad veritatē. Iam enim credentibus vt in verbo fidei manerent, & inde ad veritatem, ac per hoc ad æternitatē perducti à morte liberarentur, ita loquitur: Si manſeritis in verbo meo, vere di- *Ioan. 8.* ſcipuli mei eritis. Et quaſi quærerent, quo fructu: ſecutus ait: Et cognoſcetis veritatē. Rurſus quaſi dicerent: Quid

prodeſt

A prodeſt mortalibus veritas? Et veritas, inquit, liberabit vos. Vnde niſi à morte, à corruptione, à mutabilitate? Veritas quippe immortalis, incorrupta, incommutabilis permanet. Vera autem immortalitas, vera incorruptibilitas, vera incõmutabilitas, ipſa eſt æternitas.

Filius quomodo factꝰ minor. Cap. XIX.

Acto. 15.

Ecce ad quod miſſus eſt filius dei, imò vero ecce quid eſt miſſum eſſe filium dei? Quæcunque propter faciendam fidem qua mundaremur ad contemplandam veritatẽ in rebus ortis ab æternitate prolatis, & ad æternitatem relatis temporaliter geſta ſunt, aut teſtimonia miſsionis huius fuerunt, aut ipſa miſsio filij dei. Sed teſtimonia quædam venturum prænunciauerunt, quædam veniſſe teſtata ſunt. Factum quippe creaturã per quem facta eſt omnis creatura, omnem creaturã teſtem habere oportebat. Niſi enim multis miſsis prædicaretur vnus, non multis dimiſsis teneretur vnus. Et niſi talia eſſent teſtimonia quæ paruis magna eſſe viderentur, non crederetur ille ita magnus, vt magnos faceret magnus qui ad paruos miſſus eſt paruus. Incõparabiliter enim maiora filij dei facta ſunt cœlum & terra, & omnia quæ in eis ſunt, quia omnia per ipſum facta ſunt, quàm ſigna & portẽta quæ in eius teſtimonium proruperunt.

Ioan. 1.

Sed tamẽ B homines vt hæc magna per eum facta parui crederent, illa parua tanquam magna tremuerunt.

Galat. 4.

Cum ergo venit plenitudo tẽporis, miſit deus filium ſuum factum ex muliere, factũ ſub lege, vſqueadeo paruũ, vt factum, eo itaque miſſum quo factum. Si ergo maior mittit minorem, fatemur & nos factum minorem, & in tantum minorẽ inquantum factum, & intãtum factum inquantum miſſum.

1. ſen. diſt. 16. cap. ſed prius qua.

Miſit enim filium ſuum factum ex muliere, per quẽ tamẽ quia facta ſunt omnia, nõ ſolum priuſquam factus mitteretur, ſed priuſquã eſſent omnia, eundem mittenti confitemur æqualem, quem dicimus miſſum minorem. Quo modo ergo ante iſtã plenitudinem temporis, qua eum mitti oportebat, priuſquã miſſus eſſet videri à patribus potuit, cum eis angelica quædã viſa demonſtrarentur, quãdo nec iam miſſus, ſicut æqualis eſt patri videbatur? Vnde enim dicit Philippo, à quo vtique ſicut à cęteris, & ab ipſis à quibus crucifixus eſt in carne videbatur, Tãto tempore vobiſcum ſum & non

Ioan. 14.

cognouiſtis me? Philippe qui me videt, videt & patrem: niſi quia videbatur & non videbatur? Videbatur ſicut miſſus factus fuerat, nõ videbatur ſicut per eum omnia

Ioan. 1.

C facta erant. Aut vnde etiam illud dicit: Qui habet mandata mea & ſeruat ea, ipſe eſt qui diligit me: & qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligã eum & manifeſtabo ei meipſum:

Ioan. 14.

cum eſſet manifeſtus ante oculos hominum, niſi quia carnem, quod verbum in plenitudine tẽporis factum erat, ſuſcipiendã noſtræ fidei porrigebat: Ipſum autẽ verbum per quod omnia facta erãt, purgatæ per fidem menti contemplandum in ęternitate ſeruabat?

Ioan. 1.

Mittens & miſſus æquales. Cap. XX.

Si autem ſecundum hoc miſſus à patre filius dicitur, quia ille pater eſt, ille filius, nullo modo impedit vt credamus, ęqualem patri eſſe filium & conſubſtantialẽ & coęternum, & tamen à patre miſſum filium. Non quia ille maior eſt ille minor, ſed quia ille pater, ille filius: ille genitor, ille genitus: Ille à quo eſt qui mittitur, ille qui eſt ab eo qui mittit. Filius enim à patre eſt, nõ pater à filio.

Ioan. 1.

Secundum hoc iam poteſt intelligi, nõ tantum ideo dici miſſus filius, quia verbũ caro factum eſt, ſed ideo miſſus vt verbũ caro fieret, & per præſentiam corporalẽ illa quę ſcripta ſunt operaretur: id eſt vt non tãtum homo miſſus intelligatur quod verbum caro factum eſt, ſed & verbum miſſum vt homo fieret: quia nõ ſecundum imparem poteſtatem vel ſubſtãtiam vel aliquid quod deo patri nõ ſit æquale miſſus eſt, ſed ſecundum id quod filius à patre eſt, nõ pater à filio: D Verbum enim patris eſt filius, quod & ſapiẽtia eius dicitur.

Sapien. 7.

Quid ergo mirum ſi mittitur, non quia inæqualis eſt patri, ſed quia eſt manatio quædam claritatis omnipotentis dei ſyncera? Ibi autem quod manat, & de quo manat vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ eſt. Neq; enim ſicut aqua de foramine terrę aut lapidis manat, ſed ſicut lux de luce.

Ibidem.

Nam quod dictum eſt: Candor eſt enim lucis æternæ, quid aliud dictũ eſt, quàm lux eſt lucis æternæ? Candor quippe lucis, quid niſi lux eſt? Et ideo coæterna luci, de qua lux eſt. Maluit autem dicere, candor lucis, quàm lux lucis, ne obſcurior putaretur iſta quæ manat, quàm illa de qua manat. Cum enim auditur candor eius eſſe iſta, facilius eſt vt per hanc lucere illa, quàm hęc minus lucere credatur. Sed quia cauendum nõ erat ne minor lux illa putaretur quæ iſtam genuit, hoc enim nullus vnquã hęreticus auſus eſt dicere, nec credendum eſt aliquẽ auſurum, illi cogitationi occurrit ſcriptura qua poſſet videri obſcurior lux iſta quæ manat, quàm illa de qua manat. Quam ſuſpicionẽ tulit, cum ait: Candor eſt illius, id eſt, lucis æternæ, atque ita oſtẽdit æqualem. Si enim hæc minor eſt, obſcuritas illius eſt, non candor illius. E Si autẽ maior eſt, non ex ea manat: Non enim vinceret de qua genita eſt. Quia ergo ex illa manat, non eſt maior quàm illa. Quia vero nõ obſcuritas illius ſed candor illius eſt, non eſt minor, æqualis eſt ergo. Neque hoc mouere debet, quia dicta eſt manatio quædam claritatis omnipotentis dei ſyncera: tãquam ipſa non ſit omnipotens, ſed omnipotentis manatio.

Sapien. 7.

Mox enim de illa dicitur: Et cũ ſit vna, omnia poteſt. Quis eſt autem omnipotens, niſi qui omnia poteſt? Ab illo itaq; mittitur, à quo emanat. Sic enim expetitur ab illo, qui amabat eam & deſiderabat eam. Emitte, inquit, illã de ſanctis cœlis tuis, & mitte illam à ſede magnitudinis tuæ vt mecum ſit, & mecũ laboret, id eſt doceat me laborare ne laborem. Labores enim eius, virtutes ſunt [de quibus iam dictum eſt.]

1. ſen. diſt. 15. cap. ad quod.

1. ſen. diſt. 15. cap. ecce diſtincti.

Sed aliter mittitur vt ſit cum homine, aliter miſſa eſt vt ipſa ſit homo. In animas enim ſanctas ſe trãsfert, atque amicos dei & Prophetas conſtituit, ſicut etiam implet ſanctos angelos, & omnia talibus miniſteriis congrua per eos operatur.

Galat. 4.

Cum autem venit plenitudo tẽporis, miſſa eſt, non vt impleret angelos, nec vt eſſet angelus, niſi inquantum cõſilium patris annunciabat, quod & ipſius erat, F Nec vt eſſet cũ hominibus, aut in hominibus: Hoc enim & antea in patribus & Prophetis: ſed vt ipſum verbum caro fieret, id eſt homo fieret: in quo futuro reuelato ſacramẽto, etiam eorum ſapientium atq; ſanctorum ſalus eſſet, qui priuſquã ipſe de virgine naſceretur, de mulieribus nati ſunt, & in quo facto atque prædicato ſalus ſit omnium credentium, ſperantiũ, diligentium.

Ioan. 1.

1. Tim. 3.

Hoc enim magnum pietatis eſt ſacramẽtum, quod manifeſtatum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit angelis, prædicatum eſt gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria. Ab illo ergo mittitur dei verbũ, cuius eſt verbum. Ab illo mittitur de quo natum eſt. Mittit qui genuit, mittitur quod genitum eſt. Et tunc vnicuique mittitur, cum à quoquam cognoſcitur atque percipitur quantũ cognoſci & percipi poteſt pro captu, vel proficientis in deum, vel perfectæ in deo animæ rationalis. Non ergo eoipſo quo de patre natus eſt, miſſus dicitur filius: Sed vel eo quòd apparuit huic mũdo verbũ caro factum: Vnde dicit, Exiui à patre & veni in hunc mundũ: Vel eo quòd ex tẽpore cuiuſque mente percipitur, ſicut dictum eſt, Mitte illam vt mecum ſit,

3. ſen. diſt. 1 ca. diligenter.

1. ſen. diſt. 15. cap. ad quod.

1. ſen. di. 15 ca. ad quod dicimus.

& mecum

G & mecum laboret. Quod ergo natum eſt ab æterno, æ-
Sapien.9. ternum eſt: Candor eſt enim lucis æternæ. Quod autem
1.Timo.3. mittitur ex tempore, à quoquã cognoſcitur. Sed cum in
Galat.4. carne manifeſtatus eſt filius dei, in hunc mundum miſ-
1.Corin.1. ſus eſt in plenitudine temporis, factus ex fœmina. Quia
Ioan.1. enim in ſapientia dei non poterat mundus cognoſcere
per ſapientiã deum, quoniã lux lucet in tenebris, & te-
nebræ eam non cõprehenderunt, placuit deo per ſtulti-
1.Cor.1. ciam prædicationis ſaluos facere credentes, vt verbum
Ioan.1. caro fieret & habitaret in nobis. Cum autem ex tempo-
1. ſen. diſt. re cuiuſque profectus mente percipitur, mitti quidẽ di-
15.ca. præ- citur, ſed non in hunc mundum. Neque enim ſenſibili-
terea. ter apparet, id eſt corporeis ſenſibus præſto eſt. Quia &
nos ſecundum quod mente aliquid æternum quantum
poſſumus capimus, nõ in hoc mundo ſumus. Et omniũ
iuſtorum ſpiritus, etiã adhuc in hac carne viuẽtium, in-
quãtum diuina ſapiunt, nõ ſunt in hoc mundo. Sed pa-
ter cum ex tempore à quoquã cognoſcitur, non dicitur
miſſus: Nõ enim habet de quo miſſus ſit, aut ex quo pro-
Eccl.24. cedat, Sapiẽtia quippe dicit: Ego ex ore altiſsimi prodi-
Ioan.15. ui. Et de ſpiritu ſancto dicitur, à patre procedit, pater
H vero à nullo. Sicut ergo pater genuit, filius genitus eſt,
3. ſen. diſt. ita pater miſit, filius miſſus eſt. Sed quẽadmodũ qui ge-
1.cap.? dili- nuit & qui genitus eſt, ita & qui miſit & qui miſſus eſt
genter. vnũ ſunt, quia pater & filius vnum ſunt: Ita etiã ſpiritus
Ioan.10. ſanctus vnum cum eis eſt, quia hæc tria vnũ ſunt. Sicut
1. ſen. diſt. enim natum eſſe eſt filio à patre eſſe, ita mitti eſt filio, co
18.cap. do- gnoſci quòd ab illo ſit. Et ſicut ſpiritui ſancto donũ dei
num vero. eſſe eſt à patre procedere, ita mitti eſt cognoſci quòd ab
illo procedat. Nec poſſumus dicere quòd ſpiritus ſan-
ctus & à filio non procedat: Neq; enim fruſtra idẽ ſpiri-
tus & patris & filij ſpirit⁹ dicitur. Nec video quid aliud
ſignificare voluerit, cum ſufflans in faciẽ diſcipulorum,
Ioan.20. ait, Accipite ſpiritum ſanctũ. Neq; enim flatus ille cor-
poreus, cum ſenſu corporaliter tangendi procedens ex
corpore, ſubſtantia ſpiritus ſancti fuit, ſed demõſtratio
per congruam ſignificationẽ, non tãtum à patre, ſed &
Act.2. à filio procedere ſpiritum ſanctũ. Quis enim dementiſ-
ſimus dixerit, alium fuiſſe ſpiritum quẽ ſufflans dedit, &
1. Corin.12. alium quem poſt aſcenſionẽ ſuam miſit? Vnus enim ſpi-
ritus, eſt ſpiritus dei, ſpiritus patris & filij, ſpiritus ſan-
ctus qui operatur omnia in omnibus. Sed quod bis da-
tus eſt, diſpenſatio certè ſignificationis fuit, de qua ſuo
I loco quãtum dominus dederit diſſeremus. Quod ergo
Ioan.15. ait dominus, Quem ego mittam vobis à patre: oſtendit
ſpiritum & patris & filij: quia etiã cum dixiſſet, quẽ mit-
tet pater: addidit, in nomine meo: non tamen dixit, quẽ
mittet pater à me: quẽadmodum dixit, quem ego mit-
1. ſen. diſt. tam vobis à patre: videlicet oſtendẽs quod totius diui-
15.cap. Hic nitatis, vel ſi melius dicitur, deitatis, principiũ pater eſt.
quæritur. Qui ergo à patre procedit & filio, ad eũ refertur à quo
& diſ. 29. natus eſt filius. Et quod dicit Euangeliſta, Spiritus non-
c.1. dum erat datus, quia Ieſus nõdum erat clarificatus: quo
Ioan.7. modo intelligitur, niſi quia certa illa ſpiritus ſancti da-
tio vel miſsio poſt clarificationem Chriſti futura erat
qualis nunquã antea fuerat. Neq; enim antea nulla erat,
ſed talis nõ fuerat. Si enim antea ſpiritus ſanctus nõ da-
batur quo impleti Prophetę locuti ſunt, cũ aperte ſcrip-
tura dicat, & multis locis oſtendat ſpiritu ſancto eos lo
Luca.1. cutos fuiſſe: cum & de Ioanne Baptiſta dictum ſit, Spiri-
tu ſancto replebitur iam inde ab vtero matris ſuę: & ſpi
Ibidem. ritu ſancto replet⁹ Zacharias inuenitur pater eius, vt de
illo talia diceret: & ſpiritu ſancto Maria, vt talia de do-
mino quẽ geſtabat vtero prædicaret: ſpiritu ſancto Si-
Luca.2. meõ & Anna, vt magnitudinem Chriſti paruuli agno-

ſcerent: quo modo ergo ſpiritus nondũ erat datus, quia K
Ieſus nondũ erat clarificatus, niſi quia illa datio, vel do- *Ioan.7.*
natio, vel miſsio ſpiritus ſancti, habitura erat quandam
proprietatẽ ſuam in ipſo aduentu, qualis antea nunquã
fuit? Nuſquã enim legimus, linguis quas nõ nouerãt ho- *Act.2.*
mines locutos, veniẽte in ſe ſpiritu ſancto, ſicut tunc fa-
ctum eſt, cum oporteret eius aduentũ ſignis ſenſibilibus
demõſtrari, vt oſtẽderetur totum orbem terrarum atq;
omnes gentes in linguis variis cõſtitutas, credituras in
Chriſtũ per donum ſpiritus ſancti, vt impleretur quod
in Pſalmo canitur, Non ſunt loquelæ neque ſermones, *Pſal.18.*
quorum non audiãtur voces eorum: In omnem terram
exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.
Verbo itaque dei ad vnitatẽ perſonæ copulatus, & quo- *Cõmixtus.*
dam modo cõmixtus eſt homo, cum veniente plenitu- *Galat.4.*
dine temporis miſſus eſt in hũc mundum, factus ex fœ-
mina filius dei, vt eſſet & filius hominis propter filios
hominum. Hanc perſonã angelica natura figurare an-
tea potuit, vt prænunciaret, nõ expropriare vt ipſa eſſet.

De ſenſibili autem demonſtratione ſpiritus ſancti, ſi- L
ue per columbæ ſpeciem, ſiue per linguas igneas, cum e- *De ſenſibili*
ius ſubſtantiam patri & filio coęternam, paritérq; incõ- *demonſtra-*
mutabilẽ ſubdita & ſeruiens creatura tẽporalibus moti- *tione ſancti*
bus & formis oſtenderet, cũ ad eius perſonæ vnitatem, *ſpiritus, &*
ſicut caro quod verbũ factum eſt non copularetur, non *de coæterni*
audeo dicere nihil tale factum eſſe antea. Sed planè fi- *tate Trini-*
dẽter dixerim, patrẽ & filium & ſpiritum ſactum vnius *tatis. Cap.*
eiuſdemq; ſubſtantiæ, deum creatorem, trinitatem om- *XXI.*
nipotentem inſeparabiliter operari, ſed ita nõ poſſe per *Matth.10.*
longe imparem maximeq; corpoream creaturam inſe- *Act.2.*
parabiliter demõſtrari, ſicut per voces noſtras quę vtiq; *Ioan.1.*
corporaliter ſonant, non poſſunt pater & filius & ſpiri-
tus ſanctus, niſi ſuis & propriis interuallis temporũ cer-
ta ſeparatione diſtinctis, quę ſuæ cuiuſque vocabuli ſyl-
labæ occupant, nominari. In ſua quippe ſubſtantia qua
ſunt tria, vnũ ſunt pater & filius & ſpirit⁹ ſanctus, nullo
temporali motu ſuper omnem creaturam idipſum ſine
vllis interuallis temporum vel locorum, & ſimul vnum
atque idem ab æternitate in æternitatem, tanquam ipſa
æternitas quæ ſine veritate & charitate non eſt. In meis
autẽ vocibus ſeparati ſunt pater & filius & ſpiritus ſan-
ctus, nec ſimul dici potuerũt, & in literis viſibilibus ſua
ſeparatim locorũ ſpacia tenuerunt. Et quẽadmodũ cum
memoriã meam & intellectum & volũtatem nomino, M
ſingula quidem nomina ad res ſingulas referuntur, ſed
tamen ab hominibus tribus ſingula facta ſunt: nullum
enim horũ trium nominum eſt, quod non & memoria
& intellectus & voluntas mea ſimul operata ſint: Ita tri-
nitas ſimul operata eſt, & vocem patris, & carnem filij,
& columbam ſpiritus ſancti, cum ad ſingulas perſonas
hæc ſingula referantur. Qua ſimilitudine vtcunque co- *Matth.3.*
gnoſcitur inſeparabilem in ſeipſa Trinitatẽ per viſibilis *Act.2.*
creaturæ ſpeciem ſeparabiliter demõſtrari, & inſepara-
bilem Trinitatis operationem, etiam in ſingulis eſſe re-
bus, quæ vel ad patrẽ, vel ad filium, vel ad ſpiritum ſan-
ctum demonſtrandum propriè pertinere dicuntur. Si
ergo à me quæritur, quo modo factæ ſint vel voces vel
ſenſibiles formæ atque ſpecies ante incarnationem ver-
bi dei quæ hoc futurum præfigurareñt, per angelos ea
deum operatum eſſe reſpõdeo, quod etiã ſcripturarum
ſanctarum teſtimoniis quantum exiſtimo ſatis oſtendi.
Si autem quæritur ipſa incarnatio quo modo facta ſit, *3. ſen. diſt.*
ipſum verbũ dei, dico carnem factum, id eſt hominem *6. cap. Ne*
factum, non tamen in hoc quod factum eſt conuerſum *autem.*
atque mutatũ: ita ſanè factum, vt ibi ſit nõ tantum ver-
bum

A bum dei, & hominis caro, ſed etiam rationalis hominis anima, atque hoc totum & deus dicatur propter deum & homo propter hominem. *Acto. 15.* Quod ſi difficile intelligitur, mens fide purgetur; magis magiſq; abſtinẽdo à peccatis, & bene operãdo & orãdo cum gemitu deſideriorum ſanctorum, vt per diuinũ adiutorium proficiẽdo, & intelligat, & amet. Si autẽ quæritur poſt incarnationem verbi, quo modo facta ſit vel vox patris, vel ſpecies corporalis qua ſpirit⁹ ſanctus demõſtratus eſt, per creaturam quidem facta iſta nõ dubito: ſed vtrum tantummodo corporalẽ atq; ſenſibilẽ: an adhibito ſpiritu etiã rationali vel intellectuali, hoc enim quibuſdam placuit appellare, quod Græci dicunt νοερὸν: non quidẽ ad vnitatem perſonæ, quis enim hoc dixerit, vt quicquid illud eſt creaturæ per quod ſonuit vox patris, ita ſit deus pater, aut quicquid illud eſt creaturæ in quo per columbæ ſpeciẽ vel per igneas linguas ſpiritus ſanctus demõſtratus eſt, ita ſit ſpiritus ſanctus, ſicut eſt dei filius homo ille qui de virgine factus eſt: ſed tãtummodo ad miniſteriũ peragendæ ſignificationis, ſicut oportuiſſe deus iudicauit: an aliquid aliud intelligendum ſit, inuenire difficile

B eſt, & temere affirmare non expedit. Quo modo tamen iſta ſine rationali vel intellectuali creatura potuerint fieri, nõ video. Neque adhuc locus eſt explicare, cur ita ſentiã, quãtum vires dominus dederit. Prius enim ſunt diſcutienda & refellenda hæreticorum argumẽta, quæ nõ ex diuinis libris, ſed ex rationibus ſuis proferũt, quibus ſe vehementer cogere arbitrantur teſtimonia ſcripturarũ quæ de patre & filio & ſpiritu ſancto ſunt, ita eſſe intelligẽda vt ipſi volunt. Nunc autẽ non ideo minorẽ filium quia miſſus eſt à patre, nec ideo minorẽ ſpiritum ſanctũ quia & pater eum miſit & filius, ſufficienter quãtum arbitror demõſtratum eſt. *1. ſen. diſt. 15. ca. ideoque putauerunt.* Siue enim propter viſibilem creaturam, ſiue potius propter principij cõmendationem, nõ propter inæqualitatem vel imparilitatem vel diſſimilitudinem ſubſtantiæ in ſcripturis hæc poſita intelliguntur: quia etiã ſi voluiſſet deus pater per ſubiectam creaturam viſibiliter apparere, abſurdiſſime tamen aut à filio quem genuit, aut à ſpiritu ſancto qui de illo procedit, miſſus diceretur. *1. ſen. diſt. 1. ca. diligẽter vero.* Iſte igitur ſit huius voluminis modus, deinceps in cæteris adiuuante domino, illa hæreticorum verſutiſſima argumenta qualia ſint &

C quemadmodum redarguantur videbimus.

Libri quarti Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis Epiſcopi de Trinitate Liber quintus.

De deo quomodo cogitandum. Cap. I.

HINC iam exordiens ea dicere quæ dici vt cogitãtur vel ab homine aliquo vel certe à nobis non omnimodo poſſunt: quamuis & ipſa noſtra cogitatio, cum de dei Trinitate cogitamus, lõgè ſe illi de quo cogitat, imparem ſentiat, neque vt eſt eum capiat, ſed vt ſcriptũ eſt, etiam à tantis quãtus Paulus Apoſtol⁹ hic erat, per ſpeculũ & in ænigmate videatur: primum ab ipſo domino deo noſtro de quo ſemper cogitare debemus, & de quo digne cogitare non poſſumus, cui laudãdo reddenda eſt omni tempore benedictio, & cui enunciãdo nulla competit dictio, & adiutorium ad intelligenda atque explicanda quæ intendo, & veniã precor ſicubi offendo. Memor ſum enim, non ſolum voluntatis, verumetiam infirmitatis meæ. Ab his e- D tiam qui iſta lecturi ſunt vt ignoſcant peto, vbi me magis voluiſſe quàm potuiſſe dicere aduerterint, quod vel ipſi melius intelligunt, vel propter mei eloquij difficultatem non intelligunt, ſicut ego eis ignoſco vbi propter ſuam tarditatẽ me intelligere nõ poſſunt. Facilius enim nobis inuicem ignoſcimus, ſi nouerimus, aut certe credendo firmum tenuerimus, ea quæ de natura incõmutabili & inuiſibili, ſummeq; viuente ac ſibi ſufficiẽte dicuntur, non ex cõſuetudine viſibilium atq; mutabilium & mortalium vel egenarũ rerum eſſe metiẽda: ſed cum in his etiam quæ noſtris corporalibus adiacẽt ſenſibus, vel quod noſipſi in interiore homine ſumus, ſciẽtia cõprehendẽdis laboremus nec ſufficiamus, nõ tamen impudẽter in illa quæ ſupra ſunt diuina & ineffabilia, pietas fidelis ardeſcit, nõ quam ſuarum virium inflat arrogantia, ſed quam gratia ipſius creatoris & ſaluatoris inflammat. Nam quo intellectu deum capit homo, qui ipſum intellectum ſuum quo eum vult capere nõdum capit? Si autem hunc iam capit, attẽdat diligenter nihil eo eſſe in ſua natura melius, & videat vtrum ibi videat vlla lineamẽta formarum, nitores colorũ, ſpacioſam grã- E ditatem, partium diſtantiam, molis diſtenſionẽ, aliquas per locorum interualla motiones, vel quid eiuſmodi. Nihil certe iſtorum inuenimus in eo, quo in natura noſtra nihil melius inuenimus, id eſt in noſtro intellectu, quo ſapientiam capimus quantũ capaces ſumus. Quod *1. ſen. diſt. 8. ca. Quod autem.* ergo nõ inuenimus in meliore noſtro, non debemus in illo quærere, quod longe melius eſt meliore noſtro. Vt ſic intelligamus deum ſi poſſumus quãtũ poſſumus ſine qualitate bonũ, ſine quantitate magnũ, ſine intelligẽtia creatorem, ſine ſitu præſentem, ſine habitu omnia cõtinentẽ, ſine loco vbiq; totum, ſine tẽpore ſempiternum, ſine vlla ſui mutatione mutabilia facientem, nihilq; patientem. Quiſquis deum ita cogitat, etſi nondum poteſt *1. ſen. diſt. 8. cap. 1.* omnium inuenire quid ſit, pie tamen cauet, quantũ poteſt aliquid de eo ſentire quod non ſit. *Solus deus perfectiſſime eſt. Cap. II.* Eſt tamen ſine dubitatione ſubſtantia, vel ſi melius hoc appellatur eſſentia, quã Græci οὐσίαν vocant. Sicut enim ab eo quod eſt ſapere, dicta eſt ſapiẽtia, & ab eo quod eſt ſcire, dicta eſt ſcientia, ita ab eo quod eſt eſſe, dicta eſt eſſentia. Et quis magis eſt, quàm ille qui dixit famulo ſuo Moyſi, Ego ſum qui ſum: & dices filiis Iſraël, Qui eſt miſit me F ad vos? *Exod. 3.* Sed aliæ quæ dicuntur eſſentiæ ſiue ſubſtãtiç capiunt accidentia, quibus in eis fiat vel magna vel quantacunque mutatio. *1. ſen. diſt. 8. cap. dei etiam.* Deo autẽ aliquid eiuſmodi accidere non poteſt, & ideo ſola eſt incõmutabilis ſubſtantia vel eſſentia, quæ deus eſt, cui profecto ipſum eſſe vnde eſſentia nominata eſt, maxime ac veriſſime competit. Quod enim mutatur, nõ ſeruat ipſum eſſe, & quod mutari poteſt, etiam ſi nõ mutetur, poteſt quod fuerat non eſſe: ac per hoc illud ſolum quod non tantum non mutatur, verumetiam mutari omnino nõ poteſt, ſine ſcrupulo occurrit quod veriſſime dicatur eſſe.

De geniti & ingeniti vocabulo. Cap. III.

Quamobrem vt iam etiam de iis quæ nec dicũtur vt cogitantur, nec cogitantur vt ſunt, reſpõdere incipiamus fidei noſtræ aduerſariis: inter multa quæ Arriani aduerſus catholicã fidem ſolent diſputare, hoc ſibi maxime callidiſſimum machinamentum proponere videntur cum dicunt: Quicquid de deo dicitur vel intelligitur, nõ ſecundum accidens ſed ſecundũ ſubſtantiã dicitur. Quapropter ingenitum eſſe patri ſecundum ſubſtãtiam eſt, & genitum eſſe filio ſecundũ ſubſtantiam eſt. Diuerſum eſt autem ingenitum eſſe, & genitum eſſe, diuerſa eſt ergo ſubſtãtia patris & filij. Quibus reſpõdemus: Si quicquid

G quid de deo dicitur ſecundum ſubſtantiam dicitur, er-
Ioan.10. go quod dictum eſt, Ego & pater vnũ ſumus: ſecũdum
ſubſtantiam dictum eſt. Vna eſt igitur ſubſtantia patris
& filij. Aut ſi hoc non ſecundum ſubſtantiã dictum eſt,
dicitur ergo aliquid de deo non ſecundũ ſubſtantiam,
& ideo iam non cogimur ſecundum ſubſtãtiam intel-
ligere ingenitum & genitum. Item dictum eſt de filio,
Philip.2. Non rapinam arbitratus eſt eſſe æqualis deo: quærimus
ſecundum quid æqualis? Si enim non ſecundũ ſubſtan-
tiam dicitur æqualis, admittunt vt dicatur aliquid de
deo, non ſecundum ſubſtantiam. Admittant ergo non
ſecundum ſubſtãtiam dici ingenitũ & genitum. Quod
ſi propterea non admittunt, quia omnia de deo ſecun-
dum ſubſtantiã dici volunt, ſecundum ſubſtantiã filius
Accidẽs nõ æqualis eſt patri. Accidens autem non ſolet dici, niſi
competit in quod aliqua mutatione eius rei cui accidit amitti po-
deum. teſt. Nam etſi quædã dicuntur accidentia inſeparabilia
Cap.IIII. quæ Græce appellantur ἀχώριϛα, ſicut eſt plumæ corui
color niger, amittit eum tamen, non quidẽ quãdiu plu-
ma eſt, ſed quia non ſemper eſt pluma. Quapropter ipſa
materies mutabilis eſt & ex eo quòd deſinit eſſe illud a-
nimal, vel illa pluma, totumq; illud corpus in terrã mu-
H tatur & vertitur, amittit vtique etiam illum colorem.
Quanuis & accidens quod ſeparabile dicitur, non ſepa-
ratione, ſed mutatione amittatur, ſicuti eſt capillis ho-
minum nigritudo, quoniã dum capilli ſunt poſſunt al-
beſcere, ſeparabile accidẽs dicitur. Sed diligẽter intuẽ-
tibus ſatis apparet, non ſeparatione quaſi emigrare ali-
quid à capite dum caneſcit, vt nigritudo inde candore
ſuccedẽte diſcedat & aliquò eat, ſed illam qualitatẽ co-
loris ibi verti atq; mutari. Nihil itaque accidens in deo,
quia nihil mutabile aut amiſsibile. Quod ſi & illud dici
accidens placet, quod licet non amittatur, minuitur ta-
men vel augetur, ſicuti eſt animæ vita: nam & quandiu
anima eſt tandiu viuit, & quia ſemper anima eſt ſemper
viuit, ſed quia magis viuit cum ſapit, minuſq; cum deſi-
pit, fit etiam hic aliqua mutatio, non vt deſit vita, ſicut
nec deeſt inſipienti ſapiẽtia, ſed vt minus ſit: nec tale a-
liquid in deo fit quia omnino incommutabilis manet.
1.ſen.di.26 Quamobrem nihil in eo ſecundũ accidẽs dicitur, quia
ca. quocir- nihil ei accidit, nec tamen omne quod dicitur ſecundũ
ca. ſubſtantiam dicitur. In rebus autem creatis atque muta-
bilibus quod non ſecundum ſubſtantiam dicitur, reſtat
I vt ſecundum accidens dicatur. Omnia enim accidunt
eis, quæ vel amitti poſſunt vel minui, & magnitudines
& qualitates, & quod dicitur ad aliquid, ſicut amicitiæ,
propinquitates, ſeruitutes, ſimilitudines, ęqualitates, & ſi
qua huiuſmodi, & ſitus & habitus, & loca, & tẽpora, &
Relatiuum opera atque paſsiones. In deo autem nihil quidẽ ſe-
nõ accidẽs. cundum accidens dicitur, quia nihil in eo mutabile eſt,
Cap.V. nec tamen omne quod dicitur, ſecundum ſubſtantiam
1.ſen. diſt. dicitur. Dicitur enim ad aliquid, ſicut pater ad filiũ, &
26.cap.quo filius ad patrem, quod nõ eſt accidens, quia & ille ſem-
circa. per pater, & ille ſemper filius, & non ita ſemper quaſi ex
quo natus eſt filius, vt ex eo quòd nunquam deſinat eſſe
filius, pater nõ deſinat eſſe pater, ſed ex eo quòd ſemper
natus eſt filius nec cœpit vnquam eſſe filius. Quod ſi a-
liquando eſſe cœpiſſet, aut aliquãdo eſſe deſineret filius,
ſecundum accidens diceretur. Si vero quod dicitur pa-
ter ad ſeipſum diceretur, non ad filium, & quod dicitur
filius ad ſeipſum diceretur nõ ad patrem, ſecundũ ſub-
1. ſen. diſt. ſtantiam diceretur & ille pater & ille filius. Sed quia &
26.cap.quo pater non dicitur pater niſi ex eo quòd eſt ei filius, & fi-
circa. lius non dicitur niſi ex eo quòd habet patrẽ, non ſecun-
dum ſubſtantiã hæc dicuntur: quia non quiſque eorum
ad ſeipſum, ſed ad inuicem atque ad alterutrum iſta di- K
cuntur: neque ſecundum accidẽs, quia & quod dicitur
pater & quod dicitur filius, æternum atque incõmuta-
bile eſt eis. Quamobrem quanuis diuerſum ſit patrẽ eſſe *1.ſen. diſt.*
& filium eſſe, non eſt tamen diuerſa ſubſtãtia, quia hæc *28.ca. præ-*
non ſecundum ſubſtantiam dicuntur, ſed ſecũdum re- *terea.*
latiuum, quod tamen relatiuum non eſt accidens, quia
non eſt mutabile. Si autem huic ſic putant reſiſtendũ *An ingeni*
eſſe ſermoni, quod pater quidem ad filium dicitur, & fi- *ꝑ quod pa-*
lius ad patrem, ingenitus tamẽ & genitus ad ſeipſos di- *ter dicitur,*
cuntur, non ad alterutrum: non enim hoc eſt dicere *poſsit inter*
ingenitum quod eſt patrem dicere: quia etſi filium non *illa accipi*
genuiſſet, nihil prohiberet eum dicere ingenitum: & ſi *quæ ad ſe-*
gignat quiſque filium, non ex eo ipſe ingenitus eſt, quia *ipſum &*
geniti homines ex aliis hominibus gignũt & ipſi alios. *ſubſtantia-*
Inquiunt ergo, pater ad filiũ dicitur, & filius ad patrem, *liter dicũ-*
ingenitus autem ad ſeipſum, & genitus ad ſeipſum di- *tur. Ca.VI.*
citur: Et ideo ſi quicquid ad ſeipſum dicitur ſecundum *1. ſen. diſt.*
ſubſtantiam dicitur, diuerſum eſt autem ingenitum eſſe *32.cap.1.*
& genitum eſſe, diuerſa igitur ſubſtantia eſt. Hoc ſi di-
cunt non intelligunt de ingenito quidem aliquid ſe di-
cere quod diligentius pertractandum ſit, quia nec ideo
quiſq; pater quia ingenitus, nec ingenitus ideo quia pa- L
ter, & propterea nõ ad aliquid, ſed ad ſe dici putatur in- *3.ſen. diſt.*
genitus: genitum vero mira cæcitate non aduertunt di- *28.ca. præ-*
ci nõ poſſe, niſi ad aliquid. Ideo quippe filius quia geni- *terea.*
tus, & quia filius vtique genitus. Sicut autem filius ad pa *1. ſen. diſt.*
trem, ſic genitus ad genitorem refertur, & ſicut pater ad *27. cap.hic*
filium, ita genitor ad genitum. Ideoq; alia notio eſt qua *non eſt.*
intelligitur genitor, alia qua ingenitus. Nam quãuis de
patre deo vtrunque dicatur, illud tamen ad genitum, id
eſt, ad filiũ dicitur, quod nec illi negant: hoc autẽ quòd
ingenitus dicitur, ad ſeipſum dici perhibent. Dicunt er-
go: Si aliquid ad ſeipſum dicitur pater, quod ad ſeipſum
dici nõ poteſt filius, & quicquid ad ſeipſum dicitur, ſe-
cundum ſubſtantiã dicitur, & ad ſeipſum dicitur inge-
nitus, quod dici nõ poteſt filius, ergo ſecũdum ſubſtan-
tiam dicitur ingenitus, quod filius quia dici nõ poteſt,
non eiuſdẽ eſt ſubſtantiæ. Cui verſutiæ reſpondetur ita,
vt ipſi cogantur dicere ſecundum quid ſit æqualis patri
filius, vtrum ſecundum id quod ad ſe dicitur, an ſecun-
dum id quod ad patrem dicitur. Non enim ſecundum
id quod ad patrem dicitur, quoniam ad patrẽ filius di-
citur, ille autem nõ filius, ſed pater eſt: Quia non ſic ad
ſe dicuntur pater & filius, quo modo amici aut vicini. M
Relatiue quippe amicus dicitur ad amicum. Et ſi æqua-
liter ſe diligunt, eadem in vtroque amicicia eſt. Et rela-
tiue vicinus dicitur ad vicinũ, & quia æqualiter ſibi vi-
cini ſunt, quantum enim iſte illi, tantũ & ille huic vici-
natur, eadem in vtroque vicinitas. Quia vero filius non *1. ſen. diſt.*
ad filium relatiue dicitur, ſed ad patrem, nõ ſecundum *31.cap.1.*
hoc quòd ad patrẽ dicitur, æqualis eſt filius patri, reſtat *1. ſen. diſt.*
vt ſecũdũ id ęqualis ſit quod ad ſe dicitur. Quicquid au- *28.cap.1.in*
tem ad ſe dicitur, ſecundũ ſubſtantiã dicitur. Reſtat er- *fin.*
go vt ſecundum ſubſtãtiam ſit ęqualis. Eadem eſt igitur *Negatio ad*
vtriuſq; ſubſtãtia. Cũ vero ingenitus dicitur pater, non *dua nõ mu-*
quid ſit, ſed quid nõ ſit dicitur. Cum autẽ relatiuum ne- *tat prædica-*
gatur, non ſecundum ſubſtantiã negatur, quia ipſum re- *mentum.*
latiuum nõ ſecundũ ſubſtantiam dicitur. Hoc exem- *Cap.VII.*
plis planũ faciendum eſt. Ac primum vidẽdum eſt hoc *1.ſen. diſt.*
ſignificari cũ dicitur genitus, quod ſignificatur cũ dici- *27.ca. Hic*
tur filius. Ideo enim filius, quia genitus, & quia filius, vti- *non eſt.*
que genitus. Quod ergo dicitur ingenitus, hoc oſtendi- *1. ſen. diſt.*
tur quod nõ ſit filius: ſed genitus & ingenitus commo- *27.ca.1. in*
de dicuntur, filius autẽ Latine dicitur, ſed infilius vt di- *prin.*

catur

A catur non admittit loquendi conſuetudo. Nihil tamen intellectui demitur ſi dicatur nõ filius quemadmodum etiam ſi dicatur non genitus, pro eo quod dicitur ingenitus, nihil aliud dicitur: Sic enim & vicinus & amicus relatiue dicuntur, nec tamen poteſt inuicinus dici quo modo dicitur inimicus. Quamobrem non eſt in rebus conſiderandũ quid vel ſinat vel non ſinat dici vſus ſermonis noſtri, ſed quis rerum ipſarũ intellectus eluceat. Non ergo iam dicamus ingenitum quamuis dici Latine poſsit, ſed pro eo dicamus non genitum, quod tantũ valet. Non ergo aliud dicimus quàm nõ filium. Negatiua porrò iſta particula non id efficit, vt quod ſine illa relatiue dicitur, eadem præpoſita ſubſtantialiter dicatur: ſed id tantum negatur, quod ſine illa aiebatur, ſicut in cæteris prædicamentis, velut cum dicimus, homo eſt, ſubſtãtiam deſignamus. Qui ergo dicit, non homo eſt, non aliud genus prædicamenti enunciat, ſed tãtum illud negat. Sicut ergo ſecundum ſubſtantiam aio, homo eſt, ſic ſecundum ſubſtantiam nego cum dico, non homo eſt. Et cum quæritur, quantus ſit, & aio quadrupedalis eſt, id eſt quatuor pedum, ſecundum quãtitatem aio: qui dicit non quadrupedalis eſt, ſecundum quantitatem negat.

1. ſen. d. 28. ca. 1. in medio.

B Candidus eſt, ſecundum qualitatem aio: non candidus eſt, ſecundum qualitatem nego. Propinquus eſt, ſecundũ relatiuum aio: non propinquus eſt, ſecundum relatiuum nego. Secundum ſitum aio, cum dico iacet: ſecundum ſitum nego, cum dico non iacet. Secundum habitum aio, cum dico armatus eſt: ſecundum habitum nego, cum dico non armatus eſt. tantundem autem valet ſi dicam inermis eſt. Secundum tempus aio, cum dico heſternus eſt: ſecundum tempus nego, cum dico non heſternus eſt. Et cum dico Romæ eſt, ſecũdum locum aio: & ſecundum locum nego, cum dico non Romę eſt. Secundum id quod eſt facere aio, cum dico cędit: ſi autem dicam non cædit: ſecundum id quod eſt facere nego, vt oſtendam nõ hoc facere. Et cum dico vapulat, ſecundũ prædicamentũ aio quod pati vocatur: & ſecundum id nego, cum dico non vapulat. Et omnino nullum prędicamenti genus eſt ſecundum quod aliquid aiere volumus, niſi vt ſecundum idipſum prædicamentum negare conuincamur, ſi præponere negatiuã particulam voluerimus. Quæ cum ita ſint, ſi ſubſtantialiter aierem, dicendo filius: ſubſtãtialiter negarem, dicendo non filius,

C Quia vero relatiue aio, cum dico filius eſt, ad patrem enim refero: relatiue nego ſi dicam, non filius eſt: Ad parentem enim eandem negationem refero, volens oſtendere quod ei parens non ſit. At ſi quantũ valet, quod dicitur filius, tantundem valet quod dicitur genitus, ſicut prelocuti ſumus, tantundẽ ergo valet quod dicitur non genitus, quantum valet quo dicitur non filius. Relatiue autem negamus dicendo non filius, relatiue igitur negamus dicendo, non genitus. Ingenitus porrò quid eſt niſi non genitus? Non ergo receditur à relatiuo prædicamento, cum ingenitus dicitur. Sicut enim genitus nõ ad ſeipſum dicitur, ſed quod ex genitore ſit: ita cum dicitur ingenitus, non ad ſeipſum dicitur, ſed quod ex genitore non ſit oſtenditur. In eodem tamen prędicamento quod relatiuum vocatur, vtraq; ſignificatio vertitur. Quod autem relatiue pronunciatur, non indicat ſubſtantiam. Ita quamuis diuerſum ſit genitus & ingenitus, non indicat diuerſam ſubſtãtiam: quia ſicut filius ad patrem, & non filius ad nõ patrem refertur: ita genitus ad genitorem, & non genitus ad non genitorem referatur neceſſe eſt.

1. ſen. d. 28. cap. 1. poſt mediũ. & cap. Ideo licet.

1. ſen. di. 5. ca. 1. ĩ fine.

Quicquid abſolute de deo dicitᷣ, de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur. Cap. VIII.

Quapropter illud præcipue teneamus, quicquid ad ſe dicitur præſtantiſsima illa & diuina ſublimitas ſubſtantialiter dici, quod autem ad aliquid, non D ſubſtantialiter ſed relatiue: tantámque vim eſſe eiuſdem ſubſtantiæ in patre & filio & ſpirituſancto, vt quicquid de ſingulis ad ſeipſos dicitur, nõ pluraliter [in ſumma] ſed ſingulariter accipiatur. Quemadmodum enim pater deus eſt & filius deus eſt, & ſpiritus ſanctus deus eſt, quod ſecundum ſubſtantiam dici nemo dubitat, non tamen tres deos, ſed vnum deum dicimus eandem ipſam præſtantiſsimam Trinitatem: Ita magnus pater, magnus filius, magnus ſpiritus ſanctus, non tamen tres magni, ſed vnus magnus. Non enim de patre ſolo, ſicut illi peruerſe ſentiunt, ſed de patre & filio & ſpiritu ſancto ſcriptum eſt, Tu es deus ſolus magnus: & bonus pater, bonus filius, bonus ſpiritus ſanctus, nec tres boni, ſed vnus eſt bonus, de quo dictum eſt: Nemo bonus niſi ſolus deus. Etenim dominus Ieſus, ne ab illo qui dixerat, magiſter bone, tanquam hominem compellans, ſecundum hominem tantummodo intelligeretur, ideo non ait: Nemo bonus niſi ſolus pater, ſed nemo bonus niſi ſolus deus, in patris enim nomine, ipſe per ſe pater pronunciatur, in dei vero & ipſe & filius & ſpiritus ſanctus, quia Trinitas vnus deus. Situs vero & habitus & loca & tempora, non proprie ſed tranſlate, ac per ſimi- E litudines dicuntur in deo. Nam & ſedere ſuper cherubin dicitur: quod ad ſitum dicitur. Et abyſſum tanquam veſtimentum amictus: quod ad habitum. Et anni tui non deficient: quod ad tempus. Et ſi aſcendero in cœlum tu ibi es: quod ad locum. Quod autem ad faciendum attinet, fortaſsis de ſolo deo veriſsime dicatur. Solus enim deus facit & ipſe non fit, neque patitur quantum ad eius ſubſtantiam pertinet qua deus eſt. Itaque omnipotens pater, omnipotens filius, omnipotens ſpiritus ſanctus, nec tamen tres omnipotentes, ſed vnus omnipotens: Ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ipſi gloria. Quicquid ergo ad ſeipſum dicitur deus, & de ſingulis perſonis ſingulariter dicitur, id eſt, de patre & filio & ſpirituſancto, & ſimul de ipſa Trinitate, nõ pluraliter, ſed ſingulariter dicitur. Quoniam quippe nõ aliud eſt deo eſſe, & aliud magnum eſſe, ſed hoc idem illi eſt eſſe quod magnum eſſe, propterea ſicut non dicimus tres eſſentias, ſic non dicimus tres magnitudines, ſed vnam eſſentiam & vnam magnitudinem, Eſſentiam dico, quæ οὐσία Græce dicitur, quam vſitatius ſubſtantiam vocamus. Dicunt quidem & illi hypoſtaſim, ſed neſcio quid volunt intereſſe in vſiam & hypo- F ſtaſim: Ita vt plerique noſtri qui hæc Græco tractant eloquio dicere conſueuerint μίαν οὐσίαν, τρεῖς ὑποστάσεις, quod eſt Latine, vnam eſſentiam, tres ſubſtantias.

1. ſen. d. 22. cap. Sciendum eſt. *1. ſen. di. 4. cap. Quidã tamen & diſ. 22. cap. Sciendũ eſt poſt mediũ.* *Pſal. 85.* *Lucæ. 18.* *Matth. 19.* *1. ſen. d. 27. ca. eſt ſciendũ, in fine.* *Pſal. 79.* *Pſal. 103.* *Pſal. 101.* *Pſal. 138.* *1. ſen. d. 22. cap. ſciendum eſt.* *Roma. 11.* *1. ſen. d. 22. ca. de° enĩ, in principio.*

Sed quia noſtra loquendi conſuetudo iam obtinuit, vt hoc intelligatur, cum dicimus eſſentiam, quod intelligitur cum dicimus ſubſtantiam, non audemus dicere vnam eſſentiam tres ſubſtantias, ſed vnam eſſentiam vel ſubſtantiam, tres autem perſonas, quemadmodum multi Latini iſta tractantes & digni authoritate dixerunt, cum alium modum aptiorem non inuenirent quo enunciarent verbis quod ſine verbis intelligebant. Reuera enim cum pater non ſit filius, & filius nõ ſit pater, & ſpiritus ſanctus ille qui etiam donum dei vocatur, nec pater ſit nec filius, tres vtique ſunt. Ideoque pluraliter dictum eſt: Ego & pater vnum ſumus. Nõ enim dixit, vnum eſt, quod Sabelliani dicunt, ſed vnum ſumus. Tamen cum quæritur quid tres, magna prorſus inopia humanum laborat eloquium. Dictum eſt tamen tres perſonæ, non vt illud diceretur, ſed ne taceretur. Sicut ergo non dicimus tres eſſentias, ita non di-

Nec perſonæ tres proprie dicuntur. Cap. IX. *1 ſen. d. 5. c. oſtenditur quoque.* *Ioan. 10.* *1. ſẽ. d. 23. c. ideo oritur.* *Aliter magis° deus dicitur, aliter minus. C. X.*

G cimus tres magnitudines, neque tres magnos. In rebus
enim quæ participatione magnitudinis magnæ ſunt,
quibus eſt aliud eſſe, aliud magnas eſſe, ſicut magna do-
mus, & magnus mons, & magnus animus, in his ergo
rebus aliud eſt magnitudo, aliud quod ab ea magnitu-
dine magnum eſt, & prorſus non hoc eſt magnitudo
quod eſt magna dom⁹. Sed illa eſt vera magnitudo qua
non ſolum magna eſt domus quę magna eſt, & qua ma
gnus eſt mons quiſquis magnus eſt, ſed etiam qua ma-
gnum eſt quicquid aliud magnũ dicitur: vt aliud ſit ip-
ſa magnitudo, aliud ea quæ ab illa magna dicũtur. Quæ
magnitudo vtique primitus magna eſt, multóque ex-
cellentius quàm ea quę participatione eius magna ſunt.
1.ſen.d.22. Deus autem quia non ea magnitudine magnus eſt quæ
c.deus enĩ. non eſt quod ipſe, vt quaſi particeps eius ſit deus cũ ma-
gnus eſt: alioquin illa erit maior magnitudo quàm de⁹,
deo autem non eſt aliquid maius, Ea igitur magnitudi-
1.ſen.d.22. ne magnus eſt qua ipſe eſt eadem magnitudo. Et ideo
c.ſciẽdũ eſt. ſicut non dicimus tres eſſentias, ſic nec tres magnitudi-
nes: hoc eſt enim deo eſſe quod magnũ eſſe. Eadem cau-
ſa nec magnos tres dicimus, ſed vnum magnum, quia
non participatione magnitudinis deus magnus eſt, ſed
H ſeipſo magno magnus eſt: quia ipſe ſua eſt magnitudo.
Hoc & de bonitate, & de æternitate, & de omnipoten-
tia dei dictum ſit, omnibúſque omnino prædicamen-
tis quæ de deo poſſunt pronunciari, quod ad ſeipſum
dicitur, non tranſlate ac per ſimilitudinem ſed proprie,
ſi tamen de illo proprie aliquid dici ore hominis poteſt.

De perſonis Quod autem proprie ſingula in eadem Trinitate di-
quę proprie cuntur, nullo modo ad ſeipſa, ſed adinuicem, aut ad
qua commu- creaturam dicuntur, & ideo relatiue non ſubſtantialiter
niter prædi ea dici manifeſtum eſt. Sicut enim Trinitas vnus deus
cantur. dicitur, magnus, bonus, æternus, omnipotens, idémque
Cap.XI. ipſe ſic ſua dici poteſt deitas, ipſe ſua magnitudo, ipſe
1.ſen.d.22. ſua bonitas, ipſe ſua æternitas, ipſe ſua omnipotẽtia: non
cap.deus e- ſic poteſt dici Trinitas pater, niſi forte tranſlate ad crea-
nim, in fi. turam propter adoptionem filiorum. Quod enim ſcrip-
1.ſen.d.16. tum eſt, Audi Iſraël, dominus deus tuus, deus vnus eſt,
cap.homo non vtiq; excepto filio, aut excepto ſpiritu ſancto opor-
vero. tet intelligi, quem vnum dominum deum noſtrum re-
Deute.6. cte dicimus, etiam patrem noſtrũ per gratiam ſuam nos
1.ſen.d.26. regenerantem. Trinitas autem filius nullo modo dici
ca.hic quę- poteſt. Spiritus vero ſanctus ſecundum quod ſcriptum
ri poteſt. eſt, Quoniam deus ſpiritus eſt: poteſt quidem vniuerſa-
Ioan.4. liter dici, quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater
I ſanctus, & filius ſanctus. Itaque pater & filius & ſpiritus
1.ſen.d.26. ſanctus, quoniam vnus deus, & vtique deus ſanctus eſt,
c. ita etiam & deus ſpiritus eſt, poteſt appellari Trinitas & ſpiritus
de ſpũ ſan- ſanctus. Sed tamen ille ſpiritus ſanctus qui non Trini-
cto.et d.18. tas, ſed in Trinitate intelligitur, in eo quod proprie di-
ra.donum. citur ſpiritus ſanctus relatiue dicitur, cum & ad patrem
1.ſen.d.18. & ad filium refertur, quia ſpiritus ſanctus & patris & fi-
ca. donum lij ſpiritus eſt: ſed ipſa relatio non apparet in hoc nomi-
vero. ne, apparet autem cum dicitur, donũ dei. Donum enim
1.ſen.d.26. eſt patris & filij, quia & à patre procedit, ſicut dominus
ca. quidem dicit, & quod Apoſtolus ait, Qui ſpiritum Chriſti non
in fine. habet, hic non eſt eius: de ipſo vtique ſancto ſpiritu ait,
1 ſen.d.26. Donũ ergo donatoris, & donator doni, cum dicimus,
ca.ita etiã. relatiue vtrunque adinuicem dicimus. Ergo ſpiritus ſan
Ioan.15. ctus ineffabilis eſt quædam patris filiíque communio, &
Roma.8. ideo fortaſſe ſic appellatur, quia patri & filio poteſt ea-
1.ſen.d.31. dem appellatio conuenire. Nam hoc ipſe proprie dici-
cap.quod tur, quod illi communiter, quia & pater ſpiritus, & fi-
autem. lius ſpiritus, & pater ſanctus, & filius ſanctus. Vt ergo
ex nomine quod vtrique conuenit, vtriuſque commu-
nio ſignificetur, vocatur donum amborum ſpiritus ſan K
ctus. Et hæc Trinitas vnus deus, deus ſolus, bonus, ma-
gnus, æternus, omnipotens: Ipſe ſibi vnitas, deitas, ma-
gnitudo, bonitas, omnipotentia. Nec mouere de- *In relatiuis*
bet, quoniam diximus relatiue dici ſpiritum ſanctum, *mutuis in-*
non ipſam Trinitatem, ſed cum qui eſt in Trinitate, *terdũ deſũt*
quia non ei videtur viciſſim reſpondere vocabulum *vocabula.*
eius ad quem refertur. Non enim ſicut dicimus, ſeruum *Cap.XII.*
domini & dominum ſerui, filium patris & patrem fi- *1.ſen.d.26.*
lij, quoniam iſta relatiue dicuntur, ita etiam hic poſ- *cap.Quidã*
ſumus dicere, Dicimus enim ſpiritum ſanctum patris, *tamen.*
ſed non viciſſim dicimus patrem ſpiritus ſancti, ne fi-
lius eius intelligatur ſpiritus ſanctus. Item dicimus ſpi-
ritum ſanctum filij, ſed non dicimus filium ſpiritus ſan
cti, ne pater eius intelligatur ſpiritus ſanctus. In multis
enim relatiuis hoc contingit, vt nõ inueniatur vocabu-
lum quo ſibi viciſſim reſpondeant quę ad ſe referuntur.
Quid enim tam manifeſte relatiue dicitur quàm pi-
gnus? Ad id quippe refertur pignus cuius eſt pignus, &
ſemper pignus alicuius rei pignus eſt. Non ergo cum di
cimus pignus patris & filij, poſſumus viciſſim dicere, pa
trem pignoris aut filium pignoris. At vero cũ dicimus, L
donum patris & filij, non quidem dicere poſſumus pa- *1.ſen.d.26.*
trem doni, aut filium doni, ſed vt hæc ſibi viciſſim reſ- *cap.Quidã*
pondeant, dicimus donũ donatoris, & donatorem do- *tamen.*
ni, quia hic potuit inueniri vſitatum vocabulum, illic
non potuit. Dicitur ergo relatiue pater, idémque re- *Prĩcipij vo*
latiue dicitur principium, & ſi quid forte aliud, ſed pa- *cabulũ quo*
ter ad filium dicitur, principium vero ad omnia quæ ab *modo de*
ipſo ſunt. Item dicitur relatiue filius, relatiue dicitur & *deo prædi-*
verbum & imago, & in omnibus his vocabulis ad pa- *catur.*
trem refertur. Nihil autem horum pater dicitur. Et prin *Cap.XIII.*
cipium dicitur filius, cum enim diceretur ei, Tu quis es? *1.ſen.d.28.*
reſpõdit, Principium qui & loquor vobis. Sed nunquid *c.ſciendum*
patris principium? Creatorem ſe quippe oſtendere vo- *quoque. &*
luit, cum ſe dixit eſſe principium, ſicut & pater princi- *di.27.cap.*
pium eſt creaturæ, eo quòd ab ipſo ſunt omnia. Nam & *Hic non eſt,*
creator relatiue dicitur ad creaturam, ſicut dominus ad *in fine.*
ſeruum. Et ideo cum dicimus, & patrem principium, & *Ioan.8.*
filium principium, nõ duo principia creaturæ dicimus, *1.ſen.d.29.*
quia & pater & filius ſimul ad creaturam vnum princi- *cap. & pa-*
pium eſt, ſicut vnus creator, ſicut vnus deus. Si autem *ter ab.*
quicquid in ſe manet & gignit aliquid vel operatur, M
principium eſt ei rei quam gignit, vel ei quam operatur, *1.ſen.d.30.*
non poſſumus negare etiam ſpiritum ſanctum recte di- *cap.2.*
ci principium, quia non eum ſeparamus ab appellatione *1.ſen.d.29.*
creatoris. Et ſcriptum eſt de illo quod operetur, & in ſe *cap. & pa-*
vtique manens operatur. Non enim in aliquid eorũ quę *ter.poſt me.*
operatur, ipſe mutatur & vertitur. Et quæ operatur, vide *Ioan.5.*
Apoſtolum, Vnicuique autem, inquit, datur manifeſta- *1.Corin.12.*
tio ſpiritus ad vtilitatem, Alij quidem datur per ſpiri-
tum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eun
dem ſpiritum, alteri autem fides in eodem ſpiritu, alij *Ibidem.*
donatio curationum in vno ſpiritu, alij operatio virtu- *Ibidem.*
tum, alij prophetia, alij diiudicatio ſpirituum, alij gene- *1.ſen.d.29.*
ra linguarum. Omnia autem hæc operatur vnus atque *cap. & pa-*
idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout vult, *ter. in fine.*
vtique ſicut deus. Quis enim tanta illa poteſt opera- *Pater & fi-*
ri niſi deus? Idem autem deus qui operatur omnia in *lius vnicũ*
omnibus. Nam & ſingillatim ſi interrogemur de ſpiri- *principium*
tu ſancto, veriſſime reſpondemus, quòd deus ſit, & cum *ſancti ſpũs.*
patre & filio ſimul vnus deus eſt. Vnum ergo princi- *Cap.XIIII.*
pium ad creaturam dicitur deus, non duo vel tria prin- *1.ſen.d.13.*
cipia. Ad ſe autem inuicem in Trinitate, ſi gignẽs ad *cap. cũ au-*
id quod gignitur principium eſt, pater ad filium prin- *tem.in fine.*
cipium

A cipium eſt, quia gignit eum. Vtrum autem & ad ſpiritum ſanctum principium ſit pater, quoniam dictum eſt de patre procedit, non parua quæſtio eſt. Quia ſi ita eſt, non iam principium ei tantum rei erit quam gignit aut facit, ſed etiam ei quam dat. Vbi & illud eluceſcit, vtpote quod ſolet multos mouere, cur nõ ſit filius etiam ſpiritus ſanctus, cum & ipſe à patre exeat, ſicut in Euãgelio legitur. Exiit enim, nõ quo modo natus, ſed quo modo datus, & ideo non dicitur filius quia neque natus eſt ſicut vnigenitus, neque factus vt per dei gratiam in adoptionem naſceretur, ſicuti nos. Quod enim de patre natum eſt, ad patrem ſolum refertur cum dicitur filius, & ideo filius patris eſt, & non noſter. Quod autem datum eſt, & ad eum qui dedit refertur, & ad eos quibus dedit. Itaque ſpiritus ſanctus, non tantum patris & filij qui dederunt, ſed etiam noſter dicitur qui accepimus. Sicut dicitur, Domini ſalus quia dat ſalutem, eadem etiam noſtra ſolus eſt qui accepimus. Spiritus ergo & dei eſt qui dedit, & noſter qui accepimus: Non ille ſpiritus noſter quo ſumus, quia ipſe ſpiritus eſt hominis qui in ipſo eſt: ſed alio modo iſte noſter eſt, quo dicimus & panem noſtrum da nobis, quanquam & illum ſpiritum qui homi-

1.ſen.di.18. c. hic quæritur. in fi. & c. & ſecundũ hoc. 1.ſen.d.18. ca. & ſecũdũ hoc. Pſal. 3. 1.Cor.12. Matth.6.

B nis dicitur vtique accepimus. Quid enim habes, inquit Apoſtolus, quod non accepiſti? Sed aliud eſt quod accepimus vt eſſemus, aliud quod accepimus vt ſancti eſſemus. Vnde ſcriptum eſt & de Ioanne, quòd in ſpiritu & virtute Heliæ veniret: dictus eſt Heliæ ſpiritus, ſcilicet ſpiritus ſanctus quem accepit Helias. Hoc & de Moyſe intelligendum eſt, cum ait ei dominus, Tollam de ſpiritu tuo: & dabo eis: hoc eſt, dabo illis de ſpiritu ſancto quem iam tibi dedi. Si ergo & quod datur, principium habet, eum à quo datur, quia non aliunde accepit illud quod ab ipſo procedit, fatendum eſt patrem & filiũ principium eſſe ſpiritus ſancti, non duo principia. Sed ſicut pater & filius vnus deus, & ad creaturam relatiue vnus creator & vnus dominus, ſic relatiue ad ſpiritum ſanctũ vnum principium. Ad creaturam vero pater & filius & ſpiritus ſanctus vnum principium, ſicut vnus creator & vnus dominus. Interius autem quæritur, vtrũ quemadmodum filius non hoc tantum habet naſcendo vt filius ſit, ſed omnino vt ſit: ſic & ſpiritus ſanctus eo quo datur habeat, non tãtum vt donum ſit, ſed omnino vt ſit, Vtrum ergo erat antequam daretur, ſed nondũ erat donum, an eoipſo quo daturus erat eum deus, iam donum

1.Corint.4. 1.ſen. d.18. c. Et ſecũdũ Luca.1. Nume.11. 1.ſen.d.29. ca. deinde.

Quo modo in ſpũ ſctõ etiã ãtequã daretur poſ ſit donũ nomẽ intelligi, vt ei ſemp nõ aliud fuerit donũ eſſe quàm ipſum eſſe.

Cap. XV.

C erat & antequam daretur? Sed ſi non procedit niſi cum datur, nec procederet vtique priuſquã eſſet cui daretur, quo modo iam erat ipſa ſubſtantia ſi nõ eſt niſi quia datur: ſicut filius non tantum vt ſit filius, quod relatiue dicitur, ſed omnino vt ſit ipſam ſubſtantiam naſcendo habet? An ſemper procedit ſpiritus ſanctus & non ex tempore, ſed ab ęternitate procedit? Sed quia ſic procedebat vt eſſet donabile, iam donum erat, & antequam eſſet cui daretur. Aliter enim intelligitur cum dicitur donum, Aliter cum dicitur donatum. Nam donum poteſt eſſe & antequam detur, donatum autem niſi datum fuerit, nullo modo dici poteſt. Nec moueat quòd ſpiritus ſanctus cum ſit coæternus patri & filio, dicitur tamen aliquid ex tempore, veluti hoc ipſum quod donatum diximus. Nam ſempiterne ſpiritus donum, temporaliter autem donatũ. Nam & ſi dominus nõ dicitur, niſi cum iam habere incipit ſeruum, etiam ipſa appellatio relatiua ex tempore eſt deo. Non enim ſempiterna creatura eſt, cuius eſt ille dominus. Quo modo ergo obtinebim° nec ipſa relatiua eſſe accidentia, quoniam nihil accidit deo temporaliter, quia non eſt mutabilis, ſicut in exor-

1.ſen. d.18. c. Et notandum, circa principiũ. 1.ſẽ.d.18.c. Sed quęritur. 1.ſen.di.18. c.donũ vero. circa fi.

Quadã ex tempore de deo ꝑdicantur, nulla ipſi demutatione.

Cap. XVI. 1.ſen. d.18. cap. donum vero. Sup.4.et 5.

dio huius diſputationis tractauimus. Ecce dominum eſſe nõ ſempiternum habet, ne cogamur etiam ſempiternam creaturam dicere, quia ille ſempiterne non dominaretur, niſi etiam iſta ſempiterne famularetur. Sicut autem non poteſt eſſe ſeruus qui non habet dominum, ſic nec dominus, qui non habet ſeruum. Et quiſquis extiterit qui æternum quidem deum ſolum dicat, tempora autem non eſſe æterna propter varietatem & mutabilitatem, ſed tempora tamen nõ in tempore eſſe cœpiſſe, Nõ enim erat tempus antequam inciperet tempora, & ideo non in tempore accidit deo vt dominus eſſet, quia ipſorum temporum dominus erat, quę vtique non in tempore eſſe cœperunt: quid reſpondebit de homine qui in tempore factus eſt, cuius vtique dominus non erat antequam eſſet cui eſſet? Certe vel vt dominus hominis eſſet ex tempore accidit deo. Et vt omnis auferri videatur cõtrouerſia, certe vt tuus dominus eſſet aut meus, qui modo eſſe cœpimus, ex tempore accidit deo. Aut ſi & hoc propter obſcuram quæſtionem animæ videtur incertũ, quid vt eſſet dominus populi Iſraël? Quia etſi iam erat animæ natura quam ille populus habebat, quod modo non quærimus, tamen ille populus nõdum erat, & quan-

D *1.ſen.d.30. cap.1. 1.ſen.d.30. cap. ſed hic aliquis. 1.ſen. di.2. cap. antea enim.*

E do eſſe cœpit apparet. Poſtremo vt dominus eſſet huius arboris & huius ſegetis, ex tempore accidit, quæ modo eſſe cœperunt. Quia etſi materies ipſa iam erat, aliud eſt tamen dominum eſſe materiæ, aliud eſſe dominum iam factæ naturæ. Alio enim tempore eſt etiam homo dominus ligni, & alio tempore dominus eſt arcæ, quamuis ex ipſo ligno fabricatæ, quod vtique non erat, cum ligni dominus iam eſſet. Quo modo igitur obtinebimus nihil ſecundum accidens dicit deum, niſi quia ipſius naturę nihil accidit quo mutetur, vt ea ſint accidentia relatiua, quæ cum aliqua mutatione rerum de quibus dicuntur, accidunt, Sicut amicus relatiue dicitur, neque enim eſſe incipit, niſi cum amare cœperit. Fit ergo aliqua mutatio volũtatis vt amicus dicatur. Nummus autem cum dicitur precium, relatiue dicitur, nec tamen mutatus eſt cum eſſe cœpit precium, neque cum dicitur pignus, & ſi qua ſunt ſimilia. Si ergo nummus poteſt nulla ſui mutatione toties dici relatiue, vt neque cum incipit dici, neque cũ deſinit, aliquid in eius natura vel forma qua nũmus eſt mutationis fiat, quãto facilius de illa incommutabili dei ſubſtantia debemus accipere, vt ita dicatur relatiue aliquid ad creaturam, vt quãuis temporaliter incipiat dici, non tamen ipſi ſubſtantiæ dei accidiſſe aliquid intelligatur, ſed illi creaturæ ad quam dicitur. Domine, inquit, refugium factus es nobis. Refugium ergo

1.ſen.d 30. cap ſed hic aliquis. 1.ſen.d.30. cap. ſi ergo nummus.

F noſtrum deus relatiue dicitur, ad nos enim refertur, & tunc refugium noſtrũ fit, cum ad eum refugimus, Nunquid tunc fit aliquid in eius natura, quod antequam ad eum refugeremus non erat? In nobis ergo fit aliqua mutatio, Deteriores enim fuimus antequam ad eum refugeremus, & efficimur ad eum refugiendo meliores, in illo autem nulla. Sic & pater noſter eſſe incipit, cum per eius gratiam regeneramur, quoniam dedit nobis poteſtatem filios dei fieri. Subſtantia itaque noſtra mutatur in melius, cum filij eius efficimur, ſimul & ille pater noſter eſſe incipit, ſed nulla commutatione ſuæ ſubſtantiæ. Quòd ergo temporaliter dici incipit deus quod antea non dicebatur, manifeſtum eſt relatiue dici: non tamen ſecundum accidens dei quòd ei aliquid acciderit, ſed plane ſecundũ accidens eius, ad quod dici aliquid deus incipit relatiue. Et quod amicus dei iuſt° eſſe incipit, ipſe mutatur, Deus autem abſit vt temporaliter aliquãdo diligat, quaſi noua dilectione quæ in illo

Pſal.89.

G ante non erat, apud quem nec præterita tranſierunt, & futura iam facta ſunt. Itaque omnes ſanctos ſuos ante mundi conſtitutionem dilexit, ſicut prædeſtinauit.

Ephe.1.

Sed cum conuertuntur & inueniunt illum, tunc incipere ab eo diligi dicuntur, vt eo modo dicatur quo poteſt humano affectu capi quod dicitur. Sic etiam cum iratus malis dicitur, & placidus bonis, illi mutantur, non ipſe. Sicut lux infirmis oculis aſpera, firmis lenis eſt, ipſorum ſcilicet mutatione non ſua.

Libri quinti Finis.

DIVI AVRELII. AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE Trinitate Liber ſextus.

An fili⁹ ſapiẽtia de ſapientia. Cap.I. 1.Corin.1. Sup. lib.6. cap.1.

AEQVALITATEM patris & filij & ſpiritus ſancti putant nonnulli ex hoc impediri quo minus intelligatur, quia ſcriptum eſt, Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam, vt ideo non videatur æqualitas, quia non eſt pater ipſe virtus & ſapientia, ſed genitor virtutis & ſapientiæ.

H Et reuera non mediocri intentione quæri ſolet, quo modo dicatur deus virtutis & ſapientiæ pater, Ait enim Apoſtolus Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam.

1.Corint.1.

Et hinc nonnulli noſtri aduerſum Arrianos hoc modo ratiocinati ſunt, eos duntaxat qui prius ſe aduerſum catholicam fidem extulerunt. Nam ipſe Arrius dixiſſe fertur, Si filius eſt, natus eſt: ſi natus eſt, erat tempus quando non erat filius: non intelligens etiam natum eſſe deo ſempiternum eſſe, vt ſit coæternus patri filius, ſicut ſplendor qui gignitur ab igne atque diffunditur coæuus eſt illi, & eſſet coæternus, ſi eſſet ignis æternus.

1.ſen. di.9. c.ſed cõtra. & cap. qui hoc.

Vnde quidam poſteriores Arriani abiecerunt iſtam ſententiam: faſſique ſunt, non ex tempore cœpiſſe filium dei. Sed inter diſputationes quas habebant noſtri aduerſum eos qui dicebant, erat tempus quando non erat filius, hanc etiam nonnulli ratiocinationem inſerebant. Si dei filius virtus & ſapientia dei eſt, nec vnquam deus ſine virtute & ſapientia fuit, coæternus eſt deo patri filius. Dicit autem Apoſtolus, Chriſtum dei virtutem & dei ſapientiam, & deum aliquando non habuiſſe virtutem aut ſapientiam, dementis eſt dicere.

1.ſen. di.9. c.item ſi dei filius. 1.Corint. 1. 1.ſen.d.32. c.præterea.

I Non igitur erat tempus quando non erat filius. Quæ ratiocinatio ad id cogit, vt dicamus deum patrem non eſſe ſapientem, niſi habẽdo ſapientiam quam genuit, non exiſtendo per ſe pater ipſa ſapientia. Deinde ſi ita eſt, filius quoque ipſe ſicut dicitur deus de deo, lumen de lumine, videndum eſt vtrum poſsit ſapientia de ſapientia dici, ſi non eſt deus pater ipſa ſapientia, ſed tantum genitor ſapientiæ. Quod ſi tenemus, cur non & magnitudinis ſuæ, & bonitatis, & æternitatis, & omnipotẽtiæ ſuæ generator ſit, vt non ipſe ſit ſua magnitudo, & ſua bonitas, & ſua æternitas, & ſua omnipotentia, ſed ea magnitudine magnus ſit quam genuit, & ea bonitate bonus, & ea æternitate æternus, & ea omnipotentia omnipotens quæ de illo nata eſt, ſicut non ipſe ſua ſapientia eſt, ſed ea ſapientia ſapiens eſt quæ de illo nata eſt. Nam illud non eſt formidandum, ne cogamur multos filios dei dicere, præter adoptionem creaturæ coæternos patri, ſi magnitudinis ſuę genitor eſt, & bonitatis, & æternitatis, & omnipotentiæ. Huic enim calumniæ facile reſpondetur, ſic non effici, quia multa nominata ſunt, vt ille multorum filiorum coæternorum ſit pater quemadmodum nõ efficitur, vt duorum ſit, cum dicitur Chriſtus dei virtus, & dei ſapientia. K

1.Cor.1.

Eadem quippe virtus quæ ſapientia, & eadem ſapientia quæ virtus eſt. Itáne igitur etiam de cæteris, vt eadem ſit magnitudo quæ virtus, & ſi qua alia, quæ vel ſupra commemorata ſunt, vel commemorari adhuc poſſunt.

Quæ de patre & filio ſimul dicũtur, quæ nõ. Cap.II.

Sed ſi non dicitur in ſeipſo, niſi quod ad filium dicitur, id eſt, pater vel genitor vel principiũ eius, ſi etiam gignens ei quod de ſe gignit, conſequenter principium eſt, quicquid aliud dicitur, cum filio dicitur, vel potius in filio, ſiue magnus ea magnitudine quã genuit, ſiue iuſtus ea iuſticia quam genuit, ſiue bonus ea bonitate quam genuit, ſiue potens ea potentia vel virtute quam genuit, ſiue ſapiens ea ſapientia quam genuit. Magnitudo autem ipſa nõ dicitur pater, ſed magnitudinis generator. Filius vero ſicut in ſeipſo dicitur filius, quod non cum patre dicitur, ſed ad patrem, non ſic & in ſeipſo magnus, ſed cum patre cuius ipſe magnitudo eſt. Sic & ſapiens cum patre dicitur cuius ipſe ſapientia eſt, ſicut ille ſapiens cum filio, quia ea ſapientia ſapiens eſt quam genuit. Quicquid ergo ad ſe dicuntur, non dicitur alter ſine altero, id eſt, quicquid dicuntur quod ſubſtantiam eorum oſtendat, ambo ſimul dicuntur.

1.ſen.d.27. c.& eſt hic.

L Si hæc ita ſunt, iam ergo nec deus eſt pater ſine filio, nec filius deus ſine patre, ſed ambo ſimul deus. Et quod dictum eſt, In principio erat verbum: in patre erat verbũ intelligitur.

Ioan.1.

Aut ſi in principio ſic dictum eſt, ac ſi diceretur, ante omnia, quod ſequitur, & verbum erat apud deum, verbum quidem ſolus filius accipitur, non ſimul pater & filius, tanquam ambo vnum verbum. Sic enim verbum quo modo imago, nõ autem pater & filius ſimul ambo imago, ſed filius ſolus imago patris, quemadmodum & filius, non enim ambo ſimul filius.

1.ſen.d.27. ca.hic non. Coloſ.1.

Quod vero adiungitur, & verbum erat apud deum: multum eſt vt ſic intelligatur, verbum quod ſolus eſt filius, erat apud deum quod non ſolus eſt pater, ſed pater & filius ſimul deus. Sed quid mirum, ſi in duabus quibuſdam rebus lõge inter ſe diuerſis poteſt hoc dici? Quid enim tam diuerſum, quàm animus & corpus? Poteſt tamen dici, animus erat apud hominem, id eſt, in homine, cũ animus nõ ſit corpus, homo autem animus ſimul & corpus ſit. Vt etiam quod conſequẽter ſcriptum eſt, Et deus erat verbum: ſic intelligatur, verbum quod non eſt pater, deus erat ſimul cum patre.

Ioan.1.

M Itáne ergo dicimus, vt pater ſit generator magnitudinis, hoc eſt generator virtutis, vel generator ſapientiæ ſuæ: filius autem magnitudo, virtus & ſapientia: deus vero magnus, omnipotens, ſapiens ambo ſimul? Quo modo ergo deus de deo, lumen de lumine? Non enim ſimul ambo deus de deo, ſed ſolus filius de deo, ſcilicet patre. Nec ambo ſimul lumen de lumine, ſed ſolus filius de lumine patre.

1.ſen.d.27. c. hic quæritur.

Niſi forte ad inſinuandum & breuiſsime inculcãdum quòd coæternus eſt patri filius, ita dictum eſt deus de deo, & lumẽ de lumine, & ſiquid hoc modo dicitur, ac ſi diceretur, hoc quod nõ eſt filius ſine patre, de hoc quod nõ eſt pater ſine filio, id eſt, hoc lumen quod lumen nõ eſt ſine patre, de hoc lumine patre quod lumen nõ eſt ſine filio: vt cũ dicitur deus quod nõ eſt filius ſine patre, eſt de deo quod nõ eſt pater ſine filio, perfecte intelligatur ꝙ non præceſsit genitor illud quod genuit. Quod ſi ita eſt, hoc ſolũ de eis dici nõ poteſt, illud de illo, quod ſimul ambo non ſunt. Sicut verbum de verbo dici non poteſt, quia nõ ſimul ambo verbum, ſed ſolus filius. Nec imago de imagine, quia non ſimul ambo imago. Nec filius de filio, quia non ſimul ambo filius, ſecũdum quod dicitur, Ego & pater vnum ſumus.

1.ſen.d.27. c. & eſt ſecũdum.

A ſumus. Vnum ſumus enim dictum eſt, quod ille, hoc
& ego ſecundum eſſentiam, non ſecundum relatiuum.
Aliter vnũ Et neſcio vtrum inueniatur in ſcripturis dictum, v-
pater & fi- num ſunt, quorũ eſt diuerſa natura. Si autem aliqua plu
lius, aliter ra eiuſdem naturæ ſint, & diuerſa ſentiãt, non ſunt vnũ
nos. Ca. III. inquãtum diuerſa ſentiunt. Nam ſi iam vnum eſſent ex
1. ſen. d. 17. eo quòd homines erant, non diceret, Vt ſint vnum ſicut
ca. Hic di- nos vnum: cum ſuos diſcipulos patri commendaret. At
ci oportet. vero Paulus & Apollo quia & ambo homines & idem
Ioan. 17. ſentiebant, Qui plantat, inquit, & qui rigat vnũ ſunt. Cũ
1. Cor. 3. ergo ſic dicitur vnum, vt nõ addatur quid vnum, & plu
ra vnum dicantur, eadem natura atque eſſentia nõ diſ-
ſidens nec diſſentiẽs ſignificatur. Cũ vero additur quid
vnum poteſt aliquid ſignificari ex pluribus vnum factũ,
quamuis diuerſis natura, ſicut anima & corpus non ſunt
vtique vnũ. Quid enim tam diuerſum niſi addatur aut
ſubintelligatur quid vnum, id eſt, vnus homo, aut vnũ
1. Cor. 6. animal? Inde Apoſtolus, Qui adhæret meretrici, inquit,
vnum corpus eſt: non dixit, vnum ſunt, aut vnum eſt,
ſed addidit corpus, tanquam ex duobus diuerſis maſcu-
lino & fœminino vnum corpus adiunctione compoſi-
tum. Et qui adhæret domino, inquit, vnus ſpiritus eſt: nõ
dixit, qui adhæret domino vnus eſt, aut vnum ſunt, ſed
B addidit ſpiritus. Diuerſum enim eſt natura, ſpiritus ho-
minis, & ſpiritus dei, ſed inhærendo fit vnus ſpiritus ex
diuerſis duobus, ita vt ſine humano ſpiritu beatus ſit dei
ſpiritus atque perfectus, beatus autẽ ſpiritus hominis nõ
niſi cum deo. Nec fruſtra, vt exiſtimo, cũ tanta in Euan-
gelio, ſecundũ Ioannem & toties diceret dominus de
ipſa vnitate, vel ſua cum patre, vel noſtra inuicem nobiſ
1. ſen. d. 31. cum, nuſquam dixit, vt nos & ipſi vnum, ſed vt vnum
ca. hic dici ſint, ſicut & nos vnum ſumus. Pater ergo & filius vnum
oportet, in ſunt, vtique ſecundum vnitatem ſubſtãtiæ, & vnus deus
medio. eſt, & vnus magnus, & vnus ſapiens, ſicut tractatum eſt.
Ioan. 17. Vnde ergo maior pater? Si enim maior, magnitudine
Ioan. 14. maior. Cum autem magnitudo filius eius ſit, nec ille vti-
que maior eſt eo qui ſe genuit, nec ille maior eſt ea ma-
1. ſen. d. 22. gnitudine qua magnus eſt, ergo æqualis. Nam vnde æ-
c. ſciendum qualis ſi non eo quo eſt, cui non eſt aliud eſſe, & aliud
eſt. & cap. magnum eſſe? Aut ſi æternitate pater maior eſt, non eſt,
deus enim. æqualis filius quacunque re. Vnde enim æqualis? Si ma-
gnitudine dixeris, non eſt par magnitudo, quæ minus
æterna eſt, atq; ita cętera. An forte in virtute æqualis eſt,
in ſapiẽtia vero nõ eſt æqualis? Sed quo modo eſt æqua-
lis virtus quæ minus ſapit? An in ſapientia æqualis eſt, in
C virtute autem nõ eſt æqualis? Sed quo modo æqualis ſa-
pientia, quæ minus potẽs eſt? Reſtat ergo vt ſi in vlla re-
æqualis non eſt, in omnibus non ſit æqualis. Et ſcriptura
Philip. 2. clamat, Non rapinam arbitratus eſt eſſe ęqualis deo. Co
gitur ergo quiuis aduerſarius veritatis qui aliquo modo
tenetur Apoſtolica authoritate, in qualibet vel vna re
æqualem deo filium cõfiteri. Eligat quam voluerit: hinc
ei oſtendetur in omnibus eſſe æqualem, quæ de ſubſtan-
Illis in nul tia eius dicuntur. Sic enim virtutes quæ ſunt in ani-
lo nõ æqua- mo humano, quamuis alio atque alio modo ſingulæ in-
lis patri. telligantur, nullo modo tamen ſeparantur ab inuicem,
Cap. IIII. vt quicunque fuerint æquales, verbi gratia, in fortitudi-
ne, æquales ſint & prudentia, & temperantia, & iuſticia.
Si enim dixeris ęquales eſſe iſtos fortitudine, ſed illum
pręſtare prudẽtia, ſequitur vt huius fortitudo minus pru
dens ſit, ac per hoc nec fortitudine æquales ſunt, quan-
do illius fortitudo prudentior. Atque ita de cæteris vir-
tutibus inuenies, ſi omnes eadem cõſideratione percur-
ras. Non enim de viribus corporis agitur, ſed de animi
fortitudine. Quanto ergo magis in illa incommutabili

æternaq; ſubſtantia incomparabiliter ſimpliciore quàm D
eſt animus humanus, hęc ita ſe habent? Humano quippe
animo non hoc eſt eſſe quod eſt fortem eſſe, aut pruden *1. ſen. di. 8.*
tem, aut iuſtum, aut temperatum. Poteſt enim eſſe ani- *c. hic dili-*
mus, & nullam iſtarum habere virtutum. Deo autẽ hoc *genter.*
eſt eſſe quod eſt fortem eſſe, aut iuſtum eſſe, aut ſapientẽ
eſſe, & ſi quid de illa ſimplici multiplicitate, vel multi-
plici ſimplicitate dixeris, quo ſubſtãtia eius ſignificetur,
Quamobrem ſiue ita dicatur deus de deo vt & ſingulis
hoc nomen conueniat, non tamen vt ambo ſimul duo
dij, ſed vnus deus ſit, Ita enim ſibi cohærent quemadmo
dum & in diſtantibus diuerſiſque ſubſtantiis fieri Apo-
ſtolus teſtis eſt. Nam & ſolus dominus ſpiritus eſt, & ſo- *2. Corin. 3.*
lus hominis ſpiritus vtique ſpiritus eſt, tamen ſi hæreat *1. Corint. 6.*
domino vnus ſpiritus eſt: quanto magis ibi vbi eſt om-
nino inſeparabilis atque æterna cõnexio, ne abſurde di-
ci videatur quaſi filius amborum, cum dicitur filius dei,
ſi id quod dicitur deus, non niſi de ambobus dicitur ſi-
mul: ſiue quicquid de deo dicitur quod ſubſtãtiam eius
indicet, nõ niſi de ambobus ſimul dicitur, immo ſimul
de ipſa Trinitate dicitur. Siue ergo hoc, ſiue illud ſit, qđ *1. ſen. d. 31.*
diligentius diſcutiendum eſt, nunc vnde agitur ſatis eſt *c. 1. in fine.*
videre, nullo modo filium æqualem eſſe patri, ſi in ali-
quo ſcilicet quod pertineat ad ſignificandã eius ſubſtan E
tiam inæqualis inuenitur, ſicut iam oſtendimus. Apoſto *Philip. 2.*
lus autem dixit æqualẽ, in omnibus ergo æqualis eſt pa- *1. ſen. d. 10.*
tri filius, & eſt vnius eiuſdemque ſubſtantiæ. Qua- *c. nunc ve-*
propter etiam ſpiritus ſanctus, in eadem vnitate ſubſtan *ro, in fine.*
tiæ & æqualitate cõſiſtit. Siue enim ſit vnitas amborum, *Spiritus vnio*
ſiue ſanctitas, ſiue charitas, ſiue ideo vnitas quia charitas, *quid ſit.*
& ideo charitas quia ſanctitas, manifeſtum eſt quòd nõ *Cap. V.*
aliquis duorum eſt quo vterque cõiungitur, quo genitus *1. ſen. d. 10.*
à gignente diligatur, generatoremq; ſuum diligat, ſintq; *c. nũc vero.*
non participatione, ſed eſſentia ſua, neq; dono ſuperio- *in fine. Etc.*
ris alicuius, ſed ſuo proprio ſeruantes vnitatem ſpiritus *Sine enim.*
in vinculo pacis. Quod imitari per gratiam, & ad deum *1. ſẽ. d. 32. c.*
& ad nosipſos iubemur. In quibus duobus pręceptis tota *huic quæſt.*
lex pẽdet & Prophetæ, Ita ſunt illa tria, deus vnus, ſolus, *Ephe. 4.*
magnus, ſapiens, ſanctus, beatus. Nos autẽ ex ipſo, & per *Matth. 22.*
ipſum, & in ipſo beati, quia ipſius munere inter nos vnũ,
cum illo autem vnus ſpiritus, quia adglutinatur anima
noſtra poſt eum. Et nobis hęrere deo bonũ eſt, quia per- *Pſal. 72.*
det omnem qui fornicatur ab eo. Spiritus ergo ſanctus
commune aliquid eſt patris & filij, quicquid illud eſt: At *1. ſen. d. 10.*
ipſa communio, conſubſtantialis & coæterna. Quæ ſi *c. ſine enim.*
amicicia conuenienter dici poteſt, dicatur, ſed aptius di F
citur charitas. Et hæc quoque ſubſtantia, quia deus ſub-
ſtantia, & deus charitas, ſicut ſcriptum eſt. Sicut autem *1. Ioan. 4.*
ſubſtantia ſimul cum patre & filio, ita ſimul magna, &
ſimul bona, & ſimul ſancta, & quicquid aliud ad ſe dici-
tur, quoniam non aliud eſt deo eſſe, & aliud eſſe magnũ
vel bonum eſſe, & cætera, ſicut ſupra oſtẽdimus. Si enim *1. ſen. d. 22.*
minus magna eſt ibi charitas quàm ſapientia, minus *c. ſciendũ,*
quàm eſt diligitur ſapientia. Aequalis eſt igitur, vt quan *in fine.*
ta eſt ſapientia tantum diligatur. Eſt autem ſapientia æ-
qualis patri, ſicut ſupra diſputauimus. Aequalis eſt igitur *1 ſen. d. 10.*
etiam ſpiritus ſanctus, & ſi æqualis, in omnibus æqualis *c. ſine enim.*
propter ſummam ſimplicitatem quę in illa ſubſtãtia eſt, *1. Ioan. 4.*
Et ideo non amplius quàm tria ſunt, vnus diligens eum *Solus deus*
qui de illo eſt, & vnus diligens eum de quo eſt, & ipſa *perfectæ ſim*
dilectio. Quæ ſi nihil eſt, quo modo deus dilectio eſt? *plicitatis.*
Si non eſt ſubſtantia, quo modo deus ſubſtantia eſt? *Cap. VI.*
Si autem quæritur quo modo ſimplex & multiplex *1. ſen. di. 8.*
ſit illa ſubſtãtia, animaduertẽda eſt primo creatura qua- *c. eademq;*
re ſit multiplex, nullo autẽ modo vere ſimplex. Et prius *ſola.*

G corpus vniuerſum vtiq; partibus cõſtat: ita vt ſit ibi alia
pars maior, alia minor, & mai⁹ ſit vniuerſum quàm pars
quælibet aut quantalibet. Nam & cœlum & terra par-
tes ſunt vniuerſę mũdanę molis: ſed & ſola terra, & ſo-
lum cœlum innumerabilibus partibus conſtat, & in ter-
tia ſui parte minor eſt quàm in cętera, & in dimidia mi-
nor quàm tota: & totũ mundi corpus quod duabus ple-
Gene.1. runque partibus appellari ſolet, id eſt, cœlum & terra, v-
tique maius eſt quàm ſolum cœlum aut ſola terra. Et in
vnoquoque corpore aliud eſt magnitudo, aliud color,
1.ſen. di.8. aliud figura. Poteſt enim & diminuta magnitudine ma
c. eademq́, nere idem color & eadem figura, & colore mutato ma-
ſola. nere eadem figura & eadem magnitudo, & figura eadẽ
non manente tam magnum eſſe & eodem modo colo-
ratum. Et quæcunq; alia ſimul dicuntur de corpore, poſ
1.ſen.di.8. ſunt & ſimul & plura ſine cæteris cõmutari. Ac per hoc
c. eademq́, multiplex eſſe conuincitur natura corporis, ſimplex au-
ſola. tem nullo modo. Creatura quoq; ſpiritalis ſicut eſt ani-
1.ſen. di.8. ma, eſt quidem in corporis comparatione ſimplicior,
c. creatura ſine comparatione autem corporis multiplex eſt etiam
quoque. ipſa non ſimplex. Nam ideo ſimplicior eſt corpore, quia
nõ mole diffunditur per ſpacium loci, ſed in vno quo-
H que corpore & in toto tota eſt, & in qualibet eius parte
tota eſt. Et ideo cum ſit aliquid in quamuis exigua particu
la corporis quod ſentiat anima, quamuis non fiat in to-
to corpore: illa tamen tota ſentit, quia totam non latet.
Sed tamen etiam in anima cum aliud ſit artificioſum eſ
ſe, aliud inertem, aliud acutum, aliud memorem, aliud
cupiditas, aliud timor, aliud lætitia, aliud triſticia, poſ-
ſintq; & alia ſine aliis, & alia magis, alia minus innume-
rabilia & innumerabiliter in animę natura inueniri, ma
nifeſtum eſt nnn ſimplicem, ſed multiplicem eſſe natu-
ram. Nihil enim ſimplex mutabile eſt, omnis autẽ crea-
Trinitas nõ tura mutabilis. Deus vero multipliciter quidem dici-
excludit tur magnus, bonus, ſapiens, beatus, verus, & quicquid
ſimplicitatẽ aliud non indigne dici videtur, Sed eadem magnitudo
vnitatis. eius eſt, quæ ſapientia: Non enim mole magnus eſt, ſed
Cap.VII. virtute. Et eadem bonitas quæ ſapientia & magnitudo,
1.ſen.di.8. & eadem veritas quæ illa omnia: Et non eſt ibi aliud bea
c. Creatura tum eſſe, & alium magnum, aut ſapientem, aut verum,
quoque & aut bonum eſſe, aut omnino ipſum eſſe. Nec quoniam
cap. hoc di- Trinitas eſt, ideo triplex putandus eſt: Alioquin minor
ligenter. erit pater ſolus, aut filius ſolus, quàm ſimul pater & fi-
1.ſen. d.19. lius. Quanquam non inueniatur quo modo dici poſsit,
c. præterea. aut pater ſolus aut filius ſolus, cum ſemper atque inſe-
I parabiliter & ille cum filio ſit, & ille cum patre: non vt
ambo ſint pater, aut ambo filius, ſed quia ſemper in in-
1.ſen. d.21. uicem, neuter ſolus. Quia vero dicimus & deum ſolum
c. ſed iterũ. ipſam trinitatem, quamuis ſemper ſit cum ſpiritibus &
animabus ſanctis, ſed ſolum dicimus quòd deus eſt, quia
non & illi cum illo deus ſunt: ita ſolum patrem dicimus
Dei naturæ patrem, non quia ſeparatur à filio, ſed quia non ſimul
nulla fit ambo pater ſunt. Cum itaque tantus eſt ſolus pater,
acceſſio. vel ſolus filius, vel ſolus ſpiritus ſanctus, quantus eſt ſi-
Cap.VIII. mul pater & filius & ſpirit⁹ ſanctus, nullo modo triplex
1.ſen. d.19. dicendus eſt. Corpora quippe adiunctione ſua creſcunt.
c. præterea. Quamuis enim qui adhæret vxori ſuæ, vnum corpus fit:
maius tamen corpus fit, quàm ſi ſolius viri eſſet, aut ſo-
lius vxoris. In rebus autem ſpiritalibus cum minor ma-
ioribus adhæreſcit, ſicut creatura creatori, illa fit ma-
ior quàm erat, non ille. In iis enim quæ non mole ma-
gna ſunt, hoc eſt maius eſſe quod eſt melius eſſe. Melior
autem fit ſpiritus alicuius creaturæ, cum adhęret creato-
1.ſen. d.19. ri, quàm ſi non adhæreat, & ideo etiam maior quia me-
c. præterea. lior. Qui ergo adhęret domino, vnus ſpiritus eſt: ſed ta-

men dominus non ideo fit maior, quamuis fiat ille qui K
adhęret domino. In ipſo igitur deo cum adhæret æqua-
li patri filius æqualis, aut ſpiritus ſanctus patri & filio æ-
qualis, non fit maior deus quàm ſinguli eorum, quia nõ
eſt quò creſcat illa perfectio. Perfectus autem ſiue pater,
ſiue filius, ſiue ſpiritus ſanctus, & perfectus deus, pater &
filius & ſpiritus ſanctus, & ideo Trinitas potius quàm
triplex. Et quoniam oſtendimus quo modo poſsit di *Solus deus*
ci ſolus pater, quia non niſi ipſe ibi pater, conſideranda *cõtinet oẽs*
eſt illa ſententia qua dicitur, deum verum ſolum non *perſonas.*
eſſe patrem ſolum, ſed patrem & filium & ſpiritum ſan- *Cap.IX.*
ctum. Si quis enim interroget, pater ſolus vtrũ ſit deus? *1.ſen. d.21.*
quo modo reſpondebitur nõ eſſe, niſi forte ita dicamus, *c. poſt hæc.*
eſſe quidem patrem deum, ſed nõ eſſe ſolum deum, eſſe
autem ſolum deum, patrem & filium & ſpiritum ſan-
ctum? Sed quid agimus de illo teſtimonio domini: Pa-
tri enim dicebat, & patrem nominauerat ad quem lo-
quebatur, cum ait, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant *Ioan.17.*
te vnum verum deum. Quod quidem Arriani ſic ſo-
lent accipere quaſi non ſit filius verus deus. Quibus ex-
cluſis, videndum eſt an intelligere cogamur, cum dictũ
eſt patri, Vt cognoſcant te vnum verum deum: tãquam *Ibidem.*
hoc inſinuare voluerit, quia ſolus pater deus verus eſt, ne *Græce eſt,*
non intelligeremus deum, niſi ipſa tria ſimul, patrem *μόνον.*
& filium & ſpiritum ſanctum. Num ergo ex domini te- L
ſtimonio, & patrem vnum verum deum dicimus, & fi-
lium vnum verum deum, & ſpiritum ſanctũ vnum ve-
rum deum, & ſimul patrem & filiũ & ſpiritum ſanctũ,
id eſt, ſimul ipſam trinitatem, non tres veros deos, ſed
vnum verum deum? An quoniam addidit, Et quem mi-
ſiſti Ieſum Chriſtum: ſubaudiendum eſt vnum verum
deum? Et ordo verborum eſt, vt te & quẽ miſiſti Ieſum
Chriſtum, cognoſcãt vnum verum deum. Cur ergo ta- *1.ſen. d.21.*
cuit de ſpiritu ſancto? An quoniã conſequẽs eſt, vt vbi- *c. veruntã-*
cunque nominatur vnum, tanta pace vni adhærens, vt *mẽ. in fine.*
per hanc vtrunque vnum ſit, iam ex hoc intelligatur
etiam ipſa pax, quamuis non commemoretur? Nam &
illo loco Apoſtolus videtur quaſi prætermittere ſpiri-
tum ſanctum, & tamen etiã ibi intelligitur, vbi ait, Om *1.Corint. 3.*
nia ſunt veſtra, vos autem Chriſti: Chriſtus autem dei. *1.Corin. 11.*
Et iterum, Caput mulieris vir, caput viri Chriſtus, caput
autem Chriſti deus. Sed rurſus ſi deus non niſi omnia
ſimul tria, quo modo caput Chriſti deus, id eſt, caput
Chriſti trinitas, cum in trinitate ſit Chriſtus vt ſit trini-
tas? An quod eſt pater cum filio, caput eſt ei quod eſt ſo- M
lus, filius, cum filio enim pater deus, ſolus autem filius
Chriſtus eſt, maxime quia iam verbum caro factum lo- *Ioan.1.*
quimur. Secundum quam humanitatem eius etiam ma-
ior eſt pater, ſicut dicit, Quoniam pater maior me eſt: *Ioan.14.*
vt hoc ipſum deum eſſe quod illi cum patre vnũ eſt, ca- *1.Timot. 2.*
put ſit hominis mediatoris, quod ipſe ſolus eſt. Si enim
mentem recte dicimus principale hominis, id eſt, tan-
quam caput humanæ ſubſtantiæ, cum ipſe homo cum
mente ſit homo, cur non multo congruentius, multoq;
magis verbum cum patre quod ſimul deus eſt, caput eſt
Chriſti, quamuis Chriſtus homo niſi cũ verbo quod ca- *Ioan.1.*
ro factum eſt, intelligi non poſsit. Sed hoc vt iam diximus,
aliquando diligentius poſtea conſiderabimus. Nũc
autem æqualitas Trinitatis, & vna eadẽmque ſubſtãtia
quantum breuiter potuimus demõſtrata eſt, vt quoquo
modo ſe habet iſta quæſtio, quam diſcutiẽdam acriore *Attributa*
intentione diſtulimus, nihil impediat quo minus fatea- *per Hilariũ*
mur ſummã æqualitatem patris & filij & ſpiritus ſancti. *ſingulis*
Quidam cum vellet breuiſsime ſingularum in Tri- *perſonis.*
nitate perſonarum inſinuare propria, æternitas, inquit, *Cap.X.*

in patre,

A in patre, ſpecies in imagine, vſus in munere. Et quia nõ
1. ſen. di. 31. mediocris authoritatis in tractatione ſcripturarũ, & aſ-
ca. Non eſt ſertione fidei vir extitit, Hilarius enim hoc in libris ſuis
hic. Et in- poſuit horum verborũ, id eſt, patris & imaginis, & mu-
fra libr. 15. neris, ęternitatis, & ſpeciei, & vſus, abditã ſcrutatus intel
cap. 3. ligentiam quãtum valeo, non eum ſecutum arbitror in
1. ſen. d. 31. æternitatis vocabulo, niſi quod pater non habet patrem
cap. propria de quo ſit, filius autem de patre eſt vt ſit, atque vt illi co-
ergo. ęternus ſit. Imago enim ſi perfecte implet illud cuius ima
1. ſen. di. 31. go eſt, ipſa coęquatur ei, nõ illud imagini ſuę. In qua ima
c. non eum. gine ſpeciem nominauit, credo propter pulchritudinẽ,
vbi iam eſt tanta congruentia & prima æqualitas & pri
ma ſimilitudo, nulla in re diſsidens, & nullo modo inæ-
qualis & nulla ex parte diſsimilis, ſed ad identidem re-
ſpondens ei cuius imago eſt. Vbi eſt prima & ſumma vi
ta, cui non eſt aliud viuere & aliud eſſe, ſed idem eſt eſſe
& viuere. Et primus ac ſummus intellectus, cui non eſt
aliud viuere & aliud intelligere, ſed id quod eſt intelli-
gere, hoc viuere, hoc eſſe eſt, vnum omnia: tãquam ver-
bum perfectum, cui non deſit aliquid, & ars quædã om-
nipotentis atque ſapientis dei, plena omniũ rationum
viuentium incommutabilium, & omnes vnum in ea, ſi-
1. ſen. d. 31. cut ipſa vnum de vno, cum quo vnum. Ibi nouit omnia
ca. 1. in fine. deus quæ fecit per ipſam, & ideo cum decedant & ſucce
B dant tempora, non decedit aliquid vel ſuccedit ſcientię
dei. Non enim hæc quę creata ſunt ideo ſciuntur à deo,
quia facta ſunt: ac non potius ideo facta ſunt vel muta-
1. ſen. di. 31. bilia, quia immutabiliter à deo ſciuntur. Ille igitur inef-
c. Eſt autẽ. fabilis quidam complexus patris & imaginis nõ eſt ſine
perfruitiõe, ſine charitate, ſine gaudio, Illa ergo dilectio,
χρησόμ. delectatio, fœlicitas vel beatitudo, ſi tamen aliqua huma
na voce digne dicitur, vſus ab illo appellatus eſt breui-
ter, & eſt in Trinitate ſpiritus ſanctus, nõ genitus, ſed ge
nitoris, genitique ſuauitas, ingenti largitate atque vber-
tate perfundens omnes creaturas pro captu earũ, vt or-
1. ſen. d. 3. c. dinem ſuum teneant & locis ſuis acquieſcãt. Hæc igitur
nũc reſtat. omnia quæ arte diuina facta ſunt, & vnitatem quãdam
in ſe oſtendunt, & ſpeciem & ordinem, Quicquid enim
horum eſt, & vnum aliquid eſt, ſicut ſunt naturæ corpo-
† ſpecies for rum, & ingenia animarũ: & aliqua ſpecie formatur, † ſi-
marum. cut ſunt figuræ & qualitates corporum, ac doctrinæ vel
artes animarum: & ordinem aliquem petit aut tenet, ſi-
cut ſunt põdera vel collocationes corporũ, atque amo-
res aut delectationes animarum. ¶ Cæterum in illa ſum-
C ma Trinitate tantum eſt vna quantũ tres ſimul, nec plus
1. ſen. d. 3. c. aliquid ſunt duæ q̃ vna. ¶ Oportet igitur vt creatorẽ per
nũc reſtat. ea quæ facta ſunt intellectũ conſpicientes, Trinitatẽ in-
telligamus, cuius in creatura quo modo dignũ eſt appa-
1. ſen. d. 31. ret veſtigiũ. In illa enim Trinitate ſumma origo eſt rerũ
c. Eſt autẽ. omniũ & perfectiſsima pulchritudo, & beatiſsima dele-
1. ſen. d. 19. ctatio. Itaque illa tria, & ad ſeinuicẽ determinari viden-
c. In rebus. tur, & in ſe infinita ſunt. ¶ Sed hic in rebus corporeis, nõ
Hoc ĩ qui- tantum eſt res vna, quantum tres ſimul, & plus aliquid
buſdam nõ ſunt duæ quàm vna res. Cæterum in ſumma Trinitate
habebatũ. tantum eſt vna quãtum tres ſimul ſunt, nec plus aliquid
ſunt duæ quàm vna, & in ſe infinita ſunt. ¶ Ita & ſingula
ſunt in ſingulis, & omnia in ſingulis, & ſingula in om-
1. ſen. d. 31. nibus, & omnia in omnibus, & vnum omnia. Qui videt
c. Eſt autẽ. hoc vel ex parte, vel per ſpeculum & in ænigmate, gau-
1. Cor. 13. deat cognoſcẽs deum, & ſicut deum honoret & gratias
Roma. 1. agat, Qui autem nõ videt, tendat per pietatem ad vidẽ-
dum, non per cæcitatem ad calumniandum: quoniam
1. ſen. d. 36. vnus eſt deus, ſed tamen Trinitas. Nec confuſe accipiẽ-
c. preterea. dum eſt, Ex quo omnia, per quẽ omnia, in quo omnia:
Roman. 11 nec diis multis, ſed ipſi gloria in ſecula ſeculorum.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI DE Trinitate Liber ſeptimus. D

IAM nunc quæramus diligentius, *Aliter de⁹*
quãtum dat deus, quod paulo ante *ſapiẽs, ali-*
diſtulimus, Vtrum & ſingula quæq; *ter homo di*
in Trinitate perſona poſsit & per *citur.*
ſeipſam nõ cum cæteris duabus di- *Cap. I.*
ci deus, aut magnus, aut ſapiens, aut *Sup. lib. 6.*
verus, aut omnipotens, aut iuſtus, & *cap. 2.*
ſi quid aliud dici de deo poteſt, non relatiue, ſed ad ſeip
ſum, an vero non dicantur iſta, niſi cum Trinitas intel-
ligitur. Hoc enim quæſtionem facit, quia ſcriptum eſt,
Chriſtum dei virtutem, & dei ſapientiam: vtrũ ita ſit pa- *1. Cor. 1.*
ter ſapientiæ atq; virtutis ſuæ, vt hac ſapientia ſapiens ſit
quam genuit, & hac virtute potens quam genuit: & quia
ſemper potens & ſapiens, ſemper genuit virtutem & ſa-
pientiam. Dixeramus enim ſi ita eſt, cur nõ & magnitu-
dinis ſuæ pater ſit qua magn⁹ eſt, & bonitatis qua bon⁹,
& iuſticię qua iuſtus, & alia ſi qua ſunt. Aut ſi hęc omnia
pluribus vocabulis in eadem ſapientia & virtute intelli-
guntur, vt ea ſit magnitudo quę virtus, ea bonitas quę ſa E
pientia, & ea rurſus ſapiẽtia quæ virtus, ſicut iam tracta-
uimus, meminerimus, cum aliquid horũ nomino ſic ac-
cipiendum eſſe, ac ſi omnia cõmemorem. Quæritur er-
go an pater etiam ſingulus ſit ſapiens, atque ipſa ſibi ipſe
ſapientia, an ita ſit ſapiens quo modo dicẽs. Verbo enim
quod genuit dicens eſt, nõ verbo quod profertur, & ſo-
nat, & tranſit, ſed verbo quod erat apud deum, & deus
erat verbum, & omnia per ipſum facta ſunt: verbo ęqua- *Ioan. 1.*
li ſibi quo ſemper atq; incommutabiliter dicit ſeipſum.
Non eſt enim ipſe verbũ, ſicut nec filius nec imago. Di- *1. ſen. d. 27.*
cens autẽ exceptis illis temporalibus vocibus verbi dei, *c. hic nõ eſt.*
quæ in creatura fiunt, nã ſonant, & tranſeunt, Dicens er
go illo coæterno verbo, nõ ſingulus intelligitur, ſed cũ
ipſo verbo ſine quo non eſt vtiq; dicens. Itáne & ſapiẽs
ſicut dicens, vt ita ſit ſapientia, ſicut verbum, & hoc ſit
verbum eſſe quod eſt eſſe ſapientiam, hoc etiam eſſe vir- *1. Corint. 1.*
tutem: vt virtus & ſapientia & verbum idem ſit, & rela-
tiue dicatur, ſicut filius & imago: atque ille non ſingulus
potens, vel ſapiens, ſed cum ipſa virtute & ſapientia quã
genuit: ſicut non ſingulus dicẽs, ſed eo verbo & cum eo
verbo quod genuit, atque ita magnus ea & cum ea ma- F
gnitudine quam genuit. Et non alio magnus, alio deus, *1. ſen. d. 19.*
ſed eo magnus, quo deus, quia non aliud illi eſt magnũ *c. cumq; eun*
eſſe, aliud deum eſſe: conſequens eſt, vt nec deus ſingu- *mereatur.*
lus, ſed ea & cum deitate quã genuit, vt ſic ſit filius dei-
tas patris, ſicut ſapientia & virtus patris, & ſicuti eſt ver-
bum & imago patris. Et quia non aliud illi eſt eſſe, a-
liud deum eſſe, ita ſit etiam eſſentia patris filius, ſicu-
ti eſt verbũ & imago eius. Ac per hoc etiam excepto eo *Coloſ. 1.*
quod pater eſt, non ſit aliquid pater, niſi quia eſt ei fi-
lius, vt non tantum id quod dicitur pater, quod ma-
nifeſtum eſt eum non ad ſeipſum, ſed ad filium relati-
ue dici, & ideo patrem quia eſt ei filius, ſed omnino vt
ſit quod ad ſeipſum eſt, ideo ſit quia genuit eſſentiam
ſuam. Sicut enim magnus eſt, non niſi ea quam genuit
magnitudine: ita & eſt non niſi ea quam genuit eſſen-
tia, quia non eſt aliud illi eſſe, aliud magnum eſſe. Itá-
ne igitur pater eſt eſſentiæ ſuæ, ſicut pater eſt magnitu-
dinis ſuæ, ſicut pater eſt virtutis ac ſapientiæ ſuæ, eadem *1. ſen. d. 19.*
quippe eius magnitudo quæ virtus, & eadem eſſentia *c. cumq; eun*
quæ magnitudo. Hæc diſputatio nata eſt ex eo qđ ſcrip- *mereatur.*
tum eſt, Chriſtum eſſe dei virtutem, & dei ſapientiam. *1. Corint. 1.*

G Quapropter in eas anguſtias ſermo coarctatur, cum ineffabilia fari cupimus, vt aut dicamus Chriſtum non eſſe dei virtutem & dei ſapientiam, atque ita impudenter & impie reſiſtamus Apoſtolo: aut Chriſtum quidem dei virtutem & dei ſapiētiam eſſe fateamur, ſed eius patrem non eſſe patrem virtutis & ſapientiæ ſuę, quod non minus impiū eſt. Sic enim nec Chriſti erit pater quia Chriſtus dei virtus & dei ſapientia eſt, Aut non eſſe patrem virtute ſua potentem, neque ſapientia ſua ſapientē, quod quis audeat dicere: aut aliud in patre intelligi eſſe, aliud ſapientē eſſe, vt non hocipſo ſit quo ſapiens eſt, quod de anima intelligi ſolet, quæ aliâs inſipiens, aliâs ſapiens eſt, velut natura mutabilis, & non ſumme perfectéque ſimplex: aut patrem non eſſe aliquid ad ſeipſum, & non ſolum quod pater eſt, ſed omnino quod eſt, ad filiū relatiue dici. Quo modo ergo eiuſdem eſſentię filius cuius pater, quandoquidem ad ſeipſum nec eſſentia eſt, nec omnino eſt ad ſeipſum, ſed etiam eſſe ad filium illi eſt? At enim multomagis vnius eiuſdémque eſſentiæ, quia vna eademq; eſſentia pater & filius, quandoquidem patri non ad ſeipſum eſt ipſum eſſe, ſed ad filium quam eſſentiā genuit, & qua eſſentia eſt quicquid eſt. Neuter ergo ad ſe eſt, & vterque adinuicem relatiue dicitur: an pa-

1.Cor.1.

H ter ſolus, non ſolū quod pater dicitur, ſed omnino quicquid dicitur, relatiue ad filium dicitur: ille autem dicitur ad patrem, & ad ſe, & ſi ita eſt, quid dicitur in filio ad ſe, an ipſa eſſentia? Sed patris eſſentia eſt filius ſicut patris virtus & ſapientia, ſicut verbum patris, & imago patris: aut ſi eſſentia dicitur ad ſe filius, pater autem nō eſt eſſentia, ſed genitor eſſentiæ, non eſt autem ad ſeipſum, ſed hac ipſa eſſentia quam genuit, ſicut hac ipſa magnitudine magnus quam genuit, ergo & magnitudo dicitur ad ſe filius, ergo & virtus & ſapientia & verbum & imago. Quid autem abſurdius quàm imaginem ad ſe dici, aut ſi non idipſum eſt imago & verbum, quod eſt virtus & ſapientia: ſed illa relatiue dicuntur, hæc autem ad ſe non ad aliud, incipit non ea ſapientia quam genuit, ſapiens eſſe pater, quia non poteſt ipſe ad eam relatiue dici, & illa ad eum relatiue nū dici, Omnia enim quæ relatiuè dicuntur, ad inuicem dicuntur. Reſtat itaque vt etiam eſſentia filius relatiue dicatur ad patrem. Ex quo conficitur inopinatiſsimus ſenſus, vt ipſa eſſentia non ſit eſſentia, vel certe cum dicitur eſſentia, non eſſentia, ſed relatiuū indicetur: quo modo cum dicitur

1.Cor.1.
Coloſſ.1.

I dominus, non eſſentia indicatur, ſed relatiuum quo refertur ad ſeruum. Cum autem homo dicitur vel aliquid tale, quod ad ſe non ad aliud dicitur, tunc indicatur eſſentia: homo ergo cū dominus dicitur, ipſe homo eſſentia eſt, dominus vero relatiue dicitur, homo enim ad ſe dicitur, dominus ad ſeruum: hoc autem vnde agimus, ſi eſſentia ipſa relatiue dicitur, eſſentia ipſa non eſt eſſentia. Huc accedit, quia omnis eſſentia quæ relatiue dicitur, eſt etiam aliquid excepto relatiuo, ſicut homo dominus, homo ſeruus, & equus iumentum, & nummus arra: homo & equus & nummus ad ſe dicuntur, & ſubſtātiæ ſunt vel eſſentiæ: dominus vero & ſeruus & iumentum & arra, ad aliquid relatiue dicuntur. Sed ſi non eſſet homo, id eſt, aliqua ſubſtantia, non eſſet qui relatiue dominus diceretur. Et ſi non eſſet equus quædam eſſentia, non eſſet quod iumentum relatiue diceretur: Ita ſi nummus non eſſet aliqua ſubſtantia, nec arra poſſet relatiue dici. Quapropter ſi & pater non eſt aliquid ad ſeipſum, nō eſt omnino qui relatiue dicatur ad aliquid. Non enim ſicut ad aliquid coloratum refertur color eius, nec omnino ad ſe dicitur color, ſed ſemper alicuius colorati eſt, illud autem cuius color eſt etiam ſi eo quòd K coloratum dicitur ad colorem refertur, tamen id quod corpus dicitur ad ſe dicitur. Vllo modo ita putandum eſt patrem non dici aliquid ad ſeipſum, ſed quicquid dicitur ad filium dici, eundem vero filium & ad ſeipſum dici & ad patrem. Cum ergo dicitur magnitudo magna & virtus potens, vtique ad ſeipſum, & magnitudo atque virtus magni & potentis patris, qua pater magnus & potens eſt. Non ergo ita, ſed vtrunque ſubſtantia, & vtrunque vna ſubſtantia. Sicut autem abſurdum eſt dicere candidum non eſſe candorem, ſic abſurdum eſt dicere ſapientem non eſſe ſapientiam. Et ſicut candor ad ſeipſum candidus dicitur, ita & ſapientia ad ſeipſam dicitur ſapiens. Sed cādor corporis non eſt eſſentia, quoniam ipſum corpus eſſentia eſt, & illa eius qualitas, vnde & ab ea dicitur candidum corpus, cui non hoc eſt eſſe quod candidum eſſe. Aliud enim ibi forma & aliud color, & vtrunque non in ſeipſo ſed in aliqua mole, quę moles nec forma nec color eſt ſed formata & colorata: Sapientia vero & ſapiens eſt, & ſeipſa ſapiēs eſt. Et quoniam quæcunque anima participatione ſapientiæ fit ſapiens, ſi rurſus deſipiat, manet tamen in ſe ſapientia, nec cum anima fuerit in ſtulticiam commutata, illa muta- L tur: non ita eſt in eo qui ex ea fit ſapiens, quemadmodum candor in corpore quod ex illo candidum eſt. Cum enim corpus in alium colorem fuerit mutatum, non manebit cādor ille, ſed omnino eſſe deſinet. Quòd ſi & pater qui genuit ſapientiam ex ea fit ſapiens, neque hoc eſt illi eſſe quod ſapere, qualitas eius eſt filius non proles eius, & non ibi erit iam ſumma ſimplicitas. Sed abſit vt ita ſit, quia vere ibi eſt ſumme ſimplex eſſentia, hoc ergo eſt ibi eſſe quod ſapere. Quòd ſi hoc eſt ibi eſſe quod ſapere, non per illam ſapientiam quam genuit ſapiens eſt pater, alioquin non ipſe illam, ſed illa eum genuit. Quid enim aliud dicimus, cum dicimus hoc illi eſt eſſe quod ſapere, niſi eo eſt quo ſapiens eſt? Quapropter quæ cauſa illi eſt vt ſapiens ſit, ipſa illi cauſa eſt vt ſit: proinde ſi ſapientia quam genuit cauſa illi eſt vt ſapiens ſit, etiam vt ſit ipſa illi cauſa eſt. Quod fieri non poteſt, niſi gignendo eum aut faciendo. Sed neque genitricem neque conditricem patris vllo modo quiſquam dixerit ſapientiam. Quid enim inſanius? Ergo & pater ipſa ſapientia eſt. Et ita dicitur filius ſapientia patris, quo modo dicitur lumen patris, id eſt, vt quemadmodum lumen de lumine, & vtrunque vnum lumen: ſic intelligatur ſapientia de ſapientia, & vtrunque vna ſapientia, ergo & vna eſſentia: quia hoc eſt ibi eſſe M quod ſapere. Quod enim eſt ſapientiæ ſapere, & potentiæ poſſe, & æternitati æternam eſſe, iuſticiæ iuſtam eſſe, magnitudini magnam eſſe, hoc eſt, eſſentiæ ipſum eſſe. Et quia in illa ſimplicitate nō eſt aliud ſapere quàm eſſe, eadem ibi ſapientia eſt quæ eſſentia.

1.ſen. di.5. cap. item ſi.
1.ſen.d.32. ca. ſi enim.
1.ſen. di.5. cap. prædictus autem.
1.ſen. di.5. cap. item ſi. circa fin.

Pater igitur & filius ſimul vna eſſentia, & vna magnitudo, & vna veritas, & vna ſapientia. Sed non pater & filius ſimul ambo vnum verbum, quia non ſimul ambo vnus filius. Sicut enim filius ad patrem refertur, non ad ſeipſum dicitur, ita & verbum ad eum cuius verbum eſt refertur cum dicitur verbum. Eo quippe filius quo verbum, & eo verbum quo filius, Quoniam igitur pater & filius ſimul non vtique vnus filius, conſequens eſt, vt pater & filius ſimul non ambo vnum verbum. Et propterea non eo verbum quo ſapientia: quia verbum non ad ſe dicitur, ſed tantum relatiue ad eum cuius verbum eſt, ſicut filius ad patrem: ſapientia vero eo quo eſſentia, Et ideo quia vna eſſentia, vna ſapientia.

Quæ relatiue dicūtur, nō cōgruūt omnibus perſonis.
Cap.11.
1.ſen.d.27. ca. hic non eſt.

A Quoniam vero & verbum ſapientia eſt, ſed non eo ver
1.ſen.d.28. bum quo ſapientia, Verbum enim relatiue, ſapientia ve-
ca.ſciendũ ro eſſentialiter intelligitur: id dici accipiamus cum di-
quoque. citur verbum, ac ſi dicatur, nata ſapientia, vt ſit & filius
1.ſen.d.28. & imago, Et hæc duo cum dicuntur, id eſt, nata ſapien-
ca.hic oriť. tia, in vno eorum eo quòd nata eſt & verbum & ima-
go & filius intelligatur, & in his omnibus nominibus
non oſtendatur eſſentia, quia relatiue dicuntur. At in al
tero quod eſt ſapientia, quoniam & ad ſe dicitur, ſeipſa
enim ſapiens eſt, etiã eſſentia demonſtretur, & hoc eius
1.ſen.di.5. eſſe quod ſapere. Vnde pater & filius ſimul vna ſapien-
c.prædictu tia, quia vna eſſentia, & ſingillatim ſapientia de ſapien-
autem.in tia, ſicut eſſentia de eſſentia. Quapropter, non quia pater
princip. non eſt filius, & filius non eſt pater, aut ille ingenitus, il-
le autem genitus, ideo non vna eſſentia, quia his nomi-
nibus relatiua eorum oſtẽduntur. Vterque autem ſimul
vna ſapientia, & vna eſſentia vbi hoc eſt eſſe quod ſape-
re: non autem ſimul vterque verbum aut filius, quia non
hoc eſt eſſe quod verbum eſſe, aut filium eſſe, ſicut iam ſa
Luminis & tis oſtendimus iſta relatiue dici. Cur ergo in ſcriptu-
ſapiẽtiæ vo ris nunquam ferè de ſapientia quicquam dicitur, niſi ve
cabulũ om oſtendatur à deo genita vel creata: genita ſcilicet per
nibus perſo quam facta ſunt omnia, creata vero vel facta, ſicut in ho
nis cõgruit. minibus: cum ad eam quæ nõ creata nec facta ſed geni-
Cap.III. ta eſt, conuertuntur & illuſtrantur? In ipſis enim fit ali-
B quid quod vocetur eorum ſapientia, vel illud ſcripturis
Ioan.1. prænunciantibus aut narrantibus, quod verbum caro fa
1.Cor.1. ctum eſt & habitauit in nobis: hoc modo enim Chriſtus
facta ſapientia eſt, quia factus eſt homo. An propterea
non loquitur in illis libris ſapientia, vel de illa dicitur
aliquid, niſi quod eam de deo natam oſtendat, aut factã,
quanuis ſit & pater ipſe ſapientia, quia illa nobis ſapien-
tia commendanda erat & imitanda, cuius imitatione
formamur. Pater enim eam dicit vt verbum eius ſit, nõ
quo modo profertur ex ore verbũ ſonans, aut ante pro-
nunciationem cogitatur, ſpaciis enim temporum hoc
completur, illud autem æternum eſt, & illuminando di
cit nobis & de ſe & de patre, quod dicendum eſt homi-
Matth.11. nibus. Ideoque ait, Nemo nouit filium niſi pater, & ne-
mo nouit patrem niſi filius, & cui voluerit filius reuela-
re: quia per filium reuelat pater, id eſt, per verbum ſuum.
Si enim hoc verbum quod nos proferimus temporale
C & tranſitorium, & ſeipſum oſtendit, & illud de quo lo-
Ioan.1. quimur: quanto magis verbum dei, per quod facta ſunt
omnia? quod ita oſtendit patrem ſicuti eſt pater: quia &
ipſum ita eſt, & hoc eſt quod pater, ſecundum quod ſa-
pientia eſt & eſſentia. Nam ſecundum quod verbum, nõ
hoc eſt quod pater, quia verbum non eſt pater, & verbũ
relatiue dicitur ſicut filius, quod vtiq; non pater. Et ideo
1.Corin.1. Chriſtus virtus & ſapientia dei, quia de patre virtute &
1.ſen.di.5. ſapientia, etiam ipſe virtus & ſapientia eſt, ſicut lumen
c.prædictu de patre lumine, & fons vitę apud deum patrem, vtique
autem. fontem vitæ. Quoniã apud te, inquit Propheta, eſt fons
Pſal.35. vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen: quia ſicut pa-
Ioan.5. ter habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit filio habere vitã
in ſemeipſo: & erat lumen verum quod illuminat om-
Ioan.1. nem hominem veniẽtem in hunc mundum, & lumen
hoc verbum erat apud deum, ſed & deus erat verbum.
1.Ioan.1. Deus autem lumen eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ,
lumen vero non corporale ſed ſpiritale. Neque ita ſpi-
ritale vt illuminatione factum ſit, quemadmodum di-
Matth.5. ctum eſt Apoſtolis, Vos eſtis lumen mundi: ſed lumen
Ioan.1. quod illuminat omnem hominem, ea ipſa & ſumma ſa
1.ſen.di.5. pientia deus, vnde nunc agimus. Sapientia ergo filius de
c.prædictu. ſapientia patre, ſicut lumen de lumine, & deus de deo,

vt & ſingulus pater lumen, & ſingulus filius lumen: & D
ſingulus pater deus, & ſingulus filius deus, ergo & ſingu-
lus pater ſapientia, & ſingulus filius ſapientia. Et ſicut v-
trunque ſimul vnum lumen, & vnus deus, ſic vtrunque
vna ſapientia. Sed filius factus eſt nobis ſapientia à deo, 1.Corin.1.
& iuſticia & ſanctificatio, quia temporaliter nos ad illũ
conuertimur, id eſt, ex aliquo tempore, vt cum illo ma-
neamus in æternum. Et ipſe ex quodam tempore verbũ Ioan.1.
caro factum eſt, & habitauit in nobis. Propterea igitur
cum pronunciatur in ſcripturis, aut narratur aliquid de
ſapientia, ſiue dicente ipſa, ſiue cum de illa dicitur, filius
nobis potiſsimũ inſinuatur, Cuius imaginis exemplo &
nos nõ diſcedamus à deo, quia & nos imago dei ſumus.
Non quidẽ æqualis, facta quippe à patre per filium, non Gene.1.
nata de patre ſicut illa. Et nos quia illuminamur lumi-
ne, illa vero quia lumen illuminans, & ideo illa ſine ex-
emplo nobis exemplum eſt. Neque enim imitatur præ-
cedentem aliquem ad patrem à quo nũquam eſt omni-
no ſeparabilis, quia idipſum eſt qđ ille de quo eſt. Nos
autem nitentes imitamur manentem, & ſequimur ſtan-
tem, & in ipſo ambulantes tendimus ad ipſum: quia fa-
ctus eſt nobis via temporalis per humilitatem, quæ man
ſio nobis æterna eſt per diuinitatem. Quoniam quippe
ſpiritibus mundis intellectualibus qui ſuperbia nõ lap- E
ſi ſunt, in forma dei, & deo æqualis & deus præbet ex-
emplum, vt ſe idem exemplum redeundi etiam lapſo
præberet homini, qui propter immundiciam peccatorũ
pœnamq; mortalitatis deum videre nõ poterat, ſemet- Philip.2.
ipſum exinaniuit, non mutando diuinitatem ſuam, ſed
noſtram mutabilitatem aſſumẽdo: & formam ſerui ac-
cipiens, venit ad nos in hunc mundum, qui in hoc mun 1.Timot.1.
do erat, quia mundus per eum factus eſt: vt exemplum Ioan.1.
ſurſum videntibus deum, exemplum deorſum miran-
tibus hominem, exemplum ſanis ad permanendum, ex-
emplum infirmis ad conualeſcendum, exemplum mo-
rituris ad non timendum, exemplum mortuis ad reſur-
gendum eſſet, in omnibus ipſe primatum tenens, Quia
enim homo ad beatitudinẽ ſequi nõ debebat niſi deũ, Coloſſ.1.
& ſentire non poterat deum, ſequẽdo deum hominem
factum ſequeretur ſimul, & quem ſentire poterat & quẽ
ſequi debebat. Amemus ergo eum & inhæreamus illi,
charitate diffuſa in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctũ Roma.5.
qui datus eſt nobis. Non igitur mirum ſi propter exem- F
plum quod nobis vt reformemur ad imaginem dei prę- 1.ſen.di.32.
bet imago æqualis patri, cum de ſapientia ſcriptura lo- cap.quod
quitur, de filio loquitur quem ſequimur viuendo ſapien autem.
ter: quanuis & pater ſit ſapientia ſicut lumen & deus: ſpi-
ritus quoque ſanctus ſiue ſumma charitas vtrunque con
iungens nóſque ſubiungens, quod ideo non indigne di
citur quia ſcriptum eſt, Deus charitas eſt, quo modo nõ 1.Ioan.4.
eſt etiam ipſa ſapientia, cum ſit lumẽ, quoniam deus lu- 1.Ioan.1.
mẽ eſt. Siue ergo hoc modo, ſiue alio modo eſſentia ſpi-
ritus ſancti ſingillatim ac proprie nominanda eſt, quo-
niam deus eſt, vtique lumen eſt. Et quoniam lumen eſt,
vtique ſapientia eſt: Deum autem eſſe ſpiritum ſanctum,
vtique ſcriptura clamat apud Apoſtolum qui dicit, Ne-
ſcitis quia templum dei eſtis? Statimque ſubiicit, Et ſpi- 1.Corint.3.
ritus dei habitat in vobis. Deus enim habitat in templo
ſuo: Non enim tanquam miniſter habitat ſpiritus dei
in templo dei, cum alio loco euidentius dicat, Neſci-
tis quia corpora veſtra templum in vobis eſt ſpiritus ſan 1.Corint.6.
cti, quem habetis à deo, & non eſtis veſtri? Empti enim
eſtis precio magno, glorificate & portate deum in cor-
pore veſtro. Quid eſt autem ſapientia, niſi lumen ſpi-
ritale & incommutabile? Eſt enim & ſol iſte lumen ſed
corporale

G corporale eſt,& ſpiritalis creatura lumen, ſed nó incommutabile. Lumen ergo pater, lumen filius, lumen ſpiritus ſanctus, Simul autem nó tria lumina, ſed vnum lumen. Et ideo ſapientia pater, ſapientia filius, ſapientia ſpiritus ſanctus,& ſimul non tres ſapientiæ, ſed vna ſapientia,& quia hoc eſt ibi eſſe quod ſapere, vna eſſentia pater & filius & ſpiritus ſanctus. Nec aliud eſt ibi eſſe quàm deũ eſſe. Vnus ergo deus, pater & filius & ſpiritus ſanctus.

Qua neceſſitate Græci tres hypoſtaſes dixerĩt, Latini perſonas. *Cap. IIII.* Itaque loquendi cauſa de ineffabilibus, vt fari aliquo modo poſſemus quod effari nullo modo poſſumus, dictum eſt à noſtris Græcis vna eſſentia, tres ſubſtantiæ: à Latinis autem vna eſſentia vel ſubſtantia, tres perſonæ: quia ſicut iam diximus, non aliter in ſermone noſtro, id eſt, Latino, eſſentia quàm ſubſtantia ſolet intelligi. Et dum intelligatur ſaltem in ænigmate quod dicitur, placuit ita dici vt diceretur aliquid cum quæreretur *1. ſen. d. 23. ca. qua neceſſitate. in princip.* quid tria ſint, quæ tria eſſe fides vera pronunciata, cum & patrem non dicit eſſe filium,& ſpiritum ſanctũ quod eſt donum dei, nec patrem dicit eſſe nec filium. Cum ergo quæritur quid tria, vel quid tres, conferimus nos ad inueniẽdum aliquod ſpeciale vel generale nomen quo H complectamur hæc tria, neque occurrit animo quia excedit *1. ſen. d. 23. ca. qua neceſſitate. in fine.* ſupereminentia diuinitatis vſitati eloquij facultatem. Verius enim cogitatur deus quàm dicitur,& verius eſt quàm cogitatur. Cum enim dicimus non eandem eſſe Iacob qui eſt Abraham, Iſaac autem nec Abraham eſſe nec Iacob, tres eſſe vtique fatemur, Abraham, Iſaac & Iacob. Sed cum quæritur quid tres, reſpondemus tres homines, nomine ſpeciali eos pluraliter appellantes, generali autem ſi dicamus tria animalia. Homo enim ſicut veteres definierunt, animal eſt rationale, mortale. Aut ſicut ſcripturæ noſtræ loqui ſolent, tres animas cũ à parte meliore totum appellari placet, id eſt ab anima, cum corpus & anima ſit totus homo. Ita quippe dictũ eſt in *Deute. 10.* Aegyptum deſcendiſſe cum Iacob animas ſeptuaginta *Gene. 46.* quinque pro tot hominibus. Item cum dicimus equum tuum, non eum eſſe qui meus eſt, & tertium alicuius alterius, nec meum eſſe nec tuum, fatemur tres eſſe. Et interroganti quid tres, reſponderemus tres equos nomine ſpeciali, generali autem tria animalia. Item cum dicimus bouem nó eſſe equum, canem vero nec bouem eſſe nec equum, tria quædam dicimus, & percontantibus quid tria, non iam ſpeciali nomine dicimus tres equos, aut I tres boues, aut tres canes, quia non eadem ſpecie continentur, ſed generali tria animalia, ſiue ſuperiore genere tres ſubſtantias, vel tres creaturas, vel tres naturas. Quęcunque autem plurali numero enunciantur ſpecialiter vno nomine, etiam generaliter enunciari poſſunt. Non autem omnia quæ generaliter vno nomine appellantur, etiam ſpecialiter appellare vno nomine poſſumus. Nam tres equos quod eſt nomen ſpeciale, etiã animalia tria dicimus. Equum vero & bouem & canem, animalia tria tantum dicimus vel ſubſtantias, quæ ſunt generalia nomina,& ſi quid aliud de his generaliter dici poteſt. Tres vero equos aut boues aut canes, quæ ſpecialia vocabula ſunt, non ea poſſumus dicere. Ea quippe vno nomine quanuis pluraliter enunciamus, quæ communiter habent illud quod eo nomine ſignificatur. Abraham quippe & Iſaac & Iacob, commune habent id quod eſt homo, itaq; dicũtur tres homines. Equus quoq; & bos & canis, cõmune habent id quod eſt animal. Dicuntur ergo tria animalia. Ita tres aliquas lauros, etiam tres arbores dicimus, laurum vero & myrtum & oleam, tantum tres arbores vel tres ſubſtãtias aut tres naturas, atq; ita tres lapides, etiam tria corpora, lapidem vero & lignum & ferrum, tantum tria corpora, vel ſi quo etiam K ſuperiore generali nomine dici poſſunt. Pater ergo & filius & ſpiritus ſanctus quoniã tres ſunt, quæramus quid *1. ſen. d. 23. ca. qua neceſſitate.* tres ſunt,& quid commune habeant. Non enim cõmune illis eſt id quod pater eſt, vt inuicem ſibi ſint patres, ſicut amici, cum relatiue ad alterutrum dicãtur, poſſunt dici tres amici quòd inuicem ſibi ſunt. Non autem hoc ibi, quia tantum pater ibi pater, nec duorum pater, ſed vnici filij. Nec tres filij, cum pater ibi non ſit filius nec ſpiritus ſanctus. Nec tres ſpiritus ſancti, quia & ſpiritus ſanctus propria ſignificatione qua etiam donum dei dicitur nec pater nec filius. Quid igitur tres? Si enim tres perſonę, commune eſt eis id quod perſona eſt, ergo ſpeciale hoc, aut generale nomen eſt eis, ſi conſuetudinem loquendi reſpicimus. Sed vbi eſt naturæ nulla diuerſitas, ita ibi generaliter enunciãtur aliqua plura, vt etiam ſpecialiter enunciari poſsint. Naturæ enim differẽtia facit, vt laurus & myrtus & olea, aut equus & bos & canis, non dicãtur ſpeciali nomine, iſtæ tres lauri, aut illi tres boues, ſed generali, vt iſtæ tres arbores, & illa tria animalia. Hic vero vbi nulla eſt eſſentiæ diuerſitas, oportet vt ſpeciale nomen habeant hæc tria, quod tamen nó L inuenitur. Nam perſona generale nomen eſt, intantum vt etiam homo poſsit hoc dici, cum tantum interſit inter hominem & deum. Deinde in ipſo generali vocabulo, *1. ſẽ. d. 23. c. pater ergo.* ſi propterea dicimus tres perſonas, quia cõmune eſt eis id quod perſona eſt, Alioquin nullo modo poſſunt ita dici, quemadmodũ non dicuntur tres filij, quia non commune eſt eis id quod eſt filius: cur non etiam tres deos dicimus? certe enim quia pater perſona, & fili⁹ perſona, & ſpiritus ſanctus perſona, ideo tres perſonę. Quia *1. ſen. d. 23. c. ſed quæritur. in prin.* ergo pater deus, & filius deus, & ſpirit⁹ ſanctus deus, cur non tres dij? Aut quoniam propter ineffabilem coniunctionem hæc tria ſimul vnus deus, cur non etiam vna perſona, vt ita non poſsimus dicere tres perſonas, quantuis ſingulam quamq; appellemus perſonam, quẽadmodum nó poſſumus dicere tres deos, quanuis quemq; ſingulum appellemus deum, ſiue patrem, ſiue filiũ, ſiue ſpiritum ſanctũ. An quia ſcriptura non dicit tres deos? Sed *1. ſen. d. 23. c. Sed quæritur. circa finem.* nec tres perſonas alicubi ſcripturam commemorare inuenimus. An quia nec tres, nec vnã perſonam ſcriptura dicit hæc tria: legimus enim perſonã domini, non perſonam dominũ: propterea licuit loquendi & diſputandi neceſsitates tres perſonas dicere, nó quia ſcriptura di M cit, ſed quia ſcriptura non contradicit. Si autem diceremus tres deos, contradiceret ſcriptura dicens: Audi Iſ- *Deuter. 6.* raël, dominus deus tuus deus vnus eſt. Cur ergo & tres *1. ſen. d. 23. c. verum & hic. in prin.* eſſentias non licet dicere, quod ſimiliter ſcriptura, ſicut non dicit, ita nec contradicit. Nam eſſentia ſi ſpeciale nomen eſt commune tribus, cur non dicantur tres eſſentiæ, ſicut Abraham, Iſaac & Iacob, tres homines, quia homo ſpeciale nomen eſt commune omnibus hominibus. Si autem ſpeciale nomen non eſt eſſentia, ſed generale, quia homo & pecus & arbor & ſydus & angelus dicuntur eſſentia, cur non dicuntur iſtæ tres eſſentię, ſicut tres equi dicuntur tria animalia, & tres lauri dicuntur tres arbores, & tres lapides tria corpora? Aut ſi propter *1. ſen. d. 23. cap. verum & hic.* vnitatem trinitatis non dicuntur tres eſſentiæ ſed vna eſſentia, cur non propter eandem vnitatem non dicuntur tres ſubſtantiæ vel tres perſonæ, ſed vna ſubſtãtia & vna perſona? Quàm enim eſt illis commune nomen eſſentiæ, ita vt ſingulus quiſque dicatur eſſentia, tam illis commune eſt vel ſubſtantiæ vel perſonæ vocabulum. *1. ſen. d. 23. cap. quod enim de.* Quod enim de perſonis ſecundũ noſtram, hoc de ſubſtantiis ſecundum Græcorum cõſuetudinem ea quæ di-

ximus

A ximus oportet intelligi. Sic enim dicunt illi tres ſubſtantias vnam eſſentiam, quemadmodum nos dicimus tres perſonas, vnam eſſentiam vel ſubſtantiam. Quid igitur reſtat, niſi vt fateamur loquēdi neceſsitate partita † hæc vocabula, cū opus eſſet copioſa diſputatione aduerſum inſidias vel errores hæreticorum? Cum enim conaretur humana inopia loquendo proferre ad hominum ſenſus quod in ſecretario mentis pro captu tenet, de domino deo creatore ſuo, ſiue per piam fidem, ſiue per qualēcunque intelligentiam, timuit dicere tres eſſentias, ne intelligeretur in illa ſumma æqualitate vlla diuerſitas.

1. ſen. d. 23. ca. verū & hic, in medio.

† parta.

Rurſus non eſſe tria quædam, non poterat dicere, quod Sabelli⁹ quia dixit, in hęreſim lapſus eſt. Certiſsime quippe & de ſcripturis cognoſcitur quod pie credēdum eſt, & aſpectus mētis indubitata perceptione perſtringitur, & patrem eſſe & filium & ſpiritum ſanctum, nec eundē filium eſſe qui pater eſt, nec ſpiritum ſanctum eundem eſſe vel patrem vel filium. Quæſiuit quid tria diceret, Et dixit ſubſtantias ſiue perſonas, quibus nominibus nō diuerſitatem intelligi voluit, ſed ſingularitatem: vt non ſolum ibi vnitas intelligatur, ex eo quod dicitur vna eſſentia, ſed & trinitas, ex eo quod dicūtur tres ſubſtantiæ vel

1. ſen. d. 23. ca. verū & hic, in fi. & ca. iam ſufficienter.

B perſonę. Nam ſi hoc eſt deo eſſe quod ſubſiſtere, ita non erant dicendæ tres ſubſtantiæ, vt non dicuntur tres eſſentię: quemadmodum quia hoc eſt deo eſſe quod ſapere, ſicut non tres eſſentias, ita nec tres ſapiētias dicimus. Sic enim quia hoc illi eſt deū eſſe quod eſt eſſe, tam tres eſſentias quàm tres deos dici fas non eſt. Si autem aliud eſt deo eſſe, aliud ſubſiſtere, ſicut aliud deo eſſe, aliud patrem eſſe vel dominū eſſe: quod enim eſt ad ſe dicitur, pater autem ad filium, & dominus ad ſeruientem creaturā dicitur: relatiue ergo ſubſiſtit, ſicut relatiue gignit, & relatiue dominatur. Ita iam ſubſtantia non erit ſubſtantia, quia relatiuum erit. Sicut enim ab eo quod eſt eſſe appellatur eſſentia, ita ab eo quod eſt ſubſiſtere ſubſtātiam dicimus. Abſurdum eſt autem, vt ſubſtantia relatiue dicatur, Omnis enim res ad ſeipſum ſubſiſtit, quanto magis deus, ſi tamen dignum eſt, vt deus dicatur ſubſiſtere.

1. ſen. di. 8. c. vnde nec. in princip.

De his enim rebus recte intelligitur, in quibus ſubiectis ſunt ea quæ in aliquo ſubiecto eſſe dicuntur, ſicut color aut forma in corpore. Corpus enim ſubſiſtit, & ideo ſubſtantia eſt. Illa vero in ſubſiſtente atque ſubiecto corpore, quæ non ſubſtātię ſunt, ſed in ſubſtantia: & ideo ſi eſſe deſinat, vel ille color, vel illa forma,

Subſtantia quo modo dicitr̃ deus. Cap. V.

1. ſen. di. 8. c. vnde nec.

C non adimunt corpori eſſe corpus, quia nō hoc ei eſt eſſe, quod illam vel illam formam colorēmve retinere. Res vero mutabiles neq; ſimplices, proprie dicūtur ſubſtantiæ. Deus autem ſi ſubſiſtit vt ſubſtantia proprie dici poſsit, ineſt in eo aliquid tāquam in ſubiecto, & non eſt ſimplex, cui hoc ſit eſſe quod illi eſt, & quicquid aliud de illo ad illum dicitur, ſicut magnus, omnipotens, bonus, & ſi quid huiuſmodi de deo non incōgrue dicitur.

3. ſen. di. 8. c. vnde nec.

Nefas eſt autem dicere vt ſubſiſtat, & ſubſit deus bonitati ſuæ, atque illa bonitas non ſubſtantia ſit vel potius eſſentia, neque ipſe deus ſit bonitas ſua, ſed in illo ſit tanquam in ſubiecto. Vnde manifeſtum eſt deum abuſiue ſubſtantiam vocari, vt nomine vſitatiore intelligatur eſſentia, quod vere ac proprie dicitur, ita vt fortaſſe ſolū deum dici oporteat eſſentiam. Eſt enim vere, ſolus, quia incommutabilis eſt, idq; nomen ſuū famulo ſuo Moyſi enunciauit, cum ait: Ego ſum qui ſum: Et dices ad eos, qui eſt miſit me ad vos. Sed tamen ſiue eſſentia dicatur quod proprie dicitur, ſiue ſubſtantia quod abuſiue, vtrūque ad ſe dicitur, non relatiue ad aliquid. Vnde hoc eſt deo eſſe quod ſubſiſtere, & ideo ſi vna eſſentia trinitas,

1. ſen. di. 8. c. vnde nec. in medio.

Exod. 3.

vna etiam ſubſtantia. Fortaſsis igitur commodius dicū- D tur tres perſonæ, quàm tres ſubſtantiæ. Sed ne nobis videar ſuffragari, hoc quoque requiramus. Quanquam & illi, ſi vellent, ſicut dicunt tres ſubſtantias, tres hypoſtaſes, poſſent dicere tres perſonas, tria proſopa. Illud autem maluerunt quod forte ſecundum linguæ ſuæ cōſuetudinem aptius diceretur. Nanque & in perſonis eadem ratio eſt. Non enim aliud eſt deo eſſe, aliud perſonā eſſe, ſed omnino idem. Nam ſi eſſe ad ſe dicitur, perſona vero relatiue, ſic dicamus tres perſonas, patrem & filiū & ſpiritum ſanctū, quemadmodum dicuntur aliqui tres amici, aut tres propinqui, aut tres vicini, quòd ſint adinuicem, nō quòd vnuſquiſq; eorum ſit ad ſeipſum. Quapropter quilibet ex eis amicus eſt duorum cæterorum, aut propinquus aut vicinus, quia hæc nomina relatiuam ſignificationem habent. Quid ergo? non placet vt dicamus patrem perſonam eſſe filij & ſpiritus ſancti, aut filium perſonam eſſe patris & ſpiritus ſancti, aut ſpiritum ſanctum perſonā eſſe patris & filij? Sed neq; perſona ita dici alicubi ſolet, neq; in hac trinitate cum dicimus perſonam patris, aliud dicimus quàm ſubſtantiam patris.

Triū perſonarū eadē eſſentia. Cap. VI. 1. ſen. d. 23. c. quod enī. 1. ſen. d. 23. c. qđ autē. in princip.

Quocirca vt ſubſtantia patris ipſe pater eſt, non quo pater eſt, ſed quo eſt, ita & perſona patris non aliud quàm ipſe pater eſt: ad ſe quippe dicitur perſona, nō ad filium vel ſpiritum ſanctum, ſicut ad ſe dicitur deus, & magnus E & bonus & iuſtus & ſi quid aliud huiuſmodi. Et quemadmodum hoc illi eſt eſſe, quod deum eſſe, quod magnū, quod bonum eſſe, ita hoc illi eſt eſſe, quod perſonam eſſe. Cur ergo non hæc tria ſimul vnam perſonā dicimus, ſicut vnam eſſentiam & vnum deum, ſed tres dicimus perſonas, cum tres deos aut tres eſſentias non dicamus, niſi quia volumus, vel vnum aliquod vocabulum ſeruire huic ſignificationi qua intelligitur trinitas, ne omnino taceremus interrogati, quid tres, cū tres eſſe fateremur? Nam ſi genus eſt eſſentia, ſpecies autem ſubſtantia ſiue perſona, vt nōnulli ſentiunt, omitto illud quod iam dixi, oportere appellare tres eſſentias, vt appellantur tres ſubſtantiæ vel perſonæ, ſicut appellātur tres equi eademq; animalia tria, cum ſit ſpecies equus, animal genus. Neque enim ſpecies ibi pluraliter dicta eſt, & genus ſingulariter, tanquam diceretur tres equi vnum animal, ſed ſicut tres equi ſpeciali nomine, ita tria animalia generali nomine.

1. ſen. d. 23. c. qđ autem notandum.

1. ſen. d. 23. c. ideo enī.

1. ſen. d. 19. c. hic abuciendum.

Quod ſi dicunt ſubſtantiæ vel perſonæ nomine non ſpeciem ſignificari, ſed aliquid ſingulare atque indiuiduum: vt ſubſtantia vel perſona, non ita dicatur ſicut dicitur homo, quod commune eſt omnibus F hominib⁹, ſed quo modo dicitur hic homo, velut Abraham, velut Iſaac, velut Iacob, vel ſi quis alius qui etiā digito præſens demonſtrari poſsit: ſic quoque illos eadem ratio conſequetur. Sicut enim dicuntur Abraham, Iſaac & Iacob tria indiuidua, ita tres homines, & tres animæ. Cur ergo & pater & filius & ſpiritus ſanctus, ſi ſecūdum genus & ſpeciem & indiuiduum etiam iſta diſſerimus, non ita dicuntur tres eſſentiæ vel tres ſubſtātiæ ſeu perſonæ? ſed hæc, vt dixi, omitto, Illud dico, ſi eſſentia genus eſt, vna eſſentia iam non habet ſpecies, ſicut quia genus eſt animal, vnum animal iam non habet ſpecies. Non ſunt ergo tres ſpecies vnius eſſentiæ, pater & filius & ſpiritus ſanctus. Si autem ſpecies eſt eſſentia, ſicut ſpecies eſt homo, tres vero illæ quas appellamus ſubſtantias ſiue perſonas, ſic eandem ſpeciem communiter habent, quemadmodum Abraham Iſaac & Iacob, ſpeciem quæ homo dicitur communiter habent, non autem ſicut homo ſubdiuiditur in Abraham, Iſaac & Iacob, ita vn⁹ homo & in aliquos ſingulos homines ſubdiuidi poteſt,

1. ſen. d. 19. cap. ſi vero dicunt.

G teſt, omnino enim nõ poteſt, quia vnus homo iam ſin-
gulus homo eſt. Cur ergo vna eſſentia in tres ſubſtan-
tias, vel perſonas ſubdiuiditur. Nam ſi eſſentia ſpecies
1.ſen.d.19. eſt ſicut homo, ſic eſt vna eſſentia ſicut vnus homo: an
c.hic quoq. ſicut dicimus aliquos tres homines eiuſdem ſexus, eiuſ-
dem temperationis corporis, eiuſdẽmque animi, vnam
eſſe naturam, tres enim ſunt homines, ſed vna natura:
ſic etiam ibi dicimus tres ſubſtantias vnam eſſentiam,
aut tres perſonas vnam ſubſtantiam vel eſſentiam? Hoc
vero vtcunque ſimile eſt, quia & veteres qui Latine lo-
cuti ſunt, antequàm haberent iſta nomina, quæ non diu
eſt quod in vſum venerunt, id eſt eſſentiam vel ſubſtan
tiam, pro his naturam dicebant. Non itaque ſecundum
1.ſen. d.19. genus & ſpecies iſta dicimus, ſed quaſi ſecundum com-
c. notãdum munem eandẽmque materiam. Sicut ex eodem auro ſi
etiam. fierent tres ſtatuæ, diceremus tres ſtatuas vnum aurum,
nec tamen diceremus genus aurum, ſpecies autẽ ſtatuas,
nec aurum ſpeciem, ſtatuas vero indiuidua. Nulla quip-
pe ſpecies indiuidua ſua tranſgreditur, vt aliquid extra
cõprehendat. Cum enim definiero quid ſit homo, quod
eſt nomen ſpeciale, ſinguli quique homines qui ſunt in-
diuidua eadem definitione continentur, nec aliquid ad
H eam pertinet quod homo non ſit. Cum vero aurum de-
finiero, non ſolæ ſtatuæ ſi aureæ fuerint, ſed & annuli, &
ſi quid aliud de auro fuerit ad aurum pertinebit, & ſi ni-
hil inde fiat, aurum dicitur, quia etiam ſi non ſint aureæ,
non ideo non erunt ſtatuæ. Item nulla ſpecies excedit
definitionem generis ſui. Cum enim definiero animal,
quoniam generis huius ſpecies eſt equus, omnis equus
animal eſt, nõ autem ſtatua omnis aurum eſt. Ideo quã-
uis in tribus ſtatuis aureis, recte dicamus tres ſtatuas v-
num aurum, non tamen ita dicimus vt genus aurũ, ſpe-
1.ſen. d.19. cies vero ſtatuas intelligamus. Nec ſic ergo trinitatem
c.notãdum dicimus tres perſonas vel ſubſtantias, vnam eſſentiam
etiam. & vnum deum, tanquam ex vna materia tria quædam
ſubſiſtant, etiam ſi quicquid illud eſt, in his tribus expli-
catum ſit. Non enim aliquid aliud eius eſſentiæ eſt præ-
1.ſen.d.25. ter iſtam trinitatem, tamen tres perſonas eiuſdem eſſen
ca. quibuſ- tiæ, vel tres perſonas vnam eſſentiam dicimus: tres au-
dã.& d.5. tem perſonas ex eadem eſſentia nõ dicimus, quaſi aliud
c. oſtẽditur. ibi ſit quod eſſentia eſt, aliud quod perſona, ſicut tres ſta
circa finẽ. tuas ex eodem auro poſſumus dicere. Aliud enim illic
eſt eſſe aurum, aliud eſſe ſtatuas Et cum dicuntur tres ho
mines vna natura, vel tres homines eiuſdẽ naturæ, poſ-
I ſunt etiam dici tres homines ex eadem natura, quia ex
1.ſen. d.19. eadem natura & alij tres homines poſſunt exiſtere. In
c.notandũ. illa vero eſſentia trinitatis, nullo modo alia quælibet
& cap. his perſona ex eadem eſſentia poteſt exiſtere. Deinde in his
quoque. rebus non tantum eſt vnus homo, quantum tres homi-
nes ſimul. Et plus ſunt aliquid homines duo, quàm vnus
homo. Et in ſtatuis ęqualib⁹ plus auri eſt tres ſimul quàm
ſingulæ ſtatuæ, & minus auri eſt vna quàm duæ. At in
1.Cor.2. deo non ita eſt. Non enim maior eſſentia eſt pater & fi-
lius & ſpiritus ſanctus ſimul quàm ſolus pater aut ſolus
filius: ſed tres ſimul illæ ſubſtantiæ ſiue perſonæ, ſi ita di-
cendæ ſunt, æquales ſunt ſingulis, quod animalis homo
non percipit. Non enim poteſt cogitare niſi moles &
ſpacia, vel minuta vel grandia, volitantibus in animo
eius phantaſmatibus, tanquam imaginibus corporum.
Ex qua immundicia donec purgetur, credat in patrem
& filium & ſpiritum ſanctum, vnum deum, ſolum, ma-
gnum, omnipotentem, bonum, iuſtum, miſericordem,
omnium viſibilium & inuiſibilium conditorẽ, & quic-
quid de illo pro humana facultate digne vereq; dici po
teſt. Neq; cum audierit patrem ſolum deum, ſeparet in-
de filium, aut ſpiritũ ſanctũ. Cum eo quippe ſolus deus, K
cum quo & vnus deus eſt, quia & filium cum audimus
ſolum deum, ſine vlla ſeparatione patris aut ſpiritus ſan
cti oportet accipere: atque ita dicat* vnam eſſentiam, vt **al. intel-*
non exiſtimet aliud alio vel maius vel melius, vel ali- *ligat.*
qua ex parte diuerſum. Non tamen vt pater ipſe ſit & fi-
lius & ſpiritus ſanctus, & quicquid aliud ad alterutrũ ſin
gula dicuntur, ſicut verbum quod nõ dicitur niſi filius,
aut donũ quod non dicitur niſi ſpiritus ſanctus, propter
quod etiam pluralem numerũ admittunt: ſicut in Euan-
gelio ſcriptum eſt, Ego & pater vnum ſumus: Et vnum *Ioan.10.*
dixit, & ſumus. Vnum, ſecundum eſſentiam, quòd idem
deus: ſumus, ſecundum relatiuum, quòd ille pater, hic fi-
lius. Aliquando & tacetur vnitas eſſentiæ, & ſola plura-
liter relatiua commemorantur. Veniemus ad eum ego
& pater, & habitabimus apud eum. Veniemus & habi- *Ioan.14.*
tabimus, pluralis numerus eſt, quia prædictum eſt, Ego
& pater: id eſt filius & pater, quæ relatiue ad inuicem di-
cuntur. Aliquando latenter omnino, ſicut in Geneſi: Fa- *Gene.1.*
ciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem no- *1.ſen.d.16.*
ſtram. Et faciamus, & noſtram, pluraliter dictum eſt, & *c.quocirca.*
niſi ex relatiuis accipi non poteſt. Non enim vt facerent
dij, aut ad imaginem & ſimilitudinem deorum, ſed vt L
facerent pater & filius & ſpiritus ſanctus, ad imaginem
patris & filij & ſpiritus ſancti, vt ſubſiſteret homo ima-
go dei. Deus autẽ trinitas. Sed quia non omnino æqua-
lis fiebat illa imago dei tanquam non ab illo nata, ſed
ab eo creata, huius rei ſignificandæ cauſa ita imago eſt
vt ad imaginẽ ſit, id eſt, non æquatur parilitate ſed qua-
dam ſimilitudine accedit. Nõ enim locorum interual-
lis, ſed ſimilitudine acceditur ad deum, & diſsimilitudi-
ne receditur ab eo. Sunt enim qui ita diſtinguũt, vt ima
ginem velint eſſe filium, hominem vero non imaginẽ,
ſed ad imaginem. Refellit autem eos Apoſtolus dicens:
Vir quidem non debet velare caput, cum ſit imago & *1.Cor.11.*
gloria dei: Non dixit ad imaginem, ſed imago. Quæ ta-
men imago cum alibi dicitur: Ad imaginem, non qua- *1.ſen.d.16.*
ſi ad filium dicitur, quæ imago ęqualis eſt patri, alioquin *c.ſi vero.*
non diceret ad imaginem noſtram. Quo modo enim *Gene.1.*
noſtram, cum filius ſolius patris imago ſit? Sed propter
imparem vt diximus ſimilitudinem dictus eſt homo ad
imaginem, & ideo noſtram, vt imago trinitatis eſſet ho
mo: non trinitati æqualis ſicut filius patri, ſed accidens,
vt dictum eſt quadam ſimilitudine, ſicut in diſtantibus
ſignificatur quædam vicinitas, non loci, ſed cuiuſdam M
imitationis. Ad hoc enim eis & dicitur: Reformamini
in nouitate mentis veſtræ. Quibus itẽ dicit: Eſtote ita- *Roma.12.*
que imitatores dei ſicut filij chariſsimi, Nouo enim ho- *Ephe.5.*
mini dicitur: Qui renouatur in agnitionem dei, ſecun- *Coloſſ.3.*
dum imaginem eius qui creauit eum. Aut ſi iam placet
propter diſputandi neceſsitatem, etiam exceptis nomi-
nibus relatiuis, pluralem numerum admittere, vt vno
nomine reſpondeatur, cum quæritur, quid tria, & dice-
re tres ſubſtantias ſiue tres perſonas, nullæ moles aut in-
terualla cogitentur, nulla diſtantia quantulæcunq; diſ-
ſimilitudinis, vt ibi intelligatur aliud alio vel paulo mi-
nus quocũque modo minus eſſe aliud alio poteſt, vt ne-
que perſonarum ſit confuſio, nec talis diſtinctio qua ſit
impar aliquid. Quod ſi intellectu capi non poteſt, fide
teneatur, donec illuceſcat in cordib⁹ ille qui ait per Pro-
phetam: Niſi credideritis non intelligetis. *Eſaia.7.*

LIBRI SEPTIMI DE
Trinitate Finis.

A

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE TRINITATE

Liber octauus.

Epilog⁹ ſuperius dictorum.

DIXIMVS alibi ea dici prorie in illa trinitate diſtiĉte ad ſingulas perſonas pertinẽtia, quæ relatiue dicuntur ad inuicẽ, ſicut pater & filius & vtriuſq; donum ſpiritus ſanĉtus. Nõ enim pater trinitas, aut fili⁹ trinitas, aut trinitas donum. Quod vero ad ſe dicuntur ſinguli, non dici pluraliter tres, ſed vnam ipſam trinitatem, ſicut deus pater, deus filius, deus ſpiritus ſanĉtus. Et dominus† pater, dominus filius, dominus ſpiritus ſanĉtus. Et omnipotẽs pater, omnipotens filius, omnipotens ſpiritus ſanĉtus. Nec tamen tres dij, aut tres domini, aut tres omnipotentes. Sed vnus deus, dominus, omnipotens, ipſa trinitas, & quicquid aliud, nõ ad inuicem relatiue, ſed ad ſe ſinguli dicuntur. Hoc enim ſecũdum eſſentiam dicuntur, quia hoc eſt ibi eſſe, quod magnum eſſe, quod bonũ eſſe, quod ſapientem eſſe, & quicquid aliquid ad ſe vnaquęq; ibi perſona, vel ipſa trinitas

†Vetera loco dominus hic, habent bonus.

B dicitur. Ideoq; dici tres perſonas vel tres ſubſtantias, nõ vt aliqua intelligatur diuerſitas eſſentiæ, ſed vt vel vno aliquo vocabulo reſponderi poſsit, cũ dicitur quid tres, vel quid tria: tantamq; eſſe æqualitatem in ea trinitate, vt nõ ſolum pater nõ ſit maior quàm filius, quod attinet ad diuinitatẽ, ſed nec pater & filius ſimul maius aliquid ſint quàm ſpiritus ſanĉtus, aut ſingula quæque perſona quælibet trium, minus aliquid ſit quàm ipſa trinitas. Diĉta ſunt hæc, & ſi ſæpius verſando repetãtur, familiarius quidem innoteſcunt. Sed & modus aliquis adhibendus eſt, deoq; ſupplicandũ deuotiſsima pietate, vt intelleĉtũ aperiat, & ſtudiũ contentionis abſumat, quo poſsit mente cerni eſſentia veritatis, ſine vlla mole, ſine vlla mobilitate.† Nunc itaque in quãtum ipſe adiuuat creator mire miſericors, attendamus hæc quæ modo tam interiora quàm ſuperiora traĉtabimus, cum ſit eadẽ ſeruata illa regula, vt quod intelleĉtui noſtro nõdum eluxerit, à firmitate fidei non dimittatur. Dicimus enim non eſſe in hac trititate maius aliquid duas aut tres perſonas q̃ vnam earum, quod non capit conſuetudo carnalis, non ob aliud niſi quia vera quæ creata ſunt ſentit vt poteſt. Veritatem autem ipſam qua creata ſunt non poteſt intueri. Nam ſi poſſet, nullo modo eſſet lux iſta corporea

1.ſen.d.19. ca. ſciendũ eſt ergo.

†mutabilitate.

In trinitate nõ eſt mai⁹ aut minus.

Cap.I.

1.ſen.d.19. ca. ſciendũ eſt ergo.

C manifeſtior quàm hoc quod diximus. In ſubſtãtia quippe veritatis, quoniam ſola vere eſt, non eſt maior aliqua, niſi quæ verius eſt. Quicquid autem intelligibile atq; incõmutabile eſt, non aliud alio verius eſt, quia æque incõmutabiliter æternum eſt. Nec quod ibi magnũ dicitur, aliunde magnum eſt, quàm eo quo vere eſt. Quapropter vbi magnitudo ipſa veritas eſt, quicquid plus habet magnitudinis, neceſſe eſt vt pl⁹ habeat veritatis. Quicquid ergo plus veritatis non habet, non habet plus etiam magnitudinis, Porrò quicquid plus habet veritatis, profeĉto verius eſt, ſicut maius eſt quod plus habet magnitudinis, hoc ergo ibi eſt maius quod verius. Nõ autem verius eſt pater & filius ſimul, quàm ſingulus pater, aut ſingulus filius. Nõ igitur maius aliquid vtrunq; ſimul, quàm ſingulum eorum. Et quoniam æque vere eſt etiam ſpiritus ſanĉtus, nec pater & filius ſimul, maius aliquid eſt q̃ ipſe, quia nec verius eſt. Pater quoq; & ſpiritus ſanĉtus ſimul quoniam veritate non ſuperant filium, non enim verius ſunt, nec magnitudine ſuperant. Atq; ita filius & ſpiritus ſanĉtus ſimul tam magnum aliquid ſunt, quàm

1.ſen.d.19. v.quod ibi.

pater ſolus, quia tam vere ſunt. Sic & ipſa trinitas tã magnum eſt, quàm vnaquæq; ibi perſona. Nõ enim ibi maior eſt, quæ verior non eſt, vbi eſt ipſa veritas magnitudo. Quia in eſſentia veritatis, hoc eſt verũ eſſe quod eſt eſſe, & hoc eſt eſſe quod eſt magnum eſſe, hoc eſt ergo magnum eſſe quod verum eſſe. Quod igitur ibi æque verum eſt, etiam æque magnum ſit neceſſe eſt. In corporibus autem fieri poteſt, vt æque verum ſit hoc aurum atque illud, ſed maius hoc ſit quàm illud, quia nõ eadem ibi eſt magnitudo quæ veritas, Aliudq; illi eſt aurum eſſe, aliud magnum eſſe. Sic & in animi natura, ſecundum quod dicitur magnus animus, non ſecundum hoc dicitur verus animus. Animum enim verum habet etiã qui non eſt magnanimus, quandoquidem corporis & animi eſſentia, non eſt ipſius veritatis eſſentia, ſicut eſt trinitas deus vnus, ſolus, magnus, verus, verax, veritas. Quem ſi cogitare conamur, quantum ſinit & donat, nullus cogitetur per locorũ ſpacia contaĉtus aut complexus, quaſi trium corporum, nulla cõpago iunĉturæ, ſicut tricorporem Geryonem fabulæ ferũt: ſed quicquid animo tale occurrerit, vt magis ſit in tribus quàm in ſingulis, minuſq; in vno quàm in duobus, ſine vlla dubitatione reſpuatur. Ita enim reſpuitur omne corporeum. In ſpiritalibus autem, omne mutabile quod occurrerit non putetur deus. Non enim paruæ noticiæ pars eſt, cum de profundo iſto in illam ſummitatem reſpiramus, ſi antequã ſcire poſſumus quid ſit deus, poſſumus iam ſcire quid nõ ſit. Non eſt enim certe nec terra, nec cœlum, nec quaſi terra & cœlum, nec tale aliquid quale videmus in cœlo, nec tale aliquid quicquid non videmus, & eſt fortaſsis in cœlo. Nec ſi augeas imaginatione cogitationis lucem ſolis quantum potes, ſiue quo ſit maior, ſiue quo ſit clarior, millies tantum, aut innumerabiliter, neque hoc eſt deus, Nec ſicut cogitantur angeli mundi ſpiritus cœleſtia corpora inſpirantes, atque ad arbitrium quo ſeruiũt deo mutantes atq; verſantes, nec ſi omnes, cum ſint milia milium, in vnum collati vnus fiant, nec tale aliquid deus eſt. Nec ſi eoſdem ſpiritus ſine corporibus cogites, quod quidem carnali cogitationi difficillimũ eſt. Ecce vide ſi potes, ô anima prægrauata corpore quod corrũpitur, & onuſta terrenis cogitationibus multis & variis, ecce vide ſi potes, deus veritas eſt. Hoc enim ſcriptum eſt: Quoniam deus lux eſt: non quo modo iſti oculi vident, ſed quo modo videt cor, cum audit veritas eſt. Noli quærere quid ſit veritas, ſtatim enim ſe opponunt caligines imaginum corporalium & nubila fantaſmatum, & perturbant ſerenitatem, quæ primo iĉtu diluxit tibi, cum diceretur veritas. Ecce in ipſo primo iĉtu, quo velut coruſcatione perſtringeris, cum dicitur veritas, mane ſi potes, ſed non potes. Relaberis in iſta ſolita atque terrena. Quo tandem pondere quæſo relaberis, niſi ſordium contraĉtarum cupiditatis viſco & peregrinationis erroribus. Ecce iterum vide ſi potes. Non amas certe niſi bonum, quia bona eſt terra altitudine montiũ & temperamento collium & planicie camporum, & bonum prædium, amœnum ac fertile, & bona domus paribus membris diſpoſita, & ampla & lucida, & bona animalia, animata corpora, & bonus aër modeſtus & ſalubris, & bonus cibus ſuauis atque aptus valetudini, & bona valetudo ſine doloribus & laſsitudine, & bona facies hominis dimẽſa pariliter & affeĉta hilariter & luculenter colorata, & bonus animus amici conſenſionis dulcedine & amoris fide, & bonus vir iuſtus, & bonæ diuitiæ, quia facilè expediunt, & bonum cœlũ cum ſole & luna & ſtellis ſuis, & boni angeli ſanĉta obedientia, & bona lo-

Prima cognitio dei ſcire quid non ſit. D *Cap.II.* E *Apoca.5.* *Sapien.9.* *1.Ioan.1.* F *Deus vnice bonus.* *Cap.III.*

G na locutio ſuauiter docens,& congruenter monens auditorem. Et bonũ carmen,canorum numeris,& ſententiis graue. Quid plura & plura? Bonum hoc & bonum illud. Tolle hoc & illud & vide ipſum bonum ſi potes,ita deum videbis,nõ alio bono bonum,ſed bonum omnis boni. Neque enim in his omnibus bonis vel quæ cõmemoraui,vel quæ alia cernuntur ſiue cogitantur, diceremus aliud alio melius cum vere iudicamus, niſi eſſet nobis impreſſa notio ipſius boni , ſecundũ quod & probaremus aliquid,& aliud alij præponeremus. Sic amandus eſt deus,nõ hoc & illud bonum,ſed ipſum bonũ. Quærendum enim bonum animæ , nõ cui ſuperuolitet iudicando,ſed cui hæreat amãdo. Et quid hoc niſi deus? Nõ bonus animus,aut bonus angelus, aut bonũ cœlum,ſed bonum bonũ. Sic enim forte facilius aduertitur quid velim dicere. Cum enim audio,verbi gratia,quod dicitur animus bonus,ſicut duo verba ſunt,ita ex eis verbis duo quædam intelligo. Aliud quo animus eſt, aliud quo bonus. Et quidem vt animus eſſet, nõ egit ipſe aliquid. Nõ enim iam erat qui ageret vt eſſet . Vt autẽ ſit bonus animus,video agendũ eſſe voluntate: nõ quia idipſum quo animus eſt,non eſt aliquid boni, Nam vnde iam dicitur

H & veriſsime dicitur corpore melior? ſed ideo nondũ dicitur bonus animus,quoniã reſtat ei actio volũtatis, qua ſit præſtantior,quã ſi neglexerit,iure culpatur, recteq; dicitur nõ bonus animus. Diſtat enim ab eo qui hoc agit. Et quia ille laudabilis,profecto iſte qui hoc non agit vituperabilis eſt. Cũ vero agit hoc ſtudio, & fit bonus animus,niſi ſe ad aliquid cõuertat quod ipſe non eſt,nõ poteſt hoc aſſequi. Quò ſe autẽ conuertit vt fiat bonus animus,niſi ad bonũ, cum hoc amat & appetit, & adipiſcitur? Vnde ſi rurſus ſe auertat,fiatq; non bonus, hoc ipſo quòd ſe auertit à bono,niſi maneat in ſe illud bonũ vnde ſe auertit , nõ eſt quò ſe iterum ſi voluerit emendare conuertat. Quapropter nulla eſſent mutabilia bona,niſi eſſet incõmutabile bonum . Cum itaq; audis bonũ hoc & bonum illud,quæ poſſunt aliâs dici etiã non bona,ſi potueris ſine illis quæ participatione boni bona ſunt, perſpicere ipſum bonũ , cuius participatione bona ſunt, ſimul enim & ipſum intelligis cum audis hoc aut illud bonũ. Si ergo potueris, illis detractis per ſeipſum perſpicere bonum,perſpexeris deum. Et ſi amore inhæſeris,cõtinuo beatificaberis . Pudeat autẽ cum alia non amẽtur,

I niſi quia bona ſunt, eis inhærendo non amare bonũ ipſum,vnde bona ſunt. Illud etiam,quòd animus,tantum quia eſt animus,etiam nondum eo modo bonus quo ſe conuertit ad incõmutabile bonum , ſed vt dixi tantum animus , cum ita nobis placet vt eum omni etiam luci corporeæ cum bene intelligimus præferamus,nõ in ſeipſo nobis placet,ſed in illa arte qua factus eſt. Inde enim approbatur factus, vbi videtur fuiſſe faciendus : hæc eſt veritas, & ſimplex bonum . Non enim eſt aliud aliquid quã ipſum bonum,ac per hoc etiam ſummum bonum. Non enim minui vel augeri bonum poteſt,niſi quod ex alio bono bonum eſt. Ad hoc ſe igitur animus cõuertit vt bonus ſit,à quo habet vt animus ſit. Tunc ergo volũtas naturę cõgruit vt perficiatur in bono animus,cum illud bonum diligitur † conuerſione voluntatis,vnde eſt & illud quod non amittitur, nec auerſione voluntatis. Auertẽdo enim ſe à ſummo bono,amittit animus vt ſit bonus animus,non autem amittit vt ſit animus, cum & hoc iam bonum ſit corpore melius: hoc ergo amittit voluntas, quod volũtas adipiſcitur. Iam enim erat animus qui conuerti ad id vellet à quo erat . Qui autẽ vellet eſſe antequam eſſet,nondum erat: & hoc eſt bonum noſtrũ,

† al. cũ ad illud bonũ dirigitur.

vbi videmus vtrũ eſſe debuerit aut debeat quicquid eſſe K debuiſſe,aut debere cõprehendimus: & vbi videmus eſſe non potuiſſe niſi eſſe debuiſſet,quicquid etiam quo modo eſſe debuerit cõprehendimus . Hoc ergo bonum nõ longe poſitũ eſt ab vnoquoq; noſtrum. In illo enim viuimus,mouemur,& ſumus. *Acto.17.*

Sed dilectione ſtandũ eſt ad illud,& inhęrendũ illi,vt pręſente perfruamur à quo ſumus , quo abſente nec eſſe poſſumus . Cũ enim per fidem adhuc ambulamus,non per ſpeciem, nõdum vtiq; videmus deum,ſicut idem ait,facie ad faciẽ: quem tamẽ niſi nunc iam diligamus, nunquã videbimus , Sed quis diligit quod ignorat? Sciri enim aliquid & nõ diligi poteſt. Diligi autem quod neſcitur,quæro vtrũ poſsit,quia ſi non poteſt,nemo diligit deum antequã ſciat . Et quid eſt deum ſcire,niſi eum mente cõſpicere,firmeq; percipere? Nõ enim corpus eſt vt carneis oculis inquiratur. Sed & priuſquam valeamus cõſpicere atq; percipere deum, ſicut conſpici & percipi poteſt,quod mundicordibus licet: Beati enim mundicordes, quia ipſi deum videbunt, niſi per fidem diligatur,non poterit cor mũdari,quo ad eum videndum ſit aptum & idoneum. Vbi ſunt enim illa tria,propter quæ in animo ædificãda, omniũ diuinorum librorum machinamẽta cõſurgunt,fides,ſpes, cha- L ritas , niſi in animo credẽte quod nondũ videt , & ſperante atque amante quod credit? Amatur ergo & quod ignoratur,ſed tamẽ creditur. Nimirum autem cauendũ eſt, ne credẽs animus id quod non videt fingat ſibi aliquid quod non eſt , & ſperat diligatq; quod falſum eſt. Quod ſi fit,nõ erit charitas de corde puro & cõſcientia bona, & fide non ficta, quæ finis præcepti eſt,ſicut idem Apoſtolus dicit. Neceſſe eſt autẽ cum aliqua corporalia lecta vel audita quæ non vidimus, credimus, fingat ſibi aliquid animus in lineamentis formiſq; corporum,ſicut occurrerit cogitanti, quod aut verũ non ſit, aut etiam ſi verum eſt,quod rariſsime poteſt accidere, nõ hoc tamẽ fide vt teneamus quicquã prodeſt,ſed aliud aliquid vtile,quod per hoc inſinuatur. Quis enim legentiũ vel audientium quæ ſcripſit Apoſtolus Paulus, vel quæ de illo ſcripta ſunt , nõ fingit animo & ipſius Apoſtoli faciem, & omnium quorũ ibi nomina cõmemorantur? Et cum in tanta hominum multitudine quibus illæ literæ notæ ſunt, alius aliter lineamenta figuramq; illorum corporũ cogitet, quis propinquius & ſublimius cogitet, vtiq; in- M certũ eſt. Neq; ibi occupatur fides noſtra , qua facie corporis fuerint illi homines, ſed tãtum quia per dei gratiã ita vixerunt, & ea geſſerunt , quæ ſcriptura illa teſtatur, hoc & vtile eſt credere,& non deſperandum & appetẽdum. Nam & ipſius dominicæ facies carnis, innumerabilium cogitationũ diuerſitate variatur & fingitur, quæ tamen vna erat , quæcunque erat . Neque enim in fide noſtra quam de domino Ieſu Chriſto habemus, illud ſalubre eſt quod ſibi animus fingit , longe fortaſſe aliter quàm res ſe habet , ſed illud quod ſecundum ſpeciem de homine cogitamus : habemus enim quaſi regulariter infixam humanæ naturæ noticiam,ſecundum quam quicquid tale aſpicimus , ſtatim hominem eſſe cognoſcimus vel hominis formam.

Fides inutilis niſi accedat charitas. *Cap.IIII.* *2.Corin.5.* *1.Corin.13.* *3.ſen.d.24 ca.poſt hoc. in fine.* *Matth.5.* *1.Cor.13.* *1.Timot.1.*

Secundum hanc noticiam cogitatio noſtra informatur , cum credimus pro nobis deum hominem factum , ad humilitatis exemplum,& ad demonſtrandam erga nos dilectionem dei. Hoc enim nobis prodeſt credere , & firmum atque incõcuſſum corde retinere,ſcilicet humilitatem qua natus eſt deus ex fœmina, & à mortalibus per tantas contumelias perductus ad mortem , ſummum eſſe medicamentum,quo ſuperbię noſtrę ſanaretur tumor,& altũ ſacramentum

Quo modo trinitas diligatur incognita. *Cap.V.*

A mentum quo peccati vinculum ſolueretur. Sic & virtu-
tem miraculorum ipſius & reſurrectionis eius, quoniam
nouimus quis ſit omnipotentia, de omnipotẽte deo cre
dimus, & ſecundum ſpecies & genera rerum vel natura
inſita vel experientia collecta, de factis huiuſcemodi co
gitamus, vt non ficta ſit fides noſtra. Neque enim noui-
mus faciẽ virginis Mariæ, ex qua ille à viro intacta, neq;
in ipſo partu corrupta mirabiliter natus eſt. Nec quibus
Ioan. 11. membrorum lineamentis fuerit Lazarus, nec Bethaniã,
nec ſepulchrum lapidemq; illum quem remoueri iuſsit
cum eum reſuſcitaret vidimus, nec monumẽtum nouũ
Matth 27. excisum in petra vnde ipſe reſurrexit, nec montem Oli-
Actorũ. 1. ueti vnde aſcendit in cœlum. Neq; omnino ſcimus qui-
cunque iſta nõ vidimus, an ita ſint vt ea cogitamus, im-
mo vero probabilius exiſtimamus non eſſe ita. Nanque
cum alicuius facies vel loci vel hominis, vel cuiuſlibet
corporis eadẽ occurrerit oculis noſtris quæ occurrebat
animo, cum eam priuſquã videremus cogitabamus, nõ
paruo miraculo mouemur. Ita raro & penè nunquã ac-
cidit: & tamen ea firmiſsime credimus, quia ſecundum
ſpecialem generalemq; noticiam quæ certa nobis eſt co
B gitamus. Credimus enim dominum Ieſum Chriſtũ na-
Lucæ. 2. tum de virgine quæ Maria vocabatur. Quid ſit autẽ vir-
go, & quid ſit naſci, & quid ſit nomen proprium nõ cre-
dimus, ſed prorſus nouimus. Vtrum autẽ illa facies Ma-
riæ fuerit quę occurrit animo cum iſta loquimur aut re-
cordamur, nec nouimus omnino, nec credimus. Itaque
hic ſalua fide licet dicere, forte talem habebat faciẽ, for-
te non talem: forte autem de virgine natus eſt Chriſtus,
nemo ſalua fide Chriſtiana dixerit. Quamobrem quo-
niam trinitatis æternitatem, & ęqualitatem & vnitatem
quantum datur intelligere cupimus, prius autem quàm
intelligamus credere debemus, vigilandumq; nobis eſt
ne ficta ſit fides noſtra: eadẽ quippe trinitate fruendum
eſt, vt beate viuamus, ſi autem falſum de illa crediderí-
mus, inanis erit ſpes, & nõ caſta charitas: quo modo igi-
tur eam trinitatẽ quam non nouimus, credendo diligi-
mus? An ſecundum ſpecialẽ generalẽmve noticiam, ſe-
cundum quam diligimus Apoſtolum Paulum? Qui etiã
ſi non ea facie fuit quę nobis occurrit de illo cogitanti-
bus, & hoc penitus ignoramus, nouimus tamen quid ſit
homo. Vt enim longe non eamus, hoc ſumus, id eſt ho-
mo, & illum hoc fuiſſe & animam eius corpori copula-
C tam mortaliter vixiſſe manifeſtum eſt. Hoc ergo de illo
credimus, quod inuenimus in nobis, iuxta ſpeciẽ vel ge
nus, quo humana omnis natura pariter cõtinetur. Quid
igitur de illa excellentia trinitatis ſiue ſpecialiter ſiue ge
neraliter nouimus, quaſi multæ ſint tales trinitates, qua-
rum aliquas experti ſumus, vt per regulam ſimilitudinis
impreſſam vel ſpecialem vel generalem noticiam, illam
quoque talem eſſe credamus, atq; ita rem quã credimus
& nondum nouimus, ex parilitate rei quam nouimus di
ligamus? Quod vtique non ita eſt. An quemadmodũ di-
ligimus in domino Ieſu Chriſto, quòd reſurrexit à mor
tuis, quãuis inde neminem vnquam reſurrexiſſe videri-
mus, ita trinitatem quam nõ videmus, & qualem nullã
vnquam vidimus poſſumus credẽdo diligere? Sed quid
ſit mori, & quid ſit viuere, vtique ſcimus: quia & viuimus
& mortuos ac morientes aliquando vidimus & experti
ſumus. Quid eſt autem aliud reſurgere, niſi reuiuiſcere,
id eſt, ex morte ad vitam redire? Cum ergo dicimus &
credimus eſſe trinitatem, nouimus quid ſit trinitas, quia
nouimus quid ſint tria, ſed non hoc diligimus. Nam id
Micare digitis. vbi volumus facile habemus, vt alia omittam, vel micã-
do digitis tribus: an vero diligimus, nõ quòd omnis tri-
nitas, ſed quod trinitas deus? Hoc ergo diligimus in tri- D
nitate, quod deus eſt, ſed deum nullum alium vidimus,
aut nouimus, quia vnus eſt deus, ille ſolus quem nondũ
vidimus, & credẽdo diligimus. Sed ex qua rerum nota-
rum ſimilitudine vel cõparatione credamus, quo etiam
nondum notum deum diligamus, hoc quæritur. Re- *In ſanctis*
di ergo mecum, & conſideremus cur diligamus Apoſto *quid diligamus.*
lum. Nunquid nam propter humanam ſpeciẽ quam no
tiſsimam habemus, eo quòd credimus eum hominẽ fuiſ *Cap. VI.*
ſe? Non vtique. Alioquin nunc non eſt quẽ diligamus,
quandoquidem homo ille iam nõ eſt. Anima enim eius
à corpore ſeparata eſt. Sed id quod in illo amamus, etiã
nunc viuere credimus: Amamus enim animum iuſtum.
Ex qua ergo generali aut ſpeciali regula, niſi quia ſcim⁹,
& quid ſit animus, & quid ſit iuſtus? Et animus quidem
quid ſit, non incongrue nos dicimus ideo noſſe, quia &
nos habemus animum. Neque enim vnquã oculis vidi-
mus, & ex ſimilitudine viſorũ plurium, notionem gene
ralẽ ſpecialẽmve percepimus, ſed potius vt dixi, quia &
nos habemus. Quid enim tam intime ſcitur, ſeq; ipſum
eſſe ſentit, quàm id quo etiã cætera ſentiuntur, id eſt, ip-
ſe animus? Nam & motus corporum quibus præter nos E
alios viuere ſentimus, ex noſtra ſimilitudine agnoſcim⁹:
quia & nos ita mouemus corpus viuendo, ſicut illa cor-
pora moueri aduertimus. Neque enim cum corpus viuũ
mouetur, aperitur vlla via oculis noſtris ad videndum
animum, rem ſcilicet quę oculis videri nõ poteſt: ſed illi
moli aliquid ineſſe ſentimus, quale nobis ineſt ad mo-
uendum ſimiliter molem noſtram, quod eſt vita & ani-
ma. Neq; enim quaſi humanæ prudentię rationiſq; pro-
prium eſt. Et beſtiæ quippe ſentiunt viuere, non tantum
ſeipſas, ſed etiam ſeinuicẽ atque alterutrum, & noſipſos.
Nec animas noſtras vidẽt, ſed ex motibus corporis, idq;
ſtatim & facillime quadam conſpiratione naturali. Ani
mum igitur cuiuſlibet ex noſtro nouimus, & ex noſtro
credimus quẽ nouimus. Non enim tantũ ſentimus ani-
mum, ſed etiam ſcire poſſumus quid ſit animus conſide
ratione noſtri, habem⁹ enim animũ. Sed quid ſit iuſtus,
vnde nouimus? Dixeramus enim nos Apoſtolũ nõ alia
cauſa diligere, niſi quòd ſit iuſtus animus. Nouimus er-
go & quid ſit iuſtus, ſicut & quid ſit animus. Sed quid ſit
animus vt dictũ eſt nouimus ex nobis. Ineſt enim anim⁹
nobis. Quid autẽ ſit iuſtus vnde nouimus, ſi iuſti nõ ſu-
mus? Quod ſi nemo nouit quid ſit iuſt⁹ niſi qui iuſtus eſt, F
nemo diligit iuſtũ vnquã niſi iuſtus. Nemo enim poteſt
diligere quẽ iuſtum eſſe credit ob hoc ipſum, quia iuſtũ
eſſe credit, ſi quid ſit iuſtus ignorat. Secundum quòd ſu-
perius demonſtrauimus neminem diligere quod credit
& non videt, niſi ex aliqua regula noticiæ generalis ſiue
ſpecialis. Ac per hoc ſi non diligit iuſtum niſi iuſtus, quo
modo volet quiſq; iuſtus eſſe qui nõdum eſt? Non enim
vult quiſquã eſſe quod nõdum diligit. Vt autẽ ſit iuſtus
qui nondum eſt, volet vtiq; iuſtus eſſe: vt autẽ velit, dili-
git iuſtum. Diligit ergo iuſtum, & qui nõdum iuſtus eſt.
Diligere autẽ iuſtum nõ poteſt, qui quid ſit iuſtus, igno-
rat. Proinde nouit quid ſit iuſtus, etiã qui nondũ eſt: vbi
ergo nouit, num oculis vidit? An vllum corpus iuſtũ ve
lut album, aut nigrum, aut quadrum, aut rotundũ? quis
hoc dixerit? At oculis non vidit niſi corpora. Iuſtus au-
tem in homine nõ eſt, niſi animus. Et cum homo iuſtus
dicitur, ex animo dicitur, nõ ex corpore. Eſt enim quæ-
dam pulchritudo animi iuſticia qua pulchri ſunt homi-
nes, plerique etiam qui corpore diſtorti atque difformes
ſunt. Sicut autem animus nõ videtur oculis, ita nec pul-
chritudo eius. Vbi ergo nouit quid ſit iuſtus, qui nõdum

eſt,

G eſt,atq; vt ſit diligit iuſtum?An ſigna quædā per motum
corporis emicāt, quibus ille aut ille homo eſſe iuſtus ap-
paret?Sed vnde nouit illa ſigna eſſe animi iuſti,neſciens
quid omnino ſit iuſt⁹?Nouit ergo.Sed vbi nouim⁹ quid
ſit iuſtus,etiā cum iuſti nondū ſumus?Si extra nos noui-
mus,in corpore aliquo nouimus.Sed nō eſt iſta res cor-
poris.In nobis igitur nouimus quid ſit iuſtus. Nō enim
alibi hoc inuenio cum quæro vt hoc eloquar, niſi apud
meipſum.Et ſi interrogē alium quid ſit iuſtus,apud ſeip-
ipſum quærit quid reſpondeat. Et quiſquis hinc verum
reſpondere potuit, apud ſeipſum quid reſpōderet inue-
nit.Et Carthaginem quidē cum eloqui volo, apud me-
ipſum quæro vt eloquar,& apud meipſum inuenio fan-
taſiam Carthaginis. Sed eā per corpus accepi, id eſt per
corporis ſenſum,quoniā præſens in ea corpore fui,& eā
vidi atq; ſenſi, memoriaq; retinui, vt apud me inuenirē
de illa verbū, cum eam vellem dicere.Ipſa enim fanta-
ſia eius in memoria mea verbum eius, nō ſonus iſte tri-
ſyllabus cum Carthago nominatur,vel etiam cum taci-
te nomen ipſum per ſpacia temporū cogitatur,ſed illud
quod in animo meo cerno, cū hoc triſyllabū voce pro-
fero,vel antequā proferam. Sic & Alexandriā cum elo-
H qui volo quam nunquā vidi, præſto eſt apud me fantaſ-
ma eius.Cū enim à multis audiſſem & credidiſſem ma-
gnam eſſe illam vrbē,ſicut mihi narrari potuit,finxi ani-
mo meo imaginem eius quam potui:& hoc eſt apud me
verbum eius,cum eam volo dicere antequā voce quinq;
ſyllabas proferam, quod nomē eius ferè omnibus notū
eſt. Quam tamen imaginem ſi ex animo meo proferre
poſſem ad oculos hominum qui Alexandriā nouerunt,
profectò aut omnes dicerent,non eſt ipſa:aut ſi dicerēt,
ipſa eſt, multum mirarer, atque intuens in animo meo
ipſam,id eſt imaginē quaſi picturam eius, ipſam tamen
eſſe neſcirē,ſed eis crederē qui viſam tenerent. Non au-
tem ita quæro quid ſit iuſtus,nec ita inuenio, nec ita in-
tueor cum id eloquor, nec ita probor cū audior, nec ita
probo cum audio, quaſi tale aliquid oculis viderim, aut
vllo corporis ſenſu didicerim, aut ab eis qui ita didicif-
ſent audierim. Cum enim dico & ſciens dico,iuſtus eſt
animus qui ſcientia atq; ratione in vita ac moribus ſua
cuiq; diſtribuit, nō aliquam rem abſentem cogito, ſicut
Carthaginem, aut fingo vt poſſum ſicut Alexandriam,
ſiue ita ſit ſiue non ita,ſed præſens quiddā cerno,& cer-
no apud me,etſi non ſum ipſe quod cerno, & multi qui
I audiunt approbabunt.Et quiſquis me audit atque ſcien-
ter approbat,apud ſe & ipſe hoc idem cernit,etiam ſi nō
ſit & ipſe quod cernit. Iuſtus vero cum id dicit,id quod
ipſe eſt cernit & dicit. Et vbi etiam ipſe cernit, niſi apud
ſeipſum?Sed hoc mirum non eſt.Vbi enim ſe cerneret,
niſi apud ſeipſum? Illud mirabile eſt, vt apud ſe animus
videat quod alibi nuſquā vidit,& verū videat, & ipſum
verum ſcilicet iuſtū animum videat, & ſit ipſe animus,
& non ſit iuſtus animus, quē apud ſeipſum videt. Num
eſt alius animus iuſtus in animo nōdum iuſto? Aut ſi nō
eſt quē ibi videt, cum videt & dicit quid ſit animus iu-
ſtus,nec alibi quàm in ſeipſo videt,cum ipſe non ſit ani-
mus iuſtus?An illud quod videt,veritas eſt interior prę-
ſens animo qui eam valet intueri,neq; omnes valent?Et
qui intueri valent,hoc etiā quod intuentur non omnes
ſunt,hoc eſt nō ſunt etiam ipſi iuſti animi, ſicut poſſunt
videre ac dicere,quid ſit iuſtus animus?Quod vnde eſſe
potuerunt,niſi inhęrendo eidem ipſi formæ quā intuen
tur vt inde formētur & ſint iuſti animi,non tantum cer
nentes aut dicētes iuſtum eſſe animum qui ſcientia atq;
ratione in vita ac moribus ſua cuique diſtribuit,ſed etiā
vt ipſi iuſte viuant, iuſteq; morati ſint, ſua cuique diſtri- K
buendo, vt nemini quicquā debeant niſi vt inuicē dili- *Roma.13.*
gant.Et vnde inhæretur illi formæ,niſi amando?Cur er
go alium diligimus quem credimus iuſtum, & non dili
gimus ipſam formam, vbi videmus quid ſit iuſtus ani-
mus, vt & nos iuſti eſſe poſſimus? An vero niſi & iſtam
diligeremus, nullo modo eum diligeremus quē diligi-
mus ex iſta,ſed dum iuſti non ſumus,minus eam diligi-
mus quàm vt iuſti eſſe valeamus?Homo ergo qui credi-
tur iuſtus,ex ea forma & veritate diligitur, quam cernit
& intelligit apud ſe ille qui diligit, ipſa vero forma &
veritas non eſt quo modo aliunde diligatur. Neq; enim
inuenimus aliquid tale præter ipſam,vt eam cum inco-
gnita eſt credendo diligamus, ex eo quod iam tale ali-
quid nouimus. Quicquid enim tale aliquid perſpexeris *3.ſen.d.27.*
ipſa eſt:& non eſt quicquā tale,quoniā ſola ipſa talis eſt, *cap.conſe-*
qualis ipſa eſt. Qui ergo amat homines, aut quia iuſti *quenter.*
ſunt,aut vt iuſti ſint amare debet: ſic enī & ſemetipſum
amare debet,aut quia iuſtus eſt,aut vt iuſtus ſit. Sic enim *Matth.22.*
diligit proximum tāquā ſeipſum ſine vllo periculo.Qui
enim aliter ſe diligit,iniuſte ſe diligit, quoniā ſe ad hoc
diligit vt ſit iniuſtus.Ad hoc ergo vt ſit mal⁹, ac per hoc L
iam non ſe diligit.Qui enim diligit iniquitatē,odit ani- *Pſal. 10.*
mam ſuam. Quapropter non eſt præcipue vidēdum *De vera dī*
in hac quæſtione quæ de trinitate nobis eſt,& de cogno *lectione.*
ſcendo deo,niſi quid ſit vera dilectio,imo vero quid ſit *Cap.VII.*
dilectio. Ea quippe dilectio dicēda eſt quę vera eſt,alio-
quin cupiditas eſt: atque ita cupidi abuſiue dicuntur di-
ligere, quemadmodū cupere abuſiue dicuntur, qui dili-
gunt. Hæc eſt autē vera dilectio vt inhærentes veritati
iuſte viuamus:& ideo contēnamus omnia mortalia prę
amore hominū,quo eos volumus iuſte viuere. Ita enim
& mori pro fratribus vtiliter parati eſſe poterim⁹, quod
nos dominus Ieſus Chriſtus exēplo ſuo docuit.Cū enim *Matth. 22.*
duo præcepta ſint in quibus tota lex pendet & Prophe-
tæ,dilectio dei & dilectio proximi, non immerito ple-
runq; ſcriptura pro vtroq; vnum ponit. Siue tātum dei,
ſicuti eſt illud, Scimus quoniā diligētibus deum omnia *Roman.8.*
cooperātur in bonū.Et iterum, Quiſquis autem diligit *1.Corint.8.*
deum,hic cognitus eſt ab illo.Et illud,Quoniam chari- *Roma.5.*
tas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſan-
ctum qui datus eſt nobis. Et alia multa: quia & qui dili-
git deum, conſequens eſt vt faciat quod præcipit deus,
& intantum diligit inquantum facit: conſequens ergo
eſt vt & proximum diligat, quia hoc præcepit deus.
Siue tantum proximi dilectionem ſcriptura commemo M
rat,ſicut eſt illud, Inuicē onera veſtra portate, & ſic ad-
implebitis legē Chriſti.Et illud,Omnis enim lex in vno *Galat.6.*
ſermone impletur,in eo quòd ſcriptum eſt,Diliges pro- *Galat.5.*
ximum tuum tanquam teipſum. Et in Euangelio, Om- *Matth.7.*
nia quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona,
ita & vos facite illis:hęc eſt enim lex & Prophetę.Et ple-
raq; alia reperimus in literis ſanctis, in quibus ſola dile-
ctio proximi ad perfectionem præcipi videtur, & taceri
de dilectione dei,cum in vtroq; lex pendeat & Prophe-
tæ.Sed & hoc ideo, quia & qui proximum diligit,conſe *1.ſen.d.17.*
quens eſt vt ipſam pręcipue dilectionē diligat. Deus au- *cap.ne autē*
tem dilectio eſt, & qui manet in dilectione in deo ma- *in re.*
net.Conſequens ergo eſt vt præcipue deū diligat. Qua- *1.Ioan.4.*
propter qui quærūt deum per iſtas poteſtates, quæ mun-
do præſunt vel partibus mundi, auferūtur ab eo longè-
que iactantur: non interuallis locorum, ſed diuerſitate
affectuum. Exterius enim conantur ire,& interiora ſua
deſerunt quibus interior eſt deus: Itaque ſi aliquam e-
tiam ſanctā poteſtatem vel audierunt,vel vtcunque co-

gitauerunt,

A gitauerunt, facta magis eius appetunt quæ humana mi-
ratur infirmitas, non imitantur pietatem qua diuina
requies comparatur. Malunt enim ſuperbe hoc poſſe
quod angelus, quàm deuote hoc eſſe quod angelus. Nõ
enim ſanctus quiſquam poteſtate ſua gaudet, ſed eius
à quo habet poſſe quicquid congruenter poteſt. Et no-
uit potentius eſſe coniungi omnipotenti pia voluntate,
quàm propria voluntate poſſe quod contremiſcant qui
talia non poſſunt. Itaque ipſe dominus Ieſus Chriſtus
talia faciens, vt mirantes doceret ampliora, & tempo-
ralibus inſolitis intentos atque ſuſpenſos ad æterna at-
Matth.11. que interiora conuerteret, Venite, inquit, ad me omnes
qui laboratis & onerati eſtis, & reficiam vos, tollite iu-
gum meum ſuper vos. Et non ait, diſcite à me quatri-
duanos mortuos ſuſcitare: ſed ait, Diſcite à me quo-
niam mitis ſum & humilis corde. Potentior eſt enim
& tutior ſolidiſſima humilitas, quàm ventoſiſſima cel-
ſitudo. Et ideo ſequitur, dicens: Et inuenietis requiem
1.Corin.13. animabus veſtris. Dilectio enim non inflatur, & deus
1.ſẽt di.17. dilectio eſt: & fideles in dilectione acquieſcent illi,
ca.ne antẽ. reuocati à ſtrepitu qui foris eſt, ad gaudia ſilentij. Ec-
B ce deus dilectio eſt, vt quid imus & currimus in ſubli-
mia cœlorum, & ima terrarum, quærentes eum qui eſt
Quòd qui apud nos, ſi nos velimus eſſe apud eum? Nemo di-
fratrẽ dili- cat, non noui quid diligam. Diligat fratrem, & dili-
git deũ di- get eandem dilectionem. Magis enim nouit dilectio-
ligat, qui a- nem qua diligit, quam fratrem quem diligit. Ecce iam
mat et ipſã poteſt notiorem deum habere quàm fratrem. Planè
dilectionẽ notiorem, quia præſentiorem: notiorem, quia interio-
quæ ex deo rem: notiorem, quia certiorem. Amplectere dilectio-
eſt et de⁹ eſt. nem deum, & dilectione amplectere deum. Ipſa eſt
Cap.VIII. dilectio quæ omnes bonos angelos, & omnes dei ſer-
1.ſẽ.di.17. uos conſociat vinculo ſanctitatis: nóſque & illos con-
ca.ne antẽ. iungit inuicem nobis, & ſubiungit ſibi. Quanto igitur
ſaniores ſumus à tumore ſuperbiæ, tanto ſumus dile-
ctione pleniores. Et quo, niſi deo plenus eſt, qui plenus
eſt dilectione? At enim charitatem video, & quantum
poſſum eam mente conſpicio, & credo ſcripturæ di-
1.Ioan.4. centi, Quoniam deus charitas eſt, & qui manet in cha-
ritate, in deo manet. Sed cum illam video, non in ea
video trinitatem. Immo vero vides trinitatem, ſi cha-
ritatem vides. Sed commonebo ſi potero, vt videre te
C videas, aſſit tantum ipſa, vt moueamur charitate ad a-
liquod bonum. Quia cum diligimus charitatem, ali-
quid diligentem diligimus, propter hocipſum quia di-
ligit aliquid. Ergo quid diligit charitas, vt poſſit eti-
am ipſa charitas diligi? Charitas enim non eſt quæ ni-
hil diligit. Si autem ſeipſam diligit, diligat aliquid o-
portet, vt charitatem ſe diligat. Sicut enim verbum in-
dicat aliquid, indicat etiam ſeipſum, ſed non ſe ver-
bum indicat, niſi ſe aliquid indicare indicet: ſic & cha-
ritas diligit quidem ſe, ſed niſi ſe aliquid diligentem
diligat, non charitatem ſe diligit. Quid ergo diligit
charitas, niſi quod charitate diligimus? Id autem vt à
proximo prouehamur, frater eſt. Dilectionem autem
fraternam quantum commendat Ioannes Apoſtolus
1.Ioan.2. attendamus. Qui diligit, inquit, fratrem ſuum, in lu-
1.ſen.di.17. mine manet, & ſcandalum in eo non eſt. Manifeſtum
ca.ne antẽ. eſt quòd iuſticiæ perfectionem in fratris dilectione po
ſuerit: nam in quo ſcandalum non eſt, vnque perfe-
1.Ioan.4. ctus eſt. Et tamen videtur dilectionem dei tacuiſſe,
quod nunquam faceret, niſi quia in ipſa fraterna dile-
ctione vult intelligi deum. Apertiſſime enim in ea-
dem epiſtola paulopoſt ita dicit, Dilectiſſimi diliga-
mus inuicem, quia dilectio ex deo eſt, Et omnis qui di-

ligit, ex deo natus eſt, & cognoſcit deum. Qui non dili- D
git, non cognouit deum, quia deus dilectio eſt. Iſta con
textio ſatis aperteq; declarat, eandem ipſam fraternam
dilectionem, nam fraterna dilectio eſt, qua diligimus
inuicem, non ſolum ex deo, ſed etiam deum eſſe, quam
videmus tanta authoritate prædicari. Cum ergo de di-
lectione diligimus fratrem, de deo diligimus fratrem.
Nec fieri poteſt vt eandem dilectionem non præci-
pue diligamus, qua fratrem diligimus. Vnde colligitur,
duo illa præcepta non poſſe eſſe ſine inuicem: quoniam
quippe deus dilectio eſt, deum certe diligit qui diligit
dilectionem. Dilectionem autem neceſſe eſt vt dili- *1.Ioan.4.*
gat, qui diligit fratrem. Et ideo paulopoſt ait: Non po- *Ibidem.*
teſt deum diligere, quem non videt, qui fratrem quem *3.ſentẽ.diſt.*
videt non diligit: quia hæc illi cauſa eſt non videndi *27.cap.hic*
deum, quòd non diligit fratrem. Qui enim non dili- *quæritur.*
git fratrem, non eſt in dilectione: & qui non eſt in di- *1.ſentẽ.diſt.*
lectione, non eſt in deo, quia deus dilectio eſt. Porrò *17.c.ne antẽ.*
qui non eſt in deo, non eſt in lumine, quia deus lumen *1.Ioan.4.*
eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ. Qui ergo non eſt
in lumine, quid mirum ſi non videt lumen, id eſt non E
videt deum quia in tenebris eſt? Fratrem autem videt
humano viſu, quo videri deus non poteſt. Sed ſi eum *3.ſent. diſt.*
quem videt humano viſu, ſpiritali charitate diligeret, *27. cap.hic*
videret deum, qui eſt ipſa charitas, viſu interiore, quo *quæritur.*
videri poteſt. Itaque qui fratrem quem videt non dili- *1.Ioan.4.*
git, deum quem propterea non videt, quia deus dile-
ctio eſt, qua caret qui fratrem non diligit, quo modo
poteſt diligere? Nec illa iam quæſtio moueat, quantum *3.ſent. diſt.*
fratri charitatis debeamus impendere, quantum deo: *29.ca.quo-*
incomparabiliter plus quàm nobis deo, fratri autem *rum etiam.*
quantum nobiſipſis. Nos autem ipſos tanto magis di-
ligimus, quanto magis diligimus deum. Ex vna igitur *3.ſent.diſt.*
eadémque charitate deum proximúmque diligimus: *27.cap. hic*
ſed deum propter deum, nos autem & proximum pro- *quæritur.*
pter deum. Quid enim eſt quæſo quòd exardeſci- *Homines bo*
mus, cum audiuimus & legimus: Ecce nunc tempus ac- *minũ exem*
ceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nullam in quoquam *plis magis*
dantes offenſionem, vt non reprehẽdatur miniſterium *accẽdimur.*
noſtrum, ſed in omnibus commendantes noſmetip- *Cap.IX.*
ſos vt dei miniſtros, in multa patientia, in tribulatio- *1.Cor.6.*
nibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in car-
ceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ie- F
iuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in bo-
nitate, in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo
veritatis, in virtute dei: per arma iuſticiæ, à dextris &
ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam
& bonam famam: vt ſeductores & veraces, vt qui i-
gnoramur & cognoſcimur: quaſi morientes, & ecce
viuimus: vt coërciti & non mortificati: vt triſtes, ſem-
per autem gaudentes: ſicut egeni, multos autem di-
tantes: tanquam nihil habentes, & omnia poſſiden-
tes. Quid eſt enim quòd accendimur in dilectionem
Pauli Apoſtoli, cum iſta legimus, niſi quòd credimus
eum ita vixiſſe? Viuendum tamen ſic eſſe dei mini-
ſtris, non de aliquibus auditum credimus, ſed intus a-
pud nos, vel potius ſupra nos in ipſa veritate conſpici-
mus. Illum ergo quem ſic vixiſſe credimus, ex hoc quod
videmus diligimus. Et niſi hanc formam, quam ſem-
per ſtabilem atque incommutabilem cernimus, præ-
cipue diligeremus, non ideo diligeremus illum, quia
eius vitam, cum in carne viueret, huic formæ coapta-
tam & congruentem fuiſſe, fide retinemus. Sed neſcio
quo modo amplius & in ipſius formæ charitatem ex-
citamur, per fidem qua credimus vixiſſe ſic aliquem:

G & ſpem,qua nos quoq; ita poſſe viuere,qui homines ſu-
mus, ex eo quòd aliqui homines ita vixerunt , minime
deſperamus, vt hoc & deſideremus ardentius,& fiden-
tius precemur . Ita & ipſorum vitam facit à nobis dili-
gi formæ illius dilectio , ſecundum quam vixiſſe cre-
duntur,& illorum vita credita,in eandem formam fla-
grantiorem excitat charitatem : vt quanto flagrantius
diligimus deum , tanto certius ſereniúſque videamus:
quia in deo conſpicimus incommutabilem formam iu
ſticiæ , ſecundum quam hominem viuere oportere iu-
dicamus . Valet ergo fides ad cognitionem & ad dile-
ctionem dei, non tanquam omnino incogniti,aut om
nino non dilecti , ſed quo cognoſcatur manifeſtius,
Gradus ad & quo firmius diligatur. Quid eſt autem dile-
amorē ſpir- ctio vel charitas,quam tantopere ſcriptura diuina lau-
nū.Cap.X. dat & prædicat, niſi amor boni ? Amor autem alicuius
amantis eſt , & amore aliquid amatur . Ecce tria ſunt,
amans, & quod amatur,& amor. Quid eſt ergo amor,
niſi quædam vita duo aliqua copulans,vel copulare ap-
petens , amantem ſcilicet , & quod amatur ? Et hoc e-
tiam in extremis carnalibúſque amoribus ita eſt, ſed vt
H aliquid purius & liquidius hauriamus, calcata carne a-
ſcendamus ad animum . Quid amat animus in amico,
niſi animum? Et illic igitur tria ſunt,amans,& quod a-
matur, & amor . Reſtat etiam hinc aſcendere, & ſupe-
rius iſta quærere, quantum homini datur. Sed hic pau-
lulum requieſcat intentio , non vt ſe iam exiſtimet in-
ueniſſe quod quærit , ſed ſicut ſolet inueniri locus, vbi
iam quærendum eſt aliquid , nondum illud inuentum
eſt, ſed iam inuentum eſt vbi quæratur : ita hoc dixiſſe
ſuffecerit , vt tanquam ab articulo alicuius exordij cæ-
tera contexamus.

Libri octaui finis.

DIVI AVRELII AVGV-ſtini de Trinitate Liber Nonus.

De trinitate quo modo inquirēdū. Capue I.

1 TRINITATEM certe quærimus
non quamlibet , ſed illam trinita-
tem, quæ deus eſt, veruſq; ac ſum-
mus , ac ſolus deus . Expecta ergo
quiſquis hæc audis . Adhuc enim
quærimus , & talia quærentem ne-
mo iuſte reprehendit , ſi tamen in
fide firmiſſimus quærat, quod aut noſſe aut eloqui dif-
ficillimum eſt . Affirmantem vero cito iuſtéque repre-
Pſal.63. hendit, quiſquis melius vel videt vel docet . Quærite,
inquit, deum,& viuet anima veſtra. Et ne quiſquam ſe
Pſal.104. tanquā apprehendiſſe temere gaudeat: Quærite,inquit,
1.Cor.8. faciem eius ſemper. Et Apoſtolus: Si quis ſe,inquit, pu-
tat aliquid ſcire, nondum ſcit quemadmodum ſcire o-
porteat . Quiſquis autem diligit deum, hic cognitus eſt
ab illo. Nec ſic quidem dixit: Cognouit illum: quæ pe-
riculoſa præſumptio eſt,ſed cognitus eſt ab illo. Sed &
Galat.4. alibi cum dixiſſet , Nunc autem cognoſcentes deum:
ſtatim corrigens , immo cogniti , inquit, à deo , maxi-
Philip.3. mèque illo loco: Fratres, inquit,ego meipſum non ar-
bitror apprehendiſſe : vnum autem , quæ retro obli-
tus , in ea quæ ante ſunt extentus , ſecundum intentio-
nem ſequor ad palmam ſupernæ vocationis dei in
Chriſto Ieſu . Quotquot ergo perfecti , hoc ſapiamus.
Perfectionem in hac vita dicit,non aliud quàm ea quæ
retro ſunt obliuiſci , & in ea quæ ante ſunt extendi ſe-
cundum intentionem . Tutiſsima eſt enim quærentis K
intentio, donec apprehendatur illud quò tendimus,&
quò extendimur. Sed ea recta intentio eſt, quæ profici-
ſcitur à fide.Certa enim fides vtcunque inchoat cogni- *3.ſen.di.4.*
tionem : cognitio vero certa non perficietur , niſi poſt *ca.poſt hoc.*
hanc vitam, cum videbimus facie ad faciem . Hoc er- *in medio.*
go ſapiamus, vt nouerimus tutiorem eſſe affectum ve- *1.Cor.13.*
ra quærendi, quem incognita pro cognitis præſumen-
di . Sic ergo quæramus tanquam inuenturi: & ſic inue-
niamus, tanquam quæſituri. Cum enim conſummaue- *Eccli.18.*
rit homo, tunc incipit . De credendis nulla infidelita-
te dubitemus , de intelligendis nulla temeritate affir-
memus : in illis authoritas tenenda eſt , in his veritas
exquirenda. Quod ergo ad iſtam quæſtionem attinet, *1.ſent.di.3.*
credamus patrem & filium & ſpiritum ſanctum eſſe v- *ca. quapro-*
num deum , vniuerſæ creaturæ conditorem atque re- *pter.*
ctorem : nec patrem eſſe filium, nec ſpiritum ſanctum
vel patrem eſſe vel filium, ſed trinitatem relatarum ad
inuicem perſonarum, & vnitatem æqualis eſſentiæ.
Hoc autem quæramus intelligere , ab eoipſo quem in-
telligere volumus auxilium precantes, & quantum tri-
buit quod intelligimus explicare , tanta cura & ſolici- L
tudine pietatis , vt etiam ſi aliquid aliud pro alio dici-
mus, nihil tamen indignum dicamus. Vt ſi quid,verbi
gratia, de patre dicimus, quod patri proprie non con-
ueniat , aut filio conueniat , aut ſpiritui ſancto, aut ipſi
trinitati: & ſi quid de filio, quod filio proprie non con-
gruat,ſaltem congruat patri, aut ſpiritui ſancto,aut tri-
nitati : item ſi quid de ſpiritu ſancto , quod proprieta-
tem ſpiritus ſancti non deceat, non tamen alienum ſit
à patre aut à filio , aut ab vno de ipſa trinitate , veluti
nunc cupimus videre vtrum illa excellentiſſima chari-
tas proprie ſpiritus ſanctus ſit : quod ſi non eſt, aut pa-
ter eſt charitas, aut filius,aut ipſa trinitas, quoniam re-
ſiſtere non poſſumus certiſſimæ fidei , & validiſſimæ
authoritati ſcripturæ dicentis , Deus charitas eſt : non *1.Ioan.4.*
tamen debemus deuiare ſacrilego errore , vt aliquid
de trinitate dicamus , quod non creatori, ſed creaturæ
potius conueniat, aut inani cogitatione fingatur. Quæ
cum ita ſint , attendamus iſta tria, quæ inueniſſe nobis
videmur. Nondum de ſupernis loquimur,nondum de
deo patre & filio & ſpiritu ſancto , ſed de hac impari
imagine, attamen imagine, id eſt homine : familiarius M
enim eam & facilius fortaſſis intuetur mentis noſtræ
infirmitas. Ecce ego qui hoc quæro , cum aliquid
amo tria ſunt, ego, & quod amo, & ipſe amor. Non e- *De tribus*
nim amo amorem, niſi amantem amem: nam non eſt *in amore*
amor vbi nihil amatur. Tria ergo ſunt,amans,& quod *σοφιστῶν.*
amatur , & amor . Quod ſi non amem niſi meipſum, *Cap.II.*
nónne duo erunt,quod amo,& amor? Amans enim &
quod amatur, hoc idem eſt, quando ſe ipſe amat: ſicut
amare & amari,eodem modo idipſum eſt,cum ſe quiſ-
que amat . Eadem quippe res bis dicitur , cum dicitur,
amat ſe,& amatur à ſe. Tunc enim non eſt aliud atque
aliud amare & amari, ſicut non eſt alius atque alius, a-
mans & amatus . At vero amor, & quod amatur etiam
ſic duo ſunt. Non enim cum quiſque ſe amat amor eſt,
niſi cū amatur ipſe amor .Aliud eſt autē amare ſe, aliud
eſt amare amorem ſuum. Non enim amatur amor, ni-
ſi iam aliquid amans : quia vbi nihil amatur, nullus eſt
amor. Duo ergo ſunt,cum ſe quiſq; amat,amor & quod
amatur. Tunc enim amans & quod amatur vnum eſt.
Vnde videtur non eſſe conſequēs , vt vbicunque amor
fuerit , iam tria intelligantur . Auferamus enim ab hac
conſideratione cætera quæ multa ſunt , quibus homo
conſtat:

A conſtat:atq; vt hæc quæ nunc requirimus, quantum in his rebus poſſumus, liquido reperiamus, de ſola mente tractemus. Mens igitur cum amat ſeipſam, duo quædam oſtendit, mentem & amorem. Quid eſt autem amare ſe, niſi ſibi præſto eſſe velle ad fruendum ſe? Et cum tantum ſe vult eſſe, quantum eſt, par menti voluntas eſt, & amanti amor æqualis. Et ſi aliqua ſubſtantia eſt amor, non eſt vtique corpus, ſed ſpiritus: nec mens corpus, ſed ſpiritus eſt, Neque tamen amor & mens duo ſpiritus, ſed vnus ſpiritus: nec eſſentiæ duæ, ſed vna: & tamẽ duo quædam vnum ſunt, amans & amor: ſiue ſic dicas, quod amatur & amor. Et hæc quidem duo, relatiue ad inuicem dicuntur. Amans quippe ad amorem refertur, & amor ad amantem. Amans enim aliquo amore amat, & amor alicuius amantis eſt. Mens vero & ſpiritus non relatiue dicuntur, ſed eſſentiam demonſtrant. Non enim quia mens & ſpiritus alicuius hominis eſt, ideo mens & ſpiritus manet. Retracto enim eo quod homo eſt, quod adiuncto corpore dicitur, mens & ſpiritus manet. Retracto autem amante, nullus eſt amor: & retracto amore, nul-
B lus eſt amans. Ideoque quantum ad inuicem referuntur, duo ſunt. Quod autem ad ſe ipſa dicuntur & ſingula ſpiritus, & ſimul vtrunque vnus ſpiritus: & ſingula mens, & ſimul vtrunque vna mens. Vbi ergo trinitas, attendamus quantum poſſumus, & inuocemus lucem ſempiternam, vt illuminet tenebras noſtras, & videamus in nobis quantum ſinimur imaginem dei.

Simile ſimile nouit. Cap. III. 1. ſent. di. 3. cap. & hæc tria.

Mens enim amare ſeipſam non poteſt, niſi etiam ſe nouerit: nam quo modo amat quod neſcit? Aut ſi quiſquam dicit ex noticia generali vel ſpeciali mentem credere ſe eſſe talem, quales alias experta eſt, & ideo amare ſeipſam, inſipientiſſime loquitur. Vnde enim mens aliquam mentem nouit, ſi ſe non nouit? Neque enim vt oculus corporis videt alios oculos, & ſe non videt: ita mens nouit alias mentes, & ignorat ſemetipſam. Per oculos enim corporis corpora videmus, quia radios qui per eos emicant, & quicquid cernimus tangunt, refringere ac retorquere in ipſos non poſſumus, niſi cum ſpecula intuemur. Quod ſubtiliſsime obſcuriſſimèque diſſeritur, donec apertiſſime demonſtretur vel ita ſe rem habere, vel non ita, Sed quoquo modo ſe habeat vis, qua per oculos cernimus, ipſam certe vim ſiue ſint
C radij, ſiue aliud aliquid, oculis cernere non valemus, ſed mente quærimus, & ſi fieri poteſt, etiam hoc mente comprehẽdimus. Mens ergo ipſa ſicut corporearum rerum noticias per ſenſus corporis colligit, ſic incorporearum rerum per ſemetipſam. Ergo & ſemetipſam per ſeipſam nouit, quoniam eſt incorporea: nam ſi non ſe nouit, non ſe amat.

Tria eſſe in aĩa quæ ſũt vnũ, mentẽ, & noticiam ſui & amorẽ. Ca. IIII. 1. ſent. di. 3. cap. poteſt etiam.

Sicut autem duo quædam ſunt, mens & amor eius, cum ſe amat: ita quædam duo ſunt, mens & noticia eius, cum ſe nouit. Igitur ipſa mẽs & amor & noticia eius, tria quædam ſunt, & hæc tria vnum ſunt: & cum perfecta ſunt, æqualia ſunt. Si enim minus ſe amat quàm eſt, vt verbi gratia, tantum ſe amat hominis mẽs, quantum amandum eſt corpus hominis cum plus ſit ipſa quàm corpus, peccat, & non eſt perfectus amor eius. Item ſi amplius ſe amat quàm eſt, velut ſi tantum ſe amet, quantum amandus eſt deus, cum incomparabiliter minus ſit ipſa quàm deus, etiam ſic nimium peccat, & nõ perfectum habet amorem ſui. Maiore autem peruerſitate & iniquitate peccat, cum corpus tantum amat, quantum amandus eſt deus. Item noticia ſi minor eſt, quàm eſt illud quod noſcitur, & plene noſci poteſt, perfecta non eſt. Si autem maior eſt, iam ſuperior eſt natura quæ nouit, quàm illa quæ nota D eſt: ſicut maior eſt noticia corporis, quàm ipſum corpus quod ea noticia notum eſt. Illa enim vita quædam eſt in ratione cognoſcentis: corpus autem non eſt vita. Et vita quælibet quolibet corpore maior eſt, nõ mole, ſed vi. Mens vero cum ſeipſam cognoſcit, non ſe ſuperat noticia ſua, quia ipſa cognoſcit, & ipſa cognoſcitur. Cum ergo ſe totam cognoſcit, neque ſecum quicquam aliud, par illi eſt cognitio ſua: quia neque ex alia natura eſt eius cognitio, cum ſeipſam cognoſcit. Et cum ſe totã nihil amplius percipit, nec minor nec maior eſt, Recte igitur diximus, hęc tria cum perfecta ſunt, eſſe conſequenter æqualia. Simul etiam admonemur, *1. ſent. di. 3. c. ſed iam.* ſi vtcunque videre poſſumus hæc in anima exiſtere, & tanquã inuoluta euolui, vt ſentiantur, & dinumerentur ſubſtantialiter, vel, vt ita dicam, eſſentialiter, non tanquam in ſubiecto, vt color, aut figura in corpore, aut vlla alia qualitas aut quantitas. Quicquid enim tale eſt, non excedit ſubiectum in quo eſt. Non enim color iſte aut figura huius corporis poteſt eſſe & alterius corporis. Mens autem amore quo ſe amat poteſt amare & aliud præter ſe. Item non ſe ſolum cognoſcit mens, ſed E & alia multa. Quamobrem non amor & cognitio tanquam in ſubiecto inſunt menti, ſed ſubſtantialiter etiam iſta ſunt ſicut ipſa mens, *1. ſent. di. 3. c. ſed iam.* quia etſi relatiue dicuntur ad inuicem, in ſua tamen ſunt ſingula quæque ſubſtantia. Non ſicut color & coloratum relatiue, ita dicuntur ad inuicem, vt color in ſubiecto colorato ſit, nõ habens in ſeipſo propriam ſubſtantiam: quoniam coloratum corpus ſubſtantia eſt, ille autem in ſubſtantia: ſed ſicut duo amici etiam duo ſunt homines, quæ ſunt ſubſtantiæ, cum homines non relatiue dicantur, amici autem relatiue. Sed item quamuis ſubſtantia ſit amans vel ſciens, ſubſtantia ſit ſcientia, ſubſtantia ſit amor, ſed amans & amor, aut ſciens & ſcientia relatiue ad ſe dicantur ſicut amici. Mens vero aut ſpiritus non ſunt relatiua, ſicut nec homines relatiua ſunt, non tamen ſicut amici homines poſſunt ſeorſum eſſe ab inuicem, ſic amans & amor, aut ſciens & ſcientia. Quanquam & amici corpore videntur ſeparari poſſe, non animo, inquantum amici ſunt: veruntamen fieri poteſt, vt amicus amicum etiam odiſſe incipiat, & eoipſo amicus eſſe deſinat, neſciente illo, & adhuc amante. Amor autem quo ſe mens amat, ſi eſſe deſinat, ſimul & illa deſinit eſſe amans. F Item noticia qua ſe mens nouit, ſi eſſe deſinat, ſimul & illa noſſe ſe deſinet. Sicut caput capitati alicuius vtique caput eſt, & relatiue ad ſe dicuntur, quamuis etiam ſubſtantiæ ſint. Nam & caput corpus eſt, & capitatum: & ſi non ſit corpus, nec capitatum erit. Sed hæc præciſione ab inuicem ſeparari poſſunt, illa non poſſunt. Quòd ſi ſunt aliqua corpora, quæ ſecari omnino & diuidi nequeunt, tamen niſi partibus ſuis conſtarent, corpora non eſſent: pars ergo ad totum relatiue dicitur, quia omnis pars alicuius totius pars eſt, & totum omnibus partibus totum eſt. Sed quoniam & pars corpus eſt & totum, non tantum iſta relatiue dicuntur, ſed etiam ſubſtantialiter ſunt. Fortaſſis ergo mens totum eſt, & eius quaſi partes amor quo ſe amat, & ſcientia qua ſe ſciuit & nouit, quibus duabus partibus illud totum conſtat. An tres ſunt æquales partes, quibus totum vnum completur? Sed nulla pars totum, cuius pars eſt, complectitur. Mens vero cum ſe totam nouit, hoc eſt perfecte nouit, per totum eius eſt noticia eius. Et cum ſe perfecte amat, totam ſe amat, & per totum eſt amor eius. Num ergo ſicut ex vino &

G aqua & melle vna ſit potio, & ſingula per totum ſunt, & tamen tria ſunt: nulla enim pars eſt potionis, quæ non habeat hæc tria: non enim iuncta velut ſi aqua & oleum eſſent, ſed omnino commixta ſunt, & ſubſtantiæ ſunt omnes, & totus ille liquor vna quædam eſt ex tribus confecta ſubſtantia: tale aliquid arbitrandum eſt eſſe ſimul hæc tria, mentem, amorem noticiam? Sed non vnius ſubſtantiæ ſunt aqua, vinum, & mel, quanuis ex eorum commixtione fiat vna ſubſtantia potionis. Quo modo autem illa tria non ſint eiuſdem ſubſtantiæ, non video, cum mens ipſa ſe amet, atque ipſa ſe nouerit: atque ita ſint hæc tria, vt non alteri alicui rerum mens vel amata vel nota ſit. Vnius ergo eiuſdemque eſſentiæ neceſſe eſt hæc tria ſint: & ideo ſi tanquam commixtione confuſa eſſent, nullo modo eſſent tria, nec referri adinuicem poſſent. Quemadmodum ſi ex vno eodémque auro tres annulos ſimiles facias, quanuis connexos, ſibi referuntur ad inuicem quòd ſimiles ſunt: omnis enim ſimilis alicui ſimilis eſt: & trinitas annulorum eſt, & vnum aurum. At ſi miſcentur ſibi, & per totam ſinguli maſſam ſuam conſpergantur, H intercidet illa trinitas, & omnino non erit: ac non ſolum vnum aurum dicetur, ſicut in illis tribus annulis dicebatur, ſed iam nulla aurea tria.

Trium vnitas. Ca. V.

At in illis tribus, cum ſe nouit mens & amat ſe, manet trinitas, mens, amor, noticia, & nulla cõmixtione confunditur: quanuis & ſingula ſint in ſemetipſis, & inuicem tota in totis, ſiue ſingula in binis, ſiue bina in ſingulis. Itaque omnia in omnibus. Nam & mens eſt vtique in ſeipſa, quoniam ad ſeipſam mens dicitur: quanuis noſcens, vel nota, vel noſcibilis ad ſuam noticiam relatiue dicatur. Amans quoque & amata vel amabilis ad amorem referatur, quo ſe amat. Et noticia quanuis referatur ad mentem cognoſcentem vel cognitam, tamen & ad ſeipſam nota & noſcens dicitur. Non enim ſibi eſt incognita noticia, quia ſe mens ipſa cognoſcit. Et amor quanuis referatur ad mentem amantem, cuius amor eſt, tamen & ad ſeipſum eſt amor, vt ſit etiam in ſeipſo: quia & amor amatur, nec alio niſi amore amari poteſt, id eſt ſeipſo. Ita ſunt hæc ſingula in ſeipſis. In alternis autem ita ſunt, quia & mens amans in amore eſt, & amor in I amantis noticia, & noticia in mente noſcente. Singula in binis ita ſunt, quia mens quæ ſe nouit & amat, in amore & noticia ſua eſt: & amor amantis mentis, ſeſeq; ſcientis in mente noticiaq; eius eſt. Et noticia mentis ſe ſcientis & amantis in mente atque in amore eius eſt, quia quia ſcientem ſe amat, & amantem ſe nouit. Ac per hoc & bina in ſingulis, quia mens, quæ ſe nouit & amat, cum ſua noticia eſt in amore, & cum ſuo amore in noticia: amor quippe ipſe & noticia ſimul ſunt in mente quæ ſe amat & nouit. Tota vero in totis, quemadmodum ſint, iam ſupra oſtendimus, cũ ſe tota mens amat, & totam nouit, & totum amorem ſuum nouit, totámque amat noticiam ſuam, quando tria iſta ad ſe ipſa perfecta ſunt. Miro itaque modo tria iſta inſeparabilia ſunt à ſemetipſis, & tamẽ eorum ſingulum quodq; ſubſtantia eſt, & ſimul omnia vna ſubſtantia vel eſſentia, cum relatiue dicantur adinuicem.

1. ſent. di. 3. cap. ſunt.

1. ſent. di. 3. cap. & hæc tria.

Aliter per ſenſus, aliter incorporea cognoſci. Ca. VI.

Sed cum ſeipſam nouit humana mens, & amat ſeipſam, nõ aliquid incommutabile nouit & amat: aliterque vnuſquiſque homo loquẽdo enunciat mentem ſuam, quid in ſeipſo agatur attendens, aliter autem humanã mentem ſpeciali aut generali cognitione definit. Itaque cum mihi de ſua propria loquitur, vtrum intelligat hoc aut illud, aut non intelligat, & vtrum velit aut nolit hoc aut illud, credo. Cum vero de humana ſpecialiter aut generaliter verum dicit, agnoſco & approbo. K Vnde manifeſtum eſt aliud vnumquenque videre in ſe, quod ſibi alius dicenti credat, non tamen videat: aliud autem in ipſa veritate, quod alius quoque poſſit intueri, quorum alterum mutari per tempora, alterum incommutabili æternitate conſiſtere. Neque enim oculis corporeis multas mentes videndo, per ſimilitudinem colligimus generalem vel ſpecialem mentis humanæ noticiam, ſed intuemur inuiolabilem veritatem, ex qua perfecte, quantum poſſumus, definiamus: non qualis ſit vniuſcuiuſque hominis mens, ſed qualis eſſe ſempiternis rationibus debeat. Vnde etiam phantaſias rerum corporalium per corporis ſenſum hauſtas, & quodam modo infuſas memoriæ, ex quibus etiam ea quæ nõ viſa ſunt, ficto phantaſmate cogitantur, ſiue aliter quàm ſunt, ſiue fortuitu ſicuti ſunt, aliis omnino regulis ſupra mentem noſtram incommutabiliter manentibus, vel approbare apud noſmetipſos, vel improbare conuincimur, cum recte aliquid approbamus aut improbamus. Nam & cum recolo Carthaginis mœnia, quæ vidi, & cum fingo Alexandriæ mœnia, quæ non vidi, eaſ- L démque imaginarias formas quaſdam quibuſdam præferens, rationabiliter præfero, viget & claret deſuper iudicium veritatis, ac ſui iuris incorruptiſſimis regulis firmum eſt. Et ſi corporalium imaginum quaſi quodam nubilo ſubtexitur, non tamen inuoluitur atque confunditur. Sed intereſt vtrum ego ſub illa, vel in illa caligine, tanquã à cœlo perſpicuo ſecludar: an ſicut in altiſſimis montibus accidere ſolet, inter vtrunque aëre libero fruens, & ſereniſſimam lucem ſupra, & denſiſſimas nebulas ſubtus aſpiciã. Nam vnde in me fraterni amoris inflammatur ardor, cum audio virum aliquem pro fidei pulchritudine & firmitate acria tormenta toleraſſe? Et ſi mihi digito oſtendatur ipſe homo, ſtudeo mihi coniungere, notum facere, amicicia colligare. Itaque ſi facultas datur, accedo, alloquor, ſermonem confero, affectum meum in illum quibus verbis poſſum, exprimo, viciſſimque in in eo fieri quem in me habeat atque exprimi volo, ſpiritalémque complexum credẽdo molior, quia perueſtigare tam cito & cernere penitus eius interiora non poſſum. M Amo itaque fidelem & fortem virum amore caſto atque germano. Quod ſi mihi inter noſtras loquelas fateatur, aut incautius aliquo modo ſeſe indicet, quòd vel de deo credat incõgrua, atq; in illo quoque carnale aliquid deſideret, & pro tali errore illa pertulerit, vel ſperatæ pecuniæ cupiditate, vel inani auiditate laudis humanæ, ſtatim amor ille, quo in eum ferebar offenſus, & quaſi repercuſſus, atque ab indigno homine ablatus, non in ea forma permanet, ex qua eum talem credens amaueram. Niſi forte ad hoc amo iam, vt talis ſit, cum talem non eſſe comperero. At in illo homine nihil mutatum eſt, mutari tamen poteſt, vt fiat quod eum iam eſſe credideram. In mente autem mea mutata eſt vtique ipſa exiſtimatio, quæ de illo aliter ſe habebat & aliter habet: idemq; amor ab intentione perfruendi ad intentionem conſulendi, incommutabili deſuper iuſticia iubente deflexus eſt. Ipſa vero forma inconcuſſæ ac ſtabilis veritatis, & in qua fruerer homine, bonõ eum credens, & in qua eum conſulo vt bonus ſit, eadem luce incorruptibilis ſynceriſſimæq; rationis, & meæ mẽtis aſpectum, & illam phantaſiæ nubem, quam deſuper cerno, cum eundem hominẽ quem viderã cogito, imperturbabili æquitate perfundit. Item cum arcum pulchre ac æqualiter intortum quem vidi,

A vidi, verbi gratia, Carthagine, animo reuoluo, res quædam menti nunciata per oculos, memoriæq; transfuſa, imaginarium conſpectum facit. Sed aliud mente conſpicio, ſecundum quod mihi opus illud placet: vnde etiam ſi diſpliceret, corrigerem. Itaque de iſtis ſecundum illam iudicamus, & illam cernimus rationalis mentis intuitu. Iſta vero aut præſentia ſenſu corporis tangimus, aut imagines abſentium fixas in memoria recordamur, aut ex earum ſimilitudine talia fingimus, qualia noſipſi, ſi vellemus atque poſſemus, etiam opere moliremur. Aliter enim figurantes animo imagines corporum, aut per corpus corpora videntes: aliter autem rationes artémque ineffabiliter pulchram talium figurarum ſuper aciem mentis ſimplici intelligentia capientes.

Verbũ æternũ à verbo hoĩs quo modo differat. Cap.VII.

In illa igitur æterna veritate, ex qua temporalia facta ſunt omnia, formam ſecundum quam ſumus, & ſecundum quã vel in nobis, vel in corporibus vera & recta ratione aliquid operamur, viſu mentis aſpicimus: atque inde conceptam rerum veracem noticiam, tanquam verbum apud nos habemus, & dicendo intus gignimus, nec à nobis naſcendo diſce-B dit. Cum autem ad alios loquimur, verbo intus manenti miniſterium vocis adhibemus, aut alicuius ſigni corporalis, vt per quandam commemorationem ſenſibilem tale aliquid fiat etiam in animo audientis, quale de loquentis animo non recedit. Nihil itaque agimus per membra corporis in factis in dictiſque noſtris, quibus vel approbantur vel improbantur mores hominum, quod non verbo apud nos intus édito præuenimus. Nemo enim volens aliquid facit, quod non in corde ſuo prius dixerit. Quod verbum amore concipitur, ſiue creaturæ, ſiue creatoris, id eſt, aut naturæ mutabilis aut incommutabilis veritatis.

Amor & cupiditas. Cap.VIII.

Ergo aut cupiditate, aut charitate: non quo non ſit amanda creatura, ſed ſi ad creatorem refertur ille amor, non iam cupiditas ſed charitas erit. Tunc enim eſt cupiditas cum propter ſe amatur creatura, tunc non vtentem adiuuat, ſed corrumpit fruentem. Cum ergo aut par nobis, aut inferior creatura ſit, inferiore vtendum eſt ad deum, pari autem fruendum, ſed in deo. Sicut enim teipſo, non in teipſo frui debes, ſed in eo qui fecit te, ſic etiam illo quem diligis tanquam teipſum: & nobis er-C go & fratribus in domino fruamur, & inde nos nec ad noſmetipſos remittere, & quaſi relaxare deorſum verſus audeamus. Naſcitur autem verbum cum excogitatum placet, aut ad peccandum aut ad recte faciendum. Verbum ergo noſtrum & mẽtem de qua gignitur quaſi medius amor coniungit, ſeq; cum eis tertium complexu incorporeo ſine vlla confuſione conſtringit.

1.ſen.diſt.1. c.cum autẽ.

Ad Phile. d.

Quadã amaſſe, poſſediſſe eſt. Cap.IX.

Conceptum autem verbum & natum idipſum eſt, cum voluntas in ipſa noticia conquieſcit, quod fit in amore ſpiritalium. Qui enim, verbi gratia, perfecte nouit, perfectéque amat iuſticiam, iam iuſtus eſt, etiam ſi nulla exiſtat ſecundum eam forinſecus per membra corporis operandi neceſſitas. In amore autem carnalium temporaliúmque rerum, ſicut in ipſis animalium fœtibus, alius eſt conceptus verbi, alius partus. Illic enim quod cupiendo concipitur, adipiſcendo naſcitur. Quoniam non ſufficit auariciæ noſſe & amare aurum, niſi & habeat, neque noſſe & amare veſci, aut concumbere, niſi etiam id agat, neque noſſe & amare honores & imperia, niſi proueniant, Quæ tamen omnia, nec adepta ſufficiunt. Qui enim biberit ex hac, inquit, aqua, ſitiet iterum. Ideoque & in Pſalmo, Concepit, inquit, dolorem & peperit iniquitatem. Dolorem vel laborem dicit concipi, cum ea concipiuntur quæ noſſe D ac velle non ſufficit, & inardeſcit atque ægrotat animus indigentia, donec ad ea perueniat, & quaſi pariat ea. Vnde eleganter in Latina lingua parta dicuntur & reperta atque comperta, quæ verba quaſi à partu ducta reſonant. Quia concupiſcentia cum conceperit parit peccatum. Vnde dominus clamat, Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis. Et alio loco, Væ prægnantibus & mammantibus in illis diebus. Cum itaque ad partum verbi referret omnia vel recte facta vel peccata, Ex ore, inquit, tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis: os volens intelligi, non hoc viſibile, ſed interius inuiſibile cogitationis & cordis.

Ioan.4.

Pſal.7.

Iacobi.1.

Matth.11.

Matth.24

Matth.12.

Et vicia quadã bene nouim⁹. Cap.X.

Recte ergo quæritur, vtrũ omnis noticia verbum, an tantum amata noticia. Nouimus enim & ea quæ odimus, Sed nec concepta, nec parta dicenda ſunt animo, quæ nobis diſplicent. Non enim omnia quæ quoquo modo tangunt concipiuntur: vt tantum nota ſint, non tamen verba dicantur, ſicut iſta de quibus nunc agimus. Aliter enim dicuntur verba quæ ſpacia temporum ſyllabis tenent, ſiue pronuncientur, ſiue cogitentur, aliter omne quod notum eſt verbum dicitur, a- E nimo impreſſum quandiu de memoria proferri & definiri poteſt, quamuis res ipſa diſpliceat: aliter cum placet quod mente concipitur. Secundum quod genus verbi accipiendum eſt quod ait Apoſtolus, Nemo dicit dominus Ieſus, niſi in ſpiritu ſancto: cum ſecundum aliam verbi notionem dicant hoc & illi de quibus ipſe dominus ait: Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Verumtamen cum & illa quæ odimus recte diſplicent, recteq; improbantur, approbatur eorum improbatio, & placet & verbum eſt. Neque viciorum noticia nobis diſplicet, ſed ipſa vicia. Nam placet mihi quod noui & definio quid ſit intemperantia, & hoc eſt verbum eius: ſicuti ſunt in arte nota vicia, & recte approbatur eorum noticia, cum diſcernit cognitor ſpeciem priuationémque virtutis, ſicut aiere & negare, eſſe & non eſſe: attamen virtute priuari atque in vicium deficere damnabile eſt. Et definire intemperantiam, verbúmque eius dicere pertinet ad artem morum. Eſſe autem intemperantem ad id pertinet quod illa arte culpatur, Sicut noſſe ac definire quid ſit ſolœciſmus, pertinet ad artem loquẽdi, facere autem F vicium eſt, quod eadem arte reprehenditur. Verbum eſt igitur quod nũc diſcernere ac inſinuare volumus, cum amore noticia. Cum itaque ſe mens nouit & amat, iungitur ei amore verbum eius. Et quoniam amat noticiam, & nouit amorem, & verbum in amore eſt, & amor in verbo, & vtrunq; in amante atque dicente. Sed omnis ſecundum ſpeciẽ noticia, ſimilis eſt ei rei quã nouit. Eſt enim alia noticia ſecũdum priuationẽ, quam cũ improbamus, loquimur. Et hæc priuationis improbatio ſpeciem laudat, ideoq; approbatur.

1.Corin.12.

Matth.7.

Imago rei cognitæ in aïo. Ca.XI.

Habet ergo animus nonnullam ſpeciei notæ ſimilitudinem, ſiue cùm ea placet, ſiue cum eius priuatio diſplicet. Quocirca inquantum deum nouimus, ſimiles ſumus: ſed non ad æqualitatem ſimiles, quia non tantum eum nouimus, quantum ipſe ſe. Et quemadmodum cum per ſenſum corporis diſcimus corpora, fit eorum aliqua ſimilitudo in animo noſtro, quæ phantaſia memoriæ eſt: non enim omnino ipſa corpora in anima ſunt, cum ea cogitamus ſed eorum ſimilitudines. Itaque cum eas pro illis approbamus, erramus. Error nanq; eſt pro alio alterius approbatio. Melior eſt tamen imaginatio corporis in animo, quàm illa ſpecies corporis, inquantum hæc in

G meliore natura eſt, id eſt in ſubſtantia vitali, ſicuti animus eſt: ita cum deum nouimus, quanuis meliores efficiamur quàm eramus antequam noſſemus, maximeq; cum eadem noticia etiam placita dignèque amata verbum eſt, fitque aliqua dei ſimilitudo illa noticia: tamen inferior eſt, quia in inferiore natura eſt. Creatura quippe animus, creator autem deus. Ex quo colligitur, quia cum ſe mens ipſa nouit atque approbat, ſic eſt eadem noticia verbum eius, vt ei ſit par omnino & æquale, atque idenndem: quia neque inferioris eſſentiæ noticia eſt, ſicut corporis: neque ſuperioris, ſicut dei. Et cum habeat noticia ſimilitudinẽ ad eam rem quam nouit, hoc eſt cuius noticia eſt, hæc habet perfectam & æqualem, qua mens ipſa quæ nouit eſt nota. Ideoq; & imago & verbum eſt, quia de illa exprimitur, cum cognoſcendo eidẽ coæquatur, & eſt gignenti æquale quod genitũ eſt.

Cur ſicut noticia mentis eſt proles, nõ etiam amor partus eius dẽ ſit. Cap. XII.

Quid ergo? amor non erit imago? non verbum? non genitus? Cur enim mens noticiam ſuam gignit, cum ſe nouit: & amorem ſuum non gignit, cum ſe amat? Nam ſi propterea eſt notionis ſuæ cauſa, quia noſcibilis eſt: amoris etiam ſui cauſa eſt, quia eſt amabilis. Cur vtrunque itaque non genuerit, difficile eſt dicere. H Hæc enim quæſtio etiam de ipſa ſumma trinitate, omnipotentiſſimo creatore deo, ad cuius imaginem homo factus eſt, ſolet mouere homines, quos veritas dei per humanam locutionem inuitat ad fidem. Cur non ſpiritus quoque ſanctus à patre deo genitus vel creditur vel intelligitur, vt filius etiam ipſe dicatur? Quod nunc in mente humana vtcunque inueſtigare conamur, vt ex inferiore imagine, in qua nobis familiarius natura ipſa noſtra, quaſi interrogata reſpondet, exercitatiorem mentis aciem ab illuminata creatura ad lumen incommutabile dirigamus: ſi tamen veritas ipſa perſuaſerit, ſicut dei verbum filium eſſe nullus Chriſtianus dubitat, ita charitatem eſſe ſpiritum ſanctum. Ergo ad imaginem illam, quæ creatura eſt, hoc eſt ad rationalem mentem diligentius de hac re interrogandam conſiderandàmque redeamus, vbi temporaliter exiſtens nonnullarum rerum noticia, quæ antea non erat, & aliquarum rerum amor, quæ antea non amabantur, diſtinctius nobis aperit quid dicamus: quia & ipſi locutioni temporaliter dirigendæ, facilior eſt ad I explicandum res, quæ in ordine temporum comprehenditur. Primo itaque manifeſtum ſit, poſſe fieri, vt ſit aliquid ſcibile, id eſt quod ſciri poſſit, & tamen neſciatur: illud autem fieri non poſſe, vt ſciatur quod ſcibile non fuerit. Vnde liquido tenendum eſt, quòd omnis res quancunque cognoſcimus, cõgenerat in nobis noticiam ſui. Ab vtroque enim noticia paritur, à cognoſcente & cognito. Itaq; mens cum ſeipſam cognoſcit, ſola parens eſt noticiæ ſuę: & cognitũ enim & cognitor ipſa eſt. Erat autem ſibi ipſa noſcibilis, & antequam ſe noſſet: ſed noticia ſui non erat in ea, cum ſeipſam nõ nouerat. Quòd ergo cognoſcit ſe, parẽ ſibi noticiam ſui gignit: quia nõ minus ſe nouit quàm eſt, nec alterius eſſentiæ eſt noticia eius, nõ ſolum quia ipſa nouit, ſed etiam quia ſeipſam, ſicut ſupra diximus. Quid ergo de amore dicendum eſt, cur nõ etiam cum ſe amat, ipſum quoq; amorem ſui genuiſſe videatur? Erat enim amabilis ſibi, & antequam ſe amaret, quia poterat ſe amare: ſicut erat ſibi noſcibilis, & antequã ſe noſſet, quia poterat ſe noſſe. Nam ſi non ſibi eſſet noſcibilis, nunquam ſe noſſe potuiſſet. Ita ſi nõ ſibi eſſet amabilis, nunquam ſe amare potuiſſet. Cur itaque amando ſe non genuiſſe dicatur amorem ſuum, ſicut cognoſcendo ſe genuit noticiam ſuam? In eo quidem manifeſte oſtendi- K tur hoc amoris eſſe principium, vnde procedit: ab ipſa quidem mẽte procedit, quæ ſibi eſt amabilis antequam ſe amet: atq; ita principium eſt amoris ſui, quo ſe amat. Sed ideo non recte dicitur genitus ab ea, ſicut noticia ſui qua ſe nouit, quia noticia iam inuentũ eſt quod partum vel repertũ dicitur, quod ſæpe præcedit inquiſitio eo fine quietura. Nã inquiſitio eſt appetitus inueniendi, quod idem valet ſi dicas, reperiendi. Quæ autem reperiuntur, quaſi pariuntur, vnde proli ſimilia ſunt, vbi niſi in ipſa noticia? Ibi enim quaſi expreſſa formantur, Nam etſi iam erant res quas quærendo inuenimus, noticia tamen ipſa non erat, quam ſicut prolem naſcentem deputamus. Porrò appetitus ille qui eſt in quærendo, procedit à quærente, & pendet quodam modo, neque requieſcit fine quo intenditur, niſi id quod quæritur inuentum, quęrenti copuletur. Qui appetitus, id eſt, inquiſitio, quanuis amor eſſe non videatur, quo id quod notum eſt, amatur: hoc enim adhuc vt cognoſcatur agitur: tamen ex eodem genere quiddam eſt. Nam voluntas iam dici poteſt, quia omnis qui quęrit inuenire vult, & ſi id quæritur quod ad noticiam pertineat, omnis qui quærit noſſe vult. Quod ſi ardenter atque inſtãter vult, L ſtudere dicitur, quod maxime in aſſequendis atque adipiſcendis quibuſque doctrinis dici ſolet. Partum ergo mentis antecedit appetitus quidam, quo id quod noſſe volumus quærendo & inueniendo, naſcitur proles ipſa noticia: ac per hoc appetitus ille concipitur paritúrque noticia, partus & proles recte dici non poteſt. Idemq; appetitus quo inhiatur rei cognoſcẽdæ, fit amor cognitæ: dum tenet atq; amplectitur placitam prolem, id eſt noticiam, gignentiq; coniungit. Et eſt quædam imago trinitatis: ipſa mens & noticia eius, quod eſt proles eius, ac de ſeipſa verbũ eius, & amor tertius, & hæc tria vnũ atque vna ſubſtantia. Nec minor proles, dum tantam ſe nouit mens quanta eſt: nec minor amor dum tantum ſe diligit quantum nouit & quanta eſt.

1. ſent. di. 3. c. et eſt ipſa. 1. ſent. di. 3. cap. nec minor.

DIVI AVRELII AVGVſtini Epiſcopi de Trinitate Liber Decimus.

Nihil amari niſi aliquo modo cognitum. Caput I.

NVNC ad ea ipſa conſequenter M enodatius explicanda limatior accedat intentio. Ac primum quia rem prorſus ignotã amare omnino nullus poteſt, diligenter intuendum eſt cuiuſmodi ſit amor ſtudentium, id eſt, nõ iam ſcientium, ſed adhuc ſcire cupientium quanq; doctrinã. Et in his quippe rebus in quibus non vſitate dicitur ſtudium, ſolent exiſtere amores ex auditu, dum cuiuſque pulchritudinis fama ad videndum ac fruendum animus accenditur, quia generaliter nouit corporũ pulchritudines, ex eo quòd plurimas vidit, & ineſt intrinſecus vnde approbetur, cui forinſecus inhiatur. Quod cũ fit, non rei penitus incognitæ amor excitatur, cuius genus ita notum eſt. Cum autem virum bonum amamus, cuius faciem non vidimus, ex noticia virtutũ amamus, quas nouimus in ipſa veritate. Ad doctrinas autem cognoſcendas, pleruq; nos laudantium atque prædicantium accendit authoritas: & tamen niſi breuiter impreſſam cuiuſque doctrinæ haberemus in animo notionem, nullo ad eam diſcendam ſtudio flagraremus. Quis enim ſciendæ, verbi gratia, Rhetoricæ

vllam

Gene. 1.

1. ſent. di. 3. cap. & eſt ipſa mens.

A vllam curam & operam impenderet, niſi ante ſciret eam dicendi eſſe ſcientiam? Aliquando etiam ipſarum doctrinarum fines auditos expertóſve miramur, & ex hoc inardeſcimus facultatem comparare diſcendo, qua ad eos peruenire poſſimus. Tanquam ſi literas neſcienti dicatur quandam eſſe doctrinam, qua quiſque valeat quãuis longe abſenti verba mittere manu facta in ſilentio, quæ rurſus ille cui mittuntur, non auribus ſed oculis colligat, idq; fieri videat, nónne dum concupiſcit noſſe quo id poſſit, omni ſtudio circa illum finem mouetur, quem iam notum tenet? Sic accenduntur ſtudia diſcentium, nam quod quiſque prorſus ignorat, amare nullo pacto poteſt. Ita etiam ſignum ſi quis audiat incognitum, veluti verbi alicuius ſonum, quo quid ſignificetur ignorat, cupit ſcire quid nam ſit, id eſt ſonus ille, cui rei commemorandæ inſtitutus ſit: veluti ſi audiat cum dicitur temetum, & ignorans quid ſit, requirat. Iam itaque oportet vt nouerit ſignum eſſe, id eſt non eſſe inanem illam vocem, ſed aliquid ea ſignificari: alioquin iam notum eſt hoc triſyllabum, & articulatam
B ſpeciem ſuã impreſſit animo per ſenſum aurium. Quid amplius in eo requiratur, quo magis innoteſcat, cuius omnes literæ, omniáque ſoni ſpacia nota ſunt: niſi quia ſimul innotuit ſignum eſſe, mouitque ſciendi cupiditatem, cuius rei ſignum ſit. Quo igitur amplius notum eſt, ſed non plene notum eſt, eo cupit animus de illo noſſe quod reliquum eſt. Si enim tantummodo eſſe iſtam vocem noſſet, eámq; alicuius rei ſignum eſſe non noſſet, nihil iam quæreret de ſenſibili re, quantum poterat ſentiendo percepta. Quia vero non ſolum eſſe vocem, ſed & ſignum eſſe iam nouit, perfecte id noſſe vult. Neque vllum perfecte ſignum noſcitur, niſi cuius rei ſignum ſit, cognoſcatur. Hoc ergo qui ardenti cura quærit vt nouerit, ſtudióque accenſus inſiſtit, non poteſt dici eſſe ſine amore. Quid igitur amat? Certe enim amari aliquid niſi notum non poteſt. Neque enim ille iſtas tres ſyllabas amat, quas iam notas habet. Quod ſi hoc in eis amat, quia ſcit eas ſignificare aliquid, non inde nunc agitur, non enim hoc noſſe quærit. Sed in eo quod ſcire ſtudet, quid amet inquirimus, quod profecto nondum nouit: & propterea miramur cur amet, quoniam firmiſ-
C ſime nouimus amari niſi nota non poſſe. Quid ergo amat, niſi quia nouit atque intuetur in rationibus rerum quæ ſit pulchritudo doctrinæ, qua continentur noticiæ ſignorum omnium: & quæ ſit vtilitas in ea peritia, qua inter ſe humana ſocietas ſenſa communicat, ne ſibi hominum cœtus deteriores ſint quauis ſolitudine, ſi cogitationes ſuas colloquendo non miſceant? Hanc ergo ſpeciem decoram, & vtilem cernit anima, & nouit & amat: eámque in ſe perfici ſtudet quantum poteſt, quiſquis vocum ſignificantium quæcunque ignorat, inquirit. Aliud eſt enim quod eam in veritatis luce conſpicit, aliud quod in ſua facultate concupiſcit. Conſpicit nanque in luce veritatis quàm magnum, & quàm bonum ſit omnes omnium gentium linguas intelligere ac loqui, nullámque vt alienigenam audire, & à nullo ita audiri. Cuius noticiæ decus cogitatione iam cernitur, amatúrque res nota: quæ ita conſpicitur, atque inflammat ſtudia diſcentium, vt circa eam moueantur, eique inhient in omni opera, quam impendunt conſequendæ tali facultati, vt etiam vſu amplectantur quod ratione prænoſcunt: atque ita quiſque, cui facultati ſpe propinquat, ei feruentius amore inardeſcit. Eis doctrinis quippe ſtudetur vehemẽtius, quæ capi poſſe non deſperantur. Nam cuius rei adipiſcendæ ſpem quiſq; non

gerit, aut tepide amat, aut omnino non amat, quanuis D
quàm pulchra ſit videat. Quocirca quia omnium linguarum ſcientia ferè ab omnibus deſperatur, ſuæ gentis quiſque maxime ſtudet, vt nouerit. Quod ſi & illi ad perfectum percipiendæ ſe non ſufficere ſentit, nemo tamen tam deſidioſus eſt huius noticiæ, qui non cũ audierit incognitum verbum, velit noſſe quid illud ſit, & ſi poteſt, quærat ac diſcat. Quod dum quærit, vtique in ſtudio diſcendi eſt, & videtur amare rem incognitam, quod nõ ita eſt. Species nanq; illa tangit animum, quam nouit & cogitat, in qua elucet decus conſociandorum animorum in vocibus notis audiẽdis, atq; reddendis, eaq; accendit ſtudio quærentem quidem quod ignorat, ſed notam formam, quò id pertineat, intuentem & amantem. Itaque ſi quærenti, verbi gratia, quid ſit temetũ, hoc enim exempli cauſa poſueram, dicatur, *Supra eodẽ*
quid ad te pertinet, reſpondebit, ne forte audiã loquentem, & non intelligam: aut vſpiam forte id legam, & quid ſcriptor ſenſerit neſciam: quis tandem huic dicat, noli intelligere quod audis, noli noſſe quod legis? Omnibus enim ferè animis rationalibus in promptu eſt ad E
videndum huius peritiæ pulchritudo, qua hominum inter ſe cogitata, ſignificantium vocum enunciatione noſcuntur: propter hoc notum decus, & ob hoc amatum quia notum, ſtudioſe quæritur verbum illud ignotum. Itaque cum audierit atque cognouerit temetum à veteribus vinum appellatum, ſed iam ex vſu loquendi quem nũc habemus hoc vocabulum emortuum, propter nonnullos fortaſſe veterum libros ſibi neceſſarium deputabit, Si autem & illos ſuperuacaneos habet, forte iam nec dignum quod memoriæ cõmendet exiſtimat, quia videt ad illam ſpeciem doctrinæ quam notã mente intuetur atque amat, minime pertinere. Quamobrem omnis amor ſtudentis animi, hoc eſt volentis ſcire quod neſcit, non eſt amor eius rei quam neſcit, ſed eius quam ſcit, propter quam vult ſcire quod neſcit, aut ſi tam curioſus eſt, vt nõ propter cauſam aliam notam, ſed ſolo amore rapiatur incognita ſciendi, diſcernendus quidẽ eſt à ſtudioſi nomine iſte curioſus, ſed nec ipſe amat incognita, imò congruentius dicitur, odit incognita, quæ nulla eſſe vult, dum vult omnia eſſe cognita. Sed ne quiſquam nobis difficiliorem referat quæſtio- F
nem, aſſerens tam nõ poſſe quenquam odiſſe quod neſcit, quàm non poteſt amare quod neſcit, nõ reſiſtimus verbis ſed intelligendum eſt, non hoc idem dici cum dicitur, amat ſcire incognita, ac ſi diceretur, amat incognita. Illud enim fieri poteſt vt amet quiſq; ſcire incognita: vt autem amet incognita non poteſt. Non enim fruſtra ibi eſt poſitũ ſcire: Quoniam qui ſcire amat incognita, nõ ipſa incognita, ſed ipſum ſcire amat. Quod niſi haberet cognitum, neque ſcire ſe quicquam poſſet fidenter dicere neque neſcire. Non ſolum enim qui dicit ſcio, & verum dicit, neceſſe eſt vt quid ſit ſcire ſciat: ſed etiam qui dicit neſcio, idque fidenter & verum dicit, & ſcit verum ſe dicere, ſcit vtique quid ſit ſcire: quia & diſcernit ab ſciente neſcientem, cum veraciter ſe intuens dicit neſcio: & cum ipſe ſcit ſe verum dicere, vnde ſciret, ſi quid ſit ſcire, neſciret? Qui- *Nemo prorſus amat incognita.*
libet igitur ſtudioſus, quilibet curioſus non amat incognita, etiam, cum ardentiſſimo appetitu inſtat ſcire quod neſcit. *Cap. II.* Aut enim iam genere notũ habet quod amat, idq; noſſe expetit, etiam in aliqua re ſingula, vel in ſingulis rebus quæ illi nondum notæ forte laudantur, fingitq; animo imaginariam formam qua excitetur in amorem. Vnde autem fingit, niſi ex iis quæ iam no-

G uerat?Cui tamen formæ animo figuratæ atq; in cogita-
tione notiſſimæ, ſi eam quæ laudabatur diſſimilem in-
uenerit, fortaſſe non amabit. Quod ſi amauerit, ex illo
amare incipiet ex quo didicit. Pauloante quippe alia e-
rat quæ amabatur, quam ſibi animus formans exhibere
cōſueuerat. Si autem illi formæ ſimilem inuenerit quā
fama prædicauerat, cui vere poſſit dicere, iam te ama-
bam, nec tunc vtique amabat incognitam, quam in il-
la ſimilitudine nouerat. Aut in ſpecie ſempiternæ ra-
tionis videmus aliquid & ibi amamus, quod cum ex-
preſſum in aliqua rei temporalis effigie, illis qui exper-
ti ſunt laudantibus, & amamus & credimus, nō aliquid
amamus incognitū, vnde iam ſupra ſatis diſſeruimus:
aut aliquid notum amamus, propter quod ignotum a-
liquid quærimus: cuius ignoti amor nequaquam nos te-
net, ſed illius cogniti, quò pertinere nouimus, vt illud
etiam quod adhuc ignotum quærimus, nouerimus: ſi-
cut de incognito verbo pauloante locutus ſum. Aut ip-
ſum ſcire quiſque amat, quod nulli ſcire aliquid cupien
ti eſſe incognitum poteſt. His cauſis videntur amare
incognita, qui ſcire aliquid volunt quod neſciunt, &
H propter ardentiorem quærendi appetitum ſine amore
eſſe dici non poſſunt. Sed quàm ſe res aliter habeat, nec
omnino quicquam ametur incognitum, arbitror me
perſuaſiſſe verum diligenter intuentibus. Sed quia ex-
empla quæ dedimus eorum ſunt qui aliquid quod ip-
ſi non ſunt noſſe cupiunt, videndum eſt, ne forte ali-
quod nouum genus appareat cum ſe ipſa mens noſſe
deſiderat. Quid ergo amat mens, cum arden-
ter ſeipſam quærit vt nouerit, dum incognita ſibi eſt?
Ecce enim mens ſemetipſam quærit, vt nouerit, & in-
flammatur hoc ſtudio. Amat igitur, Sed quid amat? Se-
ipſam? Quo modo, cum ſe nondum nouerit, nec quiſ-
quam poſſit amare quod neſcit? An ei fama prædicauit
ſpeciem ſuam, ſicut de abſentibus ſolemus audire? For-
te ergo ſe nō amat, ſed quod de ſe fingit hoc amat, lon-
ge fortaſſe aliud quàm ipſa eſt, aut ſi ſe mens ſui ſimi-
lem fingit, & ideo cum hoc figmentum amat, ſe amat
antequam nouerit, quia id quod ſui ſimile eſt intuetur:
nouit igitur alias mentes ex quibus ſe fingat, & genere
ipſo ſibi nota eſt. Cur ergo cum alias mentes nouit, ſe
non nouit, cum ſeipſa nihil poſſit eſſe præſentius. Quod
ſi oculis corporis magis alij oculi noti ſunt, quàm ipſi
I ſibi, non ſe ergo quærat nunquam inuētura. Nunquam
enim ſe oculi præter ſpecula videbunt. Nec vllo modo
putandum eſt etiam rebus incorporeis contemplandis
tale aliquid adhiberi, vt mens tanquā in ſpeculo ſe no-
uerit. An in ratione veritatis æternæ videt quàm ſpe-
cioſum ſit noſſe ſemetipſam, & hoc amat quod videt,
ſtudetq; in ſe fieri: quia quanuis ſibi nota non ſit, notum
tamen ei eſt quàm bonum ſit vt ſibi nota ſit. Et hoc qui-
dem permirabile eſt, nōdum ſe noſſe, & quàm pulchrū
ſit ſe noſſe, iam noſſe. An aliquē finem optimum, id eſt,
ſecuritatem & beatitudinem ſuam videt, per quandam
occultam memoriam, quæ in longinqua eam progreſ-
ſam non deſeruit, & credit ad eundem finem, niſi ſe-
ipſam cognouerit, ſe peruenire non poſſe? Ita dum il-
lud amat, hoc quærit: & notū amat illud, propter quod
quærit ignotum. Sed cur memoria beatitudinis ſuæ po-
tuit, & memoria ſui cum ea perdurare non potuit, vt
tam ſe noſſet quæ vult peruenire, quàm nouit illud
quò vult peruenire? An cum ſe noſſe amat, non ſe quam
nondum nouit, ſed ipſum noſſe amat: acerbiúſque to-
lerat ſeipſam deeſſe ſcientiæ ſuæ, qua vult cuncta com-
prehendere? Nouit autem quid ſit noſſe, & dum hoc a-
mat quod nouit etiam ſe cupit noſſe. Vbi ergo noſſe K
ſuum nouit, ſi ſe non nouit? nam nouit quod alia no-
uerit, ſe autem non nouerit: hinc enim nouit & quid ſit
noſſe. Quo pacto igitur ſe aliquid ſcientem ſcit, quæ ſe-
ipſam neſcit? neq; enim alteram mentem ſcientem ſcit,
ſed ſeipſam, Scit igitur ſeipſam. Deinde cum ſe quærit
vt nouerit, quærentem ſe iam nouit. Iam ſe ergo no-
uit. Quapropter non poteſt omnino neſcire ſe, quæ
dum ſe neſcientem ſcit, ſe vtique ſcit: ſi autem ſe ne-
ſcientem neſciat, non ſe quærit vt ſciat. Quapropter eo-
ipſo quo ſe quærit, magis ſe ſibi notam quàm ignotam
eſſe conuincitur. Nouit enim ſe quærentem atque ne-
ſcientem, dum ſe quærit vt nouerit. Quid ergo dice-
mus? An quòd ex parte ſe nouit, ex parte non nouit? Sed
abſurdum eſt dicere, non eam totam ſcire quod ſcit.
Non dico totum ſcit, ſed quod ſcit, tota ſcit. Cum ita-
que aliquid de ſe ſcit, quod niſi tota non poteſt, totam
ſe ſcit. Scit autem ſe aliquid ſcientem, nec poteſt quic-
quā ſcire niſi tota. Scit ſe igitur totam. Deinde quid e-
ius ei tam notum eſt quàm ſe viuere? Non poteſt au-
tem & mens eſſe, & non viuere, quando habet etiā am-
plius vt intelligat: nam & animæ beſtiarum viuunt, ſed
non intelligunt. Sicut ergo mens tota eſt, ſic tota viuit.
Nouit autem viuere ſe. Totam ſe igitur nouit. Poſtre-
mo cum ſe noſſe mens quærit, mentem ſe eſſe iam no- L
uit: alioquin vtrum ſe quærat ignorat, & aliud pro a-
lio forſitan quærat. Fieri enim poteſt vt ipſa non ſit
mens, atque ita dum mentem noſſe quærit, non ſe-
ipſam quærat. Quapropter quoniam cum quærit mens
quid ſit mens, nouit quod ſe quærat, profecto nouit
quod ipſa ſit mens. Porro ſi hoc in ſe nouit quod mens
eſt, & tota mens eſt, totam ſe nouit. Sed ecce non ſe
nouerit eſſe mentem, cum autem ſe quærit, hoc tan-
tummodo nouerit quod ſe quærat. Poteſt enim etiam
ſic aliud pro alio quærere, ſi hoc neſcit: vt autem non
quærat aliud pro alio, proculdubio nouit quid quæ-
rat. At ſi nouit quid quærat, & ſeipſam quærit, ſeipſam
vtique nouit. Quid ergo adhuc quærit? quòd ſi ex par-
te ſe nouit, ex parte autem adhuc quærit, non ſeipſam,
ſed partem ſuam quærit. Cum enim ea ipſa dicitur, to-
ta dicitur. Deinde quia nouit nondum ſe à ſe inuen-
tam totam, nouit quanta ſit tota. Atque ita quærit quod
deeſt, quemadmodum ſolemus quærere, vt veniat in
mentem quod excidit, nec tamen penitus excidit, quia M
poteſt recognoſci, cum venerit, hoc eſſe quod quære-
batur. Sed quo modo mens veniat in mentem, quaſi
poſſit mens in mente non eſſe: huc accedit, quia ſi parte
inuenta, non ſe totam quærit, tamen tota ſe quærit. To-
ta ergo ſibi præſto eſt, & quid adhuc quæratur non eſt:
hoc enim deeſt quod quæritur, non illa quæ quærit.
Cum itaque tota ſe quærit, nihil eius deeſt: aut ſi non
tota ſe quærit ſed pars quæ inuenta eſt quærit partem
quæ nondum inuenta eſt, non ſe ergo mens quærit, cu-
ius ſe nulla pars quærit: pars enim quæ innenta eſt, non
ſe quærit: pars autem quæ nondum inuenta eſt, nec ip-
ſa ſe quærit, quoniam ab ea quæ iam inuenta eſt parte
quæritur. Quocirca quia nec tota ſe mens quærit, nec
pars eius vlla ſe quærit, ſe mens omnino non quærit.

Vt quid ergo ei præceptum eſt, vt ſeipſam cogno-
ſcat? Credo vt ſeipſam cogitet, & ſecundum naturam
ſuam viuat, id eſt vt ſecundum naturam ſuam ordina-
ri appetat, ſub eo ſcilicet cui ſubdenda eſt, ſupra ea qui-
bus præponenda eſt: ſub illo à quo regi debet, ſupra ea
quæ regere debet. Multa enim per cupiditatem pra-
uam tanquam ſui ſit oblita, ſic agit. Videt enim quæ-
dam in-

Quo modo mens amat ſeipſam incognitā ſibi Cap. III.

Argutatur quo modo mēs ex parte ſibi ſit nota. Ca. IIII.

Anim' ad incorporeorū amorem excitādus. Cap. V.

A dam intrinſecus pulchra, in præſtantiore natura quæ deus eſt. Et cum inſtare debeat vt eis fruatur, volens ea ſibi tribuere, & non ex illo ſimilis illius, ſed ex ſeipſa eſſe quod ille eſt, auertitur ab eo, mouetúrque & labitur in minus & minus, quod putatur amplius & amplius, quia nec ipſa ſibi, nec ei quicquam ſufficit recedenti ab illo qui ſolus ſufficit: Ideoque per egeſtatem ac difficultatem fit nimis intenta in actiones ſuas, & inquietas delectationes quas per eas colligit: atque ita cupiditate acquirendi noticias ex iis quæ foris ſunt, quorum cognitum genus amat, & ſentit amitti poſſe, niſi impenſa cura teneatur, perdítque ſecuritatem, tantóque ſeipſam minus cogitat, quanto magis ſecura eſt, quòd ſe non poſsit amittere. Ita cum aliud ſit non ſe noſſe, aliud non ſe cogitare: Neque enim multarum doctrinarum peritum, ignorare Grammaticam dicimus cum eam non cogitat, quia de medicinæ arte tunc cogitat, Cum ergo aliud ſit non ſe noſſe, aliud non ſe cogitare, tanta vis eſt amoris, vt ea quæ cum amore diu cogitauerit, eíſque curæ glutino inhæſerit, attrahat ſecum etiam cum ad ſe cogitandam quodam modo redit. Et B quia illa corpora ſunt quæ foris per ſenſus carnis adamauit, eorúmque diuturna quadam familiaritate implicata eſt, nec ſecum poteſt introrſum tanquam in regionem incorporeæ naturæ ipſa corpora inferre, imagines eorum conuoluit & rapit, factas in ſemetipſa, de ſemetipſa. Dat enim eis formandis quiddam ſubſtantiæ ſuæ, ſeruat autem aliquid quo libere de ſpecie taliũ imaginum iudicet, & hoc eſt magis mens, id eſt rationalis intelligentia, quæ ſeruatur vt iudicet. Nam illas animæ partes quę corporum ſimilitudinibus informãtur, etiam cum beſtiis nos communes habere ſentimus.

Imaginatio fallax. Cap. VI.

Errat autem mens, cum ſe iſtis imaginibus tanto amore coniungit, vt etiam ſe eſſe aliquid huiuſmodi exiſtimet. Ita enim conformatur eis quodam modo, non id exiſtendo ſed putando, non quo ſe imaginem putet, ſed omnino illud ipſum cuius imaginem ſecum habet. Viget quippe in ea iudicium diſcernendi corpus quod foris relinquit, ab imagine quam de illo ſecum gerit, niſi cum ita exprimuntur eædem imagines tanquam foris ſentiantur, non intus cogitentur, ſicut C dormientibus, aut furentibus, aut in aliqua ecſtaſi accidere ſolet.

Error opinionum de anima. Cap. VII.

Cum itaque ſe tale aliquid putat, corpus eſſe ſe putat. Et quia ſibi bene cõſcia eſt principatus ſui quo corpus regit, hinc factum eſt vt quidam quærerent quid corporis amplius valet in corpore, & hoc eſſe mentem, vel omnino totam animam exiſtimarent, vt Empedocles & Ericates opinati ſunt. Itaque ãlij ſanguinem, alij cerebrum, alij cor, non ſicut ſcriptura dicit, Confitebor tibi domine in toto corde meo: Et, Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, Hoc enim abutendo vel transferendo vocabulum ducitur à corpore ad animam, ſed ipſam omnino particulam corporis quam in viſceribus dilaniatis videmus, eam eſſe putauerunt. Alij ex minutiſsimis indiuiduiſque corpuſculis quas atomos dicunt, concurrentibus in ſe atque cohærentibus, eam confici crediderunt. Alij aërem, alij ignem ſubſtantiam eius eſſe dixerunt. Alij eam nullam eſſe ſubſtantiam, quia niſi corpus nullam ſubſtantiam poterant cogitare, & eam corpus eſſe non inueniebant, ſed ipſam temperationem corporis noſtri vel compagem primordiorum, quibus iſta caro tanquam connectitur, eſſe opinati ſunt. Et hi omnes eam mortalem eſſe ſenſerunt, quia ſiue corpus eſſet, ſiue aliqua compoſitio corporis, non poſſet vtique immortaliter permanere. Qui vero eius ſubſtantiam vitam quã- D dam nequaquam corpoream, quandoquidem vitam omne viuum corpus animantem ac viuificantem eſſe repererunt, conſequenter & immortalem, quia vita carere vita non poteſt, vt quiſque potuit probare conati ſunt: Nam de quinto illo neſcio quo corpore, quod notiſsimis quatuor huius mundi elementis quidam coniungentes, hinc animam eſſe dixerunt, hoc loco diu diſſerendum non puto. Aut enim hoc vocant corpus quod nos, cuius in loci ſpacio pars toto minor eſt, & in illis annumerandi ſunt qui mentem corpoream eſſe crediderunt: aut ſi vel omnem ſubſtãtiam vel omnem mutabilem ſubſtantiam corpus appellant, cum ſciant non omnem locorum ſpaciis aliqua longitudine & latitudine & altitudine contineri, non cum eis de vocabuli quæſtione pugnandum eſt. In his omnibus ſententiis quiſquis videt mentis naturam & eſſe ſubſtantiam & non eſſe corpoream, id eſt non minore ſui parte minus occupare loci ſpacium, maiusq; maiore, ſimul oportet videat eos qui opinantur eſſe corpoream, non ob hoc errare quod mens deſit eorum noticiæ, ſed quod adiungunt ea, ſine quibus nullam poſſunt cogitare na- E turam. Sine phantaſiis enim corporum quicquid viſi fuerint cogitare, nihil omnino eſſe arbitrantur. Ideoq; non ſe tanquam ſibi deſit mens, requirat. Quid enim tam cognitioni adeſt, quàm id quod menti adeſt: aut quid tam mẽti adeſt, quàm ipſa mens? Vnde & ipſa quæ appellatur inuẽtio, ſi verbi originem retractemus, quid aliud reſonat, niſi quia inuenire eſt in id venire quod quæritur. Propterea quæ quaſi vltro in mentem veniũt, non vſitate dicuntur inuenta, quãuis cognita dici poſſint, quia non in ea quærendo tendebamus vt in ea veniremus, hoc eſt ea inueniremus.

Inuenire quid.

Quapropter ſicut ea quæ oculis aut vllo alio corporis ſenſu requiruntur, ipſa mens quærit, ipſa enim etiam ſenſum carnis intendit, tunc autem inuenit, cum in ea quæ requiruntur idẽ ſenſus venit: Sic alia quæ non corporeo ſenſu internũcio, ſed per ſeipſam noſſe debet, cum in ea venit, inuenit: aut in ſuperiore ſubſtantia, id eſt in deo, aut in cæteris animæ partibus, ſicut de ipſis imaginibus corporum cum iudicat, intus enim in anima eas inuenit per F corpus impreſſas.

Animus à ſenſibilib. abducens. Cap. VIII.

Ergo ſeipſam quemadmodum quærat & inueniat, mirabilis quæſtio eſt, quò tendat, vt quærat, aut quò veniat, vt inueniat: Quid enim tam in mente quàm mẽs eſt? Sed quia in iis eſt quæ cum amore cogitat, ſenſibilibus autem, id eſt corporalibus cum amore aſſuefacta eſt, non valet ſine imaginibus eorum eſſe in ſemetipſa: Hinc ei oboritur erroris dedecus, dũ rerum ſenſarum imagines ſecernere à ſe non poteſt, vt ſe ſolam videat. Cohæſerunt enim mirabiliter glutino amoris, & hæc eſt eius immundicia, quoniam dum ſe ſolam nititur cogitare, hoc ſe putat eſſe ſine quo ſe non poteſt cogitare. Cum igitur ei præcipitur, vt ſeipſam cognoſcat, non ſe tanquam ſibi detracta ſit quærat, ſed id quod ſibi addidit detrahat, Interior eſt enim ipſa, nõ ſolum quàm iſta ſenſibilia quæ manifeſte foris ſunt, ſed etiam quàm imagines eorum quæ in parte quadam ſunt animæ, quam habent & beſtiæ, quamuis intelligentia careant, quæ mentis eſt propria. Cum ergo ſit mens interior, quodam modo exit à ſemetipſa, cum in hæc quaſi veſtigia multarum intentionum exerit amoris affectum. Quæ veſtigia tanquam imprimuntur memoriæ, quando hæc quæ foris ſunt corporalia ſentiuntur, vt etiam cum abſunt iſta, præſto ſint tamen imagines eorum cogitantibus, Cognoſcat ergo ſemetipſam,

nec

Pſal. 9. 110. & 113. Deut. 6. Matt. 12. Infra c. 10.

G nec quaſi abſentem ſe quærat, ſed intentionem volun-
tatis qua per alia vagabatur ſtatuat in ſemetipſam, & ſe
cogitet. Ita videbit quòd nunquam ſe non amauerit,
nunquam neſcierit: ſed aliud ſecum amando cum eo
ſe confudit & cõcreuit quodam modo, atque ita dum
ſicut vnum diuerſa complectitur, vnum putauit eſſe

Mẽs vt eſt, ita ſe nouit. Cap. IX.

quæ diuerſa ſunt. Non itaque velut abſentem ſe
quærat cernere, ſed præſentem ſe curet diſcernere. Nec
ſe quaſi nõ norit cognoſcat, ſed ab eo quo alterum no-
uit dignoſcat. Ipſum enim quod audit, cognoſce teip-
ſam, quo modo agere curabit, ſi neſcit, aut quid ſit cog-
noſce, aut quid ſit teipſam? Si autem vtrũque nouit, no-
uit & ſeipſam, quia non ita dicitur menti, cognoſce te-
ipſam, ſicut dicitur, cognoſce cherubin aut ſeraphin.
De abſentibus enim illis credimus, ſecũdum quod cœ-
leſtes quædam poteſtates eſſe prædicantur. Neque ſicut
dicitur, cognoſce voluntatem illius hominis, quæ no-
bis nec ad ſentiendum vllo modo, nec ad intelligen-
dum pręſto eſt, niſi corporalibus ſignis editis, & hoc ita
vt magis credamus quàm intelligamus. Neque ita vt di
citur homini, vide faciem tuã, quod niſi in ſpeculo fieri
H non poteſt. Nam & ipſa noſtra facies abſens ab aſpectu
noſtro eſt, quia non ibi eſt quò ille dirigi poteſt. Sed cũ
dicitur menti, cognoſce teipſam, eo ictu quo intelligit
quod dictum eſt, teipſam, cognoſcit ſeipſam, nec ob a-
liud quàm eo quo ſibi præſens eſt Si autem quod dictũ
eſt non intelligit, non vtique facit: hoc igitur ei præci-
pitur vt faciat, quod cum ipſum præceptum intelligit,
facit. Nòn ergo adiungat aliud ad id quod ſeipſam
cognoſcit, cũ audit vt ſeipſam cognoſcat. Certè enim
nouit ſibi dici, ſibi ſcilicet quæ eſt, & viuit, & intelligit.
Sed eſt & cadauer, viuit & pecus: intelligit autem nec
cadauer nec pecus. Sic ergo ſe eſſe & viuere ſcit, quo
modo eſt, & viuit intelligentia. Cum ergo, verbi

Mens quo modo intelligit quod non ſit. Cap. X.

gratia, mens aërem ſe putat, aërem intelligere putat, ſe
tamen intelligere ſcit: aërem autem ſe eſſe non ſcit, ſed
putat. Secernat quod ſe putat, cernat quod ſcit, hoc ei
remaneat. Vnde ne illi quidem dubitauerunt, qui aliud
atque aliud corpus eſſe mentem putauerunt: Neque e-
nim omnis mens aërem ſe eſſe exiſtimat, ſed aliæ ignẽ,
aliæ cerebrum, aliæq; aliud corpus, & aliud aliæ, ſicut
ſupra commemoraui: omnes tamen ſe intelligere no-
I uerunt & eſſe & viuere: ſed intelligere ad id quod in-
telligunt referunt, eſſe autem & viuere ad ſeipſas. Et nul
li eſt dubium, nec quenquam intelligere qui non viuat,
nec quenquam viuere qui non ſit. Ergo conſequenter
& eſſe & viuere id quod intelligit, non ſicuti eſt cada-
uer quod non viuit, nec ſicut viuit anima quæ non in-
telligit, ſed proprio quodam eodemq; pręſtantiore mo
do. Item velle ſe ſciunt, neque hoc poſſe quenquam qui
non ſit, & qui nõ viuat pariter ſciunt. Itemq; ipſam vo-
luntatem referunt ad aliquid quod ea voluntate volũt.
Meminiſſe etiam ſe ſciunt, ſimulq; ſciunt quod nemo
meminiſſet niſi eſſet ac viueret: Sed & ipſam memoriã
referimus ad aliquid quod ea meminimus. Duobus igi-
tur horum trium, memoria & intelligentia multarum

1. ſent. di. 1. c. hic cõſiderãdũ. & c. id ergo. & c. hac ergo.

rerum noticia atque ſcientia continentur: Voluntas au
tem adeſt, per quam fruamur eis vel vtamur. Fruimur
enim cognitis, in quibus volũtas ipſis propter ſeipſa de-
lectata conquieſcit: vtimur vero eis quæ ad illud referi-
mus quo fruendum eſt. Nec eſt alia vita hominum vi-
cioſa atque culpabilis, quàm male vtens & male fruens.
De qua re non eſt nunc differẽdi locus. Sed quoniam
de natura mentis agitur, remoueamus à cõſideratione
noſtra omnes noticias quæ capiuntur extrinſecus per
ſenſus corporis, & ea quæ poſuimus omnes mentes de K
ſeipſis noſſe certasq; eſſe diligentius attẽdamus. Vtrum
enim aëris ſit vis viuendi, reminiſcendi, intelligendi,
volendi, cogitandi, ſciendi, iudicandi, an ignis, an cere
bri, an ſanguinis, an atomorum, an præter vſitata qua-
tuor elementa, quinti neſcio cuius corporis, an ipſius
carnis noſtræ compago, vel temperamentum hæc effi-
cere valeat, dubitauerunt homines: & alius hoc, alius a-
liud affirmare conatus eſt. Viuere ſe tamen & memi-
niſſe, & intelligere, & velle, & cogitare, & ſcire, & iudi-
care quis dubitet? Quandoquidem etiam ſi dubitat vi-
uit, ſi dubitat vnde dubitet meminit, ſi dubitat dubitare
ſe intelligit, ſi dubitat certus eſſe vult, ſi dubitat cogitat,
ſi dubitat ſcit ſe neſcire, ſi dubitat iudicat non ſe teme-
re conſentire oportere. Quiſquis igitur aliunde dubi-
tat, de his omnibus dubitare non debet, quæ ſi non eſ-
ſent, de vlla re dubitare non poſſet. Hæc omnia, qui vel
corpus vel compoſitionem ſeu temperationem corpo-
ris eſſe mentem putant, in ſubiecto eſſe volunt videri,
vt ſubſtantia ſit aër, vel ignis, ſiue aliquod aliud cor-
pus, quod mentem putant: intelligentia vero ita inſit
huic corpori, ſicut qualitas eius: vt illud ſubiectum ſit, L
hæc in ſubiecto: ſubiectum ſcilicet mens quam corpus
eſſe arbitrantur, in ſubiecto autẽ intelligentia, ſiue quid
aliud eorum quæ certa nobis eſſe commemorauimus.
Iuxta opinantur etiam illi qui mentem ipſam negant
eſſe corpus, ſed compaginem aut temperationem cor-
poris. Hoc enim intereſt, quòd illi mentem ipſam di-
cunt eſſe ſubſtantiam, in quo ſubiecto ſit intelligentia:
iſti autem ipſam mentem in ſubiecto eſſe dicunt, cor-
pore ſcilicet cuius compoſitio vel temperatio eſt. Vn-
de conſequenter etiam intelligẽtiam quid aliud quàm
in eodem ſubiecto corpore exiſtimant? Qui omnes nõ
aduertunt, mentem noſſe ſe etiam cum quærit ſe, ſicut
iam oſtendimus. Nullo modo autem rectè dicitur ſci-
ri aliqua res, dum eius ignoratur ſubſtantia. Quaprop-
ter cum ſe mens nouit, ſubſtantiam ſuam nouit, & cum
de ſe certa eſt, de ſubſtantia ſua certa eſt. Certa eſt au-
tem de ſe, ſicut conuincunt ea quæ ſupra dicta ſunt.
Nec omnino certa eſt, vtrum aër, an ignis ſit, an ali-
quod corpus, vel aliquid corporis. Non eſt igitur ali-
quid eorum. Totúmque illud quod ſe iubetur vt noue-
rit, ad hoc pertinet vt certa ſit, non ſe eſſe aliquid eo- M
rum de quibus incerta eſt, idque ſolum eſſe ſe certa ſit,
quod ſolum eſſe ſe certa eſt. Sic enim cogitat ignẽ aut
aërem, & quicquid aliud corporis cogitat. Neque vllo
modo fieri poſſet vt ita cogitaret id quod ipſa eſt, quẽ-
admodum cogitat id quod ipſa non eſt, Per phanta-
ſiam quippe imaginariam cogitat hęc omnia, ſiue ignẽ,
ſiue aërem, ſiue illud, vel illud corpus, partẽmve vllam,
ſiue compaginem temperationẽmque corporis, nec
vtique iſta omnia, ſed aliquid horum eſſe dicitur. Si
quid autem horum eſſet, aliter id quàm cætera cogita-
ret, non ſcilicet per imaginale figmentum, ſicut cogi-
tantur abſentia, quæ ſenſu corporis tacta ſunt, ſiue om-
nino ipſa, ſiue eiuſdem generis aliqua, ſed quadam in-
teriore, non ſimulata, ſed vera præſentia. Non enim
quicquam illi eſt ſeipſa præſentius, ſicut cogitat viuere
ſe & meminiſſe & intelligere & velle ſe. Nouit enĩ hæc
in ſe, nec imaginatur quaſi extra ſe illa ſenſu tetigerit,
ſicut corporalia quæque tanguntur. Ex quorum cogi-
tationibus ſi nihil ſibi affingat, vt tale aliquid eſſe ſe pu-
tet, quicquid ei de ſe remanet, hoc ſolum ipſa eſt.

Veſtigia ſummæ trinitatis in aĩa. Ca. XI.

Remotis igitur pauliſper cæteris, quorum mens
de ſeipſa certa eſt: tria hæc potiſſimum conſiderata tra-
ctemus,

A ctemus,memoriam,intelligentiam,voluntatem: In his enim tribus inſpici ſolent etiam ingenia paruulorũ cuiuſmodi præferant indolem. Quanto quippe tenacius & facilius puer meminit, quantoq; acutius intelligit & ſtudet ardentius, tanto eſt laudabilioris ingenij. Cum vero de cuiuſque doctrina quæritur: non quanta firmitate ac facilitate meminerit, vel quanto acumine intelligat, ſed quid meminerit, & quid intelligat quæritur. Et quia non tantũ quàm doctus ſit conſideratur laudabilis animus, ſed etiam quàm bonus, non tantũ quid meminerit & quid intelligat, verũetiam quid velit attenditur: non quanta flagrãtia velit, ſed quid velit prius, deinde quantũ velit. Tunc enim laudandus eſt animus vehementer amans, cum id quod amat vehementer amandũ eſt. Cum ergo dicuntur hęc tria ingenium, doctrina, vſus: primum horum conſideratur in illis tribus, quid poſsit quiſque memoria, & intelligentia, & voluntate. Secundum eorum conſideratur, quid habeat quiſque in memoria, & intelligentia, quò ſtudioſa voluntate peruenerit. Iam vero vſus tertius in volunta- B te eſt pertractante illa quæ in memoria & intelligentia continentur, ſiue ad aliquid ea referat, ſiue eorum fine delectata cõquieſcat. Vti enim eſt aſſumere aliquid in facultatem voluntatis: frui eſt autem, vti cum gaudio, nõ adhuc ſpei, ſed iam rei. Proinde omnis qui fruitur, vtitur: aſſumit enim aliquid in facultatem voluntatis, cum fine delectationis. Nõ autem omnis qui vtitur, fruitur: ſed id quod in facultatem voluntatis aſſumit, non propter illud ipſum, ſed propter aliud appetit.

1. ſent. di. 1. ca. notandũ vero.

Hæc igitur tria, memoria, intelligentia, voluntas, quoniam non ſunt tres vitæ, ſed vna vita, nec tres mentes, ſed vna mens, conſequenter vtique nec tres ſubſtantiæ ſunt, ſed vna ſubſtantia. Memoria quippe quòd vita & mens & ſubſtantia dicitur, ad ſeipſam dicitur. Quòd vero memoria dicitur, ad aliquid relatiue dicitur. Hoc de intelligentia quoque, & de voluntas dixerim. Et intelligentia quippe & voluntas, ad aliquid dicuntur. Vita eſt autem vnaquæque ad ſeipſam, & mens, & eſſentia. Quocirca tria hæc eo ſunt vnum, quo vna vita, vna mens, vna eſſentia. Et quicquid aliud ad ſeipſa ſingula dicuntur, etiam ſimul non pluraliter, ſed ſingulariter dicuntur. Eo vero tria quo ad ſe inuicem referuntur, quę ſi æqualia non eſſent, non ſolum ſingula ſingulis, ſed etiam omnibus ſingula, non vtique ſe inuicem C caperent. Neque enim tãtum à ſingulis ſingula, verumetiam à ſingulis omnia capiuntur. Memini enim me habere memoriam, & intelligentiam, & voluntatem: & intelligo me intelligere & velle atque meminiſſe: & volo me velle, & meminiſſe, & intelligere totàmque meam memoriam & intelligentiam & voluntatem ſimul memini. Quod enim memoriæ meę non memini, non eſt in memoria mea. Nihil autem tam in memoria, quàm ipſa memoria eſt. Totam igitur memini. Item quicquid intelligo, intelligere me ſcio, & ſcio me velle quicquid volo: Quicquid autem ſcio memini. Totam igitur intelligentiam, totamq; voluntatem meam memini. Similiter cum hæc tria intelligo, tota ſimul intelligo. Neque enim quicquam intelligibilium non intelligo, niſi quod ignoro. Quod autẽ ignoro, nec memini nec volo. Quicquid itaque intelligibilium non intelligo, conſequenter etiam non memini nec volo. Quicquid autem intelligibilium memini & volo, conſequenter intelligo. Voluntas etiam mea totam intelligentiam totàmque memoriam meam capit, dum toto vtor quod intelligo & memini. Quapropter quando inuicem à ſingulis, & tota omnia capiuntur, æqua- D lia ſunt tota ſingula totis ſingulis, & tota ſingula ſimul omnibus totis, & hæc tria vnum, vna vita, vna mens, vna eſſentia.

1. ſent. di. 3. c. nũc vero. *1. ſent. di. 3. ca. æqualia etiam.* *1. ſent. di. 3. ca. Totamq; meam.* *1. ſent. di. 3. c. Similiter cum hæc.* *1. ſent. di. 3. c. Voluntas mea. Et ca. hic attendẽdum.*

Iámne igitur aſcendendum eſt qualibuſcunque intentionis viribus ad illam ſummam & altiſsimam eſſentiam, cuius impar imago eſt humana mens, ſed tamen imago: an adhuc eadem tria diſtinctius declaranda ſunt in anima, per illa quæ extrinſecus ſenſu corporis capimus, vbi temporaliter imprimitur rerum corporearum noticia? Mẽtem quippe ipſam in memoria & intelligentia & voluntate ſuimetipſius talem reperiebamus, vt quoniam ſemper ſe noſſe ſempèrque ſeipſam velle comprehendebatur, ſimul etiam ſemper ſui meminiſſe, ſempèrque ſeipſam intelligere & amare comprehenderetur, quamuis non ſemper ſe cogitare diſcretam ab eis quæ non ſunt quod ipſa eſt: ac per hoc difficile in ea dignoſcitur memoria ſui, & intelligentia ſui. Quaſi non ſint hęc duo, ſed vnum duobus vocabulis appelletur, ſic apparet in ea re vbi valde iſta coniuncta ſunt, & aliud alio nullo præceditur tempore: amórque ipſe non ita ſentitur eſſe, cum eum non prodit indigentia, quoniam non ſemper præſto eſt E quod amatur. Quapropter etiam tardioribus diluceſcere hæc poſſunt, dum ea tractantur quæ ad animam tempore accedunt, & quæ illi temporaliter accidunt, cum meminit quod antea non meminerat, & cum videt quod antea non videbat, & cum amat quod antea non amabat. Sed aliud hæc tractatio iam poſcit exordium, propter huius libelli modum.

Anima aliquid accedit tẽpore, non deo. Cap. XII.

Libri Decimi finis.

DIVI AVRELII AVGVSTIni Epiſcopi de Trinitate Liber Vndecimus.

NEMINI dubium eſt, ſicut interiorem hominem intelligentia ſic exteriorem ſenſu corporis prędıtum. Nitamur igitur ſi poſſumus in hoc quoque exteriore indagare qualecũque veſtigium trinitatis, nõ quia F & ipſe eodem modo ſit imago dei. Manifeſta eſt quippe Apoſtolica ſentẽtia, quæ interiorem hominem renouari dei agnitione declarat ſecundum imaginem eius qui creauit eum, cum & alio loco dicat: Et ſi exterior homo noſter corrumpitur, tamẽ interior renouatur de die in diem. In hoc ergo qui corrumpitur, quæramus quemadmodum poſſumus quandam trinitatis effigiem, & ſi non expreſsiorẽ, tamen fortaſsis ad dignoſcendum faciliorem. Neq; enim fruſtra & iſte homo dicitur, niſi quia ineſt ei nõnulla interioris ſimilitudo, & illo ipſo ordine conditionis noſtræ quo mortales atq; carnales effecti ſumus, facilius & quaſi familiarius viſibilia quàm intelligibilia pertractamus. Cum iſta ſint exterius, illa interius, & iſta ſenſu corporis ſentiamus, illa mente intelligamus, noſq; ipſi animi non ſenſibiles ſimus, id eſt, corpora, ſed intelligibiles, quoniã vita ſumus: tamen vt dixi, tanta facta eſt in corporibus conſuetudo, & ita in hæc miro modo relabẽs foras ſe noſtra proiecit intẽtio, vt cũ ab incerto corporum ablata fuerit, vt in ſpiritum multo certiore ac ſtabiliore cognitione figatur, refugiat ad iſta, & ibi appetat requiem vnde traxit infirmitatẽ. Cuius ægritudini cõgruendum eſt, vt ſi quando interiora ſpiritalia accommodatius

Veſtigium trinitatis etiã in corpore. Cap. I. *Coloſſ. 3.* *2. Cor. 4.*

G modatius diſtinguere atque facilius inſinuare conamur, de corporalibus exterioribus ſimilitudinum documenta capiamus. Senſu igitur corporis exterior homo prædítus, ſentit corpora, & iſte ſenſus quod facile aduertitur quinquepertitus eſt, videndo, audiendo, olfaciendo, guſtando, tangendo. Sed & multum eſt & nõ neceſſarium, vt omnes hos quinque ſenſus id quod quærimus, interrogemus. Quod enim nobis vnus eorum renunciat, etiam in cæteris valet. Itaque potiſsimum teſtimonio vtamur oculorum. Is enim ſenſus corporis maxime excellit, & eſt viſioni mentis pro ſui generis diuerſitate vicinior.

Veſtigium Triadis in omni ſenſu corporis. Cap. II.

Cũ igitur aliquod corpus videmus, hæc tria quod facillimum eſt conſideranda ſunt & dignoſcenda. Primo ipſa res quam videmus, ſiue lapidem, ſiue aliquam flammam, ſiue quid aliud quod videri oculis poteſt, quod vtique iam eſſe poterat, & antequam videretur. Deinde viſio quæ non erat priuſquam rem illam obiectam ſenſui ſentiremus. Tertio quod in ea re quæ videtur, quandiu videtur ſenſum detinet oculorum, id eſt, animi intentio. In his igitur tribus, non ſolum eſt manifeſta diſtinctio, ſed
H etiam diſcreta natura. Primum quippe illud corpus viſibile longe alterius naturæ eſt quàm ſenſus oculorum, quo ſibimet incidente fit viſio. Ipſaq; viſio quid aliud, quàm ſenſus ex ea re quæ ſentitur informatus apparet? Quamuis re viſibili detracta nulla ſit nec vlla omnino eſſe poſsit talis viſio, ſi corpus non ſit quod videri queat. Nullo modo tamen eiuſdem ſubſtantiæ eſt corpus quo formatur ſenſus oculorum, cum idem corpus videtur, & ipſa forma quæ ab eodem imprimitur ſenſui, quæ viſio vocatur. Corpus enim viſum in ſua natura ſeparabile eſt: ſenſus autem qui iam erat in animante, eius priuſquam videret quod videre poſſet, cum in aliquid viſibile incurreret, vel viſio quæ fit in ſenſu ex viſibili corpore cum iam coniunctum eſt & videtur, Senſus ergo vel viſio, id eſt, ſenſus formatus extrinſecus, ad animantis naturam pertinet, omnino aliã quàm eſt illud corpus quod videndo ſentimus, quo ſenſus non ita formatur vt ſenſus ſit, ſed vt viſio ſit. Nam ſenſus & ante obiectum rei viſibilis niſi eſſet in nobis, non diſtaremus à cęcis, dum nihil videmus, ſiue in tenebris, ſiue clauſis luminibus. Hoc autem diſtamus, quod no-
I bis ineſt & non videntibus quo videre poſsimus qui ſenſus vocatur, illis vero non ineſt: Nec aliunde niſi quòd eo carent, cæci appellantur. Itémque illa animi intentio quæ in ea re quam videmus ſenſum tenet atque vtrunque coniungit, non tantum ab ea re viſibili natura differt, quandoquidem iſte animus illud corpus eſt, ſed ab ipſo quoque ſenſu atque viſione, quoniam ſolius animi eſt hæc intentio: Senſus autem oculorum non ob aliud ſenſus corporis dicitur, niſi quia & ipſi oculi membra ſunt corporis. Et quamuis non ſentiat corpus exanime, anima tamen commixta corpori per inſtrumentum ſentit corporeum, & idem inſtrumentum ſenſus vocatur. Qui etiam paſsione corporis cum quiſque excæcatur interceptus extinguitur, cum idem maneat animus, & eius intentio, luminibus amiſsis, non habeat quidem ſenſum corporis quem vidẽdo extrinſecus corpori adiungat, atque in eo viſo figat aſpectum, niſu tamen ipſo indicet ſe adempto corporis ſenſu, nec perire potuiſſe, nec minui. Manet enim quidam videndi appetitus integer, ſiue id poſsit fieri, ſiue non poſsit. Hæc igitur tria, corpus quod videtur, & ipſa viſio, & quæ vtrunque coniungit intentio, manifeſta ſunt ad dignoſcendum, non ſolum propter propria ſingulorum, verumetiam propter differentiam naturarum. K
Atque in his cum ſenſus non procedat ex corpore illo quod videtur, ſed ex corpore ſentientis animantis, cui anima ſuo quodam miro modo contemperatur, tamen ex corpore quod videtur gignitur viſio, id eſt, ſenſus ipſe formatur: vt iam non tantum ſenſus qui etiam in tenebris eſſe integer poteſt, dum eſt incolumitas oculorum, ſed etiam ſenſus informatus ſit, quæ viſio vocatur. Gignitur ergo ex re viſibili viſio, ſed non ex ſola, niſi aſsit & videns. Quocirca ex viſibili & vidente gignitur viſio, ita ſanè vt ex vidente ſit ſenſus oculorum, & aſpicientis atque intuentis intentio, Illa tamen informatio ſenſus, quæ viſio dicitur à ſolo imprimatur corpore quod videtur, id eſt, à re aliqua viſibili: qua detracta, nulla remanet forma quæ inerat ſenſui, dum adeſſet illud quod videbatur: ſenſus tamen ipſe remanet qui erat, & priuſquam aliquid ſentiretur: velut in aqua veſtigium tamdiu eſt, donec ipſum corpus quod imprimitur ineſt: quo ablato nullum erit, cum remaneat aqua quæ erat, & antequam illam formam corporis caperet. Ideoque non poſſumus quidem dicere quòd ſenſum gignat res viſibilis, gignit tamen L
formam velut ſimilitudinem ſuam, quæ fit in ſenſu, cũ aliquid vidẽdo ſentimus. Sed corporis formam quam videmus, & formam quæ ab illa in ſenſu videntis fit per eundem ſenſum, non diſcernimus, quoniam tanta coniunctio eſt, vt non pateat diſcernendi locus. Sed ratione colligimus nequaquã nos potuiſſe ſentire, niſi fieret in ſenſu noſtro aliqua ſimilitudo conſpecti corporis. Neque enim cum annulus ceræ imprimitur, ideo nulla imago facta eſt, quia non diſcernitur, niſi cũ fuerit ſeparata. Sed quoniam poſt ceram ſeparatam manet quod factũ eſt vt videri poſsit, propterea facile perſuadetur, quòd inerat iam ceræ forma impreſſa ex annulo, & antequam ab illa ſepararetur. Si autem liquido humori adiungeretur annulus, eo detracto nihil imaginis appareret. Nec ideo tamen diſcernere ratio non deberet, fuiſſe in illo humore antequam detraheretur, annuli formam factam ex annulo, quæ diſtinguenda eſt ab ea forma quæ in annulo eſt, vnde iſta facta eſt [quæ detracto annulo non erit, quamuis illa in annulo maneat vnde iſta facta eſt.] Sic ſenſus oculorum, non ideo non habet imaginem corporis quod vi- M
detur quandiu videtur, quia eo detracto non remanet. Ac per hoc tardioribus ingeniis difficillime perſuaderi poteſt, formari in ſenſu noſtro imaginem rei viſibilis, cum eam videmus, & eandem formam eſſe viſionẽ. Sed qui forte aduerterint quod commemorabo, nõ ita in hac inquiſitione laborabunt. Plerunq; cum diuſcule attenderimus quęque luminaria, & inde oculos clauſerimus, quaſi verſantur in conſpectu quidam lucidi colores varie ſeſe commutantes, & minus minuſq; fulgẽtes donec omnino deſiſtant: Quas intelligẽdum eſt reliquias eſſe formæ illius quæ facta erat in ſenſu, cũ corpus lucidum videretur, paulatimq; & quodam modo gradatim deficiendo variari. Nam & inſertarum feneſtrarum cãcelli, ſi eos forte intuebamur, ſæpe in illis apparuere coloribus, vt manifeſtum ſit hanc affectionem noſtro ſenſui ex ea re quæ videbatur impreſſam. Erat ergo etiam cum videremus, & illa erat clarior & expreſſior, ſed multum coniuncta cum ſpecie rei eius quæ cernebatur, vt diſcerni omnino non poſſet, & ipſa erat viſio. Quinetiam cum lucernę flammula modo quodam diuaricatis radiis oculorum quaſi geminatur, duæ viſiones fiunt, cum ſit res vna quæ videtur. Singillatim

Infra eodẽ cap. 11.

quippe

A quippe afficiuntur iidem radij de ſuo quiſque oculo e-
micantes, dum non ſinuotur in illud corpus intuen-
dum pariter coniunctèque concurrere, vt vnus fiat ex
vtroque contuitus. Et ideo ſi vnum oculum clauſeri-
mus, non geminum ignem, ſed ſicuti eſt vnum vide-
bimus. Cur autem ſiniſtro clauſo illa ſpecies deſinit vi-
deri quæ ad dextrum erat, viciſſimque dextro clauſo
illa intermoritur quæ ad ſiniſtrum erat, & longum eſt
& rei præſenti non neceſſarium modo quærere atque
diſſerere. Quod enim ad ſuſceptam quæſtionem ſatis
eſt, niſi fieret in ſenſu noſtro quædam imago ſimilli-
ma rei eius quam cernimus, non ſecundum oculorum
numerum flammæ ſpecies geminaretur, cum quidam
cernendi modus adhibitus fuerit, qui poſsit cõcurſum
ſeparare radiorum. Ex vno quippe oculo quolibet mo-
do deducto aut impreſſo aut intorto, ſi alter clauſus
eſt, dupliciter videri aliquid quod ſit vnum nullo pa-
cto poteſt. Quæ cum ita ſint, tria hæc quamuis diuerſa
natura quemadmodum in quandam vnitatem con-
temperentur meminerimus, id eſt, ſpecies corporis
quæ videtur, & impreſſa eius imago ſenſui quod eſt vi-
B ſio, ſenſuſve formatus, & voluntas animi quæ rei ſen-
ſibili ſenſum admouet, in eóque ipſam viſionem tenet.
Horum primum, id eſt, res ipſa viſibilis non pertinet
ad animantis naturam, niſi cum corpus noſtrum cer-
nimus. Alterum autem ita pertinet, vt & in corpore
fiat, & per corpus in anima: fit enim in ſenſu, qui neque
ſine corpore eſt, neque ſine anima. Tertium vero ſo-
lius animæ eſt, quia voluntas eſt. Cum igitur horum
trium tam diuerſæ ſubſtantię ſint, tamen in tantam co-
ëunt vnitatem, vt duo propria vix intercedente iudice
ratione diſcerni valeant, ſpecies videlicet corporis
quod videtur, & imago eius quæ fit in ſenſu, id eſt, vi-
ſio. Voluntas autem tantam vim habet copulandi hæc
duo, vt & ſenſum formandum admoueat ei rei quæ
cernitur, & in ea formatum teneat. Et ſi tam violenta
eſt vt poſsit vocari amor, aut cupiditas, aut libido,
etiam cæterum corpus animantis vehementer afficit.
Et vbi non reſiſtit pigrior duriórque materies, in ſimi-
lem ſpeciem colorémque commutat: licet videre cor-
Chamæleõ. puſculum chamæleontis, ad colores quos videt facil-
lima conuerſione variari. Aliorum autem anima-
C lium quia non eſt ad conuerſionem facilis corpulen-
tia, fœtus plerunque produnt libidines matrum, quid
cum magna delectatione conſpexerint. Quàm enim
teneriora atque, vt ita dixerim, formabiliora ſunt pri-
mordia ſeminum, tam efficaciter & capaciter ſequun-
tur intentionem maternæ animæ, & quæ in ea facta eſt
phantaſiam, per corpus quod cupide aſpexit. Sunt ex-
empla quæ copioſe commemorari poſsint, ſed vnum
Gene.30. ſufficit de fideliſsimis libris, quod fecit Iacob vt oues
a.Reg.ca. & capræ varios coloribus parerent, ſupponendo eis va
25.& 26. riata virgulta in canalibus aquarum, quæ potantes in-
tuerentur eo tempore quo conceperant. Sed anima ra-
tionalis deformiter viuit, cum ſecundum trinitatem
exterioris hominis viuit, id eſt, cum ea quæ forinſecus
ſenſum corporis formant, non laudabilem volunta-
tem qua hæc ad vtile aliquid referat, ſed turpem cu-
Trium vni piditatem qua his inhæreſcat, accommodat. Quia
tas in ſenſu etiam detracta ſpecie corporis quæ corporaliter ſen-
Cap.III. tiebatur, remanet in memoria ſimilitudo eius, quò
rurſus voluntas conuertat aciem, vt inde formetur
intrinſecus, ſicut ex corpore obiecto ſenſibili ſenſus
extrinſecus formabatur. Atque ita fit illa Trinitas ex
memoria & interna viſione, & quæ vtrunque copu-
lat voluntate, quæ tria in vnum coguntur, ab ipſo co- D
actu cogitatio dicitur. Nec in his tribus diuerſa ſub-
ſtantia eſt. Neque enim aut corpus illud ſenſibile ibi
eſt, quod omnino diſcretum eſt ab animantis natura,
aut ſenſus corporis ibi formatur vt fiat viſio, aut ipſa
voluntas id agit, vt formandum ſenſum ſenſibili cor-
pori admoueat, in eóque formatum detineat: ſed pro
illa ſpecie corporis quæ videbatur extrinſecus, ſucce-
dit memoria retinens illam ſpeciem quam per cor-
poris ſenſum combibit anima: próque illa viſione quæ
foris erat cum ſenſus ex corpore viſibili formaretur,
ſuccedit intus ſimilis viſio, cum ex eo quod memoria
tenet formatur acies animi, & abſentia corpora cogi-
tantur: voluntáſque ipſa quo modo foris corpori ob-
iecto formandum ſenſum admouebat, formatúmque
iungebat, ſic aciem recordantis animi conuertit ad
memoriam, vt ex eo quod illa retinuit, iſta formetur,
& ſit in cogitatione ſimilis viſio. Sicut autem ratione
diſcernebatur ſpecies viſibilis, qua ſenſus corporis for-
mabatur, & eius ſimilitudo quæ fiebat in ſenſu forma-
to vt eſſet viſio, alioquin ita erant coniunctæ, vt om-
nino vna eademque putaretur: ſic illa phantaſia cum E
animus cogitat ſpeciem viſi corporis, cum conſtet ex
corporis ſimilitudine, quam memoria tenet, & ex ea
quæ inde formatur in acie recordantis animi, tamen
ſic vna & ſingularis apparet, vt duo quædam eſſe non
inueniantur niſi iudicante ratione: qua intelligimus
aliud eſſe illud quod in memoria manet, etiam cum
aliunde cogitamus, & aliud fieri cum recordamur, id
eſt ad memoriam redimus, & illic inuenimus eandem
ſpeciem. Quæ ſi iam ibi non eſſet, ita oblitos nos eſſe
diceremus, vt omnino recolere nõ poſſemus. Si autem
acies recordantis non formaretur ex ea re quæ erat in
memoria, nullo modo fieret viſio cogitantis: ſed vtri-
uſque coniunctio, id eſt, eius quam memoria tenet, &
eius quæ inde exprimitur, vt formetur acies recordan-
tis, quia ſimillimæ ſunt, veluti vnam facit apparere.
Cum autem cogitantis acies auerſa inde fuerit, atque
id quod in memoria cernebatur deſtiterit intueri, ni-
hil formæ quæ impreſſa erat in eadem acie remane-
bit: Atque inde formabitur quò rurſus conuerſa fuerit,
vt alia cogitatio fiat. Manet tamen illud quod reliquit
in memoria, quo rurſus cum id recordamur conuer- F
tatur, & conuerſa formetur, atque vnum cum eo fiat
vnde formatur. Voluntas vero illa quæ hac at- *Quo modo*
que illac fert & refert aciem formandam coniungit- *fit hæc vni-*
que formatam, ſi ad interiorem phantaſiam tota con- *tas. Ca.IIII.*
fluxerit, atque à præſentia corporum quæ circumiacet
ſenſibus atque ab ipſis ſenſibus corporis, animi aciem
omnino auerterit, atque ad eam quæ intus cernitur
imaginem penitus conuerterit, tanta offenditur ſimi-
litudo ſpeciei corporalis expreſſa ex memoria, vt nec
ipſa ratio diſcernere ſinatur, vtrum foris corpus ip-
ſum videatur, an intus tale aliquid cogitetur. Nam in-
terdum homines nimia cogitatione rerum viſibili-
um vel illecti vel territi, etiam eiuſmodi repente vo-
ces ediderunt, quaſi re vera in mediis talibus actioni-
bus ſiue paſsionibus verſarentur. Et memini me audiſ-
ſe à quodam quòd tam expreſſam & quaſi ſolidam ſpe-
ciem fœminei corporis in cogitando cernere ſoleret,
vt ei ſe quaſi miſceri ſentiens, etiam genitalibus flue- *ἐνυπνέφρ.*
ret. Tantum habet virium anima in corpus ſuum, &
tantum valet ad indumenti qualitatem vertendam at-
que mutãdam, quo modo homo afficiatur indutus qui
cohæret indumento ſuo. Ex eodem genere affectionis
etiam

G etiam illud eſt quod in ſomnis per imagines illudi-
mur. Sed plurimum differt, vtrum ſopitis ſenſibus cor-
poris, ſicuti ſunt dormientium, aut ab interiore com-
page turbatis, ſicuti ſunt furentium, aut alio quodam
modo alienatis, ſicuti ſunt diuinantium vel propbetan
tium animi intentio quadam neceſsitate incurrat in
eas quæ occurrunt imagines, ſiue ex memoria, ſiue a-
lia aliqua occulta vi, per quaſdam ſpiritales mixturas
ſimiliter ſpiritalis ſubſtantiæ: an ſicut ſanis atque vigi-
lantibus interdum contingit, vt cogitatione occupata
voluntas ſe auertat à ſenſibus, atque ita formet animi
aciem variis imaginibus ſenſibilium rerum, tanquam
ipſa ſenſibilia ſentiantur. Non tantum autem cum
appetendo in talia voluntas intenditur, fiunt iſtæ im-
preſsiones imaginum, ſed etiam cum deuitandi & ca-
uendi cauſa rapitur animus in ea contuenda quæ fu-
giat. Vnde non ſolum cupiendo, ſed etiam metuendo,
infertur vel ſenſus ipſis ſenſibilibus, vel acies animi
formanda imaginibus ſenſibilium. Itaque aut metus,
aut cupiditas, quanto vehementior fuerit, tanto expreſ-
ſius formatur acies, ſiue ſentientis ex corpore quod in
H loco adiacet, ſiue cogitantis ex imagine corporis, quæ
memoria continetur. Quod ergo eſt ad corporis ſen-
ſum aliquod corpus in loco, hoc eſt ad animi aciem ſi-
militudo corporis in memoria: & quod eſt aſpicientis
viſio, ad eam ſpeciem corporis ex qua ſenſus forma-
tur, hoc eſt viſio cogitantis ad imaginem corporis in
memoria conſtitutam, ex qua formatur acies animi: &
quod eſt intentio voluntatis ad corpus viſum, viſio-
némque copulandam, vt fiat ibi quædam vnitas trium,
quamuis eorum ſit diuerſa natura, hoc eſt eadem vo-
luntatis intentio ad copulandam imaginem corporis
quæ eſt in memoria, & viſionem cogitantis, id eſt, for-
mam quam cepit acies animi rediens ad memoriam:
vt fiat & hic quædam vnitas ex tribus, non iam natu-
ræ diuerſitate diſcretis, ſed vnius eiuſdemque ſubſtan-
tiæ, quia hoc totum intus eſt, & totum vnus animus. Si-
cut autem cum forma & ſpecies corporis interierit,
non poteſt ad eam voluntas ſenſum reuocare cernen-
tis: ita cum imago quam memoria gerit obliuione de-
leta eſt, non erit quò aciem animi formandam volun-
tas recordando retorqueat. Sed quia præualet a- *In bonis tātum imago trinitatis. Cap. V.*
nimus, non ſolum oblita, verumetiam non ſenſa nec
experta confingere, ea quæ non exciderunt augendo,
minuendo, commutando, & pro arbitrio componen-
I do, ſæpe imaginatur quaſi ita aliquid ſit, quod aut ſcit
non ita eſſe, aut neſcit ita eſſe. In quo genere cauen-
dum eſt, ne aut mentiatur vt decipiat, aut opinetur vt
decipiatur. Quibus duobus malis euitatis nihil ei ob-
ſunt imaginata phantaſmata: ſicut nihil obſunt exper-
ta ſenſibilia, & retenta memoriter, ſi neque cupide ap-
petantur ſi iuuant, neque turpiter fugiantur ſi offen-
dunt. Cum autem in his voluntas relictis meliori-
bus auida volutatur, immunda fit, atque ita & cum aſ-
ſunt pernicioſe, & cum abſunt pernicioſius cogitantur.
Male itaque viuitur, & deformiter ſecundum trinita-
tem hominis exterioris: quia & illam trinitatem, quæ
licet interius imaginetur, exteriora tamen imagina-
tur, ſenſibilium corporaliúmque vtendorum cauſa pe-
perit: Nullus enim eis vti poſſet etiam bene, niſi ſenſa-
rum rerum imagines memoria tenerentur, & niſi pars
maxima voluntatis in ſuperioribus atque inferioribus
habitet: eáque ipſa quæ commodatur, ſiue foris corpo-
ribus, ſiue intus imaginibus eorum, niſi quicquid in eis
capit ad meliorem verioremq; vitam referat, atque in
eo fine cuius intuitu hæc agenda iudicat acquieſcat, K
quid aliud facim⁹, niſi quod nos Apoſtolus facere pro-
hibet, dicens: Nolite conformari huic ſeculo: quaprop- *Roma. 12.*
ter non eſt iſta Trinitas imago dei. Ex vltima quippe,
id eſt, corporea creatura, qua ſuperior eſt anima, in ip-
ſa anima fit per ſenſum corporis, nec tamen eſt omni-
no diſsimilis. Quid enim non pro ſuo genere ac pro
ſuo modulo habet ſimilitudinem dei, quandoquidem
deus fecit omnia bona valde, nō ob aliud niſi quia ip- *Eccli. 39.*
ſe ſumme bonus eſt. Inquantum ergo bonum eſt quic-
quid eſt, intantum ſcilicet quamuis longe diſtantem, ha
bet tamen nonnullam ſimilitudinem ſummi boni: &
ſi naturalem vtique rectam & ordinatam, ſi autem vi-
cioſam, vtique turpem atque peruerſam. Nam & ani-
mæ in ipſis peccatis ſuis non niſi quandam ſimilitudi-
nem dei, ſuperba & præpoſtera, &, vt ita dicam, ſeruili
libertate ſectantur. Ita nec primis parentibus noſtris
perſuaderi peccatū poſſet, niſi diceretur: Eritis ſicut dij. *Gene. 3.*
Non ſanè omne quod in creaturis aliquo modo ſimi-
le eſt deo, etiam eius imago dicenda eſt, ſed illa ſola,
qua ſuperior ipſe ſolus eſt. Ea quippe de illo prorſus ex-
primitur inter quam & ipſum nulla interiecta natura
eſt. Viſionis igitur illius, id eſt, formæ quæ fit in ſenſu L
cernentis, quaſi parens eſt forma corporis ex qua fit.
Sed parens illa non vera, vnde nec iſta vera proles eſt.
Neque enim omnino inde gignitur, quoniam aliud
adhibetur corpori, vt ex illo formetur, id eſt ſenſus vi-
dentis. Quocirca id amare, alienari eſt. Itaque volun-
tas quæ vtrunque coniungit quaſi parentem & quaſi *2. Retr. c. 15*
prolem, magis ſpiritalis eſt, quàm vtrumlibet illorum.
Nam corpus illud quod cernitur, omnino ſpiritale
non eſt. Viſio vero quæ fit in ſenſu habet admixtum a-
liquid ſpiritale, quia ſine anima fieri non poteſt. Sed
non totum ita eſt, quoniam ille qui formatur corpo-
ris ſenſus eſt. Voluntas ergo quæ vtrunque coniungit,
magis, vt dixi, ſpiritalis agnoſcitur, & ideo tāquam per-
ſonam ſpiritus inſinuare incipit in illa trinitate. Sed
magis pertinet ad ſenſum formatum, quàm ad illud
corpus vnde formatur. Senſus enim animantis & vo-
luntas animæ eſt, nō lapidis aut alicuius corporis quod
videtur. Non ergo ab illo quaſi parente procedit. Sed
nec ab iſta quaſi prole, hoc eſt viſione ac forma quæ in
ſenſu eſt. Prius enim quàm viſio fieret, iam erat volun- M
tas, quæ formandum ſenſum cernendo corpori admo
uit, ſed nondum erat placitum. Quo modo enim pla-
ceret quod nondum erat viſum? Placitum autem quia
&*†volūtas eſt. Ideoque nec quaſi prolem viſionis poſ- *†quieta.
ſumus dicere voluntatem, quia erat ante viſionem, nec
quaſi parentem, quia non ex voluntate, ſed ex viſo cor-
pore formata & expreſſa eſt: finem fortaſſe voluntatis
& requiem poſſumus rectè dicere viſionē, ad hoc dun-
taxat vnum, ſcilicet vidēdum corpus. Neq; enim prop-
terea nihil aliud volet, quia videt aliquid quod vole-
bat. Non itaq; omnino ipſa voluntas hominis cuius *Fines medij è ſupremo aſtimāt Cap. VI.*
finis non eſt niſi beatitudo, ſed ad hoc vnū interim ſci
licet ſubiectum voluntas videndi finem non habet niſi
viſionem, ſiue id referat ad aliud, ſiue non referat. Si e-
nim non refert ad aliud viſionem, ſed tātum voluit vt
videret: non eſt diſputandum quo modo oſtēdatur fi-
nem voluntatis eſſe viſionem, manifeſtū eſt enim. Si au
tem refert ad aliud, vult vtiq; aliud, nec iam videndi vo
luntas erit. Aut ſi videndi, non hoc videndi, ſed aliud:
tanquā ſi velit quiſq; videre cicatricem, vt inde doceat
vulnus fuiſſe: aut ſi velit videre feneſtrā, vt per feneſtrā
videat tranſeuntes: omnes iſtæ atque aliæ tales volun-
tates,

a. ſen. di. 38 ea. ſed quæ ritur.

A tates, ſuos proprios fines habent, qui referũtur ad finem illius voluntatis qua volumus beate viuere, & ad eam peruenire vitam quæ non referatur ad aliud, ſed amanti per ſeipſam ſufficiat. Voluntas ergo videndi, finem habet viſionem: & voluntas hanc rem vidẽdi finem habet huius rei viſionem. Voluntas itaque vidẽdi cicatricem, finem ſuum expetit, hoc eſt viſionem cicatricis, & ad eam vltra non pertinet. Voluntas enim probãdi vulnus fuiſſe, alia voluntas eſt, quanuis ex illa religetur, cuius item finis eſt probatio vulneris. Et voluntas videndi feneſtram, finem habet feneſtræ viſionem. Altera eſt enim quæ ex iſta nectitur voluntas, per feneſtram videndi tranſeuntes, cuius item finis eſt viſio tranſeuntium. Rectæ autem ſunt voluntates omnes ſibimet religatæ, ſi bona eſt illa quò cunctæ referuntur: ſi autem praua eſt, prauæ ſunt omnes. Et ideo rectarum voluntatum connexio iter eſt quoddam aſcendentium ad beatitudinem, quod certis velut paſsibus agitur. Prauarum autem atque diſtortarum voluntatum implicatio, vinculum eſt quo alligabitur qui hoc agit, vt proiiciatur in tenebras exteriores. Beati ergo qui factis & moribus cantant canticum graduum. Et væ iis qui trahunt

a. ſen. di. 38 c. ſed quæ ritur vtrũ tertia.

a. ſen. di. 38 c. ſed quæ ritur vtrũ omnes.

Matt. 8.

Eſa. 5.

B peccata, ſicut reſtem longam. Sic eſt autem requies volũtatis quem dicimus finem, ſi adhuc refertur ad aliud, quemadmodum poſſumus dicere requiem pedis eſſe in ambulando, cum ponitur vnde alius innitatur, quo paſsibus pergitur. Si autem aliquid ita placet, vt in eo cum aliqua delectatione voluntas acquieſcat, nondum eſt tamen illud quò tenditur, ſed & hoc refertur ad aliud, vt deputetur non tanquã patria ciuis, ſed tanquam refectio, vel etiam manſio viatoris.

Trinitatis veſtigiũ in memoria. Cap. VII.

Iam vero in alia trinitate interiore quidem quàm eſt iſta in ſenſibilibus & ſenſibus, ſed tamen quę inde concepta eſt, cum iam non ex corpore ſenſus corporis, ſed ex memoria formatur acies animi, cum in ipſa memoria ſpecies inhæſerit corporis quod forinſecus ſenſimus, illam ſpeciem quæ in memoria eſt, quaſi parentem dicimus eius quæ fit in phantaſia cogitantis. Erat enim in memoria, & priuſquam cogitaretur à nobis: ſicut erat corpus in loco, & priuſquam ſentiretur vt viſio fieret. Sed cum corpus cogitatur, ex illa quam memoria tenet, exprimitur in acie cogitantis, & reminiſcendo formatur ea

C ſpecies, quæ quaſi proles eſt eius quam memoria tenet. Sed neque illa vera parens, neque iſta vera proles eſt. Acies quippe animi quæ formatur ex memoria cum recordando aliquid cogitamus, non ex ea ſpecie procedit quam meminimus viſam, quandoquidem eorum meminiſſe non poſſemus niſi vidiſſemus: Acies autem animi quæ reminiſcendo formatur, erat etiam priuſquam corpus quod meminimus videremus, quanto magis priuſquam id memoriæ mandaremus? Quanquam itaque forma quæ fit in acie recordantis, ex ea fiat quæ ineſt memoriæ, ipſa tamen acies non inde exiſtit, ſed erat ante iſtam. Conſequens eſt autem vt ſi non eſt illa vera parens, nec iſta vera ſit proles. Sed & illa quaſi parens, & iſta quaſi proles aliquid inſinuant, vnde interiora atque veriora exercitatius certiúſque videantur. Difficilius iam planè diſcernitur, vtrum volũtas quæ memoriæ copulat viſionem, nõ ſit alicuius eorum ſiue parens ſiue proles: & hanc diſcretionis difficultatem facit eiuſdem naturæ atque ſubſtantiæ parilitas & æqualitas. Neque enim ſicut foris facile diſcernebatur formatus ſenſus à ſenſibili corpore, & voluntas ab vtroque propter naturæ diuerſitatem quæ ineſt ab inuicem omnibus tribus, de qua ſatis ſupra diſſeruimus, ita

D & hic poteſt. Quanuis enim hæc Trinitas de qua nunc quæritur forinſecus inuecta eſt animo, intus tamen agitur, & non eſt quicquam eius præter ipſius animi naturam. Quo igitur pacto demonſtrari poteſt voluntatem, nec quaſi parẽtem, nec quaſi prolem eſſe, ſiue corporeæ ſimilitudinis quæ memoria continetur, ſiue eius quæ inde cum recordamur exprimitur, quando vtrunque in cogitando ita copulat, vt tanquam vnum ſingulariter appareat, & diſcerni niſi ratione non poſsit? Atque illud primum videndum eſt, non eſſe poſſe voluntatem reminiſcendi, niſi vel totum, vel aliquid rei eius quam reminiſci volumus, in penetralibus memoriæ teneamus. Quod enim omnimodo & omni ex parte obliti fuerimus, nec reminiſcendi voluntas exoritur; quoniam quicquid recordari volumus, recordati iam ſumus in memoria noſtra eſſe vel fuiſſe. Verbi gratia, Si recordari volo quid heri cœnauerim, aut recordat᷑ iam ſum cœnaſſe me: aut ſi & hoc nondum, certè circa ipſum tempus aliquid recordatus ſum, ſi nihil aliud; ipſum ſaltem heſternum diem & eius eam partem qua cœnari ſolet, & quid ſit cœnare. Nam ſi nihil tale recordatus eſſem, quid heri cœnauerim, recordari velle non

E poſſem. Vnde intelligi poteſt voluntatem reminiſcendi ab iis quidem rebus quæ memoria continenter procedere, adiunctis ſimul eis quæ inde per recordationem cernendo exprimuntur, id eſt, ex copulatione rei cuiuſdam quam recordati ſumus, & viſionis quæ inde facta eſt in acie cogitantis cum recordati ſumus: Sed ipſa quæ vtrunque copulat voluntas, requirit & aliud quod quaſi vicinum eſt atque contiguum recordanti. Tot igitur huius generis trinitates, quot recordationes, quia nulla eſt earum vbi non hæc tria ſunt, illud quod in memoria reconditum eſt etiam antequam cogitetur, & illud quod fit in cogitatione cum cernitur, & voluntas vtrunque coniungens, & ex vtroque ac tertia ſeipſa vnum aliquid complens. An potius ita cognoſcitur vna quædam in hoc genere trinitas, vt vnum aliquid generaliter dicamus quicquid corporaliũ ſpecierum in memoria latet, & rurſus vnum aliquid generalem viſionem animi talia recordantis atque cogitantis, quorum duorum copulationi tertia coniungitur copulatrix voluntas, vt ſit hoc totum vnum quiddam ex quibuſdam tribus.

Varia cogitãdi ratio. Cap. VIII.

F Sed quoniam non poteſt acies animi ſimul omnia quæ memoria tenet vno aſpectu contueri, alternat viciſsim cedendo ac ſuccedendo trinitates cogitationum, atque ita fit iſta innumerabiliter numeroſiſsima Trinitas, nec tamen infinita ſi numerus in memoria reconditarum rerum non excedatur. Ex quo enim cœpit vnuſquiſque ſentire corpora quolibet corporis ſenſu, etiam ſi poſſet adiungere quæ oblitus eſt, certus ac determinatus profectò numerus foret, quanuis innumerabilis. Dicimus enim innumerabilia, non ſolum infinita, ſed etiam quæ ita finita ſunt vt facultatem numerantis excedant. Sed hinc aduerti aliquanto manifeſtius poteſt, aliud eſſe quod reconditum memoria tenet, & aliud quod inde in cogitatione recordantis exprimitur, quanuis cum fit vtriuſque copulatio, vnum idémque videatur Quia meminiſſe non poſſumus corporum ſpecies, niſi tot quot ſenſimus, & quantas ſenſimus, & ſicut ſenſimus: ex corporis enim ſenſu eas in memoriam combibit* animus. Viſiones autem illæ cogitationum ex iis quidem rebus quæ ſunt in memoria, ſed tamen innumerabiliter atque omnino infinite multiplicantur atque variantur: Vnum quippe ſolem memini, quia ſicuti eſt vnum vidi.

**al. condidit.*

G vidi. Si voluero autem duos cogito vel tres, vel quot-
quot volo, ſed ex eadem memoria quia vnum memini,
formatur acies multos cogitantis. Et tantum memini
quantum vidi. Si enim maiorem vel minorem memi-
ni quàm vidi, iam non memini quod vidi, & ideo nec
memini. Quia vero memini, tantum memini quātum
vidi, vel maiorem tamen pro voluntate cogito, vel mi-
norem. Et ita memini vt vidi. Cogito autem ſicut vo-
lo currentem, & vbi volo ſtātem, vnde volo & quò vo
lo venientem. Quadrum etiam mihi cogitare, in
promptu eſt, cum meminerim rotundum, & cuiuſlibet
coloris, cum ſolem viridem nūquam viderim, & ideo
nec meminerim: Atque vt ſolem, ita cætera. Hæ autem
rerum formæ, quoniā corporales atque ſenſibiles ſunt,
errat quidem animus cum eas opinatur eo modo foris
eſſe quo modo intus cogitat, vel cum iam interierunt
foris & adhuc in memoria retinentur, vel cum aliter
etiam quod meminimus, non recordandi fide, ſed co-
gitandi varietate formatur. Quanquam ſæpiſsime cre-
damus etiam vera narrantibus, quæ ipſi ſenſibus perce-
perunt. Quæ cum in ipſo auditu quando narrantur co
H gitamus, non videtur ad memoriam retorqueri acies
viſionis cogitantium: neque enim ea nobis recordan-
tibus, ſed alio narrante cogitamus: atque illa trinitas
non hic videtur expleri, quæ fit cum ſpecies in memo-
ria latens & viſio recordantis tertia voluntate copulā-
tur. Non enim quod latebat in memoria mea, ſed quod
audio cogito cum aliquid mihi narratur. Non ipſas
voces loquentis dico, ne quiſquam putet in illam me
exiſſe trinitatem, quæ foris in ſenſibilibus & in ſenſi-
bus agitur, ſed eas cogito corporum ſpecies, quas nar-
rans verbis ſoniſque ſignificat, quas vtique nō remini-
ſcens, ſed audiens cogito. Sed ſi diligentius conſyde-
remus, nec tunc exceditur memoriæ modus. Neque e-
nim vel intelligere poſſem narrantem, ſi ea quæ dicit,
& ſi contexta tunc primum audirem, non tamen ge-
neraliter ſingula meminiſſem. Qui enim mihi narrat,
verbi gratia, aliquem mōtem ſylua exutum & oleis in-
dutum, ei narrat qui meminerim ſpecies & montium
& ſyluarum & olearum, quas ſi oblitus eſſem, quid di-
ceret omnino neſcirem, & ideo narrationem illam co
gitare non poſſem. Ita fit vt omnis qui corporalia co-
I gitat, ſiue ipſe aliquid confingat, ſiue audiat, aut legat,
vel præterita narrantem, vel futura prænunciantem, ad
memoriam ſuam recurrat, & ibi reperiat modum atq;
mēſuram omnium formarum quas cogitans intuetur:
Nam neque colorem quem nūquam vidit, neque figu-
ram corporis, nec ſonum quem nunquam audiuit, nec
ſaporem quem nunquam guſtauit, nec odorem quem
nunquam olfecit, nec vllam contrectationem corpo-
ris quam nunquam ſenſit poteſt quiſquam omnino co
gitare. At ſi propterea nemo aliquid corporale cogitat
niſi quod ſenſit, quia nemo meminit corporale aliquid
niſi quod ſenſit, ſicut in corporalibus ſentiendi, ſic in
memoria eſt cogitandi modus. Senſus enim accipit
ſpeciem ab eo corpore quod ſentimus, & à ſenſu me-
moria, à memoria vero acies cogitantis. Voluntas por
rò ſicut adiūgit ſenſum corpori, ſic memoriam ſenſui,
ſic cogitantis aciem memoriæ. Quæ autem conciliat
iſta atque coniungit, ipſa etiam diiungit, ac ſeparat, id
eſt voluntas. Sed à ſentiendis corporibus motu corpo-
ris ſeparat corporis ſenſus, ne aliquid ſentiamus, aut
vt ſentire deſinamus: veluti cum oculos ab eo quod vi-
dere nolumus auertimus vel claudimus: ſic aures à ſo-
nis, ſic nares ab odoribus. Ita etiam vel os claudēdo, vel
aliquid ex ore reſpuendo à ſaporibus auerſamur. In ta- K
ctu quoque vel ſubtrahimus corpus ne tangamus quod
nolumus, vel ſi iam tangamus, abucimus aut repelli-
mus. Ita motu corporis agit voluntas, ne ſenſus corpo-
ris rebus ſenſibilibus copuletur. Et agit hoc quantum
poteſt: nam cum in hac actione propter conditionem
ſeruilis mortalitatis difficultatem patitur, cruciatus eſt
conſequens, vt voluntati nihil reliqui fiat niſi toleran-
tia. Memoriam vero à ſenſu voluntas auertit, cum in
aliud intenta non ei ſinit inhærere præſentia. Quod
animaduertere facile eſt, cum ſæpe coràm loquentem
nobis aliquem aliud cogitando non audiſſe nobis vi-
demur. Falſum eſt autem, audiuimus enim, ſed nō me-
minimus, ſubinde per aurium ſenſum labentibus voci-
bus, alienato nutu voluntatis, per quē ſolent infigi me-
moriæ: verius itaque dixerimus cum tale aliquid acci-
dit, non meminimus, quam non audiuimus. Nam & le πιθανόν.
gentibus euenit & mihi ſæpiſsime, vt perlecta pagina
vel epiſtola, neſciam quid legerim, & repetam. In aliud
quippe intento nutu voluntatis, nō ſic eſt adhibita me-
moria ſenſui corporis, quo modo ipſe ſenſus adhibitus
eſt literis. Ita & ambulantes intenta in aliud voluntate, L
neſciunt quà tranſierint: quòd ſi non vidiſſent, nō am-
bulaſſent, aut maiore intentione palpando ambulaſ-
ſent, præſertim ſi per incognita pergerent, ſed quia fa-
cile ambulauerunt, vtique viderunt. Quia vero non ſi-
cut ſenſus oculorum locis quacunque pergebāt, ita ipſi
ſenſui memoria iungebatur, nullo modo id quod vi-
derunt etiam recentiſsimum meminiſſe potuerūt. Iam
porrò ab eo quod in memoria eſt, animi aciem velle
auertere, nihil eſt aliud quàm non inde cogitare.

In hac igitur diſtributione cum incipimus à ſpecie *Species à*
corporis, & peruenimus vſq; ad ſpeciem quæ fit in cō- *ſpecie viciſ*
tuitu cogitantis, quatuor ſpecies reperiuntur quaſi gra- *ſim gignit.*
datim natæ altera ex altera. Secunda de prima, tertia *Cap. IX.*
de ſecunda, quarta de tertia. A ſpecie quippe corporis
quod cernitur, exoritur ea quæ fit in ſenſu cernentis, &
ab hac ea quę fit in memoria, & ab ea hac quę fit in acie
cogitantis. Quapropter voluntas quaſi parentem cum
prole ter copulat. Primo ſpeciem corporis cum ea quā
gignit in corporis ſenſu. Et ipſam rurſus cum ea quæ fit
ex illa in memoria, atque iſtam quoque tertio cum ea
quæ ex illa paritur in cogitantis intuitu. Sed media co- M
pula quæ ſecunda eſt, cū ſit vicinior, non tam ſimilis eſt
primæ quàm tertia: viſiones enim duæ ſunt, vna ſen-
tientis, altera cogitantis. Vt autem poſsit eſſe viſio cogi-
tantis, ideo fit in memoria de viſionę ſentientis ſimile
aliquid, quò ſe ita conuertat in cogitando acies animi,
ſicut ſe in cernendo conuertit ad corpus acies oculo-
rum: propterea duas in hoc genere trinitates volui cō-
mendare: vnam cum viſio ſentientis formatur ex cor-
pore: aliam cum viſio cogitātis formatur ex memoria.
Mediam vero nolui, quia ibi non ſolet viſio dici, cum
memoriæ commendatur forma, quæ fit in ſenſu cernē-
tis. Vbique tamen volūtas non apparet niſi copulatrix
quaſi parentis & prolis. Et ideo vndecunque procedat,
nec parens nec proles dici poteſt. At enim ſi non
meminimus niſi quod ſenſimus, neque cogitamus niſi *Etiā nō vi-*
quod meminimus, cur plerunque falſa cogitamus, cum *ſis addit*
ea quæ ſenſimus non vtique falſo meminerimus: niſi *imaginatio*
quia voluntas illa quam coniunctricem ac ſeparatricem *quæ in aliis*
huiuſcemodi rerum iam quantū potui demonſtrare cu *vidimus.*
raui, formandam cogitantis aciem per abſcondita me- *Cap. X.*
moriæ ducit vt libitum eſt, & ad cogitanda ea quę non
meminimus, ex eis quæ meminimus, aliud hinc, aliud
inde

A inde, vt ſumat impellit: quæ in vnam viſionem coëuntia faciunt aliquid quod ideo falſum dicatur, quia vel non eſt foris in rerum corporearum natura, vel nõ de memoria videtur expreſſum cum tale nihil nos ſenſiſſe meminimus. *Tindicatur* Quis enim vidit cygnũ nigrũ, & propterea nemo meminit, cogitare tamen quis non poteſt? Facile eſt enim illam figuram quam vidẽdo cognouimus nigro colore prefundere, quem nihilominus in aliis corporibus vidimus. *Leuit.11.* Et quia vtrunq; ſenſimus, vtrũque meminimus. Nec autem quadrupedẽ memini, quia non vidi. Sed phãtaſiam talem facillime intueor, dum *1.retra.c.15* alicui formæ volatili qualem vidi adiungo alios duos pedes, quales itidem vidi. Quapropter dum cõiuncta cogitamus, quæ ſingillatim ſenſa meminim⁹, videmur non id quod meminimus cogitare, cũ id agamus moderante memoria vnde ſumimus omnia quæ multipliciter ac varie pro noſtra voluntate componimus. Nam neque ipſas magnitudines corporum quas nũquam vidimus ſine ope memoriæ cogitamus. Quantum enim ſpacij ſolet occupare per magnitudinem mundi noſter obtutus, in tantum extẽdimus quaſlibet corporum moles, cum eas maximas cogitamus. Et ratio quidem per- B git in ampliora, ſed phantaſia non ſequitur. Quippe cũ infinitatem quoque numeri ratio renunciet, quam nulla viſio corporalia cogitantis apprehendit. Eadem ratio docet minutiſsima etiam corpuſcula infinite diuidi, cum tamen ad eas tenuitates vel minutias peruentum fuerit, quas viſas meminimus, exiliores minutioreſque phantaſias iam non poſſumus intueri, quanuis ratio non deſinat perſequi ac diuidere. Ita nulla corporalia niſi aut ea quæ meminimus aut ex iis quæ meminimus cogitamus.

Numerus, pondus, mẽſura. *Cap. XI.* Sed quia numeroſe cogitari poſſunt quæ ſingillatim ſunt impreſſa memoriæ, videtur ad memoriam menſura, ad viſionẽ vero numerus pertinere. Quia licet innumerabilis ſit multiplicitas taliũ viſionum, ſingulis tamen in memoria præſcriptus eſt intranſgreſsibilis modus. Menſura igitur in memoria, in viſionibus numerus apparet: ſicut in ipſis corporibus viſibilibus menſura quędam eſt, cui numeroſiſsime coaptatur ſenſus videntium, & ex vno viſibili multorum cernentium formatur aſpectus: ita vt etiam vnus propter duorum oculorum numerum plerunque vnam rẽ *Supra ca.2.* geminata ſpecie videat, ſicut ſupra docuimus. In his ergo rebus vnde viſiones exprimuntur quædam menſu- C ra eſt. In ipſis autem viſionibus numerus. Voluntas vero quæ iſta coniũgit & ordinat, & quadam vnitate copulat, nec ſentiendi aut cogitandi appetitum niſi in his rebus vnde viſiones formantur acquieſcens collocat, *Sapien.11.* ponderi ſimilis eſt. Quapropter hæc tria, menſuram, numerum, põdus, etiam in cæteris omnibus rebus animaduertenda prælibauerim. Nunc interim volũtatem copulatricem rei viſibilis atque viſionis quaſi parentis & prolis, ſiue in ſentiendo, ſiue in cogitando, nec parẽtem nec prolẽ dici poſſe, quomodo valui & quibus valui demonſtraui. Vnde tempus admonet hanc eandem trinitatem in interiore homine requirere, atque ab iſto de quo tandiu locutus ſum animali atque carnali, qui exterior dicitur, introrſus tendere. Vbi ſperamus inuenire nos poſſe ſecundum trinitatem imaginem dei, conatus noſtros illo ipſo adiuuãte, quem omnia, ſicut res *Sapien.11.* ipſæ indicant, ita etiam ſancta ſcriptura in menſura & numero & pondere diſpoſuiſſe teſtatur.

Libri de trinitate vndecimi Finis.

Tomus tertius.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Trinitate liber duodecimus. D

AGE nunc videamus vbi ſit quaſi quoddam hominis exterioris interioriſq; cõfinium. *Homo interior qualis. Caput. I.* Quicquid enim habemus in animo commune cũ pecore, recte adhuc dicitur ad exteriorem hominem pertinere. Nõ enim ſolum corpus homo exterior deputabitur, ſed adiuncta quadam vita ſua qua compages corporis & omnes ſenſus vigent, quibus inſtructus eſt ad exteriora ſentienda. Quorum ſenſorum imagines infixæ in memoria, cum recordãdo reuiſuntur, res adhuc agitur ad exteriorem hominem pertinens. Atq; *1.ſen.di.16 c.quocirca.* in his omnibus non diſtamus à pecore, niſi quòd figura corporis non proni, ſed erecti ſumus. Qua in re admonemur ab eo qui nos fecit, ne meliore noſtri parte (id eſt, animo) ſimiles pecoribus ſimus, à quibus corporis erectione diſtam⁹: nõ vt in ea quæ ſublimia ſunt in corporibus animum proiiciamus. Nã vel in talibus quietẽ voluntatis appetere, proſternere eſt animum: ſed ſicut E corpus ad ea quæ ſunt excelſa corporum, id eſt, ad cœleſtia naturaliter erectum eſt, ſic animus qui ſubſtantia ſpiritalis eſt, ad ea quæ ſunt in ſpiritalibus excelſa erigẽdus eſt, non elatione ſuperbiæ, ſed pietate iuſticiæ.

Poſſunt autem & pecora & ſentire per corporis ſenſus extrinſecus corporalia, & ea memoriæ fixa reminiſci, atque in eis appetere conducibilia, fugere incõmoda: verum ea notare, ac nõ ſolum naturaliter rapta, ſed etiam de induſtria memoriæ commendata retinere, & in obliuionem iamiámque labentia recordando atque cogitando rurſus imprimere, vt quemadmodum ex eo quod gerit memoria cogitatio formatur, ſic & hoc ipſum quod in memoria eſt cogitatione firmetur. *Aeternas rationes in corporalib⁹ homo ſolus animantiũ percipit. Cap. II.* Fictas etiam viſiones hinc atque inde recordata quælibet ſumendo, & quaſi aſſuendo componere, inſpicere, quẽadmodũ in hoc rerum genere quæ veriſimilia ſunt diſcernantur à veris, non ſpiritalibus ſed ipſis corporalibus. Hæc atque huiuſmodi quanuis in ſenſibilibus atq; in eis quæ inde animus per ſenſum corporis traxit agãtur atq; verſentur, non ſunt tamẽ rationis expertia, nec hominibus pecoribúſq; communia. Sed ſublimioris rationis eſt iudicare de iſtis corporalibus, ſecundum rationes incorporales & ſempiternas. Quæ niſi ſupra mẽ- F tem humanam eſſent, incõmutabiles profecto non eſſent, atque in his niſi ſubiungeretur aliquid noſtrũ, non ſecundum eas poſſemus iudicare de corporalibus. Iudicamus autem de corporalibus ex ratione dimenſionum atque figurarum quam incommutabiliter manere mens nouit.

Ratio ſuperior & inferior. C. III. Illud vero noſtrum quod in actione corporalium atque temporalium tractandorum ita verſatur, vt non ſit nobis commune cum pecore, rationale quidem eſt, ſed ex illa rationali noſtræ mẽtis ſubſtantia, qua ſubhæremus intelligibili atque incommutabili veritati, tanquam ductũ & inferioribus tractandis gubernandiſque deputatum eſt. Sicut enim in omnibus pecoribus non inuentũ eſt viro adiutorium ſimile illi, niſi detractum de illo in cõiugiũ formaretur: ita menti noſtræ qua ſupernam & internã conſulimus veritatem, nullum eſt ad vſum rerum corporalium, quãtum naturæ hominis ſatis eſt, ſimile adiutorium ex animę partibus quas communes cum pecoribus habemus. Et ideo quiddam rationale noſtrũ, non ad vnitatis diuortium ſeparatum, ſed in auxilium ſocietatis quaſi de-

G riuatum,in ſui operis diſpertinir officium. Et ſicut vna
Gene.2. caro eſt duorum in maſculo & fœmina,ſic intellectum
noſtrum,& actionem vel cõſilium,& executionem vel
rationem,& appetitum rationalem,vel ſi quo alio mo-
do ſignificanous dici poſſunt,vna mentis natura com-
plectitur, vt quemadmodum de illis dictum eſt, Erunt
Ibidem. duo in carne vna,ſic de his dici poſsit,duo ĩ mẽte voa.
Trinitatis Cum igitur diſſerimus de natura mentis humanæ,
ſimilitudo de vna quadam re diſſerimus,nec eam in hæc duo quæ
& imago commemoraui,niſi per officia geminam°. Itaq; cum in
differunt. ea quærimus trinitatem,in tota quærimus, oon ſeparã-
Cap.IIII. tes actionem rationalem in temporalibus à contẽpla-
tione æternorum,vt tertium aliquid iã quæramus quo
trinitas impleatur. Sed in tota natura mentis ita trini-
tatem reperiri opus eſt, vt ſi deſit actio temporaliũ cui
operi neceſſarium ſit adiutorium,propter quod ad hęc
inferiora adminiſtranda deriuetur aliquid mentis, io
vna nuſquam diſpertita mẽte trinitas inueniatur. Et fa-
cta iam iſta diſtributione,in eo ſolo quod ad contẽpla-
tionem pertinet æternorum,non ſolum trinitas,ſed e-
tiam imago dei. In boc autem quod deriuatum eſt in
H actione temporalium,etiam ſi trinitas poſsit non tamẽ
Non ſtatim imago dei poſsit inueniri. Proinde ooo mihi vi-
proles eſt il- deotur probabilem afferre ſeotentiam, qui ſic arbitrã-
li° quod ab tur trinitatem imaginis dei in tribus perſonis quod at-
alio venit. tinet ad humanam oaturam poſſe reperiri, vt io coo-
Cap.V. iugio maſculi & fœminæ atque in eorum prole cõplea
tur. Quòd quaſi vir ipſe patris perſonã ioomet, filij ve-
ro quod de illo ita proceſsit vt naſceretur, atque ita ter
tiam perſonam velut ſpiritus dicũt eſſe mulierem, quæ
Gene.2. ita de viro proceſsit,vt nõ ipſa eſſet filius aut filia, quã-
uis ea concipiẽte proles naſceretur. Dixit enim domi-
Ioan.15. nus de ſpiritu ſancto,quòd à patre procedat,& tamẽ fi-
lius non eſt. In huius igtur opinionis errore hoc ſolum
probabiliter affertur, quod in origine factæ fœminę ſe-
cundum ſanctæ ſcripturæ fidem ſatis oſtenditur, oon
omne quod de aliqua perſona ita exiſtit, vt perſonã al-
teram faciat,filium poſſe dici, quandoquidem de viri
perſona extitit perſona mulieris, nec tamẽ eius filia di-
cta eſt. Cætera ſanè ita ſunt abſurda,immo vero ita fal-
ſa,vt facillime redarguantur. Omitto enim quale ſit ſpi
ritum ſanctum matrem filij putare & coniugem patris,
fortaſsis quippe reſpondeatur hæc in carnalibus babe-
I re offenſiooem,dum corporei conceptus partuſq; cogi
tantur. Quanquam & hęc ipſa caſtiſsime cogitent,qui-
Ad Titũ.1. bus mundis omoia munda ſunt, immundis autẽ & in-
fidelibus, quorum polluta ſunt & mens & conſcieotia,
ita oihil eſt mundum, vt quoſdam eorum etiam de vir-
gine ſecũdum carnem natus Chriſtus offendat. Sed ta-
men in ſpiritalibus illis ſummis vbi nõ eſt aliquid vio-
labile,aut corruptibile,nec natum ex tẽpore, nec ex in-
formi formatum,ſi qua dicuntur talia,ad quorum ſimi
litudinem etiam iſta inferioris creaturæ genera quãuis
longe remotiſsime facta ſunt,nõ debent cuiuſquam ſo-
briam perturbare prudentiam, ne cum vanum deuitat
horrorem, in peroicioſum iocurrat errorem. Aſſueſcat
in corporibus ita ſpiritalium reperire veſtigia, vt cum
inde ſurſum verſus duce ratione aſcendere cœperit, vt
ad ipſam incommutabilem veritatem per quã ſuot fa-
cta iſta perueniat, nõ ſecum ad ſumma pertrahat quod
contemnit in infimis. Nec enim erubuit quidam, vxo-
rem ſibi eligere ſapientiam, quia nomẽ vxoris in prole
gignẽda corruptibilem concubitum ingerit cogitanti:
aut vero ipſa ſapiẽtia ſexu fœminea eſt, quia fœminini
generis vocabulo & Græca & Latina lingua enũciatur.

Non ergo propterea reſpuimus iſtam ſententiam, K
quia timemus ſanctam & inuiolabilem (atq; incommu *Homo ad*
tabilem) charitatem,tanquam coniugem dei patris, de *totius trini-*
illo exiſtentem,ſed non ſicut prolem,ad gignendũ ver *tatis imagi*
bũ per quod facta ſunt omnia cogitare: ſed quia eã fal- *nẽ cõditus.*
ſam diuina ſcriptura euidẽter oſteodit. Dixit enim de°, *Cap.VI.*
Faciamus hominẽ ad imaginem noſtrã: paulo poſt au- *Ioan.1.*
tem dictum eſt, Et fecit deus hominẽ ad imagioẽ dei. *Gene.1.*
Noſtram certe,quia pluralis eſt oumerus,non recte di- *1.ſent. diſt.*
ceretur ſi homo ad vnius perſonæ imagioem fieret,ſiue *3.ca.propo-*
patris,ſiue filij,ſiue ſpirit° ſancti. Sed quia fiebat ad ima- *namus &*
ginem trioitatis,propterea dictum eſt, id imaginẽ no- *c.Hilari°.*
ſtram. Rurſus autem ne in trinitate credendos arbitra-
remur tres deos,cum ſit eadẽ trinitas vnus deus, Et fe-
cit,inquit,deus hominem ad imaginẽ dei: pro eo ac ſi
diceret,ad imaginem ſuam. Suot enim tales vſitatæ in
literis illis locutiones,quas nonnulli etiãſi catholicã fi-
dem aſſerunt,noo taoien diligenter aduertunt,vt putẽt
ita dictum,Fecit deus bominem ad imaginẽ dei: quaſi
diceretur,fecit pater ad imaginem filij: ſic volentes aſ-
ſerere in ſcripturis ſanctis deum dictum etiã filiũ,quaſi
deſint alia veriſsima & manifeſtiſsima documenta,vbi L
oõ ſolum deus,ſed etiam verus deus dictus eſt filius. In
hoc enim teſtimonio dũ aliud ſoluere intendunt, ſic ſe
implicant,vt expedire noo poſsint. Si enim pater fecie
ad imaginẽ filij, ita vt non ſit homo imago patris & fi-
lij,diſsimilis eſt patri filius. Si autem pia fides docet, ſi-
cuti docet, filium eſſe ad æqualitatem eſſentiæ ſimilem
patri,quod ad ſimilitudinem filij factum eſt,neceſſe eſt
etiam ad ſimilitudinem patris factum ſit. Deinde ſi ho-
minem pater oõ ad ſuam,ſed ad filij fecit imaginẽ, cur
non ait,Faciamus hominem ad imaginẽ & ſimilitudi- *Gene.1.*
oem tuã, ſed ait noſtram, niſi quia trinitatis imago fie-
bat io homine, vt hoc modo eſſet homo imago vnius
veri dei,quia ipſa trinitas vous verus deus eſt? Locutio-
nes autẽ ſunt ionumerabiles tales in ſcripturis, ſed has *Pſal.3.*
protuliſſe ſuffecerit. Eſt in Pſalmis ita dictũ,Domini eſt
ſalus,& ſuper populum tuũ benedictio tua: quaſi alteri
dictũ ſit,non ei de quo dixerat,Domini eſt ſalus. Et ite- *Pſal.17.*
rum,A te,inquit,eruar à tentatione, & in deo meo ſpe-
rans tranſgrediar murũ: quaſi alteri dixerit, à te eruar à *Pſal.44.*
tentatione. Et iterum,Populi ſub te cadẽt,in corda ini-
micorum regis: ac ſi diceret,In corda inimicorũ tuorũ. M
Ei quippe regi dixerat,id eſt, domino noſtro Ieſu Chri
ſto,populi ſub te cadẽt: quem regẽ intelligi voluit,cum
diceret inimicorũ regis. Rarius iſta in noui teſtameoti
literis inueniuntur. Sed tamẽ ad Romanos Apoſtolus, *Roma.1.*
De filio ſuo,inquit,qui factus eſt ei ex ſemine Dauid ſe-
cundum carnẽ,qui prædeſtinatus eſt filius dei in virtu-
te ſecundum ſpiritum ſanctificatioois ex reſurrectione
mortuorũ Ieſu Chriſti domini ooſtri,tanquã de alio ſu
pra diceret. Quid eſt enim filius dei prædeſtinatus ex
reſurrectione mortuorũ Ieſu Chriſti,niſi idẽ Ieſus Chri
ſtus qui prędeſtinatus eſt filius dei in virtute? Ergo quo
modo hic cũ audiuimus filius dei in virtute Ieſu Chri-
ſti,aut filius dei ſecuodũ ſpiritum ſanctificatioois Ieſu
Chriſti, aut filius dei ex reſurrectione oiortuorum Ieſu
Chriſti,cũ dici potuiſſet vſitate,io virtute ſua, aut ſecũ-
dũ ſpiritũ ſanctificationis ſuæ,aut ex reſurrectione mor
tuorũ eius,vel mortuorũ ſuorum,non cogimur intelli-
gere aliam perſonã, ſed vnã eandemq; ſcilicet filij dei
domini noſtri Ieſu Chriſti: ita cũ audiuius,Fecit de° ho *Gene.1.*
minẽ ad imaginẽ dei: q̃uis poſſet vſitatius dici ad ima-
ginem ſuã: non tamen cogimur aliã perſonã intellige-
re in trinitate, ſed ipſam vnã eãdemq; trinitatẽ, qui eſt
vnus

A vnus deus, & ad cuius imaginem factus eſt homo. Quę
cum ita ſint, ſi eandem trinitatis imaginem nõ in vno
ſed in tribus hominibus acceperimus, patre & matre &
filio, non erat ergo ad imaginem dei factus homo an-
tequam vxor ei fieret, & antequam filium propagarent,
quia nondũ erat trinitas. An dicit aliquis, Iam trinitas
erat, quia etſi non dum forma propria, iã tamen origi-
nali natura & mulier erat in latere viri, & filius in lum-
bis patris? Cur ergo cũ ſcriptura dixiſſet, Fecit deus ho-
Gene.1. minem ad imaginem dei: contexuit dicens, Fecit deus
eum, maſculũ & fœminam fecit eos, & benedixit eos.
Vel ſi ita diſtinguendum eſt, Et fecit deus hominem: vt
deinde inferatur, ad imaginem dei fecit illum: & tertia
ſubiunctio ſit, maſculum & fœminam fecit eos. Quidã
enim timuerunt dicere, fecit eum maſculum & fœmi-
nam, ne quaſi mõſtruoſum aliquid intelligeretur ſicuti
ſunt quos hermaphroditos vocãt, cũ etiam ſic non mẽ
daciter poſsit intelligi vtrũq; in numero ſingulari, pro-
Gene.2. pter id quod dictũ eſt, Duo in carne vna. Cur ergo, vt
dicere cœperam, in natura hominis ad imaginem dei
facta præter maſculum & fœminam nõ commemorat
ſcriptura? Ad implendam quippe imaginem trinitatis
B debuit addere & filium, quãuis adhuc in lumbis patris
cõſtitutũ, ſicut mulier erat in latere. An forte iam facta
erat & mulier: & ſcriptura breui cõplexione conſtrin-
xerat, quod poſtea quemadmodũ ſit factum diligentius
explicaret, & propterea filius cõmemorari non potuit,
quia nondum erat natus: quaſi & hoc nõ poterat ea bre
uitate complecti ſpiritus ſanctus, ſuo loco poſtea natũ
filiũ narraturus, ſicut mulierem de viri latere aſſumptã
ſuo poſtmodum loco narrauit, & tamẽ hic eam nomi-
Homo imago dei quo modo. nare non prætermiſit. Non itaq; ita debemus intel-
ligere hominem factum ad imaginem ſummæ trinita-
tis, hoc eſt ad imaginem dei, vt eadem imago in tribus
Cap.VII. intelligatur hominibus: præſertim cum Apoſtolus virũ
dicat eſſe imaginem dei, & propterea velamentũ ei ca-
pitis demat, quod mulieri adhibẽdũ monet, ita loquẽs,
1.Cor.11. Vir quidem nõ debet velare caput, cũ ſit imago & glo-
ria dei. Mulier autẽ gloria viri eſt. Quid ergo dicemus
ad hæc? Si pro ſua perſona mulier adimplet imaginem
trinitatis, cur ea detracta de latere viri adhuc ille ima-
go dicitur? Aut ſi & vna perſona hominis ex tribus po-
teſt dici imago dei, ſicut in ipſa ſumma trinitate & vna
quæque perſona deus eſt, cur & mulier non eſt imago
C dei? Nã & propterea caput velare præcipitur, quod ille
quia imago dei eſt prohibetur. Sed videndum eſt quo
modo nõ ſit contrariũ quod dicit Apoſtolus, nõ mulie-
rẽ ſed virum eſſe imaginẽ dei, huic quod ſcriptũ eſt in
Ibidem. Geneſi, Fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eũ,
Gene.1. maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos. Ad
imaginem dei quippe naturam ipſam humanam factã
dicit, quæ ſexu vtroque completur, nec ab intelligenda
imagine dei ſeparat fœminam. Dicto enim quòd fecit
deus hominem ad imaginem dei, fecit eum, inquit, ma-
ſculum & fœminam: vel certe alia diſtinctione, maſcu-
lũ & fœminam fecit eos. Quo modo ergo per Apoſto-
1.Cor.11. lum audiuimus virũ eſſe imaginem dei, vnde caput ve-
lare prohibetur, mulierem autem non, & ideo ipſa hoc
facere iubetur? niſi credo illud eſſe quod iã dixi, cũ de
natura humanæ mẽtis agerem, mulierem cum viro ſuo
eſſe imaginem dei, vt vna imago ſit tota illa ſubſtãtia?
Cum autem ad adiutorium diſtribuitur, quod ad eam-
ipſam ſolam attinet, non eſt imago dei: quod autem ad
virum ſolum attinet, imago dei eſt, tam plena atq; inte-
gra, quàm in vnum coniuncta muliere. Sicut de natura

humanæ mentis diximus, quia & ſi tota contempletur D
veritatẽ, imago dei eſt: & cũ ex ea diſtribuitur aliquid,
& quadam intentione deriuatur ad actionem rerũ tem
poralium, nihilominus ex qua parte conſpectam conſu
lit veritatem, imago dei eſt, ex qua vero intenditur in
agenda inferiora, non eſt imago dei. Et quoniam quan
tumcunq; ſe extenderit in id quod æternũ eſt, tanto ma
gis inde formatur ad imaginem dei, & propterea non
eſt cohibẽda, vt ſe inde contineat ac temperet, & ideo
vir non debet velare caput. Quia vero illi rationali a-
ctioni quæ in rebus corporalibꝰ temporalibúſq; verſa-
tur, periculoſa eſt nimia in inferiora progreſsio, debet
habere poteſtatem ſuper caput, quod indicat velamen-
tũ quo ſignificatur eſſe cohibenda. Grata eſt enim ſan-
ctis angelis ſacrata & pia ſignificatio. Nam deus nõ ad
tempus videt, nec aliquid noui fit ex eius viſione atque
ſcientia, cũ aliquid temporaliter ac tranſitorie geritur,
ſicut inde afficiuntur ſenſus vel carnales animalium &
hominũ, vel etiam cœleſtes angelorum. In iſto quippe
manifeſto ſexu maſculi & fœminæ, Apoſtolꝰ Paulus oc
cultioris cuiuſdam rei figuraſſe myſterium vel hinc in-
telligi poteſt, quòd cum alio loco dicat, veram viduam 1.Timo.5.
eſſe deſolatã ſine filiis & nepotibus, & tamen eam ſpe- E
rare debere in deum, & perſiſtere in orationibus nocte
& die: hic indicat mulierem ſeductã in præuaricatio-
ne factã, ſaluam fieri per filiorum generationem. Et ad-
didit, Si permanſerint in fide & dilectione & ſanctifi-
catione cũ ſobrietate. Quaſi vero poſsit obeſſe bonę vi-
duæ ſi vel filios non habuerit, vel ij quos habuerit, in bo
nis operibus permanere noluerint. Sed quia ea quæ di-
cuntur opera bona, tanquam filij ſunt vitę noſtræ, ſecũ-
dum quã quæritur cuius vitæ ſit quiſq;, id eſt, quo mo-
do agat hæc temporalia, quam vitam Græci non ζωὴν,
ſed βίον vocant, & hæc opera bona maxime in officiis
miſericordiæ frequentari ſolent: opera vero miſericor-
diæ nihil proſunt, ſiue Paganis, ſiue Iudæis, qui Chriſto
non credunt, ſiue quibuſcunq; hæreticis vel ſchiſmati-
cis, vbi fides & dilectio & ſobria ſanctificatio non inue
nitur: manifeſtũ eſt quid Apoſtolꝰ ſignificare voluerit, 1.Cor.11.
ideo figurate ac myſtice quia de velãdo mulieris capi-
te loquebatur, quod niſi ad aliquod ſecretum ſacramẽ-
ti referatur, inane remanebit. Sicut enim non ſolũ ve-
raciſsima ratio, ſed etiã ipſius Apoſtoli declarat autho-
ritas, nõ ſecundũ formam corporis homo factus eſt ad
imaginem dei, ſed ſecundũ rationalem mentem. Cogi- F
tatio quippe turpiter vana eſt, quæ opinatur deũ mem-
brorum corporalium lineamentis circũſcribi, atq; defi-
niri. Porrò autem nõne idẽ beatus Apoſtolus dicit, Re- Ephe.4.
nouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouũ homi-
nem qui ſecundũ deũ creatus eſt. Et alibi apertius. Exuẽ
tes vos, inquit, veterẽ hominẽ cũ actibus eius, & induite Coloſſ.3.
nouum qui renouatur in agnitione dei ſecundũ imagi-
nem eius qui creauit eũ. Si ergo ſpiritu mentis noſtræ
renouamur, & ipſe eſt nouus homo qui renouatur in a-
gnitione dei ſecundũ imaginẽ eius qui creauit eũ, nul-
li dubium eſt, nõ ſecundũ corpus, neque ſecundũ quã-
libet animi partem, ſed ſecũdum rationalem mentem
vbi poteſt eſſe agnitio dei, hominem factum ad imagi-
nem eius qui creauit eum. Secundum hanc igitur reno
uationem efficimur etiam filij dei per baptiſmũ Chri-
ſti, & induẽtes nouum hominem, Chriſtum vtique in-
duimur per fidẽ. Quis eſt ergo qui ab hoc conſortio fœ
minas alienet, cum ſint nobiſcum gratię cohæredes? Et
alio loco idem Apoſtolus dicat, Omnes enim filij dei Galat.3.
eſtis per fidẽ in Chriſto Ieſu. Quicũq; enim in Chriſto

G baptizati eſtis,Chriſtum induiſtis,Non eſt Indeus neq;
Græcus,non eſt ſeruus neq; liber, non eſt maſculus ne-
que fœmina,omnes enim vos vnum eſtis in Chriſto Ie
ſu.Nũquid nam igitur fideles fœminæ ſexum corporis
amiſerunt?Sed quia ibi renouantur ad imaginem dei,
vbi ſexus nullus eſt, ibi fact° eſt homo ad imaginẽ dei,
vbi ſexus null° eſt,hoc eſt in ſpiritu mẽtis ſuæ. Cur ergo
vir propterea non debet caput velare,quia imago eſt &
1.Cor.11. gloria dei:Mulier autẽ debet,quia gloria viri eſt, quaſi
mulier non renouetur ſpiritu mentis ſuę,qui renouatur
Coloſſ.3. in agnitione dei ſecundum imaginem eius qui creauit
illum? Sed quia ſexu corporis diſtat à viro, rite potuit
in eius corporali velamento figurari pars illa rationis,
quæ ad temporalia gubernanda deflectitur,vt non maneat
imago dei niſi ex qua parte mens hominis æternis
rationibus conſpiciendis vel conſulendis adhæſerit,
quam non ſolum maſculos, ſed etiam fœminas habere
manifeſtum eſt. Ergo in eorum mentibus communis
Deflex° ab natura cognoſcitur, in eorum vero corporibus ipſius
imagine vnius mentis diſtributio figuratur. Aſcendentibus
dei. itaque introrſus quibuſdam gradibus conſiderationis
Cap.VIII. per animæ partes, vnde incipit aliud occurrere, quod
2.ſen.diſt. nõ ſit nobis commune cum beſtiis, inde incipit ratio,
24.ca.eſt vbi homo interior iam poſsit agnoſci. Qui etiam ipſe
enim.in ſi per illam rationem cui temporalium rerum admini-
medio. ſtratio delegata eſt,immoderato progreſſu nimis in ex-
H teriora prolabitur,conſentiente ſibi capite ſuo, id eſt,
non eam cohibente atque refrænãte illa quæ in ſpecula
Pſal.6. conſilij præſidet quaſi virili portione, inueteratur inter
omnes inimicos ſuos,virtutis inuidos dæmones cũ ſuo
Gene.3. principe diabolo:æternorũmque illa viſio, ab ipſo etiã
capite cum coniuge vetitum manducante ſubtrahitur,
vt lumen oculorum eius non ſit cum illo: Ac ſic ab illa
illuſtratione veritatis ambo nudati, atque apertis ocu-
lis conſcientię ad videndum quàm inhoneſti atque in-
decori remanſerint,tanquam folia dulcium fructuum,
ſed ſine ipſis fructibus, ita ſine fructu boni operis bona
verba contexunt, vt male viuentes quaſi bene loquen-
De eodem. do contegant turpitudinem ſuam. Poteſtatem quip-
Cap.IX. pe ſuam diligens anima,à communi vniuerſo ad priua
Eccle.10. tam partem prolabitur:& apoſtatica illa ſuperbia,quod
initium peccati dicitur, cum in vniuerſitate creaturæ
I deum rectorem ſecuta, legibus eius optime gubernari
potuiſſet,plus aliquid vniuerſo appetens,atque id ſua le
ge gubernare molita,quia nihil eſt amplius vniuerſita-
te,in curam partilem truditur,& ſic aliquid amplius cõ
cupiſcendo minuitur. Vnde & auaricia dicitur radix
1.Timo.6. omnium malorum. Totũmq; illud vbi aliquid propriũ
contra leges quibus vniuerſitas adminiſtratur agere ni-
titur, per corpus proprium gerit, quod partiliter poſsi-
det:atque ita formis & motibus corporalibus delecta-
ta,quia intus eas ſecum non habet, cum eorum imagi-
nibus quas memoriæ fixit inuoluitur,& phantaſtica for
nicatione turpiter inquinatur,omnia officia ſua ad eos
fines referens, quibus curioſe corporalia ac temporalia
per corporis ſenſus quærit, aut tumido faſtu aliis ani-
mis corporeis ſenſib° deditis eſſe affectat excelſior, aut
Gradus ad cœnoſo gurgite carnalis voluptatis immergitur.
turpiſsima. Cum ergo bona voluntate ad interiora & ſuperio-
Cap.X. ra percipienda,quæ non priuatim, ſed communiter ab
omnibus qui talia diligunt ſine vlla anguſtia vel inui-
dia caſto poſsidentur amplexu, vel ſibi vel aliis conſu-
lit,& ſi fallatur in aliquo per ignorantiam temporaliũ,
quia & hoc temporaliter gerit,& modum agendi non
teneat quem debebat,humana tẽtatio eſt. Et magnum
eſt hanc vitam ſic degere, quam velut viam redeuntes K
carpimus, vt tentatio nos non apprehẽdat niſi huma- *1.Cor 10.*
na.Hoc enim peccatum extra corpus eſt, nec fornica- *1.Cor.6.*
tioni deputatur,& propterea facillime ignoſcitur. Cum
vero propter adipiſcenda ea quæ per corpus ſentiuntur *2.retra.c.15*
propter experiendi vel excellendi vel contrectandi cu
piditatem,vt in his finem boni ſui ponat, aliquid agit,
quicquid agit turpiter agit:& fornicatur in corpus pro
prium peccans,& corporearum rerum fallacia ſimula-
chra introrſus rapiens,& vana meditatione cõponens,
vt ei nec diuinum aliquid placeat niſi tale videatur, pri
uatim auara fœtatur erroribus, & priuatim prodiga in-
anitur viribus.Nec ad tam turpem & miſerabilem for-
nicationem ſemel ab exordio proſiliret,ſed ſicut ſcrip-
tum eſt,Qui modica ſpernit,paulatim decidet. *Eccle.19.*
Quo modo enim coluber non apertis paſsibus,ſed *Imago peco*
ſquamarum minutiſsimis niſibus repit, ſic lubricus de- *dis in ho-*
ficiendi motus negligẽtes minutatim occupat, & inci- *mine.*
piens à peruerſo appetitu ſimilitudinis dei, peruenit ad *Cap.XI.*
ſimilitudinem pecorũ. Inde eſt quòd nudati ſtola pri- *Gene.3.*
ma,pelliceas tunicas mortalitate meruerunt. Honor e-
nim hominis verus eſt imago & ſimilitudo dei, quæ
non cuſtoditur niſi ad ipſum* à quo imprimitur. Tãto **al.ab ipſo*
magis itaq; inhæretur deo,quanto minus diligitur pro L
prium.Cupiditate vero experiendę poteſtatis ſuę,quo-
dam nutu ſuo ad ſeipſum tãquam ad medium proruit.
Itaq; cum vult eſſe ſicut ille ſub nullo,& ab ipſa ſui me-
dietate pœnaliter ad ima propellitur,id eſt,ad ea quib°
pecora lætãtur:atq; ita cũ ſit honor eius ſimilitudo dei,
dedecus autẽ eius ſimilitudo pecoris, homo in honore *Pſal.48.*
poſitus nõ intellexit,cõparatus eſt iumentis inſipiẽtib°,
& ſimilis fact° eſt eis. Quà igitur tã lõge trãſiret à ſum-
mis ad infima,niſi per mediũ ſui?Cũ enim neglecta cha
ritate ſapientiæ quæ ſemper eodẽ modo manet,concu-
piſcitur ſcientia ex mutabiliũ temporalium experimẽ-
to,inflat non ædificat:Ita prægrauatus animus quaſi põ *1.Cor.8.*
dere ſuo à beatitudine expellitur, & per illud ſuæ me-
dietatis experimẽtum pœna ſua diſcit, quid interſit in-
ter bonum deſertum,malũmq; commiſſum,nec redire
poteſt effuſis ac perditis viribus, niſi gratia conditoris
ſui ad pœnitentiam vocantis & peccata donãtis. Quis *Roma.7.*
enim infœlicem animam liberabit à corpore mortis
huius, niſi gratia dei per Ieſum Chriſtum dominũ no- M
ſtrum? De qua gratia, ſuo loco quantum ipſe præſtite-
rit diſſeremus. Nunc de illa parte rationis ad quam *Vir quo mo*
pertinet ſcientia, id eſt, cognitio rerum temporalium *do ſolus i-*
atque mutabilium nouandis vitæ huius actionibus ne- *mago dei.*
ceſſaria,ſuſceptam conſiderationem quãtum dominus *Cap.XII.*
adiuuat peragamus. Sicut enim in illo manifeſto cõiu- *2.ſen.diſt.*
gio duorum hominum qui primi facti ſunt,non man- *24.ca.ita q;*
ducauit ſerpens de arbore vetita, ſed tantummodo *Gene.3.*
manducandum perſuaſit, Mulier autem non mãduca-
uit ſola, ſed viro ſuo dedit, & ſimul manducauerunt,
quamuis cum ſerpente ſola locuta, & ab eo ſola ſedu-
cta ſit: ita & in hoc quod etiam in homine vno geri-
tur & dignoſcitur,occulto quodam ſecretóque coniu-
gio carnalis, vel vt ita dicam, qui corporis ſenſus in- *2.ſen.diſt.*
tenditur ſenſualis animi motus, qui nobis pecoribúſq; *24.cap.eſt*
communis eſt, ſecluſus eſt à ratione ſapientiæ. Senſu *enim.*
quippe corporis corporalia ſentiuntur: æterna vero &
incommutabilia ſpiritalia ratione ſapientiæ intelli-
guntur. Rationi autem ſcientiæ appetitus vicinus eſt, *Vbi ſupra.*
quandoquidem de ipſis corporalibus quæ ſenſu cor-
poris ſentiuntur, ratiocinatur ea quæ ſcientia dicitur
actionis: ſi bene, vt eam noticiam referat ad finem
ſummi

A ſummi boni:ſi autem male, vt eis fruatur tanquam bo-
nis talibus in quibus falſa beatitudine cóquieſcat. Cum
2.ſen.d.24 ergo huic intentioni mentis quæ in rebus temporalib⁹
c.itaque. & corporalibus propter actionis officium ratiocinan-
di viuacitate verſatur, carnalis ille ſenſus vel animalis
ingerit quandam illecebram fruendi ſe, id eſt, tanquam
bono quodam priuato & proprio, non tanquam publi-
co atq; communi, quod eſt incommutabile bonum, tũc
velut ſerpẽs alloquitur fœminam: huic autem illecebræ
conſentire, de ligno prohibito manducare eſt. Sed iſte
conſenſus ſi ſola cogitationis delectatione cõtẽtus eſt,
Roma.6. ſuperioris vero authoritate conſilij ita membra retinẽ-
tur, vt non exhibeantur iniquitatis arma peccato, ſic ha
Gene.3. bendum exiſtimo velut cibum vetitum mulier ſola co-
mederit. Si autẽ in conſenſione male vtendi rebus quæ
per ſenſum corporis ſentiuntur, ita decernitur quodcũ
que peccatum, vt ſi poteſtas ſit etiam corpore cõplea-
tur, intelligenda eſt illa mulier dediſſe viro ſuo ſecũ ſi-
mul edendum illicitum cibũ. Neq; enim poteſt pecca-
tum non ſolum cogitandum ſuauiter, verũetiam effica
citer perpetrandũ mente decerni, niſi & illa mentis in-
tẽtio penes quam ſumma poteſtas eſt membra in opus
B mouendi, vel ab opere cohibẽdi, malæ actioni cedat &
2.ſen.d.24 ſeruiat. Nec ſanè cum ſola cogitatione mẽs oblectatur
c.itaque.cir illicitis, non quidem decernens eſſe facienda, tenẽs ta-
ca mediũ. men & volens libenter quæ ſtatim vt attigerunt ani-
mum reſpui debuerunt, negãdum non eſt eſſe peccatũ,
ſed longe minus quàm & ſi opere ſtatuatur implẽdum.
Et ideo de talibus quoq; cogitationibus venia petenda
Matth.6. eſt, pectuſq; percutiendum, atque dicendũ, Dimitte no-
bis debita noſtra: faciendum quoq; quod ſequitur, atq;
in oratione iungendum, ſicut & nos dimittimus debi-
toribus noſtris. Neq; enim ſicut in illis duobus primis
hominibus perſonã ſuam quiſq; portabat, & ideo ſi ſo-
la mulier cibũ ediſſet illicitum, ſola vtique mortis ſup-
plicio plecteretur, Ita dici poteſt in homine vno, ſi de-
lectationibus illicitis, à quibus ſe cõtinuo deberet auer-
tere cogitatio, libenter ſola paſcatur, nec faciẽda decer-
nantur mala, ſed tantũ ſuauiter in recordatione teneã-
tur quaſi mulierem ſine viro poſſe dãnari: abſit hoc cre
dere. Hæc quippe vna perſona eſt, vn⁹ homo eſt, totúſq;
damnabitur, niſi hæc quæ ſine voluntate operandi, ſed
tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, ſo-
lius cogitationis ſentiũtur eſſe peccata, per mediatoris
C gratiam remittantur. Hæc itaque diſputatio qua in mẽ-
te vniuſcuiuſq; hominis quæſiuimus quoddam rationa-
le coniugium contemplationis & actionis, officiis per
quædam ſingula diſtributis, tamen in vtroque mentis
vnitate ſeruata, ſalua illi⁹ veritatis hiſtoria, quã de duo-
Gene.3. bus primis hominibus viro ſcilicet eiúſque muliere, de
quibus propagatum eſt genus humanũ, diuina tradit au
thoritas, ad hoc tantũmodo audiẽda eſt, vt intelligatur
1.Cor.11. Apoſtolus, imaginem dei viro tantum tribuendo, non
etiam fœminæ, quanuis in diuerſo ſexu duorum homi-
num, aliquid tamẽ ſignificare voluiſſe quod in vno ho
Quid in ho mine quæreretur. Nec me fugit, quoſdam qui fue-
mine ſimile runt ante nos egregij defenſores catholicæ fidei & di-
deo.C.XIII uini eloquij tractatores, cũ in homine vno cuius vni-
uerſam animam bonam quandam paradiſum eſſe ſen-
ſerunt, duo iſta requirerent, virum mentem, mulierẽ ve
ro dixiſſe corporis ſenſum. Et ſecundum hanc diſtribu-
tionem qua vir ponitur mẽs, ſenſus vero corporis mu-
lier, videntur apte omnia conuenire, ſi conſiderata tra-
ctẽtur: niſi quòd in omnibus beſtiis & volatilibus, ſcrip
Gene.2. tum eſt, non eſſe inuentum viro adiutorium ſimile il-

li, & tũc eſt ei mulier facta de latere. Propter quod ego D
non putaui pro muliere ſenſum corporis eſſe ponendũ
quem videmus nobis & beſtiis eſſe communẽ, ſed ali-
quid volui quod beſtiæ non haberent, ſenſumq; corpo
ris magis pro ſerpente intelligẽdum exiſtimaui, qui le- Gene.3.
gitur ſapientior omnibus pecoribus terræ. In eis quippe
naturalibus bonis, quæ nobis & irrationabilib⁹ animã-
tibus videmus eſſe cõmunia, viuacitate quadam ſenſus
excellit: non ille de quo ſcriptum eſt in Epiſtola quæ eſt
ad Hebræos, vbi legitur, perfectorũ eſſe ſolidum cibum, Hebræ.5.
qui per illum habitum exercitatos habent ſenſus ad ſe-
parandum bonum à malo: illi quippe ſenſus naturæ ra-
tionalis ſunt ad intelligentiam pertinentes: ſed iſte ſen-
ſus qui eſt quinquepertitus in corpore, per quem nõ ſo
lum à nobis, verũetiam à beſtiis corporalis ſpecies mo-
túſq; ſentitur. Sed ſiue iſto, ſiue illo, ſiue aliquo alio mo-
do accipiẽdum ſit, quod Apoſtolus virum dixit imagi- 1.Cor.11.
nem & gloriam dei, mulierem autem gloriam viri: ap-
paret tamen cum ſecundum deum viuimus, mentẽ no-
ſtram in inuiſibilia eius intẽtam, ex eius æternitate, ve-
ritate, charitate, proficiẽter debere formari. Quiddam
vera rationalis intentionis noſtræ, hoc eſt, eiuſdem mẽ
tis in vſum mutabiliũ corporaliúmq; rerum, ſine quo E
hæc vita non agitur dirigendum: non vt cõformemur
huic ſeculo finem conſtituẽdo in bonis talibus, & in ea Roma.12.
detorquẽdo beatitudinis appetitum: ſed vt quicquid in
vſu temporalium rationabiliter facimus, æternorũ adi-
piſcendorum contemplatione faciamus, per iſta tranſ- Inter ſapiẽ-
euntes, illis inhærentes. Habet enim & ſcientia mo- tiã & ſciẽ-
dum ſuum bonum, ſi quod in ea inflat vel inflare aſſo- tiam quid.
let, æternorum charitate vincatur, quæ non inflat, ſed vt Cap.XIIII.
ſcimus ædificat. Sine ſcientia quippe, nec virtutes ipſæ
quib⁹ recte viuitur poſſunt haberi, per quas hæc vita mi
ſera ſic gubernetur, vt ad illam quæ vere beata eſt per-
ueniatur æternam. Diſtat tamen ab æternorum contẽ- 3.ſen.di 35
platione actio qua bene vtimur temporalibus rebus, & c.1.in me.
illa ſapientiæ, hæc ſcientiæ deputatur. Quanuis enim & & 2 ſen.d.
illa quæ ſapientia eſt, poſſit ſcientia nuncupari, ſicut & 24 c.eſt cũ
Apoſtolus loquitur, vbi dicit, Nũc ſcio ex parte, tũc au- 1.Cor.13.
tem cognoſcam ſicut & cognitus ſum: quam ſciẽtiam
profecto contemplationis dei vult intelligi, quod ſan-
ctorum erit præmium ſummum: tamen vbi dicit, Alij Ibidem.
quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo F
ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum: hæc vtiq; duo ſi-
ne dubitatione diſtinguit, licet nõ ibi explicet quid in-
terſit & vnde poſſit vtrunque dignoſci. Verũ ſcriptura
rum ſanctarũ multiplicem copiã ſcrutatus, inueni ſcri-
ptum eſſe in libro Iob, eodẽ ſancto viro loquente, Ecce Iob 28.
pietas eſt ſapientia: abſtinere autem à malis eſt ſcientia. 3 ſen.di.35
In hac differentia intelligendũ eſt ad contemplationẽ ca.1.poſt
ſapientiam, ad actionem ſcientiam pertinere. Pietatem med.
quippe hoc loco poſuit dei cultũ, quæ Græce dicitur θεο-
σέβεια. Nam hoc verbum habet iſta ſentẽtia in codici-
bus Græcis. Et quid eſt in æternis excellẽtius quàm de⁹,
cuius ſolius immutabilis eſt natura? Et quis cultus eius,
niſi amor eius, quo nunc deſideramus eum videre, cre-
dimúſq; & ſperamus eum nos eſſe viſuros, & quantum
proficimus videmus nunc per ſpeculum in ænigmate,
tunc autem in manifeſtatione. Hoc eſt enim quod ait
Apoſtolus Paulus, Facie ad faciẽ. Hoc etiam quod Ioã- 1.Cor.13.
nes, Dilectiſſimi nũc filij dei ſumus, & nondũ apparuit 1.Ioan.3.
quid erimus: ſcimus quia cum apparuerit, ſimiles ei eri-
mus, quoniam videbimus eũ ſicuti eſt. De his atque hu-
iuſmodi, ſermo ipſe mihi videtur eſſe ſermo ſapientiæ.
Abſtinere autem à malis, quam Iob ſcientiam dixit

Iob.28. eſſe,rerum proculdubio temporaliũ eſt, Quoniam ſe-
G cundum tempus in malis ſumus,à quibus abſtinere de-
bemus,vt ad illa bona æterna veniamus. Quamobrem
quicquid prudenter, fortiter, temperanter & iuſte agi-
mus,ad eam pertinet ſciētiam ſiue diſciplinam, quia in
euitandis malis boniſq; appetendis actio noſtra verſa-
tur,& quicquid propter exēpla vel cauenda, vel imitā-
da, & propter quarũque rerũ quæ noſtris accōmodata
ſunt vſibus neceſſaria documēta, hiſtorica cognitione
colligimus.De his ergo ſermo cum ſit,eum ſcientiæ ſer
monem puto diſcernendũ à ſermone ſapientiæ,ad quā
pertinent ea quæ nec fuerunt,nec futura ſunt,ſed ſunt,
& propter æternitatem in qua ſunt,& fuiſſe & eſſe & fu
tura eſſe dicuntur,ſine vlla mutabilitate temporũ.Non
enim ſic fuerũt vt eſſe deſinerēt,aut ſic futura ſunt quaſi
nunc non ſint,ſed idipſum eſſe ſemper habuerunt,ſem-
per habitura ſunt.Manent autem non tanquam in ſpa-
H ciis locorum fixa veluti corpora,ſed in natura incorpo
rali ſic intelligibilia preſto ſunt mentis aſpectibus,ſicut
iſta in locis viſibilia vel cōtrectabilia corporis ſentibus.
Nō autē ſolum rerũ ſenſibiliũ in locis poſitarũ ſine ſpa-
ciis localibus manent intelligibiles incorporaléſq; ra-
tiones,verũetiam motionum in temporalibus tranſeũ-
tium,ſine temporali tranſitu ſtant etiam ipſæ vtiq; intel
ligibiles non ſenſibiles, Ad quas mentis acie peruenire
paucorum eſt,& cum peruenitur quantum fieri poteſt,
non in eis manet ipſe peruentor, ſed veluti acie ipſa re-
uerberata repellitur, & fit rei non tranſitoriæ trāſitoria
cogitatio. Quæ tamē cogitatio tranſiēs per diſciplinas
quibus eruditur animus,memoriæ commendatur,vt ſit
quò redire poſsit,quę cogitur inde tranſire,quāuis ſi ad
memoriam cogitatio non rediret,atq; quod commen-
dauerat ibi inueniret,velut rudis ad hoc ſicut ducta fue
rat duceretur,idq; inueniret,vbi primum inuenerat, in
illa ſcilicet incorporea veritate, vnde rurſus quaſi de-
ſcriptum in memoria figeretur. Neq; enim ſicut manet
verbi gratia,quadrati corporis incorporalis & incōmu
tabilis ratio: ſic in ea manet hominis cogitatio, ſi tamē
ad eam ſine phātaſia ſpacij localis potuit peruenire.Aut
ſi alicuius artificioſi & muſici ſoni per moras temporis
tranſeuntis numeroſitas comprehendatur, ſine tempo-
re ſtans in quodam ſecreto altoq; ſilentio, tādiu ſaltem
cogitari poteſt quandiu poteſt ille cantus audiri:tamen
quod inde rapuerit etſi trāſiens mētis aſpectus, & quaſi
I glutiens in ventrem ita in memoria repoſuerit, poterit
recordando quodam modo ruminare,& in diſciplinā
quod ſic didicerit traiicere. Quod ſi fuerit omnimoda
obliuione deletum,rurſus doctrina duce ad id venietur
quod penitus exciderat,& ſic inuenietur vt erat.

Contra reminiſcētiā Vnde Plato ille Philoſophus nobilis perſuadere co-
Platonis & natus eſt vixiſſe hic animas hominum, & antequā iſta
metempſy- corpora gererent.Et hinc eſſe quòd ea quę diſcũtur,re-
choſin Py- miniſcuntur potius cognita quàm cognoſcũtur noua.
thagoræ. Retulit enim puerum quendam, neſcio quæ de geome
Cap.XV. tria interrogatum ſic reſpondiſſe, tanquam eſſet illius
1.Retra.c. periuiſsimus diſciplinæ. Gradatim quippe atque artifi-
4.&7. cioſe interrogatus,videbat quod videndum erat, dice-
bátq; quod viderat.Sed ſi recordatio hæc eſſet rerũ an-
tea cognitarum, non vtique omnes vel penè omnes cũ
illo modo interrogarentur,hoc poſſent. Nō enim om-
nes in priore vita geometræ fuerunt, cum tam rari ſint
in genere humano,vt vix poſsit aliquis inueniri:ſed po
tius credendum eſt mentis intellectualis ita conditam
eſſe naturam, vt rebus intelligibilibus naturali ordine
diſponente conditore ſubiuncta, ſic iſta videat in qua-
dam luce ſui generis incorporea,quemadmodum ocu- K
lus carnis videt,quæ in hac corporea luce circũadiacēt,
cuius lucis capax eiq; congruens eſt creatus. Non enim
& ipſe ideo ſine magiſtro alba & nigra diſcernit, quia
iſta iam nouerat antequam in hac carne crearetur. De-
nique cur de ſolis rebus intelligibilibus id fieri poteſt,
vt bene interrogatus quiſq; reſpōdeat quod ad quamq;
pertinet diſciplinam,etiam ſi eius ignarus eſt? Cur hoc
facere de rebus ſenſibilibus nullus poteſt, niſi quas iſto
vidit in corpore conſtitutus,aut eis qui nouerant indi-
cātibus credidit,ſeu literis cuiuſq; ſeu verbis? Nō enim
acquiſcendum eſt eis qui Samium Pythagoram ferunt *Samius Py*
recordatum fuiſſe talia nonnulla quæ nō fuerat exper- *thagoras.*
tus,cum hic alio iam fuiſſet in corpore:& alios nōnul-
los narrant alij, eiuſmodi aliquid in ſuis mentibus paſ-
ſos.Quas falſas fuiſſe memorias,quales plerunque expe
rimur in ſomnis, quādo nobis videmur reminiſci qua-
ſi egerimus aut viderimus quod nec egimus omnino
nec vidimus: & eo modo affectas eſſe illorum mentes
etiam vigilātium, inſtinctu ſpirituum malignorum at-
que fallacium,quibus curæ eſt de reuolutionib⁹ anima-
rum falſam opinionem, ad decipiendos homines fir-
mare vel ſerere, ex hoc cōiici poteſt, quia ſi vere illa re- L
cordarentur quæ hic in aliis antea politi corporibus vi
derant,multis ac penè omnibus id contingeret: quan-
doquidē vt de viuis mortuos,ita de mortuis viuos,tan-
quam de vigilantibus dormientes, & de dormientibus
vigilantes,ſine ceſſatione fieri ſuſpicantur. Si ergo hæc
eſt ſapientiæ & ſcientiæ recta diſtinctio,vt ad ſapientiā
pertineat æternarum rerum cognitio intellectualis, ad
ſcientiam vero temporalium rerum cognitio rationa-
lis, quid cuique præponendum ſiue poſtponendum ſit,
non eſt difficile iudicare. Si autē alia eſt adhibenda diſ-
cretio qua dignoſcātur hæc duo, quæ proculdubio di-
ſtare Apoſtolus docet dicens, Alij datur quidē per ſpi- *1.Cor.12.*
ritum ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundũ eũ-
dem ſpiritum:tamen etiam iſtorum duorũ quæ nos po
ſuimus euidentiſsima differentia eſt, quòd alia ſit intel-
lectualis cognitio æternarum rerum, alia rationalis tē-
poralium,& huic illam præponendam eſſe ambigit ne-
mo.Relinquentibus itaque nobis ea quę ſunt exterioris
hominis, & ab eis quæ communia cũ pecoribus habe-
mus introrſum aſcendere cupientibus, antequā ad co-
gnitionem rerũ intelligibiliũ atque ſummarũ quæ ſem-
piternæ ſunt veniremus, temporalium rerum cognitio M
rationalis occurrit. Etiam in hac igitur inueniamus ſi
poſſumus aliquam trinitatē,ſicut inueniebamus in ſen-
ſibus corporis, & in iis quæ per eos in animam vel ſpi-
ritum noſtrum imaginabiliter intrauerunt:vt pro cor-
poralibus rebus quas corporeo foris poſitas attingimus
ſenſu,intus corporum ſimilitudines haberemus impreſ
ſas memoriæ,ex quibus cogitatio formaretur,tertia vo
luntate vtrunque iungente:ſicut formabatur foris acies
oculorum, quam voluntas vt viſio fieret adhibebat rei
viſibili,& vtrunque iungebat,etiam illic ipſa ſe admo-
uens tertiam.Sed non eſt hoc coarctandum in hunc li
brum,vt in eo qui ſequitur ſi deus adiuuerit conuenien
ter poſsit inquiri,& quod inuentum fuerit explicari.

LIBRI DE TRINITA-
te duodecimi,Finis.

DIVI

A

DIVI AVRELII AVGVSTINI
de Trinitate Liber tertiuſdecimus.

Veſtigium triadis in cognitione ſpiritali. cap. 1.

IN LIBRO ſuperiore huius operis
duodecimo ſatis egimus diſcerne-
re rationalis mentis officium in tẽ-
poralibus rebus, vbi nõ ſola cogni-
tio, verũ & actio noſtra verſatur,
ab excellentiore eiuſdẽ mentis of-
ficio, quod contemplãdis æternis
rebus impenditur, ac ſola cognitione fruitur. Commo-
dius autẽ fieri puto, vt de ſcripturis ſanctis aliquid in-
terſeram, quo facilius poſsit vtrunq; dignoſci. Euange-
Ioan. 1. lium ſuum Ioannes Euangeliſta ſic exorſus eſt, In prin-
cipio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus
erat verbum: hoc erat in principio apud deum, omnia
per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Quod
factum eſt in ipſo vita erat, & vita erat lux hominũ, &
lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehen-
derunt. Fuit homo miſſus à deo, cui nomen erat Ioan-
nes, hic venit in teſtimonium vt teſtimoniũ perhibe-
ret de lumine, vt omnes crederent per illum. Non erat
B ille lux ſed vt teſtimoniũ perhiberet de lumine. Erat lux
vera quę illuminat omnem hominẽ venientem in hũc
mundũ. In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt,
& mũdus eum non cognouit. In propria venit & ſui eũ
non receperunt. Quotquot autem receperũt eum, dedit
eis poteſtatem filios dei fieri, iis qui credũt in nomine
eius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis,
neq; ex voluntate viri, ſed ex deo nati ſunt. Et verbũ ca-
ro factũ eſt, & habitauit in nobis. Et vidimus gloriam
eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ &
veritatis. Hoc totum quod ex Euãgelio poſui, in pręce-
dentibus ſuis partibus habet, quod immutabile ac ſem-
piternũ eſt: cuius contemplatio nos beatos facit. In con
ſequentibus vero, permixta cũ temporalibus cõmemo-
Supra li. 12 cap. 14. ratur æterna, Ac per hoc aliqua ibi ad ſcientiam perti-
nent, aliqua ad ſapientiã, ſicut in libro duodecimo no-
ſtra præceſsit diſtinctio. Nam in principio erat verbũ,
& verbum erat apud deum, & deus erat verbũ, hoc erat
in principio apud deũ, Omnia per ipſum facta ſunt, &
ſine ipſo factũ eſt nihil: quod factũ eſt in ipſo vita erat,
& vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & te-
nebræ eã non comprehenderũt: Contemplatiuam vi-
C tam requirit, & intellectuali mente cernẽdum eſt. Qua
in re quanto magis quiſq; profecerit, tanto fiet ſine du-
bitatione ſapientior. Sed propter id quod ait, Lux lucet
in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderũt: fide
vtiq; opus erat qua crederetur quod nõ videtur. Tene-
bras quippe intelligi voluit, auerſa ab huiuſmodi luce
eámq; minus idonea contueri corda mortaliũ: propter
quod adiungit & dicit, Fuit homo miſſus à deo, cui no-
men erat Ioannes, hic venit in teſtimoniũ vt teſtimo-
nium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per il-
lum. Hoc iam temporaliter geſtũ eſt, & ad ſciẽtiã per-
tinet quæ cognitione hiſtorica continetur. Hominẽ au
tem Ioannem in phantaſia cogitamus, quæ de humanæ
naturę noticia impreſſa eſt noſtrę memorię. Et hoc eo-
dem modo cogitant, ſiue qui iſta nõ credunt, ſiue qui
credunt. Vtriſq; enim notũ eſt quid ſit homo, cuius ex-
teriorem partem, id eſt, corpus, per corporis lumina di-
dicerũt, interiorem vero, id eſt, animam in ſeipſis, quia
& ipſi homines ſunt, & per humanã conuerſationẽ co-
gnitam tenẽt, vt poſsint cogitare quod dicitur, Fuit ho
mo cui nomen erat Ioannes, quia & nomina ſciunt lo-

quendo & audiendo. Quod autem ibi eſt, miſſus à deo: D
fide tenent qui tenent. Et qui fide non tenent, aut dubi-
tatione ambigũt, aut infidelitate derident. Vtriq; tamẽ
ſi non ſunt ex numero nimis inſipientiũ, qui dicunt in
corde ſuo, non eſt deus, hæc audientes verba vtrunque
cogitant, & quid ſit deus, & quid ſit mitti à deo, & ſi nõ
ſicut res ſe habent, at certe ſicut valẽt. Fidẽ porrò ipſam *3. ſen. d. 23.*
quam videt quiſque in corde ſuo eſſe, ſi credit, vel non *ca. notãdũ.*
eſſe, ſi non credit, aliter nouimus: non ſicut corpora quę
videmus oculis corporeis, & per ipſorũ imagines quas
memoria tenemus, etiam abſentia cogitamus: nec ſicut
ea quæ non vidimus & ex iis que vidimus cogitatione
vtcunque formamus, & memorię commendamus, quò
recurramus cum voluerimus, vt illic ea vel potius qua-
leſcunque imagines eorũ quas ibi fiximus ſimiliter re-
cordatione cernamus: nec ſicut hominem viuum, cuius
animam etiam ſi nõ videmus ex noſtra coniicimus, &
ex motibus corporalibus hominem viuum, ſicut viden-
do didicimus, intuemur etiam cogitando. Non ſic vi-
detur fides in corde in quo eſt, ab eo cuius eſt, ſed eam
tenet certiſsima ſcientia, clamátq; conſcientia. Cũ ita-
que propterea credere iubeamur, quia id quod credere
iubemur videre non poſſumus, ipſam tamen fidẽ quan E
do ineſt in nobis videmus in nobis: quia & rerum ab-
ſentium præſens eſt fides, & rerum quæ foris ſunt intus
eſt fides, & rerum quę non vidẽtur videtur fides, & ipſa
tamen temporaliter fit in cordibus hominum: Et ſi ex
fidelibus, infideles fiunt, perit ab eis. Aliquando autem
& rebus falſis accommodatur fides: loquimur enim ſic,
vt dicamus, habita eſt ei fides & decepit. Qualis fides,
ſi tamen & ipſa dicenda eſt fides, non culpabiliter de
cordibus perit, quando eam inuẽta veritas pellit: opta-
biliter autem rerum verarũ in eaſdem res fides tranſit.
Non enim dicendum eſt perit, quando ea quæ crede-
bantur videntur. Nunquid enim adhuc fides dicenda
eſt, cũ definita ſit in epiſtola ad Hebræos fides, dictúm- *Hebr. 11.*
que ſit eam eſſe coniunctionem rerum quæ non viden-
tur? Deinde quod ſequitur, Hic venit in teſtimonium, *Ioan. 1.*
vt teſtimonium perhiberet de lumine, vt omnes cre-
derent per illum: actio, vt dixi, temporalis eſt. Tempo-
raliter enim teſtimonium perhibetur etiam de re ſem-
piterna, quod eſt intelligibile lumen. De quo vt teſti-
monium perhiberet venit Ioannes, qui nõ erat lux, ſed
vt teſtimonium perhiberet de lumine. Adiungit enim, F
Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem veniẽ- *Ibidem.*
tem in hunc mundum, In mundo erat, & mundus per
ipſum factus eſt, & mundus eum non cognouit. In pro-
pria venit, & ſui eum non receperũt. Hæc verba omnia
qui Latinam linguam ſciunt, ex rebus intelligunt quas
nouerunt. Quarum aliquæ nobis innotuerunt per cor-
poris ſenſus, ſicut homo, ſicut ipſe mundus, cuius tã eui-
dentem magnitudinem cernimus, ſicut eorũdem ver-
borum ſoni. Nam & auditus ſenſus eſt corporis. Aliqua
autem per animi rationem, ſicut id quod dictum eſt, Et
ſui eum non receperunt. Intelligitur enim, non in eum
crediderũt. Quod quid ſit, nullo corporis ſenſu, ſed ani
mi ratione cognouimus. Ipſorum etiam verborũ, non
ſolum ſonos ſed ſignificationes, partim per corporis
ſenſum, partim per animi rationem didicimus. Nec ea
verba nunc primum audiuimus, ſed quæ iam audie-
ramus. Et non ſolum ipſa, verumetiam quæ ſignifica-
rent cognita memoria tenebamus, & hic agnouimus.
Hoc enim nomen diſyllabum cum dicitur mundus,
quoniã ſonus eſt, res vtique corporalis per corpus in-
notuit, id eſt, per aurem, ſed etiam quod ſignificat per

G corpus innotuit,id eſt per oculos carnis.Mundus quip
pe inquantũ notus eſt,videntibus notus eſt.Ad hoc ver
bum quatuor ſyllabarũ quod eſt, crediderũt, ſono ſuo
quoniam corpus eſt per aurẽ carnis illabitur:quod au-
tẽ ſignificat,nullo corporis ſenſu, ſed animi ratione co
gnoſcitur.Niſi enim quid ſit,crediderunt, per animam
noſſemus,non intelligeremus quid nõ fecerint illi de
Ioan.1. quibus dictum eſt,Et ſui eum non receperunt.Sonus er
go verbi forinſecus inſtrepit auribus corporis, & attin-
git ſenſum qui vocatur auditus.Species quoq; hominis
& in nobiſipſis nota eſt,& forinſecus in aliis adeſt cor-
poris ſenſibus, oculis cum videtur , auribus cũ auditur,
tactui cum tenetur & tangitur. Habet etiam in memo-
ria noſtra imaginem ſuam, incorporalem quidem, ſed
corpori ſimilem . Mundi denique ipſius mirabilis pul-
chritudo forinſecus præſto eſt, & aſpectibus noſtris, &
ei ſenſui qui dicitur tactus ſi quid eius attingimus. Ha-
bet etiam ipſe intus in memoria noſtra imaginẽ ſuam,
ad quam recurrimus,cum eum vel ſepti parietibus, vel
etiam in tenebris cogitamus.Sed de his imaginibus re-
rum corporalium , incorporalibus quidem habentibus
tamen ſimilitudines corporum , & ad vitam exterioris
H hominis pertinẽtibus , iam ſatis in vndecimo libro lo-
Supra li.11 cuti ſumus.Nũc autem agimus de homine interiore &
cap.1. eius ſcientia,ea quæ rerum eſt temporalium & mutabi-
lium:in cuius intẽtione cum aſſumitur aliquid , etiã de
rebus ad exteriorem hominẽ pertinentibus , ad hoc aſ-
ſumendum eſt vt aliquid inde doceatur quod rationa-
lem adiuuet ſcientiam:ac per hoc rerum quas cõmunes
cum animantibus irrationalibus habemus , rationalis
vſus ad interiorem hominẽ pertinet,nec recte dici po-
teſt cum irrationalibus animantibus eum nobis eſſe cõ
Fides quo munem. Fides vero de qua in hoc libro aliquanto
modo videt diutius diſputare certa diſpoſitionis noſtræ ratione cõ-
& videtur. pellimur, quam qui habent fideles vocantur , & qui nõ
Cap.II. habent infideles , ſicut ij qui venientem in propria dei
3.ſen.d.23. filium non receperunt , quãuis ex auditu in nobis facta
c.cumq; di- ſit,non tamen ad eum ſenſum corporis pertinet qui ap
uerſis. pellatur auditus,quoniam non eſt ſonus,nec ad oculos
3 ſen.d.24. huius carnis,quoniam nõ eſt color aut corporis forma,
c.poſt hoc. nec ad eum qui dicitur tactus,quoniam corpulentię ni
hil habet,nec ad vllum ſenſum corporis,qooniam cor-
dis eſt res iſta non corporis,nec foris eſt à nobis,ſed in
intimis noſtris , nec eam quiſquam hominum videt in
I alio,ſed vnuſquiſq; in ſemetipſo . Denique poteſt & ſi-
mulatione confingi,& putari eſſe in quo non eſt. Suam
igitur quiſq; fidem apud ſeipſum videt:in altero autem
credit eſſe eam,non videt, & tanto firmius credit, quã-
Galat.5. to fructus eius magis nouit quos operari ſolet fides per
dilectionem.Quamobrem omnibus de quibus Euange
liſta ſubiungit & dicit,Quotquot autem receperunt eũ,
dedit eis poteſtatem filios dei fieri,iis qui credũt in no-
mine eius,qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate
carnis,neque ex voluntate viri,ſed ex deo nati ſunt, Fi-
3.ſen.d.23. des iſta communis eſt : nõ ſicut aliqua corporis forma
ca.cũque di communis eſt ad videndum omniũ oculis quibus prę-
uerſis. ſto eſt.Ex ipſa quippe vna omniũ cernentium quodam
modo informatur aſpectus,ſed ſicut dici poteſt omni-
bus hominibus eſſe facies humana communis. Nã hoc
2.ſen.d.27 ita dicitur,vt tamen ſinguli ſuas habeant . Ex vna ſanè
c.quid au- doctrina impreſſam fidem credentium cordibus ſingu
tem.& 3. lorũ qui hoc idem credũt veriſsime dicimus, Sed aliud
ſen.diſt.23. ſunt ea quę credũtur,aliud fides qua credũtur,Illa quip
ca.accipi- pe in rebus ſunt quæ vel eſſe vel fuiſſe vel futurę eſſe di-
tur autem. cuntur,hæc autem in animo credentis eſt,ei tantũ con-
ſpicua cuius eſt,quanuis ſit & in aliis non ipſa ſed ſimi- K
lis.Non enim numero eſt vna,ſed genere,propter ſimi-
litudinem tamen & nullam diuerſitatem magis vnam
dicimus eſſe quàm multas . Nã & duos homines ſimil- *3.ſen.d.23.*
limos cũ videmus , vnam faciem dicimus & miramur *ca.cumque*
amborum. Facilius itaque dicitur multas animas fuiſſe *diuerſis.*
ſingulas vtique ſingulorum, de quibus legimus in Acti *Act.4.*
bus Apoſtolorum,quòd eis fuerit anima vna:quàm vbi
dixit Apoſtolus,Vna fides,tot eas audet quiſquam dice *Ephe.4.*
re quot fideles.Et tamen qui dicit, O mulier magna eſt *Math.15.*
fides tua:& alteri , Modicæ fidei quare dubitaſti ? ſuam *Math.14.*
cuique eſſe ſignificat . Sed ita dicitur eadem credentiũ
fides vna,quemadmodum eadem volentium voluntas
vna:cum & in ipſis qui hoc idem volunt ſua volũtas ſit
cuique conſpicua,alterius autem lateat, quanuis idẽ ve-
lit. Et ſi aliquibus ſignis ſeſe indicet , creditur potius q̃
videtur.Vnuſquiſque autem ſui animi conſcius nõ cre-
dit vtique hanc eſſe ſuam, ſed planè peruidet volũtatẽ.
Eſt quædam ſanè eiuſdem naturæ viuentis & ra- *Voluntas*
tione vtentis tanta conſpiratio , vt cum lateat alterum *aliena quo*
quid alter velit , nonnullæ tamen ſint volũtates omniũ *modo cernã*
etiam ſingulis notę.Et cum quiſque homo neſciat quid *tur.Ca.III.*
homo alius vnus velit , in quibuſdam rebus poſsit ſcire L
quid omnes velint . Vnde illa cuiuſdam mimi facetiſsi
ma prædicatur vrbanitas,Qui cũ ſe promiſiſſet in thea- "
tro quid in animo haberent,& quid vellẽt omnes, aliis "
ludis eſſe dicturum , atque ad diem cõſtitutum ingenti "
expectatione maior multitudo confluerent,ſuſpẽſis & ſi- "
lentibus omnibus,dixiſſe perhibetur, Vili vultis emere, "
& caro vẽdere.In quo dicto leuiſsimi ſcenici,omnes ta
men conſcientias inuenerunt ſuas, eiq; vera ante ocu-
los omnium conſtituta, & tamen improuiſa dicẽti ad-
mirabili fauore plauſerunt . Cur autem tam magna ex-
pectatio facta eſt illo promittente omnium volũtatem
ſe eſſe dicturum,niſi quia latent hominem aliorum ho-
minum voluntates?Sed nunquid iſta latuit iſtum ? Nũ-
quid quenquam latet?Qua tandem cauſa,niſi quia ſunt
quædam que non inconuenienter in aliis de ſe quiſque M
coniiciat,compatiente vel conſpirãte vicio ſeu natura.
Sed aliud eſt videre volũtatem ſuam,aliud,quanuis cer
tiſsima coniectura,coniicere alienam. Nam conditam
Romam tam certũ habeo in rebus humanis quàm Cõ-
ſtantinopolim,cum Romã viderim oculis meis, de illa
vero nihil nouerim, niſi quòd aliis teſtibus credidi. Et
minus quidem ille vel ſeipſum intuẽdo, vel alios quoq;
experiendo,vili velle emere,& caro vendere, omnibus
id credidit eſſe commune.Sed quoniam reuera vicium
eſt, poteſt quiſq; adipiſci eiuſmodi iuſticiam,vel alicu-
ius alterius vicij quod huic cõtrariũ eſt incurrere peſti-
lentiam,qua huic reſiſtat & vincat. Nã ſcio ipſe homi-
nem,cum venalis codex ei fuiſſet oblatus , precijq; eius
ignarum,& ideo quiddam exiguum poſcentem cerne-
ret venditorem , iuſtum precium quod multo amplius
erat,nec opinanti dediſſe.Quid ſi etiam ſit quiſquã ne-
quicia tanta poſſeſſus,vt vili vendat quę dimiſerunt pa
rentes,& caro emat quę conſumant libidines?Non eſt,
vt opinor, incredibilis iſta luxuries. Et ſi quærantur ta-
les,& reperiantur,aut etiam non quæſiti fortaſsis occur
rant,qui nequicia maiore quàm theatrica propoſitione
vel pronunciationi theatricæ inſultent, magno precio
ſtupra emendo,paruo autem rura vendendo. Largitio-
nis etiam gratia nouimus quoſdam emiſſe frumẽta ca-
rius,& vilius vendidiſſe ſuis ciuibus. Illud etiã quod ve
tus poëta dixit Ennius , Omnes mortales ſeſe laudari *Ennius*
exoptant : profecto & de ſeipſo & de iis quos expertus *poeta.*
fuerat

A fuerat, cõiecit in aliis, & videtur pronunciaſſe hominũ omniũ volũtates. Denique ſi & minus ille dixiſſet, Laudari omnes vultis, nemo veſtrũ vult vituperari: ſimiliter quod eſſet omnium volũtatis dixiſſe videretur. Sunt tamen qui vicia ſua oderint, & in quibus ſibi diſplicent ipſi, nec ab aliis ſe laudari velint, gratiáſque agãt obiurgantium beneuolentiæ, cum ideo vituperantur vt corrigantur. At ſi dixiſſet, omnes beati eſſe vultis, miſeri eſſe non vultis, dixiſſet aliquid quod nullus in ſua nõ agnoſceret voluntate. Quicquid enim aliud quiſquam latẽter velit, ab hac voluntate quæ omnibus hominibus ſatis nota eſt, non recedit. Mirum eſt autem cum capeſſendæ atque retinendæ beatitudinis voluntas vna ſit omniũ, vnde tanta exiſtat de ipſa beatitudine rurſus varietas atque diuerſitas volũtatum, non quòd aliquis eã nolit, ſed quòd non omnes eam norint. Si enim omnes eam noſſent, nõ ab aliis putaretur eſſe in virtute animi, aliis in corporis voluptate, aliis in vtraque, & aliis atq; aliis, alibi atque alibi. Vt enim eos quæque res maxime delectauit, ita in ea conſtituerunt vitam beatam. Quomodo igitur feruentiſsime amant omnes, quod nõ omnes ſciunt? B Quis poteſt amare quod neſcit? ſicut iam de hac re in libris ſuperioribus diſputaui. Cur ergo beatitudo amatur ab omnibus, nec tamen ſcitur ab omnibus? An forte ſciunt omnes ipſa quæ ſit, ſed non omnes ſciunt vbi ſit, & inde contentio eſt? Quaſi vero de aliquo mũdi huius agatur loco, vbi debeat quiſque velle viuere, qui vult beate viuere, ac non ita quæratur vbi ſit beatitudo, ſicut quęritur quæ ſit: Nã vtiq; ſi in corporis voluptate eſt, ille beatus eſt qui fruitur corporis voluptate. Si in virtute animi, ille qui hac fruitur, Si in vtraque, ille qui fruitur vtraque. Cum itaque alius dicit, beaté viuere eſt voluptate corporis frui, alius autem beaté viuere eſt virtute animi frui, nónne aut ambo neſciunt quæ ſit beata vita, aut nõ ambo ſciũt? Quo modo ergo ambo amãt eã, ſi nemo poteſt amare quod neſcit? An forte falſum eſt quod pro veriſsimo certiſsimoque poſuimus, beate viuere omnes homines velle? Si enim beate viuere eſt, verbi gratia, ſecundum animi virtutem viuere, quo modo beate viuere vult qui hoc non vult? Nónne verius dixerimus, homo iſte non vult beate viuere, quia non vult ſecundum virtutem viuere, quod ſolum eſt beate viuere? Non igitur omnes beate viuere volunt, immo pauci hoc volunt, ſi nõ eſt beate viuere niſi C ſecundum virtutem animi viuere, quod multi nolunt. Itáne falſum erit, vnde nec ipſis Academicis cum omnia dubia ſint, Academicus ille Cicero dubitauit, qui cũ vellet in Hortẽſio dialogo ab aliqua re certa de qua nullus ambigeret ſumere ſuæ diſputationis exordium, Beati certe, inquit, omnes eſſe volumus? Abſit vt hoc falſum eſſe dicamus. Quid igitur? an dicendum eſt, etiam ſi nihil ſit aliud beate viuere, quàm ſecũdum virtutem animi viuere, tamẽ & qui hoc non vult, beate vult viuere? Nimis quidem hoc videtur abſurdũ. Tale eſt enim ac ſi dicamus, Et qui nõ vult beate viuere, beate vult viuere. Iſtam repugnãtiam quis audiat, quis ferat? & tamẽ ad hanc contrudit neceſsitas, ſi & omnes beate velle viuere verum eſt, & non omnes ſic volũt viuere, quo modo ſolum beate viuitur. An forte illud eſt quod nos ab his anguſtiis poſsit eruere, vt quoniã diximus ibi quoſq; poſuiſſe beatam vitam quod eos maxime delectauit, vt voluptas Epicurum, virtus Zenonem, ſic alium aliquid aliud, nihil dicamus eſſe beate viuere niſi viuere ſecundum delectationem ſuam, & ideo falſum nõ eſſe quòd omnes beate viuere velint, quia omnes ita volũt vt quęque delectat. Nam & hoc populo ſi pronunciatũ eſſet D in theatro, omnes id in ſuis voluntatibus inuenirẽt. Sed hoc quoque Cicero cũ ſibi ex aduerſo propoſuiſſet, ita redarguit, vt qui hoc ſentiunt erubeſcant, Ait enim: Ecce autem non Philoſophi quidem ſed prompti tamẽ ad diſputandũ homines aiunt eſſe beatos qui viuant vt ipſi velint: hoc eſt quod nos diximꝰ, vt quoſq; delectat. Sed mox ille ſubiecit, Falſum id quidem. Velle enim quod nõ deceat, id ipſum miſerrimum eſt, Nec tam miſerum eſt nõ adipiſci quod velis, quàm adipiſci velle quod nõ oporteat, Præclariſsime omnino atque veriſsime. Quis nãque ita ſit mente cæcus, & ab omni luce decoris alienus, ac tenebris dedecoris inuolutus, vt eum qui nequiter viuit ac turpiter, & nullo prohibente, nullo vlciſcẽte, & nullo ſaltem reprehendere audente, inſuper & laudãtibus plurimis, quoniã ſicut ait ſcriptura diuina, Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit benedicitur, implet omnes ſuas facinoroſiſsimas & flagitioſiſsimas volũtates†, ideo beatũ dicat, quia viuit vt vult: cum profecto quãuis & ſic miſer eſſet, minus tamen eſſet ſi nihil eorum quæ perperam voluiſſet, habere potuiſſet: mala enim voluntate vel ſola quiſque miſer efficitur, ſed miſerior poteſtate, qua deſiderium ma- E læ volũtatis impletur. Quapropter quoniam verum eſt quod omnes homines eſſe beati velint, idque vnum ardentiſsimo amore appetant, & propter hoc cętera quęcunque appetũt, nec quiſquam poteſt amare quod omnino quid vel quale ſit neſcit: nec poteſt neſcire quid ſit quod velle ſe ſcit, ſequitur, vt omnes beatã vitam ſciãt. Omnes autem beati habent quod volunt, quanuis non omnes qui habent quod volunt cõtinuo ſint beati. Cõtinuo autem miſeri qui vel non habent quod volũt, vel id habent quod non recte volunt. Beatus igitur nõ eſt niſi qui & habet omnia quæ vult, & nihil vult male.

Cũ ergo ex his duobus beata vita cõſtet, atq; omnibus nota, omnibꝰ chara ſit, quid putemus eſſe cauſę, cur horum duorum, quando vtrunque non poſſunt, magis eligant homines, vt omnia quæ volunt habeant, quàm vt omnia bene velint etiam ſi non habeant. An ipſa eſt prauitas generis humani, vt cum eos non lateat, nec illum beatum eſſe qui quod vult non habet, nec illũ qui quod male vult habet, ſed illum qui & habet quæcunq; vult bona, & nulla vult mala, ex his duobus quibꝰ beata vita perficitur, quando vtrunq; nõ datur, id eligatur potius, vnde magis à beata vita receditur. Longius quippe ab illa eſt quicunque adipiſcitur male concupita, quàm qui non adipiſcitur concupita, cum potius eligi debuerit voluntas bona atque præponi, etiam nõ adepta quæ F appetit. Propinquat enim beato, qui bene vult quæcũq; vult, & quæ adeptus cum fuerit beatus erit. Et vtiq; non mala ſed bona beatum faciunt, quando faciunt, quorũ bonorum habet aliquid iam, idque non parui æſtimãdum, eam ipſam ſcilicet voluntatem bonam, qui de bonis quorum capax eſt humana natura, nõ de vllius mali perpetratione vel adeptione gaudere deſiderat, & bona qualia & in hac miſera vita eſſe poſſunt, prudenti, tẽperanti, forti, & iuſta mente ſectatur, & quantum datur aſſequitur, vt etiã in malis ſit bonus, & finitis malis omnibus atque impletis bonis omnibus ſit beatus. Ac per hoc in iſta mortali vita erroribus ærũniſque pleniſſima, præcipue fides eſt neceſſaria, qua in deũ creditur. Non enim quęcunque bona, maximeq; illa quibꝰ quiſq; fit bonus, & illa quibus fiet beatus, vnde niſi a deo in hominem veniant, & homini accedant, inueniri poteſt, Cũ autem ex hac vita ab eo qui in his miſeriis fidelis &

bonus

[Marginal notes, left column:] *An omnes norint & velint beate viuere.* — *Cap. IIII.* — *4. ſen. diſt. 49. cap. Solet etiam* — *Supra li. 10* — *4. ſen. diſt. 49. cap. Solet etiam quæri.* — *Quis vere beatꝰ. C. V.* — *4. ſen. diſt. 49. cap. Solet etiam quæri. ante medium.*

[Marginal notes, right column:] *4. ſen. diſt. 49. cap. Solet quæri de beati.* — *Pſal. 9.* — *† voluptates.* — *Vbi ſupra.* — *Beatius bona velle quæ nõ habeas quàm habere quæ quod vicũque vis.* — *Cap. VI.* — *4. ſen. diſt. 49. c. Solet quæri de beatitudine.* — *Vbi ſupra.* — *Beatus non vult niſi quod licet optare.* — *Cap. VII.* — *4. ſen. diſt. 49. c. Solet etiam quæri de.*

G bonus eſt, ventum fuerit ad beatam, tũc erit vere quod
nũc eſſe nullo modo poteſt, vt ſic homo viuat quo mo-
do vult. Non enim volet male viuere in illa fœlicitate,
aut volet aliquid quod deerit, aut deerit quod voluerit.
Quicquid amabitur aderit, nec deſiderabitur quod nõ
aderit: omne quod ibi erit, bonum erit, & ſummus deus
ſummũ bonum erit, atque ad fruendum amãtibus præ-
ſto erit, & quod eſt omnino beatiſsimum, ita ſemper fo
re certum erit. Nunc vero fecerunt quidam ſibi Philo-
ſophi ſicut eorũ cuique placuit vitas beatas ſuas, vt quaſi
propria virtute poſſent, quod communi mortalium cõ
ditione ooo poterant, ſic ſcilicet viuere vt vellent. Sẽ-
tiebant eoim aliter beatum eſſe oeminem poſſe niſi hã-
bendo quod vellet, & nihil patiẽdo quod nollet. Quis
autem oon qualemcunq; vitam qua delectatur, & ideo
beatam vocat, vellet ſic eſſe in ſua poteſtate vt eam poſ-
ſet habere perpetuam, & tamen quis ita eſt? quis vult pa-
ti moleſtias quas fortiter toleret, quanuis eas velit poſ-
ſitque tolerare ſi patitur? Quis velit in tormẽtis viuere,
etiam qui poteſt io eis per patientiam tenẽdo iuſticiam
laudabiliter viuere? Traoſuura cogitauerunt hæc mala
qui ea pertulerunt, vel cupieodo habere, vel timendo a-
H mittere quod amabant, ſiue nequiter ſiue laudabiliter.
Nã multi per tranſitoria mala, ad bona permanſura for
titer tetẽderuot, Qui profecto ſpe beati ſuot, etiam cum
ſunt io tranſitoriis malis, per quę ad bona non trãſitura
perueniunt. Sed qui ſic ſpe beatus eſt, oõdum beatus eſt,
Expectat nãque per patientiam beatitudinem quã non-
dum tenet. Qui vero ſine vlla ſpe tali, ſine vlla tali mer-
cede cruciatur, quantamlibet adhibeat tolerantiam, nõ
eſt beatus veraciter, ſed miſer fortiter. Neque enim pro-
pterea miſer non eſt, quia miſerior eſſet, ſi & impatien-
ter miſeriã ſuſtineret. Porrò ſi iſta ooo patitur quæ nol-
let pati in ſuo corpore, nec tũc quidem beatus habẽdus
eſt, quotiã nõ viuit vt vult, Vt enim alia omittam quæ
corpore illæſo ad animi pertinẽt offenſiones, ſine qui-
bus viuere velimus, & ſunt innumerabilia, vellet vtiq;
ſi poſſet ita saluũ & incolume habere corpus, & oullas
ex eo pati moleſtias, vt id haberet in poteſtate, aut io ip-
ſius incorruptione corporis, quod quia nõ habet, ac pẽ
det in incerto, profecto nõ viuit vt vult. Quanuis enim
per fortitudinẽ ſit parat⁹ excipere & æquo ferre animo
quicquid aduerſitatis acciderit, mauult tamẽ vt nõ ac-
I cidat, & ſi poſsit facit: atque ita paratus eſt in vtrũque,
vt quantum in ipſo eſt alterum optet, alterum vitet, & ſi
quod vitat iocurrerit, ideo volens ferat, quia fieri nõ po
tuit quod volebat. Ne opprimatur ergo ſuſtinet, ſed pre-
mi nollet. Quo modo ergo viuit vt vult? an quia volẽs
fortis eſt ad ferẽda quæ nollet illata? Ideo igitur id vult
quod poteſt, quoniam quod vult nõ poteſt. Hæc eſt to-
ta, vtrum ridenda, an potius miſerãda, ſuperborum bea
titudo mortalium, gloriantium ſe viuere vt volũt, quia
volentes patienter ferunt quæ accidere ſibi nolũt. Hoc
In Andr. enim aiunt quod ſapienter dixit Terentius, Quoniam
non poteſt id fieri quod vis, id velis quod poſsis. Com-
mode hoc dictum eſſe quis oegat? Sed cõſilium eſt da-
tum miſero, ne eſſet miſerior. Beato autem, quales ſe eſ-
ſe omnes volunt, oon recte oec vere dicitur, nõ poteſt
fieri quod vis. Si eoim beatus eſt, quicquid vult fieri po-
teſt, quia ooo vult quod fieri oõ poteſt. Sed nõ eſt mor-
talitatis huius hæc vita, nec erit niſi quando & immor-
talitas erit. Quæ ſi nullo modo dari homini poſſet, fru-
Hic fide ac ſtra etiã beatitudo quæreretur, quia ſine immortalitate
ſpe beati ſu non poteſt eſſe. Cum ergo beati eſſe omnes homi-
m⁹.C.VIII. nes volunt, ſi vere volunt, profecto & eſſe immortales

volunt. Aliter enim beati eſſe non poſſunt. Denique & K
de iõmortalitate interrogati, ſicut & de beatitudine,
omnes eã ſeſe velle reſpoodeot. Sed qualiſcunque bea-
titudo, quę potius vocetur quàm ſit, in hac vita quęritur
immo vero fingitur, dum immortalitas deſperatur, ſine
qua vera beatitudo eſſe noo poteſt. Ille quippe beatè vi-
uit, quod iam ſuperius diximus, & aſtruendo ſatis fixi-
mus, qui viuit vt vult, nec male aliquid vult. Nemo au-
tẽ male vult immortalitatem, ſi eius humana capax eſt
deo donãte natura, cuius ſi capax nõ eſt, nec beatitudi-
ois capax eſt. Vt enim homo beate viuat, oportet vt vi-
uat. Quẽ porrò morientẽ vita ipſa deſerit, beata vita cũ
illo manere quo modo poteſt? Cũ autẽ deſerit, aut nolẽ
tem deſerit proculdubio, aut volentẽ, aut neutrũ. Si oo-
lentem, quo modo beata vita eſt, quæ ita eſt in volũtate
vt nõ ſit io poteſtate? Cúmque beatus nemo ſit aliquid
volendo nec habendo, quanto minus eſt beatus qui nõ
honore, non poſſeſsiõne, non qualibet alia re, ſed ipſa
beata vita nolẽs deſeritur, quãdo ei oulla vita erit? Vn-
de & ſi nullus ſenſus relinquitur quo ſit miſera, ꝓpter-
ea enim beata vita diſcedit, quoniã tota vita diſcedit:
miſer eſt tamẽ quãdiu ſeotit, quia ſcit ſe nolẽtẽ cõſumi,
propter quod cætera & quod præ cæteris diligit. Non L
igitur poteſt vita & beata eſſe, & nolentẽ deſerere, quia
beatus nolens nemo fit: ac per hoc quãto magis nolẽtẽ
deſerendo miſerum facit, quæ ſi nolẽti præſto eſſet mi-
ſerũ faceret? Si autem volentẽ deſerit, etiam ſic quo mo-
do beata erat, quam perire voluit qui habebat? Reſtat vt
dicant neutrũ eſſe in animo beati, id eſt eũ deſeri à bea-
ta vita, cum per mortem deſerit tota vita, oec nolle nec
velle, ad vtrunque enim parato & æquo animo cõſiſte-
re. Sed nec iſta beata eſt vita, quia talis eſt, vt quem bea-
tũ facit, amore eius indigna ſit. Quo modo enim eſt bea
ta vita quam non amat beatus? Aut quomodo amatur,
quod vtrũ vigeat, ao pereat indifferenter accipitur? Niſi *i.ſen d.i.c.*
forte virtutes quas propter ſolam beatitudioẽ ſic ama- *bis conſide-*
mus, perſuadere nobis audent, vt ipſam beatitudinẽ oõ *rãdum eſt.*
amemus? Quod ſi faciuot, etiam ipſas vtique amare de-
ſiſtimus, quando illam propter quam ſolam iſtas ama-
uimus, nõ amamus. Deinde quo modo erit vera illa tã
perfecta, tam examinata, tam eliquata, tam certa ſenten
tia, beatos eſſe omnes homines velle, ſi ipſi qui iã beati
ſunt, beati eſſe nec nolunt nec volunt? Aut ſi volunt vt
veritas clamat, vt oatura compellit, qui ſumme bonus
& immutabiliter beatus creator indidit hoc, Si volunt, M
inquam, beati eſſe qui beati ſunt, beati vtique nõ eſſe no
lunt. Si autem beati non eſſe nolũt, proculdubio nolũt
conſumi & perire quod beati ſunt, nec niſi viuẽtes beati
eſſe poſſunt. Nolunt igitur perire quod viuunt. Immor-
tales ergo eſſe volunt, quicũque vere beati vel ſunt vel
eſſe cupiunt. Nõ autem viuit beate, cui non adeſt quod
vult. Nullo modo igitur eſſe poterit vita veraciter bea-
ta, niſi fuerit ſempiterna. Hanc vtrũ capiat humaoa na-
tura, quam tamen deſiderabilem confitetur, non parua
quæſtio eſt. Sed ſi fides adſit quæ ineſt eis quibus dedit *Ioan.1.*
poteſtatẽ Ieſus filios dei fieri nulla quæſtio eſt. Huma- *Per Chriſtũ*
nis quippe argumentationibus hæc inuenire conantes, *participes*
vix pauci magno præditi ingenio abundantes ocio, do *reddimur*
ctriniſque ſubtiliſsimis eruditi, ad indagandam ſolius *immortali-*
animæ immortalitatem peruenire potuerunt. Cui tamẽ *tatis.C.IX.*
animæ beatã vitam non inuenerunt ſtabilem, id eſt ve-
ram. Ad miſerias eam quippe vitę huius etiam poſt bea-
titudinem redire dixerunt. Et qui eorum de hac erubue
runt ſententia, & animam purgatam in ſempiternã bea
titudinem ſine corpore collocandã putauerũt, talia de
mundi

A mundi retrorſus æternitate ſentiunt, vt hanc de anima
ſententiam ſuam ipſi redarguant. Quod hic lõgum eſt
Cap.20. demonſtrare, ſed in libro duodecimo de ciuitate dei, ſa
tis à nobis eſt quãtum arbitror explicatum. Fides autẽ
iſta totum hominem immortalem futurum, qui vtique
cõſtat ex anima & corpore, & ob hoc vere beatum, nõ
argumentatione humana, ſed diuina authoritate pro-
Ioan.1. mittit. Et ideo cum dictum eſſet in Euangelio, quod Ie-
ſus dederit poteſtatem filios dei fieri iis qui eum rece-
perũt, & quid ſit recepiſſe eum, breuiter fuiſſet expoſitũ,
dicendo, credẽtibus in nomine eius, quóque modo fi-
Ibidem. lij dei fierent, eſſet adiunctum. Qui non ex ſanguinibus,
neque ex volũtate carnis, neque ex volũtate viri, ſed ex
deo nati ſunt, ne iſta hominum quam videmus & geſta
mus infirmitas tantam excellentiã deſperaret, illico an-
nexum eſt, Et verbum caro factũ eſt, Et habitauit in no-
bis: vt à contrario ſuaderetur quod incredibile videba-
tur. Si enim natura dei filius propter filios hominũ mi-
ſericordia factus eſt hominis filius, hoc eſt enim, verbũ
caro factum eſt, & habitauit in nobis hominibus: quã-
to eſt credibilius natura filios hominis, gratia dei filios
dei fieri, & habitare in deo, in quo ſolo, & de quo ſolo
B eſſe poſſunt beati participes immortalitatis eius effecti:
Quur ſic deus reſtituerit hominem. propter quod perſuadendum dei filius particeps noſtrę
mortalitatis effectus eſt. Eos itaque qui dicunt, Itá-
ne defuit deo modus alius quo liberaret homines, à mi-
ſeria mortalitatis huius, vt vnigenitum filium deum ſi-
Cap.X. bi coæternum, hominem fieri vellet, induendo huma-
3.ſen.d.20. nam animam & carnem, mortalẽmque factum mortẽ
ca.1.in principio. perpeti: parũ eſt ſic refellere, vt iſtum modum quo nos
per mediatorem dei & hominum, hominẽ Chriſtum
1.Timo.2. Ieſum deus liberare dignatur, aſſeramus bonum & diui
1 ſen.d.44 næ cõgruum dignitati: verumetiam vt oſtendamus nõ
c.poſt hæc. alium modum poſsibilem deo defuiſſe, cuius poteſtati
cuncta æqualiter ſubiacent, ſed ſanandæ noſtrę miſerię
conuenientiorem modum alium non fuiſſe, nec eſſe o-
portuiſſe. Quid enim tam neceſſarium fuit ad erigendã
ſpem noſtram, mentéſque mortalium cõditione ipſius
mortalitatis abiectas, ab immortalitatis deſperatione
liberandas, quàm vt demonſtraretur nobis quanti nos
3.ſen.d.20. penderet deus, quantúmque diligeret? Quid vero huius
cap.1. rei tanto iſto indicio manifeſtius atq; præclarius, quàm
vt dei filius immutabiliter bonus, in ſe manens quod e-
C rat, & à nobis & pro nobis accipiẽs quod non erat, prę-
ter animæ ſuæ naturæ detrimẽtum, noſtrũ dignatus in-
ire conſortiũ, prius ſine vllo malo ſuo merito mala no-
ſtra perferret: ac ſic iam credentibus quantum nos dili-
gat deus, & quod deſperabamus iam ſperantibus, dona
in nos ſua ſine vllis bonis meritis noſtris, immo præ-
cedentibus & malis meritis noſtris, indebita largitate
Galat.5. conferret, quia & ea quæ dicuntur merita noſtra, dona
Roma.5. ſunt eius? Vt enim fides per dilectionem operetur, cha-
ritas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſan
ctum qui datus eſt nobis. Tunc eſt autem datus, quãdo
Ioan.16. eſt Ieſus reſurrectione clarificatus. Tũc enim eũ ſe miſ-
ſurum eſſe promiſit & miſit, quia tũc ſicut de illo ſcrip-
Ephe.4. tum eſt, & ante prædictum, Aſcendit in altum captiua-
Pſal.67. uit captiuitatẽ, dedit dona hominibus. Hæc dona ſunt
merita noſtra quibus ad ſummum bonum immortali-
Roma.5. tatis & beatitudinis peruenimus. Commendat autẽ, in-
quit Apoſtolus, charitatem ſuam deus in nobis, quoniã
cũ adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mor-
tuus eſt. Multo magis iuſtificati nũc in ſanguine ipſius,
Ibidem. ſalui erimus ab ira per ipſum. Adhuc addit & dicit, Si
enim cum inimici eſſemus reconciliati ſumus deo per
mortem filij eius multo magis recõciliati ſalui erimus D
in vita ipſius. Quos peccatores dixit prius, hos poſterius
inimicos dei: & quos prius iuſtificatos in ſanguine Ieſu
Chriſti, eos poſterius recõciliatos per mortem filij dei:
& quos prius ſaluos ab ira per ipſum, eos poſtea ſaluos
in vita ipſius. Nõ ergo ante iſtam gratiam quoquo mo-
do peccatores, ſed in talibus peccatis fuimus, vt inimi-
ci eſſemus dei. Superius autẽ idem Apoſtolus nos pec-
catores, & inimicos dei, duobus identidem nominibus
appellauit, vno velut mitiſsimo, alio planè atrociſsimo
dicens, Si enim Chriſtus cum infirmi eſſemus adhuc, Roma.5.
iuxta tẽpus pro impiis mortuus eſt: Quos infirmos, eoſ-
dem impios nuncupauit. Leue aliquid videtur infirmi-
tas, ſed aliquando talis eſt, vt impietas nominetur. Niſi
tamen infirmitas eſſet, medicum neceſſarium nõ habe-
ret. Qui eſt Hebraice Ieſus, Græce σωτήρ, noſtra autẽ lo-
cutione ſaluator. Quod verbũ Latina lingua antea nõ
habebat, ſed habere poterat, ſicut potuit quãdo voluit.
Hæc autem Apoſtoli ſententia pręcedẽs vbi ait, Adhuc Ibidem.
cum infirmi eſſemus iuxta tempus pro impiis mortuus
eſt, cohæret his duabus ſequentibus, quãrum in vna di-
xit, peccatores, in alia inimicos dei, tanquam illis ſingu-
lis reddiderit ſingula, peccatores ad infirmos, inimicos E
dei referens ad impios. Sed quid eſt, iuſtificati in Trinitas ſimul operata eſt redẽptionẽ hominis.
ſanguine ipſius? Quæ vis eſt ſanguinis huius obſecro, vt
in eo iuſtificentur credentes? Et quid eſt, recõciliati per
mortẽ filij eius? Itáne vero cũ iraſceretur nobis deus pa-
ter, vidit mortem filij ſui pro nobis, & placatus eſt no-
bis? Nunquid ergo filius eius vſqueadeo nobis iam pla Cap.XI.
catus erat, vt pro nobis etiam dignaretur mori: pater ve
ro vſqueadeo adhuc iraſcebatur, vt niſi filius pro nobis
moreretur non placaretur? Et quid eſt quòd alio loco
idem ipſe doctor gẽtium, Quid, inquit, ergo dicemus ad Roma.8.
hæc? Si deus pro nobis, quis contra nos? Qui proprio fi-
lio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit il
lum, Quo modo non etiam cum illo omnia nobis do-
nauit? Nunquid niſi iam placatus eſſet pater, proprio fi-
lio nõ parcens pro nobis eum traderet? Nónne videtur
hæc illi velut aduerſa eſſe ſententia? In illa moritur pro
nobis filius, & reconciliatur nobis pater per mortem
eius. In hac autem tanquam prior nos dilexerit pater, ip
ſe propter nos filio non parcit, ipſe pro nobis eum tra-
didit ad mortem. Sed video quòd & antea pater dile-
xit nos, non ſolum antequam pro nobis filius morere-
tur, ſed antequam conderet mũdum, ipſo teſte Apoſto- F
lo qui dicit, Sicut elegit nos in ipſo ante mundi conſti- Epheſ.1.
tutionem. Nec filius patre ſibi non parcente pro nobis
velut inuitus eſt traditus, quia & de ipſo dictũ eſt, Qui Galat.2.
me dilexit & tradidit ſemetipſum pro me. Omnia ergo
ſimul & pater & filius & amborũ ſpiritus pariter & cõ-
corditer operãtur, tamẽ iuſtificati ſumus in Chriſti ſan
guine, & reconciliati ſumus deo per mortem filij eius. 3.ſen.d.20.
Et quo modo id factum ſit, vt potero etiam hic quantũ ca.1 poſt
ſatis videbitur explicabo. Quadã iuſticia dei in po- principiũ.
teſtatem diaboli traditum eſt genus humanũ, peccato Homo quo
primi hominis in omnes vtriuſque ſexus cõmunione† modo periit
naſcentes originaliter tranſeunte, & parentum primo- Cap.XII.
rum debito vniuerſos poſteros obligãte. Hæc traditio †commixtione.
prius in Geneſi ſignificata eſt, vbi cum ſerpẽti dictũ eſ-
ſet, Terram mãducabis: homini dictum eſt, Terra es & Gene.3.
in terram ibis. Eo quod dictum eſt, in terram ibis: mors
corporis prænunciata eſt, quia nec ipſam fuerat exper-
turus ſi permanſiſſet vt factus eſt rectus. Quod vero vi-
uenti ait, Terra es: oſtẽdit totum hominem in deterius
cõmutatũ, Tale eſt enim, Terra es: quale iſtud, Nõ per- Gene.6.
manebit

G manebit ſpiritus meus in hominibus iſtis, quoniam caro ſunt. Tunc ergo demonſtrauit eum ei traditũ, cui dictum fuerat, terram mãducabis, Apoſtolus autem aper-
Ephe.2. tius hoc prædicat, vbi dicit, Et vos cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris, quibus aliquando ambulaſtis ſecundum ſeculum mundi huius, ſecũdum principem poteſtatis aëris, ſpiritus huius qui nunc operatur in filiis diffidentię, in quibus & nos omnes aliquando cõuerſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, facientes voluntates carnis & affectionũ, & eramus natura filij iræ, ſicut & cæteri. Filij diffidẽtiæ ſunt infideles, & quis hoc
3.ſen.diſt. 20.cap.1. non eſt antequam fidelis fiat? Quocirca omnes homines ab origine ſub principe ſunt poteſtatis aëris, qui operatur in filiis diffidẽtiæ. Et quod dixi ab origine: hoc eſt quod dicit Apoſtol⁹, natura & ſe fuiſſe ſicut cęteros: natura ſcilicet vt eſt deprauata peccato, nõ vt recta creata ab initio. Modus autem iſte quo traditus eſt homo in diaboli poteſtatem, non ita debet intelligi, tãquam hoc deus fecerit, aut fieri iuſſerit: ſed quòd tantum permiſerit, iuſte tamen. Illo enim deſerente peccantem, peccati author illico inuaſit. Nec ita ſanè de⁹ deſeruit creaturã ſuam, vt non ſe illi exhiberet deum creantem & viuifi-
H cantem, & inter pœnalia mala etiam bona malis multa
1.ſen.di.20 cap.ſi vero. præſtantem. Non enim continuit in ira ſua miſerationes ſuas, nec hominem à lege ſuę poteſtatis amiſit, quã-
Pſal.76. do in diaboli poteſtate eſſe permiſit: quia nec ipſe diabolus à poteſtate omnipotẽtis alienus eſt, ſicut neque à bonitate. Nam & maligni angeli vnde qualicunq; ſub-
Ibidem. ſiſterent vita, niſi per eum qui viuificat omnia? Si ergo commiſsio peccatorum per iram dei iuſtam hominem ſubdidit diabolo, profecto remiſsio peccatorũ per reconciliationem dei benignam, eruit hominem à dia-
Iure nõ vi placuit hominem redimere. bolo. Non autem diabolus potentia dei, ſed iuſticia ſuperandus fuit. Nam quid omnipotente potẽtius? Aut cuius creaturæ poteſtas, poteſtati creatoris cõparari poteſt? Sed cum diabolus vicio peruerſitatis ſuæ factus ſit
Cap.XIII. amator potẽtiæ, & deſertor oppugnatórque iuſticiæ: ſic
3.ſen.d.20. ca. Si vero. enim & homines eum tanto magis imitantur, quanto magis neglecta, vel etiam peroſa iuſticia potentiæ ſtudent, eiúſque vel adeptione lætantur, vel inflammãtur cupiditate: placuit deo, vt propter eruendũ hominẽ de diaboli poteſtate, nõ potẽtia diabolus, ſed iuſticia vinceretur, atq; ita & homines imitantes Chriſtum, iuſticia quærerent diabolum vincere, non potentia. Non quòd potentia quaſi mali aliquid fugiẽda ſit, ſed ordo ſeruãdus eſt quo prior eſt iuſticia. Nam quanta potentia poteſt eſſe mortalium? Teneant ergo mortales iuſticiam,
I potentia immortalibus debetur, Cui cõparata quantalibet eorum hominũ qui potentes vocantur in terra, ridicula infirmitas inuenitur, & ibi foditur peccatori fouea, vbi videntur mali plurimum poſſe. Cantat autẽ iu-
Pſal.93. ſtus & dicit, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum: Vt mitiges ei à diebus malignis, donec fodiatur peccatori fouea. Quoniam non repellet dominus plebem ſuam, & hæreditatem ſuam non relinquet: Quoaduſque iuſticia cõuertatur in iudicium, & qui babent eam omnes recto ſunt corde. Hoc ergo tempore quo differtur potentia populi dei, nõ repellet dominus plebem ſuam, & hæreditatem ſuam nõ derelinquet, quantalibet acerba & indigna ipſa humilis atque infirma patiatur, quoaduſque iuſticia quam nunc habet infirmitas piorum, conuertatur in iudicium, hoc eſt, iudicandi accipiat poteſtatẽ. Quod iuſtis in fine ſeruatur, cum præcedẽtem iuſticiam ordine ſuo fuerit potentia ſubſecuta. Potentia quippe adiuncta iuſticiæ, vel

iuſticia accedens potentiæ, iudiciariam poteſtatẽ facit: K
pertinet autem iuſticia ad volũtatem bonam. Vnde dictũ eſt ab angelis nato Chriſto, Gloria in excelſis deo, *Lucæ.2.*
& in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Potẽtia vero ſequi debet iuſticiam, non pręire. Ideo & in rebus ſecundis ponitur, id eſt proſperis, Secũdæ autem à ſequẽdo ſunt dictæ. Cum enim beatum faciãt, ſicut ſuperius *Supra eodẽ*
diſputauimus, duæ res, bene velle, & poſſe quod velis, *cap.6.*
nõ debet eſſe illa peruerſitas, quæ in eadẽ diſputatione notata eſt, vt ex duabus rebus quæ faciũt beatum, poſſe quod velit, homo eligat, & velle quod oportet, negligat, cũ prius debeat habere voluntatẽ bonam, magnam vero poſtea poteſtatẽ. Bona porrò voluntas purganda eſt à viciis, à quibus ſi vincitur homo, ad hoc vincitur vt male velit, & bona iã voluntas eius quo modo erit? Optãdum eſt itaq; vt poteſtas nunc detur, ſed cõtra vicia, propter quæ vincenda potentes nolunt eſſe homines, & volũt propter vincendos homines, vt quid hoc, niſi vt vere victi falſò vincant, ne ſint veritate ſed opinione victores. Velit homo prudẽs eſſe, velit fortis, velit temperãs, velit iuſtus: atque vt hæc veraciter poſsit, potentiã planè optet atq; appetat vt potens ſit in ſeipſo, & miro modo aduerſus ſeipſum pro ſeipſo. Cætera vero L
quę bene vult, & tamẽ nõ poteſt, ſicut eſt immortalitas, & vera ac plena fœlicitas, deſiderare nõ ceſſet, & patiẽ-
ter expectet. Quæ eſt igitur iuſticia qua vict⁹ eſt dia- *Chriſti*
bolus? Quę niſi iuſticia Ieſu Chriſti? Et quo modo vict⁹ *mors indebita, libera*
eſt? Quia cum in eo nihil morte digũ inuenit et, occi- *uit obnoxios morti.*
dit eum tamẽ. Et vtique iuſtum eſt vt debitores quos tenebat liberi dimittantur, in eũ credentes quem ſine vl-
lo debito occidit, hoc eſt, ꝙ iuſtificari dicimur in Chri- *Cap.XIIII.*
ſti ſanguine. Sic quippe in remiſsionem peccatorũ no- *3.ſen d.20*
ſtrorum, innocens ſanguis ille effuſus eſt. Vnde ſe dicit *ca.Si vero.*
in Pſalmis inter mortuos liberum. Solus enim à debito
mortis liber eſt mortuus. Hinc & in alio Pſalmo dicit, *Pſal.87.*
Quæ non rapui tunc exoluebam: rapinam volens intel-
ligi peccatum, quia vſurpatum eſt cõtra licitum. Vnde *Pſal.68.*
per os etiam carnis ſuæ, ſicut in Euãgelio legitur, dicit, *Ioan.14.*
Ecce venit princeps mundi huius, & in me nihil inueniet, id eſt, nullum peccatum. Sed vt ſciant omnes, inquit, quia volũtatẽ patris mei facio, ſurgite eamus hinc. Et pergit inde ad paſsionem, vt pro debitoribus nobis quod ipſe nõ debebat exolueret. Nũquid iſto iure æquiſ-
ſimo diabolus vinceretur, ſi potentia Chriſtus cum illo *1.ſen.d.20.*
agere non iuſticia voluiſſet? ſed poſtpoſuit quod potuit *ca.ſi vero.*
vt prius ageret quod oportuit. Ideo autem illũ eſſe opus *in fi.*
erat, & hominem, & deum. Niſi enim homo eſſet, non M
poterat occidi. Niſi & deus eſſet, nõ crederetur noluiſſe quod potuit, ſed nõ potuiſſe quod voluit. Nec ab eo iuſticiam potẽtiæ prælatam fuiſſe, ſed ei defuiſſe potentiã putaremus. Nũc vero humana pro nobis paſſus eſt, quia homo erat: ſed ſi voluiſſet etiam hoc nõ pati potuiſſet, quia & deus erat. Ideo gratior facta eſt in humilitate iuſticia, quia poſſet ſi noluiſſet humilitatẽ nõ perpeti tãta in diuinitate potẽtia, ac ſic à moriente tã potẽte, nobis mortalibus impotentibus, & commẽdata eſt iuſticia, & promiſſa potentia. Horum enim duorũ vnum fecit moriẽdo alterum reſurgẽdo. Quid enim iuſtius, quàm vſ-
que ad mortẽ crucis pro iuſticia peruenire? Et quid po- *Marci.15.*
tentius, quàm reſurgere à mortuis, & in cœlum cũ ipſa *& .16.*
carne in qua eſt occiſus aſcẽdere? Et iuſticia ergo prius, & potentia poſtea diabolum vicit. Iuſticia ſcilicet, quia nullum peccatũ habuit, & ab illo iniuſtiſsime eſt occiſus: potẽtia vero, quia reuixit mortuus, nũquam poſtea
moriturus. Sed potẽtia diabolũ viciſſet, etiam ſi ab illo *Roma.6.*
non

A non potuiſſet occidi: quanuis maioris ſit potentiæ etiã
ipſam mortem vincere reſurgendo, quàm vitare viuẽ-
do. Sed aliud eſt ꝓpter quod iuſtificamur in Chriſti ſan
guine, cum per remiſsionem peccatorum eruimur à dia
boli poteſtate: hoc ad id pertinet quod à Chriſto iuſti-
cia diabolus vincitur, non potẽtia. Ex infirmitate quip-
pe quam ſuſcepit in carne mortali, nõ ex immortali po
tentia crucifixus eſt Chriſtus, de qua tamen infirmitate
1. Cor. 1. ait Apoſtolus: Quod infirmum eſt dei, fortius eſt homi
De eodem. nibus. Non eſt itaque difficile videre diabolum vi-
Cap. XV. ctum, quando qui ab illo occiſus eſt reſurrexit. Illud eſt
maius & ad intelligendũ profundius, videre diabolum
victũ quando ſibi viciſſe videbatur, id eſt quando Chri
ſtus occiſus eſt. Tũc enim ſanguis ille, quoniam eius e-
rat qui nullum habuit omnino peccatũ, ad remiſsionẽ
noſtrorum fuſus eſt peccatorũ: vt quia eos diabolus me
rito tenebat, quos peccati reos conditione mortis ob-
ſtrinxit, hos per eũ merito dimitteret, quẽ nullius pec-
cati reũ immerito pœna mortis affecit. Hac iuſticia vi-
ctus & hoc vinculo vinctus eſt fortis, vt vaſa eius eripe-
rentur, quæ apud eum cum ipſo & angelis eius fuerant
Roma. 9. vaſa irę, & in vaſa miſericordię verterẽtur. Hęc quippe
B verba ipſius domini noſtri Ieſu Chriſti de cœlo ad ſe fa
cta, cum primum vocatus eſt, narrat Apoſtolus Paulus.
Nam inter cætera quæ audiuit, etiam hoc ſibi dictũ lo-
Acto. 26. quitur, Ad hoc enim tibi apparui vt conſtituam te mi-
niſtrũ & teſtem eorum quæ à me vides, quibus etiã pa-
reo tibi liberans te de populo & de gẽtibus in quas ego
mitto te aperire oculos cæcorum, vt auertantur à tene-
bris, & à poteſtate ſatanæ ad deum, vt accipiãt remiſsio
nem peccatorum, & ſortẽ quæ in ſanctis, & fidem quæ
in me eſt. Vnde & exhortans idem Apoſtolus credẽtes,
Coloſſ. 1. & ad gratiarum actionem deo patri. Qui eruit nos, in-
quit, de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum fi
lij charitatis ſuæ, in quo habemus redemptionem in re-
miſsionem peccatorum. In hac redemptione tanquam
precium pro nobis datus eſt ſanguis Chriſti, quo acce-
pto diabolus nõ ditat⁹ eſt ſed ligatus: vt nos ab eius ne-
xibus ſolueremur, nec quẽquam ſecum eorũ quos Chri
ſtus ab omni debito liber indebite fuſo ſuo ſanguine re
demiſſet, peccatorum retibus inuolutũ traheret ad ſe-
cũdæ ac ſempiternæ mortis exitium: ſed hactenus mo-
1. Petri. 1. rerentur ad Chriſti gratiam pertinentes, præcogniti &
prædeſtinati & electi ante conſtitutionem mundi qua-
C tenus pro illis ipſe mortuus eſt Chriſtus, carnis tantum
morte non ſpiritus. Quanuis enim & ipſa mors car-
Reliquiæ nis de peccato primi hominis originaliter venerit, ta-
mortis ce- men bonus eius vſus glorioſiſsimos martyres fecit. Et
dunt in bo- ideo nõ ſolum ipſa, ſed omnia ſeculi huius mala, dolo-
num electis res, laboreſq; hominum quanquam de peccatorum, &
Ca. XVI. maxime de peccati originalis meritis veniant, vnde fa-
cta eſt & ipſa vita vinculo mortis obſtricta, tamen &
remiſsis peccatis remanere debuerunt, cum quibus ho-
mo pro veritate certaret: & vnde exerceretur virtus fi-
delium: vt nouus homo per teſtamentum nouum, inter
mala huius ſeculi nouo ſeculo præpararetur, miſeriam
quam meruit vita iſta damnata ſapiẽter tolerãs, & quia
finietur prudenter gratulans, beatitudinem vero quam
liberata vita futura ſine fine habitura eſt, fideliter & pa-
Ioan. 12. tienter expectans. Diabolus enim à dominatu & à cor-
dibus fidelium foras miſſus, in quorum dãnatione atq;
infidelitate licet damnatus etiam ipſe regnabat, tantum
pro cõditione mortalitatis huius aduerſari ſinitur, quã-
tum eis expedire nouit. De quo ſacræ literæ perſonant
1. Cor. 10. per os Apoſtolicum, Fidelis deus qui non permittit vos
tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tẽtatione D
etiã exitum, vt poſsitis ſuſtinere. Proſunt autem iſta ma
la quæ fideles pie perferunt, vel ad emendanda pecca-
ta, vel ad exercẽdam probãdámq; iuſticiam, vel ad de-
monſtandam vitę huius miſeriam, vt illa vbi erit beati-
tudo vera atque perpetua, & deſideretur ardẽtius & in-
ſtantius inquiratur. Sed circa eos iſta ſeruantur, de qui-
bus Apoſtolus dicit, Scimus quoniam diligentibus deũ Roma. 8.
omnia cooperantur in bonum, iis qui ſecundũ propo-
ſitum vocati ſunt ſancti, Quoniam quos ante pręſciuit,
& prædeſtinauit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit
ipſe primogenit⁹ in multis fratribus. Quos autem præ-
deſtinauit illos & vocauit, & quos vocauit, illos & iuſti
ficauit, quos autem iuſtificauit, ipſos & glorificauit. Ho
rum prædeſtinatorum nemo cum diabolo peribit, ne-
mo vſque ad mortem ſub diaboli poteſtate remanebit.
Deinde ſequitur quod iam ſupra commemoraui, Quid
ergo dicemus ad hęc? Si deus pro nobis quis cõtra nos?
Qui filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus Ibidem.
tradidit illum, quo modo nõ & cum illo omnia nobis
donauit? Cur ergo non fieret mors Chriſti? Imò cur nõ
prætermiſsis aliis innumerabilibus modis quib⁹ ad nos
liberandos vti poſſet omnipotens, ipſa potiſsimum eli- E
geretur vt fieret: vbi nec de diuinitate eius aliquid im-
minutum eſt aut mutatũ, & de humanitate ſuſcepta tã-
tum beneficij collatũ eſt hominibus, vt à dei filio ſem-
piterno eodẽmq; hominis filio mors temporalis inde-
bita redderetur, qua eos à ſempiterna morte debita li-
beraret. Peccata noſtra diabolus tenebat, & per illa nos
merito figebat in morte. Dimiſit ea ille qui ſua non ha-
bebat, & ab illo immerito eſt perductus ad mortẽ. Tã-
tum valuit ſanguis ille, vt neminem Chriſto indutum
in æterna morte debita detinere debuerit, qui Chriſtũ Roma. 5.
morte indebita vel ad tempus occidit. Commẽdat er-
go charitatem ſuam deus in nobis: quoniã cum adhuc
peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortu⁹ eſt. Mul
to magis iuſtificati nunc in ſanguine ipſius, ſalui erim⁹
ab ira per ipſum. Iuſtificati, inquit, in ſanguine ipſius. Iu-
ſtificati planẽ in eo quòd à peccatis omnibus liberati.
Liberati autẽ à peccatis omnibus, quoniã pro nobis eſt
dei filius qui nullum habebat occiſus. Salui ergo erim⁹
ab ira per ipſum. Ab ira vtique dei, quæ nihil eſt aliud q̃
iuſta vindicta. Nõ enim ſicut hominis animi perturba-
tio eſt ira dei, ſed illius ira eſt, cui dicit alio loco ſancta F
ſcriptura, Tu autem domine virtutum cum tranquilli- Sapien. 12.
tate iudicas. Si ergo iuſta diuina vindicta tale nomẽ ac-
cepit, etiam reconciliatio dei quæ recte intelligitur, niſi
cũ talis ira finitur? Nec inimici eramus deo, niſi quem- 3 ſen. di. 19
admodum iuſticiæ ſunt inimica peccata, quibus remiſ- c. qui ſolus.
ſis tales inimicicię finiuntur, & recõciliãtur iuſto* quos in medio.
ipſe iuſtificat. Quos tamen etiam inimicos vtique dile- Roma. 8.
xit, quandoquidem proprio filio non pepercit, ſed pro *al deo.
nobis omibus cũ adhuc inimici eſſemus tradidit eum. Roma. 5.
Recte ergo Apoſtolus ſecutus adiũxit, Si enim cum ini-
mici eſſemus reconciliati ſumus deo per mortem filij
eius, per quam facta eſt illa remiſsio peccatorũ, multo
magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. In vita ſal
ui, qui per mortem reconciliati. Quis enim dubitat da-
turũ amicis vitam ſuã pro quibus inimicis dedit mor-
tem ſuam? Non ſolum autem, inquit, ſed & gloriamur
in deo per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, per quẽ
nunc reconciliationem accepimus. Nõ ſolum, ait, ſalui
erimus, ſed & gloriamur. Nec in nobis, ſed in deo: nec
per nos, ſed per dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, per
quem nunc reconciliationem accepimus, ſecũdum ea
quæ

G quæ ſuperius diſputata ſunt. Deinde ſubiũgit Apoſtol⁹,
Roma.5. Propter hoc ſicut per vnum hominem peccatũ in hunc
mundum intrauit,& per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccauerunt, & cætera In quibus prolixius de duobus hominibus diſputat, vno eodemque primo Adã per cuius peccatum in mortem tanquam hæreditariis malis poſteri eius obligati ſumus: altero autẽ ſecundo Adam, qui nõ homo tantum, ſed etiam deus eſt, quo pro nobis ſoluẽte quod non debebat, à debitis & paternis & propriis liberati ſumus. Proinde quoniam propter vnum illũ tenebat diabolus omnes per eius viciatam* carnalem cõcupiſcẽtiam generatos, iuſtum eſt vt propter hunc vnũ dimittat omnes per ipſius immaculatam gratiam ſpiritalem regeneratos.

al. vicia tãquã per.

Vtilitas incarnationis Cap. XVII.

Sunt & alia multa quæ in Chriſti incarnatione, quæ ſuperbis diſplicet, ſalubriter intuẽda atque cogitanda ſunt. Quorum eſt vnum quod demonſtratum eſt homini, quem locum haberet in rebus quas condidit deus, quandoquidẽ ſic deo coniungi potuit humana natura, vt ex duabus ſubſtantiis fieret vna perſona, ac per hoc iam ex tribus ſcilicet deo, anima & carne: vt ſuperbi illi maligni ſpiritus, qui ſe ad decipien-
H dum quaſi ad adiuuandum medios interponunt, nõ ideo ſe audeant homini præponere, quia non habẽt carnem: & maxime quia & mori in eadem carne dignat⁹ eſt filius dei, ne ideo illi tanquam deos ſe coli perſuadeant, quia videntur eſſe immortales. Deinde vt gratia dei in nobis ſine vllis præcedentibus meritis in homine Chriſto commendaretur, quia nec ipſe tanta vnitate deo vero cõiunctus vna cum illo perſona, id eſt ipſe homo aſſumptus, mox vt homo etiam deus filius dei viueret, vllis eſt præcedẽtibus meritis aſſecutus. Sed ex quo homo eſſe cœpit, ex illo eſt & deus: vnde dictũ eſt, Verbum caro factum eſt. Etiam illud eſt, vt ſuperbia hominis quæ maxime impedimento eſt, ne inhæreatur deo, per tantam dei humilitatem redargui poſſet atque ſanari: diſcatque homo quàm longe receſſerit à deo, & quid illi valeat ad medicinalem dolorem, quando per talẽ mediatorem reddit, qui hominibus & deus diuinitate ſubuenit, & homo infirmitate conuenit. Quod autẽ maius obedientiæ nobis præberetur exemplum qui per inobedientiam perieramus, quàm deo patri deus filius obediens vſque ad mortem crucis? Quod præmium tãtæ obedientiæ vbi oſtenderetur melius, quàm in carne
I tãti mediatoris, quæ ad vitam reſurrexit æternam? Pertinebat etiam ad iuſticiã bonitatẽmq; creatoris, vt per eandem rationalem creaturã ſuperaretur diabolus, quã ſe ſuperaſſe gaudebat, & de ipſo genere veniente quod genus origine viciata, per vnum tenebat vniuerſum.

3. ſen. di. 6. ca. de hoc Aug. 3. ſine.

3. ſen. di. 6. & ne de ſuo. circa finem.

Ioan. 1.

Philip. 2.

Quur ex virgine natus. Cap. XVIII.

1. Timo. 2.

3. ſẽ. d. 12. c. ſolet etiam.

Poterat enim vtique deus hominem aliunde ſuſcipere, in quo eſſet mediator dei & hominum, non de genere illius Adã, qui peccato ſuo genus obligauit humanum, ſicut ipſum quem primum creauit, non de genere creauit alicuius. Poterat ergo vel ſic, vel alio quo vellet modo creare vnum alium hominẽ, de quo vinceretur victor prioris: ſed melius iudicauit vt de ipſo quod victum fuerat genere aſſumeret hominẽ deus, per quem generis humani vinceret inimicum. Et tamen ex virgine, cuius conceptum ſpiritus non caro, fides nõ libido præuenit. Nec interfuit carnis concupiſcentia, per quã ſeminantur & concipiuntur cæteri, qui trahũt originale peccatum: ſed ea penitus remotiſsima, credendo, nõ concumbendo ſancta eſt fœcũdata virginitas, vt illud quod naſcebatur ex propagine primi hominis, tãtummodo generis non etiam criminis originem duceret.

Naſcebatur nanque non tranſgreſsionis cõtagione vi- K
ciata natura, ſed omnium talium viciorum ſola medicina. Naſcebatur, inquam, homo nullum habens, nullum habiturus omnino peccatum, per quem renaſcerẽtur liberandi à peccato, qui naſci non poſſunt ſine peccato. Quanuis enim carnali concupiſcẽtia quæ ineſt genitalibus membris bene vtatur caſtitas coniugalis, habet tamen motus non voluntarios, quibus oſtendit vel nullã ſe in paradiſo ante peccatum eſſe potuiſſe, vel nõ talem fuiſſe ſi fuit, vt aliquando reſiſteret voluntati. Nũc autem illam talem eſſe ſentimus, vt repugnans legi mentis etiam ſi nulla eſt cauſa generandi, ſtimulos ingerat coëundi, vbi ſi ei ceditur peccando ſatietur, ſi non ceditur diſſentiendo frenetur. Quæ duo aliena fuiſſe à paradiſo ante peccatum, dubitare quis poſsit? Nam neq; illa honeſtas faciebat aliquid indecorum, nec illa fœlicitas patiebatur aliquid impacatum. Oportebat itaque vt iſta carnalis concupiſcẽtia nulla ibi eſſet omnino, quãdo concipiebatur virginis partus, in quo nihil dignũ morte fuerat inuenturus, & eum tamẽ occiſurus author mortis, authoris vitæ morte vincendus. Victor primi Adam, & tenẽs genus humanũ, victus à ſecundo Adã, & amittens genus Chriſtianum, liberatum ex humano L
genere ab humano crimine, per eum qui nõ erat in crimine, quanuis eſſet ex genere, vt deceptor ille ab eo vinceretur genere, quod vicerat crimine. Et hoc ita geſtũ eſt vt homo nõ extollatur: ſed qui gloriatur, in domino glorietur, Qui enim victus eſt, homo tantũ erat, & ideo victus eſt, quia ſuperbe deus eſſe cupiebat. Qui autẽ vicit, & homo erat & deus: & ideo ſic vicit natus ex virgine, quia deus humiliter, non quo modo alios ſanctos regebat illum hominẽ, ſed gerebat. Hæc tanta dei dona, & ſi qua alia ſunt, quę de hac re nobis & quęrere nũc & diſſerere lõgum eſt, niſi verbum caro fieret nulla eſſent.

Roma. 7.

1. Cor. 10.

Per Chriſtũ à ſcientia pertinentia ad ſapiẽtiã Cap. XIX.

Hæc autem omnia quæ pro nobis verbum caro factum temporaliter & localiter fecit & pertulit, ſecundum diſtinctionem quam demõſtrare ſuſcepimus, ad ſciẽtiam pertinent, non ad ſapientiam. Quod autem verbum eſt ſine tempore, ſine loco, eſt patri coæternum & vbique totum, de quo ſi quiſquam poteſt quantum poteſt veracẽ proferre ſermonem, ſermo ille erit ſapientiæ: ac per hoc verbũ caro factum, quod eſt Chriſtus Ieſus, & ſapientiæ theſauros habet & ſcientiæ. Nam ſcribẽs Apoſtolus ad Coloſſenſes, Volo enim vos ſcire, in- M
quit, quantum certamẽ habeam pro vobis, & pro iis qui ſunt Laodiciæ, & quicunque non viderũt faciem meã in carne, vt conſolentur corda eorum, copulati in charitate & in omnibus diuitiis plenitudinis intellectus ad cognoſcendũ myſteriũ dei, quod eſt Chriſtus Ieſus, in quo ſunt omnes theſauri ſapiẽtiæ & ſcientiæ abſcõditi. Quatenus nouerat Apoſtolus theſauros iſtos, quantum eorum penetrauerat, & in eis ad quãta peruenerat, quis poteſt noſſe? Ego tamẽ ſecũdum id quod ſcriptum eſt, Vnicuique autem noſtrum datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem, alij quidem datur per ſpiritum ſermo ſapiẽtiæ, alij ſermo ſcientiæ ſecundum eundem ſpiritum: ſi ita inter ſe diſtant hæc duo vt ſapientia diuinis, ſcientia humanis attributa ſit rebus, vtrũq; agnoſco in Chriſto, & mecum omnes eius fideles. Et cum lego: Verbum caro factũ eſt, & habitauit in nobis, in verbo intelligo verum dei filium, in carne agnoſco verum hominis filium, & vtrunque ſimul in vna perſona dei & hominis ineffabili gratiæ largitate coniunctum, Propter quod ſequitur, & dicit, Et vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre plenum gratiæ & veritatis. Si gratiã

Coloſſ. 2.

1. Cor. 12.

3. ſen. di. 35 cap. 1.

Ioan. 1.

3. ſen. d. 6. ca. & ne de ſuo.

Ioan. 1.

A referamus ad ſcientiam, veritatem ad ſapientiam, puto nos ab illa duarum iſtarum rerum diſtinctione quam commendauimus nõ abhorrere. In rebus enim per tempus ortis, illa ſumma gratia eſt, quòd homo in vnitate perſonæ coniunctus eſt deo, in rebus vero æternis ſumma veritas recte tribuitur dei verbo. Quòd vero idem ipſe eſt vnigenitus à patre plenus gratiæ & veritatis, id actum eſt, vt idem ipſe ſit in rebus pro nobis temporaliter geſtis, cui per eandem fidem mundamur, vt eum ſtabiliter contemplemur in rebus æternis. Illi autem *Roma.1.* præcipui gentium philoſophi, qui inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt intellecta conſpicere potuerunt, tamen quia ſine mediatore, id eſt ſine homine Chriſto philoſophati ſunt, quem nec venturum Prophetis, nec veniſſe Apoſtolis crediderunt, veritatem detinuerunt, ſicut de illis dictum eſt, in iniquitate. Non potuerunt enim in his rerum infimis conſtituti, niſi quærere aliqua media per quæ ad illa quæ intellexerant ſublimia peruenirent: atque ita in deceptores dæmones inciderunt, per quos factum eſt vt immutarent gloriam incorruptibilis dei, in ſimilitudinem imaginis corrupti- B bilis hominis, & volucrum & quadrupedum & ſerpentium. In talibus enim formis etiam idola inſtituerunt, ſiue coluerunt. Scientia ergo noſtra Chriſtus eſt, ſapiẽtia quoque noſtra idem Chriſtus eſt. Ipſe nobis fidem de rebus temporalibus inſerit, ipſe de ſempiternis exhibet veritatem, per ipſum pergimus ad ipſum, tendimus per ſcientiam ad ſapientiam: ab vno tamen eodémque Chriſto non recedimus, in quo ſunt omnes *Coloſſ.2.* theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi. Sed nunc de ſcientia loquimur, pòſt de ſapientia, quantum ipſe donauerit locuturi. Nec iſta duo ſic accipiamus quaſi non liceat dicere, vel iſtam ſapientiam, quæ in rebus humanis eſt, vel illam ſcientiam quæ in diuinis. Loquendi enim latiore conſuetudine, vtraque ſapientia, vtraque ſcientia dici poteſt. Nullo modo tamen ſcriptum *1.Cor.12.* eſſet apud Apoſtolum, Alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcientiæ: niſi & proprie ſingulis nominibus hęc ſingula vocarentur, de quorum diſtinctione nunc agimus.

Imperfecta Trinitatis imago eſt etiã in quibuſlibet. C *Cap.XX.* Iam itaque videamus quid ſermo iſte prolixus effecerit, quid collegerit, quò peruenerit. Beatos eſſe ſe velle, omnium hominum eſt: nec tamen omnium eſt fides, qua cor mundante ad beatitudinem peruenitur. Ita fit vt per iſtam quam non omnes volũt ad illam tendendum ſit quam nemo poſsit eſſe qui nolit. *3.ſent.diſt.49.ca.ſolet etiam.* Beatos eſſe ſe velle omnes in corde ſuo vident, tantáque eſt in hac re naturæ humanæ conſpiratio, vt non fallatur homo qui hoc ex animo ſuo de animo coniicit *2.Theſſ.3.* alieno. Denique omnes id velle nos nouimus. *Acto.15.* Multi vero immortales ſe eſſe poſſe deſperant, cũ id quod omnes volunt, nullus aliter poſsit: volunt tamen etiam immortales eſſe ſi poſſent, ſed non credendo quòd poſſint, non ita viuunt vt poſsint. Neceſſaria eſt ergo fides vt beatitudinem conſequantur, omnibus humanæ naturæ bonis, id eſt, & animi & corporis. Hanc autem *Roma.6.* fidem in Chriſto eſſe definitam, qui in carne reſurrexit à mortuis, non moriturus vlterius, nec niſi per illum quenquam liberari à diaboli dominatu per remiſſionem peccatorum, In cuius diaboli partibus neceſſe eſt miſeram eſſe vitam, eandémque perpetuam, quæ mors eſt potius dicenda quàm vita eadem fides habet. De qua & in hoc libro ſicut potui pro ſpacio temporis diſputaui, cum iam & in quarto libro huius operis, multa de hac re dixerim, *Supra lib.4.cap.19.* ſed ibi propter aliud, hic propter aliud. Ibi ſcilicet vt oſtenderem, cur & quo modo Chriſtus in plenitudine temporis à patre ſit miſſus, propter D eos qui dicunt, eum qui miſit, & eum qui miſſus eſt æquales natura eſſe non poſſe. *Galat.4.* Hic autem ad diſtinguendam actiuam ſcientiam à contemplatiua ſapientia: placuit quippe velut gradatim aſcẽdentibus in vtraque requirere apud interiorem hominem quandam ſui cuiuſque generis Trinitatem, ſicut prius apud exteriorẽ quęſiuimus, vt ad illam Trinitatem quæ deus eſt, pro noſtro modulo, ſi tamen vel hoc poſſumus, ſaltem in ænigmate & per ſpeculum contuendam exercitatiore in *1.Cor.13.* his inferioribus rebus mente veniamus. Huius igitur verba fidei quiſquis in ſolis vocibus memoriæ commẽdauerit, neſciens quid ſignificent: ſicut ſolent qui Græcè neſciunt, Græca verba tenere memoriter, vel Latina ſimiliter, vel cuiuſque alterius linguæ, qui eius ignari ſunt: nónne habent quandam in ſuo animo Trinitatem? quia & in memoria ſunt illi verborum ſoni, etiam quando inde non cogitat: & inde formatur acies recordationis eius, quando de his cogitat: & voluntas recordantis atque cogitantis vtrunque coniũgit. Nullo modo tamen dixerimus iſtum, cum hoc agit, ſecundum Trinitatem interioris hominis agere, ſed potius E exterioris: quia id ſolum meminit & quando vult, & quãtum vult intuetur, quod ad ſenſum corporis pertinet, qui vocatur auditus: nec aliud quàm corporalium rerum, id eſt ſonorum, tali cogitatione imagines verſat. Si autem quod verba illa ſignificant, teneat & recolat, iam quidem aliquid interioris hominis agit: ſed nondum dicẽdus vel putandus eſt viuere ſecũdum interioris hominis Trinitatem, ſi ea non diligat quæ ibi prædicantur, præcipiuntur, promittuntur. Poteſt enim etiam ad hoc tenere atque cogitare, vt falſa eſſe exiſtimans, conetur etiam redarguere. Voluntas ergo illa, quæ ibi coniungit ea quę memoria tenebãtur, & ea quę in acie cogitationis impreſſa ſunt, implet quidem aliquam Trinitatem, cum ipſa ſit tertia: ſed non ſecũdum eam viuitur, quando illa quæ cogitantur velut falſa nõ placent. Cum autem vera eſſe creduntur & quæ ibi diligenda ſunt diliguntur, iam ſecũdum Trinitatem interioris hominis viuitur: ſecũdum hoc enim viuit quiſque quod diligit. Quo modo autem diligũtur quæ neſciuntur, ſed tamen creduntur? Iam quęſtio iſta tractata eſt in ſuperioribus libris, & inuẽtum neminem diligere quod penitus ignorat: ex iis autem quæ nota ſunt dili- F gi, quando diligi dicuntur ignota. Nunc librum iſtum ita claudim⁹, vt admoneamus quòd iuſtus ex fide viuit: *Acto.2.* quę fides per dilectionem operatur, *Galat.5.* ita vt virtutes quoque ipſæ quibus prudenter, fortiter, temperanter, iuſtéque viuitur, omnes ad eandem referantur fidem. Non enim aliter poterunt veræ eſſe virtutes: quæ tamen in hac vita non valent tantum, vt aliquando non ſit hic neceſſaria qualiumcunque remiſsio peccatorũ, quæ nõ fit niſi per eum, qui ſanguine ſuo vicit principem peccatorũ. Ex hac fide & tali vita quæcũque notiones ſunt in animo fidelis hominis, cum memoria continentur, & recordatione inſpiciuntur, & voluntati placent, reddunt quandam ſui generis Trinitatem. Sed imago dei, de qua in eius adiutorio pòſt loquemur, nõdum in ipſa eſt: quod tunc melius apparebit, cum demõſtratum fuerit, vbi ſit, quod in futuro volumine lector expectet.

Libri tertii decimi Finis.

DIVI

G # DIVI AVRELII AVGVSTINI Hipponenſis Epiſcopi de Trinitate Liber quartuſdecimus.

Vera ſapiẽtia ex fide. Cap.I. 3.ſen.di. 35.ca.illud etiam. NVNC de ſapientia nobis eſt diſſe-
rendum, non de illa dei, quæ pro-
culdubio deus eſt, nam ſapiẽtia dei
filius eius vnigenit⁹ dicitur, ſed lo-
quemur de hominis ſapientia, vera
tamen quæ ſecundum deum eſt, &
verus ac præcipuus cultus eius eſt,
quæ vno nomine θεοσέβεια Græce appellatur. Quod
nomen noſtri, ſicut iam cõmemorauimus, volentes &
ipſi vno nomine interpretari, pietatem dixerunt, cum
pietas apud Græcos εὐσέβεια vſitatius nũcupetur: θεοσέ-
βεια vero quia vno verbo perfecte non poteſt, melius
Supra li.12 cap.14. duobus interpretatur, vt dicatur potius dei cultus. Hãc
eſſe hominis ſapientiam, quod & in duodecimo huius
operis volumine iã poſuimus, ſcripturæ ſanctæ autho-
Iob.28. ritate demõſtratur, in libro ſerui dei Iob, vbi legitur dei
ſapientiã dixiſſe homini. Ecce pietas eſt ſapientia, abſti-
H nere autem à malis ſcientia. Siue etiam vt nonnulli de
Græco ἐπιστήμην interpretati ſunt diſciplinam, quæ vti-
que à diſcendo nomen accepit, vnde & ſciẽtia dici po-
teſt. Ad hoc enim quæque res diſcitur vt ſciatur. Quan-
uis alia notione, in iis quæ pro peccatis ſuis mala vnuſ-
quiſq; patitur vt corrigatur, dici ſoleat diſciplina. Vnde
Hebræ.12. illud eſt in epiſtola ad Hebræos, Quis enim eſt filius,
cui non det diſciplinam pater eius? Et illud euidentius
in eadem. Omnis enim ad tempus diſciplina non gau-
dij videtur eſſe, ſed triſticiç: poſtea vero fructum pacifi-
cum iis qui per eam certarunt, reddet iuſticiæ. Deus er-
go ipſe ſumma ſapientia, cultus autem dei ſapientia eſt
1.Cor.3. hominis, de qua nunc loquimur. Nam ſapientia huius
mundi ſtulticia eſt apud deum. Secundum hanc itaque
Sapien.6. ſapientiam, quæ dei cultus eſt, ait ſancta ſcriptura: Mul-
titudo ſapiẽtium ſanitas eſt orbis terrarum. Sed ſi de ſa-
pientia ſapientium diſputare eſt, quid agemus? Nũquid
nam profiteri audebimus ſapientiam, ne ſit noſtra de il
la impudẽs diſputatio? Nõnne terrebimur exemplo Py-
8. de ciuitate dei ca.2. thagoræ, qui cum auſus non fuiſſet ſapiẽtiam profiteri,
Philoſophum potius, id eſt amatorem ſapientiæ ſe eſſe
reſpondit: à quo id nomen exortum ita deinceps poſte-
I ris placuit, vt quantalibet de rebus ad ſapientiam perti-
nẽtibus doctrina quiſque vel ſibi vel aliis videretur ex-
cellere, non niſi Philoſophus vocaretur? An ideo ſapiẽ-
tem profiteri talium hominum nullus audebat, quia ſi-
ne vllo peccato putabant eſſe ſapientem? Hoc autẽ no-
Prouer.9. 3.ſen.di.35 c.1.in prin. ſtra ſcriptura non dicit, quæ dicit, Argue ſapientem &
amabit te. Profecto enim iudicat habere peccatũ, quem
cenſet arguendũ. Sed ego nec ſic quidem ſapiẽtem me
audeo profiteri: ſatis eſt mihi quòd etiã ipſi negare non
poſſunt, eſſe etiam Philoſophi, id eſt amatoris ſapien-
tiæ, de ſapientia diſputare. Nõ enim hoc illi facere de-
ſtiterunt, qui ſe amatores ſapientiæ potius quàm ſapiẽ-
tes eſſe profeſſi ſunt. Diſputantes autem de ſapiẽtia, de-
finierunt eam dicentes: Sapiẽtia eſt rerum humanarum
Supra li.12 cap.14. diuinarũque ſcientia. Vnde ego quoq; in libro ſuperio-
re vtranque rerum cognitionem, id eſt diuinarum atq;
humanarum, & ſapientiam & ſcientiam dici poſſe nõ
tacui. Verum ſecundum hanc diſtinctionem qua dixit
1.Cor.12. Apoſtolus, Alij datur ſermo ſapientiæ, alij ſermo ſcien-
tiæ, iſta definitio diuidenda eſt, vt rerum diuinarũ ſciẽ
tia proprie ſapientia nũcupetur, humanarum autẽ pro-
prie ſcientię nomen obtineat. De qua volumine tertio K
decimo diſputaui, nõ vtique quicquid ſciri ab homine *Caput 19.*
poteſt in rebus humanis, vbi plurimũ ſuperuacuæ vani-
tatis & noxiæ curioſitatis eſt, huic ſcientiæ tribuens, ſed
illud tantummodo, quo fides ſaluberrima, quæ ad verã
beatitudinẽ ducit, gignitur, nutritur, defenditur, robo-
ratur: qua ſcientia non pollent fideles plurimi, quamuis
polleant ipſa fide plurimum. Aliud eſt enim ſcire tan-
tummodo quid homo credere debeat propter adipiſcẽ
dam vitam beatam, quæ non niſi æterna eſt: aliud autẽ
ſcire quemadmodũ hoc ipſum & piis opituletur, & cõ-
tra impios defendatur, quã proprio appellare vocabu- *Supra li.13 cap.1.*
lo ſciẽtiam videtur Apoſtolus. De qua prius cũ loque-
rer, ipſam præcipue fidem commendare curaui, à tem-
poralibus æterna breuiter diſtinguens, atque ibi de tẽ-
poralibus diſſerens: æterna vero in hunc librum diffe-
rẽs, etiam de rebus æternis fidem temporalem quidem,
& temporaliter in credẽtium cordibus habitare, neceſ-
ſariam tamen propter adipiſcenda ipſa ęterna eſſe mõ-
ſtraui. Fidem quoq; de temporalibus rebus, quas pro no
bis æternus fecit, & paſſus eſt in homine, quem tempo-
raliter geſsit, atque ad æterna prouexit, ad eandem æter
norum adeptionem prodeſſe diſſerui: virtutẽſq; ipſas, L
quibus in hac temporali mortalitate prudẽter, fortiter,
temperanter & iuſte viuitur, niſi ad eandem licet tem-
poralem fidem, quę tamen ad ęterna perducit, referan- *2.Cor.5.*
tur, veras non eſſe virtutes. Quapropter quoniam *Etiam ipſa*
ſicut ſcriptum eſt: Quandiu ſumus in corpore, peregri- *fides trãſi-*
namur à domino: per fidem enim ambulamus, non per *tura eſt.*
ſpeciem. Profecto quandiu iuſtus ex fide viuit, quamuis *Cap.II.*
ſecundum hominem interiorem viuat, licet per eãdem *Aba.2.*
temporalem fidem ad veritatem nitatur, & tẽdat ad æ-
terna, tamen in eiuſdem fidei temporalis retentione, cõ
templatione, dilectione, nondum talis eſt Trinitas, vt
dei iam imago dicenda ſit, ne in rebus tẽporalibus cõ-
ſtituta videatur, quæ conſtituenda eſt in æternis. Mens
quippe humana, cum fidẽ ſuam videt, qua credit quod
non videt, non aliquid ſempiternum videt. Non enim *2.Cor.5.*
ſemper hoc erit, quod vtique non erit, quando iſta pere
grinatione finita, qua peregrinamur à domino, vt per fi
dem ambulare neceſſe ſit, ſpecies illa ſuccedet, per quã *1.Cor.13.*
videbimus facie ad faciem: ſicut modo non vidẽtes, ta-
mẽ quia credimus, videre merebimur, atque ad ſpeciẽ
nos per fidem perductos eſſe gaudebimus. Neque enim M
iam fides erit, qua credantur quæ non vidẽtur, ſed ſpe-
cies qua videantur quæ credebantur. Tũc ergo & ſi vi-
tæ huius mortalis tranſactæ meminerimus, & credidiſ-
ſe nos aliquando quæ nõ videbamus, memoriter reco-
luerimus, in præteritis atque tranſactis deputabitur fi-
des iſta, non in præſentibus rebus ſempérque manenti-
bus: ac per hoc etiam Trinitas iſta, quæ nunc in eiuſdẽ
fidei præſentis ac manentis memoria, cõtuitu, dilectio-
ne conſiſtit, tunc tranſacta & præterita reperietur eſſe,
non permanens. Ex quo colligitur, vt ſi iam imago dei
eſt iſta Trinitas, etiam ipſa non in eis quæ ſemper ſunt,
ſed in rebus ſit habenda tranſeuntibus. Abſit autem *In qua ani*
vt cum animæ natura ſit immortalis, nec ab initio quo *mi parte ſit*
creata eſt, vnquã deinceps eſſe deſiſtat, id quo nihil me- *vera Trini*
lius habet, non cum eius immortalitate perduret. Quid *tatis imago*
vero melius in eius natura creatũ eſt, quàm quòd ad ſui *Cap.III.*
creatoris imaginem facta eſt? Non igitur in fidei reten-
tione, contemplatione, dilectione, quæ nõ erit ſemper,
ſed in eo quod ſemper erit, inuenienda eſt, quam dici
oporteat imaginem dei. An adhuc vtrum ita ſe res ha-
beat, aliquãto diligentius atque abſtruſius perſcrutabi-
murt

A mur? Dici enim poteſt non perire iſtam Trinitatem, e-
tiam cum fides ipſa tranſierit: quia ſicut nunc eã & me-
moria tenemus, & cogitatione cernimus, & voluntate
diligimus, ita etiam tunc cum eam nos habuiſſe memo
ria tenebimus & recolemus, & hoc vtrunque tertia vo-
luntate iungemus, eadem Trinitas permanebit. Quo-
niam ſi nullum in nobis quaſi veſtigium tranſiens reli-
querit, profecto nec in memoria noſtra eius aliquid ha-
bebimus quò recurramus, eam præteritam recordãtes,
atque id vtrunque intentione tertia copulãtes: & quod
erat ſcilicet in memoria, non inde cogitantibus nobis,
& quod inde cogitatione formatur. Sed qui hoc dicit,
non diſcernit aliam nunc eſſe Trinitatem, quãdo præ-
ſentem fidem tenemus, videmus, amamus in nobis: aliã
tunc futuram, quando non ipſam, ſed eius velut imagi-
narium veſtigium in memoria recõditum, recordatio-
ne contuebimur, & duo hæc, id eſt quod erat in memo
ria retinentis, & quod inde imprimitur in acie recor-
dãtis, tertia voluntate iungemus. Quod vt poſsit intel-
ligi, ſumamus exemplũ de corporalibus rebus, de qui-
bus in libro vndecimo ſatis locuti ſumus. Nẽpe ab in-
B ferioribus ad ſuperiora aſcendẽtes, vel ab exterioribus
ad interiora ingredientes, primam reperimus Trinita-
tem in corpore quod videtur, & acie vidẽtis, quæ cum
videt, inde formatur, & in voluntatis intentione, quæ
vtrunque coniungit. huic Trinitati ſimilem conſtitua-
mus, cum fides quæ nunc ineſt nobis, tanquam corpus
illud in loco, ita in noſtra memoria cõſtituta eſt, de qua
informatur cogitatio recordantis, ſicut ex illo corpore
acies intuentis, Quibus duobus vt Trinitas impleatur,
annumeratur tertia voluntas, quæ fidẽ in memoria cõ-
ſtitutam, & quandam eius effigiem in contuitu recor-
dationis impreſſam connectit & coniũgit: ſicut in illa
corporalis Trinitate viſionis, formam corporis quod
videtur, & conformationem quæ fit in cernentis aſpe-
ctu, coniungit intentio voluntatis. Faciamus ergo cor-
pus illud quod cernebatur interiſſe dilapſum, nec eius
remãſiſſe aliquid in vllo loco, ad quod videndum re-
currat aſpectus. Nũquid quia imago rei corporalis iam
tranſactæ atq; præteritæ remanet in memoria vnde in-
formetur recordantis obtutus, atque id vtrunque tertia
voluntate iungatur, eadẽ Trinitas eſſe dicenda eſt, quæ
fuerat quãdo ſpecies in loco poſiti corporis videbatur?
C Non vtique, ſed prorſus alia: nam præter quod illa erat
extrinſecus, ſed hæc intrinſecus, illã profecto faciebat
ſpecies præſentis corporis, hanc imago præteriti. Sic &
in hac re, de qua nũc agimus, & propter quam putaui-
mus adhibendum illud exemplum, fides quæ nunc in
animo noſtro eſt, velut illud corpus in loco, dum tene-
tur, aſpicitur, amatur, quandam efficit Trinitatem: ſed
non ipſa erit, quãdo fides hęc in animo ſicut corpus il-
lud in loco iam nõ erit. Quæ vero tunc erit, quando eã
recordabimur in nobis fuiſſe nõ eſſe, alia profecto erit.
Hanc enim quæ nũc eſt, facit res ipſa præſens, & in ani
mo credentis affixa: at illam quæ tũc erit, faciet rei præ-
teritæ imaginatio in recordantis memoria derelicta.
Nec illa igitur Trinitas, quæ nunc non eſt, imago dei
erit: nec iſta imago dei eſt, quę tunc non erit: ſed ea eſt
inuenienda in anima hominis, id eſt, rationali, ſiue in-
tellectuali, imago creatoris, quæ immortaliter immor-
talitati eius eſt inſita. Nam ſicut ipſa immortali-
tas animę ſecundum quendam modum dicitur. Habet
quippe & anima mortem ſuam, cum vita beata caret,
quæ vera animæ vita dicenda eſt. Sed immortalis ideo
nuncupatur, quoniam qualicunque vita, etiam ſi miſer-

Etiã in anima ĩpſorũ eſt aliqua dei imago. Cap. IIII.

Tomus tertius.

rima eſt nunquam deſinit viuere. Ita quamuis ratio vel D
intellectus nunc in ea ſit ſopitus, nunc paruus, nunc ma
gnus appareat, nunquã niſi rationalis & intellectualis
eſt anima humana: ac per hoc ſi ſecundũ hoc facta eſt
ad imaginem dei, quod vti ratione atque intellectu ad
intelligendum & conſpiciendum deũ poteſt, profecto
ab initio quo eſſe cœpit iſta tam magna & mira natura,
ſiue ita obſoleta ſit hæc imago, vt penè nulla ſit, ſiue ob-
ſcura atq; deformis, ſiue clara & pulchra ſit, ſemp eſt. *
Denique deformitatem dignitatis eius miſerãs diuina
ſcriptura, Quanquã, inquit, in imagine dei ambulat ho
mo, tamen vane conturbatur: Theſaurizat, & neſcit cui
congregabit ea. Non itaque imagini dei vanitatem tri-
bueret, niſi deformem cerneret factam, nec tantum va-
lere illam deformitatẽ, vt auferat quod imago dei eſt,
ſatis oſtendit dicẽdo, Quanquam in imagine dei am-
bulat homo. Quapropter ex vtraq; parte veraciter pro-
nunciari poteſt iſta ſententia, vt quemadmodum dictũ
eſt, Quanquam in imagine dei ambulat homo, tamen
vane conturbatur: ita dicatur, Quanquam vane contur
batur homo, tamen in imagine dei ambulat. Quanquã
enim magna natura ſit, tamen viciari potuit, quia ſum- E
ma non eſt: & quanquam viciari potuerit, quia ſumma
non eſt, tamẽ quia ſummæ naturæ capax eſt, & eſſe par-
ticeps poteſt, magna natura eſt. Quæram* igitur in hac
imagine dei quandam ſui generis Trinitatem, adiuuan
te ipſo, qui nos fecit ad imaginem ſuam. Non enim ali-
ter poſſumus hæc ſalubriter inueſtigare, & ſecundũ ſa-
pientiam, quæ ab illo eſt, aliquid inuenire: ſed ea quę in
ſuperioribus libris, & maxime in decimo, de anima hu
mana vel mẽte diximus, ſi lectoris vel memoria tenean
tur atque recolantur, vel diligentia in eiſdem locis, in
quibus conſcripta ſunt, recenſeantur, non hic deſidera-
bit prolixiorem de rei tantæ inquiſitione ſermonem.
Inter cætera ergo in libro decimo diximus, Hominis
mentẽ noſſe ſemetipſam. Nihil enim tam nouit mens,
quàm id quod ſibi præſto eſt: nec menti magis quicquã
præſto eſt, quàm ipſa ſibi. Et alia ſatis, quantum viſum
eſt, adhibuimus documẽta, quibus hoc certiſsime pro-
baremus. Quid itaque dicendum eſt de infan-
tis mente, ita adhuc paruuli, & in tam magna demer-
ſi rerum ignorantia, vt illius mentis tenebras, mens
hominis quæ aliquid nouit exhorreat? An etiam ipſa
ſe noſſe credenda eſt, ſed intenta nimis in eas res, quas F
per corporis ſenſus tanto maiore, quanto nouiore cœ-
pit delectatione ſentire, non ignorare ſe poteſt, ſed co-
gitare ſe non poteſt? Quanta porrò intentione in iſta
quæ foris ſunt ſenſibilia feratur, vel hinc ſolum conii-
ci poteſt: quòd lucis huius hauriendæ ſic auida eſt, vt ſi
quiſquã minus cautus aut neſciẽs quid inde poſsit ac-
cidere, nocturnum lumen poſuerit vbi iacet infans, in
ea parte ad quam iacentis oculi poſsint retorqueri, nec
ceruix poſsit inflecti, ſic eius inde nõ remoueatur aſpe-
ctus, vt nonnullos ex hoc etiam ſtrabones fieri noue-
rimus, eam formam tenentibus oculis, quam teneris &
mollibus cõſuetudo quodam modo infixit. Ita & in a-
lios corporis ſenſus, quantum ſinit illa ætas, intentione
ſe quaſi coarctant animæ paruulorum, vt quicquid per
carnem offendit aut allicit, hoc ſolum abhorreãt vehe-
menter aut appetant: ſua vero interiora non cogitent,
nec poſsint admoneri vt hoc faciãt: quia nondum ad-
monentis ſigna nouerũt, vbi præcipuum locum verba
obtinent, quæ ſicut alia prorſus neſciunt. Quod autem
aliud ſit nõ ſe noſſe, aliud non ſe cogitare, iam in eodẽ
volumine oſtendimus. Sed hanc ætatem omittamus,

** Aliter ad dũ, Homo exempli ſides, quæ nũc in anima noſtra eſt, velut illud ſemper eſt. Infra cap. 8.*

Pſal. 38.

Gene. 1.

Cap. 7.

Infantium mens an ſe nouerit. Cap. V.

Strabones vnde fieri ſolent.

Supra lib. 10. cap. 5.

n quæ

G quæ nec interrogari poteſt quid in ſe agatur, & noſipſi
eius valde obliti ſumus. Hinc tantū certos nos eſſe ſuf-
fecerit, quòd cū homo de animi ſui natura cogitare po
tuerit, atq; inuenire quod verum eſt, alibi non inueniet,
quàm penes ſeipſum. Inueniet autem non quod neſcie-
bat, ſed vnde nō cogitabat. Quid enim ſcimus, ſi quod
eſt in noſtra mente neſcimus, cum omnia quæ ſcimus,
Quo modo non niſi mente ſcire poſsimus? Tanta eſt tamen co-
mens ſeipſā gitationis vis, vt nec ipſa mens quodā modo ſe in con-
intelligat. ſpectu ſuo ponat, niſi quādo ſe cogitat: ac per hoc ita ni
Cap. VI. hil in conſpectu mentis eſt, niſi vnde cogitatur, vt nec
ipſa mens, qua cogitatur quicquid cogitatur, aliter poſ-
ſit eſſe in conſpectu ſuo, niſi ſeipſam cogitando. Quo
modo autē quando ſe nō cogitat in conſpectu ſuo nō
ſit, cum ſine ſeipſa nunquā eſſe poſsit, quaſi aliud ſit ip-
ſa, aliud cōſpectus eius, inuenire nō poſſum. Hoc quip-
pe de oculo corporis nō abſurde dicitur, Ipſe quippe o-
culus loco ſuo fixus eſt in corpore, aſpectus autem eius
in ea quæ extra ſunt tenditur, & vſque in ſydera exten-
ditur. Nec eſt oculus in conſpectu ſuo, quandoquidem
non conſpicit ſeipſum, niſi in ſpeculo obiecto, vnde
iam locuti ſumus. Quod non fit vtique, quādo ſe mens
Supra li. 4. in ſuo conſpectu ſui cogitatione cōſtituit. Nūquid er-
cap. 3. & 9. go alia ſui parte aliam partem ſuam videt, cum ſe con-
H ſpicit cogitando, ſicut aliis membris noſtris, qui ſunt
oculi, alia membra noſtra conſpicimus, quæ in noſtro
poſſunt eſſe conſpectu? Quid dici abſurdius vel ſentiri
poteſt? Vnde igitur aufertur mēs, niſi à ſeipſa, & vbi po-
nitur in cōſpectu ſuo, niſi ante ſeipſam? Non ergo ibi e-
rit vbi erat, quando in conſpectu ſuo non erat: quia hic
poſita, inde ſublata eſt. Sed ſi conſpiciēda migrabit, cō-
† geminat. ſpectura vbi manebit? An quaſi geminatur † vt & illic
ſit & hic, id eſt & vbi conſpicere, & vbi conſpici poſsit:
vt in ſe ſit conſpiciens, ante ſe conſpicua? Nihil horum
nobis veritas conſulta reſpondet, quoniam quādo iſto
modo cogitamus, non niſi corporum fictas imagines
cogitamus, quod mentem non eſſe paucis certiſsimum
eſt mentibus, à quibus poteſt de hac re veritas conſuli,
Proinde reſtat, vt aliquid pertinens ad eius naturam ſit
cōſpectus eius, & in eam quando ſe cogitat, non quaſi
per loci ſpacium, ſed incorporea cōuerſione reuocetur.
Cum vero non ſe cogitat, non ſit quidem in conſpectu
ſuo, nec de illa ſuus formetur obtutus, ſed tamen noue-
I rit ſe tanquam ipſa ſit ſibi memoria ſui. Sicut multarū
diſciplinarum peritus ea quæ nouit, eius memoria con-
tinentur, nec eſt inde aliquid in conſpectu mentis eius,
niſi vnde cogitat, cætera in arcana quadā noticia ſunt
recondita, quæ memoria nūcupatur. Ideo Trinitatē ſic
cōmendabamus, vt illud vnde formatur cogitātis ob-
tutus, in memoria poneremus: ipſam vero cōformatio-
nem tanquam imaginē quæ inde imprimitur, & illud
quo vtrunq; coniungitur amorem ſeu voluntatē. Mēs
igitur quādo cogitatione ſe cōſpicit, intelligit ſe & re-
cognoſcit: gignit ergo intellectum hūc, & cognitionē
ſuā. Res quippe incorporea intellecta cōſpicitur, & in-
telligēdo cognoſcitur. Nec ita ſanè gignit iſtam noti-
ciam ſuam mens, quando cogitādo intellectam ſe con
ſpicit, tanquā ſibi ante incognita fuerit. Sed ita ſibi no-
ta erat, quemadmodū notæ ſunt res quæ memoria con
tinentur, etiam ſi nō cogitentur, quoniam dicimus ho-
minem noſſe literas, etiam cū de aliis rebus non de li-
teris cogitat. Hæc autem duo gignens & genitum, dile
ctione tertia copulantur, quæ nihil eſt aliud quàm volū
tas fruendum aliquid appetens vel tenens. Ideoque etiā
illis tribus nominibus inſinuandam mentis putauimus

Trinitatem, memoria, intelligētia, voluntate. Sed quo- K
niam mentē ſemper ſui meminiſſe, ſempèrque ſeipſam
intelligere & amare, quanuis nō ſemper ſe cogitare diſ
cretam ab eis quæ nō ſunt quod ipſa eſt, circa eiuſdem
libri decimi finem diximus: quærendum eſt quōnā mo- *Supra lib.*
do ad cogitationem pertineat intellectus: noticia vero *10. cap. 11.*
cuiuſque rei, quæ ineſt menti, etiam quando nō de ipſa
cogitatur, ad ſolā dicatur memoriā pertinere. Si enim
hoc ita eſt, nō habebat hæc tria, vt & ſui meminiſſet, &
ſe intelligeret, & amaret: ſed meminerat tantum ſui, &
poſtea cū cogitare ſe cœpit, tunc ſe intellexit atque di-
lexit. Quapropter diligentius illud conſideremus *Habit⁹ eſt*
exemplum quod adhibuimus, vt oſtenderetur aliud eſ- *in animo,*
ſe rem quamque non noſſe, aliud non cogitare: fierique *etiā ſi deſit*
poſſe, vt nouerit homo aliquid quod non cogitat, quā- *actus. Cap.*
do aliunde nō inde cogitat. Duarum ergo vel plurium *VII.*
diſciplinarum peritus, quādo vnam cogitat, aliam vel *Supra lib.*
alias etiam ſi non cogitat, nouit tamen. Sed nunquid *10. cap. 6.*
recte poſſumus dicere, iſte muſicus nouit quidem Mu-
ſicam, ſed nunc eam non intelligit, quia eam non cogi-
tat: intelligit autem nunc Geometriam, hanc enim non
cogitat? Abſurda eſt quantū apparet iſta ſentētia. Quid
etiam illa, ſi dicamus, iſte muſicus amat quidem Muſi-
cam, ſed nunc eam nō amat quando eam non cogitat:
amat autem nunc Geometriam, quoniam nunc ipſam
cogitat, nónne ſimiliter abſurda eſt? Rectiſsime vero di
cimus. Iſte quem perſpicis de Geometria diſputantem, L
etiam perfectus eſt muſicus: nam & meminit diſcipli-
næ eius & intelligit eam & diligit, ſed quanuis eam no-
uerit & amet, nunc illam nō cogitat, quoniam Geome-
triā de qua diſputat cogitat. Hinc admonemur eſſe no
bis in abdito mētis quarundam rerum quaſdam noti-
cias, & tunc quodam modo procedere in medium, atq;
in cōſpectu mētis velut apertius cōſtitui, quando cogi-
tātur, Tunc enim ſeipſa mens, & meminiſſe, & intelli-
gere, & amare inuenit, etiam vnde nō cogitabat, quan-
do aliud cogitabat. Sed vnde diu nō cogitauerimus, &
vnde cogitare niſi commoniti nō valemus, id nos ne-
ſcio quo eodémque miro modo, ſi poteſt dici, ſcire ne-
ſcimus. Denique recte ab eo qui commemorat, ei cui
commemorat dicitur: Scis hoc, ſed ſcire te neſcis. Cō-
memorabo & inuenies te ſcientem quod te neſcire pu-
taueras. Id agūt & literæ quæ de his reb⁹ cōſcriptę ſunt,
quas res duce ratione veras eſſe inuenit lector: nō quas M
veras eſſe credit ei qui ſcripſit, ſicut legitur hiſtoria, ſed
quas veras eſſe etiam ipſe inuenit, ſiue apud ſe, ſiue in ip
ſa mentis luce veritate. Qui vero nec admonitus valet
iſta contueri, magna cæcitate cordis, tenebris ignoran-
tiæ demerſus eſt altius, & mirabiliore diuina ope indi-
get, vt poſsit ad veram ſapientiā peruenire. Propter hoc
itaque volui de cogitatione adhibere qualecunque do-
cumentum, quo poſſet oſtēdi quo modo ex iis quæ me-
moria continentur recordātis acies informetur, & ta-
le aliquid gignatur vbi homo cogitat, quale in illo erat
vbi ante cogitationē meminerat: quia facilius digno-
ſcitur quod tempore accedit, & vbi parens prolem ſpa-
cio tēporis antecedit. Nā ſi nos referamus ad interio-
rem mentis memoriam qua ſui meminit, & interiorem
intelligētiam qua ſe intelligit, & interiorē voluntatem
qua ſe diligit, vbi hæc tria ſimul ſunt, & ſimul ſemp fue
runt ex quo eſſe cœperūt, ſiue cogitarētur, ſiue nō cogi-
tarētur, videbitur quidem imago illius trinitatis & ad
ſolam memoriam pertinere. Sed quia ibi verbū eſſe ſi-
ne cogitatione nō poteſt: Cogitam⁹ enim omne quod
dicimus, etiā illo interiote verbo quod ad nullius gen-
tis

A tis pertinet linguam: in tribus potius illis imago iſta co
gnoſcitur, memoria ſcilicet, intelligētia, voluntate. Hāc
autem nunc dico intelligentiam qua intelligimus cogi
tantes: id eſt, quando eis repertis quæ memoriæ præſto
fuerant, ſed non cogitabantur, cogitatio noſtra forma-
tur: & eam voluntatem, ſiue amorem, vel dilectionem,
quæ iſtam prolem parentémque coniungit, & quodam
modo vtrique communis eſt. Hinc factum eſt vt etiam
per exteriora ſenſibilia quæ per oculos carnis vidētur,
legentium ducerem tarditatem, in vndecimo ſcilicet
libro: atque inde cum eis ingrederer ab hominis inte-
rioris eam potentiam qua ratiocinatur de tēporalibus
rebus, differens illam principaliter dominantē qua cō-
templamur æternas: atque id duobus voluminibus egi,
duodecimo vtrunque diſcernēs, quorum vnum eſt ſu-
perius, alterum inferius, quod ſuperiori eſſe ſubditū de-
bet. Tertiodecimo autem de munere inferioris qua hu-
manarum rerum ſcientia ſalubris continetur, vt in hac
temporali vita id agamus quo conſequamur æternam,
quāta potui veritate ac breuitate diſſerui: quandoquidē
rem tam multiplicem atque copioſam, multorum atq;
B magnorū diſputationibus multis magníſque celebra-
tam, vno ſtrictam volumine incluſi, oſtendēs etiam in
ipſa Trinitatem, ſed nondum quæ dei ſit imago dicen-
Fidei tranſ da. Nunc vero ad eam iam peruenimus diſputatio-
euntis veſti nem, vbi principale mentis humanæ, quo nouit deum
giū, quo mo vel poteſt noſſe, conſiderandū ſuſcepimus, vt in eo re-
do ſeruat periamus imaginem dei. Quamuis enim mens humana
Trinitatem non ſit eius naturæ cuius eſt deus, imago tamen naturæ
Cap. VIII. eius qua natura melior nulla eſt, ibi quærenda & inue-
1. ſen. di. 3. niēda eſt in nobis, quo etiam natura noſtra nihil habet
c. nūc vero. melius: ſed prius mens in ſeipſa conſideranda eſt ante-
quā ſit particeps dei, & in ea reperienda eſt imago eius.
Supra lib. Diximus enim eam etſi amiſſa dei participatione obſo-
10. ca. 4. letam, atque deformem, dei tamen imaginem perma-
nere. Eo quippe ipſo imago eius eſt, quo eius capax eſt,
eiúſque particeps eſſe poteſt, quod tam magnum bonū
niſi per hoc quòd imago eius eſt, intelligi nō poteſt. Ec
ce ergo mens meminit ſui, intelligit ſe, diligit ſe: hoc ſi
cernimus, cernimus Trinitatem, nondum quidem deū,
ſed iam imaginem dei. Non foriuſecus accepit memo-
ria quod teneret, nec foris inuenit quod aſpiceret intel
lectus, ſicut corporis oculus. Nec iſta duo, velut formā
C corporis, & eam quæ inde facta eſt in acie contuentis,
voluntas foris iunxit: nec imaginem rei quæ foris viſa
eſt, quodam modo raptam & in memoria reconditam
cogitatio cum ad eam conuerteretur, inuenit, & inde
formatus eſt recordantis obtutus, iungēte vtrūque ter-
tia voluntate: ſicut in eis oſtēdebamus Trinitatibus fie-
ri, quæ in rebus corporalibus reperiebantur, vel ex cor-
poribus per ſenſum corporis introrſus quodā modo tra
hebantur: de quibus omnibus in libro vndecimo diſſe-
Ca. 7. & 8. ruimus. Nec ſicut fiebat vel apparebat, quando de illa
ſcientia diſſerebamus, iam in hominis interioris ope-
ribus conſtituta, quę diſtinguēda fuit à ſapientia. Vnde
quæ ſciūtur, velut aduentitia ſunt in animo, ſiue cogni-
tione hiſtorica illata, vt ſunt facta & dicta, quæ tempo-
re peraguntur & tranſeunt, vel in natura rerum ſuis lo-
cis & regionibus cōſtituta ſunt, ſiue in ipſo homine quæ
non erant oriuntur, aut aliis docentibus, aut cogitatio-
nibus propriis ſicut fides quam plurimum in libro de-
Cap. 20. cimotertio commēdauimus: ſicut virtutes, quibus ſi ve-
re ſunt in hac mortalitate, ideo bene viuitur, vt beate in
illa quę diuinitus promittitur immortalitate viuatur. Hæc
atque huiuſmodi habent in tempore ordinem ſuum, in

quo nobis Trinitas memoriæ viſionis & amoris facilius D
apparebat: nam quædam eorum præueniunt cognitio-
nem diſcentium. Sūt enim cognoſcibilia, & antequam
cognoſcantur, ſuique cognitionē in diſcētibus gignūt.
Sunt autem vel in locis ſuis, vel quæ tempore præterie-
runt: quāuis quæ præteriērūt, nō ipſa ſint, ſed eorū quæ-
dam ſigna præteritorū, quibus viſis vel auditis, cogno-
ſcantur fuiſſe atque tranſiſſe. Quæ ſigna vel in locis ſita
ſunt, ſicut monumēta mortuorum, & quęcunque ſimi-
lia: vel in literis fide dignis, ſicut eſt omnis grauis & ap-
probādę authoritatis hiſtoria: vel in animis eorum, qui
ea iam nouerūt: eis quippe iam nota, & aliis vtique ſunt
noſcibilia, quorum ſcientiā præuenerunt, & qui ea noſ
ſe, illis quibus nota ſunt docentibus, poſſunt. Quæ om-
nia quando diſcuntur, quandā faciunt Trinitatem, ſpe
cie ſua quæ noſcibilis fuit, etiam antequam noſceretur,
eiq; adiuncta cognitione dicentis, quę tunc eſſe incipit
quando diſcitur, ac tertia voluntate quæ vtrunque con
iungit. Et cum cognita fuerint, alia Trinitas, dum reco
luntur, fit iam interius in ipſo animo, ex iis imaginibus
quæ cū diſcerentur ſunt impreſſa in memoria, & infor
matione cogitationis ad ea cōuerſo recordantis aſpe- E
ctu, & ex volūtate quæ tertia duo iſta coniungit. Ea ve-
ro quæ oriuntur in animo vbi nō fuerunt, ſicut fides, &
cætera huiuſmodi, & ſi aduentitia vidētur, cum doctri-
na inferuntur, non tamen foris poſita vel foris peracta
ſunt, ſicut illa quæ creduntur, ſed intus omnino in ipſo
animo eſſe cœperunt. Fides enim nō eſt quod creditur,
ſed qua creditur: & illud quod creditur, illa cōſpicitur.
Tamē quia eſſe cœpit in animo, qui iā erat animus an-
tequam iſta eſſe † cœpiſſet, aduentitiū quiddam videtur, *† antequā*
& in pręteritis habebitur, quando ſuccedēte ſpecie iam *in illo ita*
eſſe deſtiterit: aliamq; nunc Trinitatem facit per ſuam *eſſe &c.*
præſentiam, retenta, cōſpecta, dilecta: aliam tunc faciet
per quoddam ſui veſtigiū, quod in memoria prætereēs *3 ſen. diſti.*
dereliquerit, ſicut iam ſupradictum eſt. Vtrum autē *33. cap. 1.*
tunc etiam virtutes, quibus in hac mortalitate bene vi- *An & cæ-*
uitur, quia & ipſæ incipiūt eſſe in animo, qui cū ſine il- *tera virtu-*
lis prius eſſet, tamen animus erat, deſinant eſſe cum ad *tes deſināt*
æterna perduxerint, nonnulla quæſtio eſt. Quibuſdam *in futura*
enim viſum eſt deſinituras: & de tribus quidē, prudentia, *vita. C. IX.*
fortitudine, temperantia, cum hoc dicitur, nōnihil dici
videtur iuſticia vero immortalis eſt, & magis tunc per-
ficietur in nobis, quàm eſſe ceſſabit. De omnibus tamē F
quatuor magnus author eloquētiæ Tullius in Horten-
ſio dialogo diſputans: Si nobis, inquit, cum ex hac vita
migrauerimus, in beatorum inſulis immortale æuum,
vt fabulæ ferunt, degere liceret, quid opus eſſet eloquen
tia, cum iudicia nulla fierent, aut ipſis etiam virtutibus:
nec enim fortitudinis egeremus, nullo propoſito aut la
bore aut periculo, nec iuſticia, cum eſſet nihil quod ap-
peteret alicui, † nec temperantia quę regeret eas quę nul
læ eſſent libidines: nec prudētia quidem egeremus nul- *† appeteretur alieni.*
lo delectu propoſito bonorū & malorū. Vna igitur eſ-
ſemus beati cognitione naturę & ſcientia, qua ſola etiā
deorum eſt vita laudanda. Ex quo intelligi poteſt, cæte-
ra neceſſitatis eſſe, vnū hoc volūtatis. Ita ille tātus Ora-
tor, cum Philoſophiā prædicaret, recolēs ea quæ à Phi-
loſophis acceperat, & præclare ac ſuauiter explicās, in
hac tantū vita, quam videmus ærūnis & erroribus ple-
nam, omnes quatuor neceſſarias dixit eſſe virtutes: nul-
lam vero earum, cū ex hac vita emigrauerimus, ſi liceat *1. ſen. di. 33*
ibi viuere vbi viuitur beate: ſed bonos animos ſola bea *cap. 1.*
tos eſſe cognitione & ſcientia, hoc eſt contemplatione *3. ſen. diſti.*
naturæ, qua nihil eſt melius & amabilius: ea eſt natura, *33. cap. 1.*

3.ſen.di.33 c.poſt prędicta.

G quæ creauit omnes cęteras,inſtituítque naturas.Cui regenti eſſe ſubditum,ſi iuſticię eſt, immortalis eſt omnino iuſticia:nec in illa eſſe beatitudine deſinet, ſed talis ac tāta erit,vt perfectior & maior eſſe nō poſsit.Fortaſſis & aliæ tres virtutes, prudētia ſine vllo iam periculo erroris,fortitudo ſine moleſtia tolerandorū malorum, temperantia ſine repugnatione libidinum,erunt in illa fœlicitate vt prudentiæ ſit nullum bonum deo præponere vel æquare,fortitudinis ei firmiſsime cohærere,tēperātię nullo defectu noxio delectari.Nunc autē quod agit iuſticia in ſubueniendo miſeris, quod prudētia in præcauendis inſidiis, quod fortitudo in perferēdis moleſtiis,quod temperātia in coërcendis delectationibus prauis,nō ibi erit, vbi nihil omnino mali erit:ac p hoc iſta virtutū opera, quæ huic mortali vitæ ſunt neceſſaria,ſicut fides ad quam referenda ſunt, in præteritis habebuntur:& aliam nunc faciunt Trinitatē,cum ea præſentia tenemus,aſpicimus,amamus: aliam tunc factura ſunt,cum ea non eſſe,ſed fuiſſe per quædam eorum veſtigia,quæ prætereundo in memoria derelinquēt,reperiemus:quia & tūc Trinitas erit, cum illud qualecunq; veſtigium & memoriter retinebitur, & agnoſcetur veraciter,& hoc vtrunque tertia voluntate iungetur.

Quo modo memoria mētis venit in ipſam. Cap.X.

H In omnium iſtarum,quas commemorauimus,temporaliū rerum ſcientia,quædam cognoſcibilia cognitionē interpoſitione tēporis antecedūt: ſicut ſunt ea ſenſibilia, quæ iam erāt in rebus,antequam cognoſcerētur: vel ea omnia,quæ per hiſtoriam cognoſcūtur.Quędam vero ſimul eſſe incipiūt,velut ſi aliquid viſibile, quod omnino nō erat,ante noſtros oculos oriatur, cognitionē noſtram vtique nō præcedit:aut ſi aliquid ſonet,vbi adeſt auditor,ſimul profecto incipiunt eſſe, ſimulq; deſinūt, & ſonus & eius auditus, Veruntamē ſiue tempore præcedentia,ſiue ſimul eſſe incipiētia cognoſcibilia cognitionem gignunt,nō cognitione gignūtur.Cognitione vero facta,cū ea quæ cognouimus, poſita in memoria recordatione reuiſuntur, quis non videat priorem eſſe tēpore in memoria retentionē, quàm in recordatione viſionem,& huius vtriuſq; tertia voluntate iunctionē? Porrò autem in mente non ſic eſt, neq; enim aduētitia ſibi ipſa eſt,quaſi ad ſeipſam quæ iam erat, venerit aliūde eadem ipſa quæ nō erat: aut nō aliunde venerit,ſed in ſeipſa quæ iam erat,nata ſit ea ipſa quæ nō erat: ſicut in ipſo homine quæ nō erant oriuntur,aut aliis docentibus, aut cogitationibus propriis: ſicut fides, ſicut virtutes,ſicut in mente,quæ iam erat, oritur fides quæ non

I erat. Aut poſt cognitionem ſui recordando ſeipſam velut in memoria ſua conſtitutā videt, quaſi non ibi fuerit antequam ſeipſam cognoſceret: cū profecto ex quo eſſe cœpit nunquā ſui meminiſſe, nunquam ſe intelligere,nunquam ſe amare deſtiterit, ſicut iam oſtendimus: ac per hoc quando ad ſeipſam cognitione cōuertitur, fit Trinitas,in qua iam & verbum poſsit intelligi. Formatur quippe ex ipſa cognitio voluntate vtrunque iūgente.Ibi ergo magis agnoſcēda eſt imago quam quærimus.†

† quàm quærenda.

An & pręſentium ſit memoria. Cap.XI. 1.ſen.di. 3. cap.voluntas mea.

Sed dicet aliquis:Nō eſt iſta memoria, qua mēs ſui meminiſſe perhibetur, quæ ſibi ſemper eſt præſens.Memoria enim præteritorum eſt, non præſentiū: nam quidam cū de virtutibus agerent, in quibus eſt etiam Tullius,in tria iſta prudentiam diuiſerunt, memoriam,intelligentiā,prouidentiam: Memoriam ſcilicet præteritis,intelligentiā præſentibus, prouidentiam rebus tribuētes futuris,quam non habēt certam, niſi præſcij futurorum,quæ nō eſt munus hominum, niſi detur deſuper,vt Prophetis. Vnde ſcriptura ſapiētię de hominibus aiens,Cogitationes,inquit,mortalium timidę, &

K incertæ prouidētiæ noſtræ. Memoria vero de præteritis,& intelligētia de præſentibus certa eſt, ſed præſentibus vtiq; corporalibus†rebus:nam corporales corporalium præſentes ſunt aſpectibus oculorum,Sed qui dicit memoriam nō eſſe præſentium, attendat quemadmodum dictum ſit in ipſis ſecularibus literis, vbi maioris fuit curæ verborum integritas quàm veritas rerum: Nec talia paſſus Vlyſſes,obliuiſve ſui eſt Ithacus,diſcrimine tanto. Virgilius enim cum ſui non oblitum diceret Vlyſſem,quid aliud intelligi voluit,niſi quòd meminerit ſui?Cū ergo ſibi pręſens eſſet,nullo modo ſui meminiſſet niſi ad res præſētes memoria pertineret. Quapropter ſicut in reb[us] pręteritis ea memoria dicitur, qua fit vt valeāt recoli & recordari: ſic in re præſenti quod ſibi eſt mens,memoria ſine abſurditate dicēda eſt, qua ſibi pręſto eſt vt ſua cogitatiōe poſsit intelligi & vtrūque ſui amore coniungi.

Sapien.9.

† incorporalibus.

Virgilius.

A deo fœlix cognitio. C.XII. 1.ſent. diſt. 3.cap.Rurſus iſta.

Hæc igitur Trinitas mentis non propterea dei eſt imago,quia ſui meminit mens & intelligit ac diligit ſe,ſed quia poteſt etiam meminiſſe & intelligere & amare à quo facta eſt. Quod cum facit,ſapiens ipſa fit. Si autē non facit, etiam cum ſui meminit, ſeſeq; intelligit ac diligit ſtulta eſt. Meminerit

L itaq; dei ſui ad cuius imaginem facta eſt, eúmque intelligat atque diligat. Quod vt breuius dicam,colat deum non factū,cuius ab eo capax eſt facta,& cuius particeps eſſe poteſt propter quod ſcriptū eſt, Ecce dei cultus eſt ſapientia:& nō ſua luce ſed ſummæ illius lucis participatione ſapiens erit,atq; vbi æterna ibi beata regnabit. Sic enim dicitur iſta hominis ſapiētia, vt etiam dei ſit. Tunc enim vera eſt,nam ſi humana eſt,vana eſt. Verū non ita dei,qua ſapiēs eſt deus, Neque enim participatione ſui ſapiens eſt,ſicut mens participatione dei. Sed quemadmodum dicitur iuſticia dei, nō ſolum qua ipſe iuſtus eſt,ſed quam dat homini cum iuſtificat impium, quem commendans Apoſtolus,ait de quibuſdā: Ignorantes enim dei iuſticiā, & ſuā iuſticiam volentes conſtituere,iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti:ſic etiam dici poteſt de quibuſdam:Ignorātes dei ſapientiā,& ſuam volentes conſtituere,ſapiētiæ dei nō ſunt ſubiecti. Eſt igitur natura non facta, quæ fecit omnes cæteras magnas paruaſq; naturas eis quas fecit ſine dubitatione præſtantior:ac per hoc etiā de qua loquimur rationali & intellectuali,quæ hominis mens eſt ad eius qui eā fecit imaginem facta.Illa autem cæteris natura præſtantior deus eſt. Et quidem nō longe poſitus ab vnoquoque noſtrū,

Iob 28.

Roma.10.

M ſicut Apoſtolus dicit adiungēs:In illo enim viuimus & mouemur & ſumus.Quod ſi ſecūdum corpus diceret, etiā de iſto corporeo mūdo poſſet intelligi. Nam & in illo ſecūdū corpus viuimus mouemur & ſumus. Vnde ſecundum mentē quæ facta eſt ad eius imaginem, debet hoc accipi excellentiore quodam,eodèmque nō viſibili,ſed intelligibili modo. Nā quid nō eſt in ipſo de quo diuinè ſcriptum eſt: Quoniā ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia?Proinde ſi in ipſo ſunt omnia,in quo tandē poſſunt viuere quę viuūt,& moueri quę mouentur,niſi in quo ſunt?Non tamen omnes cū illo ſunt eo modo quo ei dictum eſt:Ego ſemper tecū. Nec ipſe cū omnibus eo modo quo dicimus:Dominus vobiſcū. Magna itaque hominis miſeria eſt cum illo non eſſe,ſine quo non poteſt eſſe.In quo enim eſt,proculdubio ſine illo non eſt:& tamen ſi eius nō meminit, eumq; non intelligit,nec diligit,cū illo nō eſt. Quod autem quiſq; penitus obliuiſcitur,nec commoneri eius vtiq; poteſt.

Acto.17.

Roma.11.

Pſal.72.

Quo modo dei reminiſcimur. Ca. XIII.

De viſibilibus rebus ad hanc rem ſumamus exemplum.

A plum. Dicit tibi quiſpiam quẽ non recognoſcis: Noſti
me, & vt commoneat, dicit vbi, quãdo, quo modo tibi
innotuerit: omnibúſque adhibitis ſignis quibus io me-
moriã reuoceris, ſi non recognoſcis, ita iam oblitus es,
vt omnis illa noticia penitus deleta ſit animo: nihilque
aliud reſtat niſi vt credas ei qui tibi hoc dicit, quòd ali-
quãdo eum noueras: aut ne hoc quidem, ſi fide digous
tibi eſſe qui loquitur non videtur. Si autem reminiſce-
ris, profectò redis in memoriam tuam, & in ea inuenis
quod nõ fuerat penitus obliuione deletum. Redeamus
ad illud propter quod adhibuimus humanæ conuerſa-
tionis exemplũ. Inter cætera Pſalmus nonus: Conuerrã
tur, inquit, peccatores in infernum, omnes gentes quæ
obliuiſcuntur deũ. Porrò autem viceſimuſprimus: Cõ-
memorabuntur, inquit, & conuertẽtur ad dominum v-
niuerſi fines terræ. Non igitur ſic erant oblitæ iſtæ gen-
tes deum, vt eius nec commemoratæ recordarentur.
Obliuiſcendo autem deum tanquam obliuiſcẽdo vitã
ſuam, conuerſæ fuerant in mortẽ: hoc eſt, in infernum.
Commemoratæ vero conuertuntur ad dominum tan-
quam reminiſcentes reminiſcendo vitam ſuam cuius
eas habebat obliuio, id eſt, cuius oblitæ fuerant. Item le-
B gitur in nonageſimotertio: Intelligite nũc qui inſipien-
Pſal.93. tes eſtis in populo, & ſtulti aliquando ſapite: Qui plan-
tauit aurem, non audiet? & cætera. Eis enim dictum eſt,
qui deum noo intelligendo, de illo vana dixerunt.

Quo modo beata anima norunt ſeipſas. Ca. XIIII. De dilectione autem dei plura reperiuntur in diui-
nis eloquiis teſtimonia. Ibi enim & illa duo conſequen
ter intelliguntur, quia oemo diligit cuius nõ meminit,
& quod penitus neſcit. Vnde illud eſt notiſsimũ præ-
cipuúmque præceptum: Diliges dominum deum tuũ.
Deut.6. Sic itaque condita eſt mẽs humana, vt nunquã ſui non
meminerit, nunquam ſe nõ intelligat, nunquam ſe nõ
diligat. Sed quoniam qui odit aliquem, nocere illi ſtu-
det, nõ immerito & mens hominis, quando ſibi oocet,
odiſſe ſe dicitur. Neſciens enim ſibi vult male, dum nõ
putat ſibi obeſſe quod vult: ſed tamẽ male ſibi vult, quã-
do id vult quod obſit ſibi. Vnde illud ſcriptũ eſt: Qui di
Pſal.10. ligit iniquitatem, odit animam ſuam. Qui ergo ſe dili-
gere nouit, deũ diligit: qui vero nõ diligit deum, etiam
ſi ſe diligit, quod ei naturaliter inditum eſt, tamen non
inconuenienter odiſſe ſe dicitur, cum id agit quod ſibi
C aduerſatur, & ſeipſum tanquam ſuus inimicus inſequi-
tur. Qui profectò eſt error horrendus, vt cum ſibi om-
nes prodeſſe velint, multi nõ faciant, niſi quod eis per-
nicioſiſsimum eſt. Similem morbum mutorum anima-
lium cum Poëta deſcriberet: Dij, inquit, meliora piis, er
» rorémque hoſtibus illũ: Diſciſſos nudis laniabant den-
» tibus artus. Cum morbus ille corporis fuerit, cur dixit
» errorem, niſi quia omne animal cum ſibi natura conci
liatum ſit, vt ſe cuſtodiat quantum poteſt, talis ille erat
morbus, vt ea quorum ſalutem appetebãt, ſua membra
laniarent? Cum autẽ deum diligit mens, & ſicut dictum
eſt, conſequenter eius meminit, eúmque intelligit, rectè
illi de proximo ſuo pręcipitur, vt eũ ſicut ſe diligat. Iam
enim ſe non diligit peruerſe, ſed rectè, cum deum dili-
git, cuius participatione imago illa oõ ſolum eſt, verũ-
etiam ex vetuſtate renouatur, ex deformitate reforma-
tur, ex infœlicitate beatificatur. Quanuis enim ſe ita di-
ligat, vt ſi alterutrum proponatur, malit omnia quæ in-
fra ſe diligit perdere, quàm perire: tamen ſuperiorẽ de-
ſerendo, ad quem ſolum poſsit cuſtodire fortitudinem
ſuam, eoq́; frui lumine ſuo, cui canitur in Pſalmo: For-
Pſal. 58. titudinem meã ad te cuſtodiam: & in alio, Accedite ad
Pſal.33. eum, & illuminamini: ſic infirma & tenebroſa facta eſt,

D vt à ſe quoque ipſa, in ea quæ nõ ſunt quod ipſa, & qui-
bus ſuperior eſt ipſa, infœlicius laberetur per amores,
quos nõ valet vincere, & errores à quibus nõ videt quã
redire. Vnde iam deo miſerãte pœnitẽs clamat in Pſal-
mis: Deſeruit me fortitudo mea, & lumẽ oculorũ meo- *Pſal.37.*
rum non eſt mecum. Non ſanè in his tantis infirmita-
tis & erroribus oalis amittere potuit naturalem memo
riam, intellectum & amorem ſui, propter quod merito
dici potuit quod ſupra commemoraui. Quanquam in *Supra c. 4.*
imagine dei ambulat homo, tamen vane conturbatur:
Theſaurizat, & neſcit cui cõgregabit ea. Cur enim the- *Pſal.38.*
ſaurizat, niſi quia fortitudo eius deſeruit eũ, per quam
deũ habens, rei nullius indigeret? Et cur neſcit cui con-
gregabit ea, niſi quia lumen oculorum eius nõ eſt cum
eo? Et ideo non videt quod veritas ait: Stulte hac nocte *Lucæ 12.*
animam tuam repetũt abs te, hæc quæ præparaſti cuius
erunt? Veruntamen quia etiam talis in imagine ambu-
lat homo, & habet memoriam & intellectum & amorẽ
ſui, hominis mens: ſi ei manifeſtaretur quòd vtrunque
habere non poſſet, & vnum è duobus permitteretur e-
ligere, alterum perditurus, aut theſauros quos congre-
gauit, aut mentem: quis vſqueadeo non habet mentem,
vt theſauros mallet habere quàm mẽtẽ? Theſauri enim E
mentem poſſunt plerunque ſubuertere: at mens quę oõ
theſauris ſubuertitur, ſine vllis theſauris facilius & expe
ditius poteſt viuere. Quis vero vllos theſauros, niſi per
mentem poterit poſsidere? Si enim puer infans, quãuis
ditiſsimus natus, cũ ſit dominus omnium quę iure ſunt
eius, nihil poſsidet mente ſopita, quónam taodem mo-
do quiſquam quicquã mente poſsidebit amiſſa? Sed de
theſauris quid loquor, quòd eis quilibet hominũ, ſi ta-
lis optio pruponatur, mauult carere quàm mẽte: cũ eos
nemo præponat, nemo comparet luminibus corporis,
quibus non vt aurũ rarus quiſque homo, ſed omnis ho
mo poſsidet cœlum: per lumina enim corporis quiſque
poſsidet quicquid libenter videt. Quis ergo ſi tenere v-
trunque non poſsit, & alterutrum cogatur amittere, nõ
theſauros quàm oculos malit, & taoẽ ſi ab eo ſimili cõ
ditione quæratur, vtrum oculos malit amittere, an mẽ-
tem, quis mente non videat eũ oculos malle quàm mẽ-
tem? Mẽs quippe ſioe oculis carnis humana eſt, oculi au
tem carnis ſine mente beluini ſunt. Quis porrò non ho
minem ſe malit eſſe etiam carne cæcum quàm beluam F
videntem? Hæc dixi, vt etiam tardiores, quanuis breui-
ter commooerentur à me, in quorum oculos vel aures
hæ literæ peruenerint, quantum mens diligat ſeipſam,
etiam infirma & errans, male diligendo atque ſectan-
do quæ ſunt intra ipſam. Diligere porrò ſeipſam non
poſſet, ſi ſe omoino neſciret, id eſt, ſi ſui non memi-
niſſet, nec ſe intelligeret, quia in ſe imagine dei tam po
tens eſt, vt ei cuius imago eſt valeat hærere. Sic eoim or
dinata eſt naturarum ordine, non locorum, vt ſupra il-
lam nõ ſit niſi ille. Denique cum illi penitus adhæſerit,
vnus erit ſpiritus. Cui rei atteſtatur Apoſtolus dicens, *1.Corin.6.*
Qui autẽ adhæret domioo, vnus ſpiritus eſt: accedente
quidẽ iſta ad participationẽ naturæ veritatis & beati-
tudinis illius, non tamẽ creſcẽte illo in natura, veritate
& beatitudine ſua. In illa itaq; natura cũ fœliciter adhę-
ſerit, immutabiliter viuet & immutabile videbit omne
quod viderit. Tũc ſicut ei diuina ſcriptura promittit, ſa
tiabitur in bonis deſideriũ ei⁹, bonis immutabilib⁹, ipſa *Pſal.102.*
Trinitate deo ſuo cuius imago eſt: & ne vſpiã deinceps
violetur, erit in abſcõdito vultus eius, tãta vbertate eius
impleta, vt eam nunquam peccare delectet. Seipſam ve
ro nunc quando videt, non aliquid immutabile videt.

G

Et iniuſti quadã re-ſte inducãt Cap.XV.

Quod ideo certe non dubitat, quoniam miſera eſt, & beata eſſe deſiderat. Nec ob aliud fieri ſperat hoc poſſe, niſi quia eſt mutabilis. Nam ſi mutabilis non eſſet, ſicut ex beata vita miſera, ſic ex miſera beata eſſe nõ poſſet. Et quid eam feciſſet miſeram ſub omnipotente & bono domino, niſi peccatum ſuum, & iuſticia domini ſui? Et quid eam faciet beatam, niſi meritum ſuum & præmium domini ſui? Sed & meritum eius gratia eſt illius, cuius præmium erit beatitudo eius. Iuſticiam quippe dare ſibi non poteſt, quam perditam non habet. Hãc enim cum homo conderetur accepit: & peccando vtique perdidit. Accepit ergo iuſticiã, propter quam beatitudinem accipere mereretur. Vnde veraciter ei dicitur ab Apoſtolo, quaſi de ſuo bono ſuperbire incipiẽti, *1.Corin.4.* Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Quando autem bene recordatur domini ſui, ſpiritu eius accepto, ſentit omnino, quia hoc diſcit intimo magiſterio, non niſi eius gratuito affectu poſſe ſe ſurgere, non niſi ſuo voluntario defectu cadere potuiſſe. Nõ ſanè reminiſcitur beatitudinis ſuæ, fuit quippe illa & non eſt, eiúſque iſta penitus oblita eſt, ideoque nec commemorari poteſt.

H

Credit autem de illa fide dignis literis dei ſui per eius Prophetam conſcriptis narrantibus de fœlicitate paradiſi, & illud primum & bonum hominis & malum hiſtorica traditione indicantibus: domini autem dei ſui reminiſcitur. Ille quippe ſemper eſt, nec fuit & non eſt, nec eſt & non fuit, ſed ſicut nunquam nõ erit, ita nunquam nõ erat, & vbique totus eſt. *Acto.17.* Propter quod iſta in illo & viuit & mouetur & eſt, & ideo reminiſci eius poteſt. Non quia hoc recordatur quod eum nouerat in Adam, aut alibi alicubi ante huius corporis vitam, aut cũ primũ facta eſt vt insereretur huic corpori, Nihil enim horum omnino reminiſcitur: quicquid horum eſt, obliuione deletum eſt. Sed cum memoratur vt conuertatur ad dominum tanquam ad eam lucem qua iam cum ab illo auerteretur, quodã modo tãgebatur, Nam hinc eſt quòd etiam impij cogitant æternitatem, & multa recte reprehendũt, rectèque laudant in hominum moribus. Quibus ea tandẽ regulis iudicant, niſi in quibus vidẽt, quemadmodum quiſque viuere debeat, etiã ſi nec ipſi eodem modo viuant. Vbi eas vident? Neq; enim in ſua natura, cum proculdubio mẽte iſta videantur, eorumq;

I

mentes conſtet eſſe mutabiles, has vero regulas immutabiles videat, quiſquis in eis & hoc videre potuerit: nec in habitu ſuæ mentis, cum illæ regulæ ſint iuſticiæ, mentes vero eorũ cõſtet eſſe iniuſtas. Vbi nam ſunt iſtæ regulæ ſcriptæ, vbi quid ſit iuſtũ, & iniuſtus agnoſcit, vbi cernit habendũ eſſe quod ipſe nõ habet? Vbi ergo ſcriptæ ſunt, niſi in libro lucis illius quæ veritas dicitur, vnde omnis lex iuſta deſcribitur, & in cor hominis qui operatur iuſticiam, non migrando ſed tanquã imprimẽdo transfertur, ſicut imago ex annulo & in cerã trãſit, & annulum nõ relinquit. Qui vero nõ operatur, & tamẽ videt quid operãdũ ſit, ipſe eſt qui ab illa luce auertitur, à qua tamẽ tangitur. Qui autem nec videt quemadmodum ſit viuendũ, excuſabilius quidẽ peccat, quia nõ eſt tranſgreſſor cognitæ legis. † Sed etiã ipſe ſplendore aliquoties vbiq; præſentis veritatis attingitur, quãdo admonitus confitetur.

† al. legis † cognitæ.

Imago dei quo modo reformatur in homine. Cap.XVI.

Qui vero commemorati conuertũtur ad dominũ ab ea deformitate, qua per cupiditates ſeculares conformabãtur huic ſeculo, reformantur ex illo, audientes Apoſtolum dicentem, *Roma.12.* Nolite conformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate mentis veſtræ, vt incipiat illa imago ab illo reformari, à quo formata eſt. Nõ enim reformare ſeipſam poteſt, ſicut potuit deformare.

K

Ephe.4. Dicit etiam alibi, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, eũ qui ſecundũ deũ creatus eſt in iuſticia & ſanctitate veritatis. Quod ait, Secundum deum creatum: hoc alio loco dicitur, ad imaginem dei. *Gene.1.* Sed peccãdo iuſticiam & ſanctitatem veritatis amiſit, propter quod hæc imago deformis & decolor facta eſt, hanc recipit cum reformatur & renouatur. Quod autem ait, Spiritu mẽtis veſtræ: nõ ibi duas res intelligi voluit, quaſi aliud ſit mẽs, aliud ſpiritus mentis: ſed quia omnis mens ſpiritus eſt, nõ autem omnis ſpiritus mens eſt. Eſt enim ſpiritus & deus, *Ioan.4.* qui renouari non poteſt, quia nec veteraſcere poteſt. Dicitur etiam ſpiritus in homine, qui mens nõ ſit, ad quem pertinent imaginationes ſimiles corporũ. De quo dicit ad Corinthios, vbi dicit, *1.Corin.14.* Si autẽ orauero lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa † eſt. *† ſine fructu.* Hoc enim ait, quando id quod dicitur, non intelligitur: quia nec dici poteſt, niſi corporaliũ vocum imagines ſonum oris ſpiritus cogitatione præueniant. Dicitur & hominis anima ſpiritus. Vnde eſt in Euãgelio, *Ioan.19.* Et inclinato capite tradidit ſpiritũ: quo ſignificata eſt mors corporis, anima exeunte de corpore.

L

Dicitur ſpiritus etiam pecoris, quod in Eccleſiaſte libro Salomonis apertiſsime ſcriptũ eſt, *Eccleſ.3.* vbi ait, Quis ſcit ſpiritus filiorum hominum ſi aſcendet ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris ſi deſcẽdet ipſe deorſum in terram? Scriptum eſt etiam in Geneſi, *Gene.7.* vbi dicit diluuio mortuam vniuerſam carnem, quæ habebat in ſe ſpiritum vitæ. Dicitur ſpiritus etiam vẽtus, res apertiſsime corporalis. Vnde illud in Pſalmis, *Pſal.148.* Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis. Quia ergo tot modis dicitur ſpiritus, ſpiritum mentis dicere voluit eum ſpiritum, quę mens vocatur. Sicut ait etiam idem Apoſtolus, *Coloſſ.2.* In expoliatione corporis carnis, Non duas vtique res intelligi voluit, quaſi aliud ſit caro, aliud corp⁹ carnis, ſed quia corpus multarum rerum nomen eſt, quarum nulla caro eſt: nam multa ſunt excepta carne corpora cœleſtia, & corpora terreſtria: *1.Corin.15.* corpus carnis dixit, corpus quod caro eſt. *1.ſen. diſt. 15. cap.1.* Sic itaq; ſpiritum mentis eum ſpiritum quæ mens eſt: alibi quoque apertius etiam imaginem nominauit, ſcilicet aliis verbis idipſum pręcipiẽs, *Coloſſ.3.* Expoliantes vos, inquit, veterem hominem cum actibus eius, induite nouum hominem, qui renouatur in agnitione dei ſecũdũ imaginem eius qui creauit eũ.

M

Quod ergo ibi legitur, Induite nouũ hominem, qui ſecũdũ deum creatus eſt: hoc iſto loco, Induite nouum hominem, qui renouatur ſecundũ imaginem eius qui creauit eum. Ibi autem ait, ſecundũ deum: hic vero, ſecundum imaginẽ eius qui creauit eum. *Ephe.4. Coloſſ.3.* Pro eo vero quod ibi poſuit, In iuſticia & ſanctitate veritatis: hoc poſuit hic, In agnitione dei. Fit ergo iſta renouatio reformatioq; mentis ſecundũ deum, vel ſecundũ imaginem dei. Sed ideo dicitur, ſecundum deum: ne ſecundum aliam creaturã fieri putetur. Ideo autem ſecundum imaginem dei: vt in ea re intelligatur fieri hęc renouatio, vbi eſt imago dei, id eſt in mẽte. Quemadmodum dicimus, ſecundũ corpus mortuum, nõ ſecundum ſpiritũ, eũ qui de corpore fidelis & iuſt⁹ abſcedit. Quid enim dicimus ſecundum corpus mortuum: niſi corpore vel in corpore, non anima vel in anima mortuũ? Aut ſi dicamus, ſecundum corpus eſt pulcher, aut ſecundũ corpus fortis, non ſecundũ animũ: quid eſt aliud quàm corpore, non animo pulcher aut fortis eſt? Et innumerabiliter ita loquimur. *Ibidem.* Non itaq; ſic intelligamus, ſecundum imaginem eius qui creauit eũ, quaſi alia ſit imago,

ſecundum

A ſecundum quam renouatur, non ipſa quæ renouatur.
Reformatio Sanè iſta renouatio non momento vno fit ipſius
nis gradus conuerſionis, ſicut momēto vno fit illa in baptiſmo re-
& cõſum- nouatio remiſsione omnium peccatorum, neque enim
matio. Cap. vel vnum quantulumcunque remanet quod nō remit-
XVII. tatur: ſed quemadmodum aliud eſt carere febribus, a-
liud ab infirmitate, quæ febribus facta eſt, reualeſcere:
itèmque aliud eſt infixum telum de corpore demere, a-
liud vulnus quod eo factum eſt ſecūda curatione ſana-
re: ita prima curatio eſt cauſam remouere languoris,
quod per omnium fit indulgentiā peccatorum, ſecun-
da ipſum ſanare languorē, quod fit paulatim proficien-
do in renouatione huius imaginis: Quæ duo demon-
Pſal. 102. ſtrātur in Pſalmo, vbi legitur: Qui propicius fit omni-
bus iniquitatibus tuis: quod fit in baptiſmo. Deinde ſe-
quitur, Qui ſanat omnes languores tuos: quod fit quoti
2. Corin. 4. dianis acceſsibus, cū hæc imago renouatur. De qua re
Apoſtolus apertiſsime locutus eſt, dicens: Et ſi exterior
homo noſter corrūpitur, ſed interior renouatur de die
Coloſſ. 3. in diem. Renouatur autem in agnitione dei hoc eſt iu-
ſticia & ſanctitate veritatis: ſicut ſeſe habēt Apoſtolica
Ephe. 4. teſtimonia quæ pauloante cōmemoraui. In agnitione
B igitur dei, iuſticiaq; & ſanctitate veritatis, qui de die in
diem proficiendo renouatur, transfert amorem à tem-
poralibus ad æterna, à viſibilibus ad intelligibilia, à car
nalibus ad ſpiritalia, atque ab iſtis cupiditatem frænare
atque minuere, illiſque ſe charitate alligare diligēter in-
ſiſtit. Tantum autem facit, quantū diuinitus adiuuatur.
Ioan. 15. Dei quippe ſentētia eſt: Sine me nihil poteſtis facere. In
quo profectu & acceſſu tenentem mediatoris fidē, cum
dies vitæ huius vltimus quemque compererit, perducē-
dus ad deum quem coluit, & ab eo perficiēdus excipie-
tur ab angelis ſanctis, incorruptibile corpus in fine ſe-
culi, non ad pœnam ſed ad gloriam recepturus. In hac
quippe imagine tunc perfecta erit dei ſimilitudo, quan
do dei perfecta erit viſio. De qua dicit Apoſtolus Pau-
1. Corin. 13. lus: Videmus nūc per ſpeculum in ænigmate, tunc autē
2. Corin. 3. facie ad faciem. Item dicit: Nos autē reuelata facie glo-
† ſpeculātes riam domini contemplantes, † in eandem imaginem
transformamur de gloria in gloriā, tanquā à domini
ſpiritu: hoc eſt quod fit de die in diem bene proficiēti-
1. Ioan. 3. bus. Apoſtolus autem Ioānes, dilectiſsimi, inquit, nunc
filij dei ſumus, & nondū apparuit quid erimus: Scimus
autem quia cum apparuerit ſimiles ei erimus, quoniam
C videbimus eum ſicuti eſt. Hinc apparet tūc in iſta ima-
gine dei fieri eius plenam ſimilitudinem, quando eius
Imago filij plenam perceperit viſionē. Quanquam poſsit hoc
tātū eſt cor à Ioanne Apoſtolo etiā de immortalitate corporis di-
porū īmor- ctum videri: Et in hac quippe ſimiles erimus deo, ſed
talitas. tantummodo filio, quia ſolus in Trinitate corpus acce
Ca. XVIII. pit, in quo mortuus reſurrexit, atque id ad ſuperna per-
uexit. Nam dicitur etiam iſta imago filij dei, in qua ſi-
cut ille immortale corpus habebimus, conformes facti
in hac parte, non patris imaginis aut ſpiritus ſancti, ſed
tantummodo filij, quia de hoc ſolo legitur, & fide ſan-
Ioan. 1. ctiſsima accipitur: Verbū caro factū eſt. Propter quod
Roma. 8. Apoſtolus: Quos autem, inquit, præſciuit & prędeſtina-
uit conformes fieri imaginis filij ſui, vt ſit ipſe primo-
1. Corin. 15. genitus in multis fratribus. Primogenitus vtiq; à mor-
Coloſſ. 1. tuis ſecundū eundem Apoſtolum, qua morte ſeminata
eſt caro eius in contumelia, reſurrexit in gloria. Secun-
dum hanc imaginem filij, cui per immortalitatem con
formamur in corpore, etiam illud agimus quod dicit i-
1. Corin. 15. dem Apoſtolus: Sicut portauimus imaginē terreni, por
temus & imaginem eius qui de cœlo eſt, vt ſcilicet qui

ſecundum Adam mortales fuimus, ſecundū Chriſtum D
immortales nos futuros fide vera & ſpe certa, firmáque
teneamus. Sic enim nunc eandem imaginem portare
poſſumus, nondū in viſione, ſed in fide, nondum in re,
ſed in ſpe. De corporis quippe reſurrectione tūc loque- *Gene. 1.*
batur Apoſtolus, cum hæc diceret. At vero illa ima- *Qua ſui*
go de qua dictum eſt: Faciamus hominem ad imaginē *parte homo*
& ſimilitudinem noſtram: quia non dictum eſt, ad meā *ad imagi-*
vel ad tuam, ad imaginem Trinitatis factum hominē *nē & ſimi-*
credimus, & quanta potuimus inueſtigatione compre- *litudinem*
hendimus. Et ideo ſecundum hāc potius & illud intel- *dei factus*
ligendum eſt, quod ait Apoſtolus Ioannes: Similes ei e- *ſit, ad quā*
rimus, quoniam videbimus eū ſicuti eſt: quia de illo di- *proficiendo*
xit de quo dixerat, Filij dei ſumus. Et immortalitas car- *renouatur.*
nis illo perficietur momento reſurrectionis, de quo ait *Cap. XIX.*
Apoſtol⁹ Paul⁹: in ictu oculi, in nouiſsima tuba, & mor *1. Ioan. 3.*
tui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. In ipſo
nāq; ictu oculi ante iudiciū reſurget in virtute, in incor *1. Ioan. 15.*
ruptione, in gloria corpus ſpiritale, quod nunc ſemina-
tur in infirmitate, corruptione, cōtumelia corpus ani-
male. Imago vero quæ renouatur in ſpiritu mētis in a-
gnitione dei, nō exterius, ſed interius de die in diē ipſa
perficietur viſione, quæ tūc erit poſt iudicium, facie ad E
faciem, nunc autem proficit † per ſpeculum in ænigma- *1. Corin. 13.*
te, Propter huius perfectionem dictum intelligendum *† al. perficit*
eſt: Similes ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti *1. Ioan. 3.*
eſt. Hoc enim donum tunc nobis dabitur, cum dictum
fuerit: Venite benedicti patris mei, poſsidete paratū vo- *Matth. 25.*
bis regnum. Tunc quippe tolletur impius vt nō videat
claritatem domini, quādo ibunt ſiniſtri in ſupplicium *Eſa. 26.*
æternum, euntibus dextris in vitam æternā. Hæc eſt au-
tē, ſicut ait veritas, vita æterna, vt cognoſcāt te, inquit, *Ioan. 17.*
vnum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum.
Hāc contemplatiuam ſapientiam, quam proprie puto
in literis ſanctis à ſcientia diſtinctam, ſapientiam nun-
cupari duntaxat hominis, quæ quidē illi non eſt, niſi ab
illo cuius participatione vere ſapiens fieri mens ratio-
nalis & intellectualis poteſt, Cicero commendās in fi-
ne dialogi Hortenſij: Quę nobis, inquit, dies noctéſque
conſiderantibus acuentibuſq; intelligentiā quæ eſt mē-
tis acies, cauentibúſque nequādo illa hebeſcat, id eſt in
Philoſophia viuentibus magna ſpes eſt: aut ſi hoc quod
ſentimus & ſapimus mortale & caducum eſt, iucundū
nobis perfunctis muneribus humanis occaſum, neque
moleſtam extinctionem, & quaſi quietem vitę fore: aut F
ſi vt antiquis Philoſophis hiſque maximis lōgèque cla-
riſsimis placuit, æternos animos ac diuinos habemus,
ſic exiſtimādum eſt quo magis hi fuerint ſemper in ſuo
curſu, id eſt in ratione & inueſtigādi cupiditate, & quo
minus ſe admiſcuerint atque implicuerint hominū vi-
ciis & erroribus, hoc his faciliorem aſcenſum & reditū
in cœlum fore. Deinde addens hanc ipſam clauſulam,
repetendóque ſermonem finiēs: Quapropter, inquit, vt
aliquando terminetur oratio, ſi aut extingui tranquille
volumus cum his artibus vixerimus, aut ſi ex hac in a-
liam haud paulo meliorem domum ſine mora demi-
grare, in his ſtudiis nobis omnis opera & cura ponen-
da eſt. Hic miror hominē tanti ingenij, perfunctis mu-
neribus humanis, hominibus in philoſophia viuenti-
bus, quę contemplatione veritatis beatos facit, iucundū
promittere occaſum, ſi hoc quod ſentimus & ſapimus
mortale & caducum eſt: quaſi hoc moriatur & interci-
dat quod nō diligebamus, vel potius quod atrociter o-
deramus: vt iucūdus nobis ſit eius occaſus. Verum hoc
nō didicerat à Philoſophis quos magnis laudibus præ-

G dicat, ſed ex illa noua Academia, vbi ei dubitare etiam
de rebus manifeſtiſsimis placuit, iſta ſententia redole-
bat. A philoſophis autem ſicut ipſe confitetur maximis
longèque clariſsimis, æternos animos eſſe acceperat.
Aeterni quippe animi non inconuenienter hac exhor-
tatione excitantur, vt in ſuo curſu reperiantur, cum ve-
nerit vitæ huius extremum, id eſt in ratione & inueſti-
gandi cupiditate, minúſque ſe admiſceant atque impli-
cent hominum viciis & erroribus, vt eis facilior ſit re-
greſſus ad deum. Sed iſte curſus qui cóſtituitur in amo-
re atque inueſtigatione veritatis, non ſuffecit miſeris,
id eſt hominibus, cum iſta ſola ratione mortalibus ſine
fide mediatoris. Quod in libris ſuperioribus huius o-
peris, maxime in quarto & tertiodecimo, quantum po
tui demonſtrare curaui.

DIVI AVRELII AVGVSTINI
Epiſcopi Liber Quintuſdecimus de Trinitate.

Supra mẽtẽ deus. Ca. I. VOLENTES in reb⁹ quę factę ſunt
ad cognoſcendũ eum à quo factæ
H ſunt, exercere lectorem, iam perue-
nimus ad eius imaginem quod eſt
homo, in eo quo cæteris animali-
bus antecellit, id eſt ratione vel in-
telligẽtia, & quicquid aliud de ani-
ma rationali vel itellectuali dici poteſt, quod pertineat
ad eam rem quæ mens vocatur vel animus. Quo nomi
ne nónulli authores linguæ Latinæ, id quod excellit in
homine, & non eſt in pecore, ab anima quæ ineſt & pe
cori, ſuo quodã loquẽdi more diſtinguunt. Supra hãc
ergo naturam ſi quærimus aliquid & verum quęrimus,
deus eſt, natura ſcilicet non creata, ſed creatrix. Quæ v-
trum ſit Trinitas, non ſolum credentibus diuinæ ſcrip-
turæ authoritati, verumetiam intelligentibus aliqua ſi
poſſumus ratione iam demonſtrare debemus. Cur autẽ
Deus quo ſi poſſumus dixerim, res ipſa cum quęri diſputando cœ
modo ſem- perit, melius indicabit. Deus quippe ipſe quem quæ-
per quærẽ. rimus adiuuabit, vt ſpero, ne ſit infructuoſus labor no-
Cap. II. ſter, & intelligamus quemadmodum dictum ſit in Pſal
Pſal. 104. mo ſacro: Lætetur cor quærentium dominum, quærite
dominum & confirmamini, quærite faciem eius ſem-
I per. Videtur enim quod ſemper quæritur, nunquam in-
ueniri: & quo modo iam lætabitur, & nõ potius contri-
ſtabitur cor quærentiũ, ſi non potuerint inuenire quod
quæritur? Non enim ait: Lætetur cor inuenientium, ſed
quærentium dominum, & tamen dominum deum in-
Eſaia. 55. ueniri poſſe dum quęritur, teſtatur Eſaias Propheta, dũ
dicit: Quærite dominum, & mox vt inueneritis inuo-
cate eum: Et cum appropinquauerit vobis, derelinquat
impius vias ſuas, & vir iniquus cogitationes ſuas. Si er-
go quæſitus inueniri poteſt, cur dictum eſt: Quærite fa-
ciem eius ſemper. An & inuentus forte quærendus eſt?
Sic enim ſunt incomprehenſibilia requirẽda, ne ſe exi-
ſtimet nihil inueniſſe, qui quàm ſit incomprehenſibile
quod quęrebat, potuerit inuenire. Cur ergo ſic quęrit ſi
incomprehenſibile comprehẽdit eſſe quod quærit, niſi
quia ceſſandum nõ eſt quandiu in ipſa comprehenſibi-
lium rerum inquiſitione proficitur, & melior meliorq;
fit quærens tam magnum bonum, quod & inueniendũ
quæritur, & quęrendum inuenitur? Nam & quęritur vt
inueniatur dulcius, & inuenitur vt quæratur auidius.
Secundum hoc accipi poteſt, quod dictum eſt in libro
Eccli. 24. Eccleſiaſtico, dicere ſapientiam: Qui me manducant
adhuc eſurient, & qui bibunt me adhuc ſitient. Mandu K
cant enim & bibunt quia inueniunt, & quia eſuriunt ac
ſitiunt adhuc quærunt. Fides quęrit, intellectus inuenit,
propter quod ait Propheta: Niſi credideritis, nõ intel- *Eſaia 7.*
ligetis. Et rurſus intellectus eum quem inuenit adhuc
quærit. Deus enim reſpexit ſuper filios hominum, ſicut *Pſal. 13.*
in Pſalmo ſacro canitur, vt videat ſi eſt intelligens aut
requirens deum. Ad hoc ergo debet homo eſſe intelli-
gens vt requirat deum. Satis itaque rememorati ſui- *Roma. 1.*
mus in iis quæ deus fecit: vt per ea cognoſceretur ipſe
qui fecit. Inuiſibilia enim eius pea ea quæ facta ſunt in-
tellecta conſpiciuntur. Vnde arguuntur in libro Sapiẽ- *Sapien. 13.*
tiæ, qui de iis quæ videntur bona non potuerũt ſcire eũ
qui eſt: neque operibus attendentes agnouerunt artifi-
cem, ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum aërem,
aut gyrum ſtellarum, aut violentiam aquarum, aut lu-
minaria cœli, rectores orbis terrarum deos putauerunt,
quorum quidem ſi ſpecie delectati hęc deos putauerũt,
ſciant quanto dominator eorum melior eſt. Speciei e-
nim generator ea creauit. Aut ſi virtutem & operatio-
nem eorum mirati ſunt, intelligant ab his quanto qui
hæc conſtituit fortior eſt. A magnitudine enim ſpeciei
& creaturę cognoſcibiliter poterat creator videri. Hęc
de libro Sapiẽtię propterea poſui, ne me fidelium quiſ- L
piam fruſtra & inaniter exiſtimet in creatura prius per
quaſdam ſui generis Trinitates quodam modo grada-
tim, donec ad mentem hominis peruenirem, quæſiſſe
indicia ſummæ illius Trinitatis, quam quærimus cum
deum quærimus. Sed quoniam diſſerendi & ra- *Omniũ ſu-*
tiocinandi neceſsitas per quatuordecim libros multa *periorum li*
nos dicere compulit, quæ cuncta ſimul aſpicere non va *brorum epi*
lemus, vt ad id quod apprehendere volumus, ea cele- *log⁹. C. III.*
ri cogitatione referamus: faciam quantum domino ad-
iuuãte potuero, vt quicquid in ſingulis voluminib⁹ ad
cognitionẽ diſputatione perduxi, remota diſputatio-
ne breuiter congeram, & tanquam ſub vno mentis aſ-
pectu, nõ quemadmodum res quæque perſuaſit, ſed ip-
ſa quæ perſuaſa ſunt ponam: ne tam longe ſint à præce-
dentibus conſequentia, vt obliuionem præcedentium
faciat inſpectio conſequentium: aut certe ſi fecerit, cito
poſsit quod exciderit relegendo recolligi. In primo li-
bro ſecundũ ſcripturas ſacras vnitas & æqualitas ſum-
mæ illius Trinitatis oſtenditur. In ſecundo & tertio & M
quarto eadem: ſed de filij miſsione & ſpiritus ſancti di-
ligenter quæſtio pertractata, tres libros fecit. Demon-
ſtratúmque eſt non ideo minorem mittente qui miſſus
eſt, quia ille miſit, hic miſſus eſt, cum Trinitas quæ per
omnia æqualis eſt, pariter quoque in ſua natura immu-
tabilis & inuiſibilis, & vbiq; præſens inſeparabiliter o-
peretur In quinto propter eos quibus ideo videtur non
eandem patris & filij eſſe ſubſtantiam, quia omne quod
de deo dicitur, ſecundũ ſubſtantiã dici putant, & prop-
terea gignere & gigni, vel genitum eſſe & ingenitum,
quoniã diuerſa ſunt, contendunt ſubſtantias eſſe diuer
ſas, demonſtratur non omne quod de deo dicitur ſecũ
dum ſubſtantiam dici, ſicut ſecundum ſubſtantiam di-
citur bon⁹ & magnus, & ſi quid aliud ad ſe dicitur: ſed
dici etiam relatiue, id eſt non ad ſe ſed ad aliquid quod
ipſe non eſt: ſicut pater ad filium dicitur, vel dominus
ad creaturam ſibi ſeruientem: vbi ſi quid relatiue, id
eſt ad aliquid quod ipſe non eſt, etiam ex tempore dici-
tur, ſicuti eſt: Domine refugium factus es nobis, nihil *Pſal. 89.*
ei accidere quo mutetur, ſed omnino ipſum in natu-
ra vel eſſentia ſua immutabilem permanere. In ſexto
quo modo dictus ſit Chriſtus ore Apoſtolico, dei vir- *1. Corin. 1.*
tus &

A tus & dei ſapiētia, ſic diſputatur, vt differatur eadē quæ-
ſtio diligētius retractanda: vtrū à quo eſt genitus Chri-
ſtus, non ſit ipſe ſapientia, ſed tantum ſapientiæ ſuæ pa-
ter, an ſapientia ſapientiam genuerit. Sed quodlibet ho
rum eſſet, etiam in hoc libro apparuit trinitatis æquali-
tas, & nō deus triplex ſed trinitas: nec quaſi aliquid du-
plum eſſe patrē & filium ad ſimplū ſpiritum ſanctum,
Supra li. 6. cap. 10. vbi nec tria plus aliquid ſunt quàm vnum horū. Diſpu-
tatum eſt etiam quo modo poſsit intelligi quod ait Hi-
1. ſen. diſt. 31. ca. nō eſt larius Epiſcopus: Aeternitas in patre, ſpecies in imagi-
ne, vſus in munere. In ſeptimo quæſtio quę dilata fuerat
explicatur, ita vt deus qui genuit filium, nō ſolum ſit pa
ter virtutis & ſapientiæ ſuæ, ſed etiam ipſe virtus atque
ſapiētia: Sic & ſpiritus ſanctus. Nec tamē ſimul tres ſunt
virtutes aut tres ſapientiæ, ſed vna virtus & vna ſapien-
Sup. lib. 7. cap. 4. tia, ſicut vnus deus & vna eſſentia. Deinde quæſitū eſt,
quo modo dicātur vna eſſentia, tres perſonæ, vel à qui-
buſdam Græcis vna eſſentia, tres ſubſtantiæ, & inuētum
eſt elocutionis neceſsitate dici, vt aliquo vno nomine
enunciarentur, cū quæritur, quid tres ſint, quos tres eſſe
veraciter confitemur, patrem ſcilicet & filium & ſpiri-
B tum ſanctum. In octauo ratione etiā reddita intelligen-
tibus clarū eſt, in ſubſtantia veritatis non ſolum patrem
filio non eſſe maiorē, ſed nec ambos ſimul aliquid ma-
ius eſſe quàm ſolum ſpiritum ſanctū, aut quoslibet duos
in eadem trinitate maius eſſe aliquid quàm vnum, aut
Rom. 1. omnes ſimul tres maius aliquid eſſe quàm ſingulos. De-
inde per veritatem quæ intellecta cōſpicitur, & per bo-
num ſummum à quo eſt omne bonum, & per iuſticiam
propter quam diligitur animus iuſtus, ab animo etiam
nondū iuſto, vt natura nō ſolum incorporalis, verum-
etiam incommutabilis quod eſt deus, quantum fieri po
teſt, intelligeretur admoneri: & per charitatē quę in ſcrip
turis ſanctis deus dicta eſt, per quam cœpit vtcunque e-
tiā trinitas intelligentibus apparere, ſicut amās, & quod
amatur, & amor. In nono ad imaginē dei, quod eſt ho-
mo ſecundum mentē, peruenit diſputatio: & in ea quæ-
dam trinitas inuenitur, id eſt, mēs & noticia qua ſe no-
uit, & amor quo ſe noticiamq; ſuā diligit: & hæc tria æ-
qualia inter ſe, & vnius oſtenduntur eſſentię. In decimo
hoc idem diligentius ſubtiliuſq; tractatum eſt, atq; ad id
perductum, vt inueniretur in mente euidentior trinitas
eius, in memoria ſcilicet & intelligētia & volūtate. Sed
C quoniam & hoc cōpertum eſt, quòd nunquam eſſe ita
potuerit, vt mens non ſui meminiſſet, non ſe intellige-
ret & diligeret, quamuis non ſemper ſe cogitaret, cū au-
tem ſe cogitaret, nō ſe à corporalibus rebus eadem co-
gitatione diſcerneret, dilata eſt de trinitate cuius hæc
imago eſt diſputatio, vt in ipſis etiam corporalibus viſis
inueniretur trinitas, & diſtinctius in ea lectoris exerce-
retur intentio. In vndecimo ergo electus eſt ſenſus ocu-
lorum, in quo id quod inuentum eſt etiā in cęteris qua-
tuor ſenſibus corporis & nō dictum poſſet agnoſci: at-
que ita exterioris hominis trinitas, primo in iis quę cer-
nuntur extrinſecus, ex corpore ſcilicet quod videtur, &
forma quę inde in acie cernentis imprimitur, & vtrun-
que copulantis intentione voluntatis, apparuit. Sed hęc
tria non inter ſe æqualia, nec vnius eſſe ſubſtantiæ cla-
ruerunt. Deinde in ipſo animo, ab iis quæ extrinſecus
ſenſa ſunt velut introducta inuenta eſt altera trinitas,
vbi apparerent eadem tria vnius eſſe ſubſtantiæ, imagi-
natio corporis quæ in memoria eſt, & inde informatio
cum ad eam conuertitur acies cogitantis, & vtrunque
coniungēs intentio voluntatis. Sed ideo iſta trinitas ad
exteriorem hominem reperta eſt pertinere, quia de cor-
poribus illata eſt quæ ſentiuntur extrinſecus. In duode- D
cimo diſcernenda viſa eſt ſcientia à ſapientia, & in ea
quæ proprie ſcientia nuncupatur, quia inferior eſt, prius
quædam ſui generis trinitas inquirenda. Quæ licet ad
interiorem hominē iam pertineat, nōdum tamen ima-
go dei vel appellanda ſit vel putanda. Et hoc agitur in
tertiodecimo per commendationem fidei Chriſtianæ.
In quartodecimo autē de ſapientia hominis vera, id eſt
de munere eius in ipſius dei participatione donata, quæ
à ſcientia diſtincta eſt, diſputatur: Et eò peruenit diſpu-
tatio, vt trinitas appareat in imagine dei, quod eſt ho-
mo ſecundum mentē, quæ renouatur in agnitione dei,
ſecundum imaginem eius qui creauit hominē ad ima- *Coloſſ. 3.*
ginem ſuam, & ſic percipit ſapientiam vbi contempla- *Gene. 1.*
tio eſt æternorum. Iam ergo in ipſis rebus æternis in- *Natura dei*
corporalibus & incommutabilibus, in quarum perfecta *incōmutabi*
contemplatione nobis beata, quæ nō niſi æterna eſt, vi- *lis. Ca. IIII.*
ta promittitur, trinitatem quæ deus eſt inquiramus. Ne-
que enim diuinorum librorum tantummodo authori-
tas eſſe deum prædicat, ſed omnis quæ nos circūſtat, ad
quam nos etiam pertinemus, vniuerſa ipſa rerum natu-
ra proclamat, habere ſe præſtantiſsimum conditorem, E
qui nobis mentem rationemq; naturalem dedit, qua vi-
uentia non viuentibus, ſenſu prædita non ſentientibus,
intelligentia non intelligentibus, immortalia mortali-
bus, impotentibus potētia, iniuſtis iuſta, ſpecioſa defor-
mibus, bona malis, incorruptibilia corruptibilibus, im-
mutabilia mutabilibus, inuiſibilia viſibilibus, incorpo-
ralia corporalibus, beata miſeris præferenda videamus.
Ac per hoc quoniā rebus creatis creatorem ſine dubi-
tatione præponimus, oportet vt eſt & ſumme viuere &
cuncta ſentire atq; intelligere, & mori, corrumpi, mu-
tariq; non poſſe, nec corpus eſſe, ſed ſpiritum omnium
potētiſsimum, iuſtiſsimum, ſpecioſiſsimum, optimum,
beatiſsimumq; fateamur. Sed hæc omnia, quę dixi, & *Quicquid*
quæcunque alia ſimili more locutionis humanæ digne *de deo præ-*
de deo dici videntur, & vniuerſæ trinitati quæ eſt vnus *dicatur,*
deus, & perſonis ſingulis in eadē trinitate conueniunt. *iuxta ſub-*
Quis enim vel vnū deum, quod eſt ipſa trinitas, vel pa- *ſtantiā præ-*
trem, vel filium, vel ſpiritum ſanctū audeat dicere, aut *dicatur.*
non viuentem, aut nihil ſentientem vel intelligentem, *Cap. V.*
aut in ea natura qua inter ſe prædicātur æquales, queo-
quam eſſe eorum mortalē ſiue corruptibilem, ſiue mu-
tabilem, ſiue corporeum: aut quiſquā ibi neget aliquem F
potentiſsimum, iuſtiſsimum, ſpecioſiſsimum, optimum,
beatiſsimum? Si ergo hęc atq; huiuſmodi omnia, & ipſa
trinitas, & in ea ſinguli dici poſſunt, vbi aut quo modo
trinitas apparebit? Redigamus itaq; prius hæc plurima
ad aliquam paucitatem, Quæ vita enim dicitur in deo,
ipſa eſt eſſentia eius atque natura. Nō itaque deus viuit
niſi vita, quod ipſe ſibi eſt. Hæc autem vita non talis eſt
qualis ineſt arbori, vbi nullus eſt intellectus, nullus eſt
ſenſus: nec talis qualis ineſt pecori, habet enim vita pe-
coris ſenſum quinquepertitum, ſed intellectum habet
nullum. At illa vita quę deus eſt ſentit atq; intelligit om
nia, & ſentit mēte nō corpore, quia ſpiritus eſt deus. Nō *Ioan. 4.*
autem ſicut animalia quæ habent corpora, per corpus
ſentit deus. Non enim ex anima conſtat & corpore: Ac
per hoc ſimplex illa natura ſicut intelligit ſentit, ſicut
ſentit intelligit: idèmque ſenſus qui intellectus eſt illi.
Nec ita vt aliquando eſſe deſiſtat aut cœperit: Immor-
talis eſt enim. Nec fruſtra de illo dictum eſt, quod ſolus *1. Tim. 6.*
habeat immortalitatem: Nam immortalitas eius vere
immortalitas eſt, in cuius natura nulla eſt commutatio.
Ipſa eſt etiam vera æternitas, qua eſt immutabilis deus,
ſine

G ſine initio, ſine fine, cõſequenter & incorruptibilis. Vna
ergo eademq; res dicitur, ſiue dicatur æternus deus, ſiue
immortalis, ſiue incorruptibilis, ſiue immutabilis. Itém-
que cum dicitur, viuens & intelligens quod eſt vtique
ſapiens, hoc idem dicitur: Nõ enim percipit ſapientiam
qua ſit ſapiens, ſed ipſe ſapientia eſt. Et hæc vita eadem-
que virtus ſiue potentia eadémque ſpecies, qua potens
Sapien.8. atque ſpecioſus dicitur. Quid enim potentius & ſpecio-
ſius ſapiẽtia, quæ attingit à fine vſque ad finem fortiter,
& diſponit omnia ſuauiter? Bonitas etiam atque iuſti-
cia, nunquid inter ſe in natura dei, ſicut in eius operibus
diſtant, tãquam duæ diuerſæ ſint qualitates dei, vna bo-
nitas, alia iuſticia? Non vtique. Sed quæ iuſticia ipſa bo-
nitas, & quę bonitas ipſa beatitudo. Incorporalis autem
vel incorporeus ideo dicitur deus, vt ſpiritus credatur
vel intelligatur eſſe, nõ corpus. Proinde ſi dicamus, æ-
ternus, immortalis, incorruptibilis, immutabilis, viuus,
ſapiens, potens, ſpecioſus, iuſtus, bonus, beatus, ſpiritus,
horum omnium nouiſsimum quod poſui quaſi tãtum-
modo videtur ſignificare ſubſtantiam, cætera vero hu-
ius ſubſtantiæ qualitates: ſed non ita eſt in illa ineffabili
1. ſen. diſt. ſimpliciq; natura. Quicquid enim ſecundum qualitates
32.ca.1. illic dici videtur, ſecundum ſubſtantiam vel eſſentiam
H eſt intelligendum. Abſit enim vt ſpiritus ſecũdum ſub-
ſtantiam dicatur deus, & bonus ſecundum qualitatem,
ſed vtrunque ſecundum ſubſtantiam. Sic omnia cętera
quæ cõmemorauimus, vnde in ſuperioribus libris mul-
ta iam diximus. De quatuor igitur primis quæ modo à
nobis enumerata atque digeſta ſunt, id eſt æternus, im-
mortalis, incorruptibilis, immutabilis, vnum aliquid e-
ligamus, quia vnum quatuor iſta ſignificant, ſicut iam
diſſerui, ne per multa diſtendatur intentio, & illud po-
tius quod poſitum eſt prius, id eſt ęternus: hoc faciamus
& de quatuor ſecundis, quæ ſunt viuus, ſapiens, potens,
ſpecioſus. Et quoniam vita qualiſcũque ineſt & pecori
cui ſapientia nõ ineſt, duo vero iſta, ſapiẽtia ſcilicet at-
que potentia, ita ſunt inter ſe in homine comparata, vt
ſancta ſcriptura diceret: Melior eſt ſapiens quàm fortis.
Sapien.6. Specioſa porrò etiam corpora dici ſolent: vnum ex his
quatuor quod eligimus, ſapiens eligatur, quanuis hæc
quatuor in deo non inæqualia dicẽda ſint. Nomina e-
nim quatuor, res autem vna eſt. De tertiis vero vltimis
quatuor, quanuis in deo idem ſit iuſtum eſſe quod bo-
num, quod beatum, idemq; ſpiritũ eſſe, quod iuſtum &
I bonum & beatum eſſe: tamen quia in hominibus poteſt
eſſe ſpiritus non beatus, poteſt & iuſtus & bonus, non-
dum beatus, qui vero beatus eſt, profecto & iuſtus & bo
nus & ſpiritus eſt, hoc potius eligamus quod nec in ho-
minibus eſſe ſine illis tribus poteſt, quod eſt beatus.

Quo modo in ipſa ſimplicitate dei ſit trinitas. *Cap. VI.*

Nunc igitur cũ dicimus, æternus, ſapiens, beatus, hęc
tria ſunt trinitas, quæ appellatur deus. Redegimus qui-
dem illa duodecim in iſtam paucitatẽ triũ, ſed eo mo-
do forſitã poſſumus & hæc tria in vnũ aliquod horum.
Nam ſi vna eademq; res in dei natura poteſt eſſe ſapien-
tia & potẽtia, aut vita & ſapientia, cur nõ vna eademq;
res eſſe poſsit in dei natura, æternitas & ſapientia, aut
beatitudo & ſapientia? Ac per hoc ſicut nihil intererat
vtrum illa duodecim, an iſta tria diceremus, quãdo illa
multa in iſtam redigimus paucitatem: ita nihil intereſt
vtrum tria iſta dicamus, an illud vnũ in cuius ſingula-
ritatem duo cætera ſimiliter redigi poſſe mõſtrauimus.
Quis itaque diſputãdi modus, quænam tandem vis in-
telligẽdi atq; potentia, quæ viuacitas rationis, quæ acies
cogitationis oſtenderet, vt alia iam taceam, hoc vnum
quod ſapientia dicitur deus, quo modo ſit trinitas? Neq;
enim ſicut nos de illo percipimus ſapiẽtiam, ita deus de K
aliquo, ſed ſua eſt ipſe ſapiẽtia: quia nõ eſt aliud ſapien- *1. ſen. diſt.*
tia eius, aliud eſſentia, cui hoc eſt eſſe quod ſapientẽ eſ- *19.ca.1.*
ſe. Dicitur quidem in ſcripturis ſanctis: Chriſtus dei vir- *1.Corin.1.*
tus, & dei ſapientia. Sed quemadmodum ſit intelligen-
dum, ne patrem filius videatur facere ſapiẽtem, in libro
ſeptimo diſputatum eſt. Et ad hoc ratio peruenit, vt ſic
ſit filius ſapientia de ſapientia, quẽadmodum lumen de
lumine, deus de deo. Nec aliud potuimus inuenire ſpi-
ritum ſanctum, niſi & ipſum eſſe ſapientiã, & ſimul om-
nes vnam ſapientiam, ſicut vnum deum, vnã eſſentiam.
Hanc ergo ſapientiam quod eſt deus, quo modo intel-
ligimus eſſe trinitatem non dixi, ſed quo modo credi-
mus: nã hoc inter fideles nõ debet habere quæſtionem,
ſed ſi aliquo modo per intelligentiam poſſumus videre
quod credimus, quis iſte erit modus? Si enim recolamus
vbi noſtro intellectui cœperit in his libris trinitas appa-
rere, octauus occurrit. Ibi quippe vt potuimus, diſpu-
tando erigere tentauimus mentis intẽtionem ad intel-
ligendam illam pręſtantiſsimam immutabilemq; natu-
ram, quod noſtra mens non eſt. Quam tamen ſic intue-
bamur, vt nec lõge à nobis eſſet, & ſupra nos eſſet, non
loco, ſed ipſa ſui venerabili, mirabiliq; præſtantia, ita vt
apud nos eſſe ſuo præſenti lumine videretur. In qua ta- L
men nobis adhuc nulla trinitas apparebat, quia non ad
eam quærendam in fulgore illo firmam mentis aciem
tenebamus: tantum quia non erat aliqua moles, vbi cre-
di oporteret magnitudinem deorum vel trium plus eſ-
ſe quàm vnius, cernebamus vtcunque. Sed vbi ventum
eſt ad charitatem, quę in ſancta ſcriptura deus dicta eſt,
eluxit paululum trinitas, id eſt amans, & quod amatur
& amor. Sed quia lux illa ineffabilis noſtrum reuerbe- *1.Ioan.4.*
rabat obtutum, & ei nondum poſſe contemperari no-
ſtræ mentis quodam modo conuincebatur infirmitas,
ad ipſius noſtræ mentis ſecundum quam factus eſt ho- *Gene.1.*
mo ad imaginem dei, velut familiariorem cõſideratio-
nem, reficiendæ laborantis intentionis cauſa, iter cœp-
tum diſpoſitumq; reflexumus. Et inde in creatura quod *Roma.1.*
nos ſumus, vt inuiſibilia dei per ea quæ facta ſunt cõſpi-
cere intellecta poſſemus, immorati ſumus à nono vſque
ad quartumdecimum librum. Et ecce iam quãtum ne-
ceſſe fuerat, aut forte pluſquam neceſſe fuerat, exercitata
in inferioribus intelligẽtia, ad ſummam trinitatem quę
deus eſt conſpiciendam nos erigere volumus, nec vale-
mus. Num enim ſicut certiſsimas videmus trinitates, ſi- M
ue quæ forinſecus de rebus corporalibus fiunt: ſiue cum
eaipſa quæ forinſecus ſenſa ſunt cogitantur: ſiue cum il-
la quę oriuntur in animo, nec pertinẽt ad corporis ſen-
ſus, ſicut fides, ſicut virtutes quæ ſunt artes agendæ vi-
tæ, manifeſta ratione cernuntur & ſcientia cõtinentur:
ſiue cum mẽs ipſa qua nouimus quicquid noſſe nos ve-
raciter dicimus, ſibi cognita eſt vel ſe cogitat, ſiue cum
aliquid quod ipſa non eſt ęternũ atque incommutabile
cõſpicit. Num ergo ſicut in his omnibus certiſsimas vi-
demus trinitates, quia in nobis fiunt vel in nobis ſunt,
cum iſta meminimus, aſpicimus, volumus, ita videmus
etiam trinitatem deum: quia & illic intelligendo cõſpi-
cimus tanquam dicentem, & verbum eius, id eſt patrem
& filium, atque inde procedentem charitatem vtrique
communẽ ſcilicet ſpiritum ſanctum? An trinitates iſtas
ad ſenſus noſtros vel ad animos pertinentes videmus
potius quàm credimus, deũ vero eſſe trinitatem credi-
mus potius quàm videmus? Quod ſi ita eſt, profecto aut *Ibidem.*
inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt nulla intellecta cõ-
ſpicimus: aut ſi illa conſpicimus, non in eis cõſpicimus
trinitatem,

A trinitatem, & eſt illic quod conſpiciamus, & quod etiã non conſpectum credere debeamus. Conſpicere autem nos immutabile bonũ quod nos non ſumus, liber octauus oſtendit, & quartuſdecimus cũ de ſapientia quę homini ex deo eſt loqueremur, admonuit. Cur itaq; ibi nõ agnoſcimus trinitatem? An hæc ſapiẽtia quæ deus dicitur non ſe intelligit, nõ ſe diligit? Quis hoc dixerit, aut quis eſt qui non videat, vbi nulla ſcientia eſt, nullo modo eſſe ſapientiã? Aut vero putandum eſt ſapientiã quæ deus eſt, ſcire alia & neſcire ſeipſam, vel diligere alia, nec diligere ſeipſam? quæ ſi dici ſiue credi ſtultũ & impium eſt, ecce ergo trinitas, ſapientia ſcilicet & noticia ſui & dilectio ſui. Sic enim & in homine inuenimus trinitatem, id eſt mentem & noticiam qua ſe nouit, & dilectionem qua ſe diligit.

Trinitas quæ in ſimplicitate dei eſt incõprehenſibilis.

Ca. VII.

Sed hæc tria ita ſunt in homine, vt non ipſa ſint homo. Homo eſt enim vt veteres definierũt, animal rationale mortale. Illa ergo excellũt in homine, non ipſa ſunt homo. Et vna perſona, id eſt ſingulus quiſq; homo, habet illa tria in mente. Quòd ſi etiam definiamus hominẽ, vt dicamus, Homo eſt ſubſtantia rationalis conſtans ex anima & corpore, nón eſt dubium hominem habere animam quæ nõ eſt corpus,
B habere corpus quod non eſt anima. Ac per hoc illa tria non homo ſunt, ſed hominis ſunt vel in homine ſunt.

1. ſen. diſt. 3. c. rurſus.

Detracto etiã corpore, ſi ſola anima cogitetur, aliquid eius eſt mens tanquam caput eius vel oculus vel facies, ſed non hæc vt corpora cogitanda ſunt. Non igitur anima, ſed quod excellit in anima mens vocatur. Nunquid autem poſſumus dicere trinitatẽ ſic eſſe in deo, vt aliquid dei ſit, nec ipſa ſit deus? Quapropter ſingulus quiſque homo, qui non ſecundum omnia quę ad naturam pertinent eius, ſed ſecundũ ſolam mentem imago dei dicitur, vna perſona eſt, & imago eſt trinitatis in mente. Trinitas vero illa cuius imago eſt, nihil aliud eſt tota quàm deus, nihil eſt aliud tota quàm trinitas. Nec aliquid ad naturam dei pertinet quod ad illam nõ pertineat trinitatẽ, & tres perſonæ ſunt vnius eſſentiæ, non ſicut ſingulus quiſque homo vna perſona. Itemq; in hoc magna diſtantia eſt, quòd ſiue mentem dicamus in homine, eiuſq; noticiam & dilectionem, ſiue memoriam, intelligentiam, voluntatẽ, nihil mentis meminimus niſi
C per memoriam, nec intelligimus niſi per intelligẽtiam, nec amamus niſi per voluntatem.

1. ſen. diſt. 32. ca. huic queſtioni.

At vero in illa trinitate quis audeat dicere patrem, nec ſeipſum nec filium nec ſpiritum ſanctum intelligere niſi per filium, vel diligere niſi per ſpiritum ſanctum, per ſe autem meminiſſe tantummodo vel ſui vel filij vel ſpiritus ſancti: eodemq; modo filium nec ſui nec patris meminiſſe niſi per patrem, nec diligere niſi per ſpiritum ſanctum, per ſe autem non niſi intelligere & patrẽ & ſeipſum & ſpiritum ſanctum: ſimiliter & ſpiritum ſanctum per patrem meminiſſe, & patris & filij & ſui, & per filium intelligere & patrem & filium & ſeipſum, per ſe autem non niſi diligere & ſe & patrem & filium: tanquam memoria ſit pater & ſua & filij & ſpiritus ſancti, filius autẽ intelligentia & ſua & patris & ſpiritus ſancti, ſpiritus vero ſanctus charitas & ſua & patris & filij: quis hæc in illa trinitate opinari vel affirmare præſumat?

1. ſen. diſt. 32. cap. poſt hæc quæ.

Si enim ſolus ſibi filius intelligit, vt intelligẽtia ſit & ſibi & patri & ſpiritui ſancto, ad illam reditur abſurditatem, vt pater nõ ſit ſapiens de ſeipſo ſed de filio, nec ſapientia ſapiẽtiam genuerit, ſed ea ſapientia pater dicatur ſapiẽs eſſe quam genuit. Vbi enim non eſt intelligentia, nec ſapientia poteſt eſſe, ac per hoc ſi pater non intelligit ipſe ſibi, ſed filius intelligit patri, profecto filius patrem ſapiẽtem eſſe facit. Et ſi hoc eſt deo eſſe quod ſapere, & ea illi eſſentia D eſt quæ ſapientia, non filius à patre quod verum eſt, ſed à filio potius habet pater eſſentiã, quod abſurdiſsimum atque falſiſsimum eſt. Hanc abſurditatem nos in libro ſeptimo diſcuſsiſſe, cõuiciſſe, abieciſſe, certiſsimum eſt.

1. ſen. diſt. 32. cap. poſt hæc quæ.

Eſt ergo deus pater ſapiẽs, ea qua ipſe ſua eſt ſapiẽtia, & filius ſapientia patris de ſapiẽtia quod eſt pater, de quo genitus eſt filius. Quocirca conſequenter eſt & intelligens pater ea qua ipſe ſua eſt intelligentia, neque enim eſſet ſapiens qui non eſſet intelligens: filius autem intelligentia patris de intelligentia genitus quod eſt pater. Hoc & de memoria non inconuenienter dici poteſt. Quo modo eſt enim ſapiens qui nihil meminit, vel ſui non meminit? Proinde quia ſapiẽtia pater, ſapientia filius, ſicut ſibi meminit pater, ita filius: & ſicut ſui & filij meminit pater, memoria non filij, ſed ſua: ita ſui & patris meminit filius, memoria nõ patris ſed ſua. Dilectio quoque vbi nulla eſt, quis vllam dicat eſſe ſapientiam? Ex quo colligitur ita eſſe patri dilectionem ſuam, vt intelligentiam & memoriam ſuam Ecce ergo tria illa, id eſt, memoria, intelligentia, dilectio ſiue voluntas, in illa ſumma & immutabili eſſentia quod eſt deus, non pater & filius & ſpiritus ſanctus ſunt, ſed pater ſolus. Et quia E filius quoque ſapientia eſt genita de ſapientia, ſicut nec pater ei, nec ſpiritus ſanctus ei intelligit, ſed ipſe ſibi, ita nec pater ei meminit, nec ſpiritus ſanctus ei diligit, ſed ipſe ſibi: ſua enim eſt & ipſe memoria, ſua intelligentia, ſua dilectio, ſed ita ſe habere, de patre illi eſt de quo natus eſt. Spiritus etiam ſanctus quia ſapientia eſt procedens & ſapientia, non patrẽ habet memoriam, & filium intelligentiam, & ſe dilectionem: neque enim ſapientia eſſet ſi alius ei meminiſſet, eiq; alius intelligeret, ac tantummodo ſibi ipſe diligeret: ſed ipſe habet hæc tria, & ea ſic habet, vt hæc ipſa ipſe ſit. Verũtamen vt ita ſit, inde illi eſt vnde procedit. Quis ergo hominum poteſt iſtam ſapientiã qua nouit deus omnia, ita vt nec ea quæ dicuntur præterita, ibi prætereant, nec ea quæ dicuntur futura, quaſi deſint, expectentur vt veniant, ſed & præterita & futura cum præſentibus ſint cuncta præſentia, nec ſingula cogitentur, & ab aliis ad alia cogitando tranſeatur, ſed in vno conſpectu ſimul præſto ſint vniuerſa: quis, inquam, hominum cõprehẽdit iſtam ſapientiam, eandẽmque prudentiam, eandẽmque ſcientiam, F quãdoquidem à nobis nec noſtra cõprehenduntur? Ea quippe quæ vel ſenſibus vel intelligentiæ noſtrę aſſunt, poſſumus vtcunque conſpicere. Ea vero quæ abſunt, & tamen affuerunt, per memoriã nouimus quę obliti non ſumus. Nec ex futuris præterita, ſed futura ex præteritis, non tamen firma cognitione coniicimus. Nã quaſdam cogitationes noſtras quas futuras velut manifeſtius atq; certius proximas quaſi proſpicimus, memoria faciẽte id agimus, cum agere valemus quantum valemus, quæ ad ea non videntur quæ futura ſunt, ſed ad pręterita pertinere. Quod licet experiri in eis dictis vel canticis, quorum ſeriem memoriter reddimus. Niſi enim pręuideremus cogitatione quod ſequitur, non vtique diceremus. Et tamen vt præuideamus, non prouidẽtia nos inſtruit, ſed memoria. Nã donec finiatur omne quod dicimus, ſiue canimus, nihil eſt quod nõ prouiſum, proſpectumq; proferatur. Et tamen cum id agimus, non dicimur prouidẽter, ſed memoriter canere vel dicere: & qui hoc in multis ita proferendis valent plurimum, non ſolet eorum prouidentia, ſed memoria prædicari. Fieri iſta in animo vel ab animo noſtro nouimus & certiſsimi ſumus, quo modo autem fiant, quanto attentius voluerimus

G mus aduertere, tãto magis noſter & ſermo ſuccumbit,
& ipſa non perdurat intentio vt ad liquidũ aliquid no-
ſtra intelligentia, & ſi nõ lingua, perueniat. Et putamus
nos vtrum dei prouidentia eadem ſit quæ memoria &
intelligentia, qui nõ ſingula cogitando aſpicit, ſed vna
æterna & immutabili atque ineffabili viſione cõplecti-
tur cuncta quę nouit, tanta mentis infirmitate poſſe cõ-
prehendere? In hac igitur difficultate & anguſtia, libet
Pſal.138. exclamare ad deum viuum: Mirifica eſt ſcientia tua ex
me, inualuit, & non potero ad illam. Ex me quippe in-
telligo quàm ſit mirabilis & incomprehenſibilis ſcien-
tia tua, qua me feciſti, quando nec meipſum compre-
Pſal.38.& 104. hendere valeo quem feciſti: & tamen in meditatione
mea exardeſcit ignis vt quæram faciem tuam ſemper.
De ſpeculo in quo de° videtur. Incorporalem ſubſtantiam ſcio eſſe ſapientiam, &
lumen eſſe in quo videntur quæ oculis carnalibus non
videntur: & tamen vir tantus tamq; ſpiritalis: Videmus
Cap.VIII. nunc, inquit, per ſpeculum in ænigmate, tunc autem fa-
1.Cor.13. cie ad faciem. Quale ſit & quod ſit hoc ſpeculũ ſi quæ-
ramus, profecto illud occurrit quod in ſpeculo niſi ima
go non cernitur. Hoc ergo facere conati ſumus, vt per
imaginem hanc quod nos ſumus, videremus vtcunq; à
H quo facti ſumus, tanquam per ſpeculum. Hoc ſignificat
2.Corin.3. etiam illud quod ait idem Apoſtolus: Nos autem reue-
lata facie gloriam domini ſpeculantes: in eandem ima-
ginem transformamur de gloria in gloriam tãquam à
domini ſpiritu. Speculantes dixit, per ſpeculum vidẽtes,
nõ de ſpecula proſpiciẽtes. Quod in Græca lingua non
eſt ambiguum, vnde in Latinam tranſlatę ſunt Apoſto-
licæ literæ: Ibi quippe ſpeculum vbi apparent imagines
rerum, à ſpecula de cuius altitudine longius aliquid in-
tuemur, etiam ſono verbi diſtat omnino, ſatiſq; apparet
Apoſtolum à ſpeculo, non à ſpecula dixiſſe, gloriam do
Ibidem. mini ſpeculantes. Quod vero ait, In eandem imaginem
transformamur: vtiq; imaginem dei vult intelligi, ean-
dem dicens, iſtam ipſam ſcilicet, id eſt quã ſpeculamur:
1.Corin.11. quia eadem imago eſt & gloria dei, ſicut alibi dicit, Vir
quidem non debet velare caput ſuum, cum ſit imago &
Cap.7. gloria dei. De quibus verbis iã in libro duodecimo diſ-
ſeruimus. Transformamur ergo dicit, de forma in for-
mã mutamur, atque tranſimus de forma obſcura in for-
mam lucidam, quia & ipſa obſcura imago dei eſt, & ſi
imago, profecto etiam gloria, in qua homines creati ſu-
I mus: præſtantes cæteris animalibus. De ipſa quippe na-
1.Cor.11. tura humana dictum eſt, Vir quidem non debet velare
2.ſen. diſt. 39.cap.1.in prin. caput, cum ſit imago & gloria dei. Quæ natura in rebus
creatis excellentiſsima, cum à ſuo creatore ab impietate
iuſtificatur, à deformi forma formoſam transfertur in
formam. Eſt quippe & in ipſa impietate, quanto magis
Ioan.3. damnabile vicium, tanto certius natura laudabilis. Et
2.Cor.3. ꝓpter hoc addidit, De gloria in gloriã: de gloria crea-
tionis, in gloriam iuſtificationis. Quanuis poſsit hoc &
aliis modis intelligi, quod dictum eſt, De gloria in glo-
riam: de gloria fidei in gloriam ſpeciei, de gloria qua fi-
lij dei ſumus, in gloriã qua ſimiles ei erimus, quoniam
videbimus eum ſicuti eſt. Quod vero adiunxit, Tanquã
à domini ſpiritu: oſtendit gratia dei nobis conferri tam
De ænigmate & tropicis locutionibus. optabilis transformationis bonum. Hæc dicta ſunt
propter quod ait Apoſtolus, nunc per ſpeculum nos vi-
dere. Quia vero addidit, in ænigmate: multis hoc inco-
gnitum eſt qui eas literas neſciunt, in quibus eſt doctri-
Cap.IX. na quædam de locutionum modis, quos Græci tropos
3.de doctrina chriſt.c. 29.& 35. vocant, eòque Græco vocabulo etiam nos vtimur pro
Latino. Sicut enim ſchemata vſitatius dicimus quàm fi-
guras, ita vſitatius dicimus tropos quàm modos. Singu-
lorum autem modorum ſiue troporum nomina, vt ſin- K
gula ſingulis referantur, difficillimum eſt & inſolentiſ-
ſimum Latine enunciare. Vnde quidam interpretes no- *Galat.4.*
ſtri, quod ait Apoſtolus, quæ ſunt in allegoria, nolentes
Græcum vocabulum ponere, circũloquendo interpre-
tati ſunt dicentes, quæ ſunt aliud ex alio ſignificantia.
Huius autem tropi, id eſt allegoriæ, plures ſunt ſpecies,
in quibus eſt etiam quod dicitur ænigma. Definitio au-
tem ipſius nominis generalis, omnes etiã ſpecies com-
plectatur neceſſe eſt. Ac per hoc ſicut omnis equus ani-
mal eſt, non omne animal equus eſt: ita omne ænigma
allegoria eſt, non omnis allegoria ænigma eſt. Quid er-
go eſt allegoria, niſi tropus, vbi ex alio aliud intelligi-
tur, quale illud eſt ad Theſſalonicenſes: Itaque non dor *1.Theſ.5.*
miamus ſicut & cęteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus: Nã
qui dormiunt nocte dormiunt, & qui inebriantur no-
cte ebrij ſunt: Nos autẽ qui diei ſumus, ſobrij ſimus. Sed
hæc allegoria non eſt ænigma: Nam niſi multum tardis
iſte ſenſus in promptu eſt. Aenigma eſt autem vt breui-
ter explicem, obſcura allegoria, ſicuti eſt: Sanguiſugæ e- *Prouer. 30.*
rant tres* filiæ: & quæcũque ſimilia. Sed vbi allegoriam *°al.duæ.*
nominauit Apoſtolus, non in verbis eam repperit, ſed *Galat.4.*
in facto, cum è duobus filiis Abrahæ, vno de ancilla, al- L
tero de libera, quod non dictum ſed etiam factum fuit,
duo teſtamenta intelligenda monſtrauit: quod ante-
quam exponeret obſcurum fuit, proinde allegoria talis
quod eſt generale nomen poſſet ſpecialiter ænigma no
minari. Sed quia non ſoli qui eas literas neſciunt qui-
bus diſcuntur tropi, quærũt quid dixerit Apoſtolus, nũc
in ænigmate nos videre, verumetiam qui ſciunt, tamen
quod ſit illud ænigma vbi nunc videmus noſſe deſide-
rant, ex vtroque inuenienda vna eſt ſententia: & ex illo
ſcilicet, quod ait, Videmus nũc per ſpeculum: & ex iſto *1.Cor.13.*
quod addidit, in ænigmate: Vna eſt enim cum tota ſic
dicitur, Videmus nunc per ſpeculum in ęnigmate. Pro-
inde, quantum mihi videtur, ſicut nomine ſpeculi ima-
ginem voluit intelligi, ita nomine ænigmatis quanuis
ſimilitudinem, tamen obſcuram, & ad perſpiciendum
difficilem. Cũ igitur ſpeculi & ænigmatis nomine quę-
cunque ſimilitudines ab Apoſtolo ſignificatæ intelligi
poſsint, quę accommodatę ſunt ad intelligendũ deum,
eo modo quo poteſt, nihil tamen eſt accommodatius,
quàm id quod imago eius nõ fruſtra dicitur. Nemo ita-
que miretur etiam in iſto modo videndi qui conceſſus M
eſt huic vitæ, per ſpeculum ſcilicet in ęnigmatæ labora-
re nos vt quomodocunq; videamus. Nomẽ quippe hic
non ſonaret ænigmatis, ſi eſſet facilitas viſionis. Et hoc
eſt grandius ænigma, vt nõ videamus quod non vide-
re non poſſumus. Quis enim non videt cogitationem
ſuam? Et quis videt cogitationem ſuam, non oculis car-
nalibus dico, ſed ipſo interiore cõſpectu? Quis non eam
videt, & quis eam videt? quandoquidem cogitatio viſio
eſt animi quædam, ſiue aſsint ea quę oculis quoque cor-
poralibus videantur, vel cæteris ſentiantur ſenſibus: ſiue
non aſsint, & eorum ſimilitudines cogitatione cernan-
tur, (ſiue nihil eorum ſed ea cogitantur) quæ nec corpo *Et cogitatio & nur°, & literæ verba ſunt & verbi diuini habent imaginem.*
ralia ſunt, nec corporalium ſimilitudines: ſicut virtutes
& vicia, ſicut ipſa denique cogitatio cogitatur: ſiue illa
quæ per diſciplinas traduntur liberaleſq; doctrinas, ſiue
iſtorum omniũ cauſæ ſuperiores atque rationes in na-
tura immutabili cogitẽtur: ſiue etiam mala & vana ac
falſa cogitemus, vel non conſentiente ſenſu, vel errante
conſenſu. Sed nũc de iis loquamur quę nota cogita- *Cap.X.*
mus & habemus in noticia etiam ſi non cogitemus, ſiue *ca.1.& ca. 20.*
ad contemplatiuam ſcientiam pertineant, quam pro-
prie

A prie ſapientiam dicimus,ſiue ad actiuam,quam proprie
ſcientiam nuncupandam eſſe diſſeruimus. Simul enim
vtrunque mẽtis eſt vnius,& imago dei vna. Cum vero
de inferiore diſtinctius & ſeorſum agitur, tunc non eſt
vocanda imago dei, quanuis & tunc in ea nõnulla re-
periatur ſimilitudo illius trinitatis, quod in tertiodeci-
ca.1. & ca. 10. mo volumine oſtendimus. Nunc ergo ſimul de vniuer-
ſa ſcientia hominis loquimur, in qua nobis nota ſunt
quæcunq; ſunt nota, quæ vtiq; vera ſunt, alioquin nota
non eſſent. Nemo enim falſa nouit,niſi cũ falſa eſſe no-
uit. Quod ſi nouit, verũ nouit. Verum eſt enim quòd il-
la falſa ſint. De his ergo nunc diſſeruimus quæ nota co-
gitamus,& nota ſunt nobis etiam ſi non cogitẽtur à no
bis. Sed certe ſi ea dicere velimus,niſi cogitata non poſ-
ſumus. Nam & ſi verba non ſonent, in corde ſuo dicit
Sapien.2. vtiq; qui cogitat. Vnde illud eſt in libro ſapiẽtiæ: Dixe-
runt apud ſe cogitantes non recte. Expoſuit enim quid
ſit,dixerunt apud ſe,cũ addidit,cogitantes. Huic ſimile
Math.9. eſt in Euangelio, quòd quidam Scribæ cum audiſſent à
domino dictum paralytico: Cõfide fili, remittuntur ti-
bi peccata tua:dixerunt intra ſe, Hic blaſphemat. Quid
eſt enim,dixerunt intra ſe:niſi cogitãdo? Deniq; ſequi-
B tur:Et cum vidiſſet Ieſus cogitationes eorum, dixit: Vt
Luca.5. quid cogitatis mala in cordibus veſtris? Sic Matthæus.
Lucas autẽ hoc idẽ ita narrat: Cœperunt cogitare Scri-
bæ & Phariſæi,dicentes, Quis eſt hic qui loquitur blaſ-
phemias? Quis poteſt dimittere peccata, niſi ſolus deus?
Vt cognouit autem cogitationes eorum Ieſus, reſpon-
Sapien.2. dens dixit ad illos, Quid cogitatis in cordibus veſtris?
Quale eſt in libro ſapientiæ, dixerunt cogitantes: tale
hic eſt,cogitauerunt dicẽtes. Et illic enim & hic oſten-
ditur intra ſe atque in corde ſuo dicere,id eſt cogitãdo
Luca.12. dicere. Dixerunt quippe intra ſe,& dictum eſt eis:Quid
Math.15. cogitatis? Et de illo diuite cuius vberes fructus ager at-
tulit,ait ipſe dominus:Et cogitabat intra ſe dicẽs. Quæ-
dã ergo cogitationes locutiones ſunt cordis, vbi & os
eius eſſe dominus oſtendit,cum ait:Non quod intrat in
os coinquinat hominẽ, ſed quod procedit ex ore, hoc
coinquinat hominem. Vna ſententia,duo quędam ho-
minis ora complexus eſt, vnum corporis,alterum cor-
dis. Nam vtique vnde illi hominem putauerunt inqui-
nari,in os intrat corporis. Vnde autem dominus dixit
inquinari hominem,de cordis ore procedit. Ita quippe
Ibidem. expoſuit ipſe quod dixerat. Nã paulo poſt de hac re di-
C ſcipulis ſuis, Adhuc & vos, inquit, ſine intellectu eſtis?
Nõ intelligitis, quia omne quod in os intrat in vẽtrem
vadit & in ſeceſſum emittitur? Hic certe apertiſsime de-
monſtrauit os corporis. At in eo quod ſequitur os cor-
Ibidem. dis oſtendens: Quæ autem,inquit,procedunt de ore,de
corde exeunt, & ea coinquinãt hominem. De corde e-
nim exeunt cogitationes malę. &c. Quid hac expoſitio-
ne lucidius? Nec tamen quia dicimus locutiones cordis
eſſe cogitationes, ideo non ſunt etiã viſiones exortæ de
noticiæ viſionibus,quando veræ ſunt. Foris enim cum
per corpus hæc fiunt,aliud eſt locutio,aliud viſio. Intus
autem cum cogitamus,vtrunq; vnum eſt. Sicut auditio
& viſio duo quædam ſunt inter ſe diſtantia in ſenſibus
corporis, in animo autem non eſt aliud atque aliud vi-
dere & audire: ac per hoc cũ locutio foris nõ videatur,
ſed potius audiatur,locutiones tamẽ interiores,hoc eſt,
cogitationes viſas dixit à domino ſanctum Euãgelium
non auditas: Dixerunt,inquit, intra ſe, hic blaſphemat.
Math.9. Deinde ſubiunxit: Et cũ vidiſſet Ieſus cogitationes eo-
rum. Vidit ergo quod dixerũt, Vidit enim cogitatione
ſua cogitationes eorũ,quas illi ſolos ſe putabant videre.

Quiſquis igitur poteſt intelligere verbum non ſolũ an- D
tequam ſonet, verumetiam antequã ſonorum eius ima-
gines cogitatione voluantur, hoc enim eſt quod ad nul
lam pertinet linguam earum ſcilicet quæ linguę appel-
lantur gẽtium,quarũ noſtra lingua Latina eſt, Quiſquis,
inquã, hoc intelligere poteſt iam poteſt videre per hoc
ſpeculum atq; in hoc ænigmate aliquã verbi illius ſimi-
litudinem,de quo dictũ eſt, In principio erat verbum, *Ioan.1.*
& verbum erat apud deũ, & deus erat verbum. Neceſſe
eſt enim cum verbum loquimur, id eſt,cum ſcimus lo-
quimur,ex ipſa ſciẽtia quam memoria tenemus, naſca-
tur verbũ quod eiuſmodi ſit omnino cuiuſmodi eſt illa
ſciẽtia de qua naſcitur. Formata quippe cogitatio ab ea
re quam ſcimus,verbũ eſt quod in corde dicimus,quod
nec Græcum eſt nec Latinum, nec linguæ alicuius alie-
rius, ſed cum id opus eſt in eorũ quibus loquimur per-
ferre noticiam, aliquod ſignũ quo ſignificetur aſſumi-
tur. Et plerunq; ſonus, aliquando etiam nutus,ille auri-
bus,ille oculis exhibetur, vt per ſigna corporalia etiam
corporis ſenſibus verbum quod mente gerimus inno-
teſcat. Nã & innuere quid eſt niſi quodam modo viſi-
biliter dicere? Eſt in ſcripturis ſanctis huius ſententię te-
ſtimonium. Nam in Euangelio ſecundum Ioannem ita E
legitur: Amen amen dico vobis,quia vnus ex vobis tra- *Ioan.13.*
det me. Aſpiciebant ergo adinuicem diſcipuli, hæſitan-
tes de quo diceret. Erat ergo vnus ex diſcipulis eius (re-
cumbens) in ſinu Ieſu,quem diligebat Ieſus. Innuit ergo
huic Simon Petrus,& dicit ei: Quis eſt de quo dicit? Ec-
ce innuendo dixit,quod ſonando dicere non audebat.
Sed hæc atq; huiuſmodi ſigna corporalia ſiue auribus
ſiue oculis præſentibus quibus loquimur exhibemus. In-
uentæ ſunt etiã literæ per quas poſſemus & cum abſen-
tibus colloqui,ſed iſta ſigna ſunt vocum, cum ipſæ vo-
ces in ſermone noſtro earum quas cogitamus ſigna ſint
rerum. Proinde verbum quod foris ſonat,ſignum eſt *De verbo*
verbi quod intus lucet,cui magis verbi cõpetit nomen. *ſummo.*
Nã illud quod profertur carnis ore, vox verbi eſt: ver- *Cap.XI.*
bumq; & ipſum dicitur propter illud à quo vt foris ap-
pareret aſſumptũ eſt. Ita enim verbũ noſtrum vox quo-
dam modo corporis fit, aſſumẽdo eam in qua manife-
ſtetur ſenſibus hominum: ſicut verbum dei caro factum *Ioan.1.*
eſt,aſſumendo eam in qua & ipſum manifeſtaretur ſen-
ſibus hominum. Et ſicut verbũ noſtrum fit vox nec mu-
tatur in vocem: ita verbum dei caro quidem factũ eſt,
ſed abſit vt mutaretur in carnem. Aſſumẽdo quippe il- F
lam,non in eam ſe conſumendo,& hoc noſtrũ vox fit,
& illud caro factum eſt. Quapropter quiſquis cupit ad
qualẽcunque ſimilitudinem dei verbi,quãuis per multa
diſsimilẽ,peruenire, nõ intueatur verbũ noſtrum quod
ſonat in auribus,nec quando voce profertur,nec quan-
do ſilentio cogitatur. Omnium nanque ſonãtium ver-
ba linguarum etiam in ſilentio cogitantur, & carmina
percurruntur animo,tacente ore corporis. Nec ſolũ nu-
meri ſyllabarum, verumetiã modi cãtilenarũ cum ſint
corporales,& ad eum qui vocatur auditus ſenſum cor-
poris pertinentes, per incorporeas quaſdam imagines
ſuas præſto ſunt cogitantibus,& tacite cũcta iſta voluẽ-
tibus. Sed tranſeunda ſunt hæc, vt ad illud perueniatur
hominis verbũ, per cuius qualemcũque ſimilitudinem
ſicut in ænigmate videatur vtcunque dei verbum. Non
illud quod factum eſt ad illum vel ad illũ Prophetam,
& de quo dictum eſt: Verbum autem domini creſcebat *Acto.6.*
& multiplicabatur. Et de quo iterum dictum eſt: Igitur
fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti. Et *Roma 10.*
iterum, Cum accepiſſetis à nobis verbum auditus dei, *1.Theſſ.2.*

accepiſtis

G accepiſtis non vt verbum hominum, ſed ſicuti eſt vere verbum dei. Et innumerabilia ſimiliter in ſcripturis dicuntur de dei verbo, quod in ſonis multarum diuerſarumq; linguarũ per corda & ora diſſeminatur humana. Ideo autẽ verbum dei dicitur, quia doctrina diuina traditur, non humana. Sed illud verbũ dei quærimus qualitercunq; per hanc ſimilitudinem nunc videre, de quo
Ioan.1. dictum eſt, Deus erat verbum: de quo dictũ eſt, Omnia per ipſum facta ſunt: de quo dictum eſt, Verbũ caro fa-
Eccli.1. ctum eſt: de quo dictum eſt, Fons ſapientiæ verbum dei in excelſis. Perueniendum eſt ergo ad illud verbum hominis, ad verbum rationalis animantis, ad verbum non de deo natæ, ſed à deo factæ imaginis dei, quod neque prolatiuum eſt in ſono, neq; cogitatiuũ in ſimilitudine ſoni, quod alicuius linguæ eſſe neceſſe ſit, ſed quod omnia quibus ſignificatur ſigna, præcedit, & gignitur de ſcientia quę manet in animo, quãdo eadẽ ſcientia intus dicitur ſicuti eſt: ſimillima eſt enim viſio cogitationis, viſioni ſcientiæ. Nam quãdo per ſonum dicitur, vel per aliquod corporale ſignum, nõ dicitur ſicuti eſt, ſed ſicut poteſt videri audiríve per corpus. Quando ergo quod
H in noticia eſt, hoc eſt in verbo, tunc eſt verum verbũ & veritas: qualis expectatur ab homine, vt quod eſt in iſta, hoc ſit & in illo, quod nõ eſt in iſta, nõ ſit & in illo: hic agnoſcitur, eſt eſt, non non, Sic accedit quantum poteſt iſta ſimilitudo imaginis factæ ad illã ſimilitudinẽ imaginis natæ, qua deus filius patri per omnia ſubſtãtialiter ſimilis prædicatur. Animaduertẽda eſt in hoc ænigmate etiam iſta verbi dei ſimilitudo, quòd ſicut de illo ver-
Ioan.1. bo dictum eſt: Omnia per ipſum facta ſunt, vbi deus per vnigenitum verbum ſuum prædicatur vniuerſa feciſſe: ita hominis opera nulla ſunt, quæ nõ prius dicuntur in
Eccli.37. corde. Vnde ſcriptum eſt, Initiũ omnis operis verbum: ſed etiam hic cum verum verbum eſt, tunc eſt initiũ boni operis. Verum autem verbum eſt, cum de ſcientia bene operandi gignitur, vt etiam ibi ſeruetur, eſt eſt, non non: vt ſi eſt in ea ſcientia qua viuendũ eſt, ſit & in verbo per quod operandum eſt, ſi non non: alioquin mendacium erit verbum tale, nõ veritas, & inde peccatum, non opus rectũ. Eſt & hæc in iſta ſimilitudine verbi noſtri ſimilitudo verbi dei, quia poteſt eſſe verbũ noſtrum quod non ſequatur opus, opus autẽ eſſe non poteſt, niſi præcedat verbum: ſic & verbum dei potuit eſſe nulla
I exiſtẽte creatura, creatura vero nulla eſſe poteſt niſi per
Ioan.1. ipſum per quod facta ſunt omnia. Ideoque nõ deus pater, non ſpiritus ſanctus, non ipſa trinitas, ſed ſolus deus filius quod eſt verbum dei caro factum eſt, quamuis trinitate faciente, vt ſequente atq; imitante verbo noſtro eius exemplum, recte viueremus: hoc eſt nullũ habentes in verbi noſtri vel cõtemplatione vel operatione mendacium. Verum hæc huius imaginis eſt quandoque futura perfectio. Ad hanc conſequendã nos erudit magi-
2.Cor.3. ſter bonus fide Chriſtiana, pietatiſq; doctrina, vt reuelata facie, à legis velamine quod eſt vmbra futurorum, gloriam domini ſpeculãtes, per ſpeculũ ſcilicet intuentes, in eandem imaginem transformemur de gloria in gloriam tanquam à domini ſpiritu, ſecundum ſuperiorem de his verbis diſputationem. Cum ergo hac tranſformatione ad perfectũ fuerit hæc imago renouata, ſi-
1.Ioan.3. miles deo erimus, quoniã videbimus eum, non per ſpe-
1. Corin.13. culum ſed ſicuti eſt: quod dicit Apoſtolus Paulus, Facie
Verbũ hominis quatenus verũ. ad faciem. Nũc vero in hoc ſpeculo, in hoc ænigmate, in hac qualicunq; ſimilitudine, quãta ſit etiam diſsimilitudo, quis poteſt explicare? Attingam tamen aliqua vt
Cap. XII. valeo, quibus id poſsit aduerti. Primo ipſa ſcientia de qua veraciter cogitatio noſtra formatur, quãdo quæ K
ſcimus loquimur, qualis aut quanta poteſt homini prouenire, quamlibet peritiſsimo atque doctiſsimo? Exceptis enim quæ in animum veniũt à ſenſibus corporis, in quibus tam multa aliter ſunt quàm videntur, vt eorum veriſimilitudine nimium conſtipatus, ſanus ſibi eſſe videatur qui inſanit. Vnde Academica philoſophia ſic inualuit, vt de omnibus dubitans multo miſerius inſaniret: his ergo exceptis quę à corporis ſenſibus in animũ *Academica philoſophia.*
veniunt, quantum rerũ remanet quòd ita ſciamus, ſicut nos viuere ſcimus: in quo prorſus nõ metuimus, ne aliqua veriſimilitudine forte fallamur, quoniã certum eſt etiam eum qui fallitur viuere: nec in eis viſis hæc habẽtur, quæ obiiciuntur extrinſecus, vt in eo ſic fallatur oculus, quemadmodum fallitur cum in aqua remus videtur infractus, & nauigantibus turres moueri, & alia ſexcenta quæ aliter ſunt quàm videntur, quia nec per oculum carnis hoc cernitur. Intima ſcientia eſt qua nos viuere ſcimus, vbi ne illud quidẽ Academicus dicere poteſt, fortaſſe dormis & neſcis, & in ſomnis vides. Viſa quippe ſomniantium ſimillima eſſe viſis vigilantiũ quis ignorat? Sed qui certus eſt de vitæ ſuæ ſcientia, nõ in ea L
dicit, ſcio me vigilare, ſed ſcio me viuere: ſiue ergo dormiat, ſiue vigilet, viuit. Nec in ea ſciẽtia per ſomnia falli poteſt, quia & dormire & in ſomnis videre, viuẽtis eſt. Nec illud poteſt Academicus aduerſus iſtam ſcientiam dicere, furis fortaſsis & neſcis, quia ſanorum viſis ſimillima ſunt etiam viſa furentium, ſed qui furit viuit. Nec contra Academicos dicit, Scio me non furere, ſed ſcio me viuere. Nunquam ergo falli nec mentiri poteſt, qui ſe viuere dixerit ſcire. Mille itaque fallaciũ viſorum genera obiiciãtur ei qui dicit, ſcio me viuere, nihil horum timebit, quãdo & qui fallitur viuit. Sed ſi talia ſola pertinent ad humanam ſcientiam, perpauca ſunt, niſi quia in vnoquoque genere ita multiplicantur, vt non ſolum pauca non ſint, verumetiam reperiantur per infinitum numerũ tendere. Qui enim dicit, ſcio me viuere, vnum aliquid ſcire ſe dicit, Proinde ſi dicat, ſcio me ſcire viuere, duo ſunt iam, hoc vero quod ſcit hæc duo, tertiũ ſcire eſt: ſic poteſt addere & quartum & quintum, & innumerabilia ſi ſufficiat. Sed quia innumerabilẽ numerum vel comprehẽdere ſingula addendo, vel dicere innumerabiliter non poteſt, hoc ipſum certiſsime cõprehendit ac dicit, & verum hoc eſſe, & tam innumerabi- M
le, vt vere eius infinitum numerum non poſsit comprehendere ac dicere. Hoc & in voluntate certa ſimiliter aduerti poteſt. Quis eſt enim cui non impudẽter reſpõdeatur, forte falleris, dicenti volo beatus eſſe? Et ſi dicat, ſcio me hoc velle & hoc me ſcire ſcio, iam his duobus & tertium poteſt addere, quòd hæc duo ſciat, & quartum quòd hæc duo ſcire ſe ſciat, & ſimiliter in infinitũ numerum pergere, Item ſi quiſpiam dicat, errare nolo, nónne ſiue erret ſiue non erret, errare tamen eum nolle verum erit? Quis eſt qui huic non impudentiſsime dicat, forſitan falleris, cũ profecto vbicunque fallatur, falli ſe tamen nolle nõ fallitur? Et ſi hoc ſcire ſe dicat, addit quantũ vult rerum numerũ cognitarũ, & numerum eſſe perſpicit infinitũ. Qui enim dicit, nolo me falli, & hoc me nolle ſcio, & hoc me ſcire ſcio, iam & ſi nõ cõmoda locutione poteſt hic infinitũ numerũ oſtendere: & alia reperiuntur quæ aduerſus Academicos valeant, qui nihil ab homine ſciri poſſe cõtendunt. Sed modus adhibendus eſt, præſertim quia in opere iſto nõ hoc ſuſcepimus. Sunt inde libri tres noſtri, primo noſtræ cõ- *1. retract. 1.*
uerſionis tempore conſcripti, quos qui potuerit & voluerit

A luerit legere lectóſque intellexerit, nihil enim profecto quæ ab eis contra perceptionẽ veritatis argumẽta multa inuẽta ſunt, permouebunt. Cũ enim duo ſint genera rerũ quæ ſciuntur, vnum earũ quæ per ſenſus corporis percipit animus, alterum earũ quæ per ſeipſum, multa illi Philoſophi garrierũt cõtra corporis ſenſus: animi autem quaſdã firmiſsimas per ſeipſum perceptiones rerũ verarũ, quale illud eſt quod dixi, ſcio me viuere, nequaquã in dubium vocare potuerunt. Sed abſit à nobis vt ea quæ per ſenſus corporis didicimus vera eſſe dubitemus: per eos quippe didicimus cœlum & terrã, & ea quę in eis nota ſunt nobis, quãtum ille qui & nos & ipſa cõdidit, innoteſcere nobis voluit. Abſit etiam vt ſcire nos negemus quæ teſtimonio didicimus aliorum, alioquin eſſe neſcimus Oceanum. Neſcimus eſſe terras atq; vrbes quas celeberrima fama cõmendat. Neſcimus fuiſſe homines & opera eorũ quæ hiſtorica lectione didicimus. Neſcimus quæ quotidie vndecunq; nunciãtur, & indiciis cõſonis cõteſtantibuſq; firmantur. Poſtremo neſcimus in quibus locis vel ex quibus hominibus fuerimus exorti, quia hæc omnia teſtimoniis credidimus aliorũ.

B Quod ſi abſurdiſsimũ eſt dicere, nõ ſolum noſtrorum, verumetiã & alienorum corporum ſenſus plurimũ addidiſſe noſtræ ſciẽtiæ confitẽdum eſt. Hęc igitur omnia & quę per ſeipſum, & quę per ſenſus ſui corporis, & quę teſtimoniis aliorum percepta ſcit animus humanus, theſauro memoriæ cõdita tenet: ex quib⁹ gignitur verbum verum, quãdo quod ſcimus loquimur, ſed verbum ante omnem ſonum, ante omnẽ cogitationem ſoni. Tũc enim eſt verbum ſimillimum rei notę de qua gignitur & imago eius, quoniam de viſione ſciẽtiæ viſio cogitationis exoritur, quod eſt verbum linguæ nullius, verbũ verum de re vera, nihil de ſuo habens, ſed totum de illa ſciẽtia de qua naſcitur. Nec intereſt quãdo id didicerit, qui quod ſcit loquitur, aliquando enim ſtatim vt diſcit hoc dicit, dum tamen verbum ſit verum, id eſt, de rebus notis exortum.

Sciẽtia dei nihil accedit ex reb⁹ cognitis.
Cap. XIII.

Sed nunquid deus pater de quo natum eſt verbum de deo deus, nunquid ergo deus pater in illa ſapiẽtia quod eſt ipſe ſibi, alia didicit per ſenſum corporis ſui, alia per ſeipſum? Quis hoc dicat, qui nõ animal rationale, ſed ſupra animã rationalem deum cogitat, quãtum ab eis cogitari poteſt qui eum omnibus animalibus & omnib⁹ animis præferunt, quãuis per ſpeculum &

C in ænigmate cõiiciendo videant, nõdum facie ad faciẽ ſicuti eſt? Nũquid deus pater ea ipſa quæ nõ per corpus, quod eſt ei nullum, ſed per ſeipſum ſcit aliũde ab aliquo didicit, aut nunciis vel teſtibus vt ea ſciret indiguit? Nõ vtique, Ad omnia quippe ſciẽda quæ ſcit, ſufficit ſibi illa perfectio. Habet quidem nuncios, id eſt, angelos, nõ tamen qui ei quę neſcit annuncient, non enim ſunt vlla quæ neſciat, ſed bonũ eorum eſt de operibus ſuis eius cõſulere veritatẽ: & hoc eſt quod ei dicũtur nonnulla nunciare, nõ vt ipſe ab eis diſcat, ſed vt ab illo ipſi, per verbum eius ſine corporali ſono, nuncient quod voluerit, ab eo miſsi ad quos voluerit, totũ ab illo per verbum eius audiẽtes, id eſt, in eius veritate inueniẽtes quid ſibi faciẽdum, quid, quibus, & quãdo nunciandum ſit. Nam & nos oramus eum, nec tamen neceſsitates noſtras docemus eum. Nouit enim, ait verbum eius, pater veſter quid vobis neceſſarium ſit priuſquã petatis ab eo. Nec iſta ex aliquo tẽpore cognouit vt noſſet, ſed futura omnia tẽporalia atque in eis etiam quid, & quãdo ab illo petituri fueramus, & quos & de quibus rebus vel exauditurus vel nõ exauditurus eſſet, ſine initio ante pręſciuit. Vniuerſas autem creaturas ſuas & ſpiritales &

4. ſen. diſt. 45. cap. ſed forte.
Matth. 6.
1. ſen. diſt. 38 ca. 1. & 4. diſ. 45. ca. ſed.
1. ſen. diſt. 38. ca. 1. & ca. hãc ergo.

corporales, nõ quia ſunt ideo nouit, ſed ideo ſunt, quia

D nouit. Nõ enim neſciuit quæ fuerat creaturus. Quia ergo ſciuit creauit, nõ quia creauit ſciuit. Nec aliter ea ſciuit creata, quàm creanda. Non enim eius ſapientiæ aliquid acceſsit ex eis, ſed illis exiſtentibus ſicut oportebat & quãdo oportebat, illa manſit vt erat. Ita & ſcriptũ eſt in libro Eccleſiaſtico, Antequã crearẽtur omnia nota ſunt illi, ſic & poſtquam cõſummata ſunt. Sic, inquit, non aliter: & antequam crearentur, & poſtquam cõſummata ſunt, ſic ei nota ſunt. Lõge eſt ergo huic ſcientiæ, ſcientia noſtra diſsimilis. Quę autẽ ſcientia dei eſt, ipſa & ſapientia, & quæ ſapiẽtia, ipſa eſſentia ſiue ſubſtãtia. Quia in illius naturæ ſimplicitate mirabili, nõ eſt aliud ſapere quàm eſſe, ſed quod eſt ſapere, hoc eſt & eſſe, ſicut & in ſuperioribus libris de ſapientia † diximus. Noſtra vero ſcientia in rebus plurimis propterea & amiſsibilis eſt & receptibilis, quia nõ hoc eſt nobis eſſe quod ſcire vel ſapere, quoniã eſſe poſſumus, etiã ſi neſciamus, neque ſapiamus ea quæ aliũde didicimus. Propter hoc ſicut noſtra ſcientia illi ſcientiæ dei, ſic & noſtrũ verbum quod naſcitur de noſtra ſcientia diſsimile eſt illi verbo dei, quod natum eſt de patris eſſentia.

Eccli. 23.
1. ſen. diſt. 36. ca. 1.
† al. ſapiẽtia.
1. ſen. diſt. 5. ca. oſtenditur.

E Tale eſt autẽ ac ſi dicerem, de patris ſcientia, de patris ſapientia, vel quod eſt expreſsius, de patre ſcientia, de patre ſapientia. Verbum ergo dei patris vnigenitus dei filius, per omnia patri ſimilis & æqualis, deus de deo, lumen de lumine, ſapientia de ſapiẽtia, eſſentia de eſſentia, Eſt hoc omnino quod pater, nõ tamen pater, quia iſte filius, ille pater. Ac per hoc nouit omnia quæ nouit pater, ſed ei noſſe de patre eſt ſicut eſſe. Noſſe enim & eſſe illi vnum eſt. Et ideo patri ſicut eſſe nõ eſt à filio, ita nec noſſe. Proinde tanquã ſeipſum dicens, pater genuit verbum ſibi æquale per omnia. Non enim ſeipſum integre perfecteq; dixiſſet, ſi aliquid minus, aut amplius eſſet in eius verbo, quàm in ipſo. Ibi ſumme illud agnoſcitur, eſt eſt, non non: & ideo verbum hoc vere veritas eſt, quoniã quicquid in ea ſciẽtia, de qua genitũ eſt, & in ipſo eſt. Quod autem in ea non eſt, nec in ipſo eſt. Et falſum habere aliquid hoc verbum nunquã poteſt, quia immutabiliter ſic ſe habet vt ſe habet de quo eſt. Nõ enim poteſt filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem. Potenter hoc non poteſt, nec eſt infirmitas iſta, ſed firmitas, qua falſa eſſe non poteſt veritas. Nouit itaque omnia deus pater in ſeipſo, nouit in filio.

1. ſen. diſ. 5. cap. oſtenditur.
Verbũ per omnia æquale patri premonſtr.
Cap. XIIII.
1. ſen. diſt. 39. ca. 1.
2. Cor. 1.
Ioan. 5.

F Sed in ſeipſo tanquam ſeipſum, in filio tãquam verbum ſuum, quod eſt de his omnibus quæ ſunt in ſeipſo. Omnia ſimiliter nouit & filius, in ſe ſcilicet, tãquam in ea quæ nata ſunt de iis quæ pater nouit in ſeipſo. In patre autem tanquam ea de quibus nata ſunt quæ ipſe filius nouit in ſeipſo. Sciunt ergo inuicem pater & filius, ſed ille gignendo, ille naſcendo. Et omnia quæ ſunt in eorum ſciẽtia, in eorum ſapientia, in eorum eſſentia, vnuſquiſque eorũ ſimul videt: non particulatim, aut ſingillatim, velut alternante cõſpectu, hinc illuc, & inde huc, & rurſus inde vel inde, in aliud atque aliud, vt aliqua videre non poſſit niſi nõ vidẽs alia: ſed vt dixi, ſimul omnia videt, quorum nullũ eſt quod nõ ſemper videt. Verbũ autem noſtrum illud quod nõ habet ſonũ neque cogitationẽ ſoni, ſed eius rei quã videndo intus dicimus, & ideo nullius linguæ eſt atque inde vtcunque ſimile eſt in hoc ænigmate illi verbo dei quod etiã deus eſt, quoniã ſic & hoc de noſtra naſcitur, quẽadmodũ & illud de ſcientia patris natũ eſt. Noſtrum ergo tale verbũ quod inuenimus eſſe vtcunque illi ſimile, quãtum ſit etiam diſsimile, ſicut à nobis dici non potuerit, non pigeat intueri.

1. ſen. diſt. 39. cap. 1. in med.

Nunquid

Verbũ æter nũ quale. Cap. XV.

G Nunquid verbum noſtrum de ſola ſciẽtia noſtra naſcitur? Nónne multa dicim⁹ etiã quę neſcimus? Nec dubitantes ea dicimus, ſed vera eſſe arbitrãtes: quæ forte ſi vera ſunt, in ipſis rebus de quib⁹ loquimur nõ in verbo noſtro vera ſunt, quia verbũ verum nõ eſt, niſi quod de re quæ ſcitur, gignitur. Falſum eſt ergo iſto modo verbum noſtrum, nõ cum mentimur, ſed cũ fallimur. Cum autẽ dubitamus, nõdum eſt verbum de re de qua dubitamus, ſed de ipſa dubitatione verbum eſt. Quãuis enim nõ nouerimus an verum ſit vnde dubitamus, tamẽ dubitare nos nouimus: ac per hoc cum hoc dicim⁹ verum verbum eſt, quoniã quod nouim⁹ dicimus. Quid quod etiã mentiri poſſumus? Quod cum facimus, vtiq; volentes & ſciẽtes falſum verbum habemus, vbi verũ verbum eſt mẽtiri nos, hoc enim ſcimus. Et cum mẽtitos nos eſſe confitemur, verum dicimus, quod ſcimus enim dicimus. Scimus namq; nos eſſe mẽtitos. Verbum autẽ illud quod eſt deus & potẽtius eſt nobis, hoc nõ poteſt. Non enim poteſt facere quicquã, niſi quod viderit patrẽ facientem: & nõ à ſeipſo loquitur, ſed à patre illi eſt omne quod loquitur, cum ipſum pater vnice loquitur: & magna illius verbi potẽtia eſt, non poſſe mentiri, quia non poteſt eſſe illic eſt, & non, ſed eſt eſt, non non. At enim

Ioan. 5. 1. ſẽ. di. 42 c. ſed quæritur, &c. ca. ſed ſunt alia.

H nec verbum dicẽdum eſt, quod verum nõ eſt. Sit ita, libẽs aſſentior. Quid cum verum eſt verbum noſtrum, & ideo recte verbũ vocatur? nunquid ſicut dici poteſt vel viſio de viſione, vel ſcientia de ſciẽtia, ita dici poteſt eſſentia de eſſentia, ſicut illud dei verbum maxime dicitur maximeq; dicẽdum eſt. Quid ita? quia nõ hoc eſt nobis eſſe, quod eſt noſſe. Multa quippe nouimus quæ per memoriã quodam modo viuunt, ita & obliuione quodam modo moriuntur: atq; ideo cum illa iã non ſint in noticia † noſtra, nos tamen ſumus. Et cum ſciẽtia noſtra animo lapſa perierit à nobis, nos tamẽ viuimus. Illa etiã quæ ita ſciuntur vt nunquã excidere poſsint, quoniam præſentia ſunt, & ad ipſius animi naturã pertinẽt, vt eſt illud quod nos viuere ſcimus, Manet enim hoc quãdiu animus manet, & quia ſemper manet animus, & hoc ſemper manet, Id ergo & ſi qua reperiuntur ſimilia, in quibus imago dei potius intuẽda eſt, etiã ſi ſemper ſciũtur, tamen quia nõ ſemper etiã cogitãtur, quo modo de his dicatur verbũ ſempiternum, cum verbum noſtrum noſtra cogitatione dicatur, inuenire difficile eſt. Sẽpi-

2. Cor. 1. *† memoria.*

I ternum eſt enim animó viuere, ſempiternum eſt ſcire quod viuit: nec tamen ſempiternum eſt cogitare vitam ſuam, vel cogitare ſcientiã vitæ ſuæ: quoniã cum aliud atque aliud cœperit, hoc deſinit cogitare, quanuis non deſinat ſcire. Ex quo fit vt ſi poteſt eſſe in animo aliqua ſcientia ſempiterna, & ſempiterna eſſe nõ poteſt eiuſdẽ ſcientiæ cogitatio, & verbum verum noſtrum intimum niſi noſtra cogitatione nõ dicitur, ſolus deus intelligatur habere verbum ſempiternum ſibiq; coęternum. Niſi forte dicendum eſt, ipſam poſsibilitatem cogitationis, quoniã id quod ſcitur, etiam quando nõ cogitatur, poteſt tamẽ veraciter cogitari, verbum eſſe tã perpetuum, quàm ſcientia ipſa perpetua eſt. Sed quo modo eſt verbum, quod nondum in cogitationis viſione formatum eſt? Quo modo erit ſimile ſciẽtiæ de qua naſcitur, ſi eius non habet formã, & ideo iam vocatur verbum quia poteſt habere? Tale eſt enim ac ſi dicatur, ideo iam vocandum eſſe verbum, quia poteſt eſſe verbum. Sed quid eſt quod poteſt eſſe verbum, & ideo iam dignum eſt verbi nomine? Quid eſt, inquã, hoc formabile nõdumq; formatum, niſi quiddã mentis noſtræ, quod hac atque hac volubili quadam motione iactamus, cum à nobis nunc hoc, nũc illud ſicut inuẽtum fuerit vel occurrerit cogi- K tatur? Et tunc fit verum verbum, quãdo illud quod nos diximus volubili motione iactare, ad id quod ſcimus peruenerit, atq; inde formatur eius omnimodã ſimilitudinem capiẽs, vt quo modo res quæq; ſcitur, ſic etiã cogitetur, ſine voce ſine vocis cogitatione, quæ profecto alicuius linguæ eſt ſi in corde dicatur. Ac per hoc etiam ſi cõcedamus, ne de cõtrouerſia vocabuli laborare videamur, iam vocãdum eſſe verbum quiddã illud mẽtis noſtræ quod de noſtra ſciẽtia formari poteſt, etiã priuſquã formatum ſit, quia iam, vt ita dicam, formabile eſt: quis nõ videat, quãta hic ſit diſsimilitudo ab illo dei verbo quod in forma dei ſic eſt, vt non antea fuerit formabile priuſquã formatum, nec aliquãdo eſſe poſsit informe, ſed ſit forma ſimplex & ſimpliciter ęqualis ei de quo eſt, & cui mirabiliter coæterna eſt. Quapropter ita dicitur illud dei verbũ ve dei cogitatio nõ dicatur, ne aliquid eſſe quaſi volubile credatur in deo, quod nunc accipiat, nunc recipiat formã, vt verbum ſit, eamq; poſsit amittere atque informiter quodã modo volutari. Bene quippe nouerat verba & vim cogitationis inſpexerat lo„ cutor egregius qui dixit in carmine, ſecumq; volutat e„ uẽtus belli varios: id eſt, cogitat. Non ergo ille dei filius

Simpliciſſima dei cognitio. Cap. XVI.

L cogitatio dei, ſed verbum dei dicitur. Cogitatio quippe noſtra perueniẽs ad id quod ſcimus, atq; inde formata, verbum noſtrũ verum eſt. Et ideo verbũ dei, ſine cogitatione dei debet intelligi, vt forma ipſa ſimplex intelligatur, nõ habens aliquid formabile quod eſſe etiã poſsit informe. Dicuntur quidẽ etiam in ſcripturis ſanctis cogitationes dei, ſed eo locutionis modo, quo ibi & obliuio dei dicitur, quæ vtiq; ad proprietatem in deo nulla eſt. Quamobrẽ cum tãta ſit nunc in iſto ænigmate diſſimilitudo dei & verbi dei, in qua tamẽ nõnulla ſimilitudo cõperta eſt, illud quoq; fatendũ eſt, quod etiã cum ſimiles ei erimus quãdo videbim⁹ eũ ſicuti eſt, quod, vtiq; qui dixit, hãc proculdubio quæ nũc eſt diſsimilitudinẽ attẽdit, nec tũc natura illi erimus æquales. Semper enim natura minor eſt faciẽte quæ facta eſt. Et tũc quidem verbũ noſtrum non erit falſum, quia neque mẽtiemur, neque fallemur. Fortaſsis etiã volubiles non erunt noſtræ cogitationes ab aliis in alias euntes atq; redeuntes, ſed omnẽ ſcientiam noſtrã vno ſimul cõſpectu videbimus. Tamen cum & hoc fuerit, ſi & hoc fuerit, for-

1. Ioan. 3.

M mata erit creatura quæ formabilis fuit, vt nihil iã deſit eius formæ, ad quam peruenire deberet. Sed tamẽ coæquanda non erit illi ſimplicitati, vbi non formabile aliquid formatum vel reformatũ eſt, ſed forma neque informis, neque formata, ipſa ibi æterna eſt immutabiliſq; ſubſtantia. Satis de patre & filio quantũ per hoc ſpeculum atque in hoc ænigmate videre potuimus locuti ſumus. Nunc de ſpiritu ſancto quantũ deo donante videre conceditur diſſerẽdum eſt, qui ſpiritus ſanctus ſecundum ſcripturas ſanctas nec patris ſolius eſt, nec filij ſolius, ſed amborũ, & ideo communem qua inuicem ſe diligunt pater & filius, nobis inſinuat charitatem. Vt autem nos exerceret ſermo diuinus, nõ res in promptu ſitas, ſed in abdito ſcrutandas, & ex abdito eruendas, maiore ſtudio fecit inquiri. Nõ itaque dixit ſcriptura, ſpiritus ſanctus charitas eſt: quod ſi dixiſſet, nõ paruam partem quæſtionis iſtius abſtuliſſet: ſed dixit, deus charitas eſt: vt incertum ſit, & ideo requirẽdum, vtrum deus pater ſit charitas, an deus filius, an deus ſpiritus ſanctus, an deus ipſa trinitas. Neque enim dicturi ſumus, nõ proptereà deum dictum eſſe charitatem, quòd ipſa charitas nulla ſit ſubſtantia, quæ dei digna ſit nomine, ſed quòd

Quo modo ſpiritus ſolus dicatur charitas. Cap. XVII. 1. ſen. diſt. 10. ca. 1. 1. ſen. diſt. 10. ca. Ioannes. 1. Ioan. 4. 1. ſen. diſt. 17. cap. ſed ne forte.

donum

A donum dei ſit,ſicut dictum eſt deo,Quoniam tu es pa-
Pſal.70. tientia mea. Neque enim propterea dictum eſt, quia
dei ſubſtantia eſt noſtra patientia,ſed quòd ab ipſo no
Pſal.61. bis eſt, ſicut alibi legitur, quoniam ab ipſo eſt patien-
tia mea. Hunc quippe ſenſum facile refellit ſcriptura-
Pſal.70. rum ipſa locutio. Tale eſt enim, tu es patientia mea:
Pſal.58. quale eſt, tu es domine ſpes mea: & deus meus miſe-
ricordia mea, & multa ſimilia.Non eſt autem dictum,
domine charitas mea: aut, tu es charitas mea: aut, de-
us charitas mea: ſed ita dictum eſt, deus charitas eſt:
1.Ioan.4. ſicut dictum eſt, deus ſpiritus eſt. Hoc qui non diſcer-
Ioan.4. nit, intellectum à domino, non expoſitionem quærat
à nobis. Non enim apertius quicquam poſſumus dice-
1.ſē.di.10. re, Deus ergo charitas eſt. Vtrum autem pater, an fili-
c.Ioannes. us, an ſpiritus ſanctus, an ipſa trinitas, quia & ipſa non
tres dij,ſed vnus deus, hic quæritur. Sed iam in hoc li-
Supra eodē bro ſuperius diſputaui, non ſic accipiendam eſſe trini-
cap.7. tatem quæ deus eſt, ex illis tribus quæ in trinitate no-
ſtræ mentis oſtendimus, vt tanquam memoria ſit om-
nium trium pater, & intelligentia omnium trium fi-
lius, & charitas omnium trium ſpiritus ſanctus: qua-
B ſi pater nec intelligat ſibi nec diligat, ſed ei filius in-
telligat, & ſpiritus ſanctus ei diligat, ipſe autem ſibi &
illis tantum meminerit. Et filius nec meminerit nec
diligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & diligat ei ſpiri-
tus ſanctus,ipſe autem & ſibi & illis tantummodo intel
ligat. Itémque ſpiritus ſanctus nec meminerit nec in-
telligat ſibi, ſed meminerit ei pater, & intelligat ei fi-
lius,ipſe autem & ſibi & illis non niſi diligat.Sed ſic po-
tius vt omnia tria, & omnes & ſinguli habeant in ſua
quiſque natura. Nec diſtent in eis iſta, ſicut in nobis a-
liud eſt memoria, aliud eſt intelligentia, aliud dilectio
ſiue charitas: ſed vnum aliquid ſit quod omnia vale-
at, ſicut ſapientia, & ſic habeatur in vniuſcuiuſque na-
tura, vt qui habet, hoc ſit quod habet, ſicut immuta-
bilis ſimplèxque ſubſtantia.Si ergo hæc intellecta ſunt,
& quantum nobis in rebus tantis videre & coniectare
conceſſum eſt, vera eſſe claruerunt, neſcio cur non
ſicut ſapientia & pater dicitur & filius & ſpiritus ſan-
1.ſen.di.19. ctus, & ſimul omnes non tres ſed vna ſapientia, ita &
c.Ioannes. charitas & pater dicatur & filius & ſpiritus ſanctus, &
C ſimul omnes vna charitas. Sic enim & pater deus, & fi-
lius deus, & ſpiritus ſanctus deus, & ſimul omnes vnus
1.ſen.di.12. deus. Et tamen non fruſtra in hac trinitate non dici-
ca.nunc ira tur verbum dei niſi filius, nec donum dei niſi ſpiritus
ctandum. ſanctus:nec de quo genitū eſt verbum,nec de quo pro-
cedit principaliter ſpiritus ſanctus niſi deus pater. Ideo
autem addidi,principaliter,quia & de filio ſpiritus ſan-
ctus procedere reperitur. Sed hoc quoque illi pater de-
dit, non iam exiſtenti & nondum habenti, ſed quic-
quid vnigenito verbo dedit, gignendo dedit. Sic er-
go eum genuit,vt etiam de illo donum commune pro-
cederet,& ſpiritus ſanctus,ſpiritus eſſet amborum.Non
eſt igitur accipienda tranſeunter,ſed diligenter intuen
da inſeparabilis trinitatis iſta diſtinctio.Hinc enim fa-
ctum eſt vt proprie dei verbum etiam dei ſapientia di-
ceretur, cum ſit ſapientia & pater & ſpiritus ſanctus. Si
1.ſentē.diſt. ergo proprie aliquid horum trium charitas nūcupanda
10.c.ſi ergo eſt, quid aptius quàm vt hoc ſit ſpiritus ſanctus? Vt ſci-
proprie. licet in illa trinitatis ſimplici ſummáque natura,non ſit
aliud ſubſtantia, & aliud charitas, ſed ſubſtantia ipſa ſit
charitas, & charitas ipſa ſit ſubſtantia, ſiue in patre, ſi-
ue in filio, ſiue in ſpiritu ſancto, & tamen proprie ſpi-
1.ſ.di.10.c. ritus ſanctus charitas nuncupetur. Sicut legis nomine
pluribꝰ cū. aliquando ſimul omnia veteris inſtrumenti ſanctarum

ſcripturarum ſignificantur eloquia. Nam ex Prophe- D
ta Eſaia teſtimonium ponens Apoſtolus vbi ait, In a- Eſaia.28.
liis linguis & in aliis labiis loquar populo huic: præ- 1.Cor.14.
miſit tamen, in lege ſcriptum eſt. Et ipſe dominus, In
lege, inquit,eorum ſcriptum eſt, quia oderunt me gra- Ioan.15.
tis: cum hoc legatur in Pſalmo. Aliquando autem pro- Pſal.34.
prie vocatur lex quæ data eſt per Moyſem, ſecundum
quod dictum eſt, Lex & prophetæ vſque ad Ioannem: Matth.11.
Et, in his duobus præceptis tota lex pendet & Prophe-
tæ. Hic vtique proprie lex appellata eſt, de monte Si- Matth.22.
na. Prophetarum autem nomine etiam Pſalmi ſigni-
ficati ſunt, & tamen alio loco ipſe ſaluator, Opor- Luca.24.
tebat, inquit, impleri omnia quæ ſcripta ſunt in lege
& prophetis & pſalmis de me. Hic rurſus propheta-
rum nomen exceptis pſalmis intelligi voluit. Dicitur
ergo lex vniuerſaliter cum prophetis & pſalmis: dici-
tur & proprie quæ per Moyſem data eſt. Item dicun-
tur communiter prophetæ ſimul cum pſalmis, dicun-
tur & proprie præter pſalmos. Et multis aliis exemplis
doceri poſſunt multarum rerum vocabula, & vni-
uerſaliter poni, & proprie quibuſdam rebus adhiberi, E
niſi in re aperta vitanda ſit longitudo ſermonis. Hæc
ideo dixi, ne quiſquam propterea nos inconuenien- 1.ſē.d.10.c.
ter exiſtimet charitatem appellare ſpiritum ſanctum, pluribꝰ cū.
quia & deus pater & deus filius poteſt charitas nun- 1.ſē.d.10.c.
cupari. Sicut ergo vnicum dei verbum proprie voca- Ioānes aūt.
mus nomine ſapientiæ, cum ſit vniuerſaliter & ſpiri- 1.ſentē.diſt.
tus ſanctus & pater ipſe ſapientia: ita ſpiritus ſanctus 10.cap.plu-
proprie nuncupatur vocabulo charitatis, cum ſit vni- ribus enim.
uerſaliter charitas & pater & filius. Sed dei verbum, 1.ſē. di.10.
id eſt, vnigenitus dei filius aperte dictus eſt dei ſapi- cap.ſed dei
entia, ore Apoſtolico vbi ait, Chriſtum dei virtutem verbum.
& dei ſapientiam. Spiritus autem ſanctus vbi ſit di- 1.Cor.1.
ctus charitas inuenimus, ſi diligenter Ioannis Apo-
ſtoli ſcrutemur eloquium. Qui cum dixiſſet, Dilectiſ- 1.Ioan.4.
ſimi diligamus inuicem, quia dilectio ex deo eſt: ſe-
cutus adiunxit, Et omnis qui diligit, ex deo natus eſt,
Qui non diligit, non cognouit deum: quia deus di-
lectio eſt. Hic manifeſtauit eam ſe dixiſſe dilectio- 1.ſen.di.17.
nem deum, quam dixit ex deo. Deus ergo ex deo eſt c.cum autē.
dilectio. Sed quia & filius ex deo patre natus eſt, &
ſpiritus ſanctus ex deo patre procedit, quem potius eo- F
rum hic debeamus accipere dictum eſſe dilectionem
deum, merito quæritur: pater enim ſolus ita deus eſt,
vt non ſit ex deo, ac per hoc dilectio quæ ita deus eſt,
vt ex deo ſit, aut filius eſt, aut ſpiritus ſanctus. Sed in
conſequentibus cum dei dilectionem commemoraſ-
ſet, non qua nos eum, ſed qua ipſe dilexit nos, & mi-
ſit filium ſuum liberatorem † pro peccatis noſtris, & ἱλασμόν.
hinc exhortatus eſſet, vt & nos inuicem diligamus, at- † litatorem.
que ita in nobis deus maneat, quia vtiq; dilectionem 1.Ioan.4.
deum dixerat, ſtatim volens de hac re apertius aliquid Ibidem.
eloqui. In hoc, inquit, cognoſcimus quia in ipſo ma- 1.ſent. diſt.
nemus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit no- 17.cap.cum
bis. Spiritus itaque ſanctus de quo dedit nobis, facit autem.
nos in deo manere & ipſum in nobis, hoc autem fa-
cit dilectio. Ipſe eſt igitur deus dilectio. Denique pau- 1.Ioan.4.
lopoſt cum hoc ipſum repetiſſet atque dixiſſet, deus
dilectio eſt: continuo ſubiecit, & qui manet in dile-
ctione in deo manet, & deus manet in eo. Vnde ſu-
pra dixerat, In hoc cognoſcimus quia in ipſo mane- 1.ſē.di.10.
mus & ipſe in nobis, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis. ca.ſed dei.
Ipſe ergo ſignificatur vbi legitur, deus dilectio eſt. & di.17.c.
Deus igitur ſpiritus ſanctus qui procedit ex deo, cum cū autē. &
datus fuerit homini, accendit eum in dilectionem dei c.tūc enim.

G & proximi, & ipſe dilectio eſt. Non enim habet bo-
mo vnde deum diligat, niſi ex deo. Propter quod pau-
lo poſt dicit, Nos diligamus, quia ipſe prior dilexit
Roma.5. nos. Apoſtolus quoque Paulus, Dilectio, inquit, dei
diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritum ſanctum
Charitas qui datus eſt nobis. Nullum eſt iſto dei dono ex-
dei ipſe de cellentius. Solum eſt quod diuidit inter filios regni
Ca. XVIII. æterni & filios perditionis æternæ. Dantur & alia per
1.ſẽt.di.17. ſpiritum ſanctum munera, ſed ſine charitate nihil pro-
ca.tunc cũ. ſunt. Niſi ergo tantum impertiatur cuique ſpiritus ſan-
ctus, vt eum dei & proximi faciat amatorem, à ſiniſtra
non transfertur ad dexteram. Nec ſpiritus proprie di-
1.Cor.13. citur donum niſi propter dilectionem, Quam qui non
habuerit, ſi linguis hominum loquatur & angelorum,
ſonans æramentum eſt, & cymbalum tinniens. Et ſi ha-
buerit prophetiam, & ſcierit omnia ſacramenta, & om-
nem ſcientiam, & ſi habuerit omnem fidem, ita vt mon
tes transferat, nihil eſt. Et ſi diſtribuerit omnem ſub-
ſtantiam ſuam, & ſi tradiderit corpus ſuum vt ardeat,
nihil ei prodeſt. Quantum ergo bonum eſt, ſine quo
ad æternam vitam neminem bona tanta perducunt?
H Ipſa vero dilectio ſiue charitas, nam vnius rei eſt v-
trunque nomen, ſi habeat eam qui non loquitur lin-
guis, nec habet prophetiam, nec omnia ſcit ſacramen-
ta, omnémque ſcientiam, nec diſtribuit omnia ſua
pauperibus, vel non habendo quod diſtribuat, vel a-
liqua neceſſitate prohibitus, nec tradit corpus ſuum
vt ardeat, ſi talis paſſionis nulla tentatio eſt, perducit
ad regnum, ita vt ipſam fidem non faciat vtilem niſi
charitas. Sine charitate quippe fides poteſt quidem eſ-
ſe, ſed non & prodeſſe. Propter quod & Apoſtolus Pau
Gala.5. lus, In Chriſto, inquit, Ieſu neque circuncifio, neque
præpucium aliquid valet, ſed fides quę per dilectionem
Iacobi.2. operatur, Sic eam diſcernens ab ea fide, qua & dæmo-
1.ſẽt.di.17. nes credunt & contremiſcunt. Dilectio igitur quæ
c.hic enim. ex deo eſt & deus eſt, proprie ſpiritus ſanctus eſt, per
quem diffunditur in cordibus noſtris dei charitas per
quam nos tota inhabitat trinitas. Quocirca rectiſsi-
me ſpiritus ſanctus cum ſit deus, vocatur etiam do-
num dei. Quod donum proprie quid niſi charitas in-
telligenda eſt, quæ perducit ad deum, & ſine qua
I quodlibet aliud donum dei non perducit ad deum.

Spiritus ſan An & hoc probandum eſt, dei donum dictum
ctus quo mo eſſe in ſacris literis ſpiritum ſanctum? Si & hoc expe-
do dicatur ctatur, habemus in Euangelio ſecundum Ioannem,
donum. domini Ieſu Chriſti verba dicentis, Si quis ſitit, ve-
Ca.XIX. niat ad me & bibat, Qui credit in me, ſicut dicit ſcri-
Ioan.7. ptura, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Por-
rò Euangeliſta ſecutus adiunxit, Hoc autem dixit de
1.Cor.10. ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum. Vn-
de dicit etiam Paulus Apoſtolus, Et omnes vnum ſpi-
ritum potauimus. Vtrum autem donum dei ſit appel-
lata aqua iſta, quod & ſpiritus ſanctus, hoc quæritur.
Sed ſicut hic inuenimus hanc aquam ſpiritum ſanctum
eſſe, ita inuenimus alibi in ipſo Euangelio, hanc a-
quam donum dei appellatam. Nam dominus idem
quando cum muliere Samaritana ad puteum loque-
Ioan.4. batur, cui dixerat, Da mihi bibere, cum illa reſpon-
diſſet, quòd Iudæi non coütuntur Samaritanis, reſpon-
dit Ieſus & dixit ei, Si ſcires donum dei, & quis eſt qui
dicit tibi, da mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo, &
Ibidem. dediſſet tibi aquam viuam. Dixit ei mulier, Domine
neque in quo haurias habes, & puteus altus eſt, vnde
ergo habes aquam viuam? & cætera. Reſpondit Ieſus
& dixit ei, Omnis qui biberit ex hac aqua, ſitiet ite-
rum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non K
ſitiet in æternum, ſed aqua quam ego dabo ei, fiet in
eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Quia ergo
hæc aqua viua, ſicut Euangeliſta expoſuit, ſpiritus eſt
ſanctus, proculdubio ſpiritus donum dei eſt. De quo
hic dominus ait, Si ſcires donum dei, & quis eſt qui di-
cit tibi, da mihi bibere, tu forſitan petiſſes ab eo & de-
diſſet tibi aquam viuam. Nam quod ibi ait, Flumina *Ioan.7.*
de ventre eius fluent aquæ viuæ: hoc iſto loco, Fiet in *Ioan.4.*
eo, inquit, fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Pau-
lus quoque Apoſtolus, Vnicuique, inquit, noſtrum da- *Ephe.4.*
tur gratia ſecundum mēſuram donationis Chriſti. At-
que vt donationem Chriſti ſpiritum ſanctum oſtende-
ret, ſecutus adiunxit: Propter quod dicit, Aſcendit in *Ibidem.*
altum, captiuauit captiuitatem, dedit dona hominibus.
Notiſſimum eſt autem dominum Ieſum cum poſt re-
ſurrectionem à mortuis aſcendiſſet in cœlum, dediſſe
ſpiritum ſanctum, quo impleti qui crediderant, lin-
guis omnium gētium loquebantur. Nec moueat quod
ait, dona, non donum: Id enim teſtimonium ex Pſal-
mo poſuit, Hoc autem in Pſalmo ita legitur, Aſcen- *Pſal.67.*
diſti in altum, captiuaſti captiuitatem, accepiſti dona *Ephe.4.*
in hominibus. Sic enim plures codices habent, & ma- L
xime Græci, & ex Hebræo ſic interpretatum habemus.
Dona itaque dixit Apoſtolus quemadmodum Prophe
ta, non donum. Sed cum Propheta dixerit, accepiſti in *Pſal.67.*
hominibus: Apoſtolus maluit dicere, dedit homi-
nibus: vt ex vtroque ſcilicet verbo, vno Prophetico,
Apoſtolico altero, quia in vtroque eſt diuini ſermonis
authoritas, ſenſus pleniſſimus redderetur. Vtrunque
enim verum eſt, & quia dedit hominibus, & quia ac-
cepit in hominibus. Dedit hominibus, tanquam ca-
put membris ſuis. Accepit in hominibus idem ipſe vti-
que in membris ſuis, propter quæ membra ſua clama-
uit de cœlo, Saule Saule quid me perſequeris? Et [de] *Acto.9.*
quibus membris ſuis ait, Quod vni ex minimis meis *Matth.25.*
feciſtis, mihi feciſtis. Ipſe ergo Chriſtus, & dedit de *1.ſent.diſt.*
cœlo, & accepit in terra. Porrò autem, dona, ob hoc *18.cap.1.*
ambo dixerunt, & Propheta & Apoſtolus, quia per
donum, quod eſt ſpiritus ſanctus, in commune om-
nibus membris Chriſti multa dona, quæ ſunt quibuſ-
que propria, diuiduntur. Non enim ſinguli quique ha- M
bent omnia, ſed hi illa, & alij alia: quamuis ipſum do-
num à quo cuique propria diuiduntur omnes habeant,
id eſt, ſpiritum ſanctum. Nam & alibi cum multa do-
na commemoraſſet, Omnia, inquit, hæc operatur vnus
atque idem ſpiritus, diuidens propria vnicuique prout *1.Cor.12.*
vult. Quod verbum & in epiſtola quæ ad Hebræos eſt
inuenitur, vbi ſcriptum eſt, Atteſtante deo ſignis & o- *Hebræ.2.*
ſtentis & varijs virtutibus, & ſpiritus ſancti diſtributio-
nibus. Et hic cum dixiſſet, Aſcendit in altum captiua- *Ephe.4.*
uit captiuitatem, dedit dona hominibus: Quod autem
aſcendit, ait, quid eſt niſi quia & deſcendit in inferio-
res partes terræ? Qui deſcendit ipſe eſt & qui aſcendit
ſuper omnes cœlos vt adimpleret omnia. Et ipſe dedit
quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophe-
tas, quoſdam vero Euangeliſtas, quoſdam autem paſto-
res & doctores. Ecce quare dicta ſunt dona, quia ſicut
alibi dicit, Nunquid omnes Apoſtoli? nunquid omnes *1.Cor.12.*
Prophetæ? & cætera. Hic autē adiunxit, Ad conſumma- *Ephe.4.*
tionem ſanctorum in opus miniſterij, in ędificationem
corporis Chriſti. Hæc eſt domus quæ ſicut Pſalmus ca-
nit, ædificatur poſt captiuitatē: quoniam qui ſunt à dia-
bolo eruti, à quo captiui tenebantur, de his ædificatur *Ibidem.*
domus † Chriſti, quæ domus appellatur Eccleſia. Hanc *†corpus.*
autem

A autem captiuitatem ipſe captiuauit, qui diabolum vi-
cit. Et ne illa quæ futura erant ſancti capitis membra
in æternum ſupplicium ſecum traheret, eum iuſticiæ
prius, deinde potentiæ vinculis alligauit. Ipſe itaque
Pſal.67. diabolus eſt appellata captiuitas, quem captiuauit qui
aſcendit in altum & dedit dona hominibus, vel acce-
pit in hominibus. Petrus autem Apoſtolus ſicut in eo
libro Canonico legitur vbi ſcripti ſunt Actus Apo-
Acto.2. ſtolorum, loquens de Chriſto, commotis corde Iu-
dæis & dicentibus, Quid ergo faciemus fratres, mon-
ſtrate nobis: dixit ad eos, Agite pœnitentiam & bap-
tizetur vnuſquiſque veſtrum in nomine domini Ieſu
Chriſti in remiſſionem peccatorum, & accipietis do-
num ſpiritus ſancti. Itèmque in eodem libro legi-
tur, Simonem magum Apoſtolis dare voluiſſe pecuni-
am, vt ab eis acciperet poteſtatem quòd per impoſitio-
Acto.8. nem manus eius daretur ſpiritus ſanctus. Cui Petrus
idem, Pecunia, inquit, tua tecum ſit in perditionem,
quia donum dei æſtimaſti te per pecunias poſſidere.
Et alio eiuſdem libri loco, cum Petrus Cornelio &
B eis qui cum eo fuerant loqueretur, annuncians & præ-
Acto.10. dicans Chriſtum, ait ſcriptura, Adhuc loquente Pe-
tro verba hæc, cecidit ſpiritus ſanctus ſuper omnes qui
audiebant verbum, & obſtupuerunt qui ex circunci-
ſione fideles ſimul cum Petro venerant, quia & in na-
tiones donum ſpiritus ſancti effuſum eſt. Audiebant
enim illos loquentes linguis, & magnificantes deum.
De quo facto ſuo quòd incircunciſos baptizauerat,
quia priuſquam baptizarentur, vt nodum quæſtionis
huius auferret, in eos venerat ſpiritus ſanctus, cum Pe-
trus poſtea redderet rationem fratribus qui erant Hie-
roſolymis, & hac re audita mouebantur, ait poſt cæ-
Acto.11. tera, Cum cœpiſſem autem loqui ad illos, cecidit ſpi-
ritus ſanctus in illos ſicut & in nos in initio. Memo-
ratúſque ſum verbi domini ſicut dicebat, quia Ioan-
nes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimi-
ni ſpiritu ſancto. Si igitur æquale donum dedit illis, ſi-
cut & nobis qui credidimus in dominum Ieſum Chri-
ſtum: ego quis eram qui poſſem prohibere deum non
dare illis ſpiritum ſanctum? Et multa alia ſunt teſti-
monia ſcripturarum, quæ concorditer atteſtantur do-
num dei eſſe ſpiritum ſanctum, in quantum datur eis
qui per eum diligunt deum. Sed nimis longum eſt
C cuncta colligere. Et quid eis ſatis eſt, quibus hæc quæ
diximus ſatis non ſunt? Sanè autem monendi ſunt,
quandoquidem donum dei iam vident dictum ſpiri-
tum ſanctum, vt cum audiunt donum ſpiritus ſancti,
illud genus locutionis agnoſcant, quo dictum eſt, in
Coloß.2. expoliatione corporis carnis. Sicut enim corpus car-
1.ſen.di.15. nis nihil eſt aliud quàm caro, ſic donum ſpiritus ſan-
cap.1. cti nihil eſt aliud quàm ſpiritus ſanctus. Intantum er-
go donum dei eſt, inquantum datur eis quibus datur.
1.ſen.d.18. Apud ſe autem deus eſt, etſi nemini detur, quia deus
ca.cũ enim. erat patri & filio coæternus antequam cuiquam dare-
tur. Nec quia illi dant ipſe datur, ideo minor eſt illis.
Ita enim datur ſicut donum dei, vt etiam ſeipſum det
ſicut deus. Non enim dici poteſt non eſſe ſuæ pote-
Ioan.3. ſtatis, de quo dictum eſt, Spiritus vbi vult ſpirat. Et il-
1.Cor.12. lud Apoſtolicum quod iam ſupra commemoraui, Om
nia hæc operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens
propria vnicuique prout vult. Non eſt illic conditio
dati, & dominatio dantium, ſed concordia dati & dan
tium. Quapropter ſi ſancta ſcriptura proclamat, Deus
1.Ioan.4. charitas eſt: illa quæ ex deo eſt, & in nobis id agit vt
in deo maneamus, & ipſe in nobis, & hoc inde cogno-

ſcimus, quia de ſpiritu ſuo dedit nobis, ipſe ſpiritus e- D
ius eſt, deus charitas. Deinde ſi in donis dei nihil ma- *1.ſen.di.10.*
ius eſt charitate, & nullum eſt maius donum dei quàm *c.cum autẽ.*
ſpiritus ſanctus, quid conſequentius quàm vt ipſe ſit
charitas, qui dicitur & deus & ex deo? Et ſi charitas *1.ſen.d.10.*
qua pater diligit filium, & patrem diligit filius, ineſ- *ca.hic notã*
fabiliter communionem demonſtrat amborum, quid *dum.*
conuenientius quàm vt ille dicatur charitas proprie,
qui ſpiritus eſt communis ambobus? Hoc enim ſanius
creditur vel intelligitur, vt non ſolus ſpiritus ſanctus
charitas ſit in illa trinitate, ſed non fruſtra proprie
charitas nuncupetur, propter illa quæ dicta ſunt. Si- *Ibidem.*
cut non ſolus eſt in illa trinitate, vel ſpiritus vel ſan-
ctus, quia & pater ſpiritus, & filius ſpiritus, & pater ſan- *Super Ioan.*
ctus, & filius ſanctus, quod non ambigit pietas, & ta- *tract.99.*
men iſte non fruſtra proprie dicitur ſpiritus ſanctus. *1.ſen di.10.*
Quia enim eſt communis ambobus, id vocatur ipſe *cap.hic no-*
proprie quod ambo communiter. Alioquin ſi in illa *tandum.*
trinitate ſolus ſpiritus ſanctus eſt charitas, profecto &
filius non ſolius patris, verumetiam ſpiritus ſancti fili-
us inuenitur. Ita enim locis innumerabilibus dicitur &
legitur filius vnigenitus dei patris: vt tamen & illud E
verum ſit quod Apoſtolus ait de deo patre, Qui eruit *Coloſſ.3.*
nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum
filij charitatis ſuæ. Non dixit, filij ſui: quod ſi diceret,
veriſſime diceret, quemadmodum quia ſæpe dixit ve-
riſſime dixit, ſed ait filij charitatis ſuæ. Filius ergo eſt e-
tiam ſpiritus ſancti, ſi non eſt in illa trinitate charitas
dei niſi ſpiritus ſanctus. Quod ſi abſurdiſſimum eſt, re- *1.ſen.diſ.5.*
ſtat vt non ſolus ibi ſit charitas ſpiritus ſanctus, ſed *cap.dicitur*
propter illa de quibus ſatis diſſerui proprie ſic vocetur. *quoque.*
Quod autem dictum eſt, Filij charitatis ſuæ: nihil a-
liud intelligatur quàm filij ſui dilecti, quàm filij poſtre-
mo ſubſtantiæ ſuæ. Charitas quippe patris quæ in na-
tura eius eſt ineffabiliter ſimplici, nihil eſt aliud quàm
eius ipſa natura atque ſubſtantia, vt ſæpe iam diximus,
& ſæpe iterare non piget. Ac per hoc filius charitatis
eius nullus eſt alius, quàm qui de ſubſtantia eius eſt
genitus. Quocirca ridenda eſt dialectica Euno- *Contra Eu-*
mij, à quo Eunomiani hæretici exorti ſunt. Qui cum *nomium.*
non potuiſſet intelligere, nec credere voluiſſet, vnige- *Cap.XX.*
nitum dei verbum, per quod facta ſunt omnia, filium *1.ſ.d.6.c.1.*
dei eſſe natura, hoc eſt, de ſubſtantia patris genitum: *Ioan.1.*
non naturæ vel ſubſtantiæ ſuæ ſiue eſſentiæ dixit eſſe fi- F
lium, ſed filium voluntatis dei, accidentem ſcilicet deo
volens aſſerere voluntatem qua gigneret filium: vide-
licet ideo quia nos aliquid aliquando volumus quod
antea non volebamus, quaſi non propter iſta mutabi-
lis intelligatur noſtra natura, quod abſit vt in deo eſſe
credamus. Neque enim ob aliud ſcriptum eſt, Multæ *Hebra.19.*
cogitationes in corde viri, conſilium autem domini
manet in æternum: niſi vt intelligamus ſiue credamus,
ſicut æternum deum, ita æternum eius eſſe conſilium,
ac per hoc immutabile ſicut ipſe eſt. Quod autem de
cogitationibus, hoc etiam de voluntatibus veriſſime *Prouer.19.*
dici poteſt. Multæ voluntates in corde viri, voluntas
autem domini manet in æternum. Quidam ne filium
conſilij vel voluntatis dei dicerent vnigenitum ver-
bum, ipſum conſilium ſeu voluntatem patris idem ver *1.ſent.di.5.*
bum eſſe dixerunt. Sed melius quantum exiſtimo di- *cap.prædi-*
citur conſilium de conſilio, & voluntas de volunta- *ctu autem.*
te, ſicut ſubſtantia de ſubſtantia, ſapientia de ſapien-
tia, abſurditate illa quam iam refellimus, filius dicatur
patrem facere ſapientem vel volentem, ſi non habet pa
ter in ſubſtantia ſua cõſilium vel voluntatem. Acute ſa-

G ne quidam reſpondit hæretico verſutiſsime interroganti, vtrum deus filium volens an nolens genuerit: vt ſi diceret nolens, abſurdiſſima dei miſeria ſequeretur: ſi autem volens, continuo quod intendebat velut inuicta ratione concluderet, non naturæ eſſe filium, ſed voluntatis. At ille vigilantiſſime viciſſim quæſiuit ab eo, vtrum deus pater volens an nolens ſit deus: vt ſi reſponderet nolens, ſequeretur illa miſeria quam de deo credere magna inſania eſt: Si autem diceret volens, reſponderet ei, ergo & ipſe deus eſt ſua voluntate, non natura. Quid ergo reſtabat niſi vt obmuteſceret, & ſua interrogatione obligatum inſolubili vinculo ſe videret. Sed voluntas dei ſi & proprie dicenda eſt aliqua in trinitate perſona, magis hoc nomen ſpiritui ſancto competit, ſicut charitas. Nam quid eſt aliud charitas, quàm voluntas? Video me de ſpiritu ſancto in iſto libro ſecundum ſcripturas ſanctas hoc diſputaſſe, quod fidelibus ſufficit ſcientibus iam deum eſſe ſpiritum ſanctum, nec alterius ſubſtantiæ, nec minorem quàm eſt pater & filius, quod in ſuperioribus libris ſecundum eaſdem ſcripturas verum eſſe docuimus. De creatura etiam quam fecit deus quantum valuimus admonuimus eos qui rationem de rebus talibus poſcunt, vt inuiſibilia eius per ea quæ facta ſunt, ſicut poſſent intellecta conſpicerent, & maxime per rationalem vel intellectualem creaturam, quæ facta eſt ad imaginem dei, per quam velut per ſpeculum quantum poſſent, ſi poſſent, trinitatem cernerent deum, in noſtra memoria, intelligentia, voluntate. Quæ tria in ſua mente naturaliter diuinitus inſtituta quiſquis viuaciter perſpicit, & quàm magnum ſit in ea, vnde poteſt etiam ſempiterna immutabiliſq; natura recoli, conſpici, amplecti, concupiſci, reminiſcitur per memoriam, intuetur per intelligentiam, amplectitur per dilectionem, profecto reperit illius ſummæ trinitatis imaginē. Ad quam ſummam trinitatem reminiſcendam, videndam, diligendam, vt eam recordetur, eam contempletur, ea delectetur, totum debet referre quod viuit. Verum ne hanc imaginem ab eadem trinitate factam & ſuo vicio in deterius commutatam, ita eidem [comparet] trinitati vt omnimodo exiſtimet ſimilem, ſed potius in qualicunque iſta ſimilitudine, magnam quoque I diſſimilitudinem cernat quantum eſſe ſatis videbatur admonui.

1.ſent.di.6. ca.1.& ca. prędicta ta men. — *Epilogus.* — H — *Roma.1.* — *1.ſent.di.3. ca.Sed iam videndũ.* — *1.ſent.di.3. ca.veruntamẽ caueat.*

Epilogus ſuperiorum. Cap.XXI.

Sanè deum patrem, & deum filium, id eſt, deum genitorem qui omnia quæ ſubſtantialiter habet in coæterno ſibi verbo ſuo dixit quodam modo, & ipſum verbum eius deum qui nec plus nec minus aliquid habet etiam ipſe ſubſtantialiter, quàm quod eſt in illo qui verbum non mendaciter ſed veraciter genuit, quemadmodum potui, non vt illud iam facie ad faciem, ſed per hanc ſimilitudinem in ænigmate quantulumcũque coniiciendo videretur in memoria & intelligentia mentis noſtræ ſignificare curaui, memoriæ tribuens omne quod ſcimus, etiam ſi non inde cogitemus, intelligentiæ vero proprio quodam modo cogitationis informationem. Cogitando enim quod verũ inuenimus, hoc maxime intelligere dicimur, & hoc quidem in memoria rurſus relinquimus. Sed illa eſt abſtruſior profunditas noſtræ memoriæ, vbi hoc etiam primum cum cogitaremus inuenimus, & gignitur intimum verbum quod nullius linguæ ſit, tanquam ſcientia de ſcientia, & viſio de viſione, & intelligentia quæ apparet in cogitatione, de intelligentia quæ in memoria iam fuerat ſed latebat: quanquam & ipſa cogitatio quandam ſuam memoriam niſi haberet, non reuerteretur ad ea quæ in memoria reliquerat, cum alia cogitaret. K De ſpiritu autem ſancto nihil in hoc ænigmate quod ei ſimile videretur oſtendi, niſi voluntatem noſtram vel amorem, ſeu dilectionem quæ valentior eſt voluntas: quoniam voluntas noſtra quæ nobis naturaliter ineſt, ſicut ei res adiacuerint vel occurrerint quibus allicimur aut offendimur, ita varias affectiones habet. Quid ergo eſt? Nunquid dicturi ſumus voluntatem noſtram, quando recta eſt neſcire quid appetat, quid euitet? Porrò ſi ſcit, profecto ineſt ei ſua quædam ſcientia, quæ ſine memoria & intelligentia eſſe non poſſit. An vero audiendus eſt quiſpiam dicens, Charitatē neſcire quid agat, quæ nõ agit perperam? *1.Cor.13.* Sicut ergo ineſt intelligentia, ineſt dilectio illi memoriæ principali in qua inuenimus paratum & reconditum ad quod cogitando poſſumus peruenire: quia & duo iſta inuenimus ibi, quando nos cogitando inuenimus & intelligere aliquid & amare quæ ibi erant, & quando inde non cogitabamus: & ſicut ineſt memoria, ineſt dilectio huic intelligentiæ quæ cogitatione formatur: quod verbum verum ſine vllius gentis lingua intus dicimus, quando quod nouimus dicimus: nam niſi reminiſcendo non redit ad aliquid, & niſi amando redire non curat L noſtræ cogitationis intuitus: ita dilectio quæ viſionem in memoria conſtitutam, & viſionē cogitationis inde formatam quaſi parentem prolemq; coniungit, niſi haberet appetendi ſcientiam, quæ ſine memoria & intelligē-gentia non poteſt eſſe, quid recte diligeret ignoraret.

1.Cor.13.

Trinitas aliter in nobis quàm ĩ deo. Cap. XXII.

Verum hæc quando in vna ſunt perſona, ſicut eſt homo, poteſt nobis quiſquam dicere, tria iſta memoria, intellectus, & amor, mea ſunt non ſua, nec ſibi ſed mihi agunt quod agunt, immo ego per illa. Ego enim me memini per memoriam, intelligo per intelligentiam, amo per amorem: & quando ad memoriam meam aciem cogitationis aduerto, ac ſic in corde meo dico quod ſcio, verbúmque verum de ſcientia mea gignitur, vtrunque meum eſt, & ſcientia vtique & verbum. Ego enim ſcio, ego dico in meo corde quod ſcio: & quando in memoria mea cogitando inuenio, iam me intelligere, iam me amare aliquid, qui intellectus & amor ibi erant & antequam inde cogitarem, intellectum meum & amorem meum inuenio in memoria mea, quo ego intelligo, ego amo non ipſa. Item quãdo cogitatio mea M memor eſt, & vult redire ad ea quæ in memoria reliquerat, eáque intellecta conſpicere atque intus dicere, mea memoria memor eſt, & mea vult voluntate non ſua, Ipſe quoque amor meus cum meminit atque intelligit quid appetere debeat, quid vitare, per meam non per ſuam memoriam meminit, & per intelligentiam meam non per ſuam, quicquid intelligenter amat intelligit. Quod breuiter dici poteſt, Ego per omnia tria illa memini, ego intelligo, ego diligo, qui nec memoria ſum, nec intelligentia, nec dilectio, ſed hæc habeo. Iſta ergo dici poſſunt ab vna perſona, quæ habet hæc tria, non ipſa eſt hæc tria. In illius vero ſummæ ſimplicitate naturæ quæ deus eſt, quamuis vnus ſit deus, tres tamen perſonæ ſunt, pater, & filius, & ſpiritus ſanctus. Aliud eſt itaque trinitas res ipſa, aliud imago trinitatis in re alia, propter quam imaginem ſimul & illud in quo ſunt hæc tria imago dicitur: ſicut imago dicitur ſimul & tabula & quod in ea pictum eſt, ſed propter picturam quæ in ea eſt, ſimul & tabula nomine imaginis appellatur.

1.ſent.di.3. c.quod breuiter.

Quàm vera in dei trinitate vnitas, & quàm vera in eadem vnitate ſit trinitas. Ca. XXIII.

Verum in illa ſumma trinitate quæ incomparabiliter rebus omnibus antecellit, tanta eſt inſeparabilitas, vt cum trinitas hominum

non

A non poſſit dici vnus homo, in illa vnus deus & dicatur & ſit, nec in vno deo ſit illa trinitas, ſed vnus deus. *1. ſent. diſt. 3. cap. nec rurſus.* Nec rurſus quemadmodum iſta imago quod eſt homo habens illa tria vna perſona eſt, ita illa eſt trinitas: ſed tres perſonæ ſunt, pater filij, & filius patris, & ſpiritus patris & filij. Quamuis enim memoria hominis, & maxime illa quam pecora non habent, id eſt, qua res intelligibiles ita continentur vt non in eam per ſenſus corporis venerint, habeat pro modulo ſuo in hac imagine trinitatis incorporaliter quidem imparem, ſed tamen qualemcunque ſimilitudinem patris. Itemq; intelligentia hominis quæ per intentionē cogitationis inde formatur, quando quod ſcitur dicitur, & nullius linguæ cordis verbū eſt, habeat in ſua magna diſparilitate nōnullam ſimilitudinem filij: & amor hominis de ſcientia procedens, & memoriam intelligentiámque coniungens, tanquam parenti prolique communis, vnde nec parens intelligitur eſſe, nec proles, habeat in hac imagine aliquam licet valde imparem ſimilitudinem ſpiritus ſancti: non tamen ſicut in iſta imagine trinitatis, non hæc tria vnus homo, ſed vnius hominis ſunt, B ita in ipſa ſumma trinitate cuius hæc imago eſt, vnius dei ſunt illa tria, ſed vnus deus eſt, & tres ſunt illæ non vna perſona. Quod ſanè mirabiliter ineffabile eſt, vel ineffabiliter mirabile, cum ſit vna perſona hæc imago trinitatis, ipſa vero ſumma trinitas tres perſonæ ſint, inſeparabilior eſt illa trinitas perſonarum trium, quàm hæc vnius. Illa quippe in natura diuinitatis ſiue id melius dicatur deitatis, quod eſt, hoc eſt, atque incommutabiliter inter ſe ac ſemper æqualis eſt. Nec aliquando non fuit aut aliter fuit: nec aliquando non erit, aut aliter erit. Iſta vero tria quæ ſunt in impari imagine, & ſi non locis quoniam non ſunt corpora, tamen inter ſe nunc in iſta vita magnitudinibus ſeparantur. Neque enim quia moles nullæ ibi ſunt, ideo non videmus in alio maiorem eſſe memoriam quàm intelligentiam. In alio autem contra, in alio duo hæc amoris magnitudine ſuperari, ſiue ſint ipſa duo inter ſe æqualia ſiue non ſint: atque ita à ſingulis bina, & à binis ſingula, & à ſingulis ſingula, à maioribus minora vincuntur: & quando inter ſe æqualia fuerint ab omni languore ſanata, nec tunc æquabitur rei natura immutaC bili, ea res quæ per gratiam non mutabitur: quia non æquatur creatura creatori, etiam quando ab omni languore ſanabitur. Sed hanc non ſolum incorporalem, verumetiam ſumme inſeparabilem verèque immutabilem trinitatem, cum venerit viſio quæ facie ad faciem repromittitur nobis, *1. Cor. 13.* multo clarius certiúſque videbimus, quàm nunc eius imaginem quòd nos ſumus: per quod tamen ſpeculum & in quo ænigmate qui vident ſicut in hac vita videre conceſſum eſt, non illi ſunt qui ea quæ digeſſimus & commendauimus in ſua mente conſpiciunt: ſed illi qui eam tanquam imaginem vident, vt poſſint ad eum cuius imago eſt quo modocunque referre quod vident, & per imaginem quam conſpiciendo vident etiam illud videre coniiciendo, quoniam nondum poſſunt facie ad faciem. Non enim ait Apoſtolus, videmus nunc ſpeculum, ſed videmus nunc per ſpeculum. *Ibidem.*

Humana mentis cæcutientia. C. XXIIII. Qui ergo vident ſuam mentem quo modo videri poteſt, & in ea trinitatem iſtam de qua multis modis vt potui diſputaui, nec tamen eam credunt vel intelligunt eſſe imaginem dei: ſpeculum quidem vident, ſed vſqueadeo non vident per ſpeculum eum qui eſt per ſpeculum nunc videndus, vt nec ipſum ſpeculum quod vident ſciant eſſe ſpe-

culum, id eſt, imaginem. Quod ſi ſcirent, fortaſſis & D eum cuius eſt hoc ſpeculum, per hoc quærendum & per hoc vtcunque interim videndum eſſe ſentirent, fide non ficta corda mundante, vt facie ad faciem poſſit videri, qui per ſpeculum nunc videtur. *1. Timo. 1.* Qua fide cordium mundatrice contempta, quid agunt intelligendo quæ de natura mentis humanæ ſubtiliſſime diſputantur, niſi vt ipſa quoque intelligentia ſua teſte damnentur? In qua vtique non laborarent, & vix ad certum aliquid peruenirent, niſi pœnalibus tenebris inuoluti & onerati corpore corruptibili quod aggrauat animam. *Sapien. 9.* Quo tandem merito inflicto malo iſto niſi peccati? Vnde tanti mali magnitudine admoniti, ſequi deberent agnum qui tollit peccatum mundi. *Ioan. 1.*

Mundo corde cernūtur iſta. Caput XXV. Ad eum nanque pertinentes etiam longe iſtis ingenio tardiores, quando fine huius vitæ reſoluuntur à corpore, ius in eis retinendis non habent inuidæ poteſtates, Quas ille agnus ſine vllo ab eis peccati debito occiſus, non potentia poteſtatis prius quàm iuſticia ſanguinis vicit. *1. Timo. 2.* Proinde liberi à diaboli poteſtate, ſuſcipiuntur ab angelis ſanctis, à malis omnibus liberati per mediatorem dei & hominum hominem Ieſum Chri- E ſtum: quoniam conſonantibus diuinis ſcripturis, & veteribus & nouis, & per quas prænūciatus, & per quas annunciatus eſt Chriſtus, non eſt aliud nomen ſub cœlo, in quo oportet homines ſaluos fieri. *Acto. 4.* Conſtituuntur autem purgati ab omni cogitatione corruptionis, in placidis ſedibus, donec recipiant corpora ſua, ſed iam incorruptibilia, quæ ornent non onerent. Hoc enim placuit optimo & ſapientiſſimo creatori, vt ſpiritus hominis deo pie ſubditus, habeat fœliciter ſubditum corpus, & ſine fine permaneat iſta fœlicitas. Ibi veritatem ſine vlla difficultate videbimus, eaq; clariſſima & certiſſima perfruemur. Nec aliquid quæremus mente ratiocinante, ſed cōtemplante cernemus, quare non ſit filius ſpiritus ſanctus, cum de patre procedat. In illa luce nulla erit quæſtio: hic vero ipſa experientia tam mihi apparuit eſſe difficilis, quod & illis qui hæc diligenter atque intelligenter legent, proculdubio similiter apparebit, *Supra li. 2. c. 3. in fine.* vt cum me in ſecundo huius operis libro alio loco inde dicturum eſſe promiſerim, quotieſcunque in ea creatura quæ nos ſumus aliquid illi rei ſimile oſtendere volui, qualecunque eloquium † meum ſuffi- F ciens elocutio ſecuta non fuerit: *† qualēcunque intellectum.* quamuis & in ipſo intellectu conatum me ſenſerim magis habuiſſe quàm effectum: & in vna quidem perſona quod eſt homo inueniſſe imaginem ſummæ illius trinitatis, & in re mutabili tria illa vt facilius intelligi poſſent, etiam per temporalia interualla maxime in libro nono mōſtrare voluiſſe. Sed tria vnius perſonæ, non ſicut humana poſcit intentio, tribus illis perſonis conuenire potuerunt, ſicut in hoc libro quintodecimo demonſtrauimus.

Interualla tēporū diuinæ trinitatis nulla ſunt. Ca. XXVI. Deinde in illa ſumma trinitate quæ deus eſt interualla temporum nulla ſunt, per quæ poſſit oſtendi aut ſaltem requiri, vtrum prius de patre natus ſit filius, & poſtea de ambobus proceſſerit ſpiritus ſanctus. Quoniā ſcriptura ſancta ſpiritum eum dicit amborum. Ipſe eſt enim de quo dicit Apoſtolus, Quoniam autem eſtis filij, miſit deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra. *1. ſen. di. 12. c. his & huiuſmodi.* Et ipſe eſt de quo dicit idem filius, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. *1. ſ. d. 11. c. 1. Galat. 4. Matth. 10.* Et multis aliis diuinorū eloquiorum teſtimoniis comprobatur patris & filij eſſe ſpiritum, qui proprie dicitur in trinitate ſpiritus ſanctus. De quo item dicit ipſe filius, Quem ego mittam vobis à patre. *Ioan. 15.* Et alio loco, Quem

G mittet pater in nomine meo. De vtroq; autem proce-
Ioan.14. dere ſic docetur, quia ipſe filius ait, De patre procedit.
1.ſēt.di.14. Et cum reſurrexiſſet à mortuis & apparuiſſet diſcipulis
c.de ipali. ſuis,inſufflauit & ait,Accipite ſpiritum ſanctum,vt eum
Ioan.15. etiam de ſe procedere oſtenderet. Et ipſe eſt virtus quæ
Ioan.20. de illo exibat,ſicut legitur in Euangelio,Et ſanabat om
Luca.6. nes.Quid vero fuerit cauſæ vt poſt reſurrectionem ſuā,
& in terra prius daret, & de cœlo poſtea mitteret ſpiri-
tum ſanctum,hoc ego exiſtimo,quia per ipſum donum
diffunditur charitas in cordibus noſtris, qua diligimus
deum & proximum, ſecundum duo illa præcepta, in
Matth.22. quibus tota lex pendet & Prophetæ. Hoc ſignificās do-
minus Ieſus, bis dedit ſpiritum ſanctum, ſemel in terra
propter dilectionem proximi, & iterum de cœlo prop-
1.ſēt.di.14. ter dilectionem dei: & ſi forte alia ratio reddatur de
c.ſūt aliqui. ſpiritu ſancto bis dato, eundem tamen ſpiritum ſan-
Ioan.20. ctum datum, cum inſufflaſſet Ieſus, de quo mox ait, Ite
Matth.28. baptizate omnes gentes in nomine patris & filij & ſpi-
ritus ſancti: vbi maxime commendatur hæc trinitas,
ambigere non debemus. Ipſe eſt igitur qui de cœlo e-
tiam datus eſt die pentecoſtes, id eſt, poſt dies decem
H quàm dominus aſcendit in cœlū. Quo modo ergo de-
us non eſt qui dat ſpiritū ſanctum? Immo quantus deus
eſt qui dat deum? Neque enim aliquis diſcipulorum e-
1.ſen.d.14. ius dedit ſpiritum ſanctum. Orabant quippe vt veniret
ca.hic quę- in eos quibus manum imponebant, non ipſi eum da-
ritur. bant. Quem morem in ſuis præpoſitis etiam nunc ſer-
Acto.8. uat Eccleſia. Denique & Simon magus offerens Apo-
ſtolis pecuniam, non ait, date & mihi hanc poteſtatem
vt dem ſpiritum ſanctum:ſed cuicunque,inquit,impo-
ſuero manus,vt accipiat ſpiritum ſanctum. Quia neque
ſcriptura ſuperius dixerat, videns autem Simon quòd
Apoſtoli darent ſpiritum ſanctum: ſed dixerat,videns
autem Simon quòd per impoſitionem manuum Apo-
ſtolorū daretur ſpiritus ſanctus. Propter hoc & domi-
nus ipſe Ieſus ſpiritum ſanctum, nō ſolum dedit vt de-
us, ſed etiam accepit vt homo, propterea dictus eſt ple-
nus gratia. Et manifeſtius de illo ſcriptum eſt in acti-
Acto.10. bus Apoſtolorum, Quoniam vnxit eum deus ſpiritu
ſancto. Non vtique oleo viſibili,ſed dono gratiæ,quod
viſibili ſignificatur vnguento quo baptizatos vngit Ec-
Matth.3. cleſia. Nec ſanè tunc vnctus eſt Chriſtus ſpiritu ſancto,
I quando ſuper eum baptizatum velut columba deſcen-
dit. Tunc enim corpus ſuum,id eſt Eccleſiam ſuā præ-
figurare dignatus eſt, in qua præcipue baptizati accipi-
unt ſpiritum ſanctum. Sed iſta myſtica & inuiſibili vn-
Ioan.1. ctione tunc intelligendus eſt vnctus, quando verbum
dei caro factum eſt, id eſt, quando humana natura ſi-
ne vllis præcedentibus bonorum operum meritis dei
verbo eſt in vtero virginis copulata, ita vt cum illo
fieret vna perſona: ob hoc eum confitemur natum de
ſpiritu ſancto, & virgine Maria. Abſurdiſſimum eſt e-
Ioan.3. nim vt credamus eum cum iam triginta eſſet anno-
rum, eius enim ætatis à Ioanne baptizatus eſt, accepiſ-
ſe ſpiritum ſanctum, ſed veniſſe illum ad baptiſma, ſi-
cut ſine vllo omnino peccato, ita non ſine ſpiritu ſan-
Luca.1. cto. Si enim de famulo eius & præcurſore ipſo Ioanne
ſcriptum eſt,Spiritu ſancto replebitur iam inde ab vte-
ro matris ſuæ, quoniam quamuis ſeminatus à patre, ta-
men ſpiritum ſanctum in vtero formatus accepit,quid
de homine Chriſto intelligendum eſt vel credendum
cuius carnis ipſa conceptio non carnalis ſed ſpiritalis
Acto.2. fuit? In eo etiam quòd de illo ſcriptum eſt, quòd ac-
1.ſē.d.14.c. ceperit à patre promiſſionem ſpiritus ſancti & effude-
Et qđ plus. rit, vtraque natura monſtrata eſt, & humana ſcilicet &
diuina: accepit quippe vt homo, effudit vt deus, Nos K
autem accipere quidem hoc donum poſſumus pro mo *1.ſen.di.12.*
dulo noſtro, effundere autem ſuper alios non vtique *c.hęc & hu*
poſſumus, ſed vt hoc fiat, deum ſuper eos à quo hoc *iuſmodi.*
efficitur inuocamus. Nunquid ergo poſſumus quærere
vtrum iam proceſſerat de patre ſpiritus ſanctus quādo
natus eſt filius, an nondum proceſſerat, & illo nato de
vtroque proceſſit vbi nulla ſunt tempora: ſicut potui-
mus quærere vbi inuenimus tempora, voluntatem pri-
us de humana mente procedere, vt quæratur quod in-
uentum proles vocetur, Qua iam parta ſeu genita vo-
luntas illa perficitur, eo fine requieſcens, vt qui fuerat
appetitus quærentis, ſit amor fruentis, qui iam de vtro-
que, id eſt, de gignente mente, & de genita notione
tanquam de parente ac prole procedat? Non poſſunt *1.ſen.di.12.*
prorſus iſta ibi quæri vbi nihil ex tempore inchoatur, *c.hęc & hu*
vt conſequenti perficiatur in tempore. Quapropter qui *iuſmodi.*
poteſt intelligere ſine tempore generationem filij de
patre,intelligat ſine tempore proceſſionem ſpiritus ſan
cti de vtroque. Et qui poteſt intelligere in eo quod ait *Ioan.5.*
filius, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, (ſic dedit
filio vitam habere in ſemetipſo:) non ſine vita exiſten- L
ti iam filio vitam (patrem) dediſſe,ſed ita eum ſine tem- *1.ſen.di.12.*
pore genuiſſe,vt vita quam pater filio gignendo dedit, *c.forte etiā.*
coæterna ſit vitæ patris qui dedit, intelligat ſicut habet
pater in ſemetipſo, vt de illo procedat ſpiritus ſanctus,
ſic dediſſe filio vt de illo procedat idem ſpiritus ſan- *Ioan.5.*
ctus, & vtrunque ſine tempore, atque ita dictum ſpiri-
tum ſanctum de patre procedere, vt intelligatur, quòd
etiam procedit de filio, de patre eſſe & filio. Si enim
quicquid habet de patre habet filius, de patre habet vti-
que vt de illo procedat ſpiritus ſanctus. Sed nulla ibi
tempora cogitentur quæ habent prius & poſterius,quia
omnino nulla ibi ſunt. Quo modo ergo non abſurdiſ- *1.ſen.di.13.*
ſime filius dicetur amborum, cum ſicut filio præſtat eſ- *cap.1.*
ſentiam ſine initio temporis, ſine vlla mutabilitate na-
turæ de patre generatio,ita ſpiritu ſancto præſtat eſſen-
tiam ſine initio temporis, ſine vlla mutabilitate natu- *1.ſen.d.13.*
ræ de vtroque proceſſio. Ideo enim cum ſpiritum ſan- *cap. & no-*
ctum genitū non dicamus,dicere tamen non audemus *tandum.*
ingenitum,ne in hoc vocabulo vel duos patres in illa
trinitate, vel duos qui non ſunt de alio quiſpiam ſuſpi- *1.ſen.di.13.*
cetur. Pater enim ſolus non eſt de alio, ideo ſolus ap- *c. nūc conſi*
pellatur ingenitus,non quidem in ſcripturis,ſed in con *derandū.*
ſuetudine diſputantium,& de re tanta ſermonem qua- M
lem valuerint proferentium. Filius autem de patre na- *Ibidem.*
tus eſt: & ſpiritus ſanctus de patre principaliter, & ip-
ſo ſine vllo temporis interuallo dante, communiter de
vtroque procedit. Diceretur autem filius patris & filij,ſi *1.ſen.di.13.*
quod abhorret ab omnium ſanorum ſenſibus eum am- *cap.1.*
bo genuiſſent. Non igitur ab vtroque eſt genitus, ſed
procedit ab vtroq; amborum ſpiritus. Verum quia *Spirit⁹ quar*
in illa coæterna,coæquali & incorporali & ineffabiliter *nō dicatur*
immutabili atq; inſeparabili trinitate difficillimum eſt *genitus, &*
generationem à proceſſione diſtinguere, ſufficiat inte- *quur ſolus*
rim eis qui extendi non valent in amplius, id quod de *pater inge-*
hac re in ſermone quodam proferendo ad aures popu *nitus. Cap.*
li Chriſtiani diximus, dictúmque conſcripſimus. Inter *XXVII.*
cætera enim cum per ſcripturarū ſanctarum teſtimo- *1.ſen.di.12.*
nia docuiſſem, de vtroq; procedere ſpiritum ſanctum: *c.forte etiā.*
Si ergo, inquam, & de patre & de filio procedit ſpiri-
tus ſanctus,cur filius dixit,de patre procedit? cur putas,
niſi quemadmodum ſolet ad eum referre & quod ipſi-
us eſt, de quo & ipſe eſt? Vnde & illud eſt quod ait, Mea *Ioan.7.*
doctrina non eſt mea, ſed eius qui me miſit. Si igitur
hic in-

A hic intelligitur eius doctrina quam tamen dixit noo ſuam ſed patris, quanto magis illic intelligendus eſt, & de ipſo procedere ſpiritus ſanctus, vbi ſic ait, De patre procedit: vt non diceret de me non procedit? A quo autem habet filius vt ſit deus, eſt enim de deo deus, ab illo habet vtique vt de illo etiam procedat ſpiritus ſaoctus: ac per hoc ſpiritus ſanctus vt etiam de illo procedat ſicut procedit de patre, ab ipſo haber patre. Hic vtcunque etiam illud intelligitur, quãtum à talibus quales nos ſumus intelligi poteſt, cur non dicatur natus eſſe, ſed potius procedere ſpiritus ſanctus, quoniam ſi & ipſe filius diceretur, amborum vtique filius diceretur: quod abſurdiſſimum eſt. Filius quippe oullus eſt duorum, niſi patris & matris. Abſit autem vt inter deum patrem, & deum filium aliquid tale ſuſpicemur, quia nec filius hominum ſimul ex matre & patre procedit: ſed cum in matrem procedit ex patre, non tunc procedit ex matre: & cum in banc lucem procedit ex matre, non tunc procedit ex patre. Spiritus autem ſanctus non de patre procedit in filiũ, & de filio procedit ad ſanctificandam creaturam, ſed ſimul de vtroque procedit: quanuis hoc

2. ſer. di. 13. cap. 2.

B pater filio dederit, vt quemadmodum de ſe, ita de illo quoque procedat. Neque enim poſſumus dicere quòd non ſit vita ſpiritus ſaoctus, cum vita pater, vita ſit filius: ac per hoc ſicut pater cum babeat vitam io ſemetipſo, dedit & filio vitam habere in ſemetipſo, ſic ei dedit vitam procedere de illo, ſicut & procedit de ipſo. Hæc de illo ſermone in bunc librum tranſtuli, ſed fidelibus nõ infidelibus loquens. Verum ſi ad banc imaginem contuendam, & ad videnda iſta quàm vera ſint, quæ in eorum mente ſunt, nec tria ſic ſunt vt tres perſonæ ſint, ſed omoia tria hominis ſunt quæ vna perſona eſt, minus idonei ſunt: cur non de illa ſumma trinitate quæ deus eſt credunt potius quod in ſacris literis innenitur, quàm poſcunt liquidiſſimam reddi ſibi rationem, quæ ab humana mente tarda ſcilicet iofirmàque non capitur? Et certe cum inconcuſſe crediderint ſcripturis ſanctis tanquã veraciſſimis teſtibus, agant orando & quærendo & bene viuendo vt intelligant, id eſt, vt quaotũ videri poteſt videatur mente quod tenetur fide. Quis hoc prohibeat, immo vero ad hoc quis non hortetur? Si autem propterea negandum putant iſta eſſe, quia ea

Ioan. 5.

C non valent cæcis mentibus cernere, debent & illi qui ex natiuitate ſua cæci ſunt, eſſe ſolem negare. Lux ergo lucet in tenebris. Quod ſi eam tenebræ non comprehendunt, illuminentur dei dono prius vt ſint fideles, & incipiant eſſe lux in comparatione infidelium: atque boc præmiſſo fundamento ædificentur ad videnda quæ credunt, vt aliquãdo poſſint videre. Sunt enim quæ ita creduntur, vt videri iam omnino non poſſint, Non enim Chriſtus iterum in cruce videndus eſt: ſed niſi boc credatur quod ita factum atque viſum eſt, vt futurum ac videndum iam non ſperetur, non peruenitur ad Chriſtum, qualis ſine fine videndus eſt. Quantum vero attinet ad illam ſummam ineffabilem incorporalem immutabilèmque naturam per intelligentiam vtcunque cernendam, nuſquam ſe melius regente duntaxat fidei regula acies humanæ mentis exercet, quàm in eo quod ipſe homo in ſua natura melius cæteris animalibus, melius etiam cæteris animæ ſuæ partibus habet, quod eſt ipſa mens. Cui quidam rerum inuiſibilium tributus eſt viſus, & cui tanquam in loco ſuperiore atque interiore honorabiliter præſidenti, iudicanda omnia nunciant etiam corporis ſenſus, & qua non eſt ſuperior cui ſubdita regenda eſt niſi deus. Verum inter hæc quæ multa iam dixi, & nihil illius ſum- D

Ioan. 1.

mæ trinitatis ineffabilitate dignum me dixiſſe audeo profiteri, ſed confiteri potius mirificatam ſcientiam eius ex me inualuiſſe, nec poſſe me ad illam. O tu anima mea vbi te eſſe ſentis, vbi iaces, vbi ſtas, donec ab eo qui propicius factus eſt omnibus inquinamentis † tuis, ſanentur omnes languores tui? Agnoſcis te certe in illo eſſe ſtabulo, quò Samaritanus ille perduxit eum quẽ reperit à multis latronibus inflictis vulneribus ſemiuiuum. Et tamen multa vera vidiſti, non his oculis quibus videntur corpora colorata, ſed eis pro quibus orabat qui dicebat, Oculi mei videant æquitatem. Nempe ergo multa vera vidiſti, eàque diſcreuiſti ab illa luce qua tibi ea lucẽte vidiſti: attolle oculos in ipſam lucem, & eos in eã fige ſi potes. Sic enim videbis quid diſtet natiuitas verbi dei à proceſſione dooi dei, propter quod filius vnigeoitus non de patre genitum, alioquin frater eius eſſet, ſed procedere dixit ſpiritum ſanctum. Vnde cum ſit communio quædam conſubſtantialis patris & filij, amborum ſpiritus, non amborum, quod abſit, dictus eſt filius. Sed ad hoc dilucide perſpicuèque cernendum, non potes ibi aciem figere, ſcio quia non potes.

Pſal. 138.
Pſal. 102.
† iniquitatibus.
Luca. 10.
Pſal. 16.

E Verum dico, mihi dico, quid non poſſim ſcio: Ipſa tamen tibi oſtendit in te tria illa, in quibus te ſummæ ipſius, quàm fixis oculis cõtemplari nondum vales, imaginem trinitatis agnoſcas. Ipſa oſtendit tibi verbũ verum eſſe in te, quando de ſcientia tua gignitur, id eſt, quando quod ſcimus dicimus: quanuis nullius gentis lingua ſignificantem voceoi vel proferamus vel cogitemus, ſed ex illo quod nouimus cogitatio noſtra formetur: ſitq; in acie cogitantis imago ſimillima cogitationis eius quam memoria cõtinebat, iſta duo ſcilicet velut parẽtem ac prolem tertia voluntate ſiue dilectione iungente. Quã quidem voluntatẽ de cogitatione † procedere, nemo enim vult quòd omnino quid vel quale ſit neſcit, non tamen eſſe cogitationis imaginẽ, & ideo quãdam in hac re intelligibili natiuitatis & proceſſionis inſinuari diſtantiã, quoniã non boc eſt cogitatione conſpicere quod appetere, vel etiam perfrui voluntate, cernat diſcernatq; qui poteſt. Potuiſti & tu, quãuis non potueris neq; poſſis explicare ſufficienti eloquio, quod inter oubila ſimilitudioũ corporalium, quæ cogitationibus humanis occurſare ooo deſinunt, vix vidiſti.

† Vetera interim loco cogitatiõis, habent, cognitionis.

F Sed illa lux quæ non eſt quod tu, & hoc tibi oſtendit, aliud eſſe illas incorporeas ſimilitudines corporum, & aliud eſſe verum, quod eis reprobatis intelligentia contuemur: hæc & alia ſimiliter certa oculis tuis interioribus lux illa monſtrauit. Quæ igitur cauſa eſt cur acie fixa ipſam videre oõ poſſis, niſi vtique infirmitas? Et quid tibi eã fecit niſi iniquitas? Quis ergo ſanat omnes languores tuos, niſi qui propicius fit omnibus iniquitatibus tuis? Librum itaq; iſtum iam tandem aliquando precatione melius quàm diſputatione concludam. Domine deus noſter, credimus in te patrem, & filium & ſpiritum ſanctum. Neque enim diceret veritas, Ite baptizate omnes geotes in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, niſi trinitas eſſes. Nec baptizari nos iuberes domine deus in eius oomine qui non eſt dominus deus. Neque diceretur voce diuina, Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus eſt: niſi trinitas ita eſſes vt vnus dominus deus eſſes*. Et ſi tu deus pater ipſe eſſes, & filius verbum tuum Ieſus Chriſtus ipſe eſſes, & donum veſtrum ſpiritus ſanctus, nõ legeremus in literis veritatis, Miſit deus filiũ ſuũ: Nec tu, ô vnigenite, diceres de ſpiritu ſancto, Quem mittet pater in nomine meo, & quem ego mit-

Cõcluſio libri cum precatione & excuſatione de multiloquio. Cap. XXVIII.

** al. Et ſi tu deus pater ipſe nõ eſſes, & filius tuus verbũ tuum Ieſus Chriſtus ipſe nõ eſſet, & donũ veſtrũ ſpiritus ſanctus nõ eſſet, nõ legeremus, etc.*

G tam vobis à patre. Ad hanc regulam fidei dirigens intentionem meam quantum potui, quantum me poſſe feciſti, quæſiui te & deſideraui intellectu videre quod credidi, & multum diſputaui & laboraui. Domine deus meus, vna ſpes mea, exaudi me ne fatigatus nolim te quærere, ſed quæram faciem tuam ſemper ardenter. Tu da quærendi vires qui inuenire te feciſti, & magis ma-
Pſal. 104. giſq; inueniendi te ſpem dediſti. Coram te eſt firmitas, & infirmitas mea: Illam ſerua, iſtam ſana. Coram te eſt ſcientia & ignorantia mea. Vbi mihi aperuiſti, ſuſcipe intrantem. Vbi clauſiſti, aperi pulſanti. Meminerim tui, intelligam te, diligam te. Auge in me iſta, donec me reformes ad integrum. Scio ſcriptum eſſe, In multilo-
Prouer. 10. quio non effugietur peccatum. Sed vtinam prædicando verbum tuum, & laudando te tantummodo loquerer: nō ſolum fugerem peccatum, ſed meritum bonum acquirerem, quamlibet multum ſic loquerer. Neque enim homo de te beatus, peccatum præciperet germa-
2. Timo. 4. no in fide filio ſuo, cui ſcripſit dicens, Prædica verbum, inſta opportune, importune. Nunquid dicendum eſt iſtum non multum locutum, qui non ſolum opportu-
H ne, verumetiam importune verbum tuum domine nō tacebat? Sed ideo non erat multū, quia tantum erat neceſſarium. Libera me deus à multiloquio quod patior intus in anima mea miſera in conſpectu tuo, & confugientem ad miſericordiam tuam. Non enim cogitationibus taceo, etiam tacens vocibus. Et ſi quidem non cogitarem niſi quod placeret tibi, non vtique rogarem vt me ab hoc multiloquio liberares. Sed multæ ſunt cogitationes meę, tales quales noſti, cogitationes hominum
Pſal. 93. quoniam vanæ ſunt. Dona mihi non eis conſentire, & ſi quādo me delectant, eas nihilominus improbare, nec in eis velut dormitando immorari. Nec intantum valeant apud me, vt aliquid in opera mea procedat ex illis, ſed ab eis mea ſaltem ſit tuta ſententia, tuta conſcientia, te tuente. Sapiens quidam cum de te loqueretur in libro ſuo qui Eccleſiaſticus proprio nomine iam voca-
Eccl. 43. tur, Multa, inquit, dicimus & non peruenimus, & conſummatio ſermonum vniuerſa eſt ipſe. Cum ergo peruenerimus ad te, ceſſabunt multa iſta quæ dicimus, & non peruenimus, & manebis vnus omnia in omnibus: & ſine fine dicemus vnum, laudantes te in vnum, & in
1. Cor. 15. te facti etiam nos vnum. Domine deus vnus, deus trini
I tas, quæcūque dixi in his libris de tuo, agnoſcant & tui: ſi qua de meo, & tu ignoſce & tui. Amen.

Operis de Trinitate finis.

AD LECTOREM.

K

L

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPONENSIS EPISCOPI, LIBER DE GENESI AD LITERAM IMPERFECTUS. M

(Printed: DIVI AV- / RELII AVGVSTINI HIPPO- / nenſis Epiſcopi, Liber de Geneſi ad / literam imperfectus.)

DE obſcuris naturalium rerū quę omnipotenti deo artifice facta ſentimus, non affirmando, ſed quærendo tractandum eſt, in libris maxime quos nobis commēdat authoritas, in quibus temeritas aſſerendæ incertæ, dubiæq; opinionis, difficile ſacrilegij crimē euitat: ea tamē quærendi dubitatio catholicæ fidei metas nō debet excedere. Et quoniam multi ad ſuam ſentētiam, quæ præter fidem eſt catholicæ diſciplinæ, expoſitionem ſcripturarum diuinarum trahere cōſueuerunt, ante tractationē huius libri catholica fides explicanda eſt. Eſt autē hæc, Deum patrem omnipotentem vniuerſam creaturam feciſſe atque conſtituiſſe per filium ſuum vnigenitum, id eſt, ſapientiam & virtutem ſuam conſubſtantialem ſibi & coæternam in vnitate ſpiritus ſancti, & ipſius cōſubſtantialis & coæterni. Hanc ergo trinitatem dici vnum deum,

Temeritas aſſerendi. Cap. I.

Fides catholica.

A deum, eumq; feciſſe & creaſſe omnia quæ ſunt, inquantum ſunt, catholica diſciplina dici iubet, ita vt iubet: ita vt creatura omnis ſiue intellectualis ſiue corporalis, vel quod breuius dici poteſt, ſecũdum verba diuinarum ſcripturarum, ſiue inuiſibilis ſiue viſibilis, non de
tal. de deo nata. dei natura, ſed à deo ſit facta de nihilo, nihilque in ea eſſe quod ad trinitatem pertineat, niſi quòd trinitas cõdidit, iſta condita eſt. Quapropter creaturam vniuerſam neque cõſubſtantialem deo, neque coæternam fas eſt dicere atque credere. Eſſe autem omnia quæ fecit bona valde, mala vero non eſſe naturalia, ſed omnẽ
Peccatum. quod dicitur malum, aut peccatum eſſe, aut pœnam peccati, Nec eſſe peccatum niſi prauum liberæ voluntatis aſſenſum, cum inclinamur ad ea quæ iuſticia vetat, & vnde liberum eſt abſtinere: id eſt, non in rebus iſtis, ſed in vſu earum legitimo. Vſus autẽ rerum eſt legitimus, vt anima in lege dei maneat, & vni deo pleniſsima dilectione ſubiecta ſit, & cætera ſibi ſubiecta ſine cupiditate aut libidine miniſtret, id eſt, ſecundum præceptum dei. Ita enim ſine difficultate & miſeria, & cum ſum-
Pœna peccati. ma facilitate & beatitudine adminiſtrabit. Pœna vero peccati eſt, cum ipſis creaturis non ſibi ſeruientibus cru-
B ciatur anima, cum deo ipſa non ſeruit: quæ creatura illi obtemperabat, cum ipſa obtemperabat deo. Itaq; nõ eſſe ignem malum, quia creatura dei eſt, ſed tamen vri eo imbecillitatem noſtram ex merito peccati. Dici autem peccata naturalia, quæ neceſſe eſt committi ante miſericordiam dei, poſtquam in hanc vitam per peccatum liberi arbitrij lapſi ſumus: renouari hominem per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, cum ipſa ineffabilis, ac incommutabilis dei ſapientia plenum totumq; hominem ſuſcipere dignata eſt, & naſci de ſpiritu ſancto & virgine Maria, crucifigi, ſepeliri & reſurgere, & aſcendere in cœlum, quod iam factum eſt: & venire ad iudicandos viuos & mortuos in fine ſeculi, & reſurrectionem mortuorum in carne, quod adhuc futurum prædicatur: datum eſſe ſpiritum ſanctum, credentibus in eum: cõſtitutam ab illo matrem Eccleſiam quæ
Catholica. catholica dicitur, ex eo quia vniuerſaliter perfecta eſt, & in nullo claudicat, & per totum orbem diffuſa eſt:
C remiſſa eſſe pœnitẽtibus priora peccata, & vitam æter-
Modi exponẽda legis. nam cœlorũmque regnum promiſſum. Secundum hanc fidem quæ poſſunt in hoc libro quæri & diſputa-
Cap. II. ri, conſiderandum eſt. In principio fecit deus cœlum
Gene. 1. & terram. Quatuor modi à quibuſdam ſcripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ, ſecũdum hiſtoriam, ſecundum allegoriam, ſecundum analogiam,
Hiſtoria. ſecundum etymologiam. Hiſtoria eſt, cum ſiue diui-
Allegoria. nitus ſiue humanitus res geſta commemoratur. Alle-
Analogia. goria, cum figurate dicta intelliguntur. Analogia, cum veteris & noui teſtamentorum congruentia demon-
Etymologia. ſtratur. Etymologia, cum dictorum factorũmque cauſæ redduntur. Hoc ergo quod ſcriptum eſt, In prin-
Creatio cœli terræq;. cipio fecit deus cœlum & terram: quæri poteſt, vtrum tantummodo ſecundum hiſtoriam accipiendum ſit,
Cap. III. an etiam figurate aliquid ſignificet, & quo modo con-
Gene. 1. gruat Euangelio, & qua cauſa liber iſte ſic inchoatus ſit, Secundum hiſtoriam autem quæritur, quid ſit in principio, id eſt vtrum in principio temporis, an in principio: an ipſa ſapientia dei, quia & ipſe dei filius princi-
Ioan. 8. pium ſe dixit, quando ei dictum eſt, Tu quis es: & di-
Principiũ duplex. xit, Principium quod & loquor vobis. Eſt enim principium ſine principio, & eſt principium cum alio principio. Principium ſine principio ſolus pater eſt, ideo ex vno principio eſſe omnia credimus. Filius autem ita

principium eſt, vt de patre ſit. Ipſa etiam prima crea- D
tura intellectualis, poteſt dici principium iis quibus caput eſt, quæ fecit deus. Cum enim rectè appelletur prin- *Gradatio*
cipium caput, in illa gradatione Apoſtolus mulierem *Græce κλί-*
tamen non dixit caput alicuius. Nam & virum dixit *μαξ figu-*
caput mulieris, & caput viri Chriſtum, & caput Chriſti *ra, cũ ver-*
deũ, ita creatori creatura ſubnectitur. An ideo in prin- *bo ſequẽti.*
cipio dictum eſt, quia primum factum eſt? An non po- *verbũ pri-*
tuit inter creaturas primum fieri cœlum & terra, ſi an- *excipitur.*
geli & omnes intellectuales poteſtates primum factæ ſunt? Quia & angelos creaturam dei & ab eo factos credamus neceſſe eſt. Nam & angelos enumerauit Pro-
pheta in CXLVIII. Pſalmo cum dixit, Ipſe iuſsit & facta *Pſal. 32.*
ſunt, ipſe mandauit & creata ſunt. Sed ſi primum facti *& 148.*
ſunt angeli, quæri poteſt, vtrum in tempore facti ſunt, an ante omne tempus, an in exordio temporis? Si in tempore, iam erat tempus antequam angeli fierent. Et quoniam etiam tempus ipſum creatura eſt, incipit neceſſe eſſe vt aliquid prius quàm angelos factum accipiamus. Si autem in exordio temporis factos dicimus,
vt cum ipſis cœperit tempus, dicendum eſt falſum eſſe E
quod quidam volũt, ante cœlum & terram tempus eſſe cœpiſſe. Si autẽ prius quàm tempus angeli facti ſunt, quærendum eſt quo modo dictũ ſit in conſequentibus: Et dixit deus, fiant luminaria in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram, & diuidant inter noctem & diem, & ſint in ſigna & tempora & dies & annos. Hic enim poteſt videri, tunc cœpta eſſe tempora cum cœlum & luminaria cœli ordinatis itineribus currere cœpiſſent: quod ſi verum eſt, quo modo poterunt dies eſſe antequam tempus eſſet, ſi à curſu luminarium tempus exorſum eſt, quæ quarto die dicuntur eſſe facta? An iſta dierum digeſtio ſecundum conſuetudinem humanæ fragilitatis ordinata eſt lege narrandi, & humilibus humiliter inſinuandi ſublimia, qua & ipſe ſermo narrantis non poteſt niſi aliqua habere & prima & media & vltima? An in temporibus iſtis dictum eſt vt eſſent luminaria, quæ tempora homines interuallis morarum in corporis motione metiuntur? Hæc enim tempora ſi nullus motus corporum eſſet, nulla eſſent, & ipſa ſunt hominib' manifeſtiora. Quod ſi admittimus, quærendum eſt, vtrum præter motum corporum poſsit eſſe
tempus in motu incorporeæ creaturæ, veluti eſt anima F
vel ipſa mens: quæ vtique in cogitationibus mouetur, & ipſo motu aliud habet prius, aliud poſterius, quod ſine interuallo temporis intelligi non poteſt. Quod ſi accipimus, etiam ante cœlum & terram poteſt intelligi tempus fuiſſe, ſi ante cœlum & terram facti ſunt angeli. Erat enim iam creatura quæ motibus incorporeis tempus ageret. Et rectè intelligitur cum illa etiam tempus eſſe, vt in anima quæ per corporeos ſenſus corporeis motibus aſſuefacta eſt. Sed fortaſſe non eſt in principibus & creaturis ſupereminẽtibus. Sed quoquo modo hoc ſe habeat: res enim ſecretiſsima eſt, & humanis coniecturis impenetrabilis: illud certè accipiendum eſt in fide, etiã ſi modum noſtræ cogitationis excedit, omnem creaturam habere initium, tempusq; ipſum creaturam eſſe, ac per hoc ipſum habere initiũ, nec coæternum eſſe creatori. Poteſt enim cœlum & terra pro vniuerſa creatura poſitum videri, vt & hoc viſibile æthereum firmamentum, cœlum appellatum ſit, & illa creatura inuiſibilis ſupereminentium poteſtatum, rurſusq; terra omnis inferior pars mundi cum animalibus quibus inhabitatur. An cœlũ omnis creatura ſublimis atq; inuiſibilis dicta eſt, terra vero omne viſibile, vt etiam

ſic

G ſic poſsit hoc quod dictum eſt, In principio fecit deus
cœlum & terram, vniuerſa creatura intelligi? Fortaſſe
quippe non incongrue in cõparatione inuiſibilis crea-
turę, omne viſibile terra dicitur, vt illa cœli nomine nũ
cupetur. Quoniam & anima quę inuiſibilis eſt, cum re-
rum inuiſibilium amore tumeſceret, & earum adeptio-
Anima terra dicitur. ne extolleretur, terra dicta eſt, ſicut ſcriptum eſt, Quid
ſuperbit terra & cinis? Sed quæri poteſt, vtrum iam di-
Eccli. 10. ſtincta & compoſita omnia dixerit cœlũ & terram, an
ipſam primo informem vniuerſitatis materiem, quæ in
has formatas & ſpecioſas naturas deo ineffabiliter iu-
bente digeſta eſt, cœli & terræ nomine nuncupauerit?
Quanquam enim ſcriptum legerimus, Qui feciſti mũ-
dum de informi materia: tamẽ etiam ipſam materiam
cuiuſmodicunq; ſit, non poſſumus dicere nõ ab eo fa-
ctam, ex quo omnia confitemur & credimus, Vt etiam
ipſa digeſtio & ordinatio ſingularum quarũque rerum
formatarum & diſtinctarum mundus vocetur: ipſa ve-
ro materies cœlum & terra, veluti ſemen cœli appella-
ta ſit, quaſi confuſum atque permixtum ab artifice deo
accipiendis formis idoneum. Hactenus de hoc quæſi-
H tum ſit quod dictum eſt, In principio fecit deus cœlum
& terram: nihil enim horum temere affirmari potuit.

Terra inuiſibilis. Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & te-
nebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ferebatur ſu-
Cap. IIII. per aquam. Ab hæreticis qui veteri teſtamento aduer-
ſantur, moueri calumnia huic loco ſolet, cum dicunt,
Quo modo in principio fecit deus cœlum & terram, ſi
iam terra erat? Non intelligentes hoc eſſe ſubiectum, vt
exponeretur qualis terra fuerit de qua iam dictum eſt,
Fecit deus cœlum & terram. Hæc autem terra quam
deus fecit, inuiſibilis erat & incompoſita, donec ab eo-
dem ipſo diſcerneretur, & ex confuſione in rerum cer-
to ordine conſtitueretur. An ſic melius intelligitur, vt
in hac executione rurſus eadem rerum materies com-
mendaretur quæ ſuperius cœli & terræ nomine nuncu
pata eſt? vt iſte ſit ſenſus, In principio fecit deus cœlum
& terram: hoc autem quod cœlum & terra dictum eſt,
terra erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper
abyſſum: id eſt quod cœlum & terra appellatum eſt, ma
teries erat confuſa quædam, de qua mundus, qui dua-
bus maxime partibus cœlo ſcilicet & terra conſtat, di-
I geſtis elementis & accepta forma fabricaretur. Quæ
confuſio materiæ ſic potuit inſinuari populari intelli-
gentiæ, ſi diceretur terra inuiſibilis vel incompoſita vel
Abyſſus. inordinata vel imparata, & tenebræ ſuper abyſſum, id
eſt ſuper profunditatem vaſtiſsimam: quæ rurſus pro-
funditas ex eo fortaſſe nominata eſt, quia nullius intel-
ligentia propter ipſam informitatem penetrari poteſt.
Et tenebrę erãt ſuper faciem abyſsi. Vtrum ſubter abyſ-
ſus erat & ſupra tenebræ quaſi iã loca diſtincta eſſent?
An quoniam materię adhuc confuſio exponitur, quod
iam χάος Græce dicitur, ideo dictum eſt, tenebræ erant
ſuper abyſſum, quia lux nõ erat: quę ſi eſſet, vtique ſupra
eſſet, quia eſſet eminentior, & ea quæ ſibi ſubiecta erãt,
illuminaret? Et reuera qui diligenter conſiderat quid
ſint tenebræ, nihil aliud inuenit quàm lucis abſentiam.
Ita igitur dictum eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum: ac
ſi dictum eſſet, non erat lux ſuper abyſſum. Quapropter
hæc materies quæ cõſequenti operatione dei, in rerum
formas ordinata diſtinguitur, appellata eſt terra inui-
ſibilis & incompoſita, & profunditas carens luce, quæ
appellata eſt ſuperius nomine cœli & terræ, [veluti ſe-
men, vt iam dictum eſt, cœli & terræ.] Si tamen non
cœlum & terram dicendo, vniuerſitatem prius propo-
nere voluit, vt poſtea, inſinuata materia, mundi par- K
tes exequeretur. Et ſpiritus dei ferebatur ſuper aquam.
Nuſquam dixerat deus aquam fecit, nec tamẽ vllo mo-
do credẽdum eſt aquam deum non feciſſe, & eam iam
fuiſſe antequam ille aliquid conſtituiſſet: etenim ille *Roma. 11.*
eſt ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia, ſicut
Apoſtolus dicit. Ergo & aquam deus fecit, & aliter cre-
dere magnus error eſt. Cur igitur nõ dictum eſt quòd
aquam deus fecerit? An rurſus eãdem materiam quam
vel cœli & terræ, vel terræ inuiſibilis & incompoſitæ
atque abyſsi nomine nũcupauerat, etiam aquam voluit
appellare? Cur enim non & aqua appellaretur ſi terra
potuit, cum adhuc neque aqua diſtincta atque forma-
ta, neque terra eſſet, neque aliquid aliud? Sed primo for
taſſe cœlum & terra appellata eſt, ſecũdo terra incom-
poſita, & abyſſus carens luce, tertio aqua nõ incõgrue:
vt primo ipſius vniuerſitatis propter quam facta eſt ma
teries de omnino nihilo, cœli & terræ nomine voca-
retur: ſecundo terræ incompoſitæ atque abyſsi nomine
inſinuaretur informitas, quia inter omnia elemẽta ter-
ra eſt informior & minus relucens quàm cætera: ter-
tio aquæ nomine ſignificaretur materia ſubiecta operi L
artificis, aqua enim mobilior eſt quàm terra: Et ideo
propter operãdi facilitatem & motum faciliorem, ſub-
iecta materies artifici, aqua magis vocanda erat quàm
terra, Et aër quidem mobilior eſt quàm aqua, æther au-
tem mobilior ipſo aëre non abſurde creditur aut ſen-
titur, Sed aëris vel ætheris nomine minus conuenien-
ter appellaretur materies, Magis enim hæc elementa *Elemẽtorũ*
vim creduntur habere faciendi, terra verro & aqua pa- *natura.*
tiendi. Quod ſi occultum eſt, vel certè apertiſsimum
puto, quòd aquam ventus mouet, & nonnulla terrena:
ventus autem eſt aër motus & quaſi fluctuãs. Ergo cum
aër aquam moueat manifeſte, vnde autem ipſe mouea-
tur, vt ſit ventus, occultum ſit, quis dubitet congruen-
tius aquæ nomine materiã vocari quia mouetur, quàm
aëris qui mouet? Moueri autem pati eſt, mouere facere.
Huc accedit, quòd ea quæ terra gignit aqua irrigantur,
vt naſci & perfici poſsint, ita vt prope videatur in hæc
ipſa naſcentia eadem aqua conuerti, Quocirca con-
gruẽtius aquæ nomine appellaretur materies, cum ſub-
dita operi artificis inſinuaretur propter mobilitatem &
conuerſionem in quæque naſcentia corpora, quàm no M
mine aëris in quo ſola mobilitas poſſet animaduerti:
cætera vero quibus materia expreſsius ſignificaretur, de-
fuiſſent, vt totus iſte ſit ſenſus, In principio fecit deus
cœlum & terram: id eſt materiam quæ cœli & terræ for
mam capere poſſet: quæ materia terra inuiſibilis & in-
compoſita erat, id eſt, informis & luce carens profun-
ditas: quæ tamen quoniam mouenti & operanti artifi-
ci ſubiecta eſſet, propter hoc ipſum quòd cedit operan-
ti, aqua etiam nominata eſt. In hac igitur materię ſigni-
ficatione prius inſinuatus eſt finis eius, id eſt, propter
quid facta ſit, ſecundo ipſa informitas, tertio ſeruitus
ſub artificę atque ſubiectio. In primo, cœlum & terra:
propter hoc enim facta materies. Secundo terra inuiſi-
bilis & incõpoſita, & tenebræ ſuper abyſſum: id eſt, ipſa
informitas ſine lumine. Tertio aqua ſubiecta ſpiritui
ad habitandum formaſq; capiendas: ideo ſuper aquam
ferebatur ſpiritus dei, vt ſpiritum operantem, aquam
vero vnde operaretur intelligamus, id eſt, materiam fa
bricabilem. Cum enim iſta tria dicimus vnius rei no-
mina, materia mundi, materia informis, materia fabri-
cabilis, horum primo nomini bene adiungitur cœlum
& terra: ſecundo obſcuritas, cõfuſio, profunditas, tene-
bræ:

A bræ: tertio cedendi facilitas, cui iam ad operandum ſpiritus ſuperferatur artificis. Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam. Non ita ſuperferebatur ſicut oleum aquæ, vel aqua terræ, id eſt, quaſi contineretur, Sed ſi ad hoc de viſibilibus exempla capienda ſunt ſicut ſuperfertur lux iſta Solis aut Lunæ his corporibus quæ illuminat in terra: non enim continetur illis, ſed cum cœlo contineatur iſtis ſuperfertur. Item cauendum eſt, ne quaſi locorum ſpaciis dei ſpiritum ſuperferri materiæ putemus, ſed vi quadam effectoria & fabricatoria, vt illud cui ſuperfertur, efficiatur & fabricetur, Sicut ſuperfertur voluntas artificis ligno, vel cuique rei ſubiectæ ad operãdum, vel etiam ipſis membris corporis ſui quæ ad operandum mouet, Et hæc ſimilitudo cum iam ſit omni corpore excellentior, parua eſt tamen & propè nihil ad intelligendam ſuperlationem ſpiritus dei, ſubiecta ſibi ad operandũ mundi materia. Sed non inuenimus euidentiorem ſimilitudinem & propinquiorem rei de qua loquimur in iis rebus, quę ab hominibus quomodocũque capi poſſunt, Quapropter in huiuſmodi cogitatione optime illud præceptũ tenebitur, quod

Similitudo de ſpiritu ſuper aquas

B ſcriptum eſt, Benedicentes deum, exaltate illum quantumcunque potueritis, ſuperabit & adhuc. Hoc autem dictum ſit, ſi hoc loco ſpiritus dei ſpiritus ſanctus, quem in ipſa ineffabili & incommutabili Trinitate veneramur, accipitur. Poteſt autem & aliter intelligi, vt ſpiritum dei, vitalem creaturam, qua vniuerſus viſibilis mũdus atque omnia corporea continentur & mouentur, intelligamus: cui deus omnipotens tribuit vim quandam ſibi ſeruiendi ad operandum in iis quæ gignũtur. Qui ſpiritus cũ ſit omni corpore æthereo melior, quia omnem viſibilem creaturam omnis inuiſibilis creatura antecedit, non abſurde ſpiritus dei dicitur. Quid enim non eſt dei ex iis quæ condidit, cum etiam de ipſa terra dictum ſit, Domini eſt terra & plenitudo eius: & illud vniuerſali complexione quod ſcriptũ eſt, Quoniam tua ſunt omnia domine qui animas amas? Sed tunc poteſt iſte ſpiritus ſic intelligi, ſi quod dictum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram, tantum de viſibili creatura dictum ſentiamus, vt ſuper materiam rerum viſibilium, in exordio fabricationis eorum ſuperferretur inuiſibilis ſpiritus: qui tamen etiam ipſe creatura eſſet, id eſt, non deus, ſed à deo facta atque inſtituta natura.

Eccli. 43.

Pſal. 23.

Sap. 11.

Gene. 1.

C Si autem vniuerſæ creaturæ, id eſt, intellectualis & animalis & corporalis materia creditur illo aquæ vocabulo enunciata, nullo modo hoc loco ſpiritus dei poteſt, niſi ille incommutabilis & ſanctus intelligi, qui ferebatur ſuper materiam omnium rerum quas fecit & cõdidit deus. Tertia opinio de hoc ſpiritu oriri poteſt, vt credatur ſpiritus nomine, aëris elementum enunciatum: vt ita quatuor elementa inſinuata ſint, quibus mundus iſte viſibilis ſurgit, cœlũ ſcilicet & terra & aqua & aër, Non quia iam erant diſtincta & ordinata, ſed quia in illius materiæ quamuis informi confuſione, tamen exortura præſignabantur, quæ informis confuſio tenebrarum & abyſſi nomine commendata eſt. Sed quælibet ſentẽtiarum iſtarum vera ſit, omnium rerum quæ ortæ ſunt, quæ videntur, & quæ non videntur, non quantum ad vicia quæ contra naturam ſunt, ſed quantum ad ipſas naturas attinet, deum eſſe authorem & conditorem credendum eſt. Nullamq; omnino eſſe creaturam quæ nõ ab ipſo initium perfectionemq; habeat generis & ſubſtantiæ ſuæ.

Et dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux. Deum dixiſſe, fiat lux, non voce de pulmonibus edita, nec lingua & dentibus accipere debemus. Carnalium ſunt iſtæ cogitationes, ſecũdum autem carnem ſapere mors eſt. Sed ineffabiliter dictum eſt, fiat lux. Vtrum autem hoc quod dictum eſt, filio vnigenito dictum eſt, an idipſum quod dictum eſt, filius vnigenitus eſt, quod dictum dei verbum dicitur per quod facta ſunt omnia, quæri poteſt dum tamen illa abſit impietas, vt verbum dei vnigenitum filium quaſi vocem prolatam, ſicut à nobis fit, eſſe credamus. Verbum autem dei per quod facta ſunt omnia, nec cœpit eſſe, nec deſinet, ſed ſine inchoatione natum patri coæternum eſt. Quare hoc quod dictũ eſt, fiat lux, ſi & cœpit & deſtitit dici, magis filio dictum eſt hoc verbum, quàm ipſum eſt filius: Et tamen etiam hoc ineffabiliter. Nec carnalis imago ſubrepat in animum, & intellectum pium ſpiritalem conturbet, quia & incipere aliquid & deſinere in natura dei ſi proprie accipiatur, temeraria & præceps opinio eſt: carnalibus tamen & paruulis, non tanquam in ea manſuris, ſed tanquam inde ſurrecturis humaniſsime concedenda eſt. Quicquid tamen incipere & deſinere deus dicitur, nullo modo in ipſius natura, ſed in eius creatura quæ illi miris modis obtemperat, intelligendum eſt.

Fiat lux. Cap. V.

D

Roma. 8.

E Et dixit deus, Fiat lux: Vtrum ea lux quæ his carnalibus oculis patet, an aliqua occulta quam nobis per hoc corpus videre non datum eſt? Et ſi occulta, vtrum corporea quæ per locorum ſpacia tenditur fortaſſe in ſublimibus partibus mundi: an incorporea qualis in anima eſt, ad quam vitandi & appetendi refertur examen à ſenſibus corporis, qua non carent etiam animæ beſtiarum? An ea quæ ſuperior ratiocinando apparet, ex qua incipit omne quod creatum eſt? Quamlibet enim lucem ſignificet, factam tamen & creatam debemus accipere, non illam qua fulget ipſa dei ſapientia quæ non creata eſt ſed natura †, ne ſine luce deus fuiſſe putetur priuſquam iſtam de qua nunc agitur, condidiſſet. De hac enim ſicut ipſa verba ſatis docent, hoc commendatur quod facta ſit, Et dixit, inquit, Fiat lux, & facta eſt lux. Alia eſt lux de deo natura †, & alia lux quam fecit deus: natura † de deo lux eſt ipſa dei ſapientia, facta vero lux eſt quælibet mutabilis ſiue corporea, ſiue incorporea. Mouere autem ſolet, quo modo lux corporea eſſe potuerit antequam cœlum eſſet & cœli luminaria, quæ poſt iſtam exponuntur: quaſi vero facile hoc ab homine percipi poteſt, aut omnino vllo modo poteſt,

Lux in aïa

† vetera hic pro natura habẽt, nata

F vtrum ſit aliqua lux præter cœlum, quæ tamen ſpaciis locorum diſtincta atque diffuſa ſit, mundũmque amplectatur. Sed cum liceat hic & incorpoream lucem intelligere, ſi non viſibilem tantum creaturam in hoc libro, ſed omnem creaturam expoſitam dicimus, quid opus eſt in hac controuerſia remorari? & fortaſſe quod quærunt homines, quando angeli facti ſunt, ipſi ſignificantur hac luce, breuiſsime quidem, ſed tamen conuenientiſsime & decentiſsime. Et vidit lucem, quia bona eſt. Iſta ſententia non quaſi inſoliti beneuolentiam, ſed approbationem operis ſignificare oportet intelligi. Quid enim conuenientius de deo dicitur, quantum inter homines dici poteſt, quàm cum ita ponitur, dixit, factum eſt, placuit: ita vt in eo quod dixit, imperium eius intelligatur: in eo quòd factum eſt, potentia: in eo quod placuit benignitas, ſicut ineffabilia per hominem hominibus, ita vt omnibus prodeſſent, dici debuerunt. Et diuiſit deus inter lucem & tenebras. Hinc intelligi licet quanta diuini operis facilitate iſta dicantur effecta. Non enim quiſquam eſt qui ſic æſtimet lucem factam vt eſſet confuſa cum tenebris, & ob

hoc

G hoc poſtea ſeparationis indigeret: ſed eoipſo quo lux facta eſt, conſecuta eſt etiam diuiſio inter lucem & tenebras. *Lux ſenſuū* Quæ enim ſocietas lucis cum tenebris? *2.Cor.6.* Deus ergo diuiſit inter lucem & tenebras, quia lucem fecit, cuius abſentia tenebræ vocantur. Intereſt autem inter lucem & tenebras, ſicut intereſt inter veſtimentum & nuditatem, aut plenum & inane & ſimilia. Iam quot modis poſsit intelligi lux, ſupra dictum eſt, quibus contrariæ priuationes poſſunt tenebræ nominari. Alia eſt enim lux quæ videtur his oculis corporeis etiam ipſa corporea, vt ſolis & lunæ & ſtellarum, & ſi quid huiuſmodi eſt, cui contrariæ ſunt tenebræ, cum aliquis locus ea luce caret. Alia autem lux eſt vita ſentiens, & valens diſcernere quæ per corpus ad animæ iudicium referuntur, id eſt, alba & nigra, canora & rauca, ſuaue olentia & putentia, dulcia & amara, calida & frigida, &c. huiuſmodi. Alia eſt enim lux quæ ſentitur oculis, alia qua per oculos agitur vt ſentiatur. Illa enim in corpore, hæc autem quanuis per corpus ea quæ ſentit percipiat, inanimata tamen eſt. Huic contrariæ ſunt tenebræ inſenſibilitas quædam, vel ſi melius inſenſualitas dicitur, id

H eſt, non ſentire, quanuis inferantur quæ ſentiri poſſent, ſi eſſet in illa vita lux iſta vnde ſentitur. Neque cum hoc miniſteria deſunt corporis, ſicut in cæcis aut ſurdis. Nam in iſtorum animis eſt iſta lux de qua nunc agimus, ſed inſtrumenta corporis deſunt. Neque illo modo quo modo in ſilentio vox non auditur, cum & iſta lux eſt in anima, & aſſunt corporis inſtrumenta, ſed nihil quod ſentiatur infertur, Non ergo qui iis cauſis non ſentit, caret iſta luce. Sed cum talis potentia non eſt in anima, quæ iam nec anima dici ſolet, ſed tantum vita, qualis perhibetur eſſe vitis & arboris, & quarumcūque ſtirpium: ſi tamen eas vel talem habere perſuaderi vllo modo poteſt, quas nonnulli nimis errantes hæretici, non ſolum ſentire per corpus, id eſt, videre, audire, & calorem ignémque diſcernere, ſed etiam intelligere rationem & cogitationes noſtras noſſe arbitrantur. Sed de his alia quæſtio eſt. Inſenſibilitas ergo tenebræ huius lucis qua quicquid ſentitur, cum ipſam vim ſentiendi non habet vita quælibet: conuenienter autem lucem hanc dici concedit, quiſquis concedit rectè dici lucem, qua res quæque manifeſta eſt. Cum autem di-

I cimus manifeſtum eſt hoc canorum eſſe, manifeſtum eſt hoc dulce eſſe, manifeſtum eſt hoc frigidum eſſe, & quod forte huius generis per corporales ſenſus attingimus, hæc lux qua iſta manifeſta ſunt, vtique intus in anima eſt, quanuis per corpus inferantur quæ ita ſentiuntur. Tertium lucis genus in creaturis intelligi poteſt, *Lux ratiōis* quo ratiocinamur. Huic contrariæ tenebræ ſunt irrationabilitas, ſicut ſunt animæ beſtiarum. Siue ergo lucem æthercam, ſiue ſenſualem, cuius animalia participant, ſiue rationalem quam angeli & homines habent, à deo factam primitus in rerum natura, hac ſententia vult intelligi, diuiſiſſe deum inter lucem & tenebras, eoipſo quo lux facta eſt oportet accipi, quod aliud eſt lux, aliud illæ priuationes lucis quas in contrariis tenebris ordinauit deus. Non enim deum feciſſe tenebras dictum eſt, quoniam ſpecies ipſas deus fecit, non priuationes quæ ad nihilum pertinent, vnde ab artifice deo facta ſunt omnia: quas tamen ab eo ordinatas intelligimus, cum dicitur, Et diuiſit deus inter lucem & tenebras, ne vel ipſæ priuationes non haberent ordinem ſuum, deo cuncta regente atque adminiſtrāte. Sicut in cantando interpoſitiones ſilentiorum certis moderatiſque interuallis, quanuis vocum priuatio-

nes ſint, bene tamen ordinantur ab iis qui cantare ſci- K
unt, & ſuauitati vniuerſæ cantilenæ aliquid conferunt. Et vmbræ in picturis eminentiora quæque diſtinguūt, ac non ſpecie, ſed ordine placent. Nam & viciorum noſtrorum non eſt author deus: ſed tamen ordinator eſt, cum eo loco peccatores conſtituit, & ea perpeti cogit quæ merentur. Ad hoc valet quod oues po- *Matt.25.*
nūtur ad dexteram, hædi autem ad ſiniſtram. Quædam ergo & facit deus & ordinat, quædam vero tantum ordinat. Iuſtos & facit & ordinat: peccatores autem inquantum peccatores ſunt non facit, ſed ordinat tātum. Quippe cum illos ad dexteram, illos ad ſiniſtram conſtituit, & quòd in ignem æternum iubet ire, ad meritorum ordinem valet: ita ſpecies naturáſque ipſas & facit & ordinat, Priuationes autem ſpecierum defectúſque naturarum non facit, ſed ordinat tantum. Dixit itaque, Fiat lux, Et facta eſt lux. Non dixit, fiant tenebrę, & factæ ſunt tenebræ. Horum ergo vnum fecit, alterum non fecit: vtrunque tamen ordinauit, cum diuidit deus inter lucem & tenebras. Ita & ipſo faciente pulchra ſunt ſingula, & ipſo ordinante pulchra ſunt om- L
nia. Et vocauit deus lucem diem, & tenebras vo- *Lux, dies, tenebræ, nox.*
cauit noctem. Cum & lux nomen ſit alicuius rei, & di-
es rurſum, & tenebræ & nox vtrunque ſit nomen, vtrū- *Cap. VI.*
que ita dici oportuit, nomina rebus impoſita eſſe, vt il- *Gene.1.*
la res cui nomen impoſitum eſt, vtique alio quoque nomine, nō enim aliter poterat enumerare. Et ita dictum eſt, Vocauit deus lucem, diem: vt indifferenter etiam dici conuerſe poſſet. Vocauit deus diem lucem, & vocauit noctem tenebras. Quid ei reſpondebimus ſi quis à nobis ita quærit, luci nomen impoſitum eſt dies, an diei nomen impoſitum eſt lux, quia hæc duo vtique inquantum ad res ſignificandas articulata voce enunciantur, nomina ſunt. Hoc modo etiam de aliis duobus quæri poteſt, tenebris nomen impoſitum eſt nox, an nocti impoſitum eſt nomen tenebræ? Et quidem vt ſcriptura deſcribit, manifeſtum eſt, lucis nomē dictum eſſe diem, & tenebrarum nomen dictum eſſe noctem. Quia cum diceret deus, fecit lucem, & diuiſit inter lucem & tenebras: nondum de vocabulis agebatur: poſtea adhibita ſunt vocabula, dies & nox, cum & illa ſine dubio vocabula ſint, lux & tenebræ, res aliquas ſignificantia, ſicut dies & nox. Ergo hoc ita accipiendum eſt, M
quia enunciari aliter non poſſet res quæ nomen accepit, niſi aliquo nomine. An potius iſta vocatio accipiēda eſt ipſa diſtinctio? Non enim omnis lux dies, aut omnes tenebræ nox. Sed lux & tenebræ certis inter ſe
vocibus† ordinatæ atque diſtinctæ, diei & noctis nomi- *† vicibus.*
nibus appellantur. Omne quippe vocabulum ad diſtinctionem valet. Vnde etiam nomen quod rem notat, appellatum eſt quaſi notamen. Notet autem, id eſt, diſtinguat & doctitanter ad diſcernendum adiuuet. Fortaſſe ergo ipſum diuiſiſſe inter lucem & tenebras, hoc eſt vocaſſe lucem diem, & tenebras noctem, vt hoc ſit ordinaſſe iſta quod vocaſſe. An iſta vocabula ſignificare nobis volunt, quam lucem dixerit, & quas tenebras? Tanquam diceret, Fecit deus lucem & diuiſit inter lucem & tenebras, lucem autem dico diem, & tenebras dico noctem: ne aliquam aliam lucem intelligas, quæ non ſit dies, & ne aliquas alias tenebras intelligas, quæ non ſint nox. Nam ſi omnis lux dies poſsit intelligi, & omnes tenebræ noctis nomine cenſerentur, fortaſſe non opus eſſet dicere, Et vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem. Item quæri poteſt, quem diem dicat, & quam noctem. Si iſtum diem vult

accipi

A accipi quem ſolis ortus inchoat & claudit occaſus, & iſtam noctem quæ à ſolis occaſu vſque in ortum tenditur, nõ inuenio quo modo eſſe potuerint antequam cœli luminaria facta eſſent. An ipſa ſpacia horarum & temporum, etiam ſine diſcrimine fulgoris atque vmbræ, iam ita vocari potuerunt? Et quo modo in illam lucem rationalem, ſi hæc ſignificata eſt, aut ſenſualem cadit hæc viciſsitudo quæ nomine diei & noctis ſignificatur? an ſecundum quod euenit, Sed ſecundum quod poteſt euenire, iſta inſinuata ſunt, quia & rationi poteſt error ſuccedere, & ſenſui quædam ſtoliditas?

Explicatio vocabuli dies. *Cap. VII.* *Gene. 1.*

Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies vnus: non eodem modo nunc appellatur dies quo cum diceretur, Et vocauit deus lucem diem: ſed eo modo quo dicimus, verbi gratia, triginta dies habere menſem. Hic enim nomine diei noctes quoque includimus: ſuperius autem ita dictus eſt dies, vt à nocte ſeiungeretur. Itaque cum illa operatio diei per lucem geſta inſinuaretur, conſequenter factam dicitur eſſe veſperam, & factum eſſe mane diem vnum: vt ſcilicet ſit vnus dies à B cœpto die vſque ad cœptum diem, id eſt, à mane vſque ad mane, quales dies annumeratis, vt dixi, noctibus appellamus. Sed quo modo facta eſt veſpera, & factum eſt mane? An tanta mora temporis fecit lucem deus, & diuiſit inter lucem & tenebras, quanta mora tẽditur dies lucens, id eſt, non annumerata nocte? Et vbi eſt quod *Sap. 12.* ſcriptum eſt, Subeſt enim tibi cum voles poſſe, ſi opus eſt deo productione temporis vt aliquid proficiat? An omnia quidem tanquam in arte atque ratione perfecta ſunt deo, non in productione temporis, ſed in ipſa vi qua illas etiam res quas non ſtare ſed trãſire cernimus, ſtabiliter efficit? Non enim & in ſermone noſtro cum verba alia tranſeant, & alia ſuccedant, credibile eſt ita fieri in ipſa arte, qua operante ſtabiliter artificioſa occurrit oratio. Quanquam ergo ſine productione temporis faciat deus cui ſubeſt poſſe cum volet, ipſæ tamen naturæ temporales, motus ſuos temporaliter peragunt. Ita ergo fortaſſe dictum eſt: & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies vnus: ſicut ratione proſpicitur, ita fieri debere aut poſſe, non ita vt fit temporalibus tra- C ctibus. Nam in ipſa ratione operationem contemplatus eſt in ſpiritu ſancto, qui dixit, Qui manet in æternũ *Eccli. 18.* compleuit* † omnia ſimul. **† al. creauit.* Sed cõmodiſsime in illo libro quaſi morarum per interualla factarũ à deo rerum digeſta narratio eſt, vt ipſa diſpoſitio, quæ ab infirmioribus animis cõtemplatione ſtabili videri non poterat, per huiuſmodi ordinem ſermonis expoſita quaſi iſtis oculis cerneretur.

Diuiſio aquarum. *Cap. VIII.* *Gene. 1.*

Et dixit deus, Fiat firmamentum in medio aquæ, & ſit diuidẽs inter aquam & aquam. Et ſic factum eſt. Et fecit deus firmamentum, & diuiſit inter aquam quæ erat ſub firmamẽto, & inter aquam quæ erat ſupra firmamentum. Vtrum aquæ tales ſint ſupra firmamentum quales ſub firmamento iſtæ viſibiles: an quia illam aquam videtur ſignificare ſupra quam ſpiritus ferebatur, & eam intelligebamus eſſe ipſam mundi materiam, hæc etiam hoc loco firmamento interpoſito diſcreta credenda eſt, vt inferior ſit materia corporalis ſuperior animalis: hoc enim firmamẽtum dicit, quod cœlum poſtea vocauit. Cœleſti autẽ corpore nihil eſt in corporibus melius, Alia quippe corpora cœleſtia, alia terreſtria. Et vtiq; cœleſtia meliora, quorum naturam quicquid tranſit, neſcio quemadmodum iam corpus poſsit vocari. Sed eſt fortaſſe vis quædam ſubiecta rationi, qua ratione de⁹ veritasq; cognoſcitur: quę natura, quia formabilis eſt virtute atque prudentia, cuius vigore cohibetur eius fluctuatio atque conſtringi- D tur, & obiectio † quaſi materialis apparet, rectè aqua diuinitus appellata eſt, *† al. ob hoc.* non locorum ſpacio, ſed merito naturæ in corpore cœli incorporei ambitum excedẽs. Et quoniam cœlum firmamentum vocauit, non abſurde intelligitur quicquid infra æthereum cœlum eſt, in quo pacata atque firmata ſunt omnia, mutabilius eſſe & diſſolubilius. Quod genus corporalis materiæ ante acceptam ſpeciem diſtinctionẽmque formarum, à qua firmamentum nominatum eſt †, *† aqua firmamẽto nominata eſt.* fuerunt qui crederent has viſibiles aquas & frigidas ſuperficiẽ cœli ſuperamplecti. Et documentum habere conati ſunt de tarditate ſtellæ vnius de ſeptem vagantibus, quæ ſuperior cæteris & à Græcis φαίνων dicitur, & triginta annis peragit ſigniferum circulum, *Saturnus, planeta.* vt ob hoc tarda ſit, quia eſt frigidis aquis vicinior, quæ ſupra cœlum ſunt. Quæ opinio neſcio quẽadmodum poſsit apud eos defendi, qui ſubtiliſsime iſta quæſierunt. Nihil autem horum temere affirmandum, ſed caute omnia modeſteq; ſunt tractanda. Et dixit deus, Fiat firmamẽtum in medio aquæ, & ſit diuidens inter aquam & aquam, & ſic factum eſt. Poſtquam dixit, ſic factũ eſt: quid opus erat rurſum ad- E dere, Et fecit deus firmamentum, & diuiſit inter aquam quæ erat ſub firmamento, & aquam quæ erat ſupra firmamentum? Nam cum dixiſſet ſuperius, Et dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux: non addidit rurſum, & fecit deus lucem: hic autem poſteaquam dixit deus, fiat & ſic factum eſt: additum eſt, & fecit deus. An hinc apparet nõ oportere lucem illam intelligi corporalem, ne eam aliqua creatura interpoſita feciſſe deus videatur? Deum autem trinitatem dico: hoc vero firmamentum cœli, quia corporeum eſt, per incorpoream creaturam accepiſſe ſpeciem formámque creditur, vt prius incorporeæ naturę rationabiliter à veritate impreſſum ſit quod corporaliter imprimeretur, vt cœli fieret firmamentum, Et ideo poſitum eſt, & dixit deus, fiat, & ſic factum eſt: in ipſa rationali natura prius facta eſt fortaſſe vnde imprimeretur corpori ſpecies.

Varietas ſermonis. *Cap. IX.*

Cum autem additum eſt, Et fecit deus firmamentum, & diuiſit inter aquam quæ erat ſub firmamento, & aquam quæ erat ſupra firmamentum, & ipſa corporatio in illa materia vt corpus cœli fieret ſignificatur. An forte varietatis cau- F ſa vt textus ſermonis in faſtidium non veniret, & ſupra non eſt poſitum quod infra poſitum eſt, & nõ oportet ſcrupuloſe omnia rimari? Eligat quis quod poteſt, tantum ne aliquid temere atque incognitum pro cognito aſſerat: memineritq; ſe hominem de diuinis operibus quantum permittitur quærere. Et vocauit deus firmamẽtum cœlum: quod de vocatione ſuperius tractatum eſt, hic quoque conſiderari poteſt, Non enim omne firmamẽtum cœlum eſt. Et vidit deus quòd bonum eſt. Et de hoc ſuperius quo modo tractatũ eſt, retractaretur, niſi quod non eundem ordinem video. Nam ſuperius, Et vidit deus lucem quia bona eſt, & poſt deinde ſubiicitur, Diuiſit deus inter lucem & tenebras, & vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem: Hic autem poſtquam factum enarratum eſt, quod factum dicebatur, & poſteaquam vocatum eſt firmamẽtum cœlum, tum dicitur, Et vidit deus quia bonum. Quod ſi non faſtidij euitandi gratia ita narratum eſt, illud certè intelligere cogimur quod dictum eſt, Et fecit deus omnia ſimul. Quare enim primo ibi vidit, quia bonum eſt, & poſtea nomẽ impoſuit: hic autem primo nomen impoſuit, & poſtea vidit quia bonũ eſt: niſi quia illa differentia ſignificat, morarum interualla non eſſe

in opera-

G in operatione dei, quanuis in ipſis inueniatur operi-
bus. Secundum autem morarum interuallum prius a-
liquid & poſtea efficitur, ſine quibus narratio facto-
rum non poteſt eſſe, quanuis ſine his deus iſta efficere
potuerit. Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies
ſecundus. Iam hinc ſuperius tractatum eſt, & eaſdem
Cõgregatio aquarum. Cap.X.
rationes hic quoque valere arbitror. Et dixit deus,
Congregentur aquæ quæ ſub cœlo ſunt in congrega-
tionem vnam, & appareat arida, & ſic factum eſt. Hinc
probabilius credi poteſt aquam dictam eſſe ſuperius,
ſicut arbitrabamur, ipſam mundi materiam. Nam ſi
vniuerſum aqua oppletum erat, vnde vel quò potuit
congregari? Si enim quandam confuſionem materia-
lem aquæ nomine appellauerat, hæc congregatio ap-
**† al. accipienda.*
pellanda*† eſt ipſa formatio, vt talis eſſet aquæ ſpecies,
qualem nunc eſſe cernimus. Et ipſum appareat arida,
quod poſitum eſt, terræ formatio intelligi poteſt, vt
hanc haberet ſpeciem terra quam cernimus. Inuiſibilis
enim & incompoſita dicta erat, cum adhuc materiæ
ſpecies deeſſet. Dixit ergo deus, Congregetur aqua quæ
ſub cœlo eſt: id eſt in formam redigatur materies cor-
H poralis, vt aqua iſta ſit quam ſentimus, in congregatio-
nem vnam. Vis ipſa formæ commendatur nomine v-
nitatis, hoc eſt enim vere formari, in vnum [aliquid]
redigi, quoniam ſumme vnum eſt omnis formæ prin-
cipium. Et appareat arida: id eſt ſpeciem viſibilem ac-
cipiat, atque à confuſione diſtinctam. Et bene aqua cõ-
gregatur vt appareat arida, id eſt cohibetur quod flui-
† al. quod fluitat materie.
tet mare †, vt quod obſcurum eſt illuſtretur. Et ſic fa-
ctum eſt. Etiam hoc fortaſſe in rationibus intellectua-
lis naturæ prius factum eſt, vt poſtea quod dicitur, Et
congregata eſt aqua in congregationem vnam, & ap-
paruit arida: non ſuperfluò additum videatur, cum iam
dictum eſſet, Et ſic factum eſt: ſed vt poſt rationalem
& incorpoream operationem intelligeremus etiã cor-
poralem ſecutam. Et vocauit deus aridam terram, Cõ-
gregationem aquæ, mare vocauit. Adhuc nobiſcum fa-
cit illa cauſa vocabulorum: non enim omnis aqua, ma-
re: aut omne aridum, terra. Ergo quæ aqua eſſet, & quæ
arida, vocabulis ſegregandum fuit. Ipſam autem di-
ſtinctionem atque formationem fuiſſe vocationem
dei, non abſurde adhuc intelligi poteſt. Et vidit deus
I quia bonum eſt: Et hic ipſe ordo ſeruatus eſt, quare
huic etiam illa, quæ modo tractata ſunt, conferantur.
Germinet terra herbã Cap.XI.
Et dixit deus, Germinet terra herbam pabuli, feren-
tem ſemen ſecundum genus ſuum & ſimilitudinem: &
lignum fructiferum faciens fructum, cuius ſemen ſit in
ſe ſecundum ſuam ſimilitudinem. Poſtquam facta ſunt
terra & mare, & vocata & approbata, quod ſæpe dixi-
mus non morarum interuallis accipiendum eſſe, ne
ineffabilem operantis dei faculatem tarditas aliqua cõ-
ſequatur, non ſtatim ſicut duobus diebus præcedenti-
bus ſubiicitur, Facta eſt veſpera, & factum eſt mane di-
es tertius, Sed adiungitur alia operatio, Vt germinet
terra herbam pabuli, ferentem ſemen ſecundum genus
ſuum & ſimilitudinem: & lignum fructiferum faciens
fructum, cuius ſemen ſit in ſe ſecundum ſuam ſimilitu-
dinem. Quod de luce illa & firmamento & aquis &
arida dictum non eſt: non enim habet lux ſucceſsionis
propaginem, aut cœlum de alio cœlo naſcitur, aut ter-
ra aut mare alia maria & alias terras gignunt, quæ ſuc-
cedant. Hic ergo dicendum fuit, Ferentem ſemen ſe-
cundum genus ſuum & ſimilitudinem, & cuius ſemen
ſit in ſe ſecundum ſuam ſimilitudinem, vbi ſimilitudo
naſcentium prætereuntis ſimilitudinem ſeruat. Hæc au-
tem omnia ita ſupra terram ſunt, vt ipſi terræ radicitus K
cohæreant, & ei continentur, & rurſum quodam mo-
do ſeparentur: propterea huius naturæ ſignificationem
in iſta narratione ſeruatam arbitror, quia & eodem die
facta ſunt, quo terra apparuit, & tamen iterum dixit
deus vt terra germinaret: & iterum dictum eſt, & ſic fa
ctum eſt. Deinde ſecundum ſuperiorem regulam, poſt-
quam dictum eſt ſic factum eſt, ſubiungitur ipſa execu-
tio, Et dedit terra herbam pabuli, ferentem ſemen ſecũ-
dum genus ſuum, & lignum fructiferum faciẽs fructũ,
cuius ſemen in ſe ſecũdum ſuam ſimilitudinem. Et ite-
rum dicit, Vidit deus quia bonum eſt: itaque & vno die
iſta iunguntur: & iteratis dei verbis diſtinguuntur ab
inuicem. Quod de terra & mari propterea puto nõ eſ-
ſe factum, quia magis harum rerum eſt diſcernẽda na-
tura, quæ cum oriantur & occidant, ſeminis ſucceſsio-
ne propagãtur. An quia terra & mare ſimul fieri potue-
rint, non ſolum in rationibus creaturæ ſpiritalis, vbi ſi-
mul omnia facta ſunt, ſed etiam in ipſa corporali mo-
tioue: arbores vero & quæq; ſtirpes naſci non poſſent,
niſi terra in qua germinarent, præceſsiſſet: propterea &
repetendum erat iuſſum dei, vt & facta ſignificarentur L
diſtantia, tamen non alio die faciẽda, propter quod ra-
dicibus terræ affiguntur & continuantur. Sed quæri po
teſt, cur iſtis deus non impoſuerit nomina. An præter-
miſſum eſt, quia multitudo eorum non ſinebat? Verum
hæc quæſtio melius poſtea conſiderabitur, cũ animad-
uertemus alia, quæ non vocauit deus, ſicut vocauit lucẽ
& cœlum & terram & mare. Et factum eſt veſpera, &
factum eſt mane dies tertius. Et dixit deus, Fiant lu- *Fiant luminaria. Cap.XII.*
minaria in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram,
& diuidant inter diem & noctẽ, & ſint in ſignis & tem
poribus, & in diebus & annis: & ſint in ſplendorem in
firmamento cœli, vt luceant ſuper terram. Quarto die
luminaria facta ſunt, de quibus dicitur, Et ſint in dieb⁹.
Quid ergo volunt tres dies tranſacti ſine luminaribus?
Aut cur iſta erunt in diebus, ſi etiã ſine iſtis dies eſſe po-
tuerunt? An quia euidentius productio illa temporis &
morarum interuallum motu iſtorum luminarium di-
ſtingui ab hominibus poteſt? An iſta dierũ & noctium
enumeratio ad diſtinctionem valet inter illam naturã,
quæ facta non eſt, & eas quæ factæ ſunt: vt mane nomi
naretur propter earum ſpeciem factarum, veſpera vero M
propter priuationem, quæ quantum attinet ad illum à
quo facta ſunt, ſpecioſa atque formoſa ſunt: quãtum au
tẽ in ipſis eſt, poſſunt deficere, quia de nihilo facta ſunt:
& inquantum non deficiunt, non eſt eorum materiæ
quæ ex nihilo eſt, ſed eius qui ſumme eſt, & illa facit eſſe
in genere & ordine ſuo? Et dixit deus, Fiant in firmamẽ *Gene.1.*
to cœli luminaria vt luceant: vtrum de fixis tantum di-
ctum eſt ſyderibus, an etiam de vagis? Sed duo lumina-
ria maius & minus inter vaga ſydera numerantur: quo
modo ergo facta ſunt omnia, cũ ſingulos ſuos vel glo-
bos vel circulos vaga ſingula quæque poſsideant? An
quoniam in ſcripturis & cœlos multos legimus & cœ-
lum: ſicuti in hoc loco, cum dicitur firmamentum cœ-
lum, intelligendum eſt omnem iſtam ætheream machi
nam dici, quæ omnia ſubſtantia continet, ſub qua puri
& tranquilli aëris ſerenitas viget, ſub qua item iſte aër
turbulentus & procelloſus agitatur? Vt luceant ſuper
terram, & diuidant inter diem & noctem. Nõnne etiã
deus diuiſerat inter lucem & tenebras, & vocauerat lu-
cem diem, & tenebras vocauerat noctem? Ex quo ap-
paret eum inter diem & noctẽ diuiſiſſe. Quid ſibi nunc
vult, quod dicitur de luminaribus, Et diuidant inter
diem

A diem & noctem? An ita nunc ſit iſta diuiſio per luminaria, vt hominibus nota ſit etiam ſolis carnalibus oculis ad rerum iſtarum contemplationem vtentibus? Ita vero deus eam fecit ante circumitum luminarium, vt videri niſi à paucis ſano ſpiritu & ſerena ratione non poſsit? An inter alium diẽ & aliam noctem diuiſit deus, id eſt inter ſpeciem, quam imprimebat illi informitati: & informitatem, quæ adhuc formanda reſtabat? Alius vero eſt iſte dies, & alia nox, quorum voluẽte cœlo viciſsitudo animaduertitur, quæ fieri non poſſet, niſi ſolis ortu & occaſu. Et ſint in ſignis & temporibus, & in diebus & in annis. Videtur mihi hoc quod dixit, In ſignis: planum feciſſe illud quod dixit, Et in tẽporibus: ne aliud acciperentur ſigna, & aliud tẽpora. Hæc enim nũc dixit tẽpora, quæ interuallorum diſtinctione æternitatem incommutabilem ſupra ſe manere ſignificant: vt ſignum, id eſt quaſi veſtigium æternitatis tempus appareat. Item cum adiungit, Et in diebus & in annis: oſtendit quæ dixerit tempora, vt dies fiant conuerſione fixorum ſyderum: anni vero manifeſti, cũ ſol ſigniferum circulum peragit: obſcuriores autem, cum ad vB numquodque vagorum ſyderum in ſuis orbibus facit. Non enim dixit, & menſibus, quia fortaſſe mẽſis annus eſt lunæ: ſicut duodecim lunæ anni, annus eſt eius ſyderis quod φαέθοντα Græci vocãt: & triginta ſolis anni, annus eſt eius ſyderis quod φαινὸν dicitur. Et fortaſſe ita cum omnia ſydera ad idem redierint, annus magnus peragitur, de quo multi multa dixerunt. An in ſignis dixit, quibus certum iter ſignificatur nauigandi: in temporibus autem, velut eſt veroum tempus & æſtas & autumnus & hyems, quia & iſta circumactu ſyderum variantur, ſuaſq; vices atque ordinem ſeruãt: in diebus autem & in annis, ſicut expoſitum iam eſt accipiẽdum? Et ſint in ſplendore & in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram: Cur putamus eſſe repetitum? An quemadmodum eſt de ſtirpibus vt ferant ſemen, & ſit io eis ſemen ſecundum genus ſuum, & ſimilitudinem: ita ecõtrario dictum eſt de luminaribus, Fiant & ſint, id eſt fiant, & non gignant, ſed ipſa ſint, & ſic factum eſt? Ordo ille ſeruatur, Et fecit deus duo luminaria, Luminare maius initium diei, & luminare minus initium noctis, & ſtellas. Quid dicat initium diei, & initium noC ctis, mox apparebit. Et ſtellas vero quòd addidit, vtrũ pertineãt ad initium noctis, an non, ambiguũ eſt. Quidam autem volunt hic ſignificari lunã plenam eſſe primitus factam, quòd plena luna initio noctis aſſurgit, id eſt mox poſt ſolis occaſum. Sed illud abſurdum eſt, vt non à prima, ſed à ſextadecima vel quintadecima numerandi ſumamus exordium. Nec illud moueat quòd perfectum fieri debuerit luminare quod factũ eſt, Omni enim die perfecta eſt, ſed eius perfectio ab hominibus non videtur, niſi cum ex contraria parte ſoli oppoſita fuerit, Nam etiam cum illo conſtituta, quoniam ſub illo eſt, videtur finiri. Sed etiam tunc plena eſt, quia ex alia parte illuſtratur, nec videri poteſt ab iis qui ſubter ſunt, id eſt terrã incolunt. Quod non paucis verbis, ſed ſubtilibus diſſertionibus & quarundam figurarum viſibilium demonſtratione doceri poteſt. Et poſuit illa deus in firmamento cœli vt luceant ſuper terram. Quo modo dixit, fiant in firmamento: & quo modo nũc dicit, fecit deus luminaria & poſuit in firmamento: quaſi extra ſint facta, & poſt ibi poſita, cum iam dictum ſit vt ibi fierent? An hinc etiam atque etiam ſignificetur, non ita deũ feciſſe vt homines ſolent, ſed ita narratur vt hominibus potuit, ſcilicet vt apud homines aliud ſit fecit, aliud poſuit: apud deum autem vtrũque idem ſit qui faD ciendo ponit, & ponendo facit? Et præſint diei ac nocti, & diuidãt inter diem & noctem. Dictum erat initium diei, & initium noctis, quod hic exponit, dicẽdo; præſint diei & nocti. Ergo initium illud, principatũ inintelligere debem⁹, quia & in die nihil eſt inter illa quę videntur ſole excellẽtius, & in nocte nihil luna vel ſtellis. Vnde etiam illa ambiguitas iam non moueat, & credamus ſtellas ſic poſitas, vt ad initiũ noctis, id eſt principatum pertineant. Et vidit deus quia booum eſt. Idẽ ordo ſeruatur: Meminerimus ſanè quòd etiã iſta deus nõ vocauerit, cũ dici potuerit, Et vocauit de⁹ luminaria ſydera: quia non omne luminare ſydus eſt. Et facta eſt veſpera, & factũ eſt mane dies quartus. Si dies iſtos conſideres, quos ortus ſolis occaſuſq; diſtinguit, nõ iſte quartus, ſed fortaſſe primus eſt dies: vt eo tempore putemus ortum eſſe ſolem quo factus eſt, & donec cętera ſydera fierent occidiſſe. Sed qui intelligit & ſolẽ alibi eſſe, cum apud nos nox eſt, & noctẽ alibi eſſe, cum ſol apud nos eſt, dierum iſtorũ enumerationẽ ſublimius indagabit.

Et dixit deus: Eiiciaot aquę reptilia animarum viuarum, & volatilia viuentia† ſuper terram ſub firmamẽto cœli: & ſic factũ eſt. Ea quæ natantia ſunt animalia reptilia ſunt appellata, quia pedibus non ambulant. An quia ſunt alia quæ ſub aqua in terra repuot? An ſunt pẽE nata in aquis, ſicut piſces ſquamas habẽt, vel alij qui oõ habent, ſed tamẽ pennis nituntur? Qui vtrum inter volatilia hoc loco numerandi ſint, dubitari poteſt. Nã & ipſa volatilia cur aquis tribuerit, non aëri, nõnulla quęſtio eſt. Nõ enim has aues tantũ accipere poſſumus, quibus aquæ familiares ſunt, quales mergi & anates & quęcũq; huiuſmodi. Nã ſi de his tantum dixiſſet, nõ prętermitteret alio loco de aliis auibus dicere. Inter quas nõnullæ vſqueadeo ab aquis remotę ſunt, vt ne bibãt quidem. Niſi forte iſtum aërẽ terris contiguũ, quoniam ſe humidum etiã ſereniſsimis noctibus rore teſtatur, aquã vocauit, qui & io nubẽ cogitur. Nubes autem aqua eſt, quod omnes ſentiunt, quibus cõtingit in mõtibus inter nubila, vel etiã in cãpis inter nebulas ambulare. In hoc quippe aëre volare aues dicũtur. Nam in illo ſublimiore atq; puriore, qui vere aër ab omnibus appellatus eſt, nequeunt: nõ enim earũ poodus tenuitate ſua ſuſtinet. F In illo autẽ, neque nubes concreſcere aſſeruntur, neque aliquid procelloſum exiſtere. Quippe vbi ventus adeo nullus eſt, vt in vertice Olympi mõtis, qui ſpacia huius humidi aëris excedere dicitur, quædã literæ in puluere ſolere fieri perhibeantur, & poſt annũ iotegræ atque illæſæ inueniri ab iis qui ſolenniter memoratũ montem aſcendebant. Quapropter nõ abſurde exiſtimari poteſt firmamẽtum cœli, in diuinis ſcripturis vſq; ad hæc ſpacia vocari, vt & ille aër trãquilliſsimus & ſynceriſsim⁹ ad firmameotũ pertinere credatur. Hoc enim nomine firmamẽti, ipſa trãquillitas & magna pars rerum ſignificari poteſt. Vnde etiã illud dici pluribus locis in Pſalmis exiſtimo: Et veritas tua vſque ad nubes. Nihil eſt enim firmius & ſerenius veritate, Nubes autem ſub iſta ſynceriſsimi aëris regione cõcreſcuot. quod quãquam figurate dictum accipiatur, ex his tamẽ rebus ſcriptum eſt quæ habent ad hæc quandã ſimilitudinem, vt corporea creatura conſtantior & purior quæ à ſummitate cœli vſque ad nubes eſt, veritatis figurã rectè habere videatur: id eſt, vſque ad aërem caliginoſum & procelloſum & humidũ. Ergo volatilia volantia ſuper terrã ſub firmamento cœli, conuenienter ſunt aquis attributa, quia nõ incõuenienter aër iſte aqua nominatur. Hinc

etiam

Signa dierũ & tẽporũ. Ca. XIII Gene. 1.

Annus magnus, quem vulgo Platonis vocãt.

Confutatio opinionis.

Gene. 1.

Aqua. Cap. XIIII. † volantia. Gene. 1.

Pſal. 35.

G etiam intelligi datur de aëre nihil dictũ eſſe, quo modo vel quando ſit factus: quia iſte aër nomine aquarũ tenetur, ille autẽ nomine firmamenti, atq; ita nullũ elementũ prætermiſſum eſt. *Obiectio.* Sed fortaſſe quis dicat. Si eo quod dictũ eſt: Cõgregetur aqua: intelligimus aquam eſſe factam ex illa confuſione materiæ, hanc autem cõgregationem mare appellauit, quo modo ibi poſſumus hunc aërem intelligere factũ, quod mare nõ dicitur, etiam ſi aqua dici poteſt? *Responſio.* Quãobrem mihi videtur in eo quod dictum eſt, appareat arida: nõ ſolum ſpeciem terræ, ſed etiam huius aëris craſsioris eſſe inſinuatam. Per hunc enim terra illuminatur, vt perſpicua nobis ſit. In vno ergo verbo quo dictũ eſt, appareat: intimata ſunt omnia, ſine quibus apparere non poteſt, id eſt & ſpecies eius, & nudatio ab aquis, & aëris ſuperfuſio, per quem in ea nomen à ſuperiore mundi parte tranſmittitur. An potius in eo quod ſcriptũ eſt, Congregetur aqua: ſpecies huius aëris cõmendatur? quia cum iſte aër condenſatur, hanc aquam videtur efficere: Coactionem itaq; in dẽſitatem, congregationem aquæ fortaſſe appellauit, vt mare fieret: vt id quod non congregatũ, id eſt non ſpiſſatum ſu-
H perfertur, aqua ſit, quæ aues volantes poſsit ſuſtinere, vtrique nomini accõmodata, vt vocari poſsit & aqua ſubtilior, & aër craſsior. Sed quãdo quæritur, cur ſit iſte factus: non dicitur. An forte verũ eſt quòd quidã volũt, humidis exhalationibus maris & terræ has auras effici, ita craſsiores aëre illo ſuperiore ac liquido, vt geſtandis volatibus auium ſint accõmodatæ? Ita porrò teneriores iis aquis, quibus corpus abluitur, vt earum cõparatione ſiccæ atque aëriæ ſentiantur. Et quia de terra & mari iam dictum erat, quid opus erat dicere de exhalationibus earum, id eſt aquis auium, cum illũ aërem puriſsimum & tranquilliſsimum firmamento attributum intellexeris? Nam neq; de fontibus & fluminibus dictũ eſt quo modo facta ſint. Qui enim ſcrupuloſiꝰ iſta quærunt & diſſerunt, æthereo ſuperlapſu de mari dulcẽ inuiſibiliter dicunt extrahi vaporẽ, his videlicet aſcenſionibus, quas nullo modo ſentire poſſumus: inde conglobari nubes atque ita terrã imbribus madefactam antris occultioribus inſtillare atq; inſudare tantũ, quantũ coactũ & per diuerſos tramites lapſum erumpat in fontes, ſiue paruos, ſiue gignẽdis fluminibus idoneos. Cuius rei
I documenta eſſe volũt, ꝙ marinarum aquarũ decoctarũ vapor, ſinuato cooperculo exceptus, humorem dulcem guſtantibus exhibet. Et omnibus fere manifeſtum eſt, diminutos fontes inopiam ſentire pluuiarũ. Atteſtatur & *3. Reg. 18.* diuina hiſtoria, cum Helias tempore ariditatis imbrem poſceret: iuſsit enim cum ipſe oraret vt puer ſuus ad mare attẽderet: vnde cum videret oriri perparuam nubeculam, pluuiam ei ſolicito adeſſe nunciauit, qua mox etiam fugiens irrigatus eſt. Et Dauid dicit: Domine qui aduocas aquã maris, & effundis eam ſuper faciem terræ? Quapropter mari nominato, de aliis aquis ſuperflue diceret: ſiue iſtis roriferis, quæ tenuitate auras volãtibus auibus præbent, ſiue fontium ac fluminũ: ſi & illæ exhalationibus fiunt, & iſtæ reciprocis imbribus, quos terra ſorbet, emanant.

Volatilia, reptilia. Cap. XV. Eiiciant aquæ reptilia animarum viuarũ. Cur additum eſt viuarum? An poſſunt eſſe animæ, niſi viuant? An iſtam manifeſtiorem vitam cõmendare voluit, quæ ineſt animalibus ſentientibus, quoniã ſtipites ea carẽt? Et volatilia volantia ſuper terrã ſub firmamento cœli. Si volatilia nõ volant in illo puriſsimo aëre, vbi nulla nubila oriuntur, hinc manifeſtum eſt ad firmamẽtum eum pertinere, quia ſub firmamento cœli dictum eſt volatilia volare ſuper terram. Et ſic factum eſt. Ordo ille ſeruatur. Ideoq; ſubiungitur ſicut in cæte- K
ris, excepta luce quæ prior facta eſt. Et fecit deus cetos magnos, & omnem animam animalium repentiũ, quæ eiecerunt aquæ ſecundum genus eorum, & omne volatile pennatum ſecundum genus ſuum. Meminerimus ſanè, ſecundum ſuum genus, de iis creaturis dici, quæ ſeminali propagine reparãtur: nam de herbis iam hoc, & de arboribus dictum eſt. Et omne volatile pennatum. Cur additum eſt pennatum? An poteſt eſſe volatile quod pennas non habeat? Sed ſi poteſt, nunquid hoc genus fecit deus, quandoquidem non inuenitur vt ſit factum? an omnino poteſt quicquam volare ſine pẽnis? Nam & veſpertiliones, & locuſtæ, & muſcæ, & ſi quid huiuſmodi eſt quod pluinis careat, pennis non caret: ſed pennatum additum eſt, ne ſolas aues intelligeremus: quoniam piſces pẽnati ſunt, & ſuper terram volant infra aquas: ideo non dictum eſt aues, ſed volantia generaliter, & volatile pẽnatum. Et vidit deus quia bonum eſt: Et hic ſicut in cæteris locis intelligendum. Et benedixit ea dicens, Creſcite & multiplicamini, & implete aquas maris, & volatilia multiplicentur ſuper terram. Benedictionem ad fœcunditatem valere vo- L
luit, quæ in ſucceſsione prolis apparet, vt ea benedictione, quia infima & mortalia creata ſunt, genus ſuum naſcendo cuſtodiant. Sed cum etiam ſtirpes naſcendo teneant ſimilitudinem prætereuntium, cur eas non benedixit? An quia ſenſu carent, qui rationi vicinus eſt? *Sẽſus rationi vicinus.* Non enim vacat fortaſſe quòd ſecunda perſona vtitur deus in benedicẽdo, vt hæc animantia compellat quodam modo tanquam audientia dicendo, Creſcite & multiplicamini, & implete aquas maris: nec tamẽ in eadem perſona vſq; ad finem benedictionis venitur: ſequitur enim, Et volatilia multiplicẽtur ſuper terrã. Niſi forte hoc ipſo ſignificatur, ſenſum animantiũ non adeo vicinum eſſe rationi, vt forte poſsit accipere compellẽtem, ſicut quæ intelligunt, atq; vti ratione poſſunt. Et factum eſt ſic. Hic planè quiuis tardus iã euigilare debet, vt intelligat quales iſti dies enumerẽtur, cum enim certos ſeminum numeros deus animantibus dederit, ſeruantes miram certo ordine cõſtantiam, vt certo dierũ numero pro ſuo quoq; genere & concepta vtero gerãt, & edita oua calefaciant: cuius naturæ inſtitutio dei ſapientia cõſeruatur, quæ tendit à fine vſq; ad finem for- *Sapien. 8.*
M titer, & diſponit omnia ſuauiter: quo modo vno die potuerunt concipere & vtero graueſcere, & parta fouere atq; nutrire, & implere aquas maris, & multiplicari ſuper terram? Ita enim ſubiungitur, & ſic factum eſt: ante veſperæ aduentũ. Sed nimirum cum dicit facta eſt veſpera, materiam informem cõmemorat: cum autem dicit, factum eſt mane, ſpeciem quæ ipſa operatione impreſſa eſt materiæ: mane † enim poſt operationem trãſactum diẽ concludit. *† ita.* Non tamen dixit deus, fiat veſpera, fiat mane: cõmemoratio eſt enim rerum factarũ breuiſsima, ſignificata per veſperã & mane materia & ſpecie, quæ vtiq; deum feciſſe iam dictum erat, cum ipſum defectum tamẽ, id eſt, cum de ſpecie ad materiam & ad nihilum intẽditur, ſi hoc noctis nomine rectè inſinuatum putamus, non dixit factũ, ſed tantum ordinatum à deo, cum ait ſuperius, Diuiſit deus inter lucem & tenebras: vt veſperæ vocabulo ſignificetur informis materia, quæ quãuis ex nihilo facta eſt, eſt tamen & habet capacitatem ſpecierum atq; formarum. Accipi etiã poteſt tenebrarum nomine ipſum omnino nihilũ, quod non fecit deus, & vnde fecit quæcũque facere pro ſua ineffabili bonitate dignatus eſt, cum ſit omnipotẽs, qui etiam

de nihilo

A de nihilo tanta fecit. Et facta eſt veſpera, & factum eſt
mane dies quintus. Hic poſtquam dixerat, & ſic factum
eſt: non ſubdidit ſicut ſoler executionem, quaſi iterũ fa-
cta ſint, iã enim dictũ erat. Nec ea benedictione quę ad
gignendam prolẽ pertinet aliqua natura fabricatur, ſed
quæ facta erant per ſucceſsionẽ conſeruabãtur. Et ideo
nec illud dictum eſt, Et vidit deus quia bonum eſt: Iam
enim res ipſa placuerat, quę tantum ſeruãda erat in fœ-
tibus. Nihil hic itaq; repetitũ eſt, niſi quod ait, Et factũ
eſt ſic. Statimq; ſubiectũ de veſpera & mane: quibus no
minatis tranſacta opera informi materia & ſpecie quę
imponitur, ſignificari dictũ eſt. Niſi forte aliquid meli⁹
atque ſublimius occurrerit quærentibus. Et dixit deus,
Gene. 1. Eiciat terra animam viuam ſecundũ ſuum genus, qua-
drupedum, & ſerpentium, & beſtiarum terræ ſecũdum
genus, & pecora ſecũdum genus. Et de ſolita cõcluſio-
ne qua dicitur, Et factum eſt: ſicut ſuperius tractatũ eſt,
conſideranda & accipienda ſunt. Cum autẽ in Latina
Beſtia. lingua nomine beſtiarum omne irrationale animal ge
neraliter ſignificetur, hic tamẽ diſtinguendæ ſunt ſpe-
cies, vt quadrupedes accipiamus omnia iumenta: ſerpẽ
tes, omnia repentia: beſtias vel feras, omnia quadrupe-
B dia indomita: pecora vero quadrupedia, quæ non ope-
rando adiuuant, ſed dant aliquem fructum paſcẽtibus.
Beſtiæ ſecũ-dũ genus. Et fecit deus beſtias terræ ſecundum genus, & pe-
cora ſecundum genus, & omnia ſerpentia terræ ſecun-
Cap. XVI. dum genus. Hæc iteratio quòd dictũ eſt, Et fecit deus:
cum iam dictum eſſet, & factum eſt ſic: ſecundũ priorẽ
regulam conſideretur. Sanè hic pecorum nomine om-
Pecora. nia puto ſignificata eſſe quadrupedia quæ ſub cura ho-
minũ viuunt. Et vidit deus quia bonũ eſt: ſolite accipiẽ-
Gene. 1. dum. Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginẽ &
ſimilitudinem noſtram. Et hic animaduertẽda quædã,
& coniunctio, & diſcretio animantium. Nam eodẽ die
factum hominem quo beſtias: ſunt enim ſimul omnia
terrena animantia: & tamen propter excellentiã ratio-
nis, ſecundũ quam ad imaginem dei & ſimilitudinem
efficitur homo, ſeparatim de illo dicitur, poſtquã de cę
teris terrenis animantibus ſolide concluſum eſt, dicen-
do, Et vidit deus quia bonum eſt. Conſiderandũ etiam
illud quod in cæteris non dixit deus, faciamus: vt hoc
quoq; modo voluerit ſpiritus ſanctus humanæ naturæ
inſinuare præſtantiam. Cui autem nunc dictum eſt, fa-
Ioan. 1. ciamus: niſi cui dicebatur in cæteris, fiat? Omnia enim
C per ipſũ facta ſunt, & ſine ipſo factũ eſt nihil. Sed quid
putamus aliter dictum eſſe, fiat, niſi vt ipſe faceret iuſſu
patris: & aliter, faciamus, niſi vt ambo pariter facerent?
An omnia quæ facit pater, per filium facit: & ideo nũc
Faciamus dictũ eſt, vt ipſi homini propter quem ſcrip-
tura ipſa facta eſt, ita in ſeipſo demonſtraretur, ea quæ
filius dicente patre facit, etiam ipſum patrem facere: vt
quod in cæteris dicebatur, fiat, & factũ eſt, hic expona-
tur, non ſeparatim fuiſſe dictionem, & ſeparatim effe-
ctionem, ſed vtrunq; ſimul cũ hic dicitur, faciamus? Et
dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimili-
tudinem noſtrã. Omnis imago ſimilis eſt ei cuius ima-
go eſt: nec tamen omne quod ſimile eſt alicui, etiã ima-
go eſt eius: ſicut in ſpeculo vel pictura, quia imagines
ſunt, etiam ſimiles ſunt: tamẽ ſi alter ex altero natus nõ
Imago qd ſit. eſt, nullus eorũ imago alterius dici poteſt. Imago enim
tunc eſt, cum de aliquo exprimitur. Cur ergo cũ dictũ
eſſet, ad imaginem: additum eſt, & ſimilitudinem: quaſi
poſsit eſſe imago diſsimilis? Sufficeret ergo ad imaginẽ
dicere. An aliud eſt ſimile, aliud ſimilitudo, ſicut aliud
eſt caſtus, aliud eſt caſtitas, aliud fortis, aliud fortitudo:

vt quemadmodum quæcunque ſunt fortia, fortitudine D
ſunt fortia, & quæcũq; caſta, caſtitate ſunt caſta: ita quę-
cunque ſunt ſimilia, ſimilitudine ſint ſimilia? Nõ autem
imago noſtra ſatis proprie dicitur ſimilitudo noſtra eſ
ſe, cum tamen proprie dicatur ſimilis nobis eſſe vt ibi
ſit ea ſimilitudo qua ſimilia ſunt quęcunque ſimilia, vbi
eſt & caſtitas, qua caſta ſunt, quæcunque ſunt caſta. Ca-
ſtitas autẽ nullius participatione caſta eſt, ſed eius par-
ticipatione ſunt caſta, quæcunque caſta ſunt. Quę vtiq;
in deo eſt, vbi eſt etiam illa ſapientia quæ non partici-
pando ſapiens eſt, ſed cuius participatione ſapiẽs eſt a-
nima quæcunque ſapiens eſt. Quapropter etiam ſimi- *Similitudo*
litudo dei, per quã facta ſunt omnia, proprie dicitur ſi-
militudo, quia non participatione alicuius ſimilitudi-
nis ſimilis eſt, ſed ipſa prima ſimilitudo, cuius partici-
patione ſimilia ſunt quæcũque per illam fecit deus. Ex-
poſitio ergo fortaſſe eſt, cum additum eſſet, ad imagi-
nem: vt oſtenderetur eam quæ imago dicta eſt, non ita
ſimilem eſſe deo, quaſi alicuius ſimilitudinis participã-
tem, ſed hanc ipſam eſſe ſimilitudinem, cuius partici-
parent omnia quæ dicuntur eſſe ſimilia. Sicut ibi & eſt
caſtitas, cuius participatione caſtæ ſunt animę, & ſapiẽ-
tia, cuius participatione ſapiẽtes ſunt animę, & pulchri- E
tudo, cuius participatione pulchra ſunt quæcũque pul-
chra ſunt. Si enim tantum ſimilitudinem diceret, non
ſignificaret ab ipſo eſſe genitam: ſi autem tantummodo
imaginem diceret, ſignificaret ab ipſo quidem genitã:
ſed non ſignificaret ita ſimilem, vt non tantum ſimilis,
ſed ipſa ſimilitudo eſſet. Vt autem nihil caſtius ipſa ca-
ſtitate, & nihil ſapiẽtius ipſa ſapiẽtia, & nihil pulchrius
ipſa pulchritudine: ita nihil ſimilius ipſa ſimilitudine
dici, aut cogitari, aut eſſe omnino poteſt. Vnde intelli-
gitur ita patri eſſe ſimilem ſimilitudinem ſuam, vt eius
naturam pleniſsime perfectiſsimeq; impleat. Quantum
autem ad ſpeciem rebus imponendam valeat dei ſimi-
litudo, per quam facta ſunt omnia quãquam humanas
cogitationes altiſsime ſuperet, licet tamen vtcunque ar
bitrari: ſi conſideremus omnem naturam, ſiue quæ ſen-
tientibus, ſiue quæ ratiocinantibus occurrerit, ſimilibus
inter ſe partibus ſeruare vnitatis effigiem. Nam ex ſa-
pientia dei ſapientes vocantur animæ rationales, & vl-
terius hoc nomẽ non porrigitur: nam neque vlla peco-
ra, & multo minus arbores, aut ignem, vel aërem vel a-
quam, vel terram ſapientem poſſumus dicere, quanquã
per ipſam dei ſapientiam ſint etiam omnia hæc inquã- F
tum ſunt. At vero ſimiles inter ſe lapides dicimus & a-
nimalia & homines & angelos. Iam vero in ſingulis re-
bus, & terrã, eo quòd ſimiles inter ſe habeat partes ſuas,
fieri vt terra ſit: & aquã qualibet quoq; parte ſimilẽ eſſe
cęteris partibus, nec aliter aquã eſſe potuiſſe, & quantũ-
libet aëris, ſi cætero eſſet diſsimile, nullo pacto aërẽ eſſe
potuiſſe: & ignis lucis ſuæ particulã, eo quòd nõ ſit diſ-
ſimilis reliquis partibus, fieri, vt ſit quod non eſt: ita de
vnoquoq; lapidũ vel arborũ, vel corpore cuiuſlibet ani
mantis diſcerni & intelligi poteſt: quòd nõ ſolum cum
aliis ſui generis rebus, ſed in ſeipſis ſingulis non eſſent,
niſi partes inter ſe ſimiles haberẽt. Et tãto eſt pulchrius *Pulchritudo.*
corpus quanto ſimilioribus inter ſe partibus ſuis cõſtat.
Iã porrò animarum, non ſolum aliarum cum aliis ami-
cicia ſimilibus moribus conſit, ſed etiã in vnaquaq; ani
ma ſimiles actiones atq; virtutes, ſine quibus conſtantia
eſſe non poteſt, beatam vitã indicãt. Similia vero om-
nia hæc, non autẽ ipſam ſimilitudinem poſſumus dice-
re. Quapropter ſi rebus inter ſe ſimilib⁹ vniuerſitas cõ-
ſtat, vt ſingulæ ſint quicquid ſũt, & omnes ipſã vniuer-

G ſitatem compleant, quam deus & cõdidit & gubernat:
per ſimilitudinem eius profecto qua cõdidit omnia ſu
pereminenter atq; incommutabiliter & incontamina-
biliter talia facta ſunt, vt ſimilibus inter ſe partibus pul-
chra ſint, ad ipſam tamen ſimilitudinem omnia non fa
cta ſint, ſed ſola ſubſtantia rationalis: quare omnia per
ipſam, ſed ad ipſam non niſi anima. Rationalis itaque
ſubſtantia & per ipſam facta eſt, & ad ipſam: non enim
Mens. eſt vlla natura interpoſita: quandoquidem mẽs huma-
na, quod nõ ſentit, niſi cum puriſſima & beatiſſima eſt,
nulli cohæret niſi ipſi veritati, quæ ſimilitudo & imago
patris & ſapiẽtia dicitur. Recte igitur ſecũdũ hoc quod
interius & principale hominis eſt, id eſt ſecundũ men-
tem accipitur, Faciamus hominem ad imaginem & ſi-
militudinẽ noſtrã. Ex illo enim quod in homine prin-
cipatum tenet, quod eum diſiungit à beluis, totus eſt ho
mo æſtimandus. Cætera in eo quanquam in ſuo genere
pulchra ſint, tamẽ cum pecoribus cõmunia ſunt, ac per
hoc in homine paruipendenda. Niſi forte quòd ad in-
tuendum cœlũ figura humani corporis erecta eſt, valet
aliquid etiã vt corpus ipſum ad ſimilitudinẽ dei factũ
credatur, vt quemadmodum à patre illa ſimilitudo nõ
auertitur, ita corpus humanum à cœlo nõ ſit auerſum,
H ſicut aliorum corpora animaliũ auerſa ſunt, quia prona
in aluũ proſternuntur. Sed tamen hoc non omnino ac-
cipiẽdum eſt, nam corpus noſtrum à cœlo plurimũ dif-
fert: in illa vero ſimilitudine, quæ filius eſt, non poteſt
quicquã eſſe diſſimile illi cui ſimilis eſt. Quoniam ſimi
lia quæcũq; alia ſunt, inter ſe etiam diſſimilia ex aliqua
parte ſunt: ipſa vero ſimilitudo non eſt aliqua ex parte
diſſimilis. Pater tamẽ pater eſt, nec filiꝰ aliud eſt quàm
filius: Quia & cum dicitur ſimilitudo patris, quãquam
oſtendat nullã interuenire diſſimilitudinẽ, non tamen
ſolus eſt pater, ſed habet ſimilitudinẽ. Et dixit deus, Fa-
ciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem no-
ſtrã. Satis quidem quæ ſuperius dicta ſunt, ſecundum id
exponũt hæc verba ſcripturæ, in quibus legimus dixiſſe
deum, Faciamus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinẽ
noſtrã, vt ſimilitudo dei, ad quã factus eſt homo, ipſum
dei verbum, hoc eſt vnigenitus filius accipi poſſit: non
vtiq; vt ipſe ſit eadẽ imago & ſimilitudo æqualis patri.
Eſt tamẽ & homo imago dei, ſicut apertiſſime oſtẽdit
Apoſtolus dicẽs, Vir quidem nõ debet velare caput, cũ
ſit imago & gloria dei. Sed hæc imago ad imaginẽ dei
I facta, nõ eſt æqualis & coęterna illi cuius imago eſt, nec
eſſet etiã ſi nunquã omnino peccaſſet. Ille autem ſenſus
eſt potius in his diuinis verbis eligendus, vt ideo nõ di
ctum intelligamus ſingulariter, ſed pluraliter, Faciamꝰ
hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram: quia
nõ ad ſolius patris, aut ſolius filij, aut ſolius ſpiritus ſan-
cti, ſed ad ipſius trinitatis imaginem factus eſt homo:
quæ trinitas ita eſt trinitas, vt vnus deus ſit: ita eſt vnus
deus, vt trinitas ſit. Nõ enim ait filio loquens, Faciamus
hominẽ ad imaginem tuam, aut ad imaginem meam,
ſed pluraliter ait, ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtrã:
à qua pluralitate ſpiritum ſanctũ ſeparare quis audeat?
Quæ pluralitas, quoniam nõ tres dij, ſed vnus eſt deus,
ideo intelligendum eſt poſtea ſcripturã ſingulariter in-
tuliſſe atq; dixiſſe, Et fecit deus hominem ad imaginẽ
dei: vt non ſic accipiatur, tanquam deus pater ad imagi
nem dei, hoc eſt filij ſui: alioquin quo modo verum eſt,
quod dictum eſt, ad imaginem noſtram, ſi ad filij ſolius
imaginẽ factꝰ eſt homo? Ac per hoc quia verũ eſt quod
ait deus, ad imagioem noſtrã: ita dictum eſt, Fecit deus
hominem ad imaginem dei: tanquã diceretur ad ima-
ginẽ ſuam, quod eſt ipſa trinitas. Nonnulli autẽ putant K
ideo non repetitã ſimilitudinem, neq; dictum, Et fecit
deus hominẽ ad imaginem & ſimilitudinem dei, quia
tũc tantũmodo ad imaginẽ, Similitudo autẽ illi poſtea
ſeruabatur in reſurrectione mortuorũ: quaſi poſſit eſſe
imago aliqua, in qua ſimilitudo nõ ſit. Si enim omnino
ſimilis non eſt, proculdubio nec imago eſt. Verũtamen
vt nõ ſola ratione id agere videamur, & authoritas Ia-
cobi Apoſtoli adhibenda eſt, qui cũ de lingua hominis
loqueretur, ait, In ipſa benedicimus deum, & in ipſa ma
ledicimus homines, qui ad ſimilitudinẽ dei facti ſunt.

FINIS.

DIVI AVRELII
AVGVSTINI DE GENESI
ad literam, Liber primus.

OMNIS diuina ſcriptura biperti *In ſcriptura quid cõſiderandũ.*
ta eſt, ſecundũ id quod dominꝰ
ſignificat, dicens, ſcribã eruditũ *Cap. I.*
in regno dei ſimilẽ eſſe patrifa- *Matth. 13.*
milias proferẽti de theſauro ſuo L
noua & vetera, quæ duo etiã te-
ſtamenta dicuntur. In libris au-
tẽ omnibus ſanctis intueri opor
tet, quæ ibi æterna intimentur, quæ facta narrẽtur, quæ
futura prænuncientur, quæ agenda pręcipiãtur vel mo
neãtur. In narratione ergo rerum factarũ quęritur vtrũ
omnia ſecundũ figuratum tantũmodo intellectum ac-
cipiantur, an etiam ſecundum fidem rerum geſtarũ aſ-
ſerenda, & defendenda ſint: nam non eſſe accipiẽda fi-
guraliter, nullus Chriſtianus dicere audebit, attendens
Apoſtolum dicentem, Omnia autem hæc in figura cõ- *1. Corin. 10.*
tingebant illis. Et illud quod in Geneſi ſcriptum eſt, E-
runt duo in carne vna, magnum ſacramentũ commen *Gene. 2.*
dantem in Chriſto & in Eccleſia. Si ergo vtroque mo- *Ephe. 5.*
do illa ſcriptura ſcrutanda eſt, quæramus quo modo di
ctum eſt præter allegoricam ſignificationem, In prin- *Gene. 1.*
cipio fecit deus cœlum & terram: vtrũ in principio tẽ-
poris: an quia primo omniũ facta ſint: an in principio,
quod eſt verbũ dei vnigenitus filius: & quo modo poſ-
ſit oſtendi deũ ſine vlla ſui commutatione operari mu
tabilia & temporalia: & quid ſignificetur nomine cœli M
& terræ, vtrũ ſpiritalis corporaliſq; creatura cœli & ter
ræ vocabulum acceperit, an tantũmodo corporalis: vt
in hoc libro de ſpiritali tacuiſſe intelligatur, atq; ita di
xiſſe cœlum & terram, vt omnem creaturam corporeã
ſuperiorem atq; inferiorẽ ſignificare voluerit: an vtri-
uſq; informis materia dicta eſt, cœlum & terra: ſpirita-
lis videlicet vita, ſicuti eſſe poteſt in ſe nõ conuerſa ad
creatorẽ. Tali enim conuerſione formatur atque perfi-
citur. Si autẽ non conuertatur, informis eſt: corporalis
autẽ ſi poſſit intelligi per priuationem omnis corporeę
qualitatis, quæ apparet in materia formata, cũ iam ſunt
ſpecies corporũ, ſine viſu, ſine alio quolibet ſẽſu corpo
ris perceptibiles. An cœlũ intelligendũ eſt creatura ſpi
ritalis ab exordio quo facta eſt perfecta illa & beata ſẽ-
per: terra vero corporalis materies adhuc imperfecta:
quia terra, inquit, erat inuiſibilis & incompoſita, & te-
nebrę erant ſuper abyſſum: quibus verbis videtur infor
mitatem ſignificare ſubſtantiæ corporalis? An vtriuſ-
que informitas his etiam poſterioribus verbis ſignifica
tur? Corporalis quidem eo quòd dictum eſt, Terra erat
inuiſibilis

A inuiſibilis & incompoſita: Spiritalis autem eo quòd dictum eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum: vt trāſlato verbo, tenebroſam abyſſum intelligamus naturam vitę informem, niſi cōuertatur ad creatorem: quo ſolo modo formari poteſt, vt non ſit abyſſus: & illuminari, vt non ſit tenebroſa. Et quo modo dictū eſt, Tenebræ erant ſuper abyſſum: an quia non erat lux? Quæ ſi eſſet, vtiq; ſupereſſet, & tanquam ſuperfunderetur. Quod tunc fit in creatura ſpiritali, cum conuertitur ad incōmutabile atque incōparabile lumen, quod deus eſt.

Fiat lux. Cap. II. 2. ſen. diſti. 13. cap. præterea.

Et quo modo dixit deus, Fiat lux: vtrum temporaliter: an in verbi æternitate? Et ſi temporaliter, vtiq; mutabiliter, quo modo ergo poſsit intelligi hoc dicere deus, niſi per creaturam? Ipſe quippe eſt incommutabilis. Et ſi per creaturā dixit deus, fiat lux: quo modo eſt prima creatura lux, ſi erat iam creatura, per quā deus diceret, fiat lux? An non eſt prima creatura lux, quia iam dictum erat, In principio fecit deus cœlum & terram: & poterat per cœleſtē creaturam vox fieri temporaliter atq; mutabiliter, qua diceretur, fiat lux? Quod ſi ita eſt, corporalis lux facta eſt iſta, quā corporeis oculis cernimus, dicente deo per creaturam ſpiritalem, quā deus iam fecerat, cū in prin-

Gene. 1.

B cipio fecit cœlum & terram, Fiat lux: eo modo quo per talis creaturæ interiorem & occultum motū diuinitus dici potuit, fiat lux. An etiam corporaliter ſonuit vox dicentis dei, Fiat lux: ſicut corporaliter ſonuit vox dicentis dei, Tu es filius meus dilectus: & hoc per creaturam corporalem quam fecerat deus, cū in principio fecit cœlum & terrā, antequā fieret lux, quæ in hac ſonāte voce facta eſt. Et ſi ita eſt, qua lingua ſonuit iſta vox dicente deo, Fiat lux: quia nondū erat linguarum diuerſitas, quæ poſtea facta eſt in ædificatione turris poſt diluuium? Quænā lingua erat vna & ſola, qua deus locutus eſt, Fiat lux: & quis erat quem oportebat audire atq; intelligere, ad quē vox huiuſmodi proferretur? An hæc abſurda carnaliſq; cogitatio atq; ſuſpicio eſt? Quid ergo dicimus? An id quod in ſono vocis intelligitur, cū dicitur, Fiat lux: non autē ipſe corporeus ſonus, hic bene accipitur eſſe vox dei? Et vtrum hoc ipſum ad naturā pertineat verbi eius, de quo dicitur, In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbū? Cū enim de illo dicitur, Omnia per ipſum facta ſunt: ſatis oſtenditur & lux per ipſum facta, cum dixit deus, fiat lux. Quòd ſi ita eſt, æternum eſt quod dixit deus, fiat

Math. 3.

Gene. 11.

Ioan. 1.

C lux: quia verbum dei deus apud deum, filius vnicus dei, patri coęternus eſt: quāuis deo hoc in ęterno verbo dicente creatura temporalis facta ſit. Cū enim verba ſint temporis, cum dicimus quando & aliquādo, ęternū tamen eſt in verbo dei, quādo fieri debeat aliquid: & tūc fit quando fieri debuiſſe in illo verbo eſt, in quo nō eſt quando & aliquando, quoniā illud totum verbū æternum eſt.

Lux quid ſit. Cap. III.

Et quid eſt lux ipſa quæ facta eſt, vtrū ſpiritale quid an corporale? Si enim ſpiritale, poteſt ipſa eſſe prima creatura iā hoc dicto perfecta, quæ primo cœlum appellata eſt, cum dictū eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: vt quòd dixit deus fiat lux, & facta eſt lux, eā reuocante ad ſe creatore, conuerſio eius facta atque illuminata intelligatur. Et cur ita dictū eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: & non dictum eſt, In principio dixit deus, Fiat cœlū & terra, & facta ſunt cœlum & terra: ſicut de luce narratur, Dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux? Vtrum prius vniuerſaliter nomine cœli & terræ comprehendendum erat & commendandum quod fecit deus: & deinde per partes exequendum, quo modo fecit, cū per ſingula dicitur, Dixit deus: id eſt quia

per verbum ſuū fecit quicquid fecit? An cum primū fiebat informitas materię ſiue ſpiritalis ſiue corporalis, nō erat dicendum, dixit deus fiat: quia formam verbi ſemper patri cohærētis, quo ſempiterne dicit deus omnia. D

Principiū Cap. IIII.

Neque ſono vocis neque cogitatione tēpora ſonorum voluente, ſed coæterna ſibi luce à ſe genitæ ſapientiæ, non imitatur imperfectio, cū diſsimilis ab eo quod ſumme ac primitus eſt, informitate quadā tendit ad nihilum: ſed tūc imitatur verbi formam ſemper atque incommutabiliter patri cohęrentem, cū & ipſa pro ſui generis conuerſione ad id quod vere ac ſemper eſt, id eſt ad creatorē ſuæ ſubſtantiæ, formam capit, & fit perfecta creatura: vt in eo quod ſcriptura narrat, dixit deus, fiat: intelligamus dei dictum incorporeum, in natura verbi eius coæterni reuocantis ad ſe imperfectionē creaturæ: vt non ſit informis, ſed formetur ſecundū ſingula, quæ per ordinē exequitur. In qua cōuerſione & formatione quia pro ſuo modo imitatur deum verbū, hoc eſt dei filium ſemper patri cohærentē, plena ſimilitudine & eſſentia pari, qua ipſe & pater vnum ſunt: nō autē imitatur hanc verbi formā, ſi auerſa à creatore, informis & imperfecta remaneat: propterea filij cōmemoratio non ita fit quia verbū, ſed etiam quia principium eſt, cū dicitur, In principio fecit deus cœlū & terrā: exordiū quippe creaturæ inſinuatur adhuc in informitate imperfectionis: fit autem filij commemoratio, quod etiam verbū eſt, eo quòd ſcriptū eſt, dixit deus fiat: vt per id quod principium eſt, inſinuet exordiū creaturæ exiſtentis ab illo adhuc imperfectæ: per id autem quòd verbū eſt, inſinuet perfectionem creaturę reuocatę ad eū, vt formaretur inhærendo creatori, & pro ſuo genere imitando formā ſempiternè atque incōmutabiliter inhærentē patri, à quo ſtatim hoc eſt quod ille.

Ioan. 10.

E

Verbū ſapientia. Cap. V.

Non enim habet informem vitā verbum filius, cui nō ſolum hoc eſt eſſe quod viuere, ſed etiā hoc eſt ei viuere, quod eſt ſapiēter & beate viuere. Creatura vero quanquā ſpiritalis & intellectualis vel rationalis, quæ videt̄ eſſe illi verbo propinquior, poteſt habere informem vitam: quia ſicut nō hoc eſt ei eſſe quod viuere, ita nec hoc viuere quod ſapiēter viuere ac beate viuere. Auerſa enim à ſapiētia incommutabili, ſtulte ac miſere viuit, quę informitas eius eſt. Formatur autē cōuerſa ad incommutabile lumē ſapientiæ verbū dei: à quo enim exiſtit vt ſit, vtq; viuat, ad illum conuertitur vt ſapienter ac beate viuat. Principiū quippe creaturæ intellectualis eſt æterna ſapiētia, quod principium manēs in ſe, incōmutabiliter nullo modo ceſſat occulta inſpiratione vocationis loqui ei creaturæ, cui principium eſt, vt cōuertatur ad id ex quo eſt, ꝙ aliter formata ac perfecta eſſe nō poſsit. Ideoq; interrogatus dominus quis eſſet, reſpondit, Principiū qui & loquor vobis. Quod autem filius loquitur, pater loquitur: quia patre loquēte dicitur verbum quod filius eſt, æterno more, ſi more dicendum eſt, loquēte deo verbū coæternū. Ineſt enim deo benignitas ſumma & ſancta & iuſta, & quidem nō ex indigentia, ſed ex beneficētia veniēs amor in opera ſua. Propterea priuſquā ſcriberetur, Dixit deus, fiat lux: præceſsit ſcriptura dicens: Et ſpirit° dei ferebatur ſuper aquā: quia ſiue aquæ nomine appellare voluit totam corporalem materiā, vt eo modo inſinuaret vnde facta & formata ſint omnia quæ in ſuis generibus iam dignoſcere poſſumus: appellans aquam quia ex humida natura videm° omnia in terra per ſpecies varias formari atq; concreſcere: ſiue ſpiritalem vitam quandā ante formam conuerſionis quaſi fluitantē: ſuperferebatur vtiq; ſpiritus dei, quia ſubiacebat ſcilicet

Ioan. 8.

F

G bonæ voluntati creatoris, quicquid illud erat quod formandum perficiendumq; inchoauerat: vt dicente deo in verbo ſuo, fiat lux: in bona volũtate, hoc eſt in beneplacito eius, pro modulo ſui generis maneret quod factum eſt. Et ideo rectũ eſt quod placuerit deo, ſcriptura dicẽte, Et facta eſt lux, & vidit deus lucẽ quia bona eſt.

Trinitas. Cap. VI. Et quemadmodum in ipſo exordio inchoatæ creaturæ, quæ cœli & terrę nomine propter id quod de illa perficiendum erat commemorata eſt, trinitas inſinuatur creatoris: nam dicente ſcriptura, In principio fecit deus cœlum & terram: intelligimus patrem in dei nomine, & filium in principij nomine, qui non patris, ſed per ſeipſum creatæ primitus ac potiſsimũ ſpiritali creaturæ, & conſequẽter etiam vniuerſæ creaturę principiũ eſt: dicente autem ſcriptura, Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquas: completam commemorationẽ trinitatis agnoſcimus: ita & in cõuerſione atq; perfectione creaturæ, vt rerum ſpecies digerantur, eadem trinitas inſinuatur: verbum dei ſcilicet, & verbi generator, cum dicitur, dixit deus: & ſacta bonitas, in qua deo placet quicquid ei pro ſuæ naturæ modulo perfectum placet, cũ dicitur, Vidit deus quia bonum eſt.

H

Spirit. dei. Cap. VII. Sed cur commemorata prius quamuis imperfecta creatura, poſtea commemoratur ſpiritus dei: prius dicẽte ſcriptura, Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum: † ac deinde infertur, Et ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam? An quoniam egenus atq; indigus amor ita diligit, vt rebus quas diligit, ſubiiciatur: propterea cũ cõmemoraretur [imperfecta creatura,] ſpiritus dei, in quo eius ſancta beneuolẽtia dilectioq; intelligitur, ſuperferri dictus eſt, ne faciendo opera ſua per indigentiæ neceſsitatem potius quàm per abundantiam beneficẽtiæ deus amare putaretur? Cuius rei memor Apoſtolus dicturus de charitate, ſupereminẽtem viam demonſtraturum ſe ait. Et in alio loco, Supereminentem, inquit, ſcientiæ charitatẽ Chriſti. Cum ergo ſic oporteret inſinuare ſpiritum dei, vt ſuperferri diceretur, commodius factũ eſt vt prius inſinuaretur aliquid inchoatum, cui ſuperferri diceretur: nõ autem loco, ſed omnia ſuperante ac præcellente potentia.

† al. ſuper facie abyſſi

1. Corin. 12.

Ephe. 3.

Amor dei erga creaturas. Caput VIII. Ita etiam rebus ex illa inchoatione perfectis atq; formatis, Vidit deus quia bonum eſt: placuit enim quod factum eſt, in ea benignitate qua placuit vt fieret. Duo quippe ſunt ꝓpter

I quæ amat deus creaturam ſuam, vt ſit, & vt maneat. Vt ergo eſſet quod maneret, ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam: vt autem maneret, vidit deus quia bona eſt. Et quod de luce dictum eſt, hoc & de omnibus: manẽt enim quædam ſupergreſſa omnem volubilitatem tẽporalem in ampliſsima ſanctitate ſub deo: quædã vero ſecundum ſui temporis modos, dũ per deceſsionem ſucceſsionemq; rerum ſeculorum pulchritudo cõtexitur.

Quo modo dictũ, fiat lux. Ca. IX. 2. ſen. diſti. 13. ca. præterea. Quòd ergo dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: in aliquo die dixit, an ante omnẽ diẽ? Si enim verbo ſibi coæterno dixit, hoc vtiq; intemporaliter dixit: ſi vero temporaliter dixit, nõ verbo ſibi coæterno, ſed per aliquam dixit creaturam temporalem: ac per hoc nõ erit prima creatura lux, quia iam erat creatura per quam temporaliter diceretur, fiat lux: atq; illud ante omnem diem feciſſe intelligitur, quod dictũ eſt, In principio fecit deus cœlum & terrã: vt cœli nomine intelligatur ſpiritalis iam facta & formata creatura, tanquã cœlum cœli huius, quod in corporalibus ſummũ eſt. Secũdo enim die factum eſt firmamentum, quod rurſus cœlum appellauit; terræ autẽ nomine inuiſibilis & incompoſitæ ac tenebroſæ abyſsi, imperfectio corporalis ſubſtãtiæ ſignificata eſt, vnde tẽporalia illa fierent, quorum prima eſſet lux. K Quo modo autem per creaturam illã, quã fecit ante tempora, dici potuit temporaliter, fiat lux, inuenire difficile eſt. Sono enim vocis nõ intelligimus dictũ: nam quicquid tale eſt corporeũ eſt. An ex illa imperfectione ſubſtantiæ corporalis fecit aliquã vocem corporeã, per quã ſonaret, Fiat lux? Ergo aliquod vocale corpus ante lucem creatum atq; formatũ eſt. Sed ſi ita eſt, iã erat tẽpus per quod vox curreret, ſonorumq; ſpacia ſibi ſuccedentia præterirent. Quod ſi iam erat tempus antequam fieret lux, in quo tẽpore fieret vox, qua ſonaret, fiat lux, ad quem diem pertinebat illud tẽpus? Vnus enim dies idemq; primus illi numerari incipit, quo facta eſt lux. An ad ipſum diem pertinet totum ſpaciũ tẽporis, & quod factũ eſt vocale corpus, per quod ſonaret, Fiat lux, & quod facta eſt ipſa lux? Sed omnis talis vox propter audientis corporalẽ ſenſum à loquẽte profertur, ita enim factũ eſt, vt percuſſo aëre ſentiatur. Nũquid itaq; talẽ habebat auditum illud quicquid erat inuiſibile & incompoſitũ, cui ſic deus perſonaret ac diceret, fiat lux? Abſcedat itaq; hæc ab animo cogitantis abſurditas. L Vtrum ergo ſpiritalis motus, ſed tamen tẽporalis erat, quo dictum intelligimus, fiat lux: expreſſus ab æterno deo per verbũ coæternum in creatura ſpiritali, quam iã fecerat, cum dictum eſt, In principio fecit deus cœlũ & terram: id eſt in illo cœlo cœli? An & iſta locutio non tantũ ſine aliquo ſono, ſed etiam ſine vllo tẽporali motu ſpiritalis creaturæ, in eius mente atq; ratione fixa quodã modo à verbo patri coęterno, & quodã modo impreſſa intelligitur, ſecũdũ quam moueretur, & ad ſpeciem conuerteretur inferior illa tenebroſa imperfectio naturæ corporeæ, & fieret lux? Sed multũ eſt ac difficillimum capere, quo modo dicatur deo non tẽporaliter iubente, neq; id tẽporaliter audiente creatura, quæ cõtẽplatione veritatis omnia tempora excedit, ſed intellectualiter ſibimet impreſſas ab incõmutabili dei ſapiẽtia rationes tanquam intelligibiles locutiones in ea quæ infra ſunt tranſmittente, fieri temporales motus in rebus temporalibus vel formandis vel adminiſtrandis. Si autem lux, quæ prius dicta eſt vt fiat, & facta eſt, etiã primatũ creaturæ tenere intelligenda eſt, ipſa eſt intellectualis vita: quæ niſi ad creatorẽ illuminanda conuerteretur, fluitaret informiter. Cũ autem conuerſa & illuminata eſt, factum eſt quod in verbo dei dictũ eſt, fiat lux. M

Dies, nox, lux, tenebra. Ca. X. 2. ſen. diſti. 13. ca. ſi autem. Veruntamen quemadmodũ ſine tempore dictũ eſt, quia in verbũ patri coæternum nõ cadit tẽpus, vtrũ ita etiã ſine tempore factum ſit, quiſquã forſitã quærat. Sed quo modo poteſt hoc intelligi, cũ facta luce & diuiſa à tenebris, & inditis diei noctiſq; vocabulis, dicat ſcriptura, Facta eſt veſpera, & factũ eſt mane dies vnus, Vnde videtur illud opus dei factũ per ſpaciũ diei, quo peracto ad veſperũ ventũ eſt, quod eſt initium noctis? Itemq; peracto nocturno ſpacio cõpletus eſt totus dies, vt mane fieret in alterũ diem, in quo die deus aliud cõſequẽter operaretur. Imò vero idipſum permirabile eſt, cum deus nullo ſpacio ſyllabarum æterna verbi ſui ratione dixerit, fiat lux: cur tãta mora facta ſit lux, donec diei ſpacium præteriret & veſpera fieret? An forte cito quidem lux facta eſt, ſed mora diurni tẽporis in eo conſumi potuit, cum diſcerneretur à tenebris, atque vtrunque diſcretum ſuis vocabulis ſignaretur? Mirũ ſi & hoc vel tanta mora fieri potuit à deo, quãta dicitur à nobis. Diſcretio quippe lucis & tenebrarum in ipſo vtiq; opere, cum lux fieret, conſecuta eſt: nõ enim lux eſſe potuit, niſi diſcerneretur à tenebris. Quòd autẽ vocauit deus

lucem

A lucem diem, & tenebras noctem, quanta mora fieri poterat, etiam ſi hoc ſyllabatim per ſonũ vocis egiſſet, niſi quãta & à nobis dicitur, lux vocetur dies, & tenebrę vocentur nox: niſi forte quis ita deſipiat, vt quia ſuper omnia magnus eſt deus, putet ore dei prolatas, quãuis paucisſimas ſyllabas per totum diei ſpaciũ potuiſſe diſtendi. Huc accedit, quia verbo ſibi coæterno, id eſt incommutabilis ſapientiæ internis æternisq; rationibus, non corporali ſono vocis vocauit deus lucem diẽ, & tenebras noctẽ. Rurſum enim quæritur, ſi verbis quibus vtimur vocauit, qua lingua vocauerit, & quid op⁹ erat ſonis tranſeũtibus, vbi cuiuſquã nõ erat corporalis vllus auditus? & nõ inuenitur. An dicendum eſt, quòd cũ cito peractum eſſet hoc opus dei, tãdiu ſtetit lux non ſuccedẽte nocte, donec diurnum ſpacium perageretur: & tãdiu manſit nox luci ſuccedẽs, donec ſpaciũ nocturni temporis præteriret, & mane fieret diei ſequentis, vno primoq; die tranſacto? Sed ſi hoc dixero, vereor ne derideat, & ab iis qui certiſsime cognouerũt, & ab iis qui poſſunt facillime aduertere, quòd eo tẽpore quo nox apud nos eſt, eas partes mũdi pręſentia lucis illuſtret, per quas ſol ab occaſu in ortum redit, ac per hoc omnibus

B vigintiquatuor horis non deeſſe per circuitum gyri totius, alibi diẽ, alibi noctem. Nũquid nam ergo in parte aliqua poſituri ſumus deũ vbi ei veſpera fieret, cum ab ea parte in aliam partẽ lux abſcederet? Nam & in libro

Eccleſ. 1. qui appellatur Eccleſiaſtes, ita ſcriptum eſt: Et oritur ſol & ôccidit, & in locum ſuum ducitur, hoc eſt, in eum locum vnde ortus eſt. Sequitur enim, & dicit ipſe: Oriens illuc vadit ad Auſtrum, & circuit ad Aquilonẽ. Auſtralis ergo pars cum habet ſolem, nobis dies eſt. cũ autẽ ad

† prouehit. Aquilonis partem circũiens peruenit, † nobis nox eſt: non tamen in alia parte non eſt dies vbi præſentia ſolis eſt: niſi forte poëticis figmẽtis cor inclinandum eſt, vt credamus ſolem mari ſe immergere, atq; inde totũ ex alia parte mane ſurgere. Quanquam ſi ita eſſet, abyſſus ipſa præſentia ſolis illuſtraretur, atque ibi eſſet dies. Poſſet enim & aquas illuminare, quando ab eis nõ poſſet extingui. Sed hoc monſtruoſum eſt ſuſpicari. Quid quod etiam ſol nondũ erat? Quapropter ſi ſpiritalis lux primo die facta eſt, nũquid nam ôccidit vt ei ſuccederet nox? Si autem corporalis, quęnã illa lux eſt, quã poſt occaſum ſolis videre non poſſumus, quia nec luna erat adhuc nec aliquæ ſtellæ? Aut ſi ſemper in ea parte cœli

C eſt in qua ſol, vt non ſit ſolis lux, ſed quaſi comes eius, eidem ita coniuncta, vt diſcerni dignoſciq; nõ poſsit, ad eandem reditur difficultatem ſoluendæ huius quæſtionis: quia & iſta lux eodẽ modo quo ſol tanquã comes eius ab occaſu in ortum circumiens redit, & eſt in alia parte mundi, quo tempore pars iſta in qua ſumus, tenebreſcit in noctem. Ex quo cogit, quod abſit, in vna parte credere deum fuiſſe, quam partem lux iſta deſereret, vt poſſet ei veſpera fieri. An forte in ea parte lucẽ fecerat, in qua facturus erat hominem: & ideo cum ab ipſa parte lux deceſsiſſet, veſpera facta dicitur, etiam cũ in alia parte lux illa eſſet quę inde diſceſſerat, mane exoritura peracto circuitu. Vt quid ergo factus eſt ſol

Prima lux & ſol. Cap. XI. 2. ſen. diſt. 13. ca. ſolet. in poteſtatẽ diei, qui luceret ſuper terram, ſi lux illa diei faciendo ſuffecerat, quæ dies etiam vocata eſt? An illa prior regiones ſuperiores à terra lõginquas illuſtrabat, vt ſentiri non poſſet in terris: atq; ita oportebat ſolem fieri per quem dies inferioribus mundi partibus appareret? Poteſt & hoc dici, auctum eſſe fulgorem diei ſole addito, vt per illam lucem minus fulgens dies quàm nunc eſt fuiſſe credatur. Etiam hoc à quodam dictum

ſcio, primum naturam lucis inductam in opere creatoris, cum dictum eſt, Fiat lux, & facta eſt lux: poſtea vero cum de luminaribus dicitur, quid ex ipſa luce factũ ſit, fuiſſe commemoratum ordine dierum, quo viſum eſt creatori cuncta eſſe facienda: quę natura lucis quò tranſierit facta veſpera vt viciſsim nox perageretur, nec ille dixit, nec facile inueniri poſſe arbitror. Neq; enim extinctam eſſe credendum eſt, vt nocturnæ tenebræ ſuccederent, & rurſus accenſam vt mane fieret, antequam hoc ſolis officio gereretur, quòd à quarto die cœpiſſe fieri eadem ſcriptura teſtatur. Quod antequam fieret, quo circuitu ſibi potuerint tres dies noctẽſque ſuccedere, lucis quæ primo facta eſt permanente natura, ſi lux corporalis tunc facta & intellligenda eſt, & inuenire & explicare difficile eſt. Niſi forte molem terrenam & aquoſam antequam eſſet ab alterutro vtrunq; diſcretum, quod tertio die factum ſcribitur, tenebras deũ appellaſſe quis dixerit, propter craſsiorem corpulentiam quam lux penetrare non poterat, vel propter obſcuriſſimam vmbram tantæ molis, quam neceſſe eſt vt ex altera parte habeat corpus, ſi ex alia parte lux fuerit. Ad quem locum enim cuiuſlibet corporis moles lucẽ perD *Succeßio diei noctiſque. C. XII.*

E uenire non ſinit, in eo loco vmbra eſt: quoniam locus carens ea luce qua illuſtraretur, niſi impediret corpus oppoſitum, hoc totum eſt quod vmbra dicitur. Quæ ſi pro mole corporis tã magna fuerit, vt occcupet ſpaciũ terræ, quantum ex altera parte dies occupat, nox vocatur. Neq; enim omnes tenebræ nox. Nam & in ſpeluncis amplis, in quarum abdita lux irrumpere per oppoſitam molem non ſinitur, ſunt vtiq; tenebræ, quia lux nõ eſt ibi, totumq; ſpacium illud locus eſt carens luce: nec tamen tales tenebræ acceperunt vocabulum noctis, ſed illæ quæ in eam partem terrę ſuccedunt, vnde remouetur dies, ſicut non omnis lux dies appellatur: nam & lunæ lux eſt & ſyderum & lucernarum & coruſcationũ, & quarumcunque rerum ita fulgentium, ſed illa lux appellatur dies, cui nox præcedenti recedentiq; ſuccedit. Sed ſi primaria lux illa vndique terræ molem circũfuſa contexerat, ſiue ſtaret, ſiue circuiret, non erat ex qua parte admitteret noctem ſibi ſuccedere, quia nuſquam ipſa diſcedebat, vt ei faceret locum. An ex vna parte facta eſt, vt ipſam circumiens, etiam noctem ex alia parte conſequenter circumire permitteret? Cum enim totam terram adhuc aqua tegeret, nihil impediebat vt a- *Cõgregatio aquarum.* F quoſa & globoſa moles ex vna parte faceret diem lucis præſentia, ex alia noctem lucis abſentia, quę in eã partẽ ſuccederet à tempore veſpertino, ex qua lux in aliã declinaret. Quò ergo congregatæ ſunt aquæ, ſi totam terram prius occupauerãt: illæ ſcilicet quæ detractæ ſunt, vt terra nudaretur, in quam partem congregatæ ſunt? Si enim erat aliquid terræ nudum, quò congregarentur, iam apparebat arida, nec totum abyſſus occupabat? Si autem totum texerant, quis erat locus quò colligerentur vt terræ ariditas appareret? Nunquid nam in altum congregatæ ſunt, ſicut fit cum ad ventilandum in area meſsis trita ſurrigitur, & congeſta in aggerem nudat locum, quem diffuſa contexerat? Quis hoc dixerit, cum videat vſquequaque campos maris æqualiter fuſos, qui etiam cum aquæ fluctuantes quidam velut mõtes eriguntur, ſedatis rurſus tempeſtatibus complanantur. Et ſi qua littora nudantur latius, non poteſt dici nulla eſſe alia terrarum ſpacia, quò accedat id quod aliunde decedit, vnde in eum locum, ex quo receſſerat iterum accedat. Cum autem totam omnino terram vndoſa natura cooperiret, quò cederet vt nudaret ali-

G quas partes? An forte rarior aqua velut nebula terras tegebat, quæ congregatione ſpiſſata eſt, vt ex multis eas partibus, in quibus arida poſſet apparere, nudaret? Quãquam & terra longe lateq; ſubſidens, potuit alias partes præbere concauas, quibus confluentes & corruentes aquæ reciperentur, & appareret arida ex his partibus, vnde humor abſcederet. Non eſt autem informis omnimodo materies, vbi etiam nebuloſa ſpecies apparuerit.

2. ſen. diſt. 14. c. ſequitur, dixit deus cõgregentur.

Creatio aquæ & terræ. C. XIII.

Et ideo quæri adhuc poteſt, quando deus iſtas conſpicuas aquarum terrarumq; ſpecies qualitatesq; creauerit: in nullo enim ſex dierum hoc inuenitur. Itaque ſi hoc ante omnem diem fecit, ſicut ante iſtorum primorum dierum commemorationem ſcriptum eſt. In principio fecit deus cœlum & terram: vt in terræ vocabulo intelligamus iam formatam terrenam ſpeciem ſuperfuſis aquis iſta iam viſibili ſpecie ſui generis declaratis: vt in eo quod ſequitur ſcriptura dicens, Terra autẽ erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquas: nullam opinemur informitatem materię, ſed terram & aquam ſine luce, quę nondũ erat facta, ſuis iam notiſsimis qualitatibus conditas: vt ideo terra inuiſibilis dicta intelli-

Gene. 1.

H gatur, quòd aquis cooperta nõ poſſet videri, etiam ſi eſſet qui poſſet videre: Ideo vero incompoſita, quia nondum à mari diſtincta & cincta à littoribus, & ſuis fœtibus animalibusq; decorata, Si ergo ita eſt, cur iſtæ ſpecies, quæ proculdubio corporales ſunt, ante omnẽ diẽ factæ ſunt? Cur non ſcriptum eſt, Dixit deus, Fiat terra, & facta eſt terra? Item, Dixit deus, Fiat aqua, & facta eſt aqua? vel vtrunque cõmuniter, ſi vna quaſi lege loci infimi continentur, Dixit deus, Fiat terra & aqua, & ſic factum eſt.

Materia qualibet. Cap. XIIII.

Cur non dictum eſt, cum hoc factum eſſet, Vidit deus quia bonum eſt. Hęc enim conſideratio ſuaſit, quoniam manifeſtum eſt omne mutabile ex aliqua informitate formari: ſimúlque illud & catholica fides præſcribit, & certiſsima ratio docet nullarum naturarum materiam eſſe potuiſſe, niſi ab omnium rerum non ſolum formatarũ, ſed etiam formabilium inchoatore deo atque creatore, de qua etiam dicit ei quædam ſcriptura, Qui feciſti mundũ ex materia informi: hanc materiam illis verbis, quibus pro ſpiritali prudẽtia tardioribus etiam lectoribus vel auditoribus congrueret fuiſſe commemoratam, quibus ante dierum enumerationem dictum eſt, In principio fecit deus cœlũ & ter-

I ram &c. donec diceretur, Et dixit deus, vt deinceps formatarum rerum ordo conſequeretur.

An materia præcedat formã. Cap. XV. 2. ſen. di. 15 c. omnibus.

Non quia informis materia formatis rebus tempore prior eſt, cum ſit vtrunque ſimul concreatum, & vnde factum eſt, & quod factum eſt: Sicut enim vox materia eſt verborũ, verba vero formatam vocem indicant: non autẽ qui loquitur, prius emittit informem vocem, quã poſsit poſtea colligere, atq; in verba formare: ita creator deus non priorem tempore fecit informem materiam, & eam poſtea per ordinem quarumcunq; naturarum quaſi ſecũda conſideratione formauit, formatam quippe creauit materiam: Sed quia illud vnde fit aliquid, etſi non tempore, tamen quadam origine prius eſt, quàm illud quod inde fit, potuit diuidere ſcriptura loquendi temporibus, quod deus faciendi temporibus non diuiſit. Si enim quæratur, vtrum vocem de verbis an de voce verba faciamus, non facile quiſquam ita tardo ingenio reperitur, qui non potius verba fieri de voce reſpondeat. Ita quanuis vtrunque ſimul qui loquitur faciat, quid vnde faciat naturali attẽtione ſatis apparet, Quamobrem cum ſimul vtrunque deus fecerit, & materiam quã for-

mauit, & res in quas eam formauit, & vtrũque ab ſcrip- K
tura dici oportuerit, nec ſimul vtrunque dici potuerit, prius illud vnde aliquid factũ eſt, quàm illud quod inde factum eſt, dici debuiſſe quis dubitet? Quia etiam cum dicimus, materiam & formam: vtrunq; ſimul eſſe intelligimus, nec vtrunq; ſimul poſſumus enũciare. Sicut autem in breuitate temporis cõtingit cum duo iſta verba proferimus, vt alterum ante alterũ proferamus: ita in prolixitate narrationis alterum altero prius narrandum fuit, quanuis vtrunque, vt dictum eſt, ſimul fecerit deus: vt quod ſola origine prius eſt in faciendo, etiam tempore prius ſit in narrando: quia duæ res quarum etiã altera nullo modo prior eſt, nominari ſimul non poſſunt, quanto minus ſimul narrari. Non itaq; dubitandum eſt ita eſſe iſtam informem materiam propè nihil, vt non ſit facta niſi à deo, & rebus quæ de illa factæ ſunt ſimul concreata ſit. Sed ſi credibiliter dicitur eam ſignificari illis verbis: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ erant ſuper abyſſum, & ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam: vt excepto quod ibi poſitum eſt, de ſpiritu dei, cætera quidem rerum viſibilium vocabula, ſed ad illam informitatẽ, vt tardio-

Gene. 1.

ribus poterat, inſinuãdam dicta intelligamus: quia hæc L
duo elementa, id eſt, terra & aqua, ad aliquid faciendũ operantium manibus tractabiliora ſunt cęteris, & ideo congruentius iſtis nominibus illa inſinuabatur informitas.

Emiſsio & cõtractio lucis. C. XVI.

Si hoc ergo probabiliter dicitur, non erat aliqua formata moles, quam lux ex vna parte illuſtrans ex altera faceret tenebras, vnde poſſet nox die diſcedẽte ſuccedere. Emiſsionem vero contractionèmque lucis illius ſi velimus diẽ noctèmque intelligere, nec cauſam videmus cur ita fieret, Non enim iam erant animalia, quibus hæc viciſsitudo ſalubriter exhiberetur, & quibus poſtmodũ exortis per circuitum ſolis cernimus exhiberi: nec vllum occurrit exemplũ, quo iſtam emiſſionem contractionèmq; lucis, vt diei noctiſq; viciſsitudines fierẽt, probare poſsimus. Iactus enim radiorum ex oculis noſtris, cuiuſdã lucis euidens eſt iactus, & cõtrahi poteſt cum aërem qui eſt oculis noſtris proximus intuemur, & emitti cum ad eandem rectitudinem quæ ſunt longe poſita attendimus. Nec ſanè cum contrahitur omnino cernere quę lõge ſunt deſinit, ſed certè obſcurius quàm cum in ea obtutus emittitur: ſed tamen ea lux quæ ſenſu vidẽtis eſt, tam exigua videtur, vt niſi ad- M
iuuemur extranea luce, nihil videre poſsimus, quoniam ab ea non poteſt diſcerni: quo igitur exemplo demonſtrari poſsit emiſsio in diem, & contractio lucis in noctem, ſicut dixi, reperire difficile eſt.

Lux, tenebræ. Caput XVII.

Si autem ſpiritalis lux facta eſt, cum dixit deus, Fiat lux, & facta eſt lux: non illa vera patri coęterna intelligẽda eſt, per quã facta ſunt omnia, & quæ illuminat omnem hominem: ſed illa de qua dici potuit, Prior omniũ creatura eſt ſapientia. Cum enim æterna illa & incommutabilis, quæ non eſt facta ſed genita ſapientia, in ſpiritales atque rationales creaturas, ſicut in animas ſanctas ſe transfert, vt illuminatæ lucere poſsint, fit in eis quædam luculẽtę rationis affectio, quæ poteſt accipi facta lux, cum diceret deus, Fiat lux: ſi iam erat creatura ſpiritalis, quæ nomine cœli ſignificata eſt, in eo quod ſcriptũ eſt, In principio fecit deus cœlum & terram: non corporeum cœlum, ſed incorporeũ, cœlis corporeis, hoc eſt ſuper omne corpus, non locorum gradibus, ſed naturæ ſublimitate præpoſitum. Quo autẽ modo ſimul fieri potuit, & quod illuminaret, & ipſa illuminatio, ac diuerſo tẽpore narrãda fuerit, pauloante dixim⁹, cũ de materia tractaremus.

Ioan. 1. Eccli. 1. Sapien. 7. Gene. 1.

A ctaremus. Sed huic luci ſuccedentem noctem, vt veſpe
ra fieret, quo pacto intellecturi ſumus? A tenebris vero
qualibus talis lux diuidi potuit, dicente ſcriptura: Et di-
uiſit deus inter lucem ac tenebras? nunquid iam erant
peccatores & ſtulti decidentes à lumine veritatis, inter
quos & in eadem luce permanentes diuideret deus tá-
quam inter lucem ac tenebras, lucem vocans diē, ac te-
nebras noctem: & oſtéderet ſe non operatorem pecca-
torum, ſed ordinatorem diſtribuēdorum meritorum?
An hic dies totius temporis nomen eſt, & omnia volu-
mina ſeculorum hoc vocabulo includit, ideoq; non di
ctus eſt primus, ſed vnus dies? Et facta eſt enim veſpera,
& factum eſt, inquit, mane dies vnus: vt per hoc quòd
facta eſt veſpera, peccatum rationalis creaturę, quod au
tem factum mane, renouatio eius ſignificata videatur.
Sed hæc allegoriæ propheticæ diſputatio eſt, quam nó
iſto ſermone ſuſcepimus: Inſtituimus enim de ſcriptu-
ris nunc loqui ſecundum proprietatem rerū geſtarum,
non ſecundū ænigmata figurarum. Ergo ad rationē fa-
ctarum cōditarumq; naturarum, quo modo inuenimus
veſperam & mane in luce ſpiritali? An diuiſio quidē lu
cis à tenebris, diſtinctio eſt iá rei formatæ ab informi,
B appellatio vero diei & noctis, inſinuatio diſtributionis
eſt: qua ſignificetur nihil deū inordinatum relinquere,
atque ipſam informitatem per quam res de ſpecie in
ſpeciem modo quodam tranſeundo mutantur, non eſ-
ſe indiſpoſitam: neq; defectus neque profectus creaturę,
quibus ſibimet propter temporalia quæq; ſuccedūt, ſi-
ne ſupplemento eſſe decoris vniuerſi? Nox enim inor-
dinatæ ſunt tenebræ. Propterea vero cū facta eſſet lux,
dictum eſt, Vidit deus lucem quia bona eſt: cū hoc poſ-
ſet poſt omnia eiuſdem diei dicere, id eſt vt cum cœlū
explicaſſet. Dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: Et diuiſit
deus inter lucem & tenebras: Et vocauit deus lucē diē,
& tenebras vocauit noctem: tunc diceret, Et vidit deus
quia bonum eſt: & deinceps annecteret, Et facta eſt veſ-
pera, & factū eſt mane: ſicut in aliis operibus facit qui-
bus vocabula imponit. Hic ergo non ita fecit, quoniam
à formata re ad hoc diſtincta eſt illa informitas, vt non
in ea finis eſſet, ſed adhuc formanda reſtaret per creatu
ras cæteras iam corporales. Itaq; ſi poſteaquā diſtincta
eſſent illa diuiſione & vocabulis, tunc diceretur: Vidit
deus quia bonum eſt: hęc facta acciperemus ſignificare,
C quibus iam in ſuo genere nihil eſſet addendū. Quia ve-
ro lucem ſolam ita perfecerat: Vidit deus, inquit lucē,
quia bona eſt, & diuiſione ac nominibus diſcreuit à te-
nebris. Neque tūc dixit: Vidit deus quia bonum eſt, ad
hoc enim erat informitas illa diſcreta, vt adhuc inde
alia formarentur: Nanque iſta nox quæ nobis eſt notiſ-
ſima, facit enim eam ſuper terras ſolis circuitus, quādo
per luminariū diſtributionē à die diuiditur, poſt ipſam
diuiſionem diei & noctis dicitur: Vidit deus quia bonū
eſt: Non enim hæc nox informis aliqua ſubſtantia erat,
vnde adhuc alia formarētur, ſed ſpacium loci plenum
aëre, carēs lumine diurno, cui vtiq; nocti iam nihil ad-
dendum eſſet in genere ſuo, quo eſſet ſpecioſior ſiue di
ſtinctior. Veſpera autem in toto illo triduo, antequam
fierent luminaria conſummati operis terminus, nó ab-
ſurde fortaſſe intelligitur, mane vero tanquam futuræ
operationis ſignificatio. Sed ante omnia memineri-
mus vnde iam multa diximus, non temporalibus quaſi
animi ſui aut corporis motibus operari deū, ſicut ope-
ratur homo vel angelus, ſed æternis atq; incommutabi
libus & ſtabilibus rationibus coæterni ſibi verbi ſui, &
quodam, vt ita dixerim, flatu pariter coęterni ſancti ſpi

Quo modo deus operatur. Cap. XVIII.

ritus ſui. Nam & illud quod per Græcam & Latinā lin- D
guam dictum eſt, de ſpiritu dei quia ſuperferebatur ſu-
per aquas, ſecundum Syræ linguæ intellectum quę vici
na eſt Hebręę, nam hoc à quodā docto Chriſtiano Sy-
ro fertur expoſitum, non ſuperferebatur, ſed fouebat po
tius intelligi perhibetur. Nec ſicut fouētur tumores aut
vulnera in corpore aquis vel frigidis vel calore cōgruo
temperatis, ſed ſicut oua fouentur ab alitibus, vbi calor
ille materni corporis etiam formandis pullis quodam
modo adminiculatur, per quendam in ſuo genere dile
ctionis affectum. Non itaque per ſingulos dies iſtorum
operum diuinorum tanquam tēporales voces dei car-
naliter cogitemus: Non enim ad hoc ipſa dei ſapientia
noſtra infirmitate ſuſcepta venit ad colligendos ſub a- *Matth. 23.*
las ſuas filios Hieruſalem, quemadmodum gallina pul-
los ſuos, vt ſemper paruuli ſimus, ſed vt malicia infan-
tes, mente pueri eſſe deſinamus. Et in rebus obſcuris at- *1. Corin. 14.*
que à noſtris oculis remotiſsimis, ſi qua inde ſcripta e-
tiá diuina legerimus, quæ poſsint ſalua fide qua imbui-
mur, aliis atque aliis parere ſentētiis, in nullam earum
nos pręcipiti affirmatione ita proiiciamus, vt ſi forte di
ligentius diſcuſſa veritas eam recte labefactauerit, cor-
ruamus: non pro ſentētia diuinarum ſcripturarum, ſed E
pro noſtra ita dimicantes, vt eam velimus ſcripturarū
eſſe quæ noſtra eſt, cum potius eam quæ ſcripturarū eſt
noſtram eſſe velle debeamus. Ponamus enim in eo *Opiniones*
quod ſcriptū eſt: Dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: aliā *vera falſaq́ue. Cap.*
ſenſiſſe lucem corporalem factam, & aliam ſpiritalem *XIX.*
eſſe lucem in creatura ſpiritali: quod noſtra fides nō du
bitat eſſe ante lucem corporalem cœleſtem, aut etiá ſu-
per cœlum vel ante cœlum, cui ſuccedere nox potuerit,
tamdiu nō eſt contra fidem, donec veritate certiſsima
refellatur. Quod ſi factum fuerit, non hoc habebat di-
uina ſcriptura, ſed hoc ſenſerat humana ignorantia. Si
autem hoc verum eſſe certa ratio demonſtrauerit, ad-
huc incertum erit, vtrum hoc in illis verbis ſanctorum
librorum ſcriptor ſentiri voluerit, an aliquid aliud nō
minus verum. Quòd ſi cætera contextio ſermonis non
hoc eum voluiſſe probauerit, nō ideo falſum erit aliud
quod ipſe intelligi voluit, ſed & verum & quod vtilius
cognoſcatur. Si autem cōtextio ſcripturæ hoc voluiſſe
intelligi ſcriptorem non repugnauerit, adhuc reſtabit
quærere, vtrum & aliud non potuerit. Quòd ſi & aliud
potuiſſe inuenerimus, incertum erit quid nam eorum F
ille voluerit: aut vtrunque ſentiri voluiſſe, non incōue-
nienter creditur, ſi vtriuſque ſententiæ certa circūſtan-
tia ſuffragatur. Plerūque enim accidit vt aliquid de ter-
ra, de cœlo, de cæteris huius mundi elementis, de mo-
tu & conuerſione vel etiam magnitudine & interual-
lis ſyderum, † de certis defectibus ſolis & lunæ, de cir- *† dierum.*
cuitibus annorum & temporum, de naturis animaliū,
fruticum, lapidum, atque huiuſmodi cæteris, etiam non
Chriſtianus ita nouerit, vt certiſsima ratione vel expe-
rientia teneat. Turpe autem eſt nimis & pernicioſum
ac maxime cauēdum, vt Chriſtianum de his rebus qua-
ſi ſecundum Chriſtianas literas loquentem, ita delira-
re quilibet infidelis audiat, vt quemadmodum dicitur
toto cœlo errare conſpiciens, riſum tenere vix poſsit:
& non tam moleſtum eſt quòd errans homo derideré-
tur, ſed quòd authores noſtri ab eis qui foris ſunt talia
ſenſiſſe credūtur, & cum magno eorum exitio de quo-
rum ſalute ſatagimus, tanquam indocti reprehendun-
tur atque reſpuuntur. Cum enim quenquam de nume-
ro Chriſtianorum in ea re quam optime norunt errare
deprehenderint, & vanam ſententiam ſuam de noſtris

G libris aſſerere, quo pacto illis libris crediturі ſunt de reſurrectione mortuorum, & de ſpe vitæ æternæ regnoq; cœlorum, quãdo de his rebus quas iam experiri, vel in-
**forte, yatio nibus.* dubitatis numeris* percipere potuerunt, fallaciter putauerint eſſe conſcriptos? Quid enim moleſtiæ triſticiæq; ingerant prudentibus fratribus temerarij præſumptores, ſatis dici non poteſt, cum ſi quando de praua & falſa opinione ſua reprehẽdi & conuinci cœperint ab eis qui noſtrorum librorum authoritate non tenentur, ad defendendum id quod leuiſsima temeritate & apertiſſima falſitate dixerunt, eoſdem libros ſanctos vnde id probent, proferre conantur, vel etiam memoriter quæ ad teſtimonium valere arbitrantur, multa inde verba pronunciant, non intelligentes neq; quæ loquũtur, neq; de quibus affirmant.

Temeritas aſſerendi vitanda. Cap. XX. Ad hoc enim conſiderandum & obſeruandum, librum Geneſeos multipliciter quantũ potui enucleaui, protuliq; ſententias de verbis ad exercitationẽ noſtram obſcure poſitis, non aliquid vnum temere affirmans cum præiudicio alterius expoſitionis fortaſſe melioris, vt pro modulo ſuo eligat quiſq; quod capere poſsit, vbi autẽ quid intelligere nõ poteſt, ſcripturæ dei det honorem, ſibi timorem. Sed cum tam mul-
H tis exitibus verba ſcripturæ quæ tractauimus exponantur, cohibeant ſe tandem qui literis inflati ſecularibus hæc ita poſita, vt omnia pia corda nutriant, velut imperitum atq; impolitũ aliquid exagitant, ſine pẽnis in terra reptantes, & volaturarum auiũ nidos irridentes. Periculoſius autem errant quidam infirmi fratres, qui cũ iſtos impios de cœleſtiũ corporũ numeris, vel de quibuſlibet elementorum mũdi huius quæſtionibus ſubtiliter & copioſe diſſerere audiunt, euaneſcũt, & eos ſibi cum ſuſpirio præponẽtes, & magnos putantes, ſaluberrimæ pietatis libros cum faſtidio repetunt, & quos dulciter haurire deberent, vix patienter attingunt, à ſegetis aſperitate abhorrentes, & ſpinarum floribus inhiantes.
Pſal. 33. Non enim vacãt videre quàm ſuauis eſt dominus, nec in ſabbato eſuriunt, atq; ideo pigri ſunt, poteſtate à do-
Matth. 12. mino ſabbati accepta, vellere ſpicas, & tãdiu verſare manibus, contritaſq; purgare donec ad eſcam perueniant.

In reprehenſores. Cap. XXI. Dicet aliquis, quid tu tanta tritura diſſertionis † huius, quid granorum extuliſti, † quid euẽtilaſti? Cur propemodum in quæſtionibus adhuc latent omnia? Affirma aliquid eorum quæ multa poſſe intelligi diſputaſti? Cui reſpondeo, ad eum ipſum me cibum ſuauiter perueniſſe, quod didici habere † hominem in reſpondẽdo ſe-
† diſceptationis. *† exuiſti.*
I cundum fidem, quod reſpondẽdum eſt hominibus qui
† al. didici nõ hærere. calũniari libris noſtræ ſalutis affectant: vt quicquid ipſi de natura rerum veracibus documentis demõſtrare potuerint, oſtendamus noſtris literis non eſſe cõtrarium. Quicquid autẽ de quibuſlibet ſuis voluminibus his noſtris literis, id eſt, Catholicæ fidei contrarium protulerint, aut aliqua etiam facultate oſtẽdamus, aut nulla dubitatione credamus eſſe falſiſsimum: atq; ita teneamus mediatorem noſtrum, in quo ſunt omnes theſauri ſa-
Coloſſ. 2. pientiæ atque ſcientiæ abſconditi, vt neque falſæ philoſophiæ loquacitate ſeducamur, neque falſæ religionis ſuperſtitione terreamur. Et cum diuinos libros legimus in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruũtur, & ſanitate catholicæ fidei mu-
† eligamus. niuntur, id potiſsimum diligamus † quod certum apparuerit eum ſenſiſſe quem legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circunſtãtia ſcripturæ non impedit, & cum ſana fide concordat. Si autem & ſcripturæ circunſtãtia pertractari ac diſcuti nõ poteſt, ſaltem id ſolum quod fides ſana præſcribit. Aliud eſt enim quid potiſsimum ſcriptor ſenſerit nõ dignoſcere, aliud autẽ à regula pie- K
tatis errare. Si vtrunque videtur, perfecte ſe habet fructus legentis: Si vero vtrunque vitari non poteſt, etiam ſi voluntas ſcriptoris incerta ſit, ſanæ fidei congruã nõ inutile eſt tenuiſſe ſententiam.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Geneſi ad literam Liber ſecundus.

Firmamentum aquæ. Cap. I. ET DIXIT deus: Fiat firmamentũ in medio aquarum, & ſit diuidens inter aquam, & aquam: Et ſic factũ eſt. Et fecit deus firmamentum, & diuiſit deus inter aquam quæ erat infra firmamentum, & inter aquã quæ erat ſupra firmamentũ. Et vocauit deus firmamentum cœlum, & vidit deus quia bonum eſt, & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies ſecundus. De verbo dei, quo dixit: Fiat firmamẽtum &c. & de placito eius quo vidit quia bonũ eſt, & de veſpera & mane, non opus eſt hic iterum ſimiliterq; diſſere-
re: atque ita deinceps quotieſcũque iſta reperiuntur ſe- L
cundum ſuperiorem inquiſitionẽ interim conſideranda eſſe admonemus. Vtrum autem nunc illud cœlũ fiat quod excedit aëris omnia ſpacia, eiuſq; omnem altitudinem, vbi etiam luminaria ſtellæq; conſtituũtur quarto die, an ipſe aër vocetur firmamentum, quæri merito poteſt. Multi enim aſſerunt iſtarum aquarum naturam ſuper ſydereum cœlum eſſe non poſſe, quòd ſic habeãt ordinatum pondus ſuum, vt vel ſuper terrã fluitent, vel in aëre terris proximo vaporaliter ferantur. Nec quiſquam iſtos debet ita refellere, vt dicat ſecũdum omnipotentiam dei, cui cuncta poſsibilia ſunt, oportere nos credere, aquas etiam tam graues quàm nouimus atque ſentim*, cœleſti corpori in quo ſunt ſydera ſuperfuſas. Nũc enim quemadmodum deus inſtituerit naturas rerum, ſecundum ſcripturas eius nos conuenit quærere, non quid in eis vel ex eis ad miraculum potẽtiæ ſuæ velit operari. Neque enim ſi vellet deus ſub aqua oleum aliquando manere, non fieret: non ex eo tamen olei natura nobis eſſet incognita, quod ita facta ſit, vt appetendo ſuum locum, etiam ſi ſubterfuſa fuerit perrumpat aquas, eiſq; ſe ſuperpoſitam collocet. Nũc ergo quærimus, vtrum conditor rerum qui omnia in menſura *Sapien. 11.*
& numero & pondere diſpoſuit, nõ vnum locum pro- M
prium ponderi aquarum circa terram tribuerit, ſed & ſuper cœlum quod vltra limitem aëris circunfuſum atque ſolidatum eſt. Quod qui negant eſſe credẽdum, de ponderibus elementorum argumentantur, negãtes vllo modo ita deſuper quaſi quodam pauimẽto ſolidatũ eſſe cœlum, vt poſsit aquarum pondera ſuſtinere, quia talis ſoliditas niſi terris eſſe non poſsit, & quicquid tale eſt, non cœlum ſed terra ſit. Nõ enim tantum locis, ſed etiam qualitatibus propriis elementa diſtinguuntur, vt pro qualitatibus propriis etiam loca propria ſortirentur: Aqua ſcilicet ſuper terram, quæ etiã ſi ſub terra ſtat aut labitur, ſicut in antris cauerniſque abditis, non tamen ea terræ parte quam ſupra, ſed ea quam infra ſe habet, continetur. Nam ſi ex parte ſuperiori fuerit pars vlla terræ delapſa, non manet ſuper aquam, ſed ea perrupta demergitur & pergit ad terram, quo veniens cõquieſcit, tanquã in loco ſuo, vt ſupra ſit aqua ſubtus autem terra. Vnde cognoſcitur quòd etiam ſuper aquas cum eſſet, non ipſis aquis portabatur, ſed compage

terræ

A terræ tenebatur, ſicut ſeſe habent cameræ ſpeluncarum.
Hic occurrit admonere cauẽdum errorem, quem in libro primo cauẽdum admonuimus, Ne forte quia ſcrip-
Pſal.135. tum eſt in Pſalmis: Fundauit terrã ſuper aquas: arbitretur aliquis noſtrũ, aduerſus iſtos de põderibus elementorum ſubtiliter diſſerentes, iſto teſtimonio ſcripturarum eſſe renitendum: quia illi non retẽti authoritate literarum noſtrarum, & neſciẽtes quẽadmodum dictum ſit, libros ſanctos facilius irridebunt, quàm illud repudiabũt, quod vel certis rationibus perceperũt, vel experimentis manifeſtiſsimis probauerunt. Illud nanque in Pſalmis, aut figuratè dictum rectè accipi poteſt: vt quoniã cœli & terræ nomine ſæpe in eccleſia ſpiritales carnaleſq; ſignificantur, cœlos oſtenderit pertinere ad ſerenam intelligentiam veritatis, dicens: Qui fecit cœlos in intelligentia: terrã vero ad fidẽ ſimplicem paruulorum, non fabuloſis opinionibus incertam atque fallacem, ſed Prophetica & Euãgelica prædicatione firmiſsimã, quæ per baptiſmum ſolidatur, & ideo ſubiecerit, dicẽs: Fundauit terram ſuper aquam. Aut ſi ad literam quiſquã cogit intelligi, non incongruenter vel ſublimia terrarum ſiue continentium ſiue inſularum accipiuntur quæ ſu-
B periora ſunt aquis: vel ipſa tegmina ſpelũcarum, quæ ſuper aquas (pendula) ſoliditate firmata ſunt. Quocirca nec ad literam quiſquã poteſt ſic intelligere, quod dictum eſt, Fundauit terrã ſuper aquam: vt aquarum pondus terreno ponderi ſupportãdo naturali ordine quaſi
Aer terra ſuperior. Cap.II. ſubiectum eſſe arbitretur. Aërem vero aquis eſſe ſuperiorem quanuis propter ampliora ſui ſpacia etiã aridam cõtegat, hinc intelligitur, quòd nullum vas ab ore impreſſum repleri aquis poteſt: vnde ſatis indicat aëris naturam locum petere ſuperiorem: videtur enim vas inane, ſed aëre plenũ probatur, cum ore imo in aquam deprimitur, quia enim ſuperiori parte nõ inuenit emigrandi locum, nec deorſum verſus irruptis aquis ſubter eas ire natura ſinitur, plenitudine ſua repellit eas, & in vas non permittit intrare. Cum autẽ vas ita collocatur vt os non habeat deorſum, ſed in latus inclinatum, intrat aqua inferius, exeunte aëre ſuperius. Itemq; ſi vaſis erecti os pateat in cœlum, cum infundis aquam, euadit aër ſurſum verſus ex aliis partibus quà non infundis, & fit locus aquæ deorſum verſus intrandi. Quòd ſi vi maiore vas deprimitur, vt vel ex latere vel deſuper aquę re-
C pente influant, & vndique os vaſis obtegant, diſrumpit eas aër ſurſum nitens, vt eis ad ima locum faciat: & ipſa diruptio ſingultus vaſorum eſt, dum partibus fugit, quia totus tam cito nõ poteſt exire, propter illius oris anguſtias. Ita ſi aër ſuper aquas ire cogitur, etiam confluentes eas diſſecat, cum exiliẽtis impetu eius impulſæ ebuliunt, & eum bullis crepantibus emittunt in ſua properãtem, atque illis ad ima deducẽdis aditum dantem. Si autem ſub aquas ire cogatur ex vaſe, vt illo cedente vas ab ore in ima preſſo repleri velis, facilius vndis vndiq; verſum cooperitur, quàm per os eius ab inferiore parte intran-
Ignis ſuperior aere. Cap.III. di gutta exigua reperiat locum. Iam vero ignẽ ad ſuperna emicantẽ etiam ipſius aëris naturã velle tranſcẽdere, quis non ſentiat, quãdoquidem ſi ardentem faculam capite deorſum quiſque teneat, nihilominus flãmæ crinis ad ſuperiora contendit? Sed quoniam circunfuſi ac ſuperfuſi aëris præpollẽti cõſtipatione ſubinde ignis extinguitur, & in eius qualitatem per eius abũdantiam ſuperatus, ſubinde commutatur ac vertitur, ad vniuerſam eius altitudinem tranſiliendam non poteſt perdurare. Itaque ſuper aërem purus ignis eſſe dicitur cœlum, vnde etiam ſydera atque luminaria facta coniectant, il-

lius videlicet igneę lucis in eas formas quas in cœlo cer- D
nimus conglobata diſpoſitaque natura: ac per hoc ſicut terrarum ponderibus & aër & aqua cedit, vt ad terram perueniant, ſic aquarum põderi & ipſe aër cedit, vt vel ad terrã vel ad aquam perueniat. Vnde intelligi volũt, hoc modo neceſſe fuiſſe, vt aër quoq; ſi quis eius particulã in ſpaciis illis ſublimibus cœli poſſet dimittere, põdere ſuo caderet, donec ad aërea ſubter ſpacia perueniret. Quapropter colligunt multo minus eſſe poſſe aquis ſupra illud igneũ cœlũ aliquid loci, cum illic aër multo aquis leuior manere nõ poſsit. Talibus eorum diſpu- *Aqua ſuper cœlum.*
tationibus cedens, laudabiliter conatus eſt quidam de- *Cap.IIII.*
monſtrare aquas ſuper cœlos, vt ex ipſis viſibilibus conſpicuiſq; naturis aſſereret ſcripturæ fidem. Et prius quidem quod facillimum fuit, oſtẽdit & tũc aërem cœlum appellari, nõ ſolum ſermone cõmuni, ſecundum quem dicimus ſerenum vel nubilum cœlum, ſed etiã noſtrarum ipſarum cõſuetudine ſcripturarum, cum dicuntur volatilia cœli, cum aues in hoc aëre manifeſtũ ſit volare. Et dominus cum de nubibus loqueretur: Faciem, in-
quit, cœli poteſtis probare. Nubes autẽ etiam per proxi- *Matth.16.*
mum terris aërem cõglobari ſæpe cernimus, cũ per de-
cliuia iugorum ita recumbunt, vt plerunque excedãtur E
etiã cacuminibus mõtium. Cum ergo probaſſet & hũc aërem cœlum dici, nulla alia cauſa etiam firmamentum appellatum voluit exiſtimari, niſi quia interuallum eius diuidit inter quoſdam vapores aquarum, & iſtas aquas quæ corpulentius in terris fluitãt. Et nubes quippe, ſicut experti ſunt qui inter eas in mõtibus ambulauerunt, cõgregatione & conglobatione minutiſsimarũ guttarum talem ſpeciem reddunt: quæ ſi ſpiſſantur amplius, vt cõiungantur in vnam grandem plures guttæ minimæ, nõ eam patitur aër apud ſe teneri, ſed eius ponderi ad ima
dat locum, & hæc eſt pluuia. Ergo ex aëre, qui eſt inter *Pluuia.*
vapores humidos, vnde ſuperius nubila conglobantur, & maria ſubterfuſa, oſtendere ille voluit eſſe cœlum inter aquam & aquam. Hanc ergo diligentiam cõſiderationemq; laude digniſsimam iudico. Quod enim dixit, neque contra fidem eſt, & in promptu poſito documẽto credi poteſt. Quanquam poſsit videri, non impedire propria pondera elemẽtorum, quo modo etiã ſuper illud ſublime cœlum poſsint eſſe aquę per illas minutias, per quas etiam ſuper hoc ſpacium aeris eſſe potuerunt:
qui quanuis grauior & inferior ſummo cœlo ſubiaceat, F
proculdubio leuior eſt aquis, & tamẽ vt ſuper eum ſint vapores illi, nullo põdere prohibẽtur. Sic ergo & ſuper illud cœlũ poteſt minutioribus guttis leuior halitus humoris extendi, qui põdere cadere nõ cogatur. Ipſi quippe ſubtiliſsima ratione perſuadent, nullum eſſe quãlibet exiguum corpuſculum in quo diuiſio finiatur, ſed infinite omnia diuidi: quia omnis pars corporis corpus eſt, & omne corpus habeat neceſſe eſt dimidium quãtitatis ſuæ: ac per hoc ſi poteſt aqua ſicut videmus ad tãtas guttarum minutias peruenire, vt ſuper iſtũ aërem vaporaliter feratur, qui natura leuior eſt aquis: cur non poſsit & ſuper illud leuius cœlũ minutioribus guttis & leuiori-
bus immanare vaporibus? Quidam etiã noſtri, iſtos *Saturnus*
negantes propter pondera elemẽtorum aquas eſſe poſſe *quare frigidus. Ca.V.*
ſuper cœlum ſydereum, de ipſorum ſyderum qualitatibus & meatibus cõuincere moliuntur. Iidem nãque aſſerunt ſtellam quam Saturni appellant eſſe frigidiſsimam, eamq; per annos triginta ſigniferũ peragere circulum, eo quod ſuperiore ac per hoc ampliore ambitu graditur. Nam ſol eundem circulum per annum complet, & luna per mẽſem, tanto, vt dicunt, breuius, quãto inferius,

G inferius,vt ſpacio loci ſpacium tẽporis congruat. Quę-
ritur itaque ab eis, vnde illa ſtella ſit frigida, quæ tanto
ardẽtior eſſe deberet, quanto ſublimiore cœlo rapitur.
Nam proculdubio cum rotunda moles circulari motu
agitur,interiora eius tardius eunt, exteriora celerius vt
maiora ſpacia cum breuioribus ad eoſdẽ gyros pariter
occurrant:quæ autẽ celerius vtique feruentius. Proinde
memorata ſtella magis debuit calida eſſe quàm frigida:
quanuis enim ſuo motu[quoniam grande ſpacium eſt]
triginta annis totum ambitũ permeet, tamẽ cœli motu
in cõtrarium rotata velocius,quod quotidie neceſſe eſt
patiatur,quoniã ſicut dicunt, cœli ſingulæ cõuerſiones,
dies ſingulos explicant, calorem maiorem debuit cœlo
concitatiore concipere. Nimirum ergo eam frigidã fa-
cit aquarum ſuper cœlum conſtitutarum illa vicinitas,
quam nolũt credere,qui hæc quæ breuiter dixi, de mo-
tu cœli & ſyderum diſputant. His quidam noſtri cõie-
2. ſen. diſt. 14.ca.1. ꝺturis agunt aduerſus eos qui nolunt aquas ſuper cœlos
credere,& volunt eam ſtellam eſſe frigidam, quæ iuxta
ſummum cœlum circuit: vt ex hoc cogantur aquarum
naturã credere,nõ iam illic vaporali tenuitate, ſed gla-
ciali ſoliditate pẽdere, Quoquomodo autẽ & quales li-
H bet aquæ ibi ſint, eſſe eas ibi minime dubitemus: maior
eſt quippe ſcripturæ huius authoritas, quàm omnis hu-
Significatio Trinitatis. Cap.VI. Gene.1. mani ingenij capacitas. Sed animaduerſum eſt à qui-
buſdam,quod nec ego diſsimulandum puto,nõ fruſtra
cum dixiſſet deus:Fiat firmamentũ in medio aquarum,
& ſit diuiſio inter aquã & aquam: parũ viſum eſſe ſub-
iungere,& ſic eſt factum,niſi adderetur,& fecit deus fir-
mamentum, & diuiſit deus inter aquam quæ erat ſuper
firmamentum,& inter aquam quæ erat ſub firmamẽto:
quod quidam ſic intelligunt,vt perſonam patris decla-
ratam eſſe dicãt,in eo quod ſcriptum eſt, & dixit deus,
Fiat firmamentum in medio aquarum, & ſit diuiſio in-
ter aquam & aquam: & ſic factum eſt. Ac deinde vt in-
telligatur filius feciſſe quod à patre dictum eſt vt fieret,
arbitrantur eſſe ſubnexum, & fecit deus firmamentum,
& diuiſit deus &c. Sed cum antea legitur, & ſic factum
eſt: à quo intelligimus factum? Si à filio, quid opus erat
iam dicere,& fecit deus,& quę ſequuntur? Si autẽ quod
ſcriptum eſt,& ſic factũ eſt: à patre intellexerimus factũ,
nõ iam pater dicit & filius facit: & poteſt aliquid pater
facere ſine filio, vt deinde filius nõ hoc, ſed aliud ſimi-
I liter faciat,quod eſt cõtra Catholicam fidem. Si autem
illud de quo dicitur,& ſic factum eſt, hoc idem fit cum
itidẽ dicitur, & fecit deus: quid prohibet eundẽ intelli-
gere facere quod dixit,qui dixit vt fieret? An etiã excep-
to eo quod dictum eſt,& ſic factum eſt, tãtummodo in
his verbis,quibus dicitur,& dixit deus,fiat,& poſtea di-
citur,& fecit deus: patris & filij perſonã volunt intelli-
gi? Sed quæri adhuc poteſt, vtrum quaſi iuſsiſſe filio pa-
trem debeamus accipere in eo quod ſcriptũ eſt, & dixit
deus,fiat? Sed cur ſcriptura nõ curauit oſtendere etiam
perſonam ſpiritus ſancti? An ita Trinitas intelligitur,&
dixit deus: Fiat,& fecit deus, & vidit deus quia bonum
eſt? Sed nõ cõuenit vnitati Trinitatis, vt filius quaſi iuſ-
ſus feciſſe intelligatur, ſpiritus autem ſanctus nullo ſibi
iubẽte libere vidiſſe bonum eſſe quod factum eſt. Qui-
bus enim verbis iuberet filio pater vt faceret, cum ipſe
ſit principale verbũ patris, per quod facta ſunt omnia?
An eo ipſo quod ſcriptũ eſt,fiat firmamentum, hæc ipſa
dictio verbum eſt patris, vnigenitus filius, in quo ſunt
omnia quæ creantur etiam antequam creentur,& quic-
quid in illo eſt, vita eſt, [& vita vtique creaturæ, quia
quicquid per eum factũ eſt in ipſo vita eſt] & vita vtiq;
creatrix,ſub illo autem creatura. Aliter ergo in illo ſunt K
ea quæ per illum facta ſunt,quia regit & cõtinet ea: ali-
ter autem in illo ſunt ea quæ ipſe eſt. Ipſe enim vita eſt,
quæ ita in illo eſt vt ipſe ſit,quoniam ipſa vita eſt lux ho
minum. Quia ergo nihil creari poſſet ſiue ante tẽpora,
quod quidẽ nõ eſt creatori coæternum,ſiue ab exordio
temporum,ſiue in aliquo tempore, cuius creandi ratio,
ſi tamen ratio recte dicitur,non in dei verbo patri coæ-
terno coæterna vita viueret: propterea ſcriptura priuſ-
quam inſinuet vnamquanque creaturam ex ordine quo
cõditam dicit,reſpicit ad dei verbum, prius ponens, &
dixit deus,fiat illud. Nõ enim inuenit vllam cauſam rei
creandæ,quam in verbo dei non inuenit creari debuiſ-
ſe.Non ergo deus totiens dixit,fiat illa vel illa creatura,
quotiens in hoc libro repetitur,& dixit deus. Vnũ quip-
pe verbum ille genuit in quo dixit omnia priuſquã facta
ſunt ſingula: Sed eloquiũ ſcribentis deſcendens ad par-
uulorum capacitatem,dum inſinuat ſingillatim genera
creaturarum, per ſingula reſpicit vniuſcuiuſq; generis
æternam rationẽ in verbo dei. Nec illa repetita, ille ta-
men repetit,& dixit deus. Si enim vellet prius dicere,fa-
ctum eſt firmamẽtum in medio aquarũ, vt eſſet diuiſio
inter aquã & aquam: ſi quis ab eo quæreret, quo modo L
factum eſſet,recte reſponderet,Dixit deus,fiat: id eſt in
verbo dei patris æterno erat vt fieret. Inde ergo incipit
narrare vnumquodque factum, quod etiam poſt facti
narrationem quærẽti quo modo factum ſit, in redden-
da ratione reſpondere deberet. Cum ergo audimus, &
dixit deus, fiat: intelligimus quòd in verbo dei erat vt
fieret:Cum vero audimus,& ſic eſt factum: intelligimus
factam creaturam non exceſsiſſe præſcriptos in verbo
dei terminos generis ſui. Cum vero audimus, & vidit
deus quia bonũ eſt: intelligimus in benignitate ſpiritus
eius, nõ quaſi cognitum poſteaquã factum eſt placuiſſe,
ſed potius in ea bonitate placuiſſe,vt maneret factũ, vbi
placebat vt fieret. Ac per hoc manet adhuc cauſa re- *Cur addiderit*
quirẽdi,cur poſteaquam dixit,& ſic eſt factum: vbi per- *fecit deus.*
fectio operis iam indicatur,addidit, & fecit deus: cũ eo *Cap.VII.*
ipſo, quod ait, & dixit deus, fiat illud, & ſic eſt factum:
iam intelligatur id deũ dixiſſe in verbo ſuo, & factum
eſſe per verbum eius, atque ibi iam nõ ſolum patris, ſed
etiam filij poſsit apparere perſona. Nam ſi propter oſtẽ-
dendã filij perſonam repetitur ac dicitur, & fecit deus:
nunquid ergo non per filium cõgregauit aquam tertio M
die vt appareret arida, quia ibi nõ dicitur, & fecit deus
congregari aquam,aut cõgregauit deus aquam? Sed ta-
men etiam ibi poſteaquam dixit,& factum eſt ſic: tunc
repetiuit,dicens:& congregata eſt aqua quę eſt ſub cœ-
lo. Nunquid etiã lux nõ per filium facta eſt, vbi prorſus
nullo modo repetiuit? Potuit enim & illic ita dicere, &
dixit deus,fiat lux,& ſic eſt factum: & fecit deus lucem,
& vidit quia bona eſt: aut certe ſicut in aquarũ congre-
gatione,vt non diceret,& fecit deus, ſed tamen iterum
repeteret. Et dixit deus, fiat lux, & ſic eſt factum,& facta
eſt lux,& vidit deus lucem quia bona eſt: Sed nullo mo-
do repetẽs poſteaquam propoſuit,& dixit deus,fiat lux:
nihil aliud intulit niſi & facta eſt lux,ac deinceps de pla
cita luce & diuiſa à tenebris, & vtroq; appellato nomi-
nibus ſuis,ſine vlla repetitione narrauit. Quid ſibi er- *Cur eadem*
go vult in cæteris illa repetitio? An eo modo demõſtra- *repetãtur.*
tur primo die quo lux facta eſt, conditionem ſpiritalis *Cap.VIII.*
& intellectualis creaturæ lucis appellatione intimari?
In qua natura intelliguntur omnes angeli ſancti atque
virtutes:& propterea non repetiuit factum poſteaquam
dixit,facta eſt lux, quia non primo cognouit rationalis
creatura

A creatura cõformationem ſuam, ac deinde formata eſt: ſed in ipſa ſua confirmatione cognouit, hoc eſt illuſtratione veritatis ad quam cõuerſa formata eſt: cætera vero quæ infra ſunt ita creãtur vt prius fiãt in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in genere ſuo. Quapropter lucis cõditio prius eſt in verbo dei ſecundum rationem qua cõdita eſt, hoc eſt in coęterna patris ſapientia: ac deinde in ipſa lucis cõditione ſecundum naturã qua condita eſt, illic nõ facta ſed genita, hic vero facta, quia ex informitate formata: & ideo dixit deus, fiat lux, & facta eſt lux: vt quod ibi erat in verbo, hic eſſet in opere. Cõditio vero cœli prius erat in verbo dei ſecundũ genitam ſapientiam: deinde facta eſt in creatura ſpiritali, hoc eſt in cognitione angelorum ſecũdum creatam in illis ſapientiam: deinde quòd cœlum factum eſt, vt eſſet etiã ipſa cœli creatura in genere proprio: Sic & diſcretio vel ſpecies aquarũ atq; terrarum, ſic naturæ lignorũ & herbarũ, ſic luminaria cœli, ſic animãtia orta ex aquis ac terra. Neq; enim ſicut pecora ſolo ſenſu corporis vident angeli hęc ſenſibilia, ſi quo ſenſu tali vtũtur: agnoſcunt ea potius, quæ melius nouerũt interius in ipſo dei
B verbo, à quo illuminantur vt ſapiẽter viuant: cum ſit in eis lux quæ primo facta eſt, ſi lucẽ ſpiritalem in illo die factam intelligamus. Quemadmodum ergo ratio qua creatura cõditur, prior eſt in verbo dei quàm ipſa creatura quæ cõditur: ſic & eiuſdem rationis cognitio prius fit in creatura intellectuali, quæ peccato tenebrata non eſt, ac deinde ipſa cognitio creaturæ poſtea in genere proprio. Neq; enim ſicut nos ad percipiendam ſapientiam proficiebant angeli, vt inuiſibilia dei per ea quę facta ſunt intellecta cõſpicerent, qui ex quo facti ſunt, ipſa [verbi] ęternitate ſancta & pia contẽplatione perfruuntur: atque inde iſta deſpiciẽtes, ſecundum id quod intus vident, vel recte facta approbant, vel peccata improbãt. Nec mirum eſt quòd ſanctis angelis ſuis in prima lucis conditione formatis prius deus oſtendebat quod erat deinceps creaturus. Neque enim intellectũ dei noſſent niſi quantum ipſe monſtraſſet. Quis enim cognouit intellectum domini, aut quis cõſiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniã ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ex ipſo ergo diſcebãt angeli, cum in eis fieret cognitio creaturæ deinceps faciẽdæ, ac deinde fieret in genere proprio. Quapropter iam
C luce facta, in qua intelligimus ab ęterna luce formatam rationalẽ creaturam, cum in cæteris creandis rebus audimus, & dixit deus, fiat: intelligamus ad ęternitatẽ verbi dei recurrentẽ ſcripturæ intentionem. Cum vero audimus, & ſic eſt factum: intelligamus in creatura intellectuali factam cognitionẽ rationis, quæ in verbo dei eſt, condẽdę creaturæ: vt in ea natura prius quodam modo facta ſit, quæ anteriore quodam motu in ipſo dei verbo prior faciẽdam eſſe cognouit: vt poſtremo cũ audimus repeti ac dici, quod fecit deus, iã intelligamus in ſuo genere fieri ipſam creaturam. Porrò cum audimus: Et vidit deus quia bonũ eſt: intelligamus benignitati dei placuiſſe quod factum eſt, vt pro modo ſui generis maneret, quod placuit vt fieret, cũ ſpiritus dei ſuperferebatur ſuper aquam.

Figura cœli. Cap. IX. Quæri etiam ſolet quæ forma & figura cœli eſſe credenda ſit ſecundũ ſcripturas noſtras. Multi enim multum diſputant de iis rebus, quas maiore prudentia noſtri authores omiſerunt, ad beatam vitam nõ profuturas diſcẽtibus, & occupantes quod peius eſt multum prolixa, † & rebus ſalubribus impẽdenda tẽporum ſpacia. *†preciosa.* Quid enim ad me pertinet, vtrum cœlum ſicut ſphæra vndique concludat terrã in media mundi mole librataram, an eam ex vna parte deſuper velut diſcus ope- D riat? Sed quia de fide agitur ſcripturarum, propter illam cauſam quam non ſemel cõmemoraui: ne quiſquã eloquia diuina non intelligens, cũ de his rebus tale aliquid vel inuenerit in libris noſtris, vel ex illis audierit quod perceptis aſſertionibus aduerſari videatur, nullo modo eis cætera vtilia monẽtibus, vel narrãtibus, vel prænunciantibus credat: breuiter dicendum eſt, de figura cœli *2. ſen. diſt. 14. ca. 3.* hoc ſciſſe authores noſtros quod veritas habet, ſed ſpiritum dei qui per ipſos loquebatur noluiſſe iſta docere homines nulli ſaluti profutura. Sed ait aliquis, quo modo non eſt cõtrarium iis qui figuram ſphæræ cœlo tribuunt, quod ſcriptũ eſt in libris noſtris: Qui extẽdit cœlum ſicut pellem? *Pſal. 103.* Sit ſanè cõtrarium, ſi falſum eſt quod illi dicunt: hoc enim verũ eſt quod diuina dicit authoritas, potius quàm illud quod humana infirmitas cõiicit. Sed ſi forte illud talibus illi documẽtis probare potuerint, vt dubitari inde non debeat, demonſtrandũ eſt hoc quod apud nos eſt de pelle dictũ, veris illis rationibus nõ eſſe contrariũ: alioquin contrariũ erit etiam ipſis in alio loco ſcripturis noſtris, vbi cœlum dicitur velut camera eſſe ſuſpẽſum. Quid enim tam diuerſum & ſibi- E met aduerſum, quàm planæ pellis extenſio, & cameræ curua cõuexio? Quòd ſi oportet, ſicuti oportet, hæc duo ſic intelligere, vt concordare vtrunque nec ſibimet repugnare inueniatur: ita oportet etiam vtrũlibet horum illis nõ aduerſari diſputationibus, ſi eas forte veras certa ratio declarauerit, quibus docetur cœlũ ſphæræ figura vndique eſſe cõuexum, ſi tamen probatur. Et illa quidem apud nos cameræ ſimilitudo, etiam ſecũdum literam accepta, nõ impedit eos qui ſphæram dicunt. Bene quippe creditur ſecundum eam partẽ quæ ſuper nos eſt de cœli figura ſcripturam loqui voluiſſe. Si ergo ſphæra non eſt, ex vna parte camera eſt, ex qua parte cœlum terram contegit: ſi autẽ ſphæra eſt, vndiq; camera eſt. Sed illud quod de pelle dictũ eſt, magis vrget, ne nõ ſphærę quod humanum eſt forte cõmentum, ſed ipſi noſtrę cameræ aduerſum ſit. Quid autẽ hic allegorice ſenſerim, cõfeſſionum noſtrarum liber tertiuſdecimus habet. *Cap. 15.* Siue igitur ita vt ibi poſui ſiue aliquo alio modo intelligendum ſit cœlum ſicut pellis extentum, propter moleſtos & nimios exactores expoſitionis ad literã, hoc dico, quod ſicut arbitror omnium ſenſibus patet: vtrunq; enim fortaſſe & pellis & camera figurate intelligi po- F teſt, vtrunque autẽ ad literam quo modo poſsit, videndum eſt. Si enim camera non ſolũ curua, ſed etiam plana recte dicitur: profecto & pellis nõ ſolum in planum, verumetiam in rotundum ſinũ extenditur. Nam & vter ſicut & veſica pellis eſt.

An mobile ſit firmamentum. Ca. X. De motu etiam cœli nõnulli fratres quæſtionẽ mouent, vtrum ſtet an moueatur: quia ſi mouetur, inquiunt, quo modo firmamẽtum eſt? Si autem ſtat, quo modo ſydera quæ in illo fixa credũtur, ab Oriente vſque ad Occidentem circumeunt, ſeptentrionalibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus, vt cœlum, ſi eſt alius nobis occultus cardo ex alio vertice, ſicut ſphæra, ſi autem nullus alius cardo eſt, velut diſcus rotari videatur? Quibus reſpõdeo, multum ſubtilibus & laborioſis rationibus iſta perquiri, vt vere percipiatur vtrum ita an non ita ſit: quibus ineundis atq; tractandis, nec mihi iam tẽpus eſt, nec illis eſſe debet, quos ad ſalutem ſuam & ſanctæ eccleſiæ neceſſariam vtilitatem cupimus informari. Hoc ſanè nouerint, nec nomẽ firmamenti cogere, vt ſtare [cœlũ] putemus: Firmamentum enim non propter ſtationem, ſed propter firmitatem, aut propter intranſgreſsibilem terminum ſuperiorum

G rum & inferiorum aquarum vocatum intelligere licet: nec ſi verius cœlum ſtare perſuaſerit, impediti nos circuitu ſyderum ne hoc intelligere poſsimus: & ab ipſis quippe qui hoc curioſiſsime & ocioſiſsime quęſierũt inuentũ eſt, etiam cœlo non moto ſi ſola ſydera verterentur, fieri potuiſſe omnia quæ in ipſis ſyderum cõuerſionibus animaduerſa atque comprehẽſa ſunt. Et dixit deus: Congregetur aqua quæ ſub cœlo eſt in congregationem vnam, & appareat arida: & factũ eſt ſic, & congregata eſt aqua quæ ſub cœlo eſt in congregationẽ vnam, & apparuit arida: & vocauit deus aridam terram, & congregationes aquarum vocauit mare, & vidit deus quia bonũ eſt. Iam de hoc opere dei propter alterius rei quærendi neceſsitatem, in primo noſtro volumine ſatis tractauimus. Hic itaq; breuiter admonemus, vt quẽ forte non mouet quærere, quando ſpecies aquarum terrarumq; creata ſit, accipiat iſto die non eſſe factum niſi vt ſecernerentur hæc duo elementa inferiora. Quem vero mouet cur in diebus facta ſit lux & cœlũ, extra dies autẽ vel ante omnes dies aqua & terra, & cur ad dei verbum facta ſint illa, dicente deo fiat: hęc autẽ dicente quidem deo diſcreta, nõ autem deo dicente facta inueniantur,

Cõgregatio aquarum. Cap.XI. Gene.1.

H habet quod ſalua fide intelligat, ſcilicet id quod dictũ eſt ante enumerationem dierum, terra erat inuiſibilis & incõpoſita, cum commẽdaret ſcriptura cuiuſmodi terrã fecerat deus, quia prædixerat, In principio fecit deus cœlum & terram: nihil aliud his verbis quàm materiæ corporalis informitatem inſinuare voluiſſe, eligẽs eam vſitatius appellare quàm obſcurius. Si tamen tardo intellectui nõ ſubrepat vt materiam & ſpeciem, quia verbis ſcriptura ſeparat, conetur duo hæc etiam tẽpore ſeparare, tanquam prius fuerit materia, & ei tẽporis interuallo interpoſito, poſtea ſit addita ſpecies: cum deus hęc ſimul creauerit, materiamq; formatam inſtituerit, cuius informitatem vſitato, vt dixi, vocabulo vel terræ vel aquæ ſcriptura prædixit. Terra enim & aqua etiam ſuis qualitatibus id exiſtentia quod videmus, tamen propter facilem corruptionem propinquiora ſunt eidem informitati quàm cœleſtia corpora. Et quoniã per enumerationẽ dierum iam ex informi quęq; formata numerantur, & ex iſta corporali materia iam factum cœlum narrauerat, cuius multũ diſtat ſpecies à terrenis iam quod ex ea formandum in rerũ infima parte reſtabat, voluit

I ſub his verbis in rerum creandarum ordinem inſerere, vt diceretur, fiat: non acceptura iſta reſidua informitate talem ſpeciem, qualem acceperat cœlum, ſed iam inferiorem & infirmiorem atque informitati proximam: vt his potius verbis, cum dicitur, cõgregentur aquæ & appareat arida, acceperint hæc duo ſpecies proprias iſtas notiſsimas nobiſq; tractabiles, aqua mobilem, terra immobilem: & ideo de illa dictum eſt, cõgregetur: de hac, appareat: aqua enim eſt labiliter fluxa, terra ſtabiliter fixa. Et dixit deus: Germinet terra herbã pabuli, ferentem ſemen ſecũdum genus, & ſecundũ ſimilitudinem, & lignum fructiferum faciẽs fructum, cuius ſemen ſit in ipſo ſecundum ſimilitudinem ſuam ſuper terram: Et factum eſt ſic. Et produxit terra herbam pabuli, ſemen habentem ſecundum genus ſuum, & ſecũdum ſimilitudinem, & lignum fructiferũ faciens fructum, cuius ſemen eius in eo ſit ſecundum genus ſuum ſuper terram. Et vidit deus quia bonum eſt, & facta eſt veſpera, & factũ eſt mane dies tertius. Hic moderamen ordinatoris aduertendum eſt, vt quoniam diſtincta quædam creatura eſt herbarum atque lignorum ab ſpecie terrarum & aquarum, vt in elementis numerari non poſsint, ſeorſum de

Herba & ligna fructifera. Cap.XII.

illis diceretur vt exirent de terra, & ſeorſum illis redderentur illa ſolida, vt diceretur, Et factum eſt ſic, ac deinde repeteretur quod factũ eſt: ſeorſum quoque indicaretur deum vidiſſe quia bonũ eſt: tamẽ quia fixa radicibus, continuantur terris & cõnectuntur, iſta quoque ad eundem diem pertinere voluerit. Et dixit deus: Fiant luminaria in firmamento cœli vt luceant ſuper terrã in inchoationẽ diei & noctis, & vt diuidãt inter diem & noctem, & ſint in ſigna & tẽpora & in dies & in annos, & ſint in ſplendorem in firmamẽto cœli, vt luceant ſuper terram: Et factũ eſt ſic. Et fecit deus duo luminaria magna, luminare maius in inchoationem diei, luminare minus in inchoationem noctis, & ſtellas: & poſuit eas deus in firmamento cœli, vt luceant ſuper terram, & vt ſint in inchoationem diei & noctis, & vt diuidãt inter lucem & tenebras. Et vidit deus quia bonũ eſt: Et facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies quartus. In hoc quarto die quærẽdũ eſt, quid ſibi velit iſta ordinatio, vt prius vel fierent vel ſecernerentur aqua & terra, priuſq; terra germinaret quàm in cœlo ſydera fierent. Neque enim poſſumus dicere electa eſſe quęque meliora, quibus dierum ſeries ita diſtingueretur, vt finis & medium maxime ornatius eminerent. Septem quippe dierum medius quartus eſt. Occurrit enim illud quia ſeptimo die nõ eſt facta vlla creatura. An forte lux primi diei magis reſpõdet ad quietem diei ſeptimi, vt eo modo concinentibus finibus iſte ordo texatur, eminẽtibus de medio luminibus cœli? Sed ſi primus dies ſeptimo cõcinit, debet ergo & ſecundus ſexto concinere. Quid autem ſimile habet firmamentũ cœli cum homine facto ad imaginem dei? An quia cœlum totam ſuperiorẽ mundi partẽ occupat, & homini in totam inferiorem poteſtas dominãdi tributa eſt? Sed quid agimus de pecorib⁹ & de beſtiis, quas ipſo die ſexto in ſuo genere terra produxit? Quæ illis cũ cœlo poteſt eſſe collatio? An potius quoniam primũ facta intelligitur lucis nomine ſpiritalis creaturæ formatio, cõſequens erat vt corporalis quoque creatura, id eſt mundus iſte viſibilis fieret: qui factus eſt biduo propter duas partes ſuas maximas, quibus conſtat vniuerſus mũdus, cœlum ſcilicet & terram: ſecundum hanc rationis collationem, qua & ipſa vniuerſa creatura ſpiritalis & corporalis, ſæpe cœlum & terra nominatur: ita vt globus quoq; iſte turbulentioris aëris terrenæ parti deputetur: exhalationibus quippe humidis corporaſcit, ſi quid vero tranquilli aëris eſt vbi vẽtoſi atque procelloſi motus non poſſunt exiſtere, ad cœleſtem partem pertineat. Poſt hanc vniuerſitatem molis corporeę fabricatã, quæ vno loco tota eſt quo locatus eſt mundus, conſequens erat vt impleretur partibus intra vniuerſum, quæ de loco in locum congruis motibus agerẽtur, cuius generis herbæ aq; arbores non ſunt: Radicibus quippe iſta fixa ſunt terræ: & quanuis habeãt motus incrementorũ ſuorum, de locis tamen propriis nõ mouentur niſibus ſuis, ſed vbi fixa ſunt, illic aluntur & creſcunt: propterea magis pertinent ad terram quàm ad genera rerum quæ in aquis & terris mouẽtur. Quia ergo viſibili mundo conſtituendo, hoc eſt cœlo & terræ, duo ſunt attributi dies, reſtat vt his mobilibus & viſibilibus partibus quę creantur intra illum, tres dies reliqui deputentur. Et quia ſicut prius cœlum factum eſt, ita prius eſt ornandũ huiuſmodi partibus ſuis, quarto die fiunt ſydera, quibus ſuper terram lucentibus habitatio quoque illuſtretur inferior, ne habitatores eius in habitationem tenebroſam inducantur: & ideo quia infirma corpora inferiorum habitatorum, ſuccedente motibus quiete reparantur, factum eſt

Luminaria die quarto. Cap.XIII. Gene.1.

K (margin, beside "illis diceretur…") · L (margin, beside "me ornatius eminerent…") · M (margin, beside "tur: exhalationibus…")

vt

A vt circumeunte ſole, diei noctiſq; viciſsitudine, propter viciſsitudinem dormiendi & vigilandi potirentur: nox vero illa non indecora remaneret, ſed lunę ac ſyderum luce, & ipſos conſolaretur homines quibus plerunque operãdi etiam eſt nocturna neceſsitas, & quibuſdã animalibus quæ lucem ſolis ferre nõ poſſunt ad ſufficientiam temperaretur. Illud autem quod dictum eſt: Vt ſint in ſigna & tempora, & in dies & in annos: quis non videat quàm obſcure poſitũ ſit quarto die cœpiſſe tempora, quaſi ſuperius triduum ſine tempore præterire potuerit? Quis ergo animo penetret, quo modo illi tres dies tranſierint antequã inciperent tẽpora, quæ quarto die dicuntur incipere: vel vtrũ omnino tranſierint dies illi? An circa ſpeciẽ factæ rei dies appellatus ſit, & circa priuationẽ nox, vt nõdum ſpecie formata materia nox dicta ſit, vnde formãda erant cætera: ſicut poteſt quãuis in rebus formatis, intelligi tamen in ipſa mutabilitate informitas materiæ, non enim ſpaciis vel locorũ quaſi remotior, vel temporum quaſi anterior diſcerni poteſt? An potius in ipſa re facta atque formata eadẽ mutabilitas, hoc eſt deficiẽdi, vt ita dixerim, poſsibilitas, nox appellata ſit, quia ineſt in rebus factis etiam ſi non mutentur, poſſe mutari?

Diſcrimina temporis.
Cap. XIIII.
2. ſen. diſt. 14. ca. quia ergo.

B Veſpera autem & mane non, quaſi per temporis præteritionem & aduentũ, ſed per quendam terminum, quo intelligitur quouſq; ſit naturæ proprius modus, & vnde ſit naturæ alterius conſequenter exordium, An aliqua alia ratio ſit horum verborum diligẽtius veſtiganda? Quis in tantum ſecretum facile irrumpat, & quę ſigna dicat, cũ dicit de ſyderibus, & ſint in ſigna? Neque enim illa dicit quæ obſeruare vanitatis eſt, ſed vtique vtilia & huius vitæ vſibus neceſſaria, quę vel nautæ obſeruant in gubernãdo, vel omnes homines ad prænidendas aëris qualitates per ęſtatem & hyemem, & autumnalem vernalemq; temperiem. Et nimirum hæc vocat tempora, quæ per ſydera fiunt, non ſpacia morarum, ſed viciſsitudines affectionum cœli huius. Nam ſi quis vel corporalis vel ſpiritalis motus cõditionẽ iſtorum luminarium præceſsit, vt aliquid à futura expectatione per præſens in præteritum traiiceret, ſine tempore eſſe non potuit. Et quis obtineat non fuiſſe niſi ab exordio ſyderum conditorum? Sed certe horę & dies & anni quos vſitate nouimus, non fierent niſi motibus ſyderum. Itaque ſi hoc modo intelligamus tempora, dies &

C annos, vt tempora articulos quoſdam quos per horologia cõputamus, vel in cœlo nonſsimos, cum ab Oriente vſque ad Meridianam altitudinẽ ſol inſurgit, atq; inde rurſus vſque in Occidentem vergit, vt poſsit deinceps aduerti vel luna vel aliquod ſydus ab Oriente ſtatim poſt occaſum ſolis emergere: quod itẽ cum ad mediam cœli venerit altitudinẽ, medium noctis indicet, tũc ſcilicet occaſurum cum ſole redeunte fit mane: dies autem totos ſolis ab Oriẽte vſque ad occidentem circuitus: annos vero vel iſtos vſitatos ſolis anfractus, nõ cum ad Orientem quod quotidie facit, ſed cum ad eadem loca ſyderũ redit, quod non facit niſi peractis trecentis ſexagintaquinque diebus & ſex horis, id eſt quadrãte totius diei, quæ pars quater ducta, cogit interponi vnũ diem, quem Romani biſſextũ vocãt, vt ad eundẽ circuitum redeatur: vel etiam maiores & occultiores annos: nam completis aliorũ ſyderum ſpaciis, maiores anni fieri dicuntur. Si ergo ita intelligamus tempora, dies & annos, nemo dubitat hæc ſyderibus & luminaribus fieri. Ita enim poſitum eſt, vt incertum ſit vtrum ad omnia ſydera pertineat quod dictum eſt: Sint in ſigna & tempora & in dies & in annos: an ſigna & tẽpora ad cætera, dies vero & anni ad ſolẽ tantummodo.

D Qualis etiam luna facta ſit, multi loquaciſsime inquirunt, atque vtinam inquirentes loquantur, ac non potius docere conantes. Dicunt enim ideo plenam factam, quia non decebat, vt deus imperfectum aliquid illo die faceret in ſyderibus quo ſcriptum eſt, quòd facta ſint ſydera. Qui autẽ reſiſtunt, dicunt: Ipſa ergo debuit prima luna dici, nõ quartadecima, quis enim incipit ita enumerare? Ego autem medius inter iſtos ita ſum, vt neutrũ aſſeram, ſed plane dicam, ſiue primam ſiue plenam lunam deus fecerit, feciſſe perfectam. Ipſarum enim naturarũ eſt deus author & cõditor. Omnis autem res quicquid progreſſu naturali per tempora congrua quodam modo prodit atque explicat, etiã ante continebat occultum, etſi non ſpecie vel mole corporis ſui, tamen ratione naturæ. Niſi forte arbor quę per hyemem pomis vacua foliiſq; nudata eſt, tunc imperfecta dicẽda eſt: aut vero in primordiis etiã ſuis cum adhuc nullum fructũ dediſſet, imperfecta erat illa natura. Quod non tãtum de arbore, ſed nec de ipſo eius ſemine recte diceretur, vbi omnia quæ progreſſu temporis quodam modo procedũt, modis inuiſibilibus latent: quãquam ſi aliquid deus imperfectum feciſſe

Luna.
Cap. XV.

E diceretur, quod deinde ipſe perficeret, quid reprehẽſionis haberet iſta ſententia? Iure autem diſpliceret, ſi id quod ab illo inchoatũ eſſet: ab alio diceretur eſſe perfectum. Qui ergo de terra nõ queruntur quam fecit deus, cum in principio fecit deus cœlum & terram, quia inuiſibilis erat & incompoſita, & poſtea tertio die conſpicua redditur atque cõponitur, quid ſibi de luna tenebras faciũt quæſtionum? Aut ſi quod de terra dictum eſt, non tẽporis interuallo, cum ſimul deus res concreauerit, ſed narrationis diſtributione intelligũt dictũ: cur in hoc quod etiam oculis videri poteſt, non inniẽtur integrum corpus habere lunã, & tota ſua rotunditate perfectum, etiã cum lumine corniculato, ſiue incipiẽs ad terras lucere, ſiue deſinens fulget? Si ergo lumen in ea creſcit vel perficitur vel minuitur, nõ luminare ipſum, ſed illud quod accẽditur variatur. Si autem ex vna ſphærulæ ſuæ parte ſemper lucet, ſed dum eam partem cõuertit ad terram, donec totam conuertat, quod à prima vſque quartãdecimã fit, creſcere videtur, ſemper eſt plena, ſed terrę habitatoribus nõ ſemper apparet. Hæc eadem ratio eſt, & ſi ſolis radiis illuſtratur: Non enim poteſt etiam ſic cum

Gene. 1.

F ſoli proxima eſt, niſi cornibus lucidis apparere: quia cætera pars quę tota in orbem illuſtratur, non eſt ad terras vt videri poſsit, niſi cũ ſoli contraria eſt, vt totum terris appareat quod eius illuminatur. Non deſunt tamen qui non eo ſe arbitrari dicunt, lunã primitus à deo quartãdecimam factam, quia plena facta credẽda eſt. Sed quia in ſcripturis dei verba ſic habent, nullam factam in inchoationẽ noctis, tunc autẽ in noctis exordio videtur cum plena eſt. Aliàs vero & per diẽ incipit videri ante plenitudinem, & in progreſſu noctis, tanto ampliore, quãto minuitur. Sed qui per inchoationẽ noctis nõ intelligit niſi principatum, nam & hoc Græcum verbum magis indicat cum dictũ eſt ἀρχὴν, & in Pſalmis apertius ſcriptum eſt, Solem in poteſtatem diei, lunã & ſtellas in poteſtatẽ noctis: non cogitur à quartadecima numerare, & credere lunam factã primo eſſe, non primã.

Pſal. 135.

Quæri etiam ſolet, vtrum cœli luminaria iſta cõſpicua id eſt, ſol & luna & ſtellæ æqualiter fulgeant, ſed quòd diuerſis interuallis diſtẽt à terra, propterea diuerſa claritate magis minuſq; noſtris oculis appareant. Et de luna quidẽ qui hæc dicunt, non dubitãt minus eam lucere quàm ſolem, à quo etiã perhibent eam illuſtrari.

An ſydera æqualiter fulgeant.
Cap. XVI.

Multas

G Multas autem ſtellas vel æquales ſoli vel etiam maiores audent dicere,ſed lōgius poſitas paruas videri. Et nobis quidē poteſt fortaſſe ſufficere, qui quoquo modo ſe iſta res habeat,ſcimus artifice deo condita ſydera:quanquā teneamus authoritate Apoſtolica dictū. Alia gloria ſolis,alia gloria lunæ,& alia gloria ſtellarum:ſtella enim à ſtella differt in gloria. Sed quia poſſunt adhuc dicere,etiam ſi non reſiſtant Apoſtolo, differūt quidem in gloria, ſed ad oculos terrenorum:aut quia hoc propter reſurgentium ſimilitudinē dicebat Apoſtolus,qui nō vtique ad oculos aliter erunt,& in ſe aliter:differunt quidē in ſeipſis ſydera in gloria,ſed tamen nonnulla ſunt etiā ſole maiora:ipſi viderint quemadmodum ſoli tam magnum tribuāt principatum, vt eum radiis ſuis quaſdām ſtellas, & eas quidem principales, quibus amplius iſti quàm cæteris ſupplicant, & tenere dicāt,& retro agere à curſu proprio. Non enim fit veriſimile,maiores aut etiam æquales violētia radiorum eius poſſe ſuperari. Aut ſi ſuperiores ſignorum ſtellas vel ſeptemtrionum maiores eſſe aſſerunt,quæ nihil tale à ſole patiuntur, cur iſtas per ſigna circumeuntes amplius venerantur? Cur eas ſignorum dominas perhibent? Et ſi enim regradationes

H illas ſyderum,vel fortaſſe tarditates,nō à ſole fieri quiſque contendat,ſed aliis occultioribus cauſis:ſoli tamen iſtos in ſuis deliramentis, quibus vim fatorum à veritate deuij ſuſpicantur, præcipuam tribuere poteſtatē ex libris eorū certe manifeſtum eſt. Sed dicant quod volunt de cœlo,alieni à patre qui eſt in cœlis. Nobis autē de interuallis & magnitudine ſyderū ſubtilius aliquid quærere,taliq; inquiſitioni rebus grauioribus & melioribus neceſſarium tēpus impendere, nec expedit nec cōgruit. Et melius credimus ea eſſe cæteris maiora luminaria, quę ſancta ſcriptura ita cōmendat, Et fecit deus duo luminaria magna:quæ tamen non ſunt æqualia. Nam cōſequenter dicit cum ea cæteris præpoſuerit, inter ſeipſa differre. Ait enim, luminare maius in inchoationē diei, & luminare minus in inchoationē noctis. Certe enim vel hoc concedant oculis noſtris, vt ea manifeſtum ſit amplius cæteris lucere ſuper terram, nec diē clarere niſi luce ſolis, nec noctem tot ſtellis apparentibus ita lucere ſi luna deſit,quemadmodum præſentia illius illuſtratur.

De fatis autem ſyderum qualeſlibet eorum argutias, & quaſi de matheſi documentorum experimenta, quæ illi apoteleſmata vocant, omnino à noſtræ fidei ſanitate reſpuamus:talibus enim diſputationibus etiam orandi cauſas nobis auferre conantur, & impia peruerſitate in malis factis quæ rectiſſime reprehenduntur ingerūt, accuſandum potius deum authorem ſyderū quàm hominum ſcelera. Sed quod animæ noſtræ non ſint natura corporibus nec quidem cœleſtibus ſubditæ, audiant & Philoſophos ſuos: quia vero terrenis corporibus illa corpora ſuperiora non ad ea quæ ipſi tractāt pōtēt ora ſunt,vel hinc aliquando cognoſcāt,quia cū multa corpora diuerſorum generum,vel animantium, vel herbarum & arbuſtorum, vno ſimul puncto tēporis ſeminentur,vnoq; puncto temporis innumerabiliter multa naſcantur,non tamen diuerſis,ſed etiam iiſdem terrarum locis tantæ ſunt varietates in progreſsibus,in actibus & poſſeſsionibus eorum, vt vere iſti ſicut dicitur perdant ſydera,ſi iſta cōſiderent. Quid autem inſulſius & hebetius,quàm cum iſtis rebus conuincuntur, dicere ad ſolos homines ſibi ſubiiciendos fatalē ſtellarum pertinere rationem, in quibus tamen etiam ipſis de geminis conuincuntur,quorū diuerſe vitæ ſentium, diuerſe fœlicium vel infœlicium,diuerſeq; morientium,eaſdem plerunq; conſtellationes accipiunt? Quia etſi interſuit aliquid cū de vtero funderentur,in nonnullis tamen tātum intereſt,quantum ab iſtis comprehendi computatione non poſsit. Manus ſequentis Iacob dum naſcerentur,inuēta eſt pedem fratris præcedentis tenens, vſqueadeo ſic nati ſunt vt quaſi vnus infans in duplū prolixior naſci videretur. Horum certe cōſtellationes quas appellāt, nullo modo diſpares eſſe potuerunt. Quid ergo vanius quàm vt illas conſtellationes intuēs Mathematicus, ad eundem horoſcopum & ad eandē lunam,diceret vnum eorum à matre dilectum,alterū non dilectum? Si enim aliud diceret,falſum profecto diceret. Si autem hoc diceret,verum quidem,ſed non ſecundum ſuorum librorum ineptas cātiunculas diceret. Quòd ſi huic hiſtoriæ, quia de noſtris profertur,nolunt credere,nūquid & naturam rerum delere poſſunt? Cum ergo ſe minime falli dicant, ſi horam conceptionis inuenerint, ſaltem ſicut homines non dedignentur conceptum cōſiderare geminorum. Ideoque fatendum eſt, quando ab iſtis vera dicuntur,inſtinctu quodā occultiſsimo dici, quem neſcientes humanæ mentes patiuntur. Quod cum ad decipiendos homines fit, ſpirituum ſeductorum operatio eſt: quibus quædam vera de temporalibus rebus noſſe L permittitur, partim quia ſubtilioris ſenſus acumine, partim quia corporibus ſubtilioribus vigent, partim experiētia callidiore propter magnam longitudinem vitæ, partim à ſanctis angelis quod ipſi ab omnipotente deo diſcunt etiam iuſſu eius ſibi reuelantibus, qui merita humana occultiſsimæ iuſticiæ ſynceritate diſtribuit. Aliquādo autē iidem nefandi ſpiritus etiā quæ ipſi facturi ſunt: velut diuinando prędicunt. Quapropter bono Chriſtiano, ſiue Mathematici, ſiue quilibet impie diuinantium, maxime dicentes vera cauendi ſunt, ne cōſortio dæmoniorum animam deceptam, pacto quodam ſocietatis irretiant. Solet etiam quæri, vtrum cœli luminaria iſta conſpicua corpora ſola ſint, an habeant rectores quoſdam ſpiritus ſuos:& ſi habēt, vtrum ab eis etiam vitaliter inſpirentur, ſicut animantur carnes per animas animalium, an ſola ſine vlla permixtione præſentia. Quod licet in præſenti facile non poſsit comprehēdi, arbitror tamen in proceſſu tractandarum ſcripturarum opportuniora loca poſſe occurrere, vbi nobis de hac re ſecundū ſanctæ authoritatis literas,† & ſi non oſtendere certum aliquid,tamen credere licebit. M Nunc autem ſeruata ſemper moderatione piæ grauitatis,nihil credere de re obſcura temere debemus, ne forte quod poſtea veritas patefecerit, quamuis libris ſanctis ſiue teſtamenti veteris ſiue noui, nullo modo eſſe poſsit aduerſum, tamen propter amorem noſtri erroris oderimus. Nunc ad librum operis noſtri iam tertium tranſeamus.

[Margin notes: 1.Cor.15. — Gene.1. — Mathematici. Cap. XVII. — ἀποτελέσματα. — † paßionibus. — 2. ſen. diſt. 7.ca.& Licet. — Luminaria an rectores habeant. — Ca. XVIII. — † regulas.]

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Geneſi ad literam Liber tertius.

ET DIXIT deus: Educāt aquę reptilia animarum viuarum,& volatilia ſuper terram, & ſecundum firmamentum cœli. Et factum eſt ſic: Et fecit deus cetos magnos,& omne animal reptilium quæ eduxerūt aquæ ſecūdum genus eorū: Et omne volatile pennatum ſecundum genus ſuum. Et vidit deus quia bona ſunt,& benedixit ea deus dicēs: Creſcite &

[Margin notes: Aer & aqua. Cap.I. — Gene.1.]

A te & multiplicamini, & replete aquas in mari, & volati-
lia multiplicentur ſuper terrã: & facta eſt veſpera, & fa-
ctum eſt mane dies quintus. Nũc in inferiore parte mũ-
di ea quæ ſpiritu vitę mouentur ſiunt, & primum aqua-
rum, quòd aëris qualitati proximũ elementum eſt: quia
huic cœlo in quo ſunt luminaria ita vicinus eſt aër, vt
& ipſe cœli nomen acceperit, ſed neſcio vtrum etiã fir-
mamentum poſsit vocari. Dicũtur autem cœli plurali-
ter in vna eademq́; re quæ dicitur vnum cœlum. Nam
cum in hoc libro ſingulari numero dicatur cœlũ quod
diuidit inter aquas quæ ſupra, & eaſdem quę infra ſunt,
Pſal. 148. in illo tamen Pſalmo: Et aquæ, inquit, quæ ſuper cœlos
ſunt laudẽt nomen domini. Et cœlos cœlorum ſi bene
intelligamus, ſydereos aëreorum tanquã ſuperiores in-
feriorũ, & hos in eodem Pſalmo accipimus vbi dictum
eſt: Laudate eũ cœli cœlorum: ſatis apparet hunc aërem,
non ſolum cœlum, ſed etiã cœlos dici: ſicut dicuntur &
terræ, nec aliud ſignificatur quàm illa quæ ſingulariter
terra dicitur, quando dicimus orbẽ terrarum, & orbem
Cœlos periiſſe aquis. terræ. Hos etiam aëreos cœlos quondam periiſſe di-
luuio, in quadam earum quę canonicæ appellantur epi-
Cap. II. ſtola legimus. Neque enim humida illa natura quæ ita
Iudæ. 1. concreuerat vt cubitis quindecim altiſsimorũ mõtium
Gene. 7. tranſcenderet vertices, potuit ad ſydera peruenire. Sed
B quia huius aëris humidioris in quo aues volitãt, vel to-
ta vel propè tota ſpacia cõpleuerat, periiſſe qui fuerant
cœlos in illa epiſtola ſcribitur. Quod neſcio quẽadmo-
dum poſsit intelligi, niſi in aquarum naturam pinguio-
ris huius aëris qualitate conuerſa: alioquin nõ perierũt
tunc iſti cœli, ſed ſublimius erecti ſunt, cum locum eo-
rum aqua occuparet. Itaque facilius eos ſecũdum illius
epiſtolæ authoritatẽ credimus periiſſe, & alios ſicut ibi
ſcribitur repoſitos extenuatis videlicet exhalationibus,
quàm ſic erectos, vt eis ſuperioris cœli natura loco ſuo
cederet. Oportebat itaque vt in creandis habitatoribus
inferioris huius mũdi partis, quæ ſæpe terrę nomine to-
ta cõmemoratur, prius producerentur ex aquis anima-
lia, poſtea vero de terra: quòd ita ſit aëri aqua ſimilis, vt
eius exhalationibus pingueſcere probetur, vt & ſpiritũ
procellæ faciat, id eſt, vẽtum, & nubila cõtrahat, & poſ-
ſit volatus auium ſuſtinere. Quapropter etiam ſi verum
Lucan. li. 2. Pharſaliæ. dixit quidã ſeculariũ Poëtarum: Nubes excedit Olym-
pus, & pacem ſumma tenent: quia perhibetur in Olym-
† nebulis. pi vertice aër eſſe tam tenuis, vt neq; nubibus † obũbre-
C tur, neque turbetur vento, neque ſuſtentare alites poſ-
ſit, neque ipſos qui forte aſcẽderint homines, craſsioris
auræ ſpiritu alere, ſicut in iſto aëre cõſueuerunt: & tamẽ
& ipſe aër eſt, vnde aquis vicina qualitate diffunditur,
& propterea ipſe quoque in humidã naturam cõuerſus
diluuij tempore creditur. Neq; enim arbitrandum eſt a-
liquid de ſpaciis ſyderei cœli vſurpaſſe, cũ omnes etiam
altiſsimos mõtes aqua tranſcenderit. Quanquam de
Cõmutatio elementorũ. cõuerſione elementorũ etiam inter ipſos qui hęc ocioſa
Cap. III. cura ſubtiliſsime perſcrutati ſunt, nõ parua quæſtio eſt.
Alij enim dicunt omnia in omnia poſſe mutari atque
conuerti. Alij vero eſſe aliquid omnino propriũ ſingu-
lis perhibent elementis, quod in alterius elementi qua-
litatẽ nullo modo vertatur. Vnde fortaſsis ſuo loco ſi
dominus voluerit diligentius diſputabimus: nũc autem
quod ad præſentem ſermonem attinet, hic commemo-
rãda exiſtimaui, vt intelligamus ſeruatum eſſe ordinem
rerum, quo prius oportuit aquarũ animalia quàm terra-
li. 11. de Ciui. dei. c. 11. rum narrare creata. Nec vllo modo arbitrandũ eſt prę-
termiſſum eſſe in hac ſcriptura vllum mundi huius ele-
mentum, cum quattuor notiſsimis eum conſtare perſua-
ſum ſit, quia videtur hic cœlum & aquã & terram com- D
memorare, de aëre autẽ tacere. Conſuetudo quippe no-
ſtrarum ſcripturarũ eſt, aut cœli, aut terræ nomine mũ-
dum appellare, aut interdum addere & mare. Aër itaq;
vel ad cœlũ pertinere intelligitur, ſi qua ſunt in eius ſu-
perioribus partib9 trãquilliſsima & pacatiſsima ſpacia:
vel ad terrã propter hunc turbulentum & caliginoſum
locũ, qui humida exhalatione pingueſcit, quamuis & ip-
ſe ſępius cœli nomine nuncupetur: ac per hoc nõ ſcrip-
tum eſt, Producant aquæ reptilia animarum viuarum,
& producat aër volatilia volãtia ſuper terrã, ſed vtrun-
que hoc animantium genus ex aquis productũ eſſe nar-
ratur. Quicquid ergo aquarũ ſiue labiliter vndoſum &
fluidum eſt, ſiue vaporabiliter tenuatum atq; ſuſpẽſum,
vt illud reptilibus animarum viuarum, hoc volatilibus
appareat diſtributum, vtrunque tamen humidæ naturæ
deputatur. Ideoq; ſunt etiam qui ſubtiliſsima cõſide- *Quinq; ſenſus ad quatuor elemẽta referri.*
ratione quinq; iſtos manifeſtiſsimos corporis ſenſus ſe-
cundum quatuor vſitata elemẽta ita diſtinguant, vt o-
culos ad ignem, aures ad aërem dicant pertinere. Olfa-
ciendi autem guſtandiq; ſenſum naturæ humidæ attri- *Cap. IIII.*
buunt: & olfactum quidẽ iſtis exhalationibus humidis
quibus craſſatur hoc ſpaciũ in quo aues volitant: guſtũ
vero iſtis fluxibilibus & corpulẽtis humoribus. Nã quę-
cunque in ore ſapiunt ipſius oris humori cõmiſcentur, E
vt ſapiant, etiam ſi arida cum acciperentur fuiſſe videã-
tur. Ignis tamẽ omnia penetrat, vt motum in eis faciat.
Nam & humor priuatione caloris congelaſcit, & cum
poſsint frigeſcere cætera elementa, ignis frigeſcere non
poteſt: facilius quippe extinguitur vt ignis nõ ſit quàm
frigid9 maneat, aut ſit alicuius frigidi cõtactu tepidior.
Tactus autẽ qui eſt quintus in ſenſibus, terreno elemen-
to magis cõgruit, proinde per totum corpus animãtis,
quod maxime ex terra eſt, quæque tacta ſentiuntur. Di-
cunt etiam nec videri ſine igne poſſe aliquid, nec tãgi
ſine terra. Ac per hoc elemẽta omnia in omnib9 ineſſe,
ſed vnũquodque eorũ ex eo quod amplius habet acce-
piſſe vocabulum. Ideo autẽ caloris priuatione cum cor-
pus nimie frigeſcit obtũdi ſenſum, quia motus pigreſcit
qui ex calore ineſt corpori, dum ignis aërem, & aër hu-
mida, & humor terrea quæque afficit, ſubtilioribus ſci-
licet craſsiora penetrantibus. Quanto autẽ quidq; ſubti-
lius eſt in natura corporali, tãto eſt vicinius naturæ ſpi-
ritali, quãuis longe diſtante genere, quandoquidẽ illud F
corpus eſt, illud nõ eſt. Ac per hoc quoniam ſentire
non eſt corporis ſed animę per corpus, licet acute diſſe- *Sẽſus ex anima, anima ex igni.*
ratur ſecundum diuerſitatẽ corporeorum elemẽtorum
ſenſus eſſe corporis diſtributos, anima tamẽ cui ſentien- *Cap. V.*
di vis ineſt, cum corporea non ſit, per ſubtilius corpus
agitat vigorẽ ſentiendi. Inchoat itaq; motum in omni-
bus ſenſibus à ſubtilitate ignis, ſed non in omnibus ad
idẽ peruenit. In viſu enim peruenit repreſſo calore vſq;
ad eius lucẽ. In auditu vſque ad liquidiorẽ aërem ca-
lore ignis penetrat. In olfactu autẽ tranſit aërem purum,
& peruenit vſque ad humidam exhalationem, vnde
craſsior hæc aura ſubſiſtit. In guſtu autẽ tranſit & perue-
nit vſq; ad humorẽ corpulentiorem: quo etiã penetrato
atque traiecto, cum ad terrenã grauitatem peruenit, tã-
gendi vltimum ſenſum agit. Non igitur ignorabat *Ordo elemẽtorum.*
naturas elementorum eorumq́; ordinem, qui cum viſi-
bilium quæ intra mundum in elementis natura mouẽ- *Cap. VI.*
tur cõditionem introduceret, prius cœleſtia luminaria,
deinde aquarum animãtia, terrarũ autẽ poſtrema nar-
rauit: nõ quòd aërem prætermiſerit, ſed quod puriſsimi
& quietiſsimi aëris vbi volare aues non poſſe dicuntur,
ſi qua

G ſi qua ſunt ſpacia cœlo ſuperiori coniunguntur, & cœli nuncupatione in ſcripturis ad ſuperiorē mūdi partem pertinere intelliguntur: vt terræ nomine vniuerſaliter hoc totum ſignificetur, ex quo incipit deorſum verſus, ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis, & omnes abyſſi, donec perueniatur ad aridā, quæ proprio nomine terra dicitur. Aër itaq; ille ſuperior, ſiue quod ad cœleſtē mundi pertinet partē, ſiue quod nullum habet viſibilē habitatorem, de qualibus nūc ſermo narrantis eſt, neq; prætermiſſus eſt de cœlo nominato, neq; annumeratus eſt in creandis animalibus: iſte vero inferior qui excipit exhalationes humidas maris ac terrę, & ad ſuſtinendas aues quodam modo craſſatur, non niſi ex aquis accipit animalia. Quod enim eius humidū eſt, hoc portat alitum corpora, quæ ita nituntur pennis volantes, quemadmodum piſces quibuſdam ſuis alis natantes.

Pſal. 148.
Infra ca. 7.

Aquarum natura duplex.
Cap. VII.

Proinde ſcienter tanquam ſpiritus dei qui ſcribenti aderat, ex aquis dicit producta volatilia. Aquarū enim natura bipartitum locum ſortita eſt: inferiorem ſcilicet in vnda labili, ſuperiorem vero in aura flabili, Illum deputatum natantibus, iſtum volātibus, Sicut huic elemēto cōgruos duos etiā ſenſus animalibus datos videmus, H olfactum explorandis vaporibus, guſtum explorādis liquoribus. Quod enim ad tactum aquas ventoſq; ſentimus, hoc eſt quòd terra ſolida in omnibus admiſcetur elementis: ſed in his craſſioribus ſentitur amplius, ita vt iam tangendo cōtrectari valeant. Ideoq; & iſta in duabus maxime mundi partibus generaliter cœli & terræ nomine cōplectuntur. Sicut ille pſalmus oſtēdit, omnia ſuperiora ab illo principio enumerans, Laudate dominum de cœlis: omniaq; inferiora ab alio principio, Laudate dominum de terra: vbi & ſpiritus tēpeſtatis & omnes abyſſi nominantur, & ignis iſte qui vrit tangētem, quia de terrenis & humidis humorib⁹ ita exiſtit vt ſubinde vertatur in aliud elemētum. Et quāuis naturæ ſuæ ſurſum nitendo indicet appetitum, in cœleſtem tamen ſuperiorē tranquillitatem nō poſſit euadere, quia multo aëre ſuperatus & in eum cōuerſus extinguitur: ac per hoc in iſta rerum parte corruptibiliore atque pigriore turbulentis motibus agitatur ad temperandum eius rigorē, & ad vſus terroreſque mortalium. Quia ergo etiam tactu qui ad terrā proprie pertinet, ſentiri poſſunt & fluctus vndarū & flatus aurarum, propterea ipſa quoque I aquatilium animalium corpora & terrenis veſcuntur, & maxime aues in terra etiā requieſcunt, fœtus quoque propagant: pars enim humoris qui vaporaliter exhalatur, etiam ſuper terras extenditur. Ideoque cum dixiſſet ſcriptura, Educant aquæ reptilia animarum viuarum, & volatilia inquit, ſuper terram: addidit ſanè dicens, ſecundum firmamentū cœli, in quo poteſt aliquāto manifeſtius apparere illud quod antea videbatur obſcurum. Non enim ait, in firmamento cœli, ſicut de luminaribus, ſed volantia, inquit, ſuper terram, ſecundum firmamentū cœli: quia videlicet hoc caliginoſum & humidum ſpacium in quo aues volāt, illi ſpacio contiguū eſt vbi volare nō poſſunt, quod iam merito tranquillitatis & quietis pertinet ad firmamentū cœli. In cœlo ergo volāt aues, ſed in iſto, quod ille pſalmus etiam terræ nomine includit: propter quod cœlum vocātur multis locis volatilia cœli, nō tamen in firmamēto, ſed ſecundum firmamentum.

Pſal. 148.

Gene. 1.

Animalia terreſtria & aquatica.
Cap. VIII.

Nonnulli putant propter ſenſus tarditatem animalia nō animam viuam, ſed reptilia animarum viuarum appellata: ſed ſi propterea ſic appellarentur, auibus daretur nomen animæ viuę. Cum vero & ipſa volatilia dicta ſunt ſicut illa reptilia, vt ſubaudiatur animarum viuarum: fatendum eſt, vt arbitror, ita K dictū, ac ſi diceretur, quæ ſunt in animab⁹ viuis reptilia & volatilia: ſicut dici poſſet ignobilia hominum, vt intelligeremus, quicunque ſunt in hominibus ignobiles: quanquam enim ſint & animalia terreſtria quæ repunt ſuper terram, tamen ex multo maiore numero pedibus mouentur, & tam pauca fortaſſe in terris repunt, quàm pauca in aquis gradiuntur. Nonnulli autem putauerunt propterea non animā viuam, ſed reptilia animarum viuarū piſces eſſe appellatos, ꝙ eis memoria nulla ſit, vel aliqua vita velut rationi vicinior. Sed fallit eos experiētia minor, Nam quidā ſcripſerunt quæ animaduertere potuerunt in viuarijs piſcium multa mirāda. Sed etiam ſi falſa ſcripſerunt forte, memoriam tamē piſces habere certiſſimum eſt, Quod ipſe ſum expertus, & experiantur qui poſſunt & volunt. Nam fons quidam magnus Bullenſium regionum, ferè plenus eſt piſcium. Solēt autem homines deſuper intuentes eis aliquid iacere, quod ſibi vel præripiant cōfluentes, vel inter ſe diripiant concertantes. Quo paſtu aſſuefacti, deambulātibus ſuper oram fontis hominibus, ipſi quoque cum eis cōgregatim natando eunt & redeunt, expectātes vt inde aliquid iactēt L quorum præſentiam ſentiunt. Non itaque fruſtra mihi videtur aquarum animalia ſic appellata reptilia, quemadmodum & aues volatilia: nam ſi vel nulla memoria, vel ſenſus tardior, animę viuę nomen repuliſſet à piſcibus, volatilibus certè adhiberetur, quorum vita in oculis noſtris eſt, memoratu garrula, & in nidis conſtruendis educādiſq; fœtibus ſolertiſſima.

Nec ignoro, ita quoſdam Philoſophos ſua cuiuſque elemēti diſtribuiſſe animalia, vt terrena eſſe dicerent, non tantum quę in terra repunt atque gradiuntur, ſed aues etiam, quòd & ipſæ in terra requieſcant, volando fatigatæ. Aërea vero animalia dæmones eſſe, cœleſtia deos, quorum quidem nos partim luminaria, partim angelos dicimus. Iidē tamē aquis piſces & ſui generis beluas attribuunt, vt nullum elementum ſuis animalibus vacet: quaſi vero ſub aquis terra non ſit, aut probare poſſint piſces non in terra requieſcere ad reparandas natandi vires ſicut volandi aues. Et ſi forte rarius piſces id faciūt, quòd ad geſtāda corpora ſit vnda quàm aura validior, ita vt terrena quoque animalia natātia ferat, ſiue vſu docta, vt homines, ſiue natura, vt quadrupedia vel ſerpētes. Aut ſi propterea nō putāt, quia nō inſunt pedes piſcibus, nec phocę M aquarum ſunt, nec colubri cochleæq; terrarum: nam & illæ pedes habent, & hæc genera ſine vllis pedibus, non dico, requieſcunt in terra, ſed ab ea vix aut nūquam recedunt. Dracones autem ſine pedibus & in ſpelūcis requieſcere, & in aërem ſuſtolli perhibentur: qui quanquā non facile noti ſint, literæ tamen, non tantum noſtræ, ſed etiam gētilium nequaquā de iſtorum animantium genere tacuerunt.

Quòd quidā philoſophi cuique elemēto ſua animalia diſtribuerūt. Ca. IX.

Quapropter etſi dæmones aërea ſunt animalia, quoniā corporū aëreorum natura vigēt: & propterea morte non diſſoluuntur, quia præualet in eis elementum, quod ad faciendum quàm ad patiendum eſt aptius: duobus ſubterpoſitis, aqua ſcilicet & terra, vno autē ſuperpoſito, id eſt, igne ſydereo: diſtribuuntur enim elementa ad patiendum duo, humor & humus: ad faciendum autem alia duo, aër & ignis. Si ergo hæc ita ſunt, non impedit iſta diſtinctio noſtram ſcripturā: quæ non ex aëre ſed ex aquis producta indicat volatilia, quia ſubtilioris quidem & in auras exhalati atq; diſtenti, ſed tamen humoris locus volatilibus datus eſt. Aër autē à cōfinio luminoſi cœli vſq; ad aquarū fluida, & nuda terrarum peruenit. Non tamen totum ſpacium

Dæmones, aer, terra.
Cap. X.
2. ſen. diſt. 8. ca. 1.

A eius exhalationes humidæ infuſcant, ſed vſque ad eum
finem, vnde incipit etiam terra nominari, ſecundum il-
Pſal.148. lum Pſalmum vbi dicitur, Laudate dominum de terra.
Superior vero pars aëris, propter puram trãquillitatem,
cœlo cui collimitatur, cõmuni pace coniungitur, & eius
2.ſen. di.8. vocabulo nuncupatur. In qua fortaſsis parte ſi fuerunt
cap.1. ante tranſgreſsionem ſuam, tranſgreſſores angeli cum
principe ſuo nunc diabolo, tunc archangelo, Nam nõ-
nulli noſtri, nõ eos putant cœleſtes vel ſupercœleſtes an-
gelos fuiſſe, non mirum ſi poſt peccatũ in hanc ſunt de-
truſi caliginem, vbi tamen & aër ſit, & humore tenui cũ
Venti. texatur, qui commotus ventos, & vehemẽtius concita-
Tonitrua. tus etiam ignes & tonitrua, & contractus nubila, & con
Nubes. ſpiſſatus pluuiam, & cõgelantibus nubilis niuem, & tur-
Pluuia. bulentius congelantibus denſioribus nubilis grandinẽ,
Grando. & diſtẽtus ſerenum facit, occultis imperiis & opere dei
Serenitas. à ſummis ad infima vniuerſa quę creauit adminiſtrãtis.
Pſal.148. Vnde & in illo Pſalmo cum cõmemorata eſſent, ignis,
grãdo, nix, glacies, ſpiritus tempeſtatis: ne talia ſine pro-
uidentia diuina fieri moueriq; putarentur, cõtinuo ſub-
iecit, quæ faciunt verbum eius. Si autem trãſgreſſores il-
li antequã tranſgrederentur cœleſtia corpora gerebãt,
neque hoc mirum eſt, ſi conuerſa ſunt ex pœna in aëreã
B qualitatẽ, vt iam poſsint ab igne, id eſt, ab elemento na-
turæ ſuperioris aliquid pati: nec aëris ſaltem ſpacia ſupe-
riora atque puriora, ſed iſta caliginoſa tenere permiſsi
ſunt, qui eis pro ſuo genere quidam quaſi carcer eſt, vſq;
ad tempus iudicij. Et ſi quid de his trãſgreſſoribus ange-
lis diligentius requirendum eſt, alius erit accommoda-
tior ſcripturæ locus. Proinde nunc quod ſatis eſt, ſi hæc
ſpacia turbida & procelloſa propter aëris naturam vſq;
ad vndas terráſque porrecta poſſunt aërea corpora ſuſti
nere, poſſunt & auium quæ producta ſunt ex aquis, prop
ter aquarum tenues halitus: qui ſcilicet eidem aëri iuxta
vndas & terras circunfuſo, atque ob hoc infimę atq; ter-
renæ parti deputato, vaporaliter inſeruntur & auras in-
texunt, quę nocturnis rigoribus aggrauatę ſereno etiam
rore diſtillant: ſi autem vehementius frigus eſt, etiã ge-
Nomina lu candidius inalbeſcunt. Et dixit deus, Educat terra
animãtium animam viuam ſecundum genus ſuum, quadrupedia &
generatim. reptilia & beſtias terræ ſecũdum genus ſuum, & pecora
Cap.XI. [ſecundum genus ſuũ. Et factum eſt ſic. Et fecit deus be-
ſtias terræ ſecundum genus ſuum, & pecora ſecundum
genus, & omnia reptilia terræ ſecundum genus ſuum.]
C Et vidit deus quia bona ſunt. Iam nunc conſequens erat
vt alteram partem, quæ proprie terra dicitur, infimi hu-
ius loci, quem totum cum omnibus abyſsis & nebuloſo
aëre vniuerſaliter vocabulo terræ alibi ſcriptura cõple-
ctitur, ornaret animalib^9 ſuis. Et manifeſta quidem ſunt
animalium genera, quę in verbo dei terra produxit. Sed
quia ſæpe nomine pecorum vel nomine beſtiarum ani-
malia omnia rationis expertia ſolent intelligi, merito
quæritur, quas nunc proprie beſtias, & quæ nunc pecora
dicat. Et repentia quidẽ ſiue reptilia terrena, non eſt du-
bitandum quòd omnes ſerpentes intelligi voluit, quan-
quam & beſtiæ dici poſsint, pecorum autem nomen nõ
vſitate ſerpẽtibus conuenit. Rurſum leonibus & pardis
& tigridib^9 & lupis, & vulpibus, canibus etiam & ſimiis,
atque id genus cæteris vſitate conuenit vocabulum be-
ſtiarum. Pecorum autẽ nomen his animalibus accom-
modatius aptari ſolet, quæ ſunt in vſu hominũ: ſiue ad-
iuuãdis laboribus, vt boues & equi, & ſi qua talia: ſiue ad
lanificium, vel ad veſcẽdum, vt oues & ſues. Quid ergo
ſunt quadrupedia? Quanquam enim hæc omnia præter
quædam ſerpentia quatuor pedibus gradiantur, niſi ta-

men hoc proprio nomine quędam vellet intelligi, non D
vtique hic etiam quadrupedia nominaret, quanuis de
his in repetitione tacuerit. An cerui & damulæ & ona-
gri & apri, quia neque illis beſtiis vbi leones ſunt con-
iungi poſſunt, ſimiles enim ſunt illis pecoribus, neque
tamen ſub humana cura ſunt, proprie quadrupedia nun
cupata ſunt: quaſi reliqua eſſent hæc animalia, quibus
iſta appellatio generalis quidem cum multis propter nu
merum pedum, ſed tamen ſpeciali ſignificatione tri-
bueretur? An quia ter dixit, ſecundum genus, tria quæ-
dam genera nos inuitat attendere? Primo, ſecundum
genus quadrupedia & reptilia, vbi arbitror ſignifica-
tum quę quadrupedia dixerit, ſcilicet quę in genere ſunt
reptilium, ſicut ſunt lacerti, ſtelliones, & ſi quid huiuſ-
modi eſt. Ideoque in repetitione quadrupedum nomen
non iterauit, quia reptilium vocabulo fortaſſe comple-
xus eſt: vnde ibi non ſimpliciter ait, reptilia, ſed addi-
dit, omnia reptilia terræ. Ideo terræ, quia ſunt & aqua-
rum: & ideo omnia vt illic intelligantur quæ quatuor
etiam pedibus nituntur, quæ ſuperius quadrupedum no
mine propriè ſignificata ſunt. Beſtias autem de quibus
item ait, ſecũdum genus, quicquid ore aut etiam vngui-
bus ſæuit, exceptis ſerpentibus. Pecora vero de quibus E
tertio ait, ſecundum genus, quæ neutra vi lacerant, ſed
aut cornibus, aut ne hoc quidem. Prædixi enim & qua-
drupedum nomen quàm latè pateat, ipſo pedum nume-
ro facile agnoſci, & nomine pecorũ vel beſtiarum om-
ne irrationale animal aliquando comprehendi. Sed e-
tiam ferarum vocabulum ſolet in Latina lingua tãtum-
dem valere: non ideo tamen negligenda fuit conſide-
ratio, quo modo poſsint hæc nomina, quæ nõ fruſtra in
hoc ſcripturarum loco poſita ſunt, etiam ſpeciali diſtin-
ctione diſcerni, quod in vſu loquendi quotidiano faci-
lè animaduerti poteſt. Non fruſtra etiam lectorẽ mo *Secundum*
uet, vtrum ne paſsim & quaſi fortuitu, an aliqua ratione *genus.*
dicatur, ſecundum genus, tãquam fuerint & antea cum *Cap.XII.*
prima creata narrentur: an genus eorum in ſuperiori-
bus rationibus intelligendum eſt vtique ſpiritalibus, ſe-
cundum quas creantur inferius. Sed ſi ita eſſet, hoc de lu
ce, hoc de cœlo, hoc de aquis & terris, hoc de cœli lumi-
naribus diceretur. Quid enim eorum eſt cuius non æ- *Sapiẽn.8.*
terna & incommutabilis ratio in ipſa dei ſapientia vi-
geat, quæ attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſ-
ponit omnia ſuauiter? Incipit autem hoc dici de herbis F
& lignis, vſque ad hęc terrena animantia, Nam & in eis
quæ ex aquis creata ſunt, quanuis in prima commemo-
ratione dictum non ſit, in illa tamen iteratione dictum
eſt, Et fecit deus cetos magnos & omnem animam ani- *Gene.1.*
malium reptilium, quæ eduxerunt aquæ ſecundum ge-
nus eorum, & omne volatile pẽnatum ſecũdum genus.
An quia hæc ita exorta ſunt, vt ex eis alia naſcerentur, &
originis formam ſucceſsione ſeruarent, ideo dicuntur
ſecundũ genus, propter propagationem prolis qua per-
manſura creabantur? Sed cur de herbis & lignis non ſo
lum dicitur, ſecundum genus, verumetiam ſecundùm
ſimilitudinem, cum & animalia ſiue aquarum ſiue terra-
rum ſecundum ſimilitudinem ſuam generent? An quia
genus ſequitur ſimilitudo, noluit eam vbique repete-
re. Nam & ſemen non vbique repetiuit, cum tam her-
bis & lignis inſit, quàm animalibus, etſi non omnibus.
Obſeruatum eſt enim quædam ita naſci ex aquis vel ter
ra, vt ſexus eis nullus ſit: & ideo ſemen eorum non ſit in
eis, ſed in elementis ex quibus oriuntur. Hoc eſt ergo ſe-
cũdum genus, vbi & ſeminũ vis & ſimilitudo intelligi- *† de ſeden-*
tur ſuccedẽtium de ſuccedẽtibus: † quia nihil eorum ita *tibus.*

G creatum eſt,vt ſemel exiſteret, vel permanſurũ, vel nul-
lo ſuccedente deceſſurum. Cur ergo & de homine non
Gene.1. ita dictum eſt, Faciamus hominem ad imaginem & ſi-
militudinem noſtram, ſecundum genus:cum & homi-
nis propago manifeſta ſit? An quia non ita deus fecerat
hominem vt moreretur,ſi præceptum ſeruare voluiſſet,
Pſal.48. & ideo nõ erat neceſſarius deceſſori ſucceſſor? Sed poſt
peccatũ comparatus eſt pecoribus inſenſatis,& ſimilis fa
ctus eſt eis:vt iam filij ſeculi huius generẽt & generẽtur,
quo poſsit mortalium genus ſeruata ſucceſsione ſubſiſte
re:Quid ſibi vult ergo poſt hominẽ factum illa benedi-
Gene.1. ctio, Creſcite & multiplicamini & implete terrã: quod
vtique fieri poſſet generando? An nihil hinc temere di-
cendum, donec ad eum ſcripturæ locum perueniamus:
vbi diligentius iſta requirenda atque tractãda ſunt?Po-
teſt enim nunc fortaſſe ſufficere propterea de homine
non dictum eſſe ſecundũ genus,quia vnus fiebat,de quo
etiam fœmina facta eſt. Non enim multa genera homi-
num ſicut herbarum,lignorum,piſcium,volatilium,ſer-
pentium,pecorum,beſtiarum:vt ſic dictum accipiamus,
ſecũdum genus,ac ſi diceretur generatim, vt inter ſe ſi-
H milia atque ad vnam originem ſeminis pertinentia di-
Benedictio ſtinguerentur à cæteris. Item quæritur, quid tantum
animaliũ. aquarum animalia de creatore meruerint vt ſola bene-
Cap.XIII. dicerentur ſicut homines? Nam & ipſa benedixit deus
Gene.1. dicens,Creſcite & multiplicamini & implete aquas ma-
ris, & volatilia multiplicentur ſuper terram. An in vno
creaturę genere dicendum fuit,vt in cæteris conſequen
ter intelligeretur, quæ generationibus creſcunt? Prius
ergo diceretur in eo quod primum tale creatum eſt, in
herba ſcilicet atque ligno. An forte quæ nullum habe-
rent propagandæ prolis affectum, ac ſine vllo ſenſu ge-
nerarent, indigna iudicauit illis benedictionis verbis,
Creſcite & multiplicamini: vbi autem talis ineſſet affe-
ctus,ibi primum hoc dixit, vt in terrenis animalibus e-
Officium tiam nõ dictum intelligeretur? Neceſſarium autem fuit
gignendi. hoc in homine repetere, ne quiſquam diceret in officio
gignendi filios vllum eſſe peccatum, ſicut eſt in libidi-
ne,ſiue fornicãdi, ſiue ipſo coniugio immoderatius ab-
Inſectorum utendi. Nonnulla etiam de minutiſsimis animalibus
origo. quæſtio eſt, vtrum in primis rerum [mortalium] con-
Cap.XIIII. ditionibus creata ſint,an ex conſequentibus rerum mor
2.ſen.d.15. talium corruptionibus?Nam pleraque eorum aut de vi-
ca. de qui- uorum corporum vicus, vel purgamentis, vel exhalati-
buſdam. onibus, aut cadauerum tabe gignuntur: quædam etiam
I de corruptione lignorum & herbarum: quædã de cor-
ruptionibus fructuum,quorum omnium non poſſumus
recte dicere deum nõ eſſe creatorem.Ineſt enim omni-
bus quoddam naturæ ſui generis decus,ſic vt in his ma-
ior ſit admiratio bene conſiderantis,& laus vberior om
Pſal.103. nipotentis artificis:qui omnia in ſapientia fecit, qui à fi-
Sapien.8. ne vſque ad finem pertendens: & ſuauiter cuncta diſpo
nens, nec ea ipſa rerum nouiſsima quæ pro ſui generis
ordine diſſoluuntur, & quorum diſſolutionem ex pœ-
na noſtræ mortalitatis horremus, relinquit informia:
ſed creat minima corpore, acuta ſenſu animantia: vt
maiore attentione ſtupeamus agilitatem muſcæ volan-
tis, quàm magnitudinem iumenti gradientis, ampliuſ-
que miremur opera formicarum, quàm onera camelo-
rum. Sed vtrum in primis, vt dixi, rerum conditioni-
bus, quæ iſto ſex dierum ordine creatæ narrantur, hæc
quoque minima inſtituta credamus, an poſtea conſe-
quentibus corruptibilium corporum ſolutionibus, hoc
quæritur.Et poteſt quidem dici ea minutiſsima, quæ vel
ex aquis,vel terris oriuntur tunc creata: in quibus etiam
illa non abſurde intelliguntur quæ naſcuntur ex iis quę K
terra germinante orta ſunt. Et quia præceſſerant con-
ditionem, non ſolum animalium, ſed etiam lumina-
rium.Et quia terræ continuantur per radicum connexi-
onem,vnde illo die quo apparuit arida exorta ſunt, vt
potius ad ſupplementum habitationis, quàm ad nume-
rum habitatorum pertinere intelligerentur. Cætera ve-
ro quæ de animalium gignuntur corporibus, & maxi- *2.ſen.d.15.*
me mortuorum, abſurdiſsimum eſt dicere tunc creata, *ca. de qui-*
cum animalia ipſa creata ſunt: niſi quia inerat iam in *buſdam.*
omnibus animatis corporibus vis quædam naturalis &
quaſi præſeminata materia,& quodã modo initiata pri-
mordia futurorum animalium, quæ de corruptionibus
talium corporum pro ſuo quæque genere ac differentiis
erant exortura, per adminiſtrationem ineffabilem om-
nia mouente incommutabili creatore. De gene- *Animalia*
ribus quoque animalium venenoſis & pernicioſis quæ- *venenoſa.*
ri ſolet, quo modo † poſt peccatum hominis ad vindi- *Cap.XV.*
ctam creata ſint: an potius cum iam creata eſſent inno- *† vtrum.*
xia,non niſi poſtea peccatoribus nocere cœperint? Ne-
que hoc mirum eſt, quandoquidem etiam temporibus
huius vitæ laborioſæ atque ęrumnoſæ,cum ita ſit nemo
iuſtus vt perfectum ſe audeat dicere, fideliter atteſtante L
Apoſtolo & dicẽte, Non quia iam acceperim aut etiam
perfectus ſim.Cúmque adhuc exercendæ atque in infir- *Philip.3.*
mitate perficiendæ virtuti neceſſariæ ſint tentationes &
moleſtiæ corporales, eodem rurſus Apoſtolo manife-
ſtante qui ait,in magnitudine reuelationum ne extolle- *2.Cor.12.*
retur,datum ſibi eſſe ſtimulum carnis, angelum ſatanæ
vt eum colaphizaret,rogatúmque à ſe dominum tertio
vt diſcederet ab eo, reſpondiſſe ſibi, Sufficit tibi gratia
mea:Nam virtus in infirmitate perficitur: tamen & ſan-
ctus Daniel inter leones ſaluus atque intrepidus vixit, *Danie.6.*
qui non vtique deo mentiens in oratione, non tantum *& 14.*
peccata populi ſui, ſed etiam ſua fateretur. Et in ipſius
Apoſtoli manu mortifera vipera adhæſit, nec læſit. Po- *Acto.28.*
tuerunt ergo iſta etiam creata nihil nocere,ſi cauſa non *2.ſen.d.15.*
extitiſſet, vel terrendorum puniẽdorúmque viciorum, *cap. quæri.*
vel probandæ perficiendæque virtutis: quia & exempla
ſunt demonſtranda patiẽtiæ ad profectum cæterorum,
& ipſe ſibi homo in tentationibus certius innoteſcit, &
iuſte ſalus illa perpetua quæ turpiter amiſſa eſt per vo-
luntatem, fortiter recipitur per dolorem. Dicet ali- *Beſtiarum*
quis,Cur ergo inuicem beſtiæ nocent,quibus nec pecca *inter ipſas*
ta vlla ſunt,vt vindicta iſta dicatur,nec vllam recipiunt *diſcordia.*
tali exercitatione virtutem? Ideo nimirum, quia ſcilicet *Cap.XVI.*
aliæ cibi ſunt aliarum:nec recte poſſumus dicere, nõ eſ- M
ſent aliæ quibus aliæ veſcerentur. Habent enim omnia
quandiu ſunt, menſuras, numeros & ordines ſuos,quæ
cuncta merito cõſiderata laudãtur,nec ſine occulta pro
ſuo genere moderatione pulchritudinis, tẽporalis etiã,
ex alio in aliud tranſeundo mutãtur. Quod etſi ſtultos
latet,ſublucet proficientibus,clarúmque perfectis eſt. Et
certe omnibus talibus inferioris creaturæ motibus præ-
bẽtur homini ſalubres admonitiones,vt videat quãtum
ſibi ſatagẽdum ſit pro ſalute ſpiritali & ſempiterna, qua
omnibus irrationalibus animãtibus antecellit,cũ illa vi-
deat à maximis elephantis vſque ad minimos vermicu-
los pro ſalute corporali & temporali, quam pro ſui ge-
neris inferiore ordinatione ſortita ſunt, ſiue reſiſtendo,
ſiue cauendo agere quicquid valent: quod nõ appareret
niſi cum quædã refectionem corporis ſui ex aliorũ cor-
poribus quærunt,alia ſe vel repugnãdi viribus, vel fugæ
præſidio vel latebrarũ munimine tuerẽtur: Nam & ipſe
corporis dolor in quolibet animãte magna & mirabi-
lis

A lia animæ vis eſt, quæ illam compagem ineffabili permixtione vitaliter continet, & in quandam ſui moduli redigit vnitatem, cum eam non indifferenter, ſed vt ita dicam, indignanter patiatur corrumpi atque diſſolui.

Corpora mortuorum dilaniata. Cap. XVII.

Illud etiam fortaſſe aliquem moueat, ſi animalia noxia viuos homines aut pœnaliter lædunt, aut ſalubriter exercent, aut vtiliter probant, aut ignorãter docent, cur in eſcas ſuas dilacerent etiam corpora hominum mortuorum? Quaſi vero quicquam interſit ad noſtram vtilitatem, iſta caro iam exanimis in naturæ profunda ſecreta per quos tranſitus eat, vnde mirabili omnipotentia creatoris reformanda rurſus ſeruatur:† quanquam & hinc fiat quædam prudentibus admonitio, vt ſe ita commendent fideli creatori, omnia maxima & minima occulto nutu adminiſtrãti, cui noſtri etiam capilli numerati ſunt, ne propter inanes curas exanimatorum corporum ſuorum vlla genera mortiũ perhorreſcant, ſed piæ fortitudinis neruos ad omnia præparare non dubitent.

† ſeruatur. *Lucæ. 12.*

Spinæ & tribuli. Ca. XVIII. Gene. 1.

Talis etiam quęſtio de ſpinis & tribulis ſolet oboriri, & de quibuſdam lignis infructuoſis, vel cur vel quando creata ſint, cum deus dixerit, Producat terra herbam pabuli ſeminantem ſemen, & lignum fructiferum faciens fructum. Sed qui ita mouentur, non intelligunt ſaltẽ de B vſitatis formulis humani iuris, quemadmodum appelletur vſuſfructus. Vtilitas enim quædam fruentium in fructus numine conſideratur. Quãtæ autem ſint vtilitates, ſiue manifeſtæ, ſiue occultæ omnium quæ terra gignens radicitus alit, & ipſi quædam intueantur, & ab expertis cætera inquirant. Et de ſpinis quidem ac tribulis abſoluta poteſt eſſe reſponſio, quia poſt peccatum dictum eſt homini de terra, Spinas & tribulos pariet tibi. Nec tamẽ facile dicendum eſt tunc cœpiſſe iſta oriri ex terra, Fortaſsis enim quoniam in ipſis quoq; generibus ſeminum multæ reperiuntur vtilitates, poterant habere locum ſuũ ſine vlla pœna hominis. Sed vt in agris in quibus iam pœnaliter laborabat, etiam iſta naſcerentur, hoc ad cumulum pœnæ valere eredi poteſt, cum poſſent alibi naſci, vel ad auium pecorúmque paſtus vel ad ipſorum hominum aliquos vſus. Quanquam & ille ſenſus non abhorret ab his verbis, quo ita intelligitur dictum, Spinas & tribulos pariet tibi: vt hæc etiam antea terra pariens, non tamen homini pareret ad laborẽ, ſed cuiuſque modi animalibus conuenientem cibum. Sunt enim quę his generibus, & mollioribus & aridioribus commode ſuauitèrque veſcantur. C Tunc autem cœperit iſta homini parere ad ærumnoſum negocium, cum poſt peccatum cœpit in terra laborare, Non quòd aliis locis hæc antea naſcerentur, & pòſt in agris quos homo ad capiendas fruges coleret, ſed & prius & poſtea in eiſdem locis: prius tamen nõ homini, pòſt autem homini, vt hoc ſignificetur quod additum eſt, tibi: quia non eſt dictum ſpinas & tribulos pariet, ſed pariet tibi: id eſt, vt tibi iã iſta naſci incipiant ad laborem, quæ ad paſtum tantummodo aliis animalibus antea naſcebãtur.

Gene. 3.

Homo ad imaginem dei. Cap. XIX. Gene. 1.

Et dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & dominetur piſcium maris & volatilium cœli, & omniũ pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium repentium ſuper terram. Et fecit deus hominem, ad imaginẽ dei fecit eum: maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos deus dicens, Creſcite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius, & principamini piſcium maris, & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium repentium ſuper terram. Et dixit eis deus, Ecce dedi vobis omne pabulũ ſeminale, ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem ter-

ram, & omne lignum quod habet in ſe fructum ſeminis D ſeminalis, vobis erit ad eſcam, & omnibus beſtiis terræ, & omnibus volatilibus cœli, & omni reptili repenti ſuper terram, quod habet in ſe ſpiritum vitæ, & omne pabulum viride in eſcam. Et factum eſt ſic. Et vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: & facta eſt veſpera, & factum eſt mane dies ſextus. Etiam atque etiam de natura hominis pòſt erit vberior conſiderandi & diligentius diſſerendi locus. Nunc tamen vt opera ſex dierum noſtra inquiſitio pertractatióque concludat, hoc primũ breuiter dicimus, non indifferenter accipiendum quod in aliis operibus dicitur, Dixit deus, fiat. Hic autem dixit deus, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinẽ noſtram: ad inſinuandum ſcilicet, vt ita dicam, pluralitatem perſonarum propter patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Quam tamen deitatis vnitatem intelligẽdam, ſtatim admonet dicens, Et fecit deus hominem ad imaginem dei: non quaſi pater ad imaginem filij, aut filius ad imaginem patris, alioquin non vere dictum eſt, ad imaginem noſtram, ſi ad patris ſolius aut filij ſolius imaginem factus eſt homo. Sed ita dictũ, fecit deus ad imaginem dei: tanquam diceretur, fecit deus ad imaginem ſuam. Cum autem nunc dicitur, ad imaginem dei: cum E ſuperius dictum ſit, ad imaginem noſtram: ſignificatur quod non id agat illa pluralitas perſonarum, vt plures deos vel dicamus vel credamus vel intelligamus: ſed patrem & filium & ſpiritum ſanctum, propter quam Trinitatem dictum eſt, ad imaginem noſtram: vnum accipiamus deum, propter quod dictum eſt, ad imaginem dei.

1. ſen. di. 2. cap. proponamus. & 2. ſen. d. 16. cap. 1.

Imperiũ datũ homini. Cap. XX.

Hic etiam illud non eſt prętereundum, quia cum dixiſſet, ad imaginem noſtram: ſtatim ſubiunxit, & habeat poteſtatem piſcium maris & volatilium cœli & cæterorum animalium rationis expertium: vt videlicet intelligamus in eo factum hominem ad imaginem dei in quo irrationalibus animantibus antecellit. Id autem eſt ipſa ratio, vel mens, vel intelligentia, vel ſi quo alio vocabulo commodius appellatur. Vnde & Apoſtolus dicit, Renouamini ſpiritu mẽtis veſtræ, & induite nouum hominem qui renouatur in agnitione dei, ſecundũ imaginem eius qui creauit eum: ſatis oſtendẽs vbi ſit homo creatus ad imaginẽ dei, quia nõ corporeis liniamentis, ſed quadam forma intelligibili mentis illuminatæ. Ac per hoc ſicut in illa prima luce, ſi eo nomine recte intelligitur facta lux intellectualis, particeps æternæ atq; in- F commutabilis ſapientiæ dei, non dictum eſt, & ſic eſt factum, vt deinde repeteretur, & fecit deus: quia ſicut iam quantum potuimus diſſeruimus, nõ fiebat cognitio aliqua verbi dei in prima creatura, vt poſt eam cognitionem inferius crearetur, quod in eo verbo creabatur, ſed ipſa primo creabatur lux in qua fieret cognitio verbi dei per quod creabatur, atque ipſa cognitio illi eſſet ab informitate ſua conuerti ad formãtem deum, & creari atque formari: poſtea vero in cæteris creaturis dicitur, & ſic eſt factum: vbi ſignificatur in illa luce, hoc eſt in intellectuali creatura prius facta verbi cognitio, ac deinde cum dicitur, & fecit deus, ipſius creaturæ genus fieri demonſtratur, quod in verbo dei dictum erat vt fieret: hoc & in hominis conditione ſeruatur. Dixit enim deus, Faciamus hominem ad imaginem noſtram: & cætera. Ac deinde non dicitur, & ſic eſt factum: ſed iam ſubinfertur, Et fecit deus hominem ad imaginem dei: quia & ipſa natura ſcilicet intellectualis eſt ſicut & illa lux, & propterea hoc eſt ei fieri quod eſt agnoſcere verbum dei per quod fit. Nam ſi diceretur, & ſic eſt factũ, & poſtea ſubinferretur, & fecit deus, quaſi prius factum intelligeretur

Ephe. 4. Coloſſ. 3.

Gene. 1.

G in cognitione rationalis creaturæ, ac deinde in aliqua creatura quæ rationalis non eſſet. Quia vero & iſta creatura rationalis eſt, & ipſa eadẽ cognitione perfecta eſt. Sicut enim poſt lapſum peccati homo in agnitione dei renouatur ſecundum imaginem eius qui creauit eum: ita in ipſa agnitione creatus eſt antequam delicto veteraſceret, vnde rurſum in eadem agnitione renouaretur. Quæ autem non in ea cognitione creata ſunt: quia ſiue corpora ſiue irrationales animæ creabantur, primo facta eſt in creatura intellectuali cognitio eorum à verbo dei quod dictum eſt vt fierent: propter quam cognitionem primo dicebatur, & ſic eſt factum: vt oſtenderetur facta ipſa cognitio in ea natura quæ hoc in verbo dei antequam eſſet, cognoſcere poterat: ac deinde fiebãt ipſæ corporales irrationales creaturæ, propter quod deinceps addebatur, & fecit deus.

Immortalitas hominis. *Cap. XXI.* *2. ſen. d. 19. ca. de hac. & ca. Ecce.* *Gene. 1.*

Quo modo autem homo immortalis factus ſit, & acceperit eſcam cũ aliis animalibus herbam pabuli ferentem ſemen, & lignum fructiferum & herbam viridem, difficile eſt dicere. Si enim peccato mortalis effectus eſt, vtique ante peccatum nõ indigebat talibus cibis. Neque enim poſſet illud corpus fame corrumpi. Nam illud quod dictum eſt, Creſcite & multiplicamini & implete terram: quanquam niſi per H concubitum maris & fœminæ fieri non poſſe videatur, vnde hinc quoq; mortalium corporum extitit indiciũ: poteſt tamen dici alium modum eſſe potuiſſe in corporibus immortalibus, vt ſolo piæ charitatis affectu nulla corruptionis concupiſcentia filij naſcerentur, nec mortuis parentibus ſucceſſuri, nec ipſi morituri: donec terra immortalibus hominibus impleretur, ac ſic inſtituto iuſto & ſancto populo, qualẽ poſt reſurrectionẽ futurum credimus, naſcendi etiam modus fieret: poteſt quidem dici, & quo modo dicatur alia cõſideratio eſt. Sed non etiam hoc quiſquam dicere audebit, ciborum indigentiam quibus reficiebantur, niſi mortalibus corporibus eſſe [non] poſſe.

2. ſen. d. 20 cap. de termino.

Homo interior. *Cap. XXII.* *Gene. 2.*

Nonnulli autem etiam hoc ſuſpicati ſunt, nunc interiorem hominem factum, corpus autem hominis poſtea, cum ait ſcriptura, Et finxit deus hominem de limo terrę: vt quod dictum eſt, fecit: ad ſpiritum pertineat: quod autem finxit: ad corpus. Nec attendunt maſculum & fœminam non niſi ſecundum corpus fieri potuiſſe. Licet enim ſubtiliſsime diſſeratur ipſam mentem hominis in qua factus eſt ad imaginem dei, quandam ſcilicet rationalem vitam, diſtribui in æternæ con I templationis veritatem, & in quandam rerum temporalium adminiſtrationem, atque ita fieri quaſi maſculũ & fœminam, illa parte conſulente, hac obtemperante: in hac tamẽ diſtributione non recte dicitur imago dei, niſi illud quod inhæret contemplandæ incommutabili veritati. In cuius rei figura Paulus Apoſtolus virum tantum dicit imaginem & gloriam dei: mulier autem, inquit, gloria viri eſt. Ita quanuis hoc in duobus hominibus diuerſi ſexus exterius ſecũdum corpus figuratum ſit, quod etiam in vna hominis interius mente intelligitur: tamen & fœmina quæ eſt corpore fœmina, renouatur etiam ipſa in ſpiritu mentis ſuæ in agnitione dei ſecundum imaginem eius qui creauit, vbi non eſt maſculus & fœmina. Sicut autẽ ab hac gratia renouationis, & reformatione imaginis dei non ſeparantur fœminæ, quanuis in ſexu corporis earum aliud figuratũ ſit, propter quod vir ſolus dicitur eſſe imago & gloria dei, Sic & in ipſa prima conditione hominis, ſecundum id quòd & fœmina homo erat, habebat vtique mentem ſuam eandemq; rationalem, ſecundũ quam ipſa quoque facta eſt ad imaginem dei: ſed propter vnitatẽ cõiunctionis, fecit deus, inquit, hominem ad imaginem dei. Ac ne quiſquam pu K taret ſolum ſpiritũ hominis factum, quanuis ſecundum ſolum ſpiritum fieret ad imaginẽ dei, fecit illum, inquit, maſculum & fœminã, vt iam etiam corpus factũ intelligatur. Rurſum ne quiſquã arbitraretur ita factum, vt in homine ſingulari vterque ſexus exprimeretur, ſicut interdum naſcuntur quos audrogynos vocant, oſtẽdit ſe ſingularem numerum propter coniunctionis vnitatem poſuiſſe. Et quòd de viro mulier facta eſt, ſicut poſtea manifeſtabitur, cum id quod hic breuiter dictum eſt, diligẽtius cœperit explicari: & ideo pluralem numerum continuo ſubiecit dicens, Fecit eos & benedixit eos. Sed vt iam dixi, diligentius in conſequenti ſcriptura de hominis creatione requiremus.

1. Corint. 11. *Coloſ. 3.* *Galat. 3.* *Gene. 1.*

Fructus terræ. Caput XXIII.

Nunc animaduertendum eſt, quòd poſtea quàm dixit, Et ſic factum eſt: ſtatim ſubiecit, Et vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde: vbi intelligitur poteſtas & facultas ipſa data naturæ humanæ ſumendi ad eſcam pabulum agri & fructus ligni. Ad hoc enim intulit, Et ſic eſt factum: quod ab illo loco inchoauerat, vbi ait, Et dixit deus, ecce dedi vobis pabulum ſeminale: & cætera. Nam ſi ad omnia quę ſupra dicta ſunt, retulerimus quod ait, Et ſic eſt factũ: conſequẽs erit vt confiteamur etiam creuiſſe illos iam & multiplicatos impleuiſſe terrã in eodem ſexto die, quod eadem L ſcriptura teſtãte poſt multos annos factum inuenimus. Quapropter cum data eſſet hæc facultas edendi, & hoc deo dicẽte homo cognouiſſet, dicitur, & ſic eſt factum: in hoc vtique quod deo dicente homo cognouit, Nam ſi id etiam tunc egiſſet, id eſt, in eſcam illa quę data ſunt etiam veſcendo aſſumpſiſſet, ſeruaretur illa conſuetudo ſcripturæ, vt poſteaquam dictum eſt, & ſic eſt factum, quod ad exprimendam præcedẽtem cognitionem pertinet, deinde inferretur etiã ipſa operatio, ac diceretur, & acceperunt & ederunt. Poterat enim ita dici, etiam ſi non rurſus nominaretur deus, Sicut in illo loco poſtea quàm dictum eſt, Congregetur aqua quæ ſub cœlo eſt in cõgregationem vnam & appareat arida: ſubinfertur, & ſic eſt factum. Ac deinde nõ dicitur, & fecit deus: ſed tamen ita reperitur, Et congregata eſt aqua in congregationes ſuas & cætera.

Valde bona. Caput XXIIII. *Gene. 1.*

Quòd autem non ſingillatim vt in cæteris etiam de humana creatura dixit, Et vidit deus quia bonum eſt: ſed poſt hominẽ factum, datámque illi poteſtatem vel dominandi vel edendi, ſubintulit de omnibus. Et vidit deus omnia quę fecit, & ecce bona valde: merito quæri poteſt. Potuit enim primo reddi M homini ſingillatim, quod ſingillatim cæteris quæ antea facta ſunt redditum eſt, tum demum de omnibus dici quæ fecit deus, ecce bona valde. An forte quia ſexto die perficiuntur omnia, propterea de omnibus dicendum fuit, vidit deus omnia quę fecit, & ecce bona valde: non ſingillatim de iis quę ipſo die facta ſunt? Cur ergo de pecoribus & beſtiis & reptilibus terræ dictum eſt, quæ ad eundem diem ſextum pertinent, niſi forte illa & ſingillatim in ſuo genere, & cum cæteris vniuerſaliter dici bona meruerunt, & homo factus ad imaginem dei, non niſi cum cæteris hoc dici meruit? An quia perfectus nondum erat, quia nondum erat in paradiſo conſtitutus: quaſi vero poſtea quam ibi conſtitutus eſt, dictum ſit quod hic prætermiſſum eſt? Quid ergo dicimus? An quia præſciebat deus hominem peccaturum, nec in ſuæ imaginis perfectione manſurum, non ſingillatim, ſed cum cæteris eum dicere voluit bonum, velut intimans quid eſſet futurum? Quia cum ea quæ facta ſunt, in eo quòd facta ſunt quantum acceperunt, manent: ſicut vel illa quæ non peccauerunt, vel illa quæ peccare non poſſunt:

A ſunt : & ſingula bnna ſunt , & in vniuerſo bona valde ſunt. Non enim fruſtra eſt additũ, valde, quia & corporis membra etiam ſi ſingula pulchra ſunt, multn ſunt tamen in vniuerſi corporis compage omnia pulchriora, Quia oculum, verbi gratia, placitum atque laudatum, tamen ſi ſeparatum à corpore videremus, non diceremus tam pulchrum quàm in illa connexione membrorum, cum locn ſuo poſitus in vniuerſo corpore cerneretur. Ea vero quæ peccando amittunt decus proprium, nullo tamen modo efficiunt, vt non etiam ipſa recte ordinata cum toto atq; vniuerſo bona ſint. Homo igitur ante peccatũ & ſuo genere vtiq; bonus erat: ſed ſcriptura prętermiſit hoc dicere, vt illud potius diceret quod futurũ aliquid prænũciaret. Non enim falſum de illo dictum eſt. Qui enim ſingillatim bonus eſt, magis vtiq; cum omnibus bonus eſt. Non autẽ quando cũ omnibus bonus eſt, ſequitur vt etiam ſingillatim bonus ſit. Moderatum eſt itaq; vt id diceretur, & quod in præſenti verum eſſet, & præſcientiam ſignificaret futuri. Deus enim naturarum nptimus cõditor, peccantiũ vero iuſtiſsimus ordinator eſt : vt etiam ſi qua ſingillatim fiunt deliquendo deformia, ſemper tamẽ cũ eis vniuerſitas pulchra ſit. Sed iam
B ea quæ ſequuntur in ſequenti volumine pertractemus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, Liber quartus.

Dies ſex quo modo accipiendi. Cap. I. Gene. 2.

ET conſummata ſunt cœlũ & terra, & omnis ornatus eorũ, Et conſummauit deus in die ſexto opera ſua quæ fecit, & requieuit deus in die ſeptimo ab omnib⁹ operibus ſuis quæ fecit, Et benedixit deus diẽ ſeptimũ, & ſanctificauit eũ, quia in ipſo requieuit ab omnib⁹ operibus ſuis quę inchoauit deus facere. Arduũ quidẽ atque difficillimũ eſt viribus intentionis noſtræ, voluntatẽ ſcriptoris in iſtis ſex diebus, mentis viuacitate penetrare, vtrum prætererint dies illi, & addito ſeptimo, nunc per volumina temporũ, non re ſed nomine repetantur. In toto enim tempore multi dies veniunt prętereuntis ſimiles, nullus autem idem redit. Vtrum ergo prætererint dies illi: an iſtis qui eorum vocabulis & numero
C cenſentur in temporum ordine quotidie tranſcurrentibus, illi in ipſis rerum conditionibus maneant: vt nõ ſolum in illis tribus antequam fierẽt luminaria, ſed etiam in reliquis item tribus diei nomẽ intelligamus in ſpecie rei quæ creata eſt, noctemq; eius priuationem vel defectum: vel ſi quo alio nomine melius ſignificatur, cum amittitur ſpecies aliqua mutatione, à forma ad informitatem declinantẽ atq; vergẽte: quæ mutatio in omni creatura ſine poſsibilitate ineſt etiam ſi deſit effectus, ſicut in cœleſtibus ſuperioribus: ſiue ad implendã in infimis rebus pulchritudinẽ temporalẽ, per ordinatas vices quorumq; mutabilium deceſsionibus ſucceſsionibuſq; peragitur, ſicut manifeſtum eſt in rebus terrenis atq; mortalibus: veſpera vero in omnibus perfectę cõditionis quaſi quidam terminus ſit, mane autem incipientis exordiũ: omnis enim creata natura certis ſuis initiis & finibus cõtinetur, indagare difficile eſt. Sed ſiue hoc, ſiue illud, ſiue aliquid etiam tertiũ probabilius quod dicatur poſsit inueniri, quod in progreſſu diſputationis forſitan apparebit, quemadmodũ in illis diebus & nox & veſpera & mane intelligatur: non eſt tamen ab re, vt cõſideremus ſe-

narij numeri perfectionem in ipſa interiori natura numerorum, quam mente intuentes ea quæ ſenſibus etiam corporis adiacẽt numeramus, numeroſq; diſponimus. D

Senarius numerus. Cap. II.

Inuenimus ergo ſenarium numerum primũ eſſe perfectum ea ratione quòd ſuis partibus compleatur, Sunt enim & alij numeri aliis cauſis rationibuſque perfecti. Proinde iſtum ſenarium ea ratione perfectum dicimus, quòd ſuis partibus compleatur, talibus dũtaxat partibus quæ multiplicatæ poſsint conſummare numerum cuius partes ſunt. Talis enim pars numeri dici poteſt quota ſit, Nam ternarius numerus poteſt dici pars, non tãtum ſenarij cuius dimidia eſt, ſed omnium ampliorũ quàm eſt ipſe ternarius. Nã & quaternarij & quinarij pars maior ternarius eſt : poteſt enim diuidi & quaternarius in tria & vnũ, & quinarius in tria & duo: & ſeptenarij & octonarij & nouenarij, & quicquid vltra eſt numerorũ, pars eſt ternari⁹, nõ maior vel dimidia, ſed minor. Nã ſeptenarius quoque diuidi poteſt in tria & quatuor, & octonarius in tria & quinq;, & nouenarius in tria & ſex: ſed nullius horum poteſt dici ternarius quota ſit pars, niſi tantum nouenarij, cuius pars tertia eſt ſicut ſenarij dimidia. Itaq; horum omnium quos cõmemoraui, nullus cõſummatur ex aliquot ternariis niſi ſenarius & nouenarius, Nam ille conſtat ex duobus ternariis, iſte autem ex E tribus. Senarius ergo numerus, vt dicere cœperam, partibus ſuis connumeratis & in ſummã ductis, in ſe completur. Alij nanq; ſunt numeri quorum partes ſimul ductæ minorem ſummam faciũt, alij vero ampliorem: certis vero interuallorũ rationibus pauciores inueniuntur, qui ſuis partibus cõpleantur, quarũ ſumma nec citra inſiſtat, nec vltra excreſcat, ſed ad tantum occurrat quãtus eſt ipſe numerus cuius partes ſunt. Horum primus ſenarius eſt, Nam vnius in numeris nullæ partes ſunt. Sic enim dicitur vnũ in numeris quibus numeramus, vt non habeat dimidium vel aliquam partem, ſed vere ac pure ac ſimpliciter vnum ſit, Duorum autẽ pars vnum eſt, & eſt dimidia, nec vlla altera. Ternarius vero duas habet: vnam quæ dici poſsit quota ſit, quod eſt vnũ, nam tertia eius eſt: & aliam maiorem quę non poſsit dici quota ſit, id eſt duo: nec hui⁹ ergo partes cõputari poſſunt illæ de quibus agimus, id eſt quæ dici poſſunt quotæ ſint. Porrò quaternarius duas habet tales : nam vnũ quarta eius eſt, duo dimidia: ſed ambæ in ſummam ductæ, id eſt vnum & duo, ſimul ternarium faciunt, nõ quaternarium. Non ergo eum cõplent partes ſuæ, quia in ſumma minore cõ- F ſiſtunt. Quinarius non habet talem niſi vnam, id eſt, ipſum vnum quę quinta pars eius eſt. Nam & duo quamuis pars eius minor ſit, & tria maior: neutra tamen earum dici poteſt quota pars eius ſit. Senarius vero tres partes tales habet, ſextam, tertiã, dimidiam, ſexta eius vnum eſt, tertia duo, dimidia tria. Hæ autem partes in ſummã ductæ, id eſt, vnũ & duo & tria, ſimul eundẽ conſummant perficiuntq; ſenarium. Iam ſeptenarius non habet talem partem niſi ſeptimum, quod eſt vnum. Octonarius tres, octauam, quartam, dimidiam, id eſt, vnum duo & quatuor: ſed hæ ſimul ductæ ſeptenarium faciunt infra exiſtentem: non ergo cõplent eundem octonarium. Nouenarius duas habet, nonã quòd eſt vnum, & tertiã quod eſt tria: hæ autem ſimul quaternarium faciunt longe nouenario minorem. Denarius tres habet tales partes, vnũ decimam, duo quintam, quinque dimidiam, qui numeri ſimul ducti ad octonarium perueniũt, non ad denariũ. Vndenarius non habet niſi ſolam vndecimã, ſicut ſeptenarius ſolam ſeptimam, & quinarius ſolam quĩtã, & ternarius ſolã tertiam, & binarius ſolam dimidiã, quod

G in omnibus vnum eſt. Duodenarius vero partibus ſuis
talibus ſimul ductis, non ipſe cõſummatur, ſed excedit,
ampliorem quippe duodenario numerum faciũt. Nam
vſque ad ſexdecim perueniũt, habet enim eas quinque,
duodecimam, ſextam, quartã, tertiam, dimidiam. Nam
duodecima eius vnum eſt, ſexta duo, quarta tria, tertia
quatuor, dimidia ſex, vnum autem & duo & tria & qua-
tuor & ſex in ſummam ducta ſexdecim ſunt. Et ne mul-
tis morer, in infinita ſerie numerorum plures numeri
inueniuntur, qui tales partes aut non habent niſi ſingu-
las, ſicut ternarius & quinarius & cęteri eiuſmodi, aut ita
plures habẽt tales partes, vt in vnum ductæ atq; in ſum-
mam redactę vel citra inſiſtãt, ſicut eſt octonarius & no
uenarius, & alij plurimi, vel vltra excedant, ſicut duode-
cim, & duodeuiginti, & multi tales. Plures ergo reperiũ-
tur quilibet horum quàm illi qui perfecti vocantur, eo
quòd multis ſuis ſimul ductis talibus partibus complean
tur. Nam poſt ſenarium duodetriginta inueniũtur, qui
ſimiliter ſuis talib⁹ partibus cõſtat: habet enim eas quin-
que, viceſimam octauam, quartãdecimam, ſeptimã, quar
tam, dimidiam, id eſt vnum & duo, quatuor & ſeptẽ &
H quatuordecim: quæ ſimul ductæ eundẽ duodetriceſimũ
complent, fiunt enim vigintiocto: & quanto magis nu-
merorum ordo procedit, tanto productioribus pro ra-
ta proportione interuallis reperiũtur hi numeri, qui ſuis
talibus partibus in ſummã redactis ad ſeipſos occurrũt,
dicunturque perfecti. Quorum enim numerorum tales
partes ſimul ductę non implent eoſdem numeros quo-
rum partes ſunt, imperfecti appellantur: quorum autem
excedunt, plus quàm perfecti appellãtur. Profectò ergo
numero dierum, hoc eſt ſenario, perfecit deus opera ſua
Gen. 2. quæ fecit. Ita enim ſcriptum eſt, Et conſummauit deus
in die ſeptimo opera ſua quæ fecit. Magis autẽ in iſtum
numerum intentus fio, cum conſidero etiam ordinem
operum ipſorum. Sicut enim idem numerus gradatim
partibus ſuis in trigonum ſurgit, Nam ita ſe ſequuntur
vnum, duo, tria, vt nullus alius interponi poſsit, quę ſin-
gulæ ſenarij partes ſunt quibus conſtat, vnum ſexta, duo
tertia, tria dimidia, Ita vno die facta eſt lux, duobus au-
tem ſequentibus fabrica mũdi huius, vno ſuperior pars,
id eſt, firmamentum, altero inferior, id eſt mare & ter-
ra: ſed partem ſuperiorem nullis alimentorum corpo-
ralium generibus impleuit, quia non ibi erat poſiturus
I corpora tali refectione indigentia: at inferiorem quam
ſibi congruentibus animalibus ornaturus erat, neceſſa-
riis eorum indigentiæ cibis ante ditauit. Reliquis ergo
tribus diebus ea creata ſunt, quæ intra mundum, id eſt,
intra iſtam vniuerſitatem viſibilem ex elementis omni-
bus factam, viſibilia ſuis & congruis motibus ageren-
tur: primo in firmamento luminaria, quia prius erat fa-
ctum firmamentum: deinde in inferiore animantia, ſi-
cut ordo ipſe poſcebat, vno die aquarum, alio terrarum:
nec quiſquam ita demens eſt vt audeat dicere non po-
tuiſſe deum facere vno die cũcta ſi vellet: aut ſi vellet bi
duo, vno die ſpiritalem creaturam, & alio corporalem:
ſiue vno die cœlum cum omnibus pertinẽtibus, & alio
terram cum omnibus quæ in ea ſunt: & omnino quan-
do vellet, quandiu vellet, & quo modo vellet: quis eſt
**† aliàs,* qui dicat voluntati eius aliquid potuiſſe reſiſtere? Qua-
gradata. propter cum eum legimus ſex diebus omnia perfeciſſe,
Numerus, & ſenarium numerum conſiderantes, inuenimus eſſe
Menſura, perfectum, atq; ita creaturarum ordinẽ currere, vt etiam
Pondus. ipſarum partium quibus iſte numerus perficitur, appa-
Cap. III. reat quaſi quadrata † * diſtinctio. Venit etiam il-
Sapien. 11. lud in mentem quod alio loco ſcripturarum ei dicitur,
Omnia in menſura & numero & pondere diſpoſuiſti: K
atque ita cogitet anima quæ poteſt, inuocato in auxi-
lium deo & impertiente atque inſpirante vires, vtrum
hæc tria, menſura, numerus, pondus, in quibus deum di-
ſpoſuiſſe omnia ſcriptum eſt, erant alicubi antequã crea
retur vniuerſa creatura, an etiam ipſa creata ſunt? & ſi
erant antea, vbi erant. Neque enim ante creaturam erat
aliquid niſi creator. In ipſo ergo erant. Sed quo modo?
Nam & iſta quæ creata ſunt, in ipſo eſſe legimus: an illa
ſicut ipſe, iſta vero ſicut in illo à quo reguntur & guber-
nantur? Et quo modo illa ipſe? Neque enim deus menſu
ra eſt, aut numerus, aut pondus, aut omnia iſta. An ſecun
dum id quod nouimus menſuram in eis quæ metimur,
& numerũ in eis quæ numeramus, & pondus in eis quæ
appendimus? non eſt deus iſta: ſecundum id vero quòd
menſura omni rei modum præfigit, & numerus omni
rei ſpeciem præbet, & pondus omnem rem ad quietem
ac ſtabilitatem trahit, ille primitus & veraciter & ſin-
gulariter, iſta eſt qui terminat omnia, & format omnia,
& ordinat omnia: nihílque aliud dictum intelligitur,
quo modo per cor & linguam humanã dici potuit, om
nia in mẽſura & numero & pondere diſpoſuiſti, niſi om
nia in te diſpoſuiſti? Magnum eſt paucíſque conceſſum, L
excedere omnia quę metiri poſſunt, vt videatur menſu-
ra ſine menſura, excedere omnia quę numerari poſſunt,
vt videatur numerus ſine numero, excedere omnia quæ
appendi poſſunt, vt videatur pondus ſine pondere.
Neque enim menſura & numerus & pondus in la- *Certus mo-*
pidibus tantummodo & lignis atque huiuſmodi moli- *dus in reb⁹*
bus, & quantiſcunque corporalibus vel terreſtribus vel *ſpiritalib⁹*
cœleſtibus animaduerti & cogitari poteſt. Eſt etiã men- *quoque.*
ſura aliquid agendi, ne ſit irreuocabilis & immoderata *Cap. IIII.*
progreſsio: & eſt numerus [& affectionũ] animi & vir-
tutũ, quo ab ſtulticię deformitate, ad ſapientię formã de
cúſque colligitur: & eſt pódus voluntatis & amoris, vbi
apparet quanti quidque in appetendo, fugiendo, præpo-
nendo, poſtponendóque pendatur: ſed hæc animorum
atque mentium menſura alia menſura cohibetur, & nu
merus alio numero formatur, & pondus alio pondere
rapitur. Menſura autẽ ſine mẽſura eſt, cui æquatur quod
de illa eſt, nec aliũde ipſa eſt. Numerus ſine numero eſt,
quo formantur omnia, nec ipſe formatur: pondus ſine
pondere eſt, quò referuntur vt quieſcant, quorum quies
purum gaudiũ eſt, nec illud tamen refertur ad aliud: ſed
nomina menſuræ & numeri & ponderis, quiſquis non M
niſi viſibiliter nouit, ſeruiliter nouit. Tranſcendat itaq;
omne quod ita nouit, aut ſi nondum poteſt, nec ipſis no
minibus hæreat, de quibus cogitare niſi ſordide non po
teſt: tãto enim magis cuiq; iſta in ſuperioribus cara ſunt,
quanto ipſe minus eſt in inferioribus caro. Quòd ſi nõ
vult aliquis ea vocabula quæ in rebus infimis & abiectiſ
ſimis didicit, transferre ad illa ſublimia, quibus intuen-
dis mentem ſerenare conatur, non eſt vrgendus vt fa-
ciat. Dum enim hoc intelligatur quod intelligendũ eſt,
non magnopere curandũ eſt quid vocetur. Scire opor-
tet tamen cuiuſmodi ſimilitudo eſt inferiorum ad ſupe-
riora: Nõ enim aliter recte hinc illuc ratio tendit & ni-
titur. Iam vero ſi quiſquam dicit creatam eſſe mẽſuram
& numerum & pódus, in quibus deũ omnia diſpoſuiſſe
ſcriptura teſtatur, ſi in illis omnia diſpoſuit, eadem ipſa
vbi diſpoſuit? Si in aliis, quo modo ergo omnia in ipſis, *Diſpoſuiſſe*
quando ipſa in aliis? Non itaque dubitãdum eſt illa eſſe *in numero,*
extra ea quæ diſpoſita ſunt, in quibus oĩa diſpoſita ſunt. *mẽſura, põ-*
An forte putabimus ita eſſe dictum, omnia in mẽſu- *dere. Ca. V.*
ra & numero & pondere diſpoſuiſti: ac ſi diceretur, om *Sapien. 11.*
nia

A nia ſic diſpoſuiſti vt haberent & mēſuram & numerum & pondus? Quia & ſi diceretur, omnia corpora in coloribus diſpoſuiſti: non hinc eſſet cōſequens, vt ipſa dei ſapientia per quā facta ſunt omnia, colores in ſe prius habuiſſe intelligeretur in quib⁹ faceret corpora: ſed ita acciperetur, omnia corpora in coloribus diſpoſuiſti: ac ſi diceretur, omnia corpora ſic diſpoſuiſti, vt haberent colores. Quaſi vero à creatore deo diſpoſita in coloribus corpora, id eſt ita diſpoſita vt colorata eſſent, poſsit aliter intelligi, niſi aliqua ratio colorū ſingulis corporum generibus diſtribuendorum in ipſa diſponētis ſapientia fuiſſe intelligatur, & ſi color ibi non appellatur: hoc eſt enim quod dixi, dum res cognoſcitur, nō eſſe de vocabulis laborandum. Fateamur ergo ita dictum eſſe, omnia in menſura & numero & pōdere diſpoſuiſti: tanquā ita dictum eſſet, ita diſpoſita vt haberent proprias menſuras ſuas & proprios numeros & proprium pōdus, quæ in eis pro ſui cuiuſque generis mutabilitate mutarentur, augmētis & diminutionibus, multitudine & paucitate, leuitate & grauitate, ſecundum diſpoſitionem dei. Nunquid ſicut iſta mutantur, ita ipſum dei conſilium in quo

B ea diſpoſuit mutabile dicimus? Auertat ipſe tantam dementiam.

Quo modo deus diſpoſuerit oīa. Cap. VI.

Cum ergo hæc ita diſponerentur vt haberent menſuras & numeros & pondera ſua, vbi ea cernebat ipſe diſponens? Neque enim extra ſeipſum cernebat ſicut cernimus oculis corpora: quæ vtique nōdum erant cum diſponerentur vt fierēt. Nec intra ſeipſum iſta cernebat ſicut animo cernimus phantaſias corporum, quæ nō præſto ſunt oculis, ſed ea quæ videmus vel ex eis quę videmus imaginando cogitamus. Quo ergo modo iſta cernebat vt ita diſponeret? Quo niſi eo quo ſolus poteſt? *Sapien. 9.* Verumetiam nos mortales & peccatores, quorum animas aggrauāt corpora corruptibilia, & quorum ſenſum multa cogitantem terrena deprimit habitatio, quanquā & ſi corda mundiſsima & mentes ſimpliciſsimas gereremus, ſanctiſque angelis iam eſſemus æquales non vtique nobis ita eſſet nota diuina ſubſtantia ſicut ipſa ſibi.

Senarij numeri perfectionē quo modo cernamus. Cap. VII.

Tamē iſtam ſenarij numeri perfectionem, nec extra noſipſos cernimus, ſicut oculis corpora, nec intra noſmetipſos quemadmodum corporum phantaſias, & viſibilium imagines rerū, ſed alio quodam longe differenti modo, Quanuis enim ſe obiectēt mētis aſpectui quaſi corpuſculorum quædam ſimulachra, cum ſenarij nume

C ri compoſitio vel ordo vel partitio cogitatur: tamen validior & præpotentior deſuper ratio non eis annuit interius quæ numeri vim contuetur, per quem contuitum fidenter dicit, id quod dicitur vnum in numeris in nullas partes diuidi poſſe, nulla autē corpora niſi in partes innumerabiles diuidi, & facilius cœlum & terrā tranſire quæ ſecūdum ſenariū numerum fabricata ſunt, quàm effici poſſe vt ſenarius numerus non ſuis partibus compleatur. Gratias itaque creatori ſemper agat animus humanus, à quo ita creatus eſt, vt hoc poſsit videre quod auium nulla, nulla beſtiarum, quę tamē nobiſcum vidēt & cœlum, & terram, & luminaria, & mare, & aridam, & omnia quæ in eis ſunt. Quamobrem non poſſumus dicere, propterea ſenarium numerum eſſe perfectum, quia ſex diebus perfecit deus omnia opera ſua: ſed propterea deū ſex diebus perfeciſſe opera ſua, quia ſenarius numerus perfectus eſt. Itaque etiam ſi iſta nō eſſent, perfectus ille eſſet: Niſi autem ille perfectus eſſet, iſta ſecundū eum perfecta non fierent.

Quies diei ſeptimi. Cap. VIII. Gene. 2.

Iam vero quod ſcriptum eſt, requieuiſſe deum in die ſeptimo ab omnib⁹ operibus ſuis quæ fecit, & ideo eundem diem benedixiſſe & ſanctificaſſe, quia in ipſo requieuit [ab omnibus operibus ſuis,] vt quo modo poſſumus, quantū ab ipſo fuerimus adiuti D intellectu conemur attingere, prius de hoc carnales hominum ſuſpiciones à noſtris mentibus abigamus. Nunquid enim dici aut credi fas eſt deum laboraſſe in operando, cū ea quæ ſupra ſcripta ſunt condidit, quando dicebat, Fiant, & fiebant? Ita quippe nec homo laborat, ſi aliquid faciendum mox vt dixerit fiat. Quāuis enim humana verba ſonis adminiculata ita proferantur vt ſermo diuturnus fatiget, tamen cum tam pauca ſunt quàm pauca legimus in eo quod ſcriptum eſt, cum dixit deus, fiat lux, fiat firmamentum, & cætera vſque in finem operum quæ ſexto die conſummauit, nimis abſurdi deliramenti eſt, iſtum vel hominis nedum dei laborem putare. An forte quis dixerit, dicendo quidem vt fierent, quę continuo facta ſunt, deum non laboraſſe, ſed forte cogitando quid fieri debuiſſet: qua velut cura liberatus rerum perfectione requieuerit, & eo merito diem quo primo factus eſt ab hac animi intentione ſecurus, benedicere & ſanctificare voluerit? Quod ſapere multum deſipere eſt, Rerum enim condēdarum tam facultas quàm facilitas incomparabilis atq; ineffabilis eſt apud deum. E

Quo modo deus agat aut quieſcat. C. IX.

Quid reſtat vt intelligamus, niſi forte creaturę rationali in qua & hominem creauit, in ſeipſo requiem præbuiſſe poſt eius perfectionē per donum ſpiritus ſancti, per quem diffunditur charitas in cordibus noſtris, vt illuc feramur appetitu deſiderij, quò cū peruenerimus requieſcamus, id eſt nihil amplius requiramus? *Roma. 5.* Sicut enim recte dicitur deus facere quicquid ipſo in nobis operante fecerimus: ita recte deus dicitur requieſcere cum eius munere requieſcimus. Hoc quidem recte intelligimus, quia & verum eſt, & nō magna intētione indiget, vt videamur ita dicere requieſcere deū, cum nos requieſcere facit, ſicut dicitur cognoſcere, cum efficit vt cognoſcamus. Neq; enim deus temporaliter cognoſcit quod antea non nouerat, & tamen dicit ad Abraham, Nunc cognoui quoniā times deū: *Gene. 22.* vbi quid aliud accipimus, niſi nunc feci vt cognoſceretur? His locutionū modis, cum ea quę non accidunt deo, tanquā illi accidāt loquimur, eū facere agnoſcimus vt nobis accidāt ea duntaxat quæ laudabilia ſunt. Et hoc quantum ſcripturarum vſus admittit, Neq; enim nos temere aliquid tale de deo dicere debemus, quod in ſcriptura eius non legimus. Et hoc locutionis modo arbitror dictum illud ab Apoſtolo, Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati *Ephe. 4.* eſtis in die redemptionis. F Neque enim ipſa ſpiritus ſancti, qua eſt quicquid ipſe eſt, ſubſtātia contriſtari poteſt, cum habeat æternam atque incōmutabilem beatitudinem, magiſq; ſit ipſa æterna & incommutabilis beatitudo: Sed quia ita in ſanctis habitat, vt eos impleat charitate qua neceſſe eſt vt homines ex tempore gaudeant profectu fidelium & bonis operibus, & ideo neceſſe eſt etiam cōtriſtentur lapſu vel peccatis eorum, de quorum fide ac pietate gaudebāt, quæ triſticia laudabilis eſt, quia venit ex dilectione quam ſpiritus ſanctus infundit: propterea ipſe ſpiritus dicitur contriſtari ab eis qui ſic agunt vt eorum factis contriſtentur ſancti, non ob aliud niſi quia ſpiritum ſanctum habent, quo dono tam boni ſunt vt eos mali mœſtificent, hi maxime quos bonos fuiſſe ſiue nouerunt ſiue crediderunt, Quę profecto triſticia non ſolum non culpanda, verumetiā præcipue laudanda atque prædicanda eſt. Hoc genere locutionis rurſus idem Apoſtolus mirabiliter vſus eſt vbi ait, Nunc autem *Galat. 4.* cognoſcentes deum, immo cogniti ab eo. Neque enim tunc eos cognouerat deus, præcognito videlicet ante conſtitutionem mundi: ſed quia tunc ipſi eum illius *1. Petri. 1.*

G munere non ſuo merito vel facultate cognouerant, maluit tropice loqui vt tunc ab illo cognitos diceret cũ eis cognoſcẽdum ſe præſtitit, & verbũ corrigere, quaſi hoc minus recte dixerit quod proprie dixerat, quàm ſinere vt hoc ſibi arrogarent ſe potuiſſe quod eis poſſe ille donauerat.

Quies ab operibus. Cap. X.

Hic ergo intellectus in eo quod poſitum eſt, requieuiſſe deum ab omnibus operibus ſuis quę fecit bona valde, quia ipſe nos facit requieſcere cum bona opera fecerimus, quibuſdam forte ſuffecerit. Sed nos huius ſententiæ ſcripturarum conſideratione ſuſcepta, vrgemur quærere quo nam modo & ipſe requieſcere potuerit, quanuis requie ſua nobis inſinuata ſperare admonuerit in ſe requiem noſtram futuram. Sicut enim ipſe fecit cœlum & terram & ea quę in eis ſunt: & omnia ſexto die conſummauit, nec in eis dici poteſt aliquid nos creaſſe illo donante vt crearemus, & ideo dictum eſſe, conſummauit deus in die ſexto opera ſua quæ fecit, quia vt à nobis conſummarentur ipſe præſtitit: Ita & quod dictum eſt, requieuit deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, non vtique noſtram requiem quam concedente ipſo adepturi ſumus, ſed ipſius primitus intelligere debemus quia in ſeptimo die requieuit cõſum-

H matis operibus, vt prius omnia quæ ſcripta ſunt facta monſtrentur, & deinde ſi opus eſt, etiam aliquid ſignificaſſe doceantur. Recte quippe dicitur, ſicut deus poſt opera ſua bona requieuit, ita & nos poſt opera noſtra bona requieturos. Sed ob hoc etiã recte flagitatur, vt quẽadmodum diſputatum eſt de operibus dei, quæ ipſius eſſe ſatis apparet, ita de requie dei ſatis diſſeratur, quæ propria ipſius demonſtretur.

Deũ requieſcere & operari. C. XI. Gene. 2. Ioã. 1. & 5.

Quapropter iuſtiſsima ratione compellimur indagare ſi valeamus atque eloqui, quo modo vtrũque ſit verum, & quod hic ſcriptum eſt, in ſeptimo die requieuiſſe deum ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, Et quod in Euangelio dicit ipſe, per quem facta ſunt omnia, Pater meus vſque nunc operatur & ego operor. Eis enim hoc reſpondit, qui propter requiem dei ſcripturæ huius authoritate antiquis cõmendatum ſabbatum ab eo non obſeruari querebantur. Et dici quidem probabiliter poteſt, obſeruandum ſabbatum Iudæis fuiſſe præceptum in vmbra futuri: quæ ſpiritalem requiem figuraret, quam deus exemplo huius quietis ſuæ fidelibus bona opera facientibus arcana ſignificatione pollicebatur. Cuius quietis & ipſe dominus Chriſtus, qui non niſi quando voluit paſſus eſt, etiam ſepultu-

I ra ſua myſterium cõfirmauit. Ipſo quippe die ſabbati requieuit in ſepulchro, eumq; totum diem habuit ſanctæ cuiuſdam vacationis, poſtea quàm ſexto die, id eſt, paraſceue, quem dicunt ſextum ſabbati, cõſummauit omnia opera ſua, cum de illo quæ ſcripta ſunt, in ipſo crucis patibulo complerentur. Nam & hoc verbo vſus eſt quando ait, Conſummatũ eſt, & inclinato capite tradidit ſpiritum. *Ioan. 19.* Quid ergo mirum ſi deus iſtum diem quo erat Chriſtus in ſepulchro quieturus, volens etiam hoc modo prænunciare, ab operibus ſuis in vno die requieuit, deinceps operaturus ordinem ſeculorum, vt & illud vere diceretur, Pater meus vſque nunc operatur.

Deus conti|nes & tuetur omnia. Cap. XII. 2. ſen. d. 15. Iam de ſeptimo.

Poteſt etiam intelligi deum requieuiſſe à condendis generibus creaturæ, quia vltrà iam non condidit aliqua genera noua: deinceps autem vſque nũc & vltra operatur eorundem generum adminiſtrationem, quę tunc inſtituta ſunt, non vt ipſo ſaltem die ſeptimo potentia eius à cœli & terræ, omniúmque rerum quas condiderat gubernatione ceſſaret, alioquin continuo dilaberentur. Creatoris nanque potentia & omnipotentis atque omnitenentis virtus, cauſa ſubſiſtendi eſt omni creaturæ: Quæ virtus ab eis quę creata ſunt regendis, ſi aliquando K

ceſſaret, ſimul & illorum ceſſaret ſpecies, omniſq; natura concideret, Neque enim ſicut ſtructuram ędium cum fabricauerit quis abſcedit, atque illo ceſſante atq; abſcedente ſtat opus eius, ita mundus vel ictu oculi ſtare poterit, ſi ei deus regimen ſui ſubtraxerit. Proinde & quod dominus ait, Pater meus vſq; nunc operatur: continuationem quandam operis eius qua vniuerſam creaturam continet atque adminiſtrat oſtendit. *Ioan. 5.* Aliter enim poſſet intelligi ſi diceret, & nunc operatur, vbi non eſſet neceſſe vt operis continuationem acciperemus: aliter autem cogit intelligi cum ait, vſque nunc, ex illo ſcilicet quo cuncta cum conderet operatus eſt. Et quod ſcriptum eſt de ſapientia eius, Pertingit à fine vſq; ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, *Sapien. 8.* de qua item ſcriptum eſt, quod motus eius agilior celeriórque ſit omnibus motibus: *Sapien. 7.* ſatis apparet recte intuentibus, hunc ipſum incomparabilem & ineffabilem, &, ſi poſsit intelligi, ſtabilẽ motum ſuum, rebus eam præbere ſuauiter diſponendis, quo vtique ſubtracto ſi ab hac operatione ceſſauerit, eas continuo perituras. Et illud quod ait Apoſtolus cum deum Athenienſibus prædicaret, In illo viuimus, mouemur & *Acto. 17.*

L ſumus, liquide cogitatum quãtum humana mens valet, adiuuat hanc ſentẽtiam qua credimus & dicimus deum in iis quæ creauit indeſinenter operari. Neque enim tanquam ſubſtantia eius ſic in illo ſumus, quemadmodũ dictum eſt, quòd habeat vitam in ſemetipſo, ſed vtique cũ aliud ſumus quàm ipſe, non ob aliud in illo ſumus niſi quia id operatur. Et hoc eſt opus eius quo continet omnia, & quo eius ſapiẽtia pertendit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter, Per quam diſpoſitionem in illo viuimus, mouemur & ſumus. Vnde colligitur quòd ſi hoc opus ſuum rebus ſubtraxerit, nec viuemus nec mouebimur nec erimus. Claret igitur ne vno quidem die ceſſaſſe deum ab opere regendi quę creauit, ne motus ſuos naturales quibus aguntur atque vegetantur, vt omnino naturæ ſint, & in eo quod ſunt, pro ſuoq; genere maneant, illico amitterent, & eſſe aliquid omnino deſinerent, ſi eis ſubtraheretur motus ille ſapientiæ dei quo diſponit omnia ſuauiter. Quapropter ſic accipimus deum requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis quę fe- M

cit, vt iam nouam naturam vlterius nullã conderet, nõ vtique vt quod condiderat, continere & gubernare ceſſaret. *2. ſen. d. 15. cap. iam.* Vnde & illud verũ eſt, quòd in ſeptimo die requieuit deus: & illud quod vſque nunc operatur. *Gen. 2. Ioan. 5.*

Sabbatũ. Ca. XIII. Exod. 20.

Et opera quidem eius videmus bona, quietem vero eius poſt bona opera noſtra videbimus. Ob quam ſignificandã mandauit Hebræo populo vnum diem obſeruandum: quod tam carnaliter agebant, vt eo die ſalutẽ noſtram dominum videntes operari criminarentur, ac ſic eis de opere patris rectiſsime reſponderet, cum quo & ipſe operabatur æqualiter, non ſolum creaturæ vniuerſæ adminiſtrationem, ſed etiã ipſam noſtram ſalutẽ. Iam vero tempore gratiæ reuelatæ, obſeruatio illa ſabbati quæ vnius diei vacatione figurabatur, ablata eſt ab obſeruatione fidelium. In ea quippe gratia perpetuum ſabbatum iam obſeruat, qui ſpe futurę quietis operatur quicquid boni operatur, nec in ipſis bonis operibus ſuis quaſi habens bonũ quod non acceperit, gloriatur: *Sabbatum Chriſtianũ. 1. Corin. 4.* Ita enim tanquam diem ſabbati, hoc eſt dominicæ ceſſationis in ſepultura ſuſcipiens, atque intelligens baptiſmi ſacramentum, quieſcit à priſtinis operibus ſuis, vt iam in nouitate vitæ ambulans, deum in ſe operari cognoſcat, qui ſimul & operatur & quieſcit, & creaturę præbens congruam gubernationem, & apud ſe habens æternam tranquillitatem. *Roma. 6.*

Denique

Dies quietis ſanctificatus. Caput XIIII.

A Denique ipſe nec cum creauit defeſſus, nec cum ceſſauit refectus eſt, ſed nos voluit per ſcripturam ſuam ad quietis exhortari deſiderium, intimando nobis eum diẽ ſe ſanctificaſſe, in quo quieuit ab omnibus operibus ſuis. Nam nuſquam omnium ſex dierum quibus creata ſunt omnia, legitur aliquid ſanctificaſſe, nec ante ipſos ſex dies vbi ſcriptum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram, additum eſt, & ſanctificauit: ſed diem iſtum in quo requieuit ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, ſanctificare voluit, tanquam & apud ipſum qui nihil in opere ſuo laborat, plus quies quàm operatio valeat. Hoc quidem in hominibus Euangelium nobis intimat, vbi ſaluator noſter meliorem partem dicit Mariæ, quòd ſedẽs ad pedes eius requieſcebat in verbo eius, quàm Marthæ, quãuis propter obſequium quo ei miniſtrabat circa multa occupatæ, & licet bonum opus operantis. Verum hoc in deo quo modo ſit vel intelligatur, difficile dictu eſt: etiam ſi cogitata aliquantulum attingi poteſt, cur deus ſanctificauerit diem quietis ſuæ, qui nullum ſanctificauerit operis ſui, nec ipſum ſextum quo & hominem fecit & cuncta perfecit. Ac primũ ipſum requieſcere dei quale ſit, cuius humanæ mentis acies aſſequi poteſt? Quod tamen niſi eſſet, hoc omnino ipſa ſcriptura nõ poneret.

Gene. 1.

Luca. 10.

B Dicã ſanè quod ſentio, hæc duo indubitata præloquens, nec deum, velut poſt laborem deſideratum ve negocij ſui finem, temporali quadam requie delectatum: nec has literas authoritate tanta merito præeminentes fruſtra falſoq; dixiſſe, quod deus ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, in ſeptimo die requieuerit, eaq; cauſa eundẽ diem ſanctificauerit.

Deus quomodo quieuerit. Cap. XV.

Nimirum ergo quia vicium eſt & infirmitas animæ, ita ſuis operibus delectari, vt potius in ipſis, quàm in ſe requieſcat ab eis: cum proculdubio melius aliquid in illa ſit, quo ea facta ſunt, quàm quæ facta ſunt: inſinuatur nobis per hãc ſcripturam qua dicitur requieuiſſe ab omnibus operibus ſuis quæ fecit, nullo opere ſuo ſic delectatus, quaſi faciendi eius eguerit, vel minor futurus niſi feciſſet, vel beatior cum feciſſet. Quia enim ex illo ita eſt quicquid ex illo eſt, vt ei debeat quod eſt, ipſe autem nulli quod ex ipſo eſt debeat quod beatus eſt, ſe rebus quas fecit diligendo præpoſuit: non ſanctificans diem quo ea facienda inchoauit, nec illum quo ea perfecit, ne illis vel faciendis vel factis auctum eius gaudium videretur: ſed eũ quo ab ipſis in ſeipſo requieuit. Et ipſe quidem nunquam iſta requie caruit, ſed nobis eam per C diem ſeptimum oſtendit: hinc etiam ſignificans nõ percipi requiem ſuam niſi à perfectis, cum ad eam imitandam non deputauit diẽ, niſi qui perfectionẽ rerum omnium ſequebatur. Nam qui ſemper eſt quietus, tunc nobis requieuit, cum ſe requieuiſſe monſtrauit.

Quies dei in nobis. Cap. XVI.

Illud quoq; attendẽdum eſt, quòd dei requiem qua de ſeipſo beatus eſt, nobis inſinuari oportebat: vt intelligamus quo modo dicatur requieſcere in nobis, quod non dicitur, niſi cum in ſe requiem præſtat & nobis. Requies igitur dei recte intelligẽtibus ea eſt, qua nullius indiget bono: & ideo certa & nobis in illo eſt, quia & nos beatificamur bono quod ipſe eſt, nõ ipſe bono quod nos ſumus. Nam & nos aliquod bonum ab illo ſumus qui fecit omnia bona valde, in quibus fecit & nos. Porrò alia res bona præter ipſum nulla eſt quam ipſe non fecit, ac per hoc nullo præter ſe alio bono eget, qui bono quod fecit non eget: hæc eſt eius requies ab omnibus operibus ſuis quæ fecit. Quibus autem bonis laudabiliter non egeret, ſi nulla feciſſet? Nam etiam ſic dici poteſt, nullis egens bonis, non à factis in ſeipſo requieſcendo, verum omnino nulla faciendo. Sed bona facere ſi non poſſet, nulla eſſet potentia, ſi autem poſſet nec faceret, magna eſſet inuidentia. D Quia ergo eſt omnipotens & bonus, omnia valde bona fecit: quia vero ſeipſo bono perfecte beatus eſt, à bonis quæ fecit, in ſeipſo requieuit, ea ſcilicet requie à qua nunquam receſsit. Sed ſi diceretur requieuiſſe à faciendis, nihil aliud quàm non feciſſe intelligeretur. Niſi autem diceretur requieuiſſe à factis, non eis egere quæ fecit, minus commendaretur. Quo itaque die hoc commendari oportuiſſe, niſi ſeptimo, intelligit quiſquis ſenarij numeri perfectionem, de qua ſupra locuti ſumus, perfectioni creaturæ congruenter adhibitam recolit. Si enim ſenario numero perficienda fuerat creatura ſicuti perfecta eſt, ea quia requies dei erat nobis cõmendanda, qua demonſtraretur nec perfectis beatificari creaturis, proculdubio dies erat in hac commendatione ſanctificandus qui ſequitur ſextum, quo erigeremur ad hãc requiem concupiſcendam, vt & nos in illo requieſcamus.

Hominum quies ĩ deo. Cap. XVII.

Neque enim ſimilitudo pia eſt, ſi velimus ita ſimiles eſſe deo, vt & nos ab operibus noſtris requieſcamus in nobis, ſicut ipſe requieuit in ſe ab operibus ſuis. In quodam quippe incõmutabili bono requieſcere debemus, quod ille nobis eſt qui nos fecit. Hæc erit igitur ſumma minimeq; ſuperba, & vere pia requies noſtra: vt ſicut ipſe E requieuit ab omnibus operibus ſuis, quia non ei opera ſua, ſed ipſe ſibi bonũ eſt quo beatus eſt: ita & nos ab omnibus operibus, non tantum noſtris, verum etiam ipſius non niſi in illo requieturos nos eſſe ſperemus, idq; deſideremus poſt bona opera noſtra: quæ in nobis agnoſcimus illius potius eſſe quàm noſtra: vt etiam ſic poſt bona opera ſua ipſe requieſcat in nobis, cũ poſt bona opera quæ ab illo iuſtificati fecerimus, in ſe nobis requiem præſtat. Magnum eſt enim nobis ab illo extitiſſe, ſed maius erit in illo requieuiſſe. Sicut ipſe non ideo beatus eſt quia hæc fecit, ſed quia etiam factis non egens, in ſe potius quàm in ipſis requieuit: vnde non operis ſed quietis diem ſanctificauit, quia non hæc faciẽdo, ſed eis quæ fecit non egendo, ſe beatũ intimauit. Quid ergo tam humile ac facile effatu, & quid tam ſublime atque arduũ cogitatu, quàm deus requieſcens ab omnibus operibus ſuis quæ fecit? Et vbi requieſcẽs niſi in ſeipſo, quia beatus nõ niſi ſeipſo? Quando, niſi ſemper? In diebus autem quibus rerum quas condidit conſummatio narratur, & ab eis quietis dei ordo diſtinguitur, quando niſi in ſeptimo die, qui earum ſequitur perfectionem? A perfectis autem requieſcit, qui nec perfectis eget quo beatior eſſe poſsit. F

Septimus dies veſperam quare nõ habeat. Ca. XVIII.

Et quod apud illum quidem quieti eius, nec mane nec veſpera eſt, quia nec aperitur initio, nec clauditur fine: perfectis autem operibus eius mane habet, & veſperam non habet: perfecta quippe creatura habet quoddã initium ſuæ conuerſionis ad quietem creatoris ſui, ſed illa non habet finem quaſi terminum perfectionis ſuæ, ſicut ea quæ facta ſunt: ac per hoc requies dei non ipſi deo, ſed rerum ab eo conditarum perfectione inchoatur, vt in illo incipiat requieſcere quod ab illo perficitur, & in eo habere mane: in ſuo enim genere tanquam veſpera terminatum eſt. Sed in deo veſperã habere iam non poteſt, quia non erit aliquid illa perfectione perfectius. In illis ergo diebus quibus omnia creabantur, veſperam terminum conditæ creaturæ: mane autẽ initium condendæ alterius accipiebamus, ac per hoc quinti diei veſpera terminus eſt conditæ quinto die creaturæ: mane autem quod poſt ipſam veſperam factum eſt, initium eſt condendæ ſexto die creaturæ, qua condita tanquam eius terminus facta eſt veſpera. Et quia nihil aliud condẽdum reſtiterat, ita poſt illam veſperam mane factum

eſt, vt

G eſt,vt non eſſet initium condendę alterius creaturæ,ſed
initiũ quietis vniuerſæ creaturæ in requie creatoris. Ne-
que enim cœlum & terra & omnia quæ in eis ſunt,vni-
uerſa ſcilicet ſpiritalis corporaliſque creatura in ſe ipſa
Act.17. manet,ſed vtique in illo de quo dictum eſt,In illo enim
viuimus,mouemur & ſumus: quia etſi vnaquæq; pars po
teſt eſſe in toto cuius pars eſt, ipſum tamen totum non
eſt niſi in illo à quo conditum eſt. Et ideo non abſurde
intelligitur ſexto die completo poſt eius veſperam factũ
eſſe mane,non quo ſignificaretur initium condendę al-
terius creaturæ ſicut in cæteris,ſed quo ſignificaretur ini
tium manendi & quieſcendi totius quod conditũ eſt,in
illius quiete qui cõdidit. Quæ quies dei nec initiũ habet
nec terminũ: creaturæ autẽ habet initiũ,ſed nõ habet ter
minũ,& ideo ſeptimus dies eidẽ creaturę cœpit à mane,
ſed nullo veſpere terminatur: nã ſi in cæteris diebus ve-
ſpera & mane taliũ temporũ vices ſignificãt,qualia nũc
per hæc quotidiana ſpacia peraguntur: non video quid
prohibuerit & ſeptimum diem veſpera, noctemq; eiuſ-
dem mane cõcludere, vt ſimiliter diceretur, & facta eſt
veſpera, & factum eſt mane dies ſeptimus: quandoqui-
dem & ipſe vnus eſt dierum, qui omnes ſeptem ſunt,
H quorum repetitione menſes & anni & ſecula peragũtur:
vt mane quod poneretur poſt veſperam ſeptimi,hoc eſ-
ſet initium octaui diei, de quo iam deinceps ſilendum
fuit,quia idem primus eſt ad quem reditur, à quo rurſus
hebdomadis ſeries ordiatur. Vnde probabilius eſt iſtos
quidem ſeptem dies illorum nominibus & numero a-
lios atque alios ſibimet ſuccedentes currendo tempora-
lia peragere ſpacia: illos autem primos ſex dies inexper-
ta nobis atque inuſitata ſpecie, in ipſis rerum cõditioni-
bus explicatos: in quib⁹ & veſpera & mane,ſicut ipſa lux
& tenebræ,id eſt, dies & nox, non eam viciſſitudinem
præbuerunt quam præbent iſti per ſolis circuitus: quod
certe de illis tribus fateri cogimur, qui ante condita lu-
minaria commemorati atq; numerati ſunt. Ac per hoc
qualiſcunque in eis veſpera & mane fuerit,nullo tamen
modo opinandum eſt,eo mane quod poſt ſexti diei ve-
ſperam factum eſt,initium accepiſſe requiem dei,ne tem
porale aliquod bonum illi æternitati & incommutabi-
litati accidiſſe vanitate temeraria ſuſpicemur: ſed illam
quidem requiem dei qua in ſeipſo requieſcit, eoq; bono
beatus eſt quod ipſe ſibi eſt,nec initium eidem ipſi habe-
I re nec terminum: conſummatæ autem creaturæ habere
initium, eandem requiem dei. Quoniam rei cuiuſque
perfectio nõ tam in vniuerſo cuius pars eſt, quàm in eo
à quo eſt,in quo & ipſum vniuerſum eſt,pro ſui generis
modulo ſtabilitur vt quieſcat, id eſt,vt ſui momenti or-
dinem teneat. Ac per hoc ipſa vniuerſitas creaturæ quæ
ſex diebus conſummata eſt, aliud habet in ſua natura,
aliud in ordine quo in deo eſt,non ſicut deus, ſed tamẽ
ita vt ei quies propriæ ſtabilitatis non ſit, niſi in illius
quiete qui nihil præter ſe appetit,quo adepto requieſcat.
Et ideo dum ipſe manet in ſe,quicquid ex illo eſt retor-
quet ad ſe: vt omnis creatura in ſe habeat naturę ſuæ ter-
minum, quo non ſit quod ipſe eſt: in illo autem quietis
locum,quo ſeruet quod ipſa eſt. Scio quod non proprie
dixerim locum, nam proprie dicitur in ſpaciis quæ cor-
poribus occupantur: ſed quia & ipſa corpora nõ manẽt
in loco, niſi quo ſui ponderis tanquam appetitu perue-
niunt,vt eo cõperto requieſcant,ideo non incongruen
ter à corporalibus ad ſpiritalia verbum transfertur,vt di
catur locus,cum res ipſa plurimum diſtet. Initium ergo
creaturæ in quiete creatoris illo mane ſignificatum ar-
bitror quod factũ eſt poſt veſperam ſexti diei: non enim
poſſet in illo niſi perfecta requieſcere: proinde ſexto die K
conſummatis omnibus factaq; veſpera factum eſt & ma
ne,quo inciperet conſummata creatura in illo à quo fa-
cta eſt requieſcere: quo initio deum etiam in ſeipſo re-
quieſcentem, vbi & ipſa requieſceret inuenit, tanto ſta-
bilius atq; firmius,quanto ipſa illius non ille huius eguit
ad quietem ſuam. Sed quoniam quicquid erit vniuerſa
creatura quibuslibet mutationibus ſui non vtique nihil
erit,ideo creatura vniuerſa in creatore ſuo ſemper ma-
nebit,ac per hoc poſt illud mane nulla deinceps veſpera
fuit: hoc diximus vt intelligatur, cur ſeptimus dies in
quo requieuit deus ab omnibus operibus ſuis mane ha-
buerit poſt veſperam ſexti, veſperam vero nõ habuerit.
Eſt aliud quod de hac re magis proprie atque melius *Alia ratio*
poſsit quantum exiſtimo intelligi,ſed aliquanto diffici- *de veſpera*
lius explicari,vt non creaturæ,ſed etiam ſibi requies ſep- *ſeptimi*
timi diei mane habuerit ſine veſpera, id eſt initium ſine *diei.*
termino. Si enim ita diceretur,requieuit deus in die ſep *Cap.XIX.*
timo,nec adderetur,ab omnibus operibus ſuis quę fecit,
fruſtra huius quietis initium quæreremus. Non enim in-
cipit deus requieſcere, cuius requies ſine initio, ſine ter-
mino ſempiterna eſt. Sed quoniam ab omnibus operi-
bus ſuis quæ fecit eis non egendo,requieuit, intelligitur L
requies quidem dei nec cœpta nec terminata: requies au
tem eius ab omnibus operibus ſuis quę fecit,ex eo cœpta
eſt ex quo illa perfecit. Neq; enim ab operibus ſuis non
egendo requieuiſſet,priuſquam eſſent quibus nec perfe-
ctis eguiſſet: & quia eis omnino nũquam eguit, nec iſta
beatitudo qua non eis egeat tanquam proficiendo per-
ficietur,ideo ſeptimo diei nulla veſpera acceſsit. Sed *Dies ſepti-*
planè quæri poteſt dignaq; conſideratione mouet, quo *mus.C.XX.*
modo intelligatur in ſeipſo deus requieuiſſe ab omnib⁹
operibus ſuis quæ fecit: cum ſcriptũ ſit, Et requieuit deus *Gene.2.*
in die ſeptimo. Nõ enim dictum eſt,in ſeipſo: ſed in die
ſeptimo. Quid eſt ergo dies ſeptimus,vtrum creatura eſt
aliqua, an temporis tantummodo ſpacium? Sed etiam
temporis ſpacium creaturæ temporali cõcreatum eſt,ac
per hoc & ipſum ſine dubio creatura eſt. Neque enim vl
la tempora vel ſunt vel eſſe potuerunt, vel poterũt quo-
rum deus non ſit creator,ac per hoc & ipſum ſeptimum
diem ſi tempus eſt quis creauit niſi omnium temporum
creator? Sed illi ſex dies cum quibus vel in quibus crea-
turis creati ſint, ſuperior ſcripturæ ſanctæ ſermo indi-
cat. Quocirca in his diebus ſeptem, quorum ſpecies no-
ta nobis eſt,qui re quidẽ ipſa prætereunt, ſed aliis ſucce- M
dentibus nomina ſua quodam modo tradunt,vt illi ſex
dies nominentur,nouimus eorum primi quando creati
ſunt: ſeptimum autem diem qui nomine ſabbati nuncu
patur,quando deus creauerit non videmus,In ipſo quip
pe die non fecit aliquid, immo ab eis quæ ſex diebus fe-
cerat,in eodem ſeptimo requieuit. Quo modo ergo re-
quieuit in die quam non creauit? Aut quo modo eũ poſt
ſex dies continuo creauit, cum ſexto die cõſummauerit
omnia quæ creauit, nec aliquid ſeptimo die creauerit,
ſed in eo potius ab omnibus quæ creauerat requieuerit?
An vnum tantum diem creauit deus,vt eius repetitione
multi qui dicuntur dies præterirent atq; tranſcurrerent?
nec opus erat vt ſeptimum diem crearet quo requieuit,
quia illius quem creauerat ſeptima repetitio hunc vtiq;
faciebat. Lucem quippe de qua ſcriptũ eſt, Et dixit deus, *Gene.1.*
fiat lux,& facta eſt lux,diſcreuit à tenebris, eamq; voca-
uit diem,& tenebras vocauit noctem. Tunc itaque deus
diem fecit,cuius repetitionem ſcriptura appellat ſecun-
dum diem,deinde tertiũ, & vſque ad ſextum, quo con-
ſummauerit deus opera ſua: atque inde illius diei primi-
tus creati,

A tus creati, repetitio ſeptimi diei nomen accepit, in quo
requieuit deus:ac per hoc nulla creatura eſt ſeptim⁹ dies,
niſi eadem ipſa ſepties rediens, quæ condita eſt quando
vocauit deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem.

De luce quę fuit ante luminaria. Cap. XXI.

Rurſus ergo ad eam quæſtionem relabimur, de qua
in primo libro exiiſſe videbamur, vt itẽ quæramus quo
modo circumire potuerit lux ad exhibendam diurnam
nocturnamq; viciſsitudinem, nõ ſolum antequam cœli
luminaria, ſed antequam ipſum cœlum quod firmamen
tum appellatum eſt factum eſſet, antequam deniq; vlla
ſpecies terræ vel maris, quæ circuitum lucis admitteret,
ſequente nocte vnde illa tranſiſſet. Cuius quæſtionis dif
ficultate compulſi, auſi ſumus diſceptationem noſtram
quaſi ad hanc terminare ſentẽtiam: vt diceremus illam
lucem quæ primitus facta eſt, conformationẽ eſſe crea-
turæ ſpiritalis: noctem vero adhuc formandam in reli-
quis operibus rerum materiem, quæ fuerat inſtituta cum
in principio fecit deus cœlum & terram, antequam ver-
bo faceret diem in quo requieuit. Sed nunc diei ſeptimi
conſideratione commoniti, facilius eſt vt nos ignorare
fateamur, quod remotum eſt à ſenſibus noſtris: quo nam
modo lux illa quæ dies appellata eſt, vel circuitu ſuo vel
B contractione & emiſsione ſi corporalis eſt, vices diur-
nas nocturnaſq; peregerit: vel ſi ſpiritalis eſt, condendis
creaturis omnibus præſentata ſit, ſuáque ipſa præſentia
diem, noctem vero abſentia, veſperam initio abſentiæ,
mane initio præſentiæ fecerit: quàm vt re aperta contra
diuinæ ſcripturæ verba conemur, dicẽdo alium eſſe diẽ
ſeptimum quàm illius diei quẽ fecit deus ſeptimã repe-
titionem: alioquin aut nõ creauit deus ſeptimum diem,
aut aliquid creauit poſt illos ſex dies, id eſt, ipſum diem
ſeptimum, falſumq; erit quod ſcriptum eſt, in ſexto die
conſummaſſe omnia opera ſua, & in ſeptimo die requie
uiſſe ab omnibus operibus ſuis. Quod vtiq; quoniã fal-
ſum eſſe non poteſt, reſtat vt præſentia lucis illius quam
diem deus fecit, per omnia opera eius repetita ſit, quo-
ties dies nominatus eſt, & in ipſo ſeptimo in quo requie
uit ab operibus ſuis.

Lux ſpiritalis. Cap. XXII.

Sed quoniam lux corporalis an-
tequam fieret cœlum quod firmamentum vocatur, in
quo etiã luminaria facta ſunt, quo circuitu vel quo pro-
ceſſu & receſſu vices diei & noctis exhibere potuerit nõ
inuenimus, iſtam quęſtionem relinquere non debemus
ſine aliqua noſtræ prolatione ſententiæ: vt ſi lux iſta quę
primitus creata eſt, non corporalis ſed ſpiritalis eſt, ſicut
C poſt tenebras facta eſt, vbi intelligitur à ſua quadam in-
formitate ad creatorem conuerſa atque formata: ita &
poſt veſperam fiat mane, cum poſt cognitionẽ ſuæ pro-
priæ naturæ, qua non eſt quod deus, refert ſe ad laudan-
dam lucem quod ipſe deus eſt, cuius contẽplatione for-
matur. Et quia cæteræ creaturæ quæ infra ipſam fiunt, ſi-
ne cognitione eius non fiunt, propterea nimirum idem
dies vbiq; repetitur: vt eius repetitione fiãt tot dies, quo-
tiens diſtinguuntur rerum genera creatarum, perfectio-
ne ſenarij numeri terminanda: vt veſpera primi diei ſit
etiam ſui cognitione, non ſe eſſe quod deus eſt: mane au
tem poſt veſperam hanc quo concluditur dies vnus, &
inchoatur ſecundus, conuerſio ſit eius, qua id quod crea
ta eſt, ad laudem referat creatoris, & percipiat de verbo
dei cognitionem creaturæ quæ poſt ipſam fit, hoc eſt fir
mamẽti: quod in eius cognitione fit prius cum dicitur,
& ſic eſt factum: deinde in natura ipſius firmamenti,
quod conditur cum additur poſtea, iam dicto, Et ſic eſt
factum, Et fecit deus firmamentum. Deinde fit veſpera
illius lucis, cum ipſum firmamentum, non in verbo dei
ſicut ante, ſed in ipſa eius natura cognoſcit. Quę cogni-
tio quoniam minor eſt, recte veſperæ nomine ſignifi- D
catur, poſt quàm fit mane quo concluditur ſecundus
dies & incipit tertius: in quo itidem mane conuerſio eſt
lucis huius, id eſt, diei huius ad laudandum deum quòd
operatus ſit firmamentum, & percipiendam de verbo
eius cognitionem creaturæ quæ condenda eſt poſt fir-
mamentum, Ac per hoc cum dicit deus, Congregetur
aqua quæ eſt ſub cœlo in collectionem † vnam & appa- *† congregationem.*
reat arida, cognoſcit hoc illa lux in verbo dei quo id di
citur: & ideo ſequitur, & ſic eſt factum, hoc eſt in eius co
gnitione ex verbo dei: deinde cum additur, & congre-
gata eſt aqua & cætera, cum iam dictum eſſet, & ſic fa-
ctum eſt, in ſuo genere ipſa creatura fit: quę item cum in
ſuo genere facta cognoſcitur, ab ea luce quæ iam in ver
bo dei faciendam cognouerat, fit tertiò veſpera: & inde
hoc modo cætera vſque ad mane & poſt veſperam ſexti
diei.

Cognitio rerum in verbo dei. Ca. XXIII.

Multum quippe intereſt inter cognitionem rei
cuiuſque in verbo dei, & cognitionem in natura eius, vt
illud merito ad diem pertineat, hoc ad veſperam, In cõ-
paratione enim lucis illius quæ in verbo dei cõſpicitur,
omnis cognitio qua creaturam quamlibet in ſeipſa no-
uimus, non immerito nox dici poteſt: quæ rurſus tãtum
differt ab errore vel ignorantia eorum, qui nec creatu- E
ram ipſam ſciunt, vt in eius comparatione non incon-
grue dicatur dies, Sicut ipſa vita fideliũ quæ in hac car-
ne atq; in hoc ſeculo ducitur, in comparatione vitæ in-
fidelis atq; impiæ, non irrationabiliter lux & dies appel-
latur, dicente Apoſtolo, Fuiſtis enim aliquãdo tenebrę, *Ephes. 5.*
nunc autem lux in domino: & illud, Abiiciamus opera
tenebrarum, & induamus nos arma lucis, ſic vt in die ho *Roman. 13.*
neſte ambulemus. Qui tamen dies niſi rurſus in com-
paratione illius diei, quo æquales angelis facti videbi- *Matth 22.*
mus deum ſicuti eſt, ipſe quoque nox eſſet, non hic pro- *1. Ioan. 3.*
phetię lucerna indigeremus. Vnde Apoſtolus Petrus di
cit, Habemus certiorem propheticum ſermonem cui be *2. Petr. 1.*
ne facitis intendentes, ſicut lucernæ lucenti in obſcuro
loco, donec dies luceſcat, & lucifer oriatur in cordibus
veſtris.

Sciẽtia angelorum. C. XXIIII.

Quapropter cum ſancti angeli quibus poſt re
ſurrectionem coæquabimur, ſi viam quæ nobis Chri-
ſtus factus eſt vſque in finẽ tenuerimus, ſemper videant
faciem dei, verboq; eius vnigenito filio ſicut patri æqua-
lis eſt perfruantur, in quibus prima omnium creata eſt
ſapientia: proculdubio vniuerſam creaturam in qua ipſi
ſunt principaliter conditi, in ipſo verbo dei prius noue-
runt, in quo ſunt omnium etiam quæ temporaliter fa- F
cta ſunt æternæ rationes, tanquam in eo per quod factæ
ſunt: † ac deinde in ipſa creatura, quam ſic nouerunt tã- *† al. facta ſunt omnia*
quam infra deſpicientes, eamq; referentes ad illius lau-
dem, in cuius incõmutabili veritate rationes ſecundum
quas facta eſt, principaliter vident. Ibi ergo tanquam per
diem, vnde & concordiſsima vnitas eorum eiuſdem ve
ritatis participatione dies eſt primitus creatus: hic autem
tanquam per veſperam, ſed continuo fit mane. Quod
in omnibus ſex diebus animaduerti poteſt, quia non re-
manet angelica ſcientia in eo quod creatum eſt, quin
hoc continuo referat ad eiuſdem laudem atque clarita-
tem, in quo id non factum eſſe, ſed faciendum fuiſſe co
gnoſcitur, in qua veritate ſtando dies eſt, Nam ſi vel ad
ſeipſam natura angelica conuerteretur, ſeq; amplius de-
lectaretur quàm illo cuius participatione beata eſt, in-
tumeſcẽs ſuperbia caderet ſicut diabolus: de quo ſuo lo-
co loquendum eſt, cum de ſerpente hominis ſeductore
ſermo debitus flagitabitur.

Cur ſex diebus non addatur nox. Cap. XXV.

Quia ergo angeli creatu-
ram in ea ipſa creatura ſic ſciunt, vt ei ſcientiæ electio-
ne ac dilectione præponant, quòd eam ſciunt in veri- *Gene. 1.*
tate

G tate per quam facta ſunt omnia, participes eius effecti:
ideo per omnes ſex dies non nominatur nox, ſed poſt
veſperam & mane dies vnus. Item poſt veſperam & ma
ne dies ſecundus, deinde poſt veſperam & mane dies
tertius: ac ſic vſque in mane ſexti diei, vnde incipit ſep-
timus quietis dei, quãuis cum ſuis noctibus, dies tamen
non noctes narrantur. Tunc enim nox ad diem perti-
net, non dies ad noctem, cum ſublimes & ſancti ange-
li id quod creaturam in ipſa creatura nouerũt, referunt
ad illius honorem & amorem, in quo æternas rationes
quibus creata eſt contemplantur: eaque concordiſsima
cõtemplatione ſunt vnus dies quem fecit dominus, cui
Pſal. 117. coniungetur Eccleſia de hac peregrinatione liberata, vt
Numerus & nos exultemus & iocundemur in eo. Huius er-
dierũ quo go diei, cuius & veſpera & mane ſecũdum ſupradictam
modo acci- rationem accipi poteſt, ſexta repetitione conſummata
piendus. eſt vniuerſa creatura, factũmque eſt mane quo finiretur
Ca. XXVI. ſextus dies, & vnde inciperet ſeptimus veſperam nõ ha-
biturus, quia dei requies non eſt creatura: quæ cum per
dies cæteros conderetur, aliter in ſeipſa facta cognoſce-
batur, quàm in illo in cuius veritate facienda videbatur,
cuius cognitionis quaſi decolor ſpecies veſperam facie-
H bat. Non itaque iam forma ipſius operis dies, & termi-
nus veſpera, & alterius operis initium mane, in hac re-
rum cõditarum narratione debet intelligi: ne cogamur
contra ſcripturam dicere, præter ſex dies conditam diei
ſeptimi creaturam, aut ipſum diem ſeptimum nullam
eſſe creaturam: ſed dies ille quem fecit deus per opera
eius ipſe repetitur, non circuitu corporali, ſed cognitio-
ne ſpiritali, cum beata illa ſocietas angelorum & primi-
tus contemplatur in verbo dei quod dixit deus, fiat. At-
que ideo prius in eius cognitione fit cum dicitur, & ſic
eſt factũ: & poſtea rem ipſam factam, in ea ipſa cogno-
ſcit, quod ſignificatur facta veſpera: & eam deinde co-
gnitionem rei factæ ad illius veritatis laudem refert, vbi
rationem viderat faciendæ, quod ſignificatur facto ma-
ne. Ac ſic per omnes illos dies vnus eſt dies, nõ iſtorum
dierum conſuetudine intelligendus, quos videmus ſo-
lis circuitu determinari atque numerari: ſed alio quodã
modo, à quo & illi tres dies, qui ante cõditionem iſto-
rum luminarium commemorati ſunt, alieni eſſe non
poſſunt. Is enim modus non vſque ad diem quartum, vt
inde iam iſtos viſitatos cogitaremus, ſed vſq; ad ſextum
ſeptimumque perductus eſt: vt longe aliter accipiendus
I ſit dies & nox, inter quæ duo diuiſit deus: & aliter iſte
dies & nox, inter quæ dixit vt diuidant luminaria quæ
creauit, cum ait, & diuidant inter diem & noctem: tunc
enim hunc diem condidit cum condidit ſolem, cuius
præſentia eundem exhibet diem: ille autem dies primi-
tus conditus iam triduum peregerat, cum hæc lumina-
Repetitio ria illius diei quarta repetitione creata ſunt. Qua-
dierum. propter quoniam illum diem vel illos dies qui eius re-
C. XXVII. petitione numerati ſunt, in hac noſtra mortalitate ter-
rena experiri ac ſentire non poſſumus, & ſi quid ad eos
intelligendos conari poſſumus, non debemus temera-
riam præcipitare ſententiam, tanquam de his aliud ſen-
tiri congruentius probabiliusq; non poſsit: iſtos ſeptem
dies qui pro illis agunt hebdomadam, cuius curſu & re-
curſu tempora rapiuntur, in qua dies vnus eſt, à ſolis or-
Illud de lu tu vſque in ortum circumitus, ſic illorum vicem quan-
ce et die ſpi dam exhibere credamus, vt nõ eos illis ſimiles, ſed mul-
ritali, quo tum impares minime dubitemus. Nec quiſquam
modo acci- arbitretur illud quod dixi de luce ſpiritali & de condi-
piendum. to die ſpiritali & angelica creatura, & de contemplatio-
C. XXVIII. ne quam habet in verbo dei, & de cognitione qua in ſe-
ipſa creatura cognoſcitur, eiuſq; relatione ad laudẽ in- K
commutabilis veritatis, vbi prius ratio videbatur rei fa-
ciendæ, quæ cognita eſt facta, non iam proprie ſed qua-
ſi figurate atque allegorice conuenire ad intelligendum
diem & veſperam & mane: Sed aliter quidem quàm in
hac conſuetudine quotidianæ lucis huius & corporalis:
non tamen tanquam hic proprie, ibi figurate. Vbi enim
melior & certior lux, ibi verior etiam dies: cur ergo non
etiam verior veſpera & verius mane? Nam ſi in iſtis die-
bus habet quandam declinationem ſuam lux in occa-
ſum, quam veſpere nomine nuncupamus, & ad ortũ ite-
rum reditum, quod mane dicimus, cur & illic veſperam
non dicamus, cum à contemplatione creatoris creatura
deſpicitur, & mane cum à cognitione creaturæ in lau-
dem creatoris aſſurgitur? Neque enim & Chriſtus ſic di
citur lux, quo modo dicitur lapis, ſed illud proprie, hoc
vtique figurate. Quiſquis ergo non eam quam pro no-
ſtro modulo vel indagare vel putare potuimus, ſed aliã
requirit in illorum dierum enumeratione ſententiam,
quæ non in prophetia figurate, ſed in hac creaturarum
conditione proprie meliuſque poſsit intelligi, quęrat &
diuinitus adiutus inueniat. Fieri enim poteſt vt etiam
ego aliam his diuinæ ſcripturæ verbis congruentiorem L
fortaſsis inueniam. Neque enim ita hanc confirmo vt
aliam quæ præponẽda ſit, inueniri non poſſe contendã:
ſicut cõfirmo requiem dei ſcripturã ſanctam, non qua-
ſi poſt laſsitudinem vel curæ moleſtiam nobis inſinuare
voluiſſe. Quamobrem poteſt aliquis fortaſſe mecum *Cõtẽplatio*
diſputando certare, vt dicat ſublimium cœlorum ange- *angelorũ.*
los non alternatim contueri, primo rationes creatura- *Ca. XXIX.*
rum incommutabiliter in verbi dei incommutabili ve-
ritate, ac deinde ipſas creaturas, & tertio earum etiam in
ſeipſis cognitionem ad laudẽ referre creatoris, ſed eo-
rum mentem mirabili facilitate hæc omnia ſimul poſſe.
Nunquid tamen dicet, aut ſi quiſquam dixerit audien-
dus eſt, illam cœleſtem in angelorum milibus ciuitatẽ,
aut non contemplari creatoris æternitatem, aut muta-
bilitatem ignorare creaturæ, aut ex eius quoque inferio-
re quadam cognitione non laudare creatorem? Simul
hoc totum poſsint, ſimul hoc totum faciant: poſſunt ta-
men & faciunt. Simul ergo habent & diem & veſperam
& mane. Neque enim verendum eſt, ne fortè qui *Perfecta*
eſt idoneus iam illa ſentire, ideo non putet hoc ibi poſſe *angelorum*
fieri, quia in his diebus qui ſolis huius circuitu peragun- *ſcientia.*
tur, fieri non poteſt. Et hoc quidem nõ poteſt eiſdẽ par- *Cap. XXX.*
tibus terræ: vniuerſum autem mundum quis nõ videat, M
ſi attendere velit, & diem vbi ſol eſt, & noctem vbi non
eſt, & veſperam vnde diſcedit, & mane quò accedit ſi-
mul habere? Sed nos planè in terris hæc omnia ſimul ha
bere non poſſumus: nec ideo tamen iſtam terrenam cõ-
ditionem, luciſq; corporeæ temporalem localemq; cir-
cuitum illi patriæ ſpiritali coæquare debemus, vbi ſem-
per eſt dies in contemplatione incõmutabilis veritatis,
ſemper veſpera in cognitione in ſeipſa creaturæ, ſemper
mane etiam ex hac cognitione in laude creatoris. Quia
non ibi abſceſſu lucis ſuperioris, ſed inferioris cognitio-
nis diſtinctione fit veſpera: nec mane tanquam nocti
ignorantiæ ſciẽtia matutina ſuccedat, ſed quòd veſper-
tinam etiam cognitionem in gloriam cõditoris attol-
lat. Denique & ille nocte nõ nominata, veſpere, inquit,
& mane & meridie enarrabo & annũciabo, & exaudies *Pſal. 54.*
vocem meã. Hic fortaſſe per temporum vices, ſed tamẽ *Quo modo*
quantum puto, ſignificans quid ſine temporum vicibus *nata ange-*
perageretur in patria, cui eius peregrinatio ſuſpirabat. *lorũ ſciẽtia.*
Sed nunquid ſi nunc iam ſimul iſta omnia gerit atq; *Ca. XXXI.*
habet

A habet angelica illa ſocietas, & vnitas diei quem primitus condidit deus, tunc etiam cum hæc conderentur ſimul hæc habuit? Nónne per omnes ſex dies, cum ea quæ per ſingulos deo condere placuit, conderentur, primo hæc accipiebat in verbo dei: vt in eius noticia primitus fierent cum dicebatur, & ſic eſt factum: deinde cum facta eſſent in ſua propria natura qua ſunt, deoq; placuiſſent quia bona ſunt, tunc itidē ea cognoſcebat alia quadam inferiore cognitione, quæ nomine veſperæ ſignificata eſt: ac deinde facta veſpera fiebat mane, cum de ſuo deus opere laudaretur, & alterius creaturæ quę deinceps facienda erat, ex dei verbo noticia priuſquam fieret acciperetur? Non ergo tunc ſimul omnia, & dies & veſpera & mane, ſed ſingillatim per ordinem quem ſcriptu-

Mens angelica. Caput XXXII. ra commemorat. An etiam tunc ſimul omnia: quia non ſecundum temporū moras, ſicut fiunt dies iſti cum oritur ſol & occidit quotidie ſol, & in locum ſuum re- *Eccleſ. 1.* dit vt rurſus oriatur: ſed ſecundum potentiam ſpiritalem mentis angelicæ, cuncta quæ voluerit ſimul noticia facillima comprehēdentē? Nec ideo tamen ſine ordine quo & apparet connexio præcedentiū conſequentiúmque cauſarum. Neque enim cognitio fieri poteſt, niſi co-

B gnoſcenda præcedant, quæ item priora ſunt in verbo, per quod facta ſunt omnia, quàm in iis quæ facta ſunt omnibus. Mens itaq; humana prius hæc quæ facta ſunt per ſenſus corporis experitur, eorumq; notitiā pro infirmitatis humanæ modulo capit: & deinde quærit eorum cauſas, ſi quo modo poſsit ad eas peruenire principaliter atque incommutabiliter manentes in verbo dei, ac ſic inuiſibilia eius per ea quę facta ſunt intellecta con- *Roma. 1.* ſpicere. Quod quanta tarditate ac difficultate agat, & quāta temporis mora propter corpus corruptibile quod *Sapien. 9.* aggrauat animam, etiam quę feruentiſsimo ſtudio rapitur, vt inſtanter ac perſeueranter hoc agat, quis ignorat? Mens vero angelica pura charitate inhęrens verbo dei, poſtea quàm illo ordine creata eſt, vt præcederet cætera, prius ea vidit in verbo dei facienda quàm facta ſunt: ac ſic prius in eius fiebant cognitione, cum deus dicebat vt fierent, quàm in ſua propria natura: quæ itidem facta in eiſipſis etiam cognouit, minore vtiq; noticia quę veſpera dicta eſt. Quam noticiam ſanè præcedebant quæ fiebant, quia præcedit cognitionem quicquid cognoſci poteſt, Niſi enim prius ſit quod cognoſcatur, cognoſci non poteſt. Poſt hęc ſi eo modo ſibi placeret, vt amplius ſeipſa quàm creatore ſuo delectaretur, non fieret mane,

C id eſt, de ſua cognitione in laudem creatoris non aſſurgeret. Cum vero factum eſt, faciendum erat aliud & cognoſcendum deo dicente, fiat: vt prius itidem fieret in cognitione mentis angelicæ, & poſſet rurſus dici, & ſic factum eſt: ac deinde in natura propria, vbi ſubſequente veſpera noſceretur. Ac per hoc etiam ſi nulla hic morarum temporalium ſint interualla, præceſsit tamen ratio condendæ creaturæ in verbo dei, cum dixit, fiat lux: & ſecuta eſt ipſa lux qua angelica mens formata eſt, atque in ſua natura facta eſt, non autem alibi ſequebatur vt fieret: & ideo non prius dictum eſt, & ſic eſt factū, & poſtea dictum, fecit deus lucem: ſed continuo poſt verbum dei, facta eſt lux, adhæſitq; creanti luci lux creata, videns illam, & ſe in illa, id eſt, rationem qua facta eſt. Vidit etiam ſe in ſe, id eſt, diſtante quod factum eſt ab eo qui fecit. Et ideo cum placuiſſet deo factum vidēti quia bonū eſt, & diuiſa eſſet lux à tenebris, & vocata lux dies, & tenebræ nox: facta eſt & veſpera, quia neceſſaria erat & iſta cognitio, qua diſtingueretur à creatore creatura, aliter in ſe ipſa cognita quàm in illo: atque inde mane, & aliud præcognoſcendum erat, quod fuerat verbo dei fa- D

ciendum, prius in cognitione mentis angelicæ, deinde in natura ipſius firmamenti, Et ideo dixit deus, fiat fir- *Gene. 1.* mamentum: & ſic eſt factum in cognitione creaturę ſpiritalis, hoc prius quàm fieret in eoipſo prænoſcētis. Deinde fecit deus firmamentum, iam vtique ipſam firmamenti naturam, cuius minor eſſet tanquam veſpertina cognitio: ac ſic vſque ad omnium operum finem, & vſque ad requiem dei, quæ non habet veſperam: quia non eſt facta ſicut creatura, vt poſſet etiam ipſius geminari cognitio, tanquam prior & maior in verbo dei ſicut in die, & poſterior ac minor in ſeipſa ſicut in veſpera.

Sed ſi omnia mens ſimul angelica poteſt, quæ ſingillatim per ordinem cōnexarum cauſarum ſermo diſtinguit, nunquid etiam quæ fiebant, velut ipſum firmamentum, velut aquarum congregatio, ſpecieſque terrarum nudata, velut fruticum & arborum germinatio, luminarium & ſyderum confirmatio, aquatilia terreſtriáque animantia ſimul omnia facta ſunt? an etiam per interualla temporum ſecundum præfinitos dies? An forte nō ſicut ea ſecundum motus eorum naturales nunc experimur, ita etiam cum primitus inſtituta ſunt cogitare debemus, ſed ſecundum mirabilem atque ineffabilem virtutem ſapientiæ dei, quæ attingit à fine vſque ad fi- E nem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter? Neque enim *Sapien. 8.* & ipſa gradibus attingit, aut tanquam greſsibus peruenit. Quapropter quàm facilis ei efficaciſsimus mot⁹ eſt, tam facile deus condidit omnia, quæ per illum ſunt cōdita: vt hoc quod nūc temporalibus interuallis ea moueri videmus ad peragenda quæ ſuo cuique generi competunt, ex illis inſitis rationibus veniat, quas tāquam ſeminaliter ſparſit deus in ictu condendi, cum dixit, & fa- *Pſal. 32.* cta ſunt, mandauit, & creata ſunt. Non itaque tarde inſtitutum eſt, vt eſſent tarda quæ tarda ſunt: nec ea mora condita ſunt ſecula, qua tranſcurrunt. Hos enim numeros tempora peragunt, quos cū crearentur, non temporaliter acceperunt: alioquin ſi rerum naturales motiones, dierúmque iſtorum, quos nouimus, vſitata ſpacia, cum hæc primitus verbo dei facta ſunt cogitemus, non vno die opus erat, ſed pluribus: vt ea quæ radicibus pullulant, terrámque veſtiunt, ſubter primitus germinarēt: deinde certo numero dierum pro ſuo quoque genere in auras erumperent, etiam ſi hoc vſque fieret, quod de creata natura eorum die vno; id eſt, tertio factum ſcriptura narrauit. Deinde quot diebus opus erat, vt aues volarent, ſi à ſuis primordiis exiſtentes, ad plumas & pen- F nas per naturæ ſuæ numeros peruenerunt? An forte oua tantum creata erant, cum quinto die dictum eſt, quòd eiecerint aquæ omne volatile pennatum ſecundum ſuū genus? Aut ſi propterea recte hoc dici potuit, quia in illo humore ouorum iam erant omnia quæ per numeros certos dierum coaleſcunt, & explicantur quodam modo, quia inerant iam ipſæ numeroſæ rationes incorporaliter corporeis rebus intextæ: cur non & ante oua idipſum recte dici potuerit, cum iam eædem rationes in elemento humido fierent, quibus aliter per temporales ſui cuiuſque generis moras oriri & perfici poſſent? De quo enim creatore ſcriptura iſta narrauit, quòd ſex diebus conſummauerit omnia opera ſua, de illo alibi non vtique diſſonanter ſcriptum eſt, quod creauerit omnia ſimul. Ac per hoc & iſtos dies ſex vel ſeptem, vel potius *Eccli. 18.* vnum ſexies ſeptieſve repetitum ſimul fecit, qui fecit omnia ſimul. Quid ergo opus erat ſex dies tam diſtincte diſpoſitéque narrari? Quia ſcilicet ij qui non poſſunt videre quod dictum eſt, Creauit omnia ſimul: ni-

ſi cum

Omnia facta esse simul. Cap. XXXIIII.

G ſi cum eis ſermo tardius incedat, ad id quò eos ducit, peruenire non poſſunt. Quo modo ergo diximus ſexies repetitam lucis illius præſentiam per angelicam cognitionem à veſpera ad mane, cum ipſa tria ſimul, id eſt & diem & veſperam & mane ſemel ei habere ſuffecerit: cum ſimul vniuerſam creaturam ſicut ſimul facta eſt, & in primis atque incommutabilibus rationibus, per quas condita eſt, contẽplaretur propter diem, & in eius ipſius natura cognoſceret propter veſperam, & creatorem ex ipſa etiã inferiore cognitione propter mane laudaret? Aut quo modo pręcedebat mane, vt in verbo cognoſceret quid eſſet deo poſtea faciendum, idipſum etiam conſequenter veſpere cognitura, ſi prius & poſterius nihil factum eſt, quia ſimul omnia facta ſunt? Immo vero & prius atque poſterius per ſex dies quæ commemorata ſunt facta ſunt, & ſimul omnia facta ſunt: quia & hæc ſcriptura, quæ per memoratos dies narrat opera dei, & illa quæ ſimul eum dicit feciſſe omnia, verax eſt: & vtraque vna eſt, quia vno ſpiritu veritatis inſpirante conſcripta eſt. Sed in his rebus, in quibus quid prius ſit vel poſterius, interualla temporum non demõſtrant, quanuis vtrunque dici poſsit, id eſt, & ſimul, & prius & poſterius, facilius tamen intelligitur quod dici-

H tur ſimul, quàm quod prius atque poſterius: velut cum ſolem intuemur orientem, certe manifeſtum eſt, quòd ad eum acies noſtra peruenire non poſſet, niſi tranſiret totum aëris cœlique ſpacium, quod inter nos & ipſum eſt: hoc autem cuius longinquitatis ſit, quis exiſtimare ſufficiat? Nec vtique perueniret eadem acies vel radius oculorum noſtrorum ad tranſeundum aërem, qui eſt ſuper mare, niſi prius tranſiſſet eum, qui eſt ſuper terram, in qualibet mediterranea regione ſimus, ab eo loco vbi ſumus vſque ad littus maris. Deinde ſi ad eandem lineam contuitus noſtri adhuc poſt mare terræ adiacent, eum quoque aërem qui ſuper illas tranſmarinas terras eſt, tranſire acies noſtra non poteſt, niſi prius peracto ſpacio aëris illius, qui ſuper mare quod prius occurrit, extenditur: faciamus iam poſt illas tranſmarinas terras non niſi Oceanum remanere: nunquid & aërem qui ſuper Oceanum diffunditur, poteſt tranſire acies noſtra, niſi prius tranſierit quicquid aëris citra Oceanum ſuper terram eſt? Oceani autem magnitudo incomparabilis perhibetur, ſed quantacunque ſit, prius oportet aërem, qui ſupra eſt, tranſeant radij oculorum noſtrorum: & poſtea quicquid vltra eſt, tum demum ad ſolem per-

I ueniant quem videmus. Num igitur quia totiens hic diximus prius & poſtea, ideo non ſimul omnia vno ictu tranſit noſter obtutus? Si enim clauſis oculis faciem cõtra videndum ſolem ponamus, nónne mox vt eos aperuerimus, ibi potius aciem nóſtram nos inueniſſe, quàm illuc eam perduxiſſe putabimus, ita vt nec ipſi oculi prius aperti fuiſſe videantur, quàm illò quò intenderent perueniſſe? Et certe iſte corporeæ lucis eſt radius emicans ex oculis noſtris, & tam longe poſita tanta celeritate cõſtringens, vt exiſtimari compararíque non poſsit. Nempe hic & illa omnia tam ampla immenſaq; ſpacia ſimul vno ictu tranſiri manifeſtum eſt, & quid prius poſteriuſque tranſeatur, nihilominus certum eſt. Merito reſurrectionis noſtræ celeritatem cum exprimere vellet Apoſtolus, in ictu oculi dixit fieri. Neque enim aliquid in rerum corporearum motibus vel ictibus poteſt celerius inueniri. Quòd ſi oculorum carnalium acies celeritate tantum poteſt, quid mentis acies vel humanæ, quanto magis angelicæ? Quid iam de ipſius ſummæ dei ſapientiæ celeritate dicatur, quæ attingit vbique propter ſuam

1.Cor.15.

Sapien.7.

mundiciam, & nihil inquinatum in eam incurrit? In

K his ergo quæ ſimul facta ſunt, nemo videt quid prius poſteriuſve fieri debuerit, niſi in illa ſapientia, per quam facta ſunt omnia per ordinem ſimul. Dies ergo ille, quam deus primitus fecit, ſi ſpiritalis rationaliſque creatura eſt, id eſt, angelorum ſupercœleſtium atq; virtutum, præſentatus eſt omnibus operibus dei hoc ordine præſentiæ, quo ordine ſcientiæ, qua in verbo dei facienda prænoſceret, & in creatura facta cognoſceret, non per interuallorum temporalium moras, ſed prius & poſterius habens in connexione creaturarum, in efficacia vero creatoris omnia ſimul. Sic enim fecit quæ futura eſſent, vt non temporaliter faceret temporalia, ſed ab eo facta currerent tempora, Ac per hoc iſti dies ſeptem, quos lux corporis cœleſtis circumeundo explicat atque replicat, ſecundum quandam vmbram ſignificationis admonent nos quærere illos dies, in quibus lux creata ſpiritalis omnibus operibus dei per ſenariam numeri perfectionem præſentari potuerit: atque inde ſeptimam requiem dei mane habere, veſperam non habere: vt non ſit hoc deo requieuiſſe in die ſeptimo, tanquam ipſo die ſeptimo eguerit ad requiem ſuam, ſed quod in conſpectu angelorum ſuorum requieuerit ab omnibus operibus ſuis quæ fecit: non vtique niſi in ſeip- L

ſo qui factus non eſt: id eſt, vt creatura eius angelica, quę cognoſcendis omnibus operibus eius in ipſo & in illis, tãquam dies cum veſpera præſentata eſt, nihil poſt omnia valde bona opera eius melius cognoſceret, quàm illum ab omnibus in ſeipſo requieſcere, nullo eorũ egentem quo ſit beatior.

Ordo præſentiæ & ſcientiæ. C.XXXV.

LIBRI QVARTI Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI DE GENESI AD LITERAM, Liber quintus.

HIC eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exortum eſſet: non enim pluerat ſuper terram deus, & homo non erat qui operaretur terram: fons autem aſcendebat de terra, & ir- M

rigabat omnem faciem terræ. Nunc certe firmior fit illa ſententia, qua intelligitur vnum diem feciſſe deum, vnde iam illi ſex vel ſeptem dies vnius huius repetitione numerari potuerunt: quandoquidem apertius ſancta ſcriptura iam dicit, concludens quodam modo cuncta quæ ab initio vſque ad hũc locum dixerat, atque infert, Hic eſt liber creaturæ vel facturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies. Neque enim quiſque dicturus eſt, cœlum & terram hic ita commemorata, ſicut dictum erat antequam conditus inſinuaretur dies, In principio fecit deus cœlum & terram: Illud enim ſi eo modo intelligitur, vt aliquid deus fecerit ſine die, priuſquam faceret diem, qua ratione id poſsit accipi, ſuo loco dixi, quod dicendum putaui, nulli intercludens melius intelligendi licentiam. Nunc autem hic eſt, inquit, liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies: ſatis, vt opinor, oſtendẽs, non hic ſe ita commemoraſſe cœlum & terram, ſicut in principio antequam fieret dies, cum tenebræ eſſent ſuper abyſſum: ſed quo modo factum eſt cœlum & terra, cum factus eſt dies, id eſt, iam formatis atque diſtin-

Vnus dies repetitus ſepties. Cap. I.

Gene.2.

ctis

A ctis partibus & generibus rerum, quibus vniuerſa creatura diſpoſita atque compoſita, reddidit hanc ſpeciem quę mundus vocatur. Illud hic ergo cœlum commemoratum eſt, quod cum creaſſet deus, firmamentum vocauit cum omnibus quæ in illo ſunt: & ea terra, quæ cum abyſſo vnum † obtinet locum cum omnibus quæ in ea ſunt. Sequitur enim & adiungit, Fecit deus cœlum & terram, vt cœli & terræ nomine præmiſſo, antequam factum diem commemoraret, & repetito cum commemoraſſet, non ſinat ſuſpicari ita ſe nunc cœlum & terram nominaſſe, ſicut in principio antequam eſſet creatus dies. Sic enim verba contexuit, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram: vt ſi quiſquam velit ſic intelligere quod ſuperius poſitum eſt, Liber creaturæ cœli & terræ: quemadmodum dictum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram, priuſquam cōderet diem: quia prius & hic commemorata ſunt cœlū & terra, & poſtea factus dies, corrigatur ſubſequentibus verbis: quia & poſt commemoratum factum diem rurſus cœli & terræ nomen adiunctum eſt: quanquam & hoc quod poſitum eſt, cum, & ſic adiunctum, factus eſt dies, cuiuis contētioſo extorqueat

† *immm.*

B alium eſſe intellectum non poſſe. Si enim ita eſſet interpoſitum, vt diceretur, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram: quiſquam forte arbitraretur librum creaturæ cœli & terræ ſic appellatum, quo modo appellatum eſt, In principio fecit deus cœlum & terram ante conditum diem: ac deinde ſubiunctū, factus eſt dies: ſicut ibi poſtea narratum eſt, quòd deus fecerit diem: inde cōtinuo rurſus dictum, Fecit deus cœlum & terram: tanquam ſi iam hæc facta ſint poſt conditum diem. Sed quia ita interpoſitum eſt vt diceretur, cum factus eſt dies: ſiue hoc ſuperioribus verbis connectas, vt ſit vna ſententia, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ cum factus eſt dies: ſiue inferioribus, vt itidem hoc modo ſit plena ſententia, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram: proculdubio cogit eo modo ſe intelligi cœlum & terram commemoraſſe, quo modo facta ſunt, cū factus eſt dies. Deinde cum dictum eſſet, Fecit deus cœlum & terram: additum eſt, & omne viride agri: quæ certe manifeſtum eſt tertio die facta: vnde liquidius apparet eundem illum eſſe vnum diem quem fecit deus, quo repetito, factus eſt & ſe-

C cundus & tertius, & cæteri vſque ad ſeptimum diem.

Viride agri cur additum. Cap. II.

Cum autem nomine cœli & terrę vſitato more ſcripturarum nunc vniuerſam creaturam voluerit accipi, quæri poteſt cur addiderit, & omne viride agri: quod mihi videtur ideo poſuiſſe, vt ſignificantius intimaret quem diem commendauerit, quòd ait, cum factus eſt dies. Cito enim quiſquam putaret hunc diem lucis corporeæ commendatum, quo circumeunte nobis viciſſitudo diurni nocturníque temporis exhibetur. Sed cum creaturarum conditarum ordinem recolimus, & inuenimus omne viride agri tertio die creatum, antequam ſol fieret, qui quarto die factus eſt, cuius præſentia dies iſte quotidianus vſitatúſque peragitur: quādo audimus, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri: admonemur de ipſo die cogitare, quem ſiue corporalem neſcio qua luce nobis incognita, ſiue ſpiritalem in ſocietate vnitatis angelicæ, nō tamen qualem hic nouimus, intellectu inueſtigare conemur.

Ordo narrationis. Cap. III.

Illud etiam non ab re fuerit intueri, quòd cum poſſet dicere, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum fecit deus cœlum & terram: vt in cœlo & in terra intelligeremus quicquid in eis eſt: ſicut loqui diuina ſcriptura cōſueuit, vt nomine cœli & terræ ſæpiſsime, interdum addito &

D maris, vniuerſam inſinuet creaturam: aliquando adiungens & dicens, & quæ ſunt in eis: & quicquid horum diceret, ibi intelligeremus & diem, ſiue quē primitus condidit, ſiue iſtum quem præſentia ſolis facit: non ita dixit, ſed interpoſuit diem dicēs, Cum factus eſt dies. Nec ita locutus eſt vt diceret, Hic eſt liber creaturæ diei & cœli & terræ: tanquam hoc ordine, quo facta narrantur iſta. Nec ita, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, & cœlum & terra, cum fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri. Nec ita, Hic eſt liber creaturæ, cum fecit deus diem, & cœlum & terram, & omne viride agri. Hos enim magis locutionis modos loquēdi cōſuetudo poſcebat, ſed ait, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri: tanquam illud inſinuans, cum factus eſt dies, tunc feciſſe deum cœlum & terram, & omne viride agri. Porro autem ſuperior narratio factum diem primitus indicat, eumq; vnum diem deputat, poſt quem ſecundum annumerat, quo factum eſt firmamentum: & tertium, quo ſpecies terræ mariſque digeſtę ſunt, & lignum atque herbam terra produxit. An forte hoc illud eſt, quod in libro ſuperiore moliebamur oſtendere,

E ſimul deum feciſſe omnia: quandoquidem narrationis illa contextio cum ſex dierum ordine cuncta creata & conſummata memoraſſet, nunc ad vnum diem omnia rediguntur nomine cœli & terræ, adiuncto etiam fruticum genere? Nimirum propter quod ſupra diximus, vt ſi fortaſsis ex hac noſtra conſuetudine intelligeretur dies, corrigeretur lector, cum recoleret viride agri ante iſtum ſolarem diem deum dixiſſe vt terra produceret. *Eccli. 18.* Ita iam non ex alio ſcripturæ ſanctæ libro profertur teſtimonium, quòd omnia ſimul deus creauerit, ſed vicina teſtificatio paginæ cōſequentis & ex hac re nos admonet, dicens, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri: vt iſtum diem ſepties intelligas repetitum, vt fierēt ſeptem dies. Et cum audis tunc facta omnia, cum factus eſt dies, illam ſenariam vel ſeptenariam repetitionem ſine interuallis morarum ſpaciorúmque temporalium factam, ſi poſsis apprehendas: ſi autem non poſsis, hæc relinquas conſpicienda valentibus: tu autem cum ſcriptura non deſerente infirmitatem tuam, & materno inceſſu tecum tardius ambulante

F proficias: quæ ſic loquitur, vt altitudine ſuperbos irrideat, profunditate attentos terreat, veritate magnos paſcat, affabilitate paruulos nutriat.

Ordo creationis ex cōtextu ſermonis. Cap. IIII.

Quid ſibi ergo vult etiam quod ſequitur, nam ita ſermo cōtexitur, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequā exortum eſſet. Quid eſt ergo? Nónne quærendum eſt vbi ea fecerit antequam eſſent ſuper terram, & antequam exorta ſunt? Quis enim non procliuius crederet tunc ea deum feciſſe, cum exorta ſunt, niſi admoneretur diuino eloquio, iſta deum feciſſe antequam exorirentur: vt ſi vbi facta ſint, inuenire non poſsit, credat tamē ante facta quàm exorta: quiſquis huic ſcripturæ pie credit, impie quippe non credit. Quid ergo dicemus? An, quod nonnulli putauerunt in ipſo verbo dei facta omnia antequam exorirentur in terra? Sed ſi hoc modo facta ſunt, non cum factus eſt dies, ſed antequam fieret dies, facta ſunt: aperte autem ſcriptura dicit, Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum antequam exoriretur, Si ergo cum factus eſt dies, non vtique antequam fieret dies: ac per hoc non in verbo,

quod

G quod patri coæternum eſt antequam dies, antequam omnino aliquid fieret, ſed cum factus eſt dies: nam illa quę in verbo dei ante omnem creaturam ſunt, non vtique facta ſunt, hæc autem facta ſunt cum factus eſt dies, ſicut ſcripturæ verba declarant. Sed tamen antequam eſſent ſuper terram, & antequam exorirentur, quod de viridibus & fœno agri dictum eſt. Vbi ergo? An in ipſa terra cauſaliter & rationaliter, ſicut in ſeminibus iam ſunt omnia antequam euoluant quodam modo atque explicent incremēta & ſpecies ſuas per numeros temporum? Sed iſta ſemina quæ videmus, iam ſuper terrā ſunt, iam exorta ſunt: an non erāt ſuper terram, ſed infra terram: & ideo antequā exorta ſunt, facta ſunt, quia tunc exorta ſunt, cum ſemina germinarunt, & acceſſu incrementorum in auras eruperunt, quod per moras temporū nunc fieri videmus ſuo cuiq; generi diſtributas? Num ergo ſemina tunc facta ſunt, cum factus eſt dies, & in ipſis erat omne viride agri, & omne fœnum, nondum ea ſpecie qua ſunt ſuper terram iam exorta, ſed ea in qua ſunt in rationibus ſeminum? Semina ergo primum terra produxit. Sed non ita ſcriptura loquebatur, cum diceret, Et produxit terra herbam pabuli, vel herbā fœni ſeminan- *Gene.1.*

H tem ſemen ſecūdum genus, & ſecūdum ſimilitudinem, & lignum fructuoſum faciens fructum, cuius ſemen in ſe ſecundum genus ſuper terram. His enim verbis magis apparet, ſemina eſſe exorta ex herbis & lignis: nō autem illa ex ſeminibus, ſed ex terra, pręſertim quia & ipſa verba dei ſic ſe habent. Non enim ait, Germinent ſemina in terra herbā fœni, & lignum fructuoſum, ſed ait, Germinet terra herbam fœni ſeminantem ſemen, vt ſemen ex herba, non herbam inſinuaret ex ſemine. Et ſic eſt factum, & produxit terra: id eſt, prius ſic eſt factum in cognitione illius diei, & produxit terra iam vt hoc fieret etiam in ipſa creatura quę condita eſt. Quo modo ergo antequam eſſent ſuper terram, & antequam exorirētur: quaſi aliud eis fuerit fieri cum cœlo & terra, quando factus eſt dies ille inuſitatus atque incognitus nobis, quem primum deus fecit: aliud autē exoriri ſuper terrā, quod non fit niſi per hos dies, quos circuitus ſolis facit per temporum moras ſuo cuique generi accommodatas? Quod ſi ita eſt, dieſque illa ſocietas atque vnitas ſupercœleſtium angelorum atque virtutum eſt, proculdubio longe aliter nota eſt angelis creatura dei, aliter nobis: excepto quod eam in verbo dei nouerunt, per quod fa-

I cta ſunt omnia, etiam in ſeipſa dico longe aliter notam eis eſſe quàm nobis. Illis enim primordialiter, vt ita dicam, vel originaliter, ſicut eam deus primitus condidit, & poſt eam conditionem à ſuis operibus requieuit: non condendo aliquid amplius: nobis autem ſecundum rerum [antea] conditarum adminiſtrationē iam per ordines temporum, ſecundum quam deus iam illis rebus per ſenariam perfectionem conſummatis, vſque modo operatur. Cauſaliter ergo tunc dictum eſt produxiſſe terram herbam & lignum, id eſt producendi accepiſſe virtutem. In ea quippe iam tanquam in radicibus, vt ita dixerim, temporum facta erant, quæ per tempora futura erant: nam vtique poſtea plātauit deus paradiſum iuxta Oriētem, & eiecit ibi de terra omne lignum ſpecioſum ad aſpectum, & bonum ad eſcam. Nec tamen dicēdum eſt eum aliquid tunc addidiſſe creaturæ, quod ante non fecerat, quod velut illi perfectioni, qua omnia bona valde ſexto die conſummauit, pòſt eſſet addendū. Sed quia iam omnes naturæ fruticum atque lignorum in prima conditione factę fuerant, à qua conditione deus requieuit, mouens deinde adminiſtranſq; per temporales curſus illa ipſa quæ condidit, & à quibus cōditis requieuit, K non ſolum tunc plantauit paradiſum, ſed etiam nunc omnia quæ naſcuntur. Quis enim alius etiam nūc iſta creat, niſi qui vſque nūc operatur? Sed creat hæc modo ex iis quę iam ſunt: tunc autem ab illo, cum omnino nulla eſſent, creata ſunt, cum factus eſt dies ille, qui etiam ipſe omnino erat ſpiritalis videlicet atq; intellectualis creatura.

Factæ itaq; creaturę motibus cœperunt currere tempora: vnde etiam ante creaturā fruſtra tempora requiruntur, quaſi poſsint inueniri ante creaturam tempora. Motus enim ſi nullus eſſet vel ſpiritalis vel corporalis creaturæ, quo per præſens præteritis futura ſuccederent, nullum eſſet tempus omnino. Moueri autē creatura nō vtique poſſet ſi nō eſſet. Potius ergo tempus à creatura, quàm creatura cœpit à tempore, vtrūque autem ex deo. Ex ipſo enim, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Nec ſic accipiatur quòd dictum eſt, tempus à creatura cœpit, quaſi tempus creatura non ſit, cum ſit creaturæ motus ex alio in aliud, conſequentibus rebus ſecundum ordinationem adminiſtrātis dei cuncta quæ creauit. Quapropter cum primam conditionem creaturarū cogitamus, à quibus operib9 ſuis deus in die ſeptimo requieuit: nec illos dies ſicut iſtos ſolares, nec ipſam operationē ita cogitare debemus, quēadmodū nunc aliquid deus operatur L in tempore: ſed quemadmodum operatus eſt, vnde inciperęnt tempora, quemadmodum operatus eſt omnia ſimul, præſtās eis etiam ordinē, non interuallis temporū, ſed cōnexione cauſarum: vt ea quæ ſimul facta ſunt, ſenario quoque illius diei numero pręſentato perficerentur. Non itaque temporali ſed cauſali ordine prius facta eſt informis formabiliſq; materies, & ſpiritalis & corporalis, de qua fieret quod faciendū eſſet, cum & ipſa priuſquam inſtituta eſt, nō fuiſſet: nec inſtituta eſt, niſi ab illo vtique ſummo deo & vero, ex quo ſunt omnia: quæ ſiue cœli & terræ nomine ſignificata eſt, quę in principio fecit deus ante vnū illum diē quē condidit, propterea iam ſic appellata, quia inde facta ſunt cœlū & terra, ſiue nomine terræ inuiſibilis & incōpoſitæ, atq; abyſsi tenebroſæ, vt iam in primo libro tractatum eſt. In his vero quæ iam ex informitate formata ſunt, euidētiuſq; appellātur creata vel facta vel condita, primū factus eſt dies. Oportebat enī vt primatū creaturæ obtineret illa natura, quæ creaturam per creatorē, non creatorem per creaturam poſſet agnoſcere. Secundo firmamēto vnde corporeus M incipit mūdus. Tertio ſpecies maris & terræ, atq; in terra potentialiter, vt ita dicā, natura herbarum atq; lignorum. Sic enim terra ad dei verbū ea produxit antequam exorta eſſent, accipiens omnes numeros eorū quos per tempora exereret ſecundū ſuum genus. Deinde poſteaquam hæc velut habitatio rerum condita eſt, quarto die luminaria & ſydera creata ſunt, vt prius pars mundi ſuperior, rebus quæ intra mundū mouentur viſibilibus ornaretur. Quinto aquarum natura, quia cœlo aëriq; coniungitur, produxit ad dei verbum indigenas ſuos, omnia ſcilicet natatilia & volatilia, & hæc potentialiter in numeris qui per congruos temporū motus exererentur. Sexto terreſtria ſimiliter animalia tanquam ex vltimo elemento mundi vltima nihilominus potētialiter, quorum numeros tēpus poſtea viſibiliter explicaret. Hunc omnem ordinem creaturę ordinatę dies ille cognouit: & per hanc cognitionem ſexies quodam modo præſentatus tanquā ſex dies exhibuit, cum ſit vnus dies, ea quæ facta ſunt in creatore primitus, & in ipſis conſequenter agnoſcens, nec in ipſis remanens, ſed eorum etiam cognitionem poſteriorem ad dei referens dilectionem, veſperam

Tēpus, motus, materia informis & formabilis.

Cap. V.

Roman. 11.

A veſperã & mane & meridiem in omnibus præbuit, non per moras temporum, ſed propter ordinem conditorum. Poſtremo quietis ſui creatoris, qua in ſe requieſcit ab omnibus operibus ſuis, noticiam repræſentãs in qua nõ habet veſperam, benedici & ſanctificari ob hoc meruit. Vnde ipſum ſeptenarium numerum ſancto ſpiritui quodam modo dedicatum, commẽdat ſcriptura, & nouit Eccleſia. Hic eſt ergo liber creaturæ cœli & terræ, quia in principio fecit deus cœlum & terram, ſecundum materiæ quandam, vt ita dicam, formabilitatem, quæ cõſequenter verbo eius formanda fuerat, præcedẽs formationem ſuam, non tẽpore ſed origine. Nam vtique cum formaretur, primũ factus eſt dies: cum factus eſt dies fecit deus cœlum & terrã & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exoriretur, ſicut tractauimus: vel ſi quid liquidius & congruentius videri & dici potuit.

De pluuia ſuper terrã & cultura. Cap. VI.

Quod autem ſequitur, Non enim pluerat deus ſuper terram, & homo nõ erat qui operaretur terram: quò pertineat & quid nobis inſinuet, indagare difficile eſt. Tanquã ideo antequam exortum eſt, fecerit deus fœnum agri, quia

Gene. 2.

B nondum pluerat ſuper terrã. Si enim poſt pluuiam fœnum feciſſet deus, pluuia magis exortum quàm factum ab eo videretur. Quid enim, quod poſt pluuiã exoritur, ab alio fit niſi ab eodem deo? Cur autem non erat homo qui operaretur terram? Nónne iam ſexto die fecerat hominem, & ſeptimo die requieuerat ab omnibus operibus ſuis quæ fecit? An hoc recapitulando commemorat, quoniam quãdo fecit deus omne viride agri, & omne fœnũ, nondum pluerat ſuper terram, & nondum erat homo? Tertio quippe die fecit iſta deus, hominem autem ſexto. Sed cum fecit deus omne viride atq; omne fœnum agri antequam exortum eſt ſuper terram, nõ ſolum homo non erat qui operaretur terram, ſed nec ipſum fœnum erat ſuper terram, quod vtique ante dicit factum quàm exortum. An ideo die tertio fecit deus iſta: quia nondum erat homo qui operando terram faceret ea? Quaſi vero tam multa ligna & tam multa genera herbarum, non ſine vllo opere† hominum naſcantur ex terra? An ob hoc vtrunq; poſitum eſt, & quia nõdum pluerat ſuper terram, & quia nondum erat homo qui operaretur terram: vbi enim opera humana nõ eſt,

† vlla opera.

C per pluuiam iſta naſcuntur. Sunt autem quædam quæ etiam per pluuiam nõ naſcuntur, niſi humana opera accedat. Ideo nunc vtrunq; adiutorium neceſſarium eſt, vt cuncta naſcantur, tunc autem vtrunq; defuit, ideo fecit deus hæc potentia verbi ſui ſine pluuia, ſine opere humano. Nam etiam nũc ipſe facit, ſed etiam per pluuiam & hominum manus, quamuis neque qui plantat ſit aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat deus. Quid eſt ergo quod adiungit, Fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ? Ille quippe fons tanta largitate manans, ſicut Nilus Aegypto, poſſet vniuerſæ terræ eſſe pro pluuia. Quid itaque pro magno commẽdatum eſt, antequam plueret feciſſe deum illa gignentia, cum quantum poſſet adiuuare pluuia, tantum fons irrigans terram? Verum & ſi aliquid minus, minora illa fortaſſe, non tamen nulla naſcerentur. An hinc etiam more ſuo ſcriptura tanquam infirmis infirmiter loquitur, & tamen innuit aliquid quod intelligat qui valuerit? Nimirum enim ſicut iſto die paulo ſuperius commemorato ſignificauit vnum diem factum à deo, & tunc deum feciſſe cœlum & terram, cũ factus eſt dies: vt quo modo poſſemus cogitaremus ſimul omnia deum feciſſe, quamuis ſuperior ſex dierum

1. Cor. 3.

D enumeratio, velut temporum interualla oſtendiſſe videretur: ita cum dixiſſet, cum cœlo & terra deum feciſſe omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exortum eſt, addidit, Nondum enim pluerat deus ſuper terram, nec erat homo qui operaretur terram: tanquam diceret, Non ea ſic fecit deus, quemadmodum facit nũc talia cum pluit & cum operãtur homines: Hæc enim iam per moras temporum fiunt, quæ tunc non erant, cum fecit omnia ſimul, vnde etiam tempora inciperent.

Fons qui rigabat totã terram. Cap. VII.

Quod autem ſequitur, Fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ: hinc iam, quantum arbitror, intimatur quæ fiant ſecundum interualla temporum ex prima illa conditione creaturarum, vbi facta ſunt omnia ſimul. Et recte ab eo cœpit elemẽto, ex quo cuncta genera naſcuntur vel animalium, vel herbarum atque lignorum, vt agant temporales numeros ſuos naturis propriis diſtributos. Omnia quippe primordia ſeminum, ſiue vnde omnis caro, ſiue vnde omnia fruteta gignuntur, humida ſunt, & ex humore concreſcũt. Inſunt autem in illis efficaciſſimi numeri, trahentes ſecum ſequaces potentias ex illis perfectis operibus dei, à

Semina rerum.

E quibus in die ſeptimo requieuit. Veruntamẽ quis iſte ſit fons ad irrigãdam omnem faciẽ terræ omnis idoneus, merito quærit. Si enim fuit, & obſtruſus eſt vel ſiccatus, cauſa quærenda eſt. Nunc enim videmus nullum eſſe fontem quo irrigetur omnis facies terræ. Fortaſſis ergo peccatum hominum hanc etiam pœnam commeruit, vt tanta illius fontis repreſſa largitas facillimam terris auferret fœcunditatem, vt incolentium augeretur labor. Poſſet hoc, quamuis nulla id ſcriptura narrauerit, affirmare humana ſuſpicio, niſi illud occurreret quod peccatum hominum, cui pœna laboris impoſita eſt, poſt paradiſi delicias extitit. Paradiſus autem habebat prægrandem fontem ſuum, de quo pòſt diligentius ſuo loco loquendum eſt: ex cuius vno capite quatuor magna flumina & nota gentibus manare narrantur. Vbi ergo erat fons iſte aut iſta flumina, quando ille vnus maximus aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ? Certe enim tunc non Geon, qui dicitur Nilus, vnus ex illis quatuor rigabat Aegyptum quando fons aſcendebat de terra, & non Aegyptum tantum, ſed omnem faciem terræ ſatiabat. An primo deum voluiſſe cre-

F dendũ eſt, vno fonte maximo irrigare omnem terram, vt illa quæ in ea principaliter cõdiderat, accepto humoris adiutorio, iam etiam per tẽporalia ſpacia gignerentur, pro ſuorum generum diuerſitate etiam diuerſis numeris dierum (gignerentur): & poſtea plantato paradiſo repreſſiſſe illum fontem multiſque aliis fontibus, ſicut iam nunc videmus impleuiſſe terram: de paradiſi autem vno fonte quatuor ingentia flumina diuiſiſſe, vt & terra cætera creaturarum ſuarum plena generibus, congruos numeros ſuorum temporum agentibus, fontes etiam ſuos haberet ac fluuios: & paradiſus loco electiore plantatus, quatuor illa flumina ex capite ſui fontis emitteret: aut ex ipſo vno fonte paradiſi multo largius exundante, prius totam rigaſſe terram, atque ad parienda per temporum numeros genera, quæ in ea ſine interuallis temporum creauerat, fœcundaſſe: ac poſtea repreſſiſſe in eo loco aquarũ eruptionem vaſtiſſimam, vt de diuerſis per omnem terram capitibus fluminum ac fontium iam manarent: ac deinde irrigatione illius fontis, non iam vniuerſam terram rigantis, ſed memorabiles ſolos illos quatuor fluuios emittentis, plãtaſſe paradiſum, vbi hominem quem fecerat collocaret.

Quæ ſcriptura compleuerit. Cap. VIII.

G Quia enim nō omnia ſcripta ſunt, quemadmodum poſt illam primam rerum cōditionem tempora cucurrerint, ſeq; ſecutæ ſint adminiſtrationes creaturarum, quæ primitus factæ, ſextoq; illo die conſummatæ ſunt: ſed quantum ſatis iudicauit ſpiritus, qui inerat ſcribenti, ea quæ non ſolum ad factarum rerum noticiam, ſed etiam ad futurarum præfigurationem valerent: neſcientes coniectamus quid fieri potuerit, quod ille non neſciens prætermiſit, tantum id conantes pro modulo noſtro, quantum adiuuamur efficere, ne aliqua abſurditas vel repugnantia putetur eſſe in ſcripturis ſanctis, quæ opinionem lectoris offendat, & dum exiſtimat fieri nō potuiſſe, quæ facta eſſe ſcriptura commemorat, vel reſiliat à fide, vel non accedat ad fidem.

Scriptura verax. Cap. IX. Gene. 2.

Proinde cum de iſto fonte quærimus, quo modo id quod dictum eſt, Aſcendebat de terra & irrigabat omnem faciem terræ: non impoſſibile videatur. Si autem ea quæ diximus, impoſſibilia cuiquā videntur, quærat ipſe aliud, quo tamen verax iſta ſcriptura monſtretur, quæ proculdubio verax eſt, etiam ſi non monſtretur. Nam ſi argumentari voluerit quo eam falſam eſſe conuincat, aut ipſe nulla vera de creaturarum conditione atque adminiſtratio- H ne dicturus eſt: aut ſi vera dixerit, iſtam non intelligendo falſam putabit: velut ſi contendat ideo non potuiſſe vno quantolibet fonte omnem terræ faciem irrigari, quia ſi montes non irrigabat, non omnem terræ faciem irrigabat. Si etiam montes rigabat, non erat iam impartitio ſaginæ, ſed diluuij inundatio: quòd ſi terra tunc ſic erat, totum mare erat & nondum diſcreta erat arida.

Fons vnus terram rigās, quo modo intelligendum. Cap. X.

Cui reſpondetur, quia hoc vicibus temporū poſſet, ſicut certo tempore per plana Aegypti Nilus reſtagnat, & alio tēpore ad ripas ſuas redit: aut ſi iſte neſcio cuius ignotæ ac longinquæ partis mundi aquis & pruinis hyemalibus, anniuerſaria creditur incrementa colligere, quid de Oceani alternis æſtibus, quid de quibuſdam littoribus, quæ late nudantur fluctibus viciſſimque operiuntur, dici poteſt: vt omittam quod de quorundam fontium mira viciſſitudine perhibetur, certo annorum interuallo ſic eos inundare, vt totam illam regionem rigent, qui alio tempore vix ex altis puteis ad potandum ſufficientem præbent aquam? Cur ergo ſit incredibile, ſi ex vno abyſſi capite alterna inun- I datione fluente atque refluente, tunc vniuerſa terra rigata eſt? Quòd ſi ipſius abyſſi magnitudinē, ea parte excepta quod mare dicitur, & euidēti amplitudine aquæ, maris fluctibus terras ambit, in ea ſola parte quam reconditis ſinibus terra continet, vnde ſe omnes fontes & omnes aquæ diuerſis tractibus venísque diſtribuunt, & ſuis quique locis erumpunt, fontem voluit appellare ſcriptura non fontes propter naturæ vnitatem: eumq; per innumerabiles vias antrorum atq; rimarum aſcendentem de terra & vbique diſpertitis quaſi crinibus irrigantem omnem ſuperficiem terræ, nō continua ſpecie tanquam maris aut ſtagni, ſed ſicut videmus ire aquas per alueos fluminum flexúſque riuorum, & eorum exceſſu vicina perfundere: quis non accipiat niſi qui contentioſo ſpiritu laborat? Poteſt quippe etiam ita dicta intelligi omnis terræ facies irrigata, quemadmodum dicitur, omnis veſtis facies colorata, etiam ſi non continuatim ſed maculatim fiat: præſertim quia tunc in nouitate terrarum, etſi non omnia, plura tamen plana fuiſſe credibile eſt, quo latius poſſent erumpentia fluenta diſpergi atque diſtendi. Quapropter de iſtius fontis magnitudine vel multitudine: qui ſiue vnam habuit alicunde eruptionem: ſiue propter aliquam in terræ occultis ſinibus vnitatem vnde omnes aquæ ſu- K per terram ſcaturirent, omnium fontium magnorum atque paruorum vnus fons dictus eſt, per omnes diſpertitiones ſuas aſcendens de terra, & irrigans omnem faciem terræ: ſiue etiam, quod eſt credibilius, quia non ait, vnus fons aſcendebat de terra: ſed ait: Fons autem aſcendebat de terra: pro numero plurali poſuit ſingularem: vt ſic intelligamus fontes multos per vniuerſam terram loca vel regiones proprias irrigantes, ſicut dicitur miles, & multi intelliguntur, ſicut dicta eſt locuſta & rana in plagis quibus Aegyptij percuſſi ſunt, cum eſſet innumerabilis locuſtarum numerus & ranarum. *Pſal. 104.* Iam non diutius laboremus.

Aliter deus operatus eſt primò, aliter nūc adminiſtrat omnia. Cap. XI.

Sed illud etiam atque etiam cōſideremus, vtrum poſſit nobis per omnia conſtare ſententia qua dicebamus, aliter operatum deum omnes creaturas prima conditione, à quibus operibus in die ſeptimo requieuit: aliter iſtam earū adminiſtrationem qua vſque nunc operatur: id eſt, tunc omnia ſimul ſine vllis temporalium morarum interuallis: nunc autem per temporum moras, quibus videmus ſydera moueri ab ortu ad occaſum, cœlum mutari ab æſtate ad hyemem, germina certis dierum momentis pullu- L lare, grandeſcere, [vireſcere,] areſcere. Animalia quoq; ſtatutis temporum metis & curſibus, & concipi, & perfici, & naſci, & per ætates vſque in ſenium mortémque decurrere, & cætera huiuſmodi temporalia. Quis enim operatur iſta niſi deus, etiam ſine vllo tali ſuo motu? Non enim & ipſi accidit tempus. Inter illa ergo opera dei à quibus requieuit in die ſeptimo, & iſta quæ vſque nunc operatur, quendā ſcriptura interponens ſuæ narrationis articulum, commendauit ſe illa explicaſſe, & cœpit iam iſta contexere. Illorum explicatorum commēdatio ſic facta eſt, Hic eſt liber creaturæ cœli & terræ, cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exoriretur. *Gene. 2.* Non enim pluerat deus ſuper terrā, nec erat homo qui operaretur terram. Iſtorum autem contextio ſic cœpit, Fons autem aſcendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ. Ab hac commemoratione fontis huius, & deinceps ea quæ narrantur, per moras temporum facta ſunt, non omnia ſimul.

Opera dei. Cap. XII.

Cum ergo aliter ſe habeant omnium creaturarum rationes incommutabiles in verbo dei, aliter illa eius opera, à quibus in die ſeptimo requieuit: a- M liter iſta quæ ex illis vſque nunc operatur: horum trium hoc quod extremum poſui, nobis vtcunque notum eſt per corporis ſenſus, & huius conſuetudinem vitæ. Duo vero illa remota à ſenſibus noſtris, & ab vſu cognitionis humanæ, prius ex diuina authoritate credēda ſunt: deinde per hæc quæ nota ſunt, vtcunq; noſcenda, quanto quiſque magis minúſve potuerit pro ſuæ capacitatis modo diuinitus adiutus internis æterniſque rationibus vt poſſit.

Sapientia dei. C. XIII.

De primis ergo illis diuinis incommutabilibus æterniſque rationibus, quoniam ipſa dei ſapientia, per quam facta ſunt omnia, priuſquam fierent ea nouerat, ſicut ſcriptura teſtatur: In principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, hoc erat in principio apud deū: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. *Ioan. 1.* Quis ergo tam ſit demens, vt dicat non ea deum feciſſe quæ nouerat? Porrò ſi nouerat, vbi niſi apud ſeipſum, apud quem verbum erat, per quod facta ſunt omnia? Nam ſi extra ſeipſum ea nouerat, quis eum docuerat? Quis enim cognouit ſenſum domini, aut quis conſiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? *Roma. 11.* Quoniam ex ipſo, & per ipſum, &

A ſum, & in ipſo ſunt omnia. Quanquã & ea quæ ſequuntur in Euangelio, ſatis aſſerant iſtam ſententiam, adiungit enim Euangeliſta & dicit: Quod factũ eſt in illo vita eſt, & vita erat lux hominum. Quia ſcilicet rationales mentes, in quo genere homo factus eſt ad imaginẽ dei, non habent veram lucem ſuam, niſi ipſum verbum dei, per quod facta ſunt omnia, cuius participes eſſe poterunt ab omni iniquitate & errore mundatæ.

Ioan.1.

Illud ex Ioanne, Quod factum eſt: quo modo diſtinguendum. Cap. XIIII.

Non ergo ita pronunciari oportet, Quod factum eſt in illo vita eſt, vt ſubdiſtinguamus, quod factum eſt in illo, & deinde inferamus, vita eſt. Quid enim non in illo factum eſt, cum commemoratis etiam multis creaturis, dicatur in Pſalmo: Omnia in ſapientia feciſti. Dicat & Apoſtolus: Quoniam in ipſo condita ſunt omnia in cœlo & in terra, viſibilia & inuiſibilia. Conſequens ergo erit, ſi ita diſtinxerimus, vt & ipſa terra, & quæcunque in ea ſunt, vita ſint. Quæ cum abſurde dicantur omnia viuere, quanto abſurdius vt etiam vita ſint? præſertim quia diſtinguit de quali vita loquatur, cum addit: Et vita erat lux hominum. Sic ergo diſtinguendum eſt, vt cum dixerimus, quod factum eſt, deinde

Pſal.103.

Coloſ.1.

B inferamus, in illo vita eſt: nõ in ſe ſcilicet, hoc eſt in ſua natura, qua factum eſt vt conditio creaturaq; ſit: ſed in illo vita eſt, quia omnia quæ per ipſum facta ſunt, nouerat antequam fierent. Ac per hoc (in illo erat) non ſicut creatura quam fecit, ſed ſicut vita & lux hominum, quod eſt ipſa ſapiẽtia, & ipſum verbum vnigenitus dei filius. Eo modo ergo in illo vita eſt quod factum eſt, quo modo dictum eſt: Sicut habet pater vitã in ſemetipſo, ſic dedit filio habere vitam in ſemetipſo. Nec prætermittendum eſt quod emendatiores codices habent. Quod factum eſt, in illo vita erat: vt ſic intelligatur, vita erat, quo modo in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Quod ergo factum eſt, iam vita erat in illo, & vita non qualiſcunque: nam & pecora dicuntur viuere, quæ frui non poſſunt participatione ſapientiæ: ſed vita erat lux hominum. Mentes quippe rationales purgatæ gratia eius, poſſunt peruenire ad eiuſmodi viſionem, qua nec ſuperius quicquam ſit, nec beatius.

Ioan.5.

Ioan.1.

Oĩa anteq̃ fierẽt in noticia dei. Ca. XV.

Sed etiam ſi hoc legamus & intelligamus, quod factum eſt in illo, vita eſt: manet iſta ſententia, vt id quod per ipſum factũ eſt, vita eſſe in illo C intelligatur. In qua vita vidit omnia quando fecit: & ſicut vidit ea, ita fecit: non præter ſeipſum videns, ſed in ſeipſo, ita enumerauit omnia quæ fecit. Nec alia viſio ipſius & patris, ſed vna, ſicut vna ſubſtantia. Nam & in libro Iob ita ipſa ſapientia, per quam facta ſunt omnia, prædicatur. Sapientia vero, inquit, vnde inuenta eſt, vel quis ſit locus ſcientiæ? Ignorat mortalis viam eius, nec inuenietur in hominibus. Et paulo poſt: Audiuimus, inquit, eius gloriam, dominus commendauit viam eius, & ipſe nouit locum eius. Ipſe enim omne quod eſt ſub cœlo perfecit, & nouit quæ ſunt in terra, omnia quæ fecit: ventorum libramenta atque menſuras quando fecit, ſicut vidit enumerauit. His atque huiuſmodi teſtimoniis probatur quòd hæc omnia priuſquam fierent, erant in noticia facientis. Et vtique ibi meliora, vbi veriora, vbi æterna & incommutabilia. Quanquam ſufficere debeat vt quiſque nouerit vel inconcuſſe credat quòd deus hæc omnia fecerit: non opinor eum eſſe tam excordem, vt deum quæ non nouerat feciſſe arbitretur. Porrò ſi nouerat ea priuſquã faceret ea, profecto priuſquam fierent apud illum erant eo modo nota quo ſempiterne atque incommutabiliter viuunt, & vita ſunt: facta autem eo modo, quo vnaquæque creatura in genere ſuo eſt.

Iob.28.

Quamuis ergo illa æterna incommutabiliſque natura, quod deus eſt, habens in ſe vt ſit, ſicut Moyſi dictum eſt: Ego ſum qui ſum: longe ſcilicet aliter quàm ſunt iſta quæ facta ſunt: quoniam illud vere ac primitus eſt quod eodem modo ſemper eſt, nec ſolum non commutatur, ſed commutari omnino nõ poteſt: nihil horum quæ fecit exiſtens, & omnia primitus habens, ſicut ipſe eſt. Neque enim ea faceret, niſi ea noſſet antequam faceret, nec noſſet niſi videret, nec videret niſi haberet, nec haberet ea quæ nondum facta erãt, niſi quemadmodum eſt ipſe non factus. Quamuis, inquam, illa ſubſtantia ineffabilis ſit, nec dici vtcunq; homini per hominem poſſit, niſi vſurpatis quibuſdam locorum ac temporũ verbis, cum ſit ante omnia tempora & ante omnes locos: tamen propinquior nobis eſt qui fecit quàm multa quæ facta ſunt. In illo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Iſtorum autem pleraque remota ſunt à mente noſtra propter diſſimilitudinem ſui generis, quoniam corporalia ſunt: nec idonea eſt ipſa mens noſtra, in ipſis rationibus quibus facta ſunt ea videre apud deum, vt per hoc ſciamus quot & quanta qualiaq; ſint, etiam ſi non ea videamus per corporis ſenſus. Re- E mota quippe ſunt à ſenſibus corporis noſtri, quoniam longe ſunt, vel interpoſitis aut oppoſitis aliis, à noſtro contuitu actúque ſeparantur. Ex quo fit vt maior ad illa inuenienda ſit labor, quàm ad illum à quo facta ſunt, cum ſit incomparabili fœlicitate præſtantius illum ex quantulacunque particula pia mente ſentire, quàm illa vniuerſa comprehendere. Vnde recte culpãtur in libro Sapientiæ inquiſitores huius ſeculi. Si enim tantum, inquit, potuerũt valere, vt poſſent æſtimare ſeculum, quo modo eius dominum non facilius inuenerunt? Ignota enim ſunt fundamenta terræ oculis noſtris, & qui fundauit terrã, propinquat mentibus noſtris.

D

Natura diuina. Cap. XVI.

Exod.3.

Acto.17.

Sapien 13.

Ante ſecula, à ſeculo, in ſeculo. Ca. XVII.

Iam nunc conſideremus ea quæ fecit deus omnia ſimul, à quibus in die ſexto conſummatis, requieuit in ſeptimo, poſtea conſideraturi opera eius, in quibus vſque nunc operatur. Ipſe enim ante ſecula. A ſeculo autem ea dicimus, ex quo cœpit ſeculum, ſicut ipſum mundum. In ſeculo autẽ, ſicut ea quæ naſcuntur in mundo. Cum ergo ſcriptura dixiſſet: Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, paulo poſt ait: In mundo erat, & mundus per ipſum factus eſt. De hoc opere dei alio loco ſcri- F ptum eſt: Qui feciſti mundum de materia informi: hic mundus plerunque cœli & terræ nomine nuncupatur, ſicut iam commemorauimus, quæ ſcriptura dicit deum feciſſe, cum factus eſt dies. De quibus verbis iam quantum viſum eſt diſputauimus, quemadmodum cõgruat conditioni mundi huius, & quod ſex diebus conſummatus eſt cum omnibus quæ in eo ſunt, & quòd tunc factus, cum factus eſt dies, vt & illud congruat quòd creauit omnia ſimul.

Ioan.1.

Eccli.18.

Multa nos latere. Cap. XVIII.

Huius vniuerſæ dei creaturæ multa non nouimus: ſiue quæ in cœlis ſunt altius quàm vt noſter ſenſus ea poſſit attingere: ſiue quæ in regionibus terrarum ſunt fortaſſis inhabitabilibus: ſiue quæ deorſum latent, vel in profundo abyſſi, vel in occultis finibus terræ. Hæc igitur antequam fierent, vtiq; non erant. Quo modo ergo deo nota erant quę non erant? Et ruſſus quo modo ea faceret quæ ſibi nota non erant? Non enim quicquam fecit ignorans. Nota ergo fecit, non facta cognouit. Proinde antequam fierent, & erant & non erant. Erant in dei ſcientia, non erant in ſua natura: ac per hoc factus eſt dies ille, cui vtroque modo innoteſcerent, & in deo & in ſeipſis. Illa velut matutina ſiue diurna cognitione, hac vero velut veſpertina. Ipſi

G autem deo non audeo dicere alio modo innotuiſſe,
cum ea feciſſet, quàm illo quo ea nouerat vt faceret, a-
Iacobi.1. pud quem non eſt commutatio, nec momenti obum-
Angeli. bratio. Non ſanè propter inferiorum ſcientiam
Ca.XIX. nunciis indiget, quaſi per eos fiat ſcientior: ſed illo ſim-
plici ac mirabili modo nouit omnia ſtabiliter atque
incommutabiliter. Habet autem nuncios propter nos
& propter ipſos, quia illo modo deo parêre & aſſiſte-
re, vt eum de inferioribus conſulant, eiúsque ſupernis
præceptis & iuſſis vt obtemperent, bonum eſt eis in or-
dine propria naturæ atque ſubſtantiæ. Nuncij autem
Græce angeli dicuntur, quo nomine generali vniuerſa
illa ſuperna ciuitas nuncupatur, quem primum diem
conditum exiſtimamus. Nam nec illud eos latuit my-
ſterium regni cœlorum, quod opportuno tempore re-
Gala.3. uelatum eſt pro ſalute noſtra, quo ex hac peregrinatio-
2. retracta. ne liberati, eorum cœtui coniungamur. Neq; hoc igno-
cap.34. rarent, quandoquidem ipſum ſemen, quod opportuno
Ephe.3. tempore aduenit, per ipſos diſpoſitum eſt in manu me-
diatoris, id eſt in eius poteſtate, qui dominus eorum
eſt, & in forma dei, & in forma ſerui. Dicit item Apo-
H ſtolus: Mihi enim minimo omnium ſanctorum data
eſt gratia hæc, annunciare in gentibus inueſtigabiles
diuitias Chriſti, & illuminare quæ ſit diſpoſitio & di-
ſpenſatio ſacramenti, quod fuit abſconditum à ſeculis
in deo, qui vniuerſa creauit, vt innoteſceret principib⁹
& poteſtatibus in cœleſtibus per Eccleſiam multifor-
mis ſapientiæ dei, ſecundum propoſitum ſeculorum,
quam fecit in Chriſto Ieſu domino noſtro. Sic ergo
fuit hoc abſconditum à ſeculis in deo, vt tamen inno-
teſceret principibus & poteſtatibus in cœleſtibus per
Eccleſiam multiformis ſapientiæ dei: quia ibi primi-
Matth.22. tus Eccleſia quò poſt reſurrectionem & iſta Eccleſia
congreganda eſt, vt ſimus æquales angelis dei. Illis er-
go à ſeculis innotuit, quia omnis creatura non ante ſe-
cula, ſed à ſeculis. Ab ipſa etiam exorta ſunt ſecula, & ip-
ſa à ſeculis, quoniam initium eius initium ſeculorum
Hebræ.1. eſt: vnigenitus autem ante ſecula, per quem facta ſunt
Prouer.8. ſecula. Ideoque ex perſona Sapientiæ: Ante ſecula, in-
quit, fundauit me, vt in ea faceret omnia, cui dictum
Pſal.103. eſt: Omnia in ſapientia feciſti. Quod autem nõ in deo
I tantum innoteſcit angelis, quod abſconditum eſt, ve-
rumetiam hic eis apparet, cum efficitur atque propala-
1.Timo.3. tur, idem Apoſtolus ita teſtis eſt: Et ſine dubio, inquit,
magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſta-
tum eſt in carne, iuſtificatum eſt in ſpiritu, apparuit
angelis, prædicatum eſt in gentibus, creditum eſt in
mundo, aſſumptum eſt in gloria. Et niſi fallor, mirum
eſt ſi non omnia quæ dicitur deus tanquam ad præſens
tempus cognoſcere, ideo dicitur, quia cognoſci facit,
ſiue ab angelis, ſiue ab hominibus. Modus quippe iſte
locutionis cum per efficientem id quod efficitur ſigni-
ficatur, crebro eſt in ſcripturis ſanctis: maxime cum
de deo aliquid dicitur, quòd ei ad proprietatem locu-
tionis non conuenire præſidens mentibus noſtris ipſa
Deũ adhuc veritas clamat. Iam nunc ergo diſcernamus o-
operari. pera dei, quæ vſque nunc operatur, ab illis operibus à
Cap.XX. quibus in die ſeptimo requieuit. Sunt enim qui arbi-
trantur tantummodo mundum ipſum factum à deo,
cætera iam fieri ab ipſo mundo, ſicut ille ordinauit &
iuſſit, deum autem ipſum nihil operari. Contra quos
Ioan.5. profertur illa ſententia domini: Pater meus vſque nunc
operatur. Et ne quiſquam putaret apud ſe illum ali-
quid operari, non in hoc mundo: Pater in me manens,
inquit, facit opera ſua: & ſicut pater ſuſcitat mortuos
& viuificat, ſic & filius quos vult viuificat. Deinde quia K
non ſolum magna atque præcipua, verumetiam iſta
terrena & extrema ipſe operatur, ita dicit Apoſtolus:
Stulte tu quod ſeminas non viuificatur, niſi prius mo- *1.Cor.15.*
riatur. Et quid ſeminas? Non corpus quod futurum eſt
ſeminas, ſed nudum granum ferè tritici, aut alicuius *ἐτύχοι.*
cæterorum: deus autem dat illi corpus quo modo vo-
luerit, & vnicuique ſeminum proprium corpus. Sic er-
go credamus, vel ſi poſſumus etiam intelligamus vſque
nunc operari deum, vt ſi conditis ab eo rebus operatio
eius ſubtrahatur, intereant. Sed planè ſi aliquam crea-
turam ſic eum nunc inſtituere putauerimus, vt genus
eius primæ illi ſuæ conditioni non inſeruerit, aperte
contradicimus dicenti ſcripturæ, quòd cõſummauerit *Gene.2.*
omnia opera ſua in die ſexto. Secundum illa enim ge-
nera rerum, quæ primum condidit, noua eum multa fa
cere, quæ tunc nõ fecit, manifeſtum eſt. Nouum autem
genus inſtituere credi recte non poteſt, quoniam tunc
omnia conſummauit. Mouet itaque occulta potentia
vniuerſam creaturam ſuam, eoq; motu illa verſata dum
angeli iuſſa perficiunt, dum circumeunt ſydera, dum
alternant venti, dum abyſſus aquarum lapſibus & di- L
uerſis etiam per aërem conglobationibus agitatur, dum
vireta pullulant ſuaq; ſemina euoluunt, dum animalia
gignuntur, varioq; appetitu proprias vitas agunt, dum
iniqui iuſtos exercere permittuntur, explicat ſecula, quę
illi cum primum condita ſunt tanquam implicita indi-
derat: quæ tamen in ſuos curſus non explicarentur, ſi ea
ille qui condidit, prouido motu adminiſtrare ceſſaret.
Admoneri autem nos oportet iis quæ in tempore *Omnia gu-*
formantur atque naſcuntur, quo modo iſta conſide- *bernari di-*
rare debeamus. Non enim fruſtra de ſapientia ſcrip- *uina proui-*
tum eſt, quod amatoribus ſuis oſtendit ſe in viis hila- *dentia.*
riter, & in omni prouidentia occurrit illis. Nec omni- *Ca.XXI.*
no audiendi ſunt, qui putauerũt ſublimes quidem mun *Sapien.6.*
di partes, id eſt à confinio corpulentioris aëris huius &
ſupra, diuina prouidentia gubernari: hanc autem imam
partem terrenam & humidam, aëriſque huius vicinio-
ris, qui terrarum & aquarum exhalationibus humeſcit,
in quo venti nubeſq; conſurgunt, caſibus potius & for-
tuitis motibus agitari. Contra hos loquitur Pſalmus, qui
cum explicaſſet laudem cœleſtium, ſe etiam ad iſta in- M
feriora conuertit, dicens: Laudate dominum de terra, *Pſal.148.*
dracones & omnes abyſſi: ignis, grando, nix, glacies,
ſpiritus tempeſtatis, quæ faciunt verbum eius. Nihil e-
nim tam videtur caſibus volui, quàm omnes iſtæ pro-
celloſæ ac turbulentæ qualitates, quibus cœli huius in-
ferioris quod non immerito etiam terræ nomine de-
putatum eſt, facies variatur & vertitur. Sed cum addi-
dit, Quæ faciunt verbum eius, ſatis oſtendit earum quo-
que rerum ordinem diuino ſubditũ imperio, latere nos
potius quàm vniuerſitatis deeſſe naturæ. Quòd autem
ore ſuo Saluator dicit, vnum paſſerem non cadere in *Matth.10.*
terram ſine dei voluntate, & quòd fœnũ agri poſt pau-
lulum mittendum in clibanum, ipſe tamẽ veſtiat: nõn- *Matth. 6.*
ne confirmat non ſolum totã iſtam mundi partem re-
bus mortalibus & corruptibilibus deputatam, verum-
etiam viliſſimas eius abiectiſſimáſque particulas diui-
na prouidentia regi? Et certe iſti qui hoc negant, *Argumẽta*
nec ſanctis eloquiis tantæ authoritatis acquieſcunt, ſi *diuinę pro-*
in hac mundi parte, quam putant fortuitis motibus *uidentiæ.*
perturbari, potius quàm ſapientia diuinæ ſummitatis *Ca.XXII.*
regi: & vt hoc quaſi probent, gemino abutuntur argu-
mento, vel quod ſupra commemoraui, de inconſtan-
tia tempeſtatum, vel de fœlicitatibus atque infœlici-
tatibus

A tatibus hominum, quòd nō pro vitæ meritis accidunt: viderent tantum ordinem, quantus in membris carnis cuiuſlibet animantis apparet, non dico medicis, qui hæc propter ſuæ artis neceſsitatem diligenter patefacta & dinumerata rimati ſunt, ſed cuilibet mediocris cordis & conſiderationis homini: nônne clamarēt, ne puncto quidem temporis deum, à quo eſt omnis men- *Sapien.11.* ſurarum modus, omnis parilitas numerorum, omnis ordo ponderum, ab eius gubernatione ceſſare? Quid ergo abſurdius, quid inſulſius ſentiri poteſt, quàm eam totam eſſe vacuam nutu & regimine prouidentiæ, cuius extrema & exigua videas tanta diſpoſitione formari, vt aliquanto attentius cogitata ineffabilem incutiant admirationis horrorem? Et cum animæ natura corporis antecellat, quid eſt dementius quàm putare nullum eſſe diuinæ prouidentiæ iudicium de moribus hominum, cum in eorum carne tanta eius ſolertiæ clareant & demonſtrentur indicia? Sed quia hæc minima in promptu ſunt ſenſibus noſtris, & ea facile inueſtigamus, elucet in eis ordo rerum: at illa quorum ordinem videre non poſſumus, inordinata arbitrantur qui eſſe B non putant niſi quod videre poſſunt, aut ſi putant, tale aliquid putant, quale videre conſueuerunt. Nos autem quorum greſſus, ne in illam peruerſitatem incidamus, eadem diuina prouidentia per ſanctam ſcripturam regit, ex ipſis quoque operibus dei eodem adiuuante indagare conemur, vbi hæc ſimul creauerit, cum à conſummatis ſuis operibus requieuit, quorum ſpecies per ordinem temporum vſque nunc operatur.

Quo modo in deo fuerint omnia. Ca. XXIIII.

Conſideremus ergo cuiuſlibet arboris pulchritudinem in robore, ramis, frondibus, pomis: hæc ſpecies non vtique repente tanta ac talis eſt exorta, ſed quo etiam ordine nouimus. Surrexit enim à radice, quam terræ primum germen infixit, atque inde omnia illa formata & diſtincta creuerunt. Porrò illud germen ex ſemine: in ſemine ergo illa omnia fuerunt primitus, non mole corporeæ magnitudinis, ſed vi potentiaq; cauſaliter. Nam illa magnitudo, copia terræ humoris congeſta eſt. Sed illa in exiguo grano mirabilior præſtantiórque vis eſt, qua valuit adiacens humor commixtus terræ, tanquam materies verti in ligni illius qualitatem, in ramorum diffuſionem, in foliorum viriditatem ac figuram, in fru- C ctuum formas & opulentiam omniúmque ordinatiſſimam diſtinctionem. Quid enim ex arbore illa ſurgit aut pendet, quod non ex quodam occulto theſauro ſeminis illius extractum atque depromptum eſt? At illud ſemen ex arbore, licet non illa ſed altera, atque illa rurſus ex altero ſemine? Aliquando autem & arbor ex arbore, cum ſurculus demitur atque plantatur. Ergo & ſemen ex arbore, & arbor ex ſemine, & arbor ex arbore. Semen autem ex ſemine nullo modo, niſi arbor interueniat prius. Arbor vero ex arbore etiam ſi ſemen non interueniat. Alternis igitur ſucceſſionibus alterum ex altero, ſed vtrunque ex terra, nec ex ipſis terra. Prior igitur eorum parens terra. Sic & animalia, poteſt incertum eſſe, vtrum ex ipſis ſemina, an ipſa ex ſeminibus. Quodlibet tamen horū prius, ex terra certiſſimum eſt. Sicut autem in ipſo grano inuiſibiliter erant omnia ſimul quæ per tempora in arborem ſurgerent: ita *Eccl. 18.* & ipſe mundus cogitandus eſt, cum deus ſimul omnia creauit, habuiſſe ſimul omnia quæ in illo cum illo facta ſunt, quando factus eſt dies: non ſolum cœlum cum ſole & luna & ſyderibus, quorum ſpecies manet motu rotabili, & terra & abyſſus, quæ velut inconſtantes motus patiuntur, atque inferius adiuncta partem alteram mundo conferunt: ſed etiam illa quæ aqua & terra pro- D duxit potentialiter atque cauſaliter priuſquam per temporum moras ita exorirentur, quo modo nobis iam nota ſunt in eis operibus quæ deus vſque nunc operatur. Quæ cum ita ſint, hic eſt liber creaturæ cœli & terræ: cū *Gene. 2.* factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram & omne viride agri antequam eſſet ſuper terram, & omne fœnum agri antequam exortū eſt: non ſic quo modo facit opere quo nunc vſq; operatur per pluuiam & hominum agriculturā. Ad hoc enim adiunctū eſt: Non enim plueratdeus ſuper terrā, nec erat homo qui operaretur terram: ſed illo modo quo creauit omnia ſimul, ſenarioq; dierum numero cōſummauit, cum diem quem fecit eis quæ fecit ſexies præſentauit, non alternante ſpacio temporaliter, ſed ordinata cognitione cauſaliter. A quibus operibus in die ſeptimo requieuit, etiam ſuam requiem eiuſdem diei noticiæ gaudióque præbere dignatus: & ideo non eum in quolibet opere ſuo, ſed in ſua requie benedixit & ſanctificauit. Vnde nullam vlterius creatu- *Eccl. 18.* ram inſtituens, ſed ea quæ omnia ſimul fecit, adminiſtratorio actu gubernans & mouens, ſine ceſſatione operatur, ſimul & requieſcēs & operans, ſicut iam iſta tra- E ctata ſunt: quorū operum eius quæ vſq; nunc operatur, per volumina temporum explicandorum, velut exordium narrandi ſumens, ait ſcriptura: Fons autem aſcen- *Gene. 2.* debat de terra, & irrigabat omnē faciem terræ. De quo fonte quia diximus quod dicendum putauimus, ea quæ ſequuntur ab alio conſideremus exordio.

DIVI AVRELII AVGVſtini de Geneſi ad literam Liber Sextus.

Homo quādo factus. Cap. I.

ET FINXIT deus hominem puluerem de terra, & inſufflauit in faciem eius flatum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Hic primo videndum eſt, vtrum iſta recapitulatio ſit, vt nunc dicatur quo modo factus ſit homo, quem ſexto illo die factum legimus: an vero tunc quidem cum fecit omnia ſimul, in his etiam latenter hominem fecit, ſicut fœnum terræ antequam eſſet exortum, vt eo modo & ipſe cum iam eſſet in ſe- F creto quodam naturæ aliter factus, ſicut illa quæ ſimul creauit cum factus eſt dies, acceſſu temporis etiam iſto modo fieret, quo in hac perſpicua forma vitam gerit, vel male vel bene: ſicut fœnum quod factum eſt antequam exoriretur ſuper terram, accedente iam tempore & fontis illius irrigatione, exortum eſt vt eſſet ſuper terram. Prius ergo ſecundum recapitulationem id conemur accipere, fortaſſis quippe ita homo factus ſit in die ſexto, ſicut dies ipſe primitus factus eſt, ſicut firmamentum, ſicut terra & mare. Neque enim hæc dicenda ſunt ante in quibuſdam primordiis iam facta latuiſſe, ac deinde in hanc faciem qua mundus extructus eſt, acceſſu temporis tanquam exorta claruiſſe. Sed ab exordio ſeculi cum factus eſt dies, conditum mundum, in cuius elementis ſimul ſunt condita, quæ pòſt acceſſu temporis exorirentur, vel fruteta vel animalia quæque ſecundum genus ſuum. Nam nec ipſa ſydera credendum eſt in elementis mundi primnus facta atque recondita, acceſſu poſtea temporis extitiſſe, atque in has enituiſſe formas quæ cœlitus fulgent, ſed illo ſenario perfectionis numero creata ſimul omnia cum factus eſt dies. Vtrum ergo ſic & homo iſta iam

G ſpecie qua in ſua natura viuit, & agit ſiue bonũ ſiue malum, an & ipſe in occulto ſicut fœnum agri antequam exortum eſt, vt hoc ei poſt eſſet acceſſu temporis exoriri quod de puluere factus eſt?

Creatio hominis. Cap. II.

Accipiamus ergo eũ ſexto ipſo die in hac perſpicua viſibilique forma de limo factum, ſed tunc nõ commemoratum quod nunc recapitulãdo inſinuatur, & videamus vtrum nobiſcum ipſa ſcriptura cõcordet. Sic certe ſcriptum eſt, cum adhuc diei ſexti opera narrarẽtur, *Gene. 1.* Et dixit deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & habeat poteſtatem piſcium maris & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ repunt ſuper terram. Et fecit deus hominem, ad imaginem dei fecit eum, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos deus, dicens: Creſcite & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius, & habete poteſtatẽ piſcium maris & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium reptilium repentium ſuper terram. Iam ergo de limo formatus erat, & illi iam ſoporato mulier ex latere iam facta erat, ſed hoc tunc commemoratum non erat, quod nunc H recapitulando commemoratum eſt. Neque enim ſexto die factus eſt maſculus, & acceſſu temporis poſtea facta fœmina, ſed fecit eum, inquit, maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos. Quo modo ergo iam homine in paradiſo conſtituto mulier ei facta eſt? An & hoc prætermiſſum ſcriptura recoluit? Nam ſexto illo die etiam paradiſus plantatus eſt, & ibi homo collocatus eſt, & ſoporatus eſt vt Eua formaretur, & ea formata euigilauit, eique nomen impoſuit. Sed hæc niſi per temporales moras fieri non poſſent. Non itaque ita facta ſunt, ſicut creata ſunt omnia ſimul.

Coniunctio maris & fœminæ. Cap. III.

Quantamlibet enim homo cogitet facilitatẽ qua deus etiam hæc ſimul cum cæteris fecit, verba certe hominis nouimus, niſi per temporales morulas emitti voce nõ poſſe. Cum ergo verba hominis audimus, vel cum animãtibus, vel cum mulieri nomen impoſuit, vel cum ſecutus etiam dixit: *Gene. 2.* Propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem ſuam, & coniungetur vxori ſuæ, & erunt ambo † *† duo.* in carne vna: quibuſlibet ſyllabis iſta ſonuerit, nec duæ quæcunque in his verbis ſyllabæ ſimul ſonare potuerunt: quanto minus hæc omnia cum iis quæ ſimul crea- I ta ſunt ſimul fieri? Ac per hoc aut & illa omnia non ſimul ab ipſo ſummo exordio ſeculorum, ſed per moras atque interualla temporum facta ſunt, dièſque ille non ſpiritali ſed corporali ſubſtantia primum conditus, vel circuitu lucis neſcio quo modo, vel emiſſione & contractione, mane ac veſperam faciebat: aut ſi conſideratis omnibus quæ ſuperioribus ſermonibus pertractata ſunt, probabilis ratio perſuaſit, illum diem ſpiritalem ſublimiter ac primitus conditam lucem quandam ſapientiam vocatum eſſe diem, cuius præſentia per ordinatam cognitionem cognitioni† *† cõditioni.* rerum in numero ſenario præberetur: atque huic ſententiæ ſcripturæ verba congruere quod ait poſtea: *Gene. 2.* Cum factus eſt dies, fecit deus cœlum & terram, & omne viride agri antequam eſſet ſuper teram, & omne fœnum agri antequam exoriretur: atteſtari etiam quod alibi ſcriptum eſt. *Eccli. 18.* Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul: non eſt dubium hoc quòd homo de limo terræ factus eſt, eique formata vxor ex latere, iam non ad conditionẽ qua ſimul omnia facta ſunt pertinere, quibus perfectis requieuit deus, ſed ad eam operationem quæ fit iam per volumina ſeculorum, qua vſque nunc operatur. Huc accedit quòd ipſa etiam verba quibus narratur quo modo deus paradiſum plantauerit, in eoq; hominem quem fecerat col- K locauerit, ad eúmque adduxerit animalia quibus nomina imponeret, in quibus cum adiutorium ſimile illi nõ fuiſſet inuentum, tunc ei mulierem coſta eius detracta formauerit, ſatis nos admonent hæc non ad illam operationem dei pertinere, vnde requieuit in die ſeptimo, ſed ad iſtam potius qua per temporum curſus vſq; nũc operatur. Cum enim paradiſus plantaretur, ita narrat. Et plantauit deus paradiſum in Eden ad Orientem, & *Gene. 2.* poſuit ibi hominem quẽ finxerat. Et eiecit deus adhuc de terra omne lignum pulchrum ad aſpectum, & bonũ ad eſcam.

Lignorum productio. Cap. IIII.

Cum dicit ergo: Eiecit adhuc de terra omne lignum pulchrum ad aſpectum: manifeſtat vtique quòd aliter nunc eiecerit de terra lignum, aliter tunc cum tertio die produxit terra herbam pabuli ſeminantem ſemen ſecundum genus ſuum, & lignum fructuoſum ſecundum ſuum genus. Hoc eſt enim, eiecit adhuc, ſuper illud ſcilicet quod iam eiecerat: tunc vtique potentialiter & cauſaliter in opere pertinente ad creanda omnia ſimul, à quibus conſummatis in die ſeptimo requieuit, nunc autem viſibiliter in opere pertinente ad temporum curſum, ſicut vſque nunc opera- L tur. Niſi forte quis dicat, non omne ligni genus tertio die creatum, ſed dilatum aliquid quod ſexto crearetur, cum homo factus eſt atque in paradiſo conſtitutus. Sed quę ſexto die creata ſunt, apertiſſime ſcriptura declarat, anima viua ſcilicet ſecũdum vnumquodq; genus, quadrupedum, & repentium & beſtiarum, & ipſe homo ad imaginẽ dei maſculus & fœmina. Proinde potuit prætermittere quo modo ſit homo factus, quem tamẽ ipſo die factum ipſe narrauit, vt recapitulãdo poſtea quemadmodum etiam factus fuerit, intimaret, hoc eſt de terræ puluere, & mulier illi de latere: non tamen aliquod creaturæ gen⁹ prætermittere, vel in eo quod dixit deus, fiat, vel faciamus, vel in eo quod dicitur, & ſic eſt factũ, ſiue fecit deus. Alioquin fruſtra per ſingulos dies tam diligenter diſtincta ſunt omnia, ſi permixtionis dierum poteſt vlla ſuſpicio reſidere, vt cum herba & lignum diei tertio ſit attributum, aliqua ligna etiam ſexto die creata eſſe credamus, quæ ipſo ſexto die ſcriptura tacuerit.

De ordine ſcripturæ q videri poſſit præpoſterus. Cap. V.

Poſtremo quid reſpondebimus de beſtiis agri, & volatilibus cœli, quæ adduxit deus ad Adam, vt videret quid ea vocaret? Quod ita ſcriptum eſt: Et dixit dominus deus, Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus illi adiutorium ſecundum ipſum. Et finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia vo- M latilia cœli, & adduxit illa ad Adam, vt videret quid vocaret illa: Et omne quodcunque illud vocauit Adam animam viuam, hoc nomen eſt illius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus volatilibus cœli, & omnibus beſtiis agri. Adæ autem non eſt inuentus adiutor ſimilis ipſi: Et immiſit deus mentis alienationem ſuper Adam, & obdormiuit, & ſumpſit vnam de coſtis eius, & impleuit carnem in locum eius, & ædificauit dominus deus coſtam quam ſumpſit de Adam in mulierem. Si ergo conſequenter, cum in pecoribus & beſtiis agri & volatilibus cœli nõ eſſet inuentum adiutorium ſimile homini, fecit ei deus adiutorium ſimile de coſta lateris eius: hoc autẽ factum eſt cum eaſdem beſtias agri & volatilia cœli adhuc de terra finxiſſet, & ad illum adduxiſſet adhuc: quo modo ſexto die factum hoc poteſt intelligi, quãdoquidem illo die terra produxit animam viuam ſecundum verbũ dei, volatilia vero quinto die produxerunt aquæ ſimiliter ſecundum verbum dei? Non itaque hic diceretur, Et finxit deus adhuc

de terra

A de terra omnes beſtias agri,& omnia volatilia cœli,niſi quia iam terra produxerat omnes beſtias agri ſexto die, & aqua omnia volantia cœli quinto die. Aliter ergo tunc, id eſt potentialiter atque cauſaliter,ſicut illi operi competebat, quo creauit omnia ſimul, à quibus in die ſeptimo requieuit: aliter autem nunc ſicut ea videmus quæ per temporalia ſpacia creat, ſicut vſque nūc operatur: Ac per hoc iam per iſtos notiſſimos lucis corporalis dies, qui circuitu ſolis fiunt, Eua facta eſt de latere viri ſui. Tunc enim deus adhuc finxit de terra beſtias & volatilia,in quibus cum adiutorium ſimile ipſi Adam non eſſet inuentum, illa formata eſt. In talibus ergo diebus etiam ipſum de limo finxit deus. Neq; enim dicendum eſt, maſculum quidem ſexto die factum, fœminam vero poſterioribus diebus, cum ipſo ſexto die apertiſſime dictum ſit,maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos, & cætera quæ de ambobus & ad ambos dicuntur. Aliter ergo tunc ambo,& nunc aliter ambo. Tunc ſcilicet ſecundum potentiam per verbum dei tanquam ſeminaliter mundo inditam,cum creauit omnia ſimul, à quibus in die ſeptimo requieuit: ex quibus omnia ſuis

B quæque temporibus iam per ſeculorum ordinem fierent:nunc autem ſecundum operationem præbendam temporibus qua vſque nunc operatur:& oportebat iam tempore ſuo fieri Adam de limo terræ, eiusq; mulierē ex virili latere. In qua diſtributione operum dei, partim ad illos dies inuiſibiles pertinentium, in quibus creauit omnia ſimul: partim ad iſtos appoſitos, in quibus operatur quotidie quicquid ex illis tanquam inuolucris primordialibus in tempore euoluitur: ſi non importune atque abſurde ſcripturæ verba ſecuti ſumus, quæ nos ad hæc diſtinguenda duxerunt,cauendum eſt ne propter ipſarum rerum aliquanto difficilem perceptionem, quam tardiores aſſequi non ſufficiunt, putemur aliquid ſentire ac dicere,quod ſcimus nos nec ſentire nec dicere: Quanquam enim præcedentibus ſermonibus quantum potuerim, lectorem præſtruxerim, plures tamen arbitror caligare in his locis: & putare ita fuiſſe, prius hominem in illo dei opere quo cuncta ſimul creata ſunt, vt aliquam vitam duceret, & vt dei locutionem ad ſe directam, cum dixit deus, Ecce dedi

Homo quādo factus. Cap. VI. — *Gene. 2.*

C vobis omne pabulum ſeminale, diſcerneret, crederet, intelligeret. Nouerit ergo qui hoc putat, non hoc modo me ſenſiſſe neque dixiſſe: Sed rurſus ſi dixero, non ita fuiſſe hominem in illa prima rerum cōditione qua creauit deus omnia ſimul,ſicuti eſt nō tantum perfectæ ætatis homo,ſed ne infans quidem nec tantum infans, ſed ne puerperium quidem in vtero matris,nec tantum hoc,ſed ne ſemen quidem viſibile hominis,putabit omnino non fuiſſe. Redeat ergo ad ſcripturam, inueniet ſexto die hominem factum ad imaginem dei,factos autem maſculum & fœminam. Item quærat quando facta ſit fœmina,inueniet extra illos ſex dies:tunc enim facta eſt,quādo deus de terra finxit adhuc beſtias agri & volatilia cœli, non quando volatilia produxerunt aquæ, & animam viuam in qua beſtiæ ſunt, produxit terra: Tunc autem factus eſt homo, & maſculus & fœmina, ergo & tunc & poſtea. Neque enim tunc & nō poſtea, aut vero poſtea & nō tunc: nec alij poſtea,ſed idem ipſi aliter tūc,aliter poſtea. Quæret ex me quo modo: Reſpondebo,poſtea viſibiliter, ſicut ſpecies humanæ conſtitutionis nota nobis eſt,non tamen parentibus generātibus,ſed ille de limo,illa de coſta eius: Quæret,tunc quo modo? Reſpondebo, inuiſibiliter,potentialiter,cauſaliter,quo modo fiunt futura non facta. Hic forte non

intelliget: Subtrahuntur enim ei cuncta quæ nouerat, D vſq; ad ipſam ſeminū corpulentiam. Neq; enim vel tale aliquid homo iam erat,cū in prima illa ſex dierū conditione factus erat. Datur quidē de ſeminibus ad hanc rē nōnulla ſimilitudo,propter illa quæ in eis futura cōferta ſunt, veruntamen ante omnia viſibilia ſemina ſunt illæ cauſæ,ſed non intelligit. Quid ergo faciā,niſi quantum poſſum ſalubriter moneā, vt ſcripturæ dei credat: & ſīc hominē factum, quando deus cū factus eſt dies, fecit cœlum & terram, de quo alibi ſcriptura dicit, Qui viuit in æternum creauit omnia ſimul: & tunc quando iam non ſimul, ſed ſuis quæq; temporibus creans,finxit eum de limo terræ, & ex eius oſſe mulierem: cum nec iſto modo eos illo ſexto die factos, nec tamen eos illo ſexto die non factos intelligere ſcriptura permittat.

Eccli. 18.

Forte ergo animæ eorum ſexto die illo factæ erant, vbi & ipſa imago dei recte intelligitur in ſpiritu mentis eorū,vt poſtea corpora conformarentur: Sed neq; hoc credere eadem ſcriptura permittit. Primū propter illam operū conſummationē,quę non video quo modo poſſit intelligi,ſi deſuit aliquid tūc non cauſaliter conditū, quod poſtea viſibiliter cōderetur. Deinde quia ſexus ille maſculi & fœminæ,niſi in corporibus eſſe nō poteſt. E Quòd ſi quiſquā ſecundum intellectum & actionē tanquam vtrunq; ſexū in vna anima accipiendum putauerit, quid faciet de his quæ ad eſcam deus ipſo dedit die de lignorum fructibus, quæ niſi homini habēti corpus non vtiq; congrua eſt? Nam etſi hāc eſcam figurate accipere quiſquā voluerit, recedet à proprietate rerum geſtarum,quæ primitus in huiuſmodi narrationibus omni obſeruatione fundata eſt. Quo modo ergo loquebatur,inquit, eis qui nondum audiebant nec intelligebant, quia nec erant qui verba perciperent? Poſſem reſpondere ſic illos allocutum deum, quemadmodum Chriſtus nos nondum natos,etiam longe poſt futuros, nec tantum nos, ſed etiam eos omnes qui futuri ſunt poſt nos. Omnibus enim dicebat quos ſuos futuros videbat, Ecce ego vobiſcum ſum vſque in conſummationem ſeculi: ſicut deo notus erat Propheta, cui dixit: Priuſquam te formarem in vtero noui te: ſicut decimatus eſt Leui cum eſſet in lumbis Abrahæ: cur enim non ita & ipſe Abraham in Adam,& ipſe Adam in primis operibus mundi quæ deus creauit omnia ſimul? F Sed verba domini per os carnis eius, & verba dei per ora Prophetarum temporali corporis voce proferuntur, & omnibus ſyllabis ſuis congruas temporum moras ſumunt atque conſumunt. Cum vero deus dicebat, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, & habeat poteſtatem piſcium maris & volatilium cœli, & omnium pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium quæ repunt ſuper terram: & ecce dedi vobis omne pabulum ſeminale, ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram, & omne lignum fructiferum quod habet in ſe fructum ſeminis ſeminalis, quod erit vobis ad eſcam: ipſe ſermo eius ante omnem aëris ſonum, ante omnem carnis & nubis vocem, in illa ſumma eius ſapientia per quam factæ ſunt omnia,nō quaſi humanis auribus inſtrepebat,ſed rebus factis rerum faciendarum cauſas inſerebat,& omnipotenti potentia futura faciebat, hominēmque ſuo tempore formandum, in temporum tanquam ſemine vel tanquam radice condebat,quādo condebat omne vnde inciperent ſecula,ab illo condita qui eſt ante ſecula. Creaturæ quippe aliæ creaturas alias, quædam tempore,quædam cauſis præcedunt:ille autem omnia quæ fe-

Anima quō creata. Cap. VII. — *Vox dei ad creaturas. Cap. VIII.* — *Matth. 28.* — *Hiere. 1.* — *Hebræ. 7.* — *Gene. 1.*

G cit non ſolum excellentia qua etiam cauſarum effector
†præcedit. eſt, verumetiã æternitate præcellit†. Sed de hoc oppor-
tunioribus deinde ſcripturarum locis fortaſſis plenius
Merita nõ- differendum eſt. Nunc de homine quod cœptum
dũ natorũ. eſt terminetur, ea moderatione ſeruata, vt in profundo
Cap.IX. ſcripturæ ſenſu magis præſtemus diligentiam requiren
di, quàm affirmandi temeritatem. Quia enim nouerat
Hieremiam deus priuſquã eum formaret in vtero, du-
Hiere.1. bitare fas non eſt. Apertiſſime quippe dicit: Priuſquam
te formarem in vtero noui te. Vbi autem illum noſſet
antequam ita formaſſet, & ſi noſtræ infirmitati aſſequi
vel difficile vel impoſſibile eſt: vtrum in aliquibus pro-
pinquioribus cauſis, ſicut Leui in lumbis Abrahæ deci-
matus eſt: an in ipſo Adam in quo humanũ genus tan-
quam radicaliter inſtitutum eſt: & in eo ipſo vtrum iam
cum de limo formatus eſſet, an cum cauſaliter in his
Ephe.1. operibus factus quæ creauit omnia ſimul: An vero an-
te omnem potius creaturam, ſicut elegit & prædeſti-
nauit ſanctos ſuos ante mundi conſtitutionem: An po
tius in omnibus præcedentibus cauſis, ſiue quas com-
memoraui, ſiue quas non cõmemoraui, priuſquam in
H vtero formaretur: non arbitror ſcrupuloſius quæri o-
portere, dummodo Hieremiam conſtet ex quo eſt in
hac luce à parentibus editus, ex illo egiſſe vitam pro-
priam, qua grandeſcens ætatis acceſſu, poſſet viuere ſi-
ue male ſiue bene, antea vero nullo modo, non ſolum
priuſquã in vtero formaretur, ſed nec iam ibi formatus
antequam natus. Neq; enim habet vllam cũctationem
Roma.9. illa Apoſtolica ſententia de geminis in Rebeccæ vte-
ro nondum agentibus aliquid boni aut mali. Nec tamẽ
Iob.25. fruſtra ſcriptum eſt, nec infantem mundum eſſe à pec-
cato, cuius eſt vnius diei vita ſuper terram. Et illud in
Pſal.50. Pſalmo: Ego in iniquitatibus conceptus ſum, & in pec-
catis mater mea me in vtero aluit. Et quòd in Adam
Roma.5. omnes moriuntur, in quo omnes peccauerũt. Nunc au
tem liquido teneamus, quælibet parentum merita traii-
ciantur in prolem, quæcunque gratia dei antequam na
ſcatur quenq; ſanctificet, nec iniquitatẽ eſſe apud deum,
nec boni malive agere quenquam, quod ad propriam
perſonam pertineat, antequam natus eſt. Illamque ſen-
tentiam qua nonnulli putant alibi peccaſſe magis mi-
I nuſq; animas, & pro diuerſorum meritis peccatorum,
in diuerſa corpora eſſe detruſas, Apoſtolicæ non con-
uenire ſententiæ: cum apertiſſime dictum ſit, nihil e-
giſſe nondum natos, ſeu boni ſeu mali. Ac per hoc alia
quæſtio eſt ſuo loco retractanda, quid de peccato pri-
morũ parentum, qui duo ſoli fuerunt, generis humani
contraxerit vniuerſa conſperſio. Nihil tamen talium
meritorum habere potuiſſe hominẽ antequam de ter-
ræ puluere fictus eſſet, antequam ſuo tempore viueret,
Roma.9. nulla quæſtio eſt. Sicut enim Eſaũ & Iacob, quos non-
dum natos dixit Apoſtolus nihil egiſſe boni aut mali,
non poſſemus dicere traxiſſe aliquid meriti de paren-
tibus ſi nec ipſi parentes egiſſent aliquid boni aut mali:
nec genus humanum peccaſſe in Adam, ſi ipſe non pec
caſſet Adam, non autem peccaſſet Adam, niſi iam ſuo
tẽpore viueret, quo poſſet viuere ſiue bene ſiue male: ita
fruſtra peccatum eius, ſeu recte factum requiritur, cum
adhuc in rebus ſimul creatis cauſaliter conditus, nec
vita propria iam viuebat, nec in parentibus ſic viuen-
tibus erat. In illa enim prima conditione mundi, cum
deus omnia ſimul creauit, homo factus eſt qui eſſet fu-
Res varijs turus, ratio creandi hominis, non actio creati. Sed
modis cõdi hæc aliter in verbo dei, vbi iſta nõ facta ſed æterna
ta.Cap.X. ſunt. Aliter in elementis mundi, vbi omnia ſimul fa-
cta futura ſunt. Aliter in rebus, quæ ſecundum cauſas ſi- K
mul creatas, non iam ſimul ſed ſuo quæq; tẽpore crean
tur: in quibus Adam iam formatus ex limo, & dei flatu
animatus, ſicut fœnum exortum. Aliter in ſeminibus,
in quibus rurſus quaſi primordiales cauſæ repetuntur:
de rebus ductæ quæ ſecundum cauſas quas primũ con-
didit exſtiterant, velut herba ex terra, ſemen ex herba. In
quibus omnibus ea iam facta modos & actus ſui tem-
poris acceperunt, quę ex occultis atque inuiſibilibus ra-
tionibus, quę in creatura cauſaliter latent, in manifeſtas
formas naturasq; prodierunt. Sicut herba exorta ſuper
terram, & homo factus in animam viuam, & cætera hu
iuſmodi, ſiue fruteta ſiue animantia, ad illam operatio-
tionem dei pertinentia quæ vſque nunc operatur. Sed
etiam iſta ſecum gerunt tanquam iterum ſeipſa inuiſi-
biliter in occulta quadam vi generandi, quam extraxe-
runt de illis primordiis cauſarum ſuarũ, in quibus crea
to mundo cum factus eſt dies, antequam in manifeſtã
ſpeciem ſui generis exorirentur, inſerta ſunt. Si e- *Inchoatio*
nim prima illa opera dei, cum ſimul omnia creauit, in *rerũ et perfe*
ſuo modo perfecta non eſſent, ea proculdubio poſt ad *ctio.Ca XI.*
derentur quæ illis perficiendis defuiſſent: vt quædam *Eccli.18.*
vniuerſitatis perfectio ex vtriſq; conſtaret, ſingulis qua L
ſi ſemis: velut alicuius totius partes eſſent, quarum con-
iunctione ipſum totum cuius partes fuerant, comple-
retur. Rurſus ſi ita eſſent illa perfecta, ſicut perficiuntur,
cum ſuis quæq; temporibus in manifeſtas formas actuſ
que procreãtur: profecto aut nihil ex eis poſtea per tem
pora fieret: aut hoc fieret quod ex iſtis quæ ſuo quæque
iam tempore oriuntur, deus non ceſſat operari. Nunc
autem quia iam & cõſummata quodam modo, & quo-
dam modo inchoata ſunt, ea ipſa quæ conſequentibus
euoluenda temporibus primitus deus omnia ſimul crea
uit cum faceret mundum: conſummata quidem, quo-
niam nihil habent illa in naturis propriis, quibus ſuo-
rum temporum curſus agunt, quod non in iſtis cauſa-
liter factum ſit: inchoata vero, quoniam quædam erant
quaſi ſemina futurorum, per ſeculi tractum ex occulto
in manifeſtum locis congruis exerenda: ipſius etiam
ſcripturæ verba ſatis ad hoc admonendum inſigniter
vigent, ſi quis in eis euigilet. Nam & conſummata ea
dicit & inchoata: Niſi enim conſummata eſſent, non M
ſcriptum eſſet, Et conſummata ſunt cœlum & terra, *Gene.2.*
& omnis compoſitio illorum: & conſummauit deus in
die ſexto omnia opera ſua quæ fecit: & requieuit deus
in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis quæ fecit: &
benedixit deus diem ſeptimum, & ſanctificauit eum.
Rurſusque niſi inchoata eſſent, non ita ſequeretur, quia
illa die requieuit ab omnibus operibus ſuis quę inchoa-
uit deus facere. Hic igitur ſi quis inquirat, quo modo cõ
ſummauit & quo modo inchoauit: neq; enim alia con-
ſummauit, alia inchoauit, ſed eadem ipſa vtique à qui-
bus in die ſeptimo requieuit: ex iis quæ ſupra diximus
clarum eſt. Conſummaſſe quippe iſta intelligimus de-
um cum creauit omnia ſimul, ita perfecte vt nihil ei
adhuc in ordine temporum creandum eſſet quod non
hic ab eo iam in ordine cauſarum creatum eſſet. In-
choaſſe autem, vt quod hic præfixerat cauſis, pòſt im-
pleret effectis. Proinde formauit deus hominem pul-
uerem terræ, vel limum terræ, hoc eſt de puluere vel li-
mo terræ: & inſpirauit ſiue inſufflauit in eius faciem ſpi
ritum vitæ, & factus eſt homo in animam viuam, Non
tunc prædeſtinatus, hoc enim ante ſeculum in præſci-
entia creatoris: neque tunc cauſaliter vel conſummate
inchoatus, vel inchoate conſummatus, hoc enim à ſe-
culo

A culo in rationibus primordialibus, cum ſimul omnia crearentur: ſed creatus in tẽpore ſuo, viſibiliter in corpore, inuiſibiliter in anima, conſtans ex anima & corpore.

Mod⁹ creãdi hominis
Cap. XII.

Iam ergo videamus quo modo eum fecerit deus, primum de terra corpus eius, poſt etiam de anima videbimus ſi quid valebimus. Quòd enim manibus corporalibus deus de limo finxerit hominem, nimium puerilis cogitatio eſt, ita vt ſi hoc ſcriptura dixiſſet, magis eum qui ſcripſit tranſlato verbo vſum credere deberemus, quàm deum talibus membrorum liniamentis determinatum, qualia videmus in corporibus noſtris.

Pſal. 43. & 135.

Dictum eſt enim, Manus tua gẽtes diſperdidit, Et eduxiſti populum tuum in manu forti & brachio excelſo: Sed pro poteſtate & virtute dei poſitum huius membri nomen, quis vſqueadeo deſipit vt non intelligat? Nec illud audiendum eſt, quod nonnulli putant, ideo præcipuum dei opus eſſe hominem, quia cætera dixit & facta ſunt, hunc autẽ ipſe fecit: ſed ideo potius, quia hunc ad imaginem ſuam fecit. Nam illa quæ dixit & facta ſunt, ideo ſic ſcriptum eſt, quia per verbum eius facta ſunt, ſicut per hominem hominibus dici potuit verbis

B quæ temporaliter cogitantur & voce proferũtur. Non ſic autem loquitur deus, niſi cum per corporalem creaturam loquitur, ſicut Abrahæ, ſicut Moyſi, ſicut per nubem de filio ſuo. Ante vero omnem creaturam, vt eſſet ipſa creatura, eo verbo dictum eſt, quod in principio erat deus apud deũ: & quia omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, vtique & homo per ipſum factus eſt. Certè enim cœlum verbo fecit, quia dixit & factum eſt. Scriptum eſt tamen, Et opera manuum tuarum ſunt cœli. Et de hoc imo quaſi fundo mũdi ſcriptum eſt, Quoniam ipſius eſt mare & ipſe fecit illud, & aridam manus eius finxerũt. Non igitur hoc in honorem hominis deputetur, velut cætera deus dixerit, & facta ſint, hunc autem ipſe fecerit: aut verbo cætera, hunc autẽ manibus fecerit: Sed hoc excellit in homine, quia deus ad imaginem ſuam hominem fecit, propter hoc quòd ei dedit mentem intellectualem qua præſtat pecoribus, vnde iam ſuperiore loco diſſeruimus. In quo honore poſitus, ſi non intellexerit vt bene agat, eiſdem ipſis pecoribus quibus prælatus eſt, comparabitur. Sic etenim ſcriptum eſt, Homo in honore poſitus non in-

Ioan. 1.
Pſal. 101.
Pſal. 94.
Pſal. 48.

C tellexit, comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis. Nam & pecora deus fecit, ſed nõ ad imaginem ſuam. Nec dicendum eſt, hominem ipſe fecit, pecora vero dixit† & facta ſunt: & hunc enim & illa per verbum ſuũ fecit per quod facta ſunt omnia. Sed quia idem verbum & ſapientia & virtus eius eſt, dicitur & manus eius non viſibile membrum, ſed faciendi* potentia. Nam & eadem ſcriptura quæ dicit, quòd deus hominem de limo terræ finxerit, dicit etiam quòd beſtias agri de terra finxerit, quando eas cum volatilibus cœli ad Adam adduxit, vt videret quid ea vocaret. Sic enim ſcriptum eſt, Et finxit de⁹ adhuc de terra omnes beſtias. Sic enim & hominem de terra & beſtias de terra ipſe formauit, quid habet homo excellentius in hac re, niſi quòd ipſe ad imaginem dei creatus eſt? Nec tamen hoc ſecundum corpus, ſed ſecundum intellectum mentis, de quo poſt loquemur. Quanquam in ipſo corpore habeat quandam proprietatem quæ hoc indicet, quòd erecta ſtatura factus eſt, vt hoc ipſo admoneretur, non ſibi terrena eſſe ſectanda velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra eſt, vnde in aluum cuncta pecora prona atque proſtrata ſunt. Congruit ergo & corpus eiuſdem animæ rationali, non ſecundum

† inſſit.
**al. efficiẽdi.*
Gene. 2.
2. ſen. di. 16 c. quecunq.

liniamenta figuraſq; membrorum, ſed potius ſecũdum

D id quod in cœlum erectum eſt, ad intuẽda quæ in corpore ipſius mundi ſuperna ſunt: ſicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in ſpiritalibus natura maxime excellunt, vt quæ ſurſum ſunt, ſapiat, non quę ſuper terram.

Coloſſ. 3.

Sed quo modo fecit eum deus de limo terræ, vtrum repente in ætate perfecta, hoc eſt, virili atque iuuenili, an ſicut nunc vſque format in vteris matrum? Neque enim alius hæc facit quàm ille qui dixit, Priuſquam te formarem in vtero noui te: vt illud tantũ proprium habuerit Adam, quòd non ex parentibus natus eſt, ſed factus ex terra: eo tamen modo vt in hoc perficiendo, & per ætates augendo hi temporum numeri cõplerentur, quos naturæ humani generis attributos videmus. An potius hoc non eſt requirendum? Vtrumlibet enim fecerit, hoc fecit quod deum & omnipotentẽ & ſapientem poſſe ac facere congruebat. Ita enim certas temporum leges generibus qualitatibuſq; rerum in manifeſtum ex abdito producendis attribuit, vt eius voluntas ſit ſuper omnia. Potentia quippe ſua numeros creaturæ dedit, non ipſam potentiam eiſdem numeris alligauit: Nam ſpiritus eius ita faciendo mundo ſuperferebatur, vt & facto ſuperferatur, non corporalibus lo-

Qua ætate aut ſtatura cõditus fuerit Adam.
Cap. XIII.
2. ſen. di. 17 ca. ſolet.
Hiere. 1.

E cis, ſed excellentia poteſtatis. Quis enim neſcit aquam concretam terræ, cum ad radices vitis venerit, duci in ſaginam ligni illius: atque in eo ſumere qualitatem qua in vuam procedat paulatim erumpentem, atque in ea grandeſcẽte, vinum fiat, maturũmque dulceſcat, quod adhuc ferueſcat expreſſum, & quadam vetuſtate firmatum, ad vſum bibendi vtilius iucundiúſque perueniat? Num ideo dominus lignum quæſiuit aut terrã, aut has temporum moras, cum aquam miro compendio conuertit in vinum, & tale vinum quod ebrius etiam conuiua laudaret? Nunquid adiutorio temporis eguit conditor temporis? Nõnne certis dierũ numeris ſuo cuiq; generi accommodatis, omnis natura ſerpentium coaleſcit, formatur, naſcitur, roboratur? Nũ expectati ſunt hi dies, vt in draconem virga conuerteretur de manu Moyſi & Aaron? Nec iſta cum fiunt contra naturam fiunt, niſi nobis quibus aliter naturæ curſus innotuit, non autem deo, cui hoc eſt natura quod fecerit.

Gene. 1.
Ioan. 2.
Exo. 10.

F Quæri autem merito poteſt, cauſales illæ rationes quas mundo indidit, cum primum ſimul omnia creauit, quo modo ſint inſtitutę: Vtrum vt, quemadmodum videmus, cuncta naſcẽtia vel fruticum vel animalium in ſuis conformationibus atque incrementis, ſua pro diuerſitate generum diuerſa ſpacia peragerent temporum? An vt quemadmodum creditur factus Adam ſine vllo progreſſu incrementorum virili ætate cõtinuo conformarentur? Sed cur non vtrunque illas credimus habuiſſe, vt hoc ex eis futurum eſſet quod factori placuiſſet? Si enim illo modo dixerimus, incipiet contra ipſas factum videri, non ſolum etiam illud de aqua vinum, ſed & omnia miracula quæ contra naturæ vſitatum curſum fiunt. Si autem iſto modo, multum erit abſurdius ipſas iſtas quotidianas naturæ formas & ſpecies contra illas primarias omnium naſcentium cauſales rationes ſuorum temporum peragere ſpacia. Reſtat ergo vt ad vtrunq; modum habiles creaturæ † ſint, ſiue ad iſtum quo viſitatiſsime temporalia tranſcurrunt, ſiue ad illum quo rara & mirabilia fiunt, ſicut deo facere placuerit quod tempori congruat.

Rationes cauſales creaturis inditæ.
Cap. XIIII.
Eccli. 18.
Ioan. 2.
† creatæ.

Veruntamen ſic factus eſt homo, quemadmodum illæ primæ cauſæ habebant vt fieret primus homo, quem non ex parentibus naſci qui nulli præceſſerant, ſed de limo formare

Quo modo fact⁹ primo hõ. Ca. XV.
2. ſent. diſt. 18. cap. Sed quæritur.

oportebat

G oportebat ſecundum cauſalem rationem in qua primitus factus erat. Nam ſi aliter factus eſt, non eum deus in illorum ſex dierum operibus fecerat: in quibus cum dicitur factus, ipſam cauſam vtiq; fecerat deus qua erat ſuo tempore homo futurus, & ſecundum quam fuerat ab illa faciendus: qui ſimul & conſummauerat has perſpicuas ſpecies, producens inchoata propter perfectionem cauſalium rationum, & inchoauerat rationes cauſales fiendorum, mundo imprimens conſummanda propter ordinem temporum. Si ergo in illis primis rerum cauſis quas mundo primitus creator inſeruit, non tantum poſuit quòd de limo formaturus erat hominē, ſed etiam quemadmodum formaturus, vtrum ſicut in matris vtero, an in forma iuuenili, proculdubio ſic fecit vt illic præfixerat. Neque enim cōtra diſpoſitionem ſuam faceret. Si autem vim tantum ibi poſuit poſsibilitatis, vt homo fieret quoquo modo, vt & ſic poſſet, id eſt, vt ideo quoque ibi eſſet, quia ſic & ſic poſſet: vnum autem ipſum modum quo erat facturus in ſua volun-

H tate ſeruauit, cum mundi conſtitutionem contexuit: manifeſtum eſt etiam ſic non factum eſſe hominem contra quod erat in illa prima conditione cauſarum: quia ibi erat etiam ſic fieri poſſe, quamuis non ibi erat ita fieri neceſſe eſſe: hoc enim non erat in conditione creaturæ, ſed, in placito creatoris, cuius voluntas rerum neceſsitas eſt.

2. ſen. di. 17 ca. ſolet.

Nam & nos pro captu infirmitatis humanæ iam in ipſis rebus tempore exortis poſſumus noſcere, quid in cuiuſque natura ſit quam experimento percepimus, ſed vtrum etiam futurum ſit ignoramus.

Ratio humana quonſq; aliquid cōprehendat.

Cap. XVI.

Eſt quippe in natura hui⁹, verbi gratia, iuuenis vt ſeneſcat, ſed vtrum hoc etiam ſit in dei volūtate, neſcimus. Sed nec in natura eſſet, niſi in dei voluntate prius fuiſſet, qui condidit omnia, & vtique occulta ratio eſt ſenectutis in corpore iuuenili, vel iuuentutis in corpore puerili. Neque enim oculis cernitur ſicut ipſa in puero puericia, ſicut iuuentus in iuuene: ſed alia quadam noticia colligitur ineſſe in natura quiddam latens, quo educantur in promptum numeri occulti, vel iuuentutis à puericia, vel ſenectutis à iuuentute. Occulta eſt ergo iſta ratio qua fit vt hoc eſſe poſsit, ſed oculis, menti autem non eſt occulta, vtrum autem hoc etiam neceſſe ſit, omnino neſcimus. Et illam quidem qua fit vt eſſe

I poſsit, in natura ipſius corporis nouimus: illā vero qua fit vt neceſſe ſit, manifeſtum eſt illic non eſſe.

Præſcientia dei.

Sed fortaſsis in mūdo eſt, vt neceſſe ſit iſtum hominem ſeneſcere.

Cap. XVII.

Si autem nec in mundo eſt, in deo eſt: hoc autem neceſſario futurum eſt quod ille vult, & ea vere futura ſunt quæ ille præſciuit. Nam multa ſecundum inferiores cauſas futura ſunt, [ſicut ibi ſunt:] ſed ſi ita ſunt, & in præſciētia dei vere futura ſunt: Si autem ibi aliter ſunt, ita potius futura ſunt, ſicut ibi ſunt, vbi qui pręſcit, falli nō poteſt. Nam futura dicitur ſenectus in iuuene, ſed tamen futura non eſt, ſi ante moriturus eſt: hoc autem ita erit ſicut ſe habent aliæ cauſæ, ſiue in mundo contextę, ſiue in dei præſcientia reſeruatæ. Nam ſecundum quaſdam futurorum cauſas moriturus erat Ezechias, cui deus addidit quindecim annos ad vitam, id vtique faciens quod ante conſtitutionem mundi ſe facturum eſſe pręſciebat, & in ſua voluntate ſeruabat. Nō ergo id fecit quod futurum non erat: hoc enim magis erat futurum quod ſe facturum eſſe præſciebat. Nec tamen illi anni additi rectè dicerentur, niſi aliquid adderetur, quod ſe aliter in aliis cauſis habuerat: ſecūdum aliquas igitur cauſas inferiores iam vitam finierat: ſecundum illas autem quæ ſunt in voluntate & præſcientia dei, qui ex æternitate nouerat quid illo tempore facturus erat, & hoc vere futurum erat, tunc erat finiturus vitam quando finiuit vitam. K

2. ſen. di. 17 ca ſolet.

Eſa. 38.

Quia & ſi orann conceſſum eſt, etiam ſic eum oraturum vt tali orationi cōcedi oporteret, ille vtique præſciebat, cuius præſcientia falli non poterat: & ideo quod pręſciebat, neceſſario futurum erat.

Quapropter ſi omnium futurorum cauſæ mundo ſunt inſitæ, cum ille factus eſt dies quando deus creauit omnia ſimul, non aliter Adam factus eſt, cum de limo terræ formatus eſt, ſicut credibilius iam perfectæ virilitatis, quàm erat in illis cauſis, vbi deus hominem in ſex dierum operibus fecit. Ibi enim erat non ſolum vt ita fieri poſſet, verumetiam vt ita eū fieri neceſſe eſſet. Tam enim non fecit deus contra cauſam quam ſine dubio volens præſtituit, quàm cōtra voluntatem ſuam non facit. Si autem non omnes cauſas in creatura primitus condita præfixit, ſed aliquas in ſua voluntate ſeruauit, nō ſunt quidem illæ quas in ſua voluntate ſeruauit, ex iſtarum quas creauit neceſsitate pēdentes. Non tamen poſſunt eſſe contrariæ quas in ſua voluntate ſeruauit, illis quas in ſua voluntate inſtituit. Quia dei voluntas non poteſt ſibi eſſe contraria. Iſtas L ergo ſic condidit, vt ex illis eſſe illud cuius cauſæ ſunt poſsit, ſed non neceſſe ſit: illas autem ſic abſcondit, vt ex eis eſſe neceſſe ſit hoc quod ex iſtis fecit vt eſſe poſſit.

Volūtas dei cauſa rerū.

Ca. XVIII.

¶ Solet item quæri, vtrum animale corpus prius homini formatum ſit è limo, quale nunc habemus, an ſpiritale quale reſurgentes habebimus: Quāquam enim hoc in illud mutabitur, ſeminatur enim corpus animale, ſurget corpus ſpiritale, tamen quid prius homini factum ſit, ideo diſceptatur, quia ſi animale factum eſt, non hoc recipiemus quod in illo perdidimus, ſed tāto melius, quanto ei ſpiritale animali præponendum eſt, quando erimus æquales angelis dei. Sed angeli poſſunt aliis ex iuſticia præponi, nunquid & domino? De quo tamen dictum eſt: Minoraſti eum paulominus ab angelis. Vnde, niſi propter carnis infirmitatem quā ſumpſit ex virgine, formam ſerui accipiens, in qua moriens nos à ſeruitute redimeret? Sed quid hinc diutius diſſeramus? Non enim obſcura eſt Apoſtoli ſentētia de hac re, qui cum voluiſſet adhibere teſtimonium quo probaret eſſe corpus animale, nō tam de ſuo vel de cuiuſquā hominis corpore quod in pręſenti videbatur, quàm de M hoc ipſo ſcripturæ huius loco recoluit & adhibuit, dicens: Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale. Sic etenim ſcriptum eſt: Factus eſt primus homo Adā in animam viuentem, nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem. Sed non primum quod ſpiritale eſt, ſed quod animale, poſtea ſpiritale: Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis. Qualis terren⁹, tales & terreni, & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes. Et quo modo induimus imaginem terreni, induamur & imaginem eius qui de cœlo eſt. Quid ad hoc dici poteſt? Imaginem ergo cœleſtis hominis nunc ex fide portamus habituri in reſurrectione quod credimus, imaginem autem terreni hominis ab ipſo exordio humanę generationis induimus.

Quale corpus primi hominis.

Cap. XIX.

1. Cor. 15.

Matt. 22.

Pſal. 8.

Philip. 2.

1. Cor. 15.

Hic occurrit alia quæſtio, quo modo renouemur, ſi nō ad hoc per Chriſtum renouamur quod in Adam prius eramus? Quanquam enim multa non in priſtinum, ſed in melius renouentur, ab inferiore tamen ſtatu quàm quo erant antea renouantur. Vnde ergo ille filius mortuus erat & reuixit, perierat & inuentus eſt? Vnde illi profertur ſtola prima ſi non immortalitatem recipit quam perdidit in Adam? Quo modo autem perdidit immortalitatem ſi corpus habuit

Quo modo renouemur ſi nō ad hoc per Chriſtū renouamur quod ī Adam prius eramus.

Cap. XX.

Luca 15.

A habuit animale? Neque enim animale corpus ſed ſpiritale erit, *1.Cor.15.* cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Nonnulli his anguſtiis coarctati: vt & illa conſtet ſententia qua exemplum de animali corpore hinc datum eſt, vt diceretur: *Ibidem.* Factus eſt primus homo Adam in animam viuentem, nouiſsimus Adam in ſpiritum viuificantem: & iſta renouatio receptióque immortalitatis, non abſurde dicatur in priſtinum futura, in illud ſcilicet quod Adam perdidit: putauerunt prius quidem hominē fuiſſe corporis animalis, ſed dum in paradiſo conſtitutus eſt, eum fuiſſe mutatum, ſicut nos quoque reſurrectione mutabimur. Hoc quidem liber Geneſeos non commemorat. Sed vt poſsint vtraque teſtimonia ſcripturarum conſentire inter ſe, ſiue illud quod de animali corpore dictum eſt, ſiue illa quæ de renouatione noſtra plurima in ſanctis literis reperiuntur, hoc tanquam neceſſario cōſequi crediderunt.

Paradiſus ſpiritalis. Cap. XXI. Sed ſi ita eſt, fruſtra conamur paradiſum & illas arbores earúmque fructus præter figuratam ſignificationem prius accipere ad rerum geſtarum proprietatem. Quis enim credat iam il-B lius modi cibos ex arborum pomis, immortalibus & ſpiritalibus corporibus neceſſarios eſſe potuiſſe? Verū tamen ſi aliud non poteſt inueniri, melius eligimus paradiſum ſpiritaliter intelligere, quàm vel putare nō renouari hominem, cum toties hoc ſcriptura commemoret, vel eum exiſtimare recipere, quod non oſtenditur amiſiſſe. Huc accedit, quòd & ipſa mors hominis, quā eum peccato cōmeruiſſe, multa diuina teſtimonia colloquuntur, indicat eum ſine morte futurum fuiſſe niſi peccaſſet. Quo modo ergo ſine morte mortalis, aut quo modo non mortalis ſi corpus animale?

Corp⁹ Adæ Cap. XXII. Vnde quidam non eum mortem corporis peccato meruiſſe arbitrantur, ſed mortem animæ quā fecit iniquitas. Nam credunt eum propter corpus animale exiturum fuiſſe de hoc corpore, ad requiem ſcilicet quam nunc habent ſancti qui iam dormierūt, & in fine ſeculi eadem membra immortaliter recepturi: vt videlicet mors corporis non de peccato accidiſſe videatur, ſed naturaliter, vt animalium cæterorum. Verum his rurſus Apoſtolus occurrit & dicit: *Roma.8.* Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem vita eſt propter iuſticiam. C Si autem ſpiritus eius qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis habitat in vobis, qui ſuſcitauit Chriſtum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora veſtra per inhabitantem ſpiritum eius in vobis. Ac per hoc mors etiam corporis de peccato eſt. Si ergo non peccaſſet Adam, nec corpore moreretur: ideoque immortale haberet & corpus. Quo modo ergo immortale ſi animale?

Figurate an proprie accipiēdus eſt paradiſus. Cap. XXIII Sed rurſus nō vident qui eius corpus in paradiſo mutatum putant vt ex animali fieret ſpiritale, nihil impedire ſi non peccaſſet, vt poſt paradiſi vitam ſi iuſte obedienterq; vixiſſet, acciperet eandem corporis mutationem in vita æterna vbi iam cibis corporalibus non egeret. Quid ergo neceſſe eſt propter hoc iam cogi figurate non proprie paradiſum intelligere, quia nō poſſet mori corpus niſi peccato? Verum eſt quidem quod nō moreretur, etiam corpore, niſi peccaſſet. Aperte quippe dicit Apoſtolus, corpus mortuum propter peccatum: animale tamen poſſet eſſe ante peccatum, & poſt vitam iuſticiæ cū deus vellet fieri ſpiritale.

Corp⁹ aīale Ca. XXIIII De pæ. diſ. 2. cap. Quo modo renouari. Quo modo ergo, inquiunt, renouari dicimur, ſi nō hoc recipimus quod perdidit primus homo in quo omnes moriuntur? Hoc planè recipimus ſecundum quendam modum. Nō itaque immortalitatē ſpiritalis corporis recipimus quam nondum habuit homo, ſed recipimus iuſticiam, ex qua D per peccatū lapſus eſt homo. Renouabimur ergo à vetuſtate peccati, nō in priſtinum corpus animale in quo fuit Adam: ſed in melius, id eſt in corpus ſpiritale, cum efficiemur æquales angelis dei, apti cœleſti habitationi, *Matt.22.* vbi eſca quæ corrumpitur non egebimus. Renouabimur ergo ſpiritu mentis noſtræ ſecūdum imaginem *Ephe 4.* eius qui creauit nos, quam peccando Adam perdidit. *Coloſſ.3.* Renouabimur autē etiam carne, cum hoc corruptibile *1.Cor.15.* induet incorruptionem: vt ſit ſpiritale corpus, in quod nondum mutatus ſed mutandus erat Adam, niſi mortem etiam corporis animalis peccando meruiſſet. Denique nō ait Apoſtolus, corpus quidem mortale propter peccatum, *Roma.8.* ſed corpus mortuum propter peccatum.

Corp⁹ idem mortale & immortale. Cap. XXV. 2. ſen. di. 19 cap. vnde. Illud quippe ante peccatum, & mortale ſecundum aliam, & immortale ſecūdum aliam cauſam dici poterat: id eſt mortale, quia poterat mori, immortale quippe, quia poterat non mori. Aliud eſt enim nō poſſe mori, ſicut quaſdam naturas immortales creauit de⁹, aliud eſt autem poſſe non mori, ſecundum quem modum primus creatus eſt homo immortalis: quod ei præſtabatur de ligno vitæ, non de cōſtitutione naturæ: à quo E ligno ſeparatus eſt cū peccaſſet, vt poſſet mori, qui niſi peccaſſet poſſet non mori. Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris. Si enim corpus animale, vtique mortale: quia & mori poterat, quanuis & immortale ideo, quia & nū mori poterat. Neque enim immortale quod mori omnino non poſsit, erit niſi ſpiritale, quod nobis futurum in reſurrectione promittitur: Ac per hoc illud animale & ob hoc mortale, quod propter iuſticiam ſpiritale fieret: & ob hoc mortale omnimodo factum eſt propter peccatum, non mortale, quod & antea erat, ſed mortuū, quod poſſet non fieri ſi homo non peccaſſet.

Corp⁹ Adæ & noſtrum diuerſa. Ca. XXVI. Roma.8. Quo modo ergo corpus noſtrum dicit Apoſtolus mortuum cum adhuc de viuentibus loqueretur, niſi quia iam ipſa conditio moriendi ex peccato parentum hæſit in prole? Animale eſt enim & hoc corpus ſicut & primi hominis fuit, ſed hoc iam in ipſo animalis genere multo eſt deterius, habet enim neceſsitatem moriendi quod illud non habuit. Quanuis enim reſtabat adhuc vt immutaretur, & ſpiritale factū plenam immortalitatem perciperet, vbi cibo corruptibili nō egeret: tamē ſi iuſte viueret homo, & in ſpiritalem habitudinem F corpus eius mutaretur, non iret in mortem. In nobis autem etiam iuſte viuentibus corpus moriturum eſt, propter quam neceſsitatem ex illius primi hominis peccato venientem, non mortale ſed mortuum corpus noſtrum dixit Apoſtolus, quia omnes in Adam morimur. *1.Cor.15.* Item dicit, Sicut eſt veritas in Ieſu deponere nos ſecū- *Ephe.4.* dum priorem cōuerſationem hominem veterem eum qui corrumpitur ſecundum concupiſcentias deceptionis, hoc eſt, factus Adam per peccatum. Vide ergo quid ſequatur: Renouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt, in iuſticia & ſanctitate veritatis: Ecce quod perdidit Adam per peccatum.

Stola data Adæ. Ca. XXVII De pæ. diſ. 2. cap. Quo modo renouari. In hoc ergo renouamur ſecundum id quod amiſit Adam, id eſt ſecundum ſpiritum mentis noſtræ. Secundum autem corpus quod ſeminatur animale, & reſurget ſpiritale, in melius renouabimur, quod nondum fuit in Adam. Dicit item Apoſtolus, Expoliantes vos veterem hominē cum actibus ſuis, induite nouum qui renouatur in agnitionē dei ſecundum imaginē eius qui creauit eū. *1. retr. c. 24* Hāc imaginem in ſpiritu mentis impreſſam perdidit Adam per peccatum

tum

G tum, quam recipimus per gratiam iuſticiæ: nõ ſpiritale atque immortale corpus in quo ille nondum fuit, & in quo erunt omnes ſancti reſurgentes à mortuis. Hoc enim primum eſt illius meriti quod amiſit. Proinde illa ſtola prima, aut ipſa iuſticia eſt, vnde lapſus eſt: aut ſi indumentum corporalis immortalitatis ſignificat, etiam hanc ille ſic amiſit, cum propter peccatum ad eam peruenire non potuit. Dicitur enim & amiſiſſe vxorem & amiſiſſe honorem, qui ſperatũ non acceperit, illo à quo ſperabat offenſo. Secundum hanc ergo ſentẽtiam corpus animale habuit Adam, non tãtum ante paradiſum, ſed etiam in paradiſo conſtitutus: quanuis in interiore homine fuerit ſpiritalis, ſecũdum imaginem eius qui creauit eum: quod amiſit peccando, meruitq; etiam corporis mortem, qui non peccando mereretur & in corpus ſpiritale commutationem. Nã ſi & interius animaliter vixit, nõ poſſumus dici ad hoc ipſius renouari. Quibus enim dicitur, Renouamini ſpiritu mẽtis veſtrę: hoc eis dicitur vt ſpiritales fiant. Quòd ſi ille nec ipſa mente fuit, quo modo nos renouamur ad id quod nũquam fuit? Apoſtoli autem & omnes iuſti animale vti-

Corp° Adã animale. C.XXVIII. 2. retr. c. 24

H que corpus habebant, ſed tamen ſpiritaliter intus viuebant, renouati ſcilicet in agnitione dei ſecũdum imaginẽ eius qui creauit eos: non ideo tamen peccare non poterant ſi conſentirent iniquitati. Nam & ſpiritales poſſe cadere in tentatione peccati, oſtendit Apoſtolus vbi ait, Fratres, ſi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, intendens teipſum ne & tu tẽteris. Hoc dixi ne cuiquam impoſsibile videatur quòd peccauit Adam, ſi ſpiritalis erat mente, quanuis animalis eſſet corpore. Quæ cum ita ſint, nihil tamen adhuc præponere cõfirmamus, ſed expectamus potius, vtrum etiam cætera ſcriptura hunc intellectum non impediat.

Galat. 6.

Sequitur enim quæſtio de anima valde difficilis, in qua multi laborauerunt, nobiſque vbi laboremus, reliquerunt. Siue enim quia non omnium omnia legere potui, qui de hac re ſecundum ſcripturarum noſtrarum veritatem ad aliquid liquidum minimeq; dubium peruenire potuerunt: ſiue quia tãta quæſtio eſt, vt etiam qui eam veraciter ſoluunt, non facile intelligantur à talibus, qualis ipſe ſum: fateor neminem adhuc mihi per-

Anima. Ca. XXIX

I ſuaſiſſe, quod ſic habeã de anima, vt nihil amplius quærendum putem: Vtrum autem nunc certum aliquid inuenturus ſim, & iam definiturus, ignoro. Quod autem potuero, ſi conatum meum dominus adiuuerit, ſequẽti volumine explicare conabor.

DIVI AVRELII AVGVSTIni de Geneſi ad literam Liber Septimus.

Quæſtio de aĩa. Cap. I.

ET finxit deus hominem puluerem de terra, & flauit in faciem eius flatum vitæ, & factus eſt homo in animam viuentem. Hæc verba ſcripturę nobis & in principio ſuperioris libri conſiderãda propoſuimus, & de ipſo homine facto, maximeque de eius corpore quãtum ſatis duximus, quod ſecũdum ſcripturas viſum eſt, diſſeruimus. Sed quia de anima humana non parua quæſtio eſt, ad hunc eam librum differendã putauimus, neſcientes quãtum nos dominus adiuturus eſſet, rectè loqui cupidos, illud tamen ſcientes niſi quãtum ipſe adiuuaret, rectè non eſſe locuturos. Rectè eſt K autem veraciter atque congruenter, nihil audaciter refellendo, nihil temere affirmando, dum adhuc dubium eſt, verum falſumve ſit, ſiue fidei ſiue ſcientiæ Chriſtianæ: quod autem doceri poteſt, vel rerum ratione apertiſsima, vel ſcripturarum authoritate certiſsima, ſine cunctatione aſſerendo. Ac primũ illud videamus quod ſcriptum eſt, Flauit vel ſufflauit in faciem eius flatum vitæ. Nonnulli enim codices habent, ſpirauit vel inſpirauit in faciem eius. Sed cum Græci habeant ἐνεφύσησεν, non dubitatur flauit vel ſufflauit eſſe dicendum. Quærebamus autem in ſuperiori ſermone de manibus dei, cum homo de limo formatus cogitaretur. Quid ergo nunc dicendum eſt in eo quod ſcriptum eſt, ſufflauit deus, niſi quia ſicut non manibus corporeis finxit, ita nec faucibus labiisq; ſufflauit? Veruntamen hoc verbo ſcriptura in quæſtione difficillima plurimum nos quantum opinor adiuuat.

ἐνεφύσησεν ad verbum, inſpirauit.

Nam cum quidam ex hoc verbo crediderint aliquid eſſe animam de ipſa ſubſtãtia dei, id eſt eiuſdem naturæ cuius ille eſt, hoc ideo putantes, quia cum homo ſufflat, aliquid de ſeipſo eiicit in flatu: hinc potius admonendi ſumus hanc inimicam fidei catholicæ reprobare ſententiã. Nos enim credimus L dei naturam atque ſubſtantiam quæ in trinitate creditur à multis, intelligitur à paucis, omnino eſſe incõmutabilem. Porrò autem animæ naturam vel in deterius vel in melius cõmutari poſſe quis ambigit? Ac per hoc ſacrilega opinio eſt ea & deum credere vtius eſſe ſubſtantię. Quid enim hoc modo aliud quàm & ille commutabilis creditur? Credendum itaque eſt & intelligendum, neque vllo modo dubitandum, quod recta fides habet, animam ſic eſſe à deo tanquam rem quam fecerit, non tanquam de natura cuius eſt ipſe, ſiue genuerit, ſiue quoquo modo protulerit.

Animã nõ eſſe natura eiuſdẽ cum deo. Ca. II.

Et quo modo inquiunt ſcriptum eſt, Sufflauit in faciem eius, & factus eſt homo in animam viuam, ſi nõ anima dei pars eſt vel dei omnino ſubſtantia? Immo vero ex hoc verbo ſatis apparet ita non eſſe, cum enim homo ſufflat, anima vtique ipſa ſubiacentem ſibi naturam corporis mouet, & de illa, non de ſeipſa flatum facit. Niſi iſti forte tam tardi ſunt, vt neſciant iſto reciproco halitu quem de hoc aëre circũfuſo ducimus & reddimus, fie- M ri etiam flatum cum volũtate ſufflamus. Quòd ſi etiam non ex hoc aëre qui forinſecus adiacet accepto & reddito, ſed ex ipſius noſtri corporis natura qua conſtat, ſufflando aliquid eiiceremus, non eſt eadẽ natura corporis & animæ, quod & ipſi vtique conſentiunt. Quapropter etiam ſic aliud eſt animæ ſubſtantia quæ corpus regit & mouet: aliud flatus quem regendo vel mouendo facit de corpore ſibi ſubdito, non de ſeipſa cui corpus eſt ſubditum. Cum itaque lõge quidem incomparabili modo, ſed tamen anima regat ſubditum corpus, & deus ſubditam creaturam, cur non potius intelligatur de ſubiecta ſibi creatura feciſſe deus animam in eo quòd ſufflaſſe dictus ſit: quandoquidem ipſa anima quanuis corpori ſuo non ita dominetur vt deus vniuerſitati quam condidit, tamen eius motu non de ſua ſubſtãtia flatum facit? Poſſemus quidem dicere nec ipſum dei flatum eſſe animam hominis, ſed deum ſufflando feciſſe animam in homine. Sed ne putẽtur meliora quæ fecit verbo quàm quod fecit flatu, quia & in nobis melius eſt verbum quàm flatus: nihil eſt interim ſecundum ſupradictam rationem, cur animam ipſam dei flatum dicere dubitemus, dum intelligatur nõ eſſe dei natura atque ſubſtantia, ſed hoc ipſum eſſe ſufflare

Flat° in faciẽ. Ca. III. Gene. 2.

2. ſent. diſt. 17. cap. 2.

A flare quod eſt flatum facere, hoc eſt animam facere. Cui ſententiæ coogruit quod per Eſaiam dicit deus, Spiritus enim à m̄e procedet, & flatum omnem ego feci. Nam oon quemlibet flatum corporeum dicere, ſequētia docent. Cum enim dixiſſet, omnem flatum ego feci: & propter peccatum, inquit, puſillum quid contriſtaui eum & percuſsi eum, Quid ergo dicit flatum niſi animam, quæ propter peccatum percuſſa & contriſtata eſt? Quid igitur eſt, omoem flatum ego feci: niſi omnem animam ego feci?

Eſa.57.

Vnde flat° in faciem. Cap.IIII.

Si ergo deum diceremus tanquam corporei muodi huius animam, cui mundus ipſe eſſet taoquam corpus ipſius animantis, rectè non eum diceremus ſufflando feciſſe animam hominis, niſi corpoream de iſto aëre ſubiacente ſibi ex corpore ſuo: oon tameo quod feciſſet dediſſetq́; ſufflando, de ſeipſo dediſſe putare deberemus, ſed ita de ſibi ſubiecto aëre corporis ſui, ſicut anima de huiuſmodi re ſimiliter adiacente ſibi, hoc eſt de corpore, non de ſeipſa flatum facit. Nunc vero quia noo taotummodo mūdi corpus deo eſſe ſubditum dicimus, ſed illum eſſe ſupra omnem creaturā ſiue corporalem ſiue ſpiritalem, B nec de ſeipſo nec de corporeis elementis credendus eſt animam feciſſe ſufflando.

An anima ex nihilo. Cap.V.

Vtrum autem ex eo quod omnino oon erat, id eſt, ex nihilo: an ex aliqua re quæ iam ab illo facta ſpiritaliter erat, ſed anima nōdum erat, merito quæri poteſt. Si enim deū adhuc aliquid ex nihilo creare noo credimus, poſteaquam creauit omnia ſimul, & ob hoc conſummatis omnibus operibus requieuiſſe credimus, quæ inchoauit facere, vt quicquid deinde faceret, ex his faceret, non video quēadmodum intelligamus adhuc eum ex nihilo animas facere. An dicendum eſt eum io illis quidem operibus primorum ſex dierum feciſſe illum diem occultum, ac ſi hoc potius credi oportet ſpiritalē atque iotellectualem naturam, ſcilicet vnitatis angelicæ, & mundi, id eſt, cœlum & terram: atque in illis iam extantibus naturis rationes creaſſe futurarum aliarum naturarū, non ipſas naturas: alioquin ſi iam ibi creatę eſſeot ſicut erant futuræ, non adhuc eſſent futuræ. Quod ſi ita eſt, nondum erat in conditis rebus animæ humanæ vlla natura, & tunc eſſe cœpit cum eam deus ſufflando fecit atque indidit homini. Sed non ideo quæſtio ſublata eſt, C qua quæritur adhuc, vtrū eam naturam quæ anima dicitur & antea nō erat, ex oihilo creauerit taoquam ipſe flatuș eius non ex aliqua ſubſtantia ſubiacēte factus ſit, ſicut de flatu dicebamus quem facit anima de corpore ſuo, ſed omnino ex nihilo tunc factus ſit flatus cū deus flare voluit, idemq́; flatus hominis anima factus ſit. An vero iam erat aliquid ſpiritale, quaouis hoc quicquid erat, nondum animæ natura erat, atque ex hoc factus ſit flatus dei quæ natura eſſet animæ, ſicut nec corporis humani natura iam erat, antequam deus eam de limo terræ vel puluere formaſſet. Non enim caro anima erat puluis aut limus, ſed tamen aliquid erat vnde illa fieret quæ nondum erat.

An materia aliqua ſpiritalis fuerit aīa. Cap.VI.

Num ergo credibile eſt io primis illis ſex dierum operibus deum condidiſſe, non ſolum futuri corporis humani cauſalem rationem, verumetiam materiem de qua fieret, id eſt, terram de cuius limo vel puluere fingeretur: animæ autem ſolam ibi condidiſſe rationem ſecundum quam fieret, non etiam quandam pro ſuo genere materiam de qua fieret? Si enim quiddam incommutabile eſſet anima, nullo modo eius quaſi materiem quærere deberemus. Nunc autem mutabilitas eius ſatis indicat eam interim vicíis atque fallacíis deformem reddi, formari autem virtutibus veritatíſque doctrina: ſed in ſua iam natura qua eſt anima, ſicut etiam caro in ſua natura qua iam caro eſt, & ſalute decoratur, & morbis vulneribuſque fœdatur. D Sed ſicut hæc excepto quòd iam caro eſt, in qua natura vel proficit vt pulchra, vel deficit vt deformis ſit, habuit etiam materiem, id eſt terram, de qua fieret, vt omnino caro eſſet: ſic fortaſſe potuit & anima antequam eaipſa natura fieret quæ anima dicitur, cuius vel pulchritudo virtus, vel deformitas viciū eſt, habere aliquam materiam pro ſuo genere ſpiritalem, quæ nōdum eſſet anima: ſicut terra de qua caro facta eſt, iam erat aliquid, quamuis non erat caro. Sed enim iam terra implebat mundi infimam partem, antequam de illa corpus hominis fieret, cōferens vniuerſo totum ſuum: vt etiam ſi nulla ex ea caro fieret animātis cuiuſquam, ſpecie tamen ſua mundi fabricam molémque compleret, ſecundum quam dicitur mundus cœlum & terra.

Qualis materia illa anima. Cap.VII.

At vero illa ſpiritalis materies ſi fuit vlla vnde anima fieret, vel ſi eſt vlla vnde animæ fiunt, quid ipſa eſt, quod nomen, quam ſpeciem, quem vſum in rebus conditis tenet? Viuit an non? Si viuit, quid agit? quid confert voiuerſitatis effectibus? E Beatámne vitam gerit, an miſeram, an neutram? Viuificat aliquid, an ab hoc etiam opere vacat, & in quodam ſecreto vniuerſitatis ocioſa requieſcit, ſine vigili ſenſu motúque vitali? Si enim nulla prorſus adhuc vita erat, quo modo eſſet vitæ futuræ quædam incorporea nec viua materies? Aut falſum eſt, aut oimis latet. Si autem iam viuebat nec beate nec miſere quo modo rationalis erat? Quod ſi tunc rationalis facta eſt, cum ex illa materie natura humanæ animæ facta eſt, irrationalis ergo vita materies erat animæ rationalis, id eſt humanæ? Quid ergo inter illam pecoriſque diſtabat? An rationalis erat iam poſsibilitate, nondum facultate? Si enim videmus infantilem aoimam, iam vtique hominis animam, nondum cœpiſſe vti ratione, & tamen eam rationalem iam dicimus, cur non credatur ſic in illa materie de qua facta eſt anima, quietum fuiſſe motum etiam ſentiendi, ſicut in iſta infantili quæ iam certè anima eſt hominis, quietus eſt adhuc motus ratiocinandi.

An materia illa vita fuerit beata. Cap.VIII.

Nam ſi iam beata erat vita de qua facta eſt hominis anima, deterius ergo facta eſt: & ideo non iam illa materies huius, ſed illius iſta defluxio eſt. Nam materies aliqua cū formatur præſertim à deo, io melius ſine dubitatione formatur. F Sed etiam ſi cuiuſquam io aliqua beatitudine factæ à deo vitæ defluxio anima humana poſſet intelligi, nec ſic credēda erat eſſe cœpiſſe ī aliquo actu meritorū ſuorum, niſi ex quo propriam cœpit agere vitam, dum anima facta eſt animans carnem, & eius ſenſibus velut nunciis vtens, atque in ſeipſa ſe viuere ſentiens ſua voluntate, intellectu, memoria. Si enim eſt aliquid vnde iſtam defluxionem formatæ carni deus inſpiraret, tanquam ſufflando animam faciens, idemq́; beatū eſt, nullo modo mouetur aut mutatur, aut amittit aliquid cum hoc ab eo defluit vnde anima fit.

An corpus fuerit materia animæ. Cap.IX.

Noo eſt enim corpus vt tanquam exhalando minuatur. Si autem anima irrationalis, materies eſt quodā modo de qua fit anima rationalis, id eſt, humana, rurſus quæritur etiam ipſa irrationalis vnde fiat, quia & ipſam non facit niſi creator omnium naturarum. An illa de materie corporali? Cur non ergo & iſta? Niſi forte quod velut gradatim fieri conceditur, compēdio poſſe deum facere quiſquā negabit. Proinde quælibet adhibeatur interpoſitio, ſi corpus eſt materies animæ irrationalis, & anima irrationalis eſt materies animæ rationalis, proculdubio

corpus

G corpus eſt materies animæ rationalis. Quod neminem vnquã ſcio auſum eſſe ſentire, niſi qui & ipſam animã non niſi in genere alicuius corporis ponit. Deinde cauẽdum eſt, ne quædam tranſlatio animæ fieri à pecore in hominẽ poſſe credatur, quod veritati fideiq; catholicæ omnino contrariũ eſt, ſi conceſſerimus irrationalem animam veluti materiam ſubiacere, vnde rationalis anima fiat. Sic enim fiet, vt ſi hæc in melius commutata fuerit hominis, illa quoque in deterius commutata ſit pecoris. De quo ludibrio quorundam Philoſophorum etiam eorum poſteri erubuerunt, nec eos hoc ſenſiſſe, ſed non rectè intellectos eſſe dixerũt. Et credo ita eſſe, velut ſi quiſquã etiam de ſcripturis noſtris hoc ſentiat vbi dictum eſt, Homo in honore poſitus non intellexit, comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis. Aut vbi item legitur, Ne tradideris domine beſtiis animam confitentem tibi. Neq; enim omnes hæretici ſcripturas catholicas legunt, nec ob aliud ſunt hæretici, niſi quòd eas non rectè intelligentes, ſuas falſas opiniones contra earum veritatem peruicaciter aſſerunt. Sed quoquo modo ſe habeat vel non habeat opi- H nio Philoſophorum de reuolutionibus animarũ, catholicæ tamen fidei non conuenit credere animas pecorũ in homines, aut hominũm in pecora tranſmigrare.

Pſal. 48. *Pſal. 73.*

Quo modo hões ſimiles fiant pecudibus. *Cap. X.*

Fieri ſanè homines vitæ genere pecoribus ſimiles, & ipſæ res humanæ clamant, & ſcripturæ teſtantur, Vnde eſt illud quod cõmemoraui, Homo in honore poſitus non intellexit, comparatus eſt iumentis inſenſatis, & ſimilis factus eſt eis. Sed in hac vita vtiq;, non poſt mortem. Proinde vel talibus beſtiis nolebat in poteſtatẽ dari animam ſuam qui dicebat, Ne tradideris beſtiis animam confitentẽ tibi. Quales cauendos dominus ſignificat, vbi dicit eos indutos veſtitu ouium, intus autẽ eſſe lupos rapaces: vel ipſi diabolo & angelis eius: nam & ille dictus eſt & leo & draco. Quid enim afferunt argumenti Philoſophi qui putant animas hominũ in pecora, vel pecorum in homines poſt mortem poſſe trãſferri? Hoc certè quòd morũ ſimilitudo ad id trahat, velut auaros in formicas, rapaces in miluos, ſæuos ac ſuperbos in leones, ſectatores immũdæ voluptatis in ſues: & ſi qua ſimilia. Hæc quippe aſſerunt, nec attendunt per hanc rationem nullo modo fieri poſſe, vt pecoris ani- I ma poſt mortem in hominẽ transferatur. Nullo modo enim pecus ſimilior erit homini quàm porco, & cum manſueſcunt leones, canibus vel etiam ouibus fiunt ſimiliores quàm hominibus. Cum igitur à pecorum moribus pecora non recedunt, & quæ aliquãtulum cæteris diſſimilia fiunt, ſimiliora ſunt tamen ſuo generi quàm humano, longeq; plus ab hominibus quàm à pecoribus differunt, nunquam erunt hominum animæ iſtæ ſi ea quæ ſimiliora ſint, trahunt. Si autem hoc argumentum falſum eſt, quo modo erit illa vera opinio, quandoquidem nihil aliud afferunt, quo etiam ſi non vera, ſaltem veri ſimilis habeatur. Vnde procliuius & ipſe crediderim, quod etiam eorum poſteri ſectatores, illos homines qui hoc primitus in ſuis libris poſuerunt, in hac vita potius intelligi voluiſſe, quadam peruerſitate morũ ac turpitudine homines pecorum fieri ſimiles, ac ſic quodam modo in pecora commutari, vt hoc dedecore obiecto, eos à cupiditatum prauitate reuocarent.

Pſal. 48. *Pſal. 73.* *Matt. 7. & 25.* *Pſal. 90.*

Transformationes corporum. *Cap. XI.*

Nam illa quæ feruntur accidiſſe, vt quidam quaſi recordarentur, quòd in quorundam animalium corporibus fuerint, aut falſa narrantur, aut ludificationibus dæmonum hoc in eorum animis factum eſt. Si enim contingit in ſomnis, vt fallaci memoria quaſi recordetur ſe homo fuiſſe quod nõ fuit, aut egiſſe quod K non egit: quid mirum ſi quodam dei iuſto occultóque iudicio, ſinuntur dæmones in cordibus etiam vigilantium tale aliquid poſſe? Manichæi autem qui ſe Chriſtianos, vel putant, vel putari volunt, in hac opinatione tranſlationis vel reuolutionis animarum eo ſunt illis gentium Philoſophis, vel ſi qui alij vani homines hoc putent, deteriores & deteſtabiliores, quod illi animæ naturam à dei natura diſcernunt: iſti autem cum aliud nihil dicant eſſe animam, quàm ipſam dei ſubſtantiam, atque id omnino quod deus eſt, nõ trepidant eam tam turpiter commutabilem dicere, vt nullum ſit herbæ ſeu vermiculi genus, vbi eam non eſſe permixtam, vel quò reuolui non poſſe, mirabili opinentur inſania: Qui tamen ſi remotis ab animo ſuo rerum obſcuriſsimarum quæſtionibus, quas carnali corde verſantes, neceſſe eſt vt in opiniones falſas, noxias, monſtroſasq; labantur & pronoluantur, vnum illud firmiſſime teneant, quod omni animæ rationali ſine vllius diſputationis ambagibus naturaliter & veraciter inſitum eſt, eſſe omnino incommutabilem & incorruptibilem deum, tota eorum milleformis fabula repente L dilabitur, quam in ſuis vanis ac ſacrilegis mentibus, non niſi de dei turpiſsima mutabilitate finxerunt. Non eſt igitur materies animæ humanæ, nec anima irrationalis.

Non eſt ex corporeo elemento aĩa. *Cap. XII.*

Quid eſt ergo vnde anima flatu dei facta eſt? An corpus aliquod erat terrenum quidem & humidum? Nullo modo: hinc enim potius caro facta eſt. Nunquid aliud eſt limus quàm terra humida? Nec humore ſola anima facta credenda eſt, quaſi caro de terra, & anima de aqua. Nimis enim abſurdum eſt, inde factam putare animam hominis, vnde facta eſt caro piſcis & volucris. Ergo fortaſsis ex aëre. Huic enim elemento etiam flatus competit, ſed noſter, non dei. Vnde ſupra diximus, hoc potuiſſe congruenter putari, ſi animam mundi tanquam vnius maximi animantis deum crederemus, vti eam flauerit de aëre corporis ſui, ſicut flat noſtra de ſui. Cum vero deum eſſe conſtet ſupra omne mundi corpus, & ſupra omnem ſpiritum quem creauit incomparabili omnino diſtantia, quo modo id rectè dici poteſt? An forte quanto magis deus vniuerſæ ſuæ creaturę præſens eſt omnipotentia ſingulari, tanto magis potuit ex aëre flatum facere, quæ M anima hominis eſſet? Sed cum anima non ſit corporea, quicquid autem ex mundi corporeis elementis fit, corporeum eſſe neceſſe eſt, in quibus mundi elementis etiam aër iſte connumeratur, nec ſi de puri illius cœleſtiſque ignis elemento facta anima diceretur, credi oporteret. Omne quippe corpus in omne corp⁹ poſſe mutari, non defuerunt qui aſſererent. Corpus autem aliquod ſiue terrenum ſiue cœleſte, cõuerti in animam, fierique naturam incorpoream, nec quenquam ſenſiſſe ſcio, nec fides hoc habet.

Medicorũ ſententia de corpore humano. *Cap. XIII.*

Deinde ſi non eſt contemnendum quod medici, non tantum dicũt, verumetiam probare ſe affirmant, quamuis omnis caro terrenam ſoliditatem in promptu gerat, habet tamen in ſe & aëris aliquid quod in pulmonibus continetur, & à corde per venas quas arterias vocant diffunditur: & ignis non ſolum feruidam qualitatem, cuius ſedes in iecore & in cerebro eſt, verumetiam luculentam quam velut eliquari ac ſubuolare oſtendunt in excelſium cerebri locum tanquam in cœlum corporis noſtri: vnde & radij emicant oculorum, & de cuius medio velut centro quodam, non ſolum ad oculos, ſed etiam ad ſenſus cæteros tenues fiſtulæ deducuntur, ad aures ſcilicet,

A licet, ad nares, ad palatum, propter audiendum, olfaciendum, atque guſtandum: ipſumq; tangēdi ſenſum qui per totum corpus eſt, ab eodem cerebro dirigi dicunt per medullam ceruicis, & eam quæ continetur oſsibus, quibus dorſi ſpina cõſeritur, vt inde ſe tenuiſsimi quidam riuuli, qui tãgendi ſenſum faciunt, per cuncta mēbra diffundant.

Animã nõ eſſe ex elementis. *Cap.XIIII.*

Cum igitur his quaſi nunciis accipiat anima quicquid eam corporalium non latet: ipſa vero vſqueadeo aliud quiddam ſit, vt cum vult intelligere, vel diuina vel deum, vel omnino etiam ſeipſam ſuasq; conſiderare virtutes, vt aliquid veri certiq; comprehendat, ab hac ipſorum quoq; oculorũ luce ſe auertat: eamq; ad hoc negocium, non tantũ nullo adiumēto, verumetiam nonnullo impedimento, eſſe ſentiens, ſe in obrutum mentis attollat: quo modo ex eo genere aliquid eſt, cum eiuſdem generis ſummum non ſit niſi lumen quod ex oculis emicat: quo illa non adiuuatur niſi ad corporeas formas coloresq; ſentiendos: habetq; ipſa innumerabilia longe diſsimilia cũcto generi corporum, quæ non niſi intellectu atq; ratione conſpiciat, quò nullius carnis ſenſus aſpirat.

Anima incorporea. *Cap.XV.*

Quapropter non eſt quidem humanæ animæ natura, nec de terra, nec de aqua, nec de aëre, nec de igne quolibet: ſed tamen craſ- B ſioris corporis ſui materiam, hoc eſt humidam quandã terram, quæ in carnis verſa eſt qualitatem, per ſubtiliorem naturam corporis adminiſtrat, id eſt, per lucem & aërem. Nullus enim ſine his duobus vel ſenſus in corpore eſt, vel ab anima ſpontaneus corporis motus. Sicut autem prius eſſe debet noſſe quàm facere, ita prius eſt ſentire quàm mouere. Anima ergo quoniam res eſt incorporea, corpus quod incorporeo vicinum eſt, ſicuti eſt ignis, vel potius lux & aër, primitus agit: & per hęc cætera quæ craſsiora ſunt corporis, ſicuti humor & terra, vnde carnis corpulentia ſolidatur, quæ magis ſunt ad patiendum ſubdita, quàm prædita ad faciendum.

Cur dictũ ſit, fact⁹ eſt homo in animã viuã. *Cap.XVI.*

Non mihi ergo videtur dictum, factus eſt homo in animam viuam, niſi quia ſentire cœpit in corpore, quod eſt animatæ viuentiſq; carnis certiſsimum indicium. Nam mouentur & arbuſta, non tantum vt extrinſecus impellente, veluti cum ventis agitantur, ſed illo motu quo intrinſecus agitur, quicquid ad incrementum ſpeciēmque arboris pertinet, quo ducitur ſuccus in C radicem, vertitúrque in ea quibus conſtat herbæ natura vel ligni: nihil enim horum ſine interno motu. Sed iſte motus non eſt ſpontaneus qualis ille qui ſenſui copulatur ad corporis adminiſtrationem, ſicut in omniũ animalium genere quam vocat ſcriptura animam viuam. Nam & nobis niſi ineſſet etiam ille motus, nec creſcerent noſtra corpora, nec vngues capillóſque producerent. Sed ſi hoc ſolum eſſet in nobis ſine ſenſu motúque illo ſpontaneo, non diceretur homo factus in animam viuam.

Pars cerebri ãterior origo ſenſuum. *Cap.XVII.* *Supra.c.13.* *Supra.c.15* *Gene.2.* *In hoc cap.*

Proinde quoniam pars cerebri anterior, vnde ſenſus omnes diſtribuuntur, ad frontem collocata eſt, atque in facie ſunt ipſa velut organa ſentiendi, excepto tangēdi ſenſu qui per totum corpus diffunditur: qui tamen etiam ipſe ab eadem anteriori parte cerebri oſtenditur habere viam ſuam, quæ retrorſus per verticem atq; ceruicem ad medullam ſpinæ de qua loquebamur paulo ante, deducitur: vnde habet vtiq; ſenſum in tangendo & facies ſicut totum corpus, exceptis ſenſibus videndi, audiendi, olfaciendi, guſtandi, qui in ſola facie prælocati ſunt: ideo ſcriptum arbitror, quód in faciem deus ſufflauerit homini flatum vitæ, cum factus eſt in animam viuam. Anterior quippe pars poſteriori merito præponitur, quia & iſta ducit, illa ſequitur, & ab iſta ſenſus, ab illa motus eſt, ſicut conſiliũ præ- D cedit actionem.

Tres ventriculi cerebri *Ca.XVIII.*

Et quoniam corporalis motus qui ſenſum ſequitur ſine interuallis temporum nullus eſt, agere autem interualla temporum ſpõtaneo motu niſi per adiutorium memoriæ non valemus, ideo tres tãquam ventriculi cerebri demõſtrantur. Vnus anterior ad faciem, à quo ſenſus omnis: alter poſterior ad ceruicem, à quo motus omnis, tertius inter vtrunque, in quo memoriam vigere demonſtrant: ne cum ſenſum motus ſequitur, non connectat homo quod faciēdum eſt, ſi fuerit quod facit oblitus. Hæc illi certis indiciis probata eſſe dicunt: quando & ipſæ partes aliquo affectæ morbo vel vicio, cum defeciſſent officia vel ſentiendi vel mouendi membra, vel motus corporis reminiſcendi, ſatis quid valerent ſingulę declararunt, eiſq; adhibita curatio cui rei reparandæ profecerit exploratum eſt. Sed anima in iſtis tanquam in organis agit, nihil horũ eſt ipſa, ſed viuificat & regit omnia, & per hæc corpori cõſulit & huic vitæ, in qua factus eſt homo in animam viuam.

Animæ præſtantia. *Cap.XIX.*

Vnde ergo ſit ipſa, id eſt, de qua velut materie deus hunc flatum fecerit quæ anima dicitur, dum quęritur, nihil corporeum debet occurrere. Sicut enim deus omnem creaturam, ſic anima omnem corpoream E creaturam naturæ dignitate præcellit. Per lucem tamē & aërem quæ in ipſo quoque mundo pręcellentia ſunt corpora, magíſque habent faciendi præſtantiam quàm patiendi corpulentiam, ſicut humor & terra, tanquam per ea quæ ſpiritui ſimiliora ſunt corpus adminiſtrat. Nunciat enim aliquid lux corporea. Cui autem nunciat, non hoc eſt quod illa: & hæc eſt anima cui nũciat non illa quæ nunciat. Et cum afflictiones corporis moleſte ſentit, actionem ſuam qua illi regendo adeſt, turbato eius temperamēto impediri offenditur: & hæc offenſio dolor vocatur: & aër qui neruis infuſus eſt, paret voluntati vt membra moueat, non autem ipſe voluntas eſt. Et illa pars media motum membrorum nũciat, vt memorata teneantur, nõ ipſa memoria eſt. Denique dum hæc eius tanquam miniſteria vicio quolibet ſeu perturbatione omni modo deficiunt, deſiſtentibus nũciis ſentiendi & miniſtris mouendi, tanquam non habens cur adſit, abſcedit. Si autem non ita deficiũt vt in morte aſſolet, turbatur eius intentio tanquam conãtis redintegrare labentia nec valentis. Et in quibus rebus F turbatur, inde cognoſcitur quæ pars miniſteriorum in cauſa ſit, vt ſi potuerit, medicina ſuccurrat.

Aliud anima, aliud organa corporis. *Cap.XX.*

Nanque aliud eſſe ipſam, aliud hæc eius corporalia miniſteria, vel vaſa, vel organa, vel ſi quid aptius dici poſſunt, hinc euidenter elucet, quòd plerunq; ſe vehemēti cogitationis intentione auertit ab omnibus, vt præ oculis patentibus recteq; valentibus multa poſita neſciat, & ſi maior intentio eſt, dum ambulabat repente ſubſiſtat, auertens vtique imperandi nutum à miniſterio motionis qua pedes agebantur. ſi autem non tanta eſt cogitationis intētio, vt figat ambulantem loco, ſed tamen tanta eſt vt partem illam cerebri mediã nunciantem corporis motus non vacet aduertere, obliuiſcitur aliquando, & vnde veniat, & quò eat, & tranſit imprudens villam quò tendebat, natura ſui corporis ſana, ſed ſua vi in aliud auocata. Quapropter iſtas corporei cœli corporeas quaſdã particulas, id eſt, lucis & aëris, quæ primæ excipiunt nutus animæ viuificãtis, eo quòd incorporeæ naturę propinquiores ſunt q̃ humor & terra, vt ad earum proximum miniſterium tota moles adminiſtretur, vtrum deus de hoc circũfuſo & ſuperfuſo cœlo corpori viuenti miſcuerit aut adiunxerit, an & ipſas de limo ſi-

cut carnem

G cut carnem fecerit, non eſt ad rem pertinens quæſtio.
Omne quippe corpus in omne corpus mutari poſſe cre
Aĩa vnde dibile eſt, quodlibet autem corpus mutari poſſe in ani-
ſit facta, & mam, credere abſurdum eſt. Quamobrem nec il-
quid ſit. lud audiendum eſt quod quidam putauerunt quintum
Cap.XXI. quoddã eſſe corpus vnde ſit anima: quod nec terra, nec
Cice.lib.1. aqua ſit, nec aër, nec ignis, ſiue iſte turbulentior atque
Tuſ. q. ἐν- terrenus, ſiue ille cœleſtis, purus & lucidus: ſed neſcio
τελέχεια. quid aliud quod careat vſitato nomine, ſed tamen cor-
pus ſit. Si enim qui hoc ſentiũt hoc dicunt corpus quod
& nos, id eſt naturam quamlibet, longitudine, latitudi-
ne, altitudine, ſpacium loci occupantem, neque hoc eſt
anima, neque facta inde credenda eſt. Quicquid enim
tale eſt vt multa non dicam, in quacũq; ſui parte lineis
diuidi vel circũſcribi poteſt. Quod anima ſi pateretur,
nullo modo noſſe poſſet tales lineas, quæ per longum
ſecari non queunt, quales in corpore non poſſe inue-
niri nihilominus nouit. Nec ipſa ſibi tale aliquid oc-
currit, cum ſe neſcire nõ poſsit, etiam quãdo ſe vt cog-
noſcat inquirit. Cũ enim ſe quærit, nouit quòd ſe quæ-
rat, quod noſſe non poſſet, ſi ſe nõ noſſet. Neque enim
H aliunde ſe quærit quàm à ſeipſa. Cum ergo quærentem
ſe nouit, ſe vtiq; nouit, & omne quod nouit tota nouit:
cum itaq; ſe quærentem nouit, tota ſe nouit, ergo & to
tam nouit: neq; enim aliquid aliud, ſed ſeipſam tota no
uit. Quid ergo adhuc ſe quærit, ſi quærentem ſe nouit?
Neque enim ſi neſciret ſe, poſſet ſe quęrentem ſe ſcire ſe,
ſed hoc in præſenti. Quòd autẽ de ſe quęrit, quid antea
fuerit, vel quid futura ſit quærit. Deſinat ergo nunc in-
terim ſuſpicari ſe eſſe corpus, quia ſi aliquid tale eſſet,
talem ſe noſſet, quę magis ſe nouit quàm cœlum & ter-
ram, quæ per ſui corporis oculos nouit. Omitto dicere,
quia illud eius quod etiam pecora habere intelligũtur,
vel cœli volatilia, cum habitacula ſua ſeu nidos repe-
tunt, quo capiuntur imagines omnium rerum corpo-
ralium, nullo modo cuiquam corpori ſimile eſt: & vti-
que hoc potius corpori ſimile eſſe deberet, vbi corpo-
rearum rerum ſimilitudines cõtinentur. At ſi hoc cor-
pus non eſt, quia certum eſt eas ſimilitudines corpo-
rum illic non ſolum memoriter detineri, verumetiam
innumerabiles pro arbitrio figurari, quanto minus alia
qualibet vi ſua corpori eſſe anima ſimilis poteſt? Si au-
I tẽ corpus eſſe dicunt alia qualibet notione, omne quod
eſt, id eſt, omnem naturam atque ſubſtantiam, non qui-
dem admittenda eſt iſta locutio, ne non inueniamus
quo modo loquentes ea quæ corpora nõ ſunt à corpo-
ribus diſtinguamus. Non tamen nimis eſt de nomine
laborãdum. Nam & nos dicimus, quicquid anima eſt,
non eſſe horum quatuor notiſsimorum elementorum
quæ manifeſta ſunt corpora, ſed neque hoc eſſe quod
deus eſt. Quid ſi autem, non dicitur melius quàm ani-
ma vel ſpiritus vitæ. Ideo enim additur, vitæ, quia &
iſte aër plerunque dicitur ſpiritus, Quanquam & ani-
mam eundem aërem appellauerunt: vt iam non poſsit
inueniri nomen quo proprie diſtinguatur iſta natura,
quæ nec corpus nec deus eſt, nec vita ſine ſenſu, qualis
poteſt credi in arboribus, nec vita ſine rationali men-
te, qualis eſt in pecoribus, ſed vita nunc minor quàm
angelorum, & futura quod angelorum, ſi ex præcepto
ſui creatoris hic vixerit. Vnde ſit autem, id eſt de qua
velut materia facta ſit, vel de qua velut perfecta beatá-
que natura defluxerit, vel vtrum omnino ex nihilo fa-
cta ſit, etiam ſi dubitatur & quæritur: illud tamen mi-
nime dubitandum eſt, & ſi aliquid antea fuit à deo fa-
ctum eſſe quod fuit, & eam nunc à deo factam, vt ani-
ma viua ſit: aut enim nihil fuit, aut hoc quod eſt non K
fuit. Sed illam partem qua quærebamus quaſi eius ma-
teriem, vnde facta ſit, iam ſatis tractauimus. Nunc *Cauſalis ra-*
ſi omnino nõ fuit, quęrendum eſt quo modo poſsit in- *tio animæ.*
telligi quòd cauſalis eius ratio fuiſſe dicebatur in pri- *Cap.XXII.*
mis ſex dierum operibus dei quando fecit deus homi-
nem ad imaginem ſuam, quod niſi ſecundum animam
non rectè intelligitur. Verendum eſt autem ne cum di
cimus non ipſas tunc naturas atque ſubſtantias quæ fu-
turæ fuerant deum creaſſe, dum crearet omnia ſimul,
ſed earum futurarum cauſales quaſdam rationes, pute-
mur inania quædam dicere. Quæ ſunt autem iſtæ cau-
ſales rationes ſecundum quas poſſet iam dici deus fe-
ciſſe hominem ad imaginem ſuam, cuius corpus non-
dum de limo finxerat, cui nondum animam afflando
fecerat? Et corporis quidem humani etiam ſi fuerit ali-
qua occulta ratio qua futurum erat vt formaretur, erat
& materies de qua formaretur, id eſt terra, in qua vide-
ri poteſt illa ratio velut in ſemine latuiſſe: animę autem
faciendæ, id eſt flatus faciendi, qui eſſet anima homi-
nis, quæ ibi ratio cauſalis primitus condita eſt, cum di-
ceret deus: Faciamus hominem ad imaginem & ſimi- *Gene.1.*
litudinem noſtram: quod niſi ſecundum animam re- L
ctè intelligi nõ poteſt, ſi nulla erat natura vnde conde-
retur? Si enim hæc ratio in deo erat, non in creatura,
nõdum ergo erat condita: quo modo ergo dictũ eſt, fe-
cit deus hominẽ ad imaginem dei? Si autem iã in crea-
tura erat, hoc eſt, in iis quę ſimul omnia creauerat deus,
in qua creatura erat? Vtrum ſpiritali, an corporali? Si ſpi
ritali, agebat ne aliquid in corporibus mundi ſeu cœ-
leſtibus ſeu terreſtribus: an in ea erat hæc vacans ante-
quam homo in ſua natura propria conderetur: ſicut in
ipſo homine iam propriam ducente vitam latenter o-
cioſeq; ineſt ratio generandi, quę non operatur niſi per
concubitum atque cõceptum? An illa creatura ſpiritalis
in qua latenter erat hæc ratio, nihil agebat ſui operis?
Et vt quid creata erat? An vt contineret rationem fu-
turæ animæ hũmanæ, vel futurarum animarum, tan-
quam in ſeipſis eſſe non poſſent, ſed in aliqua creatura
propria vita iam viuente: ſicut generandi ratio non po
teſt eſſe niſi in aliquibus iam exiſtentibus perfectiſque
naturis? Parens ergo animæ inſtituta eſt aliqua creatu-
ra ſpiritalis, in qua ſit ratio futuræ animæ, quæ non in- M
de exiſtat niſi cum eam deus homini inſpirandam fa-
cit. Neque enim & ex homine fœtum vel ſeminis vel
ipſius iam prolis creat & format niſi deus, per ſapien-
tiam attingentem vbique propter ſuam mũdiciam, ita
vt nihil inquinatum in eam incurrat, dum pertendit à *Sapien.7.*
fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuaui-
ter. Sed neſcio quemadmodum poſsit intelligi, ad hoc
tãtum creatam neſcio quam creaturam ſpiritalem quæ
in dei conditionibus per illos ſex dies factis non cõme
moraretur, cum deus hominem ſexto die feciſſe dictus
eſt, quem nondum in propria natura fecerat, ſed adhuc
ratione cauſali in illa creatura quæ commemorata nõ
eſt. Magis enim debuit ipſa commemorari, quæ ſic cõ-
ſummata erat, vt non adhuc eſſet ſecundum ſuæ cauſæ
præcedentem rationem facienda. An forte in illius *Aĩæ origo*
diei natura quem primitus condidit, ſi ſpiritus intelle- *quæritur.*
ctualis dies ille rectè accipitur, hanc faciendæ animæ *Cap.XXIII*
cauſalem rationem deus inſeruit, cũ ſexto die fecit ho-
minem ad imaginem ſuam: cauſam ſcilicet rationèm-
que præfigens, ſecundum quam eum poſt illos ſeptem
dies faceret, vt videlicet corporis eius cauſalem ratio-
nem in natura terræ, animæ autem in natura illius diei
creaſſe

A creaſſe credatur? Sed quid aliud dicitur cum hoc dicitur, niſi angelicum ſpiritum quaſi parentem eſſe animę humanæ, ſi ſic in illo eſt animæ humanæ creandæ præcōdita ratio, ſicut in homine futuræ prolis ſuæ? vt corporum quidem humanorum parētes homines, animarum autem angeli, creator vero & animarum & corporum deus: ſed corporum ex hominibus, animarū ex angelis: aut prioris corporis ex terra, & prioris animæ ex angelica natura, vbi rationes eorum cauſales præfixerat, quando primitus fecit hominem in iis quæ ſimul omnia creauit: deinceps vero iam homines ex hominibus, corpus ex corpore, animā ex anima? Durū eſt hoc, angeli aut angelorum filiam dicere eſſe animam, ſed multo durius cœli corporei, quanto magis ergo maris & terræ? Multo minus igitur in aliqua corporali creatura, cauſalis animæ ratio præcōdita eſt, cum faceret deus hominem ad imaginem ſuam antequam eum ſuo tempore de limo formatum flatu animaret, ſi abſurde creditur animam cauſaliter in natura angelica cōdidiſſe.

Aīa creata latuit. C. XXIIII. Illud ergo videamus, verū forſitan verum eſſe poſſit, quod certe humanæ opinioni tolerabilius mihi videtur, deum in illis primis operibus quæ ſimul omnia B creauit, animam etiam humanam creaſſe, quam ſuo tēpore membris ex limo formati corporis inſpiraret, cuius corporis in illis ſimul conditis rebus, ratonē creaſſet cauſaliter, ſecundum quam fieret cum faciendū eſſet corpus humanum. Nam neq; illud quod dictū eſt, ad imaginem ſuā, niſi in anima: neque illud quod dictum eſt, maſculum & fœminam, niſi in corpore recte intelligimus. Credatur ergo ſi nulla ſcripturarū authoritas ſeu veritatis ratio contradicit, hominem ita factum ſexto die, vt corporis quidem humani ratio cauſalis in elementis mundi, anima vero iam ipſa crearetur, ſicut primitus conditus eſt dies, & creata lateret in operibus dei, donec eam ſuo tempore ſufflādo, hoc eſt inſpirando formato ex limo corpori insereret.

Aīa carni inſerta. Ca. XXV. Sed hic rurſus non ſpernēda oritur quæſtio. Si enim iam facta erat anima & latebat, vbi ei poſſet eſſe melius quàm ibi? Quid ergo fuit cauſæ vt anima innocēter viuēs inſereretur vitæ huius carni, in qua peccando ipſum qui eam creauit offenderet, vnde eam merito ſequeretur laboris ærumna, damnationisq; cruciatus? *2 ſentē. di. 17 ca. 3.* An illud dicēdum eſt, quòd ad corpus adminiſtrandū volūtate propria fuerit inclinata, in qua vita corporis quoniā & iuC ſte & inique viui poteſt, quod elegerit hoc haberet, vel præmium de iuſticia, vel de iniquitate ſupplicii, vt nec illi Apoſtolicæ ſententiæ ſit contrarium, qua dicit, nōdum natos nihil egiſſe boni ſeu mali? *Roma. 9.* Illa quippe inclinatio voluntatis ad corpus, nondum eſt actio vel iuſticiæ vel iniquitatis, de qua ratio reddenda eſt in iudicio dei, recepturo vnicuiq; ſecundū ea quæ per corpus geſſit ſiue bonū ſiue malū. *2. Corin. 5.* Cur ergo nō iā & illud credatur, quod dei nutu ad corp⁹ venerit: vbi ſi vellet ſecundum præceptum eius agere, mercedem acciperet vitæ æternæ, atq; angelorum ſocietatem: ſi autem cōtemneret, pœnas iuſtiſſimas lueret, ſiue laboris diuturni, ſiue ignis æterni? An quia hoc ipſum deo volenti obtemperaſſe, iam vtiq; actio bona extiterit, & ſit contrariū nōdum natos nihil egiſſe, vel boni vel mali?

An fuerit præſcia futuri anima Ca. XXVI. Quæ ſi ita ſunt, fatebimur etiam nō in eo rerum genere animam primitus creatā, vt eſſet præſcia futuri operis ſui, vel iuſti vel iniqui. Nimis quippe incredibile eſt, eam potuiſſe propria voluntate inclinari ad corporis vitā, ſi ſe ita in quibuſdā peccaturā præſciret, vt iuſte ſupplicio perpetuo puniretur. Iuſte ſanè creator laudatur in omnib⁹ quæ fecit omnia bona valde. Neque enim ex iis tamen D laudandus eſt quibus præſciētiam dedit, cum recte laudetur etiā, quia pecora creauit, quibus eſt natura humana præſtantior etiam in ipſis peccantibus. *Gene. 1.* Natura quippe hominis ex deo eſt, non iniquitas, qua ſe ipſe inuoluit male vtendo libero arbitrio: quod tamen ſi non haberet, in natura rerū minus excelleret. *Liberum arbitrium.* Cogitādus quippe eſt homo iuſte viuens etiā non præſcius futurorū, & ibi videndū eſt, excellentia voluntatis bonę quàm non impediatur ad recte viuendum & deo placendū, quòd ignarus futuri viuit ex fide. Huiuſmodi ergo creaturam quiſquis eſſe nollet in rebus, contradicit dei bonitati. Quiſquis autem pœnas eam nō vult luere pro peccatis, inimicus eſt æquitati.

An cōpulſa anima ad corpus ſumēdum. C. XXVII. Sed ſi ad hoc fit anima vt mittatur in corpus, quæri poteſt verum ſi noluerit, compellatur. Sed meli⁹ creditur hoc naturaliter velle, id eſt, in ea natura creari vt velit, ſicut naturale nobis eſt velle viuere: male autem viuere nō eſt iam naturæ ſed peruerſæ volūtatis, quā iuſte pœna ſubſequitur. Fruſtra ergo iā quæritur, ex qua veluti materię facta ſit anima, ſi recte intelligi poteſt in primis illis operibus factā, cū factus eſt dies. Sicut enim illa quæ non erant facta facta ſunt, ſic & hæc inter illa. Quòd ſi & materies aliqua formabilis fuit, & corporalis & ſpiritalis, non tamē & ipſa inſtituta niſi à deo, ex quo ſunt omnia, quæ quidē forma E tionem ſuam non tēpore ſed origine procederet, ſicut vox cantum: & quid niſi de materia ſpiritali facta anima congruentius creditur?

Repetitio ſuperiorū. Ca. XXVIII. Si autē aliquis non vult eam exiſtimare factam, niſi cum iam formato corpori eſt inſpirata, videat quid reſpōdeat cum quæritur vnde facta ſit. Aut enim ex nihilo dicturus eſt deum aliquid feciſſe vel facere poſt illam conſummationem operum ſuorū: & debet intueri quo modo explicet ſexto die factum hominem ad imaginem dei, quod niſi ſecundum animā recte intelligi nō poteſt, id eſt, in qua natura cauſalis ratio facta fuerit eius rei quæ nondū fuit. Aut non de nihilo, ſed de aliquo iam exiſtēte factam dicet animam: & laborabit inquirendo, quę nā illa natura ſit, an corporalis an ſpiritalis, ſecundū eas quęſtiones quas ſuperius verſauimus: manente illa quoq; moleſtia, vt adhuc quæratur in qua ſubſtantia creaturarum in ſex diebus primis conditarum, cauſalem illam rationem fecerit animæ: quā nondū vel de nihilo vel de aliquo fecerat. Quā ſi eo modo deuitare voluerit, vt dicat ſexto die etiam de limo factum eſſe hominem, ſed hoc recaF pitulando poſtea commemoratum: videat de muliere quid dicat, quia maſculum & fœminam dixit fecit eos, & benedixit eos? *Gene. 2.* Quòd ſi & ipſam eo die factā eſſe de viri oſſe reſponderit, attendat quo modo aſſerat ſexto die facta volatilia, quæ adducta ſunt ad Adam, cū ſcriptura omne genus volatilium quinto die creatum ex aquis inſinuet. Item ſexto die & ligna facta quæ in paradiſo plantata ſunt, cū eadem ſcriptura hoc creaturę genus tertio diei tribuerit. Ipſa etiā verba conſideret quid ſit, Eiecit adhuc de terra omne lignum pulchrū ad aſpectum, & bonum ad eſcam: tanquam illa quæ tertio die terra eiecerat, non erant pulchra ad aſpectum & bona ad eſcam, cū in his eſſent operibus quæ fecit deus omnia bona valde. Quid ſit etiā, Finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri & omnia volatilia cœli: tanquam illa non fuerint omnia quæ primo producta erant, vel potius ante producta erant nulla. Neque enim dictum eſt, & finxit deus adhuc de terra cæteras beſtias agri, & cætera volatilia cœli, quaſi quæ minus vel terra ſexto, vel aqua quinto die produxerit: ſed omnes beſtias, inquit,

G inquit,& omnia volatilia. Necnõ & illud cogitet, quẽadmodum deus & ſex diebus fecerit omnia. Primo ipſum diem,ſecundo firmamentum, tertio ſpeciem maris & terræ,atque ex terra berbam & lignum, quarto luminaria & ſydera,quinto aquarum animalia,ſexto terræ:& poſtea dicatur,Cum factus eſt dies,fecit deus cœlum & terram & omne viride agri: quandoquidem cũ factus eſt dies, non fecit niſi ipſum diem. Quo modo etiam omne viride agri fecerit antequã eſſet ſuper terram,& fœnum omne antequam exoriretur. Tũc enim factum cum exortum eſt,non antequã exoriretur, quis non diceret,niſi ſcripturæ verba reuocarent? Memine-
Eccli.18. rit etiam ſcriptum eſſe. Qui viuit in æternum, creauit omnia ſimul:& videat quemadmodũ ſimul creata dici poſsint, quorum creatio ſpaciis temporalibus diſtat, non horarum tantum,ſed etiam dierum. Curet quoq; oſtendere quo modo vtrunque ſit verum quod cõtrarium videri poteſt:& deum in die ſeptimo ab omnibus
Gene. 2. operibus ſuis requieuiſſe, quod Geneſeos liber dicit: &
Ioan.5. vſque nũc eum operari,quod dominus dicit. Reſpiciat etiam quæ dicta ſunt conſummata, quo modo eadem dicta ſint inchoata. His enim omnibus diuinæ ſcriptu-
H ræ teſtimoniis quam eſſe veracẽ nemo dubitat niſi infidelis aut impius,ad illam ſententiam ducti ſumus,vt diceremus deum ab exordio ſeculi primum ſimul omnia creauiſſe, quædam conditis iam ipſis naturis, quædam præconditis cauſis: ſic vt non ſolum præſentia,verumetiam futura fecerit omnia potens, & ab eis factis requieuerit,& eorum deinceps adminiſtratione atque regimine crearet etiam ordines temporum & temporalium:qui & conſummauerit ea propter omnium generum terminationem, & inchoauerit propter ſeculorũ propagationem, vt propter conſummata requieſceret, propter inchoata vſq; nũc operetur. Sed ſi poſſunt hæc melius intelligi,nõ ſolum non reſiſto, verumetiam faueo. Nunc tamẽ de anima quam deus inſpirauit homini ſufflando in eius faciem nihil confirmo, niſi quia ex deo ſic eſt,vt non ſit ſubſtantia dei,& ſic incorporea,vt non ſit corpus ſed ſpiritus, non de ſubſtantia dei genitus,nec de ſubſtãtia dei procedẽs,ſed factus à deo. Nec ita factus vt in eius naturam natura vlla corporis vel irrationalis animæ verteretur, ac per hoc de nihilo: & quòd ſit immortalis ſecũdum quendam vitæ modum, quem nullo modo poteſt amittere: ſecundum quandã vero mutabilitatem qua poteſt vel deterior vel melior
I fieri, vt non immerito etiam mortalis poſsit intelligi, quoniam veram immortalitatẽ ſolus ille habet, de quo proprie dictum eſt, Qui ſolus habet immortalitatem.
1.Timo.6. Cętera quę in hoc libro diſceptãdo locut⁹ ſum,ad hoc valeant legenti,vt aut nouerit quemadmodum ſine affirmãdi temeritate quærenda ſint, quæ nõ aperte ſcriptura loquitur: aut ſi ei quærendi modus iſte non placet, quemadmodum ipſe quæſiuerim ſciat, vt ſi me poteſt docere non abnuat,ſi autem nõ poteſt,à quo ambo diſcamus,mecum requirat.

Libri ſeptimi, de Geneſi ad literam, Finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Geneſi ad literam, Liber Octauus.

ET plantauit deus paradiſum in Eden ad Orientem,& poſuit ibi hominem quem finxit. Non ignoro de paradiſo multos multa dixiſſe, tres tamen de hac re quaſi generales ſunt ſententiæ. Vna eorum qui tantũmodo corporaliter paradiſum intelligi volunt. Alia eorum qui ſpiritaliter tantũ. Tertia eorum,qui vtroque modo paradiſum accipiũt, aliàs corporaliter,aliàs autem ſpiritaliter. Breuiter ergo vt dicam, tertiam mihi fateor placere ſententiam. Secundum hanc ſuſcepi nunc loqui de paradiſo, quod dominus donare dignabitur, vt homo factus è limo, quod vtique corpus humanum eſt, in paradiſo corporali collocatus intelligatur: vt quemadmodum ipſe Adam,& ſi aliquid aliud ſignificat ſecundum id quod eũ formam futuri dixit eſſe Apoſtolus, homo tamen in natura propria expreſsius accipitur, qui vixit certo numero annorum, & propagata numeroſa prole mortu⁹ eſt,ſicut moriuntur cæteri homines, & ſi nõ ſicut cæteri ex parentibus natus, ſed ſicut primitus oportebat ex terra factus eſt: ita & paradiſus, in quo eum collocauit deus,nihil aliud quàm locus quidam intelligatur, terra L ſcilicet vbi habitaret homo terrenus. Narratio quippe in his libris non genus locutionis figuratarum rerum eſt,ſicut in Cãtico canticorum: ſed omnino geſtarum eſt,ſicut in regnorum libris & huiuſcemodi cęteris. Sed quia illic ea dicũtur quæ vitæ humanæ vſus notiſsimus habet,non difficile,immo promptiſsime primitus accipiuntur ad literam,vt deinde ex illis quid etiam futurorum res ipſæ geſtę ſignificauerint exſculpatur. Hic autem quia ea dicuntur quæ vſitato naturæ curſu intuentibus non occurrant,nolunt ea quidam proprie, ſed figurate dicta intelligi: atque ex illo loco volunt incipere hiſtoriam, id eſt, rerum proprie geſtarum narrationem, ex quo dimiſsi de paradiſo Adam & Eua conuenerunt atque genuerunt: quaſi vero vſitatum nobis ſit, vel quòd tot annos vixerunt, vel quod Enoch tranſlatus eſt, vel quòd grandæua & ſterilis peperit, & cætera huiuſcemodi. Sed alia eſt, inquiunt, narratio factorum mirabilium, alia inſtitutarum creaturarum. Illic enim ea ipſa inſolita oſtendunt, alios eſſe tanquam naturales modos rerum,alios miraculorum quæ magnalia nominãtur: hic autem ipſa inſinuatur inſtitutio naturarum. Quibus reſpondetur, ſed ideo inſolita & ipſa,quia prima: Nam quid tam ſine exemplo, & ſine pari facto in M rerum mundanarũ conſtitutione quàm mundus? Nunquid ideo credendum non eſt deum feciſſe mundum, quia iam non facit mundos,aut non feciſſe ſolem,quia iam non facit ſoles? Et hoc quidem non de paradiſo, ſed de ipſo homine permotus debuit reſponderi. Nunc vero cũ ipſum ſic credant à deo factum, ſicut alius nullus factus eſt: cur paradiſum nolunt ita factum credere, quemadmodum nunc vident ſyluas fieri? Ad eos quippe loquor qui authoritatem harum literarũ ſequuntur. Eorum enim quidam non proprie ſed figurate paradiſum intelligi volũt: Nam qui omnino aduerſantur his literis, aliàs cum eis atque aliter egimus: quanquam & hęc in hoc ipſo opere noſtro quantum valemus ita defendamus ad literam, vt qui non rationabiliter moti, propter animum peruicacem vel hebetem,credere iſta detrectant, nullam tamen inueniant rationem vnde falſa eſſe conuincant. Verum iſti noſtri qui fidem habent his diuinis libris,& nolunt paradiſum ad proprietatem literæ (intelligi),locum ſcilicet amœniſsimum

fructuoſis

Margin notes (right column, beside the opening lines): K — Paradiſus Cap.1. — Gene.2. — 2.ſen.diſti.17.cap.hominem. — Infra ca.2. circa med. — Roma.5.

…loſis nemoribus opacatum, eundémque magnũ …gno fonte fœcundum, cum videant nulla humana opera tot ac tanta vireta ſylueſcere occulto opere dei, …iror quemadmodũ credunt ipſum hominẽ ita factum, quemadmodũ nunquam viderunt. Aut ſi & ipſe figurate intelligendus eſt, quis genuit Cain & Abel & Seth? An & ipſi figurate tantum fuerunt, non etiam homines ex hominibus nati? De proximo ergo attendant iſtam præſumptionem quò tendat, & conētur nobiſcũ cuncta primitus quę geſta narrãtur in expreſſione proprietatis accipere. Quis enim eis poſtea non faueat intelligentibus, quid iſta etiam figurata ſignificatione cõmoneant, ſiue ipſarum ſpiritalium naturarum vel affectionum, ſiue rerum etiam futurarum? Sane ſi nullo modo poſſent ſalua fide veritatis ea quæ corporaliter hic nominata ſunt, corporaliter etiã accipi, quid aliud remaneret, niſi vt ea potius figurate dicta intelligeremus, quàm ſcripturam ſanctam impie culparemus? Porrò autem ſi non ſolum nõ impediunt, verumetiam ſolidius aſſerunt diuini eloquij narrationem, hæc etiam corporaliter intellecta: nemo erit, vt opinor, tam infideliter pertinax, qui cum ea ſecundum regulam fidei expoſita B propriè viderit, malit in priſtina remanere ſententia, ſi forte illi viſa fuerant non niſi figurate poſſe accipi.

Aduerſus Manichæos reiicientes vetus teſtamentum. Cap. II. Nam & ego contra Manichæos qui has literas veteris teſtamenti non aliter quàm oportet accipiẽdo errant, ſed omnino non accipiendo & deteſtãdo blaſphemant, duos conſcripſi libros recẽti tempore conuerſionis meæ, cito volẽs eorũ cõfutare deliramenta, vel erigere intentionem ad quærendã in literis quas oderunt *1. Retra. c. 9.* Chriſtianam & Euangelicam fidem. Et quia non mihi tunc occurrebant omnia quemadmodum proprie poſſent accipi, magiſq; nõ poſſe accipi videbantur, aut vix poſſe aut difficile, ne retardarer, quid figurate ſignificarent ea quæ ad literam non potui inuenire quãta valui breuitate & perſpicuitate explicaui, ne vel multa lectione vel diſputationis obſcuritate deterriti, in manus ea ſumere non curarent. Memor tamen quid maxime voluerim nec potuerim, vt nõ figurate ſed proprie primitus cuncta intelligerentur, nec omnino deſperans etiã ſic poſſe intelligi, idipſum in prima parte ſecundi libri ita poſui. Sanè, inquã, quiſquis voluerit omnia quæ dicta ſunt ſecundũ literam accipere, id eſt, non aliter in- C telligere quàm litera ſonat, & poteſt euitare blaſphemias, & omnia congruentia fidei catholicæ prædicare, non ſolũ ei nõ eſt inuidendũ, ſed præcipuus multumq; laudabilis intellector habendus eſt: Si autem nullus exitus datur, vt pie & digne deo quæ ſcripta ſunt intelligantur, niſi figurate atq; in ænigmatibus propoſita iſta credamus, habentes authoritatem Apoſtolicam, à quibus tam multa de libris veteris teſtamenti ſoluuntur ænigmata, modũ quem intendimus teneamus, adiuuan- *Math. 7.* te illo qui nos petere quærere & pulſare adhortatur: & omnes iſtas figuras rerum ſecundũ catholicam fidem, ſiue quæ ad Hiſtoriam ſiue quę ad Prophetiã pertinent explicemus, non præiudicantes meliori diligentiorıq; tractatui, ſiue per nos, ſiue per alios, quibus dominus reuelare dignatur. Hæc tunc dixi. Nũc autem quia voluit dominus vt ea diligentius intuens atq; conſiderans, nõ fruſtra quantum opinor exiſtimarem etiã per me poſſe ſecundum propriã, nõ ſecundum allegoricam locutionem hæc ſcripta eſſe mouſtrari, ſicut ea quę ſuperius voluimus oſtẽdere, ſic etiam quæ ſequuntur de paradiſo perſcrutemur.

Plantatio ligni. Cap. III. Gene. 2. Plantauit ergo deus paradiſum in delicijs, hoc eſt enim in Eden ad Orientẽ, & poſuit ibi

hominem quem finxerat. Sic enim ſcriptum eſt, quia D ſic factũ eſt. Deinde recapitulat, vt hoc ipſum quod breuiter poſuit oſtendat quemadmodum factũ ſit, hoc eſt, quemadmodũ paradiſum deus plantauerit, & illic hominem quem finxerat conſtituerit. Sic enim ſequitur, Et eiecit adhuc deus de terra omne lignum pulchrum ad aſpectum, & bonum ad eſcam. Nõ dixit, & eiecit de terra deus aliud lignum vel cæterum lignũ: ſed eiecit, inquit, de terra omne lignum pulchrũ ad aſpectum & bonum ad eſcam. Iam ergo tunc produxerat terra omne lignum & pulchrum ad aſpectum, & bonũ ad eſcã, hoc eſt tertio die. Nam ſexto die dixerat, Ecce dedi vobis omne pabulum ſeminale, ſeminans ſemen quod eſt *Gene. 1.* ſuper omnem terrã, & omne lignum fructiferũ, quod habet in ſe fructum ſeminis ſeminalis, quod erit vobis ad eſcam. Nũ ergo aliud eis (tunc) dedit, aliud nũc dare voluit? Nõ opinor, ſed cum ex his generibus ſint iſta ligna inſtituta in paradiſo, quæ iã terra tertio die produxerat, adhuc ea produxit in tempore ſuo: quia tũc ſcilicet quod ſcriptum eſt, ea produxiſſe terram, cauſaliter factum erat in terra, hoc eſt, quia tũc ea producẽdi virtutem latenter acceperat, qua virtute fit vt etiam nunc talia terra progignat in manifeſto atq; in tempore ſuo. E Verbo ergo dei ſexto die dicentis, Ecce dedi vobis om- *Gene. 1.* ne pabulum ſeminale ſeminans ſemen quod eſt ſuper omnem terram, & cætera, non ſonabili vel temporali voce prolata verba ſunt, ſed ſicut in eius verbo eſt creandi potẽtia. Dici autem hominibus quod ſine temporalibus ſonis deus dixerit, non niſi per temporales ſonos potuit: futurum enim erat vt homo iam de limo formatus, & flatu eius animatus, & quicquid ex illo humani generis extitiſſet, vteretur eis ad eſcam quæ ſuper terram exortura erant ex illa virtute generandi quam terra iam acceperat. Cuius futuri cauſales rationales in creatura condens, tanquam iam extitiſſent, loquebatur interna atq; intima veritate, quã nec oculus vidit, nec *Eſaia. 64.* auris audiuit, ſed ſpiritus eius ſcribenti hoc vtique reue- *1. Corin. 2.* lauit.

Lignũ vitæ Cap. IIII. Gene. 2. Illud planè quod ſequitur, Et lignum vitæ in medio paradiſi, & lignum ſcientiæ dignoſcẽdi bonum & malum: diligentius conſiderandũ eſt, ne cogat in allegoriã, vt non iſta ligna fuerint, ſed aliud aliquid nomine lini ſignificent. Dictum eſt enim de ſapientia, Li- *Prouer. 3.* gnum vitæ eſt omnibus amplectentibus eam. Veruntamen cum ſit Hieruſalem ęterna in cœlis, etiam in terra F ciuitas qua illa ſignificaretur, condita eſt: & Sara & A- *Gala. 4.* gar quanuis duo teſtamenta ſignificarent, erant tamen etiã quædam mulieres duæ: & cum Chriſtus per ligni paſſionem fluento ſpiritali nos irriget, erat tamen & petra quæ aquam ſitienti populo ligno percuſſa manauit, de qua diceretur, Petra autẽ erat Chriſtus: aliud quàm *1. Corin. 10.* erant illa omnia ſignificauerunt, ſed tamen etiam ipſa corporaliter fuerunt. Et quandoq; à narrante commemorata ſunt, non erat illa figurata locutio, ſed earum rerum expreſſa narratio, quarum erat figurata præceſſio. Erat ergo & lignũ vitæ, quemadmodũ petra Chriſtus: nec ſine myſterijs rerum ſpiritalium corporaliter præſentatis voluit hominem deus in paradiſo viuere. Erat ei ergo in lignis cæteris alimentum, in illo autem ſacramentum, quid ſignificans niſi ſapientiam de qua dictum eſt, Lignum vitæ eſt amplectentibus eam: quemadmodum de Chriſto diceretur, Petra manans eſt ſitientibus eam? Recte quippe appellatur quod ad eum ſignificandum præceſſit. Ipſe eſt ouis quæ immolatur in Paſcha, tamen & illud non tantum dicen- *Exod. 12.* do figurabatur, ſed etiam faciendo. Neque enim ouis

G illa non erat ouis,planè ouis erat,& occidebatur & mã
ducabatur:& tamẽ eo vero facto,aliud etiam quiddam
figurabatur,nõ ſicut ille vitulus ſaginatus, qui minimo
Lucæ 15. filio reuertẽti in epulas cæſus eſt. Ibi quippe ipſa narra-
tio figurarum eſt, nõ rerum figurata ſignificatio geſta-
rum. Non enim hoc Euangeliſta ſed dominus ipſe nar
rauit. Euangeliſta vero hoc dominum narraſſe narra-
uit. Proinde qnod narrauit Euangeliſta etiam factum
eſt, dominum ſcilicet talia locutum fuiſſe: ipſius do-
mini narratio parabola fuit, de qua nunquam exigi-
tur, vt etiam ad literam facta monſtrentur quæ ſermo-
Gene.28. ne proferuntur. Chriſtus autem eſt & lapis vnctus à Ia-
Pſal.117. cob, & lapis reprobatus ab ædificantibus, qui factus eſt
in caput anguli. Sed illud etiam in rebus geſtis factum
eſt, hoc autem tantum in figuris prædictum. Illud quip
pe ſcriptor narrauit rerum præteritarum, hoc prænun-
Nõ temere ciator tantummodo futurarum. Sic & ſapientia, id
aſſeuerãdũ eſt, ipſe Chriſtus, lignum vitæ eſt in paradiſo ſpiritali,
Cap.V. quò miſit de cruce latronem. Certum eſt autẽ quòd eã
Prouer.3. ſignificaret lignum vitæ, etiam in paradiſo corporali,
Luc.23. quia hoc illa ſcriptura dixit, quæ res ſuis temporibus ge
ſtas narrans, & hominem corporaliter factũ, & in cor-
pore viuẽtem ibi conſtitutum eſſe narrauit. Aut ſi quiſ-
quam putat animas cũ à corpore exceſſerint, locis cor-
H poraliter viſibilibus contineri, cum ſint ſine copore, aſ-
ſerat ſententiam ſuam. Non deerunt qui ſic faueant, vt
illum etiam diuitem ſitientem in loco vtiq; corporali
fuiſſe contendant, ipſamq; animam omnino eſſe cor-
4.ſen.diſti. poream propter arentem linguam, & ſtillam aquæ de
50.c.ſi quis Lazari digito concupitam, pronunciare non dubitent,
cum quibus ego de tam magna quæſtione nulla teme-
ritate confligo. Melius eſt enim dubitare de occultis,
quàm litigare de incertis. Illum quippe diuitẽ in ardo-
re pœnarum, & illum pauperem in refrigerio gaudio-
rum intelligẽdos eſſe non dubito. Sed quo modo intel
Sinus A- ligẽda ſit illa flamma inferni, ille ſinus Abrahæ, illa lin-
brahæ. gua diuitis, ille digitus pauperis, illa ſitis tormenti, illa
ſtilla refrigerij, vix fortaſſe à manſuete quærentibus, à
contentioſe autem certantibus nunquam inuenitur. Ci
to ſanè reſpondendũ eſt, ne nos profunda iſta quæſtio,
& multis ſermonibus indigens tardet. Si corporalibus
locis animę continẽtur, etiam exutæ corporibus, potuit
ille latro in eum introduci paradiſum, vbi fuerat cor-
pus primi hominis: vt aptiore ſcripturarum loco, ſi vlla
I neceſsitas flagitauerit, etiam de hac re quid vel quæra-
mus vel arbitremur vtcunque promamus. Nunc vero
quod ſapientia non ſit corpus, & ideo nec lignum, nec
dubito nec dubitari à quoquam puto: potuiſſe autẽ per
lignum, id eſt, corpoream creaturam tanquã ſacramen
to quodam ſignificari ſapiẽtiam in paradiſo corpora-
li, ille credendum non exiſtimat, qui vel tam multa in
ſcripturis rerum ſpiritalium corporalia ſacramenta nõ
videt: vel hominem primum cum eiuſmodi aliquo ſa-
cramento viuere non debuiſſe contendit: cum Apoſto-
Ephe.5. lus dicat etiam hoc quod de muliere dixit, quam ei fa-
ctam eſſe de latere credimus, propter hoc relinquet ho
mo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt
duo in carne vna, ſacramentũ magnum eſſe in Chri-
ſto & in Eccleſia. Mirum eſt autem & vix ferendum,
quemadmodũ velint homines paradiſum figurate di-
ctum, & nolint etiam figurate factum. Quod ſi conce-
dũt ſicut de Agar & Sara, ſicut de Hiſmaël & Iſaac, hęc
quoque & facta, & tamẽ etiam figurata: cur non admit-
tunt etiam lignum vitæ, & vere aliquod lignum fuiſſe,
& tamen ſapientiam figuraſſe, non video. Illud quoque

addo, quanquam corporalem cibum, talem tamen illã K
arborem præſtitiſſe, quo corpus hominis ſanitate ſtabi- *2.ſen.diſti.*
li firmaretur, non ſicut ex alio cibo, ſed nõnulla inſpi- *19.c.a ideo.*
ratione ſalubritatis occulta. Profecto enim licet vſita-
tus panis, aliquid tamen amplius habuit, cuius vna col- *Collyride*
lyride hominem deus ab indigentia famis dierũ qua- *pane ſubci*
draginta ſpacio vẽdicauit. An forte credere dubitamus *nericio, quẽ*
per alicuius arboris cibum cuiuſdam altioris ſignifica- *alio nomĩe.*
tionis gratiam homini deum præſtitiſſe, ne corpus eius *κολλύραν*
vel infirmitate vel ætate in deterius mutaretur, aut in *vocant.*
occaſum etiam laberetur: qui ipſi cibo humano præſti-
tit tam mirabilem ſtatum, vt in fictilibus vaſculis fari- *3.Reg.17.*
na & oleum deficientes reficerent, ne deficerent? Iã hic
de genere contentioſorum quiſquam exiſtat, & dicat
deum in terris noſtris miracula talia facere debuiſſe, in
paradiſo autem non debuiſſe: quaſi vero nõ vel de pul-
uere hominem, vel de latere viri mulierem, maius ibi
miraculum fecit quàm quòd hic mortuos ſuſcitauit.
Sequitur vt videamus de ligno ſcientiæ dignoſcẽ- *Lignũ ſciẽ-*
di bonum & malum. Prorſus & hoc lignũ erat viſibile *tia boni &*
ac corporale, ſicut arbores cæteræ. Quòd ergo lignum *mali. C.VI.*
eſſet, non eſt dubitandum: ſed cur hoc nomen accepe-
rit, requirẽdum. Mihi autem etiam atq; etiam conſide-
ranti dici non poteſt quantũ placeat illa ſententia, non
fuiſſe illam arborem cibo noxiam: neq; enim qui fece- L
rat omnia bona valde, in paradiſo inſtituerat aliquid
mali: ſed malũ fuiſſe homini tranſgreſsionem pręcepti.
Oportebat autẽ vt homo ſub domino deo poſitus ali-
cunde prohiberetur, vt ei promerẽdi dominum ſuum
virtus eſſet ipſa obedientia quam poſſum veriſsime di-
cere ſolam eſſe virtutem omni creaturæ rationali agẽ-
ti ſub dei poteſtate primumq; eſſe & maximum vicium
tumoris, ad ruinã ſua poteſtate velle vti, cuius vicij no-
men eſt inobediẽtia. Non eſſet ergo vnde ſe homo do-
minum habere cogitaret atq; ſentiret, niſi aliquid ei iu- *Inobedien-*
beretur. Arbor itaque illa non erat mala, ſed appellata *tia.*
eſt ſcientiæ dignoſcendi bonum & malũ, quia niſi poſt
prohibitionem ex illa homo ederet, nulla erat † præcep- *† al. quia ſi*
ti futura tranſgreſsio, in qua homo per experimentum *poſt &c. in*
pœnæ diſceret, quid intereſſet inter obediẽtiæ bonum *illa erat.*
& inobedientiæ malum. Proinde & hoc non in figura
dictum, ſed quoddam vere lignum accipiẽdum eſt, cui
nõ de fructu vel pomo quod inde naſceretur ſed ex ip-
ſa re nomen impoſitum eſt, quæ illo contra vetitũ ta- M
cto fuerat ſecutura. Flumen autem exiit de Eden
quod irrigabat paradiſum, & inde diuiſum eſt in qua- *Quatuor*
tuor partes. Ex his vni nomen Phiſon, hoc eſt quod cir *flumina.*
cũit totam terram Euilath, vbi eſt aurũ: aurum autẽ ter- *Cap.VII.*
ræ illius bonum, & ibi eſt Carbũculus & lapis Praſinus. *Gene.2.*
Et nomen flumini ſecundo Geon, hoc eſt quod circũit
totam terrã Aethiopiæ, Flumen autem tertium Tigris,
hoc quod fluit contra Aſſyrios. Flumẽ autem quartum
Eufrates. De his autem fluminibus quid amplius ſata-
gã confirmare quòd vera ſint flumina, nec figurate di-
cta quę non ſint, quaſi tantũmodo aliquid nomina ipſa
ſignificent, cum regionibus per quas fluunt, notiſsima
ſint, & omnibus ferè gẽtibus diffamata? Quinimmo ex
his quoniã conſtat ea prorſus eſſe: nam duobus eorum
nomina vetuſtas mutauit, ſicut Tyberis dicitur fluuius *Tyberis*
qui prius Albula vocabatur: Geõ quippe ipſe eſt qui nũc *prius*
dicitur Nilus, Phiſon autem ille dicebatur, quem nunc *Albula.*
Gangem appellant, duo vero cætera Tigris & Eu- *Nilus.*
frates antiqua etiam nomina tenuerunt: nos admo- *Ganges.*
neri oportet, cætera quoque primitus ad proprietatem
literæ accipere, non in eis figuratam locutionem pu-
tare,

Sed res ipſas quę ita narrãtur & eſſe, & aliquid etiã figurare: non quia non poſſet parabola locutionis aſſumere aliquid de re, quam non proprie quoq; eſſe cõſtaret, ſicut de illo dominus loquitur qui deſcendebat ab Hieruſalem in Hiericho, & incidit in latrones: *Lucæ.* quis nõ ſentiat & planè videat eſſe parabolam locutionemq; illam totam eſſe figuratam? verum duæ ciuitates quæ ibi nominatæ ſunt, hodieq; in locis propriis demonſtrantur. Sed hoc modo acciperemus & quatuor hæc flumina, ſi cætera quæ de paradiſo narrantur, nõ proprie ſed figurate accipere vlla neceſsitas cogeret. At nunc cum primitus proprie res ipſas intelligere ratio nulla prohibeat, cur non potius authoritatem ſcripturę ſimpliciter ſequimur in narratione rerum geſtarum res vere geſtas prius intelligentes, tum demum quicquid aliud ſignificant perſcrutantes? An eo mouebimur, quòd de his fluminibus dicitur, aliorum eſſe fontes notos, aliorum autem prorſus incognitos, & ideo non poſſe accipi ad literam, quod ex vno paradiſi flumine diuiduntur: cũ potius credendum ſit, quoniã locus ipſe paradiſi à cognitione hominum eſt remotiſsimus, inde quatuor aquarũ partes diuidi, ſicut fideliſsima ſcriptura teſtatur: ſed ea

B flumina quorum fontes noti eſſe dicuntur, alicubi iſſę ſub terras, & poſt tractus prolixarum regionum locis aliis erupiſſe, vbi tanquã in ſuis fontibus nota eſſe perhibentur? Nam hnc ſolere nõnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc ſcitur, vbi nnn diu ſub terris currunt, Exibat ergo flumẽ de Edẽ, id eſt, de loco deliciarũ, & irrigabat paradiſum, id eſt, ligna omnia pulchra atq; fructuoſa, quæ omnem terram regionis illius opacabant.

Agricultura in paradiſo. Cap. VIII. *Gene. 2.* Et ſumpſit dominus deus hominem quem fecit, & poſuit eum in paradiſo, vt operaretur & cuſtodiret: Et præcepit dominus deus Adæ dicens, Ab nmni ligno quod eſt in paradiſo eſcam edes, de ligno autem cognoſcendi bonum & malum, non manducabitis de illo. Quo die autem ederitis ab eo, morte moriemini. Cum ſuperius breuiter dixerit deum plantaſſe paradiſum, & cõſtituiſſe ibi hominem quem finxerat, recapitulauit vt narraret quo modo ſit paradiſus conſtitutus. Nunc ergo & illud recapitulãdo commemorauit, quo modo ibi deus poſuerit hominem quẽ fecit. Videamus itaq; quid ſit quod dictũ eſt, vt operaret̃ & cuſtodiret. Nũquid forte agriculturã dominus voluit operari primum hominem? An non eſt credibile quòd eum ante

C peccatum damnauerit ad laborem? Ita ſanè arbitraremur, niſi videremus cum tãta voluptate animi agricolare quoſdã, vt eis magna pœna ſit inde ad aliud auocari. Quicquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc vtiq; lõge amplius erat quando nihil accidebat aduerſi, vel terra vel cœlo. Nõ enim erat laboris afflictio ſed exhilaratio voluntatis, cũ ea quæ deus creauerat, humani operis adiotorio lætius feraciúſq; prouenirent, vnde creator ipſe vberius laudaretur, qui animæ in corpore animali conſtitutæ rationem dediſſet operandi ac facultatem, quantum animo volenti ſatis eſſet, non quãtum inuitum indigentia corporis cogeret. *Contẽplatio naturæ.* Quod enim maius mirabiliusq; ſpectaculum eſt, aut vbi magis cum rerũ natura humana ratio quodam modo loqui poteſt, quàm cum poſitis ſeminibus, plantatis ſurculis, tranſlatis arbuſtulis, inſitis malleolis, tanquam interrogatur quęque vis radicis & germinis quid poſsit quidve non poſsit: vnde poſsit, vnde nõ poſsit: quid in ea valeat numerorum inuiſibilis interiorq; potentia, quid extrinſecus adhibita diligentia: inq; ipſa conſideratione perſpicere, quia neq; qui plantat eſt aliquid neq; qui rigat, ſed *1. Corin. 3.*

qui incrementũ dat deus: quia & illud operis quod accedit extrinſecus, per illum accedit quem nihilominus creauit, & quem regit atq; ordinat inuiſibiliter deus. D

Gemina operatio dei Cap. IX. Hinc iam in ipſum mundum, velut in quandam magnam arborem rerum, oculus cogitationis attollitur, atq; in ipſo quoq; gemina operatio prouidentię reperitur, partim naturalis, partim voluntaria. Naturalis quidem per occultam dei adminiſtrationem, quæ etiã lignis & herbis dat incrementum, voluntaria vero per angelorum opera & hominum. Secundum illam primam cœleſtia ſuperius ordinari inferiusq; terreſtria, luminaria ſyderaq; fulgere, diei noctiſque vices agitari, aquis terram fundatam interlui atq; circumlui, aërem altius ſuperfundi, arbuſta & animalia concipi & naſci, creſcere & ſeneſcere, occidere & quicquid aliud in rebus interiore naturalique motu geritur. In hac autẽ altera ſigna dari, doceri & diſcere, agros coli, ſocietates adminiſtrari, artes exerceri: & quæque alia ſiue in ſuperna ſocietate aguntur, ſiue in hac terrena atque mortali, ita vt bonis conſulatur & per neſcientes malos: ínque ipſo homine eandem geminam prouidentiæ vigere potentiam. Primo erga corpus naturale, ſcilicet eo motu quo fit, quo creſcit, quo ſeneſcit. Volũtarium vero quo illi ad victum, tegumẽtum, curationẽmq; conſulitur. E Similiter erga animam naturaliter agitur vt viuat, vt ſentiat, voluntarie vero vt diſcat, vt conſentiat. Sicut autem in arbore id agit agricultura forinſecus, vt illud proficiat quod geritur intrinſecus: ſic in homine ſecundum corpus, ei quod intrinſecus agit natura, ſeruit extrinſecus medicina. Itẽmque ſecundum animam, vt natura beatificetur intrinſecus, doctrina miniſtratur extrinſecus. Quod autẽ ad arborem colendi negligentia, hoc ad corpus medendi incuria, hoc ad animã diſcendi ſegnitia. Et quod ad arborẽ humor inutilis, hoc ad corpus victus exitiabilis, hoc ad animam perſuaſio iniquitatis. Deus itaq; ſuper omnia, qui condidit omnia, & regit omnia, omnes naturas honas† creat, omnes voluntates iuſtas‡ ordinat. *† bonas.* *‡ iuſtus.* Quid ergo abhorret à vero, ſi credamus hominem ita in paradiſo conſtitutum, vt operaretur agriculturam, non labore ſeruili, ſed honeſta animi voluptate? Quid enim hoc opere innocẽtius vacantibus, & quid plenius magna conſideratione prudentibus?

Cuſtodire paradiſum & operari. Cap. X. Vt cuſtodiret autem quid? An ipſum paradiſum? Cõtra quos? Nullus certe vicinus metuebatur inuaſor, nullus limitis perturbator, nullus fur, nullus aggreſſor. Quo modo ergo intellecturi ſumus corporalẽ paradiſum potuiſſe ab homine corporaliter cuſtodiri? F Sed neq; ſcriptura dixit, vt operaretur & cuſtodiret paradiſum: dixit autem vt operaretur & cuſtodiret. Quãquam ſi de Græco diligentius ad verbum exprimatur, ita ſcriptũ eſt, Et accepit dominus deus hominem quẽ fecit, & poſuit eum in paradiſo operari eũ & cuſtodire. Sed vtrum ipſum hominem poſuit operari, hoc enim ſenſit qui interpretatus eſt, vt operaretur. An eundẽ paradiſum operari, id eſt, vt homo paradiſum operaretur, ambigue ſonat: & videtur magis exigere locutio, vt non dicatur, operaretur paradiſum, ſed in paradiſo. Veruntamen ne forte ſic dictum ſit, vt operaretur paradiſum, ſicut ſuperius dictũ eſt. Nec erat homo qui operaretur terram: eadem quippe locutio eſt operari terram, quæ operari paradiſum: ambiguam ſententiam ad vtrunque tractemus. Si enim non eſt neceſſe vt accipiamus paradiſum cuſtodire, ſed in paradiſo, quid ergo in paradiſo cuſtodire? Nam quid operari in paradiſo, iam vt viſum eſt diſſeruimus. An vt quod ope-

G raretur in terra per agriculturã, in ſeipſo cuſtodiret per
diſciplinam, id eſt, vt ſicut ei ager obtemperaret colẽti
ſe, ita & ipſe præcipiẽti domino ſuo, vt ſumpto præcep
to obedientiæ, fructum non ſpinas inobedientiæ red-
deret? Denique quoniã ſimilitudinem à ſe culti paradi-
ſi in ſeipſo cuſtodire ſubditus noluit, ſimilem ſibi agrũ
Gene. 3. damnatus accepit: Spinas, inquit, & tribulos pariet tibi.
Quòd ſi & illud intelligam*, vt paradiſum operaretur,
& paradiſum cuſtodiret, operari quidẽ paradiſum poſ-
ſet, ſicut ſupra diximus per agriculturam, cuſtodire au-
tẽ non aduerſus improbos aut inimicos qui nulli erãt,
ſed fortaſsis aduerſus beſtias. Quo modo iſtud, aut qua-
re? Nunquid enim beſtiæ iam in hominem ſæuiebant,
quod niſi peccato nõ fieret? Ipſe quippe beſtiis omnibus
ad ſe adductis, ſicut poſt cõmemoratur, nomina impo-
ſuit. Ipſe etiam ſexto die lege verbi dei cũ omnibus cõ-
munes cibos accepit. Aut ſi erat iam quod timeretur in
beſtiis, quo nam pacto poſſet vnus homo illum munire
paradiſum? Neq; enim exiguus locus erat, quem tantus
fons irrigabat. Cuſtodire quidẽ ille deberet, ſi poſſet pa
radiſum tali & tãta materia communire, vt eò ſerpens
non poſſet intrare. Sed mirum ſi priuſquam communi-
H ret, omnes ſerpentes inde poſſet excludere. Proinde in-
tellectum ante oculos cur prætermittimus? Poſitus eſt
quippe homo in paradiſo vt operaretur eundem para-
diſum, ſicut ſupra diſputatum eſt, per agriculturam nõ
laborioſam ſed delicioſam, & mentem prudentis ma-
gna atque vtilia commonentem: cuſtodiret autem eũ-
dẽ paradiſum ipſi ſibi, ne aliquid admitteret, quare in-
de mereretur expelli. Denique accepit & pręceptum, vt
ſit per quod ſibi cuſtodiat paradiſum, id eſt, quo conſer
uato non inde proiiciatur. Recte enim quiſque dicitur
non cuſtodiſſe rem ſuam, qui ſic egit vt amitteret eam,
etiam ſi alteri ſalua ſit, qui eam vel inuenit vel accipere
meruit. Eſt alius in his verbis ſenſus, quem puto nõ im-
merito præponendum, vt ipſum hominem operaretur
deus & cuſtodiret. Sicut enim operatur homo terram,
non vt eam faciat eſſe terram, ſed vt cultam atque fru-
ctuoſam: ſic deus hominẽ multo magis quẽ ipſe crea-
uit vt homo ſit, eum ipſe operatur vt iuſtus ſit, ſi homo
ab illo per ſuperbiam non abſcedat: hoc eſt enim apo-
ſtatare à deo, quod initiũ ſuperbiæ ſcriptura dicit, Ini-
Eccli. 10. tium, inquit, ſuperbiæ hominis apoſtatare à deo. Quia
ergo deus eſt incommutabile bonum, homo autem &
I ſecundum animam & ſecundum corpus mutabilis res
eſt, niſi ad incommutabile bonum quod eſt deus con-
uerſus ſubſtiterit, formari vt iuſtus beatuſq; ſit non po-
teſt. Ac per hoc deus idem qui creat hominem vt ho-
mo ſit, ipſe operatur hominem atq; cuſtodit, vt etiã bo
nus beatuſq; ſit. Quapropter qua locutione dicitur ho-
mo operari terram, quæ iam terra erat, vt ornata atque
fœcũda ſit: ea locutione dicitur deus operari hominem
qui iam homo erat, vt pius ſapienſq; ſit, eumq; cuſtodi-
re, quòd homo ſua poteſtate in ſe, quàm illius ſupra ſe
delectatus, dominationemq; eius contemnẽs tutus eſſe
Cur addi- non poſsit. Proinde nullo modo vacare arbitror,
tum poſt, di ſed nos aliquid & magnũ aliquid admonere, quòd ab
ctio domi- ipſo diuini libri huius exordio, in quo ita cœptus eſt, In
nus. C. XI. principio fecit deus cœlum & terram, vſq; ad hunc lo-
Gene. 1. cum, nuſquam poſitum eſt dominus deus, ſed tantum-
modo deus. Nunc vero vbi ad id ventum eſt, vt homi-
nem in paradiſo cõſtitueret, eumq; per pręceptum ope-
Gene. 2. raretur & cuſtodiret, ita ſcriptura locuta eſt, Et ſumpſit
dominus deus hominem quem fecit, & poſuit eum in
paradiſo operari eum & cuſtodire: non quòd ſupradi-
ctarum creaturarum dominus non eſſet deus, ſed quia K
hoc nec propter angelos, nec propter alia quæ creata
ſunt, ſed propter hominem ſcribebatur, ad eum admo-
nendum quãtum ei expediat habere dominum deum,
hoc eſt ſub eius dominatione obedienter viuere, quàm
licentioſe abuti propria poteſtate, nuſquã hoc prius po
nere voluit, niſi vbi peruentum eſt ad eum in paradi-
ſum collocandum, operandũ & cuſtodiendum, vt non
diceret ſicut & cętera omnia ſuperius, [Et ſumpſit deus
hominem quem fecit:] ſed diceret, Et ſumpſit dominus
deus hominem quem fecit & poſuit eũ in paradiſo ope
rari eũ, vt iuſtus eſſet, & cuſtodire, vt tutus eſſet, ipſa vti-
que dominatione ſua, quæ non eſt illi ſed nobis vtilis.
Ille quippe noſtra ſeruitute nõ indiget, nos vero domi-
natione illius indigemus, vt operetur & cuſtodiat nos:
& ideo verus & ſolus eſt dominus, quia non illi ad ſuã,
ſed ad noſtram vtilitatem ſalutemq; ſeruimus. Nã ſi no
bis indigeret eoipſo non verus dominus eſſet, cum per
nos eius adiuuaretur neceſsitas, ſub qua & ipſe ſeruiret.
Merito & ille in Pſalmo, Dixi, inquit, domino, de* me* Pſal. 15.
es tu, quoniam bonorum meorũ non eges. Nec ita ſen-
tiendum eſt quod diximus nos illi ad vtilitatem noſtrã
ſalutemq; ſeruire, tanquam aliud aliquid ab illo expe- L
ctemus quàm eũ ipſum qui ſumma vtilitas & ſalus no-
ſtra eſt. Sic enim eum gratis ſecundum illam vocem Pſal. 72.
diligimus. Mihi autem adhærere deo bonum eſt.
Neq; enim tale aliquid eſt homo factus vt deſerẽ- Hominẽ ni
te eo qui fecit, poſsit aliquid agere bene tanquam ex ſe- hil poſſe ſi-
ipſo: ſed tota eius actio bona eſt, cõuerti ad eum à quo ne deo.
factus eſt, & ab eo iuſtus, pius, ſapiẽs beatuſq; ſemper fie- Cap. XII.
ri: non fieri & recedere, ſicut à corporis medico ſanari
& abire: quia medicus corporis operarius fuit extrinſe-
cus, ſeruiens naturæ intrinſecus operanti ſub deo, qui
operatur omnem ſalutem gemino illo opere prouiden
tiæ, de qua ſupra locuti ſumus. Nõ ergo ita ſe debet ho-
mo ad dominum conuertere, vt cum ab eo factus fue-
rit iuſtus abſcedat, ſed ita vt ab illo ſemper fiat. Eo quip
pe ipſo cum ab illo non diſcedit, eius ipſe præſentia iu-
ſtificatur & illuminatur, & beatificatur, operante & cu
ſtodiente deo dum obedienti ſubiectòque dominatur.
Neq; enim vt dicebamus, ſicut operatur homo terram,
vt culta atq; fœcũda ſit, qui cum fuerit operatus, abſce-
dit, relinquens eam vel aratam vel ſatam vel rigatam,
vel ſi quid aliud manẽte opere quod factum eſt, cũ ope-
rator abſceſſerit: ita deus operatur hominem iuſtum, id M
eſt, iuſtificando eum, vt ſi abſceſſerit, maneat in abſen-
te quod fecit: ſed potius ſicut aër præſente lumine non
factus eſt lucidus, ſed fit: quia ſi factus eſſet, non fieret,
ſed etiã abſente lumine lucidus maneret: ſic homo deo
ſibi præſente illuminatur, abſente autem continuo te-
nebratur, à quo non locorum interuallis, ſed volũtatis
auerſione diſceditur. Ille itaque operetur hominem bo Diſceſſus à
num atq; cuſtodiat qui incõmutabiliter bonus eſt: ſem- deo.
per ab illo fieri, ſemperq; perfici debemus inhærẽtes ei,
& in ea conuerſione quæ ad illum eſt permanentes, de
quo dicitur, Mihi autem adhærere deo bonũ eſt. Et cui Pſal. 72.
dicitur, Fortitudinem meam ad te cuſtodiam. Ipſius e- Pſal. 58.
nim ſumus figmentum, non tãtum ad hoc vt homines
ſimus, ſed ad hoc etiam vt boni ſimus. Nã & Apoſtolus
cum fidelibus ab impietate conuerſis, gratiam qua ſal-
ui facti ſumus commendaret. Gratia enim, inquit, ſalui Ephe. 5.
facti eſtis per fidem, & hoc nõ ex vobis, ſed dei donum
eſt, nõ ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipſius enim
ſumus figmentum creati in Chriſto Ieſu in operibus
bonis quæ præparauit deus vt in illis ambulemus. Et
alibi

Phil. 2. cum dixiſſet, Cum timore & tremore veſtrã ipſorum ſalutem operamini: ne ſibi putarent tribuendũ tãquam ipſi ſe facerent bonos & iuſtos, cõtinuo ſubiecit, Deus enim eſt qui operatur in nobis. Sumpſit ergo dominus deus hominẽ quem fecit, & poſuit eũ in paradiſo (operari eum, hoc eſt,) operari in eo & cuſtodire eũ.

Cur datum præceptũ de ligno. Cap. XIII. Et præcepit dominus deus Adæ dicẽs, ab omni ligno quod eſt in paradiſo edes ad eſcam, de ligno autẽ cognoſcendi bonum & malum non manducabitis de illo, qua die autẽ ederitis ab eo, morte moriemini. Si aliquid mali eſſet lignũ illud vnde prohibuit hominẽ deus, eius ipſius mali natura venenatus videretur ad mortẽ. *Gene. 2.* Quia vero ligna omnia in paradiſo bona plantauerat, qui fecit omnia bona valde, *Gene. 1.* nec vlla ibi natura mali erat, quia nuſquã eſt mali vlla natura: quod diligẽtius ſi dominus voluerit diſſeremus, cum de illo ſerpẽte dicere cœperimus: ab eo ligno quod malum nõ erat prohibitus eſt, vt ipſa per ſe præcepti conſeruatio bonũ illi eſſet, & tranſgreſsio malũ. Nec potuit melius & diligẽtius cõmendari quantum malum ſit ſola inobedientia, cum ideo reus iniquitatis factus eſt homo, quia eã rem tetigit contra prohibitionem, quã ſi non prohibitus tetigiſſet, nõ vtiq; peccaſſet. Nam qui dicit, verbi gratia, B noli tangere hanc herbam, ſi forte venenoſa eſt, mortemq; prænunciat, ſi tetigerit, ſequitur quidẽ mors contemptorem præcepti, ſed etiã ſi nemo prohibuiſſet, atq; ille tetigiſſet, nihilominus vtique moreretur. Illa quippe res contraria ſaluti vitæq; eius eſſet, ſiue inde vetaretur ſiue non vetaretur. Item cum quiſque prohibet eam rem tangi, quæ non quidem tangenti, ſed illi qui prohibuit obeſſet: velut ſi quiſquam in alienam pecuniã miſiſſet manum, prohibitus ab eo cuius erat pecunia illa: ideo eſſet prohibito peccatũ, quia prohibẽti poterat eſſe damnoſum. Cum vero illud tangitur quod nec tangenti obeſſet ſi nõ prohiberetur, nec cuiquã alteri quãlibet tangeretur, quare prohibitum eſt, niſi vt ipſius per ſe bonũ obedientiæ, & ipſius per ſe malum inobedientiæ monſtraretur? Denique à peccante nihil aliud appetitum eſt, niſi non eſſe ſub dominatione dei, quando illud admiſſum eſt, in quo ne admitteretur, ſola deberet iuſsio dominantis attendi, Quæ ſi ſola attenderetur, quid aliud quàm dei voluntas attenderetur? quid aliud quàm dei voluntas amaretur? quid aliud quàm dei voluntas humanę voluntati pręponeretur? Dominus quidem cur iuſſerit viderit, faciẽdum eſt à ſeruiente quod C iuſsit, & tunc forte videndum eſt à promerente cur iuſſerit. Sed tamen vt cauſam iuſsionis huius non diutius requiramus, ſi hæc ipſa magna eſt vtilitas homini quòd deo ſeruit, iubẽdo deus vtile facit quicquid iubere voluerit, de quo metuendum nõ eſt, ne iubere quod inutile eſt poſsit. *Volũtas hominis repugnans deo. Cap. XIIII.* Nec fieri poteſt vt voluntas propria non grandi ruinę pondere ſuper hominẽ cadat, ſi eam voluntati ſuperioris extollẽdo præponat. Hoc expertus eſt homo contẽnens præceptũ dei, & hoc experimento didicit, quid intereſt inter bonum & malum: bonũ ſcilicet obedientiæ, malum autem inobedientiæ, id eſt, ſuperbiæ & contumaciæ, peruerſæ imitationis dei & noxię libertatis. Hoc autẽ in quo ligno accidere potuit, ex ipſa re vt iã ſupra dictum eſt, nomẽ accepit. Malũ enim niſi experimento nõ ſentiremus, quia nullũ eſſet ſi nõ feciſſemus. Neque enim vlla natura mali eſt, ſed amiſsio boni hoc nomen accepit. Bonũ quippe incõmutabile deus eſt, homo autem quantũ ad eius naturam in qua eum deus condidit pertinet, bonũ eſt quidem, ſed non incõmutabile vt deus. Mutabile autẽ bonum quod eſt poſt incõmutabile bonum, melius bonũ D fit cum bono incõmutabili adhæſerit, amãdo atque ſeruiẽdo rationali & propria volũtate. Ideo quippe & hoc magni boni natura eſt, quia & hoc accepit, vt poſſet ſummi boni adhærere naturæ. Quod ſi noluerit, bono ſe priuat, & hoc ei malũ eſt, vnde per iuſticiã dei etiam cruciatus conſequitur. Quid enim tam iniquũ, quàm vt bene ſit deſertori boni? Neq; vllo modo fieri poteſt vt ita ſit: ſed aliquando amiſsi ſuperioris boni non ſentitur malũ, cum habetur quod amatũ eſt inferius bonũ. Sed diuina iuſticia eſt, vt qui volũtate amiſit quod amare debuit, amittat cum dolore quod amauit, dũ naturarum creator vbique laudetur. Adhuc enim eſt bonum, quod dolet amiſſum bonũ: nam niſi aliquod bonũ remãſiſſet in natura, nullus boni amiſsi dolor eſſet in pœna. Cui autem ſine mali experimẽto placeat bonum, id eſt, vt antequam boni amiſsionem ſentiat, eligat tenere ne amittat, ſuper omnes homines prædicandus eſt. Sed hoc niſi cuiuſdã ſingularis laudis eſſet, nõ illi puero tribueretur, qui ex genere Iſraël factus Emanuel nobiſcũ deus, reconciliauit nos deo, hominũ & dei homo mediator, verbũ apud deũ, caro apud nos, verbũ caro inter deũ & nos. *Chriſt⁹ mediator.* De illo quippe Propheta dicit, Priuſquã ſciat puer bonum aut malũ, contẽnet maliciam vt eligat bonũ. *Matth. 1.* *1. Timo. 2.* *Eſaia. 7.* Quo modo quod neſcit aut contẽnit aut eligit, niſi quia hæc duo ſciũtur aliter per prudentiã boni, E aliter per experientiam mali? Per prudẽtiam boni malum ſcitur, & ſi non ſentitur. Tenetur enim bonum, ne amiſsione eius ſentiatur malũ. Item per experientiã mali ſcitur bonũ, quoniã quid amiſerit ſentit, cui de bono amiſſo male fuerit. Priuſquã ſciret ergo puer per experientiam, aut bonũ quo careret, aut malũ quod boni amiſsione ſentiret, contẽpſit malum vt eligeret bonũ, id eſt, noluit amittere quod habebat, ne ſentiret amittẽdo quod amittere non debebat. Singulare exemplum obedientiæ, quippe qui nõ venit facere voluntatem ſuam, *Ioan. 5.* ſed eius voluntatẽ à quo miſſus eſt: nõ ſicut ille qui elegit facere voluntatem ſuã, nõ eius à quo factus eſt. *Roma. 5.* Merito ſicut per vnius inobediẽtiam peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiã iuſti conſtituuntur multi: quia ſicut in Adã omnes moriũtur, ſic & in Chriſto omnes viuificabuntur. *1. Corin. 15.* *Quo modo appellatum lignũ ſcientiæ boni & mali. Cap. XV.* Fruſtra autem nonnulli acute obtuſi ſunt, cũ requirũt quo modo potuerit appellari lignum dignoſcẽtiæ boni & mali, antequam in eo tranſgreſſus eſſet homo præceptũ, atque ipſa experiẽtia dignoſceret quid intereſſet inter bonũ quod amiſit, & malum quod admiſit. Lignũ enim tale nomen accepit, vt eo ſecundũ prohibitionem nõ tacto caueretur, quod eo cõtra prohibitionem tacto ſentiretur. *2. ſen. diſt. 17. c. in hoc* Neque enim quia inde contra præceptum manducauerunt, ideo factum eſt illud lignũ dignoſcẽtiæ boni & mali, ſed vtique etiam ſi obedientes eſſent, & nihil (inde) cõtra præceptum vſurpaſſent, id recte vocaretur, quod ibi eis accideret, ſi vſurpaſſent. Quemadmodum ſi vocaretur arbor ſaturitatis, quod inde poſſent homines ſaturari, nũquid ſi nẽmo acceſsiſſet, ideo nomen illud eſſet incongruum, quandoquidem cum accederẽt & ſaturarẽtur, tunc probarent quàm hoc recte arbor illa vocaretur?

Hominẽ potuiſſe ĩtelligere periculũ ex præcepto cõtẽpto. Cap. XVI. Et quo modo, inquiũt, intelligeret homo, quod ei dicebatur lignũ dignoſcentiæ boni & mali, quãdo ipſum malũ quod eſſet omnino neſciebat? Hoc qui ſapiunt parum attendunt, quemadmodũ à contrariis notis, ſic pleraque intelligantur ignota, vt etiã verba rerum quæ nõ ſunt cũ in loquẽdo interponuntur, nullus caliget auditor. Hoc enĩ quod omnino nõ eſt, nihil vocatur: Et has

G duas ſyllabas nemo non intelligit, qui Latine audit &
loquitur. Vnde, niſi cum ſenſus intuetur id quod eſt, &
eius priuatione quid etiam nõ ſit agnoſcit? Sic & inane
cum dicitur, intuẽdo corporis plenitudinem, priuatio-
nem eius tanquam contrariam, quid dicatur inane in-
telligimus. Sicut audiendi ſenſu nõ ſolum de vocibus,
verũetiam de ſilentio iudicamus, Sic ex vita quæ inerat
homini, poſſet eius cauere contrariũ, id eſt vitæ priua-
tionem quę mors vocatur: & ipſam cauſam qua perde-
ret quod amabat, id eſt quodlibet factum ſuum quo fie
ret vt amitteret vitã, quibuſlibet ſyllabis appellaretur:
quemadmodum Latine cum dicitur peccatum vel ma
lum, vt tanquam ſignum eius intelligeret, quod mente
diſcerneret. Nos enim quo modo intelligimus cum di
citur reſurrectio quam nũquam experti ſumus, Nonne
quia ſentimus quid ſit viuere, & eius rei priuationẽ vo-
camus mortẽ, vnde reditũ ad id quod ſentimus reſur-
rectionem appellamus? & ſi quo alio nomine in quacũ-
que lingua idipſum appellatur, mẽti vtiq; ſignum inſi-
nuatur in voce loquendo, quo ſonante agnoſcat, quod
etiam ſine ſigno cogitaret. Mirum eſt enim quẽadmo-
dum rerum quas habet amiſſionem, etiam inexpertam
H natura deuitet. Quis enim pecora docuit deuitationẽ
mortis, niſi ſenſus vitæ? Quis paruulum puerum adhæ-
reſcere baiulo ſuo, ſi eũ fuerit ex alto iacere minitatus?
Quod ex quodam tempore incipit, ſed tamen antequã
aliquid huiuſmodi expertus ſit. Sic ergo illis primis ho
minibus iam vita erat dulcis, quam profecto amitteret
deuitabant, idq; ipſum quibuſcunq; modis vel ſonis ſi-
gnificantem deũ intelligere poterant: nec aliter eis poſ
ſet perſuaderi peccatum, niſi prius perſuaderetur eos ex
illo facto non eſſe morituros, id eſt illud quod habebãt
& ſe habere gaudebant nõ amiſſuros, vnde ſuo loco lo-
quendum eſt. Aduertẽt itaq; ſi quos mouet, quo modo
potuerint intelligere inexperta nominãtem vel minã-
tem deum: & videant nos omnium inexpertorũ nomi-
na, non niſi ex contrariis quę iam nouimus, ſi priuatio-
num ſunt, aut ex ſimilibus, ſi ſpecierũ ſunt, ſine vllo æſtu
2. ſen. diſti. dubitationis agnoſcere. Niſi forte aliquem mouet quẽ-
22. c. illud. admodum loqui potuerint, vel loquentem intelligere,
qui non didicerant vel creſcendo inter loquentes, vel
aliquo magiſterio: quaſi magnum fuerit deo loqui, eos
I docere, quos ita fecerat, vt hoc poſſent etiam ab homi-
An vtriq; datum ſit præceptum. Cap. XVII. nibus diſcere, ſi eſſent à quibus. Merito ſanè quæri-
tur, vtrum hoc præceptum viro tãtum dederit deus, an
etiam fœminæ? Sed nõdum narratum eſt quemadmo-
dum facta ſit fœmina, An forte iam erat facta, ſed hoc
2. ſen. diſti. 21. ca. illud quemadmodũ geſtum ſit quod prius erat geſtum, poſt-
ea recapitulãdo narratum eſt? Verba enim ſcripturæ ſic
Gene. 2. ſe habent, Et præcepit dominus deus Adæ dicens: non
dixit, pręcepit eis. Deĩde ſequitur, Ab omni ligno quod
eſt in paradiſo eſcam edes. nõ dixit, edetis. Deinde ad-
iungit, De ligno autẽ cognoſcendi bonum & malũ, nõ
manducabitis de illo: Iam hic tanquam ad ambos plu-
raliter loquitur, & pluraliter præceptũ terminat dicẽs,
Qua die autem ederitis ab eo, morte moriemini. An
ſciens quòd ei facturus erat mulierem, ita præcepit or-
dinatiſsime, vt per virum præceptum domini ad fœmi
nam perueniret? Quam diſciplinã & in Eccleſia ſeruat
Apoſtolus dicens, Si quid autẽ diſcere volunt, domi vi
Quo modo deus ſit locutus. Cap. XVIII. ros ſuos interrogent. Item quæri poteſt quo modo
nunc deus locutus ſit ad hominem quem fecit, iam cer
te ſenſu ac mente præditum, vt audire & intelligere lo-
quentem valeret? Neq; enim aliter præceptũ poſſet ac-
cipere, quo trãſgreſſor eius eſſet, niſi hoc acceptum in-
telligeret. Quo modo ergo illi locutus eſt deus? vtrũ in- X
tus in mente ſecundũ intellectum, id eſt vt ſapiẽter in-
telligeret voluntatẽ ac præceptum dei ſine vllis corpo-
ralibus ſonis vel corporaliũ ſimilitudinibus rerum? Sed
nõ ſic exiſtimo primo homini locutum deũ, talia quip-
pe ſcriptura narrat, vt potius credamus ſic eſſe deum lo
cutum homini in paradiſo, ſicut etiã poſtea locutus fuit
patribus, ſicut Abrahæ, ſicut Moyſi, id eſt in aliqua ſpe-
cie corporali. Hinc eſt enim quòd audierunt eius vocẽ
ambulantis in paradiſo ad veſperã, & abſconderunt ſe. *Gene. 3.*
Locus itaque magnus neq; prætereundus proponi- *Quid ſen-*
tur, vt intueamur quantũ poſſumus, quantum ipſe adiu *tiendũ de*
uare & donare dignatur, opus diuinæ prouidẽtię biper *deo. Cap.*
titũ: quod ſuperius cũ de agricultura loqueremur, trã- *XIX.*
ſitoria quadã occaſione perſtrinximus, vt inde iam in-
ciperet legentis animus hoc aſſueſcere contueri, quod
adiuuat plurimum ne quid indignũ de ipſa dei ſubſtan
tia ſentiamus. Dicimus itaq; ipſum ſummũ, verum, vnũ
ac ſolum deum, patrem & filium & ſpiritum ſanctũ, id
eſt, deum verbumq; eius & vtriuſq; ſpiritum, trinitatem
ipſam, neq; confuſam, neq; ſeparatã, deum qui ſolus ha
bet immortalitatẽ, & lucem habitat inacceſsibilẽ, quẽ *1. Timo. 6.*
nemo hominũ vidit, nec videre poteſt, nec locorũ vel L
finito vel infinito ſpacio contineri, nec temporum vel
finito vel infinito volumine variari. Neque enim eſt in
eius ſubſtãtia qua deus eſt, quod breuiꝰ ſit in parte q̃ in
toto, ſicut neceſſe eſt eſſe de iis quę in locis ſunt: aut fuit
in eius ſubſtantia quod iam non eſt, vel erit quod non-
dum eſt, ſicut in naturis quæ poſſunt temporis mutabi-
litatem pati. Hic ergo incõmutabili æternitate vi- *Creatura*
uens creauit omnia ſimul, ex quibus currerẽt tẽpora, & *ſpiritalis*
implerentur loca, tẽporalibusq; & localibus rerũ moti- *& corpora-*
bus ſecula voluerentur, In quibus rebus quædam ſpirita *lis. Ca. XX.*
lia, quædã corporalia condidit, formans materiã quam *Eccli. 18.*
nec alius nec nullus, ſed omnino ipſe informem ac for-
mabilẽ inſtituit, vt formationem ſuã non tempore ſed
origine præueniret. Spiritalem autẽ creaturam corpo-
rali præpoſuit: quòd ſpiritalis tantũmodo per tempora
mutari poſſet, corporalis autẽ per tempora & loca. Ex-
èmpli enim gratia, per tẽpus mouetur animꝰ, vel remi-
niſcendo quod oblitus erat, vel diſcendo quod neſcie-
bat, vel volẽdo quod nolebat. Per loca autẽ corpus, vel
à terra in cœlũ, vel à cœlo in terram, vel ab Oriente in M
Occidentem, vel ſi quo alio ſimili modo. Omne autem
quod mouetur per locũ, non poteſt niſi & per tẽpus ſi-
mul moueri: At nõ omne quod mouetur per tẽpus, ne-
ceſſe eſt etiã per locum moueri. Sicut ergo ſubſtantiam
quæ mouetur per tẽpus & locũ, præcedit ſubſtãtia quæ
tantũ per tẽpus: ita ipſam præcellit illa quę nec per locũ
nec per tempus: ac per hoc ſicut per tẽpus & locũ mo-
uet corpus, ipſe tantũ per tempus motus conditus ſpiri-
tus: ita per tempus mouet cõditũ ſpiritum, ipſe nec per
tempus nec per locũ motus conditor ſpiritus: ſed ſpiri-
tus creatus mouet ſeipſum per tẽpus, & per tẽpus ac per
locum corpus: ſpiritus autẽ creator mouet ſeipſum ſine
tẽpore ac loco, mouet conditũ ſpiritum per tẽpus ſine
loco, mouet corpus per tempus & locum. Quocirca *Quo modo*
quiſquis intelligere conatur, quemadmodũ vere æter- *deus crea-*
nus & vere immortalis atque incõmutabilis deus, ipſe *turas mo-*
nec per tempus nec per locũ motus moueat tẽporali- *ueat.*
ter & localiter creaturam ſuam, nõ eum puto poſſe aſ- *Cap. XXI.*
ſequi: niſi prius intellexerit quemadmodũ anima, hoc
eſt, ſpiritus creatus, non per locum ſed tantum per tem
pus motus, moueat corpus per tempus & locũ. Si enim
quod in ſeipſo agitur capere nõdũ poteſt, quãto minus
illud

illud quod ſupra eſt: Affecta quippe anima carnaliũ ſenſuum conſuetudine, etiã ſeipſam cum corpore per locum moueri putat, dum id per locũ mouet. Quæ ſi poſſet diligenter inſpicere, tãquam cardines mẽbrorum corporis ſui, quẽadmodũ articulatim diſpoſiti ſunt à quibus initia motionum nitãtur: inueniet ea quæ per ſpacia locorum mouentur, niſi ab eis quæ loco fixa ſunt nõ moueri. Nõ enim mouetur ſolus digitus, oiſi fixa ſit palma, à cuius articulo velut immoto cardine moueatur: ſic tota palma ab articulo cubiti, ſic cubit⁹ ab articulo humeri, ſic humerus ab ſcapula mouetur, ſtãtibus vtiq; cardinibus quibus motio nitatur, vt per loci ſpacium quod mouetur moueatur. Sic plantæ in talo eſt articulus, quo ſtante moueatur: ſic cruris in genu, & tooius pedis in coxa: & oullius mẽbri motus omnino eſt quem voluntas mouet, oiſi ab aliquo articulari cardine, quẽ motus eiuſdem volũtatis primitus figit, vt ab eo quod loci ſpacio noo mouetur, agi valeat quod mouetur. Deniq; nec in ambulando pes leuatur, oiſi alius fixus totum corpus ferat, dooec ille qui motus eſt à loco vnde fertur, ad locũ quò fertur, immoto articulo ſui cardinis innitatur. Porrò ſi in corpore nullum membrum per locum voluntas B mouet, oiſi ab eo mẽbri articulo quẽ nõ mouet, cum & illa pars corporis quæ mouetur, & illa quæ fixa ſit vt moueatur, corporeas babeaot quãtitates ſuas, quibus occupent ſpacia locorum ſuorum, quãto magis ipſe animæ nutus cui membra deſeruiũt, vt quod placuerit figatur, vnde id quod mouendum eſt innitatur: cum anima nõ ſit natura corporea, nec locali ſpacio corpus impleat, ſicut aqua vtrem ſiue ſpongiam: ſed miris modis ipſo incorporeo nutu cõmixta ſit viuificando corpori, quo & imperat corpori quadã intẽtione nõ mole: quanto magis, inquã, nutus ipſe volũtatis eius noo per locũ moueatur vt corpus per locum moueat, quãdo totum per partes mouet, oec aliquas loco mouet niſi per illas quas loco nõ mouet.

Quo modo de⁹ moueat quo modo anima. Ca. XXII.

Quod ſi intelligere difficile eſt, vtrunque credatur, & quòd creatura ſpiritalis non per locum mota moueat corpus per locum, & quòd deus non per tempus motus moueat creaturã ſpiritalem per tempus. Quod ſi de anima quiſque noo vult hoc credere, quod quidẽ ſioe dubio nõ ſolum crederet, verumetiam intelligeret, ſi eam poſſet ſicuti eſt incorporeã cogitare. Cui enim non facile occurrat quòd per locum nõ moueatur C quæ per loci ſpacia nõ diſtenditur: quicquid autem per loci ſpacia diſteoditur corpus eſt: ac per hoc conſequẽs eſt, vt anima per locum moueri nõ putetur, ſi corpus oõ eſſe credatur. Sed vt dicere cœperã, ſi de anima hoc quiſque oon vult credere, oon nimis vrgendus eſt. Subſtantiam vero dei niſi credat nec per tẽpus nec per locum moueri, nondum perfecte incõmutabilem credit.

Deus ſemper quiescens omnia tamen agens. Ca. XXIII.

Verum quia omnino incõmutabilis eſt illa natura Trinitatis, & ob hoc ita æterna, vt ei aliquid coæternum eſſe non poſsit, ipſa apud ſeipſam, & in ſeipſa ſine vllo tẽpore ac loco, mouet tamen per tempus & locum ſibi ſubditam creaturam, naturas creãs bonitate, voluntates ordinans poteſtate: vt in naturis oulla ſit quæ non ab illo ſit. In voluntatibus autem nulla bona ſit cui non præſit, nulla mala ſit qua bene vti oõ poſsit. Sed quia nõ omoibus naturis dedit voluntatis arbitrium, illæ autem quibus dedit potentiores ac ſuperiores ſunt, illæ naturæ quæ noo habent voluntatem, ſubditæ ſint neceſſe eſt illis quæ habent: & hoc ordioatione creatoris, qui nunquam ita punit voluntatem malã, vt naturę perimat dignitatẽ. Cnm igitur omne corpus & omuis anima irrationalis non habeat voluntatis arbitrium, ſubdita iſta ſuot eis naturis quæ prædită ſunt arbitrio voluntatis, D nec omnib⁹ omnia, ſed ſicut diſtribuit iuſticia creatoris. Ergo dei prouidentia regens atq; adminiſtrans voiuerſam creaturam, & oaturas & voluntates: naturas vt ſint, voluntates autẽ vt nec infructuoſæ bonæ, nec impuoitę malæ ſint: ſubdit primitus omnia ſibi, deinde creaturã corporalem creaturæ ſpiritali, irrationalẽ rationali, terreſtrem cœleſti, fœmineã maſculinæ, minus valentẽ valentiori, indigentiorem copioſiori. In voluntatibus autem bonas ſibi, cæteras vero ipſis ſeruiẽtibus ſibi: vt hoc patiatur voluntas mala, quod ex iuſſu dei fecerit bona, ſiue per ſeipſam, ſiue per malam, io rebus duotaxat quæ natura ſunt etiam malis voluntatibus ſubditæ, id eſt, in corporibus. Nam in ſeipſis malæ voluntates habent interiorem pœnam ſuam, eãdẽ ipſam ioiquitatem ſuam.

Creatura corporea ſubdita angelis. Cap. XXIIII.

Ac per hoc ſublimibus angelis deo ſubdite fruẽtibus, & deo beate ſeruientibus, ſubdita eſt omois oatura corporea, omnis irrationalis vita, omnis voluntas vel infirma vel praua, vt hoc de ſubditis vel cum ſubditis agãt, quod naturæ ordo poſcit in oomibus, iubente illo cui ſubiecta ſunt omoia. Proinde illi in illo veritatẽ incõmutabilem vident, & ſecũdum eam ſuas dirigunt voluntates. E Fiuot ergo illi participes æternitatis, veritatis, voluntatem eius ſemper facientes ſine tempore & loco. Mouentur autẽ eius imperio etiã temporaliter, illo non temporaliter moto. Nec ita vt ab eius contemplatione reſiliant aut defluant: ſed ſimul & illum ſine loco ac tẽpore contemplantur, & eius in inferioribus iuſſa perficiunt, mouẽtes ſe per tempus, corpus autẽ per tempus & locum, quãtum eorum cõgruit actioni: & ideo deus bipertito prouidẽtiæ ſuæ opere præeſt voiuerſæ creaturæ, naturis vt fiant, voluntatibus autem vt ſine ſuo iuſſu vel permiſſu nihil faciãt.

Natura vniuerſitatis Cap. XXV.

Natura igitur vniuerſitatis corporalis nõ adiuuatur extrinſecus corporaliter. Neque enim eſt extra eam vllum corpus, alioquin nõ eſſet vniuerſitas: iotrioſecus autẽ adiuuatur incorporaliter, deo id agente vt omnino natura ſit, quoniam ex ipſo & per ipſum & io ipſo ſunt omnia. *Roma. 11.* Partes vero eiuſdẽ vniuerſitatis & intrinſecus incorporaliter adiuuantur, vel potius fiunt vt naturæ ſint: & extrinſecus corporaliter, quo ſe melius habeant, ſicut alimẽtis agricultura, medicina, & quæcuoque etiam ad ornatũ fiunt, vt non ſolum ſaluæ ac fœcundiores, verumetiam deceotiores ſint. Spiritalis autem creatura † ſi perfecta atque beata eſt, F ſicut angelorum ſanctorum, quãtum attinet ad ſeipſam quo ſit, ſapienſq; ſit, non oiſi intrinſecus incorporaliter adiuuatur:

† al. creata natura.

Intus ei quippe loquitur deus miro & ineffabili modo, neque per ſcripturam corporalibus inſtrumẽtis affixam, neque per voces corporalibus auribus inſouantes, neq; per corporum ſimilitudines, quales in ſpiritu imaginaliter fiunt, ſicut in ſomnis vel aliquo exceſſu ſpiritus, quod Græce dicitur ecſtaſis, & nos eo verbo iã vtimur pro Latino: quia & hoc genus viſionũ quamuis interius fiat, quàm ſunt ea quæ animo per ſenſus corporis nunciantur: tamen quia ſimile eſt eis, ita vt cum fit, diſceroi ab eis aut omnino non poſsit, aut certe vix & rariſsime poſsit: & quia exterius eſt quàm illud quod in ipſa incommutabili veritate mens rationalis & intellectualis intuetur, eaq; luce de his omnibus iudicat: inter illa quę extrinſecus fiunt arbitror eſſe deputandũ. Creatura ergo ſpiritalis & intellectualis perfecta & beata qualis angelorum eſt, ſicut dixi, quãtum attinet ad ſeipſam quo ſit, ſapienſq; ac beata ſit, nõ niſi intrinſecus adiuuatur æternitate, veritate, charitate creatoris. Extrinſecus vero ſi adiuuari dicenda eſt, eo fortaſſe ſolo adiuuatur

G uatur quòd ſe inuicē vident, & de ſua ſocietate gaudēt in deo, & quòd perſpectis etiā in eis ipſis omnibus creaturis, vndiq; gratias agit laudatq; creatorem. Quod autem attinet ad creaturæ angelicæ actionē, per quā vniuerſarum rerū generibus, maximeq; humano prouidentia dei proſpicitur, ipſa extrinſecus adiuuat, & per illa viſa quæ ſimilia ſunt corporalibus, & per ipſa corpora quæ angelicæ ſubiacent poteſtati.

Deus ſemper idē adminiſtrat omnia. Ca. XXVI.

Quæ cum ita ſint, deus omnipotens & omnitenens, incōmutabili æternitate, veritate, voluntate ſemper idē, non per tempus nec per locum motus, mouet per tempus creaturam ſpiritalem, mouet etiā per tempus & locum creaturā corporalem, vt eo motu naturas quas intrinſecus ſubſtituit, etiā extrinſecus adminiſtret, & per voluntates ſibi ſubditas quas per tempus & corpora ſibi atque illis volūtatibus ſubdita, quæ per tempus & locum mouet eo tēpore ac loco, cui ratio in ipſo deo vita eſt ſine tēpore ac loco. Cum ergo tale aliquid deus agit, non debemus opinari eius ſubſtantiā qua deus eſt, temporibus lociſq; mutabilem, aut per tempora & loca mobilem, ſed in opere diuinæ prouidentiæ iſta cognoſcere: nū in illo opere quo naturas creat, ſed in illo quo intrinſecus creatas etiā extrinſecus adminiſtrat: cum ſit ipſe nullo locorū vel in-

H teruallo vel ſpacio incommutabili æternitate excellentiq; potētia, & interior omni re, quia in ipſo ſunt omnia, & exterior omni re, quia ipſe eſt ſuper omnia. Item nullo temporum vel interuallo vel ſpacio incommutabili æternitate & antiquior eſt omnibus, quia ipſe eſt ante omnia, & nouior omnibus, quia idem ipſe poſt omnia.

Quo modo locutus ſit deus Adæ. Ca. XXVII. Gene. 2.

Quapropter cum audimus ſcripturam dicentem, Et præcepit dominus deus Adæ dicens, Ab omni ligno quod eſt in paradiſo eſca edes, de ligno autem cognoſcendi bonū & malum, non manducabitis de illo: Qua die autem ederitis ab eo, morte moriemini. Si modum quærimus quo modo iſta locutus ſit deus: modus quidē ipſe à nobis proprie cōprehendi non poteſt, Certiſsime tamen tenere debemus, deum aut per ſuam ſubſtantiam loqui, aut per ſibi ſubditam creaturam: ſed per ſubſtantiam ſuam non loqui niſi ad creādas omnes naturas: ad ſpiritales vero atque intellectuales nō ſolum creandas, ſed etiam illuminandas: cum iam poſſunt capere locutionem eius, qualis eſt in verbo eius quod in principio erat apud deum, & deus erat verbū, per quod facta ſunt

I omnia. Illis autem qui eam capere non poſſunt cum loquitur deus, non niſi per creaturā loquitur, aut tantummodo ſpiritalem, ſiue in ſomnis, ſiue in ecſtaſi ſimilitudine rerum corporalium: aut etiam per ipſam corporalem, dū ſenſibus corporis vel aliqua ſpecies apparet vel inſonant voces. *Ioan. 1.* Si ergo Adam talis erat vt poſſet capere illam locutionem dei, quam mentibus angelicis per ſuam præbet ſubſtantiā: non dubitandum eſt quòd eius mentem per tēpus mouerit miro & ineffabili modo, nō motus ipſe per tempus, eiq; vtile ac ſalubre præceptum veritatis impreſſerit: vt quæque tranſgreſſori pœna deberetur, ea ipſa ineffabiliter veritate monſtrauerit: ſicut audiuntur vel vidētur ea omnia bona præcepta in ipſa incommutabili ſapientia, quę in animas ſanctas ſe trāſfert ex aliquo tēpore, cum ipſius nullus ſit motus in tēpore. *Sapien. 7.* Si autem ad eum modum Adam iuſtus erat vt ei adhuc opus eſſet alterius creaturæ ſanctioris & ſapientioris authoritas, per quam cognoſceret dei volūtatem atque iuſsionem, ſicut nobis Prophetæ, ſicut ipſis angeli: cur ambigimus per aliquam huiuſmodi creaturam ei eſſe locutum deum talibus vocum ſignis quæ intelligere poſſet? Illud enim quod poſtea ſcriptum eſt, cum peccaſſent eos audiſſe vocem domini dei ambulātis in pa- K radiſo, quia non per ipſam dei ſubſtantiam, ſed per ſubditam ei creaturam factum eſt, nullo modo dubitat qui fidem catholicā ſapit. Ad hoc enim & aliquanto latius de hac re diſſerere volui, quia nonnulli hæretici putant ſubſtātiam filij dei nullo aſſumpto corpore per ſeipſam eſſe viſibilem, & ideo antequam ex virgine corpus acciperet, ipſum viſum eſſe patribus opinantur, tanquam de ſolo deo patre dictū ſit, Quem nemo hominum vidit, *1. Tim. 6.* nec videre poteſt: quia filius viſus ſit ante acceptam ſerui formam, etiam per ipſam ſubſtantiam ſuam, Quę impietas procul à catholicis mentibus repellenda eſt. Sed de hoc plenius aliâs ſi domino placuerit diſſeremus. Nunc terminato iſto volumine, id quod ſequitur, quo modo ſit mulier ex viri ſui latere creata, in conſequentibus parandum eſt.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Geneſi ad literam, Liber nonus.

Nomina indita animantibus. Cap. I. Gene. 2.

ET DIXIT dominus deus, Nō bo- L num eſt hominē eſſe ſolum, faciamus ei adiutorium ſecundū ipſum. Et finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli, & adduxit illa ad Adā, vt videret quid vocaret illa: Et omne quodcunque vocauit Adam illud animā viuam, hoc eſt nomē eius. Et vocauit Adam nomina omnibus pecoribus & omnibus volatilibus cœli, & omnibus beſtiis agri. Ipſi autem Adam non eſt inuentus adiutor ſimilis ei. Et immiſit deus ecſtaſim in Adam, & obdormiuit: Et accepit vnam coſtarum eius, & adimpleuit carnē in loco eius: Et ędificauit dominus deus coſtam quam accepit de Adam in mulierem, & adduxit eam ad Adam: Et dixit Adam, Hoc nūc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea: *Origo fœminæ.* hæc vocabitur mulier, quoniā ex viro ſuo ſumpta eſt, Et propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & cōglutinabitur ad vxorē ſuam, & erunt duo in carne vna. Si aliquid adiuuant lectorē, quę libris ſuperioribus conſiderata atque conſcripta ſunt, nō debemus in hoc diutius immorari, quod finxit adhuc deus de terra omnes M beſtias agri, & omnia volatilia cœli: cur enim dictū ſit, adhuc id eſt pręter primam conditionem creaturarum ſex diebus cōſummatam, in qua cauſaliter perfecta ſunt omnia ſimul & inchoata, vt deinde ad effectus ſuos cauſę perducerentur, iam quantum potuimus in pręcedētibus intimauimus. Et ſi quis hoc aliter enodandū putat, tantum diligenter attendat illa omnia, quæ vt hoc ſentiremus attendimus: & ſi probabiliorem inde potuerit enucleare ſententiam, nū ſolum reſiſtere non debemus, ſed debemus etiā gratulari. Si quem autem mouet quia non dixit, finxit deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & de aqua omnia volatilia cœli: ſed tanquā vtraq; genera de terra finxerit, Et finxit, inquit, deus adhuc de terra omnes beſtias agri, & omnia volatilia cœli: videat duobus modis eſſe intelligēdum, Aut tacuiſſe nunc vnde finxerit volatilia cœli: quia & tacitū poſſet occurrere, vt non de terra vtrunque accipiatur deum finxiſſe, ſed tantummodo beſtias agri: vt volatilia cœli etiā tacente ſcriptura intelligamus vnde finxerit, velut qui ſciamus in prima cauſalium rationum cōditione ex aquis ea eſſe producta: Aut terram vniuerſaliter ſic appellatā ſimul cum aquis, quemadmodum appellata eſt in illo Pſalmo, vbi *Terra vocabulum.*

Cœleſtium laudibus terminatis, ad terram facta eſt conuerſio ſermonis & dictum, Laudate dominum de terra, dracones & omnes abyſsi: & cętera. Nec poſtea dictum eſt, Laudate dominum de aquis: Ibi enim ſunt omnes abyſsi, quæ tamẽ de terra laudãt dominum. Ibi etiã reptilia & volatilia pennata, quæ nihilominus de terra laudant dominum. Secundum iſtam vniuerſalem appellationem terræ, ſecundum quam etiã de toto mundo dicitur, deus qui fecit cœlum & terram, ſiue de arida ſiue de aquis, quæcunq; creata ſunt, de terra creata veraciter intelliguntur.

Quo modo locutus ſit deus. Cap. II. *Gene. 2.*

Nunc iam videamus quo modo accipiendum ſit quod dixit deus, Nõ eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adiutorium ſecundum ipſum: vtrum temporaliter vocibus ac ſyllabis editis hoc dixerit deus: an ipſa ratio cõmemorata eſt quæ in verbo dei principaliter erat, vt ſic fœmina fieret: quam rationẽ ſuſcipiebat etiã tũc ſcriptura cũ diceret, Et dixit deus, fiat hoc aut illud, quando primitus omnia condebãtur. An forte in mẽte ipſius hominis hoc dixit deus, ſicut loquitur quibuſdã ſeruis ſuis in ipſis ſeruis ſuis? Ex quo genere ſeruorum eius erat etiã ille qui dixit in Pſalmo, *(Pſal. 84.)* Audiam quid loquatur in me dominus deus. B An aliqua de hac re ipſi homini in ipſo homine per angelũ eſt facta reuelatio in ſimilitudinibus vocũ corporalium, quãuis tacuerit ſcriptura vtrũ in ſomnis an in ecſtaſi, ita enim fieri hæc ſolẽt, an aliquo modo, ſicut reuelatur Prophetis: Vnde illud eſt, Et dixit mihi angelus qui loquebatur in me. *(Zacha. 1.)* An per corporalẽ creaturã vox ipſa ſonuerit, ſicut de nube, Hic eſt filius meus dilectus. *(Matth. 3.)* Quid ergo ex his omnibus factum ſit, ad liquidum cõprehẽdere non valemus: veruntamen certiſsime teneamus dixiſſe hoc deum: & ſi corporali voce vel tẽporaliter expreſſa ſimilitudine corporis dixit, nõ eum per ſubſtantiam ſuã, ſed per aliquã imperio ſuo ſubditã dixiſſe creaturam, ſicut in libro præcedẽte tractauimus. Nã viſus eſt deus poſtea ſanctis viris, aliâs capite albo ſicut lana, aliâs inferiore parte corporis ſicut aurichalcum, aliâs aliter atq; aliter: non tamen illas viſiones hominibus per ſubſtantiã quæ ipſe eſt, ſed per ſubdita ſibi quæ creauit, eum præbuiſſe, & per ſimilitudines formarum vocumq; corporalium quod voluit oſtẽdiſſe ac dixiſſe, certiſsimum eſt eis qui ſubſtantiã Trinitatis incõmutabiliter æternam, nec per tẽpus, nec per locum moueri, & per tẽpus & per locum mouere, vel fideliter credũt, vel etiam excellenter intel- C ligunt. Non ergo iam quæramus quo modo iſtud dixit, ſed potius intelligamus quid dixerit, Adiutoriũ quippe homini ſecũdum ipſum fuiſſe faciendũ, æterna ipſa veritas habet per quã creata ſunt omnia: & in illa hoc audit qui in ea poteſt cognoſcere quid quare creatum ſit.

Adiutoriũ propter ſobolẽ. Cap. III. *Gene. 1.* *Infra. 6. ca.* *2. ſen. diſt. 20. ca. 1.*

Si autem quęritur, ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutoriũ, nihil aliud probabiliter occurrit quàm propter filios procreãdos: ſicut adiutorium ſemini terra eſt, vt virgultũ ex vtroque naſcatur: hoc enim & in prima rerum conditione dictum erat, Maſculum & fœminam fecit eos, & benedixit eos deus dicens, Creſcite & multiplicamini & implete terrã, & dominamini eius. Quæ ratio conditionis, & coniunctionis maſculi & fœminę atque benedictio: nec poſt peccatũ hominis pœnamq; defecit. Ipſa enim eſt ſecũdum quam nunc terra hominibus plena eſt dominantibus eius. Quanquã enim iam emiſsi de paradiſo conueniſſe & genuiſſe cõmemorentur: tamen non video quid prohibere potuerit, vt eſſent eis etiam in paradiſo honorabiles nuptię & thorus immaculatus: hoc deo præſtante fideliter iuſteq; viuentibus, eiq; obediẽter ſanctèq; ſeruientibus, vt ſine vllo inquieto ardore libidinis, ſine vllo labore ac dolore pa- D riendi, fœtus ex eorum ſemine gignerentur: nõ vt morientibus parentibus filij ſuccederent, ſed vt illis qui genuiſſent in aliquo formæ ſtatu manentibus, & ex ligno vitæ quod ibi plantatũ eſt, corporalem vigorẽ ſumentibus, & illi qui gignerentur ad eundẽ perducerentur ſtatum: donec certo numero impleto, ſi iuſte omnes obedienterq; viuerent, tunc fieret illa cõmutatio, vt ſine vlla morte animalia corpora cõuerſa in aliã qualitatem, eo quod ad omnem nutum regenti ſpiritui deſeruirẽt, & ſolo ſpiritu viuificante ſine vllis alimẽtorum corporalibus ſuſtentaculis viuerent, ſpiritalia vocarentur. Potuit hoc fieri ſi non præcepti tranſgreſsio mortis ſupplicium mereretur. Qui enim hoc fieri potuiſſe nõ credũt, nihil aliud quàm conſuetudinẽ naturæ iam poſt peccatum pœnamq; humanã ſic currentis attendunt: non autem in eorum genere nos eſſe debemus, qui non credũt niſi quod videre conſueuerunt. Quis enim dubitet homini obedienter & pie viuenti præſtare potuiſſe quod diximus, qui nõ dubitat veſtibus Iſraëlitarum impertitum eſſe quendã in ſuo genere ſtatũ, vt per annos qua- E draginta nulla vetuſtatis detrimenta paterentur?

2. ſen. diſt. 20. c. de ter mino. *Deute. 29.*

Quãdo cõgreßi ſint primo. Cap. IIII. *2. ſen. diſt. 20. cap. cur ergo.*

Cur ergo non coierunt niſi cum exiiſſent de paradiſo: cito reſponderi poteſt, Quia mox creata muliere priuſquam coirent, facta eſt illa tranſgreſsio, cuius merito in mortem deſtinati, etiã de loco illius fœlicitatis exierunt: nõ enim ſcriptura tempus expreſsit, quãtum interfuerit inter eos factos, & ex eis natum Cain. Poteſt etiã dici, quia nondũ deus iuſſerat, vt coirent, Cur enim non ad hanc rem diuina expectaretur authoritas, vbi nulla concupiſcentia tanquam ſtimulis inobedientis carnis vrgebat? Ideo autem hoc nõ iuſſerat deus, quia ſecundum ſuam præſciẽtiam diſponebat omnia, in qua & eorum caſum proculdubio præſciebat, vnde iam mortale genus propagãdum eſſet humanum.

An adiutorium alia quàm ſobolis cauſa. Cap. V.

Aut ſi ad hoc adiutorium gignendi filios, non eſt facta mulier viro, ad quod ergo adiutorium facta eſt? Si quia ſimul operarentur terram, nondũ erat labor vt adiumento indigeret: & ſi opus eſſet, melius adiutorium maſculus fieret: hoc & de ſolatio dici poteſt, ſi ſolitudinis fortaſſe tædebat. Quanto enim congruentius ad conuiuendum & colloquendum duo amici pariter quàm vir & mulier habitarẽt? Quòd ſi oportebat alium iubendo, alium obſequendo pariter viuere, ne cõtrariæ voluntates pacem cohabitantium per- F turbarent: nec ad hoc retinendum ordo defuiſſet, quo prior vnus, alter poſterior, maxime ſi poſterior ex priore crearetur ſicut fœmina creata eſt, An aliquis dixerit de coſta hominis deum fœminã tantum, nõ etiam maſculum, ſi hoc vellet, facere potuiſſe? Quapropter nõ inuenio ad quod adiutoriũ facta ſit mulier viro, ſi pariendi cauſa ſubtrahatur.

Qualis fuiſſet corporũ mutatio, ſi Adam nõ peccaſſet. Cap. VI. *2. ſen. diſt. 20. cap. de termino.* *Gene. 2.*

Nam ſi parẽtes filiis ſuis cedere ex hac vita oportebat, vt ita omne humanum genus per deceſsiones & ſucceſsiones certa numeroſitate impleretur, potuerunt etiã homines genitis filiis, perfectaq; humani officij iuſticia hinc ad meliora transferri, non per mortem, ſed per aliquam cõmutationem: aut illam ſummam, qua receptis corporibus fient ſancti ſicut angeli in cœlis: aut ſi illam dari non oportebat, niſi omnibus ſimul in ſeculi fine, aliquã inferiorẽ quàm illa erit: quæ tamen haberet meliorem ſtatum quã vel hoc corpus habet, vel illa etiam quæ primitus facta ſunt, viri ex limo terrę, mulieris ex viri carne. Neque enim arbitrandum eſt Heliam vel ſic eſſe iam ſicut erunt ſancti, quando peracto operis die, denarium pariter accepturi ſunt: vel ſic, quẽadmodũ ſunt homines, qui ex iſta vita non- *(Helias.)* *(Matth. 20.)*

dum

G dum emigrarunt, de qua ille tamen nõ morte,ſed trãſ-
latione migrauit.Iam itaque aliquid melius habet quàm
in hac vita poſſet: quãuis nondum habeat quod ex hac
Hebræ.11. vita recte geſta in fine habiturus eſt: ꝓ nobis enim me-
liora prouiderũt,ne ſine nobis perfecti perficerẽtur: aut
ſi quiſquã putat hoc Heliã mereri nõ potuiſſe, ſi duxiſ-
ſet vxorẽ,filioſq; procreaſſet:creditur enim nõ habuiſſe,
quia hoc ſcriptura non dixit, quanuis & de cœlibatu e-
Gene.5. ius nihil dixerit:quid de Enoch reſpõdebit,qui filiis ge-
nitis deo placens non mortuus,ſed viuus tranſlatus eſt?
Cur ergo & Adam & Eua, ſi iuſte viuentes, caſte filios
procreaſſent, nõ eis poſſent tranſlatione nõ morte ſuc-
Enoch. cedentibus cedere? Nã ſi Enoch & Helias in Adã mor-
tui,mortiſq; propaginem in carne geſtãtes, quod debi-
tum vt ſoluant,creduntur etiam redituri ad hãc vitam,
& quod tandiu dilatum eſt morituri,nũc tamen in alia
vita ſunt: vbi ante reſurrectionẽ carnis, antequam ani-
male corpus in ſpiritale mutetur, nec morbo, nec ſene-
ctute deficiũt: quanto iuſtius atq; probabilius primis il-
lis hominibus pręſtaretur,ſine vllo ſuo parentũm ve pec
cato viuentibus, vt in meliorem aliquem ſtatũ filiis ge-
nitis cederent:vnde ſeculo finito cum omni poſteritate
H ſanctorum in angelicam formam,non per carnis mor-
tem, ſed per dei virtutem multo fœlicius mutarentur?
Virginitas Non itaque video ad quod aliud adiutorium mulier
& nuptiæ. facta ſit viro, ſi generandi cauſa ſubtrahitur: quæ nihil-
Cap.VII. ominus quare ſubtrahatur ignoro. Vnde enim magnũ
magniq; honoris meritũ apud deum fidelis & pia vir-
ginitas habet,niſi quia iſto iam tempore continendi ab
amplexu, cum ex omnibus gentibus ad implẽdum ſan-
ctorum numerũ largiſsima ſuppetat copia,percipiendæ
ſordidæ voluptatis libido nõ ſibi vendicat,quod iã ſuf-
ficiẽdæ prolis neceſsitudo nõ poſtulat? Denique vtriuſ-
que ſexus infirmitas propẽdens in ruinam turpitudinis,
recte excipitur honeſtate nuptiarum,vt quod ſanis poſ-
ſit eſſe officium,ſit ęgrotis remedium. Neque enim quia
incõtinentia malum eſt, ideo cõnubium, vel quo incõ-
tinentes copulantur,nõ eſt bonum: imò vero nõ prop-
ter illud malũ culpabile eſt hoc bonũ, ſed propter hoc
bonum veniale eſt illud malum: quoniam id quod bo-
nũ habent nuptiæ,& quòd bonæ ſunt nuptię,peccatum
Matrimo- eſſe nũquam poteſt. Hoc autẽ tripertitum eſt,fides,pro-
niũ tria cõ- les,ſacramentum: In fide attẽditur ne præter vinculum
plectitur. coniugale,cum altera vel altero concumbatur.In prole
I vt amãter ſuſcipiatur,benigne nutriatur, religioſe edu-
4.ſen.diſt. cetur.In ſacramento autẽ vt coniugium non ſeparetur,
31.,ca.1.& & dimiſſus aut dimiſſa nec cauſa prolis alteri coniun-
ca.Et eſt.27 gatur.Hæc eſt tanquam regula nuptiarũ,qua vel naturę
q.2.c.af. decoratur fœcũditas, vel incõtinentiæ regitur prauitas.
Vnde quia ſatis diſſeruimus in eo libro, quem de bono
cõiugali nuper edidimus,vbi & continentiã vidualem,
& excellentiam virginalem pro ſuorũ graduum digni-
tate diſtinximus,diutius hic noſter ſtylus non eſt occu-
Fuga vitio pandus. Nunc enim quærimus cui adiutorio mulier
rum in cõ- facta ſit viro,ſi eis ad gignẽdos filios, miſceri ſibimet in
traria. paradiſo non licebat. Qui enim hoc ſentiunt,forte pec-
Cap.VIII. catum eſſe omnem cõcubitum putant. Difficile eſt nan-
« que,vt dum peruerſe homines vicia deuitant, nõ in eo-
** al. perni-* rum cõtraria perniciter*currant. Etenim ſicut exhorrẽs
caciter. auariciam,fit profuſus:aut exhorrens luxuriã, fit auarus:
aut inquietus fit, cuius pigriciam reprehenderis: aut cu-
ius inquietudinem,piger: aut qui reprehẽſus odiſſe cœ-
perit audaciam ſuam, ad timiditatẽ fugit:aut qui timi-
dus non eſſe conatur, tanquam abrupto vinculo fit te-
merarius,dũ nõ ratione,ſed opinione crimina metiun-

tur:ita dum neſciunt homines quid in adulteriis & for- K
nicationibus diuino iure dãnetur,etiã cauſa procrean-
di coniugalẽ cõcubitum deteſtantur. Quod qui non *An cõcubi*
faciunt,ſed tamẽ fœcunditatẽ carnis propter ſucceſsio- *tus propter*
nem mortalitatis diuinitus datam ſentiunt: nec ipſi pu- *peccatum.*
tant primos illos homines potuiſſe cõcũbere,niſi prop- *Cap.IX.*
ter peccatũ quod admiſerant morituri, gignẽdo requi-
rerent ſucceſſores: nec attendunt, ſi recte potuerũt ſuc-
ceſſores quæri morituris,multo rectius ſocios quæri po
tuiſſe victuris. Impleta enim terra genere humano, re-
cte proles nõ niſi quæ morientibus ſuccederet, quęrere-
tur:vt autẽ per duos homines terra impleretur, quo mo
do ipſi niſi gignendo officium ſocietatis implerent? An
vero ita quis cæcus eſt mente, vt nõ cernat quanto ter-
ris ornamento ſit genus humanum, etiam cum à paucis
recte laudabiliterq; viuatur:quantumq; valeat ordo rei-
publicæ,in cuiuſdã pacis terrenę vinculum coërcens e-
tiam peccatores? Neq; enim tantum deprauati ſunt ho-
mines, vt nõ etiam tales pecoribus & volatilibus ante-
cellãt, quorum tamen omniũ generibus hanc infimam
mundi partem pro ſui loci ſorte decoratam,quem non
conſiderare delectet? Quis autem ita ſit excors,vt putet
minus eã ornari potuiſſe, ſi iuſtis nõ moriẽtibus imple- L
retur? Nam quia numeroſiſsima eſt ſuperna ciuitas an-
gelorum,ideo nõ recte cõnubio copularentur,niſi mo-
rerentur. Hãc quippe numeroſitatẽ perfectam etiam in
reſurrectione ſanctorum angelis ſociandam dominus
præſciens ait, In reſurrectione neq; nubẽt neque vxores *Matth. 22.*
ducent: non enim incipient mori, ſed erũt æquales an-
gelis dei:hic vero cum implenda eſſet hominibus terra,
& eam propter cognationis arctiorẽ neceſsitudinẽ, &
vnitatis vinculum maxime cõmendandũ,ex vno opor-
teret impleri,propter quid aliud ſecundum ipſum quę-
ſitus eſt fœmineus ſexus adiutor, niſi vt ſerentem genus
humanum natura muliebris tanquam terræ fœcunditas
adiuuaret? Quanuis honeſtius meliuſq; credatur ita *Qualia fu-*
fuiſſe tunc illorum hominum corpus animale conſtitu- *tura fuiſſẽt*
torum in paradiſo nõdum mortis lege damnatum, vt *corpora, ſi*
non haberent appetitum carnalis voluptatis,qualẽ nũc *non fuiſſet*
habẽt iſta corpora,quæ iam ex mortis propagine ducta *peccatum.*
ſunt. Neque enim nihil eſt in eis factum, cum de ligno *Cap.X.*
prohibito ediſſent:quandoquidem deus non dixerit,Si
ederitis,morte moriemini: ſed, Quo die ederitis,morte *Gene.2.*
moriemini:vt hoc ipſum in eis illa faceret dies,quod A-
poſtolus gemit dicens,Condelector legi dei ſecundum M
interiorem hominem,video autem aliam legem in mẽ- *Roma.7.*
bris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuan-
tem me in lege peccati,quæ eſt in membris meis. Infœ-
lix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hu-
ius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrũ. Nõ
enim ſufficeret ei, ſi diceret, Quis me liberabit de hoc
mortali corpore? ſed de corpore, inquit,mortis huius.
Sicut etiã illud,Corpus quidẽ, inquit, mortuũ eſt prop-
ter peccatum. Nec ibi ait mortale,ſed mortuum,quãuis *Roma.8.*
vtique & mortale,quia moriturum: Non ita credẽdum
eſt fuiſſe illa corpora,ſed licet animalia, nondum ſpiri-
talia,non tamen mortua,id eſt,quæ neceſſe eſſet vt mo-
rerentur:quod eo die factũ eſt, quo lignum vetitum te-
tigerũt. Sicut in ipſis noſtris corporibus quædã pro ſuo
modo ſanitas dicitur,quę ſi perturbata ſic fuerit,vt leta-
lis morbus iã viſcera depaſcatur, quo inſpecto, medici
mortem imminere pronũcient, mortale vtique corpus
etiam tũc dicitur,ſed aliter quàm cum eſſet ſanũ,quan-
uis quãdoque ſine dubio moriturũ. Ita illi homines ani-
malia quidem corpora gerentes, ſed non moritura niſi
peccaſſent,

peccaſſent, acceptura autẽ angelicã formã, cœleſtemq; qualitatem, mox vbi præceptum tranſgreſsi ſunt, eorum membris velut aliqua ægritudo letalis mors ipſa cõcepta eſt: mutauitq; illam qualitatem qua corpori ſic dominabatur, vt non dicerent, Video aliam legẽ in membris meis repugnantem legi mentis meæ: quia etſi nondum ſpiritale, ſed animale corpus erat, nondum tamen erat mortis huius, de qua & cum qua nati ſumus. Quid enim aliud; non dicam nati, ſed omnino cõcepti, niſi ægritudinẽ quãdam inchoauimus, qua ſumus ſine dubio morituri: neque enim tam neceſſe eſt eum ipſo morbo mori, qui hydropicus, vel dyſentericus, vel elephãtioſus factus fuerit, quàm eum qui hoc corpus habere cœperit, in quo omnes homines natura ſunt filij iræ, quia hoc nõ fecit niſi pœna peccati. Quæ cum ita ſint, cur nõ credamus illos homines ante peccatum ita genitalibus membris ad procreandos filios imperare potuiſſe, ſicut cæteris, quæ in quolibet opere anima ſine vlla moleſtia, & quaſi pruritu voluptatis mouet? Si enim creator omnipotens ineffabiliterq; laudandus, qui & in minimis ſuis operibus magnus eſt, apibus donauit, vt ſic operẽtur generationem filiorum, quẽadmodum ceræ ſpeciẽ liquo-

Rom.7.

Elephãtiaſis genus morbi, vt & dyſenteria & hydrops.

Ephe.2.

2. ſen. diſt. 20.ca.1.

B remq; mellis: cur incredibile videatur primis hominibus talia feciſſe corpora, vt ſi nõ peccaſſent, & morbum quendam, quo morerẽtur, continuo cõcepiſſent, eo nutu imperarẽt membris quibus fœtus exoritur, quo pedibus cum ambulatur, vt oeque cum ardore ſeminaretur, neq; cum dolore pareretur. Nunc vero traoſgrediendo præceptũ, motũ legis illius, quæ repugnat legi mentis, in membris conceptæ mortis habere meruerunt, quẽ nuptiæ ordinant, contioentia cohibet & refrænat, vt quemadmodum de peccato factum eſt ſuppliciũ, ſic de ſupplicio fiat meritum. Factam itaque fœminam viro de viro, in eo ſexu in ea forma & diſtinctione mẽbrorum, qua fœminæ notę ſunt, quę peperit Cain & Abel, & omnes fratres eorum, ex quibus omnes homines naſcerentur, in quibus peperit etiam Seth, per quem veotum eſt ad Abraham & ad populum Iſraël, gentemq; omnibus iam notiſsimam gẽtibus, & per Noë filios omnes gentes, quiſquis dubitauerit, omnia cogit vitare † quæ credimus, longeq; à fidelium mentibus repellendus eſt. Cum ergo quæritur ad quod adiutorium factus ſit ille ſexus viro, diligeoter, quãtum valeo, cuncta cõſideranti, non

Fœmina qua ſit facta forma. Cap. XI.

† nutare.

C niſi cauſa prolis occurrit, vt per eorum ſtirpẽ terra impleretur, & oon eo modo procreatã quo nũc procreantur homines, cum ineſt peccati lex in mẽbris repugnans legi mentis, etiam ſi per dei gratiã virtute ſuperatur: hoc enim eſſe non potuiſſe credendum eſt, niſi in corpore mortis huius, quod corpus mortuum eſt propter peccatum. Et quid hac pœna iuſtius, quàm vt noo ad omnem nutũ ſeruiat corpus, id eſt ſuus famulus animæ, ſicut domino ſuo detrectauit ipſa ſeruire: ſiue vtrunque ex parẽtibus creet deus, corpus ex corpore, animam ex anima: ſiue alio modo faciat animas, nõ vtique ad opus impoſſibile, oec mercede parua: vt cũ anima pietate deo ſubdita, legem iſtam peccati quæ eſt in membris corporis mortis huius, quã primus homo accepit in pœnam, vicerit ipſa per gratiam, prẽmium cœleſte percipiat maiore gloria, demonſtrans quanta ſit laus obedientiæ, quæ alienæ inobedientiæ pœnam potuit virtute ſuperare.

Roma.7.

Roma.8.

Sed quoniã cui adiutorio fœmina facta ſit viro, ſatis, quantum exiſtimo, requiſitũ eſt, illud iam videamus quare ſit factum, quòd adductæ ſunt ad Adã omnes beſtiæ agri, & omnia volatilia cœli, vt eis nomina imponeret, atq; ita velut neceſsitas oriretur creandi ei fœminam ex eius latere, cum inter illa animalia ſimile illi adiutoriũ ooo fuiſſet inuentũ. Videtur enim mihi propter aliquam ſignificationẽ propheticam factum, ſed tamen factum, ex re geſta cõfirmata, figuræ interpretatio libera relinquatur. Quid eſt enim hocipſum quod volatilibus, terreſtribuſq; animantibus, non etiam piſcibus, atq; omnibus natatilibus Adam nomina impoſuit? Si enim linguæ humanæ cõſulaotur, ſic appellantur hæc omnia, quemadmodum eis homines loquẽdo nomina poſuerunt. Nõ ſolum hæc quæ ſunt io aquis & terris, verumetiã ipſa terra & aqua & cœlum, & quæ videntur in cœlo, & quæ non videntur, ſed creduntur, pro diuerſitate linguarum gentilium, diuerſis nominibus appellantur. Vnam ſanè linguã primitus fuiſſe didicimus, antequam ſuperbia turris illius poſt diluuiũ fabricatæ: in diuerſos ſignorum ſonos humanam diuideret ſocietatem. Quæcunque antẽ illa lingua fuerit, quid attinet quærere? Illa certe tunc loquebatur Adã, & in ea lingua ſi adhuc vſq; permanet, ſunt illæ voces articulatæ, quibus primus homo animalibus terreſtribus & volatilibus nomina impoſuit. Non igitur vllo modo credibile eſt in eadẽ lingua nomina piſcium nõ ab homine, ſed diuinitus inſtituta, quæ deo dicente homo poſtea diſceret. Quod ſi ita

Animãlia quare adducta ad Adam. Cap.XII.

D

Gene.11.

E etiam factũ eſſet, quare ita factũ eſſet, proculdubio myſtica ſignificatio reſooaret. Sed credẽdum eſt paulatim cognitis piſcium generibus, nomioa impoſita: tũc autẽ cum pecora, & beſtiæ, & volatilia ad hominẽ adducta ſunt, vt eis ad ſe cõgregatis, geoeratimq; diſtinctis, nomina imponeret: quibus etiam ipſis paulatim, & multo citius quàm piſcibus, ſi hoc factũ nõ eſſet, poſſet nomina imponere: quid fuit cauſæ, niſi ratio aliquid ſignificãdi, quod ad prænunciationẽ futurorum valeret? Cui rei maxime ordo narrationis huius inuigilat. Deinde nunquid ignorabat deus nihil tale ſe creaſſe in naturis animalium, quod ſimile adiutorium poſſet eſſe hominii? An opus erat vt hoc etiã ipſe homo cognoſceret, & eo cõmendatiorẽ haberet vxorem ſuam, quòd in omni carne creata ſub cœlo, & de hoc aëre ſicut ipſe viuẽs viuẽte, nihil eius ſimile inuenerit? Mirũ ſi hoc ſcire non poſſet, niſi omnibus ad ſe adductis atq; perſpectis. Si enim deo credebat, poſſet hoc illi eo modo dicere, quo modo & præceptũ dedit, quo modo & peccantẽ interrogauit atque iudicauit: Si autẽ nõ credebat, profecto oeq; hoc ſcire poterat, vtrum ad eum omnia ille, cui nõ cre-

F debat, adduxerit, an forte in aliquibus ab illo remotioribus terræ partibus aliqua ei ſimilia, quæ nõ demõſtraſſet, abſconderit. Nõ itaque arbitror dubitandũ hoc alicuius propheticæ ſignificationis gratia factũ, ſed tamen factũ. Neq; hoc opere ſuſcepimus prophetica ænigmata perſcrutari, ſed rerum geſtarũ fidem ad proprietatem hiſtoriæ cõmendare: vt quod impoſsibile videri vanis atq; incredulis poteſt, aut ipſi authoritati ſanctæ ſcripturę velut teſtificatione cõtraria repugnare, id pro meis viribus, quantũ deus adiuuat, diſſerendo demonſtrem, neque impoſsibile eſſe neque contrarium. Quod autem poſsibile quidem apparet, nec habet vllam ſpeciem repugnaoriæ, ſed tamen quaſi ſuperfluũ, vel etiam ſtultum quibuſdã videri poteſt, hocipſum diſputando demonſtrem, quòd ideo tanquã rerum geſtarum naturali vel vſitato ordine factũ eſt, vt cordibus noſtris fideliſsima ſaoctarum ſcripturarum authoritate prælata, quia ſtultum eſſe nõ poteſt, myſticum eſſe credatur, quãuis eius expoſitionem vel inquiſitionem aut alibi iam exhibuerimus, aut in opus* † aliud differamus. Quid ergo ſibi vult etiam illud, quòd mulier viro de latere facta eſt?

2. Retract. cap.24.

† al. tẽpus.

Cur de latere facta ſit mulier. Cap.XIII.

Verum

G Verum eſto propter ipſius cōiunctionis vim cōmendā- *2. ſen. diſt.* dam,hoc ita fieri oportuiſſe credamus, Nūquid etiā vt *18. ca. cum* dormiēti fieret,eadem ratio vel neceſsitas flagitabat, vt *autē cū ſe.* denique oſſe detracto,in cuius locum caro ſuppleretur? Nō enim nō potuit ipſa caro detrahi,vt inde cōgruentius,quòd ſit ſexus infirmior,mulier formaretur?An vero tam multis additis, coſtam deus ędificare potuit in mulierem,& carnē pulpámve nō potuit, qui de puluere ipſum hominem fecit?Aut ſi iam coſta fuerat detrahenda,cur non altera pro ea coſta repoſita eſt?Cur etiā non dictum eſt,finxit aut fecit,ſicut in omnibus ſupra operibus:ſed ædificauit, inquit, dominus deus illam coſtam, non tanquam corpus humanum,ſed tāquam domum? Non eſt itaque dubitandū quoniam hæc facta ſunt, & ſtulta eſſe non poſſunt, ob aliquid ſigoificādum eſſe facta, fructum futuri ſeculi ab ipſo iam primordio generis humani deo præſcio in ipſis ſuis operibus miſericorditer prædicante:vt certo tēpore ſeruis ſuis,ſiue per hominū ſucceſsiones, ſiue per ſuum ſpiritum vel angelorum miniſterium reuelata atque conſcripta & promittendis rebus futuris & recognoſcēdis impletis teſtimo-

H nium perhiberent:quod magis magiſq; in conſequenti- *Quo modo* bus apparebit. Videamus ergo quod iſto opere ſuſce- *animalia* pimus,non ſecundum præfigurationem rerum futura- *adducta* rum,ſed ſecundum rerum geſtarū non allegoricam ſed *ad Adā.* propriam ſignificationem, quemadmodum hæc accipi *Cap.XIIII.* poſſunt,Et finxit deus,inquit,adhuc de terra omnes beſtias agri,& omnia volatilia cœli: vnde iā quod viſum eſt,& quantū viſum eſt, diſſeruimus. Et adduxit omnia ea ad Adā,vt videret quid ea vocaret. Quo modo hæc adduxerit deus ad Adam, ne carnaliter ſapiamus,adiuuare nos debet quod de bipertito opere diuinæ prouidētiæ in libro ſuperiore tractauimus. Neque enim ſicut indagant atq; adigunt venātes aut aucupantes ad retia, quæcunque animantia capiunt:ita hoc factū eſſe credēdū eſt:aut vox aliqua iuſsionis de nube facta eſt eis verbis,quæ rationales animæ audiētes, intelligere atq; obedire aſſolent.Non enim hoc acceperūt vt poſsint beſtię vel aues,in ſuo tamen genere obtēperant deo: nō rationali volūtatis arbitrio, ſed ſicut mouet ille omnia temporibus opportunis,non ipſe tēporaliter motus, per angelica miniſteria : quæ capiunt in verbo eius, quid quo tempore fieri debeat:& illo nō temporaliter moto, mo-

I uentur ipſa temporaliter, vt in iis quæ ſibi ſubiecta ſunt, iuſſa eius efficiant.Omnis enim anima viua,non ſolum rationalis ſicut in hominibus,verumetiā irrationalis ſicut in pecoribus,& volatilibus, & piſcibus, viſis mouetur.Sed anima rationalis voluntatis arbitrio vel cōſentit viſis vel non cōſentit:irrationalis autē nō habet hoc iudicium,pro ſuo tamen genere atq; natura viſo aliquo tacta propellitur. Nec in poteſtate illius animæ eſt,quæ illi viſa veniant, ſiue in ſenſum corporis, ſiue in ipſum ſpiritum interius:quib⁹ viſis, appetitus moueatur cuiuſlibet animātis : ac ſic cum ea viſa per angelorū obediētiam deſuper miniſtrantur,peruenit iuſsio dei non ſolū *Ionæ.2.* ad homines,nec ſolum ad aues & pecora, verumetiam ad ea quæ ſub aquis latent, ſicut ad cetum, qui glutiuit Ionam.Nec ſolum ad iſta maiora,verumetiā ad vermiculum:nam & huic legimus diuinitus iuſſum, vt radi- *Ionæ.4.* cē cucurbitæ roderet, ſub cui⁹ vmbraculo Propheta requieuerat.Si enim homini donauit deus ſic eū inſtituēs, vt etiam carnem peccati portans, poſsit nō ſolū pecora & iumenta ſuis vſibus ſubdita, nec tantum domeſticas aues,ſed etiam liberæ voluntatis quaſlibet etiā ſæuas feras & capere & manſuetas facere, & eis mirabiliter imperare potentia rationis,nō corporis:cum earum appe- K titus & dolores captans, paulatimq; illectādo, premendo,laxandoq; moderans, agreſti eas exuit cōſuetudine, & tanquam humanis moribus induit: quāto magis angeli hoc poſſunt,qui iuſsione dei in ipſa eius, quā ſempiternè intuentur,incōmutabili veritate perſpecta,mouētes ſe per tēpus, & corpora ſibi ſubdita per tempus & locum, agilitate mirabili & iuſſa quibus moueantur, & appetitū carnalis indigentiæ valent efficere omni animæ viuæ, vt quò eam venire opus eſt,neſciens adducatur? Iam ergo videamus,ipſa mulieris formatio, quæ *Formatio* myſtice etiam ædificatio dicta eſt, quēadmodum facta *mulieris* ſit. Natura quippe mulieris creata eſt, quanuis ex virili, *per quem.* quæ iam erat, non aliquo motu iam exiſtētium natura- *Cap.XV.* rum,Angeli autem nullam omnino poſſunt creare na- *2. ſen. diſt.* turā:ſolus enim vnus cuiuſlibet naturæ, ſed magnæ ſeu *18. ca. ſolet.* minimæ,creator eſt deus,id eſt,ipſa trinitas, pater & filius & ſpiritus ſanctus.Aliter ergo quæritur, quēadmodum ſit ſoporatus Adam, coſtaq; eius ſine vllo doloris ſenſu à corporis cōpage detracta ſit. Hæc enim fortaſſe dicātur potuiſſe per angelos fieri:formare autē vel ædificare coſtam, vt mulier eſſet, vſqueadeo nō potuit niſi L deus,à quo vniuerſa natura ſubſiſtit,vt ne illud quidem carnis ſupplemētum in corpore viri, quod in illius coſtæ ſucceſsit locum, ab angelis factum eſſe crediderim: ſicut nec ipſum hominem de terræ puluere: non quòd nulla ſit angelorū opera,vt aliquid creetur,ſed nō ideo creatores ſunt: quia nec agricolas creatores ſegetū atq; arborum dicimus.Non enim qui plātat eſt aliquid, ne- *1.Corin.3.* que qui rigat,ſed qui incremētum dat deus.Ad hoc incremētum pertinet etiā in corpore humano, quòd oſſe dempto,locus carne ſuppletus eſt:illo ſcilicet opere dei, quo naturas ſubſtituit vt ſint, quo ipſos quoque angelos creauit.Opus itaque agricolæ eſt,vt aquam ducat cū rigat:non autem opus eius eſt,vt aqua per decliuia prolabatur,ſed illius qui omnia in menſura & numero & pō- *Sapien.11.* dere diſpoſuit. Itē opus agricolæ eſt vt ſurculus auellatur ex arbore,terræq; mandetur : at non opus eius eſt vt ſuccum imbibat,vt germē emittat, vt aliud eius ſolo figat,quo radicē ſtabiliat: aliud in auras promoueat quo robur nutriat,ramoſq; diffundat:ſed illius qui dat incre mentum.Medicus etiā ægro corpori alimentū adhibet, & vulnerato medicamentum, Primum non de rebus quas creauit, ſed quas creatas opere creatoris inuenit. M

Deinde cibū vel potū pręparare potuit & miniſtrare,& emplaſtrū formare,& medicamenta illico apponere:nū etiam ex iis quæ adhibet,operari & creare vires vel carnem poteſt? Natura id agit interiore motu, nobiſq; occultiſsimo. Cui tamē ſi deus ſubtrahat operationem intimam,qua eam ſubſtituit & facit,continuo tanquā extincta nulla remanebit.Quapropter cū deus vniuerſam creaturā ſuam bipertito quodam modo opere prouidētię,de quo in ſuperiore libro locuti ſumus,& in naturalibus & in volūtariis motibus adminiſtret, creare naturam tam nullus angelus poteſt, quàm nec ſeipſum. Voluntas vero angelica obedienter deo ſubdita, eiuſq; executa iuſsionē, naturalibus motibus de rebus ſubiectis tanquam materiam miniſtrare,vt ſecundum illas principales in verbo dei non creatas, vel ſecundum illas in primis ſex dierum operibus cauſaliter creatas rationes aliquid in tempore creetur, more agricolandi vel medēdi poteſt. Quale itaque miniſterium deo exhibuerint angeli in illa mulieris formatione, quis audeat affirmare? Certiſsime tamen dixerim,ſupplementum illud carnis in coſtæ locū ipſiuſque fœminæ corpus & animam confor-

A conformationemq; membrorum, omnia viſcera, ſenſus omnes, & quicquid erat quo illa & creatura & homo & fœmina erat, nō niſi in illo opere dei factū, quod deus nō per angelos, ſed per ſemetipſum operatus eſt: nec dimiſit, ſed ita cōtinuanter operatur, vt nec vllarum aliarum rerum, nec ipſorum angelorum natura ſubſiſtat, ſi non operetur. Sed quoniam carnem animatam atq; ſentientem, quantum naturam rerū pro humano captu experiri potuimus, nō nouimus naſci niſi aut ex iſtis tantūquam materialibus elemētis, hoc eſt ex aqua & terra: aut ex fruticibus vel lignorū fructibus, vel etiam ex carnibus animalium, ſicut innumerabilia genera vermiū ſiue reptilium, aut certe ex cōcubitu parentum: nullā autem carnem natam ſcimus ex carnē cuiuſlibet animātis, quę tam eſſet ei ſimilis, vt ſexu tantum diſcerneretur, quærimus in rebus creationis huiuſmodi ſimilitudinem, qua mulier de viri latere facta eſt, nec poſſumus inuenire: non ob aliud, niſi quia homines quēadmodū operētur, in hac terra nouimus: quemadmodum autem angeli in hoc mundo quodam modo agricolētur, oon vtiq; nouimus: nam profecto ſi remota hominū induſtria fruticum genus naturæ curſus operaretur, nihil aliud noſſemus quàm ex terra naſci arbores & herbas, & ex earum ſeminibus ab eis itidem in terram cadētibus, Nunquid innoteſceret nobis quid valeret inſitio, vt alterius generis lignū radice propria, poma portaret aliena, & coaleſcente vnitate iam ſua? Hæc per agricolarū opera didicimus, cum ipſa creaturis arborum nullo modo præeſſent, †ſed naturæ curſum deo creanti ſuum quoddam officium miniſteriūmque præberent: nequaquam enim quicquā per eorum opera exiſteret, ſi hoc io dei opere intima naturæ ratio nō haberet. Quid ergo mirū, ſi hominē ex oſſe homiois factā nō nouimus, quādo creanti deo quēadmodum angeli ſeruiant ignoramus: qui nec arborē ex arboris ſurculo in robore alieoo factā noſſe poſſemus, ſi & iſta deo creanti, quēadmodum agricolæ ſeruiant, ſimiliter oeſciremus? Nullo modo tamē dubitamus & hominū & arborū non niſi deum eſſe creatorem, fideliterq; credimus factam fœminam ex viro, nullo interueniente cōcubitu, etiam ſi forte coſta hominis miniſtrata ſit per angelos in opere creatoris: ſicut fideliter credimus etiam virum factum ex fœmina nullo interuenieote cōcubitu, cum ſemen Abrahæ diſpoſitū eſt per angelos in manu mediatoris: vtrunq; infidelibus incredibile eſt: fidelibus autem cur ad rei geſtæ proprietatem quod de Chriſto factum eſt, & tantū ad figuratam ſignificatiooem, quod de Eua ſcriptum eſt credibile oō videatur? An vero ſine cuiuſquam concubitu vir ex fœmina fieri potuit, fœmina ex viro nō potuit? Et virginalis vterus vnde vir fieret habebat, virile autem latus vnde fœmina fieret non habebat: cum hic dominus de famula naſceretur, ibi de ſeruo famula formaretur? Poterat & dominus carnē ſuam de coſta vel de aliquo mēbro virginis creare. Sed qui poſſet oſtēdere in corpore ſuo hoc ſe iterū feciſſe quod factū eſt, vtilius in matris corpore oſtendit nihil pudēdum eſſe quod caſtum eſt.

Tarditas ingenij humani nō eſſ ſequitur opera dei. *Cap. XVI.*

B

† al. cū ipſi creatores arborū nullo modo eſſēt.

Galat. 3.

2. Retrac. cap. 24.

C

Quòd ſi quæritur, quo modo ſe habeat cauſalis illa conditio in qua primum hominē deus fecit ad imaginem ac ſimilitudinē ſuam, Ibi quippe & hoc dictum eſt, maſculum & fœmioam fecit eos: vtrum iam illa ratio quam mundi primis operibus indidit atque cōcreauit deus, id habebat, vt ſecundum eam neceſſe eſſet ex viri latere fœminam fieri? an hoc tantū habebat vt fieri poſſet, vt autem ita fieri neceſſe eſſet noo ibi iam cōditum, ſed in deo erat abſconditum? Si hoc ergo quæritur, dicā quid mihi videatur ſine affirmādi temeritate, Quod D tamen cum dixero, fortaſſe prudenter iſta cōſiderantes, quos iam Chriſtiana fides imbuit, etiam ſi nunc primitus iſta cognoſcunt, nō eſſe dubitandū iudicabūt. Omnis iſte naturæ vſitatiſsimus curſus habet quaſdā naturales leges ſuas, ſecundum quas & ſpiritus vitę qui creatus eſt, habet quoſdā appetitus ſuos determinatos quodam modo, quos etiam mala voluntas non poſsit excedere, Et elementa mundi huius corporei habent definitam vim qualitatemq; ſuam quid vnumquodq; valeat vel nō valeat, quid de quo fieri poſsit vel non poſsit. Ex his velut primordiis rerum, omnia quæ gignuntur ſuo quoque tēpore exortus proceſſuſq; ſumunt, fineſque & deceſsiones ſui cuiuſque generis, Vnde fit vt de grano tritici nō naſcatur faba, vel de faba triticum, vel de pecore homo, vel de homine pecus. Super hunc autē motum curſumq; rerum naturalē, poteſtas creatoris habet apud ſe poſſe de his omnibus facere aliud, quàm eorum quaſi ſeminales rationes habent: nō tamē id quod in eis poſuit, vt de his fieri vel abſque ipſo poſsit, Neque enim potentia temeraria, ſed ſapientiæ virtute omnipotēs eſt: & hoc de vnaquaque re in ſuo tēpore facit, quod ante in ea fecit vt poſsit? Alius ergo eſt rerū modus quòd illa herba ſic germinat: illa ſic, illa ętas parit, illa nō parit, homo loqui poteſt, pecus nō poteſt. Horum & talium modorum rationes, nō tātum in deo ſunt, ſed ab illo etiam rebus creatis inditę atque cōcretæ. Vt autem lignum de terra exciſum, aridum, perpolitum, ſine radice vlla, ſine terra & aqua repente floreat & fructū gignat, vt per iuuentam ſterilis fœmina in ſenectute pariat, vt aſina loquatur, & ſi quid eiuſmodi eſt, dedit quidē naturis quas creauit, vt ex eis & hæc fieri poſſent. Neque enim ex eis vel ille faceret, quod ex eis fieri nō poſſe ipſe præfigeret, quoniam ſeipſo oō eſt nec ipſe potentior. Veruntamen alio modo dedit, vt nō hoc haberent in motu naturali, ſed in eo quo ita creata eſſent, vt eorum natura volūtati potentiori amplius ſubiaceret. Habet ergo deus in ſeipſo abſconditas quorundam factorū cauſas, quas rebus conditis non inſeruit, eaſque implet non illo opere prouidentiæ quo naturas ſubſtituit vt ſint, ſed illo quo eas adminiſtrat vt voluerit quas vt voluit coodidit, Ibi eſt & gratia per quam ſalui fiunt peccatores. Nā quod attinet ad naturā iniqua ſua voluntate deprauatam, recurſum per ſemetipſum noo habet, ſed per dei gratiam qua adiuuatur & inſtauratur. Neq; eoim deſperādi ſunt homines in illa ſentētia in qua ſcriptum eſt, Omnes qui ambulant in ea oō reuertentur. Dictum eſt enim ſecundum pondus iniquitatis ſuæ, vt quòd reuertitur qui reuertitur, non ſibi tribuat, ſed gratiæ dei, nō ex operibus, ne forte extollatur. Propterea myſterium gratiæ huius Apoſtolus abſconditū dixit, nō in mundo, in quo ſunt abſconditæ cauſales rationales omnium rerum naturaliter creatarum†, ſicut abſconditus erat Leui in lumbis Abrahæ, quando & ipſe decimatus eſt, ſed in deo, qui vniuerſa creauit. Quamobrem omnia etiā quæ ad hanc gratiam ſignificandā, nō naturali motu rerum, ſed mirabiliter facta ſunt, eorum etiā abſcōditæ cauſæ in deo fuerant: quorū etiam ſummum erat, quòd ita mulier facta eſt de latere viri, & hoc dormientis: quæ per ipſum firma facta eſt, tanquam eius oſſe firmata: ille autē propter ipſam infirmus, quia in locum coſtæ non coſta ſed caro ſuppleta eſt: nō habuit hoc prima rerum conditio, quādo ſexto die dictum eſt, Maſculum & fœminam fecit eos, vt fœmina omnino ſic fieret: ſed tātum hoc habuit, quia & ſic fieri poſſet, ne cōtra cauſas, quas volun-

Cauſæ ſuperiores & inferiores. *Cap. XVII.*

Gene. 1.

2. ſen. diſt. 18. cap. ſed quæritur.

2. ſen. diſt. 18. cap. omnium.

E

2. ſen. diſt. 18. cap. omnium.

Nume. 17.

Gene. 21.

Nume. 22.

Mulier quo modo facta *Ca. XVIII.*

2. ſen. diſt. 18. cap. omnium.

F

Prouer. 2.

Ephe. 2.

† ſcripturarū.

Gene. 1.

tate

G tate inſtituit,mutabili volũtate aliquid fieret. Quid au-
tem fieret,vt omnino aliud futurum nõ eſſet,abſcondi-
Ephe.3. tum erat in deo, qui vniuerſa creauit. Sed quoniam ſic
dixit abſcõditũ, vt innoteſceret principibus & poteſta-
tibus in cœleſtibus,per eccleſiam multiformis ſapientię
dei probabiliter creditur: ſicut illud ſemen, cui promiſ-
ſum eſt, diſpoſitũ eſt per angelos in manu mediatoris:
2.Retrac. ſic omnia quę ad ipſius ſeminis aduentũ vel prænũcian-
cap.24. dum vel annũciandum in rerũ natura,præter vſitatum
naturæ curſum mirabiliter facta ſunt,miniſtrãtibus an-
gelis eſſe facta: vt tamen vbique creator vel reparator
creaturarum nõ ſit, niſi qui plãtatore & rigatore quoli-
1. Corin.3. bet ſolus incrementum dat deus. Ac per hoc etiã illa
Ecſtaſis ecſtaſis,quã deus immiſit in Adam,vt ſoporatus obdor-
Ada.Cap. miret,recte intelligitur ad hoc immiſſa,vt & ipſius mẽs
XIX. per ecſtaſim particeps fieret tanquam angelicę curiæ,&
Pſal.72. intrans in ſanctuarium dei intelligeret nouiſsima. De-
nique euigilans tanquã prophetię plenus,cum ad ſe ad-
ductam coſtam,mulierem ſuam videret,eructauit cõti-
nuo, quod magnum ſacramentum cõmendat Apoſto-
Gene.2. lus,Hoc nunc os ex oſsibus meis,& caro de carne mea:
Ephe.5. Hæc vocabitur mulier, quoniam de viro ſumpta eſt: &
H propter hoc relinquet homo patrem ſuum & matrem,
& adhærebit vxori ſuæ,& erunt duo in carne vna. Quę
verba cum primi hominis fuiſſe ſcriptura ipſa teſtetur,
dominus tamen in Euangelio deum dixiſſe declarauit.
Math.19. Ait enim,Nõ legiſtis,quia qui fecit ab initio maſculum
† relinquet. & fœminam fecit eos,& dixit,Propter hoc dimittet† ho
mo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ,& erunt
duo in carne vna:vt hinc intelligeremus propter ecſta-
ſim quæ præceſſerat in Adam, hoc eum diuinitus tan-
quam Prophetã dicere potuiſſe. Sed iam iſte huius libri
terminus placet,vt ea quæ ſequũtur, ab alio exordio re-
nouent intentionem legentium.

Libri noni finis.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Geneſi ad literam,Liber decimus.

Vnde anima mulieris. Cap.I.

I

IAM quidem ordo ipſe videtur ex-
poſcere, vt de peccato primi homi
nis diſſeram⁹:ſed quia de carne mu
lieris,quẽadmodum facta ſit,ſcrip-
tura narrauit, tacuit autem de ani-
ma,multomagis nos fecit intentos
2. ſen. diſt. vt de hoc diligentius inquiramus:
18.ca.fin. quonam modo refelli poſsint,ſiue non poſsint,qui cre-
dunt animã de anima hominis, ſicut carnem de carne
fieri,à parẽtibus in filios vtriuſque rei transfuſis ſemini-
bus. Hinc enim primitus ad hoc mouentur, vt dicant
quòd vnam animã deus fecerit,ſufflando in faciem ho
minis, quem de puluere finxerat, vt ex illa iam cæteræ
crearẽtur animæ hominum, ſicut ex illius carne omnis
etiam caro hominum:quoniam primo Adam formatus
eſt,deinde Eua: & ille quidẽ vnde habuerit corpus, vn-
de animã dictum eſt, corpus videlicet puluerem terræ,
animam vero flatum dei: At illa de illius latere cum fa-
cta dicatur, nõ dicitur quòd eam deus flando ſimiliter
animauerit, tanquam vtrunque de illo ductum ſit, qui
iam fuerat animatus. Aut enim taceri oportuit, inquiũt,
etiam de anima viri,vt eam ſicut poſſemus datam diui-
nitus,vel intelligerem⁹ vel certe crederemus. Aut ſi hoc
propterea ſcriptura non tacuit, ne animã quoque ſicut
carnem hominis de terra factã eſſe putaremus, debuit K
& de mulieris anima nõ taceri, ne putaretur ex traduce
ſi hoc verum non eſt. Quapropter ideo tacitum eſt, in-
quiũt,quòd in eius faciẽ flauerit deus, quia illud verum
eſt quòd & anima ex homine propagata eſt. Huic ſuſpi-
cioni facile occurritur, Si enim propterea putãt animã
mulieris ex anima viri factam, quia nõ ſcriptũ eſt quòd
in mulieris faciẽ flauerit deus, cur credunt ex viro ani-
matam fœminam,quãdo ne id quidẽ ſcriptum eſt? Vn-
de ſi deus omnes animas hominũ naſcẽtium ſicut pri-
mam facit,propterea ſcriptura de aliis tacuit, quoniam
poſſet quod in vna factum cõmemoratum eſt,etiam de
cæteris prudẽter intelligi. Itaque ſi oportuit nos per hãc
ſcripturã de hac re aliquid admoneri, magis ſi aliquid
aliud fiebat in fœminia quod in viro factum non erat,
vt ex carne animata eius anima duceretur, nõ ſicut viri
eius aliunde corpus,aliunde anima:hoc ipſum quod a-
lio modo fiebat,ſcriptura potius tacere non debuit, ne
hoc itidem factum putaremus quod iam de illo didice-
ramus. Proinde quia nõ dixit ex anima viri factam eſſe
animã mulieris,conuenientius creditur eoipſo nos ad-
monere voluiſſe, nihil hic aliud putare quàm de viri a-
nima noueramus,id eſt,ſimiliter datã eſſe mulieri: cum L
præſertim eſſet euidẽtiſsimæ occaſionis locus, vt ſi non
tunc quando formata eſt,poſtea certe diceretur,vbi ait
Adam, Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne *Gene.2.*
mea. Quanto enim charius amantiuſq; diceret, & ani-
ma de anima mea? Nõ tamen hinc tam magna quæſtio
iam ſoluta eſt, vt vnum horũ manifeſtum certumq; te-
neamus. Quamobrem primum videndum eſt, vtrũ *Repetitio ſo*
ſacra ſcriptura libri huius ab eius exordio pertractata *periorũ li-*
hinc nos dubitare permittat, vt nunc recte fortaſſe re- *brorum.*
quiramus,aut quę nam ſententia potius eligenda ſit,aut *Cap.II.*
in rei huius incerto quemadmodum tenere debeamus.
Certe enim ſexto die fecit deus hominẽ ad imaginem *Gene.1.*
ſuam,vbi etiam dictum eſt, Maſculum & fœminam fe-
cit eos. Quorum illud ſuperius vbi imago dei cõmemo-
rata eſt,ſecundum animam, hoc autem vbi ſexus diffe-
rentia ſecundum carnem accipiebamus. Et quoniã tot
ac tanta teſtimonia quæ ibi conſiderata atque tractata
ſunt,nos non ſinebant eodẽ ipſo ſexto die, etiã forma-
tum de limo hominẽ mulieremq; de latere eius accipe-
re:ſed hoc poſtea factũ eſſe poſt illa primitus opera dei,
in quibus creauit omnia ſimul:quæſiuimus quid de ho- *Eccli.18.*
minis anima crederemus: diſcuſsiſq; omnibus diſcepta- M
tionis noſtræ partibus, illud credibilius vel tolerabilius
dici viſum eſt, quòd ipſa hominis anima in illis operi-
bus facta eſt,corporis vero eius in mũdo corporeo tan-
quam in ſemine ratio:ne cogeremur cõtra verba ſcrip-
turæ aut ſexto die totum factũ dicere,id eſt, de limo vi-
rum,& de eius latere fœminã: aut in illis ſex dierũ ope-
rib⁹ nullo modo eſſe factũ hominẽ:aut corporis huma-
ni cauſalem rationem tantummodo factam,animę au-
tem nullam, cum potius ſecundum ipſam ſit homo ad
imaginem dei. Aut certe & ſi non contra verba ſcrip-
turæ aperte poſita, tamen dure atque intolerabiliter di-
ceremus:vel in ea creatura ſpirituali quę ad hoc tãtũmo-
do creata eſſet,factam fuiſſe animæ humanæ rationem,
cũ ipſa creatura in qua iſta ratio facta diceretur, nõ cõ-
memoratur in operibus dei: vel in aliqua creatura quæ
in illis cõmemoratur operibus, factam rationẽ animæ,
velut in omnibus qui iam ſunt facti, ratio latet generã-
dorũ filiorum:ac ſic eam vel angelorum filiã, vel quod *Origo ani-*
eſt intolerabilius alicuius elementi corporei filiam cre- *marum.*
deremus. Sed nunc ſi ob hoc mulier non de viro, *Cap.III.*
ſed

Sed ſimiliter vt ille à deo factam animã aſſeritur acce-
piſſe, quia ſingulas ſingulis deus facit, non erat facta in
illis primis operibus anima fœminę. Aut ſi generalis om
nium animarũ ratio facta fuerat, ſicut in hominibus ra-
tio gignendi, reditur ad illud durũ ac moleſtum, vt vel
angelorum, vel quod indignisſimũ eſt, cœli corporei,
vel alicuius etiam inferioris elementi filias animas ho-
minum eſſe dicamus. Ac per hoc videndum eſt, & ſi la-
tet quid verum ſit, quid ſaltem tolerabilius dici poſsit:
vtrũ hoc quod modo dixi: an in illis primis dei operi-
bus vnã animam primi hominis factã, de cuius propa-
gioe omnes hominum animæ crearẽtur: an nouas ſub-
inde animas fieri, quarũ nulla vel ratio facta pręceſſe-
rit in primis illis ſex dierum operibus dei. Horum autẽ
Eccle.18. trium duo priora non repugnant primis illis conditio-
nibus, vbi ſimul omnia creata ſunt. Siue enim in aliqua
creatura tanquã in parente ratio animæ facta ſit, vt om
nes animæ ab illa geoerentur, à deo autem creentur,
quando ſingulis hominibus dãtur ſicut à parẽtibus cor
pora: ſiue non ratio animæ velut in parẽte ratio prolis,
ſed ipſa omnino cum factus eſt dies facta ſit anima, ſi-
B cut ipſe dies, ſicut cœlum & terra, & luminaria cœli cõ-
Gene.1. gruẽter dictum eſt, Fecit deus hominem ad imaginem
ſuam. Hoc vero tertium quo modo nõ repugnet ei ſen-
tentiæ, qua & ſexto die factus accipitur homo ad imagi
nem dei, & poſt diem ſeptimum viſibiliter creatus, nõ
tam facile videri poteſt. Nouas quippe animas fieri, quę
neque ipſæ neque ratio earum tanquam in parẽte pro-
lis ſexto illo die facta ſit, cum his operibus, à quibus cõ-
ſummatis & inchoatis, deus in die ſeptimo requieuit, ſi
dixerimus, cauendum eſt ne fruſtra tã diligenter ſcrip-
tura commendet ſex diebus cõſummaſſe deum omnia
Ibidem. opera ſua, quę fecit bona valde, ſi aliquas adhuc naturas
fuerat creaturꝰ, quas nec ipſas nec earũ ibi rationes cau
ſaliter fecerit: niſi intelligatur ratiooem quidem ſingil-
latim faciendarum animarũ naſcentibus quibuſque dã
darum in ſeipſo habere, oó in creatura aliqua cõdidiſ-
ſe. Sed quia nõ alteriꝰ generis creatura eſt anima quàm
illius, ſecũdum quam ſexto die factus eſt homo ad ima-
ginem dei, non recte dicimus deum ea facere nuoc, quę
tunc non conſummauit. Iam enim tũc animã fecerat,
quales & nunc facit: & ideo noo aliquod nouũ creatu-
C ræ geous ouoc facit, quod tunc in ſuis cõſummatis ope
ribus non creauit: nec contra illas cauſales rationes re-
rum futurarũ, quas vniuerſitati tũc indidit, hęc eius ope
ratio eſt: ſed potius ſecundum ipſas: quandoquidẽ cor-
poribus humanis, quorum ex illis primis operibus pro-
pagatio continuata ſucceſsione protenditur, tales con-
gruit animas inſeri, quales nũc facit atque inſerit. Qua-
propter iam nihil timentes, ne cõtra verba libri huius,
quæ de prima illa ſex dierũ conditione cõſcripta ſunt,
quælibet harum trium ſententiarum probabilitas vice-
rit, ſentire videamur, ſuſcipiamus diligẽtiorẽ quæſtio-
nis huius pertractationẽ, quãtum adiuuat deus: ne for-
te fieri poſsit, vt ſi non liquidam, de qua dubitari vltra
non debeat, tamen certe acceptabilem de hac re ſenten
tiam nãciſcamur, vt eam tenere donec certum aliquid
eluceſcat, non ſit abſurdum. Quòd ſi ne hoc quidẽ po-
tuerimus, documentorum momentis vndique paritèr-
que nutantibus, ſaltem non videbitur noſtra dubitatio
laborem deuitaſſe quærendi, ſed affirmandi temerita-
Animã in tem: vt me, ſi quis recte iam certus eſt, docere dignetur:
aliã rẽ non ſi quem vero nec diuini eloquij, nec perſpicuę ratioois
mutari. autboritas, ſed ſua præſumptio certum fecerit, dubitare
Cap. IIII. mecum non digoetur. Ac primum illud firmiſsi-

me teneamus, animæ naturam nec in naturam corpo- D
ris cõuerti, vt quæ iam fuit anima, fiat corpus: nec in na
turam aoimæ irrationalis, vt quæ fuit anima hominis,
fiat pecoris: nec in naturam dei, vt que fuit anima, fiat
quod eſt deus: atque ita viciſsim oec corpus, nec animã
irrationalem, nec ſubſtantiam, quæ deus eſt, conuer-
ti & fieri animam humaoam. Illud etiã oon minus cer-
tum eſſe debet, animam noo eſſe oiſi creaturam dei.
Quapropter ſi neque de corpore, neque de anima irra-
tionali, neque de ſeipſo deus animam hominis fecit, re-
ſtat vt aut de nihilo eam faciat, aut de aliqua ſpiritali, ta
men rationali creatura. Sed de nihilo fieri aliquid coo-
ſummatis operibus, quibus creauit omnia ſimul, violẽ-
tum eſt velle monſtrare: & vtrum perſpicuis documẽ-
tis obtineri poſsit ignoro. Nec exigendum eſt à nobis,
quod vel comprehendere homo non valet: vel ſi iã va-
leat, mirum ſi perſuadere cuiquã poteſt, niſi tali, qui e-
tiam nullo homine docere conãte poteſt etiam ipſe ta-
le aliquid intelligere. Tutius eſt igitur de huiuſmodi re
bus non humanis agere coniecturis, ſed diuina teſtimo
nia perſcrutari. Quòd ergo ex angelis tanquã pa- *Anima*
rentibus deus creet animas, nulla mihi de canonicis li- *creata à*
bris occurrit authoritas, Multo minus itaque ex mũdi *deo.*
corporeis elementis: niſi forte illud mouet quod apud *Cap. V.*
Ezecbielem Prophetam, cum demõſtratur reſurrectio E
mortuorum redintegratis corporibus, ex quatuor vẽn-
tis cœli aduocatur ſpiritus, quo perflante viuificentur
vt ſurgant. Sic enim ſcriptum eſt, Et dixit mihi domi-
nus: Propheta ſuper ſpiritum, Propheta fili hominis &
dic ad ſpiritum, Hæc dicit domious, A quatuor parti- *Ezech.37.*
bus ventorum cœli veni & ſpira in mortuos bos & vi-
uant. Et prophetaui ſicut præcepit mihi dominus, & in-
troiuit ſpiritus vitæ in eos, & reuixerunt & ſteterunt ſu-
per pedes ſuos congregatio multa valde. Vbi mihi vi-
detur prophetice ſignificatum, non ex illo tantum cam
po vbi res ipſa demonſtrabatur, ſed ex toto orbe terra-
rum reſurrecturos bomines, & hoc per flatum quatuor
mundi partium fuiſſe figuratum. Neque enim etiã fla-
tus ille ex corpore domoi, ſubſtantia erat ſpiritus ſan- *Ioan.20.*
cti, quando ſufflauit & ait, Accipite ſpiritum ſanctum:
ſed vtique ſignificatum eſt, ſic etiam ab ipſo procedere
ſpiritum ſanctum, quo modo ab eius corpore flatus ille F
proceſsit. Sed quia mundus nõ ita deo coaptatur ad v-
nitatem perſonæ, ſicut caro illa verbo eius vnigenito fi-
lio, non poſſumus dicere ita eſſe animam de ſubſtantia
dei, quemadmodum flatus ille à quatuor ventis de na-
tura mundi factus eſt: ſed tamen aliud eum fuiſſe, aliud
ſignificaſſe puto, quod exemplo flatus ex corpore domi
ni procedentis recte intelligi poteſt: etiam ſi Ezechiel
Propheta illo loco non reſurrectionem carnis qualis
proprie futura eſt, ſed inopinatam deſperati populi re-
parationem per ſpiritũ domini qui repleuit orbem ter-
rarum, figurata reuelatione præuidit. Illud ergo *Sapien.1.*
iam videamus, cui nam potius ſentẽtiæ diuina teſtimo- *Opiniones*
nia ſuffragẽtur: ei ne qua dicitur animam vnam deum *de anima*
feciſſe, & dediſſe primo homini vnde cæteras faceret, *duæ.*
ſicut ex eius corpore cętera hominũ corpora: an ei qua *Cap. VI.*
dicitur ſingulas ſingulis facere, ſicut illi vnam, nõ ex il-
la cæteras. Illud enim quod per Eſaiam dicit, Omnem *Eſaia 57.*
flatum ego feci: cum hoc eum de anima dicere quę ſe-
quuntur ſatis oſtendant, ad vtrũque accipi poteſt. Nam
ſiue ex vna primi hominis aoima, ſiue ex aliquo ſuo ſe-
creto, omnes proculdubio animas ipſe fecit. Et illud
quod ſcriptum eſt, Qui finxit ſingillatim corda eorum, *Pſal.32.*
ſi nomine cordium voluerimus animas intelligere,

G neque hoc repugnat cuiquã duorũ de quibus nũc ambigimus, Siue enim ex vna illa quam flauit in faciẽ primi hominis, ipſe vtique ſingulas fingit ſicut etiã corpora: ſiue ſingulas vel fingat & mittat, vel in eiſipſis quib⁹ miſerit eas fingat: quanquam hoc nõ mihi videatur dictum, niſi ex eo quòd per gratiã noſtræ animæ ad imaginem dei renouatione formantur. Vnde dicit Apoſto-
Ephe.2. lus, Gratia enim ſalui facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed donũ dei eſt, non ex operibus, ne forte quis extollatur: Ipſius enim ſumus figmẽtum creatũ in Chriſto Ieſu in operibus bonis. Non enim per hãc gratiam fidei corpora noſtra creata vel ficta poſſumus intellige-
Pſal.50. re, ſed ſicut in Pſalmo dictum eſt, Cor mũdum crea in me deus. Hinc etiam illud eſſe puto. Qui finxit ſpiritum hominis in ipſo: tãquam aliud ſit factam animam mittere, aliud in ipſo homine facere, id eſt, reficere ac renouare: ſed etiam hoc ſi non de gratia in qua renouamur, ſed de natura in qua naſcimur intelligamus, ad vtranque ſententiã duci poteſt: quia vel ex vna illa primi hominis tanquam ſemen animæ attractũ ipſe fingit in homine vt viuificet corpus: ſiue ſpiritum vitæ, non ex illa propagine ſed aliũde corpori infuſum, ipſe itidem fin-
H git per mortales ſenſus carnis, vt fiat homo in animam
Sortiri animam bonã aut malã. Cap.VII. Sapien.8. viuam. Illud ſanè de libro ſapientiæ vbi ait, Sortitus ſum animam bonam, & cum eſſem magis bonus, veni ad corpus incoinquinatum, diligentiorem cõſiderationem flagitat, Magis enim videtur atteſtari opinioni, qua nõ ex vna propagari, ſed deſuper animæ venire credũtur ad corpora: veruntamẽ quid eſt, ſortitus ſum animam bonam? Quaſi aut in illo animarũ fonte, ſi vllus eſt, aliæ ſint animæ bonæ, aliæ non bonæ, quæ ſorte quadam exeãt, quæ nam cui homini tribuatur: aut alias deus ad horam conceptorum vel naſcẽtium faciat bonas, alias non bonas, quarum quiſque habeat ſortẽ, quæ acciderit, Mirum ſi hoc eos ſaltem adiuuat, qui credunt animas alibi factas, ſingillatim mitti à deo ſingulis quibuſque corporibus hominũ: ac nõ illos potius, qui pro meritis operũ, quæ ante corpus egerũt, in corpora mitti animas dicunt. Secundum quid enim aliæ bonę, alię non bonæ venire ad corpora poſſunt putari, niſi ſecũdum opera ſua? Neque enim ſecũdum naturam, in qua fiunt ab illo qui omnes naturas bonas facit. Sed abſit vt
Roma.9. contradicamus Apoſtolo, qui dicit nondum natos nihil egiſſe boni aut mali: vnde confirmat nõ potuiſſe ex
I operibus dici, ſed ex vocante, maior ſeruiet minori, cũ de geminis ageret adhuc in Rebeccę vtero conſtitutis. Sequeſtremus ergo paululum hoc de libro ſapiẽtiæ teſtimonium: neque enim negligendi ſunt, ſeu errent ſeu verum ſapiãt, qui hoc ſpecialiter & ſingulariter de anima illa dictum putant mediatoris dei & hominum ho-
1.Timo.2. minis Ieſu Chriſti. Quod, ſi neceſſe fuerit, quale ſit poſtea conſiderabimus, vt ſi Chriſto conuenire non poterit, quæramus quemadmodũ id accipere debeamus ne contra Apoſtolicam veniamus fidem, putantes habere animas aliqua merita operum ſuorum, priuſquam inci-
Spiritus hominis. Cap.VIII. Pſal.103. piant in corporibus viuere. Nunc illud videamus quemadmodum dictũ ſit, Aufer ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertẽtur: Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terrę. Pro illis enim qui arbitrantur animas ex parentibus ſicut corpora creari, hoc videtur ſonare, cum ſic intelligatur, vt ſpiritum eorum propterea dixerit, quòd eũ homines ex hominibus acceperint: qui cum mortui fuerint, non eis poterit ab hominibus reddi vt reſurgant, quia non rurſus quemadmodum quando nati ſunt, à parẽtibus dicitur,

ſed deus eum reddet, qui reſuſcitat mortuos. Ac per hoc K
eundem ſpiritum dixit eorum cum moriuntur, dei autẽ cum reſurgunt: quod poſſunt illi qui non ex parẽtibus, ſed deo mittẽte animas venire aſſerunt, pro ſua opinione ſic intelligere vt eorum dixerit ſpiritũ cum moriuntur, quia in eis erat, & ab eis exiit: dei autem cum reſurgũt, quòd ab ipſo mittitur, ab ipſo redditur. Proinde hoc etiam teſtimonium neutris eorum aduerſatur: ego vero arbitror melius intelligi hoc dictum de gratia dei, qua interius renouamur. Omnium enim ſuperborum ſecũ-
dum terrenum hominem viuẽtium, & de ſua vanitate *Coloſſ.3.*
præſumẽtium, quodã modo aufertur ſpiritus proprius, cum exuũt ſe veterem hominem, & infirmãtur vt perficiantur expulſa ſuperbia, dicẽtes domino per humilẽ
confeſſionem, Memẽto quia puluis ſumus: quibus dictũ *Pſal.102.*
erat, Quid ſuperbis terra & cinis? Per oculum quippe fi- *Eccle.10.*
dei contuẽtes dei iuſticiam, & nolentes cõſtituere ſuã, *Roma.10.*
ſemetipſos deſpiciũt, ſicut Iob dicit, & diſtabeſcunt, & ęſtimãt ſe terram & cinerẽ: hoc enim eſt, Et in puluerẽ
ſuum conuertentur. Accepto autẽ ſpiritu dei, dicũt, Vi- *Pſal.103.*
uo autem iam non ego, viuit autem in me Chriſtus: Sic *Galat.2.*
innouatur facies terrę per noui teſtamenti gratiam nu- L
meroſitate ſanctorum. Illud etiã quod apud Eccle- *Quò corp⁹, quò animæ reuertantur.*
ſiaſten ſcriptum eſt, Et conuertatur puluis in terram ſicut fuit, & ſpiritus reuertatur ad deũ qui dedit eũ: neu-
tri ſententiæ contra alteram ſuffragatur, ſed in vtraque *Cap.IX.*
conſiſtit. Cum enim iſti dixerint hinc probari nõ à pa- *Eccleſ.12.*
rentibus, ſed à deo animam dari, quod cõuerſo puluere in terram ſuam, id eſt carne, quę de puluere facta eſt, reuertetur ſpiritus ad deum qui dedit illũ. Reſpõdent illi, Vtique ita eſt, Redit enim ſpiritus ad deum, qui eũ dedit homini primo, quando in eius faciem ſufflauit, conuerſo puluere, id eſt humano corpore in terrã ſuam, vnde primitus factũ eſt. Neque enim ad parentes erat ſpiritus rediturus, quãuis inde ſit creat⁹ ex illo vno, qui homini primo datus eſt: ſicut nec ipſa caro poſt mortẽ ad parentes reuertitur, à quibus eam certe conſtat eſſe propagatam. Quemadmodum ergo caro non redit ad homines ex quib⁹ creata eſt, ſed ad terrã vnde primo homini formata eſt: ita & ſpiritus non redit ad homines à quibus trãſfuſus eſt, ſed ad deum, à quo primæ illi carni datus eſt. Quo teſtimonio ſanè ſatis admonemur ex nihilo deum feciſſe animam, quam primo homini dedit,
nõ ex aliqua iam facta creatura, ſicut corpus ex terra: & M
ideo cum redit, non habet quò redeat, niſi ad authorẽ qui eam dedit: nõ ad eam creaturã ex qua facta eſt, ſicut corp⁹ ad terrã. Nulla eſt enim creatura ex qua facta eſt, quia ex nihilo facta eſt: ac per hoc ad factorem ſuum re-
dit quæ redit, à quo ex nihilo facta eſt. Nõ enim omnes *Pſal.77.*
redeunt, quoniã ſunt de quibus dicitur, Spiritus ambu- *Quæſtio de animæ*
lans & non reuertẽs. Quocirca difficile eſt quidem *... diffi-*
omnia de hac re ſcripturarum ſanctarũ teſtimonia col- *cilis. Ca.X.*
ligere, quòd & ſi fieri poſsit, vt non ſolum cõmemorẽtur, ſed etiam pertractẽtur, in magnam ſermonis lõgitudinem pergunt: Sed tamẽ niſi aliquid tam certũ proferatur, quàm certa proferuntur, quibus oſtẽditur quòd deus animam fecerit, vel quòd eam primo homini dederit, quo nã modo per diuini eloquij teſtimoniũ iſta quęſtio ſoluatur ignoro. Si enim ſcriptum eſſet, ꝙ ſimiliter ſufflauerit deus in faciem formatæ mulieris, & facta fuerit in animam viuam, iam quidem plurimum lucis accederet, qua cuique formatę carni hominis nõ ex parentibus dari animã crederemus: adhuc tamen expectaretur quid ꝓprie teneretur in prole, qui nobis mod⁹ vſitatus eſt, hominis ex homine: Prima vero mulier alter facta

facta eſt, & ideo adhuc dici poſſet, animã propterea non ex Adam diuinitus Euæ datam, quia non ex illo ũquam proles orta eſt. Si autem homini qui primus ex illis natus eſt commemoraret ſcriptura, non ex parentibus ductam, ſed deſuper animam datam, illud iam in cæteris etiam tacente ſcriptura oporteret intelligi.

Peccatũ an ſit corporis & animæ ſimul. C. XI. *Roma. 5.*

Nunc itaque & illud conſideremus vtrum neutram confirmet ſentẽtiam, ſed vtrique poſsit accommodari, quod ſcriptum eſt, Per vnum hominem peccatũ in hũc mundũ intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertranſijt, in quo omnes peccauerunt. Et paulo poſt, Sicut per vnius delictum in omnes homines ad condemnationem, ita & per vnius iuſtificationẽ in omnes homines ad iuſtificationẽ vitæ. Sicut enim per inobediẽtiã vnius hominis peccatores cõſtituti ſunt multi, ita & per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi. Ex his enim verbis Apoſtoli, qui defendũt animarum propaginem, ſententiam ſuam ſic aſtruere moliũtur: Si ſecundum ſolam carnem, inquiũt, poteſt intelligi peccatum vel peccator, non cogimur in his verbis ex parẽtibus animam credere. Si autem quamuis per illecebrã carnis, non tamẽ peccat niſi anima, quo modo accipiẽ- B dum eſt quod dictum eſt, in quo omnes peccauerunt, ſi nõ ex Adam etiam anima ſicut caro propagata eſt? Aut quo modo per illius inobediẽtiam peccatores cõſtituti ſunt multi, ſi tãtum ſecundum carnem in illo, non etiã ſecundum animam fuerunt? Cauendum eſt enim ne vel deus videatur author eſſe peccati, ſi dat animam carni, in qua eam peccare neceſſe ſit: vel poſsit eſſe anima, præter ipſius Chriſti, cui liberandæ à peccato non ſit Chriſtiana gratia neceſſaria, quia nõ peccauit in Adã, ſi omnes in eo peccaſſe ſecundum carnem tantum quæ de illo creata eſt non etiam ſecundum animam dictum eſt: quod vſqueadeo contrariũ eſt Eccleſiaſticæ fidei, vt parentes ád percipiendam gratiam ſancti baptiſmi etiam cum paruulis atque infantibus currant: In quibus ſi hoc vinculum peccati ſoluitur quod tantũmodo carnis, nõ etiam quod animæ eſt, merito quæritur quid eis obeſſet ſi in illa ætate, de corpore ſine baptiſmo exirent. Si enĩ per hoc ſacramentum corpori eorum, & nõ etiam animæ conſulitur, deberent & mortui baptizari. At cũ videamus hoc vniuerſaliter Eccleſiam retinere, vt cum viuentibus curratur, & viuẽtibus ſuccurratur, ne cũ mor- C tui fuerint nihil poſsit fieri quod proſit: nõ videmus quid aliud poſsit intelligi, niſi vnũquemque paruulũ nõ eſſe niſi Adam & corpore & anima, & ideo illi Chriſti gratiam neceſſariã. Aetas quippe illa in ſeipſa nihil egit vel boni vel mali. Proĩde ibi anima innocẽtiſsima eſt, ſi ex Adã propagata non eſt: vnde quo modo poſsit iuſte ire in cõdemnationem ſi de corpore ſine baptiſmo exierit, quiſquis iſtam ſententiam de anima tenẽs potuerit demonſtrare, mirãdus eſt.

Baptiſmus infantum.

Pugna ſpiritus cum carne. Cap. XII. Galat. 5.

Veriſsime quippe ac veraciſsime ſcriptum eſt, Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ & ſpiritus aduerſus carnem: ſed tamen carnem ſine anima concupiſcere nihil poſſe puto, quod omnis doctus & indoctus non dubitet: Ac per hoc ipſius concupiſcẽtiæ carnalis cauſa nõ eſt in anima ſola, ſed multominus eſt in carne ſola. Ex vtroq; enim fit: ex anima ſcilicet, quòd ſine illa delectatio nulla ſentitur: ex carne autẽ, quòd ſine illa carnalis delectatio non ſentitur. Carnem itaque concupiſcentem aduerſus ſpiritum dicit Apoſtolus carnalem proculdubio delectationem, quã de carne & cũ carne ſpiritus habet aduerſus delectationẽ quam ſolus habet. Solus quippe habet, niſi fallor, illud deſiderium, non cũ carnis voluptate, vel carnaliũ rerum cupiditate commixtum, quod deſiderat & defecit anima in atria domini. Solus habet etiam illud de quo ei dicitur, Cõ- D cupiſti ſapientiam, ſerua mandatum, & dominus præbet illam tibi. Nam cum ſpiritus imperat membris corporis vt huic deſiderio ſeruiant quo ſolus accẽditur: velut cum aſſumitur codex, cum aliquid ſcribitur, legitur, diſputatur, auditur, cum denique panis frangitur eſurienti, & cætera humanitatis ac miſericordiæ præſtãtur officia: obedientiam caro exhibet, nõ concupiſcentiã mouet. His atq; huiuſmodi bonis deſideriis quibus ſola anima concupiſcit, cũ aduerſatur aliquid quod eandẽ animam ſecundum carnem delectat, tunc dicitur caro cõcupiſcere aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnẽ. Sic enim dicta eſt caro in eo quòd ſecundum ipſam facit anima, cum ait, Caro concupiſcit: quemadmodũ dictum eſt, Auris audit, & oculus videt. Quis enim neſcit quòd anima potius & per aurem audiat, & per oculũ videat? Ita loquimur etiam, cũ dicimus, manus tua ſubuenit homini, cum aliquid porrecta manu datur quo cuiquam ſubueniatur. Quòd ſi de ipſo etiã fidei oculo ad quem pertinet credere quæ per carnem non vidẽtur, dictũ eſt, Videbit omnis caro ſalutare dei: nõ vtiquẽ niſi de anima qua viuit caro: cum etiam per ipſam carnem E noſtram Chriſtum pie videre, id eſt, formã qua indutus eſt propter nos, non pertineat ad cõcupiſcentiã, ſed ad miniſterium carnis. Ne forte aliquis ita velit accipere, quod dictũ eſt, Videbit omnis caro ſalutare dei: quãto congruentius dicitur, caro cõcupiſcere, quãdo anima non ſolum carni animalem vitam præbet: verumetiam ſecũdum ipſam carnem aliquid cõcupiſcit: quod in poteſtate non eſt ne cõcupiſcat, quandiu ineſt peccatum in membris, id eſt violẽta quædã carnis illecebra in corpore mortis huius veniens de vindicta illius peccati vnde propaginem ducimus, ſecundum quam omnes ante gratiã filij ſunt iræ. Contra quod peccatũ militant ſub gratia cõſtituti, non vt non ſit in eorum corpore quandiu ita mortale eſt, vt & mortuum iure dicatur, ſed vt non regnet. Nõ autem regnat, cum deſideriis eius, id eſt his quæ ſecundum carnẽ contra ſpiritum cõcupiſcuntur, nõ obeditur. Proinde Apoſtolus, Nũquid ait non ſit peccatũ in veſtro mortali corpore? Sciebat quippe ineſſe peccati delectationem, quam peccatũ vocat, deprauata ſcilicet ex prima tranſgreſsione natura: Sed non, inquit, regnet peccatum in veſtro mortali cor- F pore ad obediendũ deſideriis eius, nec exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato.

Pſal. 83. *Eccle. 11.* *Galat. 5.* *Luca. 3.* *Ephe. 2.* *Roma. 6.* *Galat. 5.* *Roma. 6.*

An caro cõcupiſcat ſine anima. Cap. XIII.

Secundum hanc ſentẽtiam nec rem abſurdiſsimam dicimus, quòd caro ſine anima concupiſcat: nec Manichæis conſentimus, qui cũ viderent non poſſe carnem ſine anima cõcupiſcere, aliam quandam animam ſuam ex alia natura deo contrariam carnem habere putauerũt vnde cõcupiſcat aduerſus ſpiritum. Nec alicui animæ non eſſe neceſſariam Chriſti gratiam dicere cogimur, cum dicitur nobis, Quid meruit anima infantis, vnde illi pernicioſum ſit nõ percepto Chriſtiani baptiſmi ſacramẽto exire de corpore, ſi nec propriũ aliquod peccatũ cõmiſit, nec ex illa eſt quæ in Adã prima peccauit? Nõ enim de pueris grãdiuſculis agimus, quibus quidẽ peccatũ proprium nolunt attribuere quidã, niſi ab anni quartidecimi articulo cũ pubeſcere cœperint. Quod merito crederemus, ſi nulla eſſent peccata niſi quæ membris genitalibus admittuntur. Quis vero audeat affirmare, furta, mendacia, periuria, non eſſe peccata, niſi qui talia vult impune committere? At his plena eſt puerilis ætas, quãuis in eis non ita vt in maioribus punienda videantur,

Peccata puerorum.

G quòd ſperentur annis accedentibus quibus ratio cõua-
leſcat poſſe præcepta ſalutaria melius intelligere,eiſque
libentius obedire. Sed nũc de pueris non agimus,quo-
rum carnalem ac puerilem voluptatẽ vel corporis vel
animi ſi veritas & æquitas oppugnauerit,quib⁹ poſſunt
viribus dictorum atque factorũ repugnãt, pro qua niſi
pro falſitate & iniquitate quæ ſuffragari videbitur eis,
vel ad percipiẽda quæ alliciũt,vel ad vitãda quæ offen-
dunt. De infantibus loquimur,non quia naſcuntur ple-
runque de adulteriis, neque enim in prauis moribus na
turæ dona culpanda ſunt:aut propterea non debuerũt
germinari frumenta quòd ea ſeuerit furãtis manus:aut
vero ipſis parẽtibus offutura ſit iniquitas ſua,ſi ſe ad deũ
conuertendo correxerint,quanto minus filiis ſi recte vi
Infantes ſer xerint. Sed illa ætas ſic vehementem quæſtionẽ mo-
uari baptiſ uet,cuius anima cum peccatum nullum habeat de pro-
mo. Caput prio volũtatis arbitrio,quæritur quo modo poſsit iuſti-
XIIII. ficari per illius vnius hominis obedientiam, ſi per alte-
Roma.5. rius vnius inobedientiam rea non eſt. Hæc vox eorum
eſt,qui animas hominum ex hominibus parẽtibus crea
tas volunt,nõ quidem niſi à creatore deo, ſed ſicut etiã
corpora. Non enim & hoc parentes creant,ac non ille
H qui ait, Priuſquam te formarẽ in vtero noui te. Quibus
Hiere.1. reſpõdetur animas quidem corporibus hominum deũ
nouas ſingillatim dare, ad hoc vt in carne peccati de
originali peccato veniente recte viuẽdo, carnalẽſq; cõ
cupiſcentias ſub dei gratia ſubigendo, meritum cõpa-
rent,quo cum ipſo corpore in melius transferantur tẽ-
pore reſurrectionis,& in Chriſto in æternum cum an-
gelis viuant: Sed neceſſe eſſe vt cum membris terrenis
atque mortalibus, maximèque de peccati carne propa-
gatis,miro modo coaptantur,vt ea primitus viuificare,
poſt etiam ætatis acceſſu regere poſsint,tanquam obli-
uione prægrauentur. Quæ ſi eſſet quodã modo indige-
ſtibilis,creatori tribueretur. Cũ vero paulatim ab huius
obliuionis torpore anima reſipiſcens poſsit cõuerti ad
deum ſuum, eiúſque miſericordiam & veritatẽ primo
ipſa pietate conuerſionis, deinde ſeruãdi præcepti eius
perſeuerãtia promereri, quid ei obeſt illo velut ſomno
paululum immergi,vnde paulatim euigilans in lucẽ in-
telligentiæ,propter quam rationalis anima facta eſt,po
teſt per volũtatem bonam eligere vitam bonam: quod
quidem nõ poterit niſi adiuuerit gratia dei per media-
I torem:hoc ſi neglexerit homo, non tantum ſecundum
carnem,verumetiam ſecundum ſpiritum erit Adam. Si
autem curauerit, erit Adam ſecundum carnem tantũ-
modo,ſecũdum ſpiritum autem recte viuens:illud etiã
quod de Adam culpabili tractum eſt, mundatũ à labe
peccati recipere merebitur illa commutatione quã ſan-
ctis reſurrectio pollicetur. Sed antequã per ętatem poſ-
ſit ſecũdum ſpiritum viuere, neceſſarium habet media-
toris ſacramentum: vt quod per eius fidem nondũ po-
teſt,per eorũ qui eum diligunt fiat. Eius enim ſacramẽ-
to ſoluitur etiam in ætate infantili originalis pœna pec
cati: à quo niſi adiutus,etiam iuuenis carnalem cõcupi-
ſcẽtiam nõ domabit,nec ea ſubiugata æternæ vitæ me-
ritum apprehẽdet, niſi eius dono quem promereri ſtu-
det. Ideo viuus oportet etiã infans baptizetur, ne obſit
animæ ſocietas carnis peccati,qua participata fit vt ni-
hil poſsit anima infantis ſecũdũ ſpiritũ ſapere. Ipſa quip
Cur anima pe affectio grauat etiã corpore exutam, niſi cũ in cor-
infantis nõ pore eſt, per vnicum ſacrificiũ veri ſacerdotis expietur.
baptizati Quid ergo,ait aliquis,ſi hoc non curauerint ſui,vel
condãnetur infidelitate vel neglıgẽtia? Hoc quidẽ etiã de maiorib⁹
Cap.XV. dici poteſt. Poſſunt enim vel repẽte emori,vel apud eos
ægrotare,vbi eis quo baptizẽtur nemo ſubueniat. Sed K
illi,inquit,habent etiã propria peccata quorũ indigeãt
remiſsione,quæ ſi dimiſſa non fuerint, nemo eos recte
dicet immerito plecti,pro iis quæ in ſua vita ſua volun-
tate cõmiſerint. Illa vero anima cui quædam contagio
tracta de carne peccati,ſi de illa prima anima peccatri-
ce non creata eſt,nullo modo imputari poteſt:neque e-
nim vllo peccato,ſed natura qua ſic facta eſt,& deo dã
te carni data eſt:cur alienabitur ab æterna vita ſi bapti-
zando infanti nemo ſubuenerit? An forte nihil oberit?
Quid ergo prodeſt ei cui ſubuenitur, ſi nihil obeſt cui
non ſubuenitur? Hic pro ſua cauſa quid reſpõdere poſ-
ſint,qui ſecũdum ſcripturas ſanctas, vel quòd apud eas
inueniatur,vel quòd eis non aduerſetur, conãtur aſſe-
rere animas nouas, non de parentibus tractas corpori-
bus dari,nondum me audiſſe,vel vſpiam legiſſe fateor.
Non ideo ſanè abſentium negocium deſerendum eſt,ſi
quid mihi quo adiuuari videatur,occurrerit. Poſſunt e-
nim adhuc dicere,deũ præſcium,quo modo quęq; ani-
ma victura eſſet,ſi diutius in corpore viueret: eiq; pro-
curare lauacri ſalutaris miniſtrationem, cuius futuram
fuiſſe præuidet pietatem, cũ ad annos fidei capaces ve- L
niret, ſi non eum oporteret propter aliquã occultã cau
ſam morte præueniri. Occultum itaque eſt atq; ab hu-
mano,vel certe ab ingenio meo remotiſsimum,cur na-
ſcatur infans,vel continuo vel cito moriturus. Sed hoc
ita occultum eſt,vt neutros adiuuet,de quorũ nũc ſen-
tentiis diſceptamus: Illa enim exploſa opinione qua pu-
tãtur animæ pro anteactæ vitæ meritis in corpora de-
trudi,vt ea citius ſolui meruiſſe videatur,quæ nõ multa
peccauerat,ne cõtradicamus Apoſtolo, nihil nõdũ na- *Roma.9.*
tos boni vel mali egiſſe teſtãti:nec illi qui animę tradu-
cem affirmãt,poſſunt pro ſe oſtendere,cur aliorũ mors
acceleretur,retardetur aliorũ:nec qui eas dari nouas vo
lũt ſingulas ſingulis. Occulta ergo iſta cauſa eſt, & vtriſ-
q; pariter,quãtũ exiſtimo,nec ſuffragatur nec aduerſat.
Proinde qui de infantium mortibus vrgebãtur,cur *De anima*
omnibus ſit neceſſarium baptiſmi ſacramentum,quorũ *& baptiſ-*
animæ non ex illa ductæ ſunt cuius inobediẽtia pecca- *mo infan-*
tores conſtituti ſunt multi:cum reſpondent peccatores *tium opinio*
quidem conſtitutos omnes ſecũdum carnem, ſecundũ *nes.*
animã vero non niſi eos qui eo tempore male vixerũt, *Cap.XVI.*
quo & bene potuiſſent: Omnes autẽ animas,hoc eſt in-
fantium, ideo habere neceſſarium baptiſmi ſacramẽtũ,
ſine quo ex hac vita etiam in illa ętate emigrare nõ ex- M
pedit,quia cõtagio peccati ex carne peccati qua obrui-
tur anima,cum his inſeritur mẽbris,oberit ei poſt mor- *Roma.5.*
tem,niſi cum adhuc in ipſa carne eſt,ſacramẽto media-
toris expietur: eique diuinitus hoc auxilium procurari,
quàm deus præſcit ſi vſque ad annos fidei cõgruos hic
viueret pie fuiſſe victuram,quam propter aliquid quod
ipſe nouit & naſci voluit in corpore, & cito extraxit è
corpore. Cum ergo hæc reſpondent, quid eis cõtradi-
ci poteſt,niſi incertos nos eorũ ſalutis fieri, qui hac vi-
ta bene geſta,in Eccleſiæ pace defuncti ſunt: ſi nõ ſolũ
ſecũdum id quod quiſque vixit, verumetiam ſecũdum
id quod victurus eſſet,ſi amplius viuere potuiſſet,quiſq;
iudicandus eſt: quandoquidem valent apud deũ meri-
ta mala,non tantum præteritorum,ſed futurorũ etiam
delictorum,à quorũ reatu nec mors liberat, ſi antequã
fuerint commiſſa prouenerit, nec aliquid ei præſtitutũ
eſt qui raptus eſt, ne malicia mutaret intellectum eius.
Deus enim præſcius illius futuræ maliciæ,cur nõ eũ ſe- *Sapien.4.*
cundũ ipſam poti⁹ iudicatur⁹ eſt:ſi moriturę animę in-
fantis ne obeſſet ei ex corpore peccati participata collu
uies,

Aut ideo ſubueniendum iudicauit per baptiſmum, quia præſciuit eam ſi viueret, piè fideliterque fuiſſe victurā? An ideo potius refelli hoc inuētum poteſt, quia meum eſt: illi autem qui de hac ſententia certos ſe eſſe confir-
Supra ca.3. mant, alia fortaſſe proferūt, vel teſtimonia ſcripturarū, vel documenta rationū, quibus hanc auferāt ambiguitatem: vel certe oſtendant non eſſe contra id quod ſentiunt illud Apoſtoli, quo gratiá qua ſalui efficimur ma-
1.Cor.15. gna intentione commendás, ait, Sicut in Adam omnes moriuntur, ſic & in Chriſto omnes viuificabūtur: Sicut
Rom.5. per inobedientiam vnius hominis peccatores cōſtituti ſunt multi, ſic & per obediētiam vnius hominis iuſti conſtituentur multi: Eoſdèmque multos peccatores, nō quibuſdam exceptis, ſed omnes intelligi volēs, ſuperius ait de Adam, In quo omnes peccauerunt: vnde vtique infantium animas non poſſe ſecerni, & eo quòd dictū eſt, omnes, & eo quòd eis per baptiſmū ſubuenitur, non abſurde credūt, qui animas ex vnius traduce ſapiūt, niſi aliqua manifeſta & liquida vel ratione quæ ſcripturis ſanctis non repugnet, vel earum ipſarum ſcripturarum
Anima, cū carne creetur, an à deo mittatur. authoritate redarguētur. Iam itaque videamus quātum ſuſcepti huius operis neceſsitas patitur, quale etiam illud ſit quod paulo ante diſtulimus. Scriptum eſt enim in libro ſapiētiæ, Puer autem eram ingenioſus, & ſorti-
B tus ſum animam bonam: & cū eſſem magis bonus, veni
Cap. XVII. ad corpus incoinquinatum. Cū enim videatur illos ad-
Sapien.8. iuuare hoc teſtimonium qui nō ex parētibus creari, ſed venire ad corpus vel deſcendere deo mittēte animas dicūt: rurſus hoc impedit eorum ſententiá, quod ait, Sortitus ſum animam bonam: cū proculdubio vel ex vno fonte manare quodam modo táquam riuulos, vel pari natura fieri animas credūt, quas deus mittit in corpora: non autem alias bonas vel magis bonas, & alias nō bonas vel minus bonas. Vnde enim bonę aut magis bonę, ſeu non bonæ, aut minus bonæ animæ, niſi vel moribus ſecundum liberū voluntatis arbitriū, vel differentia tēperaturæ corporum, dum aliæ magis alię minus grauan
Sapien.9. tur corpore, quod corrumpitur & aggrauat animā? Sed neque actio erat aliqua ſingularum quarumque animarum, qua earum mores diſcernerentur antequam venirent ad corpora: nec ex corpore minus grauante potuit
Sapien.8. iſte dicere animam ſuam boná, qui ait: Sortitus ſum animam bonam, & cū eſſem magis bonus, veni ad corpus
C incoinquinatū. Acceſsiſſe enim dixit bonitati, quia bonus erat, ſortitus videlicet animam bonam, vt etiam ad corpus incoinquinatū veniret. Aliúde ergo bonus antequam veniret ad corpus. Sed vtique nō differētia morum, quia nullum antea vitæ geſtæ meritum: non differētia corporis, quia prius bonus quàm veniret ad corpus: Vnde igitur? Hoc autē illis qui ex traduce animę illius præuaricatricis animas creari aſſerūt, quáuis pro eis ſonare non videatur, quod dictum eſt, Veni ad corpus: tamen in cæteris non incongrue coaptatur: vt cum dixiſſet, Puer autē eram ingenioſus, idipſum explicās quibus cauſis ingenioſus eſſet, cōtinuo ſubiungeret, Et ſortitus ſum animā bonam, videlicet ex paterno ingenio vel corporali temperamento. Denique cum eſſem, inquit, magis bonus, veni ad corpus incoinquinatū: quod ſi maternum intelligatur, ne hoc quidem quod dictū eſt, veni ad corpus, huic opinioni refragabitur, cum ex anima & corpore paterno veniſſe ad maternum corpus accipitur incoinquinatū: videlicet vel à cruore mēſtruo: dicuntur enim ex hoc ingenia grauari: vel à contaminatione adulterina. Ita & hæc verba libri huius, aut magis eis fauent qui animarum traducem loquuntur,

aut ſi & iſti ea poſſunt pro ſe interpretari, inter vtroſq; D
alternant. Quæ ſi de domino ſecundum humanā *Anima*
quæ à verbo aſſumpta eſt creaturam velimus accipere, *Chriſti.*
ſunt quidem in eadem circunſtantia lectionis, quę illi *Ca. XVIII.*
excellentiæ non conueniant: maxime illud, quia idē ipſe qui hoc in eodem libro loquitur, aliquanto ſuperius cum iſta verba de quibus nunc agimus diceret, confeſ- *Sapien.7.*
ſus eſt ſe ex ſemine viri in ſanguine coagulatum: à quo naſcēdi modo vtique alienus eſt Virginis partus, quam non ex ſemine viri carnē concepiſſe Chriſti, nullus ambigit Chriſtianus. Sed quia in Pſalmis, vbi ait: Foderūt *Pſal.21.*
manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: Ipſi vero conſiderauerunt & conſpexetūt me, diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meā miſerunt ſortem: quæ proprie illi vni congruunt: ibi etiam dixit, Deus deus meus reſpice in me, vt quid me dereliquiſti, longe à ſalute mea verba delictorum meorū: quę rurſus ei non conueniunt, niſi trāſfiguranti in ſe corp⁹ humilitatis noſtræ, quoniam membra ſumus corporis *Philip.3.*
eius. Et quia in ipſo Euangelio, puer proficiebat ętate & ſapientia: ſic poſſunt etiam iſta quæ circa hanc ſententiam in libro ſapientiæ leguntur, propter humilem for- E
mam ſerui, & vnitatem corporis Eccleſię cū capite ſuo, *Luca.2.*
eidem ipſi domino coaptari. Quid ingenioſius illo puero, cuius in annis duodecim ſeniores ſapientiam mirabantur? Et quid illa anima melius? Quę etiam ſi vincant non certando, ſed probando, qui animarū traducē affirmant: non erit conſequens vt etiam ipſa ex illius pręuaricatoris traduce veniſſe credēda ſit: ne per illius ho- *Roma.5.*
minis inobedientiam etiam ipſe peccator conſtituatur, per cuius vnius obedientiá ab illo reatu liberati, iuſti cōſtituūtur multi. Et quid incoinquinatius illo vtero Virginis, cuius caro etiá ſi de peccati propagatione venit, non tamen de peccati propagine concepit: vt ne ipſum quidē corpus Chriſti ea lex ſeuerit in vtero Mariæ, quæ in membris poſita corporis mortis, repugnat legi mentis: quam ſancti patres coniugati refrę nantes, nō quidē niſi quouſque licebat, in concubitū relaxauerunt, nec tamen tātummodo quouſque licebat eius impetū pertulerūt. Proinde corpus Chriſti quamuis ex carne fœminę aſſumptum eſt, quæ de illa carnis peccati propagine cōcepta fuerat: tamen quia non ſic in ea conceptū eſt, quo modo fuerat illa cōcepta, nec ipſa erat caro peccati, ſed ſimilitudo carnis peccati. Non enim accepit inde reatū moriēdi, qui apparet in motu carnis nō volūtario, quā- F
uis volūtate ſuperando, aduerſus quem ſpiritus cōcupi- *Galat.5.*
ſcit: ſed accepit inde nō quod contagioni præuaricationis: ſed quod exoluendæ indebitæ morti, & oſtendēdæ promiſſæ reſurrectioni ſufficeret: quorum vnum nobis ad non timendum, alterum ad ſperandum valeret. Deniq; ſi à me quæratur, vnde acceperit animā Ieſus Chriſtus, mallem quidē hinc audire meliores atq; doctiores, ſed tamen pro meo captu libentius reſponderim, nō de Adam, quàm de Adam. Si enim puluis aſſumptus ex terra in qua nullus hominum fuerat operatus meruit diuinitus animari, quanto magis corpus aſſumptum ex carne in qua itidem nullus hominū fuerat operatus, ſortitum eſt animam boná, cum illic erigeretur caſurus, hic deſcenderet leuaturus. Et fortaſſe ideo ait, Sortitus ſum *Sapien.8.*
animā bonā: ſi tamen hoc de illo oportet intelligi, quia ſolēt quæ ſorte dantur diuinitus dari: aut quod fideliter dicēdū eſt, ne vel illa anima aliquibus operibus præcedētibus ad tātum apicē ſubuecta putaretur, vt cū ea verbū caro fieret, & habitaret in nobis, ad auferendā ſuſpi- *Ioan.1.*
cionē præcedentium meritorū, ſortis nomen acceſsit.

G Eſt in epiſtola quę inſcribitur ad Hebręos locus quidam diligenti conſideratione dignißimus. *Anima Chriſti non ex traduce Adam. Cap. XIX. Hebr. 7.* Cum enim per Melchiſedech in quo huius rei futurę figura pręceſſerat diſcerneretur ſacerdotiũ Chriſti à ſacerdotio Leui. Videte ergo, inquit, qualis hic eſt cui & decimã partem Abrahã dedit de primitiis Patriarcha. Et ij quidẽ qui de filiis ſunt Leui ſacerdotiũ accipientes, mãdatum habent à decimis populi ſecũdum legem, hoc eſt à fratribus ſuis, quãuis & ipſi ex lumbis Abrahę exierint. Qui autem nõ eſt ex genere eorum, decimauit Abraham, & habentem promiſsionẽ benedixit. Sine vlla autem cõtradictione qui minor eſt à maiore benedicitur: & hic quidem decimas moriẽtes homines accipiunt, ibi autẽ qui teſtificatur ſe viuere, & ſicut oportet dicere, propter Abraham & Leui accipiẽs decimam decimatus eſt: adhuc enim in lumbis patris ſui fuit. Si ergo etiam hoc valet ad iſtam diſtantiam quantum præemineat ſacerdotio Leuitico ſacerdotium Chriſti, quòd ſacerdos Chriſtus per illum præfiguratus eſt, qui decimauit Abrahã, in quo & ipſe Leui decimatus eſt, profecto Chriſtus ab eo non eſt decimatus. At ſi propterea decimatus eſt Leui, quia erat in lumbis Abrahæ, & propterea nõ eſt decimatus Chriſtus, quia non erat in lumbis Abrahę.

H Porrò autem ſi non ſecundum animam, ſed tantum ſecũdum carnem accipimus Leui fuiſſe in Abrahã, ibi erat & Chriſtus, quia & Chriſtus ſecundum carnẽ ex ſemine eſt Abrahæ, & ipſe itaque decimatus eſt. Quid eſt ergo quod affertur pro magna differẽtia ſacerdotij Chriſti à ſacerdotio Leui, quòd Leui decimatus eſt à Melchiſedech cum eſſet in lũbis Abrahæ, vbi & Chriſtus erat, vnde pariter decimati ſunt, niſi quia neceſſe eſt, intelligamus ſecũdum aliquem modum ibi Chriſtũ non fuiſſe? Quis autem neget eum ſecundum carnem ibi fuiſſe? Ergo ſecundum animam ibi nõ fuit. Nõ eſt igitur anima Chriſti de traduce præuaricationis Adæ, alioquin etiã ipſa ibi fuiſſet.

An Chriſtus in lũbis Abrahæ ſecundũ animam. Cap. XX. Hinc exiſtũt illi qui traducẽ animarũ defendunt, & dicunt confirmatam eſſe ſententiã ſuam, ſi Leui conſtat etiam ſecundum animam fuiſſe in lumbis Arahæ, in quo eum decimauit Melchiſedech, vt poſsit ab eo Chriſt⁹ in iſta decimatione diſcerni: qui quoniam decimatus non eſt, & tamen in lumbis Abrahæ ſecundum carnem fuit, reſtat vt ſecundum animam ibi non fuerit, & ideo ſit conſequẽs vt ibi Leui ſecundũ animam fuerit.

I Hoc ad me non multũ attinet, qui vtrorumque collationem adhuc audire ſum paratior, quàm vtrorumlibet iam confirmare ſententiã. Interim Chriſti animam ab origine huius traducis per hoc teſtimoniũ ſecernere volui. Inueniẽt iſti qui eis pro cæteris fortaſſe reſpondeant, & dicant quod etiam me nõ parum mouet, quanuis nullius hominis anima ſit in lumbis patris ſui, ſecundum carnem tamen in lumbis Abrahę cõſtitutum Leui decimatum, & ibi conſtitutum ſecundũ carnem Chriſtum non decimatum. *3. ſen. di. 3. ca. cũ antẽ.* Secũdum rationẽ quippe illam ſeminalẽ ibi fuit Leui, qua ratione per cõcubitum vẽturus erat in matrem, ſecundũ quam rationem non ibi erat Chriſti caro, quanuis ſecũdum ipſam ibi fuerit Marię caro. Quapropter nec Leui nec Chriſt⁹ in lumbis Abrahæ ſecũdum animam, ſecundum carnẽ vero & Leui & Chriſtus: ſed Leui ſecundũ concupiſcẽtiam carnalem, Chriſtus autem ſecundum ſolã ſubſtãtiam corporalem. Cũ enim ſit in ſemine & viſibilis corpulentia & inuiſibilis ratio, vtrunq; cõcurrit † ex Abraham vel etiã ex ipſo Adam vſque ad corpus Marię, quia & ipſum eo modo cõceptum & exortũ eſt: *† concurrit.* Chriſtus autem viſibilem carnis ſubſtantiã de carne Virginis ſumpſit, ratio vero cõceptionis eius non à ſemine virili, ſed K lõge aliter ac deſuper venit. Proinde ſecũdũ hoc quod de matre accepit, etiam in lũbis Abrahę fuit. Ille eſt igitur decimatus in Abraham, qui licet ſecundum carnem tantum ſic tamen fuit in lumbis eius, quemadmodũ in ſui patris etiam ipſe Abraham: id eſt qui ſic eſt natus de patre Abrahã quemadmodum de ſuo patre natus eſt Abrahã: per legem ſcilicet in membris repugnantem legi mentis & inuiſibilem concupiſcentiam, quanuis eã caſta & bona iura nuptiarum non ſinant valere, niſi quãtum ex ea poſſunt generi ſubſtituẽdo proſpicere. Nõ autem & ille ibi decimatus eſt, cuius caro inde non feruorem vulneris, ſed materiam medicaminis traxit. Nam cum ipſa decimatio ad præfigurãdam medicinam pertinuerit, illud in Abrahę carne decimabatur quod curabatur, non illud vnde curabatur. Eadem nãque caro nõ Abrahæ tãtum, ſed ipſius primi terrenique hominis ſimul habebat & vulnus pręuaricationis & medicamẽtũ vulneris. Vulnus pręuaricationis in lege membrorũ repugnãte legi mentis, quæ per omnem inde propagatã carnẽ ſeminali ratione quaſi tranſſcribitur: Medicamẽtum autem vulneris in eo quod inde ſine opere cõcupi L ſcentiali in ſola materia corporali per diuinam conceptionis formationiſque rationem de virgine aſſumptũ eſt, propter mortis ſine iniquitate cõſortium, & ſine falſitate reſurrectionis exemplũ. Quapropter quòd anima Chriſti nõ ſit ex traduce animæ illius primæ præuaricatricis, puto ꝙ etiam ipſi qui animarum traducem defendunt, conſentiant: Per ſemẽ quippe concũbentis patris tranſfundi etiam ſemẽ animæ volunt, à quo genere cõceptionis Chriſtus alienus eſt, & ꝙ in Abrahã ſi ſecundum animã fuiſſet, etiam ipſe decimatus eſſet. Non eſſe autem decimatum ſcriptura teſtatur, quę hinc quoq; ſacerdotium eius à Leuitico ſacerdotio diſtinguit.

An anima habeat rationem ſeminis occultam. Cap. XXI. An forte dicent ſicut potuit ibi eſſe ſecundũ carnem & nõ decimari, cur non etiam ſecundum animam ſine decimatione potuerit? An hoc reſpondetur, Quia vtiq; ſimplicem animę ſubſtantiã incremẽtis augeri corporalibus nec illi putauerũt qui eam corpus exiſtimãt, quorũ in parte ſunt maxime, qui eã ex parẽtibus creari opinãtur. Proinde in corporis ſemine poteſt eſſe vis inuiſibilis, quę incorporaliter numeros agit, nõ oculis ſed intellectu diſcernẽda ab ea corpulẽtia quæ viſu tactuq; ſen- M titur: & ipſa quãtitas corporis humani, quę vtiq; modulum ſeminis incõparabiliter excedit, ſatis oſtẽdit poſſe inde aliquid ſumi, quod non habeat illam vim ſeminalem, ſed tantũ corporalem ſubſtantiã, quæ diuinitus nõ de propagine cõcumbẽtium in carnẽ Chriſti aſſumpta atq; formata eſt. Hoc autẽ de anima quis valeat affirmare, ꝙ vtrunque habeat, & materiã ſeminis manifeſtã, & rationẽ ſeminis occultã? Sed quid laborẽ in re, quę perſuaderi verbis nemini forſitan poteſt, niſi ſi tantũ ac tale ingeniũ ſit, quod poſsit loquẽtis pręualere conatũ, nec totum expectare à ſermone? Breuiter itaq; colligã, ſi potuit & de anima fieri, quod cũ de carne diceremꝰ forſitã intellectũ ſit, ita eſt de traduce anima Chriſti, vt non ſecũ labẽ pręuaricationis attraxerit. Si autẽ ſine iſto reatu nõ poſſet inde eſſe, non eſt inde. Iã de cęterarum animarũ aduentu, vtrũ ex parentibus an deſuper ſit, vincãt qui poterũt. Ego adhuc inter vtroſque ambigo & moueor, aliquando ſic, aliquãdo autẽ ſic, ſaluo eo dũtaxat, vt vel corpus eſſe animã, vel aliquã corporeã qualitatẽ ſine coaptationẽ, ſi ita dicenda eſt, quam Græci harmoniã vocant: *ἁρμονία.* non credam, nec quolibet iſta garriente me crediturum eſſe confidam, adiuuante deo mẽtem meã.

Eſt aliud

Ioan. 3. Cap. XXII.

Eſt aliud teſtimonium non neglige̅dum quod pro poſſunt proferre, qui venire deſuper animas credu̅t, de ipſo domino dicente, Quod natum eſt ex carne caro eſt, & quod natu̅ eſt ex ſpiritu ſpiritus eſt. Quid, hac, inquiu̅t, ſententia determinatius, non poſſe ex carne anima̅ naſci? Quid enim eſt aliud anima q̄ ſpiritus vitæ, creatus vtique non creator? Co̅tra quos illi alij: Quid enim, inquiunt, nos aliud ſentimus, qui dicimus carnem ex carne, animam ex anima? Nam ex vtroque conſtat homo, de quo vtrunque venire ſentimus, carnem de carne operantis, ſpiritu̅ de ſpiritu concupiſcentis: vt interim omittatur quòd illud dominus no̅ de carnali generatione, ſed de ſpirituali regeneratione dicebat.

Rē eſſe incertā de anima. Ca. XXIII.

His igitur qua̅tum pro tempore poſuimus pertractatis, omnia paria vel penè paria ex vtroque latere rationu̅ teſtimoniorúmque monumenta pronu̅ciarem, niſi eoru̅ ſente̅tia qui animas ex parentibus creari putant, de baptiſmo paruulorum præponderaret. De quibus quid eis reſpo̅deri poſſit, nondum mihi interim occurrit. Si quid forte poſtea deus dederit, ſi quam etiam ſcribendi conceſſerit facultatem ſtudioſis talium non grauabor. Nu̅c tamen non eſſe contemne̅dum teſtimonium paruuloru̅, vt quaſi refelli ſi veritas contra eſt negligatur, ante denuncio. *2. Retrac. cap. 33.*

B Aut enim de hac re nihil quære̅dum eſt, vt ſufficiat fidei noſtrę ſcire nos quò pie viuendo venturi ſumus, & ſi neſciamus vnde venerimus: Aut ſi non impudenter ęſtuat anima rationalis, etiam hoc noſſe de ſeipſa, abſit peruicacia contende̅di, aſſit diligentia require̅di, humilitas petendi, perſeuerantia pulſandi: vt ſi nobis hoc expedire nouit, qui meli⁹ quàm nos quid nobis expediat vtique nouit, det etiā hoc, qui nouit dare bona data filiis ſuis. *Matth. 7.* Co̅ſuetudo tame̅ matris Eccleſię in baptizandis paruulis nequaquam ſpernenda eſt, neq; vllo modo ſuperflua deputanda, nec omnino credenda niſi Apoſtolica eſſet traditio. Habet enim & illa parua ætas magnu̅ teſtimonij pondus, quę prima pro Chriſto meruit ſanguinem fundere. *Conſuetudo Eccleſiæ.*

Opinatores monentur. C. XXIIII.

Admoneo ſanè quantum valeo, ſi quos iſta præoccupauit opinio, vt animas ex parentibus credant propagari, quantu̅ poſſunt ſeipſos co̅ſidere̅t, & interim ſapiant corpora no̅ eſſe animas ſuas. Nulla enim proprior natura eſt, qua dilige̅ter inſpecta poſſit etiam deus qui ſupra omnem creaturam ſuā incommutabilis permanet, incorporaliter cogitari, quàm ea quæ ad ipſius imagine̅ facta eſt: & nihil vicinius, aut

C fortaſſe nihil tā co̅ſeque̅s, quàm vt credito quòd anima corpus ſit, etiā deus corpus eſſe credatur. Propter hoc enim corporalibus aſſuefacti & affecti ſenſibus, nolu̅t animā credere aliud eſſe quàm corpus, ne ſi corpus non fuerit nihil ſit. Ac per hoc tanto magis timent etiam de deo credere quòd corpus non ſit, quanto magis timent deum credere nihil eſſe. Ita enim feruntur in phantaſias vel phantaſmata imaginu̅, quę cogitatio de corporibus verſat, vt his ſubtractis tanquam per inane pereundum ſit reformident: Ita neceſſe eſt vt & iuſticiam & ſapientiam pingāt quodam modo in cordibus ſuis cu̅ formis & colorib⁹ quas no̅ poſſunt incorporeas cogitare. Nec tamen dicunt quando iuſticia vel ſapientia mouentur, vt vel laudent eas, vel ſecundu̅ eas aliquid agant, quem colorem, quam ſtaturā, quæ liniamenta vel quales formas co̅ſpexerint. Sed de his aliàs & multa iā diximus, & ſi deus voluerit, vbi res videbitur poſtulare, dicemus. Nu̅c quod dicere cœperamus, ſi de traduce animaru̅ à pare̅tibus vel no̅ dubitant quidā quòd ita ſit, vel dubitāt an ita ſit, animā tamen corpus eſſe no̅ audeāt credere aut dicere: maxime propter quod dixi, ne deum quoque ipſum nihil aliud opinentur eſſe quàm corpus etſi D excellentiſſimu̅, etſi naturæ cuiuſdā propriæ cætera ſupergredientis, corpus tamen.

Error Tertulliani de anima. Cap. XXV. Sup. ca. 23.

Deinque Tertullianus quia corpus eſſe animā credidit, no̅ ob aliud niſi quòd eam incorpoream cogitare no̅ potuit, & ideo timuit ne nihil eſſet ſi corpus no̅ eſſet, nec de deo valuit aliter ſapere: qui ſanè quoniam acutus eſt, interdum co̅tra opinionem ſuā viſa veritate ſuperatur. Quid enim verius dicere potuit quàm id quod ait quodā loco, omne corporale paſſibile eſt? Debuit ergo mutare ſente̅tiam, qua paulo ſuperius dixerat etiam deum corpus eſſe. Neque enim arbitror eum ita deſipuiſſe, vt etiam dei naturam paſſibilem crederet, vt iam Chriſtus non in carne tantu̅, neque in carne & anima, ſed in ipſo verbo per quod facta ſunt omnia, paſſibilis & commutabilis eſſe credatur, quod abſit à corde Chriſtiano. Ite̅ cum animæ etiā colorem daret aëreum ac lucidum, ventum eſt ad ſenſus quibus eam membratim quaſi corpus inſtituere conatus eſt, & ait, Hic erit homo interior, ali⁹ exterior, dupliciter vnus, habens & ille oculos & aures ſuas quibus populus deum audire & videre debuerat, habens & cæteros artus per quos in cogitationib⁹ vtitur, & in ſomnis fungitur. Ecce quibus aurib⁹ & quibus oculis debuit E audire & videre deum populus, quibus anima in ſomnis fungitur: cum ſi ipſum Tertullianum quiſquam videret in ſomnis, nu̅quā ſe diceret ab eo viſum & cu̅ eo locutu̅, quem viciſſim ipſe no̅ vidiſſet. Poſtremo ſi anima ſeipſam videt in ſomnis, cu̅ iacentibus vtique vno in loco membris corporis ſui, ipſa per varias imagines euagatur quas videt, quis eā vidit aliquando in ſomnis aërei coloris ac lucidi, niſi forte vt cætera quæ ſimiliter falſo videt? Nā & hoc poteſt videre, ſed abſit vt eā tale̅ cu̅ euigilauerit credat: Alioquin quādo ſe aliter viderit, quod magis crebru̅ eſt, aut mutata erit anima ei⁹, aut nec nunc animæ videtur ſubſtātia, ſed imago corporis incorporea, quę miro modo ſic in cogitatione formatur. Quis enim Aethiops non penè ſemper nigru̅ ſe videt in ſomnis: aut ſi in alio colore ſe vidit, non magis miratus eſt, ſi fuit cu̅ illo memoria? Aëreo tamen colore ac lucido neſcio vtru̅ ſe vnquā vidiſſet, ſi nunquā iſtu̅ legiſſet vel audiſſet. Quid quòd ducu̅tur homines talibus viſis, & de ſcripturis nobis volunt præſcribere, tale aliquid eſſe, no̅ animā, ſed ipſum deu̅, qualis figuraliter ſanctoru̅ ſpiritibus demo̅ſtratus eſt, qualis etiā in ſermone allegorico ponitur. F Similia quippe ſunt illa viſa talibus dictis: ac ſic errāt co̅ſtitue̅tes in corde ſuo ſimulacra vanę opinionis, nec intellige̅tes ita ſanctos de ſuis viſis talibus iudicaſſe, qualiter iudicare̅t ſi talia diuinitus in figuris dicta legerent vel audirent: ſicut ſepte̅ ſpicæ & ſepte̅ boues, ſepte̅ anni ſunt: ſicut linteu̅ quatuor lineis alligatu̅, velut diſcus plenus variis animalib⁹, orbis terrarum eſt cu̅ omnibus ge̅tibus: ſic omnia cętera, & multo magis quæ de rebus incorporeis, corporalibus ſignificātur non rebus ſed imaginibus. *Gene. 41. Acto. 10.*

Subſtantiā animæ non creſcere aut decreſcere. Ca. XXVI.

Noluit tame̅ Tertullianus animā creſcere ſubſtātia ſicut corpus: aſſere̅s etiā timoris ſui cauſā, ne etiā decreſcere ſubſtātia dicatur, inquit, atque ita & defectura credatur. Et tame̅ quia per corpus eam localiter tendit, no̅ inuenit exitu̅ incrementotu̅ eius, quam vult de ſemine exiguo æquari corporis quātitati, & ait, Sed vis eius in quo naturalia peculia co̅ſita retine̅tur, ſaluo ſubſtātiæ modulo, quo à primordio inflata eſt, paulatim cu̅ carne producitur i me̅bris. Hoc forte no̅ intelligeremus, niſi adhibita ſimilitudine eoru̅ quę videmus planu̅ faceret quod dicebat, Co̅ſtitue, inquit, certu̅ pondus auri vel arge̅ti rude̅ adhuc maſſam:

G Collectus habit⁹ eſt illi & futuro, interim minor tamẽ, continẽs intra lineam moduli totũ quod natura eſt auri vel argenti. Dehinc cum in laminam maſſa laxatur, maior efficitur initio ſuo, per dilatationẽ ponderis certi, non per adiectionem, dum extẽditur, nondum augetur, etſi ſic quoque augetur dũ extẽditur. Licet enim & habitu augeri, cum ſtatu non licet. Tunc & ſplẽdor ipſe perhibetur auri vel argenti, qui prius fuerat quidẽ & in maſſa, ſed obſcurior, non tamen nullus. Tunc & alij atque alij habitus accedũt pro facilitate materię, qua duxerit eam qui agit, nihil cõferens modulo niſi effigiem. Ita & animę incrementa reputanda, non ſubſtãtiua, ſed prouocatiua. Quis hunc crederet cum iſto corde tã diſertum eſſe potuiſſe? Sed tremenda iſta ſunt, non ridenda. Ad hoc enim nũquam cogeretur, ſi aliquid cogitare poſſet, quod & ſit & corpus non ſit. Quid autẽ abſurdius quàm putare maſſam cuiuſpiam metalli ex aliqua parte creſcere poſſe dum tũditur, niſi decreſcat ex altera: vel augeri latitudine niſi craſsitudine minuatur? Aut vllum eſſe corpus manente naturæ ſuæ quãtitate, quod vndiq; creſcat niſi rareſcat? Quo modo igitur implebit

H anima ex illa ſtilla ſeminis magnitudinẽ corporis quod animat, ſi & ipſa corpus eſt, cui⁹ ſubſtãtia nullo acceſſu creſcat? Quo modo, inquã, implebit carnẽ quam viuificat, niſi tanto rarior fuerit, quãto grãdius quod animauerit? Timuit videlicet, ne deficeret etiam minuendo ſi creſceret: & nõ timuit vt deficeret rareſcendo cum nõ creſceret. Sed quid amplius immorer, quando & ſermo pergit in prolixiorem modum quàm petit terminandi neceſsitas, & ſententia mea iam ſatis ſit nota, vel quid certum teneã, vel vnde adhuc dubitem, & quare dubitem? Proinde & hoc volumen iam concludatur, vt quę ſequuntur deinde videamus.

DIVI AVRELII AVGVSTINI de Geneſi ad literam Liber vndecimus.

Serpẽtis dolus & perſuaſio. Ca. I

ET erant nudi Adam & mulier eius, & non pudebat illos. Serpẽs autem erat prudẽtiſsimus omnium beſtiarum, quæ ſunt ſuper terram, quas fecit dominus deus. Et dixit ſerpens mulieri: Quid, quia dixit dominus deus, non edetis ab illo ligno para-

I diſi? Et dixit mulier ſerpenti, A fructu ligni quod eſt in paradiſo edemus, de fructu autẽ ligni quod eſt in medio paradiſi, dixit deus, non edetis ex eo neque tangetis illud, ne moriamini. Et dixit ſerpens mulieri, Non morte moriemini: Scit enim deus, quoniam qua die manducaueritis de eo, aperiẽtur vobis oculi, & eritis tanquã dij, ſcientes bonũ & malum. Et vidit mulier quia bonũ eſt lignum ad eſcam, & quia placet oculis videre, & decorum eſt cognoſcere. Et ſumens de fructu eius edit, & dedit viro ſuo ſecum, & ederũt. Et aperti ſunt oculi amborum, & agnouerunt quia nudi erant, & conſuerũt folia fici, & fecerunt ſibi campeſtria. Et audierũt vocẽ domini dei deambulantis in paradiſo ad veſperam, & abſconderũt ſe Adam & mulier eius à facie domini dei in medio ligni paradiſi. Et vocauit dominus deus Adã, & dixit illi, Vbi es? Et dixit ei, Vocem tuã audiui deambulantis in paradiſo, & timui, quia nudus ſum, & abſcõdi me. Et dixit illi: Quis nũciauit tibi quia nudus es, niſi à ligno quod præceperam tibi tãtum ne ex eo mãducares, ab eo ediſti? Et dixit Adam: Mulier quam dediſti mecũ

ἣν ἔδωκας μετ᾽ ἐμοῦ.

K hæc mihi dedit de ligno, & edi. Et dixit dominus deus mulieri: Quid hoc feciſti? Et dixit mulier: Serpens ſeduxit me, & manducaui. Et dixit dominus deus ſerpenti: Quia feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus beſtijs quæ ſunt ſuper omnem terrã. Super pectus tuum & ventrem tuum ambulabis, & terram edes omnes dies vitę tuę, Et inimicicias ponam inter te & inter mulierem, & inter ſemen tuũ & ſemen eius: Ipſa tibi ſeruabit caput, & tu ſeruabis eius calcaneum. Et mulieri dixit: Multiplicãs multiplicabo triſticias tuas & gemitum tuum. In triſticijs paries filios, & ad virum tuum cõuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. Adæ autem dixit: Quia audiſti vocem mulieris tuæ, & ediſti de ligno de quo præceperam tibi de eo ſolo non edere, maledicta terra in operib⁹ tuis. In triſticijs edes illam omnes dies vitę tuę, ſpinas & tribulos germinabit tibi, & edes fœnũ agri: In ſudore voltus tui edes panem tuum, donec cõuertaris in terram ex qua ſumptus es, quia terra es, & in terram ibis. Et vocauit Adam nomen mulieris ſuę Eua, id eſt Vita, quoniam hæc eſt mater omnium viuentiũ. Et fecit dominus deus Adã & mulieri eius tunicas pel-

L liceas, & induit eos. Et dixit dominus deus: Ecce Adam factus eſt tanquam vnus ex nobis in cognoſcẽdo bonũ & malum. Et nũc ne aliquando extendat manum ſuam & ſumat de ligno vitæ & edat & viuat in æternũ. Et dimiſit illum dominus deus de paradiſo voluptatis operari terram, ex qua ſumptus eſt. Et eiecit Adam, & collocauit eũ. cõtra paradiſum voluptatis, & ordinauit Cherubim, & flammeam rompheam quę vertitur, cuſtodire viam ligni vitæ. Antequã huius propoſitę ſcripturæ textum ex ordine pertractemus, admonendum arbitror quod iam me & alibi in hoc opere memini prælocutũ, illud à nobis eſſe flagitãdum, vt ad proprietatem literæ defendatur, quod geſtũ narrat ipſe qui ſcripſit. Si autẽ in verbis dei vel cuiuſquam perſonæ in officiũ propheticum aſſumptæ dicitur aliquid quod ad literã niſi abſurde non poſsit intelligi, proculdubio figurate dictũ ob aliquam ſignificationem accipi debet: dictum tamẽ dubitare fas non eſt: hoc enim à fide narratoris & pollicitatione expoſitoris exigitur. Erant ergo ambo nudi: verum eſt, omnino nuda erant corpora duorum hominum in paradiſo cõuerſantium, nec pudebat eos. Quid enim puderet quando nullam legem ſenſerãt in membris ſuis repugnantẽ legi mẽtis ſuæ, quæ illos pœna peccati poſt perpetrationẽ præuaricationis ſecuta eſt, vſurpante inobedientia prohibitum, & iuſticia puniẽte cõmiſſum? Quod antequam fieret, nudi erant vt dictum eſt, & nõ confundebantur. Nullus erat motus in corpore cui verecundia deberetur: nihil putabant velandum, quia nihil ſenſerant refrẹnãdum, quemadmodum propagaturi filios iam antea diſputatum eſt. Nõ tamen eo modo credẽdum eſt quo propagauerunt poſteaquã crimen admiſſum prædicta vltio conſecuta eſt: cum priuſquam morerentur, iam in corpore inobedientiam hominum iuſtiſsimo reciprocatu inobedientiũ membrorum tumultum mors concepta verſaret: Nondum erãt tales Adam & Eua, cum nudi eſſent & non confundebantur.

Nuditas. Roma. 7.

M

Serpens autem erat ibi prudentiſſimus quidem, ſed omnium beſtiarum quæ erãt ſuper terrã quas fecerat dominus deus. Trãſlato enim verbo dictũ eſt, prudentiſsimus, vel ſicut plures Latini codices habent, ſapientiſsimus, nõ proprio quo in bonum accipi ſolet ſapientia vel dei vel angelorum vel animæ rationalis: tanquam ſi ſapientes apes etiam formicáſque dicamus, propter opera velut imitantia ſapientiam. Quanquam iſte

Sapientia ſerpentis. Cap. II.

2. ſen. d. 21. cap. 2.

ſerpens non irrationali anima ſua, ſed alieno iam
ſpiritu, id eſt diabolico, poſſet ſapientiſsimus dici om-
nium beſtiarum. Quantùlibet enim præuaricatores an-
geli de ſupernis ſedib⁹ ſuæ peruerſitatis & ſuperbię me-
rito deiecti ſint, natura tamen excellentiores ſunt om-
nibus beſtiis propter rationis eminentiam. Quid ergo
mirum ſi ſuo inſtinctu diabolus iam implẽs ſerpẽtem,
eiq; ſpiritum ſuum miſcens, eo more quo vates dæmo-
niorum implere ſolet, ſapientiſsimum eum reddide-
rat omnium beſtiarum ſecundum animam viuam, irra
tionalẽmq; viuentium? Abuſione quippe nominis ita ſa
pientia dicitur in malo, quemadmodum in bono aſtu-
tia: cum proprie magíſq; vſitate in Latina duntaxat lin-
gua ſapientes laudabiliter appellentur: aſtuti autem ma
le cordati intelligantur. Vnde nonnulli ſicut in pleriſq;
codicibus inuenimus, ad vſum Latinæ locutionis, non
verbum ſed potius ſententiã transferentes, aſtutiorem
omnibus beſtiis iſtum ſerpentem quàm ſapientiorẽ di-
cere maluerũt. Quid autem habeat Hebræa proprietas,
vtrũ illic in malos, non abuſiue ſed proprie poſſint dici
teã probe. & intelligi ſapientes, viderint qui ea proprie nouerũt.
B Nos tamen aperte legimus alio ſcripturarum ſanctarũ
Hiere. 4. loco, ſapientes ad malum non ad bonum: Et dominus
Lucæ. 16. dicit ſapientiores eſſe filios ſeculi filiis lucis, ad conſu-
lendum ſibimet in poſterum, quamuis fraude non iure.
Diabolus in ſerpente. Nec ſanè debemus opinari quòd ſerpentẽ ſibi per
quem tentaret perſuaderetq; peccatum diabolus elige-
Cap. III. ret: ſed cum eſſet in illo propter peruerſam & inuidam
2. ſentẽ. di. voluntatem decipiendi cupiditas, nõ niſi per illud ani-
21. ca. 2. mal potuit per quod poſſe permiſſus eſt. Nocẽdi enim
voluntas poteſt eſſe à ſuo quoq; animo praua, nõ eſt au-
Roma. 9. tẽ poteſtas niſi à deo, & hoc abdita altáq; iuſticia, quo-
Tẽtatio hominis quare permiſſa niam non eſt iniquitas apud deum. Si ergo quæri-
tur, cur deus tentari permiſerit hominem quem tenta-
tori conſenſurum eſſe præſciebat. Altitudinem quidem
Cap. IIII. conſilij eius penetrare non poſſum, & longe ſupra vires
2. ſentẽ. di. meas hoc eſſe confiteor. Eſt ergo aliqua cauſa fortaſsis
23. c. 1. occultior, quæ melioribus ſanctioribúſq; reſeruatur, il-
lius gratia potius quàm meritis eorum: ſed tamẽ quan-
tum vel donat ſapere vel ſinit dicere, non mihi videtur
magnæ laudis futurum fuiſſe hominẽ ſi propterea poſ-
ſet bene viuere, quia nemo male viuere ſuaderet: cũ &
C in natura poſſe, & in poteſtate habeat velle non cõſen-
Iacobi. 4. tire ſuadenti, adiuuãte tamen illo qui ſuperbis reſiſtit,
humilibus autem dat gratiam. Cur itaq; tentari non ſi-
neret quem cõſenſurum eſſe ipſe præſciebat altitudine
quidem conſilij eius, cum id facturus eſſet propria vo-
luntate per culpam, & ordinandus eſſet illius æquitate
per pœnam: vt etiam ſic oſtenderet animæ ſuperbæ ad
eruditionem futurorum ſanctorũ, quàm recte ipſe vte-
retur animarũ voluntatibus etiam malis, cum illæ per-
Quare tẽtator hominẽ deiecerit. uerſe vterentur naturis bonis. Nec arbitrandũ eſt
quòd eſſet hominem deiecturus iſte tentator, niſi præ-
ceſsiſſet in anima hominis quædam elatio comprimẽ-
Cap. V. da, vt per humiliationem peccati, quam de ſe falſo prę-
Prouer. 16. ſumpſerit diſceret. Veriſsime quippe dictum eſt: Ante
ruinam exaltatur cor, & ante gloriã humiliatur. Et hu-
Pſal. 29. ius forte hominis vox eſt in Pſalmo: Ego dixi in abun-
dantia mea, nõ mouebor in æternum. Deinde iam ex-
pertus quid mali habeat ſuperba præſumptio ꝓprię po-
teſtatis, & quid boni adiutoriũ gratiæ dei: Domine, in-
quit, in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem:
Auertiſti autem faciem tuam à me, & factus ſum cõtur-
batus. Sed ſiue illud de hoc homine ſiue de alio dictum
ſit, extollenti ſe tamen animæ, & nimium tanquam de

propria virtute præfidenti, etiã experimento pœnæ fue D
rat demonſtrandum, quoniam non bene ſe habeat fa-
cta natura ſi à faciente receſſerit. Hinc enim etiam ma-
xime commendatur, quale bonum ſit deus, quando nul
li ab eo recedenti bene eſt: quia & qui gaudent in mor-
tiferis voluptatibus, eſſe ſine dolorum timore non poſ-
ſunt: & qui omnino malum deſertionis ſuæ maiore ſu-
perbiæ ſtupore non ſentiũt, aliis qui hęc diſcernere no-
uerunt, miſeriores prorſus apparẽt: vt ſi noluerint reci-
pere medicinam talia deuitandi, valeant ad exemplum
quo poſſunt talia deuitari. Sicut enim Apoſtolus Iacob⁹
dicit: Vnuſquiſq; tentatur à concupiſcẽtia ſua abſtract⁹ *Iaco. 1.*
& illectus. Deinde concupiſcentia cum conceperit pa-
rit peccatum, peccatum autem cum cõſummatum fue-
rit generat mortem. Vnde ſanato ſuperbiæ tumore re-
ſurgitur, ſi voluntas quæ ante experimentum defuit vt
permaneretur cum deo, ſaltem poſt experimẽtum aſsit
vt redeatur ad deum. Sic autem quidam mouẽtur *Quare iniqui eſſe permittantur. Ca. VI.*
de hac primi hominis tentatione, quòd eam fieri per-
miſerit deus, quaſi nunc non videant vniuerſum genus
humanum diaboli inſidiis ſine ceſſatione tẽtari. Cur &
hoc permittit deus? An quia probatur & exercetur vir- E
tus, & eſt palma glorioſior nõ cõſenſiſſe tentatũ quàm
non potuiſſe tentari: cum etiam ipſi qui deſerto creato-
re eunt poſt tentatorẽ, magis magiſq; tẽtent eos qui in
verbo dei permanent, prębeantq; illis contra cupidita-
tem deuitationis exemplũ, & incutiant contra ſuperbiã
timorem piũ? Vnde dicit Apoſtolus: Intendens teipſum *Galat. 6.*
ne & tu tenteris. Mirum eſt enim quãtum iſta humili-
tas qua ſubdimur creatori, ne tanquã eius adiutorio nõ
egentes, de noſtris viribus præſumamus, per ſcripturas
omnes diuinas cura continua omnibus commẽdatur.
Cum ergo etiã per iniuſtos iuſti, ac per impios pij pro-
ficiũt, fruſtra dicitur: Non crearet deus quos præſciebat *2. ſenten. d.*
malos futuros. Cur enim non crearet quos præſciebat *23. ca. 1.*
bonis profuturos, vt & vtiles eorum bonis volũtatibus
exercendis admonendiſq; naſcãtur; & iuſte pro ſua ma
la voluntate puniantur? Talem, inquiũt, faceret ho- *Cur deus nõ ademerit peccãdi voluntatem. Cap. VII.*
minem qui nollet omnino peccare. Ecce nos concedi-
mus meliorẽ eſſe naturam quæ omnino peccare nolit:
concedant & ipſi non eſſe malã naturam, quæ ſic facta
eſt vt poſſet non peccare ſi vellet, & iuſtam eſſe ſenten-
tiã qua punita eſt quę voluntate non neceſsitate pecca- F
uit. Sicut ergo ratio vera docet meliorem eſſe naturam
quam prorſus nihil delectat illicitum: ita ratio vera ni-
hilominus docet etiam illam bonam eſſe, quæ habet in
poteſtate illicitã delectationem ſi extiterit ita cohibere,
vt non ſolum de cæteris licitis rectéq; factis, verũetiam
de ipſius prauæ delectationis cohibitione lætetur. Cum
ergo hęc natura bona ſit, illa melior, cur illam ſolam &
non vtranq; potius faceret deus? Ac per hoc qui parati
erant de illa ſola deum laudare, vberius eum debẽt lau-
dare de vtraq;. Illa quippe eſt in ſanctis angelis, hæc in
ſanctis hominibus. Qui autẽ ſibi partes iniquitatis ele-
gerunt, laudabilémq; naturam culpabili voluntate de-
prauarunt, num quia præſciti ſunt ideo creari minime
debuerunt? Habent enim & ipſi locum ſuum quẽ in re-
bus impleãt pro vtilitate ſanctorum. Nam deus nec iu-
ſticia cuiuſquam recti hominis eget, quanto minus ini-
quitate peruerſi. Quis autem ſobria conſideratio-
ne dicat, melius non crearet, quem præſciebat ex alte- *Bonorũ & malorũ creatio. C. VIII*
rius iniquitate poſſe corrigi, quàm crearet, quẽ præſcie-
bat pro ſua iniquitate debere damnari? Hoc eſt enim di
cere, melius non eſſe qui alterius malo bene vtendo mi
ſericorditer coronaretur, quàm eſſe etiam malum qui
pro

G pro ſuo merito iuſte puniretur. Cum enim ratio certa
demonſtrat duo quædam non æqualia bona, ſed vnũ
ſuperius, alterum inferius, non intelligunt tardi corde
cum dicũt, vtrunq; tale eſſet, nihil ſe aliud dicere quàm
ſolum illud eſſet. Ac ſic cum æquare volunt genera bo-
norum, numerum minuunt, & immoderate augendo
vnum genus, alterum tollunt. Quis autem hos audiret,
ſi dicerent, quoniam excellentior ſenſus eſt videndi q̃
audiendi, quatuor oculi eſſent & aures non eſſent: Ita ſi
excellentior eſt creatura illa rationalis, quæ ſine vllius
pœnæ cõparatione, ſine vlla ſuperbia deo ſubditur: ali-
qua vero in hominibus ita creata eſt, vt in ſe dei bene-
ficium non poſsit agnoſcere, niſi alterius videndo ſup-
Roma.11. plicium, vt non altum ſapiat, ſed timeat, id eſt, nõ de ſe
præfidat, ſed confidat in deum: quis recte intelligẽs di-
cat, talis eſſet iſta qualis illa, nec videat ſe nihil aliud di
cere, quàm non eſſet iſta, ſed ſola eſſet illa? Quòd ſi in-
erudite atq; inſipiẽter dicitur, cur ergo non crearet de⁹
Roma.9. etiam quos malos futuros eſſe preſciebat, volens oſten-
dere iram & demonſtrare potentiam ſuam, & ob hoc
ſuſtinens in multa patientia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt
in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in
H vaſa miſericordiæ quæ præparauit in gloriã? Sic enim
1.Cor.1. qui gloriatur nõ niſi in domino gloriatur, cum cogno
ſcit non ſuum ſed illius eſſe, non ſolum vt ſit, verũetiã
vt non niſi ab alio bene ſibi ſit à quo habet vt ſit. Nimis
itaq; importune dicitur, Non eſſent quibus deus tãtam
beneficentiam miſericordiæ ſuæ tribueret, ſi aliter eſſe
non poſſent, niſi eſſent & hi in quibus vindictæ iuſticiã
Præſcientia demonſtraret. Cur enim non vtriq; potius eſſent,
dei de ma- quando in vtriſq; & bonitas dei & æquitas iure prædi-
lis. catur? At enim ſi deus vellet etiã iſti boni eſſent. Quan-
Cap.IX. to melius hoc deus voluit, vt quod vellẽt eſſent: ſed bo-
2.ſen.d.23. ni infructuoſe, mali autem impune nõ eſſent, & in eo-
cap.1. ipſo aliis vtiles eſſent. Sed preſciebat quid eorum factu-
ra eſſet voluntas mala. Præſciebat ſané, & quia falli nõ
poteſt eius præſcientia, ideo nõ ipſius, ſed eorum eſt vo
luntas mala. Cur ergo eos creauit quos tales futuros eſ-
ſe præſciebat? Quia ſicut preuidit quid mali eſſent factu
ri, ſic etiam præuidit de malis factis eorum quid boni
eſſet ipſe facturus. Sic enim eos fecit vt eis relinqueret
vnde & ipſi aliquid facerẽt, quo quicquid etiam culpa-
biliter eligerent, illum de ſe laudabiliter operãtem in-
uenirent. A ſe quippe habent voluntatem malam, ab il-
I lo autem & naturam bonam, & iuſtam pœnam: ſibi de-
bitum locum, aliis exercitationis adminiculũ & timo-
Volũtas dei ris exemplum. Sed poſſet, inquit, etiam ipſorũ vo-
in malos. luntatem in bonum conuertere, quoniam omnipotens
Cap.X. eſt. Poſſet plané. Cur ergo nõ fecit? Quia noluit. Cur no
Roma.12. luerit, penes ipſum eſt. Debemus enim non plus ſapere
quàm oportet ſapere. Puto autẽ pauloante ſatis nos oſtẽ
diſſe non parui boni eſſe rationalem creaturam, etiam
iſtam quæ malorum comparatione cauet malũ. Quod
genus bonæ creaturæ vtiq; non eſſet, ſi omnium malas
voluntates in bonum deus conuertiſſet, & nulli iniqui-
tati pœnam debitam infligeret: ac ſic non eſſet niſi ſolũ
illud genus quod nulla vel peccati vel ſupplicij malorũ
cõparatione proficeret. Ita velut aucta numeroſitate ex-
cellẽtioris generis, ipſorum generum bonorum nume-
Bonũ mali rus minueretur. Ergo, inquiunt, eſt aliquid in operi-
ſubſidio nõ bus dei quod alteri⁹ malo indigeat quo proficiat ad bo
indiget. num? Ita ne obſurduerũt & excæcati ſunt homines, ne-
Cap.XI. ſcio quo ſtudio contẽtionis, vt non audiant vel videãt
quibuſdã punitis, quàm plurimi corrigãtur? Quis enim
paganus, quis Iudæus, quis hæreticus non hoc in domo
ſua quotidie probet? Verum cũ venitur ad diſputatio- K
nem inquiſitionemq; veritatis, nolunt aduertere ſenſus
ſuos homines, ex quo opere diuinę prouidentiæ in eos
veniat imponendæ commotio diſciplinæ: vt ſi nõ cor-
rigunntur qui puniuntur, eorum tamen exemplo cæteri
metuãt, valeãtq; ad eorum ſalutem iuſta pernicies alio-
rum. Nunquid enim maliciæ eorũ vel nequiciæ de⁹ au-
thor eſt, de quorum iuſta pœna cõſulit, quibus hoc mo-
do conſulendum eſſe conſtituit? Non vtiq;: ſed cum eos
vicũs propriis malos futuros eſſe preſciret, non eos ta-
men creare deſtitit, vtilitati deputans eorũ quos in hoc
genere ita creauit, vt ad bonum proficere, niſi malorũ
cooperatione non poſſent. Si enim non eſſent, nulli rei
vtiq; prodeſſent, parum ne boni eſt actũ vt ſint, qui cer-
te illi generi vtiles ſunt: quod genus quiſquis nõ vult vt
ſit, nihil aliud agit niſi vt ipſe in eo nõ ſit? Magna opera *Pſal.110.*
domini exquiſita in omnes volũtates eius: præuidet bo-
nos futuros & creat: præuidet malos futuros & creat.
Seipſum ad fruẽdum præbens bonis, multa munerum
ſuorum largiens & malis, miſericorditer ignoſcens, iu-
ſte vlciſcens. Itẽmq; miſericorditer vlciſcẽs, iuſte igno-
ſcens: nihil metuens de cuiuſquam malicia, nihil indi-
gens de cuiuſquam iuſticia: nihil ſibi conſulens nec de L
operibus bonorum, & bonis conſulens etiam de pœnis
malorum. Cur ergo non permitteret tentari hominem
illa tentatione probandum, conuincendum, puniendũ,
cum ſuperba cõcupiſcentia propriæ poteſtatis quod cõ
ceperat pareret, ſuóq; fœtu confunderetur, iuſtóq; ſup-
plicio à ſuperbiæ atq; inobediẽtię malo poſteros deter-
reret, quibus ea conſcribẽda & annunciãda parabãtur?
Si autem quæritur, cur potiſsimum per ſerpentem *Cur tẽtatio*
diabolus tentare permiſſus ſit, iam hoc ſignificãdi gra- *per ſerpẽtẽ.*
tia factum eſſe quem non admoneat ſcriptura tantæ au *Cap.XII.*
thoritatis, tantis diuinitatis documentis agens in pro- *2.ſent.diſ.*
phetando, quantis effectis iam mũdus impletus eſt? Nõ *21.ca.2.*
quòd diabolus aliquid ad inſtructionem noſtrã ſigni-
ficare voluerit, ſed cũ accedere ad tentandum non poſ-
ſet niſi permiſſus, nũ per aliud poſſet niſi per quod per-
mittebatur accedere? Quicquid igitur ſerpẽs ille ſigni-
ficauit, ei prouidentię tribuendũ eſt, ſub qua & ipſe dia-
bolus ſuam quidem habet cupiditatem nocẽdi, faculta-
tem autẽ non niſi quæ datur, vel ad ſubuertẽda ac per-
denda vaſa iræ, vel ad humilianda ſiue probanda vaſa
miſericordiæ. Natura itaq; ſerpentis vnde ſit nouimus:
produxit enim terra in verbo dei omnia pecora & be- M
ſtias & ſerpentes: quæ vniuerſa creatura habẽs in ſe ani-
mam viuam irrationalem, vniuerſæ rationali creaturæ
ſiue bonæ ſiue malæ voluntatis, lege diuini ordinis ſub-
dita eſt. Quid ergo mirum ſi per ſerpentem mali quid
agere permiſſus eſt diabolus, cum dæmonia in porcos *Matth.8.*
intrare Chriſtus ipſe permiſerit? Magis de ipſa na- *In eos qui*
tura diaboli ſcrupuloſius quæri ſolet, quam totam qui- *diabolo ſe-*
dã hæretici, offenſi moleſtia malæ voluntatis eius, alie- *paratim po*
nare conantur à creatura ſummi & veri dei, & alterum *teſtatẽ quã-*
ei dare principium quod ſit cõtra deum. Non enim va- *dã tribuũt.*
lent intelligere omne quod eſt, inquantũ aliqua ſubſtã *Cap.XIII.*
tia eſt, & bonum eſſe, & niſi ab illo vero deo à quo om-
ne bonum eſt eſſe non poſſe: malam vtero voluntatem
inordinate moueri, bona inferiora ſuperioribus præpo-
nendo: atq; ita factum eſſe vt rationalis creaturæ ſpiri-
tus, ſua poteſtate propter excellentiam delectatus, tume
ſceret ſuperbia, per quã caderet à beatitudine ſpiritalis
paradiſi, & inuidẽtia cõtabeſceret. In quo tamẽ bonum
eſt hoc ipſum quod viuit & viuificat corpus: ſiue aërenũ
ſicut ipſius diaboli, vel dæmonum ſpiritus: ſiue terrenũ,
ſicut

ut hominis anima, cuiuſuis etiam maligni atq; perſi. Ita dum volūt aliquid quod deus fecerit, propria voluntate peccare, ipſius dei ſubſtantiam dicunt primo neceſsitate, & poſt inexpiabiliter volūtate corruptā atq; peruerſam. Sed de iſtorum dementiſsimo errore aliâs iam diximus multa.

Cauſa ruinæ angeli. cap. C. XIIII.

In hoc autem opere quærendum eſt ſecundum ſanctam ſcripturam, quid de diabolo dicendum ſit. Primo, vtrum ab initio ipſius mūdi ſua poteſtate delectatus abſtiterit ab illa ſocietate & charitate qua beati ſuot angeli qui fruuntur deo, an aliquo tēpore in ſancto cœtu fuerit angelorum, etiam ipſe pariter iuſtus, & pariter beati. Nonnulli enim dicunt ipſum ei fuiſſe caſum à ſupernis ſedibus, quòd inuiderit homioi facto ad imaginem dei. Porrò hęc inuidia ſequitur ſuperbiam, noo præcedit: non enim cauſa ſuperbiēdi eſt inuidentia, ſed cauſa inuidendi ſuperbia.

2. ſen. d. 42 c. ex ſuperbia.

Cum igitur ſuperbia ſit amor excellētię propriæ, iouidia vero ſit odiū fœlicitatis alienæ, quid inde naſcatur ſatis in promptu eſt. Amando enim quiſq; excellentiā ſuam, vel paribus inuidet quòd ei coæquātur: vel inferioribus, ne ſibi coæquentur: vel ſuperioribus, quòd eis oō coæquetur. Superbiendo igitur inuidus, noo inuidēdo quiſq; ſuperb⁹ eſt.

Superbia. Inuidia.

B

Merito ioitium omnis peccati ſuperbiam ſcriptura defioiuit, dicens: Initium omnis peccati ſuperbia. Cui teſtimonio noo iocoouenięter aptatur etiam illud quod Apoſtolus ait: Radix omnium malorū eſt auaricia: ſi auariciam generalem intelligamus, qua quiſq; appetit aliquid amplius quàm oportet, propter excellētiā ſuam, & quendam propriæ rei amorem: cui ſapiēter nomē Latioa liogua indidit, cum appellauit priuatū, quod potius à detrimento quam ab incremeoto dictum elucet. Omois enim priuatio miouit: vode itaq; vult eminere ſuperbia, iode in aoguſtias egeſtatēmq; contruditur, cum ex communi ad proprium damnoſo ſui amore redigitur. Specialis eſt autē auaricia, quæ vſitatius appellatur amor pecuniæ. Cuius oomine Apoſtolus per ſpeciem genus ſignificās, vniuerſalem auariciam volebat intelligi dicēdo: Radix omnium malorum eſt auaricia. Hinc enim & diabolus cecidit, qui vtique oō amauit pecuoiam ſed propriā poteſtatem. Proinde peruerſus ſui amor priuat ſancta ſocietate turgidum ſpiritū, eūmq; coarctat miſeria iam per iniquitatem ſatiari cupientem. Hinc alio loco cum dixiſſet, Erūt enim homines ſeipſos amaotes: continuo ſubiecit, amatores pecuniæ, ab illa generali auaricia cuius ſuperbia caput eſt, ad hanc ſpecialem deſcendens quę propria hominum eſt. Neq; enim eſſent etiā homines amatores pecuoiæ, niſi eo ſe putarent excellentiores quo diuiores. Cui morbo cootraria charitas non quærit quæ ſua ſunt, id eſt, non priuata excellētia lætatur. Merito ergo & oon inflatur.

Superbia & cupiditas fontes malorum. Cap. XV. Eccle. 10. 1. Timo. 6. 2. Timo. 3.

C

1. Cor. 13.

Hi duo amores, quorum alter ſanctus eſt, alter immundus: alter ſocialis, alter priuatus: alter communi vtilitati conſulens propter ſupernam ſocietatem, alter etiam rem cōmunem io poteſtatem propriam redigēs propter arrogaotē dominationē: alter ſubditus, alter æmulus deo: alter trāquillus, alter turbulētus: alter pacificus, alter ſeditioſus: alter veritatem laudibus errantiū præferens, alter quoquo modo laudis aoidus: alter amicabilis, alter iouidus: alter hoc volens proximo quod ſibi: alter ſubiicere proximum ſibi: alter propter proximi vtilitatem regens proximum, alter propter ſuam: præceſſerunt in angelis, alter in bonis, alter in malis, & diſtioxerunt cooditas in genere humano ciuitates duas, ſub admirabili & ioeffabili prouidentia dei, cūcta quę creata ſunt adminiſtrantis & ordinātis, alteram iuſtorū, alteram ioiquorum.

Ciuitas bonorū & malorum.

D

Quarum etiam quadam tēporali cō mixtione peragitur ſeculum, dooec vltimo iudicio ſeparentur: & altera coniuncta angelis boois, in rege ſuo vitam conſequatur æternam, altera coniuncta angelis malis, io igoem cum rege ſuo mittatur æternū. De quibus duabus ciuitatibus laoius fortaſſe alio loco ſi dominus voluerit diſſeremus.

Quaodo ergo deiecerit ſuperbia diabolum, vt naturam ſuam bonam praua volūtate peruerteret, ſcriptura non dicit: aote tamē factum fuiſſe, & ex hac eum homioi iouidiſſe, ratio maoifeſta declarat. In prōptu eſt enim omnibus hoc intuentibus, non ex inuidentia ſuperbiā oaſci, ſed ex ſuperbia potius iouidētiā. Nec fruſtra putari poteſt ab initio tēporis diabolum ſuperbia cecidiſſe, nec fuiſſe vllum aotea tēpus quo cum angelis ſanctis pacatus vixerit & beat⁹: ſed ab ipſo primordio creaturę à ſuo creatore apoſtataſſe, vt illud quod dominus ait: Ille homicida fuit ab initio, & in veritate noo ſtetit: vtruoq; ab initio iotelligamus, nō ſolum quòd homicida fuit, verūetiam quia io veritate non ſtetit. Et homicida quidē ab illo initio ex quo homo potuit occidi: noo autem potuit occidere aotequā eſſet qui occideretur. Ab initio ergo homicida diabolus, quia ipſe occidit hominē primum, ante quem oull⁹ hominum fuit. In veritate autem non ſtetit, & hoc ab ioitio ex quo ipſe creatus eſt, qui ſtaret ſi ſtare voluiſſet.

Diabolus homicida. Cap. XVI. 2. ſen. diſ. 3. c. putauerunt. Ioan. 8.

B

Quo modo enim duxiſſe vitam beatam ioter beatos angelos credi poteſt, qui futuri ſui peccati atq; ſupplicij, id eſt, deſertioois & igois æterni ſi præſcius non fuit, merito quæritur cur non fuerit? Neque enim ſancti angeli æternæ ſuæ vitæ ac beatitudiois iocerti ſuot. Nā quo modo beati ſi incerti? An dicimus hoc deum diabolo reuelare ooluiſſe, cum adhuc eſſet angelus bonus: vel quid facturus vel quid paſſur⁹ eſſet: cęteris vero hoc reuelaſſe qui eſſeot io æternum in eius veritate manſuri? Quod ſi ita eſt, ideo iam oō æqualiter beatus, imoio iā nec planè beatus fuit, quandoquidem planè beati de ſua beaotudine certi ſunt vt eam oullus perturbet metus. Quo autem malo merito ita diſceroebatur à cæteris, vt ei deus nec ea quæ ad ipſum pertinerēt, futura reuelaret? Nūquid ille prius vltor: quàm iſte peccator? Abſit, Neque enim deus dāoat innocētes. An forte ex alio genere angelorum fuit, quibus deus nō dedit vel de ſeipſis pręſcieotiam futurorū: qui quonā modo beati poſſeot eſſe, oō video, quibus incerta eſt ipſa ſua beatitudo: nam & hoc quidā ſenſerūt non fuiſſe diabolum in illa ſublimi natura angelorum quæ ſupercœleſtis eſt, ſed in eorū qui aliquando inferius in muodo facti ſunt, & per ſua officia diſtriburi. Tales enim fortaſſe poſſet aliquid etiam illicitū delectare: quam tamen delectatiooem ſi peccare noluiſſent libero arbitrio cohiberent: ſicut homo, maxime ille primus qui peccati pœnam oondum habebat in membris, quaodoquidem & ipſa à ſanctis viris deo ſubditus per eius gratiam pietate ſuperatur.

Præſcientia angelorum. Cap. XVII. 2. ſen. di. 4. c. 1. & 2.

F

Porrò iſta quęſtio de beata vita, vtrū eam quiſquā iam habere dicendus ſit, cui incertum eſt vtrum ſecum permanſura ſit, an ei miſeria quādoque ſuccedat, poteſt & de ipſo primo homine oriri. Nam ſi futuri ſui peccati præſcius erat diuinęq; vindictæ, beatus eſſe vnde poterat? Ergo erat in paradiſo noo beatus. Si autē oō erat futuri peccati ſui præſcius: ergo per haoc ignorantiam aut eiuſdem beatitudinis incertus, & quo modo iā vere beatus? aut falſa ſpe certus nō ſcientia, & quo modo nō ſtultus? Sed tamen hominis adhuc in corpore animali cooſtituti, cui obediēter viueoti dādum adhuc eſſet angelorum cōſortium, & mutatio corporis ex aoimali in ſpiritale,

An Adā & Eua præſciuerit caſum ſuū. Ca. XVIII.

G ſpiritale,poſſumus intelligere beatam vitam ſecundum
quendam modum,etiam ſi non erat præſcius futuri ſui
peccati. Neq; enim & illi præſcij fuerũt quibus Apoſto-
Galat.6. lus dicit, Vos qui ſpiritales eſtis,inſtruite huiuſmodi in
ſpiritu lenitatis,intendens teipſum,ne & tu tenteris. Nõ
abſurde tamen nec improbe dicimus, beatos iam fuiſſe
hoc ipſo quòd ſpiritales eſſent, nõ corpore ſed iuſticia
Roma.1. fidei,ſpe gaudẽtes,in tribulatione patiẽtes. Quanto ma-
gis ergo & ampliore modo beatus erat homo in para-
diſo ante peccatũ,quanuis incertus futuri ſui caſus, qui
ſpe ita gaudebat propter præmiũ futuræ cõmutationis,
vt nulla eſſet tribulatio cui tolerandæ patientia milita-
ret. Quanuis enim non vana præſumptione de incerto
certus velut ſtultus,ſed ſpe non infidelis,antequam ap-
prehenderet illã vitam,vbi certiſsimus ipſius æternę vi
tæ ſuę futurus eſſet,poſſet exultare, quẽadmodũ ſcriptũ
eſt,cum tremore & exultatione,multo abundantius in
paradiſo quàm ſancti in his terris, beatus eſſet modo
quodã inferiore quàm in illa vita ęterna ſanctorum ſu
Angelorũ percœleſtiúmq; angelorũ, non tamen nullo. Dice-
conditio. re autẽ de aliquibus angelis quòd in ſuo quodam gene-
Cap.XIX. re beati eſſe poſsint,futuræ ſuę iniquitatis & damnatio-
2.ſentẽ.diſ. nis,vel certe perpetuę ſalutis incerti,quib⁹ nec ſpes ſub-
4.c.ſed hoc. eſſet,quod aliquãdo & ipſi aliqua in melius mutatione
H certi de hac re futuri eſſent, vix ferenda prę́ſumptio eſt:
niſi forte & hoc dicatur,ita creatos iſtos angelos mũda
nis miniſteriis diſtributos ſub aliis ſublimiorib⁹ & bea
tioribus,vt pro recte geſtis præpoſituris ſuis accipiãt il-
lam vitam beatã ac ſublimiorẽ,de qua poſsint eſſe cer-
tiſsimi,cuius vtiq; ſpe gaudentes poſsint non incõgrue
dici iã beati. Ex quorum numero ſi diabolus cecidit cũ
ſociis iniquitatis ſuę:ſimile hoc eſt ei quòd cadũt à iu-
ſticia fidei etiam homines ſimili ſuperbia præuaricati,
vel ſeipſos ſeducentes, vel illi ſeductori conſentientes.
Sed aſſerant hęc duo genera bonorum angelorum qui
potuerint, vnum ſupercœleſtium in quibus nũquã fuit
qui cadendo diabolus factus eſt:alterum autẽ mũdano-
rum in quibus fuit:mihi autem fateor vnde hoc ſecun-
dum ſcripturas aſſeram,non interim occurrit,ſed coar
ctatus quæſtione illa qua quæritur, vtrum ſui caſus prę-
ſcius antequã caderet fuerit, ne ſuæ beatitudinis incer-
tos eſſe vel aliquando fuiſſe angelos dicerem, non ſine
cauſa putaui poſſe dici diabolũ ab ipſo creaturę,hoc eſt
I ab ipſo vel temporis vel ſuæ cõditionis initio cecidiſ-
Opinio de ſe,nec aliquando in veritate ſtetiſſe. Vnde nõnul-
diabolo cre li eũ nõ in hanc maliciã libero voluntatis arbitrio eſſe
ato ad ma deflexum,ſed in hac omnino creatum putant, quanuis
lũ. Ca.XX. à domino deo ſummo & vero naturarũ omniũ creato-
2.ſen.diſ.3. re:adhibẽtq; teſtimoniũ de libro Iob,quoniã ibi ſcriptũ
c.putauerũt eſt cum de illo ſermo eſſet, Hoc eſt initiũ figmenti do-
Iob.40. mini quod fecit vt illudatur ab angelis eius. Cui ſentẽ-
Pſal.103. tiæ cõgruit quod in Pſalmo ſcriptũ eſt, Draco iſte quẽ
finxiſti ad illudẽdum ei:niſi quòd hic quem finxiſti di-
xit:non autem ſicut ibi, hoc eſt initium figmẽti domi-
ni:tanquã in initio eum ita finxiſſet, vt malus, vt inui-
dus,vt ſeductor,vt omnino diabolus eſſet,non volũta-
te deprauatus,ſed ita creatus. Hæc opinio quo mo-
Diabolum do non ſit aduerſa ei quod ſcriptum eſt, Fecit deus om-
creaturam nia bona valde:vbi inuenitur diabolus nõ propria vo-
fuiſſe bonã. luntate deprauatus,ſed ab ipſo domino deo factus ma-
Cap.XXI. lus valde. Quanuis conentur oſtẽdere vt inſulſe etiam
Gene.1. vel inerudite aſſeratur,non tantum conditione prima,
2.ſenten.d. ſed etiã nunc deprauatis tot volũtatibus: in ſumma ta-
3.c.ideoq;. men omnia quæ creata ſunt,id eſt, vniuerſam omnino
creaturam bonã eſſe valde,non quo boni ſint in ea ma

li,ſed quòd non efficiant malicia ſua,vt ſub dei admini K
ſtratoris imperio, virtute,ſapientia, & decus & ordo v-
niuerſitatis aliqua ex parte turbetur ſiue turpetur,cũ ſuis
quibuſq; voluntatibus etiã malis tribuantur certi & cõ-
grui limites poteſtatum & pondera meritorũ, vt etiam
cum ipſis conueniẽter iuſtẽq; ordinatis vniuerſitas pul-
chra ſit:tamen quia cuilibet occurrit & verum eſt atque
manifeſtum,iuſticię ipſi eſſe contrarium,vt nullo præ-
cedẽte merito, hoc ipſum in quoquã deus dãnet quod
in eo ipſe creauit, certáq; & euidens damnatio diaboli
& angelorũ eius ex Euãgelio recitatur,vbi ſe dicturum
dominus prę̈nunciauit eis dicens qui à ſiniſtris ſunt,Ite *Matth.25.*
in ignem æternũ qui præparatus eſt diabolo & angelis
eius,nullo modo in eo naturam quam deus creauit,ſed
malam propriam voluntatẽ pœna ignis æterni plectẽ-
dam eſſe credendum eſt. Nec eius naturam eſſe ſi- *Cur diabo-*
gnificatam quod dictum eſt,Hoc eſt initiũ figmẽti do- *lum fecerit*
mini,quod fecit vt illudatur ab angelis ei⁹:ſed vel cor- *deus.*
pus aëreum quod tali voluntati congruẽter aptauit,vel *Cap.XXII.*
ipſam ordinationem in qua eum fecit etiam nolentem
vtilem bonis:vel quòd præſciens eum propria volũtate
malum futurum,fecit tamen,non abſtinens bonitatem
ſuam in præbenda vita atq; ſubſtantia futurę etiam no- L
xiæ voluntati,ſimul præuidens quanta de illo bona eſ-
ſet ſua mirabili bonitate ac poteſtate facturus. Initiũ au-
tem figmenti domini dictus eſt, quod fecit vt illudatur
ab angelis eius,non quia ipſum primitus condidit, vel
initio malum cõdidit, ſed quia cum ſciret eum ad hoc
propria volũtate malum futurũ vt bonis noceret, crea-
uit eum ad hoc vt de illo bonis ipſe prodeſſet: hoc eſt
enim vt illudatur ab angelis,quoniam ſic illuditur cum
ſanctis proſunt tẽtationes eius,quibus eos deprauare co
natur, vt malicia in qua ipſe eſſe voluit,eo nolẽte ſit vti
lis ſeruus dei,quia hoc præuidens eum finxit. Ideo initiũ
ad illudẽdum, quia & mali homines vaſa eiuſdem dia-
boli,& tanquam capitis corpus,quos nihilominus deus
malos futuros præuidens, creauit tamen ad vtilitatem
ſanctorum,ſimiliter illuduntur,cum & ipſis nocere vo
lentibus,præſtatur ſanctis ex eorum comparatione cau
tela,& pia ſub deo humilitatis & intelligentię gratia,&
exercitatio ad tolerandos malos,& probatio ad diligẽ-
dos inimicos. Sed ille eſt initium figmenti quod ſic il-
luditur, quia præcedit iſtos & temporis antiquitate &
principatu maliciæ. Hoc autem deus per ſanctos ange- M
los facit illo opere prouidẽtiæ quo creatas naturas ad-
miniſtrat,ſubdens videlicet angelos malos angelis bo-
nis,vt malorum improbitas,non quantum nititur, ſed
quantum ſinitur poſsit:nec tãtorum angelorũ malorũ, *Roma.1.*
verũetiam & hominum donec etiã iſta iuſticia qua vi- *Matth.19.*
uitur ex fide,quæ nunc patienter in hominibus exerce- *1.Cor.6.*
tur,conuertatur in iudicium,vt poſsint & ipſi non ſolũ
duodecim tribus Iſraël, ſed etiam angelos iudicare.

Quòd ergo putatur nunquam diabolus in veritate *Diabolũ in*
ſtetiſſe,nunquã cum angelis beatam duxiſſe vitã,ſed ab *veritate nõ*
ipſo ſuæ conditionis initio cecidiſſe,nõ ſic accipiendũ *ſtetiſſe. Ca.*
eſt vt non propria volũtate deprauatus,ſed malus à bo- *XXIII.*
no deo creatus putetur, alioquin nõ ab initio cecidiſſe *Ioan.8.*
diceretur. Neq; enim cecidit ſi talis eſt factus:ſed factus
continuo ſe à luce veritatis auertit,ſuperbia tumidus,&
propriæ poteſtatis delectatione corruptus: vnde beatæ
atq; angelicæ vitæ dulcedinem non guſtauit,quam nõ
vtique acceptam faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſe-
ruit & amiſit. Proinde nec ſui caſus prę́ſcius eſſe potuit,
quæ ſapientia pietatis eſt fructus. Ille autẽ continuo im
pius,conſequenter & mente cæcus, non ex eo quod ac-
ceperat

A ceperat cecidit,ſed ex eo quod acciperet ſi ſubdi voluiſ
ſet deo,quod prnfecto quia noluit,& ab eo quod accep
turus erat cecidit, & poteſtatem illius ſub qun eſſe no-
luit non euaſit, factúmq; in illo eſt põdere meritorum,
vt nec iuſticię poſsit lumine delectari,nec ab eius ſentẽ
Vocabulũ tia liberari. Quod ergo per Eſaiam Prophetam in eũ
diaboli. dicitur,Quo modo cecidit de cœln Lucifer mane oriẽs,
C.XXIIII. cnntritus eſt in terram qui mittebat ad omnes gentes.
Eſaiæ,14. Tu autem dixiſti ſenſu nin,In cœlũ aſcendam,ſuper ſy-
dera cœli ponam thronum meum, ſedebo in monte
excelſo ſuper montes excelſns qui ſunt ad Aquilnnem,
aſcendam ſuper nubes, ero ſimilis altiſsimo:nũc autem
ad inferos deſcendes:& cætera.Quæ in figura regis ve-
lut Babylonis in diabolum dicta intelligũtur, plura in
eius corpus conueniũt,quod etiã de humano genere cõ
Icõgregat. gruebatᵗ:& in eos maxime qui ei per ſuperbiã cohęrẽt,
apnſtatãdo à mãdatis dei.Sicut enim qui erat diabolus
Matth.13. homo dictᵘ eſt,vt in Euãgelin,Inimicᵘ homo hoc fecit:
ita qui homo erat diabolᵘ dictᵘ eſt,vt rurſus ĩ Euãgelio,
Ioan.6. Nónne ego vos duodecim elegi,& vnᵘ ex vobis diabn
B lus eſt? Et ſicut corpus Chriſti qund in eccleſia dicitur
Coloſſ.1. Chriſtus,ſicut illud eſt, Vos Abrahæ ſemen eſtis:cũ pau
Galat.3. lo ſuperius dixiſſet, Abrahę dictæ ſunt promiſsiones &
ſemini eius. Non dicit in ſeminibus tanquã in multis,
1.Cor.12. ſed tãquã in vno, & ſemini tuo qui eſt Chriſtus. Et ite-
rũ, Sicut enim corpus vnum eſt & mẽbra habet multa,
Corpᵘ Chri- nmnia autem mẽbra cnrporis cum ſint multa vnũ eſt
ſti. cnrpus,ita & Chriſtus.Eo modo etiam corpus diaboli,
Corpus dia cui caput eſt diabolus,id eſt,ipſa impiorum multitudn,
boli. maximéq; enrum qui à Chriſto vel de eccleſia ſicut de
cœlo decidunt,dicitur diabolus, & in ipſum corpus fi-
gurate multa dicuntur, quæ non tam capiti quàm cor-
poris mẽbris conueniant. Itaq; Lucifer qui mane orie-
batur & cecidit,poteſt intelligi apoſtatarum genus,vel
à Chriſto vel ab eccleſia:quod ita conuertitur ad tene-
bras amiſſa luce quam portabat,quemadmodũ qui con
uertuntur ad deum,à tenebris ad lucem tranſeũt,id eſt,
qui fuerunt tenebræ lux fiunt. Item in figura prin-
Princeps cipis Tyri per Ezechielem Prnphetam in diabolum di
Tyri diabo cta intelliguntur, Tu es ſignaculum ſimilitudinis & co
lũ ſignificat rona decnris,in deliciis paradiſi fuiſti,omni lapide pre
Cap.XXV. cioſo ornatus es: & cætera quæ non tam in ipſum prin-
Ezech.28. cipem nequiciæ quàm in corpus eius dicta cnnueniũt.
C Paradiſus enim dicta eſt eccleſia,ſicut in Cantico can-
Paradiſus ticorum legitur,Hortus cõcluſus,fons ſignatus, puteus
eccleſia. aquæ viuæ,paradiſus cum fructu pomorũ.Inde cecide-
Cantic.4. rũt vel aperta & corporali ſeparatione nmnes hæreti-
ci:vel occulta & ſpiritali,quanuis in ea corporaliter eſ-
2.Petri.2. ſe videantur omnes conuerſi ad vomitum ſuum, cum
poſt remiſsiunem oinnium peccatorum paululũ ambu
laſſent in via iuſticiæ,in quibᵘ facta ſunt poſterinra de-
teriora prioribus, & quibus expediebat nõ cognoſcere
viã iuſticię,quàm cognoſcẽtibus retrorſum reflecti,tra-
dito ſibi ſancto mandato.Hanc peſsimã generationem
Matth.12. dominus deſcribit,cũ dicit ſpiritum nequã exire ab hn
mine,& cum aliis ſeptẽ redire,& in domn quam mun-
datam iã inuenerat inhabitare,vt ſint nouiſsima homi-
nis illius peiora prioribus. Tali enim generi hominum
quod iã factũ eſt corpus diaboli,poſſunt hæc verba cõ-
gruere,A die qua creatus es tu cum cherub,id eſt,cũ ſe-
de dei,quę interpretatur multiplicata ſcientia:& poſuit
te in monte ſancto ſuo,hoc eſt in eccleſia: Vnde eſt, Et
Pſalm.3. exaudiuit me de mõte ſancto ſuo:Fuiſti in medio lapi-
dum flãmeorum,id eſt, ſanctorum ſpiritu feruentiũ la-
pidum viuorum:ambulaſti ſine vicio,in diebus tuis ex
qun die creatus es tu,dnnec inuenta ſunt delicta tua in D
te. Poſſunt diligentius iſta tractari,vt fortaſsis oſtenda-
tur non ſnlum & hunc intellectũ eſſe in his verbis poſ-
ſe,ſed omnino alium eſſe non poſſe. Verũ quia lõ- *Rurſus per*
gum eſt & alium ſermonem exigit eidem tãtum quæ- *repetitionẽ*
ſtioni deputatũ,nunc ſufficiat iſta cnmplexio:aut ab ini *de diabolo*
tio creatinnis ſuæ diabolum à beatitudine,quam ſi vo- *conditione.*
luiſſet percepturus fuerat, impia ſuperbia cecidiſſe: aut *Ca.XXVI.*
alins eſſe angelns inferioris miniſterij in hoc mundo,
inter quns ſecũdum eorum quandã nõ pręſciam beati-
tudinem vixerat,& à quorum ſocietate cum ſibi ſubdi-
tis angelis ſuis tanquam archangelus cecidit per ſuper-
biæ impietatem:ſed hoc nullo modo aſſeri poteſt,illud
mirum ſi poteſt.Aut certe ratio eſt requirenda, quẽad-
modum nmnes ſancti angeli,ſi inter illns aliquãdn pa-
riter beatus,cum ſuis angelis diabolus vixit, nõdum ha
buerint etiam ipſi certam præſcientiam perpetuę fœli-
citatis ſuæ,ſed eam poſt caſum eius acceperint. Aut qun
merito ante ſuum peccatũ diabolus cum ſnciis ſuis à cę
teris angelis diſcretus fuerit, vt ipſe ſuᵢ caſus futuri eſ-
ſet ignarus, illi autem certi permanſionis ſuæ:dũ tamẽ E
& peccatores angelos minime dubitemus detruſos tã- *2.ſenten.d.*
quam in carcerem caliginis huius aëreę circa terras,ſe- *6.c.nõ enĩ.*
cundum Apnſtolicam fidem in iudicio puniendos ſer-
uari:& in illa ſuperna beatitudine ſanctorum angelorũ *2.Petri.2.*
non eſſe incertam vitam æternam, nec nobis ſecũdum
dei miſericnrdiã & gratiam & fideliſsimam pollicita-
tionem incertam futuram, cũ fuerimus eis poſt reſur-
rectionem & iſtorũ mutationem cnrporũ copulari.Ad
hãc enim ſpem viuimus,& eius promiſsionis gratia re-
creamur.Quicquid autem etiã de diabolo dici poteſt,
cur eum deus creauit cũ talem præſciret futurum,& cur
omnipotens eius volũtatem non cnnuertit in bonum,
ſecundum ea quæ diſſeruimus cum de malis hominibᵘ
ſimiliter quæreremus,ſiue intelligatur,ſiue credatur, ſi-
ue quid melius inueniri poteſt inueniatur. Ab illo *Tẽtatio dia*
ergo cuiᵘ ſuper omnia quæ creauit ſumma poteſtas eſt, *boli per ſer*
per angelos ſuos à quibus illuditur diabnlus,cũ & de ip *pentẽ.Cap.*
ſius maleuolentia conſulatur eccleſiæ dei, non eſt per- *XXVII.*
miſſus tentare fœminã niſi per ſerpentem,nec virũ niſi
per fœminam: ſed in ſerpente ipſe locutus eſt, vtens
eo velut organo,mouẽnſq; eius naturam eo modo,quo
modo vere ille mouere & moueri illa potuit, ad expri- F
mẽdos verborũ ſonos & ſigna corporalia,per quę mu-
lier ſuadentis intelligeret voluntatem.In ipſa vero mu-
liere quia illa ratinnalis creatura erat,quę motu ſuo poſ
ſet vti ad verba faciẽda, nõ ipſe locutᵘ eſt,ſed eius npe-
ratio atq; perſuaſio, quãuis occulto inſtinctu adiuuaret
interius,quod exterius egerat per ſerpẽtem.Quod qui-
dem ſi ſolo inſtinctu occultius ageret,ſicut egit in Iuda *1.Ioan.3.*
vt traderet Chriſtũ,poſſet efficere in animo ſuperbo a-
more ſuæ poteſtatis inducto:ſed ſicut iam dixi, tentãdi
voluntatem habet diabolus:in poteſtate autẽ nec vt fa-
ciat habet,nec quo modo faciat. Quia permiſſus eſt er-
go tentauit,& quo modo permiſſus eſt ita tentauit. Cui
autẽ generi hominũ prodeſſet quod faciebat, neq; ſcie-
bat,neque volebat,& eo ipſo illudebatur ab angelis.

Non itaq; ſerpens verborũ ſonos intelligebat, qui *An ſerpens*
ex illo fiebant ad mulierẽ. Neq; enim conuerſa creden- *verba pro-*
da eſt anima eius in naturam rationalem:quandoqui- *lata intel-*
dem nec ipſi homines quorũ rationalis natura eſt, cum *lexerit.*
dæmon in eis loquitur ea paſsione cui exorciſta requi- *C.XXVIII.*
ritur,ſciunt quid loquantur. Quanto minus ille intelli- *2.ſen.d.21.*
geret verborũ ſonos,quos per eũ & ex eo diabolus illo *ca.2.*
modo faciebat,qui hominem loquentẽ nõ intelligeret,
ſi eum

G ſi eum à diabolica paſsione immunis audiret. Nã & q̄
putantur audire & intelligere ſerpētes verba Marſorũ,
vt eis incantantibus proſiliant plerunq; de latebris,etiã
illic diabolica vis operatur, ad cognoſcẽdã vbiq; pro-
uidentiam, quam rem cui rei naturali ordine ſubiciat,
& quid etiam voluntatibus malis ſapientiſsima poteſta
te permittat,& hoc magis habeat vſus,ſerpentes moue-
ri carminibus hominum,quàm vllum aliud genus ani-
mantium.Etiam hoc enim non parua teſtatio eſt, nam
ram primitus humanam ſerpentis ſeductam eſſe collo-
quio. Gaudent enim dæmones hãc ſibi poteſtatem da-
ri,vt ad iocantationem hominum ſerpentes moueant,
vt quolibet modo fallãt quos poſſunt, Hoc autem per-
mittuntur ad primi facti memoriam commendandã,
quòd ſit eis quædam cum hoc genere familiaritas.Por-
rò ipſum primum factũ ad hoc permiſſum eſt,vt per na
turam ſerpētis ſignificaretur generi hominum, cui eru-
diendo hæc geſta cõſcribi oportebat,omnis diabolicæ
tentationis ſimilitudo,quod apparebit cũ in ſerpentem
Serpēs prudētiſsimus. proferri cœperit diuina ſeotentia. Proinde pruden-
tiſsimus omniũ beſtiarum, hoc eſt aſtutiſsimus, ita di-
Ca.XXIX. ctus eſt ſerpens propter aſtutiã diaboli qui in illo & de
H illo agebat dolum,quemadmodum dicitur prudẽs vel
aſtuta lingua,quã prudens vel aſtutus mouet ad aliquid
prudenter aſtutéq; ſuadendũ.Non enim eſt hæc vis ſeu
virtus mẽbri corporalis quod vocatur liogua, ſed vti-
que mentis quæ vtitur ea.Ita etiam dictus eſt ſtylus mẽ-
dax ſcribarum. Neq; enim eſſe mendacem pertinet niſi
ad viuentem atq; ſentientẽ:ſed ſtylus mẽdax dictus eſt,
quòd per eum mendax mendaciter operetur, quemad-
modum ſi & iſte ſerpens mẽdax diceretur,quòd eo dia
bolus tanquã ſtylo meodaciter vteretur. Hoc ideo cõ-
mendandũ putaui, ne quiſquam exiſtimans animantia
rationis expertia humanũ habere intellectũ, vel in ani-
mal rationale repente mutari,ſeducatur in illã opinio-
nem ridiculam & noxiam reuolutionis animarum vel
2.ſen.d.21. ra.2. hominũ in beſtias,vel in homines beſtiarum. Sic ergo
locutus eſt ſerpẽs homini,ſicut aſina in qua ſedebat Ba-
Nume.22. laam locuta eſt homini,niſi quòd illud fuit opus diabo
licum,hoc angelicũ.Habent enim quędam boni & ma
Exod.7. li angeli opera ſimilia, Sicut Moyſes & magis Pharao-
nis.Verũ in his etiam boni angeli potentiores ſunt,nec
mali angeli etiam talium operũ quicquam poſſunt,niſi
I quòd per bonos angelos permiſerit deus,vt retribuantur
vnicuiq; ſecũdum cor eius,vel ſecundum gratiam dei,
Roma.11. vtrunq; iuſte ac benigne per altitudinem diuitiarum ſa
Verba tẽtatoris. Caput XXX. pientiæ & ſcientiæ dei. Dixit ergo ſerpens mulie-
ri,Quid?quia dixit deus,Non edetis ab omni ligno pa-
radiſi?Et dixit mulier ſerpeoti: A fructu ligni quod eſt
Gene.3. in paradiſo edim⁹, de fructu autẽ ligni quod eſt in me-
dio paradiſi dixit deus,non edetis ex eo, neq; continge
tis illud ne moriamini.Ideo prius interrogauit ſerpens,
& reſpondit hæc mulier,vt præuaricatio eſſet inexcuſa
bilis,neque vllo modo dici poſſet, id quod præcep erat
deus oblitam fuiſſe mulierem,quãquam & obliuio prę-
Obliuio præcepti. cepti, maxime vnius & tam neceſſarij, ad maximã cul-
pam damnabilis negligentiæ pertineret:verũtamẽ eui-
dentior eius trãſgreſsio eſt cum memoria retinetur, &
tanquam in illo deus aſsiſtẽs præſenſq; contẽnitur.Vn-
Pſal.102. de neceſſarium fuit cũ in Pſalmo diceretur: Et memo-
ria retinentibus mandata eius,addere,vt faciãt ea. Mul
ti enim retinent memoria,vt contẽnant ea, præuarica-
tionis maiore peccato, vbi obliuionis nulla eſt excuſa-
tio.Dixit ergo ſerpẽs mulieri: Non morte moriemini.
Scit enim deus quoniam qua die mãducaueritis de eo,
adaperientur vobis oculi,& eritis ſicut dij cognoſcẽtes K
bonum & malũ. Quando his verbis crederet mulier à
bona atq; vtili re diuinitus ſe fuiſſe prohibitos, niſi iam
ineſſet menti amor ille propriæ poteſtatis,& quædã de
ſe ſuperba præſumptio,quæ per illam tentationem fue-
rat conuincenda & humilianda.Deniq; verbis nõ con 2.ſen.d.22.
tenta ſerpentis conſiderauit lignũ,viditq; bonũ ad eſcã cap.5.
& decorum ad aſpectum, & non credens poſſe inde ſe
mori,arbitror quòd putauerit deum alicuius ſignifica-
tionis cauſa dixiſſe, ſi manducaueritis morte moriemi-
ni:atq; ideo ſumpſit de fructu eius & mãducauit, & de-
dit etiam viro ſuo ſecũ. Fortaſsis etiam cum verbo ſua-
ſorio,quod ſcriptura tacens intelligẽdũ reliquit.An for
te nec ſuaderi iam opus erat viro, quãdo illam eo cibo
mortuam non eſſe cernebat? Ergo ederunt,& aper- Quo modo
ti ſunt oculi amborum.Quo modo niſi ad inuicem cõ- aperti oculi
cupiſcendũ ad peccati pœnam carnis ipſi morte conce- Ca.XXXI.
ptam:vt iam eſſet corpus non animale tantũ,quod po-
terat,ſi obedientiam conſeruarent, in meliorem ſpirita
lémq; habitũ ſine morte mutari:ſed iam corpus mortis
in quo lex in membris repugnaret legi mentis. Neque
enim clauſis oculis facti erãt & in paradiſo deliciarum
cæci palpantèſq; oberrabãt, vt vetitum lignũ etiam ne- L
ſcientes attingerent,palpãtèſq; fructus prohibitos igno Gene.2.
rando decerperent.Quo modo autem animalia & vo-
latilia adducta ſunt ad Adam,vt videret quid ea voca-
ret ſi nõ videbat?Et quo modo ipſa mulier ad virũ ad-
ducta eſt,quando facta eſt vt de illa quam non videbat
diceret: Hoc nunc os de oſsibus meis,& caro de carne Ibidem.
mea:& cætera.Poſtremo quo modo vidit mulier quia
bonũ eſt lignum in eſcam,& quia placet oculis ad vidẽ Gene.3.
dum,& decorum eſt cognoſcere, ſi eorum clauſi erant
oculi? Nec tamen ideo propter vnius verbi trãſlationẽ
totum figurate accipiẽdum eſt. Viderit enim quẽadmo
dum dixerit ſerpens:Aperientur vobis oculi.Hoc enim
eũ ſcriptor libri dixiſſe narrauit: in qua vero ſignifica-
tione vel ſententia dixerit, lectori cõſiderare permiſit.
Hoc autẽ quod ſcriptũ eſt:Et aperti ſunt oculi eorũ, &
cognouerũt quia nudi erant:ita ſcriptũ eſt quemadmo
dũ omnia quę geſta narrantur, nec tamen ideo in alle-
goricam narrationem nos debẽt ducere.Neq; enim &
Euangeliſta narrator dicta cuiuſquam figurata ex eius
perſona inſerebat,ac non ex perſona ſua quæ fuerãt ge-
ſta narrabat,cum diceret de illis duobus,quorum vnus M
erat Cleophas,quòd cum fregiſſet eis dominus panem,
aperti ſunt oculi eorum, & cognouerunt eum quẽ per Luca.24.
viam non cognouerant:nõ vtique clauſis oculis ambu-
lantes,ſed eum cognoſcere non valentibus. Sicut ergo
ibi,ſic[nec]in iſto loco narratio figurata eſt,quãuis trãſ
lato verbo ſcriptura vſa videatur, vt apertos diceret o-
culos qui & antea patebãt. Apertos vtiq; ad aliquid in-
tuẽdum & cogitandũ,quod antea nũquam aduerterãt.
Vbi enim ad tranſgrediendum præceptũ audax curio-
ſitas mota eſt,auida experiri latẽtia,quid nam tacto ve-
tito ſequeretur, & noxia libertate habenas ꝓhibitionis
rumpere delectata,probabilius exiſtimans nõ eſſe mor-
tem quam timuerant ſecuturam. Tale quippe pomũ cre
dendum eſt fuiſſe in illa arbore, cuius generis poma iã
in aliis arboribus innoxia ſenſerant:vnde magis credi-
derunt deum poſſe peccantibus facile ignoſcere, quòd
patienter tulerint non cognoſcere,quid nam eſſet, vel
cur eos inde cibum ſumere vetuiſſet. Mox vt ergo præ-
ceptũ tranſgreſsi ſunt,intrinſecus gratia deſerente om-
nino nudati, quam typho quodam & ſuperbo amore
ſuæ poteſtatis offenderant,in ſua membra oculos inie-
cerunt,

A cerunt,eàq; motu quem non nouerant cócupiuerút. Ad
hoc ergo aperti ſunt oculi ad quod antea non patebát,
Quando cõtracta mortalitas. Ca. XXXII. quamuis ad alia paterent. Hæc mors ea die accidit
qua factũ eſt quod deus vetuit. Amiſſo quippe ſtatu mi-
rabili,corpus ipſum cui ſtatus etiam de ligno vitæ vir-
tute myſtica præbebatur, per quem nec morbo tentari
nec mutari ætate potuiſſent, vt hoc in eorũ carne,quã-
uis adhuc animali,& in melius poſtea commutanda,iã
tamen ſignificaretur per eſcam ligni vitæ,quod ex ipſo
ſpiritali alimento(ſapientiæ,)cuius ſacramentũ illud li-
gnum erat, fit in bonis angelis per æternitatis partici-
Origo libidinis. pationem vt in deterius non mutentur. Hoc ergo amiſ
ſo ſtatu corpus eorum duxit morbidam & mortiferam
qualitatem,quæ ineſt etiam pecorum carni,ac per hoc
etiam eundem motum qui fit in pecoribus concumbẽ-
di appetitus,vt ſuccedant naſcentia moriẽtibus. Sed ta-
men etiam in ipſa pœna ſuæ generoſitatis vindex ani-
mæ rationalis beſtialem motum in membris ſuæ carnis
erubuit,eiq; incuſsit pudorẽ,nõ ſolum quia hoc ibi ſen-
tiebat vbi nunquam antea tale aliquid ſenſerat,verum-
etiam quòd ille pudendus motus de pręcepti tranſgreſ-
ſione veniebat. Ibi enim ſenſit qua prius gratia veſtire-
B tur, quãdo in ſua nuditate nihil indecẽs patiebatur. Ibi
Pſal.29. completum eſt. Domine in voluntate tua pręſtitiſti de-
cori meo virtutem: Auertiſti autem faciem tuam à me,
& factus ſum conturbatus. Deniq; illa cõturbatione ad
folia ficulnea cucurrerunt, ſuccinctoria conſuerunt,&
quia glorianda deſeruerant,pudenda texerunt. Nec ar-
bitror eos cogitaſſe aliquid in illis foliis quod talib⁹ cõ
grueret cõtegi iam membra pruriẽtia,ſed occulto in-
ſtinctu ad hoc illa cõturbatione compulſi ſunt, vt etiã
talis pœnæ ſuæ ſignificatio à neſciẽtibus fieret quę pec-
catorem factũ cõuinceret & doceret ſcriptura lectorẽ.

Vox dei ambulãtis. Ca. XXXIII. Et audierunt vocem domini dei ambulantis in pa-
radiſo ad veſperam. Ea quippe hora tales iam conuene-
rat viſitare qui defecerãt à luce veritatis. Fortaſsis enim
in aliis intrinſecus vel ineffabilibus modis deus cum il-
lis antea loquebatur, ſicut etiã cũ angelis loquitur ipſa
incommutabili veritate,illuſtrans mẽtes eorum vbi eſt
intellectus noſſe ſimul quæcunq; etiam per tempora nõ
fiunt ſimul. Forte,inquam,ſic cũ eis loquebatur,etſi non
tanta participatione diuinæ ſapientiæ quantum capiũt
angeli:tamen pro humano modulo quantumlibet mi-
nus,ſed ipſo genere viſitationis & locutionis, fortaſsis
C etiã illo qui fit per creaturã,ſiue in ecſtaſi ſpiritus corpo
ralibus imaginib⁹,ſiue ipſis ſenſib⁹ corporis aliqua ſpe-
cie præſentata vel ad videndum vel ad audiendum, ſi-
cut in angelis ſuis ſolet videri deus vel ſonare per nu-
bem. Nunc tamen quòd audierunt vocem dei ambulã-
tis in paradiſo ad veſperam, nõ niſi per creaturam vi-
ſibiliter factum eſt,ne ſubſtantia illa inuiſibilis & vbiq;
tota quæ eſt patris & filij & ſpiritus ſancti corporalibus
eorum ſenſibus locali & tẽporali motu apparuiſſe cre-
datur. Et abſconderunt ſe Adam & mulier eius à facie
domini in medio ligno quod eſt in paradiſo. Cum de⁹
auertit intrinſecus faciem ſuam & fit homo conturba-
tus:non miremur hæc fieri quæ ſimilia ſunt dementiæ
per nimium pudorem ac timorem, illo quoq; occulto
inſtinctu non quieſcente,vt ea neſcientes facerent quæ
aliquid ſignificarẽt, quandoq; ſcituris poſteris propter
Quare interrogat⁹ prius Adam. C. XXXIIII. quos iſta conſcripta ſunt. Et vocauit dominus deus
Adam,& dixit illi,Vbi es? Increpantis vox eſt, nõ igno-
rãtis. Et hoc ſanè ad aliquam pertinet ſignificationem;
quòd ſicut pręceptum viro datum eſt per quem veniret
ad fœminam,ita vir prior interrogatur. Pręceptũ enim
à domino per virum vſq; ad fœminam:peccatum autẽ D
à diabolo per fœminam vſq; ad virum:hęc myſticis ſi-
gnificationibus plena ſunt,non id agentibus in quibus
facta ſunt,ſed de his illud agente potentiſsima ſapiẽtia
dei. Non autem nũc ſignificata referamus,ſed geſta de-
fendimus. Reſpondit ergo Adam, Vocem tuam audiui
in paradiſo & timui,quia nudus ſum & abſcõdi me. Sa
tis probabile eſt ſolere deum per creaturam tali actioni
cõgruam in forma humana primis illis hominibus ap-
parere:quos tamen nunquam permiſit aduertere nudi-
tatem ſuam, eorum intentionem in ſuperna ſuſtollens,
niſi cum poſt peccatum pudẽdum in membris motum
pœnali membrorũ lege ſenſiſſent. Sic ergo affecti ſunt *Nuditas*
vt ſolẽt affici homines ſub oculis hominum, & talis af- *carnis.*
fectio de peccati pœna erat, cum latere vellent quem la
tere nihil poteſt, & ab eo carnem occultare qui cordis
inſpector eſt. Sed quid mirum ſi ſuperbi volẽtes eſſe ſi- *Roma.1.*
cut dij,euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratũ
eſt inſipiens cor eorum. Se quippe dixerunt eſſe ſapien-
tes in abundantia ſua,& illo auertente faciem ſtulti fa-
cti ſunt. Quod enim iam ipſos pudebat erga ſeipſos,vn
de ſibi & ſuccinctoria fecerant, multo vehementius ab
illo etiam ſic ſuccincti videri verebantur,qui tanquam E
familiari temperamento ad eos videndos per creaturã
viſibilẽ,velut humanos oculos aſſerebat. Si enim prop-
terea ſic apparebat vt homines tanquam cum homine
loquerentur,quemadmodum Abraham ad quercũ Mã *Gene.18.*
brę,illa ipſa propè amicicia pudorẽ onerabat poſt pec-
catum,quæ fiduciam dabat ante peccatum:nec iam il-
lam nuditatem audebant oſtendere talibus oculis,quæ
diſplicebat & ſuis. Dominus ergo volens iam pec- *Excuſatio*
catores more iuſticię interrogatos punire,ampli⁹ quàm *Adam. C.*
erat illa pœna de qua iam cogebantur erubeſcere, quis *XXXV.*
nũciauit,inquit,tibi quia nud⁹ es,niſi à ligno quod prę-
ceperam tibi tantum ne ex eo manducares ab eo edi-
ſti? Hinc enim mors concepta propter dei ſententiam
qui ſic fuerat comminatus,fecit aduerti concupiſcẽtia-
liter membra:& ibi dicti ſunt aperti oculi, & ſecutũ eſt
quòd puderẽt. Et dixit Adã, Mulier quam dediſti me-
cum,hæc mihi dedit à ligno & edi:nunquid dixit,pec- *2.ſer. d.22.*
caui? Superbia habet confuſionis deformitatem,& non *c. ſed huc.*
habet confeſsionis humilitatem. Ad hæc iſta cõſcripta *Superbia.*
ſunt, quia & ipſæ interrogationes nimirum ad hoc fa-
ctæ ſunt,vt & veraciter & vtiliter ſcriberentur: quia ſi
mendaciter,nõ vtique vtiliter:vt aduertamus quo mor F
bo ſuperbiæ laborent homines hodie, non niſi in crea-
torem conantes referre ſi quid egerint mali, tamen ſi-
bi velint tribui ſi quid egerint boni. Mulier,inquit,quã
dediſti mecum:id eſt, quam dediſti vt eſſet mecũ, hæc
mihi dedit à ligno & edi:quaſi ad hunc data ſit,vt nõ ip-
ſa potius obediret viro,& ambo deo. Et dixit dominus
deus mulieri:Quid hoc feciſti? Et dixit mulier:Serpens
ſeduxit me & mãducaui. Nec iſta confitetur peccatum,
ſed in alterũ refert,impari ſexu,pari faſtu†. Ex his tamẽ *†ſacto.*
natus eſt,nec eos imitatus eſt, ſed planè pluribus malis
exercitatus,qui dicit,& dicet vſq; ad terminum ſeculi:
Ego dixi domine miſerere mei, ſana animam meam *Pſal.40.*
quia peccaui tibi. Quanto melius ſic & iſti. Sed adhuc
ceruices peccatorum non conſiderat dominus: Reſta- *Pſal.128.*
bant labores,dolores mortis,& omnis contritio ſeculi,
& gratia dei qua tẽpore opportuno ſubuenit homini-
bus, quos afflictos docuit non de ſeipſis debere præſu-
mere. Serpens,inquit, ſeduxit me & manducaui: quaſi *Maledictio*
cuiuſquam ſuaſio, præcepto dei debuerit anteponi. *ſerpẽtis. Ca.*
Et dixit dominus deus ſerpenti: Quia feciſti hoc, *XXXVI.*
maledictus

G maledictus tu ab omnibus pecoribus,& ab omnibus be
ſtiis quę ſunt ſuper terram.Super pectus tuum & ventrẽ
tuum ambulabis,& terram edes omnes dies vitę tuæ:&
inimicicias ponam inter te & mulierem, & inter ſemẽ
tuum & ſemẽ illius. Ipſa tibi ſeruabit caput,& tu ſerua-
bis eius calcaneum. Tota iſta ſententia figurata eſt, nec
aliquid debet ei ſcriptoris fides narrationiſque veritas,
niſi ne illam dictam fuiſſe dubitemus, Quod enim po-
ſitum eſt, Et dixit dominus deus ſerpẽti:verba ſola ſcri-
bentis ſunt,& hæc exigẽda ſunt per proprietatem. Hoc
ergo vere eſt dictum ſerpenti. Iã cætera verba dei ſunt,
quę libero lectoris intellectui relinquuntur, vtrum pro-
prie an figurate accipi debeant,ſicut in exordio volumi
nis huius noſtri prælocuti ſumus. Proinde quòd ſerpẽs
cur hoc fecerit nõ eſt interrogatus,poteſt videri, quòd
non ipſe vtiq; id in ſua natura & voluntate fecerat: ſed
diabol⁹ de illo & per illũ & in illo fuerat operatus, qui
iam ex peccato impietatis & ſuperbiæ ſuę igni deſtina-
tus fuerat ſempiterno. Nunc ergo quòd ſerpẽti dicitur,
& ad eum qui per ſerpentem operatus eſt, vtique refer-
tur, proculdubio figuratum eſt: nam in his verbis tẽta-
tor ille deſcribitur, qualis generi humano futurus eſſet:
H quod genus humanum propagari tunc cœpit, quando
hęc in diabolum eſt tanquam in ſerpẽtem prolata ſen-
tentia. Hęc itaq; verba quo modo figuris expoſitis acci-
piẽda ſint,& in illis duobus aduerſum Manichæos edi-
tis libris de Geneſi quantum potuimus diſſeruimus: &
ſi quid diligentius & congruẽtius aliàs potuerimus, de⁹
aderit vt efficiamus. Nunc tamen noſtra intentio in a-
liud tendit, & quod ſuſcepimus nullo exigẽte aduertẽ-
Pœna mu- da eſt. Et mulieri dixit: Multiplicans multiplicabo
lieris Cap. triſticias tuas & gemitum tuũ: in triſticiis paries filios,
XXXVII. & ad virum tuũ conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur.
Gene.3. Hæc quoq; in mulierem, dei verba, figurate ac prophe-
tice multo commodius intelliguntur: verũtamen quia
nondum pepererat fœmina, nec dolor & gemitus pa-
rientis, niſi ex corpore mortis, quæ illa præcepti tranſ-
greſsione concepta eſt, animalibus quidem etiam tunc
membris, ſed ſi homo non peccaſſet, non vtiq; moritu-
ris,& alio quodam ſtatu fœliciore victuris, donec poſt
vitam bene geſtam in melius mutari mererentur, ſicut
iam ſupra pluribus locis inſinuauimus refertur hæc pœ-
na & ad proprietatem literæ: niſi quia id quod dictum
eſt, Et ad virum tuum conuerſio tua, & ipſe dominabi-
I tur tui, vidẽdum eſt quemadmodum proprie poſsit ac-
cipi. Neq; enim & ante peccatũ, aliter factum fuiſſe de-
cet credere mulierem, niſi vt vir ei dominaretur, & ad
eum ipſa ſeruiendo conuerteretur. Sed recte accipi po-
teſt hanc ſeruitutem ſignificatam, quæ cuiuſdam cõdi-
tionis eſt potius quàm dilectionis: vt etiã ipſa talis ſer-
uitus qua homines hominib⁹ poſtea eſſe ſerui cœperũt,
de pœna peccati reperiatur exorta. Dixit quidẽ Apoſto
Galat.5. lus: Per charitatem ſeruite inuicem: ſed nequaquã dice-
ret, inuicẽ dominamini. Poſſunt itaq; cõiuges per cha-
1.Timo.2. ritatem ſeruire inuicem, ſed mulierem non permittit
Apoſtolus dominari in virũ. Hoc enim viro potius dei
Imperium ſententia detulit,& maritum habere dominum meruit
mariti. mulieris non natura, ſed culpa. Quod tamen niſi ſerue-
tur, deprauabitur amplius natura,& augebitur culpa.
Labores A- Dixit ergo ad virum eius, quia audiſti vocem mu-
dam. Cap. lieris tuæ,& ediſti de ligno de quo pręceperã tibi de eo
XXXVIII. ſolo non edere, maledicta terra in operibus tuis: in tri-
ſticiis edes illã omnes dies vitæ tuæ: ſpinas & tribulos
germinabit tibi,& edes fœnũ agri: in ſudore faciei tuæ
edes panem tuum, donec conuertaris in terram ex qua
ſumptus es, quia terra es & in terrã ibis. Hos eſſe in ter- K
ra labores humani generis, quis ignorat? Et quia non eſ
ſent ſi fœlicitas quæ in paradiſo fuerat teneretur, nõ eſt
vtique dubitãdum, ac per hoc etiam proprie verba hæc
primitus accipere ne pigeat. Seruanda tamen eſt & ex-
pectanda ſignificatio prophetiæ, quam maxime hic in-
tuetur dei loquẽtis intentio. Neque enim fruſtra & ipſe
Adam maiori †quodam inſtinctu tunc vocauit nomen *†miro.*
mulieris ſuæ Vitam, ſubiiciens etiã, quoniã iſta eſt ma-
ter omnium viuentium. Nã & hæc non ſcriptoris nar-
rantis vel affirmantis, ſed ipſius primi hominis verba
intelligenda ſunt, vt diceret, quoniã hæc eſt mater om-
nium viuentium: tãquam nominis à ſe impoſiti cauſam
inferens, cur eam vocauerit Vitam. Et fecit domi- *Tunicæ pel*
nus deus Adę & mulieri eius tunicas pelliceas & induit *liceę. Caput*
eos. Et hoc ſignificationis gratia factum eſt, ſed tamen *XXXIX.*
factũ: ſicut illa quæ ſignificationis gratia dicta ſunt, ſed
tamen dicta ſunt. Hoc enim, quod ſæpe dixi, nec me ſæ
pius piget dicere, à narratore rerum proprie geſtarũ ex-
igendum eſt, vt ea narret facta eſſe quæ facta ſunt,& di
cta eſſe quę dicta ſunt. Sicut autẽ in factis quęritur quid
factum ſit & quid ſignificet, ita in verbis quid dictum
ſit & quid ſignificet. Siue enim figurate ſiue proprie di- L
ctum ſit quod dictum eſſe narratur, dictum tamen eſſe
non debet putari figuratum. Et dixit deus: Ecce Adam
factus eſt tanquã vnus ex nobis in cognoſcẽdo bonum
& malũ, Quoniã hoc, per quodlibet & quomodolibet
dictum ſit, deus tamen dixit, non aliter intelligendum
eſt & quod ait, vnus ex nobis, niſi propter trinitatẽ nu-
merus pluralis accipiatur: ſicut dictũ erat, faciamus ho- *Gene.1.*
minem, ſicut etiã dominus de ſe & de patre: Veniemus *Ioan.14.*
ad eum & mãſionem apud eum faciemus. Replicatum
eſt igitur in caput ſuperbi quo exitu cõcupiuerit quod
à ſerpẽte ſuggeſtum eſt: Eritis ſicut dij. Ecce, inquit, Adã *Gene.3.*
factus eſt tanquam vnus ex nobis. Verba enim ſunt hęc
dei non tã huic inſultantis, quàm cæteros ne ita ſuper-
biant deterrentis, propter quos iſta conſcripta ſunt. Fa-
ctus eſt, inquit, tãquã vnus ex nobis in cognoſcẽdo bo-
num & malum. Quid aliud intelligẽdum niſi exemplũ
timoris incutiendi eſſe propoſitũ, quòd non ſolum nõ
fuerit factus, qualis fieri voluit, ſed nec illud quod fact⁹
fuerat conſeruauit. Et nunc, inquit deus, ne aliquã- *Expulſio è*
do extendat manum, & ſumat de ligno vitæ & edat & *paradiſo.*
viuat in æternũ: & dimiſit illum dominus deus de para *Cap. XL.*
diſo voluptatis operari terrã ex qua ſumptus eſt. Supe- *Gene.3.*
riora verba dei ſunt: hoc autem factũ propter ipſa ver- M
ba ſecutum eſt. Alienatus enim à vita, non ſolum quam
fuerat ſi præceptum ſeruaſſet cũ angelis accepturus, ſed
ab illa etiã quã ducebat in paradiſo, fœlici quodã cor-
poris ſtatu, ſeparari vtique debuit à ligno vitæ. Siue ꝙ
ex ipſo illo ſubſiſteret fœlix ille ipſe ſtatus corporis, ex
re viſibili, virtute inuiſibili. Siue quòd in eo eſſet ſacra-
mentum viſibile inuiſibilis ſapientiæ: alienandus inde
vtique fuerat, vel iã moriturus, vel etiam tanquã excõ-
municatus, ſicut etiã in hoc paradiſo, id eſt, eccleſia, ſo- *Excommu-*
lent à ſacramentis altaris viſibilibus homines diſcipli- *nicatio.*
na eccleſiaſtica remoueri. Et eiecit Adam,& collocauit
eum contra paradiſum voluptatis. Et hoc ſignificandi
gratia factum eſt, ſed tamen factum, vt contra paradi-
ſum quo beata vita etiam ſpiritaliter ſignificatur, habi-
taret peccator vtiq; in miſeria. Et ordinauit Cherubim, *2. ſen. d. 29*
& flammeam romphæam quę vertitur, cuſtodire viam *c. ne vero.*
ligni vitæ. Hoc per cœleſtes vtique poteſtates etiam in
paradiſo viſibili factum eſſe credendum eſt, vt per an-
gelicum miniſterium eſſet illic ignea quædã cuſtodia:
non ta-

A non tamen fruſtra factum eſſe, niſi quia ſignificat aliquid eriam de paradiſo ſpiritali, non eſt vtique dubitandum.

Opiniones de tempore percipiendæ ſcientiæ boni & mali. Cap. XLI.

Non tamen ignoro quibuſdam eſſe viſum feſtinatione pertierrtiſſe illos homines appetitum ſcientiæ boni & mali, & immaturo tempore percipere voluiſſe, quod eis dilatum opportunius ſeruabatur: idque egiſſe tentatorem, vt præoccupando quod nondum talibus congruebat, offenderent deum, & ab eius rei vtilitate alienarentur excluſi atq; damnati, ad qoam ſi ſuo tempore ſicut deus volebat accederent, poſſent ea ſalubriter perfrui. Hoc ſi forte per lignum illud non ad proprietatem vt verum lignum & vera poma eius, ſed ad figuram velint accipere, habeat exitum aliquem, rectæ fidei veritatiq; probabilem.

Ceremoniæ nuptiales.

Viſum eſt & quibuſdam, duos illos primos homines nuptias ſuas fuiſſe furatos, & antè mixtos concubitu, quàm eos qui creauerat copulaſſet. Quam rem nomine ligni fuiſſe ſignificatam, vnde prohibiti erant, donec opportuno tempore iungerentur. Quaſi vero in ea ætate facti eſſe credendi ſint, vt expectanda eſſet maturitas pubertatis: aut non illud tunc legitimum eſſet, cum primum fieri po-B tuiſſet: cum autem non potuiſſet, non vtique fieret: niſi forte ſponſa erat à patre tradenda, & expectanda erat votorum ſolennitas, & conuiuij celebritas, & dotis æſtimatio, & conſcriptio tabularum. Ridiculum iſtud eſt, propter quod à rerum geſtarum proprietate diſcedat, quam ſuſcepimus aſſerendam, & quantum deus donare voluit, aſſeruimus.

Qui potuerit Adã credere ſerpẽti. Cap. XLII.

Illud magis mouet, ſi iam ſpiritalis erat Adam, quanuis mente non corpore, quomodo credere potuerit quod per ſerpẽtem dictum eſt, ideo deum prohibuiſſe ne fructu ligni illius veſcerentur, quia ſciebat eos ſi feciſſent futuros vt deos propter dignoſcentiam boni & mali, tanquam hoc tantum bonum creaturæ ſuæ creator inuiderit: hoc mirum ſi homo ſpiritali mente præditus credere potuiſſet. An quia hoc credere ipſe non poſſet, propterea mulier addita eſt, quæ parui intellectus eſſet, & adhuc fortaſſe ſecundum ſenſum carnis, non ſecundum ſpiritum mentis viueret, & hoc eſt quòd ei Apoſtolus non tribuit imaginem dei. Sic enim ait: Vir quidem non debet velare caput, cum ſit imago & gloria dei: mulier autem gloria viri eſt. *1. Cor. 11.* Non quod mens fœminæ eandem imaginem C capere non poſſit, cum in illa gratia nos dicat nec maſculum eſſe nec fœminam: Sed quòd fortaſſis illa hoc nondum perceperat quod fit in agnitione dei, & viro regẽte ac diſpenſante paulatim fuerat perceptura. Neq; enim fruſtra eſt illud quod Apoſtolus ait: Adam enim primus formatus eſt, deinde Eua: & Adam non eſt ſeductus, mulier autem ſeducta in præuaricatione facta eſt, id eſt, vt per illam etiam vir præuaricaretur. *1. Timo. 2. 2. ſen. d. 22. cap. ſolet.* Nam & ipſum dicit præuaricatorem, vbi ait: In ſimilitudinem præuaricationis Adæ qui eſt forma futuri. *Roma. 5.* Seductum tamen negat. Nam & interrogatus non ait: Mulier quam dediſti mecum ſeduxit me, & manducaui: ſed ipſa mihi, inquit, dedit à ligno, & manducaui. Illa vero: Serpẽs, inquit, ſeduxit me. Ita Salomon vir tantæ ſapientiæ, nũquid nam credendum eſt quòd in ſimulachrorum cultu credidit eſſe aliquid vtilitatis? ſed mulierum amori ad hoc malum trahenti reſiſtere non eualuit, faciens quod ſciebat non eſſe faciendum, ne ſuas quibus deperibat atque diffluebat mortiferas delicias contriſtaret. *Salomonis idololatria. 3. Reg. 11.* Ita & Adam, poſteaquam de ligno prohibito ſeducta mulier manducauit, eique dedit vt ſimul ederent, noluit eam contriſtari, quam credebat poſſe ſine ſuo ſolatio contabeſcere, ſi ab eius alienaretur animo, & omnino illa interire diſcordia. *2. ſen. d. 22. cap. ex quo.* Non quidem carnis victus D concupiſcentia quam nondum ſenſerat in reſiſtente lege membrorũ legi mentis ſuæ: ſed amicali quadam beneuolentia, qua plerunq; fit vt offendatur deus, ne homo ex amico fiat inimicus: quod enim facere non debuiſſe, diuinæ ſentẽtiæ iuſtus exitus indicauit. Ergo alio quodam modo etiã ipſe deceptus eſt, ſed dolo illo ſerpentino quo mulier ſeducta eſt, nullo modo illum arbitror potuiſſe ſeduci in illo modo quo illa potuit: Hanc autem proprie ſeductionẽ appellauit Apoſtolus, qua id quod ſuadebatur cum falſum eſſet, verum eſſe putatum eſt, id eſt quòd deus ideo lignũ illud tangere prohibuerit, quòd ſciebát eos ſi tetigiſſent velut deos futuros, tanquam eis diuinitatem inuideret, qui eos homines fecerat. Sed etiam ſi virum propter aliquam mentis elationem, quæ deum internorum ſcrutatorem latere oon poterat, ſolicitauit aliqua experiendi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa eſca non eſſe mortuam, ſecundum ea quæ ſuperius tractauimus, non tamen eum arbitror ſi iam ſpiritali mente præditus erat, vllo modo credere potuiſſe, quòd eos deus ab eſca illius ligni inui- E dendo vetuiſſet. *2. ſen. d. 29. c. præterea.* Sed quid plura? Perſuaſum eſt illud peccatum ſicut perſuaderi talibus poſſet: cõſcriptum eſt autem ſicut legi ab omnibus oporteret, etſi à paucis hæc intelligerentur ſicut oportet.

DIVI AVRELII AVGVSTIni de Geneſi ad literam Liber Duodecimus.

Tertiũ cœlũ ex Paulo. Cap. I.

AB exordio ſcripturæ ſanctæ quæ inſcribitur Geneſis, donec homo primus de paradiſo dimiſſus eſt, vndecim libris ſiue aſſerẽdo atque defendendo quæ certa nobis ſunt, ſiue inquirẽdo & ambigendo de incertis, quæ potuimus & ſicut potuimus diſſeruimus atque conſcripſimus, non tam præſcribẽtes de rebus obſcuris vnicuique quid ſentiat, quàm nos docendos in quibus dubitauimus oſtendentes, temeritatemq; affirmandi amouentes à lectore, vbi nõ valuimus præbere ſcientiæ*firmitatem. **al. ſententiæ* Iſte autem duodecimus liber ea iam cura expeditus, qua nos pertractandus textus ſa- F crarũ literarum occupabat, liberius atq; prolixius verſabit de paradiſo quæſtionem: ne putemur euitaſſe, quod videtur Apoſtolus in tertio cœlo inſinuare paradiſum, vbi ait: Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra corpus neſcio, deus ſcit, raptum eiuſmodi vſque in tertium cœlum: & ſcio eiuſmodi hominem ſiue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, deus ſcit quia raptus eſt in paradiſum, & audiuit ineffabilia verba quæ non licet homini loqui. *2. Cor. 12.* In his verbis primum quæri ſolet, quid dicat tertium cœlum: deinde vtrum illic intelligi voluerit paradiſum: an poſteaquam raptus eſt in tertium cœlum, raptum eſſe & in paradiſum, vbicunque ſit paradiſus: non vt hoc fuerit rapi in tertium cœlum quod in paradiſum, ſed prius in tertium cœlum, & poſt inde in paradiſum. Et hoc ſic ambiguum eſt vt non mihi videatur poſſe diſſolui, niſi aliquis non ex præſentibus Apoſtoli verbis, ſed ex aliis forte ſcripturarum locis vel ratione perſpicua inueniat aliquid quo doceat ſiue in tertio cœlo eſſe paradiſum, ſiue non: eſſe cum & ipſum tertium cœlum quid ſit non liquido appareat, vtrum in

G rebus corporalibus, an forte in ſpiritalibus intelligen-
dum ſit. Poſſet quidem dici non niſi in locum aliquem
corporalem hominem rapi potuiſſe cum corpore: ſed
quia & hoc ita poſuit vt neſcire ſe dixerit, vtrum in cor-
pore, an extra corpus raptus ſit, quis audeat dicere ſe
ſcire, quod ſe neſcire Apoſtolus dixit? Veruntamen ſi
neque ſpiritus ſine corpore ad loca corporalia rapi po-
teſt, nec corpus ad ſpiritalia, hæc ipſa dubitatio eius ve-
lut cogit intelligi, ſiquidem de ſeipſo hæc eum ſcripſiſ-
ſe nemo ambigit, tale fuiſſe illud quod raptus eſt, quod
vtrum corporale an ſpiritale eſſet, dignoſci diſcerniq;
Imagines in ſomno aut ecſtaſi. Cap. II. non poſſet. Cum enim vel in ſomnis vel in ec-
ſtaſi corporum exprimuntur imagines, non diſcernun-
tur omnino à corporibus, niſi cum homo redditus ſen-
ſibus corporis, recognoſcit ſe in illis fuiſſe imaginibus,
quas non per ſenſum corporis hauriebat, Quis enim
cum à ſomno euigilauerit, non continuo ſentiat ima-
ginaria fuiſſe quæ videbat, quamuis cum ea videret dor
miens à vigilantium corporalibus viſis diſcernere non
valebat? Quanquam mihi accidiſſe ſcio, & ob hoc e-
tiam aliis accidere potuiſſe vel poſſe non dubito, vt in
H ſomnis videns in ſomnis me videre ſentirem, illáſque
imagines quę ipſam noſtram conſuetudinem ludifica-
re conſueuerunt, non eſſe vera corpora, ſed in ſomnis
ea præſentari firmiſſime etiam dormiens tenerem at-
que ſentirem. Hoc tamen fallebar aliquãdo, quòd ami-
co meo quẽ ſimiliter in ſomnis videbam, idipſum per-
ſuadere conabar, non eſſe illa corpora quæ videbamus,
ſed eſſe imagines ſomniantium, cum & ipſe vtique in-
ter illos ſic mihi appareret quo modo illa, Cui autem
& hoc dicebam, neque id verum eſſe quod pariter lo-
queremur, ſed etiam ipſum tunc aliud aliquid videre
dormientem, & vtrum iſta ego viderem omnino non
ſcire: verum cum eidem ipſi perſuadere moliebar quòd
ipſe non eſſet, adducebar ex parte etiam ipſum putare
eſſe, cui profecto non loquerer, ſi omnimodo ſic affice-
rer quòd ipſe non eſſet: Ita non poterat, quatuis mira-
biliter vigilans anima dormientis, niſi duci imagini-
bus corporum, ac ſi corpora ipſa eſſent. In ecſtaſi autem
vnum audire potui, & eum ruſticanum virũ valentem
quod ſentiebat exprimere, qui & vigilare ſe ſciret & vi-
dere quiddam non oculis corporeis, Nam vt eius ver-
I bis vtar, quantum recolere poſſum, anima mea, inquit,
videbat eum, non oculi mei. Non tamen ſciebat vtrum
corpus eſſet aut imago corporis, Non enim erat talis vt
iſta diſcerneret, verumetiam ſimpliciter fidelis, vt eum
ſic audirem, ac ſi illud quod ſe vidiſſe narrabat ipſe vi-
diſſem. Ac per hoc ſi paradiſum Paulus ita vidit vt appa
Act. 10. ruit Petro ille diſcus ſubmiſſus è cœlo, vt Ioanni quic-
Apoca. 1. quid in Apocalypſi ſe vidiſſe conſcripſit, vt Ezechieli
Ezech. 37. campus ille cum oſſibus mortuorum, & illa eorum re-
Eſaiæ. 6. ſurrectio, vt Eſaiæ ſedens deus, in conſpectu eius Sera-
phin, & ara vnde carbo aſſumptus Prophetæ labia mũ-
dauit, manifeſtum eſt eum ignorare potuiſſe, vtrum in
Quid ſit qd viderit Paulus. Ca. III. corpore an extra corpus ea viderit. Sed ſi extra cor-
pus viſa ſint, & corpora non fuerunt, adhuc quæri po-
teſt vtrum imagines corporum fuerint, an ea ſubſtantia
quæ nullam corporis ſimilitudinem gerit, ſicut deus, ſi-
cut ipſa mens hominis vel intelligentia vel ratio, ſicut
virtutes, prudentia, iuſticia, caſtitas, charitas, pietas, &
quæcunque aliæ ſunt quas intelligendo atque cogitan-
do enumeramus, diſcernimus, definimus: nõ vtique in-
tuentes liniamenta earum vel colores, aut quo modo
ſonent, aut quid redoleant, aut quid in ore ſapiant, aut
quid contrectantibus de calore ſeu frigore, mollitudi-
ne ſeu duricia, lenitate ſeu aſperitate renuncient, ſed a- K
lia quadam viſione, alia luce, alia rerum euidentia, & ea
longe cæteris præſtantiore atque certiore. Rurſus igi-
tur ad eadem ipſa Apoſtoli verba redeamus, & vt ea
diligentius perſcrutemur, hoc ſine dubitatione primi-
tus conſtituto, multo magis atque incomparabiliter am
plius Apoſtolum ſciſſe, quod de incorporea corporeá-
que natura nos vt ſciamus vtcunque conamur. Si ergo
ſciebat, ſpiritalia per corpus, corporalia extra corpus vi-
deri omnino non poſſe, cur non per eaipſa quæ vidit
quo modo etiam potuerit videre diſcernit? Si enim cer
tus erat ille eſſe ſpiritalia, cur non conſequenter extra
corpus ea ſe vidiſſe certus nihilominus erat? Si autem
corporalia eſſe nouerat, non niſi per corpus videri po-
tuiſſe, cur nõ etiam nouerat? vnde ergo dubitat vtrum
in corpore an extra corpus ea viderit, niſi forte ita e-
tiam dubitet, vtrum illa corpora an ſimilitudines cor-
porum fuerint? Prius itaque videamus quid ſit in ver-
borum iſtorum connexione vnde non dubitet, atque
ita cum remanſerit vnde dubitet, fortaſſis ex his de
quibus non dubitat, quo modo etiam illud dubitet ap-
parebit: Scio, inquit, hominem in Chriſto ante annos
quatuordecim, ſiue in corpore neſcio, ſiue extra cor- L
pus neſcio, deus ſcit, raptum eiuſmodi vſque in tertium *2. Cor. 12.*
cœlum. Scit ergo ante annos quatuordecim in Chriſto
raptum hominem vſque ad tertium cœlum, hoc omni-
no non dubitat, nec nos ergo dubitemus: ſed vtrum
in corpore an extra corpus, dubitat: vnde illo dubitan-
te, quis noſtrum certus eſſe audeat? Num forte hinc e-
tiam illud conſequens erit, vt tertium cœlum fuiſſe du-
bitemus, quo raptum hominem dixit? Si enim res ipſa
demonſtrata eſt, tertium cœlum demonſtratum eſt. Si
autem imago aliqua corporalium ſimilis facta eſt, non
erat illud tertium cœlum, ſed illa oſtenſio ſic ordina-
ta eſt, vt videretur ſibi aſcendere primum cœlum, ſuper
quod videret alterum, quò rurſus aſcendens iterum al-
terum videret ſuperius, quò cum perueniſſet, poſſet di-
cere ſe in tertium cœlum raptum. Sed illud quod ter-
tium cœlum eſſet quo raptus eſt, neque dubitauit, ne-
que dubitare nos voluit. Ad hoc enim præmiſit, ſcio:
& inde cœpit, vt id quod ſe ſcire Apoſtolus dicit, ſolus
ille non credat verum eſſe qui non credit Apoſtolo. M

Scit ergo hominem raptum eſſe vſque in tertium *Quid fuerit cœlũ tertiũ. Cap. IIII.*
cœlum: proinde illud in quod raptus eſt vere tertium
cœlum eſt: non ſignum aliquod corporale, quod cum
oſtenderetur Moyſi, vſqueadeo ſentiebat aliud eſſe ip-
ſam dei ſubſtantiam, aliud viſibilem creaturam, in qua
ſe deus humanis & corporalibus ſenſibus præſentabat
vt diceret, Oſtende mihi temetipſum: nec aliqua ima- *Exod. 33.*
go rei corporalis, quam cum Ioannes videret in ſpiri-
tu, quærebat quid eſſet, eíque reſpondebatur, vel ciuitas
eſt, vel populi ſunt, vel aliquid aliud, cum videret ille be
ſtiam ſiue mulierem, ſiue aquas, ſiue quid eiuſmodi: Sed *2. Cor. 12.*
ſcio, inquit, hominem raptum vſque in tertium cœlum.
Quòd ſi ſpiritalem imaginẽ corporali ſimilem cœlum
appellare voluiſſet, ſic erat etiam imago corporis eius
in qua illuc raptus aſcenderat. Sic ergo & ſuum corpus
appellaret, quamuis imaginem corporis, quo modo il-
lud cœlum, quamuis imaginem cœli: neque curaret di-
ſcernere quid ſciret & quid neſciret, id eſt quia ſciret
raptum vſque ad tertium cœlum, neſciret autem vtrum
in corpore an extra corpus, ſed ſimpliciter narraret vi-
ſionem: earum rerum nominibus appellans illa quæ
vidit, quarum erant ſimilia. Nam & nos dicimus cum
ſomnia noſtra narramus, vel aliquam in eis reuelatio-
nem,

A nem, vidi montem, vidi fluuium, vidi tres homines, & ſi quid eiuſmodi, ea nomina tribuentes illis imaginibus, quæ habent res ipſæ quarum ſimiles erant, Apoſtolus autem illud, inquit, ſcio, illud neſcio. At ſi vtrunque imaginaliter apparuit, vtrunque pariter ſcitur paritèrve neſcitur. Si autem proprie cœlum, & ideo ſcitur, quo modo potuit imaginaliter corpus illius hominis apparere? Nam ſi cœlum corporeum videbatur, quare latebat vtrum corporeis oculis videretur? Si autem incertum erat, vtrum oculis corporeis an ſpiritu videretur, & ideo dictum eſt, Siue in corpore ſiue extra corpus, neſcio: quo modo nó incertum erat & illud, vtrum vere cœlum corporeum videretur, an imaginaliter oſtenderetur? Itemq; ſi ſubſtantia incorporea videbatur, oon in aliqua imagine corporis, ſed ſicut videtur iuſticia, ſapientia, & ſi quid eiuſmodi, & hoc erat cœlum, id quoque manifeſtum eſt, oculis huius corporis videri aliquid tale non poſſe: ac per hoc ſi aliquid tale ſe vidiſſe ſciebat, non per corpus ſe vidiſſe dubitare non poterat, Scio, inquit, bominem in Chriſto ante annos quatuordecim, Hoc ſcio, nemo dubitet qui mihi credit,
B ſed vtrum in corpore an extra corpus, neſcio, deus ſcit.

An vere viderit cœlũ. Cap.V.

Quid ergo ſcis quod diſcernis ab eo quod neſcis, ne credentes fallantur: Raptum, inquit, eundem hominem vſque in tertium cœlum: At illud cœlum aut corpus erat, aut ſpiritus? Si corpus erat, & corporeis oculis viſum eſt, cur illud cœlum eſſe ſcitur, & in corpore viſum eſſe neſcitur, Si autẽ ſpiritus erat, aut corporis imaginem præbuit, & tam incertum eſt vtrum corpus fuerit, quàm incertum eſt vtrum in corpore viſum ſit: aut ſic viſum eſt, quo modo videtur mente ſapientia ſine vllis imaginibus corporum, & nihilominus certũ eſt videri non potuiſſe per corpus: aut ergo vtrũque certum eſt, aut vtrunque incertum: aut quo modo certum quod viſum eſt: incertum autem per quod viſum eſt? Manifeſtum eſt enim incorpoream naturam ab eo videri noo potuiſſe per corpus, Corpora vero etiam ſi poſſunt videri ſine corpore, non vtique ſic videntur per corpus, ſed longe ille diſpar modus eſt ſi quis eſt. Vnde mirũ ſi poſſet Apoſtolum tanquam ſimili modo fallere, aut ad dubitationem cogere, vt ſi corporeum cœlum incorporeis oculis vidit, incertum ſibi eſſe diceret vtrum in
C corpore an extra corpus id viderit. Reſtat ergo fortaſſe vt quoniam mentiri non poſſet Apoſtolus, qui tanta cura egit vt diſcerneret quid ſciret & quid neſciret, hocipſum eum ignoraſſe intelligamus, vtrũ quando in tertium cœlum raptus eſt, in corpore fuerit, quo modo eſt anima in corpore, cum corpus viuere dicitur, ſiue vigilantis, ſiue dormientis, ſiue in ecſtaſi à ſenſibus corporis alienata: an omnino de corpore exierit vt mortuum corpus iaceret, donec peracta illa demonſtratione membris mortuis anima redderetur, & nó quaſi dormiens euigilaret, aut ecſtaſi alienatus denuo rediret in ſenſus, ſed mortuus omnino reuiuiſceret. Proinde quòd vidit raptus vſq; in tertiũ cœlum, quod etiã ſe ſcire confirmat, proprie vidit non imaginaliter. Sed quia ipſa à corpore alienatio vtrum omnino mortuum corpus reliquerit, an ſecundum modum quendam viuentis corporis ibi anima fuerit, ſed mens eius ad videoda vel audienda ineffabilia illius viſionis arrepta ſit, hoc incertum erat, ideo forſitan dixit, Siue in corpore ſiue extra corpus, neſcio, deus ſcit.

Viſorum genera tria. Cap.VI.

Quod autem non imaginaliter ſed proprie videtur & non per corpus videtur, hoc ea viſione videtur quæ omnes cæteras ſuperat. Harum ſpecies atque differentias quantum me do-

minus adiuuerit explicare curabo. Ecce in hoc vno D præcepto cum legitur, Diliges proximum tuum tanquã teipſum, tria genera viſioonum occurrunt. *Matth.22.* Voum per oculos, quibus ipſæ literæ videntur: alterum per ſpiritum hominis, quo proximus & abſens cogitatur: tertium per contuitum mentis, quo ipſa dilectio intellecta conſpicitur. In his tribus generibus illud primum manifeſtum eſt omnibus: in hoc enim videtur cœlum & terra & omnia quæ in eis conſpicua ſunt oculis noſtris. Nec illud alterum, quo abſentia corporalia cogitantur, inſinuare difficile eſt: ipſum quippe cœlum & terram, & ea quæ in eis videre poſſumus, etiam in tenebris conſtituti cogitamus: vbi nihil videntes oculis corporis, animo tamen corporales imagines intuemur: ſeu veras, ſicut ipſa corpora videmus & memoria retinemus: ſeu fictas, ſicut cogitatio imaginari potuerit, Aliter enim cogitamus Carthaginem quam nouimus, aliter Alexandriam quam oon nouimus. Tertium vero illud, quo dilectio intellecta conſpicitur, eas res continet quæ non habeot imagines ſui ſimiles, quæ non ſunt quod ipſæ. Nam homo vel arbor vel ſol, & quæcuoq; E alia corpora, ſiue cœleſtia ſiue terreſtria, & præſentia videntur in ſuis formis, & abſentia cogitantur imaginibus animo impreſſis, & faciuot duo genera viſorum, vnum per corporis ſenſus, alterum per ſpiritum quo illæ imagines continentur. Dilectio autem nunquid aliter videtur præſens in ſpecie qua eſt, & alter abſens in aliqua imagine ſui ſimilis? Non vtique, ſed quantum mente cerni poteſt, ab alio magis, ab alio minus ipſa cernitur, Si autem aliquid corporalis imaginis cogitatur, non ipſa cernitur.

Viſio corporalis, ſpiritalis, intellectualis. Cap.VII.

Hæc ſunt tria genera viſionum, de quibus & in ſuperioribus libris aliquid diximus ſicut res poſtulare videbatur, oon tamen earum numerum commemorauimus: & nunc breuiter eis inſinuatis, quoniam ſuſcepta quæſtio flagitat, vt de his aliquanto vberius diſſeramus, debemus ea certis & congruis ſignare nominibus, ne aſſidue circumloquendo moras faciamus. Primum ergo appellemus corporale, quia per corpus percipitur & corporis ſenſibus exhibetur. Secuodum ſpiritale, quicquid enim corpus non eſt, & tameo aliquid eſt, iam recte ſpiritus dicitur: & vtique non eſt corpus, quamuis corpori ſimilis ſit imago abſentis corporis, nec ille ipſe F obtutus quo cernitur. Tertium vero intellectuale, ab intellectu, quia mentale à mente, ipſa vocabuli nouitate oimis abſurdum eſt vt dicamus. Horum vocabulorum rationem ſi ſubtilius reddam, & prolixior & perplexior ſermo erit, cum hoc vel oulla, vel certe non tanta neceſſitas exigat: ſatis eſt ergo ſcire corporale aliquid vel proprie dici cum de corporibus agitur, vel etiam tranſlato vocabulo, ſicut dictum eſt, quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. *Coloſ.2.* Neque enim diuinitas corpus eſt, ſed quia ſacramenta veteris teſtamenti appellat vmbras futuri, propter vmbrarum comparationem corporaliter dixit habitare in Chriſto plenitudinem diuinitatis: quòd in illo impleantur omoia quæ in illis vmbris figurata ſunt, ac ſic quodam modo vmbrarum illarum ipſe ſit corpus, hoc eſt, figurarum & ſignificationum illarum ipſe ſit veritas. Sicut ergo ipſæ figuræ ſignificatiuæ, tranſlato vtiq; vocabulo, non proprie dictæ ſunt vmbræ, ita & quod ait plenitudioem diuinitatis corporaliter habitare, tranſlato verbo vſus eſt. Spiritale autem pluribus modis dicitur, Nam & corpus quod futurum eſt in reſurrectione ſanctorũ, ſpiritale appellat Apoſtolus: vbi ait, Semi- *1.Cor.15.*

v ij natur

G natur corpus animale, reſurget corpus ſpiritale: eo quòd miris modis ad omnem facilitatem & incorruptioné ſpiritui ſubdatur, & ſine vlla indigentia corporalium alimentorum ſolo viuificetur ſpiritu, non quòd incorpoream ſubſtantiam ſit habiturum: neque eoim & hoc corpus quale oūc habemus, animæ habet ſubſtantiam, *Spiritus vocabulū πολύσημον.* & hoc eſt quod anima, quia dictum eſt animale. Item ſpiritus dicitur, vel aër iſte, vel flatus eius, id eſt, motus eius, ſicut dictum eſt: Ignis, grando, nix, glacies, *Pſal.148.* ſpiritus tempeſtatis. Dicitur etiam ſpiritus aoima, ſiue *Eccles.3.* pecoris ſiue hominis, ſicut ſcriptum eſt, Et quis ſcit, ſpiritus filiorum hominis ſi aſcendat ipſe ſurſum, & ſpiritus pecoris, ſi deſcendat ipſe deorſum io terram? Dicitur ſpiritus & ipſa mens rationalis, vbi eſt quidam tanquam oculus animæ ad quem pertinet imago & agnitio dei. *Ephe.4.* Vnde dicit Apoſtolus, Renouamini ſpiritu mētis veſtræ, & induite nouum hominem qui ſecundum deum creatus eſt: Cum & alibi dicat de interiore homine, *Coloſſ.3.* Qui renouatur in agnitione dei ſecuodum imaginem eius qui creauit eum. Item cum dixiſſet, Igitur ipſe ego mente ſeruio legi dei, carne autem legi peccati: *Roma.7.* Alio loco eandem ſententiam commemorans, *Gala.5.* Caro, inquit, concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus H aduerſus carnem, vt non ea quæ vultis faciatis: quam dixit mentem, hanc etiam ſpiritum appellauit. Dicitur ſpiritus etiam deus, ſicut ait dominus in Euangelio, *Ioan.4.* Spiritus eſt deus: & eos qui adorant eum, in ſpiritu & veritate oportet adorare. *Differentia ſpiritus & mentis. Cap. VIII.* Ex his omnibus modis quos commemorauimus quibus appellatur ſpiritus, non traximus hoc vocabulum quo appellauimus ſpiritale hoc viſionis genus de quo nunc agimus, ſed ex illo vno modo quem inuenimus in epiſtola ad Corinthios, quo ſpiritus à mente diſtinguitur euidentiſſimo teſtimonio. *1.Cor.14.* Si enim orauero, inquit, lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea infructuoſa eſt. Cum ergo lingua intelligatur hoc loco dicere obſcuras & myſticas ſignificationes, à quibus ſi intellectum mentis remoueas, nemo ædificatur, audiendo quod non intelligit, Vode etiam dicit, Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur ſed deo: nemo enim audit, ſpiritus autem loquitur myſteria: ſatis indicat eam ſe linguam hoc loco appellare, vbi ſunt ſignificationes velut imagines rerum ac ſimilitudines, quæ vt intelligantur, indigent mentis intuitu. Cum autem non intelliguntur, in ſpi- I ritu eas dicit eſſe, oon in mente. Vnde apertius ait, Si benedixeris ſpiritu, quis ſupplet locum idiotæ? Quomodo dicet amen ſuper tuam benedictionem, quandoquidem neſcit quid dicas? Quia ergo etiam lingua, id eſt membro corporis quod mouemus in ore cum loquimur, ſigna vtique rerum dantur, non res ipſæ proferuntur: propterea tranſlato verbo linguam appellauit quamlibet ſignorum prolationem priuſquam intelligantur: quò cum iotellectus acceſſerit, qui mentis eſt proprius, fit reuelatio vel agnitio, vel prophetia vel doctrina, Proinde ait, Si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero niſi loquar vobis in reuelatione aut in agnitione aut in prophetia aut in doctrina? id eſt cum ſignis hoc eſt linguæ acceſſerit intellectus, vt non ſpiritu tantum, ſed etiam mente agatur quod agitur. *Prophetia. Cap.IX.* Proinde quibus ſigna per aliquas rerum corporalium ſimilitudines demonſtrabantur in ſpiritu, niſi acceſſiſſet mentis officium, vt etiam intelligerentur, nondum erat propheta, Magíſque propheta erat qui interpretabatur quod alius vidiſſet quàm ipſe qui vidiſſet. Vnde apparet magis ad mentem pertinere prophetiam, quàm ad iſtum ſpiritum qui modo quo- K dam proprio vocatur ſpiritus, vis animæ quædam mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Itaque magis Ioſeph propheta, qui intellexit *Gene.41.* quid ſignificarent ſeptem ſpicæ & ſeptem boues, quàm Pharao qui eas vidit in ſomnis. Illius enim ſpiritus informatus eſt vt videret, huius mens illuminata vt intelligeret: Ac per hoc io illo erat lingua, in iſto prophetia, quia in illo rerum imaginatio, io iſto imaginationum interpretatio. Minus ergo propheta qui rerum quæ ſignificantur ſola ipſa ſigna in ſpiritu per rerum corporalium imagines videt: & oiagis propheta qui ſolo earum intellectu præditus eſt: ſed & maxime propheta, qui vtroque præcellit, vt & videat in ſpiritu corporalium rerum ſignificatiuas ſimilitudines, & *Daniel.2. & 4.* eas viuacitate mentis intelligat, ſicut Danielis excellentia tentata & probata, qui regi & ſomnium quod viderat dixit, & quid ſignificaret aperuit, Et ipſe quippe imagines corporales in ſpiritu eius expreſſæ ſunt, & earum intellectus reuelatus in mente. Ex hoc ergo modo quo appellatur in iſta diſtinctione ſpiritus, ſecundum quem dixit Apoſtolus, Orabo ſpiritu, orabo au- *1.Cor.14.* tem & mente, vt & ſigna rerum formarentur in ſpiri- L tu, & eorum refulgeret intellectus in mente, ſecundum hanc, inquam, diſtinctionem ſpiritale nunc appellauimus tale genus viſorum quali etiam corporum abſentium imagines cogitamus. *Intellectuale. Cap.X.* Intellectuale autem illud excellentius quod mentis eſt proprium. Nec mihi occurrit ooinino ita pluribus modis dici poſſe intellectum, ſicut ſpiritum multis modis appellatum eſſe comperimus. Siue autem intellectuale dicamus ſiue intelligibile, hoc idem ſignificamus. Quanquam nonnihil intereſſe nonnulli voluerunt, vt intelligibilis ſit res ipſa quæ ſolo intellectu percipi poteſt, intellectualis autem mens quæ intelligit: ſed eſſe aliquam rem quæ ſolo intellectu cerni poſſit, ac non etiam intelligat, magna & difficilis quæſtio eſt: Eſſe autem rem quæ intellectu percipiat, & noo etiam intellectu percipi poſſit, non arbitror quenquam vel putare vel dicere: Mens quippe non videtur oiſi mente. Quia ergo videri poteſt, intelligibilis, quia & videre, intellectualis eſt, ſecundum illam diſtinctionem. Quapropter ſequeſtrata illa difficillima quæſtione, vtrū ſit aliquid quod tantum intelligatur nec intelligat, nunc intellectuale M & intelligibile ſub eadem ſignificatione appellamus.

Exempla viſionū. C.XI. Tria igitur iſta geoera viſorum, corporale, ſpiritale & intellectuale ſingillatim conſideranda ſunt, vt ab inferioribus ratio ad ſuperiora conſcendat: Iam quidem ſuperius exemplum propoſuimus, quo in vna ſententia omnia tria videantur genera. Cum enim legitur, Diliges proximum tuum tanquam teipſum: *Matth.22.* corporaliter literæ videntur, ſpiritaliter proximus cogitatur, intellectualiter dilectio conſpicitur. Sed & literæ abſentes poſſunt ſpiritaliter cogitari, & proximus præſens poteſt corporaliter videri: dilectio autem oec per ſubſtantiam ſuam poteſt oculis corporis cerni, oec per imaginem corpori ſimilem ſpiritu cogitari, ſed ſola mente, id eſt intellectu cognoſci & percipi. Corporalis ſané viſio nulli horum generi præſidet, ſed quod per eam ſentitur, illi ſpiritali tanquam præſidenti nunciatur. Nam cum aliquid oculis cernitur, continuo fit imago eius in ſpiritu, ſed non dignoſcitur facta, niſi cū ablatis oculis ab eo quod per oculos videbamus, imaginem eius in animo inuenerimus. Et ſi quidem ſpiritus irrationalis eſt veluti pecoris, huc vſque ocu-

A que oculi nunciant. Si autem anima rationalis eſt, etiam intellectui nunciatur qui & ſpiritui præſidet, vt ſi illud quod hauſerunt oculi atque id ſpiritui vt eius illic imago fieret nunciauerunt, alicuius rei ſignum eſt, aut intelligatur continuo quid ſignificet, aut quæratur, quoniam nec intelligi nec requiri niſi officio mentis
Danie.5. poteſt. Vidit rex Balthaſar articulos manus ſcribentis in pariete, continuóque per corporis ſenſum imago rei corporaliter factæ ſpiritui eius impreſſa eſt, atque ipſo viſo facto ac præterito illa in cogitatione permanſit: videbatur in ſpiritu, & nondum intelligebatur, nec tunc intellectum erat hoc ſignum cum corporaliter fieret, atque oculis corporalibus appareret, iam tamen ſignum eſſe intelligebatur, id habens ex mentis officio. Et quia requirebatur quid ſignificaret, etiam ipſam inquiſitionem vtique mens agebat. Quo non comperto Daniel acceſſit, & ſpiritu prophetico mente illuſtrata, perturbato regi quid illo ſigno portenderetur aperuit, ipſe potius propheta per hoc genus viſionis, quod mentis eſt proprium, quàm ille qui & ſignum corporaliter factum viderat, & tranſacti eius imaginem in
B ſpiritu cogitando cernebat, nec aliquid intellectu poterat, niſi noſſe ſignum eſſe, & quid ſignificaret inqui-
Acto.10. rere. Vidit Petrus in alienatione mentis vas quatuor lineis alligatum ſubmitti de cœlo plenum variis animalibus, cum audiuit vocem, macta & manduca. Qui cum redditus ſenſibus de viſu diſceptaret, ecce quos Cornelius miſerat, nunciauit ei ſpiritus dicens, Ecce viri quærunt te: ſed ſurge deſcende & vade cum illis, quia ego miſi eos. Qui cum veniſſet ad Cornelium, quid in illa viſione intellexerit, vbi audierat, Quæ deus mundauit, tu ne communia dixeris: ipſe indicauit dicens, Sed mihi deus oſtendit neminem communem aut immundum hominem dicere. Cur ergo illum diſcum videret, alienatus à corporis ſenſibus, & illas voces, macta & manduca, & quæ deus mundauit, tu communia ne dixeris: in ſpiritu audiebat? Redditus autem corporis ſenſibus, idipſum quod viſum atque auditum memoria tenuerat, in eodem ſpiritu cogitando cernebat. Quæ omnia non corporalia, ſed corporalium imagines erant, ſiue cum primum in ipſa alienatione viſæ
C ſunt, ſiue cum poſtea recordatæ atque cogitatæ. Cum vero diſceptabatur & requirebatur vt illa ſigna intelligerentur, mentis erat actio conántis, ſed deerat effectus donec nunciati ſunt qui venerant à Cornelio: hac vero corporali etiam accedente viſione, cum & ſpiritus ſanctus rurſus ei in ſpiritu diceret, Vade cum eis, vbi & illud ſignum oſtenderat & impreſſerat voces, adiuta diuinitus mens intellexit, quid illis ſignis omnibus ageretur. His atque huiuſmodi rebus diligenter conſideratis, ſatis apparet corporalem viſionem referri ad ſpiritalem, eámque ſpiritalem referri ad intellectualem. Sed cum vigilantes, neque mente à ſenſibus corporis
Imaginationes vigilantium. alienata in viſione corporali ſumus, diſcernimus ab ea viſionem ſpiritalem qua corpora abſentia imaginaliter
Cap. XII. cogitamus, ſiue memoriter recordantes quæ nouimus, ſiue que non nouimus, & tamen ſunt, in ipſa ſpiritus cogitatione vtcunque formantes, ſiue quæ omnino nuſquam ſunt, pro arbitrio vel opinatione fingentes, Ab his omnibus ita diſcernimus illa corporalia quæ videmus, & in quibus præſentibus ſunt ſenſus corporis noſtri, vt non dubitemus hæc eſſe corpora, illas vero imagines corporum. Cum autem vel nimia cogitationis intentione, vel aliqua vi morbi, vt in phreneticis & per febrem accidere ſolet, vel cõmixtione cuiuſquam alterius ſpiritus ſeu mali ſeu boni, ita corporalium re- D
rum in ſpiritu exprimuntur imagines, tanquam ipſis corporis ſenſibus corpora præſententur, manente tamen etiam in ſenſibus corporis intentione, ſic videntur quæ in ſpiritu fiunt imagines corporum, quemadmodum corpora ipſa per corpus: ita vt ſimul cernatur & homo aliquis præſens oculis, & abſens alius ſpiritu tanquam oculis, Nam experti ſumus ſic affectos, & cum eis locutos qui vere aderant, & cum eis qui non aderant tanquam adeſſent, Reſipiſcentes autem aliqui referunt quod vidiſſent, aliqui non poſſunt, Sic enim & ſomnia quidam obliuiſcuntur, quidam meminerunt. Quando autem penitus auertitur atque abripitur animi intentio à ſenſibus corporis, tunc magis ecſtaſis dici ſolet, Tunc omnino quæcunque ſint præſentia corpora, etiam patentibus oculis non videntur, nec vllæ voces prorſus audiuntur: totus animi contuitus aut in corporum imaginibus eſt per ſpiritalem, aut in rebus incorporeis nulla corporis imagine figuratis per intellectualem viſionem. Sed cum ſpiritalis viſio penitus alienato à ſenſibus corporis animo imaginibus corpora-
lium detinetur, ſiue in ſomnis ſiue in ecſtaſi, ſi nihil ſi- E
gnificant quæ videntur ipſius animæ ſunt imaginationes, Sicut etiam vigilantes & ſani, & nulla alienatione moti multorum corporum quæ non aſſunt ſenſibus corporis, cogitatione imagines verſant, Verum hoc intereſt, quòd eas à præſentibus veriſque corporibus conſtanti affectione diſcernunt. Si autem aliquid ſignificant, ſiue dormientibus exhibeantur ſiue vigilantibus, cum & oculis vident præſentia corpora, & abſentium imagines cernunt ſpiritu tanquam oculis præſto ſint, ſiue illa quæ ecſtaſis dicitur alienato prorſus animo à ſenſibus corporis mirus modus eſt. Si commixtione alterius ſpiritus fieri poteſt vt ea quæ ipſe ſcit per huiuſmodi imagines ei cui miſcetur oſtendat, ſiue intelligenti, ſiue vt ab alio intellecta pandantur. Si enim demonſtrantur hæc, non vtique à corpore demonſtrari poſſunt, quid reſtat niſi vt aliquo ſpiritu demonſtrentur?

Nõnulli quidem volunt animam humanam habere *An inſit in anima vis*
vim quandam diuinationis in ſeipſa. Sed ſi ita eſt, cur *diuinationis.*
non ſemper poteſt cum ſemper velit? An quia non ſemper adiuuatur vt poſsit? Cum ergo adiuuatur, nunquid à nullo aut à corpore ad hoc adiuuari poteſt? Proinde *Cap. XIII.*
reſtat vt à ſpiritu adiuuetur, Deinde quo modo adiuua- F
tur, vtrum in corpore fit aliquid, vt inde quaſi relaxetur & emicet eius intentio, quo in id veniat vbi in ſeipſa videat ſignificantes ſimilitudines quę ibi iam erant nec videbantur, ſicut multa habemus & in memoria quæ non ſemper intuemur. An fiunt illic quæ ante non fuerant, vel in aliquo ſpiritu ſunt, quo illa erumpens & emergens ibi eas videat? Sed ſi iam in illa erant quaſi proprie, cur eas non etiam conſequenter intelligit? Aliquando enim, immo plerunque non intelligit. An ſicut ſpiritus eius adiutus eſt vt eas in ſe videret, ita & mens niſi adiuuetur, ea quæ habet ſpiritus intelligere non poteſt? An forte non corporea remouentur, vel quaſi relaxantur impedimenta, vt ſuo impetu anima in ea quæ videnda ſunt exeratur: ſed ipſa prorſus in hæc aſſumitur, ſiue tantum ſpiritaliter cernenda, ſiue etiam intellectualiter cognoſcenda? An aliquando in ſeipſa videt iſta: aliquando per alterius ſpiritus commixtionem? Quicquid horum eſt temere affirmari non oportet. Illud tamen dubium eſſe non debet, corporales imagines quæ ſpiritu cernuntur non ſemper ſigna eſſe aliarum rerum, ſiue in vigilantibus, ſiue in dormientibus,

G ſiue in ægrotantibus. Mirum eſt autem ſi aliquando ecſtaſis fieri poteſt, vt non illæ corporalium rerum ſimilitudines aliquid ſignificent: non ſanè mirum eſt ſi etiam dæmonium habentes aliquando vera dicunt quæ abſunt à præſentium ſenſibus: quod certe neſcio qua occulta mixtura eiuſdem ſpiritus fit, vt tanquam vnus ſit patientis atque vexantis. Cum autem ſpiritus bonus in hæc viſa humanum ſpiritum aſſumit aut rapit, nullo modo illas imagines ſigna rerum aliarum eſſe dubitandum eſt, & earum quas noſſe vtile eſt, dei enim munus eſt, Diſcretio ſanè difficillima eſt, cum ſpiritus malignus quaſi tranquillus agit, ac ſine aliqua vexatione corporis aſſumpto humano ſpiritu dicit quod poteſt: quando etiam vera dicit & vtilia prædi- *1.Cor.11.* cat, transfigurans ſe ſicut ſcriptum eſt, velut in angelum lucis, ad hoc vt cum illi in manifeſtis bonis creditum fuerit, ſeducat ad ſua. Hunc diſcerni non arbitror niſi *1.Cor.12.* dono illo de quo ait Apoſtolus, cum de diuerſis dei *† diiudicatio.* muneribus loqueretur, alij diſcretio † ſpirituum. Non enim magnum eſt tunc eum diſcernere † cum ad ali- *Apparitiones ſpirituũ* qua peruenerit vel produxerit quæ ſunt contra bonos mores vel regulam fidei: Tunc enim à multis diſcerni- *C.XIIII. H* tur. Illo autem dono in ipſo primordio quo multis ad- *† dignoſcere.* huc bonus apparet, continuo diiudicatur an malus ſit, Tamen & per corporalem viſionem & per imagines corporalium quæ demonſtrantur in ſpiritu, & boni inſtruunt & mali fallunt, Intellectualis autem viſio non fallitur, Aut enim non intelligit qui aliud opinatur quàm eſt, aut ſi intelligit continuo verum eſt. Quid enim faciant oculi non habent, cum ſimile corpus viderint, quod ab alio diſcernere non poſsint: aut quid faciat animi intentio cum ſpiritu facta fuerit corporis ſimilitudo quam non valeat diſtinguere à corpore? Sed adhibetur intellectus quærens quid illa ſignificent vel vtile doceant: & aut inueniens ad fructum ſuum peruenit, aut non inueniens in diſceptatione ſe tenet, ne aliqua pernicioſa temeritate prolabatur in exitiabilem errorem. Iudicat autem ſobrius intellectus diuinitus adiutus, quæ vel quanta ſint in quibus etiam aliud putare quàm eſt non ſit animæ pernicioſum. Nec enim putantium periculo, & non potius exitio ſuo quiſque à bonis putatur bonus, etiam ſi occultus ſit malus, ſi in rebus ipſis, id eſt, in ipſo bono quo fit quiſque bonus non I erretur. Aut aliquid obeſt omnibus hominibus, quòd *Acto.12.* cum dormiunt vera corpora eſſe arbitrantur, quorum ſimilitudines in ſomnis vident, Aut aliquid obfuit Petro, quòd ſoluto ſe à vinculis, ſeq; angelo deducente factum eſt repentino miraculo, vt putaret ſe viſum vi- *Acto.10.* dere. Vel cum in illa ecſtaſi reſpondit, nequaquam domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum, putans ea ipſa quæ in diſco demonſtrabantur tanquam vera animalia: hæc quando aliter inuenta fuerint quàm putata ſuot cum viderentur, non nos pœnitet ita nobis fuiſſe viſa, ſi non arguatur vel infidelitas dura, vel opinatio vana ſiue ſacrilega. Quapropter & cum viſis corporalibus diabolus fallit, nihil obeſt quòd ludificantur oculi, ſi non erratur in veritate fidei, & intelligentiæ ſanitate, quæ docet deus ſubie- *† ſubditos.* ctos † tibi, Aut ſi ludificet animam ſpiritali viſione ima- *Somnia* ginibus corporum, vt putet corpus eſſe quod non eſt, *Venerea.* non aliquid obeſt animæ, ſi pernicioſæ ſuaſioni non *Cap. XV.* conſentiat. Vnde aliquando fit quæſtio de conſenſionibus ſomniantium, cum etiam concumbere ſibi videntur vel contra propoſitum ſuum, vel cõtra etiam licitos mores. Quod non cõtingit niſi cum ea quæ vigilantes etiam cogitamus, non complacito conſenſio- K nis, ſed ſicut etiam talia propter aliquid loquimur, ſic admouentur in ſomnis, & exprimuntur vt eis naturaliter etiam caro moueatur, & quod naturaliter colligit, per genitales vias emittat: ſicut hoc ipſum dicere vtiq; non poſſem niſi etiam cogitarem. Porrò imagines rerum corporalium quas neceſſario cogitaui vt hoc dicerem, ſi tanta expreſsione præſentẽtur in ſomnis quanta præſentantur corpora vigilantibus, fieret illud quod ſine peccato fieri à vigilante non poſſet. Quis enim vel cum loquitur, & poſtulante neceſsitate ſermonis de ſuo concubitu aliquid dicit, poſsit non cogitare quod dicit? Porrò ipſa phãtaſia quæ fit in cogitatione ſermocinantis, cum ita expreſſa fuerit in viſione ſomniantis, vt inter illam & veram commixtionem corporũ non diſcernatur, cõtinuo mouetur caro, & ſequitur quod eum motũ ſequi ſolet: cum hoc tam ſine peccato fiat, quàm ſine peccato à vigilante dicitur, quod vt diceretur, ſine dubio cogitatũ eſt. Verũtamen propter animę affectionem bonam quæ deſiderio meliore mundata multas interficit cupiditates, quæ ad naturalem carnis motum non pertinent, quem caſti vigilantes cohibent & refrę- nant, dormientes autem ideo non poſſunt, quia non L habent in poteſtate quæ admoueatur expreſsio corporalis imaginis, quæ diſcerni non poſsit à corpore, Propter illam ergo affectionem animæ bonam, etiam in ſomnis quædam eius merita clarent. Nam etiam dormiens Salomon, ſapientiam præpoſuit omnibus rebus, *3.Reg.3.* eámque neglectis cæteris eſt precatus à domino. Et ſicut ſcriptura teſtatur, placuit hoc coram domino, nec diſtulit retributionem bonam pro deſiderio bono.

Quæ cum ita ſint, pertinet corporis ſenſus ad viſa *Quinque ſenſus.* corporalia, qui per quinque quaſi riuulos diſtanter va- *Cap.XVI.* lentes diſtribuitur: cum illud quod eſt ſubtiliſsimum in corpore, & ob hoc animæ vicinius quàm cætera, id eſt lux, primum per oculos ſola diffunditur, emicátque in radiis oculorum ad viſibilia contuenda: deinde mixtura quadam, primum cum aëre puro, ſecundo cum aëre caliginoſo atque nebuloſo, tertio cum corpulentiore humore, quarto cum terrena craſsitudine, quinque ſenſus cum ipſo, vbi ſola excellit, oculorum ſenſu efficit, ſicut in libro quarto, itèmque in ſeptimo diſſeruiſſe me recolo. Eſt autem hoc cœlum oculis cõſpicuum, vnde luminaria & ſydera effulgent excellen- M tius vtique omnibus corporeis elementis, ſicut oculorum ſenſus excellit in corpore. Quia vero ſpiritus omnis omni eſt corpore ſine dubitatione præſtantior, ſequitur vt non loci poſitione, ſed naturæ dignitate præſtantior ſit natura ſpiritalis iſto corporeo cœlo: etiam illa vbi rerum corporalium exprimuntur imagines. Hic exiſtit quiddam mirabile, vt cum prior ſit corpore ſpiritus, & poſterior corporalis imago quàm corpus, tamen quia illud quod tempore poſterius eſt, fit in eo quod natura prius eſt, præſtantior ſit imago corporis in ſpiritu, quàm ipſum corpus in ſubſtantia ſua. Nec ſanè putandum eſt facere aliquid corpus in ſpiritu, tanquam ſpiritus corpori facienti, materiæ vice ſubdatur. Omni enim modo præſtantior eſt qui facit, ea re de qua aliquid facit: neque vllo modo ſpiritu præſtantius eſt corpus, immo perſpicuo modo ſpiritus corpore: *Spiritus corpore præſtãtior.* quamuis ergo prius videamus aliquod corpus quod antea non videramus, atque inde incipiat imago eius eſſe in ſpiritu noſtro, quo illud cum abſens fuerit recordemur, tamen eandem eius imaginem non corpus in ſpiritu, ſed ipſe ſpiritus in ſeipſo facit celeritate

A ritate mirabili,quæ ineffabiliter longe eſt à corporis tar
ditate:cuius imago mox vt oculis viſum fuerit,in ſpiri-
tu videntis nullius puncti temporalis interpoſitione
formatur. Itémque in auditu, niſi in auribus perceptæ
vocis imaginem continuo ſpiritus in ſeipſo formaret
ac memoria retineret, ignoraretur ſecunda ſyllaba v-
trum ſecunda eſſet, cum iam prima vtique nulla eſſet,
quę percuſſa aure tranſiret:ac ſic locutionis vſus omnis
cantandi ſuauitas, omnis poſtremo in actibus noſtris
corporalis motus dilapſus occideret,neque vllum pro-
greſſum nanciſceretur, ſi tranſactos corporis motus
memoriter ſpiritus non teneret, quibus conſequentes
in agendo connecteret, Quos vtique non tenet niſi
imaginaliter à ſe factos in ſe. Ipſarum etiam futurarum
mononum imagines præueniũt fines actuum noſtro-
rum:quid enim agimus per corpus quod non cogitan-
do præoccupauerit ſpiritus, omniumq; viſibilium ope-
rum ſimilitudines in ſeipſo primitus viderit, & quo-
Perſpicacia dam modo diſpoſuerit? Quæ ſpiritales corporalium
dæmonũ & ſimilitudines in animo noſtro, quemadmodum inno-
præſentia. teſcant ſpiritibus etiã immundis,vel quid obſtaculi pa-
Cap.XVII. tiatur anima noſtra ex iſto terreno corpore, vt eos in-
B uicem in noſtro ſpiritu videre nequeamus, inuenire &
explicare difficile eſt. Certiſsimis tamen indiciis apud
nos conſtitit enunciatas à dæmonibus cogitationes bo
minum, qui tamen ſi virtutum internam ſpeciem poſ-
ſent in hominibus cernere, non tentarent, Sicut illam
Iob.1. in Iob nobilem ac mirabilem patientiam proculdubio
ſi poſſet diabolus cernere, nollet à tentato vtique ſupe-
rari. Cæterum alicubi longe iam facta quòd nunciant,
quæ poſt aliquot dies vera eſſe firmentur, non eſt mi-
randum. Poſſunt enim hoc efficere, non ſolum acri-
monia cernendi etiam corporalia incomparabiliter
præſtantiore quàm noſtra eſt, ſed etiam ipſorum cor-
porum lõge vtique ſubtiliorum mira velocitate. Com-
perimus etiam in domo cõſtitutum patiẽtem ſpiritum
immũdum,dicere ſolere quando ad eum venire cœpiſ-
ſet ex duodecim milibus presbyter, & per omnia loca
itineris vbi eſſet, & quàm propinquaret, & quando in-
grederetur & fundũ & domũ & cubiculum, donec in
conſpectu eius aſtaret. Quæ omnia etſi non oculis pa-
C tiens ille cernebat, tamen niſi aliquo modo cerneret,
non tam veraciter enunciaret. Erat autem iſte febriens,
& tanquam in phreneſi iſta dicebat. Et forte reuera
phreneticus erat, ſed propter iſta dæmonium pati pu-
tabatur. Nullum refectionis cibum accipiebat à ſuis,ſed
à ſolo presbytero, Reſiſtebat etiam ſuis violenter quàm
valebat, ſolo presbytero veniente quieſcebat, illi tan-
tum ſubditus erat, & ſubdite reſpondebat, Nec tamen
eidem ſaltem presbytero illa ceſsit mentis alienatio ſi-
ue dæmonium, niſi cum ſanus eſſet à febribus, ſicut
phrenetici ſanari ſolent, nec aliquando poſtea tale ali-
Phrenetici. quid paſſus eſt. Nouimus etiam ſine dubitatione phre-
neticum futuram mortem cuiuſdam fœminæ prædi-
xiſſe, non ſanè ſpecie diuinandi, ſed tanquam factum
ac prætetitum recolentem. Nam cum eius apud eum
commemoratio fieret, mortua eſt, inquit, ego eam vi-
di efferri, hàc cum eius corpore tranſierunt, cum illa
incolumis viueret. Poſt paucos autem dies repente de-
functa & per eum locum elata eſt, quà ille prædixerat.
Puer agro- Fuit tunc apud nos puer, qui in exordio pubertatis do-
tans. lorem acerrimum genitalium patiebatur, medicis ne-
quaquam valentibus quid illud eſſet agnoſcere, niſi
quòd neruus ipſe introrſum reconditus erat: ita vt nec
præciſo præputio quod immoderata longitudine pro-

pendebat apparere potuerit, ſed poſtea vix eſſet inuen- D
tus, Humor autem viſcoſus & acer exudans teſtes &
inguina vrebat. Sed acutum dolorem non continuum
patiebatur, & cum patiebatur, eiulabat vehemẽter cum
iactatione membrorum mente ſaniſsima, ſicut in cru-
ciatibus corporalium dolorum fieri ſolet. Deinde inter
voces ſuas abripiebatur ab omnibus ſenſibus, & iace-
bat patentibus oculis neminem circunſtantium vidẽs,
ad nullam vellicationem ſe mouens. Poſt aliquan-
tum euigilans, nec iam dolens, quæ viderat indicabat.
Tum interpoſitis paucis diebus eadem patiebatur. In
omnibus ſanè vel penè omnibus viſionibus ſuis, duos
ſe dicebat videre, vnum prouectioris ætatis, alterum
puerum, à quibus ei dicebantur vel demonſtraban-
tur quæ ſe audiſſe & vidiſſe narrabat. Vidit quodam
die chorum piorum pſallentium, lætantium in luce
mirabili, & impiorum in tenebris diuerſas & atrociſ-
ſimas pœnas, illis ducentibus & oſtendentibus, fœli-
citatis aliorum, aliorúmque infœlicitatis meritum in-
ſinuantibus. Hoc autem vidit die dominico Paſchæ,
cum per totam quadrageſimam nihil doluiſſet, qui vix
interuallo tridui antea patiebatur. Viderat autem in
ipſo ingreſſu quadrageſimę illos promittẽtes ſibi quòd E
per quadraginta dies nullum ſenſurus eſſet dolorem,
poſtea ipſi ei dederunt tanquam medicinale cõſilium,
vt ei præpucij longitudo præcideretur, quo facto diu
non doluit. Cum verò iterum ſimiliter doleret, & ſi-
milia videre cœpiſſet, accepit ab eis rurſus conſilium,
vt in mare pubetenus intraret, ac poſt aliquantam mo-
ram inde diſcederet, promittentibus ſanè quòd iam
deinceps vehementem illum dolorem non eſſet paſ-
ſurus, ſed ſolius illius viſcoſi humoris moleſtiam, at-
que ita ſecutum eſt, Nec vnquam talem aliquam poſt-
ea paſſus eſt auerſionem mentis à ſenſibus, nec tale a-
liquid vidit quale antea cum in mediis doloribus &
horrendis vocibus repente obmuteſcens abriperetur.
Poſtea tamen medicis cætera curantibus & ſananti-
bus non permanſit in propoſito ſanctitatis. Iſta- *Cauſæ viſio-*
rum viſionum & diuinationum cauſas & modos ve- *num. Cap.*
ſtigare ſi quis poteſt certóque comprehendere, cum *XVIII.*
magis audire vellem quàm de me expectari vt ipſe diſ-
ſeram. Quid tamen putem ita vt nec docti me tan- F
quam confirmantem derideant, nec indocti tanquam
docentem accipiant, ſed vtrique diſceptantem & quæ-
rentem potius quàm ſcientem, non occultabo, Ego vi-
ſa iſta omnia viſis comparo ſomniantium. Sicut enim
aliquando & hæc falſa, aliquando autem vera ſunt, a-
liquando perturbata, aliquando tranquilla: ipſa au-
tem vera aliquando futuris omnino ſimilia, vel aper-
te dicta, aliquando obſcuris ſignificationibus & qua-
ſi figuratis locutionibus prænunciata: ſic etiam illa
omnia. Sed amant homines inexperta mirari & cau-
ſas inſolitorum requirere, cum quotidiana plerunque
talia ſæpe etiam latentioris originis noſſe non curent.
Nam quemadmodum in vocibus, hoc eſt, ſignis qui-
bus loquendo vtimur, audito verbo inuſitato, quæ-
runt primo quid ſit hoc, & quid ſignificet: quo cogni-
to deinde quærunt vnde ita dictum ſit, cum tam mul-
ta ſine cura neſciant quæ in vſu ſermonis habent, vn-
de ita ſint dicta: ſic cum aliquid inuſitatum in rebus ac-
ciderit, ſiue corporalibus ſiue ſpiritalibus, cauſas ra-
tionémque ſoliciti inquirunt, & ſibi reddi à doctori-
bus flagitant. Soleo autem cum me quiſque interrogat
verbi gratia, quid ſit cautus, & reſpondeo, prudens vel
acutus, nec ei ſufficit, ſed pergit quærere vnde dictus

G ſit cautus, viciſſim referre & quærere vnde dictus ſit acutus, quod nihilominus vtique ignorabat, ſed quia viſitatum nomen erat, patienter eius originem neſciebat, Quod autem nouum inſonuit auribus, parũ putat noſſe quid ſignificando valet, niſi etiam vnde dicatur exquirat. Quiſquis ergo ex me quærit vnde viſa corporalibus ſimilia in ecſtaſi appareant, quæ raro accidit animæ, viciſſim quæro vnde appareant dormientibus quę quotidie ſentit anima, & nemo iſtud multum curat inquirere. Quaſi vero ideo minus mira ſit talium natura viſorum, quia quotidiana eſt, aut ideo minus curanda, quia omnium eſt: aut ſi recte faciunt qui iſta non quærunt, non rectius fecerint ſi nec in illa curioſi ſint. Ego vero multo amplius admiror, multóq; maxime ſtupeo quanta celeritate ac facilitate in ſe anima fabricet imagines corporũ, quæ per corporis oculos viderit, quàm ſomniantium vel etiam in ecſtaſi viſiones. Quæcũque tamẽ illa natura viſorum eſt, proculdubio corpus non eſt. Hoc noſſe cui non ſufficit, vnde etiam exiſtant, inquirat ab aliis, me ignorare confiteor.

Vnde naſcãtur viſiones. Cap. XIX.

Illud planè exemplorum experimẽtis colligi datur, ſicut corporum pallor, rubor, tremor, vel etiã morbus aliquando à cor- **H** pore habet cauſas, aliquando ab anima, A corpore quidem, cum vel humor ſuffunditur, vel cibus vel aliquid aliud corpori iniectũ extrinſecus, Ab anima vero cum vel timore turbatur, vel pudore cõfunditur, vel iraſcitur, vel amat, vel ſi quid eiuſmodi, nec immerito ſi id quod amat & regit etiam cum vehementius [monetur, vehementius] exagitat: ita & ipſi animæ vt in ea viſa pergat quæ non ei per ſenſus corporis nunciantur, ſed per incorporalem ſubſtantiam, & ita pergat vt non diſcernat vtrũ corpora ſint an ſimilitudines corporum, aliquando à corpore accidit, aliquando à ſpiritu. Et à corpore quidem: ſiue naturali viciſſitudine†, vt ſunt viſa ſomniãtium, dormire quippe à corpore eſt homini, ſiue aliqua mala valetudine ſenſibus perturbatis, vt cum à phreneticis ſimul & corpora videntur, & viſa ſimilia corporibus, tanquam & ipſa præ oculis aſsint: aut penitus intercluſis, ſicut ſæpe male affecti morbo aliquo ingraueſcente præſente corpore diu abſentes, deinde hominibus redditi multa ſe vidiſſe dixerunt. A ſpiritu vero cum omnino ſano atque integro corpore in alienationem rapiuntur: ſiue ita vt & per ſenſus corporis cor- **I** pora videant, & in ſpiritu quædam ſimilia quæ à corporibus non diſcernant: ſiue penitus auertantur à ſenſibus corporis, & nihil per eos omnino ſentientes, illa ſpiritali viſione habitent in ſimilitudinibus corporum. Sed cum malus in hæc arripit ſpiritus aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falſos prophetas: Cum autem bonus, fideles myſteria loquentes, aut accedente etiam intelligentia veros prophetas, aut ad tempus quod per eos oportet oſtendi, videntes atque narrantes.

† taliàs, valetudine.

Diuerſitas viſionum Cap. XX.

Sed cum à corpore cauſa eſt vt talia viſa cernantur, non ea corpus exhibet, neque enim habet eam vim vt formet aliquid ſpiritale: ſed ſopito aut perturbato, aut etiã intercluſo itinere intentionis à cerebro, quà dirigitur ſentiendi motus, anima ipſa quæ motu proprio ceſſare ab hoc opere non poteſt, quia per corpus non ſinitur, vel non plene ſinitur corporalia ſentire, vel ad corporalia vim ſuæ intentionis dirigere, ſpiritu corporalium ſimilitudines agit, aut intuetur obiectas. Et ſi quidẽ eas ipſa agit, phantaſiæ tantum ſunt, ſi autem obiectas intuetur, oſtenſiones ſunt. Denique cum oculi dolent vel extincti ſunt, quia nõ eſt cauſa in ſede cerebri, vnde ipſa dirigitur intentio ſentiendi, tamen fiunt huiuſmodi viſiones, quanuis cernẽdis corporalibus obſtaculum exi- **K** ſtat à corpore. Magis enim cæci aliquid dormientes quàm vigilantes vident: Dormientibus quippe in cerebro conſopitur via ſentiendi quæ intentionem ad oculos ducit, ideoq; ipſa intentio in aliud auerſa cernit viſa ſomniorum tanquam ſpecies corporales aſsint, vt ſibi dormiens vigilare videatur, & non ſimilia corporibus ſed ipſa corpora intueri ſe putet: Cum autem vigilant cæci, ducitur per illa itinera intentio cernendi, quæ cum ad loca venerit oculorum, non exeritur foras, ſed ibi remanet, vt vigilare ſe ſentiant, potiuſq; eſſe in tenebris vigilando etiam per diem quàm dormiendo ſiue per diem ſiue noctem. Nam & qui cæci non ſunt, plerique patentibus oculis dormiunt nihil per eos videntes, ſed non ideo nihil videntes cum ſpiritu cernãt viſa ſomniorum. Si autem clauſis oculis vigilent, neq; dormiẽtium præſto ſunt viſionibus neque vigilãtium. Tãtum tamen valet quòd vſque ad oculos eorum nec ſopita nec perturbata nec intercluſa peruenit à cerebro via ſentiẽdi, & animæ intẽtionem vſque ad ipſas quanuis clauſas fores corporis ducit, vt cogitentur quidem imagines corporum, ſed nullo modo pro eis habeantur corporibus quæ per oculos ſentiuntur. Tantum in- **L** tereſt vbi fiat impedimẽtum ſentiendi corporalia cum fit in corpore. Si enim non fit niſi in ipſis aditibus & quaſi ianuis ſenſuum, velut in oculis, in auribus, cæteriſque ſenſibus corporalibus, ſola impeditur perceptio corporalium: non autem animæ intẽtio in aliud ſic auertitur, vt pro corporalibus habeat imagines corporũ. Si autem cauſa eſt intus in cerebro vnde dirigũtur viæ ad ea quæ foris ſunt ſentienda, ipſius intentionis vaſa ſopiuntur vel turbantur vel intercluduntur, quibus nititur anima in ea quæ foris ſunt intuenda vel ſentienda. Quem viſum quoniam non amittit†, tanta expreſſione format ſimilia, vt imagines corporalium à corporalibus diſcernere non valens, vtrum in illis an in iſtis ſit neſciat: & cum ſcit, longe alio modo ſciat quàm dum in cogitando verſantur, dum occurrunt ſimilitudines corporum. Qui modus niſi ab expertis capi vtcunque non poteſt. Hinc enim erat quòd me dormiẽs in ſomnis videre ſciebam, nec tamẽ illas corporalium rerum ſimilitudines quas videbam, ſic ab ipſis corporalibus diſcernebam, quemadmodum eas cogitantes etiam clauſis oculis vel in tenebris conſtituti diſcerne- **M** re ſolemus. Tantum valet, ipſa animi intentio vtrum perducatur vſque ad ſenſus licet clauſos, an in ipſo cerebro, vnde in hæc nititur aliqua cauſa exiſtente in aliud auertatur: vt quanuis aliquãdo ſe nouerit non corpora ſed corporum ſimilitudines cernere, vel minus erudita etiam ipſa eſſe corpora exiſtimans, ſentiat ſe non ea corpore, ſed ſpiritu videre, longe ſit tamen ab affectione qua ſuo corpori præſentatur: vnde ſe norũt & cæci vigilare, cum ſimilitudines corporum cogitatas à corporibus quæ videre non poſſunt certa notione diſcernunt.

† al. cum vel admonet.

Cauſa viſionũ diuerſæ. Cap. XXI.

Cum autem ſano corpore, nec ſomno ſenſibus conſopitis, aliquo occulto opere ſpiritali in ea viſa quæ ſimilia ſunt corporalibus anima rapitur: non quia modus diuerſus eſt, ideo eſt etiam diuerſa natura viſorum, cum & in illis cauſis quæ de corpore exiſtunt, ſit vtiq; differentia & aliquando à cõtrario. Nam phrenetici non dormiendo potius perturbatas habent ſentiendi vias in capite, vt talia videant qualia ſomniantes vident, quorum dormiendo auertitur intentio à ſenſu vigilandi, & in ea videnda conuertitur. Cum ergo illud fiat non dormiendo, hoc autem dormiẽdo, non

tamen

A tamen ea quæ vidētur ex alio genere ſunt quàm ex natura ſpiritus, de quo vel in quo fiunt ſimilitudines corporum. Ita quamuis diuerſa ſit cauſa intentionis alienatæ, quando ſano corpore vigilantis occulta quadam vi ſpiritali anima rapitur, vt vice corporum expreſſas corporalium rerum ſimilitudines in ſpiritu videat, eadem tamē eſt natura viſorum. Neque enim dici poteſt, cum cauſa in corpore eſt, tunc animam ſine vlla præſenſione futurorum ex ſeipſa verſare imagines corporū, ſicut etiam cogitando eas ſolet: Cum vero in ea vidēda ſpiritus aſſumitur, diuinitus hæc demonſtrari, quādoquidem aperte ſcriptura dicit,

Ioel.2.

Effundā de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & iuuenes viſa videbunt, & ſenes ſomnia ſomniabunt, diuinæ operationi vtrunque tribuens.

Mat.1.et 2.

Et angelus domini apparuit Ioſeph in ſomnis dicens, Noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Et iterum, Tolle puerum & vade in Aegyptum.

Occulto inſtinctu & caſu facta diuinationes

Cap. XXII.

Itaque bono quidem ſpiritu aſſumi ſpiritum hominis ad has videndas imagines, niſi aliquid ſignificent non puto. Cum vero in corpore cauſa eſt vt in eas expreſſius intuendas humanus intendatur ſpiritus, non ſemper B aliquid ſignificare credendum eſt: ſed tunc ſignificant cum inſpirantur à demonſtrante ſpiritu, ſiue dormiēti, ſiue aliquid aliud ex corpore, vt à carnis ſenſib⁹ alienaretur patienti. Vigilantibus etiam neque vllo morbo afflictis nec furore exagitatis, occulto quodam inſtinctu ingeſtas eſſe cogitationes quas promendo diuinarent, non ſolum aliud agentes,

Ioan.11.

ſicut Caiphas pontifex prophetauit, cum eius intentio non haberet volūtatem prophetandi, verumetiam id ſuſcipientes vt diuinandi modo aliquid dicerent, nouimus. Nam quidā iuuenes iocando vt fallerent vbi peregrini iter agebāt, mathematicos ſe eſſe finxerunt, ignorantes omnino vtrum duodecim ſigna dicerentur. Qui cum hoſpitem ſuum mirari cernerent quæ dicebant, atteſtati eſſe veriſsima, audacius in plura progreſsi ſunt. At ille atteſtās ad omnia mirabať. Poſtremo ab eis de filij ſalute quæſiuit, quem diu abſentem deſiderabat, & quòd inopinate tardaret, ne quid ei accidiſſet ſolicitus erat. At illi nō curantes quid poſt eorum abſceſſum veri cognoſceretur, dum tamen in præſentia lætum hominem redderent, mox profecturi reſponderunt, ſaluum ac propin-C quantem, & eoipſo die quo hæc loquebantur, eſſe venturum: neque enim metuebant, ne cum dies peractus eſſet, eos ille redarguendos poſtridie ſequeretur. Quid multa? Dum iam abire diſponerent, ecce ſubito adhuc eis illic poſitis venit. Item alius ante ſymphoniacū ſaltabat, vbi erant multa idola per quandam Paganorū ſolennitatem, non aliquo ſpiritu arreptus, ſed imitatione ludicra arrepticios æmulatus ſcientibus, circunſtantibus & ſpectantibus, Moris enim erat vt ante prandium peractis ſacrificiis agitatisq; phanaticis, ſi qui adoleſcētes poſt prandium vellent eo more ludere, nullus prohiberetur. Ille ergo inter ſaltandum facto ſibi ſilentio, iocabundus, & ridente multitudine circūſeptus, ea nocte quæ impendebat, in ea ſylua, quæ iuxta erat, hominē à leone interemptum iri, ad cuius cadauer ſpectādum, illuceſcente die confluxuram turbam, & illius ſolennitatis locum deſerturam, prædixit. Et factum eſt. Cum ſatis cunctis qui aderant in omnibus eius motibus claruiſſet, hoc eum ludendo & iocando nuſquam perturbata vel alienata mente dixiſſe: ipſo etiam tanto amplius mirante quod accidit, quanto magis noſſet quo id animo atque ore protulerit. Quo nā modo hæc viſa in ſpiritum hominis veniant: vtrum ibi primitus formentur, an formata ingerantur, & quadam cōiunctione D cernantur: vt ſic hominibus angeli oſtendant cogitationes ſuas, & corporalium rerum ſimilitudines, quas in ſuo ſpiritu futurorum cognitione præformant, quēadmodum & ipſi noſtras cogitationes non vtique oculis, quia non corpore ſed ſpiritu vident: verum hoc intereſt, quòd illi noſtras, etiam ſi nolumus, nouerunt: nos autem ipſorum, niſi oſtendantur, noſſe non poſſumus: quia ſic eas, vt opinor, habent in poteſtate occultare ſpiritalibus modis, quemadmodum nos quibuſdā interiectis obſtaculis, noſtra corpora ne aliorum oculis videantur, abſcondimus: & quid fiat in ſpiritu noſtro, vt aliquando cernantur, tantummodo ſignificantes imagines, & vtrum aliquid ſignificent ignoretur: aliquando autem aliquid ſignificare ſentiantur, ſed quid ſignificent neſciatur: aliquando vero tanquam pleniore demonſtratione anima humana & ſpiritu ipſas & mente quid ſignificent videat, & ſcire difficillimum eſt, & ſi iam ſciamus, diſſerere atque explicare operoſiſsimū eſt.

Formationes similitudinum in aīo.

Ca. XXIII.

Quod autem nunc inſinuare ſatis arbitror, certum eſt eſſe ſpiritalem quandam naturam in nobis, vbi corporalium rerum formantur ſimilitudines: ſiue cum aliquod corpus ſenſu corporis tāgimus, & cōtinuo formatur eius ſimilitudo in ſpiritu, memoriaq; recōditur: E ſiue cum abſentia corpora iam nota cogitamus, vt ex eis formetur quidam ſpiritalis aſpectus, quæ iam erant in ſpiritu & antequam ea cogitaremus: ſiue cum eorum corporum, quæ non nouimus, ſed tamen eſſe non dubitamus, ſimilitudines, non ita vt ſunt illa, ſed vt occurrit intuemur: ſiue cum alia, quæ vel non ſunt, vel eſſe neſciuntur, pro arbitrio vel opinatione cogitamus: ſiue vnde neque id agentibus, neque volētibus nobis variæ formæ corporalium ſimilitudinum verſantur in animo: ſiue cum aliquid corporaliter acturi, eaipſa diſponimus, quæ in illa actione futura ſunt, & omnia cogitatione antecedimus: ſiue iam in ipſo actu, vel cum loquimur, vel cum facimus, omnes corporales motus, vt exeri poſsint præueniuntur ſimilitudinibus ſuis intus in ſpiritu: neque enim vlla vel breuiſsima ſyllaba in ordine ſuo niſi proſpecta ſonuiſſet: ſiue cum à dormientibus ſomnia videntur, vel nihil vel aliquid ſignificantia: ſiue cum valitudine corporali turbatis intrinſecus itineribus ſentiendi, imagines corporum ſpiritus veris F corporibus ita miſcet, vt internoſci vel vix poſsint, vel omnino non poſsint: & aut ſignificent aliquid, aut ſine vlla ſignificatione oboriantur: ſiue prorſus ingraueſcente aliquo morbo vel dolore corporis, & intercludente intus vias, quibus animæ, vt per carnem ſentiret, exerebatur ac intelligebatur † intētio, altius quàm ſomno abſentato ſpiritu, corporalium rerum exiſtunt aut monſtrantur imagines, vel ſignificantes aliquid, vel ſine vlla ſignificatione apparētes: ſiue nulla ex corpore cauſa exiſtente, ſed aſſumente atque rapiente aliquo ſpiritu tollitur anima in huiuſmodi videndi ſimilitudines corporum, miſcens eis viſa corporalia, cum ſimul etiam corporis ſenſibus vtitur: ſiue ita ſpiritu aſſumente alienatur ab omni corporis ſenſu, & auertitur, vt ſolis ſimilitudinibus corporum ſpiritali viſione teneatur, vbi neſcio vtrum poſsint aliqua nihil ſignificantia videri.

† nitebatur

Viſio ſpiritalis, intellectualis, corporalis.

Ca. XXIIII

Hæc igitur natura ſpiritalis, in qua non corpora, ſed corporum ſimilitudines exprimuntur, inferioris generis viſiones habet, quàm illud mentis atque intelligētiæ lumen, quo & iſta inferiora diiudicantur & ea cernuntur, quæ neque ſunt corpora, neque vllas gerunt formas ſimiles corporum, velut ipſa

mens

G mens & omnis animę affectio bona,cui contraria ſunt
eius vicia, quæ rectè culpantur atque damnantur in ho
minibus. Quo enim alio modo ipſe intellectus niſi in-
Galat.5. telligendo conſpicitur? Ita & charitas, gaudium, pax,
longanimitas, benignitas,bonitas, fides, manſuetudo,
cótinentia,& cætera huiuſmodi, quibus propinquatur
Roma.11. deo:& ipſe deus,ex quo omnia, per quē omnia, in quo
omnia.Quanquam itaque in eadem anima fiant viſio-
nes ſiue quæ ſentiūtur per corpus, ſicut hoc corporeum
cœlum, terra, & quæcunque in eis nota eſſe poſſunt,
quemadmodum poſſunt: ſiue quæ ſpiritu videntur ſi-
milia corporum,de quibus multa iā diximus: ſiue cum
mente intelliguntur,quæ nec corpora ſunt, nec ſimili-
tudines corporum,habent vtique ordinem ſuum,& eſt
aliud alio præcellentius.Præſtantior eſt enim viſio ſpi-
ritalis quàm corporalis, & rurſus præſtantior intelle-
ctualis quàm ſpiritalis. Corporalis enim ſine ſpiritali
eſſe non poteſt,quandoquidem momento eodem quo
corpus ſenſu corporis tangitur, fit etiam in animo tale
aliquid:non quod hoc ſit,ſed quod ſimile ſit:quod ſi nó
H fieret,nec ſenſus ille eſſet, quo ea quæ extrinſecus adia-
cent,ſentiuntur. Neque enim corpus ſentit,ſed anima
per corpus, quo velut nuncio vtitur ad formandum in
ſeipſa quod extrinſecus nunciatur. Non poteſt itaq; fie
ri viſio corporalis,niſi etiā ſpiritalis ſimul fiat: ſed non
diſcernitur,niſi cum fuerit ſenſus ablatus à corpore: vt
id quod per corpus videbatur,inueniatur in ſpiritu. At
vero ſpiritalis viſio etiā ſine corporali fieri poteſt, cum
abſentium corporum ſimilitudines in ſpiritu apparēt:
& finguntur multæ pro arbitrio, vel præter arbitrium
demōſtrantur. Item ſpiritalis viſio indiget intellectua-
li vt diiudicetur, intellectualis autem iſta ſpiritali infe-
riore non indiget:ac per hoc ſpiritali corporalis,intel-
lectuali autem vtraque ſubiecta eſt. Cum ergo legimus,
1.Cor.2. Spiritalis omnia iudicat, ipſe autem à nemine diiudi-
canir:non ſecundū ſpiritum,à quo mens diſcernitur,ſi-
1.Cor.14. cut illud quod dictum eſt, Orabo ſpiritu,orabo & mē-
Ephe.4. te: ſed ex illa notione debemus accipere qua dictū eſt,
Renouamini autem ſpiritu mētis veſtræ. Iam enim ſu-
pra docuimus alio modo & ipſam mētem ſpiritum di-
ci,ſecundū quam ſpiritalis omnia diiudicat. Quapropter
ter non abſurde neque inconuenienter arbitror ſpiri-
I talem viſionem inter intellectualem & corporalē tan-
quam medietatem quandam obtinere. Puto enim non
incongruenter medium dici, quod corpus quidem nó
eſt,ſed ſimile eſt corpori, inter illud quod vere corpus
eſt,& illud quod nec corpus eſt, nec ſimile corpori.

Sola viſio intellectualis certa. Illuditur autem anima ſimilitudinibus rerum,non
earum vicio, ſed opinionis ſuæ, cū approbat quæ ſimi-
lia ſunt pro iis quibus ſimilia ſunt,ab intelligentia defi-
Cap.XXV. ciens. Fallitur ergo in viſione corporali,cū in ipſis cor-
poribus fieri putat quod fit in corporis ſenſibus. Sicut
nauigantibus vidētur in terra moueri quæ ſtant, & in-
tuentibus cœlum,ſtare ſydera quę mouentur,& diuari-
catis radiis oculorum, duas lucernæ ſpecies apparere,
& in aqua remus infractus,& multa huiuſmodi. Aut cū
putat aliquid hoc eſſe, quod ſimiliter coloratū eſt, vel
ſimiliter ſonat,vel olet,vel ſapit, vel tangitur. Hinc e-
nim & medicamentum aliquod ceratū coctum in ca-
cabo putatur legumen, & ſonitus tranſeuntis vehiculi
putatur ex tonitruo: & ſi nullis aliis ſenſib9 exploretur,
ſed ſoli adiaceat olfactui,citriū putatur herba, quæ vo-
catur apiaria, & cibus aliquo dulciculo ſucco affectus
putatur melle conditus:& ignotus annulus contrecta-
tus in tenebris,putatur aureus, cum ſit æreus aut argen-
teus,aut cum repentinis inopinatiſq; corporalibus viſis K
anima turbata vel in ſomnis videre ſe putat, vel aliquo
huiuſmodi ſpiritali viſo affici: vnde in omnibus corpo
ralibus viſis,& aliorum ſenſuum cōteſtatio, & maxime
ipſius mentis atque rationis adhibetur, vt quod in hoc
rerum genere verum eſt, inueniatur quantum inueniri
poteſt. In viſione autem ſpiritali,id eſt, in corporum ſi-
militudinibus,quæ ſpiritu vidētur,fallitur anima, cum
ea quæ ſic videt, ipſa corpora eſſe arbitratur: vel quod
ſibi ſuſpicione falſaq; coniectura finxerit, hoc etiam in
corporibus putat,quę non viſa coniectat. At vero in il-
lis intellectualibus viſis non fallitur: aut enim intelli-
git & verum eſt, aut ſi verum non eſt, non intelligit:
vnde aliud eſt in his errare quæ videt, aliud ideo erra-
re quia non videt. Quapropter cum rapitur anima *Aia rapta*
in ea viſa quæ ſpiritu cernūtur ſimilia corporalibus, ita *viſione ſpi-*
vt omnino à ſenſib9 corporis auertatur amplius quàm *ritali & i-*
in ſomno ſolet,ſed minus quàm in morte: iam diuinæ *ntellectuali.*
admonitionis eſt & adiutorij,vt ſe nó corpora, ſed vi- *Ca. XXVI.*
ſa corporum ſimilia ſpiritaliter nouerit cernere, ſicuti
quæ in ſomnis videre, etiam antequam euigilent,ſciūt. L
Ibi ſi etiam videntur futura, ita vt omnino futura no-
ſcantur,quorum imagines præſentes videntur, ſiue ip-
ſa hominis mente diuinitus adiuta, ſiue aliquo inter
ipſa viſa quid ſignificent exponente,ſicut in Apocalyp-
ſi Ioannis exponebatur,magna reuelatio eſt:etiam ſi for
te ignoret ille cui hæc demonſtrantur, vtrum ex cor-
pore exierit,an adhuc ſit in corpore, ſed ſpiritu à ſenſi-
bus corporis alienato iſta videat: poteſt enim ſic raptus
id ignorare,ſi ei & hoc non oſtendatur. Porrò autem ſi
quemadmodum raptus eſt à ſenſibus corporis, vt eſſet
in iſtis ſimilitudinibus corporum, quæ ſpiritu vidētur:
ita & ab ipſis rapiatur, vt in illam quaſi regionem intel
lectualium vel intelligibilium ſubuehatur, ibi ſine vlla
corporis ſimilitudine perſpicua veritas cernitur, nul-
lis opinionum falſarum nebulis obfuſcatur, Ibi virtu-
tes animæ non ſunt operoſæ ac laborioſæ: neque enim
opere temperantiæ libido frænatur,aut opere fortitudi
nis tolerantur aduerſa, aut opere iuſticiæ iniqua puni-
untur,aut opere prudentiæ mala deuitantur: Vna ibi &
tota virtus eſt amare quod videas, & ſumma fœlicitas
habere quod amas. Ibi enim beata vita in fonte ſuo bi-
bitur,vnde aſpergitur aliquid huic humanæ vitæ, vt in M
tentationibus huius ſeculi, temperanter, fortiter, iuſte,
prudenterq; viuatur. Propter illud quippe adipiſcendū,
vbi ſecura quies erit, & ineffabilis viſio veritatis, labor
ſuſcipitur,& continendi à voluptate, & ſuſtinendi ad-
uerſitates,& ſubueniendi indigentibus, & reſiſtēdi de-
cipientibus. Ibi videtur claritas domini, non per viſio- *Exo.19.*
nem ſignificantem: ſiue corporalem, ſicut viſa eſt in *Eſa.6.*
monte Sina:ſiue ſpiritalem, ſicut vidit Eſaias vel Ioan- *Apoc.1.*
nes in Apocalypſi: ſed per ſpeciem,non per ænigmata, *1.Cor.13.*
quantum ea capere mens humana poteſt, ſecundum *Exo.33.*
aſſumentis dei gratiam, vt os ad os loquatur ei, quem
dignum tali deus colloquio fecerit:nó os corporis,ſed
mentis. Sic intelligendum arbitror quod de Moyſe *Quo modo*
ſcriptum eſt, Cōcupiuerat enim, vt in Exodo legimus, *Moyſes vi-*
videre deum,non vtique ſicut viderat in monte,nec ſi- *derit deū.*
cut videbat in tabernaculo,ſed in ea ſubſtātia qua deus *Ca.XXVII.*
eſt,nulla aſſumpta corporali creatura,quæ mortalis car *Exod.19.*
nis ſenſibus præſentetur:neque in ſpiritu figuratis ſimi- *& 33.*
litudinibus corporum: ſed per ſpeciem ſuam quantum
eam capere creatura rationalis & intellectualis poteſt,
ſeuocata ab omni corporis ſenſu,& ab omni ſignifica-
tiuo ænigmate ſpiritus. Sic enim ſcriptum eſt, Si ergo *Exo.33.*

A inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi temetipſum manifeſte, vt videam te: cum paulo ſuperius legatur locutus dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut quis loquitur ad amicum ſuum. Sētiebat ergo quid videbat, & quod non videbat deſiderabat. Nam & paulo poſt cum dixiſſet ei deus, Inueniſti gratiam in conſpectu meo, & ſcio te prę omnibus. Reſpondit ei, Oſtēde mihi claritatem tuam. Et tunc quidem reſponſum accepit à domino figuratum, de quo nunc longum eſt diſputare, quando ei dixit, Non poteris videre faciem meam & viuere: Non enim videbit homo faciem meam & viuet. Deinde ſubiecit & ait illi, Ecce locus penes me eſt, & ſtabis ſuper petram, ſtatim vt trāſiet mea maieſtas, & ponam te in ſpelunca petræ, & tegam manum meam ſuper te donec tranſeam, & auferam manum meam, & tūc videbis poſteriora mea: nam facies mea non apparebit tibi. Nec tamē ſecuta ſcriptura hoc etiam corporaliter factum eſſe narrauit, ſatisq; per hoc demonſtratum eſt figurate dictum eſſe in Eccleſiæ ſignificatione, Ipſa eſt enim locus penes dominum, quia Eccleſia eſt templum eius, & ipſa ædificata eſt ſuper pe-

B tram, & cætera quæ ibi dicta ſunt, eidem intelligentiæ congruunt. Niſi tamen concupitam & deſideratam dei

Nume.12. claritatem Moyſes videre meruiſſet, non in libro Numerorum diceret deus ad Aaron, & Mariam fratres eius, Audite verba mea, Si fuerit propheta inter vos domino, in viſione illi cognoſcar, & in ſomnio loquar illi, nō ita quo modo famulus meus Moyſes in tota domo mea fidelis eſt, Os ad os loquar ad illum in ſpecie, & non per ænigmata, & claritatem domini vidit. Neque enim hoc ſecūdum ſubſtantiam corporis, quæ carnis ſenſibus præſentatur, intelligendum eſt: nam vtique ſic loquebatur ad Moyſem facie ad faciem, contra in contra: Quando tamen dixit ei, Oſtende mihi temetipſum: & nunc etiam ad ipſos quos obiurgabat, & quibus Moyſi meritum ita præferebat, ſic loquebatur per creaturam corporalem præſentatam ſenſibus carnis. Illo ergo modo, in illa ſpecie qua deus eſt, longe ineffabiliter ſecretius & præſentius loquitur locutione ineffabili, vbi eum nemo videns viuet vita iſta qua mortaliter viuitur in iſtis ſenſibus corporis, Sed niſi ab hac vita quiſque quodam modo moriatur, ſiue omnino ex-

C iens de corpore, ſiue ita auerſus & alienatus à carnalibus ſenſibus, vt merito neſciat, ſicut Apoſtolus ait, vtrū in corpore an extra corpus ſit, cum in illam rapitur &

Tertiū cœlū quid ſignificet. C.XXVIII. ſubuehitur viſionem. Quapropter ſi hoc tertium viſionis genus, quod ſuperius eſt, non ſolum omni corporali, quo per corporis ſenſus corpora ſentiuntur, verumetiam omni illo ſpiritali, quo ſimilitudines corporum ſpiritu & non mente cernuntur, tertium cœlum appellauit Apoſtolus: in hoc videtur claritas dei, cui

Matt.5. videndæ corda mūdantur, vnde dictum eſt, Beati mūdo corde, quia ipſi deum videbunt: non per aliquam corporaliter vel ſpiritaliter figuratam ſignificationem

1.Cor.13. tanquam per ſpeculum in ænigmate, ſed facie ad faci-

Exo.33. em: quod de Moyſe dictum eſt, os ad os, per ſpeciem ſcilicet, qua eſt deus quicquid eſt: quantulumcūque eum mens, quæ non eſt quod ipſe eſt, etiam ab omni corpore, & ab omni terrena labe mundata, [ab omni corpore] & ſimilitudine corporis alienata & abrepta capere

Sap.9. poteſt: à quo peregrinamur mortali & corruptibili one-

2.Cor.5. re grauati, quandiu per fidem ambulamus, nō per ſpeciem, & cum hic iuſte viuimus. Cur autem non credamus, quod tanto Apoſtolo doctori gentium, rapto vſq; ad iſtam excellentiſsimam viſionem, voluerit deus de-

monſtrare vitam, in qua poſt hanc vitam viuēdum eſt in æternum? Et cur non dicatur iſte paradiſus, excepto illo in quo corporaliter vixit Adam inter ligna nemoroſa atque fructuoſa, quandoquidem & Eccleſia, quæ nos cōgregat in charitatis ſinu, paradiſus dicta eſt cum fructu pomorum? Sed hoc figurate dictum eſt, tāquam illo paradiſo, vbi proprie fuit Adam, Eccleſia figurata ſit per formam futuri. Quanquam diligentius conſiderantibus fortaſsis occurrat illo paradiſo corporali, in quo Adam corporaliter fuit, & iſtam vitam ſanctorum ſignificatam, quæ nunc agitur in Eccleſia, & illam quæ poſt hanc erit in æternum: ſicut Hieruſalem quæ intepretatur viſio pacis, & tamen quædam terrena ciuitas demonſtratur, quę ſignificat Hieruſalem matrem noſtram æternam in cœlis: ſiue in iis qui ſpe ſalui facti ſunt, & quod non vident, ſperantes per patientiam expectant, ſecundum quos multi filij deſertę magis quàm eius, quæ habet virum: ſiue in ipſis angelis ſanctis per Eccleſiam multiformis ſapientiæ dei, cum quibus poſt hanc peregrinationem ſine labore & ſine fine videndum eſt. D *Canti.4.* *Roma.5.* *Roma.8.* *Galat.4.*

Si autem ſic accipimus tertium cœlum, quò Apoſtolus raptus eſt, vt quartum etiam, & aliquot vltra ſuperius cœlos eſſe credamus, infra quos eſt hoc tertiū cœlum: ſicut eos alij ſeptem, alij octo, alij nouem vel E etiam decem perhibent: & in ipſo vno, quod dicitur firmamentum, multos gradatim eſſe confirmant: ac per hoc corporeos eſſe vel ratiocinantur vel opinantur, de quorum ratione ſiue opinione nunc differere longum eſt, Poteſt autem fieri vt etiam in ſpiritalibus vel intellectualibus multos quoſdam gradus quiſquam eſſe cōtendat, aut ſi poſsit oſtendat, eoſq; diſtinctos iuxta aliquem prouectum magis vel minus illuſtrium reuelationum. Sed vtcunque ſe iſta habeant, & accipiūtur vt libet ab alio ſic, ab alio autem ſic, ego viſorum vel viſionum præter iſta tria genera, aut corpore, aut ſpiritu aut mente, vſque adhuc vel noſſe vel docere non poſſum. Sed quot & quantę ſingulorum generum ſint differentiæ, vt in vnoquoque aliud alio gradatim ſuperferatur, ignorare me fateor. *Cœli multi ſecūdū quoſdam. Cap. XXIX.* *Ephe.3.*

Sicut autem in iſta luce corporea eſt cœlum, quod ſuper terras ſuſpicimus, vnde luminaria clarent & ſydera, quæ corpora lōge ſunt meliora terreſtribus: ſic in illo genere ſpiritali, in quo videntur corporum ſimilitudines luce quadam incorporali ac ſua, ſunt quędam excellentia & merito diuina quæ demonſtrant angeli miris modis: vtrum viſa ſua facili quadam & præpotenti coniunctione vel cōmixtione etiam noſtra eſſe facientes, an ſciētes neſcio quo modo noſtram in ſpiritu noſtro informare viſionem, difficilis perceptu, & difficilior dictu res eſt. Sūt autem alia viſa vſitata humana, quæ ſiue ex ipſo ſpiritu noſtro multipliciter exiſtunt, ſiue ex corpore ſpiritui quodam modo ſuggeruntur, ſicut fuerimus affecti vel carne vel animo. Non ſolum enim vigilantes homines curas ſuas cogitādo verſant in ſimilitudinibus corporum, verumetiam dormientes hoc ſæpe ſomniant quo indigent: nam & negocia ſua gerunt ex animi cupiditate, & epulis poculiſq; inhiantes inſiſtunt, ſi forte eſurientes ſitienteſq; dormierunt. Quæ omnia puto comparata illis angelicis demonſtrationibus, ſic habenda, ac ſi in iſta natura corporum terrena cœleſtibus cōparentur. *Spiritalis viſio quo modo accipienda. Cap. XXX.* F

Sic etiam in illo genere intellectualium viſorum alia ſunt quæ in ipſa anima videntur, velut virtutes quibus vicia ſunt contraria: ſiue permanſuræ vt pietas: ſiue vtiles huic vitæ, & poſtea nō futuræ, ſicut fides qua credimus ea quæ nondum videmus: & ſpes qua futura *Virtutes in anima. Ca. XXXI.*

cum

G cum patientia expectamus, & ipſa patientia qua omnia
toleramus aduerſa, donec quò volumus veniamus. Iſtæ
quippe & huiuſmodi virtutes, quæ nunc propter tran-
ſigendam iſtam peregrinationē valde neceſſariæ ſunt,
non erunt in illa vita, propter quam adipiſcēdam ſunt
neceſſariæ, & tamen etiam ipſæ intellectualiter viden-
tur, neque enim aut corpora ſunt, aut ſpecies habent ſi-
Lumē aīæ. miles corporum. Aliud autem eſt ipſum lumen, quo il-
luſtratur anima, vt omnia vel in ſe vel in illo veraciter
intellecta cōſpiciat: nam illud ipſe deus eſt, hoc autem
creatura: quamuis rationalis & intellectualis ad eius
imaginem facta, quæ cum conatur lumen illud intue-
ri, palpitat infirmitate, & minus valet. Inde eſt tamen
quicquid intelligit ſicut valet. Cum ergo illuc rapitur,
& à carnalibus ſubtracta ſenſibus, illi viſioni expreſ-
ſius præſentatur non ſpaciis localibus, ſed modo quo-
dam ſuo etiam ſupra ſe videt illud, quo adiuta videt
Aīa corpo- quicquid etiam ſe intelligendo videt. Si autem
re exuta, quæritur cum anima de corpore exierit, vtrum ad ali-
quò ferat̄. qua loca corporalia feratur, an ad incorporalia corpo-
Ca.XXXII. ralibus ſimilia: an vero nec ad ipſa, ſed ad illud quod
H & corporibus & ſimilitudinibus corporum eſt excel-
lentius. Cito quidem reſponderim, ad corporalia loca
eam vel non ferri, niſi cum aliquo corpore, vel non
localiter ferri. Iam vtrum habeat aliquod corpus, cum
de hoc corpore exierit, oſtendat qui poteſt, ego autem
non puto: ſpiritalem enim arbitror eſſe, non corpora-
lem. Ad ſpiritalia vero pro meritis fertur, aut ad loca
pœnalia ſimilia corporibus. Qualia ſæpe demonſtra-
ta ſunt iis qui rapti ſunt à corporis ſenſibus, & mortuis
ſimiles iacuerunt, & infernales pœnas viderunt, cum
& ipſi in ſeipſis gererent quandam ſimilitudinem cor-
poris ſui, per quam poſſent ad illa ferri, & talia ſimili-
tudinibus ſenſuum experiri. Neque enim video cur ha-
beat anima ſimilitudinem corporis ſui, cum iacente
ſine ſenſu ipſo corpore, nondum tamen penitus mor-
tuo, videt talia, qualia multi ex illa ſubductione viuis
redditi narrauerunt, & non habeat cum perfecta mor-
te penitus de corpore exierit. Aut ergo ad illa fertur
pœnalia, aut ad alia itidem ſimilia corporalibus, nec
tamen pœnarum, ſed quietis atque gaudiorum. Neque
enim rectè dici poteſt, vel illas falſas eſſe pœnas, vel il-
I lam falſam requiem atque læticiam: tunc enim hæc
falſa ſunt, quando per opinationis errorem alia pro a-
Acto.10. liis putantur. Nam Petrus non ſolum cum diſcū illum
videbat, & in eo non ſimilitudines corporum, ſed cor-
pora putabat, in hoc vtique fallebatur: verumtiam cum
Acto.12. alio tempore ab angelo ſolutus, è vinculis ibat in cor-
pore ambulans, & præſentatus corporalibus formis, &
putabat ſe viſum videre, nihilominus fallebatur: nam
& illæ in diſco erant ſpiritales formæ corporalibus ſi-
miles: & iſta corporalis expreſſio ſoluta de vinculis,
propter miraculum ſpiritalis ſimilis erat. Fallebatur
autem anima in vtriſque, non niſi cum alia pro aliis
approbaret. Quamuis ergo non ſint corporalia, ſed ſi-
milia corporalibus, quibus animæ corporibus exutę af-
ficiuntur, ſeu bene ſeu male, cum ipſæ corporibus ſuis
ſimiles, ſibimet appareant: ſunt tamen & vera læti-
cia & vera moleſtia facta de ſubſtantia ſpiritali: nam
& in ſomnis magni intereſt vtrum in lætis an triſti-
bus ſimus. Vnde quidam in rebus quas concupiuerant
conſtituti, ſe euigilaſſe doluerunt: & rurſus grauibus
terroribus atque cruciatibus exagitati atque vexati, cum
expergefacti eſſent, dormire timuerunt, ne in eadem
mala reuocarentur. Et vtique dubitandum non eſt,
quòd expreſſiora ſint illa quæ inferna dicuntur, atque K
ob hoc vehementius ſentiantur. Nam & qui ſubtracti
ſunt ſenſibus corporis, minus quidem quàm ſi omni-
modo morerentur, ſed tamen amplius quàm ſi dor-
mirent, expreſſiora ſe vidiſſe narrauerūt, quàm ſi ſom-
nia narrauiſſent. Eſt ergo prorſus inferorum ſubſtan-
tia, ſed eam ſpiritalem arbitror eſſe, non corporalem.
Nec audiendi ſunt qui affirmant inferos in hac vi- *De inferis*
ta explicari, nec eſſe poſt mortem. Viderint enim quē- *quæſtio.*
admodum poëtica figmenta interpretentur, nos ab au- *C.XXXIII.*
thoritate diuinarum ſcripturarum, quibus ſolis de hac
re fides habenda eſt, recedere non debemus. Quan-
quam poſſimus oſtendere illorum quoque ſapiētes de
inferorum ſubſtantia minime dubitaſſe, quæ poſt hanc
vitam excipit animas mortuorum. Vnde autem ſub *2. Retract.*
terris eſſe dicantur inferi, ſi corporalia loca non ſunt. *cap.24.*
Aut vnde inferi appellantur, ſi ſub terris non ſunt, me-
rito quæritur. Animam vero non eſſe corpoream non
me putare, ſed planè ſcire audeo profiteri: tamen ha-
bere poſſe ſimilitudinem corporis, & corporalium
omnino membrorum quiſquis negat, poteſt negare
animam quæ in ſomnis videt, vel ſe ambulare, vel ſe- L
dere, vel hac atque illac egreſſu aut etiam volatu fer-
ri ac referri, quod ſine quadam ſimilitudine corporis *4. ſent. diſt.*
non fit. Proinde ſi hanc ſimilitudinem etiam apud in- *44. cap. cū*
feros gerit, non corporalem, ſed corpori ſimilem: ita *autem.*
etiam in locis videtur eſſe non corporalibus, ſed cor-
poralium ſimilibus, ſiue in requie, ſiue in doloribus.
Quanquam & illud me nondum inueniſſe confiteor,
inferos appellatos, vbi iuſtorum animæ requieſcunt.
Et Chriſti quidem animam veniſſe vſque ad ea loca,
in quibus peccatores cruciantur, vt eos ſolueret à tor-
mentis, quos eſſe ſoluendos occulta nobis ſua iuſti-
cia iudicabat, non immerito creditur. Quo modo e-
nim aliter accipiendum ſit quod dictum eſt, Quem *Acto.2.*
deus ſuſcitauit ex mortuis, ſolutis doloribus inferorum,
quia non poterat teneri ab eis: non video, niſi vt quo-
rundam dolores apud inferos eum ſoluiſſe accipia-
mus, ea poteſtate qua dominus eſt, cui omne genu fle-
ctitur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum, per quam *Philip.2.*
poteſtatem etiam illis doloribus quos ſoluit, non po-
tuit teneri. Neque enim Abraham, vel ille pauper in *Sinus A-*
ſinu eius, hoc eſt in ſecreto quietis eius, in doloribus *brahæ.*
erat, inter quorum requiem & alia inferni tormenta *Luc.16.*
legimus magnum chaos firmatum: ſed nec apud infe- M
ros eſſe dicti ſunt. Contigit enim, inquit, mori inopem
illum, & afferri ab angelis in ſinum Abrahæ: mortuus
eſt autem & diues, & ſepultus eſt. Et cum apud infe-
ros in tormentis eſſet, & cætera. Videmus itaque infe-
rorum mentionem non eſſe factam in requie paupe-
ris, ſed in ſupplicio diuitis. Illud etiam quod Iacob di-
cit ad filios ſuos, Deducetis ſenectutem meam cum *Gene.44.*
triſticia ad inferos: videtur hoc magis timuiſſe, ne ni-
mia triſticia ſic perturbaretur, vt non ad requiem bea-
torum iret, ſed ad inferos peccatorum. Neque enim
paruum animæ malum eſt triſticia, cum etiam Apoſto- *2. Cor.2.*
lus cuidam tam ſolicite timuerit, ne maiore triſticia
abſorberetur. Proinde, vt dixi, nondum inueni, & ad-
huc quæro: nec mihi occurrit inferos alicubi in bono
poſuiſſe ſcripturam duntaxat canonicam: Non autem
in bono accipiēdum, ſinum Abrahæ, & illam requiem,
quo ab angelis pius pauper ablatus eſt, neſcio vtrum
quiſquā poſſit audire: & ideo quo modo eum apud in- *Paradiſi vo-*
feros credamus eſſe, non video. Verum hoc dum *cabulū Ca.*
quærimus, & aut inuenimus, aut non inuenimus, vr- *XXXIIII.*
get nos

A get nos longitudo libri huius eum aliquando conclu-
dere. Quapropter quoniam de paradiſo ſermonem in-
ſtituimus, propter illud quod Apoſtol° ait, ſcire ſe rap-
2. Cor. 12. tum hominem vſque in tertium cœlum, neſcire autem
ſiue in corpore ſiue extra corpus: & quia raptus eſt in pa
radiſum, & audiuit ineffabilia verba, quæ non licet ho-
mini loqui: non temere affirmamus, vtrum in tertio cœ
lo ſit paradiſus, an etiam in tertium cœlum, & inde rur-
ſus in paradiſum raptus ſit. Si enim proprie quidem eſt
nemoroſus locus, tranſlato autem verbo, omnis etiam
ſpiritalis quaſi regio, vbi animæ bene eſt, merito para-
diſus dici poteſt, non ſolum tertium cœlum, quicquid
illud eſt, quod profecto magnum ſublimiterque præ-
clarum eſt, verumetiam in ipſo homine lęticia quædā
bonę conſcientiæ paradiſus eſt. Vnde & Eccleſia in ſan
ctis temperāter & iuſte & pie viuentibus paradiſus re-
ctè dicitur, pollens affluentia gratiarum, caſtiſque de-
liciis: quandoquidem & in tribulationibus gloriatur
de ipſa patientia plurimum gaudens, quia ſecundum
Pſal. 93. multitudinem dolorum in corde conſolationes dei io
B cundant animam eius. Quanto magis ergo poſt hanc
vitam etiam ſinus ille Abrahæ paradiſus dici poteſt,
vbi iam nulla tentatio, vbi tanta requies poſt omnes
dolores vitæ huius? Neque enim & lux ibi non eſt pro-
pria quædam & ſui generis, & profecto magna, quam
diues ille de tormentis & tenebris inferorum, tam vti-
tchaſma. que de lōginquo cum magnum chaos † eſſet in medio,
ſic tamen vidit vt ibi illum quondam cōtemptum pau
perem agnoſceret. Quæ ſi ita ſunt, ideo ſub terris dicū-
tur inferi vel creduntur, quia congruenter in ſpiritu
per illas corporalium rerum ſimilitudines ſic demon-
ſtrantur, vt quoniam defunctorum animæ inferis di-
gnæ, carnis amore peccauerunt, hoc eis per illas corpo-
ralium rerum ſimilitudines exhibeatur, quod ipſi car-
ni mortuæ ſolet, vt ſub terram recōdatur. Denique in-
feri eo quòd infra ſint; Latine appellantur: ſicut autem
ſecundum corpus ſi ponderis ſui ordinem teneant, in-
feriora ſunt omnia grauiora, ita ſecundum ſpiritum
inferiora ſunt omnia triſtiora: Vnde & in Græca lin-
ἄδης. gua origo nominis quo appellantur inferi, ex eo quod
nihil ſuaue habeant, reſonare perhibetur. Nec ipſam ta
men rerum partem noſter ſaluator mortuus pro nobis
C viſitare contempſit, vt inde ſolueret quos eſſe ſoluen-
dos ſecundum diuinam ſecretamq; iuſticiam ignorare
non potuit. Quapropter animę illius latronis cui dixit,
Lucæ 23. Hodie mecum eris in paradiſo: non vnque inferos
præſtitit vbi pœnæ ſunt peccatorum: ſed aut illam re-
quiem ſinus Abrahæ: non enim alicubi non eſt Chri-
Sapien. 7. ſtus, cum ipſe ſit ſapientia dei attingens vbique propter
ſuam mundiciam: aut illum paradiſum, ſiue in tertio
cœlo, ſiue vbicunque alibi, quò poſt tertium cœlum eſt
2. Cor. 12. raptus Apoſtolus: ſi tamen non aliquid vnum eſt di-
uerſis nominibus appellatū vbi ſunt animæ beatorum.
Si ergo cœlum primū rectè accipimus, hoc omne cor-
poreum generali nomine quicquid eſt ſuper aquas &
terram. Secundum autē in ſimilitudine corporali quod
ſpiritu cernitur, ſicut illud vnde animalibus plenus in
Acto. 10. ecſtaſi Petro diſcus ille ſubmiſſus eſt. Tertiū vero quod
mente cōſpicitur ita ſecreta & remota & omnino ab-
repta à ſenſibus carnis atque mundata, vt ea quæ in illo
cœlo ſunt, & ipſam dei ſubſtantiam verbúmque deum
Ioan. 1. per quod facta ſunt omnia in charitate ſpiritus ſancti
ineffabiliter valeat videre & audire: non incongruen-
ter arbitramur, & illuc eſſe Apoſtolum raptum, & ibi
fortaſsis eſſe paradiſum omnibus meliorem, & ſi dici

oportet paradiſum paradiſorum. Si enim animæ bonæ D
lęticia in rebus bonis eſt in omni creatura, quid ea læ-
ticia præſtantius quæ in verbo dei eſt per quod facta
ſunt omnia? Sed ſi quem mouet, quid opus ſit ſpi- *Reſurrectio*
ritibus defunctorum corpora ſua in reſurrectione reci *corporum.*
pere, ſi poteſt eis etiam ſine corporibus ſumma illa bea- *Ca. XXXV.*
titudo præberi: difficilior quidem quæſtio eſt, quàm vt
perfecte poſsit hoc ſermone finiri. Sed tamen minime
dubitandum eſt, & raptā hominis à carnis ſenſibus mē
tem, & poſt mortem ipſam carne depoſita, & tranſcen-
ſis etiam ſimilitudinibus corporalium, non ſic videre
poſſe incommutabilem ſubſtātiam vt ſancti angeli vi-
dent: ſiue alia latentiore cauſa, ſiue ideo, quia ineſt ei na
turalis quidam appetitus corpus adminiſtrādi: quo ap-
petitu retardatur quodā modo ne tota intentione per-
gat in illud ſummum cœlum, quandiu non ſubeſt cor-
pus cuius adminiſtratione appetitus ille conquieſcat.
Porrò autē ſi tale ſit corpus cuius ſit difficilis & grauis *Sap. 9.*
adminiſtratio, ſicut hæc caro quæ corrumpitur & ag-
grauat animam, de propagine tranſgreſsionis exiſtens,
multo magis auertitur mens ab illa viſione ſummi cœ-
li: vnde neceſſario abripienda erat ab eiuſdem carnis E
ſenſibus, vt ei quo modo capere poſſet illud oſtendere-
tur. Proinde cum hoc corpus iam non animale, ſed per
futuram cōmutationem ſpiritale receperit angelis co-
æquata, perfectum habebit naturæ ſuæ modū, obediens
& imperans, viuificata & viuificans, tam ineffabili faci-
litate, vt ſit ei gloriæ quod ſarcinæ fuit. Nimirum *Beatorū vi*
enim erunt & tunc iſta tria genera viſionum, ſed nulla *ſa poſt mor*
falſitate aliud pro alio approbabitur, nec in corporali- *tem. Cap.*
bus, nec in ſpiritalib° viſis: multo minus in intellectua- *XXXVI.*
libus, quibus ita præſentatis & perſpicuus perfruetur, vt
longe minore euidentia nunc nobis adiaceāt iſtæ ſpe-
cies corporales, quas ſenſu carnis attingim°, & eis mul-
ti ita ſunt dediti, vt ſolas eſſe arbitrentur, & quicquid
tale non eſt putant omnino non eſſe, Sapientes autem
ita ſunt in his corporalibus viſis, vt quanuis eis præſen-
tiora videantur, certiores ſint tamen in illis quæ præ-
ter corporis ſpeciem præterq; corporis ſimilitudinem
intelligendo vtcunque perſpiciunt, quanuis ea non va
leant ita mente conſpicere, vt hæc ſenſu corporis in-
tuentur. Sancti vero angeli & his corporalibus iudicā-
dis atque adminiſtrandis præſunt, nec eis tanquam F
præſentioribus familiarius inclinātur: & eorum ſigni-
ficatiuas ſimilitudines in ſpiritu ita diſcernunt, & tan-
ta potentia quodam modo tractant, vt eas poſsint etiā
hominum ſpiritibus reuelando miſcere: & illam incō-
mutabilem ſubſtantiam creatoris ita conſpiciunt, vt
viſione atque amore & eam præponant omnibus, &
ſecundum eam iudicent de omnibus, & in eam diri-
gantur vt agantur, & ex ea dirigant quicquid agunt.
Denique quanuis abrepto Apoſtolo à carnis ſenſibus *2. Cor. 12.*
in tertium cœlum & paradiſum: hocipſum certè defuit
ad plenam perfectamque cognitionem rerum, quę an-
gelis ineſt, quòd ſiue in corpore ſiue extra corpus eſſet,
neſciebat. Hoc vtique non deerit, cum receptis corpo-
ribus in reſurrectione mortuorum corruptibile hoc *1. Cor. 15.*
induetur incorruptione, & mortale hoc induetur im-
mortalitate. Omnia enim euidentia erunt ſine vlla fal-
ſitate, ſine vlla ignorantia ſuis ordinibus diſtributa, &
corporalia & ſpiritalia & intellectualia in natura inte-
gra & beatitate perfecta. Scio quidem nonnullos *Sētētia quo*
eorum, qui ſcripturas ſanctas ante nos in fide catholi- *rūdā de ter*
ca tractaſſe laudantur, etiam ſic expoſuiſſe quod ait *tio cœlo.*
Apoſtolus, tertium cœlum, vt corporalis & animalis & *C. XXXVII*
ſpiritalis

G ſpiritalis hominis hic differentias accipi vellent, atque
ad illud incorporearum rerum genus excellenti euidē-
tia contemplandum eſſe Apoſtolum raptum: quod ge-
nus etiam in hac vita ſpiritales homines præ cęteris re-
bus diligunt, eòque perfrui concupiſcunt, Ego autem
cur maluerim ſpiritale & intellectuale dicere, quod illi
fortaſſe animale & ſpiritale dixerũt, vt earundē rerum
alia tantummodo nomina ponerem, iam in primis hu
ius libri partib⁹ me diſſeruiſſe ſuffecerit: Quæ ſi rite pro
modulo noſtro diſputauimus, aut ſpiritalis lector hæc
† aut etiam vt ſit. approbabit, aut etiam non ſic†ſpiritalis, adiuuante ſpi-
ritu ſancto aliquid ex iſta lectione proficiet. Sed iam
vniuerſum hoc opus, quod duodecim voluminibus cō
tinetur, iſto tandem fine concludimus.

Libri duodecimi finis.

AD LECTOREM.

H

DE MIRABILIBVS SACRAE SCRIPTVRÆ, Liber Primus.

Creatio mũdi. Cap. I.
† al. capimꝰ tractare ſermonem.

CVM omnipotētis dei auxilio de
mirabilibus rerum in primus tra
ctare ſermo eſt†, vnde repeten-
dum aptius, & ſumendum vide-
tur exordium, quàm ab ipſo re-
I rum omnium creatore, de quo
ſæpe ſcriptura atteſtatur dicens,
Iob. 9. Qui facit magna & inſcrutabi-
lia & mirabilia, quorum non eſt numerus. Quorum
omnium mirabilium velut principale quoddam fun-
damentum inſtituit, quando omnia condidit ex crea-
† quando oēs quas cō didit creaturas ex nihilo fecit. tura ex qua fecit†. Aeternus ergo & omnipotens crea-
tor rerum, trinus & indiuiduus ſemper manens, ſine
vllo potentiæ ſuæ detrimento, ſolus ſine tempore cun-
ctas præcellit† creaturas. Ac deinde vt immenſam bo-
nitatem ac potentiam & beneuolentiam, quas in ſe ſo-
† præceſſit. lo prius habuit, etiam per creaturas oſtenderet, ex in-
formi materia, quam ipſe prius ex nihilo condidit,
(omnes creaturæ habent materiam) cunctarum viſi-
bilium (& inuiſibilium) rerum, hoc eſt ſenſibilium &
inſenſibilium, intellectualium & intellectu carentium,
ſpecies multiformes diuiſit, Quod, vt libri Geneſeos au
thoritas confirmat, per ſeptem dierum alternationem
† ſexto. effectum fuiſſe monſtratur, ita vt in die ſeptima † cun-
cta conſummaſſe quæ ad inſtitutionem & inſtructio-
nem pertinent creaturæ, firmiſsime declaretur. Sic e-
Gene. 2. nim ſcribitur, Et conſummauit deus omnia opera ſua
† ſexto. in die ſeptimo†, & benedixit diem ſeptimum, quòd in
ipſo requieuit ab omnibus operibus ſuis. Ex quo intel- K
ligitur, deum in die ſexto omnia perfeciſſe, vt in die
ſeptimo, non à labore, ſed ab opere videatur ceſſaſſe.
Sed quòd dominus Ieſus Iudæis de ſabbati requie quę-
rentibus reſpondit, Pater meus vſque modo operatur, *Ioan. 5.*
& ego operor: illum quidem die (ſexto cuncta perfe-
ciſſe & in) ſeptimo requieuiſſe credimus, & vſque mo-
do operari non dubitamus. Sed quemadmodum tunc
conſummaſſe & nunc operari idem deus intelligitur,
ſubtilius inueſtigatur. In die enim ſeptimo† creaturæ na *† ſexto.*
turas perfecit quas gubernare etiam nunc non deſinit,
Et in die ſeptimo requieuit ab opere creationis, qui nũ-
quam ceſſat à gubernationis regimine. Tũc ergo crea-
tor, nunc gubernator deus intelligēdus eſt: Ac per hoc
etiam ſi noui aliquid in creaturis exoriri videamus, nō
creare ibi nouam naturã, ſed gubernare olim creatam
deus putandus eſt. Sed ita potens eſt in gubernatione
creaturæ qui condidit, vt veluti naturam nouam crea-
re videatur, cum abditis naturæ ſinibus, quod in illa la-
tebat, depromit. Illa igitur inuſitata gubernatione, cum
res per volũtatem potentiam gubernatoris oſtendunt,
quod per efficaciam quotidianæ adminiſtrationis non L
faciunt, in ſcripturis mirabilia memorantur. Sed de his
mirabilibus latius poſtmodum, quãdo ad eorum loca
venerimus, diſſeremus. Hoc fixum interim permane-
at, quòd aſsimilatis† naturarũ creationibus, in die ſepti- *† conſummatis.*
mo deus ab opere ſuo requieuit, & nũc poſtmodum per
omne tempus à creaturę totius gubernatione non ceſ-
ſat. Sed quãuis per ſeptem† dierum alternationem, om- *† ſex.*
nis inſtituta fuiſſe creatura perhibetur, non tamen hæc
dierum alternatio per ſpacium tēporis intelligitur, ſed
in his operum viciſsitudo declaratur. Pius† nanq; hiſto *† Poſtea.*
riæ narrator diuiſit in ſermone, quod deus non diuiſit
operis perfectione. Simul enim cuncta quæ condidit
deus creauit, dum vna volũtate multiplicem omnium
ſpecierum varietatem fieri diſpoſuit, in qua voluntate
vna omnia ſimul ſine tēpore eſſe fecit, quæ ab ipſo ortu
ſuo per tempus diſpenſare non deſinit. In hac ergo (re-
rum) omnium diuiſione†, primo ſpiritalis creatura & *† cōditione.*
inuiſibilis originaliter (præceſsit,) & deinde ne quod
interius erat, hoc exterius non eſſet, ideo in corporibus M
etiam† corporalis & viſibilis creatura fieri cœpit: in qua *† al. eſſet, in dei operibꝰ etiam.*
vtique principali rerum vniuerſarum generaliq; diui-
ſione, duas rationales, vnam in ſpiritali, alterã in cor-
porali inſtituit creator naturas, angelorum videlicet &
hominum, quibus prout naturarum differentia expetit,
etiam habitationum loca diſtinxit. Cœlum nanque an-
gelis, terram hominibus (habitãdam) præſtitit. Quibus
inſtitutis, vtriuſque naturæ peccatum, angelorum ſcili-
cet & hominum conſequitur. Sed mandati tranſgreſ-
ſionem quæ in hominibus facta erat, libri Geneſeos hi-
ſtoria narrat. Quæſtionem vero non minimam in- *Caſus angelorũ & hominis.*
tuētibus præſtat, qua cauſa angelorum delictum ſcrip-
turæ teſtimoniis qualiter factum eſt reticetur. Quanuis
nanque ſub perſona Babylonici regis illius angelicæ *Cap. II.*
ruinę verba per Prophetam declarentur dicentem, Se-
debo in mōte teſtamenti in lateribus Aquilonis, aſcen- *Eſa. 14.*
dam ſuper altitudinem nubium, & ędificabo thronum
meum ad Aquilonem, & ero ſimilis altiſsimo. Hæc de
rege Babylonis hiſtorica expoſitione facillime poſſunt
intelligi, niſi forte figurali expoſitione de corpore ad
caput verba per allegoriã transferantur: Vnde aſſump-
ta (quæſtio) in hoc libro non diſſoluitur, dum hiſtoria-
liter in ipſo Euãgelio cauſa ruinæ & ſentētia & vindi-
cta nō manifeſtatur. Niſi forte vt cæteri exiſtimant, ori-
ginale

A ginale illius peccatum in ſeductione hominis per ſer-
pentem eſſe aliquis dicat, per quem & ſententiam ani-
Gene.3. maduerſionis acceperat, dicente domino, Maledictus
tu inter omnia animantia & beſtias terræ, ſuper pectus
tuum gradieris, & terram comedes omnibus dieb⁹ vi-
tæ tuæ. Sed abſit hoc, vt ſentiamus angelum poſſe ſua-
dere homini peccatum in terra, niſi prius ipſe peccaret
Luca 10. in cœlo, dicente domino, Vidi ſatanam ſicut fulgur de
cœlo cadentem. Vnde enim potuiſſet & ipſe inuidere
fœlicitati humanæ, niſi prius amiſiſſet beatitudinem pri
†propriam. mam† ? Non ſolum ergo peccatum hominis præceſsiſ-
ſe diabolica ruina credenda eſt, ſed etiam perfectio-
†ſexta. nem creaturarum illarũ quæ in die ſeptima † facta eſt.
Damnandis in nouiſsimo die domino pronunciante
Matt.25. dicitur, Diſcedite à me maledicti in ignem æternum,
quem præparauit pater meus diabolo & angelis eius.
Quando ergo præparatus eſt ille ignis niſi perfectione
creaturarum omnium? niſi forte dicamus poſt ſexti diei
perfectionem deum aliquid creaſſe: quod abſit, ne men
dacem ſcripturã, imò noſmetipſos faciamus. Cui ergo
carcer in illa creaturarum conditione præparatus eſt,
B illius peccatum originaliter illas creaturas præceſsit.
Ioan.8. Quoniam vt ſcriptura inquit, Ipſe ab initio mẽdax eſt,
& in veritate non ſtetit. Reſtat ergo vt ruina angelica,
qua cauſa à domino tacita eſt, exponamus, dum illum
creaturarum dei primum angelum cecidiſſe non am-
bigamus. Angelicum vero vulnus verus medicus qua-
liter factum ſit, indicare noluit, dum illud poſtea cura-
re non deſtinauit. Et qualiter ſit eiectus per ſententiam
vindictæ, reticuit, quem per pœnitentiam nullo modo
reuocauit. Peccatum vero hominis quo modo factum
fuerit, profertur: Ipſum nanque quandoque promereri
veniam non deſperatur. Et qualiter eiectus ſit homo,
indicare deus maluit, quem ad ſtatum priſtinum in no
uiſsimo iterũ reuocauit. Et quo modo animaduerſio-
nis ſententiam accepit, non occultauit, à quo aliquãdo
per clementiæ ſuæ veniam ſatisfactionem accipere nõ
recuſauit. Hanc ergo differẽtiam in hominibus & an-
Hebr.2. gelis Apoſtolus cõſiderans, ait, Non enim angelos, ſed
Abrahæ ſemen apprehendit deus. Cũ enim creator cle-
mẽs & miſericors in ſumma illa & incommutabili dei
Philip.2. patris manens ſubſtantia, in ſerui formam ſemetipſum
C exinanire voluit, nõ angelicam naturã, ſed humanam
apprehẽdit. Sed in hoc quæſtio naſcitur, Cum deus an-
gelis peccantibus non pepercit, & tamen peccanti ho-
mini per aſſumptionem humanæ carnis veniam rela-
xauit: quare ergo irremediabili vindicta ſummus an-
gelus eſt percuſſus, cum peccans & mandatum ſui con-
ditoris homo tranſgrediens, venialiter poſtmodum ad
Luca 3. pœnitẽtiam reuocatus ſit, Ioanne, domino, & Petro cla
Matt.4. mantibus, Pœnitẽtiam agite, appropinquabit enim re-
Actu.2. gnum cœlorũ: Angelus ergo in ſummo honoris ſui or
†excelſiorẽ. dine conſtitutus, immutationẽ ad excellentiorem† ſta-
tum non habuit, niſi per cõtemplationem ſui creatoris
confirmatus, in eo ſtatu permaneret vbi conditus fuit:
& idcirco prolapſus, iterũ reuocari minime potuit, qui
de ſublimiſsimo ſui ordinis ſtatu proruit: Homo vero
adhuc in terra poſitus, generandi officio deſtinatus, ci-
†eſui. borumq; alimoniæ† deputatus, immutationem in ſubli-
miorem & meliorem, ſpiritalémque vitam ſine morte
reciperet, ſi quandiu in hac conuerſatione poſitus eſſet
in mandati cuſtodia permaneret. Huic antequã ad ſta-
†al. Hunc tum veniret ſublimiorẽ, delictum ſubruit†, & ideo de
&c. deli- inferiori illo [ſuo ordine] id eſt, immortalitate ſui cor-
ctũ priпuit. poris confeſtim ruit, dicẽte domino, Terra es, & in ter-
ram ibis. Clementia ergo conditoris homo ad illã bea- D
titudinem, ad quam peccans adhuc non peruenit, per *Gene.3.*
paſsionẽ domini reuocatur, qui ſi inde cecidiſſet ſicut
angelus, nũquam iterum reuocaretur: quoniã ad illum
ordinem, id eſt, immortalitatem ſui corporis nũquam
peruenit iterum, niſi peracta omnium morte, illa beati-
tudo ad quam reuocamur: per reſurrectionem reſtau-
retur. Non ad illum tamen ordinem, aut ad ſtatũ vnde
primus homo ceciderat, ſed ad aliũ ſublimiorem, quẽ
ſperauit, reſtitutio fiet, dicente domino, Erunt ſicut an- *Matt.22.*
geli dei in cœlo. Præterea quoque ad cumulum diabo-
lici peccati illud accedit, quod ſtatim poſtquam pecca-
uit, foueam deſperationis incurrit. Si enim de ſuo deli-
cto habere veniam non deſperaſſet, nunquam conſen-
tiẽti ſibi homini damnum ſalutis ſuæ procuraret†. Qui *†præſtaret.*
enim de priori peccato habere veniam deſiderat, nul-
lo modo augmentare aliud præparat. Per hanc ergo
non ſolum ſibimetipſi foueam perditionis inuenit, ſed
etiam per ſe peccanti homini cauſa perditionis extitit.
Hoc autem ad leuigandum hominis delictum occur-
rit, quòd nõ ſolum per ſemetipſum mandati tranſgreſ-
ſionem non reperit, ſed ſerpentinæ ſuaſioni conſenſit, E
verumetiam aliam creaturam rationabilem in dei of-
fenſam non induxit: ac per hoc facilius pœnitentiæ ia-
nuam adinuenit apertam, quam qui non ingreſſus fue-
rit, damno perpetuæ vitæ ſubiacebit. Qui vero per pœ-
nitentiam peccata diluerit, angelicæ fœlicitatis con-
ſors in æternum erit. Vt autem ab ipſo humani ge- *Abel &*
neris poſt peccatũ originale primordio homines quã- *Enoch.*
doque promereri veniam deus oſtenderet, paucos ho- *Cap. III.*
mines elegit quibus noticiam ſuæ amiciciæ demõſtra-
ret: quos proceſſu tẽporis paulatim plures vſque ad ſuæ
præſentiæ viſitaret aduentum, quouſque in aduentu ſuo
omne genus humanum per totum orbem illuminaret.
Ex quibus paucis primus Abel totius humanæ iuſticiæ
princeps, & poſt [ſecundus] hunc Enoch inſigniſsimus
ante diluuium eligitur, quibus ſumma iuſticiæ in initio
ipſo mundi, & fine cõmittitur. Vnus enim ſtatim in iu- *Gene.4.*
ſticiæ ſuæ initio, in ipſo etiã mundi principio, ſangui-
nis ſui tripudio coronat⁹, martyrio arripitur. Alter ad- *Gene.5.*
huc ſine morte, in teſtimonium nouiſsimi temporis re-
ſeruatur. Sed huic Abel dominus Ieſus Chriſtus prima- F
tum iuſticiæ hominum cõmiſit, ita inquiens, A ſangui- *Matt.23.*
ne Abel iuſti, vſq; ad ſanguinem Zachariæ: [in eo enim
quòd dicit, A ſanguine Abel iuſti vſq; ad ſanguinẽ Za
chariæ] & non addidit, iuſti, hæreditatem iuſticiæ Abel
tenere Zachariam oſtendit. Sicut etiam in genealogia
ſaluatoris ſcribitur, Ieſſe autem genuit Dauid regẽ, Da- *Matt.1.*
uid autem [rex] genuit Salomonem: cui nõ additur re-
gem, cum Salomon patris regno teneret maius impe-
rium, Sed ex hoc intelligitur patris ſui Dauid regnum
Salomon hæreditario iure poſsidere, & ad Dauid ho-
norem regni plus pertinere, ꝙ & Abel in iuſticia homi
num primatum tenuit, quod primus in terra† iuſtus fie- *†al. primus*
ri cœpit, Vnde quaſi hæreditario iure patrum ſuccedũt. *martyrum.*
Sic omnes iuſti, veſtigia Abel in cunctis iuſticiæ parti-
bus cupiunt. Sed iſta inueſtigatione rectè incitatus ali-
quis fortaſſe interrogabit, Cur ergo, inquiẽs, dum Abel *Quæſtio.*
iuſticiæ primatum tenuit, non hunc deus ſine morte ad
teſtimonium nouiſsimi temporis reſeruauit, vt in mun
di fine ipſe doctor exiſteret veritatis, qui in principio
erat author perfecti operis? Attamen huic reſponſioni *Reſponſio.*
congrue obuiare poterit, qui iuſticiam in tribus parti-
bus conſtare nouit, Tota enim iuſticia hæc eſt, virgini- *Triplex iu-*
tas, ſacerdotium, & martyrium. Quæ triplex iuſticia in *ſticia.*
Abel

G Abel primo fuit,qui & munera deo placita obtulit,pro-
ſapiam generis in ſeculo non reliquit, & martyrij co-
ronam ſanguinis effuſione promeruit. Si ergo longio-
ri tempore vt Enoch Abel maneret, ſine vlla dubita-
tione coniugium iniret. Quippe qui in tempore illius
Gene.1. legis viueret quæ dixit, Creſcite & multiplicamini, &
implete terram:Et ſi illud mandatum expleret,pro cer-
to nequaquam virgo eſſet: & ſi illum deus ſine morte
ſeruaret, martyrij primatum nequaquam acciperet.
Rectè ergo competebat, vt qui primus in terra iuſtus
eligitur, in eo totius iuſticiæ forma ſeruaretur, cuique
primo in hominibus poſt delictum geſtare figuram cõ
ceditur ſaluatoris, qui virgo & caput, & ſacerdos,
& martyr eſſe videtur. Enoch vero ſine morte, per to-
tius penè ſeculi tempus remotus ab hominum conuer-
ſatione cuſtoditur, vt in eo qualiter homines ſi non
peccarent, generata prole commutarentur in vitam
ſpiritalem ſine morte,oſtenderetur. Sed licet longo ſer
uatus tempore adhuc viuat: mortis tamen debitum,
quod omnes in Adam ſumpſimus, vitare non poterit.
H Certè in hoc etiam illud occurrit, vnde ſcribendi oc-
†quare quaſi contra naturam. caſio ſumpta videtur, quare circa naturam † extra hu-
mani æui metas huius vita tam longo admodum tem-
pore diſtenditur. Attamen in hoc nõ noua natura vni
homini gignitur: ſed priſtina & generalis omnium ho
minum gubernatur.Inſitum enim omni homini in pri
ma conditione Geneſeos libri hiſtoriam conſideran-
tibus eſſe apparet, vt non ſolum longo tempore, ſed
etiam perpetuo viueret, niſi peccati aculeo mors natu-
Diluuium. ræ metas exterminaret. Inde proceſſu temporis
Cap.IIII. hominibus poſt † originale peccatum per propria ſtu-
†præter. dia in dei offenſam procedẽtibus,& in obliuionem ſui
conditoris decidentibus, cum per enorme peccatum,
grandi corporis mole gigantes eſſent exorti,totius ter-
ræ facinus aquis diluere parat: & viro perfecto in ge-
nere ſuo reperto, Noë videlicet Lamech filio, myſte-
rium conſilij ſui ſoli inſinuat, eiq; arcam per longi tem
poris ſpacium fabricare commendat:vt vel ille per hoc
factum morte imminente cum domo ſua liberaretur,
vel videntes imminens exitium pertimeſcentes ad de-
lictorum pœnitudinem reuocarentur. Sed illo contu-
maciter & negligenter iudicio contempto, ex inſpera-
I to tempore deus offenſus,ad cõmune totius orbis exci-
dium,aquis vniuerſa terræ ſpacia pariter obtexit: & ex-
ceptis quæ arca clauſerat,cuncta quæ in terra tãtum vi-
uere poſſunt,homines & cætera animantia ab ipſo cœ-
lo aqua conducta deleuit. Sed vniuerſa quæ in aquis
viuere poſſunt plaga illa non tetigit,terrena tantũ ani-
Quæſtio. malia mortificauit. Quo in loco aſtute quærentibus, ac
ſolutione indigẽs quæſtio ſubuenit, Quamobrem ter-
rena animalia humanæ vindictæ pluſquam aquatica
ſuccumbũt, quorum nec plura peccaminum geſta ſub-
ueniunt. In peccato tamen primi hominis,terra de qua
guſtauerat,ſtatim maledicitur. Per diuinum nanq; mi-
†oraculũ. raculum † ita infertur, Maledicta terra in opere tuo,&c.
Gene.3. Qua in re notandum, ipſa animalia, quæ maledictam
terram manducauerunt,expertia maledictionis eſſe nõ
poſſe, præſertim cum terra cum ſuis animalibus male-
dicta erat. Iterum ergo alia adhuc quæſtio ſurgit, Qua-
re deus etiam aquis in Adæ maledicto non maledixit?
Cui facillime reſpondetur, quòd non aquam cõtra in-
terdictum domini bibit, ſed de terræ fructu homo co-
medit. Exceptis quoque his rationibus, aquis à maledi-
cto Adæ deus pepercit, quoniam per aquam diluere
maledictionem illam parauerat, quod in diluuio eſt fa

ctum,& nunc per baptiſmum indulgetur*†:nã in aqua K
& ſpiritu cuncta humana corporalia[crimina ſimul]& **†al. intelligitur.*
ſpiritalia purgantur. Aquatilia enim maledicto vindi-
ctæ non ſuccumbunt, quia in maledictionis participa- *Animalia*
tione non ſunt. Ac per hoc & dominus,cum mortis hu *aquatica.*
manæ maledictum reſurgendo depoſuerat,non terre-
ſtrium, ſed aquatilium carnem animalũ comedebat,
cum ad cõfirmationem reſurrectionis coram diſcipu- *Luc.24.*
lis piſcis aſsi partem & fauum mellis accipiens mandu- *Animalia*
cauit. De animalibus quoq;,quæ nec in terra tãtum, *ἀμφίβια.*
nec in aqua tãtum viuere poſſunt,quæſtio vertitur,quo *Cap.V.*
modo diluuium euaſerunt,quales ſunt lutri, vituli ma-
rini,& multa animalium genera,quæ in aquis eſcarum
ſuarum victum requirunt,ſed in arena dormiũt, & nu-
triuntur & requieſcunt. Si ergo arca includerẽtur, ſine
aquarum adiumento viuere non poſſẽt,& ſi extra ar-
cam remanerent,aquis vniuerſa tegentibus,vbi requie-
ſcerent quo modo haberent? De his ergo, vt ſupra dixi,
quæſtio vertitur, Vtrum per virtutẽ ſuam interius † ea- *† vitam eius.*
rum naturam,donec diluuium tranſiret,deus tempera-
uit,vt aut humore tantum,aut in arida tantũ[illis tunc]
vita eſſe potuerit. Sed qui Noë cum domo ſua per arcã,
nõ per virtutem ſeruare voluerat, qualiter hoc per vir- L
tutem cuſtodire vellet? An his alicubi ſcopulorum ali-
qua refugia eſſe poterãt? Sed etiam illa quo modo ſub-
uenirent,dum omnes montes, quibus duodecim cubi-
tis altior fuit,aqua tegeret? An etiam in arcæ tecto foris
requies his eſſe aliqua valebat, quòd à trecentis cubitis
lõgitudinis,& altitudinis triginta, & latitudinis quin-
quaginta cubitis in vnum cubitum vndiq; contractũ la
tum & ſtabile ſpacium faciebat, vt quod intus manen-
tes,ſimul pariter † conſeruaret, etiam per profundi peri- *† ſine periculo.*
culum nauigantibus † refugium foret? De eruptione
aquarum diluuij ita refertur, Rupti ſunt omnes fontes *† vagãtib⁹.*
abyſsi magnæ,& cataractę cœli apertæ ſunt,& facta eſt *Gene.7.*
pluuia quadraginta diebus & quadraginta noctibus. *Eruptio*
Poſtea ſubinfertur, Clauſi ſunt fontes abyſsi,& prohi- *aquarum.*
bitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Huius rei difficultatem fixa *Cap.VI.*
ſententia explanare,ſcientiæ noſtræ paruitate prohibe-
mur: Veruntamen in his magiſtrorum quid intẽtio po
tuit excogitare,indifferenti ſermone proferamus, nul-
li ex diuerſis opinionibus certiorem tribuentes autho-
ritatem:de quibus narrationibus,de ſingulis electioni- M
bus arbitrium probandi ſeu reprobandi concedimus li
bertatem. Fluuij enim de fontibus, vtrum ante diluuiũ
fuerunt,inquiſitio profertur:de quibus nulla in princi-
pio creaturę certa definitio,vtrũ facti an non facti ſunt
oſtenditur, niſi quòd fons vnus aſcendens de terra, & *Gene.2.*
diuiſus in quatuor capita,regiones irrigabat. Niſi forte
de illo fonte cæteros per totum terræ ſpacium vbiq; e-
bullire etiam tũc aliquis dicat, propter quorũ omnium
ſingillatim aſsignationem originalis illius magni fon-
tis commemoratio ſufficeret. An etiam ante diluuium
nõ erant,donec illa aquarum abundantiſsima eruptio-
ne vniuerſorum fontium venæ, vbi antè non fuerunt,
quod etiam ſæpe nunc fieri cernimus,erumperent? At-
tamen non de fontibus terræ,ſed de fontibus abyſsi di
citur, Et rupti ſunt fontes abyſsi. Sed hoc generaliter de
fontib⁹ poteſt ſentiri. Vnde enim terra potuiſſet habe-
re, niſi ſubiacente abyſſo per occultos meatus fontium
venas ſuſciperet? Et idcirco abyſsi fontes etiã terræ fon
tes poſſunt nominari. Sed qui hoc ita ſentiunt, quid di
cẽt in eo quod paulo poſt cõſummata quadraginta die
rũ inundatione ſubinfertur. Et clauſi ſunt fontes abyſsi
magnæ,& prohibitæ ſunt pluuiæ de cœlo. Si fontes il-
li,qui

A li, qui nunc per terras fluunt, in diluuio aperti ſunt, quo
modo iterum clauſi pronunciantur? niſi nõ omnes fon
tes clauſos eſſe denunciẽt, prȩter eos tantummodo per
quos exitus huius aditus adminiſtrabatur. Verumetiã
hoc pro tempore ſolummodo eſſe dictum confirmãt.
Fontes enim qui clauſi erant, cum illa inſolens eruptio
prohiberetur, poſtea apertos fuiſſe ſequẽs ratio pronũ-
ciat, dum aquȩ ibant & reuertebantur. Quò ergo reuer
tebantur, niſi vnde venerant? Per fontes igitur apertos
aquæ irruperãt, qui poſt vt ceſſaret eruptio, clauſi erãt.
Sed cũ iterum aqua reuocaretur, etiã fontes qui clauſi
fuerant reſerãtur: Aquæ enim quæ clauſis ianuis venire
non poterant, quo modo retro niſi apertis aditis rein-
Gene.7. trabant? De eo autem quod dicitur, Et cataractæ cœli
apertæ ſunt, & facta eſt pluuia: nõ minori diligẽtia in-
† queſtio. digens, quoniam † diuerſis inquiſitorum ſentẽtiis ven-
tilata dignoſcitur. Quibuſdam namq; placet, vt iſtæ ca-
taractæ in nubibus apertȩ fuiſſe putentur, quȩ ſæpe cœ-
li nomine per ſcripturas diuinas nuncupãtur, quo mo-
Hiere.14. do eſt illud, Et cœli dabunt imbrem, & terra dabit fru-
Pſal.77. ctum ſuũ: Et, Panẽ cœli dedit eis: Et, Poſsint aues cœli
Marci.4. habitare: Et, Volucres cœli nidos habent vbi requieſ-
Luca 9. cunt. Cataractas ergo in cœlo & in nubibus videlicet
B [factas] vt pluuia veniret, illi prædicti æſtimant, quem-
admodum etiam nunc tale miniſterium per nubes fie-
ri totus mundus non ambigit. Sed tunc cataractas cœ-
li apertas ſcriptura ſancta cõmemorat, quòd ſolito pl⁹
ingẽs effuſio pluuialis facta erat. Cæteri vero iſtas cata-
ractas in ſummo illo firmamẽto, quod vt diuideret in-
ter aquas & aquas, deus in principio fecerat, factas pri⁹
eſſe dicunt: qui dum illas aquas factas ſupra firmamen-
tum poſuerat, ad tale miniſterium præparaſſe dicũt: &
in hac cõditione & ſuperioris & inferioris aquæ, ſacri
baptiſmatis miniſteriũ figurali expoſitione inſpiciunt,
dum per cœleſtem pluuiã ſpiritum ſanctum, per abyſsi
vndam, aquam baptiſmatis intelligunt: Vt ſicut aqua
† primæ. ſuperior & inferior, propriæ † vitȩ mũdi peccamina di-
luit, ſic ſpiritus ſanctus & aqua, noſtræ vitȩ prioris deli
C cta remittat. Sed dum in hoc opere intellectum potius
rerum geſtarum, quàm figuralẽ expoſitionem aſſump-
ſimus, quod ad rem præſentem pertinet, proſequamur.
Hi ergo qui firmamẽti aquas ante diluuium venire po-
nunt, etiam ante diluuium pluuias in mundo fuiſſe nõ
æſtimant, occaſione illius arcus, qui poſt diluuium in
Gene.9. nubibus eſt conſtitutus, in hanc æſtimationem ducti,
ex ipſarum creaturarum natura inueſtigantes, quòd ſi
vlla ſerena ante diluuium pluuia fieret, iris, id eſt, arcus
ille in nubibus ſerenis appareret, qui per ſolem ſemper
& humectas ſerenáſque nubes efficitur, & non à ſole
tantum fieri, ſed etiam per lunam aliquotiens in ſere-
nis nubibus videtur. Poterat ergo ipſa mundi nuper
creati prima ætas ſine vllis turbulenti aëris immutatio-
nibus & pluuiis per matutinum & veſpertinum rorem
fieri: vt in ipſa ſua fortitudine ſicut homines longæuos
& ſanitate corporũ alacres habuerit, ita & mũdus ipſe
nullis adhuc perturbationibus agitatus aptos naſcenti-
bus ferẽs fructus conſiſteret, & à ſecũda ætate ſicut tur-
bulẽtis motibus, ita turbidis rerum tempeſtatibus viue-
re & vigere inciperet. Quemadmodũ in terra Aegyp-
ti etiam nunc nequaquam nubium imbribus, ſed terræ
ipſius ſudore & aëris cõmoditate, & Nili fluminis in-
Acceſſus crementis fouetur. Sed hæc inueſtigatio qualiter acci-
& receſſus pienda ſit pro certo, eruditi & Catholici viri videant.
diluuij. Iterum de receſſu aquarum diluuij quid docti & in-
Cap. VII. genioſi magiſtri ſentiunt, ſine vlla noſtræ authoritatis

præſumptione proferamus: vbi nodoſa quȩſtio ſtudio- D
ſis mentibus oſtenditur, ſi aliquem locum vacuum reli-
querãt, cum terræ ſpacium [aquæ diluuij occupabãt &
ſi nullum ſpacium] tale habuerant quando receſſerant
quod implebant. De qua inquiſitione in illis aquis quæ
de cataractis cœli defluxerunt, bina magiſtrorum æſti-
matio eſt: Aut enim vt nonnulli æſtimant, per eaſdem
cataractas reuocãtur, & quemadmodum de mari [ari-
dæ] nubes lymphaticos imbres conſueſcunt attrahere,
ita & ſuperni illius firmamenti ſpaciũ, aquas quas emi-
ſerat de nubib⁹ poſſet reuocare. Aquæ enĩ, inquit ſcrip-
tura, ibant & decreſcebant. † Quò ergo ibant, niſi vnde *† reuertebã-*
venerant? Si ergo de excelſo illo firmamẽto iuxta quo- *tur.*
rundam æſtimationẽ dixerimus, aquæ deſuper fluxiſ-
ſent, & ſpacium quod occupabãt, dimiſerũt, ſi illuc re-
uocatæ ſunt, quid mirum ſi eadem quæ deſeruerãt ſpa-
cia complebant. Vel certe ſi de nubibus eadem nimbo-
rum copia fuiſſe monſtrata conceditur, quid intelligẽ-
tibus mentibus repugnat, ſi ad nubes iterum ipſȩ retror
ſum verterẽtur, quemadmodum in quotidiana rerum
adminiſtratione fieri cernitur, vt pluuia de nubib⁹ emiſ
ſa & reſumpta videatur. Cæterum ij quoq; qui ante di-
luuium [pluuiam] eſſe non permittũt, de receſſu aquarũ
aliter ſentiunt. Ipſi enim cum aquarũ diffuſionẽ de fir- E
mamento factam pronunciant, in nubes tamen tantũ-
modo eas redire confirmant: & ſuperfluum illud quod
aqua deſuper fluens præbuerat, etiã nunc per omne tẽ-
pus turbulẽtos aëris motus, & hemiſphæras diuerſas in
nubibus gignit, quòd reciprocis immutationibus idem
aër nubiloſus nunc in inferiores partes mundi, hoc eſt
terram & mare dimittit, nunc de eiſdem, mari ſcilicet
& terra recolligit, quo modo in pectore humano hali-
tus reciprocis mutationibus eodẽ modo quo dimitti-
tur, iterũ † exigitur vt reſumatur. In his autẽ quãlibet di- *† tantund?.*
uerſis opinionibus & magiſtrorũ pluribus ambagibus,
hoc animo fixum ſuſcipimus, quòd aquarũ quodcunq;
deſuper venerat, vt terra aquis nudaretur, vẽtus lambe-
bat. Sic enim ſcribitur, Immiſit dominus ventum ſuper *Gene.8.*
terram, & diminutæ ſunt aquæ. Vtrũ vero in nubes vẽ-
tus lymphata æquora collegerat, an illa ſuperni firma- F
mẽti ſpacium reſumpſerat, pro certo eruditi viderint.
Aquæ autẽ illȩ quȩ abyſsi fontibus dirruptis largiter de-
fluxerunt, per eaſdẽ vias vnde venerant, rurſum domi-
nico iuſſu remeabãt. Sed adhuc nobis cõmunis quȩſtio
in his renaſcitur, quæ in reliquis velut curata videbãt:
Si quando inundauerant, aliquod ſpaciũ relinquebant
[& ſi hoc non habuerant quãdo reuerſæ ſunt quid im-
plebãt?] Cæteri hanc quæſtionẽ ita diſſerunt, quòd ma
re tunc dei iuſſu de ſuo modo cõſueto, per illorum fon
tium apertionẽ creſcere, & vltra metas ſuas inundatio-
ne inſolita, per cũcta terræ ſpacia tranſundare poterat,
& in ſe iterũ quod amiſerat reſumere, vel etiam in ſpa-
ciũ terræ deportare, quod ad inferiores aquas pertine-
bat, quȩ terra ſemper ſuperpoſitas lymphas niſi de fon-
tib⁹ aſſumere, & in ſemetipſam redigere cõſueſcit, quo
niã non contra conſuetudinẽ videmus etiã per aquas † *† paruas.*
res in maius creſcere: Nec cõtra naturã terræ eſt, ſuper-
poſitos humores ſemper cõſumere: præſertim cum hȩc
de⁹ in poteſtate etiã ſanctis ſuis tribuit, quẽadmodũ He
liȩ & Heliſæo dedit ĩ nubecula. † Maria quoq; extra ter- *† in viduas*
minos antiquos creſcere cõſueſcũt, & terrarũ ſpacia di
minuũt atq; præſcidũt, ſicut & ſenes noſtro adhuc tẽpo
re viuẽtes, vidiſſe ſe cõfirmãt. Vnde etiã inſulas quæ ab
ĩitio cõditi orbis, vt multi affirmãt, nõ fuerãt, proceſſu
tẽporis faciũt, dũ ꝓpinqua promõtoria marinis finib⁹ à

G contingēti † terra diuidūt. Per quod intelligitur, quòd illæ feræ quæ inſularū orbibus includuntur, nō humana diligentia deuectæ, ſed in illa diuiſione inſularum à continenti terra repertæ eſſe probātur. Quis enim, verbi gratia, lupos, ceruos & ſyluaticos porcos, & vulpes, taxones & lepuſculos, & ſeſquiuolos in Hiberniā deueheret? Vel qualiter tūc domeſticam manum † portantis ita effugerant, vt omnia genera hæc per ſyluas nunc oberrare videantur? Sed nonnulli authores genera hęc beſtiarum & ferarum animalium ipſam terram gignere dicunt, qui hæc animalia quæ in inſulis includūtur, non ex arca, ſed ex ipſa terra procreata eſſe exiſtimant. Hanc vero putationem eorundem, quibus diximus de receſſu aquarum diluuij, & ſi aliquis acceptam & ſufficientem eſſe crediderit, noſtris tamen adhuc mentibus illa quęſtio innouata reſidet. Quotidianis etenim inundationibus & receſsibus Oceani, hæc ſemper quæſtio renaſcitur: Quemadmodum hanc inundationē vnde venit, aut quò recedit neſcimus: ita etiam receſſum diluuij ignoramus. Hæc nāque quotidiana inundatio bis [in die] à tempore ad tempus, per horas vigintiquatuor ſemper peragitur, & per alternatas hebdomadas Ledonis & Malinæ viciſsitudo comitatur: Sed Ledo ſex horas inundationis, & totidem receſſus habet: Malina vero grandis per quinque horas ebullit, & per ſeptem horas littorum dorſa retegit. Quæ tantam concordiam cum luna oſtendit, vt antequam luna naſcatur, tribus diebus & ſeptem † horis ſemper incipiat, & poſt naſcentis lunæ principia alios tres dies & ſeptem † horas conſueſcit habere, ſimiliter & ante plenilunium tribus diebus & duodecim horis incipit, & poſt totidem temporis curſus ſui terminum conſumit. Sex vero vniuſcuiuſque temporis Malinas Veris ſcilicet & æſtatis, autumni & hyemis, ſecundum lunarem ſupputationem, hoc eſt ſimul omnes vigintiquatuor vnuſquiſq; cōmunis annus habet, exceptis videlicet emboliſmis, qui vigintiſex Malinas retinent: & vniuſcuiuſq; de prædictis temporibus mediæ duę, videlicet æquinoctiales, & aliæ quando vel dies vel nox curſus ſui terminum conſumit, ſolito validior ac inundatione altior fieri conſueſcit. Interpoſitis vero ſpaciis iterum tantundem ſemper Ledo intermittitur. Ac vero rationabilis huius perſeuerantię inundatio, quò recedit, mentibus noſtris occultata eſt: non minorem profectum neſcientibus præparat ſcientia hominis. Nam qui veram ſapientiam cupit, ad æternum regnum vbi nulla eſt ignorantia, feſtinare contēdat, & interim cum inſigni gentium magiſtro dicat, Ex parte cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Etenim omnes res quas poſsidemus, ex parte vix nouimus. Terræ nāq; ſuperficies in qua laboramus, alimur, viuimus, ſuſtentamur, noſtris apparet obtutibus, ſed tamen quo modo illa ſuſtētatur, adhuc ignoramus. Sol in miniſterium noſtræ neceſsitatis per diem traditur, ſed qualem in nocte profectum exequitur, à noſtra ſcientia occultatur. Lunæ duodecim diebus creſcentis & totidem tēporis decreſcētis totius viciſsitudinis cauſas quis intelligere ſufficiet? Maris inundantis tumores conſiderare permittimur, ſed recedentis intelligentia priuamur. In nobiſmetipſis diē noſtræ natiuitatis ſcimus & immoramur: † diem mortis quando veniet, cum certe ventura ſit, neſcimus. Res etiam corporales quas videmus ex parte tantum conſiderare poſſumus. Ex parte ergo cognoſcimus quādiu in hoc ſeculo ſumus: Sed ſi ad illam lucem patris luminū venerimus, nihil in creaturis erit quod neſciamus. At vero vt noſtrum ſequamur propoſitum, in iſto diluuij tam magno videri † creaturis miraculo, nihil contra naturam factū eſſe oſtēditur: quoniam nihil quod deus in creaturarum prima cōditione non fecerat, ſuperinductū eſſe videtur, niſi quòd ſolito abundantior maris copia, & imbriū ducta congregatur. Nihil in his authoritate firmauerim, vt in defenſione alicuius contentioſus ſim: Sed ſi quid alterius ingenio forte meliori intelligētia horum ſurrexerit, † hoc meo ingeniolo forſitā cōplacebit. Ego enim quod in hoc magiſtrorum quorumcūque eruditio contulit, literis his intimaui, in quibus ſi quid vicioſum, & minus ſanæ intentionis apparet, non illorum, ſed mea titubauit intentio.

[margin: G; † continēti.; † al. ſi tunc dom·ſtica crāt, manū.; Maris fluxus & refluxus; H; † al. duodecim.; I; 1. Corin. 13.; † memoramur.; K; † in dei.; † ſuccurrerit.]

De terminis, de recurſu ſolis & lunæ in diluuio, quanuis famoſa, plurimorū mentes quæſtio pulſat: nihil in luminarium aut ſyderum conſuetis miniſtrationibus diluuiū commutaſſe, ipſius anni quo diluuium eſt factū, curſus manifeſtat. Noë enim ſecūdi decimoſeptimo die menſis cū vniuerſis quæ ad eū pertinebāt, arcam intrauit, [Poſt centū quinquaginta dies menſe] ſeptimo viceſimoſeptimo die menſis, in montibus Armeniæ eadem arca requieuit. Prima die decimi cacumina montiū apparuerunt. Et prima die mēſis primi, aquæ minutæ ſunt. Atq; euoluto anni circulo, mēſe ſecundo, viceſimaſeptima die mēſis arefacta terra conſpicitur, qua die domini iuſſu Noë cū omni domo ſua de arca egreſſus eſt. Ex quibus indiciis manifeſtiſsime oſtenditur, quòd in iis quæ ad anni circulū peragēdum pertinebant, in luminarium miniſtrationibus dierū ac noctiū plenitudine decurſa, nihil decedere videtur. Si enim luminarium ſolis ſcilicet & lunę curſus in aliquo titubaret, dierū ac noctiū primitus viciſsitudo, & deinde totius anni circulus impeditus appareret: Dum vero nullo modo turbatus in ſe anni circulus reuertitur, manifeſtum eſt, quòd in anno præcedente luminariū curſus non turbabatur.

[margin: Curſus ſolis & lunæ Cap. VIII.; Gene. 7.; L]

Iā generali totius orbis purgatione per aquam deo gubernāte perfecta, atq; aquis iterum terra eodē iuſſu retecta, egreſſa de arca Noë ſolius tunc iuſti proſapia, totius mundi partes cōpletura, cito ſuccreuit. Sed antequā in omnes terras eſſent diuiſi, impia cunctorū mētibus & ſuperba cogitatio ſubrepſit, vt in cōmune magnificare nomen ſuū, non dei creatoris, per excellētiſsimæ turris ad cœlum vſq; ædificationem decernerēt, & in memoria poſteritatis per omnes poſtea generationes, gubernationes, & totius ſeculi tempus indelebili cunctorū præconio celebres forent. Sed hac temeritate & ſuperba præſumptione rurſus deus offenſus, per totius generis communē culpā indiuidua omniū ſtrage, quod in hominibus nuper erat expert⁹, præſertim cum nullus repertus eſt iuſtus qui reſiduus eſſet, totā funditus gentem delere voluit. Veruntamen cū illud vſq; tēpus eſſet vnius linguæ cunctus populus vniuerſorū qui ad tale opus venerat, linguas in diuerſa verba diuiſit, ſcilicet vt rectiſsimo iuſti arbitri iudicio, qui alto ſuperbiæ tumore mēbra contempſerat, in fragiliſsimæ ſubſtantiæ ſuę modo ſermonis vtiq; pœnā ſentiebat. Et hoc nō in ipſis tātū patribus quod euenerat fiebat, ſed per omnes filiorum propagines talis vindictæ conditio pertranſibat: vt qui æternā ſibi poſteritatis famā quærerēt, manſurā in illis poſteritatibus ipſius præſumptionis per vniuerſa venturi ſeculi tēpora animaduerſionē inuenirent. Poſt quoq; hāc linguarū diuiſionē dei diſpenſatione euenerat, vt diuinarū ſcripturarū myſteriū, vſq; ad maturum tēpus vnius electi ex multis populis propriam linguā cuſtodiret: donec præfinito tempore, quando vniuerſis gentibus ſacramentū ſuæ diſpēſationis

[margin: Cōfuſio linguarum. Cap. IX.; M]

A ſationis aperire voluit, ſpiritum ſanctum de excelſo linguarum omnium ſcientiam afferentem, eiuſdem ſacramenti præordinatis miniſtris tranſmiſit: qui dei magnalia ad illud vſq; ad vnam linguam continuāt,† velut ad conſecrationem omnium linguarū in ipſo ſuo primo aduentu per angelos † prædicabat. Sic enim illi quos de vniuerſis gentibus velut ad huius rei cōprobationem Hieruſalem tunc temporis collegerat deus, dicebāt: Audiuimus eos linguis noſtris loquētes magnalia dei. Sic Apoſtolica humilitas ſpiritus ſancti munere colligebat, quod ſuperbę pręſumptionis & vanę glorię cupido diſperſerat. Linguas autē illas ſeptuaginta duas eſſe, plurimi authores conſentiunt, quia in ędificationē turris illius in terra Sennaar: quæ nunc [eſt Babylō, tot partes congregatas fuiſſe dicūt.† Vnde &] dominus ſeptuagintaduos diſcipulos, exceptis illis primariis Apoſtolis, elegiſſe ſermone Euāgelij refertur, per quos poſtea in omnes gentes idem Euangelium prædicaretur. In quorum præfiguratione etiā ipſe ſpiritus Moyſi in ſeptuaginta ſeniores [diſtribuitur:] & aliis duobus qui in caſtris reſederāt, Heldad videlicet & Medad, eius ſpiritus prophetiæ donum condonatur. Quorum quaſi hæ-

Acto.2.
† al. per vnā linguā cātauerat.
† Apoſtolos
† al. tot partes cōgregatos fuiſſe dicunt.
Nume.11.

B reditarij ſucceſſores, ad Ptolemæum Philadelphū Alexandriæ regem, à pontificibus Eleazaro ſcilicet & cæteris qui eodem tēpore Iudæorum populo & tēplo præerant, ſeptuaginta ſapientes, qui ex Iſraël ſtirpe deſcēderant miſsi ſunt, & ſcripturas antiquæ legis in Græcum eloquium tranſtulerunt. Harum vero omnium linguarum noui teſtamenti tempore, tribus linguis, Hebraicæ vtiq;, Græcæ & Latinæ, principatus cōmittitur, quia in eis crucis Chriſti titulus literis Hebraicis, Græcis & Latinis ſcriptus, Enangelica authoritate perhibetur. At vero deus in hoc contra naturam humani eloquij quam olim diſpoſuit nil diuidendo & conſumendo † linguas hominum & ſermones fecit, quādo eadem loquelę natura in hominibus permanet, niſi conſuetudo diuerſa deuiare ab alterutro linguas, non naturaliter, ſed conſuetudinarie docet. Latinus nanq; vel Gręcus inter Barbaricos genit⁹ vel nutritus, Barbarice loquitur, verſaq; vice, Barbari filius à Græcis aut Latinis edoctus, venuſto ſermone fatur. Ex quo intelligitur deum non naturam hominum mutaſſe, nō nomina in eis aliquid cō-

Lingua Hebraica, Gręca, Latina.
Ioan.19.
† confundēdo.

C didiſſe, ſed dicendi tantum modos & formas in diuerſis generibus diuiſiſſe. Magno deinde temporis interuallo peracto, in confinio Arabię & Paleſtinæ, quinque ciuitates poſitę, Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim, & Segor, fœcundiſsimi ſoli habitatione, & rerum omnium abundantia perfruentes, inconueniente luxuriæ cupidine, contractione conuincti, † dominicæ vindictæ aditum præbuerunt, ita vt imbribus ignis & ſulphuris ſuperfuſa tota cum habitatoribus ſuis & animātibus & vrbibus regio flagrans arderet. Hoc nāque modo cōueniebat, vt qui communi ſtudio deum offenderunt, communis vindictæ impetu eodem perirēt: & qui contra conſuetudinem hominum intemperatę † concupiſcentiæ perpetratione exarſerant, cōtra conſuetā hominum mortem, non terrena vindicta, ſed cœleſtium ignium infuſione arderent: & qui peccatum ſuum non ſolum faciendo, ſed etiam prædicando palàm fecerāt, infamem vitam famoſa pœna conſumerent, Quæ vindicta & hactenus eorundem terram non deſeruit, dum quali pœnæ qui talia agunt ſubiacebunt oſtendit. Inter iſtas vero duas primarias in ſeculo pœnas, diluuij ſcilicet & Sodomitanam, talis differentia deprehenditur, quòd vna aqua terra, altera igni punita videatur:

De Sodomica vindicta Cap.X.
† al. Y cōtractatione vindicti, conuenientes.
† in turpis.

D vna cœli rore & abyſsi vnda diluitur, altera igneo imbre & ſulphuris ſuperfuſione damnatur. Anni vna circulo vnius permanēte terra retegitur, per alteram terra adhuc ſine ceſſatione macetatur. In vna naturale ſcelus in hominibus punitur, per alteram adinuentio concupiſcentiæ cōtra conſuetudinem facta vindicatur. In iſta vero Sodomitana pœna nil cōtra naturam deus facere cernitur, cum deſuper aëreo ignito illo ſpacio, inſoliti deſiderij ardor inflammatur. De qua peccatorum plaga Loth dei ſeruus per angelos eruitur, ſed illius vxor ne retro reſpiceret iuſſa, dum reſpiceret, in ſalis ſtatuam ſolidatur, vt cuius viſus non erat immunis ex culpæ conſortio, mortem effugere non poſſet, quanuis propter iuſti contuberniū eruta ſit de incendio. Sed dum hæc aſſumpſimus, quòd nihil in dei creatura contra naturam ſit, ſed inſita natura ſemper in omnibus gubernetur, qualiter vxor Loth in ſalis ſtatuā vertitur cōtra humanam corporis naturam? In hac mutatione gubernationem ſalis naturæ in humano corpore eſſe nullus ambigit, qui lachrymarū ſalſitudinem comprobauit, quæ à turbato felle, vt dicunt medici, egredientes, ſalis naturam quam in recondito naturæ ſinu concipiūt, de oculis flentes, etiam ſaporis comprobationem oſtē-

Vxor Loth in petram ſalis. C.XI.
Lachryma vnde ſalſa.

E dunt. Et non ſolum in lachrymis, ſed etiā in phlegmate, & tuſsi expreſſo ſputo pectoris ſapitur, quòd ſalis natura per humanum corpus inſeratur. Potens ergo rerū gubernator, cum totum in partem vertere cupit, quod in modica parte latebat, per totum infundit. Atque hac ex cauſa, cum vxorem Loth in ſtatuam ſalis vertere voluit, pars illa tenuiſsima ſalis quę carni inerat, totū corpus infecit. Et ita factum eſt, vt qui ſexto die omnes naturas conſtituere conſummauit, nil ex aliqua natura in aliam congeſsit, ſed vnamquanque in ſemetipſa gubernat quam in prima conditione conſtituebat. Eodē ferè tempore Abrahæ illius ex multitudine gentium in dei amiciciam electi, Sara ſterilis vxor filium Iſaac nomine iam nonagenaria peperit, cum illam vſq; ætatem per totum vitæ ſuæ ſpacium ſterilis fuit. Sed hoc valde cōueniebat, vt quoniam filius quem parturiebat ipſam figuram Chriſti, qui ex ſola virgine ſine aliqua humanæ voluptatis cupiditate naſceretur, pertulit, illum non ætate qua ſolēt fœminæ pârere, id eſt à duodecimo an-

De Sara nonagenaria pariēte filiū Cap.XII.

F no vſq; ad quadrageſimumnonum annum, ſed contra illius conſuetudinis metas parturiret: vt ſcilicet ille infans non ſolum vltra quinquageſimum annū deſinēte ſcilicet partus officio, ſed etiam nonageſimo anno naſceretur deſinente voluptatis deſiderio. Et hoc quanuis contra conſuetudinem, nō tamen aduerſus naturam factum eſt: quoniam etſi contra conſuetudinem eſt vt pariat à materia, † aduerſus tamen naturam non ęſt vt in vtero fœminali naſcatur quandoq; filius. Quo naſcente filio & ablactato, ancilla Agar cum filio ſuo Hiſmaël, qui prior natus eſt, eiicitur, quæ per deſertum deficiente aqua, & ſiti moriente cum puero vadēs lachrymatur. Sed angelo eam compellante & dicente, Exaudiuit dominus vocē pueri, aperti ſunt oculi eius, & vidit puteum in ſolitudine. De quo puteo ita refertur, vt aut tunc erumpēs à terra prodatur, aut ſi ibi ante fuerit tunc Agar oculi vt videret aperiuntur, quem ante non poterat videre. Vt autem appareret etiam hominibus quàm fidelis in dei amicicia permanetet Abrahā, filium ſuū Iſaac cum eſſet iam adultus, offerre ſibi in holocauſtū ſuper vnum montium quem ei monſtrauerat, deus pręcepit. Qui obediens ad locum illum quē oſtēderat ei deus, cito pertexit, & aſſumptum filiū iā iamq;

† pariat annus.
De puteo quem vidit Agar eiecta cū filio. Cap.XIII. Gene.16.
De ariete quē Abrahā obtulit ꝓ filio. Ca. XIIII. Gene.22.

G immolare cœpit:ſed clamãte angelo, filio ſuo quicquã
mali ne faceret, iam inter vepres hærentem cornibus
arietem vidit,quẽ angelo iubente holocauſtum ſtatim
pro filio obtulit. Sed iſte aries requiritur vnde in ſolitu
dine fuit: Vtrum vt quidam aſſerunt,hunc in illa hora
terra protulit, quo modo & in pricipio pecora gignit?
An etiam, ne illud opus poſt diem ſextum condidiſſe
deus de terra dicatur, iſtum arietem detuliſſe angelum
Acto. 8. aliunde credimus,quo modo & Philippum angelus ab
Danie. 14. Eunucho tranſtulit in Azotum,& ad Danielem in Babylonem
Abacuk trãſtuliſſe ad lacũ leonum fertur angelus.
Sepultura Iacob & Ioſeph. C. XV. Iode Iſaac generante filios Iacob & Eſaũ, Iacob
duodecim Patriarchas generãte, decem fratres inuidentes
Ioſeph vendiderunt in Aegyptum: qui in terra
peregrinationis & captiuitatis ſuæ ſalutem gentibus
præſtans ad quas peruenit, totius regni Aegyptiorum
diſpẽſationem,& dominium terræ Aegypti accepit,ita
vt & patrem cum omni domo ſua in Aegyptum inuitauerit:
vbi cum annis ſedecim vixiſſet, die mortis iam
inſtante,filium ſuum Ioſeph adiurauit,vt ad ſepulchrũ
patrum ſuorum in terram repromiſsionis,in qua Abraham
& Iſaac,cum Sara & Rebecca iacebãt, ibi etiã Lia
H condita fuerat,illum deportaret. Quam adiurationem
Ioſeph opere compleuit: Patrum enim ſuorum ad ſepulchra
paternum corpus deuexit. Et tamẽ ille in Aegypto
poſtea moriens,ſtatim poſt mortem deuehi ad paternũ
ſepulchrũ noluit,ſed in Aegypto interim ſepulturæ locum
ſuſcepit, & poſtea de oſsibus ſuis pergenti de Ae-
Gene. 50. gypto populo mandauit,dicẽs, Efferte oſſa mea vobiſcum
hinc. Quare ergo alter ad ſepulchrum Abraham
in terrã repromiſsionis protinus portatur, alter adhuc
in terra Aegypti quandoque deportandus ſepelitur? Iacob
nanque nequaquam externæ gẽtis fœminis, niſi iis
quæ de Meſopotamia ſecum venerant miſcebatur, idcirco
ad paternũ ſepulchrũ integro corpore poſt mortẽ
ſtatim deuehitur. Ioſeph vero Aſſenez Phutifaris ſacerdotis
Helιopoleos filiam vxorem accipiens, externo
ſanguini fuerat mixtus, & ideo poſt mortem in extraneo
terræ limo conditus eſt: Quare ad terram poſtmodum
repromiſsionis vehi voluit, dum primitus in
Aegypto conditus fuit. Ioſeph ergo vt vir propheticus,
præuidit quòd Aegyptiorum gens idololatriæ dedita,
ipſum qui terrenæ munificentiæ illis author fuiſſet, &
ipſos [de famis] periculo liberaſſet,aliquando adorare
vellet,quod & fecerunt: Nam bouis ſimulacrum iuxta
† cooperat. [ſepulchrum] Ioſeph ſtatuerunt,eo quòd bos viro in agricultura
comparatur. †Qua etiam cauſa filij Iſraël cũ
Gene. 32. in deſerto idolum adorare vellent,non aliam aliquam
ſtatuam quàm vitulũ,id eſt bouem fecerunt: hac vel maxime
cauſa,quòd ipſe [in Aegypto] iuxta ſepulchrũ Ioſeph
adoraretur. Ne ergo Ioſeph Aegyptiorum ſuccũberet
idololatriæ, profectionem filiorum Iſraël præuidens,
dixit, Viſitatione viſitabit vos deus, & efferte oſſa
Gene. 50. mea hinc vobiſcũ. Hanc ergo cauſam in hoc loco poſui,
nõ quòd inter mirabilia deputaretur, ſed ne tã magnum
inter Abrahã & Moyſem ſine aliquo quod commemoratione
dignum ſit, ſpaciũ omitterem. Poſt
Rubus ardens. Cap. XVI. mortem autẽ Ioſeph, duriſsimæ ſeruitutis iugo Aegyptiorum
gens filios Iſraël cœpit opprimere, ita vt mares
eorũ paruulos,ne vltra modũ gens ſuccreſceret, in flumine
proiicere,& diuerſa iuberet morte mactare. Quo
tempore Moyſes Amræ filius, in illa tempeſtate generatus,
† vir. Leuiticæ ſtirpis pater, †in vltionem ſuæ gẽtis ſurrexit:
Et videns virum Aegyptiũ Iſraëlitam opprimentem,
occidit. Quę res vt Aegyptiorum regi qualiter facta
eſſet,innotuit,ipſe de Aegypto fugiens,per quadraginta K
annos in terra Madiã oues paſcens exul fuit. Cui
euoluto tempore promiſsionis,quæ facta eſt ad patres,
minanti per paſcua gregẽ [in mõte] Oreb rubus ardẽs,
& igni ſuo non comburi apparuit. Et cum talem viſionem
explorare cuperet, cur rubus non cõbureretur cũ
arderet,domin[us] de medio rubi, Ego, inquit, ſum dominus Exod. 3.
deus patrum tuorum. In Aegyptũ mittã te, vt inde
ſeruitutis iugo oppreſſum ſoluas ſemen eorũ. In hac
terribili viſione,hoc noſtro operi primũ occurrit, quo
modo ignis videbatur ardere, & tamẽ illud in quo arſerat,
nõ comburi. Si ergo de iſta materia ignis alimoniã
ſumpſerat,quare illud vnde creuerat nõ conſumebat?
Et ſi non de hac materia flãma quæ videbatur ſurrexerat,
vt in rubo oſtẽderetur quid neceſſe erat? Cuiuſdam
ergo virgulti cõſuetudo eſt, †quod quanto plus ar † refertur.
ſerit,non tantũ nõ conſumitur,ſed ardendo purgatius
redditur. De quo ligno ſanctus Hieronymus in explanatione
altaris lignei, quod in ciuitate per viſionẽ domini
in Ezechiële oſtẽditur, refert quòd quaſi lini colorẽ
habeat,attamen de huius nomine reticuit,cũ illius
naturam indicauit. Si ergo in illius arboris rubo ignis
ille Moyſi oſtenſus arſerat,quid mirũ ſi nequaquã illud L
comburebatur? Seruatur ergo in vtroq; natura, igne ſcilicet
& arbore cõſideratis, dum & ignis naturaliter de
arbore ardet,& arbor ardens igni naturaliter nõ conſumitur.
Certe in illo rubo non ille ignis arboris inimicus
videbatur,ſed potius ignis ille ibi fuit,de quo dicitur,
Qui facit angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos Pſal. 103.
ignẽ vrentem. Ignis ergo incorporeus in rubo declaratur,
qui dum corporali homini oſtenſus eſt,neceſſe fuit
vt aliqua corporea materia monſtraretur. Deinde Man[us] lepro
pergenti in Aegyptum, bifarium condonatur ſignum, ſa ſinus im
ſcilicet, vt in tribus teſtibus, in ſe & in duobus [ſignis] miſſa. Cap.
conſiſteret verbũ. Nam virga quam Moyſes adhuc o- XVII.
uium paſtor manu portauerat, cum in terram proiice- Exod. 4.
ret,ſerpens fiebat: Et manum illius in proprium ſinum
ſuũ miſſam, prima vice leproſam protulerat, & ſecunda
vice in eundem ſinum cõuerſa, ſana apparebat [ſed
in manu aut in ligno contra naturam eſſe aliquid non
apparet:] Lepræ enim ſanitatem inſitam vt alternatim
ſæpe probatur,carnis humanæ natura retinet. Sed crebra
talis mutatio, vt in eodem momento ſana manus
& lepra candẽs & rurſum ſana appareret, miraculũ inſignisſimi
ſigni intuentibus præbet. Virga igitur in an- M
guem verſa,& rurſus ſerpens in arborem mutatus laborem
naturæ inquiſitoribus parat. Niſi quia vtrunq;, virga
ſcilicet & ſerpens, factum eſſe manifeſte docetur ex Virga in
terra. Quod ergo ex eadem materia oritur,gubernatoris ſerpentem.
dei potentia viciſsim in alterutrum mutatur. Si omnia
quæ de terra facta ſunt,in alterutrum mutari viciſſim
concedũtur,hoc eſt,vt animal in arborem,& panis
in lapidem, homo in volucrem verti poſſe cõcedatur,
nihil ex his firmiter poſsit intra naturæ ſuæ terminos
permanere,& ridiculoſis magorum fabulationibus dicentium
manium †ſubſtantia maiores ſuos ſecula per- † in anim.
uagaſſe, aſſenſum pręſtare videbimur: ac per hoc deum
in his nõ gubernatorem ſed mutatorem eſſe dicemus,
quod abſit: nec illum poſt primam naturarum omniũ
conditionẽ, aliud nouũ,quod non propria natura retineat,
facere credam[us]: Nihil enim ſub ſole nouũ. Nec valet
quiſquam dicere. Ecce hoc recẽs eſt: Et ideo plurimi
doctores, plus dicũt illã virgã verã, quæ ſemper Moyſi
manib[us] cõprehẽſa virgultũ manebat, imaginarie tamẽ
in ſerpẽtis formã aliquoties p[ro] ſigno fuiſſe verſam, præſertim

A ſertim cum ad nonnullos vſus niſi ad ſigni oſtenſionē
neceſſaria eſſet. Si enim verus ſerpēs fuiſſet, ſerpēs ſem-
per[poſt ſigna]maneret: etenim vera virga fuerat qua
Moyſes Aegyptum plagis flagellare cœperat, nūquam
in ſerpentē mutata, ſemper virga permanſerat. De qua
mare diuiditur, & petræ in Oreb & in Cades percutiū-
tur. Si ergo imaginarius ſerpens ille per ſigna tantum
oſtenditur, cur coram Pharaone cæteri magorū ſerpē-
†obiectioni tes per eum deuorātur? Cui reſpōſioni †facile docti reſ-
pondere poterunt, quòd & ipſi ſerpētes qui per eū de-
uorantur, imaginarij fuerunt, & ideo diuini ſigni ima-
ginatio deuorare poterat quod per magorum diaboli-
cas incantationes imaginatum fiebat. Iuxta ergo hanc
æſtimationem nō in naturam ſerpentis virga vertitur,
ſed pro ſigno imaginarie commutatur. Nihil enim in
arboris natura quod facere ſerpētem poſsit, inuenitur:
& idcirco niſi in hora ſigni, quæ erat virga naturaliter
†ſpecialiter ſerpens ſpiritaliter †videtur. Pergens igitur in Ae-
ſemper. gyptum Moyſes, cum corā Pharaone vt ſibi dominus
Aqua i ſā imperauerat, ſigna faceret, & dei ſententiam, vt Iſraëli-
guinē. Cap. ticum populū dimitteret, regi indicaſſet, & ipſe rex dei
XVIII. præcepto nullo modo conſentiret, & iubente domino
B decem plagis terrā Aegypti flagellaret, primo percuſſu
Exod. 7. in ſanguinem vertit aquas, ita vt omnes aquæ per totā
Aegyptum mutatæ in ſanguinem, animantibus quæ in
ipſis erant, mortem præſtarent, & per interitum itis ho
De cōueniē- minibus pœnale facerēt exitium. Hæc autem primitus
tia decē præ- vindicta Aegyptiis cum rege ſuo conuenienter euene-
ceptorū & rat, vt qui dei populi infantes in flumen iactare præce-
decē plaga- perat, eiuſdem fluminis aqua in ſanguinem verſa, exi-
rum cap. 1. tium bibentibus inſereret, † & non bibentibus pœnam
†inferret. præſtaret. At vero & hoc requirēdum eſt, quod ad pre-
ſentis operis propoſitum reſpicit, quo modo deus natu
ræ gubernator naturaliter aquam in ſanguinem muta-
Oīs liquor uit. Aqua igitur cūcti liquoris materia, quotidie per ip-
ex aqua. ſarum rerum miniſtrationes in diuerſa mutatur, dū in
vniuſcuiuſq; naturæ paſtum & refectionē indeſinenter
& naturaliter cōtrahitur. Cum enim per vitis arborem
infunditur, in vini ſaporem & colorem mutatur. Et cū
oliuæ ligni ad excelſas ſummitates aſcendit, eadē aqua
olei pinguedinem facit: & cum ab apibus in fauos con-
geritur, mellis dulcedinem operatur: & cū per palmarū
robora digeritur, dactylos gignit, & ad ſiccere ſuauitatē
C expreſſa peruenit. Et cum in animalium diuerſorū pa-
ſtū deputatur, in ſanguinis[ſubſtātias diuerſas]per ean-
dem carnem diſtinguitur. Nam & nutriendis fœtibus,
albi coloris & ſuauiſsimę dulcedinis in vberib⁹ lac pre
parat, & per cuncta reliqua carnis membra rubicundū
ſanguinis colorem fuſcat. Multa ſunt præterea ſangui-
nis genera per eandem carnem, quæ vſque ad viginti-
tria phyſiologi dinumerant, ex quibus vrinam, ſemen,
fel nigrum & rufum, ſaliuas & lachrymas, & cætera eſ-
ſe denunciāt: hæc quotidianis adminiſtrationibus na-
†per res turæ ſuæ varias per partes †aqua prẹparat. Quid ergo ca
varias. pacibus mentibus obſtat, ſi illud quod per tempus lon-
gius facit, in momento per iuſſum potentiſsimi guber-
natoris naturaliter efficiat? Aqua in ſanguinem verſa,
non cōtra naturam facit, ſed quod aliis rebus per tem-
pus efficeret, iubente domino in ſemetipſo protinus o-
Plagæ Ae- peratur. De cęteris vero plagis quib⁹ deus per Moy-
gypti. Cap. ſem, & Moyſes per Aaron, Pharaonem & terram eius
XIX. & ſeruos eius caſtigauerat, nil exceſsiſſe terminos[natu
Exod. 8. ræ,] ipſa plagarū ſimplex narratio manifeſtat: quoniā,
etſi tunc ſolito plures, ſemper tamē de aquis ranæ naſ-
cuntur, & cynifes æſtatis tempore calore ſolis de pul-

uere oriuntur, locuſtæ & muſcæ ſolis feruore ſolidatæ D
vndique conueniunt, & iumenta diuerſis cauſis morte
ſolita vitæ ſuæ terminum peragunt: puluis quoque cō-
turbatus de terra ſæpe aërē [ſerenum] obſcurat, & veſi-
cas & vlcera in hominibus & iumentis infectus aër ge-
nerat: grando etiam & fulgura de congelantibus & ve
hementer turbatis nubibus ruunt, & abſentia lucis ocu-
lorum obtutus quandocūque lux receſsit, tenebræ plus
præpediunt: mors quoque in Adam ſeminata primitus,
omnibus filiis eius dominatur, per quam tunc in Ae-
gypto primogenita ſoboles cunctorū arctius damna-
tur. Sed quamuis hæc omnia in rerum materiis † inſita †naturis.
erant, Aegyptiis tamen plagali conditione, ad eorum
perfidiam compeſcendam, & ſubito & plus ſolito acci
derunt, quarum ordo plagarum ſicut in differentia re-
rum, ita & miniſtrorum creuit. Primæ nāque ex omni-
bus tres plagæ per Aaron efficiuntur. Qui primo cum
percuſsiſſet aquam, in ſanguinem ſtatim vertitur. Et cū Exod. 7.
iterum extendiſſet eandem virgam ſuper aquam, rana- Exod. 8.
rum inundatio aquarum repleuit terrā. Et cum tertio Ibidem.
extendiſſet virgam ſuper puluerem terræ, cynifes ebul-
liunt. Et per Aaron iſtę tres plagæ fiunt, & ſequētes tres Exod. 10.
aliæ per verbum Moyſi miniſtrantur. Nam illo iuben- E
te, locuſtæ & muſcæ veniunt, & mors iumentorum cō-
ſequitur. At vero tres aliæ non ſermone tantummodo
imperantur, ſed per Moyſi opus comitantur. † Moyſes †cōuocātur
enim ſumptum de camino puluerem in cœlum ſparſit, Exod. 9.
& veſicæ in hominibus & iumentis, & vlcera manan-
tia, vt puluis in omni terra Aegypti naſcuntur. Et poſt-
ea aſſumens virgam in cœlum extendit, & grandinis Exod. 10.
fulgurúmque inſolens copia in terram ruit. Iterúmque
idem Moyſes eandem virgam in cœlum direxit, & tri-
bus diebus totidémque noctibus permanētes tenebras
craſsitudine palpabiles, & admodum ferales ſuper ter-
ram induxit. Vltima autem plaga neque per Moyſem, Exod. 11.
neque per Aaron accidit, ſed angelus domini per Ae-
gyptum tranſiens, cuncta Aegyptiorū primogenita de-
leuit. Quotiens ergo de terra vindicta colligitur, per
Aaron velut inferioris ordinis miniſtrum: quę vero de
volatilibus & morte iumentorum, quæ & ipſa velut in
terra volant, pœna contrahitur, per Moyſi imperium
agitur: Quando autem de ſupernis nubibus caſtigatio
cōuocatur, per extenſionem in altum Moſaicæ manus
conducitur: At vero quando humanæ mortis exitus à
deo diſpenſatur, non homini, ſed angelo miniſterium F
illud committitur: vt qui illud vſque tempus per rerū
quas poſsidebant flagella minus terrebātur, ſaltem per
ſuæ inſignißimę partis detrimentū, communem, quod
ſequebatur, interitum vererentur. Iſtarum quoque mo-
dus plagarum vndiq;, hoc eſt terra, aquis, animantibus,
aëre, igne, nubibus, cœlo & angelis conuenerat, vt oſtē-
deretur, quòd contra deo rebelles & cōtumaces ſeſe pa
riter vniuerſus orbis armat. Sicut autem iis quos deus Sapien. 5.
punire voluit, omnis creatura iraſcitur, ſic & illis quib⁹
auxilium præbuit, omnis creatura ſuffragatur. Etenim
hos ambos populos mare rubrum diuiſit: Vbi eorum al
teri totius preſſuræ finis, initium alteri cunctæ fœlici-
tatis fuit. Cum dimiſſum, tot plagis attriti, Iſraëli- Mare ſicca
ticum populum Aegyptij à ſe exire compuliſſent, ma- tū. Ca. XX.
la rurſus pœnitudine acti, cuncti cum rege ſuo exerci- Exod. 14.
tus peragunt, vt quos dimiſerant, iterum ad ſeruitutem
retraherent. Tum Iſraël in anguſto maris rubri ſinu co
arctato, Moyſe virgam ſuper pelagus extendente, ſubi-
to maris vnda rubentis diuiditur: & ingrediente po-
pulo pedibus ſiccis, hoſtibus ſuccedentibus, via dilata-

G tur:immiſſoq; vento, per totam noctem deus mare di-
uiſum,etiam in ſiccũ vertit,& inter ambos populos nu
bem,quæ diuideret,tenebroſam, & noctem ipſam illu-
minantem columnam,immiſit:Nam & Pharaonis ex-
ercitus mare poſt Iſraël intrauit:Sed vni refugium,alte-
ri laqueus fuit. Quapropter & illa nubes media Aegyp-
tiis erat tenebroſa,vt per totam noctem præcedentibus
coniungi non valerent:Iſraëli vero noctem ipſam illu-
†marmore. minabat,vt profundi maris † lucida via incederẽt. Or-
to autem diluculo, defenſus vtroq; periculo,hoſtiũ &
† rura. pelagi,totus dei populus euaſit ad ima†deſerti,cũ totus
[ſiue ſaltẽ nuncio euadente]exercitus Pharaonis,tumẽ-
tibus vndis ad ſuas metas reuertẽtibus,concidit in gla-
rea profundi. In hoc tam inſigni in dei operibus mira-
culo,iſtud de pręſenti actus noſtri intentione exigitur,
quo modo in ſiccato & recedẽti de littoribus mari,na-
† ratio. tura†conſeruatur. Sed ipſum non tã difficulter deo au-
xiliante nos inuenire credimus,qui congelantibus vn-
dis ſtagnorum dorſa glacie ſuperſtrata ſæpiſsime con-
ſideramus. Quòd ergo venti & deſinente pluuiarũ tur-
bine aëris inferiores partes gelu obtinente, in aquis ſæ-
piſsime naturaliter efficitur,illud tũc dei iuſſu per gla-
H cialem ventum ſubito vrgente pelago factum fuiſſe cõ
probatur. Sed ſicut repente mare ſiccum domino impe
rante redditur,ita eodem iubente liquefactum, in flui-
das vndas de ſicco reſoluitur. De receſſu vero illi⁹ quo-
tidiana adminiſtratione,iam ante prędiximus,quia per
Oceani maris æſtuaria indeſinẽter fieri videre ſolem⁹.
Ex quo colligere poſſum⁹, quòd mare naturaliter quo-
tidie deſerit littora,non contra naturam, quanuis lõge
aliter diſsimili modo, deo tunc gubernãte propria lit-
Canticũ Iſ- tora detexit. Conſiderãtes igitur filij Iſraël validiſ
raelitarũ. ſimam poteſtatem quam in ſui liberatione dominus fe
Ca. XXI. cit, Moyſe præcinẽte conſono carmine canticum do-
Exod.15. mino vniuerſi pariter decãtabãt. Vbi enormi ſatis ad-
miratione accidit dignum miraculum, vt cuncti pari-
ter ſenes cum pueris, & omnes ætates eodem inſpirati
flamine, vno quaſi ex ore, nulla præmunitione edocti,
eaſdem concinenter literas decantarent in vnum. Sed
naturæ inquiſitor in hoc loco[ſecurus]efficitur,vbi nõ
conſuetudine humani ingenij, ſed diuino ſpiritu crea-
† cantorum torum†pectora & ora inſpirãtur. Sed in his tamen cã-
toribus nil idem ſpiritus cõtra naturã effeciſſe digno-
ſcitur,in quib⁹ per ora & linguas halitus & vox ad ver
I ba mouetur. Et quod per verbum & ſtudium ipſi facere
potuerunt,conſonum omnes carmen decãtare in vno
momento dominus illis donauit. Et qui pauloante in
profundo coram eis apparuerat,ipſe poſtmodum in ta
li cantico eorum linguas & ingenia gubernabat.
Aquę edul Inde per infœcundæ auium digreſsi ſolitudinis triũ
cate. Caput dierum continuo fatigati labore,queruloſi ardore ſitis,
XXII. in Morath aquas amariſsimas inuenerunt,quarum ſal-
Exod.15. ſitate prohibiti, ſuæ ſitis ſolamẽ minime habere value-
runt. Sed Moyſi à domino lignum oſtẽditur, cuius ta-
ctu amara fluminis aqua indulcoratur, eiuſque dehinc
†depoſui⁹. [dulci]ſapore populus ſitis ardorem debriatus † depo-
†ſiruor. ſuit,quem illuc vſq; inceſſabiliter furor † fatigauit. Sed
qualiter naturæ inueſtigator naturaliter eſſe factum ap
probabit,quòd amaræ aquæ in momento ligni attactu
protinus indulcantur? Cuius ergo naturæ,vt tantæ dul
cedinis lignum fuiſſe videretur,quo ſemel intincta flu-
minis vnda amariſsima, ſuauis & ſapida fit? Etenim ſi
fauum mellis aliquis nunc in amaram vndam iecerit,
nonne potius fauus amarus quàm vnda ſapida erit? Ex
quo intelligitur,non tũc lignum contra naturam aquã
effeciſſe dulcem,ſed præcepto cõditoris & naturæ gu- K
bernatoris lympham mutauit in ſaporem. Nam & vir-
ga illa qua à Moyſe mare rubrum percutitur,& flumen
& cœlum & terra flagellantur, quãdo terra Aegypti di
uerſis plagis maceratur, non hãc in ſe naturæ virtutem
habuit, cum eam Moyſes vel Aaron ad hæc facienda
eleuauit,vel vt aquam fluminis in ſanguinem verteret,
vel etiam cyniphes de puluere ſuſcitaret, vel tenebras
duceret de cœlo. Si enim aliquis præter Moyſem,& nõ
cum dei præcepto mare iterum ex illa virga percuſsiſ-
ſet,pro certo eius percuſsioni Tethys nequaquã cede-
ret:Et ſi iterum aquas fortuitu percuteret,profecto illas *Tethys dea*
nunquam in ſanguinem mutaret. Sic & illam arborem *marina pro*
per quam in Marath aqua ſalſa indulcatur, ſi in amarũ *mari.*
liquorem aliquis intingeret, & non idem deus vt pri-
mitus imperaret,pro certo nõ illam ſalſuginem in ſua-
uem ſaporem cõmutaret. Vnde peruidẽdum eſt,quòd
[non]ideo deus hæc ligna,vel etiam de fornace puluе-
rem in his mirabilibus intereſſe præceperat, vt aliquid
in illis per eorum naturam vel adminiſtrationem effe-
ctum fuiſſe quis credat. Sed per hæc futurorum myſte-
ria præſignata eſſe inſtituit,vt quid in his nunc merge- L
re†prouectibus iſta faciant, ſapiens doctor figurali ex- *†eccleſiæ.*
poſitione decernat.† Dum autem lignum nihil in hoc *†diſcernat.*
[naturaliter]feciſſe probauimus,reſtat nunc vt quo mo
do per naturam factum ſit exponamus. Quodcunq; er-
go per ſtudium quãuis longi temporis in re aliqua in-
uenitur,non aliunde in eadem per induſtriam ex alie-
na natura conducitur,ſed cum in naturæ abdito receſ-
ſu occultatur,prius hoc perplexi temporis induſtria, &
alterius naturæ adiumentũ reddit: Et quod per huma-
num ſeu etiam rerum effectum lõgo cultu efficitur,hoc
dei voluntate cum neceſſe habet ipſa natura operatur.
Aquas igitur amaras,vel etiam ipſas ſalſiſsimas in dul- *Aqua quo*
cem ſaporem verti poſſe, frequenter nautæ cõprobant, *modo dul-*
qui illas per humum optimæ terræ infuſas, & hoc arti- *ceſcant.*
ficio etiam indulcoratas,ſæpe ſitim temperant. Nubes
quoque de marinis finibus vapores leuant ſalſi liquo-
ris,ſed eaſdẽ dulces quando pluunt,terrenis vſibus mi-
niſtrãt,quoniam ſalſuginis vicium quod in ſemetipſis
aquæ inſitum cupiũt, per infuſionem terræ aut nubium
deponunt. Similiter quoque & dulces aquæ, cũ eas ho-
mines per marinorum olerum cineres hauriũt, ſalſum
& plus quàm Oceani ſaporem reddunt. Hãc ergo im-
mutationem inſitam ſibi naturaliter aquæ habent, ſed M
celerius per præceptum conditoris illam quàm per ef-
ficaciam humanæ diligentiæ, & ipſarum rerum mini-
ſtrationem exhibent. Per alterius enim rei adiumẽtum
humana diligentia, vel ipſa cuiuſq; rei miniſtratio ali-
cuius naturæ † ſuperficiem mutat. Ipſe vero creaturarũ. *† rei.*
cõditor & gubernator,naturam occultam quę per aliã
rem manifeſtanda fieret,in re ipſa ſola denudat. Sic &
nunc amara aqua vt dulcedinem quam in occulto ſuæ
naturæ continuerat,per humum aut nubem ab amari-
tudine purgata oſtenderet,ita iuſſu gubernatoris potẽ-
tiſsimi naturam per ſe ſolam, abſq; alterius rei iuuami-
ne exhibet. Ingreſsi ergo ſolitudinem ſexcenta fer- *Manna.*
mè milia peditum pugnatorum, excepto purgamento *Ca.XXIII.*
extãti, † id eſt innumerabili & promiſcuo vulgo quod *Exod.16.*
de Aegypto conſcenderat,deus per annos quadragin- *† exercitus.*
ta,manna,id eſt cœleſti pane ſaturauit. Denique de illo
pane & Pſalmiſta poſtmodum commemorãs, dixit, Pa
nem cœli dedit eis, panẽ angelorum manducauit ho- *Pſal.77.*
mo. Qui per noctem ſemper, excepta nocte ſabbati, cũ
rore deſcendẽs,circa caſtrorum locum candorẽ niuis
oſtenderet.

A oſtenderet. Erat enim, inquit ſcriptura, quaſi ſemen coriādri, & coloris bdelij, album quaſi nix. Hoc autem ſolis ortum ſufferre non poterat, ſed cōtinuo liquefiebat, cum verſa vice collectum & mola confractum, in condendis panibus ignis ardorem ſuſtentabat. Et ſi quis in mane alterius diei reſiduum aliquid ex eo relinqueret, vermibus ſcatebat. Cum tamen Gomor mēſura māna ſanum per longa poſtmodum tempora plena arca reſeruabat. In quo & mirabili & neceſſario tūc ſigno, exceptis iis quæ ad figuralem expoſitionem pertinent, ſtudioſis mentibus ſubueniunt, quæ ſuę explanationis illuminationem domini adiutorio exigūt. Primum enim, vtrum panis ſit quæritur: Et quo modo panis angelorū vocatur: Et ſi cibꝰ ille nihil terrenę naturæ habuiſſe deſcribitur, quo modo adhuc in terra poſiti, & vicijs carnalibus ſubiecti ex eo homines ſuſtentātur? Panis enim in Pſalmiſtæ prędicto verſiculo, vt diximꝰ, cœleſtis eſſe deſcribitur, qui de nubibus pariter cū pluuia tribuitur: Quę nubes vt antè iam diximus, per ſcripturas cœlorū nomine vocitātur. Panis enim angelorum cibus ille dicitur, non quòd illo angeli qui cibo non egent, ſaturē-
B tur, ſed quòd per angelorum miniſteriū tale officium,
Galat.3. ſicut lex & cętera populo prębebātur, quę diſpoſita per angelos in manu mediatoris tribuitur. Qualiter ergo homines qualeſcunque ſuſtentare potuiſſet, niſi terrenum aliquid in ſua ſubſtantia haberet? Sed vnde nubibus manna pluens terrenam ſubſtantiam habere monſtrabitur, Niſi forte aëris ipſius inferior pars, terrenam aliquam naturā retinere oſtendatur? Quo modo enim auium volantium corpora ſufferre valuiſſet, ſi non terrenæ ſoliditatis aliquid aër cōtineret? Quapropter illa ſubſtātia & nubes fultę terrę ipſius natura, & in niues & grādines congelaſcūt, qui penè duriciā lapidū contrahunt. Quid igitur hoc capacibus animis repugnat, ſi ſicut nubes grandinis lapillos concipiunt, ſic & mannæ grana gignere potuerunt, præſertim cum ad terrā veniens, veluti cū cognito rore, ſi illud ſol ortus inueniret, quaſi grando in terra liqueſcens deperiret? Atq; ita fieri poterit, vt māna in terreni aëris huius partibus genitum, terrenis hominibus præbuerit cibalem paſtum. Iſta etenim pars inferior aëris, terra etiam in ſcriptura diuina nominatur, dū in centeſimo quadrageſimooctauo Pſalmo, Prophetali ſpiritu in domini creatoris lau-
C dem omnes creaturæ incitātur. Sic nanq; conſummatis his quæ ad ſuperiorem ornatum cœli pertinēt, cum ad partes aëris huius inferiores venitur, taliter ſubinfer-
Pſal.148. tur, Laudate dominum de terra &c. vſq; verbum eius. Ecce nūc craſsiorem nubibus & vaporibus inſertū aërem, terram Propheta nominauit, & antequam ad inferioris [terræ] quę poſtea ſubinfertur ſpacia perueniat. In illa ergo ſuperiori parte terrę, vbi grando & nix gignitur, naſcebatur [manna,] & in cibū inferioris terræ partis hominibus per angelos adminiſtrabatur. Ex quo facile dignoſcitur, non aliunde extra naturā quæſiſſe, ſed de terra deus victum pręparaſſe: non quòd deus quotidie illis panem illum communē etiam in deſerto præſtare non poſſet, ſed vt homo paſtus de nubibus ſciret,
Deute.8. quia nō in ſolo pane viuit, ſed in omni verbo quod de dei ore procedit. Sicut enim naturæ imperauit vt homo ſaturaretur pane, ita etiam de omni quacunq; re, ſi ita illi iuſſerit, quo modo habebat, & tūc de nubibꝰ plu-
Aqua ex uiam victum incolumem. Idem quoq; populus in
petra. Cap. deſerto ſitiens potamenti refocillationē poſtulauit. Vn-
XXIIII. do Moyſes princeps deo imperāte virga percuſſa petra
Exod.17. in Oreb, aquam de petra produxit. In hoc naturę inue-

ſtigaſtor in anguſtū redigitur, quo modo aquæ natura D
in duro lapide occultatur. De aqua vero in pricipio lapides factos, qualiter ignorat, qui cryſtalli naturam, niue per multum temporis congelāte, incommutabilem lapidis duriciam procedere non ambigat: pręſertim cū glebaa non de terræ ipſius humo, ſed de fœni primitus incremento in ſummis arboribus vel ſcopulis ſępe cōſideramus: In quibus iam lapillos per pluuiarū infuſionem & ipſius in fœni humum motionem genitos inue-
nimus. Nonnullas quoq; terras argilloſas transfluentiū *Secūdū na-*
aquarum aſſueto curſu ſuperfuſas in duriciam lapidū *turā aqua*
vidimus conuerſas, in quibus etiam duriores velut an- *vertitur in*
tiquioris ætatis [lapides,] quos ipſa humus in prius ſe ha *lapides.*
buerat animaduertimus inſertos. Qualiter iam nōnullis lapidibus quoq; concauos oſtreos, quos quādo mollis humus fuerat, interpoſitos habebat, veluti ſine naturali duricie nūc inſertoa videmus. In cęteris quoq; quoa lōgæ admodū ætatis mare ad terras proiecit, ſuperpoſitæ more nagarbę videntur, quas non de maris glarea eleuatas, ſed ex ipſa marini humoris qualitate, & eorū extrema corporum indurata cute admodum eſſe cōcretas, ipſa conſideratione probauimus. Plurima etiam ma-
rina reptilia teſtudinis cortaneis induūtur, in quibꝰ du- E
ricies plus quàm plurimorū lapidū videtur. Ex quibus omnibus manifeſtis approbationibus, lapides ex aqua tantū nunc, & nōnullos ex aqua & humo nūc genitos eſſe, doctus quiſq; non negat: Sicut & lachrymoſi marmoris natura & conſuetudo indicat: ſalis etiam natura de liquore in lapidis duriciā concreta vertitur, & iterū
in liquorē ſolui cōtuetur. Lapis quoq; vt Iob libri nar- *Iob.28.*
rat hiſtoria, reſolutus calore in æs cōuertitur, quod nō poteſt niſi prius in liquoris naturam moueatur. Pręterea quoq; omne metallum quantæcunq; duriciæ fuerit,
quanuis lapideę eſſe naturæ pateat, † igne reſolutum li- *† quatenus*
queſcit. Dum ergo ex aquę humore lapidum naturā gi- *liquida na*
gni cōprobatur, quid obſtat ſi dei gubernatoris volū- *tura eſſe pa*
tate lapis in aquam verſa vice mutetur, dum natura ad *teat.*
ſuam originem redire feſtinet, cum deus aquam de pe-
tra populo ſuo præberi iubet? Poſt hęc quoq; Moyſi *Filij Moyſi*
cognatus, cuius Sephoram illius Moyſi vxorē & duos *Cap. XXV.*
filios eius detulerat, ocyꝰ ipſi in occurſum Moyſes per *Exod.18.*
deſertum exire feſtinat, cuius conſilio quanuis gentilis, tamen cum ad caſtrorum locum venitur, tribuni & cē-
turiones, & quinquagenarij & decuriones in dei popu F
lo cōſtituūtur. Sed de Moyſi filiis quæſtio naſcitur, cur patris ſui in ducatu populi hęredes nō ſunt, ſacerdotio
ſaltem priuantur, dum per Pſalmiſtam dicitur: Moyſes *Pſal.98.*
& Aaron in ſacerdotibus eius. Hoc tamē quodam modo mentitur, † cū filij Moyſi de gentili matre peregri-
nationia cauſa generātur. Sic etenim de Moyſe cū pri- *† al. hac ta*
mogenitum genuiſſet refertur, Et vocauit nomen eius *mē quæſtio*
Gerſan, dicens, quia aduena fui in terra aliena. *dādo vicit*

Interea inuitatus dei famine Moyſes, quadraginta *Ieiunium*
dies ieiunauit, & liberato dei populo de Aegyptiorum *quadragin*
decē plagis, quinquageſimo die ex quo in Aegypto Paſ *ta dierum.*
cha celebratum eſt, decem mandatorum legē de mon- *Ca. XXVI.*
te Sinai in duabus lapideis tabulis detulit. Quas cū of- *Exod.25.*
fenſus eſſet populi peccantis piaculo, ad montis radi- *& 34.*
ces confregit. Reſtauratiſque totidem numeri eiuſdem [materię] tabulis, rurſus quadraginta diebus ieiunus dei largitoris munere, eadē præcepta recipere meruit. Sed per hoc tempus contra conſuetudinem humani moris, taliter, vt prædixi, nullo fatigatus inediæ labore, nullā terrenæ conuerſationis eſcam manducauit, quoniam diuini ſermonis conſortio fultus, tam lōgam inediam

De populo carneſ poſtulãte in ſolitudine. Ca. XXVII. Nume. 11. † ſaturabo.

G ſine eſurie ſuſtinere potuit. Præterea carnium concupiſcentia infidelis populi pars flagrans murmurauit, & mannæ cœleſti ollas carnium Aegyptiorum præpoſuit. Sed & Moyſi cum eſſet intolerãda res viſa, dominus populũ, inquit, ſanctifica craſtino: Ego enim illos mẽſe integro carnibus paſcam†. Cui imbecillitate incitatus humana Moyſes, ſexcenta milia reſpondit peditum pugnatorum, excepto innumerabili vulgo huiꝰ populi numerantur: nunquid boum & ouium immẽſa multitudo cędetur ad ſaturationem, aut innumerabilis turbæ piſces maris in vnum congregabuntur? Et idcirco vt nihil de iis quæ Moyſi mẽs fragilis, vt puta humana arripuit, in paſtum populi cederet, vẽtus à domino egrediẽs, arreptas trans mare coturnices, ad caſtrorum loca detulit, eaſq; duobus cubitis in aëre volantes circa caſtrorum loca, quantũ vna die cõfici poteſt, ortygometrã inſeruit: Quam populus colligẽs, mẽſe integro, id eſt triginta diebus comedit. Sed incredulos trãſmutationis† vltio conſequitur: Nam in illo loco priuſquã populus egrederetur, qui cõcupierãt, ira dominica mactati ſepeliuntur. Certe in hoc nihil nouũ vel cõtra naturam à domino cõtribuitur, qui olim creaturam auiũ conditam, & in abdito mundi quodam angulo recõditam, in neceſsitate populi ſui præſtare videtur: Quãuis

ὀρτυγόμητρα genus coturnicis inſigni magnitudine aliarũ coturnicum dux. † murmurationis.

H in libro ſapientiæ ſcribitur, Nouam creaturam auiũ viderunt: vtiq; oſtenſam, nõ nuper creatam. Quod olim deus cum cæteris creaturis in principio cõdidit, hoc in tempore neceſsitatis plebi ſuæ miniſtrauit. Sed tũ idcirco coturnices ad tale miniſterium, quę prius cũ manna contributæ, nil aduerſi edentibus contulerant, iſta vice iterum detulit, ne quiſquam putaret, quòd eſca auium ſine murmurationis culpa mortẽ populo prę́ſtitit: quoniam in hac vindicta ſana conſciẽtia comedentes incolumes ſeruauit, & quando cum manna data eſt, toti multitudini nihil incommodi prębuit. Poſtmodũ

Sapien. 16.

De Aethiopiſſa vxore Moyſi, & lepra murmuratricis Marię. Ca. XXVIII. Nume. 12. † dicta.

propter Aethiopiſſam vxorem eius, Aaron & Maria cõtra Moyſem inſolẽtia verba depromunt, quem omniũ qui tunc in terra morabantur, mitiſsimum hominũ ſpiritus ſancti dona† deſcribunt. Sed cũ tres tantum illos ita tabernaculum vocaſſet, Aarõ caſtigatus dei ſermone, oleo vnctionis à vindicta defenditur, Mariæ vero leprę cãdore corpus laceratur, quapropter etiã extra caſtra manere præcipitur. Sed orãte pro ea Moyſe, ſeptimo die iterum reuocatur ſana. At vero Moyſi de iſta

I Aethiopiſſa coniuge, duplex magiſtrorũ inuenitur intẽtio. Vtrum de Aethiopia cum eſſet in domo Pharaonis, de qua quadragenariꝰ egreditur, acceperit, quæ per multos peregrinationis dies illũ expectauit, an ſignorum tempore, cum poſt peregrinationem in Aegyptũ reuerſus eſt, Aethiopiſſam vxorem ſibi iunxerat, quam de Aethiopia ſecum & per deſertũ ducebat, quod æque de Sephora dicitur quòd Aethiopiſſa ſit, quã ad Aquilonem maris rubri, vbi prius Aethiopes fuerũt, Aethiopiam alteram eſſe in multis locis hiſtoriarum ſcripturæ deſcribũt. De qua in Eccleſiaſtica hiſtoria ſcribitur, quòd ex parte Indię adhęret. Et in chronicis canonicis Euſebij refertur, quòd Aethiopes ad Indo flumine conſurgentes iuxta Aethiopiam[conſederunt.] Ex quo intelligitur, quòd terra illa in qua primitus Aethiopes habitauerũt, Aethiopia dicta eſſe potuerit, ex qua Aethiopia ſi Moyſes vxorẽ ſuam acceperat, ideo Aethiopiſſa dicta fuerat.

Aethiopia duplex, Orientalis altera: altera Occidẽtalis.

Chore quoq; filius Iſuar de tribu Leui, patruelis Moyſi & Aarõ: & Dathan, & Abyron filij Eliab: & Hon, filius Pheleth de tribu Ruben, & præterea ducẽti quinquaginta viri proceres ſynagogæ, qui tempore conſilij per nomina vocitabãtur, ſuperciliosſo ſuperbiæ tumore contra Moyſem & Aaron ſteterunt. Etenim Chore vẽdicare ſibi ſacerdotium voluerat, & reliqui alij de principatu populi contendebãt. Sed illum qui ignẽ holocauſti deo non præcipiente offerre appetiuit, holocauſti tempore cœleſtis ignis cum his qui ad eũ pertinebant, abſumpſit: & eos qui ſe in excelſum eleuantes dei ordinationi reſiſtere cœperant, ſub pedibus eorum tęrra dehiſcens, aperto ore in infernum deglutiens, vorauit. In quibus manifeſte oſtenditur quòd tantundẽ ſenſibiles & inſenſibiles creaturæ dei dicto obediũt, dum quemadmodum viuentes celeriter cum eius imperio veniunt, ita & quæ non viuunt, velut viuentes quæ præcipiũtur peragunt. Sed quanuis quaſi viuẽs terra illud vindictæ officium peragit, contra naturam tamen in illo nequaquam aliquid fit: vitam enim inſenſibilem terra habere indubitãter dignoſcitur, per quam in ſe creſcentia arborum & olerum fruteta moueri videntur. Vnde quaſi in viuente carne palpitantes venæ ſanguinis diſcurrunt, ita etiam per terram viuentium aquarum riui profluunt: per quam vitam inſenſibilem deo imperante terra os ſuum aperuit, quando hominũ peccatorum quaſi ſeruiẽs in miniſterio vindictæ, tabernacula[peccatorum] vorauit. K

Chore & aliorũ caſꝰ Ca. XXIX. Nume. 16.

Sapien. 5.

Sequẽti itidem die totus populus contra Moyſem & Aarõ vt ſanguinis reos L conſurrexit, eoſq; in eorundem vltionem occidere voluit. Sed hic vterq;, Moyſes & Aarõ videlicet, ad tabernaculum dei diffugiunt, & iterum in rebelli populo cœleſtis flãma deſæuit. Ruſumq; Aaron imperante Moyſe, impleto altaris igne thuribulo [foras] in populũ venit, & inter viuos & mortuos digrediẽtis veſtigiũ vindicta non tranſiuit. Recto in vtroq; moderamine[effecto] vt qui contra iuſtos principes iracũdiæ igne intus exarſerãt, foris iuſtiſsimæ vindictę flãma conflagrarẽt. Et qui in corde proximorũ culpas venialiter dimiſerat, eiꝰ veſtigio defenſos ignis de cœlo miſſus vrere nõ audebat. Illa autẽ die quatuordecim milia ignis ille cõſumpſerat.

Rebelles cõſumpti igni Cap. XXX. Nume. 16.

Quos etiam rebellionis reatus grauius perurgebat: attamen ceſſante tumultu, vt ſinguli [manifeſtius] ſcirent, quem ſibi dominus in ſacerdotiũ eligeret, ſingulorũ ex duabus & decẽ tribubus principũ virgas inſertis nominibus Moyſes poſtulauerat, & pro ſorte Leuiticæ tribus Aaron virgã inſerto nomine acceperat, quas in conſpectu ſub tabernaculi tecto vna nocte recondit. Craſtino autem[mane] Aaron virga gẽmulas M amygdalini floris oſtẽdit, quo patebat Aaron præ omnibus in ſacerdotium dominum elegiſſe. Nec tamẽ in hoc cõtra naturam virga monſtratur aliquid effeciſſe.

Virga Aaron. Cap. XXXI. Nume. 17.

Interiecto tempore dehinc populus ſitiens in Cades deſerti Sin; iniuriis † cõtra Moyſem & Aaron grauiter † tumultuabat. Quæ res dũ ad dominũ per Moyſem refertur, virga percuti petra præcipit. Sed Moyſes infidelis populi murmure permotus, etiã de præcepto domini fide titubauit, coramq; populo cum Aaron bis petram percuſsit, largiterq; fluẽtes aquas ſitiẽs populus bibit. Sed hac cauſa Moyſes terrã promiſsionis nõ intrauit. Semel in Oreb petra percutitur, vbi tantũ populi infidelitas notatur. In Cades autem deſerti Sin ſaxũ bis cæſum pulſatur: ibi nãq; infidelitas in populo & in duce dignoſcitur.

Aquæ contradictionis C. XXXII. Nume. 20. † in murmure. † graui. Exod. 17. Nume. 20.

Ibidẽ murmurante populo igniros ſerpentes flatuq; adurentes in eum dominus immiſit, quorũ flatu adulteros † plurimos murmuratorũ necauit. Cæteri autẽ intereuntium pœna territi, & animo pœnitente ad ſatisfactionẽ inclinati, ad Moyſem & ad dominum clamauerunt, vt hæc ab eis plaga ceſſaret. Et

Serpẽs æneus. Caput XXXIII. Nume. 21. † adiuſtos.

idcirco

A idcirco flexus pœnitentium lachrymis dominus Moyſi
† al. virga iubet, vt ſerpentẽ æneum in virga extenſum† coram po-
in excelſũ. pulo eleuaret. Quo facto ſtatim ſerpens æneus erigitur,
& per illius aſpectum priorum ſerpentiũ vulnera cura-
bantur. Attamen quẽadmodum & de virga diximus &
arbore qua amara aqua indulcatur, [non] in ſerpẽte ſa-
lus, ſed in domini imperio tenebatur. Quicquid enim
ipſe præcepiſſet, illud tunc in populo ſalus eſſet. Sed hi-
ſtoria præcedentiũ rerum figura, [virtus] nunc in Chri-
Nume.22. ſto & in eccleſia continetur. Balach filius Sephor cũ
Aſina Ba- in terram ſuam Iſraël veniſſe comperiſſet, nũcios miſit
laã. Cap. vt Balaam hariolum inuitaret, vt populum Iſraël male-
XXXIIII. diceret. Qui cum ſedens ſuper aſinam pergeret, & aſina
angelum in anguſtiis ſtantem euaginato gladio videns
timuiſſet, ter cæſa demum domino ſubſiſtit. Vnde am-
plius flagellata, humano more & ſermone quaſi queru-
loſa ancilla loquitur. Et illa loquente, ſtatim Balaã ocu-
li vt angelum cerneret aperiuntur. In hoc admirabili ſi-
gno quamuis aſina cõpetentia ſibi verba profatur, non
tamen ſua mente nec affectu ſuo loquitur: ſed dominus
de quo dicitur, Et aperuit dominus os aſinę, ſicut ad lo-
quẽdum os aperuit, ita etiã linguam & palatum in ver-
B ba gubernauit. Aſina enim quid & quo modo diceret,
& ſi aliquid diceret, omnino neſciebat, quoniã & homi
nes qui alieno inflati ſpiritu loquuntur, & adhuc cũ lo-
quuntur quid dicũt neſciunt, & nihil ex eo recordãtur
† reſpiciunt. cum reſipiſcant †: ſed qui loquẽdi modos & in nubibus
& in igne ſæpe inuenit, & in ore muti animalis linguæ
plectrum in verba gubernauit. Ex quo intelligimus ni-
hil in natura dominum aſinæ cõmutaſſe, ſed per aërem
oris eius illa etiã ignorante, Prophetæ ignorantiã com-
peſcuiſſe: quaten⁹ domini ſpiritus & ſi in ſe loqueretur,
elatus in ſuperbiam nõ eſſet, qui frequẽter & per res in-
ſenſibiles, & brutum & mutum & ſubiectũ ſibi animal
eundem loqui cõperiſſet: quoniam ſpiritus dei vbi vult
Ioan.3. ſpirat, etiam ſi voluntati eius qui loquitur minus cõue-
1.Reg.19. niat: ſicut & Saül Prophetas occidere volens, mala in-
citatus volũtate venerat, & tamẽ ſpiritu domini arrep-
tus inter eos quos perſequebatur prophetabat. Vnde &
ipſe Balaam ad maledicẽdum deductus, & illud volens
implere, nõ maledicere dei populo potuit, ſed cõtra vo-
luntatẽ ſuam à domini ſpiritu coactus eſt benedicere.
His ergo duabus cauſis Balaã venire à domino permiſ-
C ſus eſt, vt per mutum animal eius inſipientia confutare-
tur, & aduentus Chriſti per Prophetam gẽtilem, qui fu-
turus erat gentiũ ſaluator in lege dei ſcriberetur. In om-
Exod.13. ni populi Iſraël itinere colũna nubis per diẽ nunquam
defuit, nec coram populo columna ignis per noctẽ: vt
in noctis frigore defenſi, & à tenebris illuminati perge-
Pſal.110. rent cum igne: & à calore ſolis protecti fuerunt in die
ſub nube: quem dominus cuſtos Iſraël vere protegit,
nec ſol per diem nec vnquam luna per noctem exurit.

Moyſi ſepul Quadrageſimo anno egreſsionis filiorum Iſraël de
tura quare Aegypto, quadrageſimaſecunda manſione in cãpeſtri-
ignota. Ca. bus Moab ſuper Iordanem populus ſedit, vbi Moyſes
XXXV. Deuteronomium, hoc eſt, iterationem legis prędicauit,
διυτερ- & poſt cõſtituto pro ſe in ducatu populi Ieſu filio Nun
νόμιον. ex tribu Efraim, imperio diuino montẽ Abarim† tranſi-
† al. Gai. uit, in montẽ Nebo ſolus aſcendit, vbi centeſimo & vi-
ceſimo ætatis ſuæ anno, nec motis dẽtibus nec caligan-
tibus oculis, integro corpore totius humani generis cõ-
mune debitum ſoluit. Duabus autem cauſis, vt ſapientes
aiunt, mortis eius & ſepulchri nemo conſcius erat, qua-
tenus illam faciem quæ conſortio ſermonis domini ru-
tilauerat, mortis mœrore repreſſam, nullus videret. Et
ne ſepulchrum eius populus Iſraël, ſi cognouiſſet vbi eſ- D
ſet, adoraret. Vnde & virgã in qua ſigna fecerat, vt plu-
rimi putãt, ne adoraretur ſecum abſtulerat, quoniam &
ſerpentem quem fecerat, filij Iſraël poſtmodum adora-
bant. Omnis autẽ illius ætas in tres quadragenarias par-
tes diuiditur. Quadraginta enim annis in Aegypto in
domo Pharaonis ab infantia literas didicit. Quadra-
ginta annis exul ab Aegypto in domo ſacerdotis Ma-
dian fuit. Et quadraginta annis per deſertum ducatum
populo præbuit. Certe & nos conſummatis his quæ de
pentateucho hiſtorica narratione cõprehendimus, pri-
mi libri finem de mirabilibus hic facere cõueniat, vt ſe-
cundus de Prophetia ſcilicet exceptus, ab Ieſu filio Nun
& Iordane initium ſumat.

DE MIRABILIBVS SAcræ ſcripturæ, Liber ſecundus.

CVM autem Moyſe egrediente, dei Ieſus ſucceſ-
populi gubernationẽ Ieſus fili⁹ Nũ ſor Moyſi.
ſuſcepiſſet, cõfortatus de ſermone Cap.I.
domini, de campeſtribus [Moab] E
ad Iordanis fluuium caſtra moueri
iubet: ac deinde cum arcę onere te-
ſtamẽti decorati reliquam plebem,
primas vndas præcedentes ſacerdotes ingrederẽtur, ab
illo loco vbi ſteterunt vſque ad mare omnis fluminis Iordanis
alueus aquis ſuis cõfeſtim nudatus, ſuperiorq; aquarum ſiccatus.
moles quæ de fontibus augebatur, ſurſum in aëra mon-
tabat, quouſque omnis Iſraël ſiccis pedibus alueum flu-
minis trãſierat. In cuius miraculi teſtimonio duodecim
lapides quãtos duodecim viri portare poterant de ima
glarea Iordanis portati ſunt in loca caſtrorum, & toti-
dem tanti ex his quos terra ſicca cõtinuerat, poſiti ſunt
in eorũ locũ. Certe & in hoc ſigno propoſiti operis no-
ſtri cauſa requiritur, qualiter arcã domini fluuius natu-
raliter pręterire nõ permittit. Ita enim aliqua pars aqua-
rũ quæ ad mare perrexit, naturæ ſuæ curſum cõſuetum
conſequitur, dũ altiora deſerẽs, per prona proprio mo-
re fluminis paulatim delabitur. At vero humana indu-
ſtria alueos fluminũ nudatos legim⁹ & audiuimus, quo-
modo Cyrus imperator per ſiccũ exercitus ſuper Gyn-
dem† fluuium, qui ſecundæ poſt Eufraten quãtitatis illa F
expeditione qua Babyloniam expugnauit, dicitur eſſe † Gangẽ.
caſtrametatus. Vbi chariſsimũ virorum & equitũ, equi-
tem tranſmeandi fluminis audacia perſuaſum, rapacis
alueí vortex demerſit. Quo facto, rex incredibiliter ira-
cundiæ furore aduerſus fluuiũ permotus, velut inſenſi-
bilẽ creaturam vlciſci ſtatuit. Ac immenſum amnẽ per-
peti anno totis viribus in quatercentas ſexaginta foſſas
diuiſit: nudatoq; alueo, meabilem vix genua tingẽtibus
fœminis reliquit. Vnde eodẽ exercitu & rege eadem ex-
peditione Babyloniã obſidente, excelſiſsimo murorum
obiectu ab expugnãdi molimine repulſi, ad Eufratis flu-
minis per fluentia ſuperiora vada cõuertunt. Illa autem
prædicta arte edocti, per alienum limitẽ diuertẽtes, per
eius nudatum [alueum] Babylonis murum ſubintrãtes,
vrbem capiunt. Quod ergo humana induſtria laborio-
ſo certamine† potuit, hoc deus potẽtiæ ſuæ virtute faci- † conamine.
lius peregit. Sed forſitan quiſquã diſpariter reſpõdebit
hoc factum eſſe: dicẽs, Illic enim foſſuræ opus alueos a-
quarũ per humiliora diuertit: hic vero ſtans aqua, nullo
renitente ad aëris ſublimia cõſcendit. Sed & hoc nõn-
ne humana diligentia ſæpe efficit, vt ab oppoſitis valli-
bus

G bus aquas in excelſum montare, & ad fontes redire offenſas compellit? Quod vero homines velut terreni, de terrena craſſa materia frequēter faciunt, quo modo angeli tunc quorū officiis hæc omnia mirabilia peraguntur, per amnem† facere nō potuerunt? cū ſit naturale aëris opus & propriū officium aquas retinere in nubibus, & vt docti indoctiq; pariter norunt, quotidiana administratione retinet: Ita tunc deo iubēte fluminis curſum prohibuit, vt per illius fluēta arca dei & ſacerdotes trāſirent.

† aerem.

Veſtes non detrita. Cap. II. Ioſue. 5. Deute. 29.

Terram igitur repromiſsionis poſt longi laborē itineris ingreſsi, de fructibus Chananitidis regionis populi turba comedit, & mannæ de nubibus eſca miniſtrari deſinit. In hoc tam longo itinere admiratione dignū accidit illud, quòd per quadraginta annos nullius ex omni populo calciamētum aut veſtis defecit. In quo dominus nō naturam nouā in calceamentis & veſtibus condidit, ſed olim conditam conſeruauit.

De ſubuerſiõe Hiericho. Cap. III. Ioſue. 6.

Inde Iordanis ripā egreſsis, Hiericho prima ex Chananitidis ciuitatibus occurrit. Quæ luſtrata circuitu dierū ſeptem, quaſi arcę dominicę & exercitus expaueſcens aduētum, cito corruit. In quo circuitu nullo armorum ſuffragio vſus eſt victor populus, ſed ad clamorē in gyro ſonante murus erat vſq; ad fundamenta dirutus. H Vbi nihil extra naturam eſſe factum geſta res oſtendit. Si quidē & hoc terręmotibus eſſe factū frequenter ſcriptura denunciat. Quo modo & in famoſo illo terræmotu centum Libyæ vrbes corruerunt, & in terræmotu dominicæ paſsionis vndecim in Thracia ſubuerſæ ſunt. Præterea quoque quod humani actus efficacia congerit, hoc alterius deſtruentis vel etiā ſenectutis tempus conſumit. Attamen hęc dicētes, non caſu accidiſſe murorum Hiericho ruinam, oſtendimus. Sed ne contra naturā ſicut aliquid in miraculis factum oſtendimus, hoc enim ſicut & cætera miniſtrari angelico opere deſignauimus, dei iuſſu effectum fuiſſe non dubitamus.

Terræmot° in Africa & Thracia.

De ſtatione ſolis & lunæ. Ca. IIII. Ioſue. 10.

Poſt hæc quoq; Chananæorum quinque regibus in vnum congregatis vt pugnarēt aduerſus filios Iſraël, cum ex aduerſo miſcerentur cohortes, & victoria in dei populo partē contenderet†, Ieſus filius Nun princeps populi Iſraël ſoli in medio die præcepit, vt ne ſe moueret, & lunę vbi fuerat ſtaret, donec ſe dei populus de inimicis vindicaret. Quod & factum eſt. Nam ſol duos dies in vno concluſit, & luna diei ſpacio non occurrit. In qua iuſsione nō humani I imperij authoritate luminaria requieſcunt, ſed domini imperātis vt ſtarēt iuſſui obediunt. Nihil enim propter iubentis hominis verbū dei creaturæ faciunt, ſed quod dominus ſerui ſui ordinationi† obediēs pręcepit, hoc faciunt. Sic enim perhibetur, Sol ſtetit contra Gabaon, & luna ad vallē Hailon, obediēte domino voci hominis. Ex quo intelligitur deū ſeruorū ſuorum precibus obedire, & ad eorum neceſsitatē creaturas ſuas opportune gubernare. Hæc luminariū [mora] nihil nouum in natura cōmiſit, etſi in miniſterio aliquid nouum aliquando natū† oſtendit. Sed & illa varietas nihil in anni curſu & reliquorū dierum cōmouit, dum pariter ſol & luna vnūquodque in ſuo ordine requieuit. Si enim vnum luminare curreret, dum alterum interim requieſceret, dierum & menſium & annorū aſſuetum curſum cōturbaret. Dum autem vtrunque moram hanc habuit, quaſi poſt conſuetū diem in occaſus ſui limitē perrexit. Non enim quòd ad belli illuminationē luna tunc in præſentia ſolis proficeret, ſtare imperatur: ſed ne quid incongrue luminariū meatu per vnius quietē & alterius curſum deſtrueretur. Sed quoniam & maris curſum lunari conuenientē eſſe in omnibus euidenter monſtrauimus, & illum tūc requieuiſſe, etſi ſcripturæ vocibus reticetur, K nōnne ipſe illarum rerum pronunciat obſeruabilis cōmeatus? Luna vero nō tantum in hac ſtatione requieuit, ſed & incremēti vel detrimenti ſui interim cōſuetudinem agere nō potuit. Si enim dū ſtetit luna, licet ſtans ſua incrementa vel detrimenta ageret, illud incrementum lunare vltra ſolis curſum in cyclorum rationibus aliquid turbaret. Dum vero nihil in circuli in ſe reuertentis curſu dies illa ſolito lōgior præbuit, tunc manifeſtum eſt, quod in illa ſuperueniente veſpera, vnius diei incrementum luna, ſicut quotidie ſolet, geſsit. Vt enim hoc manifeſtis approbationibus pateat, cyclorum etiā ab initio cōditi orbis recurſus in ſe breuiter digeremus, quos ſemper poſt quingentos triginta duos annos ſolet in† principio & luna per omnia conuenientibus nullis ſubuenientibus impedimētis in id vnde cœperāt redire oſtēdemus. Quinto nanq; cyclo à mundi principio anno cētesimo quartodecimo, generale totius mūdi diluuium ſub Noë venit, qui poſt diluuiū quadringēteſimo decimooctauo anno deceſsit†: & inde alius incipiēs, id eſt ſextus, in octauo ætatis Abrahæ anno finitur. Et nono eius anno ſeptimus incipiens, triceſimoquinto anno L egreſsionis filiorum Iſraël de Aegypto in quinquennio ante mortē Moyſi cōcluditur. Poſt quē octauus, in quo eſt illud ſignū in ſole & luna factum, triceſimoſexto anno egreſsionis Iſraël de Aegypto incipiēs, in triceſimū [primum] annum Aſæ regis Iuda incedit. Cuius triceſimoſecundo anno nonus exordium capiēs, in quo & aliud ſignum in ſole, Ezechiæ regis tempore, de quo panliſper dicemus, factū legitur, cēteſimooctauo anno poſt templi reſtaurationē quæ ſub Dario facta eſt, ſui curſus ſpacium cōſummauit: donec decimus inde oriens nonageſimoſecūdo anno poſt paſsionē ſaluatoris Allia & Sparſa conſulibus peractis curſibus conſummatur. Poſt quē vndecimus à cōſulatu Paterni & Torquati ad noſtra vſque tempora decurrēs extremo anno Hibernenſium moriēte Manichæo inter cæteros ſapientes peragitur. Et duodecimus nūc tertium annum agens ad futurorum ſcientiam ſe pręſtans, ſed [à nobis] qualem finem ſit habiturus ignoratur: quorum vnuſquiſque vniformi ſtatu, peractis quingentis triginta duob⁹ annis in ſemetipſum, id eſt, in ſequētis initium reuoluitur, cōpletis videlicet in vno quoq; ſolaribus octouicenis nonodecies, & in lunaribus decēnouenalibus vigeſies octies circu- M lis. Poſt quos in lunari ſupputatione per cōmunes duodecim & emboliſmos ſeptem, per Ogdoadem & Hendecadem & incrementum lunare, quod cōputantes ſaltum nominant: & ſolari per quadrantes & biſſextos diligenter dinumeratos: demum duobus luminaribus† totidem dies habētibus, & per curſus ſui omnes lineas cōcordi ratione cōuenientibus, veluti primus conditi orbis annus innouatur. Dum ergo hi circulorum totales† recurſus in ſe cōgrue, & poſt illos cyclos quibus in ſole & luna mora vel reditus ſigna, quo modo ſub Ieſu vel Ezechia factum legitur, apparuiſſe deſcribitur, ſine vlla varietate redeūt: manifeſte intelligitur, quòd non mora illa aut reuerſio aliquid in luminariū & tēporum aſſueto curſu præpeditū vel inſolitum reliquerunt: ſed quaſi per diem omnem in occaſus ſui, vt ſupra dixi, limitem currunt poſtquā illius ſolito lōgioris diei ſpacium peregerunt. Per quod videtur quòd nihil ad ſequentis noctis longitudinem temporis illa dies longa contulerit, cuius princeps pariter in die cum ſole diei præpoſito luna requieuit.

† contenderet. † rationi. † variam.

† annos ſolet ut † &c. † defecit. † lunarib⁹. † totales. Ioſue. 10. 4. Reg. 20.

De Gedeone & duobus ſignis. Cap. V.

Itaque purgata funeſtis habitatoribus Chananitidis regione, in dei populi dedicationē† ipſa à domino

† deditionē

A à domino terra tribuitur. Qui poſtmodũ pacis ocio re-
ſolutus, in idolorum terrę illius & reliquarũ in circuitu
nationum cultũ peruagatur. Propter quod gẽtibus ſępe,
quorum idola ipſe colebat poteſtate à domino cõceſſa,
mancipium ſeruire tribuitur. Sed captiuitatũ & ſeruitu-
tum laboribus duriſsimis afflictus, frequenter à deo per
pœnitentiã veniam precabatur: ad cuius liberationem
pœnitentium lachrymis ſedatus, ille iudices ſuſcitabat,
qui de ſeruitutis iugo plebem eruẽtes, nequaquã pœni-
†poteſtate do-minio. tentiæ domino, †ſed arbitrorum iure præſtebant. Quo-
rum tẽporibus dũ Madianitis ſeruiret populus, Gedeoni
filio Ochaz cœleſtis nũcius apparuit, illumq; deſtructo
idololatriæ ritu, de plebis ſuæ liberatione cõmonuit. In
cuius cõſpectu dum Gedeõ oblationem cõponeret, de-
ſuper carnis ius fundẽs, cœleſtis ignis holocauſtum ab-
ſumpſit. Et iterum poſtulanti ſignũ, ſiccitas in omni ter-
ra, & ros in ſolo vellere, & rurſum ſiccitas in ſolo velle-
re, & ros in omni terra fuit. Sed hæc quamuis ſociantur
numero mirabilium, nihil tamen velut nouum oſtẽde-
re videntur in miniſtratione rerum: quoniã & cœleſtis
ignis res terrenas, vt ſæpe diximus & dicemus, frequen-
ter deuorat, & alternatim in mũdo per partes nubibus
B rorat. Sed tamen multa talia de mirabilibus ſcriptura-
rum ſubueniunt, quę etſi in rebus geſtis diligentẽ expla-
nationem nõ exigunt, figurarum tamen præſignatione
in rerum ſpiritalium intelligẽtia referta ſunt. Sed quo-
niam in opere iſto [rerum] tãtummodo geſtarum intel-
lectum proſequi diſponimus, hoc licet memoriæ cauſa
ſtatim hiſtorialiter numero mirabiliũ inſeremus. Quæ
etiã ſi ſæpe fortuito caſu dei volũtate in rebus prouene-
runt, terribilius tamẽ & celerius & certius & mirabilius
†inſigni alicuius oſtẽſione per domini imperium guber-
nata & oſtẽſa fuerunt. Vnde cum hiſtorialiter in holo-
cauſti hac cõcrematione, non terreſtri igne, ſed cœleſti
flãma hoc oſtendebatur, quòd futurum tunc bellum, nõ
humanis viribus, ſed cœleſti auxilio proficeret, & ros
prius demõſtrabat in ſolo vellere oſtẽſus, quòd diuina
miſeratio, quæ tũc in Iſraël fragili & molli populo fue-
rat, ignitas gentium iras ſicut aqua ignem poſsit extin-
De Sampſo-nis fortitu-dine in ca-pillis. Cap. VI. guere. Iterum cum Philiſtęis ſeruiret Iſraëlitica plebs,
Manue filij Saruch de tribu Dan, ſterili vxori primo,
deinde ipſi Manue dei angelus prophetali habitu appa-
ruit, eoſq; de filio qui illis eſſet naſciturus, qualiter fieret
C educãdus edocuit, quatenus, ne vnquã nouacula caput
Iudicũ. 13. ipſius tranſiret, & ſiceram & vinum & omne quod in-
ebriare poteſt nõ biberet. Cui cum Manue neſciens eſſe
angelum, prandium voluiſſet præbere, angelus, inquit,
De cibis tuis nõ comedam, ſed domino ſi vis holocau-
ſtum cõpone. Quod cum Manue illo præcipiente com-
poſuit, cum igne holocauſti coram eis ſtatim angelus in
cœlum [aſcẽdit. Et hic terreſtris holocauſti ignis de ter-
ra in cœlum] abſcondens demõſtrauerat, quòd per na-
ſcituri hominis fortitudinẽ deus populi liberationem
pręparauerat. Natus igitur Sampſon, iuxtaq; imperium
[domini] nutritus, maximã fortitudinem in ſeptem ſui
capitis crinibus habuit. Quod pro certo probatũ eſt, dũ
Iudicũ. 16. eiſdem nudatus aliquando etiam virtutem amiſit. Nam
cum Dalilam in valle Sorecti mulierẽ de regione Phi-
liſtinorum alienigenã adamaret, & illa pecuniã à Phi-
† Principi-bus quibus Sãpſon mul-ta mala fe-cerat pro-ditionis. liſtinis principibus, pro quibus multa fecerat, perditio-
nis eiuſdem mercedem accepiſſet, ipſe poſcenti fortitu-
dinis ſuæ myſteria in capillorum ſuorum cõſeruatione
fieri indicauit. Et illa dormientis in ſinu ſuo vocato ra-
ſore, caput totundit. Perductuſq; Sampſon à Philiſtæis,
oculis orbatus, molam manu vertebat, donec capilli il-
lius ad priorem longitudinem creuerunt. Deinde Phi- D
liſtæis epulantibus, vt inter epulas Sampſon illuderetur,
adducitur, & ipſe puero retinẽti †greſſus dixerat, vt ſe ad *† regenti.*
duas colũnas perduceret, quibus tota domus imminę-
bat, quatenus ſuper illas veluti laſſus reclinaretur. Qui-
bus ambabus vtraque manu apprehẽſis, inuocato in au-
xilium deo totã domum concuſsit. Quæ cito corruens,
tria Philiſtinorũ milia pariter cũ ipſo Sampſone pro-
ſtrauit. Sed naturas inueſtigantibus, ſolutionem †nõ mi- *† quæſtionẽ.*
nimã incutit, quo modo totum ſenſibile corpus in in-
ſenſibili capillo motum fortitudinis habuit: cuius dam-
num doloris ſenſum nequaquã intulit, cum illo tonſor
à reliquo corpore ferramẽti aculeo diuiſit. De Sampſo- *Iudicũ. 13.*
ne ergo priuſquam naſceretur, à domino præcipitur, vt
capillus illius nunquã ferri acumine vel alicuius aculei
tonderetur. Quandiu igitur in mãdati diuini cuſtodia
permanſerat, ſpiritus ſancti munere maximã fortitudi-
nem habebat. Vnde cum muliebri perſuaſione præcepti
dominici tranſgreſsionẽ adinuenit, etiam ſpiritale for-
titudinis donũ quod habuerat, ſtatim receſsit, Nõ quia
inſenſibili capillo oſsium, & carnis & ſanguinis, qui ni-
hil ex his habet, [virt⁹] inerat, ſed mãdati dominici ob-
ſeruatio donũ fortitudinis obſeruabat. Sed fortaſſe ali- E
quis dicet, Quare ergo cum capillis iterũ fortitudo il-
lius ſuccreuit, ſi nõ in capillis priorẽ fortitudinem †ha- *†pri⁹ robur*
buit? Attamen etiã in hac vita†, non tam in lõgo capil- *† hac vice.*
lo amiſſam virtutem recuperabat, quàm donum ſpecia-
le †quod negligens amiſit: afflictus pœnitẽtia creſcenti- *† ſpiritale.*
bus capillis paulatim impetrabat: præſertim cum in hu-
ius mandati tranſgreſsione ex parte licet aliqua excuſa-
batur, quãuis ſuæ virtutis Dalilæ petẽti myſterium lice-
re nõ negauit, non tamen ſe imperante vel concedente
vel ſentiente †tondetur. Vnde afflictus poſtea à deo im- *† cõſentiẽte.*
petrauit facilius, quod nõ ſponte ſed dormiẽs ſeductus
amiſerat. Inde poſt non multum temporis, filiis Iſraël *Capta arca & reſtituta Cap. VII.*
mandatorum trãſgreſsione deum offendẽtibus, incita-
ta Philiſtinorum agmina, ad bellandum cõtra eos con-
ueniunt. Et filij Iſraël de ſe nihil cõfidentes, arcam teſta- *1. Reg. 4.*
mẽti domini in exercitu ſuo in pugnã contra aduerſa-
rios conducunt. Sed legis trãſgreſſores nequaquã legis
arca tuetur, victo potius & deleto [ex parte] populo, ab
alienigenis ipſa capitur. Qui victoriæ munere lætantes,
in terram ſuam eandẽ captã perducũt, & veluti trium- F
phi huius adhuc iuxta †Dagõ deum ſuum, arcam dei Iſ- *1. Reg. 5.*
raël in templo ſtatuerũt. Sed primo die Dagon coram *† triũphi hu-ius authorẽ*
arca proſtratus, repercuſſus tamen in †loco ſuo reſtitui- *iuxta.*
tur. Craſtina vero fractus ad limen in cẽtum partes, ca-
pite & manibus, ſpina dorſi eius trũcata reperitur. Quod *† repertus iterum in.*
fugere idololatriæ in aduentu dominicæ legis cultum
mõſtrabat. Qui enim fugiunt, perſequẽti dorſum dant.
Præterea quoq; tota Philiſtæa fœda admodũ plaga per-
cutitur: nam & extales eorum foras prominebant, & in-
gens ſoricum & inſolens copia per totã prouinciã dif-
fundebatur. Conuenienter quippe dominus illis vtran-
que pœnam parauerat, qualẽ rerum ipſarum cõueniens
ratio exigebat: quatenus qui miſera animalia diuino
cultu venerabantur, per miſerrima animalia in aduentu
dominicæ legis caſtigarẽtur: Et qui tabernaculi domi-
ni interiora, id eſt, arcam extra limites ſuos protraxêre,
hi interiorum ſuorum foras prominentium fœda affli-
gerentur clade. Quapropter eam plauſtro nouo impoſi-
tam duabus fœtis vaccis vehendam, quæ iugum antea
non cognouerunt†, teneris domi vitulis mugiẽtibus, ad *† portaue-runt.*
fines ſuos redire arcam permiſerunt. Quinque mures &
totidẽ annulos aureos indices plagarum ſuarũ, ne eam
vacuam

G vacuam dimitterent, iuxta eã in capſella poſuerunt. Sed
in his multiplex figurarum intelligentia latet, quæ pro-
Fragore cæli fugati hoſtes. Cap. VIII. 1.Reg.7. prij operis induſtria, & tempore indiget & ocio. Ite-
rumq; infinita Philiſtinorũ agmina quaſi arenæ maris
innumerabilia, per plana ſe terræ Iſraël effuderunt, quæ
dominus Samuele orante à facie filiorum Iſraël ingenti
cœli fragore perterrebat, quatenus per hoc[& Iſraël] nõ
propria virtute viciſſe intelligerent, & hoſtes dei prote-
ctionem & auxilium erga hunc [eſſe] populum ſcirent.

Rex prim⁹ Saul. Cap. IX. 1.Reg.11. Itidem quoq; Samuele inuocante dominum, cũ po-
pulus ſibi regẽ peteret, & Saül filiũ Cis de tribu Benia-
min in dei famine iuſſus Propheta ordioaret, dominus
per pluuias & horribiles voces intonuit, quibus plebs
quæ audierat, ſe dominũ repuliſſe, ne regnaret ſibi in-
telligeret: quos fragores per Samuelis iterũ dominus de-
precationem cõpeſcuit, poſtquam populi de hac re pœ-
Saul ꝓphetãs. Ca.X. 1.Reg.19. nitudinem intus aſpexit. Saül inuidiæ ſtimulo ſuſci-
tatus, & malo ſpiritu[ſępe] arreptus, cum Dauid occide-
re vellet, & ipſe Dauid tunc cum Sumuele &[cæterorũ
prophetarum] cuneo prophetaret, miſit Saül nuncios &
ipſum interficiẽdum de medio Prophetarum rapere iu-
H bet. Sed illos protinus vt veniebant, ſpiritus qui in Pro-
phetis loquebatur, arripiebat. Ipſe quoq; Saül quaſi inui-
tum famulis opus, ſtricto arcu poſt eos exiens, cũ inter
Prophetas venerat, prophetabat. Diximus autẽ cum de
Balaam & aſina eius diſſeruimus, quoniã ſpiritus ſancti
verba, nõ dicentium merita pẽſantur, ſed ipſius volun-
tate vbicunq; voluerit, proferuntur: per quod tamẽ pro-
ferentium ea merita nõ in melius augentur, ſi bona non
habent opera, ſicut in Balaam, & Saül, & Caipha ponti-
Matth.7. fice. Vnde tales Prophetæ in iudicio dicent, Nõnne in
tuo nomine prophetauimus? damnati domino reſpon-
debunt, & tamen æterni ignis cõſortium inter cæteros
impios ſubibunt. At vero & hoc loco quidã æſtimant,
quòd Saül nõ diuino ſpiritu, ſed malo illo quo ſæpe ar-
ripiebatur, per totum illum diẽ prophetaret, donec Da-
uid etiam imminens mortis periculum, ipſo ſuo ſpiritu
arreptus, domini diſpenſatione euaderet. Sed qualiter
1.Reg.19. hoc ſentiri poteſt dum ita ſcribitur, Et factus eſt ſuper
eum ſpiritus domini, & ambulãs prophetabat? Niſi for-
te ſic in hoc loco accipitur, ſpiritus domini, quo modo
1.Reg.16. & alio loco, ſpiritus domini malus Saül arripiebat, Ve-
runtamen vbicunque ſine additamento ſpiritus dei, vel
I ſpiritus domini, vel ſpiritus Chriſti, vel ſpiritus Ieſu, in
ſcripturis ſanctis inuenitur, ſpiritus ſanctus eſſe à nullo
ſano ſenſu dubitatur: Vbicunq; vero cũ additamẽto di-
citur eſſe ſpirit⁹ domini malus, vt eſt in libro Samuelis,
intelligitur diabolus eſſe, qui domini propter miniſte-
riũ, malus propter viciũ dictus videtur. Sæpe quoq; cum
ſingulariter ſpiritus tantum, & non addito ſanctus, aut
dei, aut aliquid quodcunq; ex his quæ ad ſignãdum aut
demonſtrandum ſpiritum ſanctũ pertinent, deprehen-
ditur, contrarius ſpiritus qui eſt diabolus, aut ſubiectus
quiſq; ſibi ex his qui miniſtrãt dæmonibus, dignoſcitur.

Samuelis apparitio. Cap.XI. Poſt etiam in anguſtia cõſtitutus hoſtili ſe premente
impetu, cum neq; per Prophetas, neque per ſacerdotes,
neque per ſomnia, petenti ſibi dominus vllum reſpon-
ſum daret. Saül rex ad pythoniſſam perrexit, vt ex mor-
tuis aliquem ſibi per ſuæ artis incantationes ſuſcitaret.
Quæ cum quæreret ex eo, quẽ mortuum de ſomno cu-
peret reſolui, ille ſibi Samuelem velle reſpõdit ſuſcitari.
Suſcitatus vero Samuel, Saüli quid eueniret prænũciat.
1.Reg.28. Hac inquiens hora tu & filij tui mecum eritis, ſed & Iſ-
raël tradam tecum in manum inimicorum eius. Quali-
ter ergo Samuel à pythoniſſa ſuſcitare dicitur, dum py-
thoniſſa dęmoniacis incãtationibus & prętigiis vri vi- K
detur? Et quò modo Saül qui in viuẽtib⁹ Prophetis dei
reſpõſum nõ inuenit, reſuſcitatum à morte Prophetam
audire meruit? Vnde non hunc eſſe Samuelẽ illum Pro-
phetã, per factum facilius intelligitur, ſed diabolus qui *2. Corin.11.*
ſe transfert in angelum lucis, in phãtaſia Samuelis con-
ſideretur. Quod ex ſermonibus eius recte dignoſcitur,
quoniã funeſto Saüli dicebat, Tu & filij tui mecum eri-
tis. Etenim ſi verus hic Samuel oſtenſus eſſet, nullo mo-
do iniquum regem conſortem ſui meriti poſt mortem
diceret. Si ergo à pythoniſſa diabolus oſtenditur, quare
Samuel io diuina ſcriptura dicitur ſuſcitatus? In multis *Quæſtio.*
ſacræ ſcripturæ locis imaginatis rebus verarum rerum *Solutio.*
nomina ſæpe aſcribũtur. Quo modo & prædicta virga
in ſimilitudinẽ ſerpentis imaginata, & phantaſtica illa
magorum ſerpentiũ in Aegypto, & ille æneus[io deſer-
to] ſerpẽs oominatur. Duo quoq; Cherubio pro ſimili- *Nume.21.*
tudine obumbrare propiciatorium nunciantur.† Quinq; *Exod.25.*
mures, vel quinq; annuli de terra Philiſtiim in capſella *1.Reg.6.*
cum arca domini deferũtur, [Duodecim boues ſub ma- *† memorãtur.*
ri æneo, & quatuordecim leones in throno Salomonis
eburneo ſtatuũtur.] Cherubin quoq; & palmæ, & mala L
granata, & retia in tẽpli ædificio depicta deſcribuntur,
cum hæc omnia non ipſa rerum veritate, ſed pro ſimili-
tudine iſta nomina recipiunt: ipſæ tamen ſcripturę vlla
incertitudinis regula † quaſi res veras hæc nominatim *† vllo reſpectu.*
ponũt. Phãtaſma igitur Samuelis velut ipſe Samuel, o-
ſtenſum pronunciatur, ſicut & in viſibus prophetarũ, &
in Apocalypſi Ioãnis oſtẽſi viri pronunciantur. Poſt *Caſus Ozæ.*
modicum deinde Dauid regnum obtinente, arca teſta- *Cap.XII.*
menti de domo Aminadab ad Hieruſalẽ à rege & om- *2.Reg.6.*
ni populo perducitur, Oza filius Aminadab ſequens ar-
cam, cum illã velut ſuſtẽtans tãgeret, ſubita morte per-
cuſſus & ſuffocatus eſt. In quo facto temeritas cum ipſo
Oza, qui cum nõ eſſet de genere Aaron[arcam] tetigit,
dãnatur, & totus populus quia caute in diuinis rebus ſe
agere deberet, admonetur. Sed quidã aliquod pręcedẽs
peccatum in Oza per hanc culpam punitum eſſe exiſti-
mant, quoniã ſæpe euenit, vt minores culpæ præceden-
tium peccatorũ vindictam incitiant. Quemadmo- *Receſſio populi. Cap. XIII.*
dum cum populus Iſraël peccaſſet cõmouit dominus vt
Dauid numeraret populum, per quod accidit, vt plebs
peccans per [paruam] regis culpam pœnam ſuſtineret *2. Reg 24.*
præcedentium delictorum. Angelus enim domini ſep- M
tuaginta virorum milia ex omni Iſraël vſque Berſabee
occidit, & Hieroſolymã vrbem velut delere propoſuit:
non quòd dominus ciuitatem quam nunc† diſperdidit *† quam nũ.*
delere vellet, ſed vt oſtenſus in procinctu vindictæ an-
gelus, dignã videnti regi pœnitentiã incuteret. Ex quo
intelligitur Dauid minorem culpam commiſiſſe quàm
plebs, qui peccatum ſuum per ſolam pœnitentiam dele-
uit, populi vero delictũ in authoribus ſuis mortis ſeue-
ritatem promeruit. Et deinde cum per peccatum Sa- *Dedicatio vitulorum aureorum. Cap.XIIII.*
lomonis populi Iſraël regnũ vnum in duo diuiſit, Hie-
roboam filius Nabath rex decẽ tribuum in parte aqui-
lonis, metuens ne templi quod erat in Hieruſalẽ reſtau-
ratio † rurſum populũ Roboam filio Salomonis iunge- *3.Reg.12.*
ret, idola & altaria in Dã & in Bethel poſuit. Sed in de- *† viſitatio.*
dicatione altaris quod fuit in Bethel, vir dei de Iuda vt
cõtra illud altare prophetaret, à domino mittitur. Quo
adueniente duo terribilia ſigna oſtẽduntur. Nam & al-
tare in duas partes ſtatim in hora holocauſti ſcinditur, *3.Reg.13.*
& integra ipſius † arida manus ſiccatur. Quæ duo ſigna *† al. & regis ipſius.*
rei & operi ſuo apte cõuenerunt, dum quid in ipſo tunc
rege ſit factum euidenter oſtẽdunt. Aptum enim vide-
batur,

A batur, vt qui dei cultum qui illuc vſque in vno altari &
templo erat, diuiſiſſet, ipſius altare quod ipſe ſibimet fe-
cerat, ſic ſciſſum diſſecaret. Et qui populi dei manum ne
domino ſuo oblationẽ & holocauſta immolaret aridã
feciſſet, in ſchiſmatico illo holocauſto manus illius ari-
Siccitas cœ da appareret. Præterea quoq; Achab filio Amri inci-
li.Ca.XV. tante, cum Iezabel vxore ſua plura agente † ſcelera, He-
3.Reg.17. lias Thesbites de Galaad in ſermone dei dixit, Si ros &
† augente. pluuia, niſi iuxta oris mei verba his annis erũt: cuius ora-
†prohibita. tione prophetica † pluuia tribus annis & ſex mẽſibus nõ
pluit: quatenus qui deũ per mala in terra exacerbaſſent,
cœli clementia & aëris cõmoditate carerẽt. Verum hęc
plaga vt multi magiſtri putãt, tantum terram Iſraël ca-
Omnis ter- ſtigauerat. Sed moris eſt ſcripturarum, vt illam prouin-
ra in ſcrip- ciam de qua dicunt, omnẽ terram indifferenter nomi-
turis. nent, quod cõuenienter cum Helia poſtmodum Achab
ſermone demõſtratur. Cum enim Heliam ipſe vidiſſet,
3.Reg.18. Tu quis es qui cõturbas populũ Iſraël? Achab dixiſſe re-
fertur. Cui reſpõdẽs Helias, in Iſraël tantummodo cul-
pam quę hanc plagã incitauerat, fuiſſe denunciat. Non,
inquit Helias, ego cõturbo Iſraël, ſed tu & domus patris
tui, quia dereliquiſti legem domini, & ſeruis Baal. Qui-
B bus vtriſque dictionibus in Iſraël tãtummodo culpam
& plagam cõuenientia verborum eſſe demõſtrat. Si et-
enim totum mundũ plaga illa flagellaret, non qui con-
turbas Iſraël tantummodo, ſed qui cõturbas totum or-
3.Reg.17. bem, Achab dixiſſet. In tẽpore autem ſiccitatis à domi-
no Heliæ dicitur, vt in ſpelunca torrentis Carith ſe ab-
ſconderet, vbi coruis miniſtrãtibus pane & carnibus &
aqua torrentis illum ſatiaret, duplici ſcilicet occaſione,
quatenus & tẽpore famis haberet alimoniã, & perſecu-
†rabidam. torum auide ſe quærentium, turbidam † effugeret iram.
Coruus A coruis vero miniſtrari Prophetæ præcipitur, vt ſcili-
Heliæ. cet culpam quam in diluuio cõmiſerat in terra, purgare
auis illa videretur, dũ vt fidelis miniſter efficitur Heliæ,
qui negligens & fallax erat antea Noë. Pręterea quoque
in hoc miniſterio illud etiã oſtenditur, qualiter homo
ſi nõ peccaſſet, etiam infructuoſorum animalium nunc
miniſteriis vteretur. Vnde vero eas carnes & panes ille
coruus detulerit, ipſe viderit qui tale officium cõmitte-
bat. In quo tamen intuendũ eſt, quòd ex aliquorum ho-
minum ſcientium aut neſcientium induſtria, corui hæc
acciperẽt, qui coctos panes & carnes quaſlibet qualiter-
C cunque præparabant. Cumq; de torrente propter ni-
Vidua He- miam ſiccitatem aqua deficeret, ad viduã in Sareptam
liã paſcẽs. vt ibi paſceretur, exire Heliã deus iubet. Quæ cum eum
Cap.XVI. in domo ſua victu quotidiano ſatiaret, familiariter re-
3.Reg.17. ceptum, lecythus olei, & farinæ hydria, in quibus vnius
diei refectionem in aduentu ſuo inuenerat, nõ minuta
ſunt, donec viſitauit dominus populũ ſuum. Et hoc ac-
cidit, non quòd inualida manus domini eſſet, vt etiam
poſtquã torrentis vnda defeciſſet, aquam illi cum pani-
bus aliunde & carne donaret. Sed idcirco ad Sareptam
Sidoniorum ſaturãdus Propheta mittitur, vt per illum
bona & fidelis vidua paſceretur. Ne vero quẽ moueat,
quòd Sidoniorum terra hanc eandem plagam pariter
cum Iſraël perpeſſa erat, dum inde Iezabel perſecutrix
prophetarum, & totius vindictæ & facinoris cauſa Si-
doniorum regis filia paternã originem ducebat. Certe
etiam hoc ſigno nõ noua à domino, ſed cõdita natura
immodica, nõ modica ſubſtãtia gubernatur, quo modo
Exciatio de calciamentis & Iſraël veſtibus prædictum memora-
pueri mor- tur. Nã in cæteris prædictis omnibus miraculis nil na-
tui. Cap. turæ rationem refugit, ſicut ipſe rerum euẽtus frequen-
XVII. ter oſtendit. Huius viduę filius illo tempore quo He-
lias in domo eius morabatur, graui ęgritudine mortuus D
fuit. Sed hunc Helias oratione ſua ad vitã iterum reuo-
cauit, de quo tradunt Hebræi, quòd ipſe Ionas Prophe-
ta poſtea fuerit, quem de ventre ceti glutientis, euolutis
tribus diebus dominus abſoluit, quia dominus qui ini-
micum ſuum in quocunque tuto loco poteſt occidere,
ſeruum ſuum quẽ vult eruere, de qualicunq; anguſtia li-
berare valet. At vero illa famoſa quæſtio, quæ de mor-
tuis reſuſcitatis agitur, vſq; ad Lazarum à nobis reſerua-
tur. Euoluto autem tempore ſiccitatis, cum dominus *De holocau-*
ſuper terrã vellet pluuiam dare, Prophetam Heliam in *ſto in monte*
occurſum regis Achab iuſsit exire, qui omnem Iſraël & *Carmeli.*
idolorum Prophetas quadringentos † quinquaginta in *Ca.XVIII.*
montem Carmeli cõgregauit. Quibus congregatis, ſan- *3.Reg.18.*
ctus Helias duos boues, vnũ domino, & alterum Baal, *† octingẽtos*
per ſe & per Prophetas idolorum mactari in holocau-
ſtum rogauit, vt dominus † qui per ignẽ exaudierit, ipſe *† deus.*
totius populi deus ſit. Quo impetrato, ſacerdotes bouẽ
ſuum (prius occidentes, vſque ad mediã diẽ triſtes Baal)
vt per ignem conſumeret holocauſtum, rogabant. Sed
Baal qui potius igni in poteſtatem traditus eſt, ſuper ho
locauſtum ignem dare non poterat, Helias vero bouem
ſuum in fruſta cõminuens, per membra diuidens, ſuper E
altare quod cõſtructum fuerat, & quod ipſe curauerat,
tunc ſtatuit, Eumq; aqua abunde ſuperfudit, oranteq; il-
lo, ſubito ignis de cœlo cecidit, qui bouẽ cum altari &
lapidibus & aqua ſimul cõſumpſit, Ac deinde ſacerdo-
tes Baal in poteſtatem ſibi traditos, in torrẽte Ciſon in-
terfecit, & omnis populus deum eſſe cõfeſſus credidit.
In hoc etiam extra naturam ignis nequaquã aliquid fe-
cit, qui deſuper aëris ignito ſpacio deſcendens, cum dei
gubernantis imperio, alimenti ſui naturam †, quã in ter- *† materiam*
ra recepit, cõſumpſit. In ſuperiore enim illo ſpacio ignis
(naturam abundantius eſſe, etiam ignis) in terra ardens
pronunciat, qui ad ſuperiora vbi eſt natura illius, ardẽ-
ter contemnere † tentat. Sicut enim aquę natura deſcen- *† cõſcẽdere.*
dere ſemper ad inferiora, ſic ignis proprium eſt appete-
re (ſurſum ſiue) excelſa: non tamen cõtra naturam ſuam
etiam aqua ſępe in excelſa videtur cõſcendere: quod nõ
ſubſtantia ſua quę grauis eſt, per ſemetipſam, ſed per aë-
ris leuiorem naturam, qua aquarum minutiſsimæ guttę
ad altiora aëris vaporabiliter cõtrahuntur, ſolet facere:
quæ minutiſsimæ guttæ, ad aëris altiora fumali modo
conſcendentes, cum in denſioribus nubibus in ſe cõue- F
niunt, aëris natura ſuperferri nõ poſſunt, ſed motu † ten- *† vento.*
agente gyruſcula mole ad terram dilabuntur. Et ſi illas
in nubibus priuſquã lapſæ fuerint gelu præripuerit, eaſ-
dem guttas concretas in grandinum lapillos glacialiter
ſolidatos frigoris rigor conuertit †: & ſi remiſsiores & *† deducit.*
nec dũ denſatas eas gelu inuenerit, niuem facit: & ſi has
gelidum frigus nõ perſtrinxerit, aquæ ſtillicidium libe-
rum, ad inferiores partes vnde ierat redit. Sicut aqua au- *Gene.19.*
tem per ſemetipſam, niſi per aliam ſubſtantiã, vt oſten-
dimus, non aſcendit: ſic & ignis niſi per aliam ſubſtan-
tiam inferius ſe non deſcendit. Vnde cum & dominus
ſuper quinq; ciuitates de quib⁹ in primo libro diximus,
igneos imbres plueret, hoc idem per ſulphur fiebat, qua-
tenus & in ſulphure ignis arderet, & per grauiorem ſul-
phuris naturam idem ad terram laberetur. In hoc ergo
loco vbi ſuper altare ad holocauſtũ ignis deſcendit, aut
per aërem aut per ſulphur deſcendit: quoniam ignis per
ſemetipſum nõ poteſt deſcendere, niſi ſe alicui materiæ
grauiori deus iuſſerit immiſceri. Sacerdotes ergo idolo
rum ſine homicidij culpa Helias dei ſeruus interfecit.
Quippe qui erat in illa lege quę dicit, Blaſphemum non *Leui.24.*
patieris

G parieris viuere: Nullus hominũ ergo idolum colit, niſi
dei blaſphemus exiterit. Ac per hoc qui idololatrię cul
tores mactauerat, blaſphemos & ſacrilegos de terra pur
gabat. Et poſt hæc omnia, qui imbres à terræ perfuſione
tribus annis & ſex menſibus orãdo prohibuerat, in mo-
dico tẽporis ſpacio eodem orationis ſuæ officio, ſitienti
terræ abundantem pluuiã & placidã à deo impetrabat.
Quæ in terram prius nequaquã veniſſet, niſi eam à cul-
Ieiuniũ Heliæ. Cap. XIX. 3. Reg. 19. toribus Baal occidendo mundaret. Quos cum Ieza-
bel ab Helia interfectos eſſe cẽperiſſet, illum de morte
propria minacibus verbis Prophetã terret, Vnde pergẽs
in terrã Iuda querulus Helias, in vmbra iuniperi ſedens
obdormiuit. Quem angelus domini tangens de ſomno
ſuſcitauit, & pane & aqua eſurientem ſaturans & ſitien-
tem refecit. Quo cibo refectus, in eius fortitudine qua-
draginta diebus & quadraginta noctibus nil comedẽs,
vſque ad Oreb dei mõtem ambulauit. Vnde verbi do-
mini fruitus cõſortio, rurſum in terram Iſraël rediit. De
iſto vero pane & aqua angelico officio miniſtratis, quo-
rum fortitudo paſtũ famis labore Prophetã quadragin-
ta diebus peruexit, ſciẽtibus [vim naturæ], vnde fuit, in-
†patefacta telligentiã differendã, patefacta† reſeruamus. In quo pa-
H ne cum quaſi humanæ induſtriæ, quòd panis coctus ſit,
operis ſimilitudinẽ conſpiciamus, nõ terreni panis vir-
tutẽ, quòd vna ſaturitate quadraginta dierũ neceſsita-
tem impleuerit, eſſe intelligimus. Niſi forte angelico o-
pere de quacunq; terrena materia factus in terra degen-
tis animam hominis paſtum validiorẽ hominum pane
effecit. Sed hic panis etſi propriã occultando naturã ſo-
licitum lectorẽ facit, de quadraginta tamen dierum ie-
iunio quo modo illud tempus ieiunus [propheta] pertu-
lerit, ſecurum reddit, dum per vnius virtutẽ nullo egẽs
De igne de ſcẽdente ſuper quinquagenarios. Cap. XX. 4. Reg. 1. cibo tanto tempore vixit. Inde interuallo quodã tẽ-
poris interiecto, ipſo Propheta in mõte [ſedente] quin-
quagenarium principẽ cum iis qui ſub eo erant, vt eum
ad ſe ducerent rex iuſsit. Qui ſupercilio, id eſt ſuperbo
tumore inflatus animo dixit: Homo dei vt ad illum no-
biſcũ exeas rex Ochozias, id eſt, filius Achab iuſsit. Cui
Helias, vt inquis, Si homo dei ego ſum, reſpondit Pro-
pheta, in te nũc & in eos qui tecum ſunt, cœleſtis flam-
ma ardebit. Quo facto, & alium eiuſdem ordinis virum
†rex ire. cum tot comitibus ad eundẽ redire† præcepit. Quẽ cõ-
†ſententia. ſona priori proferentẽ, ſimili ſequentia†, eadẽ vindicta
conſumpſit. Quo facto, tertius ad idem deſtinatus peri-
culũ quinquagenarius cum ſuis corã domini Propheta
ſuppliciter genu flexit, & per verba precatoria illum re-
gis adire cõſpectum rogauit. Sed huic, aſſociare Heliæ
angelus domini dixit, Qui cito ſurgens, & greſſum ſo-
ciãs, ſuperbis interemptis, cum humiliato & ſupplice ad
regẽ perrexit. Ignis autẽ in hoc loco, ſicut & in prędicto
holocauſto dei, dicto Prophetę verbo obediẽs, quod iu-
bebatur impleuit. Et in his grauioris forſitã ante cõmiſ-
ſi crimen peccati, ſicut & in Oza & numero populi prę-
†nimirum. diximus, vltrix flãma numerum† puniuit. Demum ve-
De tranſitu Iordanis Heliæ & Heliſæi. Cap. XXI. 4. Reg. 2. ro cum dominus Heliam eleuare voluiſſet, ipſe & Heli-
ſæus [filius] Saphan miniſter ſuus Iordanis flumẽ diuiſit
pallio Heliæ, pede ſicco, ſicut in tranſitu filiorum Iſraël
factũ prædiximus, tranſierunt. Ad cuius rei explanatio-
nem, de libro Ieſu prædicta huic operi ſatis ſufficiunt.
Quoniã dum in multis his mirabilibus virtutum geſtis
prædicta conueniunt his rebus miracula facta, etſi in fi-
gurali explanatione deuiauerunt, eandem tamen ratio-
nem in rerum geſtarũ hiſtorico intellectu expoſitiones
†naturæ. neceſſe† exigunt. Antequã de mirabilibus diuinæ totius
ſcripturæ ſermonis noſtri cœperimus texere coronulã,
operępretium eſt etiam ea in quibus propter pręceden- K
tium ſimilitudinem explanare aliquid non eſt neceſſe,
prout geſta ſunt exponã, præſertim cum ex mirabilibus
ſcripturæ [dominicæ] nil præterire diſpoſui, in quibus à
miniſterio quotidiano excellere in aliis videntur. Igi- *De aſcenſu Heliæ in curru igneo Cap. XXII. 4. Reg. 2.*
tur ambobus his ripa Iordanis egreſsis, Helias miniſtro
ſuo dicebat, Poſtula à me quod vis priuſquam me deus
à te tranſire & recipi iubeat. Cui Heliſæus, Spiritus, in-
quit, tuus duplex obſecro in me requieſcat. Rurſumq;
Helias, Duriter dicẽs poſtulaſti, ſed tamẽ ſi hora recep-
tionis meæ mihi pręſens aſtiteris & videris, hãc petitio-
nem euentus complebit. Hoc vero poſtulans Heliſæus,
nõ elationis affectum ſuper magiſtrum ſuum voluit, ſed
videns peccata populi innumera, à Propheta qui relin-
queretur, non ſimplici Heliæ ſpiritu, ſed duplici cõpeſci
poſſe pręuidit. Si enim illud quod petiuit vicio volentis
ſe eleuare animo poſtulaſſet, nequaquã à domino & ab
ipſo Helia quod petebat impetraret. Igitur his dictis, iã
iamq; Helias igneo curru receptus velut ad cœlum cõ-
ſiderãte Heliſæo rapitur. Et hactenus ipſe ſicut & Enoch
in teſtimonium nouiſsimi temporis adhuc ſine morte
ſeruatur, vt ſcilicet horũ in ore duorum teſtium, nouiſ-
ſimi teſtimonij ſermo cõſiſtat, quando in extremo tem- L
pore pauloante quàm damnetur ſatanas, qui humanum
genus aperto bello deprimat†. Cõcinebat† ergo [vt] He- *† Deeſt hic finis ſententia.*
lias, quem diuini amoris zelus ignito in animo ſuo fla-
graſſet ardore, & per ignem miranda multa ſigna face-
ret, & per currum igneum ab omnibus cõmutatum do- *†Conueniebat.*
minus ad ſublimiorem ſtatum eueheret. Cæterum vero
quod de Enoch in primo libro prædiximus, Heliæ etiã
conuenire videamus. Interea labẽtia in terram veſti- *De quibuſdam virtutibus Heliſæi. Cap. XXIII.*
menta Heliæ mœſtus hæres Heliſæus colligebat, & Ior-
danem itẽ dominum Heliæ inuocans, pede ſicco trãſi-
erat. Veniens in Hiericho, amaras & ſteriles aquas, im-
miſſo in fontem ſale, ſicut per lignum in eremo Moyſes
ſanabat. De qua etiam re in loco illo diſſeruiſſe ſufficit. *Exod. 15.*
Inde veniens in Bethel, à pueris paruis caluus Heliſæus
illudebatur. Quibus cum in nomine domini maledice- *4. Reg. 2.*
ret, duobus vrſis de ſylua venientibus, quadragintaduo
pueri lacerantur. In hoc loco nõ propter proprium cõ-
uicium Propheta in iracundiam cõmotus pueris male-
dixit, ſed auerſarorũ à domino & lege patrum, filios qui
in Bethel idolis immolabant, cum fortaſſe & ipſi parui
pueri, vt moris tunc erat, idolis ſunt cõſecrati, iuſta vin- M
dicta plexit. In Bethel nanque vnus ex duobus vitulis,
quos Hieroboam filius Nabaoth fecerat, qui peccare fe
cit Iſraël, rex fuit conſtitutus. In quibus decẽ tribuum Iſ-
raël à domino idola colẽdo diuertẽs, peccauit populus.
Præterea etiã Propheta præuidẽs quid [longa poſt tem-
pora illudẽs] Chriſto in Caluariæ crucifixo Iudæorum
peculiaris† populus eſſet paſſurus, quod eis figurali ratio- *† petulans.*
ne cõpetebat, interim eſt operatus. Deinde in illa expe- *4. Reg. 3.*
ditione qua Ioram rex Iſraël, & Ioſaphat rex Iuda, & rex
Edom ad filios Moab exierant, cũ in deſerto totus ex-
ercitus ſitis labore fieret fatigatus, Heliſæus aquas per ſic-
canum torrẽtem ſine pluuia venire à deo impetrauerat.
Vbi foſſas & puteos populũ facere iuſsit propter Iſraëli-
tas & gentiles qui in eodem [exercitu] erant. Cumq; ex *4. Reg. 4.*
illa expeditione reuerſus in terrã Iſraël veniſſet, mulier
vidua vnius ex prophetis, lachrymabiliter ad eum cla-
mauit dicens, Ecce inquiens, creditor meus duos filios
quos ſeruo tuo viro meo genui, ad ſeruiẽdum ſibi, quia
reddere aliud vltra non habeã tollere cupit. Cui Heli-
ſæus, Dic inquit, quã rem in domo tua potes habere? Pa
rum, reſpondens ait, olei quo vngar reconditum penes
me habeo

A me habeo in vaſe. Pete ergo, inquit Heliſæus, mutuo à
vicinis tuis vaſa vacua nó pauca. Quod cum feciſſet, de
paruo illo olei creſcēte, ipſa repleuit omnia. Hęc exigua
olei particula per virtutem Prophetæ in maius creſcere
non contra naturam potuit. Omnem enim magnitudi-
nem creaturarũ de paruitate ſemper creſcere conuenit,
cum pręſertim ſpecialius hoc in liquoris natura pincer-
naria arte fit, vt quędam poculorũ genera de parua ma-
teria in abundātiam liquoris exundare & ferueſcere ſa-
4.Reg.4. nè comprobentur. Per Sunam quoq; ciuitatē ſæpe idem
vir egrediens, cum à quadam diuite fœmina ſed ſterili,
bono frequenter hoſpitio receptus fuerat, prædixitque
quòd de viro ſuo proprio conciperet. Sed ille natus &
nutritus, graui & ſolita doloris ægritudine, adhuc puer
percuſſus obiit. Quē tamen Heliſæus figurali ordine re-
ſuſcitans, matri viuum aſsignauit. Quodã etiam tēpore
[fame] coacti filij prophetarũ, inter cęteras herbas agre-
4.Reg.4. ſtes coloquintidas, mortiferas [& valde amaras] non a-
gnoſcentes, in pulmēto coxerunt, Quod cum vnuſquiſ-
piam eorum guſtaſſet, in olla mortē eſſe clamauit. Sed
dum Heliſæus farinę parum in eandē ollam manu pro-
pria miſit, illius virtus per illius farinulæ ſapidũ & ſua-
B uem & ſanum ſaporem, inſipidum & mortiferũ colo-
quintidarum agreſtium vicit. Viginti quoque panes in
centũ viros diuidi præcipiens, turbam ſaturauerunt, &
ſuperabundantē copiam fragmētorum colligentes mi-
Matth. 14. niſtri habuerũt. Sed & de huius virtutis intelligētia di-
& 15. ligentius explanabimus, cum de quinq; panibus & duo-
bus piſcibus, & rurſus de ſeptē panibus & piſciculis pau
cis in Euangelio ſi dominus permiſerit, diſſeremus.

Lepra Naaman. Cap. XXIIII. Poſt hæc Naaman princeps exercitus regis Syriæ le-
proſus, cũ mirabilem prophetam & ſanitatũ gratia cō-
donatum in terra Iſraël cōperiſſet, comitũ ſtipatus tur-
4.Reg.5. ba militũ, ſumptis à domino ſuo muneribus & epiſto-
lis primitus ad regem Iſraël pergit, & ipſe illum ad do-
mum Heliſæi tendere monet. Vbi præ foribus ſtante il-
lo, Heliſæus per puerũ iuſsit, vt ſepties in Iordane ſe la-
uaret. Sed ipſe ſuperciliose nunciũ omnino deſpiceret,
niſi ſociorum ſuorũ ſermonibus, vt hanc facilē rem fa-
ceret ſuaſus foret: quibus acquieſcēs, ſepties vt Heliſæus
præceperat, in Iordane lauatur, eiuſq; cutis tota mollis
& tenera quaſi pueri ſanata redditur. Vnde pro ſalutis
beneficio viro dei munera offerre tentabat. Quæ ille re-
C cuſans, quod gratis acceperat, gratis impertiri malebat.
Ex hac re manifeſtiſsime declaratur quod pędixi, quòd
in ſermone imperantis dei, ſecundum imperiũ prophe-
tæ, nō in re aliqua virtutis ſacramentũ cōtinetur: Quo-
niam ſi ſine imperio prophetæ, immo dei per prophetã,
Naaman in Iordane ſe lauaret, ſuæ lepræ purgationem
nullo modo tam cito reciperet. Cogitans ergo apud ſe
Giezi miniſter viri dei, quòd quaſi ſine cauſa Naaman
dominus ſuus Heliſęus pepercerat, duobus aſſumptis ſe-
cum pueris, feſtinātius poſt eũ exire, ac ſi à domino ſuo
miſſus properat. Acceptamq; ab eo cōpoſito mendacio
pecuniã, in equis ex parte reportabat, quã Heliſęus acci-
Giezi fallacia & lepra. pere totam, & nequaquã habere voluerat. Deinde vero
interrogatus Giezi à domino ſuo quò iſſet, nō quoquã
ſe iſſe falſo ſimulauit. Sed occultum mendaciũ euidenti
indicio propheta cōuincēs, Nònne, inquit, ſpiritus meus
tibi præſens erat, quando homo in occurſum tui de ſuo
curru deſcendit? Dum igitur infelix re cupiditatis co-
gitatio vt hoc ageres & diceres fefellit, lepra Naamã cũ
ſua pecunia tibi & ſemini tuo vſque in ſeculũ adhære-
bit. Ecce eadem poteſtate Heliſæus propheta lepram
Naaman corpori depoſuerat, qua Giezi eandem adhæ-

rere carni & domui imperabat. Vnde peruidēdum eſt D
iſtas omnes virtutes nō rerũ temporaliũ effectibus†, ſed † rerum ipſarum effectibus.
imperantis præcepto peragi, quamuis cōtra naturã nihil
in illarum vel harum effectione certũ eſt perfici. In qua-
rum tamen perfectione ipſa dei imperātis voluntas, ſeu
per ſe, ſeu per angelos, ſeu per homines illas requirit,
quas futurorum figuris aperte per omnia cōuenire præ-
nouit. Quodam quoque tempore filiis prophetarum De ferri ſupernatatione. C.XXV.
coram Heliſæo faciētibus ſibi locum, manu vnius ex il-
lis ſecuris ferrum manubrio lapſum excidens, in Iorda-
nis fluuiũ cecidit. Qui amiſſo ferramēto quod mutuatũ 4.Reg.6.
acceperat omnino† grauiter doluit. Vnde Heliſæus viri † animo.
clamore motus, affectu dolētis locum vbi ferrum ceci-
derat demerſum, requirebat. Quo aduocato, & à ſe illuc
ligno immiſſo, ferrũ de profundo ad ſuperiora aquæ na
tās reuocat, Grauem vero ferri naturã tenuis aquæ ſub-
ſtantia ferre non valet. Sed tamen qui poſtmodum ſub
Petri pedibus maris ſolidauerat naturam, ante illam de
profundo ferrum leuare iubet. Aquæ enim natura quã-
uis terra fragilior, tamē aëre ſolidior videtur. Hoc enim
à terra minus habere virtutis oſtēditur, quòd ab ea me-
talla & lapides minus ſufferuntur. Apte vero† illud plus † Ab aere vero.
retinet, quòd hominũ & cæterorum animalium corpo-
ra & ligna ſupernatantia ſufferre valet. Vnde etſi metal- E
lum ad integrum aqua nō ſupportat, ex parte cum por-
tãtibus tolerat: quoniam lapidē, vt ſæpe probatur, quem
vix duo viri in aëre poſſunt leuare, in aqua cũ de fune
pependerit, vnus homo poterit retinere. Vnde apparet
aquam etſi nō per totum, ex parte tamen ſufferre poſſe,
& quod ex parte res habet, deũ per totum poſſe: & quod
ex parte res habet, deum per totũ vt ſequatur naturali-
ter imperare. Propter quod aquæ natura natans ferrum
ſufferre poterat, quia deus quod ex parte per ſemetipſam
creatura conſueſcit, vt ad integrum faceret, imperabat.

Belli quoque tempore regi Iſraël in multis locis rex Victoria p Heliſæum. Ca. XXVI.
Syriæ inſidias cōponebat, quas Heliſæus propheta regi
Iſraël ſemper vt ſe caute in his ageret, manifeſtabat. Sed
dum hoc rex Syrię per Heliſęum fieri pro certo digno- 4.Reg.6.
ſceret, ad totam ciuitatē Heliſæi miſit copioſum curri-
bus & equis inſtructum exercitum. Quod cũ viri dei mi
niſter nocte ſurgens videret, territus & pauore confuſus
ad Heliſęum venit. Quem confortans Propheta, plures,
inquit, auxiliatores noſtri quàm hoſtes. Et ne vltra mo-
dum pueri mens perterrita fieret, videntis inimicorum F
multitudinem copioſam: ei angelorum igneis curribus
& equis inſtructas per totum mōtem in eius circumitu
aſtantes phalãgas fecit eſſe viſibiles. Vnde ad hoſtes di-
grediens hoc à domino impetrabat, vt illam gentem ſi-
cut antea in forib⁹ Loth cęcitate percuteret. Hoſtes igi- Gene.19.
tur obcæcatos demonſtraturum ſe virũ quem quærerēt
promittens, in Samariã vrbem perduxit, eorumq; ocu-
los aperuit ibi: Quos rex Iſraël videns, ab Heliſæo quæ-
ſiuit, vtrum occideret eos an non. Cui vir dei, nō vt in-
terficeret imperauit, ſed verſa vice inimicos cibis refi-
ceret, & abirent. Nō ita igitur vt lucem dei non videret
hic populus cęcitate percutitur, ſed præſentis Heliſæi &
locorum per quos ambulabant agnitio ab illorum ocu-
lis occultatur. Si etenim cæcata diei lucem non conſpi-
ceret, nequaquã tanta multitudo ſolũ Heliſæum ſequi
ducentē in Samariam potuiſſet. Ipſa igitur cæcitate per-
cuſsi ſunt, dum quem viderunt nullo modo intellexe-
runt. Vnde ſimili modo vir dei ſuo miniſtro, nō ad vi-
dendam lucem diei per quam hoſtes viderat oculos a-
peruit, ſed in angelorum cōſideratione quos ante non
videbat, eius intuitum direxit. Hoc etiã bello Benadab
rex

G rex Syriæ in terram Iſraël cum infinita multitudine ve-
Fames in niens, Samariã multis modis† obſedit, & ad tantam an-
obſidione. guſtiam incluſos, vt matres filios ſuos comederent, ob-
†duobus. ſidionis neceſsitate coërcuit. Vnde rex Iſraël tã obſcœ-
na infamia permotus, ad domum Heliſęi furore plenus
venit, & vt pręſentem anguſtiam valentẽ abſoluere, de-
4. Reg. 7. collare deſtinauit. Quapropter ipſe Propheta velut de
animæ periculo curans, fixo ſermone reſpõdit, Cras ea-
dem hora hac, ſtatere modius ſimilæ, & hordei modij
mercabũtur in huius introitu vrbis vno ſtatere. At vnus
ex duobus ducibus regis infida mẽte garriẽs. Si, inquit,
cataractas dominus in cœlum faceret, verũ quod dicis
eſſe valebit? Cui Heliſæus ait, Tu hæc oculis tuis vide-
bis, ſed cauſa huius infidelitatis ex his comedere nõ po-
teris. Sequenti dehinc nocte, ſonitum aërei fragoris in
Syrorũ caſtris dominus audiri fecerat, qui cunctas ini-
micorum cateruas pariter verſas in fugam diuertebat.
Quo explorato, cateruatim populus per portã ciuitatis
prorumpens, infidelem illum ducem ſuffocauit. Qui vi-
dens iſta, iuxta Heliſæi verbum, eis veſci nõ potuit. His
omnibus virtutibus quas propter mirabilium diuinæ
ſcripturæ originẽ ſeruandam perſtrinximus, aut in pri-
H mo libro ſimilia quædã annotauimus, aut etiam tertio,
quo de Euãgelio & nouo teſtamẽto diſſerem*, ſi domi-
nus vitam & adiutorium dederit, quædam explananda
4. Reg. 13. reſeruamus. Interea poſt mortẽ Heliſæi famuli dei, cum
quadam die familiares eius mortuum quendã portan-
tes, latrunculos videntes pertimuiſſent, in ſepulchrum
Heliſæi quod prope erat, mortui cadauer proiecerunt.
4. Reg. 2. Quod dum tangeret oſſa Heliſæi, reuixit & ambulauit.
Vnde quidam præſcriptũ ſermonem in hoc ſigno im-
pletũ fuiſſe dicunt, hoc eſt, Spiritus qui in te eſt, fiat du-
plex in me: quod neceſſario impleri debuit. Helias ergo
in vita ſua priuſquam reciperetur mortuum reſuſcitaſſe
4. Reg. 17. vnũ ſcribitur, quod ſimiliter & Heliſæus feciſſe iã cer-
4. Reg. 4. nitur. Sed & alium, id eſt iſtũ poſt mortem ſuam, videli-
4. Reg. 13. cet in ſepulchro reuiuificaſſe videtur. Sed etiã hoc du-
plex gratia facto eſſe nõ apparet. Quippe quod enim He
lias ſemel fecerat, bis ac ter ſi neceſſe eſſet iterare poſſet.
Sed potius hoc duplicem gratiam Helię eſſe in Heliſęo
pronunciat, quòd Heliſęus imperãdo[præcipiebat], quę
Helias orando & poſtulando impetrabat. Siue vt cęteri
I dicunt, quòd Heliſęus cum magno honore & ſeculi di-
gnitate, virtutũ & prophetiæ donum habuit, quod He-
lias profugus & perſequutus in mõtibus & ſpelũcis de-
Iſraelitarũ gens, & eiectus ab hominibus retinebat. Per lõgum
calamitas. deinde tẽpus populus Iſraël cum dei legẽ & propheta-
Ca. XXVII. rum dicta tranſgrediens, idola colendo dominũ ipſum
cõtemneret, qui patres ſuos de terra Aegypti duxerat, in
manus gẽtium traditus, poſt plurimas populi ſtrages, &
vrbium obſeſſarum euerſiones, decẽ tribus quæ in par-
tibus Samarię fuerunt, à facie ſua penitus proiiciebat: &
reges Aſſyriorũ, Salmanaſar ſcilicet & Teglatphalaſar,
quibus eos captiuandos & tranſlatos tradiderat, Sama-
ritas pro eis cuſtodes videlicet ex multis gentibus & vr-
4. Reg. 17. bibus, ne eſſet inculta terra, congregabant. Quos leones
iubente domino, quòd eum nõ metuiſſent, dilacerabãt.
Vnde ad regẽ Teglatphalaſar cito per nuncios ſermo
deuenerat, quòd gentes quas ſtatuerat in terra iſta, †cul-
†al. Iſrael. tum dei terræ ignorantes, leones lacerabãt. Quapropter
rex vnum de ſacerdotibus Leuiticæ ſtirpis [mittẽs,] illas
gentes deum colere fecit. Quo accepto quamuis gentili
ſuperſtitione minus relicta, [leonũ] plaga ceſſauit. Tri-
bum autem Iuda & ciuitatem Hieruſalem quam elegit
dominus, & omnes qui ad eos pertinebant adhuc deus

tunc reſeruauit. Cuius regnũ ipſo tempore Ezechias rex K
iuſtus[deumq; timens] gubernauit. Sed Sennacherib rex *Sennache-*
Aſſyriorum, vidẽs quòd patres ſui Samariæ regnum & *rib.*
imperium Iſraël deſtruxiſſent, & ipſe ad terrã Iuda, duce
Rapſace, quem Hebræi Eſaiæ Prophetę filium dicunt &
profugum Iudæum ad Aſſyrios cõmigraſſe, exercitum
cõuocat, & Hieruſalem vrbem expugnare iubet. Sed in *4. Reg. 19.*
ipſo conamine deus populi defenſor & ſuperborum hu
miliator, de cœleſti exercitu militem, angelũ videlicet
ad Aſſyriorum caſtra miſit, qui opere vnius noctis cen-
tum octogintaquinque milia ab exercitu Sennacherib
interfecit. Qui ſic fugatus de terra Iuda, cum paucis ad
Niniuem vrbẽ ſuam fugiẽs vix euaſit. Vbi in idolorum
phano repertus, ab vno filiorum ſuorum quos ipſe ge-
nuit, interfectus eſt.† Paruo tempore interiecto, Eze- *†vulnere*
chias rex Iuda, ne de tanta victoria eſſet eleuatus, & for- *corruit.*
ſitan etiam gratiarũ actione exiguus, in grauiſsimi lan- *Infirmitas*
guoris morbum incidit, Ad quem in ipſo languore vi- *Ezechiæ.*
ſitandũ Eſaias Propheta veniens dixit, Diſpone domui *C. XXVIII.*
tuæ, quia nõ viues vltra, ſed morte morieris. Quo triſti *4. Reg. 20.*
admodũ nuncio protinus rex ipſe permotus, ad parie-
tem faciẽ ſuam cõuertit, lachrymabilemq; pro vita ſua
in conſpectu clementiſsimi & miſericordiſsimi domi- L
ni precem fudit. Nõ quòd de ſuo, vtpote perfectus, me-
rito in cõſpectu conditoris ſui incertus fuit, ſed quia in
Chriſti venturi generatione ſui generis proſapiam in
throno Dauid lucernam non dereliquit. Sed cum ſup-
plicãtis fletibus regis, & famuli ſui pius dominus ad mi
ſericordiã eſſet flexus, rurſus Eſaias Propheta puro agi-
tatus lumine† mittitur, vix mediũ atrij digreſſus, qui ſa- *†numine.*
nitatem & regnum & pacem vndique regi ipſi & ciui-
tati fore denũciat, & quindecim annos vitæ ſuæ ab ipſo
[die] dei ſermone addi confirmat. Sed dum Eſaias duas
prophetias ſibimetinuicem cõtrarias eadem hora pro-
tuliſſet, neceſſe erat vt alteram quæ facienda eſſet, ſigni
oſtenſione firmaret. Vnde vt rex quod dicebatur indu- *Sol retroce-*
bitanter crederet, ſolis in ortũ ab occaſu per decem ho- *dit.*
ras curſum recidiuo deus tramite retorquet, quatenus
inde veluti mane iterum feſtinare inciperet, qui diei to
tius, exceptis duabus horis, ſpacium conſummaſſet. Per
quas duas horas, vt multi ęſtimãt, cœli †curſu de occaſu *†celeri.*
in ortũ reuertitur, vt dies integra rurſũ ſine interueniẽ-
te nocte in ortu innouaretur, vt ſcilicet dies duos etiam M
in hac vice in[vna] luce concluderet. Quo modo & ſub *Ioſue. 10.*
Ieſu filio Nun, in illo prædicto bello moram feciſſet, in-
dubitanter & hac vice luna reuerti minime dubitatur,
quatenus ne quicquã vt prædiximus in cyclorum cur-
ſibus conturbaretur. Propter quod & maris ipſa viciſsi-
tudo impedita fuiſſe non denegatur, vt de cætero con-
ueniẽter qualiter quotidie fieri ſolet, cum lunæ curſibus
comitaretur naturam. Vnde in hac reuerſione cõuenit
ſolem nõ mutaſſe, ſed ſuo cõditori in omnibus natura-
liter[præcepto] obedire. Sicut enim lucere & calere na-
turæ ſuæ inſitũ ſol poſsidet: ita quicquid præciperet do-
minicę iuſsioni ſeu currere ſeu ſtare ſeu recurrere natu-
raliter habet. Conuenienter autem tale ſignum regi in
mortis expectatione poſito aptiſsimũ euenit, quòd do-
minus per ſolem fieri taliter, per ſulem cõgrua diſpen-
ſatione diſpoſuit, quoniã ſicut ſol in procinctu occaſus
ſui poſitus in diei initiũ reducitur, ſic rex in mortis ex-
pectatione conſtitutus, quaſi ad incipientis vitæ gaudia
reuocatur. Tantum quoque temporis, id eſt quindecim
annos eius vitæ ſe dominus dixit addere, quatenus na-
ſciturus tunc filius conſumpto illo tẽpore, regnum[de-
functi] patris valeret gubernare. Cæterũ illã quam non
exiguam

A exiguam quæſtionem de iſto, vtrum ſuæ vitæ finem hũc ſi non fleret fieri deus diſpoſuit, multi doctores habuere, quando de Lazaro illo quatriduano mortuo aliquid dicemus, ſi dominus permiſerit, ex ipſa Euangelij authoritate cupimus intimare. Eadem quippe de iſto ex mortuis iam † reuocato ſententia, quæ de reſuſcitatis ex mortis ipſius ſomno iterum quandoque abeuntibus eſt proferenda.

† ex mortis ianua.

Captiuitas Babylonica.

Ca. XXIX.

Hoc quoque defuncto, cum reges Iuda & reliquus populus multiplicarent ſcelera, & per Prophetas traditurum ſe Chaldęis Hieruſalem cum regibus & populis ad deſtruendum dominus prædiceret, quod poſtea ipſius euentus, dum dicta Prophetarum tota pariter plebs cõtempſerat, comprobabat. Nam cum Pharao rex Aegypti contra Darium † & Chaldæos pugnaturus venerat, Ioſias rex Iuda ſatis iuſtus, in campo Mageddo illi cum exercitu obuiauit. In quo conflictu dum Ioſias victus & vulneratus occiditur, Ioachaz filius eius à populo terræ Iuda pro ipſo ordinatur. Nechao vero Aſſyriorum & Chaldæorum deuicto exercitu, velut ad tuendum regnum quod ceperat, conſtitutis in Carchamis oppido ducibus, cũ exercitu copioſo poſt tres men-

4. Reg. 23.

† Aſſyrios.

B ſes ex quo Ioſias occiſus eſt, Hieruſalem reuertitur. Vnde inconſulto ordinatus rex Ioachaz Ioſiæ filius inuentus, Ioachim fratre ſuo in loco eius conſtituto, catenis vinctus in Aegyptũ ſecum trahebatur. Sed mortuo Nechaone & ducibus qui in Carchamis relicti fuerant bello victis, tertio anno Ioachim regis Iuda, qui illuc vſque Nechaoni adhæſerat, Nabuchodonoſor rex Babylonis per exercitum Hieruſalem velut Aegypti coloniam obſidebat. Cui ſe Ioachim ſponte tradens, datis obſidibus Daniele videlicet, Anania, Azaria, Miſaële, & parte vaſorum templi domini, adhuc in regno ſuo relinquitur, donec grauiſsimæ ſeruitutis onere depreſſus, ad Aegyptiorum regem iterum diuertens, miſſo rurſum [de Babylone] exercitu comprehenſus & tractus, priuſquam ad vrbem veniret in campo Babylonis vndecimo anno regni ſui interficitur. Et interim dum hæc aguntur, in eius locum Ioachim qui dicitur & Iechonias, filius eius, pro patre ſuo à populo in Hieruſalem [iterum] rex cõſtituitur. Cuius regni tertio menſe, Chaldæorum reuerſo exercitu, & ciuitatem Hieruſalem obſidente, monẽte Hieremia propheta, ne ciuitas combureretur, rex Ioachim cũ Noeſcha matre eius, & cunctis populi tribubus, militibus & fabris, & incluſoribus, Chaldæorũ populo ſe tra-

C didit, qui illũ cum omni terra, ſcilicet generatione ſua, in terram Chaldæorum, id eſt in Babylonem deduxit. Poſt quem [conſtitutus] à Chaldæis Sedechias patruus ſuus filius Ioſię regis Iuda, regnum Hieruſalem obtinuit. Qui & ipſe nono regni ſui anno, deficiens à Chaldæis, ad Aegypti regem venit: Nabuchodonoſori occaſionẽ dedit, vt ipſo ſedente in Reblatha in terra Emath, quæ nũc eſt Antiochia, per exercitum ſuũ obſideret & expugnaret. Et cum ipſum regem vndecimo anno regni ſui cepiſſet, incenſo tẽplo & tota vrbe, plurimis occiſis, & reliquis captiuis, eundem filius, pariter & oculis orbatum, ſecum in Babylonem perduxit.

De Daniele ſomnia interpretante.

Cap. XXX.

Quo tempore Daniel quem in primordio captiuitatis vnum de obſidum numero poſuimus, in Babylone ex Iudæorum ſtirpe, illuſtri fama clarebat. Quoniam cum eſſet ſpiritu dei plenus, & prophetiæ munere condonatus, quæ hominibus [cęteris] fiebant incognita, ipſi deus demonſtrabat. Vnde accidit vt Nabuchodonoſor rex ſomnium videret, euigilantiq; etiam ex parte aliqua ſomnij memoria in illo † remaneret, Deus Danieli, non ſolum ſomnium ipſum, ſed etiam ſomnij ipſam occaſionem, quæ eſſet antequam rex dormiret, indicauerat. Hoc vero factum D eſt, vt regi Daniel ſummi creatoris noticiam inſinuarer, & plebs in ſeruitute & captiuitate poſita, aliquod quantuis paruum auxilium & ſolatium haberet.

† memoria nulla.

Daniel. 3.

De trib⁹ pueris in ignẽ proiectis & liberatis.

Ca. XXXI.

† effectus.

Sed rex ille ita in dei obliuionem animo euectus † incidit, vt ſtatuam auream altitudinis nimiæ in cãpo Duran prouinciæ Babylonis erigens, proprio nomine conſecrari diuino cultu præceperit. In cuius ſtatuæ dedicationem omnes vndique prouinciarum populorúmque prępoſiti conuocati communi decreto, ipſam imaginem, vellent nollent coacti ſunt adorare, propoſita recuſantibus præſente pœna, quòd non parua fornacis flamma vrendum quiſq; agere nolens ſemetipſum præſciret. Vnde accidit, vt præpoſiti Babylonicæ regionis tres viri, † Sidrach, Miſac, Abdenago, ex Iudæorum ſtirpe progeniti, de quibus in initio captiuitatis pariter cum Daniele Babylonem deductis, diximus, à Chaldæis accuſati ſunt coram rege, quòd nec deos patronos ipſius regis, nec illam tunc conſecratam nuper voluiſſent imaginem adorare. Quos ne accuſatio alicuius odij cauſa, & non iuſta querela poſſet prouenire, ipſe rex ad ſe vocari iuſsit, & vtrum deos ſuos & ſtatuam auream adorare vellent, † interrogauit, Augénſque interrogata, Sufficiat, inquit, de præterito narratum, nunc in mei præſentia iuſſa complete, & auream quam erexi ſtatuam adorate. Si vero quod iubetur, exequi non vultis, opere neceſſario camini ignis ardores experiendos ſubire debetis. Sed illi vnanimi reſpondentes ſententia, Deos quoſcunque tuos, non tantum non colimus, verumetiam aſtantem pręſentialiter ſtatuam nuper ædificatam, inquiunt, nequaquam adoramus. Solum enim vniuerſitatis authorem cœleſtem tantummodo libenti voluntate & cõmuni priuatóque ſtudio veneramur. Cuius potentia quicunque ſibi puram, nullo prauo opere læſam conſeruat fidem, à qualicunque anguſti protegit. Ideoque ô rex, nec præſentis camini flammas pertimeſcimus, nec in vllo aliquo poteſtatis minas & ſupplicia formidamus, quoniam potentiſsimus rerum conditor & gubernator, ſeruos ſuos de ignis ardore, & qualicunque quam manus tua intulerit plaga, per omnia poteſt liberare. Vnde [rex] incredibiliter ira ſuccenſus, & fornacem plus ſolito ſuccendi præceperat, & hos per fortiſsimos de ſuo agmine viros, cum veſtimentis & ornamentis in igenem proiici, feroci ſententia iubebat.

† numero.

E

† al. & verũ vt aliorum ſanctoribus aure traxerat, ita certare haberetur.

F Sed ipſi in fornacem proiecti, cum in flammarum medio ceciderant, nullo modo ignis ardorẽ ſibi in aliquo aduerſantem ſentiebant. Nanque dei angelus, cum in fornacem miſsis eadem hora pariter in ignem condeſcendit, qui foras ignis ardores [& flammas] de fornace excuſsit, & intus manentes velut placido rore ſuperfuſos, ſine vlla moleſtia incolumes conſeruauit: atq; in circuitu fornacis inimicos quoſcunque Chaldæos proditionis † & interfectionis eorum reos reperit, ignis ille conſumpſit. Vnde rex Nabuchodonoſor caminũ introſpiciẽs, ait, Ecce ego quatuor video viros expeditos in medio flammæ, ſed quartus cæteris excellit eminentia formæ, Illóſque tres quos in ignem miſerat, de fornace ſtatim per propria nomina vocat. Quibus nihil aduerſi de fornacis conſortio accidiſſe, cuncti videntes populi cõſiderabant: ita vt non ſolũ corpora ardoris vulnera, ſed & penè vlla veſtigia non pertulerãt: ſed etiã ſana veſtis aut capillus, nullum aduſtionis aut ignis ardorem ſaltẽ habebat. In huc mirabili facto, naturæ tutor, † qualiter ignis leuiter fornace incluſos fouit, inquirit, cum [interim eodem igne] viri circunſtantes eiuſdẽ ſubſtantię,

† perditiõis.

† ſeruatur.

G eadem hora cōburuntur. Vnde ergo leuitatem hanc in
vna ſui parte tunc ignis habuit, cum ex altera inimicos
regnorum dei ferox illius ardor interfecit? Ignis igitur
ſubſtātia vel natura in nulla niſi aqua vel alicuius liquo-
ris ſubſtantia poteſt viuere, cum ipſe incorporeæ intelli
gitur eſſe naturę, Ex quo accidit, vt dum in lignis ardēs,
totum quod in eis ad humorē pertinet conſumit, in ari
† cinere. do curreret† qui rurſum terrę fuerat redditus, liquoris pe
nuria ignem extinguit: eandē quoque liquoris naturam
ardoris voracitas conſumendo non totum deuorat, ſed
dum in ſuperiora vbi illius naturæ eſt copia, pergere ni-
titur, rurſum ſe in aëra eleuat. Vnde familiaris vapor il-
le, cum ad aëris excelſa ſuſtollitur, nebuloſa facie con-
cretus, terris iterum vnde ierat, per pluuias miniſtratur.
Quod ſæpe vaſtatarum aduſtionibus prouinciarum cō-
probatur, & incēſorum montium crebro vaporibus ro-
reas copias deducentibus declaratur. Tādiu igitur ignis
in quacunque terrena materia perſeuerat, quoaduſque li
quorem omnē qui in ea eſt vel ipſe conſuorat, vel quod
ex ſuo paſtu ſupereſt, ſurſum in aëra mittat. Si vero exi-
guus ignis ſatis humidam materiam inuenerit, ipſe ve-
lut infirmior validiore victus, humoris abundantiæ ce-
H dit. Prҿterea quoque cum lymphatica, vt ſupra dixi, ſub-
ſtantia paſcitur, ipſius natura nequaquam in aliquo tuta
niſi per aërem cōſeruatur. Etenim ſi in oleo vel in quo-
cunque fomento incendatur, ſi circūfuſus per aërem to-
tum non contigerit, iam iamque extinguitur. Quandiu
ergo in aliqua terrena materia arſerit, ipſius vita in aëre
& humore conſiſtit. Vnde potens gubernator, ignis na
turam inter inimicos & ſeruos ſuos diuidere voluit, ar-
dorem inimicis, flabilem & humidam aquę & aëris ſub-
ſtantiam famulis ſuis conuertit: vt & illi per comburen-
tem naturam [accenſi] arderent, & hi in flabili & lym-
phatico vapore nihil aduerſitatis perpeti ſentirēt. Qua-
Danie. 3. propter ita ſcriptura dicit, Angelus domini deſcēdit cū
Azaria & ſocus eius io caminum, & excuſsit flammam
ignis de camino, & fecit medium fornacis quaſi vētum
roris flantem. Ex aëre enim ſpiritum, & ex aqua in ipſo
igne inuenit rorem. [Ecce hanc diuiſionem] ſicut & cæ
tera mirabilia per angelum effecit, qui pariter cum ſeruis
De Daniele dei, vt ſupra dixi, in ignem deſcendit. Daniel quoque
in lacū miſ [veri] dei cultor, de quo in captiuitatis principio dixi-
ſo leonum. mus, cum de tribus principib⁹ regni Perſarū & Medo-
C. XXXII. rum vnus fuiſſet cōſtitutus, regi Dario Aſtyagis filio do
Danie. 6. mino præſtante, præ omnibus factus fuerat charus. Sed
I quoniam dilectioo ē honor ſequitur, & honor maxim⁹
inuidiam ſuſcitat, ipſi cæteri Medorum & Perſarū prin-
cipes grauiter inuidebant. Et idcirco nō valentes niſi in
lege dei ſui occaſionem illi aliquā vnde eum morti tra-
derent inuenire, legem ex regis edicto talem fallaciam
neſciētis, Perſarum & Medorum authoritate firmatam
ſtatuere, quatenus ne quiſquam petitionem quācunque
à quoquā deo vel homine per triginta dies poſtulaſſet,
niſi à rege. Cui decreto ſi quis iam inueniretur eſſe con-
trarius, illum abſque vlla miſericordia aut clemētia, de-
uorandum leonum reciperet lacus. Quo cōfirmato edi-
cto, dum diligentiſsima cura non deſinerent obſeruare
Danielem, in domo ſua ter in omni die more cōſueto,
vero deo ſuo deprehendebāt genua flectere. Vnde gra-
uiter ab his accuſatum, de manibus eorum eruere voluit
rex. Sed hoc lex cōſtituta Medorum atque Perſarum nō
permiſit. Quapropter mœſto animo dolente rege deuo
randus Daniel in lacum leonibus decernitur, Sed à dei
angelo ne in lacu inſons periret, ora leonū clauduntur.
Vnde rex tranſacta inſomni nocte, mane lachrymabilis
ad lacum venit, vbi incolumem cubantem inter leones, K
ſecura mente Danielē reperit. Imperante ergo rege, iam
iamq; Daniel de lacu leonum abſtrahitur, quo prodito-
res illius protinus deuorandi pro eo mittuntur. Et quos
inedia Danielis eſurientes fecerat, reorum ſanguinis il-
lius crimino ſa corpora leones recipiebāt. In hoc etiam
tam inſigni facto, non natura in leonibus mutatur, ſed
inſita à conditionis initio, ſua parte per angelum à deo
gubernatur, Blandiciem enim & lenitatem, quas catulis
ſuis leones oſtendunt, in Danielem exercebant: & ſæui-
ciam & ferocitatem quam in prædam faciunt, in deuo-
ratis peccatoribus reddebant. Vnde certum eſt quòd nō
contra naturæ ſuæ terminos vllam creaturam dominus
aliquid facere, ſed naturarum partes qualitercunque ne-
ceſſe habetur, aut in defenſionem in ſolatium eorū quos
protegit, aut in detrimentum eorum quos premit, guber
nare diſponit. De lacu vero iterum & Abacuk tranſla-
to in Belis & draconis fabula, idcirco in hoc ordine nō Danie. 13.
ponitur, quod in authoritate diuinæ ſcripturæ non ha-
bentur. Interea captiuitatis tempore completo, quod De Eſdra
dominus per prophetas implendum eſſe prædixerat, re- legem inno
uerſionem populi ſui & captiuitatis ſolutionem, per Cy uante Cap.
ri regis clementiam præparabat. Quo tempore Eſdras XXXIII.
dei ſacerdos combuſtam à Chaldæis in archiuis templi L
reſtituit legem. Nempe qui eodem ſpiritu qui in ſcriptu- † quo ante
ra fuerat, † plenus fuit. Sanctæ ſcripturæ veteris teſta- ſcripta fue-
menti, legis ſcilicet & prophetarum mirabilium ordi- rat.
nem in duob⁹ his libellis hiſtorica expoſitione ſumma- De bellis ṗ-
tim poſui. Quibus ſi quid alicuius forte melioris ingenij cipuis quæ
ſagax inueſtigatio addiderit, adhuc non me recuſo di- domini au
ſcipulum fieri. Præcipua vero bella tantum auxilio do- xilio pera-
mini peracta [quæ textui diuinæ ſcripturæ ioſerta ſunt] cta ſunt.
in his idcirco omiſimus, quoniam & ſi propter de cœlo Cap. XXX
auxilium admiratione digna ſunt, & figurali ratione cō IIII.
tineant multa myſteria, tamen in rerum geſtarum intel
lectibus nihil relinquūt incerti. Scimus quòd Amalech Exod. 25.
orante Moyſe, Ieſus filius Nun ſuperabat, & Seon regem
Amorrhęorum, & Og regem Baſan, procerę altitudinis
viros populus Iſraël interficiebat. Balach filium Sephor
regem Madian, cū Balaam illo præcipuo aſtrologo, Phi Nume. 31.
nees filius Eleazar cum exercitu occidit. Et Ieſus Bennō Ioſue. 12.
vnum & triginta reges Chananitides, multis conflicti-
bus proſtrauit. Gedeon filius Ioas in trecentis viris innu
mera Madianitarum milia per tubas & lucernas occi- Iudic. 7.
dit. Iepte Galaadites populum de gentium poteſtate bel Iudic. 11.
li iure ſuperauit. † Sampſon ille fortiſsimus Hebræorū, Iudic. 14.
leonem ſibi occurrentem nihil habenti in manibus, cō- M
fregit. De cuius poſtea ore & capite fauum mellis acce- † liberauit.
pit & comedit, trecentáſque vulpes capiens ignèque ſuc Iudic. 15.
cenſas in Philiſtinorum ſegetes dimiſit. De quibus ille
mille viros in ſpecu † vno aſini mandibula ſolus inter- † viros im-
fecit & mortificauit: & vndique ſedentibus circa ciuita- peru.
tem in qua dormitauerat Philiſtæis, ambas portæ fores Iudic. 16.
cum oſtiis & ſuperliminaribus & ferreis vectibus com-
prehendens, in vertice montis qui reſpicit Berſabee de-
reliquit. Tribum quoque Beniamin propter cōmiſſum Iudic. 19.
piaculum totam, exceptis ſexcentis viris, omnes filij Iſ- & 20.
raël populus poſt tria bella deleuit. Ionathas filius Saül 1. Reg. 14.
& armiger ſuus ſtationem Philiſtinorum percuſsit. Da- 1. Reg. 17.
uid filius Ieſſe adhuc puer & paſtor ouium, vrſi & leo-
nis interfecti prędam de ore eripuit, Goliad Philiſtæum
de fundibula [lapide] proſtrauit, Qui poſtea patientiæ 1. Reg. 24.
virtute Saül bis deprehenſo inimico ſuo pepercit, Et rex & 26.
poſtmodum factus, tribus grauiſsimis prælíis proſtra- 2. Reg. 8.
ta Philiſtinorum agmina, tributaria fecit. Dauid ſolus 2. Reg. 23.
octingentos

A ostingentos interfecit impetu vno. Abiſai filius Saruiæ *1.Reg.23.* leuauit haſtam ſuam contra trecentos, & interfecit eos. Tres robuſtiſsimi ruperunt agmina Philiſtinorū, vt potum darēt regi Dauid de ciſterna Bathleem, quæ in medio hoſtium erat. Banaias filius Ioiadæ interfecit duos leones in Moab, & leonem in ciſterna in diebus niuis. Ipſe quoque virgam tenens manu, Aegyptium ſpectaculo dignum haſtam habētem occidit. Bellum quoque robuſtorum in Gabaan exercitui Dauid ceſsit in proſperum, Præter hæc maxima regis Dauid aduerſus in circuitu *2.Reg.18.* regiones bella [proſpere] dei auxilio fauente, ſeu per ſemetipſum ſeu per exercitum ſæpe peracta ſunt. Bellum vero ciuile in ſaltu Effraim in ipſo Iſraël: in teſtimonium Dauid reſtituit in regnum Samariæ regnū. Contra Syros & reges Damaſci, nunc huc, nūc illuc alterno prouentu vergentia certamina multa fuerunt. Hæc omnia propterea de cœlo auxilia mirabiliter geſta, prouenerunt. Sed illi operi noſtro conueniens additamentum conferre non poſſunt, quoniam nihil in quotidianam rerum adminiſtrationem inuitatum oſtēdunt, dum per hominum & ipſorum etiam angelorum diſpenſationes B & fortitudines effecta ſunt. In Maccabæorum libris, etſi *† al. etſi aliquid mirabiliū numero inferendum.* ad miraculum numero inferendum † conueniens fuiſſe huic ordini inueniatur, de hoc tamen nulla cura fatigabimur: quia tantum agere propoſuimus, vt de diuini canonis mirabilibus exiguā, quanuis ingenioli noſtri modulum excedērem hiſtoricā expoſitionē ex parte aliqua tāgeremus. Ideo & præſens libellus in hoc loco finē ſuū cōtingat, vt tertius de nouo teſtamēto ab Euangelij initio [Ioanne] videlicet & domino primordium ſumat.

DE MIRABILIBVS SACRAE ſcripturæ, Liber tertius.

Natiuitas Ioannis. Cap. I. Lucæ. I.

OCTAVIANI Auguſti Cæſaris quadrageſimoprimo anno, Zacharias ſacerdos de vice Abia, cum in ordine ſuo holocauſtum [in templo] offerebat, angelus Gabriel vnus de illorū numero qui ſtant in cōſpectu domini, cœli nūcius † ipſi reſponſa deferebat: *† celeri nuncio.* quibus ſubnectens, Vxor, inquit, tua C hucuſque ſterilis Elizabet grandæua ſatis concipiet filium, quem Ioannem nomine, altiſsimi prophetam & præcurſorem tibi pariet. Sed incredula mente ſacerdos, parum his dictis [animo] fidem accōmodans, quo modo reſpondit hoc fieri poterit, cum ego ſim ſatis ſenex, & vxor mea iſto officio in iuuentute priuata, in diebus ſuis prouecta ætate proceſsit. *† procidu.* † Attamen angelus in iſta nequaquam excuſatione depulſus, non cauſa ē inuidiæ vel ē perfidię illatum munus retraxit, ſed quò à domino quod dicebatur, impleretur, conuenientiori ſuæ vindictæ ſubiectum mutum ſacerdotem dereliquit: donec naſcente poſtmodum puero, ligatæ linguę vinculum ſolutum eſt, cui nomen filij ſcribere tētans, Ioannes dixit eſt nomen eius. Conueniente autem diſpenſatione factum eſt, vt Ioannes qui poſtea hominibus victu & veſtitu & loco, exempla pœnitentiæ præberet, & pœnitētiam prædicans, etiam conceptionis eius tempore pater pœnitentiæ modum ſibi ab angelo impoſitum donec ille naſceretur, ſuſtineret. Aliter quoque congrue hoc ſignum euenerat, vti dum [qui] regnum cœlorum [prędicaret] naſciturus cōciperetur, antiquæ legis & prophetarum prædicator ſacerdos ſilentio damnarētur: *Matth. 11.* quoniam lex & prophetæ vſque ad Ioannem fuerunt, ex eo autem regnum dei euangelizatur. Qui conceptus adhuc in ma- D tris vtero manens, priuſquā naſceretur, cum Mariæ matris domini introitum in domum vbi fuerat ſenſit, ſpiritali famine per os matris de naſcituro ex ea Chriſto domino prophetauit. Dum enim Moyſi ſpiritus in ſeptuagintaduos *Nume. 11.* conſiliarios diſtribuitur, quid mirum ſi pueri adhuc in vtero manentis ſpiritus per matrem loqueretur? Interea nuncius ad ſponſam Ioſeph Mariam virginem *Natiuitas Chriſti. Cap. II.* de ſtirpe Dauid talia dicta detulit, cui ſine viri cognitione parturire filium ſpiritus ſancti munere prædixit. Hic inquiens natus quem omnium ſpondent oracula prophetarum, magnus erit † in conſpectu domini, & *† eſt.* in æternum filius [ore cunctorum] credentium vocabitur altiſsimi. Huic enim præcepto munere patris ſui Dauid ſedem dictauit, † & regni domus Iacob abſque fine *† donauit.* imperium [ſine] ſuccedente hærede in ſempiternum tenebit. Quibus verbis auditis, orans virgo accommodata fide, ſine vllo incredulitatis aut inobedientię obiectu conſenſit. Sed mentem Ioſeph, coniugis tumentem vterum videntis, quam ipſe non † cognouerat, iſta res ſolicitam *† aliàs, nunquam.* reddidit. Quem quidem ne hac cogitatione fatigaretur, idem angelus de concepto puero & naſcituro, E & accipienda virgine cōmonuit. Quòd † ergo poſtmodum *† Qua.* inſtante tempore filium quem ſine viri ſemine, & carnalis oblectamento voluptatis concepit, ſine damno ſuæ virginitatis reperit. † In qua re quanuis præter cunctorum hominum conceptionis cōſuetudinem abſque viri ſemine factum opus oſtenditur, non tamen extra naturam de muliebri vtero ſumpta ſubſtātia carnis naſcebatur. Ex natura naturaliter naturam ſuſcepit, qui cooperante ſpiritu ſancto ex materna quanuis ſola carne veram carnis ſubſtantiam humanæ, exceptis viciorum paſsionibus integram contulit. Quam rem ne ſine exemplo naturæ alicuius, velut nouam in dei creaturis, dimittamus, multa animantia abſque parentum coitu progigni comprobamus. Qualiter apes ſine patribus, fotu materni corporis tantummodo creſcunt, & omnia illiuſmodi volatilia, fœtus ſuos totaliter concipiunt. Sed & multæ aues abſque maribus oua gignere poſſunt. Et tale conceptum in multis piſcium generibus oua gignere poſſunt, vt Philoſophi † aiunt: *† Phyſiologi.* In ſola quoque carne ſine patre vermis naſcitur, cui ſe dominus hac de cauſa ſimilem dicere per Prophetam nō dedignatur. Quod F ergo in multis rebus conſueto more dominus operatur, quid naturæ contrarium dicendum eſt, ſi quando ipſe voluit, vt in virginali vtero ſpiritus ſancti diſpenſatione filius ſine viri coitu naſceretur?

Paſtores. Cap. II. Lucæ. 2.

Quo naſcente in Bethleem ciuitate Dauid, paſtores cuſtodiæ gregum deſtinati, ab angelis imbuuntur, quòd rex cœli in terra cum hominibus ex homine carnem naſcendi lege aſſumere tunc dignaretur. Et deinde cum hoc nuncio conueniens aduenientibus † paſtoribus carmen concinunt, *† audientibus.* ad cœlum rurſum conſcendentes angeli redeunt. Et in hoc conueniens ab angelis peractus ordo conſpicitur, [vt prius paſtoribus] natus agnus, & gregibus paſtor nūciaretur. In his duobus pueris Ieſu & Ioanne, præcurſore & domino, non ſine hiſtorica ratione natiuitatis ordo intenditur, quòd de anu vnus, alter de virgine puella generatur. Chriſti enim domini præcurſor per omnia Ioannes idcirco de vetula matre debuit naſci, [dum ipſe veteris legis finis quaſi nouiſsimus filius fuit:] Chriſtus vero de puella virgine corpus aſſumpſit. Ipſe eſt enim noui teſtamenti principium filiorūmque qui ex noua lege naſcerentur, exordium extitit. Igitur quadrageſimoſecundo anno Octauiani Auguſti Cæſaris, temporibus

G Herodis regis Iudæorum, ablata ex Iudæis omni domi-
nandi poteſtate, in oppido Iudææ Bethleem de Dauid
ſtirpe ex virgine Maria Ieſus Chriſtus dominus naſci-
tur. Quod competenter euenerat, vt cum regum & pon
tificum ex Iacob ſtirpe deſcendentiũ ſucceſsio conſump
† *manere*t. ta fuerat, qui inæternum rex eſt † & pontifex nunc na-
Stella ma- ſceretur. Naſcente ergo illo puero, quem Iſraëlita-
gorum. rum & gentium prophetę vtriuſque populi Saluatorem
Cap. IIII. fore prædixerant, Magi de terra Euilath ducti ſtella, ad
Matth. 2. eum cum muneribus longo admodum itinere venerãt.
Qui oblatis munerib⁹ & adorato per tempus puero re-
uerſi ſunt, non eadem tamen via qua venerunt, ſed per
aliam ad patriæ loca remeare moniti diuino famine cu-
rabant. De hac autem ſtella, quòd ab Hieruſalem pergẽ-
† *dux.* tibus Magis vſque ad Bethleem lux † itineris fuit, Euan-
gelij dicta exponũt. Cæterum vero qui de terra ſua vſq;
Hieruſalem hãc ducem ſui itineris habuiſſe Magos exi-
ſtimant, ex Euangelica authoritate firmare nõ poſſunt:
quoniam Magi in terra ſua cum eſſent, excellentem ſy-
deribus ſtellam videntes, dei eſſe & regis, qui iuxta pro-
phetias, tam ipſorum quàm eccleſiaſticas ex Iſraël naſce
retur, ſeu ex propria eorum ſcientia, ſeu angelica admo-
H nitione intelligentes, ad terrã Iſraël venerunt, & ad Hie
roſolymam, vbi totius prouinciæ principatus fuerat ve-
nientes, de rege nato & pariter deo perquirũt. Vnde in
† *al. Vnde* veteribus † Iſraëlitarum oraculis vatum de eodem nato
inuenta. vbi naſcendi locũ acciperet, monẽte ſubdolo ſermone,
reges alacres pergunt. Egreſsiq; vrbem mox ducem iti-
neris ad Chriſtum ſtellam ſequentes deueniunt. De iſta
vero ſtella dubitatur, vtrum ſtella ſimplex, an angelus,
an ſpiritus ſanctus accipiatur. Et ſi catholico ſenſui nihil
repugnat, cum de ſingulis diſputatũ fuerit, arbitris maio
ribus eligendi liberam voluntatẽ ingenioli noſtri men-
ſura concedet. Si enim ſimpliciter ſtellam accipiendam
eſſe quis maluerit, à cęteris ſtellis in hoc ducatu quo mo
do deuiauit? Quarum natura ab initio cõdita in firma-
mento cœli conſtituta fuiſſe dignoſcitur, ſicut libri Ge-
neſeos authoritate manifeſtatur. Si ergo in firmamen-
to cœli maneret inter Bethleem & Hieruſalem, dux fie-
I ri ambulantibus qualiter poſſet? Et ſi per aëra ſagittæ mo
re, quamuis paulo lentiore curſu propter ſequentes per-
uolaret, aſſuetum in firmamento locum & curſum in-
terim deſereret. Quod nec maioribus quidem lumina-
ribus accidiſſe ſcripturæ deſcribũt, cum in ſignis aut ſte-
terunt, aut reuerſa ſunt: niſi forte aëreus ille ignis qui ta-
le miniſterium accepit propter ſimilitudinem, ſicut in
multis diximus, ſtellæ vocabulum accepit. Aut ſi ange-
lus habitu ſtellæ hoc miniſterium fecit, quod non repu-
gnat, dum ſe angeli quãdo ſe hominibus oſtendunt, in
Exod. 3. multos transformant habitus. Quo modo & Moyſi in
Oreb de rubo angelus ignita facie loquebatur, & velut
Ioſue 5. miles armatus Ioſue filio Nun, extra caſtra in Galgalis
4. Reg. 2. oſtenditur. Sicut currũ & equos igneos aſcenſione He-
4. Reg. 6. liæ angeli funguntur. Et quando Heliſæus pueri ſui ocu
los aperuit, in eiſdem habitudinibus angeli manifeſtan
Gene. 18. tur. In forma hoſpitum Abrahæ & Loth conſpectibus ſe
Gene. 19. præbuerunt: & Manue & vxor eius prophetali habitu lo
Iudic. 13. quentem ad eos angelum viderunt. Nimirum & iſta vi
ce angelus dux Magorum efficitur, qui aſtrologis in ſtel
læ ſimilitudinem & clariſsimi ſyderis fulgorem tranſ-
formatur. Licet enim per imaginem rerum, quæ Ioan-
ni in Apocalypſi ſua per viſionem dicuntur, huic tamen
Apoca. 1. intellectus non contra facit, Stellæ ſeptem eccleſiarum
ſeptem angeli ſunt, Vnde quãuis in ſpiritu, dum tamen
ſtellæ angeli dicuntur, quid repugnat, ſi etiam in hoc lo-
co ſtella angelus dictus eſſe ſentiatur. Vel certe ſi neque K
angelus neque ſtella [firmamenti, neque alius quiſpiam
ignis hæc ſtella] fuiſſe [dignoſcitur,] ſpiritus ergo ſan-
ctus hæc ſtella fieri cõcedatur. Qui ſicut poſtmodũ cor- *Matth. 3.*
porali ſpecie columbæ deſcẽdit ſuper Ieſum dominum
in Iordane, ſic gentes adoratrices, ſtellæ ſpecie duxit ad
cunabula domini naſcentis in carne. De quo ſpiritu per
parabolam Balaam aſtrologus loquebatur: Orietur ſtel- *Nume. 24.*
la ex Iacob, rutilum ſcilicet lumen ſpiritalis gratiæ Chri
ſti, qua nox infidelitatis gentium illuminatur. Sicut er-
go in igne ſuper Apoſtolos poſtea in cœnaculo Siõ de- *Acto. 2.*
ſcendit, ita in ſpecie ſtellæ magos ad dominum ſpiritus
ſanctus deduxit. Hic igitur puer ſcientia præibat æta- *Baptizatur*
tem, donec triceſimum annum agens ad Iordanem ve- *Chriſtus.*
nit, & ab Ioanne, de quo ſupra diximus, Zachariæ filio, *Cap. V.*
qui tunc populum in eum crediturum qui venturus erat *Matth. 3.*
baptizabat, & ipſe baptiſmum ab agnoſcente ſuſcepit, &
confitendum vnda Iordanis lauabat. In ſpecie colum- *Ibidem.*
bæ ſpiritus ſanctus ſuper eum deſcendit, & patrẽ de cœ-
lis loquentem de ſe audiuit: Hic eſt filius meus dilectus,
in quo ſibi anima mea bene complacuit. Cum his ſignis
cœlum apertum vidit, & ita baptizatus de fluminis laua- L
cro aſcendit. Ad baptiſmum vero deſcendit † dominus † *exiuit.*
Ieſus, non quòd baptiſmi ſacramento [& lauacro] ege-
ret, qui proprij aut originalis peccati nullam culpam ha
beret, ſed vt aquas quas quamuis in delicto Adæ deus nõ
maledixerat, terrę quia connectebantur maledictione in-
fectas purgaret. Et ne quiſquam baptiſmi ſacramentum
negligeret, dum qui ſine peccato fuerat, baptiſmi aquas
iniuit. Et ne quiſquam ab inferiori baptizari paruipẽde-
ret, dum deus dominus à ſeruo ſuo mergi vndis baptiſ-
mi appeteret. Et quatenus adhuc à diabolo ſe donec tẽ-
tatio perficeretur, occultaret, qui illum velut lauacro in-
digentẽ, vt inter pollutos peccaminibus ablui aquis cõ-
ſpiceret. Spiritũ vero ſanctum ſuper ſe in baptiſmo de-
ſcendentem vidit, & vocem patris de cœlo ſe confiten-
tem filium ſuum audiuit, & cœlum coram ſe apertũ con
ſpexit. Non quòd ante baptiſmum ſuum hęc omnia dei
filius nõ haberet, ſed vt baptiſmi ſacramentum quid va-
leat, oſtenderet. Non enim tunc ſpiritum ille cœpit acci
pere, qui eandem cum ſpiritu ſancto ſubſtantiam habe-
re creditur. Nec tũc illum pater filium [ſuum primitus]
profeſſus eſt eſſe cui dixit: Ex vtero ante Luciferum ge- *Pſal. 109.*
nui te: ante videlicet omnem angelicam creaturam, quę
Luciferi appellationem per ſcripturas ſępe tenet. Neque M
tunc illi aperiri cœperat thalamus cœlorũ, qui ait: Cœlũ *Eſa. 66.*
mihi ſedes, terra autẽ ſcabellum pedũ meorum. Sed id-
circo hęc omnia ſancta trinitas in baptiſmo domini cõ
geſsit, vt ſciret vnuſquiſq;, quid muneris in ſacri baptiſ-
matis myſterio ſuſcepit. Tũc enim ſpiritũ ſanctũ quiſq;
peccatorũ ſordib⁹ ablutus accipit, & à deo patre profite
ri fili⁹ adoptionis gratia incipit, & tũc ſibi regni cœlorũ
ianuã aperiri, & ciuẽ ſe cœleſtis patrię angelorũ ſancto-
rum conſors intelligit. Quãuis vero corporali ſpecie ſpi
ritus ſanctus ſuper dominũ deſcẽdere dicitur, nõ tamẽ
de auibus ſumpſiſſe columbã, ſed ex aëre minime dubi-
tatur. Nequaquã enim ex auibus ſpiritũ ſanctum neceſſe
fuit corpus aſſumere, dum aues ſibi connexæ [ſtatutam]
in nullo tranſgreſſæ ſunt legem naturæ: ſed ſi in aliquo
tranſgrederentur, in hoc tanti meriti tranſgredi nõ ha-
berent, vtpote nec æterna, nec rationabili creatura, vt à
ſpiritu aſſumptione carnis à delicti vindicta ſoluerẽtur.
Sed ꝙ filij perſona corpore carnis humanę induebatur,
cõueniens erat vt ſpiritus ſancti perſona per corporalẽ
ſpeciem ſuper eum deſcenderet, & vox patris corporalis
de nube

A de nube per aërem corporeis auribus audiretur. Præter-
ea quoque idcirco in nube & columbę imagine pater &
ſpiritus ſanctus ad baptiſmum veniũt, quoniam aquati-
cæ naturæ res illæ aliquid haberent. Dum enim in terra
filius ad baptiſmi myſterium aquæ creaturam elegiſſet,
neceſſe fuit vt & pater per aquaticam nubem intonaret,
& ſpiritus ſanctus illud corpus quod de aqua in princi-
pio factum eſt, ex illa nube acceptum ſimularet, vt ſic to
ta trinitas eandem voluntatem ſicut haberet oſtẽderet.

Tẽtatio & ieiunium. Cum ergo de aqua dominus Ieſus baptizatus, confe-
ſtim aſcendit, vt diabolo daret occaſionem tentandi,
Cap. VI. antra † deſerti petiuit, vbi & quadraginta dies, & totidẽ
† ania. noctes nullo humani paſtus ſuffragio fultus ieiunauit.
Matth. 4. Ibique per tria eſt tentatus, in quibus primus homo ſedu
ctus eſt, tentantem ſatanam tribus reſponſionibus vicit.
In diaboli tribus propoſitionibus tota iniquitas: in Chri
ſti vero tribus reſponſionibus, quibus diabolus repu-
gnatur, tota iuſticia fuit. Cum inimicus dãnatur & vin-
citur, & humano generi libertas & redemptio præpara-
† conflictu. tur. In hoc nanque conſpectu† ſatanas dum ſupra autho
† al. dũ ſu- rem ſe eleuare † voluit, qui ſub eo illuc vſq; fuerat, id eſt
pra ſe altio- homo, per domini victoris auxilium vltra ipſum excre
rẽ eleuare. uit. Et dum illum qui ab omni impedimẽto liber fuerat
B alligare tentabat, interim vinctus ille quem ipſe tenebat
in carcere, quibus tenebatur vincula deponit. Et dum cõ
tra ſe fortiorẽ pugnare nititur, interim ipſe qui erat in-
firmior aduerſus eum roboratur. Etenim qui hucuſq; de
cœlo tantum in terram eiectus fuerat, terrore etiam de
terra ad inferna eum migrare dominus iubebat. Qua-
draginta dierum inediam domini incarnatio ſuſtinere
ſine vitæ periculo poterat, quoniam ſermo dominicus
qui Moyſem per aëra quadraginta diebus bis renouaue-
rat, hic Chriſti artus & neruos intus irrigabat. Quare igi
tur cõſummatis quadraginta diebus & quadraginta no
ctibus eſurire dominus Ieſus deſcribitur, cum Moyſes &
Helias tanti temporis ſpacio per ieiunium famem pati
non memorantur: famem vero & laborem redemptor
noſter conſummato tanto dierũ numero ſuſtinet, qua-
tenus & tentatori occaſionem tentandi inferret, & no-
ſceretur quàm veram humanæ carnis ſubſtãtiam geſta-
ret. Vnde nec extra humanũ opus & in hoc ieiunio ali-
C quid egit noui, dum temporis quod prius homines ieiu

Apoſtolic & miracula. nauerunt, ſpacium non exceſsit. Deuicto ergo aduer-
ſario & quadraginta dierum perfecto ieiunio, per Iudęã
Cap. VII. & Galilæam Iſraëliticum populum ad viam ſalutis vo-
Matth. 14. cabat, & primarios duodecim ſibimet mites ex omnibus
ſpeciali electionis munere ſegregabat. Qui vt de vitæ
† al ids, & quaten⁹ de æternæ ſubſtantia, animarum † videlicet ſanitate, face-
ret fida omnium corda, etiam in ſerui† poteſtate viſibi-
vniuerſa et æternæ ſub- liter nulla reſiſtente vi languoris curata reddebat cor-
ſtantia ani- pora. Vnde cum prædicans Euangelium regni dei, Ga-
marum. lilæam circumiret, & promiſcuum vulgus varia [ægritu
dine] preſſum cerneret, quoſdam quorum pręſentis de-
† etiam in- fectio lucis lætitia priuabat, alios perfuſa per totius cor-
ſerui. poris ſuperficiem lepra fœdauerat, nonnullos pedum
fruſtratos habita forma, curauit. In paralytico autem à
quatuor viris portato, quatuor diuina opera cernun-
tur: Dum dimittuntur ei peccata, & præſentis ægritudi-
nis plaga verbo tunc ſoluitur, & cogitationibus in ore
dei omnia ſcrutantis reſpondetur. Et in hoc viro oſten-
† al. pote- ditur quoſdam propter animę maculas dolore graſſari.
rat, ſed cũ Mutus loqui non poterat verbum, vt dei prophetes reſ-
verbũ dei ponſa † ab illo poſtularet qui in ore aſinæ facundiam re-
patri reſpõ pererat, quo modo humanam linguam quanuis mutam
ſa. &c. ad verba non ſolidaret? & cum iuſticiæ lux quæ in mun

dum venit, appareret, qualiter cæcus non videret? & qua D
poteſtate diabolus in homine permaneret, ad quem eii-
ciendum quo modo illum peccantem de cœlo expule-
rat, Chriſtus veniret? In quinque panibus & duobus pi-
ſcibus quinque milia ſaturantibus, continẽtur miratio-
ne digna tria, ſcilicet materiæ paucitas, & populi ſatura- *Matth. 14.*
ti multitudo, & fragmentorum copia. De ambulante *Ambulatio*
domino ſuper vndas, Dominus de terra diſcipulos pe- *ſuper*
tens, neceſſe habuit in vndis ambulare. Cauſa huius Pe- *aquas.*
trus fuit, id eſt, ne ſi eſſet † Chriſtus ſolus, veritatem car- *Cap. VIII.*
nis dubiam relinqueret, Dum autem Petrus filius viri & *† al. ipſe.*
mulieris hoc faceret, per imperantis Chriſti auxilium,
nullã de carne virginis filij dubitationẽ admittit. [Sed
quæri poteſt,] Vtrum domini & Petri corporum lęui-
gata eſt natura, vt illa aqua ſuſtineret: an aquæ ſubſtan-
tia ſolidata eſt, vt corpora humana fulcire poſſet? Quã-
uis ergo vtrunque hoc faceret, non contra naturam do
mino pręcipiẽte eſſet, ſi aut aquam ſolidaret, aut huma-
nam domini iuſsio carnem lęuigaret, vbi militantes in-
ſtitorum foris, † vt antiqui ferunt, & ſuper equorum au- *† Locus eſt*
ribus proludant: natãdi arte quoque imbuti, merſo me- *corrupt⁹ vt*
dio in profunda vix ſubeunt. Hominibus ergo illud va- *pleraq; oĩa.*
lentibus, quid mirum ſi domino imperante caro lęuiga- *videtur le-*
retur, præſertim cum reſurrectionis corpora intantum *gi debere,*
lęuigabuntur, vt non ſolum craſſa aqua ſed etiam nubi- *Vbi militã-*
bus & aëre ſuſtineantur, vt Apoſtolus ait, Rapiemur ad *tes in Scy-*
occurrendum Chriſto in aëra. Aliter ſi aquæ naturã ſo- *tharum o-*
lidatam eſſe quiſquam elegerit, quoniam aqua terrenam *ru. &c.*
habet craſsitudinem, vt cum ſe gelu perſtrinxerit, in du- E
riorem quàm terræ ipſius ſoliditatem rigeat, & multitu *1. Theſſ. 4.*
dinem ſuſtinere valeat, & poſtea calida aura reſoluat.
Vel certe, ſi liquidas vndas non perſtrinxerit, natura quę
aquis inſerta eſt, ligna quanuis grandia, & humana, &
cæterorum animalium corpora, & naues Liburnicas ſu
pernatantes ſuſtinere conſueſcit. Illa ſoliditas domino
imperante facta, nec mirum ſi etiam Petrum diffidẽtem
non ſuſtinet, cum infideles domino volente, etiam ter- *Numer 16.*
ra non ſuſtẽtabat, vt Dathan & Abiron. In naturali re-
rum adminiſtratione binæ rationes deprehenduntur.
Deinde inferior ratio quotidiana rerum adminiſtratio
intelligitur, vt de aqua in animalibus ſanguis fit, & vn-
dã ſalſa per nubes aut terræ infuſionem dulceſcit. Et ra-
tio ſuperior inuſitata gubernatio ſit, quę in miraculis re- *Exod. 17.*
rum dignoſcitur, vt in ſanguinem aquam in Aegypto *Exod. 15.*
in momento, & in tincto ligno in dulcedinem deus cõ F
mutauit. Quapropter & panem de paruo ſemine iux- *Paſcitur*
ta inferiorem rationem in magnam ſegetem per longi *turba quin*
temporis adminiſtrationem innumerabilium hominũ *q; panibus.*
paſtum procreat, quem ſecũdum ſuperiorem rationem *Cap. IX.*
de materia modica in momento per benedictionẽ mul *Ioan. 6.*
tiplicat. Sic & piſces per primam benedictionem mul-
tiplicat, quando dictum eſt, Creſcite & multiplicamini, *Gene. 1.*
& replete aquas maris. Quorum nunc carnes per ſupe-
rioris rationis cauſam, ad turbarum ſaturitatem pręſen-
ti benedictione multiplicantur. De viſione domini *Transfigu-*
in monte cum Moyſe & Helia colloquentibus. Licet in *ratio.*
hac oſtenſione domini facies ſolari ſplendore fulſerit, *Cap. X.*
non ipſa caro ſplenduit, ſed diuinitas latens in corpore, *Matth. 17.*
luminis ſui portiunculam [conſpiciendam] foris viden
tibus quantum poterant, conceſsit. Vnde ergo veſtimẽ-
ta candorem niuis habuerunt, dum neque de carne, ne-
que de diuinitate erant? Niſi forte vt per carnem diuini-
tas foris illuxit, ſic & caro illuminata de diuinitate, per
veſtimenta radiauit. Moyſes autem & Helias ſpecialiter
ad talem viſionem, † velut legis & prophetiæ principes, *† oſtenſionẽ.*

G ad finē conducũtur. Vel ideo vt Moyſi cornuta facies,
in quam nō poterant filij Iſraël intēdere, & Helias curru
igneo raptus, comparato Chriſto obſcurarentur. Et ta-
men iſti quadraginta diebus ieiunaſſe ſcripturę vocibus
memorantur. De Ieſu tantum domino his præſentibus,
patris ſe illis pronunciantis teſtimonium. Sed dum He-
lias manens in corpore vel ad talem conductionem ve
nerat, quid de Moyſe dicendum eſt: vtrum in corpore
iterum ad hanc oſtenſionem aderat: an ex aëre ſimula-
tum, ſicut Samuel viſus eſt, habitũ fingebat: & ſi ſuo cor-
pore venit indutus, ſi hac vice reſurrectionem ſuam quę
cæteris non niſi in nouiſsimo eſt futura, compleuit? De
qua quęſtione authores vna eademque ſententia prola-
ta non differenter dicunt, quòd dum dominus cum tri-
bus diſcipulis ſuis & Helia, non cum imaginatis ſed ve-
ris corporibus conueniſſe non dubitantur, & ipſe Moy-
ſes in ſuo vero corpore de ſepulchro reſumpto videtur.
Sed dominus Ieſus primogenitus mortuorum, recte cre
ditur Moyſi iterum poſt hanc viſionem corpus ſepultu-
ræ commendaſſe, vt ipſum in nouiſsimo die quãdo re-
De Lazaro ſurgent mortui, aſſumere ſperetur. ¶ De Lazaro & cæ
& cæteris teris mortuis. ¶ Immobili ergo voluntate deus vniuer-
reſuſcitatis ſorum vitas certo fini & termino præordinauit: quorun
mortuis. dam igitur vita non vt moriantur, morte interfici vi-
Cap. XI. detur, ſed vt per hoc qui reſuſcitãt clariores vtpote deo
H cum hominibus etiam habeantur. Vnde de ipſo Lazaro
Ioan. 11. diſcipulis à domino dicitur, Hæc infirmitas non eſt ad
mortē, ſed vt filius hominis per eam clarificetur. Quar-
to die reſuſcitatur, quod non ſpacium vitæ eius poſuit,
ſed quod ſine mutatione dominus diſpoſuit facere, ſæ-
pe retrahere ſimulat, vt partum vxoribus Abraham &
Iſaac diſtulit vt gratius foret. Et dominus occaſiones
† alieni. præſtat, vt quod ipſe aliter† donare cupit, indulgere ro-
getur, Si etenim ea quæ nō diſpoſuit aliquis ſanctorum
Deute. 34. rogauerit, nullo modo fieri permittit, vt quòd Moyſes
2. Cor. 12. terram repromiſsionis ingrederetur, & Paulus vt ab eo
angelus ſatanę recederet, & petentes non impetrauerũt.
De omnib⁹ ergo generaliter mortuis tale quid ſentitur,
quòd de prima vice moriuntur, vt per illos digni clari-
ficentur. In his enim octo mortuis quos diuina ſcriptu-
ra veteris & noui teſtamenti reſuſcitatos commemorat,
hoc conſiderandnm eſt, quòd de eorum primo, id eſt,
3. Reg. 17. filio viduæ, quem Helias reſuſcitauerat ita refertur, Re-
Actio. 20. uertatur obſecro anima pueri. De nouiſsimo, id eſt, de
I Eutycho in actibus Apoſtolorum, Et ſublatus repertus
eſt mortuus. Ad quem cum deſcēdiſſet Paulus, incubuit
ſuper eum, & complexus dixit, Nolite turbari, anima e-
nim eius in eo eſt. Caute vtrunque intelligendum eſt,
quòd viduæ filius mortuus eſt, atque anima eius reuerti
à propheta poſtulatur: alter vero mortuus eſt, & in eo e-
ius eſſe animam Paulus dixit. In vtroque nanque ſcriptu
ra vera eſt, quia mentiri nō poteſt. Sed qua ratione per-
cipi poteſt, vbi in mēbris occultari corporis poſſet mor-
tui anima? Niſi forte anima, quæ incorporalis [eſt,] cor-
pori ineſſe occulte creditur. Sed quidam intelligendi la
borem vitantes, dicunt de Eutycho, quòd emittens ani
mam ita mortuus eſt: vt poſt modicum interuallum ani
ma reuertente Paulum dixiſſe putent, Anima illius in eo
eſt. Sed tamē ſcriptura tacet, ſi egreſſa eſt aut reuerſa ani
ma. Cæteri vero ſex mortui, quibus nec egreſſæ animæ,
nec reuerſæ nunciantur, ſine vlla hic ambiguitate præ-
ſtant quòd mortui ſint, & diuina operatione reſuſcitati
Tenebræ. ſint. Solis defectio iuxta crucem non vt ſolet quan-
Cap. XII. do luna accenditur facta erat: ſed in plena luna, ſcilicet
quintadecima die menſis, ne caſu putaretur fuiſſe, quod
euenerat, & tantum lucem ſolis media die tenebræ ob- K
ſcurauerunt, vt per tres illas horas defectionis ſtellæ in
cœlo viſæ ſint. De corporibus ſanctorum veniētibus *Sepulchra*
de monumentis ſuis poſt reſurrectionem domini: ſed *aperta.*
rurſum in monumenta quo modo & de Moyſe memi- *Cap. XIII.*
ni reintrarunt, vbi reſurrectionē omnium nouiſsimam
expectant, vt Apoſtolus ait, Hi omnes teſtimonio fidei *Hebr. 11.*
probati inuenti ſunt, non acceperunt repromiſsionem
à deo pro nobis melius aliud prouidente, vti ne ſine no
bis conſummarētur. Si igitur iſti & Moyſes his reſurge-
re in hac oſtenſione vtique & in nouiſsima cunctorum
reſurrectione credendi ſunt? Sed hoc abſit à catholica fi
de, vt ſemel morientē bis credat quis reſurgere. Niſi for-
te bis mori Moyſem & iſtos aliquis dicat: ſed nuſquam
de his ſcribitur qui ſic apparuerunt, reſurrexiſſe: ſed aut
viuere aut apparuiſſe, vel de ſepulchris exiſſe. Nomen au
tem reſurrectionis in iis qui poſt mortem in vita hac cō
uerſati ſunt, aut in communi, † aut in futura omnium *† domini.*
reſurrectione ponitur. Talis autem apparitio iſtorum,
nec ad vitam humanam, neque ad reſurrectionem futu-
ram pertinet, ſed ad conſummationem dominicæ reſur
rectionis: & ad credulitatem reſurrectionis animarum
ex inferis, talis apparitio animos mouet: ſicut in reſuſci- L
tatis mortuis ſimilitudo tantum, non mors cōtinuo fie-
ri cernitur. Ita & in his ſimilitudo reſurrectionis, non ip
ſa reſurrectio oſtendebatur. De continua morte nullus
ad vitam indeciduam, niſi dominus vſque ad nouiſsi-
mum diem reuertitur, & à vera reſurrectione nunquam
in mortem iterum aliquis detrahitur.† De cibo do- *† detrudeẽ.*
mini poſt reſurrectionem, hunc autem carnalem cibum *De cibo do-*
qualiter reſurrectionis caro ſuſceperit, docti requirunt, *mini poſt re*
dum reſurrectura corpora ſpiritalia eſſe cuncti fideles *ſurrectionē.*
ſciunt, vt dicitur, Reſurget corpus ſpiritale. Quapropter *Cap. XIIII.*
reſurgent corpora non guſtatura, ſano ſenſu creditur *Lucæ. 24.*
poſsibilitatē edendi cibos, ſi neceſſe foret, habitura. Hæc *1. Cori. 14.*
dei exempla minime denegant, vt angeli iuxta ilicem *Gene. 18.*
Mambræ. Sed hoc non vt nos ruminatos cibos ſtoma-
cho & inteſtinis conferunt, ſed ſtatim, vt accepta velut
videntur deguſtent, in ſpiritalem naturam, nō ex parte,
ſed tota transformant. Conuenientia de ſpiritu ſan- *Petrus pa-*
cto in columba ſuper Chriſtum, & in igne ſuper Apo- *ralyticum*
ſtolos perſcripta ſunt: & quando diximus de diuiſione *reſtituit.*
linguarum & de virtutibus Apoſtolorum poſt acceptũ *Cap. XV.*
ſpiritum in excuſatione eleemoſynæ & paupertatis pro- *Matth. 3.*
feſsione, quando Petrus paralytico dixit, Surge & ambu *Actio. 2.*
la, magiſtri præceptum ſeruans, Nolite habere aurum, *Actio. 3.*
neque argentum, dum ſoli deo ſeruiens de iniquo mam M
mona expeditus fuerat, verbo imperij morbo ligatum *Matth. 10.*
cito ſoluebat. Ecce quanta eſt Apoſtolica virtus in *Virt⁹ Petri.*
Chriſto, ſanũ Ananiã dum Petrus arguit per ſermonis *Cap. XVI.*
tantum imperiũ, morte ligauit, & Tabithã mortis vin-
culo ligatam, eadem imperij poteſtate diſſoluit. Ideoq;
prius Ananias & Saphira in cōſpectu Eccleſię cito mor- *Actio. 5.*
tui ſunt, vt Apoſtolica authoritas quanta eſſet oſtende-
retur, & quàm magnum peccatum eſſet, quod oblatum *Actio. 9.*
eſt iterum ab eccleſia retrahere, monſtraretur, & cæteri
exemplo huius caſtigarentur.

LIBRI TERTII DE MI-
rabilibus ſcripturæ,
Finis.

DIVI

A DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE agone Chriſtiano.

Corona certantibus datur. CORONA victoriæ non promit
titur niſi certantibus. In diuinis
autem ſcripturis aſsiduè inueni-
Cap. I. mus promitti nobis coronam ſi
vicerimus. Sed ne longũ ſit mul-
ta commemorare, apud Apoſto-
2. Timot. 4. lum Paulum manifeſtiſsime le-
gitur, Opus perfeci, curſum con-
ſummaui, fidem ſeruaui, iam ſu-
Aduerſarius noſter. pereſt mihi corona iuſticiæ. Debemus ergo cognoſcere
quis ſit ille aduerſarius, quẽ ſi vicerimus coronabimur.
1. Corin. 1. Ipſe eſt enim quem dominus noſter prior vicit, vt etiã
Ioan. 1. nos in illo permanẽtes vincamus per ipſum. Et dei qui-
dem virtus atque ſapientia, & verbum per quod facta
ſunt omnia, qui filius dei vnicus eſt, ſuper omnem crea-
B turam ſemper incommutabilis manet. Et quoniam ſub
illo eſt etiam creatura quæ non peccauit, quanto magis
ſub illo eſt omnis creatura peccatrix? Ergo quoniã ſub
illo ſunt omnes ſancti angeli, multo magis ſub illo ſunt
omnes præuaricatores angeli, quorum diabolus prin-
ceps eſt. Sed quia naturam noſtram deceperat, dignatus
eſt vnigenitus dei filius ipſam naturam noſtram ſuſci-
pere, vt de ipſa diabolus vinceretur, & quem ſemper ip-
ſe ſub ſe habet, etiam ſub nobis eum eſſe faceret, ipſum
Ioan. 12. ſignificat dicens, Princeps huius mundi miſſus eſt foras,
Non quia extra mundum miſſus eſt quo modo quidam
hæretici putant, ſed foras ab animis eorum qui cohærẽt
verbo dei, & non diligunt mundum, cuius ille princeps
eſt, quia dominatur eis qui diligunt tẽporalia bona quæ
hoc viſibili mundo continentur, non quia ipſe domi-
nus eſt huius mundi, ſed princeps cupiditatum earum
quibus concupiſcitur omne quod tranſit, vt ei ſubiaceãt
qui negligunt æternum deum, & diligunt inſtabilia &
1. Timot. 6. mutabilia, Radix enim eſt omnium malorum cupidi-
tas, Quam quidam appetentes à fide errauerunt, & inſe-
ruerũt ſe doloribus multis. Per hãc cupiditatem regnat
C in homine diabolus & cor eius tenet. Tales ſunt omnes
qui diligunt iſtum mundum. Mittitur autẽ diabolus fo-
ras, quando ex toto corde huic mundo renunciatur. Sic
enim renunciatur diabolo, qui princeps eſt huius mun-
di, cum renũciatur corruptelis & pompis & angelis eius.
Ideoque ipſe dominus iam triumphantem naturam ho
Ioan. 16. minis portans, Scitote, inquit, quia ego vici mundum.
Quod vincamus diabolum vincendo cõcupiſcentias. Multi autem dicũt quo modo poſſumus vincere dia-
bolum quem non videmus? Sed habemus magiſtrũ qui
nobis demonſtrare dignatus eſt, quo modo à nobis in-
uiſibiles hoſtes vincãtur. De illo enim dixit Apoſtolus,
Exuens ſe carne principatus & poteſtates exemplauit fi-
Cap. II. ducialiter triũphans eos in ſemetipſo. Ibi ergo vincũtur
Coloſ. 2. inimicæ nobis inuiſibiles poteſtates, vbi vincuntur inui
3. ſen. d. 19. c. nũc ergo. ſibiles cupiditates. Et ideo qui in nobiſipſis vincimus tẽ-
poralium rerum cupiditates, neceſſe eſt vt in nobiſipſis
vincamus & illũ, qui per ipſas cupiditates regnat in ho-
Gene. 3. mine. Quando enim dictum eſt diabolo, Terram man-
ducabis: dictum eſt peccatori, Terra es, & in terram ibis.
Datus eſt ergo in cibum diabolo peccator. Non ſimus
terra, ſi nolumus manducari à ſerpẽte. Sicut enim quod
manducamus, in noſtrum corpus conuertimus, vt ci-
bus ipſe ſecundum corpus hoc efficiatur quod nos ſu-
mus: ſic malis moribus per nequiciam & ſuperbiã & im- D
pietatem hoc efficitur quiſque quod diabolus eſt, id eſt
ſimilis eius: & ſubiicitur ei, ſicut ſubiectum eſt nobis cor-
pus noſtrũ. Et hoc eſt quod dicitur, manducari à ſerpen
te. Quiſquis itaq; timet illum ignem, qui paratus eſt dia- *Matth. 25.*
bolo & angelis eius, det operã triumphare de illo in ſe-
metipſo. Eos enim qui foris nos oppugnant, intus vinci-
mus, vincendo cõcupiſcentias per quas nobis dominan
tur. Et quos inuenerint ſui ſimiles, ſecum ad pœnas tra-
hunt. Sic & Apoſtolus dicit, quòd in ſemetipſo pugnet
aduerſus poteſtates exteriores. Ait enim, Non eſt nobis *Epheſ. 6.*
colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduer-
ſus principatus & poteſtates huius mundi, rectores harũ
tenebrarum, aduerſus ſpiritalia nequiciæ in cœleſtibus.
Cœlum enim dicitur & iſte aër, vbi venti & nubes *Vocabulũ*
& procellæ & turbines fiunt, ſicut etiam ſcriptura dicit *cœli. C. III.*
in multis locis. Et intonuit de cœlo dominus: Et aues *Pſal. 17.*
cœli & volatilia cœli: cum manifeſtũ ſit aues in aëre vo- *Marci. 4.*
lare. Et nos in conſuetudine hunc aërem cœlum appel-
lamus: nam cum de ſereno vel nubilo quærimus, aliquã-
do dicimus, Qualis eſt aër? aliquando, Quale eſt cœlum?
Hoc dixi, ne quis exiſtimet ibi habitare mala dæmonia,
vbi ſolem & lunam & ſtellas deus ordinauit: quæ mala E
dæmonia ideo Apoſtolus appellat ſpiritalia, quia etiam *Locus dæmonum.*
mali angeli in ſcripturis ſpiritus appellãtur. Ideo autem
rectores harum tenebrarum eos dicit, quoniam pecca-
tores homines tenebras appellat, quibus iſti dominan-
tur. Ideo & alio loco dicit, Fuiſtis enim aliquãdo tene- *Epheſ. 5.*
bræ, nunc autem lux in domino: quia ex peccatoribus iu
ſtificati erant. Non ergo arbitremur in ſummo cœlo ha
bitare diabolum cum angelis ſuis vnde lapſum eſſe cre-
dimus. Sic enim errauerunt Manichæi, qui dicunt *Sẽnia Manichæorũ.*
ante mundi conſtitutionem fuiſſe gentem tenebrarum,
quæ contra deum rebellauit, in quo bello credunt miſe- *Cap. IIII.*
ri omnipotentem deum nõ ſibi aliter potuiſſe ſuccurre-
re, niſi partem ſuam contra eam gentem mitteret. Cuius
gentis principes, ſicut illi dicunt, deuorauerunt partem
dei, & temperati ſunt vt poſſet mundus de illis fabrica-
ri. Sic dicũt deum perueniſſe ad victoriam cum magnis
calamitatibus & cruciatibus & miſeriis membrorũ ſuo-
rum, quæ membra dicunt eſſe commixta tenebroſis vi-
ſceribus principum illorum, vt eos temperarent & à fu-
rore compeſcerent. Et non intelligunt tam ſacrilegã eſ- F
ſe ſuam ſectam, vt credant omnipotentẽ deum non per
creaturam quam fecerit, ſed per ipſam naturã ſuam bel-
laſſe cum tenebris, quod nefas eſt credere. Neque hoc ſo
lũ, ſed etiã illos qui victi ſunt, factos eſſe meliores, quia
furor eorum compreſſus eſt: dei autem naturam, quę vi-
cit, factam eſſe miſerrimam. Dicunt etiã eam per ipſam
cõmixtionem perdidiſſe intellectũ & beatitudinẽ ſuam,
& magnis erroribus & cladibus eſſe implicatam. Quam
ſi aliquando vel totam purgari dicerent, magnam tamẽ
impietatem contra omnipotentem deũ affirmarent, cu-
ius partem crederent tanto tempore in erroribus & pœ
nis eſſe iactatam ſine aliquo peccati crimine. Nunc vero
infœlices audent adhuc dicere, nec totam poſſe purgari:
& ipſam partem quæ purgari non potuerit, proficere ad
vinculum, vt inde inuoluatur, & illigetur maliciæ ſepul
chro: & ſic ibi ſemper ſit pars ipſa dei miſera, quæ nihil
peccauit, & affligatur in æternum carcere tenebrarum.
Hoc illi dicũt, vt ſimplices animas fallant. Sed quis tam
ſimplex eſt, vt iſta non ſentiat eſſe ſacrilega, quibus af-
firmant omnipotentem deum neceſsitate oppreſſum eſ
ſe, vt partem ſuam bonam & innocentem tantis cladi-
bus obruendam, & tanta immundicia inquinãdam da-

G ret,& non totam liberare poſſet: & quod liberare nō po
terat, æternis vinculis colligaret? Quis ergo iſta non ex-
ecretur? Quis non intelligat impia eſſe & nefanda? Sed
illi quando capiunt homines, non iſta prius dicunt: quę
† omnibus. ſi dicerent, riderētur aut fugarētur ab hominibus.† Sed
eligūt capitula de ſcripturis, quæ ſimplices homines nō
intelligunt, & per illa decipiunt animas imperitas, quæ-
rendo vnde ſit malum. Sicut in iſto capitulo faciūt, quo
Ephcſ.6. ab Apoſtolo dictum eſt, Rectores harum tenebrarum,
& ſpiritalia nequiciæ in cœleſtibus. Quærunt enim de-
ceptores illi, & interrogāt hominem ſcripturas diuinas
non intelligentem, vnde ſint in cœlo rectores tenebra-
rum, vt cum reſpondere non potuerit, traducatur ab eis
per curioſitatem: quia omnis anima indocta curioſa eſt.
Qui autem fidem catholicā bene didicit, & bonis mo-
ribus & vera pietate munitus eſt, quamuis eorum hære-
ſim neſciat, reſpondet illis tamen. Nec enim decipi po-
teſt, qui iam nouit quid pertineat ad Chriſtianā fidem,
quæ catholica dicitur, per orbem terrarum ſparſam, &
contra omnes impios, & peccatores, negligentes autem
Illud ſpiritalia nequiciæ, quo modo accipiendum. ſiu domino gubernante ſecuram. Quoniam ergo di
cebamus apoſtolum Paulum dixiſſe habere nos collu-
ctationem aduerſus rectores harum tenebrarū, & ſpiri-
talia nequiciæ in cœleſtibus: & probauimus etiam iſtum
H aërem terræ proximum cœlum vocari, oportet credere
Cap.V. aduerſum diabolum & angelos eius nos dimicare, qui
gaudent perturbationibus noſtris: nam & ipſe Apoſto-
Ephe.2. lus alio loco diabolum principem poteſtatis aëris huius
Ephcſ.6. appellat. Quamuis ille locus, vbi ait, Spiritalia nequiciæ
in cœleſtibus: poſſit & aliter intelligi, vt non ipſos præ-
uaricatores angelos in cœleſtibus eſſe dixerit, ſed non
Philip.3. potius, de quibus alio loco dicit, Conuerſatio noſtra in
cœlis eſt: vt & nos in cœleſtibus conſtituti, id eſt in ſpi-
ritalibus præceptis dei ambulantes, dimicemus aduer-
ſus ſpiritalia nequiciæ, quæ nos inde conantur abſtrahe-
re. Magis ergo illud quærēdum eſt, quo modo aduerſus
1.Corint.9. eos, quos nō videmus, pugnare poſſumus, & vincere, ne
In quo Apoſtol° imitandus ſit. putent ſtulti aduerſus aërem debere nos certare. Do-
cet itaque Apoſtolus ipſe, dicens, Non ſic pugno quaſi
aërem cædens: ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitu-
Cap.VI. tem redigo, ne forte aliis prædicans, ipſe reprobus inue-
1.Corin.4. niar. Item dicit, Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chri-
ſti. Qua in re intelligēdum eſt, etiam ipſum Apoſtolum
I in ſemetipſo triumphaſſe de poteſtatibus huius mundi,
ſicut de domino dixerat, cuius ſe imitatorem profitetur
eſſe. Imitemur ergo & nos illum, ſicut hortatur, & caſti-
gemus corpus noſtrum, & in ſeruitutem redigamus, ſi
mūdum volumus vincere: quia per illicitas delectatio-
nes ſuas & pompas, & pernicioſam curioſitatē nobis do
minari poteſt hic mundus, id eſt ea quæ in hoc mundo
pernicioſa delectatione colligant amatores rerum tem
poralium, & diabolo atque angelis eius ſeruire cogunt.
Quibus omnibus ſi renūciamus, redigimus in ſeruitu-
Omnē creaturam ſeruire deo. tem corpus noſtrum. Sed ne quis forte hocipſum
quęrat, quo modo fiat vt corp° noſtrū ſeruituti ſubucia-
mus: facile intelligi & fieri poteſt, ſi prius nōſipſos ſubii-
Cap.VII. ciamus deo bona volūtate & charitate ſyncera: nam om
nis creatura, velit nolit, vni deo & domino ſuo ſubie-
cta eſt. Sed hoc admonemur, vt tota volūtate ſeruiamus
domino deo noſtro: quoniā iuſtus liberaliter ſeruit, iniu
ſtus autem compeditus ſeruit. Omnes tamē diuinæ pro-
uidentiæ ſeruiunt, ſed alij obediunt tanquam filij, & fa-
ciunt cum ea quod bonum eſt: alij vero ligantur tanquā
ſerui, & fit de illis quod iuſtum eſt. Ita deus omnipotens,
dominus vniuerſę creaturę qui fecit omnia, ſicut ſcriptū
eſt, bona valde, ſic ea ordinauit, vt & de bonis & de ma- K
lis benefaciat. Quod enim iuſte fit, bene fit: Iuſtè aūt ſunt Gene.1.
beati boni, & iuſtè mali pœnas patiūtur. Ergo & de bo-
nis & de malis benefacit deus, quoniā iuſte omnia facit.
Boni autē ſunt, qui tota volūtate deo ſeruiunt, mali au-
tem neceſſitate ſeruiunt: nemo enim leges omnipotētis
euadit. Sed aliud eſt facere quod lex iubet, aliud pati qd
lex iubet. Quapropter boni ſecūdum leges faciunt, mali
ſecundum leges patiuntur. Nec enim nos moueat, quòd
in hac vita ſecundum carnem, quam portāt iuſti, multa
grauia & aſpera tolerāt: nihil enim mali patiuntur, quia
iam poſſunt dicere quod ille vir ſpiritalis exultat & præ-
dicat Apoſtolus Paulus, dicēs, Gloriamur in tribulatio- Roma.5.
nibus, ſcientes quoniam tribulatio patiētiam operatur,
patientia probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem
non confundit: quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus
noſtris per ſpiritū ſanctum, qui datus eſt nobis. Si ergo
in hac vita, vbi tanta tormenta ſunt, poſſunt boni & iu-
ſti viri, cum talia patiuntur, non ſolū æquo animo tole-
rare, ſed etiam charitate in deo gloriari: quid cogitandū
eſt de illa vita, quæ nobis promittitur, vbi nullā de cor-
pore moleſtiā ſentiemus? Quoniam nō ad hoc reſurget
corpus iuſtorum, ad quod reſurget corpus impiorū, ſicut L
ſcriptum eſt, Omnes reſurgemus, ſed non omnes immu 1.Cor.15.
tabimur. Et ne quiſquam putet nō iuſtis immutationem
iſtam promitti, ſed potius iniuſtis, & eam æſtimet eſſe
pœnalem, ſequitur & dicit, Et mortui reſurgent incor-
rupti, & nos immutabimur. Quicunque ergo mali ſunt,
ſic ordinati ſunt: quia & vnuſquiſque ſibi, & omnes in-
uicem ſibi nocent. Hoc enim appetunt quod pernicioſe
diligitur, & quod eis facile auferri poteſt, & hoc ſibi au-
ferunt inuicem, quādo ſe perſequuntur. Et ideo crucian
tur quibus auferūtur temporalia, quia diligūt ea, Illi autē
qui auferunt, gaudēt. Sed talis lætitia cæcitas eſt, & ſum-
ma miſeria: ipſa enim magis implicat animā, & ad ma-
iora tormēta perducit [diaboli]. Nam gaudet & piſcis,
quando hamum nō videns, eſcam deuorat: ſed cum pi-
ſcator eum adducere cœperit, viſcera eius torquētur pri M
mo, deinde ab omni lætitia ſua per ipſam eſcam, de qua
lætatus eſt, ad cōſumptionem trahitur. Sic ſunt omnes,
qui de bonis temporalibus beatos ſe eſſe putant: hamum
enim acceperunt, & cum illo ſibi vagantur. Veniet tem
pus vt ſentiant quāta tormēta cum auiditate deuorane-
rint. Et ideo bonis nihil nocent, quia hoc eis auferunt,
quod non diligunt: nam quod diligunt, & vnde beati
ſunt, auferre illis nemo poteſt. Cruciatus vero corporis
malas animas miſerabiliter affligit, bonos autē fortiter
purgat. Sic fit vt & malus homo & malus angel° diuinæ
prouidentiæ militēt, ſed neſciunt quid boni de illis ope
retur deus. Non itaque pro meritis officij, ſed pro meri- Omnia diuina prouidentia gubernari.
tis maliciæ ſtipendiantur. Sed vt hæ animæ, quæ ha-
bent voluntatē nocendi & rationē cogitādi, ſub diuinis
legibus ordinatæ ſunt, ne aliquid iniuſtum quiſq; patia-
tur: ita & omnia animalia & corporalia in genere ſuo & Cap. VIII.
ordine ſuo diuinę prouidētię legib° ſubdita adminiſtrā Matth.10.
tur. Ideo dominus dicit, Nōne duo paſſeres aſſe veneūt,
& vnus eorū non cadit ſuper terrā ſine volūtate patris
veſtri? Hoc enī dixit, volēs oſtēdere quicquid viliſſimū
homines putāt, omnipotētia domini gubernari. Sic enī
& volatilia cœli ab eo paſci, & lilia agri ab eo veſtiri, ve Matth.6.
ritas loquitur, quæ capillos etiam noſtros numeratos eſ- Matth.10.
ſe dicit. Sed quoniam mundas animas rationales per ſe-
ipſe deus curat, ſiue in optimis & magnis angelis, ſiue in
hominibus tota ſibi voluntate ſeruientibus, cætera vero
per ipſos gubernat, veriſſime dici potuit etiam illud ab
Apoſtolo,

A Apoſtolo, Non enim de bobus cura eſt deo. In ſcriptu-
1. Corint. 9. ris enim ſanctis deus homines docet, quo modo cũ ho-
minibus agant, & ipſi deo ſeruiant: quo modo autẽ agãt
cum pecoribus ſuis, ipſi ſciunt: id eſt quo modo ſalutem
pecorum ſuorũ gubernent vſu & peritia & ratione na-
turali: quæ quidẽ omnia de magnis ſui creatoris operi-
† opibus. bus† acceperunt. Qui ergo poteſt intelligere quo modo
vniuerſæ creaturę conditor deus gubernet eam per ani-
mas ſanctas, quæ myſteria eius ſunt in cœlis & in terris,
Matth. 25. quia & ipſæ ſanctæ animæ ab ipſo factæ ſunt, & in eius
creatura primatum tenent: qui ergo poteſt intelligere,
Hortatio intelligat, & intret in gaudium domini ſui. Si autem
ad diligen hoc non poſſumus, quandiu ſumus in corpore, & pere-
dum deũ. grinamur à domino, guſtemus ſaltem quàm ſuauis eſt
Cap. IX. dominus, qui dedit nobis pignus ſpiritũ, in quo ſentia-
2. Corint. 5. mus eius dulcedinem, & deſideremus ipſum vitæ fon-
Pſal. 33. tem, vbi ſobria ebrietate inundemur & irrigemur ſicut
2. Corint. 1. lignum quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum, &
& 5. dat fructum in tempore ſuo, & folia eius non decident.
Pſal. 1. Dicit enim ſpiritus ſanctus, Filij autem hominũ in teg-
Pſal. 35. mine alarum tuarum ſperabunt: Inebriabuntur ab vber-
tate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos:
B Quoniam apud te eſt fons vitæ. Talis ebrietas nõ euer-
tit mentem, ſed tamen rapit ſurſum, & obliuionem prę-
ſtat omniũ terrenorũ. Sed ſi poſſumus toto affectu iam
Pſal. 41. dicere, Quẽadmodum deſiderat ceruus ad fontes aqua-
Fides. C. X. rum, ita deſiderat anima mea ad te deus. Quod ſi
forte adhuc propter ægritudines animæ, quas de ſeculi
Pſal. 33. amore concepit, nec guſtare ſumus idonei quàm dulcis
eſt dominus: vel credamus diuinæ authoritati, quam vo
luit eſſe in ſcripturis ſanctis de filio ſuo, qui factus eſt ei
Roma. 1. ex ſemine Dauid ſecundum carnem, ſicut Apoſtolus lo
Ioan. 1. quitur: Omnia enim per ipſum facta ſunt, ſicut in Euan-
gelio ſcriptum eſt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Qui no-
ſtræ imbecillitati miſertus eſt, quam imbecillitatem nõ
eius opere, ſed noſtra volũtate meruimus: nam deus ho-
Liberũ ar- minem inexterminabilem fecit, & ei liberum volunta-
bitrium. tis arbitrium dedit. Non enim eſſet optimus, ſi dei præ-
ceptis neceſsitate non voluntate ſeruiret. Facile eſt om-
nino, quantum exiſtimo, quod intelligere nolũt, qui ca-
tholicam deſerunt fidem, & Chriſtiani vocari volunt:
nam ſi nobiſcum fatentur naturam noſtram non poſſe
ſanari, niſi recte faciendo: fateantur eam non infirma-
ri, niſi peccando. Et ideo non eſt credendum animam
C noſtram hoc eſſe quod deus eſt: quia ſi hoc eſſet, nec ſua
voluntate, nec aliqua neceſsitate in deterius mutaretur,
quoniam omnimodo incõmutabilis intelligitur deus:
Roma. 13. ſed ab eis qui non in contentione & æmulatione & va-
næ glorię cupiditate amant loqui quod neſciũt, ſed hu-
Sapien. 1. militate Chriſtiana ſentiunt de domino, & in bonitate
& in ſimplicitate cordis quærunt eum. Hanc ergo im-
becillitatem noſtram ſuſcipere dignatus eſt filius dei, &
Ioan. 1. verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis: non quia
æternitas illa mutata eſt, ſed quia mutabilem creaturam
mutabilibus hominum oculis oſtẽdit, quam incommu-
Cur deꝰ fa- tabili maieſtate ſuſcepit. Sunt autem ſtulti qui di-
ctus homo. cunt, Non poterat aliter ſapientia dei homines libera-
Cap. XI. re, niſi ſuſciperet hominem, & naſceretur ex fœmina, &
à peccatoribus omnia illa pateretur? Quibus dicimus,
Poterat omnino, ſed ſi aliter faceret, ſimiliter veſtræ ſtul
ticiæ diſpliceret. Si enim non appareret oculis peccato-
rum, lumen eius vtiq; æternum, quod per interiores ocu
los videtur, inquinatis mentibus videri nõ poſſet. Nunc
autem quia viſibiliter nos commonere dignatus eſt, vt
ad inuiſibilia prępararet, diſplicet auaris, quia non aureũ
corpus habuit: diſplicet impudicis, quia ex fœmina natus D
eſt. Multum enim oderunt impudici, quòd cõcipiunt & *Impudici*
pariunt fœminæ: diſplicet ſuperbis, quòd cõtumelias pa *oſores na-*
tientiſsime pertulit: diſplicet delicatis, quia cruciatus eſt: *turæ.*
diſplicet timidis, quia mortuus eſt. Et vt non vicia ſua
videantur defendere, non in homine dicũt ſibi hoc diſ-
plicere, ſed in filio dei. Non enim intelligunt quid ſit æ-
ternitas dei, quæ hominẽ aſſumpſit: & quid ipſa huma-
na creatura, quę mutationibus ſuis in priſtinam firmita-
tem reuocabatur, vt diſceremus, docente ipſo domino,
infirmitates, quas peccando collegimus, recte faciendo
poſſe ſanari. Oſtendebatur enim nobis ad quam fragili-
tatem homo ſua culpa peruenerit, & ex qua fragilitate
diuino auxilio liberaretur. Itaque filius dei hominem aſ
ſumpſit, & in illo humana perpeſſus eſt. Hæc medicina
hominum tanta eſt, quanta nõ poteſt cogitari: nam quæ
ſuperbia ſanari poteſt, ſi humilitate filij dei non ſanatur?
Quæ auaricia ſanari poteſt, ſi paupertate filij dei non ſa-
natur? Quę iracundia ſanari poteſt, ſi patiẽtia filij dei nõ
ſanatur? Quæ impietas ſanari poteſt, quæ charitate filij
dei non ſanatur? Poſtremo quæ timiditas ſanari poteſt,
ſi reſurrectione corporis nõ ſanatur? Erigat ſpem ſuam
genus humanum, & recognoſcat naturam ſuam, & vi- E
deat quãtum locum habeat in operibus dei. Nolite voſ-
ipſos contemnere viri, filius dei virum ſuſcepit. Nolite
voſipſas contemnere fœminæ, filius dei natus ex fœmi-
na eſt. Nolite tamen amare carnalia, quia in filio dei nec *Galat. 3.*
maſculus nec fœmina ſumus. Nolite amare temporalia,
quia ſi bene amarentur, amaret ea homo quem ſuſcepit
filius dei. Nolite timere contumelias & cruces & mor-
tem, quia ſi nocerent homini, non ea pateretur homo
quem ſuſcepit filius dei. Hæc omnis hortatio, quæ iam
vbiq; prædicatur, vbiq; veneratur, quæ omnem obediẽ-
tem animam ſanat, non eſſet in rebus humanis, ſi non
eſſent facta illa omnia quæ ſtultiſsimis diſplicẽt. Quem
dignatur imitari viciosa iactantia, vt ad virtutem perci-
piendam poſsit adduci, ſi erubeſcit imitari eum, de quo
dictum eſt antequã naſceretur, quòd filius altiſsimi vo- *Luca. 1.*
caretur, & per omnes iam gẽtes, quod negare nemo po-
teſt, filius altiſsimi vocatur? Si multum de nobis ſenti-
mus, dignemur imitari eum qui filius altiſsimi vocatur.
Si parum de nobis ſentimus, audeamus imitari piſcato-
res & publicanos, qui eum imitati ſunt. O medicinã om
nibus conſulentem, omnia tumentia comprimentem, F
omnia tabeſcentia reficientẽ, omnia ſuperflua reſecan-
tem, omnia neceſſaria cuſtodientem, omnia perdita re-
parantem, omnia deprauata corrigentem. Quis iam ſe
extollet contra filium dei? Quis de ſe deſperet, pro quo
tam humilis eſſe voluit filius dei? Quis beatam vitam eſ-
ſe arbitretur in iis quæ contemnenda eſſe docuit filius
dei? Quibus aduerſitatibus cedat, qui naturam hominis
à tantis perſecutionibus cuſtoditam credit in filio dei?
Quis ſibi eſſe clauſum regnum cœlorum putet, qui co-
gnoſcit publicanos & meretrices imitatores eſſe filij *Matth. 21.*
dei?† Qua peruerſitate non careat, qui facta & dicta in- *† imitatores eſ*
tuetur & diligit & ſectatur illius hominis, in quo ſe no- *ſe filiũ dei.*
bis ad exemplum vitæ præbuit filius dei? Itaque iam *De effectu*
& maſculi & fœminæ, & omnis ætas, & omnis huius ſe- *humanita-*
culi dignitas ad ſpem vitæ æternæ commota† eſt. Alij *tis. Ca. XII.*
neglectis temporalibus bonis conuolant ad diuina. Alij *† cõmutata.*
cedunt eorum virtutibus qui hæc faciũt, & laudãt quod
imitari non audent. Pauci autem adhuc murmurant, &
inani liuore torquentur: aut qui ſua quærunt in eccleſia,
quamuis videantur catholici: aut ex ipſo Chriſti nomi-
ne gloriam quærentes, hæretici: aut peccatum impieta-
tis ſuæ

G tis ſuæ defendere cupientes, Iudæi: aut curioſitatem va-
næ licentiæ perdere nmentes, Pagani. Sed eccleſia catho
lica per totum orbem longe lateq; diffuſa, impetus eorũ
prioribus temporibus frangẽs, magis magiſq; roborata
eſt: non reſiſtendo, ſed perferendo. Nonc vero inſidio-
ſas eorũ quæſtiones fide irridet, diligẽtia diſcutit, intel-
Matth.3. ligentia diſſoluit: criminatores palearum ſuarũ non cu-
& 13. rat, quia tempus meſsis, & tempus arearum, & tempus
horreorum cautè diligenterq; diſtinguit. Criminatores
autem frumenti ſui, aut errantes corrigit, aut inuidentes
inter ſpinas & zizania computat. Subiiciamus ergo ani-
mam deo, ſi volumus ſeruituti ſubiicere corpus noſtrũ,
De fide & operatione. Cap.XIII. & de diabolo triumphare. Fides eſt prima quæ ſub-
iugat animam deo, deinde præcepta viuendi, quibus cu
ſtoditis ſpes noſtra firmatur, & nutritur charitas, & lu-
cere incipit quod antea tanmmmodo credebatur. Cum
enim cognitio & actio dona ſint dei, & beatum homi-
nem faciant: ſicut in cognitione cauendus eſt error, ſic
Mẽs veritatis capax nõ eſt, niſi vicius libera. in actione cauenda eſt nequicia. Errat autẽ quiſquis pu-
tat veritatem ſe poſſe cognoſcere, cum adhuc nequiter
viuat. Nequicia eſt autem mundum iſtum diligere, & ea
quæ naſcuntur & tranſeunt, pro magno habere: & ea cõ
H cupiſcere, & pro his laborare, vt acquirantur: & lætari,
cum abundauerint: & timere, ne pereant: & contriſtari,
cum pereunt. Talis vita non poteſt puram illam & ſyn-
ceram & incommutabilem videre veritatem, & inhęre-
In æternũ iã nõ mori. re illi, & in æternum non moueri. I Itaq; priuſquã mens
noſtra purgetur, debemus credere quod intelligere nõ-
dum valemus: quoniam veriſsime dictum eſt per Pro-
Eſaia.7. phetam, Niſi credideritis, non intelligetis. Fides in ec-
cleſia breuiſsime traditur, in qua commendantur æter-
na, quæ intelligi à carnalibus nondum poſſunt: & tẽpo-
ralia præterita & futura, quę pro ſalute hominum geſsit,
& geſtura eſt æternitas diuinæ prouidentiæ. Credamus
ergo in patrem & filium & ſpiritum ſanctum: hæc æter-
na ſunt & incommutabilia, id eſt vnus deus vnius ſub-
ſtantiæ trinitas æterna: deus ex quo omnia, per quẽ om-
Contra eos qui tres pſonas negãt. Cap.XIIII. nia, in quo omnia. Nec eos audiamus qui dicunt pa-
trem tantum modo eſſe, nec habere filium, nec eſſe cum
eo ſpiritum ſanctum: ſed ipſum patrẽ aliquando appel-
lari filium, aliquando ſpiritum ſanctum. Neſciunt enim
Roma.11. principium, ex quo ſunt omnia: & imaginẽ eius, per quã
I formantur omnia: & ſanctitatem eius, in qua ordinan-
Contra eos qui ĩducũt tres deos. Cap.XV. tur omnia. Nec eos audiamus, qui indignantur & ſto
machantur, quia non tres deos colendos dicimus, Ne-
ſciunt enim quòd ſit vna eademque ſubſtantia, & phan
taſmatibus ſuis illuduntur: quia ſolẽt videre corporali-
ter vel animalia tria, vel quęcunq; corpora tria locis ſuis
eſſe ſeparata. Sic putant intelligendam ſubſtantiam dei:
& multum errãt: quoniam ſuperbi ſunt, & non poſſunt
Contra eos qui ĩducũt diuerſitatẽ in ſanctam trinitatem. Cap.XVI. diſcere, quia nolunt credere. Nec eos audiamus, qui
patrem ſolum verum deum & ſempiternum eſſe dicũt:
filium autem non de ipſo genitum, ſed ab ipſo factũ de
nihilo, & fuiſſe tempus quando non erat, ſed tamen pri
mum locum tenere in omni creatura: & ſpiritũ ſanctum
minoris maieſtatis eſſe quàm filium, & ipſum factum eſ
ſe poſt filium: & horum trium diuerſas eſſe ſubſtantias,
tanquam aurum & argentum & æramentum: Neſciunt
enim quid loquãtur, & de his rebus quas per oculos car-
neos videre conſueuerunt, vanas imagines ad diſputa-
tationes ſuas transferunt. Quia reuera magnũ eſt men-
te conſpicere generationem, quæ non fit ex aliquo tem-
pore, ſed æterna eſt: & ipſam charitatem & ſanctitatem,
qua generator & generatus ineffabiliter ſibi copulãtur,
Magnum & difficile eſt hæc mente conſpicere, etiam ſi
pacata & tranquilla ſit. Non poteſt ergo fieri vt illi hæc K
videant, qui terrenas generationes nimis intuentur, &
ad iſtas tenebras addunt adhuc fumum, quem ſibi con-
tentionibus & certaminibus quotidianis excitare non
ceſſant: habentes animas carnis affectibus defluentes, tã-
quam ligna humore ſaginata, in quibus ignis fumũ ſo-
lum vomit, & habere flãmas lucidas non poteſt. Et hoc
quidẽ de omnibus hæreticis rectiſsime dici poteſt. Cre-
dẽtes ergo incommutabilem trinitatẽ, credamus etiam
in diſpenſationem temporalem pro ſalute generis hu-
mani eſſe natum deum. Nec eos audiamus, qui fi- *Chriſtũ eſſe deum.*
lium dei Ieſum Chriſtum nihil eſſe aliud quàm homi-
nem dicunt: ſed ita iuſtum, vt dignus ſit appellari filius *Cap.XVII.*
dei. Et hos enim catholica diſciplina miſit foras, quo- *1.Corin.1.*
niam vanæ gloriæ cupiditate decepti, cõteotioſe diſpu-
tare voluerunt, antequam intelligerent quid ſit dei vir-
tus & dei ſapientia: & in principio verbum, per quod fa *Ioan.1.*
cta ſunt omnia: & quo modo verbum caro factum eſt,
& habitauit in nobis. Nec eos audiamus, qui non ve *Chriſtũ corpus induiſſe verum.*
rum hominem ſuſcepiſſe dicunt filium dei, neq; natum
eſſe de fœmina, ſed falſam carnem & imaginem ſimu-
latam corporis humani oſtendiſſe videntibus. Neſciunt *Ca.XVIII.*
enim quo modo ſubſtãtia dei adminiſtrans vniuerſam *3.ſen. d.4.*
creaturã, inquinari omnino non poſsit: & tamen prędi- *c. aſſumpſit*
cans iſtum viſibilem ſolem, radios ſuos per omnes fe- L
ces & ſordes corporum ſpargere, & eos mundos & ſyn-
ceros vbiq; ſeruare. Si ergo viſibilia munda viſibilibus *1.ſen.d.37.*
immundis contingi poſſunt, & non inquinari: quanto *c.ſolet etiã.*
magis inuiſibilis & incommutabilis veritas per ſpiritum
animam, & per animam corpus ſuſcipiens, toto homine
aſſumpto ab omnibus eũ infirmitatibus nulla ſua conta
minatione liberauit? Itaq; magnas patiuntur anguſtias:
& cum timent quod fieri non poteſt, ne humana carne
veritas inquinetur, veritatem dicunt eſſe mentitam. Et
cum ille præceperit, dicens, Sit in ore veſtro, eſt eſt, non *Matth.5.*
non: & Apoſtolus clamet, Non erat in illo eſt & nõ, ſed *2.Corint. 1.*
eſt in illo erat: iſti totum corpus eius falſam carnem fuiſ
ſe contendunt, vt non ſibi videãtur imitari Chriſtum,
ſi non ſuis auditoribus mentiantur. Nec eos audia- *Deum habuiſſe tam mẽtẽ quàm animã hominis.*
mus, qui trinitatem quidem in vna æterna ſubſtantia cõ
fitentur, ſed hominem ipſum, qui temporali diſpẽſatio-
ne ſuſceptus eſt, audent dicere nõ habuiſſe hominis mẽ-
tem, ſed ſolã animam & corpus: hoc eſt dicere, non fuit
homo, ſed membra corporis habebat humana. Animã *Cap.XIX.*
enim & corpus habent & beſtiæ, ſed rationem non ha- M
bent, quæ mentis eſt propria. Sed ſi execrãdi ſunt illi qui
eum negãt humanum corpus habuiſſe, quod eſt infimũ
in homine, miror quòd iſti non erubeſcũt, qui hoc eum
negãt habuiſſe quod eſt optimum in homine. Multum
enim lugenda eſt mens humana, ſi vincitur à corpore
ſuo, Siquidem in illo homine non reformata eſt, in quo
ipſum corpus humanũ iam dignitatem formæ cœleſtis
accepit. Sed abſit vt hoc credamus, quod cõfinxit teme-
raria cæcitas & ſuperba loquacitas. Nec eos audia- *Chriſtũ eſſe ſapientiam dei. C.XX.*
mus, qui ſic dicunt ab illa æterna ſapientia ſuſceptũ eſſe
hominẽ, qui de virgine nat⁹ eſt, quo modo & alij homi-
nes ab ea ſapientes fiunt, qui perfecte ſapientes ſunt. Ne-
ſciunt enim propriũ illius hominis ſacramẽtum, & pu-
tant hoc ſolum eum amplius habuiſſe inter cæteros bea
tiſsimos, quod de virgine natus eſt. Quod ipſum ſi be-
ne conſiderent, fortaſsis credant ideo illum hoc præter
cæteros meruiſſe, quòd aliquid proprium prēter cęteros
habet etiam ipſa ſuſceptio. Aliud eſt enim ſapientẽ tan-
tum fieri per ſapientiã dei, & aliud eſt ipſam perſonam
ſuſtinere ſapientiæ dei: quamuis enim eadem natura ſit
corporis

A corporis eccleſiæ, multum tamen diſtare inter caput &
membra cætera quis non intelligat? Si enim eccleſiæ ca
Ioan.1. put eſt homo ille, cuius ſuſceptione verbum caro factũ
eſt, & habitauit in nobis, membra cætera ſunt omnes
ſancti, quibus perficitur & completur eccleſia. Quo mo
do ergo anima totum corpus noſtrum animat & viuifi-
cat, ſed in capite & videndo ſentit, & audiendo & odo
rando & guſtando & tangendo, in cæteris autem mem
bris tangendo tantũ: & ideo capiti cuncta ſubiecta ſunt
ad operandum, illud autem ſupra collocatum eſt ad cõ-
ſulendum: quia ipſius animæ, quę conſulit corpori, quo-
dam modo perſonã ſuſtinet caput, ibi enim omnes ſen
ſus apparent, Sic vniuerſo populo ſanctorum tanquam
1.Theſſ.2. vni corpori caput eſt mediator dei & hominum, homo
Chriſtus Ieſus. Et propterea ſapientia dei & verbum in
Ioan.1. principio, per quod facta ſunt omnia, non ſic aſſumpſit
illum hominem vt cęteros ſanctos, ſed multo excellen-
tius, multóque ſublimius: quoniam ipſum ſolum aſſumi
oportuit, in quo ſapiẽtia dei patris hominibus appareret,
ſicut eam viſibiliter decebat oſtendi. Quapropter aliter
ſunt ſapientes cæteri homines, quicunq; ſunt vel eſſe po
tuerunt vel poterunt: & aliter ille vnus mediator dei &
B hominum, homo Chriſtus Ieſus: qui ſapientiæ ipſius, per
quam ſapientes fiunt quicunque homines, nõ ſolum be-
neficium habet, ſed etiam perſonam gerit. De cæteris
enim ſapiẽtibus & ſpiritalibus animis recte dici poteſt,
quòd habeant in ſe verbum dei per quod facta ſunt om
nia: ſed in nullo eorum recte dici poteſt, quòd verbum
caro factum eſt & habitauit in nobis: quod in ſolo do-
Chriſtũ non mino noſtro Ieſu Chriſto rectiſsime dicitur. Nec eos
ſolũ corpus audiamus, qui ſolum corpus humanum ſuſceptum eſſe
habuiſſe dicunt à verbo dei, & ſic audiunt quod dictũ eſt, Et ver-
hominis. bum caro factum eſt, vt negẽt illum hominem vel ani-
Cap.XXI. mam vel aliquid hominis habuiſſe, niſi carnẽ ſolam. Er-
Ioan.1. rant enim multum, nec intelligunt ideo carnem ſolam
nominatã eſſe in eo quod dictum eſt, Verbum caro fa-
ctum eſt, quia hominum oculis propter quos facta eſt il
la ſuſceptio, caro ſola potuit apparere. Nam ſi abſurdum
eſt & valde indignum vt humanũ ſpiritum homo ille
non habuerit, ſicut ſuperius tractauimus: quanto magis
abſurdum & indignum eſt, vt nec ſpiritum nec animã
habuerit, ſed hoc ſolum habuerit, quod etiam in pecori-
bus vilius eſt, & extremius, id eſt, corpus? A noſtra ergo
fide etiam iſta impietas excludatur, totumq; hominem
C atque perfectum à verbo dei ſuſceptum eſſe credamus.
Corp⁹ Chri Nec eos audiamus, qui tale corpus dominum noſtrũ
ſti nõ fuiſſe habuiſſe dicunt, quale apparuit in columba, quam vidit
imagina- Ioannes baptiſta deſcendentem de cœlo & manentem
rium. ſuper eũ in ſigno ſpiritus ſancti. Ita enim perſuadere co-
Cap.XXII. nantur filium dei natũ non eſſe de fœmina, Quia ſi car-
nalibus oculis eum oportebat oſtendi, potuit, inquiunt,
ſic aſſumere corp⁹ quo modo ſpiritus ſanctus. Nõ enim
& columba illa de ouo nata eſt, aiunt: & tamen huma-
nis oculis potuit apparere. Quibus primum illud reſpon
dendum eſt, quòd ibi legimus in ſpecie columbæ appa-
ruiſſe Ioãni ſpiritum ſanctũ, vbi legimus etiã Chriſtum
natũ eſſe de fœmina, & nõ oportet in parte credere Euã-
gelio, & in parte non credere. Vnde enim credis in co-
lumbę ſpecie demonſtratũ eſſe ſpiritum ſanctũ, niſi quia
in Euangelio legiſti? Ergo & ego inde credo Chriſtum
natum de virgine eſſe, quia in Euangelio legi. Quare au
tem ſpiritus ſanctus nõ eſt natus de columba, quẽadmo
dum Chriſtus de fœmina? Illa cauſa eſt, quia nõ colum-
bas liberare venerat ſpiritus ſanctus, ſed hominibus ſi-
gnificare innocentiam & amorem ſpiritalem, quod in

columbæ ſpecie viſibiliter figuratum eſt. Dominus au- D
tem Ieſus Chriſtus qui venerat ad homines liberandos,
in quibus & mares & fœmina pertinent ad ſalutem: nec
mares faſtidiuit quia marem ſuſcepit: nec fœminas, quia
de fœmina natus eſt. Huc accedit magnum ſacramen-
tum, vt quoniam per fœminam nobis mors acciderat;
vita nobis per fœminam naſceretur: vt de vtraque natu
ra, id eſt fœmina & maſculina victus diabolus crucia-
retur, quoniam de ambarum ſubuerſione lætabatur: cui
parum fuerat ad pœnam ſi ambæ naturæ in nobis libe-
rarentur, niſi etiam per ambas liberaremur. Neque hoc
ita dicimus, vt dominum Ieſum Chriſtum dicamus ſo-
lum verum corpus habuiſſe: ſpiritum ſanctũ autem fal-
laciter apparuiſſe oculis hominum, ſed ambo illa cor-
pora, vera corpora credimus. Sicut enim non oporte-
bat vt homines falleret filius dei, ſic non decebat vt ho-
mines falleret ſpiritus ſanctus. Sed omnipotẽti deo qui
vniuerſam creaturam de nihilo fabricauit, non erat dif
ficile verum corpus columbę ſine aliarum columbarum
miniſterio figurare, ſicut et non fuit difficile verum cor-
pus in vtero Mariæ ſine virili ſemine fabricare: cum na-
tura corporea & in viſceribus fœminæ ad formandum
hominem, & in ipſo mũdo ad formandam columbam E
imperio domini voluntatique ſeruiret. Sed ſtulti homi-
nes & miſeri, quod aut ipſi facere non poſſunt, aut in vi-
ta ſua nunquam viderunt, etiam ab omnipotẽti deo fie-
ri potuiſſe nõ credunt. Nec eos audiamus, qui prop- Filium dei
terea volunt cogere, vt inter creaturas filium dei nume- paßione nõ
remus quia paſſus eſt. Dicunt enim, Si paſſus eſt, muta- fuiſſe mu-
bilis eſt: & ſi mutabilis eſt, creatura eſt, quia dei ſubſtan- tatum.
tia non poteſt immutari. Cum quibus etiã nos dicimus, Ca. XXIII.
& dei ſubſtantiam cõmutari non poſſe, & creaturam eſ
ſe mutabilem. Sed aliud eſt eſſe creaturã, & aliud ſuſci-
pere creaturam. Filius ergo vnigenitus dei, qui eſt virtus
& ſapientia dei, & verbum per quod facta ſunt omnia, 1.Corint. 1.
quia immutari non poteſt omnino, ſuſcepit humanam Ioan.1.
creaturam, quã lapſam erigere, atque inueteratam reno-
uare dignatus eſt. Nec in ea per paſsionem ipſe in dete-
rius cõmutatus eſt, ſed eam potius per reſurrectionẽ in
melius commutauit. Nec propterea verbũ patris, id eſt
vnicum dei filium, per quem facta ſunt omnia, negan-
dum eſt natũ & paſſum eſſe pro nobis. Et martyres enim
paſſos dicimus & mortuos propter regna cœlorum, nec
tamen in ea paſsione & morte animæ eorũ occiſæ ſunt.
Dicit enim dominus, Nolite timere eos qui corpus oc- Matth.10.
cidunt, animæ autẽ nihil poſſunt facere. Sicut ergo mar F
tyres paſſos & mortuos dicimus in corporibus quę por-
tabãt, ſine animarum interfectione vel morte: ſic filium
dei paſſum & mortuum dicimus in homine quem por-
tabat, ſine diuinitatis aliqua commutatione vel morte.
Nec eos audiamus qui negant tale corpus domini Corp⁹ ſemp
reſurrexiſſe, quale poſitum eſt in monumento. Si enim manſiſſe idẽ.
tale non fuiſſet, non ipſe dixiſſet poſt reſurrectionem di C. XXIIII.
ſcipulis, Palpate & videte, quoniam ſpiritus oſſa & car- Luca.24.
nem non habet, ſicut me videtis habere. Sacrilegium eſt
enim credere dominum noſtrũ, cum ipſe ſit veritas, in
aliquo fuiſſe mentitum. Nec nos moueat quòd clauſis
oſtiis ſubito eũ apparuiſſe diſcipulis ſcriptũ eſt, vt prop- Ioan.14.
terea negemus illud fuiſſe corpus humanum, quia con- Ioan.20.
tra naturã huius corporis videmus illud per clauſa oſtia
intrare, Omnia enim poſsibilia ſunt deo: nam & ambu-
lare ſuper aquas contra naturã huius corporis eſſe ma-
nifeſtum eſt, & tamen non ſolũ ipſe dominus ante paſ-
ſionem ambulauit, ſed etiam Petrum ambulare fecit. Ita Matth.14.
ergo & poſt reſurrectionem ſuam de corpore ſuo fecit
quod

G quod voluit. Si enim potuit ante paſsionem clarificare *Matth. 17.* illud ſicut ſplendorem ſolis, quare non potuit & poſt paſsionem ad quantam vellet ſubtilitatem in temporis momento redigere, vt per clauſa oſtia poſſet intrare?

Corp⁹ ſublá tũ in cœlũ. Cap. XXV. Nec eos audiamus, qui negant ipſum corpus ſecum leuaſſe in cœlum dominum noſtrum, & commemorant in Euangelio quod ſcriptum eſt, Nemo aſcendit in *Ioan. 3.* cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit: & dicunt, quia cor*Matth. 16.*pus non deſcendit de cœlo, non potuiſſe aſcendere in *Act. 1.* cœlum. Non enim intelligunt, quoniã corpus nõ aſcendit in cœlum. Dominus enim aſcendit, corpus autem non aſcendit, ſed leuatum eſt in cœlum, illo leuante qui aſcendit. Si enim quiſque deſcendat, verbi gratia, de monte nudus, cum autẽ deſcẽderit, veſtiat ſe, & veſtitus iterum aſcendat, rectè vtique dicimus, Nemo aſcendit, niſi qui deſcendit: nec veſtem conſideramus quam ſecum leuauit, ſed ipſum qui veſtitus eſt, ſolum dicimus aſcendiſſe.

Chriſt⁹ ad dexteram patris. C. XXVI. Marc. 16. Nec eos audiamus, qui negant ad dexteram patris ſedere filium. Dicunt enim, Nunquid deus pater habet latus dexterum aut ſiniſtrum ſicuti corpora? Nec nos hoc de deo patre ſentimus: nulla enim forma corporis deus definitur atque concluditur, Sed dextera *Dextera patris.* patris eſt beatitudo perpetua, quæ ſanctis datur: ſicut ſiniſtra eius rectiſsime dicitur miſeria perpetua, quæ im- H pijs datur: vt non in ipſo deo, ſed in creaturis hoc modo, quo diximus, intelligatur dextera & ſiniſtra: quia & corpus Chriſti, quod eſt eccleſia, in ipſa dextera, hoc eſt *Ephe. 2.* in ipſa beatitudine futurũ eſt, ſicut Apoſtolus dicit, quia & ſimul nos ſuſcitauit, & ſimul nos ſedere fecit in cœleſtibus. Quamuis enim corpus noſtrum nondum ibi ſit, *Ioan. 21.* tamẽ ſpes noſtra iam ibi eſt. Propterea & ipſe dominus poſt reſurrectionem ſuam iuſsit diſcipulis, quos piſcantes inuenit, vt in dexteram partem mitterẽt retia. Quod cum feciſſent, ceperunt piſces, qui omnes magni erant: & omnes iuſtos ſignificabant, quibus dextera promittitur. Hoc ſignificabat quòd etiã in iudicio dixit ſe agnos *Matth. 26.* ad dexteram, hædos autem ad ſiniſtram eſſe poſiturum.

Iudiciũ futurũ. Caput XXVII. Ioan. 3. Nec eos audiamus, qui negant diem iudicij futurum, & commemorant, quod in Euãgelio ſcriptum eſt, eum qui credit in Chriſtum, non iudicari: qui autem nõ credit in illum, iam iudicatum eſſe. Dicunt enim, Si & ille qui credit, non veniet in iudicium: & ille qui non credit, iam iudicatus eſt, vbi ſunt quos iudicatur⁹ eſt in die iudicij? Non intelligunt ſic loqui ſcripturas: vt præteritum tempus pro futuro tempore inſinuẽt: ſicut ſupra di- I ximus, quod Apoſtolus dixit de nobis, quòd ſimul nos *Ephes. 2.* ſedere fecit in cœleſtibus, nondum factum eſt: ſed quia certum eſt futurum, ita dictum eſt quaſi iam factum ſit: *Ioan. 15.* ſicut & ipſe dominus diſcipulis dixit, Omnia quæ audi*Ioan. 16.*ui à patre meo nota feci vobis. Et paulo poſt dicit, Multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo. Quo modo ergo dixerat, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis: niſi quia illud quod per ſpiritum ſanctum certiſsime facturus erat, quaſi iam feciſſet *Ioan. 3.* locutus eſt? Sic ergo cum audimus, Qui credit in Chriſtum, non veniet in iudicium: intelligamus quia non veniet ad damnationem. Dicitur enim iudicium pro *Roma. 14.* damnatione, ſicut dicit Apoſtolus, Qui non manducat, manducantem non iudicet: id eſt, non de illo male *Matth. 7.* exiſtimet. Et dominus dicit, Nolite iudicare, ne iudicetur de vobis. Non enim tollit nobis intelligentiam iu*Psal. 57.*dicandi, cum & Propheta dicat, Si vere iuſticiam dili*Ioan. 7.*gitis, rectè iudicate filij hominum. Et ipſe dominus dicat, Nolite iudicare perſonaliter, ſed iuſtum iudicium iudicate. Sed illo loco vbi vetat iudicare, illud admonet, ne damnemus aliquẽ, cuius vel cogitatio nobis non K eſt aperta, vel neſcimus qualis poſtea ſit futurus. Sic ergo cum dixit, Ad iudicium non veniet: hoc dixit, quia non veniet ad damnationem. Qui autẽ non credit iam *Ioan. 3.* iudicatus eſt: hoc dixit, quia iam dãnatus eſt præſcientia dei, qui nouit quid immineat non credentibus.

Spirit⁹ ſanctus. Caput XXVIII. Ioan. 14. Act. 9. Nec eos audiamus, qui dicunt ſpiritũ ſanctum, quẽ in Euangelio dominus promiſit diſcipulis, aut in Paulo Apoſtolo veniſſe, aut in Montano & Priſcilla, ſicut Cataphryges dicunt, aut in neſcio quo Manite vel Manichæo, ſicut Manichæi dicunt. Tam enim cæci ſunt iſti, vt ſcripturas manifeſtas non intelligant, aut tam negligẽtes ſalutis ſuæ, vt omnino non legant. Quis enim cum legerit, non intelligit, vel in Euangelio quod poſt domini reſurrectionem ſcriptum eſt, dicente domino, Ego mit*Luc. 24.*tam promiſſum patris mei in vos, vos autem ſedere hic in ciuitate, quouſq; induamini virtute ab alto? Et in acti*Act. 1. & 2.*bus Apoſtolorum, poſtea quàm dominus abſceſsit à diſcipulorum oculis in cœlum, decem diebus peractis, die Pentecoſtes, non attẽdunt apertiſsime veniſſe ſpiritum ſanctum: & cum eſſent illi in ciuitate ſicut eos ante monuerat, impleuiſſe illos, ita vt loquerentur variis linguis. Nam diuerſæ nationes quæ tunc aderant, vnuſquiſque audiens ſuam linguam intelligebant. Sed iſti homi L nes decipiunt eos qui negligẽtes ſunt in catholica fide, & ipſam fidem ſuam quæ in ſcripturis manifeſta eſt, nolunt diſcere, & quod eſt grauius & multum dolendum, cum in catholica fide negligẽter verſentur, hæreticis diligenter aures accommodant.

Eccleſia catholica. Ca. XXIX. Nec eos audiamus, qui ſanctam Eccleſiam, quę vna catholica eſt, negant per orbẽ eſſe diffuſam, ſed in ſola Africa, hoc eſt, in parte Donati pollere arbitrantur, Ita ſurdi ſunt aduerſus Prophe*Psal. 2.*tam dicentem, Filius meus es tu, ego hodie genui te: poſtula à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam terminos terrę. Et alia multa ſiue in veteris ſiue in noui teſtamenti libris, quæ ſcripta ſunt, vt apertiſsime declarent Eccleſiam Chriſti per orbem terræ eſſe diffuſam. Quod cum eis obiicimus, dicũnt iam iſta omnia fuiſſe completa, antequam eſſet pars Donati, ſed poſtea totam Eccleſiam periſſe, & in ſola Donati parte reliquias eius remanſiſſe contendunt. O linguam ſuperbam & nefariam: nec vere ſic viuerent, vt vel inter ſe pacem poſtea cuſtodirent. Nunc autẽ non attendunt iam in ipſo Donato completum eſſe quod dictũ eſt, In qua *Matth. 7.* menſura menſi fueritis, in ea remetietur vobis. Sicut eni M Chriſtum diuidere conatus eſt, ſic ipſe à ſuis quotidiana conciſione diuiditur. Ad hoc etiã pertinet illud quod dominus dicit, Qui enim gladio percuſſerit, gladio morietur. Gladius enim illo loco, ſiquidem in malo poſitus *Matth. 26.* eſt, diſcordioſam linguam ſignificat, qua tunc ille infœlix Eccleſiam percuſsit, ſed non occidit. Non autem dixit dominus, qui occiderit gladio, gladio morietur, ſed qui gladio vſus fuerit, inquit, gladio morietur. Ergo ille percuſsit Eccleſiam lingua litigioſa, qua nunc ipſe cõciditur, vt omnino diſpereat atq; moriatur. Et tamen illud tunc Apoſtolus Petrus, nõ ſuperbia ſua, ſed quamuis carnali tamen amore domini fecerat. Itaque admonitus recõdit gladium: iſte autem nec victus hoc fecit. Siquidem cũ Epiſcopo Cęciliano cauſam cum diceret, audiẽtibus Epiſcopis Romæ, quos ipſe petiuerat, nihil eorum quæ intenderat potuit probare: & ſic remanſit in ſchiſmate, vt ſuo gladio moreretur. Populus autẽ ipſius, quando non audit Prophetas & Euangelium, in quibus apertiſsime ſcriptum eſt, Eccleſiam Chriſti per omnes gentes eſſe diffuſam, & audit ſchiſmaticos, non dei gloriam

quærentes

A quęrentes ſed ſuam, ſatis ſignificat ſeruum ſe eſſe non li-
berum, & aurem dexteram ſe habere præciſam. Petrus
enim errans in amore domini, ſeruo non libero aurem
dexterā præcidit, Ex quo ſignificat eos qui gladio ſchiſ-
matis feriuntur, ſeruos eſſe carnalium deſideriorū, non-
dum eductos in libertatē ſpiritus ſancti, vt iam non cō-
fidant in homine: & nō audire quod dextrum eſt, id eſt,
domini gloriam per catholicam Eccleſiā latiſsime per-
uagatam, & audire ſiniſtrū humanæ inflationis errorē.
Sed tamen cum dominus dicat in Euangelio, cum per
Matth.24. omnes gentes Euangelium fuerit prædicatum tunc finē
eſſe venturum: quo modo iſti dicunt, quòd iam cęteræ
omnes gentes ceciderunt à fide, & in ſola parte Donati
remāſit Eccleſia, cum manifeſtum ſit ex quo iſta pars ab
vnitate præciſa eſt, nonnullas gentes poſtea credidiſſe:
& adhuc eſſe aliquas, quæ nondum crediderunt, quibus
quotidie non ceſſatur Euangelium prędicari? Quis non
miretur eſſe aliquem, qui ſe Chriſtianum dici velit, &
† armetur. aduerſus Chriſti gloriam tanta impietate rapiatur, † vt
audeat dicere omnes populos gentium, qui modo ad-
huc accedunt Eccleſiæ dei, & in dei filiū feſtinanter cre-
B dunt, inaniter facere, quia nō eos aliquis Donatiſta bap
tizat? Sine dubio iſta execrarentur homines, & eos ſine
dilatione relinquerent, ſi Chriſtum quærerent, ſi Eccle-
ſiam diligerent, ſi liberi eſſent, ſi aurem dexteram inte-
Reſipiſcētes gram retinerent. Nec eos audiamus, qui quamuis ne-
eſſe recipiē- minem rebaptizent, præcidere ſe tamen ab vnitate, &
dos. Luciferiani magis dici quàm catholici maluerunt. In eo
Cap.XXX. enim quòd intelligunt baptiſma Chriſti non eſſe repe-
tendum, recte faciunt: ſentiunt enim ſacramentū ſancti
lauacri nuſquam eſſe, niſi ex catholica Eccleſia: ſed eam
formam ſecum habere ſarmenta præciſa, quam in ipſa
† vite. vnitate, † antequam præciderentur, acceperant. Hi ſunt
2.Timot.3. enim de quibus Apoſtolus dicit, habentes ſpeciem pieta
tis, virtutem autem eius abnegātes. Eſt enim magna vir-
tus pietatis, pax & vnitas, quia vnus eſt deus: hanc illi nō
habent, quia præciſi ab vnitate ſunt. Itaque ſi qui ex ipſis
ad catholicam veniunt, non iterant ſpeciem pietatis quā
habent, ſed accipiunt virtutem pietatis quam non ha-
Roma.11. bent. Nam & amputatos ramos denuo poſſe inſeri, ſi nō
permāſerint in incredulitate, apertiſsime Apoſtolus do-
cet. Quod cum Luciferiani intelligunt, & non rebapti-
zant, non improbamus: ſed quòd etiam ipſi præcidi à ra
dice voluerunt, quis non deteſtandum eſſe cognoſcat?
C Et ideo maxime, quia hoc eis diſplicuit in Eccleſia catho
lica, quod vere catholicæ ſanctitatis eſt. Nuſquam enim
tam vigere debēt viſcera miſericordiæ, quàm in catho-
lica Eccleſia, vt tanquam vera mater nec peccantibus fi
liis ſuperbe inſultet, nec correctis difficile ignoſcat. Nō
enim ſine cauſa inter omnes Apoſtolos huius Eccleſiæ
Matth.16. catholicæ perſonam ſuſtinet Petrus: huic enim Eccleſiæ
Ioan.21. claues regni cœlorū datæ ſunt, [cum Petro datæ ſunt.]
Et cū ei dicitur, ad omnes dicitur, Amas me, paſce oues
meas. Debet ergo Eccleſia catholica correctis, & pieta-
Matth.14. te firmatis filiis libenter ignoſcere, cum ipſi Petro perſo-
16.& 26. nam eius geſtandi, & cum in mari titubaſſet, & cum do-
minum carnaliter à paſſione reuocaſſet, & cum aurem
ſerui gladio pręcidiſſet, & cum ipſum dominum ter ne-
Galat.2. gaſſet, & cum in ſimulationē poſtea ſuperſtitioſam lap-
ſus eſſet, videamus veniam eſſe conceſſam, eúmque cor-
rectum atque firmatum vſque ad dominicæ paſsionis
gloriam perueniſſe. Itaque poſt perſecutionem quæ per
Arrianos hæreticos facta eſt: & poſt ea quàm pax, quam
quidem catholica in domino tenet, etiam à principibus
ſeculi reddita eſt: epiſcopi, qui perfidiæ Arrianorum in

illa perturbatione † conſenſerant, multi correcti, redire D
in catholicam delegerunt, damnātes ſiue quod credide- † perſecu-
rant, ſiue quod ſe credidiſſe ſimulauerant. Hos Eccleſia tione.
catholica materno recipit ſinu, tanquā Petrum poſt fle-
tum negationis per galli cantum admonitum: aut tan- Matth.26.
quam eūdem poſt prauam ſimulationē Pauli voce cor- Galat.2.
rectum. Hanc illi matris charitatem ſuperbe accipiētes,
& impie reprehendentes, quia Petro poſt galli cantum
ſurgenti, non gratulati ſunt, cum Lucifero, qui mane o- Eſaie.14.
riebatur, cadere meruerunt. Nec eos audiamus, qui Remiſſio
negāt Eccleſiam dei omnia peccata poſſe dimittere. Ita- peccatorū.
que miſeri, dum in Petro petram non intelligunt, & no Ca. XXXI.
lunt credere datas Eccleſiæ claues regni cœlorum, ipſi Matth.16.
eas de manibus amiſerunt. Iſti ſunt qui viduas ſi nuple- 1.Timo.5.
rint, tanquam adulteras damnant, & ſuper doctrinam
Apoſtolicam ſe prædicant eſſe mundiores. Qui nomen
ſuum ſi vellent agnoſcere, mundanos ſe potius quàm
mundos vocarent. Nolentes enim ſi peccauerint corri-
gi, nihil aliud delegerunt, niſi cum hoc mundo damna-
ri. Nam quibus veniam peccatorum negant, nō eos ali-
qua ſanitate cuſtodiunt, ſed ægris ſubtrahunt medici-
nam, & viduas ſuas vri cogunt, quas nubere non permit E
tunt. Non enim prudentiores habendi ſunt, quàm Pau- 1.Corin.7.
lus Apoſtolus, qui ait, Malo eas nubere quàm vri. Nec Reſurre-
eos audiamus, qui carnis reſurrectionem futurā negant, ctio carnis.
& commemorant quod ait Apoſtolus, Caro & ſanguis C.XXXII.
regnum dei non poſsidebunt, Non intelligentes quod 1.Corint.5.
ipſe dicit Apoſtolus. Oportet corruptibile hoc induere
incorruptionem, & mortale hoc induere immortalita-
tem. Cum enim hoc factum fuerit, iam non erit caro &
ſanguis, ſed cœleſte corpus. Quod & domus promittit
cum dicit, Neque nubent, neq; vxores ducent, ſed erunt
æquales angelis dei. Non enim iam hominibus, ſed deo Matth.22.
viuent, cum æquales angelis facti fuerint. Immutabitur
ergo caro & ſanguis, & fiet corpus cœleſte & angelicū. 1.Corin.15.
Et mortui enim reſurgent incorrupti, & nos immutabi-
mur: vt & illud verum ſit, quòd reſurget caro, & illud ve
rum ſit, quòd & caro & ſanguis regnum dei non poſsi-
debunt. Iſta fidei ſimplicitate & ſynceritate lactati Fidei ſim-
nutriamur in Chriſto, & cum paruuli ſumus, maiorū ci plicitas.
bos non appetamus, ſed nutrimētis ſaluberrimis creſca- Caput
mus in Chriſto, accedētibus bonis moribus & Chriſtia- XXXIII.
na iuſticia, in qua eſt charitas dei & proximi perfecta & 1.Cor.3.
firmata: vt vnuſquiſque noſtrum de diabolo inimico &
angelis eius triumphet in ſemetipſo in Chriſto quē in- Coloſſ.2.
duit: quia perfecta charitas, nec cupiditatem habet ſecu- F
li, nec timorem ſeculi, id eſt, nec cupiditatem vt acqui- Charitas.
rat res temporales, nec timorem ne amittat res tempo-
rales. Per quas duas ianuas intrat & regnat inimicus, qui
primo dei timore, deinde charitate pellendus eſt. Debe-
mus itaque tanto auidius appetere apertiſsimam & eui-
dentiſsimam cognitionem veritatis, quanto nos vide- Cognitio ve
mus in charitate proficere, & in eius ſimplicitate cor ha ritatis.
bere mundatum, quia ipſo interiore oculo videtur veri-
tas. Beati enim mundo corde, inquit, quia ipſi deum vi- Matth.5.
debunt, Vt in charitate radicati & fundati pręualeamus
comprehendere cum omnibus ſanctis quæ ſit latitudo Epheſ.3.
& altitudo & longitudo & profundum: Scire etiam ſu-
pereminentem ſcientiam charitatis Chriſti, vt implea-
mur in omnem plenitudinem dei, & poſt iſta cum inui
ſibili hoſte certamina, quoniam volentibus & amanti-
bus iugum Chriſti lene eſt, & ſarcina eius leuis, coronā
victoriæ mereamur. Amen. Matth.11.

LIBRI DE AGONE
Chriſtiano, Finis.

DIVI

G # DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE OPERE MONACHORVM AD AVrelium Epiſcopum Carthaginenſem.

Que modo defendant ocium ſuũ monachi. Cap. I.

IVSSIONI tuę ſanctę frater Au
reli,tanto deuotius obtemperare
me oportuit,quanto magis mihi
quis ex te iuſſerit,claruit. Domi-
nus noſter Ieſus Chriſtus habi-
tans in interiori [homine] tuo,ti
biq; ſolicitudinem paternę & fra
ternę charitatis inſpirans, vtrum
2.Theſſ.3. filus & fratribus noſtris monachis,qui beato Paulo Apo
ſtolo obedire negligũt , dicenti , Qui non vult operari
non mãducet: permittenda ſit iſta licentia,voluntatem
ac linguam tuam aſſumens in opus ſuum imperauit mi-
hi ex te,vt hinc ad te aliquid ſcriberem. Aſsit itaque ipſe
etiam mihi ipſe quo ita paream , vt ei me parere ex eius
H munere ipſa vtilitate fructuoſi laboris intelligam . Pri-
mum ergo videndum quid dicãt illius profeſsionis ho
mines qui operari nolunt , Deinde ſi eos non rectę ſen-
tire inuenerimus, ad eorum correctionem quid dicen-
dum.Non,inquiunt,de hoc opere corporali, in quo vel
agricolæ vel opifices laborant præcepit hoc Apoſtolus
cum diceret,Qui non vult operari non manducet.Ne-
que enim Euangelio potuit eſſe contrarius , vbi ait ipſe
Matth.6. dominus,Ideo dico vobis,ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ
quid manducetis , neque corpori veſtro quid induami-
ni,Nónne anima plus eſt quàm eſca,& corpus quàm in-
dumentum?Conſpicite volatilia cœli,quoniam non ſe-
runt neque metunt, neque congregant in horrea,& pa-
ter veſter cœleſtis paſcit illa.Nónne vos magis pluris e-
ſtis illis?Quis autem veſtrum cogitãs, poteſt adiicere ad
ſtaturam ſuam cubitum vnum ? Et de veſtimento quid
ſoliciti eſtis? Conſiderate lilia agri quo modo creſcunt,
non laborant neque nent, Dico autem vobis,quoniam
nec Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut v-
num ex iſtis.Si autẽ fœnum agri quod hodie eſt, & cras
in clibanum mittitur , deus ſic veſtit, quanto magis vos
modicæ fidei? Nolite ergo Nolite ſoliciti eſſe, dicentes,
I quid manducabimus,aut quid bibemus,aut quo operie-
mur?Hæc enim omnia gentes inquirunt.Scit autem pa-
ter veſter cœleſtis quia his omnibus indigetis . Quærite
autem primum regnum dei & iuſticiam eius,& hęc om
nia apponentur vobis.Nolite ergo ſoliciti eſſe in craſti-
num, craſtinus enim dies ſolicitus erit ſibipſi . Sufficit
diei malicia ſua. Ecce inquiunt , vbi nos dominus iubet
de victu & tegumento noſtro eſſe ſecuros,Quo modo
ergo Apoſtolus ſentire aduerſus dominũ poſſet , vt nos
præciperet ita eſſe debere ſolicitos , quid manducemus
& quid bibamus,& vnde cooperiamur, vt nos etiã opi-
ficum artibus,curis,laboribus oneraret ? Quapropter in
2.Theſſ.3. eo quod ait, Qui non vult operari,non manducet:ope
ra ſpiritalia, inquiunt,debemus accipere: de quibus alio
1.Corint.3. loco dicit,Vnicuique ſicut dominus dedit:Ego planta-
ui,Apollo rigauit,ſed deus incrementum dedit. Et pau-
lopoſt,Vnuſquiſq; ſuam mercedem accipiet ſecundum
ſuum laborem. Dei enim ſumus cooperarij,dei agricul-
tura,dei ædificatio eſtis,ſecundum gratiam quæ data eſt
mihi,vt ſapiens architectus fundamentum poſui . Sicut
ergo Apoſtolus operatur plantando,rigando,ædifican-
do,& fundamentum ponendo: ita qui non vult opera-
ri,non manducet . Quid enim prodeſt manducare ſpi- K
ritaliter , id eſt, paſci verbo dei, ſi non inde operatur a-
liorum ædificationem : ſicut illi pigro ſeruo , quid pro- *Matth.25.*
fuit accipere talentum & abſcondere, nec operari lucra
dominica ? An vt ei auferetur in fine , & ipſe in exterio-
res tenebras mitteretur ? Sic, inquiunt , & nos facimus.
Legimus cum fratribus, qui ad nos ab æſtu ſeculi veniũt
fatigati , vt apud nos in verbo dei & in orationibus,
pſalmis , hymnis , & canticis ſpiritalibus requieſcant.
Alloquimur eos, conſolamur , exhortamur ædificantes
in eis , ſi quid eorum vitæ pro ſuo gradu deeſſe perſpici-
mus . Talia opera ſi non faceremus, periculoſe à domi-
no alimenta ipſa ſpiritalia ſumeremus. Hoc enim dicit
Apoſtolus , Qui non vult operari , non manducet . Ita *2.Theſſ.3.*
ſe iſti arbitrantur apoſtolicæ & euangelicæ obtempera-
re ſententiæ , cum & Euangelium credunt de non cu-
randa corporali & temporali vitæ huius indigẽtia præ-
cepiſſe , & Apoſtolum de cibo & opere ſpiritali dixiſſe,
Qui non vult operari , non manducet. Nec atten- *Aliud figu-*
dunt, quia ſi alius diceret dominum quidem in parabo- *rate, aliud*
lis & in ſimilitudinibus loquentem de victu & tegumẽ- *proprie lo-*
to ſpiritali monuiſſe, vt non inde ſint ſoliciti ſerui eius, *qui. Ca.II.*
ſicut dicit , Cum vos attraxerint ad iudicia , nolite co- *Matth.10.*
gitare quid loquamini . Dabitur enim vobis in illa ho- L
ra quid loquamini . Non enim vos eſtis qui loquimini,
ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis . Sermo
quippe ſapientiæ ſpiritalis eſt , de quo illos noluit cogi-
tare, promittens quod eis nihil inde ſolicitis præſtare-
tur : Apoſtolum autem iam more Apoſtolico apertius
diſſerentem, & magis proprie quàm figurate loquẽtem,
ſicut multa ac penè omnia ſeſe habent in epiſtolis Apo-
ſtolicis , propie de opere corporali ciboque dixiſſe, Qui
non vult operari , non manducet : redderetur illis du-
bia ſententia eorum , niſi cætera dominica verba con-
ſiderantes , inuenirent aliquid vnde probarent eum de
victu & veſtitu corporali non locutum fuiſſe , cum
diceret, Nolite ſoliciti eſſe quid manducetis, & quid bi- *Matth.6.*
batis, & quo veſtiamini : velut ſi animo aduerterent,
quod ait , Hæc enim omnia gentes inquirunt. Ibi enim
oſtendit de ipſis corporalibus & temporalibus ſe dixiſ-
ſe . Ita ergo ſi hoc ſolum de hac re dixiſſet Apoſtolus,
Qui non vult operari,non manducet: poſſent hæc ver-
ba in aliam traduci ſententiam . Cum vero multis aliis *2.Theſſ.3.*
locis epiſtolarum ſuarum quid hinc ſentiat , apertiſsi- M
me doceat , ſuperfluo conantur & ſibi & cæteris caligi-
nem obducere,vt quod vtiliter illa charitas monet, nõ
ſolum facere nolint , ſed nec intelligere ipſi, aut ab aliis
intelligi velint , non timentes quod ſcriptum eſt , No-
luit intelligere vt bene ageret. Prius ergo demon- *Pſal.35.*
ſtrare debemus beatum Apoſtolum Paulum opera cor- *Paulũ ma-*
poralia ſeruos dei operari voluiſſe, quæ finem haberent *nifeſte labo-*
magnam mercedem ſpiritalem, ad hoc vt ipſo victu & *rem præce-*
tegumento à nullo indigerent , ſed manibus ſuis hæc ſi- *piſſe Chri-*
bi procurarent. Deinde oſtendere Euangelica illa præ- *ſtianis.*
cepta,de quibus nõnulli nõ ſolum pigriciam , ſed etiam *Cap.III.*
arrogantiam ſuam fouent , Apoſtolico præcepto & ex-
emplo non eſſe contraria. Videamus itaq; vnde ad hoc
venerit Apoſtolus, vt diceret , Si quis non vult operari,
non manducet:& quid deinde contexat, vt ex ipſa cir-
cunſtantia lectionis appareat declarata ſentẽtia.Denun *2.Theſſ.3.*
ciamus,inquit, vobis fratres in nomine domini noſtri
Ieſu Chriſti , vt ſubtrahatis vos àb omni fratre inquiete
ambulante, & non ſecundum traditionem quam acce-
perunt à nobis.Ipſi enim ſcitis quo modo[vos]oporteat
imitari nos, quia non fuimus inquieti inter vos , neque

panem

A panem ab aliquo gratis manducauimus,ſed in labore &
fatigatione die ac nocte operantes, ne quem veſtrum
grauaremus,non quia non habuerimus poteſtatem, ſed
vt noſmetipſos formam daremus vobis qua nos imita-
remini.Nam & cum apud vos eſſemus , hoc vobis præ-
cipiebamus,quoniam ſi quis non vult operari,non man
ducet. Audiuimus enim quoſdã inter vos ambulare in-
quiete,nihil operantes,ſed curioſe agentes. His autẽ qui
eiuſmodi ſunt,pręcipimus & obſecramus in domino Ie
ſu Chriſto,vt cum ſilentio operantes panem ſuum man
ducent.Quid ad hæc dici poteſt, quandoquidẽ ne cuiq;
poſtea liceret hoc pro voluntate , non pro charitate in-
terpretari exemplo ſuo docuit quid pręceperit.Illi enim
tanquam Apoſtolo prædicatori Euangelij, militi Chri-
ſti, plantatori vineæ , paſtori gregis conſtituerat domi-
nus vt de Euangelio viueret , & tamen ipſe ſtipendium
ſibi debitum non exegit,vt ſe formam daret eis qui exi-
gere indebita cupiebant:ſicut ad Corinthios dicit,Quis
1. Corint. 9. militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam &
de fructu eius non edit ? Quis paſcit gregem & de lacte
gregis nõ percipit ? Ergo quod ſibi debebatur noluit ac-
cipere,vt exemplo eius coërcerentur qui ſibi non ita or-
B dinatis in Eccleſia talia deberi arbitrabantur . Quid eſt
2. Theſſ. 3. enim quod ait, Neq; panem gratis ab aliquo manduca-
uimus, ſed in labore & fatigatione die ac nocte operan
tes,ne quem veſtrum grauaremus, non quia non habue
rimus poteſtatem, ſed vt nos formã daremus vobis qua
nos imitaremini?Audiant ergo quibus hoc præcepit, id
eſt,qui non habent hanc poteſtatem quam ille habebat,
vt tantummodo ſpiritaliter operantes manducent pa-
nem à corporali labore gratuitum, & quemadmodũ di
cit,præcipimus & obſecramus in Chriſto,vt cum ſilen-
tio operantes panem ſuum manducent , non diſputent
contra manifeſtiſsima verba Apoſtoli , quia & hoc per-
tinet ad ſilentium,cum quo debent operãtes manduca-
Paulũ ſen- re panem ſuum. Enucleatius autem & diligentius ad-
tiam ſuam huc iſta verba conſiderarem atque tractarem , niſi ha-
de laboran berem alia loca epiſtolarum eius multo manifeſtiora,
do compro- quibus collatis & iſta liquidius manifeſtantur , & ſi iſta
baſſe ipſo non eſſent,illa ſufficerent. Ad Corinthios enim ſcribẽs
facto. de hac eadem re,ita dicit,Non ſum liber? non ſum Apo
Cap. IIII. ſtolus ? nónne Chriſtum Ieſum dominum noſtrum vi-
1. Corint. 9. di?Nónne opus meum vos eſtis in domino? Si aliis non
C ſum Apoſtolus,verũ vobis tamen ſum. Signaculũ enim
Apoſtolatus mei vos eſtis in domino . Mea defenſio ad
eos qui me interrogant hæc eſt , Nunquid nũ habemus
† poteſtatẽ. licentiam † manducandi & bibendi?Nunquid nõ habe
mus poteſtatem ſororem mulierem circũducendi ſicut
& cæteri Apoſtoli & fratres domini & Cephas ? Vide
quemadmodũ primum oſtẽdat quid ſibi liceat , & ideo
liceat,quia Apoſtolus eſt,inde enim cœpit, Non ſum li-
ber?non ſum Apoſtolus?Et probat ſe Apoſtolum eſſe,di
cens,Nónne Chriſtum Ieſum dominum noſtrum vidi?
Nónne opus meum vos eſtis in domino? Quo probato
oſtendit ſibi licere quod cæteris Apoſtolis,id eſt,vt non
operetur manibus ſuis,ſed ex Euangelio viuat, ſicut do-
minus conſtituit eis, quod in conſequentibus apertiſsi-
me demõſtrauit: ad hoc enim & fideles mulieres haben
tes terrenam ſubſtantiam ibant cum eis : & miniſtrabãt
[eis] de ſubſtantia ſua,vt nullius indigerent horum quę
ad neceſſaria vitæ huius pertinent.Quod beatus Paulus
licere quidem ſibi demonſtrat , ſicut & cæteri Apoſtoli
faciebant,ſed ea poteſtate ſe vti noluiſſe poſtea comme-
morat.Hoc quidam non intelligentes,nõ ſororem mu-
lierem , cum ille diceret , Nunquid non habemus pote-

ſtatem ſororem mulierem circunducendi , ſed vxorem D
interpretati ſunt . Fefellit eos verbi Græci ambiguitas,
quòd & vxor & mulier eodẽ verbo Græce dicitur:quan *γυνὴ.*
quã hoc ita poſuerit Apoſtol⁹ vt falli nõ debuerint,quia
neq; mulierem tantummodo ait, ſed ſororem mulierẽ,
neq; ducendi ſed circunducẽdi : verũtamen alios inter-
pretes non fefellit hæc ambiguitas, & mulierẽ non vxo-
rem interpretati ſunt. Quod quiſquis putat non po- *De mulie-*
tuiſſe ab Apoſtolis fieri , vt cum eis ſanctæ conuerſatio- *ribus mini*
nis mulieres circuirent quacunque Euangelium prædi- *ſtrantibus*
cabant, vt eis de ſua ſubſtantia miniſtrarent neceſſaria, *Chriſto.*
Euangelium audiant,& cognoſcant quemadmodũ hoc *Cap. V.*
ipſius domini exemplo faciebãt. Dominus enim noſter
more miſericordiæ ſuæ infirmioribus compatiens,cum
ei poſſent angeli miniſtrare,& loculos habebat quò mit *Matth. 4.*
teretur pecunia,quæ conferebatur vtique à bonis fideli-
bus eorum victui neceſſaria: quos loculos Iudæ cũmen *Ioan. 12.*
dauit, vt etiam fures ſi euitare non poſſemus,tolerare in
Eccleſia diſceremus: ille enim ea quæ mittebantur, ſicut
de illo ſcriptum eſt , auferebat . Et mulieres voluit vt ſe
ad præparanda & miniſtranda neceſſaria ſequerentur,
oſtendens quid Euãgeliſtis & miniſtris dei tanquã mi-
litibus , à plebibus dei tanquam prouincialibus debere- E
tur,vt ſi quis eo quod ſibi deberetur vti nollet,ſicut Apo
ſtolus Paulus vti noluit,amplius impẽderet Eccleſiæ,nõ *Luca. 8.*
exigendo ſtipendium debitum , ſed quotidianum vi-
ctum de ſuis laboribus tranſigendo.Audierat enim ſta-
bularius,ad quem vulneratus ille perductus eſt , Si quid *Luca. 10.*
amplius erogaueris,in redeundo reddam tibi . Amplius
ergo erogabat Apoſtolus Paulus,qui ſuis vt ipſe teſtatur
ſtipendiis militabat.In Euãgelio enim ſcriptũ eſt, Dein- *Luca. 8.*
ceps & ipſe iter faciebat per ciuitates & caſtella prædi-
cans & euangelizans regnum dei,& duodecim cum il-
lo,& mulieres aliquæ quæ erant curatæ à ſpiritibus ma-
lignis & infirmitatibus, Maria quæ vocabatur Magda-
lena , de qua dæmonia ſeptem eiecerat: & Ioanna vxor
Chuzæ procuratoris Herodis,& Suſanna,& aliæ multæ
quæ miniſtrabãt eis de facultatibus ſuis.Hoc exemplum
domini imitabantur Apoſtoli ad accipiendum ſibi de-
bitum cibum:de quo idem dominus apertiſsime loqui-
tur,Euntes,inquit,prædicate dicẽtes,quia appropinqua-
uit regnum cœlorum:Infirmos curate,mortuos ſuſcita- *Matth. 10.*
te,leproſos mundate,dæmonia eiicite.Gratis accepiſtis, *Luca. 10.*
gratis date,Nolite poſsidere aurum,neq; argentum, ne-
que pecuniam in zonis veſtris,neq; peram in via, neque F
duas tunicas,neq; calciamenta,neq; virgam. Dignus eſt
enim operarius cibo ſuo . Ecce vbi conſtituit dominus
quod idem Apoſtolus commemorat . Ad hoc enim di-
xit illa omnia ne portarent,vt vbi opus eſſet,ab eis acci-
perent quibus annunciabant regnum dei. Ne quis au *Chriſti per-*
tem arbitretur ſolis duodecim hoc fuiſſe permiſſum:vi- *miſſu lice-*
de etiam quid Lucas narret , Poſt hæc , inquit, deſigna- *re de Euan*
uit dominus & alios ſeptuagintaduos , & miſit illos bi- *gelio viue-*
nos ante faciem ſuam in omnem ciuitatem & locum *re. Cap. VI.*
quò erat ipſe venturus.Et dicebat illis,Meſsis quidẽ mul *Luca. 10.*
ta,operarij autem pauci:Rogate ergo dominum meſsis,
vt mittat operarios in meſſem ſuam . Ite, Ecce ego mit-
to vos ſicut agnos inter lupos. Nolite portare ſacculum
neque peram neque calciamenta,& neminem per viam
ſalutaueritis. In quamcunque domum intraueritis, pri-
mum dicite, Pax huic domui, & ſi ibi fuerit filius pacis, *Ibidem.*
requieſcet ſuper illam pax veſtra , ſin autem , ad vos re- *Matth. 10.*
uertetur.In eadem autem domo manete , edentes & bi- *Lib. 2. de cõ*
bentes quæ apud illos ſunt . Dignus eſt enim operarius *ſenſu Euã-*
mercede ſua . Hic apparet nõ eſſe illa iuſſa, ſed permiſſa, *gel. cap. 30.*
vt quiſquis

Infrainare χαλινοῦν.

G vt quiſquis vti vellet, eo vteretur quod ſibi liceret ex domini conſtitutione: ſi quis autem vti nollet, non contra iuſſum faceret, ſed de ſuo iure cedens miſericordius & laborioſius conuerſaretur in Euangelio, in quo & debitam mercedem nollet accipere. Alioquin contra iuſſum domini fecit Apoſtolus, qui poſteaquam oſtendit
1. Corint. 9. ſibi licere, ſtatim ſubiecit. Sed tamen ego non ſum vſus
Apoſtolus permiſſum eſſe non laborare. hac poteſtate. Sed ad ordinem redeamus, ac totum ipſum epiſtolæ locum diligenter conſideremus. Nunquid, inquit, non habemus licentiam manducandi & bibendi? Nunquid non habemus licentiam ſororem mu-
Cap. VII. lierem circunducendi? Quam licētiam dixit, niſi quam
1. Corint. 9. dominus dedit eis quos ad prædicandum regnum cœ-
Lucæ. 10. lorum miſit, dicens, Ea quæ apud ipſos ſunt manduca-
Matth. 10. te. Dignus eſt enim operarius mercede ſua: & ſeipſum præponens ad eiuſdem poteſtatis exemplum, cui fideliſſimæ mulieres talia neceſſaria de ſuis facultatibus miniſtrabant. Amplius autem fecit Apoſtolus Paulus, vt de coapoſtolis ſuis documentum adhiberet huius licentiæ à domino permiſſæ. Neque enim reprehendens, ſubie-
1. Corin. 9. cit, Sicut & cæteri Apoſtoli & fratres domini & Cephas: ſed vt hinc oſtenderet hoc ſe accipere noluiſſe, quod
H ei liceret accipere, cæterorum etiam commilitonum eius more probaretur. An ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem non operandi? Ecce abſtulit omnē dubitationem, etiam tardiſſimis cordibus, vt intelligāt de qua operatione dicat. Vt quid enim ait, An ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatem nō operandi, niſi quia omnes Euangeliſtæ & miniſtri verbi dei habebant poteſtatem à domino acceptam, vt nō operarentur manibus ſuis, ſed ex Euangelio viuerent, operātes tantummodo ſpiritalia in prædicatione regni cœlorū, & ædificatione pacis Eccleſiæ. Neque enim quiſquam poteſt dicere de ipſa ſpiritali operatione dixiſſe Apoſtolum, An ego ſolus & Barnabas nō habemus poteſtatem non operandi. Hanc enim poteſtatem non operandi omnes illi habebant. Dicat ergo qui conatur præcepta Apoſtolica in ſententiam ſuam deprauare atque peruertere: Dicat ſi audet, omnes Euangeliſtas à domino accepiſſe poteſtatem non euāgelizandi. At ſi hoc abſurdiſſimum atque inſaniſſimum eſt dicere, cur nolūt intelligere quod omnibus patet, accepiſſe quidem illos poteſtatem non operandi, ſed opera corporalia quibus victū quærerent,
Lucæ. 10. quia dignus eſt operarius cibo ſuo & mercede ſua, ſicut
Matth. 10. Euāgelium loquitur. Non ergo ſoli Paulus & Barnabas
I non habebant poteſtatem non operandi, ſed omnes pariter habebant hanc poteſtatem, qua iſti non vtebantur, amplius impendētes Eccleſiæ, ſicut in illis locis vbi euangelizabant infirmis congruere iudicabant. Et ideo ne coapoſtolos ſuos reprehēdiſſe videretur, ſubiungit & di-
1. Corint. 9. cit, Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non percipit? Nunquid ſecundum hominē hæc loquor? An & lex non hæc dicit? in lege enim
Deute. 25. ſcriptum eſt, Boui trituranti os non infrenabis? Nūquid
† omnino. de bobus pertinet ad deum? An propter nos hæc † dicit? Propter nos enim ſcriptū eſt, quia debet in ſpe qui arat arare, & triturans in ſpe fructus participandi. His verbis ſatis indicat Apoſtolus Paulus non ſibi aliquid vſurpaſſe vltra debitum coapoſtolos ſuos, qui nō operaban-
† haberent victus neceſſaria. tur corporaliter vnde haberent huic vitæ neceſſaria, † ſed ſicut dominus conſtituit ex Euangelio viuentes panem gratuitum manducarent ab eis quibus gratuitam gratiam prędicabant. Stipendium enim ſuum tanquam milites accipiebant, & de vineæ per eos plantatæ fru-
ctu, quod opus erat libere decerpebant, & de gregis quē K paſcebant lacte potabant, & ex area quam triturabant cibum ſumebant. Apertius autem cætera connectit
Apoſtolum ſenſiſſe de labore manuum. & omnino aufert omnes dubitationis ambages. Si nos vobis, inquit, ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi veſtra carnalia metamus? Quæ ſunt ſpiritalia quæ ſeminauit, niſi verbum & myſterium ſacramenti regni cœlo-
Cap. VIII.
1. Cor. 9. rum? Quæ autem carnalia quæ ſibi licere metere dicit, niſi hæc temporalia quæ vitæ atque indigentiæ carnis indulta ſunt? Hæc autem ſibi debita ſe ab eis non quæſiſſe nec accepiſſe manifeſtat, ne quod impedimentum daret Euangelio Chriſti. Quid reſtat vt intelligamus eū operatum eſſe vnde victum haberet, niſi corporale opus corporalibus & viſibilibus manibus ſuis? Nam ſi de ſpiritali opere victum & tegumentum quæreret, id eſt, vt ab eis hæc acciperet quos in Euangelio ædificabat, non
Ibidem. conſequenter diceret: Si alij poteſtatis veſtrę participāt, cur non magis nos? Sed nō ſumus vſi hac poteſtate, ſed omnia toleramus, ne quod impedimentum demus Euangelio Chriſti. Qua poteſtate ſe dicit non vſum niſi quam habebat in eos à domino acceptam, vt eorum carnalia meteret ad victum vitæ huius quę in carne agitur: cuius poteſtatis participes erant etiam alij qui non eis L primo Euangelium annunciauerunt, ſed ad eorum Eccleſiam idipſum prædicantes poſtea venerāt. Ideo cum dixiſſet, Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus: ſubiecit, Si alij poteſtatis veſtræ participant, cur non magis nos? Et cum demonſtraſſet quid eius poteſtatis eſſet: Sed non ſumus vſi, inquit hac poteſtate, ſed omnia toleramus ne quod impedimentum demus Euangelio Chriſti. Dicant ergo iſti, quo modo de opere ſpiritali carnalem victum habebat Apoſtolus, cum aperte ipſe dicat, non ſe vſum eſſe hac poteſtate. At ſi de opere ſpiritali carnalem victum non habebat, reſtat vt de opere carnali habuerit, & inde di-
2. Theſſ. 3. cat, Neque panem gratis ab aliquo manducauimus, ſed in labore & fatigatione nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus: non quia non habuerimus poteſtatem, ſed vt nos formam daremus vobis qua nos imitaremini. Omnia, inquit, toleramus, ne quod impedimē-
1. Corint. 9. tum daremus Euangelio Chriſti. Et redit rurſus,
Paulum nō fuiſſe vſum libertate conceſſa. modiſq; omnibus etiam atque etiam commendat quid ſibi liceat, & tamē non faciat. Neſcitis, inquit, quoniam qui in templo operantur, quæ de templo ſunt edunt? Qui altario deſeruiunt, altario compertiuntur. Sic &
Cap. IX. dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de
1. Corint. 9. Euangelio viuere: Ego autem nullo horum vſus ſum.
M Quid hoc apertius? quid clarius? Vereor ne forte cum diſſero volēs id exponere, obſcurum reddam quod per ſe lucet & clamat. Qui enim hęc verba non intelligunt, aut ſe non intelligere fingunt, mea multo minus intelligunt vel ſe intelligere profitentur: niſi forte propterea cito intelligant noſtra, quia conceditur eis intellecta deridere, de Apoſtoli autem verbis non ita conceditur. Propterea vbi aliter ea ſecundum ſuam ſententiam interpretari non poſſunt, etiam clara & manifeſta, obſcura & incerta eſſe reſpondent, quia & praua &
Ibidem. peruerſa dicere non audent. Clamat homo dei, Dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere: Ego autem nullius horum vſus ſum: & conatur caro & ſanguis recta deprauare, aperta claudere, ſerena obnubilare. Spiritale, inquit, opus faciebat & inde viuebat. Si ita eſt de Euangelio viuebat: Cur ergo dicit, Dominus ordinauit iis qui Euangelium an-
1. Corint. 9. nunciant, de Euāgelio viuere, ego autem nullo horum

vſus

A vſus ſum: aut ſi & hocipſum quod hic dictum eſt viuere, ſecundum ſpiritalem vitam volunt interpretari, nullam ſpem habebat Apoſtolus ad deum qui de Euangelio non viuebat, quia dixit, nullo horum vſus ſum. Quapropter vt ſpes illi certa eſſet vitæ æternæ, de Euangelio vtique ſpiritaliter viuebat Apoſtolus. Quod autem ait, Ego autem nullius horum vſus ſum, de vita iſta quæ in carne agitur ſine dubitatione facit intelligi, quod dixit dominum ordinaſſe iis qui Euangelium annunciant de Euangelio viuere, id eſt, vitam iſtam cui opus eſt victu & tegumento de Euangelio tranſigere: ſicut ſuperius de ſuis coapoſtolis dixit, vnde ipſe dominus ait, Dignus eſt operarius cibo ſuo, & dignus eſt operarius mercede ſua. *Luca.10. Matth.10.* Hunc itaque cibum & hanc mercedem, ſuſtentandæ huic vitæ debitum conceſſum Euangeliſtis, ab eis quibus Euangelizabat non accepit Apoſtolus, verum dicens, Ego autem nullius horum vſus ſum. Et ſequitur & adiungit, ne forte quiſquam arbitretur ideo eum non accepiſſe, quia illi non dederant.

Neceßitas prædicandi verbi ī Paulo.C.X. Non autem ſcripſi hæc vt ita fiant in me: bonum eſt mihi magis mori quàm gloriam meam quiſquam inanem faciat. Quam gloriam, niſi quam B habere voluit apud deum in Chriſto compatiens infirmis, ſicut mox apertiſſime dicturus eſt: *1.Cor.9.* Si enim euangelizauero, inquit, non eſt mihi gloria. Neceſſitas enim mihi incumbit, id eſt, ſuſtentandæ vitæ huius. Væ enim erit mihi, inquit, ſi non euangelizauero, id eſt, malo meo non euangelizabo, quia fame cruciabor, & vnde viuam nō habebo. Nam ſequitur & dicit, Si enim volens hoc facio, mercedem habeo. Volentem ſe dicit facere, ſi nulla vitæ huius fulciendæ neceſſitate compulſus facit, & ob hoc habere mercedem vtique apud deum gloriæ ſempiternam. Si autem inuitus, inquit, diſpenſatio mihi credita eſt, id eſt, ſi neceſſitate tranſigendæ huius vitæ inuitus cogor euangelizare, diſpenſatio mihi credita eſt, vt ſcilicet ex diſpenſatione mea, quia Chriſtum, quia veritatem prædico, quanuis ex occaſione, quanuis mea quærens, quāuis terreni emolumenti neceſſitate compulſus, alij proficiant, ego autem apud deum mercedem glorioſam illam ſempiternámque non habeam. Quæ ergo, inquit, merces mihi erit? Interrogans dixit, propterea ſuſpen- C denda eſt pronunciatio donec reſpondeat. Quod vt facilius intelligatur, tanquam nos eum interrogemus: Quæ ergo tibi merces erit Apoſtole, quando mercedem iſtam terrenam etiam Euangeliſtis bonis debitam, non propter hoc euangelizantibus, ſed tamen conſequentem & oblatam ex domini ordinatione ſumentibus, tu non accipis? Quæ ergo tibi merces erit? *1.Cor.9.* Vide quid reſpondeat, Vt euangelizans, inquit, ſine ſumptu ponam Euangelium, id eſt, vt non ſit credentibus ſumptuoſum Euangelium, ne putent ad hoc ſibi euangelizari, vt id Euangeliſtæ quaſi vendere videantur. Et tamen redit etiam atque etiam vt oſtendat quid ſibi iure dominico liceat, & tamen non faciat: Vt non abutar, inquit, poteſtate mea in Euangelio.

Simulatio Pauli.C.XI 1.Cor.9. Iam vero quia infirmitati hominum compatiens id faciebat, audiamus ſequentia. Cum enim liber ſim, inquit, ex omnibus omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem: iis qui ſub lege ſunt quaſi ſub lege cum non ſim ipſe ſub lege, vt eos qui ſub lege erant lucrifacerem: iis qui ſine lege ſunt quaſi ſine lege, cum ſine lege dei non ſim ſed ſim in lege Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſine lege [dei] ſunt. Quod non ſimulandi verſutia faciebat, ſed compatiens miſericordia, id eſt,

non quaſi vt ſe fingeret Iudæum, ſicut nonnulli puta- D uerunt, quia legitima vetera Hieroſolymis obſeruauit. Fecit enim hoc ſecundum liberam & manifeſtam ſententiam ſuam, in qua dicit, circuncíſus quis vocatus eſt, non adducat præpucium: *1.Cor.7.* id eſt, non ſic viuat quaſi præpucium adduxerit, & id quod nudauerat texerit: ſicut alio loco dicit, Circuncíſio tua præputium facta eſt. *Roma.2.* Secundum hanc ergo ſententiam ſuam, qua dicit, Circuncíſus quis vocatus eſt, non adducat præpucium: *1.Cor.7.* In præpucio quis vocatus eſt, non circuncidatur: fecit illa quæ non intelligentibus & parum attendentibus finxiſſe putatus eſt. Iudæus enim erat & circuncíſus vocatus, adducere noluit præpucium, id eſt, noluit ita viuere ac ſi circuncíſus non eſſet. Hoc enim iam in poteſtate habebat: & ſub lege quidem non erat ſicut illi qui eā ſeruiliter operabantur, ſed tamen in lege dei & Chriſti. Non enim alia lex erat illa & alia lex dei, ſicut perdin Manichæi ſolent dicere: Alioquin ſi cum illa fecit, finxiſſe putandus eſt: finxit & Paganum & ſacrificauit idolis, quia dicit factum ſe fuiſſe iis qui ſine lege ſunt quaſi ſine lege. Quos vtique non niſi Gentiles, quos Paganos dicimus, vult intelligi? Aliud eſt E ergo eſſe ſub lege, aliud in lege, aliud ſine lege. *Eſſe ſub lege, in lege, et ſine lege.* Sub lege carnales Iudæi, in lege ſpiritales & Iudæi & Chriſtiani. Vnde illi ſeruauerunt morem illum patrium, ſed onera inſolita credentibus gentibus non impoſuerunt, & ideo nec illi circuncíſi ſunt. Sine lege autem gentes quæ nondum crediderunt, quibus tamen ſe Apoſtolus cōgruiſſe teſtatur per miſericordem compaſſionem, non per verſipellem ſimulationem, id eſt, vt eo modo ſubueniret carnali Iudæo vel Pagano, quo modo ſibi ipſe ſi hoc eſſet, ſubueniri voluiſſet: portans vtique eorum infirmitatem in compaſſionis ſimilitudine, non fallens in mendacij fictione, ſicut continuo ſequitur, & dicit, Factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem: *1.Cor.9.* hinc enim loquebatur vt etiam omnia illa diceret. Sicut ergo quod factus eſt infirmis infirmus, non erat mendacium, ſic & cætera illa ſuperius. Quam enim dicit infirmitatem ſuam erga infirmos fuiſſe niſi compatiendi eis, intantum vt ne videretur venditor Euangelij, & verbi dei curſum apud imperitos in malam ſuſpicionem decidens impediret, nollet accipere quod iure dominico debebatur, quod F ſi vellet, non vtique mentiretur, quia vere† debebatur: *† iure.* & quia noluit, non vtique mentitus eſt. Neque enim dixit, non ſibi deberi, ſed deberi oſtendit, & debito ſe vſum non eſſe, nec omnino vti velle profeſſus eſt, eoipſo factus infirmus, quòd poteſtate ſua vti noluit: tam miſericordi ſcilicet inductus affectu, vt cogitaret quemadmodum ſecum agi vellet, ſi & ipſe ita infirmaretur, vt poſſet de illis per quos ſibi Euangelium prædicaretur, ſi eos videret ſumptus accipere, quaſi mercimoniorum nundinas ſuſpicari.

Quare mercedem fugerit Paulus. Cap. XI. De hac infirmitate ſua dicit alio loco, Facti ſumus paruuli in medio veſtrum, tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Nam eius circunſtantia lectionis hoc indicat: Neque enim, inquit, aliquando in ſermone adulationis fuimus ſicut ſcitis, *1.Timo.2.* neque in occaſione cupiditatis, deus teſtis eſt, neque quærentes ab hominibus gloriam, neque à vobis, neque ab aliis, cum poſſemus oneri vobis eſſe vt Chriſti Apoſtoli, ſed facti ſumus paruuli in medio veſtrum tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos. Quod ergo & ad Corinthios dixit habere ſe poteſtatem Apoſtolatus ſui *1.Cor.9.* ſicut & cæteri Apoſtoli, qua poteſtate vſum ſe non eſſe teſtatur, hoc etiam in iſto loco ad Theſſalonicenſes ait,

G ſes ait, Cum poſſemus oneri vobis eſſe ſicut & Chriſti
1.Theſſ.2. Apoſtoli, ſecundum quod dominus dicit, Dignus eſt
Matth.10. operarius mercede ſua: Nam hinc eum dicere, illud indicat quod ſupra poſuit: Neque in occaſione cupiditatis, deus teſtis eſt. Per hoc enim quod iure dominico debebatur bonis Euangeliſtis, non propter hoc euangelizantibus, ſed quærentibus regnum dei, vt hæc om-
Matth.6. nia apponerentur eis, inueniebant alij occaſionem, de quibus idem dicit, Neque enim iſti deo ſeruiũt, ſed ſuo
Roma.16. ventri: quibus hanc occaſionem amputare volebat Apoſtolus, vt etiam quod ſibi iuſte debebatur omitteret. Aperte quippe hoc ipſe oſtendit in ſecunda ad Corinthios, ab alijs Eccleſiis ſuppletas dicens neceſſitates ſuas. Venerat enim ſicut apparet ad tantam indigentiam, vt de longinquis Eccleſiis ei neceſſaria mitterentur, dum tamen ab eis apud quos erat nihil tale accipe-
2.Cor.11. ret. Nunquid peccatum, inquit, feci meipſum humiliando vt vos exaltaremini, quoniam gratis Euangelium dei euangelizaui vobis? Alias Eccleſias expoliaui accipiens ſtipendium ab eis ad veſtram miniſtrationem, & cum apud vos fuiſſem & egerem, nemini gra-
H uis fui: Nam id quod deerat mihi adimpleuerunt fratres qui venerunt à Macedonia, & in omnibus ingrauate me in vobis cuſtodiui & cuſtodiã. Eſt veritas Chriſti in me, quia gloria hæc non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non vos diligo? deus ſcit. Quod autem facio & facturus ſum, vt amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionẽ, vt in eo quo gloriantur inueniantur ſicut & nos. De hac igitur occaſione quam hic ſe dicit velle amputare, voluit intel-
1.Theſſ.2. ligi quod ibi ait: Neque in occaſione cupiditatis, deus
2.Cor.11. teſtis eſt. Et quod hic dicit, Meipſum humiliando vt
1.Cor.9. vos exaltaremini: hoc in prima ad eoſdem Corinthi-
1.Theſſ.2. os, Factus ſum infirmis infirmus: hoc ad Theſſalonicenſes, Factus ſum paruulus in medio veſtrum, tanquã ſi nutrix foueat filios ſuos. Proinde attende ſequentia, Ita, inquit, deſiderantes vos, placet impertire vobis, non ſolum Euangelium dei, verumetiam animas noſtras, quoniam chariſſimi nobis facti eſtis. Recordamini autem fratres laborem noſtrum & ærumnã, nocte & die operantes, ne quem veſtrum grauaremus. Hoc enim ſuperius ait, Cum poſſemus oneri vobis eſſe vt Chri-
I ſti Apoſtoli. Infirmorum igitur periculis ne falſis ſuſpicionibus agitati odiſſent quaſi venale Euangelium, tanquam paternis materniſque viſceribus tremefactus hoc fecit. Sic etiam in actibus Apoſtolorum idem lo-
Acto.20. quitur, cum à Mileto mittens Epheſum, vocaſſet inde presbyteros Eccleſiæ, quibus inter multa: Argentum, inquit, & aurum vel veſtem nullius concupiui, ipſi ſcitis, quoniam neceſſitatibus meis & eorum qui mecum
† ſeruierũt. fuerunt hæ manus miniſtrauerunt†. Omnia oſtendi vobis, quoniam ſic laborantes oportet iuuare infirmos, memores etiam eſſe verborum domini Ieſu, quia ipſe
Opificum et dixit, Beatius eſt magis dare quàm accipere. Hic
agricolarũ fortaſſe aliquis dicat, Si corporale opus faciebat Apo-
labor hone- ſtolus, vnde vitam iſtam ſuſtentaret: quod erat ipſum
ſtus & ſan opus, & quando ei vacabat & operari & Euangelium
ctus. C. XIII. prædicare? Cui reſpondeo, puto me neſcire, corporaliter tamen operatum eſſe, & inde in carne vixiſſe, non autem vſum poteſtate quam dominus Apoſtolis dederat, vt Euangelium annuncians de Euangelio viueret, ea quæ ſupra dicta ſunt ſine vlla dubitatione teſtantur. Neque enim aut vno loco aut breuiter dictum eſt, vt poſſit cuiuſuis aſtutiſſimi tergiuerſatione in aliam traduci peruertique ſententiam. Cum igitur tantæ autho-

ritatis tam magnis & crebris molibus contradicen- K
tium conteratur aduerſitas, quid à me quærunt, vel quale opus faciebat, vel quando faciebat? Vnum ſcio, quia nec furta faciebat, nec effractor aut latro erat, nec auriga aut venator aut hiſtrio aut turpilucrus: ſed innocenter & honeſte quæ apta ſunt humanis vſibus operabatur, ſicut ſeſe habent opera fabrorum, ſtructorum, ſutorum, ruſticorum, & his ſimilia. Neque enim hone- "
ſtas ipſa reprehendit, quod reprehendit ſuperbia eo- "
rum qui vocari honeſti amant, ſed eſſe nõ amant. Non "
igitur dedignaretur Apoſtolus ſiue ruſticanum opus aliquod aggredi, ſiue in opificum labore verſari. Qui enim ait, Sine offenſione eſtote Iudæis & Græcis & Ec- *1.Cor.10.*
cleſiæ dei, quos in hac cauſa revereri poſſet ignoro. Si
Iudæos dixerint, Patriarchæ pecora pauerunt. Si Græ- *Gene.46.*
cos, quos etiam Paganos dicimus, etiam Philoſophos, multum ſibi honorabiles, ſutores habuerunt. Si Eccleſiam dei, homo ille iuſtus & ad teſtimonium coniuga- *Matth.1.*
lis ſemper manſuræ virginitatis electus, cui deſponſata erat virgo Maria quæ peperit Chriſtum, faber fuit. *Luca.2.*
Quicquid ergo horum cum innocentia & ſine fraude *Matth.13.*
homines operantur, bonum eſt. Nam præcauet hoc & L
ipſe Apoſtolus, ne quiſquam ex neceſſitate ſuſtentandæ
vitę in mala opera dilabatur. Qui furabatur, inquit, iam *Ephe.4.*
nõ furetur: magis autem laboret manibus ſuis bonum, vt habeat vnde tribuat cui opus eſt. Hoc ergo ſcire ſufficit, quia & in ipſo opere corporali id quod bonum eſt operabatur Apoſtolus. Quando autem ſoleret operari, id eſt, quibus temporum ſpaciis ne ab euangelizando impediretur, quis poſſit comprehendere? ſane quia & diurnis & nocturnis horis operabatur, ipſe non tacuit. Veruntamen iſti qui tam † multum nego- *In mõachos*
cioſi & occupati, de tempore operationis inquirunt, *ocioſos. Ca.*
quid agunt? Nunquid ipſi ab Hieruſalem per circui- *XIIII.*
tum vſque ad Illyricum terras Euangelio repleuerunt! *† tanquam.*
Aut quicquid gentium Barbararum remanſit adhuc obeundum & implendum de pace Eccleſiæ, ſuſceperunt? Nouimus eos in quandam ſocietatem ſanctam ocioſiſſime congregatos. Mirandam rem fecit Apoſtolus qui reuera in tanta ſolicitudine omnium Eccleſiarum, & propagatarum & propagandarum, ad eius curam laborémque pertinentium etiam manibus opera- M
batur, propterea tamen cum apud Corinthios eſſet &
egeret, nemini quidem eorum apud quos erat, grauis *2.Cor.11.*
fuit, ſed planè quod illi deerat, ſuppleuerunt fratres qui venerunt ex Macedonia. Nam & ipſe propter
eiuſmodi neceſſitates ſanctorum, qui quamuis præce- *Quare laborandũ monachis. Ca. XV.*
ptis eius obtemperent, vt cum ſilentio operantes panem ſuum manducent, poſſent tamen multis ex cauſis indigere ſupplemẽto aliquo talium ſuſtentationum,
& cum dixiſſet talia docens & præmonens, His autem *2.Theſſ.3.*
qui eiuſmodi ſunt, præcipimus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operãtes panem ſuum manducent: ne illi qui habebant vnde neceſſaria ſeruis dei præberent, hac occaſione pigreſcerent, prouidens cõtinuo ſubiecit: Vos autem fratres nolite infirmari benefacientes. Et ad Titum cum ſcriberet, dicens, Zenam *Ad Tit.3.*
legiſperitum & Apollo ſolicite præmitte, vt nihil illis deſit. Et vt oſtenderet vnde illis nihil deeſſe deberet, continuo ſubiunxit, Diſcant autem & veſtri bonis operibus præeſſe ad neceſſarios vſus, ne ſint infructuoſi. Ti- *Timotheus*
motheum etiã quem dicit germaniſſimum filium: quẽ *valetudi-*
ſciebat corpore infirmum, ſicut oſtendit, monens eum *narius.*
ne aquã biberet, ſed modico vino vteretur propter ſtomachum, & frequentes eius infirmitates: quia in opere *1.Timo.5.*
corpora-

A corporali laborare non poterat, ne forte cum indigeret & nollet vti victu quotidiano ab eis quibus Euangelium miniſtrabat, aliqua ſibi negocia quæreret quibus animi eius implicaretur intentio. Aliud eſt enim corpore laborare animo libero, ſicut opifex poteſt ſi non ſit fraudulentus & auarus, & priuatæ rei auidus: *Laborantiũ duplex genus.* Aliud autem ipſum animum occupare curis, colligendæ ſine corporis labore pecuniæ, ſicut ſunt vel negociatores vel procuratores vel conductores. Cura enim præſunt, non manibus operantur, ideo ipſum animum ſuum occupant habendi ſolicitudine. Timotheum ergo ne in talia incideret, quia per infirmitatem corporis manibus operari non poterat, ſic exhortatur, monet & conſolatur. *2.Timo.2.* Labora, inquit, ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Nemo militans deo implicat ſe negociis ſecularibus, vt ei placeat cui ſe probauit: Nam qui in agone contendit, non coronatur niſi legitime certauerit. Hic ne ille pateretur anguſtias, *Luce.16.* dicens, Fodere non poſſum, *2.Timo.2.* mendicare confundor: adiunxit, Laborantem agricolam primum oportet de fructibus percipere, ſecundum *1.Cor.9.* illud quod ad Corinthios dixerat, Quis militat ſuis B ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non percipit? Fecit itaque ſecurum caſtum Euangeliſtam, non ad hoc euangelizantem vt venderet Euangelium, ſed tamen huic vitæ neceſſaria ſuis ſibi exhibere manibus non valentem: vt intelligeret quod neceſſarium ſibi ſumebat ab eis quibus tanquam prouincialibus militabat, & quos tanquam vineam cultura exercebat, vel tanquam gregem paſcebat, non eſſe mendicitatem ſed poteſtatem.

Solicitudo Pauli de Eccleſia. Cap. XVI. Propter has igitur vel occupationes ſeruorum dei, vel infirmitates corporales quæ omnino deeſſe non poſſunt, non ſolum permittit Apoſtolus ſanctorum indigentias ſuppleri à bonis fidelibus, ſed etiam ſaluberrime hortatur. Excepta enim illa poteſtate qua ſe dicit ipſe non vſum, cui tamen ſeruiendum eſſe à fidelibus præcipit, *Gala.6.* dicens, Communicet qui catechizatur verbo ei † qui ſe catechizat in omnibus bonis. *† verbum dei, ſi.* Excepta ergo hac poteſtate, quam verbi dei prædicatores habere in eos quibus prædicant, ſæpe teſtatur, etiam ſanctis qui omnia ſua vendita diſtribuebant & Hieroſolymis habi- *Actuu.2. & 4.* C tabant in ſancta communione vitæ, non dicentes aliquid proprium quibus erant omnia communia & anima & cor vnum in deum, ab Eccleſiis gentium neceſſaria conferri præcipit & hortatur. Inde eſt & illud ad Romanos, *Roma.15.* Nunc, inquit, pergam Hieruſalem miniſtrare ſanctis: Placuit enim Macedoniæ & Achaiæ communionem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt Hieruſalem. Placuit enim illis & debitores eorum ſunt. Si enim ſpiritalibus eorum communicauerunt gentes, debent & in carnalibus miniſtrare eis. Hoc ſimile eſt illi, quod ait ad Corinthios. *1.Cor.9.* Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus? Item ad Corinthios in ſecunda: *2.Cor.8.* Notum autem, inquit, vobis facimus fratres gratiam dei quæ data eſt Eccleſiis Macedoniæ, quia in multa probatione tribulationis, abundantia gaudij eorum & profunda paupertas eorum abundauit in diuitiis ſimplicitatis eorum: quia ſecundum vires teſtimonium perhibeo illis, & ſupra vires voluntarij fuerunt, cum multis precibus obſecrantes nos gratiam & communionem miniſtrationis quæ fit in ſanctos: & non quo modo ſperauimus, ſed ſeipſos tradiderũt primum domino, & nobis per voluntatem dei ad deprecandum Titum, vt quo modo cœpit, ſic & conſummet in D vos etiam gratiam iſtam. Sed quo modo ſemper abundatis in omnibus fide & verbo & ſcientia, & omni ſtudio, & ea quæ ex nobis eſt in vos charitate, vt & in hac gratia abundetis. Non ſecundum imperium dico, ſed propter aliorum ſtudium etiam veſtræ charitatis chariſsimum probans. Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos pauper factus eſt cum diues eſſet, vt illius paupertate vos ditaremini. Et conſilium in hoc do: hoc enim vobis prodeſt, qui non ſolum facere, ſed etiam velle cœpiſtis ab anno priore: Nunc autem & facto perficite, vt quemadmodum promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo quod quiſque habet. Si enim promptus eſt animus, ſecundum id quod habet acceptabilis eſt, non ſecundum id quod non habet: non enim vt aliis ſit refectio, vobis autem anguſtia, ſed pro æqualitate in hoc tempore: vt veſtra abundantia ſit ad illorum inopiam, vt & illorum abundantia fiat in veſtram inopiam, vt fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt, Qui multum, *Exod.16.* non abundauit, & qui modicum, non defuit illi. Gratias autem deo qui dedit idem ſtudium pro vobis in E corde Titi, quia conſolationem quidem ſuſcepit. Studioſior autem cum eſſet, ſponte exiit ad vos. Miſimus autem cum eo fratrem, cuius laus in Euangelio eſt per omnes Eccleſias. Non ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, cum hac gratia quæ miniſtratur à nobis ad domini gloriam & promptum animum noſtrum: deuitantes hoc, ne quis nos reprehendat in hac plenitudine quæ miniſtratur à nobis. Prouidemus enim bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram hominibus. In his verbis apparet quantum non ſolum curam ſanctarum plebium eſſe voluerit, miniſtrare neceſſaria ſanctis dei ſeruis, conſilium in hoc dans, quia hoc magis ipſis qui hæc faciebant proderat quàm illis erga quos faciebant. Illis enim aliud proderat, id eſt, hoc erga ſe obſequio fratrum ſuorum ſancte vti, nec propter hoc deo ſeruire, nec iſta ſumere niſi ad ſupplendam neceſſitatem, non ad paſcendam pigriciam: ſed etiam ſuam curam beatus Apoſtolus tantam dicit in hac miniſtratione, quæ nunc per Titum tranſmittebatur, vt comitem peregrinationis ſuæ propter hoc commemoraret ordinatum ab F Eccleſiis, boni teſtimonij hominem dei, cuius laus, inquit, in Euangelio eſt per omnes Eccleſias. Et ad hoc *2.Cor.8.* dicit illum ordinatum comitem ſibi, vt deuitaret hominum reprehenſiones, ne ſine teſtimonio ſanctorum in hoc miniſterio ſociorum, tanquam ſibi accipere, & in ſuos ſinus conuertere ab infirmis vel impiis putaretur, quæ accipiebat ad ſupplendas neceſſitates ſanctorum per ſe afferenda vel diſtribuenda indigentibus: Et paulopoſt dicit, Nam de miniſterio quod fit in *2.Cor.9.* ſanctos, ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis: Scio enim promptum animum veſtrum, de quo glorior pro vobis apud Macedones, quoniam Achaia parata eſt ab anno priore, & quæ ex vobis eſt æmulatio irritauit plures. Miſimus autem fratres, ne gloria noſtra quam habemus in vobis euacuetur in hac parte, vt ſicut dixi parati ſitis, ne cum venerint mecum Macedones, & inuenerint vos imparatos, confundamur nos, vt non dicam vos, in hac ſubſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres, vt præcedant ad vos, & præparent iampridem repromiſſam hanc benedictionem veſtram, vt parata ſit, ſic quaſi benedictionem, non quaſi auariciam. Hoc autem dico, Quia qui parce ſemi-

G nat, parce & metet: & qui ſeminat in benedictione, in benedictione & metet. Vnuſquiſque ſecundum quòd propoſuit in corde ſuo, non ex triſticia aut ex neceſſitate: Hilarem enim datorem diligit deus. Potens eſt enim deus omnem gratiam abundantem facere in vobis, vt in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt, Diſperſit dedit pauperibus, iuſticia eius manet in æternum. Qui autem ſubminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem in eſcam ſubminiſtrabit, & multiplicabit ſeminationem veſtram, & augebit creſcentes fruges iuſticiæ veſtræ, vt in omnibus ditati abundetis in omnem ſimplicitatem quæ operatur per nos gratiarum actionem deo: quoniam miniſterium functionis huius non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed abundare facit per multorum gratiarum actionem deo, per probationem miniſtrationis huius glorificantes deum in obſequio confeſſionis veſtræ in Euangelio Chriſti, & ſimplicitate communicationis in illos & in omnes & in ipſorum precatione pro vobis, deſiderantium vos propter excellentem gratiam dei in vobis: Gratias deo ſuper
H inenarrabili dono eius. Quanta pinguedine ſanctæ lætitiæ ſit perfuſus Apoſtolus dū loquitur de alterno ſupplemento indigentiæ prouincialium & militum Chriſti, hinc de rebus carnalibus in illos, inde autem de ſpiritalibus in iſtos: vt exclamaret, & tanquam ſanctorum gaudiorum ſagina eructaret, dicens: Gratias deo ſuper inenarrabili dono eius. Sicut ergo non ceſſauit Apoſtolus, immo ſpiritus dei poſſidens & implens & agēs cor eius, exhortari fideles qui haberent huiuſmodi ſubſtantiam, vt nihil deeſſet neceſſitatibus ſeruorum dei, qui celſiorem ſanctitatis gradum in Eccleſia tenere voluerunt, vt ſpei ſecularis vincula cuncta præciderent, & animum liberum diuinæ militiæ dedicarent: ſic debent & ipſi præceptis eius obedire, vt compatiantur infirmis, & amore priuatæ rei non illigati manibus ſuis in communi labore, præpoſitis ſuis ſine murmure obtemperare: vt hoc ſuppleatur ex oblationibus bonorum fidelium, quod laborantibus & aliquid vnde victum tranſigant operantibus, propter infirmitates tamen corporales aliquorum, & propter Eccleſiaſticas occupationes
I vel eruditionem doctrinæ ſalutaris, deeſſe potuerit †.

Hilaritas in dando. *Eccl. 35. & 2. Corin. 9.* *Pſal. 111.*

† primauerit.

Quid enim agant qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent ſcire deſidero. Orationibus, inquiunt, & pſalmis & lectioni & verbo dei. Sancta planè vita & in Chriſti ſuauitate laudabilis: ſed ſi ab his auocandi non ſumus, nec manducandum eſt, nec ipſæ eſcæ quotidie præparandæ, vt poſſint apponi & aſſumi. Si autem ad iſta vacare ſeruos dei certis interuallis temporum ipſius infirmitatis neceſſitas cogit, cur non & Apoſtolicis præceptis obſeruandis aliquas partes temporum deputamus? Citius enim exauditur vna obedientis oratio, quàm decem milia contemptoris. Cantica vero diuina cantare, etiam manibus operantes, facile poſſunt, & ipſum laborem tanquam diuino celeumate conſolari. An ignoramus opifices, quibus vanitatibus & plerunque etiam turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda & linguas ſuas, cum manus ab opere nō recedant? Quid ergo impedit ſeruum dei manibus operantem in lege domini meditari & pſallere nomini domini altiſſimi: ita ſanè vt ad ea diſcenda, quæ memoriter recolat, habeat ſepoſita tempora? Ad hoc enim & illa bona opera fidelium, ſubſidio ſupplendorum neceſſariorum deeſſe non debent, vt horæ quibus ad erudiendum animum ita vacatur, vt illa opera corporalia geri non poſſint, non opprimant egeſtate. K
Qui autem ſe dicunt vacare lectioni, nónne illic inueniunt quod præcipit Apoſtolus? Quæ eſt iſta ergo peruerſitas lectioni nolle obtemperare, dum vult ei vacare, & vt quod bonum eſt diutius legatur, ideo facere nolle quod legitur? Quis enim neſciat tanto citius quenque proficere cum bona legit, quanto citius facit quod legit?

Inter laborandū licere orare et pſallere. Caput XVII.

κέλευμα, cantus nautarū & remigū quo ſe mutuo ad laborandū excitant.

Si autem alicui ſermo erogandus eſt, & ita occupatur vt manibus operari non vacet, nunquid hoc omnes in monaſterio poſſunt, venientibus ad ſe ex alio genere vitæ fratribus, vel diuinas lectiones exponere, vel de aliquibus lectionibus † ſalubriter diſputare? Quando ergo non omnes poſſunt, cur ſub hoc obtentu omnes vacare volunt: quanquam etſi omnes poſſent, viciſſim facere deberent, non ſolum ne cæteri à neceſſariis operibus occuparentur, ſed etiam quia ſufficit vt audientibus pluribus vnus loquatur. Deinde ipſi Apoſtolo quo modo vacaret operari manibus ſuis, niſi ad erogandum verbum dei certa tempora conſtitueret? Neque enim & hoc deus latere nos voluit, nam & cuius artis opifex fuerit, & quibus temporibus vacaret diſpenſando Euangelio, ſan- L
cta ſcriptura non tacuit: Nam cum eum dies profectionis vrgeret in Troade conſtitutum, etiam in vna ſabbati congregatis fratribus ad frangendum panem, tanta fuit intentio & tam neceſſaria diſputatio, vt ſermo produceretur vſque ad medium noctis, tanquam excidiſſet eis quòd eo die non eſſet ieiunium: quando autem in aliquo loco immoratus quotidie diſputabat, quis dubitauerit horas eum habuiſſe ad hoc officium deputatas? Nanque apud Athenas cum eſſet, quia ſtudioſiſſimos rerum inquiſitores inuenerat, ita de illo ſcriptum eſt, Diſputabat igitur cum Iudæis in ſynagoga & gentibus ſingulis in foro † per omnem diem ad omnes qui aderant. Non enim in ſynagoga per omnem diem, vbi mos erat ſabbato ſermocinari, ſed in foro, inquit, per omnem diem, propter ſtudia vtique Athenienſium: Sic enim ſequitur, Quidam vero Epicureorum & Stoicorum Philoſophorum conferebant cum illo. Et paulo poſt dicit, Athenienſes autem & aduenæ & hoſpites ad nihil aliud vacabant, quàm dicere aliquid noui aut audire. Putemus Apoſtolum illis M
omnibus diebus quibus fuit Athenis, non fuiſſe operatum, Propter hoc enim & ex Macedonia ſupplebatur eius indigentia, ſicut dicit in ſecunda ad Corinthios: quanquam & aliis horis & noctibus poterat, quia ita valebat & animo & corpore. Sed cum ab Athenis exiſſet, videamus quid ait ſcriptura, Diſputabat, inquit, in ſynagogis per omne ſabbatum, hoc apud Corinthum. In Troade vero vbi neceſſitate imminentis profectionis vſque ad medium noctis ſermo protractus eſt, vna ſabbati erat quæ dies dominicus dicitur, Vnde intelligimus eum non fuiſſe cum Iudęis ſed cum Chriſtianis, quando etiam dicit ipſe narrator ad frangendum panem ſe fuiſſe collectos. Et ipſa eſt optima gubernatio, vt omnia ſuis temporibus diſtributa ex ordine gerantur, ne animum humanum turbulentis implicationibus inuoluta perturbent: Ibi etiam dicitur quid operabatur Apoſtolus.

Diſputatio Pauli Athenis. Caput XVIII. *† quæſtionibus.* *Acto. 20.* *Acto. 17.* *† In vinculis & foro.* *2. Cor. 11.* *Acto. 20.* *Ordo in laborando.*

Poſt hæc, inquit, egreſſus ab Athenis venit Corinthum, & cum inueniſſet quendam Iudæum nomine Aquilam, Ponticum genere, recens aduenientem ab Italia, & Priſcillam vxorem ipſius, propterea quòd iuſſiſſet Claudius diſcedere omnes Iudeos à Roma, acceſſit ad illos, & propter artis ſimilitudinem manſit apud illos opus faciens: Erant enim taber-

Laborat manibus Corinthi Paulus. Cap. XIX. *Acto. 18.*

Prodict. vt apud Tibulli transiet.

A tabernaculorum artifices. Hoc ſi conati fuerint allego-
ανακτονικῶς rice interpretari, oſtēdant quo modo proficiant in Ec-
cleſiaſticis literis quibus ſe vacare glorientur, & cæte-
1. Cor. 9. ra illa quæ ſupra dicta ſunt, Nunquid ego ſolus & Bar-
nabas non habemus poteſtatem non operandi, & non
ſumus vſi hac poteſtate: & cū poſſemus vobis oneri eſſe
1. Theſſ. 2. vt Chriſti Apoſtoli: & nocte & die operantes, ne quem
veſtrum grauaremus: & dominus ordinauit eos qui
Euangelium annunciant de Euangelio viuere, ego au-
tem nullius horum vſus ſum: & cætera huiuſmodi. Aut
exponant aliter, aut ſi præclariſſima luce veritatis vr-
gentur, intelligant & obediant. Aut ſi obedire vel no-
lunt vel non poſſunt, ſaltem illos qui volunt meliores,
Infirmi. qui autem & poſſunt fœliciores eſſe fateantur. Aliud eſt
enim corporis infirmitatem, vel veram allegare vel fal-
ſam prætendere: aliud autem ſic decipi & ſic decipe-
re, vt inſuper ideo videatur in ſeruis dei maior eſſe iu-
ſticia, quia potuit inter imperitos regnare pigricia: qui
enim veram corporis oſtendit infirmitatem, humane
tractandus eſt: qui autem falſam prætendit & conuinci
B non poteſt, deo dimittendus eſt: neuter tamen eorum
† figat. perniciosam regulam fingat*: quia bonus ſeruus dei &
manifeſto infirmo fratri ſuo ſeruit, & fallenti eum cre-
dit, quia malum eum non putat, non imitatur vt ma-
lus ſit: & ſi non ei credit, fallacem eum putat, ac nihilo-
minus non imitatur. Ab illo vero qui dicit, Hæc eſt ve-
ra iuſticia, vt nihil corporaliter operando imitemur
volatilia cœli, quoniam qui tale aliquid fuerit operatus
Matth. 6. contra Euangelium facit, quiſquis animo infirmus hoc
audit & credit, non quia ſic vacat ſed quia ſic errat lu-
An cæteri Apoſtoli nō laborantes peccarint. gendus eſt. Hinc oritur alia quæſtio: Fortaſſe enim
dicant, quid ergo cæteri Apoſtoli & fratres domini &
Cephas, quia non operabantur, peccabant? aut afferebāt
impedimentum Euangelio: quia dicit beatus Paulus,
Cap. XX. ideo ſe non vſum hac poteſtate, ne quod impedimen-
tum daret Euangelio Chriſti? Si enim peccauerunt,
quia non operati ſunt, non ergo acceperant poteſtatem
non operandi nec de Euangelio viuendi. Si autem ac-
ceperant hanc poteſtatem ordinante domino, vt qui
Euangelium annunciarent, de Euangelio viuerent, &
Matth. 10. dicente, Dignus eſt operarius cibo ſuo: qua poteſtate
Paulus amplius aliquid erogans vti noluerit, non vti-
C que peccauerunt. Si non peccauerunt, nullum impedi-
mentum dederunt: Neque enim nullum peccatum eſt
impedire Euangelium. Quod ſi ita eſt, & nobis, inquiūt,
liberum eſt, & vti & non vti hac poteſtate. Hanc quæ-
ſtionem breuiter ſoluerem, ſi dicerem, quia & iuſte di-
cerem, credendum eſſe Apoſtolo. Ipſe enim ſciebat cur
† portari. in Eccleſiis gentium non oporteret putari † venale E-
uangelium, non culpans coapoſtolos ſuos, ſed diſtin-
guens miniſterium ſuum, quia ita inter ſe diſtribuerāt,
proculdubio admonente ſpiritu ſancto, euangelizandi
prouincias, vt Paulus & Barnabas ad gentes irent, illi
autem in circunciſionem. Hoc tamen eum præcepiſſe
iis qui non habebant eiuſmodi poteſtatem, ea quæ iam
Quibus otium concedi poſſit. Cap. XXI. multa dicta ſunt manifeſtant. Iſti autem fratres
noſtri temere ſibi arrogant quantum exiſtimo, quòd e-
iuſmodi habeāt poteſtatem. Si enim Euangeliſtæ ſunt,
fateor habent: ſi miniſtri altaris, diſpenſatores ſacra-
mentorū, bene ſibi iſtam non arrogant, ſed planè ven-
dicant poteſtatem: ſi ſaltem habebant aliquid in hoc
ſeculo, quo facile ſine opificio ſuſtentarent iſtam vi-
tam, quod conuerſi ad deum indigentibus diſpertiti
ſunt, & credenda eſt eorum infirmitas & ferenda. So-
lent enim tales, non melius ſicut multi putant, ſed quod

eſt verum languidius educati laborem operum corpo- D
ralium ſuſtinere non poſſe. Tales fortaſſe multi erant
in Hieroſolyma: Nam & ſcriptum eſt, quòd prædia ſua *Act. 2. & 4.*
vendiderint, & precia eorum ante pedes Apoſtolorum
poſuerint, vt diſtribueretur vnicuique prout opus erat,
quapropter † inuenti ſunt fideles & vtiles fuerunt genti *† quia ipſe.*
bus, quæ ab idolorum cultu ex longinquo vocabantur,
ſecundum illud quod dictum eſt, Ex Sion prodiet lex, *Eſaiæ 2.*
& verbum domini ex Hieruſalem. Debitores eorum di
xit Apoſtolus ex gentibus Chriſtianos: Debitores eorū, *Roma. 15.*
inquit, ſunt. Et addidit quare: Si enim ſpiritalibus eorū,
inquit, communicauerunt gentes, debent & in carnali-
bus miniſtrare eis. Nunc autem veniunt plerūque *Monachatū amplectē tes ſpe viuē di otioſè. Cap. XXII.*
ad hanc profeſſionem ſeruitutis dei & ex conditione
ſeruili vel etiam liberti, vel propter hoc à dominis libe-
rati ſiue liberādi, & ex vita ruſticana & ex opificum ex-
ercitatione & plebeio labore, tanto vtiq; fœlicius quan-
to fortius educati, qui ſi non admittantur graue pecca-
tum eſt. Multi enim ex eo numero vere magni & imi-
tandi extiterunt. Nam propterea & infirma mundi ele *1. Cor. 1.*
git deus, vt confunderet fortia: & ſtulta mundi elegit, E
vt confunderet ſapientes & ignobilia mundi & ea quę
non ſunt tanquam ſint, vt ea quæ ſunt euacuentur: vt
non glorietur omnis caro coram deo. Hæc itaque pia
& ſancta cogitatio facit, vt etiam tales admittantur qui
nullum afferant mutatæ in melius vitæ documentum.
Neque enim apparet, vtrum ex propoſito ſeruitutis dei
venerint, an vitam inopem & laborioſam fugientes,
vacui paſci atque veſtiri voluerint, & inſuper honora-
ri ab eis à quibus contemni conterique conſueuerant.
Tales ergo quoniam ſe quò minus operentur, de in-
firmitate corporis excuſare nō poſſunt, præteritæ quip-
pe vitæ conſuetudine conuincuntur, vmbraculo ma-
læ diſciplinæ ſe contegunt, vt ex male intellecto Euan-
gelio, præcepta Apoſtolica peruertere meditentur, vere
volatilia cœli, ſed per ſuperbiam in altum ſe extollen-
do, & fœnum agri, ſed carnaliter ſentiendo. Contin-
git enim eis quod in viduis iunioribus indiſciplinatis
cauendum idem Apoſtolus dicit, Simul autem & o- *1. Timo. 5.*
cioſæ eſſe diſcunt, non ſolum autem ocioſæ, ſed etiam
curioſæ & verboſæ, loquentes quæ nō oportet. Hoc il-
le de malis fœminis dicebat, quod nos etiam in malis
viris dolemus & plangimus, qui aduerſus eum ipſum F
in cuius epiſtolis legimus iſta, ocioſi & verboſi, quæ nō
oportet loquuntur. Et qui ſunt inter eos qui eo propo-
ſito ad ſanctam militiam venerunt, vt placeant cui ſe
probauerunt, cum ita vigeant viribus corporis & inte-
gritate valetudinis, vt non ſolum erudiri, ſed etiam ſe-
cundum Apoſtolum operari poſſint, exceptis iſtorum
ocioſis corruptisq; ſermonibus quos iudicare per impe
ritum tyrocinium non valent, in eandem labem peſtiſe
ra contagione imitantur: non ſolum non imitantes o-
bedientiam ſanctorum quiete operantium, & aliorum
monaſteriorū in ſaluberrima diſciplina ſecundum A-
poſtolicam normam viuentium, ſed etiam inſultantes
melioribus, tanquam conſeruatricem Euangelij prædi-
cantes pigriciam, tanquam præuaricatricem accuſantes
miſericordiam. Multo enim miſericordius operatur er
ga animas infirmorum, qui bonæ famæ ſeruorum dei
conſulit, quam erga corpora egentium qui panem eſu-
rientibus frangit. Quapropter vtinam iſti qui vacare vo *Euangeliū nō rectè intellectū ab ocioſis Cap. XXIII.*
lunt manibus, omnino vacarent & linguis. Neque e-
nim tam multos ad imitationem inuitarent, ſi eis non
tantum exempla pigra, ſed etiam muta proponerent.
Nunc vero cōtra Apoſtolum Chriſti recitant Euan-

G gelium Chriſti. Ita enim mirabilia ſunt opera pigrorũ,
vt impedire velint Euangelium, quod Apoſtolus ideo
præcepit & fecit, ne impediretur ipſum Euangelium.
Et tamen ſi eos ex ipſis Euangelij verbis ſecundum eo-
rum intellectum viuere cogamus, priores nobis ſuade-
re conabuntur quàm non ita ſint intelligenda vt intel-
ligunt. Certe enim propterea ſe dicunt operari nõ de-
Matth.6. bere, quia nec volucres cœli ſeminãt neque metunt, de
quibus nobis dominus ſimilitudinem dedit ne de tali-
bus neceſſariis cogitemus. Cur ergo nõ attendũt quod
ſequitur? Neq; enim tantummodo hoc dictum eſt, quia
non ſeminant neque metunt, ſed adiectum eſt, neque
ἀποθήκη. congregant in apothecas. Apothecæ autem horrea, vel
verbum ex verbo Græco, repoſitoria dici poſſunt. Cur
ergo iſti manus ocioſas & plena repoſitoria volunt ha-
bere? Cur ea quæ ſumunt ex laboribus aliorum, recon-
dunt & ſeruant vnde quotidie proferatur? Cur denique
molunt & coquũt? Hoc enim aues nõ faciunt. Aut ſi re-
periunt quibus hoc opus quoq; perſuadeãt, vt eis per ſin
gulos dies eſcas afferant præparatas, ſaltem vel ſibi aquã
H de fontibus afferũt, vel de ciſternis aut puteis hauriunt
& reponunt? Hoc volatilia non faciunt. Sed ſi hoc pla-
cet, ſtudeant etiã boni fideles, & regis æterni deuotiſſi-
mi prouinciales, fortiſſimis eius militibus vſq; ad iſta ſer
**†al. ſi iam* uire, vt ſibi nec aquã implere cogantur, fermè etiã †* il-
los qui tunc erant Hieroſolymæ nouo gradu iuſticiæ
Acto.11. ſupergreſſi ſunt. Nam illis fame imminente, & per Pro-
phetas qui tunc erãt ante prædicta, boni fideles ex Græ
cia frumenta miſerũt, ex quibus credo quòd illi panem
ſibi fecerunt, aut certe faciendum curauerunt, quod a-
ues nõ faciunt. Sed ſi iam iſti vt dicere cœperam, etiam
illos aliquo gradu iuſticiæ tranſierunt, & omnino in iis
quæ ad tranſigendam vitam iſtam pertinent, ſicut vo-
lucres agunt, oſtendant nobis homines ſeruire volu-
cribus, ſicut ſibi ſeruiri volunt, niſi captis & incluſis, qui-
bus fides non habetur, ne volentes non redeant: & ta-
men illæ malunt frui libertate, & ex agris quãtum ſatis
eſt capere, quàm ab hominibus appoſita & appparata ſu
Iocoſe deri- mere. Proinde rurſus iſtos alio ſublimiore gradu iuſti-
detur igna- ciæ ſuperabunt, qui ſe ita inſtituerunt, vt quotidie in a-
ui. gros tanquam in paſtum pergant, & quo tempore in-
I uenerint carpant, ac ſopita fame reuertantur. Sed pla-
nè propter agrorum cuſtodes quàm bonum eſſet, ſi e-
tiam pennas dominus largiri dignaretur, vt ſerui dei
in agris alienis inuenti non tanquam fures comprehen
derentur, ſed tanquam ſturni fugarentur: Nunc vero
ille quantum poterit, imitabitur auem quam capere ve-
nator non potuerit. Sed ecce concedant omnes ſerui †
† ſeruis. dei, vt cum volunt in eorum agros exeant, atq; inde ſe-
cum refectique diſcedant: ſicut populo Iſraël per legem
Deut.23. præceptum eſt, vt in agris ſuis furem nullus teneret, niſi
qui ſecum aliquid vellet auferre: nam qui nihil aliud at-
tigiſſet quàm id quod comediſſet, liberũ impunitumq;
Matth.12. abire ſinerent: Vnde etiam ſpicas vellentibus diſcipulis
domini, de ſabbato potius quàm de furto Iudæi calum-
niati ſunt. Sed quid erit agendum de his tẽporibus an-
ni quibus eſca quæ ſtatim ſumi poſſit, in agris non inue
nitur? Quiſquis aliquid domũ quod ſibi coquendo pręparet, auferre tentauerit, ſecũdum iſtorum intellectum
audiet ex Euangelio, Pone, hoc enim aues non faciunt.
Ioci ſeſtiui. Verum & hoc concedamus, toto vertente anno poſſe
in agris reperiri vel ex arbore vel ex herbis, vel ex qui-
buſque radicibus quod in eſcam ſumi poſſit incoctum,
aut certe tãta exercitatio corporis adhibeatur, vt ea quę
coquenda ſunt, etiam cruda aſſumpta nõ noceant, poſ-

ſitq; etiam hyemalibus quibuſlibet aſperitatibus ad pa- K
bula procedi, atque ita fiat vt nihil præparandum aufe-
ratur, nihil in craſtinum reponatur, non poterunt iſta
ſeruare qui ſe per multos dies à conſpectu hominum
ſeparatos, & nulli ad ſe præbentes acceſſum includunt
ſeipſos viuentes in magna intentione orationum. Hi e-
nim facillima quidem atque viliſſima, ſecum tamen a-
limenta includere conſuerunt, quæ in illos dies quibus
à nullo videri ſtatuerunt, ſufficiant: quod aues non fa-
ciunt. Et horum quidem exercitationem in tam mira-
bili continentia, quandoquidem habẽt ocium quo hæc
agant, ſeq; imitandos non ſuperba elatione, ſed miſeri-
cordi ſanctitate proponant, non ſolum non reprehen-
do, ſed quantum dignum eſt laudare nõ poſſum. Quid
tamen de his dicimus ſecundum hiſtoriæ intellectum
ex Euangelicis verbis? An forte quò ſunt ſanctiores, eo
ſunt volucribus diſſimiliores, quia niſi reponant ſibi e-
ſcas in plurimos dies, includere ſe ita vt faciunt, non
valebunt. Et vtique nobiſcum audiunt, Nolite ergo co
gitare in craſtinũ. Quapropter vt breuiter complectar,
iſti qui ex Euangelio peruerſe intellecto, tam manife- L
ſta Apoſtolica præcepta peruertere moliuntur, aut non
cogitent in craſtinum, ſicut volatilia cœli, aut obtem-
perent Apoſtolo ſicut filij dilecti: immo vtrunque fa-
ciant, quia vtrunque concordat. Neque enim contra-
ria domino ſuo moneret Apoſtolus Paulus ſeruus Chri
ſti Ieſu. Hoc enim iſtis aperte dicimus, Si volatilia cœli
ſic intelligitis in Euangelio vt nolitis operando mani-
bus veſtris victum tegumentúmque procurare, nihil e-
tiam reponatis in craſtinum, ſicut nihil reponunt vola-
tilia cœli. Si autem aliquid reponere aliquando in cra-
ſtinum poteſt non eſſe contra Euangelium, vbi dictum
eſt, Reſpicite volatilia cœli quia neque ſeminant neq; *Matth.6.*
metunt, neque congregant in apothecas: poteſt etiam
non eſſe contra Euangelium nec contra ſimilitudinem
volatilium cœli, vitam iſtam carnis corporalis opera-
tionis labore tranſigere. Si enim vrgeãtur ex Euan *Prouidẽtia*
gelio, vt nihil reponant in craſtinum, rectiſſime reſpon *proriũ in re-*
dent. Cur ergo ipſe dominus loculos habuit vbi pecu- *bꝰ externis.*
niam collectam reponeret? Cur tanto ante fame immi- *Ca. XXIIII*
nente frumẽta ſanctis patribus miſſa ſunt? Cur Apoſto- *Matth.6.*
li ſic indigentiæ ſanctorum neceſſaria procurarunt, ne *Ioan.12.*
deeſſet in poſterum, vt beatiſsimus Apoſtolus ad Co- *Acto.11.*
rinthios in Epiſtola ſcriberet. De collectis autẽ in ſan- M
ctos ſicut ordinaui in Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite *1.Cor.16.*
ſecundum vnam ſabbati, vnuſquiſque veſtrum apud ſe
reponat theſaurizans quod ei placuerit, vt non cum ve
nero tunc collectæ fiant. Cum autem aduenero, quoſ-
cunque probaueritis per epiſtolas, hos mittam perferre
gratiam veſtram in Hieruſalem. Quòd ſi dignum fue-
rit vt & ego eam, mecum ibunt. Hæc & alia multa co-
pioſiſſime & veriſſime proferunt. Quibus reſponde-
mus, Videtis ergo, quamuis dominus dixerit, Nolite co-
gitare in craſtinum: non vos tamen iſtis verbis cogit,
vt nihil in craſtinum reſeruetis. Cur ergo iiſdem ver-
bis vos cogi dicitis vt vacetis? Cur volatilia cœli non
vobis ſunt exemplo ad nihil reſeruandum, & vultis vt
ſint exemplo ad nihil operandum? Dicet ali- *Quare labo*
quis, Quid ergo prodeſt ſeruo dei quòd prioribus a- *randũ ma-*
ctibus quos in ſeculo habebat relictis, ad hanc ſpirita- *nibus. Cap.*
lem vitam militiamq; conuertitur, ſi eum adhuc opor- *XXV.*
tet tanquam opificis exercere negocia? Quaſi vero faci-
le poſſit verbis explicari quantum proſit quod domi-
nus diuiti conſilium capiendæ vitæ æternæ requirenti,
ait quid faceret, ſi vellet eſſe perfectus, vt venditis quæ
habebat

Africani filia, ob patris paupertatem ex publico dotata.

A habebat, & indigentiæ pauperum diſtributis eum ſequeretur. *Matth.19.* Aut quis tam expedito curſu ſecutus eſt dominum, *Philip.3.* quàm ille qui ait, Non in vacuum cucurri nec in vacuum laboraui, qui tamen opera iſta & præcepit & fecit? Hoc nobis tanta authoritate doctis & informatis ſufficere debuit ad exemplum derelinquendi priſtinas facultates & manibus operandi. Sed & nos ab ipſo domino adiuti, poſſumus fortaſſe vtcũque cognoſcere, etiam ſic operantibus ſeruis dei, priora tamen negocia reliquiſſe quid proſit. Si enim ad hanc vitam ex diuite quiſque conuertitur, & nulla infirmitate corporis impeditur, ita ne deſipimus à ſapore Chriſti, vt non intelligamus quantus ſuperbiæ prioris tumor ſanetur, cum circuncisis ſuperfluis quibus ante animus exitiabiliter inflammabatur, ad modica quæ reſtant huic vitæ naturaliter neceſſaria, etiam opificis humilitas minime recuſatur? Si autem ad hanc vitam ex paupertate conuertitur, non putet ſe id agere quod agebat, ſi ab amore vel augendæ quantulæcunq; rei priuatæ, iam non *Philip.2.* quærens quæ ſua ſunt, ſed quæ Ieſu Chriſti, ad communis vitæ ſe tranſtulit charitatem, in eorum ſocietate victurus, B quibus eſt anima vna & cor vnũ in deum, ita vt *Act.2.et 4.* nemo dicat aliquid proprium, ſed ſint illis omnia communia. *In tertia regula.ca.27 12. quæ.1.c. Nõ dicatis.* Si enim huius terrenæ reipublicæ antiqui principes præclariſſimo literatorum ſuorum eloquio prædicari ſolent, quòd rem communem vniuerſi populi ſuæ ciuitatis, priuatis ſuis rebus ſic anteponebãt, vt quidam eorum Africa edomita triumphator, qnid nubenti filiæ daret non habuerit, niſi ex ſenatuſconſulto de publico dotaretur: quo animo debet eſſe in rempublicam ſuam ciuis æternæ illius ciuitatis Hieruſalem cœleſtis, niſi vt illud ipſum quod propriis manibus elaborat in commune habeat cum fratre, & ſi quid ei defuerit, de communi ſuppleat, dicens cum illo cuius præceptum exemplumq; ſecutus eſt, Quaſi nihil habentes & omnia poſſidentes: *2.Corin.6.* Quamobrem etiam illi qui relicta vel diſtributa, ſiue ampla, ſiue qualicunq; opulenta facultate, inter pauperes Chriſti pia & ſalubri humilitate numerari voluerunt: ſi corpore ita valent, & ab Eccleſiaſticis occupationibus vacant: quanquam eis tam magnum animi ſui documentum afferentibus, & eiuſdem ſocietatis indigentiæ de his rebus quas habebant, vel plurimum C vel non parum conferentibus, vicem ſuſtentandæ vitæ eorum res ipſa communis & fraterna charitas debeat: tamen ſi & ipſi aliquid manibus operentur, vt pigris ex vita humiliore & ob hoc exercitatiore venientibus, auferant excuſationem, multo miſericordius agunt, quàm cum omnia ſua indigẽtibus diuiſerunt. Quod quidem ſi nolunt, quis audeat cogere? Quibus tamen inuenienda ſunt opera in monaſterio, etiam ſi à corporali functione liberiora, ſed vigilanti adminiſtratione curanda, vt nec ipſi panem ſuum, quoniam iam communis factus eſt, gratis manducent. Nec attendendum eſt in, quibus monaſteriis, vel in quo loco indigentibus fratribus, quiſq; id quod habebat impẽderit. Omnium enim Chriſtianorũ vna reſpublica eſt. Et ideo quiſquis Chriſtianis neceſſaria vbilibet erogauerit, vndecunq; etiam ipſe quod ſibi neceſſarium eſt accipit, de Chriſti bonis accipit: quia vbicunque & ipſe talibus dedit, quis niſi Chriſtus accepit? Illi autem qui etiam præter iſtam ſanctam ſocietatem vitam labore corporis tranſigebant, ex quorum numero plures ad monaſteria veniũt, quia & in ipſo humano genere plures ſunt, ſi nolunt operari non manducent. Neque enim propterea in militia Chriſtiana ad pietatem diuites humiliantur, vt paupe-

res ad ſuperbiam extollantur: nullo modo enim decet D vt in ea vita vbi fiunt ſenatores laborioſi, ibi fiant opifices ocioſi: & quò veniunt relictis deliciis ſuis qui fuerant prædiorum domini, ibi ſint ruſtici delicati.

At enim dominus ait, Nolite ſoliciti eſſe animæ veſtræ quid manducetis, neque corpori quid veſtiamini. *Quare præcones verbi ſtipendium accipiant. Ca.XXVI.* Recte: quoniam vt ſuprà dixerat, Non poteſtis deo ſeruire & mammonæ. *Matth.6.* Qui enim propter hoc Euangelium prædicat, vt habeat vnde manducet, & vnde veſtiatur, ſimul ſe putet & deo ſeruire & mammonæ: ideo, quia Euangeliũ prędicat: & mammonæ, quia propter iſta neceſſaria prædicat. Quod dominus dicit fieri non poſſe: ac per hoc ille qui propter iſta Euãgelium prædicat, nõ deo ſed mammonæ ſeruire cõuincitur, etſi deus illo ad aliorum profectum quo modo ipſe neſcit vtatur. Nam huic ſententiæ ſubiungit dicens, Ideo dico vobis, nolite ſoliciti eſſe animæ quid manducetis, neque corpori quid veſtiamini: non vt iſta non procurent, quantum neceſſitati ſatis eſt, vnde honeſte potuerint: ſed vt non iſta intueantur, & propter iſta faciant quicqnid in Euangelij præconio † facere iubentur. *† prædicatione.* Eam quippe intentionem quare quid fiat, oculum vocat. Vnde paulo ſuperius loquebatur vt ad hæc deſcenderet, & dicebat, E Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. *Matth.6.* Si oculus tuus ſimplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit. Si vero oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit: id eſt, talia erunt facta tua qualis fuerit intentio tua cur ea facias. Et ad hoc enim vt veniret, ſupra de eleemoſynis præceperat dicens, Nolite condere vobis theſauros in terris, *Ibidem.* vbi ærugo & tinea exterminat, & vbi fures effodiunt & furantur. Recondite vero vobis theſauros in cœlo, vbi neque tinea neque rubigo exterminat, & vbi fures non perfodiunt & furantur: vbi enim erit theſaurus tuus, ibi erit & cor tuum. Deinde ſubiunxit, Lucerna corporis tui eſt oculus tuus: vt illi ſcilicet qui elremoſynas faciunt, ne ea faciant intentione, vt vel hominibus velint placere, vel in terra ſibi quærant rependi quod faciunt. Vnde & Apoſtolus cum Timotheo diuites monendos[eſſe]præciperet, Facile, inquit, tribuant, communicent, theſaurizent ſibi *1.Timo.6.* fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Cum vero in futuram vitam direxerit oculum dominus eleemoſynas facientium, & in cœleſtem F mercedem vt poſſint & ipſa facta eſſe lucida, cum ſimplex oculus fuerit: in illam quippe nouiſſimam retributionem valet quod alibi ait, Qui vos excipit me excipit: *Matth.10.* & qui me excipit, excipit eum qui me miſit, Qui excipit Prophetam in nomine prophetæ, mercedem prophetæ accipit, & qui excipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet: & qui potum dederit vni ex iſtis minimis calicẽ aquæ frigidæ tantũ in nomine diſcipuli, amen dico vobis nõ peribit merces eius: ne forte correpto oculo eorum qui neceſſaria impendunt indigentibus & prophetis & iuſtis & diſcipulis domini, ipſorũ oculus deprauaretur in quos iſta fierent vt propter iſta accipienda vellent Chriſto militare. Nemo, inquit, poteſt duobus dominis ſeruire. Et paulo poſt, Non poteſtis, *Matth.6.* inquit, deo ſeruire & mammonæ: ſtatimq; cõtexuit, Ideo dico vobis, Nolite ſoliciti eſſe animæ quid manducetis, neque corpori quid veſtiamini. Et quod ſequitur de volatilibus cœli & de liliis agri, *Quo modo accipiendũ illud, de volatilib⁹ cœli & liliis agri.* ad hoc dicit ne quiſquam deum putet ſeruorum ſuorum neceſſaria nõ curare, cum eius ſapientiſſima prouidentia vſque ad iſta creanda & gubernanda perueniat, Neque enim non ipſe paſcit & veſtit etiam eos qui manibus operantur:

G ſed ne Chriſtianam militiam ad hoc detorqueāt vt iſta
conquirant, hoc ſeruos ſuos dominus præmonet, vt in
eo miniſterio quod ſacramento eius debetur, non iſta,
ſed regnum eius & iuſticiam cogitemus: & hæc omnia
apponentur nobis, ſiue per manus operantibus, ſiue in-
firmitate corporis impeditis, ſiue ipſius militiæ tali oc-
cupatione diſtrictis, vt nihil aliud agere valeamus.
Verendū induſtria noſtra ne deū tētare videamur. Ca. XXVII. Neque enim quia dixit deus, Inuoca me in die tri-
bulationis, & eximam te, & glorificabis me, propterea
non debuit fugere Apoſtolus, & per murum in ſporta
ſubmitti, vt manus perſequentium euaderet, ſed expe-
ctare potius vt comprehenderetur, & eum ſicut tres pue
ros de mediis ignibus liberaret. Aut propter hoc nec
Pſal. 49. dominus dicere debuit, Si vos perſecuti fuerint in v-
Actor. 9. nam ciuitatem, fugite in aliam, quia ipſe dixit, Si quid
Daniel. 3. petieritis in nomine meo, dabitur vobis. Sicut ergo
Matth. 10. quiſquis perſecutionem fugientibus diſcipulis Chriſti
Ioan. 14. obiiceret huiuſcemodi quæſtionem, cur non ſtetiſſent
potius, & inuocato deo per eius mirabilia ſic erueren-
Da. 9. et. 14 tur, vt Daniel à leonibus, & Petrus ex vinculis: Reſpon
Acto. 12. derent non ſe oportuiſſe tentare deum, ſed tunc eum
H talia ſi vellet eſſe facturum, cum ipſi quid facerent non
haberent. Cum vero eis fugam in poteſtatem dediſſet,
etiam ſi per illam liberantur, non niſi ab ipſo liberari,
Sic etiam dei ſeruis vacantibus & valentibus exemplo
& præcepto Apoſtolico manibus ſuis victum tranſige-
re, ſi quis ex Euangelio mouerit quæſtionem de volati-
Matth. 6. libus cœli, quæ non ſeminant neq; metunt, neque con-
gregant in apothecas, & de liliis agri, quia non laborāt
neque nent: facile reſpondebunt, Si & nos per aliquam
vel infirmitatem vel occupationem non poſſimus o-
perari, ſic ille nos paſcet & veſtiet quemadmodum aues
Deute. 6. & lilia, quæ nihil operantur huiuſmodi. Cum autem
Matth. 4. poſſumus, non debemus tentare deum noſtrum, quia
& hoc quod poſſumus, eius munere poſſumus. Et cum
hic viuimus, illo largiente viuimus, qui largitus eſt vt
poſſimus. Et ideo de iſtis neceſſariis ſoliciti nō ſumus,
quia cum hæc poſſumus agere, ille nos paſcit & veſtit,
à quo paſcuntur homines & veſtiuntur. Cum vero hæc
nō poſſumus agere, idemipſe nos paſcit & veſtit à quo
Matth. 6. aues paſcuntur & lilia veſtiuntur, quoniam nos pluris
ſumus illis. Quapropter in iſta militia noſtra, nec in
I craſtinum cogitamus, quia non propter iſta tempora-
lia quò pertinet craſtinus, ſed propter illa ſempiterna
2. Timo. 2. vbi ſemper hodiernus eſt, nos illi probauimus, vt ei nul
lis negociis ſecularibus implicati placeamus. Quæ
Graphice deſcribit monachos ocioſos & vagos. Cap. XXVIII. cum ita ſint, ſine me paululum ſancte frater, Dat enim
mihi dominus per te magnam fiduciam eos ipſos allo-
qui filios & fratres noſtros, quos noui quāta nobiſcum
dilectione parturias, donec in eis Apoſtolica diſcipli-
na formetur. O ſerui dei, milites Chriſti, ita ne diſſimu-
Galat. 4. latis calidiſſimi hoſtis inſidias, qui bonam famam ve-
ſtram, tam bonum Chriſti odorem, ne dicant animæ
2. Cor. 2. bonæ, Poſt odorem vnguentorum tuorum curremus,
Canti. 1. & ſic laqueos eius euadant, omni modo cupiens obſcu
rare putoribus ſuis, tam multos hypocritas ſub habitu
monachorum vſquequaq; diſperſit, circumeuntes pro-
uincias, nuſquam miſſos, nuſquam fixos, nuſquam ſtan-
Reliquiæ. tes, nuſquā ſedentes. Alij membra martyrum, ſi tamen
martyrum, venditant: alij fimbrias & phylacteria ſua
magnificant: alij parentes vel conſanguineos ſuos in il
la vel in illa regione ſe audiſſe viuere, & ad eos pergere
mentiuntur: & omnes petunt, omnes exigunt, aut ſum-
ptus lucroſæ egeſtatis, aut ſimulatæ preciū ſanctitatis †:
† caſtitatis. cum interea vbicunque in factis ſuis malis deprehenſi
fuerint, vel quoquo modo innotuerint, ſub generali K
nomine monachorū veſtrum propoſitum blaſphema-
tur, tam bonum, tam ſanctum, quod in Chriſti nomi-
ne cupimus, ſicut per alias terras, ſic per totam Africam
pullulare. Nònne ergo inflammamini zelo dei? Nònne *Pſal. 38.*
concaleſcit cor veſtrum intra vos, & in meditatione
veſtra exardeſcit ignis, vt iſtorum mala opera bonis
operibus perſequamini, vt eis amputetis occaſionem
turpium nundinarum, quibus exiſtimatio veſtra lædi-
tur, & infirmis offendiculum ponitur? Miſeremini er-
go & compatimini, & oſtendite hominibus, nō vos in
ocio facilem victum, ſed per anguſtam & arctam viam *Matth. 7.*
huius propoſiti, regnum dei quærere. Eadem vobis cau-
ſa eſt quæ Apoſtolo fuit, vt amputetis occaſionē iis qui *2. Cor. 11.*
quærunt occaſionem, vt qui illorum putoribus præfo-
cantur, in odore veſtro bono reficiantur. Non alli- *Labores Auguſtini. Ca. XXIX.*
gamus onera grauia & veſtris humeris imponimus quę
nos digito attingere nolumus. Quærite & agnoſcite la
bores occupationum noſtrarū, & in aliquibus noſtro- *Matth. 23.*
rum etiam corporum infirmitates, & Eccleſiarum qui-
bus ſeruimus talem iam conſuetudinem, vt nos ad illa
opera ad quæ vos hortamur vacare non ſinant. Quan-
quam enim dicere poſſemus, Quis militat ſuis ſtipen- *1. Cor. 9.*
diis vnquā? Quis plantat vineam & de fructu eius non
edit? Quis paſcit gregem & de lacte gregis non perci- L
pit? tamen dominum Ieſum, in cuius nomine ſecurus
hæc dico, teſtem inuoco ſuper animam meam, quoni-
am quātum attinet ad meum commodum, multo mal-
lem per ſingulos dies certis horis, quantum in bene mo
deratis monaſteriis conſtitutū eſt, aliquid manibus ope
rari, & cæteras horas habere ad legendum & orādum,
aut aliquid de diuinis literis agendum liberas: quàm tu-
multuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati
de negociis ſecularibus, vel iudicando dirimendis, vel
interueniēdo præcidendis: quibus nos moleſtiis idem
affixit Apoſtolus, non vtique ſuo, ſed eius qui in eo † lo- *† per eum.*
quebatur arbitrio, quas tamen ipſum perpeſſum fuiſſe *2. Cor. 13.*
non legimus. Aliter enim ſe habebat Apoſtolatus eius
diſcurſus. Nec dixit, Secularia igitur iudicia ſi habueri- *1. Cor. 6.*
tis, ad nos deferte, aut nos conſtituite ad iudicandum:
ſed eos qui contemptibiles ſunt in Eccleſia, hos, inquit,
collocate. Ad reuerentiam vobis dico. Sic non eſt inter
vos quiſquam ſapiens qui poſſit inter fratrem ſuum iu- M
dicare, ſed frater cum fratre iudicatur, & hoc apud in-
fideles. Sapientes ergo qui in locis conſiſtebant fideles
& ſanctos, non qui hac atque illac propter Euangelium
diſcurrebant, talium negociorum examinatores eſſe vo
luit. Vnde nunquam de illo ſcriptum eſt, quòd aliquan
do talibus vacauerit, à quibus nos excuſare non poſſu-
mus, etiam ſi contemptibiles ſimus, quia & hos colloca-
ri voluit ſi ſapientes defuiſſent, potius quàm vt nego-
cia Chriſtianorum deferrentur in forum. Quem tamen
laborem nō ſine conſolatione domini ſuſcipimus pro
ſpe vitæ æternæ, vt fructum feramus cum tolerantia.
Serui enim ſumus eius Eccleſiæ, & maxime infirmiori-
bus membris, quantalibet in eodem corpore membra
ſumus. Omitto alias innumerabiles Eccleſiaſticas cu-
ras, quas fortaſſe nemo credit niſi qui expertus eſt. Non
ergo alligamus onera grauia, & humeris veſtris impo-
nimus, quæ nos digito non attingimus: quandoquidē ſi
officij noſtri ſalua ratione poſſemus, videt ille qui pro-
bat corda noſtra, mallemus hæc agere, quæ vt agatis
hortamur, quàm ea quæ nos agere cogimur. Sanè om-
nibus & nobis & vobis pro noſtro gradu & officio la-
borantibus, & arcta via eſt in labore & ærumna, & ta- *Matth. 7.*
men in

A men in ſpe gaudentibus. Iugũ enim eius lene eſt & ſar-
Rom.12. cina leuis, qui nos vocauit ad requiem, qui prior tranſ-
Matt.11. itum fecit à cõualle plorationis, vbi nec ipſe ſine preſ-
Pſal.83. ſuris fuit. Si fratres, ſi filij noſtri eſtis, ſi conſerui, vel po-
tius in Chriſto ſerui veſtri ſumus, audite quæ mone-
mus, agnoſcite quæ præcipimus, ſumite quæ diſpenſa-
Matt.23. mus. Si autem Phariſæi ſumus, alligantes onera grauia,
& imponentes humeris veſtris, quæ dicimus facite, etiã
1.Cor.4. ſi quæ facimus improbaris. Nobis autem minimum eſt
vt à vobis diiudicemur, aut ab humano die. Quàm ger
mana charitate ſit nobis cura de vobis, ille inſpiciat
qui dedit quod inſpiciendum eius oculis offeramus.
Poſtremo quod vultis, ſentire de nobis, Paulus Apoſto
2.Theſſ.3. lus vobis pręcipit & obſecrat in domino, vt cum ſilen-
tio, id eſt, quieti & obedienter ordinati operantes ve-
ſtrum panem manducetis. Nec de illo, vt arbitror, ali-
quid mali creditis, & in illum qui per eum loquitur cre
Admonet didiſtis. Hæc mi chariſsime & in Chriſti viſceri-
bonos ne de bus venerande frater Aureli, quantum donauit vt poſ-
ſidia malo- ſem, qui per te iuſsit vt facerẽ, de opere monachorum
rũ & ipſi pi non diſtuli ſcribere, id maxime curans ne boni fratres
greſcentes Apoſtolicis præceptis obedientes, à pigris & inobedi-
corrũpant. entibus etiam præuaricatores Euangelij dicerentur, ve
Cap. XXX. qui non operantur, ſaltem illos qui operantur, ſibi an-
B teponendos eſſe non dubitent. Cæterum quis ferat ho-
mines contumaces ſaluberrimis Apoſtoli monitis reſi-
ſtentes, non ſicut infirmiores tolerari, ſed ſicut etiam
ſanctiores prædicari, vt monaſteria doctrina ſaniore
fundata, gemina illecebra corrumpantur, & diſſoluta
licentia vacationis, & falſo nomine ſanctitatis? Sciant
ergo etiam cæteri fratres & filij noſtri, qui fauere tali-
bus, & huiuſmodi præſumptionem per ignorãtiam de-
fendere conſuerunt, ſe potiſsime corrigendos, vt illi
corrigi poſsint, non vt infirmentur benefacere. Sanè
in eo quòd ſeruis dei prompte atque alacriter neceſſa-
ria ſubminiſtrant, non ſolum non reprehendimus, ſed
etiam ſuauiſsime amplectimur: ſed ne peruerſa miſe-
ricordia magis eorum futuræ vitæ noceant, quàm prę-
Pſal.9. ſenti ſubueniant: minus enim peccatur ſi non laudetur
peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit be
De capite nedicatur. Quid autem iniquius, quàm velle ſibi
tonſo & co obtemperari à minoribus, & nolle obtemperare ma-
mato. ioribus: Apoſtolo dico, non nobis, intantum vt etiam
Cap. XXXI iam comam nutriant. Vnde ille nec diſputari omnino
C voluit dicens, Si autem quis vult contentioſus eſſe, nos
1.Cor.11. talem conſuetudinem non habemus, neq; Eccleſia dei.
Hoc autem præcipio, vt ſcilicet non diſſerentis ſolertia
requiratur, ſed præcipiẽtis authoritas attendatur. Nam
& hoc quò pertinet quæſo tam aperte contra Apoſtoli
† vacari. præcepta comari†? An ita vacandum eſt, vt nec tonſo-
res operentur? An quia Euangelicas volucres imitari ſe
dicunt, quaſi depilari timent ne volare nõ poſsint? Ve-
reor in hoc vicio plura dicere propter quoſdam crini-
tos fratres, quorũ præter hoc multa & penè omnia ve-
neramur. Sed quo magis eos in Chriſto diligimus, eo
ſolicitius admonemus. Neque enim metuimus ne hu-
militas eorum reſpuat admonitionem noſtram, quan-
doquidem & nos à talibus vbi forte titubamus aut ab-
erramus, cupimus admoneri. Hoc ergo admonemus
eam ſanctos viros, ne ſtultis vanorum hominum argu-
mentationibus moueantur, & eos in hac peruerſitate
imitentur, quibus ſunt in cæteris longe diſsimiles. Illi
enim venalem circunferentes hypocriſim, timent ne
vilior habeatur tonſa ſanctitas quàm comata, vt vide-
licet qui eos videt, antiquos illos quos legimus cogitet,
Samuëlem & cæteros qui non tondebantur. Nec cogi- D
tant quid interſit inter illud Propheticum velamẽtum,
& hanc Euangelij reuelationem, de qua dicit Apoſto-
lus: Cum tranſieris ad Chriſtũ, auferetur velamẽ. Quod *2.Cor 3.*
enim ſignificabat velamen interpoſitum inter faciem
Moyſi & aſpectum populi Iſraël, hoc ſignificabat illis
temporibus etiam coma ſanctorum. Nam idem Apo-
ſtolus etiam comam pro velamento eſſe dicit, cuius au
thoritate iſti vrgentur. Aperte quippe ait: Vir quidem *1.Cor.11.*
ſi comatus ſit, ignominia eſt illi. Ipſam ignominiam,
inquiũt, ſuſcipimus merito peccatorum noſtrorum, ad
hoc obtendentes ſimulatæ humilitatis vmbraculum, vt
ſub eo proponant venalem typhum, quaſi Apoſtolus ſu
perbiam doceat cum dicit, Omnis vir orans, aut pro-
phetans velato capite, cõfundit caput ſuum: Et vir qui-
dem nõ debet velare caput ſuum, cum ſit imago & glo
ria dei. Qui ergo dicit, Non debet: neſcit forte docere
humilitatem. Sed ſi hanc ignominiam tempore Euan-
gelij, quod erat ſacramentum tempore Prophetiæ, pro
humilitate iſti appetunt, tondeant, & cilicio caput ve-
lent: ſed non erit tunc ſpecies illa venalis, quia Samp- E
ſon non cilicio ſed coma velabatur. Iam illud ſi di- *Iudicũ 16.*
ci poteſt, quàm luctuoſe ridiculum eſt, quod rurſus in- *Peruerſa I-*
uenerunt ad defenſionem criminum ſuorum. Virum, *terpretatio*
inquiunt, prohibuit Apoſtolus habere comam. Qui au- *ſcripturæ p*
tem ſeipſos caſtrauerũt propter regnum cœlorum, iam *monachos.*
non ſunt viri, O dementiã ſingularem. Merito qui hoc *Ca. XXXII*
dicit, aduerſus ſanctæ ſcripturę manifeſta pręconia cõ- *criniũm.*
ſilio nefandę impietatis armatur, & perſeuerat in itine-
re tortuoſo, & peſtiferam doctrinam conatur induce-
re, quia non eſt beatus vir qui non abiit in conſilio im- *Pſal.1.*
piorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra
peſtilentiæ non ſedit. Nam ſi in lege dei meditaretur
die ac nocte, illic inueniret ipſum Apoſtolum Paulum,
qui certè ſummam caſtitatem profeſſus dicit, Vellem *1.Cor.7.*
autem omnes homines eſſe ſicut meipſum: & tamen ſe
virum oſtendit, non ſolum ita viuendo, ſed etiam ita
loquẽdo, ait enim: Cum eſſem paruulus quaſi paruulus *1.Cor.13.*
loquebar, quaſi paruulus ſapiebam, quaſi paruulus cogi-
tabam: cum autem vir effectus ſum, euacuaui ea quæ e-
rãt paruuli. Sed quid Apoſtolum commemorem, cum
de ipſo domino & Saluatore noſtro neſciant quid ſen
tiant qui hæc dicunt. Nam de quo alio dicitur: Donec F
occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionem *Ephe.4.*
filij dei, in virum perfectum, in menſuram ætatis ple-
nitudinis Chriſti, vt vltra non ſimus paruuli iactati &
circumlati omni vento doctrinæ in illuſione hominũ,
in aſtutia ad machinationẽ erroris. Qua illuſione iſti
decipiunt imperitos, quia aſtutia & machinamẽtis ini-
mici & ipſi circunferuntur, & in ſua circumlatione co-
hærentes ſibi animos infirmorum quodam modo ro-
tare conantur, vt pariter neſciant vbi ſint. Audierunt
enim vel legerunt quod ſcriptum eſt, Quicũque enim *Gala.3.*
baptizati eſtis in Chriſto, Chriſtum induiſtis, vbi non
eſt Iudæus, neque Græcus: non ſeruus, neque liber: non
maſculus neque fœmina: & non intelligunt ſecundum
carnalis ſexus concupiſcentiam hoc eſſe dictum, quia
in interiore homine vbi renouamur in nouitate men- *2.Cor.4.*
tis noſtræ, nullus ſexus huiuſmodi eſt. Non ergo prop- *Ephe.4.*
terea ſe negent viros, quia maſculino ſexu nihil ope- *Coloſſ.3.*
rantur. Nam & coniugati Chriſtiani qui hoc operan-
tur, non ſecũdum hoc vtique Chriſtiani ſunt, quod ha
bent commune cum cæteris non Chriſtianis, & cũ ip-
ſis pecoribus. Aliud eſt enim quod vel infirmitati con-
ceditur, vel mortali propagatione perſoluitur: aliud au-
tem

G tem quod ad capeſſendam incorruptam & æternã vi-
tam,fideli profeſsione ſignificatur. Illud ergo quod de
non velãdo capite viris præcipitur,in corpore quidem
figuratur,ſed in mente agi, vbi eſt imago & gloria dei,
1.Cor.11. verba ipſa indicant. Vir quidem,inquit,non debet ve-
lare caput, cum ſit imago & gloria dei. Vbi autem ſit
Coloſſ.3. hæc imago,ipſe declarat cum dicit, Nolite mentiri in-
uicem, expoliãtes vos veterem hominem cum actibus
ſuis,induite nouum, qui renouatur in agnitionem dei
ſecũdum imaginem eius qui creauit eum. Quis dubitat
hanc renouationem in mente fieri? Sed & qui dubitat,
audiat apertiorem ſententiam. Eadem quippe admo-
Ephe.4. nens ita dicit alio loco: Sicut eſt veritas in Ieſu, depo-
nite vos ſecundum priorem conuerſationem veterem
hominem eum qui corrumpitur ſecundũ concupiſcen
tias deceptionis, renouamini autem ſpiritu mentis ve-
ſtræ, & induite nouum hominem eum qui ſecundum
deum creatus eſt. Quid ergo? Mulieres non habent hãc
innouationem mentis vbi eſt imago dei? Quis hoc di-
xerit? Sed corporis ſui ſexu non eam ſignificant, prop-
terea velari iubẽtur. Illam quippe ſignificant partem,eo
H ipſo quo mulieres ſunt, quæ concupiſcentialis dici po-
teſt, cui mens dominatur, etiam ipſa ſubdita deo ſuo,
quãdo rectiſsime & ordinatiſsime viuitur. Quod ergo
eſt in vno homine, mens & concupiſcentia: illa regit,
hæc regitur: illa dominatur,hæc ſubditur: hoc in duo-
bus hominibus viro & muliere ſecũdum ſexum corpo-
ris figuratur. De quo ſacramento loquens Apoſtolus di
1.Cor.11. cit,virum non debere velari,ſed debere mulierẽ. Tan-
to enim glorioſius mẽs ad ſuperiora promouetur,quã-
to diligentius ab inferioribus concupiſcẽtia cohibetur:
donec totus homo cum ipſo etiam mortali nũc & fra-
gili corpore in reſurrectione nouiſsima incorruptione
1.Cor.15. atque immortalitate induatur, & abſorbeatur mors in
Quod mo- victoriam. Quapropter qui rectè facere nolũt,de-
rũ diuerſi- ſinãt ſaltem docere peruerſa. Sed alij ſunt quos iſto ſer-
tate pturbã mone corripimus: illos autem qui hoc vno vicio capil-
tes eccleſiã, lorum cõtra præceptum Apoſtolicum dimiſſorum, of-
cõtra frater fendunt & perturbant Eccleſiam: quia cum alij nolen-
nã charita tes de illis mali aliquid ſentire,coguntur manifeſta ver
tẽ agẽtes, ſe ba Apoſtoli in peruerſam derorquere ſentẽtiam: alij ſa-
corrigere de num intellectum ſcripturarũ defendere malunt, quàm
beant. Cap. quibuſlibet hominibus adulari: exiſtũt inter fratres in-
XXXIII. firmiores & firmiores amariſsimæ & periculoſiſsimæ
I contentiones: quod illi forte ſi ſcirent,hoc quoque ſine
dubitatione corrigerent, quorum cætera miramur &
amamus, Illos ergo non corripimus, ſed rogamus &
obſecramus per diuinitatem & humanitatem Chriſti,
& per charitatem ſpiritus ſancti, ne vltra iam ponant
1.Cor.15. hoc offendiculũ infirmis pro quibus Chriſtus mortuus
eſt, & dolorem cruciatumq; noſtri cordis exaggerent,
cum cogitamus quanto procliuius hoc malum ad de-
cipiẽdos homines imitari poſsint mali, cum in eis hoc
vident quos propter alia tãta bona debitis officiis Chri
ſtianæ dilectionis honoramus. Quòd ſi poſt hãc admo
nitionem vel potius obſecrationem noſtram in eo ſibi
perſeuerandum eſſe putauerint, nihil aliud faciemus q̃
dolebimus & gememus. Hoc nouerint, ſufficit: ſi ſerui
dei ſunt,miſerentur: ſi non miſerentur,nolo quicquam
grauius dicere. Hæc itaque omnia in quibus fortaſſe lo
quacior fui quàm vellent occupationes & tuæ & meæ,
ſi approbas, fac innoteſcere fratribus & filiis noſtris,
propter quos mihi es hoc onus dignatus imponere. Si
autem aliquid retrahendum vel emendandum vide-
tur,reſcriptis tuæ beatitudinis nouerim.

DIVI AV- K
RELII AVGVSTINI LIBER
de Spiritu & litera ad Marcellinum.

LECTIS opuſculis quę ad te nu- *Aliquid*
per elaboraui, fili chariſsime *poſſe fieri tã*
Marcelline, de baptiſmo paruu- *etſi factũ ſit*
lorum & de perfectione iuſticię *nunquam.*
hominis, quòd eã nemo in hac *Cap.I.*
vita, vel aſſecutus, vel aſſecutu-
rus videatur, excepto vno me-
diatore, qui humana perpeſſus
eſt in ſimilitudine carnis peccati,ſine vllo omnino pec
cato: reſcripſiſti te moueri, eo quòd in poſteriore duo-
rum libro fieri poſſe dixi, vt ſit homo ſine peccato, ſi
voluntas ei non deſit ope diuina adiuuante,ſed tamen
præter vnum in quo omnes viuificabuntur, neminem
fuiſſe vel fore in quo hic viuente eſſet iſta perfectio.
Abſurdũ enim tibi videtur dici aliquid fieri poſſe cuius L
deſit exemplum,cum ſicut credo non dubites,nũquam
eſſe factum, vt per foramen acus camelus tranſiret, & *Matt.19.*
tamen ille hoc quoque dixit deo eſſe poſsibile. Legas
etiam duodecim milia legiones angelorum pro Chri- *Matt.26.*
ſto ne pateretur pugnare potuiſſe,nec tamen factũ. Le-
gas fieri potuiſſe vt ſemel gentes exterminarentur à
terra quæ dabatur filiis Iſraël, deum tamen id paulatim
fieri voluiſſe: & alia ſexcenta poſſunt occurrere,quę fie-
ri,vel potuiſſe,vel poſſe fateamur, & eorum tamen exẽ-
pla quod facta ſint proferre nequeamus. Vnde nõ ideo
negare debemus, fieri poſſe vt homo ſine peccato ſit,
quia nullus eſt hominum præter illum qui non tãtum
homo ſed etiam [natura] deus eſt, in quo id perfectum
eſſe demonſtrare poſsimus. Hic fortaſſe reſpon- *Neminẽ vi*
deas,iſta quæ commemoraui facta non eſſe,& fieri po- *uere ſine*
tuiſſe, opera eſſe diuina, vt autẽ ſit homo ſine peccato, *peccato.*
ad opus ipſius hominis pertinere, idq; opus eſſe optimũ *Cap.II.*
quo fiat plena & perfecta & ex omni prorſus parte ab-
ſoluta iuſticia: & ideo non eſſe credendum neminẽ vel
fuiſſe,vel eſſe, vel fore in hac vita qui hoc opus imple-
uerit, ſi ab homine impleri poteſt. Sed cogitare debes M
quãuis ad hominem id agere pertineat,hoc quoq; mu-
nus eſſe diuinum,atque ideo non dubitare opus eſſe di
uinum. Deus eſt enim qui operatur in vobis, ait Apo- *Philip.2.*
ſtolus, & velle & operari pro bona voluntate. Proinde
nõ multum moleſti ſunt,& inſtandum eſt eis,vt ſi poſ-
ſunt oſtendant ita eſſe,qui dicunt viuere ſic hominem,
ſiue vixiſſe ſine vllo omnino peccato. Nam ſi teſtimo-
nia ſcripturarum, quibus exiſtimo definitũ nullum ho-
minem hic viuentem, quamuis vtatur libero arbitrio,
inueniri ſine peccato, ſicuti eſt. Ne intres in iudicium *Pſal.142.*
cum ſeruo tuo,quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo
omnis viuens: & cætera talia quiſquam docere potue-
rit aliter eſſe accipienda quàm ſonant, & demonſtra-
uerit aliquem vel aliquos ſine vllo hic vixiſſe peccato,
qui non ei,nõ ſolum minime aduerſatus, verumetiam
plurimum gratulatus fuerit, non mediocribus inuiden
tiæ ſtimulis agitatur. Quinetiam ſi nemo eſt, aut fuit,
aut erit,quod magis credo,tali puritate perfectus,& ta-
men eſſe,aut fuiſſe,aut fore defenditur & putatur, quã-
tum ego iudicare poſſum, nõ multum erratur,nec per-
nicioſe,cum quadam quiſque beneuolẽtia fallitur: ſi ta-
men qui hoc putat ſeipſum, talem eſſe non putet, niſi
reuera

A reuera ac liquido talem ſe eſſe perſpexerit. Sed illis a-
cerrime ac vehementiſsime reſiſtendum eſt qui putant
Gratia. ſine adiutorio dei per ſeipſam vim voluntatis huma-
næ vel iuſticiam poſſe perficere, vel ad eam tendendo
proficere. Sed cum vrgeri cœperint, quo modo id præ-
ſumant aſſerere fieri ſine ope diuina, reprimunt ſe, nec
hanc vocem audent emittere, quoniam vident quàm
ſit impia & non ferenda. Sed aiunt, ideo iſta ſine ope
diuina non fieri, quia & hominem deus creauit cum
libero voluntatis arbitrio, & dando præcepta ipſe do-
cet quemadmodum homini ſit viuendum, & in eo vti-
que adiuuat quòd docendo aufert ignorãtiam: vt ſciat
homo in operibus ſuis quid euitare, & quid appetere
debeat, quo per liberum arbitrium naturaliter inſitum,
viam demonſtratam ingrediens, continenter & iuſte
& pie viuendo ad beatam eandèmque æternam vitam
Volũtas hu- peruenire mereatur. Nos autẽ dicimus humanam
mana. voluntatem ſic diuinitus adiuuari ad faciendam iuſti-
Cap.III. ciam, vt præter quod creatus eſt homo cum libero ar-
bitrio voluntatis: prætereq; doctrinam qua ei præcipitur
quemadmodum viuere debeat, accipiat ſpiritum ſan-
B ctum quo fiat in animo eius delectatio dilectioq; ſum-
mi illius atque incommutabilis boni, quod deus eſt,
2.Cor.2. etiam nunc cum adhuc per fidem ambulatur, nõdum
per ſpeciem: vt hac ſibi velut arra data gratuiti muneris
inardeſcat inhærere creatori, atque inflammetur acce-
dere ad participationem illius veri luminis, vt ex illo
ei bene ſit à quo habet vt ſit. Nam neque liberum arbi-
trium quicquam niſi ad peccandum valet, ſi lateat ve-
ritatis via: Et cum id quod agendum & quò nitendum
eſt cœperit non latere, niſi etiam delectet & ametur, nõ
agitur, non ſuſcipitur, non bene viuitur. Vt autem dili-
Rom.5. gatur, charitas dei diffunditur in cordibus noſtris, non
per arbitrium liberum quod ſurgit ex nobis, ſed per ſpi
Litera occi- ritum ſanctum qui datus eſt nobis. Doctrina quip-
dit, viuifi- pe illa qua mandatum accipimus continenter recteq;
cat ſpirit⁹. viuendi, litera eſt occidens, niſi adſit viuificans ſpiri-
Cap.IIII. tus. Neq; enim ſolo illo modo intelligendum eſt quod
2.Cor.3. legimus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: vt ali-
quid figurate ſcriptum cuius eſt abſurda proprietas, nõ
accipiamus ſicut litera ſonat, ſed aliud quod ſignificat
C intuentes, interiorem hominem ſpiritali intelligentia
Rom.8. nutriamus. Quoniam ſapere ſecundum carnem mors
eſt, ſapere autem ſecundum ſpiritum vita & pax. Velut
ſi quiſquam multa quæ ſcripta ſunt in Cantico cãtico-
rum carnaliter accipiat, non ad luminoſæ charitatis
fructum, ſed ad libidinoſæ cupiditatis affectum. Nõ er-
go iſto ſolo modo intelligendum eſt, quod ait Apoſto
2.Cor.3. lus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: ſed etiam il-
lo eoq; vel maxime quod apertiſsime alio in loco dicit:
Rom.7. Concupiſcentiam neſciebam niſi lex diceret, Non cõ-
cupiſces. Et paulo poſt ait: Occaſione accepta peccatũ
per mandatũ fefellit me, & per illud occidit. Ecce quid
eſt, litera occidit. Et vtique non figurate aliquid dicitur
quod accipiendũ non ſit ſecundum literæ ſonum, cum
dicitur, Non concupiſces: ſed apertiſsimum ſaluberri-
mumq; præceptum eſt, quod ſi quis impleuerit nullum
habebit omnino peccatum. Nam hoc ideo elegit Apo-
ſtolus generale quiddam quo cuncta cõplexus eſt, tan-
quam hæc eſſet vox legis ab omni peccato prohiben-
tis, quod ait, Non concupiſces. Neque enim vllum pec
catum niſi concupiſcendo committitur: proinde quæ
hoc præcepit bona & laudabilis lex eſt. Sed vbi ſanctus
non adiuuat ſpiritus, inſpirans pro concupiſcentia ma
la concupiſcentiam bonam, hoc eſt, charitatem diffun-
dens in cordibus noſtris, profecto illa lex, quanuis bo- D
na, auget prohibendo deſiderium malum: ſicut aquæ *Rom.5.*
impetus ſi in eam partem non ceſſet influere, vehemẽ-
tior fit obice oppoſito, cuius molem cum euicerit ma-
iore cumulo præcipitatus violentius per prona prouol-
uitur. Neſcio quo enim modo hoc ipſum quod concu-
piſcitur, fit iucundius dum vetatur. Et hoc eſt quod fal-
lit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cum
accedit etiã præuaricatio, quæ nulla eſt vbi lex non eſt.
Sed totum ipſum Apoſtolicæ epiſtolæ locum ſi placet
cõſideremus, & ſicut dominus adiuuerit pertractemus.

Volo enim ſi potuero demonſtrare illud quod ait *Per literam*
Apoſtolus, Litera occidit, ſpiritus autem viuificat: non *ſignificatur*
de figuratis locutionibus dictum, quanuis & illic con- *lex. Cap.V.*
gruenter accipiatur, ſed potius de lege aperte quod ma *2.Cor.3.*
lum eſt prohibente. Quod cum oſtẽdero, profecto ma
nifeſtius apparebit, bene viuere, donum eſſe diuinum:
non tãtum quia homini deus dedit liberum arbitrium,
ſine quo nec male nec bene viuitur: nec tantũ quia præ-
ceptum dedit quo doceat quemadmodũ ſit viuẽdum:
ſed quia per ſpiritum ſanctum diffundit charitatem in *Rom.9.*
cordibus eorum quos præſciuit vt prædeſtinaret, præ- E
deſtinauit vt vocaret, vocauit vt iuſtificaret, iuſtifica-
uit vt glorificaret. Hoc autem cum apparuerit, videbis
vt exiſtimo, fruſtra dici illa tantum eſſe poſsibilia ſine
exemplo, quæ dei opera ſunt: ſicut de cameli trãſitu per
foramen acus commemorauimus, & quæcunque alia *Matt.19.*
ſunt apud nos impoſsibilia, apud deum autem facilia:
& ideo non inter hæc humanam deputandam eſſe iu-
ſticiam, quòd nõ ad dei, ſed ad hominis opus pertine-
re debeat: cuius perfectio ſi eſt in hac vita poſsibilis, nul
lam eſſe cauſam cur ſine exemplo eſſe credatur. Hoc er
go fruſtra dici ſatis elucebit, cum & ipſam humanã iu-
ſticiam operationi dei tribuendam eſſe claruerit, quan-
uis non fiat ſine hominis voluntate: & ideo eius perfe-
ctionem etiam in hac vita eſſe poſsibilem, negare non
poſſumus: quia omnia poſsibilia ſunt deo, ſiue quæ facit
ſola ſua voluntate, ſiue quæ cooperantibus creaturę ſuę
voluntatibus à ſe fieri poſſe cõſtituit, Ac per hoc quic-
quid eorum non facit, ſine exemplo eſt quidem in ope-
ribus factis, ſed apud deum & in eius virtute habet cau
ſam qua fieri poſsit, & in eius ſapientia quare non factũ
ſit: quæ cauſa etiam ſi lateat hominem, non ſe obliui- F
ſcatur eſſe hominem, nec propterea deo det inſipien-
tiam, quia non plene capit eius ſapiẽtiam. Attende igi-
tur Apoſtolum ad Romanos explicantem, ſatisq; mõ-
ſtrãtem quod ſcripſit ad Corinthios, Litera occidit, ſpi *2.Cor.3.*
ritus autem viuificat: ſic magis accipiendum quemad-
modum ſupra diximus: quoniam legis litera quę docet
non eſſe peccãdum, ſi ſpiritus viuificans deſit, occidit:
ſciri enim facit peccatum potius quàm caueri, & ideo
magis augeri quàm minui, quia malæ concupiſcentiæ
etiam præuaricatio legis accedit. Volens ergo A- *Abundan-*
poſtolus commendare gratiam, quæ per Ieſum Chri- *tia delicti*
ſtum omnibus gentibus venit, ne Iudæi aduerſus cæte- *per legem.*
ras gentes de accepta lege ſe extollerent, poſteaquam *Cap.VI.*
dixit peccatum & mortem per vnum hominem intraſ
ſe in genus humanum, & per vnum hominẽ iuſticiam
& vitam æternam, illum Adam, hunc Chriſtum aper-
tiſsime inſinuãs, ait, Lex autem ſubintrauit vt abunda-
ret delictum: vbi autem abũdauit delictum, ſuperabun- *Rom.5.*
dauit gratia: vt quemadmodum regnauit peccatum in
mortem, ſic & gratia regnet per iuſticiam in vitam æ-
ternam per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum. Deinde
opponens ſibiipſi quęſtionem, Quid ergo dicemus in- *Rom.6.*
quit

G quit? Permanebimus in peccato vt gratia abundet? Ab-
ſit. Vidit enim à peruerſis peruerſe poſſe accipi quod di
xerat, Lex ſubintrauit vt abūdaret delictum: vbi autem
abundauit delictum, ſuperabundauit gratia: tanquam
dixerit, propter abundantiam gratiæ prodeſſe pecca-
tum. Hoc diluens, reſpondit, Abſit: atque ſubiecit, Qui
mortui ſumus peccato, quo modo viuemus in eo? Hoc
eſt, cum id præſtiterit gratia vt moreremur peccato,
quid aliud faciemus ſi viuemus in eo, niſi vt gratiæ ſi-
mus ingrati? Neque enim qui laudat beneficium me-
dicinæ, prodeſſe morbos dicit, & vulnera à quibus illa
hominem ſanat: ſed quanto maioribus medicina lau-
dibus prædicantur, tanto magis vituperantur & horren-
tur vulnera & morbi à quibus liberat quæ ita laudatur.
Gratia. Sic laus & prædicatio gratiæ, vituperatio & damnatio
eſt delictorum. Demōſtranda enim fuerat homini fœ-
ditas languoris eius, cui contra iniquitatem ſuam nec
præceptum ſanctum & bonum profuit, quo magis au-
cta eſt iniquitas quàm minuta, quandoquidem lex ſub-
intrauit vt abundaret delictum, vt eo modo conuictus
atque confuſus, videret non tantum doctorem ſibi eſſe
H neceſſarium, verumetiam adiutorem deum, à quo eius
itinera dirigantur, ne dominetur ei omnis iniquitas, &
confugiēdo ad opem diuinæ miſericordiæ ſanetur: at-
que ita vbi abundauit delictum, ſuperabundaret gratia,
non peccantis merito, ſed ſubuenientis auxilio. Conſe-
quenter eādem medicinam in paſſione & reſurrectio-
ne Chriſti myſtice demonſtratam oſtendit Apoſtolus
dicens: An ignoratis, quoniam quicūque baptizati ſu-
mus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus?
Baptiſmus. Conſepulti ergo ſumus illi per baptiſmum in mortem,
vt quemadmodum ſurrexit Chriſtus à mortuis per glo
riam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Si
enim complantati ſumus ſimilitudini mortis eius, ſi-
mul & reſurrectionis erimus: hoc ſcientes, quia vetus
homo noſter ſimul crucifixus eſt vt euacuetur corpus
peccati, vt vltra nō ſeruiamus peccato. Qui enim mor-
tuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato. Si autem mortui ſu-
mus cum Chriſto, credimus quia ſimul viuemus cum
illo, ſcientes quia Chriſtus reſurgens à mortuis iam nū
moritur, & mors ei vltra nū dominabitur. Quod enim
mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem
I viuit, viuit deo. Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe
peccato, viuere autem deo in Chriſto Ieſu. Nempe ſa-
tis elucet myſterio dominicæ mortis & reſurrectionis
figuratum vitæ noſtræ veteris occaſum, & exortum
nouæ, demonſtratamque iniquitatis abolitionem re-
nouationemque iuſticiæ. Vnde igitur hoc tantum be-
neficium homini per literam legis, niſi per fidem Ieſu
Bona opera Chriſti? Hæc cogitatio ſancta ſeruat filios homi-
ex quo fon- num in protectione alarum dei, ſperantes vt inebrien-
te manent. tur ab vbertate domus eius, & torrente voluptatis eius
Cap. VII. potentur: quoniam apud ipſum eſt fons vitæ, & in lu-
Pſal. 35. mine eius videbimus lumen: qui prætendit miſericor-
diam ſuam ſcientibus eum, & iuſticiam ſuam iis qui
recto ſunt corde. Neque enim quia ſciunt, ſed etiam
vt ſciant eum, prætendit miſericordiam ſuam: nec quia
recti ſunt corde, ſed etiam vt recti ſint corde, præten-
Rom. 4. dit iuſticiam ſuam qua iuſtificat impium. Hæc cogita-
Superbia. tio non affert ſuperbiam†, quod vicium oritur cum ſibi
† al. effert ī quiſque præfidit, ſeq; ſibi ad viuendum caput facit. Quo
ſuperbiam. motu receditur ab illo fonte vitæ cuius ſolius hauſtu
iuſticia bibitur, bona ſcilicet vita: & ab illo incommu-
tabili lumine, cuius participatione anima rationalis
quodam modo accenditur, vt ſit etiam ipſa factū crea-
tumq; lumen: ſicut erat Ioānes lucerna ardens & lucēs: K
qui tamen vnde luceret agnoſcens, Nos, inquit, de ple- *Ioan. 5.*
nitudine eius accepimus: Cuius, niſi illius vtique in cu-
ius comparatione Ioannes non erat lumen? Illud enim *Ioan. 1.*
erat verum lumen quod illuminat omnem hominem *Ibidem.*
venientem in hunc mundum. Proinde cum dixiſſet in
eodem Pſalmo, Prætende miſericordiam tuam ſcien- *Pſal. 35.*
tibus te, & iuſticiam tuam his qui recto ſunt corde. Nō
veniat, inquit, mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatorum
non moueant me: Ibi ceciderunt omnes qui operantur
iniquitatem, expulſi ſunt nec potuerunt ſtare. Hac quip-
pe impietate qua tribuit ſibi quiſque quod dei eſt, pelli-
tur in tenebras ſuas quæ ſunt opera iniquitatis. Hæc e-
nim planè facit ipſe qui ad hæc implenda ſibi eſt ido-
neus. Opera vero iuſticiæ non facit, niſi quantum ex il-
lo fonte atque ex illo lumine percipit, vbi nullius indi-
gens vita eſt, & vbi non eſt commutatio, nec momen- *Iaco. 1.*
ti obumbratio. Ideo Paulus Apoſtolus qui cum Saulus *Paulus.*
prius vocaretur, non ob aliud quantum mihi videtur *Acto. 9.*
hoc nomen elegit, niſi vt ſe oſtenderet paruum, tanquā *1 Cor. 15.*
minimum Apoſtolorum, multum contra ſuperbos &
arrogantes, & de ſuis operibus præſumentes pro com- L
mendanda iſta dei gratia fortiter atque acriter dimi-
cans, quia reuera in illo euidentior & clarior apparuit.
Qui cum talia operaretur vehementer Eccleſiam dei *1. Tim. 1.*
perſequens, pro quibus ſummo ſupplicio dignus fuit,
miſericordiam pro damnatione ſuſcepit, & pro pœna
cōſecutus eſt gratiam: merito pro eius defenſione præ-
cipue clamat atque cōcertat, nec in re profunda & ni-
mis abdita non intelligētium, & verba ſua ſana in per-
uerſum ſenſum detorquētium curat inuidiam: dum ta-
men incunctanter prædicet donum dei, quo vno ſalui
fiunt filij promiſsionis, filij beneficij diuini, filij gratiæ
& miſericordiæ, filij teſtamenti noui. Primū quòd om-
nis eius ſalutatio ſic ſe habet, Gratia vobis & pax à deo
patre & domino Ieſu Chriſto: deinde ad Romanos pe
nè ipſa quæſtio ſola verſatur, tam pugnaciter, tam mul-
tipliciter, vt fatiget quidem legentis intentionem, ſed
tamen fatigatione vtili ac ſalubri: vt interioris homi-
nis magis exerceat membra, quàm frangat. Inde *Obſeruatio*
ſunt illa quæ ſupra commemoraui, Inde eſt quòd Iu- *legis.*
dæum arguit, eumq; dicit Iudęum cognominari, & ne- *Cap. VIII.*
quaquam id quod profitetur implere. Si autem tu, in- M
quit, Iudæus cognominaris & requieſcis in lege, & glo *Rom. 2.*
riaris in deo, & noſti voluntatem eius, & probas diſtā-
tia, inſtructus in lege, confidis teipſum ducem eſſe cæ-
corum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem
inſipientium, magiſtrum infantium, habētem formam
ſcientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, te-
ipſum non doces: qui prædicas non furandum, furaris:
qui dicis non adulterandum, adulteras: qui abomina-
ris idola, ſacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per
præuaricationem legis deum inhonoras. Nomē enim *Eſa. 25.*
dei per vos blaſphematur in gētibus, ſicut ſcriptum eſt.
Circunciſio quidem prodeſt ſi legem cuſtodias: ſi au-
tem præuaricator legis ſis, circunciſio tua præputium
facta eſt. Si igitur præputium iuſticias legis cuſtodiat,
nónne præputium eius in circunciſionem reputabitur?
Et iudicabit quod ex natura eſt præputium, legem cō-
ſummans, te qui per literam & circunciſionem præua-
ricator legis es? Non enim qui in manifeſto Iudæus eſt,
neque quæ in manifeſto in carne eſt circūciſio, ſed qui
in abſcondito Iudęus eſt, & circūciſione cordis ſpiritu
non litera, cuius laus non ex hominibus, ſed ex deo eſt.
Hic manifeſtauit quemadmodum dixerit, gloriaris in
deo:

A deo:nam vtique ſi vere talis Iudæus gloriaretur in deo,
eo modo quo poſtulat gratia, quæ non operum meritis
ſed gratuito datur, ex deo eſſet laus eius non ex homi-
nibus: ſed ita gloriabantur in deo, velut qui ſoli me-
ruiſſent legem eius accipere, ſecundum illam vocem
Pſal.147. Pſalmi qua dictum eſt, Non fecit ſic vlli genti, & iu-
dicia ſua non manifeſtauit eis. Quam tamen dei le-
gem ſua iuſticia ſe arbitrabantur implere, cum magis
eius præuaricatores eſſent, Vnde illis iram operabatur
abundante peccato, quod ab ſcientibus perpetrabatur:
quia & quicunque faciebant quod lex iubebat non ad-
iuuante ſpiritu gratiæ, timore pœnæ faciebant non a-
more iuſticiæ: ac per hoc coram deo non erat in vo-
luntate quod coram hominibus apparebat in opere: po
tiuſque ex illo rei tenebantur, quod eos nouerat deus
malle ſi fieri poſſit impune committere. Circuncisio-
Circuncisio nem autem cordis dicit, puram ſcilicet ab omni illi-
cordis. cita concupiſcentia voluntatem: quod nō fit litera do-
cente & minante, ſed ſpiritu adiuuante atque ſanante.
Ideo laus talium non ex hominibus, ſed ex deo eſt, qui
per ſuam gratiam præſtat vnde laudentur: de quo dici-
Pſal.33. tur, In domino laudabitur anima mea: & cui dicitur,
Pſal.21. Apud te laus mea: non quales illi ſunt qui deum lau-
B dari volunt quòd homines ſunt, ſe autem quòd iuſti
ſunt. Sed laudamus, inquiunt, & deum noſtræ iuſtifica-
tionis authorem in eo quòd legem dedit, cuius intuitu
nouerimus quemadmodum viuere debeamus: nec au-
Roma.3. diunt quod legunt, Quia nō iuſtificabitur ex lege om-
nis caro coram deo, Poteſt enim fieri coram homini-
bus, non autem coram illo qui cordis ipſius & intimæ
voluntatis inſpector eſt: vbi videt, etiam ſi aliud faciat
qui legem timet, quid tamen mallet facere ſi liceret. Ac
ne quiſquam putaret hic Apoſtolum ea lege dixiſſe ne-
minem iuſtificari, quæ in ſacramentis veteribus mul-
ta continet figurata præcepta, vnde etiam ipſa eſt cir-
cuncisio carnis, quam die octauo accipere paruuli iuſ-
ſi ſunt, continuo ſubiunxit quam legem dixerit, & ait,
Ibidem. Per legem enim cognitio peccati. Illa igitur lex eſt de
Rom.7. qua poſtea dicit, Peccatum nō cognoui niſi per legem.
Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Nō
cōcupiſces: nam quid eſt aliud, per legem enim cogni-
Iuſticia dei tio peccati? Hic forte dicat illa humana præſump-
manifeſta- tio, ignorans dei iuſticiam & ſuam volens conſtituere,
ta per leges merito dixiſſe Apoſtolum, quia ex lege nemo iuſtifica-
& ꝓphetas bitur: oſtendit enim tantummodo lex quid faciēdum,
Cap.IX. quidve cauendum ſit, vt quod illa oſtenderit voluntas
C impleat, ac ſic homo iuſtificetur non per legis imperiū,
ſed per liberum arbitrium. Sed ô homo attende quod
Rom.3. ſequitur, Nunc autem, inquit, ſine lege iuſticia dei ma-
nifeſtata eſt, teſtificata per legem & Prophetas, Parùm-
Rom.10. ne inſonat ſurdis? Iuſticia, inquit, dei manifeſtata eſt.
Hanc ignorant qui ſuam volunt conſtituere, & huic
nolunt eſſe ſubiecti. Iuſticia, inquit, dei manifeſtata eſt:
non dixit, iuſticia hominis, vel iuſticia propriæ volun-
tatis, ſed iuſticia dei, non qua deus iuſtus eſt, ſed qua in-
duit hominem, cum iuſtificat impium. Hæc teſtificatur
Rom.4. per legem & Prophetas: huic quippe teſtimonium per-
hibent lex & Prophetæ. Lex quidem hoc ipſo, quòd iu-
bendo & minando & neminem iuſtificādo ſatis indi-
cat dono dei iuſtificari hominem per adiutorium ſpiri-
tus. Prophetæ autem, quia id quod prædixerunt, Chriſti
impleuit aduentus. Nam hinc ſequitur & adiungit di-
Rom.3. cens, Iuſticia autem dei per fidem Ieſu Chriſti, hoc eſt,
per fidem qua creditur in Chriſtum. Sicut autem iſta fi-
des Chriſti dicta eſt non qua credit Chriſtus: ſic & illa

iuſticia dei non qua iuſtus eſt deus. Vtrunque enim no D
ſtrū eſt, ſed ideo dei & Chriſti dicitur, quòd eius nobis
largitate donatur. Iuſticia ergo dei ſine lege, non ſine
lege manifeſtata eſt. Quo modo enim per legem teſti-
ficata, ſi ſine lege manifeſtata? Sed iuſticia dei ſine le-
ge eſt, quam deus per ſpiritum gratiæ credenti con-
fert ſine adiutorio legis, hoc eſt non adiutus à lege.
Quandoquidem per legem oſtendit homini infirmi-
tatem ſuam, vt ad eius miſericordiam per fidem con-
fugiens, ſanetur. De ſapientia quippe eius dictum eſt,
quòd legem & miſericordiam in lingua portet: legem
ſcilicet qua reos faciat ſuperbos, miſericordiam vero
qua iuſtificet humiliatos. Iuſticia ergo dei per fidem *Rom.3.*
Ieſu Chriſti in omnes qui credunt, Non enim eſt di-
ſtinctio, Omnes enim peccauerunt & egent gloria dei, *1.Cor.4.*
non gloria ſua. Quid enim habent quod non accepe-
runt? Si autem acceperunt, quid gloriantur quaſi non
acceperint? Egent itaque gloria dei, & vide quid ſe-
quatur, Iuſtificati gratis per gratiam ipſius: non itaque
iuſtificati per legem, non iuſtificati per propriam vo-
luntatem, ſed iuſtificati gratis per gratiam ipſius: non
quòd ſine voluntate noſtra fiat, ſed voluntas noſtra o- E
ſtenditur infirma per legem, vt ſanet gratia volunta-
tem, & ſanata voluntas impleat legem non conſtituta
ſub lege, nec indigens lege. Iuſto enim lex non *Quo modo*
eſt poſita, quæ tamen bona eſt, ſi quis ea legitime vta- *iniuſto poſi-*
tur. Hæc duo Apoſtolus velut inter ſe contraria con- *ta, nō iuſto*
nectens, monet mouètque lectorem, ad perſcrutādam *poſita eſt*
quæſtionem atque ſoluendam: quo modo enim bona *lex.Cap.X.*
eſt lex ſi quis ea legitime vtatur, ſi etiam quod ſequitur *1.Timo.1.*
verum eſt, ſciens hoc, quia iuſto lex nō eſt poſita. Nam
quis legitime vtitur lege niſi iuſtus? at ei non eſt poſi- *Ibidem.*
ta, ſed iniuſto. An & iniuſtus vt iuſtificetur, id eſt, vt iu-
ſtus fiat, legitime lege vti debet, qua tanquam pæda-
gogo perducatur ad gratiam, per quam ſolam quod *Galat.3.*
lex iubet poſſit implere: per ipſam quippe iuſtificatur
gratis, id eſt, nullis ſuorum operum præcedentibus me-
ritis: alioquin gratia iam non eſt gratia: quandoqui- *Rom.11.*
dem ideo datur non quia bona opera fecimus, ſed vt
ea facere valeamus, id eſt, non quia legem impleuimus,
ſed vt legem implere poſſimus. Ille enim dixit: Non *Matt.5.*
veni ſoluere legem, ſed implere: de quo dictum eſt: Vi- *Ioan.1.*
dimus gloriam eius gloriam tanquam vnigeniti à pa-
tre, plenum gratia & veritate. Hæc eſt gloria de qua di- *Rom.3.*
ctum eſt, Omnes enim peccauerunt, & egent gloria F
dei. Et hæc eſt gratia de qua continuo dicit, Iuſtificati
gratis per gratiam ipſius. Iniuſtus ergo legitime lege
vtitur vt iuſtus fiat, quod cum factus fuerit, ea iam non
vtatur tanquam vehiculo cum peruenerit, vel potius
vt ſupra dicta ſimilitudine Apoſtoli vtar, tanquam
pædagogo cum eruditus fuerit, Quo modo enim iuſto
lex non eſt poſita, ſi & iuſto eſt neceſſaria, non qua in-
iuſtus ad iuſtificantem gratiam perducatur, ſed qua le-
gitime iam iuſtus vtatur? An forte, immo vero non
forte, ſed certè ſic legitime vtatur lege iam iuſtus, cum
eam terrendis imponit iniuſtis, vt cum & in ipſis cœ-
perit inolitæ concupiſcentię morbus incentiuo prohi-
bitionis & cumulo præuaricationis augeri, confugiant
per fidem ad iuſtificantem gratiam, & per donum ſpi-
ritus ſuauitate iuſticiæ delectati pœnam literæ minan-
tis euadant? Ita non erunt contraria, neque inter ſe duo
iſta pugnabunt, vt etiam iuſtus bona lege legitime v-
tatur, & tamen iuſto lex poſita non ſit: non enim ex ea
iuſtificatus eſt, ſed ex lege fidei: qua credidit nullo mo-
do poſſe ſuæ infirmitati ad implenda ea quæ lex facto-
rum

G rum iuberet, niſi diuina gratia ſubueniri. Ideo dicit:
Rom.3. Vbi eſt ergo gloriatio tua?excluſa eſt:per quam legem?
factorum?non: ſed per legem fidei. Siue gloriationem
dixerit laudabilem,quæ in domino eſt, eámque exclu-
ſam, id eſt non vt abſcederet pulſam, ſed vt emineret
Excluſores. expreſſam, Vnde & excluſores dicuntur quidam arti-
Pſal.67. fices argentarij. Hinc eſt & illud in Pſalmis: Vt exclu-
dantur ij qui probati ſunt argento, hoc eſt vt emine-
ant qui probati ſunt eloquio domini. Nam & alibi di-
Pſal.11. citur, Eloquia domini eloquia caſta, argentum igne ex-
aminatum. Siue gloriationem vicioſam de ſuperbia
venientem commemorare voluerit, eorum ſcilicet
qui cum ſibi iuſte videntur viuere, ita gloriantur qua-
ſi non acceperint eam, quam non per legem factorum,
ſed per legem fidei dicit excluſam, id eſt eiectam & ab-
iectam: quia per legem fidei quiſque cognoſcit, ſi quid
bene viuit, dei gratia ſe habere, & vt perficiatur in dile-
Pietatē eſſe ctione iuſticiæ, non ſe aliunde conſecuturum. Quæ
ſapiētiam. cogitatio pium facit, quia pietas eſt vera ſapientia: pie-
Cap.XI. tatem dico quam Græci theoſebiam vocant: ipſa quip-
H pe commendata eſt, cum dictum eſt homini, quod in
Iob.28. libro Iob legitur, Ecce pietas eſt ſapientia. Theoſebia
porrò ſi ad verbi originem Latine expreſſam interpre-
taretur, dei cultus dici poterat, qui in hoc maxime con-
ſtitutus eſt vt anima ei non ſit ingrata. Vnde & in ip-
ſo veriſsimo & in ſingulari ſacrificio, domino deo no-
ſtro agere gratias admonemur. Erit autem ingrata ſi
quod illi ex deo eſt ſibi tribuerit, præcipueq́; iuſticiam,
cuius operibus velut propriis & velut à ſemetipſa ſibi-
met partis, non vulgariter tanquam ex diuitiis aut mē-
brorum forma aut eloquentia, cæteríſque, ſiue externis
ſiue internis, ſiue corporis ſiue animi bonis, quæ habe-
re etiam ſcelerati ſolent, ſed tanquam de iis quæ pro-
prie ſunt bona bonorum quaſi ſapienter inflatur. Quo
vicio repulſi à diuinæ ſtabilitate ſubſtantiæ etiam ma-
gni quidam viri ad idololatriæ dedecus defluxerunt.
Vnde idem Apoſtolus in eadem epiſtola in qua vehe-
mens defenſor eſt gratiæ, cum ſe dixiſſet eſſe Græcis ac
Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitorem, &
ideo quod ad ipſum pertineret promptum eſſe, & in
Rom.1. iis qui Romæ eſſent euangelizare, Non enim confun-
I dor, inquit, de Euangelio, virtus enim dei eſt in ſalu-
tem omni credenti Iudæo primum & Græco: iuſticia
enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum
Abac.2. eſt: Iuſtus autem ex fide viuit. Hæc eſt iuſticia dei quę in
teſtamento veteri velata, in nouo reuelatur, quæ ideo
iuſticia dei dicitur quòd impertiendo eam iuſtos facit:
Pſal.3. ſicut domini eſt ſalus qua ſaluos facit: & hæc eſt fides
ex qua & in qua reuelatur, ex fide ſcilicet annuncian-
tium in fidem obedientium: qua fide Ieſu Chriſti, id eſt,
quam nobis contulit Chriſtus, credimus ex deo nobis
eſſe, pleniúſque futurum eſſe quod iuſte viuimus, vnde
illi ea pietate qua ſolus colendus eſt gratias agimus.
Cognitio Nec immerito ſe Apoſtolus ex hoc articulo con-
dei per cre- uertit ad eos cum deteſtatione commemorandos, qui
aturas. vicio illo quod ſuperius memoraui leues & inflati, ac
Cap.XII. per ſeipſos velut per inane ſublati, vbi non requieſce-
rent ſed fracti diſsilirent, in figmenta idolorum tan-
quam in lapides deciderunt. Quia enim commenda-
uerat pietatem fidei, qua deo iuſtificati grati eſſe debe-
mus, velut cōtrarium quod deteſtaremur ſubinferens,
Rom.1. Reuelatur enim, inquit, ira dei de cœlo ſuper omnem
impietatem & iniuſticiam hominum eorum qui veri-
tatem in iniuſticia detinent: quia quod notum eſt dei,
manifeſtum eſt in illis, deus enim illis manifeſtauit.

Inuiſibilia enim eius à creatura mundi, per ea quæ fa- K
cta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque
virtus eius ac diuinitas, ita vt ſint inexcuſabiles, Quia
cognoſcentes deum, non vt deum glorificauerunt aut
gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis,
& obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes ſe eſ-
ſe ſapientes, ſtulti facti ſunt, & mutauerunt gloriam in-
corruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corrup-
tibilis hominis & volucrum & quadrupedum & ſer-
pentium. Vide quemadmodum non eos dixerit veri-
tatis ignaros, ſed quòd veritatem in iniquitate detinue
rint: quia occurrebat animo vt quæreretur, vnde illis
eſſe potuerit cognitio veritatis, quibus deus legem non
dederat. Neque hoc tacuit vnde habere potuerint, Per
viſibilia nanque creaturæ perueniſſe eos dixit ad intel-
ligentiam inuiſibilium creatoris. Quoniam reuera ſi-
cut magna ingenia quærere perſtiterunt, ſic inuenire
potuerunt. Vbi ergo impietas? Quia videlicet cum cog-
nouiſſent deum, non ſicut deum glorificauerunt aut
gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis.
Eorum proprie vanitas morbus eſt, quo ſeipſos ſedu- L
cunt dum videntur ſibi aliquid eſſe, cum nihil ſint. De-
nique hoc tumore ſuperbiæ ſeſe obumbrantes, cuius pe
dem ſibi non venire deprecatur ſanctus ille cātor, qui
dixit, In lumine tuo videbimus lumen: ab ipſo lumine *Pſal.35.*
incommutabilis veritatis auerſi ſunt, & obſcuratum
eſt inſipiens cor eorum. Non enim ſapiens cor quan-
uis cognouiſſent deum, ſed inſipiens potius, quia non *Iob.28.*
ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt. Dixit
enim homini, Ecce pietas eſt ſapientia: ac per hoc di-
centes ſe eſſe ſapientes, quod non aliter intelligendum
eſt, niſi hocipſum ſibi tribuentes, ſtulti facti ſunt. Iam
quæ ſequuntur quid opus eſt dicere? Per hanc enim im-
pietatem illi homines, illi inquam homines qui per
creaturam creatorem cognoſcere potuerunt, quò pro-
lapſi, cum deus ſuperbis reſiſtit, atque vbi demerſi ſint, *Iaco.4.*
melius ipſius epiſtolæ conſequentia docent, quàm hic
commemoratur à nobis. Neque enim iſto opere hanc
epiſtolam exponendam ſuſcepimus, ſed eius maxime
teſtimonio demonſtrare quantum poſſumus nitimur,
non in eo nos diuinitus adiuuari ad operandam iuſti-
ciam, quòd legem deus dedit plenam bonis ſanctiſque M
præceptis: ſed quòd ipſa voluntas noſtra, ſine qua ope-
rari bonum non poſſumus, adiuuetur & erigatur im-
partito ſpiritu gratiæ, ſine quo adiutorio doctrina illa *2.Cor.3.*
litera eſt occidens, quia reos potius præuaricationis te-
net quàm iuſtificat impios. Nam ſicut illis per creatu-
ram cognitoribus creatoris ea ipſa cognitio nihil pro- *Cognitio*
fuit ad ſalutem, quia cognoſcentes deum, non ſicut de- *legis.*
um glorificauerunt aut gratias egerunt, dicentes ſe eſſe
ſapientes, Ita eos qui per legem dei cognoſcunt quem-
admodum ſit homini viuendum nō iuſtificat ipſa cog-
nitio, quia volentes ſuam iuſticiam conſtituere, iuſti- *Roma.10.*
ciæ dei non ſunt ſubiecti. Lex ergo factorum, id *Lex operū*
eſt operum per quam non excluditur illa gloriatio, & *& lex fidei*
lex fidei, per quam excluditur, quo inter ſe differant o- *Cap.XIII.*
peræprecium eſt conſiderare, ſi tamen valemus aduer-
tere atque diſcernere, Cito †enim quiſque dixerit legem *†Rectē.*
operum eſſe in Iudaiſmo: legem autem fidei in Chri-
ſtianiſmo, propterea quia circunciſio cæteráque opera
talia legis ſunt quæ Chriſtiana iam diſciplina non ſer-
uat. Sed quantum fallat iſta diſcretio, iam diu quidem
eſt vt molimur oſtendere, & acutis ad dignoſcendum
tibiq́; potiſsimum ac talibus fortaſſe iam oſtendimus:
veruntamen quoniam res magna eſt, non incongruē-

ter in

A ter in ea manifeſtanda pluribus etiam atque etiam te-
ſtimoniis immoramur, Ipſam enim dicit legem ex qua
Rom.5. nemo iuſtificatur, quam dicit ſubintraſſe vt abundaret
delictum, quam tamen ne quiſquam ob hoc imperitus
argueret & ſacrilegus accuſaret, defendit eam dicens,
Rom.7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit, Sed pec-
catum non cognoui niſi per legem: nam concupiſcen-
Exo.20. tiam neſciebam niſi lex diceret, Non concupiſces. Oc-
caſione itaque accepta peccatum per mandatum ope-
ratum eſt in me omnem concupiſcētiam. Dicit etiam,
Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum & iuſtum
& bonum, ſed peccatum vt appareat peccatum, per bo-
num mihi operatum eſt mortem. Ipſa eſt litera occidēs
quæ dicit, Non concupiſces: de qua item dicit quod
paulo antè commemoraui. Per legem enim cognitio
peccati, Nunc autem ſine lege iuſticia dei manifeſtata
Rom.3. eſt, teſtificata per legem & Prophetas, iuſticia autem
dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui credunt, Non
enim eſt diſtinctio, Omnes enim peccauerunt & egent
gloria dei: iuſtificati gratis per gratiam ipſius per re-
demptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu: quem propoſuit
B deus propiciatorium per fidem in ſanguine ipſi⁹, ad o-
ſtenſionem iuſticiæ eius, propter propoſitum præcedē-
tium peccatorum in dei patientia, ad oſtendendam iu-
ſticiam ipſius in hoc tempore, vt ſit iuſtus & iuſtificans
Ibidem. eum qui ex fide eſt Ieſu. Deinde ſubinfert vnde nunc
agimus. Vbi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quā
legem? factorum? non, ſed per legem fidei. Lex ergo fa-
Exod.20. ctorum ipſa eſt quæ dicit, Non concupiſces: quia per
illam cognitio peccati eſt. Volo igitur ſcire ſi quis mi-
hi dicere audeat, vtrum lex fidei non dicat, Non con-
cupiſces: ſi enim non dicit, quid cauſæ eſt cur non in
ea poſiti ſecuri atque impune peccemus? Hoc enim &
Rom.3. illi putauerunt Apoſtolum dicere de quibus ait, Et ſicut
dicunt nos quidam dicere, faciamus mala vt veniant
†damnatio iuſta eſt. bona, quorum iudicium iuſtum eſt†. Si autem dicit
etiam ipſa, Non concupiſces: ſicut tam multa præcepta
Euangelica & Apoſtolica teſtificari & clamare nō ceſ-
ſant, quare lex factorum etiam ipſa non dicitur? neque
enim quia non habet opera veterum ſacramentorum,
circuncíſionis videlicet atque cæterorum, ideo nō ſunt
opera quæ habet in ſacramentis ſuis huic iam tempori
C congrua. Aut vero de operibus ſacramentorum quæ-
ſtio fuit quando mētio legis ob hoc fiebat, quia per ip-
ſam cognitio peccati eſt, & ideo ex eo nemo iuſtifica-
tur, vnde non per illam excluſa eſt gloriatio, ſed per le-
Rom.1. gem fidei, ex qua iuſtus viuit. Sed nunquid & per iſtam
non fit cognitio peccati, cum & ipſa dicat, Non cōcu-
piſces? Quid igitur intereſt breuiter dicam. Quod ope-
rum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo im-
Exo.20. petrat: illa dicit, Non cōcupiſces: iſta dicit, Cum ſcirem
Sap.8. quia nemo eſſe poteſt continens niſi deus det, & hoc
ipſum erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc donum, adij
dominum & deprecatus ſum, Ipſa eſt illa ſapientia quæ
Iaco.1. pietas vocatur, qua colitur pater luminum, à quo eſt
omne datum optimum, & omne donum perfectū. Co-
2.Cor.10. litur autem ſacrificio laudis actioniſque gratiarum, vt
cultor eius non in ſeipſo, ſed in illo glorietur. Ac per
hoc lege operum dicit deus, fac quod iubeo: lege fidei
dicitur deo, da quod iubes. Ideo enim iubet lex vt ad-
moneat quid faciat fides: id eſt vt cui iubetur, ſi non-
dum poteſt ſciat quid petat: ſi autem continuo poteſt
& obedienter facit, debet etiam ſcire quo donāte poſ-
1.Cor.2. ſit, Non enim ſpiritum huius mundi accepimus, ait idē
ipſe conſtantiſſimus gratię prędicator, ſed ſpiritum qui
ex deo eſt, vt ſciam⁹ quę à deo donata ſunt nobis. Quis D
eſt autem ſpiritus mundi huius, niſi ſuperbiæ ſpiritus?
Quo cor inſipiens obſcuratum eſt eorum qui cogni-
tum deum, non vt deum gratias agendo glorificaue- Rom.1.
runt: nec alio ſpiritu decipiuntur etiam illi qui igno-
rantes dei iuſticiam & ſuam iuſticiam volentes conſti- Rom.10.
tuere, iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti. Vnde mihi vide-
tur magis eſſe fidei filius qui nouit à quo ſperet quod
nondum habet, quàm qui ſibi tribuit id quod habet:
quanuis vtrique horum præferendus ſit, qui & habet, &
nouit à quo habeat, ſi tamen nō ſe credat iam eſſe quod
nondum eſt: ne incidat in vicium illius Phariſæi, qui Lucæ 18.
quanquam deo gratias ageret ex iis quæ habebat, nihil
tamen petebat dari ſibi, tāquam nihilo indigeret ad au
gendam perficiendámve iuſticiam. His igitur conſi-
deratis pertractatiſque pro viribus quas dominus do-
nare dignatur, colligimus non iuſtificari hominem
præceptis bonæ vitę niſi per fidem Ieſu Chriſti, Hoc eſt
non lege operum, ſed lege fidei: non litera, ſed ſpiritu:
non factorum meritis, ſed gratuita gratia. Quan- Decalogus
uis itaque illos quibus circūciſio perſuadebatur ita cor- quoq; occi-
ripere atque corrigere videatur Apoſtolus, vt legis dit niſi ad-
nomine eandem circunciſionem appellet, cæteráſque ſit gratia.
eiuſmodi legis obſeruationes, quas tanquam vmbras Cap.XIIII.
futuri iam nunc reſpuunt Chriſtiani, id tenentes quod E
per illas vmbras figurate promittebatur: tamen legem
ex qua neminem dicit iuſtificari, non tantum in illis
ſacramētis quæ habuerunt promiſſiuas figuras, verum-
etiam in illis operibus vult intelligi, quæ quiſquis fece-
rit, iuſte viuit: vbi eſt & illud, Non concupiſces. At- Exod.31.
que vt hoc quod dicimus fiat planius, ipſum decalo- & 20.
gum videamus. Certè enim legem Moyſes miniſtran-
dam populo accepit in monte, ſcriptam in lapideis ta-
bulis digito dei: hæc decem præceptis conſtringitur,
vbi nihil de circunciſione mandatum eſt, nihil de vi-
ctimis pecorum, quæ nunc à Chriſtianis non immo-
lantur. In illis igitur decem præceptis excepta ſabbati
obſeruatione, dicatur mihi quid non ſit obſeruandum F
à Chriſtiano, ſiue de non faciendis colendiſque idolis
aliiſq; vllis diis, præter vnum verum deum, ſiue de non
accipiendo nomine domini in vanum, ſiue de hono-
re parentibus deferendo, ſiue de cauendis fornicatio-
nibus, homicidiis, furtis, falſis teſtimoniis, adulteriis, re
aliena concupiſcenda? Quid horum quiſquam dixerit
Chriſtianum non debere ſeruare? An forte non iſtam
legem quæ in illis duabus tabulis ſcripta eſt, literam
occidentem appellat Apoſtolus, ſed illam circunciſio-
nis aliorúmque veterum iamq; abolitorum ſacramen-
torum? Sed quo modo putabimus, cum in ea ſit, Non
concupiſces: per quod mandatum, quanuis ſanctum &
iuſtum & bonum, fefellit me, inquit, peccatum, & per
illud occidit? Quid enim aliud eſt, Litera occidit, ſpiri-
tus autem viuificat: quanuis euidentius eo ipſo loco ad
Corinthios vbi ait, Litera occidit, ſpiritus autem viui-
ficat: nō aliam velit intelligi literam, quàm ipſum de-
calogum in illis duabus tabulis ſcriptum? Sic enim di-
cit, Quoniam eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per nos, 2.Cor.3.
ſcripta non atramento, ſed ſpiritu dei viui, non in ta-
bulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Confi-
dētiam autem talem habemus per Ieſum Chriſtum ad
deum, non quia idonei ſimus cogitare aliquid à nobis
quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficiētia noſtra ex deo eſt,
qui idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non
litera, ſed ſpiritu. Litera enim occidit, ſpiritus autem vi-
uificat. Si autem miniſtratio mortis in literis figurata
in lapi-

G in lapidibus fuit in gloria, ita vt non poſſent intende-
re filij Iſraël in faciem Moyſi, propter gloriam vultus
eius quæ euacuatur, quare non magis mioiſtratio ſpi-
ritus erit in gloria? Si enim miniſtratio damoatioois
in gloria eſt, multo magis abundabit miniſterium iu-
ſticiæ in gloria. Dici de his verba multa poſſuot, ſed
poſtea fortaſſe opportunius. Nũc autem aduerte quam
dicat literam quæ occidit, cui velut econtrario viuifi-
cantem ſpiritum ingerit. Ea certè eſt miniſtratio mor-
tis in literis figurata lapideis, & miniſtraoo damna-
tionis, quia lex ſubintrauit vt abundaret delictum. Por-
Roma.5. rò autem præcepta ipſa tam ſunt vtilia facienti atque
ſalubria, vt niſi quis ea fecerit, vitam habere non poſ-
ſit. An vero propter vnum præceptum quod ibi de ſab-
bato eſt poſitum, dictus eſt decalogus litera occidens,
quoniam quiſquis illum diem[nunc vſque]obſeruat ſi-
Roma.8. cut litera ſonat, carnaliter ſapit. Sapere autem ſecũdum
carnem mors eſt: & illa nouem præcepta quæ ſic rectè
obſeruantur vt ſcripta ſunt, non ad legem operum ex
qua nemo iuſtificatur, ſed ad legem fidei ex qua iuſtus
viuit, pertinere putanda ſuot? Quis tam abſurde ſen-
H tiat, miniſtratiooem mortis in literis figuratam lapi-
deis, non dici ex omnibus decem præceptis, ſed ex vno
Roma.4. ſolo quod ad ſabbatum pertinet? Vbi ergo ponimus.
Roma.5. Lex iram operatur. Vbi enim non eſt lex, nec præuari-
catio. Et vſque ad legem peccatum in mundo fuit: Pec-
catum autem non deputatur cum lex non eſſet. Et il-
Rom.3. lud quod iam toties commemorauimus, Per legem
cognitio peccati: maximèque illud vbi euidentius ex-
Rom.7. preſsit vnde agitur, Concupiſcentiam neſciebam, ni-
ſi lex diceret, Noo concupiſces. Quem totum locum
attende, & vide vtrum quicquam propter circuncisio-
nem vel ſabbatum, vel quid aliud vmbratilis ſacramẽ-
ti, ac oon totum propter hoc dicat, quòd litera prohi-
bens peccatum non iuſtificat hominem, ſed potius oc-
cidit augendo concupiſcentiam & iniquitatem, præ-
uaricationem cumulando: niſi liberet gratia per le-
Rom.5. gem fidei quæ eſt io Christo Ieſu, cum diffuoditur cha-
ritas in cordibus oostris, per ſpiritum ſanctum qui da-
Rom.7. tus eſt nobis. Cum enim dixiſſet, vt ſeruiamus io noui-
tate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ, Quid ergo di-
cemus, inquit? Lex peccatum eſt? Abſit, Sed peccatum
non cognoui, niſi per legem. Nam concupiſcentiam
I oeſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces. Occaſio-
ne autem accepta peccatum per mandatum operatum
eſt io me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim
peccatum mortuum erat. Ego viuebam aliquando ſine
lege, adueniente autem mãdato, peccatum reuixit. Ego
autem mortuus ſum, & inuentum eſt mihi mandatum
quod erat io vitam, hoc eſſe in mortẽ. Peccatum enim
occaſione accepta per mandatum fefellit me, & per il-
lud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatũ ſan-
ctum & iuſtum & bonum. Quod ergo bonum eſt, bo-
num eſt enim, factum eſt mihi mors? Abſit. Sed peccatũ
vt appareat peccatum, per bonũ mihi operatũ eſt mor-
tem, vt fiat ſuper modum peccans peccatum per man-
datum. Scimus enim quia lex ſpiritalis eſt, ego autẽ car-
nalis ſum, venũdatus ſub peccato. Quod enim operor
ignoro, nõ enim quod volo hoc ago, ſed quod odi il-
lud facio. Si autem quod nolo hoc facio, conſentio le-
gi quoniam bona eſt. Nunc autem nõ iam ego operor
illud, ſed quod habitat io me peccatũ. [Scio enim quia
non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum. Vel-
le enim adiacet mihi, perficere autem bonum non: Nõ
enim quod volo facio bonum, ſed quod nolo malum
hoc ago. Si autem quod nolo ego hoc facio, iam non K
ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.]
Inuenio ergo legem volenti mihi facere boou m, quo-
niam mihi velle malum adiacet. Condelector enim le-
gi dei ſecundum ioteriorem hominem, Video autem
aliam legem in membris meis repugnantem legi men-
tis meæ, & captiuum me in legẽ peccaọ ducentem, quæ
eſt in mẽbris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit
de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtũ
dominum noſtrũ. Igitur egoipſe mente ſeruio legi dei,
carne autem legi peccati. Apparet igitur literæ vetuſta-
tem, ſi deſit nouitas ſpiritus, reos facere poti⁹ cognitio-
ne peccati, quàm liberare à peccato. Vnde & alibi ſcrip-
tum eſt, Qui apponit ſcientiam, apponit & dolorem: *Eccleſ.1.*
non quia ipſa lex malum eſt, ſed quia mandatũ bonum
habet io litera demonſtrante, non io adiuuante ſpiri-
tu: quod mandatum ſi fit timore pœnæ, non amore iu-
ſticiæ, ſeruiliter fit non liberaliter, & ideo nec fit: non
enim fructus eſt bonus, qui de charitatis radice oõ ſur-
git. Porrò autem ſi adſit fides quæ per dilectionẽ ope-
ratur, incipit condelectari legi dei ſecundum interiorẽ *Gala.5.*
hominem, quæ delectatio non literæ, ſed ſpiritus donũ L
eſt, etiam ſi alia lex in membris adhuc repugnat legi
mentis, donec in nouitatem quæ de die in diem in in-
teriore homine augetur, tota vetuſtas mutata pertranſ-
eat, liberante oos de corpore mortis huius, graoa dei
per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum. Hæc gra- *Gratia ĩ ve-*
tia in teſtameoto vetere velata latitabat, quæ in Chriſti *teri teſtamẽ-*
Euangelio reuelata eſt diſpenſatione temporum ordi- *to latens, in*
natiſſima, ſicut deus nouit cuncta diſponere. Et fortaſ- *nouo reuela-*
ſe ad illud ipſum eius latibulũ pertinet quod in eo de- *tur. Ca. XV*
calogo, qui datus eſt in monte Sina, hoc ſolum præcep- *Exo.20.*
tum figurate occultatum eſt quod ad ſabbatum perti-
net. Sabbatum autem dies ſanctificationis eſt, Nec va-
cat quòd inter omoia opera quæ fecit deus, illic primo
ſanctificatio ſonuit, vbi ab omnibus operibus requie-
uit, Vnde nunc non eſt differendi locus. Veruntamen *Gene.2.*
quod rei de qua agitur ſatis eſſe arbitror, non fruſtra il-
lo die populus ab omni opere ſeruili abſtinere præcep- *Exo.31.*
tus eſt, quo ſignificatur peccatum, oiſi quia non peccare
ſanctificationis eſt, hoc eſt muneris dei per ſpiritũ ſao-
ctum: quod in lege quæ duabus lapideis tabulis con-
ſcripta eſt, ſolum inter cætera in vmbra figuræ poſi-
tum eſt, in qua Iudæi ſabbatum obſeruant: vt hoc ipſo M
ſigoificaretur tempus tunc fuiſſe occultandæ gratiæ,
quæ nouo teſtamento fuerat per Chriſti paſſionem tã- *Matt.27.*
quam ſciſſione veli reuelanda. Cum enim tranſierit,
inquit, ad Chriſtum, auferetur velamen. Deus au- *2.Cor.3.*
tem ſpiritus eſt, vbi autem ſpiritus domini, ibi liber- *Spũs ſan-*
tas. Hic autem ſpiritus domini cuius dono iuſtifica- *ctus cur di-*
mur, quo fit in nobis vt non peccare delectet, vbi liber- *ctus ſit di-*
tas eſt. Sicut præter hunc ſpiritum peccare delectat, vbi *gitus dei.*
ſeruitus, à cuius operibus abſtinendum, id eſt ſpiritali- *Cap. XVI.*
ter ſabbatizandum eſt. Hic ſpiritus ſanctus per quem *2.Cor.3.*
diffunditur charitas in cordibus noſtris quæ plenitu- *Rom.5.*
do legis eſt, etiam digitus dei in Euãgelio dicitur. Vn- *Rom.13.*
de quia & illæ tabulæ digito dei conſcriptæ ſunt, & di- *Luc.11.*
gitus dei eſt ſpiritus dei per quem ſanctificamur, vt ex
fide viuentes per dilectionẽ bene operemur, quem ooo
moueat iſta congruentia ibidemq; eadem ſubſiſtentia?
Dies enim quinquaginta computantur à celebratione
Paſchæ, quæ occaſione figuratæ ouis per Moyſem fieri
præcepta eſt, in ſignificationẽ vòque futuræ dominicæ
paſſionis, vſq; ad diem quo Moyſes legem accepit in ta-
bulis digito dei conſcriptis: ſimiliter ab occiſione & re-
ſurrectiooe

A ſurrectione illius qui ſicut ouis ad immolãdum ductus
Eſaie 53. eſt, quinquaginta diebus completis, cõgregatos in vnũ
Acto. 2. fideles digitus dei, hoc eſt ſpiritus ſanctus impleuit.
Cõparatio In hac mirabili congruentia illud certe plurimũ di-
preceptorũ ſtat, quòd ibi popul⁹ accedere ad locũ vbi lex dabatur,
decalogi cũ horrendo terrore prohibetur: hic autem in eos ſuperue
charitate nit ſpiritus ſanctus, qui eum promiſſum expectantes in
data à ſpi- vnum fuerant cõgregati. Ibi in tabulis lapideis digitus
ritu ſancto. dei operatus eſt, hic in cordibus humanis. Ibi ergo lex
Cap. XVII. extrinſecus poſita eſt qua iniuſti terrerentur, hic intrin-
Exod. 19. ſecus data eſt qua iuſtificarẽtur. Nam non adulterabis,
Exod. 20. non homicidium facies, nõ concupiſces, & ſi quod eſt
Roma. 13. aliud mandatũ, quod vtiq; in illis tabulis ſcriptum eſt,
in hoc, inquit, ſermone recapitulatur, in eo, quòd dili-
ges proximum tuũ tanquã teipſum. Dilectio proximo
malum non operatur. Plenitudo autem legis eſt chari-
tas. Hæc non in tabulis conſcripta lapideis, ſed diffuſa
eſt in cordibus noſtris per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt
Roma. 5. nobis. Lex ergo dei eſt charitas. Huic prudentia carnis
non eſt ſubiecta, neq; enim poteſt: ſed ad hanc pruden-
tiam carnis terrendam cum in tabulis ſcribũtur opera
charitatis, lex eſt operum, & litera occidens præuarica-
B torem. Cũ autem ipſa charitas diffunditur in corde cre
dentium, lex eſt fidei, & ſpiritus viuificans dilectorem.
Vide nũc quemadmodum conſonet iſta diſcretio illis
Apoſtolicis verbis quæ pauloante ob aliud commemo
2. Corin. 3. rata & diligentius pertractanda diſtuleram. Manifeſta-
ti, inquit, quoniam eſtis epiſtola Chriſti miniſtrata per
nos, ſcripta nõ atramento, ſed ſpiritu dei viui, nõ in ta-
bulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalib⁹, Ecce quẽ-
admodum oſtẽdit quia illud extra hominem ſcribitur,
vt eum forinſecus terrificet: hoc in ipſo homine, vt eũ
intrinſecus iuſtificet. Carnales autem tabulas cordis di
xit non carnalis prudentiæ ſed tanquam viuentis ſen-
ſumq; habentis in comparatione lapidis qui ſine ſenſu
eſt. Et quod paulopoſt dicit, quòd nõ poterant intẽde-
re filij Iſraël vſq; in finem vultus Moyſi, & ideo eis per
velum loquebatur, hoc ſignificat, quia litera legis nemi
nem iuſtificat, ſed velamen poſitum eſt in lectione ve-
teris teſtamenti donec ad Chriſtum tranſeatur, & aufe-
ratur velamẽ, id eſt tranſeatur ad gratiam, vt intelliga-
tur ab ipſo nobis eſſe iuſtificationẽ, qua faciamus quod
iubet. Qui propterea iubet vt à nobis deficientes ad il-
C lum confugiamus, Ideo vigilantiſsime cũ dixiſſet, Con
Ibidem. fidentiam talem habemus per Chriſtum ad deũ: ne no-
ſtris hoc viribus tribueretur cõtinuo cõmendauit vn-
de agitur dicens, Nõ quòd idonei ſumus cogitare ali-
quid à nobis quaſi ex nobiſmetipſis, ſed ſufficientia no-
ſtra ex deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros noui
Roma. 4. teſtamenti, nõ literæ, ſed ſpiritus, Litera enim occidit,
Vetus lex ſpiritus autem viuificat. Proinde quia lex, ſicut alibi
mortẽ, noua dicit, præuaricationis gratia poſita eſt, id eſt litera iſta
iuſticiã mi extra hominem ſcripta, propterea eam & miniſtratio-
niſtrat. Ca. nem mortis & miniſtrationem damnationis appellat.
XVIII. Hanc autẽ, id eſt nouum teſtamentũ, miniſtrationẽ ſpi-
ritus & miniſtrationẽ iuſticiæ dicit, quia per donũ ſpi-
ritus operamur iuſticiã & à pręuaricationis damnatio-
ne liberamur. Ideo illud euacuatur, hoc manet: quoniã
terrenus pędagogus auferetur, cũ timori ſucceſſerit cha
2. Corin. 3. ritas, Vbi enim ſpiritus domini, ibi libertas, Hãc autem
miniſtrationem non ex meritis noſtris, ſed ex miſeri-
cordia eſſe ſic dicit, Propter quod habẽtes miniſtratio-
nem hanc, ſicut miſericordiam conſecuti non infirme-
2. Corin. 4. mur ſed abiiciamus occulta confuſionis, non ambulã-
tes in aſtutia, neq; dolo adulterantes verbum dei. Hanc
aſtutiã & dolũ hypocriſim vult intelligi, quia volũt iu- D
ſti videri ſuperbi. Vnde & in Pſalmo quẽ ad huius ipſi⁹
gratiæ teſtificationem commemorat idem Apoſtolus:
Beatus, inquit, cui non imputauit dominus peccatũ, ne- *Roma. 4.*
que eſt in ore eius dolus. Hæc eſt humiliũ ſanctorũ con *Pſal. 31.*
feſsio, non ſe iactantiũ eſſe quod nõ ſunt. Et paulopoſt,
Non enim noſmetipſos, inquit, prædicamus, ſed Ieſum *2. Corin. 4.*
Chriſtum dominum noſtrum, nos autẽ ſeruos veſtros
per Ieſum, quia deus qui dixit de tenebris lumen clare-
ſcere, claruit in cordibus noſtris ad illuminationẽ ſciẽ-
tiæ gloriæ eius in faciẽ Chriſti Ieſu. Hæc eſt ſciẽtia glo-
riæ eius qua ſcimus ipſum eſſe lumen, quo tenebræ no-
ſtræ illuminantur. Et idipſum attẽde quemadmodum
inculcet. Habemus autem, inquit, theſaurũ iſtum in va-
ſis fictilibus, vt eminentia virtutis ſit dei & non ex no-
bis. Et paulopoſt cũ eandem gratiam vberius in domi-
no Ieſu Chriſto commendãs, vſque ad illud veniret in-
dumentum iuſticiæ fidei, quo induti nõ nudi inuenia-
mur, & propter hoc ingemiſcimus mortalitate pręgra- *2. Corin. 5.*
uati, habitaculum noſtrũ quod de cœlo eſt ſuperindui
cupientes, vt abſorbeatur mortale à vita, vide quid ad-
iungat: Qui autẽ operatus eſt nos, inquit, in hoc ipſum *Ibidem.*
deus qui dedit nobis pignus ſpiritus: Et poſt pauca intu E
lit, vt nos ſimus iuſticia dei in ipſo. Hæc eſt illa iuſticia
dei, non qua ipſe iuſtus eſt, ſed qua nos ab eo facti.
Nemo ergo Chriſtianorum aberret ab hac fide quæ *Cõmemora*
ſola Chriſtiana eſt: neq; quiſquam cum verecundatus *tio teſtamẽ-*
fuerit dicere per nos ipſos fieri nos iuſtos non in nobis *ti noui ex*
huc operãte gratia dei, quia videt hoc à fidelib⁹ & piis *Prophetis.*
credi non poſſe cum dicitur, ad hoc ſe conuertat vt di *Cap. XIX.*
cat, ideo ſine operatione gratiæ dei nos iuſtos eſſe nõ
poſſe, quia legem dedit, quia doctrinã inſtituit, quia bo
na præcepta mandauit. Illa enim ſine adiuuante ſpiritu
proculdubio eſt litera occidens: cum vero adeſt viuifi-
cans ſpiritus, hocipſum intus conſcriptum facit diligi,
quod foris ſcriptum lex faciebat timeri. Inſpice in hoc
paululũ & in eo teſtimonio quod per Prophetã de hac
re præclariſsime dictũ eſt, Ecce dies veniẽt dicit domi- *Hiere. 31.*
nus, & conſummabo ſuper domũ Iſraël & ſuper domũ
Iuda teſtamentum nouum, non ſecundum teſtamẽtum
quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manũ
eorum vt educerem eos de terra Aegypti: quia ipſi non
perſeuerauerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos
dicit dominus: quia hoc teſtamẽtum eſt quod ordina- F
bo domui Iſraël, Poſt illos dies, dicit dominus, dabo le-
ges meas in cor illorũ, & in mente eorum ſcribam eas,
& ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populũ: & non
docebit vnuſquiſque ciuem ſuũ & vnuſquiſque fratrẽ
ſuum dicẽs, cognoſce dominũ: quia omnes cognoſcẽt
me à minore vſque ad maiorem eorum, quia propicius
ero iniquitati eorũ, & peccata eorum non memorabor
vltra. Quid ad hęc dicemus? Nempe in veteribus libris
aut nuſquã aut difficile pręter hunc Propheticũ locum
legitur facta cõmemoratio teſtamẽti noui, vt omnino
ipſo nomine appellaretur: Nam multis locis hoc ſigni-
ficatur & prænunciatur futurũ, ſed nõ ita vt etiam no-
men legatur expreſſum. Cõſidera igitur diligenter quã
differentiã inter duo teſtamenta, id eſt vetus & nouum
deus eſſe teſtatus ſit, cũ dixiſſet, Non ſecundũ teſtamen-
tum quod feci patribus eorũ in die qua apprehendi ma
num eorũ vt educerẽ eos de terra Aegypti. Vide quid
adiunxit, Quia ipſi non perſeuerauerunt in teſtamento
meo. Vicio eorũ deputat quòd in teſtamẽto dei nõ per-
manſerũt, ne lex quã tunc acceperũt culpãda videatur.
Ipſa eſt enim quã nõ venit Chriſtus ſoluere ſed implere, *Matth. 5.*

G Non tamen per eandem legẽ iuſtificatis impiis, ſed per
gratiam: hoc quippe agit viuificans ſpiritus, ſine quo li-
Gala. 3. tera occidit. Si enim data eſſet lex quę poſſet viuificare,
omnino ex lege eſſet iuſticia: ſed cõcluſit ſcriptura om-
nia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti dare-
tur credentibus, Ex hac promiſsione, hoc eſt ex dei be-
neficio ipſa lex impletur, ſine qua promiſsione præua-
ricatores facit: vel vſq; ad effectũ mali operis, ſi etiã re-
pagula timoris concupiſcentiæ flamma tranſcenderit,
vel certe in ſola volũtate, ſi timor pœnæ ſuauitatem li-
bidinis vicerit. Quod enim ait, Concloſit ſcriptura om
nia ſub peccato, vt promiſsio ex fide Ieſu Chriſti dare-
tur credentibus: ipſius cõcluſionis vtilitas dicta eſt, Nã
concluſit ad quos vſus, niſi quemadmodum alibi dici-
tur, Priuſquam autẽ veniret fides, ſub lege cuſtodieba-
Lex. mur, concluſi in eam fidem quæ poſtea reuelata eſt. Lex
Gratia. ergo data eſt, vt gratia quęreretur, Gratia data eſt, vt lex
impleretur. Neq; enim ſuo vicio nõ implebatur lex, ſed
vicio prudentiæ carnis, Quod viciũ per legem demon
ſtrandum, per gratiam ſanandum fuit. Quod enim im
poſsibile erat legi in quo infirmabatur per carnẽ, miſit
Roma. 8. deus filiũ ſuũ in ſimilitudine carnis peccati, & de pec-
H cato damnauit peccatum in carne, vt iuſticia legis im-
pleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambula-
mus, ſed ſecundum ſpiritum. Vnde & in iſto Propheti-
Hiere. 31. co teſtimonio, Conſummabo, inquit, ſuper domum Iſ-
raël & ſuper domum Iuda teſtamentũ nouum: quid eſt
cõſummabo, niſi implebo, nõ ſecundũ teſtamẽtũ quod
feci patribus eorũ in die qua apprehendi manum eorũ
vt educerem eos de terra Aegypti. Ergo illud ve-
Lex vetus. tus erat, quia hoc nouũ eſt. Vnde igitur illud vetus, hoc
Lex noua. nouum, cum lex eadem impleatur per teſtamentũ no-
Cap. XX. uum quæ dixit in veteri, Non cõcupiſces? Quia ipſi, in-
Exod. 20. quit, non perſeuerauerunt in teſtamento nouo, † & ego
† meo. neglexi eos, dicit dominus. Ergo propter veteris homi
nis noxam quæ per literam iubentẽ & minantem mi-
nime ſanabatur, dicitur illud teſtamentũ vetus: hoc au-
tem nouum, propter nouitatem ſpiritus quæ hominem
nouum ſanat à vicio vetuſtatis. Deniq; attẽde quod ſe-
quitur, & vide quãta luce fiat perſpicuum, quod ſibi vi-
dentes nolunt homines intueri, quia hoc teſtamẽtum,
Hiere. 31. inquit, quod ordinabo domui Iſraël, Poſt dies illos di-
cit dominus dabo leges meas in cor illorũ, & in mente
I eorum ſcribam eas. Ecce eſt, vnde Apoſtolus ait, quod
2. Corin. 3. ſupra commemorauimus, Nõ in tabulis lapideis, ſed in
tabulis cordis, quia non atramento, ſed ſpiritu dei viui.
Nec ob aliud arbitror in eo loco Apoſtolũ voluiſſe cõ
Ibidem. memorare teſtamentum nouum: ibi quippe ait, Qui &
idoneos nos fecit miniſtros noui teſtamenti, non lite-
ræ, ſed ſpiritus, niſi quia iſtam intuebatur prophetiam
cum diceret, Nõ in tabulis lapideis, ſed in tabulis cor-
dis carnalibus, quoniã hic dictum eſt, In cordibus eo-
rum ſcribam eas: Vbi nominatim promiſſum eſt teſta-
Lex ſcripta mentum nouum. Quid ſunt ergo leges dei ab ipſo
in cordib⁹. deo ſcriptæ in cordibus, niſi ipſa præſentia ſpiritus ſan
Cap XXI. cti, qui eſt digit⁹ dei, quo præſente diffunditur charitas
in cordibus noſtris, quæ plenitudo legis eſt, & præcepti
finis, Nã quia veteris teſtamẽti promiſſa terrena ſunt, li
cet exceptis ſacramentis, quæ vmbra erant futurorum,
ſicut eſt circuncisio, & ſabbatum, & aliæ dierum obſer-
2. retra. ca. uationes, & quarundam eſcarum ceremoniæ, & multi-
37. plex ſacrificiorum ſacrorumq; ritus quæ vetuſtati car-
nalis legis iugoq; ſeruili congruebant, talia contineant
præcepta iuſticiæ qualia nũc quoque obſeruare præci-
pimur, quæ maxime duabus illis tabulis ſine figura ad-

umbratę ſignificationis expreſſa ſunt, ſicut eſt, Non ad- K
ulterabis, non homicidium facies, non concupiſces, & *Exod. 20.*
ſi quod aliud eſt mandatum quod in hoc ſermone re- *Roma. 13.*
capitulatur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: ta-
men quia in eo, ſicut dixi, promiſſa terrena & tempora-
lia recitãtur, quæ bona ſunt huius corruptibilis carnis,
quamuis eis ſempiterna atque cœleſtia ad nouum ſcili-
cet teſtamentum pertinentia figurarentur, nunc ipſius
bonum cordis promittitur, mentis bonum, ſpiritus bo
num, hoc eſt, intelligibile bonum, cũ dicitur, Dabo le-
ges meas in mente eorum, & in cordibus eorum ſcribã
eas. Vnde ſignificauit eos non forinſecus terrentem le-
gem formidaturos, ſed intrinſecus habitantẽ ipſam le-
gis iuſticiam dilecturos. Deinde addidit & merce- *Vita æter-*
dem, Et ero eis in deum, & ipſi erunt mihi in populum. *na. C. XXII*
Hoc eſt illud quod de deo ait ille, Mihi autem adhære- *Hiere. 31.*
re deo bonum eſt. Ero, inquit, illis in deum, & ipſi erũt *Pſal. 72.*
mihi populus: Quid hoc bono melius, quid hac fœlici-
tate fœlicius, viuere deo apud quem eſt fons vitæ, & in *Pſal. 35.*
cuius lumine videbimus lumen. De hac vita dicit ipſe *Ioan. 17.*
dominus, Hæc eſt autem vita æterna vt cognoſcant te
vnum verum deũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum: id
eſt, te & quem miſiſti Ieſum Chriſtum [cognoſcãt] vnũ L
verum deum. Hoc enim & ipſe promittit dilectoribus
[ſuis] dicens, Qui diligit me mandata mea cuſtodit, & *Ioan. 14.*
qui diligit me diligetur à patre meo, & ego diligam eũ
& oſtẽdã meipſum illi: Vtiq; in forma dei in qua ęqua-
lis eſt patri, nõ in forma ſerui in qua ſe & impiis oſten- *Philip. 2.*
debat. Tũc enim fiet quod ſcriptũ eſt, Tollatur impius *† gloriam.*
vt nõ videat claritatem † domini. Quando ibunt ſini- *Eſaia. 26.*
ſtri in ignem æternũ, iuſti autem in vitam æternã. Quæ *Matth. 25.*
vita æterna ſicut cõmemoraui definita eſt ea eſſe, vt co-
gnoſcant vnũ verum deum. Hinc dicit & Ioannes, Di-
lectiſsimi, filij dei ſumus & nondum apparuit quid eri- *1. Ioan. 3.*
mus. Scimus quia cũ apparuerit ſimiles ei erimus, quo-
niã videbimus eum ſicuti eſt. Hæc ſimilitudo nunc in-
cipit reformari, quandiu homo interior renouatur de *2. Corin. 4.*
die in diem ſecundum imaginẽ eius qui creauit eum. *Coloſſ. 3.*

Sed ad illius eminentiæ perfectionem quæ tũc fu- *Cõparatio*
tura eſt, quid hoc, aut quantum eſt? Siquidem Apoſtol⁹ *vitę præſen*
ad illa ineffabilia qualecũq; adhibẽs de notis rebus ex- *tis ad futu*
emplum, paruulam ętatẽ virili comparauit ætati. Cũ eſ- *ram. Cap.*
ſem, inquit, paruulus quaſi paruulus loquebar, quaſi par *XXIII.*
uulus ſapiebã, quaſi paruulus cogitabam: cum autem fa *1. Corin. 13.*
ctum ſum vir, euacuaui † ea quæ paruuli erant. Cur autẽ M
hoc dixerit, conſequẽter oſtẽdẽs, Videmus, inquit, nũc *† depoſui.*
per ſpeculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem.
Nunc ſcio ex parte, tunc autẽ cognoſcã ſicut & cogni-
tus ſum. Proinde etiã per hunc Prophetã cuius te-
ſtimoniũ pertractamus, hoc additur: Vt in eo merces, *Et nõ doce-*
in eo finis, in eo perfectio fœlicitatis, in eo beatæ æter- *bit vnuſ-*
næq; vitæ ſumma conſiſtat. Cum enim dixiſſet, Et ero *quiſq; ciuẽ*
illis in deũ, & ipſi erunt mihi populus: cõtinuo addidit, *ſuũ & fra-*
Et non docebit vnuſquiſq; ciuem ſuũ & vnuſquiſq; fra *trem ſuum.*
trem ſuũ, dicens, Cognoſce dominum: quia omnes co *C. XXIIII.*
gnoſcent me à minore vſq; ad maiorem eorũ. Nũc cer- *Hiere. 31.*
te iam tẽpus eſt teſtamenti noui, cuius per Prophetã fa-
cta eſt promiſsio per hęc verba quę ex illa prophetia cõ
memorauim⁹. Cur ego adhuc dicit vnuſquiſq; ciui ſuo
& fratri ſuo, cognoſce dominũ? An forte nõ dicitur cũ
Euangeliũ prædicetur, & eius ipſa ſit prędicatio vt hoc
vbiq; dicatur? Nam vnde ſe Apoſtolus gentiũ dicit eſſe
doctorẽ, niſi quia hoc fit quod ipſe ait, Quo modo in- *Roma. 10.*
uocabunt in quẽ nõ crediderũt? Aut quo modo credẽt
ei quẽ nõ audierunt? Quo modo autẽ audient ſine præ-
dicante

A dicante?Cũ ergo nunc iſta prædicatio vſquequaq; cre-
breſcat,quo modo tẽpꝰ eſt teſtamẽti noui, de quo Pro-
Hiere.31. pheta dixit, Et non docebit vnuſquiſq; ciuem ſuum,&
vnuſquiſq; fratrem ſuum dicens, cognoſce dominum:
quia omnes cognoſcẽt me à minore vſque ad maiorẽ
eorum,niſi quia eiuſdem teſtamenti noui æternã mer-
cedem, id eſt ipſius dei beatiſsimam contemplationẽ
promittendo coniunxit? Quid ergo eſt, Omnes à mi-
nore vſq; ad maiorẽ eorum: niſi omnes pertinentes ſpi
ritaliter ad domum Iſraël & ad domũ Iuda, hoc eſt ad
filios Iſaac & ad ſemen Abrahæ? Ipſa eſt enim promiſ-
Roma.9. ſio qua ei dictum eſt,In Iſaac vocabitur tibi ſemen.Nõ
eni qui filij carnis hi filij dei , ſed filij promiſsionis de-
putãtur in ſemine. Promiſsionis autem verbũ hoc eſt,
Gene.18. Ad hoc tempus veniam,& erit Saræ filius. Non ſolum
autẽ,ſed & Rebecca ex vno concubitu habens Iſaac pa
tris noſtri:De nõdum enim natis,nec qui aliquid ope-
rati fuerant boni aut mali, vt ſecundum electionẽ pro-
poſitum dei maneret, nõ ex operibus ſed ex vocãte di-
Gene.25. ctũ eſt ei,quia maior ſeruiet minori. Hæc eſt domus Iſ-
raël vel domus Iuda propter Chriſtum,qui venit ex tri
bu Iuda.Domus filiorũ promiſsionis hæc eſt, non ope-
B rum propriorum, ſed beneficij dei , Hoc eſt enim deus
promittit quod ipſe facit:non enim ipſe promittit & a-
lius facit, quod iam non eſt promittere ſed prædicere,
Ideo non ex operibus ſed ex vocante,ne ipſorũ ſit non
dei,Ne merces non imputetur ſecundum gratiam, ſed
ſecundum debitum,atq; ita gratia iam nõ ſit gratia,cu-
ius vehemens defenſor eſt atq; aſſertor minimus Apo-
1.Corin.15. ſtolorum,qui plus omnibus illis laborauit, non ipſe au
tem ſed gratia dei cum illo . Omnes enim, inquit, ag-
noſcent me: Omnes domus Iſraël & domus Iuda. Ne-
que enim omnes qui ex Iſraël hi ſunt Iſraël, ſed omnes
quibꝰ dicitur in Pſalmo pro ſuſceptione matutina,hoc
eſt pro luce noua,teſtamẽti ſcilicet noui,Vniuerſum ſe-
Pſal.21. men Iacob magnificate eum: timeat eum omne ſemen
Iſraël.Vniuerſum omnino ſemen prorſus omne ſemen
promiſſorum atq; vocatorum,ſed eorum qui ſecũdum
Roma.8. propoſitum vocati ſunt, Quos enim prædeſtinauit, il-
los & vocauit: quos autem vocauit,illos & iuſtificauit:
quos autem iuſtificauit,illos & glorificauit. Ideoque ex
fide, vt ſecundum gratiã firma ſit promiſsio omni ſe-
mini,non ei tantum quod ex lege eſt, id eſt quod ex ve
tere teſtamento venit ad nouum, ſed & ei quod ex fide
C eſt non ſibi promiſſa lege, Ex fide autem Abraham, id
Gene.17. eſt imitatores fidei Abraham, qui eſt pater omniũ no-
Roma.4. ſtrum,ſicut ſcriptum eſt,quia patrem multarum gentiũ
Roma.8. poſui te.Omnes ergo hi prędeſtinati,vocati,iuſtificati,
glorificati cognoſcent deum gratia teſtamenti noui, à
minore vſq; ad maiorem eorum.Sicut ergo lex factorũ
ſcripta in tabulis lapideis, merceſq; eius terra illa pro-
miſsionis,quam carnalis domus Iſraël cũ ex Aegypto
liberata eſſet,accepit,pertinet ad teſtamentũ vetus : ita
lex fidei ſcripta in cordibus,merceſq; eius ſpecies con-
templationis,quã ſpiritalis domus Iſraël ab hoc mun-
do liberata percipiet,pertinet ad teſtamẽtum nouum.
1.Corin.13. Tũc fiet quod dicit Apoſtolus. Siue prophetię euacua-
buntur,ſiue linguæ ceſſabunt,ſiue ſcientia euacuabitur,
illa ſcilicet paruulorum ſcientia in qua hic viuitur,quę
ex parte per ſpeculũ in ęnigmate videtur.propter hanc
enim neceſſaria eſt prophetia,cum adhuc præteritis fu-
tura ſuccedũt:propter hanc linguæ, id eſt multiplicitas
ſignificationum cum ex alio atq; alio aliud atque aliud
admonetur, qui nondum æternã lucem perſpicue ve-
ritatis mente purgatiſsima contemplatur . Cum autem

veneris quod perfectum eſt,& totum hoc quod ex par- D
te eſt fuerit euacuatum,tũc quod aſſumpta carne,carni
apparuit,oſtẽdet ſeipſum dilectoribus ſuis: Tũc erit vi-
ta æterna,vt cognoſcamus vnum verum deum,tunc ſi-
miles ei erimus,quoniã tunc cognoſcemus ſicut & co-
gniti ſumus. Tunc non docebit vnuſquiſq; ciuem ſuũ, *Hiere.31.*
aut fratrem ſuum dicens,cognoſce dominum. Omnes
enim cognoſcent eũ à minore vſq; ad maiorem eorũ.
Quod multis modis intelligi poteſt . Siue quia & illic
quiſq; ſanctorum tanquam ſtella ab ſtella differt in glo *1.Corin.15.*
ria.Nec ad rem quicquã intereſt vtrum à minore vſq;
ad maiorẽ,ſicut dictũ eſt, an ſi à maiore vſq; ad mino-
rem diceretur:quod ſimiliter nihil intereſt, etiam ſi mi
nores intellexerimus,qui tantũmodo credere , maiores
autem qui etiam intelligere quantũ in hac vita fieri po
teſt lumen incorporeum atq; incommutabile valuerũt.
Siue minores,tempore poſteriores:maiores autem,tem
pore priores intelligi voluit . Simul enĩ promiſſam dei
cõtẽplationẽ accepturi ſunt omnes,quia & illi pro no-
bis meliora prouiderũt , ne ſine nobis perfecti perfice-
rentur.Et ideo velut minores reperiuntur priores, quia
minus dilati ſunt,ſicut in illo euãgelico denario per ſi-
militudinẽ dicitur,quem prius accipiunt qui poſterio- E
res venerũt ad vineã.Siue quolibet alio modo, qui me *Matth.20.*
in præſentia forſitan fugit,minores maioreſq; accipiẽ-
di ſunt. Illud tamen quantũ potes diligenter atten- *Nouæ legis*
de,quod tanto molimine conor oſtẽdere.Cũ teſtamen *veteriſq;*
tum nouũ Propheta promitteret,non ſecundũ teſtamẽ *diſcrimen.*
tum quod prius factũ eſt populo Iſraël ex Aegypto libe *Cap. XXV.*
rato,nihil eum de ſacrificiorũ,vel quorũcunq; ſacramẽ
torũ cõmutatione dixiſſe,quãuis & ipſa ſine dubio fue-
rat ſecutura,ſicut ſecutã videmus,quod multis aliis lo-
cis eadẽ prophetica ſcriptura teſtatur : ſed tantũmodo
iſtam cõmendaſſe diſtantiam , quòd leges ſuas daturus
eſſet deus in mentẽ eorum qui pertinerẽt ad hoc teſta-
mentũ,& eorũ ſcripturas in cordibus.Vnde Apoſtolus
ſumpſit nõ atramento,ſed ſpiritu dei viui,non in tabu *2.Corin.3.*
lis lapideis,ſed in tabulis cordis carnalibus, ſempiter-
namq; mercedẽ iuſtificationis huius, nõ terram de qua
pulſi ſunt Amorræi & Zethæi,& aliæ gẽtes quæ ibi cõ- *Pſal.72.*
memorãtur,ſed ipſum deum cui adhærere bonũ eſt, vt
bonum dei quod diligunt, deus ſit ipſe quem diligũt.
Itemq; & homines à deo niſi peccata † nõ ſeparant,quę *† al. diligũt*
non niſi per eandem gratiã dimittuntur.Vnde cum di *iter quẽ &*
xiſſet:Omnes enim cognoſcẽt me à minore vſq; ad ma *homines ni*
iorem eorũ:mox addidit, Quia propicius ero iniquita- *ſi peccata.*
ti eorum,& peccata eorũ non memorabor vltra. Per le *Hiere.31.*
gem ergo factorum dicit dominus, Non concupiſces, F
per legẽ fidei dicit dominus, Sine me nihil poteſtis fa- *Exod.20.*
cere,Aiebat enim de bonis operibus,hoc eſt, de palmi- *Ioan.15.*
tũ fructibus.Cũ igitur hæc appareat diſtantia veteris &
noui teſtamenti,quòd lex ibi in tabulis,hic in cordibus
ſcribitur, vt quod ibi forinſecus terret, hic delectet in-
trinſecus,ibiq; fiat præuaricator per occidentem literã,
hic delector per viuificantem ſpiritũ : non ideo dicen- *De gẽtibus*
dum eſt quòd deus adiuuet nos ad operandã iuſticiam *duce natu-*
atq; operetur in nobis & velle & operari pro bona vo *ra cognoſcẽ*
lũtate,quia præceptis iuſticiæ forinſecus inſonat ſenſi- *tibus deũ,*
bus noſtris,ſed quia intrinſecus incrementum dat dif- *ac de lege*
fundendo charitatem in cordibus noſtris per ſpiritum *ſcripta in*
ſanctum qui datus eſt nobis. Videndum eſt autem *cordibus*
quo modo dicat Apoſtolus,Cum enim gẽtes quæ legẽ *Chriſtiano-*
non habẽt naturaliter quę legis ſunt faciunt, hi legẽ nõ *rum. Cap.*
habẽtes ipſi ſibi ſunt lex,qui oſtendũt opus legis ſcriptũ *XXVI.*
in cordibus ſuis:ne videatur nõ eſſe certa diſtãtia noui *Roma.2.*

G teſtamenti, quòd leges ſuas dominus in cordibus popu
li ſui ſe ſcripturum eſſe promiſit, quandoquidẽ hoc gẽ
tes naturaliter habeant, Pertractanda igitur hæc quæ-
ſtio, quæ non mediocris exorta eſt. Dicet enim aliquis,
Si deus hinc diſcernit à vetere teſtamento nouũ, quòd
in vetere legem ſuam ſcripſit in tabulis, in nouo autem
ſcripſit in cordibus: fideles noui teſtamẽti vnde diſcer-
nuntur à gẽtibus, quæ habent opus legis ſcriptũ in cor-
dibus ſuis, quo naturaliter quæ legis ſunt faciũt: quaſi iã
illo populo vetere potiores qui legem accepit in tabu-
lis, & nouo populo priores, cui hoc præſtãtur per teſta-
mentum nouum quod his natura iam præſtitit? An for
te eas gẽtes commemorauit Apoſtolus, ſcriptã in cor-
dibus habere legẽ, quæ ad nouum pertinent teſtamen-
tum? Ad hoc enim vnde venerit intuendum eſt. Primo
Roma. 1. Euangeliũ commendans ait, Virtus enim dei eſt in ſa-
lutem omni credẽti, Iudæo [primum] & Græco: iuſticia
enim dei in eo reuelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptũ
Abac. 2. eſt, Iuſtus autẽ ex fide viuit. Deinde loquitur de illis im-
piis quibus propter ſuperbiã nec cognitio dei profuit,
quia non ſicut deũ glorificauerunt, aut gratias egerunt.
Roma. 1. Inde tranſit ad eos qui iudicant & agũt talia qualia cõ-
H demnant, nimirum propter Iudæos qui de lege dei glo
riabantur: quãuis adhuc eos nominatim nõ exprimat,
& ideo dicit, Ira & indignatio, tribulatio & anguſtia in
omnem animam hominis operantis malum, Iudæi pri
Roma. 2. mũ & Græci: Gloria autem & honor & pax omni ope-
ranti bonũ, Iudæo primum & Græco: nõ eſt enim per-
ſonarum acceptio apud deum. Quicunq; enim ſine le-
ge peccauerunt, ſine lege & peribũt: & quicunque in le-
ge peccauerunt, per legem iudicabuntur: Non enim au
ditores legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iu-
ſtificabuntur. His verbis hoc vnde agitur ſubiũgit & di
cit, Cum gentes enim quæ legem dei nõ habent, natu-
raliter quæ legis ſunt faciunt, & cætera quæ iam ſupra
commemoraui, Proinde non videtur alios hic ſignifi-
caſſe ſub nomine gentiũ quàm eos quos nomine Græ-
ci ſupra ſignificabat, cũ diceret, Iudæo primum & Græ-
co. Porrò ſi Euangelium virtus dei eſt in ſalutem omni
credenti, Iudæo primũ & Græco, & ira & indignatio,
tribulatio & anguſtia in omnẽ animam hominis ope-
rantis malum, Iudæi primum & Græci, gloria autem &
honor & pax omni operãti bonum, Iudæo primum &
Græco: iſte autẽ Græcus nomine gentium ſignificatus
I eſt naturaliter quæ legis ſunt facientium, & quę ſcriptũ
habent opus legis in cordibus ſuis: profecto ad Euange
liũ pertinent Gentes, quibus lex in cordibus ſcripta eſt.
Eis quippe credẽtibus virtus dei eſt in ſalutem. Quibus
autem Gentibus bene operantibus gloriam & honorẽ
pacemq; promitteret, extra Euangelij gratiam conſtitu
tis? Quia enim perſonarum acceptio non eſt apud deũ,
& non auditores legis, ſed factores iuſtificãtur, ideo ſi-
ue Iudæus ſiue Græcus, hoc eſt quilibet ex gentibus cre-
diderit, ſalutẽ in Euangelio pariter habebit, Non enim
Roma. 3. eſt diſtinctio, ſicut poſtea dicit, Omnes enim peccaue-
runt & egent gloria dei, iuſtificati gratis per gratiam
ipſius. Vnde autem factorem legis Græcum iuſtificari
diceret, ſine gratia ſaluatoris? Neque enim contra ſe-
ipſum diceret, quod ait, factores legis iuſtificabuntur:
tanquam per opera, non per gratiam iuſtificentur: cum
dicat gratis iuſtificari hominem per fidem ſine operi-
bus legis, nihilq; aliud velit intelligi in eo quod dicit,
gratis, niſi quia iuſtificationem opera non præcedunt.
Roma. 11. Aperte quippe alibi dicit, Si gratia, iam non ex operi-
bus, alioquin gratia iam non eſt gratia. Sed ſic intelli-
gendum eſt, factores legis iuſtificabuntur, vt ſciamus K
aliter eos non eſſe factores legis niſi iuſtificentur: vt nõ
iuſtificatio factoribus accedat, ſed factores legis iuſtifi-
catio præcedat. Quid eſt enim aliud, iuſtificati, quàm Roma. 4.
iuſti facti, ab illo ſcilicet qui iuſtificat impium, vt ex im
pio fiat iuſtus? Si enim ita loqueremur, vt diceremus,
homines liberabuntur, hoc vtiq; intelligeretur, eis qui
iam homines eſſent accedere liberationem. Si autẽ di-
ceremus, homines creabuntur, non vtique intelligere-
tur eos creari qui iam homines erant, ſed ipſa creatio-
ne homines fieri. Ita ſi dictum eſſet, factores legis hono
rabuntur: non recte acciperemus niſi honorem illis qui
iam eſſent factores legis accedere. Cum vero dictum
eſt, factores legis iuſtificabuntur, quid aliud dictum eſt
quàm iuſti iuſtificabuntur, factores enim legis vtiq; iu-
ſti ſunt, Ac per hoc tãtundem eſt ac ſi diceretur, facto-
res legis creabuntur, non quia erant, † ſed vt ſint: vt ſic † al. nõ qui
intelligerẽt etiã Iudæi legis auditores, indigere ſe gra- iam erant.
tia iuſti iuſtificatoris vt poſſint eſſe factores. Aut certe
ita dictum eſt, iuſtificabuntur, ac ſi diceretur, iuſti habe
buntur, iuſti deputabuntur. Sicut dictũ eſt de quodam:
Ille autem volẽs ſe iuſtificare, id eſt, vt iuſtus haberetur Luca. 10.
& deputaretur, Vnde aliter dicimus, Deus ſanctificat Matth. 6.
ſanctos ſuos: aliter autem, Sanctificetur nomen tuum. L
Nam illud ideo, quia ipſe illos facit eſſe ſanctos qui nõ
erãt ſancti: Hoc autẽ ideo, vt quod ſemper apud ſe ſan Sanctificatũ
ctum eſt, ſanctum etiã ab hominibus habeatur, id eſt, nomen dei.
ſancte timeatur. Sic ergo gentes commemorans natu-
raliter quæ legis ſunt facientes, & ſcriptũ habẽtes opus
legis in cordibus, illos intelligi voluit qui credunt in
Chriſtũ: quia non ſicut Iudæi præmiſſa ſibi lege veniũt
ad fidẽ: non eſt cur eos conemur diſcernere ab iis qui-
bus per Prophetam [dominus] promittens teſtamentũ Hiere. 31.
nouum, dixit leges ſuas ſe ſcripturũ in cordibus eorũ, Roma. 11.
quia & ipſi per inſertionem quam oleaſtro præſtitã di-
cit, ad eandem oleam, hoc eſt, ad eundem dei populũ
pertinent: potiuſq; cõcordat prophetico etiã hoc Apo-
ſtolicum teſtimoniũ, vt hoc ſit pertinere ad teſtamen-
tum nouũ, legem dei habere non in tabulis ſed in cor-
dibus ſcriptã: hoc eſt, in intimo affectu iuſticiam legis
amplecti, vbi fides per dilectionẽ operatur, quia ex fide Gala. 5.
iuſtificat gentes deus, Quod ſcriptura prævidens, præ-
nunciauit Abrahæ dicens, In ſemine tuo benedicentur Gene. 22.
omnes gentes: vt per hanc promiſſionis gratiam oliuę
insereretur oleaſter, & fierent fideles gentes filij Abra- M
hæ in ſemine Abrahæ, quod eſt Chriſtus, ſectantes eius
fidẽ qui non accepta in tabulis lege, nondumq; habens
ipſam circuncisionẽ, credidit deo & deputatum eſt illi Gene. 15.
ad iuſticiã. Ac ſic tale erit hoc quod de eiuſmodi gẽti-
bus dixit Apoſtolus, quòd opus legis ſcriptũ habeant in
cordibus ſuis, quale eſt illud ad Corinthios, nõ in tabu 2. Corin. 3.
lis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalib⁹. Ita enim fiũt
de domo Iſraël, cũ præputiũ eorũ in circuncisionẽ de-
putatur, eo quòd iuſticiã legis nõ pręciſione carnis oſtẽ
dũt, ſed cordis charitate cuſtodiũt: quoniã ſi præputiũ
iuſticias legis cuſtodiat, nõnne præputiũ eius, inquit, in
circunciſionẽ deputabitur? Et propterea in domo veri
Iſraël in quo dolus nõ eſt, participes ſunt teſtamẽti no-
ui, quia dat deus leges in mentẽ ipſorũ, & in cordibus
eorũ ſcribit eas digito ſuo, ſpiritu ſancto, quo ibi diffun
ditur charitas quæ legis eſt plenitudo. Nec moueat, Gẽtes natu
quòd naturaliter eos dixit quæ legis ſunt facere, nõ ſpi- ra duce be-
ritu dei, non fide, nõ gratia, Hoc enim agit ſpiritus gra ne facientes.
tiæ, vt imaginem dei in qua naturaliter facti ſumus, in- C. XXVII.
ſtauret in nobis. Vicium quippe contra naturam eſt,
quod

A quod vtique ſanat gratia. Propter quã deo dicitur, Mi-
Pſal.40. ſerere mei, ſana animam meam quoniam peccaui tibi.
Proinde naturaliter homines quę legis ſunt faciũt, Qui
† al. vicio enim hoc non faciunt, vicioſe faciunt. † Quo vicio lex
nõ faciunt. dei eſt deleta de cordibus, Ac per hoc, vicio ſanato, cũ
illic ſcribitur, fiunt quæ legis ſunt naturaliter: nõ quòd
per naturam negata ſit gratia, ſed potius per gratiã re-
Roma.5. parata natura. Per vnum quippe hominẽ peccatum in-
trauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in om-
nes homines pertranſiuit, in quo omnes peccauerũt: Et
ideo quia non eſt diſtinctio, egent gloria dei, iuſtifica-
Roma.3. ti gratis per gratiam ipſius. Qua gratia in interiore ho-
mine renouato iuſticia ſcribitur, quã culpa deleuerat:
& hæc miſericordia ſuper genus humanum per Chri-
1.Timo.2. ſtum Ieſum dominum noſtrum. Vnus enim deus, vnus
& mediator dei & hominũ homo Chriſtus Ieſus. Si au
tem hi qui naturaliter quæ legis ſunt faciunt, nondum
ſunt habendi in numero eorum quos Chriſti iuſtificat
gratia: ſed in eorum potius quorum etiam impiorum,
nec deum verum veraciter iuſteq; colentium, quædam
tamen facta vel legimus, vel nouimus, vel audimus, quę
ſecundum iuſticiæ regulam non ſolum vituperare nõ
B poſſumus, verumetiam merito recteq; laudamus: quã-
quam ſi diſcutiatur quo fine fiant, vix inueniuntur quæ
iuſticiæ debitam laudem defenſionèmve mereantur.

Imago dei nõ omnino deleta ĩ gẽtibus. Cap. XXVIII.

Veruntamen quia nõ vſqueadeo in anima huma-
na imago dei terrenorum affectuum labe detrita eſt, vt
nulla in ea velut liniamenta extrema remanſerint, vn-
de merito dici poſſit etiã in ipſa impietate vitæ ſuæ fa-
cere aliqua legis vel ſapere: ſi hoc eſt quod dictum eſt,
quia gentes quæ legem non habent, hoc eſt, legem dei,
naturaliter quæ legis ſunt faciunt, & quia huiuſmodi
homines ipſi ſibi ſunt lex, & ſcriptum opus legis habẽt
in cordibus ſuis, id eſt, non omnimodo deletum eſt
quod ibi per imaginem dei cum crearẽtur impreſſum
eſt: etiam ſic illa differentia non perturbabitur qua di-
ſtat à vetere teſtamentum nouum, eo quòd per nouum
ſcribitur lex dei in corde fidelium, quæ per vetus in ta-
bulis ſcripta eſt: hoc enim illic ſcribitur per renouatio-
nem, quod nõ omnimodo deletum eſt per vetuſtatem.
Nã ſicut ipſa imago dei renouatur in mente credentiũ
per teſtamentum nouum, quam non penitus impietas
aboleuerat: nam remanſerat vtique id quod anima ho-
minis niſi rationalis eſſe nõ poteſt: ita etiam ibi lex dei
C nõ ex omni parte deleta per iniuſticiã, profecto ſcribi-
tur renouata per gratiam. Nec iſtam inſcriptionẽ, quæ
iuſtificatio eſt, poterat efficere in Iudæis lex in tabulis
ſcripta, ſed ſolum præuaricationem. Nam & ipſi homi
nes erant, & vis illa naturæ inerat eis, qua legitimum
aliquid anima rationalis & ſentit & facit: ſed pietas quę
in aliam vitam transfert beatam & æternam, legem ha
bet immaculatam, conuertentem animas vt ex illo lu-
Pſal.4. mine renouẽtur, fiatq; in eis. Signatum eſt ſuper nos lu-
mẽ vultus tui domine. Vnde & auerſi abſoleſcere me-
ruerũt, renouari autẽ niſi gratia Chriſtiana, hoc eſt niſi
1.Timo.2. mediatoris interceſſione nõ poſſunt. Vnus enim deus,
vnus & mediator dei & hominũ, homo Chriſtus Ieſus,
qui dedit ſemetipſum redemptionem pro omnibus. A
cuius gratia ſi alieni ſunt illi de quibus agimus, qui ſe-
cundum illum modũ, de quo ſuperius ſatis diximus, na
turaliter quæ legis ſunt faciunt, quid eis proderit excu-
ſantes cogitationes in die qua iudicabit de^9 occulta ho
Roma.2. minum, niſi forte vt mitius puniantur? Sicut enim non
impediũt à vita æterna iuſtum quædam peccata venia-
lia, ſine quibus hæc vita non ducitur: ſic ad ſalutẽ æter-
nã nihil proſunt impio aliqua bona opera, ſine quibus D
difficillime vita cuiuſlibet peſſimi hominis inuenitur.
Verũtamẽ ſicut in regno dei velut ſtella ab ſtella in glo *1.Corin.15.*
ria differunt ſancti, ſic & in dãnatione pœnæ ſempiter- *Matth.11.*
næ, tolerabili^9 erit Sodomę quàm alteri ciuitati, & erũt *Matth. 23.*
quidam duplo amplius quibuſdã gehennæ filij, Ita nec
illud in iudicio dei vacabit, quòd in ipſa impietate dã-
nabili magis alius alio minúſve peccauerit. Quid ergo
hinc Apoſtolus efficere voluit, quòd iactantiã cohibẽs
Iudæorũ, cũ dixiſſet, Nõ auditores legis iuſti ſunt apud *Roma.2.*
deum, ſed factores legis iuſtificabuntur: cõtinuo ſubie-
cit de his qui legem nõ habentes, naturaliter quæ legis
ſunt faciunt, ſi non illi ſunt intelligẽdi, qui pertinẽt ad
gratiã mediatoris, ſed illi potius, qui cum deum verum
vera pietate nõ colant, habent tamen quædã opera bo-
na in vita impia? An forte hoc ipſo probandũ credidit,
quod ſupra dixerat, Quia nõ eſt perſonarum acceptio
apud deũ, & quod poſtea dixit, Quia nõ Iudæorũ deus *Roma.3.*
eſt tantum, ſed etiã gentium? Quòd quantulacũq; legis
opera naturaliter inſita non inuenirentur in eis, qui le-
gem non acceperunt, niſi ex reliquiis imaginis dei: quã
non contẽnit, cum in eum credunt, apud quem nõ eſt
acceptio perſonarũ. Sed quodlibet horũ accipiatur, cõ E
ſtat gratiam dei promiſſam eſſe teſtamento nouo etiã
per Prophetam. Eandemq; gratiam in eo definitam, vt
ſcribantur leges dei in cordibus hominũ, perueniantq;
ad eam cognitionẽ dei, vbi non docebit vnuſquiſq; ci-
uem ſuum vel fratrẽ ſuum, dicẽs, Cognoſce deum, quia *Hiere.31.*
omnes cognoſcẽt eũ à minore vſq; ad maiorem eorũ.
Hoc donum ſpiritus ſancti eſt, quod diffunditur chari-
tas in cordibus noſtris. Charitas non quælibet, ſed cha *Roma.5.*
ritas dei de corde puro & conſcientia bona, & fide nõ *1.Timo.1.*
ficta, ex qua iuſtus in hac peregrinatione viuẽs, ad ſpe-
ciem quoq; perducitur poſt ſpeculum & ænigmata, & *1.Corin.13.*
quicquid erat ex parte, vt facie ad faciem cognoſcat, ſi-
cut & cognitus eſt. Vnã enim petiit à domino, & hanc *Pſal.26.*
requirit, vt inhabitet in domo domini per omnes dies
vitæ ſuæ, ad hoc vt contẽpletur delectationẽ domini.

Omne bonum à deo Ca. XXIX.

Nemo itaque glorietur ex eo quod videtur habere,
tanquam nõ acceperit: aut ideo ſe putet accepiſſe, quia
litera extrinſecus vel vt legeretur apparuit, vel vt audi-
retur inſonuit. Nam ſi per legẽ iuſticia, ergo Chriſtus
gratis mortuus eſt. Porrò autem ſi non gratis mortuus
eſt, aſcendit in altum, captiuam duxit captiuitatem, & *Pſal.67.*
dedit dona hominib^9. Inde habet, quicũq; habet. Quiſ- *Ephe.4.*
quis autem inde ſe habere negat, aut non habet, aut id F
quod habet auferetur ab eo. Vnus enim deus qui iuſtifi *Roma.3.*
cat circunciſionem ex fide, & præputiũ per fidẽ: quod
non ad aliquam differentiam dictum eſt, tanquã aliud
ſit ex fide, aliud per fidem, ſed ad varietatẽ locutionis.
Alio quippe loco cum de gentibus diceret, hoc eſt de
præputio. Et præuidẽs, inquit ſciptura, quia ex fide iu- *Gala.3.*
ſtificat gentes deus. Itèmque cum de circunciſione lo-
queretur vnde erat ipſe: Nos, inquit, natura Iudęi, & nõ *Gala.2.*
ex gẽtibus peccatores, ſcientes quia nõ iuſtificatur ho-
mo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, & nos
in Chriſto Ieſu credimus. Ecce & præputium dixit iu-
ſtificari ex fide, & circunciſionem per fidem, ſi tamen
circunciſio iuſticiam fidei teneat. Sic enim gentes, quæ *Roma.9.*
non ſectabantur iuſticiam, apprehenderunt iuſticiam.
Iuſticiam autem quæ ex fide eſt, impetrãdo eam ex deo,
non ex ſemetipſis præſumendo. Iſraël vero perſequens
legem iuſticiæ, in legem (iuſticiæ) non peruenit. Quare?
quia non ex fide, ſed tanquam ex operibus, id eſt tan-
quã eam per ſemetipſos operantes, nõ in ſe credẽtes o-

G perari deum. Deus eſt enim qui operatur in nobis &
Philip.2. velle & operari pro bona volũtate, ac per hoc offende-
Roma.9. runt in lapidem offenſionis: nam quid dixerit, quia nõ
ex fide, ſed tanquã ex operibus: apertiſsime expoſuit, di-
Roma.10. cens, Ignorantes enim dei iuſticiam, & ſuã volentes cõ
ſtituere, iuſticiæ dei non ſunt ſubiecti: Finis enim legis
Chriſtus ad iuſticiam omni credẽti: Et adhuc dubita-
mus quæ ſint opera legis, quibus homo nõ iuſtificatur,
ſi ea tanquã ſua crediderit ſine adiutorio & dono dei,
quod eſt ex fide Ieſu Chriſti: & circuncilionẽ cæteraq;
talia ſuſpicamur, quia etiam de his ſacramentis aliis in
locis talia quædam legũtur: ſed hic vtiq; non circunci-
Gene.17. ſionem tanquam ſuam iuſticiam volebant cõſtituere,
quia & ipſam deus præcipiendo cõſtituit. Nec de illis
operibus hoc intelligi poteſt, de quibus dominus eis di
Matth.15. cit, Reiicitis mandatum dei, vt traditiones veſtras ſta-
tuatis: Quia perſequens, inquit, legem iuſticiæ, in legem
Roma.9. [iuſticiæ] nõ peruenit Iſraël. Non dixit, perſequens tra-
ditiones ſuas, id eſt conſectans. Hæc ergo ſola diſtãtia
eſt, quia ipſum Non concupiſces, & cętera mãdata eius
ſancta & bona ſibi tribuebãt. Quę vt poſsit homo face
re, deus operatur in homine per fidem Ieſu Chriſti, qui
H finis eſt ad iuſticiam omni credenti: id eſt per ſpiritum
incorporatus factusq; membrum eius, poteſt quiſq; illo
incrementũ intrinſecus dante, operari iuſticiã. De cu-
Ioan.15. ius operibus etiam ipſe dixit, Quia ſine me nihil pote-
Leuiti.18. ſtis facere. Ideo quippe proponitur iuſticia legis, quòd
Roma.10. qui fecerit eã, viuet in illa, vt cũ quiſq; infirmitatẽ ſuã
cognouerit, nõ per ſuas vires, neq; per literam ipſius le
gis, quod fieri nõ poteſt, ſed per fidem conciliãs iuſti-
ficatorem perueniat, & faciat, & viuat in ea. Opus enim
quod qui fecerit, viuet in eo, nõ fit niſi [à] iuſtificato. Iu-
ſtificatio autẽ ex fide impetratur. De qua ſcriptum eſt,
Ibidem. Ne dixeris in corde tuo, quis aſcẽdit in cœlum? hoc eſt
Chriſtum deducere: aut quis deſcendit in abyſſum? hoc
eſt Chriſtum à mortuis reducere. Sed quid dicit? Prope
te eſt verbum in ore tuo & in corde tuo: hoc eſt, inquit
verbum fidei quod prædicamus: quia ſi confitearis in
ore tuo, quia dominus eſt Ieſus, & credideris in corde
tuo, quia deus illum ſuſcitauit à mortuis, ſaluus eris. In-
tantum iuſtus, inquantum ſaluus. Per hanc enim fidem
credimus, quod etiam nos deus à mortuis excitet: inte-
rim ſpiritu, vt in nouitate eius gratiæ temperanter & iu
ſte & pie viuamus in hoc ſeculo: poſt etiam carne no-
I ſtra ad immortalitatem reſurrectura, quod meritũ ſpi-
† al. quod ritus eſt, † qui eam in reſurrectione ſibi congrua, hoc eſt
ei meritum in iuſtificatione præcedit. Cõſepulti enim ſumus Chri-
ſpiritus cõ- ſto per baptiſmum in mortem, vt quemadmodũ Chri-
parat. ſtus reſurrexit à mortuis per gloriã patris, ſic & nos in
Roma.6. nouitate vitę ambulemus. Fide igitur Ieſu Chriſti impe
tramus ſalutem, & quantum nobis inchoatur in re, &
Ioelis 2. quãtum perficiẽda expectatur in ſpe. Omnis enim qui
Pſal.30. inuocauerit nomen domini, ſaluus erit. Quàm multa †
† magna. multitudo, ait Pſalmiſta, dulcedinis tuæ domine, quam
abſcondiſti timentibus te, perfeciſti autem ſperantibus
in te. Ex lege [autem] timemus deũ, ex fide ſperamus in
deum: ſed timẽtibus pœnã abſconditur gratia. Sub quo
timore anima laborans quando concupiſcentiam ma-
lam non vicerit, nec timor ille quaſi cuſtos ſeuerus ab-
ſceſſerit, per fidem confugiat ad miſericordiam dei: vt
det quod iubet, atque inſpirata gratiæ ſuauitate per ſpi-
ritum ſanctũ faciat plus delectare quod pręcepit, quàm
delectat quod impedit. Ita multa multitudo dulcedinis
eius, hoc eſt lex fidei, charitas eius conſcripta in cordi-
bus, atq; diffuſa, perficitur ſperantibus in eum, vt anima

ſanata nõ timore pœnę, ſed amore iuſticię operetur bo K
num. Liberum ergo arbitrium euacuamus per gra- *Liberũ ar-*
tiam? Abſit, ſed magis liberum arbitrium ſtatuimus. Si- *bitriũ. Cap.*
cut enim lex per fidem, ſic liberum arbitrium per gra- *XXX.*
tiam non euacuatur, ſed ſtatuitur. Neq; enim lex imple-
tur niſi libero arbitrio, ſed per legem cognitio peccati,
per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gra-
tiam ſanatio animæ à vicio peccati, † per animę ſanita- *† al. aboli-*
tem libertas arbitrij, per liberum arbitrium iuſticiæ di- *tiõe peccati*
lectio, per iuſticię dilectionẽ legis operatio. Ac per hoc
ſicut lex non euacuatur, ſed ſtatuitur per fidem, quia fi-
des impetrat gratiam qua lex impleatur: ita liberum ar-
bitrium non euacuatur per gratiam, ſed ſtatuitur, quia
gratia ſanat voluntatẽ qua iuſticia libere diligatur. Om
nia hæc quæ velut catenatim connexui, habent voces
ſuas in ſcripuris. Lex dicit, Non concupiſces: Fides di- *Exod.20.*
cit, Sana animam meam, quoniam peccaui tibi. Gratia
dicit, Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne quid ti- *Pſal.40.*
bi deterius cõtingat. Sanitas dicit, Domine deus meus *Ioan.5.*
clamaui ad te, & ſanaſti me. Liberum arbitriũ dicit, Vo- *Pſal.29.*
luntarie ſacrificabo tibi. Dilectio iuſticiæ dicit, Narra- *Pſal.53.*
uerũt mihi iniuſti † delectationes [ſuas,] ſed nõ ſicut lex *Pſal.118.*
tua domine. Vt quid ergo miſeri homines aut de libero *† iniqui.*
arbitrio audent ſuperbire antequam liberentur, aut de L
ſuis viribus, ſi iam liberati ſunt? Nec attendunt in ipſo
nomine liberi arbitrij vtiq; libertatem ſonare, Vbi autẽ *2. Corin. 3.*
ſpiritus domini, ibi libertas. Si ergo ſerui ſunt peccati, *2. Petri 2.*
quid ſe iactant de libero arbitrio? A quo enim quis de-
uictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Si autem liberati
ſunt, quid ſe iactãt velut de opere proprio, & gloriãtur
quaſi non acceperint? An ita ſunt liberi, vt nec illum ve
lint habere dominum, qui eis dicit, Sine me nihil pote *Ioan.15.*
ſtis facere: Et ſi vos filius liberauerit, tũc vere liberi eritis. *Ioan.8.*
Quæret aliquis vtrum fides ipſa, in qua ſalutis vel *Vnde proficiſcatur fi-*
ad ſalutem connexionis huius, quam commemoraui, *des. Cap.*
eſſe videtur exordium, in noſtra cõſtituta ſit poteſtate? *XXXI.*
Quod facilius videbimus, ſi prius quid ſit poteſtas ali-
quanto diligẽtius perſpexerimus. Cum enim duo quæ-
dam ſint velle & poſſe, vnde nec qui vult, continuo po *Velle.*
teſt, nec qui poteſt cõtinuo vult: quia ſicut volumus ali- *Poſſe.*
quando quod non poſſumus, ſic etiã poſſumus aliquã-
do quod nolumus: ſatis euolutis ipſis etiam vocabulis
reſonat, quòd ab eo quod eſt velle, volũtas: ab eo autem
quod eſt poſſe, poteſtas nomen accepit. Quapropter ſi- M
cut qui vult habet voluntatẽ, ita poteſtatem qui poteſt.
Sed vt poteſtate aliquid fiat, volũtas aderit. Neq; enim
dici ſolet quiſpiam poteſtate † feciſſe, ſi quid fecit inui- *† volũtate.*
tus: quanquam ſi ſubtilius aduertamus, etiã quod quiſq;
inuitus facere cogitur, ſi facit, voluntate facit: ſed quia
malit aliud, ideo inuitus, hoc eſt nolens facere dicitur,
Malo quippe aliquo facere compellitur, quod volẽs eui
tare vel à ſe remouere, facit quod cogitur: nam ſi tanta
voluntas ſit, vt malit hoc non facere quàm illud nõ pa
ti, cogẽti proculdubio reſiſtit, nec facit: ac per hoc ſi fa-
cit, non quidẽ plena & libera voluntate, ſed tamen nõ
facit niſi voluntate, quam voluntatẽ quia effectus con-
ſequitur, non poſſumus dicere poteſtatẽ defuiſſe facien
ti. Si enim cogenti cedẽs vellet facere, nec poſſet, ei vo-
luntatem affuiſſe licet extortam, ſed poteſtatẽ defuiſſe
diceremus. Cum vero ideo non faciebat, quia nolebat,
erat vtiq; poteſtas, ſed voluntas deerat, quandiu cogẽti
reluctando non fecit. Hinc eſt quòd etiã illi qui cogũt,
vel qui ſuadent, ſolẽt dicere, Quod habes in poteſtate,
quare non facis vt hoc malo careas? Et qui omnino fa-
cere nõ poſſũt, quod ideo cogũtur vt faciãt, quia poſſe
creduntur,

A credũtur, ſolent excuſando reſpódere & dicere, Facerem, ſi eſſet in poteſtate. Quid igitur vltra quærimus, quandoquidem hanc dicimus poteſtatem, vbi volũtati adiacet facultas faciendi. Vnde hoc quiſq; in poteſtate habere dicitur: quod ſi vult, facit: ſi non vult, nõ facit. Attende iam illud quod excutiendum poſuimus, vtrũ fides in poteſtate ſit? De hac enim fide nunc loquimur, quam adhibemus cum aliquid credimus, nõ quam damus cum aliquid pollicemur: nam & ipſa dicitur fides. Sed aliter dicimus, Non mihi habuit fidem: aliter autẽ, Non mihi ſeruauit fidem. Nam illud eſt, non credidit quod dixi: illud, non fecit quod dixit. Secundũ hanc fidem qua credimus, fideles ſumus deo: ſecundũ illã vero qua fit quod promittitur, etiam deus ipſe fidelis eſt
1. Corin. 10. nobis. Hoc enim dicit Apoſtolus, Fidelis deus, qui non vos permittit tẽtari ſuper id quod poteſtis. De illa itaq; fide quærimus, vtrũ in poteſtate ſit, qua credimus deo,
Gene. 15. vel credimus in deum. Hinc enim ſcriptum eſt, Credidit Abraham deo, & deputatum eſt illi ad iuſticiam, Et
Roma. 4. credenti in eum qui iuſtificat impiũ, deputatur fides ad iuſticiam. Vide nũc vtrum quiſq; credat ſi noluerit, aut non credat ſi voluerit. Quod ſi abſurdum eſt: quid eſt
B enim credere niſi conſentire verũ eſſe quod dicitur? cõſenſio autẽ vtiq; volentis eſt: profecto fides in poteſta-
Roma. 13. te eſt, Sed ſicut Apoſtolus dicit, Non eſt poteſtas niſi à deo. Quid igitur cauſæ eſt, cur nõ & iſta de nobis dica-
1. Corin. 4. tur. Quid enim habes quod nõ accepiſti? Nã & vt credamus, deus dedit. Nuſquam autem legimus in ſanctis ſcripturis, Non eſt volũtas niſi à deo. Et recte nõ ſcriptum eſt, quia verum non eſt: alioquin etiam peccatorũ, quod abſit, author eſt deus, ſi nõ eſt voluntas niſi ab illo: quoniam mala voluntas iam ſola peccatum eſt, etiã ſi deſit effectus: id eſt, ſi nõ habeat poteſtatem. Porrò cũ voluntas mala poteſtatem accipit implere quod inten-
Roma. 9. dituṙ, ex iudicio dei venit, apud quem nõ eſt iniquitas, Punit enim etiam iſto modo, nec ideo iniuſte quia occulte. Cæterum iniquus puniri ſe ignorat, niſi cũ manifeſto ſupplicio ſenſerit nolens, quantum mali ſit quod perpetrauit volẽs. Hoc eſt quod de quibuſdam Apoſto-
Roma. 1. lus ait, Tradidit illos deus in concupiſcẽtias cordis illorum, vt faciant quæ non conueniunt. Hinc & dominus Pilato, Nõ haberes in me, inquit, poteſtatẽ, niſi da-
Ioan. 19. ta eſſet tibi deſuper. Sed cum poteſtas datur, non neceſ-
1. Reg. 24. ſitas vtiq; imponitur. Vnde cum Dauid Saülis occidẽ-
C di poteſtatẽ accepiſſet, maluit parcere quàm ferire. Vnde intelligimus malos accipere poteſtatẽ ad dãnationem malæ voluntatis ſuæ, bonos autem ad probationẽ
Quæ fides bonæ voluntatis ſuæ. Cum ergo fides in poteſtate
laudanda. ſit: quoniã cum vult quiſq; credit: & cũ credit, volens
C. XXXII. credit, Deinde quærendum eſt, imò recolendũ eſt, quã fidem tanta conflictatione commendet Apoſtolus, Nõ
1. Ioan. 4. enim quodlibet credere bonũ eſt: nam vnde eſt illud, Fratres nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritũ qui ex deo eſt? Nec in laudibus charitatis quod dictum
1. Corin. 13. eſt, Omnia credit: ſic accipiendũ eſt, vt charitati cuiuſpiam derogãdũ ſit, ſi nõ quod audierit, ſtatim crediderit. Quid quod eadem charitas admonet, non facile de fratre mali aliquid eſſe credendum. Et cum tale aliquid dicitur, hoc ad ſe magis ĩdicat pertinere ne credat. Poſtremo ipſa charitas quæ omnia credit, non omni ſpiritui credit: ac per hoc omnia quidem credit, ſed deo: quia nõ dictum eſt, Omnibus credit. Nulli itaq; dubiũ eſt eam fidem ab Apoſtolo commendari, qua creditur deo. Sed adhuc eſt aliquid ad diſcernẽdum: quoniam & illi qui ſub lege ſunt, & timore pœnæ iuſticiam ſuam

facere conantur: & ideo nõ faciunt dei iuſticiam, quia D
charitas eã facit, qua nõ libet niſi quod licet: non timor qui cogitur in opere habere quod licet, cũ aliud habeat in volũtate, qua mallet, ſi fieri poſſet, licere quod nõ licet, Et illi ergo credunt deo: nam ſi omnino nõ crederent, nec pœnã legis vtiq; formidarent. Sed non hanc fidem commendat Apoſtolus, qui dicit, Non enim ac- Roma. 8.
cepiſtis ſpiritũ ſeruitutis iterum in timorem, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Timor ergo ille ſeruilis eſt: & ideo quamuis in illo domino credatur, non tamen iuſticia diligitur, ſed damnatio timetur. Filij vero clamant, Abba pater, quarum duarum vocum vna eſt ex circũciſione, altera ex præpucio, Iudæi primum & Græci: quoniã vnus eſt deus, qui iuſtificat circuncisionem ex fide, & præpuciũ per fidem. Cum autem clamant, aliquid petunt: & quid petunt, niſi quòd eſuriũt & ſitiũt? Et hoc quid, niſi quod de illis dictum eſt, Beati qui eſuriunt & ſitiũt iuſticiam, Matth. 5.
quoniam ipſi ſaturabuntur? Huc ergo tranſeant qui ſub lege ſunt, vt ex ſeruis filij fiant: nec ſic tamẽ, vt ſerui eſſe deſiſtant, ſed vt tanquam filij domino & patri liberaliter ſeruiant, quia & hoc acceperũt: dedit enim poteſta- Ioan. 1.
tem ille vnicus filios dei fieri credentibus in nomine E
eius: eoſq; admonuit petere, quærere, pulſare, vt accipiãt & inueniant & aperiatur eis, addens increpationem & dicẽs, Si vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis Matth. 7.
veſtris, quanto magis pater veſter qui in cœlis eſt, dabit bona petentibus ſe? Cum ergo virtus peccati lex inflammauerit aculeum mortis, vt occaſione accepta peccatũ per mandatum operetur omnem cõcupiſcentiã, à quo Roma. 7.
petenda eſt continẽtia, niſi ab illo qui nouit bona data dare filiis ſuis? An forte neſcit inſipiens quòd nemo eſſe Sapien. 8.
poſſit continẽs niſi deus det? Hoc ergo vt ſciat, ipſa indiget ſapientia. Cur itaq; non audit patris ſui ſpiritum dicentem per Apoſtolum Chriſti, vel ipſum Chriſtum Matth. 7.
qui dicit in Euangelio ſuo, Petite & accipietis, Loquẽ- Iacobi 1.
tem etiam in Apoſtolo ſuo, & dicentẽ, Si quis veſtrum indiget ſapiẽtia, poſtulet à deo qui dat omnibus affluẽter, & nõ improperat, & dabitur illi: Poſtulet autem in Roma. 1.
fide nihil hæſitans. Hæc eſt fides ex qua iuſtus viuit. Hæc eſt fides qua creditur in eum qui iuſtificat impiũ. Hæc eſt fides per quam excluditur gloriatio: ſiue vt abſcedat qua in nobis inflamur: ſiue vt emineat, qua in domino gloriamur. Hæc eſt fides qua impetratur largitas ſpiritus, de quo dicitur, Nos enim ſpiritu ex fide ſpem iuſti- F
ciæ expectamus. Vbi quidẽ quæri adhuc poteſt, vtrũ ſpẽ iuſticiæ dixerit, qua ſperat iuſticia, an qua ſperatur ipſa iuſticia: quoniã iuſtus ex fide viuens, ſperat vtiq; vitam æternam. Itemq; fides eſuriens ſitienſq; iuſticiam, renouationem de die in diẽ interioris hominis, proficit in ea, & ſperat in ea ſatiari, in vita æterna, vbi fiet quod in Pſalmo de deo dicitur, Qui ſatiat in bonis deſiderium Pſal. 102.
tuũ. Hæc eſt fides qua ſalui fiunt, quibus dicitur, Gratia Ephe. 2.
ſalui facti eſtis per fidẽ: & hoc non ex vobis, ſed dei donum eſt, Nõ ex operibus, ne forte quis extollatur. Ipſius enim ſumus figmentũ creati in Chriſto Ieſu in operibꝰ bonis, quæ præparauit deus vt in illis ambulemꝰ. Poſtremo hæc eſt fides quæ per dilectionẽ operatur, nõ per ti- Fides per
morẽ, nõ formidando pœnã, ſed amãdo iuſticiã. Vnde dilectionẽ
ergo iſta dilectio, id eſt charitas, per quã fides operatur, operatur.
niſi vnde illa fides ipſa impetrauit? Neq; enim eſſet in Gala. 5.
nobis quãtacũq; ſit in nobis, niſi diffunderet̃ in cordibꝰ Roma. 5.
noſtris, p ſpiritũ ſãctũ q datꝰ eſt nobis. Charitas quippe dei dicta eſt diffundi in cordibꝰ noſtris, nõ qua nos ipſe diligit, ſed qua nos facit dilectores ſuos, ſicut iuſticia

G dei,qua iuſti eius munere efficimur:& domini ſal⁹,qua
nos ſaluos facit:& fides Ieſu Chriſti, qua nos fideles fa-
cit.Hęc eſt iuſticia dei, quam nõ ſolum docet per legis
Volũtas cre præceptum,verũetiam dat per ſpiritus donum. Sed
dẽdi à quo. conſequens eſt paululum quærere, vtrum voluntas illa
C.XXXIII. qua credimus etiam ipſa dei donum ſit, an ex illo natu
raliter inſito libero adhibeatur arbitrio. Si enim dixe-
rimus eam non eſſe donum dei, metuẽdum eſt ne exi-
ſtimemus inueniſſe nos aliquid quod Apoſtolo incre-
1.Corin.4. panti & dicenti,Quid enim habes quod non accepiſti?
ſi autem & accepiſti, quid gloriaris quaſi nõ acceperis?
reſpondere poſsimus,Ecce habemus voluntatẽ creden
di quam non accepimus: ecce vbi gloriamur quod nõ
acceperimus.Si autem dixerimus etiam huiuſmodi vo
luntatem nõ eſſe niſi donum dei, rurſus metuendũ eſt,
ne infideles atq; impij nõ immerito ſed veluti iuſte ex-
cuſare videantur, ideo non crediſiſſe, quod dare illis
deus iſtam noluit volũtatem. Nam illud quod dictum
Philip.2. eſt,Deus eſt enim qui operatur in nobis & velle & ope
rari pro bona voluntate:gratiæ iam eſt, quam fides im-
Galat.5. petrat,vt poſsint eſſe hominis opera bona, quæ operaẽ
Roma.5. fides per dilectionem,quæ diffunditur in cordibus no-
H ſtris per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis: Si credimus
vt impetremus hanc gratiam, & vtiq; voluntate credi-
mus,de hac quęritur vnde ſit nobis,Si natura,quare nõ
1.Timo.2. omnibus cum ſit idem deus omnium creator? Si dono
dei,etiam hoc quare non omnibus, cum omnes homi-
nes velit ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire?
Prius igitur illud dicamus,& videamus vtrum huic ſa-
tisfaciat quæſtioni quòd liberum arbitrium naturaliter
attributũ à creatore animæ rationali, illa media vis eſt,
quæ vel intẽdi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem
poteſt.Et ideo nec iſtam voluntatẽ qua credit deo, di-
ci poteſt homo habere,quam nõ acceperit: quãdoqui-
dem vocãte deo ſurgit de libero arbitrio quod natura-
liter cum crearetur accepit.Vult autem deus omnes ho
mines ſaluos fieri & in agnitionẽ veritatis venire: non
ſic tamen,vt eis adimat liberum arbitrium quo vel be-
ne vel male vtentes iuſtiſsime iudicentur.Quod cũ fit,
infideles quidem contra voluntatem dei faciũt, cũ eius
Euangelio non credunt:nec ideo tamẽ eã vincunt,ve-
rum ſeipſos fraudant magno & ſummo bono, maliſq;
pœnalibus implicãt, experturi in ſupplicijs poteſtatem
I eius,cuius in donis miſericordiã contempſerũt.Ita vo-
Volũtas dei luntas dei ſemper inuicta eſt,vinceretur autẽ ſi non in-
ueniret quid de contẽptoribus faceret, aut vllo modo
poſſent euadere quod de talib⁹ ille cõſtituit. Qui enim
dicit,verbi gratia,volo vt hi omnes ſerui mei operẽtur
in vinea,& poſt laborem requieſcẽtes epulentur, ita vt
quiſquis eorũ hoc noluerit, in priſtino ſemper molat:
videtur quidem quicunq; contempſerit,cõtra volunta
tem domini ſui facere:ſed tunc eam vincet, ſi & priſti-
num contẽnẽs effugerit: quod nullo modo fieri poteſt
Pſal.61. ſub dei poteſtate.Vnde ſcriptum eſt, Semel locutus eſt
deus:hoc eſt,incõmutabiliter:quãquã & de vnico ver-
bo poſsit intelligi.Deinde ſubiungens quid incõmuta-
biliter ſit locutus,Duo hęc,inquit,audiui,quoniã pote-
ſtas dei eſt,& tibi domine miſericordia,quia tu reddis
vnicuiq; ſecũdũ opera ſua.Ille igitur reus erit ad dãna-
tionem ſub poteſtate eius,qui contẽpſerit ad credendã
miſericordiã eius. Quiſquis autem crediderit ei,qui ſe
à peccatis omnibus abſoluendũ,& à vicijs omnibus ſa-
nandum,& calore ac lumine eius accendendũ illumi-
nandumq; nõ contẽpſerit, habebit ex eius gratia opera
bona, ex quibus etiã ſecundũ corpus à mortis corrup-
tione redimatur, coronetur,boniſq; ſatietur,non tem- K
poralibus,ſed ęternis,ſupra quàm petimus & intelligi-
mus.Hũc[ordinẽ]tenuit Pſalmus,vbi dicitur, Benedic *Pſal.102.*
anima mea dominũ,& noli obliuiſci omnes retributio
nes eius.Qui propiciatur † omnibus iniquitatibus tuis, *†propici⁹ fit*
qui ſanat omnes lãguores tuos,qui redimit de corrup-
tione vitã tuã,qui coronat te in miſeratione & miſeri-
cordia,qui ſatiat in bonis deſideriũ tuũ.Et ne forte hęc
tanta bona huius vetuſtatis,hoc eſt, mortalitatis defor-
mitas deſperaret,Renouabitur,inquit,ſicut aquilæ iuuẽ
tus tua.Tãquã diceret,Hæc quæ audiſti,ad nouũ homi
nem & nouum teſtamentũ pertinent. Recole mecũ ea-
dẽ ipſa paululũ,obſecro te,& inſpice delectabiliter lau-
dem miſericordiæ, hoc eſt gratiæ dei. Benedic,inquit,
anima mea dominum,& noli obliuiſci omnes retribu-
tiones eius.Nõ ait tributiones,ſed retributiones ei⁹,qui
retribuit bona pro malis.Qui propicius fit omnib⁹ ini-
quitatibus tuis:Hoc agitur in baptiſmatis ſacramento.
Qui ſanat omnes languores tuos: Hoc agitur in hac vi *Gala.5.*
ta fidelis hominis,dũ caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ, *Roma.7.*
& ſpiritus aduerſus carnem, vt nõ quæ volumus facia-
mus:dũ alia lex in membris repugnat legi mentis: dum
velle adiacet,perficere autẽ bonum nõ inuenimus: qui
languores vetuſtatis,ſi perſeuerante intentione profici- L
mus,de die in diẽ creſcente nouitate ſanantur, ex fide
quæ per dilectionẽ operaẽ. Qui redimit de corruptio- *Pſal.102.*
ne vitã tuã: hoc fit in vltima reſurrectione mortuorũ,
Qui coronat te in miſeratiõe & miſericordia: hoc fiet *Prouer.20.*
in iudicio, vbi cũ rex iuſtus ſederit in throno reddítu-
rus vnicuiq; ſecundũ opera eius, quis gloriabitur caſtũ
ſe habere cor? aut quis gloriabitur mũdũ ſe eſſe à pecca
to? Ideo illic neceſſariũ fuit cõmemorare miſerationẽ
& miſericordiã domini, vbi iam exigi debita & reddi
merita ſic poſſent videri vt nullus eſſet miſericordię lo
cus. Coronat ergo in miſeratione & miſericordiã, ſed
etiã ſic ſecundũ opera. Segregabitur enim ad dexterã,
cui dicatur,Eſuriui,& dediſti mihi mãducare:Quoniã *Matth.25.*
iudiciũ ſine miſericordia,ſed illi qui non fecit miſeri- *Iacobi.2.*
cordiam.Beati autẽ miſericordes, quoniam ipſorũ mi- *Matth.5.*
ſerebitur[deus.]Iã vero cũ ſiniſtri ierint in ambuſtionẽ
æternam,iuſti autẽ in vitã æternã.Quia hæc eſt,inquit, *Ioan.17.*
vita æterna,vt cognoſcant te vnum verũ deũ, & quem
miſiſti Ieſum Chriſtum:illa cognitione,illa viſione,illa
contẽplatione ſatiabitur in bonis animæ deſiderium.
Hoc enim ei ſolũ ſat eſt,vltra non habet quod appetat,
quò inhiet,quod requirat: nã deſiderio huius ſatietatis
ardebat qui domino Chriſto ait,Oſtẽde nobis patrẽ,&
ſufficit nobis.Cui reſpõſum eſt, Qui me videt,videt & M
patrẽ.Quia & ipſa eſt vita æterna, vt cognoſcãt vnum *Ioan.14.*
verum deũ te,& quem miſiſti Ieſum Chriſtũ. Sed ſi ille
qui videt filium,videt & patrẽ:profecto qui videt patrẽ
& filiũ,videt & ſpiritũ ſanctum patris & filij.Ita nec ar-
bitrium liberũ tollimus,& benedicit anima noſtra do-
minum,non obliuiſcens omnes retributiones eius.Nec *Roma.10.*
ignorãs dei iuſticiã ſuã vult conſtituere, ſed credit in *Roma.4.*
eum qui iuſtificat impiũ,& viuit ex fide, donec ad ſpe- *Gala.5.*
ciem perducatur:fide ſcilicet quę per dilectionẽ opera- *Roma.5.*
tur.Quæ dilectio diffũditur in cordib⁹ noſtris, nec per
ſufficientiam proprię voluntatis,nec per literam legis,
ſed per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Hæc *Volũtas cre*
diſputatio,ſi quæſtioni illi ſoluendæ ſufficit,ſufficiat.Si *dẽdi à deo*
autem reſpondetur,cauendum eſſe ne quiſquã deo tri- *Cap.XXX-*
buendum putet peccatum quod admittitur per liberũ *IIII.*
arbitriũ,ſi in eo quod dicitur,Quid habes quod nõ ac- *1.Corin.4.*
cepiſti? propterea etiã volũtas qua credimus, dono dei
tribuitur,

tribuitur,quia de libero exiſtit arbitrio,quod cum crea-
A remur accepimus,Attendat & videat,non ideo tantum
iſtam voluntatem diuino muneri tribuendam, quia ex
libero arbitrio eſt, quod nobis naturaliter concreatum
eſt, verumetiam quod viſorum ſuaſionibus agit deus vt
velimus,& vt credamus: ſiue extrinſecus per Euangeli-
cas exhortationes, vbi & mandata legis aliquid agunt,
ſi ad hoc admonent hominem infirmitatis ſuæ, vt ad
gratiam iuſtificantem credendo confugiat: ſiue intrin-
ſecus,vbi nemo habet in poteſtate quid ei veniat in mē-
tem, ſed cōſentire vel diſſentire propriæ voluntatis eſt.
His ergo modis quando deus agit cum anima rationa-
li,vt ei credat:neque enim credere poteſt quolibet[libe-
ro]arbitrio, ſi nulla ſit ſuaſio vel vocatio cui credat:
profecto & ipſum velle credere deus operatur in homi-
ne,& in omnibus miſericordia eius præuenit nos: con-
ſentire autē vocationi dei, vel ab ea diſſentire, ſicut di-
xi,propriæ voluntatis eſt. Quæ res nō ſolum non infir-
mat,quod dictum eſt, Quid enim habes quod non ac-
cepiſti: verumetiam confirmat. Accipere quippe & ha-
bere anima non poteſt dona, de quibus hoc audit, niſi
conſentiendo:ac per hoc quid habeat,& quid accipiat,
B dei eſt: accipere autē & habere vtique accipientis & ha-
bentis eſt. Iam ſi ad illam profunditatem ſcrutandam
quiſquam nos coarctet: cur illi ita ſuadeatur vt perſua-
deatur, illi autem non ita, duo ſola occurrunt interim
Roma.11. quæ reſpōdere mihi placeat, O altitudo diuitiarum:&,
Roma.9. nunquid iniquitas apud deum? Cui reſpōſio iſta diſpli-
cet,quęrat doctiores,ſed caueat ne inueniat pręſumpto-
Concluſio o- res. Concludamus igitur librum aliquando, cuius
peris. Cap. tanta prolixitate vtrum aliquid egerimus,neſcio: nō a-
XXXV. pud te,cuius fidē ſcio, ſed apud animos eorum propter
quos me ſcribere voluiſti: qui non contra noſtram, ſed
vt mitius loquar, & non dicam, illius qui in ſuis Apo-
ſtolis eſt locutus,certe contra tanti Apoſtoli Pauli, non
vnam ſententiam,ſed tam vehementem, tam intentam
vigilemq; conflictationē malunt ſuam defenſitare ſen-
tentiam,quàm eum audire obſecrantem per miſeratio-
Roma.12. nem dei, & dicentem, per gratiam dei quæ data eſt illi,
non plus ſapere præter quàm oportet ſapere, ſed ſapere
ad temperātiam,vnicuique ſicut deus partitus eſt men-
ſuram fidei. Tu autem quid mihi propoſueris, & quid
tam lōgo diſputationis huius opere effecerimus aduer-
te. Monit te certe quemadmodum dictum fuerit, fieri
C poſſe vt ſit homo ſine peccato, ſi voluntas eius non de-
ſit,ope adiuuante diuina. Quamuis nemo tam perfectæ
iuſticiæ in hac vita fuerit,vel ſit,vel futurus ſit.Sic enim
hoc ipſum in illis prius ad te cōſcriptis libris propoſui:
ſi à me quæratur, inquam, vtrū homo ſine peccato poſ-
ſit eſſe in hac vita: cōfitebor poſſe per dei gratiam & li-
berum eius arbitrium:ipſum quoque liberum arbitrium
ad dei gratiam,hoc eſt, ad dei dona pertinere non am-
bigens:nec tantum vt ſit, verum vt bonum ſit,id eſt,ad
facienda mandata domini conuertatur: atque ita dei
gratia,non ſolum oſtendat quid faciendum ſit, ſed ad-
iuuet etiam, vt fieri poſſit quod oſtenderit. Tibi autem
abſurdum viſum eſt,ſine exemplo eſſe rem quæ fieri po-
teſt. Hinc exorta eſt huius libri quæſtio, ac per hoc ad
nos pertinebat oſtēdere, fieri poſſe aliquid quāuis deſit
Matth.19. exemplum, Hinc ex Euangelio & ex lege quædam po-
Matth.26. ſuimus in ſermonis huius exordio,ſicut de cameli trāſi-
tu per foramen acus,& de duodecim milibus legionum
angelorum, qui potuerūt ſi vellet pugnare pro Chriſto:
& de illis gentibus quas deus dicit potuiſſe ſe à facie po-
puli ſui ſemel exterminare, quæ omnia facta non ſunt.

His addi poſſunt etiam illa quæ leguntur in libro ſa- D
pientiæ, quàm multa poſſet noua tormenta deus exer- *Sapien.16.*
cere in impios ad nutum ſibi ſeruiente creatura, quæ ta-
men non exercuit. Poteſt & de monte illo quem fides *Marci.11.*
in mare transferret: quod tamen nuſquam factum, vel
legimus, vel audiuimus. Quiſquis enim horum aliquid
deo dixerit eſſe impoſſibile,vides quàm deſipiat,quàm-
que aduerſus fidem ſcripturæ eius loquatur. Multa alia
huiuſmodi poſſunt occurrere vel legenti vel cogitanti,
quæ poſſibilia deo negare non poſſumus, quamuis eo-
rum deſit exemplum.Sed quia dici poteſt,illa opera eſſe
diuina:iuſte autem viuere ad noſtra opera pertinere:ſu-
ſcepi oſtendere etiam hoc opus eſſe diuinum:& hoc egi
libro iſto loquacius fortaſſe quàm ſat eſt: ſed cōtra ini-
micos gratiæ dei etiam parum mihi dixiſſe videor. ni-
hilq; me tam multum dicere delectat,quàm vbi mihi &
ſcriptura eius plurimum ſuffragatur, & id agitur vt qui
gloriatur in domino glorietur, & in omnibus gratias *2.Cor.10.*
agamus domino deo noſtro ſurſum corda habentes,
vnde à patre luminum omne datum optimum & omne
donum perfectum eſt. Nam ſi propterea non eſt opus *Iacobi 1.*
dei quia per nos agitur, vel quia illo donante nos agi-
mus,nec illud eſt opus dei, vt mons transferatur in ma- E
re, quia per fidem hominum fieri poſſe dominus dixit,
& hoc ipſorum operi attribuit dicens, Si habueritis in *Marci.11.*
vobis fidem tanquā granum ſinapis,dicetis monti huic
tollere & mittere in mare,& fiet, & nihil impoſſibile e-
rit vobis. Certe vobis dixit, nō mihi aut patri:& tamen
hoc nullo modo facit homo niſi illo donante & ope-
rante. Ecce quemadmodū ſine exemplo eſt in homini-
bus perfecta iuſticia,& tamen impoſſibilis non eſt: Fie-
ret enim, ſi tanta voluntas adhiberetur, quanta ſufficit
tantæ rei: Eſſet autem tanta ſi & nihil eorum quæ perti-
nent ad iuſticiam nos lateret, & ea ſic delectarent ani-
mū,vt quicquid aliud voluptas ſiue dolor impedit, de-
lectatio illa ſuperaret: quod vt non ſit,non ad impoſſi-
bilitatem, ſed ad iudicium dei pertinet. Quis enim ne-
ſciat, non eſſe in hominis poteſtate quid ſciat, nec eſſe
conſequens, vt quod appetendum cognitum fuerit ap-
petatur,niſi tantum delectet, quantum diligendum eſt? *Præceptum*
Hoc autē ſanitatis eſt animæ. Sed fortaſſe quiſpiam *dilectionis*
putauerit nihil nobis deeſſe ad cognitionem iuſticiæ, *quādo im-*
quòd dominus verbum conſummans & breuians ſuper *plebitur.*
terram,dixit in duobus pręceptis totam legem Prophe- *C.XXXVI.*
taſq; pendere,nec ea tacuit ſed verbis apertiſſimis prōp- F
ſit.Diliges,inquit,dominum deum tuum ex toto corde *Matth. 22.*
tuo,& ex tota anima tua,& ex tota mente tua: & diliges
proximum tuum tāquam teipſum. Quid verius,his im-
pletis impleri omnino iuſticiam? Veruntamen qui hoc *Iacobi.3.*
attendit,etiam illud attendat, quàm in multis offenda-
mus omnes,dum putamus deo, quem diligimus,place-
re,vel non diſplicere quod facimus: & poſtea per ſcrip-
turam eius, ſiue certa & perſpicua ratione commoniti,
cum didicerimus quòd ei non placeat, pœnitendo de-
precamur vt ignoſcat. Plena humana vita eſt documē-
tis talibus.Vnde autem minus nouimus quid ei placeat,
niſi quia & ipſe minus notus eſt nobis? Videmus enim *1. Corin.13.*
nunc per ſpeculum in ænigmate, tūc autem facie ad fa-
ciem.Quis vero exiſtimare audeat, cum eò ventum fue-
rit,quod ait, Vt cognoſcam ſicut & cognitus ſum, tan-
tam dei dilectionem fore contēplatoribus eius, quanta
fidelibus nunc eſt: aut illo modo hanc illi tanquam de
proximo cōparandam? Porrò ſi quanto maior noticia,
tanto erit maior dilectio:profecto nunc quantum deeſt
dilectioni,tantum tunc perficiēdæ iuſticiæ deeſſe cre- *Inoticia.*
dendum

G dendum eſt. Sciri enim aliquid vel credi,& tamen non
diligi poteſt: diligi autem quod neque ſcitur neque cre-
† *At ſi cre-* ditur,non poteſt. At ſi credendum eſt quòd ad tantam†
dendo ad dilectionem ſancti peruenire potuerunt, qua certe ma-
tantam. iorem in hac vita eſſe non poſſe dominus ipſe teſtatus
† *animas* eſt, vt animam ſuam† pro fide & pro fratribus poneret:
ſuas. cum ab hac peregrinatione,in qua per fidem nunc am-
bulatur: non per ſpeciem:,peruentum erit ad ſpeciem,
quam nondum viſam ſperamus, & per patiẽtiam expe-
ctamus, proculdubio & ipſa dilectio non ſolum ſupra
quàm hic habemus, ſed longe ſupra quàm petimus, &
ſupra quàm intelligimus erit: nec ideo tamen plus eſſe
poterit,quàm ex toto corde,ex tota anima,ex tota men-
te: neque enim reſtat in nobis aliquid quod addi poſsit
ad totum: quia ſi reſtabit aliquid, illud non erit totum.
Proinde hoc erit primum præceptum iuſticiæ, quo iu-
bemur diligere deum ex toto corde,ex tota anima,& ex
tota mente: cui eſt de proximo diligendo alterum coo-
1. Corin.13. ſequẽs,quod in illa vita complebimus, cum videbimus
facie ad faciem. Sed ideo nobis hoc etiam nũc præcep-
tũ eſt,vt admoneremur quid fide expoſcere, quò ſpem
H præmittere, & obliuiſcendo quæ retro ſunt, in quæ an-
Philip.3. teriora nos extendere debeamus. Ac per hoc quantum
mihi videtur,in ea quæ perficienda eſt iuſticia,multum
in hac vita ille profecit, qui quàm longe ſit à perfectio-
Abacuch. ne iuſticiæ,proficiendo cognouit. Sed dici poteſt quæ-
2. dam iuſticia minor huic vitæ competens, qua iuſtus ex
Roma.1. fide viuit,quanuis peregrinus à domino: & ideo per fi-
2.Cor.5. dem ambulans, noodum per ſpeciem, non abſurde di-
citur etiam ad iſtam pertinere ne peccet: neque enim ſi
eſſe nõdum poteſt tanta dilectio dei, quanta illi cogni-
tioni plenæ perfectæq; debetur,iam culpę deputandum
eſt. Aliud eſt enim totam nondum aſſequi charitatem,
aliud nullam ſequi cupiditatem. Quamobrem debet ho
mo, quanuis longè minus amet deum, quàm eum po-
teſt amare conſpectum, nihil tamen appetere illicitum:
ſicut etiam io his, quæ adiacent ſeoſibus corporis, po-
teſt oculus nullis tenebris delectari, quanuis non poſsit
in fulgẽtiſsima luce defigi. Verum ecce iam talem con-
ſtituamus animam humanam in hoc corruptibili cor-
pore, quæ & ſi nondum illa ſupereminentiſsima perfe-
ctiooe charitatis dei omnes motus terrenæ libidinis ab-
ſorbuerit atque conſumpſerit, tamen io iſta minore iu-
I ſticia ad illicitum aliquid operandũ eidem libidini nul-
la inclinatione conſentiat: vt ad illam vitã iam immor-
Deute.6. talem pertineat. Diliges dominum deum tuum ex toto
corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua.
Roma.6. Ad hanc autem, Nõ regnet peccatum in veſtro mortali
corpore ad obediendum deſideriis eius: ad illam, Non
Exod.20. concupiſces: Ad iſtam, Poſt concupiſcentias tuas non
Eccli.18. eas: ad illã nihil amplius quærere quàm in ea perfectio-
ne perſiſtere: Ad iſtam, hoc quod agit in opere habere,
& illius perfectionem pro mercede ſperare: vt per illam
iuſtus ſine fioe viuat in ſpecie, quam in iſta deſiderauit:
per hanc autem iuſtus viuat ex fide, in qua illam certo
fine deſiderat. His conſtitutis peccatum erit hominis ex
fide viuentis,aliquando alicui delectationi illicitæ con-
ſeutire, non tantum in illis horrẽdis facinoribus & fla-
gitiis perpetrandis, verumetiam in iſtis leuioribus: vt
vel aurem alicui voci, quæ audienda non eſſet, vel lin-
guam alicui quæ dicenda non eſſet, accommodet: vel
in ipſo corde aliquid ita cogitet, vt mallet licitũ quod
male delectat, & per præceptum ſcitur illicitum: etiam
iſta quippe conſenſio eſt ad peccatum, quę vtique fieret,
niſi pœna terreret. Tales iuſti ex fide viuentes, non opus
habent dicere, Dimitte nobis debita noſtra,ſicut & nos K
dimittimus debitoribus noſtris,falſumque eſſe conuin- *Matth.6.*
cunt,quod ſcriptum eſt, Non iuſtificabitur in cõſpectu *Pſal.142.*
tuo omnis viuens. Et illud, Si dixerimus quia peccatum *1.Ioan.1.*
non habemus,noſmetipſos decipimus & veritas in no-
bis non eſt. Et illud, Quia non eſt homo qui non pec- *3.Reg.8.*
cabit. Et illud, Non eſt iuſtus in terra qui faciet bonum *Ecclẽs.7.*
& non peccabit. Vtruoque enim hoc teſtimonium non
de præterito dicit,id eſt, peccauit, ſed de futuro, id eſt,
peccabit: & ſi qua alia in hanc ſententiam ſancta ſcriptu-
ra commemorat. Sed quoniam hæc falſa eſſe non poſ-
ſunt,illud eſſe cõſequens video, vt qualẽlibet vel quan-
tamlibet in hac vita potuerimus definire iuſticiam,nul-
lus in ea ſit hominum qui nullum habeat omnino pec-
catum: omniq; homini ſit neceſſarium dare vt detur il-
li,dimittere vt dimittatur illi: & ſi quid habet iuſticiæ, *Luca.6.*
noo de ſuo ſibi eſſe præſumere, ſed de gratia iuſtificãtis
dei,& adhuc tamen ab illo eſurire & ſitire iuſticiam qui
eſt panis viuus,& apud quem fons vitæ: qui ſic operatur
iuſtificationem in ſanctis ſuis in huius vitæ tentatione
laborãtibus, vt tamen ſit & quod petẽtibus largiter ad-
iiciat,& quod confitentibus clemẽter ignoſcat. Sed in- L
ueniant iſti ſi poſſunt aliquẽ ſub onere corruptionis hu-
ius viuentem, cui iam non habeat deus quod ignoſcat:
niſi tamen eum fateantur non doctrina legis datæ, ſed
etiam iofuſo ſpiritu gratiæ vt talis eſſet, adiutum, non
cuiuſmodi peccati crimen, ſed ipſius impietatis incur-
rent. Sanè quanquam talem,ſi teſtimonia illa diuina cõ-
petenter accipiant,prorſus inuenire non poſſunt: nullo
modo tamen dicendum eſt deo deeſſe poſsibilitatem,
qua voluntas ſic adiuuetur humana,vt non ſolum iuſti-
cia iſta quæ ex fide eſt, omni ex parte modo perficiatur
in homine, verumetiam illa ſecundum quam poſtea in *1.Cor.15.*
æternum in ipſa eius contẽplatione viuendũ eſt. Quan-
doquidem ſi nunc velit (in quoquam) etiã hoc corrup-
tibile induere incorruptionẽ, atque hic inter homines
morituros eum iubere viuere minime moriturũ, vt to-
ta penitus vetuſtate conſumpta nulla lex in mẽbris eius
repugoet legi mẽtis, deumq; vbiq; præſentẽ ita cogno- *Roma.7.*
ſcat ſicut ſancti poſtea cognituri ſunt, quis demens au-
deat affirmare non poſſe? Sed quare noo faciat,quęrunt
homines, nec qui quærunt ſe attendunt eſſe homines.
Scio quòd ſicut impoſsibilitas, ita & iniquitas non eſt M
apud deum. Et ſcio quòd ſuperbis reſiſtit,humilibus au- *Roma.9.*
tem dat gratiã. Et ſcio quod illi cui ne extolleretur da- *Iacobi 4.*
tus erat ſtimulus carnis angelus ſatanæ qui eũ colaphi- *2.Corin.12.*
zaret, ſemel & iterum & tertio deprecanti dictum eſt,
Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perfi-
citur. Aliquid ergo eſt in abdito & profundo iudiciorũ
dei, vt etiam iuſtorũ omne os obſtruatur in laude ſua,
& non aperiatur niſi in laudem dei. Hoc autem aliquid *Rom.11.*
quis poſsit ſcrutari,quis inueſtigare,quis noſſe? tam ſunt
inſcrutabilia iudicia eius & inueſtigabiles vię eius. Quis
enim cognouit ſenſum domini,aut quis conſiliarius il-
li fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei: quoniã
ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia, Ipſi gloria
in ſecula ſeculorum, Amen.

LIBRI DE SPIRI-
tu & litera
Finis.

A

DIVI AVRELII AVGVSTINI LIBER DE DIuinatione dæmonum.

Non ſtatim rectũ quod deꝰ permittit. Cap. I.

QVODAM die in diebus ſanctis octauarum, cum mane apud me adeſſent multi fratres laici chriſtiani, & in loco ſolito conſediſſemus, ortꝰ eſt ſermo de religione Chriſtiana aduerſus præſūptionem, & tanquã miram & magnam ſcientiã Paganorũ, quem recordatum atque completum literis mandandum putaui, non expreſsis contradicentium perſonis, quanuis Chriſtiani eſſent, & magis contradicẽdo quærere viderentur quid Paganis reſpõderi oporteret. Cum ergo de diuinatione dæmonũ quæreretur, & affirmaretur prædixiſſe, neſcio quem, euerſionem templi Serapis, quæ in Alexandria facta eſt, Reſpondi, non eſſe mirandum, ſi iſtam euerſionem templi ſimulachris ſuis imminere dæ-

B

mones, & ſcire & prædicere potuerunt, ſicut alia multa quantum eis noſſe & prænunciare permittitur. Et cum mihi referretur, nõ ergo malæ ſunt diuinationes huiuſmodi, nec deo diſplicent, alioquin omnipotẽs & iuſtus iſta fieri nõ permitteret, ſi mala & iniuſta eſſent, Reſpõdi non ideo hæc videri iuſta debere, quòd ea fieri ſineret omnipotentiſsimus & iuſtiſsimus deus: nam & alia multa manifeſtiſsime iniuſta fieri, ſicut homicidia, adulteria, furta, rapinas, & cætera huiuſmodi, quæ quãuis iuſto deo, eo quòd iniuſta ſint, ſine dubitatione diſpliceant, idem tamen omnipotens ea fieri certa iudicij ſui ratione permittit: nõ vtique impune, ſed ad eorũ damnationem, à quibus fiunt quę diſplicent iuſto. Et cum econtrario diceretur, non quidem eſſe dubitãdum quòd omnipotens & iuſtus ſit deus: ſed hęc humana peccata, quæ contra ſocietatem hominum fierent, non eum curare dum fierent, propterea ea poſſe fieri: quæ vtique fieri non poſſent, ſi omnipotens non ſiuiſſet: illa vero quæ ad ipſum religionis cultum pertineant, nullo modo ab eodem credendum eſſe contemni: ac per hoc fieri non potuiſſe, niſi ei placuiſſent, & ideo ea mala putari nõ oportere. Ad hoc quoque reſpondi, Nunc ergo ei diſpli-

Aliud facere, aliud permittere deum.

C

cent, cum templa & ſimulachra euertuntur, & illa gentium ſacrificia ſi facta fuerint, puniũtur. Sicut enim dicitur, nõ ea fieri potuiſſe, niſi deo placuiſſent, & ideo bona putanda, quoniam iuſto placent: ita dici poteſt non ea prohiberi, euerti, puniri potuiſſe, niſi deo diſplicerẽt: ac per hoc ſi tunc ideo recte fiebant, quia iuſto deo placere hinc oſtendebantur quòd ab illo fieri ſinebantur: ideo nunc inique fiunt, quia deo diſplicere hinc oſtendũtur, quòd ea vel iubet vel permittit euerti. Contra hoc dictum eſt, Iniuſta quidẽ eſſe nunc iſta, non tamen mala. Et ideo iniuſta, quia cõtra leges quibus prohibentur, fiunt, ideo autem non mala, quia ſi mala eſſent, nunquam deo vtique placuiſſent. Porrò ſi nunquã placuiſſent, nunquam & facta eſſent, illo non ſinente qui omnia poteſt, & qui talia non contemneret: quoniam tam magna ſunt, vt contra ipſam religionem, qua deus colitur, fierent, ſi male fierẽt. Hic ego, ſi propterea, inquam, mala nõ ſunt, quia deo placere hinc probantur, quia ea fieri ſinit omnipotens, quo modo erit bonum quòd fieri prohibentur & euertuntur? Si autem bonum non eſt quòd euertuntur quæ deo placent, hoc fieri non ſineret omnipotens, quia & hoc contra religionem fit qua co-

Deus etiam iniuſta ſinit fieri, ipſe iuſtiſſimus. Ca. II.

D

litur deus, ſi ea quæ deo placent, ab hominibus euertuntur. Si autem hæc cum male fiunt, permittit omnipotẽs, non ideo putanda ſunt illa bona, quòd ea fieri permittit omnipotens. Dictum contra eſt, concedendum eſſe nunc iſta recte non fieri, imò ideo prorſus iam non fieri quòd omnipotenti nunc diſplicent, veruntamen placuiſſe cum fierent: nos enim neſcire vnde tunc placuerint, nunc autem vnde diſpliceant: dum tamen certum ſit, nec tunc fieri potuiſſe, niſi placuiſſent omnipotenti, nec nũc ceſſaſſe, niſi diſplicuiſſent omnipotẽti. Ad hoc ego, Cur ergo, inquam, & nunc talia clanculo fiunt, quę vel perpetuo deliteſcunt, vel deprehenſa puniũtur, ſi nihil horum fieri ſinit omnipotens, niſi quod ei iuſto placet, cum iuſto quod iniuſtũ eſt placere non poſsit? Contra hoc dictum eſt, nunc omnino talia nõ fieri. Sacra enim illa, inquit, non fiunt, quæ pontificalibus conſcripta ſunt libris. Ea quippe tunc recte fiebant, ea tunc deo placere demõſtrabantur, eo ipſo quòd ab omnipotente ac iuſto fieri ſinebantur. Si quid autem nunc prohibitorum ſacrificiorum fit occulte atq; illicite, non eſt illi põtificali ſacrificiorum generi cõparandum, ſed in eo deputandum, quod etiam nocturno fit tempore, cum hæc

E

omnia illicita ipſis põtificalibus libris certum ſit prohiberi atq; damnari. Et hic reſpõdi, Cur ergo vel talia permittit deus fieri, ſi nihil eorum malefactorum contemnit, quæ contra religionẽ fiunt: cum præſertim hæc eum curare hinc etiam cogantur concedere qui pontificales libros magni æſtimant, quòd ea quæ his libris prohibẽtur, vtique prohiberi diuinitus aſſerunt? Quo modo ergo diuinitus prohibentur, niſi quia diſplicent deo, quæ vtique prohibẽdo non ſolũ ſibi diſplicere, verumetiam curare ſe oſtendit, neq; omnino cõtemnere? Vnde colligitur quòd deus aliquid & improbet iuſtus, & tamen permittit omnipotens. Hæc cum dicta eſſent, cõceſſum eſt, non ideo putandum aliquid iuſte ac bene fieri, quia hoc omnipotens quanuis ei diſpliceat, fieri tamen ſinit: fatendumq; eſſe etiam illa mala quæ cõtra religionem, qua colitur deus, fiunt, & diſplicere deo iuſto, & ratione iudicij eius ab omnipotẽte permitti. Sed aliud iam eſſe tractandum, vnde ſint diuinationes vel dęmonum, vel quilibet illi ſint, quos deos Pagani vocant. Videndum enim eſſe ne forte non quidem propterea hæc bona putanda ſint, quia ea fieri permittit omnipotens, ſed ideo

F

quia tam magna ſunt, vt non niſi dei potentiæ tribuenda eſſe videantur. Ad hæc me poſtea reſponſurum eſſe promiſi, quoniam tunc hora prodeundi ad populum iam nos vrgebat, nec diſtuli, cum ſpacium datũ eſt ſcribendi, & illa retexere, & iſta ſubtexere. Dęmonum ea eſt natura, vt aërei corporis ſenſu, terrenorũ corporum ſenſum facile præcedat, celeritate etiã propter eiuſdem aërei corporis ſuperiorem mobilitatem, nõ ſolum curſus quorumlibet hominũ vel ferarum, verumetiam volatus auium incomparabiliter vincant. Quibus duabus rebus quantũ ad aëreum corpus attinet præditi, hoc eſt, acrimonia ſenſus & celeritate motꝰ, multo ante cognita prænunciant vel nunciant, quæ homines pro ſenſus terreni tarditate mirentur. Acceſsit etiam dæmonibus per tam longum tempus quo eorũ vita protenditur, rerum longe maior experientia, quàm poteſt hominibus propter breuitatẽ vitæ prouenire. Per has efficacias quas aërei corporis natura ſortita eſt, non ſolum multa futura prædicunt dęmones, verumetiam multa mira faciũt. Quæ quoniam homines dicere ac facere non poſſunt, eos dignos quidam quibus ſeruiant, & quibus diuinos honores deferant, arbitrantur, inſtigante maxime vicio

Non ſtatim præſtãtiora ſunt, quæ ſenſu præcellunt. Cap. III. 26. q. 5 cap. Sciendum.

curioſitatis

G curioſitatis propter amorem fœlicitatis falſæ atq; terrenæ, & excellentiæ temporalis. Qui autem ſe ab his cupiditatibus mundant, nec eis ſe fallẽdos capiendoſq; permittunt, ſed inquirunt & amãt aliquid quod eodẽ modo ſemper eſt, cuius participatione beati ſint: primo cõſiderant non ideo ſibi præponẽdos eſſe dæmones, quòd

Tribuit dæmonibus corpora.

acriore ſenſu corporis præualent, aërei ſcilicet, hoc eſt, ſubtilioris elemẽti, quia nec in ipſis terrenis corporibus beſtias ſibi præponendas putant, quæ acrius multa præſentiunt: velut ſagacem canem, quia latentem feram olfactu acerrimo ſic inuenit, vt ad eam capiendam ducatum quendã homini prębeat, non vtiq; prudentiore intellectu animi, ſed acutiore corporis ſenſu: vel vulturẽ, quia proiecto cadauere ex improuiſa longinquitate aduolat: nec aquilam, quia ſublimiter volans de tanto interuallo ſub fluctibus natãtem piſcem dicitur peruidere, & grauiter aquis illiſa exertis pedibus atq; vnguibus rapere, Nec alia multa animantium genera, quæ inter herbas ſaluti ſuæ noxias paſcendo circũerrant, nec aliquid eorum quo lædantur attingũt, cum eas homo vix experiendo cauere didicerit, & multa innoxia quæ ſint inexperta formidet. Vnde coniicere facile eſt, quanto

H poſsit in aëreis corporibꝰ ſenſus acrior eſſe: nec ideo tamẽ dæmones qui eo præditi ſunt, bonis hominibus pręponendos prudens quiſque cẽſuerit. Hoc & de corporum celeritate dixerim. Et hac enim præſtantia, non ſolum à volucribus homines, verumetiã à multis quadrupedibus ita ſuperantur, vt in eorum cõparatione plumbei deputãdi ſint: nec tamen ideo ſibi hæc animantium genera exiſtimant præponenda, quibus capiẽdis & mãſuefaciendis, atque in ſuæ voluntatis vſum cõmodumq; redigendis, non vi corporis ſed rationis imperitant.

Vnde dæmones mira ſciant. Cap. IIII.

Illam vero tertiam dęmonum potentiam, quòd diuturna rerum experiẽtia quemadmodũ prænoſcant atq; prænunciant multa didicerunt, ita cõtemnunt qui hæc vigilanter curant à veriſsimæ lucis veritate diſcernere, vt nec malos ſenes plura expertos, & ob hoe quaſi doctiores, ideo probi adoleſcentes ſibi antecellere exiſtiment: nec medicos, nec nautas, nec agricolas, quos prauæ voluntatis & iniquis moribus viderint, ideo ſibi putent eſſe præferendos, quòd illi de valitudinibus, illi de tempeſtatibus, illi de arbuſtorum frugúmque generibus multa ita pręnunciant, vt harum rerum inexperto diuinare videãtur. Quòd vero non ſolũ dæmones quędam

I futura prædicunt, verumetiã quædam mira faciunt, pro ipſa vtique ſui corporis excellẽtia, cur non contẽnatur à prudentibus, cum pleriq; iniqui ac perditi homines ita exerceãt corpora ſua tantaq; diuerſis artibus agere poſſint, vt ea qui hęc neſciũt nec aliquãdo viderunt, etiam narrata vix credant? Quàm multa funambuli cæterique theatrici artifices, quàm multa opifices, maximeq; mechanici miranda fecerunt: num ideo meliores ſunt bonis, & ſancta pietate præditis hominibus præponendi ſunt? Quę ideo commemoraui, vt qui hæc ſine pertinacia, & ſine vana reſiſtendi animoſitate conſiderat, ſimul cogitet, ſi de ſubiacẽte craſsiore materia, vel ſui quiſque corporis vel terræ & aquæ, lapidũ atque lignorum, metallorumq; variorum tanta quidam homines poſſunt, vt eos illi qui hæc nõ poſſunt, plerũque ſtupendo, in ſui comparatione diuinos vocent, cum quidã illorum ſint artibus potẽtiores, quidam iſtorum moribus meliores: quãto maiora & mirabiliora pro ſubtiliſsimi corporis, hoc eſt, aërei facultate & facilitate dæmones poſsint: cũ tamen ſint voluntatis prauitate, maximeq; ſuperbiæ faſtu & euidenti malicia ſpiritus immũdi atque peruerſi.

K Quantum autem valeat aëris elementũ, quo eorũ corpora præualẽt ad multa viſibilia inuiſibiliter molienda, mouenda, mutãda atque verſanda, lõgum eſt nunc demonſtrare: & puto quòd vel mediocriter cõſiderãti facile occurrat.

Vnde dæmones præſciãt vētura. Ca. V.

Quæ cum ita ſint, primũ ſciendum eſt, quoniã de diuinatione dęmonũ quęſtio eſt, illos ea plerunque prænũciare quæ ipſi facturi ſunt. Accipiũt enim ſæpe poteſtatem & morbos immittere, & ipſum aërem viciando morbidũ reddere, & peruerſis atq; amatoribꝰ terrenorum cõmodorũ malefacta ſuadere: de quorum moribus certi ſunt, quòd ſint eis talia ſuadentibus conſenſuri.

26. q. 3. cap. Sciendum.

Rurſus corpora.

Suadent autem miris & inuiſibilibus modis per illam ſubtilitatem ſuorum corporũ corpora hominum non ſentientium penetrando, ſeſeq; cogitationibus eorum per quædam imaginaria viſa miſcendo, ſiue vigilantium, ſiue dormientiũ. Aliquando autẽ non quæ ipſi faciunt, ſed quæ naturalibus ſignis futura prænoſcunt, quę ſigna in hominum ſenſus venire non poſſunt, ante prædicunt. Neq; enim quia præuidet medicus, quod nõ præuidet eius artis ignarus, ideo iam diuinus habendus eſt. Quid autẽ mirum, ſi quemadmodum ille in corporis humani vel perturbata vel modificata tẽperie ſeu bonas ſeu malas futuras præuidet valetudines, ſic dæmon L in aëris affectione atque ordinatione ſibi notas, nobis ignotas, futuras præuidet tempeſtates? Aliquando & hominum diſpoſitiones, non ſolum voce prolatas, verumetiam cogitatione cõceptas, cum ſigna quædam ex animo exprimũtur in corpore, tota facilitate perdiſcũt: atq; hinc etiã multa futura prænunciant, alijs videlicet mira, qui iſta diſpoſita non nouerunt.

2. Retrac. cap 30.

26. q. 4. ca. quodam.

Senſum tribuit dæmonibus.

Sicut enim apparet cõcitatior animi motus in vultu, vt ab hominibus quoque aliquid forinſecus agnoſcatur quod intrinſecus agitur: ita non debet eſſe incredibile, ſi etiã leniores cogitationes dãt aliqua ſigna per corpus, quæ obtuſo ſenſu hominum cognoſci nõ poſſunt, acuto autem dæmonum poſſunt.

Alia dæmonum, alia Prophetarum oracula. Cap. VI.

Hac atque huiuſmodi facultate multa dæmones futura prænunciant, cum tamen ab eis longe ſit altitudo illius prophetiæ, quã deus per ſanctos angelos ſuos & Prophetas operatur: nam ſi quid de illa dei diſpoſitione prænunciãt, audiunt vt prænuncient: & cũ ea prædicũt quæ inde audiunt, nõ fallunt neque falluntur: veraciſsima enim ſunt angelica & prophetica oracula. Si autẽ nõ indignãter accipiatur, quòd aliqua etiam talia dæmones audiant & prædicãt, quaſi aliquid indignũ ſit, vt quod ideo dicitur vt hominibus innoteſcat, M hoc non ſolũ boni, verumetiam mali non taceant: cum in ipſis hominibꝰ etiam vitæ bonæ præcepta videamus pariter à iuſtis peruerſiſque cantari, Nec obeſſe aliquid, imò etiã prodeſſe ad maiorem noticiã famamq; veritatis, cum de illa etiã hi quicquid nouerunt dicunt, qui ei peruerſis moribus contradicunt. In cæteris autẽ prædictionibus ſuis dęmones plerunque & falluntur & fallunt. Falluntur quidẽ, quia cũ ſuas diſpoſitiones pronũciant, ex improuiſo deſuper aliquid iubetur, quod eorũ conſilia cuncta perturbet: velut ſi aliquid diſponãt quilibet homines quibuſlibet poteſtatibꝰ ſubditi, quod nõ prohibituros ſuos præpoſitos arbitrantur, idq; facturos ſe eſſe promittant. At illi penes quos maior poteſtas eſt, ex alio ſuperiore conſilio hoc totũ diſpoſitum atq; præparatum repente prohibeant. Falluntur etiam cum cauſis naturalibꝰ aliqua, ſicut medici, aut nautæ, aut agricolæ, ſed longe acutius, longeq; præſtantius pro aërei corporis ſenſu ſolertiore & exercitatiore pręnoſcũt: quia & hęc ab angelis deo ſummo pie ſeruiẽtibus ex alia diſpoſitione ignota dæmonibus, ex improuiſo ac repẽte mutantur.

Quo modo fallãtur dæmones.

A tantur. Tanquã ſi ægro aliquid extrinſecus accidat quo moriatur, quem medicus veris ſalutis præcedentibus ſignis victurũ eſſe promiſerat. Aut ſi aëris qualitate præuiſa, diu flaturũ illum ventum nautarũ aliqui prædixiſſent, cui dominus Chriſtus cum diſcipulis nauigans, vt quieſceret imperauit, & facta eſt trãquillitas magna. Vel ſi agricola illo anno fructificaturã vitem aliquã polliceatur, naturã vtique terrę & numeros ſeminum callẽs, quo tamen anno eam vel improuiſa cœli intẽperies areſaciat, vel aliqua iuſsio potentioris eradicet, Ita multa etiam ad præſcientiam prædictionemq; dæmonum pertinẽtia, quæ minorib⁹ & vſitatioribus cauſis futura prę uidentur, eadẽ maioribus & occultioribus cauſis impedita mutãtur. Fallunt autẽ etiam ſtudio fallẽdi & inuida voluntate, qua hominũ errore lætantur. Sed ne apud cultores ſuos põdus authoritatis amittant, id agunt, vt interpretibus ſuis ſignorumq; ſuorum cõiectoribus culpa tribuatur, quãdo vel decepti fuerint vel mentiti. Nõnunquã vero ipſi maligni ſpiritus & illuſores hominũ atq; inuaſores ſalutis eorũ ſolent prædicere defectũ culturæ ſuæ & idolorum ruinã, quatenus præſcij videãtur;

Matth. 8.

Quo modo fallant.

26. q. 3. cap. Sciendum.

B quod in ſingulis regnis aut in locis venturũ ſit, & quod aduerſi ſuæ factioni cõtingere poſsit, quod etiã illi qui gentilium hiſtorias legunt, nõ ignorant. Quid ergo mirum, ſi iam imminente tẽplorum aut ſimulacrorũ euerſione, quàm Prophetæ dei ſummi tãto ante prædixerãt, Serapis dęmõ alicui cultorum ſuorum hoc de proximo prodidit, vt ſuã quaſi diuinitatẽ recedens vel fugiẽs cõmendaret? Fugantur enim iſti, vel etiã iuſsis ſuperioribus colligati abſtrahũtur & alienantur à locis ſuis, vt de rebus quibus dominabãtur in quibuſq; colebãtur, fiat voluntas dei, qui hoc tanto ante per omnes gẽtes futurum eſſe prædixit, & vt per ſuos fideles fieret imperauit. Cur autẽ hoc non ſineretur dæmon prædicere, cum ſibi iam prænoſceret imminere, cũ hæc prædictio & à Prophetis atteſtaretur, à quibus ſunt iſta conſcripta, vt prudẽtibus daretur intelligi, quàm vigilãter eſſet dæmonũ cauẽda fallacia, cultuſq; fugiendus? Qui cũ ante per tam longum tempus in tẽplis ſuis hæc futura tacuiſſent, quæ per Prophetas prædicta ignorare nõ poſſent, poſteaquã appropinquare cœperunt, voluerũt ea quaſi prædicere, ne ignari victiq; putarentur. Cum igitur tam lõge ante

Quur dæmones ipſorum mala, vel ſileant vel prædicant interdum. Cap. VII.

C prędictũ eſſet atque cõſcriptum, vt alia interim taceam, illud quod Sophonias Propheta dicit, Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentiũ terræ, & adorabunt eum vnuſquiſq; de loco ſuo, omnes inſulæ gentium: Aut nõ credebãt iſta ſibi euẽtura, qui in templis gentiũ colebãtur, & hoc ideo per ſuos vates ac phanaticos frequentare noluerunt: Sicut eorum Poëta Iunonem inducit non omni modo credentem, quæ de Turni morte Iupiter dixerat. Iuno autem ab iſtis poteſtas aërea prædicatur, quæ apud Virgilium ſic loquitur,

Sopho. 2.

Nunc manet inſontem grauis exitus, aut ego veri
Vana feror, quod vt ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua qui potes orſa reflectas.

Virg. 10. Aeneid.

Aut ergo iſta ſibi quæ per Prophetas prædicta nouerãt, poſſe accidere dæmones, hoc eſt poteſtates aëreę dubitabãt, & propterea prædictionẽ eorum celebrare noluerunt, & hinc intelligendũ eſt quales ſunt: aut cum ea ventura certiſsime ſcirent, ideo per ſua tẽpla tacuerunt, ne iam tunc inciperent ab hominibus intelligẽtibus deſeri atq; cõtemni, quod de tẽplorum atq; ſimulachrorũ ſuorũ futura euerſione eis Prophetæ atteſtarẽtur qui eos coli prohibebãt. Nunc vero poſteaquã tempus aduenit quo cõplerentur vaticinia Prophetarum dei vnius, qui iſtos deos falſos dicit, & ne colãtur vehemẽtiſsime præ- D cepit, cur nõ hoc etiam ipſi cõpertũ prædicere ſinerentur, vt inde clarius appareret eos hæc antea vel minime credidiſſe vel ſuis cultoribus enunciare timuiſſe, in fine autẽ tanquam nihil habẽtes amplius quod agerẽt etiam ibi voluiſſe ſuam oſtentare diuinationem, vbi iam produntur diu ſimulaſſe diuinitatem? Quod autẽ dicunt reliqui eorum cultores etiam ſuorum quibuſdam libris hæc præcognita cõtineri, quanquam ex rebus impletis conficta putãda ſint quæ in eorũ templis tam longo antea tẽpore populis eorum ſi vera eſſent innoteſcere debuerunt, ſicut noſtra non ſolum in Eccleſiis noſtris, verumetiam quod ad grauius teſtimonium cõtra omnes inimicos valet in Iudæorum ſynagogis antiquiſsima & notiſsima recitantur: nec tamen iſta ipſa quæ ab eis vix raro & clanculo proferuntur mouere nos debẽt, ſi cuiquam dæmoniũ extortum eſt id prodere cultoribus ſuis quod didicerat ex eloquiis prophetarũ vel ex oraculis angelorũ. Quod cur non fieret, cum & iſta non ſit oppugnatio ſed atteſtatio veritatis? Illud enim quod ſolũ ab ipſis phanaticis flagitandum eſt, nec vnquam antea protulerũt, nec vnquã poſtea niſi forte confictum proferre conabuntur, aliquid deos ſuos per vates ſuos cõtra deum Iſraël auſos fuiſſe prodere aut dicere. De quo deo doctiſsimi eorũ authores, qui oñia illa legere ac noſſe potuerunt, magis quæſierũt quis deus eſſet, quam deum negare potuerunt. Porrò autẽ deus iſte quem nullus eorum negare auſus eſt verũ deum, quia & ſi negaret, non ſolum ſubiaceret debitis pœnis, verumetiam certis conuinceretur effectibus: iſte ergo deus, quẽ nemo, vt dixi, illorũ auſus eſt negare verũ deum, illos falſos eſſe deos & omnino deſerendos, eorumq; templa & ſimulachra & ſacra euertenda per ſuos vates, hoc eſt prophetas, aperta denũciatione prædixit, aperta poteſtate præcepit, aperta veritate cõpleuit. Vnde quis vſqueadeo deſipiat, qui non potius eum colẽdum eligat, quẽ coli non prohibent, quos & colebat? Quem proculdubio cum colere cœperit, illos vtique non eſt culturus quos prohibet coli quem colit. Quod autẽ ipſum eſſent culturæ gentes exterminatis diis falſis quos antea colebãt, à Prophetis eius eſſe prædictum pauloante cõmemoraui, & nũc repeto. Præualebit, inquit, dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentiũ terræ, & adorabũt eum vnuſquiſque de loco ſuo omnes inſulę gentium. Neque F enim ſolæ inſulæ, ſed ita omnes gentes, vt etiam omnes inſulæ gentium, quãdoquidem alibi non inſulas nominat, ſed vniuerſum orbem terrarum, dicens, Cõmemorabuntur & conuertentur ad dominum, vniuerſi fines terræ: Et adorabunt in conſpectu eius, vniuerſæ patriæ gentium: Quoniã domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. Hæc autem per Chriſtum fuiſſe cõplenda, & aliis pluribus teſtimoniis, & in eodẽ ipſo Pſalmo vnde hoc cõmemoraui, ſatis apparet. Cum enim paulo ſuperius futuram paſsionem ſuã per Prophetã ipſe loqueretur, dicens, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: Ipſi vero cõſiderauerunt & cõſpexerunt me, diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea, & ſuper veſtem meã miſerunt ſortem: paulopoſt infertur illud quod poſui, Cõmemorabuntur & conuertentur ad dominum, vniuerſi fines terræ &c. Quãquam & per illud teſtimonium quod prius adhibui, vbi dictum eſt, Præualebit dominus aduerſus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: in eo quòd poſitum eſt, prę ualebit: ſatis oſtenditur hoc etiam prænũciatum, quòd Pagani prius oppugnaturi eſſent Eccleſiam, nomẽnque

Etiam dæmones interdũ docẽt verũ deum colendum. Cap. VIII.

Dæmonum cult⁹ vni⁹ dei cultui ceſſuros prædictũ à prophetis. Cap. IX.

Sopho. 2.

Pſal. 21.

G Chriſtianum quantū valerent perſecuturi, vt ſi fieri poſſet omnino de terra deleretur. Et quia eos patiētia martyrum & magnitudine miraculorum & conſequēte fide populorum erat ſuperaturus, ideo ſic ſcriptū eſt, Præualebit dominus aduerſus eos. Nō enim diceretur, præualebit aduerſus eos: niſi oppugnādo illi reſiſterēt. Vnde & in pſalmo ita prophetatum eſt, *Pſal. 2.* Vt quid fremuerūt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus dominum & aduerſus Chriſtū eius. Et paulopoſt dicit, Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionē tuam terminos terræ. Ecce vnde dictū eſt, & in alio Pſalmo quod ſuperius interpoſui, Cōmemorabuntur & conuertentur ad dominum, vniuerſi fines terræ. His atq; huiuſmodi propheticis documētis prædictū oſtenditur, quod videmus impleri per Chriſtum, futurum fuiſſe, vt deus Iſraël quem vnum verum deum intelligimus, non in vna ipſa gente quæ appellata eſt Iſraël, ſed in omnibus gētibus coleretur, & omnes falſos
H deos gentiū & à templis eorum & à cordibus cultorum ſuorum demoliretur. *Paganorū reliquiæ fruſtra iactant ſua. Cap. XX.* Eant nunc iſti & adhuc cōtra Chriſtianam religionem, & contra verum dei cultum vanitates priſtinas defenſitare audeant, vt cum ſtrepitu pereant. Nam & hoc de illis prædictū eſt, in pſalmo dicente propheta, *Pſal. 9.* Sediſti ſuper thronū qui iudicas æquitatem: Increpaſti gentes & periit impius, nomen eorum deleſti in æternum & in ſeculum ſeculi. Inimici defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti. Periit memoria eorum cum ſtrepitu, & dominus in æternum permanet. Neceſſe eſt ergo vt impleantur omnia hæc. Neq; quòd adhuc audēt ipſi pauci qui remanſerūt, vaniloquas ſuas oſtētare doctrinas, & Chriſtianos tanquā imperitiſsimos irridere, moueri debemus, dum in eis impleri ea quæ prædicta ſunt, videamus. Ipſa quippe velut imperitia & ſtulticia Chriſtianorū, quæ in humilibus & ſanctis eiuſq; diligenter ſtudioſis apparet excelſa & ſola vera ſapiētia, ipſa, inquam, velut ſtulticia Chriſtianorum eos ad iſtam paucitatē redegit, quoniam ſicut dicit Apoſtolus, Stultam fecit deus ſapiētiam huius mundi. *1. Cor. 1.* Deinde ſubiungit rem mirabilem, ſi quis intelligat, & ita ſequitur, Nam quoniam in dei ſapientia non cognouit mundus per ſapiētiam deum, placuit deo per
I ſtulticiam prædicationis ſaluos facere credentes. Quoniam quidē Iudęi ſigna petunt, & Græci ſapientiā quærunt: Nos autem prędicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcādalum, gentibus autem ſtulticiam, ipſis vero vocatis Iudæis & Græcis, Chriſtum dei virtutē & dei ſapientiam: quoniam quod ſtultum eſt dei, ſapientius eſt hominibus, & quod infirmum eſt dei, fortius eſt hominibus. Irrideant ergo quantum poſſunt, tanquam imperitiam & ſtulticiam noſtram, & iactēt doctrinam & ſapientiam ſuam: illud ſcio quòd iſti irriſores noſtri, pauciores ſunt hoc anno quàm fuerint priore anno. *Pſal. 2.* Ex quo enim fremuerunt gētes, & populi meditati ſunt inania, aduerſus dominū & aduerſus Chriſtū eius: quando ab eis fundebatur ſanguis ſanctorū, & vaſtabatur Eccleſia, vſq; ad hoc tēpus & deinceps quotidie minuētur. Nos autē aduerſus eorum opprobria & ſuperbas irriſiones, fortiſsimos reddunt oracula dei noſtri, quæ de hac quoque re videmus & gaudemus impleri. Sic enim nos alloquitur per Prophetā, Audite me qui ſcitis iudiciū, populus meus in quorum corde lex mea eſt: opprobriū hominum nolite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, ne quòd nunc vos ſpernunt magni duxeritis: Sicut enim veſtimentum, ita per tempus abſumētur, & K ſicut lana à tinea comedentur, iuſticia autē mea in ęternum manet. Legant tamen hæc noſtra ſi dignētur, cum ad nos contradictiones eorū peruenerint, quantum dominus adiuuat, reſpondebimus.

Libri de diuinatione dæmonum Finis.

CENSVRA IN LIBRVM

L

M

DE SPIRITV ET ANIMA LIBER VNVS.

PRAEFATIO.

QVONIAM dictum eſt mihi, vt meipſum cognoſcerem, ſuſtinere nō poſſum vt me habeam incognitū. Magna nāque eſt negligentia neſcire quid illud ſit, quo cœleſtia tā profunde cogitamus, quo naturalia tā ſubtili indagatione inueſtigamus, & de ipſo quoq; creatore noſtro tam ſublimia ſcire deſideramus. Non eſt res peregrina nec longe quærēda à nobis: Animus eſt quo iſta ſapimus. Sed eſt ſemper nobiſcū, adeſt, tractat, loquitur, & intus verſatur. Datū eſt illi tam† in- *†al. In natura eſt cnā illi tam.*

gentium

A gentium rerum ſecreta ſcire, & ſeipſum cognoſcere nō poſſe. Paucis ſiquidem licet ipſo animo animum cernere, id eſt, vt ipſe animus ſe videat. Fieri autem nō poteſt quadam diuina prouidentia, vt inueniēdi facultas deſit religioſis animis ſeipſos & deum ſuum pie caſte ac diligenter quærentibus: Idcirco reddam me mihi, imò deo meo cui maxime me debeo, & videbo quid ſit animus, & quæ ſit patria eius.

Animus quid ſit. Cap. I. Animus eſt ſubſtantia quędā rationis particeps, regendo corpori accōmodata. Animus ſapientia illuſtratus, & ſuum principium reſpicit, & ſeipſum cognoſcit, & quàm ſit indecorū vt extra ſe quærat, quod in ſeipſo poſsit inuenire, intelligit. Corporeis vero paſsionibus conſopitus, & per ſenſibiles formas extra ſemetipſum abductus, oblitus eſt quid ſit, & quid fuit. Et quia nihil aliud ſe fuiſſe meminit, nihil præter quod videtur ſe eſſe credit. Solo ſenſu circa corpora, & imaginatione circa corporū ſimilitudines & locorū verſatur, & in eis ſiue vigilādo, ſiue dormiēdo diſtrahitur. *Ratio.* Cum vero ab hac diſtractione per puram intelligētiam aſcendens in vnum ſe colligit, rationalis dicitur. Ratio ſiquidem eſt animi aſpectus quo per ſeipſum verum in- B tuetur: *Ratiocinatio.* Ratiocinatio vero, eſt rationis inquiſitio. Quare illa opus eſt ad vidēdum, iſta ad inquirendum.

Anim⁹ ſeipſum intelligit. Cap. II. Animus inuiſibilis eſt. Neque enim aliter inuiſibilia cernere valeret. Viſibilia per corpus videt, inuiſibilia per ſe, & in eo ſe videt, quòd inuiſibilem ſe videt. Videtur tamen in corpore per corpus, ſicut ſenſus in litera manet, & per literam videtur. Animus corporis dominator, rector, & habitator videt ſeipſum per ſemetipſum: Nō quærit auxilium corporaliū oculorū, imò vero ab omnibus corporeis ſenſibus tanquā impedientibus, & perſtrepētibus abſtrahit ſe ad ſe, vt videat ſe in ſe, vt nouerit ſe apud ſe. Et cum vult deum cognoſcere, eleuat ſe ſuper ſe mentis acie. Nō enim aliquid tale eſt deus, qualis eſt animus, nō tamē videri niſi animo poteſt, nec ita videri vt animus poteſt. Incommutabilis ſiquidem eſt veritas ſine defectu ſubſtantiæ. Non talis eſt animus: Sed deficit & proficit, nouit & ignorat, meminit & obliuiſcitur. Modo vult, & modo non vult. Diffuſus cogitationibus atque cōſiliis, huc atque illuc vagatur. Conſiderando ſpectat omnia: Videt abſentia, tranſmarina viſu ambit, & percurrit aſpectu, abdita ſcrutatur. Et vno momento ſenſus ſuos C per totius orbis fines, & mundi ſecreta circumfert. Deſcendit ad inferna, aſcēdit inde, verſatur in cœlo, adhęret Chriſto, coniungitur deo: Ipſe ſiquidē eſt eius patria & habitatio, ad cuius ſimilitudinem factus eſt. Quiſquis ergo ſe talem reddi deſiderat, qualis à deo factus eſt, id eſt ſimilem deo, redeat ad ſe, & ſtet in ſe, & ſic intra ſemetipſum quærat & videat vnde conſtet homo, & ex qua ſui parte factus ſit ad imaginem dei.

Homo quibus cōſtet. Cap. III. Ex duabus ſubſtantiis conſtat homo, anima, & carne. Anima cum ratione, carne cum ſenſibus ſuis: quos tamen ſenſus non mouet caro abſque animæ ſocietate: Anima vero rationale ſuum tenet ſine carne.

Vires animæ. Ca. IIII. Eſt ſiquidem rationalis, concupiſcibilis, & iraſcibilis. Per rationalitatem habilis eſt illuminari ad aliquid cognoſcendum infra ſe, & ſupra ſe, in ſe, & iuxta ſe. Cognoſcit ſiquidem deum ſupra ſe, & ſe in ſe, & angelos iuxta ſe, & quicquid cœli ambitu continetur infra ſe. *Vis concupiſcendi.* Per concupiſcibilitatem & iraſcibilitatem habilis eſt affici ad aliquid appetēdum vel fugiendum, amandum vel odiendum: Et ideo de rationalitate omnis ſenſus oritur animæ, & de aliis omnis affectus. *Affectiōn. 4.* Affectus vero quadripertit⁹ eſſe dignoſcitur: dū de eo quod amamus, iā gaudemus, vel gaudēdū ſperamus: & de eo quod odimus, iam dolemus, ſiue dolēdum metuimus: Et ob hoc de cōcupiſcibilitate gaudium & ſpes, D & de iraſcibilitate dolor & metus oriūtur. Qui quidem quatuor affectus animę omnium ſunt viciorum* & virtutum quaſi quædam principia, & communis materia. **al. morū.* Affectus ſiquidem operi nomē imponit. Et quoniā virtus eſt habitus mentis bene compoſitæ, componendi & inſtituendi atq; ordinādi ſunt dicti affectus ad id quod debēt, & quo modo debēt, vt in virtutes proficere poſſint, alioquin in vicia facile decident. *Virtutes 4.* Cum igitur prudenter, modeſte, fortiter, & iuſte amor & odium inſtituuntur, in virtutes exurgunt, prudentiam ſcilicet & tēperantiam, fortitudinem atque iuſticiam, quæ quaſi origines & cardines ſunt omnium virtutū. Et hæc omnia cum affectuoſe & virtuoſe in anima conſtituuntur, per odium mundi, & ſui, proficiſcitur in amorē dei & proximi: per contemptum temporalium & inferiorum, creſcit in deſiderium æternorū & ſupernorum. Senſus vero vnus eſt in anima, & quod ipſa. Et cum corpus non ſit, corporeus dicitur, quia corpus [non] tranſcendit, vel quia à corporeis exercetur inſtrumentis: vnde & ob numerum inſtrumentorum quinquepertitus dicitur, cum intus nō ſit niſi vnus: Veruntamen propter varia exte- E riora† variatur & varie nuncupatur. *†. exercitia.* *Animi vires. 5.* Dicitur namq; ſenſus, imaginatio, ratio, intellectus, intelligētia: Et hæc omnia in anima nihil aliud ſunt quàm ipſa, alię & alię proprietates inter ſe propter varia exercitia, ſed vna eſſentia rationalis & vna anima: proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna: ſecūdum exercitium multa ſunt, ſecundum eſſentiam vero vnum ſunt in anima & idem quod ipſa. Et ſicut mundus iſte viſibilis quinquepertita quadā diſtinctione eſt ordinatus, terra ſcilicet & aqua, aëre, & æthere, ſiue firmamēto, & ipſo quoque ſupremo cœlo quod empyreum vocāt: Sic animæ in mundo ſui corporis peregrinanti quinq; progreſſus ſunt ad ſapientiam, ſenſus ſcilicet, imaginatio, ratio, intellectus, & intelligentia. Quinque enim progreſsionibus rationalitas exercetur ad ſapientiam, & quatuor affectibus ad charitatem: quatenus nouem iſtis progreſsionibus in ſemetipſa proficiēs anima, ſenſu & affectu, quaſi internis quibuſdā pedibus, quæ ſpiritu viuit, ſpiritu ambulet, vſque ad cherubim & ſeraphin, id eſt, vſque ad plenitudinem ſcientiæ, & regnum charitatis, habeatq; anima per exercitium virtutes quarum facultates habet per naturam. F

Vbi gratia Frigida collatio virium animæ cum choris angelorum. Cap. V. Et hos progreſſus nominibus & ordinibus angelorū comparare prudenti lectori relinquo. Facile ſiquidem erit ei, ſi ſciat aptare ſenſum qui primus animæ nuncius eſt, angelis qui nuncij vocantur: imaginationem archāgelis, quæ plura quàm ſenſus percipit. Timorem virtutibus, dolorē poteſtatibus. Qui enim metu ſuppliciorum perterritus eſt, & dolore peccatorum compunctus, contemnit mundum & ſeipſum, cum virtutibus facit miracula, cum poteſtatibus fugat dæmonia: maius nāque eſt contemnere ſeipſum, quàm mundum, quē multi propter vanitatem cōtempſerunt. Rationē aſsignamus principatibus: nam ſicut illi præſunt, & principantur ſubiectis ſpiritibus, ſic ratio ſenſibus atque affectibus. Amorē [proximi] ſiue gaudium dominationibus: recte nanque aliis dominantur qui omnes amāt, & de profectu omnium gaudēt. Intellectum thronis: throni ſedes dicuntur, quia in eis deus ſedet. Intelligere etiam debes, quoniam in cordibus noſtris deus habitat per fidē, per ſanctificationem, per pacem, per dilectionem, quoniā deus eſt pacis & dilectionis. Intelligentiam aptamus cū cherubin. Illi nanque ſpiritus tanto perfectiore ſciētia pleni ſunt, quanto diuinitatem dei in intimis contemplantur

G plantur†, Intelligentia nanque animę vis eſt quę immediate deo ſupponitur, cernitq; ſiquidem ipſum & quæ in ipſo ſunt. Spem ſiue deſiderium (ſiue amorē dei,) ſeraphin, Deus nanque eſt ſpes omnium finium terræ, cuius vultum tota terra deſiderat: & in quē ſeraphin proſpicere deſiderant, tota ſpes noſtra & deſideriū noſtrum eſt. Odium mundi, virtutibus: odium ſui, poteſtatibus: rationem principatibus, amorem proximi dominationibus: intellectum thronis: intelligentiā cherubin: amorem dei ſeraphin. Timor nanque de ſuppliciis & dolor de peccatis faciunt cōtemptum mundi & ſui, vt tamen cum virtutibus faciāt miracula, & cum poteſtatibus expellant dæmonia. Spes de promiſsis & gaudiū de præmiis faciūt amorem proximi & dei.

† quātū cla-ritatem dei viuentes cō-templātur.

Veſtigia tri-nitatis in anima à quo. Ca. VI.

Anima ad ſimilitudinem totius ſapientiæ facta, omnium rerum in ſe gerit ſimilitudinem. Vnde & à Philoſopho definita eſt omnium rerum ſimilitudo. Habet ſiquidem in ſe vires quibus omnia apprehendit, ſiue inueſtigat, & omnibus ſimilis exiſtit, cum ſit vna. Similis eſt terræ per ſenſum, aquæ per imaginationem, aëri per rationem, firmamēto per intellectum, cœlorū cœlo per intelligentiam. Similis eſt lapidibus per eſſentiam, arboribus per vitam, H animalibus per ſenſum & imaginationem, hominibus per rationē, angelis per intellectum, deo per intelligentiam. Et ſicut deus eſt omnibus captibilis & participabilis, ſic anima omnium eſt capax. Captibilis & Participabilis omnibus eſt deus, quia naturali ſuo munere & vſu ex munere participatur ab omnibus per eſſentiam qua ſunt, & ſecundum illam ad idoneam ſpeciem qua ab aliis differunt, & ſecundū vtrunque ad congruum vſum quo proficiunt. Tria hæc omni homini exiſtenti inſunt quaſi quædā veſtigia, ſummæ eſſentiæ, imaginis, & muneris, id eſt trinitatis patris & filij & ſpiritus ſancti. *Ex Hilario* Aeternitas quippe eſt in patre, [quia pater non habet patrē de quo ſit: filius de patre eſt vt ſit, atque vt illi coęternus ſit. Imago enim ſi perfecte implet illud cuius eſt imago, coęqualis eſt illi.] Species eſt in imagine, [id eſt pulchritudo, congruentia, æqualitas prima & ſumma, ſimilitudo prima & ſumma vita, primus & ſummus intellectus.] Vſus eſt in munere, [Munus patris & filij ſpiritus ſanctus eſt. Vſus ergo in munere eſt, id eſt, delectatio, gaudium, lætitia, fœlicitas, ſuauitas. Ille nanque ineffabilis cōplexus patris & imaginis, non eſt ſine perfectione, ſine charitate, ſine gaudio, I Sic in illa trinitate ſumma eſt origo omnium rerum, perfectiſsima pulchritudo, & beatiſsima dilectio,] nobis autem omnis vſus diuinitatis eſt ex munere. Quodam modo nanque quaſi propior videtur nobis eſſe ſpiritus ſanctus, vtpote patris & filij munus. Ex ipſo nimirum eſt omnis vſus gratiæ cum patre & filio: Ipſe enim regit & erudit†, conſolatur & perducit Eccleſiam ad Chriſtum, quam ipſe ſimul ſine macula & ruga [iudicaturus] tradet regnū deo & patri. Sic à patre per filium & ſpiritum ſanctum, vel potius in ſpiritu diuina ad nos deſcenderūt. Pater ſiquidem tradidit filiū ſuum quo redimeret ſeruos, miſit ſpiritum ſanctum quo ſeruos adoptaret in filios: Filiū dedit in precium redemptionis: ſpiritum ſanctum in priuilegium adoptionis, ſe denique totum ſeruat in hæreditatem adoptatis. Nemo ergo de dei pietate diffidat, quoniā maior eſt eius miſericordia quàm noſtra miſeria, & quiſquis ad eum toto corde clamauerit, exaudiet illum, quoniam miſericors eſt. Tardius ſiquidem ei videtur peccatori veniam dare, quàm ipſi peccatori accipere. Sic enim feſtinat abſoluere reum à tormēto conſcientiæ ſuæ, quaſi plus eum cruciet paſsio miſeri, quàm ipſum miſerum compaſsio ſui.

† erigit.

Capax eſt omnium anima, quia per rationalitatem ad cognitionē, & per cōcupiſcibilitatem ad dilectionē vniuerſitatis capax inuenitur. K Sunt enim duo in anima, & ſunt id quod anima, naturalis ſenſus cognoſcens omnia & diiudicans inter omnia: naturalis affectus, quo ſuo ordine & gradu diligat omnia. Veruntamen facultates & quaſi inſtrumēta cognoſcendi & diligēdi habet ex natura, cognitionem tamē veritatis & ordinem dilectionis nequaquā habet niſi ex gratia. Facta ſiquidem à deo mēs rationalis ſicut eius imaginem ſuſcepit, ita cognitionem & amorē. Vaſa nanque quæ creatrix ſapiētia format vt ſint, adiutrix gratia replet ne vacua ſint, ſi ſtrenuum operarium inuenerit.

Anima capax omniū. Cap. VII.

Anima eſt ſubſtantia rationalis, intellectualis, à deo facta ſpiritalis, non ex dei natura, ſed potius creatura ex nihilo facta, in bonum malumq; conuertibilis. Et ideo aliquatenus eſt mortalis inquantū in deterius mutari, & à voluntate dei cuius participatione bona† fit, alienari poteſt. Et aliquatenus immortalis, quoniam ſenſum, quo ei poſt banc vitam vel bene vel male fit, amittere non poteſt: Non quòd pro actis ante carnem geſtis meruerit vt in carne includeretur, vt quidam voluerūt, ſed nec ideo poteſt eſſe in homine ſine ſorde peccati, L niſi à Chriſto fuerit liberata. Dei enim nutu ad corpus anima venit, vt ſi ſecundū eius præceptum agere vellet, mercedem accipere vitæ æternæ atque ſocietatis angelorum: Si autem cōtemneret, pœnas iuſtiſsimas & amariſsimas lueret, ſiue doloris continui, ſiue ignis æterni.

Anima rurſum quid. Cap. VIII.

† beata.

Anima vero ex eo dicta eſt, quod animet corpus ad viuendum, hoc eſt viuificet. Spiritus eſt ipſa anima pro ſpiritali natura, vel pro eo quòd ſpiret in corpore appellatus eſt ſpiritus. Anima & ſpiritus idē ſunt in homine, quamuis aliud notet ſpiritus, & aliud anima. Spiritus nanque ad ſubſtātiam dicitur, & anima ad viuificationem. Eadem eſt eſſentia, ſed proprietas diuerſa: Nam vnus & idē ſpiritus ad ſeipſum dicitur ſpiritus, & ad corpus anima. Spiritus eſt inquantum eſt ratione prædita ſubſtantia rationalis: anima inquantum eſt vita corporis, de qua dictū eſt, Qui perdiderit animā ſuam propter me, ſaluam faciet eam: id eſt, quiſquis propter deum vitam banc quæ nunc corporis viuificatione ex anima temporaliter mortalis conſtat, libēter deſpexerit, in futuro eandem corporis, non ſolum animæ vitam æternam & immortalitatem recipiet. M Humana quidem anima, quia in corpore habet eſſe & extra corpus, pariter anima & ſpiritus vocari poteſt: non duæ animæ, ſenſualis & rationalis, altera qua homo viuat, & altera qua vt quidam putāt, ſapiat: ſed vna atque eadem anima in ſemetipſa viuit per intellectum, & corpori vitam præbet per ſenſum. Humanum nanque corpus nec viuere nec naſci poteſt ſine anima rationali, vegetatur tamen & mouetur & creſcit & humanam formam in vtero recipit, priuſquam animam rationalē recipiat. Sicut etiam virgulta & herbas ſine anima moueri & incrementū habere videmus, Duplex eſt quidem vita animæ, alia qua viuit in carne, & alia qua viuit in deo. Duo ſiquidem in homine ſenſus ſunt, vnus interior, & alius exterior, & vterque bonum ſuum haber in quo reficitur. Senſus interior reficitur in cōtemplatione diuinitatis, ſenſus exterior in contemplatione humanitatis. Propterea enim deus homo factus eſt, vt totum hominem in ſe beatificaret, & tota conuerſio hominis eſſet ad ipſum, & tota dilectio hominis eſſet in ipſo, cum à ſenſu carnis videretur per carnem, & à ſenſu mentis videretur per diuinitatis cōtemplationem. Hoc autem erat totum bonum hominis,

Senſus duplex hominis. Ca. IX. Vnde dicantur anima & ſpiritus.

Lucæ. 9.

Fœtus.

A hominis, vt ſiue ingrederetur ſiue egrederetur paſcua in factore ſuo inueniret, paſcua foris in carne ſaluatoris, & paſcua intus in diuinitate creatoris. *Ioan. 10.* Hoc bonum magnũ ſecutum eſt malũ, quoniã perdito bono quod intus erat, egreſſa eſt anima ad bona aliena quæ foris erant, & pactũ fecit cũ delectationibus ſeculi, requieſcẽs ſuper illas, non attendẽs abſentiam boni ſui interioris, eo quòd cõſolationes ſuas cerneret in bonis alienis. Nã cũ exterior ſenſus carnalis bono ſuo vtitur, interior ſenſus mentis quaſi obdormit. Non enim cognoſcit bona interioris ſenſus qui iucũditate bonorum exteriorũ capitur. Nam qui in carne viuit, in carne ſentit, & dolores carnis fugit inquãtum poteſt: vulnera autẽ animæ prorſus ignorat, nec medicinã quęrit in eis. Cum autẽ mortuus fuerit ſenſus animæ quo viuit in carne, tunc viuificari incipiet ſenſus ille quo ſentiet ſemetipſum, & tunc ſciet dolores ſuos, & incipiet ſentire vulnera ſua tanto grauius quanto propius. Magis enim obeſt malũ quod eſt magis vicinum, & magis prodeſt bonum (quod magis eſt intimum.)

Quot modis dicatur ſpũs. Ca. X. Spiritus dicitur multis modis. Dicitur nãque ſpiritus de⁹, & aër iſte, & flatus aëris, qui B à corde receptus & inde per totum corpus emiſſus mortalium vitam flatu neceſſario continet. Iſte tamen ſpiritus iure anima dici nõ poteſt, quia aëris varietate diſſoluitur. Dicitur ſpiritus anima, ſiue hominis, ſiue pecoris. Dicitur ſpiritus mens rationalis, vbi eſt quædam ſcintilla tãquam oculus animæ ad quem pertinet imaginatio & cognitio dei. Oculus animæ eſt mẽs ab omni corporis labe pura, mentis aſpectus eſt ratio, intellectus viſio. Tria hæc omni animæ neceſſaria ſunt, vt ſanos oculos habeat, vt aſpiciat, vt videat. Sanos oculos habet, cum à mortaliũ cupiditatibus eſt purgata atque remota. Aſpicit, cum in dei lumine contemplationis oculos figit. Videt cum in illa contemplatione conſpicit, quãta ſint gaudia, quanta lętitia, quanta ſecuritas, ſerenitas, & quanta iucunditas. Sanitas facit illam ſecuram, aſpectus rectam, viſio beatam. Cum enim fuerit ab omni fece liberata† maculiſque diluta, tunc ſe denique in ſeipſa liberaliſsime tenet, & nihil ſibi metuit, aut vlla ſua culpa quicquam angitur: & tunc ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in deum, id eſt in ipſam contemplationem veritatis: aſpectum ſiquidem rectum ſequitur ipſa viſio dei, quæ eſt finis aſpectus. *†ſorde libera.* Sic anima prius C ſanatur, ſanata introducitur, introducta reficitur. Spiritus etiam eſt quædam vis animæ, mente inferior, vbi corporalium rerum ſimilitudines exprimuntur. Nec ipſe ſpiritus corpus eſt, ſed corpori ſimilis. Quæ enim ſpiritu videntur, non ſunt corporalia, ſed corporalibus ſimilia. Facies ſiquidem hominis & nobis forinſecus nota eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuã, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem. Mundi quoque iſtius mirabilis pulchritudo, & nobis foris præſto eſt, & in memoria noſtra habet imaginem ſuã, incorporalem quidem, ſed corpori ſimilem, ad quam recurrimus cum clauſis oculis eam cogitamus. Quod enim ad corporis ſenſum aliquod corpus in loco eſt, hoc eſt ad animi aciem ſimilitudo corporis in memoria: & quod eſt intẽtio volũtatis ad corpus viſum, viſionẽmque copulãdã, hoc eſt eadem intentio voluntatis ad cõpulãdam imaginem corporis quæ eſt in memoria & viſione cogitãtis. Ille ſpiritus dicitur factus ad imaginem & ſimilitudinem dei, in quo eſt cognitio veritatis, & amor virtutis. Imago ſi quidem eſt in cognitione, & ſimilitudo in dilectione. Imago, quia rationalis: & ſimilitudo, quia ſpiritalis. Hæret ſiquidẽ veritati nulla interpoſita ſubſtãtia rationale noſtrum, quo ratiocinamur, intelligimus, D & ſapimus, ſpiritum dicimus. Hunc autem ſpiritum Apoſtolus mẽtem vocat, cum dicit, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, id eſt, mẽte. *Ephe. 4.* Nihil enim aliud eſt ſpiritus mentis, quàm mens: ſicut corpus carnis, nihil aliud eſt quàm caro.

Quòd in mente emineat intelligentia. Cap. XI. Mens vnde dicatur. Mens autem dicitur à μήνη. Mene autem Gręce, Latine dicitur luna. Et ſicut luna creſcit & deficit, & varia viciſsitudine cõmutatur, in id tamen quod fuit quadã perfecta nouitate ſe reſtituit: ſic mens nũc caput ſummis inſerit, nunc decidit in infimis, nũc ſeſe inferens ſibi veris falſa redarguit: modo ad corporalia regenda deflectitur, modo ęternis rationibus inſpiciẽdis, vel conſulendis adhæreſcit. Ratio ſiquidem eſt mentis aſpectus quo bonum & malũ diſcernit, virtutes eligit, deúmque diligit. Mens vniuerſorum capax, & omniũ rerum ſimilitudine inſignita, omnia eſſe dicitur naturali quadam potentia, & naturali dignitate: *Mẽs omnia δυνάμει. cognitiua.* Idcirco inuiſibiles rerum cauſas per intelligentiam comprehendit, & viſibiles actualium formas per ſenſuum paſsiones colligit. Et ſiue per ſenſus ad ſenſibilia exeat, ſiue per intelligentiam ad inuiſibilia aſcendat, rerum ſimilitudines ad ſeipſam trahit, præſentia cognoſcit, abſentia intelligit, ignota inquirit, & in inuẽtis verſatur. Rationa- E le & intellectuale lumẽ, quo ratiocinamur, intelligimus & ſapimus, mentem dicimus, quæ ita facta eſt ad imaginem dei, vt nulla interpoſita natura ab ipſa veritate formetur. Mens enim ex eo dicta eſt, quod emineat in anima: Præſtantior ſiquidem vis animæ eſt, à qua procedit intelligentia. *Prius dicebatur à μένω.* Per intelligentiam vtique ipſam veritatem intelligit, per ſapientiam diligit. Sapientia nanque eſt amor boni ſiue ſapor boni, à ſapore ſiquidem dicitur. Mentis viſio eſt intelligentia, guſtus, ſapientia. Illa contẽplatur, iſta delectatur. Cum ab inferioribus ad ſuperiora volumus aſcẽdere, prius occurrit nobis ſenſus, deinde imaginatio, poſtea ratio, intellectus & intelligẽtia, & in ſummo eſt ſapientia. Summa nanque ſapientia ipſe deus eſt. Sapientia hominis eſt pietas, id eſt, cultus dei. Senſus ea vis animę eſt quæ rerum corporearũ corporeas recipit formas præſentes: Imaginatio eſt ea vis animæ quę rerum corporearũ corporeas recipit formas, ſed abſentes. *Differunt ſenſus & imaginatio.* Senſus nãque formas in materia percipit, imaginatio extra materiam: & ea vis quæ exterius formata ſenſus dicitur, eadem traducta vſque ad intimũ, F imaginatio vocatur. Imaginatio nãque de ſenſu oritur, & ſecũdum eius aduerſitates, ipſius quoque eſt variatio. Multa videt anima carnalibus oculis, multa etiam phãtaſtica imaginatione cõcipit: & vbiq; quaſi diffunditur, mouetur, erigitur, & fluctuare videtur: nõ à ſe egrediẽs, ſed in ſemetipſa tãquã in magno percurrẽs ſpacio peruagatur: non exit ad illa, ſed tractantibus ſuis ſibi illa repræſentat. Habet ſiquidem in ſe quaſi quãdam latitudinem, lõgitudinem, & altitudinem. *Dimenſio animæ.* Nam per charitatem deum & omnes fideles ſibi cõplectitur: per meditationẽ rerum vniuerſa quę à principio mundi vſque ad finem deus propter ſalutẽ noſtram operatus eſt meditatur: per cõtemplationem, quę ſurſum ſunt cœleſtia contemplatur. Ratio eſt ea vis animæ quæ rerum corporearũ naturas, formas, differentias propria & accidẽtia percipit: omnia icorporea, ſed nõ extra corpora, niſi ratiõe ſubſiſtentia. Abſtrahit enim à corporibus quæ fundãtur in corporibus, non actione ſed cõſideratione. Natura nãque ipſius corporis, ſecũdũ quòd omne corpus, corpus eſt, nullũ vtique corpus eſt. Intellectus ea vis animæ eſt quę inuiſibilia percipit, ſicut angelos, dęmones, animas, & omnem ſpiritum creatum. Intelligentia ea vis animę

G eſt quæ immediate ſupponitur deo: Cernit ſiquidẽ ipſum ſummum verum & vere incommutabile. Sic anima ſenſu percipit corpora, imaginatione corporum ſimilitudines, ratione corporum naturas, intellectu ſpiritum creatum, intelligẽtia ſpiritũ increatũ. Et quicquid ſenſus percipit, imaginatio repræſentat, cogitatio format, ingeniũ inueſtigat, ratio iudicat, memoria ſeruat, intellectus ſeparat, intelligẽtia comprehẽdit, & ad meditationem ſiue contemplationem adducit. Ingenium eſt vis ea animæ, ſiue intentio, qua anima ſe extendit & exercet ad incognitorũ cognitionẽ. Ingenium ſiquidẽ exquirit incognita, ratio diſcernit inuẽta, memoria recondit iudicata & offert adhuc iudicanda. Sic fit aſcẽſus ab inferioribus ad ſuperiora, & ima à ſummis depẽdent. Intellectus nanque quædam imago & ſimilitudo intelligentiæ eſt, ratio intellectus, rationis phantaſticus ſpiritus, cui etiam ſupremũ corporis corpus, id eſt, ignis quadam ſimilitudine iungitur, & igni aër, & aëri aqua, & aquæ terra. Senſus informat imaginationem, imaginatio rationem, & facit ſcientiã ſiue prudentiam. Rurſum rationi occurrens diuina prudentia, informat eam

Sapientia. & facit intelligentiam ſiue ſapientiam. Eſt itaque in ra-

H tione quiddam ad ſuperna & cœleſtia, intendens, & id dicitur ſapiẽtia: & eſt quiddam ad tranſitoria & caduca reſpiciens, & id vocatur prudentia. Hæc duo ex ratione

Prudentia. ſunt, & in ratione conſiſtunt. Et diuidit ſe ratio in duo, ſcilicet in ſurſum & deorſum: ſurſum in ſapientiã, deorſum in prudentiam, quaſi in virum & mulierem, vt vir ſit ſuperior & regat, mulier inferior & regatur. Vnde dictum eſt, Melior eſt iniquitas viri, quàm benefaciẽs mu-

Eccle. 42. lier. Melior ſiquidem eſt qui per cœleſte deſiderium accenſus, carnem neceſſaria etiam ei ſubtrahendo affligit, quàm qui per carnalem affectũ reſolutus, per omnia quę commoda ſunt ei ſatiſfacere contendit. Senſus iu-

Sẽſus & ei° opus. C. XII uatur exterius, quia oculus carnis, quanuis ex natura facultatem vidẽdi habeat, nunquã tamen per ſe cõſequitur viſionem, nec auris auditũ niſi ex beneficio exterioris lucis & ſoni. Imaginatio iuuatur exterius, quia ex ſenſibilibus concipitur. Ratio iuuatur interius, quia ſpirit° rationalis ex dono creatoris habilis ad cognoſcẽdum verum & diligendum bonũ, niſi interioris lucis radio fuerit perfuſus, & calore ſuccenſus, nũquam cõſequitur ſapientię cognitionem vel charitatis affectũ. Intellectus

I & intelligentia iuuãtur ſuperius, quia deus ignis & lux eſt. Lux ergo ſplẽdorem emittens ex ſe quem retinet in ſe, illuminat intelligentiã ad cognitionẽ veritatis. Ignis vero calorem de ſe emittens, ſed non amittens, inflam-

† veritatis. mat affectũ ad amorem virtutis †. Et ſicut ſolem non videt oculus niſi in lumine ſolis: ſic verum ac diuinum lumen non poterit intelligẽtia videre niſi in ipſius lumi-

Pſalm. 35. ne: Domine, inquit propheta, in lumine tuo videbimus

1. Cor. 15. lumẽ. Cũ enim mortale hoc induerit immortalitatẽ, & corruptibile hoc induerit incorruptibilitatem, tũc mente pariter & corpore ſpiritales effecti ſecundum modulum noſtrum per mentis illuminationem omnia ſciemus, & per corporis incorruptibilis leuitatem vbique eſſe poterimus. Volabimus mente per contemplationem, volabimus & corpore per incorruptionem. Diſcernemus mente, diſcernemus & corpore, cum ſenſus noſtri corporei vertẽtur in rationem, ratio in intellectum, intellectus in intelligentiam, intelligentia in deum mutabitur. Senſu viſibilia percipiuntur, in imaginatione cõtinentur viſibilium imagines & ſimilitudines, ad rationem pertinẽt viſibilium rationes & definitiones, & inuiſibilium inueſtigationes, ad intellectum & intelligentiam ſpectant ſpiritalium & diuinorum comprehenſio- K

nes & contemplationes. Senſus vero & imaginatio ad rationem non aſcendunt, ſed infra remanentes eã aliquatenus deducere poſſunt, & quaſi à longe quædam oſtendere, ad quę non poſſunt peruenire. Simili quadã proportione intellectum & intelligẽtiam ratio iuuare poteſt, ſed ad ſtatum eorum non valet aſcendere, quoniam metas ſuas & fines ſuos proprios habet quos trãſcendere non poteſt. Sẽſum & imaginationem cũ cæteris animalibus communia habemus: Vident ſiquidẽ viſibilia & viſorum recordantur. In quibuſdam etiam ſenſibus nos ſuperant, quoniam iuſtum fuit vt brutis animalibus quib° nil dandum erat in intellectu, aliquid amplius daretur in ſenſu. Et econtrario tãto maior neceſsitas inducitur homini exercendæ rationis, quanto maiorem defectum patitur ſenſualitatis. Ratio autem inde incipit vnde aliquid occurrit quod nobis cum animalibus non ſit commune. Quædam ergo ſunt infra rationem, quædam iuxta rationem, quædam ſupra rationem. Infra rationem ſunt quæ ſenſu percipimus, ſicut dura & mollia, calida & frigida, candida & nigra. Iuxta rationem ſunt & peruia rationi, quæ ratione per- L

cipimus, ſicut commoda & incommoda, vera & falſa, iuſta & iniuſta. Ratio ſiquidem eſt quidam animi mo- *Ratio quid*

tus viſum mentis acuens, veráque à falſis diſtinguens. *ſit.*

Supra rationẽ ſunt quę nec ſenſus docet nec ratio perſuadet, ſed aut diuina reuelatione comprehendũtur, aut diuinarum ſcripturarũ authoritate creduntur, ſicut deũ in vna ſubſtantia trinum, & in tribus perſonis ſubſtantialiter vnum. Deus ſiquidem eſt rerum vniuerſitas, ita quòd nulla ſingularum: & ideo motibus rationis non ſubiacet, quia ratio non eſt niſi de re aliqua.

Anima eſt ſpiritus intellectualis rationalis, ſemper viuens, ſemper in motu, bonæ malæq; volũtatis capax: Secundum benignitatem creatoris, atque ſecũdum ſui operis officium variis nuncupatur nominibus. Dicitur nãque anima dum vegetat, ſpiritus dum contemplatur, ſenſus dum ſentit, animus dum ſapit, dum intelligit mens, dum diſcernit ratio, dum recordatur memoria, dum vult voluntas. Iſta tamen non differunt in ſubſtantia quemadmodum in nominibus, quoniam omnia iſta vna anima eſt, proprietates quidem diuerſæ, ſed eſſentia vna. In ſpiritu tamen & anima poteſt eſſe differentia, quia omnis anima eſt ſpiritus, ſed non omnis ſpi- M

Definitio animæ & explanatio eius. Cap. XIII. teſtimonium.

ritus eſt anima. Animæ duplices ſunt actiones. Alio nãque cõſilio erigitur ad deum, alio inclinatur ad carnẽ. Inclinatur autẽ ſic: Cum ſit ſubtilis & inuiſibilis, videri non poteſt, ſed per potentias ſuas ſe extendit & oſtẽdit. Per concupiſcibilitatem nanque appetit, per iraſcibilitatem contemnit, per rationalitatem inter vtrũque diſcernit. Tota animæ eſſentia in his potentiis ſuis conſiſtit, nec per partes diuiditur cum ſimplex ſit & indiuidua. Et ſi aliquando partes habere dicitur, ratione potius ſimilitudinis quàm veritate compoſitionis intelligẽdum eſt. Simplex ſubſtantia eſt anima, nec aliud nec minus eſt ratio in ſubſtãtia quàm anima, nec aliud nec minus iraſcibilitas vel concupiſcibilitas quàm anima, ſed vna eadẽmque ſubſtantia ſecundum diuerſas potẽtias diuerſa ſortitur vocabula. Has potentias habet antequam corpori miſceatur. Naturales ſiquidem ſunt ei, nec aliud ſunt quàm ipſa. Tota nanque animę ſubſtãtia in his tribus plena & perfecta cõſiſtit, id eſt in rationalitate, concupiſcibilitate, & iraſcibilitate, quaſi quadam ſua trinitate, & tota hæc trinitas eſt quędam animę vnitas, & ipſa anima. Deus eſt omnia ſua, & anima quædam ſua. *Ex Platone*

A dam ſua. Habet ſiquidē naturalia, & ipſa omnia eſt. Potentia nanque & vires eius idem ſunt quod ipſa. Habet accidētalia, & ipſa non eſt. Suæ vires eſt, ſuę virtutes nō eſt: Non enim eſt ſua prudentia, ſua temperātia, ſua fortitudo, ſua iuſticia. Potētiæ animæ ſunt, rationalitas, cōcupiſcibilitas, & iraſcibilitas. Vires ſunt, ſenſus, imaginatio, ratio, memoria, intellectus, intelligentia. Potentiæ autem poſſunt dici vires, & vires dici poſſunt potentię.

De amicicia animæ & corporis. Cap. XIIII. Ephe. 5.

Quibuſdam affectibus & quadam amicicia anima corpori cōiungitur, ſecūdum quam amiciciam nemo carnem ſuam odio habet. Sociata nanque illi, licet eius ſocietate prægrauetur, ineffabili tamen conditione diligit illud, amat carcerem ſuum, & ideo libera eſſe nō poteſt. Doloribus eius vehementer afficitur. Formidat interitum, quæ mori non poteſt. Timet defectum quæ per naturam non poteſt deficere. Oculorū paſcitur ſpeculatione, ſonoris delectatur auditibus, ſuauiſsimis iocūdatur odoribus, larga epulatione reficitur. Et licet his rebus nullatenus ipſa vtatur, graui tamen mœrore affligitur ſi ſubtrahantur. Huic etiam nonnunquam ſubrepunt vicia contraria rationi, dū anima dilecto corpo- B ri indulgentius remittendo, locū noſcitur prębere peccato.

Nouem foramina.

Per ſenſus quoq; progreditur anima ad corp⁹ mouendum & viuificādum. Nouem quoque ſunt foramina in humano corpore, quibus ſecundū naturalem cōtemperantiam influit & effluit omne quo idem corpus vegetatur & regitur. Sunt etiam vtrinſque quædam ſimilia, corporis ſcilicet ſupremum, & ſpiritus infimum, in quibus ſine naturarum confuſione, perſonali tamen vnione facile coniungi poſſunt. Similia enim ſimilibus gaudent. Itaque anima quæ vere ſpiritus eſt, & caro quę vere corpus eſt, in ſuis extremitatibus facile & conuenienter vniuntur, id eſt, in phātaſtico animæ, quod corpus nō eſt, ſed ſimile corpori, & ſenſualitate carnis quæ ferè ſpiritus eſt, quia ſine anima fieri non poteſt. Sicut enim ſupremum animæ, id eſt, intelligentia ſiue mens imaginem ſiue ſimilitudinem gerit ſui ſuperioris, id eſt dei, vnde & eius ſuſceptiua eſſe potuit ad vnionem perſonalem, etiam quando ipſe voluit abſque vlla diminutione naturæ ſuę: ſic ſupremum carnis, id eſt ſenſualitatis animæ gerens ſimilitudinem ad perſonalem vnionem eius eſſentiam ſuſcipere poteſt. Nec iſtud mirum eſt, cum etiam in ſenſu & memoria pecudis quędam eſt imitatio rationalitatis, & in appetitu voluntatis, & in- C ius quæ refugit reprobationis. Spiritus nanque corporeus qui vtiq; vere eſt corpus, & ſenſu naturali inter multa diſcernit, & vi concupiſcibilitatis eligit, & natura iraſcibilitatis reprobat. Habet ſiquidē corporea vita quoſdā gradus incrementorū quibus ad imaginē ſummæ vitæ proficit.

Gradus incrementorū corporeæ vitæ.

Primus enim gradus corporeæ vitę eſt ſenſificatio. Secundus per ſenſum ingrediens imaginatio. Tertius per imaginationem conceptorum memoria. Quartus ſecundum ſenſuum paſsiones quędam ſine diſcretione intelligentiæ prouidentia, in qua quidē quaſi rationis imago eſt, & nulla ratio eſt. In his omnib⁹ corporea vita ſpiritalem vitam imitatur. Primo in eo quòd ſentit, ſecundo in eo quòd ſenſum cōcipit, tertio in eo quòd concepta retinet, quarto in eo quòd ſiue in imaginatis ſiue in ſenſibus ſecundum quandam rationis ſimilitudinem, ſiue ad appetendum, ſiue ad fugiēdum ſe in ſe flectit. Cōuenientiſsima autem media ſunt & carnis & animæ ſenſualitas carnis, quæ maximæ ignis eſt, & phantaſticus ſpiritus qui igneus vigor dicitur. Vnde & quidam loquens de animabus ait,

Virgil. 6. Aeneid.

Igneus eſt ollis vigor & cœleſtis origo.

Mira ſocietas carnis & animæ, ſpirit⁹ vitæ & limi terrę. D Sic enim ſcriptum eſt, Fecit deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ dans ei ſenſum & intellectum, vt per ſenſum lutū ſibi ſociatum viuificaret, & per intellectum regeret: & vt per intellectum intus ingrederetur & contemplaretur dei ſapiētiam, & per ſenſum foras egrederetur & contemplaretur opera ſapientiæ, intellectu intus illuſtrauit, ſenſu foris decorauit, vt in vtroque refectionem inueniret, intus ad fœlicitatē, foris ad iucunditatem. Sed quia bona exteriora diu ſtare non poſſunt, iuſſus eſt homo ab exterioribus ad interiora redire, & ab interioribus ad ſuperiora aſcendere. Tantæ ſiquidem dignitatis eſt humana conditio vt nullum bonum præter ſummum bonū ei ſufficere poſsit. Plenum fuit miraculo, quòd tam diuerſa & tam diuiſa ab inuicem, ad inuicem potuerunt cōiungi. Nec minus mirabile fuit quòd limo noſtro deus ſeipſum coniunxit, vt ſibiinuicem vnirentur deus & limus, tanta ſublimitas, & tāta vilitas. Nihil enim eſt deo ſublimius, & nihil limo vilius. Mirabilis fuit cōiunctio prima, mirabilis fuit ſecunda, nec minus mirabilis erit tertia, cū homo angelus & deus, vnus erit ſpiritus. Eodem B nanque bono bonus eſt homo, quo bonus eſt angelus, eodēmq; bono vterq; beatus, ſi tamē ambo idipſum eadem volūtate eodēmq; ſpiritu cupiūt. Si enim tam diſparem naturā carnis & animæ ad vnā fœderationē atq; amiciciam deus coniungere potuit, nequaquā erit ei impoſsibile rationalē ſpiritum, qui vſque ad cōſortiū terreni corporis humiliatus eſt, cū eodem corpore glorificato, vt ſit ei gloriæ quod fuit ei ſarcinæ, ad conſortiū beatorum ſpirituum qui in ſua puritate perſtiterūt, exaltare, atque ad ſuæ gloriæ participationē ſublimare. Ad hoc ſiquidē illū ſola charitate, nulla neceſsitate creauit altiſsimus, vt ſuæ beatitudinis participē faceret. Si ergo tantū gaudium & tanta lætitia eſt in vita iſta tēporali, quę cōſtat ex præſentia ſpiritus in corpore corruptibili, quanta lætitia & quātum gaudiū erit in vita ęterna quę cōſtabit ex pręſentia diuinitatis in ſpiritu rationali? Subiiciatur ergo corpus animo, animus deo, & vnus ſpiritus erit cum eo: ita tamen ſi in humilitate permanſerit, & gratiam ſui creatoris per quam exaltādus & glorificandus eſt agnouerit. Ex carne & anima cōſtat homo, & vtrūque bonum ſuū habet in quo gaudet & exultat. Bonum animæ eſt deus, cum affluentia dulcedinis ſuæ. F Bonum carnis eſt mundus, cum abundantia iucūditatis ſuæ. Sed mūdus iſte eſt exterior, deus autem interior. Nihil enim eſt eo interius, nihil eo præſentius. Interior eſt omni re, quia in ipſo ſunt omnia: Exterior eſt omni re, quia ipſe eſt ſuper omnia. Ab hoc ergo mūdo ad deū reuertentes, & quaſi ab imo ſurſum aſcendētes per noſmetipſos tranſire debemus. Aſcendere enim ad deum, eſt intrare ad ſeipſum, & non ſolum ad ſe intrare, ſed ineffabili quodam modo [introitu] in intimis ſeipſum tranſire. Qui enim interius intrans & intrinſecus penetrans ſeipſum tranſcendit, ille veraciter ad deum aſcēdit. Ab huius ergo mundi diſtractionibus cor noſtrum colligamus, & ad interiora gaudia reuocemus. Et ſi cor noſtrū ſemper tenere non poſſumus, ſaltē ab illicitis & vanis cogitationibus reſtringamus, vt aliquādo in diuinæ cōtemplationis lumine nos figere valeamus. Hæc eſt enim requies cordis noſtri, cum in dei amore per deſiderium figitur. Hæc eſt vita cordis noſtri, cum deū ſuum contemplatur, & ipſa ſua contemplatione ſuauiter reficitur. Et dulce eſt illi ſemper ad conſiderandum quod ad amandum & laudandum ſemper eſt ſuaue. Ni-

Gene. 2.

G hil enim ad beatam vitam præſtãtius videtur quàm ve-
lut clauſis carnalibus ſenſibus extra carnẽ mũdique af-
†carnẽ mũ- fectum| quempiam intra ſemetipſum cõuerti, alienúm-
dũq; effe- que effectum à mortalium cupiditatibus ſibi ſoli & deo
ctum. loqui. Cum anima ſit incorporea, per ſubtiliorem
De cõpara- naturam corporis ſui, id eſt, per ignem & aërem, quę in
tiõe animæ iſto quoq; mundo præcellẽtia ſunt corpora, & ideo ma
ad ea de gis ſubtiliora†, corpus adminiſtrat. Iſta liquidempriora
quibus cor- excipiũt motus animæ viuificãtis, eo quòd incorporeæ
pus conſtat. naturæ ſunt propinquiora quàm humor & terra, vt ad
Cap. XV. eorum proximũ miniſteriũ tota moles adminiſtretur.
†ideo ſpiri- Nullus ſine his duobus, vel in corpore ſenſus eſt, vel ab
tui ſimilio- anima ſpõtaneus corporis motus. Ignis enim & aër quę
ra. leuia ſunt, mouẽt aquam & terrã quę grauia ſunt. Qua-
propter etiã corpora poſt animæ abſceſſum moueri nõ
videmus, quia ignis & aër, quæ duo per animæ præſen-
tiam tenentur in corpore terreno & humido, vt omniũ
quatuor fiat temperatio, poſt eiuſdem animæ abſceſſum
Corporis cõ- ad ſuperna euadũt ac ſeſe expediunt. Corporis autẽ cõ-
poſitio. poſitio ſic fit, Corpus cõſtat ex officialibus membris, of-
ficialia ex conſimilibus, conſimilia ex humoribus, humo
res ex cibis, cibi ex elementis: & nihil horum eſt anima,
H ſed in iſtis tãquã in organis agit anima & per hoc cor-
pori cõſulit & huic vitæ in qua factus eſt homo in ani-
mam viuentem. Quę cũ temperata & ordinata fuerint,
congruunt viuificationi, & nunquam recedit anima. Si
vero diſtemperata & confuſa fuerint, inuita recedit ani
ma, ſecum trahens omnia, ſenſum, imaginationem, ra-
tionem, intellectum, intelligentiam, cõcupiſcibilitatẽ,
& iraſcibilitatem, & ex his ſecũdum merita afficitur ad
delectationem ſiue ad dolorẽ. Corpus autem quod pri⁹
integrum tanquam organum cõtemperatum & diſpo-
ſitum erat, vt melos muſicum in ſe contineret & tactũ
reſonaret, nunc confractum & inutile è regione iacet.
Anima vero recurrentibus ad regiones ſuas elemẽto-
rum partibus, nõ habens vbi vires ſuas exerceat, requie-
ſcit ab his tãtum motibus quibus corpus per tempus &
locum mouebat, ipſa per tempus illocaliter mota, quo-
†melos na- niam & ſi organum periit, ſed non melos, nec| quod or
tura. ganum mouebat. Anima inter deũ & corpus poſita per
tempus mouetur, vel reminiſcendo quod oblita fuerat,
vel diſcẽdo quod ignorabat, vel volẽdo quod nolebat:
per locum vero non mouetur, quia per loci ſpacia non
I diſtenditur. Deus autem corpore nõ eget vt ſit, nec lo-
co, vt alicubi, nec tẽpore, vt aliquãdo, nec cauſa, vt ali-
cũde, nec forma, vt aliquid, nec aliquo genere ſubiecti
Per quid in quo ſubſiſtat vel cui aſsiſtat. Habet anima quandã
anima vni propriam naturam, omnibus his mundanæ molis ele-
tur deo. mentis excellentiorem, qua veraciter non poſsit in ali-
Cap. XVI. qua phãtaſia corporalium imaginum quas per ſenſum
carnis percipimus cogitari, ſed mente intelligi vnáque
ſentiri. Intelligi poteſt, ſentiri non poteſt. Non enim eſt
corpus, nec deus, nec vita ſine ſenſu, qualis eſt in arbori
bus, nec vita ſine rationali mente, qualis eſt in animali-
bus, ſed vita & vita perpetua. Nũc quidem minor quàm
angelorum eſt & futura qualis angelorum, ſi ex præce-
pto ſui creatoris vixerit. Pręceptum autem eius eſt, vt in
dilectione ei⁹ maneamus. Manete, inquit, in dilectione
Ioan. 15. mea. Per dilectionem nãque ſibi rationalem creaturam
copulauit, vt eum ſemper haberet & in ipſo ſemper ma
neret, de eo & in eo delectans gaudens & exultans. Per
dilectionem creatori ſuo & ſibi inuicem rationalis crea
tura copulata eſt: ſolum nanque dilectionis vinculũ eſt
quod ligat vtroſque in idipſum. Per amorẽ dei omnes
ei adhæremus, per amorem proximi omnes adinuicem
vnum ſumus, vt bonum commune omnium fiat ſingu- K
lorum, & quod quiſque in ſe non habet, in altero poſsi-
deat. Charitas eſt via dei ad homines & via hominum
ad deum. Per charitatem enim venit deus ad homines,
venit in homines, factus eſt homo. Per charitatem ho-
mines diligunt deum, eligunt deum, ad deum currunt,
ad deum perueniunt. Sic etiam familiaris eſt deo cha-
ritas, vt ipſe manſionem habere nolit vbi charitas non
fuerit. Si ergo charitatem habemus, deũ habemus, quia *1. Ioan. 4.*
deus charitas eſt. Miſer ego quantum deberem di- *Exhortatio*
ligere deum meum, qui me fecit cum non eram, rede- *ad amorem*
mit cum perieram, Non eram, de nihilo me fecit, nõ la- *dei.*
pidem, non arborem, non auem, vel aliquod de anima- *Cap. XVII.*
libus, ſed hominẽ me voluit eſſe, dedit mihi viuere, ſen-
tire, diſcernere. Perieram, & ad mortalitatem deſcen-
dit, mortalitatem ſuſcepit, paſsionem ſuſtinuit, mortẽ
vicit, & ſic me reſtaurauit. Perierã & abieram, quoniã
in peccatis meis eram venũdatus: venit ille poſt me vt
redimeret me, & tãtum dilexit me vt ſanguinis ſui pre-
ciũ appẽderet pro me, talique pacto reduxit me de exi-
lio, & redemit de ſeruitio. Nomine etiã ſuo vocauit me,
vt memoriale ſuum ſemper eſſet apud me. Vnxit me o-
leo lætitiæ quo ipſe erat vnct⁹, vt ab vncto eſſem vnct⁹, L
& à Chriſto dicerer Chriſtianus. Sic gratia eius & miſe
ricordia ſemper præuenerũt me. De multis nanq; peri-
culis ſæpe liberauit me liberator meus, quãdo errabam
reduxit me, quando ignorabã docuit me, quando pec-
cabam corripuit me, quando triſtabar cõſolatus eſt me,
quando deſperabã confortauit me, quando cecidi ere-
xit me, quãdo ſteti, tenuit me, quãdo iui duxit me, quã-
do veni ſuſcepit me. Hæc & multa alia fecit mihi deus
meus, de quib⁹ dulce eſt mihi ſemper loqui, ſemper co-
gitare, ſemper gratias agere, vt pro omnibus beneficiis
ſuis poſsim ſemper eum laudare & amare. Cum enim
cunctis ſit prælidens, ſingulos implens, vbique præ-
ſens, vniuerſorum curam agens, & tam ſingulis quàm
omnibus prouidẽs, ita totum ad cuſtodiam meam oc-
cupatum video, vt ſi ego ſuper cuſtodiã meam ſtabo,
quaſi omnium oblitus ſit, & mihi ſoli intendere velit.
Semper ſe præſentem exhibet, ſemper ſe paratum of-
fert, ſi me paratum inuenerit. Quocunque me vertero
non me deſerit, niſi ego prior eum deſeram. Vbicunq;
fuero non recedit à me, quoniam vbique eſt, vt quocũ-
que iero inueniam eum cũ quo poſsim eſſe. Quicquid M
fecero pariter aſsiſtit, vtpote perpetuus inſpector om-
nium cogitationum, intẽtionum & actionum mearũ.
Cum hæc diligenter conſidero, timore pariter & ingẽ-
ti rubore confundor, quia illum vbique mihi præſen-
tem, & omnia occulta mea videntem intueor. Multa e-
nim ſunt in me de quibus corã oculis eius erubeſco, &
pro quibus ei valde diſplicere timeo. Nec pro his om-
nibus quid illi repẽdam habeo, niſi tantum vt diligam
eum. Non enim melius nec decentius quàm per dile-
ctionem rependi poteſt, quod per dilectionem datum
eſt. Hæc præter rem dixiſſe videor, ſed forte non præ-
ter vtilitatem mihi, & iis qui mecum ſentiunt quæ ego
ſentio. Anima præſentia ſua corpus viuificat, & ſic *Anima*
colligata eſt ei, vt nec cũ velit inde ſegregare ſe poſsit, *quo ſit in*
nec retinere cum ſui creatoris iuſsionem audierit. In vi *loco. Cap.*
ta ſiquidem animæ conſiſtit vita corporis, & de morte *XVIII.*
corporis deſcẽdit mors animæ. Sicut enim anima vita
ſua facit carnem viuere, & de fonte naturæ ſuæ irrigat
animando: ſic caro per corruptelam materiæ ſuæ ani-
mam, ſi cupiditatibus illicitis illigauerit, occidit. Et cũ
altera natura alterius videatur, trãſit vnaquæque in vi-
ctricis

A ętricis naturam,id eſt, vt aut carnem ſpiritalem anima
virtutibus ſuis præſtet, aut animam carnalem caro vi-
ętrix eius efficiat. Anima tamen nihil de morte habere
poteſt,niſi per vicia ei propinatum fuerit. Nec caro ali-
quid de vita retinere poteſt, niſi ab anima fuerit irriga-
ta. Nec in alterius naturam altera trãſire poteſt,niſi aut
viciis infecta,aut virtutibus deſerta fuerit. Ratione inſi-
gnita eſt anima,qua artibus docetur egregiis & diſcipli
nis inſtruitur eximiis, vt diuina ſapiat,& humana per-
tractet, atque ſic cætera animalia decenter excellat,vt-
pote ſubſtantia rationalis.In hoc enim proprie eſt ani-
ma ſubſtantia rationalis, id eſt, ſpiritus rationalis.Im-
mortalis eſt anima, ne à creatoris ſui ſimilitudine diſ-
crepare videatur. Non enim poterat eſſe imago & ſimi
litudo dei,ſi mortis termino clauderetur. Secũdũ quẽ-
dam modum vitæ quem nullo modo poteſt amittere,
immortalis eſt. Secundum vero quandam mutabilita-
tẽ qua poteſt vel melior vel deterior fieri, mortalis eſt.
Et ſicut mortalis eſt cum beatè viuere perdit, licet miſe
re viuere amittere nõ poſsit,ſic reſpectu incorporei dei
corporea eſt. Nihil enim inuiſibile & incorporeum na-
tura credendum eſt præter ſolum deum,id eſt, patrem
B & filium & ſpiritum ſanctum. Qui ex eo incorpore° &
inuiſibilis dicitur,quia infinitus & incircumſcriptus eſt
& ſimplex, & ſibi omnibus modis ſufficiẽs ſeipſo & id-
ipſum. Et cum vbique ſit, in ſemetipſo inuiſibilis & in-
corporeus eſſe dignoſcitur. Omnis vero rationalis cre-
atura corporea eſt, angeli & omnes virtutes corporeæ
ſunt,licet non carne ſubſiſtant. Ex eo enim intellectua-
les naturas corporeas eſſe dicimus, quia loco circum-
ſcribũtur, ſicut & anima humana quæ carne clauditur,
quæ idcirco eſſe in loco & localis dici poteſt. In loco,
quia hic & alicubi præſens eſt:Localis,quia quod alicu-
bi præſens eſt totũ,alibi non eſt. Non habet tamen cor-
poralem dimẽſionem,nec corporalem circumſcriptio
nem,quoniam corporalis quãtitatis expers eſt. Sed quia
per præſentiam & operationem in loco cõcluditur,lo-
calis & ipſa dicitur, veruntamen non ſicut corpus, cui
ſecũdum locum,principium, medium & finis aſsigna-
tur. Circumſcriptum eſt,quod cum alicubi eſt totum,
nõ poteſt eſſe ſimul alibi, quod de ſolis corporeis natu-
ris cernitur. Incircumſcriptum vero eſt quod ſimul eſt
vbique totum, quod de ſolo deo intelligitur. Circum-
C ſcriptum autem ſimul & incircũſcriptum eſt, quod cũ
alicubi ſit totum,poteſt ſimul alibi eſſe totum, nõ tamẽ
vbique,quod de creatis ſpiritibus cognoſcitur. Si enim
anima non eſſet tota in ſingulis membris ſui corporis,
nõ ſentiret tota in ſingulis membris ſui corporis. Re-
ſpectu vero naturæ incorporeæ quæ ſumme incommu
tabilis vbique eſt,corporea eſt anima,quoniam tale ali-
quid nõ eſt ipſa: nec tamen per loci ſpacium ita ſiſtitur
vel mouetur, vt maiori ſui parte maiorẽ locum occu-
pet,& breuiore breuiorem,minórque ſit in parte quàm
in toto. Per omnes ſiquidẽ particulas corporis tota ſi-
mul adeſt, nec minor in minoribus, nec in maioribus
maior. Sed alicubi intenſius,alicubi remiſsius,& in om-
nibus tota & in ſingulis tota eſt. Sicut enim deus vbiq;
eſt totus in toto mundo & in omni creatura ſua: ſic ani
ma vbique tota in toto corpore ſuo, tãquam in quodã
mundo ſuo,intenſius tamẽ in corde & in cerebro,quẽ-
admodum deus præcipue dicitur eſſe in cœlo. In-
Anima uiſibilis & incorporea eſt anima: ſi enim viſibilis eſſet,
quicquid corporea eſſet. Et ſi corporea eſſet,partibilis eſſet,& par-
agit tota a- tes haberet,neq; tota ſimul in vno loco eſſe poſſet. Nul-
git. C.XIX. lum enim corpus aut ſimul tãgi totum poteſt,aut ſimul
tangere totum poteſt. Anima vero in quibuſcũque ſuis D
motibus vel actibus tota ſimul adeſt. Tota videt,& tota
viſorum meminit. Tota audit, & tota ſonorum remini-
ſcitur. Tota odorat,& tota odores recolit. Tota per lin-
guam & palatũ ſapores ſentit & diſcernit. Tota tãgit, &
dura & mollia. Tota ſimul approbat vel improbat. Ca-
lida vero vel frigida ſummo tantũ digito tota diſcer-
nit. Tota eſt viſus,tota eſt auditus, tota meminit: & cũ
tota meminit,tota eſt memoria. Cum tota vult, tota eſt
voluntas. Cum tota cogitat,tota eſt cogitatio. Cũ tota
diligit,tota eſt dilectio. Poteſt nãque ex parte cogitare,
& ex parte diligere. Habet anima affectiones qui- *Animę vir*
bus exercetur ad virtutes. Dolor nãque de peccatis, ti- *tutes & vi-*
mor de ſuppliciis,deſiderium de promiſsis,& gaudium *res actionũ*
de præmiis quędã exercitia ſunt virtutum. Habet etiã *Cap. XX.*
virtutes quibus inſtruitur & armatur cõtra vicia. A pru-
dentia nanque ſcit quid debeat facere: temperantiã ha-
bet contra proſpera,fortitudinem contra aduerſa,iuſti-
ciam qua ſcit quid cuique debeat reddere. Prudẽtia eſt
ſcire quid poſsit,fortitudo facere quod poſsit, temperã
tia non præſumere quod nõ poſsit, iuſticia nõ velle pl°
quàm poſsit: Prudentia eſt in eligendis: temperantia in E
vtendis: fortitudo in tolerãdis: iuſticia in diſtribuẽdis.
Prudentiæ eſt nihil pœnitendum appetere,& nihil prę-
ter iuſtũ velle facere. Temperãtiæ eſt nihil pręter turpia
timere, & quicquid agimus vel cogitamus ad rationis
normam dirigere. Fortitudinis eſt terrenas cupiditates
nõ ſolũ reprimere,ſed penitus obliuiſci. Iuſticię eſt om-
nem animi cogitationẽ ad ſolum deũ dirigere,eúmque
tanquã nihil aliud ſit ſola mẽtis acie intueri. Habet au-
tem anima ſacramẽtales virtutes quibus initiatur, id eſt,
fidem,ſpem,ſacramentum baptiſmi, inunctionem, cõ-
firmationem,& cętera quibus deo cõſecratur. Habet e-
tiam virtutes quibus proficit & quibus deo coniũgitur,
vt eſt humilitas,puritas,charitas. Humilitas eã deo ſub-
iicit, puritas iungit,charitas vnit. Habet quoque anima
vires quibus corpori commiſcetur,quarũ prima eſt na-
turalis,ſecunda vitalis,tertia animalis. Et ſicut deus tri-
nus & vnus,verus & perfectus omnia tenet,omnia im-
plet,omnia ſuſtinet, omnia ſuperexcedit, omnia circũ-
plectitur: ſic anima his tribus viribus per totum corpus
diffunditur,non locali diſtenſione,ſed vitali intẽſione.
Naturalis nãque virtus operatur in hepate ſanguinẽ &
alios quoſque humores,quos per venas ad omnia cor- F
poris membra tranſmittit,vt inde augeantur & nutriã-
tur. Vis iſta quadrifaria eſt. Diuiditur nanque in appeti
tiuam,retẽtiuam,expulſiuam,& diſtributiuam. Appeti-
tiua quæ ſunt neceſſaria corpori appetit. Retẽtiua ſum-
pta retinet,donec ex illis digeſtio vtilis fiat: Expulſiua
nociua & ſuperflua expellit. Diſtributiua bonos bono-
rũ ciborũ humores omnibus membris diſtribuit, prout
cuique expedit. Vis vitalis eſt in corde, quæ ad tẽpe- *Vis cordis.*
randum feruorem cordis aërem hauriendo atque red- *Cap XXI.*
dendo,vitam & ſalutem toti corpori tribuit. Aëre nãq;
puro ſanguinem purificatum per totũ corpus impellit
per venas pulſatiles,quæ arteriæ vocantur. Ex quarum
motu temperantiam atque diſtemperãtiam cordis phy
ſici cognoſcunt. Iſtas vires habent omnia animalia,&
ideo corporis magis videntur eſſe quàm animæ,cũ a-
nima ſit vita corporis. Vis animalis eſt in cere- *Vis cerebri*
bro, & inde vigere facit quinque ſenſus corporis. Iubet *Cap. XXII.*
enim voces edere, membra mouere. Tres nanque ſunt
vẽtriculi cerebri. Vnus anterior à quo omnes ſenſus,al
ter poſterior à quo omnis motus, tertius inter vtrun-
que medius, id eſt, rationalis. Corporis ſenſus ſic fiunt.

G Quod eſt in corpore ſubtiliſsimum & ob hoc animæ ſimilius & vicinius quàm cætera, id eſt, lux primum per oculos ipſos diffunditur emicátque in radiis oculorũ ad viſibilia intuenda, deinde mixtura quadam primo cum aëre puro, ſecundo cum aëre caliginoſo atq; nebuloſo, tertio cum corpulentiore humore, quarto cum terrena craſsitudine, quinque ſenſus cũ ipſo ſenſu oculorum perficit, vbi ipſa ſola excellit. Iſti ſenſus quia in ſola facie prælocati ſunt, ideo ſcriptum arbitror, quoniam dominus in faciem inſufflauit homini ſpiraculũ vitæ, & factus eſt in animam viuentem. Anterior quippe pars poſteriori merito præponitur, quia iſta ducit, & illa ſequitur, ab iſta ſenſus, & ab illa motus, ſicut conſilium præcedit actionem. Iſtæ vires tam animæ quàm corporis dici poſſunt, quia ab anima in corpore fiunt, nec ſine vtroque fieri poſſunt. In prima parte cerebri vis animalis vocatur phantaſticalis, id eſt, imaginaria, quia in ea corporalium rerum ſimilitudines & imagines continentur, vnde & phantaſticum dicitur. In media parte cerebri vocatur rationalis, quia ibi examinat & iudicat ea quæ per imaginationem repræſentãtur. In

H vltima parte vocatur memorialis, quia ibi commendat memoriæ ratione iudicata.

De falſis imaginibus animæ. Ca. XXIII.

Aliud eſt itaque in nobis quo corpora ſentimus, quod quinque corporis ſenſibus facimus. Aliud quo nõ corpora, ſed corporibus ſimilia cernimus, vbi & nos ipſos non aliter quàm ſimiles corporibus intuemur. Aliud quo nec corpora nec corporum ſimilitudines conſpicimus, ſed alias res quæ non habent imagines ſui ſimiles, ſicut eſt deus, & ipſa mens rationalis, vel intelligentia, vel ratio: ſicut etiam virtutes, prudentia, iuſticia, caſtitas, charitas, pietas, & quæcunque aliæ ſunt quas intelligendo vel cogitando enumeramus, diſcernimus, & definimus. Porrò anima non eſt corpus, quia nõ omnis ſimilitudo corporis corpus eſt. Dormienti enim tibi in ſomnis velut corp⁹ apparebit, neque id corpus tuum ſed anima tua: nec verũ corpus, ſed ſimilitudo corporis tui. Iacebit enim corp⁹ tuum, ambulabit ipſa. Tacebit lingua corporis tui, loquetur ipſa. Clauſi erunt oculi tui, videbit ipſa: & ita in ea tota & integra cernetur ſimilitudo carnis tuæ. In hac ſimilitudine quaſi per loca cognita vel incognita diſcurrit: & ſentit læta vel triſtia. Anima etiã mortui ſicut dormiẽtis in ipſa ſimilitudine corporis ſui ſentit ſeu bo-

I na ſeu mala: non ſunt tamen corporalia, ſed corporibus ſimilia, quibus animæ corporibus exutæ afficiuntur ſeu bene ſeu male, cum & ipſæ ſuis corporibus ſimiles ſibimet appareant. Sunt tamen & vera lætícia & vera moleſtia, facta de ſubſtantia ſpiritali in ſubſtantia ſpiritali. Certum nempe eſt quãdam ſpiritalem naturam eſſe in nobis, vbi corporalium rerum ſimilitudines aut formãtur aut formatæ ingeruntur: ſiue cum præſentia aliquo ſenſu corporis tangimus, & cõtinuo eorum ſimilitudo in ſpiritu formatur, & in memoria recõditur: ſiue cum abſentia iam nota, vel quę non nouimus cogitamus, vt inde formetur quidam ſpiritalis intellectus. Innumerabilia etiam pro arbitrio & opinatione fingimus, quę vel non ſunt, vel eſſe neſciuntur. Innumerabiles quoque & varię formę rerum in animo noſtro verſantur, vel cum aliquid facimus vel facturi ſumus: aliquo etiam ſpiritu rapiẽte tollitur anima in huiuſmodi videnda ſeu bona ſeu mala. Nimia quoque intẽtione cogitationis vel aliqua vi morbi, vt phreneticis per febrem accidere ſolet, ſeu commixtione alterius cuiuſdã ſpiritus ſeu boni ſeu mali, ita corporalium rerum imagines in ſpiritu exprimuntur, tanquam corpora ipſius corporis ſenſibus pręſententur, vt abſentia videãtur adeſſe tanquam pręſen- K
tia, & quæ non ſunt tanquam præ oculis aſsint. A dormientibus etiam multa videntur, vel nihil vel aliquid ſignificantia. Vnde ſæpe imagines rerum corporalium tanta illis expreſsione repræſentantur in ſomnis, quanta ipſa corpora præſentantur vigilantibus, vt inter viſionẽ dormientium & veram commixtionem vigilantium non diſcernatur, ſed continuo eis caro moueatur, & contra propoſitum ſuum vel cõtra licitos mores cõcumbere videatur, & quod naturaliter collectũ eſt per genitales vias emittatur. Hunc motum caſti vigilantes cohibent & refrenant. Dormientes autem ideo nõ poſſunt, quia in poteſtate non habent imaginis corporalis expreſsionẽ: qua caro naturaliter mouetur, & ſequitur quod coitum ſequi ſolet, & quod ſine peccato à vigilãtibus fieri non poteſt. Sic in ſpiritu & corporalium rerum imagines apparent, & multa pro arbitrio finguntur, vel præter arbitrium demonſtrantur. Ipſa nanque anima quæ motu proprio ſemper in motu eſt, quia per corpus nõ finitur, vel non plene finitur corporalia ſentire, vel ad corporalia vim ſuę intentionis dirigere, corpore ſopito, ſpiritu corporalium ſimilitudines aut ipſa agit, ſicut & imagines corporũ cogitãdo ex ſeipſa ver- L
ſare aſſolet, aut obiectas intuetur, cum in eas videndas aliquo ſpiritu aſſumitur.

De multiplici viſu animæ. Caput XXIIII.

Anima eſt ſubſtantia ſpiritalis, ſimplex, indiſſolubilis, incorporea, paſsibilis atque mutabilis, carens pondere, figura & colore. Nõ eſt credenda pars, ſed creatura dei, nec etiam de ſubſtantia dei, vel de qualibet elementorum materia, ſed ex nihilo eſt creata. Si enim ex ſemetipſo eam deus feciſſet, nequaquam vicioſa aut mutabilis aut miſera eſſet. Si autẽ ex elementis facta fuiſſet, eſſet corporea: cum ſit incorporea, ignotam habens originem, initium habet, finem nõ habet. Et cum ſit ſpiritalis naturæ, nihil habet mixtũ concretúmque, terrenum, nihil humidum vel aëreum vel igneum. Nullum habet colorem, nullo loco continetur, nullis membris circumſcribitur, nullo ſpacio finitur: ſed ita eſt cogitanda & intelligenda, ſicut ſapientia, iuſticia, & cæteræ virtutes ab omnipotente creatæ. Natura animæ inuiſibilis eſt, ideo inuiſibiliter in corpore manet, & de corpore inuiſibiliter egreditur.

Tria genera viſionũ animæ.

Per corpus corpora videt, ſicut cœlũ & terram, & quæ in eis conſpicua ſunt oculis noſtris. Spiritu autem corporum ſimilitudines intuetur. Quicquid enim corpus non eſt, & ta- M
men aliquid eſt, recte iam ſpiritus dicitur. Idcirco quadam vi occulta & ſpiritali rapitur anima, vt vice corporũ expreſſas corporalium rerũ ſimilitudines in ſpiritu videat. Sed intellectu ea quę nec corpora nec corporum formas habent conſpicit, ſicut eſt iuſticia & ſapiẽtia, & velut ipſa mẽs & omnis animę affectio bona. Iſta tria genera viſionum manifeſta ſunt. Primum corporale, quo per corporis ſenſus corporalia ſentiuntur. Secundum ſpiritale, quo corporum ſimilitudines ſpiritu, non mente cernuntur. Tertium intellectuale, quo illæ res quæ nec corpora nec corporum formas habent, conſpiciuntur. Intellectuali viſione nunquam fallitur anima: aut enim intelligit & verum eſt: aut ſi verum non eſt, non intelligit. In viſione autem corporali ſæpe fallitur anima, cum in ipſis corporibus fieri putat quod fit in corporis ſenſibus. Sicut nauigantibus videntur in terra moueri, quæ ſtant, & intuẽtibus cœlum ſydera ſtare, quæ mouentur, & diuaricatis radiis oculorum res vna duas formas habere videtur, & vnus homo duo capita, & in aqua remus infractus, & multa huiuſmodi. In viſione etiam ſpiritali anima fallitur & illuditur, quoniam ea

A niam ea quæ videt aliquando vera, aliquando falſa, ali-
quando perturbata, aliquando trãquilla ſunt. Ipſa autẽ
vera aliquãdo futuris omnino ſimilia, vel aperte dicta
aliquando obſcuris ſignificationibus & quaſi figuratis
De ecſtaſi. locutionibus pręnunciata. In ecſtaſi vero quãdo ab om
nib⁹ corporis ſenſibus alienatur & auertitur anima, am
plius quàm in ſomno ſolet, ſed minus quàm in morte,
nõ fallitur. Sed ipſa mente diuinitus adiuta, vel aliquo
ipſa viſa exponente, ſicut in Apocalypſi Ioanni expone
batur, magna reuelatio eſt. Cum enim bono ſpiritu aſ-
ſumitur anima, falli non poteſt, quia ſancti ãgeli miris
modis viſa ſua facili quadam ac præpotenti vnitione
vel cõmixtione noſtra eſſe faciũt, & viſionem ſuã quo-
dam ineffabili modo in ſpiritu noſtro informant. Ipſi
ſiquidẽ his corporalibus iudicandis atque miniſtrãdis
præſunt, & eorũ ſignificatiuas ſimilitudines in ſpiritu
ita diſcernunt, & tãta potentia quodam modo tractãt,
vt eas etiã poſsint hominũ ſpiritibus reuelãdo miſcere.
Inde eſt quòd angelus domini apparuit in ſomnis Io-
Matth.1. ſeph dicẽs, Noli timere accipere Mariã coniugem tuã.
Matth.2. Et iterum, Tolle puerum & matrem eius, & fuge in Ae-
gyptũ. Deus etiam per prophetam dicit, Effundã de ſpi
Iohel.2. ritu meo ſuper omnem carnẽ, & iuuenes viſiones vide-
B bũt, & ſenes ſomnia ſomniabũt. Sunt & alia viſa vſitata
Alia viſio- & humana, quæ vel ex ipſo ſpiritu noſtro multipliciter
nũ genera. exiſtunt, vel ex corpore ſpiritui quodã modo ſuggerũ-
tur, ſicut fuerimus affecti à carne vel animo. Non enim
ſolũ vigilantes homines curas ſuas cogitando verſant
†ſenſibus. in ſimilitudinibus †corporũ, verumetiã dormiẽtes hoc
ſæpe ſomniant quo indigent. Nã & negocia ſua gerunt
ex animi cupiditate, & epulis & poculis inhiant inſtan-
ter, ſi forte eſurientes ſitientéſque dormierint. Vigilãti-
bus etiam occulto quodã inſtinctu ingeſtas eſſe cogita
Ioan.11. tiones quas diuinarẽt nouimus: Sicut Caiphas põtifex
prophetauit, cũ eius intentio prophetandi voluntatem
nõ haberet. Multa videt anima, & eadẽ natura eſt om-
niũ viſionum, ſiue in vigilantibus, ſiue in dormiẽtibus,
ſiue in ægrotantibus: quoniam non ex alio genere ſunt
quæ vidẽtur, quàm ex natura ſpiritus de quo vel in quo
ſiunt ſimilitudines corporũ. Viſa ſiquidẽ phreneticorũ
ſimilia ſunt viſis ſomniãtium: obturatas nãque vias ſen-
tiendi habent, vt videant quod ſomniantes vidẽt. Viſa
etiam ſomniantium ſimilia ſunt cogitationibus vigilã-
C tium. Dormiẽtibus quippe in cerebro cõſopitur via ſen
tiendi, quæ intẽtionem ad oculos ducit. Ideoque ipſa
intentio in aliud verſa, cernit viſa ſomniorum tanquã
ſpecies corporales aſsint, vt ſibi dormientes vigilare vi-
deãtur, & nõ ſimilia corporibus, ſed ipſa corpora intue-
ri ſe putẽt. Ego autem multo amplius admiror & vehe-
mẽtius ſtupeo, quãta celeritate ac facilitate in ſe anima
fabricet imagines corporum, quas per corporis oculos
viderit, quàm phreneticorum vel ſomniãtium, vel etiã
in ecſtaſi viſiones. Quæcunque tamẽ illa natura viſorũ
eſt, proculdubio corpus nõ eſt. Non enim corpora viſa
illas imagines in ſpiritu faciũt, nec eam vim habent vt
aliud ſpiritale forment, ſed ipſe ſpiritus in ſeipſo celeri-
tate mirabili, vtpote ſpiritalis, intellectualis, & rationa-
Quinque lis. Omnium quæ ſibi videre videntur dormien-
ſunt gene- tes, quinque ſunt genera, videlicet, Oraculũ, viſio, ſom-
ra ſomnio- nium, inſomnium, & phantaſma. Oraculum eſt, cum in
rũ. C. XXV. ſomnis parens vel aliqua ſancta grauíſque perſona ſeu
Oraculum. ſacerdos, vel etiam deus euenturum aliquid aperte vel
non euenturum, faciendum vel deuitandum denũciat.
Viſio. Viſio eſt, cum id quod videt quis, eodem modo quo ap
Somnium. paruerat euenit. Somnium eſt figuris tectum, & ſine in-

terpretatione intelligi non poteſt. Inſomnium eſt quã- *Inſomniũ*
do id quod fatigauerat vigilantem ingerit ſe dormien- D
ti, ſicut eſt cibi cura vel potus, vel aliqua ſtudia, vel ar-
tes, vel infirmitates. Secundum nanque ſtudia quę quiſ
que exercuit ſomniat, & ſolitarum artium ſimulacra in
præſentia mentis impreſſa apparent in ſomnis. Iuxta e-
tiam infirmitatum diuerſitates diuerſa accidunt ſom-
nia. Etiam ſecundum morum & humorum varietates
variantur & ſomnia. Alia nanque vident ſanguinei, a-
lia cholerici, alia phlegmatici, [alia melancholici.] Et
cum illi vident rubea & varia, iſti nigra & alba. Phan- *Phãtaſma.*
taſma eſt, quando qui vix dormire cœpi. [illegible] adhuc ſe vi
gilare æſtimat, aſpicere videtur irruentes in ſe, vel paſ-
ſim vagantes formas diſcrepãtes & varias, lętas vel tur-
bulentas. In iſto genere eſt ephialtes, quem publica per- *ἐφιάλτης*
ſuaſio quieſcẽtes opinatur inuadere, & põdere ſuo preſ *quaſi inſul*
ſos ac ſentiẽtes grauare. Quod nõ eſt aliud quàm quæ- *tator di-*
dam fumoſitas à ſtomacho vel à corde ad cerebrum aſ- *ctus.*
cendens, & ibi vim animalem comprimens. Di- *Spectra. C.*
cit etiam humana opinio, quòd quadã arte mulierum *XXVI.*
& poteſtate dæmonum homines cõuerti poſsint in lu-
pos & iumẽta, & quęque neceſſaria portare, & poſt per- E
acta opera iterum ad ſe redire: nec fieri in eis mentem
beſtialem, ſed rationalem humanámq; ſeruari. Hoc ſic
intelligendum eſt, quoniam dęmones naturas non cre-
ant, ſed aliquid tale facere poſſunt vt videãtur eſſe quæ
non ſunt. Nulla enim arte vel poteſtate animus, ſed nec
corpus quidem aliqua ratione in membra vel in linia-
menta beſtialia veraciter conuerti poteſt. Sed phanta-
ſticum hominis quod etiam cogitando ſiue ſomniãdo
per rerum innumerabiliũ genera variatur: & cum cor-
pus non ſit, corporum ſimiles formas mira celeritate ca
pit. Sopitis autem & oppreſsis homini ſenſibus corpo-
reis, ad aliorum ſenſum figura corporea perduci poteſt:
ita tamẽ quod corpus ipſum hominis alicubi iaceat, vi-
uens quidẽ ſed multo grauius atque oppreſsius quàm
ſomno ſuis ſenſibus obſeratis: phãtaſticum autem illud
veluti formatũ in alicuius animalis imaginem, alienis
ſenſibus appareat, taliſq; homo ſibi videatur, qualis ſibi
videri poſſet in ſomnis, portare onera. Quę onera ſi ve-
ra ſunt corpora, portãtur à dæmonibus, vt illudatur ho
minibus, partim vera onerum corpora, partim falſa iu- F
mentorum cernentibus. Humanum ſpiritũ aliquan- *Spiritus*
do bonus, aliquãdo malus aſſumit ſpiritus, nec facile di *quidẽ aſſi-*
ſcerni poteſt à quo ſpiritu aſſumatur, niſi quia bonus in *ciunt men-*
ſtruit, malus fallit. Fallit autẽ ſępe in manifeſtis bonis, vt *tẽ hominis,*
cum ſibi in eis creditũ fuerit, ad ſua ſeducat. Sic plerũq; *ſed ſolus*
humanũ ſpiritũ rapit, vt quadã occulta mixtura quaſi *deus im-*
idem ſpirtus eſſe videatur, & ſpiritus patientis, & ſpiri- *plet. Caput*
tus vexãtis, vt in dæmoniacis videmus. Animam tamẽ *XXVII.*
hominis, id eſt, mentem, nulla creatura iuxta ſubſtantiã
implere poteſt, niſi ſola trinitas. Implere autem dicitur
ſatanas, mentem alicuius & principale cordis, non in- *Τὸ ἡγεμο*
grediẽs quidem in eum & in ſenſum eius, ſed fraude & *νικόν.*
iniquitate: atque omni malicia illum alliciens, atque ſe-
ducens affectu maliciæ, trahit per cogitationes & incẽ-
tiua viciorum, quibus ipſe plenus eſt, vtpote fallax ne-
quam & fraudulentus deceptor animarum. Non enim
participatione naturæ ſeu ſubſtantiæ, vt quidam putãt,
animã implet diabolus, aut eius habitator efficitur, ſed
per fraudulentam deceptionẽ atque maliciã, in eo ha-
bitare dicitur quẽ implet. Solius enim trinitatis eſt in-
trare & implere naturam ſiue ſubſtãtiam quam creauit. *Dæmonum*
Dæmones, & acrimonia ſenſus, & celeritate motus *experiẽtia.*
aërei corporis, terrenorum corporũ ſenſum facile præ- *C. XXVIII.*

cedunt,

G cedunt, & quædam cogitata prænunciāt quę homines mirantur propter tarditatem terreni corporis. Acceſsit autem dæmonibus per tam lõgum tempus, quo eorum vita protenditur, rerum longe maior experientia quàm hominibus poteſt euenire propter breuitatẽ vitæ. Idcirco quædam futura prædicunt, & quædam mira faciũt, *Sagæ.* quibus homines alliciunt & ſeducũt. Vnde quædā mulierculę poſt ſatan conuerſæ, dęmonum illuſionibus & phantaſmatibus ſeductæ, credũt ſe & profitẽtur nocturnis horis cum Diana Paganorum dea, vel cũ Herodiade & Minerua & innumera mulierũ multitudine equitare, earúmque iuſsionibus obtemperare Ipſe nanq; Satanas, *2.Cor.11.* qui transfigurat ſe in angelum lucis, cum mẽtem cuiuſque mulierculæ ceperit, & hāc ſibi per infidelitatẽ ſubiugauerit, illico trāſformat ſe in diuerſarũ perſonarum ſpecies ac ſimilitudines: & mẽtem quam captiuam tenet in ſomnis deludens, modo læta & modo triſtia, modo cognitas, modo incognitas perſonas oſtendens per deuia quęq; deducit. Et cũ ſolus hoc patitur ſpiritus infidelis, nec in animo ſed in corpore euenire opinatur, idcirco nimis ſtult⁹ & hebes eſt qui hæc omnia quę H in ſpiritu fiunt etiam in corpore accidere arbitratur, cũ Ezechiel & alij Prophetæ, Ioannes etiam Euāgeliſta & Apoſtoli in ſpiritu, non in corpore viſiones viderint.

Mortuos nõ ignorare quę hic aguntur. Ca. XXIX. Cum homines mortui, ſiue viui, hominibus dormientibus vel vigilãtibus apparent, nõ in ipſis rebus vt ſunt videntur, ſed in quibuſdam ſimilitudinibus rerum. Iſtud autem angelicis operationibus fieri credimus, per diſpenſationem prouidẽtiæ dei, bene vtentis bonis vel malis ſecundum inſcrutabilem altitudinem iudiciorũ ſuorum: ſiue hinc inſtruãtur mẽtes mortalium, ſiue fallantur, ſiue conſolentur, ſiue terreantur: ſicut vnicuique vel præbenda eſt miſericordia, vel irrugāda iuſticia, ab eo cui miſericordiam & iudicium nõ inaniter decan- *Pſal.100.* tat Eccleſia. Ibi ſiquidem ſunt ſpiritus defunctorum, vbi non vident neque audiunt quæ aguntur aut eueniũt in iſta vita hominibus. Ita tamen eſt eis cura de viuis, quāquam quid agant omnino neſciāt, quemadmodum cura eſt nobis de mortuis, quamuis quid agant vtique neſciamus. Neſciũt quidẽ mortui quid hic agatur: ſed dũ hic agitur, poſtea audire poſſunt ab eis qui hinc moriẽdo ad eos pergunt: nõ quidem omnino, ſed quãtum ſinitur eis indicare & eos oportet audire. Scire etiã poſſunt ab angelis qui hic nobis pręſto ſunt, & animas no- I ſtras ad illos deferunt: Spiritu etiã dei reuelãte cognoſcere poſſunt quæ hic aguntur quę neceſſarium eſt eos cognoſcere. Quidã etiam ex mortuis ad viuos rapi poſſunt: non per propriam naturam, ſed per diuinam potẽtiam. Verum tamen iſta fiant per eorum præſentiã, aut per angelos ſuſcipiẽtes eorum perſonam, affirmare nõ audeo. Deus enim omnipotens qui eſt vbique præſens, per angelica miniſteria vſquequaque diffuſa poteſt præbere iſta hominibus ſolatia quibus in hui⁹ vitæ miſeria iudicat eſſe præbenda.

Vires animę. C.XXX Potentiæ animę atque virtutes longa exercitatione & ſucceſſu temporum creſcunt. Ipſa vero nec creſcit nec decreſcit, ſed aut imparilitate membrorum, aut humorum craſsitudine & eorum corruptione prępedita, vires ſuas exercere non poteſt. Anima carne exuta viuit, videt, audit, & omnes ſenſus atq; ingenia viuaciter tenet: vtpote pura, ſubtilis, cita, & perpetua. Et ſicut deus vbique in ſemetipſo eſt, ſic anima vbique quodã modo in ſemetipſa eſt: ac per hoc ibi erit anima poſt corpus, vbi erat agẽs in corpore. Ibi de⁹ eſt modo, vbi erat priuſquam mundus fieret, vbi etiam foret ſi mundus deſineret eſſe. Sicut ſæpe dictũ eſt, incorporea eſt anima: poteſt tamen habere ſimilitudinẽ cor- K poris, nõ corporalem, ſed corpori ſimilem, & corporalium omnino mẽbrorum, cum de corpore egreditur. Sic enim aut ad ſpiritalia pro meritis fertur, aut ad loca pœnalia ſimilia corporalibus: qualia ſæpe demonſtrata ſunt iis qui rapti ſunt à corporis ſenſibus, & mortuis ſimiles iacuerunt: cum & ipſi in ſeipſis gererent quandã ſimilitudinem corporis ſui, per quã poſſent ad illa ferri, & talia ſimilibus ſenſibus experiri. Animæ ſiquidem quæ in corporibus viuentes per dilectionem rerum viſibilium corporalibus imaginibus afficiũtur, à corporibus exeuntes in eiſdem imaginibus tormenta patiuntur. Propterea enim corporalibus paſsionibus ibi teneri poſſunt, quia à corruptione corporaliũ affectionum hic mũdatæ nõ fuerunt, quam corpulentiã de carnis dilectione † traxerunt. Quædam autem animæ in eiſdem *† de corporis dilectatione.* locis in quibus culpam commiſerunt puniũtur, quædã vero abditis receptaculis vſque ad vltimã reſurrectionem continẽtur, ſicut digna eſt vnaquæque requie vel miſeria.

Homo mortales. Caput XXXI. Multa de anima dixi, ſed nondũ dixi quando facta eſt, vel quando de corpore egredietur. Quod primũ poſui, poſtea dicam: quod eſt vltimũ hoc nõ dicere poſſum, quia nec initiũ meum nec finem ſcio. Ne- L ſcio vnde venio, aut quò vado: ſed planè ſcio, ꝙ mortales ſumus: & velimus, nolimus, omnes moriemur. Nihil enim morte certius, & nihil incertius hora mortis, Nã neſcim⁹ quãdo, aut quo modo, aut vbi moriemur, quoniam mors vbiq; nos expectat. Idcirco ſemper debemus eſſe parati, vt cum corpus reuertetur ad terrã de qua ſumptum eſt, ſpiritus redeat ad eũ qui dedit illũ. Il- *Eccle.12.* lud ſiquidem nos maxime mouere debet, quòd à veteribus ſapiẽtibus ita homo definitus eſt, Homo eſt animal *Hominis definitio.* rationale mortale. Hoc genere poſito, quod animal dictũ eſt, additas duas differentias videmus, quibus admonendus erat homo, & quò ſibi eſſet redeundũ, & vnde fugiẽdum. Sicut enim progreſſus animę vſque ad mortalia lapſus eſt: ſic regreſſus eius in rationẽ eſſe deberet, qua impugnãtibus viciis reſiſtere valeat, vt ſecundũ naturam ſuã viuat, & ordinari appetat, ſub illo videlicet à quo regi debet, & ſupra ea quæ regere debet. Vno verbo, quod rationale dicitur, ſeparatˀ à beſtiis. Alio, quod mortale, ſeparatur à diuinis. Illud niſi retinuerit, beſtia erit: hinc niſi ſe auerterit, ad diuina nõ perueniet. Idcirco vt homo ſibi incognit⁹ cognoſcat ſe, magna op⁹ habet cõſuetudine recedẽdi à ſenſibus, vt animũ ad ſe col- M ligat, & in ſeipſo retineat. His ſiquidem ſenſibus impeditur anima ne cernere ſemetipſam valeat & creatorẽ ſuum, quẽ ſola & ſimplex ſine iſtis oculis intueri debet.

De dignitate animæ. C.XXXII. Anima nanque rationalis inter eas res quæ ſunt à deo cõditę, ſuperat omnia, & ideo deo proxima eſt quãdo eſt pura, eiq; inquantum charitate cohęſerit, intantũ ab illo lumine intelligibili perfuſa quodam modo & illuſtrata, non per corporeos oculos, ſed per ſui ipſius principale, id eſt, per intelligentiã deũ cernit, in quo eſt pfectiſsima pulchritudo & beatiſsima viſio, qua viſione fit beata. Remoueat ergo à cõſideratione ſua omnes noticias quæ per corporis ſenſus extrinſecus capiuntur. Quæ nanque corporalia, eorúmq; ſimilitudines, ſenſus quoque & imaginationes in memoria infixę, cũ recordando reminiſcuntur, ad exteriorẽ hominem pertinẽt, quãquam iſtis quaſi nuncus anima exteriora percipiat. Mẽs ergo cui nihil ſeipſa pręſentius eſt, quadã interiori, non ſimulata, ſed vera pręſentia, videat ſe in ſe. Nihil enim tam nouit mens, quàm id quod ſibi præſto eſt. Nec magis menti quicquam præſto eſt, quàm ipſa ſibi.

Nam

A Nā cognoſcit ſe viuere, ſe meminiſſe, ſe intelligere, ſe
velle, cogitare, ſcire, iudicare. Hæc omnia nouit in ſe,
nec imaginatur quaſi extra ſe illa aliquo ſenſu corporis
tetigerit, ſicut corporalia quæq; tangūtur. Ex quorū co-
gitationibus nihil ſibi affingat, vt tale aliquid ſe eſſe pu-
tet. Quicquid ei de ſe remanet, hoc ſolum ipſa eſt. Nihil
enim tam in mente eſt quàm ipſa mens: nec quicquam
ſic mētem cognoſcit quemadmodum mens. Cū enim
quærit mens quid ſit mēs, profectò nouit quòd ſeipſam
quærit, & nouit, quòd ipſa ſit mens quæ ſeipſam quærit.
Neq; enim aliunde ſe quærit quàm ſeipſa. Cū ergo quę-
rentem ſe nouit, ſe vtiq; nouit. Et omne quod nouit, to-
ta nouit, atq; ita totam ſe nouit. Et ſi parte inuenta non
ſe totam quærat, tamen quia ſe tota quærit, tota ſibi prę
ſto eſt. Nihil enī ſibi ſeipſa præſentius eſſe poteſt. Quod
autem quærit de ſe quid antea fuerit, vel quid futura ſit,
vel qualis modo ſit, quęrit, id eſt, quàm ſimilis vel quàm
diſsimilis deo, quàm humilis & deuota, quàm pura, q̄
Anima cō iūctio cum corpore.
ſancta. Sed quia in iſtis eſt corporibus, quæ cum amore
cogitat, & cū quibus amore aſſuefacta eſt, nō valet ſine
imaginibus eorū videre ſemetipſam, vel eſſe in ſeipſa.
Nam tanto glutino amoris ei cohæſerunt hæc quæ fo-
B ris ſunt corporalia, vt etiam cum abſint iſta, prę ſto ſint
imagines eorum cogitanti. Quapropter ſecernere eas à
ſe non poteſt, vt ſe ſolam inſpiciat & videat. Redeat er-
go ad ſe, & ſtet in ſe, nec ſicut abſentē ſe quærat, ſed ve-
lut præſentē ſe curet cernere & diſcernere, & intentio-
nem voluntatis qua per alia vagabatur, ſtatuat in ſeipſa,
& ſe cogitet vt ſeipſam cognoſcat & diligat. Ita videbit
quòd nunquam ſe non amauerit, nūquam neſcierit: ſed
alia ſecum amando cum eis ſe cōfundit, ita vt ſine ma-
gno labore ab eis ſeparari non poſsit, quibus cum amo-
re inhæſit. Propterea phātaſus corporalium imaginum
deformatur, eiſdēmq; alte impreſsis etiam ſoluta à cor-
pore non exuitur. Si enim à corporalium affectionum
corruptione hic non mūdatur, corpore exuta corpora-
libus tenetur paſsionib⁹. Studeat ergo in hac vita ſe mū
dare ab huiuſmodi feculētia, quatenus cum hinc exie-
rit, nihil corporeum ſecū trahat, & à corporali paſsio-
ne immunis exiſtat. Viuificatione & ſenſificatione de-
ſcēdit anima ad corpus. Præſentia nanq; ſua illud viui-
ficat, colligit in vnum, atq; in vno tenet, defluere atq; cō
tabeſcere non ſinit, congruentiam modūmq; eius con-
ſeruat, non tantū in pulchritudine, ſed etiam in creſcē-
C do atq; gignendo. Intēdit etiam anima ſe in tactum, &
eo calida & frigida, aſpera & lęuia, dura & mollia, gra-
uia & leuia ſentit atq; diſcernit. Deinde innumerabiles
differētias ſaporum, odorum, ſonorum, atq; formatum,
guſtando, olfaciendo, audiēdo, vidēdóq; diiudicat, at-
que in his omnibus ea quæ ſecundum naturam corpo-
ris ſui ſunt appetit, fugitq; contraria. Remouet ſe ab his
ſenſibus certo interuallo tēporum, & eorū motus quaſi
per quaſdam ferias reparans, rerum imagines quas per
eos hauſit ſecū cateruatim & multipliciter verſat. Cum
ergo vult intelligere, vel diuina, vel deum, vel ſeipſam
ſuáſq; conſiderare virtutes, abſtrahit ſe ab omnib⁹ cor-
poris ſenſibus, quibus non adiuuatur niſi ad corporeas
formas colorēſq; ſentiendos, & ſpiritu ac ratione ſe cō-
ſpicit, meditatione, atq; contemplatione ad deum aſcē-
dit, deus vero reuelatione atque diuina inſpiratione ad
Meditatio & contemplatio quid ſint.
eam deſcēdit. Meditatio ſiquidem eſt occultæ veritatis
ſtudioſa inueſtigatio. Contemplatio perſpicuę veritatis
iucūda admiratio. Illam nanq; diuina illuminat reuela-
tio, vt veritatem cognoſcat: iſtam vero diuina inſpira-
tio inflammat, vt eam diligat. Corpus autē ſenſu & ima
ginatione ad ſpiritum aſcendit. Humanum ſiqui- D
De corporis materia. C. XXXIII.
dem corpus ex quatuor elementis compoſitum eſt, ſed
in carne & oſsibus terra maxime apparet propter terre-
nam ſoliditatem, Aqua in humoribus, Aër cōtinetur in
pulmone, idcirco ſemper in motu eſt, quia ventilabrum
cordis eſt, ne nimio calore conſumatur cor & diſſolua
tur, Sedes ignis eſt in corde, & ideo inferius eſt latum
& ſuperius acutum, quam formam ignis retinet. Quæ-
dam vis ignea aëre temperata à corde ad cerebrū aſcē-
dit, tanquam in cœlum corporis noſtri: ibiq; purificata
& colata per oculos, aures, nares, cæteraq; inſtrumenta
ſenſuum, foras progreditur, & contactu exteriorū for-
mata quinque ſenſus corporis facit, viſum videlicet, au-
ditum, guſtum, odoratum, & tactū: qui tangēdi ſenſus
Quinque ſenſus vnde formentur. Imaginatio vnde efficiatur.
ab anteriori parte cerebri ad poſteriorē trāſiens, & in-
de per ceruicem & medullam ſpinæ deſcendens per to
tū corpus diffunditur, Porrò ipſa vis ignea quę exterius
formata ſenſus dicitur, eadē formata per ipſa ſenſuum
inſtrumēta per quę egreditur & in quibus formatur, na
tura operante introrſum ad cellam phantaſticam vſq;
retrahitur & reducitur, atq; imaginatio efficitur. Poſtea
eadem imaginatio ab anteriori parte capitis ad mediū
Vis diſcretiua.
tranſiens, ipſam animæ rationalis ſubſtantiam contin-
git, & excitat diſcretionem: intantum iam purificata & E
ſubtilis effecta, vt ipſi ſpiritui immediate coniungatur,
veraciter tamen naturam corporis retinēs & proprie-
tatem. Quæ quidem imaginatio in brutis animalibus
phantaſticam cellā non tranſcendit. In rationalibus au
tem purior fit, & vſq; ad rationalem & incorporeā ani-
mæ ſubſtantiam contingendā defertur & progreditur.
Eſt itaq; imaginatio ſimilitudo corporis, per ſenſus qui
dem corporeos, ex corporum contactu cōcepta extrin-
ſecus, atq; per eoſdem ſenſus introrſus ad partē purio-
rem corporei ſpiritus reducta eiq; impreſſa, in ſummo
ſcilicet corporalis ſpiritus, & in imo rationalis, corpo-
ralem informans, & rationalem contingens. Spiritum
Spiritus corporeus.
corporeum voco aërem, vel potius ignem, qui præ ſui
ſubtilitate videri non poteſt, & corpora interius vege-
tando viuificat. Quædam autem vegetat tantum & nō
ſenſificat, ſicut arbores, herbas, & vniuerſa in terra ger-
minantia. Quædā ſenſificat & vegetat, ſicut omnia bru-
ta animalia. In quibus quædam tantum ſenſum habent,
& imaginationem non habent. Quędā ſenſum & ima-
ginationē habēt. Cū itaq; magis ſit ſenſificari quàm ve-
getari tantum, conſtat profecto hanc vim ſubtiliorem F
eſſe, & vbi magis ſubtilis eſt, magis ſpirit⁹ eſt. Magis ſi-
quidem incorporeæ naturæ appropinquat cū imagina
tionem format, quàm cum ſenſum præſtat. Nihil enim
in corpore altius vel ſpiritali naturæ vicini⁹ eſſe poteſt,
quàm id vbi poſt ſenſum vel ſupra ſenſum vis imagi-
nādi concipitur, quod quidem intātum ſublime eſt, vt
quicquid ſupra illud eſt, aliud nō ſit quàm ratio. Ani-
Varia nomina animæ pro virium varietate. Caput XXXIIII.
ma nominatur totus homo interior, qua viuificatur, re-
gitur & cōtinetur lutea illa maſſa humectata ſuccis ne
areſacta diſſoluatur. Dum ergo viuificat corpus, anima
eſt: dum vult, animus eſt: dum ſcit, mens eſt: dum reco-
lit, memoria eſt: dum iudicat, ratio eſt: dum ſpirat vel
contemplatur, ſpiritus eſt: dum ſentit, ſenſus eſt. Nā in-
de ſenſus anima dicitur, pro iis quæ ſentit: vnde & ſen-
tentia nomen accepit. Habet etiam corpus quinque ſen
ſus, qui ex eo dicti ſunt, quia per eos anima totū corpus
ſubtiliſsime agitat vigore ſentiendi, ita autem hæc om-
nia adiuncta ſunt animæ, vt vna res ſit: pro efficientiis
tamen cauſarum diuerſa nomina anima ſortita eſt. In
Memoria mens eſt.
eſſentia nāque eſt ſimplex, in officiis multiplex. Memo
ria

G ria etiam mens eſt, vnde & immemores amẽtes dicũ-
tur. Omnium rerum theſaurus & cuſtos eſt memoria,
nec enarrari poteſt, tam grandis eſt eius perplexitas, &
animus ipſa eſt. Nec aliud ſignifico quàm animam cũ
mentem dico: ſed propter aliud animam, & propter a-
liud mentem. Nam totum quod viuit, hominis anima
eſt. Cum autem anima in ſe agit ſe, & ex ſe, & per ſe, ſo-
la mens dici ſolet. Senſus vero ad ſua miniſteria implẽ
da, conſuetius anima dicitur. Spiritum idem eſſe quod
Ioan.10. animam Euangeliſta pronũciat dicens, Poteſtatem ha-
beo ponẽdi animã meam, & rurſum poteſtatem habeo
ſumendi eam. De hac quoq; ipſa domini anima paſsio-
nis tempore, memoratus Euangeliſta ita protulit dicẽs,
Ioan.19. Et inclinato capite emiſit ſpiritũ: Quid eſt enim aliud
emittere ſpiritum, niſi quod animã ponere? Sed anima
dicta eſt pro eo quod viuit, Spiritus autem, vel pro ſpiri
tali natura, vel pro eo quod ſpirat in corpore. Item ani-
Anim⁹ & anima idẽ ſunt. mum idem dicimus eſſe quod animã, ſed anima vitæ,
animus eſt cõſilij. Vnde aiũt Philoſophi, & ſine animo
vitã manere, & ſine mente animã durare, ſicut in amẽ-
tibus. Ad mentẽ enim pertinere videtur vt ſciat, ad ani-
mum vt velit. Pueri etiam in genitricis vtero, ſine ſciẽ-
H tia & voluntate viuunt. Mens autem vocata eſt ꝙ emi-
neat in anima, vel quòd meminerit. Quapropter nõ a-
nima, ſed quod excellit in anima, mens vocatur, tanquã
caput vel oculus. Vnde & ipſe homo ſecũdum mẽtem
imago dei dicitur. Mẽs namq; ex eo dicta eſt, quòd emi-
neat in anima, præſtãtior ſiquidem vis animæ eſt, à qua
Ratio quid ſit. procedit intelligẽtia. Ratio ſiquidem eſt animi motus,
viſum mentis acuens, veráq; à falſis diſtinguẽs. Redeat
ergo mens ad ſe rationalis, & colligat ſe in ſe: vt ſine
imaginibus corporeis ſeipſam, & omnipotentis dei in-
uiſibilem naturam conſiderare valeat, terrenarũ phan-
taſmata imaginum, & quicquid terrenum cogitationi
eius occurrerit, reſpuat: & talẽ ſe intus quærat & videat
qualis eſt ſine iſtis, conſideret ſe talem, qualis ſub deo ſu
per corpus creata eſt. Deinde ſupra ſemetipſam ſurgat,
& ſeipſam deſerat, atq; quodã modo in obliuionẽ ſui
veniat, & ſe contemplationi ſui creatoris humiliter &
deuote ſubiiciat. Cum enim cœperit mens per purã in-
†excedere. telligẽtiam ſemetipſam exercere†, & illam incorporeæ
lucis claritatẽ tota intueri, & ex iis quæ intrinſec⁹ videt
quẽdam intimæ ſuauitatis ſaporem trahere, & ex eo in-
telligentiam ſuã condire, & in ſapientiã vertere, in tan
I to hoc mentis exceſſu, pax illa quæ exſuperat omnẽ ſen
ſum, inuenitur atq; obtinetur: vt fiat ſilentium in cœlo
quaſi hora dimidia, ita vt contemplantis animus nulla
altercãtium cogitationum tumultuatione turbetur, ni-
hil omnino inueniens quod vel per deſiderium petat,
vel per faſtidium arguat, vel per odium accuſet: ſed in-
tra trãquillitatem contemplationis totus colligitur, &
intromittitur in quendã affectum multum inuſitatum
introrſus ad neſcio quam dulcedinẽ, quæ ſi ſemper ſic
ſentiretur, profecto magna fœlicitas eſſet. Nihil ſenſua-
litas, nihil agit imaginatio: ſed omnis inferior vis ani-
mæ proprio interim viduatur officio. Purior autem ani
mæ pars in illud intimę quietis ſecretũ & ſummæ tran-
quillitatis arcanum fœlici iucũditate introducitur. Vi-
Hebr.4. uus quidem eſt ſermo dei, & efficax, & penetrabilior
omni gladio ancipiti, pertingens vſq; ad diuiſionẽ ani-
mæ & ſpiritus. Et ideo nihil in creaturis hac diuiſione
mirabilius cernitur, vbi id quod eſſentialiter vnũ eſt at-
que indiuiduum, in ſeipſum ſcinditur, & quod ſimplex
in ſe & ſine partibus conſtat, quaſi quadã partitione di-
uiditur. Neq; enim in homine vno, alia eſſentia eſt eius
ſpiritus, alia eſt eius anima: ſed prorſus vna eademq; na K
turæ ſimplicis ſubſtantia. Non enim in hoc gemino vo
cabulo, gemina ſubſtãtia intelligitur: ſed cum ad diſtin
ctionem ponitur gemina vis eiuſdem eſſentiæ, vna ſu-
perior per ſpiritum, alia inferior per animam deſigna-
tur. In hac vtiq; diuiſione anima & quod animale eſt, in
imo remanet, ſpiritus autẽ & quod ſpiritale eſt, ad ſum-
ma euolat. Ab infimis diuiditur, vt ad ſumma ſublime-
tur: ab anima ſcinditur, vt domino vniatur. Quoniam *1.Cor.6.*
qui adhæret deo, vnus ſpiritus eſt cũ illo. Fœlix diuiſio,
& mirabilis ſeparatio, vbi quod corpulentũ & feculẽ-
tum eſt, deorſum remanet: quod ſpiritale & ſubtile eſt,
vſq; ad ſpeculationem diuinæ gloriæ ſublimatur, & in
eandem imaginem transformatur. Pars inferior cõpo-
nitur ad ſummã pacem & tranquillitatem: pars autẽ ſu-
perior ſublimatur ad ſummã gloriam & iucũditatem.
Licet enim mens humana non ſit eius naturæ cuius eſt
deus, imago tamen illius naturæ, qua natura nulla me-
lior eſt, ibi quęrenda & inueniẽda eſt in nobis, quo etiã
natura noſtra nihil habet melius: ſed prius mẽs ipſa in
ſeipſa conſideranda eſt, & in ea reperienda eſt imago
dei. Mens igitur quando cogitatione ſe cõſpicit, intel-
ligit ſe & recognoſcit, quãdo contemplatione ad deũ L
aſcendit, vt eum intelligat & diligat, imago dei dicen-
da eſt: cogitando æterna, vir eſt, ſicut dicit Apoſtolus,
Vir non debet velare caput ſuum, cum ſit imago dei & *1.Cor.11.*
gloria: id eſt, quãto magis ſe extenderit in id quod ęter
num eſt, tanto magis inde formatur ad imaginem dei,
& ideo non eſt cohibenda, vt inde ſe contineat ac tem
peret. Quãdo vero ea agit vel cogitat, quę ſunt tempo-
ralia, mulier appellatur, & tunc non eſt dicenda imago
dei, & propterea debet velare caput ſuum, ne nimia ſit
eius progreſsio ad inferiora, ne cum licita agit, illicita
concupiſcat. Tanta dignitas humanæ conditionis *De dignitate humanæ cõditionis. Ca.XXXV.*
eſſe dignoſcitur, vt non ſolum iubentis ſermone, ſicut
alia ſex dierum opera, ſed conſilio ſanctæ trinitatis, &
opere diuinæ maieſtatis ſit creatus homo: vt ex primæ
conditionis honore intelligeret quantum deberet ſuo
conditori, dum tantum in conditione mox dignitatis
priuilegium præſtitit ei conditor, & tãto amplius con-
ditorem diligeret, quanto mirabilius ab eo ſe cõditum
intelligeret. Nec ob hoc ſolum quidem, quòd ad conſi-
lium ſanctæ trinitatis ſic excellenter à conditore con-
ditus eſt, ſed etiã quòd ad imaginem & ſimilitudinem
ſuam creator omnium eũ creauit, quod nulli alteri ex M
creaturis donauit, quæ imago diligentius in interioris
hominis [dignitate &] nobilitate eſt conſideranda. Pri-
mo quidem, quòd ſicuti deus vnus ſemper vbique totus
eſt, omnia viuificans, mouens, & gubernans, ſicut Apo-
ſtolus ait, quòd in eo viuimus, mouemur & ſumus: ſic a- *Acto.17.*
nima in ſuo corpore vbique tota viget, viuificãs illud,
mouens & gubernans. Non enim in maioribus corpo-
ris ſui membris maior eſt, nec in minoribus minor: ſed
in minimis tota eſt, & in maximis tota. Sic infuſa eſt
corpori, vt non per membrorum partes partibus ſit di-
uiſa. Nã in quolibet loco pars corporis percutitur, †to- *†patitur.*
ta dolet. Miro autẽ modo, vna eadẽmq; viuificatione
mẽbris præſidens, cum ipſa per naturam non ſit diuer-
ſa, †per corpus tamẽ agit diuerſa. Ipſa quippe eſt, quę per *†diuiſa.*
oculos videt, audit per aures, per nares odorat, per os
guſtat, per mẽbra omnia tãgit, & tãgendo lene ab aſpe-
ro diſcernit, & cum non ſit diuerſa†, per ſenſus tamen *†diuiſa.*
operatur diuerſa. Ex qua re intelligitur, quòd ita eſt ani
ma ſecundum ſuum modum in ſuo corpore, ſicut deus
eſt in ſuo mũdo. Interius ſiquidem & exterius, ſuperius
&infe-

A & inferius eſt:regendo ſuperior, portando inferior, replendo interior,circundando exterior. Sic eſt intus vt extra ſit,ſic circundat vt penetret,ſic prȩſidet vt portet, ſic portat vt prȩſideat.Et ſicut deus nec creſcētibus creaturis creſcit ,nec decreſcētib⁹ decreſcit:ſic anima nec minutis membris minuitur,nec adauctis augetur. Hæc eſt imago ſiue ſimilitudo omnipotentis dei quam anima habet in ſe. Quandam etiam habet imaginem ſanctæ trinitatis.Primo in eo,quòd ſicut de⁹ eſt,viuit,& ſapit:ita anima ſecundum ſuum modum eſt, viuit, & ſapit. Eſt quoque & alia trinitas in ea, quia ad imaginem perfectæ quidem & ſummæ trinitatis quæ eſt in patre & filio & ſpiritu ſancto,condita eſt. Et licet vnius ſit animæ naturæ,tres tamen in ſe vires habet, id eſt intellectum,voluntatem,& memoriam:quod idem, licet aliis

Matth.22. verbis,in Euāgelio deſignatur,cum dicitur. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo,& ex tota mente tua:id eſt, ex toto intellectu tuo,& ex tota volūtate tua, & ex tota memoria tua. Nam ſicut ex patre generatur filius,& ex patre filióq; procedit ſpiritus ſanctus,ita ex intellectu generatur volūtas, & ex his ambobus procedit memoria, ſicut facile à quolibet ſapiente poteſt intelli-

B gi. Nec enim anima perfecta poteſt eſſe ſine his tribus, nec horum trium aliquod ſine aliis duobus integrū cōſtat,quantū ad ſuam pertinet habitudinem. Et ſicut de⁹ pater,deus filius,deus ſpiritus ſanctus:non tamē tres dij, ſed vnus deus & tres perſonæ:ita anima intellect⁹, anima voluntas, anima memoria: non tamen tres animæ

Imago dei in homine. in vno corpore,ſed anima vna & tres vires.Atq; in his tribus diuinam imaginem gerit mirabiliter in ſua natura noſter homo interior, & ex his quaſi excellentioribus animæ viribus iubemur diligere conditorem, vt inquantum intelligitur diligatur, & inquantum diligitur ſemper in memoria habeatur.Nec ſolum ſufficit de eo intellectus,niſi fiat in amore eius volūtas.Immo nec hæc duo ſufficiūt,niſi memoria addatur,quo ſemper in mente intelligentis & diligentis maneat deus: vt ſicut nullum poteſt eſſe momentum quo homo non fruatur dei bonitate & miſericordia, ita nullum ſit momentum quo præſentem non habeat eum in memoria. Et ideò iuſte videtur mihi dictum, noſtrum interiorē hominem eſſe imaginem dei. Nunc vero de ſimilitudine

1.Ioan.4. aliqua dicamus. Nā ſicut deus creator qui hominē ad imaginem ſuam creauit eſt charitas,bonus & iuſtus,pa-

C tiens & mitis,mundus & miſericors,& cætera ſanctarū virtutum inſignia quæ de eo legūtur:ita homo creatus eſt vt charitatem haberet,vt bonus eſſet & iuſtus,patiēs atque mitis,mundus & miſericors. Quas virtutes quāto quis plus in ſeipſo habet,tāto propior eſt deo,& maiorem ſui creatoris gerit ſimilitudinem. Si vero, quod abſit, aliquis per deuia viciorum & diuerticula malorū ab hac nobiliſsima ſui conditoris ſimilitudine degener

Pſal.48. aberrat,tūc fiet de eo quod ſcriptum eſt,Homo cum in honore eſſet non intellexit:& cætera. Quis maior honor potuit eſſe homini quàm quòd ad ſimilitudinē ſui conditoris conderetur,& eiſdem virtutum veſtimentis

†ornamētis veſtiretur. ornaretur†quibus & cōditor,de quo legitur, Dominus regnauit, decorem indutus eſt, id eſt,omnium virtutū

Pſal.92. ſplendore & totius bonitatis decore ornatus eſt? Vel quod maius homini poteſt eſſe dedecus aut infœlicior miſeria, quàm vt hac ſimilitudinis gloria ſui conditoris amiſſa, ad informem & irrationabilem brutorū iumentorum ſimilitudinem dilabatur? Quapropter quiſque diligentius attendat primæ conditionis ſuæ excellentiam,& venerādam ſanctæ trinitatis in ſeipſo imaginē agnoſcat, honorēmq; diuinæ ſimilitudinis ad quā D creatus eſt nobilitate morum, exercitatione virtutum, & dignitate meriturum habere contendat:vt quādo apparebit qualis ſit, tunc ſimilis ei appareat qui mirabiliter eum ad ſimilitudinem ſuam in primo homine condidit,mirabiliúſq; in ſecūdo, id eſt, ī ſeipſo reformauit.

Magna conuenientia eſt inter deum & hominis *Cōparatio animæ cum deo. Cap. XXXVI.* animam.Deus nanque vita eſt, ſpiritus eſt, ſapientia eſt & amor. Vita etiam anima eſt,ſpiritus eſt, in quo ſpiritu ſapientia eſt & amor. Vita deus eſt,vita & anima eſt, ſimilis & diſpar. Similis quòd vita, quòd ſeipſa viuens, quòd non tantum viuens,ſed etiam viuificans, ſicut & ille hæc omnia eſt. Diſpar,quoniam ille creator eſt, & iſta creatura. Niſi enim iſta ab illo creata eſſet, non eſſet:& niſi ab illo viuificata, nō viueret. Viuit anima naturali vita,etiam ſi ſpiritali vita non viuat. Sed talis vita mors eſt potius quàm vita. Quoniam mors peccato- *Pſal.33.* rum peſsima. Anima quidem quæ ſecundum carnē viuit,viuens mortua eſt, & ideo bonum erat illi nō viuere quàm ſic viuere. Vita anima eſt,viuens quidem, ſed non aliunde quàm ſeipſa,& ob hoc non tā viuēs quàm vita eſt. Inde eſt,quòd infuſa corpori viuificat illud, vt ſit corpus de vitæ præſentia,non vita,ſed viuens. Crea- E ta eſt anima à deo, vita à vita, ſimplex à ſimplici, immortalis ab immortali,vt non ſit longe à creatore ſuo, cui appropiare videtur ſimplicitate eſſentiȩ & perpetuitate vitæ. Licet enim ſpiritaliter non viuat, immortaliter tamen neceſſe eſt vt viuat. Creata eſt anima magna à magno,recta à recto:eo magna quo capax eſt ȩternorum:eo recta,quo appetēs ſupernorū:eo beata,quo deo vnita. Anima nāque quam dei pietas reſpicit,humilitas ſubiicit,pœnitentia reducit,iuſticia deducit,obedientia conducit,perſeuerātia perducit,deuotio introducit,puritas iungit,charitas vnit. Habet autē anima in ſe amorem quo ſemper poteſt ſtare cum deo,aut redire,ſi mota cum ſuis affectibus,immo defectibus ab eo fuerit. Solus eſt amor ex omnibus animæ affectibus atq; ſenſibus, in quo poteſt anima, & ſi non ex æquo ſuo reſpondere authori,vel de ſimili mutuā reſpondere vicem:& ſi minus amat,quoniā minor eſt, tamen ſi ex tota ſe diligat, nihil deeſt vbi totum eſt. Renuncians ergo cunctis affectionibus aliis, tota incumbat ſoli amori, effuodens ſe totā in amorem illius cui reſpondere habet in redbibēdo†amore. Amat ſiquidem deus vt ametur, & cū amat, *†reddēdo.* non aliud vult quàm amari, ſciens ipſos amore beatos F qui ſe amauerint. Per amorem venit ad homines,factus *Prouer.8.* eſt homo,& deliciæ illius eſſe cum filiis hominum. Noſtræ vero deliciæ erunt cum ad eum veniemus & videbimus eum ſicuti eſt,atq; ſimiles ei erimus. Tūc erit ma- *1.Ioan.3.* nifeſta viſio,plena cognitio,vera dilectio,firma coniūctio,ſocietas indiuidua,ſimilitudo perfecta,& vita beata,in æternū & vltra in perpetuas æternitates. Sicut enim corpus in reſurrectiōe ſua vitā & ſenſum recipiet, ſic anima in reſurrectione ſua vitā & ſenſum recipiet, id eſt cognitionem & amorem dei. Quod autē cognitio ſit vita,ipſa veritas affirmat dicēs:Hæc eſt vita æter- *Ioan.17.* na,vt cognoſcāt te verum deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Amor etiam ſenſus eſt. Nā ſicut exterior homo circa iſta tēporalia quinquepertito ſenſu afficitur. id eſt viſu,auditu,guſtu,& cȩteris,Sic interior homo in beata vita circa quinq; ineffabilia dei ineffabili amore afficietur. Cum enim deum ſuum amabit,quaodam lucem,quandam vocem,quendam odorem,queodam cibum, & quendā amplexū interiorem amabit. Ibi enim fulget quod non capit locus. Ibi ſonat quod nō rapit tēpus.

ſtatur. G pus. Ibi olet quod nõ ſpargit ventus †. Ibi ſapit quod nõ minuit edacitas. Ibi hęret quod non diuellit ſatietas. Ibi ſiquidem videtur deus ſine intermiſsione, cognoſcitur ſine errore, amatur ſine offenſione, laudatur ſine fatigatione.

Præſtantia animæ. Ca. XXXVII. Nobilis creatura eſt anima. Ciuitas nanque dei eſt, de qua tã glorioſa dicta ſunt, quòd ad imaginẽ & ſimilitudinẽ dei facta eſt. Hæc ciuitas Hieruſalẽ merito appellanda eſt, quia ad fruẽdum viſione illius ſummæ pacis quæ fecit vtraque vnum creata eſt. Mens eius paradiſus eſt, in qua cũ cœleſtia meditatur, quaſi in paradiſo voluptatis delectatur. Domus etiam ſummi patrisfamiliâs eſt anima, per vnitatem motũ: ſponſa Chriſti, per dilectionem: templum ſpiritus ſancti, per ſanctificationem: ciuitas regis æterni, per pacem & cõcordiã ciuium. Et quia nulla eſt ciuitas abſq; populo, diſpoſuit *Triplex gradus populi.* in ea cõditor noſter populum triplicis gradus, id eſt ſapientes ad conſulendum, milites ad propugnandũ, artifices ad miniſtrandum. Ciues huius ciuitatis, ſunt naturales & ingeniti animæ vigores, tanquam indigenæ, quorũ diſtincti ſunt gradus, quia alij ſuperiores, alij inferiores, alij medij. Superiores quidem ſunt intellectuales ſenſus, medij rationales, infimi animales. Quorum H differentia hæc eſt, Animalis ſiue ſenſualis, appetit ſenſibilia ſiue viſibilia. Rationalis diſcernit, & diſcretionis oculo aſpernatur ea. Intellectualis pertrahit ad diuina. Intellectuales igitur ſenſus ſunt tanquam animæ conſiliarij dicentes ei, *Eccle. 12.* Deum time & mandata eius obſerua, Propter hoc enim eſt omnis homo. Rationales ſunt tãquam milites qui hoſtes concupiſcentiarum impugnãt per arma iuſticię. Animales ſeu ſenſuales ſunt tanquam ruſtici & artifices, qui corporalibus rudimentis inſiſtunt, & corpori neceſſaria miniſtrant. Hanc triplicem *Τῆς δυνάμεις τᾶ ψυχῆς ſecũdũ Platonem & medicos.* vim animæ, id eſt ſenſualem, rationalem & intellectualem, Philoſophi partes vocant, non integrales, ſed virtuales: [quia potentiæ eius ſunt.] Senſualitas ea vis animæ eſt qua corpꝰ vegetat, & per corporis ſenſus iſta exteriora ſentit & diſcernit. Omnes enim ſenſus tam exteriores quàm interiores ad animam referuntur, vtpote ab illa procedentes: vt enim ſentiant, omnes ab anima habent. Ratio vis eſt animæ ſupra corporalia, & infra ſpiritalia collocata: ſecernit enim vera à falſis, quod eſt Logicę: virtutes à vicijs, quod eſt Ethicę: & per experimenta rerum inueſtigat naturas, quod eſt Phyſicæ: In his vero tribus, tota Philoſophia conſiſtit. Totã igitur I Philoſophiam ratio comprehendit. Intellectus ſiue intelligentia, ea vis animæ eſt qua de diuinis, quantũ homini poſsibile eſt, cognoſcitur. Ad cœleſtia arcana penetranda ratio per ſe non ſufficit, niſi à deo adiuta fuerit. Tunc finis eius, ſi bene viget, cum ad noticiam ſecretorum quę diu inueſtigando quæſiuit, peruenerit, intellectus ſeu intelligentia nuncupatur. Boëtius tamen dicit intelligentiam ſolius dei eſſe admodum paucorum hominum, ſed horum alterum pro altero ponitur ſæpe. Memoria etiã conſors & cooperatrix eſt rationis, quoniam ſine ea ratio nec ad incognita procedere, nec co*Memoria quid ſit.*gnitorum ſcientiam retinere poteſt. Memoria eſt vis animæ accepta retinens præterita repetens, elapſa recolligens. Humanus appetitus inter ſumma & ima poſitus, cum plerunque in vtraque diuiſus ſibimetipſi ſit cõtrarius, in quancũque partem totus tranſierit, nomen eius merito ſortitur. Si carnis voluptatibus paſcitur, carna*Definitio virũ animæ. Cap. XXXVIII.*lis ſiue animalis nominatur. Si ſpiritalibus deſiderijs delectatur, ſpiritalis nuncupatur. Appetitus ſiquidẽ naturalis eſt vis in animante mouendis auide ſenſibus attributa. Quoniam de viribus animæ mentionem ſæpe feci, definire eas debeo, quatenus quæ de anima di K cta vel dicenda ſunt, euidentius intelligi poſsint. Sẽſualitas, ſenſus, imaginatio tã corporis quàm animæ ſunt, vel dici poſſunt. Senſualitas corporis, eſt quædam vis *Senſualitas corporis & animæ.* ignea. Sẽſualitas ſiue animalitas animæ, eſt inferior vis eius, quæ ſecum trahens ſenſualitatem carnis, velut famulam & obedientem, ſenſus & imaginationes facit, eáſq; in arca memoriæ reponit. In ſenſu inſtrumentum eſt ſenſualitas & origo imaginationis. Ipſa nanque vis ignea quæ extrinſecus formata ſenſus dicitur, eadẽ forma vſque ad intimum traducta, imaginatio vocatur. Senſus itaque parit imaginationem, imaginatio cogitationem, cogitatio meditationem, meditatio acuit ingenium, ingenium [facit] rationem: ratio conducit ad intellectum, intellectus ad intelligentiam: intelligentia per contemplationem ipſam veritatem admiratur, & per charitatem in ea delectatur. Senſus, eſt paſsio ani*Senſus cum cęteris viribus deſcriptio.*mę in corpore ex qualitatibus extra accidentibus. Imaginatio, eſt vis animæ quæ figuram corporearum rerũ abſente corpore ſine exteriori ſenſu dignoſcit. Cogitatio, eſt circa quælibet animi occupatio. Cõſideratio, eſt intenta cogitatio. Meditatio, eſt frequens cogitatio modum & cauſam & rationem vniuſcuiuſque rei inueſti- L gans. Ingenium, eſt quædam vis naturaliter animis inſita per ſe valens. Ratio, eſt quædã vis animæ quæ omnia diſcernit & iudicat, ſed maxime cum inhiat ſpiritalibus, & imaginem dei in ſe conſeruat. Intellectus, eſt rerum in ſe vere exiſtentium perceptio. Intelligentia eſt de ſolis rerum principijs, id eſt de deo, hyle & ideis, & de incorporeis ſubſtantijs pura & certa cognitio. Cõtemplatio eſt perſpicuæ veritatis iocunda admiratio. Charitas, eſt concordia mentium & ſocietas electorum, vita beatarum animarum & angelorum, quia nec animæ nec angeli niſi per charitatem viuunt.

Anima facta ad imaginem & ſimilitudinẽ dei. Ca. XXXIX. Anima rationalis, & intellectualis facta eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei, vt factorem ſuũ pro imagine cognoſcat, & ꝓ ſimilitudine diligat. Ex imagine nanque dei habet rationem, & ex ſimilitudine charitatem. Charitas vero in ſe ipſa repręſentat trinitatẽ: hanc ratio ſentit & pacata requirit: hanc charitas inuenit & videndo beata quieſcit, hanc in præſenti fides ſequitur, ſpes in cœlum vſq; comitatur, charitas perenniter amplexatur. Mens itaq; ſpiritalis ſeu intelligentia rationalis primo creatorem ſuum aſpiciat, deinde creaturã ipſius videat, & mediãte arbitrij libertate ad eum qui cõ- M didit omnia ſe & cętera referat. Sic in homine trinitas appareat quam charitas manifeſtat, vt charitatem ſemper homo exhibeat, ſempèrq; conſpiciat is quem trinitatis imago perornat, Sic homo eius ſeruabit ſimilitudinem, cuius in ſe naturaliter portat imaginem. Appareat ergo imago dei in intelligentia rationali, in mente ſpiritali, in honore liberi arbitrij. Appareat ſimilitudo dei in moribus pro natura, in operibus pro iuſticia, in virtutibus pro gratia: vt moribus natura perornetur, vt iuſticia operibus comprobetur, vt gratia virtutibus compleatur, & ſic ſemper domino præſentetur. Anima totũ corpus hominis tota pariter animat. Eſt quidem inſpirata à deo homini vita, non de præiacenti materia, ſed de nihilo facta ab eo. De cæteris animantibus ſcriptura *Gene. 1.* dicit, Producãt aquæ & cętera. producat terra animam viuentem. Animam vero non aqua, nõ terra produxit, *Gene. 2.* ſed deus inſpirauit: non tamen viuam vel viuẽtem, ſed ſpiraculum vitæ rationale ex dei imagine, factũ ex dei ſimilitudine.

Anima à deo recedẽs Cap. XL. Anima non eſt pars dei: probat hoc mutabilitas quã incurrit. Deus enim immutabilis eſt:

hæc ſæpe

A hæc ſępe mutata pro culpa, quandoq; mutata pro pœna & damnata fit miſera, Nihil ei tamē nocere poteſt niſi à deo recedat. Recedit autem quando peccat: proinde torquetur miſera à deo refuga. Ab vno disiūcta ſpargitur ad multa, & pro ſua intemperantia fit morbida, fit moleſta. Eapropter ſenſus corporei turbata memoria, turbati hebetes fiunt, marcidi, & ſtupidi, Inde caro patitur, lāguores oriuntur, & mors violēta peruagatur, Homo quidē à deo auerſus, peccādo peruerſus, quia à deo diſſentit, diſsidet & ſibi, portátq; in ſeipſo pœnam de ſe ipſo. Anima non formatur ex materia informi, ſed in ſua creatione formā accepit, qua facta eſt ad imaginē & ſimilitudinem dei. A quo ſi auertitur, remanet informis, quia deo diſsimilis: nec ideo tamē efficitur irrationalis, quia geſtat imaginem dei vnde poteſt reformari. Sic nec etiam ſi tota cōcluditur peccato, & licet pro inſipientia iumento comparetur, ideo fit quaſi anima pecoris vel alterius corporis. Ipſum enim corpus & nunc & in fine ſemper eſt habitura cū quo facta eſt vna perſona: ſed nec ideo fit corpus etiam ſi penitus habitetur. Nō enim diſtrahitur partibus, nec loco cōcluditur. Nō eſt maior in maioribus, nec eſt minor in minoribus ſui B corporis partibus vitæ idoneis. Spiritus nanque eſt anima rationalis quantiſlibet obruta malis, & vbicunq; eſt tota eſt. Non traducitur à patre in filium, ne vnquā ſit† anima amborum. *Ezech.18.* *†nec vna ſit.* Sicut, inquit dominus, anima patris, ſic anima filij mea eſt. Nec pars animæ patris in filium dum generat ſe transfundit. Partiri nanque ſeu diuidi, augeri vel minui pro ſubſtantia ſua ſpiritus neſcit. Nō enim poteſt eſſe maior, ſed melior. Si enim particulariter transfunderetur, corporeus eſſe probaretur. Quod ſi vt delirant aliqui ſemen animæ ex ſemine carnis haberet generando transfundi, multa quidem inhoneſta & impoſsibilia poſſent exinde exclamari, quę de ſpiritu rationali nec dici debent nec opinari. Indecens enim eſt obſcœna retexere, & male fuſa carnis ſemina denudare.

Quod anima de nihilo fiat. Ca.XLI. Dicimus autem rationales animas pro eſſentia fieri quotidie de nihilo nouas, ſed pro ſimili natura ex inſtitutione diuina, non vtique nouas. Quales enim in exordio deus die ſexto maſculo & fœminæ dedit, tales quotidie inſpirat ſingulis, noua de nihilo creatione *Gene.1.* nō noua inſtitutione, Pater, inquit, meus vſq; modo operatur, & ego operor. *Ioan.5.* Operatur vſq; modo pater & filius, operatione ſiquidem noua, ſed inſtitutione nō noC ua, pro illa agens, cum iſta quieſcēs. Res vero corporeæ poſt primam ſui creationem nouæ nullæ creantur, ſed ſimul in exordio conditæ temporali formatione propagantur, Animæ autem non ſimul eſſentialiter factæ ſunt, ſed pro natura conſimul, qua ad imaginē & ſimilitudinem dei fiunt, & ſimul factæ reputātur, & non ſimul editæ iudicātur, Non ſimul editæ pro eſſentia, ſed ſimul factæ pro compari forma ad imaginem & ſimilitudinem dei prętogata. Caro de carne generando traducitur, ſed ſpiritus de ſpiritu minime propagatur. Certum tenemus, quia caro contracta de carne per legē cōcupiſcentiæ, quàmcito viuificatur originalis culpę vinculo premitur, eiúſq; affectionibus anima quæ carnem viuificat, aggrauatur. Sub hoc peccati viculo demergūtur paruuli, qui ſine remedio baptiſmi moriuntur, Habent enim originale peccatum, non per animā, ſed per carnem vtiq; contractum animæq; refuſum. Carni nāque ita vnitur anima, vt cum carne ſit vna perſona. Fit enim authore deo caro & anima vnū indiuiduū, vnus homo, vnde ſalua naturæ vtriuſq; proprietate adiicitur carni quod animæ eſt, & animæ quod carnis eſt, pro vnitate perſonæ, non pro diuerſitate naturę. Quod igi- D tur ibidem ſingulis eſt proprium, commune fit amborum: proprium pro natura, commune pro perſona. Exinde fit anima originali culpæ obnoxia, quā caro contrahit, & animę refundit, cum qua vnita eſt in perſona, licet diuiſa ſit in natura. Eapropter neceſſe eſt paruulū dū viuit Chriſti ſacramento renouari, ne obſit eius animæ ſocietas carnis peccati, *Baptiſmus.* qua grauatur etiam corpore exuta, niſi dum in corpore viuit ſalutari fuerit remedio expiata. Currant igitur adulti, currāt pro ſeipſis, impendant etiam paruulis ſacramentum fidei, ſuſcipiāt Chriſti fidem cum ſacramētis, vt paruulos in Chriſto renouatos fideles eccleſię tueatur, & adultos cum ſacramētis opera fidei comitentur, His etiā renouatis per gratiam, tandem complebitur in reſurrectione generali, vt caro ipſa reſurgat in gloria animæ ſuæ reſtituta, viua, & æterna, fœlix & beata.

De pueris nō baptizatis. C.XLII. Si quæratur, quare deus dat animas illis quos abſque remedio ſalutari mori contingit. Reſpōdemus, quòd diuina inſtitutio qua res & rerū naturæ conduntur, nec peccato tollitur, nec violentia prępeditur. Inde eſt quòd lex corporalis copulę nec etiā in malis iure ſuo priuatur. Generāt adulteri, fornicatores, prophani: naturalis tamen inſtitutio nec in talibus de- E perit. Natura nāque prout deus inſtituit, quod ſuum eſt operatur. *Natura quid ſit.* Natura ſiquidem eſt quædā vis & potētia diuinitus rebus creandis inſita, quæ vnicuique rei omne ſuum tribuit, qua bona quiſquis male vtitur, malus eſſe iudicatur, Iuſte enim puniuntur, qui licitis abutūtur. Iuſte vero puniūtur qui rapere inconceſſa conātur. Sic ſatanas cœlum: ſic protoplaſtus perdidit paradiſum. Abutuntur licitis, qui bona dei maculāt vſibus inconceſsis. Maculāt bona dei, ſicut ij qui calore libidinis exercent opera copulæ carnalis. Ex his filij generātur, quorū corpora ſeruiente creatori creatura formantur, & deo inſpirāte ſpiraculum vitæ animantur. Spiraculum autem vitæ, *Spiraculū vitæ.* humanā animam intellige, quā non producit terra vel aqua, ſed deus inſpirat: quo ſenſus corporei animantur, vnde homo factus in animā viuentem memoratur. *Gene.2.* In his & in aliis omnipotens agit prout inſtituit, quum nullius adiuuant bona, nec impediunt mala. Bonos quidem prouehit ſua gratia: malos terret ſua iuſticia. Nos equidem ſerui dum domini bonis abutimur, rei & miſeri pariter inuenimur. Ipſe equidem ſerui dominus qui ſeruorum ſuorum malis bene vtitur, ſanctus & omnipotēs adoratur. Ipſe corpori terreno de pecca- F ti traduce propagato, pro inſtitutione ſua inſpirat animā bene vtens inolita præuaricatione noſtra, quæ ſi eſſet naturalis, creatori poterat iputari. Sed creator præparat omni tempore ſacramēta, & obedientiæ pia proponit edicta, vt contra peccata ſacramēta in remedium ſint, & temporalium obſeruatio mandatorum æternorum afferat præmia donorum. Vnde ſi aliqui ſub peccato geniti paruuli obeunt abſque remedio ſalutari, pertimeſce iuſticiam dei, qui nihil debet alicui, ſed dānat in ſingulis malum quod non fecit in eis. Si autem paruulos renouat ſacramentis, admirare miſericordiam dei. Ipſi enim ſicut neſciunt culpā cum qua ex carne naſcūtur, ſic neſciunt gratiam qua per Chriſtum renouantur. Non excuſat paruulos à culpa, quia eā non nouerunt, nec excludit gratiam ab eis quia eā neſciunt. Quæris in eis culpam, inuenis ex carne traductā: quæris in eis gratiā, inuenis à deo collatam. Illa debite dānatur, hæc indebite prærogatur. Illa iudicium prædicat, hęc miſericordiam reprę́ſentat. In vtroque deus agnoſcitur, cui miſericordia & iudicium perpetua laude cātatur. Sed ab his *Pſal.100.*

intuendis

G intuendis mens noſtra, mēs infirma, quia peccatis ob-
ruta, citius ad ſeipſam, redeat ſibiq; remedium quærat,
Anima vt qui in Adam ceciderit, in Chriſto reſurgat. Plu-
quid ſit. res veteres de natura animæ dixiſſe inueniuntur, ſed ni
Ca.XLIII. hil ita vt nō aliquid reſtare videatur. Ego autem ex eo-
rum dictis quanto diligentius potui breue iſtud & cer-
tum colligere, atq; in vnum ſtudui redigere, quod me-
moriæ commēdetur. Hebes nāque eſt memoria homi-
nis & breuitate gaudet, & ſi in multa diuiditur, fit mi-
nor in ſingulis. Ex corpore & anima conſtat homo: &
quicquid oculis corporeis videtur, propter corp⁹ factū
eſt, corpus propter animā, anima autem propter deum.
Vita corporis anima eſt, vita animæ deus eſt. Immorta
lis eſt anima, quia carne caret: nec habet quò cadat vt
reſurrectione egeat poſt ruinam, niſi peccato ceciderit:
& ideo in morte vita noſtra non perit, ſed corpus deſti
tuit: dum diſcedens anima vim ſuā nō perdit, ſed quod
viuificauerat hoc dimittit, & quātum in ſe eſt mortem
alterius facit, quam ipſa non recipit, Facit, inquam, non
viuificādo quod deſerit, non amittēdo quod viuit. Ita-
Mors homi que mors hominis nihil eſt aliud quàm carnis occaſus,
nis quid ſit. à qua cum vis potentiæ viuificantis abſceſſerit, in terrā
H de qua ſumpta eſt redit, amiſsis ſenſib⁹ quos per ſeipſam
non habuit. Anima non aliter quàm ſol lucem diei, vi-
tam tribuit carni cum venerit, mortem efficit cum re-
cedit, Mors tamen non conſumit cōiuncta ſed diuidit,
dum origini ſuæ vtrunque reddit. Et ne quis putet ani-
mam corporis morte cōſumi, audiat quid dominus in
Matth.10. Euangelio dicat, Nolite, inquit, eos timere qui occidūt
corpus, animam autem occidere nō poſſunt. Fatigatur
corpus cogitationibus mentis: afficitur in corpore mēs
De corpore doloribus corporis. Corpus ex quatuor elementis
& anima. conſtat. Anima nec elementum eſt, nec ex elemētis, ſed
Ca.XLIIII. de nihilo eſt facta, & ſoli creatori ſuo cognita. Ex his er
go omnibus quę in ſe, hoc eſt in corpore ſuo viſibilia vi
det, nihil ſe eſſe vel poſſe eſſe videt. Secernat ergo & di
uidat ſe per ſe ab eo toto quod videt in ſe viſibile: & in-
uiſibilem ſe eſſe omnino videt in eo quòd videt ſe, &
tamen videri ſe non poſſe videt. Deinde eleuet ſe ſuper
ſe, & in eo quod primum & principale ſpeculū eſt ſpe-
culandi dei, illiuſq; imagini ac ſimilitudini proximum
& cognatum, magis factum inuiſibilem deū inſpiciat.
Hoc autem eſt ipſa ratio & mens, ratione vtens quæ ad
primā ſimilitudinē dei facta eſt, vt per ſe inuenire poſ-
I ſit eum à quo facta eſt, & in eius amore atque contem-
platione dulciter requieſcere. Ea nāque perfectius ſuū
factorem manifeſtāt, quę illius ſimilitudini vicinius ap
propinquāt. Hæc autem eſt ipſa rationalis creatura quę
excellenter & proprie ad illius ſimilitudinem facta eſt:
& tunc citius creatorem ſuum quem nō videt agnoſcit
& diligit, cum ſe ad illius imaginem factam intelligit.
Mens rationalis eſt quæ ſe cogitādo intelligit, & imagi
nem ſuā ex ſe natam habet, quæ imago eius verbum eſt.
λόγος. Verbū enim rei eſt ipſa cognitio ad ſimilitudinem eius
ex memoria formata. Hoc modo liquido apparet ſum-
mam ſapientiā cum ſe dicendo intelligit, gignere con-
ſubſtātialem ſibi ſimilitudinem ſuā, id eſt verbum ſuū.
Mens tamen rationalis quoniā non ſe ſemper cogitat
ſicut ſui ſemper meminit, liquet, quia cū ſe cogitat ver-
bū eius naſcitur de memoria. Vnde apparet quia ſi ſem-
per ſe cogitaret, ſemper verbū eius de memoria naſce-
retur. De ſumma vero ſapientia quæ ſemper ſe dicit ſic,
ſicut ſui ſemper memor eſt, liquet quia de æterna me-
moria coęternū eius verbum naſcitur. Sicut enim ſum-
ma ſapiētia æterna eſt, ita æternè ſui memor eſt, & æter
nè ſe intelligit, & æterne ſe dicit, cū ſit illi dicere quod K
intelligere: & cum æterne ſe dicat, æterne verbum eius
apud ipſam. Mēs ergo rationalis quæ inter omnes crea
turas ad inueſtigationem ſummæ ſapientiæ ſola aſſur-
gere valet, & nihilominus ad eiuſdem inuentionem ſo
la proficere, ſemper ſtudeat illius reminiſci, illā intelli-
gere & amare: ad hoc facta eſt vt ſemper viuat ſi ſem-
per amet ſummam vitā, ſummam ſapientiam, ſummam
eſſentiam, cui debet hoc ipſum quod eſt. Amàre autem
nequit, niſi eius reminiſci & eam ſtuduerit intelligere,
Faciat ergo hoc ad quod facta eſt vt bene viuat. De⁹ *Spiritus ra*
omnipotēs cuius beatitudo nec augeri poteſt, quia per- *tionales.*
fecta eſt, nec minui, quia æterna eſt: ſola charitate, nulla *Cap.XLV.*
neceſſitate ſui rationales ſpiritus creauit, vt eos ſuę bea-
titudinis participes faceret. Alios vero in ſua puritate
in cœlo confirmauit. Alios autem propter ſuperbiam in
infernum præcipitauit, atque alios ad comprobandam
humilitatem & obedientiā in terrena habitatione ter-
renis corporibus ſociauit, vt ad vitę ſenſum luteam ma
teriam vegetarent, Habēt nāque in natura ſua quādam
mutabilitatem ſecundum quam corporibus viuificādis
appropinquant, in qua quidē nōnihil ſuæ puritatis de-
ponunt. Cum enim delectatione carnis afficiūtur: quaſi L
quandā corpulentiam inde trahunt: quæ puriorem na-
turam eorum corrumpit. Et hoc viciū quanto altius eis
in corporibus manentibus inhęſerit, tāto difficilius eos
à corporibus diſcedentes deſerit: quoniam non tollitur
paſsio, etiā cum tollitur cauſa paſsionis, niſi ab eiuſmo- *ἐ πάθος.*
di feculentia ſe in hac vita mundare ſtuduerint. Nos er
go qui in medio bonorum & malorū poſiti ſumus, cō-
ſiderare ſæpe debemus, & gaudium illorum, & iſtorum
ſupplicium, atque noſtram miſeriam. Rationalis ſiqui-
dem eſt anima noſtra, vt ſciat diſcernere inter bonum
& malum. Eſt etiam concupiſcibilis atque iraſcibilis, vt
poſsit amare bonum & odire malum. De concupiſcibi-
litate naſcitur amor, de amore & deſideriū & gaudiū. *Amor quid*
Amor eſt delectatio† cordis alicuius ad aliquid propter *†dilatatio.*
aliquid, per deſiderium currens atque per gaudium re-
quieſcens: per deſiderium in appetendo, & per gaudiū
in perfruendo: nec aliunde bonum eſt, ſi bonum eſt cor
humanum: niſi quod bene amat quod bonum eſt. Nec
aliunde malum eſt, ſi malum eſt, niſi quòd male amat
quod bonum eſt. Omne enim quod eſt, bonum eſt: ſed
in eo quod male amatur, tantum vicium eſt. De iraſci-
bilitate naſcitur odium, Ira enim generat odium: & de M
odio dolor & timor. Cum enim contra peccata noſtra
iraſcimur & ea odire incipimus, dolemus quia peccaui
mus, & pœnas pro peccatis timemus. Sic creator *Creatura*
omnium deus inter cætera & ſuper cætera quæ creauit *rationalis*
rationalem dignatus eſt amplius illuſtrare naturā, quā *diuerſa ra*
& ſua ſimilitudine fecit inſignē, & ſuæ beatitudinis vo- *tio.C.XLVI*
luit eſſe participem. Cuius tamen rationalis creaturæ li
cet ſimilis videatur origo, facta eſt diuerſa cognitio†: *†conditio.*
dum pars eius eſt in æterna fœlicitate firmata: pars ru- *2.Pet.2.*
dentibus inferni detracta, & in tartarum tradita in iu-
dicium cruciāda ſeruatur. Pars etiā tertia terrenis vni-
ta corporibus locum mediū ſortita cognoſcitur: & pri⁹
quidem eadem media ſummis vicinior in deliciis erat
poſita paradiſi, nunc iam propinquior infimis, pro rea-
tu inobediētiæ humiliata eſt in loco afflictionis. Sum-
mus igitur omnium horum locus plenam habet lętitiā,
infimus ſolam triſticiam. Ibi enim plena fœlicitas: illic
ſola & ſumma miſeria eſt. In medio ſanè ſumma ſperā-
da, ſed nihilominus infima ſunt timenda: & ideo nobis
iam amplior timoris cauſa quàm ſpei, quo viciniores
eiſdem

A eiſdem infimis, deiecti in ipſa degimus vmbra mortis. Quia tamen & illius beatitudinis,& illius nihilominus damnationis æternę humananı deus animam pro ſuorum qualitate meriturum participem fieri poſſe cognouit,naturales affectus ei quatuor indidit:vt haberet vnde bona illa poſſet optare,& in eis quãdoq; lętari:& rurſum vnde mala illa metuere, vel in eis etiã dolore perpetuo contriſtari. In eo enim ſanè grauior eſt moderna conditio,quod non modo exhibet triſticiam & modernam moleſtiam,ſed & timor habet pœnam,& ſpes ipſa quæ differtur affligit animam. *Prouer.13.* Piiſsimus enim pater & terribilis iudex, qui vera illa & perpetua gaudia filiis, dolores æque perpetuos reis in fine parauit,nõnulla tamen etiam nos in præſenti experimenta capere voluit gaudij vel doloris,vnde illa nõ modo certius credi,ſed affectuoſius quoq; optari valeãt & timeri. Cæterum nec præſentia gaudia in illorũ comparatione ſunt gaudia, nec triſticia præſens in illius cõparatione eſt triſticia. Nec deſipiet ſi quis interim omnem operam dare maluerit, quemadmodum illa potius valeat concupiſcere gaudia, illos formidare dolores, quàm huius vitæ vitare moleſtias, captare læticiam. Verũtamen inuenire eſt B etiã in præſenti vnde vtiliter gaudeat quis, vel ſalubriter contriſtetur. Si lætetur de beneficiis ſuis gratias deo agens,& in deuotione eius exultet,& propria ſeu etiam proximorum delicta deploret. Vnde etiã diuina diſpoſitione media inter eoſdem affectus conſtituta eſt ratio in corde hominis,per quam nimirum diſcernere & diiudicare poſsit vnde gaudeat ſeu doleat, imò etiã quid cupiat vel quid timeat. Sanè qui triplicem vim animæ eſſe docuerunt,rationalem illam,iraſcibilem, & concupiſcibilem aſſerẽtes, affectus quidem diuerſos, ſed quadã ſibi cognatione iunctos,ſub iraſcibili metum & triſticiam, ſub cõcupiſcibili deſiderium & lęticiam comprehendiſſe videtur. Interim ergo inter affectus varios humana fluctuans anima,neceſſe eſt vt certam demum vel in ſummis vel in imis accipiens ſtationem, in ſolo deinceps vel gaudio vel dolore perſiſtat. De⁹ eſt in ſũmo,mundus in imo. Deus in eodem ſtatu æternitatis ſuæ ſemper cõſiſtit. Mũdus curſu mutabilitatis ſuæ ſemper inſtabilis fluit.

De humano animo. Ca. XLVII. Humanus animus quaſi in medio collocatus quadam cõditionis ſuę excellentia,huic mutabilitati quæ deorſum eſt ſupereminet, & ad illam quę eſt apud deum veram immutabilitatem necdũ per- C tingit. Si vero in iis quæ deorſum tranſeunt ſe per cupiditatem immerſerit, ſtatim per infinitas diſtractiones rapietur,& à ſemetipſo quodam modo diuiſus diſsipabitur. Si vero ab hac infinita diſtractione quę deurſum eſt ſe erexerit,& hæc infima deſerẽs, atque paulatim in vnum ſe colligens ſecum eſſe didicerit, tanto amplius in vnum colligetur,quanto magis cogitatione & deſiderio ſurſum eleuabitur: donec tãdem omnino immutabilis ſit,& ad illam verã & vnicã quæ eſt apud deum immutabilitatẽ perueniat, vbi perpetuò ſine omni mutabilitatis viciſsitudine requieſcat.

Animarũ origo. Cap. XLVIII. Credimus animas nec eſſe ab initio cum angelis, nec ſimul creatas: ſicut Origenes fingit. Nec per coitum cum corporibus ſeminantur: ſicut Luciferiani & Cyrillus, & aliqui Latinorum præſumptores affirmant. Sed dicimus earum creationem ſolum omnium creatorem noſſe,& corpus tantum per coniugij copulationem ſeminari: dei vero iudicio coagulari in vulua matris,& compingi atq; formari: ac formato iam corpore,animam creari & infundi: vt viuat homo in vtero ex anima conſtans & corpore,& egrediatur ex vtero viuus plenus humana ſubſtantia. Nec duas animas eſſe credimus in vno homine, ſi- D cut multi ſcribunt,vnam animalem qua animetur corpus,& immixta ſit ſanguini, & alteram ſpiritalem quæ rationem miniſtret. Sed dicimus vnam eandèmq; animam eſſe in homine, quæ & corpus ſua ſocietate viuificet,& ſemetipſam ſua ratione diſponat, habens in ſe libertatem arbitrij, vt in ſuæ ſubſtãtiæ eligat cogitatione quod vult. Libertati ſiquidem arbitrij ſui commiſſus eſt homo: poſtquam vero deceptione ſerpentis per Euã *Gene.3.* cecidit,naturæ bonum perdidit,pariter & vigorem arbitrij: non tamen electionem,ne non eſſet ſuum, quod *Arbitriũ.* emendaret peccatum. Manet itaq; ad quærendam ſalu- *Electio.* tem arbitrij libertas,id eſt rationis voluntas: ſed admonente prius deo & inſpirante ad ſalutem. Vt ergo acquieſcamus ſalutari inſpirationi, noſtræ poteſtatis eſt: vt adipiſcamur quod adipſci deſideramus, diuini eſt muneris. Vt non labamur adepto ſalutis munere, noſtræ ſolicitudinis eſt & cœleſtis adiutorij: vt labamur, poteſtatis noſtræ eſt & ignauiæ. Solum hominem credimus habere animam ſubſtantiuam,quæ exuto corpore viuit & ſenſus ſuos atq; ingenia viuaciter tenet. Neque cum corpore moritur,vt Arabs* aſſerit: neque poſt- **al. Araſ.* modum interit, ſicut Zenon dixit, quia ſubſtantialiter E viuit. Animalium vero animę non ſunt ſubſtantiuę,ſed cum carne ipſa carnis viuacitate naſcuntur,& cum carnis morte finiuntur: & ideo nec ratione reguntur, ſicut Plato & Alexander putant: ſed ad omnia incitamenta naturæ ducuntur. Anima humana non cum carne moritur,quia non cum carne,ſicut diximus ſuperius, ſeminatur: ſed formato in vtero matris corpore, dei iudicio creatur & infunditur,vt viuat homo intus in vtero, & ſic procedat natiuitate in mundum. Anima à creatore principium habens,ex quo eſt, perfecta eſt in genere ſuo: vnde ex quo eſt, ſciret omnia quæ ab homine ſciri poſſunt,niſi grauitas carnis eſſet. Quod per primum hominem, qui ante corruptionẽ humanitatis ex quo fuit perfecte habuit ſcientiã,probari poteſt. Sed modo corrupta humanitate,ex quo contingitur corruptioni,corrumpitur, Nec proprietates ſuas poteſt exercere, donec vſu & experientia & alicuius doctrina incitata incipit diſcernere, Veluti ſi quis cum ſubtili acie oculorũ in tenebroſa detrudatur, videre tamen non poteſt ibi niſi prius aſſueſcat tenebris, vel lumen accendatur. Vnde Virgilius, Quantum non noxia corpora tardant. Et li- *Aeneid.6.* cet aliæ ſint actiones corporis, & aliæ actiones animæ: F tamen corporis[actiones]vicia vel virtutes poſſunt eſſe animæ. Cum enim ad hoc ſit[anima] data, vt illicitos carnis motus corrigat,ignorantia illius contingunt vel negligentia. Sicut cum diſcipulus vel ſeruus negligentia doctoris vel domini peccat, magiſter vel dominus extra culpam non eſt, Sic anima malis contingentibus non eſt extra culpam,cum iſta debeat imperare, & illa obedire.

Homo ex carne & anima. Ca. XLIX. Duabus ſubſtantiis tantum conſtat homo: anima & carne. Anima cum ratione ſua & carne cum ſenſibus ſuis. Quos tamen ſenſus abſq; ſocietate animæ non mouet caro, anima vero & ſine carne rationale ſuum tenet. Notandum tamen quod iidem ipſi ſenſus qui in exteriori homine deſcribuntur, ſimili modo ſecundum modum ſuum in interiori eſſe manifeſtantur, quia ſpiritales res non corporalibus ſenſibus, ſed ſpiri- *Deut.32.* talibus rimandæ ſunt. Vnde diuina ſcriptura† in Deu- *† vox.* teronomio ait, Videte quòd ego ſum deus, & non eſt alius præter me. Et in Apocalypſi, Qui habet aures au- *Apoc.2.* diendi audiat quid ſpiritus dicat Eccleſiis. Et in Pſalmo, Guſtate & videte quoniam ſuauis eſt dominus. Et *Pſal.33.*

Apoſtolus,

1.Cor.2. G Apoſtol⁹, Chriſti bonus odor ſum⁹, & in iis qui pereũt,
& in iis qui ſalui fiunt. Et in Euangelio dominus mulie
rem fide ſe tetigiſſe magis quàm corpore oſtendit di-
Luce.8. cens, Tetigit me aliquis: Nam & ego ſenſi virtutem de
me exiſſe. Sic ergo cum omni cautela obſeruandum eſt
quid ad corporis ſenſus, & quid ad animæ pertineat di
gnitatem: ne forte confuſus ordo & irrationabilis æſti-
matio alicui repugnare videatur veritati. Non eſt ter-
Didymus. tius in hominis ſubſtantia ſpiritus, vt Didymus conten
dit, ſed ſpiritus ipſa eſt anima: & pro ſpiritali natura, vel
pro eo quòd ſpiret in corpore, ſpiritus appellatur. Ani-
ma vero ex eo vocatur, quòd ad viuendum vel viuificã
dum animet corpus. Tertium vero qui ab Apoſtolo cũ
1.Theſſ.5. anima & corpore inducitur ſpiritum, gratiã ſancti ſpi-
ritus intelligamus: quam orat Apoſtol⁹, vt integra per-
ſeueret in nobis, ne noſtro vicio aut minuatur, aut fuge
Sapien.1. tur à nobis: quia ſpiritus ſanctus effugiet fictum, & aufe-
ret ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu. Iugi er-
go meditatione animum noſtrum exerceamus, & con-
ſideremus miſerias & neceſsitates noſtras, labores &
dolores. Lugẽtes enim in hanc vitam intrauimus, cum
labore viuimus, cũ dolore & timore exituri ſumus. Co-
H gitemus ergo quàm breuis vita noſtra ſit, quàm via lu-
brica, quàm mors certa, & hora mortis incerta. Cogi-
temus quantis amaritudinibus admixtũ ſit, ſi quid dul-
ce ac iucundum in via huius vitę, occurſu ſuo nobis al
ludit: quàm fallax & ſuſpectum, quàm inſtabile & tran-
ſitorium eſt quicquid huius mundi amor parturit, quic
quid ſpecies, aut temporalis pulchritudo promittit. Cõ
ſideremus etiã quæ ſit patriæ cœleſtis pulchritudo, ſua-
uitas atque dulcedo. Attendamus & perpendamus vn-
de cecidimus, & vbi iacemus: quid perdidimus, & quid
inuenimus: vt ex vtroque intelligamus quantum nobis
Eccle.1. in hoc exilio lugẽdum ſit. Hinc enim Salomõ ait, Qui
apponit ſcientiam, apponit dolorẽ. Quia & quãto ma-
gis homo ſua mala intelligit, tanto amplius ſuſpirat &
Quid ſit me gemit. Meditatio ſiquidem parit ſcientiam, ſcien-
ditatio. tia compũctionem, compunctio deuotionem, deuotio
Caput.L. perficit orationem. Meditatio, eſt frequens cogitatio,
curioſa & ſagax obſcura inueſtigare, & occulta ad noti
Scientia. ciam trahere. Sciẽtia eſt, quando homo ad noticiam ſui
aſsidua meditatione illuminatur. Compunctio eſt, quã-
Cõpunctio. do ex cõſideratione malorum ſuorum cor interno do-
Deuotio. lore tangitur. Deuotio, eſt pius & humilis affectus in
I dcum, humilis ex conſcientia infirmitatis propriæ, pius
ex conſideratione diuinæ clementiæ. Oratio, eſt men-
Oratio. tis deuotio, id eſt, conuerſio in deum per pium & humi
Affectus. lem affectum. Affectus, eſt ſpontanea quædam ac dulcis
ipſius animi ad deum inclinatio. Nihil enim ita deum
inclinat ad pietatem & miſericordiam, quẽadmodum
purus mentis affectus. Sciẽtiam cœleſtium & terreſtriũ
rerum laudare atque amare ſolent homines, ſed multo
meliores ſunt qui huic ſcientiæ præponunt noſcere ſe-
metipſos. Laudabilior ſiquidem animus eſt, cui nota eſt
miſeria ſua, quàm qui ea non aſpecta, vias ſyderum &
naturas rerum ſcrutatur. Qui vero iam in deum euigi-
lauit animus ſpiritus ſancti calore excitatus, atq; in eius
amore coram ſe viluit, ad eúmq; intrare volens nec va-
†al.exina- lens, eóq; ſibi lucente attẽdit in ſe, & inuenit ſe, †ſuámq;
nivit ſe. que ægritudinem illius mundiciæ comparari †non poſ-
†cõtẽperari ſe cognoſcit: dulce flere habet, eúmq; precari vt ſui mi-
ſereatur, totámq; eius miſeriam exuat. Hunc itaq; egen-
†Propoſuit tem & dolentem ſcientia non inflat, quia charitas ædi-
enim ſcien- ficat. Propoſuit enim ſcientiam ſcire†, id eſt, ſcire ſeip-
tiã ſcientię ſum & infirmitatem ſuam, magis quàm ſcire vires her-
barum, & naturas animalium: & hãc apponendo ſcien- K
tiam, appoſuit dolorem, id eſt, defectum peregrinatio-
nis ſuæ ex deſiderio patriæ ſuæ, & viſionis dei, [quẽ cer-
nere eſt finis: cui eſt gloria in ſecula ſeculorum Amẽ.†] †His ver-
Dolet, qui tenetur exilio, quia differtur à regno. Dolet, bis finiebãt
dum recordatur quæ & quanta mala fecit, & quàm in- hic vetera
tolerabiles pœnas pro illis paſſurus ſit. Cum nulla exemplaria
ſciẽtia melior ſit illa qua cognoſcit homo ſeipſum, diſ- Cognitio
cutiamus cogitationes, locutiones, atque opera noſtra. ſui. Cap.LI.
Quid enim prodeſt nobis, ſi rerum omniũ naturas ſub-
tiliter inueſtigemus, efficaciter cõprehẽdamus, & noſ-
metipſos non intelligamus? Examinemus ergo quæ fe-
cimus nos, ſi ſecundũ quod debuimus, ea fecerimus: cõ-
ſideremus ea quæ facturi ſumus, ſi ſint ſecundum deũ.
Valde ſiquidẽ eſt neceſſaria nobis circũſpectio exami-
nationis, quatenus per experientiã eorum quæ fecimus,
ad ea quæ agenda ſunt, tutiores reddamur. Sæpe nãque
opus quod bona intentione inchoari credimus, tãto ci
tius in deceptionis laqueum nos præcipitat, quanto de
intentionis noſtræ principio ſecuri finem actionis non
obſeruamus: & imprudentes quaſi via plana ad foueam
currimus, quia videmus quid facimus, ſed quid finẽ no-
ſtrum ſequi debeat, nõ attendimus. Ita enim ambiguus L
eſt animi affectus, vt niſi ex fine operis qualitatem intẽ-
tionis eius diſcernere non valeamus. Præterea neceſſe
eſt, vt per ſingulos dies vitam noſtram ad iudicium vo
cemus: & quid egimus per noctem & diẽ, examinemus:
& quanto ad bona facienda ſolito alacriores: & quanto
ad mala vincenda ſolito conſtantiores: ſiue aliquo ope-
re noſtro inſidiis inimici ſupplãtati ſimus, qualiter de-
mum per iudicium tranſactæ deceptionis futuram il-
lius fraudem cauere valeamus: quatenus nec ſuperue-
niens tẽtatio nos improuiſos ad malum opus deiiciat,
nec indiſcretos in opere bono præſens negligentia fal-
lat. Quiſquis ſcilicet cor ſuum in huiuſmodi ſtudio ex-
ercet, audiat quid quidam ſapiens dicat, Scito teipſum: γνῶθι
ſcito vnde veniſti, aut quò vadis: quo modo viuis, quã- σεαυτὸν.
tum proficis vel deficis: quàm longe es à deo, vel quàm
prope, nõ interuallis locorũ, ſed ſimilitudine vel diſſi-
militudine morũ. Scito quo modo homo es, cuius cõce
ptio culpa, naſci miſeria, viuere pœna, mori neceſſe, Cer
tum eſt, quia morieris, ſed incertum quo modo vel quã
do vel vbi: quoniam mors vbique te expectat, & tu ſi ſa
piens fueris, vbique eam expectabis. Attende ergo ſoli- M
cite quid agas, vel quid agere debeas. Si quod faciendũ
eſt facias. Si bono operi malum aliquod nõ admiſceas.
Si bonum quod agis, quanta oportet deuotione adim-
pleas. Si alterius, vt tuum bonum diligas. Si tuum, vt al-
terius malum reprehendas. Si ſic declinas à malo vt fa-
cias bonum, Sunt enim quidã tantum attendentes ma-
la quę non faciũt, iſtos puſillanimitas à bono opere re-
uocat, ne malum ſurripiat. Sunt aliqui attendentes tã-
tum bona quæ faciunt: illi ſic ſibi à bono opere compla
cent & blandiuntur, vt de prauitatis admixtione mi-
nime terreantur. Sunt alij ſapientes vt faciant mala, bo-
na autem facere neſciunt: iſti peſsimi omnium lætan- Prouer.2.
tur cum male fecerint, & exultant in rebus peſsimis.
Sunt alij quærentes deum per exteriora, deſerentes in-
teriora ſua, quibus deus interior eſt. Redeamus er- Tres grad⁹
go ad nos, vt poſsimus aſcendere ad nos. Tres ſiqui- ad cognitio
dem aſcenſus ſunt, In primo, aſcendimus ab iſtis exte- nem ſui.
rioribus & inferioribus ad nos. In ſecundo, aſcendimus Cap.LII.
ad cor altum: quanto nanque amplius proficiſcimur†, †proficimus
tanto amplius aſcendimus. Qui enim non aſcẽdit, de-
ſcendit: & qui nõ proficit, deficit. In tertio aſcenſu, aſcẽ-
dimus

A dimus ad deũ. Primus aſcenſus fit conſideratione mun
di,& contemptu. Conſiderando nanque quàm caduca
& tranſitoria ſint iſta terrena, contemnimus ea & redi-
mus ad nos. Secundus aſcenſus fit cognitione & con-
temptu noſtri. Cum enim cognoſcim⁹ quàm proni ſi-
mus ad malum, & quàm inualidi ad bonum, contem-
nimus & aſcendimus ſupra nos. Ternius aſcenſus fit co
gnitione & amore dei. Iſte tertius aſcenſus fit mentis di
latatione, & mentis ſubleuatione, & mentis alienatio-
Mentis dilatatio. ne. Mentis dilatatio eſt, cũ ſub vno mentis aſpectu, plu-
ra conſpicimus, vel de dei ſapientia, vel de eius poten-
tia, vel de cuncta bonitate. Intueri debemus quàm po-
tenter deus cũcta creauit de nihilo, quàm ſapienter gu-
bernat, quàm benigne cuncta diſpenſat. Totum iſtum
mundum ſic ornatum fecit propter corpora, corpora
propter animas, animas propter ſe. Et ideo diligenter
cuſtodire debemus animas noſtras, quatenus eas mun-
das & ſanctas deo reddere valeamus, à quo tãta bona
Mẽtis ſubleuatio. accepimus pro eis. Mentis ſubleuatio eſt, cũ de viſibili-
bus ſubleuamur ad inuiſibilia. Quando nanque conſi-
deramus humanam dignitatem, admiramur dignatio-
B nem dei, qui tam mirabiliter rationalem ſpiritum ad i-
Mentis alienatio. maginem & ſimilitudinem ſuam creauit. Mentis alie-
natio eſt, quando mens ſuper ſe rapitur. De hoc mentis
exceſſu, homo doceri non poteſt, quia nihil ibi habet
ſui, De mẽtis autem dilatatione & ſubleuatione inſtrui
poteſt, quia ibi aliquid habet ſui. Inſtruitur autem ali-
quando humana induſtria, aliquãdo diuina reuelatio-
ne ſeu inſpiratione. Nonnunquã vero in ſpeculo cor-
dis ſui, id eſt in rationali mente ſeipſum & deum inſpi-
cit. Ita nanq; conditum eſt cor hominis, vt in eo quaſi
in templo dominus inhabitaret, & tãquam in quodam
ſpeculo ſuo reluceret: vt qui in ſe videri non poterat,
in ſua imagine viſibilis appareret. Magna prorſus di-
gnitas hominis eſt, portare imaginem dei, & illius in ſe
iugiter vultum aſpicere, atque eum ſemper per contem-
plationem præſentem habere. Sed poſtquam delecta-
tionem noſtam in terram peccando ſparſimus, peccati
puluis ſuperiectus eſt cordi noſtro: & ideo ab illo in-
ternæ contemplationis ſpeculo corruentes in has miſe
ras præſentis vitæ tenebras labimur, vbi deo digne mi-
niſtrare non valemus, quia ſorde iniquitatis caligine
ignorantiæ obuoluti, quid agendum vel vitandum no
C bis ſit, ex magna parte iam non videmus. Tergamus er-
go ſpeculum noſtrum ab amore vanitatis, & ab amo-
re iniquitatis, id eſt, à puluere & à ſorde: vt in eo inſpi-
cere valeamus & nos, & creatorem noſtrum, quem pec
cando poſt tergum noſtrum poſuimus. Auerſi ſiqui-
dem à deo ſumus, peccata noſtra ſeparant nos ab eo. Et
Pſal. 84. ideo cum Propheta dicamus, Conuerte nos deus ſalu-
taris noſter. Si mulieres ſpeculum ſuũ in quo facies in-
ſpiciunt, cum amiſerint, diligenter quærant, & curioſe
tergant à puluere & à ſorde: multo amplius ſpeculum
interioris hominis debemus & inuenire & tergere &
inſpicere: vt in eo totam turpitudinem noſtram valea-
mus deprehendere, & ita per cognitionem noſtram ad
Cognitio ſui neceſſaria. Cap. LIII. cognitionem dei peruenire. Duo nobis neceſſaria
ſunt vt nos cognoſcamus, videlicet quales ſimus ad ma
lum, & quales ad bonum. Proni ſumus ad malum, & ſi
miſericordia dei non teneret nos, in omne viciũ poſſe-
mus cadere, nec inde ſurgere, niſi miſericordia dei ſub-
ſequeretur quæ nos ſubleuaret. Hoc bene cognoſcebat
Pſal. 25. Propheta cum dicebat, Domine, miſericordia tua an-
Pſal. 22. te oculos meos, quæ me cuſtodiat: & miſericordia tua
ſubſequatur me, quæ me erigat. Inualidi ſumus ad bo-

num, nec ſine dei gratia bonum facere, vel in aliquo bo D
no perſeuerare poſſumus. Iſtud etiã Apoſtolus ſciebat,
cum dicebat, Gratia dei ſum, id quod ſum: & quia gra- *1. Cor. 15.*
tia eius in me vacua non fuit, gratia eius in me manet.
Hanc geminã cognitionem ſui habuit Abraham cum
diceret, Loquar ad dominum meum cum ſim puluis & *Gene. 18.*
cinis. Reuera puluis eſt homo: Sicut enim puluis ex qua-
cunque parte venti impellitur, & in aliam aream deuci-
tur, & ibi remanet: ſic homo in omne viciũ cadere po-
teſt, nec adiiciet vt reſurgat, niſi miſericordia dei ei ſub-
ueniat. Cinis etiam eſt homo, quia ſicut cinis nec pro- *Homo quare cinis.*
fert germen ex ſe, nec ſuſceptum ſemẽ germinat, ſic ho
mo nec bonum facere, nec in aliquo bono perſeuerare
ſine gratia dei poteſt. Idcirco maximas grates deo re-
ferre debemus, quia & multa bona nobis conceſſit, &
multa mala quæ fecimus, nobis condonauit, & à multis
malis ſeruauit, quæ facere potuimus, ſicut alia multa
quæ fecimus. Quicquid enim mali non fecimus, eo mi-
ſerante non fecimus. Nam ſi ipſe permiſiſſet, ea vtique
feciſſemus, aut opere aut voluntate. Et ideo neſcio vtrũ
eum amplius diligere debeamus pro his quæ nobis di-
miſit, an pro his à quibus nos immunes ſeruauit: licet e- E
nim ea non fecimus, nos quaſi feciſſe, & eum quaſi di-
miſiſſe exiſtimare debemus, quandoquidem ea vel vo-
luntate vtique feciſſemus, ſi ipſe permiſiſſet. Quiſquis in
veritate ſe ita cognoſcit, humilis eſt corã deo & homi-
nibus: diligit deum propter deum, & omnes homines
propter deum: & ſi perfectam charitatem habet, nullum
iudicat, nullum accuſat, nullum condemnat: non ſer-
uat iram, nõ mouet rixas, non ſeminat diſcordias: non
fouet nocentes, non perſequitur innocentes: non odit
arguentes ſe: non facit furtum, non falſum teſtimoni-
um, non periurium: nulli detrahit, nulli nocet, nullum
odit, ſed omnes diligit. Scriptum eſt, Nemini quicquã *Roma. 13.*
debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Sic enim deo fami-
liaris eſt charitas, vt in eo habitare nolit, in quo chari- *1. Ioan. 4.*
tas non fuerit. Qui ergo charitatem habet, deum ha-
bet, quia deus charitas eſt. Et qui vnum hominem ha-
bet odio, deum perdit, & bonum quod facit. Quapro-
pter vnuſquiſque prouideat, ne propter vnius hominis
odium, deum perdat, & omne bonum. Nunc re- *De inſtaurãda in nobis imagine dei Cap. LIIII.*
uertamur ad ſpeculum noſtrum, & videamus quo mo-
do per cognitionem noſtri poſſimus aſcendere ad co-
gnitionem ipſius dei. Duplex eſt natura hominis, Vna
interior, quæ eſt ipſe homo, quoniam mens vniuſcu-
iuſque eſt ipſe. Altera exterior, id eſt corpus. Ex duplici F
natura compactus eſt homo, & ideo vt totus beatifica-
retur, duo illi bona deus à principio præparauit: vnum
viſibile, alterũ inuiſibile: vnum corporale, alterũ incor-
porale: vt in vno ſenſus carnis ad iucunditatem fouere-
tur: in altero ſenſus mentis ad fœlicitatem repleretur.
Idcirco duplici ſenſu rationalis anima inſtructa eſt, vt
viſibilia caperet per ſenſum carnis, inuiſibilia per ſen-
ſum mentis quatenus & viſibilia inuiſibilia ad cogni-
tionem & dilectionem creatoris illam excitarent. Om-
nium nanq; humanarum actionum ad hũc finem cur- *Quis finis debeat eſſe noſtræ actionis.*
rere debet intentio, vt vel diuinæ imaginis in nobis ſi-
militudo inſtauretur, vel huius vitæ neceſſitati conſula-
tur. Quæ vero in nobis diuinam ſimilitudinẽ reparant,
duo ſunt, id eſt, ſpeculatio veritatis, & exercitium virtu
tum, quia in hoc homo ſimilis eſt deo, quòd ſapiens &
iuſtus eſt. Ea ſiquidem perfectius authorem ſuum mani-
feſtant, quæ illius ſimilitudini vicinius appropinquant.
Hoc autem eſt mens rationalis quæ excellenter & pro-
prie ad ſimilitudinem illius facta eſt. Et tunc citius crea-

G torem ſuum quem non videt, agnoſcit, cum ſeipſam
ad illius ſimilitudinem factam intelligit. In hoc ergo
primum trinitatis veſtigium inuentum eſt, cum agno-
ſcere cœpit ipſa quod erat ſupra ſe. Vidit enim quòd
ex ſeipſa naſcitur ſapientia quæ in ipſa eſt, & diligit ipſa
ſuam ſapientiam: & procedit amor ex ipſa & ſapientia
ſua, quæ amat ipſam genitam de ſe, & in ſe manentem
non diuidit à ſe: & apparēt tria quædam in vno, mens,
& ſapientia, & amor. Et eſt ſapientia de mente: de men-
te & ſapientia procedit amor, & ſurgit trinitas, & non
recedit vnitas: & ſunt ſimul trinitas & vnitas, hæc ſic
in nobis. Verū longe melius ratio ſuadet in deo. Deus
nanque cum ſit origo omnis ſapientiç, & ſemper ſapien
tiam habuit & ſemper eam dilexit, & quia ſemper dile-
xit, ſemper amorem habuit. Sapientiam quam habet, ip-
ſe genuit, & ſemper cum illo fuit, quia genita ſe à gi-
gnente non diuidit: ſemper gignitur, quia æterna, ſem-
per genita eſt, quia perfecta, nec cum gignitur inchoās,
nec cum genita eſt ceſſans. Qui genuit, pater eſt: qui ge-
nitus eſt, filius eſt: & qui ab vtroque procedit, ſpiritus
ſanctus eſt. Pater à nullo eſt, filius à ſolo patre eſt, ſpiri-
H tus ſanctus ſimul à patre & à filio eſt: & hæc tria vnum
in deo eſſe ſubſtantialiter oportet fateamur. Sed quia il
le qui genitus eſt, non poteſt eſſe ille à quo genitus eſt,
neq; qui à gignēte & genito procedit, poteſt eſſe ille &
qui eſt gignens, & qui eſt genitus: inexpugnabili ratio-
ne veritatis cognoſcere cogimur in deitate perſonarū
trinitatem, & ſubſtantiæ vnitatem, & maieſtatis æqua-
litatem. Pater ergo & filius & amor patris & filij vnus
deus ſunt, & vno amore ſe diligunt, quia vnum ſunt:
nec aliud eſt quod quiſque amat in altero quàm quod
quiſque amat in ſemetipſo. Nec aliud eſt quod quiſque
eſt quàm quod alter eſt, & ideo eſt neceſſe, vt quiſque
amet ſeipſum, & adinuicem quiſque alium. Hanc chari
tatem & hanc trinitatem, deus pater nobis manifeſta-
uit, cum propter nimiam charitatem ſuam qua nos di-
Ephe.2. lexit miſit filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati,
Roma.8. vt nos ſaluaret. Miſit etiam ſpiritum ſanctum, quo nos
Acto.2. adoptaret in filios. Filium dedit in preciū redemptio-
nis, ſpiritum ſanctum in priuilegium amoris, ſe deniq;
ſeruat hæreditatem adoptatis. Pater, & filius, & ſpi-
Pater, filius, ſpiritus ſanctus. C. LV. ritus ſanctus nomina ſunt pietatis, nomina dulcedinis,
nomina ſuauitatis & amoris. Quid enim dulcius patre,
& tanto patre tam dulciſſimo atque miſericordiſſimo?
Quid ſuauius Ieſu Chriſto? Saluator noſter totus eſt vn
ctus, totus eſt pius, totus eſt dulcis atque ſuauis. Quid a-
mabilius & quid ſuauius, & quid ſanctius ſpiritu ſan-
cto? Amor patris & filij ipſe eſt, per quē omnes ſunt ſan
cti quicunq; ſunt ſancti. Conſiderate ergo quanta ſit il-
la gloria, quàm ineffabilis lætícia cum ad deum patrem
veniemus, & ille ponet nos in ſuo regno tāquam filios
& hæredes, Ieſus Chriſtus tanquam fratres & cohære-
des, ſpiritus ſanctus vnum nos ſpiritum eſſe faciet cum
illis: Ipſe ſiquidem eſt indiſſolubile vinculum trinita-
Pſal.76. tis & amoris. Tunc introibimus in potentias domini,
& videbimus ciuitatem illam de qua tam glorioſa di-
cta ſunt. Vita ſiquidem illius ciuitatis eſt quieta, pax
tranquilla, fœlicitas perpetua, pulchritudo admirabilis,
ſpecies laudabilis, iucunditas concupiſcibilis, gloria de-
ſiderabilis, gaudium perenne, feſtiuitas continua, can-
tica dulciſſima. Ibi ſunt quæ corda omnium in quan-
dam ineffabilem dulcedinem atque iucunditatem con
uertunt. Sunt ibi gaudia æterna, quæ ſuauitatem infun-
dunt, & corruptionem non inducunt. Semper refici-
unt & nunquam deficiunt, paſcunt & perſeuerant in-
tegra, ad fruendum ſe exhibent & permanent incor- K
rupta. Dulcedo illius ciuitatis infundit ſe ad ſuauita-
tem, ſpecies ad iucunditatem, viſio ad delectationem.
Omnis pulchritudo ibi eſt, vbi ſumma pulchritudo eſt.
Quanta nanque pulchritudo ibi eſt, vbi rerum om-
nium ſpecies ſine defectu vigent, ſine tranſitu perma-
nent, ſine corruptione conſiſtunt, ſine mutabilitate æ-
terna ſunt. Si tam pulchrum eſt quod vere pulchrum
non eſt, quid eſt quod pulchrum eſt? O ciuitas ſancta,
ciuitas ſpecioſa, quicquid in te eſt, totum pulchrum eſt,
ſuaue eſt, iucundum eſt, vnum bonum eſt, & omne bo-
num in ipſo eſt. Quicquid enim nominare boni poſ-
ſum, totum ibi eſt: quia omnia bona in vno ſunt, & om
nia vnum ſunt. Huius tanti boni amor & deſiderium
cum me aliquando tangit, vehementer, atque ſuaniter
afficit, & neſcio quò quodam modo à memetipſo ab-
ſtrahit, Subito enim innouor & totus immutor, rapior
affectu, trahor deſiderio, & bene mihi eſſe incipit vl-
tra quàm dicere ſufficiam. Exhilaratur conſcientia, in
obliuionem venit omnis præteritorum dolorum me-
moria, exultat animus, clareſcit intellectus, accendi-
tur affectus, cor illuminatur, deſideria iocundantur. L
Iamque alibi, neſcio vbi, me eſſe video: video nanque,
ſed quaſi adhuc de longe, choros angelorum & archan
gelorum pſallentium & laudantium deum, Vnum eſt
enim vbi omnium opus, contēplari mirabilia dei, eúm-
que laudare in operibus ſuis. Omnes cōtemplantur, om
nes lætantur, omnes delectantur in deo: cuius aſpectus
pius, facies decora, eloquium dulce: delectabilis ad vi-
dendum, ſuauis ad habendū, dulcis ad fruendum. Sem-
per libet illum aſpicere, ſemper habere, ſemper illo frui
& in illo delectari. Ipſe per ſe placet, & propter ſe: ſuf-
ficit ad meritum, ſufficit ad præmium. Nec aliquid eſt
quod extra illum quæratur, quia totum in illo inueni-
tur quod deſideratur, & in illo totū amatur. Vnum nā-
que bonum eſt, & omne bonum in illo eſt. Hoc bonum
ſoli boni habent & vident: amant & laudant laude per-
petua. Cum conſidero qualis animæ natura ſit quæ *Spiritus intellectualis.*
carnem viuificare poteſt, ſed ſemetipſam ſtringere in
bonis cogitationibus ſicut deſiderat non poteſt, inue- *Cap. LVI.*
nio quendam intellectualem ſpiritum per creatoris po M
tentiam viuentem, & corpus quod ſuſtinet viuifican-
tem, ſed tamen vanitati ſubditum, mutabilitati ſubie-
ctum: quem ſæpe lætícia extollit, timor afficit, iniquitas
mortificat, iuſticia viuificat. Vita ſiquidem animæ de- *Animæ vita & mors.*
us eſt, mors animæ peccatum. Anima nanque quæ pec-
cauerit ipſa morietur: quæ autem iudicium fecerit & *Ezech.18.*
iuſticiam, viuet & non morietur. Ita immortalis eſt a-
nima vt mori poſſit: ita mortalis, vt mori non poſſit.
Immortalitate mortalis eſt, & mortalitate immorta-
lis eſt. Quapropter miſeris mors eſt ſine morte, finis ſi-
ne fine, defectus ſine defectu: quia & mors ſemper vi-
uet, & finis ſemper incipiet, & defectus deficere ne-
ſciet. Mors perimet & non extinguet: dolor cruciabit,
& pauorem non fugabit: flamma comburet, ſed tene-
bras non diſcutiet. Erit enim in igne obſcuritas, in ob-
ſcuritate pauor, in combuſtione dolor. Ita reprobi igni-
bus inferni traditi, in ſuppliciis dolorem ſentient, & in
doloris anguſtia pauore ferientur, & ſemper tolerabunt
& ſemper timebunt: quia ſine fine ſemper cruciati vi-
uent ſine ſpe veniæ & miſericordiæ, quod eſt miſeria *Impiorum afflictio.*
ſuper miſeriam. Si enim poſt tot milia annorū quot ca-
pillos habuerūt omnes quicunq; fuerunt & erunt, pœ-
nas ſuas finiri ſperarēt, multo leuius eas ſuſtinerent. Sed
quia ſpem non habēt nec habebunt, deſperatione defi-
cient &

A cient & ad tormenta non ſufficient. De his per Eſaiam

Eſaiæ.66.

ſcriptum eſt, Vermis eorum ooo morietur, & ignis eorum oon extinguetur, quia oec ipſi conſumentur. Vermis conſcientiam corrodet, ignis carnem comburet: quanuis qui authori ſuo corde & corpore deliquerunt, corde ſimul & corpore puniaotur, cum anima à beata vita ſeparata erit, & corpus æternis ſuppliciis ſubiacebit. Ibi erit metus & mœror, luctus & dolor. Tunc vere nihil lugere erit tiſi flere, quia pœnitere tuoc nulli poterit valere, Ibi erit tortor cædens, vermis corrodens, igois cooſumens. Peccata detegentur, rei punientur, & hoc totum perenne. Quiſquis enim ad tormenta ibit, iam oon amplius exibit. Dolor cõbuſtionis eos foris cruciabit, pœna cæcitatis intus obſcurabit. Videbunt autem illa teterrima monſtra dęmoniorum, & laruales facies eorũ. Videbunt etiam tormenta inferni, & io tormentis ſequaces ſuos quos inordinato amore cõtra dei præcepta amauerunt, quatenus illorum interitus eos in augmento damnationis ſuæ affligant. Deum autem nõ videbũt, quod eſt omnium miſeriarum miſerius. Quis eoim dicere poteſt, quanta pœna erit non videre creatorem & plaſmatorẽ omnium rerum, redemptorem &

B ſaluatorem fidelium, regem cœli & terræ & dominum vniuerſitatis, per quem ſumus, viuimus & ſapimus? Idcirco oeceſſe eſt vt nos vodiq; circũſpiciamus & vbiq; cuſtodiamus, ne aut praua agamus, aut recta quæ pręcepta ſunt non agamus, vt bonis actibus expletis, cogitationibus ooo intumeſcamus. Multi oanq; ex virtuobus in infernum per elationem corruerunt.

De amplectendis bonis, et fugiendis malis. Cap. LVII.

Bona deſiderabiliter appetamus, mala ſolerter caueamus, ne ſub ſpecie bonorũ ea faciamus, quoniam plerunq; vicia ſe eſſe virtutes mentiuntur. Quiſquis ergo meminit illicita ſe commiſiſſe, ſtudeat à lacitis abſtinere: & qui prohibita cõmiſit, ſibimet abſcidat conceſſa. Qui vero adhuc peccatum ſuũ plangit, perpetrare vicia timeat: & reprehendat ſe in minimis, qui meminit ſe deliquiſſe io maximis. Quanta licet nanque virtute mens polleat, quanta licet grauitate vigeat, caroales tamen puerile quiddam exterius extrepunt, & niſi iuuenili quodam feruore infrænentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt: vbi ſi longa cõſuetudine obſeruata fuerit, cum exurgere voluerit, nõ poterit mole malæ conſuetudinis preſſa. Quiſquis ergo ſtat, videat ne cadat: & ſi ceciderit,

C velociter reſurgat, cordis compunctione, oris cõfeſſione, & operis ſanctificatione. Sit humilior intra propriam conſcientiam, ſit feruentior atque prompoor ad agendum pœnitentiam, ſit cautior ad cuſtoſtiam. Qui enim ſolo beatitudinis ſupernæ deſiderio temporalia iſta cootemnit, & nihil huius mundi diligit, ſolamque æternam patriam appetit, magna mentis tranquillitate fouetur, in qua tanto deum purius cernit homo, cum ſe ſolo ſolum iouenit, Nihil enim deo præſentius, & nihil eo ſecretius. A turba ergo terrenorum deſideriorũ ſeceſſum mentis petamus, & inde à ſecreto cordis illicitarum cogitationum tumultus expellentes, intẽtione ſupernæ patriæ in amorẽ inõmæ quietis anhelemus, & in alta dei contẽplatione nos ſubleuemus.

Piorum fœlicitas.

Contemplemur qui ſint ipſi angelorum chori, quæ ipſa ſocietas beatorum ſpirituum, quæ maieſtas viſionis dei, & quo modo deus æternæ viſionis ſuæ dulcedine ſanctos ſuos reficiet. Nemo enim in hac vita digoe pẽſare poteſt quanta ſit illa fœlicitas, deum facie ad faciem videre, quanta ſuauitas illud melos angelicum audire, quanta iucunditas omnium ſanctorum ſocietatem habere. Tantum enim vouſquiſq; gaudebit de beatitudine alterius, quãtum de ſuo gaudio ineffabili: & quot ſocios habebit, tot

D gaudia habebit. In illa gloria nihil libentius intueor, nihil delectabilius ad cõtemplandum inuenio, quàm intimi amoris affectum, quo vnuſquiſque tantum amabit alterum, quãtum ſeipſum: & deum plus quàm ſe, & omnes alios ſecum: & deus plus illos, quàm illi ſemetipſos; & hoc gaudio perpetuo. Nihil enim ibi extraneum videbimus, nihil incompetens amabimus, nihil quod aures noſtras offendat audiemus. Omnia nanque ſunt ibi cooſona, omtia læta, omnia pacifica. Vnde conſona ſecura ſunt omnia cœlica iura. Ibi eſt omnis fœlicitas, omnis ſuauitas, omnis iucunditas, & omnis amœnitas, omnis pulchritudo, & omnis dulcedo. Quicquid expedit, & quicquid delectat ibi eſt, omnes videlicet diuitiæ, & deliciæ omnis requies, & omne ſolatium. Ibi eſt iugis tranquillitas, amœna ſerenitas, æterna iucunda & decora laudatio, & plena omnium bonorum cognitio. Quid ibi enim deeſſe poteſt, vbi deus eſt, cui nihil deeſt? Quotquot ibi ſunt, dij ſunt: nec neceſſe eſt vt alter dicat alteri, Cognoſce dominum, omnes enim cognoſcunt eum, & vident: omoes laudaot & amant. Cognoſcũt ſine errore, vident ſine fine, laudant ſine fatigatione, amant ſine faſtidio. Semper vident, &

E ſemper videre deſiderant, tam deſiderabilis eſt ad videndum. Semper amant, & ſemper amare deſiderant, tam dulcis eſt ad amandum. Et quanto amplius amant, tanto magis amare volunt, tam delectabilis eſt ad fruendum. In hac dectatione requieſcunt pleni deo, pleni omni benedictione & ſanctificatione: adhærẽtes ſemper beatitudini, ſunt beati: cootemplantes ſemper æternitatem, ſuot æteroi: iuncti vero lumini, facti ſunt lux: aſpicientes ſemper incommutabilitatem, mutati ſunt io incommutabilitatem. Tanto libentius quanto dulcius illum aſpiciunt, cuius aſpectus pius, facies decora, eloquium dulce. O beata viſio videre regem angelorum io decore ſuo, videre ſanctum ſanctorum, per quem omnes ſunt ſancti. Illum videre ſumma fœlicitas eſt, ſumma iucũditas, vita æterna, & vita beata.

Gratulatur piis deo fruentibus. Ca. LVIII.

Gaudete & exultate iuſti, quia videtis quem amaſtis, habetis quem deſideraſtis diu, tenetis quem nunquam amittere timetis, Propterea cantate & exultate ei, quoniam ipſe eſt dominus deus veſter glorioſus & ſpecioſus. Ipſe eſt ſalus & vita, honor & gloria, pax & omnia bona. Quanta pax ibi eſt, vbi nulli veſtrum quicquam repugnat, vel

F ab alio, vel à ſeipſo, ſed ipſe dominus regit vos, & nihil vobis deerit. Ipſe diſpoſuit vobis regnũ vt edatis & bibatis ſuper menſam ſuam in regoo ſuo. Guſtate ergo & videte, quoniã ſuauis eſt dominus. Suauis eſt ad videndum, ſuauis eſt ad guſtandum. Nec dici poteſt quãtam habeat in guſtu voluptatem, quantam in ſapore iucunditatem, quantam in odore ſuauitatem. Tantæ ſuauitatis magnitudinẽ vos qui experti eſtis, oobis qui nunquã tale quid guſtauimus, intimare non poteſtis. Tanquam ſi quis mellis dulcedinem ei qui nunquam dulce guſtauerit, verbis indicare velit: profecto nec ille ſaporis illius ſuauitatem, quam nunquam ore percepit, auribus capiet: nec ille dulcedinẽ quam guſtus voluptate cognouit, verbis poterit indicare.

Lucæ.22.

Pſal.33.

Deplorat miſerias ſuas. Cap. LIX.

Væ mihi miſero, qui nũquam ſentio quod ſentitis, nec ibi ſum vbi vos eſtis: in loco refrigerij lucis & pacis vos eſtis, vbi eſſe veſtrũ non habebit mortem, noſſe veſtrum non habebit errorem, amare veſtrum non habebit offeoſionem, gaudium veſtrum nõ habebit mœrorẽ. Ego vero in regione vmbræ mortis neſcio finem meum, neſcio ſi dignus ſim amore vel odio, neſcio quãdo de corpore egrediar. Egrediar,

Eccleſ.9.

G ſed neſcio quando, & fortaſſis dies iſte ſupremus eſt: propterea tremẽs & pauens quotidie mortem expecto, quæ vbique mihi minatur: diabolum ſuſpectum habeo, qui vbique mihi inſidiatur: timeo & paueſco vltimam diſcuſſionem & iram diſtricti iudicis, ne pro peccatis meis mittat me in gehennã ignis. Et ſicut iudicare non poteſtis mihi gaudium & leticiam veſtram de viſione dei: ſic ego ſufficienter non poſſum vobis exponere neceſſitates & infirmitates quas patior, iniquitates & peccata quæ feci, culpas & infinitas negligentias quas egi, & quotidie indeſinenter ago corde, ore, opere, & ferè omnibus modis, quibus humana fragilitas deum offendere poteſt. *Inuocatio ſanctorum.* Vos igitur qui meruiſtis conſortes fieri ſupernorum ciuium, & perfrui æternæ claritatis gloria, orate prò me ad dominum, vt educat me de iſto carcere in quo teneor captiuus & ligatus. Mens enim cæca & vaga eſt, qualitate earum rerum quas reſpicit, variatur, & iuxta quod aſpicit cogitatio illius ſenſusq; mutatur. Cumq; ſtare in ſemetipſa nititur, à ſemetipſa aliquo modo etiam neſciendo deriuatur, & ab vnaquaque re cui intendit, faſtidio impellente remouetur. Dum enim in-
H hianter cogitanda appetit, & repente cogitata faſtidit, docetur quod aliunde pendet, ibique poſita nõ requieſcit. Ad deum quippe ſolum ſuſpenſa eſt, à quo formata eſt. Sed quia omne quod infra appetit, minus eſt, iure ei non ſufficit quicquid deus non eſt. Hinc eſt quòd huc illuc diſpergitur, & per infinita diſtrahitur, quærẽs requiem vbi non eſt, delectationis videlicet amœna, quærit quo pauſet. *Cupido varietatis vnde naſcatur* Sed quia vnum deum, quem ſufficienter habere poterat, dereliquit, nunc per multa ducitur: vt quia qualitate rerum ſatiari nõ poteſt, ſaltem varietate ſatietur. Propterea neceſſe eſt vt mentem noſtrã per diuerſa ſparſam colligamus, & in vno æternitatis deſiderio cõponamus. In contemplatione namq; creatoris hoc adepturi ſumus ſemper, vt vna mentis ſtabilitate perfruamur, hoc eſt cum labore nũc conantes imitemur, quod poſt in munere gaudentes accipiemus.

Vt mentem excitem' ad cœleſtia. Cap. LX. Annos itaque noſtros terrenis ſubducere curis ſtudeamus, ſubducere ærumnis, vt in ciuitate domini virtutum liceat hora vna vel dimidia, cogitatione & auiditate verſari. Conſideremus & quantum poſſumus æ-
I ſtimemus, qualis ſit illa gloria, quanta lætitia, quæ ſolennitas, quæ veneratio, quod tripudium ciuiũ ſupernorum, qui aſſidue dominatori laudem perferunt, honorem deferũt, deuotionem offerunt, depromunt canticum nouum, canticum læticiæ, inæſtimabili quodam clamore: quia feruentiſſimo amore, ineffabili cantu, mirabili affectu, cœleſti iubilatione, ſpiritali modulatione. Ipſe ſiquidem eſt eorum verus cibus, plena ſatietas, æterna manſio, ſumma beatitudo æternæ læticiæ, ſalus æterna, indeficiens virtus, & vita immortalis. Sæpius hæc meditor, illuc aſcendere nitor. Suſpiro, frendo: precibus, votis ibi tendo: Atque modo miro quæ ſint ibi, quantáque gyro. Mens hæret Chriſto, cor delectatur in iſto. Illuc verſatur, gaudet, ſtupet, & veneratur. Iam tanto dulcius, quanto ſæpius: auiditate quidem multa, ſed ſatietate nulla: tam rara eſt hora, & breuis mora. *Pſal. 23.* O ſi vnquam in pace in idipſum dormiam & requieſcam, vt inhabitẽ in domo domini omnibus diebus vitæ meæ. *1. Petri. 1.* Si vnquam videre potero illum tam deſiderabilem, in quem angeli perſpicere deſiderant, vt poſſim dicere, Ecce quem concupiui video, quem optaui iam teneo, *Pſal. 41.* Quando veniam & apparebo ante faciem domini, ad videndum eum in bonitate electorum ſuorum, ad lætandum in læticia gentis ſuæ, vt laudetur cum hæreditate ſua? Quando videbo ciuitatem K
illam, de qua dictum eſt, Plateæ tuæ Hieruſalem ſternentur auro mundo, *Tobiæ. 13.* & in te cantabitur canticum læticiæ, & per omnes vicos tuos ab vniuerſis dicetur hallelu ia. O ciuitas ſancta, ciuitas ſpecioſa, de longinquo te ſaluto, ad te clamo, te requiro. Deſidero enim videre te, & requieſcere in te: ſed non ſinor carne retentus. O ciuitas deſiderabilis, muri tui lapis vnus, cuſtos tuus ipſe deus, ciues tui ſemper læti: ſemper enim gratulantur in viſione dei. Nõ eſt in te corruptela, nec defectus, nec ſenectus, nec ira: ſed pax perennis, gloria ſolennis, lætitia ſempiterna, ſolennitas continua. Vere tantum gaudium & exultatio, flos & decus iuuentutis & perfectæ ſalutis. Non eſt in te heri nec heſternum, ſed eſt idem hodiernum. Heri ſiquidem veſtrum cras, & pridem ſempiternum & idem. Tibi ſalus, tibi vita, tibi pax eſt infinita, tibi deus omnia. Glorioſa dicta ſunt de te *Pſal. 86.* ciuitas dei. Sicut enim lætãtium omnium habitatio eſt in te, Nullus in te timor, triſticia nulla, deſiderium omne tranſit in gaudium, dum præſto eſt quicquid optatur, & quicquid deſideratur abundat. Omnes ciues tui ſuperfluentem menſuram gaudiorum accipient, vt pa- L
làm omnes in commune gaudeant, gaudeant in immenſum: lætabuntur omnes in vnum, cum habitauerint fratres in vnum, cum occurrerint omnes in vnum, deniq; omnes fient vnum, ſicut orare dignatus eſt pro familia ſua, qui pro reuerentia ſua dignus eſt obtinere, Sicut tu pater in me, & ego in te, & ipſi in nobis vnum *Ioan. 17.* ſint. Lætabitur itaque vniuerſitas illius ciuitatis, lætabitur vnitas, lætabitur ciuitas, cuius participatio in idipſum. Lætabitur ſponſa in oſculis & amplexibus ſponſi, lætabitur & exultabit gratulabunda, & laudans eum in ſecula ſeculorum. Sic & gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & lætabitur dominus in omnibus operibus ſuis, videns ea quæ fecit & quidem valde bona. Lætabitur & pater, & per vnigenitum multos adoptionis filios obtinebit. Lætabitur etiam filius, vt primogenitus in multis fratribus, quos in communionem paternæ hæreditatis dignanter aſciuerit. Nec minus in illis ſpiritui ſancto, per quem adoptati fuerint, complacebit. Nouis etiam gaudiis & ineffabilibus votis ab illis quoque vicinis poteſtatibus angelorum, ſummo paſtori & ſum- M
me bono gratulantibus, ſuper inuenta & mirabiliter *Lucæ 15.* reportata centeſima oue canetur. In his paterna gloria, in his voluntas ſpiritus, exultat in his filius, cœlum repletur gaudiis. Quòd vero ipſi redempti fuerint à domino, quàm deuote confitebuntur & dicent, Quàm bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. Læticia ſiquidem ſempiterna erit in eis, & exultationes dei in gutture eorum in æternum, & in ſeculum ſeculi in perpetuas æternitates. Beati omnes qui habitant in domo *Pſal. 83.* tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis *Pſal. 35.* tuæ potabis eos. Quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Cum videbimus te in te, & nos in te, & in nobis viſione continua & fœlicitate perpetua.

Septẽ actionis gradus in anima. Cap. LXI. Anima in eſſentia eſt ſimplex, in officiis eſt multiplex. Habet enim ſeptem actionis gradus, quibus vires ſuas atque potentiam oſtendit: Primus eſt viuificatio, Secundus ſenſus, Tertius ars, Quartus correctio, Quintus tranquillitas ſeu puritas, Sextus contemplatio, Septimus quies. In primo gradu ſiue actu anima præſentia ſua corpus viuificat, colligit in vnum, atque in vno tenet. In ſecundo per ſenſus ad iſta exteriora diſponenda ſe extendit. In tertio diuer-

ſas artes

A ſas artes comprehendit. In quarto, ex quo bonitas incipit, atq; omnis vera laudatio, ſe inquinatam mũdat atq; ad puritatem præparat. Inde, cum iam fuerit ab omni labe mundata maculisq; diluta, puritatem tenet. Aliud eſt enim puritatem efficere, aliud tenere. Tunc vero ingenti quadam & incredibili fiducia pergit in deum, id eſt, in ipſam contemplationem veritatis, & ille eſt gradus ſextus. Iam vero in illa viſione ſeu cõtemplatione, quæ eſt ſeptimus gradus, qui eſt quies vel potius quædã manſio, manet anima, gaudet & lætatur & delectatur. Aliud eſt enim mentis oculum in id quod videndum eſt dirigere, aliud eſt infixum tenere. Primum gradum communem habemus cum arbuſtis, ſecundum cum beſtiis, tertium cum doctis & indoctis. In hoc tertio gradu deus animam innectit, id eſt ducere incipit, purgat in quarto, confirmat in quinto, introducit in ſexto, paſcit in ſeptimo. In contemplanda autem veritate quæ ſit voluptas, quæ ſolennitas ſine fine viſionis dei, quæ lætitia ſine defectu amoris, ardor non crucians, ſed delectans, quantum deſiderium viſionis cum ſatietate, & quanta ſatietas cum deſiderio, qui fructus veri & ſum-
B mi boni, quæ ſerenitas, quæ amœnitas, quæ iucunditas, quid ego dicam, dixerunt magnæ quædam & ſanctę animæ, quas iſta vidiſſe ac videre credimus. Nos vero ſi curſum vitæ quem nobis deus propoſuit, quem tenendum ſuſcepimus, conſtantiſſime tenuerimus, per dei gratiam ad illud verum & ſummum bonum perueniemus. Implendis ergo mandatis dei religioſiſſime atque conſtantiſſime ac vigilantiſſime operam demus: quoniam non eſt alia fuga de tantis malis ad tantũ bonum. Religio ſiquidem vera eſt, qua ſe anima reconciliatione deo religat, à quo ſe velut peccato abruperat.

Septẽ actus animæ.

Vis animæ noſtræ ſeptem ſibi vendicat actus:
Viuificat, ſentit, varias amplectitur artes:
Corrigit exceſſus, virtutibus inſtat, in ipſam
Diriget intuitum deitatem, gaudet in illa.
Seminibus quoque primus ineſt, animalia bruta
Participant alium: duo noſtræ proprietatis,
Tres ſunt & ſuperum ſuperi tamen anteferuntur.
Ex actu primo vegetantur corpora, creſcunt,
Prouehit inde vigor, nexus complexio, motus.
Et ſtatus & ſpecies, & conuenientia quædam.
C Ex alio tangit, videt, audit, guſtat, odorat:
Odit, amat, petit apta ſibi, contraria vitat,
Soluitur in ſomnos, in ſomnia mente vagatur:
Præteriti meminit, venturis inſtat, agitq;
Plurima quæ ſenſu non & ratione geruntur.
Tertius ingenuas variasq; perambulat artes:
Quodq; vel ingenium vel diſciplina miniſtrat.
Colligit, & vario profectu mentibus hæret.
Quartus ab illicitis reuocat, mentisq; reatus.
Abiurare docet, & tunc agnoſcere ſeſe
Incipit, inq; nouum diſcit tranſire decorem.
Diſcimus ex quinto naturæ lege teneri:
Res inconceſſas virtutis amore cauere:
Conceſſus aliquot etiam ſine teſte carere.
Sextus in aſpectum ſolis lucisq; ſupernæ
Pene parem ſuperis animam rapit immaculatam.
Septimus aſtringit ſtabiliq; ſubarrat amore,
Collateratq; deo, quam dotem iam ſpeculatur.
Qui thalami, quis cultus eam, quæ feſta ſerenent:
Quis dicat, mea ſponſa veni, dixere beatæ
Maioresq; animæ: nec eis tamen aut ea virtus,
Aut ea lingua fuit, quibus hæc aperire liceret:
Excedit ſenſus meritumq; recondita merces.

Ecce audiſti anima mea quid ſis & quid poſſis: mo- D
do audi qualis ſis, & qualis eſſe debeas. Onerata es peccatis, irretita viciis, capta illecebris, exilio captiua, corpore carcerata, hęrens luto, infixa limo, affixa membris, confixa curis, diſtenta negociis, contracta timoribus, afflicta doloribus, erroribus vaga, ſuſpicationibus inquieta, ſolicitudinibus anxia, aduena in terra inimicorum, coinquinata cum mortuis, deputata cum iis qui in inferno ſunt. Si ſic damnata & deſperata vis reſpirare in ſpem veniæ & miſericordiæ, & cum rege angelorum ducere ſuaue iugum amoris, oportet te eſſe pudicam, verecundam, veridicam, pauidam, circunſpectam, nihil penitus admittentem quod euacuet gloriam conſcientiæ tuæ. In nullo tibi conſcientia ſit quo erubeſcas præſentiam veritatis, quo cogaris auertere faciem tuam à lumine dei: & vt hic decor diuinos oblectet aſpectus, prodeat foras, & diffundat ſe per membra & ſenſus corporis, quatenus inde reluceat omnis actio, ſermo, aſpectus, inceſſus, riſus. Sit tamen riſus mixtus grauitate, & plenus honeſti motus. Actus & vſus totius corporis cũ apparuerit, ſit actus purus, modeſtus, totius expers inſolentiæ & laſciuiæ, leuitatis & ignauiæ. Sit ſermo ra- E
rior, vultus hilarior, aſpectus verecundior, inceſſus modeſtior: talis animæ pulchritudo & mentis ingenuitas. Sic ſolicita eſt bona conſcientia famę integritatem ſeruare, vt iuxta Apoſtolum, prouideat bona, non tantum coram deo, ſed etiam coram hominibus. Talis vtique decor relictis omnibus votis inhæret deo, viuit deo, nihil amat præter deum, & quod amandum eſt præter deum. Solicite ſtudet prouidere dominum in conſpectu ſuo ſemper, cui ſeruiat ad correptionem, quo illuminetur ad cognitionem: cui vtatur ad virtutem, quo reformetur ad ſapientiam: cui conformetur ad decorem, quo fruatur ad iucunditatem. Beata anima cui datum eſt deſuper vt bonũ velit & nouerit & poſſit, quatenus & voluntas aſſit, nec facultas deſit. Væ mihi miſero, qui iſta ſeruo in memoria, & ſcribo in charta, nec habeo in vita: non quòd talis ſim, qui iſta ſcripſi, ſed quod talis eſſe vellem, & talem non eſſe non pudet. Audiſti anima mea qualem te eſſe oporteat, Fuge ergo paululum occupationes tuas, & abſcondere modicum à tumultuoſis cogitationibus tuis, intra cubiculum mentis tuæ, & exclude omnia præter deum, & qui adiuuent te F
ad quærendum eum: quem cum inueneris, requieſce aliquantulum in eo. Dic ergo anima mea deo, dic, Quis es domine, & quem te intelligã? Certe tu ſolus es quod es, & tu es qui es: id es quo nihil maius cogitari poteſt, nec melius, nec iucundius. Vita es, ſapientia, lux es, veritas, bonitas, æternitas, ſummum bonum: tu tibi omnia ſufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent vt ſint, & vt bene ſint. Inueniſti anima mea quod quærebas: quærebas enim deum, & inueniſti eum eſſe quoddam ſummum omnium, quo nihil maius cogitari poteſt: & hoc eſſe vitam, ſapientiam, lucem, veritatem, bonitatem, æternitatem, beatitudinem, & beatam æternitatẽ, & omne verum bonum: hoc bonum es tu deus, deus pater. Hoc bonum eſt verbum tuum, id eſt filius tuus. Sic es tu ſimplex, vt de te non poſſit aliud naſci quàm quod tu es: hoc ipſum eſt amor vnus & communis tibi & filio tuo, id eſt ſpiritus ſanctus ab vtroq; procedens. Nõ enim à ſumma ſimplicitate procedere poteſt aliud quàm quod eſt à quo procedit. Gratias tibi ago domine deus meus, qui hanc gratiam mihi dediſti, vt te poſſem quærere, te inuenire. In mente ſiquidem mea, quam ad imaginem & ſimilitudinem tuam bonitate tua creaſti,

Alloquitur et excitat animã ſuã. Cap. LXII.

2. Cor. 8.

Docet animam ſuã. Ca. LXIII.

Memoria, intelligentia, amor.

G tria inuenio, id eſt memoriam, intelligentiam, & amo-
rem, quibus tui poſſim reminiſci, te intelligere & amare.
In memoria nanq; mea manes, ex quo cognoui te: & in
ea te reperio, cũ reminiſcor tui, & delector in te. Mane
ergo in ea piiſſime deus, vt ibi poſſim te inuenire, & re-
quieſcere etiam in te. Hæc enim eſt mea gloria, hæ ſunt
deliciæ meæ, hæc eſt lætitia cordis mei, cum poſſum va
care tibi & videre quid ſis, Tu es enim ſumma eſſentia,
ſumma vita, ſumma ſapientia, ſumma ſalus, ſumma lux,
ſumma veritas, ſumma bonitas, ſumma æternitas, ſum-
ma magnitudo, ſumma pulchritudo, ſumma beatitu-
do, ſumma immortalitas, ſumma immutabilitas, ſum-
ma vnitas, ſummum bonum, in quo eſt omne bonum:
imò quod eſt omne & vnum & totum & ſolum bonũ.

Cõfirmat a- Excita nunc anima mea, & erige totum intelle-
nimã. Cap. ctum, & cogita quantum potes, quale & quantum ſit
LXIIII. dei bonum. Si enim ſingula bona delectabilia ſunt, co-
gita intente quàm delectabile ſit illud bonũ, quod con
tinet iucunditatem omnium bonorum, & non qualem
in rebus creati ſumus experti, ſed tanto differentem,
quanto differt creator à creatura. Si enim bona eſt vita
H creata, quàm bona eſt vita creatrix: ſi ita iucunda eſt ſa-
lus facta, quàm iucunda eſt ſalus quæ fecit omnem ſalu
tem. Si amabilis eſt ſapientia in cognitione rerum con
ditarum, quàm amabilis eſt ſapientia, quæ omnia crea-
uit ex nihilo. Denique ſi multæ & magnæ delectatio-
nes ſunt in reb[9] delectabilibus, qualis & quãta delecta-
tio eſt in illo qui fecit ipſa delectabilia. O qui hoc bono
fruetur, quid erit, & quid illi non erit? Certe quicquid
Eſaia. 64. volet erit, & quicquid nolet non erit. Ibi quippe erunt
1. Cor. 2. bona corporis & animæ, qualia oculus non vidit, nec
auris audiuit, nec cor hominis cogitauit. Cur ergo per
multa vagaris homuncio, quærendo bona animæ tuæ
& corporis tui? Ama vnum bonum, in quo ſunt omnia
bona, & ſufficit. Deſidera ſimplex bonum, quod eſt
omne bonum, & ſatis eſt. Quid enim amas caro mea?
Quid deſideras anima mea? Ibi eſt quicquid amatis, ibi
Matth. 13. eſt quicquid deſideratis. Si delectat pulchritudo, Fulge-
bunt iuſti ſicut ſol. Si velocitas, aut fortitudo, aut liber-
Matth. 22. tas corporis, cui nihil obſiſtere poſſit, Erunt ſimiles an-
1. Cor. 15. gelis dei: quia ſeminatur corpus animale, & ſurget cor-
pus ſpirituale: poteſtate vtiq;, non natura. Si delectat lon
I ga & ſalubris vita, ibi eſt ſana æternitas, & æterna ſani-
tas, quia in perpetuum viuent, & ſalus iuſtorum à do-
Pſal. 16. mino. Si ſatietas, ſatiabuntur cum apparuerit gloria do
Pſal. 35. mini. Si ebrietas, inebriabuntur ab vbertate domus dei.
Si melodia, ibi angelorũ chori concinunt ſine fine deo.
Si quælibet munda voluptas, torrente voluptatis deita-
Eſa. 54. tis ſuæ potabit eos dominus. Si ſapientia, omnes erunt
docibiles dei: quo modo ipſa ſapientia oſtendit eis ſeip
Ioan. 6. ſam. Si amicicia, diligent deum pluſquam ſeipſos, & in-
uicem tanquam ſeipſos: & deus illos pluſquam illi ſe-
ipſos, quia illi illum & ſe & inuicem per illum, & ille
illos per ſeipſum. Si concordia, cibus illis erit vna vo-
luntas: quia illis non erit niſi ſola voluntas dei. Si po-
teſtas, introibunt in potentias domini, & omnipotẽtes
erunt ſuæ voluntatis, vt deus ſuæ. Nam ſicut poterit de-
us quod volet per ſeipſum, ita poterunt illi quod volent
per illum. Quia ſicut illi non aliud volent quàm quod
ille, ita quicquid illi volent, ille volet: & quod ille vo-
let, non poterit non eſſe. Si honor & diuitiæ, deus ſuos
ſeruos bonos & fideles ſuper multa conſtituet, immo
Roma. 8. filij dei & dij vocabuntur & erunt: & vbi erit filius eius,
ibi erunt & illi, hæredes quidem dei, cohæredes autem
Chriſti. Si vera ſecuritas, certe ita certi erunt, nunquam

iſta vel potius iſtud bonum ſibi defuturum, ſicut certi K
erunt nec ſe ſua ſponte illud amiſſuros, nec dilectorem
deum illud dilectoribus ſuis inuitis ablaturum. Gau-
dium vero quale aut quantum, vbi tale ac tantum bo-
num inuenitur? Cor humanum, cor indigens, cor in-
expertum, eruptum, immo obrutum ęrumnis, quantum
gauderes ſi his omnibus abundares? Interroga intima
tua, ſi capere poſſunt gaudium ſuum de tanta beatitu-
dine ſua. Sed certe ſi quis alius, quem omnino ſicut te-
ipſum diligeres, eandem beatitudinem haberet, dupli-
caretur gaudium tuum: quia non minus gauderes pro
eo, quàm pro teipſo. Si vero duo vel tres vel multo plu-
res haberet idipſum, tantundem pro ſingulis, quantum
pro teipſo gauderes, ſi ſingulos ſicut teipſum amares. Er
go in illa perfecta charitate innumerabilium beatorum
angelorum & hominũ, vbi nullus minus diliget alium
quàm ſeipſum, erit gaudium innumerabile. Si ergo cor
hominis de tanto ſuo bono vix capiet gaudium ſuum,
quo modo capax erit tot & tantorum gaudiorum in
illa perfecta fœlicitate? vbi ſicut vnuſquiſque plus ama-
bit ſine comparatione deum, quàm ſeipſum, & omnes
alios ſecum: ita magis gaudebit abſque æſtimatione de L
dei fœlicitate, quàm de ſua & omnium aliorum ſecum.
Sic deum diligent toto corde, tota mente, tota anima,
vt totum cor non ſufficiat dilectioni: & ſic gaudebunt
toto corde, vt totum cor non ſufficiat plenitudini gau
dij: tantum eſt gaudium. Deus infinitæ miſericordiæ,
fons totius bonitatis & pietatis, fac nos participes tanti
gaudij. Tu es enim gaudium plenũ, beatitudo ſumma:
tu es id quo nihil melius deſiderari poteſt, nihil beatius
vel vtilius poſſideri. In illa æterna beatitudine & *Quibus mo*
& perfecta deo tripliciter fruemur, videntes eum in om *dis deo frue*
nibus creaturis, & habentes eum in nobiſipſis: & quod *mur. Cap.*
his omnibus ineffabiliter iucundius erit atque beatius, *LXV.*
ipſam quoque cognoſcentes in ſemetipſa trinitatem, &
glorioſam illam ſine vllo ænigmate mundo cordis o-
culo contemplantes. In hoc enim eſt vita æterna & per-
fecta, vt cognoſcamus patrem & filium cum ſancto ſpi *Ioan. 17.*
ritu, & videamus deum ſicuti eſt, id eſt non eo modo ſi- *1. Ioan. 3.*
cuti ineſt nobis aut creaturis, ſed ſicut eſt in ſemetipſo.
Verũ quàm magna eſt beatitudo illa, & quàm abſcon-
dita ab oculis noſtris. Oculus non vidit, auris non au- *1. Cor. 2.*
diuit, & in cor hominis non aſcendit, quanta charitas, M
quanta ſuauitas, quanta iucunditas maneat nos in illa
cognitione. Pax dei eſt in illa quæ exuperat omnẽ ſen- *Philip. 4.*
ſum & intellectum, & quãto magis omnem ſermonem
noſtrum. Quod ergo nulli donatum eſt experiri, nul-
lus conetur effari. Menſuram, ait dominus bonam, da-
bit in ſinus veſtros, confertam in interiore homine, co- *Luca. 6.*
agitatam in exteriore, ſuperfluentem in deo ipſo. Ibi
cumulus fœlicitatis eſt, ibi ſupereminens gloria, ibi ſu-
perfluens beatitudo. Nam quo modo videndus ſit in
creaturis, quo modo in nobis habendus poſſumus vel
ex parte coniicere, in ipſis nimirũ quos accepimus iam
primitiis ſpiritus. Cognitio autem in deo ipſo illa ad-
huc nobis incognita eſt, mirabilis facta eſt, confortata
eſt, vt non poſſimus ad eam. At vero quemadmodum
in creaturis videndus ſit, aliquatenus poſſumus intelli-
gere, nimirum cum & modo videatur in ipſis. Vnde &
Apoſtolo Paulo teſte, Per ea quæ facta ſunt, dei inuiſibi
lia cõſpiciuntur. Vnde quantumcunq; proficiat quis in- *Roma. 1.*
telligẽdo conſpicere, quàm potẽtiſſime, quàm benigniſ
ſime, quàm prudentiſſime, maieſtas æterna omnia fece-
rit, cũcta regat, ordinet vniuerſa, prorſus modicum eſt
ab eo quod comprehẽdat. Veniet autẽ quando iam vi-

ſione

A ſione & contemplatione atque gaudio ineffabili conſe
quemur agnum quocunque ierit, & in omnibus con-
ſequemur creaturis, vt in omnibus gaudeamus: ſanè in
omnibus, ſed non aliunde quàm de ipſo, ſicut & ipſe a-
lij non fruitur, ſed ſeipſo. Iam vero & in nobis quem-
admodũ habendus ſit in parte poſſumus cogitare. Con
τὸ λογι- ſtat enim animarum eſſe triplicem naturam. Vnde &
στικὸν, ſapientes mũdi huius, animam humanam rationalem,
τὸ ἐπιθυ- concupiſcibilem, & iraſcibilem eſſe tradiderunt: quam
μητικὸν, triplicem vim animæ, ipſa quoq; natura & quotidiana
τὸ θυμι- experimenta nos docent. Porrò quemadmodum circa
κὸν. rationale noſtrũ & ſcientia & ignorantia conſtant, tan
quam habitus & priuatio: ſic & circa cõcupiſcibile, de-
ſiderium & cõtemptus, & circa id quod dicitur iraſci-
bile, lætitia pariter & ira verſantur. Implebit ergo do-
minus rationale noſtrum luce ſapientiæ, ita vt penitus
nobis nihil deſit in vlla ſcientia. Implebit concupiſci-
bile noſtrũ fonte iuſticiæ, vt omnino deſideremus eam,
& ea penitus repleamur. Sicut ſcriptum eſt: Beati qui
Matth. 5. eſuriunt & ſitiunt iuſticiam, quoniam ipſi ſaturabun-
B tur. Nulla enim alia res implere poteſt deſiderium a-
nimæ, nulla alia præter iuſticiam beatificare poteſt a-
nimam. Cum ergo repleuerit deus concupiſcibile no-
ſtrum iuſticia, quæcunq; reſpuere debet anima, reſpuet:
& quicquid debet concupiſcere, concupiſcet: & ex om-
nibus his magis appetet quod magis fuerit appetẽdum.
Merito denique concupiſcibili noſtro iuſticiam attri-
buimus, ex quo nimirum iuſti aut iniuſti reputamur.
Iam vero quod dicitur in nobis iraſcibile, cum reple-
uerit illud deus, profectò erit in nobis tranquillitas, &
in ſummam lætitiam atq; iucunditatem replebimur pa
ce diuina. Et vide ſi nõ in his tribus perfecta ſanè quan-
tum ad animam ſpectat beatitudo conſiſtit: quãdo ſci-
entia iam non inflabit propter iuſticiam, iam nõ con-
triſtabit propter lætitiam: vt ceſſet iam Prouerbium il-
Eccles. 1. lud, Qui apponit ſcientiam, apponit dolorem. Quando
iuſticia nec indiſcreta erit propter ſcientiam, nec one-
roſa propter lætitiam. Quando lætitia nec ſuſpecta erit
propter ſciẽtiam, nec impura propter iuſticiam. Sed in
his omnibus nihil homo noſter exterior accepit. Ipſi er
go, vt inhabitet gloria etiam in terra noſtra, & iuxta
Eſaia. 71. alium Prophetam, repleatur maieſtate domini omnis
C terra, quatuor ſunt quærenda, quem conſtat ex quatuor
elementis compactum eſſe. Nec mireris quòd pluribus
videtur indigere, cui nunc indigentiæ locus eſt. Vnde
Pſal. 41. Propheta in Pſalmo: Siuit in te anima mea, quàm mul
tipliciter tibi caro mea. Habebit ergo terra noſtra im-
mortalitatem, ne iam timeat denuo ſe in puluerem re-
digendam, Reſurgens enim corpus noſtrum, iam non
moritur, mors illi vltra iam nõ dominabitur. Sed pro-
diderit ſi forte contingat viuere cum miſeriis & ęrum-
nis paſſibilitatis huius, qua nimirum inceſſanter incor-
ruptibile hoc corpus affligitur: etſi non ſemel, vtique
ſemper moritur. Habebit certe omnimodo à deo im-
paſſibilitatem. Ab humoribus enim inordinatis cauſas
Nomẽ paſ- aiunt procedere paſſionum. Sed iam deſiderat corpus
ſionũ animi noſtrum leuitatem ſecundum eam nimirum quam ha-
morbos ſi- bet ex aëre portionẽ, ne ipſo onere ſit moleſtum. Tan-
gnificat, ſi- ta itaq; futura eſt credenda corporum leuitas & agilitas
cuti Græci bonorum, vt poſſint ſi velimus abſque omni mora ſeu
πάθος vi- difficultate ipſam quoque cogitationum noſtrarum ſe-
tioſum affe- qui ad omnia velocitatem. Quid vltra deeſt ad perfe-
ctũ dicunt. ctam corporis beatitudinem? Sola vtique pulchritudo,
Philip. 3. hanc perfectiſſimam habituri, non immerito poſſumus
attribuere ei parti, quam habemus ab igne. Saluatorem

enim expectamus, vt ait Apoſtolus, qui reformabit cor- D
pus humilitatis noſtræ configuratum denique corpori
claritatis ſuæ, exhibens quod pollicitus eſt: quoniam ful
gebunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. Sicut ergo *Matth. 13.*
replebit animas noſtras deus, cum fuerit in eis perfecta
ſcientia, perfecta iuſticia, perfecta lætitia: ſic replebitur
maieſtate eius omnis terra noſtra, cũ fuerit corpus im-
mortale, impaſſibile, agile, configuratum deniq; corpo-
ri claritatis ſuæ: & tunc veraciter dici poterit quod qui-
dã poëta dixit, O terq; quaterq; beati. Nemo digne pen-
ſare valet quanta erit illa lætitia, quanta gloria, quando
deum videbimus vbiq; præſentem, & vniuerſa guber-
nantem. Ita erit nobis notus atq; conſpicuus, vt videa-
tur ſpiritu à ſingulis nobis, videatur ab altero in altero,
videatur in ſeipſo, videatur in cœlo nouo, & in terra
noua, atque in omni quæ nunc fuerit creatura. Ab om- *1. Cor. 15.*
ni malo liberati, & omni bono perfecte impleti, vaca-
bimus, & videbimus quia ipſe eſt deus, quo pleni eri-
mus, quando erit omnia in omnibus. Ipſe nimirum erit
finis deſideriorum noſtrorum, quem ſine fine videbi-
mus, ſine faſtidio amabimus, ſine fatigatione laudabi- E
mus. Sed & ad hæc quis idoneus? Sine dubio qui fidelis
inuenietur ſuper pauca quæ accepit militiæ ſuæ tempo-
re, id eſt ſuper ſenſus, ſuper actus, & ſuper appetitus ſuos,
quos ſuſcepit regendos, vt in his probetur quàm fidelis
ſit domino ſuo. Sciat ergo ſeruus Chriſti vas ſuũ poſſi- *1. Theſſ. 4.*
dere in ſanctificatione & honore: & glorificet & portet *1. Cor. 6.*
deum in corpore ſuo: ſectetur pacem. Amen.

De Spiritu & Anima Libri finis.

AD LECTOREM.

DIVI AVRELII F
AVGVSTINI HIPPONENSIS
Epiſcopi, in Librum cui Titulus Speculum, Præfatio.

QVIS ignorat ſcripturis ſanctis,
id eſt legitimis, propheticis, Euã
gelicis, & Apoſtolicis, authori-
tate canonica præditis, quędam
ſic eſſe poſita, vt tantũ ſcirentur
& crederentur: vt eſt quod in prin-
cipio fecit deus cœlum & terrã:
& quòd in principio erat verbũ: *Gene. 1.*
& quæcunq; facta diuina vel hu
mana tantummodo cognoſcenda narrãtur. Quædam *Ioan. 1.*
vero ſic eſſe iuſſa, vt obſeruarentur & fierent, vel prohi-
bita ne fierent: vt eſt, Honora patrem & matrẽ: &, Non
mœchaberis. Horum autem quæ iubendo & vetando *Exod. 20.*
ſcripta ſunt, alia ſunt ſacramentorum velata myſteriis,
quæ multa veteris teſtamẽti populo illi facienda man-
data ſunt: neque à populo Chriſtiano nunc fiunt, ſed
tantummodo intelligenda requiruntur atque tractan-
tur. Sicuti eſt ſabbatum ad viſibilem vacationem, ſicut
azyma in pane ſine fermento. Paſcha in ouis occiſio-

G neſicut tot genera ſacrificiorum ciborumq; vitandorum,& neomeniæ,& annuę ſolennitates,quas obſeruãt nunc vſq; Iudæi:& illæ iuſtificationes,quæ nõ ad opera iuſticiæ proprie pertinent, ſed aliquid ſignificare intelligũtur. Quis enim Chriſtianus ſe primo anno cogitur *Exod.20.* ſeruũ reddere libertati: Et ſi diſcedere ille noluerit,eius auriculam ſubula pertundere ad poſtem: & cætera huiuſmodi? Alia vero etiam nũc facienda ſunt,ſi facienda præcepta ſunt:nec facienda,ſi prohibita, Qualia ſunt illa quæ dixi, Honora patrem & matrẽ:&, Non mœchaberis. De his igitur quæ ita ſunt poſita in literis ſacris, vel iubendo, vel vetando,vel ſinẽdo,vt etiam nunc,id eſt, tẽpore noui teſtamẽti ad vitam piam exercendam moreſq; pertineãt,hoc opus quod in manus ſumpſi,cõponere aggreſſus ſum,vt quãtum me deus adiuuat omnia talia de canonicis libris colligam, atq; vt facile inſpici poſſint, in vnum tanquam ſpeculum congeram. Oportuit enim ſic ea poni ab authoribus noſtris quemadmodũ poſita ſunt, vt præcepta narrationibus vel diſputationibus propriis figurata, & figuratis proprie miſcerẽtur:dum rerũ geſtarum ordo ſeruatur,aut reſpon-
H detur aduerſis: aut qui docendi ſunt,inſtruũtur: aut occultorũ inuentione quodam modo renouantur hi qui prompta & aperta faſtidiunt. Nos autem in hoc opere nec infidelem vel adducimus, vel ædificamus ad fidẽ: nec exercemus quibuſdam ſalubribus difficultatibus ingeniũ intentionemq; diſcentium:ſed eum qui iam credens obedire deo voluerit,vt hic ſe inſpiciat,admonemus: quantumq; in bonis moribus,operibuſq; profecerit,& quantum ſibi deſit,attendat. Sic enim poteſt & de his quæ habet gratias agere,& de his quæ non habet vt habeat, ſatis agere: ac propter illa ſeruanda curam precèſque fidelis pietatis adhibere. In his autem omnibus quæ inſpicienda ponere inſtitui, quæcũque inter ſe videbuntur eſſe contraria,poſtea propoſitis quæſtionibus exponenda atque ſoluenda ſunt. Sanè ſupplicia malefactorum,& pręmia rectè factorum, quanuis nonnulla commemoranda exiſtimauerim,tamen in nouo teſtamento diſſimilia veteribus eſſe quis neſciat? Ab ipſa igitur lege quæ data eſt per Moyſem diuinorum præceptorum, qualia nos commemoraturos eſſe promiſimus,
I aggrediamur exordium.

EX LIBRO EXODI, DE mandatis Legis.

Exod.20. NON facies tibi ſculptile,neque omnem ſimilitudinẽ quæ eſt in cœlo deſuper, & quæ in terra deorſum, nec eorum quæ ſunt in aquis ſub terra: non adorabis ea neque coles. Item non aſſumes nomen domini dei tui in vanum: nec enim habebit inſontem dominus eũ qui aſſumpſerit nomen domini dei ſui fruſtra. Et paulopoſt, Honora patrem tuum & matrem, vt ſis longæuus ſuper terrã quam dominus deus tuus dabit tibi. Non occides,non mœchaberis, non furtum facies, non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium, non concupiſces domum proximi tui,nec deſiderabis vxorem eius: nõ ſeruum, non ancillam,non bouem, non aſinum,nec omnia quæ illius ſunt. Item poſt decalogum aliis in locis *Ibidem.* hæc in eodem libro reperiuntur præcepta viuẽdi. Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. *Exod.21.* Et aliquãto poſt, Qui percuſſerit hominem volens occidere, morte moriatur: Qui autem non eſt inſidiatus K
ſed deus illum tradidit in manus eius, conſtituam ſibi locum quò fugere debeat. Si quis de induſtria occiderit proximum ſuum per inſidias, ab altari meo auelles eum vt moriatur. Qui percuſſerit patrem ſuum & matrem,morte moriatur. Qui furatus fuerit hominem & vendiderit eum,conuictus noxæ,morte moriatur. Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte moriatur. Si rixati fuerint viri,& percuſſerit alter proximum ſuum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ſed iacuerit in lectulo ſuo, ſi ſurrexerit & ambulauerit foris ſuper baculum ſuum, innocens erit qui percuſſit: ita tamen vt operas eius & impenſas in medicos reſtituat. Qui percuſſerit ſeruum ſuũ, vel ancillam virga, & mortuus fuerit in manibus eius, criminis reus erit: Sin autem vno die ſuperuixerit vel duobus,non ſubiacebit pœnæ: quia pecunia illius eſt. Si rixati fuerint viri,& percuſſerit quis mulierem prægnantem, & abortiuum quidem fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubiacebit damno quantum expetierit maritus mulieris, & arbitri iudicarint: Sin autẽ mors eius fuerit ſubſecuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo,dentem pro dente, manum pro ma L
nu,pedem pro pede,aduſtionem pro aduſtione,vulnus pro vulnere,liuorem pro liuore. Si percuſſerit quiſpiam oculum ſerui ſui, aut ancillæ, & luſcos eos fecerit, dimittet liberos pro oculo quem eruit. Dentem quoque ſi excuſſerit ſeruo, aut ancillæ ſuæ, ſimiliter dimittet eos liberos. Si bos cornu petierit virum aut mulierem, & mortui fuerint,lapidibus obruetur,& non comedentur carnes eius, dominúſque bouis innocens erit. Quòd ſi bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuſtertius, & conteſtati ſunt dominum eius, nec recluſit eum, occideritq; virum ac mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum illius occident. Quòd ſi precium ei fuerit impoſitũ, dabit pro anima ſua quicquid fuerit poſtulatus. Filium quoque & filiam ſi cornu percuſſerit, ſimili ſententiæ ſubiacebit. Si ſeruum ancillámque inuaſerit,triginta ſiclos argenti dabit domino, bos vero lapidibus obruetur. Si quis aperuerit ciſternam,& foderit,& non operuerit eam, cecideritq; bos aut aſinus in eam, dominus ciſternę reddet precium iumentorum:quod autem mortuum eſt, ipſius erit. Si bos alienus bouem alterius M
vulnerauerit,& ille mortuus fuerit,vendent bouem viuum, & diuident precium: cadauer autem mortui inter ſe diſpertient. Sin autem ſciebat quòd bos cornupeta eſſet ab heri & nudiuſtertius, & non cuſtodiuit eum dominus ſuus, reddet bouem pro boue, & cadauer integrum accipiet. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, *Exod.22.* & occiderit vel vẽdiderit, quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue. Si effringens fur domum, ſiue ſuffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit,percuſſor non erit reus ſanguinis. Quòd ſi orto ſole hoc fecerit, homicidium perpetrauit, & ipſe morietur: Si non habuerit quod pro furto reddat, venundabitur. Si autem inuentum fuerit apud eum quod furatus eſt viuens, ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue ouis, duplum reſtituet. Si læſerit quiſpiam agrum vel vineam, & dimiſerit iumentum ſuum vt depaſcatur aliena,quicquid optimum habuerit in agro ſuo,vel in vinea, pro damni æſtimatione reſtituet. Si egreſſus ignis inuenerit ſpicas, & comprehenderit aceruos frugum, ſiue ſtantes ſegetes in agris, reddet damnum qui ignem ſuccenderit. Si quis commendauerit amico pecuniam, aut vas in cuſtodiam, & ab eo qui ſuſceperat, furto ablata fuerint, ſi inuenietur fur, duplum reddet.

Si latet,

A Si latet, dominus domus applicabitur ad deos, & iurabit quod non extenderit manum in rem proximi ſui ad perpetrandam fraudem, tam in boue quàm in aſino, & oue ac veſtimento, & quicquid damnum inferre poteſt, Et ad deos vtriuſque cauſa perueniet. Et ſi illi iudicauerint, duplum reſtituet proximo ſuo. Si quis cõmendauerit proximo ſuo aſinum, bouem & ouem, & omne iumentum ad cuſtodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum à beſtiis, nulluſq; hoc viderit, iuſiurandum erit in medio, quòd non extenderit manum ad rem proximi ſui, ſuſcipietq; dominus iuramẽtum, & ille reddere non cogetur. Quòd ſi furto ſublatum fuerit, reſtituet damnum domino. Si comeſtum à beſtia fuerit, deferet ad eum quod occiſum eſt, & non reſtituet. Qui à proximo ſuo quicquam horum mutuũ poſtulauerit, & debilitatum aut mortuũ fuerit domino non præſente, reddere compelletur. Quòd ſi impræſentiarum fuit dominus, non reſtituet, maxime ſi conductum venerat pro mercede operis ſui. Si quis ſeduxerit virginem, necdum deſponſatam, & dormierit cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorem. Si pater virginis

B dare noluerit, reddat pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere conſueuerunt. Maleficos non patieris viuere. Qui coierit cum iumento, morte moriatur. Qui immolat diis, occidetur, pręter domino ſoli. Aduenam non contriſtabis, neque affliges eum: aduenæ enim fuiſtis in terra Aegypti. Viduæ & pupillo non nocebitis, Si læſeritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamq; vos gladio, & erunt vxores veſtræ viduæ, & filij veſtri pupilli. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, nõ vrgebis eum quaſi exactor, nec vſuris opprimes. Si pignus à proximo tuo acceperis veſtimentum, ante ſolis occaſum redde ei: ipſum enim eſt ſolum quo operitur indumentum carnis eius, nec habet aliud in quo dormiat. Si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia miſericors ſum. Diis non detrahes, & principi populi tui non maledices. Decimas tuas & primitias non tardabis offerre. Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi. Et

Exo.23. paulo poſt, Non ſuſcipies vocem mendacij, nec iunges manum tuam, vt pro impio dicas falſum teſtimonium.

C Non ſequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero deo deuies. Pauperis quoque non miſereberis in iudicio. Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc ad eum. Si videris aſinum odientis te iacere ſub onere, nõ pertranſibis, ſed ſubleuabis cum eo. Non declinabis in iudicio pauperis. Mẽdacium fugies. Inſontem & iniuſtum nõ occides, quia auerſor impium. Ne accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum. Peregrino moleſtus non eris: ſcitis enim aduenarum animas, quia & ipſi peregrini fuiſtis in terra Aegypti. Et poſt quædam interpoſita cum de alienigenis loqueretur. *Ibidem.* Non adorabis deos eorum, neq; coles eos. Non facies opera eorum, ſed deſtrues eos, & cõfringes ſtatuas eorũ, ſeruietisq; domino deo veſtro. Et poſt multa in eodem libro de diis gentium. *Exod.34.* Sed aras eorum deſtrue, confringe ſtatuas, lucoſq; ſuccide. Noli adorare deum alienum. Dominus Zelotes nomen eius, deus eſt æmulator. Ne ineas pactum cum hominibus illarũ regionum, ne cũ fornicati fuerint cum diis ſuis, & adorauerint ſimulacra eorum, vocet te quiſpiam vt comedas de immolatis. Ne vxorem de filiabus eorum accipias filiis tuis, ne poſtquam ipſæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant & filios tuos in deos ſuos. Deos conflatiles non facies tibi. D Et paulo poſt, Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo domini dei tui. *Ibidem.* Hæc de libro legis qui Exodus nominatur colligenda exiſtimaui. Nũc eodem modo inſpiciamus in ſequenti Leuitico.

Ex Leuitico præcepta viuendi. Lenit.18. Omnis homo, inquit, ad proximam ſanguinis ſui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Ego dominus. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non diſcooperies. Mater tua eſt, non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris patris tui nõ diſcooperies, turpitudo enim patris tui eſt. Turpitudinem ſororis tuæ ex patre, ſiue ex matre, quæ domi vel foris genita eſt, nõ reuelabis. Turpitudinem filię filij tui vel neptis ex filia, non reuelabis, quia turpitudo tua eſt. Turpitudinem filię vxoris patris tui quam peperit patri tuo, & eſt ſoror tua, non reuelabis. Turpitudinem ſororis patris tui, non diſcooperies, quia caro eſt patris tui. Turpitudinem ſororis matris tuæ non reuelabis, eo quòd caro ſit matris tuæ. Turpitudinem patris tui non reuelabis, nec accedas ad vxorem eius quæ tibi affinitate cõiungitur. E Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis, quia vxor filij tui eſt, nec diſcooperies ignominiam eius. Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo fratris tui eſt. Turpitudinem vxoris tuæ & filiæ eius non reuelabis. Filiam filij eius, & filiam filiæ illius non ſumes vt reueles ignominiam eius, quia caro illius ſunt, & talis coitus, inceſtus eſt. Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente. Ad mulierem quæ patitur menſtrua, non accedas, nec reuelabis fœditatem eius. Cum vxore proximi tui non coibis, nec ſeminis commixtione maculaberis. De ſemine tuo non dabis vt conſecretur idolo Moloch, nec pollues nomen dei tui. Ego dominus. Cum maſculo nõ commiſceberis coitu fœmineo, quia abominatio eſt. Cum omni pecore nõ coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non ſuccumbet iumento, nec miſcebitur ei, quia ſcelus eſt. Ne polluamini in omnibus his. Et poſt aliquantum, Vnuſquiſque matrem & patrem ſuum timeat. Et poſt vnum verſum, *Lenit.19.* Nolite cõuerti ad idola, nec deos conflatiles faciatis vobis, F Ego dominus deus veſter. Et poſt paululum, *Ibidem.* Nec remanentes, inquit, ſpicas colliges, neque in vinea tua racemos & grana decidentia cõgregabis, ſed pauperibus & peregrinis carpenda dimittes. Ego dominus deus veſter. Non facietis furtum. Non mentiemini. Nec decipiat vnuſquiſque proximum ſuum. Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen dei tui. Ego ſum dominus. Nec facias calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarij apud te vſque in mane. Nõ maledices ſurdo, nec coram cæco pones offendiculum, ſed timebis dominũ deum, quia ego ſum dominus. Non facies quod iniquum eſt, nec iniuſte iudicabis, Nec conſideres perſonam pauperis, nec honores vultum potẽtis. Iuſte iudica proximo tuo. Nõ eris criminator & ſuſurro in populis. Non ſtabis cõtra ſanguinem proximi tui, Ego dominus. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo, ſed publice argue eum, ne habeas ſuper illum peccatum. Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. Diliges amicum tuum ſicut teipſum. Ego ſum dominus. Leges meas cuſtodite. Et paulo poſt, *Ibidem.* Non comedetis carnem cum ſanguine. Nõ augurabimini, nec obſeruabitis ſomnia, neque in rotũdum attondebitis comam, nec radatis barbam

barn

G bam. Et ſuper mortuo non incidetis carnem veſtram,
neque figuras aliquas & ſtigmata facietis vobis. Ego
dominus. Ne proſtituas filiam tuam, ne contaminetur
terra, & impleatur piaculo. Et poſt vnum verſum, Ego
dominus. Ne declinetis ad magos, nec ab hariolis ali-
quid ſciſcitamini, vt polluamini per eos, Ego dominus
deus veſter. Coram cano capite conſurge, & honora
perſonam ſenis, & time deum tuũ, Ego ſum dominus,
Si habitauerit aduena in terra veſtra, & moratus fuerit
inter vos, ne exprobretis ei, ſed ſit inter vos quaſi indi-
gena, & diligetis eum quaſi voſmetipſos: fuiſtis enim &
vos aduenæ in terra Aegypti. Ego dominus de⁹ veſter.
Nolite facere aliquid iniquum in iudicio, in regula, in
pondere, in menſura. Statera iuſta & æqua ſint ponde-
ra: iuſtus modius, æquusq; ſextarius. Ego dominus deus
veſter, qui eduxi vos de terra Aegypti, cuſtodite omnia
præcepta mea, & vniuerſa iudicia, & facite ea. Ego do-
minus. Locutusq; eſt dominus ad Moyſem, dicẽs, Hæc
Leuit. 20. loqueris filiis Iſraël: Homo de filiis Iſraël, & de adue-
nis, qui habitant in Iſraël, ſi quis dederit de ſemine ſuo
idolo Moloch, morte moriatur, populus terræ lapida-
H bit eum, & ego ponam faciem meam cõtra illum, ſuc-
cidamq; eum de medio populi ſui, eo quòd de ſemine
ſuo dederit Moloch, & contaminauerit ſanctuarium
meum, & polluerit nomẽ ſanctum meum. Quod ſi ne-
gligens populus terræ, & quaſi paruipendens imperium
meum, dimiſerit hominem qui dedit de ſemine ſuo
Moloch, nec voluerit eũ occidere, ponam faciem meã
ſuper hominem illum, & cognationẽ eius, ſuccidamq;
& ipſum & omnes qui conſenſerunt ei, vt fornicaren-
tur cum Moloch de medio populi ſui. Anima quæ de-
clinauerit ad magos & hariolos, & fornicata fuerit cũ
eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam il-
lam de medio populi ſui. Sanctificamini, & eſtote ſan-
cti, quia ego ſanctus ſum dominus de⁹ veſter. Cuſtodi-
te præcepta mea, & facite ea, Ego dominus qui ſancti-
fico vos. Qui maledixerit patri ſuo aut matri, morte
moriatur. Patri matriq; qui maledixerit, ſanguis eius ſit
ſuper eum. Si mœchatus fuerit vir cum vxore alterius,
& adulterium perpetrauerit cum coniuge proximi ſui,
morte moriantur & mœch⁹ & adultera. Qui dormie-
rit cum nouerca ſua, & reuelauerit ignominiam patris
I ſui, morte moriãtur ambo: ſanguis eorum ſit ſuper eos.
Si quis dormierit cum nuru ſua, vterque moriatur, quia
ſcelus operati ſunt: ſanguis eorũ ſit ſuper eos. Qui dor-
mierit cum maſculo coitu fœmineo, vterque operatus
eſt nefas, morte moriantur: ſanguis eorum ſit ſuper eos.
Qui ſupra vxorem filiam duxerit matrem eius, ſcelus
operatus eſt, viuus ardebit cum eis, nec permanebit tã-
tum nefas in medio veſtri. Qui cum iumento & peco-
re coierit, morte moriatur, pecus quoque occidite. Mu-
lier quæ ſuccubuerit cuilibet iumẽto, ſimul interficietur
cum eo: ſanguis eorum ſit ſuper eos. Qui acceperit ſo-
rorem ſuam, filiam patris ſui, vel filiam matris ſuæ, &
viderit turpitudinẽ eius, illaq; conſpexerit fratris igno-
miniam, nefariam rem operati ſunt, occidentur in cõ-
ſpectu populi, eo quòd turpitudinem ſuam mutuo re-
uelauerint, & portabunt iniquitatem ſuam. Qui coierit
cum muliere in fluxu menſtruo, & reuelauerit turpitu-
dinem eius, ipſaq; aperuerit fontem ſanguinis ſui, inter-
ficientur ambo de medio populi ſui. Turpitudinẽ ma-
terteræ & amitæ tuæ non diſcooperies. Qui hoc fecerit,
ignominiam carnis ſuæ nudabit, portabunt ambo ini-
quitatem ſuam. Qui coierit cum vxore patrui vel auũ-
culi ſui, & reuelauerit ignominiã cognationis ſuæ, por-
tabunt ambo peccatum ſuum, abſque liberis morietur. K
Qui duxerit vxorem fratris ſui, rem facit illicitam: tur-
pitudinem fratris ſui reuelauit, abſque filiis erunt, Et in
alio loco, Vir ſiue mulier, in quibus pythonicus vel di- *Leuit. 20.*
uinationis fuerit ſpiritus, morte moriantur, lapidibus
obruent eos: ſanguis eorum ſit ſuper illos. Itemq; in alio
loco, cum de ſummo ſacerdote loqueretur, Virginem, *Leuit. 21.*
inquit, ducet vxorem, viduam & repudiatam, & ſordi-
dam atque meretricem non accipiet, ſed puellã de po-
pulo ſuo, ne cõmiſceat ſtirpem generis ſui, vulgo gẽtis
ſuæ, quia ego dominus qui ſanctifico eum. Et poſt mul-
ta, Homo qui maledixerit deo ſuo, portabit peccatum *Leuit. 24.*
ſuum: Et qui blaſphemauerit nomẽ domini, morte mo-
riatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo, ſiue
ille ciuis, ſiue peregrinus fuerit. Qui blaſphemauerit no-
men domini, morte moriatur. Qui percuſſerit & occi-
derit hominem, morte moriatur. Qui percuſſerit ani-
mal, reddet vicarium, id eſt animam pro anima. Qui ir-
rogauerit maculam cuilibet ciuium ſuorum, ſicut fecit,
fiat ei: fracturam pro fractura, oculum pro oculo, den-
tem pro dente reſtituet: Qualem inflixerit maculam, ta-
lem ſuſtinere cogetur. Qui percuſſerit iumentum, red- L
det aliud. Qui percuſſerit hominem, punietur. Aequum
iudicium ſit inter vos, ſiue peregrinus, ſiue ciuis pecca-
uerit, quia ego ſum dominus de⁹ veſter. Et poſt aliquã-
tum, Non facietis vobis idolum & ſculptile, nec titulos *Leuit. 26.*
erigetis, nec in ſignum lapidem ponetis in terra veſtra
vt adoretis eum. Ego enim ſum dominus deus veſter.
Hæc de Leuitico. Nunc de libro cuius nomen eſt Nu-
meri, quæ viſa ſunt commemoranda ponemus.

HOmo cum mortuus fuerit abſque filio, ad filiã *Ex libro*
eius tranſibit hæreditas: Si filiam non habue- *Numerorũ,*
rit, habebit ſucceſſores fratres ſuos. Quòd ſi *de ſucceßio*
fratres nõ habuerit, dabitis hæreditatẽ fratri- *ne hæredi-*
bus patris ei⁹. Si autẽ nec patruos habuerit, dabitur hę- *taria.*
reditas iis qui ei proximi ſunt: eritq; hoc filiis Iſraël ſan *Nume. 27.*
ctũ lege perpetua, ſicut præcepit domin⁹ Moyſi. Et poſt
multa, Ad vnius teſtimonium nullus condemnabitur. *Nume. 35.*
Non accipietis preciũ ab eo qui reus eſt ſanguinis. Hæc
de Numeris. Deuteronomiũ deinceps cõſiderabimus.

M

NVlla erit diſtãtia perſonarum: Ita paruum au- *Deut. 1.*
dietis vt magnum, nec accipietis cuiuſquam *Ex Deutero*
perſonam, quia dei iudiciũ eſt. Et plurimis in- *nomio, de*
terpoſitis, vbi decalogũ repetit, Cuſtodite igi- *vno ſolo*
tur ſolicite animas veſtras. Non vidiſtis aliquam ſimi- *deo colẽdo*
litudinẽ in die qua locutus eſt dominus vobis in Oreb *fugiendisq́;*
de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis ſculptã *idolis, &*
ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſi- *de iudiciis.*
militudinem omnium iumẽtorum quæ ſunt ſuper ter- *Deut. 4.*
ram, ſiue piſcium qui ſub terra morantur in aquis: ne
forte oculis eleuatis ad cœlum videas ſolem & lunam,
& omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores & colas
quę creauit dominus deus tuus in miniſterium cunctis
gentibus, quę ſub cœlo ſunt. Et paulo poſt, Caue, inquit, *Ibidem.*
ne quando obliuiſcaris pacti domini dei tui, quod pe-
pigit tecum, & facias tibi ſculptam ſimilitudinem eo-
rum quæ fieri dominus prohibuit: Quia dominus deus
tuus ignis conſumens eſt, deus æmulator. Et alio loco,
Non habebis deos alienos in conſpectu meo. Non fa- *Deut. 5.*
cies tibi ſculptile, nec ſimilitudinem omnium quæ in *Exo. 20.*
cœlo ſunt deſuper, & quæ in terra deorſum, & quę ver-
ſantur in aquis ſub terra: Non adorabis ea, neque coles.
Ego enim ſum dominus de⁹ tuus, deus æmulator, red-
dens

A dens iniquitatem patrum in filios in tertiam & quar-
tam generationem, iis qui oderunt me, & faciens mi-
ſericordiam in multa milia diligentibus me, & cuſto-
dientibus præcepta mea. Non vſurpabis nomen domi-
ni dei tui fruſtra, quia non erit impunitus qui ſuper re
Exod.20. vana nomẽ eius aſſumpſerit. Et poſt paululum, Hono-
ra, inquit, patrem tuum & matrem, ſicut præcepit tibi
dominus deus tuus, vt longo viuas tempore, & bene ſit
tibi in terra quam dominus deus tuus daturus eſt tibi.
Non occides, neque mœchaberis, furtúmque non fa-
cias, nec loqueris contra proximum tuum falſum teſti-
monium. Non concupiſces vxorem proximi tui, non
domum, non agrum, non ſeruum, non ancillam, non
bouem, non aſinum, & vniuerſa quæ illius ſunt. Et alibi
Deut.6. in eodem libro, Diliges dominum deum tuum ex toto
corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine
Ibidem. tua. Et paulo poſt, Cum comederis & ſaturatus fueris,
caue diligenter ne obliuiſcaris domini, qui eduxit te
de terra Aegypti de domo ſeruitutis. Dominum deum
tuum timebis, & ipſi ſoli ſeruies, ac per nomen illius iu-
rabis. Non ibitis poſt deos alienos cunctarum gen-
B tium quæ in circuitu veſtro ſunt, quoniam deus æmu-
lator, dominus deus tuus in medio tui, ne quando ira-
ſcatur furor domini dei tui contra te, & auferat te de
Deut.7. ſuperficie terræ. Non tentabis dominum deum tuum.
Item paulo poſt cum de alienigenis loquitur, Neque ſo
ciabis cum eis coniugia: Filiam tuam non dabis filio
eius, nec accipies filiam illius filio tuo: quia ſeducit fi-
lium tuum ne ſequatur me, & vt magis ſeruiat diis a-
lienis, iraſcetúrque furor domini, & delebit te cito.
Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum ſubuertite,
confringite ſtatuas, lucóſque ſuccidite, & ſculptilia
Ibidem. comburite. Et poſt aliquãtulum, Sculptilia eorum igne
combures, Non concupiſces argentum & aurum de
quibus facta ſunt, neq; aſſumes ex eis tibi quicquam, ne
offendas: propterea, quia abominatio eſt domini dei
tui. Nec inferas quippiam ex idolo in domum tuam,
ne fias anathema, ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurciciã de-
teſtaberis, & velut inquinamẽtum ac ſordes abomina-
tioni habebis, quia anathema eſt. Et alio in loco, Ob-
Deut.8. ſerua & caue ne quando obliuiſcaris domini dei tui, &
negligas mandata eius, atque iudicia & ceremonias
C quas ego præcipio tibi hodie: ne poſtquam comederis
& ſatiatus fueris, domos pulchras ædificaueris & habi-
taueris in eis, habuerisque armenta & ouium greges,
argenti & auri cunctarúmque rerum copiam, eleuetur
cor tuum, & non reminiſcaris domini dei tui: Et poſt
Ibidem. paucos verſus, Ad extremum, inquit, miſertus eſt tui,
ne diceres in corde tuo, Fortitudo mea & robur man*
meæ hæc mihi omnia præſtiterunt, ſed recorderis do-
mini dei tui, quòd ipſe tibi vires præbuerit. Et poſt ali-
Deut.11. quantum, Vt ipſi comedatis ac ſaturemini: Cauete ne
forte decipiatur cor veſtrum, & recedatis à domino
deo, ſeruiatiſque diis alienis & adoretis eos, iratúſque
Deut.12. dominus claudat cœlum. Et poſt aliquantum, Subuer-
tite omnia loca in quibus coluerunt gentes quas poſ-
ſeſſuri eſtis deos ſuos, ſuper montes excelſos & colles,
& ſuper omne lignum frondoſum. Diſsipate aras eo-
rum & confringite ſtatuas: lucos igne comburite, &
idola comminuite: diſperdite nomina eorum de lo-
Ibidem. cis illis. Et quibuſdam interpoſitis, dum de alienige-
nis loqueretur, Caue ne imiteris eas poſtquam te fue-
rint introeunte ſubuerſæ, & requiras ceremonias ea-
rum, dicens, Sicut coluerunt gentes iſtæ deos ſuos, ita
& ego colam. Non facies ſimiliter domino deo tuo.

Omnes abominationes, quas auerſatur dominus, fece- D
runt diis ſuis, offerentes filios & filias & comburentes
igni. Quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino,
nec addas quicquam, nec minuas. Si ſurrexerit in me- *Deut.13.*
dio tui prophetes, aut qui ſomnium vidiſſe ſe dicat, &
prædixerit ſignum atque portentum, & venerit quod
locutus eſt, & dixerit tibi, Eamus & ſequamur deos alie
nos quos ignoras, & ſeruiamus eis, non audies verba
prophetæ illius, aut ſomniatoris: quia tentat vos do-
minus deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eum,
an non in toto corde & in tota anima veſtra. Domi-
num deum veſtrum ſequimini, & ipſum timete: man-
data illius cuſtodite, & audite vocem eius: ipſi ſeruietis,
& ipſi adhærebitis. Propheta autem ille aut fictor ſom-
niorum interficietur, quia locutus eſt vt vos auerteret
à domino deo veſtro, qui eduxit vos de terra Aegypti,
& redemit de domo ſeruitutis: vt errare te faceret de
via, quam tibi præceperat dominus deus tuus, & aufe-
res malum de medio tui. Si tibi voluerit perſuadere
frater tuus, filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia ſi-
ue vxor quæ eſt in ſinu tuo, aut amicus quem diligis vt
animam tuam, clam dicens, Eamus & ſequamur deos E
alienos, quos tu ignoras & patres tui, cunctarum in cir-
cuitu gentium, quæ iuxta vel procul ſunt ab initio vſq;
ad fines terræ, non acquieſcas ei, neque audias, neque
parcat ei oculus tuus vt miſerearis & occultes eum, ſed
ſtatim interficies. Sit prius manus tua ſuper eum, &
poſt te omnis populus mittat manum, lapidibus obru-
tus necabitur qui te voluit abſtrahere à domino deo
tuo. Et poſt paululum, Nõ vos incidetis nec facietis cal *Deut.14.*
uicium ſuper mortuo, quoniam populus ſanctus es do-
mino deo tuo. Et alio loco, Si vnus, inquit, de fratribus *Deut.15.*
tuis, qui moratur intra portas ciuitatis tuæ, in terra
quam dominus deus tuus daturus eſt tibi, ad pauper-
tatem venerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes
manum, ſed aperies eam pauperi, & dabis mutuum quo
eum indigere perſpexeris. Caue ne forte ſubrepat tibi
impia cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropinquat
ſeptimus annus remiſsionis, & auertas oculos à pau-
pere fratre tuo, nolens ei quod poſtulat mutuum com-
modare, ne clamet contra te ad dominum, & fiat tibi
in peccatum, ſed dabis ei: Nec ages quippiam callide in
eius neceſsitatibus ſubleuãdis, vt benedicat tibi domi- F
nus deus tuus in omni tẽpore, & in cunctis ad quæ ma-
num miſeris. Non deerunt pauperes in terra habita-
tionis tuæ, idcirco ego præcipio tibi vt aperias manum
fratri tuo egeno & pauperi qui tecum verſatur in ter-
ra. Et poſt aliquantum, Iudices & magiſtros conſtitues *Deut.16.*
in omnibus portis tuis, quas dominus deus tuus dede-
rit tibi, per ſingulas tribus tuas, vt iudicent populo iu-
ſto iudicio, nec in alteram partem declinent. Non ac-
cipias perſonam, nec munera: quia munera excæcant
oculos ſapientũ, & mutant verba iuſtorum. Iuſte quod
iuſtum eſt perſequeris, vt viuas & poſsideas terram
quam dominus deus tuus dederit tibi. Et poſt pauca,
Non facies tibi atque conſtituas ſtatuam, quæ odit do- *Ibidem.*
minus deus tuus. Item poſt pauca, Cum reperti fuerint *Deut.17.*
apud te intra vnam portarum tuarum quas dominus
deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum
in conſpectu domini dei tui, & tranſgrediantur pa-
ctum illius, vt vadant & ſeruiant diis alienis, & ado-
rent eos, ſolem & lunam & omnem militiam cœli quæ
non præcepit: & hoc tibi fuerit nunciatum, audienſque
inquiſieris diligẽter, & verum eſſe repereris, & abomi-
natio facta eſt in Iſraël: educes virum ac mulierem qui

rem

G rem ſceleratiſsimam perpetrauerunt, ad portas ciuita-
tis tuæ,& lapidibus obruentur. In ore duorum aut tri-
um teſtium peribit qui interficietur: Nemo occidatur
vno contra ſe dicente teſtimonium. Manus teſtium
prima interficiat eum, & manus reliqui populi extre-
ma mittatur,vt auferas malum de medio tui. Item poſt
Deut.17. aliquantum, Qui autem ſuperbierit nolens obedire ſa-
cerdotis imperio, qui eo tempore miniſtrat domino
deo tuo,& decreto iudicis,moriatur homo ille: & au-
feres malum de Iſraël, cunctúſque populus audiens ti-
mebit, vt nullus deinceps intumeſcat ſuperbia. Et poſt
quædam interpoſita, cum de alienigenis admoneret,
Deut.18. Caue, inquit, ne imitari velis abominationes illarum
gentium: nec inueniatur in te qui luſtret filium ſuum
aut filiam ducens per ignem, aut qui hariolos ſciſcite-
tur,& obſeruet ſomnia atque auguria: nec ſit maleficus,
nec incantator,neque pythones conſulas nec diuinos,
& quæras à mortuis veritatem: Omnia enim hæc abo-
Deut.19. minabitur dominus. Et poſt aliquantum, Non ſtabit
teſtis vnus contra aliquem, quicquid illud peccati & fa
cinoris fuerit,ſed in ore duorum aut trium teſtium ſta-
H bit omne verbum. Si ſteterit teſtis mendax contra ho-
minem, accuſans cum præuaricationis, ſtabunt ambo
quorum cauſa eſt ante dominum in conſpectu ſacer-
dotum & iudicum, qui fuerint in diebus illis, Cúm-
que diligentiſsime perſcrutantes inuenerint falſum te-
ſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, red-
dent ei ſicut fratri ſuo reddere cogitauit: & auferes ma
lum de medio tui, vt audientes cæteri timorem ha-
beant, & nequaquam talia audeant facere. Non miſe-
reberis eius, ſed animam pro anima, oculũ pro oculo,
dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pe-
Deut.21. de exiges. Et alibi in eodem libro, Si genuerit homo fi-
lium contumacem & proteruum, qui non audiat pa-
tris ac matris imperium, & coërcitus obedire cõtemp-
ſerit: apprehendent eum, & deducent ad ſeniores ci-
uitatis illius & ad portam iudicij, dicéntque ad eos, Fi-
lius noſter iſte proteruus & contumax eſt, monita no-
ſtra audire contempſit, comeſſationibus vacat & luxu-
riæ atque conuiuiis: lapidibus eum obruat populus ci-
uitatis, & morietur, vt auferatis malum de medio ve-
ſtri,& vniuerſus Iſraël audiens pertimeſcat. Et poſt pau
I ca, Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem
Deut.22. & præteribis, ſed reduces fratri tuo: etiam ſi non eſt
propinquus tuus frater, nec noſti eũ, duces in domum
tuam & erunt apud te quandiu quærat ea frater tuus &
recipiat. Similiter facies de aſino & veſtimento, & de
omni re fratris tui quæ perierit. Si inueneris ea, ne ne-
gligas quaſi aliena. Si videris aſinum fratris tui aut bo-
uem cecidiſſe in via,non deſpicias, ſed ſubleuabis cum
eo. Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur ve-
ſte fœminea: Abominabilis enim apud dominum eſt
qui facit hoc. Item poſt pauca, Cum ædificaueris do-
mum nouam,facies murum tecti per circuitum, ne ef-
fundatur ſanguis in domo tua, & ſis reus labente alio
Ibidem. & in præceps ruente. Itẽ paulo poſt, Si duxerit vir vxo-
rem & poſtea eam odio habuerit, quæſieritq; occaſio-
nes quibus dimittat eam, obiiciẽs ei nomen peſsimum,
& dixerit, Vxorem hanc accepi, & ingreſſus ad eam nõ
inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & fe-
rent ſecum ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis qui
in porta ſunt: & dicat pater, Filiam meam dedi huic
vxorem, quam quia odit imponit ei nomen peſsimum,
vt dicat, Non inueni filiam tuam virginem: Et ecce
hæc ſunt ſigna virginitatis filiæ meæ: Expandant ve-
ſtimentum coram ſenioribus ciuitatis: apprehendént- K
que ſenes vrbis illius virum & verberabunt illum,con-
demnantes inſuper centum ſiclis argenti, quos dabit
patri puellæ,quoniam diffamauit nomen peſsimum ſu-
per virginem Iſraël: habebitque eam vxorem, & non
poterit dimittere omni tempore vitæ ſuæ. Quòd ſi ve-
rum eſt quod obiicit, & non eſt in puella inuenta vir-
ginitas,eiicient eam extra fores domus patris ſui, & la-
pidibus obruent viri ciuitatis eius, & morietur, quo-
niam fecit nefas in Iſraël, vt fornicaretur in domo pa-
tris ſui, & auferes malum de medio tui. Si dormierit
vir cum vxore alterius, vterque moriatur, id eſt, adul-
ter & adultera, & auferes malum de Iſraël. Si puellam
virginem deſponderit vir, & inuenerit eam aliquis in
ciuitate, & concubuerit cum illa, educes vtrunque ad
portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur: puella,
quia non clamauit cum eſſet in ciuitate: vir, quia hu-
miliauit vxorem proximi ſui, & auferes malum de me-
dio tui. Sin autem in agro repererit vir puellam quæ
deſponſata eſt,& apprehendens concubuerit cum illa,
ipſe morietur ſolus: puella nihil patietur, nec eſt rea
mortis: quoniam ſicut latro conſurgit contra fratrem L
ſuum, & occidit animam eius: ita & puella perpeſſa
eſt, ſola erat in agro, clamauit & nullus affuit qui libe-
raret eam. Si inuenerit vir puellam virginem quæ non
habet ſponſum, & apprehendens concubuerit cum ea,
& res ad iudicium venerit, dabit qui dormiuit cum ea
patri puellæ centum ſiclos argẽti, & habebit eam vxo-
rem, quia humiliauit eam, non poterit dimittere cun-
ctis diebus vitæ ſuę. Non accipiet homo vxorem patris
ſui,nec reuelabit operimentum eius. Et poſt paululum,
Non erit meretrix de filiabus Iſraël,neque ſcortator de *Deut.23.*
filiis Iſraël. Et poſt paululum, Non fœnerabis fratri tuo *Ibidem.*
ad vſuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam
rem,ſed alio. Et poſt paucos verſus, Cum voueris votũ *Ibidem.*
domino deo tuo nõ tardabis reddere, quia requiret il-
lud dominus deus tuus, & ſi moratus fueris, reputabit
tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, abſque peccato
eris. Quod autem ſemel egreſſum eſt de labiis tuis ob-
ſeruabis, & facies ſicut promiſiſti domino deo tuo, &
propria voluntate & ore tuo locutus es. Et paulo poſt,
Non accipies loco pignoris inferiorem & ſuperiorem *Deut.24.*
molam,quia animam ſuam appoſuit tibi. Si deprehen- M
ſus fuerit homo ſolicitans fratrem ſuum de filiis Iſraël,
& vendito eo accipiet precium,interficietur, & auferes
malum de medio tui. Et poſt paucos verſus, Cum repe- *Ibidem.*
tes, inquit, de proximo tuo rem aliquam quam debet
tibi, non ingredieris domum eius vt pignus auferas,
ſed ſtabis foris,& ille tibi proferet quod habuerit. Sin
autem pauper eſt, non pernoctabit apud te pignus,
ſed ſtatim reddes ei ante ſolis occaſum, vt dormiens
in veſtimento ſuo benedicat tibi, & habeas iuſticiam
coram domino deo tuo. Non negabis mercedem in-
digentis & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ qui tecum
moratur in terra, & intra portas tuas eſt: ſed eadem
die reddes ei precium laboris ſui ante ſolis occaſum:
quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuam: ne
clamet coram te ad dominum,& reputetur tibi in pec-
catum. Non occidentur patres pro filiis,nec filij pro pa
tribus, ſed vnuſquiſque pro ſuo peccato morietur. Et
poſt paucissimos verſus, Quando meſſueris ſegetem *Ibidem.*
in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non re-
uerteris vt tollas illum: ſed aduenam & pupillum & vi-
duam auferre patieris: vt benedicat tibi dominus deus
tuus in omni opere manuum tuarum. Si fruges colliges

oliuarum,

A oliuarum, quicquid remanſerit io arboribus, ooo reuerteris vt colligas, ſed relinque aduenæ, pupillo, ac viduæ. Si viodemiaueris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, ſed cedent in vſus adueoę, pupillo,
Deut.25. ac viduæ. Memento quòd & tu ſeruieris in Aegypto, & idcirco præcipiam tibi vt facias hanc rem. Si fuerit cauſa ioter aliquos, & interpellauerint iudices, quem iuſtum eſſe perſpexerint, illi iuſticiæ palmam dabuot, quem impium, condemnabunt impietatis. Sin autem qui peccauit, dignum viderint plagis, proſterneot & coram ſe facient verberari. Pro menſura peccati erit & plagarum modus, ita duntaxat, vt quadragenarium numerum ooo excedant, ne fœde laceratus ante ocu-
Ibidem. los tuos obeat frater tuus. Et poſt paululum, Si habuerint inter ſe iurgium viri, & vnus contra alterum rixari cœperint, volènſque vxor alterius eruere virum ſuum de manu fortioris, miſerit manum & apprehenderit verenda eius, abſcides manum illius, nec flecteris ſuper eam vlla miſericordia. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iuſtum &
B verum, & modius æqualis & verus erit tibi. Et poſt ple-
Deut.27. raque. Maledictus homo qui facit ſculptile & conflatile abominationem domini, opus manuum artificum, ponitq; illud io abſcoodito: & reſpondebit omnis populus, & dicet, Amen. Maledictus qui noo honorat patrem ſuum & matrem: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui transfert terminos proximi ſui: & dicet omnis populus, Ameo. Maledictus qui errare facit cæcum in itinere: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui peruertet iudicium aduenæ, pupillo, & viduæ: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus omnis qui dormit cum vxore patris ſui, & reuelat operimentum lectuli eius: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum omni iumento: & dicet omnis populus, Amē. Maledictus qui dormit cum ſorore ſua, filia patris ſui, vel matris ſuæ: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui dormit cum ſocru ſua: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui clam percuſſerit proximum ſuum: & dicet omnis populus, Amen. Maledictus qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis: & dicet omnis populus, Amen.
C Huc vſque de libris Moyſi quæ viſa ſunt ponenda, poſuimus. In his verò quæ ſequuntur & appellantur, Ieſu Naue, Iudicum, Regnorum, Paralipomenoo, rerum geſtarum potius hiſtoria legitur quàm præcepta viuendi. Hæc tamen paucisſima de libro Ieſu Naue prætereunda in hoc opere non putaui.

Ioſue 22. Ex Ioſue de vno deo adorando. REuertimini & ite in tabernacula veſtra, & in terram poſſeſsionis quā tradidit vobis Moyſes famulus domini trans Iordanem, ita duntaxat vt cuſtodiatis attente, & opere compleatis mandatum & legem quam præcepit vobis Moyſes ſeruus domini, vt diligatis dominum deum veſtrum, & ambuletis in omnibus viis eius, & obſeruetis mandata illius, adhæreatisq; ei ac ſeruiatis ei in omni cor-
Ioſue 23. de & anima veſtra, Et in alio loco, Ne poſtquam intraueritis, inquit, ad gentes, quæ inter vos futuræ ſuot, iuretis in nomine deorum earum, & ſeruiatis eis, & adoretis illos, ſed adhæreatis domino deo veſtro, quod feciſtis vſque in diem hanc. De libro autem pſalmorum multa ponenda ſunt, quamuis eadem ſæpe repetantur, ſed habebo modum quantum potero, ne hoc opus quod memoria maxime tenēdum eſt in nimiam longitudinem pergat.

De Pſalmo 1. D

Ex pſalmis quo modo viuendum. BEatus vir qui noo abiit io cōcilio impiorum, & io via peccatorum non ſtetit, & in cathedra deriſorum ooo ſedit: Sed in lege domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac oocte.

De pſalmo 2. Nunc ergo reges intelligite, erudimini iudices terræ. Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Adorate pure, ne forte iraſcatur & pereatis de via. Cum exarſerit poſt paululum furor eius, beati omnes qui ſperant in eum. De pſalmo 4. Filij viri vſquequo ioclyti mei ignominioſe diligitis vanitatem, quęrentes mendacium? Et paulo poſt, Iraſcimini & nolite peccare, loquimini cordibus veſtris ſuper cubilia veſtra, & tacete. Sacrificate ſacrificium iuſticiæ, & confidite in domino. De pſalmo 5. Quoniam non eſt deus volens ioiquitatem, nec habitabit iuxta te malignus, noo ſtabunt iniqui in cōſpectu oculorum tuorum. Odiſti omnes operantes iniquitatem, perdes loquentes mendacium. Virum ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. De pſalmo 14. Domine quis peregrinabitur in tentorio tuo, & quis habitabit in monte ſancto tuo? Qui ingreditur ſine ma- E
cula, & operatur iuſticiam, loquitúrque veritatem in corde ſuo. Qui oon eſt facilis in lingua ſua, neque fecit amico ſuo malum, & opprobrium oon ſuſtinuit ſuper vicino ſuo. Deſpicit oculus eius improbos, timentes autem dominum glorificat. Iurat vt ſe affligat & oon mutat, pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera aduerſus innoxium non accepit. Qui facit hæc, noo mouebitur in æternum. De pſalmo 23. Quis aſcendet in montem domini, aut quis ſtabit in loco ſancto eius? Innocens manibus & oiundo corde, qui non exaltauit fruſtra animam ſuam, & non iurauit doloſe: Accipiet benedictionem à domino, & iuſticiam à deo ſalutari ſuo. De pſalmo 26. Lux mea dominus & ſalutare meum, quem timebo? Domious fortitudo vitæ meæ, quem formidabo? Et pòſt tertius verſus, Si ſteterint aduerſum oie caſtra, non timebit cor meum. Si ſurrexerit contra me bellum, in hoc ego confidam. Voum petij à domino, & hoc requiram: Vt habitem in domo domini, omnibus diebus vitæ meæ: Vt videam pulchritudinem domini, & attendam templum eius. F
Et alio loco, Tibi dixit cor meum, quæſiui vultum eius, faciem tuam domine requiram. Et poſtea, Expecta dominum, confortare, & roboretur cor tuum, & ſuſtine dominum. De pſalmo 27. Ne tradas me cum impiis, & cum operantibus iniquitatem: Qui loquūtur pacem cum amicis ſuis, & eſt malum in corde eorū. De pſalmo 30. Cōfortamini & roboretur cor veſtrum, omnes qui expectatis dominum. De pſalmo 31. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus oon eſt intelligētia. In chamo & fræno maxillas eorum cooſtringe, quia non approximant ad te. Multi dolores impij, confidentem autem in domino miſericordia circundabit. Lætamini in domio, & exultate iuſti, & gaudete omnes recti corde.

De pſalmo 32. Laudate iuſti doɔinū, rectos decet laudatio. Et alio loco, Beata gēs cuius dominus deus eius, populus quē elegit dominus io hæreditatem ſibi. De pſalmo 33. Benedicam dominum in omni tēpore, ſemper laus eius in ore meo. Io domino laudabitur aoima mea, audiant mites & lętentur. Magnificate dominum mecum, & exaltemus nomē eius pariter. Et poſt paucos verſus, Guſtate & videte, quia bonus dominus, beatus vir qui ſperat io eo. Timete dominum ſancti eius, quoniam noo eſt inopia timentibus eum. Diuites iodiguerunt &

G runt & eſurierunt,quærentes autem dominum, nõ de-
erit omne bonum. Venite filij audite me, timorem do-
mini docebo vos. Quis eſt vir qui velit vitam, diligens
videre dies bonos? Cuſtodi linguam tuã à malo, & la-
bia tua ne loquantur dolum. Recede à malo,& fac bo-
num,quære pacem & perſequere eam . Et pòſt, quartus
verſus,Iuxta eſt dominus contritis corde , & cõtractos
ſpiritu ſaluabit. De pſalmo 36. Noli contendere cum
malignis,neq; æmuleris facientes iniquitatem. Quoniã
ſicut herba velociter conterentur , & ſicut olus viride
areſcẽt. Spera in domino & fac bonum, peregrinare in
terra & paſcere fide. Delectare in domino,& dabit tibi
petitiones cordis tui. Volue ſuper dominum viam tuã,
& confide in eo,& ipſe faciet: Et educet ſicut lumen iu-
ſticiam tuam,& iudicium tuum ſicut meridiẽ: tace do-
mino,& expecta eum. Noli contendere aduerſus eum,
qui proficit in via ſua,aduerſus virum,qui facit quæ co-
gitat. Dimitte iram,& relinque furorem,noli contẽde-
re vt male facias: Quoniam qui male faciunt,interibũt:
expectantes autem dominum,ipſi hæreditabũt terram.
Adhuc enim modicum,& nõ erit impius, & cogitabis
H de loco eius & non ſubſiſtet. Mites autem hæreditabũt
terram,& delectabuntur in multitudine pacis. Et paulo
poſt, Melius eſt parum iuſto,ſuper diuitias impiorũ mul
tas. Quia brachia impiorum cõfringentur,ſubleuat au-
tem iuſtos dominus. Et poſt aliquantum, Recede à ma-
lo & fac bonum. Et alibi, Expecta dominum & cuſtodi
viam eius,& exaltabit te vt poſſideas terrã. Et alibi, Cu-
ſtodi ſimplicitatem & vide rectum , quia erit ad extre-
mum viro pax. De pſalmo 39. Beatus vir qui poſuit
in deum confidentiam ſuam , & non eſt auerſus ad ſu-
perbias pompaſq; mẽdacij. De pſalmo 43. In domi-
no gaudebimus tota die,& in nomine tuo in ęternum
confitebimur. Et paulo poſt, Omnia hæc venerũt ſuper
nos,& non ſumus obliti tui, nec mentiti fuimus in pa-
cto tuo. Non eſt cõuerſum retro cor noſtrum, nec de-
clinauerunt greſſus noſtri à ſemita tua: Quoniam deie-
ciſti nos in loco draconũ, & operuiſti nos vmbra mor
tis . Si obliti ſumus nominis dei noſtri, & expandimus
manus noſtras ad deum alienum : Nunquid non deus
inueſtigabit iſtud? ipſe enim nouit cogitationes cordis.
Quoniam propter te mortificati ſumus tota die , repu-
I tati ſumus vt grex occiſionis. De pſalmo 46. Canite
deo,canite,canite regi noſtro,canite: Quia rex vniuer-
ſæ terræ deus,canite erudite. De pſalmo 49. Immola
deo laudem,& redde altiſsimo vota tua. Et inuoca me
in die tribulationis,liberabo te,& glorificabis me . Im-
pio autem dixit deus, quid tibi eſt cum narratione præ-
ceptorum meorum vt ſumas pactum meum in ore tuo?
Qui odiſti diſciplinam,& proieciſti verba mea poſt te.
Si videbas furem,conſentiebas ei,& cum adulteris erat
pars tua . Os tuum dimiſiſti ad maliciam, & lingua tua
concinnauit dolum. Sedens aduerſus fratrem tuum lo
quebaris , & aduerſum filium matris tuæ fabricaueras
opprobrium . Hæc feciſti & tacui , exiſtimaſti futurum
me ſimilem tui . Arguam te , & proponam ante oculos
tuos . Intelligite hoc qui obliuiſcimini deum , ne forte
capiam & non ſit qui liberet . Qui immolat confeſsio-
nem,glorificat me,& qui ordinate ambulat, oſtendam
ei ſalutare dei. De pſalmo 50. Ab iniquitate mea & à
peccato meo mũda me . Quoniam iniquitatem meam
ego cognoui,& peccatum meum cõtra me eſt ſemper.
Et alibi, Sacrificium deo ſpiritus contribulatus: cor cõ-
tritum & humiliatum deus non deſpicies. De pſal-
mo 51. Quid gloriaris in malicia potens ? miſericordia
domini tota die eſt. Inſidias cogitauit lingua tua, quaſi K
nouacula acuta faciens dolum. Dilexiſti malum magis
quàm bonum, mendacium magis quàm loqui iuſticiã.
Dilexiſti omnia verba ad deuorandum,lingua doloſa.
Sed deus deſtruet te in ſempiternũ, terrebit te, & euel-
let te de tabernaculo,& eradicabit te de terra viuentiũ.
Videbunt iuſti & timebunt,& ſuper eum ridebunt: ec-
ce vir qui nõ poſuit deum fortitudinem ſuam. Sed ſpe-
rauit in multitudine diuitiarum ſuarum , confortatus
eſt in inſidiis ſuis . Ego autem ſicut oliua virens in do-
mo dei , ſperaui in miſericordia dei in ſeculum ſempi-
ternum. Confitebor tibi domine in ſeculum,quoniam
feciſti,& expectabo nomen tuum,quoniam bonum in
conſpectu ſanctorum tuorum. De pſalmo 61. Spera-
te in eo omni tẽpore populi , effundite coram illo cor-
da veſtra,deus ſpes noſtra eſt: Veruntamen vanitas filij
Adam, mendacium filij viri, in ſtateris doloſis fraudu-
lenter agunt ſimul. Nolite confidere in calumnia,& in
rapina ne fruſtremini . Diuitiæ ſi fluxerint ne appona-
tis cor. De pſalmo 63. Lætabitur iuſtus in domino,&
ſperabit in eo. De pſalmo 68. Quia propter te porta-
ui opprobrium , operuit confuſio faciem meam . Alie- L
nus factus ſum fratribus meis , & peregrinus filiis ma-
tris meæ: Quia zelus domus tuæ comedit me,& oppro-
brium exprobrantium tibi cecidit ſuper me . Et fleui in
ieiunio animam meam , & factus ſum illis in parabo-
lam. Contra me loquebantur qui ſedebant in porta,&
cantabant bibentes vinum. Et aliquanto poſt, Laudabo
nomen dei in cantico, & magnificabo eum in confeſ-
ſione. Et placebit deo ſuper vitulum nouellum, cornua
efferentem & vngulas. Videntes manſueti lætabuntur,
qui quæritis dominum, viuet anima veſtra : Quoniam
exaudiuit pauperes dominus. De pſalmo 72. Quia
ecce qui elongant ſe à te, peribunt , perdidiſti omnem
fornicantem à te . Mihi autem appropinquare deo bo-
num eſt : poſui in domino deo ſpem meam vt narrem
omnes annunciationes tuas. De pſalmo 75. Vouete
& reddite domino deo veſtro : omnes qui in circuitu
eius ſunt,offerent dona terribili,auferenti ſpiritum du-
cum,terribili regibus terræ. De pſalmo 77. Auſculta
populus meus legem meam , inclinate aurem veſtram
ad verba oris mei . Aperiam in parabolis os meum, lo-
quar ænigmata antiqua . Et alio loco , Et narrabunt fi- M
liis ſuis,vt ponant in deo ſpem ſuam, & non obliuiſcã-
tur cogitationẽ eius & mandata eius cuſtodiant. De
pſalmo 80. Laudate dominum fortitudinẽ noſtram,iu-
bilate deo Iacob. Et alio loco, Iſraël ſi audieris me,non
ſit in te deus alienus,& non adores deum peregrinum.
Ego ſum dominus de' veſter. De pſalmo 81. Vſque-
quo iudicatis iniquitatem , & facies impiorũ ſuſcipitis?
Iudicate pauperi & pupillo , egeno & inopi iuſtificate.

De pſalmo 83. Beati qui habitãt in domo tua, adhuc
laudabunt te. Beatus homo cuius fortitudo eſt in te, ſe-
mitæ in corde eius tranſeuntes in valle fletus. Fontẽ po
nent eam,benedictione quoq; amicietur doctus. Ibunt
de fortitudine in fortitudinem, apparebũt apud deũ in
Sion. Et paulo poſt, Quoniam melior eſt dies in atriis
tuis ſuper milia. Elegi abiectus eſſe in domo dei, magis
quàm habitare in tabernaculis impietatis. De pſalmo
91. Bonum eſt cõfiteri domino, & pſallere nomini tuo
altiſsime. De pſalmo 93. Intelligite ſtulti in populo,
& inſipiẽtes aliquando diſcite. Et paulo poſt, Beatus vir
quem erudieris domine,& de lege tua docueris eũ . Vt
quieſcat dieb' afflictionis, donec fodiatur impio inte-
ritus. De pſalmo 94. Venite adoremus & curuemur,
flectamus

A flectamus genua ante faciem domini factoris noſtri.
Et poſt ſex verſus, Hodie ſi vocem eius audieritis, noli-
te obdurare corda veſtra: Sicut in cõtradictione, ſicut
in die tentationis in deſerto. De pſalmo 95. Canta-
te domino canticum nouum, cantate domino omnis
terra. Cantate domino, benedicite nomini eius, annũ-
ciate de die in diem ſalutare eius. Narrate in gentibus
gloriam eius, vniuerſis populis mirabilia eius. Et poſt
tres verſus, Afferte domino familiæ populorum, affer-
te domino gloriam & fortitudinem, afferte domino
gloriam nomini eius. Leuate munera & introite in a-
tria eius, adorate dominum in decore ſanctuarij.

De pſalmo 96. Qui diligitis dominum, odite ma-
lum. Et pòſt ſecundus verſus, Lætamini iuſti in domi-
no, & confitemini memoriæ ſanctæ eius. De pſal-
mo 97. Iubilate domino omnis terra, vociferamini &
laudate & canite. De pſalmo 98. Exaltate dominum
deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum eius, quia
ſanctum eſt. De pſalmo 99. Iubilate domino omnis
terra, ſeruite domino in lætitia. Ingredimini coram il-
lo in laude. Scitote quoniam dominus ipſe eſt deus, ip-
B ſe fecit nos, & non ipſi nos. Et poſt vnum verſum, In-
gredimini portas eius in gratiarum actione, atria eius
in laude confitemini ei. De pſalmo 100. Deambulã-
do in ſimplicitate cordis mei io medio domus tuæ,
non ponebam coram oculis meis verba Belial. Facien-
tem declinationes odiui, nec adhęſit mihi cor prauum.
Recedentem à me malum neſciebam, loquentem in
abſcondito contra proximum ſuum, hunc interficie-
bam. Superbum oculis & altum corde, cum hoc eſſe
non potero. Oculi mei ad fideles terrę, vt habitent me-
cum, ambulans in via ſimpliciter hic miniſtrabat mi-
hi. Non habitabit in medio domus meæ faciens ma-
lum, loquens mendacium non placebit in conſpectu
oculorum meorum. Mane perdam omnes impios ter-
ræ, vt interficiam de ciuitate domini vniuerſos qui o-
perantur iniquitatem. De pſalmo 102. Miſericordia
autem domini ab æterno & vſque in æternum ſuper ti
mentes eum. Et iuſticia eius ſuper filios filiorum, iis qui
cuſtodiunt pactum eius. Et recordabuntur præcepto-
rum eius ad faciendum ea. De pſalmo 104. Confi-
C temini domino & inuocate nomen eius, notas facite
populis cogitationes ei[9]. Canite ei & pſallite illi, loqui-
mini in vniuerſis mirabilibus eius. Exultate in nomi-
ne ſancto eius, lætetur cor quærentiũ dominum. Quæ-
rite dominum & virtutem eius, quærite faciem eius
iugiter. Recordamini mirabilium eius quæ fecit, ſigno-
rum & iudiciorum oris eius. De pſalmo 107. Para-
tum cor meum deus, cantabo & pſallam. Sed & gloria
mea conſurge pſalterium & cithara, conſurgam ma-
ne. Confitebor tibi in populis domine, cantabo te in
nationibus. De pſalmo 110. Confitebor tibi domine
in toto corde meo, in conſilio iuſtorum & congrega-
Prouerb. 1. tione. Et in alio lco, Principium ſapientiæ timor do-
& 9. mini. Doctrina bona cunctis qui faciunt eam, laus eius
perſeuerans iugiter. De pſalmo 111. Beatus vir qui ti-
met dominum, in mandatis eius volet nimis: Et pòſt
quartus verſus, Bonus vir clemens & fœnerans, diſpẽ-
ſabit verba ſua in iudicio, quia in æternum non com-
mouebitur. In memoria ſempiterna erit iuſtus, ab au-
ditu malo non timebit. Paratum cor eius confidens in
domino, firmum cor eius, non timebit donec aſpiciat
in hoſtibus ſuis. Diſperſit dedit pauperibus, iuſticia
eius permanet in æternum, cornu eius exaltabitur in
gloria. Impius videbit & iraſcetur, dentibus frendet &
tabeſcet, deſiderium impiorum peribit. De pſalmo D
112. Laudate ſerui dominum, laudate nomen domini.
Sit nomen domini benedictum à modo & vſque in
æternum. Ab ortu ſolis vſque ad occaſum eius, lauda-
bile nomen domini. De pſalmo 113. Idola gentium
argentum & aurum, opus manuum hominum. Os ha-
bent & non loquentur, oculos habent & non videbũt:
aures habent & non audient, & cætera. Et paulo poſt,
Similes illis fiant qui faciunt ea, omnes qui confiduot
in eis. Iſraël confidit in domino, auxiliator & prote-
ctor eorum eſt. Domus Aaroo confidit in domino, au
xiliator & protector eorum eſt. Timentes autem do-
minum confidunt in domino, auxiliator & protector
eorum eſt. De pſalmo 115. Credidi propter quod lo-
cutus ſum, ego afflictus ſum nimis. Et poſt aliquantum,
Quid reddam domino pro omnibus quæ retribuit mi-
hi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen domini in-
uocabo. Glorioſa in conſpectu domini, mors ſancto-
rum eius. Et pòſt tertius verſus, Tibi immolabo hoſti-
am laudis, & in nomine domini innocabo. Vota mea
domioo reddam in conſpectu omnis populi eius, in
atriis domus domini in medio tui Hieruſalem. De E
pſalmo 116. Laudate dominum omnes gentes, laudate
eum vniuerſi populi. De pſalmo 117. Confitemioi
domino quoniam bonus, quoniam in æternum miſe-
ricordia eius. Dicat nunc Iſraël, quoniam in æternum
miſericordia eius. Dicat nunc domus Aarõ, quoniam
in æternum miſericordia eius. Dicant qui timent do-
minum, quoniam in æternum miſericordia eius. Cum
tribularer inuocaui dominum, & exaudiuit me in lati-
tudinem dominus. Et poſt duos verſus, Melius eſt ſpe-
rare in domino, quàm ſperare in homine. Melius eſt
ſperare in domino, quàm ſperare in principib[9]. Et pòſt
quintus verſus, Fortitudo mea & laus mea dominus, &
factus eſt mihi in ſalutem. Vox laudis & ſalutis in ta-
bernaculis iuſtorum. De pſalmo 118. Beati immacu-
lati in via, qui ambulant in lege domini. Beati qui cu-
ſtodiunt teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Et alio loco, Et ambulabo in ſpacioſo, quia præcep-
ta tua quæſiui. Et loquar in teſtimoniis tuis coram regi-
bus, & noo confundar. Et delectabor in mandatis tuis
quæ dilexi. Et leuabo manus meas ad mandata tua F
quæ dilexi, & loquar in præceptis tuis. Et pòſt quatuor
verſus, A lege tua non declinaui. Recordatus ſum iudi
ciorum tuorũ à ſeculo domine, & cõſolatus ſum. Hor-
ror obtinuit me ab impiis, qui dereliquerũt legem tuã.
Carmina erant mihi pręcepta tua, in domo peregrina-
tionis meæ. Recordatus ſum in nocte nominis tui do-
mine, & cuſtodiui legem tuã. Hoc factus eſt mihi, quia
præcepta tua cuſtodiui. Pars mea dominus, dixi, vt cu-
ſtodiam verbum tuum. Deprecatus ſum vultum tuum
in toto corde, miſerere mei ſecũdum eloquium tuum.
Recogitaui vias meas, & conuerti pedes meos ad teſti-
monia tua. Feſtinaui, non neglexi cuſtodire mandata
tua. Funes impiorum implicauerunt me, legẽ tuam non
ſum oblitus. Media nocte ſurgebam ad cõfitendum ti-
bi, ſuper iudicia iuſtificationis tuæ. Particeps ego ſum
omnium timentium te, & cuſtodientium mãdata tua.
Et poſt paucos verſus, Ego autem in toto corde, ſerua-
bam pręcepta tua. Incraſſatum eſt velut adeps cor meũ,
& ego io lege tua meditabar. Bonum mihi quia afflict[9]
ſum, vt diſcerem præcepta tua. Melior mihi eſt lex oris
tui, ſuper milia auri & argenti. Et poſt paucos verſus,
Quia lex tua meditatio mea eſt. Et poſt paululum, Ego
autem loquar in præceptis tuis. Et poſt paululum, Præ-
ceptæ

G cepta tua non ſum oblitus. Et pòſt ſecundus verſus, Foderunt mihi ſuperbi foueas quæ non erant iuxta legem tuam. Et pòſt ſecũdus verſus, Paulominus conſumpſerunt me in terra, ego autem non dimiſi præcepta tua. Et pòſt quint⁹ verſus, Niſi quòd lex tua delectatio mea, forte periſſem in preſſura mea. In ſempiternum nõ obliuiſcar præceptorum tuorum, quia per ipſa viuificaſti me. Tuus ego ſum, ſalua me, quoniã præcepta tua quæſiui. Me expectauerunt impij vt perderent me, teſtimonium tuum conſiderabo. Omni conſummationi vidi finem, latum mandatum tuum nimis. Quàm dilexi legem tuã, tota die meditatio mea. Et paulo poſt, Ab omni ſemita mala prohibui pedes meos, vt cuſtodiam verba tua. A iudiciis tuis nõ receſsi, quia tu illuminaſti me. Quàm dulce gutturi meo eloquium tuũ, ſuper mel ori meo. Præcepta tua conſiderabam, propterea odiui omnem ſemitam mendacij. Lucerna pedi meo verbũ tuũ, & lux ſemitæ meæ. Et pòſt quartus verſus, Anima mea in manu mea ſemper, & legis tuę non ſum oblitus. Poſuerunt impij laqueum mihi, & à præceptis tuis nõ aberraui. Hæreditas mea teſtimonia tua in ſempiternum,
H quia gaudium cordis mei ſunt. Inclinaui cor meum vt facerem iuſtificationes tuas, propter æternam retributionem. Tumultuoſos odiui, & legem tuã dilexi. Protectio mea & ſcutum meum tu es, verbum tuum expectaui. Recedite à me maligni, & cuſtodiam mandata dei mei. Et pòſt quartus verſus, Quaſi ſcoriam computaſti omnes impios terræ, propterea dilexi teſtimonia tua. Horripilauit à timore tuo caro mea, & iudicia tua timui. Feci iudicium & iuſticiam, ne derelinquas me iis qui calumniantur me. Et poſt paucos verſus, Propterea dilexi mandata tua ſuper aurum & topazium. Propterea in vniuerſa præcepta tua direxi, omnem ſemitam mẽdacij odio habui. Mirabilia teſtimonia tua, idcirco cuſtodiuit ea anima mea. Et pòſt ſecundus verſus, Os meum aperui & reſpiraui, quia mandata tua deſiderabam. Et alio loco, Conſumpſit me zelus meus, quia obliti ſunt verborum tuorum hoſtes mei. Probatus ſermo tuus nimis, & ſeruus tuus dilexit illum. Paruulus ego ſum & contemptibilis, ſed præcepta tua non ſum oblitus. Et pòſt tertius verſus, Mandata tua voluntas mea. Et paulo poſt, Vide afflictionem meam, & eri-
I pe me, quia legis tuæ non ſum oblitus. Et pòſt quartus verſus, Multi qui perſequuntur me & affligunt me, à teſtimoniis tuis non declinaui. Vidi præuaricantes tuos & mœrebam, quia verbum tuum non cuſtodierũt. Vide quoniam præcepta tua dilexi domine, iuxta miſericordiam tuam viuifica me. Et pòſt tertius verſus, Gaudens ego ſum in eloquio tuo, ſicut qui inuenit ſpolia multa. Mẽdacium odio habui & deteſtatus ſum, legem autem tuam dilexi. Septies in die laudaui te ſuper iudiciis iuſticiæ tuæ. Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcãdalum. Expectabam ſalutare tuum domine, & mandata tua feci. Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea nimis. Cuſtodiui præcepta tua & teſtimonia tua, quia omnes viæ meæ in conſpectu tuo. Et pòſt quintus verſus, Sit manus tua auxiliatrix mea, quia præcepta tua elegi. Deſideraui ſalutare tuum domine, & lex tua meditatio mea eſt. Et pòſt ſecundus verſus, Erraui quaſi ouis perdita, quære ſeruum, quia mandatorum tuorum nõ ſum oblitus. De Pſalmo 119. Ego pacifica loquebar, & illi debellabant ea.

De pſalmo 121. Rogate pacem Hieruſalem, ſit bene iis qui diligunt eam. Et pòſt ſecundus verſus, Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem tibi. Propter domum domini dei noſtri, quęram bona tibi. K

De pſalmo 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. Ecce ſicut oculi ſeruorũ ad manus dominorum ſuorum. Sicut oculi ancillæ ad manũ dominæ ſuæ, ſic oculi noſtri ad dominum deum noſtrũ donec miſereatur noſtri. De pſalmo 124. Qui confidunt in domino quaſi mõs Sion, immobilis in æternum inhabitabilis Hieruſalem. De pſalmo 127. Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in viis eius. De pſalmo 129. Suſtinui dominum, ſoſtinuit anima mea, & verbum eius expectaui. De pſalmo 130. Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei, & non ambulaui in magnis & in mirabilibus ſuper me. Si non propoſui & ſilere feci animam meã, ſicut ablactatus ad matrem ſuã, ita ablactata ad me anima mea: expecta Iſraël dominum à modo & vſque in æternum.

De pſalmo 132. Ecce quàm bonum eſt & quàm decorum habitare fratres in vnũ. De pſalmo 133. Ecce benedicite dominum omnes ſerui domini: Qui ſtatis in domo domini, in atriis domus dei noſtri. In noctibus leuate manus veſtras in ſancta, & benedicite domino.

De pſalmo 134. Laudate nomen domini, laudate ſer- L
ui dominum: Qui ſtatis in domo domini, in atriis domus dei noſtri. Laudate dominũ, quoniã bonus dominus, cantate nomini eius, quoniã decens. Et poſt pauca, Idola gentium argẽtum & aurũ, opera manuum hominum: Os habent & nõ loquentur, oculos habent & nõ videbunt, &c. Et paulo poſt, Similes illis fiant qui faciũt ea, & omnes qui confidunt in eis. Domus Iſraël benedicite dominum, domus Aaron benedicite dominũ, timentes dominum benedicite domino. De pſalmo 135. Confitemini domino quoniã bonus, quoniam in ęternũ miſericordia eius. Confitemini deo deorũ, quoniam in æternũ miſericordia eius. Cõfitemini domino dominorum, quoniã in æternum miſericordia eius. Et in fine pſalmi, Confitemini deo cœli, quoniã in æternũ miſericordia eius. De pſalmo 136. Si oblitus fuero tui Hieruſalẽ, in obliuione ſit dextera mea. Adhæreat lingua mea gutturi meo, ſi non recordatus fuero tui Hieruſalẽ. Si non præpoſuero Hieruſalẽ in principio lætitiæ meæ. De pſal. 138. Nũne odiẽtes te domine odiui, & contra aduerſarios tuos diſtabui? Perfecto odio oderã illos, inimici facti ſunt mihi. De pſalmo 139. M
Ne des domine deſideria impiis, ſcelera eius ne effundantur & eleuentur. Et pòſt tertius verſus, Vir linguoſus non dirigetur in terra. De pſal. 140. Corripiet me iuſtus in miſericordia & arguet me, oleum amaritudinis nõ impinguet caput meum. Et pòſt quartus verſus, Quoniã ad te domine oculi mei, in te ſperaui, ne euacues animã meam. De pſalmo 141. Voce mea ad dominum clamaui, voce mea ad dominũ deprecat⁹ ſum. Effundã in cõſpectu eius eloquium meũ, tribulationem meam corã illo annũciabo. Et pòſt quartus verſus, Clamaui ad te domine, dixi tu es ſpes mea, pars mea in terra viuentiũ. De pſalmo 142. Meditabar in omnia opera tua, facta manuum tuarum loqoebar. Expandi manus meas ad te, anima mea quaſi terra ſitiẽs ad te. Et pòſt tertius verſus, Fac me audire mane miſericordiã tuam, quoniã in te confido. Notam fac mihi viam in qua ambulo, quoniam ad te leuaui animam meam. Libera me de inimicis domine, à te protectus ſum. De pſalmo 143. Libera me & erue me de manu filiorum alienorũ: quorum os locutum eſt vanitatem, & dextera eorum dextera mendacij: Vt ſint filij mei quaſi plantario creſcens in adoleſcentia ſua. Filiæ noſtræ quaſi anguli or-

A nati ad ſimilitudinem templi. Promptuaria noſtra ple
na,& ſupereffundẽtia ex hoc in illud. Pecora noſtra in
milibus,& innumerabilia in compitis noſtris, tauri no-
ſtri pingues. Non eſt interruptio, & nõ eſt egreſſus, &
non eſt vlulatus in plateis noſtris. Beatus populus cuius
talia ſunt, beatus populus cuius dominus deus eius.

De pſal. 144. Exaltabo te domine deus meꝰ, rex meꝰ,
& benedicam nomini tuo in æternum & vltra. In om-
ni die benedicam tibi,& laudabo nomen tuum in ſem
piternũ iugiter. Et poſt, ſecundus verſus, Generatio ad
generationẽ laudauerũt opera tua, & fortitudines tuas
annunciabũt. Decorẽ gloriæ magnitudinis tuę,& ver-
ba mirabilium tuorum loquar. Et fortitudinem horri-
bilium tuorum loquentur,& magnitudines tuas narra-
bo. Memoriam multæ bonitatis tuæ loquẽtur, & iuſti-
cias tuas laudabũt. Et pòſt tertius verſus, Et ſancti tui be
nedicunt tibi. Gloriam regni tui dicent,& fortitudines
tuas loquentur. Vt oſtendãt filiis hominum fortitudi-
nes eius, & gloriam decoris regni eius. Et paulo poſt,
Iuxta eſt dominus omnibus qui inuocãt eum in verita-
te. Placitum enim timentiũ ſe faciet, & clamorem eorũ
audiet & ſaluabit eos. Cuſtodit dominus omnes dili-
B gentes ſe, & vniuerſos impios conteret, Laudem do-
mini loquetur os meũ,& benedicit omnis caro nomi-
ni ſancto eius in æternum & iugiter. De pſalmo 145.
Lauda anima mea dominũ, laudabo deum in vita mea,
pſallã deo meo quandiu ſum. Nolite confidere in prin
cipibus, in filio hominis, cui nõ eſt ſalus. Et pòſt ſecun-
dus verſus, Beatus cuius deus Iacob auxiliator eius, ſpes
eius in domino deo ſuo. De pſalmo 146. Laudate do
minũ quoniam bonus eſt, canticũ deo noſtro quoniã
decorũ eſt, pulchra laudatio. Et poſt paucos verſus, Su-
ſcipiens manſuetos dominus, humiliãs impios vſq; ad
terram. Cantate domino in confeſsione, cantate domi
no noſtro. Et pòſt quartus verſus, Non eſt in fortitudi-
ne equi volũtas eius, neq; in tibiis viri placebitur ei. Pla
cebitur domino in iis qui timent eum, & expectant mi-
ſericordiam eius. De pſalmo 148. Reges terræ & om
nes populi, principes & vniuerſi iudices terræ, Iuuenes
& virgines, ſenes cum pueris laudent nomen domini.

De pſalmo 149. Cãtate domino canticum nouũ, laus
eius in congregatione ſanctorum. Lætetur Iſraël in fa-
ctore ſuo, filij Sion exultent in rege ſuo. Et pòſt tertius
verſus, Exultauit manſuetos in Ieſu, exultabunt ſancti in
C gloria, laudabũt in cubilibꝰ ſuis, exultationes dei in gut
ture eorum. De pſalmo 150. Laudate dominũ in ſan
ctis eius, laudate eũ in fortitudine potẽtiæ eius. Laudate
eũ in fortitudinibus eius, laudate eum iuxta multitudi-
nem magnificentiæ ſuæ. Et in fine pſalmi. Omne quod
ſpirat laudet dominum. Hæc de libro Pſalmorũ col
legimus, in quibus quiſq; vitam ſi proficere affectat, in-
ſpiciat: vbi lectorem admonemus, vt ea quæ de pſalmis
poſui, tanquam vnũ pſalmum contextim legat, tacitis
verbis meis quæ ad hoc interpoſui, vt ſi voluerit, inſpi-
ciat vbi ſit ſcriptũ quod poſui, id eſt, quoto vel in quo
loco eiuſdẽ pſalmi. His enim prætermiſsis qui lectione
cõtinuata inſpexerit ſola verba pſalmorum, multo iu-
cundius,& ob hoc vtilius ex diuinis afficietur eloquiis.

Nunc de libris Salomonis quæ videbũtur huic ope-
ri neceſſaria, colligemus: Ac primũ de Prouerbiis, qui li
ber ſi bene intelligatur, ad mores pios informandos pe
nè totus valebit: Sed ea quæ obſcura ſunt, prætermitto,
habeant ea quibus exerceantur lectores dilectoresq; ſpi
ritaliũ literarũ: Nos in hoc opere ſtatuimus illa ponere
quæ ad agendam vitã facile intellectu referãtur. Quã-

uis multis videri poſsim apertiſsima prætermiſiſſe, nõ- D
nullaq; hinc potius clauſa ſunt vnde putãtur eſſe perſpi
cua. Quid eni tã clarũ videtur, & quid tam inepte fit, ſi
ad proprietatẽ velis accipere, quod ibi ſcriptũ eſt, Ab a-
qua aliena abſtine te,& de fonte alieno ne biberis? Aut *Prouer. 5.*
quid valet ad mores corrigẽdos, niſi illic intellectus al-
tior requirat, quod dictũ eſt, Paupertas virũ humiliat, *Prouer. 10.*
manus autẽ fortiũ locupletat: Cũ & nõ eſſe pauperẽ, &
eſſe manibus fortẽ, nõ ſit in bonorũ hominũ poteſtate,
ſed & multis prouenerit peſsimis,& hoc prouerbiũ ma
le itellectũ, poſsit prouocare pauperes fortes, vt rapinis
ſe exiſtiment debere diteſcere. Quis nõ autem rideat ſi
proprie poſitũ putauerit quod ibi legitur: Nõ enim na-
ſcũtur filij malignis? Omnia ergo talia relinquemus, &
ea quibus ſuadetur aliquid aliquãto diutius, cũ id quod
ſuadetur atq; pręcipitur non ſit obſcurũ,& id potius ſit
ponendũ in hoc ſpeculo vbi ſe illi inſpiciãt, quibus iã
perſuaſum eſt, bene ac laudabiliter viuere, ſed vt hoc fa
ciãt quæ ſibi optãda atq; obſeruãda ſunt, quærant. Hæc
itaque de Prouerbiis Salomonis ponenda credimus.

Timor domini principium ſcientiæ. Sapientiã E
atq; doctrinam ſtulti deſpiciunt. Audi fili mi
diſciplinam patris tui, & ne dimittas legẽ ma *Prouer. 1.*
tris tuæ. Et poſt vndecim verſus, cũ de homi- *Ex Prouer-*
cidiis loqueretur, Ipſi, inquit, contra ſanguinẽ ſuũ inſi- *biis, ad fi-*
diantur,& moliũtur fraudes cõtra animas ſuas. Sic ſe- *liũ Salomõ*
mitæ omnis auari animas poſsidentium rapiũt. Itẽ poſt *de obſeruã*
tres verſꝰ, Vſq; quo paruuli diligitis infantiã,& ſtulti ea *dis patris*
quæ ſibi ſunt noxia cupiũt,& inprudentes odiũt ſcien- *præceptis,*
tiam: Et poſt octo verſus, Tunc inuocabunt me,& non *quæque ſint*
exaudiam, mane conſurgent, & non inuenient me, eo *ea.*
quòd exoſam habuerint diſciplinã, & timorẽ domini *Ibidem.*
nõ ſuſceperint, nec acquieuerint cõſilio meo, & detra- *Prouer. 1.*
xerint vniuerſæ correptioni meæ. Comedent igitur fru
ctus viæ ſuæ, ſuiſq; conſiliis ſaturabũtur. Auerſio paruu-
lorũ interficiet eos,& proſperitas ſtultorũ perdet illos.
Qui autem me audierit, abſq; terrore requieſcet,& abũ-
dantia perfruetur, malorum timore ſublato. Et poſt tres
verſus, Si enim ſapientiam inuocaueris, & inclinaueris *Prouer. 2.*
cor tuũ prudẽtiæ: ſi quæſieris eam quaſi pecuniam,& ſi-
cut theſauros effoderis illam: tũc intelliges timorẽ do-
mini & ſcientiam dei inuenies: quia dominus dat ſapiẽ
tiam,& ex ore eius ſcientia & prudentia. Cuſtodiet re-
ctorum ſalutem,& proteget gradientes ſimpliciter, ſer- F
uans ſemitas iuſticiæ,& vias ſanctorũ cuſtodiens. Tũc
intelliges iuſticiam & iudiciũ & æquitatem,& omnem
ſemitam bonam. Si intrãuerit ſapientia cor tuũ,& ſciẽ-
tia animæ tuæ placuerit, conſiliũ cuſtodiet te,& prudẽ-
tia ſeruabit te, vt eruaris de via mala & ab homine qui
peruerſa loquitur. Qui derelinquũt iter rectũ, & ambu-
lant per vias tenebroſas: Qui lætantur cũ malefecerint,
& exultant in rebus peſsimis. Quorum viæ peruerſæ,&
infames greſſus eorum. Vt eruaris à muliere aliena, &
ab extranea quæ mollit ſermones ſuos,& reliquit ducẽ
pubertatis ſuę & pacti dei ſui oblita eſt. Et poſt octo ver
ſus, Miſericordia & veritas non te deſerant: Circunda *Prouer. 3.*
eas gutturi tuo,& deſcribe in tabulis cordis tui, & inue
nies gratiam & diſciplinam bonam corã deo & homi
nibus. Habe fiduciã in domino ex toto corde tuo,& ne
innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita il-
lum,& ipſe diriget greſſus tuos. Ne ſis ſapiens apud te-
metipſum. Time dominũ,& recede à malo. Et poſt vnũ
verſum, Honora dominũ de tua ſubſtãtia, & de primi- *Ibidem.*
tiis omniũ frugum tuarũ. Et poſt duos verſus, Diſcipli *Ibidem.*

D nam do-

G nam domini fili mi ne abiicias, ne deficias cum ab eo
corriperis. Quẽ enim diligit dominus, corripit, & qua-
ſi pater in filio complacet tibi. Beatꝰ homo qui inuenit
ſapientiam, & qui affluit prudentia. Melior eſt acqui-
ſitio eius negociatione argẽti, & auro primo fructꝰ eiꝰ:
Precioſior eſt cunctis opibus, & omnia quæ deſideran-
tur, huic non valent comparari. Et poſt ſex verſus, Fili
mi, ne effluant hæc ab oculis tuis, Cuſtodi legem atque
Prouer. 3. conſilium. Et poſt ſex verſus, Noli prohibere beneface-
re eum qui poteſt: ſi vales & ipſe benefac. Ne dicas ami
co tuo, vade & reuertere, & cras dabo tibi, cum ſtatim
poſsis dare. Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in
te habeat fiduciam. Ne contẽdas aduerſus hominẽ fru-
ſtra. Et poſt ſeptem verſus, Illuſores ipſe deducet, & mã
Prouer. 4. ſuetis dabit gratiã. Et poſt vigintiquatuor verſus, Om-
ni cuſtodia ſerua cor tuum, quia ab ipſo vita procedit.
Remoue à te os prauũ, & detrahẽtia labia ſint procul à
te. Oculi tui recte videãt, & palpebræ tuę præcedãt greſ
ſus tuos. Dirige ſemitam pedibus tuis, & omnes vię tuę
ſtabilientur. Ne declines in dexteram aut in ſiniſtram.
Prouer. 5. Auerte pedem tuũ à malo. Vias enim quæ à dextris ſunt
nouit dominus, peruerſæ vero ſunt quæ à ſiniſtris ſunt.
H Ipſe autem rectos facit curſus tuos, itinera autem tua in
pace producet. Fili mi attende ſapientiã meam, & pru-
dẽtiæ meę inclina aurem tuam, vt cuſtodias cogitatio-
nes, & diſciplinam labia tua conſeruẽt. Fauus enim ſtil
lans labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, Nouiſ
ſima autem illius amara quaſi abſinthium, & acuta qua-
ſi gladius biceps. Pedes eius deſcendunt in mortem, &
ad inferos greſſus illius penetrãt. Et poſt plures verſus,
Non cõcupiſcat pulchritudinem eius cor tuum, ne ca-
Prouer. 6. piaris nutibus illius. Precium enim ſcorti, vix vnius eſt
panis, mulier autem viri precioſam animam capit. Nũ-
quid abſcondere poteſt homo ignem in ſinu ſuo, vt ve
ſtimenta illius non ardeãt, aut ambulare ſuper prunas,
vt non comburantur plantę eius? Sic qui ingreditur ad
mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit
eam. Non grandis eſt culpa cum quis furatus fuerit, Fu
ratur enim vt eſurientem impleat animam: Deprehen-
ſus quoq; reddet ſeptuplum, & omnẽ ſubſtantiam do-
mus ſuæ tradet. Qui autem adulter eſt, propter cordis
inopiam perdet animam ſuam. Et pòſt quartus verſus,
Prouer. 7. Fili mi cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea recon
de tibi. Serua mandata mea & viue, & legem meã quaſi
I pupillã oculi tui. Et poſt aliquot verſus, Intelligite par-
Prouer. 8. uuli aſtutiam, & inſipientes animaduertite. Et poſt, ſe-
cundus verſus, Veritatem meditabitur guttur meum, &
labia mea non atteſtantur impium. Et poſt, tertius ver-
ſus. Accipite diſciplinam meam & non pecuniam, do-
ctrinam magis quàm aurum diligite. Melior eſt enim
ſapientia cũctis precioſiſsimis, & omne deſiderabile ei
non poteſt comparari. Et poſt, ſecundus verſus. Timor
Ibidem. domini odit malũ, arrogantiam & ſuperbiam & viam
prauã & os bilingue deteſtatur. Et poſt, quartus verſus.
Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilant ad me,
inuenient me. Mecum ſunt diuitiæ & gloria, opes ſuper-
bæ & iuſticia. Melior eſt fructus meus auro & precioſo
lapide, & genimina mea argento electo. In viis iuſticiæ
ambulo, in medio ſemitarum iudicij, vt ditem diligen
tes me, & theſauros eorum repleam. Et poſt aliquos ver
Ibidem. ſus, Beatꝰ homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas
quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. Qui me inue-
nerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutẽ à domino: Qui
autem in me peccauerit, lædit animam ſuã. Omnes qui
me oderunt, diligunt mortem. Et poſt nouem verſus,
Relinquite infantiã & viuite, & ambulate per vias pru- K
dẽtiæ. Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi facit iniuriam: & *Prouer. 9.*
qui arguit impium, generat maculam ſibi. Noli arguere
deriſorem, ne oderit te: Argue ſapientem, & diliget te.
Da ſapienti, & addetur ei ſapientia. Doce iuſtum, & fe-
ſtinabit accipere. Principium ſapientiæ timor domini,
& ſcientia ſanctorum, prudẽtia. Et poſt decem & octo
verſus, Non proderũt theſauri iniquitatis, iuſticia vero *Prouer. 10.*
liberabit à morte. Et poſt, quartus verſus, Qui cõgregat
in meſſe, filius ſapiens eſt: qui autem ſtertit æſtate, filius
confuſionis. Et poſt, tertius verſus, Sapiens corde præ-
cepta ſuſcipiet, ſtultus cæditur labiis. Qui ambulat ſim-
pliciter, ambulat confidẽter: Qui autem deprauat vias
ſuas, manifeſtus erit. Qui annuit oculo, dabit dolorem.
Stultus labiis verberabitur. Vena vitæ, os iuſti: & os im-
piorum operiet iniquitatem. Odiũ ſuſcitat rixas, & vni-
uerſa delicta operit charitas. In labio ſapientis inuenie-
tur ſapiẽtia, & virga in dorſo eiꝰ qui indiget corde. Sa-
pientes abſcondunt ſapientiam, os autem ſtulti confu-
ſioni proximum eſt. Et poſt, tertius verſus, Via vitæ cu- *Ibidem.*
ſtodienti diſciplinam, qui autem increpationes relin-
quit, errat. Abſcondũt odium labia mendacia. Qui pro-
fert contumeliam, inſipiens eſt. In multiloquio menda L
cium non deerit: qui autẽ moderatur labia ſua, pruden-
tiſsimus eſt. Argentum electum lingua iuſti, cor impio-
rum pro nihilo. Labia iuſti erudiunt plurimos, qui autẽ
indocti ſunt, in cordis egeſtate moriuntur. Benedictio
domini diuites facit, nec ſociabitur eis afflictio. Quaſi
per riſum ſtultus operatur ſcelus, ſapiẽtia autem eſt vi-
ro prudẽtia. Quod timet impius, veniet ſuper eum, de-
ſiderium ſuũ iuſtis dabitur. Et pòſt ſecundus verſus, Si-
cut acetũ dentibus, & fumus oculis: ſic piger iis qui mi- *Ibidem.*
ſerunt eũ. Timor domini apponet dies, & anni impio-
rum breuiabuntur. Expectatio iuſtorum, lætitia: ſpes au
tem impiorum peribit. Fortitudo ſimplicis via domi-
ni, & pauor iis qui operãtur malum. Iuſtus in æternum
non commouebitur, impij autem nõ habitabũt in ter-
ra. Os iuſti parturiet ſapientiam, lingua prauorum peri- *Prouer. 11.*
bit. Labia iuſti conſiderãt placita, & os impiorum per-
uerſa. Statera doloſa, abominatio apud deum, & põdus
æquum, voluntas eius. Vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & cõ
tumelia: vbi autem humilitas, ibi & ſapientia. Simplici-
tas iuſtorum diriget eos, & ſupplãtatio peruerſorũ per-
det illos. Nõ proderunt diuitiæ in die vltionis, iuſticia M
autem liberabit à morte. Iuſticia ſimplicis diriget viam
eius, & in impietate ſua corruet impius. Iuſticia rectorũ
liberabit eos, & in inſidiis ſuis capientur iniqui. Mor-
tuo homine impio, nulla erit vltra ſpes, & expectatio
ſolicitorum peribit. Et poſt quinque verſus, Qui deſpi- *Ibidem.*
cit amicum ſuum, indigens corde eſt, vir autẽ prudens
tacebit. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui
autem fidelis eſt animi, celat commiſſum. Vbi non eſt
gubernator, populus corruet, Salus autem vbi multa cõ
ſilia. Affligetur malo qui fidem facit pro extraneo: qui
autem cauet laqueos, ſecurus erit. Et poſt duos verſus,
Benefacit animæ ſuæ vir miſericors, qui autem crude- *Ibidem*
lis eſt & propinquus, abiicit. Et poſt tres verſus, Abo-
minabile domino prauum cor, & voluntas eius in iis
qui ſimpliciter ambulant Manus in manu, non erit in-
nocens malus, ſemẽ autem iuſtorum ſaluabitur. Et poſt
duos verſus, Deſiderium iuſtorum omne bonum eſt,
præſtolatio impiorum furor. Alij diuidunt propria,
& ditiores fiunt: Alij rapiunt non ſua, & ſemper in e-
geſtate ſunt. Anima quæ benedicit, impugnabitur: &
qui inebriat, ipſe quoque inebriabitur. Qui abſcon-
dit fru-

A dit frumenta,maledictus in populis: benedictio autem
ſuper caput vendentium. Bene conſurget diluculo,qui
quærit bona:qui autem inueſtigator malorũ eſt, oppri-
metur ab eis.Qui cõfidit in diuitiis ſuis,hic corruet, iu-
ſti autem quaſi virens folium germinabũt. Et poſt tres
Prouer.11. verſus, Si iuſtus in terra recipit, quanto magis impius
& peccator?Qui diligit diſciplinam, diligit ſcientiam:
Prouer.12. qui autẽ odit increpationes, inſipiẽs eſt.Qui bonus eſt,
hauriet à domino gratiam: qui autem confidit cogita-
tionibus ſuis,impie agit. Nõ roborabitur homo ex im-
pietate,& radix iuſtorum non commouebitur. Et poſt
aliquos verſus, Deſiderium impij, munimentũ eſt peſ-
ſimorum,radix autem iuſtorum proficiet. Propter pec-
cata labiorum,ruina proximat malo,effugiet autem iu-
ſtus de anguſtia. De fructu oris ſui vnuſquiſq; replebi-
tur bonis,& iuxta opera manuũ ſuarum retribuetur ei.
Via ſtulti,recta in oculis eius, qui autẽ ſapiens eſt audit
Ibidem. cõſilia.Et poſt tres verſus,Eſt qui pmittit, & quaſi gla-
dio pũgitur conſciẽtiæ, lingua autẽ ſapientium ſanitas
eſt.Labium veritatis firmum erit in perpetuum, qui au-
tem teſtis eſt repentinus, cõcinnat linguam mendacẽ.
Dolus in corde cogitantium mala,qui autẽ ineunt pa-
B cis conſilia,ſequetur eos gaudium. Nõ contriſtabit iu-
ſtum quicquid ei acciderit,impij autẽ replebuntur ma-
lo.Abominatio domini,labia mendacia: qui autem fi-
deliter agunt,placent ei.Homo verſutus celat ſcientiã:
& cor inſipiẽtium prouocabit ſtulticiam. Et poſt duos
verſus,Mœror in corde viri humiliabit illud,& ſermo-
ne bono lætificabitur. Qui negligit damnum propter
amicum,iuſtus eſt: iter autem impiorum decipiet eos.
Non inueniet fraudulentus lucrum, & ſubſtãtia homi-
nis erit auri precium.Et in ſemita iuſticiæ vita: iter au-
tem deuium ducit ad mortem. Filius ſapiens, doctrina
patris:qui autem illuſor eſt,nõ audit cum arguetur. De
fructu oris ſui homo ſaturabitur bonis,anima autẽ præ-
Prouer.13. uaricatorum iniqua.Qui cuſtodit os ſuũ, cuſtodit ani-
mam ſuam:qui autem inconſideratus eſt ad loquendũ,
ſentiet mala. Vult & non vult piger:anima autem ope-
rantium impinguabitur. Verbum mendax iuſtus dete-
ſtabitur,impius autem confundit & confundetur.Iuſti-
cia cuſtodit innocentis viã,impietas vero peccata ſup-
plantat.Eſt quaſi diues,cũ nihil habeat,& eſt quaſi pau-
per cum in multis diuitiis ſit. Redemptio animæ viri,
diuitiæ ſuæ:qui autem pauper eſt, increpationem nõ ſu
C ſtinet,Lux iuſtorum lætificat,lucerna impiorum extin-
guetur.Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt,qui autẽ agũt
cuncta conſilio,reguntur ſapientia. Subſtãtia feſtinata
minuetur,quæ autem paulatim colligitur,manu multi-
plicabitur.Spes quæ differtur,affligit animam:lignũ vi-
tæ deſiderium veniẽs. Qui detrahit alicui rei, ipſe ſe in
futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace
verſabitur. Lex ſapienti fons vitæ, vt declinet à ruina
mortis.Doctrina bona dabit gratiam:in itinere contẽ-
Ibidem. ptorum vorago.Et poſt aliquot verſus, Qui parcit vir-
gæ ſuæ,odit filium ſuum:qui autem diligit illum,inſtã-
ter erudit.Iuſtus comedit & replet animam ſuam, ven-
ter autem impiorum inſatiabilis. Et poſt duos verſus,
Prouer.14. Ambulans recto itinere & timẽs deum, deſpicietur ab
eo qui infami graditur via.In ore ſtulti virga ſuperbiæ,
labia ſapientium cuſtodiunt eos. Et pòſt ſecundus ver-
ſus,Teſtis fidelis non mentietur: profert mendaciũ te-
ſtis doloſus.Quærit deriſor ſapientiam & non inuenit:
doctrina ſapientium facilis.Vade contra virum ſtultũ,
& neſcito labia imprudentiæ.Sapientia callidi eſt intel
ligere viam ſuam,& imprudentia ſtultorũ errans.Stul-
tus illudet peccatũ: inter iuſtos morabitur gratia. Cor D
quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius
non miſcebitur extraneus. Domus impiorum delebi-
tur,tabernacula vero iuſtorum germinabũt.Eſt via quæ
videtur homini iuſta,nouiſſima autẽ eius deducunt ad
mortem.Riſus dolore miſcebitur,& extrema gaudij lu
ctus occupat.Et poſt tres verſus, Sapiẽs timet & decli- *Ibidem.*
nat malum,ſtultus autem tranſilit & confidit. Impatiẽs
operabitur ſtulticiã,& vir verſutus odioſus eſt. Et pòſt
quartus verſus. Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: *Ibidem.*
qui autẽ miſeretur pauperis,beatus erit. Errant qui ope-
rantur malum:miſericordia & veritas præparãt bona.
In omni opere erit abundãtia, vbi autẽ verba ſunt plu-
rima, frequenter egeſtas. Et poſt tres verſus, In timore
domini fiducia fortitudinis, & filiis eius erit ſpes. Ti-
mor domini fons vitæ, vt declinet à ruina mortis. Et
poſt duos verſus,Qui patiens eſt,multa gubernatur pru
dentia: qui autem impatiẽs eſt,exaltat ſtulticiam ſuam.
Vita carnium ſanitas cordis, putredo oſſium inuidia.
Qui calumniatur egentem, exprobrat factori eius: ho-
norat autẽ eum qui miſeretur pauperis. Et poſt aliquos
verſus,Reſponſio mollis frangit iram:ſermo durus ſu- *Prouer. 15.*
ſcitat furorem. Lingua ſapientium ornat ſcientiam, os *Ibidem.*
fatuorũ ebullit ſtulticiam. Et poſt aliquot verſus,Non E
amat peſtilens eum qui ſe corripit,nec ad ſapientes gra
ditur.Et poſt quartum verſum, Melius eſt parum cum
timore domini, quàm theſauri magni & inſatiabiles.
Melius eſt vocari ad olera cũ charitate, quàm ad vitu-
lum ſaginatum cum odio. Vir iracundus prouocat ri-
xas:qui patiens eſt mitigat ſuſcitatas. Iter pigrorũ quaſi
ſepes ſpinarum,via iuſtorum abſque offendiculo.Filius
ſapiens lætificat patrem, & ſtultus homo deſpicit ma-
trem ſuam.Et poſt duos verſus,Diſsipantur cogitatio- *Ibidem.*
nes vbi non eſt conſilium, Vbi vero plures ſunt conſi-
liarij, confirmantur. Lætatur homo in ſententia oris
ſui,& ſermo opportunus eſt optimus.Semita vitæ ſuper
eruditũ,vt declinet de inferno nouiſsimo. Et poſt tres
verſus,Conturbat domum ſuam qui ſectatur auariciã:
qui autem odit munera, viuet. Mens iuſti meditabitur
obedientiam,os impiorum redundat malis. Longe eſt
dominus ab impiis,& orationes iuſtorũ exaudiet. Lux
oculorum lætificat animam,fama bona impinguat oſ-
ſa.Auris quæ audit increpationes vitæ: in medio ſapiẽ-
tium commorabitur, Qui abiicit diſciplinam,deſpicit
animam ſuam:qui autẽ acquieſcit increpationibus, poſ F
ſeſſor eſt cordis. Timor domini, diſciplina ſapientiæ:
& gloriam præcedit humilitas. Hominis eſt animum
præparare,& dei gubernare linguã. Omnes viæ homi- *Prouer.16.*
num patent oculis eius, ſpirituum ponderator eſt do-
minus.Reuela domino opera tua,& dirigentur cogita-
tiones tuæ. Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt
dominus,impium quoque ad diem malum. Abomina-
tio domini omnis arrogans, etiam ſi manu ad manum
fuerit, nõ erit innocens. Miſericordia & veritate redi-
metur iniquitas,& in timore domini declinatur à ma-
lo.Cũ placuerint domino viæ hominis, inimicos quo-
que eius cõuertet ad pacem. Melius eſt parũ cum iuſti-
cia,quàm multi fructus cũ iniquitate. Cor hominis diſ
ponit viam ſuam, ſed domini eſt dirigere greſſus eius,
Diuinatio in labiis regis,in iudicio non errabit os eius.
Põdus & ſtatera iudicia domini ſunt,& opera eius om-
nes lapides ſeculi. Abominabiles regi qui agunt impie
quoniam iuſticia firmatur ſoliũ. Voluntas regum labia,
iuſta,qui recta loquitur diriget. Indignatio regis nũcij
mortis,& vir ſapiens placabit eam. In hilaritate vultus

G regis,vita & clemẽtia eius. Quaſi imber ſerotinus, poſ-
ſide ſapientiam,quia auro melior eſt:& acquire prudẽ-
tiam,quia precioſior eſt argento. Semita iuſtorum de-
clinat mala, cuſtos animæ ſuæ ſeruat viam ſuam. Con-
tritionem præcedit ſuperbia, & ante ruinam exaltatur
ſpiritus. Melius eſt humiliari cum mitibus, quàm diui-
dere ſpolia cum ſuperbis. Eruditus in verbo reperiet bo
na:& qui in domino ſperat,beatus eſt. Qui ſapiẽs cor-
de eſt appellabitur pruẽds, & qui dulcis eloquio, maio
Prouer. 16. ra percipiet. Et poſt aliquot verſus, Melior eſt patiẽs vi-
ro forti,& qui dominatur animæ ſuæ,expugnatore vr-
bium. Sortes mittuntur io ſinum,ſed à domino tempe-
rantur. Melior eſt buccella ſicca cum gaudio, quàm do
Prouer. 17. mus plena victimis cum iurgio. Seruus ſapiẽs domina-
bitur filiis ſtultis, & inter fratres hæreditatem diuidet.
Sicut igne probatur argentũ & aurum camino,ita cor-
da probat dominus. Malus obedit linguę iniquæ,& fal
lax obtemperat labiis mendacibus. Qui deſpicit paupe
rem,exprobrat factori eius: & qui ruina lætatur alteri⁹,
non erit impunitus. Corona ſeoum filij filiorũ, & glo-
ria filiorum patres ſui. Noo decent ſtultum verba cõpo
ſita,nec principem labium mentiens. Gemma gratiſſi-
H ma expectatio præſtolantis,quocunq; ſe verterit,prudẽ
ter intelliget. Qui celat delictum,quærit amicicias: qui
altero ſermone repetit,ſeparat fœderatos. Plus proficit
correptio apud prudentem, quàm centum plagæ apud
ſtultum. Semper iurgia quærit malus, angelus autẽ cru-
delis mittetur contra eum. Expedit magis vrſæ occur-
rere raptis fœtibus,quàm fatuo confidenti ſibi in ſtulti-
cia ſua. Qui reddit mala pro bonis, nõ recedet malum
de domo eius. Qui dimittit aquam,caput eſt iurgiorũ:
& antequam patiatur contumeliã, iudicium deſerit. Et
qui iuſtificat impium, & qui condẽnat iuſtum, abomi-
nabilis eſt vterq; apud deũ. Et poſt aliquot verſus, Mu-
nera de ſinu impi⁹ accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.
Ibidem. In facie prudentis lucet ſapientia, oculi ſtultorum in fi-
nibus terræ. Et poſt tres verſus, Qui moderatur ſermo-
nes ſuos, doctus & prudens eſt, & precioſi ſpiritus vir
Prouer. 18. eruditus. Et poſt duos verſus, Occaſiões quęrit qui vult
recedere ab amico, omni tẽpore erit exprobrabilis. Et
poſt quatuor verſus, Accipere perſonam impij non eſt
bonũ,vt declines à veritate iudicij. Et poſt quatuor ver
ſus, Qui mollis & diſſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt
Ibidem. ſua opera diſsipaotis. Turris fortiſsima nomẽ domini,
I ad ipſam currit iuſt⁹ & exaltabitur. Et poſt duos verſus,
Antequam conteratur exaltatur cor hominis, & ante-
quam glorificetur humiliatur. Et poſt quinq; verſus, Iu
Ibidem. ſtus eſt prior accuſator ſui, venit amicus eius & inueſti-
gabit eũ. Contradictiones comprimit ſors, & inter po
tẽtes quoq; diiudicat. Frater qui adiuuatur à fratre,qua-
ſi ciuitas firma,& iudicia quaſi vectes vrbium. Et poſt
duos verſus, Mors & vita in manu linguæ: Qui diligũt
Ibidem. eam,comedent fructus eius. Qui inuenit mulierem bo-
nam,inuenit bonum: & hauriet iocunditatem à domi-
no. Qui expellit mulierem bonam,expellit bonum, qui
autem tenet adulteram,ſtultus eſt & inſipiẽs. Cum ob-
ſecrationibus loquitur pauper,& diues effabitur rigide.
Vir amicabilis ad ſocietatem, magis amicus erit quàm
Prouer. 19. frater. Melior eſt pauper qui ãbulat in ſimplicitate ſua,
quàm torquens labia inſipiens. Vbi non eſt ſcientia ani
mæ,nõ eſt bonum,& qui feſtinus eſt pedibus, offendit.
Stulticia hominis ſupplantat greſſus eius, & cõtra deũ
feruet animo ſuo. Diuitiæ addunt amicos plurimos, à
paupere autem & ij quos habuit ſeparãtur. Teſtis falſus
non erit impunitus,& qui mendacia loquitur,non effu
giet. Multi colũt perſonam potentis, & amici ſunt do- K
na tribuentis. Fratres hominis pauperis oderunt eum,
inſuper & amici procul receſſerunt ab eo. Qui tantum
verba ſectatur,nihil habebit, qui autẽ poſſeſſor eſt men
tis,diligit animam ſuam. Et poſt nouem verſus, Pigre- Ibidem.
do immittit ſoporẽ,& anima diſſoluta eſuriet. Qui cu-
ſtodit mandatũ,cuſtodit animam ſuam, qui autem ne-
gligit vias ſuas,mortificabitur. Fœneratur domino qui
miſeretur pauperis, & viciſsitudinem ſuam reddet ei.
Erudi filium tuum ne deſperes. Et poſt ſex verſus, Ho-
mo indigens miſericors eſt,& melior pauper quàm vir
mendax. Timor domini ad vitam,& in plenitudine cõ
morabitur abſq; viſitatione peſsimi. Et poſt duos verſ⁹,
Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit: ſin autẽ cor-
ripueris ſapieotem, intelliget diſciplinam. Qui affligit
patrem & fugit matrem, ignominioſus eſt & infœlix.
Nõ ceſſes fili audire doctrinam, nec ignores ſermones
ſcientiæ. Teſtis iniquus deridet iudicium, & os impio-
rum deuorat iniquitatem. Parata ſunt deriſoribus iudi
cia,& mallei percutientes ſtultorum corporibus. Luxu- Prouer. 20.
rioſa res vinum,& tumultuoſa ebrietas. Quicũq; in his
delectatur,non erit ſapiens. Et poſt aliquos verſus, Pon Ibidem.
dus & pondus,menſura & menſura, vtrunq; abomina- L
bile eſt apud deũ. Ex ſtudiis ſuis intelligitur puer,ſi mũ-
da & ſi recta ſint opera ei⁹. Et poſt duos verſus, Noli di-
ligere ſomnũ ne te egeſtas opprimat. Aperi oculos tuos
& ſaturare panib⁹. Et poſt decimumſeptimum verſum,
Abominatio eſt apud deum pondus & pondus, ſtatera Ibidem.
doloſa non eſt bona. Et poſt vigintiquinq; verſus, Qui Prouer. 21.
obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis, & ipſe cla
mabit & non exaudietur. Munus abſconditum extin-
guit iras,& donũ in ſinu indignationem maximã. Gau
dium iuſto eſt facere iudiciũ, & pauor operantibus ini-
quitatẽ. Vir qui errauerit à via doctrinę,in cœtu gigan-
tium reputabitur. Et poſt nouẽ verſus, Qui cuſtodit os Ibidem.
ſuũ & linguam,cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam. Su
perbus & arrogãs vocatur indoctus,qui in ira operatur
ſuperbiam. Deſideria occidunt pigrum,noluerũt enim
quicquam manus eius operari. Tota die concupiſcit &
deſiderat,qui autem iuſtus eſt tribuet,& nõ ceſſabit. Ho
ſtiæ impiorum abominabiles, quia offerũtur ex ſcelere.
Teſtis mendax peribit,vir bene dicens,loquitur victo-
riam. Et poſt quatuor verſus, Melius eſt nomẽ bonum, Prouer. 22.
quàm diuitiæ multæ. Et poſt aliquos verſus, Qui pron⁹ Ibidem.
eſt ad miſericordiam benedicetur:de panib⁹ enim ſuis M
dedit pauperi. Eiice deriſorem,& exibit cum eo iurgiũ,
ceſſabuntq; cauſæ & contumeliæ. Et poſt quatuor ver-
ſus. Dicit piger,leo foris,in medio platearum occiden-
dus eſt. Et poſt tres verſus, Qui calumniatur pauperem
vt augeat diuitias ſuas, dabit ipſe ditiori & egebit. Et
poſt aliquos verſus, Non facies violẽtiam pauperi,quia Ibidem.
pauper eſt,neque cõteras egeoum in porta, quia domi-
nus iudicabit cauſam eius, & configet eos qui confixe-
runt animam eius. Noli eſſe amicus homini iracundo,
neque ambules cum viro furioſo: ne forte diſcas ſemi-
tas eius,& ſumas ſcandalum animæ tuæ. Noli eſſe cum
iis qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerũt pro
debitis. Et poſt aliquantum, noli ſubtrahere à puero Prouer. 23.
diſciplinam: ſi enim percuſſeris eum virga, non mo-
rietur. Tu virga percuties eum, & animam eius de in-
ferno liberabis. Et poſt aliquos verſus, Noli eſſe in con- Ibidem.
uiuiis potatorum, nec in comeſſationibus eorũ qui car
nes ad veſcendum conferunt. Et poſt aliquos verſus,
Ne intuearis vinum quando flaueſcit, cum ſplenduerit Ibidem.
in vitro color eius, ingreditur blãde ſed in nouiſsimo
mordebit

A mordebit vt coluber, & ſicut regulus venena diffūdet.
Prouer. 24. Et poſt aliquos verſus, Ne æmuleris, iquit, viros malos,
nec deſideres eſſe cum eis, quia rapinas meditatur mēs
eorum, & fraudes labia eorum loquūtur. Item poſt ali-
Ibidem. quos verſus, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui
trahuntur ad interitum liberare ne ceſſes. Si dixeris, vi-
res non ſuppetunt, qui inſpector eſt cordis, ipſe intelli-
git: & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, redderq; ho-
mini iuxta opera ſua. Item poſt aliquos verſus, Cum ce-
Ibidem. ciderit inimicus tuus ne gaudeas, & in ruina eius ne ex-
ultet cor tuum: ne forte videat dominus & diſpliceat
ei, & auferat ab eo iram ſuam. Nec contendas cum peſ-
ſimis, nec æmuleris impios. Et poſt duos verſus, Time
dominum fili mi & regē, & cū detractoribus non com
miſcearis: Quoniam repēte conſurget perditio eorum,
& ruinam vtriuſq; quis nouit? Hęc quoque ſapientibus,
Cognoſcere perſonam in iudicio non eſt bonum. Qui
dicit impio, iuſtus es, maledicēt ei populi, & deteſtabū-
tur eum tribus. Qui arguunt laudabūtur, & ſuper ipſos
veniet benedictio. Labia deoſculabitur, qui recta verba
Ibidem. reſpondet. Et poſt duos verſus, Ne ſis teſtis fruſtra con-
tra proximum tuū, nec lactes quenquam labiis tuis. Nec
B dicas, quo modo fecit mihi ſic faciam ei, reddā vnicui-
que ſecundum opus ſuū. Per agrum hominis pigri trāſ
iui, & per vineam viri ſtulti, Et ecce totum repleuerant
vrticæ, operuerāt ſuperficiem eius ſpinæ, & maceria la-
pidum deſtructa erat, Quod cū vidiſſem, poſui in cor-
de meo, & exemplo didici diſciplinam. Et poſt aliquos
Prouer. 25. verſus, Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio ci
to, ne poſtea emendare nō poſsis cum dehoneſtaueris
amicum tuum: Cauſam tuam tracta cum amico tuo, &
ſecretum extraneo non reueles, ne forte inſultet tibi cū
audierit, & exprobrare non ceſſet. Mala aurea in lectis
argenteis, qui loquitur verbum in tempore ſuo. Inauris
aurea & margarita fulgens, qui arguit ſapientem, & au-
Ibidem. rem obedientem. Et poſt aliquos verſus, Acetum in ni-
tro eſt qui cantat carmina cordi peſsimo, Si eſurierit
inimicus tuus, ciba illum: & ſi ſitierit, da ei aquam bibe-
re: Prunam enim congregabis ſuper caput eius, & do-
minus reddet tibi. Et poſt decem verſus, Sicut vrbs pa-
tens & abſq; murorum ambitu: ſic vir qui nō poteſt lo-
quendo cohibere ſpiritum ſuū. Et poſt duos verſus, Si-
cut auis ad alta tranſuolans, & paſſer quolibet vadens:
Prouer. 26. C ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuper-
ueniet: Flagellū equo, & chamus aſino, & virga dorſo
imprudentium. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtulticiam
ſuam, ne efficiaris ei ſimilis. Reſpōde ſtulto iuxta ſtulti-
ciam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur. Et poſt decem
Ibidem. verſus, Sicut canis qui reuertitur ad vomitum ſuum, ſic
imprudēs qui iterat ſtulticiam ſuam. Vidiſti hominem
ſapientem ſibi videri, magis illo ſpem habebit ſtultus.
Dicet piger, leo eſt in via, & leæna in itineribus. Sicut
oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.
Abſcondit piger manus ſub aſcella ſua, & laborat ſi ad
os ſuum eas conuerterit. Sapiētior ſibi piger videtur ſe-
ptem viris loquentibus ſententias. Sicut qui apprehen-
dit auribus canem, ſic qui tranſit & impatiens commi-
ſcetur rixæ alterius. Sicut noxius eſt qui mittit lāceas &
ſagittas in mortem, ſic vir qui fraudulenter nocet ami-
co ſuo, & cum fuerit deprehenſus, dicit, ludens feci. Cū
defecerint ligna, extinguitur ignis: & ſuſurrone ſubtra-
cto, iurgia conquieſcūt. Sicut carbones ad prunas, & li-
gna ad ignem, ſic homo iracūdus ſuſcitat rixas. Verba
ſuſurratoris quaſi ſimplicia, & ipſa perueniunt ad inti-
Ibidem. ma vētris. Et poſt tres verſus, Labiis ſuis intelligitur ini

micus, cum in corde tractauerit dolos. Quando ſubmi D
ſerit vocem ſuam, ne credideris ei, quoniam ſeptē ne-
quiciæ ſunt in corde illius. Qui operit odiū fraudulen-
ter, reuelabitur malicia eius in concilio. Qui fodit fo-
ueam, incidet in eam: & qui voluit lapidē, reuertitur ad
eum. Lingua fallax nō amat veritatem, & os lubricum
operatur ruinas. Ne glorieris in craſtinū, ignorās quid
ſuperuentura pariet dies. Laudet te alienus, & non os Prouer. 27.
tuū: extraneus, & non labia tua. Et poſt quatuor verſus,
Melior eſt manifeſta correptio, quàm amor abſcondi-
tus, Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta
odientis oſcula. Et poſt tres verſus, Amicū tuū, & ami- Ibidem.
cū patris tui ne dimiſeris. Et poſt aliquos verſus, Infer- Ibidem.
nus & perditio non replētur: ſimiliter & oculi hominū
inſatiabiles. Quo modo probatur in conflatorio argen
tum, & in fornace aurū, ſic probatur homo in ore lau-
dantis. Si contuderis ſtultū in pila, quaſi ptiſanas feriē-
te deſuper pilo, nō auferetur ab eo ſtulticia eius. Et poſt
aliquos verſus, Vir pauper calūniās pauperes, ſimilis im Prouer. 28.
bri vehemēti in quo paratur fames. Qui derelinquunt
legem, laudant impiū: qui cuſtodiunt, ſuccendūtur con
tra eū. Viri mali non cogitant iudicium, qui autem re-
quirunt dominū, animaduertūt omnia. Melior eſt pau- E
per ambulans in ſimplicitate ſua, quàm diues in prauis
itineribus. Et poſt duos verſus, Qui coaceruat diuitias Ibidem.
vſuris & fœnore liberali, in pauperes cōgregat eas. Qui
declinat aurem ſuam ne audiat legem, oratio eius erit
execrabilis. Qui decipit iuſtos in via mala, in interitu
ſuo corruet, & ſimplices poſsidebunt bona eius. Et poſt
quatuor verſus, Qui abſcōdit ſcelera ſua, nō dirigetur: Ibidem.
qui autem confeſſus fuerit & reliquerit ea, miſericor-
diam cōſequetur. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus:
qui vero mentis eſt duræ, corruet in malum. Item poſt
aliquos verſus, Vir fidelis multū laudabitur, qui autem
feſtinat ditari, non erit innocens. Qui cognoſcit in iu-
dicio faciem, non facit bene: iſte & pro buccella panis
deſerit veritatē. Vir qui feſtinat ditari & aliis inuidet,
ignorat quòd egeſtas ſuperueniet ei. Qui corripit ho-
minem, gratiā poſtea inueniet apud eum, magis quàm
ille qui per linguæ blandimenta decipit. Qui ſubtrahit
aliquid à patre ſuo & à matre, & dicit, hoc non eſt pec-
catum, particeps homicidæ eſt. Qui ſe iactat & dilatat,
iurgia concitat: qui autem ſperat in domino, ſanabitur.
Qui confidit in corde ſuo, ſtultus eſt: qui autem gradi- F
tur ſapienter, ipſe ſaluabitur. Qui dat pauperi, non indi
gebit: qui deſpicit deprecātem, ſuſtinebit penuriam. Et
poſt aliquos verſus, Homo qui blādis fictiſq; ſermoni- Prouer. 29.
bus loquitur amico ſuo, rete expandit greſsibus eius. Et
poſt aliquos verſus, Seruus verbis non poteſt erudiri, Ibidem.
quia quod dicis intelligit, & reſpōdere contemnit. Vi-
diſti hominem velocem ad loquēdum, ſtulticia magis
ſperanda eſt, quàm illius correptio. Et poſt quatuor ver
ſus, Superbum ſequitur humilitas, & humilem ſuſcipiet Ibidem.
gloria. Qui cum fure partitur, odit animam ſuam, ad-
iurantem audit & non indicat. Qui timet hominem,
cito corruet: qui autem ſperat in domino, ſubleuabitur.
Multi requirunt faciem principis, & à domino iudiciū
egreditur ſingulorum. Abominantur iuſti virum im-
pium, & abominantur impij eos qui in recta ſunt via.
Et poſt aliquos verſ9, Duo rogaui ne deneges mihi an- Prouer. 30.
tequam moriar, Vanitatem & verba mendacia longe
fac à me, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi: tri
bue tantum victui meo neceſſaria, ne forte ſaturatus il-
liciar ad negandū, & dicam, Quis eſt dominus? & ege-
ſtate compulſus furer, & peierem nomen dei mei. Ne

G accuſes ſeruum ad dominum ſuum, ne forte maledicat
Prouer.31. tibi & corrues. Et poſt aliquantum, Aperi os tuũ, decerne quod iuſtum eſt, & iudica inopem & pauperẽ. Satis ſint iſta de parabolis. Deinde librum alium Salomonis qui vocatur Eccleſiaſtes intuentes, ſimiliter ea, quæ in illo inuenerimus huic operi apta, monſtremus.

Ecclẽs.1. *Ex Eccleſiaſte. Quantũ ſapiẽtia cæteris rebus præſtet, & quædã viuendi præcepta.* ET vidi quia tantum præcederet ſapientia ſtulticiam, quantum differt lux à tenebris. Sapientis oculi in capite eius, ſtultus autem in tenebris ambulat. Et poſt aliquantum. Cuſtodi pedem tuum ingrediẽs domum dei, Multo enim melior eſt obedientia quàm ſtultorũ victimæ, qui neſciũt quid faciũt mali. Ne temere quid loquaris, neq; cor tuum ſit velox ad proferẽdum ſermonem corã deo. Deus enim in cœlo, & tu ſuper terram, idcirco ſint pauci ſermones
Ecclẽs.4. tui. Multas curas ſequuntur ſomnia, & in multis ſermo
Ecclẽs.5. nibus inuenitur ſtulticia. Si quid vouiſti deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio. Sed quodcũq; voueris redde. Multoq; melius eſt nõ vouere, quàm poſt votum promiſſa nõ reddere. Ne dederis os tuum vt peccare facias carnem tuam, Neq; dicas coram angelo, non eſt prouidentia, ne forte iratus
H deus ſuper ſermone tuo diſsipet cũcta opera manuum tuarũ. Vbi multa ſunt ſomnia, plurimæ vanitates & ſermones innumeri. Tu vero deum time. Et poſt ſex ver-
Ibidem. ſus, Auarus nõ impletur pecunia, & qui amat diuitias,
Ecclẽs.7. fructus nõ capiet ex eis. Et poſt aliquantum, Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum cõuiuij. In illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & viuẽs cogitat quid futurũ ſit. Melior eſt ira riſu, quia per triſticiam vultus corrigitur animus delinquentis. Cor ſapientium vbi triſticia eſt, & cor ſtultorum vbi lætitia. Melius eſt à ſapiẽte corripi, quàm ſtultorum adulatione decipi: quia ſicut ſonitus ſpinarum ardentiũ ſub olla, ſic riſus ſtulti. Et poſt quatuor verſus, Melior eſt patiens arrogãte. Ne velox ſis ad iraſcendum, quia ira in ſinu ſtulti requieſcit. Ne dicas, quid putas cauſæ eſt, quòd priora tẽpora meliora fuere quàm nunc ſunt. Stulta eſt enĩ huiuſcemodi interrogatio. Et poſt tres verſus, Hoc
Ecclẽs.8. autem plus habet eruditio & ſapientia, quòd vitam tribuunt poſſeſſori ſuo. Et aliquãto poſt, Ego os regis obſeruo, & præcepta iuramenti dei. Ne feſtines recedere à facie eius, neq; permaneas in opere malo. Et paulopoſt,
Ibidem. Ex eo quòd peccator, inquit, cẽties facit malum, & per
I patientiam ſuſtentatur, ego cognoui quòd erit bonum timentibus deum, qui verentur faciem eius. Non ſit bonum impio, nec prolongentur dies eius, ſed quaſi vmbra tranſeant qui non timent faciem dei. Et poſt ali-
Ecclẽs.9. quantum, Dicebam ego meliorem eſſe ſapientiam fortitudine. Et poſt quatuor verſus, Melior eſt ſapientia quàm arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona per-
Ecclẽs.10. det. Et poſt duos verſus, Precioſior eſt ſapientia & glo-
Ibidem. ria parua, ad tẽpus ſtulticia. Et poſt aliquos verſus, Qui fodit foueam incidet in eam: & qui diſsipat ſepẽ, mordebit eum coluber. Qui transfert lapides, affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis. Si retuſum fuerit ferrum, & hoc nõ vt prius, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & poſt induſtriam ſequetur ſapientia. Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. Verba oris ſapientis gratia,
Ecclẽs.11. & labia inſipiẽtis pręcipitabunt eum. Et paulo poſt, Lętare ergo iuuenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus iuuentutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum, & ſcito quòd pro
Ecclẽs.12. omnibus his adducet te deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue maliciam à carne tua. Adoleſcen- K
tia enim & voluptas vana ſunt. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ. Et poſt aliquos verſus, Deum *Ibidem.*
time, & mandata eius obſerua.

Ex canticis Allegoric⁹ Chriſti & Eccleſiæ amor. REſtat ille liber Salomonis cuius inſcriptio eſt Canticum canticorũ. Sed de illo in hoc opus quid transferre poſſumus, cum totus amores ſanctos Chriſti & Eccleſiæ figurata locutione commendet, & prophetica pronunciet altitudine: niſi quòd in eo quamuis ſit ad intelligendum difficillimus, poſſumus tamen facile aduertere, quantum ſit diuina illa & diuinitus inſpirata charitas appetenda, quantique pendenda: quandoquidẽ non ibi ſemel dicitur, ſed alio atque alio loco iterum ac tertio repetitur. Adiuro vos *Canti.2.*
filiæ Hieruſalẽ per capreas ceruoſq; camporum, ne ſuſcitetis neq; euigilare faciatis dilectam donec ipſa velit. Adiuro vos filię Hieruſalem in virtutibus & viribus agri, ſi leuaueritis charitatem quoadusque velit. Eccleſia quippe, in qua vniq; ſumus, his verbis exhortatur filias ſuas, hoc eſt, ſeipſam in plurimis conſtitutam. Ipſa eſt ager dei fructuoſiſsimus, cuius virtutes & vires magnæ ſunt, ad quas amando Chriſtum martyres peruenerũt. Nam quouſq; vult ille dilectæ ſuę in hac interim L
vita charitatẽ leuari, niſi quouſq; ipſe docuit verbo, & ſuo eſt hortatus exemplo, dicẽs, Maiorem hac charita- *Ioan.15.*
tem nemo habet, quàm vt animam ſuã ponat quis pro amicis ſuis: & quod dixit, efficiẽs, Vnde ne ad ipſum ſolum hoc pertinere videretur, ait Ioãnes in epiſtola ſua, Sicut Chriſtus pro nobis animam ſuã poſuit, ſic & nos *1.Ioan.3.*
debemus animas pro fratribus ponere. Hoc ergo eſt quoaduſq; velit. Legitur etiam in eodem cantico, Ordi *Canti.2.*
nate in me charitatem. Chriſtus quoque ipſe ibi dicit, Pulchra es amica mea, ſuauis & decora ſicut Hieruſa- *Canti.6.*
lem. Et alibi, Quàm pulchra es & quàm decora chariſ- *Canti.7.*
ſima in delicijs. Et alio loco, Pone me vt ſignaculũ ſu- *Canti.8.*
per cor tuum, vt ſignaculum ſuper brachium tuũ, quia fortis eſt vt mors dilectio, dura ſicut infernus æmulatio. Et poſt vnũ verſum, Aquæ multæ non potuerũt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.

Iob 24. *Ex Iob. De charitate & patiẽtia* QVi nouerũt eum, ignorant dies illius. Alij terminos tranſtulerũt, diripuerunt greges & rapuerunt eos. Aſinum pupillorum abegerũt & abſtulerũt pro pignore bouem viduæ. Et poſt quinq; verſus, Agrum non ſuum demetunt, & vineam M
eius quem vi oppreſſerunt vindemiant. Nudos dimit- *Iob 24.*
tũt homines, indumenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore. Et poſt duos verſus, Vim fecerũt deprædantes pupillos, & vulgũ pauperem ſpoliauerũt. Nudis & incedentibus abſq; veſtitu & eſurientibus tulerũt ſpicas. Et poſt duos verſus, De ciuitatibus fecerunt viros gemere, & anima vulneratorum clamauit, & deus inultum abire non patitur. Ipſi fuerunt rebelles lumini, Neſcierunt vias eius, nec reuerſi ſunt per ſemitas illius. Et poſt aliquos verſus, Conteratur quaſi lignum *Ibidem.*
infructuoſum, pauit enim ſterilem, & quæ non parit, & viduæ bene non fecit. Detraxit fortem in fortitudine ſua. Et poſt aliquantum, Auris audiens beatificabit me, *Iob 29.*
& oculus videns teſtimonium reddebat mihi, quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum cui nõ eſſet adiutor. Benedictio perituri ſuper me veniebat, & cor viduæ cõſolatus ſum. Iuſticia indutus ſum, & veſtiui me ſicut veſtimento & diademate iudicio meo. Oculus fui cæco, & pes claudo. Pater eram pauperum, & cauſam

A & cauſam quam neſciebam, diligenter inueſtigabam. Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædã. *Iob. 31.* Et aliquanto poſt, Si ambulaui in vanitate, & feſtinauit in dolo pes meus, Appendat me in ſtatera iuſta, & ſciat deus ſimplicitatem meam. Si declinauit greſſus meus de via: & ſi ſecutus eſt ocul⁹ me⁹ cor meũ, & in manibus meis adhæſit macula. Et poſt duos verſus, Si deceptum eſt cor meum ſuper mulierem, & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum. Et poſt duos verſus, Hoc enim nefas eſt, & iniquitas maxima. Ignis eſt vſq; ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina. Si contempſi iudicium ſubire cum ſeruo meo & ancilla mea, cum diſceptarent aduerſum me. Et poſt quatuor verſus, Si negaui quod volebãt pauperibus, & oculos viduæ expectare feci. Si comedi buccellam meã ſolus, & nõ comedit pupillus ex ea. Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio, & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum. Si deſpexi pereũtem, eo quòd nõ habuerit veſtimentum, & abſq; operimento pauperem. Si nõ benedixerunt mihi latera eius, & de velleribus ouium mearum calefactus eſt. Si leuaui ſuper pupillum manũ *Ibidem.* meam, etiam cum viderem me ſuperiorem in portis. Et poſt quinq; verſus, Si putaui aurum robur meum, & obrizo dixi, fiducia mea. Si lætatus ſum ſuper multas di-

B uitias meas, & quia plurima reperit manus mea. Et poſt ſex verſus, Si gauiſus ſum ad ruinã eius qui me oderat, & exultaui quòd inueniſſet eum malũ. Et poſt quatuor *Ibidem.* verſus, Foris non mãſit peregrinus, oſtium meum viatori patuit. Si abſcõdi quaſi homo peccatum meum, & celaui in ſinu meo iniquitatem meã. Si expaui ad multitudinem nimiam, & deſpectio propinquorum terruit me, & non magis tacui, nec egreſſus ſum oſtium. Quis mihi tribuat auditorem, vt deſiderium meum omnipotens audiat, & librum ſcribat ipſe qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem quaſi coronam mihi? Per ſingulos gradus meos pronunciabo illum, & quaſi principi offeram eum. Si aduerſum me terra mea clamat, & cum ipſa ſulci eius deflent. Si fructus eius comedi abſq; pecunia, & animam agricolarũ afflixi. Nũc iam de libris Prophetarum quæ ſunt huic operi neceſſaria colligamus, Ac primũ de his Prophetis qui propter breuitatem voluminum ſuorum minores vocãtur: Er-

C go apud Oſee Prophetam iſta comperimus.

Oſee 4. Ex Oſee. Quo modo terra innumeris ĩquinata peccatis. AVdite verbum domini filij Iſraël, quia iudiciũ domino cũ habitatoribus terræ. Nõ eſt enim veritas & non miſericordia, & non ſcientia dei in terra. Maledictum & mendaciũ & homicidium, & furtum & adulteriũ inundauerũt, & ſanguis ſanguinem tetigit. Et poſt aliquos verſus, Quia tu ſcientiam repuliſti, repellam te, ne ſacerdotio fungaris mihi. *Oſee 4.* Et paulopoſt, Quoniam dominum reliquerũt in *Ibidem.* non cuſtodiendo. Fornicatio, & vinũ & ebrietas aufert cor. Et poſt aliquos verſus, Quoniam ipſi cũ meretricibus verſabantur, & cũ effœminatis ſacrificabant. Et populus non intelligens vapulabit. Si fornicaris tu Iſraël, non delinquat ſaltem Iuda: Et nolite ingredi in Galgala, & ne aſcẽdatis in Bethaue, neq; iuraueritis, viuit dominus. *Oſee 5.* Et poſt aliquos verſus, Nõ dabunt cogitationes ſuas vt reuertãtur ad dominũ deum ſuum, quia ſpiritus fornicationis in medio eorũ & dominũ non cognouerũt. *Oſee 6.* Et poſt aliquos verſus, Iudicia tua quaſi lux egrediẽtur, quia miſericordiam volui & nõ ſacrificiũ, & ſcientiam dei plus quàm holocauſta. *Oſee 10.* Et poſt aliquãtum, Seminate vobis in iuſticia, & metite in ore miſericordiæ. Innouate vobis nouale. Tempus autẽ requirendi domi-

num, cũ venerit qui docuit vos iuſticiã. Et poſt aliquos D verſus, Et tu ad dominũ deum conuerteris. Miſericor- *Oſee 12.* diã & iudiciũ cuſtodi, & ſpera in domino deo ſemper. Et poſt aliquos verſus, Ego autẽ domin⁹ deus tuus edu- *Oſee 13.* xi te de terra Aegypti, & dominum abſq; me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Et poſt aliquos verſus, Conuertere Iſraël ad dominum deũ tuum, quoniã corrui- *Oſee 14.* ſti in iniquitate tua. Tollite vobiſcũ verba & conuertimini ad dominũ. Dicite ei, Omnem iniquitatem aufer, & accipe bonũ, & reddemus vitulos labiorũ noſtrorũ.

EXpergiſcimini ebrij, & flete & vlulate omnes *Ioelis 1.* qui bibitis vinũ in dulcedine, quoniã periit ab *Ex Ioele.* ore veſtro. Gens enim aſcendit ſuper terram *Adhortationes ad pœnitentiã.* meã fortis & innumerabilis. Et poſt aliquãtũ, Nunc ergo dicit dominus, Cõuertimini ad me in toto *Ioelis 2.* corde veſtro, in ieiunio & fletu, & in plãctu, & ſcindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra, & cõuertimini ad dominũ deũ veſtrũ, quia benignus & miſericors eſt.

HAec dicit dominus, Super tribus ſceleribus Iu- *Amos 2. Ex libro Amos. In pauperũ oppreſſores & voluptuarios.* da, & ſuper quatuor non conuertam eum, eo quòd abiecerint legem domini, & mandata eius non cuſtodierint, Deceperunt enim eos idola ſua, poſt quæ abierunt patres eorum. Et poſt duos verſus, Hæc dicit dominus, Super tribus ſceleribus Iſraël, & ſuper quatuor nõ conuertam eum, pro eo quòd vendiderint argento iuſtũ, & pauperem pro calciamẽ- E tis. Qui conterunt ſuper puluerem terræ capita pauperum, & viam humilium declinãt. Et filius ac pater eius ierunt ad puellam, vt violarent nomen ſanctũ meum. Et poſt vnum verſum, Et vinum, inquit, damnatorum bibebant in domo dei ſui. Et poſt aliquantum, Quærite dominum & viuetis. Et poſt tres verſus, Quærite domi- *Amos 5.* nũ & viuite. Et poſt octo verſus, Odio habuerũt in porta corripientem, & loquẽtem perfecte abominati ſunt. Idcirco pro eo quòd diripiebatis pauperem, & prędam electã tollebatis ab eo. Et poſt tres verſus, Quia cogno- *Ibidem.* ui multa ſcelera veſtra, & fortia peccata veſtra. Hoſtes iuſti, accipientes munus, & pauperes in porta deprimẽtes. Et poſt duos verſus, Quærite bonum & nõ malum *Ibidem.* vt viuatis, & erit dominus deus exercituum vobiſcum ſicut dixiſtis. Odite malum, & diligite bonum, & conſtituite in porta iudicium, ſi forte miſereatur dominus exercituum reliquiis Ioſeph. Et poſt aliquos verſus, Qui *Amos 6.* dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris, F Qui comeditis agnum de grege, & vitulum de medio armenti, qui canitis ad vocẽ pſalterij. Sicut Dauid putauerunt ſe habere vaſa cantici, bibentes in phialis vinum, & optimo vnguento delibuti, & nihil patiebãtur ſuper contritionem Ioſeph. Et poſt aliquantum, Audite *Amos 8.* hoc qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, dicentes, Quando tranſibit meſſis, & venundabimus merces, & ſabbatum, & aperiemus frumentum: vt minuamus menſuram & augeamus ſiclum, & ſupponamus ſtateras doloſas, vt poſsideamus in argento egenos & pauperes pro calciamentis, & quiſquilias frumenti vendamus.

VAe qui cogitatis inutile, & operamini malum *Mich. 2.* in cubilibus veſtris. In luce matutina faciunt *Ex Michea* illud, quoniam contra deum manus eorum: *Hominũ ĩprobitas notatur.* Et concupierunt agros, & violenter tulerunt, & domos rapuerunt, & calumniabantur virum & domum eius, virum & hæreditatẽ eius. Et poſt aliquantũ, Audite hęc principes domus Iacob, & iudices dom⁹ Iſ- *Mich. 3.* raël, qui abominamini iudiciũ & omnia recte peruertitis. Qui ædificatis Siõ in ſanguinibus, & Hieruſalem in

G iniquitate. Principes eius in muneribus iudicabant, &
ſacerdotes eius in mercede docebant. Et Prophetæ eius
in pecunia diuinabât, & ſuper dominum requieſcebât
Mich.6. dicentes, Nunquid non deus in medio noſtrum? Non
venient ſuper nos mala. Et poſt aliquantum, Indicabo
tibi quid ſit bonum, & quid dominus quærat à te. Vtiq;
facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitũ
ambulare cum deo tuo. Et poſt tres verſus, Adhuc ignis
in domo impij, theſauri iniquitatis, & menſura minor
Mich.7. iræ plena. Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſac
celli pondera doloſa? In quibus diuites eius repleti ſunt
iniquitate, & habitantes in ea loquebãtur mendacium,
& lingua eorum fraudulẽta in ore eorum. Et poſt duo-
decim verſus, Væ mihi quia factꝰ ſum ſicut qui colligit
in autumno racemos vindemię. Non eſt botrus ad co-
medendum, præcoquas ficus deſiderauit anima mea.
Periit ſanctus de terra, & rectus in hominibus non eſt.
Omnes in ſanguine inſidiantur. Vir fratrem ſuum ve-
natur ad mortem, malum manuũ ſuarum dicũt bonũ.
Princeps poſtulat, & iudex in reddendo eſt, & magnus
H locutus eſt deſiderium animæ ſuæ.

Abac.1. *Ex Abacuc cõtra idololatras.* Contra me factum eſt iudiciũ, & contradictio
potentior. Propter hoc lacerata eſt lex, & nõ
peruenit vſq; ad finem iudicium, quia impius
prępualet aduerſus iuſtum, propterea egreditur
Abac.2. iudicium peruerſum. Et paulopoſt, Iuſtus autem in fide
ſua viuet. Et quo modo vinum potentẽ decipit, ſic erit
Ibidem. vir ſuperbus, & nõ decorabitur. Et poſt aliquãtũ, Quid
prodeſt ſculptile, quia illud ſculpſit fictor ſuus, cõflatile
& imaginem falſam, quia ſperauit in figmento fictor
eius vt faceret ſimulachra multa. Væ qui dicit ligno,
expergiſcere: ſurge, lapidi tacẽti. Nunquid ipſe docere
poterit? Ecce iſte coopertus eſt auro & argento, & om-
nis ſpiritus non eſt in viſceribus eius. Dominus autẽ in
templo ſancto ſuo, ſileat à facie eius omnis terra.

Sopho.1. *Ex Sophonia.* Diſperdã, inquit, de loco hoc reliquias Baal, &
nomina æditorum cum ſacerdotibus, & eos
qui adorãt ſuper tecta militiam cœli, & ado-
Minat̃ peccatoribꝰ diem iudicij, vt reſipiſcant. rant & iurant in domino, & iurant in Melchon, & qui
auertuntur de poſt tergum domini, & qui non quæſie-
runt dominum, nec inueſtigauerunt eum. Silete à facie
domini, quia iuxta eſt dies domini. Et poſt aliquot ver-
ſus, Et erit in tempore illo, ſcrutabor Hieruſalem lucer-
Sopho.1. nis, & viſitabo ſuper viros defixos in fecibus ſuis, qui di
I cunt in cordibus ſuis, Non faciet bene dominus, & nõ
Sopho.2. faciet male. Et poſt aliquot verſus, Conuenite, cõgrega
mini gens nõ amabilis, priuſquã pariat iuſsio quaſi pul
uerem tranſeuntẽ diem, antequã veniat ſuper vos dies
furoris domini. Quærite dominũ omnes manſueti ter-
ræ, qui iudiciũ eius eſtis operati. Quærite iuſtũ, quærite
manſuetum: ſi quo modo abſcondamini in die furoris
Sopho.3. domini. Et poſt aliquãtũ, Et derelinquam in medio tui
populũ pauperem & egenũ, & ſperabũt in nomine do-
mini reliquiæ Iſraël. Nõ faciẽt iniquitatẽ, nec loquẽtur
mendaciũ, & nõ inuenietur in ore eorũ lingua doloſa.

Zacha.5. *Ex Zacharia.* ET dixit ad me, Hæc eſt maledictio quæ egre-
ditur ſuper faciẽ omnis terræ, quia omnis fur
ſicut ibi ſcriptum eſt, iudicabitur, & omnis iu-
Ad iuſtitiã vocãtur peccatores. rans, ex hoc ſimiliter iudicabitur, Educã illud, dicit do
minus exercituum, & veniet ad domum furis, & ad do
mum iurantis in nomine meo mendaciter, & commo-
rabitur in medio domus eius, & cõſumet eum, & ligna
eius & lapides eius. Et poſt aliquantũ, Et factum eſt ver-
Zacha.7. bum domini ad Zachariã dicẽs, Hæc ait dominus ex-
ercituum dicens, Iudicium verũ iudicate, & miſericor-
diam, & miſerationes facite vnuſquiſq; cum fratre ſuo: K
& viduã & pupillum, & aduenam, & pauperẽ nolite ca
lũniari, & malũ vir fratri ſuo nõ cogitet in corde ſuo.
Item poſt aliquantũ, Loquimini veritatẽ vnuſquiſq; cũ *Zacha.8.*
proximo ſuo. Veritatẽ & iudiciũ pacis iudicate in por-
tis veſtris, & vnuſquiſq; malũ contra amicũ ſuũ ne co-
gitetis in cordibus veſtris, & iuramentũ mẽdax ne dili-
gatis. Omnia enim hæc ſunt quæ odi, dicit dominus.

FIlius honorat patrem, & ſeruus dominũ ſuũ. *Mala.1.*
Si ergo pater ego ſum, vbi eſt honor meus? Et *Ex Malachia, De deo vno colẽdo, & amãdo proximo.*
ſi dominus ego ſum, vbi eſt timor meus, dicit
dominus exercituum? Et paulo poſt, Ego dedi
vos contemptibiles & humiles omnibus populis. Sicut
non ſeruaſtis vias meas, & accepiſtis faciẽ in lege. Nun-
quid non pater vnus omnium noſtrum? Nunquid non
deus vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit vnuſquiſq; *Malach.2.*
fratrem ſuum, violans pactum patrum noſtrorũ? Trãſ-
greſſus eſt Iudas & abominatio facta eſt in Iſraël, & in
Hieruſalem, quia contaminauit Iudas ſanctificationem
domini quam dilexit, & habuit filiam dei alieni. Diſ-
perdet dominus virum qui fecerit hoc, magiſtrum & L
diſcipulum de tabernaculis Iacob, & offerẽtem munus
domino exercituum. Et hoc rurſum feciſtis, Operieba-
tis lachrymis altare domini fletu & mugitu: ita vt vltra
non reſpiciam ad ſacrificium, nec accipiam placabile
quid de manu veſtra, & dixiſtis, Quã ob cauſam? quia
dominus teſtificatus eſt inter te & vxorẽ pubertatis tuę,
quam tu deſpexiſti, Et hæc particeps tua vxor fœderis
tui. Nõnne vnus fecit, & reſiduum ſpiritus eius es? Et
quid vnuſquiſque quærit, niſi ſemẽ dei? Cuſtodite ergo
ſpiritum veſtrum, & vxorem adoleſcentiæ tuæ noli de-
ſpicere. Cum odio habueris eam, dimitte dicit dominꝰ
deus Iſraël. Operiet autem iniquitas veſtimentum eius,
dicit dominus exercituum. Cuſtodite ſpiritũ veſtrum,
& nolite deſpicere. Laborare feciſtis dominum in ſer-
monibus veſtris, & dixiſtis, In quo eum fecimus labo-
rare? In eo cum diceretis, Omnis qui facit malum, bo-
nus eſt in conſpectu domini, & tales ei placent, Aut cer *Mala.3.*
te vbi eſt dies iudicij? Et poſt aliquot verſus, Et acce-
dam ad vos, inquit, in iudicio, & ero teſtis velox male-
ficis & adulteris & periuris, & qui calumniantur mer-
cedem mercenarij, & humiliant viduas & pupillos, &
opprimunt peregrinum, nec timuerũt me, dicit domi-
nus exercituum. Ego enim ſum dominus, & non mu-
tor, & vos filij Iacob non eſtis conſumpti, A diebus e- M
nim patrum veſtrorum receſsiſtis à legitimis meis, &
non cuſtodiſtis. Reuertimini ad me, & reuertar ad vos,
dicit dominus exercituum. Et poſt aliquos verſus, Inua
luerunt ſuper me verba veſtra, dicit dominus: Et dixi- *Ibidem.*
ſtis, Quid locuti ſumus? Dixiſtis, Vanus eſt qui ſeruit
deo. Et quod emolimentũ, quia cuſtodiuimus præcep-
ta eius, & quia ambulauimus triſtes corã domino ex-
ercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogãtes. Siqui-
dem ædificati ſunt facientes iniquitatem, & tentauerũt
deum, & ſalui facti ſunt. Tunc locuti ſunt timentes deũ
vnuſquiſque cum proximo ſuo. Et attendit dominus
& audiuit, & ſcriptus eſt liber monumẽti coram eo, ti-
mentibus dominum, & cogitãtibus nomen eius. Et erit
mihi, ait dominus exercituum, in die qua ego facio in
peculium, & parcam eis ſicut parcit vir filio ſuo ſeruiẽ-
ti ſibi. Et cõuertimini, & videbitis quid ſit inter iuſtum
& impium, & inter ſeruientem deo, & nõ ſeruientẽ ei.
Ecce enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus, & erunt
omnes ſuperbi, & omnes facientes iniquitatem ſtipula: *Mala.4.*
Et inflammabit eos dies veniẽs, dicit dominus exerci-
tuum,

A tuum, quæ non relinquet eis radicem & germen. Oriẽtur vobis timentibus nomen meum ſol iuſticię,& ſanitas in pennis eius: & egredıemini & ſalietis ſicut vituli de armento, & calcabitis impios cum fuerint cinis ſub planta pedum veſtrorum, in die qua ego facio dicit dominus exercituum.

Eſaia.1. LAuamini, mundi eſtote, auferte malum cogi-
Ex Eſaia. tationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite
Cõminatur peruerſe agere, diſcite benefacere, quærite iu-
& increpat dicium,ſubuenite oppreſſo,iudicate pupillo, defendite
impios. viduam,& venite & arguite me dicit dominus. Et poſt
Eſa.1. aliquos verſus,Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, vinum tuum mixtum aqua. Principes tui ſocij furũ,Omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones, pupillo non iudicant,& cauſa viduæ non ingreditur ad eos. Et paulo poſt, Domus Iacob venite ambulemus in lumine
Eſa.2. domini. Proiecisti enim populum domũ Iacob,quia repleti ſunt vt olim, & augures habuerũt vt Philiſthim, & pueris alienis adhęſerunt. Et poſt tres verſus, Repleta eſt terra eius idolis,opus manuũ ſuarum adorauerũt, quod fecerunt digiti eorum. Et poſt paucos verſus, Quia dies
B domini exercituum ſuper omnẽ ſuperbum & excelſum
Ibidem. & ſuper omnem arrogantem, & humiliabitur. Et paulopoſt, Populum meũ exactores ſui ſpoliauerunt, & mulieres dominatæ ſunt eis. Popule meus, qui beatũ te di-
Eſa.3. cunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſi-
Ibidem. pãt. Et poſt aliquos verſus, Vos enim depaſti eſtis vineã meam, rapina pauperis in domo veſtra. Quare atteritis populum meum, & facies pauperum commolitis, dicit dominus exercituum? Et dixit dominus, Pro eo quòd eleuatæ ſunt filiæ Sion,& ambulauerunt extẽto collo, & nutibus oculorum ibant & plaudebant, ambulabant & in pedibus ſuis compoſito gradu incedebant. Et paulo-
Eſa.5. poſt, Vę qui coniungitis domum ad domum,& agrum ad agrum copulatis vſq; ad extremum loci vt auferatis proximo. Symmachus & Theodotion, donec deficiat, vel nõ ſit locus tranſtulerunt. Nunquid habitabitis vos ſoli in medio terræ? In auribus meis ſunt hæc, dicit dominus exercituum. Et poſt tres verſus, Vę qui conſurgitis mane ad ebrietatem ſectandam,& potandum vſque ad veſperam,vt vino ęſtuetis. Cithara & lyra,& tympanum,& tibia,& vinum in conuiuiis veſtris,& opus do-
C mini nõ reſpicitis, nec opera manuum eius cõſideratis.
Ibidem. Et poſt aliquot verſus, Væ qui dicitis malum bonum,& bonum malum: ponẽtes tenebras lucem,& lucem tenebras: ponẽtes amarum in dulce,& dulce in amarum. Vę qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudẽtes. Væ qui potentes eſtis ad bibendũ vinum, & viri fortes ad miſcendum ebrietatem, Qui iuſtificatis impium pro muneribus,& iuſticiam iuſti aufertis ab eo.
Eſa.10. Et aliquanto poſt, Vę qui cõdunt leges iniquas,& ſcripſerunt vt opprimerent in iudicio pauperes,& vim facerent cauſæ humilium populi mei, vt eſſent viduæ pręda
Eſa.11. eorum,& pupillos diriperent. Et poſt paululũ, Requieſcet ſuper eũ ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus cõſilij & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis,& repleuit eum ſpiritus timoris domini. Nõ ſecundum viſionem oculorũ iudicabit, neque ſecundum auditum auriũ arguet, Sed iudicabit in iudicio pauperes,& arguet in æquitate pro manſuetis terræ, Et percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorũ ſuorum interficiet impiũ: Et erit iuſticia cingulum lumborũ eius,
Eſa.12. & fides cinctorium renum eius. Et poſt aliquot verſus, Ecce deus ſaluator meus, fiducialiter agam & nõ timebo. Quia fortitudo mea & laus mea dominus deus, &

factus eſt mihi in ſalutem. Haurietis aquas in gaudio de D fontibus ſaluatoris: & dicetis in illa die, Cõfitemini domino, & inuocate nomen eius, Notas facite in populis adinuentiones eius, memẽtote quoniã excelſum eſt nomen eius. Cantate domino, quoniã magnifice fecit, annunciate hoc in vniuerſa terra. Exulta & lauda habitatio Siõ, quia magnus in medio tui ſanctus Iſraël: Et poſt
aliquos verſus, Et quieſcere faciã ſuperbiã infidelium, *Eſa.13.*
& arrogantiam fortium humiliabo. Item poſt aliquan- *Eſa.17.*
tum, Dicit dominus deus Iſraël, in die illa inclinabitur homo ad factorem ſuum, & oculi eius ad ſanctũ Iſraël reſpicient: & non inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus eius,& quæ operati ſunt digiti eius, Nõ reſpiciet
lucos & delubra. Et poſt aliquantũ, Vocabit, inquit, do- *Eſa.22.*
minus deus exercituum in die illa ad fletum & ad planctum,& ad caluitium,& ad cingulũ ſacci, Et ecce gaudium & lætitia occidere vitulos,& iugulare arietes, comedere carnes & bibere vinũ. Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Et reuelata eſt in aurib[9] meis vox domini exercituum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis donec moriamini, dicit dominus deus exercituũ. Item
poſt aliquantum, Aperite portas & ingredietur gens iu- *Eſa.26.*
ſta, cuſtodiẽs veritatẽ. Vetus error abiit, ſeruabis pacem, E
quia in te ſperauimus: Sperãtes in domino in ſeculis æ-
ternis, in domino deo forti in perpetuum. Et poſt ſex *Ibidem.*
verſus, In ſemita iudiciorum tuorum domine ſuſtinuimus te, nomen tuum & memoriale tuũ in deſiderio animæ. Anima mea deſiderauit te in nocte: ſed & ſpiritu meo in præcordiis meis de mane vigilabo ad te, Cũ feceris iudicia tua in terra, iuſticiam diſcent habitatores terræ. Miſereamur impio, & nõ diſcet facere iuſticiam. In terra ſanctorum iniqua geſſit, & non videbit gloriã
dei. Et poſt aliquantum, Defecit qui pręualebat, cõſum- *Eſa.29.*
matus eſt illuſor, & ſucciſi ſunt omnes qui vigilabãt ſuper iniquitatẽ, qui peccare faciebant homines in verbo.
Et poſt decem verſus, Vę filij deſertores dicit dominus, *Eſa.30.*
vt faceretis cõſilium & non ex me,& ordiremini,& nõ per ſpiritũ meum, vt adderetur peccatũ ſuper peccatum.
Et paulopoſt, Hæc dicit dominus deus ſanctus Iſraël. Si *Ibidem.*
reuertamini & quieſcatis ſalui eritis, In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra,& noluiſtis. Et poſt viginti verſus,
Contaminabis laminas ſculptilium argenti tui,& veſti- *Ibidem.*
mentum cõflatilis auri tui,& diſperges ea ſicut immun- F
diciam menſtruatæ. Et poſt aliquantum, Conuertimini *Eſa.31.*
ſicut in profundũ receſſeratis filij Iſraël, In die enim illa abiiciet vir idola argenti ſui, & idola auri ſui quæ fecerunt vobis manus veſtræ in peccatum. Itẽ poſt aliquan-
tum, Et erit fides in tẽporibus tuis, diuitię ſalutis ſapien- *Eſa.33.*
tia & ſcientia, timor domini ipſe theſaurus eius. Et pau-
lopoſt, Quis poterit habitare de vobis cũ igne deuoran- *Ibidem.*
te? Quis habitauit ex vobis cum ardoribus ſempiternis? Qui ambulat in iuſticiis,& loquitur veritatem: qui proiicit auariciam & calumniam, & excutit manus ſuas ab omni munere. Qui obturat aures ſuas ne audiat ſanguinem,& claudit oculos ſuos ne videant omne malũ. Iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorũ ſublimitas eius, Panis ei datus eſt, & aquæ eius fideles ſunt. Et poſt ali-
quantum, Memento horum Iacob & Iſraël, quoniã ſer- *Eſa.44.*
uus meus es tu, Formaui te, ſeruus meus es tu Iſraël, non obliuiſcaris mei. Deleui vt nubẽ iniquitates tuas,& quaſi nebulam peccata tua. Reuertere ad me, quoniã rede-
mi te. Item poſt aliquantum, Memẽtote iſtud & cõfun- *Eſa.46.*
damini, redite præuaricatores ad cor. Recordamini prioris ſeculi, quoniã ego deus, & nõ eſt vltra deus, nec
eſt ſimilis mei. Et aliquãto poſt, Quis ambulauit in tene- *Eſa.50.*
bris

G bris & nó eſt lumen ei?Speret in nomine domini,& in-
Eſa.51. nitatur ſuper deum ſuum.Item poſt aliquãtum, Audite
me qui ſcitis iuſtum, populus, lex mea in corde eorum:
Nolite timere opprobria hominum,& blaſphemias eo-
rum ne timeatis. Sicut enim veſtimentum, ſic comedet
eos vermis:& ſicut lanam ſic deuorabit eos tinea. Salus
autem mea in ſempiternũ erit, & iuſticia mea in gene-
Eſa.55. rationes generationũ. Et poſt aliquantum, Quærite do-
minum dum inueniri poteſt, inuocate eum dum prope
eſt. Derelinquat impius viam ſuam,& vir iniquus cogi-
tationes ſuas,& reuertatur ad dominum,& miſerebitur
eius,& ad deum noſtrum:quoniam multus eſt ad igno-
Eſa.56. ſcendũ.Et poſt viginti verſus, Hæc dicit dominus, Cu-
ſtodite iudicium, & facite iuſticiam, quia iuxta eſt ſalus
mea vt veniant, & iuſticia mea vt reueletur. Beatus vir
qui facit hoc,& filius hominis qui apprehẽdet iſtud,Cu-
ſtodiens ſabbatũ ne polluat illud, cuſtodiẽs manus ſuas
ne faciat omne malum.Et poſt nõ multum,Qui conſo-
lamini in dijs ſubter omne lignum frondoſum,immo-
lantes paruulos in torrentibus ſubter imminẽtes petras.
In partibus torrẽtis pars tua,Hæc eſt ſors tua.Et ipſis ob-
Eſa.58. tuliſti libamen, obtuliſti ſacrificium:Nunquid ſuper his
H non indignabor? Item poſt aliquantum, Me etenim de
die in diẽ quærunt,& ſcire vias meas volunt,quaſi gens
quæ iuſticiam fecerit,& quę iudicium dei ſui non dere-
liquerit,Rogãt me iudicia iuſticiæ, appropinquare deo
volunt. Quare ieiunauimus & non aſpexiſti: humiliaui-
mus animas noſtras,& neſciſti?Ecce in die ieiunij veſtri
inuenietur voluntas veſtra, & omnes debitores veſtros
repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & per-
cutitis pugno impie. Nolite ieiunare ſicut vſque ad hãc
diem,vt audiatur in excelſo clamor veſter. Nũquid tale
eſt ieiunium quod elegi, per diẽ affligere hominem a-
nimam ſuam?Nunquid cõtorquere quaſi circulum ca-
put ſuum,& ſaccum & cinerem ſternere? Nũquid iſtud
vocabis ieiunium & diem acceptabilem domino?Nón-
ne hoc eſt magis ieiunium quod elegi?Diſſolue colliga-
tiones impietatis,ſolue faſciculos deprimentes,Dimitte
eos qui cõfracti ſunt liberos, & omne onus dirũpe. Frã-
ge eſurienti panẽ tuum,& egenos vagoſq; induc in do-
mum tuam,Cum videris nudum, veſti eum, & carnem
Ibidem. tuam ne deſpexeris. Et poſt, quartus verſus,Si abſtuleris
de medio tui catenam, & deſieris digitum extendere &
I loqui quod non prodeſt, Cum effuderis eſurienti ani-
mam tuam, & animam afflictam repleueris, Orietur in
tenebris lux tua, & tenebræ tuæ erunt ſicut meridies, &
Eſa.65. requiẽ tibi dabit dominus deus ſemper. Et poſt multa,
Populus qui ad iracundiam prouocat me, ante faciem
męam ſemper:qui immolant in ortis,& ſacrificãt ſuper
lateres:qui habitant in ſepulchris,& in delubris idolorũ
dormiunt. Et poſt, ſecundus verſus, Qui dicunt,recede
à me,non appropinques mihi,quia immundus es,Iſti fu
mus erũt in furore meo,ignis ardẽs tota die. Ecce ſcrip-
tum eſt coram me,Non tacebo,ſed reddã & retribuam
in ſinus eorũ iniquitates veſtras, & iniquitates patrum
veſtrorum ſimul,dicit dominus. Qui ſacrificauerũt ſu-
per montes & ſuper colles, exprobrauerunt mihi,& re-
Ibidem. metiar opus eorum primum in ſinu eorum. Et poſt ali-
quos verſus,Et vos,inquit,qui dereliquiſtis dominũ,qui
obliti eſtis montem ſanctum meum,qui ponitis fortunę
menſam,& libatis ſuper eam: numerabo vos in gladio,
& omnes in cæde corruetis,pro eo quòd vocaui vos, &
non reſpondiſtis, locutus ſum,& non attendiſtis: & fa-
ciebatis malum in oculis meis,& quæ nolui elegiſtis. Et
Eſa.66. paulopoſt,Hæc dicit dominus,Cœlũ ſedes mea,& terra
ſcabellum pedum meorum. Quæ eſt iſta domus quem K
ædificabitis mihi,& quis iſte locus quietis meæ? Omnia
hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta, dicit Ibidem.
dominus. Ad quem autem reſpiciam, niſi ad paupercu-
lum & contritum ſpiritu, & trementẽ ſermones meos?
Et poſt,ſextus verſus,Ego illuſiones eorum eligã,& quę
timebant adducam eis: quia vocaui & non erat qui re-
ſponderet,locutus ſum,& nõ audierunt,feceruntq; ma-
lum in oculis meis,& quæ nolui elegerunt. Audite legẽ
domini qui tremitis ad verbum eius. Dixerunt fratres
veſtri odientes vos & abiicientes propter nomẽ meum,
Glorificetur dominus, & videbimus in lætitia veſtra,
ipſi autem confundentur.

AVdite verbũ domini domus Iacob & omnes Ex Hiere-
cognationes dom⁹ Iſraël.Hęc dicit dominus, mia.
Quid inuenerũt patres veſtri in me iniquita- Adhortã-
tis,quia elongauerunt à me, & ambulauerunt tur peccato-
poſt vanitatẽ,& vani facti ſunt? Et poſt aliquot verſus, res ad pæ-
Hæreditatẽ meam poſuiſtis in abominationẽ:Sacerdo- nitentiã,ta-
tes nõ dixerunt,vbi eſt dominus? Et tenentes legem ne- xãturq; fal
ſcierunt me,& paſtores præuaricati ſunt in me, Et Pro- ſi propheta.
phetę prophetauerũt in Baal,& idola ſecuti ſunt.Et pau Hiere.2.
lopoſt,Nunquid obliuiſcetur virgo ornamenti ſui, aut Ibidem.
ſponſa faſciæ pectoralis ſuæ?Populus vero meus oblitus L
eſt mei diebus innumeris. Quid niteris bonã oſtendere
viam tuã ad quærẽdam dilectionẽ, quæ inſuper & ma-
licias tuas docuiſti vias tuas: & in alis tuis inuentus eſt
ſanguis animarũ pauperum & innocẽtum? Non in foſ-
ſis inueni eos, ſed in omnibus quæ ſupra memoraui. Et
dixiſti, Abſq; peccato & innocẽs ego ſum, & propterea
auertatur furor tuus à me. Ecce ego iudicio cõtendam
tecum,eo quòd dixeris,nõ peccaui. Quàm vilis es facta
nimis,iterãs vias tuas,& ab Aegypto confunderis, ſicut
cõfuſa es ab Aſſur:Nã & ab iſta egredieris,& manus tuę
erunt ſuper caput tuũ, quoniam obtriuit dominus cõfi-
dentiam tuam. Et paulopoſt,Cõuertimini filij reuerten- Hiere.3.
tes,dicit dominus,quia ego vir veſter. Itẽ paulopoſt, Si Hiere.4.
cõuerteris Iſraël,cõuertere ait dominus, ad me cõuerte-
re.Si abſtuleris offendicula tua à facie mea, non cómo-
ueberis:Et iurabis,viuit dominus, in veritate & in iudi-
cio,& in iuſticia,& benedicẽt eum gentes, ipſumq; lau-
dabunt.Et paulopoſt,Stultus populus meus me non co-
gnouit.Filij inſipientes ſunt,& vecordes, Sapiẽtes ſunt, Ibidem.
vt faciãt mala:bene autẽ facere neſcierunt. Et poſt ali- M
quot verſus,Circumite vias Hieruſalẽ,& aſpicite & cõ- Hiere.5.
ſiderate,& quærite in plateis eius, an inueniatis virũ fa-
cientẽ iudicium,& quærentẽ fidem, & propicius ero ei.
Quòd ſi etiam,viuit dominus,dixerint, & hoc falſo iu-
rabũt:Domine,oculi tui reſpiciunt fidẽ. Percuſſiſti eos,
& nõ doluerunt:attriuiſti eos,& renuerunt accipere di-
ſciplinam:Indurauerũt facies ſuas ſuper petrã,& nolue-
runt reuerti. Ego autẽ dixi,Forſitã pauperes ſunt & ſtul-
ti ignorantes viam domini & iudicium dei ſui: Ibo igi-
tur ad optimates, & loquar eis, Ipſi enim cognouerunt
viã domini & iudicium dei ſui. Et ecce magis hi ſimul
confregerunt iugũ,ruperũt vincula. Et poſt aliquot ver
ſus,Filij tui dereliquerunt me,& iurãt in iis qui nõ ſunt Ibidem.
dij. Saturaui eos,& mœchati ſunt, & in domo meretri-
cis luxuriabãtur. Equi amatores,& admiſſarij facti ſunt,
vnuſquiſq; ad vxorẽ proximi ſui hinniebat. Nũquid ſu-
per his non viſitabo,dicit dominus: & in gente tali nõ
vlciſcetur manus mea?Et poſt aliquot verſus. Qui poſui Ibidem.
arenam terminum mari, præceptũ ſempiternum quod
non præteribit:& commouebuntur & non poterunt,&
intumeſcent fluctus eius,& nõ tranſibunt illud. Populo
autem

A autem huic factũ eſt cor incredulum, & exaſperans. Re-
ceſſerunt & abierunt, & nõ dixerunt in corde ſuo, Me-
Hiere. 5. tuamus dominum deum noſtrũ. Et poſt paucos verſus,
Inuẽti ſunt, inquit, in populo meo impij, inſidiãtes quaſi
aucupes, laqueos ponentes, & pedicas ad capiendos vi-
ros, Sicut decipula plena auibus, ſic domus eorũ plenæ
dolo. Ideo magnificati ſunt & dilatati, incraſſati ſunt &
impinguati: & præterierũt ſermones meos peſsime. Cau
ſam pupilli non dixerunt, & iudicium pauperum nõ iu-
dicauerunt. Nunquid ſuper his nõ viſitabo, dicit domi-
nus, aut ſuper gentẽ huiuſcemodi nõ vlciſcetur anima
mea? Stupor & mirabilia facta ſunt in terra. Prophetæ
prophetabant mendacium, & ſacerdotes applaudebant
manibus ſuis, & populus meus dilexit talia. Quid igitur
Hiere. 6. fiet in nouiſsimo eius? Et poſt aliquot verſus, Cui loquar
& quem conteſtabor vt audiat? Ecce incircuncisę aures
eorum, & audire non poſſunt, Ecce verbum domini fa-
ctum eſt illis in opprobrium, & non ſuſcipiunt illud. Et
paulopoſt, Audite verbum domini omnis Iuda, qui in-
Hiere. 7. gredimini per portas has, vt adoretis dominũ, Hæc di-
cit dominus exercituũ deus Iſraël, Bonas facite vias ve-
B ſtras & ſtudia veſtra, & habitabo vobiſcũ in loco iſto.
Nolite confidere in verbis mendacij, dicentes, Tẽplum
domini, templum domini, templum domini eſt. Quo-
niam ſi benedixeritis vias veſtras & ſtudia veſtra, ſi fe-
ceritis iudicium inter virum & proximum eius, aduenę
& pupillo & viduę nõ feceritis calumniam, nec ſangui-
nem innocẽtem effuderitis in loco hoc, & poſt deos a-
lienos nõ ambulaueritis in malum vobiſmetipſis, habi-
tabo vobiſcum in loco iſto, in terra quã dedi patribus
veſtris à ſeculo vſque in ſeculũ. Ecce vos confiditis vo-
bis in ſermonibus mendacij, qui nõ proderunt vobis, fu
rari, occidere, adulterare, iurare mendaciter, libare Baa-
lim, & ire poſt deos alienos quos ignoratis: Et veniſtis
& ſtetiſtis coram me in domo hac, in qua inuocatũ eſt
nomen meum, & dixiſtis, Liberati ſumus, eo quòd fece-
rimus omnes abominationes iſtas. Ergo ſpelunca latro-
num facta eſt domus iſta, in qua inuocatum eſt nomen
meum in oculis veſtris? Ego ego ſum, ego vidi, dicit do
minus. Ite ad locum meũ in Silo, vbi habitauit nomen
meum à principio, & videte quę fecerim ei propter ma-
liciam populi mei Iſraël. Et nũc quia feciſtis omnia ope-
ra hęc, dicit dominus, & locutus ſum ad vos, mane cõ-
C ſurgens & loquens, & non audiſtis, & vocaui, & non re-
ſpondiſtis: faciã domui huic, in qua inuocatum eſt no-
men meũ, & in qua vos habetis fiduciã, & locum quem
dedi patribus veſtris, ſicut feci Silo: & proiiciã vos à fa-
cie mea, ſicut proieci omnes fratres veſtros vniuerſum
ſemen Effraim. Tu ergo noli orare pro populo hoc, nec
aſſumas pro eis laudẽ & orationem, & non obſiſtas mi-
hi, quia non exaudiam te. Nònne vides quid iſti faciant
in ciuitatibus Iuda, & in plateis Hieruſalem? Filij colli-
gunt ligna, & patres ſuccẽdunt ignem, & mulieres con-
ſpergunt adipem, vt faciant placentas reginæ cœli, & li-
bent dijs alienis, & me ad iracundiam prouocent. Nun-
quid me ad iracundiã prouocant, dicit dominus? Nòn-
Hiere. 8. ne ſemetipſos in cõfuſione vultus ſui? Et paulopoſt, Nũ-
quid qui cadit, non reſurget: & qui auerſus eſt, nõ reuer-
tetur? Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Hieruſalem
auerſione contentioſa? Apprehenderunt mẽdacium, &
noluerunt reuerti. Attẽdi & auſcultaui, nemo quod bo-
num eſt loquitur. Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper
peccato ſuo, dicens, Quid feci? Et poſt paucos verſus,
Ibidem. Quo modo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex domini
nobiſcum eſt. Vere mẽdacium operatus eſt ſtylus men-
dax ſcribarum. Confuſi ſunt ſapientes, perterriti & capti D
ſunt. Verbum enim domini proiecerunt, & ſapientia
nulla eſt in eis. Et paulopoſt, Quis dabit me in ſolitudi- *Hiere. 9.*
ne diuerſorũ viatorum, & derelinquã populum meum,
& recedã ab eis: quia omnes adulteri ſunt & cœtus præ-
uaricatorum, & extenderũt linguam ſuam quaſi arcum
mendacij, & non veritatis? Cõfortati ſunt in terra, quia
de malo ad malum egreſsi ſunt, & me non cognouerũt
dicit dominus. Vnuſquiſq; ſe à proximo ſuo cuſtodiat,
& in omni fratre ſuo non habeat fiduciam: quia omnis
frater ſupplantans ſupplantabit, & omnis amicus frau-
dulenter incedit, & vir fratrem ſuum deridebit, & veri-
tatem non loquentur. Docuerunt enim linguam ſuam
loqui mendacium, vt inique agerent laborauerunt. Ha-
bitatio tua in medio doli, In dolo renuerũt ſcire me, di-
cit dominus. Propterea Hęc dicit dominus exercituum,
Ecce ego conflabo & probabo eos, Quid enim aliud fa-
ciam à facie filiæ populi mei? Sagitta vulnerans lingua
eorum, dolum locuta eſt in ore ſuo: pacem cum amico
ſuo loquitur, & occulte ponit inſidias. Nunquid ſuper
his non viſitabo dicit dominus: aut in gente tali nõ vl-
ciſcetur anima mea? Et paulopoſt, Hæc dicit dominus, E
Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur *Ibidem.*
fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diui-
tiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe
me, quia ego ſum dominus, qui facio miſericordiam &
iudicium & iuſticiã in terra. Hæc enim placet mihi ait
dominus. Et poſt aliquot verſus, Hæc dicit dominus, *Hiere. 10.*
Iuxta vias gentium nolite diſcere, & à ſignis cœli nolite
metuere quę timent gentes, quia leges populorum vanę
ſunt. Quia lignum de ſaltu præcidit opus manus artifi-
cis in aſcia. Argento & auro decorauit illud, clauis &
malleis compegit vt non diſſoluatur. In ſimilitudinem
plaſmę fabricata ſunt, & non loquentur: portata tollen-
tur, quia incedere nõ valent. Nolite ergo timere ea, quia
nec male poſſunt facere, nec bene. Nõ eſt ſimilis tui do-
mine, magnus es tu, & magnum nomẽ tuum in fortitu-
dine. Quis non timebit te ô rex gẽtium? Tuum eſt enim
decus, & inter cunctos ſapientes gentium, & in vniuer-
ſis regnis eorum nullus eſt ſimilis tui. Pariter inſipientes
& fatui probabũtur. Doctrina vanitatis eorum lignum
eſt. Argentum inuolutum de Tharſis affertur, & aurum
topazion opus artificis & manus ærarij. Hyacinthus &
purpura indumentum eorum, opus artificum vniuerſa F
hæc. Dominus autem deus verus eſt, ipſe deus viuens, &
rex ſempiternus. Ab indignatione eius commouebitur
terra, & non ſuſtinebunt gentes comminationem eius.
Sic ergo dicetis eis, Dij, qui cœlos & terrã non fecerũt,
pereant de terra, & de his quæ ſub cœlo ſunt. Et aliquã-
to poſt, Hęc dicit dominus, Maledictus homo qui con-
fidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à
domino recedet cor eius. Erit enim quaſi myricę in de- *Hiere. 17.*
ſerto, & non videbit cum venerit bonum, ſed habitabit
in ſiccitate in deſerto in terra ſalſuginis & inhabitabili.
Benedictus vir qui cõfidit in domino, & erit dominus
fiducia eius, Et erit quaſi lignum quod trãſplantatur ſu-
per aquas, quod ad humorem mittet radices ſuas, & nõ
timebit cum venerit ęſtas: & erit foliũ eius viride in tẽ-
pore ſiccitatis. Non erit ſolicitum nec aliquãdo deſinet
facere fructum. Et aliquanto poſt, Hæc dicit dominus,
Facite iudicium & iuſticiã, & liberate vi oppreſſum de *Hiere. 22.*
manu calumniatoris. Et aduenã, & pupillũ, & viduam
nolite contriſtare, neque opprimatis inique: Et ſangui-
nem innocentẽ ne effundatis in loco iſto. Et paulopoſt, *Hiere. 23.*
Væ paſtoribus qui diſpergunt & dilacerãt gregẽ paſcuę
meæ,

G meæ, dicit dominus. Ideo hęc dicit dominus deus Iſraël
ad paſtores qui paſcũt populum meum, Vos diſperſiſtis
gregem meum, & eieciſtis eos, & nõ viſitaſtis, Ecce ego
viſitabo ſuper vos maliciam ſtudiorum veſtrorum ait
dominus. Item paulopoſt, Hæc dicit dominus exerci-
tuum, Nolite audire verba Prophetarum qui prophetãt
vobis & decipiunt vos, Viſionem cordis ſui loquuntur,
non de ore domini, Dicunt his qui blaſphemãt me, Lo-
cutus eſt dominus, Pax erit vobis: & omni qui ambulat
in prauitate cordis ſui dixerunt: Non veniet ſuper vos
Hiere.23. malum. Quis enim affuit in conſilio domini? Et poſt a-
liquos verſus, Non mittebã Prophetas & ipſi currebãt,
non loquebar ad eos, & ipſi prophetabãt. Si ſtetiſſent in
conſilio meo & nota feciſſent verba mea populo meo,
auertiſſem vtique eos à via ſua mala, & à peſsimis cogi-
Ibidem. tationibus ſuis. Et poſt paucos verſus, Audiui quæ dixe-
runt Prophetæ, prophetantes in nomine meo menda-
cium atque dicentes, Somniaui, ſomniaui: Vſque quò
iſtud eſt in corde Prophetarum vaticinantium menda-
cium, & prophetantium ſeductiones cordis ſui, qui vo-
lunt facere vt obliuiſcatur populus meus nominis mei
propter ſomnia cordis ſui, quæ narrat vnuſquiſque ad
H proximũ ſuum, ſicut obliti ſunt patres eorum nominis
mei propter Baal? Propheta qui habet ſomnium, narret
ſomnium: & qui habet ſermonem meũ, narret ſermo-
nem meum vere. Quid paleis ad triticũ, dicit dominus?
Nunquid non verba mea ſunt quaſi ignis, dicit domi-
nus, & quaſi malleus conterens petram? Propterea ecce
ego ad Prophetas, ait dominus, qui furantur verba mea
vnuſquiſq; à proximo ſuo, Ecce ego ad Prophetas, ait
dominus, Qui aſſumunt linguas ſuas, & aiunt, dicit do-
minus: & ecce ego ad ſomniãtes Prophetas mẽdacium,
ait dominus, Qui narrauerunt ea & ſeduxerũt populum
meum in mẽdacio ſuo, & in miraculis ſuis, cum ego nõ
miſiſſem eos, nec mandaſſem eis, qui nihil profuerunt
Hiere.25. populo huic, dicit dominus. Et paulopoſt, Et miſit do-
minus ad vos omnes ſeruos ſuos Prophetas conſurgens
diluculo mittenſq;, & non audiſtis neque inclinaſtis au-
res veſtras vt audiretis, cum diceret, Reuertimini vnuſ-
quiſque à via ſua mala, & à peſsimis cogitationibus ve-
ſtris: & habitabitis in terra quam dedit dominus vobis
& patribus veſtris à ſeculo & vſque in ſeculum: Et noli-
te ire poſt deos alienos, vt ſeruiatis adoretiſq; eos, neque
I me ad iracundiam prouocetis in operibus manuum ve-
ſtrarum, & non affligam vos: Et non audiſtis me, dicit
Hiere.48. dominus. Et aliquanto poſt. Maledictus qui facit opus
domini fraudulenter. Item poſt aliquantum, Bonus eſt
dominus ſperãtibus in eum, animæ quærẽti illũ. Bonũ
eſt præſtolari cũ ſilẽtio ſalutare domini. Bonũ eſt viro
Threni.3. cum portauerit iugũ ab adoleſcẽtia ſua. Sedebit ſolitari⁹
& tacebit, quia leuauit ſe ſup ſe. Ponet in puluere os ſuũ,
ſi forte ſit ſpes. Dabit percutiẽti ſe maxillam, ſaturabitur
opprobriis, quia nõ repellit in ſempiternũ dominus.

Ex Ezechiele. CVM autem pertranſiſſent ſeptem dies factum
Ezech 3. eſt verbum domini ad me dicẽs, Fili hominis
ſpeculatorẽ dedi te domui Iſraël, & audies de
ore meo verbum, & annunciabis eis ex me. Si
me dicente ad impiũ, Morte morieris, nõ annunciaue-
ris ei, neq; locutus fueris vt auertatur à via ſua impia &
viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem
autem eius de manu tua requiram. Si autẽ tu annuncia-
ueris impio, & ille nõ fuerit conuerſus ab impietate ſua,
& à via ſua impia, ipſe quidem in iniquitate ſua morie-
tur, tu autem animam tuam liberaſti. Sed & ſi cõuerſus
iuſtus à iuſticia ſua fecerit iniquitatẽ, ponam offendicu- K
lum coram eo, Ipſe morietur, quia nõ annunciaſti ei, In
peccato ſuo morietur, & nõ erunt in memoria iuſticiæ
eius quas fecit, ſanguinẽ vero eius de manu tua requirã.
Si autem annunciaueris iuſto, vt non peccet iuſtus, & il-
le non peccauerit, viuens viuet, quia annunciaſti ei, & a-
nimam tuam liberaſti. Et poſt aliquantũ, Et dixit domi- *Ezech.9.*
nus ad eum, Tranſi per mediã ciuitatẽ in medio Hieru-
ſalem, & ſigna Tau ſuper frontem virorum gemẽtium
& dolentiũ ſuper cunctis abominationibus quę fiunt in
medio eius. Et illis dixit audiẽte me, Tranſite per mediã
ciuitatem ſequentes eum, & percutite. Non parcat ocu-
lus veſter, neque miſereamini, Senem adoleſcentulum,
& virginem & paruulum, & mulierem interficite vſque
ad internecionem. Omnẽ autem ſuper quem videritis
Tau, ne occidatis, & à ſanctuario meo incipite. Et ali-
quanto poſt, Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti mẽ- *Ezech.23.*
daciter, quem ego nõ contriſtaui, & confortaſtis manus
impij vt non reuerteretur à via ſua mala & viueret. Item
poſt aliquantum, Et hæc fuit iniquitas Sodomæ ſororis *Ezech.16.*
tuæ, Superbia, ſaturitas panis, & abũdantia, & ocium ip-
ſius, & filiarũ eius: & manum egeno & pauperi non por-
rigebant, & eleuatæ ſunt & fecerũt abominationes co- L
ram me, & abſtuli eas ſicut vidiſti. Et poſt paululum, Vir *Ezech.18.*
ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium & iuſticiam, in mõti-
bus non comederit, & oculos nõ leuauerit ad idola do-
mus Iſraël, & vxorem proximi ſui non violauerit, & ad
mulierem menſtruatã non acceſſerit: & hominem non
cõtriſtauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil
rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudum ope-
ruerit veſtimento, ad vſurã non commodauerit, & am-
plius non acceperit, ab iniquitate auerterit manũ ſuam,
iudicium verum fecerit inter virum & virũ, in præcep-
tis meis ambulauerit, & iudicia mea cuſtodierit vt faciat
veritatem, Hic iuſtus eſt, vita viuet, ait dominus deus.
Quòd ſi genuerit filium latronem effundẽtem ſangui-
nem, & fecerit vnum de iſtis: & hæc quidem omnia nõ
facientem, ſed in montibus comedentem, & vxorẽ pro-
ximi ſui polluentem, egenum & pauperẽ contriſtãtem,
rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola
leuantem oculos ſuos, abominationes facientẽ, ad vſu-
ram dantẽ & amplius accipientem: nũquid viuet? Non
viuet. Cum vniuerſa deteſtanda hæc fecerit, morte mo-
rietur: ſanguis eius in ipſo erit. Quod ſi genuerit filium, M
qui videns omnia peccata patris ſui quæ fecit, timuerit,
& non fecerit ſimile eis: ſuper montes non comederit,
& oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſraël, &
vxorẽ proximi ſui non violauerit, & virũ non cõtriſta-
uerit, pignus nõ retinuerit, & rapinã non rapuerit, panẽ
ſuum eſurienti dederit, & nudũ operuerit veſtimento, à
pauperis iniuria auerterit manum ſuam, vſurã & ſuper-
abundantiã nõ acceperit, iudicia mea fecerit, & in præ-
ceptis meis ambulauerit, hic non morietur in iniquita-
te patris ſui, ſed vita viuet. Pater eius quia calumniatus
eſt & vim fecit fratri, & malum operatus eſt in medio
populi ſui, ecce mortuus eſt in iniquitate ſua. Et dicis,
Quare non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet
quia filius iudicium & iuſticiã operatus eſt, Omnia prę-
cepta mea cuſtodiuit & fecit illa, vita viuet. Anima quæ
peccauerit, ipſa morietur: Filius non portabit iniquita-
tem patris, & pater non portabit iniquitatẽ filij. Iuſticia
iuſti ſuper eum erit, & impietas impij erit ſuper eum.
Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus pec-
catis ſuis quæ operatus eſt, & cuſtodierit vniuerſa præ-
cepta mea, & fecerit iudicium & iuſticiam, vita viuet &

non

A non morietur. Omnium iniquitatũ eius quas operatus
eſt nõ recordabor. In iuſticia ſua quam operatus eſt vi-
uet. Nũquid voluntatis meæ eſt mors impij dicit domi-
nus deus,& non vt cõuertatur à viis ſuis & viuat? Si au-
tẽ auerterit ſe iuſtus à iuſticia ſua, & fecerit iniquitatem
ſecũdum omnes abominationes quas operari ſolet im-
pius,nunquid viuet? Omnes iuſticiæ eius quas fecit non
recordabuntur. In præuaricatiõe qua præuaricatus eſt,
& in peccato ſuo quod peccauit,in ipſis morietur. Et di
xiſtis, Non eſt æqua via domini. Audite ergo domus Iſ-
raël, Nunquid via mea non æqua,& non magis viæ ve-
ſtrę prauę ſunt? Cũ enim auerterit ſe iuſtus à iuſticia ſua,
& fecerit iniquitatẽ,morietur in eis. In iniuſticia quã o-
peratus eſt morietur, Et cum auerterit ſe impius ab im-
pietate ſua quã operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſti-
ciam, ipſe animã ſuam viuificabit. Cõſiderauit enim &
auertit ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis quas operatus
eſt, vita viuet,& nõ morietur. Et dicunt filij Iſraël, Non
eſt æqua via domini. Nunquid viæ meæ non ſunt æquæ
domus Iſraël, & nõ magis viæ veſtræ prauæ? Idcirco v-
nũquemq; iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſraël, ait do-
minus deus, Cõuertimini & agite pœnitentiam ab om-
B nibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam
iniquitas. Proiicite à vobis omnes præuaricationes ve-
ſtras in quibus pręuaricati eſtis,& facite vobis cor nouũ
& ſpiritum nouum. Et quare moriemini domus Iſraël?
Quia nolo mortem morientis dicit dominus deus: Re-
Ezech.22. uertimini & viuite. Et aliquanto poſt, Ecce principes Iſ-
raël ſinguli in brachio ſuo fuerunt in te ad effundẽdum
ſanguinem. Patrẽ & matrem contumeliis affecerunt in
te, aduenam calumniati ſunt in medio tui, pupillã & vi-
duam cõtriſtauerunt apud te. Sanctuaria mea ſpreuiſtis,
& ſabbata mea polluiſtis. Viri detractores fuerunt in te
ad effundendum ſanguinem. Et ſuper montes comede-
runt in te, Scelus operati ſunt in medio tui. Verecũdio-
ra patris diſcooperierunt in te, immundiciam mẽſtrua-
tæ humiliauerunt in te, Et vnuſquiſque in vxorem pro-
ximi ſui operatus eſt abominationẽ,& ſocer nurum ſuã
polluit nefarie. Frater ſororẽ ſuam filiam patris ſui op-
preſſit in te. Munera acceperunt apud te ad effundendũ
ſanguinẽ, vſuram & ſuperabundãtiam accepiſti,& aua-
re proximos tuos calũniabaris, meiq; oblita es, ait domi-
Ibidem. nus deus. Et poſt paululum, Et factũ eſt verbum domini
C ad me dicens, Fili hominis dic ei, Tu es terra immunda
& non compluta in die furoris. Coniuratio Propheta-
rum in medio eius. Sicut leo rugiens capienſq; prędam,
animam deuorauerunt, opes & precium acceperunt, vi-
duas eius multiplicauerunt in medio illius. Sacerdotes
eius contempſerunt legẽ meam, & polluerunt ſanctua-
ria mea. Inter ſanctum & prophanũ non habuerunt di-
ſtantiam,& inter pollutum & immundum non intelle-
Ibidem. xerunt. Et poſt duos verſus, Principes eius in medio il-
lius quaſi lupi rapientes prædam, ad effundendum ſan-
guinem, & ad perdẽdas animas & auare ſectãda lucra,
Prophetæ autem eius liniebãt eos abſque temperamen-
to, videntes vana, & diuinantes mendacium dicentes,
Hæc dicit dominus deus, cum dominus nõ ſit locutus.
Populi terræ calumniabantur calumniam,& rapiebant
violenter, egenum & pauperem affligebãt,& aduenam
opprimebãt calumnia abſq; iudicio. Et quęſiui de eis vi-
rũ, qui interponeret ſepem,& ſtaret oppoſitus cõtra me
pro terra ne diſperderẽ eam,& non inueni, Et effudi ſu-
per eos indignationem meam, & in igne iræ meæ con-
ſumpſi eos. Viam eorum in caput eorum reddidi, ait do
Ezech.33. minus deus. Et aliquãto poſt, Et factum eſt verbum do-
mini ad me dicens, Fili hominis loquere ad filios popu- D
li tui & dices ad eos, Terra cum induxero ſuper eã gla-
dium,& tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſi-
mis ſuis,& conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem: & il-
le viderit gladium veniẽtem ſuper terram, & cecinerit
buccina,& annunciauerit populo: audiens autem quiſ-
quis ille eſt ſonitum buccinę,& non ſe obſeruauerit, ve-
neritq; gladius & tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput
eius erit, Sonitum buccinæ audiuit, & non ſe obſerua-
uit, ſanguis eius in ipſo erit. Si autem cuſtodierit, ani-
mam ſuam ſaluabit. Quod ſi ſpeculator viderit gladiũ
venientem,& non inſonuerit buccina,& populus nõ ſe
cuſtodierit, veneritq; gladius & tulerit de eis animam,
ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinẽ autem
ei⁹ de manu ſpeculatoris requirã. Et tu fili hominis ſpe-
culatorẽ dedi te domui Iſraël. Audiens ergo ex ore meo
ſermonem, annunciabis eis ex me. Si me dicente ad im-
pium, Impie, morte morieris: non fueris locutus vt ſe cu
ſtodiat impius à via ſua, ipſe impi⁹ in iniquitate ſua mo
rietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si
autem annunciante te ad impiũ, vt à viciis ſuis conuer-
tatur, & non fuerit cõuerſus à via ſua, ipſe in iniquitate
ſua morietur, porrò tu animam tuam liberaſti. Tu ergo E
fili hominis, dic ad domum Iſraël, Sic locuti eſtis dicẽ-
tes, Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt,
& in ipſis nos tabeſcimus, quo modo ergo viuere pote-
rimus? Dic ad eos, Viuo ego dicit dominus deus, Nolo
mortẽ impij, ſed vt reuertatur impius à via ſua mala &
viuat. Cõuertimini à viis veſtris peſſimis, Et quare mo-
riemini domus Iſraël? Tu itaque fili hominis, dic ad fi-
lios populi tui, Iuſticia iuſti nõ liberabit eum in quacũq;
die peccauerit: & impietas impij non nocebit eũ in qua-
cunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus
non poterit viuere in iuſticia ſua, in quacũque die pec-
cauerit: etiam ſi dixero iuſto, quòd vita viuat, & cõfiſus
in iuſticia ſua fecerit iniquitatem: omnes iuſticiæ eius
obliuioni tradẽtur,& in iniquitate ſua quã operatus eſt,
in ipſa morietur. Si autem dixero impio, Morte morie-
ris, & egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritq; iudi-
cium & iuſticiã, pignus reſtituerit ille impius, rapinám-
que reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fece-
rit quicquam iniuſtum, vita viuet & nõ morietur. Om-
nia peccata eius quæ peccauit non imputabũtur ei. Iudi-
cium & iuſticiam fecit, vita viuet. Et dixerũt filij populi F
tui, Nõ eſt æqui põderis via domini, & ipſorum via in-
iuſta eſt. Cum enim receſſerit iuſtus à iuſticia ſua, fece-
ritq; iniquitates, morietur in eis. Et cũ receſſerit impius
ab impietate ſua, feceritq; iudicium & iuſticiam, viuet
in eis. Et dicitis, Non eſt æqua via domini: vnumquenq;
iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſraël. Et poſt
aliquot verſus, Et tu fili hominis, filij populi tui qui lo-
quuntur de te iuxta muros & in oſtiis domorum, & di-
cunt vnus ad alterum, vir ad proximum ſuum dicẽtes,
Venite & audiamus qui ſit ſermo egrediens à domino, *Ibidem.*
Et veniunt ad te quaſi ingrediatur populus,& ſedẽt co-
rã te populus meus,& audiunt ſermones tuos; & nõ fa-
ciunt eos, quia in canticum oris ſui vertunt illos, Et aua
riciam ſuam ſequitur cor eorũ,& es eis quaſi carmẽ mu
ſicum quod ſuaui dulciq; ſono canitur. Et audiunt ver-
ba tua & nõ faciunt ea: & cũ venerit quod prædicatum
eſt, ecce enim venit, tũc ſciẽt quod Prophetes fuerit in- *Ezech.34.*
ter eos. Et factum eſt verbum domini ad me dicens, Fi-
li hominis Propheta de paſtoribus Iſraël, propheta & di
ces paſtoribus. Hæc dicit dominus deus, Væ paſtoribus
Iſraël, qui paſcebant ſemetipſos. Nõnne greges paſcũtur

à paſtoribus?

G à paſtoribus? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, &
quod craſſum erat occidebatis, gregē autem meum nō
paſcebatis. Quod infirmū fuit non cōſolidaſtis, & quod
ęgrotum non ſanaſtis. Quod fractum eſt noo alligaſtis,
& quod abiectum eſt non reduxiſtis, quod perierat non
quæſiſtis, ſed cum auſteritate imperabatis eis & cum po
tētia, Et diſperſę ſunt oues meę, eo quòd nō eſſet paſtor.
Et factę ſunt in deuoratione omniū beſtiarum agri, &
diſperſę ſunt: & errauerunt greges mei in cunctis mon-
tibus & in vniuerſo colle excelſo: & ſuper omnē faciem
terræ diſperſi ſunt greges mei, Et non erat qui require-
ret, Non erat, inquam, qui requireret, Propterea paſtores
audite verbum domini, Viuo ego dicit dominus deus,
quia pro eo quòd facti ſunt greges mei in rapinā, & o-
ues meę io deuoratione omniū beſtiarum agri, eo quòd
non eſſet paſtor, Neq; enim quęſierunt paſtores gregem
meum, ſed paſcebāt paſtores ſemetipſos, & greges meos
non paſcebāt. Propterea paſtores audite verbum domi-
ni, Hęc dicit domio⁹ deus, Eccè egoipſe ſuper paſtores,
requiram gregem meum de manu eorum, & ceſſare eos
faciā vt vltra non paſcant gregem, nec paſcant amplius
H paſtores ſemetipſos. Et liberabo gregem meum de ore
eorum, & non erit eis vltra in eſcā. Et poſt aliquantum,
Ezech. 34. Vos autē greges mei, hæc dicit dominus deus, Ecce ego
iudico inter pecus & pecus, arietū & hircorum, Nónne
ſatis vobis erat paſcua bona depaſci? Inſuper & reliquias
paſcuarum veſtrarū conculcatis pedibus veſtris, & cum
puriſsimam aquam biberitis, reliquā pedibus veſtris tur-
batis: & oues meę his quæ cōcultata pedibus veſtris fue-
rant, paſcebantur: & quæ pedes veſtri turbauerant, hæc
bibebant. Propterea hęc dicit dominus deus ad eos, Ec-
ce ego ipſe iudico inter pecus pingue, & macilentū, pro
eo quòd lateribus & humeris impingebatis, & cornibus
veſtris vētilabatis omnio infirma pecora donec diſper-
gerentur foras. Et poſt aliquantum, Hæc dicit dominus
Ezech. 45. deus, Sufficiat vobis principes Iſraël, iniquitatem & ra-
pinas intermittite, & iudiciū & iuſticiam facite, & ſepa-
rate confinia veſtra à populo meo dicit dominus deus.
Statera iuſta, & Ephi iuſtum erit vobis, & beatus iuſtus.

Iſta de libris poſuimus, quos & Iudæi canonicos ha-
bent, in quibus eorū inuenimus quæ huic operi cōuene-
rint. Sed nō ſunt omittēdi & hi quos quidē ante ſalnato
ris aduentū cōſtat eſſe cōſcriptos, ſed eos nō receptos à
I Iudæis, recepit tamen eiuſdem ſalnatoris eccleſia. In his
ſunt duo qui Salomonis à pluribus appellantur, propter
quādam, ſicut exiſtimo, eloquij ſimilitudinem: Nam Sa-
lomonis noo eſſe, nihil dubitant quique doctiores. Nec
tamen eius qui ſapientiæ dicitur, quis nam ſit author ap
paret. Illū vero alterum, quem vocamus Eccleſiaſticum,
quòd Ieſus quidā ſcripſerit, qui cognominatur Sirach,
cōſtat inter eos qui euodē librū totum legerunt. De
libro ergo ſapiētiæ iſta huic operi congruere viſa ſunt.

Ex libro ſapientia. Sapien. 1. Dilligite iuſticiam qui iudicatis terram. Sētite de
domino in bonitate, & in ſimplicitate cordis
quærite illum. Quoniam inuenitur ab his qui
non tentant illū, Apparet autē eis qui fidem ha
bent in illū. Peruerſæ enim cogitationes ſeparāt à deo,
Probata autē virtus corripit inſipientes. Quoniā in ma-
leuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit
in corpore ſubdito peccatis. Sāctus enim ſpiritus diſci-
plinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitatiooibus quæ
ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniēte iniqui-
tate. Benignus eſt enim ſpiritus ſapientiæ, & non libera-
bit maledictum à labiis ſuis: quoniā renum illius teſtis
eſt deus, & cordis eius ſcrutator eſt verus & linguę illius K
auditor. Quoniam ſpiritus domini repleuit orbem ter- *Ibidem.*
rarum, & hic qui continet omnia ſciētiam habet vocis.
Propter hoc qui loquitur iniqua, non poteſt latere, ſed
nec pręteriet illum corripiens iudicium. In cogitationi-
bus enim impij interrogatio erit, ſermonū autem illius
auditio ad dominum veniet, ad correptionē iniquita-
tum illius. Quoniā auris cœli audit omnia, & tumultus
murmurationum non abſcōdetur. Cuſtodite ergo vos
à murmuratione quę nihil prodeſt, & à detractione par
cite linguę, Quoniam reſponſum obſcurum inuacuum
non ibit. Os autem quod mentitur, occidit animam. Et
paulopoſt, Qui confidunt in illū, intelligent veritatem: *Sapien. 3.*
& fideles in dilectione acquieſcēt illi, quia donū & pax
eſt electis illius. Impij autē ſecundum quę cogitauerunt,
correptiooem habebūt, qui oegſexerūt iuſticiā, & à do-
mino receſſerunt. Sapientiam enim & diſciplinam qui *Ibidem.*
abiicit, infœlix eſt. Et poſt ſex verſus, Quoniā fœlix ſteri-
lis, & incoinquinata, quæ neſciuit thorum in delicto,
Habebit fructū in reſpectione animarum, Et ſpado qui
non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem, nec cogi-
tauit aduerſus dominū nequiſsima. Et poſt aliquātum, L
Audite ergo reges & intelligite, diſcite iudices finiū ter- *Sapien. 6.*
ræ iuſticiam. Præbete aures vos qui cōtinetis multitudi-
nes, & placetis vobis in turbis nationum, Quoniam da-
ta eſt à domino poteſtas vobis, & virt⁹ ab altiſsimo qui
interrogabit opera veſtra, & in cogitationibus ſcrutabi-
tur. Quoniam cum eſſetis miniſtri regni ipſius, non re-
cte iudicaſtis, neque cuſtodiſtis legem iuſticię, neque ſe-
cundū voluntatem dei ambulaſtis. Horrēde & cito ap-
parebit vobis, quooiam iudiciū duriſsimum in his qui
præſunt fiet. Exiguo enim concedetur miſericordia, po-
tentes autem potenter toroienta patientur. Non enim
ſubtrahit perſonam cuiuſquam dominus, nec reuerebi-
tur magnitudinem cuiuſquam. Quoniā puſillum & ma
gnū ipſe fecit, & æqualiter illi cura eſt pro omnib⁹. For-
tioribus autē fortior inſtat cruciatus. Ad vos autē mali
reges ſuot hi ſermones mei, vt diſcatis ſapientiā, & non
excidatis. Qui enim cuſtodieriot iuſticiam, iuſte iuſtifi-
cabuntur: & qui didicerint iſta, inuenient quid reſpon-
deant. Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos,
& habebitis diſciplinā. Clara eſt enim & quę nunquam
marceſcat ſapieotia, & facile videtur ab bis qui diligūt
eam, & inuenitur ab his qui quærunt illaio. Præoccupat
qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe priorē oſtendat. Qui de M
luce vigilauerit ad illam, non laborābit, aſsidentē enim
illam inueniet foribus ſuis, Cogitare eoim de illa ſenſus
eſt cōſummatus. Et qui vigilauerit pro illa, cito erit ſe-
curus, Quoniam dignos ſe ipſa circumit quærens, & in
viis oſtendet ſe illis hilariter, & in omni prouidētia oc-
currit illis. Initium enim illius veriſsima eſt diſciplinæ
concupiſcentia. Cura ergo diſciplinę dilectio eſt: & di-
lectio cuſtoditio legū illius eſt, Cuſtoditio autē legum
cōfirmatio incorruptionis eſt, incorruptio autem facit
eſſe proximum deo. Cōcupiſcentia itaque ſapientiæ de-
ducit ad regnum perpetuum. Si ergo delectamini ſedi-
bus & ſtemmatibus reges populi, diligite ſapientiam vt
in perpetuum regoetis. Et paulopoſt, Et ſi iuſticiam quis *Sapien. 8.*
diligit labores huius magnas habent virtutes. Sobrieta-
tem enim & ſapientiam docet & iuſticiam & virtutem,
quibus vtilius oihil io vita hominibus. Nunc iam de
libro qui Eccleſiaſticus dicitur ponenda ſunt quæ vidē-
tur, De quo hic etiam ea dixiſſe deputer, quæ de Prouer-
biorum libro ſum prælocutus, quanuis in iſto Eccleſia-
ſtico plura repererim huic operi neceſſaria.

Tiunor

A Timor domini ſciētiæ religioſitas. Religioſitas
Ex Eccleſiaſtico. cuſtodiet & iuſtificabit cor, iucunditatē atque
gaudium dabit. Timenti dominum bene erit,
Eccli.1. & in diebus conſummationis illius benedice-
tur. Plenitudo ſapiētiæ eſt timere deum, & plenitudo à
fructibus illius. Et poſt duos verſus, Corona ſapiētiæ ti-
mor domini. Et poſt quatuor verſus. Radix ſapiētiæ eſt
timere deum, Rami enim illius longæui. In theſauris ſa-
pientiæ intellectus eſt, & ſcientia & religioſitas, Execra-
tio autem peccatoribus ſapiētia. Timor dei expellit pec-
catū, Nam qui ſine timore eſt, non poteſt iuſtificari, Ira-
cundia enim animoſitatis illius, ſubuerſio illius eſt. Sa-
piens vſque in tempus ſuſtinebit patiens, & poſtea redi-
tio iucunditatis. Bonus ſenſus vſque in tempus abſcon-
dit verba illius, & labia multorum enarrabūt ſenſum il-
lius. Cōcupiſcens ſapientiā, ſerua iuſticiam: & deus præ-
bebit illam tibi. Sapientia enim & diſciplina timori do
mini, & quod beneplacitū eſt illi, fides & māſuetudo, &
adimplebit theſauros tuos. Nō ſis incredibilis timor do
mini, & ne acceſſeris ad illū duplici corde. Ne fueris hy
pocrita in conſpectu hominum, & non ſcādalizeris la-
B biis tuis. Attende in illis, ne forte cadas, & adducas ani-
mæ tuæ cōfuſionem: & reuelet deus abſcōdita tua, & in
medio ſynagogę elidat te. Quoniam acceſsiſti maligne
ad dominū, & cor tuū plenum eſt dolo & fallacia. Fili
Eccli.2. accedes ad ſeruitutē dei, ſta in timore & iuſticia, & præ-
para animam tuam ad tentationem, & deprime cor tuū
& ſuſtine. Declina aurem tuam, & excipe verba intelle-
ctus, & ne feſtines in tempus obductionis. Suſtine ſuſtē-
tationē dei, coniungere deo & ſuſtine, vt creſcat in no-
uiſsimo vita tua. Omne quod tibi applicitū fuerit, acci-
pe, & in dolore ſuſtine, & in humilitate tua patientiā ha
be, Quoniam in igne probatur aurum & argentum, ho-
mines vero receptibiles in camino humiliationis. Cre-
de deo, & recuperabit te, & dirige viā tuam & ſpera in
illum. Serua timorem illius, & in illo veteraſce. Metuē-
tes dominum ſuſtinete miſericordiam eius, & nō defle-
ctatis ab illo, ne cadatis. Qui timetis dominum, credite
illi, & nō euacuabitur merces veſtra. Qui timetis domi-
num, ſperate in illū, & in oblectatione veniet vobis mi-
ſericordia. Qui timetis deū, diligite illum, & illumina-
buntur corda veſtra. Reſpicite filij nationes hominum,
& ſcitote quis ſperauit in domino, & confuſus eſt? per-
C manſit in mandatis eius, & derelictus eſt? & quis illū in-
uocauit, & deſpexit illum? Quoniam pius & miſericors
eſt deus, & remittet in tēpore tribulationis peccata om-
nibus exquirentibus ſe in veritate. Væ duplici corde &
labiis ſceleſtis & manibus malefacientibus, & peccatori
terram ingredienti duabus viis. Væ diſſolutis corde, qui
non credunt deo, ideo non proteguntur ab eo. Væ his
qui perdiderunt ſuſtinentiam, qui dereliquerūt vias re-
ctas, & diuerterunt in vias prauas. Et quid facietis cum
inſpicere cœperit deus? Qui timent dominū, non erunt
incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, cōſerua-
bunt viam illius. Qui timent dominū, inquirēt quæ be-
neplacita ſunt illi, & qui diligunt eum, replebuntur lege
ipſius. Qui timent dominum, præparabunt corda ſua, &
in cōſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas. Qui timēt
dominum, cuſtodiunt mandata illius, & patientiam ha
bebunt vſque ad inſpectionem illius, dicentes, Si pœni-
tentiam non egerimus, incidemus in dei manus, & non
in manus hominum. Secūdum enim magnitudinem il-
Eccli.3. lius, ſic & miſericordia ipſius cum ipſo. Filij ſapiētiæ Ec
cleſia iuſtorum, & nati illorum obediētia & dilectio. Iu
diciū patris audite filij dilecti, & ſic facite vt ſalui ſitis,
Et poſt duos verſus, Qui diligit deum, exorabit pro pec D
catis ſuis, & cōtinebit ſe ab illis, In oratione dierū exau-
dietur. Et ſicut qui theſaurizat, ita & qui honorificat ma
trem ſuam. Qui honorificat patrem, iucundabitur in fi-
liis. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet lōgiore, & qui
obaudit patri, refrigerabit matrem. Qui timet deum, ho
norat parētes: & quaſi dominis ſeruiet his qui ſe genue-
runt, in opere & ſermone & omni patiētia. Honora pa-
trem tuum, vt ſuperueniat tibi benedictio à domino. Et
poſt tres verſus, Ne glorieris in contumelia patris tui. Et
poſt tres verſus, Fili, ſuſcipe ſenectā patris tui, & ne cō- *Ibidem.*
triſtes eum in vita illius. Et ſi defecerit ſenſu, veniā da,
& ne ſpernas eum in tua virtute. Et poſt quatuor verſus,
Quàm malæ famę eſt qui derelinquit patrem, & eſt ma-
ledictus à deo qui exaſperat matrem. Fili, in manſuetu- *Ibidem.*
dine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam dili-
geris. Quāto magnus es humilia te in omnibus, & corā
deo inuenies gratiam. Quoniam magna potētia dei ſo-
lius, & ab humilibus honoratur. Altiora te ne quæſieris,
& fortiora te ne ſcrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi
deus, illa cogita ſemper. Et in pluribus operibus eius ne
fueris curioſus, nō enim eſt tibi neceſſariū ea quę abſcō- E
dita ſunt videre oculis tuis. Et poſt tres verſus, Multos *Ibidem.*
enim implanauit ſuſpicio eorū, & in vanitate detinuit
ſenſus illorum. Cor durum male habebit in nouiſsimo,
& qui amat periculū, in illo peribit. Cor ingrediēs duas
vias, nō habebit ſucceſſus, & prauicordius in illis ſcan-
dalizabitur. Cor nequā grauabitur in doloribus, & pec
cator adiiciet ad peccandū. Et poſt duos verſus, Cor ſa-
piens intelligitur in ſapientia, & auris bona audiet cum
omni cōcupiſcentia ſapientiam. Sapiens cor & intelli-
gibile abſtinebit ſe à peccatis, & in operibus iuſticiæ ſuc
ceſſus habebit. Ignem ardentem extinguet aqua, & elee-
moſyna reſiſtet peccatis, & de⁹ proſpector eius, qui red
dit gratiam. Meminit in poſterum, & in tempore caſus
tui inueniet firmamentū. Fili eleemoſinam pauperis ne
fraudes, & oculos tuos ne tranſuertas à paupere. Animā
eſurientem ne deſpexeris, & nō exaſperes pauperem in-
opia ſua. Cor inopis ne afflixeris, & ne protrahas datum *Eccli.4.*
anguſtianti. Rogationem cum tribulatione ne abiicias,
& non auertas faciem tuam ab egeno. Ab inope nō au-
feras oculos tuos propter iram, & nō relinquas quęrēti-
bus tibi retro maledicere. Maledicētis enim tibi in ama F
ritudine animæ exaudietur deprecatio illi⁹. Exaudiet au
tem eum qui fecit illū. Congregationi pauperum affabi-
lem te facito, & presbytero humilia animā tuam, & ma-
gnato humilia caput tuū. Declina pauperi ſine triſticia
aurem tuā, & redde debitū tuum, & reſpōde illi pacifica
in māſuetudine. Libera eū qui iniuriā patitur de manu
ſuperbi, & nō acidè feras in anima tua. In iudicādo eſto
miſericors pupillis vt pater, & pro viro matri illorū, &
eris velut filius altiſsimi obaudiēs, & miſerebitur tui ma
gis quàm mater. Sapientia filiis ſuis vitam inſpirauit, &
ſuſcipit inquirētes ſe, & præibit in via iuſticiæ. Et qui il-
lam diligit, diligit vitā, & qui vigilauerint ad illam, cō-
plectentur placorem eius. Qui tenuerint illā, vitam hæ-
reditabunt, & quò introibit benedicet deus. Qui ſeruiūt
ei, obſequentes erunt ſancto, & eos qui diligūt illam, di-
ligit deus. Qui audit illam, iudicat gētes, & qui intuetur
illam, permanebit confidens. Si crediderit ei, hæredita-
bit illā, & erunt in confirmatione creaturæ illorū Quo-
niam in tentatione ambulat cum eo, & in primis elegit
eum, Timorem & metum & probationem inducet ſu-
per illū, & cruciabit illum in tribulatione doctrinę ſuę,
donec tentet illū in cogitationibus illius, & credat ani-
mæ illius.

G mæ illius. Et firmabit illum, & iter adducet directũ ad illum, & denudabit abſcõdita ſua illi, & theſaurizat ſuper illum ſcientiam & intellectum iuſticiæ. Si autẽ oberrauerit, derelinquet illũ, & tradet eum in manus inimici ſui. Fili, cõſerua tẽpus, & deuita à malo. Pro anima tua non confundaris dicere verum. Eſt enim confuſio adducens peccatum, & eſt confuſio adducens gloriã & gratiã. Ne accipias faciem aduerſus faciẽ tuam, nec aduerſus animam tuã mendacium. Non reuerearis proximum tuum in caſu ſuo, nec retineas verbum in tempus ſalutis. Non abſcõdas ſapientiã tuam in decore eius, In lingua enim agnoſcitur ſapientia & ſenſus, & ſcientia & doctrina in verbis veritatis, & firmamentum in operibus iuſticiæ. Non cõtradicas veritati vllo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ cõfundere. Non cõfundaris cõfiteri peccata tua, & ne ſubiicias te homini pro peccato. Noli reſiſtere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fulminis. In iuſticia agonizare pro anima tua, & vſq; ad mortẽ certa pro iuſticia, & deus expugnabit pro te inimicos tuos. Noli citatus eſſe in lingua tua, & inutilis & remiſſus in operib⁹ tuis. Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertẽs domeſticos tuos, & opprimẽs ſub-

H iectos tibi, Nõ ſit porrecta manus tua ad accipiẽdum, &

Eccli. 5. ad dandũ collecta. Noli attendere ad poſſeſſiones iniquos, & ne dixeris, Eſt mihi ſufficiens vita. Nihil enim proderit in tẽpore vindictæ & obductionis. Nõ ſequaris cõcupiſcentiam cordis, & ne dixeris, Quo modo potui, aut quis me ſubiiciet propter facta mea? Deus enim vindicans vindicabit. Et ne dixeris, Peccaui, & quid accidit mihi triſte? Altiſsimus enim eſt patiens redditor. De propiciatu peccatorũ noli eſſe ſine metu. Neque adiicias peccatũ ſuper peccatum, & ne dicas, Miſeratio dei magna eſt. Multitudinis peccatorum meorũ miſerebitur. Miſericordia enim & ira ab illo cito proximat, & in peccatores illius reſpicit ira. Non tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diẽ. Subito enim venit ira illius, & in tẽpore vindictę diſperdet te. Noli anxius eſſe in diuitiis iniuſtis, nihil enim proderunt tibi in die obductionis & vindictæ. Nõ vẽtiles te in omni vẽto, & non eas in omni via. Sic enim peccator probatur dupl ici lingua. Eſto firmus in via dei, & in veritate ſenſus tui & ſciẽtia, & proſequatur te verbum pacis & iuſticiæ. Eſto mãſuetus ad audiẽdum verbum dei, vt intelligas, & cum ſapiẽtia feras reſpõſum verum. Si eſt tibi in-

I tellectus, reſpõde proximo: ſin autem, ſit manus ſuper os tuũ, ne capiaris verbo indiſciplinato & cõfundaris. Honor & gloria in ſermone ſenſati, lingua vero imprudẽtis ſubuerſio eſt ipſius. Nõ appelleris ſuſurro in vita tua, & in lingua tua ne capiaris & cõfundaris. Super furem enim eſt cõfuſio, & pœnitẽtia, & denotatio peſsima ſuper bilinguem. Suſurratori autẽ odium & inimicicia & cõtumelia. Iuſtifica puſillum & magnum ſimiliter. Noli

Eccli. 6. fieri pro amico inimicus proximo. Improperiũ & contumeliã malus hæreditabit, & omnis peccator inuidus & bilinguis. Nõ te extollas in cogitatione animæ tuę velut taurus, ne forte elidatur virtus tua per ſtulticiam. Et poſt ſeptem verſus, Multi pacifici ſint tibi, & conſiliarij ſint tibi vnus de mille. Si poſsides amicum, in tentatione poſside eum, & non facile credas illi temetipſum. Eſt enim amicus ſecundum tẽpus ſuum, & nõ permanebit in die tribulationis. Et eſt amicus qui egreditur ad inimiciciam, & eſt amicus qui odium & rixam & cõuicia denudabit. Eſt autẽ amicus ſocius menſæ, nõ permanebit in die neceſsitatis. Amicus ſi permãſerit fixus, erit tibi quaſi coęqualis, & in domeſticis tuis fiducialiter aget.

Si humiliauerit ſe contra te, & à facie tua abſcõderit ſe, K vnanimem habebis amiciciam bonã. Ab inimicis tuis ſeparare, & ab amicis tuis attende. Amicus fidelis protectio fortis: qui autẽ inuenit illum, inuenit theſaurum. Amico fideli nulla eſt cõparatio, & non eſt digna comparatio auri & argenti contra bonitatẽ fidei illius. Amicus fidelis, medicamẽtum vitæ & immortalitatis: Et qui metuunt dominum, inueniunt illum. Qui timet deum æque habebit amiciciam bonam, quoniã ſecundum illum erit amicus illius. Fili à iuuentute tua excipe doctrinam, & vſque ad canos inuenies ſapiẽtiam. Quaſi is qui arat & ſeminat accede ad illã, & ſuſtine bonos fructus illius: Et in opere enim illius exiguo laborabis, & cito edes de generationibus illius. Quàm aſpera eſt nimium ſapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors. Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, & nõ demorabũtur proiicere illam. Et poſt duos verſus, Qui- *Ibidem.* bus autem agnita eſt, permanent vſque ad conſpectum dei. Audi fili & accipe conſiliũ intellectus, & ne abiicias conſilium meũ. Iniice pedem tuum in cõpedes illius, & in torquem eius collum tuum. Subiice humerum tuum, & porta illam, & non acidieris vinculis eius. In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua ſerua L vias eius. Inueſtiga illam & manifeſtabitur tibi, & cõtinens factus ne dereliqueris eam, In nouiſsimis enim inuenies requiem in ea, & conuertetur tibi in oblectationem, Et erũt tibi compedes In protectionem fortitudinis & baſes virtutis, & torques illius in ſtolam glorię. Et poſt quatuor verſus, Fili ſi attenderis mihi, diſces eam: & *Ibidem.* ſi accommodaueris animam tuam, ſapiens eris: Et ſi inclinaueris aurem tuam, excipies doctrinam: & ſi dilexeris audire, ſapiens eris. In multitudine presbyterorũ prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde coniungere, vt omnem narrationem dei poſsis audire, & prouerbia laudis ne effugiãt te. Et ſi videris ſenſatum, euigila ad illum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus. Cogitatũ habe in præceptis dei, & in mãdatis illius maxime aſsiduus ſta: & ipſe dabit cor tibi, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi. Noli facere mala, & non te apprehen- *Eccli. 7.* dent. Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te. Nõ ſemines mala in ſulcis iniuſticiæ, & nõ metes ea in ſeptuplum. Noli quærere ab homine ducatũ, neque à rege cathedram honoris. Nõ te iuſtifices ante deum, quoniam agnitor cordis ipſe eſt. Et penes regem noli velle videri M ſapiẽs. Noli quærere fieri iudex, niſi ſi vales virtutem irrumpere iniquitatis: ne forte extremiſcas faciem potentis, & ponas ſcãdalũ in agilitate tua. Nõ pecces in multitudinẽ ciuitatis, ne immittas in populum, neque alliges duplicia peccata: nec enim in vno eris immunis. Noli eſſe puſillanimis in anima tua. Exorare, & facere eleemoſynam non deſpicias. Ne dicas, In multitudine munerum meorum reſpiciet dominus, & offerẽte me deo altiſsimo ſuſcipiet munera mea. Nõ irrideas hominem in amaritudine animæ: Eſt enim qui humiliat & exaltat deus. Noli amare mendaciũ aduerſus fratrẽ tuũ, neque in amicũ ſimiliter facias. Noli velle mentiri omne mẽdacium, aſsiduitas enim illius nõ eſt bona, Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorũ. Et poſt aliquos verſus, Nõ lædas ſeruum operantem in veritate, neq; mercenarium dantem animam ſuam. Seruus ſenſatus dilectus quaſi anima tua, nõ defraudes illum libertate, neq; inopẽ relinquas illũ. Et poſt duos verſus, Filij tibi ſunt, erudi illos: pecora tibi ſunt, attende illis. Filiæ tibi ſunt, *Ibidem.* ſerua corpus illarum: non oſtẽdas hilarem faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris, & homini

ſenſato

A ſenſato da illam. Mulier ſi eſt tibi ſecundũ animam tuã,
non proiicias illam, & odibili nõ credas te in toto cor-
de. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obli
uiſcaris. Memento enim, quoniã niſi per illos natus nõ
fuiſſes, & retribue illis quo modo illi tibi. In tota anima
tua time deũ, & ſacerdotes illius ſanctifica. In omni vir-
tute dilige deum qui te fecit, & miniſtros eius non dere-
linquas. Honora deum ex tota anima tua, & honorifica
ſacerdotes. Et poſt ſex verſus, Et pauperi porrige manũ
tuam, vt perficiatur benedictio tua: gratia datus in con-
ſpectu omnis viuentis, & à mortuo non prohibeas gra-
tiam. Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lu
gentibus ambula. Nõ te pigeat viſitare infirmum, ex his
enim in dilectione firmaberis. In omnibus operibus tuis
memorare nouiſſima, & in æternum non peccabis. Nõ
litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus
Eccli. 8. illius. Non contendas cum homine locuplete, ne forte
contra te conſiſtat litem tibi, Multos enim perdidit au-
rum, & vſque cor regum extendit & cõuertit. Non liti-
ges cum homine linguoſo, & non ſtrues in ignem illius
Ibidem. lingua. Et poſt duos verſus, Ne deſpicias hominem auer
tentem ſe à peccato, neq; improperes ei, Memento, quo-
B niam omnes ſumus in correptione. Ne ſpernas hominẽ
in ſua ſenecta, etenim ex nobis ſeneſcunt. Ne deſpicias
narrationem presbyterorum ſapiẽtium, & in prouerbiis
illorum conuerſare: Ab ipſis enim diſces doctrinam in-
tellect⁹, & ſeruire magnatis ſine querela. Nõ te prætereat
narratio ſeniorũ, & ipſi enim didicerunt à patribus ſuis:
Quoniam ab ipſis diſces intellectum, & in tempore ne-
Ibidem. ceſsitatis reſponſum. Et poſt aliquos verſus, Cum fatuis
ne conſilium habeas: nõ enim poterunt diligere, niſi quę
ipſis placent. Coram extraneo ne facias cõſilium, neſcis
enim quid pariet. Et poſt duos verſus, Non zeles mulie-
Eccli. 9. rem ſinus tui. Et poſt ſeptem verſus, Virginem ne cõcu-
piſcas, ne forte ſcãdalizeris in decore eius. Non des for-
nicariis animam tuam in vllo, ne perdas te & hæredita-
tem tuam. Et poſt duos verſus, Auerte faciem tuã à mu-
liere compta, & non circumſpicias ſpeciem alienam. Et
Ibidem. poſt aliquos verſus, Ne derelinquas amicum antiquum,
nouus enim non erit ſimilis illi. Vinum nouum, amicus
nouus: votereſcat, & cum ſuauitate bibes illud. Nõ zeles
gloriam & opes peccatoris: non enim ſcis quæ futura ſit
ipſius ſubuerſio. Nõ placeat tibi iniuria iuſtorum. Et poſt
duos verſus, Longe abeſto ab homine poteſtatem habẽ-
C te occidendi, & non ſuſpicaberis timorem mortis. Et ſi
Ibidem. acceſſeris ad illum, noli aliquid committere, ne forte au
ferat vitam tuam. Et poſt quatuor verſus, Et cum ſapien-
tibus & prudentibus tracta. Viri iuſti ſint tibi cõuiuæ, &
Eccli. 10. in timore dei ſit gloria tibi. Et poſt aliquos verſus, Semẽ
hominũ honorabitur hoc quod timet deum: ſemen au-
tem hoc exhonorabitur hominum, quod præterit man-
data domini. In medio fratrum illorum rector in hono
re, & qui timent dominum, erunt in oculis illius. Gloria
diuitum, honoratorum, & pauperum, timor dei eſt. Nõ
deſpicere hominem iuſtum pauperem, & non magnifi-
care virum peccatorẽ diuitem. Magnus eſt iudex, & po-
tens eſt in honore, & nõ eſt maior illo qui timet deum,
Seruo ſenſato liberi ſeruient, vir prudẽs & diſciplinatus
Ibidem. non murmurabit correptus. Et poſt quinque verſus, Fili
in manſuetudine ſerua animam tuam, & da illi honorẽ
Eccli. 11. ſecundum meritum ſuũ. Et poſt ſex verſus, Sapientia hu
miliati exaltat caput ipſius, & in medio magnatorũ con
cedere illum faciet. Nõ laudes virum in ſpecie ſua, neq;
ſpernas hominẽ in viſu ſuo. Breuis in volatilib⁹ eſt apis,
& initium dulcoris habet fructus illius. In veſtitu ne glo

rieris vnquam, nec in die honoris tui extollaris. Et poſt D
ſex verſus, Priuſquã interroges, non vituperes quenquã,
& in medio ſeniorum ne adiicias loqui. De re ea quæ te
non moleſtat, nec certaueris: & in iudicio peccatorũ ne
conſiſtas. Fili ne in multis ſint actus tui: & ſi diues fueris,
non eris immunis à delicto. Si enim ſecutus fueris, non
apprehendes: & non effugies ſi præcurreris. Et poſt ali-
quos verſus, Ne manſeris in operibus peccatorum. Fide *Ibidem.*
autẽ in deo, & mane in loco tuo. Et poſt aliquot verſus,
Ante mortem ne laudes hominem quenquam. Et poſt
vnum verſum, Non omnem hominem inducas in do-
mum tuam: multæ enim inſidiæ doloſi ſunt. Sicut enim
eructuãt præcordia infantium, & ſicut perdix inducitur
in foueam, & vt caprea in laqueum, ſic & cor ſuperborũ:
Et ſicut proſpector vidẽs caſum proximi ſui. Bona enim
in mala conuertens inſidiatur, & in electis imponit ma
culã. Ab ſcintilla vna augetur ignis, & ab vno doloſo au
getur ſanguis. Homo vero peccator ſanguini inſidiatur.
Attẽde tibi à peſtifero, fabricat enim mala, ne forte in- *Eccli. 11.*
ducat ſuper te ſubſannationem in perpetuũ. Admitte ad
te alienigenã, & ſubuertet te in torpore, & alienabit te à
tuis propriis. Si benefeceris, ſcito cui benefeceris, & erit
gratia in bonis tuis multa. Benefac iuſto, & inuenies re- E
tributionem magnam: & ſi nõ ab ipſo, certe à deo. Non
eſt eis bene qui aſsidui ſunt in malis, & eleemoſynas nõ
danti, Quoniam & altiſsimus odio habet peccatores, &
miſertus eſt pœnitentibus. Da miſericordi, & ne ſuſce-
peris peccatorem. Benefac humili, & ne dederis impio.
Prohibẽ panes illi dare, ne in ipſis potentior te ſit: nam
duplicia mala inuenies in omnibus bonis, quoniã & al-
tiſsimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindi-
ctam. Et poſt quatuor verſus, Nõ credas inimico tuo in
æternum, Sicut enim æramentum æruginat nequicia il-
lius. Et ſi humiliatus vadat curuus, abiice animum tuum,
& cuſtodi te ab illo. Nõ ſtatuas illum penes te, ne ſedeat
ad dexteram tuam, ne cõuerſus ſtet in loco tuo: ne forte
conuerſus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, &
in nouiſsimo agnoſcas verba mea, & in ſermonib⁹ meis
ſtimuleris. Quis miſerebitur incantatori à ſerpente per-
cuſſo, & omnibus qui appropiãt beſtiis? Sic & qui comi-
tatur cum viro iniquo, & obuolutus eſt in peccatis eius,
Vna hora tecum permanebit. Si autem declinaueris, nõ
ſupportabit. In labiis ſuis indulcat inimicus, & in corde
ſuo inſidiatur, vt ſubuertat te in foueam. In oculis ſuis la
chrymatur inimicus, & ſi inuenerit tempus, non ſatiabi- F
tur ſanguine. Si incurrerint mala tibi, inuenies eum illic
priorem, & quaſi adiuuans ſuffodiet plantas tuas. Caput
ſuũ mouebit, & plaudebit manu: & multa ſuſurrans con
mutabit vultum ſuum. Et poſt aliquos verſus, Bona eſt *Eccli. 13.*
ſubſtantia, cui nõ eſt peccatũ in conſcientia: & nequiſsi-
ma paupertas in ore impij. Et poſt tres verſus, Beatus vir *Eccli. 14.*
qui non eſt lapſus verbo ex ore ſuo, & nõ eſt ſtimulatus
in triſticia delicti. Fœlix qui non habuit animi ſui triſti-
ciam, & non excidit ab ſpe ſua. Viro cupido & tenaci ſi-
ne ratione eſt ſubſtãtia, & homini liuido ad quid aurũ?
Et poſt aliquos verſus, Fili ſi habes, benefac tecũ, & deo *Ibidem.*
dignas oblationes offer. Memor eſto, quoniã mors non
tardat, & teſtamentum inferorum, quia demonſtratum
eſt tibi: Teſtamentum enim huius mundi morte morie-
tur. Ante mortem benefac amico tuo, & ſecũdum vires
tuas exporrigens da pauperi. Et poſt aliquos verſus, Bea- *Ibidem.*
tus vir qui in ſapientia morabitur, & qui in iuſticia ſua
meditabitᷣ, & in ſenſu ſuo cogitabit circũſpectionẽ dei.
Qui excogitat vias ſuas in corde ſuo, & in abſconditis
illius intelligens. Et poſt aliquos verſus, Homines ſtulti *Eccli. 15.*

G non apprehendent illã, & homines ſenſati obuiabũt il-
li. Homines ſtulti nõ videbunt illam, longe enim abeſt
à ſuperbia & dolo. Viri mẽdaces non erunt memores il
lius, & viri veraces inuenientur in illa, & ſucceſſum ha-
bebunt vſque ad inſpectionem dei. Nõ eſt ſpecioſa laus
in ore peccatoris, quoniam à deo profecta eſt ſapientia.
Sapientiæ enim dei aſtabit laus: & in ore fideli abunda-
bit, & dominator eam illi dabit. Non dixeris, per deum
abeſt, quæ odit enim ne feceris. Non dicas, ille me impla
nauit: non enim neceſſarij ſunt illi homines impij. Om-
ne execramentum erroris odit deus, & non erit amabi-
le timentibus illum. Deus ab initio cõſtituit hominem,
& reliquit illum in manu conſilij ſui. Adiecit mãdata &
præcepta ſua. Si volueris, mãdata conſeruabunt te, & in
perpetuum fidem placitam facere. Appoſuit tibi aquam
& ignem, ad quod voles porrige manũ tuam. Ante ho-
minem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit
ei dabitur illi, quoniã multa ſapientia dei, & fortis in po
tentia, videns omnes ſine intermiſsione. Oculi dei ad ti-
mentes eum, & ipſe cognoſcit omnem operam homi-
nis. Nemini mandauit impie agere, & nemini dedit ſpa
Eccli.16. cium peccandi, Non enim concupiſcit multitudinem fi
H liorum infidelium & inutilium. Et ne iocunderis in fi-
liis impiis, ſi multiplicentur: non oblecteris ſuper ipſos,
ſi non eſt timor dei cum illis. Non credas vitæ illorum,
& ne reſpexeris in labores illorũ. Melior eſt enim vnus
timens deum quàm mille filij impij, & vtile mori ſine
Ibidem. filiis, quàm relinquere filios impios. Et poſt aliquos ver-
ſus, Non dicas, A deo abſcondar, & ex ſummo quis mei
Eccli.17. memorabitur? Et paulo poſt, Nõ ſunt abſconſa teſtamẽ-
ta per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum
in cõſpectu dei. Eleemoſyna viri quaſi ſignaculum cum
ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſeruabit: &
poſtea reſurget & retribuet illis vnicuique in capita illo-
rum, & conuertet in interiores partes terræ. Pœnitenti-
bus autem dedit viam iuſticiæ, & confirmabit deficien-
tes ſuſtinere, & deſtinauit illis ſortem veritatis. Conuer-
tere ad deum, & relinque peccata tua, precare ante faciẽ,
& minue offendiculum. Reuertere ad deum & auertere
ab iniuſticia tua, & nimis odito execrationẽ. Et poſt ali-
Ibidem. quot verſus, Quàm magna miſericordia dei, & propi-
ciatio illius conuertentibus ad ſe. Nec enim omnia poſ
ſunt eſſe in hominibus, quoniam non eſt immortalis fi-
Eccli.18. lius hominis. Et poſt aliquot verſus, Miſerator excipiens
I doctrinam miſerationis, & qui feſtinat in iudiciis eius.
Fili in bonis nõ des querelam, & in omni dato non des
triſticiam verbi mali. Nònne ardorem refrigerabit ros?
Sic & verbum melius quàm datum. Nònne ecce verbũ
ſupra datum bonum? Sed vtraq; cum homine iuſtifica-
to. Stultus acriter improperabit, & datus indiſciplinati
tabeſcere facit oculos. Ante iudicium para iuſticiam ti-
bi, & antequam loquaris diſce. Et ante languorem adhi
be medicinam, & ante iudicium interroga teipſum, &
in cõſpectu dei inuenies propiciationem. Ante languo-
rem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende con-
uerſationem tuam. Non impediaris orare ſemper, & nõ
verearis vſque ad mortem iuſtificari, quoniam merces
dei manet in æternum. Ante orationem prępara animã
tuam, & noli eſſe quaſi homo qui tẽtat deum. Et poſt ſex
Ibidem. verſus, Homo ſapiens, in omnibus metuet, & in diebus
delictorum attendit ab inertia. Et poſt quinque verſus,
Poſt cõcupiſcentias tuas non eas, & à voluptate tua auer
tere. Si præſtes animæ tuæ cõcupiſcentiam eius, faciet te
in gaudium inimicis. Ne oblecteris in turbis, nec in mo
dicis delecteris. Et poſt aliquos verſus, Et qui ſpernit mo
dica, paulatim decidet. Vinum & mulieres apoſtatare fa K
ciunt ſapientes, & arguunt ſenſatos. Et poſt aliquot ver- *Eccli.19.*
ſus, Qui credit cito leuis corde eſt, & minorabitũ: & qui *Ibidem.*
delinquit in animã ſuã, inſuper habebitur. Et poſt duos
verſus, Et qui odit loquacitatem, extinguit maliciam. Et
poſt aliquos verſus, Audiſti verbũ aduerſus proximum,
cõmoriatur in te, fidens quoniã non te dirumpet, A fa-
cie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infan-
tis. Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in ore ſtulti.
Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat, non
feci: aut ſi fecit, ne iterum addat facere. Corripe proxi-
mum, ne forte dixerit: & ſi dixerit, ne forte iteret. Corri-
pe amicum: ſæpe enim fit commiſsio, & non omni ver-
bo credas. Eſt qui labitur in lingua ſua, ſed nõ ex animo,
Quis eſt enim qui non deliquerit in lingua ſua? Corripe
proximum antequam commineris, & da locum timori
altiſsimi, quia omnis ſapiẽtia timor dei, & in illa timere
deum. Et poſt quinque verſus, Melior eſt homo qui defi *Ibidem.*
cit ſapientia, & deficiẽs ſenſu in timore, quàm qui abun
dat ſenſu, & tranſgreditur legẽ altiſsimi. Et poſt aliquos
verſus, Quàm bonũ eſt arguere quàm iraſci. Et poſt ali- *Eccli.20.*
quos verſus, Et qui poteſtatem ſibi aſſumit iniuſte, odie- L
tur. Et poſt octo verſus, Sapiens in verbis ſeipſum ama- *Ibidem.*
bilem facit. Et poſt aliquos verſus, Lapſus falſæ linguæ *Ibidem.*
quaſi qui de pauimento cadens, ſic caſus malorum feſti-
nanter veniet. Homo acharis quaſi fabula vana, in ore
diſciplinatorum aſsidua erit. Ex ore fatui reprobabitur
parabola: non enim illam dicit in tempore ſuo. Et poſt
duos verſus, Eſt qui perdet animam ſuam pręconfuſio-
ne, & ab imprudenti perſona perdet eam, perſonæ au-
tem acceptione perdet ſe. Eſt qui præ cõfuſione promit-
tit amico, & lucratus eſt eum inimicum gratis. Oppro-
brium nequam in homine mendacium, & in ore indi-
ſciplinatorum aſsidue erit. Potior fur, quàm aſsiduitas
viri mendacis: perditionem autem ambo hęreditabunt.
Mores hominum mendacium ſine honore, & confuſio
illius cum ipſo ſine intermiſsione. Sapiẽs in verbis pro- *Ibidem.*
ducit ſeipſum. Et poſt quatuor verſus, Xenia & dona ex-
cæcant oculos iudicũ, & quaſi mutus in ore auertit cor-
reptiones eorum. Sapientia abſconſa, & theſaurus inui-
ſus, quæ vtilitas in vtriſque? Melior eſt in hominibus
qui abſcondit inſipientiam ſuam, quam qui abſcõdit ſa-
pientiam ſuam. Fili peccaſti, ne adiicias iterum, ſed & *Eccli.21.*
de præteritis deprecare, vt tibi remittantur. Quaſi à fa- M
cie colubri fuge peccata, & ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient
te. Dentes leonis, dentes eius, interficientes animas ho-
minum: quaſi romphæa bis acuta omnis iniquitas, pla-
gæ illius nõ eſt ſanitas. Et poſt quatuor verſus. Qui odit *Ibidem.*
correptionem, veſtigiũ eſt peccatoris: & qui timet deũ,
conuertetur ad cor ſuum. Et poſt quinque verſus, Via
peccantium complantata lapidibus, & in finem illorum
inferi & tenebræ & pœna. Qui cuſtodit iuſticiam, con-
tinebit ſenſum eius. Conſummatio timoris dei, ſapien-
tia & ſenſus. Et poſt aliquos verſus, Verbũ ſapiens quod- *Ibidem.*
cunq; audierit ſcius, laudabit, & ad ſe adiiciet. Audiet lu
xurioſus, & diſplicebit illi, & proiiciet illud poſt dorſum
ſuũ. Narratio fatui quaſi ſarcina in via: nam in labiis ſen
ſati inuenietur gratia. Os prudentis quæritur in eccleſia,
& verba illius cogitabunt in cordibus ſuis. Et poſt duos
verſus, Cõpedes in pedibus ſtulto doctrina, & quaſi vin
cula manuũ ſupra manum dexteram. Fatuus in riſu ex-
altat vocem ſuam, vir autem ſapiens vix tacite ridebit.
Ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi bra-
chiale in brachio dextro. Et poſt aliquos verſus, In ore *Ibidem.*
fatuorum cor illorum, & in corde ſapientiũ os illorum.

Dum

A Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipſe animã ſuam. Suſurro coinquinabit animam ſuam, & in omnibus odietur: & qui manſerit, odioſus erit: tacitus & ſenſatus honorabitur. In lapide luteo lapidatus eſt piger, & *Eccli.22.* omnes loquentur ſuper aſpernationẽ illius. Et poſt quatuor verſus: Filia prudens hæreditas viro ſuo: nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris. Patrem & virũ confundit quæ audax eſt, & ab impiis nõ minurabitur, ab vtriſque autẽ inhonorabitur. Muſica in luctu, importuna narratio. Flagella & doctrina, in omni tempore ſapiẽtia. Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam. Qui narrat verbũ non attendenti, quaſi qui excitat dormientem de graui ſomno. Cum dormiẽte loquitur, qui narrat ſtulto ſapiẽtiam: & in fine narrationis dicit, quis eſt hic? Super mortuũ plora, deficit enim lux ei: & ſuper fatuum plora, deficit enim et ſenſus. Modicum plora ſuper mortuum, quoniam requieuit: Nequiſsimi enim nequiſsima vita ſuper mortem fatui. Luctus mortui ſeptẽ diebus, fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum. *Ibidem.* Et poſt aliquos verſus, Mittens lapidem in volatilia, deiiciet illa: Sic & qui conuiciatur amico, diſſoluet amici- B ciam. Ad amicum & ſi produxeris gladium, non deſperes: eſt enim regreſſus ad amicũ. Si aperuit os triſte, non timeas: eſt enim concordatio, excepto conuicio, & improperio, & ſuperbia, & myſterij reuelatiõe, & plaga doloſa. In his omnibus effugiet amicus. Et poſt decem verſus, Quis dabit ori meo cuſtodiã, & ſuper labia mea ſignaculum certum, vt non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me. Domine pater & dominator vitæ meæ, non relinquas me, & ne ſinas me cadere in illis. Quis ſuperponit in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam ſapientiæ, vt ignorãtibus eorum non parcat mihi, & non appareant delicta illorum: ne adincreſcãt ignorantię meę, & multiplicẽtur delicta mea, & peccata mea abundẽt, & incidam in conſpectu aduerſariorũ, & gau- *Eccli.23.* deat inimicus meus. Domine pater & deus vitę meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum. Extollentiã oculorum meorũ ne dederis mihi, & omne deſideriũ prauum auerte à me. Aufer à me ventris concupiſcentias, & concubitus concupiſcentiæ ne apprehendant me, & animæ irreuerenti & infrunitæ ne tradas me. Doctrinam oris audite filij, & qui cuſtodierit illã, non operiet labiis ſuis, nec ſcãdalizabitur operibus nequiſsimis. In vanitate ſua apprehẽditur peccator, & ſuperbus & maledictus ſcãda- C lizabitur in illis. Iurationi nõ aſſueſcat os tuum, multus enim caſus in illa. Nominatio vero dei nõ ſit in ore tuo aſsidua, & nominibus ſanctorum nõ admiſcearis, quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim ſeruus interrogatus aſsidue, à liuore non minuitur, ſic omnis iurans & nominans in toto à peccato nõ purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non diſcedet à domo illius plaga. Et ſi fruſtrauerit fratrem delictum illius ſuper ipſum erit: & ſi diſsimulauerit, delinquit dupliciter. Et ſi inuacuum iurauerit, non iuſtificabitur: replebi- *Ibidem.* tur enim retributione domus illius. Et poſt quatuor verſus, Indiſciplinationi non aſſueſcat os tuum, eſt enim in illa verbum peccati. Memento patris & matris tuæ, in medio enim magnatorum conſiſtis: ne forte obliuiſcatur te deus in conſpectu illorum, & aſsiduitate tua infatuatus improperium patiaris, & maluiſſes non naſci, & diem natiuitatis tuæ maledicas. Homo aſſuetus in verbis improperij, in omnibus diebus ſuis non erudietur. Duo genera abũdant in peccatis, & tertiũ adducit iram & perditionem. Anima calida quaſi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat: & homo nequam in ore carnis ſuę non deſinet, donec incendat ignẽ. Et poſt D duos verſus, Omnis homo qui trãſgreditur lectũ ſuum, *Ibidem.* contemnens in animã ſuam, & dicens, Quis me videt? Tenebræ circundant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me quem verear: delictorum meorum non memorabitur altiſsimus, & nõ intelliget, quoniam non videt oculus illius, Quoniam expellet à ſe timorem dei huiuſmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum: & non cognouit, quoniã oculi domini plus multo lucidiores ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum & profundum abyſsi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes. Et paulopoſt, Quæ in iuuẽtute tua non cõgregaſti, quo modo *Eccli.25.* inuenies in ſenectute tua? Quàm ſpecioſum caniciei iudicium, & presbyteris cognoſcere cõſilium. Quàm ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus & conſilium. Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor dei. Et poſt decem verſus, Timor dei ſuper omnia *Ibidem.* ſe ſuperpoſuit. Beatus cui donatum eſt habere timorem dei, Qui timet illũ, cui aſsimilabitur? Et poſt aliquos verſus, Ne reſpicias mulieris ſpeciẽ, & non concupiſcas mu- *Ibidem.* lierẽ in ſpecie. Et poſt aliquos verſus, Mulier ebrioſa ira *Eccli.26.* magna, & contumelia & turpitudo illius non contege- E tur. Fornicatio mulieris in extollentia oculorũ, & in palpebris illius agnoſcetur. In filia non aduertente ſe, firma cuſtodiã, ne inuenta occaſione abutatur ſe. Ab omni irreuerentia oculorum caue, & ne mireris ſi te neglexerit. *Ibidem.* Et poſt quatuor verſus, Gratia mulieris ſedulæ delectabit virum ſuum, & oſſa illius impinguabit. Diſciplina illius datũ dei eſt. Mulier ſenſata & tacita non eſt immutatio eruditæ animæ. Gratia ſuper gratiã, mulier ſancta & pudorata. Omnis autem ponderatio nõ eſt digna cõtinẽtis animæ. Et poſt duodecim verſus, Et qui tranſgre- *Ibidem.* ditur à iuſticia ad peccatum, deus parauit eum ad romphęam. Et poſt quatuor verſus, Et qui quęrit locupletari, auertit oculum ſuum. Et poſt tres verſus, Conteretur de- *Eccli.27.* lictum, ſi non in timore domini tenueris te inſtãter, cito ſubuertetur dom' tua, Sicut in pertuſura cribri remanebit puluis, ſic aporia hominis in cogitatu illius. Vaſa figuli probat fornax, & homines iuſtos tẽtatio tribulationis. Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, ſic verbum ex cogitatu hominis cordis. Ante ſermonem non collaudes virum: hæc enim tentatio eſt hominum. Si ſequeris iuſticiam, apprehendes illam, & indues qua- F ſi pudorem honoris, & habitabis cum ea, & proteget te in ſempiternũ, & in die agnitionis inuenies firmamentum. Volatilia ad ſibi ſimilia conueniunt, & veritas ad eos qui operantur illã reuertetur. Leo venationi inſidiatur ſemper, ſic peccata operãtibus iniquitatẽ. Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol: nã ſtultus ſicut luna immutatur. In medio inſenſatorũ ſerua verbũ tempori: in medio autem cogitantiũ aſsiduus eſto. Narratio peccantiũ odioſa, & riſus eorũ in delictis peccati. Loquela multum iurans horripilationẽ capiti ſtatuet, & in reuerentia ipſius obturatio auriũ. Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum, & maledictio illorũ auditus grauis. Qui denudat arcana amici, perdit fidẽ, & non inueniet amicũ ad animum ſuum. Dilige proximum, & cõiungere fide cũ illo: Quòd ſi nudaueris abſcondita illius, nõ perſequeris eũ. Sicut enim homo qui perdit amicũ ſuum, ſic qui perdit amiciciã proximi ſui. Et ſicut qui dimittit auẽ de manu ſua, ſic reliquiſti proximũ tuũ, & non eũ capies. Non illũ ſequeris, quoniã lõge abeſt. Effugit enim quaſi caprea de laqueo, quoniã vulnerata eſt anima eius, & vltra eum nõ poteris colligare. Maledicti eſt cõcordatio: denuda-

G re autem amici myſteria, deſperatio eſt animę infœlicis.
Annuens oculis fabricat iniqua, & nemo eum abiiciet.
In conſpectu oculorum tuorum indulcabit os ſuum, &
ſuper ſermones tuos admirabitur: Nouiſsima autē per-
uertet os ſuum, & in verbis tuis dabit ſcandalum. Mul-
ta audiui, & non coæquaui ei, & dominus audiet illū. Et
poſt duos verſus, Qui foueam fodit, decidet in illam: &
qui ſtatuit lapidē proximo, offendet in eo: & qui laqueū
alio parat, peribit in illo. Facienti nequiſsimū conſilium
ſuper illum deuoluetur, & non agnoſcet vnde adueniet
Eccli.28. illi. Illuſio & improperium ſuperborum, & vindicta ſi-
cut leo inſidiabitur illi. Laqueo peribunt qui oblectātur
caſu iuſtorum. Et poſt tres verſus, Qui vindicari vult à
deo, inueniet vindictam, & peccata illius ſeruans ſerua-
bit. Relinque proximo tuo nocēti te, & tunc deprecanti
tibi peccata ſoluētur. Homo homini ſeruat irā, & à deo
quærit medelam, In hominem ſimilem ſibi nō habet mi
ſericordiam, & de peccatis ſuis deprecatur. Ipſe dum ca-
ro ſit, ſeruat iram, & propiciationē petit à deo. Quis ex-
orabit pro delictis illius? Memēto nouiſsimorum, & de-
ſine inimicari, Tabitudo enim & mors imminet in mā-
dans dei. Memorare timorem dei, & non iraſcaris pro-
H ximo. Memorare teſtamēti altiſsimi, & deſpice ignoran
tiā. Abſtine te à lite, & minues peccata. Homo enim ira-
cundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos,
& in medio pacem habētium immittit inimiciciam. Et
Ibidem. poſt quatuor verſus, Certamē feſtinatū incēdit ignem,
& lis feſtinans effundit ſanguinem, & lingua teſtificans
adducit mortem. Si ſufflaueris, quaſi ignis exardebit: & ſi
expueris ſuper illam, extinguetur. Vtraque ex ore profi-
ciſcuntur, Suſurro & bilinguis maledictus: multos enim
turbauit pacem habentes. Lingua tertia multos commo
uit, & diſperſit illos à gente in gentem. Ciuitates mura-
tas diuitū deſtruxit, & domos magnatorū effodit. Vir-
tutes populorum concidit, & gētes fortes diſſoluit. Lin-
gua tertia mulieres viratas eiecit, & priuauit illas de la-
boribus ſuis. Qui reſpicit illam, non habebit requiē, nec
Ibidem. habebit amicum in quo requieſcat. Et poſt aliquos ver-
ſus, Verbis tuis facito ſtateram, & frænos ori tuo rectos:
& attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpe
ctu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus tuus inſa-
Eccli.29. nabilis in mortem. Qui facit miſericordiam, fœneratur
proximo: & qui præualet manu, mandata ſeruat. Fœne-
I rare proximo tibi in tempore neceſsitatis illius: & iterū
redde proximo in tempore ſuo. Confirma verbum, & fi
deliter age cum illo: & in omni tempore inuenies quod
tibi neceſſarium eſt. Multi quaſi inuentionem ęſtimaue-
runt fœnus, & præſtiterunt moleſtiam iis qui ſe adiuue-
Ibidem. runt. Et poſt aliquos verſus, Veruntamē ſuper humilem
animo fortior eſto, & pro eleemoſyna non trahas il-
lum. Propter mandata aſſume pauperem, & propter in-
opiam illius ne dimittas eum vacuum. Perde pecuniam
tuam propter fratrem & amicum, & non abſcondas il-
lam ſub lapide in perditionem. Pone theſaurum tuum
in præceptis altiſsimi, & proderit tibi magis quàm au-
rum. Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc
pro te exorabit ab omni malo. Super ſcutum potentis, &
ſuper lanceam aduerſus inimicum tuum pugnabit. Vir
bonus fidem facit proximo ſuo, & qui perdiderit, con-
fuſionem derelinquet ſibi. Gratiam fideiuſſoris ne obli-
uiſcaris, dedit enim pro te animam ſuam. Repromiſ-
ſorem fugit peccator & immundus. Bona repromiſſo-
ris ſibi adſcribit peccator, & ingratus ſenſu derelinquit
liberantem ſe. Vir repromittit de proximo ſuo, & cum
perdiderit reuerētiam, derelinquetur ab eo. Repromiſ-
ſio nequiſsima multos perdidit diligentes, & commo- K
uit illos quaſi fluctus maris. Viros potentes gyrans mi-
grare fecit, & vagati ſunt in gentibus alienis. Peccator
tranſgrediens mandata domini, incidet in promiſſio-
nem nequam. Et poſt vnum verſum, Recupera proximū
ſecundum virtutem tuam, & attende tibi ne incidas. Et
poſt aliquos verſus, Qui diligit filium ſuum aſsiduat il- *Eccli.30.*
li flagella, vt lætetur in nouiſsimo ſuo. Qui docet filium
ſuum, laudabitur in illo. Et poſt decem verſus, Equus in- *Ibidem.*
domitus euadet durus, & filius remiſſus euadit præceps.
Lacta filium, & pauentem te faciet. Lude cum illo, & cō-
triſtabit te. Non corrideas illi, ne doleas in nouiſsimo,
& obſtupeſcāt dentes tui. Non des illi poteſtatem in iu-
uentute, & ne deſpicias cogitatus illius. Curua ceruicem
eius in iuuentute, & tunde latera eius dum infans eſt: ne
forte induret & nō credat tibi, & erit tibi dolor animæ.
Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudine
illius confundaris. Melior eſt pauper ſanus & fortis vi-
ribus, quàm diues imbecillis & flagellatus malicia. Salus
animæ in ſanctitate iuſticiæ, & melior omni auro & ar
gento: & corpus validum, quàm cenſus immenſus. Non
eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis: & non eſt oble
ctatio ſuper cordis gaudium. Melior eſt mors quàm vi- L
ta amara, & requies æterna quam languor perſeuerans.
Bona abſcōdita in ore clauſo, quaſi appoſitiones epula-
rum circumpoſitę ſepulchro. Et poſt quinq; verſus, Tri- *Ibidem.*
ſticiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipſum
in conſilio tuo. Iucunditas cordis hæc eſt vita hominis,
& theſaurus ſine defectione ſanctitatis, & exultatio viri
eſt longæuitas. Miſerere animæ tuę placens deo, & con-
tine: & congrega cor tuum in ſanctitate eius, & triſticiā
longe expelle à te. Multos enim occidit triſticia, & non
eſt vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuēt dies, & an-
te tempus ſenectam adducit cogitatus. Et poſt aliquos
verſus, Qui aurum diligit, non iuſtificabitur: & qui in- *Eccli.31.*
ſequitur conſumptionē, replebitur ex ea. Multi dati ſunt
in auri caſus, & facta eſt in ſpecie illius perditio illorum.
Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium: væ illis
qui ſectantur illud, & omnis imprudens deperiet in il-
lo. Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula: & qui
poſt aurum non abiit, nec ſperauit in pecunia & the-
ſauris. Quis eſt hic, & laudabimus eum, fecit enim mi-
rabilia in vita ſua? Quis probatus eſt in illo, & perfectus
eſt, & erit illi gloria æterna? Qui potuit trāſgredi, & nō M
eſt tranſgreſſus, & facere mala, & non fecit. Ideo ſtabili-
ta ſunt bona illius in deo, & eleemoſynas illius enarra-
bit Eccleſia ſanctorū. Et poſt aliquos verſus, Vtere quaſi *Ibidem.*
homo frugi iis quæ tibi apponuntur, vt non cū mandu-
cas multum, odio habearis. Ceſſa prior diſciplinæ cauſa,
& noli nimius eſſe, ne forte offendas. Et ſi in medio mul
torum ſediſti, prior illis non extendas manum tuam,
nec prior poſcas bibere. Quàm ſufficiens eſt homini e-
rudito vinum exiguum. Et poſt aliquos verſus, Diligen *Ibidem.*
tes in vino noli prouocare, multos enim exterminauit
vinum. Et poſt aliquos verſus, Loquere maior natu, de- *Eccli.32.*
cet enim te: primum verbum diligenti ſciētiam, & non
impedias Muſicam. Vbi auditus non eſt, non effundas
ſermonem: & importune noli extolli in ſapientia tua. Et
poſt quinque verſus, Adoleſcēs loquere in tua cauſa, vix *Ibidem.*
cum neceſſe fuerit: Si bis interrogatus fueris, habeat ca-
put reſpōſum tuum. In multis eſto quaſi inſcius, & audi
tacens ſimul & quærens. In medio magnatorum loqui
non præſumas: & vbi ſunt ſenes, non multum loquaris.
Ante grādinem præibit coruſcatio, & ante verecundiā
præibit gratia, & pro reuerentia accedit tibi bona gratia.
Præcurre

A Præcurre autem prior in domum tuam,& illic aduoca-
re,& illic lude,& age conceptiones tuas,& non in deli-
ctis & verbo ſuperbo. Et ſuper his omnibus benedicito
deum,qui fecit te,& inebriauit te in omnibus bonis ſuis.
Qui timet deum,excipiet doctrinam eius: & qui vigila-
uerint ad illum,inuenient benedictionem. Qui quærit
legem, replebitur ab ea:& qui inſidioſe agit,ſcandaliza-
bitur in ea. Qui timent dominum, inuenient iudicium
iuſtum,& iuſticiam quaſi lumē accendent.Peccator ho-
mo deuitabit correptionem, & ſecundum voluntatem
Eccli.32. ſuam inueniet comparationem. Vir conſilij non diſper
det intelligentiam.Et poſt quatuor verſus,Fili,ſine con-
ſilio nihil facias: Et poſt factum non pœnitebis.Et poſt
paucos verſus,Qui credit deo,attendet mandatis,& qui
Eccli.33. confidunt in illo,non minorabūtur. Timenti dominū,
non occurrunt mala, ſed in tentatione deus illum con-
ſeruabit,& liberabit à malis.Sapiens non odit mandata
& iuſticias:& non illidetur quaſi nauis in procella. Ho-
mo ſenſatus credit legi dei, & lex illi fidelis. Qui inter-
Eccli.34. rogationem manifeſtat, parabit verbum. Et poſt paulu-
lum,Vana ſpes,& mēdacium viro inſenſato: & ſomnia
extollunt imprudētes. Et quaſi qui apprehendit vmbrā,
B & ſequitur ventum: ſic & qui attendit ad viſa mēdacia.
Secundum hoc viſio ſomniorum, ante faciem hominis
ſimilitudo hominis.Ab immundo quid mundabitur,&
à mendace quid verum dicetur? Diuinatio erroris & au
guria mendacia,& ſomnia male facientium vanitas eſt.
Et ſicut parturientis cor tuum phantaſias patitur, niſi ab
altiſsimo fuerit emiſſa viſitatio.Ne dederis illis cor tuū.
Multos enim errare fecerūt ſomnia, & exciderunt ſpe-
rantes in illis.Sine mendacio conſummabitur verbum,
& ſapientia in ore fidelis contemplabitur. Et poſt quin-
Ibidem. que verſus,Multa vidi enarrādo,& plurimas verborum
conſuetudines,Aliquotiens vſque ad mortem periclita-
tus ſum horum cauſa, & liberatus ſum gratia dei. Spiri-
tus timentium deū quęritur,& in reſpectu illius benedi-
centur. Spes enim illorum in ſaluantem illos, & oculi
dei in diligentes ſe. Qui timet dominum nihil trepida-
bit:& non pauebit, quoniam ipſe eſt ſpes eius. Timen-
tis dominum,beata eſt anima.Ad quem reſpicit, & quis
eſt fortitudo eius?Oculi domini ſuper timētes eum:pro-
tector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardo-
ris, & vmbraculum meridianum, deprecatio offenſio-
nis, & adiutorium caſus, exaltans animam, & illumi-
C nans oculos, dans ſanitatem & vitam & benedictionē.
Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata,& non ſunt
beneplacitæ ſubſannationes iniuſtorū. Dominus ſolus
ſuſtinētibus ſe in via veritatis & iuſticiæ. Dona iniquo-
rum non probat altiſsimus,nec reſpicit in oblationibus
iniquorum,nec in multitudine ſacrificiorū eorum pro-
piciabitur peccatis. Qui offert ſacrificium ex ſubſtantia
pauperum,quaſi qui victimat filium in conſpectu patris
ſui.Panis indigentium,vita pauperis eſt: qui defraudat
illum, homo ſanguinum eſt. Qui aufert in ſudore pa-
nem,quaſi qui occidit proximum ſuum: qui effudit ſan-
guinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.
Vnus ædificans,& alter deſtruens,quid prodeſt illis niſi
labor?Vnus orans,& alter maledicens,cuius vocem ex-
audiet deus? Qui baptizatur à mortuo,& iterum tangit
illum, quid proficiet lauatio illius? Sic homo qui ieiu-
nat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid pro-
Eccli.35. ficit humiliando ſe? Orationem eius quis exaudiet? Qui
conſeruat legem,multiplicat orationem:ſacrificium ſa-
lutare eſt attendere mandatis,& diſcedere ab omni ini-
quitate, & propiciationem litare ſacrificiis ſuper iniu-
ſticias: & deprecatio pro peccatis, recedere ab iniuſti- D
cia.Et poſt paucos verſus, Non apparebis in conſpectu *Ibidem.*
dei vacuus.Hęc omnia propter mandata domini fiunt.
Oblatio iuſti impinguat altare, & odor ſuauitatis eſt in
conſpectu altiſsimi. Sacrificium iuſti acceptum eſt, &
memoriam eius non obliuiſcetur dominus. Bono ani-
mo gloriam redde deo, & non minuas primitias ma-
nuum tuarum.In omni dato hilarem fac vultum tuum,
& in exultatione ſanctifica decimas tuas. Da altiſsimo
ſecundum datum eius, & in bono oculo adinuētionem
facito manuum tuarum: quoniam dominus retribuens
eſt,& ſepties reddet tantum tibi. Noli offerre munera
praua:non enim ſuſcipiet illa.Noli reſpicere ſacrificium
iniuſtum,quoniam dominus vindex eſt, & nō eſt apud
illum gloria perſonæ.Non accipiet dominus perſonam
in pauperem, & precationem læſi exaudiet. Non deſpi-
ciet preces pupilli,nec viduę:ſi effundit loquelam gemi-
tus.Nónne lachryma ad maxillam deſcendit, & excla-
matio à maxilla aſcendit propter illud quod deſcendit
ſuper illam? Et poſt quatuor verſus, Oratio humilian- *Ibidem*
tis ſe, nubes penetrabit. Et poſt aliquantum, Cum viro *Eccli.37.*
ſancto aſsiduus eſto quemcunque cognoueris obſeruā-
tem timorem dei, cuius anima eſt ſecundum animam E
tuam.Et poſt quinque verſus, Et in his omnibus depre- *Ibidem.*
care altiſsimum, vt dirigat in veritate viam tuam, Et
poſt aliquot verſus, Fili, in vita tenta animam tuam,& *Ibidem.*
ſi fuerit nequam, non des illi poteſtatem. Non enim
omnibus omnia expediunt,& non omni animæ omne
genus placet.Noli auidus eſſe in omni epulatione,& nō
te effundas ſuper omnem eſcam. Et poſt quatuor ver-
ſus, Honora medicum, propter neceſsitatem etenim il- *Eccli.38.*
lum creauit altiſsimus. A deo eſt medela,& à rege acci-
piet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput ip-
ſius,& in conſpectu magnatorum collaudabitur altiſsi-
mus.Altiſsimus creauit de terra medicinam, & vir pru-
dens nō abhorrebit illam. Nónne à ligno indulcata eſt
aqua amara? Ad agnitionem hominum virtus illius, Et
dedit homini ſcientiam altiſsimus, honorari in mira-
bilibus ſuis,in his curās mitigabit dolorem ipſorum. Et
poſt quatuor verſus, Fili,in tua infirmitate nō deſperes,
ſed ora dominum & ipſe curabit te.Auerte à delicto, &
dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum.
Et poſt vnum verſum,Et impingua oblationē,& da lo-
cum medico.Etenim illum dominus creauit,& non di-
ſcedat à te, quoniā opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim F
quando in manus illorum incurras,ipſi vero dominum
deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum & ſanitatem
propter cōuerſationem illorum. Et poſt vnum verſum, *Ibidem.*
Fili,in mortuum produc lachrymas, & quaſi dira paſſus
incipe plorare.Et ſecūdum iudicium contege corpus il-
lius,& non deſpicias ſepulturam illius.Propter delaturā
amare fer luctum illius vna die,& conſolare propter tri
ſticiam: & fac luctum ſecundum meritum eius vno die
vel duobus,propter detractionem. A triſticia enim feſti
nat mors & cooperiet virtutem,& triſticia cordis flectet
ceruicem. Et poſt vnum verſum, Non dederis in triſti-
ciam cor tuum.Et poſt nouem verſus, Sapiētiam ſcribe *Ibidem.*
in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu ſapiētiam
percipiet.Et paulopoſt,In voce dicito, Obaudite me di- *Eccli.39.*
uini fructus aquarum,& quaſi roſa plantata ſuper riuum
fructificate,Quaſi libanus odorem ſuauitatis habete,Flo
rete flores quaſi lilium,date odorē,& frondete in gratiā
& collaudate canticum,& benedicite dominum in ope
ribus ſuis. Date magnificentiā nomini eius, & confite-
mini illi in voce labiorum veſtrorum.In canticis labio-

Grum & citharis,& ſic dicetis in confeſsione , Opera do-
mini vniuerſa bona valde.In verbo eius ſtetit aqua ſicut
congeries,& in ſermone oris eius ſicut exceptoria aqua-
rum:quoniam in præcepto ipſius placor fit,& nõ eſt mi-
noratio in ſalute illius. Opera omnis carnis coram illo,
& non eſt quicquam abſconditum ab oculis eius. A ſe-
culo & vſque in ſeculum reſpiciet , & nihil eſt mirabile
in conſpectu eius.Non eſt dicere,quid eſt hoc, aut quid
eſt illud:omnia enim in tempore ſuo quærentur. Et pau
Eccli.40. lo poſt,Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus & mi-
ſericordia in ſeculo permanet.Et poſt duodecim verſus,
Ibidem. Fratres in adiutorium in tempore tribulationis,& ſuper
Eccli.41. eos miſericordia liberabit. Et poſt paululum, Sapientia
enim abſcondita , & theſaurus occultus , quæ vtilitas in
vtriſque?Melior eſt homo qui abſcondit ſtulticiam ſuã,
Eccli.43. quàm qui abſcondit ſapientiam ſuam. Et aliquãto poſt,
Eccli.51. Benedicentes dominum exaltate illum quantum pote-
ſtis,maior eſt omni laude, Exaltãtes eum replemini vir-
tute.Et poſt multa,Appropiate ad me indocti,& cõgre-
gamini in domum diſciplinæ , Quid adhuc retardatis,
& quid adhuc dicetis in his?Animæ veſtræ ſitiunt vehe-
mẽter.Aperui os meum & locutus ſum,Comparate vo-
bis ſine argento ſapientiam, & collum veſtrum ſubiici-
H te iugo,& ſuſcipiet anima veſtra diſciplinam. In proxi-
mo enim eſt inuenire eam. Videte oculis veſtris,quoniã
modice laboraui,& inueni mihi multam requiem. Aſſu
mite diſciplinam in multo numero argẽti,& copioſum
aurũ poſsidete in ea. Lætetur anima veſtra in miſericor-
dia eius,& non cõfundemini in laude ipſius.Operamini
opus veſtrum ante tempus,& dabit vobis mercedem ve
ſtram in tempore ſuo.

Ex libro Tobiæ iſta ponenda credidimus.

Tob.4. HOnorem habebis matri tuę omnibus diebus vi
tæ eius:Memor enim eſſe debes, quæ & quanta
pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo.Et poſt
duos verſus , Omnibus autem diebus vitæ tuæ
deum in mente habe, & caue ne aliquando peccato cõ-
ſentias,& prætermittas præcepta dei tui.Ex ſubſtãtia tua
fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo
paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domi-
ni.Quo modo potueris,ita eſto miſericors.Si multum ti
bi fuerit,abundanter tribue:ſi exiguum fuerit, etiam exi-
guum libenter impertire ſtude.Præmium enim tibi bo-
num theſaurizas in die neceſsitatis:quoniam eleemoſy-
na ab omni peccato & à morte liberat,& nõ patitur ani
I mam ire in tenebras . Fiducia magna erit corã ſummo
deo eleemoſyna omnibus qui faciunt eam.Attende tibi
fili ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nun-
quam patiaris crimen ſcire . Superbiam autem nũquam
in tuo ſenſu,aut in tuo verbo dominari permittas.In ip
ſa enim initium ſumpſit omnis perditio. Quicũque ali-
quid tibi operatus fuerit,ſtatim mercedem ei reſtitue,&
merces mercenarij apud te omnino non maneat.Quod
ab alio odis fieri tibi,vide ne alteri tu aliquando facias.
Panem tuum cum eſurientibus egenis comede,& de ve
ſtimentis tuis nudos tege.Et poſt duos verſus, Cõſilium
Ibidem. ſemper à ſapiẽte perquire. Omni tempore benedic deũ,
& pete ab eo vt vias tuas dirigat , & omnia conſilia tua
in ipſo permaneant . Et poſt ſeptem verſus, Noli timere
fili mi,pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bo-
na habebimus , ſi timuerimus deum , & receſſerimus ab
omni peccato,& fecerimus bene.Et poſt multa,tunc Ra
Tob.12. phaël dixit eis occulte, Benedicite deum cœli, & coram
omnibus viuentibus confitemini illi,quoniam fecit vo-
biſcum miſericordiam ſuam. Etenim ſacramentum re-
gis abſcondere bonum eſt , opera autem dei reuelare & K
confiteri honorificum eſt. Bona eſt oratio cum ieiunio
& eleemoſyna,magis quàm theſauros auri cõdere:quo-
niam eleemoſyna à morte liberat,& ipſa eſt quę purgat
peccata,& facit inuenire vitam æternam.Qui autem fa-
ciunt peccatum & iniquitatem , hoſtes ſunt animæ ſuæ.
Et paulopoſt, Audite ergo me filij patrem veſtrum,Ser- *Tob.14.*
uite domino in veritate,& inquirite vt faciatis quæ ſunt
placita illi , Et filiis veſtris mandate, vt faciant iuſticias
& eleemoſynas vt ſint memores dei,& benedicant eum
in omni tempore, in veritate & in tota virtute ſua . Iam
nunc quoniam nõ omnes libri canonici veteriſque te-
ſtamenti huic operi noſtro neceſſaria dederunt:neque ij
qui dederunt,ex omnibus ſuis locis conueniebãt vt da-
rent,ſed ex eis tantum, vbi apertiora morum bonorum
præcepta comperimus : ſiue vbi vtilia iubentur : ſiue vbi
contraria prohibentur : ad ſacras literas Euangelicas &
Apoſtolicas tranſeamus. Caput in canone teſtamen-
ti noui notiſsima & præclariſsima quatuor Euangelia
tenuerunt,in quorum primo,quod ſecundum Matthæũ
eſt,ea quę nobis ſunt ad hoc opus quod ſuſcepimus con
grua,videamus.

L

VIdens autem dominus turbas,aſcendit in mõ- *Ex Euãge-*
tem.Et cum ſediſſet, acceſſerunt ad eum diſci- *lio ſecundũ*
puli eius. Et aperiẽs os ſuum docebat eos dicẽs, *Matthæũ.*
Beati pauperes ſpiritu , quoniã ipſorum eſt re- *cap.5.*
gnum cœlorum. Beati mites, quoniam ipſi poſsidebunt
terram.Beati qui lugent,quoniã ipſi cõſolabuntur.Bea-
ti qui eſuriunt & ſitiunt iuſticiam,quoniã ipſi ſaturabun
tur.Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam cõ
ſequentur.Beati mũdo corde,quoniam ipſi deum vide-
bunt.Beati pacifici,quoniam filij dei vocabuntur. Beati
qui perſecutionem patiũtur propter iuſticiam, quoniam
ipſorum eſt regnum cœlorum.Beati eſtis cum maledixe
rint vobis homines,& perſecuti vos fuerint, & dixerint
omne malũ aduerſum vos mentientes propter me,Gau
dete & exultate, quoniã merces veſtra copioſa eſt in cœ
lis. Sic enim perſecuti ſunt Prophetas , qui fuerunt ante
vos.Vos eſtis ſal terræ, Quòd ſi ſal euanuerit,in quo ſa-
lietur? Ad nihilũ valet vltra,niſi vt mittatur foras,& cõ-
culcetur ab hominibus,Vos eſtis lux mundi.Non poteſt
ciuitas abſcondi ſupra montem poſita,Neq; accendunt
lucernam, & ponunt eam ſub modio , ſed ſuper cande-
labrum,vt luceat omnibus qui in domo ſunt.Sic luceat M
lux veſtra corã hominibus,vt videant veſtra bona ope-
ra,& glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt.Nolite
putare, quoniam veni ſoluere legem,aut Prophetas, Nõ
veni ſoluere, ſed adimplere . Amen dico vobis , donec
tranſeat cœlum & terra, iota vnum, aut vnus apex non
præteribit à lege donec omnia fiant . Qui ergo ſoluerit
vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homi-
nes, minimus vocabitur in regno cœlorum: qui autem
fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœ-
lorum.Dico autem vobis,quoniam niſi abundauerit iu
ſticia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſęorum,non
intrabitis in regnum cœlorum.Audiſtis quia dictum eſt
antiquis , Non occides : Qui autem occiderit, reus erit
iudicio . Ego autem dico vobis , quia omnis qui iraſci- *Exod.20.*
tur fratri ſuo,reus erit iudicio . Qui autem dixerit fratri
ſuo Racha, reus erit concilio. Qui autem dixerit, Fatue, *Deut.5.*
reus erit gehennę ignis.Si ergo offers munus tuum ante
altare,& ibi recordatus fueris,quia frater tuus habet ali-
quid aduerſum te , relinque ibi munus tuũ ante altare &
vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniẽs offeres
munus

A munus tuum.Eſto conſentiens aduerſario tuo cito dum
es in via cum eo,ne forte tradat te aduerſarius iudici,&
iudex tradat te miniſtro,& in carcerem mittaris. Amen
dico tibi,nō exies inde donec reddas nouiſsimum qua-
Exod.20. drantem . Audiſtis quia dictum eſt antiquis , Non mœ-
chaberis.Ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit
mulierem ad concupiſcendum eam , iam mœchatus eſt
eam in corde ſuo. Quòd ſi oculus tuus dexter ſcādalizet
te,erue eum,& proiice eum abs te . Expedit enim tibi vt
vnum pereat membrorū tuorum , quàm totum corpus
tuum mittatur in gehennā.Et ſi dextera manus tua ſcan
dalizat te,abſcide eam & proiice abs te:Expedit enim ti
bi vt vnum pereat membrorum tuorum , quàm totum
Deuter.24. corpus tuum eat in gehennam.Dictum eſt autem,Qui-
cunque dimiſerit vxorē ſuam det illi libellum repudij.
Ego autem dico vobis , quia omnis qui dimiſerit vxorē,
ſuam,excepta fornicationis cauſa,facit eam mœchari:&
qui dimiſſam duxerit,adulterat.Iterum audiſtis quia di-
Leuit.19. ctum eſt antiquis,Non peierabis. Reddes autem domi-
no iuramenta tua.Ego autē dico vobis,Non iurare om-
nino,neque per cœlū,quia thronus dei eſt: neque per ter
ram,quia ſcabellum pedum eius eſt,neque per Hieroſo-
B lymā, quia ciuitas eſt magni regis . Neque per caput tuū
iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere
aut nigrum.Sit autē ſermo veſter eſt,eſt:non,non:quod
Exod.21. autem his abundantius eſt,à malo eſt. Audiſtis, quia di-
Deuter.19. ctum eſt,Oculum pro oculo,& dentē pro dente.Ego au
tem dico vobis,non reſiſtere malo, ſed ſi quis te percuſ-
ſerit in dexteram maxillam tuam , præbe illi & alteram:
& ei qui vult tecū in iudicio cōtendere, & tunicā tuam
tollere,dimitte ei & pallium. Et quicunque te angariaue
rit ire mille paſſus , vade cū illo alia duo. Qui petit à te,
da ei:& volentē mutuare à te,ne auertaris.Audiſtis quia
Leuit.19. dictum eſt antiquis,Diliges proximū tuum,& odies ini-
Deute.23. micum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos
veſtros,benefacite iis qui vos oderunt,& orate pro per-
ſequētibus & calūniantibus vos, vt ſitis filij patris veſtri,
qui in cœlis eſt:qui ſolē ſuū oriri facit ſuper malos & bo
nos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Si enim diligitis eos
qui vos diligunt,quam mercedem habebitis? Nónne &
publicani hoc faciunt ? Et ſi ſalutaueritis fratres veſtros
tantum,quid amplius facitis ? Nónne & Ethnici hoc fa-
ciunt?Eſtote ergo vos perfecti, ſicut & pater veſter cœle
Matth.6. ſtis perfectus eſt . Attendite ne iuſticiam veſtram facia-
C tis corā hominibus, vt videamini ab eis. Alioquin mer-
cedem non habebitis apud patrem veſtrum qui in cœlis
eſt. Cum ergo facis eleemoſynam, noli tuba canere ante
te,ſicut hypocritę faciunt in ſynagogis & in vicis,vt ho
norificentur ab hominibus . Amē dico vobis, receperūt
mercedem ſuam. Te autem faciente eleemoſynam, ne-
ſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua, vt ſit eleemoſy-
na tua in abſconſo , & pater tuus qui videt in abſconſo
reddet tibi.Et cum oratis non eritis ſicut hypocritæ, qui
amant in ſynagogis & in angulis platearum ſtātes ora-
re,vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, rece-
perūt mercedem ſuam. Tu autem cum oraueris,intra in
cubiculum tuū,& clauſo oſtio ora patrem tuū in abſcō-
ſo:& pater tuus qui videt in abſconſo,reddet tibi.Oran
tes autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici: putant e-
nim quia in multiloquio ſuo exaudiantur . Nolite ergo
aſsimilari eis : ſcit enim pater veſter quid opus ſit vobis
antequam petatis eum , Sic ergo orabitis , Pater noſter
qui es in cœlis.Sanctificetur nomen tuum,Adueniat re-
** al. quoti-* gnum tuum , Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.
dianum. Panem noſtrum ſuperſubſtātialem * da nobis hodie.Et
dimitte nobis debita noſtra,ſicut & nos dimittimus de- D
bitoribus noſtris.Et ne nos inducas in tentationem,ſed
libera nos à malo . Si enim dimiſeritis hominibus pec-
cata eorum , dimittet & vobis pater veſter cœleſtis de-
licta veſtra . Si autem non dimiſeritis hominibus , nec
pater veſter dimittet vobis peccata veſtra . Cum autem
ieiunatis , nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes . Extermi-
nant enim facies ſuas vt appareant hominibus ieiunan-
tes . Amen dico vobis, perceperunt mercedē ſuam . Tu
autem cum ieiunas , vnge caput tuum , & laua faciem
tuam,ne videaris hominibus ieiunans, ſed patri tuo qui
eſt in abſconſo:& pater tuus qui videt in abſconſo, red-
det tibi:Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra,vbi
ęrugo & tinea demolitur,& vbi fures effodiunt & furan
tur. Theſaurizate autē vobis theſauros in cœlo, vbi ne-
que ęrugo neque tinea demolitur,& vbi fures non effo-
diunt nec furātur. Vbi enim eſt theſaurus tuus,ibi eſt &
cor tuum.Lucerna corporis tui eſt oculus. Si fuerit ocu-
lus tuus ſimplex,totum corpus tuum lucidum erit:Si au-
tem oculus tuus nequā fuerit , totū corpus tuū tenebro-
ſum erit. Si ergo lumen quod in te eſt tenebræ ſunt,ipſæ
tenebræ quantæ erunt ? Nemo poteſt duobus dominis
ſeruire,aut enim vnum odio habebit,& alterum diliget: E
aut vnum ſuſtinebit,& alterum cōtemnet.Non poteſtis
deo ſeruire & māmonæ. Ideo dico vobis ne ſoliciti ſitis
animæ veſtræ quid māducetis,neq; corpori veſtro quid
induamini. Nónne anima plus eſt quàm eſca, & corpus
plus quàm veſtimētum? Reſpicite volatilia cœli,quoniā
non ſerunt,neq; metūt,neq; congregāt in horrea,& pa-
ter veſter cœleſtis paſcit illa. Nōne vos magis pluris eſtis
illis? Quis autē veſtrum cogitans poteſt adiicere ad ſta-
turam ſuam cubitū vnum ? Et de veſtimentis quid ſoli-
citi eſtis? Conſiderate lilia agri quo modo creſcunt,non
laborant,neque nent . Dico autem vobis quoniam nec
Salomon in omni gloria ſua coopertus eſt ſicut vnum
ex iſtis , Si autem fœnum agri quod hodie eſt, & ęras in
clibanum mittitur,deus ſic veſtit, quanto magis vos mi
nimæ fidei? Nolite ergo ſoliciti eſſe dicentes,quid man-
ducabimus,aut quid bibemus,aut quo operiemur ? Hæc
enim omnia gentes inquirūt:ſcit enim pater veſter quia
his omnibus indigetis . Quærite ergo primum regnum
dei & iuſticiam eius,& hæc omnia adiicietur vobis.No
lite ergo ſoliciti eſſe in craſtinum , Craſtinus enim dies
ſolicitus eſt ſibiipſi,Sufficit diei malicia ſua. Nolite iudi *Matth.7.*
care,vt nō iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueri- F
tis,iudicabimini:& in qua mēſura mēſi fueritis,remetie-
tur vobis.Quid autem vides feſtucā in oculo fratris tui,
& trabem in oculo tuo non vides? Aut quo modo dicis
fratri tuo,ſine eiiciam feſtucam de oculo tuo,& ecce tra
bes eſt in oculo tuo? Hypocrita,eiice primum trabem de
oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fra
tris tui. Nolite ſanctum dare canibus,neq; miſeritis mar
garitas veſtras ante porcos , ne forte conculcent eas pe-
dibus ſuis,& conuerſi dirumpant vos. Petite & dabitur
vobis , quærite & inuenietis , pulſate & aperietur vobis.
Omnis qui petit accipit,& qui quęrit inuenit,& pulſanti
aperietur. Aut quis ex vobis homo, quem ſi petierit filius
ſuus panem,nunquid lapidem porriget ei? Aut ſi piſcem
petit,nunquid ſerpentem dabit ei? Si ergo vos cum ſitis
mali, noſtis bona data dare filiis veſtris , quanto magis
pater veſter qui in cœlis eſt,dabit bona petētibus ſe.Om
nia ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines,&
vos facite eis. Hæc eſt enim lex & prophetæ. Intrate per
anguſtam portam,quia lata porta & ſpacioſa via quæ du
cit ad perditionem , & multi ſunt qui intrant per eam.

G Quàm anguſta porta & arcta via quę ducit ad vitam, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Attendite à falſis Prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimētis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces, A fructibus eorum cognoſcetis eos. Nunquid colligunt de ſpinis vuas, aut de tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit, mala autem arbor, fructus malos facit. Nō poteſt arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Non omnis qui dicit mihi, domine domine, intrabit in regnum cœlorum, ſed qui facit voluntatem patris mei qui in cœlis eſt, ipſe intrabit in regnū cœlorum. Multi dicent mihi in illa die, Domine, domine, nónne in nomine tuo prophetauimus, & in tuo nomine dęmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos: Diſcedite à me qui operamini iniquitatem. Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſsimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit:

H Fundata enim erat ſupra petram. Et omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domum ſuam ſupra arenam, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domū illam, & cecidit, & fuit ruina eius magna.

Matth. 10. Et paulopoſt, Gratis accepiſtis, gratis date. Nolite poſsidere aurum, neque argentum, neque pecuniā in zonis veſtris: Non peram in via, neque duas tunicas, neque calciamenta, neque virgam: Dignus eſt enim operarius cibo ſuo. In quamcunque ciuitatem aut caſtellum intraueritis, interrogate quis in ea dign⁹ ſit, & ibi manete donec exeatis. Intrantes autem in domum, ſalutate eam dicentes, Pax huic domui. Et ſiquidē fuerit domus illa digna, veniet pax veſtra ſuper illam: Si autē non fuerit digna, pax veſtra ad vos reuertetur. Et quicunque non receperit vos neque audierit ſermones veſtros, exeūtes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris: Amen dico vobis, tolerabilius illud terræ Sodomorum & Gomorræorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporū. Eſtote ergo prudentes ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbę. Cauete autē ab hominibus. Tradent enim vos

I in conciliis, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, & ad præſides & reges ducemini propter me in teſtimonium illis & gentibus. Cum autem tradent vos, nolite cogitare quo modo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loquitur in vobis. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & inſurgent filij in parentes, & morte eos afficient: Et eritis odio omnibus hominibus propter nomē meum. Qui autem perſeuerauerit vſq; in finem, hic ſaluus erit. Cum autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. Amen dico vobis, non conſummabitis ciuitates Iſraël, donec veniat filius hominis. Nō eſt diſcipulus ſuper magiſtrum nec ſeruus ſuper dominum ſuum: Sufficit diſcipulo, vt ſit ſicut magiſter eius, & ſeruus ſicut dominus eius. Si patrēfamiliâs Beelzebub vocauerūt, quanto magis domeſticos eius. Ne ergo timueritis eos. Nil enim opertum eſt quod nō reuelabitur, & occultū quod nō ſciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta. Et nolite timere eos qui occidūt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius eum timete, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennā. K

Nonne duo paſſeres aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine patre veſtro? Veſtri autem & capilli capitis omnes numerati ſunt. Nolite ergo timere, multis paſſeribus meliores eſtis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum corā patre meo qui eſt in cœlis. Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cœlis eſt. Nolite arbitrari, quia venerim pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladiū, Veni enim ſeparare hominem aduerſus patrem ſuum, & filiam aduerſus matrem ſuam, & nurum aduerſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici eius. Qui amat patrē aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. Et qui amat filium aut filiā ſuper me, nō eſt me dignus. Et qui nō accipit crucē ſuam & ſequitur me, non eſt me dignus. Qui inuenit animā ſuam, perdet illam. Et qui perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eū qui me miſit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedē Prophetæ accipiet: Et qui recipit iuſtū in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et quicūque potum dederit vni ex L

minimis iſtis, calicem aquæ frigidæ tantum in nomine diſcipuli, Amen dico vobis, non perdet mercedem ſuā.

Et paulopoſt, Cui autē ſimilem ęſtimabo generationem *Matth. 12.*
iſtam? Similis eſt pueris ſedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus dicunt, Cecinimus vobis & nō ſaltaſtis, lamentauimus, & non planxiſtis. Venit enim Ioānes neque manducans, neque bibens: & dicūt, dæmonium habet. Venit filius hominis manducās, & bibēs, & dicunt, Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorū & peccatorum amicus: Et iuſtificata eſt ſapientia à filiis ſuis.

Et poſt paululū, Venite ad me omnes qui laboratis & one- *Ibidem.*
rati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, & inuenietis requiē animabus veſtris. Iugum enim meū *Matth. 9.*
ſuaue eſt, & onus meum leue. Item poſt paululum, Si autem ſciretis, quid eſt, Miſericordiam volo, & non ſacri- *Oſee. 6.*
ficium, nunquam condēnaſſetis innocētes. Et poſt paululum, Qui non eſt mecum, contra me eſt: & qui non cō- *Matth. 12.*
gregat mecum, ſpargit. Ideo dico vobis, omne peccatū & blaſphemia remittetur hominibus, ſpiritus autē blaſphemia non remittetur. Et quicūque dixerit verbū con- M
tra filium hominis, remittetur ei: Qui autem dixerit cōtra ſpiritum ſanctum, nō remittetur ei, neque in hoc ſeculo, neque in futuro. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum: aut facite arborē malam, & fructum eius malum. Si quidē ex fructu arbor cognoſcitur. Progenies viperarū, quo modo poteſtis bona loqui cum ſitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur. Bonus homo de bono theſauro cordis ſui profert bona, & malus homo de malo theſauro profert mala. Dico autē vobis, quoniam omne verbū ocioſum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condēnaberis.

Et poſt aliquantum, Audite & intelligite. Non quod *Matth. 15.*
intrat in os, coinquinat hominē, ſed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominē. Et paulopoſt, reſpōdens autem Petrus, dixit ei, Ediſſere nobis parabolā iſtam: At ille dixit, Adhuc & vos ſine intellectu eſtis? Nō intelligitis, quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in ſeceſſum emittitur: Quæ autē procedūt de ore, de corde exeunt, & ea coinquināt hominem? De corde enim exeūt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta,

A nes,furta,falſa teſtimonia,blaſphemię.Hęc ſunt quę co-
inquinant hominem: Non lotis autẽ manibus mandu-
care,non coinquinat hominem.Item poſt aliquantum,
Matth.16. Tunc dixit Ieſus diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me ve-
nire,abneget ſemetipſum,& tollat crucẽ ſuã,& ſequatur
me. Qui enim voluerit animam ſuã ſaluam facere, per-
det eam. Qui autem perdiderit animam ſuam propter
me,inueniet eam. Quid enim prodeſt homini, ſi mun-
dum vniuerſum lucretur, animæ vero ſuæ detrimẽtum
patiatur?Aut quam dabit homo cõmutationem pro ani
ma ſua? Filius enim hominis vẽturus eſt in gloria patris
ſui cum angelis ſuis,& tunc reddet vnicuique ſecũdum
Matth.18. opera eius. Item aliquanto poſt, Amen dico vobis, niſi
conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intra-
bitis in regnum cœlorum. Quicunque ergo humiliaue-
rit ſe ſicut paruulus iſte, hic eſt maior in regno cœlorũ:
Et qui ſuſceperit vnum paruulũ talem in nomine meo,
me ſuſcipit. Qui autem ſcandalizauerit vnum de puſillis
iſtis qui in me credunt, expedit ei vt ſuſpendatur mola
aſinaria in collo eius,& demergatur in profundum ma-
ris. Væ mundo à ſcandalis, neceſſe eſt enim vt veniant
ſcandala:Veruntamen væ homini illi per quem ſcanda
B lum venit. Si autem manus tua vel pes tuus ſcandalizet
te,abſcide eum & proiice abs te: Bonũ eſt tibi ad vitam
ingredi debilem,quàm duas manus, vel duos pedes ha-
bentem,mitti in ignem æternum.Et ſi oculus tuus ſcan-
dalizet te,erue eum & proiice abs te:bonum eſt tibi cum
vno oculo in vitam intrare,quàm duos oculos habentẽ
mitti in gehennam ignis. Videte ne contemnatis vnum
Ibidem. ex his puſillis. Dico autem vobis, quia angeli eorum in
cœlis ſemper vident faciem patris mei qui in cœlis eſt.
Venit enim filius hominis ſaluare quod perierat.Et pau
lo poſt, Si autẽ peccauerit in te frater tuus, vade & cor-
ripe eum inter te & ipſum ſolum:Si te audierit, lucratus
es fratrem tuum: Si autem te nõ audierit, adhibe tecum
adhuc vnũ vel duos, vt in ore duorum teſtiũ vel trium
ſtet omne verbum. Quòd ſi non audierit eos, dic Eccle-
ſiæ:ſi autem & Eccleſiã non audierit, ſit tibi ſicut ethni-
cus & publicanus. Amen dico vobis,quęcunq; alligaue-
ritis ſuper terram,erunt ligata & in cœlo,& quæcunque
ſolueritis ſuper terram,erunt ſoluta & in cœlo. Iterũ di-
co vobis, quia ſi duo ex vobis cõſenſerint ſuper terram,
de omni re quæcũque petierint, fiet illis à patre meo qui
in cœlis eſt. Vbi enim ſunt duo vel tres cõgregati in no-
C mine meo,ibi ſum in medio eorum. Tunc accedens Pe
trus ad eum,dixit, Domine, quoties peccabit in me fra-
ter meus,& dimittã ei? Vſq; ſepties? Dicit illi Ieſus: Non
dico tibi vſq; ſepties,ſed vſq; ſeptuagies ſepties. Ideo aſſi
milatum eſt regnum cœlorum homini regi, qui voluit
rationem ponere cum ſeruis ſuis.Et cum cœpiſſet ratio-
nem ponere,oblatus eſt ei vnus qui debebat decem mi-
lia talenta,Cum autem non haberet vnde redderet,iuſ-
ſit eum dominus venundari, & vxorem eius & filios, &
omnia quæ habebat,& reddi. Procidens autẽ ſeruus ille
orabat eum,dicens,Patientiam habe in me domine, &
omnia reddã tibi. Miſertus autem dominus ſerui illius,
dimiſit eum, & debitum dimiſit ei. Egreſſus autẽ ſeruus
ille,inuenit vnum de conſeruis ſuis,qui debebat ei cen-
tum denarios,& tenens ſuffocabat eum, dicens, Redde
quod debes.Et procidens conſeruus eius, rogabat eum,
dicens, Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi.
Ille autem noluit,ſed abiit & miſit eum in carcerem,do
nec redderet debitum. Videntes autẽ conſerui eius quæ
fiebant,contriſtati ſunt valde:Et venerunt, & narraue-
runt domino ſuo omnia quę facta fuerant:Tunc voca-
uit illum dominus ſuus,& ait illi, Serue nequam, omne D
debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me: Nónne ergo
oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui mi-
ſertus ſum?Et iratus dominus eius,tradidit eum tortori-
bus,quoadusq; redderet vniuerſum debitum. Sic & pa-
ter meus cœleſtis faciet vobis,ſi nõ remiſeritis vnuſquiſ-
que fratri ſuo de cordibus veſtris.Et paulopoſt,Et acceſ *Matth.19.*
ſerunt ad eum Phariſæi,tentantes eum,& dicentes, Si li
cet homini dimittere vxorem ſuam quacunque ex cau- *Gene.1.*
ſa?Qui reſpondens,ait eis,Non legiſtis,quia qui fecit ho
minem ab initio,maſculum & fœminam fecit eos: Et di
xit,Propter hoc dimittet homo patrem & matrẽ, & ad- *Gene.2.*
hærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carne vna. Itaq; iam
nõ ſunt duo, ſed vna caro. Quod ergo deus coniunxit,
homo non ſeparet. Dicunt illi, Quid ergo Moyſes man
dauit dare libellum repudij & dimittere?Ait illis, Quo- *Deuter.24.*
niam Moyſes ad duriciam cordis veſtri permiſit vobis
dimittere vxores veſtras, Ab initio autem non fuit ſic:
Dico autem vobis,quia quicunq; dimiſerit vxorẽ ſuam,
niſi ob fornicationẽ,& aliam duxerit, mœchatur: & qui
dimiſſam duxerit,mœchatur. Dicunt illi diſcipuli eius:
Si ita eſt cauſa hominis cum vxore, non expedit nube-
re. Qui dixit,Non omnes capiũt verbum iſtud, ſed qui- E
bus datum eſt. Sunt enim eunuchi qui de matris vtero
ſic nati ſunt: Et ſunt eunuchi, qui facti ſunt ab homini-
bus:Et ſunt eunuchi qui ſeipſos eunuchizauerũt propter
regnum cœlorum. Qui poteſt capere,capiat. Tunc obla
ti ſunt ei paruuli,vt manus eis imponeret & oraret. Di-
ſcipuli autem increpabant eos. Ieſus vero ait eis: Sinite
paruulos,& nolite eos prohibere ad me venire: Talium
eſt enim regnum cœlorum. Et cum impoſuiſſet eis ma-
nus,abiit inde. Et ecce vnus accedẽs ait illi: Magiſter bo
ne,quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? Qui
dixit ei, Quid me interrogas de bono? Vnus eſt bonus
deus,Si autem vis ingredi ad vitam,ſerua mandata. Di-
cit ei, Quæ? Ieſus autem dixit, Non homicidium facies, *Exod.20.*
non adulterabis, non facies furtum, nõ falſum teſtimo-
nium dices,Honora patrem tuum & matrem:Et diliges
proximum tuum ſicut teipſum. Dicit illi adoleſcẽs, Om
nia hæc cuſtodiui: Quid adhuc mihi deeſt? Ait illi Ieſus:
Si vis perfectus eſſe,vade,vende quæ habes, & da paupe
ribus,& habebis theſaurum in cœlo,& veni ſequere me.
Cum autem audiſſet verbum adoleſcẽs,abiit triſtis:Erat
enim habens multas poſſeſsiones. Ieſus autem dixit di-
ſcipulis ſuis: Amen dico vobis, quia diues difficile in- F
trabit in regnum cœlorum. Et iterum dico vobis, Faci-
lius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diui-
tem intrare in regnum cœlorum. Auditis autem his, di-
ſcipuli mirabantur valde, dicentes, Quis ergo poterit
ſaluus eſſe?Aſpiciens autem Ieſus,dixit illis,Apud homi-
nes hoc impoſsibile eſt: apud deum autem omnia poſsi
bilia ſunt. Tunc reſpondẽs Petrus,dixit ei, Ecce nos re-
liquimus omnia,& ſecuti ſumus te, Quid ergo erit no-
bis? Ieſus autem dixit illis, Amen dico vobis, quòd vos
qui ſecuti eſtis me, in regeneratione cum ſederit filius
hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſe-
des duodecim, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Et
omnis qui reliquerit domum,vel fratres,aut ſorores,aut
patrem aut matrem,aut vxorẽ, aut filios,aut agros prop
ter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æter-
nam poſsidebit. Multi autem erunt primi nouiſsimi, &
nouiſsimi primi.Et paulo poſt,Sicut filius hominis non *Matth.20.*
venit miniſtrari, ſed miniſtrare, & dare animam ſuam
redemptionem pro multis. Et aliquanto poſt, Reddite *Matth.22.*
ergo quæ ſunt Cęſaris Cęſari,& quę ſunt dei deo.Et ali-
bi,Di-

G bi, Diliges dominum deum tuũ in toto corde tuo, & in
Deuter.6. tota anima tua, & in tota mente tua. Hoc eſt maximum
& primum mandatum. Secũdum autem ſimile eſt huic,
Leuit.19. Diliges proximũ tuũ ſicut teipſum. In his duobus man-
datis vniuerſa lex pẽdet & prophetæ. Et poſt paucos ver
Matth.23. ſus, Tũc Ieſus locut⁹ eſt ad turbas & ad diſcipulos ſuos,
dicens, Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Pha
riſæi, Omnia ergo quæcunque dixerint vobis ſeruate &
facite, ſecundum opera vero eorum nolite facere: Dicũt
enim & non faciunt. Alligãt autem onera grauia & im-
portabilia, & imponunt in humeros hominum, digito
autem ſuo nolunt ea mouere. Omnia vero opera ſua fa-
ciunt, vt videantur ab hominibus. Dilatant enim phyla-
cteria ſua, & magnificãt fimbrias. Amant autem primos
recubitus in cœnis, & primas cathedras in ſynagogis, &
ſalutationes in foro, & vocari ab hominib⁹, Rabbi, Vos
autem nolite vocari, Rabbi: Vnus eſt enim magiſter ve-
ſter: Omnes autem vos fratres eſtis. Et patrem nolite vo
bis vocare ſuper terram: Vnus eſt enim pater veſter qui
in cœlis eſt. Nec vocemini, magiſtri, quia magiſter ve-
ſter vnus eſt Chriſtus. Qui maior eſt veſtrum, erit mini
H ſter veſter. Qui autem ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe
Ibidem. humiliat, exaltabitur. Et paulo poſt, Væ vobis Scribæ &
Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentam & anethum
& cyminum, & relinquitis quæ grauiora ſunt legis, iudi
cium & miſericordiam, & fidem: Hæc oportuit facere,
& illa non omittere. Duces cæci, excolantes culicem, ca
melum autem glutientes. Væ vobis Scribæ & Phariſæi
hypocritæ, qui mundatis quod deforis eſt calicis & pa-
ropſidis, intus autem pleni ſunt rapina, & omni immun
dicia. Phariſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis
& paropſidis, vt fiat & id quod deforis eſt mundum. Vę
vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui ſimiles eſtis ſe-
pulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus ſpe-
cioſa, intus vero plena ſunt oſsibus mortuorum, & om-
ni ſpurcicia. Sic & vos à foris quidem apparetis homi-
nibus iuſti, intus autem pleni eſtis hypocriſi & iniquita-
te. Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritę, qui ædificatis
ſepulchra Prophetarum, & ornatis monumenta iuſto-
rum, & dicitis, Si fuiſſemus in diebus patrum noſtrorũ,
non eſſemus ſocij eorũ in ſanguine Prophetarum. Itaq;
teſtimonium eſtis vobiſmetipſis, quia filij eſtis eorũ qui
Prophetas occiderunt: Et vos implete mẽſuram patrum
I veſtrorum. Serpentes, genimina viperarum, quo modo
fugietis à iudicio gehennæ? Ideo dico vobis, Ecce ego
mitto ad vos Prophetas, & ſapientes, & ſcribas: & ex il-
lis occidetis, & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in ſyna-
gogis veſtris, & perſequemini de ciuitate in ciuitatem,
vt veniat ſuper vos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt
ſuper terram, à ſanguine Abel iuſti, vſque ad ſanguinem
Zacharię Prophetę filij Barachiæ, quem occidiſtis inter
templum & altare: Amen dico vobis, venient hæc om-
Matth.24. nia ſuper generationem iſtam. Et paulo poſt, Et quoniã
abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum: Qui
Ibidem. autem perſeuerauerit vſq; in finẽ, hic ſaluus erit. Et poſt
aliquãtum, Eſtote parati, quia neſcitis qua hora filius ho
minis venturus eſt. Quis putas eſt fidelis ſeruus & pru-
dens, quem cõſtituit dominus ſuus ſupra familiã ſuam,
vt det illis cibum in tempore. Beatus ille ſeruus quẽ cum
venerit dominus eius, inuenerit ſic facientem: Amen di
co vobis, quoniam ſuper omnia bona ſua conſtituet eũ.
Si autem dixerit malus ſeruus ille in corde ſuo: Moram
facit dominus meus venire, & cœperit percutere conſer
uos ſuos, manducet autem & bibat cũ ebriis: veniet do-
minus ſerui illius in die qua nõ ſperat, & hora qua igno

rat, & diuidet eum, partemq; eius ponet cum hypocritis: K
illic erit fletus & ſtridor dentium. Et poſt paulum, Vigi- *Matth.25.*
late itaq;, quia neſcitis diem neq; horam. Item poſt pau-
lulum, Cum autem venerit filius hominis in maieſtate *Ibidem.*
ſua, & omnes angeli cum eo: tunc ſedebit ſuper ſedẽ ma
ieſtatis ſuę, & congregabuntur ante eum omnes gentes,
& ſeparabit eos ab inuicem, ſicut paſtor ſegregat oues ab
hædis: Et ſtatuet oues quidem à dextris, hædos autẽ à ſi-
niſtris. Tunc dicet rex iis qui à dextris eius erunt: Veni-
te benedicti patris mei, poſsidete paratum vobis regnũ
à cõſtitutione mundi: Eſuriui enim, & dediſtis mihi mã-
ducare: Sitiui, & dediſtis mihi bibere: Hoſpes erã, & col
legiſtis me: Nudus, & cooperuiſtis me: Infirmus, & viſi-
taſtis me: In carcere erã, & veniſtis ad me. Tunc reſpon
debunt ei iuſti, dicẽtes, Domine, quando te vidimus eſu
rientem & pauimus te: ſitiẽtem, & dedimus tibi potum?
Quãdo autẽ te vidimus hoſpitẽ, & collegimus te? aut nu
dum, & cooperuimus? Aut quando te vidimus infirmũ,
aut in carcere, & venimus ad te? Et reſpondens rex, dicet
illis: Amen dico vobis, quandiu feciſtis vni de his fratri-
bus meis minimis, mihi feciſtis. Tũc dicet & us qui à ſi-
niſtris erunt, Diſcedite à me maledicti in ignem æter- L
nũ, qui paratus eſt diabolo & angelis eius: Eſuriui enim,
& non dediſtis mihi manducare: Sitiui, & non dediſtis
mihi potum: Hoſpes fui, & non collegiſtis me: Nudus
erã, & nõ cooperuiſtis me: Infirmus & in carcere, & nõ
viſitaſtis me. Tunc reſpondebunt & ipſi, dicentes, Do-
mine quando te vidimus eſurientem & ſitiẽtem, & hoſ-
pitem, aut nudum, aut infirmum, vel in carcere: & non
miniſtrauimus tibi? Tunc reſpõdebit illis, dicens, Amen
dico vobis, quandiu non feciſtis vni de minoribus his,
nec mihi feciſtis. Et ibunt hi in ſupplicium æternũ, iuſti
autem in vitam æternam. Et poſt aliquantum, Vigilate
& orate, vt non intretis in tentationem. *Matth.26.*

ADuocans iterum turbam, dicebat illis, Audite *Ex Euãge-*
me omnes & intelligite: Nihil eſt extra homi- *lio ſecundũ*
nem introiens in eum, quod poſsit eum coin- *Marcum,*
quinare, ſed quę de homine procedũt, illa ſunt *cap.7.*
quæ cõmunicant hominem. Si quis habet aures audien-
di, audiat. Et cum introiſſet in domum à turba, interro-
gabant eum diſcipuli eius parabolã: Et ait illis, Sic & vos
imprudentes eſtis? Non intelligitis quia omne extrinſe- M
cus introiens in hominẽ, non poteſt eum communica-
re, quia non intrat in cor eius, ſed in vẽtrem, & in receſ-
ſum exit, purgãs omnes eſcas? Dicebat autem, quoniam
quæ de homine exeunt, illa communicãt hominem. Ab
intus enim de corde hominum exeũt cogitationes ma-
læ: procedunt adulteria, fornicationes, homicidia, furta,
auaricię, nequicię, dolus, impudicicia, oculus malus, blaſ
phemię, ſuperbia, ſtulticia. Omnia hęc mala ab int⁹ pro-
cedunt, & communicant hominem. Et alio loco cõuo-
cata turba cum diſcipulis ſuis, dixit eis, Si quis vult poſt *Marci.8.*
me ſequi, deneget ſeipſum, & tollat crucem ſuam & ſe-
quatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſaluam fa
cere, perdet eam: Qui autem perdiderit animam ſuam
propter me & Euangeliũ, ſaluam eam faciet. Quid enim
proderit homini ſi lucretur mũdum totum, & detrimen
tum faciat animę ſuæ? Aut quid dabit homo commuta-
tionem pro anima ſua? Qui enim me confuſus fuerit &
mea verba in generatione iſta adultera & peccatrice, &
filius hominis confundet eum in gloria patris ſui cum
angelis ſuis. Et alibi, Et accipiens puerum ſtatuit eum in
medio eorũ. Quem cum cõplexus eſſet, ait illis: Quiſquis *Marci.9.*
vnum ex huiuſmodi pueris receperit in nomine meo,
me re-

A me recipit:Et quicunque me ſuſceperit,non me ſuſcipit,
Marci.9. ſed eum qui me miſit. Et paulo poſt, Quiſquis enim po-
tum dederit vobis calicẽ aquæ frigidæ in nomine meo,
quia Chriſti eſtis: amen dico vobis non perdet merce-
dem ſuam. Et quiſquis ſcandalizauerit vnum ex his pu-
ſillis credentibus in me, bonum eſt ei magis, ſi circũda-
retur mola aſinaria collo eius & in mare mitteretur. Et
Ibidem. poſt paululum, Habete in vobis ſalem, & pacem habete
Marci.10. inter vos.Et paulo poſt,Et accedentes Phariſæi interro-
gabant eum: Si licet viro vxorem dimittere, tentantes
eum. At ille reſpondens, dixit eis, Quid vobis præcepit
Deuter.24. Moyſes? Qui dixerunt, Moyſes permiſit libellum repu-
dij ſcribere & dimittere. Quibus reſpondens Ieſus, ait,
Ad duriciam cordis veſtri ſcripſit vobis præceptũ iſtud,
Ab initio autem creaturæ, maſculum & fœminam fecit
Gene.1. eos deus.Propter hoc relinquet homo patrẽ ſuum & ma
trem,& adhęrebit vxori ſuæ,& erunt duo in carne vna.
Itaque iam nõ ſunt duo,ſed vna caro. Quod ergo deus
coniunxit homo non ſeparet. Et in domo iterum diſci-
puli eius,de eodẽ interrogauerũt eum:Et dicit illis,Qui-
cunque dimiſerit vxorẽ ſuam,& aliam duxerit, adulte-
rium committit ſuper eam: & ſi vxor dimiſerit virum
B ſuum & alij nupſerit,mœchatur.Et poſt quatuor verſus,
Marci.10. Sinite paruulos venire ad me,& ne prohibueritis eos: Ta
lium eſt enim regnum cœlorum.Amen dico vobis,quiſ
quis non receperit regnum dei velut paruulus, non in-
trabit in illud. Et complexans eos & imponens manus
ſuper illos benedicebat eos. Et cum egreſſus eſſet in via,
præcurrens quidam genu flexo ante eum,rogabat eum,
Magiſter bone,quid faciam vt vitam æternã percipiam?
Ieſus autem dixit ei, Quid me dicis bonum? Nemo bo-
Exod.20. nus niſi vnus deus.Præcepta noſti,Ne adulteres: Ne oc-
cidas: Ne fureris: Ne falſum teſtimonium dixeris: Ne
fraudem feceris: Honora patrẽ tuum & matrem. At ille
reſpondens,ait illi,Magiſter,hæc omnia ſeruaui à iuuen
tute mea.Ieſus autem intuitus eum, dilexit eum, & dixit
illi,Vnum tibi deeſt:Vade,quæcunq; habes,vende,& da
pauperibus, & habebis theſaurũ in cœlo,& veni ſequere
me.Qui contriſtatus in verbo,abiit mœrens. Erat enim
habens multas poſſeſſiones.Et circunſpiciẽs Ieſus, ait di
ſcipulis ſuis: Quàm difficile qui pecunias habent, in re-
gnum dei introibunt.Diſcipuli autem obſtupeſcebãt in
verbis eius. At Ieſus rurſus reſpondens, ait illis, Filioli,
C quàm difficile eſt confidẽtes in pecuniis in regnum dei
introire. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſi-
re,quàm diuitem intrare in regnum dei. Qui magis ad-
mirabantur,dicẽtes ad ſeipſos: Et quis poteſt ſaluus fie-
ri?Et intuens illos Ieſus, ait, Apud homines impoſsibile
eſt,ſed non apud deum. Omnia enim poſsibilia ſunt a-
pud deum. Et cœpit Petrus ei dicere, Ecce nos reliqui-
mus omnia, & ſecuti ſumus te. Reſpondens Ieſus, ait,
Amen dico vobis: Nemo eſt qui reliquerit domum aut
fratres, aut ſorores, aut matrem, aut patrem, aut filios,
aut agros propter me & propter Euangelium, qui non
accipiat centies tantum nunc in tempore hoc, domus
& fratres,& ſorores & matres & filios & agros cum per-
ſecutionibus,& in ſeculo futuro vitam æternam. Multi
Marci.10. autem erunt primi nouiſsimi,& nouiſsimi primi.Et pau
lo poſt, Scitis quia ij qui videntur principari gentibus,
dominantur eis,& principes eorum poteſtatem habent
ipſorum.Non ita eſt autem in vobis,ſed quicunque vo-
luerit fieri maior,erit veſter miniſter: Et quicunque vo-
luerit in vobis primus eſſe,erit omnium ſeruus: Nam &
filius hominis non venit vt miniſtraretur ei, ſed vt mi-
niſtraret,& daret animam ſuam redemptionẽ pro mul-
tis. Et aliquanto poſt, Et reſpondens Ieſus,ait eis,Habe- D
te fidem dei.Amen dico vobis: Quicunque dixerit huic *Marci.11.*
monti tollere & mittere in mare: & non hæſitauerit in
corde ſuo, ſed crediderit, quia quodcunque dixerit fiat:
fiet ei.Propter ea dico vobis:Omnia quæcunque orãtes
petitis,credite quia accipietis, & venient vobis. Et cum
ſtabitis ad orandum, dimittite ſi quid habetis aduerſus
aliquẽ, vt & pater veſter qui in cœlis eſt dimittat vobis
peccata veſtra. Quòd ſi vos non dimiſeritis, nec pater
veſter qui in cœlis eſt, dimittet vobis peccata veſtra. Itẽ
poſt aliquantum, Reſpondens autem Ieſus, dixit illis, *Marc.12.*
Reddite igitur quę ſunt Cæſaris Cęſari, & quę ſunt dei *Ibidem.*
deo,Et alio loco,Et acceſsit vnus de ſcribis,qui audierat
illos conquerẽtes, & videns quia bene illis reſponderit,
interrogauit eum, quod eſſet primum omnium mãda-
tum.Ieſus autem reſpondit ei, Quia primum omnium
mandatũ eſt,Audi Iſraël, dominus deus tuus deus vnus
eſt. Et, Diliges dominum deum tuũ ex toto corde tuo,
& ex tota anima tua,& ex tota mente tua, & ex tota vir-
tute tua:Hoc eſt primum mãdatum, Secundum autem
ſimile eſt illi,Diliges proximum tuum tãquam teipſum.
Maius horum aliud mandatum non eſt.Et ait illi ſcriba,
Bene magiſter in veritate dixiſti, quia vnus eſt, & non E
eſt alius præter eum. Et vt diligatur ex toto corde, & ex
toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine:
& diligere proximum tanquam ſeipſum maius eſt om-
nibus holocauſtomatibus & ſacrificiis. Ieſus autem vi-
dens quòd ſapienter reſpondiſſet,dixit illi: Non es lon-
ge à regno dei. Et nemo iam audebat eum interroga-
re. Et paulo poſt, Cauete à Scribis qui volunt in ſtolis
ambulare, & ſalutari in foro, & in primis cathedris ſe- *Ibidem.*
dere in ſynagogis, & primos diſcubitus in cœnis. Qui
deuorant domos viduarum ſub obtẽtu prolixæ oratio-
nis,hi accipiunt prolixius iudicium. Et ſedens Ieſus con
tra gazophylacium, aſpiciebat quæ modo turba iacta-
ret in gazophylacium, & multi diuites iactabant pluri-
ma. Cum veniſſet autem vna vidua pauper, miſit duo
minuta,quod eſt quadrans:Et conuocans diſcipulos,ait
illis,Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus
omnibus miſit qui miſerunt in gazophylacium. Om-
nes enim ex eo quod abundabat illis miſerunt: hæc ve-
ro de penuria ſua omnia quæ habuit miſit, totum victũ
ſuum.Et paulo poſt,Et cum duxerint vos tradentes,no- *Marci.13.*
lite præcogitare quid loquamini, ſed quod datum fue-
rit vobis in illa hora, id loquamini. Non enim eſtis vos F
loquentes,ſed ſpiritus ſanctus.Et poſt paululum, Et eri-
tis odio omnibus propter nomen meum.Qui autem ſu
ſtinuerit in finem, hic ſaluus erit. Et alio in loco, Vide- *Ibidem.*
te,vigilate orantes,neſcitis enim quando tempus ſit. Si-
cut homo qui peregre profectus reliquit domum ſuam,
& dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſque operis, & iani-
tori præcepit vt vigilet. Vigilate ergo: Neſcitis enim
quando dominus domus veniet: ſero, an media nocte,
an gallicantu, an mane. Ne cum venerit repente, inue-
niat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omni-
bus dico,vigilate.

GLoria in altiſsimis deo, & in terra pax homi- *Luca.2.*
nibus bonæ voluntatis.Et aliquãto poſt,Et in- *Ex Euãge*
terrogabant eum turbæ, dicentes, Quid ergo *lio ſecundũ*
faciemus? Reſpondẽs autem,dicebat illis,Qui *Lucam.*
habet duas tunicas,det non habenti, & qui habet eſcas, *Luca.3.*
ſimiliter faciat. Venerũt autem & Publicani vt baptiza-
rentur,& dixerunt ad illum. Magiſter,quid faciemus?At
ille dixit ad eos,Nihil amplius quàm quod conſtitutum
eſt vobis,

G eſt vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites,
dicentes, Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminẽ con
cutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſti
Luca.6. pendiis veſtris. Et poſt aliquantum, Beati pauperes, quia
veſtrum eſt regnum dei. Beati qui nunc eſuritis, quia ſa-
turabimini, Beati qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati eri-
tis, cũ vos oderint homines, & cũ ſeparauerint vos, &
exprobrauerint & eiecerint nomen veſtrum tanquam
molum propter filium hominis. Gaudete in illa die &
exultate, ecce enim merces veſtra multa eſt in cœlo. Se-
cundum enim hæc faciebant Prophetis patres eorum.
Veruntamen væ vobis diuitibus qui habetis conſolatio-
nem veſtraoi. Væ vobis qui ſaturaȯ eſtis, quia eſurietis.
Væ vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Væ,
cum benedixerint vobis omnes homines, ſecũdum hæc
faciebant Prophetis patres eorũ. Sed vobis dico qui au-
ditis: Diligite inioucos veſtros, benefacite iis qui vos
oderunt. Benedicite maledicẽtibus vobis. Orate pro ca-
lumniãtibus vos. Et qui te percuſſerit in maxillam, præ-
be illi & alteram. Et ab eo qui auferet tibi veſtimentum,
etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te,
tribue: & qui aufert quę tua ſunt, ne repetas. Et prout vul
H tis vt faciant vobis homines, facite illis ſimiliter. Et ſi di-
ligitis eos qui vos diligunt, quæ vobis eſt gratia? Nam
& peccatores diligentes ſe diligunt. Et ſi benefeceritis
iis qui vobis benefaciunt, quę vobis eſt gratia? Siquidem
& peccatores hoc faciunt. Et ſi mutuum dederitis iis à
quib⁹ ſperatis recipere, quę gratia eſt vobis? Nam & pec-
catores peccatoribus fœoerantur, vt recipiant æqualia.
Veruntamẽ diligite inimicos veſtros: beoefacite, & mu-
tuum date, nihil inde ſperãtes: & erit merces veſtra mul
ta, & eritis filij altiſsimi, quia ipſe benignus eſt ſuper in-
gratos & malos. Eſtote ergo miſericordes, ſicut & pater
veſter miſericors eſt. Nolite iudicare, & non iudicabi-
mini. Nolite condemnare, & non cõdemnabimini. Di-
mittite, & Dimittemini. Date, & dabitur vobis. Menſu-
ram bonam, & confertam, & coagitatã, & ſupereffluen-
tem dabunt in ſinum veſtrum. Eadem quippe menſura
qua menſi fuerios, remetietur vobis. Dicebat autem illis
& ſimilitudinem. Nunquid poteſt cæcus cęcum ducere?
Nonne ambo in foueam cadunt? Non eſt diſcipulus ſu-
per magiſtrum. Perfectus autem omnis erit, ſi ſit ſicut ma
giſter eius. Quid autem vides feſtucam in oculo fratris
tui, trabem autem quæ in oculo tuo eſt noo conſideras?
I Aut quo modo potes dicere fratri tuo, frater, ſine eiiciã
feſtucam de oculo tuo: ipſe in oculo tuo trabem non vi
des? Hypocrita, eiice primum trabẽ de oculo tuo, & tunc
perſpicies vt educas feſtucam de oculo fratris tui. Nõ eſt
enim arbor bona quæ facit fructus malos, oeque arbor
mala faciens fructum bonum. Vnaquæque arbor de fru
ctu ſuo cognoſcitur. Neque enim de ſpinis colligunt fi-
cus, neque de rubo vindemiãt vuas. Bonus homo de bo
oo theſauro cordis ſui profert bonum: & malus homo
de malo theſauro profert malum. Ex abundantia enim
cordis os loquitur. Quid autem vocatis me domine do
mine, & non facitis quæ dico? Omnis qui venit ad me,
& audit ſermones meos, & facit eos, oſtẽdam vobis cui
ſimilis ſit: Similis eſt homini ædificanti domum qui fo-
dit in altum, & poſuit fundamentum ſupra petram. In-
undatione autem facta, illiſum eſt flumen domui illi, &
non potuit eam mouere, fundata enim erat ſuper petrã.
Qui autem audit & non facit, ſimilis eſt homioi ædifi-
canti domum ſuam ſupra terram ſine fundamento: in
quam illiſus eſt fluuius, & continuo cecidit, & facta eſt
Luca.4. ruina domus illius magna. Et poſt aliquãtum, Cui ergo
ſimiles dicam homines generationis huius, & cui ſimi- K
les ſunt? Pueris ſedentibus in foro & loquentibus adin-
uicem, & dicentibus: Cantauimus vobis tibus, & nõ ſal-
taſtis: lamentauimus, & oon ploraſtis. Venit enim Ioan
nes baptiſta, neq; manducans panem, neq; bibẽs vinum:
& dicitis, dæmonium habet. Venit filius hominis man-
ducans & bibens, & dicitis, Ecce homo deuorator & bi
bens vioum, amicus publicanorum & peccatorum. Et iu
ſtificata eſt ſapientia ab omnibus filiis ſuis. Item poſt ali-
quantum, Eſt autem hæc parabola: Semen eſt verbũ dei.
Qui autem ſecus viam ſunt, ij ſunt qui audiunt: deinde *Luca.8.*
venit diabolus, & tollit verbum de corde eorum, ne cre
dentes ſalui fiant. Nam qui ſupra petram, qui cum au-
dierint cum gaudio ſuſcipiunt verbum: & hi radices nõ
habent, quia ad tempus credunt, & in tempore tentati-
onis recedunt. Quod autem in ſpinis cecidit: ij ſunt qui
audierũt, & à ſolicitudinibus & diuitiis & voluptatibus
vitæ euntes ſuffocantur, & non referunt fructum. Quod
autem in bonam terram: ij ſuot qui corde bono & opti
mo audientes verbum retinent, & fructum afferunt in
patientia. Nemo autem lucernam accendẽs, operit eam
vaſe, aut ſubtus lectum ponit: ſed ſupra candelabrum po
nit, vt iotrantes videãt lumeo. Non enim eſt occultum L
quod non manifeſtetur, nec abſconditum quod nõ co-
gnoſcatur & in palã veniat. Videte ergo quo modo au-
diſtis: Qui enim habet dabitur illi, & quicunque non ha
bet, etiam quod putat ſe habere, auferetur ab illo. Et poſt
aliquãtum, conuocatis autem duodecim Apoſtolis de- *Luca.9.*
dit illis virtutem & poteſtatem ſuper omnia dæmonia,
& vt languores curarent. Et miſit illos prædicare regnũ
dei, & ſanare infirmos. Et ait ad illos, Nihil tuleritis in
via, neq; virgam, neq; peram, neq; panem, neq; pecuniã,
neq; duas tunicas habeatis: Et in quancunque domũ in-
traueritis, ibi manete, & inde ne exeaȯs. Et quicunq; nõ
receperit vos, exeuntes de ciuitate illa, etiam puluerẽ pe-
dum veſtrorum excutite in teſtimonium ſuper illos. Itẽ
poſt aliquantum, Dicebat autem ad omnes, Si quis vult
poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã *Ibidem.*
quotidie, & ſequatur me. Qui enim voluerit animã ſuã
ſaluam facere, perdet illam: Nam qui perdiderit animã
ſuam propter me, ſaluam faciet illam. Quid enim profi-
cit homo ſi lucretur vniuerſum mundum, ſe autẽ ipſum
perdat, & detrimentum ſui fiat? Nam qui me erubuerit
& meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet cũ ve-
nerit in maieſtate ſua, & patris, & ſanctorum angelorũ. M
Et alio loco, Intrauit autem cogitatio in eos, quis eorũ
maior eſſet. At Ieſus videns cogitatiooes cordis illorũ, *Ibidem.*
apprehendens puerum ſtatuit eum ſecus ſe: & ait illis,
Quicunq; ſuſceperit puerum iſtum in oomine meo, me
recipit. Et quicunque me receperit, recipit eum qui me
miſit. Nam qui minor eſt inter omnes vos, hic maior
eſt. Et poſt aliquantum, Ait autem ad alterum, Sequere
me. Ille autem dixit, Domine permitte mihi primum ire
ſepelire patrem meum: Dixitque ei Ieſus, Sine vt mortui *Luca.9.*
ſepeliant mortuos ſuos: Tu autem vade, annuncia re-
gnum dei. Et ait alter, Sequar te domine, ſed primum
permitte mihi renunciare iis qui domi ſunt. Ait ad il-
lum Ieſus, Nemo mittens manum ſuam in aratrum &
aſpiciens retro, aptus eſt regno dei. Et poſt paululum, Ec
ce ego mitto vos ſicut agnos inter lupos. Nolite porta- *Luca.10.*
re ſacculum, neq; peram, neque calciamenta, & nemioẽ
per viam ſalutaueritis. In quancunque domum intraue-
ritis, primum dicite, Pax huic domui. Et ſi ibi fuerit fi-
lius pacis, requieſcet ſuper illum pax veſtra: Si nautem, ad
vos reuertetur. Io eadem autem domo maoete edentes
& bi-

A & bibentes quæ apud illos ſunt: Dignus enim eſt opera-
rius mercede ſua. Nolite tranſire de domo in domum.
Et in quamcunque ciuitatem intraueritis & ſuſceperint
vos, māducate quæcunque apponuntur vobis, & curate
infirmos qui in illa ſunt, & dicite illis, Appropinquabit
in vos regnum dei, In quamcunque ciuitatem intraue-
ritis, & non receperint vos, exeuntes in plateas eius, di-
cite, Etiam puluerem qui adhæſit nobis de ciuitate ve-
ſtra, extergimus in vos. Tamen hoc ſcitote, quia appro-
pinquabit regnum dei. Dico vobis, quia Sodomis in die
illa remiſsius erit, quàm illi ciuitati. Et poſt paululum,
Lucæ.10. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia ſpiritus vobis
ſubiiciuntur: Gaudete autem, quòd nomina veſtra ſcrip
Ibidem. ta ſunt in cœlis. Et poſt paululum, Ecce quidam legiſ-
peritus ſurrexit, tentans illum, & dicens, Magiſter quid
faciendo vitam æternam poſsidebo? At ille dixit ad eū,
In lege quid ſcriptum eſt? Quo modo legis? Ille reſpon-
dens, dixit, Diliges dominum deum tuum ex toto cor-
de tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis,
& ex omni mente tua, & proximum ſicut teipſum. Et
Ibidem. paulo poſt, Quis horum trium videtur tibi proximus
fuiſſe illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit
B miſericordiam in illum. Et ait illi Ieſus, Vade, & tu fac
Ibidem. ſimiliter. Et poſt paululum, Martha, Martha, ſolicita es
& turbaris erga plurima. Porrò vnum eſt neceſſarium:
Maria optimam partem elegit, quæ nō auferetur ab ea.
Lucæ.11. Item poſt paululū, Cum oratis, inquit, dicite, Pater, ſan-
ctificetur nomē tuum: Adueniat regnum tuum: Panem
noſtrum quotidianum da nobis hodie, & dimitte nobis
peccata noſtra, ſiquidē & ipſi dimittimus omni deben-
ti nobis, & ne nos inducas in tentationem. Et ait ad il-
los, Quis veſtrum habebit amicum, & ibit ad illum me-
dia nocte, & dicet illi, Amice, commoda mihi tres pa-
nes, quoniam amicus meus venit de via ad me, & non
habeo quod ponam ante illum. Et ille deintus reſpon-
dēs, dicat, Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum
eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili, non poſſum ſur-
gere & dare tibi: Et ille ſi perſeuerauerit pulſans, Dico vo
bis, & ſi non dabit illi ſurgens, eo quòd amicus eius ſit,
propter improbitatē tamē eius ſurget, & dabit illi quot-
quot habet neceſſarios. Et ego vobis dico, Petite, & da-
bitur vobis: quærite, & inuenietis: pulſate, & aperietur vo
bis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quærit, inuenit:
& pulſanti aperietur. Quis autem ex vobis patrem petit
C panem, nunquid lapidem dabit illi? Aut piſcem, nūquid
pro piſce ſerpentem dabit illi? Aut ſi petierit ouum, nun-
quid porriget ſcorpionem? Si ergo cum ſitis mali, no-
ſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pater ve-
ſter de cœlo dabit ſpiritum bonum petētibus ſe. Et pau-
Ibidem. lo poſt, Factum eſt autem cum hæc diceret: Extollēs vo
cem quædam mulier de turba, dixit illi, Beatus venter
qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti. At ille dixit, Imò be-
ati qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud. Et pau-
Ibidem. lo poſt, Et cum loqueretur, rogauit illum quidam Pha-
riſæus, vt pranderet apud ſe: Et ingreſſus recubuit, Pha-
riſæus autem cœpit intra ſe reputans dicere, quare non
baptizatus eſſet ante prādium. Et ait dominus ad illum,
Nunc vos Phariſæi quod deforis eſt calicis & catini, mū
datis, quod autem intus eſt veſtrum, plenum rapina &
iniquitate. Stulti, nónne qui fecit quod deforis eſt, etiam
quod intus eſt fecit? Veruntamen quod ſupereſt, date e-
leemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis. Sed væ
vobis Phariſæis qui decimatis mentam & rutam, & om
ne olus, & præteritis iudicium & charitatem dei. Hæc
autem oportuit facere, & illa non omittere. Væ vobis
Phariſæi, quia diligitis primas cathedras in ſynagogis, D
& ſalutationes in foro: Væ vobis, qui eſtis vt monumen
ta quæ non parent, & homines ambulantes ſupra ne-
ſciunt. Reſpondens autem quidam ex legiſperitis ait il-
li, Magiſter, hæc dicens, etiam nobis contumeliam fa-
cis? At ille ait, Etiam vobis legiſperitis væ, quia onera-
tis homines oneribus quæ portare non poſſunt, & ipſi
vno digito veſtro non tangitis ſarcinas. Et alio in loco,
Attendite à fermento Phariſæorum, quod eſt hypocri- *Lucæ.12.*
ſis. Et paulo poſt, Dico autem vobis amicis meis, ne ter-
reamini ab iis qui occidunt corpus, & poſt hæc non ha-
bent amplius quid faciant. Oſtēdam autem vobis quem
timeatis. Timete eum qui poſtquam occiderit, habet
poteſtatem mittere in gehennam. Ita dico vobis, hunc
timete. Nónne quinque paſſeres veneunt dipondiu, &
vnus ex illis non eſt in obliuione coram deo? Sed & ca-
pilli capitis veſtri omnes numerati ſunt. Nolite ergo ti-
mere, multis paſſeribus pluris eſtis. Dico autem vobis,
Omnis quicunque confeſſus fuerit me coram homini-
bus, & filius hominis confitebitur in illo coram ange-
lis dei: Qui autem negauerit me coram hominibus, de-
negabitur coram angelis dei. Et omnis qui dicit verbū
in filium hominis, remittetur ei: Ei autem qui in ſpiritū E
ſanctum blaſphemauerit, non remittetur. Cum autem
inducent vos in ſynagogas, & ad magiſtratus, & pote-
ſtates, nolite ſoliciti eſſe qualiter aut quid reſpondeatis,
aut quid dicatis: Spiritus enim ſanctus docebit vos in
ipſa hora quæ oporteat dicere. Ait autem ei quidā de tur
ba, Magiſter, dic fratri meo vt diuidat mecum hæredi-
tatem. At ille dixit ei, Homo, quis me conſtituit iudi-
cem aut diuiſorem ſupra vos? Dixitque ad illos, Videte
& cauete ab omni auaricia, quia non in abundantia cu-
iuſquam vita eius eſt ex iis quæ poſſidet. Dixit autem ſi-
militudinem ad illos, dicens, Hominis cuiuſdam diui-
tis vberes fructus ager attulit, & cogitabat intra ſe, di-
cens, Quid faciam, quòd non habeo quò congregē fru-
ctus meos? Et dixit, Hoc faciam, deſtruam horrea mea,
& maiora faciam, & illuc congregabo omnia quæ nata
ſunt mihi, & bona mea, & dicam animæ meæ, Anima
habes multa bona poſita in annos plurimos, requieſce,
comede, bibe, epulare. Dixit autem illi deus, Stulte, hac
nocte animam tuam repetunt à te, quæ autem paraſti cu
ius erunt? Sic eſt omnis qui ſibi theſaurizat, & non eſt
in deum diues. Dixitque ad diſcipulos ſuos, Ideo dico
vobis, Nolite ſoliciti eſſe animæ, quid manducetis, ne- F
que corpori, quid veſtiamini. Anima plus eſt quàm eſca,
& corpus quàm veſtimentum. Conſiderate coruos, quia
non ſeminant, neque metunt, quibus non eſt cellarium,
neque horreum, & deus paſcit illos: Quanto magis vos
pluris eſtis. Quis autem veſtrum cogitando poteſt ad-
iicere ad ſtaturam ſuam cubitum vnum? Si ergo neque
quod minimū eſt poteſtis, quid de cæteris ſoliciti eſtis?
Conſiderate lilia agri quo modo creſcunt, non laborāt,
neque nent: Dico autem vobis, quòd nec Salomon in
omni gloria ſua veſtiebatur ſicut vnum ex iſtis, Si au-
tem fœnum agri quod hodie in agro eſt, & cras in cli-
banum mittitur, deus ſic veſtit: quanto magis vos pu-
ſillæ fidei. Et vos nolite quærere quid manducetis, aut
quid bibatis, & nolite in ſublime tolli. Hæc omnia gen-
tes mundi inquirunt: Pater autem veſter ſcit quoniam
his indigetis. Veruntamen quærite regnum dei, & hæc
omnia adiicientur vobis. Nolite timere puſillus grex,
quia complacuit patri veſtro dare vobis regnum. Ven-
dite quæ poſsidetis & date eleemoſynam: Facite vobis
ſacculos qui non veteraſcunt, theſaurum non deficien-
tem in

G tem in cœlis,quò fur non appropiat,neq; tinea corrum-
pit. Vbi enim theſaurus veſter, ibi & cor veſtrum erit.
Lucæ.12. Et poſt paululum, Et vos eſtote parati, quia qua hora nõ
putatis filius hominis veniet. Ait autem ei Petrus, Do-
mine ad nos dicis hanc parabolam,an & ad omnes?Di
xit autem dominus,Quiſputas eſt fidelis diſpenſator &
prudens,quem conſtituit dominus ſupra familiã ſuam,
vt det illis in tempore tritici menſuram? Beatus ille ſer-
uus quem cum venerit dominus, inuenerit ita facien-
tem. Vere dico vobis,ſupra omnia quæ poſsidet conſti-
tuet illum. Quòd ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo: Mo-
ram facit dominus meus venire, & cœperit percutere
pueros, & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: ve-
niet dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora
qua neſcit, & diuidet eum, partemque eius cum infide-
libus ponet. Ille autem ſeruus qui cognouit voluntatem
domini ſui, & non præparauit, & non fecit ſecundum
voluntatem eius,vapulabit multis. Qui autem non co-
gnouit,& fecit digna plagis,vapulabit paucis. Omni au
tem cui multum datum eſt, multum quæretur ab eo: &
cui commendauerunt multum,plus repetẽt ab eo. Item
Ibidem. paulo poſt,Hypocritę faciem terrę & cœli noſtis proba-
H re,hoc autem tempus quo modo nõ probatis?Quid au-
tem & à vobiſipſis non iudicatis quod iuſtum eſt?Et ali-
Lucæ.13. quanto poſt,Contendite intrare per anguſtam portam,
quia multi dico vobis quærent intrare,& non poterunt.
Lucæ.14. Et alio loco, Dicebat autem & ad inuitatos parabolam,
intendens quo modo primos accubitus eligerent, dicẽs
ad illos, Cum inuitatus fueris ad nuptias, non diſcum-
bas in primo loco, ne forte honoratior te ſit inuitatus
ab eo,& veniens is qui te & illum vocauit,dicat tibi,Da
huic locum: & tunc incipias cum rubore nouiſsimum
locum tenere. Sed cum vocatus fueris,vade recumbe in
nouiſsimo loco, vt cũ venerit qui te inuitauit, dicat ti-
bi,Amice aſcende ſuperius: Tunc erit tibi gloria coram
ſimul diſcumbentibus: Quia omnis qui ſe exaltat, hu-
miliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur. Dicebat autẽ
& ei qui ſe inuitauerat,Cum facis prãdium vel cœnam,
noli vocare amicos tuos, neque fratres tuos, neque co-
gnatos, neque vicinos diuites, ne forte & ipſi te reinui-
tent,& fiat tibi retributio. Sed cum facis conuiuium,vo
ca pauperes,debiles, claudos,cæcos, & beatus eris, quia
non habent retribuere tibi: retribuetur enim tibi in re-
**al.reſurre* tributione* iuſtorum. Et paulo poſt,Si quis venit ad me,
ctione. & non audit patrem ſuum,& matrem, & vxorem, & fi-
Ibidem. lios,& fratres,& ſorores,adhuc autem & animam ſuam,
I non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui non baiulat cru-
cem ſuam,& venit poſt me, non poteſt meus eſſe diſci-
pulus. Quis enim ex vobis volens turrim ædificare,non
prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarij ſunt, ſi ha
beat ad perficiendum, ne poſteaquam poſuerit funda-
mentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident
incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædi-
ficare, & non potuit conſummare? Aut quis rex iturus
committere bellum aduerſus alium regem, non ſedens
prius cogitat,ſi poſsit cum decem milibus occurrere ei,
qui cum viginti milibus venit ad ſe? Alioquin adhuc il-
lo longe agente, legationem mittens rogat ea quæ pa-
cis ſunt: Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat om
nibus quæ poſsidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et
Luc.16. poſt aliquantum, Et ego vobis dico, Facite vobis ami-
cos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, reci-
piant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis eſt in mi-
nimo,& in maiori fidelis eſt: & qui in modico iniquus
eſt,& in maiori iniquus eſt. Si ergo in iniquo mammo-
na fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt quis dabit vo- K
bis? Nemo ſeruus poteſt duobus dominis ſeruire: Aut e-
nim vnum odiet, & alterum diliget: aut vni adhærebit,
& alterum contemnet. Non poteſtis deo ſeruire & mã-
monæ. Audiebant autem hæc omnia Phariſęi,qui erant
auari,& deridebant illum. Et ait illis, Vos eſtis qui iuſti-
ficatis vos coram hominibus, deus autem nouit corda
veſtra: Quia quod hominibus altum eſt,abominatio eſt
ante deum. Et poſt paucos verſus, Omnis qui dimittit *Ibidem.*
vxorem ſuam,& ducit alteram, mœchatur. Et poſt pau-
lulum, Impoſsibile eſt vt non veniant ſcandala: Væ au- *Lucæ.17.*
tem illi per quem veniunt. Vtilius eſt illi ſi lapis molaris
imponatur circa collũ eius,& proiiciatur in mare,quàm
vt ſcandalizet vnum de puſillis iſtis. Attendite vobis,
Si peccauerit frater tuus, increpa illum: & ſi pœnitẽtiam
egerit,dimitte illi. Et ſi ſepties in die peccauerit in te, &
ſi ſepties in die conuerſus fuerit ad te, dicens, Pœnitet
me, dimitte illi. Et alio loco, Dixit autem ad quoſdam *Lucæ.18.*
qui in ſe confidebant, tanquam iuſti, & aſpernabantur
cæteros,parabolam iſtam, Duo homines aſcenderũt in
templum vt orarent: vnus Phariſæus, & alter Publica-
nus: Phariſæus autem ſtans, hæc apud ſe orabat, Deus, L
gratias ago tibi,quia non ſum ſicut cęteri homines,rap-
tores, iniuſti, adulteri: veluti etiam hic Publicanus: Ie-
iuno bis in ſabbato, decimas do omniũ quæ poſsideo.
Et Publicanus à longe ſtans, nolebat nec oculos ad cœ-
lum leuare, ſed percutiebat pectus ſuum, dicens, Deus,
propicius eſto mihi peccatori. Dico vobis, deſcendit
hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo: Quia omnis qui
ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.
Afferebant autem ad illum & infantes, vt eos tangeret.
Quod cum viderent diſcipuli, increpabant illos: Ieſus
autem conuocans illos, dixit: Sinite paruulos venire ad
me, & nolite eos vetare, talium eſt enim regnum dei.
Amen dico vobis, quicũque non acceperit regnum dei
ſicut puer,nõ intrabit in illud. Et interrogauit eum qui-
dam princeps, dicens, Magiſter bone, quid faciens vi-
tam æternam poſsidebo? Dixit autem Ieſus, Quid me di
cis bonum? Nemo bonus niſi ſolus deus. Mandata no-
ſti? Non occides, non mœchaberis, non furtum facies, *Exod.20.*
non falſum teſtimonium dices: honora patrem tuum
& matrem. Qui ait, Hęc omnia ſeruaui à iuuentute mea.
Quo audito,Ieſus ait ei, Adhuc tibi vnum deeſt: Omnia
quæcunque habes, vende & da pauperibus, & habebis
theſaurum in cœlo, & veni ſequere me. His ille auditis,
contriſtatus eſt,quia diues erat valde. Videns autem il- M
lum Ieſus triſtem factum, dixit, Quàm difficile qui pe-
cunias habent in regnũ dei intrabunt. Facilius eſt enim
camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem in-
trare in regnum dei. Et dixerunt,qui audiebant, Et quis
poteſt ſaluus fieri? Ait illis, Quæ impoſsibilia ſunt apud
homines,poſsibilia ſunt apud deum. Ait ei Petrus, Ecce
nos dimiſimus omnia, & ſecuti ſumus te. Qui dixit eis,
Amen dico vobis, Nemo eſt qui relinquit domum, aut
parentes, aut fratres, aut vxorem, aut filios propter re-
gnum dei,& non recipiat multo plura in hoc tempore,
& in ſeculo venturo vitam æternam. Et alibi, Stans au- *Lucæ.19.*
tem Zachæus dixit ad dominum, Ecce dimidium bo-
norum meorum domine do pauperibus, & ſi quid ali-
quem defraudaui,reddo quadruplum. Ait Ieſus ad eum.
Quia hodie ſalus domui huic facta eſt, eo quòd & ipſe
filius eſt Abrahæ. Venit enim filius hominis quærere &
ſaluum facere quod perierat. Et poſt aliquantum, Red- *Lucæ.20.*
dite ergo quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt dei deo.
Et alio loco, Audiente autem omni populo,dixit diſci- *Ibidem.*
pulis

A pulis ſuis, Attendite à Scribis, qui ambulare volunt in
ſtolis, & amant ſalutationes in foro, & primas cathe-
dras in ſynagogis, & primos diſcubitus in cõuiuiis: qui
deuorant domos viduarum, ſimulãtes longam oratio-
Luca.21. nem, hi accipient damnationem maiorem. Reſpiciens
autem vidit eos qui mittebant munera in gazophyla-
cium diuites. Vidit autem & quandam viduam pauper-
culam mittentem æra minuta duo: Et dixit, Vere dico
vobis, quia vidua hæc pauper plus quàm omnes miſit:
Nam & omnes hi ex abundanti ſibi miſerunt in mune-
ra dei: hæc autem ex eo quod deeſt illi, omnem victum
Ibidem. ſuum quem habuit, miſit. Item alio loco, Ponite ergo in
cordibus veſtris, non præmeditari quemadmodum re-
ſpondeatis: Ego enim dabo vobis os & ſapientiam, cui
non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſa-
rij veſtri. Trademini autem à parentibus & fratribus, &
cognatis, & amicis, & morte afficient ex vobis. Et eritis
odio omnibus propter nomen meum: Et capillus de ca
pite veſtro non peribit. In patientia veſtra poſsidebitis
Ibidem. animas veſtras. Et poſt aliquantum, Attendite autem vo
bis, ne forte grauentur corda veſtra à crapula & ebrie-
tate, & curis huius vitæ, & ſuperueniat in vos repentina
B dies illa. Tanquam enim laqueus ſuperueniet in omnes
qui ſedent ſuper faciem omnis terræ. Vigilate itaq; om-
ni tempore orantes, vt digni habeamini fugere omnia
iſta quæ futura ſunt, & ſtare ante filium hominis. Item
Luca.22. poſt aliquantum, Facta eſt autem contentio inter eos,
quis eorum videretur eſſe maior. Dixit autem eis, Re-
ges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem ha-
bent ſuper eos, benefici vocantur: Vos autem nõ ſic: Sed
qui maior eſt inter vos, fiat ſicut minor, & qui præceſſor
eſt, ſicut miniſtrator. Nam quis maior eſt, qui recumbit,
an qui miniſtrat? Nónne qui recumbit: Ego autem in
medio veſtrum ſum ſicut qui miniſtrat. Et alio in loco,
Ibidem. Orate ne intretis in tentationem.

Ioan.5. QVo modo poteſtis vos credere, qui gloriam ab
Ex Euãge inuicem accipitis, & gloriam quæ à ſolo deo
lio ſecundũ eſt non quæritis? Et poſt aliquantum, Dixit au-
Ioannem. tem Ieſus, Nec ego te condẽnabo: Vade & amplius iam
Ioan.8. noli peccare. Et paulo poſt, Si vos manſeritis in ſermo-
Ibidem. ne meo, vere diſcipuli mei eritis, & cognoſcetis verita-
tem, & veritas liberabit vos. Et poſt paululum, Amen
C amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, ſeruus
Ibidem. eſt peccati. Et alibi, Amen amen dico vobis, ſi quis ſer-
monem meum ſeruauerit, non videbit mortem in æter-
Ioan.12. num. Et poſt aliquantum, Qui amat animam ſuam, per-
det eam. Et qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vi
tam æternam cuſtodit eam. Si quis mihi miniſtrat, me
ſequatur: & vbi ſum ego, illic & miniſter meus erit. Si
quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum pater meus.
Ibidem. Et alio loco, Dilexerunt enim gloriam hominum ma-
Ioan.13. gis quàm gloriam dei. Et alibi, Vos vocatis me magi-
ſter & domine, & bene dicitis, ſum etenim: ſi ergo ego
laui pedes veſtros, dominus & magiſter, & vos debetis
alter alterius lauare pedes: exemplum enim dedi vobis,
vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis. Et
Ibidem. paulo poſt, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis
inuicem, ſicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In
hoc cognoſcent omnes quia mei diſcipuli eſtis, ſi dile-
Ioan.14. ctionem habueritis ad inuicem. Et paulo poſt, Si diligi-
Ibidem. tis me, mandata mea ſeruate. Et poſt paululum, Qui ha-
bet mandata mea & ſeruat ea, ille eſt qui diligit me. Qui
autem diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam
eum, & manifeſtabo ei meipſum. Et poſt tres verſus, Si
quis diligit me, ſermonẽ meum ſeruabit, & pater meus D
diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud
eum faciemus: Qui non diligit me, ſermones meos non
ſeruat. Et paulo poſt, Manete in me, & ego in vobis. Si- *Ioan.15.*
cut palmes non poteſt facere fructum à ſemetipſo, niſi
manſerit in vite: ſic nec vos, niſi in me manſeritis. Ego
ſum vitis, vos palmites, Qui manet in me, & ego in eo,
hic fert fructum multum, Quia ſine me nihil poteſtis
facere. Si quis in me non manſerit, mittetur foras ſicut
palmes, & areſcet, Et colligent eum, & in ignem mittent
& ardet. Si manſeritis in me, & verba mea in vobis mã-
ſerint, quodcũque volueritis petetis, & fiet vobis. In hoc
clarificatus eſt pater meus, vt fructum plurimum affe-
ratis, & efficiamini mei diſcipuli. Sicut dilexit me pa-
ter, & ego dilexi vos, manete in dilectione mea. Si præ-
cepta mea ſeruaueritis, manebitis in dilectione mea: ſi-
cut & ego patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius
dilectione. Hæc locutus ſum vobis, vt gaudium meum
in vobis ſit, & gaudium veſtrũ impleatur. Hoc eſt præ-
ceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. Ma
iorem hac dilectionem nemo habet quàm vt animam
ſuam quis ponat pro amicis ſuis. Et paulo poſt, Hæc mã-
do vobis vt diligatis inuicem. Hæc de quatuor Euan- E
geliis in hoc opere ponenda exiſtimaui: vbi intelligi po
teſt, tres Euangeliſtas, Matthæum ſcilicet & Marcum &
Lucam ideo nobis plura dediſſe præcepta viuendi, quia
eam maxime ſecuti ſunt partem quę actiua dicitur. Quia
vero Ioannes contemplatiuam magis tenuit, ideo cum
eius Euangelium ſupereminea t cæteris, multo paucio-
ra tamen in eo morum præcepta comperimus. Hinc
iam de illo libro cui titulum dederunt, Actus Apoſto-
lorum, commemorabimus, quæ inuenimus omnino
paucisſima. Eo quippe rerum geſtarum continetur hi-
ſtoria, quibus ędificatur fides, magiſq; ibi exempla quàm
præcepta conſcripta ſunt.

IAcobus ergo loquẽs, Propter quod inquit, ego *Ex libro*
iudico non inquietari eos qui ex gentibus con- *Actuũ A-*
uertuntur ad dominum, ſed ſcribere ad eos vt *poſtolorum.*
abſtineant ſe à contaminationibus ſimulachrorum, & *Acto.15.*
fornicatione, & ſuffocatis, & ſanguine. Et paulo poſt, Vi- *Ibidem.*
ſum eſt enim ſpiritui ſancto & nobis, nihil vltra impo-
nere vobis oneris, quàm hæc neceſſaria, vt abſtineatis
vos ab immolatis ſimulacbrorum, & ſanguine ſuffoca- F
to, & fornicatione, à quibus cuſtodientes vos, bene age-
tis, Valete. Et poſt multa, cum Paulus Apoſtolus præpo-
ſitis Eccleſiæ quos congregauerat, loqueretur. Attendi- *Acto.20.*
te, inquit, vobis & vniuerſo gregi, in quo vos ſpiritus ſan
ctus poſuit Epiſcopos, regere Eccleſiam dei, quã acqui-
ſiuit ſanguine ſuo. Et paulo poſt idem ad eoſdem, Argẽ-
tum & aurum, aut veſtem nullius concupiui, ipſi ſcitis:
quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & iis qui mecum
ſunt, miniſtrauerunt manus iſtæ, Omnia oſtendi vobis,
quoniam ſic laborantes oportet ſuſcipere infirmos, ac
meminiſſe verbum domini Ieſu, quoniã ipſe dixit, Bea- *Ibidem.*
tius eſt magis dare quàm accipere. Et alio loco, cum Ia-
cobus & qui cum eo erant Paulo Apoſtolo loquerẽtur,
dixerunt ei, Vides frater, quot milia ſunt in Iudæis qui *Acto.21.*
crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis. Audierũt
autem de te, quia diſceſsionem doceas à Moyſe eorum
qui per gentes ſunt Iudæorum, dicens, non debere eos
circuncidere filios ſuos, neque ſecundum conſuetudinẽ
ingredi. Quid ergo eſt? Vtique oportet conuenire mul-
titudinem, audient enim te ſuperueniſſe. Hoc ergo fac
quod tibi dicimus, Sunt nobis viri quatuor votum ha-
bentes

G bentes ſuper ſe, His aſſumptis, ſanctifica te cum illis, &
impende in illis vt radant capita, & ſcient omnes quia
quæ de te audierunt, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſto
diens legem. De iis autem qui crediderunt ex genti-
bus, nos ſcripſimus iudicantes, vt abſtineant ſe ab ido-
lis, immolato, & ſanguine, & ſuffocato, & fornicatione.

Hæc de libro Actuum Apoſtolorũ, noſtro huic ope-
ri congruentia, quæ hic poneremus ſatis eſſe comperi-
mus. Vbi videmus Apoſtolos eis qui ex gentibus credi-
derũt, nulla voluiſſe onera veteris legis imponere, quan-
tum attinet ad corporalis abſtinentiam voluptatis, niſi
vt obſeruarent ab his tribus, id eſt, ab eis quæ idolis im-
molarentur, & à ſanguine, & à fornicatione. Vnde nõ-
nulli putant tria tantum crimina eſſe mortifera, idolo-
latriam, & homicidium, & fornicationem: vbi vtique
& adulterium, & omnis præter vxorem concubitus in-
telligitur, Quaſi non ſint mortifera crimina quæcunq;
alia ſunt præter hæc tria, quæ à regno dei ſeparant. Aut
1.Corin.6. inaniter & fallaciter dictum ſit, Neq; fures, neque auari,
neque ebrioſi, neq; malefici, neque rapaces, regnum dei
poſsidebunt. Sed oportet nos repreſſa diſputatione no-
ſtra, ad Epiſtolas Apoſtolicas iam venire, & videre etiã
H in ipſis quid huic operi conuenienter aptetur.

Roman.1. NOn enim erubeſco Euangelium, Virtus enim
Ex Epiſto- dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudęo primũ
la ad Ro- & Græco: Iuſticia enim dei in eo reuelatur ex
manos. fide in fidem, ſicut ſcriptũ eſt, Iuſtus autẽ ex fide
Abacuc.2. viuit. Reuelatur enim ira dei de cœlo ſuper omnem im-
pietatem, & iniuſticiam hominum, eorum qui veritatẽ
in iniuſticia detinent: quia quod notũ eſt dei, manifeſtũ
Roman.11. eſt in illis: Deus enim illis manifeſtauit. Inuiſibilia enim
ipſius à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta
conſpiciuntur, ſempiterna quoq; eius virtus & diuinitas;
vt ſint inexcuſabiles, quia cum cognouiſſent deum, non
ſicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt, ſed eua-
nuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſi-
piens cor eorum. Dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti
facti ſunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in
ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volu-
crum, & quadrupedum, & ſerpẽtium. Propter quod tra-
didit illos deus in deſideria cordis eorum, in immun-
diciam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemet-
ipſis. Qui commutauerunt veritatem dei in mẽdacium,
I & coluerunt & ſeruierũt creaturæ potius quàm creato-
ri, qui eſt benedictus in ſecula. Amen. Propterea tradi-
dit illos deus in paſsiones ignominiæ, Nã fœminæ eo-
rum immutauerunt naturalem vſum in eum vſum qui
eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi relicto
naturali vſu fœminæ, exarſerunt in deſideriis ſuis in in-
uicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, &
mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis reci-
pientes. Et ſicut non probauerunt deum habere in noti-
cia, tradidit eos deus in reprobũ ſenſum, vt faciant quæ
non conueniunt, repletos omni iniquitate, malicia, for-
nicatione, auaricia, nequicia: plenos inuidia, homicidio,
contentione, dolo, malignitate. ſuſurrones, detractores,
deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuẽtores
malorum, parentibus non obedientes, inſipiẽtes, incom
poſitos, ſine affectiõe, abſque fœdere, ſine miſericordia.
Qui cum iuſticiam dei cognouiſſent, non intellexerũt,
quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, non ſolum
qui ea faciunt, ſed & qui conſentiunt facientibus. Prop-
ter quod inexcuſabilis es ô homo omnis qui iudicas. In
Roman.2. quo enim iudicas alterum, teipſum condemnas: eadem
enim agis qui iudicas. Scimus enim, quoniam iudicium K
dei eſt ſecundum veritatem, in eos qui talia agunt. Exi-
ſtimas autẽ hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agunt,
& facis ea, quòd tu effugies iudicium dei? An diuitias bo
nitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis?
Ignoras quoniam benignitas dei ad pœnitentiam te ad-
ducit? Secundum duriciam autem tuam, & impœnitens
cor theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iuſti
iudicij dei, qui reddet vnicuique ſecundum opera eius.
His quidem qui ſecundum patientiam boni operis, glo-
riam & honorem & incorruptionem quærentibus vi-
tam æternam. His autem qui ex contẽtione, & qui non
acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & in-
dignatio, tribulatio, & anguſtia in omnem animam ho
minis operantis malum, Iudæi primum & Græci. Gloria
autem & honor & pax omni operanti bonũ, Iudęo pri-
mum & Græco. Et poſt paululum, Non enim auditores *Ibidem.*
legis iuſti ſunt apud deum, ſed factores legis iuſtificabũ-
tur. Item paulo poſt, Qui ergo alium doces, teipſum nõ *Ibidem.*
doces. Qui prædicas non furandum, furaris. Qui dicis
non mœchandum, mœcharis. Qui abominaris idola,
ſacrilegium facis. Qui in lege gloriaris, per præuaricati-
onem legis deum inhonoras. Nomen enim dei per vos L
blaſphematur inter gentes, ſicut ſcriptum eſt. Et aliquan
to poſt, Iuſtificati igitur ex fide pacẽ habeamus ad deum *Roman.5.*
per dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum, per quem & ac-
ceſſum habemus fide in gratia iſta in qua ſtamus, & glo-
riamur in ſpe gloriæ filiorum dei. Nõ ſolum autem, ſed
& gloriamur in tribulationibus, ſcientes quia tribulatio
patientiam operatur: patiẽtia autem probationem, pro-
batio vero ſpem, ſpes autem non confundit, Quia cha-
ritas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſan-
ctum qui datus eſt nobis. Et alio loco, Non ergo regnet *Roman.6.*
peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis cõcu-
piſcentiis eius. Sed neq; exhibeatis membra veſtra arma
iniquitatis peccato, ſed exhibete vos deo tanquam ex
mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſticiæ deo.
Et poſt paululum, Humanum dico propter infirmitatẽ *Ibidem.*
carnis veſtræ, Sicut enim exhibuiſtis mẽbra veſtra ſer-
uire immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc
exhibete mẽbra veſtra ſeruire iuſticiæ in ſanctificatione.
Et alio loco. Ergo fratres debitores ſumus non carni, vt
ſecundum carnem viuamus, Si enim ſecũdum carnem *Roman.8.*
vixeritis, moriemini. Si autem ſpiritu facta carnis mor-
tificatis, viuetis. Quicunque enim ſpiritu dei aguntur, hi M
filij ſunt dei. Et poſt paululum, Hęredes quidem dei, co-
hæredes autem Chriſti, ſi tamen compatiemur, vt & cõ-
glorificemur. Et poſt paululum, Si autẽ quod non vide-
mus, ſperamus, per patientiam expectamus. Et poſt pau-
cos verſus, Scimus autem, quoniã diligentibus deũ om- *Ibidem.*
nia cooperantur in bonũ. Et paulo poſt, Quis nos ſepa-
rabit à charitate Chriſti, tribulatio, an anguſtia, an per- *Ibidem.*
ſecutio, an fames, an nuditas, an periculũ, an gladius? Si-
cut ſcriptum eſt, Quia propter te mortificamur tota die, *Pſal.43.*
æſtimati ſumus vt oues occiſionis. Sed in his omnibus
ſuperamus, propter eũ qui dilexit nos. Certus ſum enim,
quia neq; mors, neq; vita, neq; angeli, neq; principatus,
neq; inſtãtia, neq; futura, neq; fortitudo, neque altitudo,
neq; profundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare
à charitate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro,
Et alio loco, Corde enim creditur ad iuſticiam, ore au- *Roma.10.*
tem confeſsio fit ad ſalutem. Dicit enim ſcriptura, Om-
nis qui credit in illum, nõ cõfundetur. Non enim eſt di- *Eſaia.28.*
ſtinctio Iudæi & Græci, Nam idem dominus omniũ, di
ues in omnes qui inuocãt illũ. Omnis enim quicũq; in- *Iohel.2.*
uocauerit

A uocauerit nomen domini, ſaluus erit. Et alio loco, Tu
Roma.11. autem fide ſta, Noli altũ ſapere,ſed time. Si enim deus
naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi par-
cat. Vide ergo bonitatem & ſeueritatem dei.In eos qui-
dem qui ceciderũt ſeueritatem,in te autem bonitatem,
Roma.12. ſi permanſeris in bonitate. Et paulo poſt,Obſecro itaq;
vos fratres per miſericordiam dei,vt exhibeatis corpo
ra veſtra hoſtiam viuentem, ſanctam, deo placentem,
rationabile obſequium veſtrum. Et nolite conformari
huic ſeculo,ſed reformamini in nouitate ſpiritus veſtri,
vt probetis quę ſit voluntas dei bona & placens & per-
fecta.Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi,omni-
bus qui ſunt inter vos,non plus ſapere quàm oportet ſa
pere, ſed ſapere ad ſobrietatem,vnicuique ſicut deus di
uiſit mẽſuram fidei. Sicut enim in vno corpore multa
membra habemus, omnia autem membra nõ eundem
actum habent: ita multi vnum corpus ſumus in Chri-
ſto, ſinguli autem alter alterius membra. Habentes au-
tem donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis
deferentes, ſiue prophetiam ſecundum rationem fidei,
ſiue miniſterium in miniſtrando, ſiue qui docet in do-
B ctrina,Qui exhortatur in exhortãdo,qui tribuit in ſim-
plicitate,qui præeſt in ſolicitudine,qui miſeretur in hi-
laritate,Dilectio ſine ſimulatione,odientes malum,ad-
hærentes bono, charitatem fraternitatis inuicem dili-
gentes,honore inuicem pręuenientes,ſolicitudine non
pigri,ſpiritu feruentes,domino ſeruientes, ſpe gauden-
tes,in tribulatione patientes,orationi inſtantes,neceſſi-
tatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſe-
ctantes. Benedicite perſequentibus vos, benedicite, &
nolite maledicere.Gaudere cum gaudẽtibus,flere cum
flentibus.Idipſum inuicem ſentientes.Non alta ſapien-
tes,ſed humilibus conſentientes. Nolite eſſe prudentes
apud voſmetipſos,nulli malũ pro malo reddentes.Pro-
uidentes bona, non tantũ coram deo,ſed etiam coram
omnibus hominibus. Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt,
cum omnibus hominibus pacem habẽtes,non voſmet-
ipſos defendentes chariſſimi,ſed date locum iræ.Scrip
Deut.32. tum eſt enim,Mihi vindictam,& ego retribuã dicit do
Prouer.25. minus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit,
potũ da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres
C ſuper caput eius. Noli vinci à malo ſed vince in bono
Roma.13. malum. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſub-
dita ſit,Non eſt enim poteſtas niſi à deo.Quæ autẽ ſunt
à deo,ordinata ſunt.Itaq; qui reſiſtit poteſtati,dei ordi-
nationi reſiſtit.Qui autẽ reſiſtunt, ipſi ſibi damnationẽ
acquirunt. Nam principes nõ ſunt timori boni operis,
ſed mali, Vis autem nõ timere poteſtatem,bonum fac,
& habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in
bonum. Si autem malefeceris,time,non enim ſine cau-
ſa gladium portat.Dei enim miniſter eſt,vindex in ira
ei qui male agit.Ideoq; neceſſitate ſubiecti eſtote,nõ ſo-
lum propter iram,ſed & propter conſcientiam. Ideo e-
nim & tributa præſtatis: Miniſtri enim dei ſunt in hoc
ipſum ſeruientes.Reddite omnibus debita: cui tributũ,
tributum:cui vectigal,vectigal: cui timorem,timorem:
cui honorẽ,honorem.Nemini quicquã debeatis,niſi vt
inuicẽ diligatis. Qui enim diligit proximum, legẽ im-
Exod.20. pleuit. Nam,Non adulterabis,Non occides,Non fura-
beris, Non falſum teſtimonium dices, Non concupi-
ſces,& ſi quod eſt aliud mãdatum,in hoc verbo inſtau-
Luca.10. ratur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio
proximi malum non operatur.Plenitudo ergo legis eſt
dilectio. Et hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos
de ſomno ſurgere.Nunc enim propior eſt noſtra ſalus,

quam cum credidimus.Nox præceſſit,dies autẽ appro- D
pinquauit, Abiiciamus ergo opera tenebrarũ,& indua-
mur arma lucis,ſicut in die honeſte ambulemus:non in
comeſſationibus & ebrietatibus,nõ in cubilibus & im-
pudicitiis,nõ in contentione & æmulatione:ſed indui-
mini dominum Ieſum Chriſtum,Et carnis curam ne fe *Roma.14.*
ceritis in deſideriis. Infirmum autẽ in fidem aſſumite,
non in diſceptationibus cogitationum.Alius enim cre
dit mãducare omnia,Qui autẽ infirmus eſt,olera man
ducet.Is qui manducat,non manducantẽ non ſpernat:
& qui nõ manducat,manducantem non iudicet.Deus
enim illum aſſumpſit. Tu quis es qui iudices alienũ ſer-
uum?Suo domino ſtat,aut cadit. Stabit autem.Poteſt e-
nim deus ſtatuere illum, Nam alius iudicat diem inter
diem,alius iudicat omnẽ diem. Vnuſquiſq; in ſuo ſenſu
abundet,Qui ſapit diem,domino ſapit:& qui mãducat,
domino mãducat:gratias enim agit deo.Et qui nõ mã-
ducat,domino nõ mãducat,& gratias agit deo. Nemo
enim noſtrũ ſibi viuit,& nemo ſibi moritur. Siue enim
viuimus,domino viuimus: ſiue morimur,domino mo-
rimur. Siue ergo viuim⁹,ſiue morimur,domini ſumus.
In hoc enim Chriſtus & mortuus eſt & reſurrexit, vt & E
mortuorũ & viuorum dominetur. Tu autem quid iudi
cas fratrẽ tuũ? aut tu quare ſpernis fratrẽ tuum? Omnes
enim ſtabimus ante tribunal dei. Scriptũ eſt enim, Viuo *Eſa 45.*
ego, dicit dominus,quoniã mihi flectetur omne genu,
& omnis lingua cõfitebitur deo.Itaq; vnuſquiſq; noſtrũ
pro ſe rationẽ reddet deo.Non ergo amplius inuicẽ iu
dicemus.Sed hoc magis iudicate, ne ponatis offendicu
lum fratribus vel ſcandalũ.Scio,& confido in domino
Ieſu, quia nihil cõmune per ipſum, niſi ei qui exiſtimat
quid cõmune eſſe,illi cõmune eſt.Si enim propter cibũ
frater tuus contriſtatur,iam non ſecundum charitatem
ambulas.Noli cibo tuo illum perdere,pro quo Chriſtus
mortuus eſt. Nõ ergo blaſphemetur bonũ noſtrũ.Non
eſt regnũ dei eſca & potus,ſed iuſticia & pax & gaudiũ
in ſpiritu ſancto.Qui enim in hoc ſeruit Chriſto,placet
deo,& probatus eſt hominibus. Itaq; quæ pacis ſunt,ſe-
ctemur:& quæ ædificationis ſunt,in inuicem cuſtodia-
mus.Noli propter eſcã deſtruere opus dei, Omnia qui-
dem munda ſunt,ſed malum eſt homini qui per offen-
diculum manducat. Bonum eſt nõ manducare carnẽ, F
& nõ bibere vinum: neq; in quo frater tuus offenditur,
aut ſcãdalizatur, aut infirmatur. Tu fidem quam habes
penes temetipſum,habe coram deo. Beatus qui non iu-
dicat ſemetipſum in eo quod probat.Qui autem diſcer
nit,ſi manducauerit,damnatus eſt,quia nõ ex fide.Om-
ne autem quod non eſt ex fide,peccatum eſt. Debemus *Roma.15.*
autẽ nos firmiores imbecillitates infirmorũ ſuſtinere,
& nõ nobis placere. Vnuſquiſq; noſtrum proximo ſuo
placeat in bonum ad ædificationẽ.Etenim Chriſtus nõ
ſibi placuit,ſed ſicut ſcriptum eſt,Improperia imprope- *Pſal.68.*
rantium tibi ceciderunt ſuper me. Quæcunque autem
ſcripta ſunt,ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, vt per
patientiam & conſolationem ſcripturarum ſpem ha-
beamus.Deus autem patientiæ & ſolatij det vobis idip-
ſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum,
vt vnanimes vno ore honorificetis deum & patrem do
mini noſtri Ieſu Chriſti.Propter quod ſuſcipite inuicẽ,
ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorẽ dei. Et aliquan
to poſt, Probauerũt enim Macedonia & Achaia colla- *Roma.1.*
tionem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt
in Hieruſalem,Placuit enim eis & debitores ſunt eorũ.
Nam ſi ſpiritalium eorum participes facti ſunt gẽtiles,
debent & in carnalibus miniſtrare eis. Et poſt paucos

Gverſus, Obſecro igitur vos fratres per dominum no-
Roma.15. ſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſpiritus, vt
adiuuetis me in oratioo1bus pro me ad deum. Et paulo
poſt, Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſ-
Roma.16. ſenſiones & offendicula præter doctrinã quam vos di-
diciſtis, faciunt: & declinate ab eis, Huiuſmodi enim
Chriſto domino noſtro nõ ſeruiunt, ſed ſuo ventri, &
per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda
innocentium. Veſtra enim obedientia in omnem lo-
cum diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos
ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo.

Ex epiſtola prima ad Corinthios. OBſecro autem vos fratres per nomen domini
Ieſu Chriſti, vt idipſum dicatis omnes, & non
ſint in vobis ſchiſmata. Sitis autem perfecti in
1.Cor.1. eodem ſenſu, & in eadem ſententia. Signifi-
catũ eſt enim mihi de vobis fratres mei, ab his qui ſunt
Chloes, quia contentiones inter vos ſunt. Hoc autem
dico, quòd vnuſquiſq; veſtrum dicit, Ego quidem ſum
Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem
Chriſti. Diuiſus eſt Chriſtus? Nunquid Paulus crucifi-
H xus eſt pro vobis, an in nomine Pauli baptizati eſtis? Et
Ibidem. poſt paululum, Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu,
qui factus eſt ſapientia nobis à deo & iuſticia, & ſan-
ctificatio, & redemptio, vt quemadmodum ſcriptum
Hiere.9. eſt, Qui gloriatur, in domino glorietur. Et alio loco,
1.Cor.3. Cum enim ſit inter vos zelus & contentio, nõnne car-
nales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cum e-
Ibidem. nim quis dicit, Ego quidem ſum Pauli: alius autem, Ego
Apollo: nõnne homines eſtis? Et poſt paululum, Neſci-
tis, quia templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vo-
bis? Si quis autem templum dei violauerit, diſperdet il-
lum deus. Templum enim dei ſanctum eſt, quod eſtis
vos. Nemo ſeipſum ſeducat. Si quis videtur inter vos
ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat vt ſit ſapiẽs. Sapien
tia enim huius mundi ſtulticia eſt apud deum. Et poſt
1.Cor.4. paucos verſus, Itaq; nolite ante tẽpus iudicare, quoad-
uſque veniat dominus, qui illuminabit abſcõdita tene-
brarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus
erit vnicuiq; à deo. Hæc autem fratres transfiguraui in
me & Apollo propter vos, vt in nobis diſcatis, ne ſupra
quàm ſcriptum eſt, vnus aduerſus alterum infletur pro
I alio. Quis enim te diſcernit? Quid autem habes quod
non accepiſti? Si autẽ accepiſti, quid gloriaris quaſi non
Ibidem. acceperis? Et poſt paululum, Vſq; in hanc horam & eſu-
rimus & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, &
inſtabiles ſumus, & laboramus operãtibus manibus no
ſtris, Maledicimur, & benedicimus. Perſecutionem pa-
timur, & ſuſtioemus. Blaſphemamur, & obſecramus.
Tanquam purgamenta huius mundi facti ſumus om-
nium peripſema vſque adhuc. Non vt confundam vos
hæc ſcribo, ſed vt filios meos chariſſimos moneo. Item
1.Cor.5. poſt paululum, Omnino auditur inter vos fornicatio,
& talis fornicatio qualis oec inter gentes, ita vt vxo-
rem patris aliquis habeat: & vos inflati eſtis, & non ma
gis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrum qui
hoc opus fecit. Ego quidem abſens corpore, præſens au
tem ſpiritu, tam iudicaui vt præſens, eum qui ſic opera-
tus eſt, in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti congre-
gatis vobis & meo ſpiritu, cũ virtute domini Ieſu tra-
dere huiuſmodi in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit
in die domini ooſtri Ieſu Chriſti. Non eſt bona glo-
riatio veſtra, Neſcitis, quia modicum fermentum to-
tam maſſam corrumpit? Expurgate vetus fermentum,
vt ſitis noua cõſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim Paſcha
noſtrum immolatus eſt Chriſtus, Itaque epulemur non K
in fermento veteri, neq; in fermento maliciæ & nequi-
ciæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis. Scripſi vobis
in Epiſtola, ne commiſceamini fornicariis. Non vti-
que fornicariis huius mundi, aut auaris, aut rapacibus,
aut idolis ſeruientibus, alioquin debueratis de hoc mun
do exiſſe. Nunc autem ſcripſi vobis, non commiſceri, ſi
is qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut
idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax,
cum eiuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi de
iis qui foris ſunt iudicare? Nónne de iis qui intus ſunt,
vos iudicatis? Nam eos qui foris ſunt, deus iudicabit.
Auferte malum ex vobiſipſis. Audet aliquis veſtrum *1.Corin.6.*
habens negocium aduerſus alterum iudicari apud ini-
quos, & non apud ſanctos? An neſcitis quoniam ſan-
cti de hoc mundo iudicabunt? Et ſi in vobis iudicabi-
tur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Ne-
ſcitis quoniam angelos iudicabimus, quãto magis ſecu
laria? Secularia igitur iudicia ſi habueritis, contempti-
biles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudican-
dum. Ad verecundiam veſtram dico, Sic non eſt in-
ter vos ſapiens quiſquam qui poſſit iudicare inter fra- L
trem ſuum: ſed frater cum fratre iudicio contendit, &
hoc apud infideles. Iam quidem omnino delictum eſt
in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare nõ ma-
gis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem pa-
timini: ſed vos iniuriam facitis & fraudatis, & hoc fra-
tribus? An neſcitis, quia iniqui regnum dei non poſſi-
debunt? Nolite errare, neque fornicarij, neque idolis
ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſcu-
lorum concubitores, neque fures, neque auari, neque e-
brioſi, neque maledici, neque rapaces regnum dei poſ-
ſidebũt. Et poſt paululum, Neſcitis quoniam corpora *Ibidem.*
veſtra membra Chriſti ſunt? Tollens ergo membra
Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis,
quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus effici-
tur? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Qui autem
adhæret domino, vous ſpiritus eſt. Fugite fornicatio- *Gene.2.*
nem. Omne peccatum quodcunque fecerit homo, extra
corpus eſt, qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat.
An neſcitis, quoniam membra veſtra templum ſunt ſpi
ritus ſancti qui in vobis eſt, quem habetis à deo, & oon
eſtis veſtri? Empti eoim eſtis precio magno, glorificate M
& portate dominum in corpore veſtro. De quibus autẽ
ſcripſiſtis mihi, Bonum eſt homini mulierem non tan- *1.Cor.7.*
gere. Propter fornicationem autem vouſquiſque ſuam
vxorem habeat, & voaquæq; ſuum virum habeat. Vxo-
ri vir debitum reddat, ſimiliter autem & vxor viro. Mu
lier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Simili-
ter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed
mulier. Nolite fraudare inuicem, niſi forte ex conſenſu
ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertamini
in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinen-
tiam veſtram. Hoc autẽ dico ſecundum indulgentiam,
non ſecundum imperium. Volo autẽ omnes homines
eſſe ſicut meipſum: ſed vnuſquiſq; proprium habet do-
num ex deo, alius quidem ſic, alius vero ſic. Dico autem
non nuptis & viduis, bonum eſt illis ſi ſic maneant ſicut
& ego. Quod ſi non ſe contineot, nubant. Melius eſt e-
nim nubere quàm vri. His autem qui matrimonio iun-
cti ſunt, præcipio, non ego, ſed dominus, Vxorem à vi-
ro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit, manere innuptã,
aut viro ſuo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat.
Nam cæteris ego dico non dominus, Si quis frater v-
xorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum
illo, non

A illo, non dimittat illam. Et ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, nõ dimittat virum. Sanctificatus eſt enim vir infidelis in muliere fideli:& ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filij veſtri immũdi eſſent,nunc autem ſancti ſunt. Quod ſi infidelis diſcedit,diſcedat. Non eſt enim ſeruituti ſubiectus frater aut ſoror in eiuſmodi: In pace autem vocauit nos deus. Vnde enim ſcis mulier ſi virum ſaluum facies? Aut vnde ſcis vir ſi mulierem ſaluam facies? Niſi vnicuique ſicut diuiſit domin⁹. Vnumquenque ſicut vocauit deus ita ambulet. Sicut in omnibus Eccleſiis doceo. Circunciſus aliquis vocatus eſt,non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus eſt,non circuncidatur. Circunciſio nihil eſt,& præputium nihil eſt, ſed obſeruatio mandatorũ dei. Vnuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Seruus vocatus es,non ſit tibi curæ. Sed & ſi potes liber fieri,magis vtere. Qui enim in domino vocatus eſt ſeruus, libertus eſt domini. Similiter qui liber vocatus eſt, ſeruus eſt Chriſti. Precio empti eſtis,nolite fieri ſerui hominũ. Vnuſquiſq; in quo vocatus eſt frater,in hoc per- B maneat apud deum. De virginibus autem præceptum domini non habeo, Conſilium autem do, tanquam miſericordiam conſecutus à domino, vt ſim fidelis. Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem, quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus es vxori,noli quærere ſolutionem: Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem,non peccaſti,& ſi nupſerit virgo, non peccauit: Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco. Hoc itaque dico fratres, Tempus breue eſt:reliquum eſt,vt & qui habent vxores,tanquã non habentes ſint:& qui flent,tanquam nõ flentes:& qui gaudent, tanquam non gaudentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquã non vtantur. Præterit enim figura huius mũdi. Volo autẽ vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt, ſolicitus eſt quæ domini ſunt, quo modo placeat deo. Qui autẽ cum vxore eſt,ſolicitus eſt quæ ſunt huius mũdi,quo modo placeat vxori,& diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo,cogitat quę domini ſunt,vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Quæ autẽ nupta eſt,cogitat quæ ſunt mundi,quo modo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatẽ C veſtram dico:non vt laqueum vobis iniiciam,ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatẽ præbeat ſine impedimento dominũ obſecrandi, Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virginem ſuam,quod ſit superadulta,& ita oportet fieri,quod vult,faciat:non peccat, ſi nubat. Nã qui ſtatuit in corde ſuo firmus,non habens neceſſitatem:poteſtatem autem habet ſuæ voluntatis,& hoc iudicauit in corde ſuo ſeruare virginem ſuam,bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuã bene facit:& qui non iungit,melius facit. Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir eius viuit. Quòd ſi dormierit vir eius,liberata eſt, Cui vult,nubat tantũ in domino. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit ſecundum meum cõſilium. Puto autem quòd & ego ſpiritum dei habeam. De iis autem quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnem ſcientiam habemus. Scientia inflat,charitas vero ædificat. Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid,nondum cognouit quemadmodum oporteat eum ſcire. Si quis autẽ diligit deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autem quæ idolis immolãtur,ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo. Et poſt paululum, Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autẽ conſcientia vſque nunc idoli,quaſi idolothytum manducant,& conſcientia ipſorũ

1.Corin.8.

Ibidem.

cum ſit infirma polluitur. Eſca autem nos non cõmen- D dat deo. Neque enim ſi non manducauerimus deficiemus,neque ſi manducauerimus, abundabimus. Videte autem ne forte hæc licẽtia veſtra, offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum qui habet ſcientiam in idolio recumbentem, nónne conſcientia eius cum ſit infirma,ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua ſcientia frater,propter quẽ Chriſtus mortuus eſt. Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam,in Chriſtum peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meũ ſcandalizem. Et poſt pauca, Nunquid non habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus poteſtatem, ſororem muliẽrem circunducendi,ſicut & cæteri Apoſtoli,& fratres domini & Cephas? An ſolus ego & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non di- E cit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi, Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt deo? An propter nos hoc vtique dicit? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt: quoniam debet in ſpe qui arat arare,& qui triturat,in ſpe fructus percipiendi. Si nos vobis ſpiritalia ſeminauimus: magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus? Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt,non potius nos? Sed non vſi ſumus hac poteſtate. Sed omnia ſuſtinemus,ne quod offendiculum demus Euangelio Chriſti. Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur,quæ de ſacrario ſunt,edunt, Et qui altario deſeruiunt, cum altario participantur. Ita & dominus ordinauit iis qui Euangelium annunciant, de Euangelio viuere, Ego autem nullo horum vſus ſum. Non ſcripſi autem hæc, vt ita fiant in me. Bonũ eſt enim mihi magis mori, quàm vt gloriam meam quis euacuet. Nam & ſi euangelizauero non eſt mihi gloria, Neceſſitas enim mihi incumbit. Væ enim mihi eſt, ſi non euangelizauero. Si enim volens hoc ago,mercedem habeo. Si autem inuitus,diſpenſatio mihi credita eſt. Quæ eſt ergo merces mea, vt Euangelium prædicans ſine ſumptu ponam Euangelium Chriſti,vt nõ abutar poteſtate mea in Euangelio? F Nam cum liber ſim, ex omnibus omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem. Et factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer, Iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, ſed ſub gratia, vt eos qui ſub lege erant lucrifacerem. Iis qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem: cum ſine lege dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, vt lucrifacerem eos qui ſine lege erant. Factus infirmis infirmus,vt infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, vt omnes lucrifacerem. Omnia autem facio propter Euangelium, vt particeps eius efficiar. Neſcitis quòd hi qui in ſtadio currunt,omnes quidem currunt,ſed vnus accipit brauium? Sic currite vt comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro,nõ quaſi in incertum, Sic pugno, non quaſi aërem verberans, ſed caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo, ne forte cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Nolo enim vos ignorare fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt. Et poſt paucos verſus, Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt deo.

1.Cor.9.

Deut.25.

1.Cor.10.

G Nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura fa-
cta ſunt noſtri, vt non ſimus concupiſcentes malorum,
ſicut & illi concupierunt. Neque idololatræ efficiami-
ni, ſicut quidam ex ipſis, quemadmodum ſcriptum eſt,
Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt lu-
Exod.32. dere. Neque fornicemur ſicut quidam ex ipſis fornica-
Nume.25. ti ſunt, & ceciderunt vna die vigintitria milia. Neque
Nume.21. tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentauerunt,
Iudith.8. & à ſerpentibus perierunt. Neque murmurauerimus, ſi-
cut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab ex-
terminatore. Hæc autem omnia in figura cõtingebant
illis: ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in
quos fines ſeculorum deuenerunt. Itaque qui ſe exiſti-
mat ſtare, videat ne cadat. Tentatio vos non appre-
hendat niſi humana. Fidelis itaque deus eſt, qui non
patitur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet
cum tentatione etiam prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.
Propter quod chariſſimi mihi, fugite ab idolorum cul-
1.Cor.10. tura. Et paulo poſt, Sed quæ immolant gẽtes, dæmoniis
immolant, & nõ deo. Nolo autem vos ſocios fieri dæ-
moniorum. Non poteſtis calicem domini bibere, & ca
H licem dæmoniorum. Non poteſtis menſæ domini par-
ticipes eſſe, & menſæ dæmoniorum. An æmulamur do-
minum? Nunquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi li-
cent, ſed nõ omnia expediunt. Omnia mihi licent, ſed
non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat,
ſed quod alterius. Omne quod in macello venit, mãdu-
Ibidem. cate, nihil interrogantes propter conſcientiã. Et paulo
poſt, Si quis autem dixerit, hoc immolatũ eſt idolis, no-
lite manducare propter illum qui indicauit, & propter
conſcientiã. Conſcientiam autẽ dico non tuã, ſed alte-
rius. Vt quid enim libertas mea iudicatur ab aliena con
ſcientia? Si ego cum gratia participo, quid blaſphemor
pro eo quod gratias ago? Siue ergo manducatis ſiue bi-
bitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam dei facite.
Sine offenſione eſtote Iudæis & Gentibus, & Eccleſiæ
dei: ſicut & ego per omnia omnibus placeo, nõ quęrens
quod mihi vtile eſt, ſed quod multis vt ſalui fiant. Imi-
tatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Et poſt paululũ,
1.Cor.11. Omnis vir orans aut prophetãs velato capite, deturpat
caput ſuum. Omnis autem mulier orãs aut prophetans
non velato capite, deturpat caput ſuũ. Et poſt aliquan-
Ibidem. tum, Hoc autẽ præcipio non laudans quòd non in me-
I lius, ſed in deterius conuenitis. Primum quidem cõue-
nientibus vobis in Eccleſiam audio ſciſſuras eſſe, & ex
parte credo. Nã oportet & hæreſes eſſe, vt & qui proba-
ti ſunt, manifeſti fiant in vobis. Conueniẽtibus ergo vo
bis in vnũ, iam non eſt dominicam cœnã manducare.
Vnuſquiſq; enim ſuã cœnam præſumit ad manducan-
dum, Et alius quidem eſurit, alius autẽ ebrius eſt. Nun-
quid domos non habetis ad manducandum & biben-
dum? Aut Eccleſiam dei cõtemnitis, & confunditis eos
qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos, in hoc
Ibidem. non laudo. Et poſt aliquos verſus, Itaq; quicunque man
ducauerit panẽ vel biberit calicẽ domini indigne, reus
erit corporis & ſanguinis domini. Probet autẽ ſeipſum
homo, & ſic de pane illo edat & de calice bibat. Qui e-
nim manducat & bibit indigne, iudiciũ ſibi manducat
& bibit, non diiudicans corpus domini. Ideo inter vos
multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi. Quòd ſi
noſmetipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur.
Dum iudicaremur autem, à domino corripimur, vt nõ
cum hoc mũdo damnemur. Itaq; fratres mei, cum con-
uenitis ad manducandum, inuicẽ expectate. Si quis eſu-
rit, domi manducet, vt non in iudiciũ conueniatis. Cæ-
tera autẽ cum venero diſponam. Et alio loco, Sed deus K
temperauit corpus, ei cui deerat abundantiorẽ tribuen- *1.Cor.12.*
do honorem, vt nõ ſchiſma in corpore, ſed in idipſum
pro in inuicem ſolicita ſint membra. Et ſi quid patitur
vnum membrũ, compatiuntur omnia mẽbra. Siue glo-
riatur vnũ membrũ, congaudent omnia membra. Vos
autẽ eſtis corpus Chriſti & membra de mẽbro. Et quoſ-
dam quidem poſuit deus in Eccleſia, primum Apoſto-
los, ſecũdo Prophetas, tertio doctores, deinde virtutes,
exinde gratias curationum, gubernationes, opitulatio-
nes, genera linguarũ, interpretationes ſermonũ. Nun-
quid omnes Apoſtoli? nunquid omnes Prophetæ? nun-
quid omnes doctores? nũquid omnes virtutes? nunquid
omnes gratiam habent curationũ? nũquid omnes lin-
guis loquuntur? nunquid omnes interpretãtur? Aemu-
lamini autem chariſmata meliora, & adhuc excellen-
tiorem vobis viam demonſtro. Si linguis hominum lo *1.Cor.13.*
quar, & angelorum, charitatem autem non habeam, fa-
ctus ſum velut ęramentum ſonans, aut cymbalum tin-
niens. Et ſi habuero prophetiam, & nouerim myſteria
omnia & omnẽ ſcientiam: & ſi habuero omnẽ fidem,
ita vt montes transferã, charitatem autem nõ habuero, L
nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes fa
cultates meas, & ſi tradidero corpus meum vt ardeam,
charitatem autẽ non habuero, nihil mihi prodeſt. Cha
ritas patiens eſt, benigna eſt, Charitas non æmulatur,
non agit perperam, non inflatur, nõ eſt ambitioſa, non
quærit quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum,
non gaudet ſuper iniquitatem, congaudet autem veri-
tati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia
ſuſtinet: Charitas nunquã excidit. Et poſt aliquos ver-
ſus, Nunc autem manet fides, ſpes, charitas, tria hæc, Ma *Ibidem.*
ior autem his eſt charitas. Sectamini autem charitatem.
Et paulo poſt, Quoniam æmulatores eſtis ſpirituum ad *1.Cor.14.*
ædificationem Eccleſiæ, quęrite vt abundetis. Item poſt
paululum, Fratres nolite pueri effici ſenſibus, ſed mali-
cia paruuli eſtote, ſenſibus autem perfecti eſtote. Et alio
loco, Quid ergo eſt fratres? Cum conuenitis vnuſquiſq;
veſtrum pſalmũ habet, doctrinam habet, apocalypſim
habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia
ad ædificationem fiant. Et poſt aliquos verſus, Mulie- *Ibidem.*
res in Eccleſiis taceant: non enim permittitur illis lo-
qui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit, Si quid autem vo
lunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. Turpe eſt e- M
nim mulieri loqui in Eccleſia. An à vobis verbum dei
proceſſit, aut in vos ſolos euenit? Et poſt paululum, No-
lite ſeduci, Corrumpunt mores bonos, colloquia mala. *1.Cor.15.*
Euigilate iuſti, & nolite peccare. Ignorantiam enim dei
quidam habent, Ad reuerentiam vobis loquor. Et poſt
paululum, Itaque fratres mei dilecti, eſtote ſtabiles & *Ibidem.*
immobiles, abundantes in opere domini ſemper, ſcien
tes quòd labor veſter nõ eſt inanis in domino. De col-
lectis autem quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinaui in Ec- *1.Cor.16.*
cleſiis Galatiæ, ita & vos facite per vnã ſabbati. Vnuſ-
quiſque veſtrum apud ſe ponat recondens quod ei be-
ne placuerit, vt non cũ venero tunc collectę fiant. Cum
autem præſens fuero, quos probaueritis per epiſtolas,
hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem.
Quod ſi dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt.
Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertranſie-
ro. Nam Macedoniam pertranſibo. Apud vos autem
forſitan remanebo, vel etiam hyemabo vt vos me de-
ducatis quocunq; iero. Nolo enim vos modo in tranſi-
tu videre. Spero enim me aliquantum temporis ma-
nere apud vos, ſi dominus permiſerit. Permanebo au-
tem

A tem Epheſi vſq; ad Pentecoſten. Oſtiũ enim mihi apertum eſt magnum & euidens,& aduerſarij multi.Si autẽ venerit Timotheus, videte vt ſine timore ſit apud vos.
1.Corin.16. Et poſt paululum,Vigilate,ſtate in fide,viriliter agite & confortamini,Omnia veſtra in charitate fiant.

Ex epiſtola ad Corinthios,ſcda. NAm gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ,quòd in ſimplicitate & ſynceritate dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia dei cõuerſati ſumus in mundo. Et poſt
2.Cor.1.
2.Cor.2. paululum, Si quis autem contriſtauit me,non me contriſtauit: ſed ex parte,vt non onerem omnes vos. Sufficit illi, qui eiuſmodi eſt,obiurgatio hæc quæ fit à pluribus: ita vt ea contra magis donetis & conſolemini, ne forte abundantiore triſticia abſorbeatur, qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos vt cõfirmetis in illo charitatem. Ideo enim ſcripſi, vt cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis. Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid donaui, propter vos in perſona Chriſti, vt
B non circumueniamur à ſatana. Non enim ignoramus
2.Cor.4. cogitationes eius. Et alio loco,Ideo habentes hanc adminiſtrationem iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus,ſed abdicamus occulta dedecoris, Non ambulantes in aſtutia,neque adulterantes verbum dei, ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum
Ibidem. coram deo. Et poſt paucos verſus, Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum dominum noſtrum,nos autem ſeruos per Ieſum. Et paulopoſt,Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, vt ſublimitas ſit virtutis dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur,ſed non anguſtiamur:aporiamur, ſed non deſtituimur: perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur: deiicimur, ſed non perimus: ſemper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circunferentes, vt & vita Ieſu in corporibus noſtris manifeſtetur. Semper enim nos qui viuimus, in mortem tradimur propter Ieſum,vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut
Pſal.115. ſcriptum eſt,Credidi propter quod locutus ſum,& nos
C credimus propter quod & loquimur.Et poſt ſex verſus,
2.Cor.4. Propter quod non deficimus. Sed licet is qui foris eſt homo noſter corrumpatur, tamen is qui intus eſt renouatur de die in diem. Id enim quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ,ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. Quæ enim videntur tempora-
2.Cor.6. lia ſunt, quæ autem non videntur æterna ſunt. Et poſt paululum, Adiuuantes autem adhortamur, ne inuacu-
Eſa.49. um gratiam dei recipiatis. Ait enim, Tempore accepto exaudiui te, & in die ſalutis adiuui te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis: nemini dantes vllam offenſionem,vt nõ vituperetur miniſterium noſtrum: ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut dei miniſtros: in multa patientia, in tribulationibus,in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis,in caſtitate, in ſcientia,in longanimitate,in ſuauitate,in ſpiritu ſancto, in charitate non ficta,in verbo veritatis,in virtute dei: per arma iuſticiæ, à dextris & ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiam & bonam famã:vt ſeductores & veraces, ſicut qui ignoti & cogni-

ti: quaſi morientes,& ecce viuimus: vt caſtigati & non D
mortificati: quaſi triſtes,ſemper autem gaudentes: ſicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes & omnia poſſidentes. Et poſt paucos verſus, Dilatamini & vos, Nolite iugum ducere cum infideli- *2.Cor.6.*
bus, Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate: aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo dei cum idolis? Vos enim eſtis templum dei viui, ſicut dicit dominus, Quoniam *Leuiti.26.*
inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini dicit dominus,& immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit dominus omnipotens. Has igitur habentes promiſ- *2.Cor.7.*
ſiones chariſſimi,mundemus nos ab omni inquinamẽto carnis & ſpiritus,perficientes ſanctificationem in timore dei. Et poſt paululum, Quoniam & ſi contriſta- *Ibidem.*
ui vos in Epiſtola, non me pœnitet, & ſi pœniteret, videns, quòd Epiſtola illa & ſi ad horam vos contriſtauit,nunc gaudeo nõ quia contriſtati eſtis,ſed quia con- E
triſtati eſtis ad pœnitentiam. Contriſtati enim eſtis ſecundum deum, vt in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim ſecundum deum triſticia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur. Seculi autem triſticia mortem operatur. Etenim hoc ipſum ſecundum deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem? Et poſt paucos verſus, Notam autem vobis *2.Cor.8.*
facimus fratres gratiam dei quę data eſt in Eccleſiis Macedoniæ, quòd in multo experimento tribulationis abundãtia gaudij ipſorum, & altiſſima paupertas eorum abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum: Quia ſecundum virtutem, teſtimonium illis reddo, & ſupra virtutem voluntarij fuerunt, cum multa exhortatione obſecrantes nos gratiam & communicationem miniſterij quod fit in ſanctos: Et non ſicut ſperauimus,ſed ſemetipſos dederunt primum domino, deinde nobis per voluntatem dei: ita vt rogaremus Titum, vt quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiã iſtam. Sed ſicut in omnibus abundatis fide,& ſermone,& ſcientia, & omni ſolicitudine, inſuper & charitate veſtra in nos, vt & in hac gratia abundetis, non quaſi imperans dico, ſed per aliorum ſolicitudinem etiam veſtræ F
charitatis ingenuum bonum comprobans. Scitis enim gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet diues, vt inopia illius vos diuites eſſetis. Et conſilium in hoc do. Hoc enim vobis vtile eſt,qui nõ ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priori. Nunc vero & facto perficite, vt quemadmodum promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet accepta eſt,non ſecundum id quod non habet. Non enim vt aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio, ſed ex æqualitate in præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat, vt & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum,vt fiat æqualitas ſicut ſcriptũ eſt, Qui multum, non abundauit: & qui modicum, non minorauit. Gratias autem deo qui dedit eandem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam exhortationem quidem ſuſcepit, ſed cum ſolicitior eſſet, ſua voluntate profectus eſt ad vos. Miſimus autem cum illo fratrem, cuius laus eſt in Euangelio per omnes Eccleſias. Non ſolum autem,ſed & ordinatus ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtrę,

G in hac gratia: quæ miniſtratur à nobis ad domini glo-
riam & deſtinatam voluntatem noſtram, Deuitantes
hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ mi-
niſtratur à nobis in domini gloriam. Prouidemus e-
nim bona non ſolum coram deo, ſed etiam coram om
2.Cor.9. nibus hominibus. Et poſt aliquos verſus, Nam de mi-
niſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcri-
bere vobis, Scio enim promptum animum veſtrum pro
quo de vobis glorior apud Macedones, quoniam A-
chaia parata eſt ab anno præterito, & veſtra æmulatio
prouocauit plurimos. Miſi autem fratres vt ne quod
gloriamur de vobis, euacuetur in hac parte: vt quem-
admodum dixi parati ſitis, ne cum venerint mecum
Macedones, & inuenerint vos imparatos, erubeſca-
mus nos, vt non dicam vos in hac ſubſtantia. Ne-
ceſſarium ergo exiſtimaui rogare fratres vt præueniant
ad vos, & præparent repromiſſam benedictionem hãc
paratam eſſe: ſic quaſi benedictionem, non quaſi auari-
ciam. Hoc autem dico, Qui parce ſeminat, parce & me-
tet: & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictio-
nibus & metet: vnuſquiſq; enim prout deſtinauit cor-
H de ſuo non ex triſticia, aut ex neceſſitate, Hilarem e-
Eccli.35. nim datorem diligit deus. Potens eſt autem deus om-
nem gratiam abundare facere in vobis, vt in omnibus
ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in
Pſal.111. omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt, Diſperſit dedit
pauperibus, iuſticia eius manet in ſeculum ſeculi. Qui
autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad man
ducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum,
& augebit incrementa frugum iuſticiæ veſtræ: vt in om
nibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem
quæ operatur per vos gratiarum actionem deo: quoni-
am miniſterium huius officij, non ſolum ſupplet ea quę
deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratia-
rum actiones in domino per probationem miniſterij
huius: glorificantes deum in obedientia confeſſionis
veſtræ, & ſimplicitate communicationis in illos & in
omnes: & ipſorum conſecratione pro vobis deſide-
rantium vos propter eminentem gratiam dei in vo-
bis. Gratias ago deo ſuper inenarrabili dono eius. Et
2.Cor.10. alio loco, Qui autem gloriatur, in domino glorietur.
Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt,
I ſed quem deus commendat. Et poſt aliquantum, Mi-
2.Cor.11. niſtri Chriſti ſunt & ego, Vt minus ſapiens dico, plus
ego: In laboribus plurimis, in carceribus abundanti-
us, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter: à
Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter
virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium
feci: nocte & die in profundo maris fui: in itineribus
ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, peri-
culis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ci-
uitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, peri-
culis in falſis fratribus: in labore & ærumna, in vigi-
liis multis, in frigore & nuditate, in fame & ſiti, in
ieiuniis multis, Præter illa quæ extrinſecus ſunt inſtan-
tia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum.
Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcanda-
lizatur, & ego non vror? Si gloriari oportet, quæ in-
2.Cor.12. firmitatis meæ ſunt gloriabor. Et poſt paululum, Li-
benter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt in-
habitet in me virtus Chriſti. Propter quod placeo mi-
hi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſita-
tibus, in perſecutionibus, in anguſtiis multis pro Chri-
ſto: Cum enim infirmor, tunc potens ſum. Et poſt a-
Ibidem. liquos verſus, Ecce tertio paratus ſum venire ad vos,
& non ero grauis vobis, Non enim quæro quæ veſtra K
ſunt, ſed vos: Nec enim debent filij parentibus theſau-
rizare, ſed parentes filiis. Ego autem libentiſſime im-
pendam, & ſuperimpendar ipſe, pro animabus ve-
ſtris, licet plus vos diligens minus diligar. Et poſt ali-
quos verſus, Timeo enim ne forte cum venero, non
quales volo inueniam vos, & ego inueniar à vobis
qualem non vultis, Ne forte contentiones, æmulatio-
nes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſur-
rationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos: ne ite-
rum cum venero humiliet me deus apud vos & luge-
am multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt
pœnitentiam ſuper immundicia & impudicicia quam
geſſerunt. Et alio loco, Oramus autem deum vt ni- *2.Cor.13.*
hil mali faciatis, non vt nos probati pareamus, ſed vt
vos quod iuſtum eſt faciatis. Et poſt ſex verſus, De *Ibidem.*
cætero fratres gaudete, perficimini, exhortamini, id-
ipſum ſapite, pacem habete, & deus dilectionis & pa-
cis erit vobiſcum.

SI adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus L
non eſſem. Et poſt aliquantum, Nam in *Ex epiſtola*
Chriſto Ieſu, neque circuncifio aliquid va- *ad Galatas*
let, neque præputium, ſed fides quæ per di- *Gala.1.*
lectionem operatur. Et alio loco, Vos autem in liber- *Galat.5.*
tate vocati eſtis fratres: tantum ne libertatem in occa-
ſionem carnis detis, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite *Ibidem.*
inuicem. Omnis enim lex in vno ſermone impletur,
Diliges proximum tuũ ſicut teipſum. Quòd ſi inuicem
mordetis & comeditis, videte ne ab inuicem conſuma-
mini. Dico autem in Chriſto, Spiritu ambulate & de-
ſideria carnis non perficietis. Caro enim concupiſcit
aduerſus ſpiritum, ſpiritus autem aduerſus carnem. Hęc
enim ſibi inuicem aduerſantur, vt non quæcunque vul-
tis illa faciatis. Quòd ſi ſpiritu ducimini, non eſtis ſub
lege. Manifeſta autem ſunt opera carnis, quæ ſunt for-
nicatio, immundicia, luxuria, idolorum ſeruitus, vene-
ficia, inimiciciæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ,
diſſenſiones, ſectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, co-
meſſationes, & his ſimilia. Quæ prędico vobis ſicut præ-
dixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non poſſi-
debunt. Fructus autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium,
pax, longanimitas, bonitas, benignitas, fides, modeſtia,
continentia. Aduerſus huiuſmodi non eſt lex. Qui au- M
tem Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vi-
ciis & concupiſcentiis. Si ſpiritu viuimus, ſpiritu & am- *Gala.6.*
bulemus. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inui-
cem prouocantes, inuicem inuidentes. Fratres, & ſi prę-
occupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpi-
ritales eſtis huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, con-
ſiderans teipſum, ne & tu tenteris. Alter alterius onera
portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti. Nam ſi quis
exiſtimat ſe aliquid eſſe cum nihil ſit, ipſe ſe ſeducit. O-
pus autem ſuum probet vnuſquiſque, & ſic in ſemetipſo
tantum habebit gloriam, & non in altero. Vnuſquiſq;
enim onus ſuum portabit. Communicet autem is qui
catechizatur verbum ei qui ſe catechizat in omnibus
bonis. Nolite errare, deus non irridetur. Quæ enim ſe-
minauerit homo, hæc & metet, quoniam qui ſeminat
in carne ſua, de carne & metet corruptionem. Qui au-
tem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu & metet vitam æter-
nam. Bonum autem facientes non deficiamus, tempo-
re enim ſuo metemus non deficientes. Ergo dum tem-
pus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime au-
tem ad domeſticos fidei.

Obſecro

A OBſecro itaque vos fratres ego vinctus in do-
Ex epiſtola ad Ephesios cap. 4. mino,vt digne ambuletis vocatione qua vo-
cati eſtis, cum omni humilitate & manſuetu-
dine, cum patientia ſupportantes inuicem in
charitate, ſoliciti ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo
Ibidem. pacis. Et alio loco, Hoc itaque dico & teſtificor in do-
mino, vt iam non ambuletis ſicut & gentes ambulant
in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcuratum habẽtes in-
tellectum, alienati à vita dei per ignorantiam, quæ eſt
in illis propter cæcitatem cordis ipſorum, qui deſpe-
rantes ſemetipſos tradiderunt impudiciciæ in opera-
tionem immũdiciæ omnis & auariciæ. Vos antem non
ita didiciſtis Chriſtum, Si tamen illum audiſtis, & in
ipſo docti eſtis, ſicut eſt veritas in Ieſu. Deponite vos
ſecundum priſtinam conuerſationem veterem homi-
nem qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris. Re-
nouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite no-
uum hominem qui ſecundum deum creatus eſt in iu-
ſticia & ſanctitate veritatis. Propter quod deponentes
mendacium,loquimini veritatem vnuſquiſq; cum pro-
ximo ſuo,quoniam ſumus inuicem membra. Iraſcimi-
B ni & nolite peccare. Sol non occidat ſuper iracundiam
veſtram. Nolite locum dare diabolo. Qui furabatur,
iam non furetur, magis autem laboret operando ma-
nibus ſuis quod bonum eſt: vt habeat vnde tribuat ne-
ceſſitatem patienti. Omnis ſermo malus ex ore veſtro
non procedat, ſed ſi quis bonus ad ædificationem op-
portunitatis vt det gratiam audientibus. Et nolite con-
triſtare ſpiritum ſanctum dei in quo ſignati eſtis in die
redemptionis. Omnis amaritudo & ira,& indignatio,
& clamor, & blaſphemia tollatur à vobis cum omni
malicia. Eſtote autem inuicem benigni, miſericordes,
donantes inuicem ſicut & deus in Chriſto donauit vo
Ephe. 5. bis. Eſtote ergo imitatores dei ſicut filij chariſſimi, &
ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos,
& tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & ho-
ſtiam deo in odorem ſuauitatis. Fornicatio autem &
omnis immundicia aut auaricia nec nominetur in vo-
bis,ſicut decet ſanctos,aut turpitudo,aut ſtultiloquium,
aut ſcurrilitas quæ ad rem non pertinet, ſed magis gra-
tiarum actio. Hoc enim ſcitote intelligentes,quod om
nis fornicator aut immundus aut auarus,quod eſt ido-
C lorum ſeruitus,non habet hæreditatem in regno Chri-
ſti & dei. Nemo vos ſeducat inanibus verbis, Propter
hæc enim venit ira dei in filios diffidentiæ. Nolite ergo
effici participes eorum. Eratis enim aliquando tene-
bræ, nunc autem lux in domino, vt filij lucis ambula-
te. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & iuſticia
& veritate,probantes quid ſit beneplacitum deo. Et no-
lite communicare operibus infructuoſis tenebrarum,
magis autem redarguite. Quæ enim in occulto fiunt ab
ipſis,turpe eſt & dicere. Omnia autem quæ arguuntur à
lumine,manifeſtãtur. Omne enim quod manifeſtatur,
lumen eſt. Propter quod dicit, Surge qui dormis, &
exurge à mortuis, & illuminabit tibi Chriſtus. Videte
itaque fratres quo modo caute ambuletis,non quaſi in-
ſipientes, ſed vt ſapientes, redimentes tempus, quoni-
am dies mali ſunt. Propterea nolite fieri imprudentes,
ſed intelligentes quæ ſit voluntas dei. Et nolite inebria-
ri vino in quo eſt luxuria:ſed implemini ſpiritu ſancto,
loquentes vobiſmetipſis in pſalmis & hymnis & can-
ticis ſpiritalibus,cantantes & pſallentes in cordibus ve-
ſtris, domino gratias agentes ſemper pro omnibus in
nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, deo & patri,ſubie-
cti inuicem in timore Chriſti. Mulieres viris ſuis ſub-

ditæ ſint,ſicut domino:quoniam vir caput eſt mulieris, D
ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ, ipſe ſaluator corporis
eius. Sed ſicut Eccleſia ſubiecta eſt Chriſto,ita & mulie-
res viris ſuis in omnibus. Viri diligite vxores veſtras,
ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & ſeipſum tradidit
pro ea vt illam ſanctificaret, mundans eam lauacro a-
quæ in verbo:vt exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiã,
non habentẽ maculam aut rugam, aut aliquid eiuſmo-
di:ſed vt ſit ſancta & immaculata. Ita & viri debent di-
ligere vxores ſuas,vt corpora ſua. Qui ſuam vxorem di
ligit, ſeipſum diligit. Nemo vnquã carnem ſuam odio
habuit: ſed nutrit & fouet eam, ſicut & Chriſtus Eccle-
ſiam, quia membra ſumus corporis eius de carne eius
& de oſſibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem *Gen. 2.*
& matrem ſuam, & adhærebit vxori ſuæ: & erunt duo
in carne vna. Sacramentum hoc magnum eſt. Ego au-
tem dico in Chriſto & in Eccleſia. Veruntamen & vos
ſinguli vnuſquiſque vxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat,
vxor autem timeat virum. Filij obedite parentibus ve-
ſtris in domino. Hoc enim iuſtum eſt, Honora patrem *Ephe. 6.*
tuum & matrem, quod eſt primum mandatum in pro- *Exod. 20.*
miſſione, vt bene ſit tibi, & ſis longæuus ſuper terram. E
Et patres nolite ad iracundiam prouocare filios ve-
ſtros, ſed educate eos in diſciplina & correptione do-
mini. Serui obedite dominis carnalibus cum timore
& tremore in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto:
non ad oculum ſeruientes quaſi hominibus placentes,
ſed vt ſerui Chriſti facientes voluntatem dei, ex ani-
mo,cum bona voluntate ſeruientes vt domino,& non
hominibus: ſcientes quoniam vnuſquiſque quodcun-
que fecerit bonum hoc recipiet à domino, ſiue ſeruus,
ſiue liber. Et vos domini eadem facite illis remittentes
minas,ſcientes quia & illorum & veſter dominus eſt in
cœlis, & perſonarum acceptio non eſt apud eum. De
cætero fratres confortamini in domino, & in poten-
tia virtutis eius. Induite vos armaturam dei vt poſſitis
ſtare aduerſus inſidias diaboli: quia non eſt nobis col-
luctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus
principes & poteſtates, aduerſus mundi rectores tene-
brarum harum, contra ſpiritalia nequiciæ in cœleſti-
bus. Propterea accipite armaturam dei vt poſſitis re-
ſiſtere in die mala, & in omnibus perfecti ſtare. Sta-
te ergo ſuccincti lumbos veſtros in veritate, & indui- F
te loricam iuſticiæ, & calciati pedes in præparatione
Euangelij pacis, In omnibus ſumentes ſcutum fidei,in
quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere: &
galeam ſalutis aſſumite, & gladium ſpiritus quod eſt
verbum dei:per omnem orationem & obſecrationem,
orantes omni tempore in ſpiritu, & in ipſo vigilantes
in omni inſtãtia & obſecratione pro omnibus ſanctis,
& pro me: vt detur mihi ſermo in apertione oris mei
cum fiducia notum facere myſterium Euãgelij,propter
quod legatione fungor in catena iſta, ita vt in ipſo au-
deam prout oportet me loqui.

QVia in nullo confundar,ſed in omni fiducia *Ex epiſtola*
ſicut ſemper & nunc magnificabitur Chriſtus *ad Philip-*
in corpore meo,ſiue per vitam,ſiue per mor- *penſes.*
tẽ: Mihi enim viuere Chriſtus eſt,& mori lu- *Philip. 1.*
crum. Quòd ſi viuere in carne hic mihi fructus operis
eſt: & quid eligam, ignoro, Coarctor enim è duobus,
deſiderium habens diſſolui & cum Chriſto eſſe multo
magis melius: permanere autẽ in carne neceſſarium eſt
propter vos. Et poſt ſex verſus, Tantũ digne Euangelio
Chriſti cõuerſamini,vt ſiue cum venero & videro vos, *Ibidem.*

G ſiue abſens audiam de vobis, quia ſtatis in vno ſpiritu,
vnanimes,collaborãtes fidei Euangelij: & in nullo ter-
reamini ab aduerſariis, quæ eſt illis cauſa perditionis,
vobis autem ſalutis,& hoc à deo. Quia vobis donatum
eſt pro Chriſto,non ſolum vt in eum credatis,ſed vt e-
tiam pro illo patiamini: idem certamen habẽtes, quale
Philip. 2. & vidiſtis in me,& nũc audiſtis de me. Si qua ergo con
ſolatio in Chriſto,ſi quod ſolatium charitatis,ſi qua ſo-
cietas ſpiritus, ſi qua viſcera & miſerationes, implete
gaudium meum vt idem ſapiatis, eandem charitatem
habẽtes,vnanimes idipſum ſapientes, Nihil per conten
tionem,neq; per inanem gloriam,ſed in humilitate ſu-
periores ſibiinuicẽ arbitrantes: non quę ſua ſunt ſinguli
cõſiderantes,ſed ea quæ aliorũ. Hoc enim ſentite in vo
bis,quod & in Chriſto Ieſu, Qui cũ in forma dei eſſet,
non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo,ſed ſe-
metipſum exinaniuit formam ſerui accipiens,in ſimili-
tudinem hominum factus, & habitu inuẽtus vt homo:
humiliauit ſemetipſum,factus obediẽs vſque ad mortẽ,
mortem autem crucis. Propter quod & deus illum exal
tauit,& donauit illi nomen ſuper omne nomẽ: vt in no
H mine Ieſu omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium,
& infernorum,& omnis lingua confiteatur quia domi-
nus Ieſus Chriſtus in gloria eſt dei patris. Itaq; chariſſi-
mi mei,ſicut ſemper obediſtis,non vt in præſentia mei
tantũ, ſed multo magis nunc in abſentia mea cum me-
tu & tremore veſtrã ſalutem operamini. Deus eſt enim
qui operatur in vobis & velle & perficere pro bona vo
luntate. Omnia autem facite ſine murmurationibus &
hæſitationibus vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij dei,
ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruer-
ſæ inter quos lucetis ſicut luminaria in mũdo, verbum
vitæ cõtinentes ad gloriam mihi in diem Chriſti, quia
non inuacuum cucurri,neque inuacuum laboraui, Sed
& ſi immolor ſupra ſacrificium & miniſterium fidei ve
ſtræ,gaudeo & cõgratulor omnibus vobis. Idipſum au-
tem & vos gaudete & congratulamini mihi. Spero au-
tem in domino Ieſu Timotheum cito mittere ad vos,
vt & ego bono animo ſim cognoſcens quæ circa vos
ſunt. Neminẽ enim habeo tam vnanimem qui ſyncera
affectione pro vobis ſolicitus ſit, Omnes enim ſua quę-
runt, non quæ ſunt Ieſu Chriſti. Experimentum autem
I eius cognoſcite, quoniam ſicut patri filius mecum ſer-
uiuit in Euangelio. Hunc igitur ſpero me mittere,mox
vt videro quæ circa me ſunt. Confido autẽ in domino,
quoniam & ipſe veniam ad vos cito. Neceſſarium au-
tem exiſtimaui Epaphroditum fratrẽ & cooperatorem
& commilitonem meum, veſtrum autẽ Apoſtolum &
miniſtrum neceſſitatis meæ, mittere ad vos: quoniam
quidem omnes vos deſiderabat,& mœſtus erat propter
quod audiſtis illum infirmatum: Nam & infirmatus eſt
vſque ad mortem, ſed deus miſertus eſt eius: nõ ſolum
autem eius, verumetiam & mei, ne triſticiam ſuper tri-
ſticiam haberem. Feſtinantius ergo miſi illũ, vt viſo eo
iterum gaudeatis,& ego ſine triſticia ſim. Excipite itaq;
illum cum omni gaudio in domino, & eiuſmodi cum
honore habetote: quoniam propter opus Chriſti vſque
ad mortem acceſſit, tradens animam ſuam,vt impleret
quod vobis deerat circa meũ obſequium. Et paulopoſt,
Philip. 3. Fratres ego me non arbitror apprehendiſſe: vnum au-
tem,quę quidem retro ſunt obliuiſcens,ad ea vero quæ
ſunt priora extendens me ad deſtinatum perſequor,ad
brauium ſupernæ vocationis dei in Chriſto Ieſu. Qui-
cunq; ergo perfecti hoc ſentiamus,& ſi quid aliter ſapi-
tis,& hoc vobis deus reuelauit,veruntamen ad id quod
peruenimus vt idem ſapiamus & in eadem permanea- K
mus regula: Imitatores mei eſtote fratres & obſeruate
eos qui ita ambulant ſicut habetis formã noſtram: Mul-
ti enim ambulant quos ſæpe dicebam vobis, nunc au-
tem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum fi-
nis interitus: quorum deus venter, & gloria in confu-
ſione ipſorum,qui terrena ſapiunt: Noſtra autem con-
uerſatio in cœlis eſt. Et poſt aliquos verſus, Gaudete in
domino ſemper,iterum dico gaudete. Modeſtia veſtra *Philip. 4.*
nota ſit omnibus hominibus. Dominus enim prope eſt,
Nihil ſoliciti ſitis: ſed in omni oratione & obſecratio-
ne cum gratiarum actione petitiones veſtræ innoteſcãt
apud deum. Et pax dei quæ exuperat omnẽ ſenſum,cu-
ſtodiat corda veſtra,& intelligentias veſtras in Chriſto
Ieſu. De cætero fratres chariſſimi, quæcunq; ſunt vera,
quæcunque pudica, quæcunque iuſta,quæcunq; ſancta,
quæcunque amabilia, quæcunq; bonæ famæ: ſi qua vir-
tus,ſi qua laus,hæc cogitate, quæ & didiciſtis,& accepi-
ſtis & audiſtis,& vidiſtis in me,hæc agite: & deus pacis
erit vobiſcum. Gauiſus ſum autẽ in domino vehemen-
ter,quoniam tandem aliquãdo refloruiſtis pro me ſen-
tire,ſicut & ſentiebatis. Occupati autem eratis,nõ quaſi L
propter penuriam dico: Ego enim didici,in quibus ſum
ſufficiens eſſe. Scio & humiliari,ſcio & abundare. Vbi-
que & in omnibus inſtitutus ſum,& ſatiari,& abunda-
re, & penuriam pati: Omnia poſſum in eo qui me con-
fortat. Veruntamen bene feciſtis communicantes tri-
bulationi meæ. Scitis autem & vos Philippenſes, quòd
in principio Euangelij quando profectus ſum à Mace-
donia,nulla mihi Eccleſia cõmunicauit in ratione dati
& accepti,niſi vos ſoli, quia & in Theſſalonicam & ſe-
mel & bis in vſum mihi miſiſtis, Non quia quæro datũ,
ſed requiro fructum abundantẽ in ratione veſtra. Ha-
beo autem omnia,& abundo. Repletus ſum acceptis ab
Epaphrodito quæ miſiſtis odorem ſuauitatis, hoſtiam
acceptabilem placentem deo.

IPſi ſcitis fratres introitum noſtrum ad vos, *Ex epiſtola*
quia non inanis fuit: ſed ante paſſi multa & *prima ad*
contumeliis affecti, ſicut ſcitis Philippis: fi- *Theſſaloni*
duciam habuimus in deo noſtro loqui ad *cenſes.*
vos Euangelium dei in multa ſolicitudine. Exhorta- *1. Theſſ. 2.*
tio enim noſtra non de errore, neque de immundicia, M
neque in dolo: ſed ſicut probati ſumus à deo, vt cre-
deretur nobis Euangelium,ita loquimur, non quaſi ho
minibus placentes, ſed deo, qui probat corda noſtra.
Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulatio-
nis, ſicut ſcitis: neque in occaſione auariciæ, deus teſtis
eſt: neque quærentes ab hominibus gloriam,neq; à vo-
bis, neq; ab aliis,cum poſſemus vobis oneri eſſe vt Chri
ſti Apoſtoli. Sed facti ſumus paruuli in medio veſtrum,
tanquam ſi nutrix foueat filios ſuos: ita deſiderãtes vos
cupide, volebamus tradere vobis non ſolum Euange-
lium dei, ſed etiam animas noſtras, quoniam chariſſi-
mi nobis facti eſtis. Memores enim facti eſtis fratres la-
boris noſtri & fatigationis: nocte & die laborantes,
ne quem veſtrum grauaremus, prædicauimus in vobis
Euangelium dei. Vos teſtes eſtis & deus, quàm ſancte
& iuſte, & ſine querela vobis qui credidiſtis affuimus:
ſicut ſcitis, qualiter vnumquenque veſtrum, tanquam
pater filios ſuos,deprecantes vos & conſolantes,teſtifi-
cati ſumus vt ambularetis digne deo, qui vocauit vos
in ſuum regnum & gloriam. Ideo & nos gratias agi-
mus deo ſine intermiſſione, quoniam cum accepiſſetis
à nobis verbum auditus dei, accepiſtis illud nõ vt ver-
bum

A bum hominum,ſed ſicut eſt vere verbum dei, qui operatur in vobis qui crediditis. Vos enim imitatores facti eſtis fratres Eccleſiarũ dei quæ ſunt in Iudęa in Chriſto Ieſu,quia eadem paſsi eſtis & vos à contribulibus veſtris,ſicut & ipſi à Iudæis. *1.Theſſ.4.* Et alio loco, De cætero ergo fratres rogamus vos,& obſecramus in domino Ieſu,vt quẽadmodum accepiſtis à nobis quo modo vos oporteat ambulare & placere deo, ſic & ambuletis vt abundetis magis. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per dominum Ieſum. Hæc eſt enim volũtas dei,ſanctificatio veſtra,vt abſtineatis vos à fornicatione: vt ſciat vnuſquiſq; veſtrum ſuũ vas poſsidere in ſanctificatione & honore:non in paſsione deſiderij, ſicut & gentes quæ ignorant deum.Et ne quis ſupergrediatur neq; circumueniat in negocio fratrem ſuum: quoniam vindex eſt deus de his omnibus ſicut prędiximus vobis & teſtificati ſumus.Non enim vocauit nos deus in immundiciam,ſed in ſanctificationem. Itaq; qui hæc ſpernit,nõ hominem ſpernit,ſed deum, qui etiam dedit ſpiritum ſuum ſanctum in vobis.De charitate autem fraternita-
B tis non neceſſe habuimus ſcribere vobis, Ipſi enim vos à deo didiciſtis vt diligatis inuicem. Etenim facitis illud in omnes fratres in vniuerſa Macedonia. Rogamus autem vos fratres, vt abundetis magis & operam detis vt quieti ſitis: & vt veſtrum negocium agatis, & operemini manibus veſtris ſicut præcipimus vobis, vt honeſte ambuletis ad eos qui foris ſunt, & nullius aliquid deſideretis. Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contriſtemini ſicut & cæteri qui ſpem non habent. *1.Theſſ.5.* Et poſt aliquos verſus, Igitur nõ dormiamus ſicut & cæteri, ſed vigilemus & ſobrij ſimus.Qui enim dormiunt,nocte dormiunt:& qui ebrij ſunt,nocte ebrij ſunt. Nos autem qui diei ſumus,ſobrij ſimus:induti loricam fidei & charitatis & galeam ſpem ſalutis: quoniam non poſuit nos deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis, per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum:qui mortuus eſt pro nobis,vt ſiue vigilemus, ſiue dormiamus,ſimul cum illo viuamus,Propter quod conſolamini inuicem, & ædificate alterutrum ſicut & facitis.Rogamus autem vos fratres,vt noueritis eos qui laborant inter vos,& præſunt vobis in domino, & monent vos, vt habeatis illos abundantius in charitate.
C Propter opus illorum pacem habete cum eis. Rogamus autem vos fratres,corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes. Videte,ne quis malum pro malo alicui reddat, ſed ſemper quod bonum eſt ſectamini in inuicem, & in omnes. Semper gaudete, ſine intermiſsione orate, in omnibus gratias agite. Hæc enim voluntas dei eſt in Chriſto Ieſu in omnibus vobis. Spiritum nolite extinguere: prophetias nolite ſpernere. Omnia autem probate,quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mala abſtinete vos.

Ex epiſtola ſecunda ad Theſſalonicenſes. 2.Theſſ.1.

GRatias agere debemus deo ſemper pro vobis fratres,ita vt dignum eſt: quoniam ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas vniuſcuiuſque veſtrum in inuicem, ita vt noſipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis dei pro patiẽtia veſtra & fide in omnibus perſecutionibus veſtris & tribulationibus, quas ſuſtinetis in exemplum iuſti iudicij dei,vt digni habeamini regno dei, pro quo & patimini, Si tamen iuſtum eſt apud deum retribuere tribulationem iis qui vobis tribulant,& vobis qui tribulamini requiem nobiſcum, in reuelatione domini Ieſu de cœlo cum angelis virtutis eius in flamma ignis, dantis vindictam iis qui nõ D nouerunt deum, & qui nõ obediunt Euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti: Qui pœnas dabũt interitus æternas à facie domini,& à gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in ſanctis ſuis,& admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper vos in die illo. In quo etiã oramus ſemper pro vobis,vt dignetur vocatione vos ſua deus noſter, & impleat omnem voluntatem bonitatis ſuæ, & opus fidei in virtute: vt clarificetur nomen domini noſtri Ieſu Chriſti in vobis,& vos in illo, ſecundum gratiam dei noſtri, & domini Ieſu Chriſti. Et alio loco, Denunciamus autem vobis fratres in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, *2.Theſſ.3.* vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate,& non ſecundum traditionem quam acceperunt à nobis. Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos,Quoniam non inquieti fuimus inter vos, neque gratis panem manducauimus ab aliquo: ſed in labore & fatigatione nocte ac die operantes, ne quem veſtrum grauaremus: Non quaſi non habuerimus poteſtatem, ſed vt noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum eſſe- E mus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam ſi quis non vult operari,nec manducet. Audiuimus enim inter vos quoſdam ambulare inquiete,nihil operantes, ſed curioſe agentes. His autem qui eiuſmodi ſunt, denunciamus & obſecramus in domino Ieſu Chriſto, vt cum ſilentio operantes ſuum panẽ manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes. Quòd ſi quis non obedierit verbo noſtro,per Epiſtolam hunc notate,& non cõmiſceamini cũ illo,vt confundatur. Et nolite quaſi inimicum exiſtimare,ſed corripite vt fratrem.

Ex epiſtola ad Coloſſenſes. Coloſſ.3.

IGitur ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextera dei ſedens. Quæ ſurſum ſunt,ſapite,non quæ ſuper terram. Mortui enim eſtis, & vita veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Cum autem Chriſtus apparuerit vita veſtra, tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Mortificate ergo mẽbra veſtra quæ ſunt ſuper terram:fornicationem, immundiciam, libidinẽ, concupiſcentiam malam,& auariciam,quę eſt idolorũ ſeruitus: propter quæ venit ira dei ſuper filios incredu- F litatis, in quibus & vos ambulaſtis aliquãdo cum viueretis in illis, Nunc autem deponite & vos omnia:iram, indignationem,maliciam,blaſphemiam: turpẽ ſermonem de ore veſtro ne emiſeritis. Nolite mentiri inuicẽ, expoliãtes vos veterem hominem cum actibus eius, & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem dei ſecundum imaginem eius qui creauit eum. Vbi nõ eſt Gentilis & Iudæus,circũciſio & præpucium, Barbarus & Scytha,ſeruus & liber: ſed omnia & in omnibus Chriſtus.Induite ergo vos ſicut electi dei, ſancti & dilecti,viſcera miſericordiæ,benignitatem,humilitatem, modeſtiam,patientiam,ſupportantes inuicẽ, & donantes vobiſipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet querelam: ſicut & dominus donauit vobis,ita & vos facite. Super omnia autem hæc charitatem habete, quod eſt vinculũ perfectionis: & pax Chriſti exultet in cordibus veſtris, in qua & vocati eſtis in vno corpore, & grati eſtote. Verbum Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia docentes & cõmonentes voſmetipſos in pſalmis,hymnis & canticis ſpiritalibus, in gratia cantantes in cordibus veſtris deo. Omne quodcunque facitis in verbo,aut in opere,omnia ĩ nomine domini noſtri Ieſu Chriſti

G ſu Chriſti, gratias agentes deo & patri per ipſum. Mu-
lieres ſubditæ eſtote viris,ſicut oportet in domino. Vi-
ri diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas.
Filij obedite parentibus per omnia,hoc enim placitum
eſt in domino.Patres,nolite ad indignationem prouo
care filios veſtros,vt nõ puſillo animo fiant. Serui obe-
dite per omnia dominis carnalibus,nõ ad oculum ſer-
uientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate
cordis timentes dominũ. Quodcunq; facitis,ex animo
operamini ſicut domino,& nõ hominibus,ſcientes ꝙ à
domino accipietis retributionem hęreditatis.Domino
Chriſto ſeruite:Qui enim facit iniuriã,recipiet id quod
inique geſsit,Et nõ eſt perſonarum acceptio apud deũ.
Coloſſ.4. Domini quod iuſtũ eſt & æquum,ſeruis prę́ſtate, ſcien-
tes quoniam & vos dominũ habetis in cœlo. Orationi
inſtate,vigilantes in ea cum gratiarum actione, orãtes
ſimul & pro nobis, vt deus aperiat nobis oſtiũ ſermo-
nis ad loquendum myſteriũ Chriſti,Propter quod etiã
vinctus ſum,vt manifeſtẽ illud ita vt oportet me loqui.
In ſapiẽtia ambulate ad eos qui foris ſunt, tempus redi-
mentes. Sermo veſter ſemper in gratia ſale cõditus ſit,
H vt ſciatis quo modo oporteat vos vnicuiq; reſpondere.

Ex epiſtola prima ad Timotheũ. Finis autem præcepti eſt charitas de corde pu-
ro & cõſcientia bona,& fide non ficta.A qui-
bus quidam aberrantes,conuerſi ſunt in vani-
1.Tim.1. loquium,volentes eſſe legis doctores, nõ intelligentes,
neque quæ loquuntur,neque de quibus affirmant. Sci-
mus autem quoniam bona eſt lex, ſi quis ea legitime
vtatur, Scientes hoc,quia iuſto lex nõ eſt poſita, ſed in-
iuſtis & non ſubditis, impiis & peccatoribus, ſceleratis
& cõtaminatis,parricidis & matricidis,homicidis,for-
nicariis,maſculorum concubitoribus,plagiariis, men-
dacibus,periuris,Et ſi quid aliud ſanæ doctrinæ aduer-
ſatur, quæ eſt ſecundum Euangelium gloriæ beati dei,
1.Tim.2. quod creditum eſt mihi.Et poſt paululum, Obſecro igi
tur primum omnium fieri obſecrationes,orationes, po
ſtulationes, gratiarum actiones pro omnibus homini-
bus,pro regibus & omnibus qui in ſublimitate ſunt, vt
quietam & tranquillam vitam agamus in omni pie-
Ibidem. tate & caſtitate. Item poſt paululum, Volo ergo viros
orare in omni loco, leuantes puras manus ſine ira &
I diſceptatione. Similiter & mulieres in habitu ornato
cum verecundia & ſobrietate,ornantes ſe non intortis
crinibus,aut auro,aut margaritis,vel veſte precioſa, ſed
quod decet mulieres promittentes pietatem per opera
bona. Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione:
Docere autem mulieri non permitto, neque dominari
1.Tim.3. in virum,ſed eſſe in ſilẽtio.Et poſt aliquot verſus, Opor
tet ergo Epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, vnius vxo-
ris virum,ſobrium,prudentem,ornatum,pudicum,ho-
ſpitalem,doctorem: non vinolentum, non percuſſo-
rem, ſed modeſtum: non litigioſum, non cupidum,
ſed ſuæ domui bene præpoſitum: filios habentem ſub-
ditos cum omni caſtitate. Si quis autem domui ſuæ
præeſſe neſcit, quo modo Eccleſiæ dei diligentiam ha-
bebit? Non Neophytum, ne in ſuperbia elatus in iudi-
cium incidat diaboli. Oportet autem & illum teſtimo-
nium habere bonum ab iis qui foris ſunt,vt non in op-
probrium incidat & laqueum diaboli. Diaconos ſimi-
liter pudicos,non bilingues, non multo vino deditos,
non turpe lucrum ſectantes, habentes myſterium fidei
in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum,
& ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Mulieres
ſimiliter pudicas, non detrahentes, ſobrias, fideles in
omnibus. Diaconi ſint vnius vxoris viri, qui filiis ſuis K
bene præſunt & ſuis domibus. Qui enim bene mini-
ſtrauerint, gradum bonum ſibi acquirunt, & multam
fiduciam in fide quæ eſt in Chriſto Ieſu.Et poſt aliquos
verſus, Spiritus autem manifeſte dicit,quia in nouiſsi- *1.Tim.4.*
mis temporibus diſcedent quidam à fide, attendentes
ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum,in hypo-
criſi loquentium mendacium, & cauteriatam haben-
tium ſuam conſcientiam, prohibentium nubere,abſti-
nere à cibis, quos deus creauit ad percipiendum cũ gra
tiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veri-
tatem. Quia omnis creatura dei bona,& nihil abiiciẽ-
dum quod cum gratiarum actione percipitur. Sancti-
ficatur enim per verbum dei & orationem. Hæc præ-
ponẽs fratribus bonus eris miniſter Chriſti Ieſu, nutri-
tus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam aſſecutus es.
Ineptas autem & aniles fabulas deuita. Exerce teipſum
ad pietatem. Nam corporalis exercitatio ad modicum
vtilis eſt, Pietas autem ad omnia vtilis eſt, promiſsio-
nem habens vitæ quæ nunc eſt futuræ. Fidelis ſermo &
omni acceptione dignus. In hoc enim laboramus &
maledicimur,quia ſperamus in deum viuum,qui eſt ſal
uator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe L
hæc,& doce, Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.
Sed exemplum eſto fidelium,in verbo,in conuerſatio-
ne,in charitate, in fide, in caſtitate. Dum venio atten-
de lectioni, exhortationi & doctrinæ. Noli negligere
gratiam quæ in te eſt, quæ data eſt tibi per prophetiam
cum impoſitione manuum presbyterij. Hæc medita-
re,in his eſto,vt profectus tuus manifeſtus ſit omnibus.
Attende tibi, & doctrinæ inſta in illis: Hoc enim fa- *1.Tim.5.*
ciens, & teipſum ſaluum facies, & eos qui te audiunt.
Seniorem ne increpaueris, ſed obſecra vt patrem: iu-
uenes,vt fratres: anus,vt matres: iuuenculas vt ſorores
in omni caſtitate. Viduas honora,quę vere viduę ſunt:
Si qua autem vidua filios aut nepotes habet,diſcant pri
mum domum ſuam regere, & mutuam vicem reddere
parentibus.Hoc enim acceptum eſt corã deo.Quæ au-
tem vere vidua eſt & deſolata,ſperat in deum, & inſtat
obſecrationibus & orationibus nocte & die,Nam quæ
in deliciis eſt,viuens mortua eſt.Et hoc pręcipe vt irre-
prehenſibiles ſint. Si quis autem ſuorum, & maxime
domeſticorum curam non habet,fidem negauit, & eſt M
infideli deterior. Vidua eligatur non minus ſexaginta
annorum,quæ fuerit vnius viri vxor,in operibus bonis
teſtimonium habens:ſi filios educauit, ſi hoſpitio rece-
pit,ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patienti-
bus ſubminiſtrauit,ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt.
Adoleſcentiores autem viduas deuita. Cum enim lu-
xuriatæ fuerint,in Chriſto nubere volunt, habentes dã
nationem quia primam fidem irritam fecerunt. Simul
autem & ocioſæ diſcunt circumire domos:non ſolum
ocioſæ,ſed & verboſæ, loquentes quæ non oportet.
Volo autem iuniores nubere, filios procreare, matreſ-
familiàs eſſe, nullam occaſionem dare aduerſario ma-
ledicti gratia. Iam enim quædam conuerſæ ſunt retro
poſt Satanam. Si qui fidelis habet viduas,ſubminiſtret
illis vt non grauetur Eccleſia,vt iis quæ vere viduę ſunt
ſufficiat. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore
digni habeantur:maxime qui laborant in verbo & do-
ctrina. Dicit enim ſcriptura, Non infrænabis os boui
Deut.25. trituranti:& dignus eſt operarius mercede ſua. Aduer-
ſum presbyterum accuſationem noli recipere, niſi ſub
duobus & tribus teſtibus.Peccantes autẽ corã omnibus
argue,vt & cæteri timorem habeãt. Teſtor coram deo
& Chriſto

A & Chriſto Ieſu & electis angelis, vt hæc cuſtodias ſine
præiudicio, nihil faciens in alterā partem declinando.
Manus cito nemini impoſueris, neq; communicaueris
peccatis alienis. Teipſum caſtum cuſtodi. Noli adhuc
aquā bibere, ſed vino modico vtere propter ſtomachū
tuum,& frequentes tuas infirmitates. Quorundam ho-
minum peccata manifeſta ſunt pręcedentia ad iudiciū,
quoſdam autem & ſubſequuntur, Similiter & facta bo
na manifeſta ſunt,& quæ aliter ſe habent, abſcondi nō
1.Tim.6. poſſunt. Quicunque ſunt ſub iugo ſerui, dominos ſuos
omni honore dignos habeant,ne nomē domini & do-
ctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent domi-
nos,non contemnant,quia fratres ſunt, ſed magis ſer-
uiant,quia fideles ſunt & dilecti, quia beneficij partici-
pes ſunt. Hæc doce & exhortare. Si quis aliter docet &
nō acquieſcit ſanis ſermonibꝰ domini noſtri Ieſu Chri
ſti,& ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinę,ſuperbus,
nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones & pugnas
verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones,
blaſphemiæ,ſuſpiciones malę,conflictationes hominū
mente corruptorum,& qui priuati ſunt veritate, exiſti-
B mantium quæſtum eſſe pietatem. Eſt autē quæſtus ma-
gnus, pietas cum ſufficientia. Nihil intulimus in hunc
mundū,haud dubium,quia nec auferre quid poſſumus,
Habentes autē alimenta,& quibus tegamur, his conten
ti ſimus. Nam qui volunt diuites fieri,incidūt in tenta-
tiones,& in laqueum diaboli, & deſideria multa inuti-
lia & nociua, quæ mergunt homines in interitū & per-
ditionem. Radix enim omnium malorū eſt cupiditas,
quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſerue-
runt ſe doloribus multis. Tu autem ô homo dei hæc fu
ge: ſectare vero iuſticiam,pietatem,fidem,charitatē,pa-
tientiam,manſuetudinem. Certa bonum certamē fidei,
apprehende vitam æternā in qua vocatus es,& confeſ-
ſus bonam confeſsionem coram multis teſtibus. Pręci-
pio tibi coram deo qui viuificat omnia,& Chriſto Ieſu
qui teſtimoniū reddidit ſub Pontio Pilato bonam cō-
feſsionem,vt ſerues mandatum ſine macula irreprehen
ſibile vſque in aduentum domini noſtri Ieſu Chriſti. Et
Ibidem. poſt paucos verſus, Diuitibus huius ſeculi præcipe,non
ſuperbe ſapere, neq; ſperare in incerto diuitiarū,ſed in
deo qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum: be
C ne agere,diuites fieri in operibus bonis, facile tribuere,
communicare,theſaurizare ſibi fundamentum bonum
in futurum,vt apprehendant veram vitā. O Timothee
depoſitum cuſtodi, deuitās profanas vocum nouitates
& oppoſitiones falſi nominis ſciētiæ, quam quidā pro-
mittentes circa fidem exciderunt. Gratia tecum, Amē.

Ex epiſt.2. ad Timot. 2.Tim.1. NOn enim dedit nobis deus ſpiritum timoris
ſed virtutis & dilectionis & ſobrietatis. Noli
itaque erubeſcere teſtimoniū domini noſtri,
neq; me vinctum eius, ſed collabora Euange
Ibidem. lio ſecundum virtutem dei: Et poſt paucos verſus, For-
mam habe ſanorum verborum quæ à me audiſti in fi-
de & dilectione in Chriſto Ieſu. Bonum depoſitum cu
ſtodi per ſpiritum ſanctum qui habitat in nobis. Et pau
2.Tim.2. lo poſt, Tu ergo fili mi confortare in gratia quæ eſt in
Chriſto Ieſu, & quæ audiſti à me per multos teſtes hæc
commenda fidelibus hominibus qui idonei erunt & a-
lios docere. Labora ſicut bonus miles Chriſti Ieſu. Ne-
mo militans deo,implicat ſe negociis ſecularibus, vt ei
placeat cui ſe probauit. Nam & qui certat in agone,nō
coronatur niſi legitime certauerit. Laborantem agrico
lam oportet primū de fructibus accipere. Intellige quæ
dico, Dabit enim tibi dominus intellectū in omnibus. D
Memor eſto dominum Ieſum Chriſtum reſurrexiſſe à
mortuis ex ſemine Dauid, ſecūdum Euangelium meū,
in quo laboro vſque ad vincula quaſi male operās, ſed
verbū dei nō eſt alligatū. Ideo omnia ſuſtineo propter
electos,vt & ipſi ſalutem conſequantur quæ eſt in Chri
ſto Ieſu cum gloria cœleſti. Fidelis ſermo, Nam ſi com-
mortui ſumus,& conuiuemus: ſi ſuſtinebimus,& con-
regnabimus. Si negabimus,& ille negabit nos: ſi nō cre
dimus,ille fidelis permanet, negare ſeipſum nō poteſt.
Hæc commone teſtificans coram deo, Noli verbis cō-
tendere,in nihil vtile,niſi ad ſubuerſionem audiētium.
Solicite autem cura teipſum probabilem exhibere deo
operarium,inconfuſibilem,rectè tractantem verbū ve-
ritatis. Profana autem & vaniloquia deuita, Multū pro-
ficient ad impietatem, & ſermo eorum vt cācer ſerpit.
Et poſt ſex verſus, Cognouit dominus qui ſunt eius,&
diſcedāt ab iniquitate omnes qui inuocant nomē do-
mini. In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa au-
rea,& argentea,ſed & lignea & fictilia,& quædā quidē
in honorem,quædā autem in contumeliam. Si quis er-
go mundauerit ſe ab iſtis,erit vas in honorem ſanctifi- E
catum, & vtile domino ad omne opus bonum paratū.
Iuuenilia autem deſideria fuge: ſectare vero iuſticiam,
fidem,charitatem, pacem cum iis qui inuocāt dominū
de corde puro. Stultas autem & ſine diſciplina quęſtio-
nes deuita,ſciēs quòd generant lites. Seruum autē do-
mini non oportet litigare,ſed manſuetum eſſe ad om-
nes,docibilem,patientem,cū modeſtia corripientē eos
qui reſiſtunt: nequando det illis deus pœnitentiam ad
cognoſcendam veritatē, & reſipiſcāt à diaboli laqueis
à quo captiui tenentur ad ipſius voluntatem. Hoc autē *2.Tim.3.*
ſcio,ꝙ in nouiſsimis diebus inſtabunt tempora pericu-
loſa,& erunt homines ſeipſos amantes,cupidi,elati, ſu-
perbi,blaſphemi,parentibus non obediētes,ingrati, ſce
leſti,ſine affectione,ſine pace,criminatores, incontinē-
tes,immites,ſine benignitate,proditores,proterui,tumi
di,voluptatum amatores magis quàm dei, habētes ſpe-
ciem quidem pietatis,virtutem autem eius abnegantes,
Et hos deuita. Ex iis enim ſunt qui penetrant domos,&
captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ du
cuntur variis deſideriis,ſemper diſcentes,& nunquā ad F
ſcientiam veritatis peruenientes. Et poſt octo verſus, Tu *Ibidem.*
autem aſſecutus es meam doctrinā, inſtitutum, propo-
ſitum,fidem,longanimitatem, dilectionem, patiētiam,
perſecutiones,paſsiones, qualia mihi facta ſunt Antio-
chiæ,Iconio,Liſtris,quales perſecutiones ſuſtinui, & ex
omnibus me eripuit dominus. Et omnes qui volunt pie
viuere in Chriſto Ieſu perſecutionem patientur. Mali
autem homines & ſeductores proficient in peius: errā-
tes,& in errorem mittētes. Tu vero permane in iis quæ
didiciſti,& credita ſunt tibi, ſciens à quo didiceris. Et
quoniam ab infantia ſacras literas noſti,quæ te poſſunt
inſtruere ad ſalutem, per fidem quæ eſt in Chriſto Ie-
ſu. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata, eſt vtilis ad do-
cendum,ad arguendum,ad corrigendum,ad erudien-
dum in iuſticia, vt perfectus ſit homo dei ad omne o-
pus bonum inſtructus. Teſtificor corā deo & Chriſto *2.Tim.4.*
Ieſu,qui iudicaturus eſt viuos & mortuos, & per aduē-
tum ipſius & regnum eius, Prædica verbū,inſta oppor-
tune, importune: argue, obſecra, increpa in omni pa-
tientia & doctrina. Erit enim tempus,cum ſanā doctri
nā non ſuſtinebunt,ſed ad ſua deſideria coaceruabunt
ſibi magiſtros,prurientes auribus, & à veritate quidem
auditum auertent,ad fabulas autem conuertentur. Tu

vero

G vero vigila, in omnibus labora, opus fac Euangeliſtæ, miniſterium tuum imple. Ego enim iam delibor, & tẽpus meæ reſolutiõnis inſtat. Bonum certamen certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, In reliquo repoſita eſt mihi iuſticiæ corona, quam reddet mihi domin⁹ in illa die iuſtus iudex, Non ſolum autem mihi, ſed & iis qui diligunt aduentum eius.

Ex epiſtola ad Titum, cap. 1. HVius rei gratia reliqui te Crete, vt ea quæ deſunt, corrigas, & conſtituas per ciuitates preſbyteros, ſicut & ego tibi diſpoſui, Si quis ſine crimine eſt, vnius vxoris vir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos, Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorem: non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, iuſtum, ſanctum, continentem, amplectentem eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt redar-
Ad Tit. 1. guere. Et poſt aliquos verſus, Quam ob cauſam incre-
H pa illos dure, vt ſani ſint in fide, non intẽdentes Iudaicis fabulis & mendaciis hominum auerſantium ſe à veritate. Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum, ſed inquinatæ ſunt & mens eorum & conſcientia. Confitentur ſe noſſe deum, factis autem negant: cum ſint abominati & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi. Tu autem loque-
Ad Tit. 2. re quæ decet ſanam doctrinam, Senes, vt ſobrij ſint, pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia. Anus ſimiliter in habitu ſancto: non criminatrices, nõ vino multo ſeruientes, bene docentes, vt prudentiam doceant. Adoleſcentulas vt viros ſuos ament, filios diligant, prudentes, caſtas, domus curam habentes, benignas, ſubditas ſuis viris, vt non blaſphemetur verbum dei. Iuuenes ſimiliter hortare vt ſobrij ſint. In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate. Verbum ſanum, irreprehenſibile: vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. Seruos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam o-
I ſtendentes, vt doctrinam Saluatoris noſtri dei ornent in omnibus. Apparuit enim gratia dei Saluatoris omnibus hominibus, erudiens nos, vt abnegantes impietatem & ſecularia deſideria, ſobrie & iuſte & pie viuamus in hoc ſeculo, expectantes beatam ſpem & aduentum gloriæ magni dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, qui dedit ſemetipſum pro nobis vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum accep-
Ad Tit. 3. tabilem, ſectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. Admone illos, principibus & poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem
Ibidem. ad omnes homines. Et poſt paucos verſus, Fidelis ſermo eſt, Et de his volo te confirmare, vt curent bonis operibus præeſſe qui credunt deo. Hæc ſunt bona & vtilia hominibus. Stultas autem quæſtiones & genealogias, & cõtentiones, & pugnas legis deuita. Sunt enim inutiles & vanæ. Hæreticum hominem poſt vnam & ſecundam correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt qui eiuſmodi eſt, & delinquit proprio iudicio, condemnatus.

GAudium enim magnum habui & conſolatio- K
nem in charitate tua, quia viſcera ſanctorum *Ex epiſtola*
requieuerũt per te frater. Et paulo poſt, Quem *ad Philemonem.*
ego volueram mecum detinere, vt pro te mihi miniſtret in vinculis Euangelij. Sine conſilio autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex neceſſitate bonũ tuum eſſet, ſed voluntarium.

Ex epiſtola ad Hebræos Hebr. 3. VIdete fratres ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum incredulitatis diſcedendi à deo viuo: ſed adhortamini voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur, vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enĩ Chriſti effecti ſumus, ſi tamen initium ſubſtantiæ eius vſque
Pſal. 94. ad finem firmum retineamus, dum dicitur, Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quẽ-
Hebr. 4. admodum in exacerbatione. Et poſt paucos verſus, Timeamus ergo, ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe. Etenim & nobis nunciatum eſt quemadmodum & illis: ſed non profuit illis ſermo auditus nõ admixtus fi-
Ibidem. dei ex iis quæ audierunt. Et alio loco, Habentes ergo põ-
L nticem magnum qui penetrauit cœlos, Ieſum filium dei
Hebr. 6. teneamus confeſsionem. Et poſt tres verſus, Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Et paulo poſt, Non enim iniuſtus deus vt obliuiſcatur operis veſtri & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſi⁹, qui miniſtraſtis ſanctis & miniſtratis. Cupimus autẽ vnumquenq; veſtrum eandem oſtẽtare ſolicitudinem ad expletionẽ fidei vſque in finem: vt nõ ſegnes efficiamini, verum imitatores eorum qui fide & patientia hæreditabunt promiſsiones. Et poſt
Ibidem. ſeptem verſus, Homines enim per maiorem ſui iurant, & omnis controuerſiæ eorum finis ad cõfirmationem
Hebr. 10. eorum eſt iuramentum. Et poſt aliquantum, Teneamus ſpei noſtrę confeſsionem indeclinabilem, Fidelis enim eſt qui repromiſit, vt cõſideremus inuicem in prouocationem charitatis & bonorum operum: non deſerẽtes collectionem noſtram, ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam: ſed conſolantes, & tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. Volũtarie enim peccantibus
M nobis, poſt acceptam noticiam veritatis, iam non relinquitur hoſtia pro peccatis. Terribilis nanq; eſt quædam expectatio iudicij, & ignis æmulatio, quæ conſumptura
Deut. 17. eſt aduerſarios. Irritam quis faciens legẽ Moyſi, ſine vlla miſeratione duob⁹ vel tribus moritur teſtibus, Quãto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filiũ dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamẽti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritui gratię contumeliã fecerit? Scimus enim qui dixit, Mihi vindictam & ego
Deut. 32. reddam. Et iterum, Quia iudicabit dominus populum ſuum. Horrendum eſt incidere in manus dei viuentis. Rememoramini autem priſtinos dies, in quib⁹ illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſsionum, Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocij taliter cõuerſantium effecti. Nam & vinctis compaſsi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtãtiam. Nolite itaq; amittere confidentiã veſtram, quę magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis neceſſaria eſt, vt voluntatem dei facientes reportetis promiſsionem. Adhuc enim modicum aliquãtulumq; qui venturus eſt
Abac. 2. veniet & non tardabit: iuſtus autem meus ex fide viuit.

A Quòd ſi ſubtraxerit ſe,non placebit animæ meę.Et ali-
Hebr.12. quanto poſt.Ideoq; & nos tantam habentes impoſitam
nubem teſtium, deponentes omne pondus, & circun-
ſtans nos peccatum,per patiētiam curramus ad propo-
ſitum nobis certamen,aſpicientes in authorem fidei, &
conſummatorem Ieſum:qui propoſito ſibi gaudio ſuſti
nuit crucem confuſione cōtempta, atque in dextera ſe-
dis dei ſedet. Recogitate enim eum qui talem ſuſtinuit
à peccatoribus aduerſum ſemetipſum contradictionē,
vt ne fatigemini animis veſtris deficientes : Nondum
enim vſque ad ſanguinem reſtitiſtis aduerſum peccatū
repugnantes,& obliti eſtis conſolationis,quæ vobis tā-
Prouer.3. quam filiis loquitur dicens, Fili mi, noli negligere di-
ſciplinam domini,neque fatigeris dum ab eo argueris,
Quem enim diligit dominus,caſtigat : flagellat autem
omnem filium quem recipit.In diſciplina perſeuerate,
Tāquam filiis vobis offert deus, Quis enim filius quem
non corripit pater? Quòd ſi extra diſciplinam eſtis,cu-
ius participes facti ſunt omnes , ergo adulteri & nō filij
eſtis . Deinde patres quidem carnis noſtræ , habuimus
eruditores,& verebamur. Non multo magis obtempe-
B rabimus patri ſpirituum , & viuemus ? Et illi quidem in
tempore paucorum dierum ſecundum voluntatē ſuam
erudiebant nos,Hic autem ad id quod vtile eſt,in reci-
piendo ſanctificationem eius.Omnis autem diſciplina
in præſenti quidem videtur nō eſſe gaudij , ſed mœro-
ris:poſtea autem fructum pacatiſsimum exercitatis per
eā reddet iuſticiæ. Propter quod remiſſas manus & ſo-
luta genua erigite, greſſus rectos facite pedibus veſtris,
vt non claudicans quis erret,magis autem ſanetur. Pa-
cem ſequimini cū omnibus, & ſanctimoniam,ſine qua
nemo videbit deum,Contemplantes ne quis deſit gra-
tię dei,ne qua radix amaritudinis ſurſum germinās im
pediat,& per illam inquinētur multi . Ne quis fornica-
Gene.25. tor,aut profanus,vt Eſaü qui propter vnam eſcam ven-
Hebr.13. didit primitiua ſua . Et alio loco, Charitas fraternitatis
maneat in vobis,& hoſpitalitatem nolite obliuiſci. Per
hanc enim placuerunt quidam angelis hoſpitio recep-
tis.Memētote vinctorum,tanquam ſimul vincti , & la-
borantium,tanquam & ipſi in corpore manentes. Ho-
norabile connubium in omnibus, & torus immacula-
tus.Fornicatores enim & adulteros iudicabit deus.Sint
C mores ſine auaricia contenti pręſentibus,Ipſe enim di-
Iosue.1. xit , Non te deſeram neque derelinquam , ita vt confi-
Psal.117. denter dicamus,Dominus mihi adiutor eſt, non time-
bo quid faciat mihi homo. Mementote præpoſitorum
veſtrorū,qui vobis locuti ſunt verbum dei . Quorū in-
tuentes exitum conuerſationis, imitamini fidem . Ieſus
Chriſt⁹ heri & hodie ipſe & in ſecula. Doctrinis variis
& peregrinis nolite abduci . Optimum eſt enim gratia
ſtabilire cor , non eſcis,quæ non profuerūt ambulanti-
bus in eis.Habemus altare de quo edere non habent po
Nume.19. teſtatem qui tabernaculo deſeruiunt.Quorū enim ani-
malium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pō-
tificem,horum corpora cremātur extra caſtra. Propter
quod & Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinem po-
pulum,extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum
Mich.2. extra caſtra,improperium eius portātes.Non enim ha-
bemus hic manētem ciuitatem , ſed futurā inquirimus,
Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper deo,
id eſt,fructum labiorum,confitentium nomini eius.Be
neficentiæ autem & cōmunionis,nolite obliuiſci , Ta-
libus enim hoſtiis promeretur deus.Obedite prępoſitis
veſtris,& ſubiacete eis.Ipſi enim peruigilāt, quaſi ratio-
nem pro animabus veſtris reddituri, vt cū gaudio hoc
faciant,& non gementes. Hoc enim nō expedit vobis. D
Orate pro nobis.Confidimus autem,quia bonam con-
ſcientiā habemus in omnibus bene volentes cōuerſari.

MOdicum nunc ſi oportet contriſtari in variis *Ex epiſtola*
tentationibus,vt probatio veſtræ fidei, multo *Petri prima*
precioſior ſit auro,quod per ignem probatur. *1.Pet.1.*
Et alio loco , Propter quod ſuccincti lumbos *Ibidem.*
mentis veſtræ ſobrij, perfecti ſperate in eam quæ offer-
tur vobis gratiam in reuelatione Ieſu Chriſti quaſi filij
obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ ve-
ſtræ deſideriis,ſed ſecundum eum qui vocauit vos ſan-
ctum,vt & ipſi in omni conuerſatione ſancti ſitis,quo-
niam ſcriptum eſt , Sancti eritis, quoniam ego ſanctus
ſum . Et ſi patrem inuocatis eū,qui ſine acceptione per- *Leuit.19.*
ſonarum iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus, in ti-
more incolatus veſtri tempore conuerſamini . Et poſt
aliquos verſus, Animas veſtras caſtificantes in obediē- *1.Pet.1.*
tiam charitatis,in fraternitatis amore,ſimplici ex corde
inuicem diligite attentius renati.Et poſt paucos verſus,
Deponētes igitur omnem maliciam , & omnem dolū, *1.Pet.2.*
& ſimulationem,& inuidias,& omnes detractiones, ſi-
cut modo geniti infantes rationabiles ſine dolo lac cō E
cupiſcite.Et poſt paululum,Chariſsimi obſecro vos tā- *Ibidem.*
quam aduenas & peregrinos abſtinere vos à carnalib⁹
deſideriis,quæ militant aduerſus animam, Conuerſatio-
nem veſtram inter gentes habentes bonam , vt in eo
quod detractant de vobis tāquam de malefactoribus,
ex bonis operibus vos conſiderantes glorificēt domi-
num noſtrum in die viſitationis . Subiecti eſtote omni
humanæ ordinationi propter deū , ſiue regi quaſi præ-
cellenti,ſiue ducibus tanquā ab eo miſsis ad vindictam
malefactorum,laudem vero bonorum,Quia ſic eſt vo
luntas dei,vt benefacientes obmuteſcere faciatis impru
dentium hominum ignorantiam : quaſi liberi , & non
quaſi velamen habentes malicię libertatem,ſed ſicut ſer
ui dei . Omnes honorate, fraternitatem diligite: deum
timete,regem autem honorificate. Serui ſubditi eſtote
cum omni timore dominis veſtris , non tantum bonis
& modeſtis , ſed etiam dyſcolis : Hæc eſt enim gratia
ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis triſticias pa-
tiens iniuſte . Quæ enim gratia eſt , ſi peccantes & co-
laphizati ſuffertis ? Sed ſi bene facientes patimini & pa- F
tienter ſuſtinetis , hæc eſt gratia apud deum. In hoc e-
nim vocati eſtis , quia & Chriſtus paſſus eſt pro nobis,
vobis relinquens exemplum , vt ſequamini veſtigia e-
ius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus eſt dolus in
ore eius . Qui cum malediceretur , non maledicebat:
cum pateretur , non comminabatur . Tradebat autem
iudicanti ſe iniuſte , Qui peccata noſtra ipſe pertulit in
corpore ſuo ſuper lignum , vt peccatis mortui, iuſticiæ
viuamus , cuius liuore ſanati eſtis . Eratis enim ſicut o-
ues errantes , ſed conuerſi eſtis nunc ad paſtorem &
epiſcopum animarum veſtrarum.Et alio loco , Simili-
ter & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis , vt & ſi qui non *1.Pet.3.*
credunt verbo , per mulierum conuerſationem ſine
verbo lucrifiant, conſiderantes in timore caſtam con-
uerſationem veſtram . Quarum ſit non extrinſecus ca-
pillatura , aut circundatio auri , aut indumenti veſti-
mentorum cultus , ſed qui abſconditus eſt cordis ho-
mo in incorruptibilitate quieti ac modeſti ſpiritus,qui
eſt in conſpectu dei locuples . Sic enim aliquando &
ſanctæ mulieres ſperantes in deo ornabant ſe ſubiectæ
propriis viris. Sicut Sara obediebat Abrahæ,dominum *Gene.18.*
eum vocans.Cuius eſtis filię benefacientes & non per-
timentes

G timentes vllam perturbationem. Viri ſimiliter cohabitantes ſecundum ſcientiã, quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem,tanquam & cohęredibus gratiæ vitæ, vt non impediantur orationes veſtræ. In fide autem omnes vnanimes,compatientes, fraternitatis amatores,miſericordes,modeſti,humiles, Non reddentes malum pro malo,nec maledictum pro maledicto, ſed econtrario benedicentes: quia in hoc vocati eſtis,vt benedictionẽ hæreditate poſsideatis. Qui enim vult vitam diligere & videre dies bonos, coërceat linguam ſuam à malo, & labia eius ne loquantur dolum.
Pſal.33. Declinet autem à malo & faciat bonum,inquirat pacẽ, & ſequatur eam. Quia oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces. Vultus autem domini ſuper facientes male. Et quis eſt qui vobis noceat ſi boni æmulatores fueritis? Sed & ſi quid patimini propter iuſticiam,beati. Timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini. Dominum autẽ Chriſtum ſanctificate in cordibus veſtris,parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt ſpe,ſed cum modeſtia & timore conſcientiam habentes bonam, vt
H in eo quod detrahunt vobis,confundantur qui calumniantur veſtram bonam in Chriſto conuerſationem. Melius eſt enim benefacientes ſi velit dei volũtas pati,
1.Pet.4. quàm malefacientes. Et poſt aliquos verſus, Chriſto igitur paſſo in carne, & vos eadẽ cogitatione armamini: quia qui paſſus eſt in carne deſiit à peccatis,vt iam non hominum deſideriis, ſed voluntati dei quod reliquum eſt in carne viuat temporis. Sufficit enim præteritũ tempus ad voluntatẽ gentium conſummandam,qui ambulauerunt in luxuriis,deſideriis,vinolentiis, comeſſationibus,potationibus, ebrietatibus & illicitis idolorũ cul-
Ibidem. tibus. Et poſt aliquos verſus, Eſtote itaque prudentes,& vigilate in orationibus. Ante omnia mutuam in vobiſmetipſis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum. Hoſpitales inuicem ſine murmuratione. Vnuſquiſque ſicut accepit gratiam in alterutrum illam miniſtrantes, ſicut boni diſpẽſatores multiformis gratię dei. Si quis loquitur quaſi ſermones dei, Si quis miniſtrat tanquam ex virtute quam adminiſtrat deus: vt in omnibus honorificetur deus, per Ieſum Chriſtum dominum, cui eſt gloria &
I imperium in ſecula ſeculorum. Chariſsimi nolite peregrinari in feruore qui ad tentationem vobis fit: nolite pauere quaſi aliquid noui vobis contingat: ſed communicantes Chriſti paſsionibus gaudere, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Chriſti,beati eritis: quoniam quod eſt honoris,gloriæ,& virtutis dei, & qui eſt eius ſpiritus,ſuper vos requieſcet. Nemo autem veſtrum patiatur quaſi homicida aut fur,aut maledicus,aut alienorum appetitor: Si autem vt Chriſtianus,non erubeſcat: glorificet autem deum in iſto nomine: quoniã tempus eſt vt incipiat iudicium de domo dei. Si autem primum à vobis,quis finis eorũ qui non credunt dei Euangelio? Et ſi iuſtus vix ſaluabitur, impius & peccator vbi parebunt? Itaque & ij qui patiuntur ſecundum voluntatem dei,fideli creatori commendant animas ſuas in benefactis.
1.Pet.5. Seniores ergo qui in vobis ſunt, obſecro conſenior & teſtis Chriſti paſsionum,qui & eius quæ in futuro reuelãda eſt gloriæ communicator, Paſcite qui in vobis eſt gregem dei,prouidentes non coacte,ſed ſpontanee ſecundum deum. Neque turpis lucri gratia, ſed voluntarie: neque vt dominantes in cleris,ſed formæ facti gregis ex animo, Et cum apparuerit princeps paſtorũ, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam. Similiter K
adoleſcẽtes,ſubditi eſtote ſenioribus. Omnes enim inuicem humilitatem inſinuate, quia deus ſuperbis reſiſtit,humilibus autem dat gratiam. Humiliamini igitur ſub potenti manu dei,vt vos exaltet in tempore viſitationis, Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum,quoniam ipſi cura eſt de vobis. Sobrij eſtote,vigilate: quia aduerſarius veſter diabolus tanquã leo rugiẽs circuit quærens quem deuoret. Cui reſiſtite fortes in fide, ſcientes eandem paſsionem ei quæ in mũdo eſt veſtræ fraternitati fieri. Deus autem omnis gratiæ, qui vocauit nos in æternam ſuam gloriã in Chriſto Ieſu modicum paſſos, ipſe perficiet, confirmabit ſolidabitque. Ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum,Amen.

PEr quem maxima nobis & precioſa promiſſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ, fugientes eius quæ in mũdo eſt concupiſcentiæ corruptionem. *Ex epiſtola ſecunda eiuſdem. 2.Pet.1.* Vos autem curam omnem ſubinferentes, miniſtrate in fide veſtra virtutem: in virtute autem ſcientiam,in ſcientia autem abſtinentiam: in abſtinentia autem patientiam, in patientia au- L
tem pietatem: in pietate autem fraternitatis amorem, in amore autem fraternitatis charitatem. Hæc enim ſi vobiſcum aſsint & ſuperent: nõ vacuos,nec ſine fructu vos conſtituent in domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione. Cui enim nõ præſto ſunt hæc,cæcus eſt & manu tentans, obliuionem accipiens purgationis veterum ſuorum delictorum. Quapropter fratres magis ſatagite, vt per bona opera certam veſtram vocationem & electionem faciatis, Hæc enim facientes non peccabitis aliquando. Et poſt paululum, Sicut & in vobis erunt *2.Pet.2.*
magiſtri mẽdaces, qui introducent ſectas perditionis, & eum qui emit eos deum negabunt,ſuperducentes ſibi celerem perditionem. Et multi ſequentur eorum luxurias,per quos via veritatis blaſphemabitur,& in auaricia fictis verbis de vobis negociabuntur. Quibus iudicium iam olim non ceſſat, & perditio eorum non dormitat. Et alio loco, Nouit dominus pios de tenta- *Ibidem.*
tione eripere, iniquos vero in die iudicij reſeruare cruciandos. Magis autem eos qui poſt carnem in concupiſcentia immundiciæ ambulant, dominationẽmque contemnunt: audaces, ſibi placentes: ſectas non me- M
tuunt introducere,blaſphemantes, Vbi angeli fortitudine & virtute cum ſint maiores, non portant aduerſus ſe execrabile iudicium. Hi vero velut irrationabilia pecora naturaliter in captionem & perniciẽ in iis quæ ignorant blaſphemantes, in corruptione ſua peribunt, percipientes mercedem iniuſticiæ. Voluptatem exiſtimantes diei delicias coinquinationis & maculæ, deliciis affluentes, in conuiuiis ſuis luxuriantes vobiſcum, oculos habentes plenos adulterij & inceſſabilis delicti, pellicientes animas inſtabiles, cor exercitatum in auaricia habentes, maledictionis filij, derelinquentes rectam viam errauerunt. Et poſt paucos ver-
ſus, Superbiam enim vanitatis loquentes, pelliciunt *Ibidem.*
in deſideriis carnis luxuriæ, eos qui paululum effugiunt: qui in errore conuerſantur, libertatem illis promittentes, cum ipſi ſerui ſint corruptionis. A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt. Si enim refugientes coinquinationes mũdi in cognitione domini noſtri ſaluatoris Ieſu Chriſti,his rurſus implicati,ſuperantur: facta ſunt eis poſteriora deteriora prioribus. Melius enim erat illis non cognoſcere viam iuſticiæ, quàm poſt agnitionẽ retrorſum cõuerti ab eo quod illis

traditum

A traditum eſt ſancto mandato. Contigit enim illis illud
Prouer.26. veri prouerbij, Canis reuerſus ad vomitum ſuũ: & ſus
2.Pet.3. lota in volutabro luti. Et poſt aliquantum, Cũ hæc om-
nia diſſoluenda ſint, quales oportet eſſe vos in ſanctis
conuerſationibus & pietatibus expectantes & properã-
tes in aduentum diei dei. Et paulo poſt, Chariſsimi, ex-
pectantes ſatagite immaculati & inuiolati inueniri in
pace, & domini noſtri longanimitatem ſalutem arbi-
Ibidem. tramini. Et alio loco, Vos igitur fratres præſcientes cu-
ſtodite ne inſipiẽtium errore traducti, excidatis à pro-
pria firmitate. Creſcite vero in gratia & in cognitione
domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti. Ipſi gloria &
nunc & in die æternitatis, Amen.

Ex epiſtola Iaco.ca.1. OMne gaudium exiſtimate fratres mei, cum in
tentationes varias incideritis, ſcientes quòd
probatio fidei veſtræ patientiam operatur. Pa-
tientia autem opus perfectum habet, vt ſitis perfecti &
integri in nullo deficientes. Si quis autem veſtrum in-
diget ſapientia, poſtulet à deo, qui dat omnibus afflué-
ter, & non improperat, & dabitur ei. Poſtulet autem in
fide nihil hæſitans: qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui
B maris, qui à vento mouetur & circunfertur. Non enim
æſtimet homo ille quòd accipiat aliquid à domino.
Vir duplex animo inconſtans in omnibus viis ſuis.
Glorietur autem frater humilis in exaltatione ſua, di-
ues autem in humilitate ſua: quoniam ſicut flos fœni
tranſiet. Exortus eſt enim ſol cum ardore, & areſecit
fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius depe-
riit: Ita & diues in itineribus ſuis marceſcit. Beatus vir
qui ſuffert tentationem: quia cum probatus fuerit, ac-
cipiet vitam quam repromiſit deus diligentibus ſe. Et
poſt paululum. Nolite itaque errare fratres dilectiſsi-
mi. Omne datum optimum, & omne donum perfectũ,
deſurſum eſt, deſcendens à patre luminum. Et poſt pau
Iaco.1. cos verſus, Scitis fratres mei dilectiſsimi, Sit autẽ om-
nis homo velox ad audiendum, tardus autem ad lo-
quendum, & tardus ad iraſcendum. Ira enim iuſticiam
dei non operatur. Propter quod abiicientes omnem
immundiciam & abundantiam maliciæ, in manſuetu-
dine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare a-
nimas veſtras. Eſtote autem factores verbi, & non au-
ditores tantum, fallentes voſmetipſos: quia ſi quis au-
C ditor eſt verbi & non factor, hic comparabitur viro cõ
ſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo: conſidera-
uit enim ſe & abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit.
Qui autẽ perſpexerit in lege perfectæ libertatis & per-
manſerit, nõ auditor obliuioſus factus, ſed factor ope-
ris, hic beatus in facto ſuo erit. Si quis autem putat ſe re-
ligioſum eſſe, non refrænans linguam ſuam, ſed ſedu-
cens cor ſuum, huius vana eſt religio. Religio munda
& immaculata apud deum & patrem hæc eſt, viſitare
pupillos & viduas in tribulatione eorum, & immacu-
Iaco.2. latum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo. Fratres mei nolite in
perſonarum acceptione habere fidem domini noſtri
Ieſu Chriſti gloriæ. Et poſt aliquos verſus, Audite fra-
tres mei dilectiſsimi, Nõne deus elegit pauperes in hoc
mũdo, diuites in fide & hæredes regni quod repromi-
ſit deus diligẽtibus ſe? Vos autem exhonoraſtis paupe-
rem, Nònne diuites per potentiam opprimunt vos, &
ipſi trahunt vos ad iudicia? Nònne ipſi blaſphemant bo
num nomen, quod inuocatum eſt ſuper vos? Si tamen
Leuit.19. legem perficitis regalem ſecundum ſcripturas, Diliges
proximum tuum ſicut teipſum, benefacitis, Si autẽ per-
ſonas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege
Iaco.2. quaſi tranſgreſſores. Et poſt paucos verſus, Iudicium

enim ſine miſericordia illi qui non facit miſericordi- D
am, Superexultet autem miſericordia iudicio. Et poſt
aliquantum, Nolite plures magiſtri fieri fratres mei, *Iaco.3.*
ſcientes quoniam maius iudicium ſumitis. In multis e-
nim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit,
hic perfectus eſt vir. Poteſt enim fræno circunducere
totum corpus. Et alio loco, Linguam autem nullus ho- *Ibidem.*
minum domare poteſt, Inquietum malum, plena vene-
no mortifero. In ipſa benedicimus deum & patrem, &
in ipſa maledicimus homines, qui ad ſimilitudinẽ dei
facti ſunt. Ex ipſo ore procedit benedictio & maledi-
ctio, Non oportet fratres mei hæc ita fieri. Et poſt pau-
cos verſus, Quis ſapiens & diſciplinatus inter vos, o- *Ibidem.*
ſtendat ex bona conuerſatione operam ſuam in man-
ſuetudine ſapientiæ. Quòd ſi zelum amarum habetis,
& contentiones ſunt in cordibus veſtris, nolite gloria-
ri & mendaces eſſe aduerſus veritatem. Non eſt enim
iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, ani-
malis, diabolica. Vbi enim zelus & contentio, ibi incõ-
ſtãtia & omne opus prauum. Quæ autem deſurſum eſt
ſapientia, primum quidem pudica eſt, deinde pacifica,
modeſta, ſuadibilis, bonis conſentiens, plena miſericor E
diæ & fructibus bonis, diiudicans ſine ſimulatione. Fru
ctus autem iuſticiæ in pace ſeminatur, facientibus pa-
cem. Vnde bella & lites in vobis? Nònne ex concupi- *Iaco.4.*
ſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris? Item
poſt paucos verſus, Petitis & non accipitis, eo quòd ma
le petatis, vt in concupiſcentiis veſtris inſumatis. Ad-
ulteri, neſcitis quia amicicia huius mundi inimica eſt
dei? Quicunque ergo voluerit amicus eſſe huius ſeculi, *Ibidem.*
inimicus dei cõſtituitur. Et paulo poſt, Propter quod di *Prouer.3.*
cit, Deus ſuperbis reſiſtit, humilib9 autem dat gratiam.
Subditi ergo eſtote deo, reſiſtite autem diabolo, & fu-
giet à vobis: Appropinquate autem deo, & appropin-
quabit vobis. Emundate manus peccatores, & purifica-
te corda duplices animo. Miſeri eſtote & lugete & plo-
rate. Riſus veſter vertetur in luctum, & gaudiũ in mœ-
rorem. Humiliamini in conſpectu domini, & exalta-
bit vos. Nolite detrahere alterutrum fratres. Et poſt pau
cos verſus, Vnus eſt legiſdator & iudex, qui poteſt per- *Iaco.4.*
dere & liberare. Tu autem quis es qui iudicas proxi-
mum? Ecce nunc qui dicitis, hodie aut craſtino ibimus
in ciuitatem illam, & faciemus ibi quidem annum, & F
mercabimur, & lucrum faciemus, qui ignoratis quid
erit in craſtinum. Quæ eſt enim vita veſtra? Vapor eſt
ad modicum parens, deinceps exterminabitur. Pro eo
vt dicatis, Si dominus voluerit, & ſi vixerimus, facie-
mus hoc aut illud. Nũc autem exultatis in ſuperbiis ve-
ſtris. Omnis exultatio talis maligna eſt. Sciẽti igitur bo-
num facere, & non facienti, peccatum eſt illi. Age nunc *Iaco.5.*
diuites, plorate vlulantes in miſeriis quæ aduenient vo
bis. Diuitiæ veſtræ putrefactæ ſunt, & veſtimenta ve-
ſtra à tineis comeſta ſunt. Aurum & argẽtum veſtrum
æruginauit, & ærugo eorum in teſtimoniũ vobis erit,
& manducabit carnes veſtras ſicut ignis. Theſauriza-
ſtis in nouiſsimis diebus. Ecce merces operariorum
qui meſſuerunt regiones veſtras, qui fraudati ſunt à vo-
bis, clamant: & clamor ipſorum in aures domini Sa-
baoth introiit. Epulati eſtis ſuper terram, & in luxuriis
enutriſtis corda veſtra. In die occiſionis adduxiſtis, oc-
cidiſtis iuſtum, & non reſtitit vobis. Patientes igitur e-
ſtote fratres vſque ad aduẽtum domini. Et paulo poſt,
Patientes eſtote, & vos cõfirmate corda veſtra, quoniã *Ibidem.*
aduentus domini appropinquabit. Nolite ingemiſcere
fratres in alterutrum, vt non iudicemini. Et alio loco,

Ante

G Ante omnia fratres mei,nolite iurare, neq; per cœlum,
neque per terram, neque aliud quocunque iuramen-
Matth.5. tum. Sit autem ſermo veſter,eſt eſt,non non, vt nõ ſub
iudicio decidatis. Triſtatur aliquis veſtrum, oret æquo
animo,& pſallat:Infirmatur quis i vobis, inducat preſ-
byteros Eccleſiæ,& orent ſuper eum , vngentes eum o-
leo in nomine domini,Et oratio fidei ſaluabit infirmũ,
& alleuabit eum dominus:& ſi in peccatis ſit,remitten-
tur ei . Confitemini ergo alterutrum peccata veſtra, &
orate pro inuicem vt ſaluemini : Multũ enim valet de-
Iaco.5. precatio iuſti aſsidua. Et poſt aliquos verſus , Fratres
mei, ſi quis ex vobis errauerit à veritate , & conuerterit
quis eum,ſcire debet, quoniam qui conuerti fecerit pec
catorem ab errore viæ ſuæ , ſaluabit animã eius à mor-
te,& operit multitudinem peccatorum.

Ex prima epiſtola Ioã nis,cap.1. SI dixerimus quoniam ſocietatem habemus cũ
eo,& in tenebris ambulamus,mẽtimur, & ve-
ritatem nõ facimus : ſi autem in luce ambula-
mus , ſicut & ipſe in luce eſt,ſocietatem habe-
mus ad inuicem,& ſanguis Ieſu Chriſti filij eius emun-
dat nos ab omni peccato . Si dixerimus quoniam pec-
H catum non habemus , ipſi nos ſeducimus , & veritas in
nobis non eſt. Si confiteamur peccata noſtra,fidelis &
iuſtus eſt vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet
nos ab omni iniquitate.Si dixerimus,quoniam nõ pec-
cauimus,mendacem facimus eum,& verbum eius non
1.Ioan.2. eſt in nobis.Filioli mei hæc ſcribo vobis vt non pecce-
tis:ſed etſi quis peccauerit, aduocatum habemus apud
patrẽ, Ieſum Chriſtum iuſtũ , & ipſe eſt propiciatio pro
peccatis noſtris: nõ pro noſtris autẽ tantum, ſed etiam
pro totius mundi.Et in hoc ſcimus quoniam cognoui-
mus eum,ſi mãdata eius obſeruemus. Qui dicit ſe noſ-
ſe eum,& mandata eius non cuſtodit,mendax eſt,& in
hoc veritas non eſt. Qui autem ſeruat verbum eius ve-
re , in hoc charitas dei perfecta eſt . In hoc ſcimus quo-
niam in ipſo ſumus,ſi in eo maneamus. Qui dicit ſe in
illo manere , debet ſicut ille ambulauit & ipſe ambula-
Ibidem. re.Et poſt aliquos verſus,Qui dicit ſe in luce eſſe,& fra-
trem ſuum odit, in tenebris eſt vſque adhuc . Qui dili-
git fratrem ſuum,in lumine manet,& ſcandalum in eo
non eſt. Qui autem odit fratrem ſuum, in tenebris eſt,
& in tenebris ambulat,& neſcit quò eat:quoniam tene-
I bræ obcæcauerunt oculos eius.Et paulo poſt, Nolite di
ligere mundum,neque ea quæ in mũdo ſunt: quoniam
omne quod eſt in mundo,concupiſcentia carnis eſt,&
concupiſcentia oculorum,& ſuperbia vitæ : quæ nõ eſt
ex patre,ſed ex mundo eſt, & mundus tranſit & concu
piſcentia eius.Qui autem facit volũtatem dei,manet in
æternum,ſicut & deus manet in æternum.Et alio loco,
1.Ioan.2. Omne mendacium non ex veritate eſt.Et poſt paululũ,
1.Ioan.3. Chariſsimi nunc filij dei ſumus , & nondum apparuit
quid erimus . Scimus quoniam cum apparuerit,ſimiles
ei erimus,quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Et omnis
qui habet hanc ſpem in eo ſanctificat ſe, ſicut & ille ſan
ctus eſt.Omnis qui facit peccatum,& iniquitatem facit.
Et peccatum eſt iniquitas. Et ſcitis quoniã ille apparuit,
vt peccata tolleret,& peccatũ in eo non eſt. Omnis qui
in eo manet,non peccat: & omnis qui peccat,nõ videt
eum,nec cognouit eum.Filioli,nemo vos ſeducat,Qui
facit iuſticiam,iuſtus eſt,ſicut & ille iuſtus eſt. Qui facit
peccatum,ex diabolo eſt:quoniã ab initio diabolus pec
cat.In hoc apparuit filius dei, vt diſſoluat opera diabo-
li.Omnis qui natus eſt ex deo , peccatum nõ facit,quo-
niam ſemen ipſius in eo manet : & non poteſt peccare,
quoniam ex deo natus eſt . In hoc manifeſtati ſunt filij
dei,& filij diaboli.Omnis qui non eſt iuſtus,non eſt de K
deo,& qui non diligit fratrem ſuum,Quoniam hęc eſt
annunciatio quam audiſtis ab initio, vt diligatis alter-
utrum.Et poſt paucos verſus,Nolite mirari fratres,ſi o- *Ibidem.*
dit vos mundus . Nos ſcimus quoniam tranſlati ſumus
de morte in vitam,quoniam diligimus fratres:Quoniã
qui non diligit,manet in morte. Omnis qui odit fratrẽ
ſuum, homicida eſt . Et ſcitis quoniã omnis homicida
non habet vitam æternam in ſe manẽtem. In hoc cog-
nouimus charitatem , quoniam ille pro nobis animam
ſuam poſuit : & nos debemus pro fratribus animas põ-
nere. Qui habuerit ſubſtantiam mundi , & viderit fra-
trem ſuum neceſsitatem habere, & clauſerit viſcera ſua
ab eo,quo modo charitas dei manet in eo ? Filioli mei,
non diligamus verbo nec lingua, ſed opere & veritate.
In hoc cognoſcimus quoniam ex veritate ſumus, & in
cõſpectu eius dedimus corda noſtra:quoniam ſi repre-
henderit nos cor noſtrum , maior eſt deus corde no-
ſtro,& nouit omnia . Chariſsimi, ſi cor non reprehen-
derit nos,fiduciam habemus ad deum , & quicquid pe-
tierimus,accipiemus ab eo, quoniam mandata eius cu-
ſtodimus, & ea quæ placita ſunt coram eo,facimus . Et L
hoc eſt mandatum eius , vt credamus in nomine filij
eius Ieſu Chriſti , & diligamus alterutrum , ſicut dedit
mandatum nobis.Et qui ſeruat mãdata eius, in illo ma
net , & ipſe in eo . Et in hoc ſcimus quoniam manet in
nobis, de ſpiritu quem nobis dedit . Chariſsimi nolite *1.Ioan.4.*
omni ſpiritui credere,ſed probate ſpiritus ſi ex deo ſint:
quoniam multi pſeudoprophetę exierunt in mundum,
In hoc cognoſcitur ſpiritus dei.Omnis ſpiritus qui cõ-
fitetur Ieſum Chriſtum in carne veniſſe , ex deo eſt , &
omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum,ex deo nõ eſt, & hic eſt
antichriſtus,de quo audiſtis,quoniam veniet. Nũc iam
in mũdo eſt. Vos ex deo eſtis filioli,& viciſtis eos, quo-
niam maior eſt qui in vobis eſt , quàm qui in mundo.
Ipſi de mundo ſunt,ideo de mundo loquuntur,& mũ-
dus eos audit. Nos ex deo ſumus, Qui nouit deum,au-
dit nos:qui non eſt ex deo,non audit nos. In hoc cog-
noſcimus ſpiritum veritatis & ſpiritum erroris. Chariſ-
ſimi,diligamus inuicem , quoniam charitas ex deo eſt,
Et omnis qui diligit,ex deo natus eſt,& cognoſcit deũ:
Qui nõ diligit,non nouit deum,quoniam deus chari- M
tas eſt . Et paulo poſt, Chariſsimi,ſi deus dilexit nos, & *Ibidem.*
nos debemus alterutrum diligere. Deũ nemo vidit vn-
quam . Si diligamus inuicem, deus in nobis manet , &
charitas eius in nobis perfecta eſt. Itẽ paulo poſt, Quiſ-
quis confeſſus fuerit , quoniam Ieſus eſt filius dei, deus
in eo manet,& ipſe in deo. Et nos cognouimus, & cre-
didimus charitati quam habet deus in nobis. Deus cha
ritas eſt,& qui manet in charitate,in deo manet, & de⁹
in eo. In hoc perfecta eſt charitas dei nobiſcum, vt fidu
ciam habeamus in die iudicij: quoniam ſicut ille eſt, &
nos ſumus in hoc mundo. Timor non eſt in charitate,
ſed perfecta charitas foras mittit timorem:quoniam ti-
mor pœnam habet. Qui autem non timet,eſt perfectus
in charitate. Nos ergo diligamus deum,quoniam prior
deus dilexit nos. Si quis dixerit,quoniam diligo deum,
& fratrem ſuum oderit,mendax eſt. Qui enim non di-
ligit fratrem ſuum quem videt, deum quem non videt
quo modo poteſt diligere? Et hoc mandatum habemus
ab eo, qui diligit deum , diligat fratrem ſuum . Omnis
qui credit quoniam Ieſus eſt Chriſtus,ex deo natus eſt: *1.Ioan.5.*
& omnis qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui
natus eſt ex eo . In hoc cognoſcimus quoniam diligi-
mus natos dei, cum deum diligamus , & mandata eius
faciamus.

A faciamus. Hæc eſt enim charitas, vt mãdata eius cuſtodiamus, & mandata eius grauia non ſunt, Qunniá nm ne quod natum eſt ex deo, vincit mundum. Et poſt paululum, *1.Ioan.5.* Hæc eſt fiducia quam habemus ad deum, quia quodcunq; petierimus ſecundũ vnluntatem eius, audit nos, & ſcimus qunniam audit nns. Et poſt tres verſus, *Ibidem.* Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum nnn ad mnrtem, petat, & dabit ei vitam peccãtibus nnn ad mnrtẽ. Eſt peccatũ ad mnrtem, nñ pro illn dico vt rnget quis. Omnis iniquitas peccatũ eſt, & eſt peccatũ nñ ad mortem. Scimus qunniá nmnis qui natus eſt ex den, nõ peccat, ſed generatin dei cõſeruat eũ, & malignus nñ tangit eum. Et alin locn, Filioli, cuſtndite vns à ſimulacris.

Ex epiſtola eiuſdem ſecunda. NOn tanquã mandatum nouũ ſcribẽs tibi, ſed qund habuimus ab initio, vt diligamus alterutrũ: Et hæc eſt charitas, vt ambulemus ſecundũ mandata eius. Hoc mandatũ eſt, vt quẽadmodũ audiſtis ab initio, in en ambuletis. Et pnſt paucns verſus, Omnis qui recedit, & nñ permanet in doctrina Chriſti, deũ nõ habet: qui pmanet in doctrina, hic & filiũ & patrẽ habet. Si quis venit ad vos, & hãc doctrinã B nõ affert, nnlite recipere eũ i dnmũ, nec aue ei dixeritis. Qui enĩ dicit illi, aue, cõmunicat nperibꝰ eiꝰ malignis.

Ex epiſtola eiuſdẽ tertia. CHariſsime fideliter facis quicquid nperaris in fratres, & hoc in peregrinos, qui teſtimoniũ reddiderunt charitati tuę in conſpectu Eccleſiæ, quos benefacies deducens digne deo, Pro nnmine enim eius profecti ſunt, nihil accipientes à gẽtibus. Nns ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi, vt cooperatnres ſimus veritatis. Et pnſt paululũ, Chariſsime, nnli imitari malum, ſed quod bonum eſt. Qui benefacit, ex deo eſt: qui male facit, nnn videt deum.

Ex epiſtola Iudæ Apoſtoli. SVbintroierunt enim quidam hnmines, qui olim præſcripti ſunt in hoc iudicium impij, dnmini nnſtri gratiam transferentes in luxuriã, & ſnlũ dnminatnrẽ & dnminum nnſtrum Ieſum Chriſtũ negantes. Et pauln poſt, Hi ſunt in epulis ſuis maculæ cnnuiuãtes, ſine timnre ſemetipſns paſcẽtes. Et alio locn, Hi ſunt murmurãtes, querulnſi, ſecũdũ deſideria ſua ambulantes: & os eorũ loquitur blaſphemiam, mirãtes perſnnas quæſtus cauſa. Vns autem chariſsimi, memnres eſtote verborũ quæ prædicta ſunt ab C Apnſtnlis domini nnſtri Ieſu Chriſti, qui dicebant vobis, quoniam in nnuiſsimo tẽpore venient illuſnres, ſecundum deſideria ſua ambulãtes in impietate. Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos animales, ſpiritum nõ habentes. Vos autem chariſsimi, ſuperædificãtes vnſmetipſns ſanctiſsimę nnſtræ fidei, in ſpiritu ſanctn orantes, ipſns vns in dilectione dei ſeruate, expectantes miſericnrdiã domini noſtri Ieſu Chriſti in vitã æternã. Et hos quidem arguite iudicatos, illos vern ſaluate de igne rapiẽtes. Alius autem miſeremini in timnre, ndientes & eam quæ carnalis eſt maculatam tunicam.

Ex libro cui titulus nomẽ eſt Apocalypſis Ioãnis. SI homines imò quia hnmines intelliguntur nnneri cũ angeli mnnentur, in omnibus eiſdem præceptis dicimus falſns fratres per patientiã ſuſtinendos prnpter nomẽ dei, & per pœnitentiam ad prima npera bnna redeundum, & vſq; ad mnrtem perſecutinnes pro fide tnlerãdas, & in charitate ſeruiẽdum. Circa autem finem libri, cum de ſan- *cap.21.* cta ciuitate lnqueretur, Non intrabit, inquit, in eam aliquid coinqninatnm, & faciens abominationem & mẽ- D dacium. Et alibi, Beati qui lauãt ſtolas ſuas in ſanguine *cap.22.* agni, vt ſit pnteſtas eorũ in lignn vitæ, & portis intrent ciuitatẽ. Fnris canes & venefici & impudici & homicidæ & idnlis ſeruientes: & omnis qui amat & facit mendacium. Egn Ieſus miſi angelum meũ teſtificari vnbis.

QVAESTIVNCVLAE DE TRINITATE, DECERPTAE EX LIBRIS DE TRINITATE.

Interrogatin.

QVO MODO deus vere ſit vnitas & vere trinitas. Reſponſio, Vnitas in ſobſtantia, trinitas in perſnnis. Interrngatin, Quid ſit proprium vniuſcuiuſque perſonæ in ſancta trinitate. Reſpnnſin, Prnpriũ eſt patris qund ſolus eſt pater, & quod ab alin nñ B eſt niſi à ſe. Propriũ eſt filij, quod à patre genitus eſt ſolus à ſoln, coæternus & cnnſubſtantialis genitori. Propriũ eſt ſpiritꝰ ſancti ꝙ nec ingenitus nec genitꝰ eſt, ſed à patre & filin æqualiter procedẽs. Interrogatio, Quare ſpiritus ſanctus nñ debet ingenitꝰ vel genitus dici? Reſpnnſio, Quia ſi ingenitus diceretur ſicut pater, duo patres: ſi genitus, duo filij æſtimari poſſent in ſancta trinitate. Interrogatio, Vtrum ſnlus pater, aut ſnlus filius, aut ſnlus ſpiritus ſanctus per ſe plenus deus & perfectus dici debeat. Reſpñſin, Vtique pater per ſe eſt plenus deus, ſimiliter & filius plenus deus, & ſpiritus ſanctus plenus deus creditur. Interrogatin, Si vnaquęq; perſona per ſe plenus deus dici pnteſt, quare nnn tres deos dicimus patrem & filium & ſpiritũ ſanctum? Reſponſin, Quia vna ſubſtantia eſt pater & filius & ſpiritus ſanctꝰ, & nõ tres ſubſtantiæ. Proinde vnitas ſubſtãtiæ tres deos prohibet dicere vel credere. Interrogatin, Dum tres perſnnas dicimus, patrem & filium & ſpiritum ſanctum, quare nõ tres dens, nec tres nmnipotẽtes, nec tres bonos, nec tres magnos dicere fas eſt? Reſpnnſin, Quia deus & omnipotẽs & magnus & bnnus & æternus ſubſtantialia no- F mina ſunt, & ad ſe dicuntur: ideo nnn licet ea plurali numero dicere, ſed ſingulari: & nmne nnmẽ quod ſubſtantiam dei vel eſſentiam ſignificat, ſemper ſingulari numero prnferendum eſt. Pater autem & filius & ſpiritus ſanctus relatiua ſunt nnmina, & iden tres perſonę recte dicũtur. Interrngatin, Qun modn relatiua? Reſpõſin, Secundum dialecticam, relatiua nomina ſunt, quæ ad alind aliquid referuntur, ſicut dnminus ad ſeruum, & ſeruus ad dominum: pater ad filium, filius ad patrẽ. Prnrſus cum dicn patrem, filium ſignificn, qnia nñ eſt pater, niſi filius ſit cui ſit pater: Item non eſt filius, niſi pater ſit cui ſit filius. Interrogatin, Vtrũ ſpiritus ſanctus relatiue vel ſubſtantialiter dicatur. Reſpnnſin, Vtiq; relatiue, quia ſpiritus alicuius ſpiritus eſt: ſed non ſicut in patre & filio relatinnis regula tenetur in eo. Interrogatio, Quare æqualem nnn habet relatinnis regulam ſpiritus ſanctus, ſicut pater & filius? Reſponſio, Quia circunferri poteſt patris & filij nnmen adinuicẽ: vt ſi dicamus pater filij pater, & filius patris filius: nnn ita duplicẽ relatinnis circunuerſinnẽ in nomine ſancti ſpiritus inueniri pnteſt. Interrogatin, Qua neceſsitate acci-

G dit,vt ita nõ circũferri poſsit ſpiritus ſancti relatio? Re-
ſponſio,Quia recte dicere poſſumus ſpiritum ſanctũ pa-
tris & filij ſpiritũ,ſed conuerſo ordine nõ poſſumus di-
cere,patrẽ ſpiritus ſancti:ſicut dicimus patrẽ filij,ne duo
filij in ſancta trinitate æſtimarentur. Item nõ poſſumus
dicere,filiũ ſpiritus ſancti,ſicut dicimus filium patris,ne
duo patres in ſancta trinitate intelligãtur,Dicimus ita-
que ſpiritũ ſanctũ patris & filij, ſine reciprocatione cõ-
uerſionis nominum relatiuorũ.Interrogatio, Vtrũ inſe-
parabilia ſint opera ſanctæ trinitatis.Reſponſio, Vtique
quicquid operatur trinitas ſancta , inſeparabiliter hæc
eadẽ operatur,quia vna eſt trinitatis operatio, ſicut vna
eſt ſubſtantia,eſſentia,& voluntas.Interrogatio, Vtrum
ſancta trinitas in perſonis ſeparabilis ſiue inſeparabilis
dicenda eſt,dum alius eſt pater,alius filius,alius ſpiritus
ſanctus.Reſpõſio, Vere alius eſt quàm pater filiꝰ in per-
ſona,ſicut filius alius eſt in perſona quàm pater,& ſpiri-
tus ſanctus alius eſt in perſona q̃ pater & filius: nõ tamẽ
aliud ille vel ille in natura,vel in deitate,aut in eſſentia.
Nec enim patrem potes dicere,niſi filium intelligas:nec
ſpiritum ſanctũ,niſi intelligas cuius ſpiritus ſit. Quocir-
ca omnimodo inſeparabilis eſt ſancta trinitas , ſicut in
H operibus,ſic etiã in perſonis dicẽda.Interrogatio. Si ad
Pſal.71. ſolam patris perſonã pertineat quod dicitur , Qui facit
1.Timo.6. mirabilia magna ſolus . Et Apoſtolus , Qui ſolus habet
immortalitatẽ. Reſponſio, Nullatenus ad ſolam patris
perſonã pertinet,dũ dicitur ſolus deus,ſiue in nouo ſiue
in veteri teſtamento , & ꝙ deus ſolus ſiue hoc ſiue illud
habeat vel faciat:ſed ad totã trinitatẽ ſanctã, quæ eſt v-
nus deus omnipotens, omnia faciens quæ in cœlo & in
terra.Interrogatio,Quo modo beatus Ioannes Euange-
Ioan.1. liſta dicit,Deum nemo vidit vnquã.Et ipſe dominus in
Matth.5. alio loco,Beati mũdo corde, quoniã ipſi deũ videbunt.
1.Timo.1. Et Apoſtolus inuiſibilẽ deum dicit. Reſpõſio, Videri e-
nim poteſt deus, id eſt intelligi ſecũdum ſuæ donũ gra-
tiæ,ſiue ab angelis, ſiue ab animabus ſanctorũ . Plenam
vero diuinitatis naturam,nec angelus quilibet,nec ſan-
ctorũ aliquis perfecte intelligere poterit, Ideo incõpre-
henſibilis dicitur deus.Interrogatio,Quòd ſanctis ſum-
mum promittitur præmium æterna dei viſio, an æqua-
liter videbunt vel intelligent?Reſponſio,Nullatenus æ-
qualiter omnes vel angeli vel animæ ſanctorum deum,
vel nunc vident,vel poſt reſurrectionem videbunt: ſed
ſecundũ donatoris diſpenſationẽ & meritorum quali-
I tatem. Vnuſquiſque tamen ſufficientem in eius viſione
ſuis meritis habebit beatitudinẽ, nec plus quæret quàm
habebit,nec ſe minus habere quàm volet dolebit.Inter-
rogatio, An aliquid diſtet in deo,eſſe, viuere, intellige-
re,poſſe. Reſpõſio, Nullatenꝰ aliud eſt in deo,eſſe,aliud
viuere,vel intelligere, vel aliud poſſe : quia deus eoipſo
quo eſt,viuit:& eo quo viuit, intelligit: & eo quo intel-
ligit,poteſt:& eo quo poteſt,eſt:quia ſimplex deitatis na
tura vnũ habet eſſe, viuere,intelligere, & omnia poteſt.
Sed non ita eſt in nobis, dum aliud eſt in natura noſtra
viuere,aliud intelligere,aliud poſſe In deo vero hęc om
nia vnum atq; idem ſunt . Interrogatio, Vtrum de filio
ſicut dicitur,Lumen de lumine, deus de deo,poteſt dici
omnipotens de omnipotente, bonus de bono, magnus
de magno,& cætera talia? Reſponſio, Regulariter vtiq;
tenere debemus , quòd omnia naturæ nomina æquali-
ter de filio dici poſſunt ſicut de patre:id eſt ſicut dicitur
deus de deo,lumen de lumine:ita dicendum eſt,omni-
potens de omnipotẽte,bonus de bono,magnus de ma-
gno,ſed nõ ita in relatiuis.Interrogatio,Sed quo modo
in relatiuis nominibus dicendum eſt? Reſponſio, Non
poſſumus dicere verbum de verbo, quia relatiuum no- K
men eſt verbum,quod ſolus eſt filius,ſicut dicimus deũ
de deo, quod nõ eſt ſolus filius:nec imaginem de ima-
gine,quia ſolus eſt filius imago, ſicut dicimus lumẽ de
lumine,quod nõ eſt ſolus filius,quia ſubſtãtiale nomen
eſt lumen.Interrogatio,Nunquid aliud lumẽ eſt pater,
& aliud filius?Reſponſio,Nequaquam aliud,ſed vnum
lumen eſt pater & filius,ſicut vna ſubſtantia: Ideo recte
dicitur lumen de lumine,ſicut deus de deo,Sicut enim
vnus eſt deus pater & filius,ita vnũ lumẽ.Interrogatio,
Legimus Apoſtolo dicẽte, Chriſtum dei eſſe virtutẽ & *1.Corin.1.*
dei ſapientiam: Nunquid pater non habet in ſe ſapien-
tiam,vel virtutem,niſi in filio, quem Apoſtolus ſapien-
tiam dei & virtutem nominauit? Reſpõſio, Plurimi ita
Arrianam deſtruunt impietatẽ, dicẽtes impiũ eſſe cre-
dere vnquam deum patrem eſſe ſine ſua ſapiẽtia, aut ſi-
ne ſua virtute. Sed melius eſt intelligere patrem eſſe ſa-
pientiam & virtutem, imò & ſpiritũ ſanctum ſapientiã
& virtutem:non tamen tres virtutes, nec tres ſapiẽtias:
quia ſapientia ſubſtantiale nomen eſt,ſicut virtus, Nec
aliud eſt in deo eſſe,aliud ſapere,aliud poſſe: ſed vnum
eſt deo eſſe,ſapere,poſſe.Interrogatio,Vtrum ad ſolam
ſancti ſpiritus perſonam pertineat charitas, dum Apo- L
ſtolus dicit, Deus charitas eſt, qui dilectio patris & filij
eſſe legitur. Reſpõſio,Nullatenꝰ ita ſpiritus ſanctus cha
ritas intelligitur,quaſi nõ ſit pater & filius charitas.Si- *1.Ioan.4.*
cut ſpiritus ſanctus eſt charitas,ita & pater eſt charitas,
eſt filius eſt charitas: non tamen tres charitates,ſed vna
charitas.Sed quia ſpiritus ſanctus donũ dei proprie di-
citur, & nullum dei donum charitate maius eſt, immo
ſine eo nullum donum ad perpetuam hominem dedu-
cere poterit beatitudinẽ, proinde ſpiritus ſanctus pro-
prie dicitur charitas.Interrogatio, Nũquid impij dona
dei habent:Reſponſio,Habẽt vtiq; per eum,qui illumi-
nat omnem hominem venientem in hunc mundũ : In *Ioan.1.*
eo enim ſumus,mouemur,& viuimus. Bona ſunt enim
dona dei eis qui bene vtuntur illis. Ideo charitas ſingu- *Acto.17.*
lare eſt in ſanctis donum , in qua filij dei diſcernũtur à
filiis impietatis.Interrogatio, Quare ſi deus totus vbiq;
eſt, in cœlo dicitur magis habitare quàm in terra? Reſ-
ponſio,Quia maior eſt cognitio in ſanctis angelis ani-
mabusq; ſanctorum diuinitatis, cum ſint apud deũ in
cœlis,quàm in terris:Sicut enim in hoc mortali corpo-
re quidam magis intelligunt diuinam ſubſtãtiam, qui-
dã minus:ita & in cœlo magis dicitur deus eſſe quàm
in terra,quia plenius eiuſdem ſubſtantia intelligitur ab
inhabitatoribus cœli quàm terræ incolis. Interrogatio, M
Si vna ſubſtãtia eſt pater & filius & ſpiritꝰ ſanctus,qua-
re ſolus filius incarnatus dicitur?Reſpõſio,Quia alia eſt
perſona filij,alia patris,alia ſpiritus ſancti.Et ſola quidẽ
perſona filij incarnata eſt, operante tamẽ eandẽ incar-
nationem tota ſancta trinitate,cuius opera ſunt inſepa-
rabilia.Interrogatio, Dum in ſymbolo catholico cãta-
ri ſolet dei filium de ſpiritu ſancto & Maria virgine in-
carnatum:quare nõ dicitur filius ſpiritus ſancti,ſicut di
citur beatæ virginis? Reſponſio,Non vtique ſic de illo
ſicut de illa natus eſt filius dei . De illa ſiquidem, id eſt,
ſancta virgine natus eſt filius dei ſicut de matre,non de
illo,id eſt,ſpiritu ſancto ſicut de patre,ne duo patres di
cerentur in ſancta trinitate. Interrogatio, Si vna natu-
ra eſt patris & filij, & filius incarnatus plenus eſt deus
& perfectus, quo modo non pater incarnatus eſt ? Reſ-
ponſio, Filius plenus eſt deus & perfectus qui ſolus in-
carnatus eſt, & homo factus eſt. Nam ignis vna ſubſtan
tia eſt,ſed aliud in igne facit calor, aliud lux, Lux illu-
minat,

A minat, calor calefic at, vna tamen ignis natura vtrũque
facit & calorẽ & lucem. Interrogatio, Vtrum diuinitas
cum carne cõcepta & nata & paſſa eſt, & cętera quæ hu
manitatis propria eſſe noſcuntur? Reſponſio, Vtiq; diui
nitas ſuæ carnis conceptione concepta eſt, & natiuitate
nata, ſenſitq; participatione humani affectus mortẽ quã
ſponte ſuſceperat, nõ naturæ ſuæ potentiã perdens per
quã cuncta viuificat. Et ipſe author qui ſpõte natus eſt,
ſpõte paſſus eſt. Et idẽ opus, quia vtrunq; vnus: licet nõ
alio cogente, ſolus tamẽ ipſe perpetitur, ſalua diuinita-
tis impaſſibilitate. Interrogatio, Ex qua natura dicit, Po
teſtatem habeo ponendi animã meam? Reſpõſio, Om-
niũ quæ in Chriſto ſunt operũ authoritas, ex diuinitate
Ioan. 10. eſt: tamen carni conuenit dicere, Poteſtatem habeo po
nendi animã meã, non diuinitati. Diuinitas enim non
dimiſit animã poſtquã aſſumpſit eã in vtero virginis,
caro dimiſit dũ emiſit ſpiritũ in cruce Chriſtus. Interro
gatio, Quo modo cõuenit quod in Geneſi legitur, Re-
Gene. 2. quieuit deus die ſeptimo ab omnibus operib⁹ ſuis: & in
Ioan. 5. Euangelio, Pater meus vſq; modo operatur, & ego ope
ror? Reſpõſio, Requieuit à nouarũ cõditione creatura-
rũ, nõ à conditarũ gubernatione. Et ideo deus tũc crea-
B tor in ſex dierũ creatione putãdus eſt, nũc vero guber-
nator in totius mũdi naturis. Interrogatio, Quot crea-
turas rationales cõdidit deus? Reſpõſio, Duas, angelicã
& humanã, & cœlum angelis, & terram hominibus ha
bitationẽ. Interrogatio, Quare angeli cũ peccatũ ſilen-
tio in Geneſi abſcõditũ eſt, & hominis patefactum eſt?
Reſponſio, Quia angelicum vulnus deus nõ prædeſti-
nauit curare, hominis vero ſanare prædeſtinauit. Inter-
rogatio, Cur ſummi angeli peccatum inſanabile fuit, &
hominis ſanabile? Reſponſio, Quia angelus ſui ſceleris
inuentor fuit, homo vero alterius fraude ſeductus. Item
quanto ſublimior angelus in gloria, tãto maior in rui-
na. Homo vero quanto fragilior in natura, tanto faci-
lior ad veniam. Interrogatio, Cur homo ſuæ poteſtatis
creatus author eſt? Reſponſio, Vt ipſe ſibi author eſſet
ad vitam, ſiue ad mortẽ. Si vero neceſſitati eſſet ſubie-
ctus, tunc nec boni operis haberet gloriã, nec mali pœ-
nam, ſed eſſet quaſi vnus ex pecoribus.

INTERROGATIO DE BENEDICTIONIBVS

C filiorum Iacob. Studioſus aliquis deſumpſit
hoc ex libro quæſtionũ Hieronymi in Ge-
neſim, omiſſis aut immutatis aliquot ver-
bis, quo modo ſolet Beda.

Gene. 49. QVID intelligendum eſt de be-
nedictionibus, quibus Iacob Pa
triarcha benedixit filios ſuos: an
hiſtorice, vel allegorice intelli-
gendæ ſint, dũ dicit, Congrega-
mini filij Iacob, vt annunciẽ vo
bis quæ vẽtura ſunt in nouiſſi-
mis diebus: & ſi videtur ex his
verbis magis allegoriã ſonare quàm hiſtoriam? Reſpõ-
ſio, Vtrunq; vero, & hiſtoriã & allegoriam. Hiſtoriã de
diuiſione terræ promiſſionis, quæ diuiſiones diuidẽdæ
erant nepotibus eorũ. Et allegoriã de Chriſto & de Ec
cleſia in nouiſſimis tẽporibus futura. Sed prius hiſtorię
fundamenta ponenda ſunt, vt aptius allegoriæ culmen
priori ſtructuræ ſuperponatur. Rubẽ primogenit⁹ me⁹,
tu fortitudo mea, principiũ doloris mei: prior in donis,

maior imperio, Effuſus es ſicut aqua, non creſcas: quia D
aſcẽdiſti cubile patris tui, & maculaſti ſtratum eius. Eſt
autem ſenſus hic, Tu es primogenitus meus, maior in
liberis, & debebas, iuxta ordinẽ natiuitatis tuæ, hæredi-
tatem quæ primogenitis iure debebatur, ſacerdotiũ ac-
cipere & regnum. Hoc quippe in portando honore &
prævalido robore demõſtratur: Verum quia peccaſti,
& quaſi aqua quolibet vaſculo non tenetur, voluptatis
effuſus es impetu: idcirco præcipio tibi vt vltra nõ pec-
ces, ſiſq; in fratrum numero, pœnas peccati luens, ꝙ pri
mogeniti ordinem perdidiſti. Principium autem dolo
ris eſt omnis primogenitus, quia pro eo commouẽtur
viſcera parentum. Simeõ & Leui fratres vaſa iniquita-
tis bellantia: in conſilium eorũ non veniat anima mea,
& in cœtu illorum nõ ſit gloria mea: quia in furore ſuo
occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt mu-
rum. Maledictus furor eorũ, quia pertinax: & indigna-
tio eorũ, quia dura. Diuidã eos in Iacob, & diſpergã il- Gene. 33.
los in Iſraël. Significat autẽ non ſui conſilij fuiſſe, ꝙ Si-
chem & Emor interfecerunt fœderatos, & cõtra fas in
pacis & amiciciarũ tẽpore ſanguinẽ fuderunt innocẽ-
tẽ, & quaſi quodã furore ſic crudelitate raptati muros
hoſpitæ vrbis euerterunt. Vnde dicit, Maledictus furor E
eorum, quia pertinax: & relinquã & diſpergam illos in
Iſraël. Leui enim hæreditatẽ propriã nõ accepit, ſed in
omnibus ſceptris paucas vrbes ad inhabitandũ habuit.
De Simeon vero in libro Ieſu ſcriptum eſt, quòd & ipſe
propriũ funiculũ nõ acceperit, ſed de tribu Iuda quid-
dam acceperit. Iuda te laudabunt fratres tui, manus tuę
in ceruicibus inimicorũ tuorum, adorabunt te filij pa-
tris tui. Catulus leonis Iuda, ad prædã fili mi aſcendiſti,
requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna. Quis ſuſci
tabit eũ? Quia Iudas cõfeſſio ſiue laus interpretatur, re-
cte ſcribitur de Iuda, Confitebuntur tibi fratres, vel lau-
dabunt te. Et licet de Chriſto grãde myſterium ſit, ſed
tamen ſecundum literã ſignificat ꝙ per Dauid ſtirpem
generarentur reges, & quòd adorarent eum omnes tri
bus. Non enim ait filij matris tuæ, ſed filij patris tui. Et
quod ſequitur, Ad prædã fili mi aſcendiſti, oſtendit eũ
captiuos populos eſſe ducturum, & iuxta intelligẽtiam Pſal. 67.
ſacratiorem aſcẽdiſſe in altum, & captiuam duxiſſe ca-
ptiuitatem. Siue quod melius puto, captiuitas paſſionẽ,
aſcenſus reſurrectionẽ ſignificat. Alligans ad vineã pul
lum ſuũ, & ad vitem aſinam ſuam. Quòd videlicet pul- F
lum aſinæ, cui ſuperſedit Ieſus, hoc eſt gentilium popu
lum, vineæ Apoſtolorum, qui ex Iudæis ſunt, copulaue-
rit: & ad vitẽ, ſiue, vt in Hebræo habetur, Soreth, id eſt
electam vitem alligauerit aſinam cui ſuperſedit Eccle-
ſia ex nationibus cõgregata. Quòd autem dicit, Fili mi,
conuerſionẽ ad Chriſtum de ipſo Iuda facit, eo quòd
Chriſtus ſit vniuerſa facturus. Quòd autem dicitur, Nõ
auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de femoribus eius,
donec veniat ille qui mittendus eſt, & ipſe erit expecta-
tio gentium: ſignificat quòd non deficerent princi:es
de tribu Iuda vſque ad tempus quo natus eſt Chriſtus,
qui miſſus à patre expectatio eſt gentiũ. Zabulon in lit-
tore maris habitabit, & in ſtatione nauium, pertingens
vſque ad Sidonem. Iſachar aſinus fortis accubans inter
terminos, vidit requiem quòd eſſet bona, & terrã quòd
optima: & ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum, fa
ctusq; eſt tributis ſeruiẽs. Quia ſupra Zabulon dixerat,
quòd maris magni littora eſſet poſſeſſurus, Sidoniam
quoq; & reliquas Phœnices vrbes contingeret, nũc ad
mediterraneam prouinciam redit, & Iſachar, qui iuxta
Neptalim pulcherrimã in Galilæa regionem poſſeſſu-
rus eſt,

G rus eſt,benedictione ſua habitationem facit.Aſinũ autẽ
oſſeum vel fortem vocat,& humerum dicit ſuppoſuiſſe
ad portandum: quia in labore terræ & vehentis ad ma
re,quę in finibus ſuis naſcebantur,plurimum laboraret,
regibus quoq; tributa cõportãs. Aiunt Hebræi per me-
taphoram ſignificari,quòd ſcripturas ſanctas de die ac
nocte meditãs,ſtudium ſuum dederit ad laborandũ: &
idcirco ei omnes ſeruiũt quaſi magiſtro dona portãtes.
Dan iudicabit populũ ſuũ, ſicut & alia tribus in Iſraël:
Fiat Dan coluber in via,ceraſtes in ſemita mordẽs vn-
gulas equi,vt cadat aſcẽſor eius retro:ſalutare tuum ex-
pectabo domine. Sãpſon iudex Iſraël de tribu Dã fuit.
Hoc ergo dicit, nunc videns in ſpiritu comam nutrire
Sampſonẽ Nazaręum cæſiſq; hoſtibus triũphare,quod
in ſimilitudinẽ colubri reguliq; obſidẽs vias nullũ per
terram Iſraël tranſire permittat,Sed etiam ſi quis teme-
rarius,virtute ſua quaſi velocitate equi cõfiſus, eam vo-
luerit prędonis more populare,nõ effugere valebit. To
tum autẽ per metaphoram ſerpẽtis & equitis loquitur.
Vidẽs ergo tam fortem Nazaræum, quòd ipſe propter
meretricem mortuus eſt,& moriẽs noſtros occidit ini-
micos,putaui ô deus ipſum eſſe Chriſtum filiũ tuum:ve
H rum quia mortuus eſt & non reſurrexit, & rurſum du-
ctus eſt Iſraël in captiuitatẽ,alius mihi ſaluator mundi,
& mei generis præſtolãdus eſt, vt veniat cui repoſitum
eſt vt ipſe eſſet expectatio gentiũ.Gad accinctus prælia-
bitur ante eũ,& ipſe accingetur retrorſum . Significat,
ꝙ Gad Rubẽ & dimidia tribus Manaſſe ad filios quos
trãs Iordanẽ in poſſeſsionem dimiſerat, poſt quattuor-
decim annos reuertens, præliũ aduerſum eos gentium
vicinarũ grande repererit, & victis hoſtibus fortiter di
micauerit.Lege Ieſum Naue & Paralipomenõ . Nepta-
lim,ceruus emiſſus dãs eloquia pulchritudinis,ſiue Ne-
ptalim ager irriguus.Vtrunq; ſignificat Hebræũ verbũ,
aiala.Significat autẽ,quòd aquæ calidę in ipſa naſcãtur
tribu,ſiue ꝙ ſuper lacum Geneſar fluẽto Iordanis eſſet
irriguus.Hebræi autem volunt propter Tyberiadẽ,quę
legis videbatur habere noticiã , agrũ irriguum eloquia
pulchritudinis prophetari.Ceruus autem emiſſus tẽpo-
raneas fruges & velocitatẽ terræ vberioris oſtẽdit. Sed
melius ſi ad doctrinã ſaluatoris cũcta referamus, quod
ibi vel maxime docuerit ſaluator, vt in euãgelio quoq;
ſcriptum eſt.Filius meus Ioſeph accreſcens, filius meus
accreſcẽs & decorus aſpectu, filiæ decurrerũt ſuper mu
I rum:ſed exaſperauerunt eũ,& iurgati ſunt, inuiderũtq;
illi habentes iacula.Sedit in forti arcus eius, & diſſolu-
ta ſunt vincula brachiorum & manuũ eius per manum
potẽtis Iacob.Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſraël . O fi-
li Ioſeph qui tam pulcher es,vt te tota de muris & tur-
ribus ac feneſtris puellarũ Aegypti turba proſpectet,in-
uiderunt tibi,& ad iracundiã te prouocauerunt fratres
tui,habẽtes liuoris ſagittas & zeli iaculis vulnerati. Ve-
rum arcum tuum & arma pugnãdi poſuiſti in deo, qui
fortis eſt pugnator: & vincula tua quibus te fratres liga
uerunt,ab ipſo ſoluta ſunt & dirupta, vt ex tuo ſemine
tribus naſcatur Ephraim fortis & ſtabilis,& inſtar lapi-
dis durioris inuicta,imperãs quoq; decẽ tribub[9] Iſraël.
Beniamin lupus rapax,mane comedet prædã & veſpe-
re diuidet ſpolia . Quia de Apoſtolo Paulo quæ dicta
ſunt manifeſtiſsima ſit prophetia,omnibus patet, quòd
in adoleſcentia perſecutus ſit Eccleſiã,in ſenectute prę-
dicator Euangelij fuerit.Hebræi autem ita dixerũt , Al-
tare in quo immolabantur hoſtiæ, & victimarum ſan-
guis ad baſim illius fundebatur , in parte tribus Benia-
min fuit,Hoc,inquiunt,ſignificat,quòd ſacerdotes im-
molant mane hoſtias,ad veſperum diuidunt ea quæ ſi- K
bi ex lege collata ſunt,lupũ ſanguinarium,lupum vora-
cem ſuper altaris interpretatione ponentes,& ſpoliorũ
diuiſorem ſuper ſacerdotibus, qui ſeruiẽtes altari viuũt
de altari.Hęc autem hiſtorice.Spiritaliter autem in Ru
ben prioris populi Iudæorum oſtendit eſſe perſonã,cui
à domino dicitur, Iſraël primogenitus meus . Etenim *Exod.4.*
iuxta quod primogenito debebatur, ipſi[9] erat accipere
ſacerdotiũ & regnũ.Additur,tu virt[9] mea : Vtiq; quòd
ex ipſo populo fundamentum fidei, ex ipſo virtus dei,
quæ eſt Chriſtus,aduenit.Quo modo autẽ ipſe ſit prin-
cipiũ dolorũ, niſi dũ patri deo ſemper irrogaueris iniu
riam:dum cõuertit ad eum dorſum & non faciem. Iſte
prior in donis, quia primum ipſis credita ſunt eloquia
dei & legiſlatio & teſtamentum ſiue promiſsio. Iſte ma
ior imperio,Vtiq; pro magnitudine virũ, quia copio-
ſius cæteris in hoc ſeculo propter idem negauit.Effuſus
eſt autem ſicut aqua,peccando in Chriſto,quę vaſculo
nõ tenetur voluptatis,effuſus eſt impetu, & idcirco ad-
didit,vltra non creſcas.Quapropter ipſe poſtq̃ in vni-
uerſo orbe diſperſus eſt, valde imminutus eſt.Sed qua-
re talia meruit,ita ſubiecit: quia aſcendiſti cubile patris
tui.Primogenitę autẽ plebis audaciam prędicat,Quę aſ L
cẽdit cubile patris ſui,& maculauit ſtratũ eius, quando
corp[9] dominicũ,in quo plenitudo diuinitatis requieſce
bat,raptũ ĩ cruce ſuſpẽdit,& ferro cõmaculauit.Simeõ
& Leui fratres,vaſa iniquitatis bellãtia.Per Simeõ & Le-
ui Scribæ & Phariſæi & ſacerdotes Iudaici populi intel
ligũtur.De Simeone enim ſcribæ erant Iudæorũ , & de
tribu Leui principes ſacerdotũ,qui conſilium fecerunt
vt Ieſum dolo tenerẽt & occiderent.De quo cõſilio di- *Matth.26.*
cit,In cõſiliũ eorũ ne veniat anima mea.Horrebat enim
tãta ſcelera , quæ nouiſsimis tẽporibus facturi erant Iu-
dæi,Quia in furore ſuo occiderũt virũ, id eſt Chriſtũ,
de quo dicitur:Ecce vir oriens nomẽ eius.Et alibi, Fœ- *Zacha.6.*
mina circundabit virũ.Suffoderunt murũ,id eſt illũ ſpi *Hiere.31.*
ritalẽ fortiſsimũ murũ,qui cuſtodit Iſraël,lancea cõfo-
derunt.Maledictus furor eorũ,quia pertinax:vtiq; quã-
do furore accenſi & ira,obtulerunt Chriſtũ Pontio Pi-
lato,dicentes,Crucifige crucifige . Et indignatio eorũ, *Ioan.19.*
quia dura: dum Barrabã latronem peterent , & princi-
pem vitæ crucifigẽdum poſtularẽt. Diuidam eos in Ia-
cob,& diſpergã illos in Iſraël:Quia nõnulli ex ipſis cre
diderunt,quidam in infidelitate permãſerunt . Dicun-
tur enim diuiſi ij qui ab eis ſeparantur,& veniunt ad fi- M
dem, Diſperſi autem , quorum patria temploq; ſubuer-
ſo per orbem terræ incredulorum genus ſpargitur . Iu-
da te laudabunt fratres tui.Per hunc Iudam verus con-
feſſor exprimitur Chriſtus, qui ex eius tribu ſecundum
carnem eſt genitus.Ipſum laudabũt fratres ſui:Apoſto-
li ſcilicet,& omnes cohæredes eius , qui per adoptionẽ
patris filij dei effecti ſunt , & Chriſti fratres per gratiã,
quorum ipſe eſt dominus per naturã.Man[9] tuæ in cer-
uicibus inimicorũ tuorum . Eiſdẽ enim manibus atque
eodem crucis trophæo & ſuos texit, & inimicos & ad-
uerſarias poteſtates curuauit . Iuxta quod & pater pro-
mittit ei dicẽs : Sede ad dexteram meã , donec ponam *Pſal.109.*
inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Adorabũt te
filij patris tui : Quando multi ex filiis Iacob adorant *Roma.11.*
eum, per electionem gratiæ ſalui facti . Catulus leonis
Iuda,Quando naſcendo factus eſt paruulus,ſicut ſcrip-
tum eſt,Paruulus natus eſt nobis. Ad prædam fili mi a- *Eſaia 9.*
ſcendiſti : id eſt aſcendens in crucem , captiuos popu-
los redemiſti : & quos ille contrarius inuaſerat, tu mo-
riens eripuiſti.Denique rediens ab inferis, aſcendiſti in
altum,

A alium,captiuam duxiſti captiuitatẽ. Requieſcens accu-
Pſal.76. buiſti vt leo:Manifeſsime Chriſt⁹ io paſsione accubuit,
Ioan.19. quando inclinato capite tradidit ſpiritũ: & quando in
ſepulchro poſitus fuit, velut quodam corporis ſomno
quieuit.Sed quare vt leo, & velut catul⁹ leonis:Io ſom-
no eni ſuo leo fuit,quando nõ neceſsitate,ſed poteſtate
Ioan.10. hocipſum compleuit,ſicut ipſe dicit, Nemo tollit à me
animam meã,ſed ego pono eã.Quod vero addit,& vt
catulus leonis:iode enim mortuus vnde natus. Bene er
go Chriſtus vt leo requieuit,qui non ſolũ mortis acer-
bitatem non timuit, ſed & in ipſa morte mortis impe-
rium vicit.Quod autẽ dicit,Quis ſuſcitabit eum:Quia
Ioan.2. nullus niſi ipſe,iuxta quod dicit, Soluite templũ hoc,&
in triduo ſuſcitabo illud . Non deficiet dux de Iuda,&
reliqua.Hoc manifeſtiſsime ad Iudã refertur.Diu enim
fuit ex ſemine illius intemerata apud Iudæos ſucceſsio
regni,donec Chriſtus naſceretur,ſicut ſupra dixim⁹.Al
ligãs ad vineam pullum ſuũ. Pullus ſuus populus eſt ex
gẽtibus,cui adhuc nunquã fuerat legis onus impoſitũ.
Hunc copulauit ad vineã, ad Apoſtolos ſcilicet qui ex
Iudæis ſunt.Nã vinea domini Sabaoth dom⁹ Iſraël eſt.
Eſaia 5. Et ad vitem aſinam ſuã: ipſe dicit, Ego ſum vitis vera.
Ioan.15. Ad hãc ergo vitẽ alligat aſinã ſuam,ſynagogam tardi-
B gradã ſcilicet,& graui legis põdere depreſſam.Lauit in
vino ſtolam ſuã:ſiue carnem ſuã in ſanguine paſsionis,
ſiue ſanctam Eccleſiã illo vino, quod pro multis effun-
Math.26. detur in remiſsionem peccatorum.Et in ſanguine vuæ
Gene.49. pallium ſuũ.Palliũ gentes ſunt quas corpori ſuo iunxit,
ſicut ſcribitur.Pulchriores oculi ei⁹ vino.Oculi Chriſti
Apoſtoli ſunt & Euangeliſtæ, qui lumẽ ſcientiæ Eccle-
ſiæ præſtant:quorũ præcepta auſteritatẽ vini priſcæ le-
gis ſuperant,quia longe leuiora ſunt.Et dẽtes eius lacte
candidiores.Dẽtes præceptores ſunt ſancti, qui præci-
dunt ab erroribus homines, & eos quaſi comedẽdo in
Chriſti corpus trãſmittũt . Cãdidiores autẽ effecti ſunt
doctores Eccleſiæ lacte veteris legis . Zabulon habita-
bit in littore maris,& in ſtatione nauiũ . Zabulõ inter-
pretatur habitaculũ fortitudinis, & Eccleſiã ſignificat,
Hæc in littore maris habitat & ſtatione nauiũ , cũ cre-
dentibus refugiũ & periclitãtibus demõſtrat fidei por-
tum.Hæc cõtra omnes turbines ſeculi incõcuſſa firmi-
tate ſolide expectat naufragiũ Iudæorũ & hæreticorũ
procellas, qui circũferuntur omni vẽto doctrinę,quo-
rum etſi tunditur fluctibus,non tamẽ frangitur.Perten-
C dit autẽ vſq; ad Sidonem,hoc eſt,vſq; ad gẽtes.Legitur
Math.4. etiam in Euangelio inde aſſumptos eſſe Apoſtolos ali-
quos,& ipſis locis dominũ ſæpe docuiſſe, ſicut ſcriptũ
Eſaia 9. eſt,Terra Zabulõ,& terra Neptalim, populus qui ſede-
bat in tenebris,vidit lucẽ magnã . Sidon interpretatur
venator,vel venatrix.Venatores qui ſunt niſi Apoſtoli?
Quia vt ſupra diximus, ex illis locis aſſumpti ſunt, de
Hiere.16. quib⁹ dicitur,Mittã venatores multos,& venabũt vos.
Iſachar aſinus fortis. Iſachar qui interpretatur merces,
refertur ad populum gentiũ, quem dominus ſanguinis
ſui precio mercatus eſt. Hic Iſachar aſinus fortis ſcribi-
tur,quia prius popul⁹ gẽtilis quaſi brutũ & luxurioſum
animal nullaq; ratione ſubſtitit,ſed poſtmodũ iugũ di-
ſciplinæ Euangelicę libẽter portauit. Hic accubãs inter
terminos,vidit requiẽ quòd eſſet bona,& terrã ꝙ opti-
ma.Inter terminos autem cubare,eſt præſtolato mundi
fine requieſcere,nihilq; de iis quę nũc verſantur in me-
dio quærere,ſed vltima deſiderare . Et fortis aſinus re-
quiem & terrã optimam videt, cũ ſimplex gentilitas ſe
ad robur boni operis erigit,& ad æternæ vitę patriã tẽ-
dit. Vnde etiã apponit humerum ſuũ ad portãdũ , quia

cum ad promiſſam requiẽ peruenire deſiderat , cuncta D
mandatorũ onera libenter portat . Vnde factus eſt tri-
butis ſeruiẽs,hoc eſt,Chriſto regi ſuæ fidei dona & ope
rum bonorũ offerens munera. Dan iudicabit populum
ſuũ ſicut aliæ tribus in Iſraël.Fiat Dã coluber in via,ce-
raſtes in ſemita,& reliqua. Dicunt quidã Antichriſtum
per hæc prædici & de iſta tribu futurũ,pro eo ꝙ hoc lo
co Dã,& coluber aſſeritur & mordẽs,& quòd inter tri
bus Iſraël,primus Dan ad Aquilonẽ caſtrametatus eſt, *Eſaia 14.*
illum ſignificãs qui ſe in lateribus Aquilonis ſedere di- *Hiere.8.*
cit,& de quo figuraliter dicit Propheta,A Dan auditus
eſt fremitus equorum. Qui non ſolum coluber,ſed etiã
ceraſtes vocatur. Κέρατα enim Græce cornua dicuntur.
Serpẽs ergo ille cornut⁹ eſſe perhibetur, Per quẽ digne
Antichriſtus aſſeritur,quia contra vitam fidelium cum
morſu peſtiferæ prædicationis armabitur etiam corni-
bus poteſtatis . Quis autẽ neſciat ſemitã anguſtiorẽ eſſe
quàm viã? Fit ergo Dan coluber in via, quia in præſen-
tis vitę latitudine eos ambulare prouocat,quibus quaſi
parcẽdo blãditur:ſed in via mordet,quia eos quibus li-
bertatem tribuit,erroris ſui veneno conſumit. Fit cera-
ſtes in ſemita: quia quos fideles reperit & ſeſe ad præcep
ti cœleſtis itinera conſtringentes, non ſolum nequicia E
callidæ perſuaſionis impetit, ſed etiã terrore poteſtatis
premit,& in perſecutionis lãguore,poſt beneficia fictæ
dulcedinis,exercet cornua poteſtatis . Equus iſte cuius
vngulas ceraſtes mordere dicitur, hũc mũdũ inſinuat,
qui per elationem ſuã in curſu labentium temporum
ſpumat. Et quia Antichriſtus extrema mundi huius ap-
prehendere nititur, ceraſtes iſte equi vngulas mordere
perhibetur. Vngulas quippe equi mordere, eſt extrema
ſeculi feriẽdo contingere,vt cadat aſcenſor eius retro.
Plebs iñfidelis Iudæo, erroris ſui laqueis capta,pro Chri
ſto Antichriſtum expectat.Bene Iacob eodẽ loco repẽ-
te in electorum vocẽ conuerſus eſt dicens,Salutare tuũ
expectabo domine:id eſt, non ſicut infideles Antichri-
ſtum,ſed eum qui in redemptionem noſtram vẽturus
eſt,verum credo fideliter Chriſtum,Amen.

SENTENTIAE ALIQVOT VELVT APHORISMI F
ex omnibus Auguſtini & aliorum libris decerptæ per ſtudioſum aliquem.

INNOCENTIA eſt vera quæ *Innocentia*
nec ſibi nec alteri nocet , Quo- *Pſal.10.*
niam qui diligit iniquitatẽ odit
animã ſuam , & nemo nõ prius
in ſe quàm in alterum peccat.
II. Sic diligẽdi ſunt homines, *Dilectio.*
vt eorũ non diligantur errores:
quia aliud eſt amare quod facti
ſunt,aliud odiſſe quod faciũt. III. Vera æternitas & *Aeternitas*
vera immutabilitas nõ eſt niſi in deitate trinitatis : cui
quod eſt eſſe,perpetuũ eſt:quia natura initio carẽs,ĩcre-
mento non indigens,ſicut nullum finẽ,ita nullã recipit
mutabilitatẽ.Creaturæ autẽ illæ quibus deus æternitatẽ
dedit vel daturus eſt,nõ penit⁹ omnis finis alienę ſunt,
quia nõ ſunt extra cõmutationẽ,dum finis illis eſt & tẽ
poralis inſtitutio,& localis mutatio,& ipſa in augmen-
tum ſui mutatio facta. IIII. Patiẽtia dei magna eſt,qua *Patientia.*
parcit contemptus,parcit etiam negatus: & magis vult *Ezech.18.*
vitã peccatoris quàm mortẽ. Eruditio eſt pœnitudinis,

 & oblatio

G & oblatio correctionis:nec vlla Chriſti opera à miſeri-
cordia vacant,quoniã homini & indulgentia conſulit
Vltio dei. & flagello. V. Diuina bonitas ideo maxime iraſcitur
in hoc ſeculo, ne iraſcatur in futuro, & miſericorditer
temporalem adhibet ſeueritatẽ,ne æternam iuſte infe-
Confeſſio rat vltionem. VI. Vera confeſsio eſt benedicentis, cũ
laudis. idem ſonus eſt & oris & cordis. Bene autẽ loqui & ma
le viuere,nihil aliud eſt, quàm ſe ſua voce damnare.
Charitas. VII. Dilectio dei & proximi propria & ſpecialis vir-
tus eſt piorum atq; ſanctorũ,cũ cęteræ virtutes & bonis
Doctrina & malis eſſe poſsint cõmunes. VIII. Doctrina apoſto
apoſtolica. lica tam ſalubris atq; vitalis eſt,vt pro capacitate vteũ
neminẽ ſui relinquat exortẽ:quia ſiue paruuli, ſiue ma-
gni,ſiue infirmi, ſiue fortes habent in ea vnde alantur,
De quæren- vnde ſatientur. IX. Deũ quærẽs gaudiũ quęrit:Sic er-
do deo. go quærat vt nõ in ſe,ſed in domino gaudeat.Accedẽ-
do enim ad deũ illuminatur ignorantia,& corroborať
infirmitas,data ſibi & intelligẽtia qua videat, & chari-
Faſtidium tate qua ferueat. X. Sicut corpori noxiũ eſt eſcã cor-
ſpirituale. poreã nõ poſſe percipere, ita animę periculoſum eſt ſpi
Non eſſe. ritales delicias faſtidire. XI. Nõnũq multi ſunt qui ad
H non eſſe tendũt.Quid enim tam eſt obnoxiũ paucitati,
Clementia. quàm quod eſt debitũ perditioni? XII. Nõ cõcupiſcit
deus pœnam reorũ,tanq̃ ſaturari deſiderãs vltione:ſed
quod iuſtum eſt cũ tranquillitate decernit, & recta vo-
luntate diſponit, vt etiam mali non ſint inordinati.
Intellectus. XIII. Bonũ intellectum habet,qui quod faciendũ eſt,
recte intelligit & facit. Alioquin talis eſt ſine opere in-
telligentia,qualis ſine timore ſapientia, cum ſcriptũ ſit,
Eccli.1. Initiũ ſapientię timor domini. XIIII. Habet & in hac
Requies. vita requiẽ ſuam anima,quæ de morte infidelitatis ex-
empta eſt,& nõ ab operibus iuſticiæ, ſed ab iniquitatis
ſe abſtinet actione,vt viuẽs deo & mortua mũdo in hu
militatis & manſuetudinis placita trãquillitate requie-
Votum. ſcat. XV. Quiſquis bene cogitat quæ voueat deo, &
quę vouendo perſoluat,ſeipſum voueat & reddat.Hoc
Lucæ 20. exigitur,hoc debetur.Imago Cæſaris reddatur Cæſari:
imago dei reddatur deo.Sed ſicut videndũ eſt quid of
feras,& cui offeras,ita etiam conſiderandũ eſt,vbi offe-
ras:quia veri ſacrificij extra catholicã Eccleſiam locus
Gratia & nõ eſt. XVI. Duæ ſunt retributiones iuſticiæ, cum aut
iuſticia. bona pro bonis,aut mala pro malis redduntur. Tertia
eſt retributio gratiæ cum per regenerationem remittũ-
tur mala,& retribuũtur bona,atq; ita manifeſtãtur,quia
I vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Illam au-
Pſal.24. tem retributionẽ impiorum, qua pro bonis mala reſti-
tuuntur,deus neſcit:qui nõ retribueret bona pro malis,
Ciuis be- niſi eſſet cui retribueret bona pro bonis. XVII. Om-
ſpes. nis qui ad ſupernam pertinet ciuitatem, peregrinus eſt
mundi:& dum tẽporali vtitur vita, in patria viuit alie-
na, vbi inter multa illecebroſa, & multa fallacia deum
Pſal.18. noſſe & amare paucorũ eſt:quibus fit pręceptũ domini
lucidum,illuminãs oculos,vt nec in dei, nec in proxi-
Caro. mi charitate fallantur. XVIII. Nemo eſt cuius animã
Sapien.9. corruptibile corpus & inhabitatio terrena non aggra-
uet,Sed nitendum eſt,vt carnis cupiditates ſpiritus vi-
gore ſuperẽtur: & interior homo qui ſemper ſibi ſentit
reſiſti, ſemper de diuino auxilio expectet adiuuari.
Anguſta XIX. Anguſta eſt via quæ ducit ad vitã, & tamen per
via. ipſam niſi dilatato corde nõ curritur: quia iter virtutũ
Matth.7. quo gradiuntur pauperes Chriſti, amplum eſt fidelium
Præmium. ſpei,etſi arctum ſit infidelium vanitati. XX. Hoc affe-
ctu & deſiderio colendus eſt deus, vt ſui cultus ipſe ſit
merces. Nã qui deũ ideo colit, vt aliud magis q̃ ipſum
promereatur,nõ deũ colit, ſed illud quod aſſequi cõcu
piſcit. XXI. De occultis cordis alieni temere iudica- K
re,peccatũ eſt: & eũ cuius non vidẽtur niſi bona opera, *Iudicia.*
iniquũ eſt ex ſuſpicione reprehẽdere,cum eorũ quæ ho
minis ſunt incognita,ſolus deus iudex ſit:quia iuſtus eſt
& inſpector verus. XXII. Diuini eſt muneris, cum & *De adiuto-*
recta cogitam⁹, & pedes noſtros à falſitate atq; iniuſti- *rio dei.*
cia continemus:quoties enim bona agimus,deus in no
bis atq; nobiſcum vt operemur operatur. XXIII. Iuſto *Afflictio.*
iudicio dei datur plerũq; peccatoribus poteſtas,qua ſan
ctos ipſius perſequãtur,vt qui ſpiritu dei iuuãtur & agũ
tur,fiant per laborum exercicia clariores. XXIIII. Nõ *Scientia.*
eſt vera ſciẽtia boni,niſi ad hoc cõprehendatur vt aga-
tur. Inutiliter autẽ meditatur legem dei, qui laborat vt
memoria teneat quod actione nõ implet. XXV. Qui *Legis amor*
legẽ dei diligit,probat ſe in hominib⁹ iniquis id quod
contra legem eſt odiſſe,nõ homines. XXVI. Mandata *Legis ſcru-*
dei niſi quieta mẽs ſcrutari non poteſt,vt ergo religio- *tatio.*
ſum exerceatur ſtudiũ,abigẽda ſunt iurgia malignorũ.
XXVII. Nemo tã eruditus,nemo tã doctus eſt qui ſu- *Profectus.*
perna illuſtratione nõ egeat.Non eni vlla ita diuinorũ
bonorũ augmẽta ſufficiunt,vt nõ ſemper ſuperſit quod
mens rationalis & intelligendũ deſideret & gerendũ. L
XXVIII. Si omnes homines ſimul cõſideremus, quo- *Miſericor-*
rum alij miſericordia ſalui fiunt, alij veritate dãnãtur, *dia & ve-*
vniuerſæ viæ domini,id eſt miſericordia & veritas ſuo *ritas.*
fine diſtinctæ ſunt.Si autẽ ſolos ſanctos intueamur,nõ *Pſal.24.*
diſcernuntur hæ vię domini: Indiuidua enim ibi eſt &
à miſericordia veritas, & à veritate miſericordia, quia
beatitudo ſanctorũ & de munere gratiæ eſt,& retribu-
tione iuſticiæ. XXIX. Chriſtianæ perfectionis eſt, pa- *Pax.*
cificum eſſe etiã cum pacis inimicis, ſpe correctionis,
non cõſenſu malignitatis: vt ſi nec exemplũ nec cohor
tationum diſcretionem ſequantur, cauſas tamen non
habeant quibus odiſſe nos debeant. XXX. Cuſtodit *Tentatio.*
nos dominus ab omni malo, nõ vt nihil patiamur ad-
uerſi,ſed vt ipſis aduerſitatibus anima non lædatur. Cũ
enim tẽtatio adeſt,fit quidã in id quod nos impugnat
introitus.Et ſicut bono fine,id eſt, ſine vulnere animæ
tẽtatio cõſummatur, ita ad æternã requiẽ de profundo
temporalis laboris exitur. XXXI. Ad cœleſtis Hieruſa- *Gratia.*
lem non aſcendunt conſortiũ,niſi qui toto corde pro-
fitẽtur,nõ proprij operis, ſed diuini eſſe muneris quòd
aſcendunt. XXXII. Omnes qui in Chriſto pie volunt *Pij cõtẽpti.*
viuere, neceſſe eſt vt ab impiis & diſsimilibus patiãtur *2.Timo.3.*
opprobria,& deſpiciãtur tanq̃ ſtulti & inſani,qui præ- M
ſentia bona perdũt,& inuiſibilia ſibi profutura promit-
tunt.Sed hęc deſpectio & irriſio in impios retorquebi-
tur,cum & abundãtia eorum in egeſtatem, & ſuperbia
trãſierit in confuſionẽ. XXXIII. Tota fidelium ſalus, *Patientia.*
tota patientiæ fortitudo ad eũ qui in ſanctis ſuis mira-
bilis eſt,referenda eſt:quia niſi in illis dominus eſſet,fu-
rori impiorũ fragilitas ſuccũberet humana. XXXIIII. *Præpoſiti*
Ita à plebibus principes, & à ſeruis domini ferẽdi ſunt, *præferendi.*
vt ſub exercitatione tolerãtiæ ſuſtineantur tẽporalia, &
ſperentur æterna. Auget enim merita virtutis, qui pro-
poſitum non violat religionis. XXXV. Recti corde *Lex dei.*
de præceptis dei & conſtitutionibus nõ querũtur, quia
iuſtum eſt omnia æquanimiter accipi, quæ iudicaturus
voluerit tolerari. XXXVI. Omnis ſancti ædificij ſta- *Domus d'ei*
tus,ſicut deo operante proficit,ita deo cuſtodiẽte cõſi-
ſtit: Quoniam tunc vtilis præpoſitorum cuſtodia eſt,
cũ ſpiritus dei populo ſuo præſidet, & non ſolũ greges,
ſed etiã ipſos dignatur cuſtodire paſtores. XXXVII. *Aeterna*
Aeternæ ciuitatis æterna ſunt gaudia & ſtantium die- *gaudia.*
rũ perpetuitas infinita,nec variabitur, nec labetur quia
incommutabili

A incómutabili pace potientur, quorum erit omnium bonum, etiã quæ fiunt ſingulorũ. *Lex charitatis.* XXXVIII Lex Chriſti, perfectio eſt charitatis, qua deus proximuſq; diligitur, *Matth.6.* & per quam dicitur conditori legis: Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimꝰ debitoribus noſtris. Bene autem expectat promiſsionem dei qui mandata eius exequitur, nec fruſtra ſperat parcẽdũ peccatis ſuis, qui ignoſcit alienis. *Iuſſa dei.* XXXIX. Nihil deus iubet quod ſibi proſit, ſed illi cui iubet: Ideo verus eſt dominus qui ſeruo non indiget, & quo ſeruus indiget. *Præſcientia dei.* XL. Id quod in tẽpore nouũ eſt, non eſt nouum apud deum qui cõdidit tempora, & ſine tẽpore habet omnia quę ſuis quibuſque temporibus pro eorum varietate diſtribuit.

Prouidẽtia XLI. Mutabilium omniũ diſpoſitionem immutabilis ratio continet, vbi ſine tempore ſimul ſunt quæ in tẽporibus non ſimul fiunt, quia tẽpora non ſimul currũt.

Impunitas. XLII. Nihil infœlicius eſt fœlicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hoſtis interior roboratur. *Legis litera* XLIII. Legis litera quæ docet non eſſe peccandum, ſi ſpiritus viuificans deſit, occidit. Scire enim peccatum potius facit quàm cauere, & B ideo magis augeri quàm minui, quia malæ concupiſcẽtiæ etiam præuaricatio legis accedit. *Lex & gratia.* XLIIII. Lex data eſt vt gratia quæreretur, gratia data eſt vt lex impleretur. Neq; enim ſuo vicio non implebatur, ſed vicio prudentię carnis, quod vicium per legem demonſtrãdum, per gratiam ſanandũ fuit. *Promiſſa dei.* XLV. Hoc promitit deus quod ipſe facit: non ipſe promittit & alius facit, quod iam non eſt promittere, ſed prædicere. Ideo nõ ex operibus, ſed ex veritate vocante: ne ipſorum ſit, non dei, & merces nõ imputetur ſecundũ gratiã, ſed ſecundũ debitũ, atq; ita gratia iã nõ ſit gratia. *Culpæ veniales.* XLVI. Sicut nõ impediunt ab æterna vita iuſtum quædã peccata venialia, ſine quibus hæc vita non ducitur: ſic ad ſalutem æternã nihil proſunt aliqua bona opera impio, ſine quibus difficillime vita cuiuſlibet peſsimi hominis inuenitur.

Punitio diuina. XLVII. Cũ voluntas mala poteſtatem accipit efficiẽdi quod cupit, ex iudicio eius venit, apud quem non eſt iniquitas. *Roma.9.* Punit enim etiã iſto modo, nec ideo iniuſte, quia occulte. Cæterũ iniquus puniri ſe ignorat, niſi cũ manifeſto ſupplicio ſenſerit nolẽs, quãti mali ſit quod perpetrauit volens. *Superbia.* XLVIII. Omnia vicia in malefa C ctis tantũ valent, ſola ſuperbia etiam in recte factis cauenda eſt. *Proſpera, aduerſa.* XLIX. Intereſt plurimum qualis ſit vſus, vel earum rerum quæ proſperæ, vel earum quæ aduerſæ dicuntur. Nã bonus nec bonis tẽporalibus extollitur, nec malis frangitur: Malus autem ideo huiuſmodi infœlicitate premitur, quia fœlicitate corrumpitur. *Mors piorũ* L. Mala mors putanda non eſt quam bona vita præceſſerit. Nõ enim facit malam mortem niſi quod ſequitur mortem: Non enim curandum eſt multum neceſſario morituris quid accidat vt moriãtur, ſed moriendo quò ire cogãtur. *Vera caſtitas.* LI. Ita non amittitur corporis ſanctitas manente animi ſanctitate etiã oppreſſo corpore: ſicut amittitur corporis ſanctitas violata animi puritate etiã corpore intacto. *Mortẽ non cõſciſcẽdã.* LII. Maior animus merito dicendus eſt, qui vitã ærumnoſam magis eligit ferre quàm fugere, & humanũ iudiciũ, maxime quod eſt vulgare, quod plerũq; caligine erroris inuoluitur, præ conſciẽtiæ luce ac puritate contẽnere. *Vera libertas.* LIII. Iuſtis quicquid malorũ aliquis dominus irrogat, nõ pœna eſt criminis, ſed examẽ virtutis. Nam etiã bonus ſi ſeruiat, liber eſt: malus autẽ & ſi regnet, ſeruus eſt, nec vnius hominis, ſed quod grauius eſt, tot dominorũ quot viciorũ. *Vota.* LIIII. Nemo quicquã domino recte voueret, niſi ab ipſo acciperet quod voueret.

D LV. Omnis ſubſtantia quæ deus non eſt, creatura eſt, & quæ creatura non eſt, deus eſt: *Eſſentia deitatis.* Nulla ergo differẽtia eſt in deitate trinitatis, quoniã quod deo minus eſt, deus non eſt. *Gratia.* LVI. Tales nos amat deus, quales futuri ſumus ipſius dono, non quales noſtro merito.

Aeternitas LVII. Ordo temporũ in æterna dei ſapientia ſine tẽpore eſt, nec aliqua ſunt apud eum noua, qui fecit quæ futura ſunt. *Prima cauſa.* LVIII. Voluntas dei eſt prima & ſumma cauſa omniũ corporalium ſpiritaliumq; motionũ: Nihil enim fit viſibiliter & ſenſibiliter quod non de inuiſibili & intelligibili ſummi Imperatoris aula, aut iubeatur, aut permittatur, ſecundũ ineffabilẽ iuſticiã premiorum, atq; pœnarũ, gratiarum & retributionũ, in iſta totius creaturæ ampliſsima quadã vniuerſaq; republica.

Lapſus hominis. LIX. Diabolus ſuperbus, hominẽ ſuperbientẽ perduxit ad mortẽ: Chriſtus humilis hominẽ obedientẽ reduxit ad vitam: quia ſicut ille elatus cecidit & deiecit conſentientẽ: ſic iſte humiliatus ſurrexit & erexit credentẽ.

Incremẽta. LX. In rebus ſpiritalibus cũ minor maiori adhæret, ſicut creatori creatura, illa fit maior q̃ erat, non ille: & hoc eſt maius eſſe quod eſt meliꝰ eſſe: quia adhærẽs creatura creatori, non mole auctior, ſed virtute fit maior. E

Deus incogitabilis. LXI. Excedit ſupereminentia deitatis non ſolũ vſitati eloquij noſtri, ſed etiã intelligentiæ facultatem. Verius enim cogitatur deus quàm dicitur, & verius eſt q̃ cogitatur. Nõ parua autẽ noticiæ pars eſt, ſi antequã ſcire poſſumus quid ſit deus, poſsimus ſcire quid non ſit.

Beatitudo. LXII. Omnes beati habẽt quod volũt, quãuis nõ omnes qui habẽt quod volũt, cõtinue beati ſunt. Cõtinuo autẽ ſunt miſeri, qui vel non habent quod volũt, vel id habent quod non recte volunt. Propior eſt ergo beatitudini volũtas recta etiã nõ adepto quod cupit, q̃ praua etiã ſi quod cupit obtinuit. *Eſſe cũ deo* LXIII. Magna miſeria eſt hominis, cũ illo nõ eſſe, ſine quo non poteſt eſſe. In quo eſt enim, ſine dubio ſine illo non eſt: & tamẽ ſi eius nõ meminit, eumq; non intelligit neq; diligit, cũ eo nõ eſt.

Incarnatio LXIIII. Diuinitas verbi æqualis patri, facta eſt particeps mortalitatis noſtræ, nõ de ſuo, ſed de noſtro: vt & nos efficeremur participes deitatis eius, non de noſtro, ſed de ipſius. *Odiũ perfectum.* LXV. Perfectum odiũ eſt quod nec iuſticia nec ſciẽtia caret, id eſt, vt nec propter vicia homines oderis, nec propter vicia homines diligas. Recte ergo in malis odimus maliciã, & diligimus creaturam, vt nec propter viciũ creatura dãnetur, nec propter naturã F viciũ diligatur. *Mendaciũ* LXVI. Difficillima & laborioſa ſunt figmenta mendacij. Qui autẽ verũ vult dicere nõ laborat: quietiores enim ſunt boni quàm mali, & abſolutiora ſunt verba veracium, quàm commenta fallacium.

Arcana ſcripturæ. LXVII. Bonæ ſunt in ſcripturis ſanctis myſteriorum profunditates, quę ob hoc tegũtur ne vileſcant: ob hoc quærũtur, vt exerceãt: ob hoc autẽ aperiũtur, vt paſcãt.

Sudor Chriſti. LXVIII. Orans cũ ſudore ſanguineo dominus Ieſus Chriſtꝰ, ſignificabat de toto corpore, quod eſt Eccleſia, emanaturas martyrũ paſsiones. *Sacramẽtũ* LXIX. Sacramentum pietatis in iudiciũ ſibi ſumit indignus. Bene enim eſſe non poteſt male accipienti quod bonum eſt. *Laus dei.* LXX. Qui laudat deum in miraculis beneficiorũ, laudet & in terroribus vltionum. Nã & blãditur & minatur. Si nõ blãdiretur, nulla eſſet exhortatio. Si nõ minaretur, nulla eſſet correctio. *Mature reſipiſcendũ.* LXXI. Remedia conuerſionis ad deum, nullis cunctationibus ſunt differenda, ne tempus correctionis pereat tarditate. Qui enim pœnitenti promiſit indulgentiam, diſsimulanti diem craſtinum non ſpopondit. *Reſipiſcentia.* LXXII. Rectus eſt, & bene inuocat deum, qui in omnibus malis quæ patitur ſe accuſat, nõ deum,

G & in bonis quæ facit non ſe laudat,ſed deũ.Sicut enim repellit deus peccata ſua defendentem,ſic recipit confitentem. *Creatura.* LXXIII. Mirabilis eſt fabrica mundi, ſed mirabilior fabricator.Et male occupat̃ creatis quia à creatore diſcedit:cui ſi inhæſerit,iferiora calcabit, ne quod dilexerit cõtra naturã,conuertatur in pœnã. *Ordo.* LXXIIII. Anima rationalis ſuperioribus inferiora præponẽs, nõ poteſt regere quod regebat , quia regi noluit à quo regebatur. *Pœna pĉti.* LXXV. Corpus carnis noſtræ ornamentum nobis fuit:peccauimus: & cõpedes inde accepimus , vt vinculis mortalitatis omnis humanarũ actionũ curſus præpediretur. *Pſalmi cũ opere.* LXXVI.Recte in dei laudẽ pſallit,cuius opera cum voce concordãt.Nam finito carmine, vox tacet.In bonis autem actibus vita permanẽs nunquam reticet eius gloriã , quẽ in ſe gaudet operari. LXXVII. *Timor dei.* Omnia quę timẽtur,rationabiliter declinãtur:Deus ſic timendus eſt,vt ab ipſo ad ipſum confugiatur. LXXVIII. *Securitas.* Sicut præpoſtera ſecuritas in periculũ impellit, ita ordinata ſolicitudo ſecuritatem parit. *Virginitas* LXXIX. Virginitas carnis,corpus intactũ:virginitas animæ, fides incorrupta. *Auaricia.* LXXX.Multa nos in facultatibus noſtris ſuperflua habere ꝓbabimur,ſi neceſſaria ſola retineamus.

H Nam vana quærentibus nihil ſufficit : & alienorũ quodam modo retẽtor eſt , qui profutura pauperibus inutiliter habet. *Vox mẽtis.* LXXXI. Quo modo aures noſtræ ad voces noſtras,ſic aures dei ad cogitationes noſtras. Nõ autem poteſt fieri,vt in mala opera exeãt cogitationes bonæ,quoniã hoc actione promitur quod corde cõcipitur. *De cantico nouo.* LXXXII.Sicut veteris hominis vetus canticum ad temporalia, ſic noui hominis nouum canticũ pertinet ad æterna:& ita vnuſquiſq; cãtat vt viuit. *Gala.5.* Nouum autẽ canticum carmẽ eſt fidei, quæ per dilectionẽ operatur.

De vera humilitate. LXXXIII. Vera fidelium humilitas eſt,in nullo ſuperbire,in nullo murmurare : nec ingratũ eſſe, nec querulũ:ſed in omnibus dei iudiciis gratias deo agere , deũq; laudare, cuius omnia opera,aut iuſta ſunt,aut benigna.

Deſperatio. LXXXIIII. Nimis miſer eſt qui non ſperat in deo, & de ſe ſibi ſecunda promittit,cũ ex eoipſo quòd nõ quęrat dei auxilium,ab omni ſpe veræ ſalutis exciderit.

De diuitiis LXXXV.In magna egeſtate ſunt qui de iniquitate diuites,iuſticiæ opes & ſapientię non habent:qui autẽ domino ſeruiũt,ea bona acquirũt, quæ perire nõ poſſunt.

Beneficẽtia. LXXXVI. Nõ ſufficit abſtinere à malo, niſi fiat quod

I bonum eſt:& parum eſt neminem nocere, niſi ſtudeas multis prodeſſe. *Impunitas.* LXXXVII.Peccator qui peccat , non ideo à domino nõ videtur, quia male agentis pœna differtur,grauius autem in eũ deſæuitur , cui etiã ipſa correctio denegatur. *Humilitas* LXXXVIII. Non acceditur ad altitudinem dei, niſi per humilitatem,cui propinquat ſubditus,longe ab eo recedit elatus. *De ſepultura.* LXXXIX. Sicut peccatoribus diuitibus nihil proſunt exequiæ ſumptuoſæ, ita nihil nocẽt aut viles,aut nullæ ſanctorũ pauperũ ſepulturæ. *De gaudio recto.* XC. Non poteſt quiſquam fraudari delectationibus ſuis,cui Chriſtus eſt gaudiũ. Aeterna enim exultatio eſt qui bono lætatur æterno. *Quid homines deo iungat.* XCI. Deo qui vbiq; eſt,nõ locis,ſed actionibus,aut longinqui,aut proximi ſumus:quia ſicut nos ſeparat diſsimilitudo,ita nos illi cõiungit imitatio. *De bono filio.* XCII.Humanæ ęgritudinis eſt, in carne mortali delectationẽ habere peccandi: ſed diſcipulus amatorq; virtutum,nõ pacẽ huic concupiſcentiæ tribuere, ſed bellum debet indicere. *De ſpe fidelium.* XCIII. Nõ te terreat Chriſtiane,ꝙ credita differuntur,licet in abſcõdito ſit promiſsio,in ſpe tamẽ perſeueret oratio. Exerce operibus,creſce virtutibus. Dũ fidei conſtantia probatur,gloria retributionis augetur. *Malicia breuis.* XCIIII.Omne tẽpus malorum puſillum eſt . Quid enim tam exiguũ eſt, K quàm quòd in boc tẽdit,vt nõ ſit? *Charitas I-exhauſta.* XCV. Creſcit ſemper facultatis charitas, dũ vſu maior, & largitate fit ditior. *De defectu malorum.* XCVI. Malorum impietatem perire neceſſe eſt, aut proprio iudicio,aut ſententia dei : Nulla enim iniquitas permanet, cui finẽ, aut correctio, aut damnatio facit. *Pij non deſeruntur.* XCVII.Adhærens deo & ſemper eius faciẽs voluntatem, nunquã à ſuo habitatore deſeritur:& ſi quædam dura atque aduerſa patiatur, non relinquitur, ſed probatur. *Iuſticia.* XCVIII. Tota iuſticiæ ratio eſt, vt declinẽtur mala & fiant bona:cuius obſeruãtiæ inter quaſlibet aduerſitates forma ſeruanda eſt : quia hoc ſolum nunquam amittitur , quod operi pietatis impenditur.

Mali tolerandi. XCIX. Tolerẽtur præſentia mala donec veniat beatitudo promiſſa.Suſtineãtur à fidelibus infideles,& inter hortorũ frumẽta zizaniorũ auulſio differatur : quãtumlibet ſæuiant impij,melior eſt etiam in hoc tempore cauſa iuſtorum,qui quanto acrius impetuntur,tanto glorioſius coronantur. *Precatio.* C.Clamor ad deum eſt intentio cordis & flagrantia dilectionis,quia ſemper petitur quod ſemper optatur.Hoc autem deo abſconditũ non eſt, quoniam ad ipſum redit quod ab ipſo proceſsit.

Satisfactio CI. Bona eſt peccati confeſsio,ſi & curatio cõſequatur.Nam quid prodeſt detegere plagam & non adhibere medicinam? L *Perfectio.* CII. In hac vita, quæ tota tentatio eſt , etiam in ſublimiſsimis ſanctis non apprehenditur illa perfectio,cui nõ ſuperſit aſcenſio. *Vet⁹ homo.* CIII.Cum pręſentis vitæ curſus agitur, etiam ſi valde proficiat cuius exercitio homo corrumpitur exterior, & interior renouatur:neceſſe eſt tamen vt dũ conditioni ſubiacet mortis,labores toleret vetuſtatis. *Imago dei.* CIIII.Imago quidem dei eſt homo, & qui per iuſticiæ ambulat vias,ad ſimilitudinem ſui tendit authoris, & tamen dum in hac vita degit,conturbationes vanitatis incurrit. *Eruditio diuina.* CV. Prima diuini muneris gratia eſt,vt erudiat nos ad noſtræ humilitatis confeſsionem, & agnoſcere faciat, quòd ſi quid boni facimus, per illum poſſumus. *Fides.* CVI. Omnis infidelium vita peccatum eſt,& nihil eſt bonum ſine ſummo bono:vbi enim deeſt agnitio æternæ & incommutabilis veritatis, falſa virtus eſt, etiam in optimis moribus. *De fũdamẽto ſpiritali.* CVII.Sicut enim fundamentum corporeæ fabricæ in imo eſt,ita fundamentũ fabricæ ſpiritalis in ſummo eſt : Terrena ædificatio à terra incipit , cœleſtis ex- M tructio à ſuperno creſcit exordio. *Obliuio dei* CVIII. Tunc dicitur deus meminiſſe,quando facit: tunc obliuiſci, quando non facit : Nam neque obliuio cadit in deum , quia nullo modo mutatur:neque recordatio,quia nihil obliuiſcitur. *Miracula.* CIX. Hi vident mirabilia dei , quibus proſunt:Nam quod nõ intelligitur, vel vnde non proficitur,non videtur. *Miſericordia & veritas.* CX.Non auferat veritas miſericordiam , nec miſericordia impediat veritatem . Si enim pro miſericordia vindicabis cõtra veritatem, aut quaſi rigida veritate oblitus fueris miſericordiam, non ambulabis in via domini, in qua miſericordia & veritas obuiauerũt ſibi. *Pſal. 84.* *Imitatio Chriſti.* CXI.Tentatio Chriſti, eruditio Chriſtiani eſt : Imitatores enim magiſtri debent eſſe diſcipuli, non in faciendis miraculis, quæ nemo exigit, ſed in cuſtodienda humilitate,atque patientia, ad quæ nos dominus inuitauit ſuo exemplo. *Auaricia. 1.Timo.6.* CXII.Quo modo radix omnium malorum cupiditas eſt,ſic radix omnium bonorum charitas eſt. *De gaudio Chriſtiani.* CXIII. Chriſtiano recte gaudendi cauſa non præſens ſeculum eſt, ſed futurum . Et ita eſt vtendum temporalibus ne obſint æternis, vt in via qua peregrini ambulant , hoc placeat quod ducit ad patriam. *De ſabbato* CXIIII. Male celebrat ſabbatum , qui ab operibus

A ab operibus bonis vacat. Ocium autem ab iniquitate
debet eſſe perpetuum, quia bona conſciẽtia nõ inquie-
Hilaritas in bono. tum, ſed tranquillum facit animum. CXV. Cum bo-
nũ operaris, hilaris operare: Nam ſi quid boni triſtis fe-
ceris, fit de te magis quàm facis. CXVI. Si in mores
Malorũ cõnictus. malorum non tranſeant boni, etiã inter cohabitantes
magna diuiſio eſt, Non ergo homines qui meliorũ exẽ-
plo corrigi queunt, ſed hominũ eſt fugienda iniquitas.

Timor. CXVII. Eam deus innocentiã probat, quia homo non
metu pœnæ fit innocens, ſed amore iuſticiæ: Nã qui ti-
more non peccat, quãuis nõ noceat cui vult oocere, ta-
men plurimum nocet: & abſtinẽs ab iniquo opere, ſola
Pharifaiſmus. tamen reus eſt voluntate. CXVIII. Melior eſt in ma-
lis factis humilis confeſsio, quàm in bonis ſuperba glo-
Correctio. riatio. CXIX. De malicia mali flagellatur bonus, & de
In malis bonum. ſeruo emendatur filius. CXX. Sicut ſtellas cœli non
extinguit nox: ſic mentes fideliũ adhærentes firmamen
to ſaoctæ ſcripturæ oon obſcurat mundana iniquitas.

De propria facultate. CXXI. Ad peccandum homo abundat propria facul
tate, ad agendum autẽ bonum nõ ſufficit niſi ab illo iu-
Mali cruciãt bonos. ſtificetur, qui ſolus iuſtus eſt. CXXII. Magnus bonorũ
labor eſt, mores tolerare cootrarios, quibus qui non of-
B feoditur, parum proficit. Tantũ enim torquet iuſtũ alie
oi peccati iniquitas, quantum à ſua recedit. CXXIII.
Acceſſus ad deum. Non locorũ interuallis acceditur ad deũ vel receditur
ab eo, ſed ſimilitudo facit proximũ, diſsimilitudo lon-
ginquũ: & nimia miſeria eſt ab eo bono lõge eſſe quod
De vera libertate. vbique eſt. CXXIIII. Libera ſemper eſt ſeruitus apud
deum, cui non neceſsitas ſeruit, ſed charitas. CXXV.
De tolerantia. Qui ideo neminẽ vult pati hominũ, quia vt arbitratur
multum proficit, per hoc ipſum quòd alios nõ tolerat,
De artifice ſummo. oſtendit ꝙ potius non proficit. CXXVI. Totum bo-
num quod habemus, ab artifice noſtro habemus. Sed ſi
hoc in nobis eſt, quod ipſi fecimus, inde dãnabimur: ſi
De verbo dei. autẽ hoc quod deus fecit, inde coronabimur. CXXVII.
Verbum dei per quod facta ſunt omnia, tempus pręor-
Ioan. 1. dinauit quo ſuſciperet carnẽ, noo tẽpori ceſsit quo ver
teretur in carnem: Homo quippe deo acceſsit, nõ deus
De fide. à ſe receſsit. CXXVIII. Intellectui fides viam aperit,
Gloria vana. infidelitas claudit. CXXIX. Quo primum vicio ſupe-
ratur homo, hoc vltimum vincit. Cũ enim omnia pec-
C cata ſuperauerit, manet periculũ, ne ſibi mens nihil con
De perfectione. ſcia in ſe potius quàm in domioo glorietur. CXXX.
Finis curarum perfectio deſideriorũ eſt, & in id quiſq;
tẽdit ac nititur, vt ad illud perueniat quo delectatur. Sa
piẽs ergo eſt hoc appetere quod booũ facit, nõ id ama-
re quod decipit. CXXXI. Sicut duo ſunt officia me-
De duobus donis gratiæ. dicinæ, vnũ quo ſanatur infirmitas, aliud quo cuſtodi-
tur ſaoitas: Ita duo dona ſunt gratię: vnum quod aufert
carnis cupiditatem: aliud quod facit animæ perſeuera-
De laboris fine. re virtutem. CXXXII. Non poterit hominis labor fi-
niri, niſi hoc diligat, quod ei non poſsit auferri.

De iniquitatis læſione. CXXXIII. Impoſsibile eſt vt iniquitas prius lædat ho-
minem iuſtum in quem tendit, quàm cor iniuſtum vn-
Miracula inuiſibilia. de procedit. CXXXIIII. Viſibile miraculum ad illu-
mioationem vocat: Inuiſibile autem eũ qui vocatus ve
nit, illumioat. Omnia mirabilia dei narrat qui credens
viſibilibus ad intelligendum inuiſibilia tranſitum facit.

Diaboli fuga. CXXXV. Meliores ſunt qui diabolum perſequentem
fugiunt, quàm qui præeuntẽ ſequuntur, quia vtilius eſt
Cupiditas. eum hoſtem habere quàm participem. CXXXVI.
Omoes prauæ cupiditates ſunt portę inferi, per quas in
mortem itur: cuius dominatum ſubit, qui adeptũ ſe ad
De adulatione. perfruendum lætatur quod periturum concupiuit.

CXXXVII. Adulantum linguæ alligant animas in

Tomus tertius.

peccatis: Delectat enim ea facere in quibus non ſolum D
non metuitur reprehenſor, ſed etiam laudator auditur.

CXXXVIII. Animus male ſibi conſcius dum vide- *De male cõſcio animo.*
tur ſibi nullam pœnã pati, credit quia oõ iudicet deus,
cum abuti patientia dei & nõ intelligere parcentis be-
nignitatem, iam fit magna damnatio. CXXXIX. In *Quòd prior ſit natura quàm vicium.*
creatura quę arbitrio ſuo peccat, prior eſt natura quàm
vicium: Quod ita cõtra naturam eſt, vt non poſsit niſi
nocere naturę: quod ita non eſſet vicium à deo recede-
re, niſi naturæ cuiuſlibet viciuoi eſſet, cui potius compe
teret eſſe cum deo. CXL. Nullum deus vel angelorũ *Decus vniuerſi.*
vel hominum crearet quem malũ futurum eſſe pręſciſ-
ſet: niſi pariter noſſet quibus eos vſibus bonorum com-
mendaret, atq; in ordinem ſeculorum, quaſi pulcherri-
mum carmen, etiam ex quibuſdam pulcherrimis anti-
thetis honeſtaret. CXLI. Tria quædam maxime no- *De cõditione creaturæ*
bis ſcienda de conditione creaturæ oportuit intimari.
Quis eam fecerit, per quid fecerit, quare fecerit. Dixit *Gene. 1.*
deus, inquit, Fiat lux, & facta eſt lux: & vidit deus lucem
quòd bona eſſet. Nec author excellẽtior eſt deo, nec ars
efficacior eſt dei verbo, nec cauſa melior eſt, q̃ vt bonũ
creetur à bono. CXLII. Eſt amor quo amatur & quod *De bono & malo amore.*
amandũ nõ eſt: & iſtum amorem odit in ſe qui illũ di-
ligit, quo amat quod aoiãdum eſt. Poſſuot enim ambo
in vno homine eſſe, & hoc bonum eſt homini, vt illo E
proficiente, quo bene viuimus, iſte deficiat quo male vi
uimus, donec ad perfectum ſanetur & in bonum cõmu
tetur omne quod viuimus. CXLIII. Creaturæ rationa- *De bono creatura.*
lis vel iotellectualis bonum, quo beata ſit, non niſi deus
eſt, quod ei non ex ſeipſa eſt, quia ex nihilo creata eſt.
Hoc enĩ adepto fit beata, quo amiſſo miſera. CXLIIII.
Viciũ eſſe in ſummo poteſt booo, nec niſi in aliquo bo *De vicio naturæ.*
no. Sola ergo bona alicubi eſſe poſſunt, ſola autem ma-
lo nuſquam. Et illæ quæ ex malæ volũtatis vicio vicia-
tæ ſunt, inquantũ vicioſæ ſunt, malæ ſunt: inquantũ au-
tem veræ ſunt, bonæ ſunt. CXLV. Non eſt fas aliter *Quid credi debeat.*
credere affici deum cũ vacat, aliter cum operatur, quia
nec affici dicendus eſt, tanquam in eius natura fiat ali-
quid quod ante oõ fuit. Patitur quippe qui afficitur, &
mutabile eſt omne quod patitur. Nõ ergo in deo, aut pi
gra vacatio, aut laborioſa cogitetur induſtria: quæ no-
uit & quieſcens agere, & agens quieſcere: & quod in o- F
peribus prius quidẽ eſt, aut poſterius, nõ ad facientẽ ſed
ad facta referendum eſt. Aeterna enim eſt & incõmu-
tabilis voluntas eius, nec conſilio alternãte variatur, in
qua ſimul eſt quicquid in rebus creãdis vel ordinãdis,
aut præceſſerit, aut ſequitur. CXLVI. Nullius quamuis *Deus ſolus creator.*
minimæ naturæ, niſi deum creatorem dici, aut credi li-
cet ab aliquo. Quòd ſi ãgeli miſsi vel permiſsi adhibe-
ant operationẽ ſuã rebus quæ gignuntur in mundo, ta
men nõ ſunt creatores animaliũ, ſicut nec agricolæ fru
gum vel arborũ. CXLVII. De prima corporis morte *Mors qualis.*
dici poteſt, quòd bonis bona ſit, malis mala: Secũda ve-
ro ſine dubio, ſicut nullorum bonorum eſt, ita nulli bo
na. CXLVIII. Mors etiam piorum, peccati pœna eſt. *De morte piorum.*
Sed ideo ipſis dicitur bona, quia illa bene vtuntur, qui-
bus finis eſt ad mala tẽporalia & tranſitus ad vitã æter-
nam. Sicut enim iniuſticia male vtitur, nõ tantum ma-
lis, verumetiã bonis: ita etiam iuſticia non tantum bo-
nis, verumetiã malis bene vtitur. CXLIX. Qui etiam *Baptiſma ſanguinis.*
nõ percepto regenerationis lauacro pro Chriſti cõfeſ-
ſione moriuntur, tantũ eis valet ad abolenda peccata,
quãtũ ſi abluerentur fonte baptiſmatis. CL. Cum ho- *Mendaciũ.*
mo ſecundũ ſe viuit, nõ ſecundũ deum, ſimilis eſt dia-
bolo: quia nec angelo ſecundum angelũ, ſed ſecundũ

G v deum

G deum viuendum fuit vt ſtaret in veritate, & veritatem de illius, non de ſuo mendacium loqueretur, Vnde nó fruſtra dicitur, omne peccatum eſſe mendaciũ: quia nó peccatur niſi ea voluntate quæ contraria eſt veritati, id eſt, deo.

Affectus. CLI. Diuerſitas humanæ affectionis ex diuerſitate volũtatis eſt, quæ ſi praua eſt, peruerſis erit moribus inquieta. Si autem recta, non ſolum non culpabilis affectio hominis erit, ſed etiã laudabilis.

Liberũ arbitrium. CLII. Arbitrium voluntatis tunc eſt vere liberũ, cum viciis peccatisq; nó ſeruit. Tale datum eſt à deo, quod amiſſum niſi à quo potuit dari, non poteſt reddi. Vnde veritas dicit, *Ioan. 8.* Si vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis.

Diſſidentia ſui. CLIII. Bonũ eſt ſurſum habere cor, nó tamẽ ad ſeipſum, quod eſt ſuperbiæ, ſed ad deũ, quod eſt obediẽtiæ. Plus autem appetendo minus eſt: qui de ſe ſibi ſufficere confidit, ab eo qui vere ei ſufficit, deficit.

De vita beata. CLIIII. Beata vita ſi nó amatur, non habetur. Porrò ſi amatur, nó ideo habetur: neceſſe eſt, vt cæteris rebus excellentius diligatur, quoniã propter hoc amandũ eſt, quicquid aliud eſt amandum. Quia vero beatus eſſe nó poteſt, niſi qui eã vt dignum eſt, amet: conſequens eſt vt eam æternam velit, H quę tunc vere beata erit quando terminũ non habebit.

Mali naſcimur. CLV. Nó omnes quidẽ mali in hoc proficiunt vt ſint boni: nemo tamẽ eſt, niſi ex malo bonus.

De ciuibus terrenis. CLVI. Ciues terrenæ ciuitatis parit peccato viciata natura, qui ſunt vaſa irę. Ciues ergo cœleſtis patrię parit à peccato naturã liberãs gratia, qui ſunt vaſa miſericordiæ.

De ira dei. CLVII. Ira dei non perturbatio eſt eius, ſed iudiciũ quo irrogatur pœna peccato. *1. Reg. 15.* Cognitio vero ipſius, & recogitatio mundanarũ rerum, eſt incómutabilis ratio. Neq; enim ſicut hominẽ, ita deũ cuiuſquam facti ſui pœnitet, cuius de omnibus omnino rebus tã fixa eſt ſententia, q̃ certa pręſentia eſt.

De pſequẽtibus Eccleſiam. CLVIII. Inimici Eccleſię quolibet modo errore cẽſentur vel malicia deprauẽtur, ſi accipiãt corporaliter poteſtatẽ affligẽdi, exercent eius patientiam: Si tantũmodo male ſentiẽdo aduerſantur, exercẽt eius ſapientiã: *Roma. 8.* Et vt etiã inimici diligãtur, exercent eius beneuolentiã, quia deus iis qui eũ diligunt omnia cooperatur in bonum.

De fine boni & mali CLIX. Finis boni eſt, nó quo conſumitur vt non ſit, ſed quo perficiatur vt plenũ ſit. Et finis mali eſt, nó quo eſſe deſinat, ſed quouſq; nocendo perducat. Vnde vnũ eſt ſummũ bonum, aliud autem ſummum malũ. Illud propter quod appetẽda ſunt bona cæ I tera, ipſum autẽ propter ſeipſum: hoc propter quod declinãda ſunt mala cætera, ipſum autẽ propter ſeipſum.

De natura. CLX. Eſt natura in qua nullũ malum eſt, vel etiã nullum malũ poteſt eſſe. Eſſe autẽ natura in qua nullũ bonũ ſit, non poteſt.

De animi æquitate. CLXI. Melior eſt animi æquitas q̃ corporis ſanitas, & conueniẽtius iuſtus dolet in ſupplicio, quàm lætatus eſt in delicto.

De præcepto charitatis. CLXII. In præcepto charitatis tria inuenit homo quæ diligat: deum, & ſe, & proximũ. Et quia ille in ſui dilectione nó errat qui deũ diligit, conſequens eſt vt proximo ad diligendum deũ cóſulat, quem iubetur diligere ſicut ſeipſum.

Dominatus Chriſtian⁹. CLXIII. Pax domeſtica, eſt ordinata cohabitantium imperãdi obediendiq; concordia. Imperant enim qui conſulũt: ſicut vir vxori, parentes filiis, domini ſeruis. Obediunt autẽ quibus conſulitur, ſicut mulieres maritis, filij parentibus, ſerui dominis. Sed in domino iuſti viuentes ex fide, & ab illa adhuc ciuitate peregrinãtes, etiam qui imperant ſeruiũt eis, quibus vidẽtur imperare: quia nó dominãdi cupiditate imperãt, ſed officio conſulendi, nec principãdi ſuperbia, ſed prouidẽdi beneficio.

De cõditiõe ſeruitutis. CLXIIII. Nomen & conditionem ſeruitutis culpa genuit, nó natura: & prima huius ſubiectionis cauſa eſt peccatũ, quia ſicut ſcriptum eſt, Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt K peccati. *Ioan. 8.* Vnde melior eſt eius ſtatus, qui famulatur homini, quàm qui ſuæ ſeruit cupiditati.

De prælatis CLXV. Veri patresfamiliàs ſubditis ſuis tanquam filiis ad colẽdum & promerendum deum conſulunt, deſiderãtes venire ad cœleſtem domum, vbi imperandi neceſſarium non ſit officium: quo donec veniatur, magis debent patres qui dominantur q̃ ſerui tolerare qui ſeruiũt.

De regimine populi. CLXVI. Locus ſuperior, ſine quo regi populus non poteſt, etiã ſi ita ſit tenendus atq; adminiſtrandus vt decet, tamen indecẽter appetitur: vnde ocium ſanctum quęrat, quærat directionem veritatis, negocium iuſtũ ſuſcipiat neceſſitas dilectionis.

De vita animæ. CLXVII. Sicut non eſt à carne, ſed ſupra carnem quod eã facit viuere, ſic non eſt ab anima, ſed ſupra animam quod eam facit viuere beate: quia vt vita carnis anima eſt, ita beata vita hominis deus eſt.

Iuſticia imperfecta. CLXVIII. Iuſticia noſtra quamuis vera ſit, propter verum boni finem ad quem refertur, non tamen tanta eſt in hac vita vt potius per remiſsionẽ peccatorũ conſtet quàm per fidem virtutum.

De plena pace. CLXIX. Quandiu viciis repugnatur, plena non eſt pax: quia illa quæ reſiſtunt periculo, debellantur prælio: & illa quę victa ſunt, nondũ L ſecura triumphantur ocio, ſed adhuc ſolicito premũtur imperio.

Mors prima & ſecunda. CLXX. Prima mors animam nolentem tollit à corpore, ſecũda animã nolẽtẽ tenet in corpore, Ab vtraque morte id habetur, vt quod non vult anima de ſuo corpore patiatur.

Occulta dei CLXXI. Incognitis cauſis operũ domini nonnihil nouimus, cum ſcimus nó ſine ratione omnipotentem facere, verũ infirmus humanus animus rationem non poteſt reddere.

De negligẽtiis. CLXXII. Fruſtra homo poſt hoc corpus hic promittit ſibi quod in hoc corpore comparare neglexerit. Nemo inuitus bonũ facit, etiam ſi bonũ eſt quod facit: quia nihil prodeſt ſpiritus timoris, vbi nó eſt ſpirit⁹ charitatis.

De humana ſocietate CLXXIII. Sicut in poteſtatibus ſocietatis humanæ maior poteſtas minori ad obediendum præponitur, ita deus omnibus.

De diligẽdo deo. CLXXIIII. Beatus qui diligit deum, & amicũ in deo, & inimicum propter deum. Solus enim nullum charũ amittit, cui omnes in illo chari ſunt, qui nunquam ante dimittit te, niſi dimittatur.

Bonũ incorruptibile. CLXXV. Manifeſtum eſt, quoniam bona ſunt quæ corrumpuntur, quæ neq; ſi bona nó eſſent, corrumpi poſſent: quia & ſi ſumma bona eſſent, incorruptibilia eſſent: ſi autem nulla bona eſſent, M quod in eis corrumperetur non eſſet.

De incõmutabili deo. CLXXVI. Cum deus incommutabiliter bonus, omnes fecerit creaturas bonas, nec vlla omnino niſi ab ipſo ſit creata natura, nulla eſt ſubſtantia mali: quia quod authorem deũ non habet, non eſt aliud quàm deſiderium vel actio inordinatæ voluntatis.

Iuſticia iniquis odioſa CLXXVII. Sicut palato nó ſano pœna eſt cibus, qui ſano ſuauis eſt: & oculis ægris odioſa lux, qua incolumis gaudet obtuitus: ita diſplicet iniquis iuſticia dei, cui ſi ſubiicerentur, non conturbarentur.

De ægritudine animi CLXXVIII. Aegritudo animi rationalis eſt, cũ bonis inferioribus delectatus, ſuperiora non appetit, & ex parte nó amittit. Ideoq; in duas diuiditur volũtates: cumq; vna eſt, tota non eſt: & hoc adeſt vni quod deeſt alteri.

Pacis ſtudium. CLXXIX. Homini religioſo parum eſſe debet inimicicias aliorum non excitare, vel augere male loquendo, niſi etiam eas extinguere ſtudeat bene loquendo.

Veritas odioſa. CLXXX. Beata vita eſt gaudiũ de veritate, quod deus eſt: ſed multis veritas odioſa eſt, quã audire volunt docentẽ: & nolentes falli, volũt mendacia ſua veritatẽ videri: Quibus iuſte retribuitur, vt ipſi veritatẽ nó lateãt, ipſos autem lateat veritas.

De forti patientia. CLXXXI. Nemo quod tolerat amat, etſi tolerare amat: quia aliud eſt fortis patientia,

A tientia, aliud ſecura fœlicitas. Nō eiuſdē eſt temporalis
Ignorantia labor pugnæ, & beatitudo victoriæ. CLXXXII. Ideo ple
loquax. rūque in ſermone copioſa eſt egeſtas humanę intelligē-
tiæ: quia plus loquitur inquiſitio q̄ inuētio, & lōgior eſt
De æterni- petitio q̄ impetratio. CLXXXIII. Vera æternitas dei
tate. eſt, qui ſolus habet immortalitatem: quoniā ex nulla ſpe
cie motúve mutatur, nec tēporalis eſt volūtatis. Nō enī
Nō deſperā- immortalis eſt volūtas, quæ alia & alia eſt. CLXXXIIII.
di peccato- Non eſt deſperandū de malis, ſed pro ipſis vt boni fiant
res. ſtudioſius ſupplicādū, quia numerus ſanctorum ſemper
Pax à deo de numero impiorum auctus eſt. CLXXXV. Quæres à
quæratur. deo pacē, ſit ſibi ipſe pacatus, ne aliud in pfeſsione oris,
aliud ſit in cordis arcano. Nihil enim pdeſt hoc eſſe in
corde quod verū eſt, ſi hoc dicitur voce quod falſū eſt:
Afflictio quia veritas & credenda eſt & loquenda. CLXXXVI.
piorum. Nō quæratur homo, quādo in his quæ iuſte haber, pati-
tur aliquas aduerſitates: per amaritudinē enim inferiorū
docetur amare meliora, ne viator tendēs ad patriā, ſta-
Pœnitētia. bulum pro domo diligat. CLXXXVII. Bene currit ad
remiſsionē peccatorum, qui diſplicet ſibi. Apud enim iu
ſtum iudicem & miſericordem, qui ſe accuſat, excuſat.
Præmunitio CLXXXVIII. In tranquillitate pacis cōprehendēda eſt
aduerſus doctrina ſapiētiæ, quæ inter tribulationum turbines dif
procellas. B ficulter agnoſcitur. Nec facile inueniūtur in aduerſita-
Euchariſtia te præſidia, quæ nō fuerint in pace quæſita. CLXXXIX.
Ad altare dei inuiſibile, quò nō accedit iniuſtus, ille per-
uenit qui ad hoc pręſens iuſtificatus accedit. Inueniet e-
De lege. nim illic vitā ſuā, qui hic diſcreuerit cauſam ſuā. CXC.
Finis legis Chriſtus eſt, in quo lex iuſticiæ nō conſumi-
tur, ſed impletur. Omnis enim perfectio eſt in ipſo, vl-
tra quem nō eſt quò ſe ſpes fidei & charitatis extendat.
De mala cō CXCI. Nullæ pœnæ grauiores ſunt, q̄ malæ cōſciētiæ,
ſcientia. in qua cum nō habetur deus, cōſolatio nō inuenitur: &
ideo inuocādus eſt liberator, vt quē tribulatio exercuit
Nullū pec- ad cōfeſsionem, cōfeſsio perducat ad veniam. CXCII.
catum irre- Quid grauius peccato ęgri, q̄ interfectio medici? Sed cū
miſsibile. in baptiſmo hoc dimittitū, quid nō dimittitur? CXCIII.
Ruminatio Auditor verbi ſimilis debet eſſe animalibus, quæ ob hoc
quod rumināt munda eſſe dicuntur: & nō pigeat cogi-
tare de iis quę in aluo cordis accepit: & cū audit, ſit ſimi
lis edenti: cum vero audita in memoriam reuocat, ſit ſi-
Anima re- milis ruminanti. CXCIIII. Rationalis anima eſt do-
ctrix. mina corporis ſui, quæ inferiori nō bene imperabit, niſi
C ſuperiori ſe deo tota charitatis ſubiectione ſeruierit.
De miſeri- CXCV. Sicut terra de cœlo expectat pluuiā & lucē, ſic
cordia dei. homo ex deo debet expectare miſericordiā & veritatē.
De bonis Ec CXCVI. Gaudēdum eſt bonis Eccleſię filiis, quia in di-
cleſiæ filiis. ſcretione eorū nō fallitur diuina iuſticia. Sed oō teme-
re cōgregatos diuidant, quia ipſorum eſt velle colligere
Rebus ſu- deum vel ſeparare. CXCVII. Dominus eſt rerū quas ha
perior. bet, qui nulla cupiditate illuditur. Nā qui amore terre-
Eccleſia in norū obſtrigitur, nō poſsidet, ſed poſsidetur. CXCVIII.
paucis. Hęreditas in qua Chriſti cohęredes ſumus nō minuitur
Roma. 8. multitudine filiorū, nec fit anguſtior numeroſitate co-
hæredum. Sed tāta eſt multis, quāta eſt paucis: tanta ſin-
De fœlici- gulis, quanta omnibus. CXCIX. Nunquam ſecura eſſe
tate. debet fœlicitas, quia pericoloſiora ſunt animo ſecura q̄
corpori aduerſa: prius enim corrumpūt proſpera, vt in-
Pœnitētia. ueniant aduerſa quē frangant. CC. Prima ſalus eſt de-
clinare peccatum: ſecunda nō deſperare de venia. Nam
Boni qui ipſe ſe in æternū perimit, qui apud miſericordē iudicem
incertum. ad pœnitētiæ remedia nō recurrit. CCI. Boni latent,
Inimicis be quia bonum ipſorum in occulto eſt, nec viſibile eſt, nec
ne precādū corporale eſt quod diligunt, & tā merita eorum ſunt in
Matth. 5. abſcōdito conſtituta q̄ pręmia. CCII. Nullus bonorum

inimicū habet, niſi malū, qui ideo eſſe permittitur, vt aut D
corrigatur, aut per ipſum bonus exerceatur. Orādum eſt
ergo pro inimicis, vt aut obtineatur eorum cōuerſio, aut
in nobis inueniatur diuinę bonitatis imitatio. CCIII. *Fidei gra-*
Vigor fidei Chriſtianę tribus tēporibus innatur, veſpe- *dus.*
re, mane & meridie. Veſpere enim domin⁹ in cruce, ma-
ne in reſurrectione, meridie in aſcēſione. Vnum ad pa-
tientiā occiſi, aliud ad vitā reſuſcitati, tertiū pertinet ad
gloriā maieſtatis in patris dextera conſidentis. CCIIII. *Afflictio.*
Ad hoc excoquūtur homines tribulationib⁹, vt vaſa ele
ctionis euacuētur nequicia, & impleātur gratia. CCV. *Bona ſoli-*
Poteſt homo inuitus amittere tēporalia bona, nūquam *da.*
vero niſi volens perdit æterna. CCVI. Finis fidelium *De fine fi-*
Chriſtus eſt, ad quē cum peruenerit currētis intētio, nō *delium.*
habet quod poſsit amplius inuenire, ſed habet in quo *Roma. 10.*
debeat permanere. CCVII. Melior eſt triſticia iniqua pa *De triſticia*
tientis, q̄ læticia iniqua facientis. CCVIII. Reuocādus *Peccatorum*
eſt animus ad recordādum cum quadā delectatione de *recordatio.*
præteritis, ne ſurrepente cōcupiſcentia redeamus corde
in Aegyptum. CCIX. Bonū eſt à veritate vinci. Ad cor- *De veritate*
reptionē ſuperet veritas nolētem. Nam & inuitum ipſa
ſuperabit. CCX. Peccata ſiue parua ſiue magna impuni- *Venia.*
ta eſſe nō poſſunt, quia aut homine pœnitente, aut in iu- E
dicio deo iudicāte plectuntur. Ceſſat autē vindicta di-
uina, ſi cōuerſio pręcurrat humana. Amat enim deus cō
fitentibus parcere, & eos qui ſemetipſos iudicant, nō iu-
dicare. CCXI. Nullus miſer de qualicunq; miſeria li- *Miſer quis.*
beratur, niſi qui dei miſericordia præuenitur. CCXII. *Afflictio*
Fideliter ſupplicās deo pro neceſsitatib⁹ huius vitę, mi- *neceſſaria.*
ſericorditer nō auditur. Quid enim infirmo vtile ſit, ma
gis nouit medicus q̄ ægrotus. Si enim id poſtulat quod
deus pręcepit & pmittit, fiet omnino quod poſcit, quia
accipiet charitas quod parat veritas. CCXIII. Profectus *Profectus*
fideliū ſine tētatione nō euenit, nec ſibi quiſquā innote- *bonorum.*
ſcit: niſi pbationis examine. Nec coronabitur, niſi qui vi
cerit: nec vincet, niſi qui certauerit: nec certabit, niſi ini-
micū habens & tētationi reſiſtens. CCXIIII. Stultus eſt *Prophetia.*
qui nō credit denunciationibus Prophetarum in paucis
quæ reſtāt, cum videat tam multa cōpleta quę tunc non
erant, quādo prædicebātur implenda. CCXV. Sic ſunt *Idola.*
qui colūt idola, quo modo qui in ſomnis vidēt vana. Si
autē euigilet anima ipſorum, intelligit à quo facta ſit, &
non colit quod ipſa fecit. CCXVI. Omnia corporis no- *Corpora*
ſtri quæ diſcreta vel putrefacta vel cōcremata in quaſ- *defunctorū*
dam diſſoluuntur fauillas, deo perire nō poſſunt. In illa F
enim elemēta mundi eunt, vnde ſumpta ſunt, illa manu
quæ donat omnia. CCXVII. Qui deficiūt, tota ſua de- *De ſiti bo-*
bent ſitire ſubſtātia, id eſt, anima & carne: quia etiā deus *na.*
dat panē ſuum, id eſt, verbum veritatis: & carni neceſſa-
ria deus præbet, quia vtraq; ipſe paſcit qui vtraque fecit.
CCXVIII. Qui ocioſus & quietus nō cogitat deū, inter *Meditatio.*
actus multos & laborioſa negocia de illo quo modo po
terit cogitare? Meditetur ergo quę dei ſunt fidelis cū va
cat & bene operādi ſubſtantiam, ne in actione deficiat.
CCXIX. Simulata innocentia, non eſt innocentia. Si- *Hypocriſis.*
mulata ęquitas, nō eſt ęquitas, ſed duplicatur peccatū in
quo & iniquitas & ſimulatio eſt. CCXX. Anima rece- *Lux.*
dēs à luce iuſticię, quāto magis quęrit, quod inueniat cō
tra iuſticiā, tanto plus repellitur à lumine veritatis, & in *Ciuitates*
tenebroſa demergitur. CCXXI. Duas in toto mūdo ci- *duæ.*
uitates, faciunt duo amores. Hieruſalem facit amor dei.
Babyloniā facit amor ſeculi. Interroget ergo ſe quiſq;, & *Præcepta*
inueniet vnde ſit ciuis. CCXXII. Omne præceptū dei *ſuauia.*
leue eſt amāti. Nec ob aliud intelligitur dictū, On⁹ meū *Matth. 11.*
leue eſt: niſi quia per ſpiritū ſanctum diffunditur chari- *Roma. 5.*

G tas in cordibus noſtris,vt diligẽdo liberaliter faciamus,
quia quod quis timẽdo facit,ſeruiliter facit.Nec eſt ani-
mus rectus quãdo mallet ſi fieri poſſet , id quod rectum
De chari- eſt non iuberi. CCXXIII.Plenitudo legis eſt charitas,
tate. quia per charitatem lex impletur, non per timorem,in-
Roma.13. tantum enim fiunt mandata iuſticiæ, inquantũ adiuuat
Fides ope- ſpiritus gratiæ. CCXXIIII.Nõ ſunt bona opera niſi quę
rum fons. per fidem & dilectionem fiunt,quia alterum ſine altero
Adæ lap- nullius virtutis fructũ parit. CCXXV.Ab eo quod for-
ſus & re- mauit deus,mutatus eſt Adam, ſed in peius propter ini-
paratio. quitatem ſuã.Ab eo ꝙ operata eſt iniquitas, mutãtur fi-
deles,ſed in melius per gratiã dei.Illa ergo mutatio fuit
Pſal.76. præuaricatoris primi , hæc mutatio eſt dexteræ excelſi.
Præmia di CCXXVI.In præſenti vita & deliciæ tẽporales dulces
uerſa. ſunt,& tẽporales tribulationes amaræ ſunt. Sed quis nõ
bibat tribulationis poculum , metuẽs ignẽ gehẽnarum?
Et quis non contemnat dulcedinẽ ſeculi,inhians bonis
De trinita- vitæ æternæ? CCXXVII.In trinitate diuina tãta eſt ſub-
te. ſtantiæ vnitas, vt æqualitatẽ teneat, pluralitatẽ nõ reci-
Peccatum piat. CCXXVIII.Omnia per verbum facta ſunt,& ſine
nihil. ipſo factũ eſt nihil. Cum itaq; vniuerſæ naturæ per ver-
Ioan.1. bũ dei factæ ſunt, iniquitas per ipſum facta nõ eſt , quia
iniquitas nulla ſubſtãtia eſt, & peccatum nõ eſt natura,
H ſed vicium naturæ,id appetens quod nõ eſt ordinis ſui.
Tyrannis CCXXIX.Sublatũ eſt diabolo iniquitate ſua victo,non
ſatanæ. quod nõ habuit proprium, ſed quod rapuerat alienum.
Auferendo enim Chriſtus de magna domo eius quę pe
rierant,nõ furtum fecit, ſed furium recepit. CCXXX.
Peruerſitas. Tunc hominẽ cõcludit profunditatis iniquitas,quãdo
non ſolum immerſus peccatis iacet,ſed etiam volens ea
defendere perdit confeſsionem & aditum cõfeſsionis.
Afflictio. CCXXXI. Quando deus permittit aut facit vt aliqua
tribulatione vexemur, tũc miſericors eſt:quia excitãs fi-
dem & differens in opere,non auxilium negat,ſed deſi-
Paupertas derium mouet. CCXXXII. Diuites Chriſtiani , ſi veri
piorum. Chriſtiani ſunt, prorſus pauperes ſunt, & in cõparatio-
ne cœleſtiũ bonorum quæ ſperãt, omne aurũ ſuum are-
nam deputãt,quia ibi quiſq; habet diuitias ſuas , vbi de-
Fides A- lectationem. CCXXXIII. Fides Abrahæ, ſemen eſt A-
brahæ. brahę.Proide qui pertinẽt ad credulitatis ſimilitudinẽ,
Perſeueran- ipſi pertinent ad hæredũ promiſsionem. CCXXXIIII.
tia. Nemo fidelium quanuis multum profecerit,dicat,ſuffi-
cit mihi. Qui enim hoc dixerit, remanſit & hæſit in via
I ante finẽ,qui nõ perſeuerauerit vſq; in finẽ. CCXXXV.
Conuerſio. Nullus in deo locus eſt,nec eſt quo fugiatur ab ipſo,niſi
ad ipſum.Qui vult euadere offenſum,confugiat ad pla-
Vitæ ani- catum. CCXXXVI.Duæ vitæ ſunt:vna corporis,altera
mæ. animæ.Sicut vita corporis,anima: ita vita animæ,deus.
Et quo modo ſi anima deſerat, moritur corpus : ſic ani-
ma moritur,ſi deſerat Chriſtus. CCXXXVII. A quo ha-
bet homo vt ſit,apud illũ habet,vt ei bene ſit. CCXXX-
Obediẽtia. VIII. Perfecte deus euidenterq; monſtrauit quantum ſit
bonum obedientia,cum hominem in paradiſo poſitum
ab ea re prohibuit quę nõ erat mala.Sola ibi obedientia
Correptio. potuit tenere palmã,ſola incidit in pœnã. CCXXXIX.
Interdum deus per malos erudit bonos,& per tempora-
lem potentiam damnandorum exercet diſciplinã libe-
Confeſsio. randorum. CCXL.Apud miſericordiã dei plurimum
valet cõfeſsio pœnitentis , qua facit peccator cõfitendo
Scientia. propicium,quem negãdo non facit neſcium. CCXLI.
Humilium virtus eſt de ſcientia non gloriari , quia cõ-
munis eſt omnibus ſicut lucis, ita participatio veritatis.
Ratio. CCXLII. Non caret regia poteſtate , qui corpori ſuo
nouerit rationabiliter imperare. Vere enim dominator
eſt terræ , qui carnem ſuam regit legibus diſciplinæ.

CCXLIII.Quantum ad opera attinet quæ forinſecus K
aguntur,& qui timet pœnã,& qui facit iuſticiã, non fa- *Pœna &*
ciunt contra mãdatum: & ideo quidem pares ſunt ma- *iuſticia.*
nu,ſed diſpares corde:ſimiles actione:diſsimiles volũta-
te. CCXLIIII.Hoc ab homine colitur quod diligit. Vn- *Quid dili-*
de quia deus omnibus rebus maior & melior inuenitur, *gatur.*
plus omnibus diligẽdus eſt vt colatur. CCXLV.Rectũ
cor cum deo eſt , quando propter deum quæritur deus.
CCXLVI.De beneuolẽtia eſt,non de malicia,cum lęta- *Beneuolen-*
tur iuſtus in impios proceſsiſſe vindictam : quia non ei *tia.*
exitium peccatoris placet, quẽ voluit corrigi , ſed iuſti-
cia dei qua ſcit multos poſſe conuerti. CCXLVII.Non *Simulatio.*
vincit in bono malũ,qui in ſuperficie bonus eſt,& in al-
to malus:& opere parcens,corde ſęuiẽs,manu mitis,vo-
luntate crudelis. CCXLVIII.Ad omne opus bonum a- *Opus amo-*
mor ducit & timor dei . Ad omne peccatũ amor ducit *ris & timo*
& timor mundi. Vt apprehẽdatur bonum & declinetur *ris.*
malum,diſcernendum eſt quid diligi debeat & quid ti-
meri. CCXLIX.Nulla infœlicitas frangit,quẽ nulla fœ- *Fœlicitas.*
licitas corrumpit. CCL.Diues qui talis eſt vt cõtemnat *Diues.*
in ſe quicquid illud eſt vnde inflari ſuperbia ſolet , pau-
per eſt dei. CCLI.Aſcenſionũ ad deũ gradus, ſunt pie- *Aſcenſus*
tatis affectus.Iter tuum,eſt tua volũtas : amãdo accedis, *ad deum.*
negligendo recedis : conſtitutus in terra, deo iungeris, L
quia quæ deo chara ſunt diligis. CCLII. Deus cũ male *Preces.*
aliquid poſcitur,dando iraſcitur , non dãdo miſeretur.
CCLIII. Incredibile eſt non mentiri hominem ne ca- *Mendaciũ.*
piatur,qui mentitur vt capiat. CCLIIII.Quãuis omnis
qui mentitur velit celare quod verum eſt,nõ tamen om
nis qui vult celare verum,mentitur: Plerunq; enim non
fallendo vera occultamus,ſed tacendo. Nõ enim men-
titus eſt,qui ait, Multa habeo vobis dicere , ſed nõ pote- *Ioan.16.*
ſtis portare modo. CCLV. In primo homine patuit, *Arbitriũ.*
quod hominis arbitriũ valeret ad mortẽ.In ſecũdo au-
tem,quòd dei adiutorium valeret ad vitã.Primus enim
homo,nõ niſi homo:ſecundus vero homo, deus & ho-
mo.Peccatum ergo factũ eſt relicto deo,iuſticia non fit
ſine deo. CCLVI.Legis litera quę docet non eſſe peccã- *Lex & pec*
dum,ſi ſpiritus viuificator deſit,occidit:Scire enim pec- *catum.*
catum potius facit q̃ cauere,& ideo magis augeri q̃ mi-
nui,quia malæ cõcupiſcentię & pręuaricatio legis acce-
dit. CCLVII.Mandatum dei ſi timore potius pœnę q̃ a- *Mãdatum.*
more iuſticiæ fit:ſeruiliter,nõ liberaliter fit: & ideo non
fit:Non enim eius fructus bonus eſt qui non de charita- M
te procedit. CCLVIII.Lex dei ſecundum naturã eſt: & *Lex.*
cũ homines quę legis ſunt faciũt,naturaliter faciunt ſu- *Rom.2.*
perato vicio,quod nec pręſidium legis abſtulerat. Cum
itaque per gratiam lex dei in cordibus ſcribitur,quæ le-
gis ſunt naturaliter fiunt: nõ quia per naturã pręuẽta ſit
gratia,ſed quia per gratiã reparata eſt natura. CCLIX. *Gloriãdum*
Nemo ex eo quod videtur habere , glorietur quaſi non *in deo.*
acceperit,& ideo putet ſe accepiſſe , quia litera extrinſe- *1.Cor.4.*
cus,vel vt legeretur apparuit,vel vt audiretur inſonuit:
Nam ſi per legem iuſticia,ergo Chriſtus gratis mortuus *Galat.2.*
eſt.Aſcendens in altum captiuã duxit captiuitatẽ,dedit *Pſal.67.*
dona hominibus.Inde habet quæcunq; habet. Quiſquis
autẽ inde ſe habere negat,aut non habet,aut id quod ha
bet auferetur ab eo. CCLX.Homo factus erat immor- *Inobedien-*
talis,deus eſſe voluit:nõ perdidit ꝙ homo erat, ſed per- *tia.*
didit ꝙ immortalis erat,& de inobediẽtiæ ſuperbia cõ-
tracta eſt pœna naturæ. CCLXI.Laus fidei eſt non viſa *Fides.*
credere, præmium erit creditorum adeptione gaudere.
CCLXII.Sicut lac non tranſit niſi per carnem,vt par- *Cõtẽplatio.*
uulũ paſcat qui panẽ edere nõ poteſt:ſic niſi ſapiẽtia dei,
quæ panis eſt angelorum,ad homines dignaretur veni-
re per

A re per carnem, nemo ad verbi diuinitatē cōtemplandā
poſſet accedere. Quia ergo lux à tenebris nō poterat cō-
prehendi, ipſa lux mortalitatē ſubiit tenebrarum, & per
ſimilitudinē carnis peccati, participationē dedit lumi-
Bona fama nis veri. CCLXIII. Odor bonus fama bona eſt, quā quiſ-
que bonæ vitæ operib⁹ haurit: dū Chriſti veſtigia ſequi-
tur, pedes quodam modo eius precioſi vnguenti odore
Cupiditas. perfundit. CCLXIIII. Nō eſt in carendo difficultas, niſi
cū eſt in habendo cupiditas, & ideo id ſolū rectè diligi-
Eloquentia tur quod nūquā bene amittitur. CCLXV. Qui affluit
inſipientis. inſipienti eloquētia, tanto magis cauēdus eſt, quāto ma-
gis ab eo in iis quę audire inutile eſt, delectatur auditor,
& eū quē ornate dicere audiuit, & vere dicere exiſtimat.
Ingenium. CCLXVI. Bonorū ingeniorū clara eſt indoles, in ver-
bis diſſerentiū verum amare, nō verba. Quid enim pro-
deſt clauis aurea, ſi aperire quod volum⁹ nō poteſt? Aut
quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt, quādo nihil quærimus,
Peccator. niſi patere quod clauſum eſt? CCLXVII. Omnis pecca-
tor inquātū peccator, nō eſt diligēdus, & omnis homo
inquantū homo diligēdus eſt propter deum, deus vero
B propter ſeipſum, à quo omnes habēt qui eū diligunt, &
Incōmuta- quòd ſunt, & ꝙ eum diligunt. CCLXVIII. Dominus ait,
bile bonū. Ego ſum via veritas & vita: Hoc eſt, per me venitur, ad
Ioan.14. me peruenitur, in me manetur. Cū enim ad ipſum perue
nitur, etiā ad patrē peruenitur, quia per ęqualem ille cui
æqualis eſt cognoſcitur, vinciente atque glutinante nos
ſpiritu ſācto, vt in ſummo atq; incōmutabili bono ſine
Fallacia. fine maneamus. CCLXIX. Multos autē inuenimus qui
fallere velint, qui autem falli, neminem. Cum vero hoc
ſciens faciat alius, alius neſciens patiatur, ſatis apparet in
vna eademq; re, illum qui fallitur eo qui mentitur eſſe
meliorem, quandoquidem pati melius eſt iniquitatem,
Aeterna bo quàm facere. CCLXX. Inter tēporalia atq; æterna hoc
na & tēpo- intereſt, quòd temporalia plus diligātur antequam ha-
ralia. beantur, vileſcunt autē cum aduenerint: Nō enim ſatiat
animū, niſi incorruptibilis gaudij vera & certa æterni-
tas: Aeternū vero ardētius diligitur adeptum quàm de-
ſideratum. Nemo enim plus de illo æſtimat q̃ ſe habet,
ne fiat vilius quod paratū eſt amplius. Sed tāta ibi eſt ex-
cellentia, vt multo plus ſit adeptura charitas, q̃ fides cre-
Fames ſpi- didit vel & ſpes deſiderauit. CCLXXI. Qui in ſcripturis
ritalis. ſanctis nō inueniunt charitatem quā quærunt, fame la-
borant: qui autem nō quęrunt quod in promptu habēt,
C faſtidij lāguore marceſcūt: & par vtrorūque periculum
eſt, dū ſapiētię cibū, & illis obcæcatio, & his inedia ſub-
Tolerātia. trahit. CCLXXII. Non ſunt condignæ paſsiones huius
Roma.8. temporis ad ſuperuenturā gloriā quæ reuelabitur in no
bis: Sæuiat & fremat mundus, increpet linguis, coruſcet
armis, quicquid fecerit, quātulum erit ad illud quod ac-
cepturi ſumus? Appēdo quod patior cōtra id quod ſpe-
ro: hoc quidē ſentio, illud ſpero: & tamen incōparabili-
ter maius eſt quod ſperatur quàm quod aufertur. Quic-
quid eſt quod cōtra Chriſti nomē ſæuit, ſi poteſt vinci,
tolerabile eſt: ſi nō poteſt, proficit præmio citius conſe-
quendo: & fidelis fine tēporalis mali trāſit in perceptio-
Charitas. nem æterni boni. CCLXXIII. Cum in duobus pręceptis
Matth.22. charitatis tota lex pendeat & Prophetę, quāto maius eſt
Euāgeliū, quo lex nō ſoluitur, ſed adimpletur, & de quo
Ioan.13. dominus dicit, Mandatū nouū do vobis, vt diligatis in-
uicē: Charitas enim innouat homines, & ſicut maligni-
Flagella tas veteres, ita dilectio nouos facit. CCLXXIIII. Quan-
dei. do corripit deus genus humanū, & flagellis pię caſtiga-
tionis exagitat, exercet ante iudicium diſciplinā, & ple-
runque diligit quem flagellat, nolēs inuenire quē dam-
Prouer. 20. net. Flagellat autem iuſtos ſimul & iniuſtos, quia nemo
qui poſsit gloriari mundū ſe habere cor, aut mundū ſe D
eſſe à peccato. Ita de gratia miſericordię eius veniunt e-
tiam coronæ iuſtorum. CCLXXV. Labor piorū exerci- *Paſsiones.*
tatio eſt, non dānatio. Nec enim cōturbari debemus, cū
aliquis ſanctus grauia & indigna perpetitur, ſi obliti nō
ſumus quæ pertulerit iuſtus iuſtorū, ſanctuſq; ſanctorū,
cuius paſsio omnes ſuperat paſsiones, quia cum authore
vniuerſitatis nulla cuiuſquam eſt comparatio creaturæ.
CCLXXVI. Miſeria generis humani, cuius nullum ho- *Originale*
minum ab exortu vſque ad obitū videmus alienum, nō *peccatum.*
pertineret ad iuſtū omnipotentis iudicium, ſi non eſſet
originale peccatum. CCLXXVII. Creatoris omnipotē- *Prouidētia*
tis omnipotētia eſt cauſa ſubſiſtēdi omni creaturæ: quæ *dei.*
virtus ſi ab eis quæ condidit regendis aliquando ceſſa-
ret, ſimul omnium rerum ſpecies & natura concideret.
Proinde quod dominus ait, Pater meus vſq; nunc ope- *Ioan.5.*
ratur: quandā continuationē operis eius qua ſimul om-
nia continet atq; adminiſtrat oſtēdit. In quo etiā opere
ſapientia eius perſeuerat, de qua dicitur, Pertingit à fine *Sapien.8.*
vſque ad finē fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Idem
etiam Apoſtolus ſentit, cū Athenienſibus prędicans ait, E
In quo viuim⁹, mouemur & ſumus, Quia ſi opus ſuū re- *Acto.17.*
bus creatis ſubtraheret, nec viuere, nec moueri, nec eſſe
poſſemus. Et ideo ſic deus intelligēdus eſt requieuiſſe ab
omnibus operibus ſuis, vt iam nullam nouam conderet
creaturam, non vt cōditas continere & gubernare ceſ-
ſaret. CCLXXVIII. Obſeruatione ſabbati, quæ vacatio- *Sabbatum.*
ne vni⁹ diei figurabatur ablata, perpetuū ſabbatū obſer-
uat, qui ſpe futuræ quietis ſanctis operib⁹ intētus, nec in
ipſis actibus ſuis, quaſi de propriis, & de iis quę nō acce-
perit, gloriatur, & illū in ſe operari cognoſcit qui ſimul
operatur & operando quietus eſt. CCLXXIX. Requies *Requies*
dei rectè intelligētibus ea eſt, quæ nullius indiget bono, *dei.*
Et ideo certa requies nobis in deo eſt, quia beatificamur
bono quod ipſe eſt, nō ipſe eo quod nos ſumus. Nam & *Gene.1.*
nos aliquid bonū ab ipſo ſumus, qui fecit omnia bona
valde, in quibus fecit & nos. Porrò alia res bona præter
ipſum nulla eſt quā ipſe nō fecit, ac per hoc nullo bono
alieno eget, qui bono quod fecit non eget. CCLXXX. *Temporum*
Facta creatura, motibus cœperūt currere tempora. Vn- *initium.*
de ante creaturā fruſtra tempora requirūtur, quaſi poſ-
ſint inueniri ante ipſa tempora. Motus enim ſi nullus eſ-
ſet vel ſpiritalis vel corporalis creaturę, quo per pręſens F
præteritis futura ſuccederent, tempus nullū omnino eſ-
ſet. Moueri autē creatura nō vtiq; poſſet ſi non eſſet. po-
tius ergo tēpus à creatura quàm creatura cœpit ex tēpo-
re, vtrunque autem ex deo. Ex ipſo enim & per ipſum & *Roma.11.*
in ipſo ſunt omnia. CCLXXXI. Cū ſaluator dicat vnū *Omnia dei*
paſſerem nō cadere in terrā ſine voluntate dei: & quòd *arbitrio re-*
fœnum agri quod poſt paululū mittendū eſt in clibanū, *gi.*
ipſe tamē formet ac veſtiat, ſic cōfirmat non ſolū iſtam *Matth. 10.*
partem mundi rebus deputatā, verūetiam viliſsimas ab- *Matth.6.*
iectiſsimaſq; particulas diuina prouidentia regi, ne for-
tuitis perturbari motibus ea quorū cauſas comprehen-
dere nō poſſumus æſtimemus. CCLXXXII. Anima ra- *Anima ra*
tionalis in ea debet regi, quæ ſpiritaliū natura maxime *tionalis.*
excellūt, & quæ ſurſum ſunt ſapiunt, nō quę ſuper terrā.
CCLXXXIII. Naturarum conditor deus nihil in mi- *Miracula.*
raculis contra naturam facit, nec quod nouū eſt cōſue-
tudini, repugnans eſt rationi. Nobis ergo videntur con-
tra naturā inſolita, quibus aliter naturę curſus innotuit:
non autem deo, cum hoc eſt natura quod fecerit. CC- *Corporum*
LXXXIIII. Omne corpus in omne corpus poſſe mutari *mutatio.*
credibile eſt: quodlibet autē corpus in animam rationa-
lem poſſe cōuerti, credere abſurdū eſt. Quoniā deus ſic
eſt

G eſt omnipotens vt nunquã ſuæ rationis inſtituta cõuellat. *Meritum.* CCLXXXV. Sicut aër ex præſenti lumine non factus eſt lucidus, ſed fit: quia ſi factus eſſet, non autem fieret, etiã abſente lumine lucidus permaneret: Sic homo pręſente deo illuminatur, abſente autẽ tenebratur, à quo non locorũ interuallis, ſed volũtatis auerſione diſceditur. *Obediẽtia.* CCLXXXVI. Magna eſt vtilitas hominis, iubẽti deo, etiã incognita ratione iuſſionis, ſeruire: Iubendo enim deus vtile facit quicquid iubere voluerit: de quo metuẽdum nõ eſt, ne non profutura præcipiat: nec fieri poteſt, vt volũtas propria nõ grandi ruinę põdere ſuper hominẽ cadat, ſi eã volũtati ſuperioris extollendo præponat.

Excellẽtia humana naturæ. CCLXXXVII. Quàm excellẽs bonum natura humana ſit, hoc maxime apparet, quòd datũ ipſi ſit vt poſsit ſummi & incõmutabilis boni adhærere naturę. Quòd ſi noluerit, bono ſe priuat, & hoc ei malũ eſt. Vnde per iuſticiã dei, etiam cruciatus cõſequetur. Quid enim tam iniquum, q̃ vt deſertori boni bene ſit? Aliquãdo amiſsi ſuperioris boni nõ ſentitur malũ, dũ habet quod eſt amatum inferius bonũ. Sed diuina iuſticia eſt, vt qui voluntate amiſit quod amare debuit, amittat cũ dolore quod amauit, & naturarũ creator vbiq; laudetur. Adhuc enim H bonũ eſt quod dolet amiſſum bonũ: Nã niſi aliquid bonũ remãſiſſet in natura, nullius amiſsi boni dolor eſſet in pœna. *Poteſtas nocendi. Roma. 13.* CCLXXXVIII. Nocẽdi cupiditas poteſt eſſe à ſuo cuiq; animo praua. Non eſt autẽ poteſtas niſi à deo, & hæc abdita altaq; eius iuſticia, quoniam nõ eſt iniquitas apud deum. *Deus ſummũ bonum.* CCLXXXIX. Quãtum & quale bonum ſit deus, etiam ex hoc euidenter oſtẽditur, ꝙ nulli à deo recedenti bene eſt: quia & qui gaudẽt in mortiferis voluptatib⁹, ſine doloris timore eſſe nõ poſſunt. Et qui omnino malũ deſertionis ſuæ maiore ſuperbiæ tumore nõ ſentiunt, aliis qui hoc diſcernere nouerũt quanta ſit miſeria apparet: vt ſi nolint recipere medicinã, talia deuitandi valeant ad exemplũ quæ poſſunt habere. *Nulla creatura mala.* CCXC. Sicut vera ratio docet, meliorẽ eſſe creaturã quã prorſus nihil delectat illicitũ: ita eadem ratio docet etiam illam bonã eſſe, quę in poteſtate habet illicitã delectationem ita cohibere, vt nõ ſolũ de cæteris licitis recteq; factis, verũetiã de ipſius prauæ delectationis coërcitione lætetur. *Opera dei. Pſal. 110.* CCXCI. Magna opera domini, exquiſita in omnes volũtates eius, Præuidet bonos futuros, & creat: prędidet malos futuros & creat: ſeipſum ad fruendũ prębet I bonis, multa bonorũ ſuorum largiẽs, etiã malis miſericorditer ignoſcens, iuſte vlciſcens: nihil metuens de cuiuſquã malicia, nihil indigẽs de cuiuſquã iuſticia: nihil ſibi cõſulens de operibus bonorum, cõſulens autem bonis de pœnis malorum. *Superbia & inuidia.* CCXCII. Cũ ſuperbia ſit amor excellentiæ propriæ, inuidentia vero ſit odiũ fœlicitatis alienæ, quod vnde naſcatur in prõptu eſt. Amãdo enim quiſq; excellẽtiam ſuã, vel paribus inuidet ꝙ ei coæquẽtur, vel inferioribus ne ſibi coęquentur, vel ſuperioribus ꝙ eis non coæquetur. Superbiendo ergo quiſq; inuidus, non inuidendo ſuperbus eſt. *Coloſſ. 2. Plenitudo diuinitatis in Chriſto. Hebræ. 10.* CCXCIII. Plenitudo diuinitatis dicta eſt in Chriſto corporaliter habitare, non quia diuinitas corpus eſt, ſed quia ſacramẽta veteris teſtamẽti appellantur vmbræ futuri. Propter vmbrarũ cõparationẽ corporaliter dicta eſt in Chriſto plenitudo diuinitatis habitare, ꝙ in illo impleantur omnia quę in illis vmbris figurata ſunt, ac ſic quodã modo vmbrarũ præcedentiũ ipſe ſit corpus, hoc eſt figurarũ & ſignificationũ illarũ ipſe ſit veritas. *Pugna contra vicia.* CCXCIIII. Actio in hac vita pia eſt, deũ colere & eius gratia contra vicia interna pugnare: eiſq; vſq; ad illicita inſtigantibus cogitationibus nõ cedere: & vbi ceditur indulgẽtiam, atq; vt nõ cedatur adiutoriũ dei affectu religioſæ pietatis expoſcere. In K paradiſo ſi nemo peccaſſet, nõ eſſet actio pietatis expugnare vicia: quia fœlicitatis eſſet mãſio vicia nõ habere.

Fortitudo. Roma. 5. CCXCV. Fortitudinẽ gentilium mundana cupiditas, fortitudinẽ autẽ Chriſtianorum dei charitas facit: quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris, per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis, non per voluntatis arbitriũ quod eſt à nobis. *Viciũ nõ niſi in bono.* CCXCVI. Nõ poteſt eſſe vllum malum, niſi in aliquo bono: quia nõ poteſt eſſe niſi in aliqua natura. Omnis autẽ natura, inquantum natura, bona eſt. *Gratia.* CCXCVII. Debetur merces bonis operibus ſi fiãt, ſed gratia quę nõ debetur præcedit vt fiant. *Circuncifio & baptiſmus. Gene. 17.* CCXCVIII. Circuncifio carnis lege præcepta eſt, quia nõ poſſet melius per Chriſtũ ſignificari regenerationis authorẽ tolli originale peccatum. Cũ præpucio quippe omnis homo naſcitur, quẽadmodum cum originali peccato. Et die octauo lex circũcidi carnẽ præcepit, quia Chriſtus die dominico reſurrexit qui poſt ſeptimũ ſabbati octauus eſt. Et circuncifus pręputiatũ gigtuit, traiiciẽs in illũ quo ipſe iam caruit: ſicut baptizatus in filium quẽ genuerat carne, reatũ traiicit originis quo ipſe iam liber eſt. *Adã duo.* CCXCIX. Primus homo Adã ſic olim defunctus eſt, vt tamẽ poſt illũ ſecũd⁹ L homo ſit Chriſtus, cũ tot milia hominũ inter illũ & hũc orta ſint: & ideo manifeſtũ eſt pertinere ad illum omnẽ qui ex illa ſucceſsione ꝓpagatus naſcitur, ſicut ad iſtum pertinet omnis qui gratiæ largitate in illo renaſcit̃. Vnde fit vt totũ gen⁹ humanũ quodã modo ſint homines, primus & ſecundus. *Iudicia dei.* CCC. Nullo modo iudicia dei cõparanda ſunt iudiciis hominũ, quia nõ dubitandum eſt eſſe iuſtum etiã quando facit quod hominibus videtur iniuſtum. *Natiuitas iuſtorum.* CCCI. Iuſtus ex deo, nõ ex hominib⁹ naſcitur, quoniã renaſcendo, nõ naſcendo fit iuſtus. Vnde etiam renati filij dei vocãtur. *Naturæ humanæ qualitas.* CCCII. Natura humana etſi mala eſt, quia viciata eſt, nõ tamẽ malũ eſt, quia natura eſt: ſine quo bono nullũ poteſt eſſe viciũ, quamuis ſine vicio poſsit eſſe vel nũquã viciata vel ſanata natura. *Mors peccatorum. Sapien. 1. Eccli. 11.* CCCIII. Iuſtum dei iudicium eſt, vt peccato ſuo quiſq; pereat, cũ deus peccatum nõ faciat, ſicut mortẽ nõ fecit: & tamen quẽ dignũ morte ſenſit, occidit. Vnde legitur, Mors & vita à deo eſt. Quæ duo inter ſe cõtraria profecto videt quiſquis ab operibus diuinis iudicia diuina diſcernit: quia aliud eſt creãdo nõ inſtituiſſe mortalẽ, aliud iudicando plectere peccatorem. *Pœna peccati.* CCCIIII. Deus quidẽ mũdum fecit & corpora prorſus omnia. Sed vt corp⁹ cor- M ruptibile aggrauet animã, & caro concupiſcat aduerſus ſpiritũ, nõ eſt præcedẽs natura hominis inſtituti, ſed cõſequẽs pœna peccati. *Sapien. 9. Galat. 5. Inſtitutio.* CCCV. Quãtiſlibet viciis turpetur natura quæcũq; inſtitutio eius ſemper eſt bona, Nã ſicut inſtitutio corporis bona eſt, etiã quãdo naſcitur morbidus, & inſtitutio animi bona eſt, & quãdo naſcit̃ fatuus, ſic inſtitutio ipſius hominis bona eſt quando naſcit̃ originalis peccati obnoxius. *Abolitio peccati. Ioan. 1.* CCCVI. Sicut quidã parẽtes aggrauant originale peccatũ, ita quidã releuant: ſed nullus tollit, niſi ille de quo dictum eſt, Ecce agn⁹ dei, ecce qui tollit peccata mũdi: cui nullũ bonũ hominis impoſſibile, nullũ malum inſanabile. *Gratia.* CCCVII. Nõ ad merita hominũ, ſed ad dei miſericordiã pertinet, cũ ex illa maſſa primi hominis, cui mors merito debetur, quiſq; liberatur, Nõ eſt enim iniquitas apud deũ, quia in remittẽte non eſt exigendũ quod debet iniuſtus. Et ibi gratuita eſt *Roma. 9.* indulgẽtia, vbi iuſta poſſet eſſe vindicta. Natura humana & ſi in illa integritate in qua cõdita eſt maneret, nullo modo ſeipſam creatore ſuo nõ adiuuãte ſeruaret. Vnde cũ ſine dei gratia ſalutẽ nõ poſſet ſeruare quã accepit, quo modo ſine dei gratia poteſt recuperare quod perdidit?

A didit? CCCVIII. Inexcuſabilis eſt omnis peccator, vel originis reatu, vel additamento ꝓpriȩ volũtatis, ſiue qui nouit, ſiue qui ignorat: ſiue qui indicat, ſiue qui nõ indicat: quia & ipſa ignorãtia in eis qui intelligere noluerũt, ſine dubitatione peccatum eſt: in eis autẽ qui nõ potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtriſq; non eſt excuſatio, ſed iuſta damnatio. *[Peccator inexcuſabilis.]*

[Qui ſpiritu dei agũtur.] CCCIX. Plus enim proculdubio eſt agi q̃ regi: qui enim regitur, aliquid agit, & ideo regitur vt recte agat. Qui autẽ agitur, agere ipſe aliquid vix intelligitur. Et tantũ præſtat volũtatibus noſtris gratia Saluatoris, vt nõ dubitet Apoſtolus dicere, Quotquot ſpiritu dei aguntur, hi filij dei ſunt. *[Roma. 8.]* Nec aliquid in nobis libera voluntas melius agere poteſt, q̃ vt illi ſe cõmendet qui male agere non poteſt.

[Reſurrectio. Roma. 7.] CCCX. Liberari à corpore mortis huius omni ſanato languore cõcupiſcẽtiæ carnis, eſt non ad pœnã corpus recipere, ſed ad gloriam.

[Auxilium dei.] CCCXI. Multa bona facit deus in homine quæ non facit homo: nulla vero facit homo quæ de⁹ nõ facit vt faciat homo.

[Vera iuſticia. Abacuc. 2.] CCCXII. Iuſticia ſecundum quam iuſtus ex fide viuit, quoniam per ſpiritũ gratiæ homini ex deo vera iuſticia eſt: quæ licet nõ immerito in aliquibus iuſtis pro huius B vitæ capacitate perfecta dicatur, parua tamen eſt ad illã magnã quam capit ęqualitas angelorũ: quã Paulus quia nondũ habebat, propter illã quæ iam inerat, perfectũ: & propter iſtam quæ adhuc deerat, imperfectũ ſe eſſe dicebat. *[Philip. 3.]* Sed planè minor iuſticia iſta facit meritũ, maior illa facit prẹmiũ. Vnde qui iſtã non ſequitur, illam nõ aſſequetur.

[Mors Chriſti.] CCCXIII. De vno ſolo mediatore dei & hominum homine Chriſto Ieſu fides catbolica nouit, ꝙ pro nobis mortẽ, id eſt, peccati pœnã ſine pccato ſubire dignatus eſt. Sicut enim ſolus ideo fact⁹ eſt hominis filius qui habuit ſine meritis pœnã, ſic nos per illum ſine bonis meritis gratiã. Quia ſicut nobis nõ debebat̃ aliquid boni, ita nec illi aliquid mali. Cõmendãs ergo dilectionem ſuã in eos quibus daturus erat indebitã vitam, pati pro eis indebitã mortẽ voluit.

[Natura & gratia. Galat. 2.] CCCXIIII. Sicut eis qui volẽtes in lege iuſtificari, à gratia exciderunt, veriſsime dicit Apoſtolus, Si ex lege iuſticia eſt, ergo Chriſt⁹ gratis mortuus eſt: ſic eis qui gratiã cõmendant prẹcepit fides Chriſti, fidẽ autem Chriſti putãt eſſe naturã veriſsime dicitur, Super naturã iuſticia eſt, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt. Iam hoc enim lex erat & nõ iuſtificabat: iam boc erat & natura, & nõ iuſtificabat. Ideo Chriſtus C nõ gratis mortuus eſt, vt & lex per illum impleretur qui dixit, Nõ veni ſoluere legẽ, ſed adimplere: *[Matth. 5.]* & natura per Adã perdita, per illũ repararet̃ qui dixit, veniſſe ſe quærere & ſaluare quod perierat. *[Luca. 19.]*

[Miſericordia & iudicium.] CCCXV. Poſſe habere fidem ſicut poſſe habere charitatẽ, non eſt naturæ hominum. Habere autẽ fidẽ, ſicut habere charitatẽ, gratiæ eſt fideliũ. Sed cum voluntas credẽdi aliis præparetur, aliis nõ præparetur à domino, diſcernẽdũ eſt quid veniat de miſericordia eius, quid de iudicio. *[Pſal. 24.]* Vniuerſæ enim viæ domini miſericordia & veritas. Inueſtigabiles autẽ ſunt viæ ipſius. Inueſtigabilis igitur & miſericordia quæ gratis liberat, & veritas qua iuſte iudicat.

[De auxiliãdo.] CCCXVI. Nemo exigit quicquã ad id in quo ipſe eſt, niſi in aliquãtulũ ad id in quo eſt deſcendat.

[Mundi gloria.] CCCXVII. Quas vires nocẽdi habeat humanæ gloriæ amor, nõ ſentit niſi qui ei bellũ indixerit: quia ſi cuiquã facile eſt laudẽ nõ cupere dum negatur, difficile eſt ea non delectari cũ offertur.

[Contemptus opum.] CCCXVIII. Omnes mũdi opes contẽnit, qui non ſolũ quantum potuit, ſed etiam quantũ voluit habere contẽnit. In quo cauẽdum eſt, ne ſurrepat elatio, Vtilius enim terrena opulẽtia humiliter retinetur, quàm ſuperbe relinquitur.

[Ira.] CCCXIX. Nulli iraſcenti videtur ira ſua iniuſta. Vnde ab omni indignatione cito redeundũ eſt ad mãſuetudinis lenitatẽ. D Nam pertinax mot⁹ facile in eius odium tranſit, cui nõ celeriter ignoſcitur.

[Gratia.] CCCXX. Qui dedit legẽ, ipſe dedit & gratiã: ſed legem per ſeruũ miſit, cum gratia ipſe deſcẽdit: vt quia lex oſtẽdit peccata, nõ tollit, volentes ſuis viribus legem exequi nec valẽtes, cogantur ad gratiam: quæ & impoſsibilitatis morbũ, & inobedientiæ aufert reatum.

[Sabbatum. Ioan. 8.] CCCXXI. Verũ ſabbatum Chriſtianus obſeruat, abſtinẽs ſe ab omni opere ſeruili, id eſt, à peccato, quoniã qui facit peccatũ, ſeruus eſt peccati.

[Hominum propria.] CCCXXII. Nemo habet de ſuo, niſi peccatũ & mẽdacium. Si quid autẽ homo habet veritatis atq; iuſticiæ, ab illo fonte eſt quẽ debemus ſitire in hac eremo, vt ex eo quaſi quibuſdã guttis irrorati, nõ deficiamus in via.

[Opera Chriſti cũ patre.] CCCXXIII. Quod pater cum Chriſto facit, Chriſtus facit: & quod Chriſtus cum patre facit, pater facit: nec ſeorſum facit, nec ſeorſũ aliquid agit inſeparabilis charitas, ſicut ipſe dominus dicit, Ego & pater vnũ ſumus. *[Ioan. 10.]*

[Baptiſmus. Galat. 5.] CCCXXIIII. Regenerationis gratiam ita etiam hi nõ minuunt qui eius dona nõ ſeruant, ſicut lucis nitorẽ loca immunda non polluunt. Qui ergo gaudes baptiſmi perceptione, viue in noui hominis ſanctitate: & tenẽs fidem quæ per dilectionẽ operatur, habe bonũ quod nõdũ habes, vt proſit tibi bonum quod habes. E

[Veritas.] CCCXXV. Sic eſt veritas Chriſt⁹, vt totum verũ accipiatur in Chriſto: verũ verbũ dei, deus æqualis patri: vera anima, vera caro: verus homo, ver⁹ deus: vera natiuitas, vera paſsio: vera mors, vera reſurrectio. Si aliquid horũ dixeris falſum, intrat putredo: de veneno ſerpẽtis naſcunt̃ vermes mendaciorũ, & nihil integrũ remanebit: quia vbi fuerit falſi alicuius corruptio, ibi veritatis integritas non erit.

[Charitas.] CCCXXVI. Tanta eſt charitas, quæ ſi deſit, fruſtra habentur cætera, ſi aſsit habentur omnia.

[Chriſtus reliquit patrẽ & matrẽ. Philip. 2.] CCCXXVII. Reliquit Chriſtus patrẽ, quia cũ in forma dei eſſet, non rapinã arbitrat⁹ eſt eſſe ſe ęqualẽ deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formã ſerui accipiens. Hoc eſt enim, reliquit patrẽ, non quia deſerit & receſsit à patre, ſed quia nõ in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis eſt patri. Reliquit autẽ matrem, relinquẽdo ſynagogam Iudęorũ, de qua ſecundũ carnem natus eſt, inhęrẽdo Eccleſię, quam ex omnibus gentibus congregauit.

[Adã duo. Gene. 2. Ioan. 19. Roma. 5. 1. Corin. 15.] CCCXXVIII. Dormit Adam vt fiat Eua, moritur Chriſtus vt fiat Eccleſia. Dormiente Adã fit Eua de latere, Mortuo Chriſto lancea perforatur latus, vt ſuperefluãt ſacramenta quibus formetur Eccleſia. Vnde Apoſtol⁹, ipſum Adã dicit formam futuri, Quia ſicut in Adã omnes moriuntur, ita in F Chriſto omnes viuificabuntur.

[Incarnatio verbi.] CCCXXIX. Deus homo factus eſt, quid facturus eſt homo propter quem deus factus eſt homo?

[Duplex natiuitas.] CCCXXX. Vna eſt natiuitas de terra, alia de cœlo eſt: vna eſt de carne, alia de ſpiritu: vna eſt de ęternitate, alia de mortalitate: vna eſt de maſculo & fœmina, alia eſt de deo & Eccleſia. Et ipſæ duæ ſingulares ſunt. Quo modo ergo vterus non poteſt repeti, ita nec baptiſmus.

[Diuerſitas bonorum.] CCCXXXI. In viſibilia attẽdas, nec panis eſt deus, nec aqua eſt deus, nec lux iſta eſt deus, nec veſtis eſt deus, nec domus iſta eſt deus. Omnia enim hęc viſibilia ſunt & ſingula ſunt. Quod enim eſt panis, nõ hoc eſt aqua: & quod eſt veſtis, non hoc eſt domus: & quod ſunt iſta, nõ hoc eſt deus: viſibilia enim ſunt. Deus autẽ totũ tibi eſt quod recte deſideras, & omniũ bonorum varietas vno fonte perfunditur. Quoniam cũ ſua tribuit, ſeipſum ſub diuerſis munerũ ſuorũ nominibus impertit.

[Intellectus.] CCCXXXII. Anima carnalia appetẽs, fœminæ cõparatur nõ habẽti rectorẽ virũ, qui eſt intellectus, cuius eam oportet ſapiẽtia gubernare: nõ quaſi aliud ſit quàm anima,

G ma, ſed quia obtuitus quidã occultus ſit animæ. Sicut
enim exteriores oculi quiddã ſunt carnis: ita mẽs quid-
dam eſt animi, quod in eo ſecundũ participationẽ diui-
næ rationis excellit. Et tunc omnibꝰ motibus eius bene
præſidet, cũ ſuperna luce radiatur, vt ſit in ea lumẽ ve-
rum, quod illuminet omnẽ hominem venientẽ in hũc
Ioan.1. mundum. CCCXXXIII. Quid ſupplicamus deo locum
Locus orationis. aptum & ſanctũ requiris? Interiora tua munda, & omni
inde mala cupiditate repulſa præpara tibi in cordis tui
pace ſecretũ. Volens in tẽplo orare, in te ora, & ita age
ſemper, vt dei tẽplum ſis. Ibi enim deus exaudit, vbi ha-
Homo interior. bitat. CCCXXXIIII. Senſus corporis corporalia nũciat
cordi. Et nõ omnium facultas eadem, quia nõ inde vi-
detur vnde auditur: nec vnde ſapor inde & odor capi-
tur. Nec hi miniſtri ſine tactu ad leuia & grauia, calida
& frigida, humida & ſicca diſcernẽda ſufficiũt. In cor-
de vero animꝰ ſuo tantũ ſenſu diiudicat, & omnes va-
rietates vno motu attingit, & quicquid diſcretionis in-
ter bona & mala, iuſta & iniuſta rationabiliter inuenit,
Vita filij dei. vnus eſt intẽtionis affectus. CCCXXXV. Dei filiꝰ dicitur
vitã habere in ſemetipſo, ſicut habet pater, nõ participã-
do adeptus, ſed naſcendo. Vitã enim genuit pater vita,
H nec differt in aliquo eſſentia gignẽtis & geniti, cũ ſic ex
patre ſit filius, vt cõſempiterna non vna quidẽ perſona,
ſed vna ſit deitas. Quãuis nunq̃ recedat à filio pater, ad
iudicandos tamẽ viuos & mortuos nõ ipſe dicitur, ſed
filius affuturus, quia ibi nec patris nec filij deitas, ſed illa
forma videbitur filij quã ſibi per ſacramẽtũ incarnatio-
nis vniuit. Ipſa ergo erit iudex, quę corã iudice ſtetit. Ip-
ſa iudicabit, quæ iudicata eſt, vt videant impij eius glo-
riam, in cuius manſuetudinẽ fremuerũt. Talis ergo ap-
parebit iudex, qualis videri poſsit, & ab eis quos coro-
naturus, & ab eis quos dãnaturus eſt. Pater autẽ non ap-
parebit, quia forma ſerui nõ eſt indutus, ſed filio qui e-
Voluntas dei. tiã homo factꝰ eſt, dedit iudicij poteſtatẽ. CCCXXXVI.
Suam volũtatem homines faciũt, nõ dei, quãdo id agũt
quod deo diſplicet. Quando autẽ ita faciunt, vt volunt,
vt diuinæ ſeruiant volũtati, quamuis volẽtes agũt, illius
tamen volũtas eſt à quo & præparatur & iubetur quod
Doctrina patris. volunt. CCCXXXVII. Si illũ docet pater qui audit ver-
bũ eius, quære quid ſit Chriſtus, & inuenies verbũ eius,
Ioan.1. In principio erat verbum: nõ autẽ in principio deus fe-
Gene.1. cit verbum, ſicut in principio deus fecit cœlũ & terram.
I Verbũ enim dei deꝰ eſt, nõ creatura: nec factũ inter om-
nia, ſed per quod facta ſunt omnia. Vt ergo ad talis ver-
bi doctrinã homo in carne cõſtitutus poſsit accedere,
Ioan.1. verbũ caro factũ eſt, & habitauit ĩ nobis. CCCXXXVIII.
Corpus Chriſti. Caro Chriſti vita fideliũ eſt, ſi corpus ipſius eſſe non ne-
gligant. Fiãt ergo corpꝰ Chriſti ſi volũt viuere de ſpiri-
tu Chriſti, de quo non viuit, niſi corpus Chriſti. CCC-
Cõmunio. XXXIX. Eſcam vitæ accipit & poculum vitæ bibit qui in
Chriſto manet, & cuius Chriſtus habitator eſt. Nã qui
diſcordat à Chriſto nec panẽ eiꝰ mãducat, nec ſangui-
nem bibit, etiã ſi tantæ rei ſacramentũ ad iudicium ſuæ
Malorum fœlicitas. præſumptionis quotidie indifferẽter accipiat. CCCXL.
Velut mũdana ſapiẽtia, vt nunquã permitteret eos deus
qui mali ſunt eſſe fœlices, quod vtiq; non ſinet: ſed ideo
mali cũ habent quod volunt fœlices putãtur, quia quid
Mutatio cordis. ſit fœlicitas ignorant. CCCXLI. Aliud eſt migrare cor-
pore, aliud corde. Migrat corpore qui motu corporis
mutat locũ. Migrat corde q̃ motu cordis mutat affectũ.
Chriſma. Si aliud amabas, non es niſi vbi eras. CCCXLII. Chriſti
nomẽ à chriſmate eſt, id eſt, ab vnctione. Quia ideo om
nis Chriſtianus ſanctificatur, vt intelligat ſe nõ ſolũ ſa-
cerdotalis & regiæ dignitatis eſſe cõſortem, ſed etiã cõ-
tra diabolũ fieri luctatorẽ. CCCXLIII. Sequamur Chri- K
ſtum lumen verũ, nec ambulemus in tenebris. Tenebræ *Lumen.*
autẽ metuendæ ſunt, morum, nõ oculorũ: & ſi oculorũ,
nõ exteriorum, vnde diſcernitur nõ album & nigrum, *Incarnatio verbi.*
ſed iuſtũ & iniuſtũ. CCCXLIIII. Catholica fides dominũ
Ieſum Chriſtum & verũ deum & verum hominẽ credit
& prædicat. Vtrunq; enim ſcriptum eſt, & vtrunque ve-
rum eſt. Qui deum tantummodo aſſerit eſſe Chriſtũ, &
potẽtiam negat qua creatus eſt & medicinã qua ſanatus
eſt. Qui hominẽ tantummodo aſſerit Chriſtũ, potentiã
negat qua creatꝰ eſt. Vtrunq; ergo anima fidelis ac recta
ſuſcipe: eſt deus Chriſtus, eſt & homo Chriſtus: æqualis
deo Chriſtꝰ, ęqualis patri, vnũ cum patre: ęqualis homo
Chriſtus virginis filius, trahens de homine mortalitatẽ,
nõ autẽ iniquitatem. CCCXLV. Miſſus dominus Chri- *Miſsio verbi.*
ſtus à patre, nõ receſsit à patre. Miſsio eiꝰ incarnatio fuit,
& inuiſibili deitate hęc fuit, in hũc mundũ venire quod
appareret. Quod ſi cito caperetũ, nõ opus erat, vt crede-
retur. Credendo ergo capitur, quod niſi credatur, nunq̃
intelligitur. CCCXLVI. Vt recte credatur pater & filius, *Pater & filius.*
& ipſe filiꝰ audiẽdus eſt dicẽs, Ego & pater vnũ ſumus.
Duobus enim verbis duę ſimul hęreſes detruncãtur. Nã *Ioan.10.*
per id quod ait, vnũ, Arrium perculit: per illud quod ait, L
ſumus, Sabelliũ ſtrauit: quia nec ſumus, de vno, nec vnũ,
diceret de diuerſo. CCCXLVII. Vtrunq; nouerimus eſſe *Deus & homo.*
in Chriſto, & vnũ quo ęqualis patri eſt, & vnum quo il-
lo maior eſt pater. Illud verbum eſt, illud caro eſt: illud
deus eſt, illud homo eſt. Sed vnus eſt Chriſtꝰ deus & ho
mo. CCCXLVIII. Multorum hominum multæ ſunt ſine *Vnitas dilectionis.*
dubio animæ, & multa ſunt corda: ſed vbi per dilectio-
nẽ fidemq; adhæreãt deo, vna anima, & vnũ cor fiunt. *Rom.5.*
Si ergo charitas dei quæ diffuſa eſt in cordibus noſtris
per ſpiritũ ſanctũ qui datus eſt nobis, tantã vnitatẽ mul
tarum animarũ & multorũ cordium facit: quãto magis
certius in patre & filio & ſpiritu ſancto æterna & incõ-
mutabilis vnitas manet, vt indifferẽs trinitas, vnus deus
& vnum lumen & vnum principium. CCCXLIX. Non *Doctrina patris.*
ſic docuit pater filiũ quaſi indoctũ genuerit, & ſciẽtiam
contulerit neſciẽti: ſed intẽporalis doctrinæ eſt intẽpo-
ralis eſſentia: hoc eſt à patre doceri, quod eſt à patre ge-
nerari: quia ſimplicitas naturę eſt, eſſe & noſſe: ſed nõ eſt
aliud atq; aliud, ſed idipſum. CCCL. Fides ſemper præ- *Fides & veritas.*
uenit viſionẽ. Credimus enim vt cognoſcamus, nõ co-
gnoſcimus, vt credamus. Fides ergo eſt quod nõ vides M
credere, veritas quod credidiſti videre. CCCLI. Bonus *Odor Chriſti.*
odor Chriſti eſt prędicatio veritatis, quo odore vitã ca-
pit, qui Euãgelio bonis operibꝰ ſeruit & cõgruit. Morẽ
autẽ incurrit, omnis qui ab iis quę bene loquitũ, vita diſ-
ſentit: quæ cõditio & auditores cõſtringit, cũ recta prę-
dicatio ab his per incredulitatẽ auditũ in mortẽ, ab aliis
per fidẽ ſuſcipitur in ſalutem. CCCLII. Fides Chriſti, eſt *Fides.*
credere in eũ qui iuſtificat impium: credere in mediato-
rem, ſine quo nullus recõciliatur deo: credere in Salua-
torẽ qui venit quærere & ſaluare quod perierat, credere
in eum qui dixit, Sine me nihil poteſtis facere. Sed hanc
fidẽ non apprehẽdit, qui ignorãs dei iuſticiã, qua iuſti-
ficatur impius, ſuã vult cõſtituere, qua cõuincitur ſuper-
bus. CCCLIII. Charitatem habẽs, quæ ex puro corde, & *Charitas.*
cõſcientia bona, & fide nõ ficta, diligit deum, & proxi-
mum ſicut ſeipſum, Amator enim dei amator eſt ſui: &
qui nõ diligit deum, nõ diligit proximum, quia nõ dili-
git ſeipſum. Pro hac autẽ dilectione patiẽter etiam mũ-
di odia ſunt tolerãda: neceſſe eſt enĩ vt nos oderit, quos *Mũdus duplex.*
videt odiſſe quod diligit. CCCLIIII. Duo hominũ ge-
nera ſub vno nomine nuncupãtur mũdi. Sicut enim di-

citur

A citur mūdus in impiis,ſic dicitur mūdus in ſanctis. Vnde cū totus in ſemetipſo & in amore & in odio diſcordet,nos eū & odiſſe iubemur & amare:cū dicitur nobis,
1.Ioan.2. Nolite diligere mūdum:& cum dicitur,Diligite inimi-
Matth.5. cos veſtros:vt quorū execramur iniquitatē optemus ſa-
Gloria. lutem. CCCLV. Ad vitandā tentationem vanæ gloriæ, melior eſt diſcentis q̄ docētis ſtatus. Tutius enim auditur veritas q̄ prædicatur. Quoniā cū doctrina recipitur, humilitas cuſtoditur. Cū autem diſputatio placet,vix eſt vt differentē non pulſet quātulacunq; iactantia. CCC-
Laus dei. LVI. Periculoſum eſt homini ſibi placere, cui cauēdum eſt ſuperbire. Deus autē quantūcunq; ſe laudet, nō ſe extollit excelſus, nec ſe vult ſua maieſtate videri maiorē. Sed cū homini loquitur potētiam ſuam, nō hoc agit vt glorioſior ipſe, ſed vt ille melior fiat & doctior. Nobis enim prodeſt authorē noſtrum cognoſcere,& ei qui eſt ſuper omnia ſubiacere : ne de re quā non poſſumus cōprehēdere quid eſt,poſſum⁹ ſentire quod nō eſt. CCC-
Remiſſio peccatorū. LVII. Chriſtiana obſeruantia ad perfectæ pietatis profectum per mutuā maxime peruenit indulgētiā peccatorum,dante nobis domino ſuæ bonitatis exemplū. Nā ſi
B ille in quo nullū omnino fuit peccatū interpellat ꝑ peccatis noſtris, quāto magis nos inuicē pro propriis orare debemus. Amplectenda quippe eſt homini qui nō omni poteſt carere peccato, tā benigna cōditio, vt dimit-
Aeterna vita. tendo peccata aliena,diluat ſua. CCCLVIII. Iuſtorū deſideriorū ſocietati tunc nihil deerit,quādo deus omnia
1.Cor.15. in illis omnibus erit. Ad quā beatitudinē hi perueniunt, qui huic ſeculo ante ſeparationē animæ carne moriuntur, nec in eis inueniūtur cupiditatib⁹ quas ſola ſuperat dilectio dei: vt id patiatᷣ iniquitas quod elegit, & eo bo-
Chriſtus homo. no fruatur iuſticia quod amauit. CCCLIX. Qui ſic cōfitetur dominū Ieſum Chriſtū, vt eundem hominē neget verū,habentē ſcilicet vnitā ſibi noſtræ carnis & animæ naturā,non eſt pro illo mortuus Chriſtus,quia ſecundū hominē mortuus eſt Chriſtus, Nō recōciliatur per me-
1.Tim.2. diatorē deo , Vnus eſt enim deus, & vnus mediator dei & hominū homo Chriſt⁹ Ieſus, Nec iuſtificatur per ipſum:quia ſicut per inobediētiā vnius hominis peccatores cōſtituti ſunt multi,ita per obediētiam vnius homi-
Roma.5. nis iuſti cōſtituētur multi. Nō reſurget in reſurrectione vitæ,quia per hominē mors , & per hominē reſurrectio
1.Cor.15. mortuorū,Sicut enim in Adā omnes moriūtur,ita & in
C Chriſto omnes viuificabūtur. Null⁹ ſe beati Petri defen
Matth.26. dat exēplo,qui ſe multis lachrymis accuſauit & lauit,vt principē ſuū eccleſia,nō negationis, ſed pœnitētiæ imi-
Aeternitas. tatione ſequeretur. CCCLX. In quibuſdā æternis poteſt eſſe aliqua diſtātia. Ipſa nanq; æternitas abſq; diuerſitate menſuræ eſt, Multæ quippe māſiones in vna vita varias meritorū ſignificāt dignitates. Sed vt de⁹ omnia in omnib⁹ erit,fiet etiā in diſpari claritate per gaudiū,vt quod habēt ſinguli,cōmune ſit omnibus, Quoniā per connexionē dilectionis , à gloria capitis,nulla aliena erit pars
Fides. corporis. CCCLXI. Fides eorum qui deum viſuri ſunt, quod nō videt credit:nam ſi videt,nō eſt fides,credenti
Preces. pollicetur meritū,videnti redditur præmiū. CCCLXII. Male vſurus eo quod vult accipere,deo potius miſerāte nō accipit. Proinde ſi hoc ab eo petitur,vnde homo exauditus lędatur,magis metuēdū eſt ne quod poſſit deus
Dilectio. dare vt propicius,det iratus. CCCLXIII. Qui diligit me,
Ioan.14. inquit dominus,diligetur à patre meo,& ego diligā eū, & manifeſtabo illi meipſum. Quid eſt enim,diligā,tāq̄ tunc dilecturus ſit & nunc nō diligat? Abſit. Quo modo enim nos pater ſine filio,aut fili⁹ ſine patre diligit? Quo modo inſeparabiliter operanᷣ,ſeparabiliter diligūt? Sed ad hoc diligā eū,ad hoc quod ſequitur, Et manifeſtabo D
ei meipſum. Diligā & manifeſtabo,id eſt, ad hoc diligā vt manifeſtē. Nunc enim ad hoc dilexit vt credamus & mādatū eius teneam⁹. Tūc ad hoc diliget, vt videamus, & ipſam viſionē mercedē fidei capiamus , Quia & nos nūc diligimus credēdo quod videbimus,tunc autē diligemus videndo quod credidimus. CCCLXIIII. Ita ſunt *Palmites*
palmites in vite, vt viti nihil cōferant,ſed inde accipiāt *vitis.*
vnde viuāt. Sic quippe vitis eſt ī palmitib⁹ vt vitale ali- *Eccli.7.*
mentū ſubminiſtret eis,non ſumat ab eis. Ac per hoc & manentē in ſe habere Chriſtū,& manere in Chriſto,diſcipulis vtrunq; prodeſt, nō Chriſto. Nā pręciſo palmite poteſt de viua radice alius pullulare:qui autē pręciſus
eſt, ſine radice viuere non poteſt. CCCLXV. Diuinitus *Humana*
dictū eſt,Noli eſſe iuſtus multū: quoniam nō eſt iuſticia *iuſticia.*
ſapiētis,ſed ſuperbia præſumentis. Qui ergo ſic fit nimis *Eccleſ.7.*
iuſtus,ipſo nimio fit iniuſt⁹. Quis eſt autē qui ſe facit iu- *Simplicitas*
ſtum,niſi qui dicit ſe nō habere peccatum? CCCLXVI. Nullius etiā incorporeæ creaturę vere ſimplex ſubſtātia eſt,cui nō eſt eſſe quod noſſe,poteſt enim eſſe,nec noſſe: at illa diuina ſubſtātia nō poteſt, quia idipſum eſt quod habet. Ac per hoc ſic nō habet ſcientiam, vt aliud ſit illi
ſciētia qua ſcit,aliud eſſentia qua eſt,ſed vtrunq; vnum: E
quāuis non vtrunq; dicendū ſit quod veriſsime ſimplex
& vnū eſt. Habet enim vitā pater in ſemetipſo,nec aliud *Ioan.5.*
eſt ipſe q̄ vita quæ in illo eſt: & dedit filio habere vitam in ſemetipſo, hoc eſt,genuit filiū, qui & ipſe vita eſt. Sic
itaq; debem⁹ accipere quod de ſpiritu ſancto dictū eſt, *Ioan.16.*
Nō enim loquetur à ſemetipſo,ſed quæcunq; audiet loquetur: vt intelligamus non eum eſſe à ſemetipſo . Pater quippe ſolus de alio nō eſt, Nam & filius de patre natus eſt, & ſpiritus ſanctus de patre procedit . Pater autē nec nat⁹ eſt de alio,nec ꝓcedit. Nec ideo ſanè aliqua diſparilitas in ſūma illa trinitate cogitationi occurrat humanæ, quia & filius ei de quo nat⁹ eſt, & ſpiritus ſanctus ei
de quo ꝓcedit æqualis eſt. CCCLXVII. Quanuis natura *De tēpora-*
incōmutabilis nō accipiat, fuit & erit,ſed tantū eſt : ipſe *litate dei-*
enim veraciter eſt,quia aliter q̄ eſt eſſe nō poteſt:tamen *tatis.*
propter mutabilitatem temporū in quibus verſatur noſtra mortalitas,nō mendaciter dicimus: & fuit, & eſt, & erit: fuit in præterito : eſt in præſentibus : erit in futuris. Fuit quippe quia nunquā deſinit: erit, quia nūquā deerit: eſt,quia ſemper eſt. Neq; enim velut qui iam nō ſit: cum
præteritis occidit,aut cū præſentibus tanq̄ non maneat F
labitur,aut cū futuris tanquā nō fuerit orietur. Proinde cū ſecundū temporū volumina locutio humana variatur , qui per nulla deeſſe potuit,aut poteſt,aut poterit tēpora,vere dicūtur de illo cuiuſlibet tēporis verba. Sēper itaq; audit ſpiritus ſanct⁹,quia ſemper ſcit,& ſcire & audire hoc illi eſt,quod ſemper eſſe: ſemper vero illi eſt eſſe de patre procedere. Nemo autē poteſt dicere ꝙ nō ſit
vita ſpiritus ſanctus,cum vita pater,vita ſit filius. Ac per *Ioan.5.*
hoc ſicut pater cum habeat vitam in ſemetipſo,dedit & filio vitā habere in ſemetipſo: ſic ſpiritui ſancto dedit,vi
tam procedere de illo, ſicut & procedit de ipſo. CCC- *Dilectio er-*
LXVIII. Prorſus donū dei eſt,diligere deum. Ipſe vt dili- *ga deum.*
geretur donū dedit,qui nō dilectus dilexit: diſplicentes
amati ſumus vt fieret in nobis vnde placeremus. Diffu- *Roma.5.*
dit enim charitatē in cordibus noſtris ſpiritus patris &
filij, quem cum patre amamus & filio. CCCLXIX. Pax *Pax Chri-*
Chriſti finem temporis nō habet, & ipſa eſt omnis inté- *ſti.*
tionis actioniſq; perfectio. Propter hanc ſacramētis eius imbuimur: propter hāc mirabilibus eius operib⁹ & ſermonibus erudimur: ꝓpter hāc ſpiritus ſancti pignus accepimus: propter hanc in eum credimus & ſperamus, &

amore

G amore ipſius quantum donat accendimur:propter hanc
denique omnem tribulationẽ fortiter toleramus, vt in
ea fœliciter ſine tribulatione regnemus. Vera enim pax
1.Cor.6. vnitatẽ facit,quoniã qui adhæret deo vnus ſpiritus eſt.
Tempora. CCCLXX.Omne tempus ab illo eſt diſpoſitũ qui tem-
pori ſubditus nõ eſt, Quoniã quæ futura erant per ſin-
gula tempora, in dei ſapientia habẽt efficaces cauſas,in
qua nulla ſunt tempora. Nõ ergo credatur hora paſsio-
nis domini fato vrgente veniſſe,ſed deo potius ordinã-
te.Non enim cauſa neceſsitatis Chriſto intulit crucem,
nec ſydera coëgerũt mori ſyderum cõditorem: qui in-
temporalis cum patre, ſic tempus quo carne morere-
tur, quemadmodum & quo de matre naſceretur elegit.
Vnitas tri-nitatis. CCCLXXI. In eo autem quod dicitur, Hæc eſt autem
vita æterna,vt cognoſcãt te ſolũ verum deum,& quem
Ioan.17. miſiſti Ieſum Chriſtum, Ordo verborum eſt,vt cogno-
ſcant te ſolũ verum deum, & quem miſiſti Ieſum Chri-
ſtum cognoſcant ſolũ deum verum.Cõſequenter enim
intelligitur & ſpiritus ſanctus, quia ſpiritus eſt patris &
filij,tanquã charitas ſubſtantialis & cõſubſtantialis am-
borum:quoniam nõ duo dij,pater & filius: nec tres dij,
H pater & filius & ſpiritus ſanctus,ſed ipſa trinitas vnus ſo
lus verus deus.Nec idem pater qui filius,nec idem filius
qui pater,nec idẽ ſpiritus ſanct⁹ qui pater aut filius:quo-
niã tres ſunt,pater & filius & ſpirit⁹ ſanctus,ſed ipſa tri-
Quid dederit pater filio. nitas in his deus vnus. CCCLXXII.Quicquid deus pa-
ter deo filio dedit,gignẽdo dedit:Ita enim dedit filio pa
ter ſine quibus filius eſſe nõ poſsit, ſicut ei dedit vt eſſet.
Nam quo modo verbo verba daret aliqua,in quo inef-
Cuſtodia dei. fabiliter dixit omnia? CCCLXXIII. Cuſtodiã dei circa
nos nõ tanquam carnaliter debemus accipere, velut vi-
ciſsim nos ſeruẽt pater & filius, amborum in nobis ſer-
uandi alternãte cuſtodia, quaſi alius alio diſcedẽte ſuc-
cedat,Simul enim cuſtodiũt pater & fili⁹ & ſpiritus ſan-
ctus,qui eſt vnus verus deus.Sed ſcriptura nos nõ leuat,
Ioan.1. niſi deſcẽdat ad nos,Sicut verbum caro factum deſcen-
dit vt nos releuaret,nõ cecidit vt iaceret. Si deſcenden-
tem cognouimus,cũ leuante ſurgamus, & intelligamus
cum ita loquitur perſonas eam diſtinguere,non ſepara-
Gratia. re naturas. CCCLXXIIII.Si naturam cogitemus in qua
creati ſumus,cũ omnes veritas creauerit,quis non eſt ex
veritate? Sed non omnes ſunt quibus vt audiant verita-
tem & credãt,ex ipſa veritate præſtatur. Nullus procul-
I dubio præcedentibus meritis ſaluatur, ne gratia non ſit
gratia. Si enim dixiſſet,omnis qui audit vocem meam,
ex veritate eſt:ideo dictus ex veritate putaretur,quia ob-
Ioan.18. temperat veritati. Nõ autem hoc ait,ſed, omnis inquit,
qui eſt ex veritate,audit vocem meam, Ac per hoc non
ideo eſt ex veritate,quia audit eius vocẽ:ſed ideo audit,
quia ex veritate eſt,id eſt,quia illi hoc donum collatum
eſt:quod quidẽ nõ eſt aliud, quàm donante Chriſto cre
Amor erga deum. dit in Chriſtum. CCCLXXV. Quiſquis ſeipſum,nõ deũ
amat,non ſe amat. Et quiſquis deum, nõ ſeipſum amat,
ipſe ſe amat. Qui enim non poteſt viuere de ſe,moritur
vtique amando ſe.Cũ ergo ille diligitur de quo viuitur,
non ſe diligendo magis diligit, qui propterea ſe nõ di-
Patris opera quæ & filij. ligit vt eũ de quo viuit diligat. CCCLXXVI. Quicquid
illud eſt quod oportet patrem agere ad filium, nõ fit niſi
per eundem filium ad ipſum: ſcilicet quòd filius homi-
nis eſt, & factus inter omnia per ipſum: quia fili⁹ dei eſt,
Subiectio filij. & per illum fiunt à patre omnia. CCCLXXVII.Non eſt
mirum dicere Apoſtolum, etiam in futuro ſeculo patri
1.Cor.15. filium ſubiectum futurum,vbi ait, Tũc & ipſe ſubiectus
Ioan.14. erit ei qui illi ſubiecit omnia.Quandoquidẽ in filio for-
ma humana manſura eſt, quia ſemper maior eſt pater.

Quamuis non defuerunt,qui illã tunc filij ſubiectionem K
ipſius humanæ formæ in diuinam ſubſtãtiam commu-
tandam intelligendã putarunt,tanquam hoc cuique rei
ſubiiciatur quod in eã vertitur & mutatur.Sed intelligi
poteſt,ideo magis dixiſſe Apoſtolum, etiã tunc patri fi-
lium fuiſſe futurum ſubiectum,ne quis in eo putaret ſpi-
ritum & corpus humanũ conuerſione aliqua cõſumen-
dum:vt ſit deus omnia, non tantum in illius forma ho-
minis,ſed in omnibus, quãdo capitis gloria vniuerſum
corpus implebit. CCCLXXVIII. Quantacunque bona *Ordo in creaturis.*
quamuis magna,quãuis minima, niſi ex deo eſſe nõ poſ-
ſunt. Quid enim maius in creaturis quàm vita intelli-
gens:aut quid minus eſſe poteſt quàm corpus?Quæ quã-
tumlibet efficiant & in id tendant vt nõ ſint:tamen ali-
quid formę illius remanet vt quolibet modo ſint.Quic-
quid autẽ formæ cuiuſpiam rei deficientis remanet, ex
illa forma eſt quę neſcit deficere, motuſq; ipſos rerũ de-
ficientiũ vel proficiẽtium, excedere numerorũ ſuorum
leges nõ ſinit.Quicquid ergo laudabile aduertitur in re
rum natura,ſiue exigua,ſiue ampla,quod laude dignum
iudicetur,ad excellentiam & ineffabilẽ laudem referen-
dum eſt conditoris. CCCLXXIX. Neminem deus ad *Præſcientia dei.*
peccandũ cogit, præuidet tamen eos qui propria volũ- L
tate peccabũt. Cur ergo nõ vindicet iuſtus, quæ fieri nõ
cogit præſcius?Sicut enim nemo memoria ſua cogit fa-
cta eſſe quæ prætereunt, ſic deus̃ præſciẽtia ſua nõ cogit
faciẽda quæ futura ſunt.Et ſicut homo quædam quæ fa-
cit meminit,nec tamẽ omnia quæ meminit facit: ita de⁹
omnia quorum ipſe author eſt,præſcit,nec tamẽ omniũ
quę pręſcit ipſe author eſt,Quorum autẽ non eſt author
malus,iuſtus eſt vltor. CCCLXXX.Humana anima na- *Cognitio creaturæ inuiſibilis.*
turaliter diuinis,ex quibus pendet, connexa rationibus,
cum dicit melius fieri hoc quàm illud,ſi verum dicit,&
det quod dicit,in illis ſupernis rationibus videt.Credat
ergo deum feciſſe quod recto intellectu ab eo faciendũ
fuiſſe cognoſcit,etiã ſi hoc in rebus factis nõ videt: qui
etiam ſi cœlum oculis videre nõ poſſet, & tamen ratio-
ne vera tale aliquid faciendum fuiſſe collegerit,credere
debuit factum fuiſſe, quamuis id oculis nõ viderit, Non
enim cogitatione cerneret factum fuiſſe, niſi his ratio-
nibus in quibus facta ſunt omnia. Quod autẽ ibi nõ eſt,
nec poteſt vera cogitatione videre quod nõ eſt. CCC- *Remedia peccati.*
LXXXI. Quid tam dignũ miſericordia quàm miſer eſt,
& quid tam indignũ miſericordia quàm ſuperbus mi- *Ioan.1.*
ſer?Ex quo factum eſt, vt illud dei verbum per quod fa- M
cta ſunt omnia, & quo fruitur omnis angelica beatitu-
do, vſque ad miſeriã noſtrã porrigat clemẽtiam ſuam.
Et verbum caro factũ eſt, vt habitaret in nobis:ſic enim
poſſet panem angelorũ homo mãducare nondum an-
gelis adæquatus, ſi panis iſte angelorum hominibus di-
gnaretur æquari.Nec ſic deſcendit ad nos,vt illos deſe-
reret,ſed ſimul integer illis,integer nobis:Illos intrinſe-
cus paſcens per id quod deus eſt, nos forinſecus admo-
nens per id quod nos ſumus:& idoneos fecit per fidem,
quos per ſpeciem paſcat æqualiter. CCCLXXXII. Du- *Vicium.*
bium non eſt,contra naturam eſſe omne vicium & eius
rei cuius eſt vicium. Quapropter quoniã in quacunque
re non vituperatur niſi vicium,ideo viciũ eſt, quia con-
tra naturã eſt, Nullius rei recte vituperatur vicium, niſi
cuius natura laudatur.Non enim in vicio diſplicet,niſi
quod corrumpit quod in natura placet. CCCLXXXIII. *Pœna peccati.*
Omne peccatum animæ eſt.Duo ſunt pœnalia,ignoran-
tia & difficultas. Ex ignorantia deprauat error,ex diffi-
cultate crucians affligit. Sed approbare falſa pro veris
vt erret inuitus, & reſiſtẽdo repugnationi carnalis vin-

culi